శ్రీరస్తు.

శ్రీమదనంతనిగమాంత-సిద్ధాంతపరమతత్త్వార్థప్రకాశకే-
దర్శన - స్పర్శన - లేఖన - స్మరణ - పఠన - పూజన - కథాశ్రవణా
దిభిరఖిలకలికల్మషాంధకారనిహరణప్రచండభాస్కరే.
శ్రీవాల్మీకిమహర్షిప్రణీతే,

శ్రీమద్రామాయణే.

సంక్షేపరామాయణప్రభృతి - పట్టాభిషేకప్రతిపాదకసర్గావసాయి-
పారాయణోపయోగి-షట్కాండపరిమితోऽయం గ్రంథః.
సేతుశీతాచలాంతధరణీమధ్యవర్తి నామాస్తికమతావలంబిసకల
జనానామత్యంతోపకారాయ.

శ్రీహయగ్రీవదేవకరుణారసపూర్ణ - పురాణవంశపయోనిధిసుధాకరస్య.
శ్రీశుద్ధాద్వైతసిద్ధాంతతత్త్వవిచ్ఛిఖామణేః.
శ్రీమద్వేంకటనారాయణవిద్వచ్చూడామణేస్తనయేన.
తద్గురుణాకటాక్షాసాదితశ్రీమద్ధయగ్రీవమంత్రరాజోపాసనాలబ్ధ-
సంస్కృత-ప్రాకృత-వైకృతాద్యనేకభాషాగ్రథితనిఖిల
తంత్రస్వతంత్రప్రతిభాభాసురేణ-

పురాణం-హయగ్రీవశాస్త్రిణా.

మహేశ్వరతీర్థీయ- భట్టోజిదీక్షితీయ - రామానుజీయ- గోవిందరాజీయ- కతకటీకా-
టీకాశిరోమణి- శ్రీగురువాల్మీకిభావప్రకాశికాద్యనేకవ్యాఖ్యానావిరుద్ధ-
సాంప్రదాయానుసారేణ- నానాదేశేభ్య ఆనీతాన్ శ్రీమద్రామాయణ-
గ్రంథాన్ బహుభిః పండితైస్సాకమనేకవారమామూలాగ్ర
మాలోక్య సమ్యక్సంశోధ్య.

శ్రీమచ్చెన్నపుర్యాం-
వివేకాదర్శాఖ్య-స్వకీయ-ముద్రాక్షరశాలాయాం,
ముద్రాక్షరైస్స్వైః ప్రకాశితః.

ఏతద్గ్రంథస్యమూల్యమష్టాదశరూప్యాణి. (రూ-౧౮)

రామవేదనిధివార్ధిసంఖ్యయాసమ్మితేబ్దనిచయేకలౌగతే।

1842 AD వేదశాస్త్రమునిరూపగేశకేహాయనేరాడధికృతేహ్యాసేహాసి॥

శుభకృతిశుభకృద్వర్షే-శ్రావణికేమాసికృష్ణపంచమ్యాం।

భృగుదివసేశ్వయుజిసుభే-భగవత్కృపయైష ముద్రితో గ్రంథః॥

శ్రీమద్రామాయణపరిష్కరణప్రకారప్రకాశిక.

పీఠిక.

శ్రీమదఖండ భువననిర్మాణాలంకర్మీణుండగు నప్పరబ్రహ్మంబనిర్వాచ్యమగుతనవిచిత్రశక్తిచేతనిఖిలజగన్నిర్మాణంబుగావించి యందు గలసమస్తజనులకున్ ధర్మార్థకామమోక్షంబులను పురుషార్థచతుష్టయసిద్ధిం బొందింపజేసుటకుగాను నిత్యంబులగునిఖిలవేదంబులనుతనమానసపుత్రుండగు వసిష్ఠమహర్షికినుపదేశించినవాఁడాయెను - అవ్వసిష్ఠమహర్షి తనపుత్రుండగుశక్తి యనుఋషిశ్రేష్ఠునికిజెప్పినవాఁడాయెను - ఆశక్తిమహర్షియతనిసుతుండగు పరాశరమహర్షికి ననుగ్రహించెను - అతఁడుతనసుతుండైన వ్యాసమహామునికినుపదేశించెను - అంతట - సమస్తరభవాంభోరాశిపారావారనిమగ్నజనిఖిలలోకసముద్ధరణైకధురంధరనిరుపమనిరవధికకరుణాపూరపారీణతానిర్వాహకస్వాంతోల్లాసవశంవదుండగు - నావ్యాసమహాముని యనంతంబులగు వేదంబులను ఋగ్యజుస్సామాథర్వణములనియెడు నాలుగుప్రధానభాగములుగా విభజించి - యథాక్రమముగా - పైల - వైశంపాయన - జైమిని - సుమంతులనియెడుతనశిష్యులగు ఋషిశ్రేష్ఠులకునలుగురికి నుపదేశించినవాఁడాయెను - వారువారిశిష్య పరంపరలకు ఆవేదములను వ్యాసమహామునియాజ్ఞచొప్పున అనేకశాఖలుగావిభజించి తెలిపినవారైరి - ఆపైలాదిఋషిశిష్యపరంపరలచే నధీతములగుఋగాదివేదములయంతర్గతశాఖాభేదంబులెట్లన్నను - ఋగ్వేదంబునకు - శాఖలు ౨౧ - యజుర్వేదంబునకుశాఖలు - ౧౦౧ - సామవేదంబునకుశాఖలు - ౧౦౦౦ - అథర్వణవేదంబునకుశాఖలు - ౯ - ఇట్లు వేదవిభాగము సర్వజనోపయోగంబగునట్లుచేసుటవలన పరాశరసుతుండగు - వ్యాసమహామునికి - విభాజకుఁడనియెడు నామమునకుపర్యాయపదమగు - వ్యాసుఁడనియెడునామంబు - అన్వర్థనామంబుగాలోకమునం బ్రసిద్ధికెక్కినదాయెను - ఇట్లువిభజింపబడిన వేదంబుల ననంతంబులుగానున్న మహార్థంబులుగానుండుటవలన నావేదములపరమతత్త్వార్థమును సర్వజనవేద్యముగాజేసుటకుగాను అపరిమితకరుణారససముద్రుండగు నావ్యాసమహాముని అష్టాదశపురాణములనున్న భారతమనియెడుమహాగ్రంథమును నేర్పరచిమీఁదజెప్పిననిఖిలవేదార్థమునున్న సమస్తజనులకుంబయలుపరచినవాఁడాయెను - ఆపురాణములసాంప్రదాయార్థమునందు గలిగెడుసందేహనివృత్తిచేసుటకుగాను సనత్కుమారప్రభృతులుకొందఱు ఋషిశ్రేష్ఠులు అష్టాదశోపపురాణములనేర్పరచిరి - ఈమీఁదదెలుపబడినవేద - పురాణాదినిర్ణయక్రమము - సూతసంహితయందు ప్రతిపాదితార్థముచొప్పున దెలుపఁబడినది - ఇదియునుంగాక మఱికొందఱు ఋషులు వేదోక్తాచారవ్యవహారములనులోకులకు తేటగాదెలుపుటకుగాను అష్టాదశస్మృతులనేర్పరచిరి - మఱికొందఱు ఋషులు వాటికి నుపస్మృతులనేర్పరచినవారైరి - ఈస్మృతిప్రవర్తకులగు ఋషులందఱు ౩౬ మంది - ఇట్లనిపద్మపురాణమునందు మూఁడుశ్లోకములచే వారినామానుక్రమణిక దెలియజేయబడియున్నది - వీరుగాక మఱికొందఱు ఇతిహాసములనెడుగ్రంథములను వేదార్థోపబృంహకము

లుగా నేర్పరచిరి- వేరే కొందఱు పాణిన్యాదిఋషులు- వ్యాకరణాది వేదాంగములనీశ్వరప్రసాదంబువలన నేర్పరచినవారైరి - ఇవిఅన్నియు వేదార్థావిరుద్ధార్థ ప్రతిపాదకములౌట వలనసప్రమాణములుగానే గ్రహింపబడతగ్గవి- శాండిల్య మహర్షియు- కపిలమహర్షియు- వీరు మొదలైనవారలు చేసినశాస్త్రములు వేదార్థవిరుద్ధములైనందునఅవిఅన్నియు పాషండగ్రంథములనిసదాస్తికమతావలంబులగుగున వారిచేతతిరస్కరింపబడినవి- అదేతీరున అవి హేయగ్రంథములనిలోకమున ప్రసిద్ధికెక్కెను.

మీద దెలిపినమహాపురాణోపపురాణనామానుక్రమణికావివేచన - సర్వజనోపయుక్తముగానుండుటవలన నీదిగువవివరింపుచున్నాము.

అష్టాదశమహాపురాణ నామంబులు.

బ్రాహ్మము-	నారదీయము-	స్కాందము.
పాద్మము-	మార్కండేయము-	వామనము.
వైష్ణవము-	ఆగ్నేయము-	కౌర్మము.
శైవము-	బ్రహ్మకైవర్తము-	మాత్స్యము.
భాగవతము-	లైంగము.	గారుడము.
భవిష్యోత్తరము-	వారాహము-	బ్రహ్మాండము.

ఉపపురాణముల నామంబులు.

సనత్కుమారీయము-	కాపిలము-	లైంగము.
నారసింహీయము-	మానవము-	సాంబము.
స్కాందము-	ఔశనసము-	సౌరము.
శివధర్మము-	బ్రహ్మాండము-	పారాశర్యము.
దౌర్వాసము-	వారుణము-	మారీచము.
నారదీయము-	కాళీపురాణము-	భార్గవము.

ఈమీద జెప్పినమహాపురాణములు౧౮న్ని చేరిఅయిదులక్షలగ్రంథవిస్తారముకలదిగానుంటున్నది - ఉపపురాణములు ౧౮న్ని చేరిలక్షగ్రంథవిస్తృతమైయుంటున్నది- మహాపురాణములయందు గలస్కాందపురాణముమాత్రము లక్షగ్రంథవిస్తృతముగానున్నది- అదివిశేషగ్రంథవిస్తృతముగానుండుటవల్ల దానియంతర్గత విభాగము మాత్రము- ఈదిగువవిశదపరుచుచున్నాము - అదెట్లన్నను - స్కాందముఆరుసంహితలుగా విభజింపబడియున్నది - ఆసంహితలుఆరున్నుయేబదిఖండములుగా నేర్పరచబడియున్నవి.

మీద జెప్పినషట్సంహితల నామంబులున్ను వాటిగ్రంథసంఖ్యయున్ను యీదిగువవివరింపబడుచున్నవి.

సంహితల నామంబులు.	వాటిగ్రంథసంఖ్య.
మొదటిది....సనత్కుమారసంహిత-	ఏబదియైదువేలగ్రంథము.
రెండవది....సూతసంహిత.	ఆరువేలగ్రంథము.
మూడవది....శంకరసంహిత.	ముప్పదివేలగ్రంథము.

నాలుగవది....వైష్ణవసంహిత. అయిదువేలగ్రంథము.

అయిదవది....బ్రహ్మసంహిత. మూడువేలగ్రంథము.

ఆరవది......సౌరసంహిత. వేయిగ్రంథము.

ఈమీఁద దెలపబడిన పురాణములలోఁగొన్ని శివపారమ్యమునున్ను మరికొన్ని విష్ణుపారమ్యమునున్ను యింకాకొన్ని బ్రహ్మ-సూర్య- అగ్ని-గణపత్యాదులపారమ్యమునున్ను తెలియజేయుచున్నవి - అట్లు తెలియజేయునెడల శ్రావకులకు భక్త్యతిశయముకలుగఁజేయుటకుఁగాను - నిరుపేదధనాభిలాషచేత దాతయగు ధనికుని చెంతకుఁజని యతణ్ని సర్వోత్తముఁడుగా మిక్కిలిముఖస్తుతిచేయు చందంబున శివవిష్ణ్వాదులకు సర్వదైవోత్కృష్టత్వము- పరస్పరవిరుద్ధముగా నభివర్ణింపబడియున్నదిగాని సర్వగ్రంథసమ్మతముగా నంగీకరింపబడలేదు - అయితే మీఁద దెలియజేసిన శ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణాదులగు యావద్గ్రంథసముదాయమునందున్ను - సర్వమంత్రాత్మకమగు శ్రీమద్రామాయణగ్రంథము మాత్రము - సర్వజనపూజ్యముగానున్ను సర్వజనోత్తారకముగానున్ను తెలియజేయబడియున్నది - (ఈవిషయమంతయు యీగ్రంథమునందుండెడు రామాయణమహిమాదర్శమునందుగల సప్తమబింబమును పఠించడము వల్లలెస్సగా దెలియంబడును-) యిదియునుంగాక ఆగ్రంథప్రతిపాద్యుఁడగు శ్రీరామపరబ్రహ్మమూర్తిని- శైవగ్రంథములయందు శివుఁడుగానున్ను వైష్ణవగ్రంథములయందు - విష్ణువుగానున్ను మరికొన్ని గ్రంథములయందు - బ్రహ్మస్వరూపముగానున్ను వేఱేకొన్ని గ్రంథములయందు త్రిమూర్త్యతీతమగు పరమకారణవస్తువుగానున్ను నామభేదములచేత వ్యవహరించియున్నారు (ఈవిషయమంతయు-తత్వసంగ్రహరామాయణమునందు-౧-౩-సర్గలయందు స్పష్టముగా దెలిపియున్నది) ఆదేతీరున-అతిరుద్ర-మహారుద్రాది శైవక్రతువులయందున్ను వాసుదేవసవనము మొదలయిన-వైష్ణవక్రతువులయందున్ను-నవరాత్రులయందు జేసెడు మహాభూతతిథివ్రతము మొదలగు శాక్తవ్రతములయందున్ను యివి మొదలైన-విభిన్నమతానువర్తిజనానుష్ఠేయంబులగు క్రియలయందంతా నిఖిలమంత్రాత్మకమయిన శ్రీమద్రామాయణపారాయణము విధిచోదితముగానుండడము మాత్రమేకాక వాడుకయున్న అదేతీరుననుంటున్నది- గాన-ఈ శ్రీమద్రామాయణము సర్వమతాంగీకార్యమనిన్ని సర్వగ్రంథసమ్మతమనిన్ని నిర్ణయింపబడియున్నది- అట్టి మహామంత్రాత్మకమగు నీ శ్రీమద్రామాయణపారాయణకథాశ్రవణాదివిధిప్రతిపాదకగ్రంథప్రతిపాదితార్థము లెస్సగానాలోచించగా నీమహాగ్రంథము వేదతుల్యమయినదిగానున్ను ధర్మాదిపురుషార్థచతుష్టయసిద్ధికినిదియె-ఆకరమైనదిగానున్ను నిశ్చయింపబడియున్నది - అయితే యిట్టి మహాగ్రంథమును రామాయణార్థపరిజ్ఞాతలగు పండితులు మాత్రమే లిఖించవలసినదనిగాని- లేక-యితరులు లిఖించినపక్షమందు అట్టి గ్రంథమును పండితులు సాంప్రదాయముగా పరిష్కరించిన పిమ్మట పారాయణోపయుక్తమయినదిగా దాన్ని చేకొనవలసినదనిగాని నిబంధన లేకపోవుటవలన సంస్కృతవ్యుత్పత్తిలేశము లేని-జనులు వ్రాసెడు గ్రంథములయందంతా-అక్షరపొరబాట్లచేతనున్ను వ్యత్యస్తశబ్దప్రయోగములచేతనున్ను- గ్రం

ధపాతముచేతనైనను - పాంటిచేతనీళ్లుగప్పబడియుండేచందమాననీమహాగ్రంథము నిం
పబడియున్నది - అట్టి గ్రంథమును శ్రీరామభక్తులగుకొందఱు ధనికులు వ్రాసియున్న భక్తుల
తో నారాధించి పారాయణముచేయునెడల - ఉదాశ్రితులగు పండితోత్తములు మీరావి జెప్ప
వలెరున అపశబ్దజటిలముగానుండెడు శ్రీమద్రామాయణ గ్రంథముల యందు తటస్థ
మయ్యెడు వ్యత్యస్తశబ్దములకు తత్తత్స్థలములయందు వారివారికిదోచేశబ్దముల చేత నా
గ్రంథములను దిద్దుచున్నారు. గ్రంథపాతములు తటస్థమాయెనేని - వారిబుద్ధ్యనుసారము
గాక థకుబంధకము లేక శ్లోకరచనయున్నచేసి (స్థితస్యగతిశ్చింతనీయా) అనే న్యాయమును
అనుసరించి తత్స్థలమందు కథాశ్రావకుల మనంబుల నుల్లసింపజేయుచున్నారు - ఇట్టి వ్య
సనకరమైన వాడుక మహామంత్రాత్మకమైనయీ రామాయణ గ్రంథములయందు కలుగు
టవలన - అనేకస్థలములయందు ప్రక్షిప్త గ్రంథ గ్రంథనము మెండుగానిండియున్నది అం
దుకు మూలము లేఖక ప్రమాదమే కాని వేరే కాదని బుద్ధిమంతులు వారిబుద్ధిశక్తి చేత డేటగా
దెలుసుకొనవచ్చును.

అయినందున ముందువ్రాసిన తెరంగున చేపొరబాట్ల చేతనున్న వ్యత్యస్తశబ్ద
ప్రయోగముల చేతనున్న ప్రక్షిప్త గ్రంథ గ్రథనము చేతనున్ను నిండి యుండేయీ గ్రం
థమును - పూజించెడు వారికిన్ని పారాయణము చేయు వారికిన్ని కథా శ్రవణము చేసె
డు వారికిన్ని యీముత్తెరంగు వారికిన్ని పూజన-పారాయణ-కథాశ్రవణ - ప్రయుక్త
ఫలము లేకపోవుటమాత్రమే కాక - శత్రుక్షయము చేసుటకుగా నేర్పఱచిన పదునుగల
చంద్రహాసము పల్లగానున్నందున దెలియక నుష్ణోపశమనము చేసునని తలచి - తనకంఠ
ము పైన బెట్టుకొని యమముగోనే వానికి కలిగెడు విపత్తువలెనే అపశబ్దజటిలముగా మ
హామంత్రోచ్చారణము వల్లవిశేషపాతిత్యము సంభవించు చున్నదనే యర్థము బుద్ధిమం
తులు లెస్సగా దెలుసుకొనవచ్చును - ఈ హేతువువల్లనే శ్రీమద్రామాయణ గ్రంథ పూ
జనపారాయణాదుల వల్లకలిగెడు శాస్త్రచోదితఫలము తటస్థము కాక పోవుచున్నది - ఇట్టి
విపత్తులుగాదివేదములయందున్న తటస్థమువునని తలచిన వారియ్యెడు పక్కలని మాన
పూర్వపుఋషులు వేదాధ్యయనమును లిఖిత గ్రంథపురస్సరముగాం పరసప్రసచన ముల
నంగీకరించక గురుపరంపర వలననే శిష్యులు బోధింపబడవలెనని నిర్ణయించి అజేలీగు
ననడుచుకొనడము మాత్రమే కాక॥శ్లో॥గీతీదీఘ్రీ శిరఃకంపీత థాలిఖితపాఠకః। అనర్థజ్ఞో
ల్పకంఠశ్చషడేతేపాఠకాధమాః॥ అనిలిఖితపాఠకుని - పాఠకాధములలోజేర్చి నిషే
ధించినవారైరి - కాగా - వేదములయందు ఉదాత్తాదిస్వరభేదమున్న వ్యత్యస్త శబ్ద ప్ర
యోగాదులున్న లేక - తొల్లి బ్రహ్మముఖమున నుత్పత్తి అయిన తెరంగుననే బ్రాహ్మ
ణుల చేనుచ్చరింపబడుచున్నవి - అయితే - ఈ శ్రీమద్రామాయణ గ్రంథమును లిఖించుట
వల్లనున్ను - లిఖిత గ్రంథమును పూజించుటవల్లనున్ను స బ్రాహ్మణులకు ఆ గ్రంథము
ను - దానముచేసుటవల్లనున్ను - మహాఫలముకద్దని శాస్త్ర చోదితవిధియుండుటవల్ల ఈ
గ్రంథమును లిఖించిపఠించవలసినయర్థము - సర్వశాస్త్రసమ్మతముగానున్నట్లు నిశ్చయ
ముగా నెంచబడుచున్నది లిఖించినపక్షమందు ముందు దెలిపిన చతుర్విధదోషములు తటస్థ

పోవుటవలనపూజనపారాయణాదులకుఫలములేకబోవుచున్నది- యిట్లునిరంతరముతటస్థముయ్యెడునీయన్యోన్యాశ్రయ-దోషమునునివర్తింపజేయుటకుపయోగిగానొకరామాయణగ్రంథమునుపరిష్కరించవలెననియెడు - అభిప్రాయము నేను రామాయణపారాయణము చేయు నెడలనంతా- బహుదినములనుంచినాఅంతటనాకుగలుగుచుండెను-అట్టిచిరకాలాభిప్రాయమును నెరవేర్చుకొనుటకుసాంసారికకృత్యములవల్ల నాకు దగిన సావకాశము లేకయుండెను-అందువల్లచాలాజాలినొందియుండగా శ్రీ రామానుగ్రహము వలన ప్రకృతమునందుప్రభుత్వముచేసెడుప్రభువులు స్థాపించి యుండిన శాస్త్ర పాఠశాలమూలముగావిద్యాప్రయుక్తమయినయొకజీవనముతటస్థము కావడముమాత్రమే కాక-దిగ్విదేశస్థితనిఖిల గ్రంథ సమానయన విషయకశక్తిన్నిత గ్రంథావలోకనమునకుచాలినసావకాశమున్నతత్సహాయభూతులగుశిష్యవర్గమున్నుకలిగియుండెనుఅట్లైనాను గ్రహమునకునుల్లంబునచాలాసంతసిల్లిమీాదజెప్పినతీరునచిరకాలప్రార్థితమగునీశ్రీరామాయణగ్రంథపరిష్కారమునునలుగురుశిష్యులసహాయమునొందినవాడనై స్వార్థముగాజేయబూనుకొంటిని-అప్పట్లోపరిష్కరించినశ్రీమద్రామాయణగ్రంథపరిష్కారక్రము మెట్లన్నను.

ఉత్తరదేశస్థితగ్రంథసంబంధములేకయుండే దక్షిణదేశమునుంచి గ్రంథాక్షరములయందునుండే శ్రీరామాయణగ్రంథమునొకటినిన్ని -అదేతీరునఉత్తరదేశమునుంచి యొకగ్రంథమునున్నఅదేక్రమమునపశ్చిమదేశమునుంచి వేరొకగ్రంథము నున్నరప్పించియీాదేశమందు నేనుపారాయణముచేయుచున్న గ్రంథమునున్న యీానాలుగు గ్రంథములనున్న నలుగురిచేతనిచ్చిమహేశ్వరతీర్థీయమనెడువ్యాఖ్యానముమాత్రము నేనవలోకింపుచు ఆనలుగురుపఠించునెడలకలిగెడుపాఠభేదములకున్న- ఆయాదేశస్థగ్రంథస్థితపాఠములని తెలియుటకుగాను- ఉ- ద - హ - స్వ- అనే వేర్వేరు గురుతులు వేయుచు-వ్యత్యస్తశబ్దప్రయోగములనున్న గ్రంథపాఠము నున్నమీాదజెప్పినవ్యాఖ్యానానుసారముగానున్నపరిష్కరించిన్ని హస్తాక్షరములతోనొకగ్రంథము ను మొట్టమొదట నేర్పరచిఅదియె-పరిష్కృతగ్రంథముగానుండగలదనిసంతసిల్లియుంటినిగాని- మహేశ్వరతీర్థీయముగాక తక్కిన వ్యాఖ్యానస్థసాంప్రదాయమునకున్నయింకాకొన్ని- గ్రంథములయందుగలపాఠములకున్నయీాగ్రంథములకున్నసామరస్యముకలుగనొకలగదోయనిసందేహముమాత్రముముందు జేసినపరిష్కారమువల్లకలిగినసంతోషమును పలుమారు తగ్గించుచునుండెను- అయినందున నేనున్నుముందుకర్ణతాడితములై యుండినభట్టోజీదీక్షితీయ- శ్రీగురువాల్మీకి భావప్రకాశికాదివ్యాఖ్యానములనున్న అనేకరామాయణగ్రంథములనున్నలెస్సగానాలోకించియీాగ్రంథమును వేరొకసారిపరిష్కరించుటకుగా నతికుతూహలితాంతరంగుడనై - దిగ్విదేశములకు మనుష్యులను పంపి - విశేష ద్రవ్యవ్యయము జేసి ఆయావ్యాఖ్యానములనున్నుయిరువైఅయిదు రామాయణమూలగ్రంథములనున్నరప్పించిముందుపరిష్కరించినగ్రంథము నందు గురుతుచేసియుం

ష్టసందేహములను సరిచూచి పరిష్కరించనుద్యమించితిని- అంతట నాకు లోగడ గలిగియుం
డిన సందేహములు నివృత్తింపుట వల్ల కలిగె సంతోషమే కాక ఆ గ్రంథమును మరల సమగ్రము
గా నెకవారు ఆ వ్యాఖ్యానములనున్న ఆ రామాయణ గ్రంథములనున్నదుండగా పరి
ష్కరించవలెననియతికుతూహలము కలిగినదాయెను. అదేతీరున శ్రీరామానుగ్రహంబువల
న పండితులగు నిష్టశిష్టజన సహాయము చేతనున్నవ్యుత్పన్నులగు శిష్యజన సహాయము వల్లను
న్నలెస్సగా పరిష్కరించి యొక రామాయణ గ్రంథమును నిఖిలవ్యాఖ్యానకారుల సిద్ధాం
తార్థమునకు విరోధము లేక నుండు తెరంగున స్వహస్తాక్షరములతో ముందుదిద్దియే
ర్పరచినతీరున నేనొక రామాయణము నేర్పరచి కృతార్థంమన్యమానుడనై యా
గ్రంథమును నాకు నత్యంతమిత్రులగు పండితోత్తములకు నగుపరచగా వారందరు నా గ్రం
థపరిష్కారవిషయముగా నేను పొందిన ప్రయాసకు ఫలముగానుండే యా గ్రంథమును లెస్స
గా జూచి కొన్ని ఘట్టముల యందు-జదివి- చాలా సంతసిల్లి- అట్టి గ్రంథము సర్వదేశసాధా
రణముగా పారాయణోపయుక్తమైయుండె నేని- సకలలోకోపకారముగానుండునని చెప్పి
యిట్లు చేసుటకు నేమైనా యొక యుపాయము నాలోచించుకొనినన్ను ప్రార్థించిరి- అదే
తీరున నా గ్రంథమునవలోకించెడు వారందరున్నూ- నాతో వినయముగా- లోకమున సత్పు
రుషుండతి ప్రయాసతో నార్జించిన యర్థంబు నర్థవినియోగంబుగా జేయు చందంబున
నతిప్రయాసతో బరిష్కరించిన యీ రామాయణ గ్రంథమును శ్రీరామభక్తులకు నందరికి
న్నుపయోగమౌనట్లు జేయుమని వేడిరి- ఇట్లు అస్మదీయ నిఖిల శిష్టజన ప్రార్థనా పరి
దూయమాన మానసుడనై నేనాలోచించిన క్రమమెట్లన్నను.

మీద జెప్పిన తీరున పరిష్కరించిన శ్రీమద్రామాయణ గ్రంథము-నిఖిల శ్రీరామభక్త
జనోపకారమైనది తథ్యమేను- అయితే ఆ గ్రంథమును నేను పరిష్కరించిన తీరున లేఖకుల
చే ననేక ప్రతులను వ్రాయించి గ్రంథబాహుళ్యము లోకమున కలుగునట్లు చేసెదమని త
లంచితిమా-ముందు జెప్పిన తీరున చతుర్విధ దోషములున్న లేఖనదశయందు సంభవించి-అ
పరిష్కృత గ్రంథములతో జేరుచున్నది-అందువల్ల స్వప్రయత్న వైఫల్యము కలుగుచున్నది-
ముద్రాక్షరములయందు ప్రకాశపరచి అనేక ప్రతుల నేర్పరచెదమని యెంచితిమేని-అట్టి
ప్రయత్నమునకు- అస్మన్మతోన్మూలనోద్దేశకముగా హూణప్రభువుల చేత స్థాపింపబ
డిన ముద్రాక్షరశాలయందు నీ గ్రంథనామోచ్చారణము కూడా జేయననుకూలించదు- మ
రిన్ని యొక వేళ ప్రచ్ఛన్నముగా నామాంతరము జెప్పినపక్షము నందు నీ గ్రంథమునచ్చు
ట ప్రకాశపరుచుటకు వారంగీకరించినా- అచ్చుటచండాలాదిసంకరజాత్యుత్పన్న జనుల
చేత నాహూణజనముద్రాక్షరశాలలు మెండుగా నిండియుండడము వల్ల మహామంత్రా
త్మకమయిన యీ గ్రంథమునచ్చుట ముద్రాక్షరములయందు ప్రకాశ పరుచుటకు నసాధ్య
ము గానున్న యుక్తముగానున్నగుపడెను.

ఇట్లు స్వాభిలషితార్థము అనేక సందేహముల చేత సంకలితమై యుండుట వల
న- డోలాయమాన మనస్కుడనై యీ యర్థమును పలుమారు నా యిష్టజనులతో

చెప్పుచు నుంటిని - అంతట నొక సుదినము నందు నాయంతరంగ మిత్రులలో ప్రధాన భూతుండున్నైన - స్వయశోమండలీజ్యోత్స్నారంజితనిఖిలకువలయానందప్రదానోత్సుకుఁడునైన - మున్నూడివంశసుధాసముద్రసుధాకరాయమానుండగు - పార్థసారథిం శెట్టి-అనియెడు వైశ్యకులవరుండు నాయభిప్రాయము నాలకించి - నాకు నొక యుపాయుబుం దెలిపి తానందుకు సహాయముచేసెదనని వాగ్దత్తము చేసిన క్రమ మెట్లన్నను - సుహావహంత్రాత్మకమయిన శ్రీరామాయణ గ్రంథమును ముద్రాక్షరములయందు ప్రకాశపరచుటకుగాను తదుద్దేశకముగా నొకముద్రాక్షరశాల నేర్పఱచి - అందు - నిఖిల ముద్రాకరణయావత్సామగ్రీ సంపాదనమునున్నవిశేషఅర్థవ్యయము చేసియేర్పఱచవలెననిన్ని-అందు - ముద్రాక్షరగ్రంథకులున్ను - తన్నిరీక్షకులున్ను- తద్ఘట్టకులు మొదలయిన వారందరున్ను సత్కుల ప్రసూతులగు బ్రాహ్మణోత్తములుండవలెనని చెప్పడముమాత్రమే కాక తాను విశేషముగా నర్థసహాయము చేసెలాగున నొప్పుకొనెను - అంతట- తద్వచనామృతాస్వాదనాతోషితహృదయుండనైయాయర్థమును ముందుదెలియజేసెనపండితోత్తములతోనున్ను మిత్రులగుతక్కిన-బ్రాహ్మణులతోనున్ను తెలియజెప్పగా వారాయర్థమునకునుల్లంబున చాలా సంతసిల్లి - యీయుత్తమ కార్యమును నెరవేర్చుటకుగాను- వారందఱున్నమనిషి-౧కి-రు౨-౦కి- తక్కువలేక నర్థసహాయము చేసెలాగున నొప్పుకొని అదేతీరున నిచ్చినదిమాత్రమే కాక యీగ్రంథము ప్రకాశపరచిన యుత్తరక్షణమునందు ప్రత్యేక ప్రత్యేకముగా - ౬ - ౫ - ౪ - ౩ - ౨-౧-గ్రంథములను వారికినిశ్చయించిన క్రయముచొప్పున తీసుకొనెలాగున మాకుతమ చేవ్రాలుచేసియివ్వడమువల్లతమ అభిప్రాయమును మాకు దెలిపి యీయుత్తమకార్యమునందునన్ను ప్రవర్తింపచేసినవారైరి-అట్టిపరిపోషకారులగు శ్రీరామభక్తుల నామానుక్రమణికయున్ను వారుముందుగనపేక్షించిన గ్రంథసంఖ్యయున్ను యీగ్రంథమునందుకడపట క్రమముగా దెలిపియుండడమువల్ల నాపరిపోషకారులు నిఖిలజనవేద్యులుగావచ్చును - ఇట్లుఅస్మజ్జనోపకృతిచేతబలపరిచబడ్డ వాడనైయీసాహసకృత్యమును నెరవేర్చఁబూనుకొంటిని- అంతటముందుదెలిపిన వైశ్యోత్తముఁడుఅతనివాగ్దత్తప్రకారము ద్రవ్యసహాయము చేసి ముద్రాకరణయావత్సామగ్రీలను తన ప్రత్యక్షమున తన్నారకుల చేత జేయించి - అస్మచ్ఛిష్యులుగానుండే సత్కుల ప్రసూతులైన-కృష్ణశాస్త్రి ప్రభృతులగు బ్రాహ్మణవిద్యార్థులకు నలుగురికి నాముద్రాక్షరగ్రథనాదివ్యాపారములెన్నగాతద్వ్యాపారపారీణులగు అస్మదీయులమూలకముగా నుపదేశింపజేసె వారిమూలముగానిఖిలముద్రాకరణ వ్యాపారమును నెరవేర్పఁజేసినవాఁడాయెను ఇట్లుస్వాభిలషితార్థసిద్ధికలుగుటవల్ల పరితుష్టాంతరంగుండనైనాయుద్యమము సార్థకముబొందునట్లు రామాయణార్థోపబృంహకములగుకొన్ని పురాణములనున్ను కొన్ని ఋషిప్రణీత గ్రంథములనున్ను దిగ్దేశములనుంచి రప్పించి శ్రీమద్రామాయణమునందు దెలిపియున్న పరమార్థమునకున్ను ఆ రామాయణార్థప్రతిపాదకములగునిఖిలపురాణాగమాద్యభివర్ణితార్థమునకున్ను పరస్పరసామరస్యముకలుగునట్లు - శ్రీమద్రామాయణమహాదర్శమనెడు గ్రంథ

మును సాధకబాధకనిరూపణపూర్వకముగా ప్రమాణవచనములతో వచనరూపముగా గీర్వాణభాషయందు రచించెదనని ప్రతిజ్ఞచేసి అదేతీరున - శ్రీరామానుగ్రహమువల్ల నా గ్రంథము నేర్పఱచి ముద్రాక్షరములయందు ప్రకాశపరచి యీ గ్రంథముతో జేదీఱక కృతార్థంమన్యమానుడనై సంతసిల్లినవాడనైతిని - మీద జెప్పిన - రామాయణమహిమాదర్శమనే నూతనగ్రంథరచనకుగాను రప్పించిన గ్రంథనామములున్ను ఆ గ్రంథములందు దెలిపిన విషయములున్ను ఆగ్రంథనిబంధనా ప్రకారమున్ను నిఖిలరామభక్తులకు వేద్యంబగునట్లు జేయదలచి యీ దిగువ వివరింపుచున్నాను.

దిగ్విదేశములనుంచి రప్పించిన గ్రంథముల నామములు.

వాసిష్ఠరామాయణము.
అగస్త్యరామాయణము.
దౌర్వాసరామాయణము.
విశ్వామిత్రరామాయణము.
అధ్యాత్మరామాయణము.
తత్వసంగ్రహరామాయణము.
వాల్మీకిచరిత్రము.
భోజరాజరచితచంపురామాయణము.
స్కాందము.
రామాయణరత్నాకరము.
మనుస్మృతి.
పద్మపురాణము.

ఉమాసంహిత.
అగస్త్యసంహిత.
పాంచరాత్రాగమస్థపద్మసంహిత.
పరాశరసంహిత.
వాయుపురాణము.
బ్రహ్మాండపురాణము.
భారతమునందుగల అరణ్యపర్వము.
సూర్యసిద్ధాంతము.
కాలవిధానము.
కాలనిర్ణయమహోదధి.
ప్రసంగరత్నావళి.
రామాయణసారసంగ్రహము.

ఇవి మొదలైన రామాయణార్థోపబృంహకములగు వేరేకొన్ని చిల్లరగ్రంథములున్ను రప్పించబడినవాయెను.

రామాయణమహిమాదర్శవిషయవివేచనాక్రమము.

ఈ రామాయణమహిమాదర్శమనే గ్రంథమునందు నే వర్ణించిన పరిచ్ఛేదములేడు - ఆయేడున్ను క్రమముగా బింబములని వ్యవహరింపబడియున్నవి - అందు ప్రథమబింబమున దెలిపిన విషయమేమన్నను - దశరథుండు ప్రాజాపత్యపురుషప్రసాదలబ్ధమగు పరమాన్నమును జేకొని యతని భార్యలగు - కౌసల్యాదులకు విభజించిన క్రమమున్ను అట్టి శాస్త్రీయవిభాగమునకు విరోధముగా జెప్పెడువారియభిప్రాయమందుగల దోషనిరూపణమున్ను ఆ విభాగమును దెలియజేసెడు రామాయణార్థోపబృంహక నిఖిల గ్రంథకారుల యొక్క నిశ్చితాభిప్రాయమున్ను సాధకబాధకనిరూపణపూర్వకముగా దెలియజేసె తదుపష్టంభకములగు యుక్తులు ఆఘట్టమునందు చెప్పగా దెలపబడియున్నవి.

ద్వితీయబింబమునందు - లక్ష్మణభరతులలో వయసుచేత పెద్దవాడు భరతుడనెడు సిద్ధాంతము దెలపబడియున్నది - ఆ విషయమునుగురించి సర్వగ్రంథసిద్ధాంతసమ్మతముగా ననేకయుక్తులు విశదపరచబడియున్నవి.

మూడవబింబమునందు లక్ష్మీస్వరూపురాలైన శ్రీసీతాదేవికిన్ని శ్రీరామమూర్తికిన్ని కలిగియుండే వయోనిర్ణయము నిఖిలశాస్త్రసమ్మతముగా వివరింపబడియున్నది.

నాలుగవబింబమునందు శ్రీరామమూర్తికి గల ఏకపత్నీవ్రతత్వనిర్ణయము నిఖిలశాస్త్రయుక్తులతో పూర్వపక్షసిద్ధాంతములను దెలిపి వివరింపబడియున్నది.

అయిదవబింబమునందు శ్రీరామమూర్తి - పితృవాక్యపరిపాలనరూపవ్రతమును నెరవేర్చుటకుగా నరణ్యవాసము చేసిన చతుర్దశ వర్షంబుల ప్రారంభకాలనిర్ణయమున్ను వనవాసశబ్దార్థ విచారమున్ను అట్టి చతుర్దశవర్షాంతర్గత కాలమునందు శ్రీరామమూర్తి ఆయాస్థలములయందు వసించడము దశరథుడు మృతిపొందడము - భరతుడు శ్రీరామసన్నిధానమునకు బోవడము - రావణుడు శ్రీసీతాదేవిని - లంకకుం జేకొనివెళ్లడము. శ్రీరామమూర్తి - వాలివధ జేయడము - రావణాదినిఖిలరాక్షసుల వధించడము - ఇవి మొదలయిన యావత్కర్మములున్ను యేదినమునందు యేముహూర్తమున యేచ్చోట నేతీరున తటస్థమయిన సంగతిన్ని నిఖిలశాస్త్రసమ్మతములగు యుక్తులతో దెలపబడియున్నది.

ఆరవబింబమునందు శ్రీరామాయణమునందు దెలిపియుండెడు కథాసందర్భములయందు తటస్థమగు వ్యామోహదురూహాక్షేపములకు సాధకబాధకనిరూపణపూర్వకముగా సమాధానరూపమగు సిద్ధాంతార్థము విశదపరచబడియున్నది.

ఏడవబింబమునందు శ్రీరామభక్తులు - రామాయణ - పారాయణ - కథా శ్రవణాదులయందు జేయవలసిన విధులున్ను ఆ గ్రంథపారాయణాదులకు దగిన యధికారినియమమున్ను ఆ గ్రంథప్రారంభమునందు నవశ్యముగా దెలుసుకొనదగిన - మాస - తిథి - వార - నక్షత్రాది - కాల - దేశనిర్ణయమున్ను వాచకశ్రావకులలక్షణమున్ను బాలకాండాదికాండలయందు శ్రీరామధ్యానము జేయవలసిన ప్రకారమున్ను ఆయాఘట్టములను పరించుటవలన కలిగే ఫలవిశేషవిచారమున్ను సీతాకల్యాణవ్రతము జరిపించవలసినపద్ధతిన్ని రామాయణవ్రతపరిసమాపననిర్ణయమున్ను శ్రీమద్రామాయణమహిమానువర్ణనమున్ను యివి మొదలయిన యావద్విషయమున్ను సర్వగ్రంథసమ్మతముగా ప్రమాణ వచనములతో విశదపరచబడియున్నది - ఇట్లు రామాయణస్థపరమార్థోపబృంహకనిఖిలగ్రంథస్థపరమార్థప్రకాశకమగు నీ రామాయణమహిమాదర్శమనే గ్రంథము పరమార్థదృష్టిచేత శ్రీరామానుగ్రహమువల్ల నేరవేర్చబడినదాయెను - గాన - ఆస్తికమతావలంబులగు నిఖిలపండితజనులున్ను స్వప్రయోజనము నాలోచించి నా ప్రయాసకు సంతసిల్లడమునే ప్రత్యుపకారము జేయవలెననే యభిప్రాయముగలవారుగా నుండవలెనని మిక్కిలి వినయముతో నా పండితోత్తముల బ్రార్థింపుచున్నాను.

ఇదియునుంగాక శ్రీమద్రామాయణగ్రంథమును ముందు జెప్పిన తీరున - పరిష్కరించిన క్రమము నిచ్చట విశదముగా నుదాహరించి సయుక్తికముగా వ్రాయుట చేత చాలా గ్రంథబాహుళ్యము కలుగుచున్నదని తలచినందువల్లనున్ను - ఆ తీరున దెలియ వ్రాసిన వ్యాఖ్యానార్థమును లెస్సగా దెలుసుకొనజాలిన పండితజనులకుమాత్రము సంతోషకముగా నుండును గాని సర్వజనసాధారణముగా నందరికిన్ని సంతోషజనకముగా నుండదని

తలచినందువల్లనున్ను - అట్టిపండితులకునీ గ్రంథావలోకనమువల్లనే యితర రామాయణ గ్రంథములకంటేనీ గ్రంథమునందుగల వైలక్షణ్యము కరతలామలకముగా వారికి దెలియ బడునను నే నమ్మకమువల్లనున్ను - యీమూడు హేతువులవల్ల నే జేసిన శ్రీమద్రామాయణ యావత్పరిష్కార క్రమమునున్ను విశదపరచక - సాధారణముగానుండే లేఖకజనులున్ను పరనజేయువారున్ను తప్పులుగానుండే శబ్దముల నొప్పులుగాదలంచుకొని అదేతీరున వ్రాయుచున్ను చదువుచున్నుండేయపశబ్దములపద్ధతినిన్ని - వాటికిగల - సుశబ్దముల పద్ధతి నిన్ని ఆశబ్దములకు గల వ్యుత్పత్తిక్రమమునున్ను తేటగా దెలియజేయుటవల్ల - నే జేసినయీ గ్రంథపరిష్కారక్రమము - మీద జెప్పిన రెండు తెరంగుల వారికిన్ని మిక్కిలియుల్లాసమును కలుగజేసుననితలచియీదిగువవివరించుచున్నాను.

నానాదేశములనుంచిరప్పించిన శ్రీమద్రామాయణ
గ్రంథములయందుసాధారణముగానుండేయపశబ్దముల వివేచనా పద్ధతి.

అపశబ్దములు -	సుశబ్దములు -	వాటివ్యుత్పత్తిక్రమము.
కాకు - స్థః -	కాకుత్ - స్థః-....	కకుత్ - అనగా వృషభముయొక్క మూపురము - స్థః అనగా - (అందు) కూర్చున్నవాడు - తొల్లి యింద్రుడువృషభరూపముదాల్చగానావృషభముయొక్క మూపురమునధిష్ఠించి దేవకార్యమును సాధించుటవలన - విష్ణ్వంశసంభూతుండై యుండిన - ఇక్ష్వాకువంశ్యుండగు పురంజయుండనేరాజు - కకుత్స్థుడనెడుఅన్వర్థనామమును బొందినవాడాయెను - ఈకథావిషయము - పురాణప్రసిద్ధంబుగానుంటున్నది - ఈవిషయమునంతయు - కవి జనసార్వభౌముండగుకాళిదాసుండు-రఘువంశకావ్యమునందు - సర్గ - ౬ లో - శ్లో - ౭౦ - ॥మహేంద్రమాస్థాయమహోక్షరూపంయస్సంయతిప్రాప్తపినాకిలీలః। చకారబాణైరసురాంగనానాంగండస్థలీఃప్రోషితపత్రలేఖాః ॥ = ॥ అనేశ్లోకమునందుస్పష్టముగా దెలియజేసినవాడాయెను - అటి కకుత్స్థశబ్దమునకుఅపత్యార్థమునందు - అణ్ప్రత్యయముచేర్చడముచేత కాకుత్స్థశబ్దమునిష్పన్నమాచున్నది.
బ్రంహా -	బ్రహ్మ............	.బృహ - ధాతువుతో - మనిన్ - అనేప్రత్యయముచేరుటవలన బ్రహ్మన్ శబ్దమునిష్పన్నమైనది.
మంథరః -	మందరః........	మది - ధాతువుతో - అరన్ - ప్రత్యయము చేరుటచేసీశబ్దము నేర్పడుచున్నది.

అపశబ్దములు-సుశబ్దములు. వాటివ్యుత్పత్తిక్రమము.

సిహ్మః - సింహః.........హింసి - ధాతువుతో - అచ్ప్రత్యయముచేర్చి ధాతువర్ణవిపర్యయముచేయుటవల్లనిదినిష్పన్న మైనది.

అక్షోహిణీ - అక్షౌహిణీ........అక్షశబ్దమునకు - ఊహిణీశబ్దముపరమగునెడల - వృద్ధివిధాయకశాస్త్రమువల్లవృద్ధిరూపమగు - ఔకారము రావడము వల్ల నిదినిష్పన్నమాచున్నది.

శ్రుణు - శృణు..........శ్రు - ధాతువుకు - శ్ను - అను ప్రత్యయము పరమగునెడల - శృ - అనుఆదేశమువచ్చుటవలననిది- శృ- అనిఋుదంతముగానుచ్చరింపబడతగ్గది - గాన - శృణోతి - శృణుయాత్ - అశృణోత్ - మొదలయినశబ్దముల యందంతా- శృ - అనిఋుదంతము గానేయుచ్చరింపబడతగ్గది.

యాచ్నా - యాఞ్చా........యాచృ - అను ధాతువుతో - నఙ్ప్రత్యయమును జేర్చినపిమ్మట - శ్చుత్వప్రాప్తికలుగుటవలన నిదియేర్పడుచున్నది.

రజితం - రజతం.........రంజ- అను ధాతువుతో-అతచ్ - అనే ఉణాది ప్రత్యయముచేరుటవలననిదినిష్పన్న మైనది.

స్మిగ్ధః - స్నిగ్ధః - ష్ణిహ - అను ధాతువుతో - క్త ప్రత్యయముచేరుటవలననిదినిష్పన్నమాచున్నది.

దుఖ్ఖం - దుఃఖం........దుఃఖ - అను ధాతువుతోఅచ్ప్రత్యయముచేరుటచేతనిదియేర్పడెను.

వన్హిః - వహ్నిః........వహ - అను ధాతువుతో-ని-ప్రత్యయము చేరడముచేతనిదివ్యుత్పన్నమాచున్నది - యిదేతీరున - అహ్నమొదలయినశబ్దములనున్నూహించుకోవలసినది.

జింహః - జిహ్మః........హా-అను ధాతురూపముతో-మన్ అనేఉణాదిప్రత్యయము చేరుటచేతనిదినిష్పన్న మైనది.

త్రితీయః - తృతీయః........త్రి- అనుశబ్దమునకు - తీయ - ప్రత్యయముపరమయ్యేయెడల- ఆత్రిశబ్దమునకు - తృ-అనుఆదేశమువచ్చుటవలన నీశబ్దమునిష్పన్నమాచున్నది.

ఉద్ధానం - ఉత్థానం........ఉత్ - అనుఉపసర్గకు-స్థాధాతువు పరమగునపుడు- పూర్వసవర్ణముగు-థవర్ణము-స్థాధాతువునకు అయిన సకారస్థానము నందు వచ్చుటవల్ల నిది నిష్పన్నమైనది.

అపశబ్దములు - సుశబ్దములు. వాటివ్యుత్పత్తిక్రమము.

మన్మధః - మన్మథః - ......హృదయార్థకమగు - మన్ - అనుశబ్దమునకు పర
మగు-మథధాతువుతో అచ్ప్రత్యయముచేర్చుటవలన
నీశబ్దమునిష్పన్నమగుచున్నది.

గ్రంధః - గ్రంథః - ....గ్రంథ - అనుధాతువుతో - అచ్ప్రత్యయముచే
ర్చడంవల్లనీశబ్దమునిష్పన్నమైనది

నిశీధః - నిశీథః - ....ని - అను ఉపసర్గపూర్వకమగు - శీ - అనేధాతు
స్వరూపమునకు - థక్ - అనెడి ఉణాదిప్రత్యయము
చేర్చుటచేతనిదినిష్పన్నమైనది.

నాధః - నాథః - ....నాథృ - ధాతువుతో - అచ్ప్రత్యయముచేర్చుటవలన
నిదియేర్పడుచున్నది - అయితే - నాధృ అనేధాతు
వుతో అచ్ప్రత్యయముచేరుటచేత - ॥ నాధః॥ అనిన్ని
చెప్పుటయుక్తమేను - అయినను - ఉత్తరదేశస్థనిఖిల
గ్రంథములయందున్ను - కాశీదేశస్థులగు పండితోత్త
ములు - పరిష్కరించి ముద్రాక్షరములయందు న
చ్చువేయించినమానవీయధర్మశాస్త్రప్రభృతినిఖిలసం
స్కృతగ్రంధములయందున్ను-నాథః- అని తవర్గద్వి
తీయవర్ణమేయుండుటవలననీగ్రంథమందున్ను (మ
హాజనోయేనగతస్సపంథాః) అనేన్యాయము చొప్పు
న భూయోంగీకారము నాశ్రయించి - తవర్గ ద్వితీ
య వర్ణాంతముగానే ఆశబ్దము పరిష్కరింప బడియు
న్నది.

ఈమీద జెలపబడిన తెరంగుననే - తక్కినశబ్దములున్ను శబ్దశాస్త్రసమ్మతముగా పరిష్కరింపబడియున్నవి-ఇచ్చట గ్రంథబాహుళ్యభీతిచేత సంగ్రహముగా నాశబ్దముల లోకొన్నిటినిమాత్రముమీద ప్రకాశపరచడమైనది - గాన - సాధారణముగా వ్రాసెడువారున్ను పఠనచేయువారున్ను యీశబ్దములయందుముందు తమకుగల పొరబాటును లెస్సగానూహించుకొని - స్థాలీపులాకన్యాయముగానీగ్రంధమునందుపరిష్కరించియుండేతక్కినశబ్దములయందున్ను నిండునమ్మకమునుంచవలెనని కోరుచున్నాను.

అనుస్వారపరిష్కారనిర్ణయక్రమము.

కాశీదేశప్రాంత్యంబులగు ప్రదేశములయందు - బాళబంధు - అక్షరములతోపండితులుసుష్టుగాపరిష్కరించిఅచ్చువేయించినకొన్ని గ్రంధములుమాత్రముతప్పతక్కిన - దక్షిణోత్తరపశ్చిమదేశస్థ నిఖిలసంస్కృతగ్రంధములయందున్ను అనుస్వారమును -ఙ- ఞ- ణ- న-మ- అనేఈహల్వర్ణములకుప్రతినిధిగా వ్రాసేతప్పువాడుక మెండుగాగలిగి

యున్నది - గాన- అట్టి అనుస్వారపరిస్కారక్రమమును లెస్సగావివరింపుచున్నాను - అదె
ట్లన్నను.

ప్రశ్లోకంబునకున్నర్ధంబులు రెండుగలవు - ఆ అర్ధాంతముల యందు గలవ
ర్ణంబులకును పరియర్ధాదివర్ణముతో సంధియొప్పకున్న లేదు గానన చ్చట నిలుపవలె
ను - అదేతీరున వాడుకయున్నకలదు - గనక - ఉర్ధాంతవృత్తియగు - మ్ - అనుమకా
రమునకు - అనుస్వారము - ం - అనువర్ణస్వరూపమువచ్చుటకు నేవిధమైన- శాస్త్ర
మున్నలేదు - గాన - ఈ రామాయణగ్రంధమునందు నర్ధాంతము నందుగల - మ్- అ
నురూపమునకునదే ప్రయోగింపబడి యున్నది గాని - అనుస్వారము ప్రయోగించి యుం
డలేదు - ఇదియునుంగాక - అనుస్వారమునకు - క - ఖ - గ -ఘ-ఙ - ఇవి పరములగున
ప్పుడు-హల్ రూపమైన - ఙకారమున్న-అదేతీరున - చ - ఛ - జ - ఝ - ఞ -
ములగునప్పుడు -ఞ కార మున్న-ట - ఠ - డ - ఢ - ణ- పరములగునప్పుడు - ణ
కారమున్న- త - థ - ద - ధ- న - పరములగునప్పుడు - నకార మున్న- ప- ఫ- బ-
భ-మ- పరములగునప్పుడు - మ కారమున్న ప్రాప్తమగుచున్నవి.

అయితే నానా దేశస్థయావద్గ్రంధసముదాయమందున్న మీదజె
ప్పినతీరున అనుస్వారస్థానమునందు - ఙ - ఞ - ణ - న- మ-లను వ్రాసెడు వాడుకబొ
త్తిగా లేదు గాని - ఆయాస్థలములలో నుచ్చరించుటయందుమాత్రము శాస్త్రీయము
గానిఖిలజనులున్న - ఙ - ఞ - ణ- న- మ-ల నేయుచ్చరింపుచున్నారు.

ఇట్లు ఉచ్చారణయందు నెంతమాత్రము పొరబాటు లేక పోవుటవల్లనున్న - నిఖిల
దేశములయందునుండే గ్రంథములను జదివెడు నాయా దేశస్థులకున నాదియగు వాడుకకు
ప్రతికూలముగానుండుటచేత చాలా శ్రమనున్నవిసుకునున్నకలుగజేసున నేయభిప్రా
యమువల్లనున్న కేవలపామరజనులు - అంకితం - అనుమాటకుబదులుగా - అఙ్కితం-అ
నిన్న-అంచితం- అనుమాటకుమారుగా-అఞ్చితం-అనిన్నివధువునెడల - ఈ రామాయ
ణగ్రంధమును వేరుగాపొరబాట్లతో నేర్పరచిరని బెదురుదుర నేభీతివల్లనున్న- అట్లుఅను
స్వారమునకు-ఙ-ఞ-ణ-న-మ-అనేహల్వర్ణప్రాప్తి- ప్రతిశ్లోకమందున్న-౨-౩-౪-
౫ - స్థలములయందుపలుమారుతటస్థముకావడమువల్లనున్నయీనాలుగు హేతువుల
వల్లఅనుస్వారమునకు- ఙ- ఞ- ణ- న- మలు - వచ్చునెడలనంతా - కేవలానుస్వారమే
ప్రయోగింపబడియున్నది - వాటియుచ్చారణయందుపారాయణముచేసెడువారలుమీ
దజెప్పినతీరున స్పష్టముగానుచ్చరించవలసిన దేకానిఅనుస్వారముతో జేర్చిచదు
వగూడదనే అర్ధమును వారలకు దెలుపుటయందుచాలాసంతసల్లుచున్నాను.

ఇవిమొదలయినఅనేకవిషయములను శాస్త్రసమ్మతముగాపరిష్కరించి యుండేక్ర
మమంతా - ఈ గ్రంధావలోకనమువల్లనేపండితజనులకు స్పష్టముగా దెలుసుటచేత నా
ప్రయాససార్ధకమగుచున్నదనేదృఢమయిననమ్మకమువల్లనిప్పట గ్రంథవిస్తరభీతిచే
విశేషించి ప్రకాశపరచలేదు.

ప్రక్షిప్తగ్రంధవిషయవిచారము.

ఇదియునుంగాక - ప్రక్షిప్తగ్రంధము - ఈరామాయణమందు మెండుగా నుంటున్నది - అట్టి ప్రక్షిప్తగ్రంధవిషయమును వ్యాఖ్యానకారులఅభిప్రాయము చొప్పున వారు వ్యాఖ్యానము చేయకనిది ప్రక్షిప్తగ్రంధమనికంఠోక్తిగా జెప్పినవిషయము గాక తక్కిన గ్రంధమునంతా నిఖిల రామాయణమూల గ్రంధముల సాంప్రదాయానుసారముగా నిందు జేర్చియున్నాను - నిఖిలమంత్రాత్మకమగు రామాయణ గ్రంధము నందు - గ్రంధన్యూనత - దోషావహముగును గాని - కొన్ని స్థలములయందు స్తుతి రూపముగా నుండే గ్రంధమును జేర్చడమువల్లతప్పుగా నెంచబడదని-కతకటీకాకారులు-తెలిపినఅభిప్రాయమునను సరించి అదేతీరున పరిష్కరించినవాడనైతిని.

ఈప్రక్షిప్తగ్రంధవిచారము కతకటీకాకారులే విశేషించి విచారించి ఆయాఘట్టములయందు కంఠోక్తిగా నిది ప్రక్షిప్తగ్రంధమని చెప్పియున్నారు - తక్కిన వ్యాఖ్యానములయందంతా - (ఏతచ్ఛ్లోకప్రభృతి - తత్పర్యంతో గ్రంధః కతకటీకాకృద్భి ర్నైవ వ్యాఖ్యాతః) అనేడు వాక్యమును వ్రాసి కతకటీకాకారులయభిప్రాయమునే వెంబడించియున్నారు గాని-తాము కతకటీకాకారులవలెనే స్వాతంత్ర్యమును పొందినవారు కారు-అయినందున ప్రక్షిప్తగ్రంధవిమర్శయందు కతకటీకాకారులే సమర్థులని తలచి నేనున్నూ వారియభిప్రాయమునే అనువర్తించినవాడనైతిని.

ఈమీద తెలియజేసినతీరున నీరామాయణ పరిష్కరణ విషయముగా సంభవించిన యావద్విషయమున్ను జరిగినతీరున తెలుపుటవలన - ఈగ్రంధపరిష్కార విషయముగా నేను ప్రవర్తించుట పరమార్థదృష్టివల్లనే కాని వేరే కాదనిన్ని - యీప్రయత్నము నెరవేరుటకు - శ్రీరామానుగ్రహమే ప్రధాన కారణముగానుండెన నే సంగతిన్ని- నేనీగ్రంధ పరిష్కారవిషయముగా జేసిన ప్రయాసయీలాగుంటిదనిన్ని- యీమూడుసంగతులున్ను నిఖిలశ్రీరామభక్తులకు కరతలామలకముగా తెలియబడునని నే తలంపుగలవాడనై ఆయా కార్యములుతటస్థమైనతీరున తెలిపినవాడనైతిని.

అయినందున - ఆస్తికమతావలంబులగు నిఖిలాస్మదీయ జనులున్ను నా ప్రయాసకుఫలరూపము గానుండేయీ మహాగ్రంధమును పఠించుటవలన కలిగెడు సంతోషరూపమగు స్వప్రయోజనమును లెస్సగా నాలోచించియిదేతీరున అస్మదీయగ్రంధములు పరిష్కరింపబడిమనకనుపయుక్తంబులుగా జేసుకొనుటకు ప్రయత్నపడవలెనని-పురాణం-హయగ్రీవశాస్త్రులు-అనే పేరట ప్రసిద్ధినొందియున్న నేను-నాయభిప్రాయమును తెలియజేసినిఖిలాస్మదీయజనశుభంకరుడను గావలయునని మనఃపూర్వకముగా నీశ్వరుని ప్రార్థించుచున్నాను.

శ్రీమద్భగవతే హయగ్రీవాయాస్మత్కులగురవే నమః.

శ్రీమద్రామాయణమహిమాదర్శః.

వందేసుందరమిందుమందుపమహంవందారుబృందారకామందానందకరంసుధాబ్ధినవపుషం ర్తారవిందేక్షణం । చిన్ముద్రోరురథాంగశంఖపరమశ్రీపుస్తకాం చత్వరం శుభ్రాబ్జాసనమశ్వవక్త్రమతులం మత్తార్యసంసిద్ధయే.

వాజీశాస్యపదంనిధాయహృదయే వాల్మీకివాగ్వార్ధిజశ్రీరామాయణదివ్యరత్నమహిమాదర్శంబుధాహ్లాదకం । వక్ష్యేనిస్తులసత్ప్రతిబింబఘటనాసంశోభితార్థాస్పదంశ్రీమన్నైగమసంగృహీతసకలార్థాకర్షకంస్వాశ్రయం.

పరమాన్నవిభాగఘట్టో నామ ప్రథమబింబః.

శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణే - బాలకాండే - షోడశసర్గే - వాల్మీకిమహర్షిణా పరమాన్నవిభాగః శ్లోకత్రయేణ ప్రతిపాదితః.

తద్ఘట్టీయశ్లోకాః - బాలకాండే - స - ౧౬ - శ్లో - ౨౭ -

కౌసల్యాయై నరపతిః పాయసార్ధం దదౌ తదా । అర్ధాదర్ధం దదౌ చాపి సుమిత్రాయై నరాధిపః ॥ కైకేయ్యై చావశిష్టార్ధం దదౌ పుత్రార్థకారణాత్ । ప్రదదౌ చావశిష్టార్ధం పాయసస్యామృతోపమమ్ ॥ అనుచింత్య సుమిత్రాయై పునరేవ మహీపతిః । ఏవం తాసాం దదౌ రాజా భార్యాణాం పాయసం పృథక్.

అత్ర కైశ్చిద్వ్యాఖ్యాకర్తృభిరభివర్ణితార్థస్య చ శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణార్థోపబృంహక - వాసిష్ఠరామాయణ - దౌర్వాసరామాయణ - అధ్యాత్మరామాయణాద్యనేకగ్రంథప్రతిపాదితస్యాం ప్రగాయార్థస్య చ - తేజస్తిమిరయోరివ పరస్పరవిరోధస్సం జాఘటతే - తత్ర కథం వా సిద్ధాంత ఇతి విచికిత్సాయాం సత్యాం ప్రథమతః పూర్వపక్షముపపాద్య సప్రమాణైర్వచనైస్సాధకబాధకనిరూపణపూర్వకతయా సిద్ధాంతః ప్రతిపాద్యతే.

తథాహి - దశరథః - పుత్రకామేష్టియజనసమయే ప్రాజాపత్యపురుషాత్సంతానప్రదం దేవనిర్మితం పరమాన్నమత్యాదరేణ పరిగృహ్య - ప్రథమతస్తత్పరమాన్నం ద్విధా విభజ్య - అర్ధం కౌసల్యాయై దత్వా - తదనంతరమవశిష్టార్ధం పునర్ద్విధా విభజ్య - ఏకభాగం సుమిత్రాయై దత్వా - అవశిష్టైకభాగమపి ద్విధా విభజ్య - అంశద్వయేప్యేకాంశం కైకేయ్యై దత్వా - తదనంతరమవశిష్టాష్టమాంశం పునరపి సుమిత్రాయా ఏవ దదావితి వ్యాఖ్యాయ ఏతదభిప్రాయోపష్టంభకతయా - ఏతదగ్రిమగ్రంథే - స - ౧౮ - శ్లో - ౧౦. కౌసల్యాజనయద్రామం దివ్యలక్షణసంయుతమ్। విష్ణోరర్ధం మహాభాగం పుత్రమిక్ష్వాకునందనమ్.

ఇతి వక్ష్యమాణవచనస్థ - అర్ధశబ్దస్య సామరస్యమపి సంభవతీతి వ్యాఖ్యాకర్తృభిరభిహితం - తదభిప్రాయానురోధేన విభక్తపాయసవిభాగానుసారతః శ్రీరామలక్ష్మణాదీనామంశభాక్త్వమేవం సంగచ్ఛతే - రామస్త్వర్ధాంశవాన్ - లక్ష్మణశ్చతుర్థాంశ

శవాన్ - భరతస్త్వష్టమాంశవాన్ - శత్రుఘ్నోప్యష్టమాంశవానితి - ఏవంచేత్ - రామాయణార్థోపబృంహక - అధ్యాత్మరామాయణాది రామాయణానాంచ - స్కాందప్రభృతిమహాపురాణానాంచ - భోజరాజ - కాళిదాసాదిమహాకవి ప్రణీత గ్రంథానాం చ వాల్మీకిరామాయణస్థితాగ్రిమగ్రంథస్యచమహాన్విరోధస్సంఘటతే - తథాహి.

అధ్యాత్మరామాయణే బాలకాండే - సర్గే - ౩ - ఉమాంప్రతిమహేశ్వరోక్తిః.

ఋశ్యశృంగవసిష్ఠాభ్యామనుజ్ఞాతో దదౌ హవిః। కౌసల్యాయై సకైకేయ్యై చార్ధమర్ధం ప్రయత్నతః॥ తతస్సుమిత్రా సంప్రాప్తా జిగృధ్నుః పౌత్రికీం చరుం। కౌసల్యాతుస్వభాగార్ధం దదౌ తస్యై ముదాన్వితా॥ కైకేయీ చ స్వభాగార్ధం దదౌ ప్రీతిసమన్వితా। ఉపభుజ్య చరుం సర్వాః స్త్రియోగర్భసమన్వితాః॥ దేవతా ఇవతా రేజుస్స్వభాసా రాజమందిరే.

దశరథః హవ్యవాహనాత్ పాయసపాత్రం పరిగృహ్య కౌసల్యాసమక్షం జగామ - తత్రతత్సమీపే కైకేయ్యప్యవాస - తదాదశరథస్తత్పాయసం ద్విధా విభజ్య అర్ధం కౌసల్యాయైదత్వా అన్యార్ధం కైకేయ్యైదదౌ - తతస్తస్మిన్నేవ సమయే సుమిత్రాపి తత్రాగతా తదా కౌసల్యా కైకేయ్యావుభే అపి స్వస్వభాగార్ధం సుమిత్రాయై దదతురితి తాత్పర్యార్థః

తత్రైవద్వితీయసర్గే బ్రహ్మాదిదేవాన్ప్రతివిష్ణూక్తిః.

కశ్యపస్య వరోదత్తస్తపసా తోషితేన మే। యాచితః పుత్రలాభాయ తథేత్యంగీకృతం మయా॥ స ఇదానీం దశరథో భూత్వా తిష్ఠతి భూతలే। తస్యాహం పుత్రతామేత్య కౌసల్యాయాం శుభోదయే॥ చతుర్ధాత్మానమేవాహం సృజామీతరయోః పృథక్.

అత్రత్య (చతుర్ధాత్మానమితి) వచనేన భగవతో నారాయణస్య శ్రీమద్రామావతారే చతుర్ధా పరిణామ ఏవ సూచితో భవతి.

కించ - తత్వసంగ్రహరామాయణే - బాలకాండే.

దశరథం ప్రతివిష్ణూక్తిః.

ఇదంతు పాయసం దేహి పత్నీభ్యస్త్వం పార్థివ। తస్మాత్తవ జనిష్యేహం మాం విభజ్య చతుర్విధమ్॥ జనిష్యేహం సపత్నీకస్స పర్యంకస్సహాయుధః। ఇత్యుక్త్వా పాయసే సాక్షాత్ప్రవిష్టోంతరధీయత.

అత్రాపి - మాం విభజ్య చతుర్విధమిత్యుక్త్యా చతుర్ధా విభాగ ఏవ సూచితో భవతి.

అపిచ - స్కాందే - దేవాన్ప్రతివిష్ణూక్తిః.

ఆత్మానం చతురో భాగాంస్తుల్యరూపాన్మహాబలాన్। రామరూపమహం యామి లక్ష్మణశ్చ సమానుజః॥ భరతో నామ ధర్మాత్మా శత్రుఘ్నస్తదనంతరం.

అనయాప్యుక్త్యా చతుర్ధా విభాగ ఏవ స్పష్టతయా ప్రతిపాదితో భవతి.

అగస్త్యరామాయణే.

చతుర్థాంశస్తు రామస్స్యాద్విష్ణోస్తల్పం తు లక్ష్మణః। శంఖస్తు భరతో నామ చక్రం శత్రుఘ్న ఈరితః.

అత్రాపి చతుర్థాంశస్తు రామ ఇత్యాదికంరోక్త్యా సర్వేషాం సమానాంశభాక్త్వం నిశ్చితం భవతి.

శ్రీమద్విదర్భరాజకృతచంపురామాయణస్థబాలకాండే.

కౌసల్యాయై ప్రథమమదిశద్భూపతిః పాయసార్ధం ప్రాదాదర్ధం ప్రణయమధురం కేకయేంద్రస్య పుత్ర్యై। ఏతే దేవ్యౌ తరళమనసః పత్యురాలోచ్య భావం స్వా

ర్ధాంశాభ్యాంస్వయమకురుతాంపూర్ణకామాంసుమిత్రామ్.

అత్రాపి విదర్భరాజేన అధ్యాత్మరామాయణస్థవిభాగక్రమ ఏవ ఉరరీకృతః.

శ్రీమత్కవిజనసార్వభౌమేన- కాళిదాసేనాపి అయమేవార్థో రఘువంశాఖ్యకావ్యే - దశమే సర్గే కంఠోక్త్యా ప్రకటితః- తథాహి- తే బహుజ్ఞస్య చిత్తజ్ఞే పత్న్యౌ పత్యుర్మహీక్షితః। చరోరర్ధార్ధభాగాభ్యాం తామయోజయతాముభే.

ఏవంచ సతి - పూర్వోక్తాశేషగ్రంథప్రతిపాదితపాయసవిభాగానుసారేణ కౌసల్యాయాః పాదాంశభాక్త్వం - తథైవ కైకేయ్యా అపి పాదాంశభాక్త్వం- సుమిత్రాయాస్తు - అర్ధాంశభాక్త్వం- సంగచ్ఛతే.

కించ- శ్రీమద్రామాయణే బాలకాండే- స - ౧౮ - శ్లో- ౧౩.

భరతో నామ కైకేయ్యాం జజ్ఞే సత్యపరాక్రమః। సాక్షాద్విష్ణోశ్చతుర్భాగస్సర్వైస్సముదితైర్గుణైః॥ అథ లక్ష్మణశత్రుఘ్నౌ సుమిత్రా జనయత్సుతౌ। వీరౌ సర్వాస్త్రకుశలౌ విష్ణోరర్ధసమన్వితౌ.

అత్ర సాక్షాద్విష్ణోశ్చతుర్భాగ ఇత్యనేన విష్ణోరర్ధసమన్వితావిత్యనేన చ వాక్యద్వయేన భరతస్య సాక్షాద్విష్ణోశ్చతుర్థభాగభాక్త్వం - లక్ష్మణశత్రుఘ్నయోరుభయోరపి అర్ధాంశభాక్త్వం చ-కంఠోక్త్యా ప్రతిపాదితం భవతి- ఏవం నిఖిలగ్రంథవచనార్థే నిశ్చితే-కథం దశరథేన- సర్వసిద్ధాంతవిరుద్ధతయా పరమాన్నవిభాగో విభక్త ఇతి పూర్వపక్షే సంప్రాప్తే-సర్వగ్రంథసమరసతయా సిద్ధాంతః ప్రతిపాద్యతే-తథాహి- పూర్వోదాహృతశ్లోకాః స్పష్టార్థం పునరపి ప్రకాశ్యంతే.

బాలకాండే-సర్గే- ౧౬ -శ్లోకాః..

కౌసల్యాయై నరపతిః పాయసార్ధం దదౌ తదా। అర్ధాదర్ధం దదౌ చాపి సుమిత్రాయై నరాధిపః॥ కైకేయ్యై చావశిష్టార్ధం దదౌ పుత్రార్థకారణాత్। ప్రదదౌ చావశిష్టార్ధం పాయసస్యామృతోపమమ్॥ అనుచింత్య సుమిత్రాయై పునరేవ మహీపతిః॥ ఏవం తాసాం దదౌ రాజా భార్యాణాం పాయసం పృథక్॥

అత్ర- కౌసల్యాయై - ఇత్యాది - శ్లోకత్రయస్య ప్రాతిపదికార్థస్తు సాంప్రదాయానుసారేణాభివర్ణ్యతే.

తథాహి - నరపతిః - దశరథః - పాయసార్ధం -ప్రాజాపత్యపురుషాల్లబ్ధపాయసస్య సమార్ధాంశం- కౌసల్యాయై - కౌసల్యానిమిత్తాయ- దదౌ- అఖండయత్ - దో- అవఖండనే ఇతి ధాతోర్లిటి- ప్రథమపురుషైకవచనే- దదౌ ఇతి రూపం నిష్పద్యతే - నేదం రూపం డుదాఞ్ -దానే- ఇతి ధాతోర్నిష్పన్నం-ఏతేన కౌసల్యోద్దేశ్యకత్వేన పాయసస్య సమార్ధవిభాగస్సూచితః - తథాచ- యదర్ధం ప్రథమతో దశరథేన విభక్తం - తత్కౌసల్యాసంబంధీత్యర్థో లభ్యతే-తదా- విభాగావ్యవహితకాలే- అత్ర తదేతి దాప్రత్యయాంతావ్యయస్య తస్మిన్నేవ సమయ ఇత్యర్థో న వాచ్యః - ఏకస్మిన్నేవ సమయే క్రియాద్వయసంభవస్యాయుక్తత్వాత్ - అర్ధాదర్ధమితి - ఏతస్మిన్నర్థే - చశబ్దాపిశబ్దయోః ప్రయోగబలాత్ తయోరన్యతరావ్యయేన పూర్వార్ధవృత్తి కౌసల్యాయై- ఇతి పదం సముచ్చీయతే- తథాచాయమర్థః.

నరాధిపః- మనుజేశ్వరః- దశరథ ఇతి యావత్ -కౌసల్యాయై- కౌసల్యాఖ్యజ్యేష్ఠభార్యాయై-అత్ర చతుర్థీ సంప్రదానే-ఇతి సూత్రేణ చతుర్థీ-అర్ధాత్ -పూర్వం విభక్తసమార్ధాంశాత్ - అర్ధం-సమచతుర్థభాగం-దదౌ-దత్తవాన్ -అత్ర దదావితి రూపం తు- డుదాఞ్ దానే- ఇతి ధాతోర్లిటి నిష్పన్నం- పునరప్యయమేవార్థశ్చశబ్దేన సముచ్చితో న్వేతి- తథాచాయమర్థః- అర్ధాదర్ధం - సమచతుర్థాంశం - సుమి

త్రాయై-ద్వితీయభార్యాయై దదౌ-దత్తవాన్-అత్రాపి-ప్రజాపతిపదం చశబ్దేన సముచ్చి
తం భవతి-అవశిష్టార్ధం-అత్ర షష్ఠీతత్పురుషసమాసః-తథాచ-అవశిష్టస్య అర్ధాంశస్య
అర్ధం - చతుర్థ భాగం - పుత్రార్థ కారణాత్ - పుత్రప్రయోజన హేతోః - కై
కేయ్యైచ - తృతీయభార్యాయైచ - దదౌ - దత్తవాన్ - అమృతోపమం - సర్వోత్తమర
సవదమృతాఖ్యవస్తుసదృశం -అవశిష్టార్ధం-అత్ర కర్మధారయః- అవశిష్టం యదర్ధం
చతుర్థాంశమిత్యర్థః - పునః - పునశ్చ - సుమిత్రాయా ఏవ - ద్వితీయభార్యాయా
ఏవ - అనుచింత్య - కౌసల్యా కైకేయ్యోరభిప్రాయంచ - ప్రాజాపత్య పురుషవచనం
చ - సమ్యగాలోచ్యేత్యర్థః - దదౌ - దత్తవాన్ - ఏవం సర్వగ్రంథసమరసతయాభి
హితసాంప్రదాయార్థః పండితైరూహనీయః.

అత్రేదమేవ వాల్మీకిహృదయం నాన్యదిత్యేవం వక్ష్యమాణ తాత్పర్యాభినయేన
దృష్టీకర్త్యః - తథాహి - ప్రాజాపత్యపురుష ప్రసాదలబ్ధపాయసభక్షణకాలానుక్రమే
ణైవ - రామ - లక్ష్మణ - భరత - శత్రుఘ్నానాముత్పత్తిః - సర్వేష్వపి రామాయణే
షు - ఏకరీత్యా రామాదీనాముత్పత్తిస్తు ప్రతిపాదితా - తత్ర మపర్యాలోచనయా
తత్కృతపాయసాన్నభక్షణముప్యేవమేవబుద్ధిమద్భిరూహనీయం భవేత్ - తథాహి -
ప్రథమతః కౌసల్యోద్దేశ్యకవిభక్తపాయసార్ధే సమర్ధం కౌసల్యాయై దశరథేన దత్తం
సా తత్తదానీమేవాభక్షయత్ - తదర్థే యదవశిష్టం-చతుర్థాంశః- తత్సుమిత్రాయై
దత్తం - సా తత్పరిగృహ్య అవశిష్టపరమాన్నస్య విభాగో దశరథేన కథం వా విభజ్య తత్
ఇతి జిజ్ఞాసమానా సతీ - తద్దత్తం స్వహస్తగతం పాయసే చతుర్థాంశమనుపభుక్త్వైవ తూ
ష్ణీం స్థితా - తతః పరం దశరథః అవశిష్టపాయసార్ధం సర్వమపి అతిప్రేమాస్పదీభూత కై
కేయ్యుద్దేశ్యకత్వేనోద్ధృత్య తస్యై ప్రదాన సమయే-సత్యాం జ్యేష్ఠభార్యాయా మధి
కాంశ ప్రదానం న కనిష్ఠాయా ఉచితమితి మత్వా నో దశరథస్తస్మిన్నర్థే అర్థం చతు
ర్థ భాగం తస్యై దదౌ-సా తత్తదాత్వప్యుపభుక్తవత్యభూత్.

తతః స దశరథస్తదవశిష్టచతుర్థాంశం పునరపి కౌసల్యాయై దాతుముద్యుక్తస్తదా సా
పాయస భక్షణే స్వాభిలాషాతిశయమంతరేణ గూహ్య గౌరవాద్యదుపభుక్తం తదలమిత్యు
క్త్వా పూర్వ దత్తమపి పరమాన్నమభుక్త్వా తూష్ణీం నిరీక్షమాణాయాః సుమిత్రాయా ఏవ
దాస్యతామితి తం దశరథం చోదయామాస-తదా కైకేయ్యపి గౌరవాత్కౌసల్యా వాక్యమేవా
నుససార-తతో దశరథః-ద్వితీయ భార్యాయా అధికాంశ దానం నైవ న్యాయ్యమితి కించిదా
లోచ్య (లక్ష్మణశ్చైవశత్రుఘ్నస్సుమిత్రాయాం జనిష్యతః) ఇతి వాయుపురాణోక్తరీత్యా
ప్రాజాపత్యపురుషవచనం సమ్యగ్బుధ్వా ఇయం తు ద్వైపీగతిరితి మనసి నిశ్చిత్య తదవశిష్టచ
తుర్థాంశం సుమిత్రాయా ఏవ దదావితి దిక్.

ఇదమేవ వాల్మీకిహృదయం తపఃప్రభావేన బుద్ధ్వా- అగస్త్య- దూర్వాస- వసిష్ఠ-
విశ్వామిత్ర - ప్రభృతిభిస్తత్కృత రామాయణేష్వయమేవార్థః స్పష్టతయా ప్రకా
శిత ఇతి సర్వం సమంజసం - కించ - నైవం విధచతుర్థ భాగ భాక్త్వేన శ్రీమద్భగ
వతో రామమూర్తేః లక్ష్మణాదిషు సర్వోత్కృష్టత్వభంగః- ఇతరేష్వవతారేషు చ పూ
ర్ణత్వభంగప్రసంగశ్చ స్యాదితి వాచ్యం- రామరూపమహం యామి-చతుర్థాత్మాన
మేవాహమిత్యాది పూర్వోదాహృత బహుషు వచనేషు అస్మచ్ఛబ్దపురస్కృతతయా అభి
హితత్వాత్ - సత్స్వఖిలేష్వవయవేషు శిరోమాత్రస్య యథోత్తమాంగత్వం తథైవ శ్రీరా
మమూర్తేః సర్వేష్వంశేషు ప్రాధాన్యం సమ్యక్సూచితం భవతి.

కించ- లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నానాంచ సుగ్రీవప్రభృతి నిఖిలవానరాదీనాంచ జన

సం శ్రీరామసహాయార్థకశ్లోకేన సర్వేష్వపి గ్రంథేష్వవివర్జితత్వాత్ - అన్యేష్వపి మాత్స్యకౌర్మ్యాద్యవతారేష్వత్రిత్యాసగణస్య భగవతో నారాయణమూర్తేరవతారవైచిత్ర్యస్యాసంభవాచ్చ - ఏతత్ప్రభృత్యనేకయుక్తిభిః శ్రీరామమూర్తేర్లక్ష్మణాదిషు ప్రాధాన్యంచ - అన్యేష్వవతారేషు పూర్ణావతారత్వనిర్ణయశ్చ సర్వేష్వపి గ్రంథేషు పండితైరకుటిలదృష్టిభిరూహనీయ ఇతి సర్వం సమంజసం.

అపిచ - విష్ణోరర్థం మహాభాగమిత్యత్ర అర్థశబ్దస్య - పుంస్యర్ధోఽర్ధం సమేంశకే ఇత్యమరకోశబలాత్ - సమాంశపరత్వమేవ వర్తతే - నసమానార్థభాగపరత్వం - యద్వా - అర్థస్తురీయభాగే స్యాత్ - ఇత్యమరశేషోక్త్యా విష్ణోరర్థమిత్యనేన విష్ణోశ్చతుర్థాంశ ఇత్యపి వక్తుం శక్యత్వాన్న కోఽపి దోషః.

ఇతి శ్రీమద్వాల్మీకిహృదయస్థితపరమార్థప్రకాశకే - శ్రీమద్రామాయణమహిమాదర్శే - పరమాన్నవిభాగఘట్టో నామ ప్రథమబింబః

లక్ష్మణభరతయోర్మధ్యే జ్యైష్ఠ్యకానిష్ఠ్యవిచారఘట్టో నామ ద్వితీయబింబః.

వాల్మీకిమహర్షిప్రణీతశ్రీమద్రామాయణే తదర్థప్రకాశకేష్వన్యేష్వపి - పౌరాణ - వాసిష్ఠ - అగస్త్యాదిరామాయణాదిషు చ - తత్రతత్ర ప్రతిపాదితేషు కేషుచిద్గ్రంథేషు భరతాల్లక్ష్మణస్య జ్యైష్ఠ్యమభిహితం - తద్విరుద్ధతయా అన్యేషు కేషుచిద్గ్రంథేషు భరతస్య లక్ష్మణాజ్జ్యైష్ఠ్యమభివర్ణితం - తత్రచ - కస్య వా జ్యైష్ఠ్యం శాస్త్రీయం కథం వా సిద్ధాంత ఇతి విచికిత్సాయాం సత్యాం సప్రమాణకైస్సద్యుక్తిభిరకుటిలార్థకైర్వచనైస్సాధకబాధకనిరూపణపూర్వకతయా పూర్వపక్షముపపాద్య సిద్ధాంతః ప్రకాశ్యతే.

తథాహి - అయోధ్యాకాండే - స - ౯౯ - శ్లో - ౧౭.

ఇతి లోకసమాకృష్టః పాదేష్వద్య ప్రసాదయన్ । రామస్య నిపతిష్యామి సీతాయా లక్ష్మణస్య వా ॥

అత్ర భరతో లక్ష్మణస్యాప్యభివాదనం కర్తుముద్యుక్త ఇత్యర్థస్సంగచ్ఛతే.

కించ - యుద్ధకాండే - స - ౧౩౦ - శ్లో - ౪౦.

అంకే భరతమారోప్య ముదితః పరిషస్వజే । తతో లక్ష్మణమాసాద్య వైదేహీంచ పరంతపః ॥ అభివాద్య తతః ప్రీతో భరతో నామ చాబ్రవీత్ ॥

లక్ష్మణమాసాద్య - అభివాద్య - నామ చాబ్రవీత్ ఇతి కంఠోక్త్యా - లక్ష్మణం ప్రతి - భరతేన - అభివాదనం కృతమిత్యర్థస్సంగచ్ఛతే.

బాలకాండే - స - ౭౩ - శ్లో - ౨౯.

ఏవం దత్వా తదా సీతాం మంత్రోదకపురస్కృతామ్ । అబ్రవీజ్జనకో రాజా హర్షేణాభిపరిప్లుతః ॥ లక్ష్మణాగచ్ఛ భద్రం తే ఊర్మిళాముద్యతాం మయా । ప్రతీచ్ఛ పాణిం గృహ్ణీష్వ మాభూత్కాలస్య పర్యయః ॥ తమేవముక్త్వా జనకో భరతం చాభ్యభాషత । గృహాణ పాణిం మాండవ్యాః పాణినా రఘునందన ॥ శత్రుఘ్నం చాపి ధర్మాత్మా అబ్రవీజ్జనకేశ్వరః । శ్రుతకీర్త్యా మహాబాహో పాణిం గృహ్ణీష్వ పాణినా ॥

శ్రీరామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నానాం వివాహసమయే ప్రథమతః శ్రీరామముద్ది

శ్య - సీతాదత్తా - తదనంతరం లక్ష్మణముద్దిశ్య - స్వసుతా ఊర్మిళా దత్తా - తథైవ భరతముద్దిశ్య మాండవ్యాఖ్యా భ్రాతృసుతా దత్తా - తతః పరం శత్రుఘ్నముద్దిశ్య మాండవ్యానుజా శ్రుతకీర్త్యాఖ్యా దత్తా - ఏవం కన్యాప్రదానే క్రియమాణే రామాదనంతరం లక్ష్మణ ఏవ జనకేనోద్దిష్టః - న భరతః - అయమేవ క్రమః - అధ్యాత్మరామాయణాది నిఖిలరామాయణేష్వపి కరీత్యా ప్రతిష్ఠాపితః - తథాహి.

అధ్యాత్మరామాయణే - స - ౬ -

తతస్సీతాం కరే ధృత్వా సాక్షతోదకపూర్వకమ్। రామాయ ప్రదదౌ ప్రీత్యా పాణిగ్రహవిధానతః॥ సీతా కమలపత్రాక్షీ స్వర్ణముక్తాదిభూషితా। దీయతే మే సుతా తుభ్యం ప్రీతో భవ రఘూత్తమ॥ ఇతి ప్రీతేన మనసా సీతాం రామకరేఽర్పయన్। ముమోద జనకో లక్ష్మీం క్షీరాబ్ధిరివ విష్ణవే.

ఊర్మిళాం స్వౌరసీం కన్యాం లక్ష్మణాయ దదౌ తదా। తథైవ శ్రుతకీర్తిం చ మాండవీం భ్రాతృకన్యకే॥ భరతాయ దదౌ వేకాం శత్రుఘ్నాయాపరాం దదౌ। చత్వారో దారసంపన్నా భ్రాతరశ్శుభలక్షణాః.

ఏవమేవాన్యేష్వపి రామాయణేషు - కన్యాప్రదానఘట్టే జనకోద్దిష్టక్రమో ద్రష్టవ్యః.

ఏవం చ సతి - న కనిష్ఠం ప్రతి జ్యేష్ఠస్యాభివాదనం కర్తుం న్యాయ్యం - నాప్యనూఢే జ్యేష్ఠే కనిష్ఠస్య పూర్వం కన్యాప్రదానం కర్తుముచితం - తస్మాదేతేన యుక్తిద్వయేన భరతాల్లక్ష్మణ ఏవ జ్యేష్ఠ ఇతి పూర్వపక్షే ప్రాప్తే సర్వగ్రంథసమరసతయా సిద్ధాంతః ప్రతిష్ఠాప్యతే.

యుక్తిద్వయఖండనం.

సిద్ధాంతసంగ్రహః.

నను జ్యైష్ఠ్యకానిష్ఠ్యయోః పరత్వాపరత్వవిచారే క్రియమాణే - తజ్జననకాల ఏవ తద్వయోర్నిర్ణాయకః - న సామర్థ్యం - నాపి మహిమా - జ్యేష్ఠే కాలకృతం పరత్వం - కనిష్ఠే కాలకృతమపరత్వమితి శాస్త్రనిశ్చయాత్ - తథా సతి తయోర్భరతలక్ష్మణయోర్జననకాలే పౌర్వాపర్యవిమర్శః కార్యః - తథాహి - శ్రీరామమూర్తిః పునర్వసూనక్షత్రే జాతః - తతః పరస్మిన్నహని పుష్యనక్షత్రే - భరతో జాతః - తతః పరస్మిన్నుత్తరదినే ఆశ్లేషానక్షత్రే లక్ష్మణశత్రుఘ్నౌ జాతౌ - ఏవమేవ క్రమేణ వాల్మీకిరామాయణే అన్యేష్వపి - ద్వానసాది రామాయణేషు చ - రామాయణాద్యనల్పబృంహకేషు గ్రంథేషు చాభిహితత్వాత్ - తస్మాత్ - దశరథసుతేషు చతుర్షు సర్వజ్యేష్ఠో రామః - తదనుజాతో భరతో లక్ష్మణాజ్జ్యేష్ఠః - తతః పరమేకకాలజాతయోరపి లక్ష్మణశత్రుఘ్నయోర్మధ్యే కతిచిత్ క్షణేభ్యః పూర్వం జాతాత్ శత్రుఘ్నాల్లక్ష్మణ ఏవ జ్యేష్ఠః - గర్భధారణే ప్రథమం పతితేన వీర్యేణ జననే పశ్చాత్పాతీ శిశురుత్పద్యతే - గర్భధారణే - పశ్చాత్పతితేన - వీర్యేణ జననే పూర్వపాతీ శిశురుత్పద్యతే - ఇతి శారీరకే - ఆత్రేయాదిభిరభిహితత్వాత్ - తస్మాత్ సర్వకనిష్ఠః శత్రుఘ్న ఇతి నిశ్చయః.

ప్రథమయుక్తివిచారః.

ఏవం చేత్ న లక్ష్మణం ప్రతి భరతస్యాభివాదనం యుజ్యతే - నాపి భరతాత్పూర్వమేవ లక్ష్మణముద్దిశ్య జనకసుతాయా ఊర్మిళాయాః ప్రదానమపి సంఘటతే - ఇత్యాశఙ్కాయాముచ్యతే - న భరతేన లక్ష్మణస్త్వభివాదితః - అపి త్వాలింగనకుశలప్రశ్నాదినా చిర

కాలదృష్టేన తేనసత్కృత ఇతి- అంకే భరత మారోప్యేత్యస్య శ్లోకస్యార్థోఽవర్ణనీయః- తథాహి.

అంకే భరత మారోప్య ముదితః పరిషస్వజే। తతో లక్ష్మణమాసాద్య వైదేహీం చ పరంతపః॥ అభివాద్య తతః ప్రీతో భరతో నామ చాబ్రవీత్.

అత్ర భరతః-ఆలింగన కుశల ప్రశ్నాదిసత్కారైర్లక్ష్మణం-ఆసాద్య- ప్రాప్యేత్యర్థః- తతః- తదనంతరం- వైదేహీంచ- అభివాద్య స్వనామ చాబ్రవీదిత్యనేన - యథా శాస్త్రం ప్రవరోచ్చారణపూర్వక స్వశర్మకీర్తనమపి కృతవానిత్యభిప్రాయః-ఏవం చ సతి-భరతేన లక్ష్మణం ప్రత్యభివాదనం కృతమితి న కేనాప్యూహితం శక్యతే-నను-నచైతద్రీత్యార్థకల్పనే కిం మానమితి వాచ్యం-అన్యథా-వయో నిర్ణాయక జననక్రమ విరుద్ధార్థత్వేన వాల్మీకి మహర్షే రున్మత్త ప్రలాపవత్- స్వోక్తిదోష ప్రసంగాత్- కించ- ఏతస్మిన్నేవ ఘట్టే తత్త్వసంగ్రహరామాయణాది నిఖిల రామాయణార్థ విరోధాచ్చ- తథాహి.

తత్త్వసంగ్రహరామాయణే- యుద్ధకాండే- స - ౩౮ -

ఏవం దేభరతో భ్రాతా వైదేహీంచ ముహుర్ముహుః। రామేణాపి పరిష్వక్తో లక్ష్మణేనాభివాదితః॥ అత్ర లక్ష్మణేనాభివాదిత ఇతి కంఠోక్త్యా భరతస్యైవ లక్ష్మణేనాభివాదనం కృతమిత్యేవార్థో లక్ష్యతే-ఏవమేవాన్యేష్వపి గ్రంథేషు-అయమేవార్థో ద్రష్టవ్యః-అపిచ-అయోధ్యా కాండస్థిత పూర్వోదాహృత శ్లోకస్యాప్యేవమేవార్థోఽవర్ణనీయః- తథాహి.

ఇతి లోక సమాకృష్టః పాదేష్వద్య ప్రసాదయన్। రామస్య నిపతిష్యామి సీతాయా లక్ష్మణస్య వా.

ప్రథమార్థః.

౧. అత్ర లక్ష్మణస్యేతి ద్వితీయార్థే షష్ఠీ- లక్ష్మణస్య- లక్ష్మణమిత్యర్థః - తథా చాయమర్థః- లక్ష్మణం ప్రసాదయన్- ప్రీతివచనైరనురంజయన్ - రామస్య - సీతాయాశ్చ పాదేషు నిపతిష్యామీత్యన్వయః.

ద్వితీయార్థః.

౨.-రామస్య-సీతాయాశ్చ పాదేషు నిపతిష్యామి - అత్ర వైధమపి జ్యేష్ఠాభివందనం భరతే నైవం వక్ష్యమాణార్థం మనసి నిశ్చిత్యోక్తం-తథాహి-లుబ్ధ ఘర్థేన గృహ్ణీయాత్ స్తబ్ధమంజలికర్మణా-ఇతి నీతి శాస్త్ర నియమాత్-మన్మాతృదుర్వచన ప్రయుక్త ద్వేషం సంస్మృత్య-నిర్దుష్టే మయి యది రామః కుప్యతి తదా అభివందనేనైవ భక్త్యా పరాధీనం తం స్వవశం నయామీతి తాత్పర్యం-యది లక్ష్మణః కైకేయీ మద్వాక్యానుస్మృత్యాప్యపూర్వద్వేషం స్మారయతి-తదా- ప్రసాదయన్-హస్త చుంబుకాది స్పర్శనైస్తం లక్ష్మణమనురంజయన్-లక్ష్మణస్య వా పాదేషు నిపతిష్యామి - తస్యాపి నమస్కారాదికం వా- కరోమీత్యర్థః-అత్ర వేతి వికల్పార్థకావ్యయ ప్రయోగేణ సర్వశాస్త్ర నిషిద్ధం-కనిష్ఠాభివాదన మపేక్ష్య త్వామనునయామీత్యర్థ స్సూచ్యతే- ఏతేన భరతస్య శ్రీరామ ప్రసాదసంపాదనే విశేషాసక్తిరేవ ప్రదర్శితా - న భరతస్య లక్ష్మణం ప్రత్యభివందనవిధిః ప్రదర్శితః - తథాహి - వృద్ధౌ చ మాతాపితరౌ సాధ్వీ భార్యా సుతశ్శిశుః। అప్యకార్యశతం కృత్వా భర్తవ్యా మనురబ్రవీత్॥ ఇతి మనుస్మృతిస్థ భృగువచనస్య బ్రహ్మహత్యాదిపాతకశతాన్యేవకృత్వాపి మాతాపితాదయోరక్ష్యా ఇతి నైతస్య వచనస్యాభిప్రాయః - అపితు - గృహస్యపోష్యజనవర్గేషు అవశ్యం పోష్యా ఏతే ఇత్యర్థః ప్రతిపాదితో భవతి - తథైవ

న్యదపి - చండాలానపి సంగృహ్య యజేదాపి శ్వనైర్మణైరిత్యత్రాపి చండాలద్రవ్యేణైవ అవశ్యకాగ్నిష్టోమాదిక్రతవః కార్యా ఇతి నాన్యార్థః - అపితు బ్రాహ్మణేన అవశ్యమగ్నిసిద్ధిస్సంపాదనీయ ఇత్యర్థో లభ్యతే - ఏవమేవ పూర్వత్రాపి శ్లోకార్థే శ్రీరామప్రసాదే అత్యంతావశ్యకత్వమేవ ప్రదర్శితమిత్యూహ్యం - కించ - అయోధ్యాకాండే - స ౧౮ - శ్లో ౭ - అహంహి సీతాం రాజ్యంచ ప్రాణానిష్టాన్ధనానిచ । హృష్టో భ్రాత్రే స్వయం దద్యాం భరతాయా ప్రచోదితః.

అత్రాపి - సీతాప్రదానే హ్యేతస్య వచనస్యాభిప్రాయః - అపితు శ్రీరామస్స్వయమేవ ణత్రయవర్జితః - స్వభ్రాతృస్వత్వేన ప్రేమవానిత్యేతస్యార్థో వేదితవ్యః - అపిచ - ఇతి లోకసమాకృష్ట ఇతి శ్లోకే - సీతాయా లక్ష్మణస్య వా ఇతి స్థలే - సీతాయాశ్చ పునః పునరితి పాఠ పవర్జ్యాయామితి - కతకటీకాయాం - టీకాశిరోమణౌ చ - లిఖితం - సప వపాఠః ఉత్తరదేశాదానీతేషు బహుషు - రామాయణగ్రంథేషు - దృష్టః - తస్మాదేతస్మిన్నపి గ్రంథే సీతాయాశ్చ పునఃపునరితి పాఠ ఏవాంగీకృతః - తస్మింశ్చ పక్షే భరతస్య లక్ష్మణం ప్రత్యభివాదన ప్రసక్తిరేవ నాస్తి.

ద్వితీయోక్తివిచారః.

శ్రీరామాదీనాం వివాహముహూర్తే జనకేన భరతాత్పూర్వం లక్ష్మణప్రోద్దిష్ట ఇత్యుక్తం కథం తస్యోపపత్తిరిత్యాకాంక్షాయా ముచ్యతే - కన్యాప్రదానసమయే - జనకః రామముద్దిశ్య మంత్రోదకపూర్వకం సీతాప్రదానం కృత్వా - తతః పరం లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నాన్ సంబోధ్య యూయం - ఊర్మిళాం - మాండవీం - శ్రుతకీర్తిం - నాం పాణిగ్రహణం కురుతేతి తూష్ణీమేవ ప్రోక్తవాన్ - న రామాయేవ మంత్రోదకపురస్సరం కన్యాప్రదానం తేభ్యః కృతవాన్ - తద్విషయస్తు సీతావివాహముహూర్తే యపూర్వోదాహృత శ్లోకేషు ద్రష్టవ్యః - తత్ర సీతాయాః కన్యాప్రదానమాత్రమేవ మంత్రోదకపురస్సృతతయా దత్తమిత్యుక్తం - తతః పరం లక్ష్మణాది వివాహవిషయక శ్లోకేషు - లక్ష్మణాదీనుద్దిశ్య - అబ్రవీత్ - అభాషత - ఇతి వచనైర్జనకేన లక్ష్మణాదయః కేవలముద్దిష్టాః - కించ - తదుపరి గ్రంథే - చత్వారస్తే చతస్ృణాం వసిష్ఠానుమతే స్థితాః । ఇతి వచనేన చ - యథోక్తేన తథాచక్రురితి వచనేనాపి - వసిష్ఠమహర్షి చోదితా భరతలక్ష్మణశత్రుఘ్నా యథాశాస్త్రం జ్యేష్ఠానుపూర్వకతయా పాణీన్ జగృహురిత్యర్థస్సమీచీనతయా సంగచ్ఛతే - అయమేవ - వాల్మీకిమహర్షేర్హృదయస్థిత నిష్కృష్టాభిప్రాయ ఇతి వేదితవ్యః - అత్ర సీతావివాహముహూర్తే పూర్వోత్తర గ్రంథపర్యాలోచనయా వివాహకాలః - ఏవం సంగచ్ఛతే.

తథాహి - వివాహకాలనిర్ణాయక ప్రమాణవచనాని.

బాలకాండే - స - ౭౧ - శ్లో - ౨౪ -

మఘాహ్యద్యమహాబాహో తృతీయేదివసే ప్రభో । ఫల్గున్యాముత్తరే రాజంస్తస్మిన్వైవాహికం కురు.

బాలకాండే - స - ౭౨ - శ్లో - ౧౨ -

ఏకాహ్నా రాజపుత్రీణాం చతసృణాం మహామునే । పాణీన్గృహ్ణంతు చత్వారో రాజపుత్రా మహాబలాః ॥ ఉత్తరేదివసే బ్రహ్మన్ ఫల్గునీభ్యాం మనీషిణః । వైవాహికం ప్రశంసంతి భగోయత్ర ప్రజాపతిః.

ఇతి వచనద్వయేన భగదైవతక ఉత్తరఫల్గునీ నక్షత్రయుక్త శుభదినే - రామాదీనాం చతుర్ణాం వివాహో జాత ఇత్యర్థో లబ్ధః.

తస్మిన్నేవదినే రామాదీనాం తత్తజ్జన్మనక్షత్రప్రయుక్తచంద్రబలతారాబలే - వివిచ్యకథ్యతే.

రామాదీనాంజన్మ నక్షత్రాణి.	తారాః	చంద్రబలం

రామస్య	పునర్వసూనక్షత్రం	సాధనతారా	అత్రద్వితీయతృతీయ
భరతస్య	పుష్యనక్షత్రం-	ప్రత్యక్తారా	చంద్రయోరన్యతరః
లక్ష్మణశత్రుఘ్నయోః.	ఆశ్లేషానక్షత్రం	క్షేమతారా	ఉభావపిశుభదా-

అత్రభరతస్యప్రత్యగాఖ్యతారాబలంవిషమమపి-వివాహేప్రత్యగుత్తమమితి విశేషవచనాత్ - వివాహవిషయేప్రత్యక్సర్వోత్తమమేవభవతి- కించ- నాస్త్యేకజన్యద్వయోరితి- వక్ష్యమాణకాలామృతవచనేనకథమేకోదరయోర్ద్వయోర్భరతశత్రుఘ్నయోర్వివాహోజాతః.

ఏకస్యాపిసుతాద్వయంనవిహితమితి- తచ్ఛ్లోకస్థవచనేనైవకథం - కుశధ్వజసుతేతాభ్యాంచదత్తేఇత్యాకాంక్షాయాం-బార్హస్పత్యవచనేన-యమళవిషయేతన్నిషేధాన్నకోపిదోషః- కుశధ్వజసుతేఅపియమళజాతేఇతిబోధ్యమితివ్యా- తథేతిపురాణాంతరప్రసిద్ధత్వాత్

ఏకోదరాణాంవివాహనిషేధప్రతిపాదకకాలామృతవచనం.

కాలామృతే - ప్రథమశతకే- శ్లో- ౪౮ -

ఏకస్యాపిసుతాద్వయంనవిహితంనాస్త్యేకజన్యస్వయోరేకస్మిన్నుదయేన్వయోశ్చవరయోర్కన్యాన్నపుత్రీద్వయం। పుత్రీపుత్రశుభద్వయంనయుగపత్కార్యంనపుత్రద్వయోరుద్వాహవ్రతయుగ్మమేకభవనేనాప్యన్యయోస్తద్వయం.

యమళవిషయేవిశేషవిధిః- బార్హస్పత్యే.

ఏకస్మిన్వత్సరేచైకవాసరేమంటపేపిచ। కర్తవ్యంమంగళంస్వస్రోర్భ్రాత్రోర్యమళజాతయోః॥ గణశఃక్రియమాణానాంయుగపన్మాతృపూజనం। నాందీముఖంభవేదేకంహోమతంత్రాఃపృథక్పృథక్.

కించాన్యదప్యత్రరహస్యం- తథాహి- శ్రీరామాదీనాం జననకాలే-నక్షత్రేదితిదైవత్యే-ఇత్యాదినా- రామాదీనాముత్పత్తికాలోయథానిశ్చితః-తథాఅత్రజనకేన-నకోపిముహూర్తోనాపిముహూర్తాంశోవాప్రతిపాదితః-అపితుపూర్వోక్తప్రకారేణ కేవలంలక్ష్మణాదయఉద్దిష్టాః- ఏతావన్మాత్రేణ - భరతాత్పూర్వంలక్ష్మణస్యవివాహోజాతఇతివక్తుంనకేనాపిశక్యతే- ఏతదర్థోపష్టంభకత్వేనవాల్మీకిహృదయజ్ఞనిష్ఠాభిప్రాయఏవంప్రపంచ్యతే.

బాలకాండే- స - ౬౭ - శ్లో - ౨౩ -

మమసత్యాప్రతిజ్ఞాచవీర్యశుల్కేతికౌశిక। సీతాప్రాణైర్బహుమతాదేయారామాయమేసుతేత్యుక్త్వా- ధనుర్భంజనానంతరంరామాయ ఇయందాతవ్యేతి- వీర్యశుల్కాయాస్సీతాయాఏవవివాహోజనకేననిశ్చితః- నలక్ష్మణస్య- నాపిభరతశత్రుఘ్న

యోః-తతః పరమృషిసంఘస్యైకం యదా దశరథో మిథిలానగరం ప్రత్యాగతస్తస్మిన్నేవ సమయే జనకప్రేషితైర్దూతైరత్యాదరేణ జనకానుజః కుశధ్వజోఽపి సాంకాశ్యాఖ్యనగరాదాగతః-కుశధ్వజాగమనానంతరమేవ-తౌ జనకకుశధ్వజావుభావప్యాలోచ్య - సుదామాఖ్యం మంత్రిశ్రేష్ఠం పుత్రైస్సాకం దశరథమానయస్వేతి ప్రేషయామాసతురిత్యభిహితత్వాత్ - ఊర్మిళాయాస్తు వివాహః- తదాత్వ ఏవ నిశ్చిత ఇత్యవగమ్యతే- తదర్థమేవ మంత్రిప్రేషణమిత్యపి ప్రతిభాతి- కుత ఇత్యుక్తౌ- సుదామప్రేషణానంతరమేవ-ఊర్మిళా- లక్ష్మణాయ దాతవ్యేతి వసిష్ఠమహర్షిణా జనకః పృష్టః- న భరతశత్రుఘ్నయోర్మాండవీశ్రుతకీర్త్యోర్నవృతే.

తత్రత్యశ్లోకః-బాలకాండే- స - ౭౦ - శ్లో - ౪౬.

రామలక్ష్మణయోరర్థే త్వత్సుతే వరయే నృప । సదృశాభ్యాం నరశ్రేష్ఠ సదృశౌ దాతుమర్హసి.

తతస్తథేత్యంగీకృత్య జనకేన స్వగోత్రక్రమః-అనువర్ణితః - తతః పరం పునశ్చ విశ్వామిత్రేణ భరతశత్రుఘ్నాభ్యాం మాండవీశ్రుతకీర్త్యోః పార్థిక్యేన వృతే.

తత్రత్యశ్లోకః-బాలకాండే- స - ౭౧ - శ్లో - ౬.

భరతస్య కుమారస్య శత్రుఘ్నస్య చ ధీమతః । వరయేమ సుతే రాజంస్తయోరర్థే మహాత్మనోః ॥ ఏవం ప్రతిపాదితవచనైరయమర్థస్సంగచ్ఛతే - తథాహి.

జనకేన - స్వభిమానపుత్ర్యాస్సీతాయా అపి వాహే క్రియమాణే స్వౌరస్యా ఊర్మిళాయా వివాహాకరణం నైవ యుక్తమితి మత్వా- లక్ష్మణాయోర్మిళా దాతవ్యేతి జనకకుశధ్వజాభ్యాం నిశ్చితాభిప్రాయిం మంత్రిముఖేన జ్ఞాత్వా - వసిష్ఠస్తయోరభిప్రాయానుసారేణ దశరథం సమాధాయ- లక్ష్మణాయోర్మిళాం ఝడితి వృతవాన్ - తతః కతిచిత్ క్షణేభ్యః పరం- సత్యగ్రజే భరతే- కనిష్ఠస్య లక్ష్మణస్య వివాహో నైవ యుక్త ఇతి బుద్ధ్వా కుశధ్వజసుతే మాండవీశ్రుతకీర్త్యౌ భరతశత్రుఘ్నాభ్యాం వరణీయే- ఇతి దశరథవసిష్ఠాదయః విశ్వామిత్రం ప్రార్థయామాసుః- తైః ప్రార్థితో విశ్వామిత్రస్తథైవాపృచ్ఛత్ -ఇత్యేవం పూర్వోత్తరగ్రంథపర్యాలోచనయా వాల్మీకిమహర్షేర్హృదయస్థపరమాభిప్రాయస్సూచితో భవతి- అన్యథా- వసిష్ఠమహర్షిణా లక్ష్మణాయ కేవలమూర్మిళావరణస్య చ- తథైవ విశ్వామిత్రేణ భరతశత్రుఘ్నాభ్యాం మాండవీశ్రుతకీర్త్యోః పార్థిక్యేన వరణస్యాపి వైయర్థ్యాపత్తేః- తస్మాత్ - లక్ష్మణాద్భరతస్యైవ జ్యైష్ఠ్యం వాల్మీకినా సర్వత్రాప్యభ్యుదీరితమితి దిక్.

అత్ర కైశ్చిద్వ్యాఖ్యాకర్తృభిః పూర్వోత్తరగ్రంథపర్యాలోచనాం చ ఏతద్ఘట్టీయపదస్వారస్యం చాపరిజ్ఞాయ భరతాత్పూర్వం లక్ష్మణవివాహకథనం జ్యేష్ఠాంశసంభూతపాయసప్రదానక్రమమూలకజ్యైష్ఠ్యకృతమితి వ్యాఖ్యాతం-తతస్తైరేవ తత్ర తత్ర బహుషు స్థలేషు భరతస్య జ్యైష్ఠ్యోపవర్ణనం తు లక్ష్మణాపేక్షయా ప్రాథమికోత్పత్తిమూలకమితి వేదితవ్యమిత్యుక్తం- కాలకృతం జ్యైష్ఠ్యం కేవలం ప్రాథమికాంశదానమాత్రేణైవ సంభవతీతి వచనం బాలప్రలపితమివ ప్రతిభాతి- కించ లక్ష్మణస్య రామాంశభాక్త్వేన భరతాపేక్షయా నిఖిలకల్యాణగుణేషు చ- తేజశ్శౌర్యసామర్థ్యాదిషు చ - వైలక్షణ్యం కదాచిజ్జాయేత- అపితు- కాలకృతజ్యైష్ఠ్యప్రయుక్తవివాహాదిధర్మశాస్త్రోదితకార్యేషు తస్య జ్యైష్ఠ్యం వక్తుం బ్రహ్మణాపి న శక్యతే- యది తథా- తదా నిఖిలకల్యాణగు

ణాకరస్య - భగవతో రామమూర్తేర్దశరథో విశ్వామిత్రాదిఋషిగణాశ్చ వంద్యా న భవేయుః - తస్మాత్ - వయఃప్రయుక్తజ్యైష్ఠ్యేన శౌర్యసాహసాదీని కారణానీతి సర్వం సమంజసం.

అపిచ - అయోధ్యాకాండే - స - ౮ - శ్లో - ౫.

కైకేయీం ప్రతిమంథరోక్తిః.

భరతాదేవ రామస్య రాజ్యసాధారణాద్భయమ్ । తద్విచింత్య విషణ్ణాస్మి భయంభీతాద్ధిజాయతే ॥ అత్ర భరతాదేవేతి - అవధారణార్థకఏవేత్యవ్యయప్రయోగాత్ లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నాపేక్షయా భరతే జ్యైష్ఠ్యం వర్తత ఇత్యేతదర్థః - సర్వలోకవిదితత్వాత్ - మంథరయాపి జ్ఞాతో భవదిత్యూహ్యం - తథాహి - అత్యల్పకాలన్యూనవయస్త్వాత్ - అతిప్రేమాస్పదభూతకైకేయీసుతత్వాత్ - కైకేయ్యై పూర్వం దత్తవరదానస్మరణాత్ - కైకేయీపరిణయావసరే తజ్జ్యేష్ఠపుత్రస్య స్వరాజ్యదానస్మరణాచ్చ - ఏతత్ప్రభృత్యనేకహేతుభిః కదాచిద్దశరథః స్వరాజ్యం భరతాయ దద్యాదితి భరతాదేవ రామస్య భీతిర్వర్తత ఇత్యయోధ్యాపురవాసజనసాధారణవ్యవహారపరిజ్ఞాత్ర్యా మంథరాయా అభిప్రాయ ఇత్యవగంతవ్యః॥ అపిచ - అయమేవార్థః దశరథేనాపి కంఠోక్త్యా అభిహితః.

అయోధ్యాకాండే - స - ౪. శ్లో. ౨౫.

రామం ప్రతి - దశరథోక్తిః.

విప్రోషితశ్చ భరతో యావదేవ పురాదితః । తావదేవాభిషేకస్తే ప్రాప్తకాలో మతో మమ॥ కామం ఖలు సతాం వృత్తే భ్రాతా తే భరతః స్థితః । జ్యేష్ఠానువర్తీ ధర్మాత్మా సానుక్రోశో జితేంద్రియః ॥ అత్ర విప్రోషిత భరతాగమనాత్పూర్వమేవ శ్రీరామమూర్తేః పట్టాభిషేకః కార్య ఇతి దశరథోక్త్యా. సతి రామే - భరతస్యాపి రాజ్యార్హత్వం న్యాయ్యమితి ద్యోతితం భవతి - ఏవంచ సతి - భరతాల్లక్ష్మణో జ్యైష్ఠ ఇత్యర్థః కైముతిక న్యాయసిద్ధ ఏవ భవతి.

యుద్ధకాండే - స - ౫౯. శ్లో. ౧౧౨.

హిమవాన్ మందరో మేరుస్త్రైలోక్యం వా సహామరైః । శక్యం భుజాభ్యాముద్ధర్తుం న సంఖ్యే భరతానుజః ॥ ఇత్యేవం ప్రభృతి వచనశతైస్సర్వత్ర భరతస్యైవ లక్ష్మణాజ్జ్యైష్ఠ్యమభివర్ణితం - గ్రంథవిస్తరభయాన్నతాని సర్వాణ్యపి వచనాన్యుదాహృతానీతి సర్వం జ్ఞాతవ్యం.

ఇతి శ్రీమద్వాల్మీకిహృదయస్థితపరమార్థ ప్రకాశకే - శ్రీమద్రామాయణమహిమాదర్శే - భరతలక్ష్మణయోర్జ్యైష్ఠ్యకానిష్ఠ్యవిచారఘట్టో నామ ద్వితీయబింబః.

శ్రీసీతారామయోర్వయోవిచారఘట్టో నామ తృతీయబింబః.

శ్రీమద్రామాయణే వాల్మీకిమహర్షిణా సీతారామయోర్వివాహఘట్టే - తయోర్వయోనిర్ణయో న కింకరోక్త్యా ప్రతిపాదితః - నాపి వచనాంతరేణ సూచితః - కించాన్యేషు కేషుచిద్ఘట్టేష్వసిత ద్వయోః ప్రతిపాదకవచనానాం పరస్పరైకమత్యం నపశ్యామః - తత్ర కథం వా నిశ్చయ ఇత్యాకాంక్షాయాం ప్రథమతః సందేహార్థముపపాద్య పశ్చాన్నిశ్చయార్థః ప్రకాశ్యతే.

బాలకాండే - స - ౨౦. శ్లో. ౨.

విశ్వామిత్రం ప్రతి దశరథోక్తిః.

౧ - ఊనషోడశవర్షో మే రామో రాజీవలోచనః । న యుద్ధయోగ్యతామస్య పశ్యామి సహ రాక్షసైః.

అత్ర ఊనషోడశవర్ష ఇత్యనేన - కించిన్న్యూనషోడశవార్షిక ఇత్యర్థో లబ్ధః.

అపిచ - ఆరణ్యకాండే - స - ౩౮ - శ్లో - ౬.

రావణం ప్రతి - మారీచోక్తిః.

౨ - ప్రత్యువాచ మహాభాగం విశ్వామిత్రం మహామునిమ్ । బాలో ద్వాదశవర్షోఽయమకృతాస్త్రశ్చ రాఘవః ॥ అత్ర ద్వాదశవర్ష ఇత్యనేన పూర్వోక్తకించిన్న్యూనషోడశవర్ష ఇత్యుక్తేరుపపత్తిః కింత్వతిమహాన్ విరోధస్సంఘటతే - అన్యచ్చ.

అయోధ్యాకాండే - స - ౧౧౮ - శ్లో - ౩౪.

అనసూయాం ప్రతి - శ్రీసీతాదేవ్యా ఉక్తిః.

౩. పతిసంయోగసులభం వయో దృష్ట్వా తు మే పితా । చింతామభ్యగమద్దీనో విత్తనాశాదివాధనః ॥ అత్ర మాం వయోవతీం దృష్ట్వా - మత్పితా - జనకో మహతీం చింతామవాపేత్యర్థావగమేన - వివాహకాలాత్పూర్వమేవ సీతాయాః పతిసంయోగయోగ్యవయోయుక్తత్వమభిహితం భవతి - ఏవం చేత్పూర్వోదాహృతమారీచవచనానుసారేణ వివాహకాలే ద్వాదశవార్షికస్య రామస్య వయోవత్యాస్సీతాయాశ్చ కథముద్వాహో జాత ఇతి మహాన్ సందేహస్సముత్పద్యతే - అపిచ.

ఆరణ్యకాండే - స - ౪౭ - శ్లో - ౪.

రావణం ప్రతి - సీతాదేవ్యా ఉక్తిః.

౪ - ఉషిత్వా ద్వాదశ సమా ఇక్ష్వాకూణాం నివేశనే । భుంజానా మానుషాన్ భోగాన్ సర్వకామసమృద్ధినీ ॥ తతస్త్రయోదశే వర్షే రాజామంత్రయత ప్రభుః.

తస్మిన్నేవ సర్గే - శ్లో - ౧౦.

మమ భర్తా మహాతేజా వయసా పంచవింశకః । అష్టాదశ హి వర్షాణి మమ జన్మని గణ్యతే ॥ ఉషిత్వా ద్వాదశ సమాః - ఇత్యనేన వివాహానంతరమయోధ్యాయాం ద్వాదశసంవత్సరపర్యంతం నివాసః కృత ఇత్యర్థః - త్రయోదశే వనవాసగమనమిత్యర్థశ్చ ప్రతిపాదితో భవతి - తథైవ మమ భర్తా - వయసా పంచవింశకః - ఇత్యుక్త్యా వనవాసార్థమయోధ్యానిర్గమనసమయే - రామస్య పంచవింశద్వర్షయుక్తత్వమభి

హితం - ఏవంచసతి - పూర్వమనసూయాంప్రతి సీతాదేవ్యాభిహితవచనపర్యాలోచనయా వివాహాత్పూర్వమేవవయోవత్త్వాస్సీత యా ద్వాదశవర్షపర్యంతమయోధ్యానివాసే సతి కథమష్టాదశవర్షవత్త్వమాత్రం సంఘటత ఇతి మహతీవిచికిత్సా జాయతే-

కించ-అయోధ్యాకాండే - స -౨౦- శ్లో- ౪౩ -

రామంప్రతి- కౌసల్యోక్తిః.

౫౨ - దశసప్తచవర్షాణి తవజాతస్య రాఘవ । ఆస్థితాని ప్రకాంక్షంత్యా మయా దుఃఖపరిక్షయమ్॥ ఏతద్వచనార్థపర్యాలోచనయా వనవాసగమన సమయే రామమూర్తేస్సప్తదశవర్షయుక్తత్వమేవాభిహితంభవతి - తథా చేత్పూర్వోక్తవయసా పంచవింశక ఇతి వచనార్థస్యైతస్యచ తేజస్తిమిరయోరివ ప్రత్యక్షవిరోధస్సంభవతి - ఏవం పంచసు ఘట్టేషు ప్రతిపాదితానాం వచనానాం పరస్పరం వైషమ్యే ప్రాప్తే తత్ర కథం తేషాం సామరస్యం కథం వా వాల్మీకిమహర్షేర్హృదయస్థితనిశ్చయ ఇత్యాకాంక్షాయాం సాంప్రదాయార్థావిరోధేన వాల్మీకిహృదయం ప్రకటీకుర్మః- తథాహి.

ప్రథమఘట్టీయవచనార్థసందేహపరిహారః.

౧ -ఊనషోడశవర్ష ఇత్యాదిశ్లోకానుక్రమస్తు పూర్వోక్తఘట్టేష్వేవ ద్రష్టవ్యాః- పునరపి గ్రంథవిస్తరభయాన్నాత్ర ప్రకాశితః-ఏవమేవోత్తరత్రాపి తత్తద్ఘట్టేషు పూర్వోదాహృతశ్లోకా ఏవ ద్రష్టవ్యాః.

ఊనషోడశ-రాక్షసైః॥ అత్ర ఊనషోడశవర్షోయమిత్యుక్త్యా పరిపూర్ణషోడశవర్షవత్త్వే కదాచిదస్య శ్రీరామమూర్తేః రాక్షసైస్సాకం యోద్ధుం శక్తిర్జాయేత - నైతస్య తావంత్యపి వర్షాణి జాతానీతి బోధయితుం ఊనషోడశ ఇత్యుక్తం- బాలో ద్వాదశవర్షోయమితి ద్వితీయఘట్టీయశ్లోకార్థపర్యాలోచనయా ఊనషోడశ ఇత్యత్ర పాదాంశోనషోడశవర్షాణి గణ్యాని- తథాచ - కౌశికమహర్షిప్రార్థనావసరే రామో ద్వాదశవార్షిక ఇత్యేవార్థో లభ్యతే -అత ఏవ- కాకపక్షధరం శూర మిత్యాదిశ్లోకప్రతిపాదితశైశవచిహ్నాదీని సయుక్తికాన్యేవ భవంతి.

ద్వితీయఘట్టీయశ్లోకార్థసందేహపరిహారః.

౨- రావణం ప్రతిమారీచేనోదాహృతకథాప్రస్తావే- ప్రత్యువాచ-రాఘవః॥ అత్రాపి శ్రీవాల్మీకిమహర్షిణైవ కంఠోక్త్యా ద్వాదశవర్ష ఇత్యుక్తత్వాత్ - ప్రథమఘట్టస్థ ఊనషోడశ ఇతిపదస్య అయమర్థ ఇతి తేన మహర్షిణా అభిహితమితి మంతవ్యం అనయైవ ఫక్కికయా స మహర్షిస్తత్ర తత్ర దురూహఘట్టేషు స్వాభిప్రాయం ప్రకటీకరోతీతి పండితైరూహనీయం.

తృతీయఘట్టీయశ్లోకార్థసందేహపరిహారః.

౩ -పతిసంయోగసులభం-ఇ వాధనః॥ అత్ర వివాహాత్పూర్వమేవ సీతాదేవ్యాః పతిసంయోగయోగ్యవయోవత్త్వం కథం సంగచ్ఛతే - తస్యాః వయస్తదానీం కియచ్ఛాభూదిత్యాకాంక్షాయాముచ్యతే - అయోనిజాయాః సర్వలోకేశ్వర్యా లక్ష్మీస్వరూపిణ్యాస్సీతాదేవ్యా ఉత్పత్తిః ప్రథమతో లంకాయాం పద్మసరోవరే పద్మకోశే అభూత్ - తత్ర సర్వాంగసుందరీం యౌవనవతీం వేదవత్యభిఖ్యాం తాం రావణో దృష్ట్వా అత్యాశ్చర్యమనాః కిమేతదితి - ప్రహస్తాదిమంత్రిభిస్సాకమాలోచ్య భవిష్యదర్థపరిజ్ఞాతృభిర్బుధైః

త్రిభిర్నేయమత్ర స్థాప్యేతి బోధితో రావణస్తాం దేవీమేకస్యాం పేటికాయాం నిక్షిప్య సింధుమధ్యే ప్రాక్షిపత్-తతః ఆదిశక్తిస్వరూపిణీ సా సీతా దైవ్యాగత్యా భూమేరంతర్జలప్రవాహానుసారతో మిథిలానగరోపకంఠప్రదేశభూమిం ప్రతిజగామ - తత్ర జనకేయజ్ఞశాలాసమీకరణార్థం హలముఖాద్భూమిం కృషతి సతి సీతాయా ఇయమభ్యుత్థితా భూత్ - తతః ప్రభృతి సీతేత్యాఖ్యాతేతి వాల్మీకిచారిత్రే - స్కాందే చ - అన్యేషు దౌర్వాసాదిరామాయణేషు చ కరతలామలకవత్ -స్పష్టతయా అభిహితం-అపిచ-అయోనిజాయాస్సీతాయా జననదశాయామేవ సర్వాంగసౌభాగ్యం స్వతస్సిద్ధమేవ భవతి - తథేతి వక్ష్యమాణప్రమాణవచనైస్సమ్యక్ ప్రకాశ్యతే-కించ-జననకాలమారభ్య షడ్వర్షపర్యంతం భూమావేవ సా సీతా రావణనిక్షిప్తపేటికాయాం స్థితా- భూమేరుత్థానానంతరం యదా షడ్వర్షాణ్యాసన్-తదానీమేవ జనకేన శ్రీరామాయ దత్తా-తస్మాత్ - ద్వాదశవర్షస్య శ్రీరామమూర్తేః జన్మప్రభృతి నిత్యయౌవనయుక్తాయాష్షడ్వర్షమాత్రవయస్సహితాయాస్సీతాయాశ్చ వివాహో జాతః- తదానీం తస్యాః పతిసంయోగసులభత్వేన తాపితుఃరిత్యవగంతవ్యం.

ఏవం ప్రతిపాదితార్థస్య ప్రమాణవచనాని.

విష్ణుయామళే.

వేదమాతా వేదమయీ గాయత్రీ సర్వసాక్షిణీ । రామచంద్రపదాసక్తచిత్తా సీతేతి విశ్రుతా॥ పూర్వం జాతా వేదవతీ లంకాయాం హి సరోవరే । నిత్యయౌవనసంపన్నా పద్మకోశే సుసంస్థితా॥

అన్యచ్చ- పాద్మే.

అథ లోకేశ్వరీ లక్ష్మీర్జనకస్య నివేశనే । శుభక్షేత్రే హలోత్ఖాతే సముద్భూతా సుమధ్యమా॥ బాలార్కకోటిసంకాశా పద్మపత్రనిభేక్షణా । లంకాయాం నైసరశ్శ్రేష్ఠే పద్మకోశే పురా హ్యభూత్ ॥ సర్వలక్షణసంపన్నా నిత్యయౌవనశాలినీ। ధృత్వా వక్షసి చార్వంగీ మాలామమ్లానపంకజామ్॥ సీతాముఖే సముత్పన్నా సీతేతి భువి విశ్రుతా॥ తాం దృష్ట్వా జనకో రాజా కన్యాం వేదమయీం శుభామ్ ॥ ఉద్ధృత్యాపత్యభావేన పుపోష మిథిలాధిపః । జనకస్య కులే రమ్యే సర్వలోకేశ్వరప్రియా॥ వవృధే సర్వలోకస్య రక్షణార్థం సురేశ్వరీ॥ అవశిష్టాంశస్తత్రైవ ద్రష్టవ్యః.

అపిచ - వాల్మీకిచారిత్రే.

పురా లక్ష్మీస్స్వభూర్జాతా పద్మకోశే సరోవరే। లంకాయాం శివపూజార్థం రావణేన మహాత్మనా॥ పద్మాన్యాహర్తుకామేన దృష్టా సా శుభలక్షణా ॥ తాం దేవీం పద్మమధ్యస్థాం యౌవనస్థామయోనిజామ్ । దృష్ట్వా తు కేయమితి వై రావణో విస్మయాకులః॥ ప్రహస్తాదిభిరాలోచ్య మంత్రిభిర్మంత్రకోవిదైః । నిక్షిప్య తాం పేటికాయాం సింధుమధ్యే వ్యనిక్షిపత్ ।కృతార్థమివ చాత్మానం మేనే సౌ రాక్షసేశ్వరః॥ సముద్రమధ్యే విక్షిప్తా నామ్నా వేదవతీ స్మృతా । పేటికాంతః స్థితా తన్వీ మిథిలానగరం గతా । నదీజలప్రవాహే చ చిరకాలం స్థితా హ్యభూత్ ॥ మిథిలాయాశ్చోపకంఠభూమేరంతర్గతా సతీ॥

ఇత్యాద్యవశిష్టాంశస్తత్రైవ ద్రష్టవ్యః గ్రంథవిస్తరభయాన్నాత్ర ప్రకాశితః.

చతుర్థఘట్టీయశ్లోకార్థసందేహపరిహారః.

౪ ఉషిత్వా - గణ్యతే॥ తృతీయఘట్టీయశ్లోకార్థసందేహపరిహారఏవ - ఏతద్ఘట్టస్థశ్లోకార్థసందేహపరిహారకోభవతీతి తత్ర ధమిత్యుక్త్వా బ్రూమః - తథాహి.

శ్రీసీతాదేవ్యాభూతలాజ్జననప్రభృతిషష్ఠవర్షేవివాహోజాతః - వివాహాదనంతరంద్వాదశవర్షపర్యంతంశ్వశురగృహేసాఉవాస - తస్మాత్ - జన్మప్రభృతి వనవాసగమనకాలపర్యంతంవర్షపరిగణనేఅష్టాదశవర్షాణినిస్సందేహతయాభవంత్యేవ తథైవశ్రీరామమూర్తేర్వివాహకాలేద్వాదశసంవత్సరమేవవయః - తతఃపరమయోధ్యాయామపిద్వాదశసంవత్సరాణ్యేవతేనసుఖేన నివర్తితాః । తతః పంచవింశతితమేసంవత్సరఏవపిత్రాఆజ్ఞప్తోరామః - వనంప్రతి జగామేత్యర్థేఅవగతేనకోపిదోషస్సంభవతీతిసర్వంసమంజసం.

పంచమఘట్టీయశ్లోకార్థసందేహపరిహారః.

౫ దశసప్త - ఇయం ॥ అత్ర కౌసల్యయా - ఉద్దిష్టకాలఃఉపనయనప్రభృతికః - నజననప్రభృతికః - ఉపనయనప్రభృత్యేవబ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యానాంనిఖిలవైదికకర్మానుష్ఠానయోగ్యతావత్త్వేద్విజఇతివ్యవహారస్యమన్వాదిస్మృతిషు అభ్యనుజ్ఞాతత్వాత్ - నిఖిలశాస్త్రతత్త్వాభిజ్ఞయా కౌసల్యయాపిద్వితీయజన్మైవశ్రేష్ఠజన్మేతి మనసినిధాయ - దశసప్తచవర్షాణీత్యుక్తం - తథాహి - గర్భైకాదశేషురాజన్యమితి గృహ్యసూత్రోక్తవచనస్థబహువచనస్యగర్భనవమ - గర్భదశమ - గర్భైకాదశవర్షవాచకత్వమితిగృహ్యరత్నేసమ్యగభిహితత్వాత్ - జననకాలమారభ్యఅష్టమవర్షః శ్రీరామమూర్తేర్గర్భనవమోభవతి - తత్ప్రభృతి కౌసల్యోక్తిప్రకారేణసప్తదశవర్షాణాంచ - జననప్రభృతిఉపనయనపర్యంతంజాతానాంఅష్టవర్షాణాంచ - సాకల్యేన గణనే - పంచవింశతివర్షాణిభవంత్యేవఏతదర్థవిరోధేనైవరావణంప్రతి సీతాదేవ్యాపి - మమభర్తామహాతేజావయసాపంచవింశకః - ఇతిపంచవింశద్వర్షాణ్యేవ అభిహితాని నాన్యథా ప్రతిపాదితానీతిసర్వమనవద్యం.

ఇతిశ్రీమద్వాల్మీకిహృదయస్థితపరమార్థప్రకాశకే - శ్రీమద్రామాయణమహిమాదర్శే - సీతారామయోర్వయోనిర్ణయఘట్టోనామతృతీయబింబః.

శ్రీరామమూర్తేరేకపత్నీవ్రతత్వనిరూపణఘట్టోనామచతుర్థబింబః.

విశిష్టశిష్టజనపరిరక్షణాయావతీర్ణస్య భగవతశ్శ్రీరామమూర్తేర్లక్ష్మీస్వరూపిణీసీతాదేవ్యేకైవపత్నీవా - ఆహోస్విత్ - తస్యపత్నీబాహుళ్యంవర్తతేవేతివిచికిత్సాయాంసత్యాంపూర్వపక్షానువాదనపూర్వకతయాసప్రమాణకైవర్ణచనైస్సిద్ధాంతః ప్రకాశ్యతే - తథాహి.

పూర్వపక్షక్రమః.

ప్రథమకక్ష్యా.

౧ - శ్రీమద్రామాయణస్థబాలకాండే - త్రిసప్తతితమసర్గే శ్రీసీతాదేవ్యాఏవపాణి

గ్రహః శ్రీరామేణకృతఇతవాల్మీకిమహర్షిణా అభిహితః - నకస్యాప్యన్యస్యాః పాణిగ్రహః- తత్రవా - అన్యత్ర-అయోధ్యాకాండాదికాండేషువా ప్రతిపాదితః - ఏతేన - సీతాదేవ్యాఏవరామస్య పాణిగృహీతీభార్యేతి నిశ్చినుమః.

ద్వితీయకక్ష్యా.

౨ - కించ - శ్రీరామనామసుసర్వేష్వపితత్రతత్ర జానకీపతిః - సీతాపతిః - ఇత్యాది శబ్దైః శ్రీ సీతాదేవ్యా ఏవతస్యపత్నీత్వేనప్రసిద్ధతయా శ్రూయతే - నకాప్యన్యాతథావ్యపదేశ్యతాభవతి - తథైవ - శ్రీరామనామసహస్రే - ఏకపత్నీవ్రతఇతిశబ్దశ్చప్రయుక్తోదృశ్యతే - తస్మాత్ - శ్రీసీతాదేవ్యాఏవరామపత్నీత్వమవగమ్యతే.

తృతీయకక్ష్యా

శ్రీమద్రామాయణే - కేషుచిత్ స్థలేషు వాల్మీకిమహర్షిణా రామస్య స్త్రీబాహుళ్యంతత్రత్యబహువచనైరభిహితం - తత్రవ్యాఖ్యాకర్తృభీ రామానుజాదిభిస్తత్స్త్రీయబహువచనానిపూజార్థకాన్యేవనచపత్నీబాహుళ్యపరాణీతివ్యాఖ్యాతం-తస్మాద్వ్యాఖ్యాకర్తృభిరభిహితార్థానురోధేన శ్రీరామమూర్తేః పత్నీబాహుళ్యాంగీకారే - నకమపి సద్ధేతుంపశ్యామః - అనేనపూర్వోక్తకక్ష్యాత్రయేణ శ్రీరామమూర్తేః పత్నీబాహుళ్యంనైవాస్తీతిపూర్వపక్షే ప్రాప్తే - సర్వగ్రంథసమరసతయా సత్రమాణకైస్సద్ధేతుభిర్వచనైస్సిద్ధాంతః ప్రకాశ్యతే - తథాహి.

కక్ష్యాత్రయఖండనపూర్వకసిద్ధాంతప్రకాశక్రమః.

రావణాదినిఖిలరాక్షసజనవిధనప్రధానహేతుభూతాయాస్సీతాయావివాహోవాల్మీకిరామాయణే ప్రతిపాదితః - అన్యాసాంత్వన్యేషుదౌర్వాసరామాయణప్రభృతిషుగ్రంథేషుతత్రతత్రప్రతిపాదితః - ఏతావన్మాత్రేణైవ శ్రీరామేణాన్యస్త్రీపాణిగ్రహోనకృతఇతినకేనాపివక్తుంశక్యతే-తథాహి-అశ్వమేధక్రత్వనుష్ఠానవిషయేతదనుష్ఠాతుర్యజమానస్యపత్నీత్రయవిశిష్టత్వమవశ్యంవక్తవ్యం - తాసాంపత్నీనాం నామాన్యపితత్తత్స్థానుగుణతయా - మహిషీ - పరివృక్తిః - వావాతేతి - పరస్పరభిన్నత్వేనవ్యవహార్యాణీతివేదేశ్రూయతే - తథైవబాలకాండే అశ్వమేధక్రతుప్రతిపాదకచతుర్దశసర్గే - కౌసల్యాదీనామపిమహిష్యాదిభిర్వ్యవహారోదృశ్యతే-తథాహి

బాలకాండే - స - ౧౪-శ్లో - ౩౩.

హోతాధ్వర్యుస్తథోద్గాతా హయేనసమయోజయన్ । మహిష్యా పరివృక్త్యాథవావాతాంచతథాపరామ్ ॥ అనేనైవక్రమేణ శ్రీరామేణానుష్ఠితాశ్వమేధక్రతుష్వప్యతస్యపత్నీత్రయవత్త్వమవశ్యంవాచ్యం - కించ - శ్రీమద్రామాయణార్థోపబృంహకేషుబ్రహ్మాండపురాణ - వాల్మీకిచారిత్ర - దౌర్వాసరామాయణాదిగ్రంథేషుతత్రతత్రసీతాదేవ్యావివాహానంతరంతస్యాఅనుమత్యనుసారేణైవ -భూ - నీళా- విమలా-ప్రభృత్యుత్తమరాజకన్యానాంపాణిగ్రహణం శ్రీరామేణకృతమితిస్పష్టతయా అభిహితమేవదృశ్యతే- నైతద్ధర్మశాస్త్రవిరుద్ధంచభవతి - తస్మాత్ - శ్రీరామమూర్తేః స్త్రీబాహుళ్యాంగీకారేణకామపిక్షతింపశ్యామః - తత్రతావత్పూర్వోక్తార్థస్యప్రమాణవచనాని.

దూర్వాసరామాయణే.

కోసలో భానుమాంశ్చ మగధశ్చిత్రభూషణః । యుధాజిత్కేకయాధీశో కాశీనాథః ప్రతర్దనః॥ పృథక్షోడశసంఖ్యాకా దుహితరః పుణ్యలక్షణాః। భూనీళావిమలాంశ్యాశ్చాష్టావింశాధికం శతమ్ ॥ సర్వాభరణసంపన్నా స్సుమధ్యా వామలోచనాః । తాసాం సంభవ వేళాయాం రాఘవార్థే నిమంత్రితాః॥ రాఘవాయదదుశ్శ్రీమచ్ఛుభలగ్నే ౽గ్ని సాక్షికమ్ । తతస్సీతాజ్ఞయా రామః పాణీన్గృహ్ణన్ స్వపాణినా ॥ ఏకపత్నీవ్రతేస్థిత్వాపర్యగృహ్ణన్మహామతిః । వసిష్ఠ వామదేవాదిమునిప్రవరసన్నిధౌ.

అత్ర కోసలాదయ అష్టౌ రాజానః ప్రత్యేకం షోడశసంఖ్యాకాః కన్యాః శ్రీరామాయ దదుః- రామోపి సీతాదేవ్యనుమతిమవలంబ్య వశుభే లగ్నే అగ్నిసాక్షికం తాః కన్యాః పరిణీతవానిత్యర్థావగమేన శ్రీరామమూర్తేర్భార్యాబాహుళ్యాంగీకారే - నకోపి దోషః ప్రతిభాతి - కించ.

బ్రహ్మాండపురాణే- బ్రహ్మనారదసంవాదే.

శ్రీభూమినీళాసహితం శ్రీరామం జగదీశ్వరమ్। పత్నీశతసమాయుక్తం పద్మనాభం చతుర్భుజమ్॥ అత్ర దూర్వాసరామాయణోదాహృతవచనానుసారేణైవ శ్రీరామస్య శ్రీ- భూమి-నీళా- ఏయఏవ భార్యాత్వేన పరిగృహీతాః- అత్రత్య శ్రీశబ్దేన లక్ష్మీస్వరూపిణీ-సీతాదేవ్యభిహితా భవతి-భూమి-నీళాదిశబ్దైః కోసలాదిభీ రాజభిర్దత్తాః కన్యాః ప్రతిపాదితా భవంతి- శతశబ్దోత్ర లక్షణయా అష్టావింశోత్తరశతసంఖ్యోపలక్షక ఇత్యవగంతవ్యం- తథా శాస్త్రాంతరే స్పష్టతయా అభిహితత్వాత్.

అపిచ - వాల్మీకిచారిత్రే.

కోసలాద్యాశ్చ రాజానోదాక్షిణాత్యాహి బాంధవాః । రాఘవాయ దదుః కన్యాబంధుప్రాబల్యదర్శనః ॥ అత్ర పూర్వోక్తానురోధేనైవ - కోసలాదయో రాజానో రాఘవాయస్వస్వకన్యాప్రదానంచక్రురిత్యర్థస్సమ్యగ్లబ్ధో భవతి.

అన్యచ్చ- స్కాందే- బ్రహ్మఖండే-

జన్మస్యాన్మమ వై బ్రహ్మన్ కౌశికేన సమాగమః । యాగస్య రక్షణం పుణ్యం రాక్షసానాం వధస్తథా॥ ముక్తిర్గౌతమభార్యాయాశ్శాపస్య చ భవిష్యతి । మిథిలాదర్శనం పుణ్యం ధనుషస్త్వపి భేదనమ్॥ శుభం జనకరాజ్ఞో వై ఖ్యాతరాణాం మే శుభం తథా । మదంశాదుద్భవం గామం జామదగ్న్యం మహామునిమ్॥ దర్శనం మమ వీర్యస్య పితుశ్చ మునిభిస్సహ । అయోధ్యాగమనం చైవ సర్వేషాం నో భవిష్యతి । మాతులాఖ్యాగమో భూమినీళాద్యైర్మమ పద్మజ । అష్టావింశోత్తరం కన్యాశతంచోద్వాహనం శుభమ్ ॥ శంబరాసురపుత్రస్య హరణంచ మయేప్సితమ్ । పట్టాభిషేకో మమ చ విఘ్నో దేవాభివాంఛితః॥ వనవాసస్యగమనం భరతేన సమాగమః । నివర్తనంచ వీరస్య భరతస్య మహాత్మనః.

అత్ర - అష్టావింశోత్తరం కన్యాశతంచోద్వాహనం శుభమితి కంఠరోక్త్యా సీతాం వినా కోసలాదిభీ రాజభిర్దత్తాః కన్యాః- అష్టావింశోత్తరశతసంఖ్యాకా భవంతి-సీతయా సాకం శ్రీరామస్య భార్యాః ఏకోనత్రింశదుత్తరశతసంఖ్యాకాస్సాకల్యేన నిశ్చితాః-ఏవమేవ క్రమేణ- తాసుచ భార్యాసు ప్రధానభూతానాం నామాని చ పాంచరాత్రాగమే- పద్మసంహితాయాం సమ్యగభిహితాని - తథాహి.

పాంచరాత్రాగమస్థపద్మసంహితాయాం.

సీతాశీతాంశుసంకాశా భూమిర్నీళా మహాయశాః । విమలోత్కర్షిణీ జ్ఞానక్రియాయోగాభిధా చ సా ॥ ప్రహ్వీ సంతీశతేశానా నుగ్రహా తులసీ బలా । శాంతిస్సరస్వతీ ప్రీతీరతిః కాంతిః ప్రభావతీ ॥ భద్రా సుభద్రా విజయా ప్రజ్ఞా కాంతి ర్దయా మతిః । మహీబలా మధుమతీ భద్రాంగీ పద్మినీ ఉషా ॥ లజ్జా ప్రభా పావసుధా రేవతీ సుబలా కళా । ఇత్యాది పుణ్యనారీణాం నవవింశోత్తరం శతం ॥ అత్ర - నవవింశోత్తరం శతమిత్యనేన పూర్వం ప్రతిపాదితయా వదర్థస్యాత్యంత సామరస్యం సమ్యగ్లబ్ధం భవతి.

బ్రహ్మఖండే - శివాశివరహస్యే - బ్రహ్మవిష్ణుసంవాదే.

ఏవం నిత్యానపాయిన్యో మహిష్యో జానకీపతేః । గృహీత్వా చామరాన్ దివ్యాన్ సుధాకరసమప్రభాన్ । వీజ్యమానాస్సదా భక్త్యా మోదం తే శివమచ్యుతం । దివ్యాప్సరసగంధర్వకన్యాసంఘాశ్చ భూషితాః । అంతఃపురనివాసిన్యః పుర్యావరణపాలకాః । పద్మహస్తాశ్రితాస్సర్వాః కోటివైశ్వానరప్రభాః । సుగుప్తాంతరతంత్రజ్ఞాః పరమానందనిర్భరాః । తాభిః పరివృతః శ్రీమాన్ శుశుభే పరమః పుమాన్.

అస్మిన్ ఘట్టే - సుగుప్తాంతరతంత్రజ్ఞా ఇత్యాది విశేషణైః రామస్య పత్నీ బాహుళ్యం ద్యోతితం భవతి - పుర్యావరణపాలకా ఇత్యనేన ఔపచారికం కర్మ కర్తుం అవతీర్ణా దేవతా స్త్రీ బాహుళ్యమభిహితం భవతీత్యవగంతవ్యం.

అగస్త్యరామాయణే.

రామస్తతస్సమాహూయ కౌసల్యాం వాక్యమబ్రవీత్ । భార్యాస్తిష్ఠంతు హే మాతః స్త్రియో మే తవ సన్నిధౌ ॥ మదాగమనపర్యంతం త్వచ్ఛుశ్రూషాపరాయణాః । చతుర్దశ వర్షాణి పాలయ త్వం మదీయకాః ॥ ఇత్యుదీర్య తదా రామః ప్రణిపత్య చ మాతరమ్ । మైథిలీలక్ష్మణాభ్యాం చ సహ రామో వనం యయౌ ॥ అత్ర పితృచోదితో రామః వనం ప్రతిగంతుం నిశ్చిత్య - లక్ష్మీస్వరూపిణీం నిత్యానపాయినీం - ప్రధాన రాజమహిషీం - సీతామేకామేవ స్వేన సాకమనునేతుమంగీకుర్వాణః - స్వమాతరం కౌసల్యామాహూయ - హే మాతః - పునర్మదాగమనపర్యంతం మద్భార్యారక్షణం కుర్విత్యుదీర్య గతవానిత్యుక్త్యా శ్రీరామస్య పత్నీ బాహుళ్యం స్పష్టతయా నిశ్చితం భవతి.

కించ - వాసిష్ఠరామాయణే.

కృష్ణోష్టమహిషీభర్తా షోడశ స్త్రీ సహస్రకః । అనాది బ్రహ్మచారీతి యథా విజ్ఞాయతే నరైః ॥ తథైవ రామో విశ్వాత్మా సచ్చిదానందరూపభృత్ । బహుస్త్రీకోపి ధర్మాత్మా హ్యేకపత్నీవ్రతోభవత్.

అత్ర శ్రీకృష్ణమూర్తౌ - భగవతి - అనాది బ్రహ్మచారీ - అస్ఖలిత బ్రహ్మచారీత్యాది శబ్దా యథా సార్థకా హ్యభవన్ - తథైవ - బహుపత్నీ సంవృతే శ్రీరామమూర్తౌ - ఏకపత్నీవ్రత ఇత్యాది శబ్దాః సార్థకా ఏవ భవంతి - కించ - రామపర్యాయనామసు - జానకీపతిః - సీతాపతిరిత్యాది శబ్దా ఏవ తత్ర తత్ర ప్రయుక్తాః ప్రతిభాంతి - తత్కథమిత్యుక్తౌ - ఏకోనత్రింశదుత్తరశత భార్యాసు - నిఖిలాస్వపి ప్రధానభూత రాజమహిష్యాః - లక్ష్మీస్వరూపిణ్యాః - అయోనిజాయాః - నిఖిల రాక్షస జన నిధన ప్రధాన హేతుభూతాయాస్సీతాయాస్సర్వోత్కృష్టత్వేన తస్యాః పతిరితి వ్యవహారః - సర్వేష్వపి గ్రంథేషు ప్రతీతో భ

వతి - తథైవ కేషుచిద్గ్రంథేషు సీతావ్యతిరిక్తభార్యాణాం మధ్యే ప్రధానభూతానాం
కాసాంచిద్రామపత్నీనాం నామధేయాని - శ్రీభూనీళాదిసహితం శ్రీరామం జగదీశ్వర
మిత్యాదిషు శ్లోకేషు ప్రతిపాదితానిచ - ఏవమేవలోకేపి - అసమానకీర్తివిశిష్టానాం మను-
మాంధాతృ రఘు - దశరథ - ప్రభృతీనామేవ రాజ్ఞాం నామధేయాన్యస్మాభిరప్యనే
కవారమతి కుతూహలతయాస్మర్యంతే - నతత్సహోదరాణాం నతత్సుతానాం నతద్భృ
త్యానాంచ - నామోచ్చారణం నకదాచిదప్యస్మాభిః క్రియతే - నాపి తేస్మచ్ఛ్రుతిగోచ
రాశ్చ భవంతి - కించ - తాదృశప్రసిద్ధపురుషాణామనుజ - పుత్ర - భార్యాదీనాం నా
మోచ్చారణే - క్రియమాణే - ప్రసిద్ధపురుషనామోచ్చారణానుసారేణైవ - అగస్త్య
భ్రాతా - కణ్వశిష్య ఇత్యాదిశబ్దైరేవ వ్యవహారః ప్రవర్తతే - తథైవ సర్వలోకప్ర
సిద్ధాయా ఆదిశక్తిస్వరూపిణ్యాస్సీతాయాః పతిత్వేన శ్రీరామమూర్తేర్వ్యవహారస్స
మీచీన ఇతిదిక్.

అథైకపత్నీవ్రతశబ్దవ్యుత్పత్తిర్నిశ్చీయతే.

౧ - ఏకపత్నీవ్రతః - ఏకం - ముఖ్యం - పత్నీషు - సీతా - భూ - నీళా - విమలా - ప్రభృ
తిషు భార్యాసు - వ్రతం - నియమః - యస్యసః - ఏకపత్నీవ్రతః - అత్ర సూపగంధి - ఘృత
గంధి - భోజనం ॥ చక్రపాణిః - ఖడ్గహస్తః - పురుషః ॥ ఇత్యాదివత్ - వ్యధికరణబహువ్రీ
హిః - అత్రత్య ఏకశబ్దస్య - ఏకే ముఖ్యాన్యకేవలా ఇత్యమరకోశబలాత్ ముఖ్యార్థక
త్వం - నసంఖ్యాపరత్వం - ఏతేన - మన్వాదిస్మృతిచోదితతత్తదృతుకాలేషు స్వపత్నీష్వేవ
నియమితకాలానురోధేన రతిసుఖమనుభుంజానః - స్వపత్నీవ్యతిరిక్తాఖిలస్త్రీజన సమూ
హేష్వమాతృభావనాం దృఢీకుర్వన్ - రామస్సకలవైదికకర్మానుష్ఠానయోగ్యతావాన
భూదిత్యభిప్రాయః.

౨ - యద్వా - ఏకస్మిన్ - రామే - పత్నీనాం - సీతాప్రభృతిభార్యాణాం - వ్రతం - నియమో
యస్యసః - ఏకపత్నీవ్రతః - ఏతేన - జానకీప్రభృత్యేకోనత్రింశదుత్తరశతానామపి
భార్యాణాం నిఖిలకల్యాణగుణాకరే శ్రీరామేమనోవాక్కాయకరణైరచంచలభక్తిమ
త్వేన తాస్తదైకాయత్తచిత్తా ఆసన్నిత్యభిప్రాయ.

౩ - అథవా - ఏకస్మిన్ - అద్వితీయే పరమాత్మస్వరూపిణి - పత్నీనాం - భార్యాణాం
వ్రతం నియమో యస్యేతి విగ్రహః - అనేన - జనకసుతాప్రభృతినిఖిలరాజసుతా అపిరా
మే పరమపురుషబుద్ధ్యా తదుపచారాదికం కుర్యురిత్యాశయః.

౪ - అపిచ - ఏకస్యాం - పత్న్యాం - నియమో యస్యేత్యపి విగ్రహః - అస్మింశ్చపక్షే - తత్తన్ని
యమిత ఋతుకాలేషు ధర్మశాస్త్రచోదితనిర్ణయానుసారేణ నియమితభార్యానుగా
మీ శ్రీరామ ఇత్యభిప్రాయః - ఏవమేవ క్రమేణ అకుటిలదృష్టిభిః పండితైస్సాంప్రదాయా
ర్థావిరోధేన బహవోప్యర్థా ఊహ్యాః - నతేత్ర గ్రంథవిస్తరభయాద్విశేషేణ
ప్రకాశితా ఇతిదిక్.

తృతీయకక్ష్యాఖండనం.

శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణే తత్ర తత్ర శ్రీరామమూర్తేః పత్నీబాహుళ్యప్రతిపా
దకేషు కేషుచిచ్ఛ్లోకేషు - తద్వ్యాఖ్యాకర్తృభిః రామానుజాదిభిః - దావానసరామా
యణ - వాసిష్ఠరామాయణ - అధ్యాత్మరామాయణ - స్కాంద - బ్రహ్మాండపురాణ - వాల్మీ
కిచారిత్రాదినిఖిలగ్రంథానాంచ - సాంప్రదాయార్థస్యచ ప్రతికూలతయా - స్వేచ్ఛా
మనువర్తమానైస్తత్ర ద్వితీయపత్నీబాహుళ్యప్రతిపాదకబహువచనానాం సర్వేషాం ప్రా

జార్థకత్వమేవేతి వ్యాఖ్యాతం - తత్తు ప్రమాదాదభిహితమిత్యర్థః। దౌర్వాసరామాయణాదిషు పూర్వోదాహృతవచనైః పౌనఃపున్యేనోద్ఘుష్యతే - కించ - పూర్వోక్తానుసారేణైవ సర్వేష్వపి క్రతుషు యజమానస్య - జాతపుత్రత్వ - కృష్ణకేశత్వాద్యధికారసంపత్తిర్యథా ప్రతిపాదితా - తథైవ - అశ్వమేధక్రతౌ యజమానస్య పత్నీత్రయవత్త్వమపి అధికారసంపత్తికోటౌ - ప్రవేశితమితి ప్రతిభాతి - తథా వేదశ్రుతేర్విద్యమానత్వాత్ - తాసాం నామధేయాన్యపి ప్రత్యేకం భిన్నతయా జ్యేష్ఠభార్యాయాః - మహిషీతి - మధ్యమాయాః పరివృక్తిరితి - తృతీయ భార్యాయా వావాతేతి చ - ఘంటాఘోషేణ లోకేపి సమ్యగ్వ్యవహార్యమాణత్వాత్ - ఏవం చ సతి శ్రీరామమూర్తేః - పత్నీబాహుళ్యాభావే అశ్వమేధక్రత్వనుష్ఠానయోగ్యతాపి న సంఘటతే - యద్యేవం - తర్హి - సీతావియోగానంతరం నిష్పత్నీకస్సన్ - శ్రీరామః - అశ్వమేధక్రతూనాం కథం శతమనుష్ఠితవాన్ - న కిమపి వచనం మన్వాదిషు ధర్మశాస్త్రేషు నిష్పత్నీకస్య యాగాదికర్మానుష్ఠానయోగ్యతాప్రతిపాదకం దృశ్యతే - కథమయమర్థః - ఉత్తరకాండస్థ అశ్వమేధక్రతుప్రతిపాదికసర్గవ్యాఖ్యానలేఖనావసరే తద్ధృదయగోచరో నాభూత్ - కథమశ్వమేధక్రత్వనుష్ఠాతుర్యజమానస్య పత్నీత్రయప్రతిపాదికా శ్రుతిస్తచ్ఛ్రుతిగోచరా నాభూత్ - కథం పూర్వోదాహృతపత్నీబాహుళ్యప్రతిపాదకసకలసిద్ధాంతసమ్మతపురాణవచనసమూహస్తేషాం స్మృతిగోచరో నాభూదిత్యేవం ప్రశ్నత్రయేణ తఏవ వ్యాఖ్యాతారః ప్రష్టవ్యాః.

శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణేపత్నీబాహుళ్యప్రతిపాదకానివచనాని

సంగ్రహేణోదాహ్రియంతే.

అయోధ్యాకాండే - స - ౮ - శ్లో - ౧౨.

కైకేయీం ప్రతిమంథరోక్తిః.

హృష్టాః ఖలు భవిష్యంతి రామస్య పరమాః స్త్రియః। అప్రహృష్టా భవిష్యంతి స్నుషాస్తే భరతక్షయే.

తస్మిన్నేవ కాండే - స - ౪౦ - శ్లో - ౧౫.

దశరథప్రలాపః.

యస్సుఖేషూపధానేషు శేతే చందనరూషితః। వీజ్యమానో మహార్హాభిః స్త్రీభిర్మమ సుతోత్తమః ॥

యుద్ధకాండే - స - ౨౧ - శ్లో - ౩.

వరకాంచనకేయూరముక్తాప్రవరభూషణైః। భుజైః పరమనారీణాం పరిమృష్టమనేకధా.

ఇత్యాద్యనేకేషు శ్లోకేషు రామస్య పత్నీబాహుళ్యం సమ్యగభిహితం భవతి - నతాని సర్వాణ్యపి వచనాని గ్రంథవిస్తరభయాదత్ర ప్రకాశితానీతి సర్వమనవద్యం.

ఇతి శ్రీమద్వాల్మీకిహృదయస్థితపరమార్థప్రకాశకే - శ్రీమద్రామాయణమహిమాదర్శే - శ్రీరామమూర్తేరనేకపత్నీవ్రతత్వనిర్ణయస్ఫుట్టో నామ చతుర్థబింబః.

చతుర్దశవర్షనిర్ణయఘట్టో నామ పంచమబింబః.

పూర్వోక్తేనైవ క్రమేణ శ్రీమద్రామాయణే బహవో ఘట్టాః - రామాయణ వ్యాఖ్యాకర్తృభిః ప్రాయస్యైచ - రామాయణార్థోపబృంహకనానాపురాణాగమాది వచనార్థస్యచ - పర్యాలోచనయా - వివిచ్య ప్రకాశనీయాః - తథాపి గ్రంథవిస్తరభయాదితః పరం ప్రతిపాద్యమానఘట్టేషు పూర్వపక్షసిద్ధాంతౌ తత్ప్రమాణవచనానిచ సంగ్రహేణ ప్రకాశ్యంతే - తథాహి - శ్రీరామస్యతేర్వనవాసప్రారంభః - జటావల్కలధారణం వా - భరద్వాజాశ్రమప్రవేశో వా - చిత్రకూటగమనం వా - ఋష్యాశ్రమసంచారో వా - ఇతి విచికిత్సాయాం సత్యాం సిద్ధాంతః ప్రతిపాద్యతే - ధర్మబద్ధేన దశరథేనాజ్ఞప్తస్సన్ రామః - కౌసల్యాప్రభృతిమాతౄః ప్రణమ్య - సీతాలక్ష్మణాభ్యామనుసృతస్సన్ - రాజయోగ్యాని భూషణాదీని విసృజ్య మునివేషయోగ్యాని చీరాణి సంధార్య చతుర్దశవర్షాణి వనవాసదీక్షాం నిర్వర్తితుమయోధ్యానగరాత్ యదానిర్గతః స ఏవ కాలః - చతుర్దశవర్షేషు ప్రాథమికః.

న జటాధారణవాసరః - నాపి భరద్వాజాశ్రమగమనతిథిః - నాపి ఋష్యాశ్రమసంచారకాలః - అత్ర జటావల్కలధారణాదిఘట్టస్థకథాప్రస్తావే వనవాసకాలస్య ప్రాథమికత్వప్రతిపాదకవచనానామసంభావాత్ - అపితు అయోధ్యాయా నిర్గమనదివస ఏవ శ్రీరామేణ - అయో - స - ౪౬ - శ్లో - ౨ - ఇయమద్య నిశా పూర్వా సౌమిత్రే ప్రహితా వనం । వనవాసస్య భద్రం తే స నోత్కంఠితుమర్హసి॥ ఇతి కంఠోక్త్యా వనవాసస్య ప్రాథమికదినత్వేన నిర్దిష్టత్వాత్.

అయోధ్యాకాండే - స - ౪౩ - శ్లో - ౨.

అద్యేయం ప్రథమా రాత్రిర్యాతా జనపదాద్బహిః। యా సుమంత్రేణ రహితా తాం నోత్కంఠితుమర్హసి ॥ ఇతి వచనస్య గంగావతరణానంతరం జనపదేభ్యః నిర్గమన కాలప్రతిపాదకత్వాత్..

అపిచ - ఆరణ్యకాండే - స - ౧౧ - శ్లో - ౨౪.

ఉషిత్వా తు సుఖం తత్ర పూజ్యమానో మహర్షిభిః। జగామ చాశ్రమాంస్తేషాం పర్యాయేణ తపస్వినామ్॥ యేషాముషితవాన్ పూర్వం సకాశే స మహాస్త్రవిత్ । క్వచిత్పరిదశాన్మాసానేకం సంవత్సరం క్వచిత్ ॥ క్వచిచ్చ చతురో మాసాన్ పంచ షట్చాపరాన్ క్వచిత్ । అపరానధికాన్ మాసానప్యర్ధమధికం క్వచిత్ ॥ త్రీన్మాసానష్టమాసాంశ్చ రాఘవో న్యవసత్సుఖమ్ । తతస్సంవత్సరం తస్య మునీనామాశ్రమేషు వై ॥ రమతశ్చానుకూల్యేన యయుస్సంవత్సరా దశ॥ అత్ర - పరిదశానిత్యస్య - అయమర్థో వర్ణనీయః - పరిః పరత్ర - దశ - యేషాంతాన్ - పరిదశాన్ మాసానితి సర్వత్రాప్యేవమేవాన్వయః - తథాచ - ఏకం సంవత్సరమిత్యత్ర - ద్వావింశతిమాసానితి - క్వచిచ్చ చతురో మాసానిత్యత్ర చతుర్దశమాసానిత్యేవముత్తరత్రాప్యన్వయః కార్యః.

ఏతద్ఘట్టీయవచనార్థపర్యాలోచనయా - ఋష్యాశ్రమసంచారే నివర్తితే కాల ఏవ ప్రతిపాదితో భవతి - నాన్య ఇతి జ్ఞేయః - కించ - వనవాస ఇతి శబ్దస్య పట్టణగ్రామాంతర్గతప్రదేశవ్యతిరిక్తప్రదేశనివాసపరత్వేనార్థో వర్ణనీయః - నారణ్యమాత్రవాసపరత్వం.

అన్యథా - శ్రీరామేణాధ్యుషిత కిష్కింధానగరోపకంఠప్రదేశ నివాసాగత కా

లస్యచ-లంకాపట్టణనికటప్రదేశనివాసాగతకాలస్యచ - అన్యస్యశృంగిబేరపురోపకంఠప్రదేశవాసస్యచ-సర్వస్యాపిచతుర్దశవర్షాంతఃపాతిత్వభంగఃప్రసజ్జేత- కించ-పట్టణప్రవేశస్తునిషిద్ధఇతినిశ్చిన్వతా శ్రీరామేణ కిష్కింధానగరప్రవేశో లంకాపట్టణప్రవేశశ్చనైవాంగీకృతః - తదుపకంఠప్రదేశేష్వేవవాసంసరోచయామాస- అపిచ-సుగ్రీవవిభీషణాదయః స్వస్వనగరంప్రతిరామానునయనేఅశక్తాశ్చాభవన్-తస్మాత్-శ్రీరామేణఋషివేషధారిణాపి త్వాజ్ఞానువర్తమానేనతదాజ్ఞప్తదినప్రభృతిచతుర్దశవర్షపర్యంతంపితృవాక్యపరిపాలనరూపవ్రతమనుష్ఠితమితసర్వంసమంజసం-ఏవంప్రతిపాదితార్థస్యప్రమాణవచనానిగ్రంథవిస్తరభయాన్నాత్రప్రకాశితాని.

చతుర్దశవర్షాంతర్గతకాలనిర్ణయవిచారః.

పితృవాక్యపరిపాలనైకాగ్రమనసః శ్రీరామమూర్తేర్వనవాసదశాయాం-తత్తత్ప్రదేశగమన- సుహృద్దర్శన- సుమంత్రాగమన-దశరథమరణ- భరతాగమన-సీతాహరణ- వాలిసంహరణాదికం- కదాసంజాతమితిసందేహే ప్రాప్తేసర్వగ్రంథసమరసతయాసిద్ధాంతార్థస్సంగ్రహేణనిశ్చీయతే- తథాహి-వనవాసాయఅయోధ్యానగరాత్- చైత్రమాసిశుక్లపక్షేపంచమ్యాంనిర్గతస్యశ్రీరామమూర్తేః ప్రథమరాత్రౌతమసాతీరేనివాసః- ద్వితీయరాత్రౌజాహ్నవీతీరే- తత్రైవరామదర్శనార్థంగుహాగమనం- తృతీయరాత్రౌగంగాదక్షిణకూలస్థవనస్పతౌ - చతుర్థరాత్రౌప్రయాగే- తత్రైవభరద్వాజదర్శనం- పంచమరాత్రౌయమునాతీరే - తతస్సుమంత్రః- షష్ఠదివసేరామశ్చిత్రకూటంగమిష్యతీతివృత్తాంతంజ్ఞాత్వా - సాయాహ్నసమయేఅయోధ్యాంప్రాప్తవాన్- తస్మిన్దినఏవఅర్ధరాత్రవేళాయాందశరథోదివంగతః- తతఃపరం- సప్తమేహని- కౌసల్యాదీనాంప్రలాపః- తదనంతరమష్టమేహని - గిరివ్రజపట్టణస్థభరతానయనార్థంవసిష్ఠేనసిద్ధార్థాదయోదూతాఃప్రేషితాః - తేదూతాస్త్రిరాత్రపర్యంతంమార్గేస్థిత్వా- చతుర్థదినేరాత్ర్యాంగిరివ్రజనగరంప్రవిష్టాః- తతఃపరస్మిన్నహని- భరతాహ్వానం- అయోధ్యాంప్రతిభరతాగమనేసప్తరాత్రమయోనివృత్తాః- తతోభరతఃశ్రవణదినమారభ్యద్వాదశేహని - త్రయోదశేహనిచయథావిధిశ్రాద్ధకర్మాణ్యకారయత్ - తతశ్చతుర్దశేహని - భరతంరాజ్యేఅభిషేచయితుం- మంత్రిప్రభృతీనాంవిజ్ఞాపనం- తస్మిన్నేవాహని - మార్గసమీకరణార్థంభరతేనశిల్పిప్రభృతమార్గశోధకాఃప్రేషితాః - మార్గసమీకరణకాలశ్చతుర్దినపరిమితః.

తతః- రామసన్నిధానంప్రతిభరతగమనకాలఃదినత్రయావధికః - రామసన్నిధానేభరతనివాసకాలోపిదినత్రయపరిమితః- అయోధ్యాంప్రతిభరతస్యపునరాగమనేతావానేవకాలోదినత్రయపరిమితః.

శ్రీరామమూర్తేరయోధ్యానిర్గమనమారభ్యభరతస్యపునరయోధ్యాగమనపర్యంతంసాకల్యేనదినపరిగణనేకృతేపంచచత్వారింశద్దినానిగతాని- తతఃరామేణచిత్రకూటేఅర్ధాధికదశమాసానీతాః- తతఃపూర్వోక్తదినైస్సాకమేకస్సంవత్సరోజాతః- తదనంతరంచిత్రకూటంవిసృజ్యదండకావనప్రవేశాదారభ్య - ఋషీణామాశ్రమసంచారేణశ్రీరామమూర్తేర్గతకాలః- దశసంవత్సరపరిమితః- తతఃపంచవటీంగత్వాతత్రవర్షద్వయంరామేణావస్థితం- తావత్పర్యంతంసాకల్యేనగణనేవర్షా

త్రయోదశాభవన్-తతశ్చతుర్దశవర్షే-చైత్రమాసే- కృష్ణపక్షే- అష్టమ్యాం-మ
ధ్యాహ్నే-విందాఖ్యముహూర్తే-రావణేనసీతాలంకాంప్రతినీతా - జ్యేష్ఠశుద్ధపూ
ర్ణిమాయాంవాలివధః-తతఃపరంకార్తికమాసాంతేసుగ్రీవంప్రతిలక్ష్మణేనఆత్మాగ్ర
హఃప్రదర్శితః-మార్గశీర్షేనిఖిలవానరసేనాసంగ్రహః- తస్మిన్నేవమాసిసీతాన్వే
షణాయపుష్యమాసమవధింకృత్వాదిక్షువానరయూథపానాం ప్రేషణం-తతోదక్షిణా
శాంప్రతిప్రేషితానాంవానరాణాంమధ్యేహనుమతాఫాల్గునికశుద్ధపంచమ్యాంసము
ద్రలంఘనంకృతం- తస్మిన్నేవదినే ప్రదోష సమయే హనుమతోలంకాప్రవేశః-తద్రా
త్రావేవసీతాదర్శనం.

తతఃపరస్మిన్నహనిషష్ఠ్యాంహనుమతోరామంప్రతిపునరాగమనం-తతస్సప్తమ్యా
ముత్తరఫల్గునీనక్షత్రే- మధ్యాహ్నే- విజయముహూర్తే వానరసేనాప్రస్థానం - త
స్మిన్నేవదినేరాత్రౌ సముద్రవేలాయాంవానరసేనానివేశః- తతఃపరమష్టమ్యా ముద
యకాలేరామదర్శనార్థంచతుర్భిరనుచరైస్సాకంవిభీషణాగమనం-తత్ప్రభృతిదిన
త్రయపర్యంతంరామేణతత్రసముద్రతీరేప్రాయోపవేశః కృతః - తతః పరమేకాదశీ
మారభ్యపంచదినపర్యంతంనలేనసముద్రతరణార్థం సేతుర్బద్ధః.
తస్మిన్నేవపంచమదినేపూర్ణిమాయాంసాయంకాలేసువేలారోహణం-తద్రాత్ర్యాం
తత్రైవసేనానివేశః-తతఃపరేద్యుఃకృష్ణపక్షప్రథమాయాంయుద్ధస్యప్రారంభః-తస్యా
మేవరాత్రౌ నాగపాశబంధస్తన్మోక్షణంచ॥ద్వితీయాయాంధూమ్రాక్షవధః॥తృతీ
యాయాంవజ్రదంష్ట్రస్యవధః ॥చతుర్థ్యామకంపనస్యవధః॥పంచమ్యాంప్రహస్త
స్యవధః ॥ షష్ఠ్యాంరామేణరావణస్యముకుటభంగః॥ సప్తమ్యాంకుంభకర్ణవధః॥అష్ట
మ్యాందేవాంతకనరాంతకత్రిశిరోతికాయాదివధః ॥ నవమ్యామింద్రజితోబ్రహ్మాస్త్ర
ప్రయోగః ॥ తద్రాత్రావేవ బ్రహ్మాస్త్రబంధవిముక్తిః॥ దశమ్యాం మకరాక్ష కుంభ
నికుంభానాంవధః ॥ ఏకాదశీమారభ్యపునరింద్రజిత స్త్రిరాత్రంయుద్ధం - త్రయోద
శ్యాంలక్ష్మణేనేంద్రజిద్వధఃకృతః - చతుర్దశ్యాంరామేణమూలబలసంహారఃకృతః-
అమావాస్యాయాంశ్రీరామరావణయోరహోరాత్రంయుద్ధం ॥ తతఃపరస్మిన్నహని
శిష్టామావాస్యాయాంశ్రీరామేణరావణసంహారఃకృతః - తస్యామేవచైత్రశుద్ధప్రథ
మాయాం రావణస్యసంస్కారః - ద్వితీయాయాంవిభీషణస్యరాజ్యాభిషేకః ॥ తృతీయా
యాంసీతాదేవీసమాగమః ॥ తస్మిన్నేవాహనిసీతాయాఅగ్నిప్రవేశః ॥ చతుర్థ్యాం
శ్రీరామస్యఅయోధ్యాంప్రతిప్రయాణం ॥ తస్మిన్నేవాహనిశ్రీరామేణ సముద్రతీరేశి
వలింగప్రతిష్ఠాకృతా ॥ పంచమ్యాంభరద్వాజాశ్రమప్రాప్తిః॥ తస్యామేవపంచమ్యాం
చతుర్దశవర్షాణిసమాప్తిముగమన్ ॥ షష్ఠ్యాంనందిగ్రామంప్రాప్యజటావిశోధనం
కృత్వాశ్రీరామమూర్తిరయోధ్యానగరంప్రాప్తవాన్ ॥ సప్తమ్యాంపుష్యనక్షత్రే-
శ్రీరామచంద్రస్యపట్టాభిషేకమహోత్సవోజాతః ॥

ఇత్యేవంచతుర్దశవర్షాంతర్గతకాలనిర్ణయక్రమోవేదితవ్యః.

అత్రప్రతిపాదితకాలవిశేషస్యసయుక్తికానిప్రమాణవచనానియథాక్రమంసం
గ్రహేణప్రకాశ్యంతే-తథాహి.

అయోధ్యాకాండే- స - ౯౬ - శ్లో- ౧- ౨-

తతస్తంతమసాతీరం రమ్యమాశ్రిత్యరాఘవః । సీతాముద్వీక్ష్యసౌమిత్రిమిదంవ

చనమబ్రవీత్॥ ఇయమద్య నిశా పూర్వా సౌమిత్రే ప్రహితా వనమ్। వనవాసస్య భద్రం తే స నోత్కంఠితుమర్హసి.

ఇతి శ్లోకద్వయార్థపర్యాలోచనయా ప్రథమదినే రాత్రౌ తమసాతీరే నివాసః అభిహితో భవతి.

అయోధ్యాకాండే - స - ౫౦ - శ్లో - ౪౮ - ౫౦ - ౫౧.

జలమేవాదదే భోజ్యం లక్ష్మణేనాహృతం స్వయమ్। తస్య భూమౌ శయానస్య పాదౌ ప్రక్షాళ్య లక్ష్మణః॥ సభార్యస్య తతోఽభ్యేత్య తస్థౌ వృక్షముపస్థితః। గుహోఽపి సహ సూతేన సౌమిత్రిమనుభాషయన్॥ అన్వజాగ్రత్తతో రామమప్రమత్తో ధనుర్ధరః। తథా శయానస్య తతోఽస్య ధీమతో యశస్వినో దాశరథేర్మహాత్మనః॥ అదృష్టదుఃఖస్య సుఖోచితస్య సా తదా వ్యతీయాయ చిరేణ శర్వరీ॥ ఇతి పూర్వోక్తరీత్యా ద్వితీయరాత్రౌ జాహ్నవీతీరే నివాస అభిహితో భవతి.

అయోధ్యాకాండే - స - ౫౩ - శ్లో - ౧ - ౨.

స తం వృక్షం సమాసాద్య సంధ్యామన్వాస్య పశ్చిమామ్। రామో రమయతాం శ్రేష్ఠ ఇతి హోవాచ లక్ష్మణమ్॥ అద్యేయం ప్రథమా రాత్రిర్యాతా జనపదాద్బహిః। యా సుమంత్రేణ రహితా తాం నోత్కంఠితుమర్హసి॥

ఇతి వచనద్వయార్థపర్యాలోచనయా తృతీయరాత్రౌ గంగాదక్షిణకూలస్థవనస్పతౌ నివాస అభిహితో భవతి.

అయోధ్యాకాండే - స - ౫౪ - శ్లో - ౩౫ - ౪౪.

తస్య ప్రయాగే రామస్య తం మహర్షిముపేయుషః। ప్రసన్నా రజనీ పుణ్యా చిత్రాః కథయతః కథాః॥ సీతాతృతీయః కాకుత్స్థః పరిశ్రాంతః సుఖోచితః। భరద్వాజాశ్రమే రమ్యే తాం రాత్రిమవసత్సుఖమ్॥ అనేన వచనద్వయేన చతుర్థరాత్రౌ ప్రయాగే నివాసః అభిహితో భవతి.

అయోధ్యాకాండే - స - ౫౫ - శ్లో - ౩౪ -

బహూన్ మేధ్యాన్ మృగాన్ హత్వా చేరతుర్యమునావనే॥ విహృత్య తే బర్హిణపూగనాదితే శుభే వనే వానరవారణాయుతే। సమం నదీవప్రముపేత్య సంమతం నివాసమాజగ్మురదీనదర్శనాః॥ ఏతద్వచనార్థపర్యాలోచనయా- పంచమరాత్రౌ యమునాతీరే నివాస అభిహితో భవతి.

అయో - స - ౫౭ - శ్లో - ౨ - ౫ -

భరద్వాజాభిగమనం ప్రయాగే చ సహాసనమ్। ఆగిరేర్గమనం తేషాం తత్రస్థైరుపలక్షితమ్॥ తతస్సాయాహ్నసమయే తృతీయేఽహని సారథిః। అయోధ్యాం సముపాక్రమ్య నిరానందాం దదర్శ హ॥ అత్ర ఆగిరేర్గమనమిత్యస్య గమనోద్యోగ ఇత్యర్థః- తృతీయేఽహనీత్యత్ర అహ్నస్తృతీయభాగ ఇత్యర్థః అన్యథా ఉపరి వక్ష్యమాణ - పంచరాత్రో ద్యగణ్యతే- ఇతి కౌసల్యోక్తేశ్చ- పరా జాగరజనీం షష్ఠీమిత్యుక్తేశ్చ విరోధ సంభవాత్- ఏతద్వచనద్వయేన- అయోధ్యాం ప్రతి సుమంత్రాగమనం- రామనిర్గమనదినమారభ్య షష్ఠేఽహనీత్యర్థస్సిద్ధః.

అయోధ్యాకాండే-స-౬౩-శ్లో-౮-స-౬౫-శ్లో-౧-స-౬౬-శ్లో-౨౬-స-౬౭-శ్లో-౨.

సరాజా రజనీం షష్ఠీం రామే ప్రవ్రాజితే వనమ్। అర్ధరాత్రే దశరథస్సంస్మరన్ దుష్కృతం కృతమ్॥౮॥ అథ రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం ప్రాతరేవాపరేహని। వందినః పర్యుపాతిష్ఠంస్తత్పార్థివనివేశనమ్॥ ౧ ॥ గతే తు శోకాత్త్రిదివం నరాధిపే మహీతలస్థాసు నృపాంగనాసు చ। నివృత్తచారస్సహసాగతో రవిః ప్రవృత్తచారా రజనీ హ్యుపస్థితా॥౨౬॥ వ్యతీతాయాం తు శర్వర్యామాదిత్యస్యోదయే తతః। సమేత్య రాజకర్తారస్సభామీయుర్ద్విజాతయః॥౨॥ ఏతద్వచనచతుష్టయపర్యాలోచనయా అయోధ్యానగరాద్రామనిర్గమనదినమారభ్య-షష్ఠేహని దశరథమరణం-సప్తమేహని కౌసల్యాదీనాం ప్రలాపః-అష్టమదినే భరతానయనార్థం దూతప్రేషణమిత్యర్థస్సిద్ధో భవతి.

అయోధ్యాకాండే-స-౬౯-శ్లో-౧-౨ స-౭౦-శ్లో-౧-౨.

యామేవ రాత్రిం తే దూతాః ప్రవిశంతి స్మ తాం పురీమ్। భరతేనాపి తాం రాత్రిం స్వప్నో దృష్టోయమప్రియః॥ ౧ ॥ వ్యుష్టామేవ తు తాం రాత్రిం దృష్ట్వా తం స్వప్నమప్రియమ్। పుత్రో రాజాధిరాజస్య సుభృశం పర్యతప్యత॥ ౨ ॥ భరతే బ్రువతి స్వప్నం దూతాస్తే క్లాంతవాహనాః। ప్రవిశ్యాసహ్యపరిఖం రమ్యం రాజగృహం పురమ్॥ ౧ ॥ సమాగమ్య తు రాజ్ఞా చ రాజపుత్రేణ చార్చితాః। రాజ్ఞః పాదౌ గృహీత్వా తు తమూచుర్భరతం వచః॥ ౨ ॥ ఏతద్వచనార్థపర్యాలోచనయా వసిష్ఠప్రేషితదూతానాం రాత్రౌ గిరివ్రజపురప్రవేశః-తతః పరస్మిన్ దినే భరతాయ వసిష్ఠవచనవిజ్ఞాపనం చేత్యర్థస్సిద్ధో భవతి - అత్ర దూతానాం గిరివ్రజనగరం ప్రతిగమనదశాయాం గతకాలో దినత్రయపరిమిత ఇతి పురాణాంతరేషు ప్రసిద్ధతయా శ్రూయతే - గ్రంథవిస్తరభయాన్న తాని వచనాన్యత్ర ప్రకాశితాని తజ్జ్ఞాతవ్యం.

అయోధ్యాకాండే-స-౭౧-శ్లో-౧౮-స-౭౨-శ్లో-౮.

అయోధ్యాం మనునా రాజ్ఞా నిర్మితాం స దదర్శ హ। తాం పురీం పురుషవ్యాఘ్రస్సప్తరాత్రోషితః పథి॥ ౧౮ ॥ అద్య మే సప్తమీ రాత్రిశ్చ్యుతస్యార్యక వేశ్మనః। అంబాయాః కుశలీ తాతో యుధాజిన్మాతులశ్చ మే॥ ౮ ॥
ఏతద్వచనార్థపర్యాలోచనయా అయోధ్యాం ప్రతి భరతాగమనే పథి సప్తరాత్రయో గతా ఇత్యర్థో లబ్ధః.

అయోధ్యాకాండే-స-౭౭-శ్లో-౧-౨౨-౨౩.

తతో దశాహేఽతిగతే కృతశౌచో నృపాత్మజః। ద్వాదశేహని సంప్రాప్తే శ్రాద్ధకర్మాణ్యకారయత్॥ ౧॥ వసిష్ఠో భరతం వాక్యముత్థాప్య తమువాచ హ। త్రయోదశోఽయం దివసః పితుర్వృత్తస్య తే విభో॥ ౨౨ ॥ సావశేషాస్థినిచయే కిమిహ త్వం విలంబసే॥ ఏతద్వచనార్థపర్యాలోచనయా శ్రవణదినమారభ్య ద్వాదశత్రయోదశదినయోః పైతృకకృత్యాన్యకారయదిత్యర్థో లబ్ధః.

అయోధ్యాకాండే-స-౭౯-శ్లో-౧-౧౩.

తతః ప్రభాతసమయే దివసేఽథ చతుర్దశే। సమేత్య రాజకర్తారో భరతం వాక్యము

బ్రువన్ ॥౧॥ క్రియతాంశిల్పిభిః పంథాస్సమాని విషమాణి చ। రక్షిణశ్చానుసంయాంతు పథిదుర్గవిచారకాః॥ ఇత్యేతచ్ఛ్లోకద్వయార్థపర్యాలోచనయా అభిషేచయాత్మాన మితి రాజకర్తృభిశ్చతుర్దశదినే భరతః ప్రార్థిత ఇత్యర్థః తత్ప్రార్థనాం విధూయ మార్గసమీకరణార్థం తస్మిన్నేవదినే రామదర్శనాకాంక్షిణా భరతేన- శిల్పిప్రభృతయో మార్గవిశోధకా ఆజ్ఞప్తా ఇత్యభిప్రాయశ్చ స్పష్టతయా ప్రకాశితో భవతి.

అయోధ్యాకాండే - స - ౮౧ - శ్లో - ౧ - ౧౬ -

తతో నాందీముఖీం రాత్రిం భరతం సూతమాగధాః। తుష్టువుర్వాగ్విశేషజ్ఞాః స్తవైర్మంగళసంహితైః॥ ౧ ॥ ప్రాదక్షిణవతీ మినాగసంవృతః స్తిమితజలోర్మిణి శంఖశర్కరః। దశరథసుతశోభితా సభా సదశరథేవ బభౌ యథా పురా॥ ౧౬ ॥ ఏతచ్ఛ్లోకద్వయార్థపర్యాలోచనయా మాగధైః స్తుతో భరతః పంచదశదినే సభామావిశదిత్యభిప్రాయోఽవగమ్యతే - అస్మిన్ ఘట్టే - పురాణాంతరవచనైః మార్గసమీకరణార్థం దినచతుష్టయం గతమితి చ - తదనంతరమేవ రామదర్శనార్థం భరతప్రస్థానమిత్యర్థశ్చ సమ్యగ్బోధితో భవతి.

అయోధ్యాకాండే - స - ౮౩ - శ్లో - ౧

తతస్సముత్థితః కాల్యమాస్థాయ స్యందనోత్తమమ్। ప్రయయౌ భరతశ్శీఘ్రం రామదర్శనకాంక్షయా॥ ౧ ॥

అయోధ్యాకాండే - స - ౮౭ శ్లో - ౧ -

వ్యుష్య రాత్రిం తు తత్రైవ గంగాకూలే స రాఘవః। భరతః కాల్యముత్థాయ శత్రుఘ్నమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ఏతదర్థపర్యాలోచనయా రామమానేతుమయోధ్యాయా నిర్గతస్య ప్రథమదినే రాత్రౌ గంగాకూలే నివాస అభిహితో భవతి.

అయోధ్యాకాండే - స - ౯౦ - శ్లో - ౧.

తతస్తాం రజనీం వ్యుష్య భరతస్సపరిచ్ఛదః। కృతాతిథ్యో భరద్వాజం కామాదభిజగామ హ ॥ ౧ ॥ అనేన వచనేన భరతస్య ద్వితీయదినే రాత్రౌ భరద్వాజాశ్రమే నివాస అభిహితో భవతి.

అయోధ్యాకాండే - స - ౧౦౪ - శ్లో - ౧ - ౨ - ౪.

తతః పురుషసింహానాం వృతానాం తైస్సుహృద్గణైః। శోచతామేవ రజనీ దుఃఖేన వ్యత్యవర్తత ॥ ౧ ॥ ఏతద్వచనార్థపర్యాలోచనయా శ్రీరామసన్నిధానే భరతేన తృతీయదిననిశా నీతేత్యభిప్రాయోఽవగమ్యతే.

రజన్యాం సుప్రభాతాయాం భ్రాతరస్తే సుహృద్వృతాః। మందాకిన్యాం హుతం జప్యం కృత్వా రామముపాగమన్ ॥ ౨ ॥ సాంత్వితా మామికా మాతా దత్తం రాజ్యమిదం మమ। తద్దదామి తవైవాహం భుంక్ష్వ రాజ్యమకంటకమ్ ॥ ౪ ॥ ఏతచ్ఛ్లోకార్థపర్యాలోచనయా చతుర్థదివసే భరతస్య రామసన్నిధానే నివాస ఇత్యభిప్రాయోఽవగమ్యతే.

అయోధ్యాకాండే - స - ౧౦౬ - శ్లో - ౧.

ఏవముక్త్వా తు విరతే రామే వచనమర్థవత్। తతో మందాకినీతీరే రామం ప్రకృతివ

త్సలమ్ ॥ ౧॥ ఏతద్వచనార్థపర్యాలోచనయా పంచమదివసేపి-రామసన్నిధానే నివాస ఇత్యభిప్రాయ ఊహ్యః - అస్మిన్నేవ షష్ఠేపురాణాంతరేషు - పార్థక్యేనదినపరిసంఖ్యాకృతా.

అయోధ్యాకాండే - స - ౧౧౨ - శ్లో - ౩౧.

తం మాతరో బాష్పగృహీతకంఠ్యో దుఃఖేన నామంత్రయితుం హి శేకుః। స త్వేవ మాతౄరభివాద్య సర్వా రుదన్ కుటీం స్వాం ప్రవివేశ రామః ॥ ఏతద్వచనార్థపర్యాలోచనయా షష్ఠదివసేపి భరతస్య రామసన్నిధాన ఏవ నివాస ఇతి ధ్వన్యతే.

అయోధ్యాకాండే - స - ౧౧౩ - శ్లో - ౧.

తతశ్శిరసి కృత్వాతు పాదుకే భరతస్తదా। ఆరురోహ రథం హృష్టః శత్రుఘ్నేన సమన్వితః ॥ ౧ ॥ ఏతద్వచనార్థ పర్యాలోచనయా శ్రీరామపాదుకే గృహీత్వా భరతస్సప్తమదినే అయోధ్యాం ప్రతి ప్రస్థితవానిత్యభిప్రాయ ఊహ్యః.

తస్మిన్నేవసర్గే - శ్లో - ౨౨.

తారయిత్వా జలసంపూర్ణాం సంతీర్య సహబాంధవః। శృంగిబేరపురం రమ్యం ప్రవివేశ ససైనికః ॥ ఏతచ్ఛ్లోకార్థపర్యాలోచనయా భరతస్య అయోధ్యాం ప్రతి ప్రత్యాగమనే సప్తమదిన ఏవ శృంగిబేరపురే నివాస ఇత్యభిప్రాయోఽవగమ్యతే.

అయోధ్యాకాండే - స - ౧౧౪ - శ్లో - ౩౦.

సంపతద్భిరయోధ్యాయాం నాక్షిభ్రాంతిమహాపథాః। ఏవం బహువిధం జల్పన్ వివేశ వసతిం పితుః ॥ ౩౦॥ ఏతచ్ఛ్లోకార్థపర్యాలోచనయా పునర్భరతోఽష్టమదినే అయోధ్యాం ప్రాప్త ఇత్యభిప్రాయోఽవగమ్యతే.

అయోధ్యాకాండే - స - ౧౧౫ - శ్లో - ౧౨.

రథస్థస్స హి ధర్మాత్మా భరతో భ్రాతృవత్సలః। నందిగ్రామం యయౌ తూర్ణం శిరస్యాధాయ పాదుకే ॥ ౧౨॥ ఏతద్వచనార్థపర్యాలోచనయా భరతస్య నవమ దినే నందిగ్రామనివాస అభిహితో భవతి- ఋష్యాశ్రమసంచారదశాయాం సంగతదశసంవత్సరాణాం ప్రమాణవచనాని- పూర్వమేవాస్మిన్ బింబే ప్రతిపాదితాని- తస్మాత్ - పునరప్యత్ర నైవోదాహృతాని.

వాల్మీకిరామాయణే- ఆరణ్యకాండే- స - ౬౮- శ్లో- ౧౩-

విందో నామ ముహూర్తోఽయం స చ కాకుత్స్థ నాబుధత్। త్వత్ప్రియాం జానకీం హృత్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః॥

వాసిష్ఠరామాయణే - ఆరణ్యకాండే - చైత్రమాసే కృష్ణపక్షే త్వష్టమ్యాం రాక్షసేశ్వరః - భిక్షురూపేణ ఆగత్య గృహీత్వా జానకీం యయౌ - కించ - అగస్త్యరామాయణే- అర్ధరాత్రే దినస్యార్ధే హ్యర్ధచంద్రే ధనుర్భాస్కరే। రావణేన హృతా సీతా కృష్ణపక్షే సితాష్టమీ॥ అత్ర యత్రేతి వాక్యశేషేణాన్వయః కార్యః॥ అనేనవచనద్వయేన- చైత్రమాసే - కృష్ణపక్షే -అష్టమ్యాం-విందాఖ్యముహూర్తే-రావణేన సీతా దేవ్యపహృతేత్యవగంతవ్యం;

కింష్కింధాకాండే- స - ౧౬ - శ్లో - ౩౭ -

ఇంద్రధ్వజఇవోద్ధూతఃపౌర్ణమాస్యాంమహీతలే- ఆశ్వయుక్సమయేమాసేగతశ్రీకోవిచేతనః॥ అత్ర- ఆశ్వయుగిత్యనేన-నవాలివధకాలః ప్రతిపాదితః- అపితుఇంద్రధ్వజోత్సవస్తదుత్థానంచతస్మిన్నేవమాసేక్రియత ఇతితాత్పర్యం- అన్యథా- గ్రంథాంతరవచనానాంచ అగ్రిమగ్రంథవక్ష్యమాణానాం- వయమాశ్వయుజేమాసేకాలసంఖ్యావ్యవస్థితాః॥ ఇత్యాదికాలనిర్ణయకవచనానాంచవిరోధాత్ - తస్మాత్ జ్యేష్ఠమాసే- శుక్లపక్షే- పూర్ణిమాయామేవతస్యవధోజాతఇత్యవగంతవ్యః.

అస్మిన్విషయే గ్రంథాంతరవచనం- వాల్మీకిచారిత్రే.

జ్యేష్ఠమాసేశుక్లపక్షేపౌర్ణమాస్యాంరఘూద్వహః। వాలినం పాతయామాస బాణేనైకేనవీర్యవాన్.

కిష్కింధాకాండే- స - ౨౬ - శ్లో - ౧౬ -

కార్తికేసమనుప్రాప్తేత్వంరావణవధేయత। ఏషనస్సమయస్సౌమ్య ప్రవిశత్వంస్వమాలయమ్॥ ఇతివచనేనశ్రీరామేణయుద్ధయాత్రాకాలః కార్తికమాసే ప్రథమదివసఏవనిర్దిష్టఇత్యర్థోలభ్యతే.

కిష్కింధాకాండే- స - ౩౦ - శ్లో - ౬౬ - ౭౫ -

సకాలంపరిసంఖ్యాయసీతాయాఃపరిమార్గణే। కృతార్థస్సమయంకృత్వా దుర్మతిర్నావబుధ్యతే॥ ౬౬ ॥ వర్షాసమయకాలంతు ప్రతిజ్ఞాయహరీశ్వరః। వ్యతీతాంశ్చతురోమాసాన్విహరన్నావబుధ్యతే॥ ౭౫ ॥ ఇత్యాదివచనైఃపూర్వం యుద్ధయాత్రాయైనిర్ణీతకార్తికమాసేపికతిచిద్దినాన్యతిక్రాంతానీత్యర్థోలబ్ధో భవతి - తస్మాత్- కార్తికమాసాంత ఏవసుగ్రీవంప్రతిలక్ష్మణాగ్రహఃప్రవృత్త ఇత్యర్థోలబ్ధః.

సుందరకాండే - స - ౨ - శ్లో - ౫౦ - ౫౭.

ప్రదోషకాలేహనుమాంస్తూర్ణముత్ప్లుత్యవీర్యవాన్ । ప్రవివేశపురీంరమ్యాంసువిభక్తమహాపథామ్ ॥ ౫౦ ॥ అనేనవచనేనహనుమతోలంకాప్రవేశసమయః ప్రదోషకాలఇతిసిద్ధః॥చంద్రోపిసాచివ్యమివాస్యకుర్వంస్తారాగణైర్మధ్యగతోవిరాజన్।జ్యోత్స్నావితానేనవితత్యలోకముత్తిష్ఠతేనైకసహస్రరశ్మిః ॥ ౫౭॥
ఏతద్వచనార్థపర్యాలోచనయా అగ్రిమగ్రంథస్థవచనార్థపర్యాలోచనయాచ శుక్లపక్షస్థపంచమీత్యర్థోలభ్యతే.

యుద్ధకాండే - స - ౪ - శ్లో - ౩ - ౫ - ౭౦.

అస్మిన్ముహూర్తేసుగ్రీవప్రయాణమభిరోచయే । అస్మిన్ ముహూర్తే విజయేప్రాప్తేమధ్యందివాకరే ॥ ౩॥
జీవితాంతేమృతంస్పృష్ట్వాపీత్వావిషమివాతురః।ఉత్తరాఫల్గునీహ్యద్యశ్వస్తుహస్తేనయోక్ష్యతే ॥౫ ॥ ఇత్యాదివచనైః - ఉత్తరాఫల్గునీనక్షత్రే-విజయాఖ్యముహూర్తేవానరసేనాప్రస్థానంకృతనిమితినిశ్చీయతే.
సాస్మయాతిదివారాత్రంమహతీహరివాహినీ।హృష్టాఃప్రముదితాస్సర్వేసుగ్రీవేణాభిరక్షితాః ॥ ౭౦ ॥ అనేనవచనేన తస్యామేవరాత్రౌ చంద్రోదయసమయే - సముద్ర

వేలాయాం వానరసేనాసుగ్రీవేణ సహ్యాగ్నినివేశితేత్యర్థః - స్పష్టతయా జ్ఞాతవ్యః.

యుద్ధకాండే - స - ౨౧ - శ్లో - ౧౦.

తస్య రామస్య సుప్తస్య కుశాస్తీర్ణే మహీతలే। నియమాదప్రమత్తస్య నిశాస్తిస్రోఽతిచక్రముః ॥ ౧౦ ॥ ఏతద్వచనేన - ప్రాయోపవేశదశాయాం రాత్రిత్రయం జాతమిత్యర్థో లభ్యతే.

యుద్ధకాండే - స - ౨౨ - శ్లో - ౬౭.

బభూవ తుములశ్శబ్దస్తదా తస్మిన్మహోదధౌ। కృతాని ప్రథమేనాహ్నా యోజనాని చతుర్దశ ॥ ౬౭ ॥ ప్రహృష్టైర్గజసంకాశైస్త్వరమాణైః ప్లవంగమైః। ద్వితీయేన తథా చాహ్నా యోజనాని తు వింశతిః ॥ ౬౮ ॥ కృతాని ప్లవగైస్తూర్ణం భీమకాయైర్మహాబలైః। అహ్నా తృతీయేన తదా యోజనాని కృతాని తు ॥ ౭౦ ॥ త్వరమాణైర్మహాకాయైరేకవింశతిరేవ చ। చతుర్థేన తథా చాహ్నా ద్వావింశతిరథాపి చ ॥ ౭౧ ॥ యోజనాని మహావేగైః కృతాని త్వరితైస్తుతైః। పంచమేన తథా చాహ్నా ప్లవంగైః క్షిప్రకారిభిః ॥ ౭౨ ॥ యోజనాని త్రయోవింశత్సువేలమధికృత్య వై ॥ ఏతద్వచనైః సేతుబంధనకాలః పంచదినావధిక ఇత్యర్థస్సుస్పష్టో భవతి.

యుద్ధకాండే - స - ౩౭ - శ్లో - ౧౭.

తతోఽస్తమగమత్సూర్యస్సంధ్యయా ప్రతిరంజితః। పూర్ణచంద్రప్రదీప్తా చ క్షపా సమభివర్తతే ॥ ౧౭ ॥ తతస్స రామో హరివాహినీపతిర్విభీషణేన ప్రతినంద్య సత్కృతః। సలక్ష్మణో యూథపయూథసంవృతస్సువేలపృష్ఠే న్యవసద్యథాసుఖమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఏతద్వచనార్థే సమ్యగాలోచితే సతి - సూర్యాస్తమయావ్యవహితకాలే పూర్ణచంద్రోదయో జాత ఇత్యర్థః - ప్రతిపాదితో భవతి - తస్మాత్ - ఫాల్గుని శేమాసి పూర్ణిమాయాం సువేలాద్రౌ శ్రీరామసేనానివేశ ఇత్యర్థస్సిద్ధో భవతి.

యుద్ధకాండే - స - ౪౪ - శ్లో - ౧.

యుధ్యతామేవ తేషాం తు తదా వానరరక్షసామ్। రవిరస్తంగతో రాత్రిః ప్రవృత్తా ప్రాణహారిణీ ॥ ఇత్యనేన యుద్ధే ప్రథమదినరాత్రిప్రారంభః అభిహితో భవతి.

యుద్ధకాండే - స - ౪౫ - శ్లో - ౧౬.

బద్ధౌ తు శరబంధేన తావుభౌ రణమూర్ధని। నిమేషాంతరమాత్రేణ న శేకతురుదీక్షితుమ్ ॥ ఇతి వచనేన - యుద్ధప్రారంభదినరాత్ర్యామేవ రామలక్ష్మణౌ ఇంద్రజిత్ప్రయుక్తనాగపాశైర్బద్ధావిత్యర్థో లబ్ధః.

యుద్ధకాండే - స - ౫౦ - శ్లో - ౩౬.

తతో ముహూర్తాద్గరుడం వైనతేయం మహాబలమ్। వానరా దదృశుస్సర్వే జ్వలంతమివ పావకమ్ ॥ ౩౬ ॥ తమాగతమభిప్రేక్ష్య నాగాస్తే విప్రదుద్రువుః। యైస్తౌ సత్పురుషౌ బద్ధౌ శరభూతైర్మహాబలౌ ॥ ౩౭ ॥ ఏతద్వచనద్వయేన - రామలక్ష్మణౌ తస్యామేవ ప్రథమదినరాత్ర్యాం గరుడేన నాగబంధాన్విమోచితావిత్యర్థః ప్రతిపాదితో భవతి.

యుద్ధకాండే- స - ౯౨- శ్లో- ౧౫-

అహోరాత్రైస్త్రిభిర్వీరః కథంచిద్వినిపాతితః। నిరమిత్రః కృతో౽స్మ్యద్య నిశ్వ్యాస్యతిహి రావణః॥ ఇతి వచనే నేంద్రజిద్యుద్ధం త్రిరాత్రమిత్యవగంతవ్యం.

యుద్ధకాండే- స - ౧౧౮ - శ్లో- ౧౦౨-

మరణాంతాని వైరాణి నివృత్తం నః ప్రయోజనమ్। క్రియతామస్య సంస్కారో మమాప్యేష యథా తవ॥ త్వత్సకాశాద్దశగ్రీవస్సంస్కారం విధిపూర్వకమ్। ప్రాప్తుమర్హతి ధర్మజ్ఞ త్వం యశోభాగ్భవిష్యసి॥ రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా త్వరమాణో విభీషణః॥ సంస్కారేణానురూపేణ యోజయామాస రావణమ్॥ ఇతివచనైః శ్రీరామేణాజ్ఞప్తో విభీషణః రావణసంస్కారం చకారేత్యర్థో లభ్యతే.

యుద్ధకాండే- స - ౧౧౫- శ్లో- ౯.

విభీషణమిమం సౌమ్య లంకాయామభిషేచయ। అనురక్తం చ భక్తం చ మమ చైవోపకారిణమ్॥ ఏతద్వచనార్థపర్యాలోచనయా ద్వితీయాయాం శ్రీరామేణ చోదితో లక్ష్మణః విభీషణం లంకాయామభిషేచితవానిత్యర్థో లబ్ధః..

యుద్ధకాండే - స - ౧౧౭ - శ్లో - ౩౦.

తదానయ సమీపం మే శీఘ్రమేనాం విభీషణ। సీతా పశ్యతు మామేషా సుహృద్గణవృతం స్థితమ్॥ ఏతద్వచనేన తృతీయాయాం సీతాదేవీసమాగమ ఇత్యర్థో ధ్వన్యతే.

యుద్ధకాండే - స - ౧౨౪ - శ్లో - ౯ - ౧౯.

అహస్త్వాం ప్రాపయిష్యామి తాం పురీం పార్థివాత్మజ। పుష్పకం నామ భద్రం తే విమానం సూర్యసన్నిభమ్॥ తం తు మే భ్రాతరం ద్రష్టుం భరతం త్వరతే మనః। మాం నివర్తయితుం యో౽సౌ చిత్రకూటముపాగతః॥ ఇతివచనద్వయేన చతుర్థ్యాం లంకాం విసృజ్య-సముద్రతీరే శివలింగప్రతిష్ఠామపి కృత్వా కిష్కింధాం ప్రాప్య అయోధ్యాం ప్రత్యాగతవానిత్యర్థో లభ్యతే - సముద్రతీరే - శివలింగప్రతిష్ఠానిర్ణాయకాని ప్రమాణవచనాని- సంగ్రహేణ ప్రకాశయిష్యామః- తథాహి.

దూర్వాసరామాయణే.

రావణాదీన్ రణే హత్వా సంస్థాప్య చ విభీషణమ్। లంకాయామథ కాబేరం వైదేహ్యా సహ రాఘవః॥ పుష్పకం తత్సమారుహ్య ససైన్యో రఘునందనః। శివలింగప్రతిష్ఠాం చ కృత్వా తీరే మహోదధేః॥ పునః పుష్పకమారుహ్య వైదేహ్యా సహితో యయౌ॥

వాసిష్ఠరామాయణే.

ఊర్మిళే శృణు వృత్తాంతమాత్మనశ్చ సుశోభనమ్। చతుర్దశ చ వర్షాణి వనవాసే నయత్ర్యృతిమ్॥ తత్సర్వమపి వక్ష్యే౽హం అనుభూతం మయాధునా। వనవాసస్య గమనం మునీనాం దర్శనం తతః॥ పంచవట్యాం స్థితం చైవ హ్యనసూయాభిభాషణమ్। రావణాహరణం చైవ లంకాయాం సన్నివేశనమ్॥ అశోకవనికామధ్యే రాక్షసీగణతర్జనమ్। ఋక్షవానరసంఘైశ్చ సంగమం రాఘవస్య చ॥ ఆంజనేయస్య సంవాదం ముద్రికాహరణం తథా। ఆంజనేయస్య మాహాత్మ్యం సర్వరాక్షసనాశనమ్॥ శిరోరత్నప్రదానం చ కుశలం

చాత్మనస్తథా। రామస్యాగమనం చైవ సముద్రతరణం తతః॥ లంకాయాశ్చ నిరోధం చ నిధనం సర్వరక్షసామ్। రామరావణయోర్యుద్ధం కుంభకర్ణవధం తథా॥ బ్రహ్మాస్త్రేణైవ యుద్ధేతు సంహారం రావణస్య చ। విభీషణస్య లంకాయామభిషేకమహోత్సవమ్॥ అగ్నిప్రవేశం స్వస్యాశ్చ పురరాగమనం తథా। దేవాభిభాషణం చైవ శ్వశురస్య చ దర్శనమ్॥ వరప్రదానం దేవానాం పుష్పకారోహణం తతః। రామలింగప్రతిష్ఠాం చ సింధుతీరే విశేషతః॥ హనుమల్లింగసంస్థానం పుష్పకారోహణం తతః। కిష్కింధాదర్శనం చైవ భరద్వాజస్య దర్శనమ్॥ తత్సంభాషణమవ్యగ్రం నందిగ్రామప్రవేశనమ్। అయోధ్యాయాం ప్రవేశం చ సర్వం వక్ష్యే యథాక్రమమ్॥ ఇతి బ్రువంతీ సా సీతా తయా చోర్మిళయా సహ। మాండవీశ్రుతకీర్తిభ్యాం సహా సాంతఃపురం యయౌ॥

అత్ర ప్రతిపాదితవచనైః పుష్పకమధిరుహ్య అయోధ్యాం ప్రతినిర్గమనకాలే-రావణసంహారణాత్తపాపనిర్ముక్తయే శ్రీరామేణ సముద్రతీరే శివలింగప్రతిష్ఠా కృతేత్యర్థః సమ్యగ్బోధితో భవతి- న్యాయముఖైః- వాల్మీకి రామాయణే- ప్రతిపాదితః- అపి త్వన్యేషు బహుషు గ్రంథేషు సమ్యగభిహితః- నాత్ర గ్రంథవిస్తరభయాద్విశేషతో వచనాన్యుదాహృతాని.

యుద్ధకాండే స - ౧౨౪. శ్లో - ౧.

పూర్ణే చతుర్దశే వర్షే పంచమ్యాం లక్ష్మణాగ్రజః। భరద్వాజాశ్రమం ప్రాప్య వవందే నియతో మునిమ్॥ అనేన వచనేన పంచమ్యాం భరద్వాజాశ్రమప్రాప్తిః - తస్మిన్నేవ దినే చతుర్దశవర్షపరిపూర్తిరిత్యప్యర్థస్సమ్యగ్బోధో భవతి- ఏవమేవ క్రమేణ చతుర్దశవర్షాంతర్గతకాలవిశేషనిర్ణాయకప్రమాణవచనాని రామాయణార్థోపబృంహకగ్రంథేషు పండితైరకుటిలదృష్టిభిస్సాంప్రదాయానుసారేణ సమ్యగ్వేదితవ్యానీతి సర్వం సమంజసం.

అస్మద్ఘుష్టే ప్రతిపాదితక్రమేణ - సువేలారోహణదినే - పూర్ణచంద్రప్రదీప్తా చ క్షపా సమభివర్తతే॥ ఇతి పూర్వోదాహృతవచనార్థానుసారేణ - ఫాల్గునికశుద్ధపూర్ణిమాయామేవ శ్రీరామేణ సువేలారోహణం కృతమితి సమ్యగుక్తం భవతి - తతః పరం యుద్ధప్రవృత్తిదినక్రమస్తు - వాల్మీకి రామాయణే-నకంఠోక్త్యా ప్రతిపాదితః-అపి త్వన్యేషు - ఆగస్త్య - వాసిష్ఠ - దౌర్వాస రామాయణేషు - స్కాంద - బ్రహ్మాండపురాణాదిషు చ - అస్మదభిహితక్రమేణైవ దినక్రమః ప్రతిపాదితః - వాల్మీకి రామాయణే తు - లక్ష్మణేన సాకమింద్రజిద్యుద్ధే రాత్రిత్రయం గతం - రామేణ సాకం రావణయుద్ధే. అహోరాత్రం జాతమిత్యేవమింద్రజిద్రావణయుద్ధకాలవిషయప్రతిదినసంఖ్యాప్రతిపాదకాని వచనాని వర్తంతే - తాని పూర్వమేవోదాహృతాని - తత్రైవాన్యేషు కేషుచిత్స్థలేషు - కాలవిశేషద్యోతకాన్యేవ వచనాని తత్ర తత్ర దృశ్యంతే - తథాహి -

యుద్ధకాండే- స - ౩౯ - శ్లో - ౧ - తాం రాత్రిముషితాస్తత్ర సువేలే హరిపుంగవాః। లంకాయాం దదృశుర్వీరా వనాన్యుపవనాని చ.

యుద్ధకాండే - స - ౪౪ - ౧ - యుధ్యతామేవ తేషాం తు తదా వానరరక్షసామ్। రవిరస్తంగతో రాత్రిః ప్రవృత్తా ప్రాణహారిణీ.

కించ - యుద్ధకాండే - స - ౭౪ - శ్లో - ౭ - ఉల్కాహస్తౌ తదా రాత్రౌ రణశీర్షే విచేరతుః.

అన్యచ్చ - యుద్ధకాండే - స - ౯౮ - శ్లో - ౩౩ - దివసస్యాష్టమే భాగే శరైరగ్ని
శిఖోపమైః । హతాన్యేకేన రామేణ రక్షసాం కామరూపిణామ్॥

ఇత్యాదివచనైః కాలవిశేష ఏవ ద్యోతితో భవతి - అత్ర వ్యాఖ్యాకృత్స్వవిరోధభంజ
నీకారేణ - సువేలారోహణం ఫాల్గునికృష్ణబహుళాష్టమ్యామిత్యభిధాయ - శిష్టాష్టమ్యాం
లంకానిరోధః - కుంభకర్ణాదిసకలరాక్షసయుద్ధం ద్విరాత్రం - ఇంద్రజిద్యుద్ధం నికుం
భిలాయాం త్రిరాత్రం - శ్రీరామేణ సాకం రావణయుద్ధమహోరాత్రం - ఏవం స
ప్తసు దివసేష్వసర్వేష్వపి యుద్ధం జాతమిత్యుక్తం - యద్యేవం తర్హి - సువేలారోహణ
దినప్రతిపాదకపూర్వోదాహృతశ్లోకే - పూర్ణచంద్రప్రదీప్తా చ క్షపా సమభివర్తత
త ఇతి - వచనేన - పూర్ణచంద్రవిశిష్టత్వం చ - సూర్యాస్తమయావ్యవహితకాలే కృష్ణ
పక్షాష్టమ్యాం చంద్రోదయశ్చ న స్వల్పదశాయామపి నవితుం శక్యతే - తస్మాద్విరోధభం
జనీకారేణ నిర్దిష్టకాలనిర్ణయో నైవ న్యాయ్య ఇత్యవగంతవ్యం.

కించ - మహేశ్వరతీర్థీయే - భట్టోజీదీక్షితీయే - శ్రీగురువాల్మీకిభావప్రకాశి
కాయాం చ అస్మదభిహితక్రమ ఏవ వివిచ్య సప్రమాణకైర్వర్ణనైః ప్రకాశితః - అన్యేషు
వ్యాఖ్యానేష్వన్యథా ప్రతిపాదితః - సర్వేషామపి వ్యాఖ్యాకర్తౄణామభిప్రాయం చ -
రామాయణార్థోపబృంహకనిఖిలగ్రంథాంశ్చ పర్యాలోచ్య - మహేశ్వరతీర్థీయాది
పూర్వోక్తవ్యాఖ్యాకర్తౄణామభిప్రాయ ఏవ నిర్దుష్ట ఇతి నిశ్చిత్య అస్మాభిరపి స ఏవ ప
క్షః సప్రమాణకైర్వర్ణనైస్సంగ్రహేణ ప్రకాశిత ఇతి జ్ఞాతవ్యం.

ఇతి శ్రీమద్వాల్మీకిహృదయస్థితపరమార్థప్రకాశకే - శ్రీమద్రామాయణమహిమాదర్
శే - చతుర్దశవర్షనిర్ణయఘట్టో నామ - పంచమబింబః

మహోత్సవనికురుంబపరిహారఘట్టో నామ షష్ఠబింబః.

౧ - శ్రీరామపట్టాభిషేకవిచారః.

కేకయాధిపతిస్స్వసుతాయాః కైకేయ్యాః పరిణయావసరే తజ్జ్యేష్ఠపుత్రస్య రా
జ్యప్రదాతురేవాహం తాం దాస్యామీతి ప్రతిజ్ఞాతవాన్ - తదనుసారేణైవ దశరథస్తథై
వ స్వరాజ్యం దాస్యామీతి ప్రతిజ్ఞాయ తాం పరిణీతవానితీయం గాథా బహుషు గ్రంథేషు
ప్రసిద్ధతయా శ్రూయతే - వాల్మీకిరామాయణేపి - అయోధ్యాకాండే - స - ౧౦౩ - శ్లో - ౩ -
అయమర్థస్సంగ్రహేణ సూచితః - తథాహి.

పురా భ్రాతః పితా నస్స మాతరం తే సముద్వహన్ । మాతామహే సమాశ్రౌషీ
ద్రాజ్యశుల్కమనుత్తమమ్॥ ఏవం చేత్ - స్వప్రతిజ్ఞార్థస్య ప్రతికూలతయా దశర
థో భరతం గిరివ్రజనగరం ప్రతి ప్రస్థాప్య తదాగమనాదర్వాగేవ తత్ర పట్టాభిషేకః కా
ర్య ఇతి - విప్రోషితశ్చ భరతో యావదేవ పురాదితః । తావదేవాభిషేకస్తే ప్రాప్తకాలో
మతో మమ । ఇతి పూర్వోదాహృతవచనేన రామం ప్రతి రహసి సంబోధ్య రామాభిషేక

వృత్తాంతం జూతముఖేన కేకయాధిపతే రనివేద్యైవ నిఖిలధర్మశాస్త్రనిషిద్ధామిమాం చోరవృత్తిమంగీకృత్యైవ దశరథః కథం శ్రీరామాభిషేకోద్యమం కృతవానితి మహత్యాక్షేపే సంప్రాప్తే సర్వగ్రంథసమరసతయా సిద్ధాంతః ప్రకాశ్యతే- తథాహి- కైకేయ్యాజ్యేష్ఠసుతస్య రాజ్యప్రదానవిషయే- యది త్వయాహం స్మారితో న భవేయం - తదా నిఖిలకల్యాణగుణపరిపూర్ణస్య రాజ్యపరిపాలనార్హస్యైవ సుతస్య ధర్మశాస్త్రవిరుద్ధతయా రాజ్యప్రదానం కరోమీత్యేవ దశరథేన కేకయరాజానం ప్రతి ప్రార్థనాపూర్వకతయా ప్రతిజ్ఞాతం తస్మాన్న తత్ప్రతిజ్ఞోల్లంఘనం తేనాచరితం- ఏతమర్థమనుచింత్యైవ దశరథో భరతాగమనాదర్వాగేవ శాస్త్రతో రాజ్యపరిపాలనార్హస్య రామస్య పట్టాభిషేకః కార్య ఇతి నిశ్చితవాన్ అస్మాదేవ హేతోః కేకయరాజస్య రామాభిషేకమహోత్సవవృత్తాంతం నివేదయితుం నకమపి దూతం ప్రేషితవాన్.

అయమేవార్థః ఉమాసంహితాయాం- అధ్యాయే - ౭ -

పార్వతీం ప్రతి మహేశ్వరేణ సమ్యగుపదిష్టః॥ ఉమా॥ రాజ్ఞో దశరథస్యాస్య మృషావాదిత్వమాగతమ్। ప్రతిజ్ఞోల్లంఘనం యస్మాత్కృతం యత్కేకయాధిపే॥ కైకేయ్యా గ్రహణాత్పూర్వం తదుద్వాహే హ్యుపస్థితే। ఈశ్వరః। వివాహసమయే రాజ్ఞా ప్రతిజ్ఞాతమిదం శృణు॥ పట్టాభిషేకసమయే భవేయం స్మారితో యది। త్వయా వాక్యేన భూపాల తదా చేత్స్మరవాణ్యహమ్॥ ఇత్థం ప్రతిజ్ఞామకరోద్వివాహగ్రహణే నృపః। తస్మాదస్మిన్నరవ్యాఘ్రే న దోషోస్తి సుభాననే॥ అవశిష్టాంశస్తత్రైవ ద్రష్టవ్యః॥ ఏతదర్థప్రతిపాదకాని బహూని వచనాని- దౌర్వాస- వాసిష్ఠ- రామాయణాది గ్రంథేషు తత్ర తత్ర ద్రష్టవ్యాని- న తాన్యత్ర గ్రంథవిస్తరభయాత్ప్రకాశితానీతి సర్వం సమంజసం.

౨ - ఇంద్రజిద్వధవిషయవిచారః.

చతుర్దశవర్షనిర్ణయఘట్టోక్తప్రకారేణ చతుర్దశవర్షపర్యంతం శ్రీరామమనువర్తమానస్య నిద్రాహారవర్జితస్య లక్ష్మణస్యాపి చతుర్దశవర్షపరిపూర్తేః పునర్భరద్వాజాశ్రమప్రవేశదినమేవ జాయతే - తథాచేత్ - చతుర్దశవర్షపర్యంతం నిద్రాహారవర్జితపురుషఘారేణైవ తవ నాశో భవేదితీంద్రజితే పురా బ్రహ్మణా దత్తవరదానానుసారం తచ్చతుర్దశవర్షపరిపూర్త్యభావదశాయామేవ లక్ష్మణేన కథమింద్రజిద్ధతో భూదితి పూర్వపక్షే ప్రాప్తే సిద్ధాంతః ప్రతిపాద్యతే.

ఆయుర్దాయవిభాగశ్చ ప్రాయశ్చిత్తక్రియాశ్చ హి। సావనేనైవ కర్తవ్యా గార్గ్యస్య వచనం తథా॥ ఇతి గార్గ్యవచనార్థపర్యాలోచనయా బ్రహ్మణా దత్తేంద్రజిద్వరస్య ఆయుర్దాయవిషయత్వాత్ - తద్వర్షాస్సావనమానేనైవ గణనీయాః - నాన్యైశ్చాంద్రసౌరనాక్షత్రాదిమానైర్నిర్ణేయాః- అపితు శ్రీరామమూర్తినా పితృవాక్యపరిపాలనరూపం వ్రతం యథాశాస్త్రం చాంద్రమానానుసారతస్సమ్యగ్గణయిత్వా నిర్వర్తితం- తథా శాస్త్రనియమాత్ - తథాహి.

సూర్యసిద్ధాంతే - మానాధ్యాయే- ౧౪-శ్లో-౧౮

తిథిః కరణముద్వాహః క్షౌరం సర్వక్రియాస్తథా। వ్రతోపవాసయాత్రాద్యాః క్రియాశ్చాంద్రేణ గృహ్యతే॥ ఇతి వచనార్థపర్యాలోచనయా- వ్రతాద్యనుష్ఠానస్య చాంద్రమానేనైవ కాలనిర్ణయః కార్య ఇత్యర్థో వేదితవ్యః- ఏవం సావనమానైశ్చ చాంద్రమానైశ్చ చతుర్దశవర్షపరిమితకాలే గణితే న్యూనాధిక్యమేవం ప్రకారేణ సంఘటతే.

సావనవత్సరస్య దినాని.. ౩౬౦
ఏతేనక్రమేణ చతుర్దశ వర్షాణామాగతదినాని. ౫౦౪౦
చాంద్రమానేనగణితవత్సరస్యదినాని.. ....౩౫౪
పంచసుసంవత్సరేషుకించిన్న్యూనాధికతయాఅధికమాసౌద్వౌ.............. ౬౦
తస్మాత్సాగతదినైస్సాకండినపరిగణనేకృతే ప్రతిచాంద్రసంవత్సరస్యాగతదినాని ౩౬౬
ఏవమేవక్రమేణచతుర్దశవర్షాణామాగతదినాని... .... ౫౧౨౪

ఏతత్సర్వమపిమానస్వరూపమస్మాభిర్ముద్రితైః ప్రకాశితభూభగోళదీపికాయాంవివిచ్యకథితం-తదవలోకనేనసర్వేషామేతత్ స్పష్టమేవభవతి- ఏవంచసతి-సావనమాసప్రకారేణచతుర్దశవర్షపరిపూర్తిర్లక్ష్మణస్యలంకానగరప్రవేశాత్పూర్వమేవాభూదితికృత్వాచతురాననవరప్రదానస్యాన్యథాభావోనకేనాపివక్తుం కథమాలోచితుమతిక్రాంతుంచశక్యతఇతిధర్మశాస్త్రపరిజ్ఞాతృభిఃసుమతిభిరాత్మీయపూర్వపక్షస్థిరస్థార్యఇతిదిక్.

ఇంద్రజితోబ్రహ్మణాదత్తవరదానివిషయే ప్రమాణవచనానిసంగ్రహేణప్రకాశ్యంతే.

వాసిష్ఠరామాయణే.

మేఘనాదోమహాఘోరం తపఃకృత్వాబ్రవీత్తతః। బ్రహ్మాణం లోకకర్తారంవరాన్మేదేహిసాంప్రతమ్॥ బ్రహ్మాతద్వచనంశ్రుత్వామేఘనాదంతదాబ్రవీత్। రావణాత్మజమద్వాక్యంశ్రృణుతేతపసాహ్యహమ్॥ సంతుష్టస్స్వమహావీరవరాన్దాస్యామికాంక్షితాన్। యామాయాస్సంతిలోకేషు త్వయితిష్ఠంతుసర్వదా॥ మేఘమండలమధ్యస్థఃకరిష్యసిభవారణమ్। ఆగ్నేశ్శతాంగంనిర్యాతుసాశ్వంసారథిసంయుతమ్॥ఆరుహ్య తద్భవాన్యాసియద్యజేయోభవిష్యసి। యదాంతరాయోజాయేతతవనాశస్తదాభవేత్॥ చతుర్దశచవర్షాణి నిద్రాహారవివర్జితః। రామస్యావరజో యస్స్యాత్తేననాశోభవేద్ధ్రువమ్॥ ఇత్యుక్త్వాసహతోదేవైస్తత్రైవాంతరధీయత॥

అవశిష్టాంశస్తుతత్రైవద్రష్టవ్యః గ్రంథవిస్తరభయాన్నాత్రప్రకాశితః.

౩ - నళకూబర - పితామహశాపయోః పౌర్వాపర్యవిచారః.

కస్మింశ్చిత్సమయేరావణోనళకూబరంప్రతిగచ్ఛంతీంరంభాంవిలోక్యమదనపరవశస్సన్-తాంబలాత్కారేణధర్షితవానభూత్ - తతఃపరంనళకూబరోరంభయా నివేదితనిఖిలవృత్తాంతస్సన్యోగదృష్ట్యాచతత్సర్వమవ్యర్థంపరిజ్ఞాయాతికుపితమనాస్తంరావణముద్దిశ్య - ఇతఃపరంయదాయంరావణః - అకామాంవధూంకామయతే తదాస్యశిరస్సహస్రధాఫలిష్యతీతిదారుణంశాపముత్ససర్జేతీయంగాథా ఉత్తరకాండేషడ్వింశతితమేసర్గే వాల్మీకిమహర్షిణాసమ్యగభిహితైవవర్తతే-తథాహి

ఉత్తరకాండే - స - ౨౬-శ్లో - ౪౬.

సా వేపమానాలజ్జంతీభీతాకరకృతాంజలిః। తస్మైసర్వంయథాతత్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే॥ గృహీతాతేనపృష్టాస్మికస్యత్వమితిరక్షసా।మయాసర్వంచయత్సత్యంతద్ధితస్మైనివేదితమ్॥ కామమోహాభిభూతాత్మా నాశ్రౌషీత్తద్వచోమమ। యాచ్యమానోమయాదేవస్నుషాహమితిచప్రభో॥ తత్సర్వంపృష్ఠతఃకృత్వాబలాత్తేనాస్మిధర్షితా। ఏవంత్వమపరాధంమేక్షంతుమర్హసమానద॥ నవాతుల్యంబలంసమ్యక్స్త్రియాశ్చ

పురుషస్యచ । ఏతచ్ఛ్రుత్వాతుసంక్రుద్ధస్తదా వైశ్రవణాత్మజః ॥ ధర్షణాం తాంప రాం శ్రుత్వాధ్యానంసం ప్రవివేశహ । తస్యతత్కర్మవిజ్ఞాయతధా వైశ్రవణాత్మజః॥ ము హూర్తాత్ క్రోధతామ్రాక్షస్తోయంజగ్రాహపాణినా । గృహీత్వసలిలందివ్య ముప స్పృశ్యయధావిధి॥ ఉత్ససర్జతదా శాపంరాక్షసేంద్రాయదారుణమ్ । అకామా తేన యస్మాత్త్వంబలాన్నృద్రే ప్రధర్షితా ॥ తస్మాత్సయువతీమన్యాంనాకామాముపయా స్యతి । యదాహ్యకామాంకామార్తో ధర్షయిష్యతి యోషితమ్ ॥ మూర్ధా సహస్ర ధాతస్యశకలీభవితా తదా । తస్మిన్నుదాహృతే శాపేజ్వలితాగ్నిసమప్రభే॥ దేవదుందు భయో నేదుఃపుష్పవృష్టిశ్చఖాచ్చ్యుతా.

అన్యస్మిన్కస్మింశ్చిదవసరే- సఏవ రావణః- మాఘవేమాసిఆదిత్యసన్నిధౌ నర్తన నియుక్తాం పుంజికస్థలాఖ్యాం కాంచిదప్సరసంపి తామహ సదనం ప్రతిప్రయాన్తీ గగనగ చ్ఛంతీం దృష్ట్వామన్మథమార్గణవికృత్తహృదయస్సన్- తాంబలాత్కారేణోపభుజ్యవివస నాంచకృత్వా ప్రేషయామాస-తతస్సాపుంజికస్థలా బ్రహ్మాణం ప్రతిగత్వాతత్సర్వం బ్ర హ్మణేనివేదయామాస- తదాసపితామహః కుపితమనాస్తస్మైరావణాయ యదాస అన్య నారీంరిరంసయాబలాత్కరోతి - తదాతస్యశిరశ్శతధాశకలీభవతీతి శాపందత్తవానితీ యంగాథాయుద్ధకాండే- త్రయోదశసర్గేవాల్మీకినాసమ్యగభిహితా- తధాహి.

యుద్ధకాండే - స - ౧౩ - శ్లో - ౧౧.

పితామహస్యభవనంగచ్ఛంతీంపుంజికస్థలాం । చంచూర్యమాణామద్రాక్షమా కాశేగ్నిశిఖామివ ॥ సాప్రసహ్యమయాభుక్తాకృతావివసనాతతః । స్వయంభూభవనం ప్రాప్తాలోలితానళినీయధా ॥ తచ్చతస్యతదామన్యేజ్ఞాతమాసీన్మహాత్మనః । అథసంకు పితోదేవోమామిదంవాక్యమబ్రవీత్ ॥అద్యప్రభృతియామన్యాంబలాన్నారీంగమిష్య సి । తదా తేశతధామూర్ధా ఫలిష్యతినసంశయః॥

ఏవంచసతి - ఏతయోఃపూర్వోక్తయోః నళకూబరపితామహశాపయోర్మ ధ్యేకస్యప్రాథమికత్వమంగీక్రియతే-యదినళకూబరశాపస్యప్రాథమికత్వంకల్ప్యతే- తదాపుంజికస్థలాస్పర్శనప్రసక్తిరపిరావణస్యనసంఘటతే.

యదిబ్రహ్మశాపస్యప్రాథమికత్వంనిశ్చీయతే-తదారంభానిబంధప్రయుక్తన ళకూబరశాపస్యనకామపిప్రసక్తింపశ్యామః ఏవంపూర్వోక్తశాపద్వయస్య మహత్య న్యోన్యాశ్రయదోషేప్రాప్తే- సర్వగ్రంధసమరసతయాతద్దోషపరిహారోపివిచ్య కథ్యతే- తథాహి- పూర్వోక్తశాపద్వయోరేకస్యప్రాథమికత్వమితిశాస్త్రదృష్ట్యా విచా రేక్రియమాణే- నళకూబరశాపస్యైవప్రాథమికత్వమంగీకర్తుం న్యాయ్యం-తస్యపతి వ్రతాస్త్రీమాత్రవిషయేవినియోగఇత్యర్ధః-ఉత్తరకాండస్థషడ్వింశతితమేసర్గే-శ్లో ౭౦) తేనదిస్సీమ తాంప్రీతిమాపుస్సర్వాఃపతివ్రతాః॥నళకూబరనిర్ముక్తంశాపంశ్రుత్వా మనఃప్రియమ్ ॥ ఇతివచనార్థపర్యాలోచనయాసమ్యగూహితోభవతి - ఏతేనపుంజిక స్థలాయాః అప్సరస్త్వేనతస్యాస్సంభోగేనకోపిదోషఃసంఘటతే - పితామహశాపస్తు స్త్రీసామాన్యపరఇత్యవగంతవ్యః.

ఏతమేవార్థంమనసినిధాయ రావణేనమహాపార్శ్వంప్రతిస్వవృత్తాంతకథనప్ర స్తావే-సీతాసంభోగవిషయేబలవత్తరప్రతిబంధకస్త్రీసామాన్యవిషయకబ్రహ్మశాపఏవ ఉదాహృతః-నపరంభానిబంధప్రయుక్తనళకూబరశాపఉదాహృతఇతిసర్వమనవద్యం.

౮ - విభీషణపట్టాభిషేకవిచారః.

చతుర్దశవర్షనిర్ణయఘట్టే రావణసంహారానంతరం ఫాల్గునికశుద్ధప్రథమాయాం విభీషణో రామానుజ్ఞయా రావణస్య సంస్కారాదికం కృతవానిత్యుక్తం- తతః పరం ద్వితీయాయామేవ రామానుజ్ఞయా లక్ష్మణో విభీషణస్య పట్టాభిషేకమకరోదిత్యప్యభిహితం॥ ఏవ శ 'ఏకాహాద్ద్వాదశాహాస్స్యాత్త్ర్యహోమాస ఇతి క్రమాదితి- బ్రాహ్మణ-క్షత్రియ-వైశ్య-శూద్రాణామాశౌచ నిర్ణాయకస్మృతివచనస్య విద్యమానత్వాత్ -దశదినేభ్యః అర్వాగేవాశౌచవిశిష్టస్య విభీషణస్య కథం పట్టాభిషేకో లక్ష్మణేన కృత ఇత్యాక్షేపే-సర్వసిద్ధాంతసమ్మతతయా పరమార్థః ప్రకాశ్యతే-తథాహి- శ్రీరామప్రతిజ్ఞాతవిభీషణాభిషేకః- తత్సన్నిధానే లంకానిర్గమనాత్పూర్వమేవ కర్తవ్య ఇతి తేన నిశ్చితత్వాత్- స్వాగమనవిషయే భరతాయ ప్రతిజ్ఞాతచతుర్దశవర్షపరిసమాప్తేర్విశేషకాలవ్యవధానాభావాత్- రాజకార్యత్వాచ్చ-విభీషణస్య పట్టాభిషేకో దశాహాత్పూర్వమేవ భవితుం న్యాయ్యః-తథా మన్వాదిస్మృతిష్వభిహితత్వాత్- తథాహి.

కాలనిర్ణయమహోదధౌ.

సద్యస్స్యాన్నృపకారుదాసభిషజాం కృత్యేష్వమాత్యేషు వా॥ ఇతి వచనేన అత్ర విభీషణాభిషేకస్య రాజకృత్యత్వాత్సద్య ఏవాశౌచ ఇత్యవగమ్యతే- కించ.

కాలవిధానే.

దీక్షాకాలేభిషేకే వ్రతనియమవిధౌ సూతకే ప్రేతకార్యే దేవార్చారంభకాలే నరపతివచనాద్బ్రాహ్మణానుజ్ఞయా చ॥ ఏతత్పూర్వశ్లోకస్థ ఆశౌచస్సద్యస్స్యాదితి వాక్యానుషంగేణాన్వయః కార్యః- తథా చ- రాజ్యాభిషేకే- నృపాజ్ఞయా క్రియమాణే అశౌచస్సద్య ఏవ భవతీత్యర్థః ఫలితః- అత్ర రామానుజ్ఞయా విభీషణపట్టాభిషేకే క్రియమాణే- తదుభయమపి సంఘటతే- తస్మాత్ విభీషణస్య పట్టాభిషేకవిషయే నైవ ఆశౌచప్రయుక్తదోషశ్చింతనీయః- అన్యచ్చ- అభినవ షడశీతౌ- కారవశ్శిల్పినో వైద్యా దాసీదాసాశ్చ నాపితాః। రాజానో రాజభృత్యాశ్చ సద్యశ్శౌచాః ప్రకీర్తితాః॥ కించ- దానే వివాహే యజ్ఞే చ సంగ్రామే దేశవిప్లవే- ఆపద్యపి చ కష్టాయాం సద్యశ్శౌచం విధీయతే- అన్యచ్చ - సవ్రతస్సత్రపూతశ్చ హ్యాహితాగ్నిశ్చ యో ద్విజః। రాజ్ఞశ్చ సూతకం నాస్తి యం చైవేచ్ఛతి పార్థివః॥ ఇత్యాద్యనేకగ్రంథస్థవచనైర్విభీషణస్య సద్య ఏవాశౌచనివృత్తిర్జాతేతి నిశ్చయః కార్యః- తస్మాదేతత్సర్వమప్యాలోచ్యైవ శ్రీరామేణ పట్టాభిషేకస్తదాత్వ ఏవ కార్య ఇత్యనుజ్ఞాదత్తేత్యవగంతవ్యమితి దిక్ - ఏవం ప్రభృతి బహవోప్యాక్షేపాః అఖిలరామాయణవ్యాఖ్యానపర్యాలోచనయా చ-రామాయణార్థోపబృంహకపూర్వోదాహృతసకలగ్రంథార్థపర్యాలోచనయా చ సమ్యక్సమాధేయా ఏవ భవంతి- తథాప్యత్ర గ్రంథవిస్తరభీత్యా విశేషతో న ప్రకాశితాః- ఇతః పరమయమేవ రామాయణమహిమాదర్శాఖ్యో గ్రంథః వివిచ్య నిఖిలాక్షేపనికురుంబపరిహారపురస్సరతయా ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం- ప్రకాశ్యత ఇతి సర్వమనవద్యం.

ఇతి శ్రీమద్వాల్మీకిహృదయస్థితపరమార్థప్రకాశకే- శ్రీమద్రామాయణమహిమాదర్శే - మహాక్షేపనికురుంబపరిహారఘట్టో నామ షష్ఠబిబః

శ్రీమద్రామాయణ- ప్రారంభణ- పారాయణ- కథాశ్రవణాది విధి నిర్ణయ ప్రకాశకఘట్టో నామ సప్తమబింబః.

శ్రీమద్రామాయణే- వాల్మీకిమహర్షిణా శ్రీమద్రామాయణప్రారంభణ-పారాయణ- కథాశ్రవణాదీనాం కాలదేశనియమానవివిచ్యకథితాః-అపితు-అన్యేషు శ్రీమద్రామాయణపరమార్థప్రకాశకేషు- బ్రహ్మాండపురాణ-తత్వసంగ్రహరామాయణ ఉమాసంహితాదిప్రమాణేషు గ్రంథేషు శ్రీమద్రామాయణవ్రతానుష్ఠానవిషయకనిఖిలనియమావిశేషతః ప్రకాశితః- తాన్సకలగ్రంథాననేకవారమాలోక్య సాంప్రదాయార్థావిరుద్ధతయా సప్రమాణకైర్వర్ణచ సైస్తన్నియమాః ప్రకాశ్యంతే-తథాహి.

శ్రీమద్రామాయణవ్రతానుష్ఠానే అధికారి నియమః.

సకలశ్రుతిసారభూతగాయత్రీమంత్రవర్ణైర్నిబంధితత్వాన్నిఖిలమంత్రసారభూతత్వాదేతస్య శ్రీమద్రామాయణస్యాపారాయణ-నియమతఃపఠనేఅధికారిణోద్విజశబ్దవాచ్యాః బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యాః- న శూద్రాః - ద్విజముఖాత్తథా శ్రవణేతు - బ్రాహ్మణ-క్షత్రియ- వైశ్య-శూద్రా ఏవాధికారిణః- నాన్యే చండాలాదయః- తేషు చ బ్రాహ్మణాదిషు చతుర్షు వర్ణేషు- శఠాః- అగురుభక్తాః-అవిష్ణుభక్తాః-అనీశ్వరభక్తాః- చంచలచిత్తాః- అనృతవాదినః- కృతఘ్నాః- ఆతతాయినః- అనియమవ్రతినః- అన్యవ్రతనిష్ఠాః- వేదనిందకాః- మాతుకాః- భృతకాధ్యాపకాః- భృతకాధ్యాయినః- పిశునాః- తస్కరాః- అభిశస్తాః- ఏతేషాం నియమతః పఠనేకథాశ్రవణేచ - నైవాధికారోస్తీతిజ్ఞాతవ్యః.

అత్రాభిహితార్థస్య ప్రమాణవచనాని.

బ్రహ్మాండపురాణే-గోదావరీమహాత్మ్యాంతే-సనత్కుమారవసిష్ఠనారదసంవాదే.
అధ్యాయే- ౧౮౩-

యస్తుభక్తః పశుపతేర్హారేర్వాపి మమ వా భువి । శ్రీరామే భక్తిసంపన్నః పఠేదేతన్మహోత్సవమ్॥ పఠనే బ్రాహ్మణాదీనాం త్రయాణామధికారితా। శూద్రాణామధికారోత్ర నాస్తిరామాయణేద్విజ॥ అన్యత్ర రామచరితాద్వేదాదన్యత్ర సర్వతః । పఠనే పిచ శూద్రాణామధికారస్తుసమ్మతః॥ రామాయణేత్ర నిఖిలశ్రుత్యర్థప్రతిపాదకే। అధికారోస్తి శ్రవణే శూద్రాణాంతుద్విజాగ్రతః.

అన్యచ్చ- ఉమాసంహితాయాం పార్వతీం ప్రతిమహేశ్వరోక్తిః.

అధ్యాయే- ౩-

జ్యోతిష్టోమాదియజ్ఞేషు కేషాంచిదధికారితా । శ్రీమద్రామాయణే కావ్యే చతుర్ణామధికారితా॥ అర్థిత్వాదిపిశిష్టస్యకర్మణ్యధికృతిర్మతా । యోగాప్త సాధనోపాయో బ్రహ్మజ్ఞానేయథాభవేత్ ॥ తద్వత్సాధనసాపేక్షో నాస్తిరామాయణశ్రుతౌ.
అత్రచతుర్ణామిత్యుక్త్యా బ్రాహ్మణ- క్షత్రియ- వైశ్య- శూద్రా ఏవ అభిహితాభవంతి- అత్రత్యసర్వేషామితిశబ్దస్య బ్రాహ్మణాదిషుచతుర్షు వర్ణేష్వంతర్భూత జనానామిత్యర్థః- అవగంతవ్యః- కించ- బ్రాహ్మణాదిష్వప్యనధికారప్రతిపాదక ప్రమాణవచనాని.

తత్రైవ బ్రహ్మాండపురాణే- అధ్యాయే- ౧౪౦-

అవ్రతాయాత్మమూర్ఖాయ యవిభిన్నవ్రతినేతథా । శఠాయాగురుభక్తాయచలా

యానాత్మవేదినే॥ అభక్తాయచచోరాయహ్యసత్యనియమాయచ । వేదానాం నిందకాయాథభృతకాధ్యాపకాయచ । భృతకాధ్యాయినేచైవకృతఘ్నాయచఘాతినే । అవిష్ణుభక్తాయతథామన్మ్యక్తిరహితాయచ ॥ కులఘ్నాయాభిశప్తాయతథావ్యాకులబుద్ధయే। రామాయణంపరంవస్తునేదంవాచ్యంద్విజన్మనా.

అవశిష్టాంశస్తత్రైవద్రష్టవ్యః

శ్రీమద్రామాయణప్రారంభే.

మాస - తిథి - వార - నక్షత్రాదికాలదేశనిర్ణయక్రమః

మాసనిర్ణయః.

శ్రీమద్రామాయణాఖ్య మహామనోః పఠన - కథా శ్రవణయోః ప్రారంభే - చైత్ర - వైశాఖ - జ్యేష్ఠ - శ్రావణ - ఆశ్వయుజ - కార్తిక - మార్గశీర్ష - మాఘ - ఫాల్గునికాఃనవమాసాస్సర్వోత్తమాః - భాద్రపదమాసస్తునైవ ప్రోత్కృష్టః - నాప్యపకృష్టః - ఆషాఢపుష్యౌతునింద్యౌ - తథైవ - గురుశుక్రయోరస్తంగతకాలోపినింద్యః.

ఏతదర్థస్య ప్రమాణవచనాని

బ్రహ్మాండపురాణే అధ్యాయే - ౧౫౦.

విధ్యంతరంప్రవక్ష్యేహంశ్రవణస్యమునీశ్వర । రామాయణస్యమంత్రస్య సర్వమంత్రోత్తమస్యచ ॥ చైత్రమాసేధర్మవృద్ధిస్సంపద్వృద్ధిస్తుమాధవే । జ్యేష్ఠేసర్వార్థసంసిద్ధిరాషాఢేధర్మనాశనమ్ ॥ శ్రావణేకర్మవృద్ధిశ్చ ధనవృద్ధిస్తథాశ్వినే । సామాన్యంస్యాద్భాద్రపదేఫలంమునిభిరీరితమ్ ॥ కార్తికేతుయశోవృద్ధిర్మార్గశీర్షేఫలాధికమ్ । పుష్యే సర్వార్థనాశశ్చ మాఘేధర్మాదిసంపదః ॥ ఫాల్గునేకార్యసంసిద్ధిరిత్యేతన్మాసలక్షణమ్ ॥ శుక్రస్యాస్తమయేచాపిగురోరస్తమయేతథా। నైవారంభఃప్రకర్తవ్యోరామాయణమహామనోః.

తిథినిర్ణయః.

బ్రహ్మాండపురాణే - తస్మిన్నేవాధ్యాయే.

ద్వితీయాప్రథమాచాపితృతీయాపంచమీతథా। త్రయోదశీసప్తమీచదశమ్యేకాదశీతిథిః ॥ పఠనేశ్రవణేచాపిహ్యష్టావేతాశ్శుభావహాః.

వారనిర్ణయః.

ఆదిత్య - సోమ - బుధ - గురు - భృగు - వాసరాః - పంచ శుభదాః - కుజ - శనివాసరౌ - నింద్యౌ -

ఏతదర్థస్యప్రమాణవచనే - తత్రైవబ్రహ్మాండపురాణే.

భానువారేకర్మవృద్ధిస్సోమేసర్వాఘనాశనమ్ । భౌమేదేహవినాశశ్చ సౌమ్యేకీర్తిస్తుశాశ్వతీ ॥ గురౌతుశుభవృద్ధిస్స్యాదర్థవృద్ధిర్భృగౌభవేత్ ।శనౌతుకార్యహానిస్స్యాదిత్యేతద్వారలక్షణమ్ ॥

నక్షత్రనిర్ణయః

అశ్వినీ-పూర్వఫల్గునీ-పూర్వాషాఢా-పూర్వాభాద్రా-రోహిణీ-పుష్య - పునర్వసూ-

త్తరా- హస్త - చిత్రాశ్శుభదాః - అన్యేషు - నక్షత్రేషు నైవారంభః కర్తవ్యః

ఏతదర్థస్య ప్రమాణ వచనాని.

బ్రహ్మాండపురాణే-తస్మిన్నేవాధ్యాయే

అశ్విన్యాం చైవ రేవత్యాం త్రిపూర్వాయాం ప్రజాపతౌ। పునర్వసౌ తథా పుష్యే హ్యుత్తరే హస్తచిత్తయోః॥ ఏతేషు ఋక్షముఖ్యేషు పరనారంభమాచరేత్। తేష్వేవ శ్రవణస్యాపి ప్రారంభస్తు శుభావహః॥

దేశనిర్ణయః

బ్రహ్మాండపురాణే- అధ్యాయే- ౧౫౮

ఏవం విమృశ్య విప్రర్షే శుచిస్సంశుద్ధమానసః। గోదావర్యాస్తథాతీరే గంగాయాశ్చ మునీశ్వర॥ ధర్మక్షేత్రేషు సర్వేషు అయోధ్యాయాం విశేషతః। కాశ్యాం సమత్రతీరే వా తథా దేవాలయేపి వా। గోష్ఠే బృందావనే వాపి అగ్నిహోత్రగృహేపి వా। బ్రాహ్మణానాం సమూహే వా తథా వైష్ణవసన్నిధౌ। సద్భక్తసన్నిధానే వా తథా వేదాంతవేదినాం। క్షేత్రేష్వేతత్ప్రభృతిషు పరిశుద్ధేషు సర్వదా। ఆరంభం తు నరః కుర్యాదస్య రామాయణస్య హి.

శ్రీమద్రామాయణపారాయణ- కథా శ్రవణయోః ప్రారంభే కర్తవ్యవిధిః

బ్రహ్మాండపురాణే - అధ్యాయే ౧౮౭

ఆచార్యలక్షణాదినియమః.

ఏవం సర్వగుణోపేత దివసే ప్రాతరేవ హి - వేదాధ్యయనసంపన్నం మహోమం శాస్త్రార్థపారగం। అనూచానం సదాభక్తం శ్రీరామే చ హనూమతి॥ రామాయణార్థవ్యాఖ్యానే సమర్థం సమదర్శనం। పాపభీరుం ధర్మరత మసూయారహితం సదా। ఏవం బహుగుణం విప్రమాచార్యం కారయేన్నరః। తం పూజయిత్వా శృణుయాన్మహామనుమిమం శుభం॥ వాల్మీకిమేవ వక్తారం భావయేచ్ఛ్రావకోత్తమః। యద్యన్యం ప్రార్థయేద్యస్తు స మహారౌరవం వ్రజేత్॥ అప్రార్థయిత్వా శృణుయాద్యది వాచకముత్తమం। స విష్ఠాక్రిమితాం ప్రాప్య బ్రహ్మకల్పం వసేద్ధ్రువం॥ గత్వైవ వాచకం మర్త్యస్స్వయమేవ మునీశ్వర। ప్రార్థయిత్వా గవిఘ్నేశపూజాం తేనైవ కారయేత్॥ తతస్సంశృణుయాద్భక్త్యా నోచేద్రౌరవమన్వియాత్॥

శ్రావకనియమః.

హృదంబుజే రఘుపతిం ధ్యాత్వా రామం జగత్పతిం। వినాయకం పూజయిత్వా తథా దేవాన్నమస్య చ। హనూమంతం పురస్స్థాప్య వాచకం సన్నివేశయేత్। పశ్చాన్నమః స్తువక్త్వా చ శ్రావకః పూర్వదిఙ్ముఖః। వాచకం మత్స్వరూపేణ ధ్యాత్వా శ్రావ్యం ద్విజైస్సదా॥ రామాయణే వక్ష్యమాణే న సర్గం శృణుయాద్యది। అశ్రుత్వా వానరో గచ్ఛేత్కుంభీపాకే వసేద్ధ్రువం। రామాయణస్య మధ్యే తు కథామన్యాం ప్రసంగతః। కుర్యాద్యది నరో లోకే ప్రభుత్వాదిమదైర్యుతః। స బ్రహ్మరాక్షసో భూత్వా బ్రహ్మకల్పం వసేద్ధ్రువం। మనస్సంకల్పకం కృత్వా శ్రోష్యామ్యేతన్మనుం త్వితి। అశ్రద్ధయా న శృణుయా

త్స నరో రౌరవం వ్రజేత్ । కథాంతం శ్రవణార్థం యో విఘ్నమాచరతి ద్విజః ॥ స వీరహేతి విక్షిప్తో మహారౌరవగో భవేత్ । ద్విజాన్నత్వా నరః శ్లోకాన్ శ్రవణాదావిమాన్ పఠేత్ ॥

కథాశ్రవణప్రారంభే శ్రావకైః పఠితవ్యశ్లోకాః.

రామాయణమహామంత్రశ్రవణేన సనాతనః । పరస్మైవస్స దారామః ప్రీత్యా దద్యాన్మమేప్సితం । బ్రహ్మవిష్ణ్వీశ్వరా నిత్యం గృహే తిష్ఠంతు మే సదా । ఆకృష్టా రామమంత్రేణ కైంకర్యం సముపస్థితాః । ఘుటికా పాదుకా ద్రవ్యసిద్ధయో నిధయో నవ । పార్వతీ చ రమా వాణీ కింకర్యస్సంభవంతు మే ॥ ఇతి వై ప్రార్థనాం కృత్వా కుర్యాచ్ఛ్రీమంగళాదికం । ఏవం ధ్యాత్వా తతో భక్త్యా శ్రీరామధ్యానమాచరేత్.

బాలకాండాదిసప్తసుకాండేషు కర్తవ్యశ్రీరామధ్యానక్రమః.

బ్రహ్మాండపురాణే- అధ్యాయే- ౧౪౭-

బాలకాండే.....కాకపక్షధరం దేవం వనమాలావిభూషితం ।
శ్రీరామం బాలకం ధ్యాయేద్బాలకాండే మునీశ్వర ॥
అయోధ్యాకాండే..సీతాదేవీయుతం వీరం సర్వభూషణభూషితం ।
సీతాపతిం హరిం ధ్యాయేదయోధ్యాకాండ ఉత్తమే ॥
అరణ్యకాండే.....జటిలం చీరవసనం దండకారణ్యవాసినం ।
మునివేషధరం ధ్యాయేదారణ్యే కాండ ఉత్తమే ॥
కిష్కింధాకాండే....సుగ్రీవాదియుతం శ్రీశం భస్మాంగావృతమీశ్వరం ।
మహేశ్వరసమం ధ్యాయేత్కిష్కింధాకాండ ఉత్తమే ॥
సుందరకాండే.....చంద్రబింబసమాకారం వాంఛితార్థప్రదాయకం ।
హనూమత్సేవితం ధ్యాయేత్సుందరే కాండ ఉత్తమే ॥
యుద్ధకాండే.....రావణాదివిహంతారం శ్రీశరుద్రాదిసేవితం ।
సీతాదేవీయుతం యుద్ధరామం ధ్యాయేద్ధృదంబుజే ॥
ఉత్తరకాండే.....అగస్త్యాదిమునిస్తుత్యం వాంఛితార్థప్రదాయకం ।
సర్వదేవోత్తమం ధ్యాయేదుత్తరే కాండ ఉత్తమే ॥

పారాయణవిషయే త్వాచార్యపూజాదిక్రమో న విహితః- అన్యస్సర్వః ప్రార్థనాదిక్రమః పూర్వవదేవ జ్ఞాతవ్యః.

శ్రీమద్రామాయణశతత్రిషష్టీయశ్లోకానాం పఠనశ్రవణయోః ఫలవిచారః.

తత్వసంగ్రహరామాయణే - ఉత్తరకాండే - స - ౨౧ - ౨౨.

బాలకాండే

సంసారతాపయుక్తానాం జంతూనాం హతచేతసామ్ । శ్రీమద్రామాయణాఖ్యానపియ్యూషం భేషజం స్మృతం । దురన్నదగ్ధజిహ్వానాం దుర్జనహతచేతసాం । దుస్సంగహతచిత్తానాం కలిపాశానపాయినాం । దేవపూజావిహీనానాం శ్రౌతస్మార్తాతిలంఘినాం । శ్రీమద్రామాయణకథా సర్వపాపవినాశినీ ॥ తపస్స్వాధ్యాయనిరతమితి శ్లోకస్య వై శ్రుతేః । తపసాం సిద్ధిమాప్నోతి స్వాధ్యాయస్య చ మానవః ॥ శ్రుత్వా సంక్షేపకం కావ్యం ప్రత్యహం శ్రావయేత వా । పఠేద్వా ప్రత్యహం మర్త్యో బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే ॥ నియమేన చ సంయుక్తః ఫలకామనయా యుతః । జపేద్వత్సరమాత్రేణ తత్తత్సర్వం సముశ్నుతే ॥ పఠేద్ద్విజ ఇతి ప్రోక్తశ్లోకస్య పఠనాత్సదా । సర్వజ్ఞత్వమవాప్నోతి నాత్ర కా

ర్యావిచారణా ॥ మానిషాద ప్రతిష్ఠాంత్వ మిః శ్లోకస్య వైశ్రుతేః । వాగ్మినాం ప్రథమో మతోఽర్ల్లోకేభూత్వాచరిష్యతి ॥ తస్మాదిదం బాలకానాం పార్య్యమాదరతః పురా । కృత్స్నశాస్త్రేషు నిపుణః సర్వశాస్త్రేషువల్లభః ॥ అయోధ్యావర్ణనం శ్రుత్వాముచ్యేత సకలాఘతః । మహాభూతసముత్థానం యే శృణ్వంతి మహీతలే ॥ తేషాం భూతాదిసంభూతా నాస్తి పీడా కదాచన । నృపాంగనానాం రాజ్ఞాంతు పాయసస్య ప్రభేదనమ్ ॥ శృణోతి యా స్త్రీ పుత్రం సాలభతే నచిరాదిహ । రామాదీనాం ప్రసూతింతు శ్రుత్వా గామపరం వ్రజేత్ ॥ ఋషేః పూజాం సమాకర్ణ్య ఋణాన్ముక్తో భవేన్నరః । తాటకాఖ్యానమాకర్ణ్య పాపం తరంతి మానవః ॥ తాటకావధమాకర్ణ్య హ్యవిద్యానాశమాప్నుయాత్ । సహత్వా రాక్షసాన్ సర్వానిత్యశ్లోకాదివర్తనః । శ్రవణేన సకారస్య దూరతో యాతి పాతకమ్ ॥ శైలేంద్రో హిమవాన్ న్యామ ధాతూనామాకరో మహాన్ । ఇత్యుపక్రమ్య గంగాయా వైభవశ్రవణాన్నరః ॥ విముక్తభవబంధస్తు గంగాసాయుజ్యమాప్నుయాత్ । సగరస్యాశ్వమేధస్య శ్రుత్వా విధిమనుత్తమమ్ ॥ బ్రహ్మహత్యాదిపాపేభ్యో ముక్తాః స్యుః శ్రద్ధయా నరాః । సగత్వా నగరం రాజా ఇత్యుపక్రమ్య శృణ్వతః ॥ పితరః స్వర్గమాయాంతి నిరయస్థా అనూదకాః । శాపముక్తిశ్చ భార్యాయాః శ్రుతా చేద్గౌతమస్య హి ॥ నరః పాపాద్విముచ్యేత నారీ వావ్యభిచారజాత్ ॥ ఇవతాకుమారావిత్యాదిజనకేన సుభాషితమ్ । హరేస్తవం సమాకర్ణ్య ముచ్యతే సర్వబంధనాత్ ॥ విశ్వామిత్రస్య ధర్మాత్మ్యేశ్యత్రాద్య క్షురసంశ్రవాత్ । నష్టకామో విదోషస్సోమలోకే మహీయతే ॥ ప్రపాణధ్యేత్యుపక్రమ్య జానక్యా మంగళోత్సవమ్ । శ్రుత్వా వివాహసమయే భర్తా దీర్ఘాయురాప్నుయాత్ ॥ రామదాశరథేవీరవీర్యం తే శ్రూయతేద్భుతమ్ ॥ ఇత్యాది శ్రవణాత్పుంసాం బ్రహ్మతేజో వివర్ధతే ॥ కాండాంతం శ్రావయేద్వాపి శృణుయాద్వా నరర్షభః । ఉపేత్య భార్యాం హృద్యాం చరమతే ప్రీతిపూర్వకమ్ ॥

అయోధ్యాకాండే

పట్టాభిషేకసంభారాన్ వసిష్ఠేన ప్రచోదితాన్ । శృణ్వన్మహీపతిర్భూత్వా స్థిరం రాజ్యమవాప్నుయాత్ ॥ తురీయవర్ణకమిదం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మకమ్ । శృణ్వతాం సర్వపాపఘ్నం సంసారభయనాశనమ్ ॥ వనవాసస్యసంఖ్యాయేత్యత్ర పంచమవర్ణకమ్ । గాయత్ర్యా మానవః శ్రుత్వా సూర్యద్వారాత్పరం వ్రజేత్ ॥ రాజా సత్యం చ ధర్మశ్చేత్యత్ర పద్యాక్షరం బుధః । శ్రుత్వా దేవాన్ సమాప్నోతి రాఘవస్య సరూపతామ్ ॥ నిగీర్త్యస ముహూర్తం త్వేత్యత్ర దేవ్యాస్తుసత్తమమ్ । వర్ణం శ్రుత్వా ధూతపాపో రామసాయుజ్యమాప్నుయాత్ ॥ రామః కృతార్థం భరతం సమాశ్వాసయదాత్మవాన్ । ఇత్యాది శ్రవణాత్పుంసాం వైరాగ్యం జాయతే భృశమ్ ॥ రఘునాథస్య మాతుశ్చ భరతస్య సుభాషితమ్ । శృణ్వతాం సర్వకార్యాణి సిధ్యంత్యేవ నసంశయః ॥ అత్రిపత్న్యాస్తు వైదేహ్యా అంగరాగార్పణాదికమ్ । శ్రుత్వా కన్యా సుభర్తారం లభతేఽరుంధతీ యథా ॥ అయోధ్యాకాండమఖిలం యే శృణ్వంతి నరోత్తమాః । తే సర్వే హరిసాయుజ్యం ప్రాప్నువంతి నసంశయః

ఆరణ్యకాండే

శ్రీశివః ॥ యో విరాధవధం నిత్యం శృణోతి శ్రావయేత వా । తస్య సర్వాణి పాపాని లయం యాంతి నసంశయః ॥ శరభంగాశ్రమగతిం రాఘవస్య మహాత్మనః । శృణ్వం స్త్రీ దశలోకం వై ప్రాప్నోత్యేవ నసంశయః ॥ అద్యాహం జీవితం జహ్యాం త్వాం వాసితే సలక్ష్మ

ణామ్। ఇత్యాది శ్రవణాన్మర్త్యో రామాత్కాంక్షితమాప్నుయాత్॥ శ్రుత్వా శ్రీరామవిజయం పాశబంధాద్విముచ్యతే। తథైవ శృంఖలాబంధాదృణబంధాచ్చ మానవః॥ శ్రుత్వా పుష్పవతీ నారీ లభేత తనయం వరమ్। భరతస్యార్యపుత్రస్యేత్యత్ర త్యనవమాక్షరమ్॥ భక్త్యా శ్రుత్వా తు గాయత్ర్యాః పరాం సిద్ధిమవాప్నుయాత్। సీతాపహారమారభ్య లంకాయాం స్థాపనావధి॥ శ్రవణాచ్ఛాస్త్రవిహితం జ్యేష్ఠా దేవీ విముంచతి। సీతాన్వేషణమాకర్ణ్య నైనలక్ష్మీర్వియుజ్యతే॥ జటాయుస్సంస్కృతిం శ్రుత్వా స్వర్లోకం యాతి మానవః। శబర్యాస్సద్గతిం శ్రుత్వా సాధ్వీనాం లోకగో భవేత్॥ గచ్ఛ శీఘ్రమితో రామేత్యత్ర త్యం దశమాక్షరమ్। నిశమ్య దేవ్యా మనుజః సూర్యలోకమవాప్నుయాత్॥ ఆరణ్యకాండమాహాత్మ్యం యే శృణ్వంతి మహీతలే। శ్రీరాఘవప్రసాదేన విష్ణులోకం వ్రజంతి తే॥

కిష్కింధాకాండే.

సుగ్రీవసఖ్యమారభ్య యావద్వాలినిషూదనమ్। శ్రుత్వా విజయమాప్నోతి ముచ్యతే జారదోషతః॥ దండాదన్యం న పశ్యామీత్యత్రైకాదశమాక్షరమ్। శ్రుత్వా మర్త్యస్స్వప్రకాశో లక్ష్మీలోకమవాప్నుయాత్॥ అభిషేకం చ రామేణ రుమాయాః ప్రాప్తిముత్తమామ్। సుగ్రీవస్య చ యః శ్రుత్వా రాజ్యలాభం స గచ్ఛతి॥ వాక్యమాత్మహితం చైవేత్యత్ర ద్వాదశవర్ణకమ్। శ్రుత్వా రామప్రసాదేన సోఽమృతత్వమవాప్నుయాత్॥ కిష్కింధాకాండమాహాత్మ్యం పరనాచ్ఛ్రవణాదపి। సర్వదా సర్వలోకేషు కామచారో భవేన్నరః.

సుందరకాండే.

సుందరాదిమసర్గస్థహనూమద్విక్రమాదికమ్। శ్రుత్వాపస్మారకుంరాదిభూతభేతాళనాశనమ్॥ సన్నిర్జిత్య పురీం శ్రేష్ఠామితిశ్లోకాదిమాక్షరమ్। శ్రుత్వా బంధాద్విముక్తస్సన్ బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే॥ సీతాసందర్శనం శ్రుత్వా వీతశోకో భవిష్యతి। శ్రుత్వా తు త్రిజటాస్వప్నం దుస్స్వప్నం నశ్యతి ధ్రువమ్॥ శ్రీరామముద్రికాదానం యే శృణ్వంత్యాదరేణ తు। నిర్జిత్య శత్రూన్ సంగ్రామే స్థిరం రాజ్యం వ్రజంతి తే॥ ధన్యా దేవాస్సగంధర్వాస్సిద్ధా ఇత్యత్ర చాదిమమ్। శ్రుత్వా చతుర్దశం వర్ణమనంగో వాయువచ్చరేత్॥ హనూమద్గ్రహణం శ్రుత్వా బంధాన్ముచ్యేత మానవః। లంకాదాహోద్యను శ్రుత్వా తాపత్రయహతిర్భవేత్॥ మంగళాభిముఖీత్యస్మిన్ శ్లోకే యత్ప్రథమాక్షరమ్। తద్గాయత్ర్యాః పంచదశం శ్రుత్వా సుద్రూపభాగ్భవేత్॥ శ్రుత్వా తు పంచమం కాండం హనూమద్విజయాంకితమ్। ఆంజనేయప్రసాదేన బ్రహ్మలోకం స గచ్ఛతి.

యుద్ధకాండే.

విభీషణపరీక్షాదిశ్రవణాన్మోక్షమాప్నుయాత్। సకృదేవేత్యముం శ్రుత్వా నరః ప్రాప్నోతి చాభయమ్॥ సేతుబంధస్య కథనం శ్రుత్వా ముచ్యేత పాతకైః। సంసారసాగరం తీర్త్వా పరం ప్రాప్నోతి మానవః॥ హరిశ్మశ్రువలిర్వ్వర ఇతిశ్లోకాదిమాక్షరమ్। శ్రుత్వా దేవ్యాష్షోడశం తదపమృత్యుజయో భవేత్॥ ధన్వీ సంహననోపేత ఇతి శ్లోకస్థితం శుభమ్। ధకారమాదిమం శ్రుత్వా సాత్వతం పదమాప్నుయాత్॥ మోహవజ్రపాతాశనిసన్నిపాతానిత్యత్ర పూర్వాక్షరమాదరేణ। శృణోతి చాష్టాదశమాక్షరం తు దేవ్యాః ప్రయాత్యేవ పదం నపౌరుషమ్॥ కుంభకర్ణస్య నిధనం శ్రుత్వా తద్గురువక్త్రతః। శాపదో

షేణముచ్యేతపుమాన్ సద్యోనసంశయః ॥ రావణేనిధనంశ్రుత్వా కలిదోషాత్ప్రముచ్యతే । యమదండోపమంశీఘ్రమిత్యత్రైకోనవింశకమ్॥ గాయత్రీబీజమాకర్ణ్యయమలోకంనగచ్ఛతి । నవిషాదస్యకాలోఽయమిత్యస్యాదిమమక్షరమ్ ॥ శ్రుత్వాతిదుస్సహైర్దేవ్యావరోమఃఖైర్నలిప్యతే । వధంరాక్షసరాజస్య రావణస్యమహాత్మనః ॥ శ్రుత్వానరఃపాపబంధాన్ముచ్యతేజన్మకోటిజాత్ । భరద్వాజాశ్రమంప్రాప్య వవందేనియతోమునిమ్ । ఇత్యాదిశ్రూయతాంనవానాంయావత్పట్టాభిషేచనమ్ ॥ సర్వకార్యాణిసిధ్యంతిపాపరాశిశ్చనశ్యతి । సాంతం రామాయణఫలంవిందత్యేవనసంశయః ॥ పట్టాభిషేచనంశ్రుత్వా రాఘవస్యమహాత్మనః । రాఘవస్యప్రసాదేన మోక్షరాజ్యేభిషిచ్యతే.

ఉత్తరకాండే.

ప్రాప్తరాజ్యస్యరామస్యేత్యత్రత్యప్రథమాక్షరమ్ । శ్రుత్వైకవింశం గాయత్ర్యా రుద్రసాయుజ్యమాప్నుయాత్ ॥ చక్రప్రహారైరిత్యత్రశృణ్వంతాంప్రథమాక్షరమ్। ద్వావింశబీజంగాయత్ర్యాః కౌబేరవసతిర్ధ్రువా॥ దేవదానవగంధర్వైరిత్యత్రాదిమమక్షరమ్ । యఃశృణోతిసదాభక్త్యాసూర్యలోకంసగచ్ఛతి ॥ యామేవరాత్రిమిత్యత్రగాయత్ర్యాబీజముత్తమమ్ । చతుర్వింశంతుమనుజఃశ్రుత్వా మోక్షమవాప్నుయాత్ ॥

శ్రీమద్రామాయణవ్రతపరిసమాపనవిధినిర్ణయక్రమః.

శ్రీసీతాకల్యాణప్రతిపాదకసర్గపరనావసరేకర్తవ్యవిధిః.

తత్వసంగ్రహరామాయణే- ఉత్తరకాండే- స - ౯౧ - ౨౦.

సీతావివాహసర్గేతుపర్యమానేఽదానకైః । ఆచార్యస్తుసుసంపూజ్యస్తథాన్యేద్విజసత్తమాః॥ సీతాసమేతప్రతిమాంరాఘవస్యస్వశక్తితః । జాంబూనదమయీంకృత్వావాంఛితార్థస్యసిద్ధయే । నిధాయపూర్ణకలశే క్షౌమవస్త్రేణవేష్టితే। యథావిధిసుసంపూజ్యసద్భక్త్యాదక్షిణాయుతాం.

ప్రతిమాదానమంత్రద్వయం.

ధరణీగర్భసంభూతేధరణీధరవల్లభే । ధరణీంమేప్రయచ్ఛాశుప్రీతా భవశుచిస్మితే॥ కౌసల్యాగర్భసంభూతభూభారోత్తరణాయచ । ప్రతిమాదానతుష్టస్సన్ వాంఛితంయచ్ఛరాఘవ॥ మంత్రద్వయంసముచ్చార్యదద్యాద్వక్త్రేద్విజన్మనే। ఏవంసంపూజ్యవిధివద్వక్తారంశ్రావకస్సుధీః । తతోవిప్రాన్సమభ్యర్చ్యసర్వానిష్టాంస్తుభోజయేత్ ॥ విత్తశాఠ్యమకృత్వైవతాంశ్చైవారాధయేన్ముదా॥ ఏవంకృత్వానరోభక్త్యా తతశ్శ్రవణమారభేత్ । తస్యపుణ్యఫలంనాహంవక్తుంశక్తోమునీశ్వర ॥ కిమత్రబహునోక్తేనసవైరామోభవేద్ధ్రువమ్॥ అవశిష్టవిశేషఫలస్తుతిప్రతిపాదకోగ్రంథస్తత్రైవద్రష్టవ్యః.

శ్రీమద్రామపట్టాభిషేకప్రతిపాదకసర్గపఠనసమయే-కర్తవ్యవిధిః.

బ్రహ్మాండపురాణే- అధ్యాయే- ౧౫౧

పట్టాభిషేకవేళాయాం ప్రాతరుత్థాయ మానవః॥ సంలిప్య గోమయేనోర్వీం సమలంకృత్యాతిభక్తితః॥ శ్రీరామప్రతిమాం కుర్యాచ్చతుర్వింశత్సువర్ణకైః। సీతాలక్ష్మణశత్రుఘ్నభరతాదిభిరన్వితాం॥ కుర్యాద్వా దశభిర్వాథ తదర్ధేనాపి వా బుధః॥ అథ వా రజతేనాపి యథావిభవసారతః॥ తతః సింహాసనం స్థాప్య సర్వరత్నోపశోభితమ్॥ తత్ర తాం ప్రతిమాం ప్రాజ్ఞశ్శుభే లగ్నే నివేశయేత్॥ ద్విజాన్నిమంత్రయేదష్టౌ విధిజ్ఞాన్వేదపారగాన్। అభిషేకం స్వయం కుర్యాత్తైస్సహ ద్విజపుంగవైః॥ ఉపచారైష్షోడశభిః పూజయిత్వా యథావిధి। తతోఽర్చయేద్వాచకం తు స్వర్ణవస్త్రవిభూషణైః॥ అశ్వైరాందోళికాద్యైశ్చ గృహక్షేత్రాదిభిస్తథా। ఏవం సంపూజ్య తం విప్రం రామబుద్ధ్యా ప్రయత్నతః॥ తతస్తాం ప్రతిమాం చైవ తస్మై దత్వాతిభక్తితః। పట్టాభిషేకసర్గం తు వాచకేన ప్రపాఠయేత్॥ సమాప్త్యేవం మహామంత్రం సహస్రత్రయసంఖ్యయా। గాయత్ర్యా హవనం కుర్యాదాజ్యేనైవాతిభక్తితః॥ తతః శ్రీరామగాయత్ర్యా కారయేద్ధవనం తథా। రామాయణాదిసర్గస్థశ్లోకైశ్చాపి హునేత్తతః॥ యద్యన హోమోచ్చారణే స్యాద్గాయత్ర్యైస్తు హువేన్నరః। తదా ద్విజైః కారయేత్స యథాశాస్త్రం ప్రయత్నతః॥ తతః పూర్ణాహుతిం దత్వా హ్యగస్త్యోక్తవిధానతః। చతుర్వింశతిసంఖ్యాకాన్ బ్రాహ్మణాన్ భోజయేత్తతః॥ శిష్టైరిష్టజనైస్సాకముపభుంజ్యాత్ప్రయత్నతః। సర్వేషాం దక్షిణాం దద్యాద్యథా తుష్టా భవంతి తే॥ ఏవం నియమతో యస్తు కుర్యాదేతద్వ్రతం ద్విజ। విసృజ్య లింగదేహం స పరం రాఘవమాప్నుయాత్॥

విశేషఫలస్తుతిస్తు శ్రీమద్రామాయణపారాయణకథాశ్రవణమహిమానువర్ణనవిచారప్రకరణే ద్రష్టవ్యా.

ఉత్తరకాండపారాయణకథాశ్రవణవిధిక్రమవిచారః

బ్రహ్మాండపురాణే - అధ్యాయే - ౧౫౧.

తదుత్తరం తూత్తరం వై సంశ్రావ్యం మనుజోత్తమః। సీతావివాహపర్యంతాం కథాం శ్రుత్వా సమాపయేత్॥ నోత్తరః క్రమశః పాఠ్యో నైవ శ్రావ్య ఇతి స్మృతః। ఆచార్యాః కేచిదూచుర్వై పరమార్థప్రకాశకాః॥ దేవాలయేషు సర్వేషు నవరాత్ర్యాదిషు ద్విజ। తథాన్యేషు చ సర్వేషు వ్రతోద్యాపనకర్మసు॥ ఉత్తరో నైవ పాఠ్యస్స్యాన్నైవ శ్రావ్యః కదాచన.

శ్రీమద్రామాయణ పారాయణకథాశ్రవణ మహిమానువర్ణన విచారః.

బ్రహ్మాండపురాణే - అధ్యాయే-౧౪౮

రామాయణస్య మాహాత్మ్యం శృణు వక్ష్యే ద్విజోత్తమ। రామాయణస్థవర్ణస్య శ్రవణాద్భూప్రదక్షిణమ్॥ కృతం సహస్రవారేణ యత్ఫలం తత్ఫలం లభేత్। ఏతద్వినాన్యశ్రవణం యః కుర్వీత నరాధమః॥ స నారకీతి విజ్ఞేయస్సత్యమేతద్బ్రవీమి తే। రామాయణమహాపుణ్యకథా యత్ర ప్రవర్తతే॥ తతో వియోజనశతం పవిత్రమితి గద్యతే। న వేదైర్న తపోభిస్స్నానతీర్థాచరణైరపి॥ న యజ్ఞైర్నాశ్వమేధైశ్చ న కృచ్ఛ్రాదివ్రతైరపి। రామాయణైకశ్లోకస్య శ్రవణాద్యా గతిస్స్మృతా॥ నాస్తి నాస్త్యేవ సా విప్ర ఇత్యాజ్ఞాపారమే

శ్వరీ । రామాయణేవర్త్యమానేయస్త్వగచ్ఛతిభక్తితః ॥ సనరః కోటిమాసానాం గంగాస్నానఫలంలభేత్ । ఏకస్మిన్ శ్లోకమాత్రే తు శ్రుతేనియమతోద్విజ ॥ బ్రహ్మహత్యాదిపాపానితంత్యక్త్వాయాంతిదూరతః । యస్తురామకథాంత్యక్త్వా అన్యచ్ఛ్రోతుమిహేచ్ఛతి । స్వగృహే సుసమృద్ధాన్నంత్యక్త్వాభిక్షామటత్యసౌ ॥ యస్తురామకథాంత్యక్త్వా అన్యచ్ఛ్రోతుమిహేచ్ఛతి । సురూపాంస్వస్త్రియంత్యక్త్వాకుస్త్రీమిచ్ఛత్యరూపిణీమ్ ॥ యస్తు - తి ॥ సనరఃపాయసంత్యక్త్వాహ్యుచ్ఛిష్టంప్రతిధావతి ॥ యస్తు - తి ॥ సుగంధసంయుతజలంత్యక్త్వామూత్రంప్రతీచ్ఛతి ॥ యస్తు - తి ॥ సరాజ్యసంపదంత్యక్త్వా నరకంగంతుమిచ్ఛతి ॥ యస్తు - తి ॥ సద్రవ్యసంచయంత్యక్త్వాహ్యృణ్యంపాదనమిచ్ఛతి ॥ యస్తు - తి ॥ సగోక్షీరంవిహాయాథగార్దభీక్షీరమిచ్ఛతి ॥ యస్తు - తి ॥ స్వస్య భార్యాంసురూపాంగీంత్యక్త్వా మాతరమిచ్ఛతి ॥ యస్తు - తి ॥ సయాగీయపశుంత్యక్త్వా పితరంహంతుమిచ్ఛతి ॥ యస్తు - తి ॥ ససూర్యాగ్నిప్రభాంత్యక్త్వాహ్యంధకారంప్రధావతి ॥ యస్తు- తి ॥ అమృతంసనరస్త్యక్త్వావిషంపాతుమిహేచ్ఛతి ॥ యస్తు - తి ॥ గంగోదకంనరస్త్యక్త్వాక్షారోదకమిచ్ఛతి ॥ యస్తు - తి ॥ సపాతుముదకంత్యక్త్వాసురాంపాతుమిహేచ్ఛతి ॥ యస్తు - తి ॥ సస్వభార్యాంమృతాంత్యక్త్వాచండాలీంగంతుమిచ్ఛతి ॥ యస్తు - తి ॥ త్యక్త్వాహోమార్థమగ్నింస్త్రీన్శ్మశానాగ్నింసధావతి ॥ యస్తు- తి ॥ త్యక్త్వాసముత్పన్నహర్మ్యాదిశ్మశానేవాసమిచ్ఛతి ॥ యస్తు -తి ॥ స్వర్ణరాశింనరస్త్యక్త్వాయశ్చాగ్యంకర్తుమిచ్ఛతి ॥ యస్తు - తి ॥ సబ్రాహ్మణంవిహాయాన్యంశూద్రంపూజితుమిచ్ఛతి ॥ యస్తు - తి ॥ భక్ష్యాన్విహాయసమ్యగ్గోహత్యాంకర్తుమిచ్ఛతి ॥ యస్తు- తి ॥ గాయత్రీంమాతరంత్యక్త్వావేదాన్జప్తుమిహేచ్ఛతి ॥ యస్తు - తి ॥ దారాంస్త్యక్త్వాపరంతుకామోవిధవాంగంతుమిచ్ఛతి ॥ యస్తు - తి ॥ స్వపోష్యాంశ్చనరస్త్యక్త్వాహ్యన్యాన్పోషితుమిచ్ఛతి ॥ యస్తు - తి ॥ సత్సంగతింనరస్త్యక్త్వాదుష్టసంగమిహేచ్ఛతి ॥ యస్తు - తి ॥ సదేవత్వమిహత్యక్త్వా పిశాచత్వముపేచ్ఛతి ॥

రామాయణశ్రవణతోయత్ఫలంభవతిద్విజ । తత్ఫలంశ్రోతుకామస్య నాహంవక్తుంతవక్షమః ॥ అర్థవాదోయమితిత్వైనమంతవ్యో మునీశ్వర । తథావక్తారఏవేహయాంతిమూఢాస్త్వధోగతిం ॥ అహంతేసర్వలోకానాంహితంవచ్మిమునీశ్వర । యస్తుసందేహయుక్తస్స్యాదస్మిన్నర్థేవిమూఢధీః ॥ సందేహాత్మాసవైమర్త్యోనరకంప్రాప్నుయాద్ధ్రువం । తస్మాన్నచార్థవాదోయమితిశంక్యో మనీషిభిః ॥ అహంరుద్రత్వమగమంవిష్ణుర్విష్ణుత్వమేవచ । బ్రహ్మాబ్రహ్మత్వమగమత్త్వింద్రోదేవత్వమాప్నువన్ ॥ శతకోటిసువిస్తీర్ణమేతద్రామాయణంమహత్ । మల్లోకేవిష్ణులోకేచసత్యలోకేపరంతప ॥ నందీశ్వరాదశృణయామహంరామాయణంపురా । విష్వక్సేనాత్తథావిష్ణుశ్శృణోతిచరితంసదా ॥ మార్కండేయాత్పద్మజోపిశృణోతీమంమహామునే ॥ పంచాశత్కోటివిస్తీర్ణాంకథాంచేమాంధ్రువాంతికే । గాయంతిదేవానిత్యంహిపరమానందనిర్భరాః ॥ తథాగవాంచలోకేషుదశకోటిప్రవిస్తరం । ఇమంగాయంతిసతతంకల్పవృక్షాదయోమునే ॥ స్వర్గేంద్రస్యసమీపేతుకోటివిస్తీర్ణముచ్ఛ్రితం । ఇమంగాయంతిమునయోవాలఖిల్యాదయస్సదా ॥ పంచాశత్కోటిసంఖ్యాకమిమమాద్యంపురాతనమ్ । సూర్యలోకేచగాయంతివసిష్ఠాద్యాఋషీశ్వరాః ॥ గంధర్వయక్షముఖ్యానాం కిన్నరాణాం హుతాశినాం ॥ లోకేషు గాయంత్యేతాంహిప్రత్యేకంకోటివిస్తృతాం । వ్యాఖ్యాతి నారదస్తత్రనిత్యానందప్రదాంసదా ॥ సహస్రాణాంచతుర్వింశచ్ఛ్లోకానాంసంఖ్యయా యుతం । ఉషోడశమహాంతస్యవాల్మీకేర్భావితాత్మనః । తామేవసంహితాంచోమాపరత్యన్వహా

మాదరాత్ ॥ తస్మాద్రామాయణం సాంగం యశ్శ్రావయతి శాస్త్రతః । సోఽన్యం పుమాంసం న నమేన్నియమస్థో భవేద్యది ॥ సఏవ వంద్యో ధన్యశ్చ హ్యస్మాకంచ ద్విజోత్తమ ॥ కిమత్ర చిత్రం వక్తవ్యం యశ్శ్రావయేద్రాఘవం మనుం । సఏవ విష్ణుస్స్రష్టా చ శివోహంచ న సంశయః.

శ్రీమద్రామాయణలేఖక - లేఖయితౄణాం - ఫలప్రతిపాదకప్రమాణవచనే.

వాల్మీకిరామాయణే - యుద్ధకాండే - స - ౧౩౧ - శ్లో - ౧౨౪.

భక్త్యా రామస్య యే చేమాం సంహితామృషిణా కృతామ్ । లేఖయంతీహ చ నరాస్తేషాం వాసస్త్రివిష్టపే ॥

కించ - తత్వసంగ్రహరామాయణే - ఉత్తరకాండే - స - ౨౦.

రామాయణస్య శ్లోకాని యే లిఖంతి మహీతలే । తేషాం దేవి మయా సార్ధం నివాసః పరమాత్మని ॥

భాషాంతరకృతశ్రీమద్రామాయణపఠనశ్రవణయోరశాస్త్రీయఫలాభావప్రతిపాదకప్రమాణవచనే.

తత్వసంగ్రహరామాయణే - ఉత్తరకాండే - స - ౨౦.

సంస్కృతం రామచరితం పరిత్యజ్య నరాధమః । పరభాషాంతరకృతం మృగతృష్ణాజలం పిబేత్ ॥

కించ - పరభాషాంతరకృతం కథం తరతి పాపధీః । క్షున్నివృత్తిర్భోజనేన వినా తత్కథయా కథమ్ ॥ అవశిష్టాంశస్తత్రైవ ద్రష్టవ్యః.

శ్రీమద్ధయగ్రీవమంత్రరాజోపాసనాలబ్ధసంస్కృతప్రాకృతవైకృతాద్యనేకభాషాగ్రథితనిఖిలతంత్రస్వతంత్రప్రతిభాభాసురేణ - పురాణం - హయగ్రీవశాస్త్రిణా - విరచితే - శ్రీమద్వాల్మీకిమహర్షిహృదయస్థితపరమార్థప్రకాశకే - శ్రీమద్రామాయణమహిమాదర్శే - శ్రీమద్రామాయణప్రారంభణ - పారాయణ - కథాశ్రవణాదివిధినిర్ణయప్రకాశకఘట్టో నామ సప్తమబింబస్సమాప్తః

శ్రీమద్రామాయణమహిమాదర్శాఖ్యోగ్రంథస్సమాప్తః.

సమాప్తం.

అహరహః శ్రీమద్రామాయణపారాయణప్రారంభణే
కర్తవ్యసాధారణప్రార్థనాక్రమః.

విఘ్నేశ్వరప్రార్థనా.

శుక్లాంబరధరంవిష్ణుంశశివర్ణంచతుర్భుజమ్। ప్రసన్నవదనంధ్యాయేత్సర్వవిఘ్నోపశాంతయే॥ అగజాననపద్మార్కంగజాననమహర్నిశమ్। అనేక దంతం భక్తానామేకదంతముపాస్మహే॥ వాగీశాద్యాస్సుమనసస్సర్వార్థానాముపక్రమే। యన్నత్వాకృతకృత్యాస్స్యుస్తంనమామిగజాననమ్॥

విష్వక్సేనప్రార్థనా.

యస్యద్విరదవక్త్రాద్యాఃపారిషద్యాఃపరశ్శతమ్। విఘ్నంనిఘ్నంతిసతతంవిష్వక్సేనంతమాశ్రయే॥ భవసంచితపాపౌఘవిధ్వంసనవిచక్షణమ్।విఘ్నాంధకారభాస్వంతంవిష్వక్సేనంతమాశ్రయే॥

తత్తన్మతానుసారేణగురుప్రార్థనాత్రానుసంధేయా.

బ్రహ్మప్రార్థనా.

అచింత్యావ్యక్తరూపాయనిర్గుణాయగుణాత్మనే। సమస్తజగదాధారమూర్తయే బ్రహ్మణేనమః॥ నమస్త్రిమూర్తయేతుభ్యంప్రాక్సృష్టేఃకేవలాత్మనే। గుణత్రయవిభాగాయపశ్చాద్భేదముపేయుషే॥

సరస్వతీప్రార్థనా.

శారదాశారదాంభోజవదనావదనాంబుజే। సర్వదాసర్వదాస్మాకం సన్నిధిస్సన్నిధింక్రియాత్॥దోర్భిర్యుక్తాచతుర్భిస్స్ఫటికమణిమయీమక్షమాలాందధానా।హస్తేనైకేనపద్మంసితమపిచశుకంపుస్తకంచాపరేణ। భాసాకుందేందుశంఖస్ఫటికమణినిభాభాసమానాసమానా। సామేవాగ్దేవతేయం నివసతు వదనేసర్వదాసుప్రసన్నా॥

యాకుందేందుతుషారహారధవళా యాశుభ్రవస్త్రావృతా యావీణావరదండమండితకరాయాశ్వేతపద్మాసనా। యాబ్రహ్మాచ్యుతశంకరప్రభృతిభిర్దేవైస్సదాపూజితా। సామాంపాతుసరస్వతీభగవతీనిశ్శేషజాడ్యాపహా॥

సురాసురాసేవితపాదపంకజాకరేవిరాజత్కమనీయపుస్తకా। విరించిపత్నీకమలాసనస్థితాసరస్వతీనృత్యతువాచిమేసదా॥

వాల్మీకిప్రార్థనా.

నమస్తస్మైమునీశాయశ్రియుతాయతపస్వినే। సర్వజ్ఞానాధివాసాయతస్మైవాల్మీకయేనమః॥ కూజంతంరామరామేతిమధురంమధురాక్షరమ్। ఆరుహ్య కవితా శాఖాం వందేవాల్మీకికోకిలమ్॥

వాల్మీకేర్మునిసింహస్యకవితావనచారిణః। శృణ్వన్ రామకథానాదం కోన యాతిపరాంగతిమ్॥యఃపిబన్సతతంరామచరితామృతసాగరమ్।అతృప్తస్తంమునింవందేప్రాచేతసమకల్మషమ్॥

ఆంజనేయ ప్రార్థనా.

గోష్పదీకృతవారాశిం మశకీకృతరాక్షసమ్ । రామాయణమహామాలారత్నం వందేఽనిలాత్మజమ్ ॥ అంజనానందనం వీరం జానకీశోకనాశనమ్ । కపీశమక్షహంతారం వందే లంకాభయంకరమ్ ॥ ఉల్లంఘ్య సింధోస్సలిలం సలీలం యశ్శోకవహ్నిం జనకాత్మజాయాః । ఆదాయ తేనైవ దదాహ లంకాం నమామి తం ప్రాంజలిరాంజనేయమ్ ॥ ఆంజనేయమతిపాటలాననం కాంచనాద్రికమనీయవిగ్రహమ్ । పారిజాతతరుమూలవాసినం భావయామి పవమాననందనమ్ ॥ యత్ర యత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్ర తత్ర కృతమస్తకాంజలిమ్ । బాష్పవారిపరిపూర్ణలోచనం మారుతిం నమత రాక్షసాంతకమ్ ॥

మనోజవం మారుతతుల్యవేగం జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం వరిష్ఠమ్ । వాతాత్మజం వానరయూథముఖ్యం శ్రీరామదూతం శిరసా నమామి ॥

శ్రీమద్రామాయణ ప్రార్థనా.

వాల్మీకిస్మృతిమందరేణ మథితస్సీతారమాసంభవస్సుగ్రీవామరభూరుహో హనూమద్గజస్సౌమిత్రిచంద్రోదయః । వాతోత్పన్నమణిర్విభీషణసుధః పౌలస్త్యహాలాహలశ్శ్రీరామాయణదుగ్ధసింధురమలో భూయాత్సనశ్శ్రేయసే ॥ యః కర్ణాంజలిసంపుటైరహరహస్సమ్యక్పిబత్యాదరాద్వాల్మీకేర్వదనారవిందగళితం రామాయణాఖ్యం మధు । జన్మవ్యాధిజరావిపత్తినిధనైరత్యంతసోపద్రవం సంసారం స విహాయ గచ్ఛతి పుమాన్ విష్ణోః పదం శాశ్వతమ్ ॥

తదుపగతసమాససంధియోగం సమమధురోపనతార్థవాక్యబద్ధమ్ । రఘువరచరితం మునిప్రణీతం దశశిరసశ్చ వధం నిశామయధ్వమ్ ॥

వాల్మీకిగిరిసంభూతా రామసాగరగామినీ । పునాతు భువనం పుణ్యా రామాయణమహానదీ ॥ శ్లోకసారసమాకీర్ణం సర్గకల్లోలసంకులమ్ । కాండగ్రాహమహామీనం వందే రామాయణార్ణవమ్ ॥ వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే । వేదః ప్రాచేతసాదాసీత్సాక్షాద్రామాయణాత్మనా ॥

శ్రీరామధ్యానప్రకారః.

వైదేహీసహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామంటపే మధ్యేపుష్పకమాసనే మణిమయే వీరాసనే సంస్థితమ్ । అగ్రే వాచయతి ప్రభంజనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరం వ్యాఖ్యాంతం భరతాదిభిః పరివృతం రామం భజే శ్యామలమ్ ॥

వామే భూమిసుతా పురశ్చ హనుమాన్ పశ్చాత్సుమిత్రాసుతశ్శత్రుఘ్నో భరతశ్చ పార్శ్వదళయోర్వాయ్వాదికోణేషు చ । సుగ్రీవశ్చ విభీషణశ్చ యువరాట్తారాసుతో జాంబవాన్ మధ్యే నీలసరోజకోమలరుచిం రామం భజే శ్యామలమ్ ॥ కాలాంభోధరకాంతికాంతమనిశం వీరాసనాధ్యాసితం ముద్రాం జ్ఞానమయీం దధానమపరం హస్తాంబుజం జానుని । సీతాం పార్శ్వగతాం సరోరుహకరాం విద్యున్నిభాం రాఘవం పశ్యంతం మకుటాంగదాదివివిధాకల్పోజ్జ్వలాంగం భజే ॥ మాతా రామో మత్పితా రామచంద్రో భ్రాతా రామో మత్సఖా రాఘవేశః । సర్వస్వం మే రామచంద్రో దయాళుర్నాన్యం జానే నైవ జానే న జానే ॥ కారుణ్యామృతనీరమాశ్రితజనశ్రీచాతకానందదం శార్ఙ్గాఖండలచాపమంబుజభవాగ్రేంద్రాదిబర్హిస్మదమ్ । చారుస్మేరముఖోల్లసజ్జనకజాసౌదామినీశోభితం శ్రీరామాంబుదమాశ్రయేఖిలజగత్సంసారతాపాపహమ్ ॥ సాకేతే శరదిందుకుందధవళే సౌధే మహామంటపే । పర్యస్తాగరుధూపదీపలలితే కర్పూరదీ

పోజ్జ్వలే॥ సుగ్రీవాంగదజాంబవత్పరివృతం సౌమిత్రిణా సేవితమ్। లీలామానుషవిగ్రహం రఘువరం రామం భజే శ్యామలమ్॥

నమోఽస్తు రామాయ సలక్ష్మణాయ దేవ్యై చ తస్యై జనకాత్మజాయై। నమోఽస్తు రుద్రేంద్రయమానిలేభ్యో నమోఽస్తు చంద్రార్కమరుద్గణేభ్యః॥

అహరహః శ్రీమద్రామాయణపారాయణపరిసమాపనే-

కర్తవ్య సాధారణప్రార్థనాక్రమః.

స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః। గోబ్రాహ్మణేభ్యశ్శుభమస్తు నిత్యం లోకాస్సమస్తాస్సుఖినో భవంతు॥ కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ। దేశోఽయం క్షోభరహితో బ్రాహ్మణాస్సంతు నిర్భయాః॥ అపుత్రాః పుత్రిణస్సంతు పుత్రిణస్సంతు పౌత్రిణః। అధనాస్స ధనాస్సంతు జీవంతు శరదాం శతమ్॥

ఏవం సంప్రార్థ్య- అత్రైతద్వాక్యాని ప్రయుంజీయాత్.

అనేన- శ్రీమద్రామాయణపారాయణేన- భగవాన్ సర్వదేవాత్మకః- శ్రీసీతాలక్ష్మణ- భరత- శత్రుఘ్న- హనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్రస్సుప్రీతస్సుప్రసన్నో వరదో భవతు- న్యూనాతిరిక్తం సర్వం సగుణమస్తు- సర్వం శ్రీరామచంద్రార్పణమస్తు-

---

పునశ్శ్రీరామాయణప్రార్థనాక్రమః.

చరితం రఘునాథస్య శతకోటిప్రవిస్తరమ్। ఏకైకమక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతకనాశనమ్॥ మధ్యే రామాయణే పుంభిర్వర్ణ ఏకశ్శ్రుతో యది। ప్రాయశ్చిత్తం మనుష్యాణాం తదేవ శతవార్షికమ్॥ రామాయణస్య వాక్యం వా పాదం వా పదమేవ వా। భుక్త్యంతేషు ప్రయుంజానో బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే॥ శృణ్వన్ రామాయణం భక్త్యా యః పాదం పదమేవ వా। స యాతి బ్రహ్మణః స్థానం బ్రహ్మణా పూజ్యతే సదా॥ యే తు రామాయణం భక్త్యా పఠంతి విధిపూర్వకమ్। విధూతపాపాస్తే యాంతి బ్రహ్మలోకం సనాతనమ్॥

పునరపి శ్రీరామప్రార్థనాదిక్రమః.

రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేధసే। రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాః పతయే నమః॥ కోదండకారణ్యనిశాచరేంద్రః కోదండలీలావిషయాచరేంద్ర। వేదండశుండాయతబాహుదండః కోదండపాణిః కులదైవతం నః॥

ఆత్మా త్వం క్షితిజా మతిః పరిజనాః ప్రాణాశ్శరీరం గృహం పూజా తే విషయోపభో

గరచనానిద్రా సమాధిస్థితిః। సంచారః పదయోః ప్రదక్షిణవిధిః స్తోత్రాణి సర్వాగిరో యద్యత్కర్మకరోమి తత్తదఖిలం రామాస్తు తే పూజనమ్॥

మంగళం కోసలేంద్రాయ మహనీయగుణాత్మనే। చక్రవర్తితనూజాయ సార్వభౌమాయ మంగళమ్॥ యన్మంగళం సహస్రాక్షే సర్వదేవనమస్కృతే। వృత్రనాశే సమభవత్తత్తే భవతు మంగళమ్॥

యన్మంగళం సుపర్ణస్య వినతాకల్పయత్పురా। అమృతం ప్రార్థయానస్య తత్తే భవతు మంగళమ్॥ అమృతోత్పాదనే దైత్యాన్ఘ్నతో వజ్రధరస్య యత్। అదితిర్మంగళం ప్రాదాత్తత్తే భవతు మంగళమ్॥ త్రివిక్రమాన్ ప్రక్రమతో విష్ణోరమితతేజసః। యదాసీన్మంగళం రామ తత్తే భవతు మంగళమ్॥ ఋతవస్సాగరా ద్వీపా వేదా లోకా దిశశ్చ తే। మంగళాని మహాబాహో దిశంతు తవ సర్వదా॥

రామాయ రామపదపంకజషట్పదాయ రామానుజాయ భరతాయ సహానుజాయ। దేవ్యై విదేహకులమంగళదీపికాయై వాల్మీకయే హనుమతే చ నమో వదామః॥ కాయేన వాచా మనసేంద్రియైర్వా బుద్ధ్యాత్మనా వా ప్రకృతేస్స్వభావాత్। కరోమి యద్యత్సకలం పరస్మై శ్రీరాఘవాయేతి సమర్పయామి॥ యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం తు యద్భవేత్। తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ శ్రీరాఘవ నమోస్తు తే॥

సర్వం శ్రీరామచంద్రార్పణమస్తు.

ఇతిసాధారణ ప్రార్థనాక్రమః.

శ్రీమద్రామాయణే.

బాలకాండః.

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమ

త్సమేతశ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణేనమః.

తపస్స్వాధ్యాయనిరతం తపస్వీ వాగ్విదాం వరమ్। నారదం పరిపప్రచ్ఛ వాల్మీకిర్ము
నిపుంగవమ్॥ ౧॥ కోన్వస్మిన్ సాంప్రతం లోకే గుణవాన్ కశ్చ వీర్యవాన్। ధర్మజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞ
శ్చ సత్యవాక్యో దృఢవ్రతః॥ ౨ ॥ చారిత్రేణ చ కో యుక్తః సర్వభూతేషు కో హితః। వి
ద్వాన్ కః కస్సమర్థశ్చ కశ్చైకప్రియదర్శనః॥ ౩॥ ఆత్మవాన్ కో జితక్రోధో ద్యుతిమాన్
కోనసూయకః। కస్య బిభ్యతి దేవాశ్చ జాతరోషస్య సంయుగే॥ ౪॥ ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రో
తుం పరం కౌతూహలం హి మే। మహర్షే త్వం సమర్థోసి జ్ఞాతుమేవం విధం నరమ్॥ ౫॥
శ్రుత్వా చైతత్త్రిలోకజ్ఞో వాల్మీకేర్నారదో వచః। శ్రూయతామితి చామన్త్ర్య ప్రహృ
ష్టో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ బహవో దుర్లభాశ్చైవ యే త్వయా కీర్తితా గుణాః। మునే
వక్ష్యామ్యహం బుద్ధ్వా తైర్యుక్తశ్శ్రూయతాం నరః॥ ౭ ॥ ఇక్ష్వాకువంశప్రభవో రా
మో నామ జనైః శ్రుతః। నియతాత్మా మహావీర్యో ద్యుతిమాన్ ధృతిమాన్ వశీ॥ ౮ ॥ బుద్ధి
మాన్నీతిమాన్వాగ్మీ శ్రీమాన్ శత్రునిబర్హణః। విపులాంసో మహాబాహుః కంబుగ్రీవో
మహాహనుః॥ ౯॥ మహోరస్కో మహేష్వాసో గూఢజత్రురరిందమః। ఆజానుబాహుస్సు
శిరాస్సులలాటస్సువిక్రమః॥ ౧౦॥ సమస్సమవిభక్తాంగస్స్నిగ్ధవర్ణః ప్రతాపవాన్। పీన
వక్షా విశాలాక్షో లక్ష్మీవాన్ శుభలక్షణః॥ ౧౧॥ ధర్మజ్ఞస్సత్యసంధశ్చ ప్రజానాం చ హితే
రతః। యశస్వీ జ్ఞానసంపన్నశ్శుచిర్వశ్యస్సమాధిమాన్॥ ౧౨॥ ప్రజాపతిసమశ్శ్రీమాన్
ధాతా రిపునిషూదనః। రక్షితా జీవలోకస్య ధర్మస్య పరిరక్షితా॥ ౧౩ ॥ రక్షితా స్వస్య ధర్మ
స్య స్వజనస్య చ రక్షితా। వేదవేదాంగతత్త్వజ్ఞో ధనుర్వేదే చ నిష్ఠితః॥ ౧౪॥ సర్వశాస్త్రా
ర్థతత్త్వజ్ఞః స్మృతిమాన్ ప్రతిభానవాన్। సర్వలోకప్రియస్సాధురదీనాత్మా విచక్షణః॥
౧౫॥ సర్వదాభిగతస్సద్భిస్సముద్ర ఇవ సింధుభిః। ఆర్యస్సర్వసమశ్చైవ సదైవ ప్రియ
దర్శనః ॥ ౧౬ ॥ స చ సర్వగుణోపేతః కౌసల్యానందవర్ధనః। సముద్ర ఇవ గాంభీర్యే
ధైర్యేణ హిమవానివ ॥ ౧౭॥ విష్ణునా సదృశో వీర్యే సోమవత్ప్రియదర్శనః। కాలాగ్నిసదృ
శః క్రోధే క్షమయా పృథివీసమః॥ ౧౮॥ ధనదేన సమస్త్యాగే సత్యే ధర్మ ఇవాపరః। తమే
వంగుణసంపన్నం రామం సత్యపరాక్రమమ్॥ ౧౯॥ జ్యేష్ఠం శ్రేష్ఠగుణైర్యుక్తం ప్రియం ద
శరథస్సుతమ్। ప్రకృతీనాం హితైర్యుక్తం ప్రకృతిప్రియకామ్యయా॥ ౨౦॥ యౌవరాజ్యే
న సంయోక్తుమైచ్ఛత్ప్రీత్యా మహీపతిః। తస్యాభిషేకసంభారాన్ దృష్ట్వా భార్యాథ కైక
యీ॥ ౨౧॥ పూర్వం దత్తవరా దేవీ వరమేనమయాచత। వివాసనం చ రామస్య భరతస్యా
భిషేచనమ్॥ ౨౨॥ స సత్యవచనాద్రాజా ధర్మపాశేన సంయతః। వివాసయామాస సు

తం రామం దశరథః ప్రియమ్ ॥౨౩॥ స జగామ వనం వీరః ప్రతిజ్ఞామనుపాలయన్ । పితుర్వ
చననిర్దేశాత్కైకేయ్యాః ప్రియకారణాత్ ॥౨౪॥ తం వ్రజంతం ప్రియో భ్రాతా లక్ష్మ
ణోనుజగామ హ । స్నేహాద్వినయసంపన్నస్సుమిత్రానందవర్ధనః ॥౨౫॥ భ్రాతరం
దయితో భ్రాతుస్సౌభ్రాత్రమనుదర్శయన్ । రామస్య దయితా భార్యా నిత్యం ప్రాణ
సమా హితా ॥౨౬॥ జనకస్య కులే జాతా దేవమాయేవ నిర్మితా । సర్వలక్షణసంపన్నా
నారీణాముత్తమా వధూః ॥౨౭॥ సీతాప్యనుగతా రామం శశినం రోహిణీ యథా । పౌరైర
నుగతో దూరం పిత్రా దశరథేన చ ॥౨౮॥ శృంగిబేరపురే సూతం గంగాకూలే వ్యసర్జ
యత్ । గుహమాసాద్య ధర్మాత్మా నిషాదాధిపతిం ప్రియమ్ ॥౨౯॥ గుహేన సహితో రా
మో లక్ష్మణేన చ సీతయా । తే వనేన వనం గత్వా నదీస్తీర్త్వా బహూదకాః ॥౩౦॥ చిత్రకూ
టమనుప్రాప్య భరద్వాజస్య శాసనాత్ । రమ్యమావసథం కృత్వా రమమాణా వనే త్ర
యః ॥౩౧॥ దేవగంధర్వసంకాశాస్తత్ర తే న్యవసన్ సుఖమ్ । చిత్రకూటం గతే రామే పు
త్రశోకాతురస్తదా ॥౩౨॥ రాజా దశరథస్స్వర్గం జగామ విలపన్ సుతమ్ । మృతే తు త
స్మిన్ భరతో వసిష్ఠప్రముఖైర్ద్విజైః ॥౩౩॥ నియుజ్యమానో రాజ్యాయ నైచ్ఛద్రాజ్యం
మహాబలః । స జగామ వనం వీరో రామపాదప్రసాదకః ॥౩౪॥ గత్వా తు సుమహాత్మానం
రామం సత్యపరాక్రమమ్ । అయాచద్భ్రాతరం రామమార్యభావపురస్కృతః ॥౩౫॥
త్వమేవ రాజా ధర్మజ్ఞ ఇతి రామం వచోబ్రవీత్ । రామోపి పరమోదారస్సుముఖస్సుమహా
యశాః ॥౩౬॥ న చైచ్ఛత్పితురాదేశాద్రాజ్యం రామో మహాబలః । పాదుకే చాస్య రా
జ్యాయ న్యాసం దత్త్వా పునః పునః ॥౩౭॥ నివర్తయామాస తతో భరతం భరతాగ్రజః । స కా
మమనవాప్యైవ రామపాదావుపస్పృశన్ ॥౩౮॥ నందిగ్రామేకరోద్రాజ్యం రామా
గమనకాంక్షయా । గతే తు భరతే శ్రీమాన్ సత్యసంధో జితేంద్రియః ॥౩౯॥ రామస్తు పున
రాలక్ష్య నాగరస్య జనస్య చ । తత్రాగమనమేకాగ్రో దండకాన్ ప్రవివేశ హ ॥౪౦॥ ప్ర
విశ్య తు మహారణ్యం రామో రాజీవలోచనః । విరాధం రాక్షసం హత్వా శరభంగం దదర్శ
హ ॥౪౧॥ సుతీక్ష్ణం చాప్యగస్త్యం చ అగస్త్యభ్రాతరం తథా । అగస్త్యవచనాచ్చైవ జగ్రా
హైంద్రం శరాసనమ్ ॥౪౨॥ ఖడ్గం చ పరమప్రీతస్తూణీ చాక్షయసాయకౌ । వసతస్తస్య
రామస్య వనే వనచరైస్సహ ॥౪౩॥ ఋషయోభ్యాగమన్ సర్వే వధాయాసురరక్షసామ్ ।
స తేషాం ప్రతిశుశ్రావ రాక్షసానాం తదా వనే ॥౪౪॥ ప్రతిజ్ఞాతశ్చ రామేణ వధస్సం
యతి రక్షసామ్ । ఋషీణామగ్నికల్పానాం దండకారణ్యవాసినామ్ ॥౪౫॥ తేన తత్రై
వ వసతా జనస్థాననివాసినీ । విరూపితా శూర్పణఖా రాక్షసీ కామరూపిణీ ॥౪౬॥ తతశ్శూ
ర్పణఖావాక్యాదుద్యుక్తాన్ సర్వరాక్షసాన్ । ఖరం త్రిశిరసం చైవ దూషణం చైవ రాక్ష
సమ్ ॥౪౭॥ నిజఘాన రణే రామస్తేషాం చైవ పదానుగాన్ । వనే తస్మిన్నివసతా జనస్థాననివాసి
నామ్ ॥౪౮॥ రక్షసాం నిహతాన్యాసన్ సహస్రాణి చతుర్దశ । తతో జ్ఞాతివధం శ్రుత్వా
రావణః క్రోధమూర్ఛితః ॥౪౯॥ సహాయం వరయామాస మారీచం నామ రాక్షసమ్ ।
వార్యమాణస్సుబహుశో మారీచేన స రావణః ॥౫౦॥ న విరోధో బలవతా క్షమో రావణ తే
న తే । అనాదృత్య తు తద్వాక్యం రావణః కాలచోదితః ॥౫౧॥ జగామ సహమారీచస్తస్యా
శ్రమపదం తదా । తేన మాయావినా దూరమపవాహ్య నృపాత్మజౌ ॥౫౨॥ జహార భా
ర్యాం రామస్య గృధ్రం హత్వా జటాయుషమ్ । గృధ్రం చ నిహతం దృష్ట్వా హృతాం శ్రు
త్వా చ మైథిలీమ్ ॥౫౩॥ రాఘవశ్శోకసంతప్తో విలలాపాకులేంద్రియః । తతస్తేనైవ శో

కేనగృధ్రం దగ్ధ్వా జటాయుషమ్॥ ౫౪ ॥ మార్గమాణో వనే సీతాం రాక్షసం సందదర్శ
హ। కబంధం నామ రూపేణ వికృతం ఘోరదర్శనమ్ ॥ ౫౫ ॥ తం నిహత్య మహాబాహు
ర్దదాహ స్వర్గతశ్చ సః। స చాస్య కథయామాస శబరీం ధర్మచారిణీమ్॥ ౫౬ ॥ శ్రమ
ణీం ధర్మనిపుణామభిగచ్ఛేతి రాఘవ।సోఽభ్యగచ్ఛన్మహాతేజాశ్శబరీం శత్రుసూదనః॥ ౫౭ ॥
శబర్యా పూజితస్సమ్యగ్రామో దశరథాత్మజః। పంపాతీరే హనుమతా సంగతో వానరే
ణహ ॥ ౫౮ ॥ హనుమద్వచనాచ్చైవ సుగ్రీవేణ సమాగతః। సుగ్రీవాయ చ తత్సర్వం
శంసద్రామో మహాబలః॥ ౫౯ ॥ ఆదితస్తద్యథావృత్తం సీతాయాశ్చ విశేషతః। సుగ్రీ
వశ్చాపి తత్సర్వం శ్రుత్వా రామస్య వానరః॥ ౬౦॥ చకార సఖ్యం రామేణ ప్రీతశ్చైవా
గ్నిసాక్షికమ్।తతో వానరరాజేన వైరానుకథనం ప్రతి॥ ౬౧॥ రామాయావేదితం సర్వం
ప్రణయాద్దుఃఖితేన చ। ప్రతిజ్ఞాతం చ రామేణ తదా వాలివధం ప్రతి॥ ౬౨ ॥ వాలినశ్చ
బలం తత్ర కథయామాస వానరః। సుగ్రీవశ్శంకితశ్చాసీన్నిత్యం వీర్యేణ రాఘవే ॥ ౬౩॥
రాఘవ ప్రత్యయార్థం తు దుందుభేః కాయముత్తమమ్। దర్శయామాస సుగ్రీవో మ
హాపర్వతసంనిభమ్॥ ౬౪ ॥ఉత్స్మయిత్వా మహాబాహుః ప్రేక్ష్య చాస్థి మహాబలః।పా
దాంగుష్ఠేన చిక్షేప సంపూర్ణం దశయోజనమ్ ॥ ౬౫ ॥బిభేద చ పునస్సాలాన్సప్తైకేన
మహేషుణా। గిరిం రసాతలం చైవ జనయన్ప్రత్యయం తదా ॥ ౬౬ ॥ తతః ప్రీతమనా
స్తేన విశ్వస్తస్స మహాకపిః। కిష్కింధాం రామసహితో జగామ చ గుహాం తదా ॥ ౬౭ ॥
తతోఽగర్జద్ధరివరస్సుగ్రీవో హేమపింగళః। తేన నాదేన మహతా నిర్జగామ హరీశ్వ
రః ॥ ౬౮ ॥అనుమాన్య తదా తారాం సుగ్రీవేణ సమాగతః॥నిజఘాన చ తత్రైనం శరేణైకే
న రాఘవః ॥ ౬౯ ॥ తతస్సుగ్రీవవచనాద్ధత్వా వాలినమాహవే।సుగ్రీవమేవ తద్రాజ్యే
రాఘవః ప్రత్యపాదయత్ ॥ ౭౦॥స చ సర్వాన్సమానీయ వానరాన్వానరర్షభః। దిశః
ప్రస్థాపయామాస దిదృక్షుర్జనకాత్మజామ్॥ ౭౧॥తతో గృధ్రస్య వచనాత్సంపాతేర్హ
నుమాన్బలీ।శతయోజనవిస్తీర్ణం పుప్లువే లవణార్ణవమ్ ॥ ౭౨॥తత్ర లంకాం సమాసా
ద్య పురీం రావణపాలితామ్। దదర్శ సీతాం ధ్యాయంతీమశోకవనికాం గతామ్॥ ౭౩॥ నివే
దయిత్వాభిజ్ఞానం ప్రవృత్తిం చ నివేద్య చ। సమాశ్వాస్య చ వైదేహీం మర్దయామాస
తోరణమ్॥ ౭౪॥ పంచ సేనాగ్రగాన్హత్వా సప్తమంత్రిసుతానపి। శూరమక్షం చ నిష్పి
ష్య గ్రహణం సముపాగమత్ ॥ ౭౫॥ అస్త్రేణోన్ముక్తమాత్మానం జ్ఞాత్వా పైతామహాద్వ
రాత్। మర్షయన్రాక్షసాన్వీరో యంత్రిణస్తాన్యదృచ్ఛయా॥ ౭౬॥ తతో దగ్ధ్వా పు
రీం లంకామృతే సీతాం చ మైథిలీమ్। రామాయ ప్రియమాఖ్యాతుం పునరాయాన్మహాక
పిః॥ ౭౭॥ సోఽభిగమ్య మహాత్మానం కృత్వా రామం ప్రదక్షిణమ్।న్యవేదయదమేయాత్మా
దృష్టా సీతేతి తత్త్వతః॥ ౭౮ ॥ తతస్సుగ్రీవసహితో గత్వా తీరం మహోదధేః। సముద్రం
క్షోభయామాస శరైరాదిత్యసన్నిభైః ॥ ౭౯॥ దర్శయామాస చాత్మానం సముద్రస్సరి
తాంపతిః। సముద్రవచనాచ్చైవ నలం సేతుమకారయత్ ॥ ౮౦॥ తేన గత్వా పురీం లం
కాం హత్వా రావణమాహవే।రామస్సీతామనుప్రాప్య పరాం వ్రీడాముపాగమత్ ॥
౮౧॥ తామువాచ తతో రామః పరుషం జనసంసది। అమృష్యమాణా సా సీతా వివేశ జ్వ
లనం సతీ॥ ౮౨ ॥ తతోఽగ్నివచనాత్సీతాం జ్ఞాత్వా విగతకల్మషామ్। కర్మణా తేన మహతా
త్రైలోక్యం సచరాచరమ్॥ ౮౩॥ సదేవర్షిగణం తుష్టం రాఘవస్య మహాత్మనః। బభౌ
రామస్సంప్రహృష్టః పూజితస్సర్వదైవతైః ॥ ౮౪ ॥ అభిషిచ్య చ లంకాయాం రాక్షసేం

గ్రంవిశోషణమ్। కృతకృత్యస్తదా రామో విజ్వరః ప్రముమోద హ॥ ౮౫ ॥ దేవతాభ్యో వరం ప్రాప్యసముత్థాప్యచ వానరాన్। అయోధ్యాం ప్రస్థితోరామః పుష్పకేణ సుహృద్వృతః ॥ ౮౬ ॥ భరద్వాజాశ్రమం గత్వా రామస్సత్యపరాక్రమః। భరతస్యాంతికం రామో హనూమంతం వ్యసర్జయత్ ॥ ౮౭ ॥ పునరాఖ్యాయికాం జల్పన్సుగ్రీవ సహితశ్చ సః। పుష్పకం తత్సమారుహ్య నందిగ్రామం యయౌ తదా ॥ ౮౮ ॥ నందిగ్రామే జటాం హిత్వా భ్రాతృభిస్సహితోఽనఘః। రామస్సీతామనుప్రాప్య రాజ్యం పునరవాప్తవాన్ ॥ ౮౯ ॥ ప్రహృష్టోముదితోలోకస్తుష్టఃపుష్టస్సుధార్మికః। నిరామయోహ్యరోగశ్చ దుర్భిక్షభయవర్జితః ॥ ౯౦ ॥ నపుత్రమరణంకించిద్ద్రక్ష్యంతిపురుషాఃక్వచిత్। నార్యశ్చావిధవానిత్యంభవిష్యంతిపతివ్రతాః ॥ ౯౧ ॥ నచాగ్నిజంభయంకించిన్నాప్సుమజ్జంతి జంతవః। నవాతజంభయంకించిన్నాపిజ్వరకృతంతథా ॥ ౯౨ ॥ నచాపిక్షుద్భయం తత్ర నతస్కరభయంతథా। నగరాణిచరాష్ట్రాణిధనధాన్యయుతానిచ ॥ ౯౩ ॥ నిత్యం ప్రముదితాస్సర్వేయథాకృతయుగేతథా। అశ్వమేధశతైరిష్ట్వాతథాబహుసువర్ణకైః ॥ ౯౪ ॥ గవాంకోట్యయుతందత్త్వాబ్రహ్మలోకంప్రయాస్యతి। అసంఖ్యేయం ధనందత్త్వాబ్రాహ్మణేభ్యోమహాయశాః ॥ ౯౫ ॥ రాజవంశాన్‌శతగుణాన్స్థాపయిష్యతి రాఘవః। చాతుర్వర్ణ్యంచలోకేఽస్మిన్ స్వేస్వేధర్మేనియోక్ష్యతి ॥ ౯౬ ॥ దశవర్షసహస్రాణిదశవర్షశతానిచ। రామోరాజ్యముపాసిత్వాబ్రహ్మలోకంగమిష్యతి ॥ ౯౭ ॥ ఇదంపవిత్రం పాపఘ్నంపుణ్యం వేదైశ్చసమ్మితమ్। యఃపఠేద్రామచరితంసర్వపాపైఃప్రముచ్యతే ॥ ౯౮ ॥ ఏతదాఖ్యానమాయుష్యంపఠన్ రామాయణంనరః।సపుత్రపౌత్రస్సగణఃప్రేత్యస్వర్గేమహీయతే ॥ ౯౯ ॥ పఠన్ద్విజోవాగృషభత్వమీయాత్ స్యాత్ క్షత్రియోభూమిపతిత్వమీయాత్। వణిగ్జనఃపణ్యఫలత్వమీయాజ్జనశ్చశూద్రోఽపి మహత్త్వమీయాత్ ॥ ౧౦౦ ॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే-ఆదికావ్యే- శ్రీమద్బాలకాండే-సంక్షేపో నామ ప్రథమస్సర్గః

నారదస్యతుతద్వాక్యంశ్రుత్వావాక్యవిశారదః। పూజయామాసధర్మాత్మాసహశిష్యోమహామునిః ॥ ౧ ॥ యథావత్పూజితస్తేనదేవర్షిర్నారదస్తదా।ఆపృచ్ఛ్యైవాభ్యనుజ్ఞాతస్సజగామవిహాయసమ్ ॥ ౨ ॥ సముహూర్తంగతేతస్మిన్దేవలోకంమునిస్తదా। జగామతమసాతీరం జాహ్నవ్యాస్త్వవిదూరతః ॥ ౩ ॥ సతుతీరంసమాసాద్య తమసాయామహామునిః।శిష్యమాహస్థితంపార్శ్వేదృష్ట్వాతీర్థమకర్దమమ్ ॥ ౪ ॥ అకర్దమమిదం తీర్థంభరద్వాజనిశామయ।రమణీయంప్రసన్నాంబుసన్మనుష్యమనోయథా ॥ ౫ ॥ న్యస్యతాంకలశస్తాత దీయతాంవల్కలంమమ।ఇదమేవావగాహిష్యేతమసాతీర్థముత్తమమ్ ॥ ౬ ॥ ఏవముక్తోభరద్వాజోవాల్మీకేన మహాత్మనా। ప్రాయచ్ఛతమునేస్తస్యవల్కలంనియతోగురోః ॥ ౭ ॥ సశిష్యహస్తాదాదాయ వల్కలంనియతేంద్రియః। విచచారహపశ్యంస్తత్సర్వతోవిపులంవనమ్ ॥ ౮ ॥ తస్యాభ్యాశేతుమిథునంచరంతమనపాయినమ్।దదర్శ భగవాంస్తత్రక్రౌంచయోశ్చారునిస్వనమ్ ॥ ౯ ॥ తస్మాత్తుమిథునాదేకం పుమాంసం పాపనిశ్చయః। జఘానవైరనిలయోనిషాదస్తస్యపశ్యతః ॥ ౧౦ ॥ తంశోణితపరీతాంగం వేష్టమానం మహీతలే। భార్యాతునిహతందృష్ట్వారురావకరుణాంగిరమ్ ॥ ౧౧ ॥ వియుక్తాపతినా తేనద్విజేనసహచారిణా। తామ్రశీర్షేణమత్తేనపత్రిణాసహితేనవై ॥ ౧౨ ॥ తదా తుతంద్విజందృష్ట్వానిషాదేననిపాతితమ్। ఋషేర్ధర్మాత్మనస్తస్యకారుణ్యంసమపద్య

తే॥ ౧౩ ॥ తతఃకరుణవేదిత్వాదధర్మోఽయమితిద్విజః। నిశామ్యరుదతీం క్రౌంచీమిదంవ
చనమబ్రవీత్॥ ౧౪॥మానిషాదప్రతిష్ఠాంత్వమగమశ్శాశ్వతీస్సమాః। యత్క్రౌంచమిథు
నాదేకమవధీఃకామమోహితమ్॥౧౫॥తస్యైవంబ్రువతశ్చింతాబభూవహృదివీక్షతః।
శోకార్తేనాస్యశకునేః కిమిదంవ్యాహృతంమయా॥ ౧౬ ॥ చింతయన్సమహాప్రాజ్ఞ
శ్చకారమతిమాన్మతిమ్।శిష్యంచైవాబ్రవీద్వాక్యమిదం సమునిపుంగవః॥ ౧౭ ॥ పాదబ
ద్ధోఽక్షరసమస్తంత్రీలయసమన్వితః। శోకార్తస్యప్రవృత్తోమేశ్లోకోభవతునాన్యథా॥
౧౮॥శిష్యస్తుతస్యబ్రువతోమునేర్వాక్యమనుత్తమమ్। ప్రతిజగ్రాహసంహృష్టస్తస్య
తుష్టోఽభవద్గురుః॥ ౧౯॥ సోఽభిషేకంతతఃకృత్వాతీర్థేతస్మిన్యథావిధి। తమేవచింతయ
న్నర్థముపావర్తతవైమునిః॥ ౨౦ ॥ భరద్వాజస్తతశ్శిష్యోవినీతశ్శ్రుతవాన్మునేః।
కలశంపూర్ణమాదాయపృష్ఠతోఽనుజగామహ॥ ౨౧ ॥ సప్రవిశ్యాశ్రమపదంశిష్యే
ణసహధర్మవిత్।ఉపవిష్టఃకథాశ్చాన్యాశ్చకారధ్యానమాస్థితః॥ ౨౨॥ ఆజగామతతో
బ్రహ్మాలోకకర్తాస్వయంప్రభుః। చతుర్ముఖోమహాతేజాద్రష్టుంతంమునిపుంగవమ్॥
౨౩ ॥ వాల్మీకిరథతందృష్ట్వాసహసోత్థాయవాగ్యతః। ప్రాంజలిఃప్రణతోభూత్వాత
స్థౌపరమవిస్మితః॥ ౨౪ ॥ పూజయామాసతందేవం పాద్యార్ఘ్యాసనవందనైః।ప్రణ
మ్యవిధివచ్చైనం పృష్ట్వానామయమవ్యయమ్॥ ౨౫ ॥ అథోపవిశ్యభగవానాసనేపర
మార్చితే। వాల్మీకయేమహర్షయేసందిదేశాసనంతతః॥ ౨౬ ॥ బ్రహ్మణాసమను
జ్ఞాతస్సోఽప్యుపావిశదాసనే । ఉపవిష్టేతదాతస్మిన్సాక్షాల్లోకపితామహే॥ ౨౭ ॥
తద్గతేనైవమనసావాల్మీకిర్ధ్యానమాస్థితః। పాపాత్మనాకృతంకష్టం వైరగ్రహణబుద్ధి
నా॥ ౨౮ ॥ యస్తాదృశంచారురవం క్రౌంచంహన్యాదకారణాత్। శోచన్నేవము
హుఃక్రౌంచీముపశ్లోకమిమంపునః ॥ ౨౯ ॥ జగావంతర్గతమనా భూత్వాశోకప
రాయణః। తమువాచతతోబ్రహ్మాప్రహస్యమునిపుంగవమ్॥ ౩౦॥ శ్లోక ఏవత్వయాబద్ధో
నాత్రకార్యావిచారణా। మచ్ఛందాదేవతేబ్రహ్మన్ప్రవృత్తేయంసరస్వతీ॥ ౩౧॥రామ
స్యచరితంసర్వంకురుత్వమృషిసత్తమ। ధర్మాత్మనోగుణవతోలోకేరామస్యధీమతః॥
౩౨॥ వృత్తంకథయవీరస్యయథాతేనారదాచ్ఛ్రుతమ్। రహస్యంచప్రకాశంచయద్వృ
త్తంతస్యధీమతః॥ ౩౩ ॥ రామస్యసహసౌమిత్రేరాక్షసానాంచసర్వశః। వైదేహ్యా
శ్చైవయద్వృత్తం ప్రకాశంయదివారహః॥ ౩౪ ॥ తచ్చాప్యవిదితంసర్వంవిదితంతేభ
విష్యతి। నతేవాగనృతాకావ్యేకాచిదత్రభవిష్యతి॥ ౩౫ ॥ కురురామకథాంపుణ్యాం
శ్లోకబద్ధాంమనోరమామ్। యావత్స్థాస్యంతిగిరయస్సరితశ్చమహీతలే॥ ౩౬॥ తావ
ద్రామాయణకథాలోకేషుప్రచరిష్యతి। యావద్రామాయణకథాత్వత్కృతాప్రచ
రిష్యతి॥౩౭॥తావదూర్ధ్వమధశ్చత్వంమల్లోకేషునివత్స్యసి। ఇత్యుక్త్వాభగవాన్బ్ర
హ్మాతత్రైవాంతరధీయత॥ ౩౮ ॥ తతస్సశిష్యోభగవాన్మునిర్విస్మయమాయయౌ। త
స్యశిష్యాస్తతస్సర్వేజగుశ్శ్లోకమిమంపునః॥౩౯॥ ముహుర్ముహుఃప్రీయమాణాఃప్రా
హుశ్చభృశవిస్మితాః।సమాక్షరైశ్చతుర్భిర్యఃపాదైర్గీతోమహర్షిణా॥ ౪౦ ॥సో
ఽనువ్యాహరణాద్భూయశ్శోకశ్శ్లోకత్వమాగతః। తస్యబుద్ధిరియంజాతావాల్మీకేర్భావి
తాత్మనః॥౪౧॥ కృత్స్నం రామాయణంకావ్యమీదృశైఃకరవాణ్యహమ్॥ ఉదారవృత్తా
ర్థపదైర్మనోరమైస్తదాస్యరామస్యచకారకీర్తిమాన్। సమాక్షరైశ్శ్లోకశతైర్యశ
స్వినోయశస్కరంకావ్యముదారధీర్మునిః ॥ ౪౨ ॥తముపగతసమాససంధియోగంసమమ

ధురోపనతార్థవాక్యబద్ధమ్। రఘువరచరితంమునిప్రణీతం దశశిరసశ్చవధం నిశామయధ్వమ్॥ ౪౩॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే ద్వితీయస్సర్గః.

శ్రుత్వా వస్తుసమగ్రం తద్ధర్మాత్మా ధర్మసంహితమ్। వ్యక్తమన్వేషతే భూయో యద్వృత్తం తస్య ధీమతః॥ ౧ ॥ ఉపస్పృశ్యోదకం సమ్యఙ్మునిః స్థిత్వా కృతాంజలిః। ప్రాచీనాగ్రేషు దర్భేషు ధర్మేణాన్వేషతే గతిమ్ ॥ ౨ ॥ రామలక్ష్మణసీతాభీ రాజ్ఞా దశరథేన చ। సభార్యేణ సరాష్ట్రేణ యత్ప్రాప్తం తత్ర తత్త్వతః॥ ౩ ॥ హసితం భాషితం చైవ గతిర్యా యచ్చ చేష్టితమ్। తత్సర్వం ధర్మవీర్యేణ యథావత్సంప్రపశ్యతి॥ ౪ ॥ స్త్రీతృతీయేన చ తదా యత్ప్రాప్తం చరతా వనే। సత్యసంధేన రామేణ తత్సర్వం చాన్వవేక్షిత॥ ౫ ॥ తతః పశ్యతి ధర్మాత్మా తత్సర్వం యోగమాస్థితః। పురా యత్తత్ర నివృత్తం పాణావామలకం యథా॥ ౬ ॥ తత్సర్వం తత్త్వతో దృష్ట్వా ధర్మేణ స మహాద్యుతిః। అభిరామస్య రామస్య చరితం కర్తుముద్యతః॥ ౭ ॥ కామార్థగుణసంయుక్తం ధర్మార్థగుణవిస్తరమ్। సముద్రమివ రత్నాఢ్యం సర్వశ్రుతిమనోహరమ్॥ ౮ ॥ స యథా కథితం పూర్వం నారదేన మహర్షిణా। రఘువంశస్య చరితం చకార భగవానృషిః॥ ౯ ॥ జన్మ రామస్య సుమహద్వీర్యం సర్వానుకూలతామ్। లోకస్య ప్రియతాం క్షాంతిం సౌమ్యతాం సత్యశీలతామ్॥ ౧౦ ॥ నానాచిత్రకథాశ్చాన్యా విశ్వామిత్రసమాగమే। జానక్యాశ్చ వివాహం చ ధనుషశ్చ విభేదనమ్॥ ౧౧ ॥ రామరామవివాదం చ గుణం దాశరథేస్తదా। తథాభిషేకం రామస్య కైకేయ్యా దుష్టభావతామ్॥ ౧౨ ॥ వ్యాఘాతం చాభిషేకస్య రాఘవస్య వివాసనమ్। రాజ్ఞశ్శోకం విలాపం చ పరలోకస్య చాశ్రయమ్॥ ౧౩ ॥ ప్రకృతీనాం విషాదం చ ప్రకృతీనాం విసర్జనమ్। నిషాదాధిపసంవాదం సూతోపావర్తనం తథా॥ ౧౪ ॥ గంగాయాశ్చాపి సంతారం భరద్వాజస్య దర్శనమ్। భరద్వాజాభ్యనుజ్ఞానాచ్చిత్రకూటస్య దర్శనమ్॥ ౧౫ ॥ వాస్తుకర్మ నివేశం చ భరతాగమనం తథా। ప్రసాదనం చ రామస్య పితుశ్చ సలిలక్రియామ్॥ ౧౬ ॥ పాదుకాగ్ర్యాభిషేకం చ నందిగ్రామనివాసనమ్। దండకారణ్యగమనం విరాధస్య వధం తథా॥ ౧౭ ॥ దర్శనం శరభంగస్య సుతీక్ష్ణేన సమాగమమ్। అనసూయాసమాస్యామప్యంగరాగస్య చార్పణమ్॥ ౧౮ ॥ అగస్త్యదర్శనం చైవ శూర్పణఖ్యాశ్చ దర్శనమ్। శూర్పణఖ్యాశ్చ సంవాదం విరూపకరణం తథా॥ ౧౯ ॥ వధం ఖరత్రిశిరసోరుత్థానం రావణస్య చ। మారీచస్య వధం చైవ వైదేహ్యా హరణం తథా॥ ౨౦ ॥ రాఘవస్య విలాపం చ గృధ్రరాజనిబర్హణమ్। కబంధదర్శనం చైవ పంపాయాశ్చాపి దర్శనమ్॥ ౨౧ ॥ శబర్యా దర్శనం చైవ హనుమద్దర్శనం తథా। ఋశ్యమూకస్య గమనం సుగ్రీవేణ సమాగమమ్॥ ౨౨ ॥ ప్రత్యయోత్పాదనం సఖ్యం వాలిసుగ్రీవవిగ్రహమ్। వాలిప్రమథనం చైవ సుగ్రీవప్రతిపాదనమ్॥ ౨౩ ॥ తారావిలాపం సమయం వర్షరాత్రినివాసనమ్। కోపం రాఘవసింహస్య బలానాముపసంగ్రహమ్॥ ౨౪ ॥ దిశః ప్రస్థాపనం చైవ పృథివ్యాశ్చ నివేదనమ్। అంగులీయకదానం చ ఋక్షస్య బిలదర్శనమ్॥ ౨౫ ॥ ప్రాయోపవేశనం చాపి సంపాతేశ్చాపి దర్శనమ్। పర్వతారోహణం చాపి సాగరస్య చ లంఘనమ్॥ ౨౬ ॥ సముద్రవచనాచ్చైవ మైనాకస్య చ దర్శనమ్। సింహికాయాశ్చ నిధనం లంకామలయదర్శనమ్॥ ౨౭ ॥ రాత్రౌ లంకాప్రవేశం చ ఏకస్యాపి విచింతనమ్। దర్శనం రావణస్యాపి పుష్పకస్య చ దర్శనమ్॥ ౨౮ ॥ ఆపానభూమిగమనమవరోధస్య దర్శనమ్। అశోకవనికాయానం సీతాయాశ్చాపి దర్శనమ్॥ ౨౯ ॥

అభిజ్ఞానప్రదానంచ రావణస్యచదర్శనమ్। రాక్షసీతర్జనంచైవ త్రిజటాస్వప్నదర్శనమ్॥ ౩౦ ॥ మణిప్రదానంసీతాయా వృక్షభంగంతథైవచ। రాక్షసీవిద్రవంచైవకింకరాణాంనిబర్హణమ్॥ ౩౧ ॥ గ్రహణంవాయుసూనోశ్చలంకాదాహాభిగర్జనమ్। ప్రతిప్లవనమేవాథ మధూనాంహరణంతథా॥ ౩౨ ॥ రాఘవాశ్వాసనంచాపి మణినిర్యాతనంతథా। విభీషణేనసంసర్గం వధోపాయనివేదనమ్॥ ౩౩ ॥ సంగమంచసముద్రేణ నలసేతోశ్చబంధనమ్। ప్రతారంచసముద్రస్యరాత్రౌ లంకావరోధనమ్॥ ౩౪॥ కుంభకర్ణస్యనిధనం మేఘనాదనిబర్హణమ్। రావణస్యవినాశంచసీతావాప్తిమరేః పురే॥ ౩౫ ॥ విభీషణాభిషేకంచ పుష్పకస్యచదర్శనమ్। అయోధ్యాయాశ్చగమనం భరతేనసమాగమమ్॥ ౩౬ ॥ రామాభిషేకాభ్యుదయంసర్వసైన్యవిసర్జనమ్। స్వరాష్ట్రరంజనంచైవ వైదేహ్యాశ్చవిసర్జనమ్॥ ౩౭ ॥ అనాగతంచయత్కించిద్రామస్య వసుధాతలే। తచ్చకారోత్తరేకావ్యేవాల్మీకిర్భగవానృషిః॥ ౩౮ ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే తృతీయస్సర్గః.

ప్రాప్తరాజ్యస్యరామస్యవాల్మీకిర్భగవానృషిః। చకారచరితంకృత్స్నం విచిత్రపదమాత్మవాన్ ॥ ౧ ॥ చతుర్వింశత్సహస్రాణిశ్లోకానాముక్తవానృషిః। తథాసర్గశతాన్పంచ షట్కాండానితథోత్తరమ్॥ ౨ ॥ కృత్వాపితన్మహాప్రాజ్ఞస్సభవిష్యంసహోత్తరమ్। చింతయామాసకోన్వేతత్ప్రయుంజీయాదితిప్రభుః॥ ౩ ॥ తస్యచింతయమానస్యమహర్షేర్భావితాత్మనః। అగృహ్ణీతాంతతఃపాదౌమునివేషౌకుశీలవౌ॥ ౪ ॥ కుశీలవౌతుధర్మజ్ఞౌ రాజపుత్రౌయశస్వినౌ। భ్రాతరౌస్వరసంపన్నౌదదర్శాశ్రమవాసినౌ॥ ౫ ॥ సతుమేధావినౌదృష్ట్వా వేదేషుపరినిష్ఠితౌ। వేదోపబృంహణార్థాయ తావగ్రాహయతప్రభుః॥ ౬ ॥ కావ్యంరామాయణం కృత్స్నంసీతాయాశ్చరితంమహత్। పౌలస్త్యవధమిత్యేవ చకారచరితవ్రతః॥ ౭ ॥ పాఠ్యేగేయేచమధురంప్రమాణైస్త్రిభిరన్వితమ్। జాతిభిస్సప్తభిర్బద్ధం తంత్రీలయసమన్వితమ్॥ ౮ ॥ రసైశ్శృంగారకారుణ్యహాస్యరౌద్రభయానకైః। వీరాదిభిశ్చసంయుక్తంకావ్యమేతదగాయతామ్॥ ౯ ॥ తౌతుగాంధర్వతత్త్వజ్ఞౌ మూర్ఛనాస్థానకోవిదౌ భ్రాతరౌసత్వసంపన్నౌగంధర్వావివరూపిణౌ॥ ౧౦॥ రూపలక్షణసంపన్నౌమధురస్వరభాషిణౌ। బింబాదివోత్థితౌబింబౌరామదేహాత్తథాపరౌ॥౧౧॥ తౌరాజపుత్రౌకార్త్స్న్యేనధర్మ్యమాఖ్యానముత్తమమ్। వాచోవిధేయం తత్సర్వంకృత్వాకావ్యమనిందితౌ॥ ౧౨ ॥ ఋషీణాంచద్విజాతీనాం సాధూనాంచ సమాగమే। యథోపదేశంతత్త్వజ్ఞౌజగతుస్తౌసమాహితౌ॥ ౧౩ ॥ మహాత్మానౌమహాభాగౌ సర్వలక్షణలక్షితౌ।తౌకదాచిత్సమేతానామృషీణాం భావితాత్మనామ్॥ ౧౪ ॥ ఆసీనానాంసమీపస్థావిదంకావ్యమగాయతామ్। తచ్ఛ్రుత్వామునయస్సర్వేబాష్పపర్యాకులేక్షణాః॥ ౧౫ ॥ సాధుసాధ్వితితావూచుః పరంవిస్మయమాగతాః। తేప్రీతమనసస్సర్వేమునయోధర్మవత్సలాః॥ ౧౬॥ ప్రశశంసుఃప్రశస్తవ్యౌ గాయమానౌకుశీలవౌ। అహోగీతస్యమాధుర్యంశ్లోకానాంచవిశేషతః ౧౭॥ చిరనిర్వృత్తమప్యేతత్ప్రత్యక్షమివదర్శితమ్। ప్రవిశ్యతావుభౌసుష్ఠు భావంసమ్యగగాయతామ్॥ ౧౮ ॥ సహితౌమధురంరక్తం సంపన్నంస్వరసంపదా। ఏవంప్రశస్యమానౌతౌ తపశ్శ్లాఘ్యైర్మహాత్మభిః॥ ౧౯॥ సంరక్తతరమత్యర్థం మధురంతావగాయతామ్। ప్రీతఃకశ్చిన్మునిస్తాభ్యాంసంస్థితఃకలశందదౌ॥ ౨౦ ॥ ప్రసన్నోవల్కలంకశ్చిద్దదౌతాభ్యాం మహా

తపాః । అన్యఃకృష్ణాజినంప్రాదాన్మౌంజీమన్యోమహామునిః ॥ ౨౧ ॥ కశ్చిత్కమండలుం ప్రాదాదన్యోయజ్ఞసూత్రంతథాపరః । ఔదుంబరీంబ్రుసీమన్యో జపమాలాం తథాపరః ॥ ౨౨ ॥ ఆయుష్యమపరేచోచుర్ముదాతత్ర మహర్షయః । ఆశ్చర్యమిదమాఖ్యానంమునినాసంప్రకీర్తితమ్ ॥ ౨౩ ॥ పరంకవీనామాధారం సమాప్తంచయథాక్రమమ్ । అభిగీతమిదంగీతం సర్వగీతేషుకోవిదౌ ॥ ౨౪ ॥ ఆయుష్యంపుష్టిజననం సర్వశ్రుతిమనోహరమ్ । ప్రశస్యమానౌసర్వత్ర కదాచిత్తత్ర గాయనౌ ॥ ౨౫ ॥ రథ్యాసురాజమార్గేషు దదర్శభరతాగ్రజః । స్వవేశ్మచానీయతదా భ్రాతరౌసకుశీలవౌ ॥ ౨౬ ॥ పూజయామాస పూజార్హౌ రామశ్శత్రునిబర్హణః । ఆసీనఃకాంచనేదివ్యే సచసింహాసనే ప్రభుః ॥ ౨౭ ॥ ఉపోపవిష్టస్సచివైర్భ్రాతృభిశ్చపరంతపః । దృష్ట్వాతురూపసంపన్నౌ తావుభౌనియతస్తదా ॥ ౨౮ ॥ ఉవాచలక్ష్మణంరామశ్శత్రుఘ్నంభరతంతదా । శ్రూయతామిదమాఖ్యానమనయోర్దేవవర్చసోః ॥ ౨౯ ॥ విచిత్రార్థపదంసమ్యగ్గాయనౌ సమచోదయత్ । తౌచాపిమధురంరక్తంస్వచిత్తాయతనిస్వనమ్ ॥ ౩౦ ॥ తంత్రీలయవదత్యర్థంవిశ్రుతార్థమగాయతామ్ । హ్లాదయత్సర్వగాత్రాణిమనాంసిహృదయానిచ ॥ ౩౧ ॥ శ్రోత్రాశ్రయసుఖంగేయం తద్బభౌజనసంసది ॥ ఇమౌమునీ పార్థివలక్షణాన్వితౌకుశీలవౌచైవమహాతపస్వినౌ । మమాపితద్భూతికరంప్రవక్ష్యతే మహానుభావంచరితంనిబోధత ॥ ౩౨ ॥ తతస్తుతౌ రామవచఃప్రచోదితావగాయతాం మార్గవిధానసంపదా । సచాపిరామఃపరిషద్గతశ్శనైర్బుభూషయాసక్తమనా బభూవ ॥ ౩౩ ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే చతుర్థస్సర్గః.

సర్వాపూర్వమియంయేషామాసీత్కృత్స్నావసుంధరా । ప్రజాపతిముపాదాయ నృపాణాం జయశాలినామ్ ॥ ౧ ॥ యేషాంససగరోనామ సాగరోయేనఖానితః । షష్టిఃపుత్రసహస్రాణి యంయాంతంపర్యవారయన్ ॥ ౨ ॥ ఇక్ష్వాకూణామిదంతేషాంరాజ్ఞాంవంశేమహాత్మనామ్ । మహదుత్పన్నమాఖ్యానం రామాయణమితిశ్రుతమ్ ॥ ౩ ॥ తదిదంవర్తయిష్యామి సర్వంనిఖిలమాదితః । ధర్మకామార్థసహితం శ్రోతవ్యమనసూయయా ॥ ౪ ॥ కోసలోనామముదితస్స్ఫీతోజనపదోమహాన్ । నివిష్టస్సరయూతీరే ప్రభూతధనధాన్యవాన్ ॥ ౫ ॥ అయోధ్యానామనగరీ తత్రాసీల్లోకవిశ్రుతా । మనునామానవేంద్రేణయాపురీనిర్మితాస్వయమ్ ॥ ౬ ॥ ఆయతాదశచద్వేచ యోజనానిమహాపురీ । శ్రీమతీత్రీణివిస్తీర్ణా సువిభక్తమహాపథా ॥ ౭ ॥ రాజమార్గేణమహతాసువిభక్తేనశోభితా । ముక్తపుష్పావకీర్ణేన జలసిక్తేననిత్యశః ॥ ౮ ॥ తాంతురాజాదశరథో మహారాష్ట్రవివర్ధనః । పురీమావాసయామాసదివందేవపతిర్యథా ॥ ౯ ॥ కవాటతోరణవతీంసువిభక్తాంతరాపణామ్ । సర్వయంత్రాయుధవతీముపేతాంసర్వశిల్పిభిః ॥ ౧౦ ॥ సూతమాగధసంబాధాం శ్రీమతీమతులప్రభామ్ । ఉచ్చాట్టాలధ్వజవతీంశతఘ్నీశతసంకులామ్ ॥ ౧౧ ॥ వధూనాటకసంఘైశ్చసంయుక్తాంసర్వతఃపురీమ్ । ఉద్యానామ్రవణోపేతాం మహతీంసాలమేఖలామ్ ॥ ౧౨ ॥ దుర్గగంభీరపరిఘాందుర్గామన్యైర్దురాసదామ్ । వాజివారణసంపూర్ణాంగోభిరుష్ట్రైఃఖరైస్తథా ॥ ౧౩ ॥ సామంతరాజసంఘైశ్చబలికర్మభిరావృతామ్ । నానాదేశనివాసైశ్చవణిగ్భిరుపశోభితామ్ ॥ ౧౪ ॥ ప్రాసాదైరత్నవికృతైః పర్వతైరుపశోభితామ్ । కూటాగారైశ్చసంపూర్ణామింద్రస్యేవామరావతీమ్ ॥ ౧౫ ॥ చిత్రామష్టాపదాకారాంవరనారీగణైర్యుతామ్ । సర్వరత్నసమాకీర్ణాం

విమానగృహశోభితామ్॥౧౬॥ గృహగాఢామవిచ్ఛిద్రాం సమభూమౌ నివేశితామ్। శాలితండులసంపూర్ణామిక్షుకాండరసోదకామ్॥౧౭॥ దుందుభీభిర్మృదంగైశ్చ వీణాభిః పణవైస్తథా। నాదితాం భృశమత్యర్థం పృథివ్యాం తామనుత్తమామ్॥౧౮॥ విమానమివ సిద్ధానాం తపసాధిగతం దివి। సునివేశితవేశ్మాంతాం నరోత్తమసమావృతామ్॥౧౯॥ యే చ బాణైర్న విధ్యంతి వివిక్తమపరాపరమ్। శబ్దవేధ్యం చ వితతం లఘుహస్తా విశారదాః॥౨౦॥ సింహవ్యాఘ్రవరాహాణాం మత్తానాం నదతాం వనే। హంతారో నిశితైశ్శస్త్రైర్బలాద్బాహుబలాదపి॥౨౧॥ తాదృశానాం సహస్రైస్తామభిపూర్ణాం మహారథైః। పురీమావాసయామాస రాజా దశరథస్తదా॥౨౨॥ తామగ్నిమద్భిర్గుణవద్భిరావృతాం ద్విజోత్తమైర్వేదషడంగపారగైః। సహస్రదైస్సత్యరతైర్మహాత్మభిర్మహర్షికల్పైరృషిభిశ్చ కేవలైః॥౨౩॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే పంచమస్సర్గః

తస్యాం పుర్యామయోధ్యాయాం వేదవిత్సర్వసంగ్రహః। దీర్ఘదర్శీ మహాతేజాః పౌరజానపదప్రియః॥ ౧ ॥ ఇక్ష్వాకూణామతిరథో యజ్వా ధర్మపరో వశీ। మహర్షికల్పో రాజర్షిస్త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః॥ ౨ ॥ బలవాన్నిహతామిత్రో మిత్రవాన్విజితేంద్రియః। ధనైశ్చ సంచయైశ్చాన్యైః శక్రవైశ్రవణోపమః॥ ౩ ॥ యథా మనుర్మహాతేజా లోకస్య పరిరక్షితా। తథా దశరథో రాజా వసన్జగదపాలయత్॥౪॥ తేన సత్యాభిసంధేన త్రివర్గమనుతిష్ఠతా। పాలితా సా పురీ శ్రేష్ఠా ఇంద్రేణేవామరావతీ॥౫॥ తస్మిన్పురవరే హృష్టా ధర్మాత్మానో బహుశ్రుతాః। నరాస్తుష్టా ధనైస్స్వైస్స్వైరలుబ్ధాస్సత్యవాదినః॥౬॥ నాల్పసన్నిచయః కశ్చిదాసీత్తస్మిన్పురోత్తమే। కుటుంబీ యో హ్యసిద్ధార్థోఽగవాశ్వధనధాన్యవాన్ ॥ ౭ ॥ కామీ వా న కదర్యో వా నృశంసః పురుషః క్వచిత్। ద్రష్టుం శక్యమయోధ్యాయాం నావిద్వాన్న చ నాస్తికః ॥ ౮ ॥ సర్వే నరాశ్చ నార్యశ్చ ధర్మశీలాస్సుసంయతాః। ముదితాః శీలవృత్తాభ్యాం మహర్షయ ఇవామలాః॥ ౯ ॥ నాకుండలీ నాముకుటీ నాస్రగ్వీ నాల్పభోగవాన్। నామృష్టో నానులిప్తాంగో నాసుగంధశ్చ విద్యతే॥ ౧౦ ॥ నామృష్టభోజీ నాదాతా నాప్యనంగదనిష్కధృక్। నాహస్తాభరణో వాపి దృశ్యతే నాప్యనాత్మవాన్ ॥ ౧౧ ॥ నానాహితాగ్నిర్నాయజ్వా న క్షుద్రో వా న తస్కరః। కశ్చిదాసీదయోధ్యాయాం న చ నిర్వృత్తసంకరః॥ ౧౨ ॥ స్వకర్మనిరతా నిత్యం బ్రాహ్మణా విజితేంద్రియాః। దానాధ్యయనశీలాశ్చ సంయతాశ్చ ప్రతిగ్రహే ॥ ౧౩ ॥ న నాస్తికో నానృతకో న కశ్చిదబహుశ్రుతః। నాసూయకో న చాశక్తో నావిద్వాన్విద్యతే తదా॥ ౧౪ ॥ నాషడంగవిదత్రాసీన్నావ్రతీ నాసహస్రదః। న దీనః క్షిప్తచిత్తో వా వ్యథితో వాపి కశ్చన॥ ౧౫॥ ద్రష్టుం శక్యమయోధ్యాయాం నాపి రాజన్యభక్తిమాన్। వర్ణేష్వగ్ర్యచతుర్థేషు దేవతాతిథిపూజకాః॥౧౬ ॥ కృతజ్ఞాశ్చ వదాన్యాశ్చ శూరా విక్రమసంయుతాః। దీర్ఘాయుషో నరాస్సర్వే ధర్మం సత్యం చ సంశ్రితాః ॥ ౧౭ ॥ సహితాః పుత్రపౌత్రైశ్చ నిత్యం స్త్రీభిః పురోత్తమే। క్షత్రం బ్రహ్మముఖం చాసీద్వైశ్యాః క్షత్రమనువ్రతాః ॥౧౮॥ శూద్రాస్స్వధర్మనిరతాస్త్రీన్వర్ణానుపచారిణః। సా తేనేక్ష్వాకునాథేన పురీ సుపరిరక్షితా॥ ౧౯॥ యథా పురస్తాన్మనునా మానవేంద్రేణ ధీమతా। యోధానామగ్నికల్పానాం పేశలానాం సువర్చసామ్॥౨౦॥ సంపూర్ణాకృతవిద్యానాం గుహా కేసరిణామివ। కాంభోజవిషయే జాతైర్బాహ్లీకైశ్చ హయోత్తమైః॥ ౨౧ ॥ వనాయుజైర్నదీజైశ్చ పూర్ణా హరిహయోత్తమైః। వింధ్యప

ర్వతజైర్మత్తైః పూర్ణా హైమవతైరపి ॥ ౨౨ ॥ మదాన్వితై రతిబలై ర్మాతంగైః
పర్వతోపమైః । ఐరావతకులీనైశ్చ మహాపద్మకులైస్తథా ॥ ౨౩ ॥ అంజనాదపి నిష్పన్నై
ర్వామనాదపి చ ద్విపైః । భద్రై ర్మంద్రై ర్మృగైశ్చైవ భద్రమంద్రమృగైస్తథా ॥
౨౪ ॥ భద్రమంద్రై ర్భద్రమృగై ర్మృగభద్రైశ్చ సా పురీ । నిత్యమత్తైః సదా పూ
ర్ణా నాగై రచలసన్నిభైః ॥ ౨౫ ॥ సా యోజనే చ ద్వే భూయః సత్యనామా ప్రకాశ
తే । యస్యాం దశరథో రాజా వసన్ జగదపాలయత్ ॥ ౨౬ ॥ తాం పురీం స మహాతేజా
రాజా దశరథో మహాన్ । శశాస శమితామిత్రో నక్షత్రాణీవ చంద్రమాః ॥ ౨౭ ॥ తాం స
త్యనామాం దృఢతోరణార్గళాం గృహైర్విచిత్రైరుపశోభితాం శివామ్ । పురీమయో
ధ్యాం నృసహస్రసంకులాం శశాస వై శక్రసమో మహీపతిః ॥ ౨౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాల
కాండే షష్ఠస్సర్గః.

తస్యామాత్యా గుణైరాసన్నిక్ష్వాకోస్సుమహాత్మనః । మంత్రజ్ఞాశ్చేంగితజ్ఞాశ్చ ని
త్యం ప్రియహితే రతాః ॥ ౧ ॥ అష్టౌ బభూవుర్వీరస్య తస్యామాత్యా యశస్వినః । శుచ
యశ్చానురక్తాశ్చ రాజకృత్యేషు నిత్యశః ॥ ౨ ॥ ధృష్టిర్జయంతో విజయస్సిద్ధార్థో
హ్యర్థసాధకః । అశోకో మంత్రపాలశ్చ సుమంత్రశ్చాష్టమోభవత్ ॥ ౩ ॥ ఋత్విజౌ
ద్వావభిమతౌ తస్యాస్తామృషిసత్తమౌ । వసిష్ఠో వామదేవశ్చ మంత్రిణశ్చ తథాపరే ॥ ౪
విద్యావినీతా హ్రీమంతః కుశలా నియతేంద్రియాః । పరస్పరానురక్తాశ్చ నీతిమంతో బహు
శ్రుతాః ॥ ౫ ॥ శ్రీమంతశ్చ మహాత్మానశ్శాస్త్రజ్ఞా దృఢవిక్రమాః । కీర్తిమంతః ప్రణి
హితా యథావచనకారిణః ॥ ౬ ॥ తేజఃక్షమాయశఃప్రాప్తాస్స్మితపూర్వాభిభాషి
ణః । క్రోధాత్కామార్థహేతోర్వా న బ్రూయురనృతం వచః ॥ ౭ ॥ తేషామవిదితం కిం
చిత్స్వేష్వస్తి పరేషు వా । క్రియమాణం కృతం వాపి చారేణాపి చికీర్షితమ్ ॥ ౮ ॥ కు
శలా వ్యవహారేషు సౌహృదేషు పరీక్షితాః । ప్రాప్తకాలం చ తే దండం ధారయేయుస్సు
తేష్వపి ॥ ౯ ॥ కోశసంగ్రహణే యుక్తా బలస్య చ పరిగ్రహే । అహితం చాపి పురుషం
న విహింస్యురదూషకమ్ ॥ ౧౦ ॥ వీరాశ్చ నియతోత్సాహా రాజశాస్త్రమనువ్రతాః । శు
చీనాం రక్షితారశ్చ నిత్యం విషయవాసినామ్ ॥ ౧౧ ॥ బ్రహ్మక్షత్రమహింసంతస్తే కోశం స
మవర్ధయన్ । సుతీక్ష్ణదండాస్సంప్రేక్ష్య పురుషస్య బలాబలమ్ ॥ ౧౨ ॥ శుచీనామేక
బుద్ధీనాం సర్వేషాం సంప్రజానతామ్ । నాసీత్పురే వా రాష్ట్రే వా మృషావాదీ నరః క్వచిత్
౧౩ ॥ కశ్చిన్న దుష్టస్తత్రాసీత్పరదారరతో నరః । ప్రశాంతం సర్వమేవాసీద్రాష్ట్రం
పురవరం చ తత్ ॥ ౧౪ ॥ సువాససస్సువేషాశ్చ తే చ సర్వే సుశీలినః । హితార్థం చ నరేం
ద్రస్య జాగ్రతో నయచక్షుషా ॥ ౧౫ ॥ గుణాగుణగృహీతాశ్చ ప్రఖ్యాతాశ్చ పరాక్ర
మే । విదేశేష్వపి విఖ్యాతాస్సర్వతో బుద్ధినిశ్చయాత్ ॥ ౧౬ ॥ సంధివిగ్రహతత్వజ్ఞాః ప్ర
కృత్యా సంపదాన్వితాః । మంత్రసంవరణే యుక్తాస్సక్తాస్సూక్ష్మాసు బుద్ధిషు ॥ ౧౭ ॥ నీ
తిశాస్త్రవిశేషజ్ఞాస్సతతం ప్రియవాదినః । ఈదృశైస్తైరమాత్యైస్తు రాజా దశరథో
నఘః ॥ ౧౮ ॥ ఉపపన్నో గుణోపేతైరన్వశాసద్వసుంధరామ్ । అవేక్షమాణశ్చారే
ణ ప్రజా ధర్మేణ రంజయన్ ॥ ౧౯ ॥ ప్రజానాం పాలనం కుర్వన్నధర్మం పరివర్జయన్ ।
విశ్రుతస్త్రిషు లోకేషు వదాన్యస్సత్యసంగరః ॥ ౨౦ ॥ స తత్ర పురుషవ్యాఘ్రశ్శశాస
పృథివీమిమామ్ । నాధ్యగచ్ఛద్విశిష్టం వా తుల్యం వా శత్రుమాత్మనః ॥ ౨౧ ॥ మిత్రవా
న్నతసామంతః ప్రతాపహతకంటకః । స శశాస జగద్రాజా దివం దేవపతిర్యథా ॥ ౨౨ ॥

తైర్మంత్రిభిర్మంత్రహితే నివిష్టైర్వృతోనురక్తైః కుశలైస్సమర్థైః। సపార్థివో దీప్తిమవాప యుక్తస్తేజోమయైర్గోభిరివోదితోర్కః॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండేసప్తమస్సర్గః.

తస్యత్వేవంప్రభావస్య ధర్మజ్ఞస్యమహాత్మనః। సుతార్థంతప్యమానస్య నాసీద్వంశకరస్సుతః॥ ౧ ॥ చింతయానస్యతస్యైవం బుద్ధిరాసీన్మహాత్మనః। సుతార్థంహయమేధేనకిమర్థంనయజామ్యహమ్॥ ౨ ॥ సనిశ్చితాంమతింకృత్వాయష్టవ్యమితిబుద్ధిమాన్। మంత్రిభిస్సహధర్మాత్మా సర్వైరేవకృతాత్మభిః॥ ౩ ॥ తతోబ్రవీదిదంరాజాసుమంత్రంమంత్రిసత్తమమ్। శీఘ్రమానయమేసర్వాన్గురూంస్తాన్సపురోహితాన్॥ ౪ ॥ తతస్సుమంత్రస్త్వరితం గత్వాత్వరితవిక్రమః। సమానయత్సతాన్సర్వాన్ సమస్తాన్వేదపారగాన్ ॥ ౫ ॥ సుయజ్ఞంవామదేవంచ జాబాలిమథకాశ్యపమ్। పురోహితంవసిష్ఠంచయేచాన్యేద్విజసత్తమాః॥ ౬ ॥ తాన్పూజయిత్వాధర్మాత్మా రాజాదశరథస్తదా। ఇదంధర్మార్థసహితంశ్లక్ష్ణంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౭ ॥ మమలాలప్యమానస్యపుత్రార్థంనాస్తివైసుఖమ్। తదర్థంహయమేధేనయక్ష్యామీతిమతిర్మమ॥ ౮ ॥ తదహంయష్టుమిచ్ఛామిశాస్త్రదృష్టేనకర్మణా। కథంప్రాప్స్యామ్యహంకామం బుద్ధిరత్రవిచార్యతామ్॥ ౯ ॥ తతస్సాధ్వితితద్వాక్యంబ్రాహ్మణాఃప్రత్యపూజయన్। వసిష్ఠప్రముఖాస్సర్వేపార్థివస్యముఖేరితమ్॥ ౧౦ ॥ ఊచుశ్చపరమప్రీతాస్సర్వేదశరథంవచః। సంభారాస్సంభ్రియంతాంతేతురగశ్చవిముచ్యతామ్॥ ౧౧ ॥ సరయ్వాశ్చోత్తరేతీరేయజ్ఞభూమిర్విధీయతామ్। సర్వథాప్రాప్స్యసేపుత్రానభిప్రేతాంశ్చపార్థివ॥ ౧౨ ॥ యస్యతేధార్మికీబుద్ధిరియంపుత్రార్థమాగతా। తతఃప్రీతోభవద్రాజాశ్రుత్వాతద్ద్విజభాషితమ్॥ ౧౩ ॥ అమాత్యాంశ్చాబ్రవీద్రాజాహర్షపర్యాకులేక్షణః। సంభారాస్సంభ్రియంతాంమేగురూణాంవచనాదిహ ॥ ౧౪ ॥ సమర్థాధిష్ఠితశ్చాశ్వస్సోపాధ్యాయోవిముచ్యతామ్। సరయ్వాశ్చోత్తరేతీరేయజ్ఞభూమిర్విధీయతామ్ ॥ ౧౫ ॥ శాంతయశ్చాభివర్ధంతాంయథాకల్పంయథావిధి। శక్యఃప్రాప్తుమయంయజ్ఞస్సర్వేణాపిమహీక్షితా॥ ౧౬ ॥ నాపరాధోభవేత్కష్టోయద్యస్మిన్క్రతుసత్తమే। ఛిద్రంహిమృగయంతేత్రవిద్వాంసోబ్రహ్మరాక్షసాః॥ ౧౭ ॥ నిహతస్యచయజ్ఞస్యసద్యఃకర్తావినశ్యతి। తద్యథావిధిపూర్వంమేక్రతురేషసమాప్యతే॥ ౧౮ ॥ తథావిధానంక్రియతాంసమర్థాఃకరణేష్విహ । తథేతిచాబ్రువన్సర్వే మంత్రిణఃప్రత్యపూజయన్ ॥ ౧౯ ॥ పార్థివేంద్రస్యతద్వాక్యంయథాజ్ఞప్తంనిశమ్యతే। తథాద్విజాస్తేధర్మజ్ఞావర్ధయంతోనృపోత్తమమ్॥ ౨౦ ॥ అనుజ్ఞాతాస్తతస్సర్వేపునర్జగ్ముర్యథాగతమ్। విసర్జయిత్వాతాన్విప్రాన్సచివానిదమబ్రవీత్ ॥ ౨౧ ॥ ఋత్విగ్భిరుపదిష్టోయంయథావత్క్రతురాప్యతామ్। తావద్యూయంచభవథసమర్థాఃకరణేష్విహ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యుక్త్వానృపశార్దూలస్సచివాన్సముపస్థితాన్ । విసర్జయిత్వాస్వంవేశ్మప్రవివేశమహామతిః॥ ౨౩ ॥ తతస్సగత్వాతాఃపత్నీర్నరేంద్రోహృదయప్రియాః। ఉవాచదీక్షాంవిశతయక్ష్యేహంసుతకారణాత్॥ ౨౪ ॥ తాసాంతేనాతికాంతేన వచనేనసువర్చసామ్। ముఖపద్మాన్యశోభంత పద్మానీవహిమాత్యయే॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండేష్టమస్సర్గః.

ఏతచ్ఛ్రుత్వా రహస్సూతో రాజానమిదమబ్రవీత్ । ఋత్విగ్భిరుపదిష్టోయం పురావృత్తో మయా శ్రుతః ॥ ౧ ॥ సనత్కుమారో భగవాన్పూర్వం కథితవాన్కథామ్। ఋషీణాం సన్నిధౌ రాజన్ తవ పుత్రాగమం ప్రతి॥ ౨॥ కాశ్యపస్య తు పుత్రోస్తి విభండక ఇతి శ్రుతః। ఋశ్యశృంగ ఇతి ఖ్యాతస్తస్య పుత్రో భవిష్యతి ॥ ౩ ॥ స వనే నిత్యసంవృద్ధో మునిర్వనచరస్సదా । నాన్యం జానాతి విప్రేంద్రో నిత్యం పిత్రనువర్తనాత్ ॥ ౪ ॥ ద్వైవిధ్యం బ్రహ్మచర్యస్య భవిష్యతి మహాత్మనః । లోకేషు ప్రథితం రాజన్విప్రైశ్చ కథితం సదా॥ ౫ ॥ తస్యైవం వర్తమానస్య కాలస్సమభివర్తత । అగ్నిం శుశ్రూషమాణస్య పితరం చ యశస్వినమ్॥ ౬ ॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు రోమపాదః ప్రతాపవాన్ । అంగేషు ప్రథితో రాజా భవిష్యతి మహాబలః॥ ౭ ॥ తస్య వ్యతిక్రమాద్రాజ్ఞో భవిష్యతి సుదారుణా । అనావృష్టిస్సుఘోరా వై సర్వభూతభయావహా ॥ ౮ ॥ అనావృష్ట్యాం తు వృత్తాయాం రాజా దుఃఖసమన్వితః । బ్రాహ్మణాన్ శ్రుతవృద్ధాంశ్చ సమానీయ ప్రవక్ష్యతి॥ ౯ ॥ భవంతశ్శ్రుతధర్మాణో లోకచారిత్రవేదినః । సమాదిశంతు నియమం ప్రాయశ్చిత్తం యథా భవేత్ ॥ ౧౦ ॥ వక్ష్యంతి తే మహీపాలం బ్రాహ్మణా వేదపారగాః । విభండకసుతం రాజన్ సర్వోపాయైరిహానయ॥ ౧౧ ॥ ఆనీయ చ మహీపాల ఋశ్యశృంగం పురస్కృతమ్ । ప్రయచ్ఛ కన్యాం శాంతాం వై విధినా సుసమాహితః॥ ౧౨॥ తేషాం తు వచనం శ్రుత్వా రాజా చింతాం ప్రపత్స్యతే । కేనోపాయేన వై శక్య ఇహానేతుం స వీర్యవాన్॥ ౧౩ ॥ తతో రాజా వినిశ్చిత్య సహ మంత్రిభిరాత్మవాన్ । పురోహితమమాత్యాంశ్చ తతః ప్రేష్యతి సత్కృతాన్॥ ౧౪ ॥ తే తు రాజ్ఞో వచశ్శ్రుత్వా వ్యథితా వినతాననాః॥ న గచ్ఛేమ ఋషేర్భీతా అనునేష్యంతి తం నృపం ॥ ౧౫ ॥ వక్ష్యంతి చింతయిత్వా తే తస్యోపాయాంశ్చ తత్క్షమాన్ । ఆనేష్యామో వయం విప్రం న చ దోషో భవిష్యతి॥ ౧౬ ॥ ఏవమంగాధిపేనైవ గణికాభిః ఋషేస్సుతః । ఆనీతోవర్షయద్దేవః శాంతా చాస్మై ప్రదీయతే॥ ౧౭ ॥ ఋశ్యశృంగస్తు జామాతా పుత్రాంస్తవ విధాస్యతి । సనత్కుమారకథితమేతావద్వ్యాహృతం మయా॥ ౧౮ ॥ అథ హృష్టో దశరథస్సుమంత్రం ప్రత్యభాషత । యథర్శ్యశృంగస్త్వానీతో విస్తరేణ త్వయోచ్యతామ్ ॥ ౧౯ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే నవమస్సర్గః.

సుమంత్రశ్చోదితో రాజ్ఞా ప్రోవాచేదం వచస్తదా । యథర్శ్యశృంగస్త్వానీతో యేనోపాయేన మంత్రిభిః॥ ౧ ॥ తన్మే నిగదతస్సర్వం విస్తరేణ శృణుష్వ హ । రోమపాదమువాచేదం సహామాత్యః పురోహితః॥ ౨ ॥ ఉపాయో నిరపాయోయమస్మాభిరభిచింతితః । ఋశ్యశృంగో వనచరస్తపస్స్వాధ్యాయనే రతః॥ ౩ ॥ అనభిజ్ఞస్స నారీణాం విషయాణాం సుఖస్య చ । ఇంద్రియార్థైరభిమతైర్నరచిత్తప్రమాథిభిః॥ ౪ ॥ పురమానాయయిష్యామః క్షిప్రం చాధ్యవసీయతామ్। గణికాస్తత్ర గచ్ఛంతు రూపవత్యస్స్వలంకృతాః॥ ౫ ॥ ప్రలోభ్య వివిధోపాయైరానేష్యంతీహ సత్కృతాః । శ్రుత్వా తథేతి రాజా చ ప్రత్యువాచ పురోహితమ్ ॥ ౬ ॥ పురోహితో మంత్రిణశ్చ తథా చక్రుశ్చ తే తదా । వారముఖ్యాశ్చ తచ్ఛ్రుత్వా వనం ప్రవివిశుర్మహత్ ॥ ౭॥ ఆశ్రమస్యావిదూరేస్మిన్యత్నం కుర్వంతి దర్శనే । ఋషిపుత్రస్య ధీరస్య నిత్యమాశ్రమవాసినః ॥ ౮ ॥ పితుస్స నిత్యసంతుష్టో నాతిచక్రామ చాశ్రమాత్ । న తేన జన్మప్రభృతి దృష్టపూర్వం తపస్వినా ॥ ౯ ॥ స్త్రీ వా పుమాన్వా యచ్చాన్యత్సర్వం నగరరాష్ట్రజం । తతః కదాచిత్తం దేశమాజగా

మయదృచ్ఛయా ॥ ౧౦ ॥ విభండకసుతస్తత్ర తాశ్చాపశ్యత్స వరాంగనాః । తాశ్చిత్రవేషాః ప్రమదా గాయంత్యో మధురస్వరాః ॥ ౧౧ ॥ ఋషిపుత్రముపాగమ్య సర్వా వచనమబ్రువన్ । కస్త్వం కిం వర్తసే బ్రహ్మన్ జ్ఞాతుమిచ్ఛామహే వయమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఏకస్త్వం విజనే ఘోరే వనే చరసి శంస నః । అదృష్టరూపాస్తాస్తేన కామ్యరూపా వనే స్త్రియః ॥ ౧౩ ॥ హార్దాత్తస్య మతిర్జాతా హ్యాఖ్యాతుం పితరం స్వకమ్ । పితా విభండకోఽస్మాకం తస్యాహం సుత ఔరసః ॥ ౧౪ ॥ ఋశ్యశృంగ ఇతి ఖ్యాతం నామ కర్మ చ మే భువి । ఇహాశ్రమపదోఽస్మాకం సమీపే శుభదర్శనాః ॥ ౧౫ ॥ కరిష్యే వోఽత్ర పూజాం వై సర్వేషాం విధిపూర్వకమ్ । ఋషిపుత్రవచః శ్రుత్వా సర్వాసాం మతిరాస వై ॥ ౧౬ ॥ తదాశ్రమపదం ద్రష్టుం జగ్ముస్సర్వాశ్చ తేన తాః । ఆగతానాం తతః పూజామృషిపుత్రశ్చకార హ ॥ ౧౭ ॥ ఇదమర్ఘ్యమిదం పాద్యమిదం మూలఫలం చ నః । ప్రతిగృహ్య చ తాం పూజాం సర్వా ఏవ సముత్సుకాః ॥ ౧౮ ॥ ఋషేర్భీతాశ్చ శీఘ్రం తు గమనాయ మతిం దధుః । అస్మాకమపి ముఖ్యాని ఫలానీమాని వై ద్విజ ॥ ౧౯ ॥ గృహాణ ప్రతి భద్రం తే భక్షయస్వ చ మా చిరమ్ । తతస్తాస్తం సమాలింగ్య సర్వా హర్షసమన్వితాః ॥ ౨౦ ॥ మోదకాన్ ప్రదదుస్తస్మై భక్ష్యాంశ్చ వివిధాన్ బహూన్ । తాని చాస్వాద్య తేజస్వీ ఫలానీతి స్మ మన్యతే ॥ ౨౧ ॥ అనాస్వాదితపూర్వాణి వనే నిత్యనివాసినా । ఆపృచ్ఛ్య చ తదా విప్రం వ్రతచర్యాం నివేద్య చ ॥ ౨౨ ॥ గచ్ఛంతి స్మాపదేశాత్తా భీతాస్తస్య పితుః స్త్రియః । గతాసు తాసు సర్వాసు కాశ్యపస్యాత్మజో ద్విజః ॥ ౨౩ ॥ అస్వస్థహృదయశ్చాసీద్దుఃఖాత్సంపరివర్తతే । తతోఽపరేద్యుస్తం దేశమాజగామ స వీర్యవాన్ ॥ ౨౪ ॥ మనోజ్ఞా యత్ర తా దృష్టా వారముఖ్యాస్స్వలంకృతాః । దృష్ట్వైవ తాస్తదా విప్రమాయాంతం హృష్టమానసాః ॥ ౨౫ ॥ ఉపసృత్య తతస్సర్వాస్తాస్తమూచురిదం వచః । ఏహ్యాశ్రమపదం సౌమ్య హ్యస్మాకమితి చాబ్రువన్ ॥ ౨౬ ॥ తత్రాప్యేష విధిః శ్రీమాన్ విశేషేణ భవిష్యతి । శ్రుత్వా తు వచనం తాసాం సర్వాసాం హృదయంగమమ్ ॥ ౨౭ ॥ గమనాయ మతిం చక్రే తం చ నిన్యుస్తదా స్త్రియః । తత్ర చానీయమానే తు విప్రే తస్మిన్ మహాత్మని ॥ ౨౮ ॥ వవర్ష సహసా దేవో జగత్ప్రహ్లాదయంస్తదా । వర్షేణైవాగతం విప్రం విషయం స్వం నరాధిపః ॥ ౨౯ ॥ ప్రత్యుద్గమ్య మునిం ప్రహ్వశ్శిరసా చ మహీం గతః । అర్ఘ్యం చ ప్రదదౌ తస్మై న్యాయతస్సుసమాహితః ॥ ౩౦ ॥ వవ్రే ప్రసాదం విప్రేంద్రాన్మా విప్రం మన్యురావిశేత్ । అంతఃపురం ప్రవేశ్యాస్మై కన్యాం దత్త్వా యథావిధి ॥ ౩౧ ॥ శాంతాం శాంతేన మనసా రాజా హర్షమవాప సః । ఏవం స న్యవసత్తత్ర సర్వకామైస్సుపూజితః ॥ ౩౨ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే దశమస్సర్గః

భూయ ఏవ హి రాజేంద్ర శృణు మే వచనం హితమ్ । యథా స దేవప్రవరః కథాయామేవమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ఇక్ష్వాకూణాం కులే జాతో భవిష్యతి సుధార్మికః । నామ్నా దశరథో నామ శ్రీమాన్ సత్యప్రతిశ్రవః ॥ ౨ ॥ అంగరాజేన సఖ్యం చ తస్య రాజ్ఞో భవిష్యతి । కన్యా చాస్య మహాభాగా శాంతా నామ భవిష్యతి ॥ ౩ ॥ పుత్రస్త్వంగాధిరాజస్య రోమపాద ఇతి శ్రుతః । తం స రాజా దశరథో గమిష్యతి మహాయశాః ॥ ౪ ॥ అనపత్యోఽస్మి ధర్మాత్మన్ శాంతాభర్తా మమ క్రతుమ్ । ఆహరేత త్వయాఽఽజ్ఞప్తస్సంతానార్థం కులస్య చ ॥ ౫ ॥ శ్రుత్వా రాజ్ఞోఽథ తద్వాక్యం మనసా స విచింత్య చ । ప్రదాస్యతే పుత్రవంతం శాంతాభర్తారమాత్మవాన్ ॥ ౬ ॥ ప్రతిగృహ్య చ తం విప్రం స రాజా విగతజ్వరః

ఆహరిష్యతితంయజ్ఞం ప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా॥ ౭ ॥ తంతురాజా దశరథో యశస్కామః
కృతాంజలిః। ఋశ్యశృంగం ద్విజశ్రేష్ఠం వరయిష్యతి ధర్మవిత్॥ ౮ ॥ యజ్ఞార్థం ప్ర
సవార్థం చ స్వర్గార్థం చ నరేశ్వరః। లభతే చ స తం కామం ద్విజముఖ్యాద్విశాంప
తిః॥ ౯॥ పుత్రాశ్చాస్య భవిష్యంతి చత్వారోఽమితవిక్రమాః। వంశప్రతిష్ఠానకరాస్సర్వ
లోకేషు విశ్రుతాః ॥ ౧౦ ॥ ఏవం స దేవప్రవరః పూర్వం కథితవాన్ కథామ్। సనత్కుమారో
భగవాన్ పురా దేవయుగే ప్రభుః॥ ౧౧ ॥ స త్వం పురుషశార్దూల తమానయ సుస
త్కృతమ్। స్వయమేవ మహారాజ గత్వా సబలవాహనః॥ ౧౨ ॥ అనుమాన్య వసిష్ఠంచ
సూతవాక్యం నిశమ్యచ। వసిష్ఠేనాభ్యనుజ్ఞాతో రాజా సంపూర్ణమానసః॥ ౧౩॥ సాం
తఃపురస్సహామాత్యః ప్రయయౌ యత్ర సద్విజః। వనాని సరితశ్చైవ వ్యతిక్రమ్య శనైశ్శ
నైః॥ ౧౪ ॥ అభిచక్రామ తం దేశం యత్ర వై మునిపుంగవః। ఆసాద్య తం ద్విజశ్రేష్ఠం
రోమపాదసమీపగమ్॥ ౧౫ ॥ ఋషిపుత్రం దదర్శాదౌ దీప్యమానమివానలమ్। తతో
రాజా యథాన్యాయం పూజాం చక్రే విశేషతః ॥ ౧౬ ॥ సఖిత్వాత్తస్య వై రాజ్ఞః ప్రహృ
ష్టేనాంతరాత్మనా। రోమపాదేన చాఖ్యాతమృషిపుత్రాయ ధీమతే ॥ ౧౭ ॥ సఖ్యం సం
బంధకం చైవ తదా తం ప్రత్యపూజయత్। ఏవం సుసత్కృతస్తేన సహోషిత్వా నరర్ష
భః ॥ ౧౮ ॥ సప్తాష్టదివసాన్ రాజా రాజానమిదమబ్రవీత్। శాంతా తవ సుతా రా
జన్ సహ భర్త్రా విశాంపతే ॥ ౧౯ ॥ మదీయం నగరం యాతు కార్యం హి మహదుద్యత
మ్। తథేతి రాజా సంశ్రుత్య గమనం తస్య ధీమతః॥ ౨౦ ॥ ఉవాచ వచనం విప్రం గచ్ఛ
త్వం సహ భార్యయా। ఋషిపుత్రః ప్రతిశ్రుత్య తథేత్యాహ నృపం తదా ॥ ౨౧ ॥ స
నృపేణాభ్యనుజ్ఞాతః ప్రయయౌ సహ భార్యయా। తావన్యోన్యాంజలిం కృత్వా స్నే
హాత్సంశ్లిష్య చోరసా॥ ౨౨ ॥ ననందతుర్దశరథో రోమపాదశ్చ వీర్యవాన్। తతస్సు
హృదమాపృచ్ఛ్య ప్రస్థితో రఘునందనః ॥ ౨౩ ॥ పౌరేభ్యః ప్రేషయామాస దూతా
న్వై శీఘ్రగామినః। క్రియతాం నగరం సర్వం క్షిప్రమేవ స్వలంకృతమ్ ॥ ౨౪॥ ధూపి
తం సిక్తసంమృష్టం పతాకాభిరలంకృతమ్। తతః ప్రహృష్టాః పౌరాస్తే శ్రుత్వా రా
జానమాగతమ్॥ ౨౫ ॥ తథా ప్రచక్రుస్తత్సర్వం రాజ్ఞా యత్ప్రేషితం తదా। తతస్స్వ
లంకృతం రాజా నగరం ప్రవివేశ హ ॥ ౨౬ ॥ శంఖదుందుభినిర్ఘోషైః పురస్కృ
త్య ద్విజర్షభమ్। తతః ప్రముదితాస్సర్వే దృష్ట్వా తం నాగరా ద్విజమ్ ॥ ౨౭ ॥ ప్రవే
శ్యమానం సత్కృత్య నరేంద్రేణేంద్రకర్మణా। అంతఃపురం ప్రవేశ్యైనం పూజాం కృ
త్వా చ శాస్త్రతః ॥ ౨౮ ॥ కృతకృత్యం తదాత్మానం మేనే తస్యోపవాహనాత్। అంతః
పురస్త్రియస్సర్వాశ్శాంతాం దృష్ట్వా తథాగతామ్ ॥ ౨౯ ॥ సహ భర్త్రా విశాలా
క్షీం ప్రీత్యానందముపాగమన్। పూజ్యమానా చ తాభిస్సా రాజ్ఞా చైవ విశేషతః॥ ౩౦ ॥
ఉవాస తత్ర సుఖితా కంచిత్కాలం సహ ద్విజా ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే ఏకాదశస్స
ర్గః.

తతః కాలే బహుతిథే కస్మింశ్చిత్సుమనోహరే। వసంతే సమనుప్రాప్తే రాజ్ఞో య
ష్టుం మనోఽభవత్॥ ౧ ॥ తతః ప్రసాద్య శిరసా తం విప్రం దేవవర్ణినమ్। యజ్ఞాయ వ
రయామాస సంతానార్థం కులస్య వై ॥ ౨ ॥ తథేతి చ స రాజానమువాచ చ సుసత్కృ
తః। సంభారాస్సంభ్రియంతాం తే తురగశ్చ విముచ్యతామ్ ॥ ౩ ॥ తతో రాజాబ్రవీద్వా
క్యం సుమంత్రం మంత్రిసత్తమమ్। సుమంత్ర ఆహ్వయ క్షిప్రం ఋత్విజో బ్రహ్మ

వాదినః ॥ ౪ ॥ సుయజ్ఞం వామదేవం చ జాబాలిమథ కాశ్యపమ్ । పురోహితం వసిష్ఠం చ
యే చాన్యే ద్విజసత్తమాః ॥ ౫ ॥ తతస్సుమన్త్రస్త్వరితం గత్వా త్వరితవిక్రమః । స
మానయత్స తాన్విప్రాన్సమస్తాన్వేదపారగాన్ ॥ ౬ ॥ తాన్పూజయిత్వా ధర్మా
త్మా రాజా దశరథస్తదా । ధర్మార్థసహితం యుక్తం శ్లక్ష్ణం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౭ ॥ మ
మ లాలప్యమానస్య పుత్రార్థం నాస్తి వై సుఖమ్ । తదర్థం హయమేధేన యక్ష్యామీతి
మతిర్మమ ॥ ౮ ॥ తదహం యష్టుమిచ్ఛామి శాస్త్రదృష్టేన కర్మణా । ఋషిపుత్రప్ర
భావేన కామాన్ప్రాప్స్యామి చాప్యహమ్ ॥ ౯ ॥ తతస్సాధ్వితి తద్వాక్యం బ్రాహ్మ
ణాః ప్రత్యపూజయన్ । వసిష్ఠప్రముఖాస్సర్వే పార్థివస్య ముఖాచ్చ్యుతమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఋష్య
శృఙ్గపురోగాశ్చ ప్రత్యూచుర్నృపతిం తదా । సంభారాస్సంభ్రియన్తాం తే తురగశ్చ వి
ముచ్యతామ్ ॥ ౧౧ ॥ సర్వథా ప్రాప్స్యసే పుత్రాంశ్చతురోఽమితవిక్రమాన్ । యస్య
తే ధార్మికీ బుద్ధిరియం పుత్రార్థమాగతా ॥ ౧౨ ॥ తతః ప్రీతోఽభవద్రాజా శ్రుత్వా త
ద్ద్విజభాషితమ్ । అమాత్యాంశ్చాబ్రవీద్రాజా హర్షేణేదం శుభాక్షరమ్ ॥ ౧౩ ॥
సంభారాస్సంభ్రియన్తాం మే గురూణాం వచనాదిహ । సమర్థాధిష్ఠితశ్చాశ్వస్సోపా
ధ్యాయో విముచ్యతామ్ ॥ ౧౪ ॥ సరయ్వాశ్చోత్తరే తీరే యజ్ఞభూమిర్విధీయతామ్ ।
శాన్తయశ్చ ప్రవర్తన్తాం యథాకల్పం యథావిధి ॥ ౧౫ ॥ శక్యః ప్రాప్తుమయం య
జ్ఞస్సర్వేణాపి మహీక్షితా । నాపరాధో భవేత్కష్టో యద్యస్మిన్క్రతుసత్తమే ॥ ౧౬ ॥ ఛి
ద్రం హి మృగయన్తే త్ర విద్వాంసో బ్రహ్మరాక్షసాః । నిహతస్య చ యజ్ఞస్య సద్యః కర్తా వి
నశ్యతి ॥ ౧౭ ॥ తద్యథా విధిపూర్వం మే క్రతురేష సమాప్యతే । తథా విధానం క్రియ
తాం సమర్థాః కరణేష్విహ ॥ ౧౮ ॥ తథేతి చ తతస్సర్వే మన్త్రిణః ప్రత్యపూజయన్ ।
పార్థివేన్ద్రస్య తద్వాక్యం యథాజ్ఞప్తమకుర్వత ॥ ౧౯ ॥ తతో ద్విజాస్తే ధర్మజ్ఞమస్తు
వన్పార్థివర్షభమ్ । అనుజ్ఞాతాస్తతస్సర్వే పునర్జగ్ముర్యథాగతమ్ ॥ ౨౦ ॥ గతా
నాం తు ద్విజాతీనాం మన్త్రిణస్తాన్నరాధిపః । విసర్జయిత్వా స్వం వేశ్మ ప్రవివేశ మహా
ద్యుతిః ॥ ౨౧ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే ద్వాదశస్సర్గః.

పునః ప్రాప్తే వసన్తే తు పూర్ణస్సంవత్సరోఽభవత్ । ప్రసవార్థం గతో యష్టుం
హయమేధేన వీర్యవాన్ ॥ ౧ ॥ అభివాద్య వసిష్ఠం చ న్యాయతః ప్రతిపూజ్య చ । అబ్రవీత్ప్ర
శ్రితం వాక్యం ప్రసవార్థం ద్విజోత్తమమ్ ॥ ౨ ॥ యజ్ఞో మే క్రియతాం బ్రహ్మన్యథో
క్తం మునిపుఙ్గవ । యథా న విఘ్నః క్రియతే యజ్ఞాఙ్గేషు విధీయతామ్ ॥ ౩ ॥ భవాన్స్ని
గ్ధస్సుహృన్మహ్యం గురుశ్చ పరమో భవాన్ । వోఢవ్యో భవతా చైవ భారో యజ్ఞస్య చో
ద్యతః ॥ ౪ ॥ తథేతి చ స రాజానమబ్రవీద్ద్విజసత్తమః । కరిష్యే సర్వమేవైతద్భవతా య
త్సమర్థితమ్ ॥ ౫ ॥ తతోఽబ్రవీద్ద్విజాన్వృద్ధాన్యజ్ఞకర్మసు నిష్ఠితాన్ । స్థాపత్యే నిష్ఠి
తాంశ్చైవ వృద్ధాన్పరమధార్మికాన్ ॥ ౬ ॥ కర్మాన్తికాన్శిల్పకరాన్వర్ధకీన్ఖన
కానపి । గణకాన్శిల్పినశ్చైవ తథైవ నటనర్తకాన్ ॥ ౭ ॥ తథా శుచీన్శాస్త్రవిదః
పురుషాన్సుబహుశ్రుతాన్ । యజ్ఞకర్మ సమీహన్తాం భవన్తో రాజశాసనాత్ ॥ ౮ ॥
ఇష్టకా బహుసాహస్రాశ్శీఘ్రమానీయతామితి । ఔపకార్యాః క్రియన్తాం చ రాజ్ఞాం
బహుగుణాన్వితాః ॥ ౯ ॥ బ్రాహ్మణావసథాశ్చైవ కర్తవ్యాశ్శతశశ్శుభాః । భక్ష్యా
న్నపానైర్బహుభిస్సముపేతాస్సునిష్ఠితాః ॥ ౧౦ ॥ తథా పౌరజనస్యాపి కర్తవ్యా బహు
విస్తరాః । ఆవాసా బహుభక్ష్యా వై సర్వకామైరుపస్థితాః ॥ ౧౧ ॥ తథా జానపదస్యాపి
జనస్య బహుశోభనమ్ । దాతవ్యమన్నం విధివత్సత్కృత్య న తు లీలయా ॥ ౧౨ ॥ సర్వే వ

ణాఁయథాపూజాం ప్రాప్నువంతిసుసత్కృతాః । నచావజ్ఞాప్రయోక్తవ్యా కామక్రో
ధవశాదపి ॥ ౧౩ ॥ యజ్ఞకర్మసుయేవ్యగ్రాః పురుషాశ్శిల్పినస్తథా । తేషామపి విశేషే
ణ పూజాకార్యాయథాక్రమమ్ ॥ ౧౪ ॥ తేచస్యుస్సంభృతాస్సర్వే వసుభిర్భోజనేన
చ । యథాసర్వంసువిహితం నకించిత్పరిహీయతే ॥ ౧౫ ॥ తథాభవంతః కుర్వంతు ప్రీతి
స్నిగ్ధేనచేతసా । తతస్సర్వేసమాగమ్యవసిష్ఠమిదమబ్రువన్ ॥ ౧౬ ॥ యథోక్తంయత్సువి
హితం నకించిత్పరిహీయతే । యథోక్తంతత్కరిష్యామో నకించిత్పరిహాస్యతే ॥ ౧౭ ॥ త
తస్సుమంత్రమానీయవసిష్ఠోవాక్యమబ్రవీత్ । నిమంత్రయస్వనృపతీన్ పృథివ్యాం యే
చధార్మికాః ॥ ౧౮ ॥ బ్రాహ్మణాన్ క్షత్రియాన్ వైశ్యాన్ శూద్రాంశ్చైవ సహ
స్రశః । సమానయస్వసత్కృత్య సర్వదేశేషుమానవాన్ ॥ ౧౯ ॥ మిథిలాధిపతింశూరం
జనకంసత్యవిక్రమమ్ । నిష్ఠితంసర్వశాస్త్రేషు తథావేదేషునిష్ఠితమ్ ॥ ౨౦ ॥ తమాన
యమహాభాగంస్వయమేవసుసత్కృతమ్ । పూర్వసంబంధినంజ్ఞాత్వా తతఃపూర్వంబ్ర
వీమి తే ॥ ౨౧ ॥ తథాకాశీపతింస్నిగ్ధంసతతంప్రియవాదినమ్ । వయస్యంరాజసింహ
స్య స్వయమేవానయస్వహ ॥ ౨౨ ॥ తథాకేకయరాజానం వృద్ధం పరమధార్మికమ్ ।
శ్వశురంరాజసింహస్యసపుత్రంత్వమిహానయ ॥ ౨౩ ॥ అంగేశ్వరంమహాభాగం రోమ
పాదంసుసత్కృతమ్ । వయస్యంరాజసింహస్య తమానయయశస్వినమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రా
చీనాన్ సింధుసౌవీరాన్ సౌరాష్ట్రేయాంశ్చపార్థివాన్ । దాక్షిణాత్యాన్నరేంద్రాం
శ్చసమస్తానానయస్వహ ॥ ౨౫ ॥ సంతిస్నిగ్ధాశ్చయేచాన్యే రాజానఃపృథివీతలే । తా
నానయతథాక్షిప్రంసానుగాన్ సహబాంధవాన్ ॥ ౨౬ ॥ వసిష్ఠవాక్యంతచ్ఛ్రుత్వా
సుమంత్రస్త్వరితస్తదా । వ్యాదిశత్పురుషాన్ తత్ర రాజ్ఞామానయనేశుభాన్ ॥ ౨౭ ॥
స్వయమేవహిధర్మాత్మా ప్రయయౌమునిశాసనాత్ । సుమంత్రస్త్వరితోభూత్వాసమా
నేతుంమహీక్షితః ॥ ౨౮ ॥ తేచకర్మాంతికాస్సర్వే వసిష్ఠాయచధీమతే । సర్వంనివేద
యంతిస్మయజ్ఞేయదుపకల్పితమ్ ॥ ౨౯ ॥ తతః ప్రీతోద్విజశ్రేష్ఠస్తాన్ సర్వానిదమబ్రవీ
త్ । అవజ్ఞయానదాతవ్యం కస్యచిల్లీలయాపివా ॥ ౩౦ ॥ అవజ్ఞయాకృతంహన్యాద్దాతారం
నాత్ర సంశయః । తతః కైశ్చిదహోరాత్రైరుపయాతామహీక్షితః ॥ ౩౧ ॥ బహూ
నిరత్నాన్యాదాయరాజ్ఞోదశరథస్య వై । తతోవసిష్ఠస్సుప్రీతోరాజానమిదమబ్రవీత్ ॥
౩౨ ॥ ఉపయాతానరవ్యాఘ్ర రాజానస్తవశాసనాత్ । మయాపిసత్కృతాస్సర్వే య
థార్హంరాజసత్తమాః ॥ ౩౩ ॥ యజ్ఞీయంచకృతంరాజన్ పురుషైస్సుసమాహితైః । ని
ర్యాతుచభవాన్ యష్టుం యజ్ఞాయతనమంతికాత్ ॥ ౩౪ ॥ సర్వకామైరుపహృతైరుపే
తం వైసమంతతః । ద్రష్టుమర్హసిరాజేంద్ర మనసేవవినిర్మితమ్ ॥ ౩౫ ॥ తథావసిష్ఠవ
చనాదృశ్యశృంగస్యచోభయోః । శుభేదివసనక్షత్రే నిర్యాతోజగతీపతిః ॥ ౩౬ ॥ తతోవ
సిష్ఠప్రముఖాస్సర్వ ఏవద్విజోత్తమాః । ఋశ్యశృంగంపురస్కృత్య యజ్ఞకర్మారభంస్త
దా ॥ ౩౭ ॥ యజ్ఞవాటగతాస్సర్వే యథాశాస్త్రంయథావిధి ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాం
డే త్రయోదశస్సర్గః.

అథసంవత్సరేపూర్ణే తస్మిన్ ప్రాప్తే తురంగమే । సరయ్వాశ్చోత్తరేతీరే రా
జ్ఞోయజ్ఞోభ్యవర్తత ॥ ౧ ॥ ఋశ్యశృంగంపురస్కృత్యకర్మచక్రుర్ద్విజర్షభాః । అశ్వ
మేధేమహాయజ్ఞే రాజ్ఞోస్యసుమహాత్మనః ॥ ౨ ॥ కర్మకుర్వంతివిధివద్యాజకా వేదపార
గాః । యథావిధియథాన్యాయంపరిక్రామంతిశాస్త్రతః ॥ ౩ ॥ ప్రవర్గ్యంశాస్త్రతః

కృత్వాతథైవోపసదంద్విజాః । చక్రుశ్చవిధివత్సర్వమధికంకర్మశాస్త్రతః॥ ౪ ॥ అభి
పూజ్యతతో హృష్టాస్సర్వేచక్రుర్యథావిధి। ప్రాతస్సవనపూర్వాణికర్మాణి మునిపుంగ
వాః ॥ ౫ ॥ ఐంద్రశ్చవిధివద్దత్తోరాజాచాభిష్టుతోఽనఘః । మాధ్యందినంచసవనం ప్రా
వర్తతయథాక్రమమ్॥ ౬॥ తృతీయసవనంచైవరాజ్ఞోఽస్యసుమహాత్మనః । చక్రుస్తేశా
స్త్రతోదృష్ట్వాతథా బ్రాహ్మణపుంగవాః॥ ౭ ॥ నచాహుతమభూత్తత్రస్ఖలితంవాపికిం
చన । దృశ్యతేబ్రహ్మవత్సర్వం క్షేమయుక్తంహిచక్రిరే॥ ౮ ॥ నతేష్వహస్సు శ్రాం
తో వాక్షుధితో వాపిదృశ్యతే । నావిద్వాన్ బ్రాహ్మణస్తత్ర నాశతానుచరస్తథా॥ ౯॥
బ్రాహ్మణాభుంజతేనిత్యం నాథవంతశ్చభుంజతే । తాపసాభుంజతేచాపి శ్రమణాభుంజ
తేతథా॥ ౧౦ ॥ వృద్ధాశ్చవ్యాధితాశ్చైవ స్త్రియోబాలాస్తథైవచ।అనిశంభుంజమా
నానాంతృప్తిరుపలభ్యతే॥ ౧౧ ॥ దీయతాం దీయతామన్నం వాసాంసి వివిధానిచ।
ఇతిసంచోదితాస్తత్రతథాచక్రురనేకశః॥ ౧౨ ॥ అన్నకూటాశ్చబహవోదృశ్యంతేప
ర్వతోపమాః । దివసేదివసేతత్రసిద్ధస్యవిధివత్తదా॥ ౧౩ ॥ నానాదేశాదనుప్రాప్తాః
పురుషాస్త్రీగణాస్తథా ।అన్నపానైస్సువిహితాస్తస్మిన్యజ్ఞేమహాత్మనః॥౧౪॥ అన్నం
హివిధివత్స్వాదుప్రశంసంతిద్విజర్షభాః ।అహోతృప్తాస్స్మభద్రంతేఇతిశుశ్రా
వరాఘవః॥ ౧౫ ॥ స్వలంకృతాశ్చపురుషాబ్రాహ్మణాన్పర్యవేషయన్ । ఉపాసతే
చతానన్యేసుమృష్టమణికుండలాః॥ ౧౬ ॥ కర్మాంతరేతదావిప్రాహేతువాదాన్బ
హూనపి । ప్రాహుస్సువాగ్మినోధీరాఃపరస్పరజిగీషయా॥ ౧౭ ॥ దివసేదివసేతత్ర
సంస్తరేకుశలాద్విజాః । సర్వకర్మాణిచక్రుస్తేయథాశాస్త్రంప్రచోదితాః॥ ౧౮ ॥
నాషడంగవిదత్రాసీన్నావ్రతోనాబహుశ్రుతః । సదస్యస్తస్యవైరాజ్ఞోనావాద కుశ
లోద్విజః ॥ ౧౯ ॥ ప్రాప్తే యూపోచ్ఛ్రయేతస్మిన్షడ్బైల్వాఃఖాదిరాస్తథా।తా
వంతోబిల్వసహితాఃపర్ణినశ్చతథాపరే॥ ౨౦ ॥ శ్లేష్మాతకమయోదిష్టో దేవదారు
మయస్తథా । ద్వావేవతత్రవిహితౌ బాహువ్యస్తపరిగ్రహౌ॥ ౨౧ ॥ కారితాస్సర్వ
ఏవైతేశాస్త్రజ్ఞైర్యజ్ఞకోవిదైః । శోభార్థంతస్యయజ్ఞస్యకాంచనాలంకృతాభవన్॥
౨౨ ॥ ఏకవింశతియూపాస్తేఏకవింశత్యరత్నయః । వాసోభిరేకవింశద్భిరేకైకంసమ
లంకృతాః ॥ ౨౩ ॥ విన్యస్తావిధివత్సర్వే శిల్పిభిస్సుకృతాదృఢాః । అష్టాశ్రయస్సర్వఏ
వశ్లక్ష్ణరూపసమన్వితాః ॥౨౪॥ ఆచ్ఛాదితాస్తేవాసోభిఃపుష్పైర్గంధైశ్చభూషితాః।
సప్తర్షయోదీప్తిమంతోవిరాజంతేయథాదివి ॥ ౨౫ ॥ ఇష్టకాశ్చ యథాన్యాయం
కారితాశ్చప్రమాణతః । చితోఽగ్నిర్బ్రాహ్మణైస్తత్రకుశలైశ్శుల్బకర్మణి॥౨౬॥సచి
త్యోరాజసింహస్య సంచితఃకుశలైర్ద్విజైః । గరుడోరుక్మపక్షోవైత్రిగుణోఽష్టాదశాత్మ
కః ॥ ౨౭ ॥ నియుక్తాస్తత్రపశవస్తత్తదుద్దిశ్యదైవతం । ఉరగాఃపక్షిణశ్చైవయథా
శాస్త్రంప్రచోదితాః ॥ ౨౮ ॥ శామిత్రేతుహయస్తత్రతథాజలచరాశ్చయే । ఋ
షిభిస్సర్వమేవైతన్నియుక్తంశాస్త్రతస్తదా॥ ౨౯ ॥ పశూనాంత్రిశతంతత్రయూ
పేషునియతంతదా । అశ్వరత్నోత్తరంతస్యరాజ్ఞోదశరథస్యచ॥ ౩౦ ॥ కౌసల్యాతం
హయంతత్ర పరిచర్యసమంతతః । కృపాణైర్విశశాసైనంత్రిభిఃపరమయాముదా॥
౩౧ ॥ పతత్రిణాతదాసార్థం సుస్థితేనచచేతసా। అవసద్రజనీమేకాంకౌసల్యాధర్మ
కాంక్షయా॥ ౩౨ ॥ హోతాధ్వర్యుస్తథోద్గాతా హయేనసమయోజయన్ ।మహి
ష్యాపరివృత్త్యాచ వావాతాంచ తథాపరామ్॥ ౩౩॥ పతత్రిణస్తస్యవపాముద్ధృత్యనియ

తేంద్రియః । ఋత్విక్పరమసంపన్న శ్శ్రపయామాస శాస్త్రతః ॥ ౩౪ ॥ ధూమగం
ధం వపాయాస్తుజిఘ్రతిస్మనరాధిపః । యథాకాలంయథాన్యాయంనిర్ణుదన్పాప
మాత్మనః॥ ౩౫ ॥ హయస్యతస్యచాంగాని తానిసర్వాణిబ్రాహ్మణాః । అగ్నౌప్రా
స్యంతివిధివత్సమంత్రాష్షోడశర్త్విజః॥ ౩౬ ॥ ప్లక్షశాఖాసుయజ్ఞానామన్యేషాంక్రి
యతేహవిః । అశ్వమేధస్యచైకస్యవైతసోభాగ ఇష్యతే॥ ౩౭ ॥ త్ర్యహోశ్వమేధ
స్సంఖ్యాతఃకల్పసూత్రేణబ్రాహ్మణైః। చతుష్టోమమహస్తస్య ప్రథమం పరికల్పితమ్ ॥
౩౮ ॥ ఉక్థ్యంద్వితీయం సంఖ్యాత మతిరాత్రం తథోత్తరమ్। కారితాస్తత్రబహవో
విహితాశ్శాస్త్రదర్శనాత్ ॥ ౩౯ ॥ జ్యోతిష్టోమాయుషీచైవమతిరాత్రౌచనిర్మితౌ।
అభిజిద్విశ్వజిచ్చైవమప్తోర్యామోమహాక్రతుః ॥ ౪౦ ॥ ప్రాచీంహోత్రేదదౌరా
జాదిశంస్వకులవర్ధనః । అధ్వర్యవే ప్రతీచీంతు బ్రహ్మణేదక్షిణాందిశమ్॥ ౪౧ ॥ ఉద్గా
త్రేచ తథోదీచీందక్షిణైషావినిర్మితా । అశ్వమేధేమహాయజ్ఞేస్వయంభువిహితేపురా॥
౪౨ ॥ క్రతుంసమాప్యతుతదా న్యాయతఃపురుషర్షభః । ఋత్విగ్భ్యోహిదదౌరా
జాధరాంతాంక్రతువర్ధనః ॥ ౪౩ ॥ ఋత్విజస్త్వబ్రువన్సర్వే రాజానం గతకల్మ
షమ్ । భవానేవమహీంకృత్స్నామేకోరక్షితుమర్హసి ॥ ౪౪ ॥ నభూమ్యాకార్యమ
స్మాకంనహిశక్తాస్స్మపాలనే । రతాస్స్వాధ్యాయకరణే వయంనిత్యంహిభూమిప॥౪౫॥
నిష్క్రయంకించిదేవేహప్రయచ్ఛతుభవానితి। మణిరత్నంసువర్ణంవాగావోయద్వా
సముద్యతమ్ ॥ ౪౬ ॥ తత్ప్రయచ్ఛనరశ్రేష్ఠధరణ్యానప్రయోజనమ్ । ఏవముక్తోనరప
తిర్బ్రాహ్మణైర్వేదపారగైః ॥ ౪౭ ॥ గవాంశతసహస్రాణిదశతేభ్యోదదౌనృపః । ద
శకోటీస్సువర్ణస్యరజతస్యచతుర్గుణమ్॥౪౮ ॥ ఋత్విజశ్చతతస్సర్వే ప్రదదుస్సహి
తావసు । ఋశ్యశృంగాయమునయేవసిష్ఠాయచధీమతే ॥ ౪౯ ॥ తతస్తేన్యాయతఃకృ
త్వాప్రవిభాగంద్విజోత్తమాః । సుప్రీతమనసస్సర్వే ప్రత్యూచుర్ముదితాభృశమ్॥
౫౦ ॥ తతఃప్రసర్పకేభ్యస్తుహిరణ్యంసుసమాహితః । జాంబూనదంకోటిసంఖ్యం బ్రా
హ్మణేభ్యోదదౌతదా॥ ౫౧ ॥ దరిద్రాయద్విజాయాథహస్తాభరణముత్తమమ్ । కస్మైచి
ద్యాచమానాయదదౌరాఘవనందనః॥ ౫౨॥ తతఃప్రీతేషునృపతిర్ద్విజేషుద్విజవత్స
లః । ప్రణామమకరోత్తేషాంహర్షపర్యాకులేక్షణః॥౫౩॥తస్యాశిషోథవివిధ బ్రాహ్మణై
స్సముదీరితాః । ఉదారస్యనృవీరస్యధరణ్యాం ప్రణతస్యచ॥ ౫౪ ॥ తతఃప్రీత మనారా
జాప్రాప్యయజ్ఞమనుత్తమమ్ । పాపాపహంస్వర్నయనందుస్తరంపార్థివర్షభైః ॥
౫౫ ॥ తతోబ్రవీదృశ్యశృంగంరాజాదశరథస్తదా । కులస్యవర్ధనంతంతుం కర్తుమ
ర్హసిసువ్రత॥ ౫౬ ॥ తథేతిచసరాజానమువాచద్విజసత్తమః । భవిష్యంతి సుతారా
జంశ్చత్వారస్తేకులోద్వహాః॥ ౫౭ ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండేచతుర్దశస్సర్గః

మేధావీతుతతోధ్యాత్వాసకించిదిదముత్తరమ్। లబ్ధసంజ్ఞస్తతస్తంతు వేదజ్ఞోనృప
మబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ఇష్టింతేహంకరిష్యామిపుత్రీయాంపుత్రకారణాత్ । అథర్వశిరసిప్రో
క్తైర్మంత్రైస్సిద్ధాంవిధానతః॥ ౨ ॥ తతఃప్రాక్రమదిష్టింతాంపుత్రీయాంపుత్రకారణా
త్ । జుహావాగ్నౌచతేజస్వీమంత్రదృష్టేనకర్మణా ॥ ౩ ॥ తతోదేవాస్సగంధర్వాస్సిద్ధా
శ్చపరమర్షయః । భాగప్రతిగ్రహార్థంవైసమవేతాయథావిధి ॥ ౪ ॥ తాస్సమేత్యయ
థాన్యాయంతస్మిన్సదసిదేవతాః।అబ్రువన్లోకకర్తారం బ్రహ్మాణంవచనంమహత్॥
౫ ॥ భగవన్త్వత్ప్రసాదేనరావణోనామరాక్షసః । సర్వాన్నోబాధతేవీర్యాచ్ఛా

సితుంతన్నశక్నుమః ॥ ౬ ॥ త్వయాతస్మైవరోదత్తః ప్రీతేన భగవన్పురా । మానయంత
శ్చతంనిత్యంసర్వంతస్యక్షమామహే ॥ ౭ ॥ ఉద్వేజయతిలోకాం స్త్రీనుచ్ఛ్రితాన్ద్వే
ష్టిదుర్మతిః । శక్రంత్రిదశరాజానం ప్రధర్షయితుమిచ్ఛతి ॥ ౮ ॥ ఋషీన్యక్షాన్స
గంధర్వానసురాన్బ్రాహ్మణాంస్తథా । అతిక్రామతిదుర్ధర్షో వరదానేన మోహి
తః ॥ ౯ ॥ నైనంసూర్యః ప్రతపతి పార్శ్వే వాతినమారుతః । చలోర్మిమాలీతందృష్ట్వాస
ముద్రోపినకంపతే ॥ ౧౦ ॥ తన్మహాన్నోభయంతస్మాద్రాక్షసాద్ఘోరదర్శనాత్ । వ
ధార్థంతస్యభగవన్నుపాయంకర్తుమర్హసి ॥ ౧౧ ॥ ఏవముక్తస్సురైస్సర్వైశ్చిం
తయిత్వాతతోబ్రవీత్ । హంతాయంవిదితస్తస్యవధోపాయోదురాత్మనః ॥ ౧౨ ॥ తే
నగంధర్వయక్షాణాం దేవదానవరక్షసామ్ । అవధ్యోస్మీతివాగుక్తా తథేత్యుక్తంచతన్మ
యా ॥ ౧౩ ॥ నాకీర్తయదవజ్ఞానాత్తద్రక్షోమానుషాంస్తదా । తస్మాత్సమానుషాద్వ
ధ్యో మృత్యుర్నాన్యోస్యవిద్యతే ॥ ౧౪ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాప్రియం వాక్యం బ్రహ్మణా స
ముదాహృతమ్ । దేవామహర్షయస్సర్వే ప్రహృష్టాస్తేభవంస్తదా ॥ ౧౫ ॥ ఏతస్మిన్నం
తరేవిష్ణురుపయాతోమహాద్యుతిః । శంఖచక్రగదాపాణిఃపీతవాసాజగత్పతిః ॥ ౧౬ ॥
బ్రహ్మణాచసమాగమ్య తత్రతస్థౌసమాహితః । తమబ్రువన్సురాస్సర్వే సమభిష్టూయ
సన్నతాః ॥ ౧౭ ॥ త్వాంనియోక్ష్యామహే విష్ణో లోకానాం హితకామ్యయా । రా
జ్ఞోదశరథస్యత్వమయోధ్యాధిపతేః ప్రభోః ॥ ౧౮ ॥ ధర్మజ్ఞస్య వదాన్యస్య మహర్షి
సమతేజసః । తస్య భార్యాసుతిసృషు హ్రీ శ్రీకీర్త్యుపమాసుచ ॥ ౧౯ ॥ విష్ణోపుత్రత్వ
మాగచ్ఛకృత్వాత్మానంచతుర్విధమ్ । తత్రత్వంమానుషోభూత్వా ప్రవృద్ధం లోకకం
టకమ్ ॥ ౨౦ ॥ అవధ్యం దైవతైర్విష్ణోసమరేజహిరావణమ్ । సహిదేవాన్సగంధ
ర్వాన్సిద్ధాంశ్చమునిసత్తమాన్ ॥ ౨౧ ॥ రాక్షసోరావణో మూర్ఖోవీర్యోత్సేకేన బా
ధతే । ఋషయశ్చతతస్తేనగంధర్వాప్సరసస్తథా ॥ ౨౨ ॥ క్రీడంతోనందనవనేరౌ
ద్రేణకిలహింసితాః । వధార్థంవయమాయాతాస్తస్యవైమునిభిస్సహ ॥ ౨౩ ॥ సిద్ధగం
ధర్వయక్షాశ్చతతస్త్వాంశరణంగతాః । త్వంగతిఃపరమోదేవసర్వేషాంనఃపరంతప ॥
౨౪ ॥ వధాయదేవశత్రూణాం నృణాంలోకేమనఃకురు । ఏవముక్తస్తుదేవేశోవిష్ణుస్త్రి
దశపుంగవః ॥ ౨౫ ॥ పితామహపురోగాంస్తాన్సర్వలోకనమస్కృతః । అబ్రవీత్త్రి
దశాన్సర్వాన్ సమేతాన్ధర్మసంహితాన్ ॥ ౨౬ ॥ భయంత్యజతభద్రంవో హి
తార్థం యుధిరావణమ్ । సపుత్రపౌత్రంసామాత్యంసమిత్రజ్ఞాతిబాంధవమ్ ॥ ౨౭ ॥
హత్వాక్రూరందురాత్మానం దేవర్షీణాంభయావహమ్ । దశవర్షసహస్రాణిదశ
వర్షశతానిచ ॥ ౨౮ ॥ వత్స్యామిమానుషేలోకే పాలయన్పృథివీమిమామ్ । ఏవంద
త్వావరందేవో దేవానాంవిష్ణురాత్మవాన్ ॥ ౨౯ ॥ మానుషే చింతయామాస జన్మ
భూమిమథాత్మనః । తతఃపద్మపలాశాక్షః కృత్వాత్మానంచతుర్విధమ్ ॥ ౩౦ ॥ పితరంరో
చయామాస తదాదశరథంనృపమ్ । తతోదేవర్షిగంధర్వాస్సరుద్రాస్సాప్సరోగణాః ॥
౩౧ ॥ స్తుతిభిర్దివ్యరూపాభిస్తుష్టువుర్మధుసూదనమ్ ॥ తముద్ధతంరావణముగ్రతేజసం
ప్రవృద్ధదర్పంత్రిదశేశ్వరద్విషమ్ । విరావణంసాధుతపస్వికంటకం తపస్వినాముద్ధర
తంభయావహమ్ ॥ ౩౨ ॥ తమేవహత్వాసబలం సబాంధవంవిరావణం రావణముగ్రపౌ
రుషమ్ । స్వర్లోకమాగచ్ఛగతజ్వరశ్చిరం సురేంద్రగుప్తంగతదోషకల్మషమ్ ॥ ౩౩ ॥

ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే- పంచదశస్సర్గః

తతో నారాయణో దేవో నియుక్తస్సురసత్తమైః। జానన్నపి సురానేవం శ్లక్ష్ణం
వచనమబ్రవీత్॥ ౧॥ ఉపాయః కో వధేతస్య రావణస్య దురాత్మనః। యమహం తం సమా
స్థాయ నిహన్యామృషికంటకమ్॥ ౨॥ ఏవముక్తాస్సురాస్సర్వే ప్రత్యూచుర్విష్ణుమవ్య
యమ్। మానుషీం తనుమాస్థాయ రావణం జహి సంయుగే॥ ౩॥ సహి తేపే తపస్తీవ్రం దీ
ర్ఘకాలమరిందమ। యేన తుష్టోఽభవద్బ్రహ్మా లోకకృల్లోకపూజితః॥ ౪॥ సంతుష్టః ప్ర
దదౌ తస్మై రాక్షసాయ వరం ప్రభుః। నానావిధేభ్యో భూతేభ్యో భయం నాన్యత్ర మా
నుషాత్॥ ౫॥ అవజ్ఞాతాః పురా తేన వరదానే హి మానవాః। ఏవం పితామహాత్తస్మా
ద్వరం ప్రాప్య స దర్పితః॥ ౬॥ ఉత్సాదయతి లోకాంస్త్రీన్ స్త్రియశ్చాప్యపకర్ష
తి। తస్మాత్తస్య వధో దృష్టో మానుషేభ్యః పరంతప॥ ౭॥ ఇత్యేతద్వచనం శ్రుత్వా సురాణాం
విష్ణురాత్మవాన్। పితరం రోచయామాస తదా దశరథం నృపమ్॥ ౮॥ స కృత్వా నిశ్చయం
విష్ణురామంత్ర్య చ పితామహమ్। అంతర్ధానం గతో దేవైః పూజ్యమానో మహర్ష
భిః॥ ౯॥ స చాప్యపుత్రో నృపతిస్తస్మిన్కాలే మహాద్యుతిః। అయజత్పుత్రియామిష్టిం పు
త్రేప్సురరిసూదనః॥ ౧౦॥ తతో వై యజమానస్య పావకాదతులప్రభమ్। ప్రాదుర్భూ
తం మహద్భూతం మహావీర్యం మహాబలమ్॥ ౧౧॥ కృష్ణరక్తాంబరధరం రక్తాస్యం దుందుభి
స్వనమ్। స్నిగ్ధహర్యక్షతనుజశ్మశ్రుప్రవరమూర్ధజమ్॥ ౧౨॥ శుభలక్షణసంపన్నం
దివ్యాభరణభూషితమ్। శైలశృంగసముత్సేధం దృప్తశార్దూలవిక్రమమ్॥ ౧౩॥ దివాకర
సమాకారం దీప్తానలశిఖోపమమ్। తప్తజాంబూనదమయీం రాజతాంతపరిచ్ఛదామ్॥ ౧౪॥
దివ్యపాయససంపూర్ణాం పాత్రీం పత్నీమివ ప్రియామ్। ప్రగృహ్య విపులాం దోర్భ్యాం
స్వయం మాయామయీమివ॥ ౧౫॥ సమవేక్ష్యాబ్రవీద్వాక్యమిదం దశరథం నృపమ్।
ప్రాజాపత్యం నరం విద్ధి మామిహాభ్యాగతం నృప॥ ౧౬॥ తమద్భుతతమం రాజా ప్రత్యు
వాచ కృతాంజలిః। భగవన్ స్వాగతం తేఽస్తు కిమహం కరవాణి తే॥ ౧౭॥ అథో పునరిదం వా
క్యం ప్రాజాపత్యో నరోఽబ్రవీత్। రాజన్నర్చయతా దేవానద్య ప్రాప్తమిదం త్వయా॥
౧౮॥ ఇదం తు నృపశార్దూల పాయసం దేవనిర్మితమ్। ప్రజాకరం గృహాణ త్వం ధన్యమా
రోగ్యవర్ధనమ్॥ ౧౯॥ భార్యాణామనురూపాణామశ్నీతేతి ప్రయచ్ఛ వై। తాసు
త్వం ప్రాప్స్యసే పుత్రాన్ యదర్థం యజసే నృప॥ ౨౦॥ తథేతి నృపతిః ప్రీతశ్శిరసా
ప్రతిగృహ్య తామ్। పాత్రీం దివ్యాన్నసంపూర్ణాం దేవదత్తాం హిరణ్మయీమ్॥ ౨౧॥
అభివాద్య చ తద్భూతమద్భుతం ప్రియదర్శనమ్। ముదా పరమయా యుక్తశ్చకారాభిప్ర
దక్షిణమ్॥ ౨౨॥ తతో దశరథః ప్రాప్య పాయసం దేవనిర్మితమ్। బభూవ పరమప్రీతః
ప్రాప్య విత్తమివాధనః॥ ౨౩॥ తతస్తదద్భుతప్రఖ్యం భూతం పరమభాస్వరమ్। సంవ
ర్తయిత్వా తత్కర్మ తత్రైవాంతరధీయత॥ ౨౪॥ హర్షరశ్మిభిరుద్యోతం తస్యాంతః
పురమాబభౌ। శారదస్యాభిరామస్య చంద్రస్యేవ నభోంశుభిః॥ ౨౫॥ సోఽంతః పురం
ప్రవిశ్యైవ కౌసల్యామిదమబ్రవీత్। పాయసం ప్రతిగృహ్ణీష్వ పుత్రీయం త్విదమాత్మనః॥
౨౬॥ కౌసల్యాయై నరపతిః పాయసార్ధం దదౌ తదా। అర్ధాదర్ధం దదౌ చాపి సుమి
త్రాయై నరాధిపః ౨౭॥ కైకేయ్యై చావశిష్టార్ధం దదౌ పుత్రార్థకారణాత్। ప్రద
దౌ చావశిష్టార్ధం పాయసస్యామృతోపమమ్॥ ౨౮॥ అనుచింత్య సుమిత్రాయై పు
నరేవ మహీపతిః। ఏవం తాసాం దదౌ రాజా భార్యాణాం పాయసం పృథక్॥ ౨౯॥ తా
స్త్వేతత్పాయసం ప్రాప్య నరేంద్రస్యోత్తమస్త్రియః। సమ్మానం మేనిరే సర్వాః ప్రహ

షోదిత చేతసః॥ ౩౦ ॥ తతస్తుతాః ప్రాశ్యతదుత్తమస్త్రియో మహీపతేరుత్తమపాయసంపృథక్ । హుతాశనాదిత్యసమానతేజసశ్చిరేణగర్భాన్ప్రతిపేదిరేతదా॥ ౩౧॥ తతస్తురాజాప్రతిసమీక్ష్యతాః స్త్రియః ప్రరూఢగర్భాః ప్రతిలబ్ధమానసః। బభూవహృష్టస్త్రిదివేయథాహరిస్సురేంద్రసిద్ధర్షిగణాభిపూజితః॥ ౩౨॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే- షోడశస్సర్గః.

పుత్రత్వంతుగతేవిష్ణౌ రాజ్ఞస్తస్యమహాత్మనః । ఉవాచదేవతాస్సర్వాస్స్వయంభూర్భగవానిదమ్॥ ౧ ॥ సత్యసంధస్యవీరస్యసర్వేషాంనోహితైషిణః । విష్ణోస్సహాయాన్బలినస్సృజధ్వంకామరూపిణః॥ ౨ ॥ మాయావిదశ్చశూరాంశ్చవాయువేగసమాన్జవే।నయజ్ఞాన్బుద్ధిసంపన్నాన్విష్ణుతుల్యపరాక్రమాన్॥౩॥ అసంహార్యానుపాయజ్ఞాన్దివ్యసంహననాన్వితాన్ । సర్వాస్త్రగుణసంపన్నానమృతప్రాశనానివ॥ ౪ ॥ అప్సరస్సుచముఖ్యాసు గంధర్వీణాంతనూషుచ । యక్షపన్నగకన్యాసు ఋక్షీవిద్యాధరీషుచ ॥ ౫ ॥ కిన్నరీణాంచగాత్రేషు వానరీణాంతనూషుచ । సృజధ్వంహరిరూపేణ పుత్రాంస్తుల్యపరాక్రమాన్ ॥ ౬ ॥ పూర్వమేవమయాసృష్టో జాంబవాన్ఋక్షపుంగవః । జృంభమాణస్యసహసా మమవక్త్రాదజాయత ॥ ౭ ॥ తేతథోక్తాభగవతా తత్ప్రతిశ్రుత్యశాసనమ్ । జనయామాసురేవంతే పుత్రాన్వానరరూపిణః ॥ ౮ ॥ ఋషయశ్చమహాత్మానస్సిద్ధవిద్యాధరోరగాః । చారణాశ్చసుతాన్వీరాన్ససృజుర్వనచారిణః ॥ ౯ ॥ వానరేంద్రంమహేంద్రాభమింద్రోవాలినమూర్జితమ్ । సుగ్రీవంజనయామాసతపనస్తపతాంవరః ॥ ౧౦ ॥ బృహస్పతిస్త్వజనయత్తారంనామమహాహరిమ్ । సర్వవానరముఖ్యానాంబుద్ధిమంతమనుత్తమమ్॥ ౧౧॥ ధనదస్యసుతశ్శ్రీమాన్వానరోగంధమాదనః । విశ్వకర్మాత్వజనయన్నలంనామమహాహరిమ్॥ ౧౨ ॥ పావకస్యసుతశ్శ్రీమాన్నీలోఽగ్నిసదృశప్రభః । తేజసాయశసావీర్యాదత్యరిచ్యతవానరాన్॥ ౧౩॥ రూపద్రవిణసంపన్నావశ్వినౌరూపసమ్మతౌ । మైందంచద్వివిదంచైవ జనయామాసతుస్స్వయమ్॥ ౧౪ ॥ వరుణోజనయామాస సుషేణంవానరర్షభమ్ । శరభంజనయామాస పర్జన్యస్తుమహాబలమ్॥ ౧౫ ॥ మారుతస్యాత్మజశ్శ్రీమాన్హనూమాన్నామవానరః। వజ్రసంహననోపేతోవైనతేయసమోజవే॥ ౧౬ ॥ సర్వవానరముఖ్యేషుబుద్ధిమాన్బలవానపి । తేసృష్టాబహుసాహస్రాదశగ్రీవవధేరతాః॥ ౧౭ ॥ అప్రమేయబలావీరావిక్రాంతాఃకామరూపిణః । తేగజాచలసంకాశావపుష్మంతోమహాబలాః॥ ౧౮ ॥ ఋక్షవానరగోపుచ్ఛాః క్షిప్రమేవాభిజజ్ఞిరే । యస్యదేవస్యయద్రూపంవేషోయశ్చపరాక్రమః॥ ౧౯ ॥ అజాయతసమస్తేనతస్యతస్యసుతఃపృథక్ । గోలాంగూలీషుచోత్పన్నాః కేచిత్సమ్మతవిక్రమాః ॥ ౨౦ ॥ ఋక్షీషుచతథాజాతా వానరాఃకిన్నరీషుచ । దేవామహర్షిగంధర్వాస్తార్క్ష్యాయక్షా యశస్వినః ౨౧ ॥ నాగాఃకింపురుషాశ్చైవ సిద్ధవిద్యాధరోరగాః।బహవోజనయామాసుర్హృష్టాస్తత్రసహస్రశః॥ ౨౨॥ వానరాన్సుమహాకాయాన్సర్వాన్వైవనచారిణః । అప్సరస్సుచ ముఖ్యాసు తథావిద్యాధరీషుచ॥ ౨౩ ॥ నాగకన్యాసుచతథా గంధర్వీణాంతనూషుచ । కామరూపబలోపేతా యథాకామంవిచారిణః॥ ౨౪ ॥ సింహశార్దూలసదృశా దర్పేణచబలేనచ।

శిలాప్రహరణాస్సర్వే సర్వే పాదపయోధినః ॥ ౨౫॥ నఖదంష్ట్రాయుధాస్సర్వే సర్వే సర్వాస్త్రకోవిదాః । విచాలయేయుశ్శైలేన్ద్రాన్ భేదయేయుః స్థిరాన్ ద్రుమాన్ ॥ ౨౬॥ క్షోభయేయుశ్చ వేగేన సముద్రం సరితాం పతిమ్ । దారయేయుః క్షితిం పద్భ్యామాప్లవేయుర్మహార్ణవమ్ ॥ ౨౭॥ నభస్స్థలం విశేయుశ్చ గృహ్ణీయురపి తోయదాన్ । గృహ్ణీయురపి మాతఙ్గాన్ మత్తాన్ ప్రవ్రజతో వనే ॥ ౨౮॥ నర్దమానాశ్చ నాదేన పాతయేయుర్విహఙ్గమాన్ । ఈదృశానాం ప్రసూతాని హరీణాం కామరూపిణామ్ ॥ ౨౯ ॥ శతం శతసహస్రాణి యూథపానాం మహాత్మనామ్ । తే ప్రధానేషు యూథేషు హరీణాం హరియూథపాః ॥ ౩౦ ॥ బభూవుర్యూథపశ్రేష్ఠా వీరాంశ్చాజనయన్ హరీన్ । అన్యే ఋక్షవతః ప్రస్థానుపతస్థుస్సహస్రశః ॥ ౩౧ ॥ అన్యే నానావిధాన్ శైలాన్ భేజిరే కాననాని చ । సూర్యపుత్రం చ సుగ్రీవం శక్రపుత్రం చ వాలినమ్ ॥ ౩౨ ॥ భ్రాతరావుపతస్థుస్తే సర్వ ఏవ హరీశ్వరాః । నలం నీలం హనూమన్తమన్యాంశ్చ హరియూథపాన్ ॥ ౩౩ ॥ తే తార్క్ష్యబలసంపన్నాస్సర్వే యుద్ధవిశారదాః । విచరన్తోఽర్దయన్ దర్పాత్ సింహవ్యాఘ్రమహోరగాన్ ॥ ౩౪ ॥ తాంశ్చ సర్వాన్ మహాబాహుర్వాలీ విపులవిక్రమః । జుగోప భుజవీర్యేణ ఋక్షగోపుచ్ఛవానరాన్ ॥ ౩౫ ॥ తైరియం పృథివీ శూరైస్సపర్వతవనార్ణవా । కీర్ణా వివిధసంస్థానైర్నానావ్యఞ్జనలక్షణైః ॥ ౩౬ ॥ తైర్మేఘబృన్దాచలకూటకల్పైర్మహాబలైర్వానరయూథపాలైః । బభూవ భూర్భీమశరీరరూపైస్సమావృతా రామసహాయహేతోః ॥ ౩౭॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - సప్తదశస్సర్గః.

నివృత్తే తు క్రతౌ తస్మిన్ హయమేధే మహాత్మనః । ప్రతిగృహ్య సురా భాగాన్ ప్రతిజగ్ముర్యథాగతమ్ ॥ ౧ ॥ సమాప్తదీక్షానియమః పత్నీగణసమన్వితః । ప్రవివేశ పురీం రాజా సభృత్యబలవాహనః ॥ ౨ ॥ యథార్హం పూజితాస్తేన రాజ్ఞా వై పృథివీశ్వరాః । ముదితాః ప్రయయుర్దేశాన్ ప్రణమ్య మునిపుంగవమ్ ॥ ౩ ॥ శ్రీమతాం గచ్ఛతాం తేషాం స్వపురాణి పురాత్తతః । బలాని రాజ్ఞాం శుభ్రాణి ప్రహృష్టాని చకాశిరే ॥ ౪ ॥ గతేషు పృథివీశేషు రాజా దశరథస్తదా । ప్రవివేశ పురీం శ్రీమాన్ పురస్కృత్య ద్విజోత్తమమ్ ॥ ౫ ॥ శాంతయా ప్రయయౌ సార్ధం ఋశ్యశృంగస్సుపూజితః । అన్వీయమానో రాజ్ఞాథ సానుయాత్రేణ ధీమతా ॥ ౬ ॥ ఏవం విసృజ్య తాన్ సర్వాన్ రాజా సంపూర్ణమానసః । ఉవాస సుఖితస్తత్ర పుత్రోత్పత్తిం విచింతయన్ ॥ ౭ ॥ తతో యజ్ఞే సమాప్తే తు ఋతూనాం షట్ సమత్యయుః । తతశ్చ ద్వాదశే మాసే చైత్రే నావమికే తిథౌ ॥ ౮ ॥ నక్షత్రేఽదితిదైవత్యే స్వోచ్చసంస్థేషు పంచసు । గ్రహేషు కర్కటే లగ్నే వాక్పతావిందునా సహ ॥

శ్రీరామపరబ్రహ్మమూర్తేరవతారఘట్టః

౯ ॥ ప్రోద్యమానే జగన్నాథం సర్వలోకనమస్కృతమ్ । కౌసల్యాజనయద్రామం దివ్యలక్షణసంయుతమ్ ॥ ౧౦ ॥ విష్ణోరర్ధం మహాభాగం పుత్రమిక్ష్వాకునందనమ్ । కౌసల్యా శుశుభే తేన పుత్రేణామితతేజసా ॥ ౧౧ ॥ యథా వరేణ దేవానామదితిర్వజ్రపాణినా । భరతో నామ కైకేయ్యాం జజ్ఞే సత్యపరాక్రమః ॥ ౧౨ ॥ సాక్షాద్విష్ణోశ్చతుర్భాగస్సర్వైస్సముదితో గుణైః । అథ లక్ష్మణశత్రుఘ్నౌ సుమిత్రాజనయత్సుతౌ ॥ ౧౩ ॥

వీరౌ సర్వాస్త్రకుశలౌ విష్ణోరర్ధసమన్వితౌ । పుష్యేజాతస్తుభరతో మీనలగ్నే ప్రసన్న
ధీః ॥ ౧౪ ॥ సార్పేజాతౌతుసౌమిత్రీ కుళీరేభ్యుదితేరవౌ । రాజ్ఞః పుత్రా మహాత్మాన
శ్చత్వారో జజ్ఞిరే పృథక్ ॥ ౧౫ ॥ గుణవంతోనురూపాశ్చరుచ్యా ప్రోష్ఠపదోపమాః । జ
గుః కలంచ గంధర్వా ననృతుశ్చాప్సరోగణాః ॥ ౧౬ ॥ దేవదుందుభయో నేదుః పుష్పవృ
ష్టిశ్చ ఖాచ్చ్యుతా । ఉత్సవశ్చ మహానాసీదయోధ్యాయాం జనాకులః ॥ ౧౭ ॥ రథ్యాశ్చ జన
సంబాధా నటనర్తకసంకులాః । గాయకైశ్చ విరావిణ్యో వాదకైశ్చ తథాపరైః ॥ ౧౮ ॥
ప్రదేయాంశ్చ దదౌ రాజా సూతమాగధవందినామ్ । బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ విత్తం గోధ
నాని సహస్రశః ॥ ౧౯ ॥ అతీత్యైకాదశాహంతు నామకర్మ తథాకరోత్ । జ్యేష్ఠం రామం మ
హాత్మానం భరతం కైకయీసుతమ్ ॥ ౨౦ ॥ సౌమిత్రిం లక్ష్మణ మితి శత్రుఘ్న మపరం తథా ।
వసిష్ఠః పరమప్రీతో నామాని కురుతే తదా ॥ ౨౧ ॥ బ్రాహ్మణాన్భోజయామాస పౌరజా
నపదానపి । అదదాద్బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ రత్నౌఘమమితం బహు ॥ ౨౨ ॥ తేషాం జన్మక్రి
యాదీని సర్వకర్మాణ్యకారయత్ । తేషాం కేతురివ జ్యేష్ఠో రామో రతికరః పితుః ॥ ౨౩ ॥
బభూవ భూయో భూతానాం స్వయంభూరివ సమ్మతః । సర్వే వేదవిదశ్శూరా స్సర్వే లోక
హితేరతాః ॥ ౨౪ ॥ సర్వే జ్ఞానోపసంపన్నా స్సర్వే సముదితా గుణైః । తేషామపి మ
హాతేజా రామస్సత్యపరాక్రమః ॥ ౨౫ ॥ ఇష్టస్సర్వస్య లోకస్య శశాంక ఇవ నిర్మలః ।
గజస్కంధేశ్వపృష్ఠే చ రథచర్యాసు సమ్మతః ॥ ౨౬ ॥ ధనుర్వేదే చ నిరతః పితృశు
శ్రూషణే రతః । బాల్యాత్ప్రభృతి సుస్నిగ్ధో లక్ష్మణో లక్ష్మివర్ధనః ॥ ౨౭ ॥ రామస్య
లోకరామస్య భ్రాతుర్జ్యేష్ఠస్య నిత్యశః । సర్వప్రియకరస్తస్య రామస్యాపి శరీరతః ॥
౨౮ ॥ లక్ష్మణో లక్ష్మిసంపన్నో బహిః ప్రాణ ఇవాపరః । నచ తేన వినా నిద్రాం లభ
తే పురుషోత్తమః ॥ ౨౯ ॥ మృష్టమన్నముపానీత మశ్నాతి నచ తం వినా । యదాహి హ
యమారూఢో మృగయాం యాతి రాఘవః ॥ ౩౦ ॥ తదైనం పృష్ఠతో ఽభ్యేతి సధనుః పరిపా
లయన్ । భరతస్యాపి శత్రుఘ్నో లక్ష్మణావరజో హితః ॥ ౩౧ ॥ ప్రాణైః ప్రియతరో ని
త్యం తస్య చాసీత్తథా ప్రియః । సచతుర్భిర్మహాభాగైః పుత్రైర్దశరథః ప్రియైః ॥
౩౨ ॥ బభూవ పరమప్రీతో దేవైరివ పితామహః । తే యదా జ్ఞానసంపన్నా స్సర్వే స
ముదితా గుణైః ॥ ౩౩ ॥ హ్రీమంతః కీర్తిమంతశ్చ సర్వజ్ఞా దీర్ఘదర్శినః । తేషామేవం
ప్రభావానాం సర్వేషాం దీప్తతేజసామ్ ॥ ౩౪ ॥ పితా దశరథో హృష్టో బ్రహ్మా లోకాధి
పో యథా । తే చాపి మనుజవ్యాఘ్రా వైదికాధ్యయనేరతాః ॥ ౩౫ ॥ పితృశుశ్రూషణర
తా ధనుర్వేదే చ నిష్ఠితాః । అథ రాజా దశరథ స్తేషాం దారక్రియాం ప్రతి ॥ ౩౬ ॥ చిం
తయామాస ధర్మాత్మా సోపాధ్యాయస్సబాంధవః । తస్య చింతయమానస్య మంత్రిమధ్యే
మహాత్మనః ॥ ౩౭ ॥ అభ్యాగచ్ఛన్మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః । సరాజ్ఞో దర్శ
నాకాంక్షీ ద్వారాధ్యక్షానువాచహ ॥ ౩౮ ॥ శీఘ్రమాఖ్యాత మాం ప్రాప్తం కౌశికం
గాధినస్సుతమ్ । తచ్ఛ్రుత్వా వచనం త్రాసాద్రాజ్ఞో వేశ్మ ప్రదుద్రువుః ॥ ౩౯ ॥ సం
భ్రాంతమనసస్సర్వే తేన వాక్యేన చోదితాః । తే గత్వా రాజభవనం విశ్వామిత్రమృ
షింతదా ॥ ౪౦ ॥ ప్రాప్తమావేదయామాసు ర్నృపాయైక్ష్వాకవే తదా । తేషాం తద్వ
చనం శ్రుత్వా సపురోధాస్సమాహితః ॥ ౪౧ ॥ ప్రత్యుజ్జగామ తం హృష్టో బ్రహ్మాణమివ
వాసవః । సదృష్ట్వా జ్వలితం దీప్త్యా తాపసం సంశిత వ్రతమ్ ॥ ౪౨ ॥ ప్రహృష్టవదనో రా

జాతతోఽర్ఘ్యముపహారయత్ । సరాజ్ఞః ప్రతిగృహ్యార్ఘ్యం శాస్త్రదృష్టేనకర్మణా॥ ౪౩॥
కుశలంచావ్యయంచైవ పర్యపృచ్ఛన్నరాధిపమ్ । పురేకోశేజనపదే బాంధవేషుసుహృ
త్సుచ॥ ౪౪ ॥ కుశలం కౌశికో రాజ్ఞః పర్యపృచ్ఛత్సుధార్మికః।అపితేసన్నతాస్సర్వే సామం
తారిపవోజితాః॥ ౪౫ ॥ దైవంచ మానుషంచాపి కర్మతే సాధ్వనుష్ఠితమ్।వసిష్ఠంచస
మాగమ్య కుశలంమునిపుంగవః ॥ ౪౬ ॥ ఋషీంశ్చాన్యాన్యథాన్యాయం మహాభా
గానువాచహ । తేసర్వేహృష్టమనసస్తస్యరాజ్ఞోనివేశనమ్॥ ౪౭ ॥ వివిశుఃపూజితాస్త
త్రనిషేదుశ్చయథార్హతః।అథహృష్టమనారాజా విశ్వామిత్రంమహామునిమ్॥౪౮॥
ఉవాచపరమోదారోహృష్టస్తమభిపూజయన్ ।యథామృతస్యసంప్రాప్తిర్యథావర్ష
మనూదకే॥ ౪౯ ॥ యథాసదృశదారేషుపుత్రజన్మాప్రజస్యతే । ప్రణష్టస్యయథాలా
భో యథాహర్షోమహోదయః॥ ౫౦ ॥ తథైవాగమనంమన్యేస్వాగతంతేమహాము
నే । కంచతేపరమంకామం కరోమికిముహర్షితః॥౫౧॥ పాత్రభూతోసిమే బ్రహ్మ
న్దిష్ట్యా ప్రాప్తోసిధార్మిక । అద్యమేసఫలంజన్మజీవితం చసుజీవితమ్॥ ౫౨ ॥ పూర్వంరా
జర్షిశబ్దేన తపసాద్యోతితప్రభః । బ్రహ్మర్షిత్వమనుప్రాప్తః పూజ్యోసి బహుధా
మయా॥ ౫౩ ॥ తదద్భుతమిదంబ్రహ్మన్ పవిత్రంపరమంమమ । శుభక్షేత్రగతశ్చా
హంతవసందర్శనాత్ప్రభో॥ ౫౪ ॥ బ్రూహియత్ప్రార్థితం తుభ్యంకార్యమాగ
మనంప్రతి । ఇచ్ఛామ్యనుగృహీతోహం త్వదర్థపరివృద్ధయే ॥ ౫౫ ॥ కార్యస్య నవిమ
ర్శంచ గంతుమర్హసికౌశిక । కర్తాచాహమశేషేణదైవతంహిభవాన్మమ॥౫౬ ॥
మమచాయమనుప్రాప్తోమహానభ్యుదయోద్విజ ।తవాగమనజఃకృత్స్నోధర్మశ్చా
నుత్తమోమమ ॥ ౫౭ ॥ ఇతిహృదయసుఖం నిశమ్యవాక్యంశ్రుతిసుఖమాత్మవతావినీత
ముక్తమ్। ప్రథితగుణయశాగుణైర్విశిష్టః పరమఋషిః పరమంజగామ హర్షమ్॥౫౮॥

ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే ష్టాదశస్సర్గః.

తచ్ఛ్రుత్వారాజసింహస్యవాక్యమద్భుతవిస్తరమ్ । హృష్టరోమామహాతేజావి
శ్వామిత్రోభ్యభాషత॥ ౧ ॥ సదృశంరాజశార్దూల తవైతద్భువినాన్యతః । మహా
వంశప్రసూతస్యవసిష్ఠవ్యపదేశినః॥ ౨ ॥ యత్తుమేహృద్గతంవాక్యంతస్యకార్యస్యని
శ్చయమ్।కురుష్వరాజశార్దూలభవసత్యప్రతిశ్రవాః॥౩॥అహంనియమమాతిష్ఠేసిద్ధ్య
ర్థంపురుషర్షభ । తస్యవిఘ్నకరౌద్వౌతురాక్షసౌకామరూపిణౌ॥ ౪ ॥ వ్రతేమేబ
హుశశ్చీర్ణేసమాప్త్యాంరాక్షసావిమౌ । మారీచశ్చసుబాహుశ్చవీర్యవంతౌసుశిక్షితౌ
॥౫॥ తౌమాంసరుధిరౌఘేణవేదింతామభ్యవర్షతామ్ । అవధూతేతథాభూతే తస్మి
న్నియమనిశ్చయే॥ ౬ ॥ కృతశ్రమోనిరుత్సాహస్తస్మాద్దేశాదపాక్రమే। నచమేక్రో
ధముత్స్రష్టుంబుద్ధిర్భవతిపార్థివ॥ ౭ ॥ తథాభూతాహిసాచర్యానశాపస్తత్రముచ్య
తే । స్వపుత్రంరాజశార్దూలరామంసత్యపరాక్రమమ్॥౮॥కాకపక్షధరంశూరంజ్యే
ష్ఠంమేదాతుమర్హసి।శక్తోహ్యేషమయాగుప్తోదివ్యేనస్వేనతేజసా॥౯॥రాక్షసాయే
వికర్తారస్తేషామపివినాశనే । శ్రేయశ్చాస్మైప్రదాస్యామిబహురూపంనసంశయః
॥ ౧౦ ॥ త్రయాణామపిలోకానాంయేనఖ్యాతింగమిష్యతి। నచతౌరామమాసాద్యశక్తౌ
స్థాతుంకథంచన॥ ౧౧ ॥ నచతౌరాఘవాదన్యోహంతుముత్సహతేపుమాన్ । వీర్యోత్సి

స్తౌ హి తౌ పాపౌ కాలపాశవశంగతౌ ॥ ౧౨ ॥ రామస్య రాజశార్దూల న పర్యాప్తౌ మహాత్మనః । న చ పుత్రకృతస్నేహం కర్తుమర్హసి పార్థివ ॥ ౧౩ ॥ అహం తే ప్రతిజానామి హతౌ తౌ విద్ధి రాక్షసౌ । అహం వేద్మి మహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమమ్ ॥ ౧౪ ॥ వసిష్ఠోఽపి మహాతేజా యే చేమే తపసి స్థితాః । యది తే ధర్మలాభశ్చ యశశ్చ పరమం భువి ॥ ౧౫ ॥ స్థిరమిచ్ఛసి రాజేంద్ర రామం మే దాతుమర్హసి । యద్యభ్యనుజ్ఞాం కాకుత్స్థ దదతే తవ మంత్రిణః ॥ ౧౬ ॥ వసిష్ఠప్రముఖాస్సర్వే తతో రామం విసర్జయ । అభిప్రేతమసంసక్తమాత్మజం దాతుమర్హసి ॥ ౧౭ ॥ దశరాత్రం హి యజ్ఞస్య రామం రాజీవలోచనమ్ । నాత్యేతి కాలో యజ్ఞస్య యథాయం మమ రాఘవ ॥ ౧౮ ॥ తథా కురుష్వ భద్రం తే మా చ శోకే మనః కృథాః । ఇత్యేవముక్త్వా ధర్మాత్మా ధర్మార్థసహితం వచః ॥ ౧౯ ॥ విరరామ మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః । స తన్నిశమ్య రాజేంద్రో విశ్వామిత్రవచశ్శుభమ్ ॥ ౨౦ ॥ శోకమభ్యగమత్తీవ్రం వ్యషీదత భయాన్వితః ॥ ఇతి హృదయమనోవిదారణం మునివచనం తదతీవ శుశ్రువాన్ । నరపతిరభవన్మహాన్ మహాత్మా ప్రథితమనాః ప్రచచాల చాసనాత్ ॥ ౨౧ ॥ ఇత్యార్షే శ్రీమద్బాలకాండే ఏకోనవింశస్సర్గః.

తచ్ఛ్రుత్వా రాజశార్దూలో విశ్వామిత్రస్య భాషితమ్ । ముహూర్తమివ నిస్సంజ్ఞస్సంజ్ఞావానిదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ఊనషోడశవర్షో మే రామో రాజీవలోచనః । న యుద్ధయోగ్యతామస్య పశ్యామి సహ రాక్షసైః ॥ ౨ ॥ ఇయమక్షౌహిణీ పూర్ణా యస్యాహం పతిరీశ్వరః । అనయా సంవృతో గత్వా యోద్ధాహం తైర్నిశాచరైః ॥ ౩ ॥ ఇమే శూరాశ్చ విక్రాంతా భృత్యా మేఽస్త్రవిశారదాః । యోగ్యా రక్షోగణైర్యోద్ధుం న రామం నేతుమర్హసి ॥ ౪ ॥ అహమేవ ధనుష్పాణిర్గోప్తా సమరమూర్ధని । యావత్ప్రాణాన్ ధరిష్యామి తావద్యోత్స్యే నిశాచరైః ॥ ౫ ॥ నిర్విఘ్నా వ్రతచర్యా సా భవిష్యతి సురక్షితా । అహం తత్ర గమిష్యామి న రామం నేతుమర్హసి ॥ ౬ ॥ బాలో హ్యకృతవిద్యశ్చ న చ వేత్తి బలాబలమ్ । న చాస్త్రబలసంయుక్తో న చ యుద్ధవిశారదః ॥ ౭ ॥ న చాసౌ రక్షసాం యోగ్యః కూటయోధా హి తే ధ్రువమ్ । విప్రయుక్తో హి రామేణ ముహూర్తమపి నోత్సహే ॥ ౮ ॥ జీవితుం మునిశార్దూల న రామం నేతుమర్హసి । యది వా రాఘవం బ్రహ్మన్ నేతుమిచ్ఛసి సువ్రత ॥ ౯ ॥ చతురంగసమాయుక్తం మయా చ సహితం నయ । షష్టిర్వర్షసహస్రాణి జాతస్య మమ కౌశిక ॥ ౧౦ ॥ దుఃఖేనోత్పాదితశ్చాయం న రామం నేతుమర్హసి । చతుర్ణామాత్మజానాం హి ప్రీతిః పరమికా మమ ॥ ౧౧ ॥ జ్యేష్ఠం ధర్మప్రధానం చ న రామం నేతుమర్హసి । కింవీర్యా రాక్షసాస్తే చ కస్య పుత్రాశ్చ కే చ తే ॥ ౧౨ ॥ కథంప్రమాణాః కే చైతాన్ రక్షంతి మునిపుంగవ । కథం చ ప్రతికర్తవ్యం తేషాం రామేణ రక్షసామ్ ॥ ౧౩ ॥ మామకైర్వా బలైర్బ్రహ్మన్ మయా వా కూటయోధినామ్ । సర్వం మే శంస భగవన్ కథం తేషాం మయా రణే ॥ ౧౪ ॥ స్థాతవ్యం దుష్టభావానాం వీర్యోత్సిక్తా హి రాక్షసాః । తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత ॥ ౧౫ ॥ పౌలస్త్యవంశప్రభవో రావణో నామ రాక్షసః । స బ్రహ్మణా దత్తవరస్త్రైలోక్యం బాధతే భృశమ్ ॥ ౧౬ ॥ మహాబలో మహావీర్యో రాక్షసైర్బహుభిర్వృతః । శ్రూయతే హి మహావీర్యో రావణో రాక్షసాధిపః ॥ ౧౭ ॥ సాక్షాద్వైశ్రవణభ్రాతా పుత్రో విశ్రవసో మునేః । యదా స్వయం న యజ్ఞస్య విఘ్నకర్తా మహాబలః ॥ ౧౮ ॥ తేన సంచోదితౌ తౌ తు రాక్షసౌ సుమహాబలౌ । మారీచశ్చ సుబాహుశ్చ యజ్ఞవిఘ్నం కరిష్యతః ॥

౧౮ ॥ ఇత్యుక్తో మునినా తేన రాజోవాచ మునిం తదా । సహితో నేస్మిం సంగ్రామే స్థాతుం
తస్య దురాత్మనః॥ ౨౦ ॥ స త్వం ప్రసాదం ధర్మజ్ఞ కురుష్వ మమ పుత్రకే । మమ చైవా
ల్పభాగ్యస్య దైవతం హి భవాన్ గురుః ॥ ౨౧ ॥ దేవదానవగంధర్వా యక్షాః పత
గపన్నగాః । న శక్తా రావణం సోఢుం కిం పునర్మానవా యుధి॥ ౨౨॥ స హి వీర్యవతాం
వీర్యమాదత్తే యుధి రాక్షసః । తేన చాహం న శక్తోస్మి సంయోద్ధుం తస్య వా బలైః॥ ౨౩॥
సబలో వా మునిశ్రేష్ఠ సహితో వా మమాత్మజైః । కథమప్యమరప్రఖ్యం సంగ్రామాణామ
కోవిదమ్ ॥ ౨౪ ॥ బాలం మే తనయం బ్రహ్మన్నైవ దాస్యామి పుత్రకమ్ । అథ కా
లోపమౌ యుద్ధే సుతౌ సుందోపసుందయోః ॥ ౨౫ ॥ యజ్ఞవిఘ్నకరౌ తౌ తే నైవ దా
స్యామి పుత్రకమ్ । మారీచశ్చ సుబాహుశ్చ వీర్యవంతౌ సుశిక్షితౌ ॥ ౨౬ ॥ తయోరన్య
తరేణాహం యోద్ధాస్యాం ససుహృద్గణః ॥ ఇతి నరపతిజల్పనాద్ద్విజేంద్రం కుశికసుతం సు
మహద్వివేశ మన్యుః । సుహుత ఇవ మఖేఽగ్నిరాజ్యసిక్తస్సమభవదుజ్జ్వలితో మహర్షి
వహ్నిః ॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే వింశస్సర్గః

తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య స్నేహపర్యాకులాక్షరమ్ । సమన్యుః కౌశికో వాక్యం
ప్రత్యువాచ మహీపతిమ్ ॥ ౧ ॥ పూర్వమర్థం ప్రతిశ్రుత్య ప్రతిజ్ఞాం హాతుమిచ్ఛసి ।
రాఘవాణామయుక్తోఽయం కులస్యాస్య విపర్యయః ॥ ౨ ॥ యదీదం తే క్షమం రాజ
న్గమిష్యామి యథాగతమ్ । మిథ్యాప్రతిజ్ఞః కాకుత్స్థ సుఖీ భవ సబాంధవః ॥ ౩ ॥ తస్య రో
షపరీతస్య విశ్వామిత్రస్య ధీమతః । చచాల వసుధా కృత్స్నా వివేశ చ భయం సురాన్ ॥ ౪ ॥
త్రస్తరూపం తు విజ్ఞాయ జగత్సర్వం మహానృషిః । నృపతిం సువ్రతో ధీరో వసిష్ఠో వాక్య
మబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ఇక్ష్వాకూణాం కులే జాతస్సాక్షాద్ధర్మ ఇవాపరః । ధృతిమాన్సువ్ర
తః శ్రీమాన్న ధర్మం హాతుమర్హసి ॥ ౬ ॥ త్రిషు లోకేషు విఖ్యాతో ధర్మాత్మా ఇతి రా
ఘవ । స్వధర్మం ప్రతిపద్యస్వ నాధర్మం వోఢుమర్హసి॥ ౭ ॥ సంశ్రుత్యైవం కరిష్యా
మీత్యకుర్వాణస్య రాఘవ । ఇష్టాపూర్తవధో భూయాత్తస్మాద్రామం విసర్జయ ॥
౮ ॥ కృతాస్త్రమకృతాస్త్రం వా నైనం శక్ష్యంతి రాక్షసాః । గుప్తం కుశికపుత్రేణ జ్వ
లనేనామృతం యథా॥ ౯ ॥ ఏష విగ్రహవాన్ధర్మ ఏష వీర్యవతాం వరః । ఏష బుద్ధ్యాధి
కో లోకే తపసశ్చ పరాయణమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఏషోఽస్త్రాన్వివిధాన్వేత్తి త్రైలోక్యే సచరాచ
రే । నైనమన్యః పుమాన్వేత్తి న చ వేత్స్యంతి కేచన ॥ ౧౧ ॥ న దేవా నర్షయః కేచిన్నా
సురా న చ రాక్షసాః । గంధర్వయక్షప్రవరాస్సకిన్నరమహోరగాః ॥ ౧౨ ॥ సర్వా
స్త్రాణి కృశాశ్వస్య పుత్రాః పరమధార్మికాః । కౌశికాయ పురా దత్తా యదా రాజ్యం ప్ర
శాసతి॥ ౧౩ ॥ తేఽపి పుత్రాః కృశాశ్వస్య ప్రజాపతిసుతాసుతాః । నైకరూపా మహావీ
ర్యా దీప్తిమంతో జయావహాః॥ ౧౪ ॥ జయా చ సుప్రభా చైవ దక్షకన్యే సుమధ్యమే ।
తే సువాతేఽస్త్రశస్త్రాణి శతం పరమభాస్వరమ్॥ ౧౫ ॥ పంచాశతం సుతాంల్లేభే జయా
నామ వరాన్పురా । వధాయాసురసైన్యానామమేయాన్కామరూపిణః॥ ౧౬ ॥ సుప్రభా
జనయచ్చాపి పుత్రాన్పంచాశతం పునః । సంహారాన్నామ దుర్ధర్షాన్దురాక్రా
మాన్బలీయసః॥ ౧౭ ॥ తాని చాస్త్రాణి వేత్త్యేష యథావత్కుశికాత్మజః । అపూర్వాణాం
చ జననే శక్తో భూయశ్చ ధర్మవిత్ ॥ ౧౮ ॥ ఏవంవీర్యో మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహా
యశాః । న రామగమనే రాజన్ సంశయం కర్తుమర్హసి ॥ ౧౯ ॥ తేషాం నిగ్రహణే

శక్తస్స్వయం చ కుశికాత్మజః । తవ పుత్రహితార్థాయ త్వాముపేత్యాభియాచతే ॥
౨౦ ॥ ఇతి మునివచనాత్ప్రసన్నచిత్తో రఘువృషభస్తు ముమోద భాస్వరాంగః । గమ
నమభిరురోచ రాఘవస్య ప్రథితయశాః కుశికాత్మజాయ బుద్ధ్యా ॥ ౨౧ ॥ ఇతి శ్రీమద్బా
లకాండే-ఏకవింశస్సర్గః.

తథా వసిష్ఠే బ్రువతి రాజా దశరథస్సుతమ్ । ప్రహృష్టవదనో రామమాజుహావ సల
క్ష్మణమ్ ॥ ౧ ॥ కృతస్వస్త్యయనం మాత్రా పిత్రా దశరథేన చ । పురోధసా వసిష్ఠేన మం
గళైరభిమంత్రితమ్ ॥ ౨ ॥ స పుత్రం మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయ రాజా దశరథః ప్రియమ్ । ద
దౌ కుశికపుత్రాయ సుప్రీతేనాంతరాత్మనా ॥ ౩ ॥ తతో వాయుస్సుఖస్పర్శో నీరజస్కో వవౌ
తదా । విశ్వామిత్రగతం దృష్ట్వా రామం రాజీవలోచనమ్ ॥ ౪ ॥ పుష్పవృష్టిర్మహత్యా
సీద్దేవదుందుభినిస్వనైః । శంఖదుందుభినిర్ఘోషః ప్రయాతే తు మహాత్మని ॥ ౫ ॥ విశ్వా
మిత్రో యయావగ్రే తతో రామో ధనుర్ధరః । కాకపక్షధరో ధన్వీ తం చ సౌమిత్రిరన్వ
గాత్ ॥ ౬ ॥ కలాపినౌ ధనుష్పాణీ శోభయానౌ దిశో దశ । విశ్వామిత్రం మహాత్మానం
త్రిశీర్షావివ పన్నగౌ ॥ ౭ ॥ అనుజగ్మతురక్షుద్రౌ పితామహమివాశ్వినౌ । తదా కుశిక
పుత్రం తు ధనుష్పాణీ స్వలంకృతౌ ॥ ౮ ॥ బద్ధగోధాంగులిత్రాణౌ ఖడ్గవంతౌ మహాద్యు
తీ । కుమారౌ చారువపుషౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౯ ॥ అనుయాతౌ శ్రియా దీప్తౌ శోభ
యేతామనిందితౌ । స్థాణుం దేవమివాచింత్యం కుమారావివ పావకీ ॥ ౧౦ ॥ అధ్యర్ధయో
జనం గత్వా సరయ్వా దక్షిణే తటే । రామేతి మధురాం వాణీం విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత ॥
౧౧ ॥ గృహాణ వత్స సలిలం మా భూత్కాలస్య పర్యయః । మంత్రగ్రామం గృహాణ త్వం బలా
మతిబలాం తథా ॥ ౧౨ ॥ న శ్రమో న జ్వరో వా తే న రూపస్య విపర్యయః । న చ సుప్తం ప్ర
మత్తం వా ధర్షయిష్యంతి నైరృతాః ॥ ౧౩ ॥ న బాహ్వోస్సదృశో వీర్యే పృథివ్యామ
స్తి కశ్చన । త్రిషు లోకేషు వై రామ న భవేత్సదృశస్తవ ॥ ౧౪ ॥ నోత్తరే ప్రతివక్తవ్యే
సమో లోకే తవానఘ । ఏతద్విద్యాద్వయే లబ్ధే భవితా నాస్తి వై సమః ॥ ౧౫ ॥ బలా చా
తిబలా చైవ సర్వజ్ఞానస్య మాతరౌ । క్షుత్పిపాసే న తే రామ భవిష్యేతే నరోత్తమ ॥ ౧౬ ॥
బలామతిబలాం చైవ పఠతః పథి రాఘవ । విద్యాద్వయమధీయానే యశశ్చాప్యతులం భువి
॥ ౧౭ ॥ పితామహసుతే హ్యేతే విద్యే తేజస్సమన్వితే । ప్రదాతుం తవ కాకుత్స్థ సదృశ
స్త్వం హి ధార్మికః ॥ ౧౮ ॥ కామం బహుగుణాస్సర్వే త్వయ్యేతే నాత్ర సంశయః । తపసా
సంభృతే చైతే బహురూపే భవిష్యతః ॥ ౧౯ ॥ తతో రామో జలం స్పృష్ట్వా ప్రహృష్టవ
దనశ్శుచిః । ప్రతిజగ్రాహ తే విద్యే మహర్షేర్భావితాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ విద్యాసముది
తో రామశ్శుశుభే భూరివిక్రమః । సహస్రరశ్మిర్భగవాన్ శరదీవ దివాకరః ॥ ౨౧ ॥ గు
రుకార్యాణి సర్వాణి నియుజ్య కుశికాత్మజే । ఊషుస్తాం రజనీం తీరే సరయ్వాస్సుసుఖం త్ర
యః ॥ ౨౨ ॥ దశరథనృపసూనుసత్తమాభ్యాం తృణశయనేఽనుచితే సహోషితాభ్యామ్ ।
కుశికసుతవచోఽనులాలితాభ్యాం సుఖమివ సాపి బభౌ విభావరీ చ ॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాల
కాండే ద్వావింశస్సర్గః.

ప్రభాతాయాం తు శర్వర్యాం విశ్వామిత్రో మహామునిః । అభ్యభాషత కాకు
త్స్థౌ శయానౌ పర్ణసంస్తరే ॥ ౧ ॥ కౌసల్యాసుప్రజా రామ పూర్వా సంధ్యా ప్రవర్త
తే । ఉత్తిష్ఠ నరశార్దూల కర్తవ్యం దైవమాహ్నికమ్ ॥ ౨ ॥ తస్యర్షేః పరమో
దారం వచశ్శ్రుత్వా నృపాత్మజౌ । స్నాత్వా కృతోదకౌ వీరౌ జపతుః పరమం జపమ్ ॥ ౩ ॥
కృతాహ్నికౌ మహావీర్యౌ విశ్వామిత్రం తపోధనమ్ । అభివాద్యాభిసంహృష్టౌ గమనా

యోపతస్తపః॥ ౪ ॥ తౌ ప్రయాతౌ మహావీర్యౌ దివ్యాం త్రిపథగాం నదీమ్। దదృశాతే
తతస్తత్ర సరయ్వాస్సంగమే శుభే॥ ౫ ॥ తత్రాశ్రమపదం పుణ్యం ఋషీణాముగ్రతే
జసామ్। బహువర్షసహస్రాణి తప్యతాం పరమం తపః ॥ ౬ ॥ తం దృష్ట్వా పరమప్రీ
తౌ రాఘవౌ పుణ్యమాశ్రమమ్। ఊచతుస్తం మహాత్మానం విశ్వామిత్రమిదం వచః॥ ౭॥
కస్యాయమాశ్రమః పుణ్యః కో న్వస్మిన్వసతే పుమాన్। భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛావః పరం
కౌతూహలం హి నౌ॥ ౮ ॥ తయోస్తద్వచనం శ్రుత్వా ప్రహస్య మునిపుంగవః। అబ్ర
వీచ్ఛ్రూయతాం రామ యస్యాయం పూర్వ ఆశ్రమః॥ ౯ ॥ కందర్పో మూర్తిమానాసి
త్కామ ఇత్యుచ్యతే బుధైః। తపస్యంతమిహ స్థాణుం నియమేన సమాహితమ్ ॥ ౧౦ ॥ కృ
తోద్వాహం తు దేవేశం గచ్ఛంతం సమరుద్గణమ్। ధర్షయామాస దుర్మేధా హుంకృత
శ్చ మహాత్మనా॥ ౧౧ ॥ దగ్ధస్తు తస్య రౌద్రేణ చక్షుషా రఘునందన। వ్యశీర్యంత శరీరా
త్స్వాత్సర్వగాత్రాణి దుర్మతేః॥ ౧౨ ॥ తస్య గాత్రం హతం తత్ర నిర్దగ్ధస్య మహాత్మ
నా। అశరీరః కృతః కామః క్రోధాద్దేవేశ్వరేణ హి ॥ ౧౩ ॥ అనంగ ఇతి విఖ్యాతస్తదా
ప్రభృతి రాఘవ। స చాంగవిషయశ్శ్రీమాన్యత్రాంగం స ముమోచ హ ॥ ౧౪॥ త
స్యాయమాశ్రమః పుణ్యస్తస్యేమే మునయః పురా। శిష్యా ధర్మపరా నిత్యం తేషాం పా
పం న విద్యతే॥ ౧౫ ॥ ఇహాద్య రజనీం రామ వసేమ శుభదర్శనే। పుణ్యయోస్సరితోర్మ
ధ్యే శ్వస్తరిష్యామహే వయమ్ ॥ ౧౬ ॥ అభిగచ్ఛామహే సర్వే శుచయః పుణ్యమాశ్ర
మమ్। స్నాతాశ్చ కృతజప్యాశ్చ హుతహవ్యా నరోత్తమ॥ ౧౭ ॥ తేషాం సంవదతాం త
త్ర తపోదీర్ఘేణ చక్షుషా। విజ్ఞాయ పరమప్రీతా మునయో హర్షమాగమన్ ॥ ౧౮॥
అర్ఘ్యం పాద్యం తథాతిథ్యం నివేద్య కుశికాత్మజే। రామలక్ష్మణయోః పశ్చాదకుర్వ
న్నతిథిక్రియామ్ ॥ ౧౯ ॥ సత్కారం సమనుప్రాప్య కథాభిరభిరంజయన్।యథార్హ
మజపన్సంధ్యాం మునయస్తే సమాహితాః ॥ ౨౦ ॥ తత్ర వాసిభిరానీతా మునిభిస్సువ్ర
తైస్సహ। న్యవసన్ సుసుఖం తత్ర కామాశ్రమపదే తదా॥ ౨౧ ॥ కథాభి రభిరామాభి
రభిరామౌ నృపాత్మజౌ। రమయామాస ధర్మాత్మా కౌశికో మునిపుంగవః ॥ ౨౨ ॥ ఇ
తి శ్రీమద్బాలకాండే - త్రయోవింశస్సర్గః.

తతః ప్రభాతే విమలే కృతాహ్నికమరిందమౌ।విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య నద్యా
స్తీరముపాగతౌ ॥ ౧ ॥ తే చ సర్వే మహాత్మానో మునయస్సంశితవ్రతాః ।ఉపస్థాప్య
శుభాం నావం విశ్వామిత్రమథాబ్రువన్ ॥ ౨ ॥ ఆరోహతు భవాన్నావం రాజపుత్ర
పురస్కృతః। అరిష్టం గచ్ఛ పంథానం మా భూత్కాలస్య పర్యయః॥ ౩ ॥ విశ్వామిత్రస్త
థేత్యుక్త్వా తానృషీనభిపూజ్య చ। తతార సహితస్తాభ్యాం సరితం సాగరంగమామ్॥౪॥
తతశ్శుశ్రావ తం శబ్దమతిసంరంభవర్ధితమ్। మధ్యమాగమ్య తోయస్య సహ రామః క
నీయసా ॥ ౫ ॥ అథ రామస్సరిన్మధ్యే పప్రచ్ఛ మునిపుంగవమ్। వారిణో భిద్యమానస్య
కిమయం తుములో ధ్వనిః ॥ ౬ ॥ రాఘవస్య వచశ్శ్రుత్వా కౌతూహలసమన్వితమ్। క
థయామాస ధర్మాత్మా తస్య శబ్దస్య నిశ్చయమ్॥ ౭ ॥ కైలాసపర్వతే రామ మనసా నిర్మి
తం సరః। బ్రహ్మణా నరశార్దూల తేనేదం మానసం సరః ॥ ౮ ॥ తస్మాత్సుస్రావ సర
సస్సాయోధ్యాముపగూహతే। సరఃప్రవృత్తా సరయూః పుణ్యా బ్రహ్మసరశ్చ్యుతా ॥౯॥
తస్యాయమతులశ్శబ్దో జాహ్నవీమభివర్తతే। వారిసంక్షోభజో రామ ప్రణామం నియ
తః కురు॥ ౧౦ ॥ తాభ్యాం తు తావుభౌ కృత్వా ప్రణామమతిధార్మికౌ। తీరం దక్షిణమా

పాద్యౌ జగ్మతురలఘువిక్రమౌ ॥ ౧౧ ॥ స వనం ఘోరసంకాశం దృష్ట్వా నృపవరాత్మజః ॥ అవిప్రహతమైక్ష్వాకః పప్రచ్ఛ మునిపుంగవమ్ ॥ ౧౨ ॥ అహో వనమిదం దుర్గం ఝిల్లికాగణనాదితమ్ । భైరవైశ్శ్వాపదైః పూర్ణం శకుంతైర్దారుణారుతైః ॥ ౧౩ ॥ నానాప్రకారైశ్శకునైర్వాశ్యద్భిర్భైరవస్వనైః । సింహవ్యాఘ్రవరాహైశ్చ వారణైశ్చోపశోభితమ్ ॥ ౧౪ ॥ ధవాశ్వకర్ణకకుభైర్బిల్వతిందుకపాటలైః । సంకీర్ణం బదరీభిశ్చ కిన్న్వేతద్దారుణం వనమ్ ॥ ౧౫ ॥ తమువాచ మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః । శ్రూయతాం వత్స కాకుత్స్థ యస్యైతద్దారుణం వనమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఏతౌ జనపదౌ స్ఫీతౌ పూర్వమాస్తాం నరోత్తమ । మలదాశ్చ కరూశాశ్చ దేవనిర్మాణనిర్మితౌ ॥ ౧౭ ॥ పురా వృత్రవధే రామ మలేన సమభిప్లుతమ్ । క్షుధా చైవ సహస్రాక్షం బ్రహ్మహత్యా యదావిశత్ ॥ ౧౮ ॥ తమింద్రం స్నాపయన్ దేవా ఋషయశ్చ తపోధనాః । కలశైస్స్నాపయామాసుర్మలం చాస్య ప్రమోచయన్ ॥ ౧౯ ॥ ఇహ భూమ్యాం మలం దత్వా దత్వా కారూశమేవ చ । శరీరజం మహేంద్రస్య తతో హర్షం ప్రపేదిరే ॥ ౨౦ ॥ నిర్మలో నిష్కరూశశ్చ శుచిరింద్రో యదాభవత్ । దదౌ దేశస్య సుప్రీతో వరం ప్రభురనుత్తమమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఇమౌ జనపదౌ స్ఫీతౌ ఖ్యాతిం లోకే గమిష్యతః । మలదాశ్చ కరూశాశ్చ మమాంగమలధారిణౌ ॥ ౨౨ ॥ సాధు సాధ్వితి తం దేవాః పాకశాసనమబ్రువన్ । దేశస్య పూజాం తాం దృష్ట్వా కృతాం శక్రేణ ధీమతా ॥ ౨౩ ॥ ఏతౌ జనపదౌ స్ఫీతౌ దీర్ఘకాలమరిందమ । మలదాశ్చ కరూశాశ్చ ముదితౌ ధనధాన్యతః ॥ ౨౪ ॥ కస్యచిత్త్వథ కాలస్య యక్షీ వై కామరూపిణీ । బలం నాగసహస్రస్య ధారయంతీ తథా హ్యభూత ॥ ౨౫ ॥ తాటకా నామ భద్రం తే భార్యా సుందస్య ధీమతః । మారీచో రాక్షసః పుత్రో యస్యాశ్శక్రపరాక్రమః ॥ ౨౬ ॥ వృత్తబాహుర్మహావీర్యో విపులాస్య తనుర్మహాన్ । రాక్షసో భైరవాకారో నిత్యం త్రాసయతే ప్రజాః ॥ ౨౭ ॥ ఇమౌ జనపదౌ నిత్యం వినాశయతి రాఘవ । మలదాంశ్చ కరూశాంశ్చ తాటకా దుష్టచారిణీ ॥ ౨౮ ॥ సేయం పంథానమావార్య వసత్యధ్యర్ధయోజనే । అత ఏవ న గంతవ్యం తాటకాయా వనం యతః ॥ ౨౯ ॥ స్వబాహుబలమాశ్రిత్య జహీమాం దుష్టచారిణీమ్ । మన్నియోగాదిమం దేశం కురు నిష్కంటకం పునః ॥ ౩౦ ॥ న హి కశ్చిదిమం దేశం శక్నోత్యాగంతుమీదృశమ్ । యక్షిణ్యా ఘోరయా రామ ఉత్సాదితమసహ్యయా ॥ ౩౧ ॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యథైతద్దారుణం వనమ్ । యక్ష్యా చోత్సాదితం సర్వమద్యాపి న నివర్తతే ॥ ౩౨ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - చతుర్వింశస్సర్గః.

అథ తస్యాప్రమేయస్య మునేర్వచనముత్తమమ్ । శ్రుత్వా పురుషశార్దూలః ప్రత్యువాచ శుభాం గిరమ్ ॥ ౧ ॥ అల్పవీర్యా యదా యక్షీ శ్రూయతే మునిపుంగవ । కథం నాగసహస్రస్య ధారయత్యబలా బలమ్ ॥ ౨ ॥ విశ్వామిత్రోఽబ్రవీద్వాక్యం శృణు యేన బలోత్తరా । వరదానకృతం వీర్యం ధారయత్యబలా బలమ్ ॥ ౩ ॥ పూర్వమాసీన్మహాయక్షః సుకేతుర్నామ వీర్యవాన్ । అనపత్యశ్శుభాచారస్స చ తేపే మహత్తపః ॥ ౪ ॥ పితామహస్తు సుప్రీతస్తస్య యక్షపతేస్తదా । కన్యారత్నం దదౌ రామ తాటకాం నామ నామతః ॥ ౫ ॥ బలం నాగసహస్రస్య దదౌ చాస్యాః పితామహః । న త్వేవ పుత్రం యక్షాయ దదౌ బ్రహ్మా మహాయశాః ॥ ౬ ॥ తాం తు జాతాం వివర్ధంతీం రూపయౌవనశాలినీమ్ । ఝర్ఝరపుత్రాయ సుందాయ దదౌ భార్యాం యశస్వినీమ్ ॥ ౭ ॥ కస్యచిత్త్వథ కాలస్య యక్షీ పుత్రం వ్యజాయత । మారీచం నామ దుర్ధర్షం యశ్శాపాద్రాక్షసో

భవత్॥ ౮ ॥ సుందేతు నిహతే రామ సాగస్త్యమృషిసత్తమమ్। తాటకాసహపుత్రే
ణప్రధర్షయితుమిచ్ఛతి॥ ౯ ॥ భక్షార్థం జాతసంరంభా గర్జంతీసాభ్యధావత।
ఆపతంతీంతు తాంద్రృష్ట్వా అగస్త్యోభగవానృషిః॥ ౧౦ ॥ రాక్షసత్వంభజస్వేతి మారీ
చంవ్యాజహారసః। అగస్త్యఃపరమక్రుద్ధస్తాటకామపిశప్తవాన్॥ ౧౧ ॥ పురుషాదీమ
హాయక్షీ విరూపావికృతాననా। ఇదంరూపమపహాయైవ దారుణంరూపమస్తుతే॥ ౧౨॥
సైషాశాపకృతామర్షా తాటకాక్రోధమూర్ఛితా। దేశముత్సాదయత్యేనమగస్త్య
చరితంశుభమ్॥ ౧౩ ॥ ఏనాంరాఘవ దుర్వృత్తాం యక్షీంపరమదారుణామ్। గోబ్రా
హ్మణహితార్థాయ జహిదుష్టపరాక్రమామ్॥ ౧౪॥ నహ్యేనాంశాపసంస్పృష్టాం
కశ్చిదుత్సహతేపుమాన్। నిహంతుంత్రిషులోకేషు త్వామృతేరఘునందన॥ ౧౫॥ నహి
తేస్త్రీవధకృతే ఘృణా కార్యానరోత్తమ। చాతుర్వర్ణ్యహితార్థాయ కర్తవ్యం
రాజసూనునా॥ ౧౬ ॥ నృశంసమనృశంసంవా ప్రజారక్షణకారణాత్। పాతకంవా
సదోషంవా కర్తవ్యంరక్షతాసతామ్॥ ౧౭॥ రాజ్యభారనియుక్తానా మేషధర్మస్సనా
తనః। అధర్మ్యాంజహికాకుత్స్థధర్మోహ్యస్యాంనవిద్యతే॥ ౧౮ ॥ శ్రూయతే హిపురా
శక్రో విరోచనసుతాంనృప। పృథివీంహంతుమిచ్ఛంతీం మంథరామభ్యసూదయత్॥
౧౯ ॥ విష్ణునాపిపురారామభృగుపత్నీదృఢవ్రతా। అనింద్రంలోకమిచ్ఛంతీకావ్యమా
తానిషూదితా॥ ౨౦ ॥ ఏతైరన్యైశ్చ బహుభీరాజపుత్రమహాత్మభిః। అధర్మనిరతానా
ర్యోహతాఃపురుషసత్తమైః॥ ౨౧॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే - పంచవింశస్సర్గః
మునేర్వచనమక్లీబంశ్రుత్వానరవరాత్మజః। రాఘవఃప్రాంజలిర్భూత్వాప్ర
త్యువాచదృఢవ్రతః॥ ౧ ॥ పితుర్వచననిర్దేశాత్పితుర్వచనగౌరవాత్। వచనంకౌ
శికస్యేతి కర్తవ్యమవిశంకయా॥ ౨ ॥ అనుశిష్టోస్మ్యయోధ్యాయాంగురుమధ్యేమహా
త్మనా। పిత్రాదశరథేనాహంనావజ్ఞేయంహితద్వచః॥ ౩ ॥ సోహంపితుర్వచశ్శ్రుత్వా
శాసనాద్బ్రహ్మవాదినః। కరిష్యామినసందేహస్తాటకావధముత్తమమ్॥ ౪ ॥ గోబ్రా
హ్మణహితార్థాయదేశస్యాస్యసుఖాయచ। తవచైవాప్రమేయస్యవచనంకర్తుము
ద్యతః॥ ౫ ॥ ఏవముక్త్వా ధనుర్మధ్యేబధ్వాముష్టిమరిందమః। జ్యాశబ్దమకరోత్తీవ్రందిశ
శ్శబ్దేననాదయన్॥ ౬ ॥ తేనశబ్దేనవిత్రస్తాస్తాటకావనవాసినః। తాటకాచసుసంక్రు
ద్ధా తేనశబ్దేనమోహితా॥ ౭ ॥ తంశబ్దమభిధ్యాయరాక్షసీక్రోధమూర్ఛితా। శ్రు
త్వాచాభ్యద్రవద్వేగాద్యతశ్శబ్దోవినిస్సృతః॥ ౮ ॥ తాందృష్ట్వారాఘవఃక్రుద్ధాంవికృ
తాంవికృతాననామ్। ప్రమాణేనాతివృద్ధాంచలక్ష్మణంసోభ్యభాషత॥ ౯ ॥ పశ్యలక్ష్మ
ణయక్షిణ్యాభైరవందారుణంవపుః। భిద్యేరన్దర్శనాదస్యాభీరూణాంహృదయానిచ॥
౧౦ ॥ ఏనాంపశ్యదురాధర్షాం మాయాబలసమన్వితామ్। వినివృత్తాంకరోమ్యద్య
హృతకర్ణాగ్రనాసికామ్॥ ౧౧ ॥ నహ్యేనాముత్సహేహంతుంస్త్రీస్వభావేన
రక్షితామ్। వీర్యంచాస్యాగతించాపిహనిష్యామీతి మేమతిః॥ ౧౨ ॥ ఏవంబ్రువాణేరా
మేతు తాటకాక్రోధమూర్ఛితా। ఉద్యమ్యబాహూగర్జంతీ రామమేవాభ్యధావ
త॥ ౧౩ ॥ విశ్వామిత్రస్తుబ్రహ్మర్షిర్హుంకారేణాభిభర్త్స్యతామ్। స్వస్తిరాఘ
వయోరస్తుజయంచైవాభ్యభాషత॥ ౧౪ ॥ ఉద్ధూన్వానారజోఘోరంతాటకారాఘ
వావుభౌ। రజోమేఘేనమహతా ముహూర్తంసావ్యమోహయత్॥ ౧౫ ॥ తతో
మాయాంసమాస్థాయ శిలావర్షేణరాఘవౌ। అవాకిరత్సుమహతా తతశ్చుక్రోధ

రాఘవః॥ ౧౬ ॥ శిలావర్షం మహత్తస్యాశ్శరవర్షేణ రాఘవః। ప్రతిహత్యోపధావంత్యాః కరౌ చిచ్ఛేద పత్రిభిః ॥ ౧౭ ॥ తతశ్ఛిన్నభుజాం శ్రాంతామభ్యాశే పరిగర్జతీమ్। సౌమిత్రిరకరోత్క్రోధాద్ధృతకర్ణాగ్రనాసికామ్ ॥ ౧౮ ॥ కామరూపధరా సద్యః కృత్వా రూపాణ్యనేకశః। అంతర్ధానం గతా యక్షీ మోహయంతీవ మాయయా ॥ ౧౯ ॥ అశ్మవర్షం విముంచంతీ భైరవం విచచార హ। తతస్తావశ్మవర్షేణ కీర్యమాణౌ సమంతతః॥ ౨౦ ॥ దృష్ట్వా గాధిసుతః శ్రీమానిదం వచనమబ్రవీత్। అలం తే ఘృణయా రామ పాపైషా దుష్టచారిణీ ॥ ౨౧ ॥ యజ్ఞవిఘ్నకరీ యక్షీ పురా వర్ధేత మాయయా। వధ్యతాం తావదేవైషా పురా సంధ్యా ప్రవర్తతే ॥ ౨౨ ॥ రక్షాంసి సంధ్యాకాలేషు దుర్ధర్షాణి భవంతి హి। ఇత్యుక్తస్తు తదా యక్షీమశ్మవృష్ట్యాభివర్షతీమ్॥ ౨౩ ॥ దర్శయన్ శబ్దవేధిత్వం తాం రురోధ స సాయకైః। సా రుద్ధా శరజాలేన మాయాబలసమన్వితా॥ ౨౪ ॥ అభిదుద్రావ కాకుత్స్థం లక్ష్మణం చ వినేదుషీ। తామాపతంతీం వేగేన విక్రాంతామశనీమివ॥ ౨౫ ॥ శరేణోరసి వివ్యాధ సా పపాత మమార చ। తాం హతాం భీమసంకాశాం దృష్ట్వా సురపతిస్తదా॥ ౨౬ ॥ సాధు సాధ్వితి కాకుత్స్థం సురాశ్చ సమపూజయన్। ఉవాచ పరమప్రీతస్సహస్రాక్షః పురందరః ॥ ౨౭ ॥ సురాశ్చ సర్వే సంహృష్టా విశ్వామిత్రమథాబ్రువన్। మునే కౌశిక భద్రం తే సేంద్రాస్సర్వే మరుద్గణాః ॥ ౨౮ ॥ తోషితాః కర్మణానేన స్నేహం దర్శయ రాఘవే। ప్రజాపతేర్భృశాశ్వస్య పుత్రాన్ సత్యపరాక్రమాన్ ॥ ౨౯ ॥ తపోబలభృతాన్ బ్రహ్మన్ రాఘవాయ నివేదయ। పాత్రభూతశ్చ తే బ్రహ్మన్ తవానుగమనే ధృతః॥ ౩౦ ॥ కర్తవ్యం చ మహత్కర్మ సురాణాం రాజసూనునా। ఏవముక్త్వా సురాస్సర్వే హృష్టా జగ్ముర్యథాగతమ్॥ ౩౧ ॥ విశ్వామిత్రం పూజయిత్వా తతస్సంధ్యా ప్రవర్తతే। తతో మునివరః ప్రీతస్తాటకావధతోషితః ॥ ౩౨ ॥ మూర్ధ్ని రామముపాఘ్రాయ ఇదం వచనమబ్రవీత్। ఇహాద్య రజనీం రామ వసేమ శుభదర్శన ॥ ౩౩ ॥ శ్వః ప్రభాతే గమిష్యామస్తదాశ్రమపదం మమ। విశ్వామిత్రవచశ్శ్రుత్వా హృష్టో దశరథాత్మజః ॥ ౩౪ ॥ ఉవాస రజనీం తత్ర తాటకాయా వనే సుఖమ్। ముక్తశాపం వనం తచ్చ తస్మిన్నేవ తదాహని ॥ ౩౫ ॥ రమణీయం విబభ్రాజ యథా చైత్రరథం వనమ్ ॥ నిహత్య తాం యక్షసుతాం స రామః ప్రశస్యమానస్సురసిద్ధసంఘైః। ఉవాస తస్మిన్మునినా సహైవ ప్రభాతవేళాం ప్రతిబోధ్యమానః॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే-షడ్వింశస్సర్గః.

అథ తాం రజనీముష్య విశ్వామిత్రో మహాయశాః। ప్రహస్య రాఘవం వాక్యమువాచ మధురాక్షరమ్ ॥ ౧ ॥ పరితుష్టోఽస్మి భద్రం తే రాజపుత్ర మహాయశః। ప్రీత్యా పరమయా యుక్తో దదామ్యస్త్రాణి సర్వశః॥ ౨ ॥ దేవాసురగణాన్వాపి సగంధర్వోరగానపి। యైరమిత్రాన్ ప్రసహ్యాజౌ వశీకృత్య విజేష్యసే॥ ౩ ॥ తాని దివ్యాని భద్రం తే దదామ్యస్త్రాణి సర్వశః। దండచక్రం మహద్దివ్యం కాలచక్రం తథైవ చ ॥ ౪ ॥ విష్ణుచక్రం తథాత్యుగ్రమైంద్రమస్త్రం తథైవ చ। వజ్రమస్త్రం నరశ్రేష్ఠ శైవం శూలవరం తథా॥ ౫ ॥ అస్త్రం బ్రహ్మశిరశ్చైవ ఐషీకమపి రాఘవ। దదామి తే మహాబాహో బ్రాహ్మమస్త్రమనుత్తమమ్ ॥ ౬ ॥ గదే ద్వే చైవ కాకుత్స్థ మోదకీ శిఖరీ ఉభే। ప్రదీప్తే రఘుశార్దూల ప్రయచ్ఛామి నృపాత్మజ॥ ౭ ॥ ధర్మపాశమహం రామ కాలపాశం తథైవ చ। వారుణం పాశమస్త్రం చ దదామ్యహమనుత్తమమ్॥ ౮ ॥ శక్తిద్వయం చ కాకుత్స్థ దదామి చ తవానఘ।

అశనీ ద్వే ప్రయచ్ఛామి శుష్కార్ద్రే రఘునందన॥ ౯ ॥ దదామి చాస్త్రం పైనాకమస్త్రం
నారాయణం తథా । ఆగ్నేయమస్త్రం దయితం శిఖరం నామ నామతః ॥ ౧౦ ॥ వాయవ్యం
ప్రమథం నామ దదామి తవ రాఘవ । అస్త్రం హయశిరో నామ క్రౌంచమస్త్రం తథైవ
చ॥ ౧౧ ॥ శక్తిద్వయం చ కాకుత్స్థ దదామ్యహమనుత్తమమ్ । కంకాళం ముసలం ఘోరం
కాపాలమథ కంకణమ్॥ ౧౨ ॥ ధారయంత్యసురా యాని దదామ్యేతాని సర్వశః । వై
ద్యాధరం మహాస్త్రం చ నందనం నామ నామతః ॥ ౧౩॥ అసిరత్నం మహాబాహో దదా
మి నృపాత్మజ । గాంధర్వమస్త్రం దయితం మానవం నామ నామతః ॥ ౧౪ ॥ ప్రస్వా
పన ప్రశమనే దద్మి సౌరం చ రాఘవ । దర్పణం శోషణం చైవ సంతాపన విలాపనే॥ ౧౫ ॥
మదనం చైవ దుర్ధర్షం కందర్పదయితం తథా। పైశాచమస్త్రం దయితం మోహనం
నామ నామతః ॥ ౧౬ ॥ ప్రతీచ్ఛ నరశార్దూల రాజపుత్ర మహాయశః। సంవర్తం చై
వ దుర్ధర్షం మౌసలం చ నృపాత్మజ ॥ ౧౭ ॥ సత్యమస్త్రం మహాబాహో తథా మా
యాధరం పరమ్ । ఘోరం తేజః ప్రభం నామ పరతేజోపకర్షణమ్॥ ౧౮॥ సోమాస్త్రం
శిశిరం నామ త్వాష్ట్రమస్త్రం సుదామనమ్ । దారుణం చ భగస్యాపి శితేషుమథ మానవమ్ ॥
౧౯ ॥ ఏతాన్ రామ మహాబాహో కామరూపాన్మహాబలాన్ । గృహాణ పరమోదా
రాన్ క్షిప్రమేవ నృపాత్మజ॥ ౨౦ ॥ స్థితస్తు ప్రాఙ్ముఖో భూత్వా శుచిర్మునివరస్తదా।ద
దౌ రామాయ సుప్రీతో మంత్రగ్రామమనుత్తమమ్॥ ౨౧॥ సర్వసంగ్రహణం యేషాం
దైవతైరపి దుర్లభమ్ । తాన్యస్త్రాణి తదా విప్రో రాఘవాయ న్యవేదయత్॥ ౨౨ ॥
జపతస్తు మునేస్తస్య విశ్వామిత్రస్య ధీమతః। ఉపతస్థుర్మహార్హాణి సర్వాణ్యస్త్రా
ణి రాఘవమ్॥ ౨౩ ॥ ఊచుశ్చ ముదితాస్సర్వే రామం ప్రాంజలయస్తదా । ఇమేస్మ పర
మోదారాః కింకరాస్తవ రాఘవ॥ ౨౪ ॥ ప్రతిగృహ్య చ కాకుత్స్థస్సమాలంబ్య చ పాణి
నా । మానసా మే భవిష్యధ్వమితి తానభ్యచోదయత్ ॥ ౨౫ ॥ తతః ప్రీతమనా రామో
విశ్వామిత్రం మహామునిమ్ । అభివాద్య మహాతేజా గమనాయోపచక్రమే॥ ౨౬ ॥

ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే-సప్తవింశస్సర్గః

ప్రతిగృహ్య తతోఽస్త్రాణి ప్రహృష్టవదనశ్శుచిః । గచ్ఛన్నేవ చ కాకుత్స్థో విశ్వామి
త్రమథాబ్రవీత్ ॥౧॥ గృహీతాస్త్రోఽస్మి భగవన్ దురాధర్షస్సురైరపి । అస్త్రాణాం
త్వహమిచ్ఛామి సంహారం మునిపుంగవ॥ ౨ ॥ ఏవం బ్రువతి కాకుత్స్థే విశ్వామిత్రో మ
హామునిః । సంహారం వ్యాజహారాథ ధృతిమాన్ సువ్రతశ్శుచిః ॥ ౩ ॥ సత్యవంతం సత్య
కీర్తిం ధృష్టం రభసమేవ చ । ప్రతిహారతరం నామ పరాఙ్ముఖమవాఙ్ముఖమ్ ॥ ౪॥ లక్ష్యా
క్షవిషమౌ చైవ దృఢనాభసునాభకౌ । దశాక్షశతవక్త్రౌ చ దశశీర్షశతోదరౌ ॥ ౫॥ ప
ద్మనాభమహానాభౌ దుందునాభ సునాభకౌ । జ్యోతిషం కృశనం చైవ నైరాస్యవిమలా
వుభౌ॥ ౬ ॥ యోగంధరహరిద్రౌ చ దైత్యప్రశమనౌ తథా । శుచిబాహుర్మహాబా
హుర్నిష్కలిర్విరుచిస్తథా॥ ౭ ॥ సార్చిర్మాలీ ధృతిర్మాలీ వృత్తిమాన్ రుచిరస్తథా। పి
తృసౌమనసం చైవ విధూతమకరావుభౌ॥ ౮ ॥ కరవీరకనిం చైవ ధనధాన్యౌ చ రాఘవ।
కామరూపం కామరుచిం మోహనం మారణం తథా ॥ ౯ ॥ జృంభకం సర్వనాభం చ సం
తాన వరణౌ తథా । భృశాశ్వతనయాన్ రామ భాస్వరాన్ కామరూపిణః॥౧౦॥ ప్రతీచ్ఛ
మమ భద్రం తే పాత్రభూతోఽసి రాఘవ।బాఢమిత్యేవ కాకుత్స్థః ప్రహృష్టేనాంతరా
త్మనా ॥ ౧౧ ॥ జగ్రాహ మంత్రగ్రామం తే వ్యుపతస్థుశ్చ రాఘవమ్। దివ్య భాస్వర

దేహాశ్చమూర్తిమంతస్సుఖప్రదాః॥ ౧౨ ॥ కేచిదంగారసదృశాః కేచిద్ధూమోపమా
స్తథా। చంద్రార్కసదృశాః కేచిత్ప్రహ్వాంజలిపుటాస్తథా ॥ ౧౩ ॥ రామంప్రాం
జలయోభూత్వాబ్రువన్మధురభాషిణః। ఇమేస్మనరశార్దూల శాధికింకరవామ తే॥
౧౪ ॥ మానసాః కార్యకాలేషు సాహాయ్యంమేకరిష్యథ। గమ్యతామితితానాహ యథే
ష్టంరఘునందనః॥౧౫॥ అథతేరామమామంత్ర్యకృత్వాచాపిప్రదక్షిణమ్। ఏవమస్త్వి
తికాకుత్స్థముక్త్వాజగ్ముర్యథాగతమ్ ॥ ౧౬ ॥ తతస్తురామఃకాకుత్స్థస్సశ్మాసనాద్బ్రహ్మ
వాదినః। లక్ష్మణాయసతాన్సర్వాన్వరాస్త్రాన్రఘునందనః॥ ౧౭ ॥ సంహారాన్స
చసంహృష్టశ్శ్రీమాంస్తస్మైన్యవేదయత్। సతాన్నివేద్యసంహృష్టోవిశ్వామిత్రంమహా
మునిమ్ ॥ ౧౮ ॥గచ్ఛన్నేవాథమధురం శ్లక్ష్ణంవచనమబ్రవీత్। కిన్న్వేతన్మేఘసంకా
శంపర్వతస్యావిదూరతః ॥౧౯॥ వృక్షషండమితో భాతి పరంకౌతూహలంహిమే। దర్శ
నీయం మృగాకీర్ణంమనోరమమతీవచ ॥ ౨౦ ॥ నానాప్రకారైశ్శకునైర్వల్గుభా
షైరలంకృతమ్। నిస్సృతాస్స్మమునిశ్రేష్ఠకాంతారాద్రోమహర్షణాత్ ॥ ౨౧ ॥ అన
యాత్వవగచ్ఛామి దేశస్యసుఖవత్తయా। సర్వంమేశంసభగవన్ కస్యాశ్రమపదం త్వి
దమ్ ॥ ౨౨ ॥ సంప్రాప్తాయత్రతేపాపాబ్రహ్మఘ్నాదుష్టచారిణః। తవయజ్ఞస్యవి
ఘ్నాయ దురాత్మానో మహామునే॥ ౨౩॥ భగవంస్తస్యకో దేశస్సాయత్రతవయా
జ్ఞికీ। రక్షితవ్యాక్రియాబ్రహ్మన్ మయావధ్యాశ్చరాక్షసాః॥ ౨౪ ॥ ఏతత్సర్వం ముని
శ్రేష్ఠ శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహంప్రభో॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండేఽష్టావింశస్సర్గః.

అథతస్యాప్రమేయస్యతద్వనంపరిపృచ్ఛతః। విశ్వామిత్రో మహాతేజా వ్యాఖ్యా
తుముపచక్రమే ॥ ౧ ॥ ఇహరామ మహాబాహో విష్ణుర్దేవవరః ప్రభుః। వర్షాణి
సుబహూనీహ తథాయుగశతానిచ॥ ౨ ॥ తపశ్చరణయోగార్థ మువాస సుమహాత
పాః। ఏష పూర్వాశ్రమోరామ వామనస్య మహాత్మనః॥ ౩ ॥ సిద్ధాశ్రమ ఇతిఖ్యాత
స్సిద్ధోహ్యత్రమహాతపాః। ఏతస్మిన్నేవకాలేతు రాజా వైరోచనిర్బలిః॥ ౪ ॥ నిర్జిత్య
దైవతగణాన్ సేంద్రాంశ్చ సమరుద్గణాన్। కారయామాస తద్రాజ్యం త్రిషులో
కేషువిశ్రుతః॥ ౫ ॥ బలేస్తుయజమానస్య దేవాస్సాగ్నిపురోగమాః। సమాగమ్యస్వయం
చైవ విష్ణుమూచురిహాశ్రమే॥ ౬ ॥ బలిర్వైరోచనిర్విష్ణో యజతేయజ్ఞముత్తమమ్।
అసమాప్తే క్రతౌతస్మిన్ స్వకార్యమభిపద్యతామ్॥ ౭ ॥ యేచైనమభివర్తంతే యాచి
తార ఇతస్తతః। యచ్చయత్రయథావచ్చ సర్వం తేభ్యః ప్రయచ్ఛతి॥ ౮ ॥ సత్వం సుర
హితార్థాయ మాయాయోగ ముపాశ్రితః। వామనత్వంగతోవిష్ణో కురుకల్యాణముత్త
మమ్॥ ౯ ॥ ఏతస్మిన్నంతరేరామ కాశ్యపోగ్నిసమ ప్రభః। అదిత్యాసహితో రామ
దీప్యమాన ఇవౌజసా ॥౧౦॥ దేవీసహాయోభగవాన్దివ్యంవర్షసహస్రకమ్। వ్రతంస
మాప్యవరదంతుష్టావమధుసూదనమ్ ॥ ౧౧ ॥ తపోమయంతపోరాశిం తపోమూర్తిం
తపాత్మకమ్। తపసాత్వాం సుతప్తేన పశ్యామిపురుషోత్తమమ్ ॥ ౧౨ ॥ శరీరేతవపశ్యా
మి జగత్సర్వమిదం ప్రభో। త్వమనాదిరనిర్దేశ్య స్త్వామహం శరణంగతః ॥ ౧౩ ॥ త
మువాచహరిః ప్రీతః కాశ్యపంధూతకల్మషమ్। వరంవరయ భద్రంతే వరార్హోఽసి
మతోమమ॥ ౧౪ ॥ తచ్ఛ్రుత్వావచనంతస్య మారీచః కాశ్యపోఽబ్రవీత్। అదిత్యాదేవ
తానాంచమమచైవానుయాచతః॥ ౧౫ ॥ వరం వరదసుప్రీతో దాతుమర్హసి సువ్ర
త। పుత్రత్వం గచ్ఛ భగవన్నదిత్యాంమమచానఘ ॥౧౬॥ భ్రాతాభవయవీయాన్

స్త్వంశక్రస్యాసురసూదన। శోకార్తానాంతు దేవానాం సాహాయ్యంకర్తుమర్హ
సి॥ ౧౭ ॥ అయంసిద్ధాశ్రమోనామప్రసాదాత్తేభవిష్యతి। సిద్ధేకర్మణిదేవేశ ఉత్తిష్ఠ
భగవన్నితః ॥ ౧౮ ॥ అథవిష్ణుర్మహాతేజా అదిత్యాంసమజాయత। వామనంరూప మా
స్థాయ వైరోచనిముపాగమత్ ॥ ౧౯ ॥ త్రీన్‌క్రమానథభిక్షిత్వా ప్రతిగృహ్యాచమానతః॥
ఆక్రమ్యలోకాన్‌లోకాత్మా సర్వభూతహితేరతః॥ ౨౦॥ మహేంద్రాయపునః ప్రా
దాన్నియమ్యబలిమోజసా। త్రైలోక్యంసమహాతేజాశ్చక్రేశక్రవశంపునః॥ ౨౧॥ తే
నైషపూర్వమాక్రాంత ఆశ్రమశ్శ్రమనాశనః। మయాపిభక్త్యాతస్యైష వామన
స్యోపభుజ్యతే॥ ౨౨ ॥ ఏతమాశ్రమమాయాంతి రాక్షసావిఘ్నకారిణః। అత్రతేపు
రుషవ్యాఘ్రహంతవ్యాదుష్టచారిణః ॥ ౨౩ ॥ అద్యగచ్ఛామహే రామ సిద్ధాశ్రమ
మనుత్తమమ్। తదాశ్రమపదంతాత తవాప్యేతద్యథామమ॥ ౨౪ ॥ ప్రవిశన్నాశ్ర
మపదం వ్యరోచతమహామునిః। శశీవగతనీహారః పునర్వసుసమన్వితః ॥ ౨౫ ॥ తంద్ర
ష్ట్వామునయస్సర్వే సిద్ధాశ్రమనివాసినః। ఉత్పత్యోత్పత్యసహసా విశ్వామిత్రమపూ
జయన్ ॥ ౨౬ ॥ యథార్హంచక్రిరేపూజాంవిశ్వామిత్రాయధీమతే। తథైవరా
జపుత్రాభ్యామకుర్వన్నతిథిక్రియామ్॥ ౨౭ ॥ ముహూర్తమథవిశ్రాంతౌరాజపు
త్రౌ పరిందమౌ। ప్రాంజలీమునిశార్దూల మూచతూరఘునందనౌ ॥ ౨౮ ॥ అద్యైవ
దీక్షాంప్రవిశభద్రంతేమునిపుంగవ। సిద్ధాశ్రమోయంసిద్ధస్స్యాత్సత్యమస్తువచస్తవ॥
౨౯ ॥ ఏవముక్తోమహాతేజా విశ్వామిత్రోమహానృషిః। ప్రవివేశతదాదీక్షాం నియ
తోనియతేంద్రియః ॥ ౩౦ ॥ కుమారావపితాంరాత్రిముషిత్వాసుసమాహితౌ। ప్రభా
తకాలేచోత్థాయ పూర్వాంసంధ్యాముపాస్యచ॥ ౩౧ ॥ హుతాగ్నిహోత్రమాసీనం
విశ్వామిత్రమవందతామ్ ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే- ఏకోనత్రింశస్సర్గః.

అథతౌదేశకాలజ్ఞౌరాజపుత్రావరిందమౌ। దేశేకాలేచవాక్యజ్ఞావబ్రూతాం
కౌశికంవచః॥౧॥ భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛావో యస్మిన్‌కాలేనిశాచరౌ। సంరక్షణీయౌతౌ
బ్రహ్మన్నాతివర్తేతతత్క్షణమ్॥ ౨ ॥ ఏవంబ్రువాణౌకాకుత్స్థౌత్వరమాణౌయుయుత్స
యా। సర్వేతేమునయః ప్రీతాః ప్రశశంసుర్నృపాత్మజౌ॥౩॥ అద్యప్రభృతిషడ్రాత్రం
రక్షతాంరాఘవౌయువాం। దీక్షాంగతోహ్యేషమునిర్మౌనిత్వంచగమిష్యతి ॥ ౪ ॥
తౌతుతద్వచనంశ్రుత్వారాజపుత్రౌయశస్వినౌ। అనిద్రౌషడహోరాత్రం తపోవన
మరక్షతామ్॥ ౫ ॥ ఉపాసాంచక్రతుర్వీరౌయత్తౌపరమధన్వినౌ। రరక్షతుర్మునివరంవి
శ్వామిత్రమరిందమౌ॥ ౬ ॥ అథకాలేగతేతస్మిన్‌షష్ఠేహనిసమాగతే। సౌమిత్రిమబ్ర
వీద్రామోయత్తోభవసమాహితః॥ ౭ ॥ రామస్యైవంబ్రువాణస్యత్వరితస్యయుయు
త్సయా। ప్రజజ్వాలతతోవేదిస్సోపాధ్యాయపురోహితా॥ ౮ ॥ సదర్భచమసస్రుక్కా
ససమిత్కుసుమోచ్చయా। విశ్వామిత్రేణసహితా వేదిర్జజ్వాలసర్త్విజా॥ ౯ ॥ మం
త్రవచ్చయథాన్యాయంయజ్ఞోసౌసంప్రవర్తతే। ఆకాశేచమహాన్‌శబ్దః ప్రాదురాసీ
ద్భయానకః॥ ౧౦ ॥ ఆవార్యగగనంమేఘోయథాప్రావృషినిర్గతః। తథామాయాం
వికుర్వాణౌరాక్షసావభ్యధావతాం॥ ౧౧ ॥ మారీచశ్చసుబాహుశ్చ తయోరనుచరాశ్చ
యే। ఆగమ్యభీమసంకాశారుధిరౌఘానవాసృజన్॥ ౧౨ ॥ సాతేనరుధిరౌఘేణ వేదిర్జ
జ్వాలమండితా। దృష్ట్వావేదింతథాభూతాంసానుజః క్రోధసంయుతః ॥౧౩॥ సహసా
భిద్రుతోరామస్తానపశ్యత్తతోదివి। తావాపతంతౌసహసాదృష్ట్వారాజీవలోచనః॥ ౧౪॥

లక్ష్మణం త్వభిసంప్రేక్ష్య రామో వచనమబ్రవీత్ । పశ్య లక్ష్మణ దుర్వృత్తాన్ రాక్షసాన్
పిశితాశనాన్ ॥ ౧౫ ॥ మానవాస్త్రసమాధూతాననిలేన యథా ఘనాన్ । మానవం పరమో
దారమస్త్రం పరమభాస్వరమ్ ॥ ౧౬ ॥ చిక్షేప పరమక్రుద్ధో మారీచోరసి రాఘవః । స తే
న పరమాస్త్రేణ మానవేన సమాహితః ॥ ౧౭ ॥ సంపూర్ణం యోజనశతం క్షిప్తస్సాగ
రప్లవే । విచేతనం విఘూర్ణంతం శీతేషుబలతాడితమ్ ॥ ౧౮ ॥ నిరస్తం దృశ్య మారీచం రా
మో లక్ష్మణమబ్రవీత్ । పశ్య లక్ష్మణ శీతేషుం మానవం ధర్మసంహితమ్ ॥ ౧౯ ॥ మోహ
యిత్వా నయత్యేనం న చ ప్రాణైర్వియుజ్యతే । ఇమానపి వధిష్యామి నిర్ఘృణాన్ దుష్టచా
రిణః ॥ ౨౦ ॥ రాక్షసాన్ పాపకర్మస్థాన్ యజ్ఞఘ్నాన్ రుధిరాశనాన్ । సంగృహ్యాస్త్రం త
తో రామో దివ్యమాగ్నేయమద్భుతమ్ ॥ ౨౧ ॥ సుబాహూరసి చిక్షేప స విద్ధః ప్రాపతద్భువి
శేషాన్ వాయవ్యమాదాయ నిజఘాన మహాయశాః ॥ ౨౨ ॥ రాఘవః పరమోదారో ము
నీనాం ముదమావహన్ । స హత్వా రాక్షసాన్ సర్వాన్ యజ్ఞఘ్నాన్ రఘునందనః ॥ ౨౩ ॥
ఋషిభిః పూజితస్తత్ర యథేంద్రో విజయీ పురా । అథ యజ్ఞే సమాప్తే తు విశ్వామిత్రో
మహామునిః ॥ ౨౪ ॥ నిరీతికా దిశో దృష్ట్వా కాకుత్స్థమిదమబ్రవీత్ । కృతార్థోఽస్మి
మహాబాహో కృతం గురువచస్త్వయా ॥ ౨౫ ॥ సిద్ధాశ్రమమిదం సత్యం కృతం రా
మ మహాయశః ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - త్రింశస్సర్గః.

అథ తాం రజనీం తత్ర కృతార్థౌ రామలక్ష్మణౌ । ఊషతుర్ముదితౌ వీరౌ ప్రహృ
ష్టేనాంతరాత్మనా ॥ ౧ ॥ ప్రభాతాయాం తు శర్వర్యాం కృతపౌర్వాహ్ణికక్రియౌ । వి
శ్వామిత్రమృషీంశ్చాన్యాన్ సహితావభ్యజగ్మతుః ॥ ౨ ॥ అభివాద్య మునిశ్రేష్ఠం జ్వలం
తమివ పావకమ్ । ఊచతుర్మధురోదారం వాక్యం మధురభాషిణౌ ॥ ౩ ॥ ఇమౌ స్వో ముని
శార్దూల కింకరౌ సముపాగతౌ । ఆజ్ఞాపయ యథేష్టం వై శాసనం కరవావ కిమ్ ॥ ౩ ॥
ఏవముక్తే తతస్తాభ్యాం సర్వ ఏవ మహర్షయః । విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య రామం వచ
నమబ్రువన్ ॥ ౫ ॥ మైథిలస్య నరశ్రేష్ఠ జనకస్య భవిష్యతి । యజ్ఞః పరమధర్మిష్ఠస్తత్ర
యాస్యామహే వయమ్ ॥ ౬ ॥ త్వం చైవ నరశార్దూల సహాస్మాభిర్గమిష్యసి । అ
ద్భుతం చ ధనూరత్నం తత్ర త్వం ద్రష్టుమర్హసి ॥ ౭ ॥ తద్ధి పూర్వం నరశ్రేష్ఠ దత్తం సదసి
దైవతైః । అప్రమేయబలం ఘోరం మఖే పరమభాస్వరమ్ ॥ ౮ ॥ నాస్య దేవా న గం
ధర్వా నాసురా న చ రాక్షసాః । కర్తుమారోపణం శక్తా న కథంచన మానుషాః ॥ ౯ ॥
ధనుషస్తస్య వీర్యం తు జిజ్ఞాసంతో మహీక్షితః । న శేకురారోపయితుం రాజపుత్రా మ
హాబలాః ॥ ౧౦ ॥ తద్ధనుర్నరశార్దూల మైథిలస్య మహాత్మనః । తత్ర ద్రక్ష్యసి కాకుత్స్థ
యజ్ఞం చాద్భుతదర్శనమ్ ॥ ౧౧ ॥ తద్ధి యజ్ఞఫలం తేన మైథిలేనోత్తమం ధనుః । యాచి
తం నరశార్దూల సునాభం సర్వదైవతైః ॥ ౧౨ ॥ ఆయాగభూతం నృపతేస్తస్య వే
శ్మని రాఘవ । అర్చితం వివిధైర్గంధైర్ధూపైశ్చాగరుగంధిభిః ॥ ౧౩ ॥ ఏవముక్త్వా
మునివరః ప్రస్థానమకరోత్తదా । సర్షిసంఘస్సకాకుత్స్థ ఆమంత్ర్య వనదేవతాః ॥ ౧౪ ॥
స్వస్తి వోఽస్తు గమిష్యామి సిద్ధస్సిద్ధాశ్రమాదహమ్ । ఉత్తరే జాహ్నవీతీరే హిమవంతం శిలో
చ్చయమ్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రదక్షిణం తతః కృత్వా సిద్ధాశ్రమమనుత్తమమ్ । ఉత్తరాం దిశము
ద్దిశ్య ప్రస్థాతుముపచక్రమే ॥ ౧౬ ॥ తం ప్రయాంతం మునివరమన్వయాదనుసారిణామ్ ।
శకటీశతమాత్రం తు ప్రయాణే బ్రహ్మవాదినామ్ ॥ ౧౭ ॥ మృగపక్షిగణాశ్చైవ సిద్ధా
శ్రమనివాసినః । అనుజగ్ముర్మహాత్మానం విశ్వామిత్రం మహామునిమ్ ॥ ౧౮ ॥ నివర్త
యామాస తతః పక్షిసంఘాన్ మృగానపి । తే గత్వా దూరమధ్వానం లంబమానే దివాకరే ॥

౧౯ ॥ వాసంచక్రుర్మునిగణాశ్శోణాకూలే సమాహితాః। తేஉస్తంగతేదినకరేస్నాత్వా హుతహుతాశనాః॥ ౨౦ ॥ విశ్వామిత్రంపురస్కృత్యనిషేదురమితౌజసః। రామోஉపిసహసౌమిత్రిర్మునీన్ స్తానభిపూజ్యచ॥ ౨౧ ॥ అగ్రతోనిషసాదాథవిశ్వామిత్రస్య ధీమతః। అథరామో మహాతేజా విశ్వామిత్రంమహామునిమ్ ॥ ౨౨ ॥ పప్రచ్ఛనరశార్దూలః కౌతూహలసమన్వితః। భగవన్కోన్వయందేశ స్సమృద్ధవనశోభితః॥ ౨౩ ॥ శ్రోతుమిచ్ఛామిభద్రంతేవక్తుమర్హసితత్త్వతః॥౨౪॥తస్యదేశస్యనిఖిలమృషిమధ్యేమహాతపాః॥ ఇత్యశ్రీమద్బాలకాండే- ఏకత్రింశస్సర్గః

బ్రహ్మయోనిర్మహానాసత్కుశోనామ మహాతపాః। అక్లిష్టవ్రతధర్మజ్ఞస్సజ్జనప్రతిపూజకః ॥ ౧ ॥ సమహాత్మా కులీనాయాంయుక్తాయాం సుగుణోల్బణాన్। వైదర్భ్యాంజనయామాసచతురస్సదృశాన్సుతాన్ ॥ ౨ ॥ కుశాంబంకుశనాభంచఆధూర్తరజసంవసుమ్। దీప్తియుక్తాన్మహోత్సాహాన్క్షత్రధర్మచికీర్షయా॥౩॥తానువాచకుశఃపుత్రాన్ధర్మిష్ఠాన్సత్యవాదినః॥క్రియతాంపాలనంపుత్రా ధర్మంప్రాప్స్యథపుష్కలమ్॥౪॥ కుశస్యవచనంశ్రుత్వాచత్వారోలోకసత్తమాః। నివేశంచక్రిరేసర్వే పురాణాంనృవరాస్తదా॥ ౫ ॥ కుశాంబస్తుమహాతేజాః కౌశాంబీమకరోత్పురీమ్। కుశనాభస్తుధర్మాత్మాపురంచక్రేమహోదయమ్॥౬॥ఆధూర్తరజసోరామధర్మారణ్యం మహీపతిః। చక్రేపురవరంరాజావసుశ్చక్రేగిరివ్రజమ్ ॥ ౭ ॥ ఏషావసుమతీరామవసోస్తస్యమహాత్మనః। ఏతేశైలవరాఃపంచప్రకాశంతేసమంతతః॥౮ ॥ సుమాగధీనదీరమ్యామగధాన్విశ్రుతాయయౌ।పంచానాంశైలముఖ్యానాంమధ్యేమాలేవశోభతే॥౯॥ సైషాహిమాగధీరామవసోస్తస్యమహాత్మనః। పూర్వాభిచరితారామసుక్షేత్రాసస్యమాలినీ ॥౧౦॥ కుశనాభస్తురాజర్షిఃకన్యాశతమనుత్తమమ్। జనయామాసధర్మాత్మా ఘృతాచ్యాంరఘునందన॥ ౧౧ ॥ తాస్తుయౌవనశాలిన్యోరూపవత్యస్స్వలంకృతాః। ఉద్యానభూమిమాగమ్య ప్రావృషీవశతహ్రదాః ॥ ౧౨ ॥ గాయంత్యోనృత్యమానాశ్చ వాదయంత్యశ్చసర్వశః। ఆమోదంపరమంజగ్ముర్వరాభరణభూషితాః॥ ౧౩ ॥ అథ తాశ్చారుసర్వాంగ్యోరూపేణాప్రతిమాభువి।ఉద్యానభూమిమాగమ్యతారా ఇవఘనాంతరే ॥ ౧౪ ॥ తాస్సర్వగుణసంపన్నారూపయౌవనసంయుతాః। దృష్ట్వాసర్వాత్మకోవాయురిదంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ అహంవఃకామయేసర్వా భార్యామమభవిష్యథ మానుషస్త్యజ్యతాం భావోదీర్ఘమాయురవాప్స్యథ॥ ౧౬ ॥ చలంహియౌవనంనిత్యంమానుషేషువిశేషతః। అక్షయ్యంయౌవనంప్రాప్తాఅమర్యశ్చభవిష్యథ॥ ౧౭ ॥ తస్యతద్వచనంశ్రుత్వావాయోరక్లిష్టకర్మణః। అపహాస్యతతో వాక్యంకన్యాశతమథాబ్రవీత్ ॥ ౧౮ ॥ అంతశ్చరసభూతానాంసర్వేషాంత్వంసురోత్తమ। ప్రభావజ్ఞాస్సతేసర్వాః కిమస్మానవమన్యసే॥ ౧౯ ॥ కుశనాభసుతాస్సర్వాస్సమర్థాస్త్వాంసురోత్తమ। స్థానాచ్చ్యావయితుందేవంరక్షామస్తుతపోవయమ్ ॥ ౨౦॥ మాభూత్సకాలోదుర్మేధః పితరంసత్యవాదినమ్। నావమన్యస్వధర్మేణస్వయంవరముపాస్మహే ॥ ౨౧ ॥ పితాహిప్రభురస్మాకందైవతం పరమంహిసః। యస్యనోదాస్యతిపితా సనోభర్తా భవిష్యతి॥ ౨౨॥ తాసాంతద్వచనంశ్రుత్వావాయుఃపరమకోపనః। ప్రవిశ్య సర్వగాత్రాణిబభంజభగవాన్ప్రభుః॥ ౨౩ ॥ అరత్నిమాత్రాకృతయోభగ్నదేహాభయార్దితాః। తాఃకన్యావాయునాభగ్నావివిశుర్నృపతేర్గృహమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రాపతన్భువిసంభ్రాంతాస్సలజ్జాస్సాస్రలోచనాః। సచతాదయితాదీనాః కన్యాఃపరమశోభనాః ॥ ౨౫ ॥ దృష్ట్వాభగ్నాస్తదారాజా సంభ్రాంత ఇదమబ్రవీత్। కిమిదం

కథ్యతాంపుత్ర్యః కోధర్మమవమన్యతే॥ ౨౬ ॥ కుబ్జాః కేనకృతాస్సర్వా వేష్టంత్యోనాభిభాషథ । శ్రోతుమిచ్ఛామితత్త్వతో యయస్యేదంధర్మగర్హితమ్॥ ౨౭॥ ఏవంరాజావినిశ్వస్యసమాధింసందధేతతః ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే-ద్వాత్రింశస్సర్గః

తస్యతద్వచనంశ్రుత్వా కుశనాభస్యధీమతః । శిరోభిశ్చరణౌస్పృష్ట్వాకన్యాశతమభాషత ॥ ౧ ॥ వాయుస్సర్వాత్మకోరాజన్ ప్రధర్షయితుమిచ్ఛతి । అశుభంమార్గమాస్థాయ నధర్మంప్రత్యవేక్షతే॥ ౨॥ పితృమత్యస్తుభద్రంతేస్వచ్ఛందేనవయంస్థితాః॥ పితరంనోవృణీష్వత్వం యదినోదాస్యతేతవ॥ ౩ ॥ తేనపాపానుబంధేన వచనంనప్రతీచ్ఛతా। ఏవంబ్రువత్యస్సర్వాస్స్మ వాయునానిహతాభృశమ్॥ ౪॥ తాసాంతద్వచనంశ్రుత్వారాజాపరమధార్మికః । ప్రత్యువాచమహాతేజాఃకన్యాశతమనుత్తమమ్॥ ౫॥ క్షాంతంక్షమావతాంపుత్ర్యఃకర్తవ్యంసుమహత్కృతం।ఐకమత్యముపాగమ్యకులంచావేక్షితంమమ॥ ౬ ॥ అలంకారోహినారీణాంక్షమాతుపురుషస్యవా। దుష్కరంతచ్చయత్క్షాంతంత్రిదశేషువిశేషతః॥ ౭ ॥ యాదృశీవఃక్షమాపుత్ర్యస్సర్వాసామవిశేషతః । క్షమాదానంక్షమాయజ్ఞఃక్షమాసత్యంహిపుత్రికాః॥ ౮ ॥ క్షమాయశః క్షమాధర్మః క్షమాయాంహిస్థితంజగత్ । విసృజ్యకన్యాఃకాకుత్స్థరాజాత్రిదశవిక్రమః ॥ ౯ ॥ మంత్రజ్ఞోమంత్రయామాస ప్రదానంసహమంత్రిభిః । దేశేకాలేప్రదానస్యసదృశే ప్రతిపాదనమ్॥ ౧౦ ॥ ఏతస్మిన్నేవకాలేతుచూళీనామ మహాామునిః । ఊర్ధ్వరేతాశ్శుభాచారో బ్రాహ్మంతప ఉపాగమత్ ॥ ౧౧ ॥ తప్యంతంతమృషింతత్రగంధర్వీ పర్యుపాసతే । సోమదానామభద్రంతే ఊర్మిళాతనయాతదా॥ ౧౨॥ సాచతం ప్రణతాభూత్వా శుశ్రూషణపరాయణా । ఉవాసకాలేధర్మిష్ఠా తస్యాస్తుష్టోభవద్గురుః ॥ ౧౩॥ సచతాంకాలయోగేన ప్రోవాచరఘునందన । పరితుష్టోస్మిభద్రంతే కింకరోమితవప్రియమ్॥ ౧౪ ॥ పరితుష్టంమునింజ్ఞాత్వా గంధర్వీమధురస్వనా । ఉవాచపరమప్రీతా వాక్యజ్ఞావాక్యకోవిదమ్॥ ౧౫ ॥ లక్ష్మ్యాసముదితోబ్రాహ్మ్యా బ్రహ్మభూతో మహాతపాః । బ్రాహ్మేణతపసాయుక్తంపుత్రమిచ్ఛామిధార్మిక॥ ౧౬॥ అపతిశ్చాస్మిభద్రంతేభార్యాచాస్మినకస్యచిత్ । బ్రాహ్మేణోపగతాయాశ్చ దాతుమర్హసి మేసుతమ్॥ ౧౭ ॥ తస్యాఃప్రసన్నో బ్రహ్మర్షిర్దదౌ పుత్రమనుత్తమమ్ । బ్రహ్మదత్తఇతిఖ్యాతంమానసంచూళినస్సుతమ్ ॥ ౧౮ ॥ సరాజా సౌమదేయస్తుపురీమధ్యవసత్తదా । కాంపిల్యాంపరయాలక్ష్మ్యాదేవరాజోయథాదివమ్॥ ౧౯ ॥ సబుద్ధింకృతవాన్రాజా కుశనాభస్సుధార్మికః । బ్రహ్మదత్తాయ కాకుత్స్థదాతుంకన్యాశతంతదా ॥ ౨౦ ॥ తమాహూయమహాతేజా బ్రహ్మదత్తంమహీపతిః।దదౌకన్యాశతంరాజాసుప్రీతేనాంతరాత్మనా॥ ౨౧॥ యథాక్రమంతతఃపాణింజగ్రాహరఘునందన । బ్రహ్మదత్తోమహీపాలస్తాసాందేవపతిర్యథా॥ ౨౨ ॥ స్పృష్టమాత్రేతతఃపాణౌ వికుబ్జావిగతజ్వరాః। యుక్తాఃపరమయాలక్ష్మ్యాబభుఃకన్యాశ్శతంతదా ॥ ౨౩ ॥ సదృష్ట్వావాయునాభగ్నాః కుశనాభో మహీపతిః । సదారంప్రేషయామాస సోపాధ్యాయగణంతదా ॥ ౨౪ ॥ సోమదాపిసుసంహృష్టా పుత్రస్యసదృశీంక్రియామ్ । యథాన్యాయంచగంధర్వీ స్నుషాస్తాఃప్రత్యనందత॥ ౨౫ ॥ దృష్ట్వాస్పృష్ట్వాచతాః కన్యాః కుశనాభంప్రశస్యచ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే-త్రయస్త్రింశస్సర్గః

కృతోద్వాహేగతేతస్మిన్ బ్రహ్మదత్తేచరాఘవ ।అపుత్రఃపుత్రలాభాయ పౌత్రీమి

ష్టిమకల్పయత్ ॥౧॥ ఇష్ట్యాం తు వర్తమానాయాం కుశనాభం మహీపతిమ్ । ఉవాచ పరమోదారః కుశో బ్రహ్మసుతస్తదా ॥ ౨ ॥ పుత్రస్తే సదృశః పుత్ర భవిష్యతి సుధార్మికః । గాధిం ప్రాప్స్యసి తేన త్వం కీర్తిం లోకే చ శాశ్వతీమ్ ॥ ౩ ॥ ఏవముక్త్వా కుశో రామ కుశనాభం మహీపతిమ్ । జగామాకాశమావిశ్య బ్రహ్మలోకం సనాతనమ్ ॥ ౪ ॥ కస్యచిత్త్వథ కాలస్య కుశనాభస్య ధీమతః । జజ్ఞే పరమధర్మిష్ఠో గాధిరిత్యేవ నామతః ॥౫॥ స పితా మమ కాకుత్స్థ గాధిః పరమధార్మికః । కుశవంశప్రసూతోఽస్మి కౌశికో రఘునందన ॥౬॥ పూర్వజా భగినీ చాపి మమ రాఘవ సువ్రతా । నామ్నా సత్యవతీ నామ ఋచీకే ప్రతిపాదితా ॥ ౭ ॥ సశరీరా గతా స్వర్గం భర్తారమనువర్తినీ । కౌశికీ పరమోదారా సా ప్రవృత్తా మహానదీ ॥ ౮ ॥ దివ్యా పుణ్యోదకా రమ్యా హిమవంతముపాశ్రితా । లోకస్య హితకామార్థం ప్రవృత్తా భగినీ మమ ॥ ౯ ॥ తతోఽహం హిమవత్పార్శ్వే వసామి నిరతస్సుఖమ్ । భగిన్యాం స్నేహసంయుక్తః కౌశిక్యాం రఘునందన ॥ ౧౦ ॥ సా తు సత్యవతీ పుణ్యా సత్యే ధర్మే ప్రతిష్ఠితా । పతివ్రతా మహాభాగా కౌశికీ సరితాం వరా ॥ ౧౧ ॥ అహం హి నియమాద్రామ హిత్వా తాం సముపాగతః । సిద్ధాశ్రమమనుప్రాప్య సిద్ధోఽస్మి తవ తేజసా ॥ ౧౨ ॥ ఏషా రామ మమోత్పత్తిస్స్వస్య వంశస్య కీర్తితా । దేశస్య చ మహాబాహో యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి ॥ ౧౩ ॥ గతోఽర్ధరాత్రః కాకుత్స్థ కథాః కథయతో మమ । నిద్రామభ్యేహి భద్రం తే మా భూద్విఘ్నోఽధ్వనీహ నః ॥ ౧౪ ॥ నిష్పందాస్తరవస్సర్వే నిలీనా మృగపక్షిణః । నైశేన తమసా వ్యాప్తా దిశశ్చ రఘునందన ॥౧౫॥ శనైర్వియుజ్యతే సంధ్యా నభో నేత్రైరివావృతమ్ । నక్షత్రతారాగహనం జ్యోతిర్భిరవభాసతే ॥౧౬॥ ఉత్తిష్ఠతి చ శీతాంశుః శశీ లోకతమోనుదః । హ్లాదయన్ప్రాణినాం లోకే మనాంసి ప్రభయా విభో ॥ ౧౭ ॥ నైశాని సర్వభూతాని ప్రచరంతి తతస్తతః । యక్షరాక్షససంఘాశ్చ రౌద్రాశ్చ పిశితాశనాః ॥ ౧౮ ॥ ఏవముక్త్వా మహాతేజా విరరామ మహామునిః । సాధు సాధ్వితి తం సర్వే మునయో హ్యభ్యపూజయన్ ॥ ౧౯ ॥ కౌశికా నామ యం వంశో మహాన్ధర్మపరస్సదా । బ్రహ్మోపమా మహాత్మానః కుశవంశ్యా నరోత్తమాః ॥ ౨౦ ॥ విశేషేణ భవానేవ విశ్వామిత్రో మహాయశాః । కౌశికీ సరితాం శ్రేష్ఠా కులోద్యోతకరీ తవ ॥౨౧॥ ఇతి తైర్మునిశార్దూలైః ప్రశస్తః కుశికాత్మజః । నిద్రాముపాగమచ్ఛ్రీమానస్తమితవాంశుమాన్ ॥ ౨౨ ॥ రామోఽపి సహసౌమిత్రిః కించిదాగతవిస్మయః । ప్రశస్య మునిశార్దూలం నిద్రాం సముపసేవతే ॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే చతుస్త్రింశస్సర్గః.

ఉపాస్య రాత్రిశేషం తు శోణాకూలే మహర్షిభిః । నిశాయాం సుప్రభాతాయాం విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత ॥ ౧ ॥ సుప్రభాతా నిశా రామ పూర్వా సంధ్యా ప్రవర్తతే । ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ భద్రం తే గమనాయాభిరోచయ ॥౨॥ తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య కృత్వా పౌర్వాహ్ణికీం క్రియామ్ । గమనం రోచయామాస వాక్యం చేదమువాచ హ ॥ ౩ ॥ అయం శోణశ్శుభజలో గాధః పులినమండితః । కతరేణ పథా బ్రహ్మన్ సంతరిష్యామహే వయమ్ ॥ ౪ ॥ ఏవముక్తస్తు రామేణ విశ్వామిత్రోఽబ్రవీదిదమ్ । ఏష పంథా మయోద్దిష్టో యేన యాంతి మహర్షయః ॥౫॥ తే గత్వా దూరమధ్వానం గతేఽర్ధదివసే తదా । జాహ్నవీం సరితాం శ్రేష్ఠాం దదృశుర్మునిసేవితామ్ ॥ ౬ ॥ బభూవుర్ముదితాస్సర్వే మునయస్సహరాఘవాః । తస్యాస్తీరే తతశ్చక్రుస్త ఆవాసపరిగ్రహమ్ ॥ ౭ ॥ తతస్స్నాత్వా యథాన్యా

యం సంతర్ప్య పితృదేవతాః । హుత్వా చైవాగ్నిహోత్రాణి ప్రాశ్య చానుత్తమం హవిః॥ ౭ ॥ వివిశుర్జాహ్నవీతీరే శుచౌ ముదితమానసాః । విశ్వామిత్రం మహాత్మానం పరివార్య సమంతతః॥ ౮ ॥ సంప్రహృష్టమనా రామో విశ్వామిత్రమథాబ్రవీత్ । భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామి గంగాం త్రిపథగాం నదీమ్॥ ౧౦ ॥ త్రైలోక్యం కథమాక్రమ్య గతా నదనదీపతిమ్ । చోదితో రామవాక్యేన విశ్వామిత్రో మహామునిః॥ ౧౧ ॥ వృద్ధిం జన్మ చ గంగాయా వక్తుమేవోపచక్రమే । శైలేంద్రో హిమవాన్నామ ధాతూనామాకరో మహాన్॥ ౧౨ ॥ తస్య కన్యాద్వయం రామ రూపేణాప్రతిమం భువి। యా మేరుదుహితా రామ తయోర్మాతా సుమధ్యమా॥ ౧౩ ॥ నామ్నా మనోరమా నామ పత్నీ హిమవతః ప్రియా । తస్యాం గంగేయమభవజ్జ్యేష్ఠా హిమవతస్సుతా॥ ౧౪ ॥ ఉమా నామ ద్వితీయాభూన్నామ్నా తస్యైవ రాఘవ । అథ జ్యేష్ఠాం సురాస్సర్వే దేవతార్థచికీర్షయా॥ ౧౫ ॥ శైలేంద్రం వరయామాసుర్గంగాం త్రిపథగాం నదీమ్ । దదౌ ధర్మేణ హిమవాన్ తనయాం లోకపావనీమ్॥ ౧౬ ॥ స్వచ్ఛందపథగాం గంగాం త్రైలోక్యహితకామ్యయా। ప్రతిగృహ్య తతో దేవాస్త్రైలోక్యహితకారిణః॥ ౧౭ ॥ గంగామాదాయ తేఽగచ్ఛన్ కృతార్థేనాంతరాత్మనా । యా చాన్యా శైలదుహితా కన్యాసీద్రఘునందన॥ ౧౮ ॥ ఉగ్రం సావ్రత మాస్థాయ తపస్తేపే తపోధనా । ఉగ్రేణ తపసా యుక్తాం దదౌ శైలవరస్సుతామ్ ॥ ౧౯ ॥ రుద్రాయాప్రతిరూపాయ ఉమాం లోకనమస్కృతామ్ । ఏతే తే శైలరాజస్య సుతే లోకనమస్కృతే॥ ౨౦ ॥ గంగా చ సరితాం శ్రేష్ఠా ఉమాదేవీ చ రాఘవ । ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యథా త్రిపథగా నదీ॥ ౨౧ ॥ ఖం గతా ప్రథమం తాత గతిం గతిమతాం వర । సైషా సురనదీ రమ్యా శైలేంద్రస్య సుతా తదా॥ ౨౨ ॥ సురలోకం సమారూఢా విపాపా జలవాహినీ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే పంచత్రింశస్సర్గః.

ఉక్తవాక్యే మునౌ తస్మిన్నుభౌ రాఘవలక్ష్మణౌ । ప్రతినంద్య కథాం వీరావూచతుర్మునిపుంగవమ్॥ ౧ ॥ ధర్మయుక్తమిదం బ్రహ్మన్ కథితం పరమం త్వయా। దుహితుశ్శైలరాజస్య జ్యేష్ఠాయా వక్తుమర్హసి॥ ౨ ॥ విస్తరం విస్తరజ్ఞోఽసి దివ్యమానుషసంభవమ్। త్రీన్ పథో హేతునా కేన పావయేల్లోకపావనీ॥ ౩ ॥ కథం గంగా త్రిపథగా విశ్రుతా సరిదుత్తమా । త్రిషు లోకేషు ధర్మజ్ఞ కర్మభిః కైస్సమన్వితా॥ ౪ ॥ తథా బ్రువతి కాకుత్స్థే విశ్వామిత్రస్తపోధనః । నిఖిలేన కథాం సర్వామృషిమధ్యే న్యవేదయత్ ॥ ౫ ॥ పురా రామ కృతోద్వాహో నీలకంఠో మహాతపాః । దృష్ట్వా చ స్పృహయా దేవీం మైథునాయోపచక్రమే॥ ౬ ॥ శితికంఠస్య దేవస్య దివ్యం వర్షశతం గతమ్। న చాపి తనయో రామ తస్యామాసీత్పరంతప॥ ౭ ॥ తతో దేవాస్సముద్విగ్నాః పితామహపురోగమాః। యదిహోత్పద్యతే భూతం కస్తత్ప్రతిసహిష్యతి॥ ౮ ॥ అభిగమ్య సురాస్సర్వే ప్రణిపత్యేదమబ్రువన్ । దేవదేవ మహాదేవ లోకస్యాస్య హితే రత॥ ౯ ॥ సురాణాం ప్రణిపాతేన ప్రసాదం కర్తుమర్హసి । న లోకా ధారయిష్యంతి తవ తేజస్సురోత్తమ॥ ౧౦ ॥ బ్రాహ్మేణ తపసా యుక్తో దేవ్యా సహ తపశ్చర । త్రైలోక్యహితకామార్థం తేజస్తేజసి ధారయ ॥ ౧౧ ॥ రక్ష సర్వానిమాన్ లోకాన్నాలోకం కర్తుమర్హసి । దేవతానాం వచశ్శ్రుత్వా సర్వలోకమహేశ్వరః॥ ౧౨ ॥ బాఢమిత్యబ్రవీత్సర్వాన్ పునశ్చేదమువాచ హ । ధారయిష్యామ్యహం తేజస్తేజస్యేవ సహోమయా॥ ౧౩ ॥ త్రిదశాః పృథివీ చైవ నిర్వాణమధిగచ్ఛతు। యదిదం క్షుభితం స్థానాన్మమ తేజో హ్యనుత్తమమ్॥ ౧౪ ॥ ధారయిష్యతి కస్తన్మే బ్రువంతు సురసత్తమాః। ఏవముక్తా

స్సురాస్సర్వే ప్రత్యూచుర్వృషభధ్వజమ్॥౧౫॥ యత్తేజః క్షుభితం హ్యేతత్తద్ధరా ధా
రయిష్యతి। ఏవముక్తస్సురపతిః ప్రముమోచ మహీతలే॥౧౬॥ తేజసా పృథివీ యేన వ్యా
ప్తా సగిరికాననా। తతో దేవాః పునరిదమూచుశ్చాపి హుతాశనమ్॥౧౭॥ ప్రవిశ త్వం మహ
త్తేజో రౌద్రం వాయుసమన్వితః। తదగ్నినా పునర్వ్యాప్తం సంజాతశ్శ్వేతపర్వతః॥౧౮॥
దివ్యం శరవణం చైవ పావకాదిత్యసన్నిభమ్। యత్ర జాతో మహాతేజాః కార్తికేయోఽగ్ని
సన్నిభః॥౧౯॥ అథోమాం చ శివం చైవ దేవాస్సర్షిగణాస్తదా। పూజయామాసురత్య
ర్థం సుప్రీతమనసస్తతః॥౨౦॥ అథ శైలసుతా రామ త్రిదశానిదమబ్రవీత్। అప్రి
యస్య కృతస్యాద్య ఫలం ప్రాప్స్యథ మే సురాః॥౨౧॥ ఇత్యుక్త్వా సలిలం గృహ్య పావ
తీ భాస్కరప్రభా। సమన్యురశపత్సర్వాన్ క్రోధసంరక్తలోచనా॥౨౨॥ యస్మా
న్నివారితా చాహం సంగతా పుత్రకామ్యయా। అపత్యం స్వేషు దారేషు నోత్పాదయి
తుమర్హథ॥౨౩॥ అద్యప్రభృతి యుష్మాకమప్రజాస్సంతు పత్నయః। ఏవముక్త్వా సు
రాన్ సర్వాన్ శశాప పృథివీమపి॥౨౪॥ అవనే నైకరూపా త్వం బహుభార్యా భవిష్యసి। న
చ పుత్రకృతాం ప్రీతిం మత్క్రోధకలుషీకృతా॥౨౫॥ ప్రాప్స్యసి త్వం సుదుర్మేధే మ
మ పుత్రమనిచ్ఛతీ। తాన్ సర్వాన్ వ్రీళితాన్ దృష్ట్వా సురాన్ సురపతిస్తదా॥౨౬॥
గమనాయోపచక్రామ దిశం వరుణపాలితామ్। స గత్వా తప ఆతిష్ఠత్పార్శ్వే తస్యోత్తరే
గిరేః॥౨౭॥ హిమవత్ప్రభవే శృంగే సహ దేవ్యా మహేశ్వరః। ఏష తే విస్తరో రామ
శైలపుత్ర్యా నివేదితః॥౨౮॥ గంగాయాః ప్రభవం చైవ శృణు మే సహలక్ష్మణః॥ ఇతి
శ్రీమద్బాలకాండే షట్త్రింశస్సర్గః।

తప్యమానే తపో దేవే దేవాస్సర్షిగణాః పురా। సేనాపతిమభీప్సంతః పితామహ
ముపాగమన్॥౧॥ తతోఽబ్రువన్ సురాస్సర్వే భగవంతం పితామహమ్। ప్రణిపత్య శుభం
వాక్యం సేంద్రాస్సాగ్నిపురోగమాః॥౨॥ యో నస్సేనాపతిర్దేవ దత్తో భగవతా పురా।
స న జాతోఽద్య భగవన్నస్మద్వైరినిబర్హణః॥౩॥ తత్పితా భగవాన్ శర్వో హిమవచ్ఛి
ఖరేఽద్య వై। తపః పరమమాస్థాయ తప్యతే స్మ సహోమయా॥౪॥ యదత్రానంతరం కా
ర్యం లోకానాం హితకామ్యయా। సంవిధత్స్వ విధానజ్ఞ త్వం హి నః పరమా గతిః॥౫॥
దేవతానాం వచశ్శ్రుత్వా సర్వలోకపితామహః। సాంత్వయన్ మధురైర్వాక్యైస్త్రి
దశానిదమబ్రవీత్॥౬॥ శైలపుత్ర్యా యదుక్తం తన్న ప్రజాస్స్వంతు పత్నిషు। త
స్యా వచనమక్లిష్టం సత్యమేతన్న సంశయః॥౭॥ ఇయమాకాశగా గంగా యస్యాం పుత్రం
హుతాశనః। జనయిష్యతి దేవానాం సేనాపతిమరిందమమ్॥౮॥ జ్యేష్ఠా శైలేంద్ర
దుహితా మానయిష్యతి తం సుతమ్। ఉమాయాస్తద్బహుమతం భవిష్యతి న సంశయః॥౯॥ త
స్య తద్వచనం శ్రుత్వా కృతార్థా రఘునందన। ప్రణిపత్య సురాస్సర్వే పితామహమ
పూజయన్॥౧౦॥ తే గత్వా పర్వతం రామ కైలాసం ధాతుమండితమ్। అగ్నిం నియోజ
యామాసుః పుత్రార్థం సర్వదేవతాః॥౧౧॥ దేవకార్యమిదం దేవ సమాధత్స్వ హు
తాశన। శైలపుత్ర్యాం మహాతేజో గంగాయాం తేజ ఉత్సృజ॥౧౨॥ దేవతానాం ప్ర
తిజ్ఞాయ గంగామభ్యేత్య పావకః। గర్భం ధారయ వై దేవి దేవతానామిదం ప్రియమ్॥
౧౩॥ అగ్నేస్తు వచనం శ్రుత్వా దివ్యం రూపమధారయత్। స తస్యా మహిమాం దృష్ట్వా
సమంతాదవకీర్యత॥౧౪॥ సమంతతస్తదా దేవీమభ్యషించత పావకః। సర్వస్రోతాం
సి పూర్ణాని గంగాయా రఘునందన॥౧౫॥ తమువాచ తతో గంగా సర్వదేవపురోగ

మమ్। అశక్తా ధారణే దేవ తవ తేజస్సముద్యతమ్ ॥౧౬॥ దహ్యమానాగ్నినా తేన సంప్రవ్యథితచేతనా। అథాబ్రవీదిదం గంగాం సర్వదేవహుతాశనః ॥౧౭॥ ఇహ హైమవతే పాదే గర్భోఽయం సన్నివేశ్యతామ్। శ్రుత్వా త్వగ్నివచో గంగా తం గర్భమతిభాస్వరమ్ ॥౧౮॥ ఉత్ససర్జ మహాతేజాః స్రోతోభ్యో హి తదానఘ। యదస్యా నిర్గతం తస్మాత్తప్తజాంబూనదప్రభమ్ ॥౧౯॥ కాంచనం ధరణీం ప్రాప్తం హిరణ్యమమలం శుభమ్। తామ్రం కార్ష్ణాయసం చైవ తైక్ష్ణ్యాదేవాభిజాయతే ॥౨౦॥ మలం తస్యాభవత్తత్ర త్రపుసీసకమేవ చ। తదేతద్ధరణీం ప్రాప్య నానాధాతురవర్ధత ॥౨౧॥ నిక్షిప్తమాత్రే గర్భే తు తేజోభిరభిరంజితమ్। సర్వం పర్వతసన్నద్ధం సౌవర్ణమభవద్వనమ్ ॥౨౨॥ జాతరూపమితి ఖ్యాతం తదాప్రభృతి రాఘవ। సువర్ణం పురుషవ్యాఘ్ర హుతాశనసమప్రభమ్ ॥౨౩॥ తృణవృక్షలతాగుల్మం సర్వం భవతి కాంచనమ్। తం కుమారం తదా జాతం సేంద్రాస్సహ మరుద్గణాః ॥౨౪॥ క్షీరసంభావనార్థాయ కృత్తికాస్సమయోజయన్। తాః క్షీరం జాతమాత్రస్య కృత్వా సమయముత్తమమ్ ॥౨౫॥ దదుః పుత్రోఽయమస్మాకం సర్వాసామితి నిశ్చితాః। తతస్తు దేవతాస్సర్వాః కార్తికేయ ఇతి బ్రువన్ ॥౨౬॥ పుత్రస్త్రైలోక్యవిఖ్యాతో భవిష్యతి న సంశయః। తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా స్కన్నం గర్భపరిస్రవే ॥౨౭॥ స్నాపయన్ పరయా లక్ష్మ్యా దీప్యమానమివానలమ్। స్కంద ఇత్యబ్రువన్ దేవాః స్కన్నం గర్భపరిస్రవాత్ ॥౨౮॥ కార్తికేయం మహాభాగం కాకుత్స్థ జ్వలనోపమమ్। ప్రాదుర్భూతం తతః క్షీరం కృత్తికానామనుత్తమమ్ ॥౨౯॥ షణ్ణాం షడాననో భూత్వా జగ్రాహ స్తనజం పయః। గృహీత్వా క్షీరమేకాహ్నా సుకుమారవపుస్తదా ॥ ౩౦ ॥ అజయత్స్వేన వీర్యేణ దైత్యసైన్యగణాన్విభుః। సురసేనాగణపతిం తతస్తమతులద్యుతిమ్ ॥ ౩౧ ॥ అభిషించన్ సురగణాస్సమేత్యాగ్నిపురోగమాః। ఏష తే రామ గంగాయా విస్తరోఽభిహితో మయా ॥౩౨॥ కుమారసంభవశ్చైవ ధన్యః పుణ్యస్తథైవ చ। భక్తశ్చ యః కార్తికేయే కాకుత్స్థ భువి మానవః ॥ ౩౩ ॥ ఆయుష్మాన్ పుత్రపౌత్రైశ్చ స్కందసాలోక్యతాం వ్రజేత్ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - సప్తత్రింశస్సర్గః

తాం కథాం కౌశికో రామే నివేద్య మధురాక్షరామ్। పునరేవాపరం వాక్యం కాకుత్స్థమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ అయోధ్యాధిపతిశ్శూరః పూర్వమాసీన్నరాధిపః। సగరో నామ ధర్మాత్మా ప్రజాకామస్స చాప్రజః ॥ ౨ ॥ వైదర్భదుహితా రామ కేశినీ నామ నామతః। జ్యేష్ఠా సగరపత్నీ సా ధర్మిష్ఠా సత్యవాదినీ ॥ ౩ ॥ అరిష్టనేమిదుహితా రూపేణాప్రతిమా భువి। ద్వితీయా సగరస్యాసీత్పత్నీ సుమతిసంజ్ఞితా ॥ ౪ ॥ తాభ్యాం సహ తదా రాజా పత్నీభ్యాం తప్తవాంస్తపః। హిమవంతం సమాసాద్య భృగుప్రస్రవణే గిరౌ ॥ ౫ ॥ అథ వర్షశతే పూర్ణే తపసారాధితో మునిః। సగరాయ వరం ప్రాదాద్భృగుస్సత్యవతాం వరః ॥ ౬ ॥ అపత్యలాభస్సుమహాన్ భవిష్యతి తవానఘ। కీర్తిం చాప్రతిమాం లోకే ప్రాప్స్యసే పురుషర్షభ ॥౭॥ ఏకా జనయితా తాత పుత్రం వంశకరం తవ। షష్టిం పుత్రసహస్రాణి అపరా జనయిష్యతి ॥౮॥ భాషమాణం మహాత్మానం రాజపుత్ర్యౌ ప్రసాద్య తమ్। ఊచతుః పరమప్రీతే కృతాంజలిపుటే తదా ॥ ౯ ॥ ఏకః కస్యాస్సుతో బ్రహ్మన్ కా బహూన్ జనయిష్యతి। శ్రోతుమిచ్ఛావహే బ్రహ్మన్ సత్యమస్తు వచస్తవ ॥ ౧౦ ॥ తయోస్తద్వచనం శ్రుత్వా భృగుః పరమధార్మికః। ఉవాచ పరమాం

వాణీం స్వచ్ఛందోత్రవిధీయతామ్ ॥ ౧౧ ॥ ఏకో వంశకరో వాస్తు బహవో వా మహాబ
లాః । కీర్తిమంతో మహోత్సాహాః కా వా కం వరమిచ్ఛతి ॥ ౧౨ ॥ మునేస్తు వచనం
శ్రుత్వా కేశినీ రఘునందన । పుత్రం వంశకరం రామ జగ్రాహ నృపసన్నిధౌ ॥౧౩॥ షష్టిం
పుత్రసహస్రాణి సుపర్ణీ భగినీ తదా । మహోత్సాహాన్ కీర్తిమతో జగ్రాహ సు
మతిస్సుతాన్ ॥ ౧౪ ॥ ప్రదక్షిణమృషిం కృత్వా శిరసాభిప్రణమ్య చ । జగామ స్వపురం
రాజా సభార్యో రఘునందన ॥ ౧౫ ॥ అథ కాలే గతే తస్మిన్ జ్యేష్ఠా పుత్రం వ్యజాయత ।
అసమంజ ఇతి ఖ్యాతం కేశినీ సగరాత్మజమ్ ॥ ౧౬ ॥ సుమతిస్తు నరవ్యాఘ్ర గర్భతుంబం
వ్యజాయత । షష్టిః పుత్రసహస్రాణి తుంబభేదాద్వినిస్సృతాః ॥౧౭॥ ఘృతపూర్ణేషు
కుంభేషు ధాత్ర్యస్తాన్ సమవర్ధయన్ । కాలేన మహతా సర్వే యౌవనం ప్రతిపేది
రే ॥ ౧౮ ॥ అథ దీర్ఘేణ కాలేన రూపయౌవనశాలినః । షష్టిః పుత్రసహస్రాణి స
గరస్యాభవంస్తదా ॥ ౧౯ ॥ స చ జ్యేష్ఠో నరశ్రేష్ఠ సగరస్యాత్మసంభవః । బాలాన్ గృ
హీత్వా తు జలే సరయ్వా రఘునందన ॥ ౨౦ ॥ ప్రక్షిప్య ప్రహసన్నిత్యం మజ్జతస్తాన్
సమీక్ష్య వై । ఏవం పాపసమాచారస్సజ్జనప్రతిబాధకః ॥ ౨౧ ॥ పౌరాణామహితే యు
క్తః పుత్రో నిర్వాసితః పురాత్ । తస్య పుత్రోంశుమాన్నామ అసమంజస్య వీర్యవాన్ ॥
౨౨ ॥ సమ్మతస్సర్వలోకస్య సర్వస్యాపి ప్రియంవదః । తతః కాలేన మహతా మతిస్స
మభిజాయత ॥ ౨౩॥ సగరస్య నరశ్రేష్ఠ యజేయమితి నిశ్చితా । స కృత్వా నిశ్చయం రా
మ సోపాధ్యాయగణస్తదా ॥ ౨౪॥ యజ్ఞకర్మణి వేదజ్ఞో యష్టుం సముపచక్రమే ॥ ఇతి శ్రీ
మద్బాలకాండే - షట్త్రింశస్సర్గః.

విశ్వామిత్రవచశ్శ్రుత్వా కథాంతే రఘునందనః । ఉవాచ పరమప్రీతో మునిం దీప్త
మివానలమ్ ॥ ౧ ॥ శ్రోతుమిచ్ఛామి భద్రం తే విస్తరేణ కథామిమామ్ । పూర్వకో మే కథం
బ్రహ్మన్ యజ్ఞం వై సముపాహరత్ ॥ ౨ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా కౌతూహలసమన్వి
తమ్ । విశ్వామిత్రస్తు కాకుత్స్థముువాచ ప్రహసన్నివ ॥ ౩ ॥ శ్రూయతాం విస్తరో రామ
సగరస్య మహాత్మనః । శంకరశ్వశురో నామ హిమవానచలోత్తమః ॥ ౪ ॥ ఇంద్రదత్త
వరశ్శ్రీమానద్రిరాజ్యేభిషేచితః । వింధ్యపర్వతమాసాద్య నిరీక్షేతే పరస్పరమ్ ॥ ౫ ॥ త
యోర్మధ్యే ప్రవృత్తోభూద్యజ్ఞస్స పురుషోత్తమ । స హి దేశో నరవ్యాఘ్ర ప్రశస్తో యజ్ఞకర్మ
ణి ॥ ౬ ॥ తస్యాశ్వచర్యాం కాకుత్స్థ దృఢధన్వా మహారథః । అంశుమానకరోత్తాత సగర
స్య మతే స్థితః ॥ ౭ ॥ తస్య పర్వణి తం యజ్ఞం యజమానస్య వాసవః । రాక్షసీం తనుమాస్థాయ
యజ్ఞీయాశ్వమపాహరత్ ॥ ౮ ॥ హ్రియమాణే తు కాకుత్స్థ తస్మిన్నశ్వే మహాత్మనః । ఉ
పాధ్యాయగణాస్సర్వే యజమానమథాబ్రువన్ ॥ ౯ ॥ అయం పర్వణి వేగేన యజ్ఞీయాశ్వో
పనీయతే । హర్తారం జహి కాకుత్స్థ హయశ్చైవోపనీయతామ్ ॥ ౧౦ ॥ ఉపాధ్యాయ
వచశ్శ్రుత్వా తస్మిన్ సదసి పార్థివః । షష్టిం పుత్రసహస్రాణి వాక్యమేతదువాచ హ ॥
౧౧ ॥ గతిం పుత్రా న పశ్యామి రక్షసాం పురుషర్షభాః । మంత్రపూతైర్మహాభాగై
రాస్థితో హి మహాక్రతుః ॥౧౨॥ తద్గచ్ఛత విచిన్వధ్వం పుత్రకా భద్రమస్తు వః । సముద్రమా
లినీం సర్వాం పృథివీమనుగచ్ఛత ॥౧౩॥ ఏకైకయోజనం పుత్రా విస్తారమభిగచ్ఛత । యావ
త్తురగసందర్శనస్తావత్ఖనత మేదినీమ్ ॥ ౧౪ ॥ తం చైవ హయహర్తారం మార్గమాణా మ
మాజ్ఞయా । దీక్షితః పౌత్రసహితస్సోపాధ్యాయగణో హ్యహమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఇహ స్థాస్యా
మి భద్రం వో యావత్తురగదర్శనమ్ । ఇత్యుక్త్వా హృష్టమనసో రాజపుత్రా మహాబలాః ॥

౧౬ ॥ జగ్ముర్మహీతలం రామ పితుర్వచనయంత్రితాః। యోజనాయామవిస్తారమేకైకో
ధరణీతలమ్॥ ౧౭ ॥ బిభిదుః పురుషవ్యాఘ్రా వజ్రస్పర్శసమైర్నఖైః। శూలైరశనికల్పై
శ్చహలైశ్చాపి సుదారుణైః॥ ౧౮ ॥ భిద్యమానా వసుమతీ ననాద రఘునందన। నాగానాం
వధ్యమానానామసురాణాంచ రాఘవ॥ ౧౯ ॥ రాక్షసానాంచ దుర్ధర్షస్సత్వానాం
నినదోభవత్। యోజనానాం సహస్రాణి షష్టింతు రఘునందన॥ ౨౦ ॥ బిభిదుర్ధరణీం
వీరా రసాతలమనుత్తమమ్। ఏవంపర్వతసంబాధం జంబూద్వీపం నృపాత్మజాః॥ ౨౧ ॥ ఖ
నంతో నరశార్దూల సర్వతః పరిచక్రముః। తతో దేవాస్సగంధర్వాస్సాసురాస్సహపన్న
గాః॥ ౨౨ ॥ సంభ్రాంతమనసస్సర్వే పితామహముపాగమన్। తే ప్రసాద్య మహా
త్మానం విషణ్ణవదనాస్తదా॥ ౨౩ ॥ ఊచుః పరమసంత్రస్తాః పితామహమిదం వచః। భ
గవన్ పృథివీ సర్వా ఖన్యతే సగరాత్మజైః॥ ౨౪ ॥ బహవశ్చ మహాత్మానో వధ్యంతే తల
వాసినః। అయం యజ్ఞహరోస్మాకమనేనాశ్వోపనీయతే॥ ౨౫ ॥ ఇతి తే సర్వభూతాని
నిఘ్నంతి సగరాత్మజాః॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - ఏకోనచత్వారింశస్సర్గః ❀◎❀❀

దేవతానాం వచశ్శ్రుత్వా భగవాన్వై పితామహః। ప్రత్యువాచ సుసంత్రస్తాన్
కృతాంతబలమోహితాన్॥ ౧ ॥ యస్యేయం వసుధా కృత్స్నా వాసుదేవస్య ధీమతః।
కాపిలం రూపమాస్థాయ ధారయత్యనిశం ధరామ్ ॥ ౨ ॥ తస్య కోపాగ్నినా దగ్ధా భ
విష్యంతి నృపాత్మజాః। పృథివ్యాశ్చాపి నిర్భేదో దృష్ట ఏవ సనాతనః ॥ ౩ ॥ సగరస్య
చ పుత్రాణాం వినాశో దీర్ఘజీవినామ్। పితామహవచశ్శ్రుత్వా త్రయస్త్రింశదరింద
మ ॥ ౪ ॥ దేవాః పరమసంహృష్టాః పునర్జగ్ముర్యథాగతమ్। సగరస్య చ పుత్రాణాం
ప్రాదురాసీన్మహాత్మనః॥ ౫ ॥ పృథివ్యాం భిద్యమానాయాం నిర్ఘాతసమనిస్వనః। తతో
భిత్వా మహీం సర్వాం కృత్వా చాభిప్రదక్షిణమ్॥ ౬ ॥ సహితాస్సాగరాస్సర్వే పితరం వా
క్యమబ్రువన్। పరిక్రాంతా మహీ సర్వా సత్వవంతశ్చ సూదితాః॥ ౭ ॥ దేవదానవరక్షాంసి
పిశాచోరగకిన్నరాః। న చ పశ్యామహేశ్వం తమశ్వహర్తారమేవ చ ॥ ౮ ॥ కింక
రిష్యామ భద్రం తే బుద్ధిరత్ర విచార్యతామ్। తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా పుత్రాణాం
రాజసత్తమః॥ ౯ ॥ సమన్యురబ్రవీద్వాక్యం సగరో రఘునందన। భూయః ఖనత భద్రం
వో నిర్భిద్య వసుధాతలమ్ ॥ ౧౦ ॥ అశ్వహర్తారమాసాద్య కృతార్థాశ్చ నివర్త
థ। పితుర్వచనమాసాద్య సగరస్య మహాత్మనః॥ ౧౧ ॥ షష్టిః పుత్రసహస్రాణి రసా
తలమభిద్రవన్। ఖన్యమానే తతస్తస్మిన్ దదృశుః పర్వతోపమమ్॥ ౧౨ ॥ దిశాగజం వి
రూపాక్షం ధారయంతం మహీతలమ్। సపర్వతవనాం కృత్స్నాం పృథివీం రఘునందన ॥
౧౩ ॥ శిరసా ధారయామాస విరూపాక్షో మహాగజః। యదా పర్వణి కాకుత్స్థ విశ్రమా
ర్థం మహాగజః॥ ౧౪ ॥ ఖేదాచ్చాలయతే శీర్షం భూమికంపస్తదాభవత్। తం తే ప్ర
దక్షిణం కృత్వా దిశాపాలం మహాగజమ్॥ ౧౫ ॥ మానయంతో హి తే రామ జగ్ముర్భిత్వా
రసాతలమ్। తతః పూర్వాం దిశం భిత్వా దక్షిణాం బిభిదుః పునః॥ ౧౬ ॥ దక్షిణస్యామపి
దిశి దదృశుస్తే మహాగజమ్। మహాపద్మం మహాత్మానం సుమహత్పర్వతోపమమ్ ॥ ౧౭ ॥
శిరసా ధారయంతం తే విస్మయం జగ్మురుత్తమమ్। తతః ప్రదక్షిణం కృత్వా సగరస్య మహా
త్మనః॥ ౧౮ ॥ షష్టిః పుత్రసహస్రాణి పశ్చిమాం బిభిదుర్దిశమ్। పశ్చిమాయామపి దిశి మ
హాంతమచలోపమమ్॥ ౧౯ ॥ దిశాగజం సౌమనసం దదృశుస్తే మహాబలాః। తం తే ప్రద
క్షిణం కృత్వా పృష్ట్వా చాపి నిరామయమ్॥ ౨౦ ॥ ఖనంతస్సముపాక్రాంతా దిశం హై
మవతీం తతః। ఉత్తరస్యాం రఘుశ్రేష్ఠ దదృశుర్హిమపాండరమ్॥ ౨౧ ॥ భద్రం భద్రే

ణవపుషాధారయంతంమహీమిమామ్ । సమాలభ్యతతస్సర్వేకృత్వాచైనంప్రదక్షిణమ్॥ ౨౨ ॥ షష్టిఃపుత్రసహస్రాణిబిభిదుర్వసుధాతలమ్ । తతఃప్రాగుత్తరాంగత్వాసాగరాఃప్రథితాందిశమ్॥ ౨౩ ॥ రోషాదభ్యఖనన్సర్వేపృథివీంసగరాత్మజాః । తేతుసర్వే మహాత్మానోభీమవేగామహాబలాః ॥ ౨౪ ॥ దదృశుఃకపిలంతత్రవాసుదేవంసనాతనమ్ । హయంచతస్యదేవస్యచరంతమవిదూరతః॥ ౨౫ ॥ ప్రహర్షమతులంప్రాప్తాస్సర్వేతేరఘునందన । తేతంహయహరంజ్ఞాత్వాక్రోధపర్యాకులేక్షణాః ॥ ౨౬ ॥ ఖనిత్రలాంగలధరానానావృక్షశిలాధరాః॥అభ్యధావతసంక్రుద్ధాస్తిష్ఠతిష్ఠేతిచాబ్రువన్॥ ౨౭ ॥ అస్మాకంత్వంహితురగం యజ్ఞీయంహృతవానసి । దుర్మేధస్త్వంహిసంప్రాప్తాన్విద్ధినస్సగరాత్మజాన్॥ ౨౮ ॥ శ్రుత్వాతువచనంతేషాంకపిలోరఘునందన । రోషేణమహతావిష్టోహుంకారమకరోత్తదా॥ ౨౯ ॥ తతస్తేనాప్రమేయేనకపిలేనమహాత్మనా । భస్మరాశీకృతాస్సర్వేకాకుత్స్థసగరాత్మజాః॥ ౩౦॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే-చత్వారింశస్సర్గః.

పుత్రాంశ్చిరగతాన్జ్ఞాత్వాసగరోరఘునందన । నప్తారమబ్రవీద్రాజాదీప్యమానంస్వతేజసా॥ ౧ ॥ పితౄణాంగతిమన్విచ్ఛయేనవాశ్వోఽపహారితః । అంతర్భౌమానిసత్త్వానివీర్యవంతిమహాంతిచ॥ ౨ ॥ తేషాంత్వంప్రతిఘాతార్థంసాసింగృహ్ణీష్వకార్ముకమ్ । అభివాద్యాభివాద్యాంస్త్వంహత్వావిఘ్నకరానపి॥ ౩ ॥ సిద్ధార్థస్సన్నివర్తస్వమమయజ్ఞస్యపారగః । ఏవముక్తోంశుమాన్సమ్యక్సగరేణ మహాత్మనా॥ ౪ ॥ ధనురాదాయఖడ్గంచజగామలఘువిక్రమః। సఖాతంపితృభిర్మార్గమంతర్భౌమంమహాత్మభిః॥ ౫ ॥ ప్రాపద్యతనరశ్రేష్ఠ తేనరాజ్ఞాభిచోదితః। దైత్య దానవరక్షోభిఃపిశాచపతగోరగైః॥ ౬ ॥ పూజ్యమానంమహాతేజాదిశాగజమదృశ్యత।సతంప్రదక్షిణంకృత్వా పృష్ట్వాచాపినిరామయమ్॥ ౭॥పితౄన్సంపరిపప్రచ్ఛవాజిహర్తారమేవచ। దిశాగజస్తుతచ్ఛ్రుత్వాప్రత్యాహాంశుమతోవచః॥ ౮ ॥ ఆసమంజకృతార్థస్త్వంసహాశ్వశ్శీఘ్రమేష్యసి । తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాసర్వానేవదిశాగజాన్॥ ౯ ॥ యథాక్రమంయథాన్యాయంప్రష్టుంసముపచక్రమే। తైశ్చసర్వైర్దిశాపాలైర్వాక్యజ్ఞైర్వాక్యకోవిదైః॥ ౧౦ ॥ పూజితస్సహయశ్చైవగంతాసీత్యభిచోదితః। తేషాంతద్వచనంశ్రుత్వాజగామలఘువిక్రమః॥౧౧॥ భస్మరాశీకృతా యత్రపితరస్తస్యసాగరాః । సదుఃఖవశమాపన్నస్త్వసమంజసుతస్తదా॥౧౨॥ చుక్రోశపరమార్తస్తువధాత్తేషాంసుదుఃఖితః॥ యజ్ఞీయంచహయంతత్రచరంతమవిదూరతః॥ ౧౩ ॥ దదర్శపురుషవ్యాఘ్రోదుఃఖశోకసమన్వితః । సతేషాంరాజపుత్రాణాంకర్తుకామోజలక్రియామ్॥ ౧౪ ॥ సలిలార్థీమహాతేజానచాపశ్యజ్జలాశయమ్।విసార్యనిపుణాందృష్టింతతోఽపశ్యత్ఖగాధిపమ్॥౧౫॥ పితౄణాంమాతులంరామసుపర్ణమనిలోపమమ్ । సచైనమబ్రవీద్వాక్యంవైనతేయోమహాబలః॥ ౧౬ ॥ మాశుచఃపురుషవ్యాఘ్రవధోఽయంలోకసమ్మతః । కపిలేనాప్రమేయేనదగ్ధాహీమేమహాబలాః॥ ౧౭ ॥ సలిలంనార్హసిప్రాజ్ఞదాతుమేషాంహిలౌకికమ్। గంగాహిమవతోజ్యేష్ఠాదుహితాపురుషర్షభ॥ ౧౮ ॥ తస్యాంకురుమహాబాహోపితౄణాంతుజలక్రియామ్ । భస్మరాశీకృతానేతాన్ప్లావయేల్లోకపావనీ ॥ ౧౯ ॥ తయాక్లిన్నమిదంభస్మగంగయాలోకకాంతయా । షష్టింపుత్రసహస్రాణిస్వర్గలోకంనయిష్యతి॥ ౨౦ ॥ గచ్ఛచాశ్వంమహాభాగతంగృహ్యపురుషర్షభ । యజ్ఞంపైతామహంవీరసంవర్తయితుమర్హసి॥ ౨౧ ॥ సుపర్ణవచనంశ్రుత్వాసోంశుమానతివీర్య

వాన్ । త్వరితం హయమాదాయ పునరాయాన్మహాయశాః ॥ ౨౨ ॥ తతో రాజానమా
సాద్య దీక్షితం రఘునందన । న్యవేదయద్యథావృత్తం సుపర్ణవచనం తదా ॥ ౨౩ ॥ త
చ్ఛ్రుత్వా ఘోరసంకాశం వాక్యమంశుమతో నృపః । యజ్ఞం నివర్తయామాస యథా
కల్పం యథావిధి ॥ ౨౪ ॥ స్వపురం చాగమచ్ఛ్రీమానిష్టయజ్ఞో మహీపతిః । గంగాయాశ్చా
గమే రాజా నిశ్చయం నాధ్యగచ్ఛత ॥ ౨౫ ॥ అగత్వా నిశ్చయం రాజా కాలేన మహతా
మహాన్ । త్రింశద్వర్షసహస్రాణి రాజ్యం కృత్వా దివం గతః ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్బా
లకాండే ఏకచత్వారింశస్సర్గః.

కాలధర్మం గతే రామ సగరే ప్రకృతీజనాః । రాజానం రోచయామాసు రంశుమం
తం సుధార్మికమ్ ॥ ౧ ॥ స రాజా సుమహానాసీదంశుమాన్ రఘునందన । తస్య పుత్రో మహా
నాసీద్దిలీప ఇతి విశ్రుతః ॥ ౨ ॥ తస్మిన్ రాజ్యం సమావేశ్య దిలీపే రఘునందన । హిమవచ్ఛి
ఖరే పుణ్యే తపస్తేపే సుదారుణమ్ ॥ ౩ ॥ ద్వాత్రింశచ్చ సహస్రాణి వర్షాణి సుమహాయ
శాః । తపోవనం గతో రామ స్వర్గం లేభే తపోధనః ॥ ౪ ॥ దిలీపస్తు మహాతేజాః శ్రుత్వా
పైతామహం వధమ్ । దుఃఖోపహతయా బుద్ధ్యా నిశ్చయం నాధ్యగచ్ఛత ॥ ౫ ॥ కథం గం
గావతరణం కథం తేషాం జలక్రియా । తారయేయం కథం చైనానితి చింతాపరోభవత్ ॥ ౬ ॥
తస్య చింతయతో నిత్యం ధర్మేణ విదితాత్మనః । పుత్రో భగీరథో నామ జజ్ఞే పరమధార్మికః ॥
౭ ॥ దిలీపస్తు మహాతేజా యజ్ఞైర్బహుభిరిష్టవాన్ । త్రింశద్వర్షసహస్రాణి రాజా రా
జ్యమకారయత్ ॥ ౮ ॥ అగత్వా నిశ్చయం రాజా తేషాముద్ధరణం ప్రతి । వ్యాధినా నర
శార్దూల కాలధర్మముపేయివాన్ ॥ ౯ ॥ ఇంద్రలోకం గతో రాజా స్వార్జితేనైవ క
ర్మణా । రాజ్యే భగీరథం పుత్రమభిషిచ్య నరర్షభః ॥ ౧౦ ॥ భగీరథస్తు రాజర్షిర్ధార్మి
కో రఘునందన । అనపత్యో మహాతేజాః ప్రజాకామస్స చాప్రజః ॥ ౧౧ ॥ మంత్రిష్వాధా
య తద్రాజ్యం గంగావతరణే రతః । స తపో దీర్ఘమాతిష్ఠద్గోకర్ణే రఘునందన ॥ ౧౨ ॥
ఊర్ధ్వబాహుః పంచతపా మాసాహారో జితేంద్రియః । తస్య వర్షసహస్రాణి ఘోరే
తపసి తిష్ఠతః ॥ ౧౩ ॥ అతీతాని మహాబాహో తస్య రాజ్ఞో మహాత్మనః । సుప్రీతో భగవాన్
బ్రహ్మా ప్రజానాం పతిరీశ్వరః ॥ ౧౪ ॥ తతస్సురగణైస్సార్ధముపాగమ్య పితామహః । భ
గీరథం మహాత్మానం తప్యమానమథాబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ భగీరథ మహాభాగ ప్రీతస్తేహం జనే
శ్వర । తపసా చ సుతప్తేన వరం వరయ సువ్రత ॥ ౧౬ ॥ తమువాచ మహాతేజాస్సర్వలోక
పితామహమ్ । భగీరథో మహాభాగః కృతాంజలిరుపస్థితః ॥ ౧౭ ॥ యది మే భగవన్ ప్రీతో
యద్యస్తి తపసః ఫలమ్ । సగరస్యాత్మజాస్సర్వే మత్తస్సలిలమాప్నుయుః ॥ ౧౮ ॥ గంగా
యాస్సలిలక్లిన్నే భస్మన్యేషాం మహాత్మనామ్ । స్వర్గం గచ్ఛేయురత్యంతం సర్వే మే ప్ర
పితామహాః ॥ ౧౯ ॥ దేయా చ సంతతిర్దేవ నావసీదేత్కులం చ నః । ఇక్ష్వాకూణాం కు
లే దేవ ఏష మేస్తు వరః పరః ॥ ౨౦ ॥ ఉక్తవాక్యం తు రాజానం సర్వలోకపితామహః । ప్ర
త్యువాచ శుభాం వాణీం మధురాం మధురాక్షరామ్ ॥ ౨౧ ॥ మనోరథో మహానేష భ
గీరథ మహారథ । ఏవం భవతు భద్రం తే ఇక్ష్వాకుకులవర్ధన ॥ ౨౨ ॥ ఇయం హైమవ
తీ గంగా జ్యేష్ఠా హిమవతస్సుతా । తాం వై ధారయితుం రాజన్ హరస్తత్ర నియుజ్యతా
మ్ ॥ ౨౩ ॥ గంగాయాః పతనం రాజన్ పృథివీ న సహిష్యతి । తాం వై ధారయితుం వీర నా
న్యం పశ్యామి శూలినః ॥ ౨౪ ॥ తమేవముక్త్వా రాజానం గంగాం చాభాష్య లోకకృత్ ।
జగామ త్రిదివం దేవస్సహ సర్వైర్మరుద్గణైః ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే-ద్విచత్వా
రింశస్సర్గః.

దేవదేవే గతే తస్మిన్సోఽఙ్గుష్ఠాగ్రనిపీడితామ్ । కృత్వా వసుమతీం రామ సంవత్సరముపాసత ॥ ౧ ॥ ఊర్ధ్వబాహుర్నిరాలంబో వాయుభక్షో నిరాశ్రయః । అచలస్థాణువత్స్థిత్వా రాత్రిందివమరిందమ ॥ ౨ ॥ అథసంవత్సరే పూర్ణే సర్వలోకనమస్కృతః । ఉమాపతిః పశుపతీ రాజానమిదమబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ ప్రీతస్తేఽహం నరశ్రేష్ఠ కరిష్యామి తవ ప్రియమ్ । శిరసా ధారయిష్యామి శైలరాజసుతామహమ్ ॥ ౪ ॥ తతో హైమవతీ జ్యేష్ఠా సర్వలోకనమస్కృతా । తదా సాతిమహద్రూపం కృత్వా వేగం చ దుస్సహమ్ ॥ ౫ ॥ ఆకాశాదపతద్రామ శివే శివ శిరస్యుత । అచింతయచ్చ సా దేవీ గంగా పరమదుర్ధరా ॥ ౬ ॥ విశామ్యహం హి పాతాళం స్రోతసా గృహ్య శంకరమ్ । తస్యావలేపనం జ్ఞాత్వా క్రుద్ధస్తు భగవాన్ హరః ॥ ౭ ॥ తిరోభావయితుం బుద్ధిం చక్రే త్రిణయనస్తదా । సా తస్మిన్పతితా పుణ్యా పుణ్యే రుద్రస్య మూర్ధని ॥ ౮ ॥ హిమవత్ప్రతిమే రామ జటామండలగహ్వరే । సా కథంచిన్మహీం గంతుం నాశక్నోద్యత్నమాస్థితా ॥ ౯ ॥ నైవ సా నిర్గమం లేభే జటామండలమోహితా । తత్రైవాబంభ్రమద్దేవీ సంవత్సరగణాన్బహూన్ ॥ ౧౦ ॥ తామపశ్యత్పునస్తత్ర తపః పరమమాస్థితః । అనేన తోషితశ్చాభూదత్యర్థం రఘునందన ॥ ౧౧ ॥ విససర్జ తతో గంగాం హరో బిందుసరః ప్రతి । తస్యాం విసృజ్యమానాయాం సప్త స్రోతాంసి జజ్ఞిరే ॥ ౧౨ ॥ హ్లాదినీ పావనీ చైవ నళినీ చ తథాపరా । తిస్రః ప్రాచీం దిశం జగ్ముర్గంగాశ్శివజలాశ్శుభాః ॥ ౧౩ ॥ సుచక్షుశ్చైవ సీతా చ సింధుశ్చైవ మహానదీ । తిస్రస్త్వేతా దిశం జగ్ముః ప్రతీచీం తు శుభోదకాః ॥ ౧౪ ॥ సప్తమీ చాన్వగాత్తాసాం భగీరథమథో నృపమ్ । భగీరథోఽపి రాజర్షిర్దివ్యం స్యందనమాస్థితః ॥ ౧౫ ॥ ప్రాయాదగ్రే మహాతేజా గంగా తం చాప్యనువ్రజత్ । గగనాచ్ఛంకరశిరస్తతో ధరణిమాశ్రితా ॥ ౧౬ ॥ వ్యసర్పత జలం తత్ర తీవ్రశబ్దపురస్కృతమ్ । మత్స్యకచ్ఛపసంఘైశ్చ శింశుమారగణైస్తదా ॥ ౧౭ ॥ పతద్భిః పతితైశ్చాన్యైర్వ్యరోచత వసుంధరా । తతో దేవర్షిగంధర్వా యక్షాస్సిద్ధగణాస్తదా ॥ ౧౮ ॥ వ్యలోకయంత తే తత్ర గగనాద్గాం గతాం తదా । విమానైర్నగరాకారైర్హయైర్గజవరైస్తథా ॥ ౧౯ ॥ పారిప్లవగతాశ్చాపి దేవతాస్తత్ర విష్ఠితాః । తదద్భుతతమం లోకే గంగాపతనముత్తమమ్ ॥ ౨౦ ॥ దిదృక్షవో దేవగణాస్సమీయురమితౌజసః । సంపతద్భిస్సురగణైస్తేషాం చాభరణౌజసా ॥ ౨౧ ॥ శతాదిత్యమివాభాతి గగనం గతతోయదమ్ । శింశుమారోరగగణైర్మీనైరపి చ చంచలైః ॥ ౨౨ ॥ విద్యుద్భిరివ విక్షిప్తైరాకాశమభవత్తదా । పాండరైస్సలిలోత్పీడైః కీర్యమాణైస్సహస్రధా ॥ ౨౩ ॥ శారదాభ్రైరివాకీర్ణం గగనం హంససంప్లవైః । క్వచిద్ద్రుతతరం యాతి కుటిలం క్వచిదాయతమ్ ॥ ౨౪ ॥ వినతం క్వచిదుద్ధూతం క్వచిద్యాతి శనైశ్శనైః । సలిలేనైవ సలిలం క్వచిదభ్యాహతం పునః ॥ ౨౫ ॥ ముహురూర్ధ్వముఖం గత్వా పపాత వసుధాతలమ్ । తచ్ఛంకరశిరోభ్రష్టం భ్రష్టం భూమితలే పునః ॥ ౨౬ ॥ వ్యరోచత తదా తోయం నిర్మలం గతకల్మషమ్ । తత్ర దేవర్షిగంధర్వా వసుధాతలవాసినః ॥ ౨౭ ॥ భవాంగపతితం తోయం పవిత్రమితి పస్పృశుః । శాపాత్ప్రపతితా యే చ గగనాద్వసుధాతలమ్ ॥ ౨౮ ॥ కృత్వా తత్రాభిషేకం తే బభూవుర్గతకల్మషాః । ధూతపాపాః పునస్తేన తోయేనాథ సుభాస్వతా ॥ ౨౯ ॥ పునరాకాశమావిశ్య స్వాఁల్లోకాన్ప్రతిపేదిరే । ముముదే ముదితో లోకస్తేన తోయేన భాస్వతా ॥ ౩౦ ॥ కృతాభిషేకో గంగాయాం బభూవ విగతక్లమః । భగీరథోఽపి రాజర్షిర్దివ్యం స్యందనమాస్థితః ॥ ౩౧ ॥ ప్రాయాదగ్రే మహాతేజాస్తం గంగా పృష్ఠతోఽన్వగాత్ । దేవాస్సర్షిగణాస్సర్వే దైత్యదానవ

కాశుసాః ॥ ౩౨ ॥ గంధర్వయక్షప్రవరాస్సకింనరమహోరగాః । సర్వాశ్చాప్సర
సోరాను భగీరథరథానుగాః ॥ ౩౩ ॥ గంగామన్వగమన్ప్రీతాస్సర్వేజలచరాశ్చయే।
యతోభగీరథోరాజా తతోగంగాయశస్వినీ ॥ ౩౪ ॥ జగామసరితాం శ్రేష్ఠా సర్వపాప
వినాశినీ । తతోహియజమానస్యజహ్నోరద్భుతకర్మణః॥ ౩౫ ॥ గంగాసంప్లావయా
మాసయజ్ఞ వాటంమహాత్మనః । తస్యావలేపనంజ్ఞాత్వాక్రుద్ధోయజ్వాతురాఘవ॥ ౩౬ ॥
అపిబచ్చజలంసర్వంగంగాయాః పరమాద్భుతమ్ । తతోదేవాస్సగంధర్వాఋషయశ్చ
సువిస్మితాః ॥ ౩౭ ॥ పూజయంతిమహాత్మానంజహ్నుం పురుష సత్తమమ్। గంగాం చాపి
నయంతిస్మదుహితృత్వేమహాత్మనః॥ ౩౮ ॥ తతస్తుష్టోమహాతేజాశ్శ్రోత్రాభ్యామసృ
జత్ప్రభుః । తస్మాజ్జహ్నుసుతాగంగా ప్రోచ్యతేజాహ్నవీతిచ॥ ౩౯ ॥ జగామచపునర్గం
గాభగీరథరథానుగా । సాగరంచాపిసంప్రాప్తాసాసరిత్ప్రవరాతదా॥ ౪౦॥ రసాతల
ముపాగచ్ఛత్సిద్ధ్యర్థంతస్యకర్మణః । భగీరథోపిరాజర్షిర్గంగామాదాయయత్నతః॥
౪౧ ॥ పితామహాన్భస్మకృతానపశ్యద్దీనచేతనః। అథతంభస్మనాంరాశింగంగాసలిలము
త్తమమ్॥ ౪౨ ॥ ప్లావయత్పూతపాప్మాన స్స్వర్గం ప్రాప్తా రఘూత్తమ ॥ ఇతిశ్రీమ
ద్బాలకాండే - త్రిచత్వారింశస్సర్గః.

స గత్వాసాగరం రాజాగంగయానుగతస్తదా । ప్రవివేశతలంభూమేర్యత్రతేభ
స్మసాత్కృతాః ॥ ౧ ॥ భస్మన్యథాప్లుతేరామగంగాయాస్సలిలేనవై। సర్వలోకప్రభుర్బ్ర
హ్మారాజానమిదమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ తారితానరశార్దూల దివంయాతాశ్చదేవవత్ ।
షష్టిఃపుత్రసహస్రాణిసగరస్యమహాత్మనః ॥ ౩ ॥ సాగరస్యజలంలోకేయావత్స్థాస్యతి
పార్థివ । సగరస్యాత్మజాస్తావత్స్వర్గేస్థాస్యంతిదేవవత్॥ ౪ ॥ ఇయంచదుహితాజ్యే
ష్ఠాతవగంగాభవిష్యతి । త్వత్కృతేనచనామ్నాథలోకేస్థాస్యతివిశ్రుతా॥ ౫ ॥ గంగాత్రి
పథగారాజన్దివ్యాభాగీరథీతిచ । త్రీన్పథోభావయంతీతితతస్త్రిపథగాస్మృతా॥ ౬ ॥
పితామహానాంసర్వేషాంత్వమత్రమనుజాధిప । కురుష్వసలిలంరాజన్ప్రతిజ్ఞామపవ
ర్జయ॥ ౭ ॥ పూర్వకేణహితేరాజంస్తేనాతియశసాతదా। ధర్మిణాంప్రవరేణాపినైష
ప్రాప్తోమనోరథః॥ ౮ ॥ తథైవాంశుమతాతాతలోకేప్రతిమతేజసా। గంగాంప్రా
ర్థయతానేతుం ప్రతిజ్ఞానవిశంకితా॥ ౯ ॥ రాజర్షిణాంగుణవతామహర్షిసమతేజ
సా। మత్తుల్యతపసాచైవక్షత్రధర్మస్థితేనచ॥ ౧౦ ॥ దిలీపేనమహాభాగతవపిత్రాతితేజ
సా। పునర్నశంకితానేతుంగంగాంప్రార్థయతానఘ॥ ౧౧ ॥ సాత్వయాసమతిక్రాంతా
ప్రతిజ్ఞాపురుషర్షభ। ప్రాప్తోసిపరమంలోకేయశఃపరమసంమతమ్॥ ౧౨ ॥ యచ్చ
గంగావతరణంత్వయాకృతమరిందమ । అనేనచభవాన్ప్రాప్తోధర్మస్యాయతనం మ
హత్॥ ౧౩ ॥ ప్లావయస్వత్వమాత్మానంనరోత్తమసదోచితే। సలిలేపురుషవ్యాఘ్ర శు
చిఃపుణ్యఫలోభవ॥ ౧౪ ॥ పితామహానాంసర్వేషాంకురుష్వసలిలక్రియామ్ । స్వస్తితే
స్తుగమిష్యామిస్వంలోకంగమ్యతాంనృప॥ ౧౫ ॥ ఇత్యేవముక్త్వాదేవేశస్సర్వలోకపితా
మహః । యథాగతంతథాగచ్ఛద్దేవలోకంమహాయశాః॥ ౧౬ ॥ భగీరథోపిరాజర్షిః
కృత్వాసలిలముత్తమమ్ । యథాక్రమంయథాన్యాయంసాగరాణాంమహాయశాః॥ ౧౭ ॥
కృతోదకశ్శుచీరాజాస పురం ప్రవివేశహ। సమృద్ధార్థోరఘుశ్రేష్ఠస్స్వరాజ్యంప్రశశా
సహ॥ ౧౮ ॥ ప్రముమోదచలోకస్తంనృపమాసాద్యరాఘవ। నష్టశోకస్సమృద్ధార్థో
బభూవవిగతజ్వరః॥ ౧౯ ॥ ఏషతేరామగంగాయావిస్తరోభిహితోమయా । స్వస్తిప్రా
ప్నుహిభద్రంతేసంధ్యాకాలోతివర్తతే॥ ౨౦ ॥ ధన్యంయశస్యమాయుష్యంపుత్ర్యం

స్వర్గ్యమతీవచ । యశ్శ్రావయతి విప్రేషు క్షత్రియేష్వితరేషుచ ॥ ౨౧ ॥ ప్రీయం
తేపితరస్తస్య ప్రీయంతే దైవతానిచ । ఇదమాఖ్యానమవ్యగ్రో గంగావతరణంశుభమ్
౨౨ ॥ యశ్శృణోతిచ కాకుత్స్థ సర్వాన్కామానవాప్నుయాత్ । సర్వేపాపాః ప్ర
ణశ్యంతి ఆయుఃకీర్తిశ్చవర్ధతే ॥ ౨౩ ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే- చతుశ్చత్వారింశ
స్సర్గః.

విశ్వామిత్రవచశ్శ్రుత్వా రాఘవస్సహలక్ష్మణః । విస్మయం పరమం గత్వా వి
శ్వామిత్రమథాబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ అత్యద్భుతమిదంబ్రహ్మన్ కథితంపరమంత్వయా । గం
గావతరణంపుణ్యంసాగరస్యాపిపూరణమ్ ॥ ౨ ॥ తస్య సాశర్వరీసర్వాసహసౌమిత్రి
ణాతదా । జగామచింతయానస్య విశ్వామిత్రకథాంశుభామ్ ॥ ౩ ॥ తతఃప్రభాతేవిమ
లేవిశ్వామిత్రంమహామునిమ్ । ఉవాచరాఘవోవాక్యంకృతాహ్నికమరిందమః ॥ ౪ ॥ గ
తాభగవతీరాత్రిశ్శ్రోతవ్యంపరమంశ్రుతమ్ । క్షణభూతేవనౌరాత్రిస్సంవృత్తేయం
మహాతపః ॥ ౫ ॥ ఇమాంచింతయతస్సర్వాంనిఖిలేనకథాంతవ । తరామసరితాంశ్రేష్ఠాం
పుణ్యాంత్రిపథగాంనదీమ్ ॥ ౬ ॥ నౌరేషాహిసుఖాస్తీర్ణా ఋషీణాంపుణ్యకర్మణామ్ ।
భగవంతమిహప్రాప్తంజ్ఞాత్వాత్వరితమాగతా ॥ ౭ ॥ తస్యతద్వచనంశ్రుత్వా రాఘవ
స్యమహాత్మనః । సంతారంకారయామాససర్షిసంఘస్సరాఘవః ॥ ౮ ॥ ఉత్తరంతీర
మాసాద్యసంపూజ్యర్షిగణంతదా । గంగాకూలేనివిష్టాస్తేవిశాలాందదృశుఃపురీమ్ ॥ ౯
తతోమునివరస్తూర్ణంజగామసహరాఘవః । విశాలాంనగరీంరమ్యాందివ్యాంస్వర్గో
పమాంతదా ॥ ౧౦ ॥ అథరామోమహాప్రాజ్ఞోవిశ్వామిత్రంమహామునిమ్ । పప్రచ్ఛప్రాం
జలిర్భూత్వావిశాలాముత్తమాంపురీమ్ ॥ ౧౧ ॥ కతరోరాజవంశోఽయంవిశాలాయాం
మహామునే । శ్రోతుమిచ్ఛామిభద్రంతేపరంకౌతూహలంహిమే ॥ ౧౨ ॥ తస్యతద్వచ
నంశ్రుత్వారామస్యమునిపుంగవః । ఆఖ్యాతుంతత్సమారేభేవిశాలస్యపురాతనమ్ ॥ ౧౩ ॥
శ్రూయతాం రామశక్రస్యకథాంకథయతశ్శుభామ్ । అస్మిన్దేశేతుయద్వృత్తంతదపి
శృణురాఘవ ॥ ౧౪ ॥ పూర్వంకృతయుగేరామదితేఃపుత్రామహాబలాః । అదితేశ్చ
మహాభాగావీర్యవంతస్సుధార్మికాః ॥ ౧౫ ॥ తతస్తేషాంనరశ్రేష్ఠబుద్ధిరాసీన్మహాత్మనామ్ ।
అమరావిజరాశ్చైవకథంస్యామనిరామయాః ॥ ౧౬ ॥ తేషాంచింతయతాంరామబుద్ధి
రాసీన్మహాత్మనామ్ । క్షీరోదమథనంకృత్వారసంప్రాప్స్యామతత్రవై ॥ ౧౭ ॥ తతోని
శ్చిత్యమథనంయోక్త్రంకృత్వాచవాసుకిమ్ । మంథానంమందరం కృత్వా మమంథుర
మితౌజసః ॥ ౧౮ ॥ అథవర్షసహస్రేణసదండస్సకమండలుః । పూర్వంధన్వంతరి
ర్నామఅప్సరాశ్చసువర్చసః ॥ ౧౯ ॥ అప్సునిర్మథనాదేవరసాత్తస్మాద్వరస్త్రియః ।
ఉత్పేతుర్మనుజశ్రేష్ఠతస్మాదప్సరసోఽభవన్ ॥ ౨౦ ॥ షష్టిఃకోట్యోఽభవంస్తాసామ
ప్సరాణాంసువర్చసామ్ । అసంఖ్యేయాస్తుకాకుత్స్థ యాస్తాసాంపరిచారికాః ॥ ౨౧ ॥
నతాస్స్మప్రతిగృహ్ణంతిసర్వేతేదేవదానవాః । అప్రతిగ్రహణాత్తాశ్చసర్వాస్సాధార
ణాస్స్మృతాః ॥ ౨౨ ॥ వరుణస్యతతఃకన్యావారుణీరఘునందన । ఉత్పపాతమహాభా
గామార్గమాణాపరిగ్రహం ॥ ౨౩ ॥ దితేఃపుత్రా నతాంరామజగృహుర్వరుణాత్మ
జామ్ । అదితేస్తుసుతావీరజగృహుస్తామనిందితామ్ ॥ ౨౪ ॥ అసురాస్తేన దైతేయా
స్సురాస్తేనాదితేస్సుతాః । హృష్టాఃప్రముదితాశ్చాసన్వారుణీగ్రహణాత్సురాః ॥ ౨౫ ॥
ఉచ్చైశ్శ్రవా హయశ్రేష్ఠోమణిరత్నంచకౌస్తుభమ్ । ఉదతిష్ఠన్నరశ్రేష్ఠతథైవామృ
తముత్తమమ్ ॥ ౨౬ ॥ అథతస్యకృతేరామమహానాసీత్కులక్షయః । అదితేస్తుతతఃపు

త్రాదితేఃపుత్రాన్నసూదయన్ ॥ ౨౭ ॥ ఏకతోఽభ్యాగమన్సర్వేహ్యసురారాక్షసైస్సహ । యుద్ధమాసీన్మహాఘోరంవీరత్రైలోక్యమోహనమ్ ॥ ౨౮ ॥ యదాక్షయంగతంసర్వంతదావిష్ణుర్మహాబలః । అమృతంసోఽహరత్తూర్ణంమాయామాస్థాయమోహినీమ్॥ ౨౯ ॥ యేగతాభిముఖంవిష్ణుమక్షయంపురుషోత్తమమ్ । సంపిష్టాస్తేతదాయుద్ధేవిష్ణునాప్రభవిష్ణునా ॥౩౦॥ అదితేరాత్మజావీరాదితేఃపుత్రాన్నిజఘ్నిరే । తస్మిన్ఘోరేమహాయుద్ధేదైతేయాదిత్యయోర్భృశమ్॥౩౧॥ నిహత్యదితిపుత్రాంస్తురాజ్యంప్రాప్యపురందరః । శశాసముదితోలోకాన్సర్షిసంఘాన్సచారణాన్॥ ౩౨ ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండేపంచచత్వారింశస్సర్గః

హతేషుతేషుపుత్రేషుదితిఃపరమదుఃఖితా।మారీచంకాశ్యపంరామభర్తారమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ హతపుత్రాస్మిభగవన్స్తవపుత్రైర్మహాబలైః । శక్రహంతారమిచ్ఛామిపుత్రందీర్ఘతపోఽర్జితమ్॥ ౨॥ సాహంతపశ్చరిష్యామిపుత్రంమేదాతుమర్హసి । బలవంతంమహేష్వాసంస్థితిజ్ఞంసమదర్శినమ్॥ ౩ ॥ ఈదృశంశక్రహంతారంత్వమనుజ్ఞాతుమర్హసి । తస్యాస్తద్వచనంశ్రుత్వామారీచఃకాశ్యపస్తదా॥ ౪ ॥ ప్రత్యువాచమహాతేజాదితింపరమదుఃఖితామ్ । ఏవంభవతుభద్రంతేశుచిర్భవతపోధనే॥ ౫॥ జనయిష్యసిపుత్రంత్వంశక్రహంతారమాహవే। పూర్ణేవర్షసహస్రేతుశుచిర్యదిభవిష్యసి॥ ౬ ॥ పుత్రంత్రైలోక్యభర్తారంమత్తస్త్వంజనయిష్యసి । ఏవముక్త్వామహాతేజాఃపాణినాసమమార్జతామ్॥౭॥ సమాలంభ్యతతస్స్వస్తీత్యుక్త్వాచతపసేయయౌ। గతేతస్మిన్నరశ్రేష్ఠదితిఃపరమహర్షితా॥ ౮ ॥ కుశప్లవనమాసాద్యతపస్తేపేసుదారుణమ్ । తపస్తస్యాంహికుర్వంత్యాంపరిచర్యాంచకారహ॥ ౯ ॥ సహస్రాక్షోనరశ్రేష్ఠ పరయా గుణసంపదా । అగ్నింకుశాన్కాష్ఠమపఃఫలమూలంతథైవచ ॥ ౧౦॥ న్యవేదయత్సహస్రాక్షోయచ్చాన్యదపికాంక్షితమ్। గాత్రసంవాహనైశ్చైవశ్రమాపనయనైస్తథా॥ ౧౧ ॥ శక్రస్సర్వేషుకాలేషుదితింపరిచచారహ । అథవర్షసహస్రేతుదశోనేరఘునందన॥ ౧౨ ॥ దితిఃపరమసంప్రీతాసహస్రాక్షమథాబ్రవీత్ । యాచితేనసురశ్రేష్ఠతవపిత్రామహాత్మనా ॥ ౧౩ ॥ వరోవర్షసహస్రాంతేదత్తోమమసుతంప్రతి । తపశ్చరంత్యావర్షాణిదశపిర్యవతాంవర ॥ ౧౪ ॥ అవశిష్టానిభద్రంతేభ్రాతరంద్రక్ష్యసేతతః । తమహంత్వత్కృతేపుత్రసమాధాస్యేజయోత్సుకమ్॥౧౫॥ త్రైలోక్యవిజయంపుత్రసహభోక్ష్యసివిజ్వరః । ఏవముక్త్వాదితిశ్శక్రంప్రాప్తేమధ్యందివాకరే॥ ౧౬ ॥ నిద్రయాపహృతాదేవీపాదౌకృత్వాథశీర్షతః। దృష్ట్వాతామశుచించక్రఃపాదతఃకృతమూర్ధజాం॥ ౧౭ ॥ శిరస్స్థానేకృతౌపాదౌజహాసచముమోదచ । తస్యాశ్శరీరవివరంవివేశచపురందరః॥౧౮ ॥ గర్భంచసప్తధారామబిభేదపరమాత్మవాన్। భిద్యమానస్తతోగర్భోవజ్రేణశతపర్వణా॥ ౧౯ ॥ రురోదసుస్వరంరామతతోదితిరబుధ్యత। మారుదోమారుదశ్చేతిగర్భంశక్రోఽభ్యభాషత ॥ ౨౦ ॥ బిభేదచమహాతేజారుదంతమపివాసవః । నహంతవ్యోనహంతవ్యఇత్యేవందితిరబ్రవీత్ ॥ ౨౧॥ నిష్పపాతతతశ్శక్రోమాతుర్వచనగౌరవాత్ । ప్రాంజలిర్వజ్రసహితోదితింశక్రోఽభ్యభాషత॥౨౨ అశుచిర్దేవిసుప్తాసిపాదయోఃకృతమూర్ధజా। తదంతరమహంలబ్ధ్వాశక్రహంతారమాహవే॥ ౨౩ ॥ అభిందంసప్తధాదేవితన్మేత్వంక్షంతుమర్హసి॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండేషట్చత్వారింశస్సర్గః

సప్తధాతుకృతేగర్భే దితిఃపరమదుఃఖితా । సహస్రాక్షందురాధర్షంవాక్యం
సానునయాబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ మమాపరాధాద్గర్భోఽయంసప్తధావిఫలీకృతః । నాపరాధో
స్తిదేవేశతవాత్రబలసూదన ॥ ౨ ॥ ప్రియంతు కృతమిచ్ఛామి మమగర్భవిపర్యయే ।
మరుతాంసప్తసప్తానాం స్థానపాలాభవంతుతే ॥ ౩ ॥ వాతస్కంధా ఇమేసప్తచరంతు
దివిపుత్రకాః । మారుతా ఇతివిఖ్యాతా దివ్యరూపామమాత్మజాః ॥ ౪ ॥ బ్రహ్మలోకం
చరంత్వేక ఇంద్రలోకంతథాపరః । దివివాయురితిఖ్యాతస్తృతీయోపి మహాయశాః ॥౫॥
చత్వారస్తుసురశ్రేష్ఠదిశో వై తవ శాసనాత్ । సంచరిష్యంతిభద్రంతే దేవ భూతా మ
మాత్మజాః ॥ ౬ ॥ త్వత్కృతే నైవనామ్నా చమారుతా ఇతివిశ్రుతాః । తస్యాస్తద్వచ
నంశ్రుత్వాసహస్రాక్షఃపురందరః ॥ ౭ ॥ ఉవాచప్రాంజలివాక్యం దితింబలనిషూ
దనః । సర్వమేతద్యథోక్తంతే భవిష్యతినసంశయః ॥ ౮ ॥ విచరిష్యంతిభద్రంతే దేవ
భూతాస్తవాత్మజాః । ఏవంతౌ నిశ్చయంకృత్వామాతాపుత్రౌ తపోవనే ॥ ౯ ॥ జగ్మతు
స్త్రిదివంరామకృతార్థావితిన శ్శ్రుతమ్ । ఏష దేశస్సకాకుత్స్థమహేంద్రాధ్యుషి
తఃపురా ॥ ౧౦ ॥ దితింయత్ర తపస్సిద్ధామేవంపరిచచారసః । ఇక్ష్వాకోస్తునరవ్యాఘ్ర
పుత్రఃపరమధార్మికః ॥ ౧౧ ॥ అలంబుసాయాముత్పన్నో విశాల ఇతివిశ్రుతః । తేనచా
సీదిహస్థానే విశాలేతిపురీకృతా ॥ ౧౨ ॥ విశాలస్యసుతోరామ హేమచంద్రో మహా
బలః । సుచంద్ర ఇతివిఖ్యాతో హేమచంద్రాదనంతరః ॥ ౧౩ ॥ సుచంద్రతనయోరా
మధూమ్రాశ్వ ఇతివిశ్రుతః । ధూమ్రాశ్వతనయశ్చాపి సృంజయస్సమపద్యత ॥ ౧౪ ॥
సృంజయస్యసుత శ్శ్రీమాన్ సహదేవః ప్రతాపవాన్ । కుశాశ్వస్సహదేవస్యపుత్రఃపర
మధార్మికః ॥౧౫॥ కుశాశ్వస్యమహాతేజా స్సోమదత్తః ప్రతాపవాన్ । సోమదత్తస్యపుత్ర
స్తుకాకుత్స్థ ఇతివిశ్రుతః ॥ ౧౬ ॥ తస్యపుత్రో మహాతేజాస్సంప్రత్యేషపురీమిమామ్ ।
ఆవసత్యమరప్రఖ్యస్సుమతిర్నామదుర్జయః ॥ ౧౭ ॥ ఇక్ష్వాకోస్తుప్రసాదేనసర్వే వై
శాలికానృపాః । దీర్ఘాయుషోమహాత్మానో వీర్యవంతస్సుధార్మికాః ॥౧౮॥ ఇహాద్య
రజనీంరామసుఖంవత్స్యామహేవయమ్ । శ్వః ప్రభాతేనరశ్రేష్ఠ జనకంద్రష్టుమ
ర్హసి ॥ ౧౯ ॥ సుమతిస్తుమహాతేజా విశ్వామిత్రముపాగతమ్ । శ్రుత్వానరవరశ్రే
ష్ఠఃప్రత్యుద్గచ్ఛన్మహాయశాః ॥ ౨౦ ॥ పూజాంచపరమాంకృత్వా సోపాధ్యాయస్సబాం
ధవః । ప్రాంజలిఃకుశలంపృష్ట్వా విశ్వామిత్రమథాబ్రవీత్ ॥ ౨౧ ॥ ధన్యోఽస్మ్యనుగృ
హీతోఽస్మియస్యమేవిషయంమునిః । సంప్రాప్తోదర్శనంచైవనాస్తిధన్యతరోమమ ॥
౨౨ ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే - సప్తచత్వారింశస్సర్గః.

పృష్ట్వాతుకుశలంతత్ర పరస్పరసమాగమే । కథాంతేసుమతిర్వాక్యం వ్యాజహార
మహామునిమ్ ॥ ౧ ॥ ఇమౌకుమారౌభద్రంతే దేవతుల్యపరాక్రమౌ । గజసింహగతీవీరౌ
శార్దూలవృషభోపమౌ ॥ ౨ ॥ పద్మపత్రపలాశాక్షౌ ఖడ్గతూణీధనుర్ధరౌ । అశ్వినా
వివరూపేణ సముపస్థితయౌవనౌ ॥ ౩ ॥ యదృచ్ఛయైవగాం ప్రాప్తౌదేవలోకాదివా
మరౌ । కథంపద్భ్యామిహప్రాప్తౌకిమర్థం కస్యవామునే ॥ ౪ ॥ భూషయంతావి
మందేశం చంద్రసూర్యావివాంబరమ్ । పరస్పరస్యసదృశౌ ప్రమాణేంగితచేష్టితైః ॥౫॥
కిమర్థంచ మునిశ్రేష్ఠ సంప్రాప్తౌదుర్గమేపథి । వరాయుధధరౌ వీరౌ శ్రోతుమిచ్ఛా
మితత్త్వతః ॥ ౬ ॥ తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాయథావృత్తంన్యవేదయత్ । సిద్ధాశ్రమనివా
సంచ రాక్షసానాంవధంతథా ॥ ౭ ॥ విశ్వామిత్రవచశ్శ్రుత్వా రాజాపరమహర్షితః ।
అతిథీపరమౌప్రాప్తౌపుత్రౌదశరథస్యతౌ ॥ ౮ ॥ పూజయామాసవిధివత్సత్కారార్హౌ

మహాబలౌ । తతఃపరమసత్కారం సుమతేః ప్రాప్యరాఘవౌ ॥ ౯ ॥ ఉష్యతత్రనిశామే
కాంజగ్మతుర్మిథిలాంతతః । తాంద్రుష్ట్వామునయస్సర్వేజనకస్యపురీంశుభామ్॥ ౧౦ ॥
సాధుసాధ్వితిశంసంతోమిథిలాంసమపూజయన్। మిథిలోపవనేతత్ర ఆశ్రమందృశ్యరా
ఘవః॥ ౧౧॥ పురాణం నిర్జనంరమ్యంపప్రచ్ఛ మునిపుంగవమ్ । శ్రీమదాశ్రమసంకా
శంకిన్విదంమునివర్జితమ్॥ ౧౨ ॥ శ్రోతుమిచ్ఛామిభగవన్కస్యాయంపూర్వ ఆశ్ర
మః । తచ్ఛ్రుత్వారాఘవేణోక్తంవాక్యంవాక్యవిశారదః॥ ౧౩ ॥ ప్రత్యువాచమహా
తేజావిశ్వామిత్రోమహామునిః । హంతతేకథయిష్యామిశ్రుణుతత్త్వేనరాఘవ ॥ ౧౪ ॥
యస్యైతదాశ్రమపదంశప్తంక్రోధాన్మహాత్మనా । గౌతమస్యనరశ్రేష్ఠపూర్వమా
సీన్మహాత్మనః ॥ ౧౫ ॥ ఆశ్రమోదివ్యసంకాశస్సురైరపిసుపూజితః । సచేహతప ఆతిష్ఠ
దహల్యాసహితఃపురా॥ ౧౬ ॥ వర్షపూగాననేకాంశ్చరాజపుత్రమహాయశః। త
స్యాంతరంవిదిత్వాతుసహస్రాక్షశ్శచీపతిః ॥ ౧౭ ॥ మునివేషధరోహల్యా మిదంవచన
మబ్రవీత్ । ఋతుకాలంప్రతీక్షంతేనార్థినస్సుసమాహితే॥ ౧౮॥ సంగమంత్వహ
మిచ్ఛామిత్వయాసహసుమధ్యమే । మునివేషం సహస్రాక్షం విజ్ఞాయ రఘునందన ॥
౧౯ ॥ మతించకారదుర్మేధాదేవరాజకుతూహలాత్ । అథాబ్రవీత్సురశ్రేష్ఠంకృతా
ర్థేనాంతరాత్మనా॥ ౨౦ ॥ కృతార్థాస్మిసురశ్రేష్ఠగచ్ఛశీఘ్రమితఃప్రభో । ఆత్మా
నం మాంచదేవేశ సర్వదారక్షమానద॥ ౨౧ ॥ ఇంద్రస్తుప్రహసన్వాక్య మహల్యా
మిదమబ్రవీత్ । పరితుష్టోస్మి సుశ్రోణి గమిష్యామియథాగతమ్॥ ౨౨ ॥ ఏవం సంగ
మ్యచతయా నిశ్చక్రామోటజాత్తతః॥ ససంభ్రమాత్త్వరన్రామ శంకితోగౌతమం
ప్రతి॥ ౨౩ ॥ గౌతమంసందదర్శాథప్రవిశంతం మహామునిమ్ । దేవదానవ దుర్ధ
ర్షం తపోబలసమన్వితమ్ ॥ ౨౪ ॥ తీర్థోదక పరిక్లిన్నందీప్యమాన మివానలమ్ । గృ
హీతసమిధంతత్ర సకుశంమునిపుంగవమ్॥ ౨౫ ॥ దృష్ట్వా సురపతిస్త్రస్తో విషణ్ణవద
నోభవత్ । అథదృష్ట్వాసహస్రాక్షంమునివేష ధరంమునిః॥ ౨౬ ॥ దుర్వృత్తంవృ
త్తసంపన్నోరోషాద్వచనమబ్రవీత్ । మమరూపంసమాస్థాయకృతవానసిదుర్మతే ॥ ౨
౭ ॥ అకర్తవ్యమిదంతస్మాద్విఫలస్త్వంభవిష్యసి । గౌతమేనైవముక్తస్తుసరోషేణ మ
హాత్మనా॥ ౨౮ ॥ పేతతుర్వృషణౌభూమౌ సహస్రాక్షస్యతత్క్షణాత్ । తథాశప్త్వా
సవైశక్రమహల్యామపిశప్తవాన్॥ ౨౯ ॥ ఇహవర్షసహస్రాణి బహూనిత్వంని
వత్స్యసి । వాయుభక్షా నిరాహారా తప్యంతీ భస్మశాయినీ ॥ ౩౦ ॥ అదృశ్యాసర్వభూ
తానామాశ్రమేస్మిన్నివత్స్యసి । యదాచైతద్వనంఘోరం రామోదశరథాత్మజః॥ ౩౧॥
ఆగమిష్యతిదుర్ధర్షస్తదాపూతాభవిష్యసి । తస్యాతిథ్యేనదుర్వృత్తేలోభమోహ
వివర్జితా॥ ౩౨ ॥ మత్సకాశేముదాయుక్తాస్వంవపుర్ధారయిష్యసి । ఏవముక్త్వామ
హాతేజా గౌతమోదుష్టచారిణీమ్॥ ౩౩ ॥ ఇమమాశ్రమముత్సృజ్యసిద్ధచారణసేవితే ।
హిమవచ్ఛిఖరేపుణ్యేతపస్తేపేమహాతపాః ॥ ౩౪ ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే-ష్టచత్వా
రింశస్సర్గః.

అఫలస్తుతతశ్శక్రోదేవానగ్నిపురోగమాన్। అబ్రవీత్త్రస్తవదన స్సర్షిసం
ఘాన్సచారణాన్॥ ౧॥ కుర్వతాతపసోవిఘ్నంగౌతమస్యమహాత్మనః । క్రోధముత్పా
ద్యహిమయా సురకార్యమిదంకృతమ్॥ ౨ ॥ అఫలోస్మికృతస్తేన క్రోధాత్సాచనిరా
కృతా । శాపమోక్షేణ మహతా తపోస్యాపహృతంమయా॥ ౩ ॥ తస్మాత్సురవరాస్స
ర్వే సర్షిసంఘాస్సచారణాః । సురసాహ్యకరంసర్వే సఫలంకర్తుమర్హథ॥ ౪ ॥ శ

తక్రతోర్వచ శ్శ్రుత్వా దేవాస్సాగ్నిపురోగమాః । పితృదేవానుపేత్యాహుస్సహ స
ర్వైర్మరుద్గణైః ॥ ౫ ॥ అయం మేషస్సవృషణశ్శక్రో హ్యవృషణః కృతః । మేషస్య వృ
షణౌ గృహ్య శక్రాయాశు ప్రయచ్ఛత ॥ ౬ ॥ అఫలస్తు కృతో మేషః పరాంతుష్టిం ప్రదా
స్యతి । భవతాం హర్షణార్థాయ యే చ దాస్యంతి మానవాః ॥ ౭ ॥ అగ్నేస్తు వచనం
శ్రుత్వా పితృదేవాస్సమాగతాః । ఉత్పాట్య మేషవృషణౌ సహస్రాక్షే న్యవేశయన్ ॥
౮ ॥ తదాప్రభృతి కాకుత్స్థ పితృదేవాస్సమాగతాః । అఫలాన్ భుంజతే మేషాన్ ఫలైస్తే
షామయోజయన్ ॥ ౯ ॥ ఇంద్రస్తు మేషవృషణస్తదాప్రభృతి రాఘవ । గౌతమస్య ప్ర
భావేన తపసశ్చ మహాత్మనః ॥ ౧౦ ॥ తదాగచ్ఛ మహాతేజ ఆశ్రమం పుణ్యకర్మణః । తా
రయైనాం మహాభాగామహల్యాం దేవరూపిణీమ్ ॥ ౧౧ ॥ విశ్వామిత్రవచశ్శ్రుత్వా
రాఘవస్సహలక్ష్మణః । విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య తమాశ్రమమథావిశత్ ॥ ౧౨ ॥ ద
దర్శ చ మహాభాగాం తపసా ద్యోతితప్రభామ్ । లోకైరపి సమాగమ్య దుర్నిరీక్ష్యాం
సురాసురైః ॥ ౧౩ ॥ ప్రయత్నాన్నిర్మితాం ధాత్రా దివ్యాం మాయామయీమివ । స
తుషారావృతాం సాభ్రాం పూర్ణచంద్రప్రభామివ ॥ ౧౪ ॥ ధూమేనాభిపరీతాంగీం
దీప్తామగ్నిశిఖామివ । మధ్యేఽంభసో దురాధర్షాం దీప్తాం సూర్యప్రభామివ ॥ ౧౫ ॥ సా
హి గౌతమవాక్యేన దుర్నిరీక్ష్యా బభూవ హ । త్రయాణామపి లోకానాం యావద్రామ
స్య దర్శనమ్ ॥ ౧౬ ॥ శాపస్యాంతముపాగమ్య తేషాం దర్శనమాగతా । రాఘవౌ తు
తతస్తస్యాః పాదౌ జగృహతుస్తదా ॥ ౧౭ ॥ స్మరంతీ గౌతమవచః ప్రతిజగ్రాహ సా చ
తౌ । పాద్యమర్ఘ్యం తథాతిథ్యం చకార సుసమాహితా ॥ ౧౮ ॥ ప్రతిజగ్రాహ కా
కుత్స్థో విధిదృష్టేన కర్మణా । పుష్పవృష్టిర్మహత్యాసీద్దేవదుందుభినిస్వనైః ॥ ౧౯ ॥ గం
ధర్వాప్సరసాం చాపి మహానాసీత్సమాగమః । సాధుసాధ్వితి దేవాస్తామహల్యాం సమపూ
జయన్ ॥ ౨౦ ॥ తపోబలవిశుద్ధాంగీం గౌతమస్య వశానుగామ్ । గౌతమోఽపి మహాతేజా
అహల్యాసహితస్సుఖీ ॥ ౨౧ ॥ రామం సంపూజ్య విధివత్తపస్తేపే మహాతపాః । రామో
పి పరమాం పూజాం గౌతమస్య మహామునేః ॥ ౨౨ ॥ సకాశాద్విధివత్ప్రాప్య జగామ
మిథిలాం తతః ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - ఏకోనపంచాశస్సర్గః

తతః ప్రాగుత్తరాం గత్వా రామస్సౌమిత్రిణా సహ । విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య
యజ్ఞవాటముపాగమత్ ॥ ౧ ॥ రామస్తు మునిశార్దూలమువాచ సహలక్ష్మణః । సాధ్వీ య
జ్ఞసమృద్ధిర్హి జనకస్య మహాత్మనః ॥ ౨ ॥ బహూనీహ సహస్రాణి నానాదేశనివాసినా
మ్ । బ్రాహ్మణానాం మహాభాగ వేదాధ్యయనశాలినామ్ ॥ ౩ ॥ ఋషివాటాశ్చ దృశ్యంతే
శకటీశతసంకులాః । దేశో విధీయతాం బ్రహ్మన్ యత్ర వత్స్యామహే వయమ్ ॥ ౪ ॥
రామస్య వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రో మహామునిః । నివేశమకరోద్దేశే వివిక్తే సలిలాయు
తే ॥ ౫ ॥ విశ్వామిత్రమనుప్రాప్తం శ్రుత్వా నృపవరస్తదా । శతానందం పురస్కృత్య
పురోహితమనిందితమ్ ॥ ౬ ॥ ప్రత్యుజ్జగామ సహసా వినయేన సమన్వితః । ఋత్విజో
ఽపి మహాత్మానస్త్వర్ఘ్యమాదాయ సత్వరమ్ ॥ ౭ ॥ విశ్వామిత్రాయ ధర్మేణ దదుర్మంత్ర
పురస్కృతమ్ । ప్రతిగృహ్య చ తాం పూజాం జనకస్య మహాత్మనః ॥ ౮ ॥ పప్రచ్ఛ కుశలం
రాజ్ఞో యజ్ఞస్య చ నిరామయమ్ । స తాంశ్చాపి మునీన్ పృష్ట్వా సోపాధ్యాయపురోధసః ॥ ౯ ॥
యథాన్యాయం తతస్సర్వైస్సమాగచ్ఛత్ప్రహృష్టవత్ । అథ రాజా మునిశ్రేష్ఠం కృతాం
జలిరభాషత ॥ ౧౦ ॥ ఆసనే భగవానాస్తాం సహైభిర్మునిపుంగవైః । జనకస్య వచశ్శ్రు
త్వా నిషసాద మహామునిః ॥ ౧౧ ॥ పురోధా ఋత్విజశ్చైవ రాజా చ సహ మంత్రిభిః ।

ఆసనేషు యథాన్యాయముపవిష్టాస్సమంతతః ॥౧౨॥ దృష్ట్వా స నృపతిస్తత్ర విశ్వామిత్ర
మథాబ్రవీత్ । అద్య యజ్ఞసమృద్ధిర్మే సఫలా దైవతైః కృతా ॥ ౧౩ ॥ అద్య యజ్ఞఫలం
ప్రాప్తం భగవద్దర్శనాన్మయా । ధన్యోస్మ్యనుగృహీతోస్మి యస్య మే మునిపుంగవ ॥౧౪॥
యజ్ఞోపసదనం బ్రహ్మన్ ప్రాప్తోసి మునిభిస్సహ । ద్వాదశాహం తు బ్రహ్మర్షే శేష
మాహుర్మనీషిణః ॥ ౧౫ ॥ తతో భాగార్థినో దేవాన్ ద్రష్టుమర్హసి కౌశిక । ఇత్యు
క్త్వా మునిశార్దూలం ప్రహృష్టవదనస్తదా ॥౧౬॥ పునస్తం పరిపప్రచ్ఛ ప్రాంజలిః ప్ర
ణతో నృపః । ఇమౌ కుమారౌ భద్రం తే దేవతుల్యపరాక్రమౌ ॥ ౧౭ ॥ గజసింహగతీ వీ
రౌ శార్దూలవృషభోపమౌ । పద్మపత్రపలాశాక్షౌ ఖడ్గతూణీధనుర్ధరౌ ॥ ౧౮ ॥ అ
శ్వినావివ రూపేణ సముపస్థితయౌవనౌ । యదృచ్ఛయైవ గాం ప్రాప్తౌ దేవలోకాదివా
మరౌ ॥ ౧౯ ॥ కథం పద్భ్యామిహ ప్రాప్తౌ కిమర్థం కస్య వా మునే । వరాయుధధరౌ
వీరౌ కస్య పుత్రౌ మహామునే ॥౨౦॥ భూషయంతావిమం దేశం చంద్రసూర్యావివాం
బరమ్ । పరస్పరస్య సదృశౌ ప్రమాణేంగితచేష్టితైః ॥ ౨౧ ॥ కాకపక్షధరౌ వీరౌ శ్రో
తుమిచ్ఛామి తత్త్వతః । తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా జనకస్య మహాత్మనః ॥ ౨౨ ॥ న్యవేదయ
న్మహాత్మానౌ పుత్రౌ దశరథస్య తౌ । సిద్ధాశ్రమనివాసం చ రాక్షసానాం వధం తథా ॥
౨౩ ॥ తచ్చాగమనమవ్యగ్రం విశాలాయాశ్చ దర్శనమ్ । అహల్యాదర్శనం చైవ గౌ
తమేన సమాగమమ్ ॥ ౨౪ ॥ మహాధనుషి జిజ్ఞాసాం కర్తుమాగమనం తథా । ఏతత్సర్వం
మహాతేజా జనకాయ మహాత్మనే ॥ ౨౫ ॥ నివేద్య విరరామాథ విశ్వామిత్రో మహాము
నిః ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే పంచాశస్సర్గః.

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రస్య ధీమతః । హృష్టరోమా మహాతేజాశ్శతా
నందో మహాతపాః ॥ ౧ ॥ గౌతమస్య సుతో జ్యేష్ఠస్తపసా ద్యోతితప్రభః । రామసంద
ర్శనాదేవ పరం విస్మయమాగతః ॥ ౨ ॥ స తౌ నిషణ్ణౌ సంప్రేక్ష్య సుఖాసీనౌ నృపాత్మ
జౌ । శతానందో మునిశ్రేష్ఠం విశ్వామిత్రమథాబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ అపి తే మునిశార్దూల మ
మ మాతా యశస్వినీ । దర్శితా రాజపుత్రాయ తపో దీర్ఘముపాగతా ॥ ౪ ॥ అపి రామే
మహాతేజో మమ మాతా యశస్వినీ । వన్యైరుపాహరత్పూజాం పూజార్హే సర్వదే
హినామ్ ॥ ౫ ॥ అపి రామాయ కథితం యథావృత్తం పురాతనమ్ । మమ మాతుర్మహాతేజో
దేవేన దురనుష్ఠితమ్ ॥ ౬ ॥ అపి కౌశిక భద్రం తే గురుణా మమ సంగతా । మమ మాతా
మునిశ్రేష్ఠ రామసందర్శనాదితః ॥ ౭ ॥ అపి మే గురుణా రామః పూజితః కుశికాత్మజ । ఇ
హాగతో మహాతేజాః పూజాం ప్రాప్య మహాత్మనః ॥ ౮ ॥ అపి శాంతేన మనసా గురుర్మే
కుశికాత్మజ । ఇహాగతేన రామేణ ప్రయతేనాభివాదితః ॥ ౯ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య
విశ్వామిత్రో మహామునిః । ప్రత్యువాచ శతానందం వాక్యజ్ఞో వాక్యకోవిదమ్ ॥౧౦॥ నా
తిక్రాంతం మునిశ్రేష్ఠ యత్కర్తవ్యం కృతం మయా । సంగతా మునినా పత్నీ భార్గవ
వేణేవ రేణుకా ॥ ౧౧ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య విశ్వామిత్రస్య భాషితమ్ । శతానం
దో మహాతేజా రామం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ స్వాగతం తే నరశ్రేష్ఠ దిష్ట్యా ప్రాప్తో
సి రాఘవ । విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య మహర్షిమపరాజితమ్ ॥ ౧౩ ॥ అచింత్యకర్మా
తపసా బ్రహ్మర్షిరతులప్రభః । విశ్వామిత్రో మహాతేజా వేత్స్యేనం పరమాం గతి
మ్ ॥ ౧౪ ॥ నాస్తి ధన్యతరో రామ త్వత్తోన్యో భువి కశ్చన । గోప్తా కుశికపుత్రస్తే యేన త
ప్తం మహత్తపః ॥ ౧౫ ॥ శ్రూయతాం చాభిధాస్యామి కౌశికస్య మహాత్మనః । యథాబలం
యథావృత్తం తన్మే నిగదతశ్శృణు ॥ ౧౬ ॥ రాజాభూదేష ధర్మాత్మా దీర్ఘకాలమ.

రిందమః । ధర్మజ్ఞః కృతవిద్యశ్చ ప్రజానాంచ హితేరతః ॥ ౧౭ ॥ ప్రజాపతిసుతస్త్వాసీత్కు
శో నామ మహీపతిః । కుశస్య పుత్రో బలవాన్ కుశనాభస్సుధార్మికః ॥ ౧౮ ॥ కుశనాభ
సుతస్త్వాసీద్గాధిరిత్యేవ విశ్రుతః । గాధేః పుత్రో మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహాము
నిః ॥ ౧౯ ॥ విశ్వామిత్రో మహాతేజాః పాలయామాస మేదినీమ్ । బహువర్షసహ
స్రాణి రాజా రాజ్యమకారయత్ ॥ ౨౦ ॥ కదాచిత్తు మహాతేజా యోజయిత్వా వరూథి
నీమ్ । అక్షౌహిణీపరివృతః పరిచక్రామ మేదినీమ్ ॥ ౨౧ ॥ నగరాణి స రాష్ట్రాణి సరిత
శ్చ తథా గిరీన్ । ఆశ్రమాన్క్రమశో రామ విచరన్నాజగామ హ ॥ ౨౨ ॥ వసిష్ఠస్యాశ్ర
మపదం నానావృక్షసమాకులమ్ । నానామృగగణాకీర్ణం సిద్ధచారణసేవితమ్ ॥ ౨౩ ॥
దేవదానవగన్ధర్వైః కిన్నరైరుపశోభితమ్ । ప్రశాన్తహరిణాకీర్ణం ద్విజసంఘని
షేవితమ్ ॥ ౨౪ ॥ బ్రహ్మర్షిగణసంకీర్ణం దేవర్షిగణసేవితమ్ । తపశ్చరణసంసి
ద్ధైరగ్నికల్పైర్మహాత్మభిః ॥ ౨౫ ॥ అబ్భక్షైర్వాయుభక్షైశ్చ శీర్ణపర్ణాశనైస్తథా ।
ఫలమూలాశనైర్దాన్తైర్జితరోషైర్జితేన్ద్రియైః ॥ ౨౬ ॥ ఋషిభిర్వాలఖి
ల్యైశ్చ జపహోమపరాయణైః । అన్యైర్వైఖానసైశ్చైవ సమన్తాదుపశోభిత
మ్ ॥ ౨౭ ॥ వసిష్ఠస్యాశ్రమపదం బ్రహ్మలోకమివాపరమ్ । దదర్శ జయతాం శ్రేష్ఠో వి
శ్వామిత్రో మహాబలః ॥ ౨౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే ఏకపంచాశస్సర్గః.

స దృష్ట్వా పరమప్రీతో విశ్వామిత్రో మహాబలః । ప్రణతో వినయాద్వీరో వసిష్ఠం జ
పతాం వరమ్ ॥ ౧ ॥ స్వాగతం తవ చేత్యుక్తో వసిష్ఠేన మహాత్మనా । ఆసనం చాస్య భగవాన్
వసిష్ఠో వ్యాదిదేశ హ ॥ ౨ ॥ ఉపవిష్టాయ చ తదా విశ్వామిత్రాయ ధీమతే । యథాన్యా
యం మునివరః ఫలమూలాన్యుపాహరత్ ॥ ౩ ॥ ప్రతిగృహ్య తు తాం పూజాం వసిష్ఠాద్రా
జసత్తమః । తపోఽగ్నిహోత్రశిష్యేషు కుశలం పర్యపృచ్ఛత ॥ ౪ ॥ విశ్వామిత్రో మహాతే
జా వనస్పతిగణే తదా । సర్వత్ర కుశలం చాహ వసిష్ఠో రాజసత్తమమ్ ॥ ౫ ॥ సుఖోపవిష్టం రా
జానం విశ్వామిత్రం మహాతపాః । పప్రచ్ఛ జపతాం శ్రేష్ఠో వసిష్ఠో బ్రహ్మణస్సుతః ॥ ౬ ॥ క
చ్చిత్తే కుశలం రాజన్కచ్చిద్ధర్మేణ రంజయన్ । ప్రజాః పాలయసే వీర రాజవృత్తేన ధార్మిక ॥ ౭
కచ్చిత్తే సుభృతా భృత్యాః కచ్చిత్తిష్ఠన్తి శాసనే । కచ్చిత్తే విజితాస్సర్వే రిపవో రిపుసూద
న ॥ ౮ ॥ కచ్చిద్బలేషు కోశేషు మిత్రేషు చ పరన్తప । కుశలం తే నరవ్యాఘ్ర పుత్రపౌత్రే త
థానఘ ॥ ౯ ॥ సర్వత్ర కుశలం రాజా వసిష్ఠం ప్రత్యుదాహరత్ । విశ్వామిత్రో మహాతే
జా వసిష్ఠం వినయాన్వితః ॥ ౧౦ ॥ కృత్వోభౌ సుచిరం కాలం ధర్మిష్ఠౌ తాః కథాశ్శుభాః । ముదా
పరమయా యుక్తౌ ప్రీయేతాం తౌ పరస్పరమ్ ॥ ౧౧ ॥ తతో వసిష్ఠో భగవాన్ కథాన్తే రఘు
నన్దన । విశ్వామిత్రమిదం వాక్యమువాచ ప్రహసన్నివ ॥ ౧౨ ॥ ఆతిథ్యం కర్తుమిచ్ఛా
మి బలస్యాస్య మహాబల । తవ చైవాప్రమేయస్య యథార్హం సంప్రతీచ్ఛ మే ॥ ౧౩ ॥ స
త్క్రియాం తు భవానేతాం ప్రతీచ్ఛతు మయోద్యతామ్ । రాజంస్త్వమతిథిశ్రేష్ఠః పూజనీ
యః ప్రయత్నతః ॥ ౧౪ ॥ ఏవముక్తో వసిష్ఠేన విశ్వామిత్రో మహామతిః । కృతమిత్యబ్ర
వీద్రాజా పూజావాక్యేన మే త్వయా ॥ ౧౫ ॥ ఫలమూలేన భగవన్ విద్యతే యత్తవాశ్ర
మే । పాద్యేనాచమనీయేన భగవద్దర్శనేన చ ॥ ౧౬ ॥ సర్వథా చ మహాప్రాజ్ఞ పూజా
ర్హేణ సుపూజితః । గమిష్యామి నమస్తేఽస్తు మైత్రేణేక్షస్వ చక్షుషా ॥ ౧౭ ॥ ఏవం బ్రు
వన్తం రాజానం వసిష్ఠః పునరేవ హి । న్యమన్త్రయత ధర్మాత్మా పునః పునరుదారధీః ॥
౧౮ ॥ బాఢమిత్యేవ గాధేయో వసిష్ఠం ప్రత్యువాచ హ । యథాప్రియం భగవతస్తథాస్తు

మునిపుంగవ ॥ ౧౯ ॥ ఏవముక్తో మహాతేజా వసిష్ఠో జపతాం వరః । ఆజుహావ తతః ప్రీతః కల్మాషీం ధూతకల్మషః ॥ ౨౦ ॥ ఏహ్యేహి శబలే క్షిప్రం శృణు చాపి వచో మమ । సబలస్యాస్య రాజర్షేః కర్తుం వ్యవసితోఽస్మ్యహమ్ ॥ ౨౧ ॥ భోజనేన మహార్హేణ సత్కారం సంవిధత్స్వ మే । యస్య యస్య యథాకామం షడ్రసేష్వభిపూజితమ్ ॥ ౨౨ ॥ తత్సర్వం కామధుగ్దివ్యే ప్రవర్షస్వ కృతే మమ । రసేనాన్నేన పానేన లేహ్యచోష్యేణ సంయుతమ్ ॥ ౨౩ ॥ అన్నానాం నిచయం సర్వం సృజస్వ శబలే త్వర ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - ద్విపంచాశస్సర్గః

ఏవముక్తా వసిష్ఠేన శబలా శత్రుసూదన । విదధే కామధుక్కామాన్ యస్య యస్య యథేప్సితమ్ ॥ ౧ ॥ ఇక్షూన్మధూంస్తథా లాజాన్మైరేయాంశ్చ వరాసవాన్ । పానాని చ మహార్హాణి భక్ష్యాంశ్చోచ్చావచాంస్తథా ॥ ౨ ॥ ఉష్ణాఢ్యస్యౌదనస్యాత్ర రాశయః పర్వతోపమాః । మృష్టాన్నాని చ సూపాంశ్చ దధికుల్యాస్తథైవ చ ॥ ౩ ॥ నానాస్వాదురసానాం చ షాడబానాం తథైవ చ । భాజనాని సుపూర్ణాని గౌడాని చ సహస్రశః ॥ ౪ ॥ సర్వమాసీత్సుసంతుష్టం హృష్టపుష్టజనాయుతమ్ । విశ్వామిత్రబలం రామ వసిష్ఠేనాభితర్పితమ్ ॥ ౫ ॥ విశ్వామిత్రోఽపి రాజర్షిర్హృష్టః పుష్టస్తదాభవత్ । సాంతఃపురవరో రాజా సబ్రాహ్మణపురోహితః ॥ ౬ ॥ సామాత్యో మంత్రిసహితస్సభృత్యః పూజితస్తదా । యుక్తః పరమహర్షేణ వసిష్ఠమిదమబ్రవీత్ ॥ ౭ ॥ పూజితోఽహం త్వయా బ్రహ్మన్పూజార్హేణ సుసత్కృతః । శ్రూయతామభిధాస్యామి వాక్యం వాక్యవిశారద ॥ ౮ ॥ గవాం శతసహస్రేణ దీయతాం శబలా మమ । రత్నం హి భగవన్నేతద్రత్నహారీ చ పార్థివః ॥ ౯ ॥ తస్మాన్మే శబలాం దేహి మమైషా ధర్మతో ద్విజ । ఏవముక్తస్తు భగవాన్వసిష్ఠో మునిసత్తమః ॥ ౧౦ ॥ విశ్వామిత్రేణ ధర్మాత్మా ప్రత్యువాచ మహీపతిమ్ । నాహం శతసహస్రేణ నాపి కోటిశతైర్గవామ్ ॥ ౧౧ ॥ రాజన్దాస్యామి శబలాం రాశిభీ రజతస్య వా । న పరిత్యాగమర్హేయం మత్సకాశాదరిందమ ॥ ౧౨ ॥ శాశ్వతీ శబలా మహ్యం కీర్తిరాత్మవతో యథా । అస్యాం హవ్యం చ కవ్యం చ ప్రాణయాత్రా తథైవ చ ॥ ౧౩ ॥ ఆయత్తమగ్నిహోత్రం చ బలిర్హోమస్తథైవ చ । స్వాహాకారవషట్కారౌ విద్యాశ్చ వివిధాస్తథా ॥ ౧౪ ॥ ఆయత్తమత్ర రాజర్షే సర్వమేతన్న సంశయః । సర్వస్వమేతత్సత్యేన మమ తుష్టికరీ సదా ॥ ౧౫ ॥ కారణైర్బహుభీ రాజన్న దాస్యే శబలాం తవ । వసిష్ఠేనైవముక్తస్తు విశ్వామిత్రోఽబ్రవీత్తతః ॥ ౧౬ ॥ సంరబ్ధతరమత్యర్థం వాక్యం వాక్యవిశారదః । హైరణ్యకక్ష్యాగ్రైవేయాన్సువర్ణాంకుశభూషితాన్ ॥ ౧౭ ॥ దదామి కుంజరాణాం తే సహస్రాణి చతుర్దశ । హైరణ్యానాం రథానాం తే శ్వేతాశ్వానాం చతుర్యుజామ్ ॥ ౧౮ ॥ దదామి తే శతాన్యష్టౌ కింకిణీకవిభూషితాన్ । హయానాం దేశజాతానాం కులజానాం మహౌజసామ్ ॥ ౧౯ ॥ సహస్రమేకం దశ చ దదామి తవ సువ్రత । నానావర్ణవిభక్తానాం వయస్స్థానాం తథైవ చ ॥ ౨౦ ॥ దదామ్యేకాం గవాం కోటిం శబలా దీయతాం మమ । యావదిచ్ఛసి రత్నం వా హిరణ్యం వా ద్విజోత్తమ ॥ ౨౧ ॥ తావద్దదామి తత్సర్వం శబలా దీయతాం మమ । ఏవముక్తస్తు భగవాన్విశ్వామిత్రేణ ధీమతా ॥ ౨౨ ॥ న దాస్యామీతి శబలాం ప్రాహ రాజన్కథంచన । ఏతదేవ హి మే రత్నమేతదేవ హి మే ధనమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏతదేవ హి సర్వస్వమేతదేవ హి జీవితమ్ । దర్శశ్చ పూర్ణమాసశ్చ యజ్ఞాశ్చైవాప్తదక్షిణాః ॥ ౨౪ ॥ ఏతదేవ హి మే రాజన్వివిధాశ్చ క్రియాస్తథా । అదోమూలాః క్రియాస్సర్వా మమ రాజన్న సంశయః ॥ ౨౫ ॥ బహునా కిం ప్రలాపేన న దాస్యే కామదోహినీమ్ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాం

డే - త్రిపంచాశస్సర్గః.

కామధేనుం వసిష్ఠోపి యదా న త్యజతే మునిః। తదాస్య శబలాం రామ విశ్వామిత్రోన్వకర్షత॥ ౧॥ నీయమానా తు శబలా రామ రాజ్ఞా మహాత్మనా। దుఃఖితా చింతయామాస రుదంతీ శోకకర్శితా॥ ౨॥ పరిత్యక్తా వసిష్ఠేన కిమహం సుమహాత్మనా। యాహం రాజభటైర్దీనా హ్రియేయం భృశదుఃఖితా॥ ౩॥ కిం మయాపకృతం తస్య మహర్షేర్భావితాత్మనః। యన్మామనాగసం భక్తామిష్టాం త్యజతి ధార్మికః॥ ౪॥ ఇతి సా చింతయిత్వా తు వినిశ్వస్య పునః పునః। జగామ వేగేన తదా వసిష్ఠం పరమౌజసమ్॥ ౫॥ నిర్ధూయ తాం స్తదా భృత్యాన్ శతశః శత్రుసూదన। జగామానిలవేగేన పాదమూలం మహాత్మనః॥ ౬॥ శబలా సా రుదంతీ చ క్రోశంతీ చేదమబ్రవీత్। వసిష్ఠస్యాగ్రతః స్థిత్వా మేఘదుందుభిరావిణీ॥ ౭॥ భగవన్ కిం పరిత్యక్తా త్వయాహం బ్రహ్మణస్సుత। యస్మాద్రాజభటా మాం హి నయంతే త్వత్సకాశతః॥ ౮॥ ఏవముక్తస్తు బ్రహ్మర్షిరిదం వచనమబ్రవీత్। శోకసంతప్తహృదయాం స్వసారమివ దుఃఖితామ్॥ ౯॥ న త్వాం త్యజామి శబలే నాపి మేపకృతం త్వయా। ఏష త్వాం నయతే రాజా బలాన్మత్తో మహాబలః॥ ౧౦॥ న హి తుల్యం బలం మహ్యం రాజా త్వద్య విశేషతః। బలీ రాజా క్షత్రియశ్చ పృథివ్యాః పతిరేవ చ॥ ౧౧॥ ఇయమక్షౌహిణీ పూర్ణా సవాజిరథసంకులా। హస్తిధ్వజసమాకీర్ణా తేనాసౌ బలవత్తరః॥ ౧౨॥ ఏవముక్తా వసిష్ఠేన ప్రత్యువాచ వినీతవత్। వచనం వచనజ్ఞా సా బ్రహ్మర్షిమమితప్రభమ్॥ ౧౩॥ న బలం క్షత్రియస్యాహుర్బ్రాహ్మణో బలవత్తరః। బ్రహ్మన్ బ్రహ్మబలం దివ్యం క్షత్రాత్తు బలవత్తరమ్॥ ౧౪॥ అప్రమేయబలం తుభ్యం న త్వయా బలవత్తరః। విశ్వామిత్రో మహావీర్యస్తేజస్తవ దురాసదమ్॥ ౧౫॥ నియుంక్ష్వ మాం మహాభాగ త్వద్బ్రహ్మబలసంభృతామ్। తస్య దర్పం బలం యత్తన్నాశయామి దురాత్మనః॥ ౧౬॥ ఇత్యుక్తస్తు తయా రామ వసిష్ఠస్సుమహాయశాః। సృజస్వేతి తదోవాచ బలం పరబలారుజమ్॥ ౧౭॥ తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా సురభిస్సాసృజత్తదా। తస్యా హుంభారవోత్సృష్టాః పహ్లవాశ్శతశో నృప॥ ౧౮॥ నాశయంతి బలం సర్వం విశ్వామిత్రస్య పశ్యతః। స రాజా పరమక్రుద్ధో రోషవిస్ఫారితేక్షణః॥ ౧౯॥ పహ్లవాన్నాశయామాస శస్త్రైరుచ్చావచైరపి। విశ్వామిత్రార్దితాన్ దృష్ట్వా పహ్లవాన్ శతశస్తదా॥ ౨౦॥ భూయ ఏవాసృజద్ఘోరాన్ శకాన్ యవనమిశ్రితాన్। తైరాసీత్సంవృతా భూమిశ్శకైర్యవనమిశ్రితైః॥ ౨౧॥ ప్రభావద్భిర్మహావీర్యైర్హేమకింజల్కసన్నిభైః। దీర్ఘాసిపట్టసధరైర్హేమవర్ణాంబరావృతైః॥ ౨౨॥ నిర్దగ్ధం తద్బలం సర్వం ప్రదీప్తైరివ పావకైః। తతోస్త్రాణి మహాతేజా విశ్వామిత్రో ముమోచ హ॥ ౨౩॥ తైస్తైర్యవనకాంభోజాః పహ్లవాశ్చాకులీకృతాః॥

ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - చతుఃపంచాశస్సర్గః.

తతస్తానాకులాన్ దృష్ట్వా విశ్వామిత్రాస్త్రమోహితాన్। వసిష్ఠశ్చోదయామాస కామధుక్సృజ యోగతః॥ ౧॥ తస్యా హుంభారవాజ్జాతాః కాంభోజా రవిసన్నిభాః। ఊధసస్త్వథ సంజాతాః పహ్లవాశ్శస్త్రపాణయః॥ ౨॥ యోనిదేశాచ్చ యవనాశ్శకృద్దేశాచ్ఛకాస్తథా। రోమకూపేషు మ్లేచ్ఛాశ్చ హారీతాస్సకిరాతకాః॥ ౩॥ తైస్తైర్నిషూదితం సర్వం విశ్వామిత్రస్య తత్క్షణాత్। సపదాతిగజం సాశ్వం సరథం రఘునందన॥ ౪॥ దృష్ట్వా నిషూదితం సైన్యం వసిష్ఠేన మహాత్మనా। విశ్వామిత్రసుతానాం తు శతం నానావిధాయుధమ్॥ ౫॥ అభ్యధావత్సుసంక్రుద్ధం వసిష్ఠం జపతాం వరమ్। హుంకారేణైవ తాన్ సర్వాన్నిర్దదాహ మహానృషిః॥ ౬॥ తే సాశ్వరథపాదాతా వసిష్ఠేన మహాత్మనా।

భస్మీకృతా ముహూర్తేన విశ్వామిత్రసుతాస్తదా ॥ ౭ ॥ దృష్ట్వా వినాశితాన్ పుత్రాన్
బలం చ సుమహాయశాః । సవ్రీళశ్చింతయావిష్టో విశ్వామిత్రోఽభవత్తదా ॥ ౮ ॥ సముద్ర
ఇవ నిర్వేగో భగ్నదంష్ట్ర ఇవోరగః । ఉపరక్త ఇవాదిత్యస్సద్యో నిష్ప్రభతాం గతః ॥
౯ ॥ హతపుత్రబలో దీనో లూనపక్ష ఇవ ద్విజః । హతదర్పో హతోత్సాహో నిర్వే
దం సమపద్యత ॥ ౧౦ ॥ స పుత్రమేకం రాజ్యాయ పాలయేతి నియుజ్య చ । పృథివీం క్షత్ర
ధర్మేణ వనమేవాన్వపద్యత ॥ ౧౧ ॥ స గత్వా హిమవత్పార్శ్వం కిన్నరోరగసేవితమ్ ।
మహాదేవప్రసాదార్థం తపస్తేపే మహాతపాః ॥ ౧౨ ॥ కేనచిత్త్వథ కాలేన దేవేశో
వృషభధ్వజః । దర్శయామాస వరదో విశ్వామిత్రం మహాబలమ్ ॥ ౧౩ ॥ కిమర్థం తప్య
సే రాజన్ బ్రూహి యత్తే వివక్షితమ్ । వరదోఽస్మి వరో యస్తే కాంక్షితస్సోఽభిధీయతామ్ ॥
౧౪ ॥ ఏవముక్తస్తు దేవేన విశ్వామిత్రో మహాతపాః । ప్రణిపత్య మహాదేవమిదం వచనమ
బ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ యది తుష్టో మహాదేవ ధనుర్వేదో మమానఘ । సాంగోపాంగోపనిష
దస్సరహస్యః ప్రదీయతామ్ ॥ ౧౬ ॥ యాని దేవేషు చాస్త్రాణి దానవేషు మహర్షి
షు । గంధర్వయక్షరక్షస్సు ప్రతిభాంతు మమానఘ ॥ ౧౭ ॥ తవ ప్రసాదాద్భవతు దేవదే
వ మమేప్సితమ్ । ఏవమస్త్వితి దేవేశో వాక్యముక్త్వా గతస్తదా ॥ ౧౮ ॥ ప్రాప్య చా
స్త్రాణి రాజర్షిర్విశ్వామిత్రో మహాబలః । దర్పేణ మహతా యుక్తో దర్పపూ
ర్ణోఽభవత్తదా ॥ ౧౯ ॥ వివర్ధమానో వీర్యేణ సముద్ర ఇవ పర్వణి । హతమేవ తదా
మేనే వసిష్ఠమృషిసత్తమమ్ ॥ ౨౦ ॥ తతో గత్వాశ్రమపదం ముమోచాస్త్రాణి పార్థి
వః । యైస్తత్తపోవనం సర్వం నిర్దగ్ధం చాస్త్రతేజసా ॥ ౨౧ ॥ ఉదీర్యమాణమస్త్రం
తద్విశ్వామిత్రస్య ధీమతః । దృష్ట్వా విప్రద్రుతాస్సర్వే మునయశ్శతశో దిశః ॥ ౨౨ ॥
వసిష్ఠస్య చ యే శిష్యాస్తథైవ మృగపక్షిణః । విద్రవంతి భయాద్భీతా నానాదిగ్భ్యస్స
హస్రశః ॥ ౨౩ ॥ వసిష్ఠస్యాశ్రమపదం శూన్యమాసీన్మహాత్మనః । ముహూర్తమివ
నిశ్శబ్దమాసీదిరిణసన్నిభం ॥ ౨౪ ॥ వదతో వై వసిష్ఠస్య మా భైష్టేతి ముహుర్ముహుః ।
నాశయామ్యద్య గాధేయం నీహారమివ భాస్కరః ॥ ౨౫ ॥ ఏవముక్త్వా మహాతేజా వ
సిష్ఠో జపతాం వరః । విశ్వామిత్రం తదా వాక్యం సరోషమిదమబ్రవీత్ ॥ ౨౬ ॥ ఆశ్ర
మం చిరసంవృద్ధం యద్వినాశితవానసి । దురాచారోఽసి యన్మూఢ తస్మాత్త్వం న భవిష్య
సి ॥ ౨౭ ॥ ఇత్యుక్త్వా పరమక్రుద్ధో దండముద్యమ్య సత్వరః । విధూమ ఇవ కాలాగ్నిర్య
మదండమివాపరం ॥ ౨౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే పంచపంచాశస్సర్గః.

ఏవముక్తో వసిష్ఠేన విశ్వామిత్రో మహాబలః । ఆగ్నేయమస్త్రముత్సృజ్య తిష్ఠ తిష్ఠేతి చా
బ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ బ్రహ్మదండం సముత్క్షిప్య కాలదండమివాపరం । వసిష్ఠో భగవాన్ క్రో
ధాదిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ క్షత్రబంధో స్థితోఽస్మ్యేష యద్బలం తద్విదర్శయ । నా
శయామ్యద్య తే దర్పం క్షత్రస్య తవ గాధిజ ॥ ౩ ॥ క్వ చ తే క్షత్రియబలం క్వ చ బ్రహ్మ
బలం మహత్ । పశ్య బ్రహ్మబలం దివ్యం మమ క్షత్రియపాంసన ॥ ౪ ॥ తస్యాస్త్రం గాధి
పుత్రస్య ఘోరమాగ్నేయముద్యతమ్ । బ్రహ్మదండేన తచ్ఛాంతమగ్నేర్వేగ ఇవాంభసా ॥
౫ ॥ వారుణం చైవ రౌద్రం చ ఐంద్రం పాశుపతం తథా । ఐషీకం చాపి చిక్షేప కుపితో గా
ధినందనః ॥ ౬ ॥ మానవం మోహనం చైవ గాంధర్వం స్వాపనం తథా । జృంభణం మా
దనం చైవ సంతాపనవిలాపనే ॥ ౭ ॥ శోషణం దారణం చైవ వజ్రమస్త్రం సుదుర్జయమ్ ।
బ్రహ్మపాశం కాలపాశం వారుణం పాశమేవ చ ॥ ౮ ॥ పినాకాస్త్రం చ దయితం శుష్కా
ర్ద్రే అశనీ ఉభే । దండాస్త్రమథ పైశాచం క్రౌంచమస్త్రం తథైవ చ ॥ ౯ ॥ ధర్మచ

క్రం కాలచక్రం విష్ణుచక్రం తథైవ చ। వాయవ్యం మథనం చైవ అస్త్రం హయశిరస్తథా
౧౦ ॥ శక్తిద్వయం చ చిక్షేప కంకాళం ముసలం తథా। వైద్యాధరం మహాస్త్రం చ కాలా
స్త్రమథ దారుణం ॥ ౧౧ ॥ త్రిశూలమస్త్రం ఘోరం చ కాపాలమథ కంకణమ్। ఏతాన్య
స్త్రాణి చిక్షేప సర్వాణి రఘునందన ॥ ౧౨ ॥ వసిష్ఠే జపతాం శ్రేష్ఠే తదద్భుతమివాభవత్।
తాని సర్వాణి దండేన గ్రసతే బ్రహ్మణస్సుతః ॥ ౧౩ ॥ తేషు శాంతేషు బ్రహ్మాస్త్రం క్షి
ప్తవాన్ గాధినందనః। తదస్త్రముద్యతం దృష్ట్వా దేవాస్సాగ్నిపురోగమాః ॥ ౧౪ ॥ దేవ
ర్షయశ్చ సంభ్రాంతా గంధర్వాస్సమహోరగాః। త్రైలోక్యమాసీత్సంత్రస్తం బ్ర
హ్మాస్త్రే సముదీరితే ॥ ౧౫ ॥ తదప్యస్త్రం మహాఘోరం బ్రాహ్మం బ్రాహ్మేణ తేజ
సా। వసిష్ఠో గ్రసతే సర్వం బ్రహ్మదండేన రాఘవ ॥ ౧౬ ॥ బ్రహ్మాస్త్రం గ్రస్యమానస్య
వసిష్ఠస్య మహాత్మనః। త్రైలోక్యమోహనం రౌద్రం రూపమాసీత్సుదారుణమ్ ॥ ౧౭ ॥ రో
మకూపేషు సర్వేషు వసిష్ఠస్య మహాత్మనః। మరీచ్య ఇవ నిష్పేతురగ్నేర్ధూమాకులార్చి
షః ॥ ౧౮ ॥ ప్రాజ్వలద్బ్రహ్మదండశ్చ వసిష్ఠస్య కరోద్యతః। విధూమ ఇవ కాలాగ్నిర్యమ
దండ ఇవాపరః ॥ ౧౯ ॥ తతోఽస్తువన్మునిగణా వసిష్ఠం జపతాం వరమ్। అమోఘం తే బలం బ్ర
హ్మన్ తేజో ధారయ తేజసా ॥ ౨౦ ॥ నిగృహీతస్త్వయా బ్రహ్మన్ విశ్వామిత్రో మహాత
పాః। ప్రసీద జపతాం శ్రేష్ఠ లోకాస్సంతు గతవ్యథాః ॥ ౨౧ ॥ ఏవముక్తో మహాతేజాశ్శమం చ
క్రే మహాతపాః। విశ్వామిత్రో వినికృతో వినిశ్వస్యేదమబ్రవీత్ ॥ ౨౨ ॥ ధిగ్బలం క్ష
త్రియబలం బ్రహ్మతేజోబలం బలమ్। ఏకేన బ్రహ్మదండేన సర్వాస్త్రాణి హతాని మే ॥ ౨౩ ॥
తదేతత్సమవేక్ష్యాహం ప్రసన్నేంద్రియమానసః। తపో మహత్సమాస్థాస్యే యద్వై బ్ర
హ్మత్వకారకమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే షట్పంచాశస్సర్గః ◎❋◎❋◎❋

తతస్సంతప్తహృదయస్స్మరన్నిగ్రహమాత్మనః। వినిశ్వస్య వినిశ్వస్య కృతవైరో మ
హాత్మనా ॥ ౧ ॥ స దక్షిణాం దిశం గత్వా మహిష్యా సహ రాఘవ। తతాప పరమం ఘోరం
విశ్వామిత్రో మహాతపాః ॥ ౨ ॥ ఫలమూలాశనో దాంతశ్చకార సుమహత్తపః। అ
థాస్య జజ్ఞిరే పుత్రాస్సత్యధర్మపరాయణాః ॥ ౩ ॥ హవిష్యందో మధుష్యందో దృఢనే
త్రో మహారథః। పూర్ణే వర్షసహస్రే తు బ్రహ్మా లోకపితామహః ॥ ౪ ॥ అబ్రవీ
న్మధురం వాక్యం విశ్వామిత్రం తపోధనమ్। జితా రాజర్షిలోకాస్తే తపసా కుశికాత్మజ ॥
౫ ॥ అనేన తపసా త్వాం తు రాజర్షిరితి విద్మహే। ఏవముక్త్వా మహాతేజా జగామ స
హ దైవతైః ॥ ౬ ॥ త్రివిష్టపం బ్రహ్మలోకం లోకానాం పరమేశ్వరః। విశ్వామిత్రోఽపి
తచ్ఛ్రుత్వా హ్రియా కించిదవాఙ్ముఖః ॥ ౭ ॥ దుఃఖేన మహతావిష్టస్సమన్యురిదమబ్ర
వీత్। తపశ్చ సుమహత్తప్తం రాజర్షిరితి మాం విదుః ॥ ౮ ॥ దేవాస్సర్షిగణాస్సర్వే నా
స్తి మన్యే తపఃఫలమ్। ఇతి నిశ్చిత్య మనసా భూయ ఏవ మహాతపాః ॥ ౯ ॥ క్రోధేన మహ
తావిష్టస్త్రైలోక్యం వ్యథయన్నివ। తపశ్చకార కాకుత్స్థ పరమం పరమాత్మవాన్ ॥ ౧౦ ॥ ఏ
తస్మిన్నేవ కాలే తు సత్యవాదీ జితేంద్రియః। త్రిశంకురితి విఖ్యాత ఇక్ష్వాకుకులవర్ధనః ॥
౧౧ ॥ తస్య బుద్ధిస్సముత్పన్నా యజేయమితి రాఘవ। గచ్ఛేయం స్వశరీరేణ దేవానాం పర
మాం గతిమ్ ॥ ౧౨ ॥ స వసిష్ఠం సమాహూయ కథయామాస చింతితమ్। అశక్యమితి చాప్యు
క్తో వసిష్ఠేన మహాత్మనా ॥ ౧౩ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతో వసిష్ఠేన స యయౌ దక్షిణాం దిశమ్। తత
స్తత్కర్మసిద్ధ్యర్థం పుత్రాంస్తస్య గతో నృపః ॥ ౧౪ ॥ వాసిష్ఠా దీర్ఘతపసస్తపో య
త్ర హి తేపిరే। త్రిశంకుస్సుమహాతేజాశ్శతం పరమభాస్వరమ్ ॥ ౧౫ ॥ వసిష్ఠపుత్రాన్

దదృశే తప్యమానాన్యశస్వినః। సోఽభిగమ్య మహాత్మానస్సర్వానేవ గురోస్సుతాన్ ॥౧౬॥ అభివాద్యానుపూర్వ్యేణ హ్రియా కించిదవాఙ్ముఖః। అబ్రవీత్సుమహాభాగాన్సర్వానేవ కృతాంజలిః ॥ ౧౭ ॥ శరణం వః ప్రపద్యేఽహం శరణ్యాన్ శరణాగతః। ప్రత్యాఖ్యాతోఽస్మి భద్రం వో వసిష్ఠేన మహాత్మనా ॥ ౧౮ ॥ యష్టుకామో మహాయజ్ఞం తదనుజ్ఞాతుమర్హథ। గురుపుత్రానహం సర్వాన్నమస్కృత్య ప్రసాదయే ॥ ౧౯ ॥ శిరసా ప్రణతో యాచే బ్రాహ్మణాంస్తపసి స్థితాన్। తే మాం భవంతస్సిద్ధ్యర్థం యాజయంతు సమాహితాః ॥ ౨౦ ॥ సశరీరో యథాహం హి దేవలోకమవాప్నుయామ్। ప్రత్యాఖ్యాతో వసిష్ఠేన గతిమన్యాం తపోధనాః ॥ ౨౧ ॥ గురుపుత్రానృతే సర్వాన్నాహం పశ్యామి కాంచన। ఇక్ష్వాకూణాం హి సర్వేషాం పురోధాః పరమా గతిః ॥ ॥ ౨౨ ॥ పురోధసస్తు విద్వాంసస్తారయంతి సదా నృపాన్। తస్మాదనంతరం సర్వే భవంతో దైవతం మమ ॥ ౨౩ ॥

ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే-సప్తపంచాశస్సర్గః.

తతస్త్రిశంకోర్వచనం శ్రుత్వా క్రోధసమన్వితమ్। ఋషిపుత్రశతం రామ రాజానమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతోఽసి దుర్బుద్ధే గురుణా సత్యవాదినా। తం కథం సమతిక్రమ్య శాఖాంతరముపేయివాన్ ॥ ౨ ॥ ఇక్ష్వాకూణాం హి సర్వేషాం పురోధాః పరమో గురుః। న చాతిక్రమితుం శక్యం వచనం సత్యవాదినః ॥౩॥ అశక్యమితి చోవాచ వసిష్ఠో భగవానృషిః। తం వయం వై సమాహర్తుం క్రతుం శక్తాః కథం తవ ॥౪॥ బాలిశస్త్వం నరశ్రేష్ఠ గమ్యతాం స్వపురం పునః। యాజనే భగవాన్ శక్తస్త్రైలోక్యస్యాపి పార్థివ ॥ ౫ ॥ అవమానం చ తత్కర్తుం తస్య శక్ష్యామహే కథమ్। తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా క్రోధపర్యాకులాక్షరమ్ ॥ ౬ ॥ స రాజా పునరేవైతానిదం వచనమబ్రవీత్। ప్రత్యాఖ్యాతోఽస్మి గురుణా గురుపుత్రైస్తథైవ చ ॥౭॥ అన్యాం గతిం గమిష్యామి స్వస్తి వోఽస్తు తపోధనాః। ఋషిపుత్రాస్తు తచ్ఛ్రుత్వా వాక్యం ఘోరాభిసంహితమ్ ॥ ౮ ॥ శేపుః పరమసంక్రుద్ధాశ్చండాలత్వం గమిష్యసి। ఏవముక్త్వా మహాత్మానో వివిశుస్తే స్వమాశ్రమమ్ ॥ ౯ ॥ అథ రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం రాజా చండాలతాం గతః। నీలవస్త్రధరో నీలః పరుషో ధ్వస్తమూర్ధజః ॥ ౧౦ ॥ చిత్యమాల్యానులేపశ్చ ఆయసాభరణోఽభవత్। తం దృష్ట్వా మంత్రిణస్సర్వే త్యక్త్వా చండాలరూపిణమ్ ॥ ౧౧ ॥ ప్రాద్రవన్ సహితా రామ పౌరా యేఽస్యానుగామినః। ఏకో హి రాజా కాకుత్స్థ జగామ పరమాత్మవాన్ ॥ ౧౨ ॥ దహ్యమానో దివారాత్రం విశ్వామిత్రం తపోధనమ్। విశ్వామిత్రస్తు తం దృష్ట్వా రాజానం విఫలీకృతమ్ ॥ ౧౩ ॥ చండాలరూపిణం రామ మునిః కారుణ్యమాగతః। కారుణ్యాత్స మహాతేజా వాక్యం పరమధార్మికః ॥౧౪॥ ఇదం జగాద భద్రం తే రాజానం ఘోరరూపిణమ్। కిమాగమనకార్యం తే రాజపుత్ర మహాబల ॥ ౧౫ ॥ అయోధ్యాధిప తే వీర శాపాచ్చండాలతాం గతః। అథ తద్వాక్యమాకర్ణ్య రాజా చండాలతాం గతః ॥౧౬॥ అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం వాక్యజ్ఞో వాక్యకోవిదమ్। ప్రత్యాఖ్యాతోఽస్మి గుగుణా గురుపుత్రైస్తథైవ చ ॥ ౧౭ ॥ అనవాప్యైవ తం కామం మయా ప్రాప్తో విపర్యయః। సశరీరో దివం యాయామితి మే సౌమ్యదర్శన ॥ ౧౮ ॥ మయా చేష్టం క్రతుశతం తచ్చ నావాప్యతే ఫలమ్। అనృతం నోక్తపూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచన ॥ ౧౯ ॥ కృచ్ఛ్రేష్వపి గతస్సౌమ్య క్షత్రధర్మేణ తే శపే। యజ్ఞైర్బహువిధైరిష్టం ప్రజా ధర్మేణ పాలితాః ॥ ౨౦ ॥ గురవశ్చ మహాత్మానశ్శీలవృత్తేన తోషితాః। ధర్మే ప్రయతమానస్య యజ్ఞం చాహర్తుమిచ్ఛతః ॥

౨౧॥ పరితోషంనగచ్ఛంతిసురవ్రొమునిపుంగవ। దైవమేవపరంమన్యేపౌరుషంతునిరర్థ
కమ్ ॥ ౨౨ ॥ దైవేనాక్రమ్యతేసర్వం దైవంహి పరమాగతిః। తస్యమేపరమార్తస్య
ప్రసాదమభికాంక్షతః ॥ ౨౩ ॥ కర్తుమర్హసిభద్రంతే దైవోపహతకర్మణః। నా
న్యాంగతింగమిష్యామినాన్యశ్శరణమస్తిమే ॥ ౨౪ ॥ దైవంపురుషకారేణనివర్తయితు
మర్హసి ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే - ష్టపంచాశస్సర్గః

ఉక్తవాక్యంతురాజానం కృపయాకుశికాత్మజః। అబ్రవీన్మధురంవాక్యంసాక్షా
చ్చండాలరూపిణమ్॥ ౧ ॥ ఐక్ష్వాకస్వాగతంవత్సజానామిత్వాంసుధార్మికమ్। శరణం
తే భవిష్యామి మాభైషీర్నృపపుంగవ॥ ౨॥ అహమామంత్రయేసర్వాన్మహర్షీన్
పుణ్యకర్మణః। యజ్ఞసాహ్యకరాన్రాజన్తతోయక్ష్యసినిర్వృతః॥ ౩ ॥ గురుశాపకృ
తంరూపం యదిదంత్వయివర్తతే। అనేనసహరూపేణ సశరీరోగమిష్యసి॥ ౪ ॥ హస్త
ప్రాప్తమహంమన్యే స్వర్గంతవనరాధిప। యస్త్వంకౌశికమాగమ్య శరణ్యంశరణా
గతః ॥ ౫ ॥ ఏవముక్త్వామహాతేజాః పుత్రాన్పరమధార్మికాన్। వ్యాదిదేశ మహా
ప్రాజ్ఞాన్యజ్ఞసంభారకారణాత్ ॥ ౬ ॥ సర్వాన్శిష్యాన్సమాహూయ వాక్యమేత
దువాచహ। సర్వానృషిగణాన్వత్సా ఆనయధ్వంమమాజ్ఞయా॥ ౭ ॥ సశిష్యసుహృదశ్చై
వసర్త్విజస్సుబహుశ్రుతాన్। యదన్యోవచనంబ్రూయాన్మద్వాక్యబలచోదితః॥ ౮ ॥
తత్సర్వమఖిలేనోక్తంమమాఖ్యేయమనాదృతమ్। తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాదిశోజగ్ముస్త
దాజ్ఞయా ॥ ౯ ॥ ఆజగ్మురథదేశేభ్యస్సర్వేభ్యోబ్రహ్మవాదినః। తేచశిష్యాస్సమాగమ్య
మునింజ్వలితతేజసమ్॥ ౧౦ ॥ ఊచుశ్చవచనంసర్వే సర్వేషాం బ్రహ్మవాదినామ్। శ్రు
త్వాతేవచనంసర్వేసమాయాంతిద్విజాతయః॥ ౧౧ ॥ సర్వదేశేషుచాగచ్ఛన్వర్జయి
త్వామహోదయమ్। వాసిష్ఠంతచ్ఛతంసర్వం క్రోధపర్యాకులాక్షరమ్॥ ౧౨ ॥ య
దాహవచనంసర్వం శ్రుణుత్వంమునిపుంగవ। క్షత్రియోయాజకోయస్యచండాలస్య
విశేషతః॥ ౧౩ ॥ కథంసదసిభోక్తారోహవిస్తస్యసురర్షయః। బ్రాహ్మణావామహా
త్మానోభుక్త్వాచండాలభోజనమ్ ॥ ౧౪ ॥ కథంస్వర్గంగమిష్యంతివిశ్వామిత్రేణపా
లితాః। ఏతద్వచననైష్ఠుర్యమూచుస్సంరక్తలోచనాః॥ ౧౫ ॥ వాసిష్ఠామునిశార్దూల
సర్వేతేసమహోదయాః। తేషాంతద్వచనంశ్రుత్వాసర్వేషాంమునిపుంగవః॥ ౧౬ ॥
క్రోధసంరక్తనయనస్సరోషమిదమబ్రవీత్। యేదూషయంత్యదుష్టంమాంతపఉగ్రం
సమాస్థితమ్ ॥ ౧౭ ॥ భస్మీభూతాదురాత్మానోభవిష్యంతినసంశయః। అద్యతేకాలపా
శేననీతావైవస్వతక్షయమ్॥ ౧౮ ॥ సప్తజాతిశతాన్యేవమృతపాస్సంతుసర్వశః। శ్వమాం
సనియతాహారాముష్టికానామనిర్ఘృణాః॥ ౧౯ ॥ వికృతాశ్చవిరూపాశ్చలోకాననుచరం
త్విమాన్। మహోదయస్తుదుర్బుద్ధిర్మామదూష్యంహ్యదూషయత్॥ ౨౦ ॥ దూషి
తస్సర్వలోకేషు నిషాదత్వంగమిష్యతి। ప్రాణాతిపాతనిరతో నిరనుక్రోశతాంగతః॥
౨౧ ॥ దీర్ఘకాలం మమక్రోధాద్దుర్గతింవర్తయిష్యతి। ఏతావదుక్త్వావచనంవి
శ్వామిత్రోమహాతపాః ॥ ౨౨ ॥ విరరామ మహాతేజా ఋషిమధ్యేమహామునిః ॥

ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే- ఏకోనషష్టితమస్సర్గః.

తపోబలహతాన్కృత్వావాసిష్ఠాన్ సమహోదయాన్। ఋషిమధ్యే మహా
తేజావిశ్వామిత్రోభ్యభాషత॥ ౧ ॥ అయమిక్ష్వాకుదాయాదస్త్రిశంకురితివిశ్రుతః॥
ధర్మిష్ఠశ్చవదాన్యశ్చమాంచైవశరణంగతః ॥ ౨ ॥ స్వేనానేనశరీరేణ దేవలోకజిగీష
యా। [illegible]యంస్వశరీరేణ దేవలోకంగమిష్యతి ॥ ౩ ॥ తథాప్రవర్త్యతాంయజ్ఞో

భవద్భిశ్చ మయా సహ । విశ్వామిత్రవచశ్శ్రుత్వా సర్వ ఏవ మహర్షయః ॥ ౪ ॥ ఊచు
స్సమేత్య సహితా ధర్మజ్ఞా ధర్మసంహితమ్ । అయం కుశికదాయాదో మునిః పరమకోప
నః ॥ ౫ ॥ యదాహ వచనం సమ్యగేతత్కార్యం న సంశయః । అగ్నికల్పో హి భగవాన్
శాపం దాస్యతి రోషితః ॥ ౬ ॥ తస్మాత్ప్రవర్త్యతాం యజ్ఞస్సశరీరో యథా దివమ్ ।
గచ్ఛేదిక్ష్వాకుదాయాదో విశ్వామిత్రస్య తేజసా ॥ ౭ ॥ తథా ప్రవర్త్యతాం యజ్ఞ
స్సర్వే సమధితిష్ఠత । ఏవముక్త్వా మహర్షయశ్చక్రుస్తాస్తాః క్రియాస్తదా ॥ ౮ ॥ యాజ
కశ్చ మహాతేజా విశ్వామిత్రోఽభవత్క్రతౌ । ఋత్విజశ్చానుపూర్వ్యేణ మంత్రవన్మం
త్రకోవిదాః ॥ ౯ ॥ చక్రుస్సర్వాణి కర్మాణి యథాకల్పం యథావిధి । తతః కాలేన మహ
తా విశ్వామిత్రో మహాతపాః ॥ ౧౦ ॥ చకారావాహనం తత్ర భాగార్థం సర్వదేవతాః ।
నాభ్యాగమంస్తదాహూతా భాగార్థం సర్వదేవతాః ॥ ౧౧ ॥ తతః క్రోధసమావి
ష్టో విశ్వామిత్రో మహామునిః । స్రువముద్యమ్య సంక్రుద్ధస్త్రిశంకుమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥
పశ్య మే తపసో వీర్యం స్వార్జితస్య నరేశ్వర । ఏష త్వాం సశరీరేణ నయామి స్వర్గమో
జసా ॥ ౧౩ ॥ దుష్ప్రాపం సశరీరేణ దివం గచ్ఛ నరాధిప । స్వార్జితం కించిదప్యస్తి మయా
హి తపసః ఫలమ్ ॥ ౧౪ ॥ రాజంస్త్వం తేజసా తస్య సశరీరో దివం వ్రజ । ఉక్తవాక్యే ము
నౌ తస్మిన్ సశరీరో నరేశ్వరః ॥ ౧౫ ॥ దివం జగామ కాకుత్స్థ మునీనాం పశ్యతాం తదా । దే
వలోకగతం దృష్ట్వా త్రిశంకుం పాకశాసనః ॥ ౧౬ ॥ సహ సర్వైస్సురగణైరిదం వచనమ
బ్రవీత్ । త్రిశంకో గచ్ఛ భూయస్త్వం నాసి స్వర్గకృతాలయః ॥ ౧౭ ॥ గురుశాపహతో
మూఢ పత భూమిమవాక్ఛిరాః । ఏవముక్తో మహేంద్రేణ త్రిశంకురపతత్పునః ॥ ౧౮ ॥
విక్రోశమానస్త్రాహీతి విశ్వామిత్రం తపోధనమ్ । తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తస్య క్రోశ
మానస్య కౌశికః ॥ ౧౯ ॥ రోషమాహారయత్తీవ్రం తిష్ఠతిష్ఠేతి చాబ్రవీత్ । ఋషిమధ్యే
స తేజస్వీ ప్రజాపతిరివాపరః ॥ ౨౦ ॥ సృజన్దక్షిణమార్గస్థాన్సప్తర్షీనపరాన్పు
నః । నక్షత్రమాలామపరామసృజత్క్రోధమూర్ఛితః ॥ ౨౧ ॥ దక్షిణాం దిశమాస్థాయ
మునిమధ్యే మహాయశాః । సృష్ట్వా నక్షత్రవంశం చ క్రోధేన కలుషీకృతః ॥ ౨౨ ॥ అ
న్యమింద్రం కరిష్యామి లోకో వా స్యాదనింద్రకః । దైవతాన్యపి స క్రోధాత్స్రష్టుం సము
పచక్రమే ॥ ౨౩ ॥ తతః పరమసంభ్రాంతాస్సర్షిసంఘాస్సచారణాః । సకిన్నరమహో
రగాస్సహ సిద్ధాస్సురాసురాః ॥ ౨౪ ॥ విశ్వామిత్రం మహాత్మానమూచుస్సానునయం
వచః । అయం రాజా మహాభాగ గురుశాపపరిక్షతః ॥ ౨౫ ॥ సశరీరో దివం యాతుం
నార్హత్యేవ తపోధన । తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా దేవానాం మునిపుంగవః ॥ ౨౬ ॥
అబ్రవీత్సుమహద్వాక్యం కౌశికస్సర్వదేవతాః । సశరీరస్య భద్రం వస్త్రిశంకోరస్య
భూపతేః ॥ ౨౭ ॥ ఆరోహణం ప్రతిజ్ఞాయ నానృతం కర్తుముత్సహే । స్వర్గోఽస్తు
సశరీరస్య త్రిశంకోరస్య శాశ్వతః ॥ ౨౮ ॥ నక్షత్రాణి చ సర్వాణి మామకాని ధ్రువా
ణ్యథ । యావల్లోకా ధరిష్యంతి తిష్ఠంత్వేతాని సర్వశః ॥ ౨౯ ॥ మత్కృతాని సురాస్స
ర్వే తదనుజ్ఞాతుమర్హథ । ఏవముక్తాస్సురాస్సర్వే ప్రత్యూచుర్మునిపుంగవమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఏ
వం భవతు భద్రం తే తిష్ఠంత్వేతాని సర్వశః । గగనేతాని సర్వాణి వైశ్వానరపథాద్బహిః ॥
౩౧ ॥ నక్షత్రాణి మునిశ్రేష్ఠ తేషు జ్యోతిష్షు జాజ్వలన్ । అవాక్ఛిరాస్త్రిశంకుశ్చ తిష్ఠ
త్వమరసన్నిభః ॥ ౩౨ ॥ అనుయాస్యంతి చైతాని జ్యోతీంషి నృపసత్తమమ్ । కృతార్థం
కీర్తిమంతం చ స్వర్గలోకగతం యథా ॥ ౩౩ ॥ విశ్వామిత్రస్తు ధర్మాత్మా సర్వదేవైరభి

స్తుతః । ఋషిభిశ్చమహాతేజా బాఢమిత్యాహ దేవతాః॥ ౩౪ ॥ తతో దేవా మహాత్మానో మునయశ్చ తపోధనాః । జగ్ముర్యథాగతం సర్వే యజ్ఞస్యాంతే నరోత్తమ ॥ ౩౫ ॥

ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - షష్టితమస్సర్గః.

విశ్వామిత్రో మహాత్మాథ ప్రస్థితాన్ప్రేక్ష్య తానృషీన్ । అబ్రవీన్నరశార్దూల సర్వాంస్తాన్వనవాసినః॥ ౧ ॥ మహావిఘ్నః ప్రవృత్తోఽయం దక్షిణామాస్థితో దిశమ్ । దిశమన్యాం ప్రపత్స్యామస్తత్ర తప్స్యామహే తపః॥ ౨ ॥ పశ్చిమాయాం విశాలాయాం పుష్కరేషు మహాత్మనః । సుఖం తపశ్చరిష్యామః పరం తద్ధి తపోవనమ్ ॥ ౩ ॥ ఏవముక్త్వా మహాతేజాః పుష్కరేషు మహామునిః । తప ఉగ్రం దురాధర్షం తేపే మూలఫలాశనః॥ ౪ ॥ ఏతస్మిన్నంతరే కాలే త్వయోధ్యాధిపతిర్నృపః। అంబరీష ఇతి ఖ్యాతో యష్టుం సముపచక్రమే ॥ ౫ ॥ తస్య వై యజమానస్య పశుమింద్రో జహార హ । ప్రణష్టే తు పశౌ విప్రో రాజానమిదమబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ పశురద్య హృతో రాజన్ప్రణష్టస్తవ దుర్నయాత్ । అరక్షితారం రాజానం ఘ్నంతి దోషా నరేశ్వర ॥ ౭ ॥ ప్రాయశ్చిత్తం మహద్ధ్యేతన్నరం వా పురుషర్షభ । ఆనయస్వ పశుం శీఘ్రం యావత్కర్మ ప్రవర్తతే॥ ౮ ॥ ఉపాధ్యాయవచః శ్రుత్వా స రాజా పురుషర్షభ । అన్వియేష మహాబుద్ధిః పశుం గోభిస్సహస్రశః ॥ ౯ ॥ దేశాన్జనపదాంస్తాంస్తాన్నగరాణి వనాని చ। ఆశ్రమాణి చ పుణ్యాని మార్గమాణో మహీపతిః॥ ౧౦ ॥ స పుత్రసహితం తాత సభార్యం రఘునందన । భృగుతుందే సమాసీనమృచీకం సందదర్శ హ॥ ౧౧ ॥ తమువాచ మహాతేజాః ప్రణమ్యాభిప్రసాద్య చ । బ్రహ్మర్షిం తపసా దీప్తం రాజర్షిరమితప్రభః॥ ౧౨ ॥ పృష్ట్వా సర్వత్ర కుశలమృచీకం తమిదం వచః। గవాం శతసహస్రేణ విక్రీణీషే సుతం యది॥ ౧౩ ॥ పశోరర్థే మహాభాగ కృతకృత్యోఽస్మి భార్గవ । సర్వే పరిసృతా దేశా యజ్ఞియం న లభే పశుమ్॥ ౧౪ ॥ దాతుమర్హసి మూల్యేన సుతమేకమితో మమ। ఏవముక్తో మహాతేజా ఋచీకస్త్వబ్రవీద్వచః॥ ౧౫ ॥ నాహం జ్యేష్ఠం నరశ్రేష్ఠ విక్రీణీయాం కథంచన । ఋచీకస్య వచః శ్రుత్వా తేషాం మాతా మహాత్మనామ్॥ ౧౬ ॥ ఉవాచ నరశార్దూలమంబరీషం తపస్వినీ । అవిక్రేయం సుతం జ్యేష్ఠం భగవానాహ భార్గవః॥ ౧౭ ॥ మమాపి దయితం విద్ధి కనిష్ఠం శునకం నృప । తస్మాత్కనీయసం పుత్రం న దాస్యే తవ పార్థివ॥ ౧౮ ॥ ప్రాయేణ హి నరశ్రేష్ఠ జ్యేష్ఠాః పితృషు వల్లభాః। మాతౄణాం చ కనీయాంసస్తస్మాద్రక్ష్యే కనీయసమ్॥ ౧౯ ॥ ఉక్తవాక్యే మునౌ తస్మిన్మునిపత్న్యాం తథైవ చ। శునశ్శేపస్స్వయం రామ మధ్యమో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౦ ॥ పితా జ్యేష్ఠమవిక్రేయం మాతా చాహ కనీయసమ్। విక్రీతం మధ్యమం మన్యే రాజన్పుత్రం నయస్వ మామ్॥ ౨౧ ॥ గవాం శతసహస్రేణ శునశ్శేపం నరేశ్వరః । గృహీత్వా పరమప్రీతో జగామ రఘునందన॥ ౨౨ ॥ అంబరీషస్తు రాజర్షీ రథమారోప్య సత్వరః । శునశ్శేపం మహాతేజా జగామాశు మహాయశాః ॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే ఏకషష్టితమస్సర్గః.

శునశ్శేపం నరశ్రేష్ఠ గృహీత్వా తు మహాయశాః । వ్యశ్రామ్యత్పుష్కరే రాజా మధ్యాహ్నే రఘునందన ॥ ౧ ॥ తస్య విశ్రమమాణస్య శునశ్శేపో మహాయశాః । పుష్కరక్షేత్రమాసాద్య విశ్వామిత్రం దదర్శ హ ॥ ౨ ॥ తప్యంతమృషిభిస్సార్ధం మాతులం పరమాతురః । విషణ్ణవదనో దీనస్తృష్ణయా చ శ్రమేణ చ॥ ౩ ॥ పపాతాంకే మునే రాశు వాక్యం చేదమువాచ హ । న మేఽస్తి మాతా న పితా జ్ఞాతయో బాంధవాః కుతః ॥ ౪ ॥ త్రా

తుమర్హసి మాంసౌమ్యధర్మేణమునిపుంగవ । త్రాతాత్వంహిమునిశ్రేష్ఠసర్వేషాం
త్వంహిభావనః ॥ ౫ ॥ రాజాచకృతకార్యస్స్యాదహందీర్ఘాయురవ్యయః । స్వర్గ
లోకముపాశ్నీయాంతపస్తప్త్వాహ్యనుత్తమమ్॥ ౬ ॥ మమనాథోహ్యనాథస్యభవభవ్యే
నచేతసా। పితేవపుత్రంధర్మాత్మన్ త్రాతుమర్హసికిల్బిషాత్॥ ౭ ॥ తస్యతద్వచనం
శ్రుత్వావిశ్వామిత్రోమహాతపాః । సాంత్వయిత్వాబహువిధంపుత్రానిదమువాచ
హ॥ ౮ ॥ యత్కృతేపితరఃపుత్రాన్ జనయంతిశుభార్థినః । పరలోకహితార్థాయ
తస్యకాలోయమాగతః ॥ ౯ ॥ అయంమునిసుతోబాలో మత్తశ్శరణమిచ్ఛతి । అస్యజీవిత
మాత్రేణప్రియంకురుతపుత్రకాః ॥౧౦॥ సర్వేసుకృతకర్మాణస్సర్వేధర్మపరాయణాః॥
పశుభూతానరేంద్రస్యతృప్తిమగ్నేఃప్రయచ్ఛత॥ ౧౧ ॥ నాథవాంశ్చశునశ్శేపోయజ్ఞ
శ్చావిఘ్నితోభవేత్ । దేవతాస్తర్పితాశ్చస్యుర్మమచాపికృతంవచః ౧౨ ॥ ముని
స్తువచనంశ్రుత్వామధుష్యందాదయస్సుతాః । సాభిమానంనరశ్రేష్ఠసలీలమిదమబ్రు
వన్॥ ౧౩ ॥ కథమాత్మసుతాన్హిత్వాత్రాయసేన్యసుతంవిభో ।అకార్యమివపశ్యామ
శ్శ్వమాంసమివభోజనే ॥ ౧౪ ॥ తేషాంతద్వచనంశ్రుత్వాపుత్రాణాం మునిపుంగ
వః ।క్రోధసంరక్తనయనోవ్యాహర్తుముపచక్రమే॥౧౫॥ నిస్సాధ్వసమిదంప్రోక్తం
ధర్మాదపివిగర్హితమ్ । అతిక్రమ్యతుమద్వాక్యం దారుణంరోమహర్షణమ్॥ ౧౬ ॥
శ్వమాంసభోజినస్సర్వేవాసిష్ఠాఇవజాతిషు । పూర్ణంవర్షసహస్రంతుపృథివ్యామ
నువత్స్యథ॥ ౧౭ ॥ కృత్వాశాపసమాయుక్తాన్పుత్రాన్మునివరస్తథా । శునశ్శేపము
వాచార్తం కృత్వారక్షాం నిరామయామ్॥ ౧౮ ॥ ఇదమాహనరశ్రేష్ఠవిశ్వామిత్రో
మహాతపాః।పవిత్రపాశైరాసక్తోరక్తమాల్యానులేపనః॥ ౧౯ ॥ వైష్ణవం యూపమా
సాద్యవాగ్భిరగ్నిముదాహర । ఇమేతుగాథేద్వేదివ్యేగాయేథా మునిపుత్రక॥౨౦॥ అం
బరీషస్యయజ్ఞేస్మిన్ తతస్సిద్ధిమవాప్స్యసి । శునశ్శేపోగృహీత్వాతేద్వేగాథేసుసమా
హితః ॥ ౨౧ ॥త్వరయారాజసింహంతమంబరీషమువాచహ। రాజసింహమహాసత్వశీ
ఘ్రంగచ్ఛావహేసదః॥ ౨౨ ॥ నివర్తయస్వరాజేంద్రదీక్షాంచసముపావిశ । త
ద్వాక్యమృషిపుత్రస్యశ్రుత్వాహర్షసముత్సుకః ॥ ౨౩ ॥ జగామనృపతిశ్శీఘ్రంయ
జ్ఞవాటమతంద్రితః । సదస్యానుమతేరాజా పవిత్రకృతలక్షణమ్॥ ౨౪ ॥ పశుంరక్తాం
బరంకృత్వా యూపేతం సమబంధయత్ । సబద్ధోవాగ్భిరగ్ర్యాభిరభితుష్టావవైసు
రౌ॥ ౨౫ ॥ ఇంద్రమింద్రానుజంచైవయథావన్మునిపుత్రకః । తతఃప్రీతస్సహస్రా
క్షోరహస్యస్తుతితర్పితః॥ ౨౬ ॥ దీర్ఘమాయుస్తదాప్రాదాచ్ఛునశ్శేపాయరాఘ
వ। సచరాజానరశ్రేష్ఠయజ్ఞస్యచసమాప్తవాన్॥ ౨౭ ॥ ఫలంబహుగుణంరామ సహ
స్రాక్షప్రసాదజమ్ । విశ్వామిత్రోపిధర్మాత్మా భూయస్తేపేమహాతపాః॥౨౮॥ పు
ష్కరేషునరశ్రేష్ఠదశవర్షశతానిచ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే-ద్విషష్టితమస్సర్గః

పూర్ణేవర్ష సహస్రేతువ్రతస్నాతంమహామునిమ్ । అభ్యాగచ్ఛన్ సురాస్స
ర్వేతపఃఫలచికీర్షవః ॥ ౧ ॥ అబ్రవీత్సుమహాతేజా బ్రహ్మాసురుచిరంవచః । ఋషి
స్త్వమసిభద్రంతేస్వార్జితైఃకర్మభిశ్శుభైః ॥ ౨ ॥ తమేవముక్త్వాదేవేశస్త్రిదివంపు
నరభ్యగాత్।విశ్వామిత్రోమహాతేజాభూయస్తేపేమహత్తపః॥ ౩ ॥ తతఃకాలేనమ
హతామేనకాపరమాప్సరాః । పుష్కరేషునరశ్రేష్ఠస్నాతుంసముపచక్రమే॥ ౪ ॥తాం
దదర్శమహాతేజామేనకాంకుశికాత్మజః । రూపేణాప్రతిమాంతత్రవిద్యుతంజలదేయ
థా ॥ ౫ ॥ దృష్ట్వాకందర్పవశగోమునిస్తామిదమబ్రవీత్ । అప్సరస్స్వాగతంతేస్తువ

పచేహ మమాశ్రమే ॥ ౬ ॥ అనుగృహ్ణీష్వ భద్రం తే మదనేన సుమోహితమ్ । ఇత్యుక్తా సా వరారోహా తత్ర వాసమథాకరోత్ ॥ ౭ ॥ తపసో హి మహావిఘ్నో విశ్వామిత్రముపాగతః । తస్యాం వసంత్యాం వర్షాణి పంచ పంచ చ రాఘవ ॥ ౮ ॥ విశ్వామిత్రాశ్రమే రామ సుఖేన వ్యతిచక్రముః । అథ కాలే గతే తస్మిన్ విశ్వామిత్రో మహామునిః ॥ ౯ ॥ సవ్రీడ ఇవ సంవృత్తశ్చింతాశోకపరాయణః । బుద్ధిర్మునేస్సముత్పన్నా సామర్షా రఘునందన ॥ ౧౦ ॥ సర్వం సురాణాం కర్మైతత్తపోపహరణం మహత్ । అహోరాత్రాపదేశేన గతాస్సంవత్సరా దశ ॥ ౧౧ ॥ కామమోహాభిభూతస్య విఘ్నోయం ప్రత్యుపస్థితః । వినిశ్వసన్మునివరః పశ్చాత్తాపేన దుఃఖితః ॥ ౧౨ ॥ భీతామప్సరసం దృష్ట్వా వేపంతీం ప్రాంజలిం స్థితామ్ । మేనకాం మధురైర్వాక్యైర్విసృజ్య కుశికాత్మజః ॥ ౧౩ ॥ ఉత్తరం పర్వతం రామ విశ్వామిత్రో జగామ హ । స కృత్వా నైష్ఠికీం బుద్ధిం జేతుకామో మహాయశాః ॥ ౧౪ ॥ కౌశికీతీరమాసాద్య తపస్తేపే సుదారుణమ్ । తస్య వర్షసహస్రం తు ఘోరం తప ఉపాసతః ॥ ౧౫ ॥ ఉత్తరే పర్వతే రామ దేవతానామభూద్భయమ్ । ఆమంత్రయన్ సమాగమ్య సర్వే సర్షిగణాస్సురాః ॥ ౧౬ ॥ మహర్షిశబ్దం లభతాం సాధ్వయం కుశికాత్మజః । దేవతానాం వచశ్శ్రుత్వా సర్వలోకపితామహః ॥ ౧౭ ॥ అబ్రవీన్మధురం వాక్యం విశ్వామిత్రం తపోధనమ్ । మహర్షే స్వాగతం వత్స తపసోగ్రేణ తోషితః ॥ ౧౮ ॥ మహత్త్వమృషిముఖ్యత్వం దదామి తవ కౌశిక । బ్రహ్మణస్స వచశ్శ్రుత్వా సర్వలోకేశ్వరస్య హ ॥ ౧౯ ॥ న విషణ్ణో న సంతుష్టో విశ్వామిత్రస్తపోధనః । ప్రాంజలిః ప్రణతో భూత్వా సర్వలోకపితామహమ్ ॥ ౨౦ ॥ ప్రత్యువాచ తతో వాచం విశ్వామిత్రో మహామునిః । బ్రహ్మర్షిశబ్దమతులం స్వార్జితైః కర్మభిశ్శుభైః ॥ ౨౧ ॥ యది మే భగవానాహ తతోహం విజితేంద్రియః । తమువాచ తతో బ్రహ్మా న తావత్త్వం జితేంద్రియః ॥ ౨౨ ॥ యతస్వ మునిశార్దూల ఇత్యుక్త్వా త్రిదివం గతః । విప్రస్థితేషు దేవేషు విశ్వామిత్రో మహామునిః ॥ ౨౩ ॥ ఊర్ధ్వబాహుర్నిరాలంబో వాయుభక్షస్తపశ్చరన్ । ఘర్మే పంచతపా భూత్వా వర్షాస్వాకాశసంశ్రయః ॥ ౨౪ ॥ శిశిరే సలిలస్థాయీ రాత్ర్యహాని తపోధనః । ఏవం వర్షసహస్రం హి తపో ఘోరముపాగమత్ ॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్ సంతప్యమానే తు విశ్వామిత్రే మహామునౌ । సంభ్రమస్సుమహానాసీత్సురాణాం వాసవస్య చ ॥ ౨౬ ॥ రంభామప్సరసం శక్రస్సహ సర్వైర్మరుద్గణైః । ఉవాచాత్మహితం వాక్యమహితం కౌశికస్య చ ॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - త్రిషష్టితమస్సర్గః.

సురకార్యమిదం రంభే కర్తవ్యం సుమహత్త్వయా । లోభనం కౌశికస్యేహ కామమోహసమన్వితమ్ ॥ ౧ ॥ తథోక్తా సాప్సరా రామ సహస్రాక్షేణ ధీమతా । వ్రీడితా ప్రాంజలిర్వాక్యం ప్రత్యువాచ సురేశ్వరమ్ ॥ ౨ ॥ అయం సురపతే ఘోరో విశ్వామిత్రో మహామునిః । ఘోరముత్సృజ్యతే క్రోధం మయి దేవ న సంశయః ॥ ౩ ॥ తతో హి మే భయం దేవ ప్రసాదం కర్తుమర్హసి । ఏవముక్తస్తయా రామ రంభయా భీతయా తదా ॥ ౪ ॥ తామువాచ సహస్రాక్షో వేపమానాం కృతాంజలిమ్ । మా భైషీస్త్వం వరారోహే కురుష్వ మమ శాసనమ్ ॥ ౫ ॥ కోకిలో హృదయగ్రాహీ మాధవే రుచిరద్రుమే । అహం కందర్పసహితస్స్థాస్యామి తవ పార్శ్వతః ॥ ౬ ॥ త్వం హి రూపం బహుగుణం కృత్వా పరమభాస్వరమ్ । తమృషిం కౌశికం రంభే భేదయస్వ తపస్వినమ్ ॥ ౭ ॥ సా శ్రుత్వా వచనం తస్య కృత్వా రూపమనుత్తమమ్ । లోభయామాస లలితా విశ్వామిత్రం శుచిస్మితా ॥ ౮ ॥

కోకిలస్యతుశుశ్రావవల్గువ్యాహరతస్స్వనమ్। సంప్రహృష్టేనమనసాతతఏనాముదైక్షత॥ ౯ ॥ అథతస్యచశబ్దేన గీతేనాప్రతిమేనచ। దర్శనేనచ రంభాయా మునిస్సందేహమాగతః ॥ ౧౦ ॥ సహస్రాక్షస్యతత్కర్మవిజ్ఞాయమునిపుంగవః।రంభాం క్రోధసమావిష్టశ్శశాపకుశికాత్మజః ॥ ౧౧ ॥ యన్మాంలోభయసేరంభే కామక్రోధజయైషిణమ్ । దశవర్షసహస్రాణి శైలీస్థాస్యసిదుర్భగే॥ ౧౨ ॥ బ్రాహ్మణస్సుమహాతేజాస్తపోబలసమన్వితః। ఉద్ధరిష్యతిరంభేత్వాంమత్క్రోధకలుషీకృతామ్॥ ౧౩ ॥ ఏవ ముక్త్వా మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః। అశక్నువన్ధారయితుం క్రోధసంతాపమాగతః ॥ ౧౪ ॥ తస్యశాపేనమహతా రంభాశైలీతదాభవత్ । వచశ్శ్రుత్వాతుకందర్పో మహర్షేస్సచనిర్గతః॥ ౧౫ ॥ కోపేనసమహాతేజాస్తపోపహరణేకృతే । ఇంద్రియైరజితై రామన లేభేశాంతిమాత్మనః॥ ౧౬ ॥ బభూవాస్యపునశ్చింతా తపోపహరణేకృతే। నైవక్రోధంగమిష్యామినచవక్ష్యేకథంచన॥ ౧౭॥ అథవానోచ్ఛ్వసిష్యామి సంవత్సరశతాన్యపి । అహంవిశోషయిష్యామి ఆత్మానంవిజితేంద్రియః ॥ ౧౮ ॥ తావద్యావద్ధిమే ప్రాప్తం బ్రాహ్మణ్యంస్వతపోర్జితమ్ । అనుచ్ఛ్వసన్నభుంజానస్తిష్ఠేయం శాశ్వతీస్సమాః॥ ౧౯ ॥ నహిమేతప్యమానస్య క్షయం యాస్యంతి మూర్తయః॥ ఏవంవర్షసహస్రస్య దీక్షాంస మునిపుంగవః॥ ౨౦ ॥ చకారాప్రతిమాంలోకే ప్రతిజ్ఞాంరఘునందన॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే - చతుష్షష్టితమస్సర్గః.

అథ హైమవతీంరామదిశంత్యక్త్వామహామునిః। పూర్వాందిశమనుప్రాప్యతపస్తేపేసుదారుణమ్ ॥ ౧ ॥ మౌనంవర్ష సహస్రస్యకృత్వావ్రతమనుత్తమమ్। చకారాప్రతిమంరామ తపఃపరమదుష్కరమ్ ॥ ౨ ॥ పూర్ణేవర్షసహస్రేతు కాష్ఠభూతంమహామునిమ్ । విఘ్నైర్బహుభిరాధూతం క్రోధోనాంతరమావిశత్ ॥౩॥ సకృత్వానిశ్చయంరామతప ఆతిష్ఠదవ్యయమ్ । తస్య వర్షసహస్రస్య వ్రతేపూర్ణేమహావ్రతః ॥ ౪ ॥ భోక్తుమారబ్ధవానన్నంతస్మిన్కాలేరఘూత్తమ । ఇంద్రోద్విజాతిర్భూత్వాతంసిద్ధమన్నమయాచత ॥౫ ॥ తస్మై దత్వాతదాసిద్ధంసర్వంవిప్రాయనిశ్చితః । నిశ్శేషితేన్నేభగవా నభుక్త్వైవమహాతపాః॥ ౬ ॥ నకించిదవదద్విప్రంమౌనవ్రతమథాస్థితః । తథైవాసీత్పునర్మౌన మనుచ్ఛ్వాసంచకారహ॥ ౭॥ అథవర్షసహస్రంవై నోచ్ఛ్వసన్మునిపుంగవః । తస్యానుచ్ఛ్వసమానస్యమూర్ధ్నిధూమోవ్యజాయత॥ ౮ ॥ త్రైలోక్యం యేనసంభ్రాంత మాదీపిత మివాభవత్ । తతోదేవాస్సగంధర్వాఃపన్నగాసురరాక్షసాః॥ ౯ ॥ మోహితాస్తేజసాతస్య తపసామందరశ్మయః । కశ్మలోపహతాస్సర్వే పితామహ మథాబ్రువన్ ॥ ౧౦ ॥ బహుభిఃకారణైర్దేవవిశ్వామిత్రో మహామునిః । లోభితఃక్రోధితశ్చైవ తపసాచాభివర్ధతే॥౧౧॥ నహ్యస్యవృజినంకించిద్దృశ్యతేసూక్ష్మమప్యథ । నదీయతే యదిత్వస్యమనసాయదభీప్సితమ్ ॥ ౧౨॥ వినాశయతిత్రైలోక్యంతపసాసచరాచరమ్ । వ్యాకులాశ్చదిశస్సర్వానచకించిత్ప్రకాశతే ॥ ౧౩॥ సాగరాఃక్షుభితాస్సర్వే విశీర్యంతేచపర్వతాః । ప్రకంపతేచపృథివీవాయుర్వాతిభృశాకులః ॥ ౧౪ ॥ బ్రహ్మన్నప్రతిజానీమోనాస్తికోజాయతేజనః । సంమూఢమివ త్రైలోక్యంసంప్రక్షుభితమానసమ్ ॥ ౧౫ ॥ భాస్కరోనిష్ప్రభశ్చైవ మహర్షేస్తస్యతేజసా । బుద్ధింనకురుతేయావన్నాశేదేవమహామునిః ॥ ౧౬ ॥ తావత్ప్రసాద్యోభగవానగ్నిరూపోమహాద్యుతిః।కాలాగ్నినాయథాపూర్వం త్రైలోక్యందహ్య

తేఖిలమ్ ॥ ౧౭ ॥ దేవరాజ్యం చికీర్షేత దీయతామస్య యన్మతమ్ । తతస్సురగణాస్స
ర్వే పితామహపురోగమాః ॥ ౧౮ ॥ విశ్వామిత్రం మహాత్మానం మధురం వాక్యము
బ్రువన్ । బ్రహ్మర్షే స్వాగతం తేస్తు తపసాస్మ సుతోషితాః ॥ ౧౯ ॥ బ్రాహ్మణ్యం తప
సోగ్రేణ ప్రాప్తవానసి కౌశిక । దీర్ఘమాయుశ్చ తే బ్రహ్మన్ దదామి సమరుద్గణః ॥
౨౦ ॥ స్వస్తి ప్రాప్నుహి భద్రం తే గచ్ఛ సౌమ్య యథాసుఖమ్ । పితామహవచశ్శ్రుత్వా
సర్వేషాం చ దివౌకసామ్ ॥ ౨౧ ॥ కృత్వా ప్రణామం ముదితో వ్యాజహార మహామునిః ।
బ్రాహ్మణ్యం యది మే ప్రాప్తం దీర్ఘమాయుస్తథైవ చ ॥ ౨౨ ॥ ఓంకారశ్చ వషట్కా
రో వేదాశ్చ వరయన్తు మామ్ । క్షత్ర వేదవిదాం శ్రేష్ఠో బ్రహ్మవేదవిదామపి ॥ ౨౩ ॥
బ్రహ్మపుత్రో వసిష్ఠో మామేవం వదతు దేవతాః । యద్యయం పరమః కామః కృతో యాం
తు సురర్షభాః ॥ ౨౪ ॥ తతః ప్రసాదితో దేవైర్వసిష్ఠో జపతాం వరః । సఖ్యం చకార
బ్రహ్మర్షిరేవమస్త్వితి చాబ్రవీత్ ॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మర్షిత్వం న సన్దేహస్సర్వం సం
పత్స్యతే తవ । ఇత్యుక్త్వా దేవతాశ్చాపి సర్వా జగ్ముర్యథాగతమ్ ॥ ౨౬ ॥ విశ్వామి
త్రోపి ధర్మాత్మా లబ్ధ్వా బ్రాహ్మణ్యముత్తమమ్ । పూజయామాస బ్రహ్మర్షిం వసిష్ఠం
జపతాం వరమ్ ॥ ౨౭ ॥ కృతకామో మహీం సర్వాం చచార తపసి స్థితః । ఏవం త్వనేన
బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్తం రామ మహాత్మనా ॥ ౨౮ ॥ ఏష రామ మునిశ్రేష్ఠ ఏష విగ్రహ
వాంస్తపః । ఏష ధర్మపరో నిత్యం వీర్యస్యైష పరాయణమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవముక్త్వా మహాతే
జా విరరామ ద్విజోత్తమః । శతానన్దవచశ్శ్రుత్వా రామలక్ష్మణసన్నిధౌ ॥ ౩౦ ॥ జ
నకః ప్రాఞ్జలిర్వాక్యమువాచ కుశికాత్మజమ్ । ధన్యోస్మ్యనుగృహీతోస్మి యస్య మే
మునిపుంగవ ॥ ౩౧ ॥ యజ్ఞం కాకుత్స్థసహితః ప్రాప్తవానసి ధార్మిక । పావితోహం త్వయా
బ్రహ్మన్ దర్శనేన మహామునే ॥ ౩౨ ॥ విశ్వామిత్ర మహాభాగ బ్రహ్మర్షీణాం వ
రోత్తమ । గుణా బహువిధాః ప్రాప్తాస్తవ సన్దర్శనాన్మయా ॥ ౩౩ ॥ విస్తరేణ చ తే బ్ర
హ్మన్ కీర్త్యమానం మహత్తపః । శ్రుతం మయా మహాతేజో రామేణ చ మహాత్మనా ॥
౩౪ ॥ సదస్యైః ప్రాప్య చ సదశ్శ్రుతాస్తే బహవో గుణాః । అప్రమేయం తపస్తుభ్య
మప్రమేయం చ తే బలమ్ ॥ ౩౫ ॥ అప్రమేయా గుణాశ్చైవ నిత్యం తే కుశికాత్మజ । తృప్తి
రాశ్చర్యభూతానాం కథా
మహస్య చ యథాయథా చైవ డుమాపతేః ॥ ౩౬ ॥ తృప్తిరాశ్చర్యభూతానాం కథా
నాం నాస్తి మే విభో । కర్మకాలో మునిశ్రేష్ఠ లమ్బతే రవిమణ్డలమ్ ॥ ౩౭ ॥ శ్వః ప్రభాతే
మహాతేజో ద్రష్టుమర్హసి మాం పునః । స్వాగతం తపతాం శ్రేష్ఠ మామనుజ్ఞాతుమర్హ
సి ॥ ౩౮ ॥ ఏవముక్తో మునివరః ప్రశస్య పురుషర్షభమ్ । విససర్జాశు జనకం ప్రీతం ప్రీత
మనాస్తదా ॥ ౩౯ ॥ ఏవముక్త్వా మునిశ్రేష్ఠం వైదేహో మిథిలాధిపః । ప్రదక్షిణం చ
కారాశు సోపాధ్యాయస్సబాన్ధవః ॥ ౪౦ ॥ విశ్వామిత్రోపి ధర్మాత్మా సహరామస్సల
క్ష్మణః । స్వం వాటమభిచక్రామ పూజ్యమానో మహర్షిభిః ॥ ౪౧ ॥ ఇతి శ్రీమద్బా
లకాండే - పంచషష్టితమస్సర్గః.

తతః ప్రభాతే విమలే కృతకర్మా నరాధిపః । విశ్వామిత్రం మహాత్మానమాజుహావ
సరాఘవమ్ ॥ ౧ ॥ తమర్చయిత్వా ధర్మాత్మా శాస్త్రదృష్టేన కర్మణా । రాఘవౌ చ మ
హాత్మానౌ తదా వాక్యమువాచ హ ॥ ౨ ॥ భగవన్ స్వాగతం తేస్తు కిం కరోమి తవానఘ ।
భవానాజ్ఞాపయతు మామాజ్ఞాప్యో భవతా హ్యహమ్ ॥ ౩ ॥ ఏవముక్తస్స ధర్మాత్మా జనకే
న మహాత్మనా । ప్రత్యువాచ మునిర్వీరం వాక్యం వాక్యవిశారదః ॥ ౪ ॥ పుత్రౌ దశరథ
స్యేమౌ క్షత్రియౌ లోకవిశ్రుతౌ । ద్రష్టుకామౌ ధనుశ్శ్రేష్ఠం యదేతత్త్వయి తిష్ఠతి ॥ ౫ ॥

ఏతద్దర్శయ భద్రం తే కృతకామౌ నృపాత్మజౌ। దర్శనాదస్య ధనుషో యథేష్టం ప్రతియా
స్యతః ॥ ౬ ॥ ఏవముక్తస్తు జనకః ప్రత్యువాచ మహామునిమ్। శ్రూయతామస్య ధనుషో
యదర్థమిహ తిష్ఠతి ॥ ౭ ॥ దేవరాత ఇతి ఖ్యాతో నిమేష్షష్ఠో మహీపతిః। న్యాసోఽయం తస్య
భగవన్ హస్తే దత్తో మహాత్మనా ॥ ౮ ॥ దక్షయజ్ఞవధే పూర్వం ధనురాయమ్య వీర్యవాన్।
రుద్రస్తు త్రిదశాన్ రోషాత్సలీలమిదమబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥ యస్మాద్భాగార్థినో భాగాన్నా
కల్పయత మే సురాః। వరాంగాణి మహార్హాణి ధనుషా శాతయామి వః ॥ ౧౦ ॥ తతో వి
మనసస్సర్వే దేవా వై మునిపుంగవ। ప్రసాదయంతి దేవేశం తేషాం ప్రీతోఽభవద్భవః ॥ ౧౧ ॥
ప్రీతియుక్తస్స సర్వేషాం దదౌ తేషాం మహాత్మనామ్। తదేతద్దేవదేవస్య ధనూరత్నం మహా
త్మనః ॥ ౧౨ ॥ న్యాసభూతం తదా న్యస్తమస్మాకం పూర్వకే విభో। అథ మే కృషతః క్షేత్రం
లాంగలాదుత్థితా మమ ॥ ౧౩ ॥ క్షేత్రం శోధయతా లబ్ధా నామ్నా సీతేతి విశ్రుతా। భూత
లాదుత్థితా సా తు వ్యవర్ధత మమాత్మజా ॥ ౧౪ ॥ వీర్యశుల్కేతి మే కన్యా స్థాపితేయమయో
నిజా। భూతలాదుత్థితాం తాం తు వర్ధమానాం మమాత్మజామ్ ॥ ౧౫ ॥ వరయామాసురాగ
మ్య రాజానో మునిపుంగవ। తేషాం వరయతాం కన్యాం సర్వేషాం పృథివీక్షితామ్ ॥ ౧౬ ॥
వీర్యశుల్కేతి భగవన్న దదామి సుతామహమ్। తతస్సర్వే నృపతయస్సమేత్య మునిపుంగవ ॥
౧౭ ॥ మిథిలామభ్యుపాగమ్య వీర్యజిజ్ఞాసవస్తదా। తేషాం జిజ్ఞాసమానానాం వీర్యం ధను
రుపాహృతమ్ ॥ ౧౮ ॥ న శేకుర్గ్రహణే తస్య ధనుషస్తోలనేఽపి వా। తేషాం వీర్యవతాం వీ
ర్యమల్పం జ్ఞాత్వా మహామునే ॥ ౧౯ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతా నృపతయస్తన్నిబోధ తపోధన। త
తః పరమకోపేన రాజానో మునిపుంగవ ॥ ౨౦ ॥ అరుంధన్మిథిలాం సర్వే వీర్యసందేహ
మాగతాః। ఆత్మానమవధూతం తే విజ్ఞాయ నృపపుంగవాః ॥ ౨౧ ॥ రోషేణ మహతావి
ష్టాః పీడయన్మిథిలాం పురీమ్। తతస్సంవత్సరే పూర్ణే క్షయం యాతాని సర్వశః ॥ ౨౨ ॥
సాధనాని మునిశ్రేష్ఠ తతోఽహం భృశదుఃఖితః। తతో దేవగణాన్ సర్వాన్ తపసాహం ప్ర
సాదయే ॥ ౨౩ ॥ దదుశ్చ పరమప్రీతాశ్చతురంగబలం సురాః। తతో భగ్నా నృపతయో
హన్యమానా దిశో యయుః ॥ ౨౪ ॥ అవీర్యా వీర్యసందిగ్ధాస్సామాత్యాః పాపకర్మణః। త
దేతన్మునిశార్దూల ధనుః పరమభాస్వరమ్ ॥ ౨౫ ॥ రామలక్ష్మణయోశ్చాపి దర్శయి
ష్యామి సువ్రత। యద్యస్య ధనుషో రామః కుర్యాదారోపణం మునే ॥ ౨౬ ॥ సుతామయో
నిజాం సీతాం దద్యాం దాశరథేరహమ్ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - షట్షష్టితమస్సర్గః.

జనకస్య వచశ్శ్రుత్వా విశ్వామిత్రో మహామునిః। ధనుర్దర్శయ రామాయ ఇతి
హోవాచ పార్థివమ్ ॥ ౧ ॥ తతస్స రాజా జనకస్సచివాన్ వ్యాదిదేశ హ। ధనురానీ
యతాం దివ్యం గంధమాల్యవిభూషితమ్ ॥ ౨ ॥ జనకేన సమాదిష్టాస్సచివాః ప్రావిశన్
పురీమ్। తద్ధనుః పురతః కృత్వా నిర్జగ్ముః పార్థివాజ్ఞయా ॥ ౩ ॥ నృణాం శతాని పంచాశ
ద్వ్యాయతానాం మహాత్మనామ్। మంజూషామష్టచక్రాం తాం సమూహుస్తే కథంచన ॥
౪ ॥ తామాదాయ తు మంజూషామాయసీం యత్ర తద్ధనుః। సురోపమం తే జనకమూచు
ర్నృపతిమంత్రిణః ॥ ౫ ॥ ఇదం ధనుర్వరం రాజన్ పూజితం సర్వరాజభిః। మిథిలాధిప
రాజేంద్ర దర్శనీయం యదీచ్ఛసి ॥ ౬ ॥ తేషాం నృపో వచశ్శ్రుత్వా కృతాంజలిరభాషత।
విశ్వామిత్రం మహాత్మానం తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౭ ॥ ఇదం ధనుర్వరం బ్రహ్మన్ జ
నకైరభిపూజితమ్। రాజభిశ్చ మహావీర్యైరశక్తైః పూరితుం తదా ॥ ౮ ॥ నైతత్సురగ
ణాస్సర్వే నాసురా న చ రాక్షసాః। గంధర్వయక్షప్రవరాస్సకిన్నరమహోరగాః ॥ ౯ ॥
క్వ గతిర్మానుషాణాం చ ధనుషోఽస్య ప్రపూరణే। ఆరోపణే సమాయోగే వేపనే తోలనే

పితా ॥ ౧౦ ॥ తదేతద్ధనుషాం శ్రేష్ఠమానీతం మునిపుంగవ । దర్శయైతన్మహాభాగ అనయో రాజపుత్రయోః ॥ ౧౧ ॥ విశ్వామిత్రస్సధర్మాత్మా శ్రుత్వా జనకభాషితమ్ । వత్స రామ ధనుః పశ్య ఇతి రాఘవమబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ బ్రహ్మర్షేర్వచనాద్రామో యత్ర తిష్ఠతి తద్ధనుః । మంజూషాం తామపావృత్య దృష్ట్వా ధనురథాబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ ఇదం ధనుర్వరం బ్రహ్మన్ సంస్పృశామీహ పాణినా । యత్నవాంశ్చ భవిష్యామి తోలనే పూరణేపి వా ॥ ౧౪ ॥ బాఢమిత్యేవ తం రాజా మునిశ్చ సమభాషత । లీలయా స ధనుర్మధ్యే జగ్రాహ వచనాన్మునేః ॥ ౧౫ ॥ పశ్యతాం నృసహస్రాణాం బహూనాం రఘునందనః । ఆరోపయత్స ధర్మాత్మా సలీలమివ తద్ధనుః ॥ ౧౬ ॥ ఆరోపయిత్వా ధర్మాత్మా పూరయామాస తద్ధనుః । తద్బభంజ ధనుర్మధ్యే నరశ్రేష్ఠో మహాయశాః ॥ ౧౭ ॥ తస్య శబ్దో మహానాసీన్నిర్ఘాతసమనిస్వనః । భూమికంపశ్చ సుమహాన్పర్వతస్యేవ దీర్యతః ॥ ౧౮ ॥ నిపేతుశ్చ నరాస్సర్వే తేన శబ్దేన మోహితాః । వర్జయిత్వా మునివరం రాజానం తౌ చ రాఘవౌ ॥ ౧౯ ॥ ప్రత్యాశ్వస్తే జనే తస్మిన్ రాజా విగతసాధ్వసః । ఉవాచ ప్రాంజలిర్వాక్యం వాక్యజ్ఞో మునిపుంగవమ్ ॥ ౨౦ ॥ భగవన్ దృష్టవీర్యో మే రామో దశరథాత్మజః । అత్యద్భుతమచింత్యం చ న తర్కితమిదం మయా ॥ ౨౧ ॥ జనకానాం కులే కీర్తిమాహరిష్యతి మే సుతా । సీతా భర్తారమాసాద్య రామం దశరథాత్మజమ్ ॥ ౨౨ ॥ మమ సత్యా ప్రతిజ్ఞా చ వీర్యశుల్కేతి కౌశిక । సీతా ప్రాణైర్బహుమతా దేయా రామాయ మే సుతా ॥ ౨౩ ॥ భవతోనుమతే బ్రహ్మన్ శీఘ్రం గచ్ఛంతు మంత్రిణః । మమ కౌశిక భద్రం తే అయోధ్యాం త్వరితా రథైః ॥ ౨౪ ॥ రాజానం ప్రశ్రితైర్వాక్యైరానయంతు పురం మమ । ప్రదానం వీర్యశుల్కాయాః కథయంతు చ సర్వశః ॥ ౨౫ ॥ మునిగుప్తౌ చ కాకుత్స్థౌ కథయంతు నృపాయ వై । ప్రీయమాణం తు రాజానమానయంతు సుశీఘ్రగాః ॥ ౨౬ ॥ కౌశికశ్చ తథేత్యాహ రాజా చాభాష్య మంత్రిణః । అయోధ్యాం ప్రేషయామాస ధర్మాత్మా కృతశాసనాన్ ॥ ౨౭ ॥ యథావృత్తం సమాఖ్యాతమాఖ్యాతుం నృపతిం తథా ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే-సప్తషష్టితమస్సర్గః

జనకేన సమాదిష్టా దూతాస్తే క్లాంతవాహనాః । త్రిరాత్రముషితా మార్గే తేయోధ్యాం ప్రావిశన్పురీమ్ ॥ ౧ ॥ రాజ్ఞో భవనమాసాద్య ద్వారస్థానిదమబ్రువన్ । శీఘ్రం నివేద్యతాం రాజ్ఞే దూతాన్నో జనకస్య చ ॥ ౨ ॥ ఇత్యుక్తా ద్వారపాలాస్తే రాఘవాయ న్యవేదయన్ । తే రాజవచనాద్దూతా రాజవేశ్మ ప్రవేశితాః ॥ ౩ ॥ దదృశుర్దేవసంకాశం వృద్ధం దశరథం నృపమ్ । బద్ధాంజలిపుటాస్సర్వే దూతా విగతసాధ్వసాః ॥ ౪ ॥ రాజానం ప్రయతా వాక్యమబ్రువన్మధురాక్షరమ్ । మైథిలో జనకో రాజా సాగ్నిహోత్రపురస్కృతమ్ ॥ ౫ ॥ కుశలం చావ్యయం చైవ సోపాధ్యాయ పురోహితమ్ । ముహుర్ముహుర్మధురయా స్నేహసంయుక్తయా గిరా ॥ ౬ ॥ జనకస్త్వాం మహారాజ పృచ్ఛతే సపురస్సరమ్ । పృష్ట్వా కుశలమవ్యగ్రం వైదేహో మిథిలాధిపః ॥ ౭ ॥ కౌశికానుమతే వాక్యం భవంతమిదమబ్రవీత్ । పూర్వం ప్రతిజ్ఞా విదితా వీర్యశుల్కా మమాత్మజా ॥ ౮ ॥ రాజానశ్చ కృతామర్షా నిర్వీర్యా విముఖీకృతాః । సేయం మమ సుతా రాజన్ విశ్వామిత్రపురస్సరైః ॥ ౯ ॥ యదృచ్ఛయాగతైర్వీరైర్నిర్జితా తవ పుత్రకైః । తచ్చ రాజన్ ధనుర్దివ్యం మధ్యే భగ్నం మహాత్మనా ॥ ౧౦ ॥ రామేణ హి మహారాజ మహత్యాం జనసంసది । అస్మై దేయా మయా సీతా వీర్యశుల్కా మహాత్మనే ॥ ౧౧ ॥ ప్రతిజ్ఞాం తర్తుమిచ్ఛామి తదనుజ్ఞాతుమర్హసి । సోపాధ్యాయో మహారాజ పురోహితపురస్సరః ॥ ౧౨ ॥ శీఘ్రమాగచ్ఛ భద్రం తే ద్రష్టుమర్హసి రాఘవౌ । ప్రీతిం చ మమ రాజేం

ద్రనివర్తయితుమర్హసి॥ ౧౩॥ పుత్రయోరుభయోరేవ ప్రీతింత్వమపిలప్స్యసే।
ఏవంవిదేహాధిపతిర్మధురంవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ విశ్వామిత్రాభ్యనుజ్ఞాతశ్శతాన
న్దమతేస్థితః। ఇత్యుక్త్వావిరతాదూతా రాజగౌరవశంకితాః ॥ ౧౫ ॥ దూతవాక్యంతు త
చ్ఛ్రుత్వారాజాపరమహర్షితః। వసిష్ఠంవామదేవంచమన్త్రిణోన్యాంశ్చసోబ్ర
వీత్ ॥ ౧౬ ॥ గుప్తఃకుశికపుత్రేణకౌసల్యానన్దవర్ధనః। లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రా
విదేహేషువసత్యసౌ॥ ౧౭॥ దృష్టవీర్యస్తుకాకుత్స్థోజనకేనమహాత్మనా। సంప్రదా
నంసుతాయాస్తురాఘవేకర్తుమిచ్ఛతి॥ ౧౮ ॥ యదివోరోచతేవృత్తంజనకస్యమ
హాత్మనః। పురీంగచ్ఛామహేశీఘ్రంమాభూత్కాలస్యపర్యయః ॥ ౧౯ ॥ మన్త్రిణో
బాఢమిత్యాహుస్సహసర్వైర్మహర్షిభిః। సుప్రీతశ్చాబ్రవీద్రాజాశ్వోయాత్రే
తిసమన్త్రిణః ॥ ౨౦ ॥ మన్త్రిణస్తునరేన్ద్రస్యరాత్రింపరమసత్కృతాః। ఊషుస్తే
ముదితాస్సర్వేగుణైస్సర్వైస్సమన్వితాః॥ ౨౧ ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే-ష్టషష్టిత
మస్సర్గః.

తతోరాత్ర్యాంవ్యతీతాయాంసోపాధ్యాయస్సబాన్ధవః। రాజాదశరథోహృష్టస్సు
మన్త్రమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ అద్యసర్వేధనాధ్యక్షాధనమాదాయపుష్కలం। వ్రజం
త్వగ్రేసువిహితానానారత్నసమన్వితాః ॥ ౨ ॥ చతురంగబలంచాపిశీఘ్రంనిర్యాతు
సర్వశః। మమాజ్ఞాసమకాలంచయానంయుగ్యమనుత్తమమ్॥ ౩ ॥ వసిష్ఠోవామదేవశ్చ
జాబాలిరథకాశ్యపః। మార్కండేయస్సుదీర్ఘాయుఋషిఃకాత్యాయనస్తథా॥౪॥
ఏతేద్విజాఃప్రయాంత్వగ్రేస్యందనంయోజయస్వమే। యథాకాలాత్యయోనస్యాద్దూ
తాహిత్వరయంతిమామ్॥ ౫ ॥ వచనాచ్చనరేంద్రస్యసాసేనాచతురంగిణీ। రాజానమృ
షిభిస్సార్థంవ్రజంతంపృష్ఠతోన్వగాత్ ॥ ౬ ॥ గత్వాచతురహంమార్గంవిదేహాన
భ్యుపేయివాన్ । రాజాతుజనకశ్శ్రీమాఞ్ఛ్రుత్వాపూజామకల్పయత్ ॥ ౭ ॥ తతో
రాజానమాసాద్యవృద్ధందశరథంనృపమ్। జనకోముదితోరాజాహర్షంచపరమంయయౌ
॥ ౮ ॥ ఉవాచచనరశ్రేష్ఠోనరశ్రేష్ఠంముదాన్వితః । స్వాగతంతేనరవ్యాఘ్రదిష్ట్యా
ప్రాప్తోసిరాఘవ॥ ౯ ॥ పుత్రయోరుభయోఃప్రీతింలప్స్యసేవీర్యనిర్జితామ్। దిష్ట్యా
ప్రాప్తోమహాతేజావసిష్ఠోభగవానృషిః ॥ ౧౦ ॥ సహసర్వైర్ద్విజశ్రేష్ఠైర్దేవైరి
వశతక్రతుః। దిష్ట్యామేనిర్జితావిఘ్నాదిష్ట్యామేపూజితంకులమ్ ॥ ౧౧ ॥ రాఘవైస్స
హసంబంధాద్వీర్యశ్రేష్ఠైర్మహాత్మభిః। శ్వఃప్రభాతేనరేంద్రేంద్రనివర్తయితు
మర్హసి॥ ౧౨॥ యజ్ఞస్యాంతేనరశ్రేష్ఠవివాహమృషిసమ్మతమ్। తస్యతద్వచనంశ్రు
త్వాఋషిమధ్యేనరాధిపః ॥ ౧౩ ॥ వాక్యంవాక్యవిదాంశ్రేష్ఠఃప్రత్యువాచమహీపతి
మ్। ప్రతిగ్రహోదాతృవశశ్శ్రుతమేతన్మయాపురా॥౧౪॥యథావక్ష్యసిధర్మజ్ఞతత్కరి
ష్యామహేవయమ్। ధర్మిష్ఠంచయశస్యంచవచనంసత్యవాదినః ॥ ౧౫ ॥ శ్రుత్వావి
దేహాధిపతిఃపరంవిస్మయమాగతః। తతస్సర్వేమునిగణాఃపరస్పరసమాగమే ॥ ౧౬ ॥
హర్షేణమహతాయుక్తాస్తాంనిశామవసన్సుఖమ్। రాజాచరాఘవౌపుత్రౌనిశా
మ్యపరిహర్షితః॥ ౧౭ ॥ ఉవాసపరమప్రీతోజనకేనసుపూజితః। జనకోపిమహాతేజాః
క్రియాంధర్మేణతత్వవిత్ ॥ ౧౮ ॥ యజ్ఞస్యచసుతాభ్యాంచకృత్వారాత్రిముపాసహ॥
ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే-ఏకోనసప్తతితమస్సర్గః

తతఃప్రభాతేజనకఃకృతకర్మామహర్షిభిః। ఉవాచవాక్యంవాక్యజ్ఞశ్శతా

నందంపురోహితమ్॥ ౧॥ భ్రాతామమ మహాతేజా యవీయానతిధార్మికః।కుశధ్వజఇతి
ఖ్యాతఃపురీమధ్యవసచ్ఛుభామ్ ॥ ౨ ॥ వార్యాఫలకపర్యంతాంపిబన్నిక్షుమతీంనదీమ్।
సాంకాశ్యాంపుణ్యసంకాశాంవిమానమివపుష్పకమ్॥ ౩॥తమహంద్రష్టుమిచ్ఛామియజ్ఞ
గోప్తాసమేమతః। ప్రీతింసోపిమహాతేజా ఇమాంభోక్తామయాసహ ॥ ౪ ॥ ఏవముక్తే
తువచనే శతానందస్యసన్నిధౌ। ఆగతాః కేచిదవ్యగ్రా జనకస్తాన్సమాదిశత్ ॥౫॥ శా
సనాత్తునరేంద్రస్యప్రయయుశ్శీఘ్రవాజిభిః। సమానేతుంనరవ్యాఘ్రంవిష్ణుమింద్రా
జ్ఞయాయథా ॥౬॥ సాంకాశ్యాంతేసమాగత్య దదృశుశ్చకుశధ్వజమ్। న్యవేదయ
యథావృత్తంజనకస్యచచింతితమ్ ॥ ౭ ॥ తద్వృత్తంనృపతిశ్శ్రుత్వాదూతశ్రేష్ఠైర్మ
హాబలైః। ఆజ్ఞయాథనరేంద్రస్య ఆజగామకుశధ్వజః ॥ ౮ ॥ సదదర్శ మహాత్మానం
జనకంధర్మవత్సలమ్। సోభివాద్యశతానందం రాజానంచాపిధార్మికమ్ ॥ ౯ ॥ రాజా
ర్హంపరమందివ్య మాసనంచాధ్యరోహత। ఉపవిష్టావుభౌతౌతు భ్రాతరావతితేజసౌ॥
౧౦ ॥ ప్రేషయామాసతుర్వీరౌ మంత్రిశ్రేష్ఠంసుదామనమ్। గచ్ఛ మంత్రిపతేశీ
ఘ్రమైక్ష్వాకమమితప్రభమ్॥ ౧౧ ॥ ఆత్మజైస్సహదుర్ధర్షమానయస్వసమంత్రి
ణమ్। ఔపకార్యాంసగత్వాతురఘూణాం కులవర్ధనమ్॥౧౨॥ దదర్శశిరసాచైనమభి
వాద్యేదమబ్రవీత్।అయోధ్యాధిప తేవీర వైదేహోమిథిలాధిపః॥౧౩॥సత్వాంద్రష్టుం
వ్యవసితస్సోపాధ్యాయపురోహితమ్।మంత్రిశ్రేష్ఠవచశ్శ్రుత్వారాజాసర్షిగణస్తదా॥
౧౪ ॥ సబంధురగమత్తత్ర జనకోయత్రవర్తతే। సరాజామంత్రిసహితస్సోపాధ్యా
యస్సబాంధవః॥ ౧౫ ॥ వాక్యంవాక్యవిదాంశ్రేష్ఠో వైదేహమిదమబ్రవీత్ । విదితంతే
మహారాజఇక్ష్వాకుకులదైవతమ్॥ ౧౬॥ వక్తాసర్వేషుకృత్యేషువసిష్ఠో భగవానృషిః॥
విశ్వామిత్రాభ్యనుజ్ఞాతస్సహసర్వైర్మహర్షిభిః ॥ ౧౭ ॥ ఏషవక్ష్యతిధర్మాత్మా
యథాధర్మంయథాక్రమమ్।ఏవముక్త్వానరశ్రేష్ఠేరాజ్ఞాంమధ్యేమహాత్మనామ్॥౧౮॥
తూష్ణీంభూతే దశరథేవసిష్ఠోభగవానృషిః। ఉవాచవాక్యంవాక్యజ్ఞోవైదేహంసపురో
ధసమ్॥ ౧౯ ॥ అవ్యక్తప్రభవోబ్రహ్మాశాశ్వతోనిత్య అవ్యయః। తస్మాన్మరీచిస్సంజ
జ్ఞేమరీచేఃకాశ్యపస్సుతః ॥ ౨౦ ॥ వివస్వాన్కాశ్యపాజ్జజ్ఞేమనుర్వైవస్వతస్స్మృతః।
మనుఃప్రజాపతిఃపూర్వమిక్ష్వాకుస్తుమనోస్సుతః ॥ ౨౧ ॥ తమిక్ష్వాకుమయోధ్యా
యాంరాజానంవిద్ధిపూర్వకమ్। ఇక్ష్వాకోస్తుసుతశ్శ్రీమాన్కుక్షిరిత్యేవవిశ్రుతః ॥
౨౨ ॥ కుక్షేరథాత్మజశ్శ్రీమాన్వికుక్షిరుదపద్యత। వికుక్షేస్తుమహాతేజా బాణఃపు
త్రఃప్రతాపవాన్॥ ౨౩॥ బాణస్యతుమహాతేజా అనరణ్యఃప్రతాపవాన్। అనరణ్యా
త్పృథుర్జజ్ఞేత్రిశంకుస్తుపృథోస్సుతః ॥ ౨౪ ॥ త్రిశంకోరభవత్పుత్రోధుంధుమారో
మహాయశాః। ధుంధుమారాన్మహాతేజాయువనాశ్వోమహారథః॥ ౨౫ ॥ యువనాశ్వ
సుతస్త్వాసీన్మాంధాతాపృథివీపతిః। మాంధాతుస్తుసుతశ్శ్రీమాన్సుసంధిరుదపద్యత ॥
౨౬ ॥ సుసంధేరపిపుత్రౌద్వౌధ్రువసంధిఃప్రసేనజిత్। యశస్వీధ్రువసంధేస్తుభ
రతోనామనామతః॥ ౨౭ ॥ భరతాత్తుమహాతేజా అసితోనామజాతవాన్। యస్యై
తేప్రతిరాజానఉదపద్యంతశత్రవః॥ ౨౮ ॥ హైహయాస్తాలజంఘాశ్చ శూరాశ్చ
శశిబిందవః। తాంస్తుసప్రతియుధ్యన్వైయుద్ధేరాజాప్రవాసితః ॥ ౨౯ ॥ హిమవంత
ముపాగమ్య భార్యాభ్యాంసహితస్తతః। అసితోల్పబలోరాజామంత్రిభిస్సహితస్తదా॥
౩౦ ॥ ద్వేచాస్య భార్యేగర్భిణ్యౌబభూవతురితిశ్రుతమ్। ఏకాగర్భవినాశాయ సప
త్న్యైసగరందదౌ॥౩౧॥ తతశ్శైలవరేరమ్యే బభూవాభిరతోమునిః। భార్గవచ్య

వనో నామ హిమవంతముపాశ్రితః॥ ౩౨ ॥ తత్రైకాతు మహాభాగా భార్గవం దే
వవర్చసమ్। వవందే పద్మపత్రాక్షీ కాంక్షంతీ సుతమాత్మనః॥ ౩౩ ॥ తమృషిం సాభ్యు
పాగమ్య కాలిందీ చాభ్యవాదయత్। స తామభ్యవదద్విప్రః పుత్రేప్సుం పుత్రజన్మని॥
౩౪ ॥ తవ కుక్షౌ మహాభాగే సుపుత్రస్సుమహాబలః। మహావీర్యో మహాతేజా అచిరాత్సం
జనిష్యతి॥ ౩౫॥ గరేణ సహితశ్శ్రీమాన్మా శుచః కమలేక్షణే। ఏవముక్త్వా మహాతేజా
అపి తే స్వర్గతే సతి॥ ౩౬ ॥ విధాయ చేతో నృపతౌ విమృశ్యైవ సుప్రభా। చ్యవనం తు న
మస్కృత్య రాజపుత్రీ పతివ్రతా॥ ౩౭॥ పతిశోకాతురా తస్మాత్పుత్రం దేవీ వ్యజాయత। స
పత్న్యా తు గరస్తస్యై దత్తో గర్భజిఘాంసయా॥ ౩౮॥ సహ తేన గరేణైవ జాతస్స స
గరోఽభవత్। సగరస్యాసమంజస్తు అసమంజాత్తథాంశుమాన్॥ ౩౯॥ దిలీపోంశుమతః
పుత్రో దిలీపస్య భగీరథః। భగీరథాత్కకుత్స్థశ్చ కకుత్స్థస్య రఘుస్సుతః॥ ౪౦॥ రఘోస్తు
పుత్రస్తేజస్వీ ప్రవృద్ధః పురుషాదకః। కల్మాషపాదో హ్యభవత్తస్మాజ్జాతస్తు శంఖణః॥
౪౧॥ సుదర్శనశ్శంఖణస్య అగ్నివర్ణస్సుదర్శనాత్। శీఘ్రగస్త్వగ్నివర్ణస్య శీఘ్ర
గస్య మరుస్సుతః॥ ౪౨॥ మరోః ప్రశుశ్రుకస్త్వాసీదంబరీషః ప్రశుశ్రుకాత్। అంబ
రీషస్య పుత్రోఽభూన్నహుషః పృథివీపతిః॥ ౪౩॥ నహుషస్య యయాతిస్తు నాభాగస్తు
యయాతిజః। నాభాగస్య బభూవాజ అజాద్దశరథోఽభవత్॥ ౪౪॥ అస్మాద్దశరథాజ్జా
తౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ। ఆదివంశవిశుద్ధానాం రాజ్ఞాం పరమధర్మిణామ్॥ ౪౫॥
ఇక్ష్వాకుకులజాతానాం వీరాణాం సత్యవాదినామ్। రామలక్ష్మణయోరర్థే త్వత్సుతే వర
యే నృప॥ ౪౬॥ సదృశాభ్యాం నరశ్రేష్ఠ సదృశ్యే దాతుమర్హసి॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాం
డే - సప్తతితమస్సర్గః.

ఏవం బ్రువాణం జనకః ప్రత్యువాచ కృతాంజలిః। శ్రోతుమర్హసి భద్రం తే కులం
నః పరికీర్తితమ్॥ ౧ ॥ ప్రదానే హి మునిశ్రేష్ఠ కులం నిరవశేషతః। వక్తవ్యం కులజాతేన
తన్నిబోధ మహామునే॥ ౨ ॥ రాజాభూత్త్రిషు లోకేషు విశ్రుతస్స్వేన కర్మణా। నిమిః ప
రమధర్మాత్మా సర్వసత్త్వవతాం వరః॥ ౩ ॥ తస్య పుత్రో మిథిర్నామ మిథిలా యేన నిర్మి
తా। ప్రథమో జనకో నామ జనకాదప్యుదావసుః॥ ౪ ॥ ఉదావసోస్తు ధర్మాత్మా జాతో
వై నందివర్ధనః। నందివర్ధనపుత్రస్తు సుకేతుర్నామ నామతః॥ ౫ ॥ సుకేతోరపి ధర్మా
త్మా దేవరాతో మహాబలః। దేవరాతస్య రాజర్షేర్బృహద్రథ ఇతి స్మృతః॥ ౬ ॥ బృ
హద్రథస్య శూరోఽభూన్మహావీరః ప్రతాపవాన్। మహావీరస్య ధృతిమాన్సుధృతిస్సత్యవి
క్రమః॥ ౭ ॥ సుధృతేరపి ధర్మాత్మా ధృష్టకేతుస్సుధార్మికః। ధృష్టకేతోస్తు రాజర్షే
ర్హర్యశ్వ ఇతి విశ్రుతః॥ ౮॥ హర్యశ్వస్య మరుః పుత్రో మరోః పుత్రః ప్రతీంధకః। ప్రతీం
ధకస్య ధర్మాత్మా రాజా కీర్తిరథస్సుతః॥ ౯ ॥ పుత్రః కీర్తిరథస్యాపి దేవమీఢ ఇతి స్మృ
తః। దేవమీఢస్య విబుధో విబుధస్య మహీధ్రకః॥ ౧౦ ॥ మహీధ్రకసుతో రాజా కీర్తిరా
తో మహాబలః। కీర్తిరాతస్య రాజర్షేర్మహారోమా వ్యజాయత॥ ౧౧ ॥ మహారోమ్ణ
స్తు ధర్మాత్మా స్వర్ణరోమా వ్యజాయత। స్వర్ణరోమ్ణస్తు రాజర్షేర్హ్రస్వరోమా
వ్యజాయత॥ ౧౨ ॥ తస్య పుత్రద్వయం జజ్ఞే ధర్మజ్ఞస్య మహాత్మనః। జ్యేష్ఠోఽహమనుజో
భ్రాతా మమ వీరః కుశధ్వజః॥ ౧౩ ॥ మాం తు జ్యేష్ఠం పితా రాజ్యే సోఽభిషిచ్య నరాధిపః। కు
శధ్వజం సమావేశ్య భారం మయి వనం గతః॥ ౧౪ ॥ వృద్ధే పితరి స్వర్యాతే ధర్మేణ ధురమా
వహమ్। భ్రాతరం దేవసంకాశం స్నేహాత్పశ్యన్ కుశధ్వజమ్॥ ౧౫ ॥ కస్యచిత్త్వథ కా
లస్య సాంకాశ్యాదగమత్పురాత్। సుధన్వా వీర్యవాన్ రాజా మిథిలామవరోధకః॥ ౧౬॥

సచమే ప్రేషయామాస శైవంధనురనుత్తమమ్ । సీతాకన్యాచపద్మాక్షీ మహ్యం వైదీ
యతామితి॥ ౧౭ ॥ తస్యాప్రదానాద్బ్రహ్మర్షే యుద్ధమాసీన్మయాసహ । సహతోభి
ముఖోరాజా సుధన్వాతుమయారణే ॥ ౧౮ ॥ నిహత్యతంమునిశ్రేష్ఠసుధన్వానం నరా
ధిపమ్ । సాంకాశ్యేభ్రాతరంవీరమభిషించంకుశధ్వజమ్ ॥ ౧౯ ॥ కనీయానేషమే
భ్రాతా అహంజ్యేష్ఠోమహామునే । దదామిపరమప్రీతోవధ్వౌతేమునిపుంగవ॥ ౨౦॥ సీ
తాంరామాయభద్రంతేఊర్మిళాంలక్ష్మణాయచ । వీర్యశుల్కాంమమసుతాంసీతాంసుర
సుతోపమామ్॥ ౨౧ ॥ ద్వితీయామూర్మిళాంచైవత్రిర్దదామినసంశయః । దదామిప
రమప్రీతోవధ్వౌతేరఘునందన॥ ౨౨ ॥ రామలక్ష్మణయోరాజన్ గోదానంకారయ
స్వహ । పితృకార్యంచభద్రంతేతతోవైవాహికంకురు॥ ౨౩ ॥ మఘాహ్యద్యమహాబా
హో తృతీయేదివసేప్రభో । ఫల్గున్యాముత్తరేరాజన్ తస్మిన్ వైవాహికంకురు॥ ౨౪ ॥
రామలక్ష్మణయోరర్థే గోదానంచసుఖోదయమ్ ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే-ఏకసప్తతిత
మస్సర్గః

తముక్తవంతంవైదేహంవిశ్వామిత్రోమహామునిః । ఉవాచవచనంవీరంవసిష్ఠ
సహితోనృపమ్ ॥ ౧ ॥ అచింత్యాన్యప్రమేయాణికులానినరపుంగవ । ఇక్ష్వాకూణాంవి
దేహానాంనైషాంతుల్యోస్తికశ్చన ॥ ౨॥ సదృశోధర్మసంబంధస్సదృశోరూపసంపదా।
రామలక్ష్మణయోరర్థేసతాంచోర్మిళయాసహ ॥ ౩ ॥ వక్తవ్యంచనరశ్రేష్ఠ శ్రూయ
తాంవచనంమమ । భ్రాతాయవీయాన్ధర్మజ్ఞఏషరాజాకుశధ్వజః ॥ ౪ ॥ అస్యధర్మా
త్మనోరాజన్రూపేణాప్రతిమంభువి । సుతాద్వయంనరశ్రేష్ఠపత్న్యర్థంవరయామ
హే ॥ ౫ ॥ భరతస్యకుమారస్యశత్రుఘ్నస్యచధీమతః ।వరయేమసుతేరాజన్తయో
రర్థేమహాత్మనోః ॥ ౬ ॥ పుత్రాదశరథస్యేమేరూపయౌవనశాలినః । లోకపాలో
పమాస్సర్వేదేవతుల్యపరాక్రమాః ॥ ౭ ॥ ఉభయోరపిరాజేంద్రసంబంధేనానుబధ్య
తామ్ ।ఇక్ష్వాకూణాంకులంచాగ్ర్యంభవతఃపుణ్యకర్మణః ॥ ౮ ॥ విశ్వామిత్రవచ
శ్శ్రుత్వావసిష్ఠస్యమతేతదా । జనకఃప్రాంజలిర్వాక్యమువాచమునిపుంగవౌ॥ ౯ ॥
కులంధన్యమిదంమన్యేయేషాంనోమునిపుంగవౌ। సదృశంకులసంబంధంయదాజ్ఞాపయ
తస్స్వయమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఏవంభవతుభద్రంవః కుశధ్వజసుతేఇమే । పత్న్యౌభజేతాంస
హితౌశత్రుఘ్నభరతావుభౌ ॥ ౧౧ ॥ ఏకాహ్నారాజపుత్రీణాంచతసౄణాంమహాము
నే । పాణీన్గృహ్ణంతుచత్వారోరాజపుత్రామహాబలాః ॥ ౧౨ ॥ ఉత్తరేదివసేబ్ర
హ్మన్ఫల్గునీభ్యాంమనీషిణః । వైవాహికంప్రశంసంతిభగోయత్రప్రజాపతిః॥ ౧౩ ॥
ఏవముక్త్వావచస్సౌమ్యంప్రత్యుత్థాయకృతాంజలిః । ఉభౌమునివరౌరాజాజనకోవా
క్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ పరోధర్మఃకృతోమహ్యంశిష్యోస్మిభవతోస్సదా । ఇమాన్యాసన
ముఖ్యానిఆసేతాంమునిపుంగవౌ ॥ ౧౫ ॥ యథాదశరథస్యేయంతథాయోధ్యాపురీమ
మ । ప్రభుత్వేనాస్తిసందేహో యథార్హంకర్తుమర్హథ ॥ ॥ ౧౬ ॥ తథాబ్రు
వతివైదేహే జనకేరఘునందనః । రాజాదశరథోహృష్టఃప్రత్యువాచ మహీపతిమ్ ॥
౧౭ ॥ యువామసంఖ్యేయగుణౌభ్రాతరౌమిథిలేశ్వరౌ । ఋషయోరాజసంఘాశ్చభ
వద్భ్యామభిపూజితాః ॥ ౧౮ ॥స్వస్తిప్రాప్నుహిభద్రంతేగమిష్యామిస్వమాలయమ్ ।
శ్రాద్ధకర్మాణిసర్వాణివిధాస్యామీతిచాబ్రవీత్॥ ౧౯ ॥ తమాపృష్ట్వానరపతింరాజా
దశరథస్తదా । మునీంద్రౌతౌపురస్కృత్యజగామాశుమహాయశాః ॥ ౨౦ ॥ సగత్వా
నిలయంరాజాశ్రాద్ధంకృత్వావిధానతః । ప్రభాతేకాల్యముత్థాయచక్రేగోదానము

త్తమమ్ ॥ ౨౧ ॥ గవాంశతసహస్రాణి బ్రాహ్మణేభ్యో నరాధిపః । ఏకైకశో దదౌ రాజా పుత్రానుద్దిశ్య ధర్మతః ॥ ౨౨ ॥ సువర్ణశృంగాస్సంపన్నాస్సవత్సాః కాంస్యదోహనాః । గవాంశతసహస్రాణి చత్వారి పురుషర్షభః ॥ ౨౩ ॥ విత్తమన్యచ్చ సుబహు ద్విజేభ్యో రఘునందనః । దదౌ గోదానముద్దిశ్య పుత్రాణాంపుత్రవత్సలః ॥ ౨౪॥ స సుతైః కృతగోదానైర్వృతస్తు నృపతిస్తదా । లోకపాలైరివాభాతి వృతస్సౌమ్యః ప్రజాపతిః ॥ ౨౫ ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే-ద్విసప్తతితమస్సర్గః

యస్మింస్తు దివసే రాజా చక్రే గోదానముత్తమమ్ । తస్మింస్తు దివసే శూరో యుధాజిత్సముపేయివాన్ ॥ ౧ ॥ పుత్రః కేకయరాజస్య సాక్షాద్భరతమాతులః । దృష్ట్వా పృష్ట్వా చ కుశలం రాజానమిదమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ కేకయాధిపతీ రాజా స్నేహాత్కుశలమబ్రవీత్ । యేషాంకుశలకామోఽసి తేషాంసంప్రత్యనామయమ్ ॥ ౩ ॥ స్వస్రీయం మమ రాజేంద్ర ద్రష్టుకామో మహీపతిః । తదర్థముపయాతోఽహమయోధ్యాం రఘునందన ॥ ౪ ॥ శ్రుత్వా త్వహమయోధ్యాయాం వివాహార్థం తవాత్మజాన్ । మిథిలాముపయాతాంస్తు త్వయా సహ మహీపతే ॥ ౫ ॥ త్వరయాఽభ్యుపయాతోఽహం ద్రష్టుకామస్స్వసుస్సుతమ్ । అథరాజా దశరథః ప్రియాతిథిముపస్థితమ్ ॥ ౬ ॥ దృష్ట్వా పరమసత్కారైః పూజార్హం సమపూజయత్ । తతస్తాముషితో రాత్రిం సహ పుత్రైర్మహాత్మభిః ॥ ౭ ॥ ప్రభాతే పునరుత్థాయ కృత్వా కర్మాణి కర్మవిత్ । ఋషీంస్తదా పురస్కృత్య యజ్ఞవాటముపాగమత్ ॥ ౮ ॥ యుక్తే ముహూర్తే విజయే సర్వాభరణభూషితైః । భ్రాతృభిస్సహితో రామః కృతకౌతుకమంగళః ॥ ౯ ॥ వసిష్ఠం పురతః కృత్వా మహర్షీనపరానపి । పితుస్సమీపమాశ్రిత్య తస్థౌ భ్రాతృభిరావృతః ॥ ౧౦ ॥ వసిష్ఠో భగవానేత్య వైదేహమిదమబ్రవీత్ । రాజా దశరథో రాజన్ కృతకౌతుకమంగళైః ॥ ౧౧ ॥ పుత్రైర్నరవరశ్రేష్ఠ దాతారమభికాంక్షతే । దాతృప్రతిగ్రహీతృభ్యాం సర్వార్థాః ప్రభవంతి హి ॥ ౧౨ ॥ స్వధర్మం ప్రతిపద్యస్వ కృత్వా వైవాహ్యముత్తమమ్ । ఇత్యుక్తః పరమోదారో వసిష్ఠేన మహాత్మనా ॥ ౧౩ ॥ ప్రత్యువాచ మహాతేజా వాక్యం పరమధర్మవిత్ । కస్స్థితః ప్రతిహారో మే కస్యాజ్ఞాం సంప్రతీక్షతే ॥ ౧౪ ॥ స్వగృహే కో విచారోఽస్తి యథా రాజ్యమిదం తవ । కృతకౌతుకసర్వస్వా వేదిమూలముపాగతాః ॥ ౧౫ ॥ మమ కన్యా మునిశ్రేష్ఠ దీప్తా వహ్నేరివార్చిషః । సజ్జోఽహం త్వత్ప్రతీక్షోఽస్మి వేద్యామస్యాం ప్రతిష్ఠితః ॥ ౧౬ ॥ అవిఘ్నం కురుతాం రాజా కిమర్థం ప్రవిలంబతే । తద్వాక్యం జనకేనోక్తం శ్రుత్వా దశరథస్తదా ॥ ౧౭ ॥ ప్రవేశయామాస సుతాన్సర్వానృషిగణానపి । తతో రాజా విదేహానాం వసిష్ఠమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧౮ ॥ కారయస్వ ఋషే సర్వమృషిభిస్సహ ధార్మిక । రామస్య లోకరామస్య క్రియాం వైవాహికీం విభో ॥ ౧౯ ॥ తథేత్యుక్త్వా తు జనకం వసిష్ఠో భగవానృషిః । విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య శతానందం చ ధార్మికమ్ ॥ ౨౦ ॥ ప్రపామధ్యే తు విధివద్వేదిం కృత్వా మహాతపాః । అలంచకార తాం వేదిం గంధపుష్పైస్సమంతతః ॥ ౨౧ ॥ సువర్ణపాలికాభిశ్చ ఛిద్రకుంభైశ్చ సాంకురైః । అంకురాఢ్యైశ్శరావైశ్చ ధూపపాత్రైస్సధూపకైః ॥ ౨౨ ॥ శంఖపాత్రైస్స్రువైస్స్రుగ్భిః పాత్రైరర్ఘ్యాభిపూరితైః । లాజపూర్ణైస్తథా పాత్రైరక్షతైరభిసంస్కృతైః ॥ ౨౩ ॥ దర్భైస్సమైస్సమాస్తీర్య విధివన్మంత్రపూర్వకమ్ । అగ్నిమాధాయ వేద్యాం తు విధిమంత్రపురస్కృతమ్ ॥ ౨౪ ॥ జుహావాగ్నౌ మహాతేజా వసిష్ఠో భగవానృషిః । తతస్సీతాం

సమానీయసర్వాభరణభూషితామ్॥ ౨౫ ॥ సమక్షమగ్నేస్సంస్థాప్య రాఘవాభిము
ఖేతదా । అబ్రవీజ్జనకోరాజా కౌసల్యానందవర్ధనమ్॥౨౬ ॥

శ్రీసీతాదేవ్యాః పాణిగ్రహణఘట్టః

ఇయంసీతా మమసుతా సహధర్మచరీతవ । ప్రతీచ్ఛచైనాంభద్రంతేపాణింగృహ్ణీ
ష్వపాణినా ॥ ౨౭ ॥ పతివ్రతా మహాభాగా ఛాయేవానుగతాసదా । ఇత్యుక్త్వా
ప్రాక్షిపద్రాజామంత్రపూతంజలంతదా ॥౨౮॥ సాధుసాధ్వితిదేవానామృషీణాం
వదతాంతదా । దేవదుందుభినిర్ఘోషః పుష్పవర్షోమహానభూత్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవం
దత్వాతదాసీతాంమంత్రోదకపురస్కృతామ్ । అబ్రవీజ్జనకోరాజా హర్షేణాభిప
రిప్లుతః॥ ౩౦ ॥ లక్ష్మణాగచ్ఛ భద్రంతే ఊర్మిళా ముద్యతాంమయా । ప్రతీచ్ఛపాణిం
గృహ్ణీష్వమాభూత్కాలస్యపర్యయః ॥ ౩౧ ॥ తమేవముక్త్వాజనకో భరతం చాభ్య భాష
త । గృహాణపాణింమాండవ్యాఃపాణినా రఘునందన ॥ ౩౨ ॥ శత్రుఘ్నంచాపి ధర్మా
త్మా అబ్రవీజ్జనకేశ్వరః। శ్రుతకీర్త్యామహాబాహో పాణింగృహ్ణీష్వపాణినా ॥౩౩॥
సర్వేభవంతస్సౌమ్యాశ్చ సర్వేసుచరితవ్రతాః। పత్నీభిస్సంతుకాకుత్స్థామాభూత్కా
లస్యపర్యయః॥ ౩౪ ॥ జనకస్యవచశ్శ్రుత్వా పాణీన్పాణిభిరస్పృశన్ ।చత్వారస్తేచత
సృణాంవసిష్ఠస్యమతేస్థితాః ॥ ౩౫ ॥ అగ్నింప్రదక్షిణంకృత్వా వేదింరాజానమేవచ।
ఋషీంశ్చైవ మహాత్మానస్సభార్యారఘుసత్తమాః ॥ ౩౬ ॥ యథోక్తేనతథాచక్రు
ర్వివాహంవిధిపూర్వకమ్ । కాకుత్స్థైస్తుగృహీతేషు లలితేషుచపాణిషు॥ ౩౭ ॥ పు
ష్పవృష్టిర్మహత్యాసీదంతరిక్షాత్సుభాస్వరా।దివ్యదుందుభినిర్ఘోషైర్గీతవాదిత్ర
నిస్వనైః ॥ ౩౮ ॥ ననృతుశ్చాప్సరస్సంఘా గంధర్వాశ్చజగుఃకలమ్ । వివాహే
రఘుముఖ్యానాంతదద్భుతమదృశ్యత ॥ ౩౯ ॥ ఈదృశే వర్తమానేతు తూర్యోద్ఘుష్టని
నాదితే । త్రిరగ్నింతేపరిక్రమ్యఊహుర్భార్యాంమహౌజసః॥౪౦॥ అథోపకార్యాంజ
గ్ముస్తేసభార్యారఘునందనాః । రాజాప్యనుయయౌపశ్యన్సర్షిసంఘస్సబాంధవః ॥
౪౧ ॥ ఇతిశ్రీమద్బాలకాండే - త్రిసప్తతితమస్సర్గః.

అథరాత్ర్యాంవ్యతీతాయాంవిశ్వామిత్రోమహామునిః । ఆపృచ్ఛ్యతౌచరాజా
నౌజగామోత్తరపర్వతమ్॥ ౧ ॥ ఆశీర్భిఃపూరయిత్వాచకుమారాంశ్చసరాఘవాన్ ।
విశ్వామిత్రే గతేరాజా వైదేహంమిథిలాధిపమ్ ॥ ౨ ॥ ఆపృచ్ఛ్యధజగామాశురా
జాదశరథఃపురీమ్ । గచ్ఛంతంతంతురాజానమనుగచ్ఛన్నరాధిపః ॥ ౩ ॥ అథరాజావిదే
హానాందదౌకన్యాధనంబహు । గవాంశతసహస్రాణిబహూనిమిథిలేశ్వరః ॥ ౪ ॥ కం
బళానాంచముఖ్యానాంక్షౌమకోట్యంబరాణిచ । హస్త్యశ్వరథపాదాతందివ్యరూపం
స్వలంకృతమ్ ॥ ౫ ॥ దదౌకన్యాపితాతాసాందాసీదాసమనుత్తమమ్ । హిరణ్యస్యసు
వర్ణస్యముక్తానాంవిద్రుమస్యచ ॥ ౬ ॥ దదౌపరమసంహృష్టఃకన్యాధనమనుత్తమ
మ్ । దత్వాబహుధనంరాజాసమనుజ్ఞాప్యపార్థివమ్ ॥ ౭ ॥ ప్రవివేశస్వనిలయంమిథి
లాంమిథిలేశ్వరః । రాజాప్యయోధ్యాధిపతిస్సహపుత్రైర్మహాత్మభిః ॥౮॥ ఋషీన్
సర్వాన్పురస్కృత్యజగామసబలానుగః । గచ్ఛంతంతంనరవ్యాఘ్రంసర్షిసంఘంస
రాఘవమ్ ॥ ౯ ॥ ఘోరాస్స్మపక్షిణోవాచోవ్యాహరంతితతస్తతః । భౌమాశ్చైవమృ
గాస్సర్వేగచ్ఛంతిస్మప్రదక్షిణమ్ ॥ ౧౦ ॥ తాన్దృష్ట్వారాజశార్దూలోవసిష్ఠంపర్యపృ
చ్ఛత । అసౌమ్యాఃపక్షిణోఘోరామృగాశ్చాపిప్రదక్షిణాః ॥ ౧౧ ॥కిమిదంహృదయో

త్రాంపి మనో మమ విషీదతి। రాజ్ఞో దశరథస్యైతచ్ఛ్రుత్వా వాక్యం మహానృషిః ॥ ౧౨ ॥ ఉవాచ మధురాం వాణీం శ్రూయతామస్య యత్ఫలమ్ । ఉపస్థితం భయం ఘోరం దివ్యం పక్షిముఖోదితమ్ ॥ ౧౩ ॥ మృగాః ప్రశమయన్త్యేతే సన్తాపస్త్యజ్యతామయమ్। తేషాం సంవదతాం తత్ర వాయుః ప్రాదుర్బభూవ హ ॥ ౧౪ ॥ కమ్పయన్ పృథివీం సర్వాం పాతయంశ్చ ద్రుమాన్ శుభాన్। తమసా సంవృతస్సూర్యస్సర్వా న ప్రబభుర్దిశః ॥ ౧౫ ॥ భస్మనా చావృతం సర్వం సమ్మూఢమివ తద్బలమ్। వసిష్ఠశ్చర్షయశ్చాన్యే రాజా చ ససుతస్తదా ॥ ౧౬ ॥ ససంజ్ఞా ఇవ తత్రాసన్ సర్వమన్యద్విచేతనమ్। తస్మిన్ స్తమసి ఘోరే తు భస్మచ్ఛన్నేవ సా చమూః ॥ ౧౭ ॥ దదర్శ భీమసంకాశం జటామణ్డలధారిణమ్। భార్గవం జామదగ్న్యం రాజా రాజవిమర్దనమ్ ॥ ౧౮ ॥ కైలాసమివ దుర్ధర్షం కాలాగ్నిమివ దుస్సహమ్। జ్వలన్తమివ తేజోభిర్దుర్నిరీక్ష్యం పృథగ్జనైః ॥ ౧౯ ॥ స్కన్ధే చాసజ్య పరశుం ధనుర్విద్యుద్గణోపమమ్। ప్రగృహ్య శరముఖ్యం చ త్రిపురఘ్నం యథా శివమ్ ॥ ౨౦ ॥ తం దృష్ట్వా భీమసంకాశం జ్వలన్తమివ పావకమ్। వసిష్ఠప్రముఖా విప్రా జపహోమపరాయణాః ॥ ౨౧ ॥ సంగతా మునయస్సర్వే సంజజల్పురథో మిథః। కచ్చిత్పితృవధామర్షీ క్షత్రం నోత్సాదయిష్యతి ॥ ౨౨ ॥ పూర్వం క్షత్రవధం కృత్వా గతమన్యుర్గతజ్వరః। క్షత్రస్యోత్సాదనం భూయో న ఖల్వస్య చికీర్షితమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవముక్త్వార్ఘ్యమాదాయ భార్గవం భీమదర్శనమ్। ఋషయో రామ రామేతి వచో మధురమబ్రువన్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రతిగృహ్య తు తాం పూజామృషిదత్తాం ప్రతాపవాన్। రామం దాశరథిం రామో జామదగ్న్యోభ్యభాషత ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - చతుస్సప్తతితమస్సర్గః.

రామ దాశరథే వీర వీర్యం తే శ్రూయతేద్భుతమ్। ధనుషో భేదనం చైవ నిఖిలేన మయా శ్రుతమ్ ॥ ౧ ॥ తదద్భుతమచిన్త్యం చ భేదనం ధనుషస్త్వయా। తచ్ఛ్రుత్వాహమనుప్రాప్తో ధనుర్గృహ్యాపరం శుభమ్ ॥ ౨ ॥ తదిదం ఘోరసంకాశం జామదగ్న్యం మహద్ధనుః। పూరయస్వ శరేణైవ స్వబలం దర్శయస్వ చ ॥ ౩ ॥ తదహం తే బలం దృష్ట్వా ధనుషోస్య ప్రపూరణే। ద్వన్ద్వయుద్ధం ప్రదాస్యామి వీర్యం శ్లాఘ్యమిదం తవ ॥ ౪ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాజా దశరథస్తదా। విషణ్ణవదనో దీనః ప్రాఞ్జలిర్వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ క్షత్రరోషాత్ప్రశాన్తస్త్వం బ్రాహ్మణశ్చ మహాయశాః। బాలానాం మమ పుత్రాణామభయం దాతుమర్హసి ॥ ౬ ॥ భార్గవాణాం కులే జాతస్స్వాధ్యాయవ్రతశాలినామ్। సహస్రాక్షే ప్రతిజ్ఞాయ శస్త్రం నిక్షిప్తవానసి ॥ ౭ ॥ స త్వం ధర్మపరో భూత్వా కాశ్యపాయ వసుంధరామ్। దత్త్వా వనముపాగమ్య మహేన్ద్రకృతకేతనః ॥ ౮ ॥ మమ సర్వవినాశాయ సంప్రాప్తస్త్వం మహామునే। న చైకస్మిన్ హతే రామే సర్వే జీవామహే వయమ్ ॥ ౯ ॥ బ్రువత్యేవం దశరథే జామదగ్న్యః ప్రతాపవాన్। అనాదృత్యైవ తద్వాక్యం రామమేవాభ్యభాషత ॥ ౧౦ ॥ ఇమే ద్వే ధనుషీ శ్రేష్ఠే దివ్యే లోకాభిపూజితే। దృఢే బలవతీ ముఖ్యే సుకృతే విశ్వకర్మణా ॥ ౧౧ ॥ అతిసృష్టం సురైరేకం త్ర్యమ్బకాయ యుయుత్సవే। త్రిపురఘ్నం నరశ్రేష్ఠ భగ్నం కాకుత్స్థ యత్త్వయా ॥ ౧౨ ॥ ఇదం ద్వితీయం దుర్ధర్షం విష్ణోర్దత్తం సురోత్తమైః। తదిదం వైష్ణవం రామ ధనుః పరమభాస్వరమ్ ॥ ౧౩ ॥ సమానసారం కాకుత్స్థ రౌద్రేణ ధనుషా త్విదమ్। తదా తు దేవతాస్సర్వాః పృచ్ఛన్తి స్మ పితామహమ్ ॥ ౧౪ ॥ శితికణ్ఠస్య విష్ణోశ్చ బలాబలనిరీక్షయా। అభిప్రాయం తు విజ్ఞాయ దేవతానాం పితామహః ॥ ౧౫ ॥ విరోధం జనయామాస తయోస్సత్యవతాం వరః। విరోధే చ

మహద్యుద్ధమభవద్రోమహర్షణమ్॥ ౧౬ ॥ శితికంఠస్య విష్ణోశ్చ పరస్పరజిగీషిణోః। త
దాతు జృంభితం శైవం ధనుర్భీమపరాక్రమమ్॥ ౧౭ ॥ హుంకారేణ మహాదేవ స్తంభితో
థ త్రిలోచనః। దేవైస్తదా సమాగమ్య సర్షిసంఘైస్సచారణైః॥ ౧౮ ॥ యాచితౌ ప్ర
శమం తత్ర జగ్మతుస్తౌ సురోత్తమౌ। జృంభితం తద్ధనుర్దృష్ట్వా శైవం విష్ణుపరాక్రమైః॥
౧౯ ॥ అధికం మేనిరే విష్ణుం దేవాస్సర్షిగణాస్తదా। ధనూ రుద్రస్తు సంక్రుద్ధో విదే
హేషు మహాయశాః॥ ౨౦ ॥ దేవరాతస్య రాజర్షేర్దదౌ హస్తే ససాయకమ్। ఇదంచ వైష్ణ
వం రామ ధనుః పరపురంజయమ్॥ ౨౧ ॥ ఋచీకే భార్గవే ప్రాదాద్విష్ణుస్స న్యాసము
త్తమమ్। ఋచీకస్తు మహాతేజాః పుత్రస్యాప్రతికర్మణః॥ ౨౨ ॥ పితుర్మమ దదౌ ది
వ్యం జమదగ్నేర్మహాత్మనః। న్యస్తశస్త్రే పితరి మే తపోబలసమన్వితే॥ ౨౩ ॥ అర్జు
నో విదధే మృత్యుం ప్రాకృతాం బుద్ధిమాస్థితః। వధమప్రతిరూపంతు పితుశ్శ్రుత్వా సు
దారుణమ్॥ ౨౪ ॥ క్షత్రముత్సాదయన్ రోషాజ్జాతం జాతమనేకశః। పృథివీంచాఖిలాం
ప్రాప్య కాశ్యపాయ మహాత్మనే॥ ౨౫ ॥ యజ్ఞస్యాంతే తదా రామ దక్షిణాం పుణ్యకర్మ
ణే। దత్త్వా మహేంద్రనిలయస్తపోబలసమన్వితః॥ ౨౬ ॥ స్థితోస్మి తస్మిన్ స్తప్యన్వై సు
సుఖం సురసేవితే। అద్యతూత్తమవీర్యేణ త్వయా రామ మహాబల॥ ౨౭ ॥ శ్రుతవాన్ ధ
నుషో భేదం విస్మితానాం నభస్థలే। భాషతాం దేవసంఘానాం తతోహం ద్రుతమాగతః॥
౨౮ ॥ తదిదం వైష్ణవం రామ పితృపైతామహం మహత్। క్షత్రధర్మం పురస్కృత్య గృహ్ణీ
ష్వ ధనురుత్తమమ్॥ ౨౯ ॥ యోజయస్వ ధనుశ్శ్రేష్ఠే శరం పరపురంజయమ్। యది శ
క్నోషి కాకుత్స్థ ద్వంద్వం దాస్యామి తే తతః॥ ౩౦ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - పంచసప్త
తితమస్సర్గః.

శ్రుత్వా తజ్జామదగ్న్యస్య వాక్యం దాశరథిస్తదా। గౌరవాద్యంత్రితకథః పితూ
రామమథాబ్రవీత్॥ ౧ ॥ శ్రుతవానస్మి యత్కర్మ కృతవానసి భార్గవ। అనురుంధ్యామ
హే బ్రహ్మన్ పితురానృణ్యమాస్థితమ్॥ ౨ ॥ వీర్యహీనమివాశక్తం క్షత్రధర్మేణ భా
ర్గవ। అవజానాసి మే తేజః పశ్య మేద్య పరాక్రమమ్॥ ౩ ॥ ఇత్యుక్త్వా రాఘవః క్రుద్ధో
భార్గవస్య వరాయుధమ్। శరంచ ప్రతిజగ్రాహ హస్తాల్లఘుపరాక్రమః॥ ౪ ॥ ఆరో
ప్య స ధనూ రామశ్శరం సజ్యంచకార హ। జామదగ్న్యం తతో రామం రామః క్రుద్ధోబ్రవీ
ద్వచః॥ ౫ ॥ బ్రాహ్మణోసీతి పూజ్యో మే విశ్వామిత్రకృతేనచ। తస్మాచ్ఛక్తో న తే రా
మ మోక్తుం ప్రాణహరం శరమ్॥ ౬ ॥ ఇమాం వా త్వద్గతిం రామ తపోబల సమార్జి
తామ్। లోకానప్రతిమాన్వాపి హనిష్యామి యదీచ్ఛసి॥ ౭ ॥ నహ్యయం వైష్ణవో దివ్య
శ్శరః పరపురంజయః। మోఘః పతతి వీర్యేణ పరదర్పవినాశనః॥ ౮ ॥ వరాయుధధ
రం రామం ద్రష్టుం సర్షిగణాస్సురాః। పితామహం పురస్కృత్య సమేతాస్తత్ర సంఘశః॥
౯ ॥ గంధర్వాప్సరసశ్చైవ సిద్ధచారణకిన్నరాః। యక్షరాక్షసనాగాశ్చ తద్ద్రష్టుం మ
హదద్భుతమ్॥ ౧౦ ॥ జడీకృతే తదా లోకే రామే వరధనుర్ధరే। నిర్వీర్యో జామద
గ్న్యోసౌ రామో రామముదైక్షత॥ ౧౧ ॥ తేజోభిహతవీర్యత్వాజ్జామదగ్న్యో జడీ
కృతః। రామం కమలపత్రాక్షం మందం మందమువాచ హ॥ ౧౨ ॥ కాశ్యపాయ మ
యా దత్తా యదా పూర్వం వసుంధరా। విషయే మే న వస్తవ్యమితి మాం కాశ్యపోబ్రవీత్॥
౧౩ ॥ సోహం గురువచః కుర్వన్ పృథివ్యాం న వసే నిశామ్। ఇతి ప్రతిజ్ఞా కాకుత్స్థ కృతా
వై కాశ్యపస్య హ॥ ౧౪ ॥ తదిమాం త్వం గతిం వీర హంతుం నార్హసి రాఘవ। మనోజ
వం గమిష్యామి మహేంద్రం పర్వతోత్తమమ్॥ ౧౫ ॥ లోకాస్త్వప్రతిమా రామ నిర్జి

తాస్తపసా మయా । జహి తాన్ శరముఖ్యేన మా భూత్కాలస్య పర్యయః ॥ ౧౬ ॥ అక్షయ్యం మధుహంతారం జానామి త్వాం సురేశ్వరమ్ । ధనుషోఽస్య పరామర్శాత్ స్వస్తి తేఽస్తు పరంతప ॥ ౧౭ ॥ ఏతే సురగణాస్సర్వే నిరీక్షంతే సమాగతాః । త్వామప్రతిమకర్మాణమప్రతిద్వంద్వమాహవే ॥ ౧౮ ॥ న చేయం మమ కాకుత్స్థ వ్రీడా భవితుమర్హతి । త్వయా త్రైలోక్యనాథేన యదహం విముఖీకృతః ॥ ౧౯ ॥ శరమప్రతిమం రామ మోక్తుమర్హసి సువ్రత । శరమోక్షే గమిష్యామి మహేంద్రం పర్వతోత్తమమ్ ॥ ౨౦ ॥ తథా బ్రువతి రామే తు జామదగ్న్యే ప్రతాపవాన్ । రామో దాశరథిః శ్రీమాన్ చిక్షేప శరముత్తమమ్ ॥ ౨౧ ॥ స హతాన్దృశ్య రామేణ స్వాన్ లోకాంస్తపసార్జితాన్ । జామదగ్న్యో జగామాశు మహేంద్రం పర్వతోత్తమమ్ ॥ ౨౨ ॥ తతో వితిమిరాస్సర్వా దిశశ్చోపదిశస్తథా । సురాస్సర్షిగణా రామం ప్రశశంసురుదాయుధమ్ ॥ ౨౩ ॥ రామం దాశరథిం రామో జామదగ్న్యః ప్రశస్య చ । తతః ప్రదక్షిణం కృత్వా జగామాత్మగతిం ప్రభుః ॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్బాలకాండే - షట్సప్తతితమస్సర్గః.

గతే రామే ప్రశాంతాత్మా రామో దాశరథిర్ధనుః । వరుణాయాప్రమేయాయ దదౌ హస్తే ససాయకమ్ ॥ ౧ ॥ అభివాద్య తతో రామో వసిష్ఠప్రముఖానృషీన్ । పితరం విహ్వలం దృష్ట్వా ప్రోవాచ రఘునందనః ॥ ౨ ॥ జామదగ్న్యో గతో రామః ప్రయాతు చతురంగిణీ । అయోధ్యాభిముఖీ సేనా త్వయా నాథేన పాలితా ॥ ౩ ॥ సందిశస్వ మహారాజ సేనాం త్వచ్ఛాసనే స్థితామ్ । శాసనం కాంక్షతే సేనా చాతకాళీ జలం యథా ॥ ౪ ॥ రామస్య వచనం శ్రుత్వా రాజా దశరథస్సుతమ్ । బాహుభ్యాం సంపరిష్వజ్య మూర్ధ్ని చాఘ్రాయ రాఘవమ్ ॥ ౫ ॥ గతో రామ ఇతి శ్రుత్వా హృష్టః ప్రముదితో నృపః । పునర్జాతం తదా మేనే పుత్రమాత్మానమేవ చ ॥ ౬ ॥ చోదయామాస తాం సేనాం జగామాశు తతః పురీమ్ । పతాకాధ్వజినీం రమ్యాం తూర్యోద్ఘుష్టనినాదితామ్ ॥ ౭ ॥ సిక్తరాజపథాం రమ్యాం ప్రకీర్ణకుసుమోత్కరామ్ । రాజప్రవేశసుముఖైః పౌరైర్మంగళపాదిభిః ॥ ౮ ॥ సంపూర్ణాం ప్రావిశద్రాజా జనౌఘైస్సమలంకృతైః । పౌరైః ప్రత్యుద్గతో దూరం ద్విజైశ్చ పురవాసిభిః ॥ ౯ ॥ పుత్రైరనుగతః శ్రీమాన్ శ్రీమద్భిశ్చ మహాయశాః । ప్రవివేశ గృహం రాజా హిమవత్సదృశం పునః ॥ ౧౦ ॥ ననంద సజనో రాజా గృహే కామైస్సుపూజితః । కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ కైకేయీ చ సుమధ్యమా ॥ ౧౧ ॥ వధూప్రతిగ్రహే యుక్తా యాశ్చాన్యా రాజయోషితః । తతస్సీతాం మహాభాగాం ఊర్మిళాం చ యశస్వినీమ్ ॥ ౧౨ ॥ కుశధ్వజసుతే చోభే జగృహుర్నృపపత్నయః । మంగళాలంభనైశ్చైవ శోభితాః క్షౌమవాససః ॥ ౧౩ ॥ దేవతాయతనాన్యాశు సర్వాస్తాః ప్రత్యపూజయన్ । అభివాద్యాభివాద్యాంశ్చ సర్వా రాజసుతాస్తదా ॥ ౧౪ ॥ స్వం స్వం గృహమథాసాద్య కుబేరభవనోపమమ్ । గోభిర్ధనైశ్చ ధాన్యైశ్చ తర్పయిత్వా ద్విజోత్తమాన్ ॥ ౧౫ ॥ రేమిరే ముదితాః కాలే భర్తృభిస్సహితా రహః । కుమారాశ్చ మహాత్మానో వీర్యేణాప్రతిమా భువి ॥ ౧౬ ॥ కృతదారాః కృతాస్త్రాశ్చ సధనాస్ససుహృజ్జనాః । శుశ్రూషమాణాః పితరం వర్తయంతి నరర్షభాః ॥ ౧౭ ॥ కాలే కాలే తు నీతిజ్ఞాస్తోషయంతో గురుం గుణైః । కస్యచిత్త్వథ కాలస్య రాజా దశరథస్సుతమ్ ॥ ౧౮ ॥ భరతం కైకయీపుత్రమబ్రవీద్రఘునందనః । అయం కేకయరాజస్య పుత్రో వసతి పుత్రక ॥ ౧౯ ॥ త్వాం నేతుమాగతో వీర యుధాజిన్మాతులస్తవ । ప్రార్థితస్తేన ధర్మజ్ఞ మిథిలాయామహం తథా ॥ ౨౦ ॥ ఋషిమధ్యే తు తస్య త్వం ప్రీతిం కర్తుమిహార్హసి । శ్రుత్వా దశరథస్యైతద్భరతః కైకయీ

సుతః ॥ ౨౧ ॥ అభివాద్య గురుం రామం పరిష్వజ్య చ లక్ష్మణమ్ । గమనాయాభిచక్రామ శత్రుఘ్నసహితస్తదా ॥ ౨౨ ॥ ఆపృచ్ఛ్య పితరం శూరో రామం చాక్లిష్టకారిణమ్ । మాతౄశ్చాపి నరశ్రేష్ఠశ్శత్రుఘ్నసహితో యయౌ ॥ ౨౩ ॥ గతే తు భరతే రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః । పితరం దేవసంకాశం పూజయామాసతుస్తదా ॥ ౨౪ ॥ పితురాజ్ఞాం పురస్కృత్య పౌరకార్యాణి సర్వశః । చకార రామో ధర్మాత్మా ప్రియాణి చ హితాని చ ॥ ౨౫ ॥ మాతృభ్యో మాతృకార్యాణి కృత్వా పరమయంత్రితః । గురూణాం గురుకార్యాణి కాలే కాలేన్వవైక్షత ॥ ౨౬ ॥ ఏవం దశరథః ప్రీతో బ్రాహ్మణా నైగమాస్తథా । రామస్య శీలవృత్తేన సర్వే విషయవాసినః ॥ ౨౭ ॥ తేషామతియశా లోకే రామస్సత్యపరాక్రమః । స్వయంభూరివ భూతానాం బభూవ గుణవత్తరః ॥ ౨౮ ॥ రామస్తు సీతయా సార్ధం విజహార బహూనృతూన్ । మనస్వీ తద్గతస్తస్యా నిత్యం హృది సమర్పితః ॥ ౨౯ ॥ ప్రియా తు సీతా రామస్య దారాః పితృకృతా ఇతి । గుణాద్రూపగుణాచ్చాపి ప్రీతిర్భూయోభ్యవర్ధత ॥ ౩౦ ॥ తస్యాశ్చ భర్తా ద్విగుణం హృదయే పరివర్తతే । అంతర్జాతమపి వ్యక్తమాఖ్యాతి హృదయం హృదా ॥ ౩౧ ॥ తస్య భూయో విశేషేణ మైథిలీ జనకాత్మజా । దేవతాభిస్సమా రూపే సీతా శ్రీరివ రూపిణీ ॥ ౩౨ ॥ తయా స రాజర్షిసుతోభిరామయా సమేయివానుత్తమరాజకన్యయా । అతీవ రామశ్శుశుభేతి కామయా విభుశ్శ్రియా విష్ణురివామరేశ్వరః ॥ ౩౩ ॥

ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే ఆదికావ్యే శ్రీమద్వాల్మీకీయే చతుర్వింశత్సహస్రికాయాం సంహితాయాం శ్రీమద్బాలకాండే సప్తసప్తతితమస్సర్గః.

శ్రీమద్బాలకాండపఠనశ్రవణయోః ఫలం.

బ్రహ్మాండపురాణే. సప్తచత్వారింశదుత్తరశతతమేఽధ్యాయే.

యశ్శృణోత్యాదిమం కాండం బాలాఖ్యం రామజన్మకమ్ । పఠత్యచంచలో భక్త్యా భుక్త్వా భోగానిహేప్సితాన్ ॥ అంతే శ్రీసూర్యసాయుజ్యం గచ్ఛత్యత్ర న సంశయః ॥

సాధారణస్తుతిః.

చరితం రఘునాథస్య శతకోటిప్రవిస్తరమ్ । ఏకైకమక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతకనాశకమ్ ॥ రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేధసే । రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాః పతయే నమః ॥

బాలకాండస్స
మాప్తః.

సమాప్తం.

శ్రీ మ ద్రా మా య ణే.

అ యో ధ్యా కాం డః.

శ్రీ సీ తా ల క్ష్మ ణ భ ర త శ త్రు ఘ్న హ ను మ
త్సమేతశ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణేనమః.

గచ్ఛతామాతులకులం భరతేనతదానఘః । శత్రుఘ్నోనిత్యశత్రుఘ్నోనీతః ప్రీతిపురస్కృతః ॥ ౧ ॥ సతత్రన్యవసద్భ్రాత్రాసహసత్కారసత్కృతః । మాతులేనాశ్వపతినాపుత్రస్నేహేనలాలితః ॥ ౨ ॥ తత్రాపినివసంతౌతౌ తర్ప్యమాణౌచ కామతః । భ్రాతరౌస్మరతాంవీరౌ వృద్ధందశరథంనృపమ్ ॥ ౩ ॥ రాజాపితౌ మహాతేజాస్సస్మారప్రోషితౌసుతౌ । ఉభౌభరతశత్రుఘ్నౌమహేంద్రవరుణోపమౌ ॥ ౪ ॥ సర్వఏవతుతస్యేష్టాశ్చత్వారఃపురుషర్షభాః । స్వశరీరాద్వినిర్వృత్తాశ్చత్వారఇవబాహవః ॥ ౫ ॥ తేషామపిమహాతేజా రామోరతికరఃపితుః । స్వయంభూరివభూతానాంబభూవగుణవత్తరః ॥ ౬ ॥ సహిదేవైరుదీర్ణస్య రావణస్యవధార్థిభిః । అర్థితోమానుషేలోకేజజ్ఞేవిష్ణుస్సనాతనః ॥ ౭ ॥ కౌసల్యాశుశుభేతేనపుత్రేణామితతేజసా । యథావరేణదేవానామదితిర్వజ్రపాణినా ॥ ౮ ॥ సహిరూపోపపన్నశ్చవీర్యవాననసూయకః । భూమావనుపమస్సూనుర్గుణైర్దశరథోపమః ॥ ౯ ॥ సతునిత్యంప్రశాంతాత్మామృదుపూర్వంచభాషతే । ఉచ్యమానోపిపరుషంనోత్తరంప్రతిపద్యతే ॥ ౧౦ ॥ కథంచిదుపకారేణకృతేనైకేనతుష్యతి । నస్మరత్యపకారాణాంశతమప్యాత్మవత్తయా ॥ ౧౧ ॥ శీలవృద్ధైర్జ్ఞానవృద్ధైర్వయోవృద్ధైశ్చసజ్జనైః । కథయన్నాస్తవైనిత్యమస్త్రయోగ్యాంతరేష్వపి ॥ ౧౨ ॥ బుద్ధిమాన్మధురాభాషీ పూర్వభాషీప్రియంవదః । వీర్యవాన్నచవీర్యేణమహతాస్వేనవిస్మితః ॥ ౧౩ ॥ నచానృతకథోవిద్వాన్వృద్ధానాంప్రతిపూజకః । అనురక్తఃప్రజాభిశ్చప్రజాశ్చాప్యనురంజతే ॥ ౧౪ ॥ సానుక్రోశోజితక్రోధోబ్రాహ్మణప్రతిపూజకః । దీనానుకంపీధర్మజ్ఞోనిత్యంప్రగ్రహవాంఛుచిః ॥ ౧౫ ॥ కులోచితమతిఃక్షాత్రంధర్మంస్వంబహుమన్యతే । మన్యతేపరయాకీర్త్యామహత్స్వర్గఫలంతతః ॥ ౧౬ ॥ నాశ్రేయసిరతోయశ్చనవిరుద్ధకథారుచిః । ఉత్తరోత్తరయుక్తౌచవక్తావాచస్పతిర్యథా ॥ ౧౭ ॥ అరోగస్తరుణోవాగ్మీవపుష్మాన్దేశకాలవిత్ । లోకేపురుషసారజ్ఞస్సాధురేకోవినిర్మితః ॥ ౧౮ ॥ సతుశ్రేష్ఠైర్గుణైర్యుక్తఃప్రజానాంపార్థివాత్మజః । బహిశ్చరఇవప్రాణోబభూవగుణవత్తరః ॥ ౧౯ ॥ సమ్యగ్విద్యావ్రతస్నాతోయథావత్సాంగవేదవిత్ । ఇష్వస్త్రేచపితుశ్శ్రేష్ఠోబభూవభరతాగ్రజః ॥ ౨౦ ॥ కల్యాణాభిజనస్సాధురదీనస్సత్యవాగృజుః । వృద్ధైరభివినీతశ్చద్విజైర్ధర్మార్థదర్శిభిః ॥ ౨౧ ॥ ధర్మకామార్థతత్వజ్ఞస్స్మృతిమాన్ప్రతిభానవాన్ । లౌకికేసమయాచారేకృతకల్పోవిశారదః ॥ ౨౨ ॥ అప్రధృష్యశ్చసంగ్రా

మేత్రజ్ఞైరపి సురాసురైః । నిభృతస్సంవృతాకారో గుప్తమంత్రస్సహాయవాన్ ॥౨౩॥ అమోఘక్రోధహర్షశ్చ త్యాగసంయమకాలవిత్ । దృఢభక్తిస్స్థిరప్రజ్ఞో నాసద్గ్రాహీ నదుర్వచాః ॥౨౪॥ నిస్తంద్రిరప్రమత్తశ్చ స్వదోషపరదోషవిత్ । శాస్త్రజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞశ్చ పురుషాంతరకోవిదః ॥౨౫॥ యః ప్రగ్రహానుగ్రహయోర్యథాన్యాయం విచక్షణః । సత్సంగ్రహప్రగ్రహణే స్థానవిన్నిగ్రహస్య చ ॥౨౬॥ ఆయకర్మణ్యుపాయజ్ఞస్సందృష్టవ్యయకర్మవిత్ । శ్రైష్ఠ్యం శాస్త్రసమూహేషు ప్రాప్తో వ్యామిశ్రకేషు చ ॥౨౭॥ అర్థధర్మౌ చ సంగృహ్య సుఖతంత్రో న చాలసః । వైహారికాణాం శిల్పానాం విజ్ఞాతార్థవిభాగవిత్ ॥౨౮॥ ఆరోహే వినయే చైవ యుక్తో వారణవాజినామ్ । ధనుర్వేదవిదాం శ్రేష్ఠో లోకేఽతిరథసమ్మతః ॥౨౯॥ అభియాతా ప్రహర్తా చ సేనానయవిశారదః । అనసూయో జితక్రోధో నదృప్తో నచమత్సరీ ॥౩౦॥ నచావమంతా భూతానాం నచకాలవశానుగః । ఏవం శ్రేష్ఠగుణైర్యుక్తః ప్రజానాం పార్థివాత్మజః ॥౩౧॥ సమ్మతస్త్రిషులోకేషు వసుధాయాః క్షమాగుణైః । బుద్ధ్యా బృహస్పతేస్తుల్యో వీర్యేణాపి శచీపతేః ॥౩౨॥ తథా సర్వప్రజాకాంతైః ప్రీతిసంజననైః పితుః । గుణైర్విరురుచే రామో దీప్తస్సూర్య ఇవాంశుభిః ॥౩౩॥ తమేవం వృత్తసంపన్నమప్రధృష్యపరాక్రమమ్ । లోకపాలోపమం నాథమకామయత మేదినీ ॥౩౪॥ ఏతైస్తు బహుభిర్యుక్తం గుణైరనుపమైస్సుతమ్ । దృష్ట్వా దశరథో రాజా చక్రే చింతాం పరంతపః ॥౩౫॥ అథ రాజ్ఞో బభూవైవం వృద్ధస్య చిరజీవినః । ప్రీతిరేషా కథం రామో రాజా స్యాన్మయి జీవతి ॥౩౬॥ ఏషా హ్యస్య పరా ప్రీతిర్హృది సంపరివర్తతే । కదా నామ సుతం ద్రక్ష్యామ్యభిషిక్తమహం ప్రియమ్ ॥౩౭॥ వృద్ధికామో హి లోకస్య సర్వభూతానుకంపనః । మత్తః ప్రియతరో లోకే పర్జన్య ఇవ వృష్టిమాన్ ॥౩౮॥ యమశక్రసమో వీర్యే బృహస్పతిసమో మతౌ । మహీధరసమో ధృత్యాం మత్తశ్చ గుణవత్తరః ॥౩౯॥ మహీమహమిమాం కృత్స్నామధితిష్ఠంతమాత్మజమ్ । అనేన వయసా దృష్ట్వా యథా స్వర్గమవాప్నుయామ్ ॥౪౦॥ ఇత్యేతైర్వివిధైస్తైస్తైరన్యపార్థివదుర్లభైః । శిష్టైరపరిమేయైశ్చ లోకే లోకోత్తరైర్గుణైః ॥౪౧॥ తం సమీక్ష్య మహారాజో యుక్తం సముదితైశ్శుభైః । నిశ్చిత్య సచివైస్సార్ధం యువరాజమమన్యత ॥౪౨॥ దివ్యంతరిక్షే భూమౌ చ ఘోరముత్పాతజం భయమ్ । సంచచక్షే చ మేధావీ శరీరే చాత్మనో జరామ్ ॥౪౩॥ పూర్ణచంద్రాననస్యాథ శోకాపనుదమాత్మనః । లోకే రామస్య బుబుధే సంప్రియత్వం మహాత్మనః ॥౪౪॥ ఆత్మనశ్చ ప్రజానాంచ శ్రేయసే చ ప్రియేణ చ । ప్రాప్తకాలేన ధర్మాత్మా భక్త్యా త్వరితవాన్నృపః ॥౪౫॥ నానానగరవాస్తవ్యాన్పృథగ్జానపదానపి । సమానినాయ మేదిన్యాః ప్రధానాన్పృథివీపతీన్ ॥౪౬॥ నతు కేకయరాజానం జనకం వా నరాధిపః । త్వరయా చానయామాస పశ్చాత్తౌ శ్రోష్యతః ప్రియమ్ ॥౪౭॥ తాన్వేశ్మనానాభరణైర్యథార్హం ప్రతిపూజితాన్ । దదర్శాలంకృతో రాజా ప్రజాపతిరివ ప్రజాః ॥౪౮॥ అథోపవిష్టే నృపతౌ తస్మిన్పరబలార్దనే । తతః ప్రవివిశుశ్శేషా రాజానో లోకసమ్మతాః ॥౪౯॥ అథ రాజవితీర్ణేషు వివిధేష్వాసనేషు చ । రాజానమేవాభిముఖా నిషేదుర్నియతా నృపాః ॥౫౦॥ స లబ్ధమానైర్వినయాన్వితైర్నృపైః పురాలయైర్జానపదైశ్చ మానవైః । ఉపోపవిష్టైర్నృపతిర్వృతో బభౌ సహస్రచక్షుర్భగవానివామరైః ॥౫౧॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ప్రథమస్సర్గః.

తతః పరిషదం సర్వామామంత్ర్య వసుధాధిపః । హితముద్ధర్షణం చైవ ముపాచ
ప్రథితం వచః ॥ ౧ ॥ దుందుభిస్వనకల్పేన గంభీరేణానునాదినా । స్వరేణ మహతా రా
జా జీమూత ఇవ నాదయన్ ॥ ౨ ॥ రాజలక్షణయుక్తేన కాంతేనానుపమేన చ । ఉవా
చ రసయుక్తేన స్వరేణ నృపతిర్నృపాన్ ॥ ౩ ॥ విదితం భవతామేతద్యథా మే రాజ్యము
త్తమమ్ । పూర్వకైర్మమ రాజేంద్రైస్సుతవత్పరిపాలితమ్ ॥ ౪ ॥ సోఽహమిక్ష్వాకుభిస్స
ర్వైర్నరేంద్రైః పరిపాలితమ్ । శ్రేయసా యోక్తుకామోఽస్మి సుఖార్హమఖిలం జగత్ ॥
౫ ॥ మయాప్యాచరితం పూర్వైః పంథానమనుగచ్ఛతా । ప్రజా నిత్యమతంద్రేణ యథా
శక్త్యభిరక్షితాః ॥ ౬ ॥ ఇదం శరీరం కృత్స్నస్య లోకస్య చరతా హితమ్ । పాండురస్యాత
పత్రస్య చ్ఛాయాయాం జరితం మయా ॥ ౭ ॥ ప్రాప్య వర్షసహస్రాణి బహూన్యాయూం
షి జీవతః । జీర్ణస్యాస్య శరీరస్య విశ్రాంతిమభిరోచయే ॥ ౮ ॥ రాజప్రభావజుష్టాం హి
దుర్వహామజితేంద్రియైః । పరిశ్రాంతోఽస్మి లోకస్య గుర్వీం ధర్మధురం వహన్ ॥ ౯ ॥
సోఽహం విశ్రమమిచ్ఛామి పుత్రం కృత్వా ప్రజాహితే । సన్నికృష్టానిమాన్సర్వాననుమా
న్య ద్విజర్షభాన్ ॥ ౧౦ ॥ అనుజాతో హి మాం సర్వైర్గుణైర్జ్యేష్ఠో మమాత్మజః । పు
రందరసమో వీర్యే రామః పరపురంజయః ॥ ౧౧ ॥ తం చంద్రమివ పుష్యేణ యుక్తం ధర్మ
భృతాం వరమ్ । యౌవరాజ్యే నియోక్తాస్మి ప్రీతః పురుషపుంగవమ్ ॥ ౧౨ ॥ అనురూ
పస్స వో నాథో లక్ష్మీవాఁల్లక్ష్మణాగ్రజః । త్రైలోక్యమపి నాథేన యేన స్యాన్నాథవత్త
రమ్ ॥ ౧౩ ॥ అనేన శ్రేయసా సద్యస్సంయోజ్యైవం మహీమిమామ్ । గతక్లేశో భవిష్యా
మి సుతే తస్మిన్నివేశ్య వై ॥ ౧౪ ॥ యదీదం మేఽనురూపార్థం మయా సాధు సుమంత్రితమ్ ।
భవంతో మేఽనుమన్యంతాం కథం వా కరవాణ్యహమ్ ॥ ౧౫ ॥ యద్యప్యేషా మమ ప్రీతిర్హి
తమన్యద్విచింత్యతామ్ । అన్యా మధ్యస్థచింతా తు విమర్దాభ్యధికోదయా ॥ ౧౬ ॥
ఇతి బ్రువంతం ముదితాః ప్రత్యనందన్నృపా నృపమ్ । వృష్టిమంతం మహామేఘం నర్దం
త ఇవ బర్హిణః ॥ ౧౭ ॥ స్నిగ్ధోఽనునాదీ సంజజ్ఞే తత్ర హర్షసమీరితః । జనౌఘోద్ఘుష్ట
సన్నాదో విమానం కంపయన్నివ ॥ ౧౮ ॥ తస్య ధర్మార్థవిదుషో భావమాజ్ఞాయ సర్వశః ।
బ్రాహ్మణా బలముఖ్యాశ్చ పౌరజానపదైస్సహ ॥ ౧౯ ॥ సమేత్య మంత్రయిత్వా తు స
మతాగతబుద్ధయః । ఊచుశ్చ మనసా జ్ఞాత్వా వృద్ధం దశరథం నృపమ్ ॥ ౨౦ ॥ అనేకవ
ర్షసాహస్రో వృద్ధస్త్వమసి పార్థివ । స రామం యువరాజానమభిషించస్వ ధార్మికమ్ ॥
౨౧ ॥ ఇచ్ఛామో హి మహాబాహుం రఘువీరం మహాబలమ్ । గజేన మహతాయాంతం
రామం ఛత్రావృతాననమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా రాజా తేషాం మనఃప్రియ
మ్ । అజానన్నివ జిజ్ఞాసురిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౩ ॥ శ్రుత్వైవ వచనం యన్మే రాఘ
వం పతిమిచ్ఛథ । రాజానస్సంశయోఽయం మే కిమిదం బ్రూత తత్త్వతః ॥ ౨౪ ॥ కథం ను మ
యి ధర్మేణ పృథివీమనుశాసతి । భవంతో ద్రష్టుమిచ్ఛంతి యువరాజం మమాత్మజమ్ ॥ ౨౫ ॥
తే తమూచుర్మహాత్మానం పౌరజానపదైస్సహ । బహవో నృప కల్యాణగుణాః పుత్రస్య
సంతి తే ॥ ౨౬ ॥ గుణాన్గుణవతో దేవ దేవకల్పస్య ధీమతః । ప్రియానానందదాన్కృ
త్స్నాన్ ప్రవక్ష్యామోఽద్య తాఞ్ఛృణు ॥ ౨౭ ॥ దివ్యైర్గుణైశ్శక్రసమో రామస్స
త్యపరాక్రమః । ఇక్ష్వాకుభ్యోఽపి సర్వేభ్యో హ్యతిరిక్తో విశాంపతే ॥ ౨౮ ॥ రామస్స
త్పురుషో లోకే సత్యధర్మపరాయణః । సాక్షాద్రామాద్వినిర్వృత్తో ధర్మశ్చాపి శ్రియా
సహ ॥ ౨౯ ॥ ప్రజాసుఖత్వే చంద్రస్య వసుధాయాః క్షమాగుణైః । బుద్ధ్యా బృహస్ప
తేస్తుల్యో వీర్యే సాక్షాచ్ఛచీపతేః ॥ ౩౦ ॥ ధర్మజ్ఞస్సత్యసంధశ్చ శీలవాననసూయకః
క్షాంతస్సాంత్వయితా శ్లక్ష్ణః కృతజ్ఞో విజితేంద్రియః ॥ ౩౧ ॥ మృదుశ్చ స్థిరచిత్తశ్చ సదా

భవ్యోనసూయకః। ప్రియవాదీచభూతానాం సత్యవాదీచరాఘవః ॥ ౩౨ ॥ బహు
శ్రుతానాంవృద్ధానాం బ్రాహ్మణానాముపాసితా। తేనాస్యేహాతులాకీర్తి ర్యశస్తేజ
శ్చవర్ధతే॥౩౩॥ దేవాసురమనుష్యాణాం సర్వాస్త్రేషువిశారదః। సమ్యగ్విద్యావ్ర
తస్నాతో యథావత్సాంగవేదవిత్ ॥ ౩౪ ॥ గాంధర్వేచభువిశ్రేష్ఠోబభూవభరతాగ్ర
జః। కల్యాణాభిజనస్సాధురదీనాత్మామహామతిః ॥౩౫॥ ద్విజైరభివినీతశ్చశ్రేష్ఠైర్ధ
ర్మార్థనైపుణైః। యదావ్రజతిసంగ్రామంగ్రామార్థేనగరస్యవా ॥ ౩౬ ॥గత్వా
సౌమిత్రిసహితోనావిజిత్యనివర్తతే। సంగ్రామాత్పునరాగమ్యకుంజరేణరథేనవా॥
౩౭ ॥ పౌరాన్స్వజనవన్నిత్యంకుశలంపరిపృచ్ఛతి। పుత్రేష్వగ్నిషుదారేషుప్రేష్య
శిష్యగణేషుచ ॥ ౩౮ ॥ నిఖిలేనానుపూర్వ్యాచ్చపితాపుత్రానివౌరసాన్।శుశ్రూ
షంతేచవశ్శిష్యాఃకచ్చిత్కర్మసుదంశితాః॥ ౩౯ ॥ ఇతినఃపురుషవ్యాఘ్రస్సదారామో
ఽభిభాషతే। వ్యసనేషుమనుష్యాణాంభృశంభవతిదుఃఖితః ॥ ౪౦ ॥ఉత్సవేషుచసర్వే
ష్వపితేవపరితుష్యతి। సత్యవాదీమహేష్వాసోవృద్ధసేవీజితేంద్రియః ॥ ౪౧ ॥ స్మిత
పూర్వాభిభాషీచధర్మంసర్వాత్మనాశ్రితః। సమ్యగ్యోక్తాశ్రేయసాంచనవిగృహ్యక
థారుచిః ॥ ౪౨ ॥ ఉత్తరోత్తరయుక్తౌచవక్తావాచస్పతిర్యథా। సుభ్రూరాయత
తామ్రాక్షస్సాక్షాద్విష్ణురివస్వయమ్॥ ౪౩ ॥ రామోలోకాభిరామోయంశౌర్యవీర్య
పరాక్రమైః। ప్రజాపాలనతత్వజ్ఞోనరాగోపహతేంద్రియః ॥ ౪౪ ॥ శక్తస్త్రైలోక్య
మప్యేకోభోక్తుంకిన్నుమహీమిమామ్। నాస్యక్రోధఃప్రసాదశ్చనిరర్థోఽస్తికదాచన॥
౪౫॥ హంత్యేవనియమాద్వధ్యానవధ్యేషుఖలుకుప్యతి। యునక్త్యర్థైఃప్రహృష్టశ్చ
తమసౌయత్రతుష్యతి ॥ ౪౬ ॥ దాంతైస్సర్వప్రజాకాంతైఃప్రీతిసంజననైర్నృణాం।
గుణైర్విరురుచేరామోదీప్తస్సూర్యఇవాంశుభిః ॥ ౪౭ ॥ తమేవంగుణసంపన్నంరామం
సత్యపరాక్రమమ్। లోకపాలోపమంనాథమకామయతమేదినీ ॥ ౪౮ ॥ వత్సశ్రేయ
సిజాతస్తేదిష్ట్యాసౌతవరాఘవ। దిష్ట్యాపుత్రగుణైర్యుక్తోమారీచఇవకాశ్యపః॥౪౯॥ బ
లమారోగ్యమాయుశ్చరామస్యవిదితాత్మనః। దేవాసురమనుష్యేషుసగంధర్వోరగేషు
చ ॥ ౫౦ ॥ ఆశంసతేజనస్సర్వోరాష్ట్రేపురవరేతథా। అభ్యంతరశ్చబాహ్యశ్చపౌర
జానపదోజనః ॥ ౫౧ ॥ స్త్రియోవృద్ధాస్తరుణ్యశ్చసాయంప్రాతస్సమాహితాః। స
ర్వాన్దేవాన్నమస్యంతిరామస్యార్థేయశస్వినః ॥ ౫౨ ॥ తేషామయాచితందేవత్వ
త్ప్రసాదాత్సమృధ్యతామ్। రామమిందీవరశ్యామంసర్వశత్రునిబర్హణమ్ ॥ ౫౩ ॥ప
శ్యామోయౌవరాజ్యస్థంతవరాజోత్తమాత్మజమ్ ॥ తందేవదేవోపమమాత్మజంతేసర్వ
స్యలోకస్యహితేనివిష్టమ్। హితాయనఃక్షిప్రముదారజుష్టంముదాభిషేక్తుంవరదత్వ
మర్హసి ॥ ౫౪ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-ద్వితీయస్సర్గః.
తేషామంజలిపద్మానిప్రగృహీతానిసర్వశః।ప్రతిగృహ్యాబ్రవీద్రాజాతేభ్యఃప్రి
యహితంవచః ॥ ౧॥ అహోఽస్మిపరమప్రీతఃప్రభావశ్చాతులోమమ। యన్మేజ్యేష్ఠం
ప్రియంపుత్రంయౌవరాజ్యస్థమిచ్ఛథ॥ ౨ ॥ ఇతిప్రత్యర్చ్యతాన్రాజా బ్రాహ్మ
ణానిదమబ్రవీత్। వసిష్ఠంవామదేవంచ తేషామేవోపశృణ్వతామ్ ॥ ౩ ॥ చైత్ర
శ్శ్రీమానయంమాసః పుణ్యః పుష్పితకాననః। యౌవరాజ్యాయరామస్యసర్వమేవో
పకల్ప్యతామ్ ॥ ౪ ॥ రాజ్ఞస్తూపరతేవాక్యే జనఘోషో మహానభూత్। శనైస్తస్మిన్
ప్రశాంతేచ జనఘోషేజనాధిపః॥ ౫ ॥ వసిష్ఠంమునిశార్దూలం రాజావచనమబ్ర
వీత్। అభిషేకాయరామస్యయత్కర్మసపరిచ్ఛదమ్ ॥ ౬ ॥ తదద్యభగవన్సర్వమా

జ్ఞాపయితుమర్హసి । తచ్ఛ్రుత్వా భూమిపాలస్య వసిష్ఠో ద్విజసత్తమః ॥ ౭ ॥ ఆదిదేశా
గ్రతో రాజ్ఞస్స్థితాన్ యుక్తాన్ కృతాంజలీన్ । సువర్ణాదీని రత్నాని బలీన్ సర్వౌషధీ
రపి ॥ ౮ ॥ శుక్లమాల్యాని లాజాంశ్చ పృథక్చ మధుసర్పిషీ । అహతాని చ వాసాంసి రథం
సర్వాయుధాన్యపి ॥ ౯ ॥ చతురంగబలం చైవ గజం చ శుభలక్షణమ్ । చామరవ్యజ
నే శ్వేతే ధ్వజం ఛత్రం చ పాండరమ్ ॥ ౧౦ ॥ శతం చ శాతకుంభానాం కుంభానామగ్ని
వర్చసామ్ । హిరణ్యశృంగమృషభం సమగ్రం వ్యాఘ్రచర్మ చ ॥ ౧౧ ॥ ఉపస్థాపయ
త ప్రాత రగ్న్యగారం మహీపతేః । యచ్చాన్యత్కించిదేష్టవ్యం తత్సర్వముపకల్ప్య
తామ్ ॥ ౧౨ ॥ అంతఃపురస్య ద్వారాణి సర్వస్య నగరస్య చ । చందనస్రగ్భిరర్చ్యం
తాం ధూపైశ్చ ఘ్రాణహారిభిః ॥ ౧౩ ॥ ప్రశస్తమన్నం గుణవద్దధిక్షీరోపసేచనమ్ । ద్వి
జానాం శతసాహస్రే యత్ప్రకామమలం భవేత్ ॥ ౧౪ ॥ సత్కృత్య ద్విజముఖ్యానాం
శ్వః ప్రభాతే ప్రదీయతామ్ । ఘృతం దధి చ లాజాశ్చ దక్షిణాశ్చాపి పుష్కలాః ॥ ౧౫ ॥
సూర్యేభ్యుదితమాత్రే శ్వో భవితా స్వస్తివాచనమ్ । బ్రాహ్మణాశ్చ నిమంత్ర్యంతాం క
ల్ప్యంతామాసనాని చ ॥ ౧౬ ॥ ఆబధ్యంతాం పతాకాశ్చ రాజమార్గశ్చ సిచ్యతామ్ । సర్వే
చ తాళావచరా గణికాశ్చ స్వలంకృతాః ॥ ౧౭ ॥ కక్ష్యాం ద్వితీయామాసాద్య తిష్ఠంతు నృప
వేశ్మనః । దేవాయతనచైత్యేషు సాన్నభక్ష్యాస్సదక్షిణాః ॥ ౧౮ ॥ ఉపస్థాపయితవ్యాస్స్యు
ర్మాల్యయోగ్యాః పృథక్పృథక్ । దీర్ఘాసిబద్ధా యోధాశ్చ సన్నద్ధా మృష్టవాససః ॥ ౧౯ ॥
మహారాజాంగణం సర్వే ప్రవిశంతు మహోదయమ్ । ఏవం వ్యాదిశ్య విప్రౌ తౌ క్రియా
స్తత్ర సునిష్ఠితౌ ॥ ౨౦ ॥ చక్రతుశ్చైవ యచ్ఛేషం పార్థివాయ నివేద్య చ । కృతమిత్యేవ
చాబ్రూతామభిగమ్య జగత్పతిమ్ ॥ ౨౧ ॥ యథోక్తవచనం ప్రీతౌ హర్షయుక్తౌ ద్విజర్ష
భౌ । తతస్సుమంత్రం ద్యుతిమాన్ రాజా వచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౨ ॥ రామః కృతాత్మా భవ
తా శీఘ్రమానీయతామితి । స తథేతి ప్రతిజ్ఞాయ సుమంత్రో రాజశాసనాత్ ॥ ౨౩ ॥ రా
మం తత్రానయాంచక్రే రథేన రథినాం వరమ్ । అథ తత్ర సహాసీనాస్తదా దశరథం నృ
పమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రాచ్యోదీచ్యాః ప్రతీచ్యాశ్చ దాక్షిణాత్యాశ్చ భూమిపాః । మ్లేచ్ఛాచార్యా
శ్చ యే చాన్యే వనశైలాంతవాసినః ॥ ౨౫ ॥ ఉపాసాంచక్రిరే సర్వే తం దేవా ఇవ వాస
వమ్ । తేషాం మధ్యే స రాజర్షిర్మరుతామివ వాసవః ॥ ౨౬ ॥ ప్రాసాదస్థో రథ
గతం దదర్శాయాంతమాత్మజమ్ । గంధర్వరాజప్రతిమం లోకే విఖ్యాతపౌరుషమ్ ॥
౨౭ ॥ దీర్ఘబాహుం మహాసత్త్వం మత్తమాతంగగామినమ్ । చంద్రకాంతాననం
రామమతీవ ప్రియదర్శనమ్ ॥ ౨౮ ॥ రూపౌదార్యగుణైః పుంసాం దృష్టిచిత్తాపహారి
ణమ్ । ఘర్మాభితప్తాః పర్జన్యం హ్లాదయంతమివ ప్రజాః ॥ ౨౯ ॥ న తతర్ప సమాయాం
తం పశ్యమానో నరాధిపః । అవతార్య సుమంత్రస్తం రాఘవం స్యందనోత్తమాత్ ॥ ౩౦ ॥
పితుస్సమీపం గచ్ఛంతం ప్రాంజలిః పృష్ఠతో న్వగాత్ । స తం కైలాసశృంగాభం ప్రా
సాదం నరపుంగవః ॥ ౩౧ ॥ ఆరురోహ నృపం ద్రష్టుం సహసూతేన రాఘవః । స ప్రాం
జలిరభిప్రేత్య ప్రణతః పితురంతికే ॥ ౩౨ ॥ నామ స్వం శ్రావయన్ రామో వవందే
చరణౌ పితుః । తం దృష్ట్వా ప్రణతం పార్శ్వే కృతాంజలిపుటం నృపః ॥ ౩౩ ॥ గృహ్యాం
జలౌ సమాకృష్య సస్వజే ప్రియమాత్మజమ్ । తస్మై చాభ్యుదితం దివ్యం మణికాంచనభూ
షితమ్ ॥ ౩౪ ॥ దిదేశ రాజా రుచిరం రామాయ పరమాసనమ్ । తదాసనవరం ప్రాప్య వ్య
దీపయత రాఘవః ॥ ౩౫ ॥ స్వయైవ ప్రభయా మేరుముదయే విమలో రవిః । తేన విభ్రా
జతా తత్ర సా సభాభివ్యరోచత ॥ ౩౬ ॥ విమలగ్రహనక్షత్రా శారదీ ద్యౌరివేందునా ।
తం పశ్యమానో నృపతిస్తుతోష ప్రియమాత్మజమ్ ॥ ౩౭ ॥ అలంకృతమివాత్మానమాద

ర్ణతలసంస్థితమ్ । సతంసస్మితమాభాష్య పుత్రంపుత్రవతాంవరః ॥ ౩౮ ॥ ఉవాచే
దంవచోరాజా దేవేంద్రమివ కాశ్యపః । జ్యేష్ఠాయామసిమేపత్న్యాం సదృశ్యాంసదృ
శస్సుతః ॥ ౩౯ ॥ ఉత్పన్నస్త్వంగుణశ్రేష్ఠోమమ రామాత్మజః ప్రియః । త్వయాయతః
ప్రజాశ్చేమాస్స్వగుణైరనురంజితాః ॥ ౪౦ ॥ తస్మాత్త్వంపుష్యయోగేనయౌవరాజ్య
మవాప్నుహి । కామతస్త్వంప్రకృత్యైవవినీతోగుణవానసి ॥ ౪౧ ॥ గుణవత్యపితుస్నే
హాత్పుత్ర వక్ష్యామి తేహితమ్ । భూయోవినయమాస్థాయభవనిత్యంజితేంద్రియః ॥ ౪౨
కామక్రోధసముత్థానిత్యజేథావ్యసనానిచ । పరోక్షయావర్తమానోవృత్త్యాప్రత్య
క్షయాతథా ॥ ౪౩ ॥ అమాత్యప్రభృతీస్సర్వాః ప్రకృతీశ్చానురంజయ । కోష్ఠాగారా
యుధాగారైః కృత్వాసన్నిచయాన్బహూన్ ॥ ౪౪ ॥ తుష్టానురక్తప్రకృతిర్యః పాలయ
తి మేదినీమ్ । తస్యనందంతిమిత్రాణిలబ్ధ్వామృతమివామరాః ॥ ౪౫ ॥ తస్మాత్త్వమపి చా
త్మానంనియమ్యైవం సమాచర । తచ్ఛ్రుత్వాసుహృదస్తస్యరామస్యప్రియకారిణః ॥
౪౬ ॥ త్వరితాశ్శీఘ్రమభ్యేత్య కౌసల్యాయైన్యవేదయన్ । సాహిరణ్యంచగాశ్చైవ ర
త్నానివివిధానిచ ॥ ౪౭ ॥ వ్యాదిదేశ ప్రియాఖ్యేభ్యః కౌసల్యాప్రమదోత్తమా । అథాభి
వాద్యరాజానం రథమారుహ్యరాఘవః ॥ ౪౮ ॥ యయౌస్వంద్యుతిమద్వేశ్మజనౌఘైః
ప్రతిపూజితః ॥ తేచాపిపౌరాన్నృపతేర్వచస్తచ్ఛ్రుత్వాతదాలాభ మివేష్టమాశు । న
రేంద్రమామంత్ర్యగృహాణిగత్వాదేవాన్సమానర్చురతిప్రహృష్టాః ॥ ౪౯ ॥ ఇతి
శ్రీమదయోధ్యాకాండే - తృతీయస్సర్గః.

గతేష్వథనృపోభూయః పౌరేషుసహమంత్రిభిః । మంత్రయిత్వాతతశ్చక్రేనిశ్చ
యజ్ఞస్సనిశ్చయమ్ ॥ ౧ ॥ శ్వఏవపుష్యోభవితాశ్వోఽభిషేచ్యస్తుమేసుతః । రామోరాజీ
వతామ్రాక్షోయౌవరాజ్యఇతిప్రభుః ॥ ౨ ॥ అథాంతర్గృహమావిశ్యరాజాదశరథ
స్తదా । సూతమామంత్రయామాసరామంపునరిహానయ ॥ ౩ ॥ ప్రతిగృహ్యసతద్వాక్యం
సూతఃపునరుపాయయౌ । రామస్యభవనంశీఘ్రంరామమానయితుంపునః ॥ ౪ ॥ ద్వా
స్థైర్నివేదితంతస్యరామాయాగమనంపునః । శ్రుత్వైవచాపిరామస్తంప్రాప్తంశం
కాన్వితోఽభవత్ ॥ ౫ ॥ ప్రవేశ్యచైనంత్వరితం రామోవచనమబ్రవీత్ । యదాగమన
కృత్యంతే భూయస్తద్బ్రూహ్యశేషతః ॥ ౬ ॥ తమువాచతతస్సూతో రాజాత్వాంద్ర
ష్టుమిచ్ఛతి । శ్రుత్వాప్రమాణమత్రత్వం గమనాయేతరాయవా ॥ ౭ ॥ ఇతిసూతవచ
శ్శ్రుత్వా రామోఽథత్వరయాన్వితః । ప్రయయౌరాజ భవనం పునర్ద్రష్టుంనరేశ్వ
రమ్ ॥ ౮ ॥ తంశ్రుత్వాసమనుప్రాప్తంరామందశరథోనృపః । ప్రవేశయామాస
గృహంవివక్షుఃప్రియముత్తమమ్ ॥ ౯ ॥ ప్రవిశన్నేవచశ్రీమాన్రాఘవోభవనంపి
తుః । దదర్శపితరందూరాత్ప్రణిపత్యకృతాంజలిః ॥ ౧౦ ॥ ప్రణమంతంసముత్థాప్యతం
పరిష్వజ్యభూమిపః । ప్రదిశ్యచాస్మైరుచిర మాసనం పునరబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ రామ
వృద్ధోఽస్మిదీర్ఘాయుర్భుక్తాభోగామయేప్సితాః । అన్నవద్భిఃక్రతుశతైస్తథేష్టంభూరి
దక్షిణైః ॥ ౧౨ ॥ జాతమిష్టమపత్యంమే త్వమద్యానుపమంభువి । దత్తమిష్టమధీతంచమ
యాపురుషసత్తమ ॥ ౧౩ ॥ అనుభూతానిచేష్టానిమయావీరసుఖాన్యపి । దేవర్షిపితృ
విప్రాణామనృణోఽస్మితథాత్మనః ॥ ౧౪ ॥ నకించిన్మమకర్తవ్యంతవాన్యత్రాభిషేచ
నాత్ । అతోయత్త్వామహంబ్రూయాంతన్మేత్వంకర్తుమర్హసి ॥ ౧౫ ॥ అద్యప్ర
కృతయస్సర్వాస్త్వామిచ్ఛంతినరాధిపమ్ । అతస్త్వాంయువరాజానమభిషేక్ష్యామిపు

త్రక॥ ౧౬ ॥ అపిచాద్యాశుభాన్రామస్వప్నాన్పశ్యామిదారుణాన్ । సనిర్ఘాతా
దివోల్కాశ్చపతతీహమహాస్వనాః॥౧౭॥అవష్టబ్ధంచమేరామనక్షత్రందారుణైర్గ్రహైః॥
ఆవేదయంతిదైవజ్ఞాస్సూర్యాంగారకరాహుభిః॥ ౧౮॥ ప్రాయేణహినిమిత్తానామీ
దృశానాంసముద్భవే। రాజాహిమృత్యుమాప్నోతిఘోరాంవాపదమృచ్ఛతి॥ ౧౯ ॥
తద్యావదేవమేచేతో నవిముహ్యతి రాఘవ । తావదేవాభిషించస్వ చలాహి
ప్రాణినాంమతిః ॥ ౨౦ ॥ అద్యచంద్రోఽభ్యుపగతః పుష్యాత్పూర్వం పునర్వసుమ్ ।
శ్వఃపుష్యయోగంనియతం వక్ష్యంతేదైవచింతకాః॥ ౨౧॥ తతఃపుష్యేఽభిషిచ్యస్వ
మనస్త్వరయతీవమామ్ । శ్వస్త్వాహమభిషేక్ష్యామి యౌవరాజ్యేపరంతప॥ ౨౨॥ త
స్మాత్త్వయాద్యప్రభృతినిశేయంనియతాత్మనా।సహవధ్వోపవస్తవ్యా దర్భప్రస్తరశా
యినా॥ ౨౩॥ సుహృదశ్చాప్రమత్తాస్త్వాంరక్షంత్వద్యసమంతతః।భవంతిబహువిఘ్నా
నికార్యాణ్యేవంవిధానిహి॥ ౨౪ ॥ విప్రోషితశ్చభరతో యావదేవపురాదితః । తా
వదేవాభిషేకస్తే ప్రాప్తకాలోమతోమమ ॥ ౨౫ ॥ కామంఖలుసతాంవృత్తే భ్రా
తా తేభరతస్స్థితః । జ్యేష్ఠానువర్తీ ధర్మాత్మా సానుక్రోశోజితేంద్రియః॥౨౬॥కింతు
చిత్తంమనుష్యాణా మనిత్యమితిమేమతిః । సతాంచధర్మనిత్యానాంకృతశోభివరాఘవ॥
౨౭ ॥ ఇత్యుక్తస్సోఽభ్యనుజ్ఞాతశ్శ్వోభావిన్యభిషేచనే । వ్రజేతిరామఃపితర మభివా
ద్యాభ్యయాద్గృహమ్॥ ౨౮ ॥ ప్రవిశ్యచాత్మనోవేశ్మ రాజ్ఞోద్దిష్టేఽభిషేచనే । తత్క్షణే
నచనిర్గత్య మాతురంతఃపురంయయౌ॥ ౨౯ ॥ తత్ర తాంప్రవణామేవ మాతరంక్షౌ
మవాసినీమ్ । వాగ్యతాం దేవతాగారే దదర్శాయాచతీంశ్రియమ్॥ ౩౦॥ ప్రాగేవ
చాగతాతత్ర సుమిత్రా లక్ష్మణస్తదా। సీతాచానయితాశ్రుత్వా ప్రియంరామాభిషే
చనమ్। ౩౧ ॥ తస్మిన్కాలేహికౌసల్యా తస్థావామీలితేక్షణా । సుమిత్రయాన్వాస్య
మానా సీతయాలక్ష్మణేనచ॥ ౩౨ ॥ శ్రుత్వాతుపుష్యేపుత్రస్య యౌవరాజ్యాభిషే
చనమ్ । ప్రాణాయామేనపురుషం ధ్యాయమానాజనార్దనమ్॥ ౩౩ ॥ తథాసనియమా
మేవసోఽభిగమ్యాభివాద్యచ। ఉవాచవచనంరామో హర్షయన్తామనిందితామ్॥౩౪॥
అంబపిత్రానియుక్తోఽస్మిప్రజాపాలనకర్మణి ।భవితాశ్వోఽభిషేకోమే యథామేశాస
నంపితుః ॥ ౩౫ ॥ సీతయాప్యుపవస్తవ్యా రజనీయంమయాసహ । ఏవమృత్విగుపాధ్యా
యైస్సహమాముక్తవాన్పితా ॥ ౩౬ ॥ యానియాన్యత్రయోగ్యాని శ్వోభావిన్యభిషే
చనే । తానిమేమంగళాన్యద్య వైదేహ్యాశ్చైవకారయ॥ ౩౭ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాతు కౌస
ల్యాచిరకాలాభికాంక్షితమ్ । హర్షబాష్పాకులంవాక్యమిదంరామమభాషత॥ ౩౮॥
వత్సరామచిరంజీవ హతాస్తేపరిపంథినః । జ్ఞాతీన్మేత్వంశ్రియాయుక్తస్సుమిత్రాయా
శ్చనందయ॥ ౩౯ ॥ కల్యాణేబతనక్షత్రేమయిజాతోఽసిపుత్రక । యేనత్వయాదశర
థోగుణైరారాధితఃపితా॥ ౪౦॥ అమోఘంబతమేక్షాంతం పురుషేపుష్కరేక్షణే । యే
యమిక్ష్వాకురాజ్యశ్రీఃపుత్రత్వాంసంశ్రయిష్యతి ॥ ౪౧ ॥ ఇత్యేవముక్తోమాత్రేదం
రామోభ్రాతరమబ్రవీత్ । ప్రాంజలిం ప్రహ్వమాసీనమభివీక్ష్యస్మయన్నివ॥ ౪౨ ॥ల
క్ష్మణేమాంమయాసార్ధం ప్రశాధిత్వంవసుంధరామ్ । ద్వితీయంమేఽంతరాత్మానం
త్వామియంశ్రీరుపస్థితా ॥ ౪౩ ॥ సౌమిత్రేభుంక్ష్వభోగాంస్త్వమిష్టాన్రాజ్యఫలా
నిచ । జీవితంచహిరాజ్యంచ త్వదర్థమభికామయే ॥ ౪౪॥ ఇత్యుక్త్వాలక్ష్మణంరామో
మాతరావభివాద్యచ । అభ్యనుజ్ఞాప్యసీతాంచ జగామస్వంనివేశనమ్॥ ౪౫॥ ఇతిశ్రీమ
దయోధ్యాకాండే - చతుర్థస్సర్గః.

సందిశ్యరామంనృపతిశ్శ్వోభావిన్యభిషేచనే। పురోహితంసమాహూయవస

ష్ఠమిదమబ్రవీత్ ॥౧॥ గచ్ఛోపవాసం కాకుత్స్థం కారయాద్య తపోధన । శ్రీయశో రాజ్య
లాభాయ వధ్వా సహ యతవ్రతమ్ ॥ ౨ ॥ తథేతి చ స రాజాన ముక్త్వా వేద విదాం వరః ॥
స్వయం వసిష్ఠో భగవాన్ యయౌ రామ నివేశనమ్ ॥ ౩ ॥ ఉపవాస యితుం రామం మం
త్రవన్మంత్ర కోవిదః । బ్రాహ్మం రథవరం యుక్తమాస్థాయ సుదృఢ వ్రతః ॥ ౪ ॥ స రామ
భవనం ప్రాప్య పాండరాభ్ర ఘన ప్రభమ్ । తిస్రః కక్ష్యా రథేనైవ వివేశ మునిసత్తమః ॥
౫ ॥ తమాగత మృషిం రామస్త్వరన్నివ ససంభ్రమః । మానయిష్యన్ స మానార్హం
నిశ్చక్రామ నివేశనాత్ ॥ ౬ ॥ అభ్యేత్య త్వరమాణశ్చ రథాభ్యాశం మనీషిణః । తతో
వతారయామాస పరిగృహ్య రథాత్స్వయమ్ ॥ ౭ ॥ స చైనం ప్రశ్రితం దృష్ట్వా సంభాష్యా
భిప్రసాద్య చ । ప్రియార్హం హర్షయన్ రామమిత్యువాచ పురోహితః ॥ ౮ ॥ ప్రస
న్నస్తే పితా రామ యౌవరాజ్యమవాప్స్యసి । ఉపవాసం భవానద్య కరోతు సహ సీతయా ॥
౯ ॥ ప్రాతస్త్వామభిషేక్తా హి యౌవరాజ్యే నరాధిపః । పితా దశరథః ప్రీత్యా యయాతిం
నహుషో యథా ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యుక్త్వా స తదా రామ ముపవాసం యతవ్రతమ్ । మంత్రవత్కా
రయామాస వైదేహ్యా సహితం మునిః ॥ ౧౧ ॥ తతో యథావద్రామేణ స రాజ్ఞో గురుర
ర్చితః । అభ్యనుజ్ఞాప్య కాకుత్స్థం యయౌ రామనివేశనాత్ ॥ ౧౨ ॥ సుహృద్భిస్తత్ర రా
మోఽపి సహాసీనః ప్రియంవదైః । స భాజితో వివేశాథ తాననుజ్ఞాప్య సర్వశః ॥ ౧౩ ॥ హృష్టనా
రీనరయుతం రామ వేశ్మ తదా బభౌ । యథా మత్తద్విజగణం ప్రఫుల్లనలినం సరః ॥ ౧౪ ॥ స
రాజ భవన ప్రఖ్యాత్తస్మాద్రామ నివేశనాత్ । నిస్సృత్య దదృశే మార్గం వసిష్ఠో జనసం
వృతమ్ ॥ ౧౫ ॥ బృందం బృందమయోధ్యాయాం రాజమార్గాస్సమంతతః । బభూవు
ర్జనసంబాధాః కుతూహలజనైర్వృతాః ॥ ౧౬ ॥ జనబృందోర్మి సంఘర్ష హర్ష
స్వనవతస్తదా । బభూవ రాజ మార్గస్య సాగరస్యేవ నిస్వనః ॥ ౧౭ ॥ సిక్తసంమృష్టర
థ్యా హి తదహర్వనమాలినీ । ఆసీదయోధ్యా నగరీ సముచ్ఛ్రితగృహధ్వజా ॥ ౧౮ ॥ త
దా హ్యయోధ్యానిలయస్సస్త్రీబాలాబలో జనః । రామాభిషేకమాకాంక్షన్నాకాంక్ష
దుదయం రవేః ॥ ౧౯ ॥ ప్రజాలంకారభూతం చ జనస్యానందవర్ధనమ్ । ఉత్సుకోఽభూజ్జ
నో ద్రష్టుం తమయోధ్యామహోత్సవమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఏవం తం జనసంబాధం రాజమా
ర్గం పురోహితః । వ్యూహన్నివ జనౌఘం తం శనై రాజకులం యయౌ ॥ ౨౧ ॥ సితా
భ్రశిఖర ప్రఖ్యం ప్రాసాదమధిరుహ్య సః । సమియాయ నరేంద్రేణ శక్రేణేవ బృహ
స్పతిః ॥ ౨౨ ॥ తమాగతమభిప్రేక్ష్య హిత్వా రాజాసనం నృపః । పప్రచ్ఛ స చ తస్మై
తత్కృతమిత్యభ్యవేదయత్ ॥ ౨౩ ॥ తేన చైవ తదా తుల్యం సహాసీనాస్సభాసదః । ఆస
నేభ్యస్సముత్తస్థుః పూజయంతః పురోహితమ్ ॥ ౨౪ ॥ గురుణా త్వభ్యనుజ్ఞాతో మనుజౌ
ఘం విసృజ్య తమ్ । వివేశాంతఃపురం రాజా సింహో గిరిగుహామివ ॥ ౨౫ ॥ తదగ్ర్యవే
షప్రమదాజనాకులం మహేంద్ర వేశ్మప్రతిమం నివేశనమ్ । ప్రదీపయంశ్చారు వివేశ పా
ర్థివశ్శశీవ తారాగణసంకులం నభః ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - పంచమ
స్సర్గః .

గతే పురోహితే రామస్స్నాతో నియతమానసః । సహ పత్న్యా విశాలాక్ష్యా నారా
యణముపాగమత్ ॥ ౧ ॥ ప్రగృహ్య శిరసా పాత్రం హవిషో విధివత్తదా । మహతే దైవ
తాయాజ్యం జుహావ జ్వలితేనలే ॥ ౨ ॥ శేషం చ హవిషస్తస్య ప్రాశ్యాశాస్యాత్మనః ప్రి
యమ్ । ధ్యాయన్నారాయణం దేవం స్వాస్తీర్ణే కుశసంస్తరే ॥ ౩ ॥ వాగ్యతస్సహ వైదే
హ్యా భూత్వా నియతమానసః । శ్రీమత్యాయతనే విష్ణోశ్శిశ్యే నరవరాత్మజః ॥ ౪ ॥ ఏకయా

మావశిష్టాయాం రాత్ర్యాం ప్రతివిబుధ్య సః । అలంకారవిధిం కృత్స్నం కారయామాస వే
శ్మనః ॥ ౫ ॥ తత్ర శృణ్వన్ సుఖా వాచస్సూతమాగధవందినామ్। పూర్వాం సంధ్యాము
పాసీనో జజాప యతమానసః ॥ ౬ ॥ తుష్టావ ప్రణతశ్చైవ శిరసా మధుసూదనమ్ । వి
మలక్షౌమసంవీతో వాచయామాస చ ద్విజాన్ ॥ ౭ ॥ తేషాం పుణ్యాహఘోషోఽథ గంభీర
మధురస్తదా । అయోధ్యాం పూరయామాస తూర్యఘోషానునాదితః ॥ ౮ ॥ కృతోప
వాసం తు తదా వైదేహ్యా సహ రాఘవమ్। అయోధ్యానిలయశ్శ్రుత్వా సర్వః ప్రముదితో
జనః ॥ ౯ ॥ తతః పౌరజనస్సర్వశ్శ్రుత్వా రామాభిషేచనమ్ । ప్రభాతాం రజనీం దృష్ట్వా
చక్రే శోభయితుం పురీమ్ ॥ ౧౦ ॥ సితాభ్రశిఖరాభేషు దేవతాయతనేషు చ। చతుష్ప
థేషు రథ్యాసు చైత్యేష్వట్టాలకేషు చ ॥ ౧౧ ॥ నానాపణ్యసమృద్ధేషు వణిజామాపణేషు
చ । కుటుంబినాం సమృద్ధేషు శ్రీమత్సు భవనేషు చ ॥ ౧౨ ॥ సభాసు చైవ సర్వాసు వృ
క్షేష్వాలక్షితేషు చ । ధ్వజాస్సముచ్ఛ్రితాశ్చిత్రాః పతాకాశ్చాభవంస్తదా ॥ ౧౩ ॥
నటనర్తకసంఘానాం గాయకానాం చ గాయతాం । మనఃకర్ణసుఖా వాచశ్శుశ్రువు
శ్చ తతస్తతః ॥ ౧౪ ॥ రామాభిషేకయుక్తాశ్చ కథాశ్చక్రుర్మిథో జనాః। రామాభిషే
కే సంప్రాప్తే చత్వరేషు గృహేషు చ ॥ ౧౫ ॥ బాలా అపి క్రీడమానా గృహద్వారేషు
సంఘశః । రామాభిషేకసంయుక్తాశ్చక్రురేవం మిథః కథాః॥ ౧౬ ॥ కృతపుష్పోపహా
రశ్చ ధూపగంధాధివాసితః। రాజమార్గః కృతశ్శ్రీమాన్ పౌరై రామాభిషేచనే ॥ ౧౭ ॥
ప్రకాశకరణార్థం చ నిశాగమనశంకయా । దీపవృక్షాంస్తథా చక్రురనురథ్యాసు స
ర్వశః ॥ ౧౮ ॥ అలంకారం పురస్యైవం కృత్వా తత్పురవాసినః । ఆకాంక్షమాణా రామ
స్య యౌవరాజ్యాభిషేచనమ్॥ ౧౯ ॥ సమేత్య సంఘశస్సర్వే చత్వరేషు సభాసు చ । క
థయంతో మిథస్తత్ర ప్రశశంసుర్జనాధిపమ్ ॥ ౨౦ ॥ అహో మహాత్మా రాజాయమి
క్ష్వాకుకులనందనః । జ్ఞాత్వా యో వృద్ధమాత్మానం రామం రాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి ॥ ౨౧ ॥ స
ర్వే హ్యనుగృహీతాస్స్మ యన్నో రామో మహీపతిః । చిరాయ భవితా గోప్తా దృష్టలో
కపరావరః ॥ ౨౨ ॥ అనుద్ధతమనా విద్వాన్ ధర్మాత్మా భ్రాతృవత్సలః । యథా చ భ్రా
తృషు స్నిగ్ధస్తథాస్మాస్వపి రాఘవః॥ ౨౩ ॥ చిరంజీవతు ధర్మాత్మా రాజా దశరథోఽనఘః।
యత్ప్రసాదేనాభిషిక్తం రామం ద్రక్ష్యామహే వయమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవంవిధం కథయ
తాం పౌరాణాం శుశ్రువుస్తదా । దిగ్భ్యోఽపి శ్రుతవృత్తాంతాః ప్రాప్తా జానపదా జనాః॥
తే తు దిగ్భ్యః పురీం ప్రాప్తా ద్రష్టుం రామాభిషేచనమ్ । రామస్య పూరయామాసుః పు
రీం జానపదా జనాః ।౨౫ ॥ జనౌఘైస్తైర్విసర్పద్భిశ్శుశ్రువే తత్ర నిస్స్వనః । పర్వసూ
దీర్ణవేగస్య సాగరస్యేవ నిస్స్వనః ॥ ౨౬ ॥ తతస్తదింద్రక్షయసన్నిభం పురం దిదృక్షు
భిర్జానపదైరుపాగతైః । సమంతతస్సస్వనమాకులం బభౌ సముద్రయాదోభిరివార్ణ
వోదకమ్॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే-షష్ఠస్సర్గః.

జ్ఞాతిదాసీ యతోజాతా కైకేయ్యాస్తు సహోషితా। ప్రాసాదం చంద్రసంకాశ
మారురోహ యదృచ్ఛయా॥ ౧ ॥ సిక్తరాజపథాం కృత్స్నాం ప్రకీర్ణకుసుమోత్కరామ్।
అయోధ్యాం మంథరా తస్మాత్ ప్రాసాదాదన్వవైక్షత॥ ౨ ॥ పతాకాభిర్వరార్హాభి
ర్ధ్వజైశ్చ సమలంకృతామ్ । వృతాం చన్నపథైశ్చాపి శిరస్స్నాతనరైర్యుతామ్ ॥ ౩ ॥
మాల్యమోదకహస్తైశ్చ ద్విజేంద్రైరభినాదితామ్ । శుక్లదేవగృహద్వారాం సర్వవాది
త్రనిస్స్వనామ్ ॥ ౪ ॥ సంప్రహృష్టజనాకీర్ణాం బ్రహ్మఘోషానునాదితామ్ । ప్రహృ

స్తవరహస్త్యశ్వాం సంప్రణదితగోవృషామ్॥ ౫ ॥ ప్రహృష్టముదితైః పౌరైరుచ్ఛ్రి
తధ్వజమాలినీమ్। అయోధ్యాం మంథరా దృష్ట్వా పరం విస్మయమాగతా ॥ ౬ ॥ ప్రహ
ర్షోత్ఫుల్లనయనాం పాండరక్షౌమవాసినీమ్। అవిదూరే స్థితాం దృష్ట్వా ధాత్రీం పప్రచ్ఛ
మంథరా॥ ౭ ॥ ఉత్తమేనాభిసంయుక్తా హర్షేణార్థపరా సతీ। రామమాతా ధనం
కిన్ను జనేభ్యస్సంప్రయచ్ఛతి॥ ౮ ॥ అతిమాత్రం ప్రహర్షోఽయం కిం జనస్య చ శంస మే।
కారయిష్యతి కిం వాపి సంప్రహృష్టో మహీపతిః॥ ౯ ॥ విదీర్యమాణా హర్షేణ ధాత్రీ తు
పరయా ముదా। ఆచచక్షేఽథ కుబ్జాయై భూయసీం రాఘవశ్రియమ్॥ ౧౦ ॥ శ్వః పుష్యేణ జి
తక్రోధం యౌవరాజ్యేన రాఘవమ్। రాజా దశరథో రామమభిషేచయితాఽనఘమ్॥ ౧౧॥
ధాత్ర్యాస్తు వచనం శ్రుత్వా కుబ్జా క్షిప్రమమర్షితా। కైలాసశిఖరాకారాత్ప్రా
సాదాదవరోహత॥ ౧౨ ॥ సా దహ్యమానా కోపేన మంథరా పాపదర్శినీ। శయానా
మేత్య కైకేయీమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ ఉత్తిష్ఠ మూఢే కిం శేషే భయం త్వామ
భివర్తతే। ఉపప్లుతమఘౌఘేన కిమాత్మానం న బుధ్యసే॥ ౧౪ ॥ అనిష్టే సుభగాకారే
సౌభాగ్యేన వికత్థసే। చలం హి తవ సౌభాగ్యం నద్యాస్స్రోత ఇవోష్ణగే॥ ౧౫ ॥ ఏవము
క్తా తు కైకేయీ రుష్టయా పరుషం వచః। కుబ్జయా పాపదర్శిన్యా విషాదమగమత్పరమ్॥
౧౬ ॥ కైకేయీ త్వబ్రవీత్కుబ్జాం కచ్చిత్ క్షేమం ను మంథరే। విషణ్ణవదనాం హి త్వాం ల
క్షయే భృశదుఃఖితామ్॥ ౧౭ ॥ మంథరా తు వచశ్శ్రుత్వా కైకేయ్యా మధురాక్షరమ్।
ఉవాచ క్రోధసంయుక్తా వాక్యం వాక్యవిశారదా॥ ౧౮॥ సా విషణ్ణతరా భూత్వా కుబ్జా
తస్యా హితైషిణీ। విషాదయంతీ ప్రోవాచ భేదయంతీ చ రాఘవమ్॥ ౧౯॥ అక్షేమం సు
మహద్దేవి ప్రవృత్తం త్వద్వినాశనమ్। రామం దశరథో రాజా యౌవరాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి॥
౨౦ ॥ సాస్మ్యగాధే భయే మగ్నా దుఃఖశోకసమన్వితా। దహ్యమానాఽనలేనేవ త్వద్ధితా
ర్థమిహాగతా ॥ ౨౧ ॥ తవ దుఃఖేన కైకేయి మమ దుఃఖం మహద్భవేత్। త్వద్వృద్ధౌ మ
మ వృద్ధిశ్చ భవేదత్ర న సంశయః॥ ౨౨॥ నరాధిపకులే జాతా మహిషీ త్వం మహీపతేః। ఉ
గ్రత్వం రాజధర్మాణాం కథం దేవి న బుధ్యసే॥ ౨౩ ॥ ధర్మవాదీ శఠో భర్తా శ్లక్ష్ణవాదీ చ
దారుణః। శుద్ధభావే న జానీషే తేనైవమతిసంధితా ॥ ౨౪ ॥ ఉపస్థితం ప్రయుంజాన
స్త్వయి సాంత్వమనర్థకమ్। అర్థేనైవాద్య తే భర్తా కౌసల్యాం యోజయిష్యతి॥
౨౫ ॥ అపవాహ్య స దుష్టాత్మా భరతం తవ బంధుషు। కాల్యే స్థాపయితా రామం రాజ్యే
నిహతకంటకే॥ ౨౬॥ శత్రుః పతిప్రవాదేన మాత్రేవ హితకామ్యయా। ఆశీవిష ఇవాం
కేన బాలే పరిధృతస్త్వయా॥ ౨౭ ॥ యథా హి కుర్యాత్సర్పో వా శత్రుర్వా ప్రత్యుపే
క్షితః। రాజ్ఞా దశరథేనాద్య సపుత్రా త్వం తథా కృతా॥ ౨౮ ॥ పాపేనానృతసాంత్వే
న బాలే నిత్యసుఖోచితే। రామం స్థాపయితా రాజ్యే సానుబంధా హతా హ్యసి॥ ౨౯॥ సం
ప్రాప్తకాలం కైకేయి క్షిప్రం కురు హితం తవ। త్రాయస్వ పుత్రమాత్మానం మాం చ
విస్మయదర్శనే॥ ౩౦॥ మంథరాయా వచశ్శ్రుత్వా శయానా సా శుభాననా। ఉత్తస్థౌ
హర్షసంపూర్ణా చంద్రలేఖేవ శారదీ॥ ౩౧ ॥ అతీవ సా తు సంహృష్టా కైకేయీ విస్మ
యాన్వితా। ఏకమాభరణం తస్యై కుబ్జాయై ప్రదదౌ శుభమ్॥ ౩౨ ॥ దత్త్వా త్వాభరణం త
స్యై కుబ్జాయై ప్రమదోత్తమా। కైకేయీ మంథరాం దృష్ట్వా పునరేవాబ్రవీదిదమ్ ॥ ౩౩॥
ఇదం తు మంథరే మహ్యమాఖ్యాసి పరమం ప్రియమ్। ఏతన్మే ప్రియమాఖ్యాతుః కిం వా భూ
యః కరోమి తే॥ ౩౪ ॥ రామే వా భరతే వాహం విశేషం నోపలక్షయే। తస్మాత్తుష్టాస్మి
యద్రాజా రామం రాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి॥ ౩౫ ॥ న మే పరం కించిదితస్త్వయా పునః ప్రియం ప్రి

యోహేఽసువచం వచః పరమ్। తథాహ్యుపోద్యత్త్వపతః ప్రియోత్తరం పరం పరం తే ప్రదామి సంవృణు ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - సప్తమస్సర్గః ❁◎❁◎❁

మంథరా త్వభ్యసూయైనాముత్సృజ్యాభరణం చ తత్। ఉవాచేదం తతో వాక్యం కోపదుఃఖసమన్వితా ॥ ౧ ॥ హర్షం కిమిదమస్థానే కృతవత్యసి బాలిశే। శోకసాగరమధ్యస్థా నాత్మానమవబుధ్యసే ॥ ౨ ॥ మనసా ప్రహసామి త్వాం దేవి దుఃఖార్దితా సతీ। యచ్ఛోచితవ్యే హృష్టాసి ప్రాప్యేదం వ్యసనం మహత్ ॥ ౩ ॥ శోచామి దుర్మతిత్వం తే కా హి ప్రాజ్ఞా ప్రహర్షయేత్। అరేస్సపత్నీపుత్రస్య వృద్ధిం మృత్యోరివాగతామ్ ॥ ౪ ॥ భరతాదేవ రామస్య రాజ్యసాధారణాద్భయమ్। తద్విచింత్య విషణ్ణాస్మి భయం భీతాద్ధి జాయతే ॥ ౫ ॥ లక్ష్మణో హి మహేష్వాసో రామం సర్వాత్మనాగతః। శత్రుఘ్నశ్చాపి భరతం కాకుత్స్థం లక్ష్మణో యథా ॥ ౬ ॥ ప్రత్యాసన్నక్రమేణాపి భరతస్యైవ భామిని। రాజ్యక్రమో విప్రకృష్టస్తయోస్తావద్యవీయసోః ॥ ౭ ॥ విదుషః క్షత్రచారిత్రే ప్రాజ్ఞస్య ప్రాప్తకారిణః। భయాత్ప్రవేపే రామస్య చింతయంతీ తవాత్మజమ్ ॥ ౮ ॥ సుభగా ఖలు కౌసల్యా యస్యాః పుత్రోఽభిషేక్ష్యతే। యౌవరాజ్యేన మహతా శ్వః పుష్యేణ ద్విజోత్తమైః ॥ ౯ ॥ ప్రాప్తాం సుమహతీం ప్రీతిం ప్రతీతాం తాం హతద్విషమ్। ఉపస్థాస్యసి కౌసల్యాం దాసీవ త్వం కృతాంజలిః ॥ ౧౦ ॥ ఏవం చేత్త్వం సహాస్మాభిస్తస్యాః ప్రేష్యా భవిష్యసి। పుత్రశ్చ తవ రామస్య ప్రేష్యభావం గమిష్యతి ॥ ౧౧ ॥ హృష్టాః ఖలు భవిష్యంతి రామస్య పరమాః స్త్రియః। అప్రహృష్టా భవిష్యంతి స్నుషాస్తే భరతక్షయే ॥ ౧౨ ॥ తాం దృష్ట్వా పరమప్రీతాం బ్రువంతీం మంథరాం తతః। రామస్యైవ గుణాన్దేవీ కైకేయీ ప్రశశంస హ ॥ ౧౩ ॥ ధర్మజ్ఞో గురుభిర్దాంతః కృతజ్ఞస్సత్యవాక్ఛుచిః। రామో రాజ్ఞస్సుతో జ్యేష్ఠో యౌవరాజ్యమతోఽర్హతి ॥ ౧౪ ॥ భ్రాతౄన్భృత్యాంశ్చ దీర్ఘాయుః పితృవత్పాలయిష్యతి। సంతప్యసే కథం కుబ్జే శ్రుత్వా రామాభిషేచనమ్ ॥ ౧౫ ॥ భరతశ్చాపి రామస్య ధ్రువం వర్షశతాత్పరమ్। పితృపైతామహం రాజ్యమవాప్తా పురుషర్షభః ॥ ౧౬ ॥ సా త్వమభ్యుదయే ప్రాప్తే వర్తమానే చ మంథరే। భవిష్యతి చ కల్యాణే కిమర్థం పరితప్యసే ॥ ౧౭ ॥ యథా మే భరతో మాన్యస్తథా భూయోఽపి రాఘవః। కౌసల్యాతోఽతిరిక్తం చ సోఽనుశుశ్రూషతే హి మామ్ ॥ ౧౮ ॥ రాజ్యం యది హి రామస్య భరతస్యాపి తత్తదా। మన్యతే హి యథాత్మానం తథా భ్రాతౄంస్తు రాఘవః ॥ ౧౯ ॥ కైకేయీవచనం శ్రుత్వా మంథరా భృశదుఃఖితా। దీర్ఘముష్ణం వినిశ్వస్య కైకేయీమిదమబ్రవీత్ ॥ ౨౦ ॥ అనర్థదర్శినీ మౌర్ఖ్యాన్నాత్మానమవబుధ్యసే। శోకవ్యసనవిస్తీర్ణే మజ్జంతీ దుఃఖసాగరే ॥ ౨౧ ॥ భవితా రాఘవో రాజా రాఘవస్య చ యస్సుతః। రాజవంశాత్తు కైకేయి భరతః పరిహాస్యతే ॥ ౨౨ ॥ న హి రాజ్ఞస్సుతాస్సర్వే రాజ్యే తిష్ఠంతి భామిని। స్థాప్యమానేషు సర్వేషు సుమహాననయో భవేత్ ॥ ౨౩ ॥ తస్మాజ్జ్యేష్ఠే హి కైకేయి రాజ్యతంత్రాణి పార్థివాః। స్థాపయంత్యనవద్యాంగి గుణవత్స్వితరేష్వపి ॥ ౨౪ ॥ అసావత్యంతనిర్భగ్నస్తవ పుత్రో భవిష్యతి। అనాథవత్సుఖేభ్యశ్చ రాజవంశాచ్చ వత్సలే ॥ ౨౫ ॥ సాహం త్వదర్థే సంప్రాప్తా త్వం తు మాం నావబుధ్యసే। సపత్నివృద్ధౌ యా మే త్వం ప్రదేయం దాతుమిచ్ఛసి ॥ ౨౬ ॥ ధ్రువం తు భరతం రామః ప్రాప్య రాజ్యమకంటకమ్। దేశాంతరం నాయయితా లోకాంతరమథాపి వా ॥ ౨౭ ॥ బాల ఏవ హి మాతుల్యం భరతో నాయితస్త్వయా। సంనికర్షాచ్చ సౌహార్దం జాయతే స్థావరేష్వపి ॥ ౨౮ ॥ భరతస్యాప్యనువశశ్శత్రుఘ్నోఽపి సమాగతః। లక్ష్మణస్తు యథా రామం తథాసౌ భరతం గతః ॥ ౨౯ ॥ శ్రూయతే హి ద్రుమః కశ్చిచ్ఛేత్త

ప్త్యావనజీవిభిః । సంనికర్షాదిషీకాభిర్మోచితఃపరమాద్భయాత్ ॥ ౩౦ ॥ గోప్తాహిరా
మంసౌమిత్రిర్లక్ష్మణంచాపిరాఘవః । అశ్వినోరివసౌభ్రాత్రం తయోర్లోకేషు
విశ్రుతమ్ ॥ ౩౧ ॥ తస్మాన్నలక్ష్మణేరామఃపాపంకించిత్కరిష్యతి । రామస్తుభరతే పా
పం కుర్యాదితినసంశయః ॥ ౩౨ ॥ తస్మాద్రాజగృహాదేవ వనంగచ్ఛతు తేసుతః । ఏ
తద్ధిరోచతేమహ్యంభృశంచాపిహితంతవ ॥ ౩౩ ॥ ఏవంతేజ్ఞాతిపక్షస్యశ్రేయశ్చైవభవి
ష్యతి । యదిచేద్భరతోధర్మాత్పిత్ర్యంరాజ్యమవాప్స్యతి ॥ ౩౪ ॥ సతేసుఖోచితోబా
లోరామస్యసహజోరిపుః । సమృద్ధార్థస్యనష్టార్థో భవిష్యతికథంవశే ॥ ౩౫ ॥ అభి
ద్రుతమివారణ్యేసింహేనగజయూథపమ్ । ప్రచ్ఛాద్యమానంరామేణ భరతంత్రాతు
మర్హసి ॥ ౩౬ ॥ దర్పాన్నిరాకృతాపూర్వంత్వయాసౌభాగ్యవత్తయా । రామమాతా
సపత్నీతే కథంవైరంనయాతయేత్ ॥ ౩౭ ॥ యదాహిరామఃపృథివీమవాప్స్యతేప్రభూ
తరత్నాకరశైలపట్టణామ్ । తదాగమిష్యస్యశుభంపరాభవంసహైవదీనాభరతేనభామి
ని ॥ ౩౮ ॥ యదాహిరామఃపృథివీమవాప్స్యతి ధ్రువంప్రణష్టోభరతోభవిష్యతి । అతోహి
సంచింతయరాజ్యమాత్మజేపరస్యచైవాద్యవివాసకారణమ్ ॥ ౩౯ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యా
కాండే-ష్టమస్సర్గః

ఏవముక్తాతుకైకేయీక్రోధేనజ్వలితాననా । దీర్ఘముష్ణంవినిశ్వస్య మంథరా
మిదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ అద్యరామమితఃక్షిప్రంవనంప్రస్థాపయామ్యహమ్ । యౌవ
రాజ్యేచభరతంక్షిప్రమేవాభిషేచయే ॥ ౨ ॥ ఇదంత్విదానీంసంపశ్యకేనోపాయేన
మంథరే । భరతఃప్రాప్నుయాద్రాజ్యంనతురామఃకథంచన ॥ ౩ ॥ ఏవముక్తాతయా
దేవ్యామంథరాపాపదర్శినీ । రామార్థముపహింసంతీకైకేయీమిదమబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥
హంతేదానీంప్రవక్ష్యామికైకేయిశ్రూయతాంచమే । యథాతేభరతోరాజ్యంపుత్రః
ప్రాప్స్యతికేవలమ్ ॥ ౫ ॥ కింనస్మరసికైకేయిస్మరంతీవానిగూహసే । యదుచ్యమానమా
త్మార్థంమత్తస్త్వంశ్రోతుమిచ్ఛసి ॥ ౬ ॥ మయోచ్యమానంయదితేశ్రోతుం ఛందోవి
లాసిని । శ్రూయతామభిధాస్యామిశ్రుత్వాచాపివిమృశ్యతామ్ ॥ ౭ ॥ శ్రుత్వైవంవ
చనంతస్యామంథరాయాస్తుకైకయీ । కించిదుత్థాయశయనాత్స్వాస్తీర్ణాదిదమబ్రవీ
త్ ॥ ౮ ॥ కథయత్వంమమోపాయంకేనోపాయేన మంథరే । భరతఃప్రాప్నుయా
ద్రాజ్యంనతురామఃకథంచన ॥ ౯ ॥ ఏవముక్తాతయాదేవ్యా మంథరాపాపదర్శినీ ।
రామార్థముపహింసంతీకుబ్జావచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౦ ॥ తవదైవాసురేయుద్ధేసహరా
జర్షిభిఃపతిః । అగచ్ఛత్త్వాముపాదాయదేవరాజస్యసాహ్యకృత్ ॥ ౧౧ ॥ దిశమాస్థా
య్యవైదేవిదక్షిణాందండకాన్ప్రతి । వైజయంతమితిఖ్యాతంపురంయత్రతిమిధ్వజః ॥ ౧౨ ॥
సశంబరఇతిఖ్యాతశ్శతమాయో మహాసురః । దదౌశక్రస్యసంగ్రామం దేవసంఘైర
నిర్జితః ॥ ౧౩ ॥ తస్మిన్మహతిసంగ్రామేపురుషాన్ క్షతవిక్షతాన్ । రాత్రౌప్రసుప్తాన్
ఘ్నంతిస్మతరసాసాద్యరాక్షసాః ॥ ౧౪ ॥ తత్రాకరోన్మహద్యుద్ధంరాజాదశరథస్తదా ।
అసురైశ్చమహాబాహుశ్శస్త్రైశ్చశకలీకృతః ॥ ౧౫ ॥ అపవాహ్యత్వయాదేవి సంగ్రా
మాన్నష్టచేతనః । తత్రాపివిక్షతశ్శస్త్రైఃపతిస్తేరక్షితస్త్వయా ॥ ౧౬ ॥ తుష్టేనతే
నదత్తౌతేద్వౌవరౌశుభదర్శనే । సత్వయోక్తఃపతిర్దేవియదేచ్ఛేయంతదావరౌ ॥ ౧౭ ॥
గృహ్ణీయామితితత్తేనతథేత్యుక్తంమహాత్మనా । అనభిజ్ఞాహ్యహం దేవిత్వయైవకథి
తాపురా ॥ ౧౮ ॥ కథైషాతవతుస్నేహాన్మనసాధార్యతేమయా । రామాభిషేకసంభా
రాన్నిగృహ్యవినివర్తయ ॥ ౧౯ ॥ తౌవరౌయాచభర్తారం భరతస్యాభిషేచనమ్ ।

ప్రవ్రాజనం చ రామస్య త్వం వర్షాణి చతుర్దశ ॥ ౨౦ ॥ చతుర్దశ హి వర్షాణి రామే ప్రవ్రాజితే వనమ్ । ప్రజాభావగతస్నేహస్స్థిరః పుత్రో భవిష్యతి ॥ ౨౧ ॥ క్రోధాగారం ప్రవిశ్యాద్య క్రుద్ధేవాశ్వపతేస్సుతే । శేష్వానంతర్హితాయాం త్వం భూమౌ మలినవాసినీ ॥ ౨౨ ॥ మాస్మైనం ప్రత్యుదీక్షేథా మా చైనమభిభాషథాః । రుదంతీ చాపి తం దృష్ట్వా జగత్యాం శోకలాలసా ॥ ౨౩ ॥ దయితా త్వం సదా భర్తురత్ర మే నాస్తి సంశయః । త్వత్కృతే చ మహారాజో విశేదపి హుతాశనమ్ ॥ ౨౪ ॥ న త్వాం క్రోధయితుం శక్తో న క్రుద్ధాం ప్రత్యుదీక్షితుమ్ । తవ ప్రియార్థం రాజా హి ప్రాణానపి పరిత్యజేత్ ॥ ౨౫ ॥ న హ్యతిక్రమితుం శక్తస్తవ వాక్యం మహీపతిః । మందస్వభావే బుధ్యస్వ సౌభాగ్యబలమాత్మనః ॥ ౨౬ ॥ మణిముక్తాసువర్ణాని రత్నాని వివిధాని చ । దద్యాద్దశరథో రాజా మా స్మ తేషు మనః కృథాః ॥ ౨౭ ॥ యౌ తౌ దైవాసురే యుద్ధే వరౌ దశరథో దదాత్ । తౌ స్మారయ మహాభాగే సోఽర్థో మా త్వామతిక్రమేత్ ॥ ౨౮ ॥ యదా స తే వరం దద్యాత్స్వయముత్థాప్య రాఘవః । వ్యవస్థాప్య మహారాజం త్వమిమం వృణుయా వరమ్ ॥ ౨౯ ॥ రామం ప్రవ్రాజయారణ్యే నవ వర్షాణి పంచ చ । భరతః క్రియతాం రాజా పృథివ్యాః పార్థివర్షభః ॥ ౩౦ ॥ చతుర్దశ హి వర్షాణి రామే ప్రవ్రాజితే వనమ్ । రూఢశ్చ కృతమూలశ్చ శేషం స్థాస్యతి తే సుతః ॥ ౩౧ ॥ రామప్రవ్రాజనం చైవ దేవి యాచస్వ తం వరమ్ । ఏవం సిధ్యంతి పుత్రస్య సర్వార్థాస్తవ భామిని ॥ ౩౨ ॥ ఏవం ప్రవ్రాజితశ్చైవ రామోరామో భవిష్యతి । భరతశ్చ హతామిత్రస్తవ రాజా భవిష్యతి ॥ ౩౩ ॥ యేన కాలేన రామశ్చ వనాత్ప్రత్యాగమిష్యతి । తేన కాలేన పుత్రస్తే కృతమూలో భవిష్యతి ॥ ౩౪ ॥ సంగృహీతమనుష్యశ్చ సుహృద్భిస్సార్ధమాత్మవాన్ । ప్రాప్తకాలం తు తే మన్యే రాజానం వీతసాధ్వసా ॥ ౩౫ ॥ రామాభిషేకసంకల్పాన్నిగృహ్య వినివర్తయ । అనర్థమర్థరూపేణ గ్రాహితా సా తతస్తయా ॥ ౩౬ ॥ హృష్టా ప్రతీతా కైకేయీ మంథరామిదమబ్రవీత్ । సా హి వాక్యేన కుబ్జాయాః కిశోరీవోత్పథం గతా ॥ ౩౭ ॥ కైకేయీ విస్మయం ప్రాప్తా పరం పరమదర్శనా । కుబ్జే త్వాం నాభిజానామి శ్రేష్ఠాం శ్రేష్ఠాభిధాయినీమ్ ॥ ౩౮ ॥ పృథివ్యామపి కుబ్జానాముత్తమా బుద్ధినిశ్చయే । త్వమేవ తు మమార్థేషు నిత్యయుక్తా హితైషిణీ ॥ ౩౯ ॥ నాహం సమవబుధ్యేయం కుబ్జే రాజ్ఞశ్చికీర్షితమ్ । సంతి దుస్సంస్థితాః కుబ్జా వక్రాః పరమదారుణాః ॥ ౪౦ ॥ త్వం పద్మమివ వాతేన సన్నతా ప్రియదర్శనా । ఉరస్తేభినివిష్టం వై యావత్స్కంధాత్సమున్నతమ్ ॥ ౪౧ ॥ అధస్తాచ్చోదరం శాతం సునాభమివ లజ్జితమ్ । ప్రతిపూర్ణం చ జఘనం సుపీనౌ చ పయోధరౌ ॥ ౪౨ ॥ విమలేందుసమం వక్త్రమహో రాజసి మంథరే । జఘనం తవ నిర్మృష్టం రశనాదామశోభితమ్ ॥ ౪౩ ॥ జంఘే భృశముపన్యస్తే పాదౌ చాప్యాయతావుభౌ । త్వమాయతాభ్యాం సక్థిభ్యాం మంథరే క్షౌమవాసిని ॥ ౪౪ ॥ అగ్రతో మమ గచ్ఛంతీ రాజహంసీవ రాజసే । ఆసన్యాశ్శంబరే మాయాస్సహస్రమసురాధిపే ॥ ౪౫ ॥ సర్వాస్త్వయి నివిష్టాస్తా భూయశ్చాన్యాస్సహస్రశః । తవేదం స్థగు యద్దీర్ఘం రథఘోణమివాయతమ్ ॥ ౪౬ ॥ మతయః క్షత్రవిద్యాశ్చ మాయాశ్చాత్ర వసంతి తే । అత్ర తే ప్రతిమోక్ష్యామి మాలాం కుబ్జే హిరణ్మయీమ్ ॥ ౪౭ ॥ అభిషిక్తే చ భరతే రాఘవే చ వనం గతే । జాత్యేన చ సువర్ణేన సునిష్టప్తేన మంథరే ॥ ౪౮ ॥ లబ్ధార్థా చ ప్రతీతా చ లేపయిష్యామి తే స్థగు । ముఖే చ తిలకం చిత్రం జాతరూపమయం శుభమ్ ॥ ౪౯ ॥ కారయిష్యామి తే కుబ్జే శుభాన్యాభరణాని చ । పరిధాయ శుభే వస్త్రే దేవతేవ చరిష్యసి ॥ ౫౦ ॥ చం

క్రమాహ్వయమానేనముఖేనాప్రతిమాననా । గమిష్యసిగతింముఖ్యాంగర్వయంతీద్విష
జ్జనే ॥ ౫౧ ॥ తవాపికుబ్జాఃకుబ్జాయాస్సర్వాభరణభూషితాః ।పాదౌపరిచరిష్యంతియ
థైవత్వంసదామమ ॥ ౫౨ ॥ ఇతిప్రశస్యమానాసాకైకేయీమిదమబ్రవీత్ । శయా
నాంశయనేశుభ్రే వేద్యామగ్నిశిఖామివ ॥ ౫౩ ॥ గతోదకే సేతుబంధోనకల్యాణివిధీయ
తే।ఉత్తిష్ఠకురుకల్యాణంరాజానమనుదర్శయ ॥ ౫౪॥ తదాప్రోత్సాహితాదేవీగత్వా
మంథరయాసహ ।క్రోధాగారంవిశాలాక్షీసౌభాగ్య మదగర్వితా ॥ ౫౫ ॥ అనేకశ
తసాహస్రంముక్తాహారంవరాంగనా । అవముచ్యవరార్హాణి శుభాన్యాభరణానిచ॥
౫౬॥తతోహేమోపమాతత్రకుబ్జావాక్యవశంగతా । సంవిశ్యభూమౌకైకేయీమం
థరామిదమబ్రవీత్॥ ౫౭ ॥ ఇహవామాంమృతాంకుబ్జేనృపాయావేదయిష్యసి। వనం
తురాఘవేప్రాప్తేభరతఃప్రాప్స్యతిక్షితిమ్॥ ౫౮ ॥సువర్ణేన నమేహ్యర్థోనరత్నై
ర్నచభూషణైః । ఏష మేజీవితస్యాంతో రామోయద్యభిషిచ్యతే ॥ ౫౯ ॥ అథో పున
స్తాంమహిషీం మహీక్షితోవచోభిరత్యర్థమహాపరాక్రమైః।ఉవాచకుబ్జాభరతస్యమా
తరంహితంవచో రామముపేత్యచాహితమ్ ॥ ౬౦ ॥ ప్రపత్స్యతేరాజ్యమిదం హిరా
ఘవోయదిధ్రువం త్వంససుతాచతప్యసే ।అతోహికల్యాణియతస్వతత్తథా యథాసు
త స్తేభరతోభిషేక్ష్యతే॥ ౬౧॥ తదాతివిద్ధామహిషీ తుకుబ్జయాసమాహతా వాగిషు
భిర్ముహుర్ముహుః । నిధాయహస్తౌహృదయేతివిస్మితాశశంసకుబ్జాంకుపితాపునః పునః ॥
౬౨ ॥ యమస్య వామాంవిషయం గతామితోనిశామ్యకుబ్జే ప్రతివేదయిష్యసి। వనంగ
తేవాసుచిరాయరాఘవేసమృద్ధకామోభరతోభవిష్యతి॥ ౬౩॥అహంహినైవాస్తరణా
నిన స్రజోనచందనం నాంజనపానభోజనమ్। నకించిదిచ్ఛామినచేహజీవితం నచేదితోగ
చ్ఛతిరాఘవోవనమ్ ॥ ౬౪॥ అథైతదుక్త్వావచనం సుదారుణంనిధాయసర్వాభరణా
ని భామినీ । అసంవృతా మాస్తరణేనమేదినీంతదాధిశిశ్యేపతితేవకిన్నరీ॥ ౬౫ ॥ ఉదీ
ర్ణసంరంభతమోవృతాననాతథావముక్తోత్తమమాల్యభూషణా। నరేంద్రపత్నీ విమ
నాబభూవసాతమోవృతాద్యౌరివమగ్నతారకా ॥ ౬౬॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాం
డే - నవమస్సర్గః.

విదర్శితాయదా దేవీ కుబ్జయాపాపయాభృశమ్ । తదాశేతేస్మసాభూమౌదిగ్ధ
విద్ధేవకిన్నరీ॥ ౧॥ నిశ్చిత్యమనసాకృత్యం సాసమ్యగితిభామినీ । మంథరాయైశనైస్సర్వ
మాచచక్షేవిచక్షణా॥ ౨ ॥ సాదీనానిశ్చయంకృత్వామంథరావాక్యమోహితా। నాగ
కన్యేవనిశ్శ్వస్యదీర్ఘముష్ణంచభామినీ॥ ౩ ॥ ముహూర్తంచింతయామాసమార్గమా
త్మసుఖావహమ్। సాసుహృచ్చార్థకామాచ తంనిశమ్యసునిశ్చయమ్॥ ౪ ॥ బభూవప
రమప్రీతాసిద్ధింప్రాప్యేవమంథరా। అథసారుషితాదేవీ సమ్యక్కృత్వావినిశ్చ
యమ్॥ ౫ ॥ సంవివేశాబలాభూమౌ నివేశ్యభ్రుకుటింముఖే । తతశ్చిత్రాణిమాల్యాని
దివ్యాన్యాభరణానిచ ॥ ౬ ॥ అపవిద్ధానికైకేయ్యాతానిభూమింప్రపేదిరే। తయా
తాన్యపవిద్ధానిమాల్యాన్యాభరణానిచ॥ ౭ ॥ అశోభయంతవసుధాంనక్షత్రాణియథా
నభః।క్రోధాగారేచపతితా సాబభౌ మలినాంబరా ॥ ౮ ॥ ఏకవేణీందృఢంబద్ధ్వాగ
తసత్త్వేవకింనరీ। ఆజ్ఞాప్యతుమహారాజో రాఘవస్యాభిషేచనమ్ ॥ ౯॥ఉపస్థానమను
జ్ఞాప్యప్రవివేశనివేశనమ్। అద్యరామాభిషేకోవైప్రసిద్ధఇతిజజ్ఞివాన్॥ ౧౦ ॥ప్రియా
ర్హాం ప్రియమాఖ్యాతుం వివేశాంతఃపురంవశీ। సకైకేయ్యాగృహంశ్రేష్ఠం ప్రవివే
శమహాయశాః॥ ౧౧ ॥ పాండరాభ్రమివాకాశేరాహుయుక్తంనిశాకరం।శుకబర్హి
ణసంఘుష్టం క్రౌంచహంససరుతాయుతమ్ ॥ ౧౨ ॥ వాదిత్రరవసంఘుష్టంకుబ్జావామ

నికాయుతమ్ । లతాగృహైశ్చిత్రగృహైశ్చంపకాశోకశోభితైః ॥ ౧౩ ॥ దాంతరా
జతసౌవర్ణ వేదికాభిస్సమాయుతమ్ । నిత్యపుష్పఫలైర్వృక్షైర్వాపీభిశ్చోపశోభిత
మ్ ॥ ౧౪ ॥ దాంతరాజతసౌవర్ణైస్సంవృతం పరమాసనైః । వివిధైరన్నపానైశ్చ
భక్ష్యైశ్చవివిధైరపి ॥ ౧౫ ॥ ఉపపన్నంమహార్హైశ్చ భూషణైస్త్రిదివోపమమ్।త
త్ప్రవిశ్యమహారాజస్స్వమంతఃపురమృద్ధిమత్ ॥ ౧౬ ॥ నదదర్శ ప్రియాంరాజాకై
కేయీంశయనోత్తమే । సకామబలసంయుక్తోరత్యర్థంమనుజాధిపః॥ ౧౭॥ అపశ్యన్
దయితాంభార్యాంపప్రచ్ఛవిషసాదచ । నహితస్యపురాదేవీ తాంవేళామత్యవర్తత॥
౧౮ ॥ నచరాజాగృహం శూన్యంప్రవివేశకదాచన।తతోగృహగతోరాజాకైకేయీం
పర్యపృచ్ఛత ॥ ౧౯ ॥ యథాపూర్వమవిజ్ఞాయ స్వార్థలిప్సుమపండితామ్ । ప్రతిహా
రీత్వథోవాచ సంత్రస్తాసుకృతాంజలిః ॥ ౨౦ ॥ దేవదేవీభృశంక్రుద్ధాక్రోధాగార
మభిద్రుతా । ప్రతిహార్యావచశ్శ్రుత్వారాజాపరమదుర్మనాః ॥ ౨౧ ॥ విషసాదపున
ర్భూయో లుళితవ్యాకులేంద్రియః । తత్రతాంపతితాంభూమౌ శయానామతథోచి
తామ్॥ ౨౨ ॥ ప్రతప్తఇవదుఃఖేన సోఽపశ్యజ్జగతీపతిః । సవృద్ధస్తరుణీం భార్యాం
ప్రాణేభ్యోఽపిగరీయసీమ్॥౨౩ ॥ అపాపఃపాపసంకల్పాందదర్శ ధరణీతలే।లతామి
వవినిష్కృత్తాంపతితాందేవతామివ ॥ ౨౪ ॥ కిన్నరీమివనిర్ధూతాం చ్యుతామప్స
రసంయథా । మాయామివపరిభ్రష్టాంహరిణీమివసంయతామ్॥ ౨౫ ॥ కరేణుమివదిగ్ధే
నవిద్ధాంమృగయునావనే । మహాగజఇవారణ్యేస్నేహాత్పరిమమర్శతామ్ ॥ ౨౬ ॥
పరిమృశ్యచపాణిభ్యామభిసంత్రస్తచేతనః । కామీకమలపత్రాక్షీమువాచ వనితా
మిదమ్ ॥ ౨౭ ॥ నతేఽహమభిజానామిక్రోధమాత్మనిసంశ్రితమ్ । దేవికేనాభియుక్తా
సి కేనవాసివిమానితా ॥ ౨౮ ॥ యదిదంమమదుఃఖాయ శేషేకల్యాణిపాంసుషు।
భూమౌశేషే కిమర్థంత్వంమయికల్యాణిజీవతి ॥ ౨౯ ॥ భూతోపహతచిత్తేవమమ
చిత్తప్రమాథినీ । సంతిమేకుశలావైద్యాస్త్వభితుష్టాశ్చసర్వశః॥ ౩౦ ॥సుఖితాంత్వాం
కరిష్యంతివ్యాధిమాచక్ష్వభామిని।కస్యవాతేప్రియంకార్యంకేనవావిప్రియంకృతమ్॥
౩౧ ॥ కఃప్రియంలభతామద్యకోవాసుమహదప్రియమ్ । మారోదీర్మాచకార్షీస్త్వం
దేవిసంపరిశోషణమ్॥ ౩౨ ॥ అవధ్యోవధ్యతాంకోవా కోవావధ్యోవిముచ్యతామ్। ద
రిద్రఃకోభవత్వాఢ్యోద్రవ్యవాన్వాప్యకించనః ॥ ౩౩ ॥ అహంచైవమదీయాశ్చస
ర్వేతవవశానుగాః । నతేకించిదభిప్రాయంవ్యాహంతుమహముత్సహే ॥ ౩౪ ॥ ఆ
త్మనోజీవితేనాపి బ్రూహియన్మనసేచ్ఛసి। బలమాత్మనిజానంతీనమాంశంకితుమర్హ
సి ॥ ౩౫ ॥ కరిష్యామితవప్రీతింసుకృతేనాపితేశపే । యావదావర్తతేచక్రంతావతీ
మేవసుంధరా॥ ౩౬ ॥ ప్రాచీనాస్సింధుసౌవీరాస్సౌరాష్ట్రాదక్షిణాస్తథా । వంగాంగ
మగధామత్స్యాస్సమృద్ధాఃకాశికోసలాః ॥ ౩౭ ॥ తత్రజాతంచమేద్రవ్యంధనధాన్య
మజావికమ్ । తతోవృణీష్వకైకేయి యద్యత్త్వంమనసేచ్ఛసి॥ ౩౮ ॥ కిమాయాసేనతే
భీరు ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠశోభనే । తత్త్వంమేబ్రూహికైకేయి యతస్తేభయమాగతమ్ ॥ ౩౯ ॥
తత్తేవ్యపనయిష్యామినీహారమివభాస్కరః । తథోక్తాసాసమాశ్వస్తావక్తుకామాతద
ప్రియమ్ ॥ ౪౦ ॥ పరిపీడయితుంభూయో భర్తారముపచక్రమే।ఇతిశ్రీమదయోధ్యా
కాండే - దశమస్సర్గః.

తంమన్మథశరైర్విద్ధంకామవేగవశానుగమ్। ఉవాచపృథివీపాలంకైకేయీదారు
ణంవచః ॥ ౧ ॥ నాస్మివిప్రకృతాదేవకేనచిన్నావమానితా । అభిప్రాయస్తుమేకశ్చిత్త

మిచ్ఛామి త్వయా కృతమ్ ॥ ౨ ॥ ప్రతిజ్ఞాం ప్రతిజానీష్వ యది త్వం కర్తుమిచ్ఛసి । అథ తద్వ్యాహరిష్యామి యదభిప్రార్థితం మయా ॥ ౩ ॥ తాము వాచ మహాతేజాః కైకేయీమీషదుత్స్మితః । కామీ హస్తేన సంగృహ్య మూర్ధజేషు శుచిస్మితామ్ ॥ ౪ ॥ అవలిప్తే న జానీషే త్వత్తః ప్రియతరో మమ । మనుజో మనుజవ్యాఘ్రాద్రామాదన్యో న విద్యతే ॥ ౫ ॥ తేనాజయ్యేన ముఖ్యేన రాఘవేణ మహాత్మనా । శపే తే జీవనార్హేణ బ్రూహి యన్మనసేచ్ఛసి ॥ ౬ ॥ యం ముహూర్తమపశ్యంస్తు న జీవేయమహం ధ్రువమ్ । తేన రామేణ కైకేయి శపే తే వచనక్రియామ్ ॥ ౭ ॥ ఆత్మనా వాత్మజైశ్చాన్యైర్వృణే యం మనుజర్షభమ్ । తేన రామేణ కైకేయి శపే తే వచనక్రియామ్ ॥ ౮ ॥ భద్రే హృదయమప్యేతదనుమృశ్యోద్ధరస్వ మే । ఏతత్సమీక్ష్య కైకేయి బ్రూహి యత్సాధు మన్యసే ॥ ౯ ॥ బలమాత్మని జానన్తీ న మాం శంకితుమర్హసి । కరిష్యామి తవ ప్రీతిం సుకృతేనాపి తే శపే ॥ ౧౦ ॥ సా తదర్థమనా దేవీ తమభిప్రాయమాగతమ్ । నిర్మాధ్యస్థ్యాచ్చ హర్షాచ్చ బభాషే దుర్వచం వచః ॥ ౧౧ ॥ తేన వాక్యేన సంహృష్టా తమభిప్రాయమాత్మనః । వ్యాజహార మహాఘోరమభ్యాగతమివాన్తకమ్ ॥ ౧౨ ॥ యథా క్రమేణ శపసి వరం మమ దదాసి చ । తచ్ఛృణ్వన్తు త్రయస్త్రింశద్దేవాస్సాగ్నిపురోగమాః ॥ ౧౩ ॥ చన్ద్రాదిత్యౌ నభశ్చైవ గ్రహా రాత్ర్యహనీ దిశః । జగచ్చ పృథివీ చేయం సగన్ధర్వా సరాక్షసా ॥ ౧౪ ॥ నిశాచరాణి భూతాని గృహేషు గృహదేవతాః । యాని చాన్యాని భూతాని జానీయుర్భాషితం తవ ॥ ౧౫ ॥ సత్యసన్ధో మహాతేజా ధర్మజ్ఞస్సుసమాహితః । వరం మమ దదాత్యేష తన్మే శృణ్వన్తు దేవతాః ॥ ౧౬ ॥ ఇతి దేవీ మహేష్వాసం పరిగృహ్యాభిశస్య చ । తతః పరమువాచేదం వరదం కామమోహితమ్ ॥ ౧౭ ॥ స్మర రాజన్ పురావృత్తం తస్మిన్ దైవాసురే రణే । తత్ర చాచ్యావయచ్ఛత్రుస్తవ జీవితమన్తరా ॥ ౧౮ ॥ తత్ర చాపి మయా దేవ యత్త్వం సమభిరక్షితః । జాగ్రత్యా యతమానాయాస్తతో మే ప్రదదౌ వరౌ ॥ ౧౯ ॥ తౌ తు దత్తౌ వరౌ దేవ నిక్షేపం మృగయామ్యహమ్ । తవైవ పృథివీపాల సకాశే సత్యసంగర ॥ ౨౦ ॥ తత్ప్రతిశ్రుత్య ధర్మేణ న చేద్దాస్యసి మే వరమ్ । అద్యైవ హి ప్రహాస్యామి జీవితం త్వద్విమానితా ॥ ౨౧ ॥ వాఙ్మాత్రేణ తదా రాజా కైకేయ్యా స్వవశీకృతః । ప్రచస్కన్ద వినాశాయ పాశం మృగ ఇవాత్మనః ॥ ౨౨ ॥ తతః పరమువాచేదం వరదం కామమోహితమ్ । వరౌ మే యౌ మహారాజ త్వయా దత్తౌ మహీపతే ॥ ౨౩ ॥ తౌ తావదహమద్యైవ వక్ష్యామి శృణు మే వచః । యోభిషేకసమారమ్భో రాఘవస్యోపకల్పితః ॥ ౨౪ ॥ అనేనైవాభిషేకేణ భరతో మేభిషిచ్యతామ్ । యో ద్వితీయో వరో దేవ దత్తః ప్రీతేన మే త్వయా ॥ ౨౫ ॥ తదా దైవాసురే యుద్ధే తస్య కాలోయమాగతః । నవ పఞ్చ చ వర్షాణి దణ్డకారణ్యమాశ్రితః ॥ ౨౬ ॥ చీరాజినజటాధారీ రామో భవతు తాపసః । భరతో భజతామద్య యౌవరాజ్యమకణ్టకమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఏష మే పరమః కామో దత్తమేవ వరం వృణే । అద్య చైవ హి పశ్యేయం ప్రయాన్తం రాఘవం వనమ్ ॥ ౨౮ ॥ స రాజరాజో భవ సత్యసంగరః కులం చ శీలం చ హి రక్ష జన్మ చ । పరత్ర వాసే హి వదన్త్యనుత్తమం తపోధనాస్సత్యవచో హితం నృణామ్ ॥ ౨౯ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే ఏకాదశస్సర్గః

తతశ్శ్రుత్వా మహారాజః కైకేయ్యా దారుణం వచః । చిన్తామభిసమాపేదే ముహూర్తం ప్రతతాప చ ॥ ౧ ॥ కిం ను మేయం దివా స్వప్నశ్చిత్తమోహోపి వా మమ । అనుభూతోపసర్గో వా మనసో వాప్యుపద్రవః ॥ ౨ ॥ ఇతి సంచిన్త్య త[illegible]ధ్యగచ్ఛ

త్తదాసుఖమ్। ప్రతిలభ్యచిరాత్సంజ్ఞాం కైకేయీవాక్యతాడితః॥ ౩ ॥ వ్యథితోవిక్లబశ్చై
వవ్యాఘ్రీం దృష్ట్వాయథామృగః। అసంవృతాయామాసీనో జగత్యాందీర్ఘముచ్ఛ్వ
సన్॥ ౪ ॥ మండలేపన్నగోరుద్ధో మంత్రైరివమహావిషః। అహోధిగితిసామర్షో వా
చముక్త్వానరాధిపః॥ ౫ ॥ మోహమాపేదివాన్భూయశ్శోకోపహతచేతనః। చిరేణతు
నృపస్సంజ్ఞాం ప్రతిలభ్యసుదుఃఖితః॥ ౬ ॥ కైకేయీమబ్రవీత్క్రుద్ధః ప్రదహన్నివచక్షు
షా। నృశంసే దుష్టచారిత్రే కులస్యాస్యవినాశిని ॥ ౭ ॥ కింకృతంతవరామేణపాపంపా
పేమయాపివా। సదాతేజననీతుల్యాం వృత్తింవహతిరాఘవః ॥ ౮ ॥ తస్యైవత్వమన
ర్థాయకిన్నిమిత్తమిహోద్యతా। త్వంమయాత్మవినాశార్థం భవనంస్వం ప్రవేశితా॥
౯ ॥ అవిజ్ఞానాన్నృపసుతా వ్యాళీతీక్ష్ణవిషాయథా। జీవలోకోయదాసర్వో రామస్యా
హగుణస్తవమ్॥ ౧౦ ॥ అపరాధంకముద్దిశ్య త్యక్ష్యామీష్టమహంసుతమ్। కౌసల్యాంవాసు
మిత్రాంవా త్యజేయమపివాశ్రియమ్ ॥ ౧౧ ॥ జీవితంవాత్మనోరామం నత్వేవపితృవత్స
లమ్। పరాభవతిమే ప్రీతిర్దృష్ట్వాతనయమగ్రజమ్ ॥ ౧౨ ॥ అపశ్యతస్తుమేరామం నష్టా
భవతిచేతనా। తిష్ఠేల్లోకోవినాసూర్యం సస్యంవాసలిలంవినా॥ ౧౩॥ నతురామంవినాదే
హేతిష్ఠేత్తుమమజీవితమ్। తదలంత్యజ్యతామేష నిశ్చయఃపాపనిశ్చయే ॥ ౧౪ ॥ అపితే
చరణౌమూర్ధ్నాస్పృశామ్యేషప్రసీదమే। కిమిదంచింతితంపాపే త్వయాపరమదారు
ణమ్॥ ౧౫ ॥ అథజిజ్ఞాససేమాంత్వం భరతస్యప్రియాప్రియే। అస్తుయత్తత్త్వయాపూ
ర్వం వ్యాహృతంరాఘవంప్రతి ॥ ౧౬ ॥ సమేజ్యేష్ఠస్సుతశ్శ్రీమాన్ ధర్మజ్యేష్ఠఇతీహమే।
తత్త్వయా ప్రియవాదిన్యా సేవార్థంకథితంభవేత్ ॥ ౧౭ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాశోకసంత
ప్తాసంతాపయసిమాంభృశమ్। ఆవిష్టాసిగృహేశూన్యే సాత్వంపరవశంగతా॥ ౧౮ ॥
ఇక్ష్వాకూణాంకులేదేవిసంప్రాప్తస్సుమహానయమ్। అనయోనయసంపన్నే యత్రతే
వికృతామతిః ॥ ౧౯ ॥ నహికించిదయుక్తంవావిప్రియంవాపురామమ। అకరోస్త్వం వి
శాలాక్షి తేననశ్రద్దధామ్యహమ్॥ ౨౦ ॥ ననుమేరాఘవస్తుల్యో భరతేనమహాత్మనా।
బహుశోహిస్మబాలేత్వం కథాఃకథయసేమమ ॥ ౨౧ ॥ తస్యధర్మాత్మనోదేవి వనేవా
సంయశస్వినః। కథంరోచయసేభీరు నవవర్షాణిపంచచ॥ ౨౨ ॥ అత్యంతసుకుమార
స్యతస్యధర్మేధృతాత్మనః। కథంరోచయసేవాసమరణ్యేభృశదారుణే॥ ౨౩ ॥ రోచయ
స్యభిరామస్య రామస్యప్రియదర్శనే। తవశుశ్రూషమాణస్యకిమర్థంవిప్రవాసనమ్॥
౨౪ ॥ రామోహిభరతాద్భూయ స్తవశుశ్రూషతేసదా। విశేషంత్వయితస్మాత్తుభరత
స్యనలక్షయే ॥ ౨౫॥ శుశ్రూషాంగౌరవంచైవ ప్రమాణంవచనక్రియామ్। కస్తేభూయ
స్తరాంకుర్యాదన్యత్రమనుజర్షభాత్ ॥ ౨౬॥ బహూనాంస్త్రీసహస్రాణాంబహూ
నాంచోపజీవినామ్ పరివాదోపవాదోవా రాఘవేనోపపద్యతే॥ ౨౭॥ సాంత్వయన్
సర్వభూతానిరామశ్శుద్ధేనచేతసా। గృహ్ణాతిమనుజవ్యాఘ్రః ప్రియైర్విషయవాసినః॥
౨౮ ॥ సత్యేనలోకాన్జయతిదీనాన్దానేనరాఘవః। గురూన్శుశ్రూషయావీరో
ధనుషాయుధిశాత్రవాన్॥ ౨౯॥ సత్యందానంతపస్త్యాగో మిత్రతాశౌచమార్జవమ్।వి
ద్యాచగురుశుశ్రూషా ధ్రువాణ్యేతానిరాఘవే॥ ౩౦ ॥ తస్మిన్నార్జవసంపన్నే దేవ
దేవోపమేకథమ్। పాపమాశంససేరామే మహర్షిసమతేజసి ॥ ౩౧ ॥ నస్మరామ్య
ప్రియంవాక్యం లోకస్యప్రియవాదినః। సకథంత్వత్కృతేరామం వక్ష్యామిప్రియమ
ప్రియమ్ ॥ ౩౨ ॥ [illegible] యస్మిన్నసస్త్యాగస్సత్యంధర్మఃకృతజ్ఞతా। అప్యహింసా
చభూతానాం [illegible] వా॥ ౩౩॥ మమవృద్ధస్యకైకేయిగతాంతస్యతపస్వ

నః । దీనం లాలప్యమానస్య కారుణ్యం కర్తుమర్హసి ॥ ౩౪ ॥ పృథివ్యాం సాగరాంతా
యాం యత్కించిదధిగమ్యతే । తత్సర్వం తవ దాస్యామి మా చ త్వాం మన్యురావిశేత్ ॥ ౩౫ ॥
అంజలిం కుర్మి కైకేయి పాదౌ చాపి స్పృశామి తే । శరణం భవ రామస్య మాధర్మో మా
మిహ స్పృశేత్ ॥ ౩౬ ॥ ఇతి దుఃఖాభిసంతప్తం విలపంతమచేతనమ్ । ఘూర్ణమానం మ
హారాజం శోకేన సమభిప్లుతమ్ ॥ ౩౭ ॥ పారం శోకార్ణవస్యాశు ప్రలపంతం పునః పునః ।
ప్రత్యువాచాథ కైకేయీ రౌద్రా రౌద్రతరం వచః ॥ ౩౮ ॥ యది దత్త్వా వరౌ రాజన్ పు
నః ప్రత్యనుతప్యసే । ధార్మికత్వం కథం వీర పృథివ్యాం కథయిష్యసి ॥ ౩౯ ॥ యదా సమే
తా బహవస్త్వయా రాజర్షయస్సహ । కథయిష్యంతి ధర్మజ్ఞ తత్ర కిం ప్రతివక్ష్యసి ॥ ౪౦ ॥
యస్యాః ప్రసాదే జీవామి యా చ మామభ్యపాలయత్ । తస్యాః కృతం మయా మిథ్యా కై
కేయ్యా ఇతి వక్ష్యసి ॥ ౪౧ ॥ కిల్బిషత్వం నరేంద్రాణాం కరిష్యసి నరాధిప । యో దత్త్వా
వరమద్యైవ పునరన్యాని భాషసే ॥ ౪౨ ॥ శైబ్యశ్శ్యేనకపోతీయే స్వమాంసం పక్షి
ణే దదౌ । అలర్కశ్చక్షుషీ దత్త్వా జగామ గతిముత్తమామ్ ॥ ౪౩ ॥ సాగరస్సమయం కృ
త్వా న వేలామతివర్తతే । సమయం మానృతం కార్షీః పూర్వవృత్తమనుస్మరన్ ॥ ౪౪ ॥
సత్యం ధర్మం పరిత్యజ్య రామం రాజ్యేభిషిచ్య చ । సహ కౌసల్యయా నిత్యం రంతుమిచ్ఛసి దు
ర్మతే ॥ ౪౫ ॥ భవత్వధర్మో ధర్మో వా సత్యం వా యది వానృతమ్ । యత్త్వయా సంశ్రు
తం మహ్యం తస్య నాస్తి వ్యతిక్రమః ॥ ౪౬ ॥ అహం హి విషమద్యైవ పీత్వా బహు తవా
గ్రతః । పశ్యతస్తే మరిష్యామి రామో యద్యభిషిచ్యతే ॥ ౪౭ ॥ ఏకాహమపి పశ్యేయం
యద్యహం రామమాతరమ్ । అంజలిం ప్రతిగృహ్ణంతీం శ్రేయో ననుమృతిర్మమ ॥ ౪౮ ॥
భరతేనాత్మనా చాహం శపే యం మనుజాధిప । యథా నాన్యేన తుష్యేయమృతే రామవి
వాసనాత్ ॥ ౪౯ ॥ ఏతావదుక్త్వా వచనం కైకేయీ విరరామ హ । విలపంతం చ రాజా
నం న ప్రతివ్యాజహార సా ॥ ౫౦ ॥ శ్రుత్వా తు రాజా కైకేయ్యా వృత్తం పరమశోభనమ్ ।
రామస్య చ వనే వాసమైశ్వర్యం భరతస్య చ ॥ ౫౧ ॥ నాభ్యభాషత కైకేయీం ముహూ
ర్తం వ్యాకులేంద్రియః । ప్రైక్షతానిమిషో దేవీం ప్రియామప్రియవాదినీమ్ ॥ ౫౨ ॥
తాం హి వజ్రసమాం వాచమాకర్ణ్య హృదయాప్రియామ్ । దుఃఖశోకమయీం ఘో
రాం రాజా న సుఖితోభవత్ ॥ ౫౩ ॥ స దేవ్యా వ్యవసాయం చ ఘోరం చ శపథం కృతమ్ ।
ధ్యాత్వా రామేతి నిశ్శ్వస్య ఛిన్నస్తరురివాపతత్ ॥ ౫౪ ॥ నష్టచిత్తో యథోన్మత్తో విపరీ
తో యథాతురః । హృతతేజా యథా సర్పో బభూవ జగతీపతిః ॥ ౫౫ ॥ దీనయా తు గిరా
రాజా ఇతి హోవాచ కైకయీమ్ । అనర్థమిమమర్థాభం కేన త్వముపదర్శితా ॥
౫౬ ॥ భూతోపహతచిత్తేవ బ్రువంతీ మాం న లజ్జసే । శీలవ్యసనమేతత్తే నాభిజానామ్యహం
పురా ॥ ౫౭ ॥ బాలాయాస్తత్త్విదానీం తే లక్షయే విపరీతవత్ । కుతో వా తే భయం జా
తం యా త్వమేవంవిధం వరమ్ ॥ ౫౮ ॥ రాష్ట్రే భరతమాసీనం వృణీషే రాఘవం వనే ।
విరమైతేన భావేన త్వమేతేనానృతేన వా ॥ ౫౯ ॥ యది భర్తుః ప్రియం కార్యం లోక
స్య భరతస్య చ । నృశంసే పాపసంకల్పే క్షుద్రే దుష్కృతచారిణి ॥ ౬౦ ॥ కిన్ను దుఃఖమ
లీకం వా మయి రామే చ పశ్యసి । న కథంచిదృతే రామాద్భరతో రాజ్యమావసేత్ ॥ ౬౧ ॥
రామాదపి హితం మన్యే ధర్మతో బలవత్తరమ్ । కథం ద్రక్ష్యామి రామస్య వనం గచ్ఛేతి భా
షితే ॥ ౬౨ ॥ ముఖవర్ణం వివర్ణం తం యథైవేందుముపప్లుతమ్ । తాం హి మే సుకృ
తాం బుద్ధిం సుహృద్భిస్సహ నిశ్చితామ్ ॥ ౬౩ ॥ కథం ద్రక్ష్యామ్యపావృత్తాం పరైరివ హతాం
చమూమ్ । కిం మాం వక్ష్యంతి రాజానో నానాదిగ్భ్యస్సమాగతాః ॥ ౬౪ ॥ బాలో బతా
యమైక్ష్వాకశ్చిరం రాజ్యమకారయత్ । యదా తు బహవో వృద్ధా గుణవంతో బహుశ్రు

తాః॥ ౬౫ ॥ పరిప్రక్ష్యంతికాకుత్స్థంవక్ష్యామికిమహంతదా । కైకేయ్యాక్లిశ్యమానేనరామః ప్రవ్రాజితోమయా॥ ౬౬ ॥ యదిసత్యంబ్రవీమ్యేతత్తదసత్యంభవిష్యతి। కింమాంవక్ష్యతికౌసల్యారాఘవేవనమాస్థితే॥ ౬౭ ॥ కించైనాంప్రతివక్ష్యామికృత్వావిప్రియమీదృశమ్ । యదాయదాహికౌసల్యాదాసీవచ్చసఖీవచ॥ ౬౮ ॥ భార్యావద్భగినీవచ్చమాతృవచ్చోపతిష్ఠతి । సతతంప్రియకామామే ప్రియపుత్రా ప్రియంవదా॥ ౬౯॥నమయాసత్కృతాదేవీసత్కారార్హాకృతేతవ । ఇదానీంతత్తపతిమాం యన్మయాసుకృతంత్వయి॥ ౭౦ ॥ అపథ్యవ్యంజనోపేతంభుక్తమన్నమివాతురమ్ । విప్రకారంచరామస్యసంప్రయాణంవనస్యచ॥ ౭౧॥ సుమిత్రాప్రేక్ష్యవైభీతాకథంమేవిశ్వసిష్యతి । కృపణంబతవైదేహీశ్రోష్యతిద్వయమప్రియమ్॥ ౭౨ ॥ మాంచపంచత్వమాపన్నంరామంచవనమాశ్రితమ్। వైదేహీబతమేప్రాణాన్శోచంతీక్షపయిష్యతి॥ ౭౩॥ హీనాహిమవతఃపార్శ్వేకిన్నరేణేవకిన్నరీ । నహిరామమహందృష్ట్వాప్రవసంతం మహావనే॥ ౭౪ ॥ చిరంజీవితుమాశంసేరుదంతీంచాపిమైథిలీం । సానూనంవిధవారాజ్యంసపుత్రాకారయిష్యసి॥ ౭౫ ॥ నహిప్రవ్రాజితేరామేదేవిజీవితుముత్సహే । సతీంత్వామహమత్యంతంవ్యవస్యామ్యసతీంసతీమ్॥ ౭౬॥ రూపిణీంవిషసంయుక్తాంపీత్వేవమదిరాంనరః।అనృతైర్బహుమాంసాంత్వైస్సాంత్వయంతీస్మభాషసే॥ ౭౭॥గీతశబ్దేనసంరుధ్యలుబ్ధోమృగమివావధీః । అనార్యఇతిమామార్యాఃపుత్రవిక్రాయికంధ్రువమ్॥ ౭౮ ॥ ధిక్కరిష్యంతిరథ్యాసుసురాపంబ్రాహ్మణంయథా । అహోదుఃఖమహోకృచ్ఛ్రంయత్రవాచఃక్షమేతవ॥ ౭౯॥దుఃఖమేవంవిధంప్రాప్తంపురాకృతమివాశుభమ్। చిరంఖలుమయాపాపేత్వంపాపేనాభిరక్షితా॥ ౮౦ ॥ అజ్ఞానాదుపసంపన్నారజ్జురుద్బంధినీయథా । రమమాణస్త్వయాసార్ధంమృత్యుంత్వాంనోపలక్షయే॥ ౮౧॥ బాలోరహసిహస్తేనకృష్ణసర్పమివాస్పృశమ్ । మయాహ్యపితృకఃపుత్రస్స మహాత్మా దురాత్మనా॥ ౮౨ ॥ తంతుమాంజీవలోకోయంనూనమాక్రోష్టుమర్హతి । బాలిశోబత కామాత్మారాజాదశరథోభృశమ్॥ ౮౩॥ యస్స్త్రీకృతేప్రియంపుత్రం వనం ప్రస్థాపయిష్యతి । వ్రతైశ్చబ్రహ్మచర్యైశ్చగురుభిశ్చోపకర్శితః॥ ౮౪ ॥ భోగకాలేమహత్కృచ్ఛ్రంపునరేవప్రపత్స్యతే। నాలంద్వితీయంవచనంపుత్రోమాంప్రతిభాషితుమ్॥ ౮౫॥ సవనంప్రవ్రజేత్యుక్తో బాఢమిత్యేవవక్ష్యతి । యదిమే రాఘవఃకుర్యాద్వనం గచ్ఛేతిచోదితః॥ ౮౬ ॥ ప్రతికూలంప్రియంమేస్యాన్నతువత్సఃకరిష్యతి । శుద్ధభావోహిభావంమేనతుజ్ఞాస్యతిరాఘవః॥ ౮౭ ॥ సవనంప్రవ్రజేత్యుక్తోబాఢమిత్యేవవక్ష్యతి । రాఘవేహివనంప్రాప్తేసర్వలోకస్యధిక్కృతమ్॥ ౮౮॥ మృత్యురక్షమణీయంమాంనయిష్యతియమక్షయమ్। మృతేమయిగతేరామేవనంమనుజపుంగవే॥ ౮౯॥ఇష్టేమమజనేశేషేకింపాపంప్రతిపత్స్యసే। కౌసల్యాంమాంచరామంచపుత్రౌచయదిహాస్యసి॥ ౯౦॥దుఃఖాన్యసహతీదేవీమామేవానుమరిష్యతి। కౌసల్యాంచ సుమిత్రాంచమాంచ పుత్రైస్త్రిభిస్సహ॥ ౯౧ ॥ ప్రక్షిప్యనరకేసాత్వంకైకేయిసుఖితాభవ । మయారామేణచత్యక్తంశాశ్వతంసత్కృతంగుణైః॥ ౯౨॥ ఇక్ష్వాకుకులమక్షోభ్యమాకులం పాలయిష్యసి ।ప్రియంచేద్భరతస్యైతద్రామప్రవ్రాజనంభవేత్॥ ౯౩ ॥ మాస్మమే భరతః కార్షీత్ప్రేతకృత్యంగతాయుషః । హంతానార్యేమమామిత్రేసకామాభవకైకయి॥ ౯౪ ॥ మృతేమయిగతేరామేవనంపురుషపుంగవే। సేదానీంవిధవారాజ్యంసపుత్రాకారయిష్యసి॥ ౯౫ ॥ త్వంరాజపుత్రీవాదేనన్యవసోమమవేశ్మని । అకీర్తిశ్చాతులా

లోకేధ్రువఃపరిభవశ్చమే ॥ ౯౬ ॥ సర్వభూతేషుచావజ్ఞాయథాపాపకృతస్తథా । క
థంరథైర్విభుర్యాత్వాగజాశ్వైశ్చముహుర్ముహుః ॥ ౯౭ ॥ పద్భ్యాంరామోమహార
ణ్యేవత్సోమేవిచరిష్యతి । యస్యత్వాహారసమయేసూదాఃకుండలధారిణః ॥ ౯౮ ॥ అ
హంపూర్వాఃపచంతిస్మప్రశస్తంపానభోజనమ్ । సకథంనుకషాయాణితిక్తానికటుకాని
చ ॥ ౯౯ ॥ భక్షయన్వన్యమాహారంసుతోమేవర్తయిష్యతి । మహార్హవస్త్రసంవీ
తోభూత్వాచిరసుఖోషితః ॥ ౧౦౦ ॥ కాషాయపరిధానస్తుకథంభూమౌనివత్స్యతి । క
స్యైతద్దారుణంవాక్యమేవంవిధమచింతితమ్ ॥౧౦౧ ॥ రామస్యారణ్యగమనంభరతస్యా
భిషేచనమ్ । ధిగస్తుయోషితోనామశఠాస్స్వార్థపరాస్సదా ॥ ౧౦౨ ॥ నబ్రవీమి
స్త్రియస్సర్వాభరతస్యైవమాతరమ్ ॥ అనర్థభావేర్థపరేనృశంసేమమానుతాపా
యనివిష్టభావే । కిమప్రియంపశ్యసిమన్నిమిత్తంహితానుకారిణ్యథవాపిరామే ॥౧౦౩॥
పరిత్యజేయుఃపితరోహిపుత్రాన్భార్యాఃపతీంశ్చాపికృతానురాగాః । కృత్స్నంహి
సర్వంకుపితంజగత్స్యాద్దృష్ట్వైవరామంవ్యసనేనిమగ్నమ్ ॥ ౧౦౪ ॥అహంపునర్దే
వకుమారరూపమలంకృతంతంసుతమావ్రజంతమ్ । నందామిపశ్యన్నపిదర్శనేనభవా
మిదృష్ట్వాచపునర్యువేవ ॥౧౦౫॥ వినాపిసూర్యేణభవేత్ప్రవృత్తిరవర్షతావజ్రధరేణ
వాపి । రామంతుగచ్ఛంతమితస్సమీక్ష్యజీవేన్నకశ్చిత్త్వితిచేతనామే ॥ ౧౦౬ ॥ వినాశ
కామామహితామమిత్రామావాసయంమృత్యుమివాత్మనస్త్వామ్। చిరంబతాంకేనధృ
తాసిసర్పీమహావిషాతేనహతోస్మిమోహాత్ ॥ ౧౦౭ ॥ మయాచరామేణచలక్ష్మణేన
ప్రశాస్తుహీనోభరతస్త్వయాసహ । పురంచరాష్ట్రంచనిహత్యబాంధవాన్మమా
హితానాంచభవాభిహర్షిణీ ॥ ౧౦౮ ॥ నృశంసవృత్తేవ్యసనప్రహారిణిప్రసహ్యవా
క్యంయదిహాద్యభాషసే । ననామతేకేనముఖాత్పతంత్యధోవిశీర్యమాణాదశనాస్సహస్ర
ధా ॥ ౧౦౯ ॥ నకించిదాహాహితమప్రియంవచోనవేత్తిరామఃపరుషాణిభాషితుమ్।క
థంనురామేహ్యభిరామవాదినిబ్రవీషిదోషాన్గుణనిత్యసంమతే ॥ ౧౧౦॥ ప్రతామ్య
వాప్రజ్వలవాప్రణశ్యవాసహస్రశోవాస్ఫుటితామహీంవ్రజ । నతేకరిష్యామివచస్సు
దారుణంమమాహితంకేకయరాజపాంసని ॥ ౧౧౧ ॥ క్షురోపమాంనిత్యమసత్ప్రియం
వదాంప్రదుష్టభావాంస్వకులోపఘాతినీమ్ । నజీవితుంత్వాంవిషహేమనోరమాంది
ధక్షమాణాంహృదయంసబంధనమ్ ॥ ౧౧౨ ॥ నజీవితంమేస్తిపునఃకుతస్సుఖంవినాత్మ
జేనాత్మవతాంకుతోరతిః। మమాహితందేవినకర్తుమర్హసిస్పృశామిపాదావపితేప్ర
సీదమే ॥ ౧౧౩ ॥ సభూమిపాలోవిలపన్ననాథవత్స్త్రియాగృహీతోహృదయేతిమాత్ర
యా । పపాతదేవ్యాశ్చరణౌప్రసారితావుభావసంస్పృశ్యయథాతురస్తథా ॥ ౧౧౪ ॥

ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - ద్వాదశస్సర్గః

అతదర్హంమహారాజంశయానమతథోచితమ్। యయాతిమివపుణ్యాంతేదేవలో
కాత్పరిచ్యుతమ్॥౧॥అనర్థరూపాసిద్ధార్థాహ్యభీతాభయదర్శినీ । పునరాకారయా
మాసతమేవవరమంగనా॥ ౨ ॥ త్వంకత్థసేమహారాజసత్యవాదీదృఢవ్రతః । మమచే
మంవరంకస్మాద్విధారయితుమిచ్ఛసి॥ ౩ ॥ ఏవముక్తస్తుకైకేయ్యారాజాదశరథస్తదా।
ప్రత్యువాచతతఃక్రుద్ధోముహూర్తంవిహ్వలన్నివ॥ ౪ ॥ మృతేమయిగతేరామేవనం
మనుజపుంగవే । హంతానార్యేమమామిత్రేసకామాసుఖినీభవ ॥ ౫ ॥ స్వర్గేపిఖలు
రామస్యకుశలందైవతైరహం । ప్రత్యాదేశాదభిహితంధారయిష్యేకథంబత॥ ౬ ॥ కై
కేయ్యాఃప్రియకామేనరామఃప్రవ్రాజితోవనం। యదిసత్యంబ్రవీమ్యేతత్తదసత్యంభ

విష్యతి ॥ ౭ ॥ అపుత్రేణ మయా పుత్రశ్శ్రమేణ మహతా మహాన్ । రామో లబ్ధో మ
హాబాహుస్స కథం త్యజ్యతే మయా ॥ ౮ ॥ శూరశ్చ కృతవిద్యశ్చ జితక్రోధః క్షమాపరః ॥
కథం కమలపత్రాక్షో మయా రామో వివాస్యతే ॥ ౯ ॥ కథమిందీవరశ్యామం దీర్ఘబా
హుం మహాబలమ్ । అభిరామమహం రామం ప్రేషయిష్యామి దండకాన్ ॥ ౧౦ ॥ సుఖానా
ముచితస్యైవ దుఃఖైరనుచితస్య చ । దుఃఖానామనుపశ్యేయం కథం రామస్య ధీమతః ॥ ౧౧ ॥
యది దుఃఖమకృత్వాద్య మమ సంక్రమణం భవేత్ । అదుఃఖార్హస్య రామస్య తత
స్సుఖమవాప్నుయామ్ ॥ ౧౨ ॥ నృశంసే పాపసంకల్పే రామం సత్యపరాక్రమమ్ । కిం
విప్రియేణ కైకేయి ప్రియం యోజయసే మమ ॥ ౧౩ ॥ అకీర్తిరతులా లోకే ధ్రువః పరి
భవశ్చ మే । తథా విలపతస్తస్య పరిభ్రమితచేతసః ॥ ౧౪ ॥ అస్తమభ్యగమత్సూర్యో ర
జనీ చాభ్యవర్తత । సా త్రియామా తథార్తస్య చంద్రమండలమండితా ॥ ౧౫ ॥ రా
జ్ఞో విలపమానస్య న వ్యభాసత శర్వరీ । తథైవోష్ణం వినిశ్వస్య వృద్ధో దశరథో నృపః ॥
౧౬ ॥ విలలాపార్తవద్దుఃఖం గగనాసక్తలోచనః । న ప్రభాతం త్వయేచ్ఛామి నిశే నక్ష
త్రభూషణే ॥ ౧౭ ॥ క్రియతాం మే దయా భద్రే మయాయం రచితోంజలిః । అథవా గ
మ్యతాం శీఘ్రం నాహమిచ్ఛామి నిర్ఘృణామ్ ॥ ౧౮ ॥ నృశంసాం కైకయీం ద్రష్టుం య
త్కృతే వ్యసనం మహత్ । ఏవముక్త్వా తతో రాజా కైకేయీం సంయతాంజలిః ॥ ౧౯ ॥
ప్రసాదయామాస పునః కైకేయీమిదమబ్రవీత్ । సాధువృత్తస్య దీనస్య త్వద్గతస్య గ
తాయుషః ॥ ౨౦ ॥ ప్రసాదః క్రియతాం దేవి మమ రాజ్ఞో విశేషతః । శూన్యే న ఖలు సు
శ్రోణి మయేదం సముదాహృతమ్ ॥ ౨౧ ॥ కురు సాధు ప్రసాదం మే బాలే సహృదయా
హ్యసి । ప్రసీద దేవి రామో మే త్వద్దత్తం రాజ్యమవ్యయమ్ ॥ ౨౨ ॥ లభతామసితా
పాంగే యశః పరమవాప్నుహి । మమ రామస్య లోకస్య గురూణాం భరతస్య చ ॥ ౨౩ ॥
ప్రియమేతద్గురుశ్రోణి కురు చారుముఖేక్షణే ॥ విశుద్ధభావస్య సుదుష్టభావా తామ్రేక్ష
ణస్యాశ్రుకలస్య రాజ్ఞః । శ్రుత్వా విచిత్రం కరుణం విలాపం భర్తుర్నృశంసా న చకార
వాక్యమ్ ॥ ౨౪ ॥ తతస్స రాజా పునరేవ మూర్ఛితః ప్రియామతుష్టాం ప్రతికూలభాషి
ణీమ్ । సమీక్ష్య పుత్రస్య వివాసనం ప్రతి క్షితౌ విసంజ్ఞో నిపపాత దుఃఖితః ॥ ౨౫ ॥ ఇతీ
వ రాజ్ఞో వ్యథితస్య సా నిశా జగామ ఘోరం శ్వసతో మనస్వినః । విబోధ్యమానః ప్రతిబోధ
నం తదా నివారయామాస స రాజసత్తమః ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే త్ర
యోదశస్సర్గః

పుత్రశోకార్దితం పాపా విసంజ్ఞం పతితం భువి । వివేష్టమానముద్వీక్ష్య సైక్ష్వాక
మిదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ పాపం కృత్వేవ కిమిదం మమ సంశ్రుత్య సంశ్రవమ్ । శేషే క్షితి
తలే సన్నస్స్థిత్యాం త్వం స్థాతుమర్హసి ॥ ౨ ॥ ఆహుస్సత్యం హి పరమం ధర్మం ధర్మవిదో జ
నాః । సత్యమాశ్రిత్య హి మయా త్వం చ ధర్మం ప్రచోదితః ॥ ౩ ॥ సంశ్రుత్య శైబ్యశ్శ్యే
నాయ స్వాం తనుం జగతీపతిః । ప్రదాయ పక్షిణే రాజా జగామ గతిముత్తమామ్ ॥ ౪ ॥ త
థా హ్యలర్కస్తేజస్వీ బ్రాహ్మణే వేదపారగే । యాచమానే స్వకే నేత్రే ఉద్ధృత్యావిమ
నా దదౌ ॥ ౫ ॥ సరితాం తు పతిస్స్వల్పాం మర్యాదాం సత్యమన్వితః । సత్యానురోధాత్స
మయే స్వాం వేలాం నాతివర్తతే ॥ ౬ ॥ సత్యమేవ పరం బ్రహ్మ సత్యే ధర్మః ప్రతిష్ఠితః । స
త్యమేవాక్షయా వేదాస్సత్యేనైవాప్యతే పరమ్ ॥ ౭ ॥ సత్యం సమనువర్తస్వ యది ధర్మే
ధృతా మతిః । సఫలస్స వరో మేస్తు వరదో హ్యసి సత్తమ ॥ ౮ ॥ ధర్మస్యేహాభికామార్థం
మమ చైవాభిచోదనాత్ । ప్రవ్రాజయ సుతం రామం త్రిః ఖలు త్వాం బ్రవీమ్యహమ్ ॥

౯॥ సమయంచ మమార్యేమం యదిసత్వంకరిష్యసి । అగ్రతస్తేప రిత్యక్తా పరిత్యక్ష్యా
మిజీవితమ్॥ ౧౦ ॥ ఏవంప్రచోదితోరాజా కైకేయ్యానిర్విశంకయా । నాశకత్పాశ
మున్మోక్తుంబలిరింద్రకృతంయథా॥ ౧౧ ॥ ఉద్భ్రాంతహృదయశ్చాపివివర్ణవదనో
భవత్ । సధుర్యోవైపరిస్పందన్యుగచక్రాంతరంగతః ॥ ౧౨ ॥ విహ్వలాభ్యాంచ
నేత్రాభ్యామపశ్యన్నివభూమిపః । కృచ్ఛ్రాద్ధైర్యేణసంస్తభ్య కైకేయీమిదమ
బ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ యస్తేమంత్రకృతఃపాణిరగ్నౌపాపేమయాధృతః । తంత్యజామిస్వ
జంచాపి తవపుత్రంత్వయాసహ॥ ౧౪ ॥ ప్రయాతారజనీదేవి సూర్యస్యోదయనంప్ర
తి । అభిషేకంగురుజనస్త్వరయిష్యతిమాం ధ్రువమ్ ॥ ౧౫ ॥ రామాభిషేకసంభారై
స్తదర్థముపకల్పితైః । రామఃకారయితవ్యోమే మృతస్యసలిలక్రియామ్ ॥౧౬॥ త్వ
యాసపుత్రయానైవకర్తవ్యాసలిలక్రియా । వ్యాహంతాస్యశుభాచారే యదిరా
మాభిషేచనమ్॥ ౧౭ ॥ నచశక్నోమ్యహంద్రష్టుందృష్ట్వాపూర్వంతథాసుఖమ్।హ
తహర్షంనిరానందం పునర్జనమవాఙ్ముఖమ్॥ ౧౮ ॥ తాంతథాబ్రువతస్తస్యభూ
మిపస్యమహాత్మనః । ప్రభాతాశర్వరీపుణ్యా చంద్రనక్షత్రశాలినీ॥ ౧౯ ॥ తతః పా
పసమాచారాకైకేయీ పార్థివంపునః। ఉవాచపరుషంవాక్యంవాక్యజ్ఞాక్రోధమూ
ర్ఛితా॥ ౨౦ ॥ కిమిదంభాషసేరాజ వాక్యంగరుజోపమమ్ । ఆనాయయితుమ
క్లిష్టంపుత్రంరామమిహార్హసి॥ ౨౧ ॥ స్థాప్యరాజ్యేమమసుతం కృత్వారామం వనే
చరమ్ । నిస్సపత్నాంచమాంకృత్వాకృతకృత్యోభవిష్యసి॥౨౨ ॥ సనున్నఇవతీక్ష్ణేన
ప్రతోదేనహయోత్తమః । రాజాప్రచోదితోఽభీక్ష్ణంకైకేయీమిదమబ్రవీత్ ॥ ౨౩॥ధ
ర్మబంధేనబద్ధోఽస్మినష్టాచమమచేతనా। జ్యేష్ఠపుత్రంప్రియంరామంద్రష్టుమిచ్ఛామిధా
ర్మికమ్ ॥ ౨౪ ॥ తతఃప్రభాతాంరజనీముదితేచదివాకరే । పుష్యేనక్షత్రయోగేచము
హూర్తేచసమాగతే॥ ౨౫ ॥ వసిష్ఠోగుణసంపన్నశ్శిష్యైఃపరివృతస్తదా । ఉపగృ
హ్యాశుసంభారాన్ ప్రవివేశపురోత్తమమ్॥ ౨౬ ॥ సిక్తసంమార్జనపథాం పతాకో
త్తమభూషితామ్। విచిత్రకుసుమాకీర్ణాం నానాస్రగ్భిర్విరాజితామ్ ॥ ౨౭॥ సంహృ
ష్టమనుజోపేతాం సమృద్ధవిపణాపణామ్।మహోత్సవసమాకీర్ణాం రాఘవార్థే
సముత్సుకామ్॥ ౨౮ ॥ చందనాగరుధూపైశ్చసర్వతఃప్రతిధూపితామ్ । తాం పురీం
సమతిక్రమ్యపురందర పురోపమామ్॥౨౯॥దదర్శాంతఃపురంశ్రేష్ఠంనానాద్విజగణా
యుతమ్ । పౌరజానపదాకీర్ణంబ్రాహ్మణైరుపశోభితమ్ ॥౩౦॥ యజ్ఞవిద్భిస్ససంపూ
ర్ణంసదస్యైఃపరమర్త్విజైః । తదంతఃపురమాసాద్యవ్యతిచక్రామతంజనమ్॥౩౧ ॥
వసిష్ఠఃపరమప్రీతః పరమర్షిర్వివేశచ । సత్వపశ్యద్వినిష్క్రాంతం సుమంత్రం నామ
సారథిమ్॥ ౩౨ ॥ ద్వారేమనుజసింహస్యసచివంప్రియదర్శనమ్ । తమువాచమహాతే
జాః సూతపుత్రంవిశారదమ్॥ ౩౩ ॥ వసిష్ఠఃక్షిప్రమాచక్ష్వనృపతేర్మామిహాగతమ్।ఇ
మేగంగోదకఘటాస్సాగరేభ్యశ్చకాంచనాః॥ ౩౪॥ ఔదుంబరంభద్రపీఠమభిషేకా
ర్థమాహృతమ్ । సర్వబీజానిగంధాశ్చరత్నానివివిధానిచ॥ ౩౫॥ క్షౌద్రందధిఘృతం
లాజాదర్భాస్సుమనసఃపయః । అష్టౌచకన్యారుచిరామత్తశ్చవరవారణః ॥ ౩౬ ॥ చ
తురశ్వోరథశ్శ్రీమాన్నిస్త్రింశోధనురుత్తమమ్ । వాహనంనరసంయుక్తం ఛత్రంచశ
శిసంనిభమ్॥ ౩౭ ॥ శ్వేతేచవాలవ్యజనేభృంగారుశ్చహిరణ్మయః । హేమదామపిన
ద్ధశ్చకకుద్మాన్పాండరోవృషః॥ ౩౮ ॥ కేసరీచచతుర్దంష్ట్రోహరిశ్రేష్ఠోమహాబలః॥
సింహాసనంవ్యాఘ్రతనుస్సమిద్ధశ్చహుతాశనః॥ ౩౯॥ సర్వవాదిత్రసంఘాశ్చవేశ్యా

శ్చాప్యలంకృతాః స్త్రియః । ఆచార్యా బ్రాహ్మణా గావః పుణ్యాశ్చ మృగపక్షిణః ॥ ౪౦ ॥ పౌరజానపదశ్రేష్ఠా నైగమాశ్చ గణైస్సహ । ఏతే చాన్యే చ బహవః ప్రీయమాణాః ప్రియంవదాః ॥ ౪౧ ॥ అభిషేకాయ రామస్య సహ తిష్ఠంతి పార్థివైః । త్వరయస్వ మహారాజం యథా సముదితే హని ॥ ౪౨ ॥ పుష్యే నక్షత్రయోగే చ రామో రాజ్యమవాప్నుయాత్ । ఇతి తస్య వచశ్శ్రుత్వా సూతపుత్రో మహాత్మనః ॥ ౪౩ ॥ స్తువన్నృపతిశార్దూలం ప్రవివేశ నివేశనమ్ । తం తు పూర్వోదితం వృద్ధం ద్వారస్థా రాజసంమతమ్ ॥ ౪౪ ॥ న శేకురభిసంరోద్ధుం రాజ్ఞః ప్రియచికీర్షవః । స సమీపస్థితో రాజ్ఞస్తామవస్థామజానన్ ॥ ౪౫ ॥ వాగ్భిః పరమతుష్టాభిరభిష్టోతుం ప్రచక్రమే । తతస్సూతో యథాకాలం పార్థివస్య నివేశనే ॥ ౪౬ ॥ సుమంత్రః ప్రాంజలిర్భూత్వా తుష్టావ జగతీపతిమ్ । యథా నందతి తేజస్వీ సాగరో భాస్కరోదయే ॥ ౪౭ ॥ ప్రీతః ప్రీతేన మనసా తథా నందయ నస్సదా । ఇంద్రమస్యాం తు వేలాయామభితుష్టావ మాతలిః ॥ ౪౮ ॥ సోజయద్దానవాన్సర్వాంస్తథా త్వాం బోధయామ్యహమ్ । ఆదిత్యస్సహ చంద్రేణ యథా భూతధరాం శుభామ్ ॥ ౪౯ ॥ బోధయత్యద్య పృథివీం తథా త్వాం బోధయామ్యహమ్ । వేదాస్సహాంగా విద్యాశ్చ యథా హ్యాత్మభువం విభుమ్ ॥ ౫౦ ॥ బ్రహ్మాణం బోధయంత్యద్య తథా త్వాం బోధయామ్యహమ్ । ఉత్తిష్ఠాశు మహారాజ కృతకౌతుకమంగళః ॥ ౫౧ ॥ విరాజమానో వపుషా మేరోరివ దివాకరః । సోమసూర్యౌ చ కాకుత్స్థ శివవైశ్రవణావపి ॥ ౫౨ ॥ వరుణశ్చాగ్నిరింద్రశ్చ విజయం ప్రదిశంతు తే । గతా భగవతీ రాత్రిరహశ్శివముపస్థితమ్ ॥ ౫౩ ॥ ప్రతిబుధ్యస్వ రాజర్షే కృతం కృత్యమిదం తవ । ఉదతిష్ఠత రామస్య సమగ్రమభిషేచనమ్ ॥ ౫౪ ॥ పౌరజానపదైశ్చాపి నైగమైశ్చ కృతాంజలిః । స్వయం వసిష్ఠో భగవాన్ బ్రాహ్మణైస్సహ తిష్ఠతి ॥ ౫౫ ॥ క్షిప్రమాజ్ఞాప్యతాం రాజన్ రాఘవస్యాభిషేచనమ్ । యథా హ్యపాలాః పశవో యథా సేనా హ్యనాయకా ॥ ౫౬ ॥ యథా చంద్రం వినా రాత్రిర్యథా గావో వినా వృషమ్ । ఏవం హి భవితా రాష్ట్రం యత్ర రాజా న దృశ్యతే ॥ ౫౭ ॥ ఇతి తస్య వచశ్శ్రుత్వా సాంత్వపూర్వమివార్థవత్ । అభ్యకీర్యత శోకేన భూయ ఏవ మహీపతిః ॥ ౫౮ ॥ తతస్స రాజా తం సూతం సన్నహర్షస్సుతం ప్రతి । శోకరక్తేక్షణశ్శ్రీమానుద్వీక్ష్యోవాచ ధార్మికః ॥ ౫౯ ॥ వాక్యైస్తు ఖలు మర్మాణి మమ భూయో నికృంతసే । సుమంత్రః కరుణం శ్రుత్వా దృష్ట్వా దీనం చ పార్థివమ్ ॥ ౬౦ ॥ ప్రగృహీతాంజలిః కించిత్తస్మాద్దేశాదపాక్రమత్ । యదా వక్తుం స్వయం దైన్యాన్న శశాక మహీపతిః ॥ ౬౧ ॥ తదా సుమంత్రం మంత్రజ్ఞా కైకేయీ ప్రత్యువాచ హ । సుమంత్ర రాజా రజనీం రామహర్షసముత్సుకః ॥ ౬౨ ॥ ప్రజాగరపరిశ్రాంతో నిద్రాయా వశమాగతః । తద్గచ్ఛ త్వరితం సూత రాజపుత్రం యశస్వినమ్ ॥ ౬౩ ॥ రామమానయ భద్రం తే నాత్ర కార్యా విచారణా । స మన్యమానః కల్యాణం హృదయేన ననంద చ ॥ ౬౪ ॥ నిర్జగామ చ సంప్రీత్యా త్వరితో రాజశాసనాత్ । సుమంత్రశ్చింతయామాస త్వరితం చోదితస్తయా ॥ ౬౫ ॥ వ్యక్తం రామోభిషేకార్థమిహాయాస్యతి ధర్మవిత్ । ఇతి సూతో మతిం కృత్వా హర్షేణ మహతావృతః ॥ ౬౬ ॥ నిర్జగామ మహాబాహూ రాఘవస్య దిదృక్షయా । సాగరహ్రదసంకాశాత్సుమంత్రోంతఃపురాచ్ఛుభాత్ ॥ ౬౭ ॥ నిష్క్రమ్య జనసంబాధం దదర్శ ద్వారమగ్రతః ॥ తతః పురస్తాత్సహసా వినిర్గతో మహీపతీన్ ద్వారగతో విలోకయన్ । దదర్శ పౌరాన్వివిధాన్ మహాధనానుపస్థితాన్ ద్వారముపేత్య విష్ఠితాన్ ॥ ౬౮ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - చతుర్దశస్సర్గః

తేతు తాం రజనీ ముష్య బ్రాహ్మణా వేదపారగాః । ఉపతస్థురుపస్థానంసహరా
జపురోహితాః ॥ ౧ ॥ అమాత్యాబలముఖ్యాశ్చ ముఖ్యా యేనిగమస్యచ । రాఘవస్యాభి
షేకార్థే ప్రీయమాణాస్తుసంగతాః ॥ ౨ ॥ ఉదితేవిమలేసూర్యే పుష్యేచాభ్యాగతే
హని । అభిషేకాయ రామస్యద్విజేంద్రైరుపకల్పితమ్ ॥ ౩ ॥ కాంచనాజలకుంభాశ్చ
భద్రపీఠం స్వలంకృతమ్ । రథశ్చసమ్యగాస్తీర్ణో భాస్వతావ్యాఘ్రచర్మణా ॥ ౪ ॥
గంగాయమునయోః పుణ్యాత్సంగమాదాహృతం జలమ్ । యాశ్చాన్యాస్సరితఃపుణ్యా
హ్రదాఃకూపాస్సరాంసిచ ॥ ౫ ॥ క్షౌద్రందధిఘృతంలాజాదర్భాస్సుమనసఃపయః ।
అష్టౌచకన్యారుచిరా మత్తశ్చవరవారణః ॥ ౬ ॥ ప్రాగ్వాహాశ్చోర్ధ్వవాహాశ్చతిర్య
గ్వాహాస్సమాహితాః । తాభ్యశ్చైవాహృతంతోయంసముద్రేభ్యశ్చ సర్వశః ॥ ౭ ॥ స
జలాఃక్షీరిభిశ్ఛన్నా ఘటాఃకాంచన రాజతాః । పద్మోత్పలయుతా భాంతి పూర్ణాఃప
రమవారిణా ॥ ౮ ॥ చంద్రాంశువికచప్రఖ్యం కాంచనంరత్నభూషితమ్ । సజ్జం తి
ష్ఠతిరామస్యవాలవ్యజనముత్తమమ్ ॥ ౯ ॥ చంద్రమండలసంకాశ మాతపత్రంచ పాం
డరమ్ । సజ్జంద్యుతికరంశ్రీమదభిషేక పురస్కృతమ్ ॥ ౧౦ ॥ పాండరశ్చ వృషస్సజ్జః
పాండరోశ్వశ్చసుస్థితః । ప్రసృతశ్చగజశ్శ్రీమానౌపవాహ్యఃప్రతీక్షతే ॥ ౧౧ ॥ అష్టౌ
చకన్యారుచిరా స్సర్వాభరణభూషితాః । వాదిత్రాణిచసర్వాణివందినశ్చతథాపరే ॥
౧౨ ॥ వేశ్యాశ్చైవశుభాచారా స్సర్వాభరణ భూషితాః ॥ లీలావత్యస్సుభ్రువశ్చలో
లనేత్రాస్సహస్రశః ॥ ౧౩ ॥ ఇక్ష్వాకూణాం యథారాజ్యే సంభ్రియేతాభిషేచనమ్ ।
తథాజాతీయమాదాయరాజపుత్రాభిషేచనమ్ ॥ ౧౪ ॥ తేరాజవచనాత్తత్ర సమవేతామ
హీపతిమ్ । అపశ్యంతోబ్రువన్కోను రాజ్ఞోనఃప్రతివేదయేత్ ॥ ౧౫ ॥ నపశ్యామశ్చరా
జాన ముదితశ్చదివాకరః । యౌవరాజ్యాభిషేకశ్చ సజ్జోరామస్యధీమతః ॥ ౧౬ ॥ ఇతి తే
షుబ్రువాణేషు సార్వభౌమాన్మహీపతీన్ । అబ్రవీత్తానిదంసర్వాన్ సుమంత్రో రా
జసత్కృతః ॥ ౧౭ ॥ రామంరాజ్ఞోనియోగేన త్వరయాప్రస్థితోస్మ్యహమ్ । పూజ్యారా
జ్ఞోభవంతస్తురామస్యచవిశేషతః ॥ ౧౮ ॥ అయంపృచ్ఛామి వచనాత్సుఖమాయుష్మతా
మహమ్ । రాజ్ఞస్సంప్రతిబుద్ధస్యయచ్చాగమన కారణమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఇత్యుక్త్వాంతఃపురద్వా
రమాజగామ పురాణవిత్ । సదాసక్తంచ తద్వేశ్మసుమంత్రఃప్రవివేశహ ॥ ౨౦ ॥ తు
ష్టావాస్యతదావంశంప్రవిశ్యసవిశాంపతేః । శయనీయంనరేంద్రస్యతదాసాద్యవ్యతిష్ఠ
త ॥ ౨౧ ॥ సోత్యాసాద్యతుతద్వేశ్మతిరస్కరిణిమంతరా । ఆశీర్భిర్గుణయుక్తాభిరభితు
ష్టావరాఘవమ్ ॥ ౨౨ ॥ సోమసూర్యౌచకాకుత్స్థశివవైశ్రవణావపి । వరుణశ్చాగ్ని
రింద్రశ్చవిజయంప్రదిశంతు తే ॥ ౨౩ ॥ గతాభగవతీ రాత్రిరహశ్శివముపస్థితమ్ । బుధ్య
స్వనృపశార్దూల కురుకార్యమనంతరమ్ ॥ ౨౪ ॥ బ్రాహ్మణాబలముఖ్యాశ్చనైగమా
శ్చాగతాన్నృప । దర్శనంప్రతికాంక్షంతేప్రతిబుధ్యస్వరాఘవ ॥ ౨౫ ॥ స్తువంతంతం
తదాసూతం సుమంత్రంమంత్రకోవిదమ్ । ప్రతిబుధ్యతతో రాజా ఇదం వచన మబ్రవీ
త్ ॥ ౨౬ ॥ రామమానయసూతేతి యదస్యభిహితోమయా । కిమిదంకారణంయేన మ
మాజ్ఞాప్రతిహన్యతే ॥ ౨౭ ॥ నచైవసంప్రసుప్తోహమానయేహాశురాఘవమ్ । ఇతిరా
జా దశరథ స్సూతం తత్రాన్వశాత్పునః ॥ ౨౮ ॥ సరాజవచనం శ్రుత్వా శిరసా
ప్రతిపూజ్యతమ్ । నిర్జగామనృపావాసాన్మన్యమానఃప్రియంమహత్ ॥ ౨౯ ॥ ప్ర
సన్నోరాజమార్గంచ పతాకధ్వజశోభితమ్ । హృష్టప్రముదితస్సూతో జగామాశువి
లోకయన్ ॥ ౩౦ ॥ ససూతస్తత్రశుశ్రావ రామాధికరణాఃకథాః । అభిషేచనసంయు

క్తాస్సర్వలోకస్య హృష్టవత్ ॥ ౩౧ ॥ తతో దదర్శ రుచిరం కైలాసశిఖరప్రభమ్ । రామవేశ్మ సుమంత్రస్తు శక్రవేశ్మసమప్రభమ్ ॥ ౩౨ ॥ మహాకవాటపిహితం వితర్దిశతశోభితమ్ । కాంచనప్రతిమైకాగ్రం మణివిద్రుమతోరణమ్ ॥ ౩౩ ॥ శారదాభ్రఘనప్రఖ్యం దీప్తం మేరుగుహోపమమ్ । మణిభిర్వరమాల్యానాం సుమహద్భిరలంకృతమ్ ॥ ౩౪ ॥ గంధార్మనోజ్ఞార్విసృజద్దార్దురం శిఖరం యథా । సారసైశ్చ మయూరైశ్చ వినదద్భిర్విరాజితమ్ ॥ ౩౫ ॥ సుకృతేహామృగాకీర్ణం సూత్కీర్ణం భక్తిభిస్తదా । మనశ్చక్షుశ్చ భూతానామాదదత్తిగ్మతేజసా ॥ ౩౬ ॥ చంద్రభాస్కరసంకాశం కుబేరభవనోపమమ్ । మహేంద్రధామప్రతిమం నానాపక్షిసమాకులమ్ ॥ ౩౭ ॥ మేరుశృంగసమం సూతో రామవేశ్మ దదర్శ హ । ఉపస్థితైస్సమాకీర్ణం జనైరంజలికారిభిః ॥ ౩౮ ॥ ఉపాదాయ సమాక్రాంతైస్తథా జానపదైర్జనైః । రామాభిషేకసుముఖైరున్ముఖైస్సమలంకృతమ్ ॥ ౩౯ ॥ మహామేఘసమప్రఖ్యముదగ్రం సువిభూషితమ్ । నానారత్నసమాకీర్ణం కుబ్జకైరాతకావృతమ్ ॥ ౪౦ ॥ స వాజియుక్తేన రథేన సారథిర్నరాకులం రాజపథం విలోకయన్ । వరూథినా రామగృహాభిపాతినా పురస్య సర్వస్య మనాంసి హర్షయన్ ॥ ౪౧ ॥ తతస్సమాసాద్య మహాధనం మహత్ప్రహృష్టరోమా స బభూవ సారథిః । మృగైర్మయూరైశ్చ సమాకులోల్బణం గృహం వరార్హస్య శచీపతేరివ ॥ ౪౨ ॥ తతస్స కైలాసనిభాస్స్వలంకృతాః ప్రవిశ్య కక్ష్యాస్త్రిదశాలయోపమాః । ప్రియాన్నరాన్ రామమతే స్థితాన్ బహూనపేత్య శుద్ధాంతముపస్థితో రథీ ॥ ౪౩ ॥ స తత్ర శుశ్రావ చ హర్షయుక్తా రామాభిషేకార్థకృతా జనానామ్ । నరేంద్రసూనోరభిమంగళార్థాస్సర్వస్య లోకస్య గిరః ప్రహృష్టః ॥ ౪౪ ॥ మహేంద్రసద్మప్రతిమం తు వేశ్మ రామస్య రమ్యం మృగపక్షిజుష్టమ్ । దదర్శ మేరోరివ శృంగముచ్చం విభ్రాజమానం ప్రభయా సుమంత్రః ॥ ౪౫ ॥ ఉపస్థితైరంజలికారకైశ్చ సోపాయనైర్జానపదైశ్చ మర్త్యైః । కోట్యాపరార్ధైశ్చ విముక్తయానైస్సమాకులం ద్వారపథం దదర్శ హ ॥ ౪౬ ॥ తతో మహామేఘమహీధరాభం ప్రభిన్నమత్యంకుశమప్రసహ్యమ్ । రామాపవాహ్యం రుచిరం దదర్శ శత్రుంజయం నాగముదగ్రకాయమ్ ॥ ౪౭ ॥ స్వలంకృతాన్ సాశ్వరథాన్ సకుంజరానమాత్యముఖ్యాన్ శతశశ్చ వల్లభాన్ । వ్యపోహ్య సూతస్సహితాన్ సమంతతస్సమృద్ధమంతః పురమావివేశ ॥ ౪౮ ॥ తదద్రికూటాచలమేఘసన్నిభం మహావిమానోత్తమవేశ్మసంఘవత్ । అవార్యమాణః ప్రవివేశ సారథిః ప్రభూతరత్నం మకరో యథార్ణవమ్ ॥ ౪౯ ॥

ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - పంచదశస్సర్గః.

స తదంతఃపురద్వారం సమతీత్య జనాకులమ్ । ప్రవివిక్తాం తతః కక్ష్యామాససాద పురాణవిత్ ॥ ౧ ॥ ప్రాసకార్ముకబిభ్రద్భిర్యువభిర్మృష్టకుండలైః । అప్రమాదిభిరేకాగ్రైస్స్వనురక్తైరధిష్ఠితామ్ ॥ ౨ ॥ తత్ర కాషాయిణో వృద్ధాన్ వేత్రపాణీన్ స్వలంకృతాన్ । దదర్శ విష్ఠితాన్ ద్వారి స్త్ర్యధ్యక్షాన్ సుసమాహితాన్ ॥ ౩ ॥ తే సమీక్ష్య సమాయాంతం రామప్రియచికీర్షవః । సహసోత్పతితాస్సర్వే స్వాసనేభ్యస్ససంభ్రమాః ॥ ౪ ॥ తానువాచ వినీతాత్మా సూతపుత్రః ప్రదక్షిణః । క్షిప్రమాఖ్యాత రామాయ సుమంత్రో ద్వారి తిష్ఠతి ॥ ౫ ॥ తే రామముపసంక్రమ్య భర్తుః ప్రియచికీర్షవః । సహభార్యాయ రామాయ క్షిప్రమేవాభిచక్షిరే ॥ ౬ ॥ ప్రతివేదితమాజ్ఞాయ సూతమభ్యంతరం పితుః । తత్రైవానాయయామాస రాఘవః ప్రియకామ్యయా ॥ ౭ ॥ తం వైశ్రవణసంకాశముపవిష్టం స్వలంకృతమ్ । దదర్శ సూతః పర్యంకే సౌవర్ణే సోత్తరచ్ఛదే ॥ ౮ ॥

వరాహరుధిరాభేణ శుచినాచసుగంధినా। అనులిప్తంపరార్ధ్యేన చందనేన పరంతప
మ్॥ ౯॥ స్థితయాపార్శ్వతశ్చాపి వాలవ్యజనహస్తయా। ఉపేతం సీతయాభూయశ్చి
త్రయా శశినంయథా॥౧౦॥తంతపంతమివాదిత్యముపపన్నంస్వతేజసా।వవందేవరదం
వందీ వినయజ్ఞోవినీతవత్॥ ౧౧॥ ప్రాంజలిస్తుసుఖంపృష్ట్వావిహారశయనాసనే। రాజ
పుత్రమువాచేదంసుమంత్రోరాజసత్కృతః॥ ౧౨॥ కౌసల్యా సుప్రజాదేవపితా
త్వాంద్రష్టుమిచ్ఛతి। మహిష్యాసహకైకేయ్యాగమ్యతాంతత్రమాచిరమ్॥౧౩॥ ఏవము
క్తస్తుసంహృష్టోనరసింహోమహాద్యుతిః। తతస్సంమానయామాస సీతామిదమువాచ
హ॥ ౧౪॥ దేవి దేవశ్చదేవీచ సమాగమ్యమదంతరే। మంత్రయేతే ధ్రువంకించిదభి
షేచనసంహితమ్॥ ౧౫॥ లక్షయిత్వాహ్యభిప్రాయంప్రియకామాసుదక్షిణా। సంచో
దయతిరాజానం మదర్థంమదిరేక్షణే॥ ౧౬॥ సాప్రహృష్టామహారాజం హితకామా
నువర్తినీ। జననీచార్థకామామే కేకయాధిపతేస్సుతా॥౧౭॥ దిష్ట్యాఖలుమహారాజో
మహిష్యాప్రియయాసహ।సుమంత్రంప్రాహిణోద్దూతమర్థకామకరంమమ॥౧౮॥
యాదృశీపరిషత్తత్ర తాదృశోదూత ఆగతః। ధ్రువమద్యైవమాంరాజా యౌవరాజ్యే
భిషేక్ష్యతి॥ ౧౯॥ హంతశీఘ్రమితోగత్వాద్రక్ష్యామిచమహీపతిమ్। సహత్వంపరివా
రేణ సుఖమాస్స్వరమస్వచ॥౨౦॥ పతిసంమానితాసీతా భర్తారమసితేక్షణా।ఆద్వా
రమనువవ్రాజ మంగళాన్యభిదధ్యుషీ॥౨౧॥రాజ్యంద్విజాతిభిర్జుష్టంరాజసూయాభి
షేచనమ్। కర్తుమర్హతితేరాజా వాసవస్యేవలోకకృత్॥ ౨౨॥ దీక్షితంవ్రత
సంపన్నం వరాజినధరంశుచిమ్। కురంగశృంగపాణించ పశ్యంతీత్వాంభజామ్యహమ్॥
౨౩॥ పూర్వాందిశంవజ్రధరో దక్షిణాంపాతుతేయమః। వరుణఃపశ్చిమామాశాంధ
నేశస్తూత్తరాందిశమ్॥ ౨౪॥ అథసీతామనుజ్ఞాప్యకృతకౌతుకమంగళః। నిశ్చక్రామ
సుమంత్రేణసహరామోనివేశనాత్॥ ౨౫॥ పర్వతాదివనిష్క్రమ్యసింహోగిరిగు
హాశయః। లక్ష్మణంద్వారిసోపశ్యత్ప్రహ్వాంజలిపుటంస్థితమ్॥ ౨౬॥ అథమధ్యమక
క్ష్యాయాంసమాగచ్ఛత్సుహృజ్జనైః। ససర్వానర్థినోదృష్ట్వాసమేత్యప్రతినంద్యచ॥
౨౭॥ తతఃపావకసంకాశ మారురోహరథోత్తమమ్। వైయాఘ్రంపురుషవ్యాఘ్రో
రాజతంరాజనందనః॥౨౮॥మేఘనాదమసంబాధంమణిహేమవిభూషితమ్। ముష్ణం
తమివచక్షూంషిప్రభయాహేమవర్చసమ్॥౨౯॥ కరేణుశిశుకల్పైశ్చయుక్తంపర
మవాజిభిః। హరియుక్తంసహస్రాక్షోరథమింద్రఇవాశుగమ్॥౩౦॥ప్రయయౌతూర్ణ
మాస్థాయరాఘవోజ్వలితశ్శ్రియా। సపర్జన్యఇవాకాశేస్వనవానభినాదయన్॥౩౧॥
నికేతాన్నిర్యయౌశ్రీమాన్ మహాభ్రాదివచంద్రమాః। ఛత్రచామరపాణిస్తులక్ష్మణో
రాఘవానుజః॥౩౨॥ జుగోపభ్రాతరంభ్రాతా రథమాస్థాయపృష్ఠతః। తతోహలహ
లాశబ్దస్తుములస్సమజాయత॥౩౩॥ తస్యనిష్క్రమమాణస్యజనౌఘస్యసమంతతః। తతోహ
యవరాముఖ్యానాగాశ్చగిరిసంనిభాః॥ ౩౪॥ అను జగ్ముస్తదారామం శతశోథసహస్ర
శః। అగ్రతశ్చాస్యసన్నద్ధాశ్చందనాగరుభూషితాః॥౩౫॥ ఖడ్గచాపధరాశ్శూరాజగ్ము
రాశంసవోజనాః। తతోవాదిత్రశబ్దాశ్చస్తుతిశబ్దాశ్చవందినామ్॥౩౬॥సింహనాదాశ్చ
శూరాణాంతథాశుశ్రువిరేపథి। హర్మ్యవాతాయనస్థాభిర్భూషితాభిస్సమంతతః॥ ౩౭॥
కీర్యమాణస్సుపుష్పౌఘైర్యయౌస్త్రీభిరరిందమః। రామంసర్వానవద్యాంగ్యో రామపి
ప్రీషయా తతః ॥౩౮॥వచోభిరగ్ర్యైర్హర్మ్యస్థాఃక్షితిస్థాశ్చవవందిరే।నూనంనందతి
తే మాతా కౌసల్యామాతృనందనా॥ ౩౯॥ పశ్యంతీసిద్ధయాత్రంత్వాంపిత్ర్యంరాజ్య

ముపస్థితమ్ । సర్వసీమంతినీభ్యశ్చసీతాంసీమంతినీంవరామ్ ॥ ౪౦ ॥ అమన్యంత హితా నార్యోరామస్యహృదయప్రియామ్ । తయాసుచరితందేవ్యాపురానూనంమహత్తపః॥ ౪౧॥ రోహిణీవశశాంకేన రామసంయోగమాప్తయా । ఇతిప్రాసాదశృంగేషు ప్రమదాభిర్నరోత్తమః॥౪౨॥ శుశ్రావ రాజమార్గస్థః ప్రియావాచ ఉదాహృతాః ॥ స రాఘవస్తత్రకథాప్రలాపాన్ శుశ్రావలోకస్యసమాగతస్య । ఆత్మాధికారా వివిధాశ్చవాచః ప్రహృష్టరూపస్యపురీజనస్య॥౪౩॥ ఏష శ్రియంగచ్ఛతిరాఘవోద్యరాజప్రసాదాద్విపులాంగమిష్యన్ । ఏతేవయంసర్వసమృద్ధకామా ఏషామయం నోభవితా ప్రశాస్తా॥ ౪౪ ॥ లాభోజనస్యాస్యయదేవసర్వం ప్రపత్స్యతేరాష్ట్రమిదంచిరాయ। నహ్యస్యప్రియంకించనజాతుకశ్చిత్పశ్యేన్నదుఃఖంమనుజాధిపేస్మిన్॥౪౫ ॥ సఘోషవద్భిశ్చహయైశ్చనాగైః పురస్సరైస్స్వస్తికసూతమాగధైః । మహీయమానః ప్రవరైశ్చవాదకైరభిష్టుతోవైశ్రవణోయథాయయౌ॥ ౪౬ ॥ కరేణుమాతంగరథాశ్వసంకులం మహాజనౌఘప్రతిపూర్ణచత్వరమ్ । ప్రభూతరత్నంబహుపణ్యసంచయం దదర్శరామోరుచిరంమహాపథమ్॥౪౭॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - షోడశస్సర్గః

సరామోరథమాస్థాయసంప్రహృష్టసుహృజ్జనైః। పతాకాధ్వజసంపన్నం మహార్హాగరుధూపితమ్ ॥ ౧ ॥ అపశ్యన్నగరంశ్రీమాన్నానాజనసమాకులమ్ । సగృహైరభ్రసంకాశైః పాండరైరుపశోభితమ్ ॥ ౨ ॥ రాజమార్గంయయౌరామోమధ్యేనాగరుధూపితమ్ । చందనానాంచముఖ్యానామగరూణాంచసంచయైః॥ ౩ ॥ ఉత్తమానాంచగంధానాంక్షౌమకోశాంబరస్యచ । అవిద్ధాభిశ్చముక్తాభిరుత్తమైస్స్ఫాటికైరపి ॥ ౪॥ శోభమానమసంబాధైస్తంరాజపథముత్తమమ్। సంవృతంవివిధైఃపణ్యైర్భక్ష్యైరుచ్చావచైరపి ॥ ౫ ॥ దదర్శతంరాజపథందివిదేవపథంయథా । దధ్యక్షతహవిర్లాజైర్ధూపైరగరుచందనైః ॥ ౬ ॥ నానామాల్యోపగంధైశ్చసదాభ్యర్చితచత్వరమ్ । ఆశీర్వాదాన్బహూన్ శృణ్వన్ సుహృద్భిస్సముదీరితాన్ ॥ ౭ ॥ యథార్హంచాపసంపూజ్య సర్వానేవనరాన్యయౌ । పితామహైరాచరితంతథైవప్రపితామహైః ॥ ౮ ॥ అద్యోపాదాయతంమార్గమభిషిక్తోనుపాలయ ।యథాస్మలాలితాఃపిత్రా యథైవప్రపితామహైః ॥ ౯ ॥ తతస్సుఖతరంసర్వేరామేవత్స్యామరాజని । అలమద్యహిభుక్తేనపరమార్థైరలంచనః॥౧౦ ॥ యథాపశ్యేమరాజానం రామం రాజ్యేప్రతిష్ఠితమ్ । అతోహినః ప్రియతరంనాన్యత్కించిద్భవిష్యతి ॥ ౧౧ ॥ యదాభిషేకోరామస్యరాజ్యేనామితతేజసః । ఏతాశ్చాన్యాశ్చసుహృదాముదాసీనః కథాశ్శుభాః ॥ ౧౨ ॥ ఆత్మసంపూజనీశ్శృణ్వన్ యయౌరామోమహాపథమ్ । నహితస్మాన్మనః కశ్చిచ్చక్షుషీ వా నరోత్తమాత్ ॥ ౧౩ ॥ నరశ్శక్నోత్యపాక్రష్టుమతిక్రాంతేపిరాఘవే । యశ్చరామం నపశ్యేత్తుయంచరామోనపశ్యతి ॥౧౪॥నిందితస్సవసేల్లోకే స్వాత్మాప్యేనంవిగర్హతే । సర్వేషాంహిసధర్మాత్మా వర్ణానాంకురుతేదయామ్ ॥ ॥౧౫॥ చతుర్ణాంహివయస్థానాం తేన తేతమనువ్రతాః । చతుష్పథాన్ దేవపథాంశ్చైత్యాన్యాయతనానిచ ॥౧౬ ॥ ప్రదక్షిణంపరిహరన్జగామనృపతేస్సుతః । సరాజకులమాసాద్య మేఘ సంఘోపమైశ్శుభైః ॥౧౭॥ ప్రాసాదశృంగైర్వివిధైఃకైలాసశిఖరోపమైః। ఆవారయద్భిర్గగనంవిమానైరివపాండరైః॥౧౮॥వర్ధమానగృహైశ్చాపిరత్నజాలపరిష్కృతైః॥ తత్పృథివ్యాంగృహవరం మహేంద్రభవనోపమమ్ ॥ ౧౯ ॥ రాజపుత్రః పితుర్వేశ్మప్రవివేశశ్రియాజ్వలన్ । సకక్ష్యాధన్విభిర్గుప్తాస్తిస్రోతిక్రమ్యవాజిభిః॥ ౨౦॥ ప

దాతిరపరే కక్ష్యే ద్విజగామ నరోత్తమః। ససర్వాన్సమతిక్రమ్య కక్ష్యా దశరథాత్మజః॥ ౨౧॥ సన్నివర్త్య జనం సర్వం శుద్ధాంతఃపురమభ్యగాత్। తతః ప్రవిష్టే పితురంతికం తదా జనస్స సర్వో ముదితో నృపాత్మజే। ప్రతీక్షతే తస్య పునశ్చ నిర్గమం యథోదయం చంద్రమసస్సరిత్పతిః॥ ౨౨॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - సప్తదశస్సర్గః.

స దదర్శాసనే రామో నిషణ్ణం పితరం శుభే। కైకేయీసహితం దీనం ముఖేన పరిశుష్యతా॥ ౧ ॥ స పితుశ్చరణౌ పూర్వమభివాద్య వినీతవత్। తతో వవందే చరణౌ కైకేయ్యాస్సుసమాహితః ॥ ౨ ॥ రామేత్యుక్త్వా చ వచనం బాష్పపర్యాకులేక్షణః। శశాక నృపతిర్దీనో నేక్షితుం నాభిభాషితుమ్॥ ౩ ॥ తదపూర్వం నరపతేర్దృష్ట్వా రూపం భయావహమ్। రామోఽపి భయమాపన్నః పదా స్పృష్ట్వేవ పన్నగమ్ ॥ ౪ ॥ ఇంద్రియైరప్రహృష్టైస్తం శోకసంతాపకర్శితమ్। నిశ్శ్వసంతం మహారాజం వ్యథితాకులచేతసమ్॥ ౫ ॥ ఊర్మిమాలినమక్షోభ్యం క్షుభ్యంతమివ సాగరమ్। ఉపప్లుతమివాదిత్యముక్తానృతమృషిం యథా॥ ౬ ॥ అచింత్యకల్పం హి పితుస్తం శోకముపధారయన్। బభూవ సంరబ్ధతరస్సముద్ర ఇవ పర్వణి॥ ౭ ॥ చింతయామాస చ తదా రామః పితృహితే రతః। కింస్విదద్యైవ నృపతిర్న మాం ప్రత్యభినందతి ॥ ౮ ॥ అన్యదా మాం పితా దృష్ట్వా కుపితోఽపి ప్రసీదతి। తస్య మామద్య సంప్రేక్ష్య కిమాయాసః ప్రవర్తతే॥ ౯॥ స దీన ఇవ శోకార్తో విషణ్ణవదనద్యుతిః। కైకేయీమభివాద్యైవ రామో వచనమబ్రవీత్ ॥౧౦॥ కచ్చిన్మయా నాపరాద్ధమజ్ఞానాద్యేన మే పితా। కుపితస్తన్మమాచక్ష్వ త్వం చైవైనం ప్రసాదయ॥ ౧౧ ॥ అప్రసన్నమనాః కిన్ను సదా మాం ప్రతివత్సలః। వివర్ణవదనో దీనో నహి మామభిభాషతే॥౧౨॥ శారీరో మానసో వాపి కచ్చిదేనం న బాధతే। సంతాపో వాభితాపో వా దుర్లభం హి సదా సుఖమ్॥౧౩॥ కచ్చిన్న కించిద్భరతే కుమారే ప్రియదర్శనే। శత్రుఘ్నే వా మహాసత్త్వే మాతౄణాం వా మమాశుభమ్॥౧౪॥ అతోషయన్మహారాజమకుర్వన్వా పితుర్వచః। ముహూర్తమపి నేచ్ఛేయం జీవితుం కుపితే నృపే॥ ౧౫ ॥ యతోమూలం నరః పశ్యేత్ప్రాదుర్భావమిహాత్మనః। కథం తస్మిన్న వర్తేత ప్రత్యక్షే సతి దైవతే॥ ౧౬ ॥ కచ్చిత్తే పరుషం కించిదభిమానాత్పితా మమ। ఉక్తో భవత్యా కోపేన యత్రాస్య లులితం మనః॥ ౧౭ ॥ ఏతదాచక్ష్వ మే దేవి తత్త్వేన పరిపృచ్ఛతః। కిన్నిమిత్తమపూర్వోఽయం వికారో మనుజాధిపే ॥ ౧౮ ॥ ఏవముక్తా తు కైకేయీ రాఘవేణ మహాత్మనా। ఉవాచేదం సునిర్లజ్జా ధృష్టమాత్మహితం వచః॥ ౧౯॥ న రాజా కుపితో రామ వ్యసనం నాస్య కించన। కించిన్మనోగతం త్వస్య త్వద్భయాన్నాభిభాషతే॥౨౦॥ ప్రియం త్వామప్రియం వక్తుం వాణీ నాస్యోపవర్తతే। తదవశ్యం త్వయా కార్యం యదనేనాశ్రుతం మమ॥ ౨౧ ॥ ఏష మహ్యం వరం దత్త్వా పురా మామభిపూజ్య చ। స పశ్చాత్తప్యతే రాజా యథాన్యః ప్రాకృతస్తథా ॥ ౨౨ ॥ అతిసృజ్య దదానీతి వరం మమ విశాంపతిః। స నిరర్థం గతజలే సేతుం బంధితుమిచ్ఛతి॥ ౨౩ ॥ ధర్మమూలమిదం రామ విదితం చ సతామపి। తత్సత్యం న త్యజేద్రాజా కుపితస్త్వత్కృతే యథా॥ ౨౪ ॥ యది తద్వక్ష్యతే రాజా శుభం వా యది వాఽశుభమ్। కరిష్యసి తతస్సర్వమాఖ్యాస్యామి పునస్త్వహమ్॥ ౨౫ ॥ యది త్వభిహితం రాజ్ఞా త్వయి తన్న విపత్స్యతే। తతోఽహమభిధాస్యామి న హ్యేష త్వయి వక్ష్యతి॥ ౨౬ ॥ ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా కైకేయ్యా సముదాహృతమ్। ఉవాచ వ్యథితో రామస్తాం దేవీం నృపసంనిధౌ॥ ౨౭ ॥ అహో ధిఙ్నార్హసే దేవి వక్తుం మామీదృశం వచః। అహం హి వచనాద్రాజ్ఞః పతేయమపి పావకే॥౨౮॥ భక్షయే

యంవిషంతీక్ష్ణంమజ్జేయ మపిచార్ణవే। నియుక్తోగురుణాపిత్రా నృపేణచహితేనచ ॥
౨౯ ॥ తద్బ్రూహి వచనం దేవి రాజ్ఞోయదభికాంక్షితమ్, కరిష్యే ప్రతిజానేచ రా
మోద్విర్నాభిభాషతే॥ ౩౦ ॥ తమార్జవసమాయుక్తమనార్యాసత్యవాదినమ్। ఉవా
చరామం కైకేయీవచనంభృశదారుణమ్॥౩౧॥ పురాదైవాసురేయుద్ధేపిత్రా తేమమ
రాఘవ। రక్షితేనవరౌదత్తౌసశల్యేనమహారణే॥ ౩౨ ॥ తత్రమే యాచితోరాజా భర
తస్యాభిషేచనమ్। గమనందండకారణ్యేతవచాద్యైవరాఘవ ॥ ౩౩ ॥ యదిసత్యప్రతి
జ్ఞంత్వం పితరంకర్తు మిచ్ఛసి। ఆత్మానంచనరశ్రేష్ఠమమవాక్యమిదం శృణు ॥ ౩౪॥
సన్నిదేశేపితు స్తిష్ఠయథాతేనప్రతిశ్రుతమ్। త్వయారణ్యంప్రవేష్టవ్యం నవవర్షాణి
పంచచ ॥ ౩౫ ॥ భరతశ్చాభిషిచ్యేత యదేతదభిషేచనమ్। త్వదర్థేఽభిహితం రాజ్ఞా
తేనసర్వేణరాఘవ॥ ౩౬ ॥ సప్తసప్తచవర్షాణి దండకారణ్యమాశ్రితః। అభిషేకమి
మంత్యక్త్వాజటాజినధరోవస॥ ౩౭ ॥ భరతఃకోసలపురేప్రశాస్తువసుధామిమామ్। నా
నారత్నసమాకీర్ణాంసవాజిరథకుంజరామ్॥౩౮॥ ఏతేనత్వాంనరేంద్రోయం కారు
ణ్యేనసమాప్లుతః। శోకసంక్లిష్టవదనో నశక్నోతినిరీక్షితుమ్॥ ౩౯॥ ఏతత్కురునరేంద్ర
స్యవచనం రఘునందన। సత్యేనమహతారామ తారయస్వనరేశ్వరమ్ ॥ ౪౦ ॥ ఇతీవ
తస్యాంపరుషం వదంత్యాంనచైవరామః ప్రవివేశశోకమ్। ప్రవివ్యథేచాపి మహాను
భావో రాజాసపుత్రవ్యసనాభితప్తః ॥ ౪౧॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - ష్టాదశ
స్సర్గః.

తదప్రియమమిత్రఘ్నో వచనంమరణోపమమ్। శ్రుత్వానవివ్యథేరామః కైకే
యీమిదమబ్రవీత్॥ ౧ ॥ ఏవమస్తుగమిష్యామి వనంవస్తుమహంత్వితః। జటాజినధరో
రాజ్ఞఃప్రతిజ్ఞామనుపాలయన్ ॥ ౨ ॥ ఇదంతుజ్ఞాతుమిచ్ఛామి కిమర్థంమాంమహీప
తిః। నాభినందతిదుర్ధర్షోయథాపూర్వమరిందమః ॥ ౩॥ మన్యుర్నచత్వయాకార్యో
దేవిబ్రూమితవాగ్రతః। యాస్యామిభవసుప్రీతావనంచీరజటాధరః ॥ ౪ ॥ హితేన
గురుణాపిత్రా కృతజ్ఞేననృపేణచ। నియుజ్యమానో విస్రబ్ధఃకింనకుర్యామహంప్రియ
మ్ ॥ ౫ ॥ అలీకంమానసంత్వేకంహృదయందహతీవమే। స్వయంయన్నాహమాంరా
జాభరతస్యాభిషేచనమ్ ॥ ౬ ॥ అహంహిసీతాంరాజ్యంచప్రాణానిష్టాన్ధనానిచ।
హృష్టోభ్రాత్రే స్వయందద్యాంభరతాయాప్రచోదితః॥ ౭ ॥ కింపునర్మనుజేంద్రేణ
స్వయంపిత్రాప్రచోదితః। తవచప్రియకామార్థం ప్రతిజ్ఞామనుపాలయన్ ॥ ౮ ॥
తదాశ్వాసయహీమంత్వంకిన్త్విదంయన్మహీపతిః।వసుధాసక్తనయనోమందమశ్రూ
ణిముంచతి ॥ ౯ ॥ గచ్ఛంతుచైవానయితుందూతాశ్శీఘ్రజవైర్హయైః। భరతంమాతు
లకులాదద్యైవనృపశాసనాత్ ॥ ౧౦ ॥ దండకారణ్యమేషోహమితోగచ్ఛామిసత్వరః।
అవిచార్యపితుర్వాక్యంసమావస్తుంచతుర్దశ ॥౧౧ ॥ సాహృష్టాతస్యతద్వాక్యంశ్రు
త్వారామస్యకైకయీ।ప్రస్థానంశ్రద్దధానాహిత్వరయామాసరాఘవమ్ ॥ ౧౨ ॥ఏ
వంభవతుయాస్యంతిదూతాశ్శీఘ్రజవైర్హయైః। భరతంమాతులకులాదుపావర్తయి
తుంనరాః ॥ ౧౩ ॥ తవత్వహంక్షమంమన్యే నోత్సుకస్యవిలంబనమ్ । రామతస్మాదిత
శ్శీఘ్రంవనంత్వంగంతుమర్హసి ॥ ౧౪ ॥ వ్రీళాన్వితస్స్వయంయచ్చనృపస్త్వాంనా
భిభాషతే। నైతత్కించిన్నరశ్రేష్ఠమన్యురేషోపనీయతామ్ ॥ ౧౫ ॥ యావత్త్వంనవనం
యాతఃపురాదస్మాదభిత్వరన్ । పితాతావన్నతేరామస్నాస్యతేభోక్ష్యతేపివా॥ ౧౬॥
ధిక్కష్టమితినిశ్వస్యరాజాశోకపరిప్లుతః। మూర్ఛితోన్యపతత్తస్మిన్పర్యంకేహేమభూ

షితే ॥ ౧౭ ॥ రామోప్యుత్థాప్య రాజానం కైకేయ్యాభిప్రచోదితః। కశయేవాహతో వాజీ వనం గన్తుం కృతత్వరః ॥ ౧౮ ॥ తదప్రియమనార్యాయా వచనం దారుణోదయమ్। శ్రుత్వా గతవ్యథో రామః కైకేయీం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౯ ॥ నాహమర్థపరో దేవి లోకమావస్తుముత్సహే। విద్ధి మామృషిభిస్తుల్యం కేవలం ధర్మమాస్థితమ్ ॥ ౨౦ ॥ యదత్ర భవతః కించిచ్ఛక్యం కర్తుం ప్రియం మయా। ప్రాణానపి పరిత్యజ్య సర్వథా కృతమేవ తత్ ॥ ౨౧ ॥ న హ్యతో ధర్మచరణం కించిదస్తి మహత్తరమ్। యథా పితరి శుశ్రూషా తస్య వా వచనక్రియా ॥ ౨౨ ॥ అనుక్తోప్యత్ర భవతా భవత్యా వచనాదహమ్। వనే వత్స్యామి విజనే వర్షాణీహ చతుర్దశ ॥ ౨౩ ॥ న నూనం మయి కైకేయి కించిదాశంససే గుణమ్। యద్రాజానమవోచస్త్వం మమేశ్వరతరా సతీ ॥ ౨౪ ॥ యావన్మాతరమాపృచ్ఛే సీతాం చానునయామ్యహమ్। తతోద్యైవ గమిష్యామి దండకానాం మహద్వనమ్ ॥ ౨౫ ॥ భరతః పాలయేద్రాజ్యం శుశ్రూషేచ్చ పితుర్యథా। తథా భవత్యా కర్తవ్యం స హి ధర్మస్సనాతనః ॥ ౨౬ ॥ స రామస్య వచశ్శ్రుత్వా భృశం దుఃఖహతః పితా। శోకాదశక్నువన్ బాష్పం ప్రరురోద మహాస్వనమ్ ॥ ౨౭ ॥ వన్దిత్వా చరణౌ రామో విసంజ్ఞస్య పితుస్తదా। కైకేయ్యాశ్చాప్యనార్యాయా నిష్పపాత మహాద్యుతిః ॥ ౨౮ ॥ స రామః పితరం కృత్వా కైకేయీం చ ప్రదక్షిణమ్। నిష్క్రమ్యాన్తఃపురాత్తస్మాత్స్వం దదర్శ సుహృజ్జనమ్ ॥ ౨౯ ॥ తం బాష్పపరిపూర్ణాక్షః పృష్ఠతోనుజగామ హ। లక్ష్మణః పరమక్రుద్ధస్సుమిత్రానన్దవర్ధనః ॥ ౩౦ ॥ ఆభిషేచనికం భాండం కృత్వా రామః ప్రదక్షిణమ్। శనైర్జగామ సాపేక్షో దృష్టిం తత్రావిచాలయన్ ॥ ౩౧ ॥ న చాస్య మహతీం లక్ష్మీం రాజ్యనాశోపకర్షతి। లోకకాన్తస్య కాన్తత్వం శీతరశ్మేరివ క్షపా ॥ ౩౨ ॥ న వనం గన్తుకామస్య త్యజతశ్చ వసున్ధరామ్। సర్వలోకాతిగస్యేవ లక్ష్యతే చిత్తవిక్రియా ॥ ౩౩ ॥ ప్రతిషిధ్య శుభం ఛత్రం వ్యజనే చ స్వలంకృతే। విసర్జయిత్వా స్వజనం రథం పౌరాంస్తథా జనాన్ ॥ ౩౪ ॥ ధారయన్మనసా దుఃఖమిన్ద్రియాణి నిగృహ్య చ। ప్రవివేశాత్మవాన్ వేశ్మ మాతురప్రియశంసివాన్ ॥ ౩౫ ॥ సర్వోప్యభిజనశ్శ్రీమాన్ శ్రీమతస్సత్యవాదినః। నాలక్షయత రామస్య కించిదాకారమాననే ॥ ౩౬ ॥ ఉచితం చ మహాబాహుర్న జహౌ హర్షమాత్మనః। శారదస్సముదీర్ణాంశుశ్చన్ద్రస్తేజ ఇవాత్మజమ్ ॥ ౩౭ ॥ వాచా మధురయా రామస్సర్వం సమ్మానయన్ జనమ్। మాతుస్సమీపం ధీరాత్మా ప్రవివేశ మహాయశాః ॥ ౩౮ ॥ తం గుణైస్సమతాం ప్రాప్తో భ్రాతా విపులవిక్రమః। సౌమిత్రిరనువవ్రాజ ధారయన్ దుఃఖమాత్మజమ్ ॥ ౩౯ ॥ ప్రవిశ్య వేశ్మాతిభృశం ముదాన్వితం సమీక్ష్య తాం చార్థవిపత్తిమాగతామ్। న చైవ రామోత్ర జగామ విక్రియాం సుహృజ్జనస్యాత్మవిపత్తిశంకయా ॥ ౪౦ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ఏకోనవింశస్సర్గః.

తస్మింస్తు పురుషవ్యాఘ్రే నిష్క్రామతి కృతాంజలౌ। ఆర్తశబ్దో మహాన్ జజ్ఞే స్త్రీణామన్తఃపురే తదా ॥ ౧ ॥ కృత్యేష్వచోదితః పిత్రా సర్వస్యాన్తఃపురస్య చ। గతిర్యశ్శరణం చాపి స రామోద్య ప్రవత్స్యతి। కౌసల్యాయాం యథా యుక్తో జనన్యాం వర్తతే సదా ॥ ౨ ॥ తథైవ వర్తతేస్మాసు జన్మప్రభృతి రాఘవః। న క్రుధ్యత్యభిశప్తోపి క్రోధనీయాని వర్జయన్। క్రుద్ధాన్ ప్రసాదయన్ సర్వాన్ స ఇతోద్య ప్రవత్స్యతి ॥ ౩ ॥ అబుద్ధిర్బత నో రాజా జీవలోకం చరత్యయమ్। యో గతిం సర్వభూతానాం పరిత్యజతి రా

ఘువమ్ ॥ ౪ ॥ ఇతిసర్వమహిష్యస్తావివత్సాఇవధేనవః । పతిమాచుక్రుశుస్సర్వాస్ససస్వరంచాపిచుక్రుశుః ॥ ౫ ॥ సహిచాంతఃపురేఘోరమార్తశబ్దంమహీపతిః । పుత్రశోకాభిసంతప్తశ్శ్రుత్వావ్యాలీయతాసనే ॥ ౬ ॥ రామస్తుభృశమాయస్తో నిశ్వసన్నివకుంజరః । జగామసహితోభ్రాత్రామాతురంతఃపురంవశీ ॥ ౭ ॥సోఽపశ్యత్పురుషంతత్రవృద్ధంపరమపూజితమ్ । ఉపవిష్టంగృహద్వారితిష్ఠతశ్చాపరాన్బహూన్ ॥ ౮ ॥ దృష్ట్వైవతుతదారామంతేసర్వేసహసోత్థితాః । జయేతిజయతాంశ్రేష్ఠంవర్ధయంతిస్మరాఘవమ్ ॥ ౯ ॥ ప్రవిశ్యప్రథమాంకక్ష్యాం ద్వితీయాయాందదర్శసః । బ్రాహ్మణాన్వేదసంపన్నాన్వృద్ధాన్రాజ్ఞాభిసత్కృతాన్ ॥౧౦॥ ప్రణమ్యరామస్తాన్విప్రాన్తృతీయాయాందదర్శసః । స్త్రియోవృద్ధాస్తథాబాలాద్వారరక్షణతత్పరాః ॥ ౧౧ ॥వర్ధయిత్వాప్రహృష్టాస్తాః ప్రవిశ్యచగృహంస్త్రియః । న్యవేదయంతత్వరితారామమాతుఃప్రియంతదా ॥౧౨॥ కౌసల్యాపితదాదేవీరాత్రింస్థిత్వాసమాహితా । ప్రభాతేత్వకరోత్పూజాంవిష్ణోఃపుత్రహితైషిణీ ॥ ౧౩ ॥ సాక్షౌమవసనాహృష్టానిత్యంవ్రతపరాయణా । అగ్నింజుహోతిస్మతదామంత్రవత్కృతమంగళా ॥౧౪॥ ప్రవిశ్యచతదారామోమాతురంతఃపురంశుభమ్ । దదర్శమాతరంతత్రహావయంతీంహుతాశనమ్ ॥ ౧౫ ॥ దేవకార్యనిమిత్తంచ తత్రాపశ్యత్సముద్యతమ్ । దధ్యక్షతంఘృతంచైవమోదకాన్హవిషస్తథా ॥ ౧౬ ॥ లాజాన్మాల్యానిశుక్లానిపాయసంకృసరంతథా । సమిధఃపూర్ణకుంభాంశ్చదదర్శరఘునందనః॥౧౭॥ తాంశుక్లక్షౌమసంవీతాంవ్రతయోగేనకర్శితామ్। తర్పయంతీందదర్శాద్భిర్దేవతాందేవవర్ణినీమ్ ॥ ౧౮ ॥ సాచిరస్యాత్మజందృష్ట్వామాతృనందనమాగతమ్ । అభిచక్రామసంహృష్టాకిశోరంబడబాయథా ॥ ౧౯ ॥ సమాతరమభిక్రాంతాముపసంగృహ్యరాఘవః । పరిష్వక్తశ్చబాహుభ్యాముపాఘ్రాతశ్చమూర్ధని ॥ ౨౦ ॥ తమువాచదురాధర్షంరాఘవంసుతమాత్మనః । కౌసల్యాపుత్రవాత్సల్యాదిదంప్రియహితంవచః ॥ ౨౧ ॥ వృద్ధానాంధర్మశీలానాంరాజర్షీణాంమహాత్మనామ్ । ప్రాప్నుహ్యాయుశ్చకీర్తించధర్మంచోపహితంకులే ॥ ౨౨ ॥ సత్యప్రతిజ్ఞంపితరంరాజానంపశ్యరాఘవ । అద్యైవహిత్వాంధర్మాత్మాయౌవరాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి ॥ ౨౩ ॥ దత్తమాసనమాలంబ్యభోజనేననిమంత్రితః । మాతరంరాఘవఃకించిద్వ్రీడాత్ప్రాంజలిరబ్రవీత్ ॥ ౨౪ ॥ సస్వభావవినీతశ్చగౌరవాచ్చతదానతః । ప్రస్థితోదండకారణ్యమాప్రష్టుముపచక్రమే ॥౨౫॥ దేవినూనంనజానీషేమహద్భయముపస్థితమ్। ఇదంతవచదుఃఖాయవైదేహ్యాలక్ష్మణస్యచ ॥౨౬॥ గమిష్యేదండకారణ్యంకిమనేనాసనేనమే । విష్టరాసనయోగ్యోహికాలోఽయంమాముపస్థితః ॥ ౨౭ ॥ చతుర్దశహివర్షాణివత్స్యామివిజనేవనే।మధుమూలఫలైర్జీవన్హిత్వామునివదామిషమ్॥౨౮॥ భరతాయమహారాజోయౌవరాజ్యంప్రయచ్ఛతి । మాంపునర్దండకారణ్యంవివాసయతితాపసమ్॥ ౨౯ ॥ సషట్చాష్టౌచవర్షాణివత్స్యామివిజనేవనే । ఆసేవమానోవన్యానిఫలమూలైశ్చవర్తయన్ ॥ ౩౦ ॥ సానికృత్తేవసాలస్యయష్టిఃపరశునావనే। పపాతసహసాదేవీదేవతేవదివశ్చ్యుతా ॥ ౩౧ ॥ తామదుఃఖోచితాందృష్ట్వాపతితాంకదళీమివ । రామస్తూత్థాపయామాస మాతరంగతచేతసమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఉపావృత్యోత్థితాందీనాంబడబామివవాహితామ్ । పాంసుకుంఠితసర్వాంగీంవిమమర్శచపాణినా ॥ ౩౩ ॥ సారాఘవముపాసీనమసుఖార్తాసుఖోచితా । ఉవాచపురుషవ్యాఘ్రముపశృణ్వతిలక్ష్మణే ॥ ౩౪ ॥ యదిపుత్రనజాయేథామమశోకాయరాఘవ । నస్మదుఃఖమతోభూయః

పశ్యేయమిహమ ప్రజాః ॥ ౩౫ ॥ ఏకఏవహివంధ్యాయాశ్శోకోభవతిమానసః । అప్ర
జాస్మీతి సంతాపోనహ్యన్యః పుత్త్ర విద్యతే ॥ ౩౬ ॥ నదృష్టపూర్వంకల్యాణంసుఖంవా
పతిపౌరుషే । అపిపుత్త్రేపిపశ్యేయమితిరామాస్థితంమయా ॥ ౩౭ ॥ సాబహూన్యమ
నోజ్ఞానివాక్యానిహృదయచ్ఛిదామ్ । అహంశ్రోష్యేసపత్నీనామవరాణాంవరాసతీ॥
౩౮ ॥ అతోదుఃఖతరంకిన్నుప్రమదానాంభవిష్యతి । మమశోకోవిలాపశ్చయాదృ
శోయమనంతకః ॥ ౩౯ ॥ త్వయిసన్నిహితేప్యేవమహమాసంనిరాకృతా। కింపునః ప్రో
షితేతాతధ్రువంమరణమేవమే ॥ ౪౦ ॥ అత్యంతనిగృహీతాస్మిభర్తుర్నిత్యమసంమ
తా । పరివారేణకైకేయ్యాస్సమావాప్యథవావరా ॥ ౪౧ ॥ యోహిమాంసేవతేకచ్చిద
థవాప్యనువర్తతే । కైకేయ్యాః పుత్త్రమన్వీక్ష్యసజనోనాభిభాషతే ॥ ౪౨ ॥ నిత్య
క్రోధతయాతస్యాఃకథన్నుఖరవాదినమ్ । కైకేయ్యావదనంద్రష్టుంపుత్త్రశక్ష్యామిదు
ర్గతా ॥ ౪౩ ॥ దశసప్తచవర్షాణిజాతస్యతవరాఘవ । ఆసితానిప్రకాంక్షంత్యామ
యాదుఃఖపరిక్షయమ్ ॥ ౪౪ ॥ తదక్షయంమహద్దుఃఖంనోత్సహేసహితుంచిరమ్ । వి
ప్రకారంసపత్నీనామేవంజీర్ణాపిరాఘవ॥ ౪౫ ॥ అపశ్యంతీతవముఖంపరిపూర్ణశశి
ప్రభమ్ । కృపణావర్తయిష్యామికథంకృపణజీవికామ్ ॥ ౪౬ ॥ ఉపవాసైశ్చయోగై
శ్చబహుభిశ్చపరిశ్రమైః। దుఃఖసంవర్ధితోమోఘంత్వంహిదుర్గతయామయా॥ ౪౭ ॥
స్థిరంతుహృదయంమన్యేమమేదంయన్నదీర్యతే। ప్రావృషీవమహానద్యాస్స్పృష్టంకూ
లంనవాంభసా॥ ౪౮ ॥ మమైవనూనంమరణంనవిద్యతేనచావకాశోస్తియమక్షయేపివా।
యదంతకోద్యైవనమాంజిహీర్షతిప్రసహ్యసింహోరుదతీంమృగీమివ॥ ౪౯ ॥ స్థిరం
హినూనంహృదయంమమాయసంనభిద్యతేయద్భువినావదీర్యతే । అనేనదుఃఖేనచదేహ
మర్పితంధ్రువంహ్యకాలేమరణంనవిద్యతే ॥ ౫౦ ॥ ఇదంహిదుఃఖంయదనర్థకానిమే
వ్రతానిదానానిచసంయమాశ్చహి । తపశ్చతప్తంయదపత్యకారణాత్సునిష్ఫలంబీజమి
వోప్తమూషరే ॥ ౫౧ ॥ యదిహ్యకాలేమరణంస్వయేచ్ఛయాలభేతకశ్చిద్గురుదుఃఖకర్శి
తః । గతాహమద్యైవపరేతసంసదంవినాత్వయాధేనురివాత్మజేనవై ॥ ౫౨ ॥ అథాపి
కింజీవితమద్యమేవృథాత్వయావినాచంద్రనిభాననప్రభ। అనువ్రజిష్యామివనంత్వయైవ
గౌస్సుదుర్బలావత్సమివాభికాంక్షయా॥ ౫౩ ॥ భృశమసుఖమమర్షితా తదాబహు
విలలాప సమీక్ష్యరాఘవమ్ ।వ్యసనముపనిశామ్యసామహత్సుతమివబద్ధమవేక్ష్యకిన్న
రీ ॥ ౫౪ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - వింశస్సర్గః.

తథాతువిలపంతీంతాంకౌసల్యాంరామమాతరమ్। ఉవాచలక్ష్మణోదీనస్తత్కాలస
దృశంవచః ॥ ౧ ॥ నరోచతేమమాప్యేతదార్యేయద్రాఘవోవనమ్ । త్యక్త్వారాజ్య
శ్రియంగచ్ఛేత్స్త్రియావాక్యవశంగతః ॥ ౨ ॥ విపరీతశ్చవృద్ధశ్చవిషయైశ్చప్రధర్షి
తః । నృపఃకిమివనబ్రూయాచ్చోద్యమానస్సమన్మథః ॥ ౩ ॥ నాస్యాపరాధంపశ్యామి
నాపిదోషంతథావిధమ్ । యేననిర్వాస్యతేరాష్ట్రాద్వనవాసాయరాఘవః॥ ౪ ॥ అహం
హనిష్యేపితరంవృద్ధంకామవశంగతమ్। స్త్రియాయుక్తంచనిర్లజ్జంధర్మాయుక్తంనృపం
యథా॥ ౫ ॥ నతంపశ్యామ్యహంలోకేపరోక్షమపియోనరః । స్వమిత్రోపి నిరస్తోపి
యోస్యదోషముదాహరేత్ ॥ ౬ ॥ దేవకల్పమృజుందాంతం రిపూణామపివత్సలమ్ ।
అవేక్షమాణః కోధర్మంత్యజేత్పుత్త్రమకారణాత్ ॥ ౭ ॥ తదిదంవచనంరాజ్ఞః పునర్బా
ల్యముపేయుషః । పుత్త్రఃకోహృదయేకుర్యాద్రాజవృత్తమనుస్మరన్ ॥ ౮ ॥ యావదేవ
నజానాతి కశ్చిదర్థమిమంనరః । తావదేవమయాసార్ధమాత్మస్థంకురుశాసనమ్॥ ౯ ॥

మయా పార్శ్వే సధనుషా తవ గుప్తస్య రాఘవ । కస్సమర్థోఽప్రియం కర్తుం కృతాంతస్యేవ తిష్ఠతః ॥ ౧౦ ॥ నిర్మనుష్యామిమాం కృత్స్నామయోధ్యాం మనుజర్షభ । కరిష్యామి శరైస్తీక్ష్ణైర్యది స్థాస్యతి విప్రియే ॥ ౧౧ ॥ భరతస్యాథ పక్ష్యో వా యో వాఽస్య హితమిచ్ఛతి । సర్వానేతాన్వధిష్యామి మృదుర్హి పరిభూయతే ॥ ౧౨ ॥ ప్రోత్సాహితోఽయం కైకేయ్యా సంతుష్టో యది నః పితా । అమిత్రభూతో నిస్సంగం వధ్యతాం బధ్యతామపి ॥ ౧౩ ॥ గురోరప్యవలిప్తస్య కార్యాకార్యమజానతః । ఉత్పథం ప్రతిపన్నస్య కార్యం భవతి శాసనమ్ ॥ ౧౪ ॥ బలమేష కిమాశ్రిత్య హేతుం వా పురుషర్షభ । దాతుమిచ్ఛతి కైకేయ్యై రాజ్యం స్థితమిదం తవ ॥ ౧౫ ॥ త్వయా చైవ మయా చైవ కృత్వా వైరమనుత్తమమ్ । కాస్య శక్తిః శ్రియం దాతుం భరతాయారిశాసన ॥ ౧౬ ॥ అనురక్తోఽస్మి భావేన భ్రాతరం దేవి తత్త్వతః । సత్యేన ధనుషా చైవ దత్తేనేష్టేన తే శపే ॥ ౧౭ ॥ దీప్తమగ్నిమరణ్యం వా యది రామః ప్రవేక్ష్యతి । ప్రవిష్టం తత్ర మాం దేవి త్వం పూర్వమవధారయ ॥ ౧౮ ॥ హరామి వీర్యాద్దుఃఖం తే తమస్సూర్య ఇవోదితః । దేవీ పశ్యతు మే వీర్యం రాఘవశ్చైవ పశ్యతు ॥ ౧౯ ॥ ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా లక్ష్మణస్య మహాత్మనః । ఉవాచ రామం కౌసల్యా రుదంతీ శోకలాలసా ॥ ౨౦ ॥ భ్రాతుస్తే వదతః పుత్ర లక్ష్మణస్య శ్రుతం త్వయా । యదత్రానంతరం తత్త్వం కురుష్వ యది రోచతే ॥ ౨౧ ॥ న చాధర్మ్యం వచశ్శ్రుత్వా సపత్న్యా మమ భాషితమ్ । విహాయ శోకసంతప్తాం గంతుమర్హసి మామితః ॥ ౨౨ ॥ ధర్మజ్ఞ యది ధర్మిష్ఠో ధర్మం చరితుమిచ్ఛసి । శుశ్రూష మామిహస్థస్త్వం చర ధర్మమనుత్తమమ్ ॥ ౨౩ ॥ శుశ్రూషుర్జననీం పుత్ర స్వగృహే నియతో వసన్ । పరేణ తపసా యుక్తః కాశ్యపస్త్రిదివం గతః ॥ ౨౪ ॥ యథైవ రాజా పూజ్యస్తే గౌరవేణ తథా హ్యహమ్ । త్వాం నాహమనుజానామి న గంతవ్యమితో వనమ్ ॥ ౨౫ ॥ త్వద్వియోగాన్న మే కార్యం జీవితేన సుఖేన వా । త్వయా సహ మమ శ్రేయస్తృణానామపి భక్షణమ్ ॥ ౨౬ ॥ యది త్వం యాస్యసి వనం త్యక్త్వా మాం శోకలాలసామ్ । అహం ప్రాయమిహాసిష్యే న హి శక్ష్యామి జీవితుమ్ ॥ ౨౭ ॥ తతస్త్వం ప్రాప్స్యసే పుత్ర నిరయం లోకవిశ్రుతమ్ । బ్రహ్మహత్యామివాధర్మాత్సముద్రస్సరితాం పతిః ॥ ౨౮ ॥ విలపంతీం తదా దీనాం కౌసల్యాం జననీం తతః । ఉవాచ రామో ధర్మాత్మా వచనం ధర్మసంహితమ్ ॥ ౨౯ ॥ నాస్తి శక్తిః పితుర్వాక్యం సమతిక్రమితుం మమ । ప్రసాదయే త్వాం శిరసా గంతుమిచ్ఛామ్యహం వనమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఋషిణా చ పితుర్వాక్యం కుర్వతా వ్రతచారిణా । గౌర్హతా జానతా ధర్మం కండునాఽపి విపశ్చితా ॥ ౩౧ ॥ అస్మాకం చ కులే పూర్వం సగరస్యాజ్ఞయా పితుః । ఖనద్భిస్సాగరైర్భూమిమవాప్తస్సుమహాన్వధః ॥ ౩౨ ॥ జామదగ్న్యేన రామేణ రేణుకా జననీ స్వయమ్ । కృత్తా పరశునాఽరణ్యే పితుర్వచనకారిణా ॥ ౩౩ ॥ ఏతైరన్యైశ్చ బహుభిర్దేవి దేవసమైః కృతమ్ । పితుర్వచనమక్లీబం కరిష్యామి పితుర్హితమ్ ॥ ౩౪ ॥ న ఖల్వేతన్మయైకేన క్రియతే పితృశాసనమ్ । ఏతైరపి కృతం దేవి యే మయా తవ కీర్తితాః ॥ ౩౫ ॥ నాహం ధర్మమపూర్వం తే ప్రతికూలం ప్రవర్తయే । పూర్వైరయమభిప్రేతో గతో మార్గోఽనుగమ్యతే ॥ ౩౬ ॥ తదేతత్తు మయా కార్యం క్రియతే భువి నాన్యథా । పితుర్హి వచనం కుర్వన్న కశ్చిన్నామ హీయతే ॥ ౩౭ ॥ తామేవముక్త్వా జననీం లక్ష్మణం పునరబ్రవీత్ । వాక్యం వాక్యవిదాం శ్రేష్ఠః శ్రేష్ఠస్సర్వధనుష్మతామ్ ॥ ౩౮ ॥ తవ లక్ష్మణ జానామి మయి స్నేహమనుత్తమమ్ । విక్రమం చైవ సత్త్వం చ తేజశ్చ సుదురాసదమ్ ॥ ౩౯ ॥ మమ మాతుర్మహద్దుఃఖం త్వద్దుఃఖం శుభలక్షణ । అభిప్రా

యమవిజ్ఞాయ సత్యస్యచశమస్యచ॥ ౪౦ ॥ ధర్మోహిపరమోలోకే ధర్మేసత్యం ప్రతిష్ఠి
తమ్। ధర్మసంశ్రితమేతచ్చపితుర్వచనముత్తమమ్॥ ౪౧ ॥ సుసంశ్రుత్యపితుర్వాక్యం
మాతుర్వాబ్రాహ్మణస్యవా। నకర్తవ్యంవృథావీరధర్మమాశ్రిత్యతిష్ఠతా ॥ ౪౨ ॥
సోఽహంనశక్ష్యామి పితుర్నియోగమతివర్తితుమ్। పితుర్హివచనాద్వీరకైకేయ్యా
హంప్రచోదితః ॥ ౪౩ ॥ తదేతాంవిసృజానార్యాంక్షత్రధర్మాశ్రితాం మతిమ్। ధర్మ
మాశ్రయమాతైక్ష్ణ్యంమద్బుద్ధిరనుగమ్యతామ్ ॥ ౪౪ ॥ తమేవముక్త్వాసౌహార్దా
ద్భ్రాతరంలక్ష్మణాగ్రజః। ఉవాచభూయఃకౌసల్యాం ప్రాంజలిశ్శిరసానతః॥ ౪౫॥
అనుమన్యస్వమాందేవి గమిష్యామితపోవనమ్। శాపితాసిమమప్రాణైఃకురుస్వస్త్య
యనానిమే॥ ౪౬ ॥ తీర్ణప్రతిజ్ఞశ్చవనాత్పునరేష్యామ్యహంపురీమ్। యయాతిరివరా
జర్షిః పురాహిత్వాపునర్దివమ్॥ ౪౭ ॥ శోకస్సంధార్యతాంమాతర్హృదయే సాధు
మాశుచః। వనవాసాదిహైష్యామి పునఃకృత్వాపితుర్వచః॥ ౪౮ ॥ త్వయామయా
చవైదేహ్యాలక్ష్మణేనసుమిత్రయా। పితుర్నియోగేస్థాతవ్యమేషధర్మస్సనాతనః ॥
౪౯ ॥ అంబసంహృత్యసంభారాన్దుఃఖంహృదినిగృహ్యచ। వనవాసకృతాబుద్ధిర్మమ
ధర్మ్యానువర్త్యతామ్ ॥ ౫౦ ॥ ఏతద్వచస్తస్యనిశమ్యమాతాసుధర్మ్యమవ్యగ్రమవి
క్లబంచ। మృతేవసంజ్ఞాంప్రతిలభ్యదేవీసమీక్ష్యరామంపునరిత్యువాచ॥ ౫౧॥ యథైవ
తేపుత్రపితాతథాహంగురుస్స్వధర్మేణసుహృత్తయాచ। నత్వానుజానామినమాంవి
హాయసుదుఃఖితామర్హసిగంతుమేవమ్ ॥ ౫౨ ॥ కింజీవితేనేహవినాత్వయామేలో
కేనవాకింస్వధయామృతేన। శ్రేయోముహూర్తంతవసంనిధానంమమేహకృత్స్నా
దపిజీవలోకాత్ ॥ ౫౩ ॥ నరైరివోల్కాభిరపోహ్యమానో మహాగజోధ్వానమభిప్రవి
ష్టః। భూయఃప్రజజ్వాలవిలాపమేతంనిశమ్యరామఃకరుణంజనన్యాః ॥౫౪ ॥ సమాత
రంచైవవిసంజ్ఞకల్పామార్తంచసౌమిత్రిమభిప్రతప్తమ్। ధర్మేస్థితోధర్మ్యమువాచవా
క్యంయథాసఏవార్హతితత్రవక్తుమ్ ॥ ౫౫ ॥ అహం హితేలక్ష్మణనిత్యమేవ జానా
మిభక్తించపరాక్రమంచ। మమత్వభిప్రాయమసన్నిరీక్ష్యమాత్రాసహాభ్యర్దసిమాం
సుదుఃఖమ్ ॥ ౫౬ ॥ ధర్మార్థకామాఃఖలుతాతలోకేసమీక్షితాధర్మఫలోదయేషు।
తేతత్రసర్వేస్స్యురసంశయంమేభార్యేవవశ్యాభిమతాసపుత్రా ॥ ౫౭ ॥ యస్మిన్స్తు
సర్వేస్స్యురసన్నివిష్టాధర్మోయతస్స్యాత్తదుపక్రమేత। ద్వేష్యోభవత్యర్థపరోహిలో
కేకామాత్మతాఖల్వపినప్రశస్తా॥౫౮॥ గురుశ్చరాజాచపితాచవృద్ధః క్రోధాత్ప్ర
హర్షాద్యదివాపికామాత్। యద్వ్యాదిశేత్కార్యమవేక్ష్యధర్మంకస్తన్నకుర్యాదనృ
శంసవృత్తిః॥ ౫౯ ॥ సవైనశక్నోమిపితుఃప్రతిజ్ఞామిమామకర్తుంసకలాంయథావ
త్। సహ్యావయోస్తాతగురుర్నియోగేదేవ్యాశ్చభర్తాసగతిస్సధర్మః॥౬౦॥ తస్మిన్
పునర్జీవతిధర్మరాజేవిశేషతస్స్వేపథివర్తమానే। దేవీమయాసార్ధమితోపగచ్ఛే
త్కథంస్విదన్యావిధవేవనారీ॥ ౬౧ ॥ సామానుమన్యస్వవనంవ్రజంతం కురుష్వమే
స్వస్త్యయనానిదేవి। యథాసమాప్తేపునరావ్రజేయం యథాహిసత్యేనపునర్యయా
తిః ॥ ౬౨ ॥ యశోహ్యహంకేవలరాజ్యకారణాన్నపృష్ఠతఃకర్తుమలం మ
హోదయమ్। అదీర్ఘకాలేనతుదేవిజీవితేవృణేఽవరామద్యమహీమధర్మతః॥ ౬౩॥
ప్రసాదయన్నరవృషభస్సమాతరంపరాక్రమాజ్జిగమిషురేవదండకాన్। అథానుజం
భృశమనుశాస్యదర్శనంచకారతాంహృదిజననీంప్రదక్షిణమ్ ॥ ౬౪ ॥ ఇతిశ్రీమద
యోధ్యాకాండే - ఏకవింశస్సర్గః

అథతంవ్యథయాదీనం సవిశేషమమర్షితమ్। శ్వసంతమివనాగేంద్రం రోషవి
స్ఫారితేక్షణమ్ ॥ ౧ ॥ ఆసాద్యరామస్సౌమిత్రింసుహృదంభ్రాతరంప్రియమ్ । ఉవా
చేదంసధైర్యేణధారయన్సత్త్వమాత్మవాన్ ॥ ౨ ॥ నిగృహ్యరోషంశోకంచధైర్యమాశ్రి
త్యకేవలమ్ । అవమాననిరస్యేమంగృహీత్వాహర్షముత్తమమ్ ॥ ౩ ॥ ఉపక్లృప్తం
హియత్కించిదభిషేకార్థమద్యమే । సర్వంవిసర్జయక్షిప్రంకురుకార్యంనిరత్యయ
మ్ ॥ ౪ ॥ సౌమిత్రేయోఽభిషేకార్థేమమసంభారసంభ్రమః । అభిషేకనివృత్త్యర్థే
సోఽస్తుసంభారసంభ్రమః ॥ ౫ ॥ యస్యామదభిషేకార్థేమానసంపరితప్యతే । మా
తానస్సాయథానస్యాత్సవిశంకాతథాకురు ॥ ౬ ॥ తస్యాశ్శంకామయందుఃఖంముహూ
ర్తమపినోత్సహే । మనసిప్రతిసంజాతంసౌమిత్రేహముపేక్షితుమ్ ॥ ౭ ॥ నబుద్ధి
పూర్వంనాబుద్ధంస్మరామీహకదాచన । మాతౄణాంవాపితుర్వాహంకృతమల్పంచవి
ప్రియమ్ ॥ ౮ ॥ సత్యస్సత్యాభిసంధశ్చనిత్యంసత్యపరాక్రమః । పరలోకభయాద్భీ
తోనిర్భయోఽస్తుపితామమ ॥ ౯ ॥ తస్యాపిహిభవేదస్మిన్కర్మణ్యప్రతిసంహృతే । స
త్యంనేతిమనస్తాపస్తస్యతాపస్తపేచ్చమామ్ ॥ ౧౦ ॥ అభిషేకవిధానంతుతస్మాత్సంహృ
త్యలక్ష్మణ । అన్వగేవాహమిచ్ఛామివనంగంతుమితఃపునః ॥ ౧౧ ॥ మమప్రవ్రాజనా
దద్యకృతకృత్యానృపాత్మజా । సుతంభరతమవ్యగ్రమభిషేచయితాతతః ॥ ౧౨ ॥ మ
యిచీరాజినధరేజటామండలధారిణి । గతేరణ్యంచకైకేయ్యాభవిష్యతిమనస్సుఖమ్ ॥
౧౩ ॥ బుద్ధిఃప్రణీతాయేనేయంమనశ్చసుసమాహితమ్ । తంతునార్హామిసంక్లేష్టుం
ప్రవ్రజిష్యామిమాచిరమ్ ॥ ౧౪ ॥ కృతాంతస్త్వేవసౌమిత్రేద్రష్టవ్యోమత్ప్రవాసనే ।
రాజ్యస్యచవితీర్ణస్యపునరేవనివర్తనే ॥ ౧౫ ॥ కైకేయ్యాఃప్రతిపత్తిర్హికథంస్యా
న్మమపీడనే । యదిభావోనదైవోయంకృతాంతవిహితోభవేత్ ॥ ౧౬ ॥ జానాసిహి
యథాసౌమ్యనమాతృషుమమాంతరమ్ । భూతపూర్వంవిశేషోవాతస్యామయిసుతేపివా
॥ ౧౭ ॥ సోఽభిషేకనివృత్త్యర్థైఃప్రవాసార్థైశ్చదుర్వచైః । ఉగ్రైర్వాక్యైరహం
తస్యానాన్యద్దైవాత్సమర్థయే ॥ ౧౮ ॥ కథంప్రకృతిసంపన్నారాజపుత్రీతథాగుణా ।
బ్రూయాత్సాప్రాకృతేవస్త్రీమత్పీడాంభర్తృసంనిధౌ ॥ ౧౯ ॥ యదచింత్యంతుత
ద్దైవంభూతేష్వపినహన్యతే । వ్యక్తంమయిచతస్యాంచపతితోహివిపర్యయః ॥ ౨౦ ॥
కశ్చదైవేనసౌమిత్రేయోద్ధుముత్సహతేపుమాన్ । యస్యనగ్రహణంకించిత్కర్మణోఽన్య
త్రదృశ్యతే ॥ ౨౧ ॥ సుఖదుఃఖేభయక్రోధౌలాభాలాభౌభవాభవౌ । యచ్చకించిత్త
థాభూతంననుదైవస్యకర్మతత్ ॥ ౨౨ ॥ ఋషయోప్యుగ్రతపసోదైవేనాభిప్రపీడి
తాః । ఉత్సృజ్యనియమాంస్తీవ్రాన్భ్రంశ్యంతేకామమన్యుభిః ॥ ౨౩ ॥ అసంకల్పిత
మేవేహయదకస్మాత్ప్రవర్తతే । నివర్త్యారంభమారబ్ధంననుదైవస్యకర్మతత్ ॥ ౨౪ ॥
ఏతయాతత్త్వయాబుద్ధ్యాసంస్తభ్యాత్మానమాత్మనా । వ్యాహతేప్యభిషేకేమేపరితాపో
నవిద్యతే ॥ ౨౫ ॥ తస్మాదపరితాపస్సంస్త్వమప్యనువిధాయమామ్ । ప్రతిసంహారయ
క్షిప్రమాభిషేచనికీంక్రియామ్ ॥ ౨౬ ॥ ఏభిరేవఘటైస్సర్వైరభిషేచనసంభృతైః ।
మమలక్ష్మణతాపస్యేవ్రతస్నానంభవిష్యతి ॥ ౨౭ ॥ అథవాకింమమైతేనరాజద్ర
వ్యమయేనతు । ఉద్ధృతంమేస్వయంతోయంవ్రతాదేశంకరిష్యతి ॥ ౨౮ ॥ మాచలక్ష్మ
ణసంతాపంకార్షీర్లక్ష్మ్యావిపర్యయే । రాజ్యంవావనవాసోవావనవాసోమహో
దయః ॥ ౨౯ ॥ నలక్ష్మణాస్మిన్ఖలుకర్మవిఘ్నేమాతాయవీయస్యతిశంకనీయా । దైవా

క్షిపన్నాహివదంత్యనిష్టంజానాసిదైవంచతథాప్రభావమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఇతిశ్రీమదయో
ధ్యాకాండేద్వావింశస్సర్గః.
ఇతిబ్రువతిరామేతులక్ష్మణోధశ్శిరాముహుః । శ్రుత్వామధ్యంజగామేవమనసా
దుఃఖహర్షయోః ॥ ౧॥ తదాతుబద్ధ్వాభ్రుకుటింభ్రువోర్మధ్యేనరర్షభః । నిశశ్వా
సమహాసర్పోబిలస్థఇవరోషితః॥౨॥తస్యదుష్ప్రతివీక్ష్యంతద్భ్రుకుటీసహితంతదా ।
బభౌక్రుద్ధస్యసింహస్యముఖస్యసదృశంముఖమ్ ॥ ౩ ॥ అగ్రహస్తంవిధూన్వంస్తుహ
స్తిహస్తమివాత్మనః । తిర్యగూర్ధ్వంశరీరేచపాతయిత్వాశిరోధరామ్ ॥ ౪ ॥ అగ్రా
క్ష్ణావీక్షమాణస్తుతిర్యగ్భ్రాతరమబ్రవీత్ । అస్థానేసంభ్రమోయస్యజాతోవైసుమ
హానయమ్ ॥ ౫ ॥ ధర్మదోషప్రసంగేనలోకస్యానతిశంకయా । కథంహ్యేతదసం
భ్రాంతస్త్వద్విధోవక్తుమర్హతి । యథాదైవమశౌండీరంశౌండీరఃక్షత్రియర్షభః ॥
౬ ॥ కిన్నామకృపణందైవమశక్తమభిశంససి । పాపయోస్తేకథంనామతయోశ్శంకా
నవిద్యతే ॥ ౭ ॥ సంతిధర్మోపధాశ్శ్లక్ష్ణాధర్మాత్మన్కిన్నబుధ్యసే । తయోస్సుచరితం
స్వార్థంశాఠ్యాత్పరిజిహీర్షతోః ॥ ౮ ॥ యదినైవంవ్యవసితంస్యాద్ధిప్రాగేవరా
ఘవ । తయోఃప్రాగేవదత్తశ్చస్యాద్వరఃప్రకృతశ్చసః ॥ ౯ ॥ లోకవిద్విష్టమారబ్ధం
త్వదన్యస్యాభిషేచనమ్ । నోత్సహేసహితుంవీరతత్రమేక్షంతుమర్హసి॥ ౧౦ ॥యే
నేయమాగతాద్వైధంతవబుద్ధిర్మహామతే । సహిధర్మోమమద్వేష్యఃప్రసంగాద్య
స్యముహ్యసి॥ ౧౧ ॥కథంత్వంకర్మణాశక్తఃకైకేయీవశవర్తినః । కరిష్యసిపితుర్వా
క్యమధర్మిష్ఠంవిగర్హితమ్ ॥ ౧౨ ॥ యద్యయంకిల్బిషాద్భేదఃకృతోప్యేవంనగృహ్య
తే । జాయతేతత్రమేదుఃఖంధర్మసంగశ్చగర్హితః ॥ ౧౩ ॥ మనసాపికథంకామంకు
ర్యాస్త్వంకామవృత్తయోః । తయోస్త్వహితయోర్నిత్యంశత్రోః పిత్రభిధాన
యోః ॥ ౧౪ ॥ యద్యపిప్రతిపత్తిస్తేదైవీచాపితయోర్మతా । తథాప్యుపేక్షణీయంతేన
మేతదపిరోచతే ॥ ౧౫ ॥ విక్లబోవీర్యహీనోయస్సదైవమనువర్తతే । వీరాస్సంభావి
తాత్మానోనదైవంపర్యుపాసతే ॥ ౧౬ ॥ దైవంపురుషకారేణయస్సమర్థఃప్రబాధి
తుమ్ । నదైవేనవిపన్నార్థఃపురుషస్సోవసీదతి ॥ ౧౭ ॥ ద్రక్ష్యంతిత్వద్యదైవస్యపౌరు
షంపురుషస్యచ । దైవమానుషయోరద్యవ్యక్తావ్యక్తిర్భవిష్యతి ॥ ౧౮ ॥ అద్యమ
త్పౌరుషహతందైవంద్రక్ష్యంతివైజనాః । యద్దైవాదాహతంతేద్యదృష్టంరామాభి
షేచనమ్ ॥ ౧౯ ॥ అత్యంకుశమివోద్దామంగజంమదబలోద్ధతమ్ । ప్రధావిత
మహందైవంపౌరుషేణనివర్తయే॥ ౨౦ ॥ లోకపాలాస్సమస్తాస్తేనాద్యరామాభిషే
చనమ్ । నచకృత్స్నాస్త్రయోలోకావిహన్యుఃకింపునఃపితా ॥ ౨౧ ॥ యైర్వివాస
స్తవారణ్యేమిథోరాజన్సమర్థితః । అరణ్యేతేనివత్స్యంతిచతుర్దశసమాస్తథా ॥
౨౨ ॥ అహంతదాశాంఛేత్స్యామిపితుస్తస్యాశ్చయాతవ । అభిషేకవిఘాతేనపు
త్రరాజ్యాయవర్తతే ॥ ౨౩ ॥ మద్బలేనవిరుద్ధాయనస్యాద్దైవబలంతథా । ప్రభవి
ష్యతిదుఃఖాయయథోగ్రంపౌరుషంమమ ॥ ౨౪ ॥ ఊర్ధ్వంవర్షసహస్రాంతేప్ర
జాపాల్యమనంతరమ్।ఆర్యపుత్రాఃకరిష్యంతివనవాసంగతేత్వయి ॥ ౨౫ ॥ పూర్వ
రాజర్షివృత్త్యాహివనవాసోవిధీయతే । ప్రజానిక్షిప్యపుత్రేషుపుత్రవత్పరిపాలనే ॥
౨౬ ॥సచేద్రాజన్యనేకాగ్రేరాజ్యవిభ్రమశంకయా । నైవమిచ్ఛసిధర్మాత్మన్రా
జ్యంరామత్వమాత్మని ॥ ౨౭॥ప్రతిజానేచతేవీరమాభూవంవీరలోకభాక్ । రాజ్యంచత
వరక్షేయమహంవేలేవసాగరమ్॥ ౨౮ ॥ మంగళైరభిషించస్వతత్రత్వంవ్యాపృతో

భవ । అహమేకో మహీపాలానలం వారయితుం బలాత్ ॥ ౨౯॥ న శోభార్థావిమౌ బా
హూ న ధనుర్భూషణాయ మే । నాసిరాబంధనార్థాయ న శరాస్స్తంభహేతవః ॥
౩౦ ॥ అమిత్రదమనార్థం మే సర్వమేతచ్చతుష్టయమ్ । న చాహం కామయేత్యర్థం య
స్స్యాచ్ఛత్రుర్మతో మమ ॥ ౩౧ ॥ అసినా తీక్ష్ణధారేణ విద్యుచ్చలితవర్చసా । ప్రగృ
హీతేన వై శత్రుం వజ్రిణం వా న కల్పయే ॥ ౩౨ ॥ ఖడ్గనిష్పేషనిష్పిష్టైర్గహనా దు
శ్చరా చ మే । హస్త్యశ్వనరహస్తోరుశిరోభిర్భవితా మహీ ॥ ౩౩ ॥ ఖడ్గధారాహతా మే
ద్య దీప్యమానా ఇవాద్రయః । పతిష్యంతి ద్విపా భూమౌ మేఘా ఇవ సవిద్యుతః ॥ ౩౪ ॥ బ
ద్ధగోధాంగుళిత్రాణే ప్రగృహీతశరాసనే । కథం పురుషమానీ స్యాత్పురుషాణాం మ
యి స్థితే ॥ ౩౫ ॥ బహుభిశ్చైకమత్యస్యన్నేకేన చ బహూన్ జనాన్ । వినియోక్ష్యామ్య
హం బాణాన్ నృవాజిగజమర్మసు ॥ ౩౬ ॥ అద్య మే స్త్రప్రభావస్య ప్రభావః ప్రభ
విష్యతి । రాజ్ఞశ్చాప్రభుతాం కర్తుం ప్రభుత్వం తవ చ ప్రభో ॥ ౩౭ ॥ అద్య చందనసార
స్య కేయూరామోక్షణస్య చ । వసూనాం చ విమోక్షస్య సుహృదాం పాలనస్య చ ॥ ౩౮ ॥
అనురూపావిమౌ బాహూ రామ కర్మ కరిష్యతః । అభిషేచనవిఘ్నస్య కర్తౄణాం తే నివా
రణే ॥ ౩౯ ॥ బ్రవీహి కోఽద్యైవ మయా వియుజ్యతాం తవాసుహృత్ప్రాణయశస్సుహృ
జ్జనైః । యథా తవేయం వసుధా వశే భవేత్తథైవ మాం శాధి తవాస్మి కింకరః ॥ ౪౦ ॥ విమృ
జ్య బాష్పం పరిసాంత్వ్య చాసకృత్స లక్ష్మణం రాఘవవంశవర్ధనః । ఉవాచ పిత్ర్యే వచ
నే వ్యవస్థితం నిబోధ మామేష హి సౌమ్య సత్పథః ॥ ౪౧ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - త్ర
యోవింశస్సర్గః ॥

తం సమీక్ష్య త్వవహితం పితుర్నిర్దేశపాలనే । కౌసల్యా బాష్పసంరుద్ధా వచో
ధర్మిష్ఠమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ అదృష్టదుఃఖో ధర్మాత్మా సర్వభూతప్రియంవదః । మయి జాతో
దశరథాత్కథముంఛేన వర్తయేత్ ॥ ౨ ॥ యస్య భృత్యాశ్చ దాసాశ్చ మృష్టాన్యన్నాని
భుంజతే । కథం స భోక్ష్యతే నాథో వనే మూలఫలాన్యయమ్ ॥ ౩ ॥ క ఏతచ్ఛ్రద్దధేచ్ఛ్రుత్వా
కస్య వా న భవేద్భయమ్ । గుణవాన్ దయితో రాజ్ఞో రాఘవో యద్వివాస్యతే ॥ ౪ ॥ నూనం
తు బలవాన్ లోకే కృతాంతస్సర్వమాదిశన్ । లోకే రామాభిరామస్త్వం వనం యత్ర గమి
ష్యసి ॥ ౫ ॥ అయం తు మామాత్మభవస్తవాదర్శనమారుతః । విలాపదుఃఖసమిధో రు
దితాశ్రుహుతాహుతిః ॥ ౬ ॥ చింతాబాష్పమహాధూమస్తవాదర్శనచిత్తజః । కర్శ
యిత్వా భృశం పుత్ర నిశ్శ్వాసాయాససంభవః ॥ ౭ ॥ త్వయా విహీనామిహ మాం శోకా
గ్నిరతులో మహాన్ । ప్రధక్ష్యతి యథా కక్షం చిత్రభానుర్హిమాత్యయే ॥ ౮ ॥ యథా
హి ధేనుస్స్వం వత్సం గచ్ఛంతమనుగచ్ఛతి । అహం త్వానుగమిష్యామి యత్ర పుత్ర గమి
ష్యసి ॥ ౯ ॥ తథా నిగదితం మాత్రా తద్వాక్యం పురుషర్షభః । శ్రుత్వా రామో బ్ర
వీద్వాక్యం మాతరం భృశదుఃఖితామ్ ॥ ౧౦ ॥ కైకేయ్యా వంచితో రాజా మయి చారణ్య
మాశ్రితే । భవత్యా చ పరిత్యక్తో న నూనం వర్తయిష్యతి ॥ ౧౧ ॥ భర్తుః పునః పరిత్యా
గో నృశంసః కేవలం స్త్రియాః । స భవత్యా న కర్తవ్యో మనసాపి విగర్హితః ॥ ౧౨ ॥
యావజ్జీవతి కాకుత్స్థః పితా మే జగతీపతిః । శుశ్రూషా క్రియతాం తావత్స హి ధర్మస్సనా
తనః ॥ ౧౩ ॥ ఏవముక్తా తు రామేణ కౌసల్యా శుభదర్శనా । తథేత్యువాచ సుప్రీతా రా
మమక్లిష్టకారిణమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఏవముక్తస్తు వచనం రామో ధర్మభృతాం వరః । భూయస్తామ
బ్రవీద్వాక్యం మాతరం భృశదుఃఖితామ్ ॥ ౧౫ ॥ మయా చైవ భవత్యా చ కర్తవ్యం వచ
నం పితుః । రాజా భర్తా గురుశ్శ్రేష్ఠస్సర్వేషామీశ్వరః ప్రభుః ॥ ౧౬ ॥ ఇమాని తు

మహారణ్యేవిహృత్యనవపంచచ । వర్షాణిపరమప్రీతస్థాస్యామివచనేతవ॥ ౧౭ ॥ ఏవ
ముక్తాప్రియంపుత్రంబాష్పపూర్ణాననాతదా । దుఃఖార్తాసహమానాసాకౌసల్యారా
మమబ్రవీత్॥ ౧౮ ॥ ఆసాంరామసపత్నీనాంవస్తుంమధ్యేనమేక్షమమ్ । నయమామపి
కాకుత్స్థవనంవన్యాంమృగీంయథా॥ ౧౯॥ యదితేగమనేబుద్ధిఃకృతాపితురపేక్షయా॥
తాంతథారుదతీంరామోరుదన్వచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౦॥ జీవంత్యాహిస్త్రియోభర్తా
దైవతంప్రభురేవచ । భవత్యామమచైవాద్యరాజాప్రభవతిప్రభుః ॥ ౨౧ ॥ నహ్యనా
థావయంరాజ్ఞాలోకనాథేనధీమతా । భరతశ్చాపిధర్మాత్మాసర్వభూతప్రియంవదః ॥
౨౨ ॥ భవతీమనువర్తేతసహిధర్మరతస్సదా।యథామయితునిష్క్రాంతేపుత్రశోకేన
పార్థివః॥ ౨౩॥శ్రమంనావాప్నుయాత్కించిదప్రమత్తాతథాకురు । దారుణశ్చాప్య
యంశోకోయథైనంనవినాశయేత్॥ ౨౪ ॥ రాజ్ఞోవృద్ధస్యసతతంహితంచరసమాహి
తా । వ్రతోపవాసనిరతాయానారీపరమోత్తమా॥ ౨౫॥ భర్తారంనానువర్తేతసా
తుపాపగతిర్భవేత్ । భర్తుశ్శుశ్రూషయానారీలభతేస్వర్గముత్తమమ్॥ ౨౬ ॥
అపియానిర్నమస్కారానివృత్తాదేవపూజనాత్ ।సుశ్రూషామేవకుర్వీతభర్తుః ప్రియ
హితేరతా ॥ ౨౭॥ ఏషధర్మఃపురాదృష్టోలోకేవేదేశ్రుతస్స్మృతః । అగ్నికార్యేషు
చతదాసుమనోభిస్తుదేవతాః ॥ ౨౮ ॥ పూజ్యాస్తేమత్కృతేదేవిబ్రాహ్మణాశ్చై
వసువ్రతాః । ఏవంకాలంప్రతీక్షస్వమమాగమనకాంక్షిణీ॥ ౨౯॥నియతానియతాహా
రాభర్తృశుశ్రూషణేరతా । ప్రాప్స్యసేపరమంకామంమయిప్రత్యాగతేసతి॥ ౩౦ ॥
యదిధర్మభృతాంశ్రేష్ఠోధారయిష్యతిజీవితమ్ । ఏవముక్తాతురామేణబాష్పపర్యాకులే
క్షణా ॥ ౩౧ ॥ కౌసల్యాపుత్రశోకార్తారామంవచనమబ్రవీత్ ।గమనేసుకృతాంబు
ద్ధింనతేశక్నోమిపుత్రక ॥ ౩౨ ॥ వినివర్తయితుంవీరనూనంకాలోదురత్యయః । గచ్ఛ
పుత్రత్వమేకాగ్రోభద్రంతేస్తుసదావిభో ॥ ౩౩ ॥ పునస్త్వయినివృత్తేతుభవిష్యామి
గతక్లమా । ప్రత్యాగతేమహాభాగేకృతార్థేచరితవ్రతే ॥ ౩౪ ॥ పితురానృణ్యతాం
ప్రాప్తేత్వయిలప్స్యేపరంసుఖమ్ । కృతాంతస్యగతిఃపుత్రదుర్విభావ్యాసదాభువి ॥
౩౫ ॥ యస్త్వాంసంచోదయతిమేవచఆచ్ఛిద్యరాఘవ । గచ్ఛేదానీంమహాబాహోక్షే
మేణపునరాగతః ॥ ౩౬ ॥నందయిష్యసిమాంపుత్రసామ్నాశ్లక్ష్ణేనచారుణా । అపీదా
నీంసకాలస్స్యాద్వనాత్ప్రత్యాగతంపునః ॥ ౩౭ ॥ యత్త్వాంపుత్రకపశ్యేయంజటావ
ల్కలధారిణమ్॥ తథాహిరామంవనవాసనిశ్చితంసమీక్ష్యదేవీపరమేణచేతసా। ఉవాచ
రామంశుభలక్షణంవచోబభూవచస్వస్త్యయనాభికాంక్షిణీ॥ ౩౮ ॥ ఇతిశ్రీమదయో
ధ్యాకాండే-చతుర్వింశస్సర్గః.

సాపనీయతమాయాసముపస్పృశ్యజలంశుచి । చకారమాతారామస్య మంగళా
నిమనస్వినీ॥ ౧॥నశక్యసేవారయితుంగచ్ఛేదానీంరఘూత్తమ । శీఘ్రంచవినివర్తస్వవ
ర్తస్వచసతాంక్రమే॥౨॥యంపాలయసిధర్మంత్వంధృత్యాచనియమేనచ।సవైరాఘవ
శార్దూలధర్మస్త్వామభిరక్షతు॥ ౩॥యేభ్యఃప్రణమసేపుత్రచైత్యేష్వాయతనేషుచ।తే
చత్వామభిరక్షంతువనేసహమహర్షిభిః॥౪॥యానిదత్తానితేస్త్రాణివిశ్వామిత్రేణధీ
మతా । తానిత్వామభిరక్షంతుగుణైస్సముదితంసదా॥ ౫ ॥ ॥పితృశుశ్రూషయాపుత్ర
మాతృశుశ్రూషయాతథా । సత్యేనచమహాబాహోచిరంజీవాభిరక్షితః॥ ౬॥ సమి
త్కుశపవిత్రాణివేద్యశ్చాయతనానిచ । స్థండిలానిచచిత్రాణిశైలావృక్షాఃక్షుపాహ్ర

దా॥ ౭ ॥ పతంగాః పన్నగాస్సింహాస్త్వాం రక్షంతు నరోత్తమ । స్వస్తి సాధ్యాశ్చ విశ్వే
చ మరుతశ్చ మహర్షిభిః॥ ౮ ॥ స్వస్తి ధాతా విధాతా చ స్వస్తి పూషా భగోఽర్యమా। లో
కపాలాశ్చ పక్షాశ్చ మాసాస్సంవత్సరాః క్షపాః॥ ౯ ॥ దినాని చ ముహూర్తాశ్చ స్వస్తి
కుర్వంతు తే సదా। స్మృతిర్ధృతిశ్చ ధర్మశ్చ పాంతు త్వాం పుత్ర సర్వతః॥ ౧౦ ॥ స్కంద
శ్చ భగవాన్ దేవస్సోమశ్చ సబృహస్పతిః। సప్తర్షయో నారదశ్చ తే త్వాం రక్షంతు స
ర్వతః॥ ౧౧ ॥ యే చాపి సర్వతస్సిద్ధా దిశశ్చ సదిగీశ్వరాః। స్తుతా మయా వనే తస్మిన్ పాం
తు త్వాం పుత్ర నిత్యశః॥ ౧౨ ॥ శైలాస్సర్వే సముద్రాశ్చ రాజా వరుణ ఏవ చ। ద్యౌరం
తరిక్షం పృథివీ నద్యస్సర్వాస్తథైవ చ॥ ౧౩ ॥ నక్షత్రాణి చ సర్వాణి గ్రహాశ్చ సహ దై
వతైః। అహోరాత్రే తథా సంధ్యే పాంతు త్వాం వనమాశ్రితమ్ ॥ ౧౪॥ ఋతవశ్చై
వ షట్పుణ్యా మాసాస్సంవత్సరాస్తథా। కళాశ్చ కాష్ఠాశ్చ తథా తవ శర్మ దిశంతు తే॥ ౧౫॥
మహావనాని చరతో మునివేషస్య ధీమతః। తవాదిత్యాశ్చ దైత్యాశ్చ భవంతు సుఖదాస్స
దా॥ ౧౬ ॥ రాక్షసానాం పిశాచానాం రౌద్రాణాం క్రూరకర్మణామ్। క్రవ్యాదా
నాం చ సర్వేషాం మా భూత్పుత్రక తే భయమ్ ॥ ౧౭॥ ప్లవగా వృశ్చికా దంశా మశకా
శ్చైవ కాననే। సరీసృపాశ్చ కీటాశ్చ మా భూవన్ గహనే తవ॥ ౧౮ ॥ మహాద్విపాశ్చ
సింహాశ్చ వ్యాఘ్రా ఋక్షాశ్చ దంష్ట్రిణః। మహిషాశ్శృంగిణో రౌద్రా న తే ద్రుహ్యం
తు పుత్రక॥ ౧౯ ॥ నృమాంసభోజనా రౌద్రా యే చాన్యే సత్త్వజాతయః। మా చ త్వాం
హింసిషుః పుత్ర మయా సంపూజితాస్త్విహ॥ ౨౦॥ ఆగమాస్తే శివాస్సంతు సిధ్యంతు చ ప
రాక్రమాః। సర్వసంపత్తయే రామ స్వస్తిమాన్ గచ్ఛ పుత్రక॥ ౨౧ ॥ స్వస్తి తేఽస్త్వాంత
రిక్షేభ్యః పార్థివేభ్యః పునః పునః। సర్వేభ్యశ్చైవ దేవేభ్యో యే చ తే పరిపంథినః॥ ౨౨॥
శుక్రస్సోమశ్చ సూర్యశ్చ ధనదోఽథ యమస్తథా। పాంతు త్వామర్చితా రామ దండకార
ణ్యవాసినమ్॥ ౨౩ ॥ అగ్నిర్వాయుస్తథా ధూమో మంత్రాశ్చర్షిముఖచ్యుతాః।
ఉపస్పర్శనకాలే తు పాంతు త్వాం రఘునందన॥ ౨౪ ॥ సర్వలోకప్రభుర్బ్రహ్మా భూత
భర్తా తథర్షయః। యే చ శేషాస్సురాస్తే త్వాం రక్షంతు వనవాసినమ్॥ ౨౫ ॥ ఇతి మా
ల్యైస్సురగణాన్ గంధైశ్చాపి యశస్వినీ। స్తుతిభిశ్చానురూపాభిరానర్చాయతలోచ
నా॥ ౨౬ ॥ జ్వలనం సముపాదాయ బ్రాహ్మణేన మహాత్మనా। హావయామాస విధినా
రామమంగళకారణాత్ ॥ ౨౭॥ ఘృతం శ్వేతాని మాల్యాని సమిధశ్శ్వేతసర్షపాన్॥
ఉపసంపాదయామాస కౌసల్యా పరమాంగనా॥ ౨౮ ॥ ఉపాధ్యాయస్స విధినా హుత్వా
శాంతిమనామయమ్। హుతహవ్యావశేషేణ బాహ్యం బలిమకల్పయత్ ॥ ౨౯॥ మధు
దధ్యక్షతఘృతైస్స్వస్తివాచ్య ద్విజాంస్తతః। వాచయామాస రామస్య వనే స్వస్త్య
యనక్రియామ్॥ ౩౦ ॥ తతస్తస్మై ద్విజేంద్రాయ రామమాతా యశస్వినీ। దక్షిణాం ప్ర
దదౌ కామ్యాం రాఘవం చేదమబ్రవీత్॥ ౩౧ ॥ యన్మంగళం సహస్రాక్షే సర్వదేవనమ
స్కృతే। వృత్రనాశే సమభవత్తత్తే భవతు మంగళమ్॥ ౩౨ ॥ యన్మంగళం సుపర్ణస్య విన
తాకల్పయత్పురా। అమృతం ప్రార్థయానస్య తత్తే భవతు మంగళమ్॥ ౩౩ ॥ అమృ
తోత్పాదనే దైత్యాన్ ఘ్నతో వజ్రధరస్య యత్ । అదితిర్మంగళం ప్రాదాత్తత్తే భవతు
మంగళమ్॥ ౩౪ ॥ త్రివిక్రమాన్ ప్రక్రమతో విష్ణోరమితతేజసః। యదాసీన్మంగళం రా
మ తత్తే భవతు మంగళమ్॥ ౩౫ ॥ ఋతవస్సాగరా ద్వీపా వేదా లోకా దిశశ్చ తే। మంగ
ళాని మహాబాహో దిశంతు తవ కాననే॥ ౩౬ ॥ ఇతి పుత్రస్య శేషాశ్చ కృత్వా శిరసి

భామినీ । గంధైశ్చాపి సమాలభ్య రామమాయతలోచనా ॥ ౩౭ ॥ ఓషధిం చాపి సిద్ధా
ర్థాం విశల్యకరణీం శుభామ్ । చకార రక్షాం కౌసల్యా మంత్రైరభిజజాప చ ॥ ౩౮ ॥ ఉ
వాచాభిప్రహృష్టేవ సా దుఃఖవశవర్తినీ। వాఙ్మాత్రేణ న భావేన వాచా సంసజ్జమాన
యా॥ ౩౯ ॥ ఆనమ్య మూర్ధ్ని చాఘ్రాయ పరిష్వజ్య యశస్వినీ । అవదత్పుత్ర సిద్ధార్థో
గచ్ఛ రామ యథాసుఖమ్॥ ౪౦ ॥ అరోగం సర్వసిద్ధార్థమయోధ్యాం పునరాగతమ్ । ప
శ్యామి త్వాం సుఖం వత్స సుస్థితం రాజవర్త్మని॥ ౪౧ ॥ ప్రణష్టదుఃఖసంకల్పా హర్షవి
ద్యోతితాననా । ద్రక్ష్యామి త్వాం వనాత్ప్రాప్తం పూర్ణచంద్రమివోదితమ్॥ ౪౨॥
భద్రాసనగతం రామ వనవాసాదిహాగతమ్ । ద్రక్ష్యామి చ పునస్త్వాం తు తీర్ణవంతం
పితుర్వచః॥ ౪౩ ॥ మంగళైరుపసంపన్నో వనవాసాదిహాగతః। వధ్వా మమ చ నిత్యం
త్వం కామాన్సంవర్ధయాహి భో॥ ౪౪ ॥ మయార్చితా దేవగణాశ్శివాదయో మహ
ర్షయో భూతమహాసురోరగాః । అభిప్రయాతస్య వనం చిరాయ తే హితాని కాం
క్షంతు దిశశ్చ రాఘవ ॥ ౪౫॥ ఇతీవ చాశ్రుప్రతిపూర్ణలోచనా సమాప్య చ స్వస్త్యయ
నం యథావిధి । ప్రదక్షిణం చైవ చకార రాఘవం పునః పునశ్చాపి నిపీడ్య సస్వజే ॥
౪౬ ॥ తథా చ దేవ్యా సకృతప్రదక్షిణో నిపీడ్య మాతుశ్చరణౌ పునః పునః। జగామ సీతా
నిలయం మహాయశాస్స రాఘవః ప్రజ్వలితస్స్వయా శ్రియా॥ ౪౭॥ ఇతి శ్రీమదయో
ధ్యాకాండే - పంచవింశస్సర్గః.

అభివాద్య చ కౌసల్యాం రామస్సంప్రస్థితో వనమ్ । కృతస్వస్త్యయనో మాత్రా
ధర్మిష్ఠే వర్త్మని స్థితః॥ ౧ ॥ విరాజయన్ రాజసుతో రాజమార్గం నరైర్వృతమ్। హృద
యాన్యామమంథేవ జనస్య గుణవత్తయా॥ ౨ ॥ వైదేహీ చాపి తత్సర్వం న శుశ్రావ తప
స్వినీ । తదేవ హృది తస్యాశ్చ యౌవరాజ్యాభిషేచనమ్॥ ౩ ॥ దేవకార్యం స్వయం కృత్వా
కృతజ్ఞా హృష్టచేతనా । అభిజ్ఞా రాజధర్మాణాం రాజపుత్రం ప్రతీక్షతే॥ ౪ ॥ ప్రవివేశా
థ రామస్తు స్వం వేశ్మ సువిభూషితమ్ । ప్రహృష్టజనసంపూర్ణం హ్రియా కించిదవా
ఙ్ముఖః॥ ౫ ॥ అథ సీతా సముత్పత్య వేపమానా చ తం పతిమ్ । అపశ్యచ్ఛోకసంతప్తం చిం
తావ్యాకులితేంద్రియమ్॥ ౬॥ తాం దృష్ట్వా స హి ధర్మాత్మా న శశాక మనోగతమ్। తం శో
కం రాఘవస్సోఢుం తతో వివృతతాం గతః॥ ౭ ॥ వివర్ణవదనం దృష్ట్వా తం ప్రస్విన్నమమ
ర్షణమ్। ఆహ దుఃఖాభిసంతప్తా కిమిదానీమిదం ప్రభో॥ ౮॥ అద్య బార్హస్పతశ్శ్రీ
మాన్ యుక్తః పుష్యో ను రాఘవ। ప్రోచ్యతే బ్రాహ్మణైః ప్రాజ్ఞైః కేన త్వమసి దుర్మనాః॥
౯ ॥ న తే శతశలాకేన జలఫేననిభేన చ । ఆవృతం వదనం వల్గు ఛత్రేణాపి విరాజతే॥౧౦॥
వ్యజనాభ్యాం చ ముఖ్యాభ్యాం శతపత్రనిభేక్షణమ్ । చంద్రహంసప్రకాశాభ్యాం వీజ్య
తే న తవాననమ్॥ ౧౧ ॥ వాగ్మినో వందినశ్చాపి ప్రహృష్టాస్త్వాం నరర్షభ । స్తువంతో
నాత్ర దృశ్యంతే మంగళైస్సూతమాగధాః॥ ౧౨ ॥ న తే క్షౌద్రం చ దధి చ బ్రాహ్మణా వే
దపారగాః । మూర్ధ్ని మూర్ధాభిషిక్తస్య దదతి స్మ విధానతః॥ ౧౩॥ న త్వాం ప్రకృతయ
స్సర్వాః శ్రేణీముఖ్యాశ్చ భూషితాః । అనువ్రజితుమిచ్ఛంతి పౌరజానపదాస్తథా॥ ౧౪॥
చతుర్భిర్వేగసంపన్నైర్హయైః కాంచనభూషితైః।ముఖ్యః పుష్యరథో యుక్తః కిం న గచ్ఛ
తి తేఽగ్రతః॥ ౧౫ ॥ న హస్తీ చాగ్రతః శ్రీమాంస్తవ లక్షణపూజితః । ప్రయాణే లక్ష్యతే
భూయః కృష్ణమేఘగిరిప్రభః॥ ౧౬ ॥ న చ కాంచనచిత్రం తే పశ్యామి ప్రియదర్శన । భ

ద్రాసనం పురస్కృత్య యాంతం వీర పురస్సరమ్॥ ౧౭॥ అభిషేకో యథా సజ్జః కిమిదానీమి
దం తవ। అపూర్వో ముఖవర్ణశ్చ న ప్రహర్షశ్చ లక్ష్యతే॥ ౧౮॥ ఇతీవ విలపంతీం తాం
ప్రోవాచ రఘునందనః। సీతే తత్రభవాంస్తాతః ప్రవ్రాజయతి మాం వనమ్॥ ౧౯॥ కు
లే మహతి సంభూతే ధర్మజ్ఞే ధర్మచారిణి। శృణు జానకి యేనేదం క్రమేణాభ్యాగతం మమ
౨౦॥ రాజ్ఞా సత్యప్రతిజ్ఞేన పిత్రా దశరథేన చ। కైకేయ్యై మమ మాత్రే తు పురా దత్తౌ మ
హావరౌ॥ ౨౧॥ తయాద్య మమ సజ్జేఽస్మిన్నభిషేకే నృపోద్యతే। ప్రబోధితస్స సమయో
ధర్మేణ ప్రతినిర్జితః॥ ౨౨॥ చతుర్దశ హి వర్షాణి వస్తవ్యం దండకే మయా। పిత్రా
మే భరతశ్చాపి యౌవరాజ్యే నియోజితః॥ ౨౩॥ సోఽహం త్వామాగతో ద్రష్టుం ప్రస్థి
తో విజనం వనమ్। భరతస్య సమీపే తు నాహం కథ్యః కదాచన॥ ౨౪॥ బుద్ధియుక్తా హి
పురుషా న సహంతే పరస్తవమ్। తస్మాన్న తే గుణాః కథ్యా భరతస్యాగ్రతో మమ॥ ౨౫॥
నాపి త్వం తేన భర్తవ్యా విశేషేణ కదాచన। అనుకూలతయా శక్యం సమీపే త్వస్య వర్తి
తుమ్॥ ౨౬॥ తస్మై దత్తం నృపతినా యౌవరాజ్యం సనాతనమ్। స ప్రసాద్యస్త్వయా సీ
తే నృపతిశ్చ విశేషతః॥ ౨౭॥ అహం చాపి ప్రతిజ్ఞాం తాం గురోస్సమనుపాలయన్। వన
మద్యైవ యాస్యామి స్థిరా భవ మనస్విని॥ ౨౮॥ యాతే చ మయి కల్యాణి వనం మునిని
షేవితమ్। వ్రతోపవాసపరయా భవితవ్యం త్వయాఽనఘే॥ ౨౯॥ కాల్యముత్థాయ దేవా
నాం కృత్వా పూజాం యథావిధి। వందితవ్యో దశరథః పితా మమ నరేశ్వరః॥ ౩౦॥ మా
తా చ మమ కౌసల్యా వృద్ధా సంతాపకర్శితా। ధర్మమేవాగ్రతః కృత్వా త్వత్తస్సన్మాన
మర్హతి॥ ౩౧॥ వందితవ్యాశ్చ తే నిత్యం యాశ్శేషా మమ మాతరః। స్నేహప్రణయసం
భోగైస్సమా హి మమ మాతరః॥ ౩౨॥ భ్రాతృపుత్రసమౌ చాపి ద్రష్టవ్యౌ చ విశేష
తః। త్వయా భరతశత్రుఘ్నౌ ప్రాణైః ప్రియతరౌ మమ॥ ౩౩॥ విప్రియం చ న కర్తవ్యం
భరతస్య కదాచన। స హి రాజా చ వైదేహి దేశస్య చ కులస్య చ॥ ౩౪॥ ఆరాధితాశ్చ శీ
లేన ప్రయత్నైశ్చోపశోభితాః। రాజానస్సంప్రసీదంతి ప్రకుప్యంతి విపర్యయే॥ ౩౫॥
ఔరసానపి పుత్రాన్ హి త్యజంత్యహితకారిణః। సమర్థాన్ సంప్రసీదంతి పరానపి న
రాధిపాః॥ ౩౬॥ సా త్వం వసేహ కల్యాణి రాజ్ఞస్సమనువర్తినీ। భరతస్య రతా ధర్మే
సత్యవ్రతపరాయణా॥ ౩౭॥ అహం గమిష్యామి మహావనం ప్రియే త్వయా హి వస్తవ్య
మిహైవ భామిని। యథా వ్యలీకం కురుతే న కస్యచిత్తథా త్వయా కార్యమిదం వచో మ
మ॥ ౩౮॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే-షడ్వింశస్సర్గః.

ఏవముక్తా తు వైదేహీ ప్రియార్హా ప్రియవాదినీ। ప్రణయాదేవ సంక్రుద్ధా భ
ర్తారమిదమబ్రవీత్॥ ౧॥ కిమిదం భాష్యతే వీర వాక్యం లఘుతయా ధ్రువం। త్వయా
యదపహాస్యం మే శ్రుత్వా నరవరోత్తమ॥ ౨॥ వీరాణాం రాజపుత్రాణాం శస్త్రా
స్త్రవిదుషాం నృప। అనర్హమయశస్యం చ న శ్రోతవ్యం త్వయేరితమ్॥ ౩॥ ఆర్యపుత్ర
పితా మాతా భ్రాతా పుత్రస్తథా స్నుషా। స్వాని పుణ్యాని భుంజానాస్స్వం స్వం భాగ్య
ముపాసతే॥ ౪॥ భర్తుర్భాగ్యం తు నార్యేకా ప్రాప్నోతి పురుషర్షభ। అతశ్చైవా
హమాదిష్టా వనే వస్తవ్యమిత్యపి॥ ౫॥ న పితా నాత్మజో నాత్మా న మాతా న సఖీజనః। ఇహ
ప్రేత్య చ నారీణాం పతిరేకో గతిస్సదా॥ ౬॥ యది త్వం ప్రస్థితో దుర్గం వనమద్యైవ
రాఘవ। అగ్రతస్తే గమిష్యామి మృద్నంతీ కుశకంటకాన్॥ ౭॥ ఈర్ష్యారోషౌ పరిత్య
జ్య భుక్తశేషమివోదకమ్। నయ మాం వీర విస్రబ్ధః పాపం మయి న విద్యతే॥ ౮॥ ప్రా
సాదాగ్రైర్విమానైర్వా వైహాయసగతేన వా। సర్వావస్థాగతా భర్తుః పాదచ్ఛాయా

విశిష్యతే ॥ ౯ ॥ అనుశిష్టాస్మి మాత్రా చ పిత్రా చ వివిధాశ్రయమ్ । నాస్మి సంప్రతి వక్తవ్యా వర్తితవ్యం యథా మయా ॥ ౧౦ ॥ అహం దుర్గం గమిష్యామి వనం పురుషవర్జితమ్ । నానామృగగణాకీర్ణం శార్దూలవృకసేవితమ్ ॥ ౧౧ ॥ సుఖం వనే నివత్స్యామి యథైవ భవనే పితుః । అచింతయంతీ త్రీఀల్లోకాంశ్చింతయంతీ పతివ్రతమ్ ॥ ౧౨ ॥ శుశ్రూషమాణా తే నిత్యం నియతా బ్రహ్మచారిణీ । సహ రంస్యే త్వయా వీర వనేషు మధుగంధిషు ॥ ౧౩ ॥ త్వం హి శక్తో వనే కర్తుం రామ సంపరిపాలనమ్ । అన్యస్యాపి జనస్యేహ కిం పునర్మమ మానద ॥ ౧౪ ॥ సహ త్వయా గమిష్యామి వనమద్య న సంశయః । నాహం శక్యా మహాభాగ నివర్తయితుముద్యతా ॥ ౧౫ ॥ ఫలమూలాశనా నిత్యం భవిష్యామి న సంశయః । న తే దుఃఖం కరిష్యామి నివసంతీ త్వయా సహ ॥ ౧౬ ॥ ఇచ్ఛామి సరితః శైలాన్ పల్వలాని వనాని చ । ద్రష్టుం సర్వత్ర నిర్భీతా త్వయా నాథేన ధీమతా ॥ ౧౭ ॥ హంసకారండవాకీర్ణాః పద్మినీః సాధుపుష్పితాః । ఇచ్ఛేయం సుఖినీ ద్రష్టుం త్వయా వీరేణ సంగతా ॥ ౧౮ ॥ అభిషేకం కరిష్యామి తాసు నిత్యం యతవ్రత । సహ త్వయా విశాలాక్ష రంస్యే పరమనందినీ ॥ ౧౯ ॥ ఏవం వర్షసహస్రాణాం శతం వాహం త్వయా సహ । వ్యతిక్రమం న వేత్స్యామి స్వర్గోఽపి న హి మే మతః ॥ ౨౦ ॥ స్వర్గేఽపి చ వినా వాసో భవితా యది రాఘవ । త్వయా మమ నరవ్యాఘ్ర నాహం తమపి రోచయే ॥ ౨౧ ॥ అహం గమిష్యామి వనం సుదుర్గమం మృగాయుతం వానరవారణైర్యుతమ్ । వనే నివత్స్యామి యథా పితుర్గృహే తవైవ పాదావుపగృహ్య సంయతా ॥ ౨౨ ॥ అనన్యభావామనురక్తచేతసం త్వయా వియుక్తాం మరణాయ నిశ్చితామ్ । నయస్వ మాం సాధు కురుష్వ యాచనాం న తే మయాతో గురుతా భవిష్యతి ॥ ౨౩ ॥ తథా బ్రువాణామపి ధర్మవత్సలో న చ స్మ సీతాం నృవరో నినీషతి । ఉవాచ చైనాం బహు సన్నివర్తనే వనే నివాసస్య చ దుఃఖితాం ప్రతి ॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే సప్తవింశస్సర్గః ॥

స ఏవం బ్రువతీం సీతాం ధర్మజ్ఞో ధర్మవత్సలః । న నేతుం కురుతే బుద్ధిం వనే దుఃఖాని చింతయన్ ॥ ౧ ॥ సాంత్వయిత్వా పునస్తాం తు బాష్పదూషితలోచనామ్ । నివర్తనార్థే ధర్మాత్మా వాక్యమేతదువాచ హ ॥ ౨ ॥ సీతే మహాకులీనాసి ధర్మే చ నిరతా సదా । ఇహాచర స్వధర్మం త్వం మా కృథా మనసః సుఖమ్ ॥ ౩ ॥ సీతే యథా త్వాం వక్ష్యామి తథా కార్యం త్వయాబలే । వనే దోషా హి బహవో వదతస్తాన్నిబోధ మే ॥ ౪ ॥ సీతే విముచ్యతామేషా వనవాసకృతా మతిః । బహుదోషం హి కాంతారం వనమిత్యభిధీయతే ॥ ౫ ॥ హితబుద్ధ్యా ఖలు వచో మయైతదభిధీయతే । సదా సుఖం న జానామి దుఃఖమేవ సదా వనమ్ ॥ ౬ ॥ గిరినిర్ఝరసంభూతా గిరికందరవాసినామ్ । సింహానాం నినదా దుఃఖాః శ్రోతుం దుఃఖమతో వనమ్ ॥ ౭ ॥ క్రీడమానాశ్చ విస్రబ్ధా మత్తాః శూన్యే మహామృగాః । దృష్ట్వా సమభివర్తంతే సీతే దుఃఖమతో వనమ్ ॥ ౮ ॥ సగ్రాహాః సరితశ్చైవ పంకవత్యః సుదుస్తరాః । మత్తైరపి గజైర్నిత్యమతో దుఃఖతరం వనమ్ ॥ ౯ ॥ లతాకంటకసంకీర్ణాః కృకవాకూపనాదితాః । నిరపాశ్చ సుదుర్గాశ్చ మార్గా దుఃఖమతో వనమ్ ॥ ౧౦ ॥ సుప్యతే పర్ణశయ్యాసు స్వయంభగ్నాసు భూతలే । రాత్రిషు శ్రమఖిన్నేన తస్మాద్దుఃఖతరం వనమ్ ॥ ౧౧ ॥ అహోరాత్రం చ సంతోషః కర్తవ్యో నియతాత్మనా । ఫలైర్వృక్షావపతితైః సీతే దుఃఖమతో వనమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఉపవాసశ్చ కర్తవ్యో యథాప్రాణేన మైథిలి । జటాభారశ్చ కర్తవ్యో వల్కలాంబరధారిణా ॥ ౧౩ ॥ దేవతానాం

పితౄణాంచకర్తవ్యంవిధిపూర్వకమ్ । ప్రాప్తానామతిథీనాంచ నిత్యశః ప్రతిపూజనమ్ ॥ ౧౪॥ కార్యస్త్రిరభిషేకశ్చ కాలేకాలేచనిత్యశః । చరతానియమేనైవతస్మాద్దుఃఖతరంవనమ్॥ ౧౫ ॥ ఉపహారశ్చకర్తవ్యఃకుసుమైస్స్వయమాహృతైః। ఆర్షేణవిధినావేద్యాంబాలేదుఃఖమతోవనమ్॥ ౧౬ ॥ యథాలబ్ధేనసంతోషః కర్తవ్యస్తేనమైథిలి। యతాహారైర్వనచరైర్నిత్యందుఃఖమతోవనమ్ ॥ ౧౭ ॥ అతీవవాతాస్తిమిరంబుభుక్షా చాత్రనిత్యశః । భయానిచమహాంత్యత్రతతోదుఃఖతరంవనమ్ ॥ ౧౮ ॥ సరీసృపాశ్చబహవో బహురూపాశ్చ భామిని । చరంతి పృథివీందర్పాత్తతోదుఃఖతరంవనమ్॥ ౧౯ ॥ నదీనిలయనాస్సర్పా నదీకుటిల గామినః । తిష్ఠంత్యావృత్యపంథానం తతోదుఃఖతరంవనమ్॥ ౨౦ ॥ పతంగావృశ్చికాః కీటా దంశాశ్చమశకైస్సహ । బాధంతేనిత్యమబలేసర్వందుఃఖమతోవనమ్॥ ౨౧॥ ద్రుమాఃకంటకినశ్చైవ కుశకాశాశ్చ భామిని। వనేవ్యాకులశాఖాగ్రాస్తేనదుఃఖమతోవనమ్ ॥ ౨౨ ॥ కాయక్లేశాశ్చబహవో భయానివివిధానిచ । అరణ్యవాసేవసతోదుఃఖమేవసదావనమ్ ॥ ౨౩ ॥ క్రోధలోభౌవిమోక్తవ్యౌకర్తవ్యాతపసేమతిః । నభేతవ్యంచభేతవ్యేనిత్యందుఃఖ మతోవనమ్ । ౨౪ ॥ తదలంతేవనంగత్వాక్షమంనహివనంతవ । విమృశన్నిహపశ్యామిబహుదోషకరంవనమ్ ॥౨౫॥ వనంతునేతుంనకృతామతిస్తదాబభూవరామేణయదామహాత్మనా । నతస్యసీతావచనంచకారతత్తతోబ్రవీద్రామమిదం సుదుఃఖితా ॥ ౨౬ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే- ష్టావింశస్సర్గః ।

ఏతత్తువచనంశ్రుత్వాసీతారామస్యదుఃఖితా । ప్రసక్తాశ్రుముఖీ మందమిదంవచనమబ్రవీత్॥ ౧ ॥ యేత్వయాకీర్తితాదోషావనేవస్తవ్యతాంప్రతి । గుణానిత్యేవతాన్విద్ధితవస్నేహపురస్కృతాన్॥ ౨॥ మృగాస్సింహాగజాశ్చైవ శార్దూలాశ్శరభాస్తథా । పక్షిణస్సృమరాశ్చైవ యేచాన్యేవనచారిణః॥ ౩ ॥ అదృష్టపూర్వరూపత్వాత్సర్వేతేతవరాఘవ । రూపందృష్ట్వాపసర్పేయుర్భయేసర్వేహిబిభ్యతి॥ ౪॥ త్వయాచసహగంతవ్యంమయాగురుజనాజ్ఞయా । త్వద్వియోగేనమేరామత్యక్తవ్యమిహజీవితమ్॥ ౫ ॥ నచమాంత్వత్సమీపస్థామపిశక్నోపిరాఘవ । సురాణామీశ్వరశ్శక్తః ప్రధర్షయితుమోజసా॥ ౬ ॥ పతిహీనాచయానారీనసాశక్ష్యతిజీవితుమ్ । కామమేవంవిధంరామత్వయామమవిదర్శితమ్॥ ౭॥అథ చాపి మహాప్రాజ్ఞ బ్రాహ్మణానాం మయాశ్రుతమ్। పురాపితృగృహేసత్యంవస్తవ్యంకిలమేవనే॥ ౮॥ లక్షణిభ్యోద్విజాతిభ్యశ్శ్రుత్వాహంవచనంగృహే । వనవాసకృతోత్సాహానిత్యమేవమహాబల ॥ ౯ ॥ ఆదేశోవనవాసస్యప్రాప్తవ్యస్సమయాకిల । సాత్వయాసహతత్రాహంయాస్యామిప్రియనాన్యథా॥ ౧౦ ॥ కృతాదేశాభవిష్యామిగమిష్యామిసహత్వయా। కాలశ్చాయంసముత్పన్నస్సత్యవాగ్భవతుద్విజః॥ ౧౧ ॥ వనవాసేహిజానామి దుఃఖాని బహుధాకిల । ప్రాప్యంతేనియతంవీరపురుషైరకృతాత్మభిః॥ ౧౨ ॥ కన్యయాచపితుర్గేహే వనవాసశ్శ్రుతోమయా । భిక్షిణ్యాస్సాధువృత్తాయామమమాతురిహాగ్రతః॥ ౧౩ ॥ ప్రసాదితశ్చవైపూర్వంత్వంమేబహువిధంప్రభో । గమనంవనవాసస్యకాంక్షితంహిసహత్వయా॥ ౧౪ ॥ కృతక్షణాహంభద్రంతేగమనంప్రతిరాఘవ । వనవాసస్యశూరస్యచర్యాహిమమరోచతే ॥ ౧౫॥ శుద్ధాత్మన్ప్రేమభావాద్ధిభవిష్యామివికల్మషా। భర్తారమనుగచ్ఛంతీభర్తాహిమమదైవతమ్॥౧౬॥ ప్రేత్యభావేహికల్యాణస్సంగమోమేసహ

హా త్వయా। శ్రుతిర్హి శ్రూయతే పుణ్యా బ్రాహ్మణానాం తపస్వినామ్॥ ౧౭ ॥ ఇహ
లోకే చ పితృభిర్యా స్త్రీ యస్య మహామతే। అద్భిర్దత్తా స్వధర్మేణ ప్రేత్యభావే
ఽపి తస్య సా॥ ౧౮ ॥ ఏవమస్మాత్స్వకాం నారీం సువృత్తాం హి పతివ్రతామ్। నాభిరోచ
యసే నేతుం త్వం మాం కేనేహ హేతునా ॥౧౯॥ భక్తాం పతివ్రతాం దీనాం మాం సమాం
సుఖదుఃఖయోః। నేతుమర్హసి కాకుత్స్థ సమానసుఖదుఃఖినీమ్ ॥ ౨౦ ॥ యది మాం
దుఃఖితామేవ వనం నేతుం న చేచ్ఛసి। విషమగ్నిం జలం వాఽహమాస్థాస్యే మృత్యుకార
ణాత్॥ ౨౧ ॥ ఏవం బహువిధం తం సా యయాచే గమనం ప్రతి। నానుమేనే మహాబా
హుస్తాం నేతుం విజనం వనమ్॥ ౨౨ ॥ ఏవముక్తా తు సా చింతాం మైథిలీ సముపాగతా ।
స్నాపయంతీ కుచావుష్ణైరశ్రుభిర్నయనచ్యుతైః॥ ౨౩ ॥ చింతయంతీం తదా తాం తు నివ
ర్తయితుమాత్మవాన్। క్రోధావిష్టాం తు వైదేహీం కాకుత్స్థో బహ్వసాంత్వయత్ ॥౨౪॥

ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే- ఏకోనత్రింశస్సర్గః.

సాంత్వ్యమానా తు రామేణ మైథిలీ జనకాత్మజా। వనవాసనిమిత్తాయ భర్తారమి
దమబ్రవీత్ ॥ ౧॥ సా తముత్తమసంవిగ్నా సీతా విపులవక్షసమ్। ప్రణయాచ్చాభిమానా
చ్చ పరిచిక్షేప రాఘవమ్ ॥ ౨ ॥ కిం త్వాఽమన్యత వైదేహః పితా మే మిథిలాధిపః। రామ జా
మాతరం ప్రాప్య స్త్రియం పురుషవిగ్రహమ్ ॥ ౩ ॥ అనృతం బత లోకోఽయమజ్ఞానాద్యద్ధి
వక్ష్యతి। తేజో నాస్తి పరం రామే తపతీవ దివాకరే ॥ ౪॥ కిం హి కృత్వా విషణ్ణస్త్వం కుతో
వా భయమస్తి తే। యత్పరిత్యక్తుకామస్త్వం మామనన్యపరాయణామ్ ॥ ౫ ॥ ద్యుమత్సే
నసుతం వీర సత్యవంతమనువ్రతామ్ । సావిత్రీమివ మాం విద్ధి త్వమాత్మవశవర్తినీమ్॥ ౬ ॥
న త్వహం మనసాప్యన్యం ద్రష్టాస్మి త్వదృతేఽనఘ। త్వయా రాఘవ గచ్ఛేయం యథాన్యా
కులపాంసినీ ॥ ౭ ॥ స్వయం తు భార్యాం కౌమారీం చిరమధ్యుషితాం సతీమ్। శైలూష ఇ
వ మాం రామ పరేభ్యో దాతుమిచ్ఛసి ॥ ౮ ॥ యస్య పథ్యం చ రామాత్థ యస్య చార్థేఽవ
రుధ్యసే। త్వం తస్య భవ వశ్యశ్చ విధేయశ్చ సదాఽనఘ ॥ ౯ ॥ స మామనాదాయ వనం న
త్వం ప్రస్థాతుమర్హసి। తపో వా యది వాఽరణ్యం స్వర్గో వా స్యాత్సహ త్వయా ॥౧౦॥
న చ మే భవితా తత్ర కశ్చిత్పథి పరిశ్రమః। పృష్ఠతస్తవ గచ్ఛంత్యా విహారశయనేష్వివ ॥
౧౧ ॥ కుశకాశశరేషీకా యే చ కంటకినో ద్రుమాః। తూలాజినసమస్పర్శా మార్గే మమ
సహ త్వయా ॥ ౧౨ ॥ మహావాతసముద్ధూతం యన్మామవకరిష్యతి। రజో రమణ తన్మ
న్యే పరార్ధ్యమివ చందనమ్ ॥ ౧౩ ॥ శాద్వలేషు యదా శిశ్యే వనాంతే వనగోచరా। కు
థాస్తరణతల్పేషు కిం స్యాత్సుఖతరం తతః ॥ ౧౪॥ పత్రం మూలం ఫలం యత్త్వమల్పం వా
యది వా బహు। దాస్యసి స్వయమాహృత్య తన్మేఽమృతరసోపమమ్ ॥ ౧౫ ॥ న మాతుర్న
పితుస్తత్ర స్మరిష్యామి న వేశ్మనః। ఆర్తవాన్యుపభుంజానా పుష్పాణి చ ఫలాని చ ॥ ౧౬॥
న చ తత్ర గతః కించిద్ద్రష్టుమర్హసి విప్రియమ్। మత్కృతే న చ తే శోకో న భవిష్యామి
దుర్భరా ॥ ౧౭ ॥ యస్త్వయా సహ స స్వర్గో నిరయో యస్త్వయా వినా। ఇతి జానన్
పరాం ప్రీతిం గచ్ఛ రామ మయా సహ ॥ ౧౮ ॥ అథ మామేవమవ్యగ్రాం వనం నైవ నయి
ష్యసే। విషమద్యైవ పాస్యామి మా విశం ద్విషతాం వశమ్ ॥ ౧౯ ॥ పశ్చాదపి హి దుఃఖేన
మమ నైవాస్తి జీవితమ్। ఉజ్ఝితాయాస్త్వయా నాథ తదైవ మరణం వరమ్॥ ౨౦ ॥ ఇమం
హి సహితుం శోకం ముహూర్తమపి నోత్సహే। కిం పునర్దశవర్షాణి త్రీణి చైకం చ
దుఃఖితా ॥ ౨౧ ॥ ఇతి సా శోకసంతప్తా విలప్య కరుణం బహు। చుక్రోశ పతిమాయస్తా

భృశమాలింగ్యసస్వరమ్ ॥ ౨౨ ॥ సావిద్ధాబహుభిర్వాక్యైర్దిగ్ధైరివగజాంగనా। చిర
సంనిహితంబాష్పం ముమోచాగ్నిమివారణిః ॥ ౨౩ ॥ తస్యాస్స్ఫటికసంకాశం వారి
సంతాపసంభవమ్। నేత్రాభ్యాంపరిసుస్రావపంకజాభ్యామివోదకమ్ ॥ ౨౪ ॥ త
చ్చైవామలచంద్రాభంముఖమాయతలోచనమ్। పర్యశుష్యతబాష్పేణ జలోద్ధృతమి
వాంబుజమ్ ॥ ౨౫ ॥ తాంపరిష్వజ్యబాహుభ్యాంవిసంజ్ఞామివదుఃఖితామ్। ఉవాచ
వచనంరామఃపరివిశ్వాసయంస్తదా ॥ ౨౬ ॥ నదేవితవదుఃఖేనస్వర్గమప్యభిరోచ
యే। నహిమేఽస్తిభయంకించిత్స్వయంభోరివసర్వతః ॥ ౨౭ ॥ తవసర్వమభిప్రాయమ
విజ్ఞాయశుభాననే। వాసంనరోచయేఽరణ్యేశక్తిమానపిరక్షణే॥ ౨౮ ॥యత్సృష్టాసిమయా
సార్ధం వనవాసాయ మైథిలి।నవిహాతుంమయాశక్యాకీర్తిరాత్మవతాయథా। ౨౯ ॥
ధర్మస్తుగజనాసోరుసద్భిరాచరితఃపురా। తంచాహమనువర్తేఽద్యయథాసూర్యం సువ
ర్చలా ॥ ౩౦ ॥ నఖల్వహంనగచ్ఛేయంవనంజనకనందిని। వచనంతన్నయతిమాంపితు
స్సత్యోపబృంహితమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఏషధర్మస్తుసుశ్రోణిపితుర్మాతుశ్చవశ్యతా। అతశ్చతం
వ్యతిక్రమ్యనాహంజీవితుముత్సహే ॥ ౩౨ ॥ అస్వాధీనంకథందైవంప్రకారైరభిరా
ధ్యతే। స్వాధీనంసమతిక్రమ్యమాతరంపితరంగురుమ్॥ ౩౩॥ యత్రత్రయంత్రయోలో
కాఃపవిత్రంతత్సమంభువి। నాన్యదస్తిశుభాపాంగేతేనేదమభిరాధ్యతే ॥ ౩౪ ॥నసత్యం
దానమానౌవాయజ్ఞోవాప్యాప్తదక్షిణాః।తథాబలకరాస్సీతేయథాసేవాపితుర్హితా॥
॥ ౩౫ ॥ స్వర్గోధనంవాధాన్యంవావిద్యాఃపుత్రాస్సుఖానిచ। గురువృత్త్యనురోధేనన
కించిదపిదుర్లభమ్ ॥ ౩౬ ॥ దేవగంధర్వగోలోకాన్బ్రహ్మలోకాంస్తథాపరాన్।
ప్రాప్నువంతిమహాత్మానోమాతాపితృపరాయణాః ॥౩౭॥సమాంపితాయథాశాస్తిస
త్యధర్మపథేస్థితః। తథావర్తితుమిచ్ఛామిసహిధర్మస్సనాతనః ॥ ౩౮॥ మమసన్నామ
తిస్సీతేత్వాంనేతుందండకావనమ్। వసిష్యామీతిసాత్వంమామనుయాతుంసునిశ్చితా ॥
॥ ౩౯ ॥ సాహిదిష్టానవద్యాంగివనాయమదిరేక్షణే। అనుగచ్ఛస్వ మాంభీరు సహధర్మ
చరీభవ ॥ ౪౦ ॥ సర్వథాసదృశంసీతేమమస్వస్యకులస్యచ। వ్యవసాయమనుక్రాంతా
కాంతేత్వమతిశోభనమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఆరభస్వశుభశ్రోణివనవాసక్షమాఃక్రియాః। నేదా
నీంత్వదృతేసీతేస్వర్గోఽపిమమరోచతే ॥ ౪౨ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యశ్చరత్నానిభిక్షుకేభ్య
శ్చభోజనమ్। దేహిచాశంసమానేభ్యస్సంత్వరస్వచమాచిరమ్ ॥ ౪౩ ॥ భూషణాని మ
హార్హాణివరవస్త్రాణియానిచ। రమణీయాశ్చయేకేచిత్క్రీడార్థాశ్చాప్యుపస్కరాః
॥ ౪౪ ॥ శయనీయానియానానిమమచాన్యానియానిచ। దేహిస్వభృత్యవర్గస్యబ్రాహ్మ
ణానామనంతరమ్ ॥ ౪౫ ॥ అనుకూలంతుసాభర్తుర్జ్ఞాత్వాగమనమాత్మనః। క్షిప్రం
ప్రముదితాదేవీదాతుమేవోపచక్రమే ॥ ౪౬ ॥ తతఃప్రహృష్టాప్రతిపూర్ణమానసా
యశస్వినీభర్తురవేక్ష్యభాషితమ్। ధనానిరత్నానిచదాతుమంగనాప్రచక్రమేధర్మ
భృతాంమనస్వినీ ॥ ౪౭ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - త్రింశస్సర్గః.

ఏవంశ్రుత్వాతుసంవాదంలక్ష్మణఃపూర్వమాగతః। బాష్పపర్యాకులముఖశ్శో
కంసోఢుమశక్నువన్ ॥ ౧ ॥ సభ్రాతుశ్చరణౌగాఢంనిపీడ్యరఘునందనః। సీతాము
వాచాతియశారాఘవంచమహావ్రతమ్ ॥ ౨ ॥ యదిగంతుంకృతాబుద్ధిర్వనం గజమృ
గాయుతమ్। అహంత్వానుగమిష్యామివనమగ్రేధనుర్ధరః ॥ ౩ ॥ మయాసమేతోఽర
ణ్యానిబహూనివిచరిష్యసి। పక్షిభిర్మృగయూథైశ్చ సంఘుష్టానిసమంతతః ॥ ౪ ॥ నదే
వలోకాక్రమణంనామరత్వమహంవృణే। ఐశ్వర్యంచాపిలోకానాంకామయేనత్వ

యావినా ॥ ౫॥ ఏవంబ్రువాణస్సౌమిత్రిర్వనవాసాయనిశ్చితః। రామేణబహుభిస్సాం
త్వైర్నిషిద్ధఃపునరబ్రవీత్ ॥ ౬॥ అనుజ్ఞాతోస్మిభవతాపూర్వమేవయదస్మ్యహమ్।
కిమిదానీంపునరిదంక్రియతేమేనివారణమ్ ॥ ౭॥ యదర్థంప్రతిషేధోమేక్రియతేగం
తుమిచ్ఛతః। ఏతదిచ్ఛామివిజ్ఞాతుంసంశయోహిమమానఘ ॥ ౮ ॥ తతోబ్రవీన్మహాతే
జారామోలక్ష్మణమగ్రతః। స్థితంప్రాగ్గామినంవీరంయాచమానంకృతాంజలిమ్॥ ౯॥
స్నిగ్ధోధర్మరతోవీరస్సతతంసత్పథేస్థితః। ప్రియఃప్రాణసమోవశ్యోభ్రాతాచాపి స
ఖాచమే॥౧౦॥మయాద్యసహసౌమిత్రేత్వయిగచ్ఛతితద్వనమ్। కోభరిష్యతికౌసల్యాం
సుమిత్రాంవాయశస్వినీం॥ ౧౧ ॥ అభివర్షతికామైర్యఃపర్జన్యఃపృథివీమివ। సకా
మపాశపర్యస్తోమహాతేజామహీపతిః॥ ౧౨ ॥ సాహిరాజ్యమిదంప్రాప్యనృపస్యాశ్వ
పతేస్సుతా। దుఃఖితానాంసపత్నీనాంనకరిష్యతిశోభనమ్॥౧౩ ॥ నస్మరిష్యతికౌసల్యాం
సుమిత్రాంచసుదుఃఖితామ్। భరతోరాజ్యమాసాద్యకైకేయ్యాంపర్యవస్థితః॥౧౪॥ తా
మార్యాంస్వయమేవేహరాజానుగ్రహణేనవా। సౌమిత్రేభరకౌసల్యాముక్తమర్థమి
మంచర॥ ౧౫ ॥ ఏవంమయిచతేభక్తిర్భవిష్యతిసుదర్శితా। ధర్మజ్ఞగురుపూజాయాం
ధర్మశ్చాప్యతులోమహాన్॥ ౧౬ ॥ ఏవంకురుష్వసౌమిత్రేమత్కృతే రఘునందన। అ
స్మాభిర్విప్రహీణాయామాతుర్నోనభవేత్సుఖమ్॥ ౧౭ ॥ ఏవముక్తస్తు రామేణలక్ష్మ
ణశ్శ్లక్ష్ణయాగిరా। ప్రత్యువాచతదారామంవాక్యజ్ఞోవాక్యకోవిదమ్ ॥ ౧౮॥ తవైవ
తేజసావీరభరతఃపూజయిష్యతి। కౌసల్యాంచసుమిత్రాంచప్రయతోనాత్రసంశయః॥
౧౯ ॥ యదిదుష్టోనరక్షేత భరతోరాజ్యముత్తమమ్। ప్రాప్యదుర్మనసావీర గర్వేణ
చవిశేషతః॥ ౨౦ ॥ తమహందుర్మతింక్రూరంవధిష్యామినసంశయః। తత్పక్షాన
పితాన్సర్వాంస్త్రైలోక్యమపికిన్నుసా॥ ౨౧॥ కౌసల్యాబిభృయాదార్యాసహస్ర
మపిమద్విధాన్। యస్యాస్సహస్రంగ్రామాణాంసంప్రాప్తముపజీవనమ్ ॥ ౨౨ ॥
తదాత్మభరణేచైవమమమాతుస్తథైవచ। పర్యాప్తామద్విధానాంచ భరణాయయశస్వి
నీ ॥ ౨౩ ॥ కురుష్వమామనుచరంవైధర్మ్యంనేహవిద్యతే। కృతార్థోహంభవిష్యామి
తవచార్థఃప్రకల్ప్యతే॥ ౨౪ ॥ ధనురాదాయసశరంఖనిత్రపిటకాధరః। అగ్రతస్తే
గమిష్యామిపంథానమనుదర్శయన్ ॥ ౨౫ ॥ ఆహరిష్యామితేనిత్యం మూలానిచఫలాని
చ। వన్యానియానిచాన్యానిస్వాహారాణితపస్వినామ్ ॥ ౨౬ ॥ భవాంస్తుసహవైదే
హ్యాగిరిసానుషురంస్యతే। అహంసర్వంకరిష్యామిజాగ్రతస్స్వపతశ్చతే ॥ ౨౭॥ రామ
స్త్వనేనవాక్యేనసుప్రీతఃప్రత్యువాచతమ్। వ్రజపృచ్ఛస్వసౌమిత్రేసర్వమేవసుహృ
జ్జనమ్ ॥ ౨౮ ॥ యేచరాజ్ఞోదదౌదివ్యేమహాత్మావరుణస్స్వయమ్। జనకస్యమహాయజ్ఞే
ధనుషీరౌద్రదర్శనే ॥ ౨౯ ॥ అభేద్యకవచేదివ్యే తూణీచాక్షయసాయకౌ। ఆదిత్యవి
మలౌచోభౌఖడ్గౌహేమపరిష్కృతౌ ॥ ౩౦॥సత్కృత్యనిహితంసర్వమేతదాచార్యసద్మని।
సర్వమాయుధమాదాయక్షిప్రమావ్రజలక్ష్మణ ॥ ౩౧॥ససుహృజ్జనమామంత్ర్యవనవా
సాయనిశ్చితః। ఇక్ష్వాకుగురుమామంత్ర్య జగ్రాహాయుధముత్తమమ్ ॥ ౩౨ ॥ తద్ది
వ్యంరాజశార్దూలస్సత్కృతంమాల్యభూషితమ్। రామాయదర్శయామాససౌమిత్రి
స్సర్వమాయుధమ్ ॥ ౩౩ ॥ తమువాచాత్మవాన్రామఃప్రీత్యాలక్ష్మణమాగతమ్। కాలే
త్వమాగతస్సౌమ్యకాంక్షితేమమలక్ష్మణ ॥ ౩౪ ॥ అహంప్రదాతుమిచ్ఛామియదిదంమా
మకం ధనమ్। బ్రాహ్మణేభ్యస్తపస్విభ్యస్త్వయాసహపరంతప ॥ ౩౫॥ వసంతీహదృ
ఢంభక్త్యాగురుషుద్విజసత్తమాః। తేషామపిచమేభూయస్సర్వేషాంచోపజీవినామ్॥

౩౭ ॥ వసిష్ఠపుత్రంతుసుయజ్ఞమార్యంత్వమానయాశుప్రవరంద్విజానామ్ । అభిప్ర
యాస్యామివనంసమస్తానభ్యర్చ్యశిష్టానపరాంద్విజాతీన్ ॥ ౩౮ ॥ ఇతిశ్రీమదయో
ధ్యాకాండే - ఏకత్రింశస్సర్గః

తతశ్శాసనమాజ్ఞాయ భ్రాతుశ్శుభకరం ప్రియమ్ । గత్వాసప్రవివేశాశు సుయ
జ్ఞస్యనివేశనమ్ ॥ ౧ ॥ తంవిప్రమగ్న్యగారస్థంవందిత్వాలక్ష్మణోఽబ్రవీత్ । సఖేఽభ్యా
గచ్ఛపశ్యత్వంవేశ్మదుష్కరకారిణః ॥ ౨ ॥ తతస్సంధ్యాముపాస్యాశుగత్వాసౌమిత్రి
ణాసహ ।జుష్టంతత్ప్రావిశల్లక్ష్మ్యారమ్యంరామనివేశనమ్ ॥ ౩ ॥ తమాగతం వేదవిదం
ప్రాంజలిస్సీతయాసహ । సుయజ్ఞమభిచక్రామరాఘవోఽగ్నిమివార్చితమ్ ॥ ౪ ॥ జా
తరూపమయైర్ముఖ్యైరంగదైఃకుండలైశ్శుభైః । సహేమసూత్రైర్మణిభిఃకేయూరై
ర్వలయైరపి ॥ ౫ ॥ అన్యైశ్చరత్నైర్బహుభిఃకాకుత్స్థః ప్రత్యపూజయత్ ।సుయజ్ఞం
సతదోవాచరామస్సీతాప్రచోదితః ॥ ౬ ॥ హారంచహేమసూత్రంచభార్యాయైసౌ
మ్యహారయ ।రశనాంచాధునాసీతాదాతుమిచ్ఛతితేసఖే ॥ ౭ ॥ అంగదానిచచిత్రాణికే
యూరాణిశుభానిచ । ప్రయచ్ఛతిసఖేతుభ్యంభార్యాయైగచ్ఛతీవనమ్ ॥ ౮ ॥ పర్యంక
మగ్ర్యాస్తరణంనానారత్నవిభూషితమ్ ।తమపీచ్ఛతివైదేహీప్రతిష్ఠాపయితుంత్వయి ॥
౯ ॥నాగశ్శత్రుంజయోనామమాతులోయందదౌమమ ।తంతేగజసహస్రేణదదామిద్వి
జపుంగవ ॥౧౦ ॥ ఇత్యుక్తస్సహిరామేణసుయజ్ఞఃప్రతిగృహ్యతత్ । రామలక్ష్మణసీతా
నాంప్రయుయోజాశిషశ్శుభాః ॥ ౧౧ ॥ అథభ్రాతరమవ్యగ్రంప్రియం రామఃప్రియం
వదః । సౌమిత్రింతమువాచేదంబ్రహ్మేవత్రిదశేశ్వరమ్ ॥ ౧౨ ॥ అగస్త్యంకౌశికం
చైవతావుభౌబ్రాహ్మణోత్తమౌ । అర్చయాహూయసౌమిత్రేరత్నైస్సస్యమివాంబు
భిః ॥ ౧౩ ॥ తర్పయస్వమహాబాహో గోసహస్రైశ్చమానద । సువర్ణైరజతైశ్చై
వమణిభిశ్చమహాధనైః॥౧౪ ॥కౌసల్యాంచయఆశీర్భిర్భక్తఃపర్యుపతిష్ఠతి । ఆచార్యస్తై
త్తిరీయాణామభిరూపశ్చవేదవిత్ ॥ ౧౫ ॥ తస్యయానంచదాసీశ్చసౌమిత్రేసంప్రదా
పయ । కౌశేయానిచవస్త్రాణియావత్తుష్యతిసద్విజః ॥ ౧౬ ॥ సూతశ్చిత్రరథశ్చార్య
స్సచివస్సుచిరోషితః । తోషయైనంమహార్హైశ్చరత్నైర్వస్త్రైర్ధనైస్తథా ॥ ౧౭ ॥
పశుకాభిశ్చసర్వాభిర్గవాందశశతేనచ । యేచేమేకఠకాలాపాబహవోదండమా
ణవాః ॥ ౧౮ ॥ నిత్యస్వాధ్యాయశీలత్వాన్నాన్యత్కుర్వంతికించన ।అలసాస్స్వాదుకా
మాశ్చమహతాంచాపిసమ్మతాః ॥ ౧౯ ॥ తేషామశీతియానానిరత్నపూర్ణానిదాప
య । శాలివాహసహస్రంచద్వేశతేభద్రకాంస్తథా ॥ ౨౦ ॥ వ్యంజనార్థంచసౌ
మిత్రేగోసహస్రముపాకురు । మేఖలీనాంమహాసంఘఃకౌసల్యాంసముపస్థితః॥౨౧॥
తేషాంసహస్రంసౌమిత్రేప్రత్యేకంసంప్రదాపయ । అంబాయథాచసానందేత్కౌస
ల్యామమదక్షిణామ్ ॥ ౨౨ ॥ తథాద్విజాతీంస్తాన్సర్వాన్లక్ష్మణార్చయసర్వశః ।
తతస్సపురుషవ్యాఘ్రస్తద్ధనంలక్ష్మణస్స్వయమ్ ॥ ౨౩ ॥ యథోక్తంబ్రాహ్మణేంద్రా
ణామదదాద్ధనదోయథా । అథాబ్రవీద్బాష్పగళాంస్తిష్ఠతశ్చోపజీవినః॥౨౪॥సంప్ర
దాయబహుద్రవ్యమేకైకస్యోపజీవినః । లక్ష్మణస్యచయద్వేశ్మగృహంచయదిదంమమ॥
౨౫ ॥ అశూన్యంకార్యమేకైకంయావదాగమనంమమ । ఇత్యుక్త్వాదుఃఖితంసర్వంజ
నంతముపజీవినమ్ ॥ ౨౬ ॥ ఉవాచేదంధనాధ్యక్షంధనమానీయతామితి ।తతోఽస్యధన

మాజహృష్టాస్సర్వమే హ్యుపజీవినః ॥ ౨౭ ॥ స రాశిస్సుమహాంస్తత్ర దర్శనీయో హ్య దృశ్యత । తతస్స పురుషవ్యాఘ్రస్తద్ధనం సహలక్ష్మణః ॥ ౨౮ ॥ ద్విజేభ్యో బాలవృద్ధేభ్యః కృపణేభ్యో హ్యదాపయత్ । తత్రాసీత్పింగళో గార్గ్యస్త్రిజటో నామ వై ద్విజః ॥ ౨౯ ॥ క్షతవృత్తిర్వనే నిత్యం ఫాలకుద్దాలలాంగలీ । తం వృద్ధం తరుణీ భార్యా బాలానాదాయ దారకాన్ ॥ ౩౦ ॥ అబ్రవీద్బ్రాహ్మణం వాక్యం దారిద్ర్యేణాభిపీడితా । అపాస్య ఫాలం కుద్దాలం కురుష్వ వచనం మమ ॥ ౩౧ ॥ రామం దర్శయ ధర్మజ్ఞం యది కించిదవాప్స్యసి । స భార్యావచనం శ్రుత్వా శాటీమాచ్ఛాద్య దుశ్ఛదామ్ ॥ ౩౨ ॥ స ప్రాతిష్ఠత పంథానం యత్ర రామనివేశనమ్ । భృగ్వంగిరస్సమం దీప్త్యా త్రిజటం జనసంసది ॥ ౩౩ ॥ ఆ పంచమాయాః కక్ష్యాయా నైనం కశ్చిదవారయత్ । స రాజపుత్రమాసాద్య త్రిజటో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౩౪ ॥ నిర్ధనో బహుపుత్రోఽస్మి రాజపుత్ర మహాయశః । ఉంఛవృత్తిర్వనే నిత్యం ప్రత్యవేక్షస్వ మామితి ॥ ౩౫ ॥ తమువాచ తతో రామః పరిహాససమన్వితమ్ । గవాం సహస్రమప్యేకం న తు విశ్రాణితం మయా ॥ ౩౬ ॥ పరిక్షిపసి దండేన యావత్తావదవాప్స్యసి । స శాటీం త్వరితః కట్యాం సంభ్రాంతః పరివేష్ట్య తామ్ ॥ ౩౭ ॥ ఆవిధ్య దండం చిక్షేప సర్వప్రాణేన వేగితః । స తీర్త్వా సరయూపారం దండస్తస్య కరాచ్చ్యుతః ॥ ౩౮ ॥ గోవ్రజే బహుసాహస్రే పపాతోక్షణసంనిధౌ । తం పరిష్వజ్య ధర్మాత్మా ఆ తస్మాత్సరయూతటాత్ ॥ ౩౯ ॥ ఆనయామాస తా గావస్త్రిజటస్యాశ్రమం ప్రతి । ఉవాచ చ తతో రామస్తం గార్గ్యమభిసాంత్వయన్ ॥ ౪౦ ॥ మన్యుర్న ఖలు కర్తవ్యః పరిహాసో హ్యయం మమ ॥ ఇదం హి తేజస్తవ యద్దురత్యయం తదేవ జిజ్ఞాసితుమిచ్ఛతా మయా । ఇమం భవానర్థమభిప్రచోదితో వృణీష్వ కిం చేదపరం వ్యవస్యతి ॥ ౪౧ ॥ బ్రవీమి సత్యేన న తేఽస్తి యంత్రణా ధనం హి యద్యన్మమ విప్రకారణాత్ । భవత్సు సమ్యక్ప్రతిపాదనేన తన్మయార్జితం ప్రీతియశస్కరం భవేత్ ॥ ౪౨ ॥ తతస్సభార్యస్త్రిజటో మహామునిర్గవామనీకం ప్రతిగృహ్య మోదితః । యశోబలప్రీతిసుఖోపబృంహిణీస్తదాశిషః ప్రత్యవదన్మహాత్మనః ॥ ౪౩ ॥ స చాప రామః ప్రతిపూర్ణమానసో మహద్ధనం ధర్మబలైరుపార్జితమ్ । నియోజయామాస సుహృజ్జనేఽచిరాద్యథార్హసంమానవచఃప్రచోదితః ॥ ౪౪ ॥ ద్విజస్సుహృద్భృత్యజనోఽథవా తదా దరిద్రభిక్షాచరణశ్చ యోఽభవత్ । న తత్ర కశ్చిన్న బభూవ తర్పితో యథార్హసంమాననదానసంభ్రమైః ॥ ౪౫ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ద్వాత్రింశస్సర్గః .

దత్త్వా తు సహ వైదేహ్యా బ్రాహ్మణేభ్యో ధనం బహు । జగ్మతుః పితరం ద్రష్టుం సీతయా సహ రాఘవౌ ॥ ౧ ॥ తతో గృహీతే ప్రేష్యాభ్యామశోభేతాం తదాయుధే । మాలాదామభిరాసక్తే సీతయా సమలంకృతే ॥ ౨ ॥ తతః ప్రాసాదహర్మ్యాణి విమానశిఖరాణి చ । అధిరుహ్య జనః శ్రీమానుదాసీనో వ్యలోకయత్ ॥ ౩ ॥ న హి రథ్యాస్స్మ శక్యంతే గంతుం బహుజనాకులాః । ఆరుహ్య తస్మాత్ప్రాసాదాద్దీనాః పశ్యంతి రాఘవమ్ ॥ ౪ ॥ పదాతిం వర్జితచ్ఛత్రం రామం దృష్ట్వా జనాస్తదా । ఊచుర్బహువిధా వాచః శోకోపహతచేతసః ॥ ౫ ॥ యం యాంతమనుయాతి స్మ చతురంగబలం మహత్ । తమేవ సీతయా సార్ధమనుయాతి స్మ లక్ష్మణః ॥ ౬ ॥ ఐశ్వర్యస్య రసజ్ఞస్సన్ కామినాం చైవ కామదః । నేచ్ఛత్యేవానృతం కర్తుం పితరం ధర్మగౌరవాత్ ॥ ౭ ॥ యా న శక్యా పురా ద్రష్టుం భూతైరాకాశగైరపి । తామద్య సీతాం పశ్యంతి రాజమార్గగతా జనాః ॥ ౮ ॥ అంగరా

గోచితాంసీతాం రక్తచందనసేవినీమ్ । వర్షముష్ణంచశీతంచ నేష్యత్యాశు వివర్ణతామ్॥ ౯ ॥ అద్యనూనందశరథ స్సత్త్వమావిశ్య భాషతే ।నహిరాజా ప్రియం పుత్రం వివాసయితు మిచ్ఛతి॥ ౧౦ ॥ నిర్గుణస్యాపిపుత్రస్యకథంస్యాద్విప్రవాసనమ్ । కిం పునర్యస్యలోకోయంజితోవృత్తేనకేవలమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఆనృశంస్యమనుక్రోశ శ్శ్రుతం శీలందమశ్శమః । రాఘవంశోభయంత్యేతే షడ్గుణాః పురుషర్షభమ్ ॥ ౧౨ ॥ తస్మాత్తస్యోపఘాతేన ప్రజాః పరమపీడితాః । ఔదకానీవసత్త్వాని గ్రీష్మే సలిలసంక్షయాత్ ॥ ౧౩ ॥ పీడయాపీడితంసర్వంజగదస్యజగత్పతేః । మూలస్యేవోపఘాతేనవృక్షః పుష్పఫలోపగః ॥ ౧౪ ॥ మూలంహ్యేషమనుష్యాణాంధర్మసారోమహాద్యుతిః । పుష్పంఫలంచపత్రంచశాఖాశ్చాస్యేతరేజనాః ॥ ౧౫ ॥ తేలక్ష్మణఇవక్షిప్రంసపత్న్యస్సహబాంధవాః । గచ్ఛంతమనుగచ్ఛామోయేనగచ్ఛతిరాఘవః ॥ ౧౬ ॥ ఉద్యానాని పరిత్యజ్యక్షేత్రాణిచగృహాణిచ । ఏకదుఃఖసుఖారామమనుగచ్ఛామధార్మికమ్ ॥ ౧౭ ॥ సముద్ధృతనిధానానిపరిధ్వస్తాజిరాణిచ । ఉపాత్తధనధాన్యానిహృతసారాణిసర్వశః ॥ ౧౮ ॥ రజసాభ్యవకీర్ణానిపరిత్యక్తానిదైవతైః । మూషకైఃపరిధావద్భిరుద్బిలైరావృతానిచ ॥ ౧౯ ॥ అపేతోదకధూమానిహీనసమ్మార్జనానిచ । ప్రణష్టబలికర్మేజ్యామంత్రహోమజపానిచ ॥ ౨౦ ॥ దుష్కాలేనేవభగ్నానిభిన్నభాజనవంతిచ । అస్మత్త్యక్తానివేశ్మానికైకేయీ ప్రతిపద్యతామ్ ॥ ౨౧ ॥ వనంనగరమేవాస్తుయేనగచ్ఛతిరాఘవః । అస్మాభిశ్చపరిత్యక్తంపురంసంపద్యతాంవనమ్ ॥ ౨౨ ॥ బిలానిదంష్ట్రిణస్సర్వేసానూని మృగపక్షిణః । త్యజంత్వస్మద్భయాద్భీతాగజాస్సింహావనాన్యపి ॥ ౨౩ ॥ అస్మత్త్యక్తంప్రపద్యంతాంసేవ్యమానంత్యజంతుచ । తృణమాంసఫలాదానాందేశంవ్యాళమృగద్విజమ్॥ ౨౪ ॥ ప్రపద్యతాంహికైకేయీసపుత్రాసహబాంధవైః । రాఘవేణవనేసర్వేసహవత్స్యామనిర్వృతాః ॥ ౨౫ ॥ ఇత్యేవంవివిధావాచోనానాజనసమీరితాః । శుశ్రావరామశ్శ్రుత్వాచనవిచక్రేస్యమానసమ్ ॥ ౨౬ ॥ సతువేశ్మపితుర్దూరాత్కైలాసశిఖరప్రభమ్ । అభిచక్రామధర్మాత్మామత్తమాతంగవిక్రమః ॥ ౨౭ ॥ వినీతవీరపురుషంప్రవిశ్యతునృపాలయమ్ । దదర్శావస్థితందీనంసుమంత్రమవిదూరతః॥ ౨౮ ॥ ప్రతీక్షమాణోవిజనంతదార్తమనార్తరూపఃప్రహసన్నివాథ । జగామరామఃపితరందిదృక్షుఃపితుర్నిదేశంవిధివచ్చికీర్షుః॥ ౨౯ ॥ తత్పూర్వమైక్ష్వాకసుతోమహాత్మా రామోగమిష్యన్వనమార్తరూపమ్ । వ్యతిష్ఠతప్రేక్ష్యతదాసుమంత్రంపితుర్మహాత్మాప్రతిహారణార్థమ్ ॥ ౩౦ ॥ పితుర్నిదేశేనతుధర్మవత్సలోవనప్రవేశేకృతబుద్ధినిశ్చయః । సరాఘవఃప్రేక్ష్యసుమంత్రమబ్రవీ న్నివేదయస్వాగమనంనృపాయమే॥ ౩౧ ॥

ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - త్రయస్త్రింశస్సర్గః

తతఃకమలపత్రాక్షశ్శ్యామోనిరుదరో మహాన్ । ఉవాచరామ స్తంసూతంపితురాఖ్యాహిమామితి॥ ౧ ॥ సరామప్రేషితఃక్షిప్రంసంతాపకలుషేంద్రియః । ప్రవిశ్యనృపతింసూతో నిశ్వసంతం దదర్శహ ॥ ౨ ॥ ఉపరక్తమివాదిత్యంభస్మచ్ఛన్నమివానలమ్ । తటాకమివనిస్తోయమపశ్యజ్జగతీపతిమ్ ॥ ౩ ॥ ఆలోక్యతుమహాప్రాజ్ఞః పరమాకులచేతసమ్ । రామమేవానుశోచంతం సూతఃప్రాంజలిరాసదత్ ॥ ౪ ॥ తంవర్ధయిత్వారాజానం సూతఃపూర్వంజయాశిషా । భయవిక్లబయావాచా మందయాశ్లక్ష్ణమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ అయంసపురుషవ్యాఘ్రో ద్వారితిష్ఠతితేసుతః । బ్రాహ్మణేభ్యోధనందత్త్వాసర్వేషాంచోపజీవినామ్॥ ౬ ॥ సత్వాపశ్యతుభద్రంతేరామస్సత్యపరాక్రమః ।

సర్వాన్ సుహృద ఆపృచ్ఛ్య త్వామిదానీం దిదృక్షతే॥౭॥ గమిష్యతి మహారణ్యం తం ప
శ్య జగతీపతే। వృతం రాజగుణైస్సర్వైరాదిత్యమివ రశ్మిభిః ॥ ౮ ॥ స సత్యవాదీ ధర్మా
త్మా గాంభీర్యాత్సాగరోపమః। ఆకాశ ఇవ నిష్పంకో నరేంద్రః ప్రత్యువాచ తమ్॥౯॥
సుమంత్రానయ మే దారాన్ యే కేచిదిహ మామకాః। దారైః పరివృతస్సర్వైర్ద్రష్టు
మిచ్ఛామి ధార్మికమ్॥ ౧౦ ॥ సోఽన్తఃపురం ప్రవిశ్యాశు స్త్రియస్తా వాక్యమబ్రవీత్। ఆ
ర్యో హ్వయతి వో రాజా గమ్యతాం తత్ర మాచిరమ్॥ ౧౧ ॥ ఏవముక్తాః స్త్రియస్సర్వా
స్సుమంత్రేణ నృపాజ్ఞయా। ప్రచక్రముస్తద్భవనం భర్తురాజ్ఞాయ శాసనమ్॥ ౧౨॥
అర్ధసప్తశతాస్తాస్తు ప్రమదాస్తామ్రలోచనాః। కౌసల్యాం పరివార్యాథ శనైర్జగ్ము
ర్ధృతవ్రతాః॥౧౩॥ ఆగతేషు చ దారేషు సమవేక్ష్య మహీపతిః। ఉవాచ రాజా తం సూతం
సుమంత్రానయ మే సుతమ్॥౧౪॥ సుమంత్రో రామమాదాయ లక్ష్మణం మైథిలీం తదా।
జగామాభిముఖస్తూర్ణం సకాశం జగతీపతేః॥౧౫॥ స రాజా పుత్రమాయాంతం దృష్ట్వా
దూరాత్కృతాంజలిమ్। ఉత్పపాతాసనాత్తూర్ణమార్తః స్త్రీజనసంవృతః॥ ౧౬ ॥ సో
ఽభిదుద్రావ వేగేన రామం దృష్ట్వా విశాంపతిః। తమసంప్రాప్య దుఃఖార్తః పపాత భువి
మూర్ఛితః॥ ౧౭॥ తం రామోఽభ్యపతత్ క్షిప్రం లక్ష్మణశ్చ మహారథః। విసంజ్ఞమివ దుః
ఖేన సశోకం నృపతిం తదా॥ ౧౮ ॥ స్త్రీసహస్రనినాదశ్చ సంజజ్ఞే రాజవేశ్మని। హా
హా రామేతి సహసా భూషణధ్వనిమూర్ఛితః॥ ౧౯॥ తం పరిష్వజ్య బాహుభ్యాం తావు
భౌ రామలక్ష్మణౌ। పర్యంకే సీతయా సార్ధం రుదంతస్సమవేశయన్॥౨౦॥ అథ రామో
ముహూర్తేన లబ్ధసంజ్ఞం మహీపతిమ్। ఉవాచ ప్రాంజలిర్భూత్వా శోకార్ణవ పరి
ప్లుతమ్॥ ౨౧ ॥ ఆపృచ్ఛే త్వాం మహారాజ సర్వేషామీశ్వరోఽసి నః। ప్రస్థితం దండకా
రణ్యం పశ్య త్వం కుశలేన మామ్ ॥ ౨౨ ॥ లక్ష్మణం చానుజానీహి సీతా చాన్వేతి మాం వ
నమ్। కారణైర్బహుభిస్తథ్యైర్వార్యమాణౌ న చేచ్ఛతః॥౨౩॥ అనుజానీహి సర్వాన్నః
శోకముత్సృజ్య మానద। లక్ష్మణం మాం చ సీతాం చ ప్రజాపతిరివాత్మజాన్॥ ౨౪ ॥ ప్ర
తీక్షమాణమవ్యగ్రమనుజ్ఞాం జగతీపతేః। ఉవాచ రాజా సంప్రేక్ష్య వనవాసాయ రా
ఘవమ్ ॥ ౨౫॥ అహం రాఘవ కైకేయ్యా వరదానేన మోహితః। అయోధ్యాయాస్త్వ
మేవాద్య భవ రాజా నిగృహ్య మామ్॥ ౨౬ ॥ ఏవముక్తో నృపతినా రామో ధర్మభృతాం
వరః। ప్రత్యువాచాంజలిం కృత్వా పితరం వాక్యకోవిదః ॥ ౨౭ ॥ భవాన్ వర్షసహస్రా
య పృథివ్యా నృపతే పతిః। అహం త్వరణ్యే వత్స్యామి న మే కార్యం త్వయానృతః॥౨౮॥
నవ పంచ చ వర్షాణి వనవాసే విహృత్య తే। పునః పాదౌ గ్రహీష్యామి ప్రతిజ్ఞాంతే నరాధి
ప॥ ౨౯ ॥ రుదన్నార్తః ప్రియం పుత్రం సత్యపాశేన సంయతః। కైకేయ్యా చోద్య
మాన స్తు మిథో రాజా తమబ్రవీత్॥ ౩౦॥ శ్రేయసే వృద్ధయే తాత పునరాగమనాయ చ। గ
చ్ఛస్వారిష్టమవ్యగ్రః పంథానమకుతోభయమ్॥ ౩౧ ॥ న హి సత్యాత్మనస్తాత ధర్మా
భిమనసస్తవ। వినివర్తయితుం బుద్ధిశ్శక్యతే రఘునందన॥ ౩౨ ॥ అద్య త్విదానీం రజనీం
పుత్ర మా గచ్ఛ సర్వథా। ఏకాహదర్శనేనాపి సాధు తావచ్చరామ్యహమ్॥ ౩౩॥ మా
తరం మాం చ సంపశ్యన్ వసేమామద్య శర్వరీమ్। తర్పితస్సర్వకామైస్త్వం శ్వః కాలే
సాధయిష్యసి॥ ౩౪ ॥ దుష్కరం క్రియతే పుత్ర సర్వథా రాఘవ త్వయా। మత్ప్రియా
ర్థం ప్రియాంస్త్యక్త్వా యద్యాసి విజనం వనమ్॥ ౩౫ ॥ న చైతన్మే ప్రియం పుత్ర శపే స
త్యేన రాఘవ। ఛన్నయా చలితస్త్వస్మి స్త్రియా ఛన్నాగ్నికల్పయా॥ ౩౬ ॥ వంచనా యా
తు లబ్ధా మే తాం త్వం నిస్తర్తుమిచ్ఛసి। అనయా వృత్తసాదిన్యా కైకేయ్యాభిప్రచోదితః॥
౩౭॥ న చైతదాశ్చర్యతమం యస్త్వం జ్యేష్ఠస్సుతో మమ। అపానృతకథం పుత్ర పితరం

కర్తుమిచ్ఛసి॥ ౩౭ ॥ అథ రామస్తథా శ్రుత్వా పితురార్తస్య భాషితమ్। లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా దీనో వచనమబ్రవీత్ ॥ ౩౮ ॥ ప్రాప్స్యామి యానద్య గుణాన్ కో మే శ్వస్తాన్ ప్రదాస్యతి। అపక్రమణమేవాతః సర్వకామైరహం వృణే॥ ౪౦ ॥ ఇయం సరాష్ట్రా సజనా ధనధాన్యసమాకులా। మయా విసృష్టా వసుధా భరతాయ ప్రదీయతామ్॥ ౪౧ ॥ వనవాసకృతా బుద్ధిర్న చ మేఽద్య చలిష్యతి। యస్తుష్టేన వరో దత్తః కైకేయ్యై వరద త్వయా॥ ౪౨ ॥ దీయతాం నిఖిలేనైవ సత్యస్త్వం భవ పార్థివ। అహం నిదేశం భవతో యథోక్తమనుపాలయన్॥ ౪౩ ॥ చతుర్దశ సమా వత్స్యే వనే వనచరైస్సహ। మా విమర్శో వసుమతీ భరతాయ ప్రదీయతామ్॥ ౪౪ ॥ నహి మే కాంక్షితం రాజ్యం సుఖమాత్మని వా ప్రియమ్। యథానిదేశం కర్తుం వై తవైవ రఘునందన॥ ౪౫॥ అపగచ్ఛతు తే దుఃఖం మా భూర్బాష్పపరిప్లుతః। నహి క్షుభ్యతి దుర్ధర్షస్సముద్రస్సరితాం పతిః॥ ౪౬॥ నైవాహం రాజ్యమిచ్ఛామి న సుఖం న చ మైథిలీమ్। నైవ సర్వానిమాన్ కామాన్ న స్వర్గం నైవ జీవితమ్॥ ౪౭ ॥ త్వామహం సత్యమిచ్ఛామి నానృతం పురుషర్షభ। ప్రత్యక్షం తవ సత్యేన సుకృతేన చ తే శపే॥ ౪౮ ॥ న చ శక్యం మయా తాత స్థాతుం క్షణమపి ప్రభో। స శోకం ధారయస్వైనం నహి మేఽస్తి విపర్యయః॥ ౪౯ ॥ అర్థితో హ్యస్మి కైకేయ్యా వనం గచ్ఛేతి రాఘవ। మయా చోక్తం వ్రజామీతి తత్సత్యమనుపాలయ॥ ౫౦ ॥ మా చోత్కంఠాం కృథా దేవ వనే రంస్యామహే వయమ్। ప్రశాంతహరిణాకీర్ణే నానాశకునినాదితే॥ ౫౧ ॥ పితా హి దైవతం తాత దేవతానామపి స్మృతమ్। తస్మాద్దైవతమిత్యేవ కరిష్యామి పితుర్వచః॥ ౫౨ ॥ చతుర్దశసు వర్షేషు గతేషు నరసత్తమ। పునర్ద్రక్ష్యసి మాం ప్రాప్తం సంతాపోఽయం విముచ్యతామ్॥ ౫౩ ॥ యేన సంస్తంభనీయోఽయం సర్వో బాష్పగలో జనః। స త్వం పురుషశార్దూల కిమర్థం విక్రియాం గతః॥ ౫౪ ॥ పురం చ రాష్ట్రం చ మహీ తు కేవలా మయా విసృష్టా భరతాయ దీయతామ్। అహం నిదేశం భవతోఽనుపాలయన్ వనం గమిష్యామి చిరాయ సేవితుమ్॥ ౫౫॥ మయా విసృష్టాం భరతో మహీమిమాం సశైలఖండాం సపురీం సకాననామ్। శివాం సుసీమామనుశాస్తు కేవలం త్వయా యదుక్తం నృప తేతథాస్తు తత్॥ ౫౬ ॥ న మే తథా పార్థివ ధీయతే మనో మహత్సు కామేషు న చాత్మనః ప్రియే। యథా నిదేశే తవ శిష్టసమ్మతే వ్యపైతు దుఃఖం తవ మత్కృతేఽనఘ॥ ౫౭ ॥ తదద్య నైవానఘ రాజ్యమవ్యయం న సర్వకామాన్ వసుధాం న మైథిలీమ్। న జీవితం త్వామనృతేన యోజయన్ వృణీయ సత్యం వ్రతమస్తు తే తథా॥ ౫౮ ॥ ఫలాని మూలాని చ భక్షయన్ వనే గిరీంశ్చ పశ్యన్ సరితస్సరాంసి చ। వనం ప్రవిశ్యైవ విచిత్రపాదపం సుఖీ భవిష్యామి తవాస్తు నిర్వృతిః॥ ౫౯ ॥ ఏవం స రాజా వ్యసనాభిపన్నశ్శోకేన దుఃఖేన చ తామ్యమానః। ఆలింగ్య పుత్రం సువినష్టసంజ్ఞో మోహం గతో నైవ చిచేష్ట కించిత్॥ ౬౦ ॥ దేవ్యస్తతస్సంరురుదుస్సమేతాస్తాం వర్జయిత్వా నరదేవపత్నీమ్। రుదన్సుమంత్రోఽపి జగామ మూర్ఛాం హాహాకృతం తత్ర బభూవ సర్వమ్॥ ౬౧ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - చతుస్త్రింశస్సర్గః.

తతో నిర్ధూయ సహసా శిరో నిశ్శ్వస్య చాసకృత్। పాణౌ పాణిం వినిష్పిష్య దంతాన్ కటకటాప్య చ॥ ౧ ॥ లోచనే కోపసంరక్తే వర్ణం పూర్వోచితం జహత్। కోపాభిభూతస్సహసా సంతాపమశుభం గతః॥ ౨ ॥ మనస్సమీక్షమాణశ్చ సూతో దశరథస్య సః। కంపయన్నివ కైకేయ్యా హృదయం వాక్యశల్యకైః॥ ౩॥ వాక్యవజ్రైరనుపమైర్ని

భిందన్నివచాశుగైః | కైకేయ్యాస్సర్వమర్మాణి సుమన్త్రః ప్రత్యభాషత || ౪ || యస్యాస్తవపతిస్త్యక్తో రాజా దశరథస్స్వయమ్ | భర్తా సర్వస్య జగతః స్థావరస్య చరస్య చ || ౫ || నహ్యకార్యతమం కించిత్తవ దేవీహ విద్యతే | పతిఘ్నీం త్వామహం మన్యే కులఘ్నీమపి చాన్తతః || ౬ || యన్మహేన్ద్రమివాజయ్యం దుష్ప్రకమ్ప్యమివాచలమ్ | మహోదధిమివాక్షోభ్యం సన్తాపయసి కర్మభిః || ౭ || మావమంస్థా దశరథం భర్తారం వరదం పతిమ్ | భర్తురిచ్ఛా హి నారీణాం పుత్రకోట్యా విశిష్యతే || ౮ || యథావయో హి రాజ్యాని ప్రాప్నువన్తి నృపక్షయే | ఇక్ష్వాకుకులనాథేస్మింస్తల్లోపయితుమిచ్ఛసి || ౯ || రాజా భవతు తే పుత్రో భరతశ్శాస్తు మేదినీమ్ | వయం తత్ర గమిష్యామో యత్ర రామో గమిష్యతి || ౧౦ || నహి తే విషయే కశ్చిద్బ్రాహ్మణో వస్తుమర్హతి | తాదృశం త్వమమర్యాదమద్య కర్మ చికీర్షసి || ౧౧ || ఆశ్చర్యమివ పశ్యామి యస్యాస్తే వృత్తమీదృశమ్ | ఆచరన్త్యా న వివృతా సద్యో భవతి మేదినీ || ౧౨ || మహాబ్రహ్మర్షిసృష్టా వా జ్వలన్తో భీమదర్శనాః | ధిగ్వాగ్దణ్డా న హింసన్తి రామప్రవ్రాజనే స్థితామ్ || ౧౩ || ఆమ్రం ఛిత్త్వా కుఠారేణ నిమ్బం పరిచరేత్తు యః | యశ్చైనం పయసా సిఞ్చేన్నైవాస్య మధురో భవేత్ || ౧౪ || ఆభిజాత్యం హి తే మన్యే యథా మాతుస్తథైవ చ | నహి నిమ్బాత్స్రవేత్క్షౌద్రం లోకే నిగదితం వచః || ౧౫ || తవ మాతురసద్గ్రాహమిదం పూర్వం యథాశ్రుతమ్ | పితుస్తే వరదః కశ్చిద్దదౌ వరమనుత్తమమ్ || ౧౬ || సర్వభూతరుతం తస్మాత్సంజజ్ఞే వసుధాధిపః | తేన తిర్యగ్గతానాం చ భూతానాం విదితం వచః || ౧౭ || తతో జృమ్భస్య శయనే విరుతాద్భూరివర్చసః | పితుస్తే విదితో భావస్స తత్ర బహుధా హసత్ || ౧౮ || తత్ర తే జననీ క్రుద్ధా మృత్యుపాశమభీప్సతీ | హాసం తే నృపతే సౌమ్య జిజ్ఞాసామీతి చాబ్రవీత్ || ౧౯ || నృపశ్చోవాచ తాం దేవీం దేవి శంసామి తే యది | తతో మే మరణం సద్యో భవిష్యతి న సంశయః || ౨౦ || మాతా తే పితరం దేవి తతః కేకయమబ్రవీత్ | శంస మే జీవ వా మా వా న మామపహసిష్యసి || ౨౧ || ప్రియయా చ తథోక్తస్సన్ కేకయః పృథివీపతిః | తస్మై తం వరదాయార్థం కథయామాస తత్త్వతః || ౨౨ || తతస్స వరదస్సాధూ రాజానం ప్రత్యభాషత | మ్రియతాం ధ్వంసతాం చేయం మా కృథాస్త్వం మహీపతే || ౨౩ || స తచ్ఛ్రుత్వా వచస్తస్య ప్రసన్నమనసో నృపః | మాతరం తే నిరస్యాశు విజహార కుబేరవత్ || ౨౪ || తథా త్వమపి రాజానం దుర్జనాచరితే పథి | అసద్గ్రాహమిమం మోహాత్కురుషే పాపదర్శిని || ౨౫ || సత్యం చాద్య ప్రవాదోయం లౌకికః ప్రతిభాతి మా | పితౄన్ సమనుజాయన్తే నరా మాతరమఙ్గనాః || ౨౬ || నైవం భవ గృహాణేదం యదాహ వసుధాధిపః | భర్తురిచ్ఛాముపాస్వేహ జనస్యాస్య గతిర్భవ || ౨౭ || మా త్వం ప్రోత్సాహితా పాపైర్దేవరాజసమప్రభమ్ | భర్తారం లోకభర్తారమసద్ధర్మముపాదధాః || ౨౮ || నహి మిథ్యా ప్రతిజ్ఞాతం కరిష్యతి తవానఘః | శ్రీమాన్దశరథో రాజా దేవి రాజీవలోచనః || ౨౯ || జ్యేష్ఠో వదాన్యః కర్మణ్యస్స్వధర్మస్యాపి రక్షితా | రక్షితా జీవలోకస్య బ్రూహి రామోభిషిచ్యతామ్ || ౩౦ || పరివాదో హి తే దేవి మహాఁల్లోకే చరిష్యతి | యది రామో వనం యాతి విహాయ పితరం నృపమ్ || ౩౧ || సరాజ్యం రాఘవః పాతు భవ త్వం విగతజ్వరా | నహి తే రాఘవాదన్యః క్షమః పురవరే వసేత్ || ౩౨ || రామే హి యౌవరాజ్యస్థే రాజా దశరథో వనమ్ | ప్రవేక్ష్యతి మహేష్వాసః పూర్వవృత్తమనుస్మరన్ || ౩౩ || ఇతి సాన్త్వైశ్చ తీక్ష్ణైశ్చ కైకేయీం రాజసం

నదీ । సుమన్త్రః క్షోభయామాస భూయ ఏవ కృతాఞ్జలిః ॥ ౩౪ ॥ నైవ సా క్షుభ్యతే దేవీ న చ స్మ పరిదూయతే । న చాస్యా ముఖవర్ణస్య విక్రియా లక్ష్యతే తదా ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - పఞ్చత్రింశస్సర్గః

ততస్సుమన్త్రమైక్ష్వాకః పీడితోఽత్ర ప్రతిజ్ఞయా । సబాష్పమతినిశ్శ్వస్య జగాదేదం పునర్వచః ॥ ౧ ॥ సూత రత్నసుసంపూర్ణా చతుర్విధబలా చమూః । రాఘవస్యానుయాత్రార్థం క్షిప్రం ప్రతివిధీయతామ్ ॥ ౨ ॥ రూపాజీవాశ్చ వాదిన్యో వణిజశ్చ మహాధనాః । శోభయన్తు కుమారస్య వాహినీం సుప్రసారితాః ॥ ౩ ॥ యే చైనముపజీవన్తి రమతే యైశ్చ వీర్యతః । తేషాం బహువిధం దత్త్వా తానప్యత్ర నియోజయ ॥ ౪ ॥ ఆయుధాని చ ముఖ్యాని నాగరాశ్శకటాని చ । అనుగచ్ఛన్తు కాకుత్స్థం వ్యాధాశ్చారణ్యగోచరాః ॥ ౫ ॥ నిఘ్నన్మృగాన్ కుఞ్జరాంశ్చ పిబంశ్చారణ్యకం మధు । నదీశ్చ వివిధాః పశ్యన్న రాజ్యం సంస్మరిష్యతి ॥ ౬ ॥ ధాన్యకోశశ్చ యః కశ్చిద్ధనకోశశ్చ మామకః । తౌ రామమనుగచ్ఛేతాం వసన్తం నిర్జనే వనే ॥ ౭ ॥ యజన్పుణ్యేషు దేశేషు విసృజంశ్చాప్తదక్షిణాః । ఋషిభిశ్చ సమాగమ్య ప్రవత్స్యతి సుఖం వనే ॥ ౮ ॥ భరతశ్చ మహాబాహురయోధ్యాం పాలయిష్యతి । సర్వకామైస్సహ శ్రీమాన్ రామస్సంసాధ్యతామితి ॥ ౯ ॥ ఏవం బ్రువతి కాకుత్స్థే కైకేయ్యా భయమాగతమ్ । ముఖం చాస్యా గమచ్ఛోషం స్వరశ్చాపి న్యరుధ్యత ॥ ౧౦ ॥ సా విషణ్ణా చ సంత్రస్తా ముఖేన పరిశుష్యతా । రాజానమేవాభిముఖీ కైకేయీ వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ రాజ్యం గతజనం సాధో పీతమణ్డాం సురామివ । నిరాస్వాద్యతమం శూన్యం భరతో నాభిపత్స్యతే ॥ ౧౨ ॥ కైకేయ్యాం ముక్తలజ్జాయాం వదన్త్యామతిదారుణమ్ । రాజా దశరథో వాక్యమువాచాయతలోచనామ్ ॥ ౧౩ ॥ వహన్తం కిం తుదసి మాం నియుజ్య ధురి మాహితే । అనార్యే కృత్యమారబ్ధం కిం న పూర్వముపారుధః ॥ ౧౪ ॥ తస్యైతత్క్రోధసంయుక్తముక్తం శ్రుత్వా వరాఙ్గనా । కైకేయీ ద్విగుణం క్రుద్ధా రాజానమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ తవైవ వంశే సగరో జ్యేష్ఠపుత్రముపారుధత్ । అసమఞ్జ ఇతి ఖ్యాతం తథాయం గన్తుమర్హతి ॥ ౧౬ ॥ ఏవముక్తో ధిగిత్యేవ రాజా దశరథోఽబ్రవీత్ । వ్రీడితశ్చ జనస్సర్వస్సా చ తన్నావబుధ్యత ॥ ౧౭ ॥ తత్ర వృద్ధో మహామాత్రస్సిద్ధార్థో నామ నామతః । శుచిర్బహుమతో రాజ్ఞః కైకేయీమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧౮ ॥ అసమఞ్జో గృహీత్వా తు క్రీడతః పథి దారకాన్ । సరయ్వాః ప్రక్షిపన్నప్సు రమతే తేన దుర్మతిః ॥ ౧౯ ॥ తం దృష్ట్వా నాగరాస్సర్వే క్రుద్ధా రాజానమబ్రువన్ । అసమఞ్జం వృణీష్వైకమస్మాన్వా రాష్ట్రవర్ధన ॥ ౨౦ ॥ తానువాచ తతో రాజా కిన్నిమిత్తమిదం భయమ్ । తాశ్చాపి రాజ్ఞా సంపృష్టా వాక్యం ప్రకృతయోఽబ్రువన్ ॥ ౨౧ ॥ క్రీడతస్త్వేష నః పుత్రాన్బాలానుద్భ్రాన్తచేతసః । సరయ్వాం ప్రక్షిపన్మౌర్ఖ్యాదతులాం ప్రీతిమశ్నుతే ॥ ౨౨ ॥ స తాసాం వచనం శ్రుత్వా ప్రకృతీనాం నరాధిపః । తం తత్యాజాహితం పుత్రం తేషాం ప్రియచికీర్షయా ॥ ౨౩ ॥ తం యానం శీఘ్రమారోప్య సభార్యం సపరిచ్ఛదమ్ । యావజ్జీవం వివాస్యోఽయమితి స్వానన్వశాత్పితా ॥ ౨౪ ॥ స ఫాలపిటకం గృహ్య గిరిదుర్గాణ్యలోడయత్ । దిశస్సర్వాస్త్వనుచరన్స యథా పాపకర్మకృత్ ॥ ౨౫ ॥ ఇత్యేవమత్యజద్రాజా సగరో వై సుధార్మికః । రామః కిమకరోత్పాపం యేనైవముపరుధ్యతే ॥ ౨౬ ॥ న హి కంచన పశ్యామో రాఘవస్యాగుణం వయమ్ । దుర్లభో హ్యస్య నిరయశ్శశాఙ్కస్యేవ కల్మషమ్ ॥ ౨౭ ॥ అథవా దేవి దోషం త్వం కంచిత్పశ్యసి రాఘవే । తమద్య బ్రూహి తత్త్వేన తతో రామో వివాస్యతామ్ ॥ ౨౮ ॥ అదుష్టస్య హి సం

త్యాగస్సత్పథే నిరతస్య చ । నిర్దహేదపి శక్రస్య ద్యుతిం ధర్మనిరోధనాత్ ॥ ౨౯ ॥ తదలం దేవి రామస్య శ్రియా విహతయా త్వయా । లోకతోఽపి హి తే రక్ష్యః పరివాదశ్శుభాననే ॥ ౩౦ ॥ శ్రుత్వా తు సిద్ధార్థవచో రాజా శ్రాన్తతరస్వనః । శోకోపహతయా వాచా కైకేయీమిదమబ్రవీత్ ॥ ౩౧ ॥ ఏతద్వచో నేచ్ఛసి పాపవృత్తే హితం న జానాసి మమాత్మనోఽపి వా । ఆస్థాయ మార్గం కృపణం కుచేష్టా చేష్టా హి తే సాధుపథాదపేతా ॥ ౩౨ ॥ అనువ్రజిష్యామ్యహమద్య రామం రాజ్యం పరిత్యజ్య సుఖం ధనం చ । సహైవ రాజ్ఞా భరతేన చ త్వం యథాసుఖం భుఙ్క్ష్వ చిరాయ రాజ్యమ్ ॥ ౩౩ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - షట్త్రింశస్సర్గః.

మహామాత్రవచః శ్రుత్వా రామో దశరథం తదా । అభ్యభాషత వాక్యం తు వినయజ్ఞో వినీతవత్ ॥ ౧ ॥ త్యక్తభోగస్య మే రాజన్ వనే వన్యేన జీవతః । కిం కార్యమనుయాత్రేణ త్యక్తసఙ్గస్య సర్వతః ॥ ౨ ॥ యో హి దత్త్వా ద్విపశ్రేష్ఠం కక్ష్యాయాం కురుతే మనః । రజ్జుస్నేహేన కిం తస్య త్యజతః కుఞ్జరోత్తమమ్ ॥ ౩ ॥ తథా మమ సతాం శ్రేష్ఠ కిం ధ్వజిన్యా జగత్పతే । సర్వాణ్యేవానుజానామి చీరాణ్యేవానయన్తు మే ॥ ౪ ॥ ఖనిత్రపిటకే చోభే సమానయత గచ్ఛతః । చతుర్దశ వనే వాసం వర్షాణి వసతో మమ ॥ ౫ ॥ అథ చీరాణి కైకేయీ స్వయమాహృత్య రాఘవమ్ । ఉవాచ పరిధత్స్వేతి జనౌఘే నిరపత్రపా ॥ ౬ ॥ స చీరే పురుషవ్యాఘ్రః కైకేయ్యాః ప్రతిగృహ్య తే । సూక్ష్మవస్త్రమవక్షిప్య మునివస్త్రాణ్యవస్త హ ॥ ౭ ॥ లక్ష్మణశ్చాపి తత్రైవ విహాయ వసనే శుభే । తాపసాచ్ఛాదనే చైవ జగ్రాహ పితురగ్రతః ॥ ౮ ॥ అథాత్మపరిధానార్థం సీతా కౌశేయవాసినీ । సమీక్ష్య చీరం సన్త్రస్తా పృషతీ వాగురామివ ॥ ౯ ॥ సా వ్యపత్రపమాణేవ ప్రతిగృహ్య చ దుర్మనాః । కైకేయ్యాః కుశచీరే తే జానకీ శుభలక్షణా ॥ ౧౦ ॥ అశ్రుసమ్పూర్ణనేత్రా చ ధర్మజ్ఞా ధర్మదర్శినీ । గన్ధర్వరాజప్రతిమం భర్తారమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ కథం ను చీరం బధ్నన్తి మునయో వనవాసినః । ఇతి హ్యకుశలా సీతా సా ముమోహ ముహుర్ముహుః ॥ ౧౨ ॥ కృత్వా కణ్ఠే చ సా చీరమేకమాదాయ పాణినా । తస్థౌ హ్యకుశలా తత్ర వ్రీళితా జనకాత్మజా ॥ ౧౩ ॥ తస్యాస్తత్క్షిప్రమాగమ్య రామో ధర్మభృతాం వరః । చీరం బబన్ధ సీతాయాః కౌశేయస్యోపరి స్వయమ్ ॥ ౧౪ ॥ రామం ప్రేక్ష్య తు సీతాయా బధ్నన్తం చీరముత్తమమ్ । అన్తఃపురగతా నార్యో ముముచుర్వారి నేత్రజమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఊచుశ్చ పరమాయస్తా రామం జ్వలితతేజసమ్ । వత్స నైవం నియుక్తేయం వనవాసే మనస్వినీ ॥ ౧౬ ॥ పితుర్వాక్యానురోధేన గతస్య విజనం వనమ్ । తావద్దర్శనమస్యా నస్సఫలం భవతు ప్రభో ॥ ౧౭ ॥ లక్ష్మణేన సహాయేన వనం గచ్ఛస్వ పుత్రక । నేయమర్హతి కల్యాణీ వస్తుం తాపసవద్వనే ॥ ౧౮ ॥ కురు నో యాచనాం పుత్ర సీతా తిష్ఠతు భామినీ । ధర్మనిత్యస్స్వయం స్థాతుం న హీదానీం త్వమిచ్ఛసి ॥ ౧౯ ॥ తాసామేవంవిధా వాచః శృణ్వన్ దశరథాత్మజః । బబన్ధైవ తదా చీరం సీతయా తుల్యశీలయా ॥ ౨౦ ॥ చీరే గృహీతే తు తదా సమీక్ష్య నృపతేర్గురుః । నివార్య సీతాం కైకేయీం వసిష్ఠో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౧ ॥ అతిప్రవృత్తే దుర్మేధే కైకేయి కులపాంసని । వఞ్చయిత్వా చ రాజానం న ప్రమాణేఽవతిష్ఠసి ॥ ౨౨ ॥ న గన్తవ్యం వనం దేవ్యా సీతయా శీలవర్జితే । అనుష్ఠాస్యతి రామస్య సీతా ప్రకృతమాసనమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఆత్మా హి దారాస్సర్వేషాం దారసఙ్గ్రహవర్తినామ్ । ఆత్మేయమితి రామస్య పాలయిష్యతి మేదినీమ్ ॥ ౨౪ ॥ అథ యాస్యతి వైదేహీ వనం రామే

ణ సంగతా । వయమప్యనుయాస్యామః పురం చేదం గమిష్యతి ॥ ౨౫ ॥ అంతపాలా
శ్చయాస్యంతి సదారా యత్ర రాఘవః । సహోపజీవ్యం రాష్ట్రం చ పురం చ సపరిచ్ఛ
దమ్ ॥ ౨౬ ॥ భరతశ్చ సశత్రుఘ్నశ్చీరవాసా వనేచరః । వనే వసంతం కాకుత్స్థమను
వత్స్యతి పూర్వజమ్ ॥ ౨౭ ॥ తతశ్శూన్యాం గతజనాం వసుధాం పాదపైస్సహ । త్వమేకా
శాధి దుర్వృత్తా ప్రజానామహితే స్థితా ॥ ౨౮ ॥ నహి తద్భవితా రాష్ట్రం యత్ర రా
మో న భూపతిః । తద్వనం భవితా రాష్ట్రం యత్ర రామో నివత్స్యతి ॥ ౨౯ ॥ నహ్యద
త్తాం మహీం పిత్రా భరతశ్శాస్తుమర్హతి । త్వయి వా పుత్రవద్వస్తుం యది జాతో మహీ
పతేః ॥ ౩౦ ॥ యద్యపి త్వం క్షితితలాద్గగనం చోత్పతిష్యసి । పితృవంశచరిత్రజ్ఞస్సోన్యథా
న కరిష్యతి ॥ ౩౧ ॥ తత్త్వయా పుత్రగర్ధిన్యా పుత్రస్య కృతమప్రియమ్ । లోకే హి స న
విద్యేత యో న రామమనువ్రతః ॥ ౩౨ ॥ ద్రక్ష్యస్యద్యైవ కైకేయి పశువ్యాళమృగద్వి
జాన్ । గచ్ఛతస్సహ రామేణ పాదపాంశ్చ తదున్ముఖాన్ ॥ ౩౩ ॥ అథోత్తమాన్యాభర
ణాని దేవి దేహి స్నుషాయై వ్యపనీయ చీరమ్ । న చీరమస్యాః ప్రవిధీయతేతి న్యవారయత్త
ద్వసనం వసిష్ఠః ॥ ౩౪ ॥ ఏకస్య రామస్య వనే నివాసస్త్వయా వృతః కేకయరాజపుత్రి । వి
భూషితేయం ప్రతికర్మనిత్యా వసత్వరణ్యే సహ రాఘవేణ ॥ ౩౫ ॥ యానైశ్చ ముఖ్యైః ప
రివారకైశ్చ సుసంవృతా గచ్ఛతు రాజపుత్రీ । వస్త్రైశ్చ సర్వైర్విహితైర్విధానైర్నే
యం వృతా తే వరసంప్రదానే ॥ ౩౬ ॥ తస్మింస్తథా జల్పతి విప్రముఖ్యే గురౌ నృపస్యా
ప్రతిమప్రభావే । నైవ స్మ సీతా వినివృత్తభావా ప్రియస్య భర్తుః ప్రతికారకామా ॥ ౩౭ ॥

ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - సప్తత్రింశస్సర్గః

తస్యాం చీరం వసానాయాం నాథవత్యామనాథవత్ । ప్రచుక్రోశ జనస్సర్వో ధి
క్త్వాం దశరథం త్వితి ॥ ౧ ॥ తేన తత్ర ప్రణాదేన దుఃఖితస్స మహీపతిః । చిచ్ఛేద జీవితే శ్ర
ద్ధాం ధర్మే యశసి చాత్మనః ॥ ౨ ॥ స నిశ్శ్వస్యోష్ణమైక్ష్వాకస్తాం భార్యామిదమబ్రవీత్ ।
కైకేయి కుశచీరేణ న సీతా గంతుమర్హతి ॥ ౩ ॥ సుకుమారీ చ బాలా చ సతతం చ సుఖోచి
తా । నేయం వనస్య యోగ్యేతి సత్యమాహ గురుర్మమ ॥ ౪ ॥ ఇయం హి కస్యాపకరో
తి కించిత్తపస్వినీ రాజవరస్య కన్యా । యా చీరమాసాద్య జనస్య మధ్యే స్థితా విసంజ్ఞా శ్రమ
ణీవ కాచిత్ ॥ ౫ ॥ చీరాణ్యపాస్యాజ్జనకస్య కన్యా నేయం ప్రతిజ్ఞా మమ దత్తపూర్వా ।
యథాసుఖం గచ్ఛతు రాజపుత్రీ వనం సమగ్రా సహ సర్వరత్నైః ॥ ౬ ॥ అజీవనార్హే
ణ మయా నృశంసా కృతా ప్రతిజ్ఞా నియమేన తావత్ । త్వయా హి బాల్యాత్ప్రతిపన్నమేత
త్తన్మాం దహేద్వేణుమివాత్మపుష్పమ్ ॥ ౭ ॥ రామేణ యది తే పాపే కించిత్కృతమశోభ
నమ్ । అపకారః క ఇహ తే వైదేహ్యా దర్శితోఽధమే ॥ ౮ ॥ మృగీవోత్ఫుల్లనయనా మృదు
శీలా తపస్వినీ । అపకారం కమిహ తే కరోతి జనకాత్మజా ॥ ౯ ॥ నను పర్యాప్తమేతత్తే పా
పే రామవివాసనమ్ । కిమేభిః కృపణైర్భూయః పాతకైరపి తే కృతైః ॥ ౧౦ ॥ ప్రతిజ్ఞా
తం మయా తావత్త్వయోక్తం దేవి శృణ్వతా । రామం యదభిషేకాయ త్వమిహాగతమ
బ్రవీః ॥ ౧౧ ॥ తత్త్వేతత్సమతిక్రమ్య నిరయం గంతుమిచ్ఛసి । మైథిలీమపి యా హి త్వ
మీక్షసే చీరవాసినీమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఇతీవ రాజా విలపన్మహాత్మా శోకస్య నాంతం స దదర్శ
కించిత్ । భృశాతురత్వాచ్చ పపాత భూమౌ తేనైవ పుత్రవ్యసనేన మగ్నః ॥ ౧౩ ॥ ఏవం
బ్రువంతం పితరం రామస్సంప్రస్థితో వనమ్ । అవాక్శిరసమాసీనమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥
౧౪ ॥ ఇయం ధార్మిక కౌసల్యా మమ మాతా యశస్వినీ । వృద్ధా చాక్షుద్రశీలా చ న చ త్వాం

దేవగర్హతే ॥ ౧౫॥ మయావిహీనాం వరద ప్రపన్నాం శోకసాగరమ్ । అదృష్టపూర్వవ్యసనాం భూయస్సంమంతుమర్హసి॥ ౧౬॥ పుత్రశోకం యథా నచ్ఛేత్ త్వయా పూజ్యేన పూజితా । మాం హి సంచింతయంతీ సా త్వయి జీవేత్తపస్వినీ॥ ౧౭ ॥ ఇమాం మహేంద్రోపమ జాతగర్ధినీం తథా విధాతుం జననీం మమార్హసి । యథా వనస్థే మయి శోకకర్శితా న జీవితం న్యస్య యమక్షయం వ్రజేత్ ॥ ౧౮ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - అష్టత్రింశస్సర్గః ॥

రామస్య తు వచశ్శ్రుత్వా మునివేషధరం చ తమ్। సమీక్ష్య సహ భార్యాభీ రాజా విగతచేతనః ॥ ౧॥ నైవం దుఃఖేన సంతప్తః ప్రత్యవైక్షత రాఘవమ్। న చైవమభిసంప్రేక్ష్య ప్రత్యభాషత దుర్మనాః ॥ ౨ ॥ స ముహూర్తమివాసంజ్ఞో దుఃఖితశ్చ మహీపతిః। విలలాప మహాబాహూ రామమేవానుచింతయన్ ॥ ౩ ॥ మన్యే ఖలు మయా పూర్వం వివత్సా బహవః కృతాః । ప్రాణినో హింసితా వాపి తస్మాదిదముపస్థితమ్ ॥ ౪ ॥ న త్వేవానాగతే కాలే దేహాచ్చ్యవతి జీవితమ్। కైకేయ్యా క్లిశ్యమానస్య మృత్యుర్మమ న విద్యతే॥ ౫॥ యోహం పావకసంకాశం పశ్యామి పురతస్స్థితమ్। విహాయ వసనే సూక్ష్మే తాపసాచ్ఛాదమాత్మజమ్ ॥ ౬ ॥ ఏకస్యాః ఖలు కైకేయ్యాః కృతేయం క్లిశ్యతే జనః । స్వార్థే ప్రయతమానాయాస్సంశ్రిత్య నికృతిం త్విమామ్ ॥ ౭॥ ఏవముక్త్వా తు వచనం బాష్పేణ పిహితేంద్రియః । రామేతి సకృదేవోక్త్వా వ్యాహర్తుం న శశాక హ ॥ ౮ ॥ సంజ్ఞాం తు ప్రతిలభ్యైవ ముహూర్తాత్స మహీపతిః। నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యాం సుమంత్రమిదమబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥ ఔపవాహ్యం రథం యుక్త్వా త్వమాయాహి హయోత్తమైః। ప్రాపయైనం మహాభాగమితో జనపదాత్పరమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఏవం మన్యే గుణవతాం గుణానాం ఫలముచ్యతే । పిత్రా మాత్రా చ యత్సాధుర్వీరో నిర్వాస్యతే వనమ్ ॥ ౧౧ ॥ రాజ్ఞో వచనమాజ్ఞాయ సుమంత్రశ్శీఘ్రవిక్రమః । యోజయిత్వా యయౌ తత్ర రథమశ్వైరలంకృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ తం రథం రాజపుత్రాయ సూతః కనకభూషితమ్ । ఆచచక్షేంజలిం కృత్వా యుక్తం పరమవాజిభిః ॥ ౧౩॥ రాజా సత్వరమాహూయ వ్యాపృతం విత్తసంచయే । ఉవాచ దేశకాలజ్ఞం నిశ్చితం సర్వతశ్శుచిమ్॥ ౧౪ ॥ వాసాంసి చ మహార్హాణి భూషణాని వరాణి చ । వర్షాణ్యేతాని సంఖ్యాయ వైదేహ్యాః క్షిప్రమానయ ॥ ౧౫॥ నరేంద్రేణైవముక్తస్తు గత్వా కోశగృహం తతః । ప్రాయచ్ఛత్సర్వమాహృత్య సీతాయై సమమేవ తత్ ॥ ౧౬ ॥ సా సుజాతా సుజాతాని వైదేహీ ప్రస్థితా వనమ్। భూషయామాస గాత్రాణి తైర్విచిత్రైర్విభూషణైః ॥ ౧౭ ॥ వ్యరాజయత వైదేహీ వేశ్మ తత్సువిభూషితా । ఉద్యతోంశుమతః కాలే ఖం ప్రభేవ వివస్వతః ॥ ౧౮ ॥ తాం భుజాభ్యాం పరిష్వజ్య శ్వశ్రూర్వచనమబ్రవీత్ । అనాచరంతీం కృపణం మూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయ మైథిలీమ్ ॥ ౧౯ ॥ అసత్యస్సర్వలోకేస్మిన్ సతతం సత్కృతాః ప్రియైః। భర్తారం నానుమన్యంతే వినిపాతగతం స్త్రియః॥ ౨౦॥ ఏష స్వభావో నారీణామనుభూయ పురా సుఖమ్। అల్పామప్యాపదం ప్రాప్య దుష్యంతి ప్రజహంత్యపి॥ ౨౧ ॥ అసత్యశీలా వికృతా దుర్గ్రాహ్యహృదయాస్సదా । యువత్యః పాపసంకల్పాః క్షణమాత్రాద్విరాగిణః॥ ౨౨ ॥ న కులం న కృతం విద్యాం న దత్తం నాపి సంగ్రహమ్। స్త్రీణాం గృహ్ణాతి హృదయమనిత్యహృదయా హి తాః॥ ౨౩॥ సాధ్వీనాం హి స్థితానాం తు శీలే సత్యే శ్రుతే దమే। స్త్రీణాం పవిత్రం పరమం పతిరేకో విశిష్యతే॥ ౨౪ ॥ స త్వయా నావమంతవ్యః పుత్రః ప్రవ్రాజితో మమ । తవ దైవతమస్త్వేష నిర్ధనస్సధనోపి వా॥ ౨౫ ॥ విజ్ఞాయ వచనం సీతా తస్యా ధర్మార్థసంహితమ్ । కృ

తాంజలిరువాచేదం శ్వశ్రూమభిముఖే స్థితామ్॥ ౨౬ ॥ కరిష్యే సర్వమేవాహమార్యాయదనుశాస్తిమామ్ । అభిజ్ఞాస్మియథాభర్తుర్వర్తితవ్యం శ్రుతంచ మే॥ ౨౭ ॥ నమామసజ్జనే నార్యా సంమానయితుమర్హతి । ధర్మాద్విచలితుంనాహమలం చంద్రాదివ ప్రభా ॥ ౨౮ ॥ నాతంత్రీ వాద్యతే వీణా నాచక్రో వర్తతే రథః । నాపతిస్సుఖమేధేత యాస్యాదపిశతాత్మజా॥ ౨౯ ॥ మితందదాతిహిపితా మితంమాతా మితంసుతః। అమితస్యహిదాతారం భర్తారంకానపూజయేత్ ॥ ౩౦ ॥ సాహమేవంగతా శ్రేష్ఠా శ్రుతధర్మపరావరా । ఆర్యే కిమవమన్యేయం స్త్రీణాంభర్తాహిదైవతమ్॥ ౩౧॥ సీతాయావచనం శ్రుత్వా కౌసల్యాహృదయంగమమ్ । శుద్ధసత్వా ముమోచాశ్రు సహసాదుఃఖహర్షజమ్ ॥ ౩౨ ॥ తాంప్రాంజలిరభిక్రమ్య మాతృమధ్యేతిసత్కృతామ్ । రామఃపరమధర్మాత్మా మాతరంవాక్యమబ్రవీత్॥ ౩౩॥ అంబమాదుఃఖితాభూస్త్వంపశ్యత్వంపితరంమమ । క్షయోహివనవాసస్య క్షిప్రమేవభవిష్యతి ॥ ౩౪॥ సుప్తాయాస్తేగమిష్యంతినవవర్షాణిపంచచ । సాసమగ్రమిహప్రాప్తంమాం ద్రక్ష్యసిసుహృద్వృతమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఏతావదభినీతార్థముక్త్వాసజననీంవచః। త్రయశ్శతశతార్ధాహిదదర్శావేక్ష్యమాతరః ॥౩౬॥ తాశ్చాపిసతథైవార్తామాతౄర్దశరథాత్మజః । ధర్మయుక్తమిదంవాక్యంనిజగాదకృతాంజలిః ॥౩౭॥ సంవాసాత్పరుషం కించిదజ్ఞానాద్వాపియత్కృతమ్।తన్మేసమనుజానీతసర్వాశ్చామంత్రయామివః॥౩౮॥ వచనంరాఘవస్యైతద్ధర్మయుక్తంసమాహితమ్ । శుశ్రువుస్తాస్స్త్రియస్సర్వాశ్శోకోపహతచేతసః ॥౩౯॥ జజ్ఞేథతాసాంసన్నాదః క్రౌంచీనామివనిస్వనః । మానవేంద్రస్యభార్యాణామేవంవదతిరాఘవే ॥ ౪౦ ॥ మురజపణవమేఘఘోషవద్దశరథవేశ్మబభూవయత్పురా । విలపితపరిదేవనాకులంవ్యసనగతంతదభూత్సుదుఃఖితమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే- ఏకోనచత్వారింశస్సర్గః.

అథరామశ్చసీతాచలక్ష్మణశ్చకృతాంజలిః । ఉపసంగృహ్యరాజానంచక్రుర్దీనాఃప్రదక్షిణమ్ ॥౧॥ తంచాపిసమనుజ్ఞాప్య ధర్మజ్ఞస్సీతయాసహ । రాఘవశ్శోకసంమూఢోజననీమభ్యవాదయత్ ॥ ౨ ॥ అన్వక్షంలక్ష్మణో భ్రాతుః కౌసల్యామభ్యవాదయత్ । అథమాతుస్సుమిత్రాయాజగ్రాహచరణౌపునః ॥ ౩ ॥ తంవందమానంరుదతీమాతాసౌమిత్రిమబ్రవీత్ । హితకామామహాబాహుంమూర్ధ్న్యుపాఘ్రాయలక్ష్మణమ్॥౪॥ సృష్టస్త్వంవనవాసాయస్వనురక్తస్సుహృజ్జనే। రామేప్రమాదంమాకార్షీః పుత్రభ్రాతరిగచ్ఛతి॥ ౫ ॥ వ్యసనీవాసమృద్ధోవాగతిరేషతవానఘ ।ఏషలోకేసతాంధర్మోయజ్జ్యేష్ఠవశగోభవేత్ ॥ ౬ ॥ ఇదంహివృత్తముచితంకులస్యాస్యసనాతనమ్ । దానందీక్షాచయజ్ఞేషుతనుత్యాగోమృధేషుచ॥౭॥రామందశరథంవిద్ధిమాంవిద్ధిజనకాత్మజామ్ । అయోధ్యామటవీంవిద్ధిగచ్ఛతాతయథాసుఖమ్॥ ౮॥ లక్ష్మణం త్వేవముక్త్వాసాసంసిద్ధంప్రియరాఘవమ్ । సుమిత్రాగచ్ఛగచ్ఛేతిపునఃపునరువాచతమ్ ॥ ౯ ॥ తతస్సుమంత్రఃకాకుత్స్థంప్రాంజలిర్వాక్యమబ్రవీత్ ।వినీతోవినయజ్ఞశ్చమాతలిర్వాసవంయథా ॥ ౧౦ ॥ రథమారోహభద్రంతేరాజపుత్రమహాయశః । క్షిప్రంత్వాంప్రాపయిష్యామియత్రమాంరామవక్ష్యసి ॥ ౧౧ ॥చతుర్దశహివర్షాణివస్తవ్యానివనేత్వయా । తాన్యుపక్రమితవ్యానియానిదేవ్యాసిచోదితః ॥ ౧౨ ॥ తంరథంసూర్యసంకాశంసీతాహృష్టేనచేతసా । ఆరురోహవరారోహాకృత్వాలంకారమాత్మనః ॥ ౧౩ ॥ అథోజ్జ్వలనసంకాశంచామీకరవిభూషితమ్ । తమారురుహతుస్తూర్ణం భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౧౪ ॥ వనవాసంహిసంఖ్యాయవాసాంస్యాభరణానిచ।భర్తారమనుగచ్ఛం

న్త్యైసీతాయైశ్వశురోదదౌ ॥ ౧౫ ॥ తథైవాయుధజాలాని భ్రాతృభ్యాంకవచానిచ । ర
థోపస్థేప్రతిన్యస్యసచర్మకఠినంచతత్ ॥ ౧౬ ॥ సీతాతృతీయానారూఢాన్ దృష్ట్వాధృ
ష్టమచోదయత్ । సుమన్త్రస్సమ్మతానశ్వాన్వాయువేగసమాన్జవే॥ ౧౭॥ ప్రతియా
తేమహారణ్యంచిరరాత్రాయరాఘవే। బభూవనగరేమూర్ఛాబలమూర్ఛాజనస్య
చ ॥ ౧౮ ॥ తత్సమాకులసంభ్రాన్తంమత్తసంకుపితద్విపమ్। హయశిఞ్జితనిర్ఘోషం
పురమాసీన్మహాస్వనమ్ ॥ ౧౯ ॥ తతస్సబాలవృద్ధాసాపురీపరమపీడితా । రామమేవా
భిదుద్రావఘర్మార్తాసలిలంయథా ॥ ౨౦ ॥ పార్శ్వతఃపృష్ఠతశ్చాపిలమ్బమానా
స్తదున్ముఖాః । బాష్పపూర్ణముఖాస్సర్వేతమూచుర్భృశనిస్వనాః॥ ౨౧॥ సంయచ్ఛ
వాజినాంరశ్మీన్ సూతయాహిశనైశ్శనైః। ముఖంద్రక్ష్యామరామస్యదుర్దర్శంనో
భవిష్యతి ॥ ౨౨ ॥ ఆయసంహృదయంనూనంరామమాతురసంశయమ్। యద్దేవగర్భ
ప్రతిమేవనంయాతినభిద్యతే ॥ ౨౩ ॥ కృతకృత్యాహివైదేహీఛాయేవానుగతాప
తిమ్। నజహాతిరతాధర్మేమేరుమర్కప్రభాయథా ॥ ౨౪ ॥ అహోలక్ష్మణసిద్ధార్థస్స
తతంప్రియవాదినమ్ । భ్రాతరందేవసంకాశంయస్త్వంపరిచరిష్యసి॥ ౨౫॥ మహత్యే
షాహితేసిద్ధిరేషచాభ్యుదయోమహాన్ । ఏషస్వర్గస్యమార్గశ్చయదేనమనుగచ్ఛ
సి॥ ౨౬ ॥ ఏవంవదన్తస్తేసోఢుంనశేకుర్బాష్పమాగతమ్। నరాస్తమనుగచ్ఛన్తఃప్రి
యమిక్ష్వాకునన్దనమ్ ॥ ౨౭ ॥ అథరాజావృతస్స్త్రీభిర్దీనాభిర్దీనచేతనః । నిర్జ
గామప్రియంపుత్రంద్రక్ష్యామీతిబ్రువన్గృహాత్ ॥ ౨౮ ॥ శుశ్రువేచాగ్రతస్స్త్రీ
ణాంరుదన్తీనాంమహాస్వనః । యథానాదఃకరేణూనాంబద్ధేమహతికుఞ్జరే ॥ ౨౯ ॥
పితాహిరాజాకాకుత్స్థశ్శ్రీమాన్సన్నస్తదాభవత్ । పరిపూర్ణశ్శశీకాలేగ్రహే
ణోపప్లుతోయథా ॥ ౩౦॥ సచశ్రీమానచిన్త్యాత్మారామోదశరథాత్మజః। సూతంసంచో
దయామాసత్వరితంవాహ్యతామితి ॥ ౩౧ ॥ రామోయాహీతిసూతంతంతిష్ఠేతిసజన
స్తదా । ఉభయంనాశకత్సూతఃకర్తుమధ్వనిచోదితః ॥ ౩౨॥ నిర్గచ్ఛతిమహాబాహౌ
రామేపౌరజనాశ్రుభిః। పతితైరభ్యవహితంప్రశశామమహీరజః ॥ ౩౩ ॥ రుదితాశ్రు
పరిక్లిన్నంహాహాకృతమచేతనమ్ । ప్రయాణేరాఘవస్యాసీత్పురంపరమపీడితమ్॥ ౩౪॥సు
స్రావనయనైస్స్త్రీణామస్రమాయాససమ్భవమ్ । మీనసంక్షోభచలితైస్సలిలంపఙ్క
జైరివ ॥ ౩౫ ॥ దృష్ట్వాతునృపతిశ్శ్రీమానేకచిత్తగతంపురమ్ । నిపపాతైవదుఃఖేనహత
మూలఇవద్రుమః ॥ ౩౬ ॥ తతోహలహలాశబ్దోజజ్ఞేరామస్యపృష్ఠతః। నరాణాంప్రే
క్ష్యరాజానంసీదన్తంభృశదుఃఖితమ్ ॥ ౩౭ ॥ హారామేతిజనాఃకేచిద్రామమాతేతిచా
పరే। అన్తఃపురంసమృద్ధంచక్రోశన్తంపర్యదేవయన్॥ ౩౮ ॥ అన్వీక్షమాణోరామ
స్తువిషణ్ణంభ్రాన్తచేతసమ్ । రాజానంమాతరంచైవదదర్శానుగతౌపథి ॥ ౩౯ ॥ స
బద్ధఇవపాశేనకిశోరోమాతరంయథా । ధర్మపాశేనసంక్షిప్తఃప్రకాశంనాభ్యుదైక్ష
త ॥ ౪౦ ॥ పదాతినౌచయానార్హావదుఃఖార్హౌసుఖోచితౌ । దృష్ట్వాసంచోదయా
మాసశీఘ్రంయాహీతిసారథిమ్॥ ౪౧॥ నహితత్పురుషవ్యాఘ్రోదుఃఖదందర్శనంపితుః।
మాతుశ్చసహితుంశక్తస్తోత్రార్దితఇవద్విపః ॥ ౪౨ ॥ ప్రత్యగారమివాయాన్తీవత్స
లావత్సకారణాత్ । బద్ధవత్సాయథాధేనూరామమాతాభ్యధావత ॥౪౩॥ తథారుదన్తీం
కౌసల్యాంరథంతమనుధావతీమ్ । క్రోశన్తీంరామరామేతిహాసీతేలక్ష్మణేతిచ ॥ ౪౪ ॥
రామలక్ష్మణసీతార్థంస్రవన్తీంవారినేత్రజమ్ । అసకృత్ప్రైక్షతతదానృత్యన్తీమివ
మాతరమ్ ॥ ౪౫ ॥ తిష్ఠేతిరాజాచుక్రోశయాహియాహీతిరాఘవః । సుమన్త్రస్యబ

భూవాత్మా చక్రయోరివచాంతరా॥ ౪౬ ॥ నాశ్రౌషమితిరాజానముపాలబ్ధోఽపివక్ష్యసి। చిరందుఃఖస్యపాపిష్ఠమితిరామస్తమబ్రవీత్॥ ౪౭ ॥ రామస్య సవచఃకుర్వన్ననుజ్ఞాప్యచతంజనమ్। వ్రజతోఽపిహయాన్శీఘ్రంచోదయామాససారథిః॥ ౪౮ ॥ న్యవర్తతజనోరాజ్ఞో రామంకృత్వాప్రదక్షిణమ్। మనసాప్యశ్రువేగైశ్చనన్యవర్తత మానుషమ్॥ ౪౯ ॥ యమిచ్ఛేత్పునరాయాంతం నైనందూరమనువ్రజేత్। ఇత్యమాత్యా మహారాజమూచుర్దశరథంవచః॥ ౫౦ ॥ తేషాంవచస్సర్వగుణోపపన్నం ప్రస్విన్నగాత్రః ప్రవిషణ్ణరూపః। నిశమ్యరాజాకృపణస్సభార్యో వ్యవస్థితస్తం సుతమీక్షమాణః॥ ౫౧ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే- చత్వారింశస్సర్గః

తస్మిన్స్తుపురుషవ్యాఘ్రే వినిర్యాతేకృతాంజలౌ। ఆర్తశబ్దోహిసంజజ్ఞే స్త్రీణామంతఃపురేమహాన్॥ ౧ ॥ అనాథస్యజనస్యాస్యదుర్బలస్యతపస్వినః। యోగతిశ్శరణంచాసీత్సనాథఃక్వనుగచ్ఛతి॥ ౨ ॥ నక్రుధ్యత్యభిశప్తోఽపి క్రోధనీయానివర్జయన్। క్రుద్ధాన్ప్రసాదయన్సర్వాన్సమదుఃఖఃక్వగచ్ఛతి॥ ౩ ॥ కౌసల్యాయాంమహాతేజాయథామాతరివర్తతే। తథాయోవర్తతేఽస్మాసుమహాత్మాక్వనుగచ్ఛతి॥ ౪ ॥ కైకేయ్యాక్లిశ్యమానేనరాజ్ఞాసంచోదితోవనమ్। పరిత్రాతాజనస్యాస్యజగతఃక్వనుగచ్ఛతి॥ ౫ ॥ అహోనిశ్చేతనోరాజాజీవలోకస్యసంప్రియమ్। ధర్మ్యసత్యవ్రతంరామంవనవాసేప్రవత్స్యతి॥ ౬ ॥ ఇతిసర్వామహిష్యస్తావివత్సాఇవధేనవః। రురుదుశ్చైవదుఃఖార్తాః సస్వరంచవిచుక్రుశుః॥ ౭ ॥ సతమంతఃపురేఘోరమార్తశబ్దంమహీపతిః। పుత్రశోకాభిసంతప్తశ్శ్రుత్వాచాసీత్సుదుఃఖితః॥ ౮ ॥ నాగ్నిహోత్రాణ్యహూయంత నాపచన్గృహమేధినః। అకుర్వన్నప్రజాఃకార్యంసూర్యశ్చాంతరధీయత॥ ౯ ॥ వ్యసృజన్కబలాన్నాగాగావోవత్సాన్నపాయయన్। పుత్రంప్రథమజంలబ్ధ్వా జననీనాభ్యనందత॥ ౧౦ ॥ త్రిశంకుర్లోహితాంగశ్చబృహస్పతిబుధావపి। దారుణాస్సోమమభ్యేత్య గ్రహాస్సర్వేవ్యవస్థితాః॥ ౧౧ ॥ నక్షత్రాణిగతార్చీంషిగ్రహాశ్చగతతేజసః। విశాఖాస్తుసధూమాశ్చనభసిప్రచకాశిరే॥ ౧౨ ॥ కాళికానిలవేగేనమహోదధిరివోత్థితః। రామేవనంప్రవ్రజితేనగరంప్రచచాలతత్॥ ౧౩ ॥ దిశఃపర్యాకులాస్సర్వాస్తిమిరేణేవసంవృతాః। నగ్రహోనాపినక్షత్రంప్రచకాశేనకించన॥ ౧౪ ॥ అకస్మాన్నాగరస్సర్వోజనోదైన్యముపాగమత్। ఆహారేవావిహారేవానకశ్చిదకరోన్మనః॥ ౧౫ ॥ శోకపర్యాయసంతప్తస్సతతందీర్ఘముచ్ఛ్వసన్। అయోధ్యాయాంజనస్సర్వశ్శుశోచజగతీపతిమ్॥ ౧౬ ॥ బాష్పపర్యాకులముఖోరాజమార్గగతోజనః। నహృష్టోలక్ష్యతేకశ్చిత్సర్వశ్శోకపరాయణః॥ ౧౭ ॥ నవాతిపవనశ్శీతోనశశీసౌమ్యదర్శనః। నసూర్యస్తపతేలోకంసర్వంపర్యాకులంజగత్॥ ౧౮ ॥ అనర్థినస్సుతాస్స్త్రీణాంభర్తారోభ్రాతరస్తథా। సర్వేసర్వంపరిత్యజ్యరామమేవాన్వచింతయన్॥ ౧౯ ॥ యేతురామస్యసుహృదస్సర్వేతేమూఢచేతసః। శోకభారేణచాక్రాంతాశ్శయనంనజహుస్తదా॥ ౨౦ ॥ తతస్త్వయోధ్యారహితామహాత్మనాపురందరేణేవమహీసపర్వతా। చచాలఘోరంభయశోకపీడితాసనాగయోధాశ్వగణాననాదచ॥ ౨౧ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - ఏకచత్వారింశస్సర్గః

యావత్తునిర్యతస్తస్యరజోరూపమదృశ్యత। నైవేక్ష్వాకువరస్తావత్సంజహారాత్మచక్షుషీ॥ ౧ ॥ యావద్రాజాప్రియంపుత్రంపశ్యత్యత్యంతధార్మికమ్। తావద్వ్యవర్ధతేవాస్యధరణ్యాంపుత్రదర్శనే॥ ౨ ॥ నపశ్యతిరజోఽప్యస్యయదారామస్యభూమిపః। తదార్తశ్చవిషణ్ణశ్చపపాతధరణీతలే॥ ౩ ॥ తస్యదక్షిణమన్వాగాత్కౌసలా

బాహుమంగనా। వామంచాస్యాన్వగాత్పార్శ్వంకైకేయీభరతప్రియా ॥ ౪ ॥తాం
నయేనచసంపన్నో ధర్మేణవినయేనచ । ఉవాచరాజాకైకేయీంసమీక్ష్యవ్యథితేంద్రి
యః ॥ ౫ ॥ కైకేయిమామకాంగాని స్ప్రాక్షీస్త్వందుష్టచారిణి । నహిత్వాంద్రష్టుమి
చ్ఛామినభార్యానచబాంధవీ ॥ ౬ ॥ యేచత్వామనుజీవంతినాహంతేషాంనతేమమ ।
కేవలార్థపరాంహిత్వాంత్యక్తధర్మాంత్యజామ్యహమ్॥ ౭॥ అగృహ్ణాంయచ్చతే పాణి
మగ్నింపర్యణయంచయత్ । అనుజానామితత్సర్వమస్మింల్లోకేపరత్రచ ॥ ౮ ॥ భరత
శ్చేత్ప్రతీతస్స్యాద్రాజ్యంప్రాప్యేదమవ్యయమ్।యన్మేసదద్యాత్పిత్రర్థంమాం
మాతద్దత్తమాగమత్ ॥ ౯ ॥ అథరేణుసముధ్వస్తంతముత్థాప్యనరాధిపమ్ । న్యవర్తత
తదాదేవీకౌసల్యాశోకకర్శితా॥ ౧౦॥ హత్వేవబ్రాహ్మణంకామాత్స్పృష్ట్వాగ్నిమివ
పాణినా । అన్వతప్యతధర్మాత్మాపుత్రంసంచింత్యతాపసమ్॥ ౧౧॥ నివృత్యైవనివృత్యై
వసీదతోరథవర్త్మసు । రాజ్ఞోనాతిబభౌరూపంగ్రస్తస్యాంశుమతోయథా॥ ౧౨ ॥ విల
లాపచదుఃఖార్తఃప్రియంపుత్రమనుస్మరన్ । నగరాంతమనుప్రాప్తంబుద్ధ్వాపుత్రమ
థాబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ వాహనానాంచముఖ్యానాంవహతాంచమమాత్మజమ్।పదానిపథిదృ
శ్యంతేసమహాత్మానదృశ్యతే॥ ౧౪ ॥ యస్సుఖేషూపధానేషు శేతేచందనరూషితః । వీ
జ్యమానోమహార్హాభిస్స్త్రీభిర్మమసుతోత్తమః॥ ౧౫ ॥ సనూనంక్వచిదేవాద్యవృక్ష
మూలముపాశ్రితః ।కాష్ఠంవాయదివాశ్మానముపధాయశయిష్యతే॥ ౧౬ ॥ ఉత్థాస్య
తిచమేదిన్యాఃకృపణఃపాంసుకుంఠితః। వినిశ్వసన్ప్రస్రవణాత్కరేణూనామివర్షభః
॥౧౭ ॥ ద్రక్ష్యంతినూనంపురుషాదీర్ఘబాహుంవనేచరాః । రామముత్థాయగచ్ఛం
తంలోకనాథమనాథవత్ ॥ ౧౮ ॥సానూనం జనకస్యేష్టాసుతాసుఖసదోచితా।కంటకా
క్రమణాక్రాంతావనమద్యగమిష్యతి॥ ౧౯॥ అనభిజ్ఞా వనానాంసానూనంభయముపై
ష్యతి। శ్వాపదానర్దితంశ్రుత్వాగంభీరంరోమహర్షణమ్॥ ౨౦ ॥ సకామాభవకై
కేయివిధవారాజ్యమావస । నహితంపురుషవ్యాఘ్రంవినాజీవితుముత్సహే॥ ౨౧ ॥
ఇత్యేవంవిలపన్రాజాజనౌఘేనాభిసంవృతః। అపస్నాతఇవారిష్టంప్రవివేశ పురోత్త
మమ్॥ ౨౨ ॥ శూన్య చత్వరవేశ్మాంతాంసంవృతాపణదేవతామ్ । క్లాంతదుర్బల
దుఃఖార్తాంనాత్యాకీర్ణమహాపథామ్॥ ౨౩ ॥ తామవేక్ష్యపురీంసర్వాం రామమే
వానుచింతయన్।విలపన్ప్రావిశద్రాజాగృహంసూర్యఇవాంబుదమ్॥౨౪॥మహాహ్ర
దమివాక్షోభ్యంసుపర్ణేనహృతోరగమ్ । రామేణరహితం వేశ్మవైదేహ్యాలక్ష్మణేనచ॥
౨౫॥ అథగద్గదశబ్దస్తువిలపన్మనుజాధిపః । ఉవాచమృదుమందార్థంవచనందీనమస్వ
రమ్ ॥ ౨౬ ॥ కౌసల్యాయాగృహంశీఘ్రంరామమాతుర్నయంతుమామ్।నహ్యన్య
త్రమమాశ్వాసోహృదయస్యభవిష్యతి॥ ౨౭॥ ఇతిబ్రువంతంరాజానమనయన్ ద్వార
దర్శినః । కౌసల్యాయాగృహంతత్రన్యవేశ్యంత వినీతవత్ ॥౨౮॥ తతస్తస్యప్రవిష్ట
స్యకౌసల్యాయానివేశనమ్।అధిరుహ్యాపిశయనంబభూవలులితంమనః ॥౨౯॥పుత్రద్వ
యవిహీనంచ స్నుషయాపివివర్జితమ్। అపశ్యద్భవనంరాజా నష్టచంద్రమివాంబరమ్॥
౩౦ ॥ తచ్చదృష్ట్వామహారాజోభుజముద్యమ్యవీర్యవాన్ । ఉచ్చైస్స్వరేణచుక్రోశహా
రాఘవజహాసిమామ్ ॥౩౧॥ సుఖితాబతతంకాలంజీవిష్యంతినరోత్తమాః । పరిష్వజం
తోయేరామంద్రక్ష్యంతిపునరాగతమ్ ॥ ౩౨ ॥ అథరాత్ర్యాంప్రపన్నాయాంకా
ళరాత్ర్యామివాత్మనః । అర్ధరాత్రేదశరథఃకౌసల్యామిదమబ్రవీత్ ॥ ౩౩॥ నత్వా
పశ్యామికౌసల్యే సాధుమాంపాణినాస్పృశ। రామంమేనుగతాదృష్టిరద్యాపిననివర్త

తే ॥ ౩౪ ॥ తంరామమేవానువిచింతయంతంసమీక్ష్యదేవీశయనేనరేంద్రమ్ । ఉపోపవిశ్యాధికమార్తరూపావినిశ్శ్వసంతీవిలలాపకృచ్ఛ్రమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-ద్విచత్వారింశస్సర్గః

తతస్సమీక్ష్యశయనేసన్నంశోకేనపార్థివమ్ । కౌసల్యాపుత్రశోకార్తాతమువాచమహీపతిమ్ ॥ ౧ ॥ రాఘవేనరశార్దూలేవిషంముక్త్వాహిజిహ్మగా । విచరిష్యతికైకేయీనిర్ముక్తేవహిపన్నగీ ॥ ౨ ॥ వివాస్యరామంసుభగాలబ్ధకామాసమాహితా । త్రాసయిష్యతిమాంభూయోదుష్టాహిరివవేశ్మని ॥ ౩ ॥ అథస్మనగరేరామశ్చరన్భైక్షంగృహేవసేత్ । కామకారోవరందాతుమపిదాసంమమాత్మజమ్ ॥ ౪ ॥ పాతయిత్వాతుకైకేయ్యారామంస్థానాద్యథేష్టతః । ప్రదిష్టోరక్షసాంభాగఃపర్వణీవాహితాగ్నినా ॥ ౫ ॥ గజరాజగతిర్వీరోమహాబాహుర్ధనుర్ధరః । వనమావిశతేనూనంసభార్యస్సహలక్ష్మణః ॥ ౬ ॥ వనేత్వదృష్టదుఃఖానాంకైకేయ్యనుమతేత్వయా । త్యక్తానాంవనవాసాయకాన్వవస్థాభవిష్యతి ॥ ౭ ॥ తేరత్నహీనాస్తరుణాఃఫలకాలేవివాసితాః । కథంవత్స్యంతికృపణాఃఫలమూలైఃకృతాశనాః ॥ ౮ ॥ అపీదానీంసకాలస్స్యాన్మమశోకక్షయశ్శివః । సభార్యంయత్సహభ్రాత్రాపశ్యేయమిహరాఘవమ్ ॥ ౯ ॥ శ్రుత్వైవోపస్థితౌవీరౌకదాయోధ్యాభవిష్యతి । యశస్వినీహృష్టజనాసూచ్ఛ్రితధ్వజమాలినీ ॥ ౧౦ ॥ కదాప్రేక్ష్యనరవ్యాఘ్రావరణ్యాత్పునరాగతౌ । నందిష్యతిపురీహృష్టాసముద్రఇవపర్వణి ॥ ౧౧ ॥ కదాయోధ్యాంమహాబాహుఃపురీంవీరఃప్రవేక్ష్యతి । పురస్కృత్యరథేసీతాంవృషభోగోవధూమివ ॥ ౧౨ ॥ కదాప్రాణిసహస్రాణిరాజమార్గేమమాత్మజౌ । లాజైరవకిరిష్యంతిప్రవిశంతావరిందమౌ ॥ ౧౩ ॥ ప్రవిశంతౌకదాయోధ్యాంద్రక్ష్యామిశుభకుండలౌ । ఉదగ్రాయుధనిస్త్రింశౌసశృంగావివపర్వతౌ ॥ ౧౪ ॥ కదాసుమనసఃకన్యాద్విజాతీనాంఫలానిచ । ప్రదిశంత్యఃపురీంహృష్టాఃకరిష్యంతిప్రదక్షిణమ్ ॥ ౧౫ ॥ కదాపరిణతోబుద్ధ్యావయసాచామరప్రభః । అభ్యుపైష్యతిధర్మజ్ఞస్త్రివర్షఇవమాంలలన్ ॥ ౧౬ ॥ నిస్సంశయంమయామన్యేపురావీరకదర్యయా । పాతుకామేషువత్సేషుమాతౄణాంశాతితాస్స్తనాః ॥ ౧౭ ॥ సాహంగౌరివసింహేనవివత్సావత్సలాకృతా । కైకేయ్యాపురుషవ్యాఘ్రబాలవత్సేవగౌర్బలాత్ ॥ ౧౮ ॥ నహితావద్గుణైర్జుష్టంసర్వశాస్త్రవిశారదమ్ । ఏకపుత్రావినాపుత్రమహంజీవితుముత్సహే ॥ ౧౯ ॥ నహిమేజీవితేకించిత్సామర్థ్యమిహకల్ప్యతే । అపశ్యంత్యాఃప్రియంపుత్రంమహాబాహుంమహాబలమ్ ॥ ౨౦ ॥ అయంహిమాందీపయతేసముత్థితస్తనూజశోకప్రభవోహుతాశనః । మహీమిమాంరశ్మిభిరుత్తమప్రభోయథానిదాఘేభగవాందివాకరః ॥ ౨౧ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-త్రిచత్వారింశస్సర్గః.

విలపంతీంతథాతాంతుకౌసల్యాంప్రమదోత్తమామ్ । ఇదంధర్మేస్థితాధర్మ్యంసుమిత్రావాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ తవార్యేసద్గుణైర్యుక్తఃపుత్రస్సపురుషోత్తమః । కింతేవిలపితేనైవంకృపణంరుదితేనవా ॥ ౨ ॥ యస్తవార్యేగతఃపుత్రస్త్యక్త్వారాజ్యంమహాబలః । సాధుకుర్వన్మహాత్మానంపితరంసత్యవాదినమ్ ॥ ౩ ॥ శిష్టైరాచరితేసమ్యక్ఛశ్వత్ప్రేత్యఫలోదయే । రామోధర్మేస్థితశ్శ్రేష్ఠోనసశోచ్యఃకదాచన ॥ ౪ ॥ వర్తతేచోత్తమాంవృత్తింలక్ష్మణోస్మిన్సదానఘః । దయావాన్సర్వభూతేషులాభస్తస్యమహాత్మనః ॥ ౫ ॥ అరణ్యవాసేయద్దుఃఖంజానతీవైసుఖోచితా । అనుగచ్ఛతివైదేహీధర్మాత్మానంతవాత్మజమ్ ॥ ౬ ॥ కీర్తిభూతాంపతాకాంయోలోకేభ్రమయతిప్రభుః ధ

ర్మసత్యవ్రతపరః కిం న ప్రాప్తస్తవాత్మజః ॥ ౭ ॥ వ్యక్తం రామస్య విజ్ఞాయ శౌచం మాహాత్మ్యముత్తమమ్ । న గాత్రమంశుభిస్సూర్యస్సంతాపయితుమర్హతి ॥ ౮ ॥ శివస్సర్వేషు కాలేషు కాననేభ్యో వినిస్సృతః । రాఘవం యుక్తశీతోష్ణస్సేవిష్యతి సుఖోఽనిలః ॥ ౯ ॥ శయానమనఘం రాత్రౌ పితేవాభిపరిష్వజన్ । రశ్మిభిస్సంస్పృశన్ శీతైశ్చంద్రమా హ్లాదయిష్యతి ॥ ౧౦ ॥ దదౌ చాస్త్రాణి దివ్యాని యస్మై బ్రహ్మా మహౌజసే । దానవేంద్రం హతం దృష్ట్వా తిమిధ్వజసుతం రణే ॥ ౧౧ ॥ స శూరః పురుషవ్యాఘ్రస్స్వబాహుబలమాశ్రితః । అసంత్రస్తో హ్యరణ్యస్థో వేశ్మనీవ నివత్స్యతి ॥ ౧౨ ॥ యస్యేషుపథమాసాద్య వినాశం యాంతి శత్రవః । కథం న పృథివీ తస్య శాసనే స్థాతుమర్హతి ॥ ౧౩ ॥ యా శ్రీశ్శౌర్యం చ రామస్య యా చ కల్యాణసత్త్వతా । నివృత్తారణ్యవాసస్స క్షిప్రం రాజ్యమవాప్స్యతి ॥ ౧౪ ॥ సూర్యస్యాపి భవేత్సూర్యో హ్యగ్నేరగ్నిః ప్రభోః ప్రభుః । శ్రియశ్శ్రీశ్చ భవేదగ్ర్యా కీర్తిః కీర్త్యాః క్షమాక్షమా ॥ ౧౫ ॥ దైవతం దేవతానాం చ భూతానాం భూతసత్తమః । తస్య కే హ్యగుణా దేవి రాష్ట్రే వాప్యథవా పురే ॥ ౧౬ ॥ పృథివ్యా సహ వైదేహ్యా శ్రియా చ పురుషర్షభః । క్షిప్రం తిసృభిరేతాభిస్సహ రామోఽభిషేక్ష్యతి ॥ ౧౭ ॥ దుఃఖజం విసృజంత్యస్రం నిష్క్రామంతముదీక్ష్య యమ్ । అయోధ్యాయాం జనాస్సర్వే శోకవేగసమాహతాః ॥ ౧౮ ॥ కుశచీరధరం దేవం గచ్ఛంతమపరాజితమ్ । సీతేవానుగతా లక్ష్మీస్తస్య కిం నామ దుర్లభమ్ ॥ ౧౯ ॥ ధనుర్గ్రహవరో యస్య బాణఖడ్గాస్త్రభృత్స్వయమ్ । లక్ష్మణో వ్రజతి హ్యగ్రే తస్య కిం నామ దుర్లభమ్ ॥ ౨౦ ॥ నివృత్తవనవాసం తం ద్రష్టాసి పునరాగతమ్ । జహి శోకం చ మోహం చ దేవి సత్యం బ్రవీమి తే ॥ ౨౧ ॥ శిరసా చరణావేతౌ వందమానమనిందితే । పునర్ద్రక్ష్యసి కల్యాణి పుత్రం చంద్రమివోదితమ్ ॥ ౨౨ ॥ పునః ప్రవిష్టం దృష్ట్వా తమభిషిక్తం మహాశ్రియమ్ । సముత్స్రక్ష్యసి నేత్రాభ్యాం క్షిప్రమానందజం పయః ॥ ౨౩ ॥ మా శోకో దేవి దుఃఖం వా న రామే దృశ్యతేఽశివమ్ । క్షిప్రం ద్రక్ష్యసి పుత్రం త్వం ససీతం సహలక్ష్మణమ్ ॥ ౨౪ ॥ త్వయాశేషో జనశ్చైవ సమాశ్వాస్యో యదానఘే । కిమిదానీమిదం దేవి కరోషి హృది విక్లబమ్ ॥ ౨౫ ॥ నార్హా త్వం శోచితుం దేవి యస్యాస్తే రాఘవస్సుతః । న హి రామాత్పరో లోకే విద్యతే సత్పథే స్థితః ॥ ౨౬ ॥ అభివాదయమానం తం దృష్ట్వా ససుహృదం సుతమ్ । ముదాశ్రు మోక్ష్యసే క్షిప్రం మేఘలేఖేవ వార్షికీ ॥ ౨౭ ॥ పుత్రస్తే వరదః క్షిప్రమయోధ్యాం పునరాగతః । పాణిభ్యాం మృదుపీనాభ్యాం చరణౌ పీడయిష్యతి ॥ ౨౮ ॥ అభివాద్య నమస్యంతం శూరం ససుహృదం సుతమ్ । ముదాస్రైః ప్రోక్ష్యసి పునర్మేఘరాజిరివాచలమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఆశ్వాసయంతీ వివిధైశ్చ వాక్యైర్వాక్యోపచారే కుశలానవద్యా । రామస్య తాం మాతరమేవముక్త్వా దేవీ సుమిత్రా విరరామ రామా ॥ ౩౦ ॥ నిశమ్య తల్లక్ష్మణమాతృవాక్యం రామస్య మాతుర్నరదేవపత్న్యాః । సద్యశ్శరీరే విననాశ శోకశ్శరద్గతో మేఘ ఇవాల్పతోయః ॥ ౩౧ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః

అనురక్తం మహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమమ్ । అనుజగ్ముః ప్రయాంతం తం వనవాసాయ మానవాః ॥ ౧ ॥ నివర్తితేఽపి చ బలాత్సుహృద్వర్గే చ రాజని । నైవ తే సంన్యవర్తంత రామస్యానుగతా రథమ్ ॥ ౨ ॥ అయోధ్యానిలయానాం హి పురుషాణాం మహాయశాః । బభూవ గుణసంపన్నః పూర్ణచంద్ర ఇవ ప్రియః ॥ ౩ ॥ స యాచ్యమానః కాకుత్స్థస్తాభిః ప్రకృతిభిస్తదా । కుర్వాణః పితరం సత్యం వనమేవాన్వపద్యత ॥ ౪ ॥ అ

వీక్షమాణస్సస్నేహంచక్షుషాప్రపిబన్నివ। ఉవాచరామస్స్నేహేన తాః ప్రజా
స్స్వాః ప్రజా ఇవ॥ ౫॥ యాప్రీతిర్బహుమానశ్చమయ్యయోధ్యానివాసినామ్।మత్ప్రి
యార్థం విశేషేణభరతే సా నివేశ్యతామ్॥ ౬ ॥ సహికల్యాణచారిత్రః కైకేయ్యా
నందవర్ధనః। కరిష్యతియథావద్వః ప్రియాణిచహితానిచ॥ ౭ ॥జ్ఞానవృద్ధో వయోబా
లోమృదుర్వీర్యగుణాన్వితః। అనురూపస్సవోభర్తా భవిష్యతిభయాపహః॥ ౮ ॥ స
హిరాజగుణైర్యుక్తో యువరాజస్సమీక్షితః।అపిచాపిమయాశిష్టైః కార్యం వోభర్తృ
శాసనమ్ ॥ ౯ ॥నచతప్యేద్యథాచాసౌవనవాసంగతేమయి। మహారాజస్తథాకార్యో
మమప్రియచికీర్షయా॥౧౦॥యథాయథా దాశరథిర్ధర్మమేవాస్థితోఽభవత్। తథా
తథాప్రకృతయోరామంపతిమకామయన్ ॥౧౧॥ బాష్పేణపిహితందీనంరామస్సౌమి
త్రిణాసహ। చకర్షేవగుణైర్బద్ధ్వాజనంపురనివాసినమ్ ॥౧౨॥ తే ద్విజాస్త్రివిధం
వృద్ధాజ్ఞానేనవయసౌజసా। వయఃప్రకంపశిరసో దూరాదూచురిదంవచః ॥౧౩॥ వహంతో
జవనా రామంభోభోజాత్యాస్తురంగమాః।నివర్తధ్వంనగంతవ్యంహితాభవతభర్తరి॥
౧౪ ॥ కర్ణవంతిహిభూతానివిశేషేణతురంగమాః। యూయంతస్మాన్నివర్తధ్వం
యాచనాంప్రతివేదితాః॥ ౧౫॥ ధర్మతస్సవిశుద్ధాత్మావీరశ్శుభదృఢవ్రతః। ఉపవాహ్య
స్తువోభర్తా నాపవాహ్యఃపురాద్వనమ్॥౧౬॥ ఏవమార్తప్రలాపాంస్తాన్ వృద్ధాన్
ప్రలపతో ద్విజాన్। అవేక్ష్యసహసారామో రథాదవతతారహ॥ ౧౭ ॥ పద్భ్యామేవజ
గామాథససీతస్సహలక్ష్మణః। సన్నికృష్టపదన్యాసోరామోవనపరాయణః॥ ౧౮ ॥ ద్వి
జాతీంస్తుపదాతీంస్తాన్ రామశ్చారిత్రవత్సలః। నశశాకఘృణాచక్షుఃపరిమోక్తుంరథే
నసః॥ ౧౯ ॥ గచ్ఛంతమేవతందృష్ట్వారామంసంభ్రాంతచేతసః। ఊచుఃపరమసంతప్తా
రామంవాక్యమిదంద్విజాః॥ ౨౦ ॥ బ్రాహ్మణ్యంసర్వమేతత్త్వాం బ్రాహ్మణ్యమను
గచ్ఛతి। ద్విజస్కంధాధిరూఢాస్త్వామగ్నయోఽప్యనుయాంత్యమీ॥ ౨౧ ॥ వాజపేయ
సముత్థానిచ్ఛత్రాణ్యేతానిపశ్యనః। పృష్ఠతోఽనుప్రయాతాని మేఘానివజలాత్యయే॥
౨౨ ॥ అనవాప్తాతపత్రస్యరశ్మిసంతాపితస్యతే। ఏభిశ్ఛాయాంకరిష్యామస్స్వైశ్ఛ
త్రైర్వాజపేయికైః॥౨౩॥ యాహినస్సతతంబుద్ధిర్వేదమంత్రానుసారిణీ। త్వత్కృ
తే సా కృతావత్సవనవాసానుసారిణీ॥౨౪॥హృదయేష్వవతిష్ఠంతి వేదాయేనః పరంధనమ్।
వత్స్యంత్యపిగృహేష్వేవదారాశ్చారిత్రరక్షితాః ॥౨౫ ॥ నపునర్నిశ్చయఃకార్య
స్త్వద్గతౌసుకృతామతిః। త్వయిధర్మవ్యపేక్షేతుకింస్యాద్ధర్మమపేక్షితమ్ ॥ ౨౬ ॥
యాచితోనోనివర్తస్వ హంసశుక్లశిరోరుహైః। శిరోభిర్నిభృతాచారమహీపతన
పాంసులైః॥ ౨౭॥ బహూనాం వితతాయజ్ఞాద్విజానాంయ ఇహాగతాః। తేషాంస
మాప్తిరాయత్తాతవవత్సనివర్తనే॥ ౨౮ ॥ భక్తిమంతిహిభూతానిజంగమాజంగమా
నిచ। యాచమానేషురామత్వంభక్తింభక్తేషుదర్శయ॥ ౨౯ ॥ అనుగంతుమశక్తా
స్త్వాంమూలైరుద్ధతవేగినః। ఉన్నతావాయువేగేనవిక్రోశంతీవపాదపాః॥ ౩౦॥ నిశ్చే
ష్టాహారసంచారావృక్షైకస్థానవిష్ఠితాః। పక్షిణోఽపిప్రయాచంతేసర్వభూతానుకంప
నమ్॥ ౩౧ ॥ ఏవంవిక్రోశతాంతేషాంద్విజాతీనాంనివర్తనే। దదృశేతమసాతత్రవా
రయంతీవరాఘవమ్॥ ౩౨ ॥ తతస్సుమంత్రోఽపిరథాద్విముచ్య శ్రాంతాన్ హయాన్
సంపరివర్త్య శీఘ్రమ్। పీతోదకాంస్తోయపరిప్లుతాంగానచారయద్వై తమసావిదూ
రే॥ ౩౩ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే- పంచచత్వారింశస్సర్గః.

తతస్తుతమసాతీరం రమ్యమాశ్రిత్యరాఘవః। సీతాముద్వీక్ష్యసౌమిత్రిమిదంవ
చనమబ్రవీత్॥ ౧ ॥ ఇయమద్యనిశాపూర్వాసౌమిత్రేప్రహితావనమ్। వనవాసస్యభ

ద్రం తే స మోత్కంఠితుమర్హసి ॥ ౨ ॥ పశ్య శూన్యాన్యరణ్యాని రుదంతీవ సమంతతః । యథానిలయమాయద్భిర్నిలీనాని మృగద్విజైః ॥ ౩ ॥ అద్యాయోధ్యా తు నగరీ రాజధానీ పితుర్మమ । సస్త్రీపుంసా గతానస్మాన్ శోచిష్యతి న సంశయః ॥ ౪ ॥ అనురక్తా హి మనుజా రాజానం బహుభిర్గుణైః । త్వాం చ మాం చ నరవ్యాఘ్ర శత్రుఘ్నభరతౌ తథా ॥ ౫ ॥ పితరం చానుశోచామి మాతరం చ యశస్వినీమ్ । అపి వాంధౌ భవేతాం తు రుదంతౌ తావభీక్ష్ణశః ॥ ౬ ॥ భరతః ఖలు ధర్మాత్మా పితరం మాతరం చ మే । ధర్మార్థకామసహితైర్వాక్యైరాశ్వాసయిష్యతి ॥ ౭ ॥ భరతస్యానృశంసత్వం విచింత్యాహం పునః పునః । నానుశోచామి పితరం మాతరం చాపి లక్ష్మణ ॥ ౮ ॥ త్వయా కార్యం నరవ్యాఘ్ర మామనువ్రజతా కృతమ్ । అన్వేష్టవ్యా హి వైదేహ్యా రక్షణార్థే సహాయతా ॥ ౯ ॥ అద్భిరేవ తు సౌమిత్రే వత్స్యామ్యద్య నిశామిమామ్ । ఏతద్ధి రోచతే మహ్యం వన్యేఽపి వివిధే సతి ॥ ౧౦ ॥ ఏవముక్త్వా తు సౌమిత్రిం సుమంత్రమపి రాఘవః । అప్రమత్తస్త్వమశ్వేషు భవ సౌమ్యేత్యువాచ హ ॥ ౧౧ ॥ సోఽశ్వాన్ సుమంత్రస్సంయమ్య సూర్యేఽస్తం సముపాగతే । ప్రభూతయవసాన్ కృత్వా బభూవ ప్రత్యనంతరః ॥ ౧౨ ॥ ఉపాస్య తు శివాం సంధ్యాం దృష్ట్వా రాత్రిముపస్థితామ్ । రామస్య శయనం చక్రే సూతస్సౌమిత్రిణా సహ ॥ ౧౩ ॥ శయ్యాం తాం తమసాతీరే వీక్ష్య వృక్షదలైః కృతామ్ । రామస్సౌమిత్రిణా సార్ధం సభార్యస్సంవివేశ హ ॥ ౧౪ ॥ సభార్యం సంప్రసుప్తం తం భ్రాతరం వీక్ష్య లక్ష్మణః । కథయామాస సూతాయ రామస్య వివిధాన్ గుణాన్ ॥ ౧౫ ॥ జాగ్రతో హ్యేవ తాం రాత్రిం సౌమిత్రేరుదితో రవిః । సూతస్య తమసాతీరే రామస్య బ్రువతో గుణాన్ ॥ ౧౬ ॥ గోకులాకులతీరాయాస్తమసాయా విదూరతః । అవసత్తత్ర తాం రాత్రిం రామః ప్రకృతిభిస్సహ ॥ ౧౭ ॥ ఉత్థాయ చ మహాతేజాః ప్రకృతీస్తా నిశామ్య చ । అబ్రవీద్భ్రాతరం రామో లక్ష్మణం పుణ్యలక్షణమ్ ॥ ౧౮ ॥ అస్మద్వ్యపేక్షాన్ సౌమిత్రే నిరపేక్షాన్ గృహేష్వపి । వృక్షమూలేషు సంసుప్తాన్ పశ్య లక్ష్మణ సాంప్రతమ్ ॥ ౧౯ ॥ యథైతే నియమం పౌరాః కుర్వంత్యస్మన్నివర్తనే । అపి ప్రాణాన్నశిష్యంతి న తు త్యక్ష్యంతి నిశ్చయమ్ ॥ ౨౦ ॥ యావదేవ తు సంసుప్తాస్తావదేవ వయం లఘు । రథమారుహ్య గచ్ఛామః పంథానమకుతోభయమ్ ॥ ౨౧ ॥ అతో భూయోఽపి నేదానీమిక్ష్వాకుపురవాసినః । స్వపేయురనురక్తా మాం వృక్షమూలాని సంశ్రితాః ॥ ౨౨ ॥ పౌరా హ్యాత్మకృతాద్దుఃఖాద్విప్రమోచ్యా నృపాత్మజైః । న తు ఖల్వాత్మనా యోజ్యా దుఃఖేన పురవాసినః ॥ ౨౩ ॥ అబ్రవీల్లక్ష్మణో రామం సాక్షాద్ధర్మమివ స్థితమ్ । రోచతే మే తథా ప్రాజ్ఞ క్షిప్రమారుహ్యతామితి ॥ ౨౪ ॥ అథ రామోఽబ్రవీచ్ఛ్రీమాన్ సుమంత్రం యుజ్యతాం రథః । గమిష్యామి తతోఽరణ్యం గచ్ఛ శీఘ్రమితః ప్రభో ॥ ౨౫ ॥ సూతస్తతస్సంత్వరితస్స్యందనం తైర్హయోత్తమైః । యోజయిత్వాథ రామాయ ప్రాంజలిః ప్రత్యవేదయత్ ॥ ౨౬ ॥ అయం యుక్తో మహాబాహో రథస్తే రథినాం వర । త్వమారోహస్వ భద్రం తే ససీతస్సహలక్ష్మణః ॥ ౨౭ ॥ తం స్యందనమధిష్ఠాయ రాఘవస్సపరిచ్ఛదః । శీఘ్రగామాకులావర్తాం తమసామతరన్నదీమ్ ॥ ౨౮ ॥ స సంతీర్య మహాబాహుః శ్రీమాన్ శివమకంటకమ్ । ప్రాపద్యత మహామార్గమభయం భయదర్శినామ్ ॥ ౨౯ ॥ మోహనార్థం తు పౌరాణాం సూతం రామోఽబ్రవీద్వచః । ఉదఙ్ముఖః ప్రయాహి త్వం రథమాస్థాయ సారథే ॥ ౩౦ ॥ ముహూర్తం త్వరితం గత్వా నివర్తయ రథం పునః । యథా న విద్యుః పౌరా మాం తథా కురు సమాహితః ॥ ౩౧ ॥ రామస్య వచనం శ్రుత్వా తథా చక్రే స సారథిః । ప్రత్యాగమ్య చ రామ

స్యస్యందనం ప్రత్యవేదయత్ ॥ ౩౨ ॥ తౌ సంప్రయుక్తం తు రథం సమాస్థితౌ తదా ససీతౌ రఘువంశవర్ధనౌ। ప్రచోదయామాస తతస్తురంగమాన్ స సారథిర్యేన పథా తపోవనమ్ ॥ ౩౩॥ తతస్సమాస్థాయ రథం మహారథస్ససారథిర్దాశరథిర్వనం యయౌ। ఉదఙ్ముఖం తం తు రథం చకార సః ప్రయాణమాంగళ్యనిమిత్తదర్శనాత్ ॥ ౩౪॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - షట్చత్వారింశస్సర్గః.

ప్రభాతాయాం తు శర్వర్యాం పౌరాస్తే రాఘవం వినా। శోకోపహతనిశ్చేష్టా బభూవుర్హతచేతసః ॥ ౧ ॥ శోకజాశ్రుపరిద్యూనా వీక్షమాణాస్తతస్తతః। ఆలోకమపి రామస్య న పశ్యంతి స్మ దుఃఖితాః ॥ ౨ ॥ తే విషాదార్తవదనా రహితాస్తేన ధీమతా। కృపణాః కరుణా వాచో వదంతి స్మ మనస్వినః ॥ ౩ ॥ ధిగస్తు ఖలు నిద్రాం తాం యయాపహృతచేతసః। నాద్య పశ్యామహే రామం పృథూరస్కం మహాభుజమ్ ॥ ౪ ॥ కథం నామ మహాబాహుస్స తథావితథక్రియః। భక్తం జనం పరిత్యజ్య ప్రవాసం రాఘవో గతః ॥ ౫ ॥ యో నస్సదా పాలయతి పితా పుత్రానివౌరసాన్। కథం రఘూణాం స శ్రేష్ఠస్త్యక్త్వా నో విజనం గతః ॥ ౬ ॥ ఇహైవ నిధనం యామో మహాప్రస్థానమేవ వా। రామేణ రహితానాం హి కిమర్థం జీవితం హి నః ॥ ౭ ॥ సంతి శుష్కాణి కాష్ఠాని ప్రభూతాని మహాంతి చ। తైః ప్రజ్వాల్య చితాం సర్వే ప్రవిశామోఽథ వా వయమ్ ॥ ౮ ॥ కిం వక్ష్యామో మహాబాహురనసూయః ప్రియంవదః। నీతస్స రాఘవోఽస్మాభిరితి వక్తుం కథం క్షమమ్ ॥ ౯ ॥ సా నూనం నగరీ దీనా దృష్ట్వాస్మాన్ రాఘవం వినా। భవిష్యతి నిరానందా సస్త్రీబాలవయోధికా ॥ ౧౦॥ నిర్యాతాస్తేన వీరేణ సహ నిత్యం జితాత్మనా। విహీనాస్తేన చ పునః కథం ద్రక్ష్యామ తాం పురీమ్ ॥ ౧౧॥ ఇతీవ బహుధా వాచో బాహుముద్యమ్య తే జనాః। విలపంతి స్మ దుఃఖార్తా వివత్సా ఇవ ధేనవః ॥ ౧౨ ॥ తతో మార్గానుసారేణ గత్వా కించిత్క్షణం పునః। మార్గనాశాద్విషాదేన మహతా సమభిప్లుతాః ॥ ౧౩ ॥ రథస్య మార్గనాశేన న్యవర్తంత మనస్వినః। కిమిదం కిం కరిష్యామో దైవేనోపహతా ఇతి ॥ ౧౪ ॥ తతో యథాగతేనైవ మార్గేణ క్లాంతచేతసః। అయోధ్యామగమన్ సర్వే పురీం వ్యథితసజ్జనామ్ ॥ ౧౫ ॥ ఆలోక్య నగరీం తాం చ క్షయవ్యాకులమానసాః। ఆవర్తయంత తేఽశ్రూణి నయనైశ్శోకపీడితైః ॥ ౧౬ ॥ ఏషా రామేణ నగరీ రహితా నాతిశోభతే। ఆపగా గరుడేనేవ హ్రదాదుద్ధృతపన్నగా ॥ ౧౭ ॥ చంద్రహీనమివాకాశం తోయహీనమివార్ణవమ్। అపశ్యన్నిహతానందం నగరం తే విచేతసః ॥ ౧౮ ॥ తే తాని వేశ్మాని మహాధనాని దుఃఖేన దుఃఖోపహతా విశంతః। నైవ ప్రజజ్ఞుస్స్వజనం జనం వా నిరీక్షమాణాః ప్రవినష్టహర్షాః ॥ ౧౯ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే- సప్తచత్వారింశస్సర్గః.

తేషామేవం విషణ్ణానాం పీడితానామతీవ చ। బాష్పవిప్లుతనేత్రాణాం సశోకానాం ముమూర్షయా ॥ ౧ ॥ అనుగమ్య నివృత్తానాం రామం నగరవాసినామ్। ఉద్గతానీవ సత్త్వాని బభూవురమనస్వినామ్ ॥ ౨ ॥ స్వం స్వం నిలయమాగమ్య పుత్రదారైస్సమావృతాః। అశ్రూణి ముముచుస్సర్వే బాష్పేణ పిహితాననాః ॥ ౩ ॥ న చాహృష్యన్న చామోదన్ వణిజో న ప్రసారయన్। న చాశోభంత పణ్యాని నాపచన్ గృహమేధినః ॥ ౪ ॥ నష్టం దృష్ట్వా నాభ్యనందన్ విపులం వా ధనాగమమ్। పుత్రం ప్రథమజం లబ్ధ్వా జననీ నాభ్యనందత ॥ ౫ ॥ గృహే గృహే రుదంత్యశ్చ భర్తారం గృహమాగతమ్। వ్యగర్హయంత దుఃఖార్తా వాగ్భిస్తోత్రైరివ ద్విపాన్ ॥ ౬ ॥ కిం ను తేషాం గృహైః కార్యం కిం దారైః కిం ధనేన వా। పుత్రైర్వా కిం సుఖైర్వాపి యే న పశ్యంతి రాఘవమ్ ॥ ౭ ॥ ఏకస్సత్పురుషో లోకే లక్ష్మణస్సహ సీతయా। యోఽనుగచ్ఛతి కాకుత్స్థం రామం పరిచ

తేరావనే ॥ ౮ ॥ ఆపగాః కృతపుణ్యాస్తాః పద్మిన్యశ్చ సరాంసి చ । యేషు స్నాస్యతి కాకుత్స్థో
విగాహ్య సలిలం శుచి ॥ ౯ ॥ శోభయిష్యంతి కాకుత్స్థమటవ్యో రమ్యకాననాః । ఆప
గాశ్చ మహానూపాః సానుమంతశ్చ పర్వతాః ॥ ౧౦ ॥ కాననం వాపి శైలం వా యం రా
మోఽనుగమిష్యతి । ప్రియాతిథిమివ ప్రాప్తం నైనం శక్ష్యంత్యనర్చితుమ్ ॥ ౧౧ ॥ విచిత్ర
కుసుమాపీడా బహుమంజరిధారిణః । రాఘవం దర్శయిష్యంతి నగా భ్రమరశాలినః ॥
౧౨ ॥ అకాలే చాపి ముఖ్యాని పుష్పాణి చ ఫలాని చ । దర్శయిష్యంత్యనుక్రోశాద్గిర
యో రామమాగతమ్ ॥ ౧౩ ॥ ప్రస్రవిష్యంతి తోయాని విమలాని మహీధరాః । విదర్శ
యంతో వివిధాన్ భూయశ్చిత్రాంశ్చ నిర్ఝరాన్ ॥ ౧౪ ॥ పాదపాః పర్వతాగ్రేషు రం
మయిష్యంతి రాఘవమ్ । యత్ర రామో భయం నాత్ర నాస్తి తత్ర పరాభవః ॥ ౧౫ ॥ స
హి శూరో మహాబాహుః పుత్రో దశరథస్య చ । పురా భవతి నో దూరాదనుగచ్ఛామ
రాఘవమ్ ॥ ౧౬ ॥ పాదచ్ఛాయా సుఖా భర్తుస్తాదృశస్య మహాత్మనః । స హి నాథో జ
నస్యాస్య స గతిస్స పరాయణమ్ ॥ ౧౭ ॥ వయం పరిచరిష్యామః సీతాం యూయం తు రాఘ
వమ్ । ఇతి పౌరస్త్రియో భర్తౄన్ దుఃఖార్తాస్తత్తదబ్రువన్ ॥ ౧౮ ॥ యుష్మాకం రా
ఘవోఽరణ్యే యోగక్షేమం విధాస్యతి । సీతా నారీజనస్యాస్య యోగక్షేమం కరిష్యతి ॥
౧౯ ॥ కో న్వనేనాప్రతీతేన సోత్కంఠితజనేన చ । సంప్రీయేతామనోజ్ఞేన వాసేన
హృతచేతసా ॥ ౨౦ ॥ కైకేయ్యా యది చేద్రాజ్యం స్యాదధర్మ్యమనాథవత్ । న హి
నో జీవితేనార్థః కుతః పుత్రైః కుతో ధనైః ॥ ౨౧ ॥ యయా పుత్రశ్చ భర్తా చ త్య
క్తావైశ్వర్యకారణాత్ । కం సా పరిహరేదన్యం కైకేయీ కులపాంసనీ ॥ ౨౨ ॥ కైకే
య్యా న వయం రాజ్యే భృతకా నివసేమహి । జీవంత్యా జాతు జీవంత్యః పుత్రైరపి శపా
మహే ॥ ౨౩ ॥ యా పుత్రం పార్థివేంద్రస్య ప్రవాసయతి నిర్ఘృణా । కస్తాం ప్రా
ప్య సుఖం జీవేదధర్మ్యాం దుష్టచారిణీమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఉపద్రుతమిదం సర్వమనాలంబమనా
యకమ్ । కైకేయ్యా హి కృతే సర్వం వినాశముపయాస్యతి ॥ ౨౫ ॥ న హి ప్రవ్రజితే రా
మే జీవిష్యతి మహీపతిః । మృతే దశరథే వ్యక్తం విలాపస్తదనంతరమ్ ॥ ౨౬ ॥ తే విషం
పిబతాలోడ్య క్షీణపుణ్యాః సుదుర్గతాః । రాఘవం వానుగచ్ఛధ్వమశ్రుతిం వాపి గచ్ఛ
త ॥ ౨౭ ॥ మిథ్యాప్రవ్రాజితో రామస్సభార్యస్సహలక్ష్మణః । భరతే సన్నిబద్ధాస్స్మ సౌని
కే పశవో యథా ॥ ౨౮ ॥ పూర్ణచంద్రాననశ్శ్యామో గూఢజత్రురరిందమః । ఆ
జానుబాహుః పద్మాక్షో రామో లక్ష్మణపూర్వజః ॥ ౨౯ ॥ పూర్వాభిభాషీ మధుర
స్సత్యవాదీ మహాబలః । సౌమ్యశ్చ సర్వలోకస్య చంద్రవత్ప్రియదర్శనః ॥ ౩౦ ॥ నూనం
పురుషశార్దూలో మత్తమాతంగవిక్రమః । శోభయిష్యత్యరణ్యాని విచరన్ స మహా
రథః ॥ ౩౧ ॥ తాస్తథా విలపంత్యస్తు నగరే నాగరస్త్రియః । చుక్రుశుర్దుఃఖసంతప్తా
మృత్యోరివ భయాగమే ॥ ౩౨ ॥ ఇత్యేవం విలపంతీనాం స్త్రీణాం వేశ్మసు రాఘవమ్ । జ
గామాస్తం దినకరో రజనీ చాభ్యవర్తత ॥ ౩౩ ॥ నష్టజ్వలనసంపాతా ప్రశాంతాధ్యయన
సత్కథా । తిమిరేణాభిలిప్తేవ తదా సా నగరీ బభౌ ॥ ౩౪ ॥ ఉపశాంతవణిక్పణ్యా నష్టహర్షా
నిరాశ్రయా । అయోధ్యా నగరీ చాసీన్నష్టతారమివాంబరమ్ ॥ ౩౫ ॥ తథా స్త్రియో రా
మనిమిత్తమాతురా యథా సుతే భ్రాతరి వా వివాసితే । విలప్య దీనా రురుదుర్విచేతస
స్సుతైర్హి తాసామధికో హి సోఽభవత్ ॥ ౩౬ ॥ ప్రశాంతగీతోత్సవనృత్తవాదనా వ్యపాస్త
హర్షా పిహితాపణోదయా । తదా హ్యయోధ్యా నగరీ బభూవ సా మహార్ణవస్సంక్షపితోదకో యథా ॥ ౩౭ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ష్టచత్వారింశస్సర్గః.

రామోపిరాత్రిశేషేణ తేనైవమహదంతరమ్। జగామపురుషవ్యాఘ్రః పితురాజ్ఞామనుస్మరన్ ॥ ౧ ॥ తథైవగచ్ఛతస్తస్యవ్యపాయాద్రజనీశివా । ఉపాస్యసశివాంసంధ్యాంవిషయాంతంవ్యగాహత ॥ ౨॥ గ్రామాన్వికృష్టసీమాంతాన్పుష్పితానివనానిచ । పశ్యన్నతియయౌశీఘ్రంశనైరివహయోత్తమైః ॥ ౩ ॥ శృణ్వన్వాచోమనుష్యాణాంగ్రామసంవాసవాసినామ్ । రాజానంధిగ్దశరథంకామస్యవశమాస్థితమ్ ॥ ౪ ॥ హానృశంసాద్యకైకేయీపాపాపాపానుబంధినీ ।తీక్ష్ణాసంభిన్నమర్యాదాతీక్ష్ణకర్మణివర్తతే॥ ౫ ॥ యాపుత్రమీదృశంరాజ్ఞఃప్రవాసయతిధార్మికమ్ । వనవాసేమహాప్రాజ్ఞంసానుక్రోశంజితేంద్రియమ్॥ ౬ ॥ కథంనామమహాభాగాసీతాజనకనందినీ । సదాసుఖేష్వభిరతాదుఃఖాన్యనుభవిష్యతి ॥ ౭ ॥ అహోదశరథోరాజానిస్స్నేహస్స్వసుతంప్రియమ్ । ప్రజానామనఘంరామంపరిత్యక్తుమిహేచ్ఛతి॥ ౮॥ ఏతావాచోమనుష్యాణాంగ్రామసంవాసవాసినామ్ । శృణ్వన్నతియయౌవీరఃకోసలాన్కోసలేశ్వరః॥ ౯ ॥ తతోవేదశ్రుతింనామశివవారివహాంనదీమ్ । ఉత్తీర్యాభిముఖఃప్రాయాదగస్త్యాధ్యుషితాందిశమ్ ॥ ౧౦ ॥ గత్వాతుసుచిరంకాలంతతశ్శీతజలాంనదీమ్ ।గోమతీంగోయుతానూపామతరత్సాగరంగమామ్ ॥ ౧౧॥ గోమతీంచాప్యతిక్రమ్యరాఘవశ్శీఘ్రగైర్హయైః । మయూరహంసాభిరుతాంతతారస్యందికాంనదీమ్॥ ౧౨॥ సమహీంమనునారాజ్ఞాదత్తామిక్ష్వాకవేపురా । స్ఫీతాంరాష్ట్రావృతాంరామోవైదేహీమన్వదర్శయత్॥ ౧౩ ॥ సూతఇత్యేవచాభాష్యసారథింతమభీక్ష్ణశః । హంసమత్తస్వరశ్శ్రీమానువాచపురుషర్షభః ॥ ౧౪ ॥ కదాహం పునరాగమ్య సరయ్వాః పుష్పితేవనే । మృగయాం పర్యటిష్యామిమాత్రాపిత్రాచసంగతః॥ ౧౫ ॥ రాజర్షీణాంహిలోకేస్మిన్రత్యర్థం మృగయావనే । కాలేవృతాంతాంమనుజైర్ధన్వినామభికాంక్షితామ్॥ ౧౬ ॥ నాత్యర్థమభికాంక్షామి మృగయాంసరయూవనే । రతిర్హ్యేషాతులాలోకేరాజర్షిగణసంమతా॥ ౧౭ ॥ సతమధ్వానమైక్ష్వాకస్సూతంమధురయాగిరా । తంతమర్థమభిప్రేత్యయయౌవాక్యముదీరయన్ ॥ ౧౮ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - ఏకోనపంచాశస్సర్గః.

విశాలాన్కోసలాన్రమ్యాన్యాత్వాలక్ష్మణపూర్వజః। అయోధ్యాభిముఖోధీమాన్ప్రాంజలిర్వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ఆపృచ్ఛేత్వాంపురిశ్రేష్ఠేకాకుత్స్థపరిపాలితే । దైవతానిచయానిత్వాంపాలయంత్యావసంతిచ॥ ౨ ॥ నివృత్తవనవాసస్త్వామనృణోజగతీపతేః । పునర్ద్రక్ష్యామిమాత్రాచపిత్రాచసహసంగతః ॥ ౩ ॥ తతోరుధిరతామ్రాక్షోభుజముద్యమ్యదక్షిణమ్ । అశ్రుపూర్ణముఖోదీనోబ్రవీజ్జానపదంజనమ్॥ ౪ ॥ అనుక్రోశోదయాచైవయథార్హంమయివఃకృతః। చిరందుఃఖస్యపాపీయోగమ్యతామర్థసిద్ధయే॥ ౫ ॥ తేభివాద్యమహాత్మానంకృత్వాచాభిప్రదక్షిణమ్ । విలపంతోనరాఘోరంవ్యతిష్ఠంతక్వచిత్క్వచిత్ ॥ ౬ ॥ తథావిలపతాంతేషామతృప్తానాంచరాఘవః । అచక్షుర్విషయంప్రాయాద్యథార్కఃక్షణదాముఖే॥ ౭ ॥ తతోధాన్యధనోపేతాన్దానశీలజనాన్శివాన్ । అకుతశ్చిద్భయాన్రమ్యాంశ్చైత్యయూపసమావృతాన్॥ ౮ ॥ఉద్యానామ్రవణోపేతాన్సంపన్నసలిలాశయాన్। తుష్టపుష్టజనాకీర్ణాన్గోకులాకులసేవితాన్ ॥ ౯ ॥ లక్షణీయాన్నరేంద్రాణాంబ్రహ్మఘోషాభినాదితాన్।రథేనపురుషవ్యాఘ్రఃకోసలానత్యవర్తత॥ ౧౦॥ మధ్యేనముదితంస్ఫీతంరమ్యోద్యానసమాకులమ్ । రాజ్యంభోగ్యంనరేంద్రాణాంయయౌధృతిమతాంవరః॥ ౧౧ ॥ తతస్త్రిపథగాందివ్యాంశీతతోయామశైవలామ్।దదర్శరాఘవోగం

గంగాంపుణ్యామృషినిషేవితామ్॥ ౧౨ ॥ఆశ్రమైరవిదూరస్థైశ్శ్రీమద్భిస్సమలంకృ
తామ్। కాలేప్సరోభిర్హృష్టాభిస్సేవితాంభోహ్రదాంశివామ్॥ ౧౩॥ దేవదానవగం
ధర్వైః కిన్నరైరుపశోభితామ్। నాగగంధర్వపత్నీభిస్సేవితాంసతతంశివామ్॥ ౧౪॥
దేవాక్రీడశతాకీర్ణాం దేవోద్యానశతాయుతామ్। దేవార్థమాకాశగమాం వి
ఖ్యాతాం దేవపద్మినీమ్॥ ౧౫ ॥ జలాఘాతాట్టహాసోగ్రాం ఫేననిర్మలహాసినీమ్। క్వచిద్వే
ణీకృతజలాం క్వచిదావర్తశోభితామ్॥ ౧౬ ॥ క్వచిత్ స్తిమితగంభీరాం క్వచిద్వేగజ
లాకులామ్। క్వచిద్గంభీరనిర్ఘోషాం క్వచిద్భైరవనిస్వనామ్ ॥ ౧౭ ॥ దేవసంఘాప్లు
తజలాం నిర్మలోత్పలసంకులామ్। క్వచిదాభోగపులినాం క్వచిన్నిర్మలవాలుకామ్॥
౧౮ ॥ హంససారససంఘుష్టాంచక్రవాకోపకూజితామ్। సదామత్తైశ్చవిహగైరభిస
న్నాదితాంతరామ్॥ ౧౯ ॥ క్వచిత్తీరరుహైర్వృక్షైర్మాలాభిరివశోభితామ్। క్వచి
త్ఫుల్లోత్పలచ్ఛన్నాం క్వచిత్పద్మవనాకులామ్॥ ౨౦॥ క్వచిత్కుముదషండైశ్చకుడ్మలై
రుపశోభితామ్। నానాపుష్పరజోధ్వస్తాంసమదామివచక్వచిత్॥ ౨౧॥ వ్యపేతమల
సంఘాతాం మణినిర్మలదర్శనామ్। దిశాగజైర్వనగజైర్మత్తైశ్చవరవారణైః॥ ౨౨॥
దేవోపవాహ్యైశ్చముహుస్సన్నాదితవనాంతరామ్। ప్రమదామివయత్నేన భూషి
తాం భూషణోత్తమైః॥ ౨౩ ॥ ఫలపుష్పైఃకిసలయైర్వృతాంగుల్మైర్ద్విజైస్తథా।
శింశుమారైశ్చనక్రైశ్చభుజంగైశ్చనిషేవితామ్ ॥ ౨౪ ॥ విష్ణుపాదచ్యుతాం దివ్యా
మపాపాంపాపనాశినీమ్। తాంశంకరజటాజూటాద్భ్రష్టాంసాగరతేజసా॥ ౨౫ ॥ స
ముద్రమహిషీంగంగాం సారసక్రౌంచనాదితామ్। ఆససాదమహాబాహుశ్శృంగిబే
రపురం ప్రతి॥ ౨౬ ॥ తామూర్మికలితావర్తా మన్వవేక్ష్యమహారథః। సుమంత్రమ
బ్రవీత్సూతమిహైవాద్యవసామహే॥ ౨౭ ॥ అవిదూరాదయంనద్యాబహుపుష్ప
ప్రవాళవాన్। సుమహానింగుదీవృక్షోవసామోత్రైవసారథే॥ ౨౮ ॥ ద్రక్ష్యామ
స్సరితాంశ్రేష్ఠాంసమ్మాన్యసలిలాంశివామ్। దేవదానవగంధర్వమృగమానుషపక్షి
ణామ్॥ ౨౯ ॥ లక్ష్మణశ్చసుమంత్రశ్చబాఢమిత్యేవరాఘవమ్। ఉక్త్వాతమింగుదీవృ
క్షం తదోపయయతుర్హయైః॥ ౩౦ ॥ రామోభియాయతంరమ్యం వృక్షమిక్ష్వాకునం
దనః। రథాదవాతరత్తస్మాత్సభార్యస్సహలక్ష్మణః॥ ౩౧ ॥సుమంత్రోప్యవతీర్యాస్మా
న్మోచయిత్వాహయోత్తమాన్। వృక్షమూలగతంరామ ముపతస్థేకృతాంజలిః॥౩౨॥
తత్రరాజాగుహోనామ రామస్యాత్మసమస్సఖా। నిషాదజాత్యోబలవాన్ స్థపతిశ్చే
తివిశ్రుతః॥ ౩౩ ॥ సశ్రుత్వాపురుషవ్యాఘ్రంరామంవిషయమాగతమ్। వృద్ధైఃపరివృ
తోమాత్యైర్జ్ఞాతిభిశ్చాప్యుపాగతః ॥ ౩౪ ॥ తతోనిషాదాధిపతిం దృష్ట్వా దూరా
దవస్థితమ్। సహసౌమిత్రిణారామస్సమాగచ్ఛద్గుహేనసః॥ ౩౫ ॥ తమార్తస్సంప
రిష్వజ్యగుహోరాఘవమబ్రవీత్। యథాయోధ్యాతథేదంతే రామకింకరవాణితే॥
౩౬॥ఈదృశంహిమహాబాహో కః ప్రాప్స్యత్యతిథింప్రియమ్। తతోగుణవదన్నాద్య
ముపాదాయ పృథగ్విధమ్॥ ౩౭॥ అర్ఘ్యంచోపానయత్క్షిప్రం వాక్యంచేదమువాచ
హ। స్వాగతంతేమహాబాహో తవేయమఖిలామహీ॥౩౮॥వయంప్రేష్యాభవాన్
భర్తా సాధురాజ్యంప్రశాధినః। భక్ష్యంభోజ్యంచపేయంచ లేహ్యంచేదముపస్థితమ్॥
౩౯ ॥ శయనానిచముఖ్యాని వాజినాం ఖాదనంచతే। గుహమేవంబ్రువాణంతు రాఘ

వః ప్రత్యువాచహ ॥ ౪౦ ॥ అర్చితాశ్చైవహృష్టాశ్చభవతాసర్వథావయమ్। పద్భ్యా
మభిగమాచ్చైవ స్నేహసందర్శనేనచ ॥౪౧॥ భుజాభ్యాంసాధువృత్తాభ్యాంపీడయన్
వాక్యమబ్రవీత్ । దిష్ట్యాత్వాంగుహపశ్యామి అరోగంసహబాంధవైః॥ ౪౨ ॥ అపితే
కుశలంరాష్ట్రే మిత్రేషుచధనేషుచ । యత్త్విదంభవతాకించిత్ప్రీత్యాసమభికల్పితమ్॥
౪౩ ॥ సర్వంతదనుజానామి నహివర్తే ప్రతిగ్రహే । కుశచీరాజినధరం ఫలమూలా
శినంచమామ్॥ ౪౪ ॥ విద్ధి ప్రణిహితంధర్మే తాపసంవనగోచరమ్। అశ్వానాంఖాదనేనా
హ మర్థీనాన్యేన కేనచిత్ ॥ ౪౫ ॥ ఏతావతాత్రభవతా భవిష్యామిసుపూజితః । ఏతే
హిదయితారాజ్ఞః పితుర్దశరథస్యమే ॥ ౪౬ ॥ ఏతైస్సువిహితైరశ్వైర్భవిష్యామ్యహ
మర్చితః । అశ్వానాంప్రతిపానంచ ఖాదనంచైవసోన్వశాత్ ॥ ౪౭॥ గుహస్తత్రై
వపురుషాం స్త్వరితందీయతామితి । తతశ్చీరోత్తరాసంగస్సంధ్యామన్వాస్యపశ్చిమామ్॥
౪౮ ॥ జలమేవాదదే భోజ్యం లక్ష్మణేనాహృతంస్వయమ్ । తస్యభూమౌశయానస్య
పాదౌప్రక్షాళ్యలక్ష్మణః॥౪౯॥ సభార్యస్యతతోభ్యేత్యతస్థౌవృక్షముపస్థితః।గుహోప్యు
పసహసూతేన సౌమిత్రిమనుభాషయన్॥ ౫౦ ॥ అన్వజాగ్రత్తతోరామమప్రమత్తో
ధనుర్ధరః । తథాశయానస్యతతోస్యధీమతోయశస్వినోదాశరథేర్మహాత్మనః ।అదృష్ట
దుఃఖస్యసుఖోచితస్యసాతదావ్యతీయాయచిరేణశర్వరీ॥౫౧ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యా
కాండే- పంచాశస్సర్గః

తంజాగ్రతమదంభేనభ్రాతురర్థాయలక్ష్మణమ్। గుహస్సంతాపసంయుక్తో
రాఘవంవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ఇయంతాతసుఖాశయ్యాత్వదర్థముపకల్పితా । ప్ర
త్యాశ్వసిహిసాధ్వస్యాంరాజపుత్రయథాసుఖమ్ ॥ ౨॥ ఉచితోయంజనస్సర్వః క్లేశా
నాంత్వంసుఖోచితః । గుప్త్యర్థంజాగరిష్యామః కాకుత్స్థస్యవయంనిశామ్॥ ౩॥ నహి
రామాత్ప్రియతమోమమాస్తిభువికశ్చన । బ్రవీమ్యేతదహంసత్యంసత్యేనైవచతేశపే
॥౪ ॥అస్యప్రసాదాదాశంసేలోకేస్మిన్సుమహద్యశః । ధర్మావాప్తించవిపులామ
ర్థకామౌచపుష్కలౌ॥ ౫ ॥ సోహంప్రియసఖం రామం శయానంసహ సీతయా । రక్షి
ష్యామిధనుష్పాణిస్సర్వతోజ్ఞాతిభిస్సహ॥ ౬ ॥ నమేస్త్యవిదితంకించిద్వనేస్మిన్చరతస్స
దా । చతురంగంహ్యపిబలంసుమహత్ప్రసహేమహి॥ ౭ ॥లక్ష్మణస్తుతదోవాచరక్ష్య
మాణాస్త్వయానఘ । నాత్రభీతావయంసర్వేధర్మమేవానుపశ్యతా॥ ౮ ॥కథందాశ
రథౌ భూమౌశయానేసహ సీతయా । శక్యానిద్రామయాలబ్ధుంజీవితంవాసుఖానివా॥
౯॥ యోనదేవాసురైస్సర్వైశ్శక్యః ప్రసహితుంయుధి । తంపశ్య సుఖసంసుప్తంతృణే
షుసహసీతయా ॥౧౦॥ యోమంత్రతపసాలబ్ధోవివిధైశ్చపరిశ్రమైః। ఏకోదశరథస్యైష
పుత్రస్సదృశలక్షణః ॥౧౧॥అస్మిన్ప్రవ్రాజితేరాజానచిరంవర్తయిష్యతి।విధవామే
దినీనూనంక్షిప్రమేవభవిష్యతి॥౧౨॥వినద్యసుమహానాదంశ్రమేణోపరతాస్స్త్రియః॥
నిర్ఘోషోపరతంతాతమన్యేరామనివేశనమ్ ॥౧౩॥ కౌసల్యాచైవరాజాచతథైవజననీ
మమ । నాశంసేయదిజీవంతిసర్వేతేశర్వరీమిమామ్ ॥౧౪॥ జీవేదపిహిమేమాతాశత్రు
ఘ్నస్యాన్వవేక్షయా । తద్దుఃఖంయత్తుకౌసల్యావీరసూర్వినశిష్యతి॥౧౫॥ అనురక్తజ
నాకీర్ణాసుఖాలోకప్రియావహా । రాజవ్యసనసంసృష్టాసాపురీవినశిష్యతి॥౧౬ ॥కథం
పుత్రంమహాత్మానంజ్యేష్ఠంసుతమపశ్యతః । శరీరంధారయిష్యంతిప్రాణారాజ్ఞోమహా
త్మనః ॥౧౭॥ వినష్టేనృపతౌపశ్చాత్కౌసల్యావినశిష్యతి । అనంతరంచమాతాపిమమనా
శముపేష్యతి ॥౧౮॥ అతిక్రాంతమతిక్రాంతమనవాప్యమనోరథం । రాజ్యే రామ

మనిష్యతిపితామేవినశిష్యతి ॥౧౯॥ సిద్ధార్థాఃపితరంవృత్తంతస్మిన్కాలేభ్యుపస్థితే ।
ప్రేతకార్యేషుసర్వేషుసంస్కరిష్యంతిభూమిపమ్ ॥ ౨౦ ॥ రమ్యచత్వరసంస్థానాం
సువిభక్తమహాపథామ్ । హర్మ్యప్రాసాదసంపన్నాంగణికావరశోభితామ్॥ ౨౧॥ రథా
శ్వగజసంబాధాంతూర్యనాదవినాదితామ్। సర్వకల్యాణసంపూర్ణాంహృష్టపుష్టజనా
కులామ్ ॥౨౨॥ ఆరామోద్యానసంపన్నాంసమాజోత్సవశాలినీమ్ । సుఖితా విచరి
ష్యంతిరాజధానీంపితుర్మమ ॥౨౩॥ అపిజీవేద్దశరథోవనవాసాత్పునర్వయమ్ । ప్రత్యా
గమ్యమహాత్మానమపిపశ్యేమసువ్రతమ్॥ ౨౪॥ అపిసత్యప్రతిజ్ఞేనసార్ధంకుశలినావ
యమ్ । నివృత్తేవనవాసేస్మిన్నయోధ్యాంప్రవిశేమహి ॥౨౫॥ పరిదేవయమానస్యదుః
ఖార్తస్యమహాత్మనః । తిష్ఠతోరాజపుత్రస్యశర్వరీసాత్యవర్తత ॥౨౬॥ తథాహిస
త్యంబ్రువతిప్రజాహితేనరేంద్రపుత్రేగురుసౌహృదాద్గుహః । ముమోచబాష్పంవ్యస
నాభిపీడితోజ్వరాతురోనాగఇవవ్యథాతురః ॥౨౭॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-ఏక
పంచాశస్సర్గః.

ప్రభాతాయాంతుశర్వర్యాంపృథువక్షామహాయశాః। ఉవాచరామస్సౌమిత్రిం
లక్ష్మణంశుభలక్షణమ్ ॥ ౧ ॥ భాస్కరోదయకాలోఽయంగతాభగవతీనిశా । అసౌతుకృ
ష్ణోవిహగఃకోకిలస్తాతకూజతి॥ ౨ ॥ బర్హిణానాంచనిర్ఘోషశ్శ్రూయతేనదతాం
వనే । తరామజాహ్నవీంసౌమ్యశీఘ్రగాంసాగరంగమామ్॥ ౩ ॥ విజ్ఞాయరామస్యవచ
స్సౌమిత్రిర్మిత్రనందనః । గుహమామంత్ర్యసూతంచసోఽతిష్ఠద్భ్రాతురగ్రతః ॥ ౪॥
సతురామస్యవచనంనిశమ్యప్రతిగృహ్యచ । స్థపతిస్తూర్ణమాహూయసచివానిదమ
బ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ అస్యవాహనసంయుక్తాంకర్ణగ్రాహవతీంశుభామ్ । సుప్రతారాం
దృఢాంతీర్థేశీఘ్రంనావముపాహర ॥౬॥ తంనిశమ్యమహాదేశంగుహామాత్యగణోమ
హాన్ । ఉపోహ్యరుచిరాంనావంగుహాయప్రత్యవేదయత్ ॥ ౭॥ తతస్సప్రాంజలిర్భూ
త్వాగుహోరాఘవమబ్రవీత్ । ఉపస్థితేయంనౌర్దేవభూయఃకింకరవాణితే॥ ౮ ॥
తవామరసుతప్రఖ్యతర్తుంసాగరగాంనదీమ్ । నౌరియంపురుషవ్యాఘ్ర తాంత్వమా
రోహసువ్రత॥ ౯॥ అథోవాచమహాతేజారామోగుహమిదంవచః। కృతకామోఽస్మిభవ
తాశీఘ్రమారోప్యతామితి॥ ౧౦ ॥ తతఃకలాపాన్సన్నహ్యఖడ్గౌబద్ధ్వాచధన్వినౌ। జ
గ్మతుర్యేనతౌగంగాంసీతయాసహరాఘవౌ॥ ౧౧ ॥ రామమేవతుధర్మజ్ఞముపగమ్యవినీ
తవత్ । కిమహంకరవాణీతిసూతఃప్రాంజలిరబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ తతోఽబ్రవీద్దాశరథిస్సు
మంత్రంస్పృశన్ కరేణోత్తమదక్షిణేన । సుమంత్రశీఘ్రంపునరేవయాహిరాజ్ఞస్స
కాశేభవచాప్రమత్తః॥ ౧౩ ॥ నివర్తస్వేత్యువాచైనమేతావద్ధికృతంమమ । రథంవి
హాయపద్భ్యాంతుగమిష్యామిమహావనమ్॥ ౧౪॥ ఆత్మానంత్వభ్యనుజ్ఞాతమవేక్ష్యార్త
స్ససారథిః । సుమంత్రఃపురుషవ్యాఘ్రమైక్ష్వాకమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ నాతిక్రాంత
మిదంలోకేపురుషేణేహకేనచిత్ । తవసభ్రాతృభార్యస్యవాసఃప్రాకృతవద్వనే॥
౧౬ ॥ నమన్యేబ్రహ్మచర్యేస్తిస్వధీతేవాఫలోదయః । మార్దవార్జవయోర్వాపి
త్వాంచేద్వ్యసనమాగతమ్ ॥ ౧౭॥ సహరాఘవవైదేహ్యాభ్రాత్రాచైవవనేవసన్ ।
త్వంగతింప్రాప్స్యసేవీరత్రీఁల్లోకాంస్తుజయన్నివ॥ ౧౮ ॥ వయంఖలుహతారామయే
త్వయాప్యుపవంచితాః । కైకేయ్యావశమేష్యామఃపాపాయాదుఃఖభాగినః॥ ౧౯ ॥ ఇ
తిబ్రువన్నాత్మసమంసుమంత్రస్సారథిస్తదా । దృష్ట్వావనగతంరామందుఃఖార్తోరు
రుదేచిరమ్॥ ౨౦॥ తతస్తువిగతేబాష్పేసూతంస్పృష్టోదకంశుచిమ్। రామస్తుమధురంవా

క్యం పునఃపునరువాచతమ్॥ ౨౧॥ ఇక్ష్వాకూణాం త్వయా తుల్యం సుహృదం నోపలక్షయే। యథా దశరథో రాజా మాం న శోచేత్తథా కురు॥ ౨౨॥ శోకోపహతచేతాశ్చ వృద్ధశ్చ జగతీపతిః। కామభారావసన్నశ్చ తస్మాదేతద్బ్రవీమి తే॥ ౨౩॥ యద్యదాజ్ఞాపయేత్కించిత్స మహాత్మా మహీపతిః। కైకేయ్యాః ప్రియకామార్థం కార్యం తదవికాంక్షయా॥ ౨౪॥ ఏతదర్థం హి రాజ్యాని ప్రశాసతి నరేశ్వరాః। యదేషాం సర్వకృత్యేషు మనో న ప్రతిహన్యతే॥ ౨౫॥ యద్యథా స మహారాజో నాలీకమధిగచ్ఛతి। న చ తామ్యతి దుఃఖేన సుమంత్ర కురు తత్తథా॥ ౨౬॥ అదృష్టదుఃఖం రాజానం వృద్ధమార్యం జితేంద్రియమ్। బ్రూయాస్త్వమభివాద్యైవ మమ హేతోరిదం వచః॥ ౨౭॥ నైవాహమనుశోచామి లక్ష్మణో న చ మైథిలీ। అయోధ్యాయాశ్చ్యుతాశ్చేతి వనే వత్స్యామహేతి చ॥ ౨౮॥ చతుర్దశసు వర్షేషు నివృత్తేషు పునః పునః। లక్ష్మణం మాం చ సీతాం చ ద్రక్ష్యసి క్షిప్రమాగతాన్॥ ౨౯॥ ఏవముక్త్వా తు రాజానం మాతరం చ సుమంత్ర మే। అన్యాశ్చ దేవీస్సహితాః కైకేయీం చ పునః పునః॥ ౩౦॥ ఆరోగ్యం బ్రూహి కౌసల్యామథ పాదాభివందనమ్। సీతాయా మమ చార్యస్య వచనాల్లక్ష్మణస్య చ॥ ౩౧॥ బ్రూయాశ్చ హి మహారాజం భరతం క్షిప్రమానయ। ఆగతశ్చాపి భరతః స్థాప్యో నృపమతే పదే॥ ౩౨॥ భరతం చ పరిష్వజ్య యౌవరాజ్యేభిషిచ్య చ। అస్మత్సంతాపజం దుఃఖం న త్వామభిభవిష్యతి॥ ౩౩॥ భరతశ్చాపి వక్తవ్యో యథా రాజని వర్తసే। తథా మాతృషు వర్తేథాః సర్వాస్వేవావిశేషతః॥ ౩౪॥ యథా చ తవ కైకేయీ సుమిత్రా చ విశేషతః। తథైవ దేవీ కౌసల్యా మమ మాతా విశేషతః॥ ౩౫॥ తాతస్య ప్రియకామేన యౌవరాజ్యమపేక్షతా। లోకయోరుభయోశ్శక్యం త్వయా యత్సుఖమేధితుమ్॥ ౩౬॥ నివర్త్యమానో రామేణ సుమంత్రశ్శోకకర్శితః। తత్సర్వం వచనం శ్రుత్వా స్నేహాత్కాకుత్స్థమబ్రవీత్॥ ౩౭॥ యదహం నోపచారేణ బ్రూయాం స్నేహాదవిక్లబః। భక్తిమానపి తత్తావద్వాక్యం త్వం క్షంతుమర్హసి॥ ౩౮॥ కథం హి త్వద్విహీనోహం ప్రతియాస్యామి తాం పురీమ్। తవ తాతవియోగేన పుత్రశోకాకులామివ॥ ౩౯॥ సరామమపి తావన్మే రథం దృష్ట్వా తదా జనః। వినా రామం రథం దృష్ట్వా విదీర్యేతాపి సా పురీ॥ ౪౦॥ దైన్యం హి నగరీ గచ్ఛేద్దృష్ట్వా శూన్యమిమం రథమ్। సూతావశేషం స్వం సైన్యం హతవీరమివాహవే॥ ౪౧॥ దూరేపి నివసంతం త్వాం మానసేనాగ్రతః స్థితమ్। చింతయంత్యోద్య నూనం త్వాం నిరాహారాః కృతాః ప్రజాః॥ ౪౨॥ దృష్టం తద్ధి త్వయా రామ యాదృశం త్వత్ప్రవాసనే। ప్రజానాం సంకులం వృత్తం త్వచ్ఛోకక్లాంతచేతసామ్॥ ౪౩॥ ఆర్తనాదో హి యః పౌరైర్ముక్తస్త్వద్విప్రవాసనే। సరథం మాం నిశామ్యైవ కుర్యుశ్శతగుణం తతః॥ ౪౪॥ అహం కిం చాపి వక్ష్యామి దేవీం తవ సుతో మయా। నీతోసౌ మాతులకులం సంతాపం మా కృథా ఇతి॥ ౪౫॥ అసత్యమపి నైవాహం బ్రూయాం వచనమీదృశమ్। కథమప్రియమేవాహం బ్రూయాం సత్యమిదం వచః॥ ౪౬॥ మమ తావన్నియోగస్థాస్త్వద్బంధుజనవాహినః। కథం రథం త్వయా హీనం ప్రవక్ష్యంతి హయోత్తమాః॥ ౪౭॥ తన్న శక్ష్యామ్యహం గంతుమయోధ్యాం త్వదృతేనఘ। వనవాసానుయానాయ మామనుజ్ఞాతుమర్హసి॥ ౪౮॥ యది మే యాచమానస్య త్యాగమేవ కరిష్యసి। సరథోగ్నిం ప్రవేక్ష్యామి త్యక్తమాత్ర ఇహ త్వయా॥ ౪౯॥ భవిష్యంతి వనే యాని తపోవిఘ్నకరాణి తే। రథేన ప్రతిబాధిష్యే తాని సత్త్వాని రాఘవ॥ ౫౦॥ త్వత్కృతేన మయా ప్రాప్తం రథచర్యాకృతం సుఖమ్। ఆశంసే త్వత్కృతేనాహం వనవాసకృతం సుఖమ్॥ ౫౧॥ ప్రసీదేచ్ఛామి తేరణ్యే భవితుం ప్రత్యనంతరః। ప్రీత్యాభిహితమిచ్ఛామి భవ మే ప్రత్యనంతరః॥ ౫౨॥

ఇమేచాపిహయావీర యదితేవనవాసినః । పరిచర్యాంకరిష్యంతి ప్రాప్స్యంతిపరమాం
గతిమ్॥ ౪౩ ॥ తవశుశ్రూషణంమూర్ధ్నాకరిష్యామివనేవసన్ । అయోధ్యాం దేవ
లోకంవా సర్వథా ప్రజహామ్యహమ్॥ ౪౪॥ నహిశక్యా ప్రవేష్టుంసామయాయోధ్యా
త్వయావినా । రాజధానీమహేంద్రస్యయథాదుష్కృతకర్మణా॥ ౪౫ ॥ వనవాసేక్ష
యంప్రాప్తేమమైషహిమనోరథః । యదనేనరథేనైవత్వాంవహేయంపురీంపునః॥
౪౬ ॥ చతుర్దశహివర్షాణి సహితస్యత్వయావనే । క్షణభూతాని యాస్యంతి శత
సంఖ్యాన్యతోన్యథా॥ ౪౭ ॥ భక్తవత్సలతిష్ఠంతం భర్తృపుత్రగతేపథి। భక్తంభృత్యం
స్థితంస్థిత్యాంత్వంనమాంహాతుమర్హసి॥ ౪౮ ॥ ఏవంబహువిధందీనం యాచమానం
పునఃపునః । రామోభృత్యానుకంపీతు సుమంత్రమిదమబ్రవీత్॥ ౪౯ ॥ జానామి పర
మాంభక్తింమయితేభర్తృవత్సల । శ్రుణుచాపియదర్థంత్వాంప్రేషయామి పురీమి
తః॥ ౫౦॥ నగరీంత్వాంగతందృష్ట్వాజననీమేయవీయసీ । కైకేయీ ప్రత్యయంగచ్ఛేది
తిరామోవనంగతః ॥ ౫౧ ॥ పరితుష్టాహిసాదేవీ వనవాసంగతేమయి । రాజానంనాతి
శంకేత మిథ్యావాదీతిధార్మికమ్ ॥ ౫౨ ॥ ఏషమే ప్రథమః కల్పో యదంబామేయ
వీయసీ । భరతారక్షితం స్ఫీతం పుత్రరాజ్యమవాప్నుయాత్ ॥ ౫౩ ॥ మమప్రియా
ర్థం రాజ్ఞశ్చసరథస్త్వం పురీంవ్రజ । సందిష్టశ్చాసియానర్థాంస్తాంస్తాన్బ్రూ
యాస్తథాతథా॥ ౫౪ ॥ ఇత్యుక్త్వావచనంసూతం సాంత్వయిత్వాపునఃపునః । గుహం
వచనమక్లీబో రామోహేతుమదబ్రవీత్॥ ౫౫॥ నేదానీంగుహయోగ్యోయంవాసో
మేసజనేవనే । అవశ్యంహ్యాశ్రమేవాసః కర్తవ్యస్తద్గతోవిధిః॥ ౫౬ ॥ సోహంగృహీ
త్వానియమం తపస్విజనభూషణమ్। హితకామఃపితుర్భూయస్సీతాయాలక్ష్మణస్యచ॥
౫౭ ॥ జటాఃకృత్వాగమిష్యామి న్యగ్రోధక్షీరమానయ । తత్ క్షీరంరాజపుత్రాయ
గుహఃక్షిప్రముపాహరత్॥ ౫౮ ॥ లక్ష్మణస్యాత్మనశ్చైవ రామస్తేనాకరోజ్జటాః।
దీర్ఘబాహుర్నరవ్యాఘ్రోజటిలత్వమధారయత్॥ ౫౯ ॥ తౌతదాచీరవసనౌ జటా
మండలధారిణౌ । అశోభేతామృషిసమౌ భ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ॥ ౬౦ ॥ తతోవైఖా
నసంమార్గం మాస్థితస్సహలక్ష్మణః । వ్రతమాదిష్టవాన్రామ స్సఖాయం గుహమబ్రవీ
త్॥ ౬౧॥ అప్రమత్తోబలేకోశే దుర్గేజనపదేతథా । భవేథాగుహరాజ్యం హి దురా
రక్షతమంమతమ్॥ ౬౨ ॥ తతస్తంసమనుజ్ఞాయ గుహమిక్ష్వాకునందనః । జగామతూ
ర్ణమవ్యగ్రస్సభార్యస్సహలక్ష్మణః॥ ౬౩ ॥ సతుదృష్ట్వానదీతీరే నావ మిక్ష్వాకునంద
నః । తితీర్షుశ్శీఘ్రగాంగంగా మిదంలక్ష్మణమబ్రవీత్॥ ౬౪ ॥ ఆరోహత్వం నరవ్యా
ఘ్రస్థితాంనావమిమాంశనైః। సీతాంచారోపయాన్వక్షంపరిగృహ్యమనస్వినీమ్॥ ౬౫ ॥
సభ్రాతుశ్శాసనంశ్రుత్వా సర్వమప్రతికూలయన్। ఆరోప్యమైథిలీంపూర్వమారురో
హాత్మవాన్స్తతః॥ ౬౬॥ అథారురోహతేజస్వీస్వయంలక్ష్మణపూర్వజః।తతోనిషాదా
ధిపతిర్గుహోజ్ఞాతీనచోదయత్॥ ౬౭॥ రాఘవోపిమహాతేజా నావమారుహ్యతాం
తతః । బ్రహ్మవత్క్షత్రవచ్చైవ జజాపహితమాత్మనః॥ ౬౮॥ ఆచమ్యచయథాశాస్త్రం
నదీంతాంసహసీతయా । ప్రణమత్ప్రీతిసంహృష్టోలక్ష్మణశ్చామితప్రభః॥ ౬౯॥ అను
జ్ఞాయసుమంత్రంచ సబలంచైవతంగుహమ్ । ఆస్థాయనావంరామ స్తుచోదయామాస
నావికాన్॥ ౭౦ ॥ తతస్తైశ్చోదితాసానాః కర్ణధారసమాహితా । శుభస్ఫ్యవేగా
భిహతాశీఘ్రంసలిలమభ్యగాత్॥ ౭౧॥మధ్యంతుసమనుప్రాప్యభాగీరథ్యాస్త్వనిం
దితా । వైదేహీప్రాంజలిభూత్వాతాంనదీ మిదమబ్రవీత్॥ ౭౨ ॥ పుత్రో దశ

థస్యాయం మహారాజస్య ధీమతః । నిదేశం పారయిత్వైష గంగే త్వదభిరక్షితః ॥ ౮౩ ॥ చతుర్దశ హి వర్షాణి సమగ్రాణ్యుష్య కాననే । భ్రాత్రా సహ మయా చైవ పునః ప్రత్యాగమిష్యతి ॥ ౮౪ ॥ తతస్త్వాం దేవి సుభగే క్షేమేణ పునరాగతా । యక్ష్యే ప్రముదితా గంగే సర్వకామప్రసాదిని ॥ ౮౫ ॥ త్వం హి త్రిపథగా దేవి బ్రహ్మలోకం సమీక్షసే । భార్యా చోదధిరాజస్య లోకేస్మిన్ సంప్రదృశ్యసే ॥ ౮౬ ॥ సా త్వాం దేవి నమస్యామి ప్రశంసామి చ శోభనే । ప్రాప్తరాజ్యే నరవ్యాఘ్రే శివేన పునరాగతే ॥ ౮౭ ॥ గవాం శతసహస్రాణి వస్త్రాణ్యన్నం చ పేశలమ్ । బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రదాస్యామి తవ ప్రియచికీర్షయా ॥ ౮౮ ॥ సురాఘటసహస్రేణ మాంసభూతోదనేన చ । యక్ష్యే త్వాం ప్రయతా దేవి పురీం పునరుపాగతా ॥ ౮౯ ॥ యాని త్వత్తీరవాసీని దైవతాని వసంతి చ । తాని సర్వాణి యక్ష్యామి తీర్థాన్యాయతనాని చ ॥ ౯౦ ॥ పునరేవ మహాబాహుర్మయా భ్రాత్రా చ సంగతః । అయోధ్యాం వనవాసాత్తు ప్రవిశత్వనఘోనఘే ॥ ౯౧ ॥ తథా సంభాషమాణా సా సీతా గంగామనిందితా । దక్షిణా దక్షిణం తీరం క్షిప్రమేవాభ్యుపాగమత్ ॥ ౯౨ ॥ తీరం తు సమనుప్రాప్య నావం హిత్వా నరర్షభః । ప్రాతిష్ఠత సహ భ్రాత్రా వైదేహ్యా చ పరంతపః ॥ ౯౩ ॥ అథాబ్రవీన్మహాబాహుస్సుమిత్రానందవర్ధనమ్ । భవ సంరక్షణార్థాయ సజనే విజనేపి వా ॥ ౯౪ ॥ అవశ్యం రక్షణం కార్యమదృష్టే విజనే వనే । అగ్రతో గచ్ఛ సౌమిత్రే సీతా త్వామనుగచ్ఛతు ॥ ౯౫ ॥ పృష్ఠతోహం గమిష్యామి త్వాం చ సీతాం చ పాలయన్ । అన్యోన్యస్యేహ నో రక్షా కర్తవ్యా పురుషర్షభ ॥ ౯౬ ॥ నహి తావదతిక్రాంతా సుకరా కాచన క్రియా । అద్య దుఃఖం తు వైదేహీ వనవాసస్య వేత్స్యతి ॥ ౯౭ ॥ ప్రణష్టజనసంబాధం క్షేత్రారామవివర్జితమ్ । విషమం చ ప్రపాతం చ వనమద్య ప్రవేక్ష్యతి ॥ ౯౮ ॥ శ్రుత్వా రామస్య వచనం ప్రతస్థే లక్ష్మణోగ్రతః । అనంతరం చ సీతాయా రాఘవో రఘునందనః ॥ ౯౯ ॥ గతం తు గంగాపరపారమాశు రామం సుమంత్రస్సతతం నిరీక్ష్య । అధ్వప్రకర్షాద్వినివృత్తదృష్టిర్ముమోచ బాష్పం వ్యథితస్తపస్వీ ॥ ౧౦౦ ॥ స లోకపాలప్రతిమప్రభావస్తీర్త్వా మహాత్మా వరదో మహానదీమ్ । తతస్సమృద్ధాన్ శుభసస్యమాలినః క్రమేణ వత్సాన్ ముదితానుపాగమత్ ॥ ౧౦౧ ॥ తౌ తత్ర హత్వా చతురో మహామృగాన్ వరాహమృశ్యం పృషతం మహారురుమ్ । ఆదాయ మేధ్యం త్వరితం బుభుక్షితౌ వాసాయ కాలే యయతుర్వనస్పతిమ్ ॥ ౧౦౨ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే-ద్విపంచాశస్సర్గః.

స తం వృక్షం సమాసాద్య సంధ్యామన్వాస్య పశ్చిమామ్ । రామో రమయతాం శ్రేష్ఠ ఇతి హోవాచ లక్ష్మణమ్ ॥ ౧ ॥ అద్యేయం ప్రథమా రాత్రిర్యాతా జనపదాద్బహిః । యా సుమంత్రేణ రహితా తాం నోత్కంఠితుమర్హసి ॥ ౨ ॥ జాగర్తవ్యమతంద్రిభ్యామద్యప్రభృతి రాత్రిషు । యోగక్షేమౌ హి సీతాయా వర్తేతే లక్ష్మణావయోః ॥ ౩ ॥ రాత్రిం కథంచిదేవేమాం సౌమిత్రే వర్తయామహే । ఉపావర్తామహే భూమావాస్తీర్య స్వయమార్జితైః ॥ ౪ ॥ స తు సంవిశ్య మేదిన్యాం మహార్హశయనోచితః । ఇమాస్సౌమిత్రయే రామో వ్యాజహార కథాశ్శుభాః ॥ ౫ ॥ ధ్రువమద్య మహారాజో దుఃఖం స్వపితి లక్ష్మణ । కృతకామా తు కైకేయీ తుష్టా భవితుమర్హతి ॥ ౬ ॥ సా హి దేవీ మహారాజం కైకేయీ రాజ్యకారణాత్ । అపి న చ్యావయేత్ప్రాణాన్ దృష్ట్వా భరతమాగతమ్ ॥ ౭ ॥ అనాథశ్చ హి వృద్ధశ్చ మయా చైవ వినాకృతః । కిం కరిష్యతి కామాత్మా కైకేయ్యా వశమాగతః ॥ ౮ ॥ ఇదం వ్యసనమాలోక్య రాజ్ఞశ్చ మతివిభ్రమమ్ । కామ ఏవార్థధర్మాభ్యాం గరీయానితి మే మతిః ॥ ౯ ॥ కో హ్యవిద్వానపి పుమాన్ ప్రమదాయాః కృతే త్యజే

త్ । ఛందానువర్తినం పుత్రం తాతో మామివ లక్ష్మణ ॥ ౧౦ ॥ సుఖీ బత సభార్యశ్చ భ
రతః కైకయీసుతః । ముదితాన్ కోసలానేకో యో భోక్ష్యత్యధిరాజవత్ ॥ ౧౧ ॥ స హి స
ర్వస్య రాజ్యస్య ముఖమేకం భవిష్యతి । తాతే చ వయసాతీతే మయి చారణ్యమాస్థితే ॥ ౧౨ ॥
అర్థధర్మౌ పరిత్యజ్య యః కామమనువర్తతే । ఏవమాపద్యతే క్షిప్రం రాజా దశరథో
యథా ॥ ౧౩ ॥ మన్యే దశరథాంతాయ మమ ప్రవ్రాజనాయ చ । కైకేయీ సౌమ్య సం
ప్రాప్తా రాజ్యాయ భరతస్య చ ॥ ౧౪ ॥ అపీదానీం న కైకేయీ సౌభాగ్యమదమోహితా ।
కౌసల్యాం చ సుమిత్రాం చ సంప్రబాధేత మత్కృతే ॥ ౧౫ ॥ మా స్మ మత్కారణాద్దేవీ సుమి
త్రా దుఃఖమావిశేత్ । అయోధ్యామిత ఏవ త్వం కాలే ప్రవిశ లక్ష్మణ ॥ ౧౬ ॥ అహమేకో
గమిష్యామి సీతయా సహ దండకాన్ । అనాథాయా హి నాథస్త్వం కౌసల్యాయా భవిష్య
సి ॥ ౧౭ ॥ క్షుద్రకర్మా హి కైకేయీ ద్వేష్యమన్యాయ్యమాచరేత్ । పరిదద్యా హి ధర్మజ్ఞే
భరతే మమ మాతరమ్ ॥ ౧౮ ॥ నూనం జాత్యంతరే కస్మిన్ స్త్రియః పుత్రైర్వియోజితాః ।
జనన్యా మమ సౌమిత్రే తదప్యేతదుపస్థితమ్ ॥ ౧౯ ॥ మయా హి చిరపుష్టేన దుఃఖసంవ
ర్ధితేన చ । విప్రాయుజ్యత కౌసల్యా ఫలకాలే ధిగస్తు మామ్ ॥ ౨౦ ॥ మా స్మ సీమంతినీ
కాచిజ్జనయేత్పుత్రమీదృశమ్ । సౌమిత్రే యోఽహమంబాయా దద్మి శోకమనంతకమ్ ॥
౨౧ ॥ మన్యే ప్రీతివిశిష్టా సా మత్తో లక్ష్మణ శారికా । యస్యాస్తచ్ఛ్రూయతే వాక్యం శుక
పాదమరేర్దశ ॥ ౨౨ ॥ శోచంత్యాశ్చాల్పభాగ్యాయా న కించిదుపకుర్వతా । పుత్రే
ణ కిమపుత్రాయా మయా కార్యమరిందమ ॥ ౨౩ ॥ అల్పభాగ్యా హి మే మాతా కౌసల్యా
రహితా మయా । శేతే పరమదుఃఖార్తా పతితా శోకసాగరే ॥ ౨౪ ॥ ఏకో హ్యహమ
యోధ్యాం చ పృథివీం చాపి లక్ష్మణ । తరేయమిషుభిః క్రుద్ధో నను వీర్యమకారణమ్ ॥ ౨౫ ॥
అధర్మభయభీతశ్చ పరలోకస్య చానఘ । తేన లక్ష్మణ నాద్యాహమాత్మానమభిషేచయే ॥
౨౬ ॥ ఏతదన్యచ్చ కరుణం విలప్య విజనే బహు । అశ్రుపూర్ణముఖో రామో నిశి తూష్ణీ
ముపావిశత్ ॥ ౨౭ ॥ విలప్యోపరతం రామం గతార్చిషమివానలమ్ । సముద్రమివ నిర్వే
గమాశ్వాసయత లక్ష్మణః ॥ ౨౮ ॥ ధ్రువమద్య పురీ రాజన్నయోధ్యాయుధినాం వర । ని
ష్ప్రభా త్వయి నిష్క్రాంతే గతచంద్రేవ శర్వరీ ॥ ౨౯ ॥ నైతదౌపయికం రామ యదిదం
పరితప్యసే । విషాదయసి సీతాం చ మాం చైవ పురుషర్షభ ॥ ౩౦ ॥ న హి సీతా త్వయా హీ
నా న చాహమపి రాఘవ । ముహూర్తమపి జీవావో జలాన్మత్స్యావివోద్ధృతౌ ॥ ౩౧ ॥
న హి తాతం న శత్రుఘ్నం న సుమిత్రాం పరంతప । ద్రష్టుమిచ్ఛేయమద్యాహం స్వర్గం
వాపి త్వయా వినా ॥ ౩౨ ॥ తతస్తత్ర సుఖాసీనౌ నాతిదూరే నిరీక్ష్య తామ్ । న్యగ్రోధే సు
కృతాం శయ్యాం భేజాతే ధర్మవత్సలౌ ॥ ౩౩ ॥ స లక్ష్మణస్యోత్తమపుష్కలం వచో నిశమ్య చై
వం వనవాసమాదరాత్ । సమాః సమస్తా విదధే పరంతపః ప్రపద్య ధర్మం సుచిరాయ రాఘ
వః ॥ ౩౪ ॥ తతస్తు తస్మిన్ విజనే వనే తదా మహాబలౌ రాఘవవంశవర్ధనౌ । న తౌ భయం
సంభ్రమమభ్యుపేయతుర్యథైవ సింహౌ గిరిసానుగోచరౌ ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీమదయో
ధ్యాకాండే - త్రిపంచాశస్సర్గః

తే తు తస్మిన్ మహావృక్షే ఉషిత్వా రజనీం శివామ్ । విమలేఽభ్యుదితే సూర్యే తస్మా
ద్దేశాత్ప్రతస్థిరే ॥ ౧ ॥ యత్ర భాగీరథీం గంగాం యమునాభిప్రవర్తతే । జగ్ముస్తం దేశ
ముద్దిశ్య విగాహ్య సుమహద్వనమ్ ॥ ౨ ॥ తే భూమిభాగాన్ వివిధాన్ దేశాంశ్చాపి మ
నోరమాన్ । అదృష్టపూర్వాన్ పశ్యంతస్తత్ర తత్ర యశస్వినః ॥ ౩ ॥ యథాక్షేమేణ
గచ్ఛన్ స పశ్యంశ్చ వివిధాన్ ద్రుమాన్ । నివృత్తమాత్రే దివసే రామస్సౌమిత్రిమబ్ర

॥౪॥ ప్రయాగమభితఃపశ్యసౌమిత్రే ధూమమున్నతమ్। అగ్నేర్భగవతః కేతుం మన్యే సన్నిహితోమునిః ॥ ౫ ॥ నూనం ప్రాప్తాఃస్మ సంభేదం గంగాయమునయోర్వయ। తథాహి శ్రూయతేశబ్దో వారిణో వారిఘట్టితః ॥ ౬ ॥ దారూణిపరిభిన్నానివనజైరుపజీవిభిః। భరద్వాజాశ్రమే చైతే దృశ్యంతేవివిధాద్రుమాః ॥ ౭ ॥ ధన్వినౌతౌసుఖం గత్వాలంబమానేదివాకరే। గంగాయమునయోస్సంధౌ ప్రాపతుర్నిలయంమునేః ॥ ౮ ॥ రామస్త్వాశ్రమమాసాద్య త్రాసయన్మృగపక్షిణః। గత్వాముహూర్తమధ్వానం భరద్వాజముపాగమత్ ॥ ౯ ॥ తతస్త్వాశ్రమమాసాద్య మునేర్దర్శనకాంక్షిణౌ। సీతయానుగతౌవీరౌదూరాదేవావతస్థతుః ॥ ౧౦ ॥ సప్రవిశ్యమహాత్మానమృషింశిష్యగణైర్వృతమ్। సంశితవ్రతమేకాగ్రం తపసాలబ్ధచక్షుషమ్ ॥ ౧౧ ॥ హుతాగ్నిహోత్రం దృష్ట్వైవమహాభాగంకృతాంజలిః। రామస్సౌమిత్రిణాసార్ధం సీతయాచాభ్యవాదయత్ ॥౧౨॥ న్యవేదయతచాత్మానంతస్మైలక్ష్మణపూర్వజః। పుత్రౌదశరథస్యావాం భగవన్రామలక్ష్మణౌ ॥ ౧౩ ॥ భార్యామమేయంవైదేహీకల్యాణీ జనకాత్మజా। మాంచానుయాతా విజనం తపోవనమనిందితా ॥ ౧౪ ॥ పిత్రా ప్రవ్రాజ్యమానంమాం సౌమిత్రిరనుజఃప్రియః। అయమన్వగమద్భ్రాతా వనమేవదృఢవ్రతః ॥ ౧౫ ॥ పిత్రా నియుక్తాభగవన్ప్రవేక్ష్యామస్తపోవనమ్। ధర్మమేవచరిష్యామస్తత్ర మూలఫలాశనాః ॥౧౬॥ తస్యతద్వచనంశ్రుత్వా రాజపుత్రస్యధీమతః। ఉపానయతధర్మాత్మాగామర్ఘ్యముదకంతతః ॥ ౧౭ ॥ నానావిధానన్నరసాన్వన్యమూలఫలాశ్రయాన్। తేభ్యోదదౌతప్తతపావాసంచైవాభ్యకల్పయత్ ॥ ౧౮ ॥ మృగపక్షిభిరాసీనోమునిభిశ్చసమంతతః। రామమాగతమభ్యర్చ్యస్వాగతేనాహతంమునిః ॥ ౧౯ ॥ ప్రతిగృహ్యచతామర్చాముపవిష్టంసరాఘవమ్। భరద్వాజోబ్రవీద్వాక్యంధర్మయుక్తమిదం తదా ॥ ౨౦ ॥ చిరస్యఖలుకాకుత్స్థపశ్యామిత్వామిహాగతమ్। శ్రుతంతవమయాచేదంవివాసనమకారణమ్ ॥ ౨౧ ॥ అవకాశోవివిక్తోయంమహానద్యోస్సమాగమే। పుణ్యశ్చరమణీయశ్చవసత్విహభవాన్సుఖమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏవముక్తస్తువచనంభరద్వాజేనరాఘవః। ప్రత్యువాచ శుభం వాక్యం రామస్సర్వహితేరతః ॥ ౨౩ ॥ భగవన్నితఆసన్నః పౌరజానపదోజనః। సుదర్శనంతుమాం ప్రేక్ష్యమన్యేహమిమమాశ్రమమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఆగమిష్యతివైదేహీంమాంచాపి ప్రేక్షకోజనః। అనేనకారణేనాహమిహవాసంనరోచయే ॥౨౫॥ ఏకాంతేపశ్యభగవన్నాశ్రమస్థానముత్తమమ్। రమేతయత్రవైదేహీసుఖార్హాజనకాత్మజా ॥ ౨౬ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాశుభంవాక్యంభరద్వాజోమహామునిః। రాఘవస్యతతోవాక్యమర్థగ్రాహకమబ్రవీత్ ॥ ౨౭ ॥ దశక్రోశ ఇతస్తాతగిరిర్యస్మిన్నివత్స్యసి। మహర్షిసేవితఃపుణ్యస్సర్వతస్సుఖదర్శనః ॥ ౨౮ ॥ గోలాంగూలానుచరితోవానరర్క్షనిషేవితః। చిత్రకూటఇతిఖ్యాతోగంధమాదనసంనిభః ॥ ౨౯ ॥ యావతాచిత్రకూటస్య నరశ్శృంగాణ్యవేక్షతే। కల్యాణానిసమాధత్తేనపాపేకురుతేమనః ॥ ౩౦ ॥ ఋషయస్తత్ర బహవోవిహృత్యశరదాంశతమ్। తపసాదివమారూఢాః కపాలశిరసాసహ ॥ ౩౧ ॥ ప్రవివిక్తమహంమన్యేతంవాసంభవతస్సుఖమ్। ఇహవావనవాసాయవసరామమయాసహ ॥ ౩౨ ॥ సరామంసర్వకామైస్తంభరద్వాజఃప్రియాతిథిమ్। సభార్యంసహచభ్రాత్రా ప్రతిజగ్రాహధర్మవిత్ ॥౩౩॥ తస్యప్రయాగేరామస్యతంమహర్షిముపేయుషః। ప్రపన్నారజనీపుణ్యాచిత్రాఃకథయతఃకథాః॥ ౩౪॥ సీతాతృతీయఃకాకుత్స్థఃపరిశ్రాంతస్సుఖోచితః। భరద్వాజాశ్రమేరమ్యేతాంరాత్రిమవసత్సుఖమ్ ॥ ౩౫ ॥ ప్రభాతాయాంరజన్యాంతుభరద్వాజము

పాగమత్ । ఉవాచనరశార్దూలోమునింజ్వలితతేజసమ్ ॥ ౩౬ ॥ శర్వరీంభగవన్న ౪౦
సత్యశీలతవాశ్రమే । ఉషితాఃస్మసుఖంగంతుమనుజానాతునోభవాన్ ॥ ౩౭ ॥ రాత్ర్యాం
తుతస్యాంవ్యుష్టాయాంభరద్వాజోబ్రవీదిదమ్ । మధుమూలఫలోపేతంచిత్రకూటంవ్ర
జేతిచ ॥ ౩౮ ॥ వాసమౌపయికంమన్యేతవరామమహాబల । నానానగగణోపేతఃకిన్న
రోరగసేవితః ॥ ౩౯ ॥ మయూరనాదాభిరుతోగజరాజనిషేవితః । గమ్యతాంభవతా
శైలశ్చిత్రకూటస్సవిశ్రుతః ॥ ౪౦ ॥ పుణ్యశ్చరమణీయశ్చబహుమూలఫలాయుతః । తత్ర
కుంజరయూథానిమృగయూథానిచాభితః ॥ ౪౧ ॥ విచరంతివనాంతేష్వేతానిద్రక్ష్యసి
రాఘవ । సరిత్ప్రస్రవణప్రస్థాన్దరీకందరనిర్ఝరాన్ ॥ ౪౨ ॥ చరతస్సీతయాసా
ర్ధంనందిష్యతిమనస్తవ । ప్రహృష్టకోయష్టికకోకిలస్వనైర్వినాదితంతంవసుధాధరంశి
వమ్ । మృగైశ్చమత్తైర్బహుభిశ్చకుంజరైస్సురమ్యమాసాద్యసమావసాశ్రమమ్ ॥ ౪౩ ॥

ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - చతుఃపంచాశస్సర్గః.

ఉషిత్వారజనీంతత్రరాజపుత్రావరిందమౌ । మహర్షిమభివాద్యాథజగ్మతు
స్తంగిరింప్రతి ॥ ౧ ॥ తేషాంచైవస్వస్త్యయనంమహర్షిస్సచకారహ । ప్రస్థితాన్శ్చైవ
తాన్ప్రేక్ష్యపితాపుత్రానివాన్వగాత్ ॥ ౨ ॥ తతఃప్రచక్రమేవక్తుంవచనంసమహా
మునిః । భరద్వాజోమహాతేజారామంసత్యపరాక్రమమ్ ॥ ౩ ॥ గంగాయమునయోస్సం
ధిమాసాద్యమనుజర్షభౌ । కాలిందీమనుగచ్ఛేతాంనదీంపశ్చాన్ముఖాశ్రితామ్ ॥ ౪ ॥ అ
థాసాద్యతుకాలిందీంశీఘ్రస్రోతసమాపగామ్ । తస్యాస్తీర్థంప్రచలితంపురాణంప్రే
క్ష్యరాఘవౌ ॥ ౫ ॥ తత్రయూయంప్లవంకృత్వాతరతాంశుమతీంనదీమ్ । తతోన్యగ్రో
ధమాసాద్యమహాంతంహరితచ్ఛదమ్ ॥ ౬ ॥ వివృద్ధంబహుభిర్వృక్షైశ్శ్యామంసిద్ధోపసే
వితమ్ । తస్మైసీతాంజలింకృత్వాప్రయుంజీతాశిషశ్శివాః ॥ ౭ ॥ సమాసాద్యచతంవృక్షం
వసేద్వాతిక్రమేతవా । క్రోశమాత్రంతతోగత్వానీలంద్రక్ష్యథకాననమ్ ॥ ౮ ॥ పలాశబ
దరీమిశ్రంరమ్యంవంశైశ్చయామునైః । సపంథాశ్చిత్రకూటస్యగతస్యబహుశోమయా
॥ ౯ ॥ రమ్యోమార్దవయుక్తశ్చదావైశ్చైవవివర్జితః । ఇతిపంథానమావేద్యమహ
ర్షిస్సన్న్యవర్తత ॥ ౧౦ ॥ అభివాద్యతథేత్యుక్త్వారామేణవినివర్తితః । ఉపావృత్తేము
నౌతస్మిన్రామోలక్ష్మణమబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ కృతపుణ్యాస్స్మసౌమిత్రేమునిర్యన్నోనుకం
పతే । ఇతితౌపురుషవ్యాఘ్రౌమంత్రయిత్వామనస్వినౌ ॥ ౧౨ ॥ సీతామేవాగ్రతఃకృ
త్వాకాలిందీంజగ్మతుర్నదీమ్ । అథాసాద్యతుకాలిందీంశీఘ్రస్రోతోవహాంనదీమ్ ॥ ౧౩ ॥
చింతామాపేదిరేసర్వేనదీజలతితీర్షవః । తేకాష్ఠసంఘాతమథోచక్రతుస్తుమహాప్లవ
మ్ ॥ ౧౪ ॥ శుష్కైర్వంశైస్సమాస్తీర్ణముశీరైశ్చసమావృతమ్ । తతోవేతసశాఖాశ్చజం
బూశాఖాశ్చవీర్యవాన్ ॥ ౧౫ ॥ చకారలక్ష్మణశ్ఛిత్త్వాసీతాయాస్సుఖమాసనమ్ । తత్ర
శ్రియమివాచింత్యాంరామోదాశరథిఃప్రియామ్ ॥ ౧౬ ॥ ఈషత్సంలజ్జమానాంతామ
ధ్యారోపయతప్లవమ్ । పార్శ్వేచతత్రవైదేహ్యావసనేభూషణానిచ ॥ ౧౭ ॥ ప్లవేకఠిన
కాజంచరామశ్చక్రేసహాయుధైః । ఆరోప్యప్రథమంసీతాంసంఘాటంప్రతిగృహ్య
తౌ ॥ ౧౮ ॥ తతఃప్రతేరతుర్యత్తౌవీరౌదశరథాత్మజౌ । కాలిందీమధ్యమాయాతాసీతా
త్వేనామవందత ॥ ౧౯ ॥ స్వస్తిదేవితరామిత్వాంపారయేన్మేపతిర్వ్రతమ్ । యక్ష్యే
త్వాంగోసహస్రేణసురాఘటశతేనచ ॥ ౨౦ ॥ స్వస్తిప్రత్యాగతేరామేపురీమిక్ష్వా
కుపాలితామ్ । కాలిందీమథసీతాతుయాచమానాకృతాంజలిః ॥ ౨౧ ॥ తీరమేవాభిసం
ప్రాప్తాదక్షిణంవరవర్ణినీ । తతఃప్లవేనాంశుమతీంశీఘ్రగామూర్మిమాలినీమ్ ॥ ౨౨ ॥

ర్బహుభిర్వృక్షైస్సంతేరుర్యమునాం నదీమ్। తే తీర్ణాః ప్లవముత్సృజ్య ప్రస్థాయ
యమునావనాత్ ॥ ౨౩ ॥ శ్యామం న్యగ్రోధమాసేదుశ్శీతలం హరితచ్ఛదమ్। న్యగ్రో
ధముపాగమ్య వైదేహీ వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౪ ॥ నమస్తేఽస్తు మహావృక్ష పారయేన్మే
పతిర్వ్రతమ్। కౌసల్యాం చైవ పశ్యేయం సుమిత్రాం చ యశస్వినీమ్ ॥ ౨౫ ॥ ఇతి సీ
తాంజలిం కృత్వా పర్యగచ్ఛద్వనస్పతిమ్। అవలోక్య తతస్సీతామాయాచంతీమనిందితా
మ్ ॥ ౨౬ ॥ దయితాం చ విధేయాం చ రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్। సీతామాదాయ గచ్ఛ
త్వమగ్రతో భరతాగ్రజ ॥ ౨౭ ॥ పృష్ఠతోఽహం గమిష్యామి సాయుధో ద్విపదాం వర।
యద్యత్ఫలం ప్రార్థయతే పుష్పం వా జనకాత్మజా ॥ ౨౮ ॥ తత్తత్ప్రదద్యా వైదే
హ్యా యత్రాస్యా రమతే మనః। గచ్ఛతోస్తు తయోర్మధ్యే బభూవ జనకాత్మజా ॥ ౨౯ ॥
మాతంగయోర్మధ్యగతా శుభా నాగవధూరివ। ఏకైకం పాదపం గుల్మం లతాం వా పుష్ప
శాలినీమ్ ॥ ౩౦ ॥ అదృష్టపూర్వాం పశ్యంతీ రామం పప్రచ్ఛ సాబలా। రమణీయాన్బ
హువిధాన్పాదపాన్కుసుమోత్కటాన్ ॥ ౩౧ ॥ సీతావచనసంరబ్ధ ఆనయామాస లక్ష్మ
ణః। విచిత్రవాలుకజలాం హంససారసనాదితామ్ ॥ ౩౨ ॥ రేమే జనకరాజస్య తదా ప్రే
క్ష్య సుతా నదీమ్। క్రోశమాత్రం తతో గత్వా భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౩౩ ॥ బహూ
న్మేధ్యాన్మృగాన్హత్వా చేరతుర్యమునావనే। విహృత్య తే బర్హిణపూగనాదితే శు
భే వనే వానరవారణాయుతే। సమం నదీవప్రముపేత్య సమ్మతం నివాసమాజగ్మురదీనద
ర్శనాః ॥ ౩౪ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - పంచపంచాశస్సర్గః.

అథ రాత్ర్యాం వ్యతీతాయామవసుప్తమనంతరమ్। ప్రబోధయామాస శనైర్ల
క్ష్మణం రఘునందనః ॥ ౧ ॥ సౌమిత్రే శృణు వన్యానాం వల్గు వ్యాహరతాం స్వనమ్। సం
ప్రతిష్ఠామహే కాలః ప్రస్థానస్య పరంతప ॥ ౨ ॥ స సుప్తస్సమయే భ్రాత్రా లక్ష్మణః
ప్రతిబోధితః। జహౌ నిద్రాం చ తంద్రీం చ ప్రసక్తం చ పథిశ్రమమ్ ॥ ౩ ॥ తత ఉత్థాయ
తే సర్వే స్పృష్ట్వా నద్యాశ్శివం జలమ్। పంథానమృషిణోద్దిష్టం చిత్రకూటస్య తం యయుః
॥ ౪ ॥ తతస్సంప్రస్థితః కాలే రామస్సౌమిత్రిణా సహ। సీతాం కమలపత్రాక్షీమిదం వచన
మబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ఆదీప్తానివ వైదేహి సర్వతః పుష్పితాన్నగాన్। స్వైః పుష్పైః కింశు
కాన్పశ్య మాలినశ్శిశిరాత్యయే ॥ ౬ ॥ పశ్య భల్లాతకాన్ఫుల్లాన్నరైరనుపసేవితాన్।
ఫలపత్రైరవనతాన్నూనం శక్ష్యామి జీవితుమ్ ॥ ౭ ॥ పశ్య ద్రోణప్రమాణాని లంబమా
నాని లక్ష్మణ। మధూని మధుకారీభిస్సంభృతాని నగే నగే ॥ ౮ ॥ ఏష క్రోశతి నత్యూహ
స్తం శిఖీ ప్రతికూజతి। రమణీయే వనోద్దేశే పుష్పసంస్తరసంకటే ॥ ౯ ॥ మాతంగయూ
థానుసృతం పక్షిసంఘానునాదితమ్। చిత్రకూటమిమం పశ్య ప్రవృద్ధశిఖరం గిరిమ్ ॥ ౧౦ ॥
సమభూమితలే రమ్యే ద్రుమైర్బహుభిరావృతే। పుణ్యే రంస్యామహే తాత చిత్రకూ
టస్య కాననే ॥ ౧౧ ॥ తతస్తౌ పాదచారేణ గచ్ఛంతౌ సహ సీతయా। రమ్యమాసేదతుశ్శై
లం చిత్రకూటం మనోరమమ్ ॥ ౧౨ ॥ తం తు పర్వతమాసాద్య నానాపక్షిగణాయుతమ్।
బహుమూలఫలం రమ్యం సంపన్నం సురసోదకమ్ ॥ ౧౩ ॥ మనోజ్ఞోఽయం గిరిస్సౌమ్య నానా
ద్రుమలతాయుతః। బహుమూలఫలో రమ్యస్స్వాజీవః ప్రతిభాతి మే ॥ ౧౪ ॥ మునయశ్చ
మహాత్మానో వసంత్యస్మిన్ శిలోచ్చయే। అయం వాసో భవేత్తావదత్ర సౌమ్య రమేమహి
॥ ౧౫ ॥ ఇతి సీతా చ రామశ్చ లక్ష్మణశ్చ కృతాంజలిః। అభిగమ్యాశ్రమం సర్వే వాల్మీకిమ
భివాదయన్ ॥ ౧౬ ॥ తాన్మహర్షిః ప్రముదితః పూజయామాస ధర్మవిత్। ఆస్యతామితి చో
వాచ స్వాగతం తం నివేద్య చ ॥ ౧౭ ॥ తతోఽబ్రవీన్మహాబాహుర్లక్ష్మణం లక్ష్మణాగ్రజః।

సన్నివేశ్యయథాన్యాయమాత్మానమృషయేప్రభుః ॥ ౧౮ ॥ లక్ష్మణానయదారూణి దృఢానిచవరాణిచ । కురుష్వావసథంసౌమ్యవాసేమేభిరతంమనః ॥ ౧౯ ॥ తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాసౌమిత్రిర్వివిధాన్ద్రుమాన్ । ఆజహారతతశ్చక్రేపర్ణశాలామరిందమః ॥ ౨౦ ॥ తాంనిష్ఠితాంబద్ధకటాం దృష్ట్వారామస్సుదర్శనామ్ । శుశ్రూషమాణమేకాగ్రమిదంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౧ ॥ ఐణేయంమాంసమాహృత్యశాలాంయక్ష్యామహేవయమ్ । కర్తవ్యంవాస్తుశమనంసౌమిత్రేచిరజీవిభిః ॥ ౨౨ ॥ మృగంహత్వానయక్షిప్రంలక్ష్మణేహాశుభేక్షణ । కర్తవ్యశ్శాస్త్రదృష్టోహివిధిర్ధర్మమనుస్మర ॥ ౨౩ ॥ భ్రాతుర్వచనమాజ్ఞాయలక్ష్మణఃపరవీరహా । చకారచయథోక్తంసతంరామఃపునరబ్రవీత్ ॥ ౨౪ ॥ ఐణేయంశ్రపయస్వైతచ్ఛాలాంయక్ష్యామహేవయమ్ । త్వరసౌమ్యముహూర్తోయంశుభశ్చదివసోప్యయమ్ ॥ ౨౫ ॥ సలక్ష్మణఃకృష్ణమృగంహత్వామేధ్యంప్రతాపవాన్ । అథచిక్షేపసౌమిత్రిస్సమిద్ధేజాతవేదసి ॥ ౨౬ ॥ తంతుపక్వంసమాజ్ఞాయనిష్టప్తంఛిన్నశోణితమ్ । లక్ష్మణఃపురుషవ్యాఘ్రమథరాఘవమబ్రవీత్ ॥ ౨౭ ॥ అయంకృష్ణస్సమాప్తాంగశ్శ్రితఃకృష్ణమృగోయథా । దేవతాదేవసంకాశయజస్వకుశలోహ్యసి ॥ ౨౮ ॥ రామస్స్నాత్వాతునియతోగుణవాన్జప్యకోవిదః । సంగ్రహేణాకరోత్సర్వాన్మంత్రాన్సత్రావసానికాన్ ॥ ౨౯ ॥ ఇష్ట్వాదేవగణాన్సర్వాన్వివేశావసథంశుచిః । బభూవచమనోహ్లాదోరామస్యామితతేజసః ॥ ౩౦ ॥ వైశ్వదేవబలింకృత్వారౌద్రంవైష్ణవమేవచ । వాస్తుసంశమనీయానిమంగళానిప్రవర్తయన్ ॥ ౩౧ ॥ జపంచన్యాయతఃకృత్వాస్నాత్వానద్యాంయథావిధి । పాపసంశమనంరామశ్చకారబలిముత్తమమ్ ॥ ౩౨ ॥ వేదిస్థలవిధానానిచైత్యాన్యాయతనానిచ । ఆశ్రమస్యానురూపాణిస్థాపయామాసరాఘవః ॥ ౩౩ ॥ వన్యైర్మాల్యైఃఫలైర్మూలైఃపక్వైర్మాంసైర్యథావిధి । అద్భిర్జపైశ్చవేదోక్తైర్దర్భైశ్చససమిత్కుశైః ॥ ౩౪ ॥ తౌతర్పయిత్వాభూతానిరాఘవౌసహసీతయా । తదావివిశతుశ్శాలాంసుశుభాంశుభలక్షణౌ ॥ ౩౫ ॥ తాంవృక్షపర్ణచ్ఛదనాంమనోజ్ఞాంయథాప్రదేశంసుకృతాంనివాతామ్ । వాసాయసర్వేవివిశుస్సమేతాస్సభాంయథాదేవగణాస్సుధర్మామ్ ॥ ౩౬ ॥ అనేకనానామృగపక్షిసంకులేవిచిత్రపుష్పస్తబకైర్ద్రుమైర్యుతే । వనోత్తమేవ్యాళమృగానునాదితేతదావిజహ్రుస్సుసుఖంజితేంద్రియాః ॥ ౩౭ ॥ సురమ్యమాసాద్యతుచిత్రకూటంనదీంచతాంమాల్యవతీంసుతీర్థామ్ । ననందహృష్టోమృగపక్షిజుష్టాంజహౌచదుఃఖంపురవిప్రవాసాత్ ॥ ౩౮ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - షట్పంచాశస్సర్గః

కథయిత్వాసుదుఃఖార్తస్సుమంత్రేణచిరంసహ । రామేదక్షిణకూలస్థేజగామస్వగృహంగుహః ॥ ౧ ॥ భరద్వాజాభిగమనంప్రయాగేచసహాసనమ్ । ఆగిరేర్గమనంతేషాంతత్రస్థైరుపలక్షితమ్ ॥ ౨ ॥ అనుజ్ఞాతస్సుమంత్రోథయోజయిత్వాహయోత్తమాన్ । అయోధ్యామేవనగరీంప్రయయౌగాఢదుర్మనాః ॥ ౩ ॥ సవనానిసుగంధీనిసరితశ్చసరాంసిచ । పశ్యన్నతియయౌశీఘ్రంగ్రామాణినగరాణిచ ॥ ౪ ॥ తతస్సాయాహ్నసమయేతృతీయేహనిసారథిః । అయోధ్యాంసమనుప్రాప్యనిరానందాందదర్శహ ॥ ౫ ॥ సశూన్యామివనిశ్శబ్దాందృష్ట్వాపరమదుర్మనాః । సుమంత్రశ్చింతయామాసశోకవేగసమాహతః ॥ ౬ ॥ కచ్చిన్నసగజాసాశ్వాసజనాసజనాధిపా । రామసంతాపదుఃఖేనదగ్ధాశోకాగ్నినాపురీ ॥ ౭ ॥ ఇతిచింతాపరస్సూతోవాజిభిశ్శీఘ్రపాతిభిః । నగరద్వారమాసాద్యత్వరితఃప్రవివేశహ ॥ ౮ ॥ సుమంత్రమభియాంతంతంచశతశోథసహస్ర

క్వ రామ ఇతి పృచ్ఛన్తం సూతమభ్యద్రవన్నరాః॥ ౯॥ తేషాం శశంస గంగాయామహమాపృచ్ఛ్య రాఘవమ్। అనుజ్ఞాతో నివృత్తోఽస్మి ధార్మికేణ మహాత్మనా॥ ౧౦ ॥ తే తీర్ణా ఇతి విజ్ఞాయ బాష్పపూర్ణముఖా జనాః। అహో ధిగితి నిశ్వస్య హా రామేతి చ చుక్రుశుః ॥ ౧౧॥ శుశ్రావ చ వచస్తేషాం బృందం బృందం చ తిష్ఠతామ్। హతాస్స్మ ఖలు యే నేహ పశ్యామ ఇతి రాఘవమ్॥ ౧౨॥ దానయజ్ఞవివాహేషు సమాజేషు మహత్సు చ। న ద్రక్ష్యామః పునర్జాతు ధార్మికం రామమన్తరా॥ ౧౩ ॥ కిం సమర్థం జనస్యాస్య కిం ప్రియం కిం సుఖావహమ్। ఇతి రామేణ నగరం పితృవత్పరిపాలితమ్॥ ౧౪॥ వాతాయనగతానాం చ స్త్రీణామన్వన్తరాపణమ్। రామశోకాభితప్తానాం శుశ్రావ పరిదేవనమ్॥ ౧౫॥ స రాజమార్గమధ్యేన సుమన్త్రః పిహితాననః। యత్ర రాజా దశరథస్తదేవోపయయౌ గృహమ్॥ ౧౬ ॥ సోఽవతీర్య రథాచ్ఛీఘ్రం రాజవేశ్మ ప్రవిశ్య చ। కక్ష్యాస్సప్తాభిచక్రామ మహాజనసమాకులాః॥ ౧౭ ॥ హర్మ్యైర్విమానైః ప్రాసాదైరవేక్ష్యాథ సమాగతమ్। హాహాకారకృతా నార్యో రామదర్శనకర్శితాః॥ ౧౮॥ ఆయతైర్విమలైర్నేత్రైరశ్రువేగపరిప్లుతైః। అన్యోన్యమభివీక్షన్తే వ్యక్తమార్తతరాః స్త్రియః॥ ౧౯॥ తతో దశరథస్త్రీణాం ప్రాసాదేభ్యస్తతస్తతః। రామశోకాభితప్తానాం మన్దం శుశ్రావ జల్పితమ్ ॥ ౨౦ ॥ సహ రామేణ నిర్యాతో వినా రామమిహాగతః । సూతః కిం నామ కౌసల్యాం శోచన్తీం ప్రతివక్ష్యతి ॥ ౨౧ ॥ యథా చ మన్యే దుర్జీవమేవం న సుకరం ధ్రువమ్। ఆచ్ఛిద్య పుత్రే నిర్యాతే కౌసల్యా యత్ర జీవతి॥ ౨౨॥ సత్యరూపం తు తద్వాక్యం రాజ్ఞః స్త్రీణాం నిశామయన్। ప్రదీప్తమివ శోకేన వివేశ సహసా గృహమ్॥ ౨౩॥ స ప్రవిశ్యాష్టమీం కక్ష్యాం రాజానం దీనమాతురమ్। పుత్రశోకపరిద్యూనమపశ్యత్పాండరే గృహే॥ ౨౪ ॥ అభిగమ్య తమాసీనం నరేన్ద్రమభివాద్య చ। సుమన్త్రో రామవచనం యథోక్తం ప్రత్యవేదయత్ ॥ ౨౫ ॥ స తూష్ణీమేవ తచ్ఛ్రుత్వా రాజా విభ్రాన్తచేతనః। మూర్ఛితో న్యపతద్భూమౌ రామశోకాభిపీడితః ॥ ౨౬ ॥ తతోఽన్తఃపురమావిద్ధం మూర్ఛితే పృథివీపతౌ। ఉద్ధృత్య బాహూ చుక్రోశ నృపతౌ పతితే క్షితౌ॥ ౨౭ ॥ సుమిత్రయా తు సహితా కౌసల్యా పతితం పతిమ్। ఉత్థాపయామాస తదా వచనం చేదమబ్రవీమ్॥ ౨౮ ॥ ఇమం తస్య మహాభాగ దూతం దుష్కరకారిణః। వనవాసాదనుప్రాప్తం కస్మాన్న ప్రతిభాషసే॥ ౨౯ ॥ అద్యేమమనయం కృత్వా వ్యపత్రపసి రాఘవ। ఉత్తిష్ఠ సుకృతం తేఽస్తు శోకే న స్యాత్సహాయతా ॥ ౩౦॥ దేవ యస్యా భయాద్రామం నానుపృచ్ఛసి సారథిమ్। నేహ తిష్ఠతి కైకేయీ విస్రబ్ధం ప్రతిభాష్యతామ్॥ ౩౧॥ సా తథోక్త్వా మహారాజం కౌసల్యా శోకలాలసా। ధరణ్యాం నిపపాతాశు బాష్పవిప్లుతభాషిణీ॥ ౩౨॥ ఏవం విలపతీం దృష్ట్వా కౌసల్యాం పతితాం భువి। పతిం చావేక్ష్య తాస్సర్వాస్సుస్వరం రురుదుః స్త్రియః॥ ౩౩॥ తతస్తమన్తఃపురనాదముత్థితం సమీక్ష్య వృద్ధాస్తరుణాశ్చ మానవాః। స్త్రియశ్చ సర్వా రురుదుస్సమన్తతః పురం తదాసీత్పునరేవ సంకులమ్॥ ౩౪ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే సప్తపంచాశస్సర్గః

ప్రత్యాశ్వస్తో యదా రాజా మోహాత్ప్రత్యాగతః పునః। అథాజుహావ తం సూతం రామవృత్తాన్తకారణాత్ ॥ ౧ ॥ అథ సూతో మహారాజం కృతాంజలిరుపస్థితః। రామమేవానుశోచన్తం దుఃఖశోకసమన్వితమ్॥ ౨॥ వృద్ధం పరమసన్తప్తం నవగ్రహమివ ద్విపమ్। వినిశ్వసన్తం ధ్యాయన్తం అస్వస్థమివ కుంజరమ్॥ ౩॥ రాజా తు రజసా సూతం

ధ్వస్తాంగం సముపస్థితమ్ । అశ్రుపూర్ణముఖం దీనమువాచ పరమార్తవత్ ॥ ౪ ॥ క్వను
వత్స్యతి ధర్మాత్మా వృక్షమూలముపాశ్రితః । సోత్యంతసుఖితస్సూత కిమశిష్యతి రాఘవః ॥
౫ ॥ దుఃఖస్యానుచితో దుఃఖం సుమంత్ర శయనోచితః । భూమిపాలాత్మజో భూమౌ శే
తే కథమనాథవత్ ॥ ౬ ॥ యం యాంతమనుయాంతి స్మ పదాతిరథకుంజరాః । స వత్స్యతి
కథం రామో విజనం వనమాశ్రితః ॥ ౭ ॥ వ్యాలైర్మృగైరాచరితం కృష్ణసర్పనిషేవి
తమ్ । కథం కుమారౌ వైదేహ్యా సార్ధం వనముపస్థితౌ ॥ ౮ ॥ సుకుమార్యా తపస్విన్యా
సుమంత్ర సహ సీతయా । రాజపుత్రౌ కథం పాదైరవరుహ్య రథాద్గతౌ ॥ ౯ ॥ సిద్ధా
ర్థః ఖలు సూత త్వం యేన దృష్టౌ మమాత్మజౌ । వనాంతం ప్రవిశంతౌ తావశ్వినావివ మంద
రమ్ ॥ ౧౦ ॥ కిమువాచ వచో రామః కిమువాచ చ లక్ష్మణః । సుమంత్ర వనమాసాద్య కిము
వాచ చ మైథిలీ ॥ ౧౧ ॥ ఆసితం శయితం భుక్తం సూత రామస్య కీర్తయ । జీవిష్యామ్యహ
మేతేన యయాతిరివ సాధుషు ॥ ౧౨ ॥ ఇతి సూతో నరేంద్రేణ చోదితస్సజ్జమానయా । ఉ
వాచ వాచా రాజానం సబాష్పపరిరబ్ధయా ॥ ౧౩ ॥ అబ్రవీన్మాం మహారాజ ధర్మమేవా
నుపాలయన్ । అంజలిం రాఘవః కృత్వా శిరసాభిప్రణమ్య చ ॥ ౧౪ ॥ సూత మద్వచనాత్త
స్య తాతస్య విదితాత్మనః । శిరసా వందనీయస్య వంద్యౌ పాదౌ మహాత్మనః ॥ ౧౫ ॥ సర్వమం
తఃపురం వాచ్యం సూత మద్వచనాత్త్వయా । ఆరోగ్యమవిశేషేణ యథార్హం చాభివా
దనమ్ ॥ ౧౬ ॥ మాతా చ మమ కౌసల్యా కుశలం చాభివాదనమ్ । అప్రమాదం చ వక్తవ్యా
బ్రూయాశ్చైనామిదం వచః ॥ ౧౭ ॥ ధర్మనిత్యా యథాకాలమగ్న్యగారపరా భవ ।
దేవి దేవస్య పాదౌ చ దేవవత్పరిపాలయ ॥ ౧౮ ॥ అభిమానం చ మానం చ త్యక్త్వా వర్త
స్వ మాతృషు । అను రాజానమార్యాం చ కైకేయీమంబ కారయ ॥ ౧౯ ॥ కుమారే భరతే
వృత్తిర్వర్తితవ్యా చ రాజవత్ । అర్థజ్యేష్ఠా హి రాజానో రాజధర్మమనుస్మర ॥ ౨౦ ॥
భరతః కుశలం వాచ్యో వాచ్యో మద్వచనేన చ । సర్వాస్వేవ యథాన్యాయం వృత్తిం వర్త
స్వ మాతృషు ॥ ౨౧ ॥ వక్తవ్యశ్చ మహాబాహురిక్ష్వాకుకులనందనః । పితరం యౌవరాజ్య
స్థో రాజ్యస్థమనుపాలయ ॥ ౨౨ ॥ అతిక్రాంతవయా రాజా మా స్మైనం వ్యవరోరుధః ।
కుమారరాజ్యే జీవ త్వం తస్యైవాజ్ఞాప్రవర్తనాత్ ॥ ౨౩ ॥ అబ్రవీచ్చాపి మాం భూయో
భృశమశ్రూణి వర్తయన్ । మాతేవ మమ మాతా తే ద్రష్టవ్యా పుత్రగర్ధినీ ॥ ౨౪ ॥ ఇ
త్యేవం మాం మహారాజ బ్రువన్నేవ మహాయశాః । రామో రాజీవతామ్రాక్షో భృ
శమశ్రూణ్యవర్తయత్ ॥ ౨౫ ॥ లక్ష్మణస్తు సుసంక్రుద్ధో నిశ్శ్వసన్వాక్యమబ్రవీత్ ।
కేనాయమపరాధేన రాజపుత్రో వివాసితః ॥ ౨౬ ॥ రాజ్ఞా తు ఖలు కైకేయ్యా లఘు
త్వాశ్రిత్య శాసనమ్ । కృతం కార్యమకార్యం వా వయం యేనాభిపీడితాః ॥ ౨౭ ॥ యది
ప్రవ్రాజితో రామో లోభకారణకారితమ్ । వరదాననిమిత్తం వా సర్వథా దుష్కృతం కృ
తమ్ ॥ ౨౮ ॥ ఇదం తావద్యథాకామమీశ్వరస్య కృతే కృతమ్ । రామస్య తు పరిత్యా
గే న హేతుముపలక్షయే ॥ ౨౯ ॥ అసమీక్ష్య సమారబ్ధం విరుద్ధం బుద్ధిలాఘవాత్ । జన
యిష్యతి సంక్రోశం రాఘవస్య వివాసనమ్ ॥ ౩౦ ॥ అహం తావన్మహారాజే పితృత్వం
నోపలక్షయే । భ్రాతా భర్తా చ బంధుశ్చ పితా చ మమ రాఘవః ॥ ౩౧ ॥ సర్వలోకప్రి
యం త్యక్త్వా సర్వలోకహితే రతమ్ । సర్వలోకోనురజ్యేత కథం త్వానేన కర్మణా ॥ ౩౨ ॥
సర్వప్రజాభిరామం హి రామం ప్రవ్రాజ్య ధార్మికమ్ । సర్వలోకం విరుధ్యేమం కథం
రాజా భవిష్యసి ॥ ౩౩ ॥ జానకీ చ మహారాజ నిశ్శ్వసంతీ తపస్వినీ । భూతోపహతచిత్తేవ వి
ష్ఠితా విస్మృతా స్థితా ॥ ౩౪ ॥ అదృష్టపూర్వవ్యసనా రాజపుత్రీ యశస్వినీ । తేన దుఃఖే
న రుదతీ నైవ మాం కించిదబ్రవీత్ ॥ ౩౫ ॥ ఉద్వీక్షమాణా భర్తారం ముఖేన పరిశుష్యతా ।

ము మోచ సహసా బాష్పం మాం ప్రయాంతముదీక్ష్య సా ॥ ౩౮ ॥ తథైవ రామోఽశ్రుము
ఖః కృతాంజలిః స్థితోఽభవల్లక్ష్మణబాహుపాలితః । తథైవ సీతా రుదతీ తపస్వినీ నిరీక్షతే రా
జరథం తథైవ మామ్ ॥ ౩౯ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే అష్టపంచాశస్సర్గః.

ఇతి బ్రువంతం తం సూతం సుమంత్రం మంత్రిసత్తమమ్ । బ్రూహి శేషం పునరితి
రాజా వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సుమంత్రో బాష్పవిక్లబః । కథ
యామాస భూయోఽపి రామసందేశవిస్తరమ్ ॥ ౨ ॥ జటాః కృత్వా మహారాజ చీరవల్కల
ధారిణౌ । గంగాముత్తీర్య తౌ వీరౌ ప్రయాగాభిముఖౌ గతౌ ॥ ౩ ॥ అగ్రతో లక్ష్మణో యా
తః పాలయన్ రఘునందనమ్ । తాం స్తథా గచ్ఛతో దృష్ట్వా నివృత్తోఽస్మ్యవశస్తదా ॥ ౪ ॥ మ
మ త్వశ్వా నివృత్తస్య న ప్రావర్తంత వర్త్మని । ఉష్ణమశ్రు ప్రముంచంతో రామే సంప్ర
స్థితే వనమ్ ॥ ౫ ॥ ఉభాభ్యాం రాజపుత్రాభ్యామథ కృత్వాహమంజలిమ్ । ప్రస్థితో రథ
మాస్థాయ తద్దుఃఖమపి ధారయన్ ॥ ౬ ॥ గుహేన సార్ధం తత్రైవ స్థితోఽస్మి దివసాన్ బ
హూన్ । ఆశయా యది మాం రామః పునశ్శబ్దాపయేదితి ॥ ౭ ॥ విషయే తే మహారాజ రా
మవ్యసనకర్శితాః । అపి వృక్షాః పరిమ్లానాః సపుష్పాంకురకోరకాః ॥ ౮ ॥ ఉపతప్తో
దకా నద్యః పల్వలాని సరాంసి చ । పరిశుష్కపలాశాని వనాన్యుపవనాని చ ॥ ౯ ॥ న చ స
ర్పంతి సత్త్వాని వ్యాళా న ప్రచరంతి చ । రామశోకాభిభూతం తన్నిష్కూజమభవద్వనమ్ ॥
౧౦ ॥ లీనపుష్కరపత్రాశ్చ నరేంద్ర కలుషోదకాః । సంతప్తపద్మాః పద్మిన్యో లీనమీన
విహంగమాః ॥ ౧౧ ॥ జలజాని చ పుష్పాణి మాల్యాని స్థలజాని చ । నాద్య భాంత్యల్పగంధీ
ని ఫలాని చ యథాపురమ్ ॥ ౧౨ ॥ అత్రోద్యానాని శూన్యాని ప్రలీనవిహగాని చ । న చా
భిరామానారామాన్ పశ్యామి మనుజర్షభ ॥ ౧౩ ॥ ప్రవిశంతమయోధ్యాయాం న కశ్చి
దభినందతి । నరా రామమపశ్యంతో నిశ్శ్వసంతి ముహుర్ముహుః ॥ ౧౪ ॥ దేవ రాజరథం
దృష్ట్వా వినా రామమిహాగతం । దుఃఖాదశ్రుముఖస్సర్వో రాజమార్గగతో జనః ॥ ౧౫ ॥
హర్మ్యైర్విమానైః ప్రాసాదైరవేక్ష్య రథమాగతమ్ । హాహాకారకృతా నార్యో రామద
ర్శనకర్శితాః ॥ ౧౬ ॥ ఆయతైర్విమలైర్నేత్రైరశ్రువేగపరిప్లుతైః । అన్యోన్యమ
భివీక్షంతే వ్యక్తమార్తతరాః స్త్రియః ॥ ౧౭ ॥ నామిత్రాణాం న మిత్రాణాముదాసీన
జనస్య చ । అహమార్తతయా కించిద్విశేషం నోపలక్షయే ॥ ౧౮ ॥ అప్రహృష్టమను
ష్యా చ దీననాగతురంగమా । ఆర్తస్వరపరిమ్లానా వినిశ్శ్వసితనిస్వనా ॥ ౧౯ ॥ నిరానం
దా మహారాజ రామప్రవ్రాజనాతురా । కౌసల్యా పుత్రహీనేవ అయోధ్యా ప్రతిభాతి
మా ॥ ౨౦ ॥ సూతస్య వచనం శ్రుత్వా వాచా పరమదీనయా । బాష్పోపహతయా రాజా
తం సూతమిదమబ్రవీత్ ॥ ౨౧ ॥ కైకేయ్యా వినియుక్తేన పాపాభిజనభావయా । మయా
న మంత్రకుశలైర్వృద్ధైస్సహ సమర్థితమ్ ॥ ౨౨ ॥ న సుహృద్భిర్న చామాత్యైర్మం
త్రయిత్వా న నైగమైః । మయాఽయమర్థస్సంమోహాత్ స్త్రీహేతోస్సహసా కృతః ॥
౨౩ ॥ భవితవ్యతయా నూనమిదం వా వ్యసనం మహత్ । కులస్యాస్య వినాశాయ ప్రాప్తం
సూత యదృచ్ఛయా ॥ ౨౪ ॥ సూత యద్యస్తి తే కించిన్మయాఽపి సుకృతం కృతమ్ । త్వం ప్రా
పయాశు మాం రామం ప్రాణాస్సంత్వరయంతి మామ్ ॥ ౨౫ ॥ యద్యద్యాపి మమైవాజ్ఞా
నివర్తయతు రాఘవమ్ । న శక్ష్యామి వినా రామం ముహూర్తమపి జీవితుమ్ ॥ ౨౬ ॥
అథవాపి మహాబాహుర్గతో దూరం భవిష్యతి । మామేవ రథమారోప్య శీఘ్రం రామాయ
దర్శయ ॥ ౨౭ ॥ వృత్తదంష్ట్రో మహేష్వాసః క్వాసౌ లక్ష్మణపూర్వజః । యది జీవామి
సాధ్వేనం పశ్యేయం సీతయా సహ ॥ ౨౮ ॥ లోహితాక్షం మహాబాహుమాముక్తమణి

కుండలమ్ । రామం యది న పశ్యేయం గమిష్యామి యమక్షయమ్ ॥ ౨౯ ॥ అతో ను కిం దుః
ఖతరం సోఽహమిక్ష్వాకునందనమ్ । ఇమామవస్థామాపన్నో నేహ పశ్యామి రాఘవమ్ ॥
౩౦ ॥ హా రామ రామానుజ హా హా వైదేహి తపస్విని । న మాం జానీత దుఃఖేన మ్రియమాణ
మనాథవత్ ॥ ౩౧ ॥ స తేన రాజా దుఃఖేన భృశమర్పితచేతనః । అవగాఢస్సుదుష్పారం
శోకసాగరమబ్రవీత్ ॥ ౩౨ ॥ రామశోకమహావేగస్సీతావిరహపారగః । శ్వసితోర్మి
మహావర్తో బాష్పఫేనజలావిలః ॥ ౩౩ ॥ బాహువిక్షేపమీనౌఘో విక్రందితమహాస్వ
నః । ప్రకీర్ణకేశశైవాలః కైకేయీబడబాముఖః ॥ ౩౪ ॥ మమాశ్రువేగప్రభవః కుబ్జా
వాక్యమహాగ్రహః । వరవేలో నృశంసాయా రామప్రవ్రాజనాయతః ॥ ౩౫ ॥ యస్మిన్
బత నిమగ్నోఽహం కౌసల్యే రాఘవం వినా । దుస్తరో జీవతా దేవి మయాఽయం శోకసాగరః
౩౬ ॥ అశోభనం యోఽహమిహాద్య రాఘవం దిదృక్షమాణో న లభే సలక్ష్మణమ్ । ఇతీవ రా
జా విలపన్మహాయశాః పపాత తూర్ణం శయనే సమూర్ఛితః ॥ ౩౭ ॥ ఇతి విలపతి పార్థి
వే ప్రణష్టే కరుణతరం ద్విగుణం చ రామహేతోః । వచనమనునిశమ్య తస్య దేవీ భయమ
గమత్పునరేవ రామమాతా ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ఏకోనషష్టితమ
స్సర్గః

తతో భూతోపసృష్టేవ వేపమానా పునః పునః । ధరణ్యాం గతసత్త్వేవ కౌసల్యా సూ
తమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ నయ మాం యత్ర కాకుత్స్థస్సీతా యత్ర చ లక్ష్మణః । తాన్ వినా క్ష
ణమప్యత్ర జీవితుం చాపి నోత్సహే ॥ ౨ ॥ నివర్తయ రథం శీఘ్రం దండకాన్నయ మా
మపి । అథ తాన్నానుగచ్ఛామి గమిష్యామి యమక్షయమ్ ॥ ౩ ॥ బాష్పవేగోపహతయా
స వాచా సజ్జమానయా । ఇదమాశ్వాసయన్ దేవీం సూతః ప్రాంజలిరబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥ త్యజ
శోకం చ మోహం చ సంభ్రమం దుఃఖజం తథా । వ్యవధూయ చ సంతాపం వనే వత్స్యతి రా
ఘవః ॥ ౫ ॥ లక్ష్మణశ్చాపి రామస్య పాదౌ పరిచరన్ వనే । ఆరాధయతి ధర్మజ్ఞః పరలోకం
జితేంద్రియః ॥ ౬ ॥ విజనేఽపి వనే సీతా వాసం ప్రాప్య గృహేష్వివ । విస్రంభం లభ
తేఽభీతా రామే సంన్యస్తమానసా ॥ ౭ ॥ నాస్యా దైన్యం కృతం కించిత్సుసూక్ష్మమపి లక్ష్య
తే । ఉచితేవ ప్రవాసానాం వైదేహీ ప్రతిభాతి మా ॥ ౮ ॥ నగరోపవనం గత్వా యథా
స్మ రమతే పురా । తథైవ రమతే సీతా నిర్జనేషు వనేష్వపి ॥ ౯ ॥ బాలేవ రమతే సీతా బా
లచంద్రనిభాననా । రామా రామే హ్యదీనాత్మా విజనేఽపి వనే సతీ ॥ ౧౦ ॥ తద్గతం హృద
యం హ్యస్యాస్తదధీనం చ జీవితమ్ । అయోధ్యాపి భవేత్తస్యా రామహీనా తథా వనమ్ ॥
౧౧ ॥ పథి పృచ్ఛతి వైదేహీ గ్రామాంశ్చ నగరాణి చ । గతిం దృష్ట్వా నదీనాం చ పాదపాన్
వివిధానపి ॥ ౧౨ ॥ రామం వా లక్ష్మణం వాపి పృష్ట్వా జానాతి జానకీ । అయోధ్యాక్రోశ
మాత్రే తు విహారమివ సంశ్రితా ॥ ౧౩ ॥ ఇదమేవ స్మరామ్యస్యాస్సహసైవోపజల్పితమ్ ।
కైకేయీసంశ్రితం వాక్యం నేదానీం ప్రతిభాతి మా ॥ ౧౪ ॥ ధ్వంసయిత్వా తు తద్వాక్యం
ప్రమాదాత్పర్యుపస్థితమ్ । హ్లాదనం వచనం సూతో దేవ్యా మధురమబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ అ
ధ్వనా వాతవేగేన సంభ్రమేణాతపేన చ । న విగచ్ఛతి వైదేహ్యాశ్చంద్రాంశుసదృశీ ప్ర
భా ॥ ౧౬ ॥ సదృశం శతపత్రస్య పూర్ణచంద్రోపమప్రభమ్ । వదనం తద్వదాన్యా
యా వైదేహ్యా న వికంపతే ॥ ౧౭ ॥ అలక్తరసరక్తాభావలక్తరసవర్జితౌ । అద్యాపి చర
ణౌ తస్యాః పద్మకోశసమప్రభౌ ॥ ౧౮ ॥ నూపురోత్కృష్టహేలేవ ఖేలం గచ్ఛతి భామి
నీ । ఇదానీమపి వైదేహీ తద్రాగాన్న్యస్తభూషణా ॥ ౧౯ ॥ గజం వా వీక్ష్య సింహం వా
వ్యాఘ్రం వా వనమాశ్రితా । నాహారయతి సంత్రాసం బాహూ రామస్య సంశ్రితా ॥ ౨౦ ॥
న శోచ్యాస్తే న చాత్మా న శోచ్యో నాపి జనాధిపః । ఇదం హి చరితం లోకే ప్రతిష్ఠాస్యతి శాశ్వ

తమ్ ॥ ౨౧॥ విధూయశోకంపరిహృష్టమానసామహర్షియాతేపథిసువ్యవస్థితాః । వ
నేరతావన్యఫలాశనాఃపితుశ్శుభాంప్రతిజ్ఞాంపరిపాలయంతితే ॥ ౨౨ ॥ తథాపిసూ
తేనసుయుక్తవాదినానివార్యమాణాసుతశోకకర్శితా । నచైవదేవీ విరరామ కూజితా
త్ప్రియేతిపుత్రేతి చరాఘవేతిచ ॥ ౨౩ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే- షష్టితమ
స్సర్గః

వనంయాతే ధర్మపరే రామేరమయతాంవరే। కౌసల్యారుదతీస్వార్తాభర్తా
రమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ యద్యపిత్రిషులోకేషుప్రథితంతేమహద్యశః। సానుక్రోశోవ
దాన్యశ్చప్రియవాదీచరాఘవః॥ ౨ ॥ కథంనరవరశ్రేష్ఠపుత్రౌతౌసహసీతయా। దుః
ఖితౌసుఖసంవృద్ధౌవనేదుఃఖంసహిష్యతః॥ ౩॥ సానూనంతరుణీశ్యామా సుకుమారీసు
ఖోచితా । కథముష్ణంచశీతంచమైథిలీప్రసహిష్యతే॥ ౪ ॥ భుక్త్వాశనంవిశాలాక్షీసూప
దంశాన్వితంశుభమ్ । వన్యంనైవారమాహారం కథంసీతోపభోక్ష్యతే ॥ ౫ ॥ గీతవాది
త్రనిర్ఘోషంశ్రుత్వాశుభమనిందితా । కథంక్రవ్యాదసింహానాంశబ్దంశ్రోష్యత్యశో
భనమ్॥ ౬ ॥ మహేంద్రధ్వజసంకాశఃక్వనుశేతేమహాభుజః । భుజంపరిఘసంకాశ
ముపధాయమహాబలః ॥ ౭ ॥ పద్మవర్ణంసుకేశాంతం పద్మనిశ్వాసముత్తమమ్ । కదా
ద్రక్ష్యామిరామస్యవదనంపుష్కరేక్షణమ్ ॥ ౮ ॥ వజ్రసారమయంనూనంహృదయంమే
నసంశయః। అపశ్యంత్యానతంయద్వైఫలతీదంసహస్రధా ॥ ౯॥యత్త్వయాకరుణంక
ర్మవ్యపోహ్యమమబాంధవాః । నిరస్తాఃపరిధావంతిసుఖార్హాఃకృపణావనే ॥ ౧౦॥ య
దిపంచదశేవర్షేరాఘవఃపునరేష్యతి । జహ్యాద్రాజ్యంచకోశంచభరతోనోపలక్ష్య
తే ॥ ౧౧॥ భోజయంతికిలశ్రాద్ధేకేచిత్స్వానేవబాంధవాన్ । తతఃపశ్చాత్సమీక్షం
తేకృతకార్యాద్విజర్షభాన్ ॥ ౧౨ ॥ తత్రయేగుణవంతశ్చవిద్వాంసశ్చద్విజాతయః ।
నపశ్చాత్తేఽభిమన్యంతేసుధామపిసురోపమాః ॥ ౧౩ ॥ బ్రాహ్మణేష్వపితృప్తేషుపశ్చా
ద్భోక్తుంద్విజర్షభాః । నాభ్యుపైతుమలంప్రాజ్ఞాశ్శృంగచ్ఛేదమివర్షభాః॥ ౧౪ ॥
ఏవంకనీయసాభ్రాత్రాభుక్తంరాజ్యంవిశాంపతే। భ్రాతాజ్యేష్ఠోవరిష్ఠశ్చకిమర్థం
నావమన్యతే ॥ ౧౫ ॥ నపరేణాహృతం భక్ష్యంవ్యాఘ్రఃఖాదితుమిచ్ఛతి ।ఏవమేవనరవ్యా
ఘ్రఃపరలీఢంనమన్యతే ॥ ౧౬ ॥ హవిరాజ్యంపురోడాశాఃకుశాయూపాశ్చఖాదిరాః ।
నైతానియాతయామాని కుర్వంతిపునరధ్వరే ॥ ౧౭ ॥ తథాహ్యాత్తమిదంరాజ్యంహృత
సారాంసురామివ । నాభిమంతుమలంరామో నష్టసోమమివాధ్వరమ్॥౧౮॥ నచేమాం
ధర్షణాంరామస్సంగచ్ఛేదత్యమర్షణః । దారయేన్మందరమపి సహిక్రుద్ధశ్శితైశ్శ
రైః॥ ౧౯ ॥ త్వాంతుసోఽత్రసహతేహంతుంమహాత్మాపితృగౌరవాత్। ససోమార్కగ్ర
హగణంనభస్తారావిచిత్రితమ్॥ ౨౦ ॥ పాతయేద్యోదివంక్రుద్ధస్సత్వాంనవ్యతివర్త
తే। ప్రక్షోభయేద్వారయేద్వామహీంశైలశతాచితామ్॥ ౨౧ ॥ నైవంవిధమసత్కా
రం రాఘవోమర్షయిష్యతి । బలవానివశార్దూలో వాలధేరభిమర్శనమ్॥ ౨౨॥
నైతస్యసహితాలోకా భయంకుర్యుర్మహామృధే। అధర్మంత్విహధర్మాత్మా లోకంధ
ర్మేణయోజయత్॥ ౨౩ ॥ నన్వసౌకాంచనైర్బాణైర్మహావీర్యో మహాభుజః । యు
గాంత ఇవభూతాని సాగరానపినిర్దహేత్॥ ౨౪॥ సతాదృశస్సింహబలోవృషభా
క్షోనరర్షభః । స్వయమేవహతఃపిత్రా జలజేనాత్మజోయథా ॥ ౨౫ ॥ ద్విజాతిచరి
తోధర్మశ్శాస్త్రదృష్టస్సనాతనః । యదితేధర్మనిరతేత్వయాపుత్రేవివాసితే॥౨౬ ॥
గతిరేకాపతిర్నార్యా ద్వితీయాగతిరాత్మజః । తృతీయాజ్ఞాతయోరాజన్ శ్చతుర్థీనే
హవిద్యతే ॥ ౨౭ ॥ తత్రత్వంచైవమేనాస్తిరామశ్చవనమాశ్రితః । నవనంగంతుమి

చ్ఛామి సర్వథాభిహతా త్వయా ॥ ౨౮ ॥ హతం త్వయా రాజ్యమిదం సరాష్ట్రం హతస్తథాత్మా సహ మంత్రిభిశ్చ । హతా సపుత్రాస్మి హతాశ్చ పౌరాః సుతశ్చ భార్యా చ తవ ప్రహృష్టౌ ॥ ౨౯ ॥ ఇమాం గిరం దారుణశబ్దసంశ్రితాం నిశమ్య రాజాపి ముమోహ దుఃఖితః । తతస్స శోకం ప్రవివేశ పార్థివస్స్వదుష్కృతం చాపి పునస్తదాస్మరత్ ॥ ౩౦ ॥

ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ఏకషష్టితమస్సర్గః

ఏవం తు క్రుద్ధయా రాజా రామమాత్రా సశోకయా । శ్రావితః పరుషం వాక్యం చింతయామాస దుఃఖితః ॥ ౧ ॥ చింతయిత్వా స చ నృపో ముమోహ వ్యాకులేంద్రియః । అథ దీర్ఘేణ కాలేన సంజ్ఞామాప పరంతపః ॥ ౨ ॥ స సంజ్ఞాముపలభ్యైవ దీర్ఘముష్ణం చ నిశ్వసన్ । కౌసల్యాం పార్శ్వతో దృష్ట్వా పునశ్చింతాముపాగమత్ ॥ ౩ ॥ తస్య చింతయమానస్య ప్రత్యభాత్కర్మ దుష్కృతమ్ । యదనేన కృతం పూర్వమజ్ఞానాచ్ఛబ్దవేధినా ॥ ౪ ॥ అమనాస్తేన శోకేన రామశోకేన చ ప్రభుః । ద్వాభ్యామపి మహారాజశ్శోకాభ్యామన్వతప్యత ॥ ౫ ॥ దహ్యమానస్స శోకాభ్యాం కౌసల్యామాహ భూపతిః । వేపమానోఽంజలిం కృత్వా ప్రసాదార్థమవాఙ్ముఖః ॥ ౬ ॥ ప్రసాదయే త్వాం కౌసల్యే రచితోఽయం మయాంజలిః । వత్సలా చానృశంసా చ త్వం హి నిత్యం పరేష్వపి ॥ ౭ ॥ భర్తా తు ఖలు నారీణాం గుణవాన్నిర్గుణోఽపి వా । ధర్మం విమృశమానానాం ప్రత్యక్షం దేవి దైవతమ్ ॥ ౮ ॥ సా త్వం ధర్మపరా నిత్యం దృష్టలోకపరావరా । నార్హసే విప్రియం వక్తుం దుఃఖితాపి సుదుఃఖితమ్ ॥ ౯ ॥ తద్వాక్యం కరుణం రాజ్ఞశ్శ్రుత్వా దీనస్య భాషితమ్ । కౌసల్యా వ్యసృజద్బాష్పం ప్రణాళీవ నవోదకమ్ ॥ ౧౦ ॥ సా మూర్ధ్ని బద్ధ్వా రుదతీ రాజ్ఞః పద్మమివాంజలిమ్ । సంభ్రమాదబ్రవీత్త్రస్తా త్వరమాణాక్షరం వచః ॥ ౧౧ ॥ ప్రసీద శిరసా యాచే భూమౌ నిపతితాస్మి తే । యాచితాస్మి హతా దేవ క్షంతవ్యాహం న హి త్వయా ॥ ౧౨ ॥ నైషా హి సా స్త్రీ భవతి శ్లాఘనీయేన ధీమతా । ఉభయోర్లోకయోర్వీర పత్యా యా సంప్రసాద్యతే ॥ ౧౩ ॥ జానామి ధర్మం ధర్మజ్ఞ త్వాం జానే సత్యవాదినమ్ । పుత్రశోకార్తయా తత్తు మయా కిమపి భాషితమ్ ॥ ౧౪ ॥ శోకో నాశయతే ధైర్యం శోకో నాశయతే శ్రుతమ్ । శోకో నాశయతే సర్వం నాస్తి శోకసమో రిపుః ॥ ౧౫ ॥ శక్య ఆపతితస్సోఢుం ప్రహారో రిపుహస్తతః । సోఢుమాపతితశ్శోకః సుసూక్ష్మోఽపి న శక్యతే ॥ ౧౬ ॥ ధర్మజ్ఞాః శ్రుతిమంతోఽపి ఛిన్నధర్మార్థసంశయాః । యతయో వీర ముహ్యంతి శోకసమ్మూఢచేతసః ॥ ౧౭ ॥ వనవాసాయ రామస్య పంచరాత్రోఽద్య గణ్యతే । యశ్శోకహతహర్షాయాః పంచవర్షోపమో మమ ॥ ౧౮ ॥ తం హి చింతయమానాయాశ్శోకోఽయం హృది వర్ధతే । నదీనామివ వేగేన సముద్రసలిలం మహత్ ॥ ౧౯ ॥ ఏవం హి కథయంత్యాస్తు కౌసల్యాయాశ్శుభం వచః । మందరశ్మిరభూత్సూర్యో రజనీ చాభ్యవర్తత ॥ ౨౦ ॥ తథా ప్రసాదితో వాక్యైర్దేవ్యా కౌసల్యయా నృపః । శోకేన చ సమాక్రాంతో నిద్రాయా వశమేయివాన్ ॥ ౨౧ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ద్విషష్టితమస్సర్గః

ప్రతిబుద్ధో ముహూర్తేన శోకోపహతచేతనః । అథ రాజా దశరథస్స చింతామభ్యపద్యత ॥ ౧ ॥ రామలక్ష్మణయోశ్చైవ వివాసాద్వాసవోపమమ్ । ఆవివేశోపసర్గస్తం తమస్సూర్యమివాసురమ్ ॥ ౨ ॥ సభార్యే నిర్గతే రామే కౌసల్యాం కోసలేశ్వరః । వివక్షురసితాపాంగాం స్మృత్వా దుష్కృతమాత్మనః ॥ ౩ ॥ స రాజా రజనీం షష్ఠీం రామే ప్రవ్రాజితే వనమ్ । అర్ధరాత్రే దశరథస్సంస్మరన్దుష్కృతం కృతమ్ ॥ ౪ ॥ స రాజా పుత్ర

శోకార్తః స్మృత్వా దుష్కృతమాత్మనః। కౌసల్యాం పుత్రశోకార్తామిదం వచనమబ్రవీత్ ॥౫॥ యదాచరతి కల్యాణి శుభం వా యది వాశుభమ్ । తదేవ లభతే భద్రే కర్తా కర్మజమాత్మనః॥ ౬ ॥ గురులాఘవమర్థానామారంభే కర్మణాం ఫలమ్ । దోషం వా యో న జానాతి స బాల ఇతి హోచ్యతే ॥ ౭ ॥ కశ్చిదామ్రవణం ఛిత్త్వా పలాశాంశ్చ నిషించతి। పుష్పం దృష్ట్వా ఫలే గృధ్నుస్స శోచతి ఫలాగమే॥ ౮ ॥ అవిజ్ఞాయ ఫలం యో హి కర్మ త్వేవానుధావతి । స శోచేత్ఫలవేలాయాం యథా కింశుకసేచకః ॥ ౯ ॥ సోఽహమామ్రవణం ఛిత్త్వా పలాశాంశ్చ న్యషేచయమ్ । రామం ఫలాగమే త్యక్త్వా పశ్చాచ్ఛోచామి దుర్మతిః॥ ౧౦ ॥ లబ్ధశబ్దేన కౌసల్యే కుమారేణ ధనుష్మతా । కుమారశ్శబ్దవేధీతి మయా పాపమిదం కృతమ్॥ ౧౧ ॥ తదిదం మేఽనుసంప్రాప్తం దేవి దుఃఖం స్వయం కృతమ్ । సమ్మోహాదిహ బాలేన యథా స్యాద్భక్షితం విషమ్॥ ౧౨ ॥ యథాన్యః పురుషః కశ్చిత్పలాశైర్మోహితో భవేత్ । ఏవం మమాప్యవిజ్ఞాతం శబ్దవేధ్యమయం ఫలమ్॥ ౧౩ ॥ దేవ్యనూఢా త్వమభవో యువరాజో భవామ్యహమ్ । తతః ప్రావృడనుప్రాప్తా మదకామవివర్ధినీ॥ ౧౪ ॥ ఉపాస్యహి రసాన్భౌమాంస్తప్త్వా చ జగదంశుభిః । పరేతాచరితాం భీమాం రవిరావిశతే దిశమ్॥ ౧౫॥ ఉష్ణమంతర్దధే సద్యః స్నిగ్ధా దదృశిరే ఘనాః । తతో జహృషిరే సర్వే భేకసారంగబర్హిణః॥ ౧౬ ॥ క్లిన్నపక్షోత్తరాస్స్నాతాః కృచ్ఛ్రాదివ పతత్రిణః। వృష్టివాతావధూతాగ్రాన్పాదపానభిపేదిరే॥ ౧౭ ॥ పతితేనాంభసాచ్ఛన్నః పతమానేన చాసకృత్ । ఆబభౌ మత్తసారంగస్తోయరాశిరివాచలః॥ ౧౮ ॥ పాండరారుణవర్ణాని స్రోతాంసి విమలాన్యపి। సుస్రువుర్గిరిధాతుభ్యస్సభస్మాని భుజంగవత్ ॥ ౧౯॥ ఆకులారుణతోయాని స్రోతాంసి విమలాన్యపి । ఉన్మార్గజలవాహీని బభూవుర్జలదాగమే ॥ ౨౦॥ తస్మిన్నతిసుఖే కాలే ధనుష్మానిషుమాన్రథీ। వ్యాయామకృతసంకల్పస్సరయూమన్వగాం నదీమ్ ॥ ౨౧ ॥ నిపానే మహిషం రాత్రౌ గజం వాభ్యాగతం నదీమ్ । అన్యం వా శ్వాపదం కించిజ్జిఘాంసురజితేంద్రియః॥ ౨౨॥ తస్మింస్తత్రాహమేకాంతే రాత్రౌ వివృతకార్ముకః। తత్రాహం సంవృతం వన్యం హతవాంస్తీరమాగతమ్॥౨౩॥ అన్యం చాపి మృగం హింస్రం శబ్దం శ్రుత్వాభ్యుపాగతమ్। అథాంధకారే త్వశ్రౌషం జలే కుంభస్య పూర్యతః ॥ ౨౪ ॥ అచక్షుర్విషయే ఘోషం వారణస్యేవ నర్దతః। తతోఽహం శరముద్ధృత్య దీప్తమాశీవిషోపమమ్॥౨౫॥ శబ్దం ప్రతి గజప్రేప్సురభిలక్ష్య హ్యపాతయమ్ । అముంచం నిశితం బాణమహమాశీవిషోపమమ్ ॥ ౨౬ ॥ తత్ర వాగుషసి వ్యక్తా ప్రాదురాసీద్వనౌకసః। హా హేతి పతతస్తోయే బాణాభిహతమర్మణః॥ ౨౭ ॥ తస్మిన్నిపతితే బాణే వాగభూత్తత్ర మానుషీ । కథమస్మద్విధే శస్త్రం నిపతేత్తు తపస్విని॥ ౨౮ ॥ ప్రవివిక్తాం నదీం రాత్రావుదహారోఽహమాగతః । ఇషుణాభిహతః కేన కస్య వా కిం కృతం మయా ॥ ౨౯ ॥ ఋషేర్హి న్యస్తదండస్య వనే వన్యేన జీవతః। కథం ను శస్త్రేణ వధో మద్విధస్య విధీయతే॥౩౦ ॥జటాభారధరస్యైవ వల్కలాజినవాససః । కో వధేన మమార్థీ స్యాత్కిం వాస్యాపకృతం మయా॥ ౩౧ ॥ ఏవం నిష్ఫలమారబ్ధం కేవలానర్థసంహితమ్ । న కశ్చిత్సాధు మన్యేత యథైవ గురుతల్పగమ్॥ ౩౨ ॥ నేమం తథానుశోచామి జీవితక్షయమాత్మనః। మాతరం పితరం చోభావనుశోచామి మద్వధే ॥ ౩౩ ॥ తదేతన్మిథునం వృద్ధం చిరకాలభృతం మయా । మయి పంచత్వమాపన్నే కాం వృత్తిం వర్తయిష్యతి॥ ౩౪ ॥ వృద్ధౌ చ మాతాపితరావహం చైకేషుణా హతః । కేన స్మ నిహతాస్సర్వే సుబాలేనాకృతాత్మనా ॥ ౩౫ ॥ తాం గిరం కరుణాం శ్రుత్వా మమ ధర్మానుకాంక్షిణః । కరాభ్యాం సశరం చాపం వ్యథితస్యాపతద్భువి ॥ ౩౬ ॥ తస్యాహం కరుణం

శ్రుత్వానిశిలాలపతోబహు । సంభ్రాన్తశ్శోకవేగేన భృశమాసంవిచేతనః ॥ ౩౭ ॥ తం దేశమహమాగమ్య దీనసత్త్వస్సుదుర్మనాః । అపశ్యమిషుణాతీరే సరయ్వాస్తాపసం హతమ్॥ ౩౮ ॥ అవకీర్ణజటాభారం ప్రవిద్ధకలశోదకమ్ । పాంసుశోణితదిగ్ధాంగం శయానంశల్యపీడితమ్॥ ౩౯॥ సమాముద్వీక్ష్యనేత్రాభ్యాంత్రస్తమస్వస్థచేతసమ్। ఇత్యువాచతతః క్రూరందిధక్షన్నివతేజసా॥ ౪౦ ॥ కింతవాపకృతంరాజన్వనేనివసతా మయా । జిహీర్షురమ్భోగుర్వర్థం యదహంతాడితస్త్వయా॥ ౪౧ ॥ ఏకేనఖలుబాణేన మర్మణ్యభిహతేమయి । ద్వావన్ధౌనిహతౌవృద్ధౌమాతాజనయితాచమే॥ ౪౨॥ తౌ నూనందుర్బలావన్ధౌ మత్ప్రతీక్షౌపిపాసితౌ । చిరమాశాకృతాంతృష్ణాం కష్టాంసంధారయిష్యతః ॥ ౪౩ ॥ ననూనంతపసోవాస్తిఫలయోగశ్శ్రుతస్యవా । పితాయన్మాంనజానాతి శయానంపతితంభువి॥ ౪౪ ॥ జానన్నపిచకింకుర్యాదశక్తిరపరిక్రమః । భిద్యమానమివాశక్తస్త్రాతుమన్యోనగోనగమ్ ॥ ౪౫ ॥ పితుస్త్వమేవమేగత్వాశీఘ్రమాచక్ష్వ రాఘవ । నత్వామనుదహేత్క్రుద్ధోవనంవహ్నిరివైధితః॥౪౬॥ఇయమేకపదీరాజన్ యతోమేపితురాశ్రమః।తంప్రసాదయగత్వాత్వంనత్వాంసకుపితశ్శపేత్॥ ౪౭ ॥ విశల్యంకురుమాంరాజన్ మర్మమేనిశితశ్శరః । రుణద్ధిమృదుసోత్సేధం తీరమమ్బురయోయథా॥ ౪౮ ॥ సశల్యఃక్లిశ్యతేప్రాణైర్విశల్యోవినశిష్యతి । ఇతిమామావిశచ్చింతా తస్యశల్యాపకర్షణే॥ ౪౯ ॥ దుఃఖితస్యచ దీనస్యమమశోకాతురస్యచ।లక్షయామాస హృదయేచింతాంమునిసుతస్తదా॥ ౫౦ ॥ తామ్యమానస్సమాంకృచ్ఛ్రాదువాచపరమార్తవత్ । సీదమానోవివృత్తాంగో వేష్టమానోగతఃక్షయమ్॥ ౫౧ ॥ సంస్తభ్య శోకం ధైర్యేణ స్థిరచిత్తోభవామ్యహమ్ । బ్రహ్మహత్యాకృతంపాపం హృదయాదపనీయతామ్॥ ౫౨ ॥ నద్విజాతిరహంరాజన్మాభూత్తేమనసోవ్యథా । శూద్రాయామస్మి వైశ్యేన జాతోజనపదాధిప॥ ౫౩ ॥ ఇతీవవదతఃకృచ్ఛ్రాద్బాణాభిహతమర్మణః। విఘూర్ణతోవిచేష్టస్య వేపమానస్యభూతలే॥ ౫౪॥ తస్యత్వానమ్యమానస్యతంబాణమహముద్ధరమ్ । సమాముద్వీక్ష్యసంత్రస్తోజహౌప్రాణాంస్తపోధనః॥ ౫౫ ॥ జలార్ద్రగాత్రంతువిలప్యకృచ్ఛ్రాన్మర్మవ్రణంసంతతముచ్ఛ్వసంతమ్ । తతస్సరయ్వాంతమహంశయానం సమీక్ష్యభద్రేసుభృశంవిషణ్ణః॥ ౫౬ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - త్రిషష్టితమస్సర్గః.

వధమప్రతిరూపంతుమహర్షేస్తస్యరాఘవః।విలపన్నేవధర్మాత్మా కౌసల్యాం పునరబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ తదజ్ఞానాన్మహత్పాపంకృత్వాహంసంకులేన్ద్రియః। ఏకస్త్వచింతయంబుద్ధ్యాకథంనుసుకృతంభవేత్ ॥ ౨ ॥ తతస్తంఘటమాదాయ పూర్ణంపరమవారిణా । ఆశ్రమంతమహంప్రాప్యయథాఖ్యాతపథంగతః ॥ ౩ ॥ తత్రాహందుర్బలావన్ధౌ వృద్ధావపరిణాయకౌ । అపశ్యంతస్యపితరౌ లూనపక్షావివద్విజౌ ॥ ౪ ॥ తన్నిమిత్తాభిరాసీనౌకథాభిరపరిక్రమౌ। తామాశాంమత్కృతేహీనావుదాసీనావనాథవత్ ॥౫॥శోకోపహతచిత్తశ్చభయసంత్రస్తచేతనః। తచ్చాశ్రమపదంగత్వా భూయశ్శోకమహంగతః ॥ ౬ ॥ పదశబ్దంతుమేశ్రుత్వామునిర్వాక్యమభాషత । కించిరాయసిమే పుత్రపానీయంక్షిప్రమానయ ॥ ౭ ॥ యన్నిమిత్తమిదంతాతసలిలేక్రీడితంత్వయా । ఉత్కంఠితాతేమాతేయంప్రవిశక్షిప్రమాశ్రమమ్ ॥ ౮ ॥ యద్వ్యలీకంకృతంపుత్రమాత్రాతేయదివామయా । నతన్మనసికర్తవ్యంత్వయాతాతతపస్వినా ॥ ౯ ॥ త్వంగతిస్త్వ

గతీనాం చ చక్షుస్త్వం హీనచక్షుషామ్। సమాసక్తాస్త్వయి ప్రాణాః కింత్వం నో నాభిభా
షసే ॥ ౧౦ ॥ మునిమవ్యక్తయా వాచా తమహం సజ్జమానయా । హీనవ్యంజనయా ప్రే
క్ష్య భీతో భీత ఇవాబ్రువమ్ ॥ ౧౧॥ మనసః కర్మ చేష్టాభిరభిసంస్తభ్య వాగ్బలమ్ ।ఆచచక్షే
త్వహం తస్మై పుత్రవ్యసనజం భయమ్ ॥ ౧౨ ॥ క్షత్రియోహం దశరథో నాహం పుత్రో
మహాత్మనః। సజ్జనావమతం దుఃఖమిదం ప్రాప్తం స్వకర్మజమ్ ॥ ౧౩ ॥ భగవఞ్శ్చాప
హస్తోహం సరయూతీరమాగతః । జిఘాంసుశ్శ్వాపదం కించిన్నిపానే చాగతం గజమ్॥౧౪॥
తతశ్శ్రుతో మయా శబ్దో జలే కుంభస్య పూర్యతః। ద్విపోయమితి మత్వాయం బాణేనాభిహ
తో మయా ॥ ౧౫ ॥ గత్వా నద్యాస్తతస్తీరమపశ్యమిషుణా హృది। వినిర్భిణ్ణం గతప్రా
ణం శయానం భువి తాపసమ్ ॥ ౧౬ ॥ భగవఞ్శబ్దమాలక్ష్య మయా గజజిఘాంసునా । వి
సృష్టోంభసి నారాచస్తత స్తేనిహతస్సుతః ॥ ౧౭ ॥ తతస్తస్యైవ వచనాదుపేత్య పరితప్య
తః । స మయా సహసా బాణ ఉద్ధృతో మర్మతస్తదా॥ ౧౮ ॥ స చోద్ధృతేన బాణేన త
త్రైవ స్వర్గమాస్థితః। భగవన్తావుభౌ శోచన్నన్ధావితి విలప్య చ ॥ ౧౯ ॥ అజ్ఞానాద్భ
వతః పుత్రస్సహసాభిహతో మయా । శేషమేవంగతే యత్స్యాత్తత్ప్రసీదతు మే మునిః ॥
౨౦ ॥ స తచ్ఛ్రుత్వా వచః క్రూరం మయోక్తమఘశంసినా । నాశకత్తీవ్రమాయాస
మకర్తుం భగవానృషిః ॥ ౨౧ ॥ స బాష్పపూర్ణవదనో నిశ్శ్వసన్ శోకకర్శితః। మా
మువాచ మహాతేజాః కృతాంజలిముపస్థితమ్ ॥ ౨౨ ॥ యద్యేతదశుభం కర్మ న త్వం మే క
థయేస్స్వయమ్ । ఫలేన్మూర్ధా స్మ తే రాజన్ సద్యశ్శతసహస్రధా ॥ ౨౩ ॥ క్షత్రియే
ణ వధో రాజన్ వానప్రస్థే విశేషతః ।జ్ఞానపూర్వకృతః స్థానాచ్చ్యావయేదపి వజ్రిణమ్ ॥
౨౪ ॥ సప్తధా తు ఫలేన్మూర్ధా మునౌ తపసి తిష్ఠతి । జ్ఞానాద్విసృజతశ్శస్త్రం తాదృశే
బ్రహ్మవాదిని ॥ ౨౫ ॥ అజ్ఞానాద్ధి కృతం యస్మాదిదం తేనైవ జీవసి । అపి హ్యద్య కులం నై
స్యాద్రాఘవాణాం కుతో భవాన్ ॥ ౨౬ ॥ నయ నౌ నృప తం దేశమితి మాం చాభ్యభాష
త । అద్య తం ద్రష్టుమిచ్ఛావః పుత్రం పశ్చిమదర్శనమ్ ॥ ౨౭ ॥ రుధిరేణావసిక్తాంగం ప్ర
కీర్ణాజినవాససమ్ । శయానం భువి నిస్సంజ్ఞం ధర్మరాజవశం గతమ్ ॥ ౨౮ ॥ అథాహ
మేకస్తం దేశం నీత్వా తౌ భృశదుఃఖితౌ । అస్పర్శయమహం పుత్రం తం మునిం సహ భా
ర్యయా ॥ ౨౯ ॥ తౌ పుత్రమాత్మనః స్పృష్ట్వా తమాసాద్య తపస్వినౌ । నిపేతతుశ్శరీరే
స్య పితా చాస్యేదమబ్రవీత్ ॥ ౩౦ ॥ నాభివాదయసే మాద్య న చ మామభిభాషసే।కిన్ను
శేషే తు భూమౌ త్వం వత్స కిం కుపితో హ్యసి ॥ ౩౧ ॥ న త్వహం తే ప్రియః పుత్ర మాతరం ప
శ్య ధార్మిక । కిన్ను నాలింగసే పుత్ర సుకుమార వచో వద ॥ ౩౨ ॥ కస్య వాపరరాత్రేహం
శ్రోష్యామి హృదయంగమమ్ । అధీయానస్య మధురం శాస్త్రం వాన్యద్విశేషతః ॥ ౩౩॥
కో మాం సంధ్యాముపాస్యైవ స్నాత్వా హుతహుతాశనః । శ్లాఘయిష్యత్యుపాసీనః పు
త్రశోకభయార్దితమ్॥ ౩౪ ॥ కందమూలఫలం హృత్వా కో మాం ప్రియమివాతిథిమ్ ॥
భోజయిష్యత్యకర్మణ్యమప్రగ్రహమనాయకమ్॥౩౫॥ ఇమామంధాం చ వృద్ధాం చ మా
తరం తే తపస్వినీమ్ । కథం వత్స భరిష్యామి కృపణాం పుత్రగర్ధినీమ్॥ ౩౬ ॥ తిష్ఠ మా మా
గమః పుత్ర యమస్య సదనం ప్రతి । శ్వో మయా సహ గంతాసి జనన్యా చ సమేధితః॥౩౭॥ఉ
భావపి చ శోకార్తావనాథౌ కృపణౌ వనే । క్షిప్రమేవ గమిష్యావస్త్వయా హీనౌ యమ
క్షయమ్॥ ౩౮ ॥ తతో వైవస్వతం దృష్ట్వా తం ప్రవక్ష్యామి భారతీమ్ । క్షమతాం ధర్మరా
జో మే బిభృయాత్పితరావయమ్॥ ౩౯ ॥ దాతుమర్హతి ధర్మాత్మా లోకపాలో మహాయ
శాః । ఈదృశస్య మమాక్షయ్యామేకామభయదక్షిణామ్॥ ౪౦ ॥ అపాపస్త్వం యదా పు

త్రనిహతఃపాపకర్మణా । తేనసత్యేనగచ్ఛాశుయేలోకాశ్శస్త్రయోధినామ్ ॥ ౪౧ ॥ యాం
తిశూరాగతింయాంచసంగ్రామేష్వనివర్తనః । హతాస్త్వభిముఖాఃపుత్రగతింతాంప
రమాంవ్రజ ॥ ౪౨ ॥ యాంగతింసగరశ్శైబ్యోదిలీపోజనమేజయః । నహుషోధుంధుమా
రశ్చప్రాప్తాస్తాంగచ్ఛపుత్రక ॥ ౪౩ ॥ యాగతిస్సర్వసాధూనాంస్వాధ్యాయాత్తపసాచ
యా । భూమిదస్యాహితాగ్నేశ్చఏకపత్నీవ్రతస్యచ ॥ ౪౪ ॥ గోసహస్రప్రదాతౄణాం
యాయాగురుభృతామపి । దేహన్యాసకృతాంయాచతాంగతింగచ్ఛపుత్రక ॥ ౪౫ ॥ న
హిత్వస్మిన్కులేజాతోగచ్ఛత్యకుశలాంగతిమ్ । సతుయాస్యతియేనత్వంనిహతోమమబాం
ధవః ॥ ౪౬ ॥ ఏవంసకృపణంతత్రపర్యదేవయతాసకృత్ । తతోస్మైకర్తుముదకంప్ర
వృత్తస్సహభార్యయా ॥ ౪౭ ॥ సతుదివ్యేనరూపేణమునిపుత్రస్స్వకర్మభిః । స్వర్గమ
ధ్యారుహత్క్షిప్రంశక్రేణసహధర్మవిత్ ॥ ౪౮ ॥ ఆబభాషేచతౌవృద్ధౌసహశక్రేణతా
పసః । ఆశ్వాస్యచముహూర్తంతుపితరౌవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౪౯ ॥ స్థానమస్మిమహత్ప్రా
ప్తోభవతోఃపరిచారణాత్ । భవంతావపిచక్షిప్రంమమమూలముపైష్యతః ॥ ౫౦ ॥ ఏవము
క్త్వాతుదివ్యేనవిమానేనవపుష్మతా । ఆరురోహదివంక్షిప్రంమునిపుత్రోజితేంద్రియః ॥
౫౧ ॥ సకృత్వాతూదకంతూర్ణంతాపసస్సహభార్యయా । మామువాచమహాతేజాః
కృతాంజలిముపస్థితమ్ ॥ ౫౨ ॥ అద్యైవజహిమాంరాజన్మరణేనాస్తిమేవ్యథా । య
చ్ఛరేణైకపుత్రంమాంత్వమకార్షీరపుత్రకమ్ ॥ ౫౩ ॥ త్వయాతుయదవిజ్ఞానాన్నిహ
తోమేసుతశ్శుచిః । తేనత్వామపిశప్స్యామిసుదుఃఖమతిదారుణమ్ ॥ ౫౪ ॥ పుత్రవ్యస
నజందుఃఖంయదేతన్మమసాంప్రతమ్ । ఏవంత్వంపుత్రశోకేనరాజన్కాలంకరిష్యసి ॥
౫౫ ॥ అజ్ఞానాత్తుహతోయస్మాత్క్షత్రియేణత్వయామునిః । తస్మాత్త్వాంనావిశత్యాశుబ్ర
హ్మహత్యానరాధిప ॥ ౫౬ ॥ త్వామప్యేతాదృశోభావఃక్షిప్రమేవగమిష్యతి । జీవితాం
తకరోఘోరోదాతారమివదక్షిణా ॥ ౫౭ ॥ ఏవంశాపంమయిన్యస్యవిలప్యకరుణంబహు ।
చితామారోప్యదేహంతన్మిథునంస్వర్గమభ్యయాత్ ॥ ౫౮ ॥ తదేతచ్చింతయానేనస్మృ
తంపాపంమయాస్వయమ్ । తదాబాల్యాత్కృతందేవిశబ్దవేధ్యనుకర్షిణా ॥ ౫౯ ॥ త
స్యాయంకర్మణోదేవివిపాకస్సముపస్థితః । అపథ్యైస్సహసంభుక్తేవ్యాధిరన్నరసేయథా
॥ ౬౦ ॥ తస్మాన్మామాగతంభద్రేతస్యోదారస్యతద్వచః । ఇత్యుక్త్వాసరుదంస్త్రస్తో
భార్యామాహచభూపతిః ॥ ౬౧ ॥ తదహంపుత్రశోకేనసంత్యక్ష్యామ్యద్యజీవితమ్ । చక్షు
ర్భ్యాంత్వాంనపశ్యామికౌసల్యేసాధుమాంస్పృశ ॥ ౬౨ ॥ యమక్షయమనుప్రాప్తాః
ప్రేక్ష్యంతేమానవామయా । యదిమాంసంస్పృశేద్రామస్సకృదద్యాలభేతవా ॥
౬౩ ॥ ధనంవాయౌవరాజ్యంవాజీవేయమితిమేమతిః । నతన్మేసదృశందేవియన్మయా
రాఘవేకృతమ్ ॥ ౬౪ ॥ సదృశంతత్తుతస్యైవయదనేనకృతంమయి । దుర్వృత్తమపికఃపు
త్రంత్యజేద్భువివిచక్షణః ॥ ౬౫ ॥ కశ్చప్రవ్రాజ్యమానోవానాసూయేత్పితరంసుతః ।
చక్షుషాత్వాంనపశ్యామిస్మృతిర్మమవిలుప్యతే ॥ ౬౬ ॥ దూతావైవస్వతస్యైతే కౌ
సల్యేత్వరయంతిమామ్ । అతస్తుకిందుఃఖతరంయదహంజీవితక్షయే ॥ ౬౭ ॥ నహిపశ్యా
మిధర్మజ్ఞంరామంసత్యపరాక్రమమ్ । తస్యాదర్శనజశ్శోకస్సుతస్యాప్రతికర్మణః ॥
౬౮ ॥ ఉచ్ఛోషయతిమేప్రాణాన్వారిస్తోకమివాతపః । నతేమనుష్యాదేవాస్తేయేచా
రుశుభకుండలమ్ ॥ ౬౯ ॥ ముఖంద్రక్ష్యంతిరామస్యవర్షేపంచదశేపునః । పద్మప
త్రేక్షణంసుభ్రుసుదంష్ట్రంచారునాసికమ్ ॥ ౭౦ ॥ ధన్యాద్రక్ష్యంతిరామస్యతారాధిప
నిభంముఖమ్ । సదృశంశారదస్యేందోఃఫుల్లస్యకమలస్యచ ॥ ౭౧ ॥ సుగంధిమమనాథ
స్యధన్యాద్రక్ష్యంతితన్ముఖమ్ । నివృత్తవనవాసంతమయోధ్యాంపునరాగతమ్ ॥ ౭౨ ॥

ద్రక్ష్యంతి సుఖినో రామం శుక్రం మార్గగతం యథా। కౌసల్యే చిత్తమోహేన హృదయం సీదతీవ మే ॥ ౭౩ ॥ వేదయే న చ సంయుక్తాన్ శబ్దస్పర్శరసానహమ్। చిత్తనాశాద్విపద్యంతే సర్వాణ్యేవేంద్రియాణి మే ॥ ౭౪ ॥ క్షీణస్నేహస్య దీపస్య సంసక్తా రశ్మయో యథా। అయమాత్మభవశ్శోకో మామనాథమచేతసమ్ ॥ ౭౫ ॥ సంసాదయతి వేగేన యథా కూలం నదీరయః। హా రాఘవ మహాబాహో హా మమాయాసనాశన ॥ ౭౬ ॥ హా పితృప్రియ మే నాథ హాద్య క్వాసి గతస్సుత। హా కౌసల్యే నశిష్యామి హా సుమిత్రే తపస్విని ॥ ౭౭ ॥ హా నృశంసే మమామిత్రే కైకేయి కులపాంసని। ఇతి రామస్య మాతుశ్చ సుమిత్రాయాశ్చ సంనిధౌ ॥ ౭౮ ॥ రాజా దశరథశ్శోచన్ జీవితాంతముపాగమత్ ॥ యదా తు దీనం కథయన్నరాధిపః ప్రియస్య పుత్రస్య వివాసనాతురః। గతేऽర్ధరాత్రే భృశదుఃఖపీడితస్తదా జహౌ ప్రాణముదారదర్శనః ॥ ౭౯ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - చతుష్షష్టితమస్సర్గః.

అథ రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం ప్రాతరేవాపరేऽహని। వందినః పర్యుపాతిష్ఠన్ తత్పార్థివనివేశనమ్ ॥ ౧ ॥ సూతాః పరమసంస్కారా మంగళాశ్చోత్తమాశిషః। గాయకాః స్తుతిశీలాశ్చ నిగదంతః పృథక్పృథక్ ॥ ౨ ॥ రాజానం స్తువతాం తేషాముదాత్తాభిహితాశిషామ్। ప్రాసాదాభోగవిస్తీర్ణః స్తుతిశబ్దో హ్యవర్తత ॥ ౩ ॥ తతస్తు స్తువతాం తేషాం సూతానాం పాణివాదకాః। అపదానాన్యుదాహృత్య పాణివాదానవాదయన్ ॥ ౪ ॥ తేన శబ్దేన విహగాః ప్రతిబుద్ధా వినస్వనుః। శాఖాస్థాః పంజరస్థాశ్చ యే రాజకులగోచరాః ॥ ౫ ॥ వ్యాహృతాః పుణ్యశబ్దాశ్చ వీణానాం చాపి నిస్వనాః। ఆశీర్గేయం చ గాథానాం పూరయామాస వేశ్మ తత్ ॥ ౬ ॥ తతశ్శుచిసమాచారాః పర్యుపస్థానకోవిదాః। స్త్రీవర్షవరభూయిష్ఠా ఉపతస్థుర్యథాపురమ్ ॥ ౭ ॥ హరిచందనసంపృక్తముదకం కాంచనైర్ఘటైః। ఆనిన్యుస్స్నానశిక్షాజ్ఞా యథాకాలం యథావిధి ॥ ౮ ॥ మంగళాలంభనీయాని ప్రాశనీయానుపస్కరాన్। ఉపనిన్యుస్తథాప్యన్యాః కుమారీబహులాః స్త్రియః ॥ ౯ ॥ సర్వలక్షణసంపన్నం సర్వం విధివదర్చితమ్। సర్వం సుగుణలక్ష్మీవత్తద్బభూవాభిహారికమ్ ॥ ౧౦ ॥ తత్తు సూర్యోదయం యావత్సర్వం పరసముత్సుకమ్। తస్థావనుపసంప్రాప్తం కింస్విదిత్యుపశంకితమ్ ॥ ౧౧ ॥ అథ యాః కోసలేంద్రస్య శయనం ప్రత్యనంతరాః। తాః స్త్రియస్తు సమాగమ్య భర్తారం ప్రత్యబోధయన్ ॥ ౧౨ ॥ తథాప్యుచితవృత్తాస్తా వినయేన నయేన చ। న హ్యస్య శయనం స్పృష్ట్వా కించిదప్యుపలేభిరే ॥ ౧౩ ॥ తాః స్త్రియస్స్వప్నశీలజ్ఞాశ్చేష్టాసంచలనాదిషు। తా వేపథుపరీతాశ్చ రాజ్ఞః ప్రాణేషు శంకితాః ॥ ౧౪ ॥ ప్రతిస్రోతస్తృణాగ్రాణాం సదృశం సంచకాశిరే। అథ సంవేపమానానాం స్త్రీణాం దృష్ట్వా చ పార్థివమ్ ॥ ౧౫ ॥ యత్తదాశంకితం పాపం తస్య జజ్ఞే వినిశ్చయః। కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ పుత్రశోకపరాజితే ॥ ౧౬ ॥ ప్రసుప్తే న ప్రబుధ్యేతే యథాకాలసమన్వితే। నిష్ప్రభా చ వివర్ణా చ సన్నా శోకేన సంనతా ॥ ౧౭ ॥ న వ్యరాజత కౌసల్యా తారేవ తిమిరావృతా। కౌసల్యానంతరం రాజ్ఞస్సుమిత్రా తదనంతరమ్ ॥ ౧౮ ॥ న స్మ విభ్రాజతే దేవీ శోకాశ్రులులితాననా। తే చ దృష్ట్వా తథా సుప్తే ఉభే దేవ్యౌ చ తం నృపమ్ ॥ ౧౯ ॥ సుప్తమేవోద్గతప్రాణమంతఃపురమదృశ్యత। తతః ప్రచుక్రుశుర్దీనాస్సస్వరం తా వరాంగనాః ॥ ౨౦ ॥ కరేణవ ఇవారణ్యే స్థానప్రచ్యుతయూథపాః। తాసామాక్రందశబ్దేన సహసోద్గతచేతనే ॥ ౨౧ ॥ కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ త్యక్తనిద్రే బభూవతుః। కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ దృష్ట్వా స్పృష్ట్వా చ పార్థివమ్ ॥ ౨౨ ॥ హా నాథేతి పరిక్రుశ్య పేతతుర్ధరణీతలే। సా కోసలేంద్రదుహితా వేష్టమానా మహీతలే ॥ ౨౩ ॥ న బభ్రా

జరజోధ్వస్తాం తారేవ గగనాచ్చ్యుతామ్। నృపే శాంతగుణే జాతే కౌసల్యాం పతితాం భువి ॥ ౨౪॥ అపశ్యంస్తాః స్త్రియస్సర్వా హతాం నాగవధూమివ । తతస్సర్వా నరేంద్రస్య కైకేయీప్రముఖాః స్త్రియః ॥ ౨౫ ॥ రుదంత్యశ్శోకసంతప్తా నిపేతుర్గతచేతనాః। తాభిస్సబలవాన్నాదః క్రోశంతీభిరనుద్రుతః ॥ ౨౬ ॥ యేనస్థిరీకృతం భూయస్తద్గృహం సమనాదయత్ । తత్సముత్త్రస్తసంభ్రాంతం పర్యుత్సుకజనాకులమ్॥ ౨౭॥ సర్వతస్తుములాక్రందం పరితాపార్తబాంధవమ్। సద్యోనిపతితానందం దీనవిక్లబదర్శనమ్ ॥ ౨౮ ॥ బభూవ నరదేవస్య సద్మ దిష్టాంతమేయుషః ॥ అతీతమాజ్ఞాయ తు పార్థివర్షభం యశస్వినం సంపరివార్య పత్నయః। భృశం రుదంత్యః కరుణం సుదుఃఖితాః ప్రగృహ్య బాహూ వ్యలపన్ననాథవత్ ॥ ౨౯॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే పంచషష్టితమస్సర్గః ❋

తమగ్నిమివ సంశాంతమంబుహీనమివార్ణవమ్ । హతప్రభమివాదిత్యం స్వర్గస్థం ప్రేక్ష్య పార్థివమ్॥ ౧ ॥ కౌసల్యా బాష్పపూర్ణాక్షీ వివిధం శోకకర్శితా। ఉపగృహ్య శిరో రాజ్ఞః కైకేయీం ప్రత్యభాషత ॥ ౨ ॥ సకామా భవ కైకేయి భుంక్ష్వ రాజ్యమకంటకమ్ । త్యక్త్వా రాజానమేకాగ్రా నృశంసే దుష్టచారిణి ॥ ౩ ॥ విహాయ మాం గతో రామో భర్తా చ స్వర్గతో మమ । విపథే సార్థహీనేవ నాహం జీవితుముత్సహే॥ ౪ ॥ భర్తారం తం పరిత్యజ్య కా స్త్రీ దైవతమాత్మనః । ఇచ్ఛేజ్జీవితుమన్యత్ర కైకేయ్యాస్త్యక్తధర్మణః॥ ౫ ॥ న లుబ్ధో బుధ్యతే దోషాన్కింపాకమివ భక్షయన్। కుబ్జానిమిత్తం కైకేయ్యా రాఘవాణాం కులం హతమ్ ॥ ౬ ॥ అనియోగే నియుక్తేన రాజ్ఞా రామం వివాసితమ్। సభార్యం జనకశ్శ్రుత్వా పరితప్స్యత్యహం యథా ॥ ౭ ॥ స మామనాథాం విధవాం నాద్య జానాతి ధార్మికః । రామః కమలపత్రాక్షో జీవనాశమితో గతః ॥ ౮॥ విదేహరాజస్య సుతా తథా సీతా తపస్వినీ । దుఃఖస్యానుచితా దుఃఖం వనే పర్యుద్విజిష్యతి ॥ ౯॥ నదతాం భీమఘోషాణాం నిశాసు మృగపక్షిణామ్ । నిశమ్య నూనం సంత్రస్తా రాఘవం సంశ్రయిష్యతి ॥ ౧౦ ॥ వృద్ధశ్చైవాల్పపుత్రశ్చ వైదేహీమనుచింతయన్। సోఽపి శోకసమావిష్టో నను త్యక్ష్యతి జీవితమ్॥ ౧౧॥ సాహమద్యైవ దిష్టాంతం గమిష్యామి పతివ్రతా। ఇదం శరీరమాలింగ్య ప్రవేక్ష్యామి హుతాశనమ్ ॥ ౧౨ ॥ తాం తతస్సంపరిష్వజ్య విలపంతీం తపస్వినీమ్। వ్యపనిన్యుస్సుదుఃఖార్తాం కౌసల్యాం వ్యావహారికాః॥ ౧౩ ॥ తైలద్రోణ్యామథామాత్యాస్సంవేశ్య జగతీపతిమ్ । రాజ్ఞస్సర్వాణ్యథాదిష్టాశ్చక్రుః కర్మాణ్యనంతరమ్॥ ౧౪ ॥ న తు సంకాలనం రాజ్ఞో వినా పుత్రేణ మంత్రిణః। సర్వజ్ఞాః కర్తుమీషుస్తే తతో రక్షంతి భూమిపమ్॥ ౧౫॥ తైలద్రోణ్యాం తు సచివైశ్శాయితం తం నరాధిపమ్। హా మృతోఽయమితి జ్ఞాత్వా స్త్రియస్తాః పర్యదేవయన్ ॥ ౧౬ ॥ బాహూనుద్యమ్య కృపణా నేత్రప్రస్రవణైర్ముఖైః। రుదంత్యశ్శోకసంతప్తాః కృపణం పర్యదేవయన్॥ ౧౭ ॥ హా మహారాజ రామేణ సతతం ప్రియవాదినా। విహీనాస్సత్యసంధేన కిమర్థం విజహాసి నః॥ ౧౮ ॥ కైకేయ్యా దుష్టభావాయా రాఘవేణ వియోజితాః । కథం పతిఘ్న్యా వత్స్యామస్సమీపే విధవా వయమ్॥ ౧౯ ॥ స హి నాథస్సదాస్మాకం తవ చ ప్రభురాత్మవాన్। వనం రామో గతశ్శ్రీమాన్విహాయ నృపతిశ్రియమ్॥ ౨౦॥ త్వయా తేన చ వీరేణ వినా వ్యసనమోహితాః । కథం వయం నివత్స్యామః కైకేయ్యా చ విదూషితాః॥ ౨౧ ॥ యయా తు రాజా రామశ్చ లక్ష్మణశ్చ మహాబలః। సీతయా సహ సంత్యక్తాస్సా కమన్యం న హాస్యతి॥ ౨౨॥ తా బాష్పేణ చ సంవీతాశ్శోకేన విపులేన చ । వ్యవేష్టంత నిరానందా రాఘవస్య వరస్త్రియః॥ ౨౩॥ నిశా చంద్రవిహీనేవ స్త్రీవ భర్తృవివర్జితా । పురీ నారాజతాయోధ్యా హీనా రాజ్ఞా మహాత్మనా॥ ౨౪ ॥ బాష్పపర్యా

కులజనా హాహాభూతకులాంగనా । శూన్యచత్వరవేశ్మాంతా నబభ్రాజయథాపురమ్॥
౨౫ ॥ గతేచశోకాత్త్రిదివంనరాధిపే మహీతలస్థాసునృపాంగనాసుచ । నివృత్తచా
రస్సహసాగతోరవిః ప్రవృత్తచారారజనీహ్యుపస్థితా॥ ౨౬ ॥ఋతేతుపుత్రాద్దహనం
మహీపతేర్నరోచయంతేసుహృదస్సమాగతాః ।ఇతీవతస్మిఞ్శయనేన్యవేశయన్ విచిం
త్యరాజానమచింత్యదర్శనమ్ ॥ ౨౭ ॥ గతప్రభాద్యౌరివభాస్కరంవినా వ్యపేతనక్ష
త్రగణేవశర్వరీ । పురీబభాసేరహితామహాత్మనానచాస్రకంఠాకులమార్గచత్వరా॥
౨౮ ॥ నరాశ్చనార్యశ్చసమేత్యసంఘశోవిగర్హమాణాభరతస్యమాతరమ్। తదాన
గర్యాంనరదేవసంక్షయే బభూవురార్తానచశర్మలేభిరే॥ ౨౯ ॥ఇతిశ్రీమదయోధ్యా
కాండే - షట్షష్టితమస్సర్గః ·

ఆక్రందితనిరానందాసాస్రకంఠజనాకులా । అయోధ్యాయామతితతాసావ్యతీ
యాయశర్వరీ॥ ౧ ॥ వ్యతీతాయాంతుశర్వర్యామాదిత్యస్యోదయేతతః । సమేత్యరాజక
ర్తారస్సభామీయుర్ద్విజాతయః ॥ ౨॥ మార్కండేయోథమౌద్గల్యోవామదేవశ్చ
కాశ్యపః । కాత్యాయనోగౌతమశ్చజాబాలిశ్చమహాయశాః॥ ౩॥ఏతేద్విజాస్సహామా
త్యైఃపృథగ్వాచముదీరయన్ । వసిష్ఠమేవాభిముఖాశ్శ్రేష్ఠంరాజపురోహితమ్॥ ౪॥ అ
తీతాశర్వరీదుఃఖంయానోవర్షశతోపమా ।అస్మిన్పంచత్వమాపన్నేపుత్రశోకేనపా
ర్థివే॥ ౫ ॥ స్వర్గతశ్చమహారాజోరామశ్చారణ్యమాశ్రితః । లక్ష్మణశ్చాపితే
జస్వీరామేణైవగతస్సహ॥ ౬ ॥ ఉభౌభరతశత్రుఘ్నౌకేకయేషుపరంతపౌ। పురేరా
జగృహేరమ్యేమాతామహనివేశనే । ౭ ॥ ఇక్ష్వాకూణామిహాద్యైవకశ్చిద్రాజావిధీ
యతామ్। అరాజకంహినోరాష్ట్రంనవినాశమవాప్నుయాత్ ॥౮ ॥ నారాజకేజన
పదేవిద్యున్మాలీమహాస్వనః।అభివర్షతిపర్జన్యోమహీందివ్యేనవారిణా॥ ౯॥ నారా
జకేజనపదేబీజముష్టిః ప్రకీర్యతే। నారాజకేపితుఃపుత్రోభార్యావావర్తతేవశే ॥
౧౦॥ అరాజకేధనంనాస్తినాస్తిభార్యాప్యరాజకే। ఇదమత్యాహితంచాన్యత్కుతస్సత్య
మరాజకే॥ ౧౧॥ నారాజకేజనపదేకారయంతిసభాంనరాః । ఉద్యానానిచరమ్యాణి
హృష్టాః పుణ్యగృహాణిచ ॥ ౧౨॥ నారాజకేజనపదే యజ్ఞశీలాద్విజాతయః ।సత్రా
ణ్యన్వాసతేదాంతాబ్రాహ్మణాస్సంశితవ్రతాః॥ ౧౩ ॥ నారాజకేజనపదే మహాయ
జ్ఞేషుయజ్వనః । బ్రాహ్మణావసుసంపన్నావిసృజంత్యాప్తదక్షిణాః॥ ౧౪ ॥ నారా
జకేజనపదేప్రభూతనటనర్తకాః।ఉత్సవాశ్చసమాజాశ్చవర్ధంతేరాష్ట్రవర్ధనాః॥
౧౫ ॥ నారాజకేజనపదే సిద్ధార్థావ్యవహారిణః । కథాభిరనురజ్యంతేకథాశీలాఃకథా
ప్రియైః॥ ౧౬ ॥ నారాజకేజనపదేఉద్యానానిసమాగతాః। సాయాహ్నేక్రీడితుం
యాంతికుమార్యోహేమభూషితాః ॥ ౧౭॥ నారాజకేజనపదే వాహనైశ్శీఘ్రగా
మిభిః । నరానిర్యాంత్యరణ్యానినారీభిస్సహకామినః॥ ౧౮ ॥నారాజకేజనపదేధనవం
తస్సురక్షితాః । శేరతేవివృతద్వారాః కృషిగోరక్షజీవినః॥ ౧౯ ॥ నారాజకేజనపదేబ
ద్ధఘంటావిషాణినః । అటంతిరాజమార్గేషుకుంజరాష్షష్టిహాయనాః॥౨౦ ॥ నారాజ
కేజనపదే శరాన్సతతమస్యతామ్ । శ్రూయతేతలనిర్ఘోషఇష్వస్త్రాణాముపాస
నే॥ ౨౧ ॥ నారాజకేజనపదే వణిజోదూరగామినః । గచ్ఛంతిక్షేమమధ్వానంబహుప
ణ్యసమాచితాః ॥ ౨౨ ॥ నారాజకేజనపదే చరత్యేకచరోవశీ । భావయన్నాత్మనా
త్మానంయత్రసాయంగృహోమునిః॥౨౩ ॥ నారాజకేజనపదే యోగక్షేమంప్రవ
ర్తతే । నచాప్యరాజకేసేనాశత్రూన్విషహతేయుధి॥ ౨౪॥ నారాజకేజనపదేహృ

స్తైః పరమవాజిభిః । నరాస్సంయాంతిసహసా రథైశ్చపరిమండితాః॥ ౨౫॥ నారాజ
కేజనపదేనరాశ్శాస్త్రవిశారదాః । సంవదంతోవతిష్ఠంతే వనేషూపవనేషుచ॥ ౨౬॥
నారాజకే జనపదే మాల్యమోదకదక్షిణాః । దేవతాభ్యర్చనార్థాయ కల్ప్యంతే ని
యతైర్జనైః॥ ౨౭ ॥ నారాజకేజనపదే చందనాగరురూషితాః । రాజపుత్రా విరా
జంతే వసంతఇవశాఖినః॥ ౨౮॥ యథా హ్యనూదకానద్యోయథావాప్యతృణంవనమ్।
అగోపాలాయథాగావస్తథారాష్ట్రమరాజకమ్॥ ౨౯॥ ధ్వజోరథస్యప్రజ్ఞానంధూ
మోజ్ఞానంవిభావసోః । తేషాంయోనోధ్వజోరాజా సదేవత్వమితోగతః ॥ ౩౦ ॥ నా
రాజకేజనపదే స్వకంభవతికస్యచిత్ । మత్స్యాఇవనరానిత్యంభక్షయంతిపరస్పరమ్ ॥
౩౧॥ యేహిసంభిన్నమర్యాదానాస్తికాశ్ఛిన్నసంశయాః । తేపిభావాయకల్పంతేరా
జదండనిపీడితాః॥ ౩౨ ॥ యథాదృష్టిశ్శరీరస్యనిత్యమేవప్రవర్తతే।తథానరేంద్రో
రాష్ట్రస్యప్రభవస్సత్యధర్మయోః॥ ౩౩ ॥ రాజాసత్యంచధర్మశ్చరాజాకులవతాంకు
లమ్ । రాజామాతాపితాచైవ రాజాహితకరోనృణామ్॥ ౩౪ ॥ యమోవైశ్రవణశ్శ
క్రోవరుణశ్చమహాబలః । విశిష్యంతేనరేంద్రేణవృత్తేన మహతాతతః ॥ ౩౫ ॥ అ
హోతమఇవేదంస్యాన్నప్రజ్ఞాయేతకించన । రాజాచేన్నభవేల్లోకేవిభజన్సాధ్వ
సాధునీ॥ ౩౬ ॥ జీవత్యపిమహారాజే తవైవవచనంవయమ్ । నాతిక్రమామహేసర్వే
వేలాంప్రాప్యేవసాగరః॥ ౩౭ ॥ సనస్సమీక్ష్యద్విజవర్యవృత్తంనృపంవినారాజ్యమ
రణ్యభూతమ్। కుమారమిక్ష్వాకుసుతం వదాన్యం త్వమేవరాజానమిహాభిషించ॥ ౩౮॥

❋❋◎❋◎❋ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - సప్తషష్టితమస్సర్గః. ❋◎❋◎❋❋

తేషాంహివచనంశ్రుత్వావసిష్ఠఃప్రత్యువాచహ।మిత్రామాత్యజనాన్సర్వాన్
బ్రాహ్మణాంస్తానిదంవచః ॥ ౧॥ యదసౌమాతులకులేపురేరాజగృహేసుఖీ ।భరతో
వసతిభ్రాత్రాశత్రుఘ్నేనసమన్వితః ॥ ౨ ॥ తచ్ఛీఘ్రంజవనాదూతా గచ్ఛంతుత్వరి
తైర్హయైః । ఆనేతుంభ్రాతరౌవీరౌకింసమీక్షామహేవయమ్ ॥ ౩ ॥ గచ్ఛంత్వితిత
తస్సర్వేవసిష్ఠంవాక్యమబ్రువన్ । తేషాంతద్వచనంశ్రుత్వావసిష్ఠోవాక్యమబ్రవీత్ ॥
౪ ॥ ఏహిసిద్ధార్థవిజయజయంతాశోకనందన। శ్రూయతామితికర్తవ్యంసర్వానేవబ్ర
వీమివః ॥ ౫ ॥ పురంరాజగృహంగత్వాశీఘ్రంశీఘ్రజవైర్హయైః । త్యక్తశోకైరిదం
వాచ్యశ్శాసనాద్భరతోమమ ॥ ౬ ॥పురోహితస్త్వాంకుశలంప్రాహసర్వేచమంత్రిణః।
త్వరమాణశ్చనిర్యాహికృత్యమాత్యయికంత్వయా ॥ ౭ ॥ మాచాస్మైప్రోషితంరామం
మాచాస్మైపితరంమృతమ్ । భవంతశ్శంసిషుర్గత్వారాఘవాణామిమంక్షయమ్॥ ౮॥
కౌశేయానిచవస్త్రాణిభూషణానివరాణిచ । క్షిప్రమాదాయరాజ్ఞశ్చభరతస్యచగచ్ఛత
॥ ౯ ॥ దత్తపథ్యశనాదూతాజగ్ముస్స్వంస్వంనివేశనమ్ । కేకయాంస్తేగమిష్యంతోహ
యానారుహ్యసంమతాన్ ॥ ౧౦ ॥ తతఃప్రాస్థానికంకృత్వాకార్యశేషమనంతరమ్ । వ
సిష్ఠేనాభ్యనుజ్ఞాతాదూతాస్సంత్వరితాయయుః ॥ ౧౧ ॥ న్యంతేనాపరతాలస్యప్రలం
బస్యోత్తరంప్రతి । నిషేవమాణాస్తేజగ్ముర్నదీంమధ్యేనమాలినీమ్ ॥ ౧౨ ॥ తేహస్తినా
పురేగంగాంతీర్త్వాప్రత్యఙ్ముఖాయయుః । పాంచాలదేశమాసాద్యమధ్యేనకురుజాం
గలమ్ ॥ ౧౩॥ సరాంసిచసుపూర్ణానినదీశ్చవిమలోదకాః। నిరీక్షమాణాస్తేజగ్ముర్దూ
తాఃకార్యవశాద్ద్రుతమ్ ॥ ౧౪ ॥ తేప్రసన్నోదకాందివ్యాంనానావిహగసేవితామ్ ।
అతీత్యజగ్ముర్వేగేనశరదండాంజనాకులామ్ ॥ ౧౫ ॥నికూలవృక్షమాసాద్యదివ్యంసత్యో

పయయౌచనమ్। అభివాద్యాభివాద్యంతంకులింగాం ప్రావిశన్ పురీమ్ ॥౧౬॥ అభికాలం తతః ప్రాప్య తేజోఽభిభవనాచ్చ్యుతాః। పితృపైతామహీం పుణ్యాం తేరురిక్షుమతీం నదీమ్ ॥౧౭॥ అవేక్ష్యాంజలిపానాంశ్చ బ్రాహ్మణాన్ వేదపారగాన్। యయుర్మధ్యేన బాహ్లీకాన్ సుదామానంచ పర్వతమ్ ॥౧౮॥ విష్ణోః పదం ప్రేక్షమాణా విపాశాంచాపి శాల్మలీమ్। నదీర్వాపీస్తటాకాని పల్వలాని సరాంసి చ ॥౧౯॥ పశ్యంతో వివిధాంశ్చాపి సింహవ్యాఘ్రమృగద్విపాన్। యయుః పథాతిమహతా శాసనం భర్తురీప్సవః ॥౨౦॥ తే శ్రాంతవాహనా దూతా వికృష్టేన పథా తతః। గిరివ్రజం పురవరం శీఘ్రమాసేదురంజసా ॥౨౧॥ భర్తుః ప్రియార్థం కులరక్షణార్థం భర్తుశ్చ వంశస్య పరిగ్రహార్థమ్। అహేడమానాస్త్వరయా హి దూతా రాత్ర్యాంతు తే తత్పురమేవ యాతాః ॥౨౨॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ష్టషష్టితమస్సర్గః.

యామేవ రాత్రిం తే దూతాః ప్రవిశంతి స్మ తాం పురీమ్। భరతేనాపి తాం రాత్రిం స్వప్నో దృష్టోఽయమప్రియః ॥౧॥ వ్యుష్టామేవ తు తాం రాత్రిం దృష్ట్వా తం స్వప్నమప్రియమ్। పుత్రో రాజాధిరాజస్య సుభృశం పర్యతప్యత ॥౨॥ తప్యమానం సమాజ్ఞాయ వయస్యాః ప్రియవాదినః। ఆయాసం హి వినేష్యంతస్సభాయాంచక్రిరే కథాః ॥౩॥ వాదయంతి తథా చాన్యే లాసయంత్యపి చాపరే। నాటకాన్యపరే స్మాహుర్హాస్యాని వివిధాని చ ॥౪॥ స తైర్మహాత్మా భరతస్సఖిభిః ప్రియవాదిభిః। గోష్ఠీహాస్యాని కుర్వద్భిర్న ప్రాహృష్యత రాఘవః ॥౫॥ తమబ్రవీత్ప్రియసఖో భరతం సఖిభిర్వృతమ్। సుహృద్భిః పర్యుపాసీనః కిం సఖే నానుమోదసే ॥౬॥ ఏవం బ్రువాణం సుహృదం భరతః ప్రత్యువాచ హ। శృణు త్వం యన్నిమిత్తం మే దైన్యమేతదుపాగతమ్ ॥౭॥ స్వప్నే పితరమద్రాక్షం మలినం ముక్తమూర్ధజమ్। పతంతమద్రిశిఖరాత్కలుషే గోమయహ్రదే ॥౮॥ ప్లవమానశ్చ మే దృష్టస్స తస్మిన్ గోమయహ్రదే। పిబన్నంజలినా తైలం హసన్నపి ముహుర్ముహుః ॥౯॥ తతస్తిలోదనం భుక్త్వా పునః పునరధశ్శిరాః। తైలేనాభ్యక్తసర్వాంగస్తైలమేవావగాహత ॥౧౦॥ స్వప్నేఽపి సాగరం శుష్కం చంద్రంచ పతితం భువి। ఉపరుద్ధాం చ జగతీం తమసేవ సమావృతామ్ ॥౧౧॥ ఔపవాహ్యస్య నాగస్య విషాణం శకలీకృతమ్। సహసా చాపి సంశాంతం జ్వలితం జాతవేదసమ్ ॥౧౨॥ అవదీర్ణాంచ పృథివీం శుష్కాంశ్చ వివిధాన్ ద్రుమాన్। అహం పశ్యామి విధ్వస్తాన్ సధూమాంశ్చాపి పర్వతాన్ ॥౧౩॥ పీఠే కార్ష్ణాయసే చైనం నిషణ్ణం కృష్ణవాససమ్। ప్రహసంతి స్మ రాజానం ప్రమదాః కృష్ణపింగళాః ॥౧౪॥ త్వరమాణశ్చ ధర్మాత్మా రక్తమాల్యానులేపనః। రథేన ఖరయుక్తేన ప్రయాతో దక్షిణాముఖః ॥౧౫॥ ప్రహసంతీవ రాజానం ప్రమదా రక్తవాసినీ। ప్రకర్షంతీ మయా దృష్టా రాక్షసీ వికృతాననా ॥౧౬॥ ఏవమేతన్మయా దృష్టమిమాం రాత్రిం భయావహామ్। అహం రామోఽథవా రాజా లక్ష్మణో వా మరిష్యతి ॥౧౭॥ నరో యానేన యస్స్వప్నే ఖరయుక్తేన యాతి హి। అచిరాత్తస్య ధూమాగ్రం చితాయాం సంప్రదృశ్యతే ॥౧౮॥ ఏతన్నిమిత్తం దీనోఽహం తన్న వః ప్రతిపూజయే। శుష్యతీవ చ మే కంఠో న స్వస్థమివ మే మనః ॥౧౯॥ న పశ్యామి భయస్థానం భయం చైవోపధారయే। భ్రష్టశ్చ స్వరయోగో మే ఛాయా చోపహతా మమ ॥౨౦॥ జుగుప్సన్నివ చాత్మానం న చ పశ్యామి కారణమ్॥ ఇమాం హి దుస్స్వప్నగతిం నిశామ్య తామనేకరూపామవితర్కితాం పురా। భయం మహత్తద్ధృదయాన్న యాతి మే విచింత్య రాజానమచింత్యదర్శనమ్ ॥౨౧॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ఏకోనసప్తతితమస్సర్గః.

భరతే బ్రువతి స్వప్నం దూతాస్తే క్లాంతవాహనాః। ప్రవిశ్యాసహ్యపరిఘం ర

మ్యంరాజగృహంపురమ్॥ ౧ ॥ సమాగమ్యతురాజ్ఞాచ రాజపుత్రేణచార్చితాః । రాజ్ఞః పాదౌగృహీత్వాతు తమూచుర్భరతంవచః॥ ౨ ॥ పురోహితస్త్వాంకుశలంప్రాహసర్వేచమంత్రిణః । త్వరమాణశ్చనిర్యాహి కృత్యమాత్యయికంత్వయా ॥ ౩ ॥ ఇమానిచ మహార్హాణివస్త్రాణ్యాభరణానిచ । ప్రతిగృహ్యవిశాలాక్షమాతులస్యచదాపయ॥౪॥ అత్రవింశతికోట్యస్తునృపతేర్మాతులస్యతే । దశకోట్యస్తుసంపూర్ణాస్తథైవచనృపాత్మజ॥ ౫ ॥ ప్రతిగృహ్యతుతత్సర్వ మనురక్తస్సుహృజ్జనే । దూతానువాచభరతః కామైస్సంప్రతిపూజ్యతాన్॥ ౬ ॥ కచ్చిత్సుకుశలీరాజా పితాదశరథోమమ । కచ్చిచ్చారోగతారామేలక్ష్మణేచమహాత్మని॥ ౭॥ ఆర్యాచధర్మనిరతా ధర్మజ్ఞాధర్మదర్శినీ । అరోగా చాపికౌసల్యామాతారామస్యధీమతః॥ ౮ ॥ కచ్చిత్సుమిత్రా ధర్మజ్ఞాజననీలక్ష్మణస్య యా । శత్రుఘ్నస్యచవీరస్యసారోగాచసుమధ్యమా ॥ ౯॥ఆత్మకామాసదాచండీక్రోధనాప్రాజ్ఞమానినీ।అరోగాచాపిమేమాతాకైకేయీకిమువాచహ॥౧౦॥ఏవముక్తాస్తుతే దూతాభరతేనమహాత్మనా । ఊచుస్సంప్రశ్రితంవాక్యమిదంతంభరతంతదా॥ ౧౧॥ కుశలాస్తేనరవ్యాఘ్ర యేషాంకుశలమిచ్ఛసి । శ్రీశ్చత్వాంవృణుతేపద్మా యుజ్యతాంచాపితేరథః॥ ౧౨ ॥ భరతశ్చాపితాన్దూతానేవముక్తోభ్యభాషత । ఆపృచ్ఛేహంమహారాజం దూతాస్సంత్వరయంతిమామ్॥ ౧౩ ॥ ఏవముక్త్వాతుతాన్దూతాన్భరతఃపార్థివాత్మజః । దూతైస్సంచోదితోవాక్యం మాతామహమువాచహ ॥ ౧౪ ॥ రాజన్పితుర్గమిష్యామి సకాశందూతచోదితః । పునరప్యహమేష్యామి యదామేత్వంస్మరిష్యసి॥ ౧౫ ॥ భరతేనైవముక్తస్తునృపోమాతామహస్తదా । తమువాచశుభంవాక్యం శిరస్యాఘ్రాయరాఘవమ్॥ ౧౬॥ గచ్ఛతాతానుజానేత్వాంకైకేయీసుప్రజాస్త్వయా। మాతరంకుశలంబ్రూయాఃపితరంచపరంతప॥ ౧౭ ॥ పురోహితంచకుశలం యేచాన్యే ద్విజసత్తమాః । తౌచతాత మహేష్వాసౌభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ॥ ౧౮ ॥ తస్మైహస్త్యుత్తమాంశ్చిత్రాన్కంబళానజినానిచ । అభిసత్కృత్యకైకేయో భరతాయధనం దదౌ॥౧౯॥ రుక్మనిష్కసహస్రేద్వేషోడశాశ్వశతానిచ। సత్కృత్యకైకయీపుత్రం కేకయోధనమాదిశత్ ॥ ౨౦ ॥ తథామాత్యానభిప్రేతాన్విశ్వాస్యాంశ్చగుణాన్వితాన్। దదావశ్వపతిశ్శీఘ్రంభరతాయానుయాయినః ॥ ౨౧ ॥ ఐరావతానైంద్రశిరాన్నాగాన్వైప్రియదర్శనాన్ । ఖరాన్శీఘ్రాన్సుసంయుక్తాన్మాతులోస్మైధనం దదౌ॥ ౨౨ ॥ అంతఃపురేతిసంవృద్ధాన్వ్యాఘ్రవీర్యబలాన్వితాన్ । దంష్ట్రాయుధాన్మహాకాయాన్శునశ్చోపాయనందదౌ॥ ౨౩ ॥ సదత్తంకేకయేంద్రేణ ధనంతన్నాభ్యనందత । భరతఃకైకయీపుత్రోగమనత్వరయాతదా॥ ౨౪॥ బభూవహ్యస్యహృదయే చింతాసుమహతీతదా । త్వరయాచాపిదూతానాం స్వప్నస్యాపిచదర్శనాత్ ॥ ౨౫ ॥ సస్వవేశ్మాభ్యతిక్రమ్యనరనాగాశ్వసంవృతమ్ । ప్రపేదేసుమహచ్ఛ్రీమాన్రాజమార్గమనుత్తమమ్॥ ౨౬ ॥ అభ్యతీత్యతతోపశ్యదంతఃపురముదారధీః। తతస్తద్భరతశ్శ్రీమానావివేశానివారితః॥ ౨౭ ॥ సమాతామహమాపృచ్ఛ్యమాతులంచయుధాజితమ్ । రథమారుహ్యభరతశ్శత్రుఘ్నసహితోయయౌ॥ ౨౮ ॥ రథాన్మండలచక్రాంశ్చ యోజయిత్వాపరశ్శతమ్ । ఉష్ట్రగోశ్వఖరైర్భృత్యాభరతం యాంతమన్వయుః ॥ ౨౯ ॥ బలేనగుప్తోభరతోమహాత్మాసహార్యకస్యాత్మసమైరమాత్యైః।ఆదాయశత్రుఘ్నమపేతశత్రుర్గృహాద్యయౌసిద్ధఇవేంద్రలోకాత్॥ ౩౦ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యా

కాండే- సప్తతితమస్సర్గః

సప్రాఙ్ముఖోరాజగృహాదభినిర్యాయరాఘవః । తతస్సుదామాం ద్యుతిమాన్సంతీర్యావేక్ష్యతాంనదీమ్ ॥ ౧ ॥ హ్లాదినీందూరపారాంచ ప్రత్యక్స్రోతస్తరంగిణీమ్ । శతద్రూమతరచ్ఛ్రీమాన్నదీమిక్ష్వాకునందనః ॥ ౨ ॥ ఏళధానేనదీంతీర్త్వా ప్రాప్య చాపరపర్పటాన్ । శిలామాకుర్వతీంతీర్త్వా ఆగ్నేయంశల్యకర్తనమ్ ॥ ౩ ॥ సత్యసంధశ్శుచిశ్శ్రీమాన్ప్రేక్షమాణశ్శిలావహామ్ । అత్యయాత్సమహాశైలాన్వనంచైత్రరథం ప్రతి ॥ ౪ ॥ సరస్వతీంచగంగాంచయుగ్మేన ప్రతిపద్యచ । ఉత్తరంవీరమత్స్యానాం భారుండం ప్రావిశద్వనమ్ ॥ ౫ ॥ వేగినీంచకులింగాఖ్యాంహ్లాదినీంపర్వతావృతామ్ । యమునాం ప్రాప్యసంతీర్ణోబలమాశ్వాసయత్తదా ॥ ౬ ॥ శీతీకృత్యతుగాత్రాణిక్లాంతానాశ్వాస్యవాజినః । తత్రస్నాత్వాచపీత్వాచ ప్రాయాదాదాయచోదకమ్ ॥ ౭ ॥ రాజపుత్రో మహారణ్యమనభీక్ష్ణోపసేవితమ్ । భద్రో భద్రేణయానేన మారుతః ఖమివాత్యయాత్ ॥ ౮ ॥ భాగీరథీందుష్ప్రతరామంశుధానేమహానదీమ్ । ఉపాయాద్రాఘవస్తూర్ణంప్రాగ్వటేవిశ్రుతేపురే ॥ ౯ ॥ సగంగాం ప్రాగ్వటేతీర్త్వా సమాయాత్కుటికోష్ఠికామ్ । సబలస్తాంసతీర్త్వాథసమాయాద్ధర్మవర్ధనమ్ ॥ ౧౦ ॥ తోరణం దక్షిణార్ధేనజంబూప్రస్థముపాగమత్ । వరూథంచయయౌరమ్యం గ్రామం దశరథాత్మజః ॥ ౧౧ ॥ తత్రరమ్యేవనేవాసంకృత్వాసౌ ప్రాఙ్ముఖోయయౌ । ఉద్యానముజ్జిహానాయాః ప్రియకాయత్రపాదపాః ॥ ౧౨ ॥ సాలాంస్తుప్రియకాన్ప్రాప్య శీఘ్రానాస్థాయవాజినః । అనుజ్ఞాప్యాథభరతోవాహినీంత్వరితోయయౌ ॥ ౧౩ ॥ వాసంకృత్వాసర్వతీర్థేతీర్త్వాచోత్తానకాంనదీమ్ । అన్యానదీశ్చవివిధాఃపార్వతీయైస్తురంగమైః ॥ ౧౪ ॥ హస్తిపృష్ఠకమాసాద్యకుటికామత్యవర్తత । తతారచనరవ్యాఘ్రో లౌహిత్యేసకపీవతీమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఏకసాలేస్థాణుమతీంవినతేగోమతీంనదీమ్ । కళింగనగరేచాపి ప్రాప్యసాలవనంతదా ॥ ౧౬ ॥ భరతఃక్షిప్రమాగచ్ఛత్సుపరిశ్రాంతవాహనః । వనంచ సమతీత్యాశుశర్వర్యామరుణోదయే ॥ ౧౭ ॥ అయోధ్యాంమనునారాజ్ఞానిర్మితాంసందదర్శహ । తాంపురీంపురుషవ్యాఘ్రస్సప్తరాత్రోషితఃపథి ॥ ౧౮ ॥ అయోధ్యామగ్రతోదృష్ట్వాసారథింవాక్యమబ్రవీత్ । ఏషానాతిప్రతీతామేపుణ్యోద్యానాయశస్వినీ ॥ ౧౯ ॥ అయోధ్యాదృశ్యతేదూరాత్సారథేపాండుమృత్తికా । యజ్వభిర్గుణసంపన్నైర్బ్రాహ్మణైర్వేదపారగైః ॥ ౨౦ ॥ భూయిష్ఠమృద్ధైరాకీర్ణా రాజర్షిపరిపాలితా । అయోధ్యాయాంపురాశబ్దశ్శ్రూయతేతుములోమహాన్ ॥ ౨౧ ॥ సమంతాన్నరనారీణాంతమద్యనశృణోమ్యహమ్ । ఉద్యానానిచసాయాహ్నే క్రీడిత్వోపరతైర్నరైః ॥ ౨౨ ॥ సమంతాద్విప్రధావద్భిఃప్రకాశంతేమమాన్యదా । తాన్యద్యానురుదంతీవపరిత్యక్తానికామిభిః ॥ ౨౩ ॥ అరణ్యభూతేవపురీసారథే ప్రతిభాతిమే । నహ్యత్రయానైర్దృశ్యంతేనగజైర్నచవాజిభిః ॥ ౨౪ ॥ నిర్యాంతోవాభియాంతోవానరముఖ్యాయథాపురమ్ । ఉద్యానానిపురాభాంతిమత్తప్రముదితానిచ ॥ ౨౫ ॥ జనానాంరతిసంయోగేష్వత్యంతగుణవంతిచ । తాన్యేతాన్యద్యపశ్యామినిరానందానిసర్వశః ॥ ౨౬ ॥ స్రస్తపర్ణైరనుపథంవిక్రోశద్భిరివద్రుమైః । నాద్యాపిశ్రూయతేశబ్దోమత్తానాంమృగపక్షిణామ్ ॥ ౨౭ ॥ సంరక్తాంమధురాంవాణీంకలంవ్యాహరతాంబహు । చందనాగురుసంపృక్తధూపసంమూర్ఛితోఽతులః ॥ ౨౮ ॥ ప్రవాతిపవనశ్శ్రీమాన్కిన్నునాద్యయథాపురమ్ । భేరీమృదంగవీణానాంకోణసంఘట్టితఃపునః ॥ ౨౯ ॥ కిమద్యశ

బ్దో విరతస్సదాదీనగతిః పురా । అనిష్టాని చ పాపాని పశ్యామి వివిధాని చ ॥ ౩౦ ॥ నిమిత్తాన్యమనోజ్ఞాని తేన సీదతి మే మనః । సర్వథా కుశలం సూత దుర్లభం మమ బంధుషు ॥ ౩౧ ॥ తథా హ్యసతి సంమోహే హృదయం సీదతీవ మే । విషణ్ణః శ్రాంతహృదయస్త్రస్తసంలులితేంద్రియః ॥ ౩౨ ॥ భరతః ప్రవివేశాశు పురీమిక్ష్వాకుపాలితామ్ । ద్వారేణ వైజయంతేన ప్రావిశచ్ఛ్రాంతవాహనః ॥ ౩౩ ॥ ద్వాస్స్థైరుత్థాయ విజయం పృష్టస్తైస్సహితో యయౌ । స త్వనేకాగ్రహృదయో ద్వాస్స్థం ప్రత్యర్చ్య తం జనమ్ ॥ ౩౪ ॥ సూతమశ్వపతేః క్లాంతమబ్రవీత్తత్ర రాఘవః । కిమహం త్వరయానీతః కారణేన వినానఘ ॥ ౩౫ ॥ అశుభాశంకి హృదయం శీలం చ పతతీవ మే । శ్రుతా నో యాదృశాః పూర్వం నృపతీనాం వినాశనే ॥ ౩౬ ॥ ఆకారాంస్తానహం సర్వానిహ పశ్యామి సారథే । సంమార్జనవిహీనాని పరుషాణ్యుపలక్షయే ॥ ౩౭ ॥ అసంయతకవాటాని శ్రీవిహీనాని సర్వశః । బలికర్మవిహీనాని ధూపసంమోదనేన చ ॥ ౩౮ ॥ అనాశితకుటుంబాని ప్రభాహీనజనాని చ । అలక్ష్మీకాని పశ్యామి కుటుంబభవనాన్యహమ్ ॥ ౩౯ ॥ అపేతమాల్యసంశోభాన్యసంమృష్టాజిరాణి చ । దేవాగారాణి శూన్యాని న చాభాంతి యథాపురమ్ ॥ ౪౦ ॥ దేవతార్చాః ప్రవిద్ధాశ్చ యజ్ఞగోష్ఠ్యస్తథావిధాః । మాల్యాపణేషు రాజంతే నాద్య పణ్యాని వా తథా ॥ ౪౧ ॥ దృశ్యంతే వణిజోఽప్యద్య న యథాపూర్వమత్ర వై । ధ్యానసంవిగ్నహృదయా నష్టవ్యాపారయంత్రితాః ॥ ౪౨ ॥ దేవాయతనచైత్యేషు దీనాః పక్షిగణాస్తథా । మలినం చాశ్రుపూర్ణాక్షం దీనం ధ్యానపరం కృశమ్ ॥ ౪౩ ॥ సస్త్రీపుంసం చ పశ్యామి జనముత్కంఠితం పురే । ఇత్యేవముక్త్వా భరతస్సూతం తం దీనమానసః ॥ ౪౪ ॥ తాన్యనిష్టాన్యయోధ్యాయాం ప్రేక్ష్య రాజగృహం యయౌ ॥ తాం శూన్యశృంగాటకవేశ్మరథ్యాం రజోరుణద్వారకవాటయంత్రామ్ । దృష్ట్వా పురీమింద్రపురప్రకాశాం దుఃఖేన సంపూర్ణతరో బభూవ ॥ ౪౫ ॥ బహూని పశ్యన్మనసోఽప్రియాణి యాన్యన్యదా నాస్య పురే బభూవుః । అవాక్ఛిరా దీనమనా నహృష్టః పితుర్మహాత్మా ప్రవివేశ వేశ్మ ॥ ౪౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ఏకసప్తతితమస్సర్గః .

అపశ్యంస్తు తతస్తత్ర పితరం పితురాలయే । జగామ భరతో ద్రష్టుం మాతరం మాతురాలయే ॥ ౧ ॥ అనుప్రాప్తం తు తం దృష్ట్వా కైకేయీ ప్రోషితం సుతమ్ । ఉత్పపాత తదా హృష్టా త్యక్త్వా సౌవర్ణమాసనమ్ ॥ ౨ ॥ స ప్రవిశ్యైవ ధర్మాత్మా స్వగృహం శ్రీవివర్జితమ్ । భరతః ప్రతిజగ్రాహ జనన్యాశ్చరణౌ శుభౌ ॥ ౩ ॥ సా తం మూర్ధన్యుపాఘ్రాయ పరిష్వజ్య యశస్వినమ్ । అంకే భరతమారోప్య ప్రష్టుం సముపచక్రమే ॥ ౪ ॥ అద్య తే కతిచిద్రాత్ర్యశ్చ్యుతస్యార్యకవేశ్మనః । అపి నాధ్వశ్రమశ్శీఘ్రం రథేనాపతతస్తవ ॥ ౫ ॥ ఆర్యకస్తే సకుశలీ యుధాజిన్మాతులస్తవ । ప్రవాసాచ్చ సుఖం పుత్ర సర్వం మే వక్తుమర్హసి ॥ ౬ ॥ ఏవం పృష్టస్తు కైకేయ్యా ప్రియం పార్థివనందనః । ఆచష్ట భరతస్సర్వం మాత్రే రాజీవలోచనః ॥ ౭ ॥ అద్య మే సప్తమీ రాత్రిశ్చ్యుతస్యార్యకవేశ్మనః । అంబాయాః కుశలీ తాతో యుధాజిన్మాతులశ్చ మే ॥ ౮ ॥ యన్మే ధనం చ రత్నం చ దదౌ రాజా పరంతపః । పరిశ్రాంతం పథ్యభవత్తతోఽహం పూర్వమాగతః ॥ ౯ ॥ రాజవాక్యహరైర్దూతైస్త్వర్యమాణోఽహమాగతః । యదహం ప్రష్టుమిచ్ఛామి తదంబా వక్తుమర్హతి ॥ ౧౦ ॥ శూన్యోఽయం శయనీయస్తే పర్యంకో హేమభూషితః । న చాయమిక్ష్వాకుజనః ప్రహృష్టః ప్రతిభాతి మా ॥ ౧౧ ॥ రాజా భవతి భూయిష్ఠమిహాంబాయా నివేశనే । తమహం నాద్య పశ్యామి ద్రష్టుమిచ్ఛన్నిహాగతః ॥ ౧౨ ॥ పితుర్గ్రహీష్యే చర

ణో తం మమాఖ్యాహి పృచ్ఛతః । ఆహో స్విదంబ జ్యేష్ఠాయాః కౌసల్యాయా నివేశనే॥
౧౩ ॥ తం ప్రత్యువాచ కైకేయీ ప్రియవద్ఘోరమప్రియమ్ । అజానంతం ప్రజానంతీ రా
జ్యలోభేన మోహితా॥ ౧౪ ॥ యా గతిస్సర్వభూతానాం తాం గతిం తే పితా గతః। రాజా
మహాత్మా తేజస్వీ యాయజూకస్సతాం గతిః॥ ౧౫ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా భరతో వాక్యం ధర్మాభి
జనవాన్ శుచిః । పపాత సహసా భూమౌ పితృశోకబలార్దితః॥ ౧౬ ॥ హా హతోఽస్మీతి కృ
పణాం దీనాం వాచముదీరయన్ ।నిపపాత మహాబాహుర్బాహూ విక్షిప్య వీర్యవాన్ ॥ ౧౭॥
తతశ్శోకేన సంవీతః పితుర్మరణదుఃఖితః । విలలాప మహాతేజా భ్రాంతాకులితచేతనః॥
౧౮ ॥ ఏతత్సురుచిరం భాతి పితుర్మే శయనం పురా । శశినేవామలం రాత్రౌ గగనం తో
యదాత్యయే॥ ౧౯ ॥ తదిదం న విభాత్యద్య విహీనం తేన ధీమతా । వ్యోమేవ శశినా హీన
మప్పుష్క ఇవ సాగరః॥ ౨౦ ॥ బాష్పముత్సృజ్య కంఠేన స్వార్తః పరమపీడితః । ప్ర
చ్ఛాద్య వదనం శ్రీమద్వస్త్రేణ జయతాం వరః॥ ౨౧॥ తమార్తం దేవసంకాశం సమీక్ష్య
పతితం భువి । నికృత్తమివ సాలస్య స్కంధం పరశునా వనే॥ ౨౨ ॥ మత్తమాతంగసంకా
శం చంద్రార్కసదృశం భువః । ఉత్థాపయిత్వా శోకార్తం వచనం చేదమబ్రవీత్ ॥
౨౩ ॥ ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ కిం శేషే రాజపుత్ర మహాయశః । త్వద్విధా న హి శోచంతి సంతస్స
దసి సమ్మతాః॥ ౨౪ ॥ దానయజ్ఞాధికారా హి శీలశ్రుతితపోనుగా । బుద్ధిస్తే బుద్ధిసంప
న్న ప్రభేవార్కస్య మందరే॥ ౨౫ ॥ స రుదిత్వా చిరం కాలం భూమౌ విపరివృత్య చ । జ
ననీం ప్రత్యువాచేదం శోకైర్బహుభిరావృతః॥ ౨౬ ॥ అభిషేక్ష్యతి రామం ను రాజా
యజ్ఞం ను యక్ష్యతే । ఇత్యహం కృతసంకల్పో హృష్టో యాత్రామయాసిషమ్ ॥ ౨౭ ॥
తదిదం హ్యన్యథాభూతం వ్యవదీర్ణం మనో మమ । పితరం యో న పశ్యామి నిత్యం ప్రి
యహితే రతః॥ ౨౮ ॥ అంబ కేనాత్యగాద్రాజా వ్యాధినా మయ్యనాగతే । ధన్యా రా
మాదయస్సర్వే యైః పితా సంస్కృతస్స్వయమ్॥ ౨౯॥ న నూనం మాం మహారాజః ప్రా
ప్తం జానాతి కీర్తిమాన్। ఉపజిఘ్రేద్ధి మాం మూర్ధ్ని తాతస్సన్నమ్య సత్వరమ్॥ ౩౦ ॥
క్వ స పాణిస్సుఖస్పర్శస్తాతస్యాక్లిష్టకర్మణః । యేన మాం రజసా ధ్వస్తమభీక్ష్ణం పరిమా
ర్జతి॥ ౩౧॥ యో మే భ్రాతా పితా బంధుర్యస్య దాసోఽస్మి ధీమతః । తస్య మాం శీఘ్రమా
ఖ్యాహి రామస్యాక్లిష్టకర్మణః॥ ౩౨ ॥ పితా హి భవతి జ్యేష్ఠో ధర్మమార్యస్య జానతః । త
స్య పాదౌ గ్రహీష్యామి స హీదానీం గతిర్మమ ॥ ౩౩ ॥ ధర్మవిద్ధర్మనిత్యశ్చ సత్యసంధో దృ
ఢవ్రతః । ఆర్యః కిమబ్రవీద్రాజా పితా మే సత్యవిక్రమః॥ ౩౪ ॥ పశ్చిమం సాధుసందే
శమిచ్ఛామి శ్రోతుమాత్మనః । ఇతి పృష్టా యథాతత్త్వం కైకేయీ వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౩౫॥
రామేతి రాజా విలపన్ హా సీతే లక్ష్మణేతి చ । స మహాత్మా పరం లోకం గతో గతిమతాం
వరః ॥ ౩౬ ॥ ఇమాం తు పశ్చిమాం వాచం వ్యాజహార పితా తవ । కాలధర్మపరిక్షిప్తః పా
శైరివ మహాగజః ॥ ౩౭ ॥ సిద్ధార్థాస్తే నరా రామమాగతం సీతయా సహ । లక్ష్మణం
చ మహాబాహుం ద్రక్ష్యంతి పునరాగతమ్ ॥ ౩౮ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా విషసాదైవ ద్వితీయా
ప్రియశంసనాత్ । విషణ్ణవదనో భూత్వా భూయః పప్రచ్ఛ మాతరమ్॥ ౩౯ ॥ క్వ చే
దానీం స ధర్మాత్మా కౌసల్యానందవర్ధనః । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా సీతయా చ స
మం గతః॥ ౪౦ ॥ తథా పృష్టా యథాతత్త్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే । మాతాస్య సుమహ
ద్వాక్యం విప్రియం ప్రియశంకయా॥ ౪౧ ॥ స హి రాజసుతః పుత్ర చీరవాసా మహావనమ్।
దండకాన్ సహ వైదేహ్యా లక్ష్మణానుచరో గతః ॥ ౪౨ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా భరతస్త్రస్తో
భ్రాతుశ్చారిత్రశంకయా । స్వస్య వంశస్య మాహాత్మ్యాత్ప్రష్టుం సముపచక్రమే॥ ౪౩॥

కచ్చిన్న బ్రాహ్మణధనం హృతం రామేణ కస్యచిత్ । కచ్చిన్నాఢ్యోదరిద్రో వా తేనా
పాపోవిహింసితః ॥ ౪౪ ॥ కచ్చిన్న పరదారాన్వా రాజపుత్రోఽభిమన్యతే । కస్మాత్సదం
డకారణ్యే భ్రూణహేవ వివాసితః ॥ ౪౫ ॥ అథాస్యచపలా మాతా తత్స్వకర్మ యథా
తథమ్ । తేనైవ స్త్రీస్వభావేన వ్యాహర్తుముపచక్రమే ॥ ౪౬ ॥ ఏవముక్తా తు కైకే
య్యా భరతేన మహాత్మనా । ఉవాచ వచనం హృష్టా మూఢా పండితమానినీ ॥ ౪౭ ॥ న బ్రా
హ్మణధనం కించిద్ధృతం రామేణ కస్యచిత్ । కశ్చిన్నాఢ్యోదరిద్రో వా తేనాపాపోవి
హింసితః ॥ ౪౮ ॥ న రామః పరదారాంశ్చ చక్షుర్భ్యామపి పశ్యతి । మయా తు పుత్ర
శ్రుత్వైవ రామస్యైవాభిషేచనమ్ ॥ ౪౯ ॥ యాచితస్తే పితా రాజ్యం రామస్య చ వి
వాసనమ్ । సస్వవృత్తిం సమాస్థాయ పితా తే తత్తథాకరోత్ ॥ ౫౦ ॥ రామశ్చ సహసౌమి
త్రిః ప్రేషితస్సీతయా సహ । తమపశ్యన్ ప్రియం పుత్రం మహీపాలో మహాయశాః ॥
౫౧ ॥ పుత్రశోకపరిద్యూనః పంచత్వముపపేదివాన్ । త్వయా త్విదానీం ధర్మజ్ఞ రాజత్వ
మవలంబ్యతామ్ ॥ ౫౨ ॥ త్వత్కృతే హి మయా సర్వమిదమేవంవిధం కృతమ్ । మా శో
కం మా చ సంతాపం ధైర్యమాశ్రయ పుత్రక ॥ ౫౩ ॥ త్వదధీనా హి నగరీ రాజ్యం చైతద
నామయమ్ ॥ తత్పుత్ర శీఘ్రం విధినా విధిజ్ఞైర్వసిష్ఠముఖ్యైస్సహితో ద్విజేంద్రైః । సం
కాల్య రాజానమదీనసత్త్వ మాత్మానముర్వ్యామభిషేచయస్వ ॥ ౫౪ ॥ ఇతి శ్రీమదయో
ధ్యాకాండే - ద్విసప్తతితమస్సర్గః .

శ్రుత్వా తు పితరం వృత్తం భ్రాతరౌ చ వివాసితౌ । భరతో దుఃఖసంతప్త ఇదం వ
చనమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ కిం ను కార్యం హతస్యేహ మమ రాజ్యేన శోచతః । విహీనస్యాథ పి
త్రా చ భ్రాత్రా పితృసమేన చ ॥ ౨ ॥ దుఃఖే మే దుఃఖమకరోర్వ్రణే క్షారమివాద
ధాః । రాజానం ప్రేతభావస్థం కృత్వా రామం చ తాపసమ్ ॥ ౩ ॥ కులస్య త్వమభావాయ
కాళరాత్రిరివాగతా । అంగారముపగూహ్యస్మ పితా మే నావబుద్ధవాన్ ॥ ౪ ॥ మృత్యు
మాపాదితో రాజా త్వయా మే పాపదర్శిని । సుఖం పరిహృతం మోహాత్కులేఽస్మిన్కులపాం
సని ॥ ౫ ॥ త్వాం ప్రాప్య హి పితా మేఽద్య సత్యసంధో మహాయశాః । తీవ్రదుఃఖాభిసంత
ప్తో వృత్తో దశరథో నృపః ॥ ౬ ॥ వినాశితో మహారాజః పితా మే ధర్మవత్సలః । కస్మాత్ప్ర
వ్రాజితో రామః కస్మాదేవ వనం గతః ॥ ౭ ॥ కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ పుత్రశోకాభిపీ
డితే । దుష్కరం యది జీవేతాం ప్రాప్య త్వాం జననీం మమ ॥ ౮ ॥ నను త్వార్యోఽపి ధర్మా
త్మా త్వయి వృత్తిమనుత్తమామ్ । వర్తతే గురువృత్తిజ్ఞో యథా మాతరి వర్తతే ॥ ౯ ॥ త
థా జ్యేష్ఠా హి మే మాతా కౌసల్యా దీర్ఘదర్శినీ । త్వయి ధర్మం సమాస్థాయ భగిన్యామివ
వర్తతే ॥ ౧౦ ॥ తస్యాః పుత్రం కృతాత్మానం చీరవల్కలవాససమ్ । ప్రస్థాప్య వనవా
సాయ కథం పాపే న శోచసి ॥ ౧౧ ॥ అపాపదర్శనం శూరం కృతాత్మానం యశస్వినమ్ ।
ప్రవ్రాజ్య చీరవసనం కిం ను పశ్యసి కారణమ్ ॥ ౧౨ ॥ లుబ్ధాయా విదితో మన్యే న తేఽహం
రాఘవం ప్రతి । తథా హ్యనర్థో రాజ్యార్థం త్వయానీతో మహానయమ్ ॥ ౧౩ ॥ అహం
హి పురుషవ్యాఘ్రావపశ్యన్ రామలక్ష్మణౌ । కేన శక్తిప్రభావేన రాజ్యం రక్షితుముత్స
హే ॥ ౧౪ ॥ తం హి నిత్యం మహారాజో బలవంతం మహాబలః । అపాశ్రితోఽభూద్ధర్మాత్మా
మేరుర్మేరువనం యథా ॥ ౧౫ ॥ సోఽహం కథమిమం భారం మహాధుర్యసముద్యతమ్ । ద
మ్యో ధురమివాసాద్య వహేయం కేన చౌజసా ॥ ౧౬ ॥ అథవా మే భవేచ్ఛక్తిర్యోగైర్
బుద్ధిబలేన వా । సకామాం న కరిష్యామి త్వామహం పుత్రగర్ధినీమ్ ॥ ౧౭ ॥ న మే వికాం
క్షా జాయేత త్యక్తుం త్వాం పాపనిశ్చయామ్ । యది రామస్యనాపేక్షా త్వయి స్యాన్మాతృ

వత్సదా॥౧౮॥ ఉత్పన్నా తుకథంబుద్ధిస్తవేయంపాపదర్శినీ। సాధుచారిత్రవిభ్రష్టే
పూర్వేషాంనోవిగర్హితా ॥౧౯॥ అస్మిన్కులేహి పూర్వేషాంజ్యేష్ఠోరాజ్యేభిషిచ్య
తే।అపరేభ్రాతరస్తస్మిన్ ప్రవర్తంతేసమాహితాః॥ ౨౦॥ నహిమన్యేనృశంసేత్వం
రాజధర్మమవేక్షసే। గతింవానవిజానాసి రాజవృత్తస్యశాశ్వతీమ్॥ ౨౧॥ సతతంరా
జవృత్తేహిజ్యేష్ఠోరాజ్యేభిషిచ్యతే। రాజ్ఞామేతత్సమంతత్స్యాదిక్ష్వాకూణాం విశేష
తః॥ ౨౨॥ తేషాంధర్మైకరక్షాణాం కులచారిత్రశోభినామ్।అత్రచారిత్రశౌండీర్యం
త్వాంప్రాప్యవినివర్తితమ్॥ ౨౩॥ తవాపిసుమహాభాగా జనేంద్రాఃకులపూర్వ
గాః। బుద్ధేర్మోహఃకథమయం సంభూతస్త్వయిగర్హితః॥ ౨౪॥ నతుకామంక
రిష్యామి తవాహంపాపనిశ్చయే। త్వయావ్యసనమారబ్ధంజీవితాంతకరంమమ॥౨౫॥
ఏషత్విదానీమేవాహమప్రియార్థంతవానఘమ్। నివర్తయిష్యామివనాద్భ్రాతరం
స్వజనప్రియమ్॥ ౨౬॥ నివర్తయిత్వారామంచతస్యాహందీప్తతేజసః। దాసభూ
తోభవిష్యామి సుస్థితేనాంతరాత్మనా॥ ౨౭॥ఇత్యేవముక్త్వాభరతోమహాత్మాప్రియేత
రైర్వాక్యగణైస్తుదంస్తామ్। శోకాతురశ్చాపిననాదభూయస్సింహోయథా మంద
రకందరస్థః॥ ౨౮॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - త్రిసప్తతితమస్సర్గః.

తాంతథాగర్హయిత్వాతు మాతరంభరతస్తదా। రోషేణమహతావిష్టఃపునరే
వాబ్రవీద్వచః॥ ౧॥ రాజ్యాద్భ్రంశస్వకైకేయి నృశంసేదుష్టచారిణి। పరిత్యక్తాచధ
ర్మేణమామృతంరుదతీభవ॥ ౨॥ కిన్నుతేదూషయద్రాజా రామోవాభృశధార్మికః।
యయోర్మృత్యుర్వివాసశ్చత్వత్కృతేతుల్యమాగతౌ॥ ౩॥ భ్రూణహత్యామసిప్రా
ప్తాకులస్యాస్యవినాశనాత్। కైకేయినరకంగచ్ఛ మాచభర్తుస్సలోకతామ్॥ ౪॥ య
త్త్వయాహీదృశంపాపం కృతంఘోరేణకర్మణా। సర్వలోకప్రియంహిత్వా మమా
ప్యాపాదితంభయమ్॥ ౫॥ త్వత్కృతేమేపితావృత్తోరామశ్చారణ్యమాశ్రితః। అయ
శోజీవలోకేచ త్వయాహం ప్రతిపాదితః॥ ౬॥ మాతృరూపేమమామిత్రేనృశంసేరా
జ్యకాముకే। నతేహమభిభాష్యోస్మిదుర్వృత్తేపతిఘాతిని॥ ౭॥ కౌసల్యాచసుమిత్రాచ
యాశ్చాన్యామమమాతరః। దుఃఖేనమహతావిష్టాస్త్వాంప్రాప్యకులదూషిణీమ్॥౮॥
నత్వమశ్వపతేఃకన్యాధర్మరాజస్యధీమతః।రాక్షసీతత్రజాతాసి కులప్రధ్వంసినీపితుః॥
౯॥ యత్త్వయాధార్మికోరామోనిత్యంసత్యపరాయణః। వనంప్రస్థాపితోదుఃఖాత్పి
తాచత్రిదివంగతః॥ ౧౦॥ యత్ప్రధానాసితత్పాపంమయిపిత్రావినాకృతే।భ్రాతృ
భ్యాంచపరిత్యక్తేసర్వలోకస్యచాప్రియే ॥౧౧॥కౌసల్యాంధర్మసంయుక్తాంవియుక్తాం
పాపనిశ్చయే। కృత్వాకంప్రాప్స్యసేత్వద్యలోకంనిరయగామిని ॥౧౨॥ కిన్నావబు
ధ్యసేక్రూరేనియతంబంధుసంశ్రయమ్। జ్యేష్ఠంపితృసమంరామంకౌసల్యాయాత్మ
సంభవమ్ ॥ ౧౩ ॥ అంగప్రత్యంగజఃపుత్రోహృదయాచ్చాపిజాయతే। తస్మాత్ప్రియ
తరోమాతుఃప్రియత్వాన్నతుబాంధవః ॥ ౧౪॥అన్యదాకిలధర్మజ్ఞాసురభిస్సురసమ్మతా।
వహమానౌదదర్శోర్వ్యాంపుత్రౌవిగతచేతసౌ ॥ ౧౫ ॥ తావర్ధదివసేశ్రాంతౌదృ
ష్ట్వాపుత్రౌమహీతలే। రురోదపుత్రశోకేనబాష్పపర్యాకులేక్షణా ॥ ౧౬ ॥ అధస్తా
ద్వ్రజతస్తస్యాస్సురరాజ్ఞోమహాత్మనః। బిందవఃపతితాగాత్రేసూక్ష్మాస్సురభిగంధినః॥
౧౭ ॥ ఇంద్రోప్యశ్రునిపాతంతంస్వగాత్రేపుణ్యగంధినమ్। సురభింమన్యతేదృష్ట్వా
భూయసీంతామిహేశ్వరః ॥ ౧౮ ॥ నిరీక్షమాణశ్చక్రస్థాందదర్శసురభింస్థితామ్। ఆ

కాశే విష్టాం దీనాం రుదంతీం భృశదుఃఖితామ్ ॥ ౧౯ ॥ తాం దృష్ట్వా శోకసంతప్తాం వజ్ర
పాణిర్యశస్వినీమ్ । ఇంద్రః ప్రాంజలిరుద్విగ్నస్సురరాజోఽబ్రవీద్వచః ॥ ౨౦ ॥ భయం
కచ్చిన్న చాస్మాసు కుతశ్చిద్విద్యతే మహత్ । కుతో నిమిత్తశ్శోకస్తే బ్రూహి సర్వహితైషి
ణి ॥ ౨౧ ॥ ఏవముక్తా తు సురభిస్సురరాజేన ధీమతా । ప్రత్యువాచ తతో ధీరా వాక్యం వా
క్యవిశారదమ్ ॥ ౨౨ ॥ శాంతం పాపం న వః కించిత్కుతశ్చిదమరాధిప । అహం తు మగ్నా
న్ శోచామి స్వపుత్రౌ విషమే స్థితౌ ॥ ౨౩ ॥ ఏతౌ దృష్ట్వా కృశౌ దీనౌ సూర్యరశ్మిప్రతాపితౌ ।
బాధ్యమానౌ బలీవర్దౌ కర్షకేణ సురాధిప ॥ ౨౪ ॥ మమ కాయాత్ప్రసూతౌ హి దుః
ఖితౌ భారపీడితౌ । యౌ దృష్ట్వా పరితప్యేఽహం నాస్తి పుత్రసమః ప్రియః ॥ ౨౫ ॥ యస్యాః
పుత్రసహస్రైస్తు కృత్స్నం వ్యాప్తమిదం జగత్ । తాం దృష్ట్వా రుదతీం శక్రో న సుతాన్మ
న్యతే పరమ్ ॥ ౨౬ ॥ సదా ప్రతిమవృత్తాయా లోకధారణకామ్యయా । శ్రీమత్యా గుణ
నిత్యాయాః స్వభావపరివేషయా ॥ ౨౭ ॥ యస్యాః పుత్రసహస్రాణి సాపి శోచతి కా
మధుక్ । కిం పునర్యా వినా రామం కౌసల్యా వర్తయిష్యతి ॥ ౨౮ ॥ ఏకపుత్రా చ సా
ధ్వీ చ వివత్సేయం త్వయా కృతా । తస్మాత్త్వం సతతం దుఃఖం ప్రేత్య చేహ చ లప్స్యసే ॥
౨౯ ॥ అహం హ్యపచితిం భ్రాతుః పితుశ్చ సకలామిమామ్ । వర్ధనం యశసశ్చాపి కరి
ష్యామి న సంశయః ॥ ౩౦ ॥ ఆనాయయిత్వా తనయం కౌసల్యాయా మహాబలమ్ । స్వయ
మేవ ప్రవేక్ష్యామి వనం మునినిషేవితమ్ ॥ ౩౧ ॥ న హ్యహం పాపసంకల్పే పాపే పాపం
త్వయా కృతమ్ । శక్తో ధారయితుం పౌరైరశ్రుకంఠైర్నిరీక్షితః ॥ ౩౨ ॥ సా త్వమగ్నిం
ప్రవిశ వా స్వయం వా దండకాన్విశ । రజ్జుం బధాన వా కంఠే న హి తేఽన్యత్పరాయణమ్ ॥
౩౩ ॥ అహమప్యవనీం ప్రాప్తే రామే సత్యపరాక్రమే । కృతకృత్యో భవిష్యామి విప్రవా
సితకల్మషః ॥ ౩౪ ॥ ఇతి నాగ ఇవారణ్యే తోమరాంకుశచోదితః । పపాత భువి సంక్రుద్ధో ని
శ్శ్వసన్నివ పన్నగః ॥ ౩౫ ॥ సంరక్తనేత్రశ్శిథిలాంబరస్తథా విధూతసర్వాభరణః పరంతపః ।
బభూవ భూమౌ పతితో నృపాత్మజశ్శచీపతేః కేతురివోత్సవక్షయే ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీమద
యోధ్యాకాండే - చతుస్సప్తతితమస్సర్గః -

దీర్ఘకాలాత్సముత్థాయ సంజ్ఞాం లబ్ధ్వా చ వీర్యవాన్ । నేత్రాభ్యామశ్రుపూ
ర్ణాభ్యాం దీనాముద్వీక్ష్య మాతరమ్ ॥ ౧ ॥ సోఽమాత్యమధ్యే భరతో జననీమభ్యకుత్సయత్ ।
రాజ్యం న కామయే జాతు మంత్రయే నాపి మాతరమ్ ॥ ౨ ॥ అభిషేకం న జానామి యో
ఽభూద్రాజ్ఞా సమీక్షితః । విప్రకృష్టే హ్యహం దేశే శత్రుఘ్నసహితోఽవసమ్ ॥ ౩ ॥ వ
నవాసం న జానామి రామస్యాహం మహాత్మనః । వివాసనం చ సౌమిత్రేస్సీతాయాశ్చ య
దాభవత్ ॥ ౪ ॥ తథైవ క్రోశతస్తస్య భరతస్య మహాత్మనః । కౌసల్యా శబ్దమాజ్ఞాయ సు
మిత్రామిదమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ఆగతః క్రూరకార్యాయాః కైకేయ్యా భరతస్సుతః । త
మహం ద్రష్టుమిచ్ఛామి భరతం దీర్ఘదర్శినమ్ ॥ ౬ ॥ ఏవముక్త్వా సుమిత్రాం సా వి
వర్ణా మలినా కృశా । ప్రతస్థే భరతో యత్ర వేపమానా విచేతనా ॥ ౭ ॥ స తు రామాను
జశ్చాపి శత్రుఘ్నసహితస్తదా । ప్రతస్థే భరతో యత్ర కౌసల్యాయా నివేశనమ్ ॥ ౮ ॥
తతశ్శత్రుఘ్నభరతౌ కౌసల్యాం ప్రేక్ష్య దుఃఖితౌ । పర్యష్వజేతాం దుఃఖార్తాం ప
తితాం నష్టచేతనామ్ ॥ ౯ ॥ రుదంతౌ రుదతీం దుఃఖాత్సమేత్యార్యాం మనస్వినీమ్ । భర
తం ప్రత్యువాచేదం కౌసల్యా భృశదుఃఖితా ॥ ౧౦ ॥ ఇదం తే రాజ్యకామస్య రాజ్యం
ప్రాప్తమకంటకమ్ । సంప్రాప్తం బత కైకేయ్యా శీఘ్రం క్రూరేణ కర్మణా ॥ ౧౧ ॥
ప్రస్థాప్య చీరవసనం పుత్రం మే వనవాసినమ్ । కైకేయీ కం గుణం తత్ర పశ్యతి క్రూరద
ర్శినీ ॥ ౧౨ ॥ క్షిప్రం మామపి కైకేయీ ప్రస్థాపయితుమర్హతి । హిరణ్యనాభో య

త్రాస్తే సుతో మే సుమహాయశాః ॥ ౧౩ ॥ అథవా స్వయమేవాహం సుమిత్రానుచరా సుఖమ్ । అగ్నిహోత్రం పురస్కృత్య ప్రస్థాస్యే యత్ర రాఘవః ॥ ౧౪ ॥ కామం వా స్వయమేవాద్య తత్ర మాం నేతుమర్హసి । యత్రాసౌ పురుషవ్యాఘ్రః పుత్రో మే తప్యతే తపః ॥ ౧౫ ॥ ఇదం హి తవ విస్తీర్ణం ధనధాన్యసమాచితమ్ । హస్త్యశ్వరథసంపూర్ణం రాజ్యం నిర్యాతితం తయా ॥ ౧౬ ॥ ఇత్యాదిబహుభిర్వాక్యైః క్రూరైస్సంభర్త్సితోఽనఘః । వివ్యథే భరతస్తీవ్రం వ్రణే తుద్యేవ సూచినా ॥ ౧౭ ॥ పపాత చరణే తస్యాస్తదా సంభ్రాంతచేతనః । విలప్య బహుధాఽసంజ్ఞో లబ్ధసంజ్ఞస్తతః స్థితః ॥ ౧౮ ॥ ఏవం విలపమానాం తాం భరతః ప్రాంజలిస్తదా । కౌసల్యాం ప్రత్యువాచేదం శోకైర్బహుభిరావృతామ్ ॥ ౧౯ ॥ ఆర్యే కస్మాదజానంతం గర్హసే మామకిల్బిషమ్ । విపులాం చ మమ ప్రీతిం స్థిరాం జానాసి రాఘవే ॥ ౨౦ ॥ కృతా శాస్త్రానుగా బుద్ధిర్మా భూత్తస్య కదాచన । సత్యసంధస్సతాం శ్రేష్ఠో యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౨౧ ॥ ప్రేష్యం పాపీయసాం యాతు సూర్యం చ ప్రతి మేహతు । హంతు పాదేన గాం సుప్తాం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౨౨ ॥ కారయిత్వా మహత్కర్మ భర్తా భృత్యమనర్థకమ్ । అధర్మో యోఽస్య సోఽస్యాస్తు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౨౩ ॥ పరిపాలయమానస్య రాజ్ఞో భూతాని పుత్రవత్ । తతస్తద్ద్రుహ్యతాం పాపం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౨౪ ॥ బలిషడ్భాగముద్ధృత్య నృపస్యారక్షతః ప్రజాః । అధర్మో యోఽస్య సోఽస్యాస్తు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౨౫ ॥ సంశ్రుత్య చ తపస్విభ్యస్సత్రే వై యజ్ఞదక్షిణామ్ । తాం విప్రలపతాం పాపం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౨౬ ॥ హస్త్యశ్వరథసంబాధే యుద్ధే శస్త్రసమాకులే । మా స్మ కార్షీత్సతాం ధర్మం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౨౭ ॥ ఉపదిష్టం సుసూక్ష్మార్థం శాస్త్రం యత్నేన ధీమతా । స నాశయతు దుష్టాత్మా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౨౮ ॥ మా చ తం వ్యూఢబాహ్వంసం చంద్రార్కసమతేజసమ్ । ద్రాక్షీద్రాజ్యస్థమాసీనం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౨౯ ॥ పాయసం కృసరం ఛాగం వృథా సోఽశ్నాతు నిర్ఘృణః । గురూంశ్చాప్యవజానాతు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౩౦ ॥ గాశ్చ స్పృశతు పాదేన గురూన్ పరివదేత్స్వయమ్ । మిత్రే ద్రుహ్యేత సోఽత్యంతం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౩౧ ॥ విశ్వాసాత్కథితం కించిత్పరివాదం మిథః క్వచిత్ । వివృణోతు స దుష్టాత్మా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౩౨ ॥ అకర్తా హ్యకృతజ్ఞశ్చ త్యక్తాత్మా నిరపత్రపః । లోకే భవతు విద్వేష్యో యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౩౩ ॥ పుత్రైర్దారైశ్చ భృత్యైశ్చ స్వగృహే పరివారితః । స ఏకో మృష్టమశ్నాతు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౩౪ ॥ అప్రాప్య సదృశాన్ దారాననపత్యః ప్రమీయతామ్ । అనవాప్య క్రియాం ధర్మ్యాం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౩౫ ॥ మాఽఽత్మనస్సంతతిం ద్రాక్షీత్స్వేషు దారేషు దుఃఖితః । ఆయుస్సమగ్రమప్రాప్య యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౩౬ ॥ రాజస్త్రీబాలవృద్ధానాం వధే యత్పాపముచ్యతే । భృత్యత్యాగే చ యత్పాపం తత్పాపం ప్రతిపద్యతామ్ ॥ ౩౭ ॥ లాక్షయా మధుమాంసేన లోహేన చ విషేణ చ । సదైవ బిభృయాద్భృత్యాన్ యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౩౮ ॥ సంగ్రామే సముపోఢే స్మ శత్రుపక్షభయంకరే । పలాయమానో వధ్యేత యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౩౯ ॥ కపాలపాణిః పృథివీమటతాం చీరసంవృతః । భిక్షమాణో యథోన్మత్తో యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౪౦ ॥ పానే ప్రసక్తో భవతు స్త్రీష్వక్షేషు చ నిత్యశః । కామక్రోధాభిభూతస్తు యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౪౧ ॥ మాస్మ ధర్మే మనో భూయాదధర్మం స నిషేవతామ్ । అపాత్రవర్షీ భవతు యస్యార్యోఽనుమతే గ

తః ॥ ౪౨ ॥ సంచితాన్యస్య విత్తాని వివిధాని సహస్రశః । దస్యుభిర్విప్రలుప్యంతాం
యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౪౩ ॥ ఉభే సంధ్యే శయానస్య యత్పాపం పరికల్ప్యతే । తచ్చ
పాపం భవేత్తస్య యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౪౪ ॥ యదగ్నిదాయకే పాపం యత్పాపం
గురుతల్పగే । మిత్రద్రోహే చ యత్పాపం తత్పాపం ప్రతిపద్యతామ్ ॥ ౪౫ ॥ దేవతా
నాం పితౄణాం చ మాతాపిత్రోస్తథైవ చ । మాస్మ కార్షీత్స శుశ్రూషాం యస్యా
ర్యోఽనుమతే గతః ॥ ౪౬ ॥ సతాం లోకాత్సతాం కీర్త్యాః సజ్జుష్టాత్కర్మణస్తథా । భ్ర
శ్యతు క్షిప్రమద్యైవ యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౪౭ ॥ అపాస్య మాతృశుశ్రూషామన
ర్థే సోఽవతిష్ఠతామ్ । దీర్ఘబాహుర్మహావక్షా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౪౮ ॥ బహు
పుత్రో దరిద్రశ్చ జ్వరరోగసమన్వితః । స భూయాత్సతతక్లేశీ యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥
౪౯ ॥ ఆశామాశంసమానానాం దీనానామూర్ధ్వచక్షుషామ్ । అర్థినాం వితథాం
కుర్యాద్యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౫౦ ॥ మాయయా రమతాం నిత్యం పరుషః పిశునోఽ
శుచిః । రాజ్ఞో భీతస్త్వధర్మాత్మా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౫౧ ॥ ఋతుస్నాతాం సతీం
భార్యామృతుకాలానురోధినీమ్ । అతివర్తేత దుష్టాత్మా యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౫౨ ॥
ధర్మదారాన్పరిత్యజ్య పరదారాన్నిషేవతామ్ । త్యక్తధర్మరతిర్మూఢో యస్యార్యో
ఽనుమతే గతః ॥ ౫౩ ॥ పానీయదూషకే పాపం తథైవ విషదాయకే । యత్తదేకః స లభ
తాం యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౫౪ ॥ విప్రలుప్తప్రజాతస్య దుష్కృతం బ్రాహ్మణస్య
యత్ । తదేతత్ప్రతిపద్యేత యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౫౫ ॥ భక్త్యా వివదమానేషు మా
ర్గమాశ్రిత్య పశ్యతః । తస్య పాపేన యుజ్యేత యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౫౬ ॥ బ్రా
హ్మణాయోద్యతాం పూజాం విహంతు కలుషేంద్రియః । బాలవత్సాం చ గాం దోగ్ధు య
స్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౫౭ ॥ తృష్ణార్తం సతి పానీయే విప్రలంభేన యోజయన్ । యత్పా
పం లభతే తత్స్యాద్యస్యార్యోఽనుమతే గతః ॥ ౫౮ ॥ విహీనాం పతిపుత్రాభ్యాం కౌ
సల్యాం పార్థివాత్మజః । ఏవమాశ్వాసయన్నేవ దుఃఖార్తోఽనిపపాత హ ॥ ౫౯ ॥ తథా
తు శపథైః కష్టైః శపమానమచేతనమ్ । భరతం శోకసంతప్తం కౌసల్యా వాక్యమబ్రవీ
త్ ॥ ౬౦ ॥ మమ దుఃఖమిదం పుత్ర భూయస్సముపజాయతే । శపథైశ్శపమానో హి ప్రా
ణానుపరుణత్సి మే ॥ ౬౧ ॥ దిష్ట్యా న చలితో ధర్మాదాత్మా తే శుభలక్షణః । వత్స సత్యప్రతిజ్ఞో
హి సతాం లోకానవాప్స్యసి ॥ ౬౨ ॥ ఇత్యుక్త్వా చాంకమానీయ భరతం భ్రాతృవత్స
లమ్ । పరిష్వజ్య మహాబాహుం రురోద భృశదుఃఖితా ॥ ౬౩ ॥ ఏవం విలపమానస్య దుః
ఖార్తస్య మహాత్మనః । మోహాచ్చ శోకసంరోధాద్బభూవ లులితం మనః ॥ ౬౪ ॥ లా
లప్యమానస్య విచేతనస్య ప్రణష్టబుద్ధేః పతితస్య భూమౌ । ముహుర్ముహుర్నిశ్శ్వసత
శ్చ దీర్ఘం సా తస్య శోకేన జగామ రాత్రిః ॥ ౬౫ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - పం
చసప్తతితమస్సర్గః.

తమేవం శోకసంతప్తం భరతం కైకయీసుతమ్ । ఉవాచ వదతాం శ్రేష్ఠో వసిష్ఠ
శ్శ్రేష్ఠవాగృషిః ॥ ౧ ॥ అలం శోకేన భద్రం తే రాజపుత్ర మహాయశః । ప్రాప్తకాలం న
రపతేః కురు సంయానముత్తమమ్ ॥ ౨ ॥ వసిష్ఠస్య వచశ్శ్రుత్వా భరతో ధారణాం గతః । ప్రే
తకార్యాణి సర్వాణి కారయామాస ధర్మవిత్ ॥ ౩ ॥ ఉద్ధృతం తైలసంరోధాత్స తు భూమౌ
నివేశితమ్ । ఆపీతవర్ణవదనం ప్రసుప్తమివ భూపతిమ్ ॥ ౪ ॥ సంవేశ్య శయనే చాగ్ర్యే నానా
రత్నపరిష్కృతే । తతో దశరథం పుత్రో విలలాప సుదుఃఖితః ॥ ౫ ॥ కిం తే వ్యవసితం రా
జన్ ప్రోషితే మయ్యనాగతే । వివాస్య రామం ధర్మజ్ఞం లక్ష్మణం చ మహాబలమ్ ॥ ౬ ॥ క్వ

యాస్యసి మహారాజ హిత్వేమం దుఃఖితం జనమ్ । హీనం పురుషసింహేన రామేణాక్లిష్టకర్మణా ॥ ౭ ॥ యోగక్షేమం తు తే రాజన్ కోఽస్మిన్ కల్పయితా పురే । త్వయి ప్రయాతే స్వస్తాత రామే చ వనమాశ్రితే ॥ ౮ ॥ విధవా పృథివీ రాజంస్త్వయా హీనా న రాజతే । హీనచంద్రేవ రజనీ నగరీ ప్రతిభాతి మా ॥ ౯ ॥ ఏవం విలపమానం తం భరతం దీనమానసమ్ । అబ్రవీద్వచనం భూయో వసిష్ఠస్తు మహామునిః ॥ ౧౦ ॥ ప్రేతకార్యాణి యాన్యస్య కర్తవ్యాని విశాంపతేః । తాన్యవ్యగ్రం మహాబాహో క్రియంతామవిచారితమ్ ॥ ౧౧ ॥ తథేతి భరతో వాక్యం వసిష్ఠస్యాభిపూజ్య తత్ । ఋత్విక్పురోహితాచార్యాంస్త్వరయామాస సర్వశః ॥ ౧౨ ॥ యే త్వగ్నయో నరేంద్రస్య చాగ్న్యగారాద్బహిష్కృతాః । ఋత్విగ్భిర్యాజకైశ్చైవ తే హూయంతే యథావిధి ॥ ౧౩ ॥ శిబికాయామథారోప్య రాజానం గతచేతసమ్ । బాష్పకంఠా విమనసస్తమూహుః పరిచారకాః ॥ ౧౪ ॥ హిరణ్యం చ సువర్ణం చ వాసాంసి వివిధాని చ । ప్రకిరంతో జనా మార్గం నృపతేరగ్రతో యయుః ॥ ౧౫ ॥ చందనాగరునిర్యాసాన్ సరళం పద్మకం తథా । దేవదారూణి చాహృత్య చితాం చక్రుస్తదాపరే ॥ ౧౬ ॥ గంధానుచ్చావచాంశ్చాన్యాంస్తత్ర గత్వాథ భూమిపమ్ । తతస్సంవేశయామాసుశ్చితామధ్యే తమృత్విజః ॥ ౧౭ ॥ తదా హుతాశనం హుత్వా జేపుస్తస్య తదృత్విజః । జగుశ్చ తే యథాశాస్త్రం తత్ర సామాని సామగాః ॥ ౧౮ ॥ శిబికాభిశ్చ యానైశ్చ యథార్హం తస్య యోషితః । నగరాన్నిర్యయుస్తత్ర వృద్ధైః పరివృతాస్తదా ॥ ౧౯ ॥ ప్రసవ్యం చాపి తం చక్రుః ఋత్విజోఽగ్నిచితం నృపమ్ । స్త్రియశ్చ శోకసంతప్తాః కౌసల్యాప్రముఖాస్తదా ॥ ౨౦ ॥ క్రౌంచీనామివ నారీణాం నినాదస్తత్ర శుశ్రువే । ఆర్తానాం కరుణం కాలే క్రోశంతీనాం సహస్రశః ॥ ౨౧ ॥ తతో రుదంత్యో వివశా విలప్య చ పునః పునః । యానేభ్యస్సరయూతీరమవతేరుర్వరాంగనాః ॥ ౨౨ ॥ కృత్వోదకం తే భరతేన సార్ధం నృపాంగనా మంత్రిపురోహితాశ్చ । పురం ప్రవిశ్యాశ్రుపరీతనేత్రా భూమౌ దశాహం వ్యనయంత దుఃఖమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే-షట్సప్తతితమస్సర్గః.

తతో దశాహేఽతిగతే కృతశౌచో నృపాత్మజః । ద్వాదశేఽహని సంప్రాప్తే శ్రాద్ధకర్మాణ్యకారయత్ ॥ ౧ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ రత్నం ధనమన్నం చ పుష్కలమ్ । వాసాంసి చ మహార్హాణి రత్నాని వివిధాని చ ॥ ౨ ॥ బాస్తికం బహుశుక్లం చ గాశ్చాపి శతశస్తదా । దాసీదాసం చ యానం చ వేశ్మాని సుమహాంతి చ ॥ ౩ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ పుత్రో రాజ్ఞస్తస్యౌర్ధ్వదైహికమ్ । తతః ప్రభాతసమయే దివసేఽథ త్రయోదశే ॥ ౪ ॥ విలలాప మహాబాహుర్భరతశ్శోకమూర్ఛితః । శబ్దాపిహితకంఠస్తు శోధనార్థముపాగతః ॥ ౫ ॥ చితామూలే పితుర్వాక్యమిదమాహ సుదుఃఖితః । తాత యస్మిన్నిసృష్టోఽహం త్వయా భ్రాతరి రాఘవే ॥ ౬ ॥ తస్మిన్వనం ప్రవ్రజితే శూన్యే త్యక్తోఽస్మ్యహం త్వయా । యస్యా గతిరనాథాయాః పుత్రః ప్రవ్రాజితో వనమ్ ॥ ౭ ॥ తామంబాం తాత కౌసల్యాం త్యక్త్వా త్వం క్వ గతో నృప । దృష్ట్వా భస్మారుణం తచ్చ దగ్ధాస్థిస్థానమండలమ్ ॥ ౮ ॥ పితుశ్శరీరనిర్వాణం నిష్టనన్విషసాద సః । స తు దృష్ట్వా రుదన్ దీనః పపాత ధరణీతలే ॥ ౯ ॥ ఉత్థాప్యమానశ్శక్రస్య యంత్రధ్వజ ఇవ చ్యుతః । అభిపేతుస్తతస్సర్వే తస్యామాత్యాశ్శుచివ్రతమ్ ॥ ౧౦ ॥ అంతకాలే నిపతితం యయాతిమృషయో యథా । శత్రుఘ్నశ్చాపి భరతం దృష్ట్వా శోకపరిప్లుతమ్ ॥ ౧౧ ॥ విసంజ్ఞో న్యపతద్భూమౌ భూమిపాలమనుస్మరన్ । ఉన్మత్త ఇవ నిశ్చేతా విలలాప సుదుఃఖితః ॥ ౧౨ ॥ స్మృత్వా పితుర్గుణాంగాని తాని తాని తథా తథా । మంథరాప్రభవస్తీవ్రః కైకేయీగ్రాహసంకులః ॥ ౧౩ ॥ వరదానమయోఽక్షోభ్యోఽమజ్జయచ్ఛోకసాగరః । సుకుమారం చ బాలం చ సతతం లాలితం త్వ

యా ॥ ౧౪ ॥ క్వ తాత భరతం హిత్వా విలపన్తం గతో భవాన్ । స హి భోజ్యేషు పానేషు
వస్త్రేష్వాభరణేషు చ ॥ ౧౫ ॥ ప్రవారయసి నస్సర్వాం స్తన్నః కోఽద్య కరిష్యతి । అ
వదారణకాలే తు పృథివీ నావదీర్యతే ॥ ౧౬ ॥ యా విహీనా త్వయా రాజ్ఞా ధర్మజ్ఞేన మహాత్మ
నా । పితరి స్వర్గమాపన్నే రామే చారణ్యమాశ్రితే ॥ ౧౭ ॥ కిం మే జీవితసామర్థ్యం
ప్రవేక్ష్యామి హుతాశనమ్ । హీనో భ్రాత్రా చ పిత్రా చ శూన్యామిక్ష్వాకుపాలి
తామ్ ॥ ౧౮ ॥ అయోధ్యాం న ప్రవేక్ష్యామి ప్రవేక్ష్యామి తపోవనమ్ । తయోర్విల
పితం శ్రుత్వా వ్యసనం చాన్వవేక్ష్య తత్ ॥ ౧౯ ॥ భృశమార్తతరా భూయస్సర్వ ఏవ
ానుగామినః । తతో విషణ్ణౌ శ్రాన్తౌ చ శత్రుఘ్నభరతావుభౌ ॥ ౨౦ ॥ ధరణ్యాం
సంవ్యవేష్టేతాం భగ్నశృఙ్గావివర్షభౌ । తతః ప్రకృతిమాన్ వైద్యః పితురేషాం పు
రోహితః ॥ ౨౧ ॥ వసిష్ఠో భరతం వాక్యముత్థాప్య తమువాచ హ । త్రయోదశోఽయం దివ
సః పితుర్వృత్తస్య తే విభో ॥ ౨౨ ॥ సావశేషాస్థినిచయే కిమిహ త్వం విలమ్బసే । త్రీణి
ద్వన్ద్వాని భూతేషు ప్రవృత్తాన్యవిశేషతః ॥ ౨౩ ॥ తేషు చాపరిహార్యేషు నైవం భవి
తుమర్హసి । సుమన్త్రశ్చాపి శత్రుఘ్నముత్థాప్యాభిప్రసాద్య చ ॥ ౨౪ ॥ శ్రావయా
మాస తత్త్వజ్ఞస్సర్వభూతభవాభవమ్ । ఉత్థితౌ చ నరవ్యాఘ్రౌ ప్రకాశేతే యశస్వి
నౌ ॥ ౨౫ ॥ వర్షాతపపరిక్లిన్నౌ పృథగిన్ద్రధ్వజావివ । అశ్రూణి పరిమృద్నన్తౌ ర
క్తాక్షౌ దీనభాషిణౌ ॥ ౨౬ ॥ అమాత్యాస్త్వరయన్తి స్మ తనయౌ చాపరాః క్రియాః ॥

ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - సప్తసప్తతితమస్సర్గః .

అథ యాత్రాం సమీహన్తం శత్రుఘ్నో లక్ష్మణానుజః । భరతం శోకసన్తప్తమి
దం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ గతిర్యస్సర్వభూతానాం దుఃఖే కిం పునరాత్మనః । స రామస్స
త్త్వసమ్పన్నః స్త్రియా ప్రవ్రాజితో వనమ్ ॥ ౨ ॥ బలవాన్ వీర్యసమ్పన్నో లక్ష్మణో
నామ యోఽప్యసౌ । కిం న మోచయతే రామం కృత్వాఽపి పితృనిగ్రహమ్ ॥ ౩ ॥ పూర్వమే
వ తు నిగ్రాహ్యస్సమవేక్ష్య నయానయౌ । ఉత్పథం యస్సమారూఢో నార్యా రాజా వశం
గతః ॥ ౪ ॥ ఇతి సమ్భాషమాణే తు శత్రుఘ్నే లక్ష్మణానుజే । ప్రాగ్ద్వారేఽభూత్తదా
కుబ్జా సర్వాభరణభూషితా ॥ ౫ ॥ లిప్తా చన్దనసారేణ రాజవస్త్రాణి బిభ్రతీ । వివిధం
వివిధైస్తైస్తైర్భూషణైశ్చ విభూషితా ॥ ౬ ॥ మేఖలాదామభిశ్చిత్రై రన్యైశ్చ
శుభభూషణైః । బభాసే బహుభిర్బద్ధా రజ్జుబద్ధేవ వానరీ ॥ ౭ ॥ తాం సమీక్ష్య తదా
ద్వాస్థాస్సుభృశం పాపకారిణీమ్ । గృహీత్వాఽకరుణాం కుబ్జాం శత్రుఘ్నాయ న్యవేద
యన్ ॥ ౮ ॥ యస్యాః కృతే వనే రామో న్యస్తదేహశ్చ వః పితా । సేయం పాపా నృశంసా
చ తస్యాః కురు యథామతి ॥ ౯ ॥ శత్రుఘ్నశ్చ తదాజ్ఞాయ వచనం భృశదుఃఖితః । అన్
తఃపురచరాన్ సర్వానిత్యువాచ ధృతం వచః ॥ ౧౦ ॥ తీవ్రముత్పాదితం దుఃఖం భ్రా
తౄణాం మే తథా పితుః । యయా సేయం నృశంసస్య కర్మణః ఫలమశ్నుతామ్ ॥ ౧౧ ॥ ఏ
వముక్తా తు తేనాశు సఖీజనసమావృతా । గృహీతా బలవత్కుబ్జా సా తద్గృహమనాదయ
త్ ॥ ౧౨ ॥ తతస్సుభృశసన్తప్తస్తస్యాస్సర్వస్సఖీజనః । క్రుద్ధమాజ్ఞాయ శత్రుఘ్నం వి
పలాయత సర్వశః ॥ ౧౩ ॥ అమన్త్రయత కృత్స్నశ్చ తస్యాస్సర్వసఖీజనః । యథాఽయం
సముపక్రాన్తో నిశ్శేషం నః కరిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ సానుక్రోశాం వదాన్యాం చ ధర్మజ్ఞాం
చ యశస్వినీమ్ । కౌసల్యాం శరణం యామ సా హి నోఽస్తు ధ్రువా గతిః ॥ ౧౫ ॥ స చ రోషే
ణ తామ్రాక్షశ్శత్రుఘ్నశ్శత్రుతాపనః । విచకర్ష తదా కుబ్జాం క్రోశన్తీం ధరణీత
లే ॥ ౧౬ ॥ తస్యా హ్యాకృష్యమాణాయా మన్థరాయాస్తతస్తతః । చిత్రం బహువిధం

భాండం పృథివ్యాం తదవ్యకీర్యత ॥ ౧౭ ॥ తేన భాండేన సంకీర్ణం శ్రీమద్రాజనివేశనమ్ । అశోభత తదా భూయ శ్శారదం గగనం యథా ॥ ౧౮ ॥ స బలీ బలవత్క్రోధాద్గృహీత్వా పురుషర్షభః । కైకేయీమభినిర్భర్త్స్య బభాషే పరుషం వచః ॥ ౧౯ ॥ తైర్వాక్యైః పరుషైర్దుఃఖైః కైకేయీ భృశదుఃఖితా । శత్రుఘ్నభయసంత్రస్తా పుత్రం శరణమాగతా ॥ ౨౦ ॥ తాం ప్రేక్ష్య భరతః క్రుద్ధం శత్రుఘ్నమిదమబ్రవీత్ । అవధ్యాస్సర్వభూతానాం ప్రమదాః క్షమ్యతామితి ॥ ౨౧ ॥ హన్యామహమిమాం పాపాం కైకేయీం దుష్టచారిణీమ్ । యది మాం ధార్మికో రామో నాసూయేన్మాతృఘాతకమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఇమామపి హతాం కుబ్జాం యది జానాతి రాఘవః । త్వాం చ మాం చ హి ధర్మాత్మా నాభిభాషిష్యతే ధ్రువమ్ ॥ ౨౩ ॥ భరతస్య వచ శ్శ్రుత్వా శత్రుఘ్నో లక్ష్మణానుజః । న్యవర్తత తతో రోషాత్తాం ముమోచ చ మన్థరామ్ ॥ ౨౪ ॥ సా పాదమూలే కైకేయ్యా మన్థరా నిపపాత హ । నిశ్శ్వసన్తీ సుదుఃఖార్తా కృపణం విలలాప హ ॥ ౨౫ ॥ శత్రుఘ్నవిక్షేపవిమూఢసంజ్ఞాం సమీక్ష్య కుబ్జాం భరతస్య మాతా । శనై స్సమాశ్వాసయదార్తరూపాం క్రౌంచీం విలగ్నామివ వీక్షమాణామ్ ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ష్టసప్తతితమస్సర్గః

తతః ప్రభాతసమయే దివసేఽథ చతుర్దశే । సమేత్య రాజకర్తారో భరతం వాక్యమబ్రువన్ ॥ ౧ ॥ గతో దశరథస్స్వర్గం యో నో గురుతరో గురుః । రామం ప్రవ్రాజ్య వై జ్యేష్ఠం లక్ష్మణం చ మహాబలమ్ ॥ ౨ ॥ త్వమద్య భవ నో రాజా రాజపుత్ర మహాయశః । సంగత్యా నాపరాధ్నోతి రాజ్యమేతదనాయకమ్ ॥ ౩ ॥ అభిషేచనికం సర్వమిదమాదాయ రాఘవ । ప్రతీక్షతే త్వాం స్వజన శ్శ్రేణయశ్చ నృపాత్మజ ॥ ౪ ॥ రాజ్యం గృహాణ భరత పితృపైతామహం ధ్రువమ్ । అభిషేచయ చాత్మానం పాహి చాస్మాన్నరర్షభ ॥ ౫ ॥ అభిషేచనికం భాండం కృత్వా సర్వం ప్రదక్షిణమ్ । భరతస్తం జనం సర్వం ప్రత్యువాచ ధృతవ్రతః ॥ ౬ ॥ జ్యేష్ఠస్య రాజతా నిత్యముచితా హి కులస్య నః । నైవం భవన్తో మాం వక్తుమర్హన్తి కుశలా జనాః ॥ ౭ ॥ రామః పూర్వో హి నో భ్రాతా భవిష్యతి మహీపతిః । అహం త్వరణ్యే వత్స్యామి వర్షాణి నవ పంచ చ ॥ ౮ ॥ యుజ్యతాం మహతీ సేనా చతురంగమహాబలా । ఆనయిష్యామ్యహం జ్యేష్ఠం భ్రాతరం రాఘవం వనాత్ ॥ ౯ ॥ అభిషేచనికం చైవ సర్వమేతదుపస్కృతమ్ । పురస్కృత్య గమిష్యామి రామహేతోర్వనం ప్రతి ॥ ౧౦ ॥ తత్రైవ తం నరవ్యాఘ్రమభిషిచ్య పురస్కృతమ్ । ఆనేష్యామి తు వై రామం హవ్యవాహమివాధ్వరాత్ ॥ ౧౧ ॥ న సకామాం కరిష్యామి స్వామిమాం మాతృగన్ధినీమ్ । వనే వత్స్యామ్యహం దుర్గే రామో రాజా భవిష్యతి ॥ ౧౨ ॥ క్రియతాం శిల్పిభిః పన్థాస్సమాని విషమాణి చ । రక్షిణశ్చానుసంయాన్తు పథి దుర్గవిచారకాః ॥ ౧౩ ॥ ఏవం సంభాషమాణం తం రామహేతోర్నృపాత్మజమ్ । ప్రత్యువాచ జనస్సర్వ శ్శ్రీమద్వాక్యమనుత్తమమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఏవం తే భాషమాణస్య పద్మా శ్రీరుపతిష్ఠతామ్ । యస్త్వం జ్యేష్ఠే నృపసుతే పృథివీం దాతుమిచ్ఛసి ॥ ౧౫ ॥ అనుత్తమం తద్వచనం నృపాత్మజప్రభాషితం సంశ్రవణే నిశమ్య చ । ప్రహర్షజాస్తం ప్రతి బాష్పబిన్దవో నిపేతురార్యాననేత్రసంభవాః ॥ ౧౬ ॥ ఊచుస్తే వచనమిదం నిశమ్య హృష్టా స్సామాత్యా స్సపరిషదో వియాతశోకాః । పన్థానం నరవరభక్తిమాన్ జనశ్చ వ్యాదిష్టస్తవ వచనాచ్చ శిల్పివర్గః ॥ ౧౭ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ఏకోనాశీతితమస్సర్గః

అథ భూమిప్రదేశజ్ఞా స్సూత్రకర్మవిశారదాః । స్వకర్మాభిరతా శ్శూరాః ఖనకా

యంత్రకాస్తథా॥ ౧ ॥ కర్మాంతికాః స్థపతయః పురుషాయంత్రకోవిదాః। తథావర్ధకయశ్చైవమార్గిణో వృక్షతక్షకాః॥ ౨॥ కూపకారాస్సుధాకారా వంశకర్మకృతస్తథా। సమర్థా యేచ ద్రష్టారః పురతస్తే ప్రతస్థిరే ॥ ౩ ॥ సతుహర్షాత్తముద్దేశం జనౌఘో విపులః ప్రయాన్ । అశోభత మహావేగస్సాగరస్యేవ పర్వణి॥ ౪ ॥ తే స్వవారం సమాస్థాయ వర్త్మకర్మణి కోవిదాః । కరణైర్వివిధోపేతైః పురస్తాత్సంప్రతస్థిరే॥ ౫ ॥ లతావల్లీశ్చ గుల్మాంశ్చ స్థాణూనశ్మన ఏవచ। జనయాంచక్రిరే మార్గం ఛిందంతో వివిధాన్ద్రుమాన్॥ ౬ ॥ అవృక్షేషుచ దేశేషు కేచిద్వృక్షానరోపయన్ । కేచిత్కుఠారైష్టంకైశ్చ దాత్రైశ్ఛిందన్ క్వచిత్క్వచిత్ ॥ ౭॥ అపరే వీరణస్తంబాన్ బలినో బలవత్తరాః। విధమంతి స్మ దుర్గాణి స్థలాని చ తతస్తతః॥ ౮ ॥ అపరే పూరయన్ కూపాన్ పాంసుభిః శ్వభ్రమాయతమ్। నిమ్నభాగాంస్తతః కేచిత్సమాంశ్చక్రుస్సమంతతః ॥ ౯ ॥ బబంధుర్బంధనీయాంశ్చ క్షోద్యాన్ సంచుక్షుదుస్తదా । బిభిదుర్భేదనీయాంశ్చ తాంస్తాన్ దేశాన్నరాస్తదా॥ ౧౦ ॥ అచిరేణైవ కాలేన పరివాహాన్బహూదకాన్। చక్రుర్బహువిధాకారాన్ సాగరప్రతిమాన్బహూన్ ॥ ౧౧ ॥ నిర్జలేషుచ దేశేషు ఖానయామాసురుత్తమాన్ । ఉదపానాన్బహువిధాన్ వేదికాపరిమండితాన్॥ ౧౨ ॥ ససుధాకుట్టిమతలః ప్రపుష్పితమహీరుహః । మత్తోద్ఘుష్టద్విజగణః పతాకాభిరలంకృతః ॥ ౧౩ ॥ చందనోదకసంసిక్తో నానాకుసుమభూషితః। బహ్వశోభత సేనాయాః పంథాస్సురపథోపమః॥ ౧౪ ॥ ఆజ్ఞాప్యాథయథాజ్ఞప్తి యుక్తాస్తేఽధికృతానరాః। రమణీయేషు దేశేషు బహుస్వాదుఫలేషుచ॥ ౧౫ ॥ యోనివేశస్త్వభిప్రేతో భరతస్య మహాత్మనః। భూయస్తం శోభయామాసుర్భూషాభిర్భూషణోపమమ్ ॥ ౧౬ ॥ నక్షత్రేషు ప్రశస్తేషు ముహూర్తేషుచ తద్విదః ।నివేశం స్థాపయామాసుర్భరతస్య మహాత్మనః॥ ౧౭ ॥ బహుపాంసుచయాశ్చాపి పరిఖాపరివారితాః । తత్రేంద్రకీలప్రతిమాః ప్రతోలీవరశోభితాః ॥ ౧౮ ॥ ప్రాసాదమాలాసంసక్తాస్సౌధప్రాకారసంవృతాః । పతాకాశోభితాస్సర్వే సునిర్మితమహాపథాః॥ ౧౯ ॥ విసర్పద్భిరివాకాశే విటంకాగ్రవిమానకైః। సముచ్ఛ్రితైర్నివేశాస్తే బభుశ్శక్రపురోపమాః॥ ౨౦ ॥ జాహ్నవీంతు సమాసాద్య వివిధద్రుమకాననామ్ । శీతలామలపానీయాం మహామీనసమాకులామ్ ॥ ౨౧ ॥ సచంద్రతారాగణమండితంయథా నభః క్షపాయామమలం విరాజతే । నరేంద్రమార్గస్స తథా వ్యరాజత క్రమేణ రమ్యశ్శుభశిల్పినిర్మితః॥ ౨౨॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - అశీతితమస్సర్గః.

తతో నాందీముఖీం రాత్రిం భరతం సూతమాగధాః। తుష్టువుర్వాగ్విశేషజ్ఞాః స్తవైర్మంగళసంహితైః ॥ ౧ ॥ సువర్ణకోణాభిహతః ప్రాణదద్యామదుందుభిః ।దధ్ముశ్శంఖాంశ్చ శతశో వాద్యాంశ్చోచ్చావచస్వరాన్ ॥ ౨॥ సతూర్యఘోషస్సుమహాన్ దివమాపూరయన్నివ । భరతం శోకసంతప్తం భూయశ్శోకైరరంధ్రయత్ ॥ ౩ ॥ తతః ప్రబుద్ధో భరతస్తం ఘోషం సన్నివర్త్య చ। నాహం రాజేతి చాప్యుక్త్వా శత్రుఘ్నమిదమబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥ పశ్య శత్రుఘ్న కైకేయ్యా లోకస్యాపకృతం మహత్ । విసృజ్య మయి దుఃఖాని రాజా దశరథో గతః ॥ ౫ ॥ తస్యైషా ధర్మరాజస్య ధర్మమూలా మహాత్మనః। పరిభ్రమతి రాజశ్రీర్నౌరివాకర్ణికా జలే ॥ ౬ ॥ యో హి నస్సుమహాన్నాథస్సోఽపి ప్రవ్రాజితో వనమ్ । అనయా ధర్మముత్సృజ్య మాత్రా మే రాఘవస్స్వయమ్॥ ౭ ॥ ఇత్యేవం భరతం ప్రేక్ష్య విలపంతం విచేతనమ్ । కృపణం రురుదుస్సర్వాస్సస్వరం యోషితస్తదా ॥ ౮ ॥ తథా తస్మిన్విలపతి వసిష్ఠో రాజధర్మవిత్ । సభామిక్ష్వాకునాథస్య ప్రవివేశ మ

హాయశాః॥ ౯ ॥ శాతకుంభమయీంరమ్యాం మణిరత్నసమాకులామ్ । సుధర్మామివ ధర్మాత్మాసగణః ప్రత్యపద్యత॥ ౧౦ ॥ సకాంచనమయంపీఠం సుఖాస్తరణసంవృతమ్। అధ్యాస్తసర్వవేదజ్ఞో దూతాననుశశాసచ॥౧౧॥ బ్రాహ్మణాన్ క్షత్రియాన్ వైశ్యానమాత్యాన్ గణవల్లభాన్ । క్షిప్రమానయతావ్యగ్రాః కృత్యమాత్యయికంహినః ॥ ౧౨ ॥ సరాజపుత్రంశత్రుఘ్నం భరతంచయశస్వినమ్ । యుధాజితం సుమంత్రంచ యేచతత్రహితాజనాః ॥ ౧౩ ॥ తతోహలహలాశబ్దస్సుమహాన్ సమపద్యత । రథైరశ్వైర్గజైశ్చాపిజనానాముపగచ్ఛతామ్ ॥ ౧౪ ॥ తతోభరతమాయాంతం శతక్రతుమివామరాః । ప్రత్యనందన్ ప్రకృతయో యథాదశరథంతథా॥ ౧౫ ॥ హ్రదఇవతిమినాగసంవృతః స్తిమితజలోమణిశంఖశర్కరః । దశరథసుతశోభితాస భా సదశరథేవబభౌయథాపురా ॥ ౧౬ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - ఏకాశీతితమస్సర్గః.

తామార్యగణసంపూర్ణాంభరతఃప్రగ్రహాంసభామ్ । దదర్శ బుద్ధిసంపన్నః పూర్ణచంద్రో నిశామివ ॥ ౧ ॥ ఆసనానియథాన్యాయ మార్యాణాంవిశతాంతదా । వస్త్రాంగరాగప్రభయా ద్యోతితాసాసభోత్తమా॥ ౨ ॥ సావిద్వజ్జనసంపూర్ణా సభాసురుచిరాతదా । అదృశ్యతఘనాపాయే పూర్ణచంద్రేవశర్వరీ ॥౩॥ రాజ్ఞస్తుప్రకృతీస్సర్వాస్సమగ్రాః ప్రేక్ష్యధర్మవిత్ । ఇదంపురోహితోవాక్యం భరతంమృదుచాబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥ తాతరాజాదశరథ స్స్వర్గతో ధర్మమాచరన్। ధనధాన్యవతీంస్ఫీతాం ప్రదాయపృథివీంతవ॥ ౫ ॥ రామస్తథాసత్యధృతిస్సతాం ధర్మమనుస్మరన్। నాజహాత్పితురాదేశం శశీజ్యోత్స్నామివోదితః ॥ ౬ ॥ పిత్రా భ్రాత్రాచ తేదత్తం రాజ్యం నిహతకంటకమ్ । తద్భుంక్ష్వముదితామాత్యఃక్షిప్రమేవాభిషేచయ ॥ ౭ ॥ ఉదీచ్యాశ్చప్రతీచ్యాశ్చదాక్షిణాత్యాశ్చ కేవలాః । కోట్యాపరాంతాస్సాముద్రా రత్నాన్యభిహరంతుతే ॥ ౮ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాభరతోవాక్యం శోకేనాభిపరిప్లుతః।జగామమనసారామం ధర్మజ్ఞోధర్మకాంక్షయా॥ ౯ ॥ సబాష్పకలయావాచా కలహంసస్వరోయువా।విలలాపసభామధ్యే జగర్హేచపురోహితమ్॥ ౧౦ ॥ చరితబ్రహ్మచర్యస్య విద్యాస్నాతస్య ధీమతః । ధర్మేప్రయతమానస్య కోరాజ్యం మద్విధోహరేత్ ॥ ౧౧ ॥ కథందశరథాజ్జాతో భవేద్రాజ్యాపహారకః । రాజ్యంచాహంచ రామస్య ధర్మంవక్తుమిహార్హసి ॥ ౧౨ ॥ జ్యేష్ఠశ్శ్రేష్ఠశ్చధర్మాత్మాదిలీపనహుషోపమః। లబ్ధుమర్హతికాకుత్స్థోరాజ్యం దశరథోయథా॥ ౧౩ ॥ అనార్యజుష్టమస్వర్గ్యంకుర్యాంపాపమహంయది । ఇక్ష్వాకూణామహంలోకే భవేయంకులపాంసనః॥ ౧౪ ॥ యద్ధిమాత్రాకృతంపాపంనాహంతదభిరోచయే । ఇహస్థోవనదుర్గస్థంనమస్యామికృతాంజలిః॥ ౧౫ ॥ రామమేవానుగచ్ఛామిరాజాసద్విపదాంవరః । త్రయాణామపిలోకానాం రాజ్యమర్హతిరాఘవః॥ ౧౬ ॥ తద్వాక్యంధర్మసంయుక్తంశ్రుత్వాసర్వేసభాసదః । హర్షాన్ముముచురశ్రూణిరామే నిహితచేతసః॥ ౧౭ ॥ యదిత్వార్యంనశక్ష్యామి వినివర్తయితుంవనాత్ । వనేతత్రైవ వత్స్యామి యథార్యోలక్ష్మణస్తథా ॥ ౧౮ ॥ సర్వోపాయంతువర్తిష్యే వినివర్తయితుంబలాత్ । సమక్షమార్యమిశ్రాణాం సాధూనాంగుణవర్తినామ్॥ ౧౯ ॥ విష్టికర్మాంతికాస్సర్వే మార్గశోధకరక్షకాః । ప్రస్థాపితామయాపూర్వం యాత్రాపిమమరోచతే॥ ౨౦ ॥ ఏవముక్త్వాతుధర్మాత్మా భరతోభ్రాతృవత్సలః। సమీపస్థమువాచేదం సుమంత్రంమంత్రకోవిదమ్ ॥ ౨౧ ॥ తూర్ణముత్థాయగచ్ఛత్వం సుమంత్రమమశాసనాత్। యాత్రామాజ్ఞాపయక్షిప్రంబలంచైవసమానయ॥ ౨౨ ॥ ఏవముక్త

స్సుమన్త్రస్తు భరతేన మహాత్మనా । హృష్టస్తదాదిశత్సర్వం యథాసందిష్టమిష్టవత్ ॥
౨౩॥ తాః ప్రహృష్టాః ప్రకృతయో బలాధ్యక్షా బలస్య చ । శ్రుత్వా యాత్రాం సమా
జ్ఞప్తాం రాఘవస్య నివర్తనే॥ ౨౪॥ తతో యోధాఙ్గనాస్సర్వా భర్తౄన్ సర్వాన్
గృహే గృహే । యాత్రాగమనమాజ్ఞాయ త్వరయన్తి స్మ హర్షితాః॥ ౨౫ ॥ తే
హయైర్గోరథైశ్శీఘ్రైస్స్యన్దనైశ్చ మహాజవైః । సహయోధైర్బలాధ్యక్షా బ
లం సర్వమచోదయన్॥ ౨౬ ॥ సజ్జం తు తద్బలం దృష్ట్వా భరతో గురుసన్నిధౌ। రథం మే
త్వరయస్వేతి సుమన్త్రం పార్శ్వతోఽబ్రవీత్ ॥ ౨౭ ॥ భరతస్య తు తస్యాజ్ఞాం ప్రతిగృ
హ్య చ హర్షితః । రథం గృహీత్వా ప్రయయౌ యుక్తం పరమవాజిభిః॥ ౨౮॥ స రాఘ
వస్సత్యధృతిః ప్రతాపవాన్ బ్రువన్ సుయుక్తం దృఢసత్యవిక్రమః । గురుం మహారణ్య
గతం యశస్వినం ప్రసాదయిష్యన్ భరతోఽబ్రవీత్తదా ॥ ౨౯॥ తూర్ణం సముత్థాయ సు
మన్త్ర గచ్ఛ బలస్య యోగాయ బలప్రధానాన్ । ఆనేతుమిచ్ఛామి హి తం వనస్థం ప్రసా
ద్య రామం జగతో హితాయ॥ ౩౦ ॥ స సూతపుత్రో భరతేన సమ్యగాజ్ఞాపితస్సంప
రిపూర్ణకామః । శశాస సర్వాన్ ప్రకృతిప్రధానాన్ బలస్య ముఖ్యాంశ్చ సుహృజ్జనం
చ ॥ ౩౧ ॥ తతస్సముత్థాయ కులే కులే తే రాజన్యవైశ్యా వృషలాశ్చ విప్రాః । అయూ
యుజన్నుష్ట్రఖరాన్ రథాంశ్చ నాగాన్ హయాంశ్చైవ కులప్రసూతాన్ ॥ ౩౨ ॥

ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే- ద్వ్యశీతితమస్సర్గః

తతస్సముత్థితః కాల్యమాస్థాయ స్యన్దనోత్తమమ్ । ప్రయయౌ భరతశ్శీఘ్రం
రామదర్శనకాఙ్క్షయా ॥ ౧ ॥ అగ్రతః ప్రయయుస్తస్య సర్వే మన్త్రిపురోధసః । అ
ధిరుహ్య హయైర్యుక్తాన్ రథాన్ సూర్యరథోపమాన్॥ ౨ ॥ నవ నాగసహస్రాణి కల్పి
తాని యథావిధి। అన్వయుర్భరతం యాన్తమిక్ష్వాకుకులనన్దనమ్॥ ౩ ॥ షష్టీ రథస
హస్రాణి ధన్వినో వివిధాయుధాః । అన్వయుర్భరతం యాన్తం రాజపుత్రం యశ
స్వినమ్ ॥ ౪ ॥ శతం సహస్రాణ్యశ్వానాం సమారూఢాని రాఘవమ్ । అన్వయుర్భర
తం యాన్తం సత్యసన్ధం జితేన్ద్రియమ్ ॥ ౫ ॥ కైకేయీ చ సుమిత్రా చ కౌసల్యా చ
యశస్వినీ । రామానయనసంహృష్టా యయుర్యానేన భాస్వతా ॥ ౬ ॥ ప్రయాతాశ్చా
ర్యసంఘాతా రామం ద్రష్టుం సలక్ష్మణమ్ । తస్యైవ చ కథాశ్చిత్రాః కుర్వాణా హృష్ట
మానసాః ॥ ౭ ॥ మేఘశ్యామం మహాబాహుం స్థిరసత్త్వం దృఢవ్రతమ్ । కదా ద్రక్ష్యా
మహే రామం జగతశ్శోకనాశనమ్॥ ౮ ॥ దృష్ట ఏవ హి నశ్శోకమపనేష్యతి రాఘవః।
తమస్సర్వస్య లోకస్య సముద్యన్నివ భాస్కరః ॥ ౯ ॥ ఇత్యేవం కథయన్తస్తే సంప్రహృ
ష్టాః కథాశ్శుభాః । పరిష్వజానాశ్చాన్యోన్యం యయుర్నాగరికా జనాః ॥ ౧౦ ॥ యే చ
తత్రాపరే సర్వే సమ్మతా యే చ నైగమాః । రామం ప్రతి యయుర్హృష్టాస్సర్వాః ప్ర
కృతయస్తథా॥ ౧౧ ॥ మణికారాశ్చ యే కేచిత్కుమ్భకారాశ్చ శోభనాః। సూత్రకర్మకృత
శ్చైవ యే చ శస్త్రోపజీవినః॥ ౧౨ ॥ మాయూరకాః క్రాకచికా రోచకా వేధకాస్తథా॥
దన్తకారాస్సుధాకారాస్తథా గన్ధోపజీవినః॥ ౧౩॥ సువర్ణకారాః ప్రఖ్యాతాస్తథా
కమ్బళధావకాః । స్నాపకోచ్ఛాదకా వైద్యా ధూపకాశ్శౌణ్డికాస్తథా॥ ౧౪॥ రజకా
స్తున్నవాయాశ్చ గ్రామఘోషమహత్తరాః । శైలూషాశ్చ సహ స్త్రీభిర్యయుః కైవ
ర్తకాస్తథా॥ ౧౫ ॥ సమాహితా వేదవిదో బ్రాహ్మణా వృత్తసమ్మతాః । గోరథైర్భ
రతం యాన్తమనుజగ్ముస్సహస్రశః ॥ ౧౬ ॥ సువేషాశ్శుద్ధవసనాస్తథా మృష్టానులేప
నాః । సర్వే తే వివిధైర్యానైశ్శనైర్భరతమన్వయుః॥ ౧౭ ॥ ప్రహృష్టముదితా సే

నాసాన్వయాత్కైకయీసుతమ్। భ్రాతురానయనే యాంతం భరతం భ్రాతృవత్సలమ్ ॥ ౧౮ ॥ తే గత్వా దూరమధ్వానం రథయానాశ్వకుంజరైః। సమాసేదుస్తతో గంగాం శృంగిబేరపురం ప్రతి ॥ ౧౯ ॥ యత్ర రామసఖో వీరో గుహో జ్ఞాతిగణైర్వృతః। నివసత్యప్రమాదేన దేశం తం పరిపాలయన్ ॥ ౨౦ ॥ ఉపేత్య తీరం గంగాయాశ్చక్రవాకైరలంకృతమ్। వ్యవాతిష్ఠత సా సేనా భరతస్యానుయాయినీ ॥ ౨౧ ॥ నిరీక్ష్యానుగతాం సేనాం తాం చ గంగాం శివోదకామ్। భరతస్సచివాన్సర్వానబ్రవీద్వాక్యకోవిదః ॥ ౨౨ ॥ నివేశయత మే సైన్యమభిప్రాయేణ సర్వతః। విశ్రాంతాః ప్రతరిష్యామశ్శ్వ ఇదానీమిమాం నదీమ్ ॥ ౨౩ ॥ దాతుం చ తావదిచ్ఛామి స్వర్గతస్య మహీపతేః। ఔర్ధ్వదేహనిమిత్తార్థమవతీర్యోదకం నదీమ్ ॥ ౨౪ ॥ తస్యైవం బ్రువతో మాత్యాస్తథేత్యుక్త్వా సమాహితాః। న్యవేశయంస్తాంఛందేన స్వేన స్వేన పృథక్పృథక్ ॥ ౨౫ ॥ నివేశ్య గంగామను తాం మహానదీం చమూం విధానైః పరిబర్హశోభినీమ్। ఉవాస రామస్య తదా మహాత్మనో విచింతయానో భరతో నివర్తనమ్ ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - త్ర్యశీతితమస్సర్గః.

తతో నివిష్టాం ధ్వజినీం గంగామన్వాశ్రితాం నదీమ్। నిషాదరాజో దృష్ట్వైవ జ్ఞాతీన్సంత్వరితో బ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ మహతీయమితస్సేనా సాగరాభా ప్రదృశ్యతే। నాస్యాంతమధిగచ్ఛామి మనసాపి విచింతయన్ ॥ ౨ ॥ యథా తు ఖలు దుర్బుద్ధిర్భరతస్స్వయమాగతః। స ఏష హి మహాకాయః కోవిదారధ్వజో రథే ॥ ౩ ॥ బంధయిష్యతి వా దాశానథవాస్మాన్వధిష్యతి। అథ దాశరథిం రామం పిత్రా రాజ్యాద్వివాసితమ్ ॥ ౪ ॥ సంపన్నాం శ్రియమన్విచ్ఛంస్తస్య రాజ్ఞస్సుదుర్లభామ్। భరతః కైకయీపుత్రో హంతుం సమధిగచ్ఛతి ॥ ౫ ॥ భర్తా చైవ సఖా చైవ రామో దాశరథిర్మమ। తస్యార్థకామాస్సన్నద్ధా గంగానూపే ప్రతిష్ఠత ॥ ౬ ॥ తిష్ఠంతు సర్వదాశాశ్చ గంగామన్వాశ్రితా నదీమ్। బలయుక్తా నదీరక్షా మాంసమూలఫలాశనాః ॥ ౭ ॥ నావాం శతానాం పంచానాం కైవర్తానాం శతం శతమ్। సన్నద్ధానాం తథా యూనాం తిష్ఠంత్విత్యభ్యచోదయత్ ॥ ౮ ॥ యదా తుష్టస్తు భరతో రామస్యేహ భవిష్యతి। సేయం స్వస్తిమతీ సేనా గంగామద్య తరిష్యతి ॥ ౯ ॥ ఇత్యుక్త్వోపాయనం గృహ్య మత్స్యమాంసమధూని చ। అభిచక్రామ భరతం నిషాదాధిపతిర్గుహః ॥ ౧౦ ॥ తమాయాంతం తు సంప్రేక్ష్య సూతపుత్రః ప్రతాపవాన్। భరతాయాచచక్షేథ వినయజ్ఞో వినీతవత్ ॥ ౧౧ ॥ ఏష జ్ఞాతిసహస్రేణ స్థపతిః పరివారితః। కుశలో దండకారణ్యే వృద్ధో భ్రాతుశ్చ తే సఖా ॥ ౧౨ ॥ తస్మాత్పశ్యతు కాకుత్స్థ త్వాం నిషాదాధిపో గుహః। అసంశయం విజానీతే యత్ర తౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౧౩ ॥ ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా సుమంత్రాద్భరతశ్శుభమ్। ఉవాచ వచనం శీఘ్రం గుహః పశ్యతు మామితి ॥ ౧౪ ॥ లబ్ధ్వాభ్యనుజ్ఞాం సంహృష్టో జ్ఞాతిభిః పరివారితః। ఆగమ్య భరతం ప్రహ్వో గుహో వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ నిష్కుటశ్చైవ దేశోయం వంచితాశ్చాపి తే వయమ్। నివేదయామ తే సర్వే స్వకే దాసకులే వస ॥ ౧౬ ॥ అస్తి మూలం ఫలం చైవ నిషాదైస్సముపాహృతమ్। ఆర్ద్రం చ మాంసం శుష్కం చ వన్యం చోచ్చావచం మహత్ ॥ ౧౭ ॥ ఆశంసే స్వాశితా సేనా వత్స్యతీమాం విభావరీమ్। అర్చితో వివిధైః కామైః శ్వస్ససైన్యో గమిష్యసి ॥ ౧౮ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - చతురశీతితమస్సర్గః.

ఏవముక్తస్తు భరతో నిషాదాధిపతిం గుహమ్। ప్రత్యువాచ మహాప్రాజ్ఞో వాక్యం హేత్వర్థసంహితమ్ ॥ ౧ ॥ ఊర్జితః ఖలు తే కామః కృతో మమ గురోస్సఖే। యో మే

త్వమీదృశీం సేనామేకోఽభ్యర్చితుమిచ్ఛసి ॥ ౨॥ ఇత్యుక్త్వాతు మహాతేజా గుహం వచ
నముత్తమమ్। అబ్రవీద్భరతశ్శ్రీమాన్నిషాదాధిపతిం పునః॥ ౩॥ కతరేణ గమిష్యామి భర
ద్వాజాశ్రమం గుహ। గహనోఽయం భృశం దేశో గంగానూపో దురత్యయః ॥ ౪॥ తస్య
తద్వచనం శ్రుత్వా రాజపుత్రస్య ధీమతః। అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం గుహో గహ
నగోచరః ॥ ౫ ॥ దాశాస్త్వానుగమిష్యంతి ధన్వినస్సుసమాహితాః। అహం త్వానుగమి
ష్యామి రాజపుత్ర మహాయశః॥ ౬ ॥ కచ్చిన్న దుష్టో వ్రజసి రామస్యాక్లిష్టకర్మణః। ఇయం
తే మహతీ సేనా శంకాం జనయతీవ మే॥ ౭ ॥ తమేవమభిభాషంతమాకాశ ఇవ నిర్మలః। భ
రతశ్శ్లక్ష్ణయా వాచా గుహం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౮ ॥ మాభూత్స కాలో యత్కష్టం న మాం
శంకితుమర్హసి। రాఘవస్స హి మే భ్రాతా జ్యేష్ఠః పితృసమో మతః॥ ౯॥ తం నివర్త
యితుం యామి కాకుత్స్థం వనవాసినమ్। బుద్ధిరన్యా న తే కార్యా గుహ సత్యం బ్రవీమి తే ॥
౧౦॥ స తు సంతుష్టవదనశ్శ్రుత్వా భరతభాషితమ్। పునరేవాబ్రవీద్వాక్యం భరతం ప్రతి
హర్షితః ॥ ౧౧॥ ధన్యస్త్వం న త్వయా తుల్యం పశ్యామి జగతీతలే। అయత్నాదాగతం రా
జ్యం యస్త్వం త్యక్తుమిహేచ్ఛసి॥ ౧౨ ॥ శాశ్వతీ ఖలు తే కీర్తిర్లోకాననుచరిష్యతి।
యస్త్వం కృచ్ఛ్రగతం రామం ప్రత్యానయితుమిచ్ఛసి॥ ౧౩॥ ఏవం సంభాషమాణస్య గు
హస్య భరతం తదా। బభౌ నష్టప్రభస్సూర్యో రజనీ చాభ్యవర్తత॥ ౧౪ ॥ సన్నివేశ్య స
తాం సేనాం గుహేన పరితోషితః। శత్రుఘ్నేన సహ శ్రీమాన్ శయనం సముపాగమత్ ॥
౧౫॥ రామచింతామయశ్శోకో భరతస్య మహాత్మనః। ఉపస్థితో హ్యనర్హస్య ధర్మప్రే
క్షస్య తాదృశః॥ ౧౬ ॥ అంతర్దాహేన దహనస్సంతాపయతి రాఘవమ్ । వనదాహా
భిసంతప్తం గూఢోఽగ్నిరివ పాదపమ్॥ ౧౭॥ ప్రస్రుతస్సర్వగాత్రేభ్యస్స్వేదం శోకాగ్నిసం
భవమ్। యథా సూర్యాంశుసంతప్తో హిమవాన్ ప్రస్రుతో హిమమ్॥ ౧౮॥ ధ్యాననిర్ద
రశైలేన వినిశ్శ్వసితధాతునా। దైన్యపాదపసంఘేన శోకాయాసాధిశృంగిణా॥ ౧౯॥ ప్ర
మోహానంతసత్త్వేన సంతాపౌషధివేణునా। ఆక్రాంతో దుఃఖశైలేన మహతా కైకయీ
సుతః॥ ౨౦ ॥ వినిశ్శ్వసన్వై భృశదుర్మనాస్తతః ప్రమూఢసంజ్ఞః పరమాపదం గతః। శ
మం న లేభే హృదయజ్వరార్దితో నరర్షభో యూథహతో యథర్షభః॥ ౨౧॥ గుహేన
సార్ధం భరతస్సమాగతో మహానుభావస్సజనస్సమాహితః। సుదుర్మనాస్తం భరతం
తదా పునర్గుహస్సమాశ్వాసయదగ్రజం ప్రతి॥ ౨౨॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే-
పంచాశీతితమస్సర్గః.

ఆచచక్షేఽథ సద్భావం లక్ష్మణస్య మహాత్మనః। భరతాయాప్రమేయాయ గుహో
గహనగోచరః॥ ౧॥ తం జాగ్రతం గుణైర్యుక్తం శరచాపాసిధారిణమ్। భ్రాతృగుప్త్య
ర్థమత్యంతమహం లక్ష్మణమబ్రువమ్॥ ౨॥ ఇయం తాత సుఖా శయ్యా త్వదర్థముపక
ల్పితా। ప్రత్యాశ్వసిహి శేష్వాస్యాం సుఖం రాఘవనందన॥ ౩ ॥ ఉచితోఽయం జనస్సర్వో
దుఃఖానాం త్వం సుఖోచితః। ధర్మాత్మంస్తవ గుప్త్యర్థం జాగరిష్యామహే వయమ్॥ ౪॥
న హి రామాత్ప్రియతరో మమాస్తి భువి కశ్చన। మోత్సుకో భూర్బ్రవీమ్యేతదప్యసత్యం
తవాగ్రతః॥ ౫ ॥ అస్య ప్రసాదాదాశంసే లోకేఽస్మిన్సుమహద్యశః। ధర్మావాప్తిం చ
విపులామర్థావాప్తిం చ కేవలామ్॥ ౬ ॥ సోఽహం ప్రియసఖం రామం శయానం సహ సీ
తయా। రక్షిష్యామి ధనుష్పాణిస్సర్వైస్స్వైర్జ్ఞాతిభిస్సహ॥ ౭ ॥ న హి మేఽవిదితం కించి
ద్వనేఽస్మింశ్చరతస్సదా। చతురంగం హ్యపి బలం ప్రసహేమ వయం యుధి॥ ౮॥ ఏవమస్మా
భిరుక్తేన లక్ష్మణేన మహాత్మనా। అనునీతా వయం సర్వే ధర్మమేవానుపశ్యతా ॥ ౯॥ కథం దా

శరధౌ భూమావాశయానే సహ సీతయా। శక్యా నిద్రా మయా లబ్ధుం జీవితం వా సుఖాని వా ॥
౧౦॥ యో న దేవాసురైస్సర్వైశ్శక్యః ప్రసహితుం యుధి। తం పశ్య గుహ సంవిష్టం తృణేషు స
హ సీతయా ॥ ౧౧ ॥ మహతా తపసా లబ్ధో వివిధైశ్చ పరిశ్రమైః। ఏకో దశరథస్యైష పు
త్రస్సదృశలక్షణః ॥ ౧౨ ॥ అస్మిన్ ప్రవ్రజితే రాజా న చిరం వర్తయిష్యతి। విధవా
మేదినీ నూనం క్షిప్రమేవ భవిష్యతి ॥ ౧౩ ॥ వినద్య సుమహానాదం శ్రమేణోపరతాః స్త్రి
యః। నిర్ఘోషోపరతం తాత మన్యే రాజనివేశనమ్॥ ౧౪ ॥ కౌసల్యా చైవ రాజా చ త
థైవ జననీ మమ। నాశంసే యది జీవేయుస్సర్వే తే శర్వరీమిమామ్ ॥ ౧౫ ॥ జీవేదపి చ మే
మాతా శత్రుఘ్నస్యాన్వవేక్షయా। దుఃఖితా బత కౌసల్యా వీరసూర్వినశిష్యతి ॥
౧౬ ॥ అతిక్రాంతమతిక్రాంతమనవాప్య మనోరథమ్। రాజ్యే రామమనిక్షిప్య పి
తా మే వినశిష్యతి ॥ ౧౭ ॥ సిద్ధార్థాః పితరం వృత్తం తస్మిన్ కాలే హ్యుపస్థితే। ప్రేత
కార్యేషు సర్వేషు సంస్కరిష్యంతి భూమిపమ్॥ ౧౮ ॥ రమ్యచత్వరసంస్థానాం సువిభ
క్తమహాపథామ్। హర్మ్యప్రాసాదసంపన్నాం సర్వరత్నవిభూషితామ్ ॥ ౧౯ ॥ గ
జాశ్వరథసంబాధాం తూర్యనాదవినాదితామ్। సర్వకల్యాణసంపూర్ణాం హృష్టపుష్ట
జనాకులామ్॥ ౨౦ ॥ ఆరామోద్యానసంపూర్ణాం సమాజోత్సవశాలినీమ్। సుఖితా
విచరిష్యంతి రాజధానీం పితుర్మమ ॥ ౨౧ ॥ అపి సత్యప్రతిజ్ఞేన సార్ధం కుశలినా వ
యమ్। నివృత్తే సమయే హ్యస్మిన్ సుఖితాః ప్రవిశేమహి॥ ౨౨॥ పరిదేవయమానస్య
తస్యైవం సుమహాత్మనః। తిష్ఠతో రాజపుత్రస్య శర్వరీ సాత్యవర్తత॥ ౨౩॥ ప్రభా
తే విమలే సూర్యే కారయిత్వా జటా ఉభౌ। అస్మిన్ భాగీరథీతీరే సుఖం సంతారితౌ మ
యా ॥ ౨౪ ॥ జటాధరౌ తౌ ద్రుమచీరవాససౌ మహాబలౌ కుంజరయూథపోపమౌ। వ
రేషుచాపాసిధరౌ పరంతపౌ వ్యవేక్షమాణౌ సహ సీతయా గతౌ॥ ౨౫॥ ఇతి శ్రీమదయో
ధ్యాకాండే - షడశీతితమస్సర్గః

గుహస్య వచనం శ్రుత్వా భరతో భృశమప్రియమ్। ధ్యానం జగామ తత్రైవ యత్ర
తచ్ఛ్రుతమప్రియమ్ ॥ ౧ ॥ సుకుమారో మహాసత్త్వస్సింహస్కంధో మహాభుజః ॥
పుండరీకవిశాలాక్షస్తరుణః ప్రియదర్శనః॥ ౨ ॥ ప్రత్యాశ్వస్య ముహూర్తం తు కా
లం పరమదుర్మనాః। పపాత సహసా తోత్త్రైర్హృది విద్ధ ఇవ ద్విపః ॥ ౩॥ తదవస్థం తు భ
రతం శత్రుఘ్నోఽనంతరస్థితః। పరిష్వజ్య రురోదోచ్చైర్విసంజ్ఞశ్శోకకర్శితః॥ ౪॥
తతస్సర్వాస్సమాపేతుర్మాతరో భరతస్య తాః। ఉపవాసకృశా దీనా భర్తుర్వ్యస
నకర్శితాః ॥౫ ॥ తాశ్చ తం పతితం భూమౌ రుదంత్యః పర్యవారయన్। కౌసల్యా త్వను
సృత్యైనం దుర్మనాః పరిషస్వజే॥ ౬॥ వత్సలా స్వం యథా వత్సముపగూహ్య తపస్వి
నీ। పరిపప్రచ్ఛ భరతం రుదంతీ శోకలాలసా ॥ ౭ ॥ పుత్ర వ్యాధిర్న తే కచ్చిచ్ఛరీరం ప
రిబాధతే। అద్య రాజకులస్యాస్య త్వదధీనం హి జీవితమ్॥ ౮॥ త్వాం దృష్ట్వా పుత్ర జీవా
మి రామే సభ్రాతృకే గతే। వృత్తే దశరథే రాజ్ఞి నాథ ఏకస్త్వమద్య నః ॥ ౯ ॥ కచ్చి
న్న లక్ష్మణే పుత్ర శ్రుతం తే కించిదప్రియమ్। పుత్రే వా హ్యేకపుత్రాయాస్సహ
భార్యే వనం గతే॥ ౧౦ ॥ స ముహూర్తం సమాశ్వస్య రుదన్నేవ మహాయశాః। కౌస
ల్యాం పరిసాంత్వ్యేదం గుహం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ భ్రాతా మే క్వావసద్రా
త్రౌ క్వ సీతా క్వ చ లక్ష్మణః। అస్వపచ్ఛయనే కస్మిన్ కిం భుక్త్వా గుహ శంస మే॥ ౧౨॥
సోఽబ్రవీద్భరతం హృష్టో నిషాదాధిపతిర్గుహః। యద్విధం ప్రతిపేదే చ రామే ప్రియహి
తేఽతిథౌ॥౧౩ ॥ అన్నముచ్చావచం భక్ష్యాః ఫలాని వివిధాని చ। రామాయాభ్యవహారా
ర్థం బహు చోపహృతం మయా॥ ౧౪॥ తత్సర్వం ప్రత్యనుజ్ఞాసీద్రామస్సత్యపరాక్ర

మః । న తు తత్ప్రత్యగృహ్ణాత్స క్షత్రధర్మమనుస్మరన్ ॥ ౧౫ ॥ న హ్యస్మాభిః ప్రతిగ్రా
హ్యం సఖే దేయం తు సర్వదా । ఇతి తేన వయం రాజన్ననునీతా మహాత్మనా ॥ ౧౬ ॥ ల
క్ష్మణేన సమానీతం పీత్వా వారి మహాయశాః । ఔపవాస్యం తదా కార్షీద్రాఘవస్స
హ సీతయా ॥ ౧౭ ॥ తతస్తు జలశేషేణ లక్ష్మణోప్యకరోత్తదా । వాగ్యతాస్తే త్రయస్సం
ధ్యాం సముపాసత సంయతాః ॥ ౧౮ ॥ సౌమిత్రిస్తు తతః పశ్చాదకరోత్స్వాస్తరం శు
భమ్ । స్వయమానీయ బర్హీంషి క్షిప్రం రాఘవకారణాత్ ॥ ౧౯ ॥ తస్మిన్ సమావిశ
ద్రామస్స్వాస్తరే సహ సీతయా । ప్రక్షాళ్య చ తయోః పాదావపక్రామత్స లక్ష్మణః ॥
౨౦ ॥ ఏతత్తదింగుదీమూలమిదమేవ చ తత్తృణమ్ । యస్మిన్ రామశ్చ సీతా చ రాత్రిం
తాం శయితావుభౌ ॥ ౨౧ ॥ నియమ్య పృష్ఠే తు తలాంగులిత్రవాన్ శరైస్సుపూర్ణా
విషుధీ పరంతపః । మహద్ధనుస్సజ్యముపోహ్య లక్ష్మణో నిశామతిష్ఠత్పరితోస్య కేవలామ్ ॥
౨౨ ॥ తతస్త్వహం చోత్తమబాణచాపధృత్స్థితోభవం తత్ర స యత్ర లక్ష్మణః । అతం
ద్రిభిర్జ్ఞాతిభిరాత్తకార్ముకైర్మహేంద్రకల్పం పరిపాలయంస్తదా ॥ ౨౩ ॥ ఇతి
శ్రీమదయోధ్యాకాండే - సప్తాశీతితమస్సర్గః

తచ్ఛ్రుత్వా నిపుణం సర్వం భరతస్సహ మంత్రిభిః । ఇంగుదీమూలమాగమ్య రా
మశయ్యామవేక్ష్య తామ్ ॥ ౧ ॥ అబ్రవీజ్జననీస్సర్వా ఇహ తేన మహాత్మనా । శర్వరీం
శయితం భూమావిదమస్య విమర్దితమ్ ॥ ౨ ॥ మహాభాగకులీనేన మహాభాగేన ధీమ
తా । జాతో దశరథేనోర్వ్యాం న రామస్స్వప్తుమర్హతి ॥ ౩ ॥ అజినోత్తరసంస్తీ
ర్ణే వరాస్తరణసంచయే । శయిత్వా పురుషవ్యాఘ్రః కథం శేతే మహీతలే ॥ ౪ ॥ ప్రా
సాదాగ్రవిమానేషు వలభీషు చ సర్వదా । హైమరాజతభౌమేషు వరాస్తరణశాలి
షు ॥ ౫ ॥ పుష్పసంచయచిత్రేషు చందనాగరుగంధిషు । పాండురాభ్రప్రకాశేషు శు
కసంఘరుతేషు చ ॥ ౬ ॥ ప్రాసాదవరవర్యేషు శీతవత్సు సుగంధిషు । ఉషిత్వా మేరు
కల్పేషు కృతకాంచనభిత్తిషు ॥ ౭ ॥ గీతవాదిత్రనిర్ఘోషైర్వరాభరణనిస్స్వనైః ।
మృదంగవరశబ్దైశ్చ సతతం ప్రతిబోధితః ॥ ౮ ॥ వందిభిర్వందితః కాలే బహుభిస్సూత
మాగధైః । గాథాభిరనురూపాభిః స్తుతిభిశ్చ పరంతపః ॥ ౯ ॥ అశ్రద్ధేయమిదం లోకే న
సత్యం ప్రతిభాతి మా । ముహ్యతే ఖలు మే భావస్స్వప్నోయమితి మే మతిః ॥ ౧౦ ॥ న నూ
నం దైవతం కించిత్కాలేన బలవత్తరమ్ । యత్ర దాశరథీ రామో భూమావేవ శయీత సః ॥
౧౧ ॥ విదేహరాజస్య సుతా సీతా చ ప్రియదర్శనా । దయితా శయితా భూమౌ స్నుషా
దశరథస్య చ ॥ ౧౨ ॥ ఇదం శయ్యా మమ భ్రాతురిదం హి పరివర్తితమ్ । స్థండిలే కఠినం
సర్వం గాత్రైర్విమృదితం తృణమ్ ॥ ౧౩ ॥ మన్యే సాభరణా సుప్తా సీతాస్మిన్ శయనే తదా ।
తత్ర తత్ర హి దృశ్యంతే సక్తాః కనకబిందవః ॥ ౧౪ ॥ ఉత్తరీయమిహాసక్తం సువ్యక్తం సీ
తయా తదా । తథా హ్యేతే ప్రకాశంతే సక్తాః కౌశేయతంతవః ॥ ౧౫ ॥ మన్యే భర్తుః
సుఖా శయ్యా యేన బాలా తపస్వినీ । సుకుమారీ సతీ దుఃఖం న విజానాతి మైథిలీ ॥ ౧౬ ॥
హా హతోస్మి నృశంసోహం యస్సభార్యః కృతే మమ । ఈదృశీం రాఘవశ్శయ్యామధిశేతే
హ్యనాథవత్ ॥ ౧౭ ॥ సార్వభౌమకులే జాతస్సర్వలోకస్య సంమతః । సర్వలోకప్రియ
స్త్యక్త్వా రాజ్యం సుఖమనుత్తమమ్ ॥ ౧౮ ॥ కథమిందీవరశ్యామో రక్తాక్షః ప్రియదర్శ
నః । సుఖభాగీ న దుఃఖార్హః శయితో భువి రాఘవః ॥ ౧౯ ॥ ధన్యః ఖలు మహాభాగో
లక్ష్మణశ్శుభలక్షణః । భ్రాతరం విషమే కాలే యో రామమనువర్తతే ॥ ౨౦ ॥ సిద్ధా

ర్థాఖలు వైదేహీ పతింయానుగతావనమ్। వయంసంశయితాస్సర్వే హీనాస్తేనమహా
త్మనా॥ ౨౧ ॥ అకర్ణధారాపృథివీ నౌరివప్రతిభాతిమా । గతేదశరథేస్వర్గంరామే
చారణ్యమాశ్రితే ॥ ౨౨ ॥ నచప్రార్థయతేకశ్చిన్మనసాపివసుంధరామ్। వనేపివ
సతస్తస్యబాహువీర్యాభిరక్షితామ్॥ ౨౩ ॥ శూన్యసంవరణారక్షా మయంత్రితహయ
ద్విపామ్। ఉపావృతపురద్వారాం రాజధానీమరక్షితామ్॥ ౨౪ ॥ అప్రహృష్టబలాం
న్యూనాం విషమస్థామనావృతామ్। శత్రవోనాభిమన్యంతే భక్ష్యాన్విషకృతానివ॥
౨౫ ॥ అద్యప్రభృతిభూమౌతు శయిష్యేహంతృణేషువా। ఫలమూలాశనోనిత్యంజ
టాచీరాణిధారయన్॥ ౨౬ ॥ తస్యార్థముత్తరంకాలం నివత్స్యామిసుఖంవనే। తం
ప్రతిశ్రవమాముచ్య నాస్యమిథ్యాభవిష్యతి ॥ ౨౭ ॥ వసంతం భ్రాతురర్థాయ శ
త్రుఘ్నోమానువత్స్యతి। లక్ష్మణేనసహాత్వార్యో హ్యయోధ్యాంపాలయిష్యతి॥ ౨౮॥
అభిషేక్ష్యంతికాకుత్స్థమయోధ్యాయాంద్విజాతయః। అపిమేదేవతాఃకుర్యు రిమం
సత్యంమనోరథమ్॥ ౨౯ ॥ ప్రసాద్యమానశ్శిరసామయాస్వయం బహుప్రకారంయ
దినప్రపత్స్యతే। తతోనువత్స్యామిచిరాయరాఘవం వనేవసన్నార్హతిమాముపే
క్షితుమ్॥ ౩౦॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - ష్టాశీతితమస్సర్గః-

వ్యుష్యరాత్రింతుతత్రైవ గంగాకూలేసరాఘవః। భరతః కాల్యముత్థాయశత్రు
ఘ్నమిదమబ్రవీత్॥ ౧ ॥ శత్రుఘ్నోత్తిష్ఠకింశేషే నిషాదాధిపతింగుహమ్। శీఘ్ర
మానయభద్రంతే తారయిష్యతివాహినీమ్॥ ౨ ॥ జాగర్మినాహం స్వపిమి తథైవార్యం
విచింతయన్। ఇత్యేవమబ్రవీద్భ్రాతాశత్రుఘ్నోపిప్రచోదితః ॥ ౩ ॥ ఇతిసంవదతో
రేవమన్యోన్యంనరసింహయోః। ఆగమ్యప్రాంజలిఃకాలేగుహోభరతమబ్రవీత్॥
౪ ॥ కచ్చిత్సుఖంనదీతీరే వాత్సీఃకాకుత్స్థశర్వరీమ్। కచ్చిచ్చసహసైన్యస్య తవసర్వ
మనామయమ్॥ ౫ ॥ గుహస్యవచనంశ్రుత్వాతత్తుస్నేహాదుదీరితమ్। రామస్యాను
శోవాక్యం భరతోపీదమబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ సుఖానశ్శర్వరీరాజన్ పూజితాశ్చాపి తేవ
యమ్। గంగాంతునౌభిర్బహ్వీభి ర్దాశాస్సంతారయంతునః॥ ౭॥ తతోగుహస్సంత్వ
రితంశ్రుత్వాభరతశాసనమ్। ప్రతిప్రవిశ్యనగరంతంజ్ఞాతిజనమబ్రవీత్॥ ౮॥ ఉత్తి
ష్ఠతప్రబుధ్యధ్వంభద్రమస్తుచవస్సదా। నావస్సముపకర్షధ్వం తారయిష్యామి వా
హినీమ్ ॥ ౯ ॥ తేతథోక్తాస్సముత్థాయ త్వరితారాజశాసనాత్। పంచనావాంశతా
న్యాశు సమానిన్యుస్సమంతతః॥ ౧౦ ॥ అన్యాస్స్వస్తికవిజ్ఞేయా మహాఘంటాధరావ
రాః। శోభమానాఃపతాకాభిర్యుక్తవాహాస్సుసంహతాః॥ ౧౧ ॥ తతస్స్వస్తికవిజ్ఞేయాం
పాండుకంబళసంవృతామ్। సనందిఘోషాం కల్యాణీం గుహోనావముపాహరత్॥
౧౨ ॥ తామారురోహభరతశ్శత్రుఘ్నశ్చమహాబలః। కౌసల్యాచసుమిత్రాచయా
శ్చాన్యారాజయోషితః॥ ౧౩ ॥ పురోహితశ్చతత్పూర్వంగురవోబ్రాహ్మణాశ్చయే।
అనంతరంరాజదారాస్తథైవశకటాపణాః ॥ ౧౪ ॥ ఆవాసమాదీపయతాం తీర్థం చా
ప్యవగాహతామ్। భాండానిచాదదానానాం ఘోషస్త్రిదివమస్పృశత్ ॥౧౫॥ పతా
కిన్యస్తుతానావః స్వయందాశైరధిష్ఠితాః। వహంత్యోజనమారూఢం తదాసంపేతురా
శుగాః॥ ౧౬ ॥ నారీణామభిపూర్ణాస్తుకాశ్చిత్కాశ్చిచ్చవాజినామ్। కాశ్చిదత్రవహం
తిస్మయానయుగ్యంమహాధనమ్॥ ౧౭ ॥ తాస్స్మగత్వాపరంతీరమవరోప్యచతంజనమ్।
నివృత్తాఃకాండచిత్రాణి క్రియంతేదాశబంధుభిః॥ ౧౮ ॥ సవైజయంతాస్తుగజాగజా
రోహప్రచోదితాః। తరంతస్స్మప్రకాశంతేసధ్వజాఇవపర్వతాః॥ ౧౯ ॥ నావశ్చారు

రుహుశ్చాన్యేప్లవైస్తేరుస్తథాపరే। అన్యేకుంభఘటైస్తేరురన్యేతేరుశ్చబాహుభిః॥ ౨౦॥ సాపుణ్యాధ్వజినీగంగాందాశైస్సంతారితాస్వయమ్। మైత్రేముహూర్తే ప్రయయౌప్రయాగవనముత్తమమ్॥ ౨౧॥ ఆశ్వాసయిత్వాచచమూంమహాత్మానివేశయిత్వాచయథోపజోషం। ద్రష్టుంభరద్వాజమృషిప్రవర్యమృత్విగ్వృతస్సన్భరతఃప్రతస్థే॥ ౨౨॥ సబ్రాహ్మణస్యాశ్రమమభ్యుపేత్య మహాత్మనోదేవపురోహితస్య। దదర్శరమ్యోటజవృక్షషండం మహద్వనంవిప్రవరస్యరమ్యమ్॥ ౨౩॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - ఏకోననవతితమస్సర్గః

భరద్వాజాశ్రమందృష్ట్వా క్రోశాదేవనరర్షభః। బలంసర్వమవస్థాప్యజగామసహమంత్రిభిః॥ ౧॥ పద్భ్యామేవహిధర్మజ్ఞోన్యస్తశస్త్రపరిచ్ఛదః। వసానోవాససీక్షౌమే పురోధాయపురోధసమ్॥ ౨॥ తతస్సందర్శనేతస్యభరద్వాజస్యరాఘవః। మంత్రిణస్తానవస్థాప్య జగామానుపురోహితమ్॥౩॥వసిష్ఠమథదృష్ట్వైవభరద్వాజోమహాతపాః। సంచచాలాసనాత్తూర్ణం శిష్యానర్ఘ్యమితిబ్రువన్॥ ౪॥ సమాగమ్యవసిష్ఠేనభరతేనాభివాదితః। అబుధ్యత మహాతేజా స్సుతందశరథస్యతమ్॥ ౫॥ తాభ్యామర్ఘ్యంచపాద్యంచ దత్త్వాపశ్చాత్ఫలానిచ। ఆనుపూర్వ్యాచ్చధర్మజ్ఞఃపప్రచ్ఛకుశలంకులే॥ ౬॥ అయోధ్యాయాంబలేకోశే మిత్రేష్వపిచమంత్రిషు। జానన్దశరథంవృత్తంనరాజానముదాహరత్॥ ౭॥ వసిష్ఠోభరతశ్చైనంపప్రచ్ఛతురనామయమ్। శరీరేఽగ్నిషువృక్షేషుశిష్యేషుమృగపక్షిషు॥ ౮॥ తథేతితంప్రతిజ్ఞాయభరద్వాజోమహాతపాః। భరతంప్రత్యువాచేదం రాఘవస్నేహబంధనాత్॥ ౯॥ కిమిహాగమనేకార్యంతవరాజ్యంప్రశాసతః। ఏతదాచక్ష్వమేసర్వంనహిమేశుధ్యతేమనః॥ ౧౦॥ సుషువేయమమిత్రఘ్నంకౌసల్యానందవర్ధనమ్। భ్రాత్రాసహసభార్యోయంచిరంప్రవ్రాజితోవనమ్॥ ౧౧॥ నియుక్తఃస్త్రీనియుక్తేనపిత్రాయోఽసౌమహాయశాః। వనవాసీభవేతీహ సమాఃకిలచతుర్దశ॥ ౧౨॥ కచ్చిన్నతస్యాపాపస్య పాపంకర్తుమిహేచ్ఛసి। అకంటకంభోక్తుమనా రాజ్యంతస్యానుజస్యచ॥ ౧౩॥ ఏవముక్తోభరద్వాజంభరతఃప్రత్యువాచహ। పర్యశ్రునయనోదుఃఖాద్వాచాసంసజ్జమానయా॥ ౧౪॥ హతోఽస్మియదిమామేవం భగవానపి మన్యతే। మత్తోనదోషమాశంకేర్నైవంమామనుశాధిహి॥ ౧౫॥ నచైతదిష్టంమాతామే యదవోచన్మదంతరే। నాహమేతేనతుష్టశ్చనతద్వచనమాదదే॥ ౧౬॥ అహంతుతంనరవ్యాఘ్రముపయాతఃప్రసాదకః। ప్రతినేతుమయోధ్యాంచ పాదౌతస్యాభివందితుమ్॥౧౭॥ త్వంమామేవంగతంమత్వా ప్రసాదంకర్తుమర్హసి। శంసమేభగవన్రామఃక్వసంప్రతివసత్యసౌ॥ ౧౮॥ వసిష్ఠాదిభిరృత్విగ్భిర్యాచితోభగవాంస్తతః। ఉవాచతంభరద్వాజఃప్రసాదాద్భరతంవచః॥ ౧౯॥ త్వయ్యేతత్పురుషవ్యాఘ్ర యుక్తంరాఘవవంశజే। గురువృత్తిర్దమశ్చైవసాధూనామనుయాయితా॥ ౨౦॥ జానేచైతన్మనస్థంతే దృఢీకరణమస్త్వితి। అపృచ్ఛంత్వాంతవాత్యర్థం కీర్తింసమభివర్ధయన్॥ ౨౧॥ జానేచరామంధర్మజ్ఞంససీతంసహలక్ష్మణమ్। అసౌవసతితే భ్రాతా చిత్రకూటేమహాగిరౌ॥ ౨౨॥ శ్వస్తుగంతాసితందేశం వసాద్యసహమంత్రిభిః। ఏతంమేకురుసుప్రాజ్ఞకామంకామార్థకోవిద॥ ౨౩॥ తతస్తథేత్యేవముదారదర్శనఃప్రతీతరూపోభరతోఽబ్రవీద్వచః। చకారబుద్ధించతదామహాశ్రమే నిశానివాసాయనరాధిపాత్మజః॥ ౨౪॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - నవతితమస్సర్గః

కృతబుద్ధింనివాసాయతత్రైవసమునిస్తదా। భరతంకైకయీపుత్రమాతిథ్యేనన్య

మంత్రయత్॥౧॥అబ్రవీద్భరతస్త్వేనం నన్విదం భవతా కృతమ్। పాద్యమర్ఘ్యం తథా
తిథ్యం వనే యదుపపద్యతే॥ ౨॥ అథోవాచ భరద్వాజో భరతం ప్రహసన్నివ। జానే త్వాం
ప్రీతిసంయుక్తం తుష్యేస్త్వం యేన కేనచిత్॥ ౩॥ సేనాయాస్తు తవైతస్యాః కర్తుమిచ్ఛా
మి భోజనమ్। మమ ప్రీతిర్యథారూపా త్వమర్హో మనుజర్షభ॥ ౪॥ కిమర్థం చా
పి నిక్షిప్య దూరే బలమిహాగతః। కస్మాన్నేహోపయాతోఽసి సబలః పురుషర్షభ॥౫॥ భ
రతః ప్రత్యువాచేదం ప్రాంజలిస్తం తపోధనమ్। ససైన్యో నోపయాతోఽస్మి భగవన్భ
గవద్భయాత్॥౬॥ రాజ్ఞా చ భగవన్నిత్యం రాజపుత్రేణ వా సదా। యత్నతః పరిహర్త
వ్యా విషయేషు తపస్వినః॥ ౭॥ వాజిముఖ్యా మనుష్యాశ్చ మత్తాశ్చ వరవారణాః। ప్రచ్ఛా
ద్య భగవన్ భూమిం మహతీమనుయాంతి మామ్॥ ౮॥ తే వృక్షానుదకం భూమిమాశ్రమే
షూటజాంస్తథా। న హింస్యురితి తేనాహమేక ఏవ సమాగతః॥౯॥ ఆనీయతామితః సే
నేత్యాజ్ఞప్తః పరమర్షిణా। తథా తు చక్రే భరతః సేనాయాః సముపాగమమ్॥ ౧౦॥ అ
గ్నిశాలాం ప్రవిశ్యాథ పీత్వాపః పరిమృజ్య చ। ఆతిథ్యస్య క్రియాహేతోర్విశ్వకర్మా
ణమాహ్వయత్॥ ౧౧॥ ఆహ్వయే విశ్వకర్మాణమహం త్వష్టారమేవ చ। ఆతిథ్యం కర్తు
మిచ్ఛామి తత్ర మే సంవిధీయతామ్॥ ౧౨॥ ఆహ్వయే లోకపాలాంస్త్రీన్ దేవాన్ శక్ర
ముఖాంస్తథా। ఆతిథ్యం కర్తుమిచ్ఛామి తత్ర మే సంవిధీయతామ్॥ ౧౩॥ ప్రాక్స్రో
తసశ్చ యా నద్యః ప్రత్యక్స్రోతస ఏవ చ। పృథివ్యామంతరిక్షే చ సమాయాంత్వద్య సర్వ
శః॥ ౧౪॥ అన్యాః స్రవంతు మైరేయం సురామన్యాః సునిష్ఠితామ్। అపరాశ్చోదకం శీత
మిక్షుకాండరసోపమమ్॥౧౫॥ఆహ్వయే దేవగంధర్వాన్ విశ్వావసుహహాహుహూన్।
తథైవాప్సరసో దేవీర్గంధర్వీశ్చాపి సర్వశః॥౧౬॥ఘృతాచీమథ విశ్వాచీం మిశ్రకేశీమ
లంబుసామ్। నాగదంతాం చ హేమాం చ హిమామద్రికృతస్థలామ్॥ ౧౭ ॥ శక్రం యా
శ్చోపతిష్ఠంతి బ్రహ్మాణం యాశ్చ యోషితః। సర్వాస్తుంబురుణా సార్ధమాహ్వయే స
పరిచ్ఛదాః॥౧౮॥ వనం కురుషు యద్దివ్యం వాసోభూషణపత్రవత్। దివ్యనారీఫలం శశ్వ
త్తత్కౌబేరమిహైవ తు॥ ౧౯॥ ఇహ మే భగవాన్ సోమో విధత్తామన్నముత్తమమ్। భక్ష్యం
భోజ్యం చ చోష్యం చ లేహ్యం చ వివిధం బహు॥ ౨౦ ॥ విచిత్రాణి చ మాల్యాని పాదపప్ర
చ్యుతాని చ। సురాదీని చ పేయాని మాంసాని వివిధాని చ॥ ౨౧ ॥ ఏవం సమాధినా యుక్త
స్తేజసాప్రతిమేన చ। శిక్షాస్వరసమాయుక్తం తపసా చాబ్రవీన్మునిః॥ ౨౨ ॥ మనసా
ధ్యాయతస్తస్య ప్రాఙ్ముఖస్య కృతాంజలేః। ఆజగ్ముస్తాని సర్వాణి దైవతాని పృథక్పృథక్॥
౨౩॥ మలయం దర్దురం చైవ తతః స్వేదనుదోఽనిలః। ఉపస్పృశ్య వవౌ యుక్త్యా సుప్రియా
త్మా సుఖః శివః॥ ౨౪ ॥ తతోఽభ్యవర్తంత ఘనా దివ్యాః కుసుమవృష్టయః। దివ్య దుందు
భిఘోషశ్చ దిక్షు సర్వాసు శుశ్రువే॥ ౨౫ ॥ ప్రవవుశ్చోత్తమా వాతా ననృతుశ్చాప్స
రోగణాః। జగుశ్చ దేవగంధర్వా వీణాః ప్రముముచుస్స్వరాన్॥౨౬॥ స శబ్దో ద్యాం చ
భూమిం చ ప్రాణినాం శ్రవణాని చ। వివేశోచ్చావచః శ్లక్ష్ణః సమో లయగుణాన్వితః॥
౨౭॥ తస్మిన్నుపరతే శబ్దే దివ్యే శ్రోత్రసుఖే నృణామ్। దదర్శ భారతం సైన్యం విధా
నం విశ్వకర్మణః॥ ౨౮ ॥ బభూవ హి సమా భూమిః సమంతాత్పంచయోజనా। శాద్వ
లైర్బహుభిశ్ఛన్నా నీలవైదూర్యసన్నిభైః॥ ౨౯ ॥ తస్మిన్ బిల్వాః కపిత్థాశ్చ పనసా
బీజపూరకాః। ఆమలక్యో బభూవుశ్చ చూతాశ్చ ఫలభూషణాః॥ ౩౦॥ ఉత్తరేభ్యః కురు
భ్యశ్చ వనం దివ్యోపభోగవత్। ఆజగామ నదీ దివ్యా తీరజైర్బహుభిర్వృతా॥ ౩౧ ॥
చతుశ్శాలాని శుభ్రాణి శాలాశ్చ గజవాజినామ్। హర్మ్యప్రాసాదసంబాధాస్తోరణా
ని శుభాని చ॥ ౩౨॥ సితమేఘనిభం చాపి రాజవేశ్మ సుతోరణమ్। శుక్లమాల్యకృతాకారం

దివ్యగంధసముత్క్షితమ్ ॥ ౩౩ ॥ చతురశ్రమసంబాధం శయనాసనయానవత్ । దివ్యై
స్స్పర్శరసైర్యుక్తం దివ్యభోజనవస్త్రవత్ ॥ ౩౪ ॥ ఉపకల్పితసర్వాన్నం ధౌతనిర్మలభా
జనమ్ । క్లృప్తసర్వాసనం శ్రీమత్స్వాస్తీర్ణశయనోత్తమమ్ ॥ ౩౫ ॥ ప్రవివేశ మహా
బాహురనుజ్ఞాతో మహర్షిణా । వేశ్మ తద్రత్నసంపూర్ణం భరతః కైకయీసుతః ॥
౩౬ ॥ అనుజగ్ముశ్చ తం సర్వే మన్త్రిణస్సపురోహితాః । బభూవుశ్చ ముదా యుక్తా దృ
ష్ట్వా తం వేశ్మసంవిధిమ్ ॥ ౩౭ ॥ తత్ర రాజాసనం దివ్యం వ్యజనం ఛత్రమేవ చ । భరతో మం
త్రిభిస్సార్ధమభ్యవర్తత రాజవత్ ॥ ౩౮ ॥ ఆసనం పూజయామాస రామాయాభి
ప్రణమ్య చ । వాలవ్యజనమాదాయ న్యషీదత్సచివాసనే ॥ ౩౯ ॥ ఆనుపూర్వ్యాన్ని
షేదుశ్చ సర్వే మన్త్రిపురోహితాః । తతస్సేనాపతిః పశ్చాత్ప్రశాస్తా చ నిషేదతుః ॥
౪౦ ॥ తతస్తత్ర ముహూర్తేన నద్యః పాయసకర్దమాః । ఉపతిష్ఠంత భరతం భరద్వా
జస్య శాసనాత్ ॥ ౪౧ ॥ తాసాముభయతః కూలం పాండుమృత్తికలేపనాః । రమ్యాశ్చా
వసథా దివ్యా బ్రహ్మణస్తు ప్రసాదజాః ॥ ౪౨ ॥ తేనైవ చ ముహూర్తేన దివ్యాభరణ
భూషితాః । ఆగుర్వింశతిసాహస్రా బ్రహ్మణా ప్రహితాః స్త్రియః ॥ ౪౩ ॥ సువర్ణమ
ణిముక్తేన ప్రవాళేన చ శోభితాః । ఆగుర్వింశతిసాహస్రాః కుబేరప్రహితాః స్త్రియః ॥
౪౪ ॥ యాభిర్గృహీతః పురుషస్సోన్మాద ఇవ లక్ష్యతే । ఆగుర్వింశతిసాహస్రా నంద
నాదప్సరోగణాః ॥ ౪౫ ॥ నారదస్తుంబురుర్గోపః ప్రవరాస్సూర్యవర్చసః । ఏతే గం
ధర్వరాజానో భరతస్యాగ్రతో జగుః ॥ ౪౬ ॥ అలంబుసా మిశ్రకేశీ పుండరీకాథ వా
మనా । ఉపానృత్యంస్తు భరతం భరద్వాజస్య శాసనాత్ ॥ ౪౭ ॥ యాని మాల్యాని దేవే
షు యాని చైత్రరథే వనే । ప్రయాగే తాన్యదృశ్యంత భరద్వాజస్య శాసనాత్ ॥ ౪౮ ॥
బిల్వా మార్దంగికా ఆసన్ శమ్యాగ్రాహా విభీతకాః । అశ్వత్థా నర్తకాశ్చాసన్ భర
ద్వాజస్య శాసనాత్ ॥ ౪౯ ॥ తతస్సరళతాళాశ్చ తిలకా నక్తమాలకాః । ప్రహృష్టాస్తత్ర
సంపేతుః కుబ్జా భూత్వాథ వామనాః ॥ ౫౦ ॥ శింశుపామలకీజంబ్వో యాశ్చాన్యాః కా
ననేషు తాః । మాలతీమల్లికాజాతిర్యాశ్చాన్యాః కాననే లతాః ॥ ౫౧ ॥ ప్రమదావిగ్ర
హం కృత్వా భరద్వాజాశ్రమేవదన్ । సురాస్సురాపాః పిబత పాయసం చ బుభుక్షితాః ॥
౫౨ ॥ మాంసాని చ సుమేధ్యాని భక్ష్యంతాం యావదిచ్ఛథ । ఉచ్ఛాద్య స్నాపయంతి
స్మ నదీతీరేషు వల్గుషు ॥ ౫౩ ॥ అప్యేకమేకం పురుషం ప్రమదాస్సప్త చాష్ట చ । సంవాహం
త్యస్సమాపేతుర్నార్యో రుచిరలోచనాః ॥ ౫౪ ॥ పరిమృజ్య తథాన్యోన్యం పాయయం
తి వరాంగనాః । హయాన్గజాన్ఖరానుష్ట్రాం స్తథైవ సురభేస్సుతాన్ ॥ ౫౫ ॥ అభోజ
యన్ వాహనపాస్తేషాం భోజ్యం యథావిధి । ఇక్షూంశ్చ మధులాజాంశ్చ భోజయంతి స్మ
వాహనాన్ ॥ ౫౬ ॥ ఇక్ష్వాకువరయోధానాం చోదయంతో మహాబలాః । నాశ్వబంధో
శ్వమాజానాన్న గజం కుంజరగ్రహః ॥ ౫౭ ॥ మత్తప్రమత్తముదితా చమూస్సా తత్ర
సంబభౌ । తర్పితా సర్వకామైస్తై రక్తచందనరూషితాః ॥ ౫౮ ॥ అప్సరోగణసంయు
క్తాస్సైన్యా వాచముదైరయన్ । నైవాయోధ్యాం గమిష్యామో న గమిష్యామ దండకాన్ ॥
౫౯ ॥ కుశలం భరతస్యాస్తు రామస్యాస్తు తథా సుఖమ్ । ఇతి పాదాతయోధాశ్చ హస్త్య
శ్వారోహబంధకాః ॥ ౬౦ ॥ అనాథాస్తం విధిం లబ్ధ్వా సైన్యా వాచముదైరయన్ । సం
ప్రహృష్టా వినేదుస్తే నరాస్తత్ర సహస్రశః ॥ ౬౧ ॥ భరతస్యానుయాతారః స్వర్గో
యమితి చాబ్రువన్ । నృత్యంతశ్చ హసంతశ్చ గాయంతశ్చైవ సైనికాః ॥ ౬౨ ॥ సమం
తాత్పరిధావంతి మాల్యోపేతాస్సహస్రశః । తతో భుక్తవతాం తేషాం తదన్నమమృ

తోపమమ్॥ ౬౩ ॥ దివ్యానుద్వీత్యుభయత్యాం స్తానభవన్నృతుశేషమతిః । ప్రేష్యాశ్చేటా
శ్చవధ్వశ్చ బలస్థాశ్చసహస్రశః॥ ౬౪ ॥ బభూవుస్తేభృశంహృష్టాస్సర్వేచాహతవా
ససః । కుంజరాశ్చఖరోష్ట్రాశ్చగోశ్వాశ్చమృగపక్షిణః॥ ౬౫॥ బభూవుస్సుభృతాస్త
త్రనాన్యోహ్యన్యమకల్పయత్ । నాశుక్లవాసాస్తత్రాసీత్ క్షుధితోమలినోపివా ॥
౬౬ ॥ రజసాధ్వస్తకేశోవా నరఃకశ్చిదదృశ్యత । ఆజైశ్చాపిచవారాహైర్నిష్ఠానవ
రసంచయైః ॥ ౬౭ ॥ ఫలనిర్యూహసంసిద్ధైస్సూపైర్గంధరసాన్వితైః । పుష్పధ్వజ
వతీఃపూర్ణాశ్శుక్లస్యాన్నస్యచాభితః॥ ౬౮ ॥ దదృశుర్విస్మితాస్తత్రనరాలౌహీస్స
హస్రశః । బభూవుర్వనపార్శ్వేషు కూపాఃపాయసకర్దమాః॥ ౬౯ ॥ తాశ్చకా
మదుఘాగావో ద్రుమాశ్చాసన్మధుశ్చ్యుతః। వాప్యోమైరేయపూర్ణాశ్చమృష్టమాం
సచయైర్వృతాః॥ ౭౦ ॥ ప్రతప్తపిఠరైశ్చాపి మార్గమాయూరకౌక్కుటైః । పాత్రీ
ణాంచసహస్రాణిస్థాలీనాంనియుతానిచ॥ ౭౧ ॥ న్యర్బుదానిచపాత్రాణి శాతకుంభ
మయానిచ । స్థాల్యఃకుంభ్యఃకరంభ్యశ్చ దధిపూర్ణాస్సుసంస్కృతాః ॥ ౭౨ ॥ యౌ
వనస్థస్యగౌరస్యకపిత్థస్యసుగంధినః । హ్రదాఃపూర్ణారసాలస్యదధ్నశ్శ్వేతస్యచా
పరే ॥ ౭౩ ॥ బభూవుఃపాయసస్యాన్యే శర్కరాయాశ్చసంచయాః । కల్కాంశ్చూర్ణ
కషాయాంశ్చ స్నానాని వివిధానిచ॥ ౭౪ ॥ దదృశుర్భాజనస్థాని తీర్థేషుసరితాం న
రాః । శుక్లానంశుమతశ్చాపి దంతధావనసంచయాన్ ॥ ౭౫ ॥ శుక్లాంశ్చందనకల్కాం
శ్చ సముద్గేష్వవతిష్ఠతః । దర్పణాన్పరిమృష్టాంశ్చ వాససాంచాపిసంచయాన్ ॥ ౭౬ ॥
పాదుకోపానహాంచైవ యుగ్మానిచసహస్రశః । ఆంజనీఃకంకతాన్కూర్చాన్శస్త్రా
ణిచధనూంషిచ॥ ౭౭॥ మర్మత్రాణానిచిత్రాణిశయనాన్యాసనానిచ । ప్రతిపానహ్ర
దాన్ పూర్ణాన్ ఖరోష్ట్రగజవాజినామ్ ॥ ౭౮ ॥ అవగాహ్యసుతీర్థాంశ్చ హ్ర
దాన్సోత్పలపుష్కరాన్ । ఆకాశవర్ణప్రతిమాన్స్వచ్ఛతోయాన్సుఖప్లవాన్॥ ౭౯॥
నీలవైడూర్యవర్ణాంశ్చమృదూన్యవససంచయాన్। నిర్వాపార్థాన్పశూనాంతే
దదృశుస్తత్రసర్వశః॥ ౮౦ ॥ వ్యస్మయంతమనుష్యాస్తేస్వప్నకల్పంతదద్భుతమ్। దృ
ష్ట్వాతిథ్యంకృతంతాదృగ్భరతస్యమహర్షిణా॥ ౮౧ ॥ ఇత్యేవంరమమాణానాందేవా
నామివనందనే। భరద్వాజాశ్రమేరమ్యే సారాత్రిర్వ్యత్యవర్తత॥ ౮౨ ॥ ప్రతిజ
గ్ముశ్చతానద్యోగంధర్వాశ్చయథాగతమ్ । భరద్వాజమనుజ్ఞాప్య తాశ్చ సర్వావరాం
గనాః॥౮౩॥ తథైవమత్తామదిరోత్కటానరాస్తథైవదివ్యాగరుచందనోక్షితాః। తథై
వదివ్యావివిధాఃస్రగుత్తమాఃపృథక్ప్రకీర్ణామనుజైఃప్రమర్దితాః॥౮౪॥ ఇతిశ్రీమ
దయోధ్యాకాండే- ఏకనవతితమస్సర్గః ।

తతస్తాంరజనీంవ్యుష్య భరతస్సపరిచ్ఛదః । కృతాతిథ్యోభరద్వాజం కామాదభిజ
గామహ॥ ౧ ॥ తమృషిఃపురుషవ్యాఘ్రంప్రాంజలింప్రేక్ష్యచాగతమ్ । హుతాగ్ని
హోత్రోభరతం భరద్వాజోభ్యభాషత॥ ౨ ॥ కచ్చిదత్రసుఖారాత్రిస్తవాస్మద్వి
షయేగతా । సమగ్రస్తేజనఃకచ్చిదాతిథ్యేశంసమేనఘ॥ ౩॥ తమువాచాంజలింకృత్వా
భరతోభిప్రణమ్యచ । ఆశ్రమాదభినిష్క్రాంతమృషిముత్తమతేజసమ్॥౪॥ సుఖోషితో
స్మిభగవన్ సమగ్రబలవాహనః।తర్పితస్సర్వకామైశ్చసామాత్యోబలవత్త్వయా॥౫॥
అపేతక్లమసంతాపా స్సుభక్షాస్సుప్రతిశ్రయాః । అపిప్రేష్యానుపాదాయ సర్వేస్మ
సుసుఖోషితాః॥౬ ॥ ఆమంత్రయేహంభగవన్ కామంత్వామృషిసత్తమ। సమీపంప్ర
స్థితంభ్రాతుర్మైత్రేణేక్షస్వచక్షుషా॥౭॥ ఆశ్రమంతస్యధర్మజ్ఞ ధార్మికస్యమహాత్మ

నః। ఆచక్ష్వ కతమో మార్గః కియానితి చ శంస మే॥ ౮ ॥ ఇతి పృష్టస్తు భరతం భ్రాతృ
దర్శనలాలసమ్। ప్రత్యువాచ మహాతేజా భరద్వాజో మహాతపాః॥ ౯ ॥ భరతార్ధ
త్రితయేషు యోజనేష్వజనే వనే। చిత్రకూటో గిరిస్తత్ర రమ్యనిర్దరకాననః॥ ౧౦ ॥ ఉ
త్తరం పార్శ్వమాసాద్య తస్య మందాకినీ నదీ। పుష్పితద్రుమసంఛన్నా రమ్యపుష్పిత
కాననా॥ ౧౧ ॥ అనంతరం తత్సరితశ్చిత్రకూటశ్చ పర్వతః। తయోః పర్ణకుటీ తాత త
త్ర తౌ వసతో ధ్రువమ్॥ ౧౨॥ దక్షిణేనైవ మార్గేణ సవ్యదక్షిణమేవ వా। గజవాజిరథా
కీర్ణాం వాహినీం వాహినీపతే॥ ౧౩ ॥ వాహయస్వ మహాభాగ తతో ద్రక్ష్యసి రాఘవమ్।
ప్రయాణమితి చ శ్రుత్వా రాజరాజస్య యోషితః॥ ౧౪ ॥ హిత్వా యానాని యానార్హా
బ్రాహ్మణం పర్యవారయన్। వేపమానా కృశా దీనా సహ దేవ్యా సుమిత్రయా॥ ౧౫॥ కౌ
సల్యా తత్ర జగ్రాహ కరాభ్యాం చరణౌ మునేః। అసమృద్ధేన కామేన సర్వలోకస్య గర్హి
తా॥ ౧౬ ॥ కైకేయీ తస్య జగ్రాహ చరణౌ సావ్యపత్రపా। తం ప్రదక్షిణమాగమ్య
భగవంతం మహామునిమ్॥ ౧౭ ॥ అదూరాద్భరతస్యైవ తస్థౌ దీనమనాస్తదా। తతః ప్ర
చ్ఛ భరతం భరద్వాజో దృఢవ్రతః॥ ౧౮ ॥ విశేషం జ్ఞాతుమిచ్ఛామి మాతౄణాం తవ రాఘ
వ। ఏవముక్తస్తు భరతో భరద్వాజేన ధీమతా॥ ౧౯॥ ఉవాచ ప్రాంజలిర్భూత్వా వాక్యం
వచనకోవిదః। యామిమాం భగవన్ దీనాం శోకానశనకర్శితామ్॥ ౨౦ ॥ పితుర్హి మ
హిషీం దేవీం దేవతామివ పశ్యసి। ఏషా తం పురుషవ్యాఘ్రం వ్యాఘ్రవిక్రాంతగామినమ్॥
౨౧ ॥ కౌసల్యా సుషువే రామం ధాతారమదితిర్యథా। అస్యా వామభుజం శ్లిష్టా యైషా తి
ష్ఠతి దుర్మనాః॥ ౨౨ ॥ కర్ణికారస్య శాఖేవ శీర్ణపుష్పా వనాంతరే। ఏతస్యాస్తు సుతౌ
దేవ్యాః కుమారౌ దేవవర్ణినౌ॥ ౨౩ ॥ ఉభౌ లక్ష్మణశత్రుఘ్నౌ వీరౌ సత్యపరాక్రమౌ।
యస్యాః కృతే నరవ్యాఘ్రౌ జీవనాశమితో గతౌ ॥ ౨౪ ॥ రాజా పుత్రవిహీనశ్చ స్వర్గం
దశరథో గతః। క్రోధనామకృతప్రజ్ఞాం దృప్తాం సుభగమానినీమ్॥ ౨౫॥ ఐశ్వర్యకామాం
కైకేయీమనార్యామార్యరూపిణీమ్। మమైతాం మాతరం విద్ధి నృశంసాం పాపనిశ్చ
యామ్॥ ౨౬ ॥ యతోమూలం హి పశ్యామి వ్యసనం మహదాత్మనః। ఇత్యుక్త్వా నరశా
ర్దూలో బాష్పగద్గదయా గిరా॥ ౨౭॥ నిశశ్వాస స తామ్రాక్షో నాగః క్రుద్ధ ఇవ శ్వసన్।
భరద్వాజో మహర్షిస్తం బ్రువంతం భరతం తదా॥ ౨౮ ॥ ప్రత్యువాచ మహాబుద్ధిరిదం
వచనమర్థవత్। న దోషేణావగంతవ్యా కైకేయీ భరత త్వయా॥ ౨౯ ॥ రామప్ర
వ్రాజనం హ్యేతత్సుఖోదర్కం భవిష్యతి। దేవానాం దానవానాం చ ఋషీణాం భా
వితాత్మనామ్॥ ౩౦॥ హితమేవ భవిష్యద్ధి రామప్రవ్రాజనాదిహ। అభివాద్య తు సంసిద్ధః
కృత్వా చైనం ప్రదక్షిణమ్॥ ౩౧॥ ఆమంత్ర్య భరతః సైన్యం యుజ్యతామిత్యచోదయత్।
తతో వాజిరథాన్ యుక్త్వా దివ్యాన్ హేమపరిష్కృతాన్॥ ౩౨॥ అధ్యారోహత్ప్రయా
ణార్థీ బహూన్ బహువిధో జనః। గజకన్యా గజాశ్చైవ హేమకక్ష్యాః పతాకినః॥ ౩౩॥
జీమూతా ఇవ ఘర్మాంతే సఘోషాః సంప్రతస్థిరే। వివిధాన్యపి యానాని మహాంతి చ
లఘూని చ॥ ౩౪ ॥ ప్రయయుస్సుమహార్హాణి పాదైరేవ పదాతయః। అథ యానప్రవే
కైస్తు కౌసల్యాప్రముఖాః స్త్రియః॥ ౩౫ ॥ రామదర్శనకాంక్షిణ్యః ప్రయయుర్ముద
ితాస్తదా। చంద్రార్కతరుణాభాసాం సుయుక్తాం శిబికాం శుభామ్॥ ౩౬॥ ఆస్థాయ
ప్రయయౌ శ్రీమాన్ భరతస్సపరిచ్ఛదః। సా ప్రయాతా మహాసేనా గజవాజిరథాకు
లా॥ ౩౭ ॥ దక్షిణాం దిశమావృత్య మహామేఘ ఇవోత్థితః। వనాని తు వ్యతిక్రమ్య జుష్టాని
మృగపక్షిభిః॥ ౩౮ ॥ గంగాయాః పరవేలాయాం గిరిష్వపి నదీషు చ। సా సంప్రహృ
ష్టద్విపవాజియోధా విత్రాసయంతీ మృగపక్షిసంఘాన్॥ ౩౯ ॥ మహద్వనం తత్ప్రవి

గాహమానా రరాజసేనా భరతస్య తత్ర ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ద్వినవతితమస్సర్గః.

తయా మహత్యాయాయిన్యా ధ్వజిన్యా వనవాసినః। అర్దితా యూథపా మత్తాస్సయూథాస్సంప్రదుద్రువుః॥ ౧ ॥ ఋక్షాః పృషతసంఘాశ్చ రురవశ్చ సమంతతః। దృశ్యంతే వనరాజీషు గిరిష్వపి నదీషు చ॥ ౨॥ స సంప్రతస్థే ధర్మాత్మా ప్రీతో దశరథాత్మజః। వృతో మహత్యా నాదిన్యా సేనయా చతురంగయా॥ ౩ ॥ సాగరౌఘనిభా సేనా భరతస్య మహాత్మనః। మహీం సంఛాదయామాస ప్రావృషి ద్యామివాంబుదః॥ ౪॥ తురంగౌఘైరవతతా వారణైశ్చ మహాజవైః। అనాలక్ష్యా చిరం కాలం తస్మిన్కాలే బభూవ భూః॥ ౫॥ స యాత్వా దూరమధ్వానం సుపరిశ్రాంతవాహనః। ఉవాచ భరతశ్శ్రీమాన్వసిష్ఠం మంత్రిణాం వరమ్॥ ౬ ॥ యాదృశం లక్ష్యతే రూపం యథా చైవ శ్రుతం మయా। వ్యక్తం ప్రాప్తాస్స్మ తం దేశం భరద్వాజో యమబ్రవీత్॥ ౭ ॥ అయం గిరిశ్చిత్రకూట ఇయం మందాకినీ నదీ। ఏతత్ప్రకాశతే దూరాన్నీలమేఘనిభం వనమ్॥ ౮ ॥ గిరేస్సానూని రమ్యాణి చిత్రకూటస్య సంప్రతి। వారణైరవమృద్యంతే మామకైః పర్వతోపమైః॥ ౯॥ ముంచంతి కుసుమాన్యేతే నగాః పర్వతసానుషు। నీలా ఇవాతపాపాయే తోయం తోయధరా ఘనాః॥ ౧౦ ॥ కిన్నరాచరితోద్దేశం పశ్య శత్రుఘ్న పర్వతమ్। మృగైస్సమంతాదాకీర్ణం మకరైరివ సాగరమ్॥ ౧౧ ॥ ఏతే మృగగణా భాంతి శీఘ్రవేగాః ప్రచోదితాః। వాయుప్రవిద్ధా శరది మేఘరాజిరివాంబరే॥ ౧౨ ॥ కుర్వంతి కుసుమాపీడాన్ శిరస్సు సురభీనమీ। మేఘప్రకాశైః ఫలకైర్దాక్షిణాత్యా యథా నరాః॥ ౧౩॥ నిష్కూజమివ భూత్వేదం వనం ఘోరప్రదర్శనమ్। అయోధ్యేవ జనాకీర్ణా సంప్రతి ప్రతిభాతి మా ॥ ౧౪ ॥ ఖురైరుదీరితో రేణుర్దివం ప్రచ్ఛాద్య తిష్ఠతి। తం వహత్యనిలశ్శీఘ్రం కుర్వన్నివ మమ ప్రియమ్ ॥ ౧౫ ॥ స్యందనాంస్తురగోపేతాన్ సూతముఖ్యైరధిష్ఠితాన్। ఏతాన్సంపతతశ్శీఘ్రం పశ్య శత్రుఘ్న కాననే॥ ౧౬ ॥ ఏతాన్విత్రాసితాన్పశ్య బర్హిణః ప్రియదర్శనాన్। ఏనమావిశతశ్శైలమధివాసం పతత్రిణామ్ ॥ ౧౭॥ అతిమాత్రమయం దేశో మనోజ్ఞః ప్రతిభాతి మా। తాపసానాం నివాసోయం వ్యక్తం స్వర్గపథో యథా॥ ౧౮ ॥ మృగా మృగీభిస్సహితా బహవః పృషతా వనే। మనోజ్ఞరూపా లక్ష్యంతే కుసుమైరివ చిత్రితాః॥ ౧౯ ॥ సాధు సైన్యాః ప్రతిష్ఠంతాం విచిన్వంతు చ కాననే। యథా తౌ పురుషవ్యాఘ్రౌ దృశ్యేతే రామలక్ష్మణౌ॥ ౨౦ ॥ భరతస్య వచశ్శ్రుత్వా పురుషాశ్శస్త్రపాణయః। వివిశుస్తద్వనం యాతా ధూమం చ దదృశుస్తతః ॥ ౨౧ ॥ తే సమాలోక్య ధూమాగ్రమూచుర్భరతమాగతాః। నామనుష్యే భవత్యగ్నిర్వ్యక్తమత్రైవ రాఘవౌ॥ ౨౨॥ అథ నాత్ర నరవ్యాఘ్రౌ రాజపుత్రౌ పరంతపౌ। మన్యే రామోపమాస్సంతి వ్యక్తమత్ర తపస్వినః ॥ ౨౩ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా భరతస్తేషాం వచనం సాధుసమ్మతమ్। సైన్యానువాచ సర్వాంస్తానమిత్రబలమర్దనః॥ ౨౪ ॥ యత్తా భవంతస్తిష్ఠంతు నేతో గంతవ్యమగ్రతః। అహమేవ గమిష్యామి సుమంత్రో గురురేవ చ ॥ ౨౫ ॥ ఏవముక్తాస్తతస్సర్వే తత్ర తస్థుస్సమంతతః। భరతో యత్ర ధూమాగ్రం తత్ర దృష్టిం సమాదధాత్ ॥ ౨౬ ॥ వ్యవస్థితా యా భరతేన సా చమూర్నిరీక్షమాణాపి చ ధూమమగ్రతః। బభూవ హృష్టా నచిరేణ జానతీ ప్రియస్య రామస్య సమాగమం తదా ॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - త్రినవతితమస్సర్గః.

దీర్ఘకాలోషితస్తస్మిన్గిరౌగిరివనప్రియః । వైదేహ్యాః ప్రియమాకాంక్షన్ స్వంచచిత్తంవిలోభయన్॥ ౧ ॥ అథదాశరథిశ్చిత్రంచిత్రకూటమదర్శయత్ । భార్యామమరసంకాశశ్శచీమివపురందరః ॥ ౨ ॥ నరాజ్యాద్భ్రంశనంభద్రేనసుహృద్భిర్వినాభవః । మనోమేబాధతేదృష్ట్వారమణీయమిమంగిరిమ్॥ ౩ ॥ పశ్యేమమచలంభద్రే నానాద్విజగణాయుతమ్ । శిఖరైఃఖమివోద్విద్ధైర్ధాతుమద్భిర్విభూషితమ్॥ ౪ ॥ కేచిద్రజతసంకాశాః కేచిత్క్షతజసంనిభాః । పీతమాంజిష్ఠవర్ణాశ్చ కేచిన్మణివరప్రభాః॥ ౫ ॥ పుష్యార్కకేతకాభాశ్చ కేచిజ్జ్యోతీరసప్రభాః । విరాజంతేచలేంద్రస్య దేశాధాతువిభూషితాః॥ ౬ ॥ నానామృగగణద్వీపితరక్ష్వృక్షగణైర్వృతాః।అదుష్టైర్భాత్యయంశైలోబహుపక్షిసమాయుతః॥ ౭॥ ఆమ్రజంబ్వసనైర్లోధ్రైః ప్రియాలైఃపనసైర్ధవైః । అంకోలైర్భవ్యతినిశైర్బిల్వతిందుకవేణుభిః ॥ ౮ ॥ కాశ్మర్యరిష్టవరుణైర్మధూకైస్తిలకైస్తథా।బదర్యామలకైర్నీపైర్వేత్రధన్వనబీజకైః॥ ౯ ॥ పుష్పవద్భిఃఫలోపేతైశ్ఛాయావద్భిర్మనోరమైః।ఏవమాదిభిరాకీర్ణః శ్రియఃపుష్యత్యయంగిరిః ॥ ౧౦ ॥ శైలప్రస్థేషురమ్యేషు పశ్యేమాన్ కామహర్షణాన్ । కిన్నరాన్ద్వంద్వశోభద్రేరమమాణాన్మనస్వినః॥ ౧౧ ॥ శాఖావసక్తాన్ఖడ్గాంశ్చ ప్రవరాణ్యంబరాణిచ । పశ్యవిద్యాధరస్త్రీణాంక్రీడోద్దేశాన్మనోరమాన్ ॥ ౧౨ ॥ జలప్రపాతైరుద్భేదైర్నిష్యందైశ్చక్వచిత్క్వచిత్ । స్రవద్భిర్భాత్యయంశైలః స్రవన్మద ఇవద్విపః॥ ౧౩ ॥ గుహాసమీరణోగంధాన్నానాపుష్పభవాన్వహన్। ఘ్రాణతర్పణమభ్యేత్యకంనరంనప్రహర్షయేత్॥ ౧౪॥ యదిహశరదోనేకాస్త్వయాసార్ధమనిందితే।లక్ష్మణేనచవత్స్యామినమాంశోకఃప్రధక్ష్యతి॥ ౧౫॥బహుపుష్పఫలేరమ్యేనానాద్విజగణాయుతే । విచిత్రశిఖరేహ్యస్మిన్రతవానస్మిభామిని॥ ౧౬॥ అనేనవనవాసేన మయాప్రాప్తంఫలద్వయమ్ । పితుశ్చానృణతాధర్మేభరతస్యప్రియంతథా॥ ౧౭ ॥ వైదేహిరమసేకచ్చిచ్చిత్రకూటేమయాసహ । పశ్యంతీవివిధాన్భావాన్మనోవాక్కాయసంయతా॥ ౧౮ ॥ ఇదమేవామృతంప్రాహూ రాజ్ఞాంరాజర్షయఃపరే । వనవాసంభవార్థాయప్రేత్యమేప్రపితామహాః ॥ ౧౯॥ శిలాశ్శైలస్యశోభంతేవిశాలాశ్శతశోభితః । బహులాబహులైర్వర్ణైర్నీలపీతసితారుణైః॥ ౨౦॥ నిశిభాంత్యచలేంద్రస్యహుతాశనశిఖాఇవ । ఓషధ్యఃస్వప్రభాలక్ష్మ్యాభ్రాజమానాస్సహస్రశః॥ ౨౧ ॥ కేచిత్క్షయనిభాదేశాః కేచిదుద్యానసన్నిభాః । కేచిదేకశిలాభాంతిపర్వతస్యాస్యభామిని ॥ ౨౨ ॥ భిత్త్వేవవసుధాంభాతి చిత్రకూటస్సముత్థితః। చిత్రకూటస్యకూటోసౌ దృశ్యతేసర్వతశ్శుభః॥ ౨౩ ॥ కుష్ఠపుంనాగసరళభుజపత్రోత్తరచ్ఛదాన్। కామినాంస్వాస్తరాన్పశ్య కుశేశయదలాయుతాన్ ॥ ౨౪ ॥ మృదితాశ్చాపవిద్ధాశ్చదృశ్యంతేకమలస్రజః । కామిభిర్వనితేపశ్యఫలానివివిధానిచ॥ ౨౫ ॥ వస్వౌకసారాంనలినీమత్యేతీవోత్తరాన్కురూన్ । పర్వతశ్చిత్రకూటోసౌబహుమూలఫలోదకః॥ ౨౬ ॥ ఇమంతుకాలం వనితేవిజహ్రివాంస్త్వయాచసీతేసహలక్ష్మణేనచ । రతింప్రపత్స్యేకులధర్మవర్ధనీం సతాంపథిస్వైర్నియమైఃపరైఃస్థితః ॥ ౨౭ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - చతుర్నవతితమస్సర్గః.

అథశైలాద్వినిష్క్రమ్యమైథిలీంకోసలేశ్వరః । అదర్శయచ్ఛుభజలాంరమ్యాం

మందాకినీం నదీమ్॥ ౧ ॥ అబ్రవీచ్చవరారోహాం చారుచంద్రనిభాననామ్। విదేహ
రాజస్యసుతాం రామోరాజీవలోచనః॥౨॥ విచిత్రపులినాంరమ్యాం హంససారససే
వితామ్। కమలైరుపసంపన్నాంపశ్యమందాకినీంనదీమ్ ॥ ౩ ॥ నానావిధైస్తీరరుహై
ర్వృతాం పుష్పఫలద్రుమైః। రాజంతీంరాజరాజస్య నళినీమివసర్వతః ॥ ౪ ॥ మృ
గయూథనిపీతాని కలుషాంభాంసిసాంప్రతమ్। తీర్థానిరమణీయాని రతింసంజనయం
తిమే ॥ ౫ ॥ జటాజినధరాఃకాలే వల్కలోత్తరవాససః। ఋషయస్త్వవగాహంతేన
దీంమందాకినీంప్రియే॥ ౬ ॥ ఆదిత్యముపతిష్ఠంతే నియమాదూర్ధ్వబాహవః।ఏతేపరే
విశాలాక్షి మునయస్సంశితవ్రతాః॥ ౭ ॥ మారుతోద్ధూతశిఖరైఃప్రనృత్త ఇవపర్వతః।
పాదపైఃపత్రపుష్పాణి సృజద్భిరభితోనదీమ్॥ ౮ ॥ క్వచిన్మణినికాశోదాంక్వచిత్పులి
నశాలినీమ్।క్వచిత్సిద్ధజనాకీర్ణాంపశ్యమందాకినీంనదీమ్॥ ౯॥నిర్ధూతాన్ వాయునా
పశ్యవితతాన్పుష్పసంచయాన్। పోప్లూయమానానపరాన్పశ్యత్వంజలమధ్యగాన్॥
౧౦ ॥ తాంశ్చాతివల్గువచసోరథాంగాహ్వయనాద్విజాః। అధిరోహంతికళ్యాణినిష్కూజం
తశ్శుభాగిరః॥ ౧౧ ॥ దర్శనంచిత్రకూటస్య మందాకిన్యాశ్చశోభనే। అధికంపురవా
సాచ్చమన్యేచతవదర్శనాత్॥ ౧౨॥ విధూతకలుషైస్సిద్ధైస్తపోదమశమాన్వితైః। ని
త్యవిక్షోభితజలాంవిగాహస్వమయాసహ ॥ ౧౩॥ సఖీవచ్చవిగాహస్వసీతేమందాకినీం
నదీమ్। కమలాన్యవమజ్జంతి పుష్కరాణిచ భామిని ॥ ౧౪ ॥ త్వంపౌరజనవద్వ్యాళా
నయోధ్యామివపర్వతమ్। మన్యస్వవనితే నిత్యం సరయూవదిమాంనదీమ్॥ ౧౫ ॥ లక్ష్మ
ణశ్చాపిధర్మాత్మామన్నిదేశేవ్యవస్థితః। త్వంచానుకూలావైదేహి ప్రీతింజనయథోమ
మ ॥౧౬ ॥ ఉపస్పృశం స్త్రిషవణం మధుమూలఫలాశనః। నాయోధ్యాయైనరాజ్యా
యస్పృహయేద్యత్వయాసహ ॥ ౧౭ ॥ ఇమాంహిరమ్యాం గజయూథలోళితాంనిపీతతో
యాం గజసింహవానరైః। సుపుష్పితైఃపుష్పధరైరలంకృతాం నసోస్తియస్స్యా
న్నగతక్లమస్సుఖీ॥ ౧౮ ॥ ఇతీవరామో బహుసంగతంవచః ప్రియాసహాయస్సరితం
ప్రతిబ్రువన్। చచారరమ్యంనయనాంజనప్రభంసచిత్రకూటం రఘువంశవర్ధనః ॥
౧౯ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - పంచనవతితమస్సర్గః.

తాంతథాదర్శయిత్వాతుమైథిలీంగిరినిమ్నగామ్।నిషసాదగిరిప్రస్థేసీతాంమాం
సేనఛందయన్॥ ౧ ॥ ఇదంమేధ్యమిదం స్వాదునిష్టప్తమిదమగ్నినా। ఏవమాస్తేసధర్మా
త్మాసీతయాసహరాఘవః ॥ ౨ ॥ తథాతత్రాసతస్తస్య భరతస్యోపయాయినః। సై
న్యరేణుశ్చశబ్దశ్చ ప్రాదురాసీన్నభస్స్పృశౌ॥ ౩ ॥ ఏతస్మిన్నంతరేత్రస్తాశ్శబ్దేన మ
హాతాతతః। అర్దితాయూథపామత్తాస్సయూథాద్రుద్రువుర్దిశః ॥ ౪ ॥ సతంసైన్య
సముద్ధూతం శబ్దంశుశ్రావరాఘవః। తాంశ్చవిప్రద్రుతాన్సర్వాన్ యూథపానన్వ
వైక్షత॥ ౫॥ తాంశ్చవిద్రవతోదృష్ట్వా తంచశ్రుత్వాచనిస్వనమ్। ఉవాచరామస్సౌమి
త్రిం లక్ష్మణందీప్తతేజసమ్ ॥ ౬ ॥ హంత లక్ష్మణపశ్యేహ సుమిత్రాసుప్రజస్త్వ
యా। మహీస్తనతిగంభీరంతుములంశ్రూయతేస్వనః ॥ ౭ ॥ గజయూథానివారణ్యే మ
హిషావామహావనే। విత్రాసితామృగాస్సింహైస్సహసాప్రద్రుతాదిశః॥ ౮ ॥రా
జావారాజమాత్రోవా మృగయామటతేవనే। అన్యద్వాశ్వాపదంకించిత్సౌమిత్రే
జ్ఞాతుమర్హసి ॥ ౯ ॥ సుదుశ్చరోగిరిశ్చాయం పక్షిణామపిలక్ష్మణ। సర్వమేతద్యథా
తత్త్వమచిరాత్ జ్ఞాతుమర్హసి ॥ ౧౦॥ సలక్ష్మణస్సత్వరితంసాలమారుహ్యపుష్పితమ్।
ప్రేక్షమాణోదిశస్సర్వాఃపూర్వాందిశముదైక్షత ॥ ౧౧ ॥ ఉదఙ్ముఖఃప్రేక్షమా

శో దదర్శ మహతీంచమూమ్ । రథాశ్వగజసంబాధాంయత్తైర్యుక్తాంపదాతిభిః॥ ౧౨॥
తామశ్వగజసంపూర్ణాం రథధ్వజవిభూషితామ్ । శశంస సేనాంరామాయ వచనం
చేదమబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ అగ్నింసంశమయత్వార్యస్సీతాచభజతాంగుహామ్। సజ్యంకు
రుష్వచాపంచ శరాంశ్చకవచంతథా ॥ ౧౪॥ తంరామఃపురుషవ్యాఘ్రోలక్ష్మణంప్ర
త్యువాచహ । అంగావేక్షస్వసౌమిత్రేకస్యైతాంమన్యసేచమూమ్॥ ౧౫ ॥ ఏవముక్త
స్తురామేణ లక్ష్మణోవాక్యమబ్రవీత్ । దిధక్షన్నివతాంసేనాం రుషితఃపావకోయ
థా ॥ ౧౬ ॥ సంపన్నంరాజ్యమిచ్ఛంస్తువ్యక్తంప్రాప్యాభిషేచనమ్ । ఆవాంహం
తుంసమభ్యేతికైకేయ్యాభరతస్సుతః ॥ ౧౭॥ ఏషవైసుమహాన్ శ్రీమాన్విటపీసంప్ర
కాశతే । విరాజత్యుద్గతస్కంధఃకోవిదారధ్వజోరథే॥ ౧౮ ॥ అసౌహిసుమహాస్కం
ధోవిటపీచమహాద్రుమః । విరాజతేమహాసైన్యేకోవిదారధ్వజోరథే ॥ ౧౯ ॥ భజం
త్యేతేయథాకామమశ్వానారుహ్యశీఘ్రగాన్। ఏతేభ్రాజంతసంహృష్టా గజానారు
హ్యసాదినః ॥ ౨౦ ॥ గృహీతధనుషావావాం గిరింవీరశ్రయావహై। అథవేహైవతి
ష్ఠావఃసన్నద్ధావుద్యతాయుధౌ॥ ౨౧ ॥ అపినౌవశమాగచ్ఛేత్కోవిదారధ్వజోరణే। అ
పిద్రక్ష్యామిభరతం యత్కృతేవ్యసనంమహత్ ॥ ౨౨ ॥ త్వయారాఘవ సంప్రా
ప్తంసీతయాచమయాతథా । యన్నిమిత్తంభవాన్రాజ్యాచ్చ్యుతోరాఘవ శాశ్వతా
త్॥ ౨౩ ॥ సంప్రాప్తోయమరిర్వీర భరతోవధ్యఏవమే । భరతస్యవధేదోషం నా
హంపశ్యామిరాఘవ॥ ౨౪ ॥ పూర్వాపకారిణాంత్యాగే నహ్యధర్మోవిధీయతే। పూ
ర్వాపకారీభరతస్త్యక్తధర్మశ్చరాఘవ॥ ౨౫॥ ఏతస్మిన్నిహతేకృత్స్నామనుశా
ధివసుంధరామ్ । అద్యపుత్రంహతంసంఖ్యేకైకేయీరాజ్యకాముకా॥ ౨౬ ॥ మయా
పశ్యేత్సుదుఃఖార్తా హస్తిభగ్నమివద్రుమమ్। కైకేయీంచవధిష్యామిసానుబంధాం
సబాంధవామ్॥ ౨౭॥ కలుషేణాద్యమహతా మేదినీపరిముచ్యతామ్।అద్యేమంసంయ
తంక్రోధం అసత్కారంచమానద॥ ౨౮॥ మోక్ష్యామిశత్రుసైన్యేషుకక్షేష్వివహు
తాశనమ్ । అద్యైతచ్చిత్రకూటస్య కాననంనిశితైశ్శరైః ॥ ౨౯ ॥ ఛిందన్శత్రుశరీ
రాణికరిష్యేశోణితోక్షితమ్ । శరైర్నిర్భిన్నహృదయాన్కుంజరాంస్తురగాంస్తథా ॥
౩౦ ॥ శ్వాపదాఃపరికర్షంతు నరాంశ్చనిహతాన్మయా । శరాణాంధనుషశ్చాహమ
నృణోస్మిన్మహామృధే ॥ ౩౧ ॥ ససైన్యంభరతంహత్వా భవిష్యామినసంశయః ॥ ఇ
తిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - షణ్ణవతితమస్సర్గః.

సుసంరబ్ధంతు సౌమిత్రింలక్ష్మణంక్రోధమూర్ఛితమ్। రామస్తుపరిసాంత్వ్యా
థవచనం చేదమబ్రవీత్॥ ౧ ॥ కిమత్రధనుషాకార్యమసినావాసచర్మణా । మహే
ష్వాసేమహాప్రాజ్ఞేభరతేస్వయమాగతే॥ ౨ ॥ పితుస్సత్యంప్రతిశ్రుత్యహత్వాభ
రతమాగతమ్ । కింకరిష్యామిరాజ్యేన సాపవాదేనలక్ష్మణ॥ ౩ ॥ యద్ద్రవ్యం బాంధవా
నాంవామిత్రాణాంవాక్షయేభవేత్ । నాహంతత్ప్రతిగృహ్ణీయాం భక్ష్యాన్విషకృ
తానివ॥ ౪ ॥ ధర్మమర్థంచకామంచ పృథివీంచాపిలక్ష్మణ । ఇచ్ఛామిభవతామర్థే
ఏతత్ప్రతిశ్రుణోమితే॥ ౫ ॥ భ్రాతౄణాంసంగ్రహార్థంచ సుఖార్థంచాపిలక్ష్మ
ణ। రాజ్యమప్యహమిచ్ఛామి సత్యేనాయుధమాలభే॥ ౬ ॥ నేయం మమ మహీసౌ
మ్య దుర్లభాసాగరాంబరా । నహీచ్ఛేయమధర్మేణశక్రత్వమపిలక్ష్మణ ॥ ౭ ॥ య
ద్వినాభరతంత్వాంచశత్రుఘ్నంచాపిమానద । భవేన్మమసుఖంకించిద్భస్మ తత్కురు
తాంశిఖీ ॥ ౮ ॥ మన్యేహమాగతోయోధ్యాం భరతోభ్రాతృవత్సలః। మమప్రా

జ్ఞాత్రిప్రియతరః కులధర్మమనుస్మరన్ ॥ ౯ ॥ శ్రుత్వా ప్రవ్రాజనం మాం హి జటావల్కల
ధారిణమ్ । జానక్యా సహితం వీర త్వయా చ పురుషర్షభ ॥ ౧౦ ॥ స్నేహేనాక్రాం
తహృదయశ్శోకేనాకులితేన్ద్రియః । ద్రష్టుమభ్యాగతో హ్యేష భరతో నాన్యథాగ
తః ॥ ౧౧ ॥ అమ్బాం చ కైకయీం రుష్య పరుషం చాప్రియం వదన్ । ప్రసాద్య పితరం
శ్రీమాన్ రాజ్యం మే దాతుమాగతః ॥ ౧౨ ॥ ప్రాప్తకాలం యదేషోఽస్మాన్ భరతో ద్ర
ష్టుమిచ్ఛతి । అస్మాసు మనసాప్యేష నాప్రియం కించిదాచరేత్ ॥ ౧౩ ॥ విప్రియం కృత
పూర్వం తే భరతేన కదా ను కిమ్ । ఈదృశం వా భయం తేఽద్య భరతం యోఽత్ర శంకసే ॥
౧౪ ॥ న హి తే నిష్ఠురం వాచ్యో భరతో నాప్రియం వచః । అహం హ్యప్రియముక్తస్స్యాం
భరతస్యాప్రియే కృతే ॥ ౧౫ ॥ కథం ను పుత్రాః పితరం హన్యుః కస్యాంచిదాపది । భ్రా
తా వా భ్రాతరం హన్యాత్సౌమిత్రే ప్రాణమాత్మనః ॥ ౧౬ ॥ యది రాజ్యస్య హేతో
స్త్వమిమాం వాచం ప్రభాషసే । వక్ష్యామి భరతం దృష్ట్వా రాజ్యమస్మై ప్రదీయతామ్ ॥
౧౭ ॥ ఉచ్యమానో హి భరతో మయా లక్ష్మణ తత్త్వతః । రాజ్యమస్మై ప్రయచ్ఛేతి బాఢ
మిత్యేవ వక్ష్యతి ॥ ౧౮ ॥ తథోక్తో ధర్మశీలేన భ్రాత్రా తస్య హితే రతః । లక్ష్మణః ప్ర
వివేశేవ స్వాని గాత్రాణి లజ్జయా ॥ ౧౯ ॥ తద్వాక్యం లక్ష్మణశ్శ్రుత్వా వ్రీడితః ప్రత్యు
వాచ హ । త్వాం మన్యే ద్రష్టుమాయాతః పితా దశరథస్స్వయమ్ ॥ ౨౦ ॥ వ్రీడితం ల
క్ష్మణం దృష్ట్వా రాఘవః ప్రత్యువాచ హ । ఏష మన్యే మహాబాహురిహాస్మాన్ ద్రష్టుమా
గతః ॥ ౨౧ ॥ అథవా నౌ ధ్రువం మన్యే మన్యమానస్సుఖోచితౌ । వనవాసమనుధ్యా
య గృహాయ ప్రతినేష్యతి ॥ ౨౨ ॥ ఇమాం వాప్యేష వైదేహీమత్యన్తసుఖసేవినీమ్ ।
పితా మే రాఘవశ్శ్రీమాన్ వనాదాదాయ యాస్యతి ॥ ౨౩ ॥ ఏతౌ తౌ సంప్రకాశేతే గో
త్రవన్తౌ మనోరమౌ । వాయువేగసమౌ వీర జవనౌ తురగోత్తమౌ ॥ ౨౪ ॥ స ఏష
సుమహాకాయః కమ్పతే వాహినీముఖే । నాగశ్శత్రుంజయో నామ వృద్ధస్తాతస్య ధీమ
తః ॥ ౨౫ ॥ న తు పశ్యామి తచ్ఛత్రం పాణ్డురం లోకసత్కృతమ్ । పితుర్దివ్యం మహా
బాహో సంశయో భవతీహ మే ॥ ౨౬ ॥ వృక్షాగ్రాదవరోహ త్వం కురు లక్ష్మణ
మద్వచః । ఇతీవ రామో ధర్మాత్మా సౌమిత్రిం తమువాచ హ ॥ ౨౭ ॥ అవతీర్య తు సాలా
గ్రాత్తస్మాత్స సమితింజయః । లక్ష్మణః ప్రాంజలిర్భూత్వా తస్థౌ రామస్య పార్శ్వతః ॥
౨౮ ॥ భరతేనాపి సందిష్టా సమ్మర్దో న భవేదితి । సమన్తాత్తస్య శైలస్య సేనా
వాసమకల్పయత్ ॥ ౨౯ ॥ అధ్యర్ధమిక్ష్వాకుచమూర్యోజనం పర్వతస్య సా । పా
ర్శ్వే న్యవిశదావృత్య గజవాజిరథాకులా ॥ ౩౦ ॥ సా చిత్రకూటే భరతేన సేనా ధర్మం
పురస్కృత్య విధూయ దర్పమ్ । ప్రసాదనార్థం రఘునన్దనస్య విరాజతే నీతిమతా ప్ర
ణీతా ॥ ౩౧ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - సప్తనవతితమస్సర్గః

నివేశ్య సేనాం తు విభుః పద్భ్యాం పాదవతాం వరః । అభిగన్తుం స కాకుత్స్థమియే
ష గురువర్తనమ్ ॥ ౧ ॥ నివిష్టమాత్రే సైన్యే తు యథోద్దేశం వినీతవత్ । భరతో భ్రా
తరం వాక్యం శత్రుఘ్నమిదమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ క్షిప్రం వనమిదం సౌమ్య నరసంఘై
స్సమన్తతః । లుబ్ధైశ్చ సహితైరేభిస్త్వమన్వేషితుమర్హసి ॥ ౩ ॥ గుహో జ్ఞాతిసహ
స్రేణ శరచాపాసిపాణినా । సమన్వేషతు కాకుత్స్థమస్మిన్పరివృతస్స్వయమ్ ॥ ౪ ॥
అమాత్యైస్సహ పౌరైశ్చ గురుభిశ్చ ద్విజాతిభిః । సహ సర్వం చరిష్యామి పద్భ్యాం ప
రివృతస్స్వయమ్ ॥ ౫ ॥ యావన్న రామం ద్రక్ష్యామి లక్ష్మణం వా మహాబలమ్ । వైదే
హీం వా మహాభాగాం న మే శాన్తిర్భవిష్యతి ॥ ౬ ॥ యావన్న చన్ద్రసంకాశం ద్ర

ద్రక్ష్యామి సుభమాననమ్ । భ్రాతుః పద్మపలాశాక్షం సమే శాంతిర్భవిష్యతి॥ ౭ ॥ యావ
న్న చరణౌ భ్రాతుః పార్థివవ్యంజనాన్వితౌ । శిరసాధారయిష్యామి న మే శాంతి
ర్భవిష్యతి॥ ౮ ॥ యావన్న రాజ్యే రాజ్యార్హః పితృపైతామహే స్థితః। అభిషే
కజలక్లిన్నో న మే శాంతిర్భవిష్యతి॥ ౯ ॥ సిద్ధార్థః ఖలు సౌమిత్రిర్యశ్చంద్రవిమలోప
మమ్ । ముఖం పశ్యతి రామస్య రాజీవాక్షం మహాద్యుతి॥ ౧౦॥ కృతకృత్యా మహాభా
గా వైదేహీ జనకాత్మజా । భర్తారం సాగరాంతాయాః పృథివ్యా యానుగచ్ఛతి॥ ౧౧॥
సుభగశ్చిత్రకూటోసౌ గిరిరాజోపమో గిరిః । యస్మిన్వసతి కాకుత్స్థః కుబేర ఇవ నంద
నే॥ ౧౨ ॥ కృతకార్యమిదం దుర్గం వనం వ్యాళనిషేవితమ్ । యదధ్యాస్తే మహాతేజా
రామశ్శస్త్రభృతాం వరః ॥౧౩ ॥ ఏవముక్త్వా మహాతేజా భరతః పురుషర్షభః। పద్భ్యా
మేవ మహాబాహుః ప్రవివేశ మహద్వనమ్॥ ౧౪ ॥ స తాని ద్రుమజాలాని జాతాని గిరి
సానుషు । పుష్పితాగ్రాణి మధ్యేన జగామ వదతాం వరః ॥ ౧౫ ॥ స గిరేశ్చిత్రకూట
స్య సాలమాసాద్య పుష్పితమ్। రామాశ్రమగతస్యాగ్నేర్దదర్శ ధ్వజముచ్ఛ్రితమ్ ॥
౧౬ ॥ తం దృష్ట్వా భరతశ్శ్రీమాన్ ముమోద సహబాంధవః । అత్ర రామ ఇతి జ్ఞాత్వా గ
తః పారమివాంభసః॥ ౧౭ ॥ స చిత్రకూటే తు గిరౌ నిశామ్య రామాశ్రమం పుణ్యజనో
పపన్నమ్ । గుహేన సార్ధం త్వరితో జగామ పునర్నివేశ్యైవ చమూం మహాత్మా ॥
౧౮ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ష్టనవతితమస్సర్గః

నివిష్టాయాం తు సేనాయాముత్సుకో భరతస్తదా । జగామ భ్రాతరం ద్రష్టుం శ
త్రుఘ్నమనుదర్శయన్॥ ౧ ॥ ఋషిం వసిష్ఠం సందిశ్య మాతౄర్మే శీఘ్రమానయ।ఇ
తి త్వరితమగ్రే స జగామ గురువత్సలః॥ ౨ ॥ సుమంత్రస్త్వపి శత్రుఘ్నమదూరాదన్వ
పద్యత । రామదర్శనజస్తర్షో భరతస్యేవ తస్య చ॥ ౩ ॥ గచ్ఛన్నేవాథ భరతస్తాపసా
లయసంస్థితామ్ । భ్రాతుః పర్ణకుటీం శ్రీమానుటజం చ దదర్శ హ॥ ౪॥ శాలాయాస్త్వ
గ్రతస్తస్యా దదర్శ భరతస్తదా । కాష్ఠాని చావభగ్నాని పుష్పాణ్యపచితాని చ॥ ౫ ॥ స
లక్ష్మణస్య రామస్య దదర్శాశ్రమమేయుషః । కృతం వృక్షేష్వభిజ్ఞానం కుశచీరైః క్వచి
త్క్వచిత్ ॥ ౬ ॥ స దదర్శ వనే తస్మిన్మహతస్సంచయాన్ కృతాన్ ।మృగాణాం మహి
షాణాం చ కరీషైశ్శీతకారణాత్ ॥ ౭ ॥గచ్ఛన్నేవ మహాబాహుర్ద్యుతిమాన్ భరతస్తదా।
శత్రుఘ్నం చాబ్రవీద్ధృష్టస్తానమాత్యాంశ్చ సర్వశః॥ ౮ ॥ మన్యే ప్రాప్తాస్స్మ తం
దేశం భరద్వాజో యమబ్రవీత్। నాతిదూరే హి మన్యేహం నదీం మందాకినీమితః॥ ౯ ॥ ఉ
చ్చైర్బద్ధాని చీరాణి లక్ష్మణేన భవేదయమ్ । అభిజ్ఞానకృతః పంథా వికాలే గంతుమిచ్ఛ
తా॥ ౧౦ ॥ ఇదం చోదాత్తదంతానాం కుంజరాణాం తరస్వినామ్ । శైలపార్శ్వే పరి
క్రాంతమన్యోన్యమభిగర్జతామ్॥ ౧౧॥ యమేవాధాతుమిచ్ఛంతి తాపసాస్సతతం
వనే । తస్యాసౌ దృశ్యతే ధూమస్సంకులః కృష్ణవర్త్మనః॥ ౧౨॥ అత్రాహం పురుషవ్యా
ఘ్రం గురుసత్కారకారిణమ్।ఆర్యం ద్రక్ష్యామి సంహృష్టో మహర్షిమివ రాఘవమ్॥ ౧౩॥
అథ గత్వా ముహూర్తం తు చిత్రకూటం స రాఘవః । మందాకినీమనుప్రాప్తస్తం జనం
చేదమబ్రవీత్ ॥ ౧౪॥ జగత్యాం పురుషవ్యాఘ్ర ఆస్తే వీరాసనే రతః । జనేంద్రో నిర్జ
నం ప్రాప్య ధిఙ్మే జన్మ సజీవితమ్॥ ౧౫ ॥ మత్కృతే వ్యసనం ప్రాప్తో లోకనాథో మహా
ద్యుతిః । సర్వాన్ కామాన్ పరిత్యజ్య వనే వసతి రాఘవః॥ ౧౬ ॥ ఇతి లోకసమాక్రుష్టః
పాదేష్వద్య ప్రసాదయన్ । రామస్య నిపతిష్యామి సీతాయాశ్చ పునః పునః॥ ౧౭ ॥ ఏవం
స విలపంస్తస్మిన్ వనే దశరథాత్మజః । దదర్శ మహతీం పుణ్యాం పర్ణశాలాం మనో

రమామ్ ॥ ౧౮ ॥ సాలతాలాశ్వకర్ణానాం పర్ణైర్బహుభిరావృతామ్ । విశాలాం మృదుభిస్తీర్ణాం కుశైర్వేదిమివాధ్వరే ॥ ౧౯ ॥ శక్రాయుధనికాశైశ్చ కార్ముకైర్భారసాధనైః । రుక్మపృష్ఠైర్మహాసారైశ్శోభితాం శత్రుబాధకైః ॥ ౨౦ ॥ అర్కరశ్మిప్రతీకాశైర్ఘోరైస్తూణీగతైశ్శరైః । శోభితాం దీప్తవదనైస్సర్పైర్భోగవతీమివ ॥ ౨౧ ॥ మహారజతవాసోభ్యామసిభ్యాంచ విరాజితామ్ । రుక్మబిందువిచిత్రాభ్యాం చర్మభ్యాంచాపి శోభితామ్ ॥ ౨౨ ॥ గోధాంగుళిత్రైరాసక్తైశ్చిత్రైః కాంచనభూషితైః । అరిసంఘైరనాధృష్యాం మృగైస్సింహగుహామివ ॥ ౨౩ ॥ ప్రాగుదక్ప్రవణాం వేదిం విశాలాం దీప్తపావకామ్ । దదర్శ భరతస్తత్ర పుణ్యాం రామనివేశనే ॥ ౨౪ ॥ నిరీక్ష్య సముహూర్తంతు దదర్శ భరతో గురుమ్ । ఉటజే రామమాసీనం జటామండలధారిణమ్ ॥ ౨౫ ॥ తంతు కృష్ణాజినధరం చీరవల్కలవాససమ్ । దదర్శ రామమాసీనమభితః పావకోపమమ్ ॥ ౨౬ ॥ సింహస్కంధం మహాబాహుం పుండరీకనిభేక్షణమ్ । పృథివ్యాస్సాగరాంతాయా భర్తారం ధర్మచారిణమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఉపవిష్టం మహాబాహుం బ్రహ్మాణమివ శాశ్వతమ్ । స్థండిలే దర్భసంస్తీర్ణే సీతయా లక్ష్మణేన చ ॥ ౨౮ ॥ తం దృష్ట్వా భరతః శ్రీమాన్ దుఃఖశోకపరిప్లుతః । అభ్యధావత ధర్మాత్మా భరతః కైకయీసుతః ॥ ౨౯ ॥ దృష్ట్వైవ విలలాపార్తో బాష్పసందిగ్ధయా గిరా । అశక్నువన్ ధారయితుం ధైర్యాద్వచనమబ్రవీత్ ॥ ౩౦ ॥ యస్సంసది ప్రకృతిభిర్భవేద్యుక్త ఉపాసితుమ్ । వన్యైర్మృగైరుపాసీనస్సోయమాస్తే మమాగ్రజః ॥ ౩౧ ॥ వాసోభిర్బహుసాహస్రైర్యో మహాత్మా పురోచితః । మృగాజినే సోయమిహ ప్రవస్తే ధర్మమాచరన్ ॥ ౩౨ ॥ అధారయద్యో వివిధాశ్చిత్రాస్సుమనసస్తదా । సోయం జటాభారమిమం వహతే రాఘవః కథమ్ ॥ ౩౩ ॥ యస్య యజ్ఞైర్యథాదిష్టైర్యుక్తో ధర్మస్య సంచయః । శరీరక్లేశసంభూతం స ధర్మం పరిమార్గతే ॥ ౩౪ ॥ చందనేన మహార్హేణ యస్యాంగముపసేవితమ్ । మలేన తస్యాంగమిదం కథమార్యస్య సేవ్యతే ॥ ౩౫ ॥ మన్నిమిత్తమిదం దుఃఖం ప్రాప్తో రామస్సుఖోచితః । ధిగ్జీవితం నృశంసస్య మమ లోకవిగర్హితమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఇత్యేవం విలపన్ దీనః ప్రస్విన్నముఖపంకజః । పాదావప్రాప్య రామస్య పపాత భరతో రుదన్ ॥ ౩౭ ॥ దుఃఖాభితప్తో భరతో రాజపుత్రో మహాబలః । ఉక్త్వార్యేతి సకృద్దీనం పునర్నోవాచ కించన ॥ ౩౮ ॥ బాష్పాపిహితకంఠశ్చ ప్రేక్ష్య రామం యశస్వినమ్ । ఆర్యేత్యేవాభిసంక్రుశ్య వ్యాహర్తుం నాశకత్తదా ॥ ౩౯ ॥ శత్రుఘ్నశ్చాపి రామస్య వవందే చరణౌ రుదన్ । తావుభౌ స సమాలింగ్య రామశ్చాశ్రూణ్యవర్తయత్ ॥ ౪౦ ॥ తతస్సుమంత్రేణ గుహేన చైవ సమీయతూ రాజసుతావరణ్యే । దివాకరశ్చైవ నిశాకరశ్చ యథాంబరే శుక్రబృహస్పతిభ్యామ్ ॥ ౪౧ ॥ తాన్పార్థివాన్వారణయూథపాభాన్ సమాగతాంస్తత్ర మహత్యరణ్యే । వనౌకసస్తేపి సమీక్ష్య సర్వేప్యశ్రూణ్యముంచన్ ప్రవిహాయ హర్షమ్ ॥ ౪౨ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే- ఏకోనశతతమస్సర్గః.

జటిలం చీరవసనం ప్రాంజలిం పతితం భువి । దదర్శ రామో దుర్దర్శం యుగాంతే భాస్కరం యథా ॥ ౧ ॥ కథంచిదభివిజ్ఞాయ వివర్ణవదనం కృశమ్ । భ్రాతరం భరతం రామః పరిజగ్రాహ బాహునా ॥ ౨ ॥ ఆఘ్రాయ రామస్తం మూర్ధ్ని పరిష్వజ్య చ రాఘవః । అంకే భరతమారోప్య పర్యపృచ్ఛత్సమాహితః ॥ ౩ ॥ క్వను తేభూత్పితా తాత యదరణ్యం త్వమాగతః । నహి త్వం జీవతస్తస్య వనమాగంతుమర్హసి ॥ ౪ ॥ చిరస్య బత పశ్యామి దూరాద్భరతమాగతమ్ । దుష్ప్రతీకమరణ్యేస్మిన్ కిం తాత వనమాగతః ॥ ౫ ॥ కచ్చిన్ను

భరతే తాత రాజా యత్త్వమిహాగతః । కచ్చిన్న దీనస్సహసా రాజా లోకాంతరం గతః ॥ ౬ ॥
కచ్చిత్సౌమ్య న తే రాజ్యం భ్రష్టం బాలస్య శాశ్వతమ్ । కచ్చిచ్ఛుశ్రూషసే తాత పితరం స
త్యవిక్రమమ్ ॥ ౭ ॥ కచ్చిద్దశరథో రాజా కుశలీ సత్యసంగరః । రాజసూయాశ్వమేధానా
మాహర్తా ధర్మనిశ్చయః ॥ ౮ ॥ స కచ్చిద్బ్రాహ్మణో విద్వాన్ ధర్మనిత్యో మహాద్యుతిః ।
ఇక్ష్వాకూణాముపాధ్యాయో యథావత్తాత పూజ్యతే ॥ ౯ ॥ తాత కచ్చిచ్చ కౌసల్యా సు
మిత్రా చ ప్రజావతీ । సుఖినీ కచ్చిదార్యా సా దేవీ నందతి కైకయీ ॥ ౧౦ ॥ కచ్చిద్వినయ
సంపన్నః కులపుత్రో బహుశ్రుతః । అనసూయో హ్యనుద్రష్టా సత్కృతస్తే పురోహి
తః ॥ ౧౧ ॥ కచ్చిదగ్నిషు తే యుక్తో విధిజ్ఞో మతిమానృజుః । హుతం చ హోష్యమాణం చ
కాలే వేదయతే సదా ॥ ౧౨ ॥ కచ్చిద్దేవాన్ పితౄన్ భృత్యాన్ గురూన్ పితృసమానపి । వృ
ద్ధాంశ్చ తాత వైద్యాంశ్చ బ్రాహ్మణాంశ్చాభిమన్యసే ॥ ౧౩ ॥ ఇష్వస్త్రవరసంపన్న
మర్థశాస్త్రవిశారదమ్ । సుధన్వానముపాధ్యాయం కచ్చిత్త్వం తాత మన్యసే ॥ ౧౪ ॥ క
చ్చిదాత్మసమాశ్శూరాశ్శ్రుతవంతో జితేంద్రియాః । కులీనాశ్చేంగితజ్ఞాశ్చ కృతాస్తే
తాత మంత్రిణః ॥ ౧౫ ॥ మంత్రో విజయమూలం హి రాజ్ఞాం భవతి రాఘవ । సుసంవృతో
మంత్రధరైరమాత్యైశ్శాస్త్రకోవిదైః ॥ ౧౬ ॥ కచ్చిన్నిద్రావశం నైషీః కచ్చిత్కాలే
ప్రబుధ్యసే । కచ్చిచ్చాపరరాత్రేషు చింతయస్యర్థనైపుణమ్ ॥ ౧౭ ॥ కచ్చిన్మంత్రయ
సే నైకః కచ్చిన్న బహుభిస్సహ । కచ్చిత్తే మంత్రితో మంత్రో రాష్ట్రం న పరిధావతి ॥ ౧౮ ॥
కచ్చిదర్థం వినిశ్చిత్య లఘుమూలం మహోదయమ్ । క్షిప్రమారభసే కర్తుం న దీర్ఘ
యసి రాఘవ ॥ ౧౯ ॥ కచ్చిత్తు సుకృతాన్యేవ కృతరూపాణి వా పునః । విదుస్తే సర్వకార్యా
ణి న కర్తవ్యాని పార్థివాః ॥ ౨౦ ॥ కచ్చిన్న తర్కైర్యుక్త్యా వా యే చాప్యపరికీర్తితాః ।
త్వయా వా తవ వామాత్యైర్బుధ్యతే తాత మంత్రితమ్ ॥ ౨౧ ॥ కచ్చిత్సహస్రాన్మూ
ర్ఖాణామేకమిచ్ఛసి పండితమ్ । పండితో హ్యర్థకృచ్ఛ్రేషు కుర్యాన్నిశ్శ్రేయసం మహ
త్ ॥ ౨౨ ॥ సహస్రాణ్యపి మూర్ఖాణాం యద్యుపాస్తే మహీపతిః । అథవాప్యయుతా
న్యేవ నాస్తి తేషు సహాయతా ॥ ౨౩ ॥ ఏకోప్యమాత్యో మేధావీ శూరో దక్షో విచక్షణః । రా
జానం రాజమాత్రం వా ప్రాపయేన్మహతీం శ్రియమ్ ॥ ౨౪ ॥ కచ్చిన్ముఖ్యా మహత్స్వేవ మ
ధ్యమేషు చ మధ్యమాః । జఘన్యాస్తు జఘన్యేషు భృత్యాః కర్మసు యోజితాః ॥ ౨౫ ॥ అ
మాత్యానుపధాతీతాన్ పితృపైతామహాన్ శుచీన్ । శ్రేష్ఠాన్ శ్రేష్ఠేషు కచ్చిత్త్వం ని
యోజయసి కర్మసు ॥ ౨౬ ॥ కచ్చిన్నోగ్రేణ దండేన భృశముద్వేజితప్రజమ్ । రా
జ్యం తవానుజానంతి మంత్రిణః కైకయీసుత ॥ ౨౭ ॥ కచ్చిత్త్వాం నావజానంతి యాజ
కాః పతితం యథా । ఉగ్రప్రతిగృహీతారం కామయానమివ స్త్రియః ॥ ౨౮ ॥ ఉపాయ
కుశలం వైద్యం భృత్యసందూషణే రతమ్ । శూరమైశ్వర్యకామం చ యో న హంతి స హన్యతే ॥
౨౯ ॥ కచ్చిద్ధృష్టశ్చ శూరశ్చ మతిమాన్ ధృతిమాన్ శుచిః । కులీనశ్చానురక్తశ్చ దక్షస్సే
నాపతిః కృతః ॥ ౩౦ ॥ బలవంతశ్చ కచ్చిత్తే ముఖ్యా యుద్ధవిశారదాః । దృష్టాపదానా విక్రాం
తాస్త్వయా సత్కృత్య మానితాః ॥ ౩౧ ॥ కచ్చిద్బలస్య భక్తం చ వేతనం చ యథోచితమ్ । సం
ప్రాప్తకాలం దాతవ్యం దదాసి న విలంబసే ॥ ౩౨ ॥ కాలాతిక్రమణాచ్చైవ భక్తవేతన
యోర్భృతాః । భర్తుః కుప్యంతి దుష్యంతి సోऽనర్థస్సుమహాన్ స్మృతః ॥ ౩౩ ॥ కచ్చి
త్సర్వేऽనురక్తాస్త్వాం కులపుత్త్రాః ప్రధానతః । కచ్చిత్ప్రాణాంస్తవార్థేషు సంత్య
జంతి సమాహితాః ॥ ౩౪ ॥ కచ్చిజ్జానపదో విద్వాన్ దక్షిణః ప్రతిభానవాన్ । యథోక్త
వాదీ దూతస్తే కృతో భరత పండితః ॥ ౩౫ ॥ కచ్చిదష్టాదశాన్యేషు స్వపక్షే దశ పంచ చ ।

త్రిభిస్త్రిభిరవిజ్ఞాతై ర్వేత్సి తీర్థాని చారకైః॥ ౩౬ ॥ కచ్చిద్వ్యపాస్తానహితాన్ ప్ర
తియాతాంశ్చ సర్వదా । దుర్బలాననవజ్ఞాయ వర్తసే రిపుసూదన ॥ ౩౭ ॥ కచ్చిన్న
లోకాయతికాన్ బ్రాహ్మణాంస్తాత సేవసే । అనర్థకుశలా హ్యేతే బాలాః పండి
తమానినః ॥ ౩౮ ॥ ధర్మశాస్త్రేషు ముఖ్యేషు విద్యమానేషు దుర్బుధాః । బుద్ధిమాన్వీ
క్షికీం ప్రాప్య నిరర్థం ప్రవదంతి తే ॥ ౩౯ ॥ వీరై రధ్యుషితాం పూర్వమస్మాకం తాత
పూర్వకైః । సత్యనామాం దృఢద్వారాం హస్త్యశ్వరథసంకులామ్ ॥ ౪౦ ॥ బ్రాహ్మ
ణైః క్షత్రియై ర్వైశ్యైః స్వకర్మనిరతైస్సదా । జితేంద్రియై ర్మహోత్సాహై
ర్వృతామాత్యైస్సహస్రశః ॥ ౪౧ ॥ ప్రాసాదై ర్వివిధాకారైర్వృతాం వైద్యజనా
కులామ్ । కచ్చిత్సుముదితాం స్ఫీతా మయోధ్యాం పరిరక్షసి ॥ ౪౨ ॥ కచ్చిచ్చైత్యశతై
ర్జుష్టస్సునివిష్టజనాకులః । దేవస్థానైః ప్రపాభిశ్చ తటాకైశ్చోపశోభితః ॥ ౪౩ ॥ ప్ర
హృష్టనరనారీకస్సమాజోత్సవశోభితః । సుకృష్టసీమాపశుమాన్ హింసాభిః పరివర్జి
తః ॥ ౪౪ ॥ అదేవమాతృకో రమ్యశ్శ్వాపదైః పరివర్జితః । పరిత్యక్తో భయైస్సర్వైః
ఖనిభిశ్చోపశోభితః ॥ ౪౫ ॥ వివర్జితో నరైః పాపైర్మమ పూర్వైస్సురక్షితః । కచ్చిజ్జ
నపదః స్ఫీతస్సుఖం వసతి రాఘవ ॥ ౪౬ ॥ కచ్చిత్తే దయితాస్సర్వే కృషిగోరక్ష జీవినః ।
వార్తాయాం సంశ్రితస్తాత లోకో హి సుఖమేధతే ॥ ౪౭ ॥ తేషాం గుప్తిపరీహారైః క
చ్చిత్తే భరణం కృతమ్ । రక్ష్యా హి రాజ్ఞా ధర్మేణ సర్వే విషయవాసినః ॥ ౪౮ ॥ కచ్చిత్స్త్రి
యస్సాంత్వయసి కచ్చిత్తాస్తే సురక్షితాః । కచ్చిన్న శ్రద్దధాస్యాసాం కచ్చిద్గుహ్యం న
భాషసే ॥ ౪౯ ॥ కచ్చిన్నాగవనం గుప్తం కచ్చిత్తే సంతి ధేనుకాః । కచ్చిన్న గణికా
శ్వానాం కుంజరాణాం చ తృప్యసే ॥ ౫౦ ॥ కచ్చిద్దర్శయసే నిత్యం మానుషాణాం విభూ
షితమ్ । ఉత్థాయోత్థాయ పూర్వాహ్ణే రాజపుత్ర మహారథ ॥ ౫౧ ॥ కచ్చిన్న సర్వే క
ర్మాంతాః ప్రత్యక్షాస్తే విశంకయా । సర్వే వా పునరుత్సృష్టా మధ్యమేవాత్ర కారణమ్ ॥
౫౨ ॥ కచ్చిత్సర్వాణి దుర్గాణి ధనధాన్యాయుధోదకైః । యంత్రైశ్చ పరిపూర్ణాని
తథా శిల్పిధనుర్ధరైః ॥ ౫౩ ॥ ఆయస్తే విపులః కచ్చిత్ కచ్చిదల్పతరో వ్యయః । అ
పాత్రేషు న తే కచ్చిత్కోశో గచ్ఛతి రాఘవ ॥ ౫౪ ॥ దేవతార్థే చ పిత్రర్థే బ్రాహ్మణా
భ్యాగతేషు చ । యోధేషు మిత్రవర్గేషు కచ్చిద్గచ్ఛతి తే వ్యయః ॥ ౫౫ ॥ కచ్చిదార్యో
విశుద్ధాత్మా క్షారితశ్చోరకర్మణా । అపృష్టశ్శాస్త్రకుశలైర్న లోభాద్వధ్యతే శుచిః ॥
౫౬ ॥ గృహీతశ్చైవ పృష్టశ్చ కాలే దృష్టస్సకారణః । కచ్చిన్న ముచ్యతే చోరో ధన
లోభాన్నరర్షభ ॥ ౫౭ ॥ వ్యసనే కచ్చిదాఢ్యస్య దుర్గతస్య చ రాఘవ । అర్థం విరా
గాః పశ్యంతి తవామాత్యా బహుశ్రుతాః ॥ ౫౮ ॥ యాని మిథ్యాభిశస్తానాం పతంత్య
స్రాణి రాఘవ । తాని పుత్రపశూన్ ఘ్నంతి ప్రీత్యర్థమనుశాసతః ॥ ౫౯ ॥ కచ్చి
ద్వృద్ధాంశ్చ బాలాంశ్చ వైద్యముఖ్యాంశ్చ రాఘవ । దానేన మనసా వాచా త్రిభిరే
తైర్బుభూషసే ॥ ౬౦ ॥ కచ్చిద్గురూంశ్చ వృద్ధాంశ్చ తాపసాన్దేవతాతిథీన్ । చై
త్యాంశ్చ సర్వాన్సిద్ధార్థాన్ బ్రాహ్మణాంశ్చ నమస్యసే ॥ ౬౧ ॥ కచ్చిదర్థేన వా
ధర్మమర్థం ధర్మేణ వా పునః । ఉభౌ వా ప్రీతిలోభేన కామేన చ న బాధసే ॥ ౬౨ ॥ క
చ్చిదర్థం చ ధర్మం చ కామం చ జయతాం వర । విభజ్య కాలే కాలజ్ఞ సర్వాన్ వరద సేవ
సే ॥ ౬౩ ॥ కచ్చిత్తే బ్రాహ్మణాశ్శర్మ సర్వశాస్త్రార్థకోవిదాః । ఆశంసంతే మహా
ప్రాజ్ఞ పౌరజానపదైస్సహ ॥ ౬౪ ॥ నాస్తిక్యమనృతం క్రోధం ప్రమాదం దీర్ఘ
సూత్రతామ్ । అదర్శనం జ్ఞానవతా మాలస్యం పంచవృత్తితామ్ ॥ ౬౫ ॥ ఏకచింతన

మర్థానామనర్థజ్ఞైశ్చమంత్రణమ్। నిశ్చితానామనారంభంమంత్రస్యాపరిరక్షణమ్॥ ౬౬ ॥ మంగళాద్యప్రయోగంచ ప్రత్యుత్థానంచ సర్వతః। కచ్చిత్త్వంవర్జయస్యేతాన్ రాజదోషాంశ్చతుర్దశ॥ ౬౭ ॥ దశపంచచతుర్వర్గాన్ సప్తవర్గంచ తత్త్వతః। అష్టవర్గంత్రివర్గంచ విద్యాస్తిస్రశ్చ రాఘవ॥ ౬౮ ॥ ఇంద్రియాణాం జయంబుద్ధ్వా షాడ్గుణ్యందైవమానుషమ్। కృత్యంవింశతివర్గంచ తథాప్రకృతిమండలమ్॥ ౬౯ ॥ యాత్రాదండవిధానంచ ద్వియోనీసంధివిగ్రహౌ। కచ్చిదేతాన్మహాప్రాజ్ఞ యథావదనుమన్యసే॥ ౭౦ ॥ మంత్రిభిస్త్వంయథోద్దిష్టైశ్చతుర్భిస్త్రిభిరేవ వా। కచ్చిత్సమస్తైర్వ్యస్తైశ్చమంత్రంమంత్రయసేమిథః॥ ౭౧ ॥ కచ్చిత్తేసఫలావేదాః కచ్చిత్తేసఫలాఃక్రియాః। కచ్చిత్తేసఫలాదారాః కచ్చిత్తేసఫలంశ్రుతమ్॥ ౭౨ ॥ కచ్చిదేషైవతేబుద్ధిర్యథోక్తామమరాఘవ। ఆయుష్యాచయశస్యాచ ధర్మకామార్థసంహితా॥ ౭౩ ॥ యాంవృత్తింవర్తతేతాతో యాంచనఃప్రపితామహాః। తాంవృత్తింవర్తసేకచ్చిద్యాచసత్పథగాశుభా॥ ౭౪ ॥ కచ్చిత్స్వాదుకృతంభోజ్యమేకోనాశ్నాసిరాఘవ। కచ్చిదాశంసమానేభ్యో మిత్రేభ్యస్సంప్రయచ్ఛసి॥ ౭౫ ॥ రాజాతుధర్మేణహిపాలయిత్వా మహామతిర్దండధరఃప్రజానాం। అవాప్యకృత్స్నాంవసుధాంయథావదితశ్చ్యుతస్స్వర్గముపైతివిద్వాన్॥ ౭౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - శతతమస్సర్గః.

రామస్య వచనంశ్రుత్వా భరతఃప్రత్యువాచహ। కింమేధర్మాద్విహీనస్య రాజధర్మఃకరిష్యతి॥ ౧ ॥ శాశ్వతోయంసదాధర్మః స్థితోస్మాసునరర్షభ। జ్యేష్ఠపుత్రేస్థితే రాజన్ నకనీయాన్నృపోభవేత్॥ ౨ ॥ ససమృద్ధాంమయాసార్ధమయోధ్యాంగచ్ఛరాఘవ। అభిషేచయచాత్మానం కులస్యాస్యభవాయనః॥ ౩ ॥ రాజానంమానుషంప్రాహుర్దేవత్వేసమ్మతోమమ। యస్యధర్మార్థసహితంవృత్తమాహురమానుషమ్॥ ౪॥ కేకయస్థేచమయితుత్వయిచారణ్యమాశ్రితే। దివమార్యోగతోరాజాయాయజూకస్సతాంమతః॥ ౫ ॥ నిష్క్రాంతమాత్రేభవతిసహసీతేసలక్ష్మణే। దుఃఖశోకాభిభూతస్తురాజాత్రిదివమభ్యగాత్॥ ౬ ॥ ఉత్తిష్ఠపురుషవ్యాఘ్రక్రియతాముదకంపితుః। అహంచాయంచశత్రుఘ్నఃపూర్వమేవకృతోదకౌ॥ ౭॥ ప్రియేణఖలుదత్తంహి పితృలోకేషురాఘవ। అక్షయ్యంభవతీత్యాహుర్భవాంశ్చైవపితుఃప్రియః॥ ౮ ॥ త్వామేవశోచంస్తవదర్శనేప్సుస్త్వయ్యేవసక్తామనివర్త్యబుద్ధిమ్। త్వయాపిహీనస్తవశోకరుగ్ణస్త్వాంసంస్మరన్నస్తమితఃపితాతే॥ ౯ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ఏకోత్తరశతతమస్సర్గః.

తాంశ్రుత్వాకరుణాంవాచంపితుర్మరణసంహితామ్। రాఘవోభరతేనోక్తాం బభూవగతచేతనః॥ ౧ ॥ తంతువజ్రమివోత్సృష్టమాహవేదానవారిణా। వాగ్వజ్రంభరతేనోక్తమమనోజ్ఞంపరంతపః॥ ౨ ॥ ప్రగృహ్యబాహూరామోవైపుష్పితాగ్రోయథాద్రుమః। వనేపరశునాకృత్తస్తథాభువిపపాతహ॥ ౩॥ తథానిపతితంరామం జగత్యాంజగతీపతిమ్। కూలఘాతపరిశ్రాంతంప్రసుప్తమివకుంజరమ్॥ ౪ ॥ భ్రాతరస్తేమహేష్వాసంసర్వతశ్శోకకర్శితమ్। రుదంతస్సహవైదేహ్యాసిషిచుస్సలిలేనవై॥ ౫॥ సతుసంజ్ఞాంపునర్లబ్ధ్వానేత్రాభ్యామస్రముత్సృజన్। ఉపాక్రామతకాకుత్స్థఃకృపణంబహుభాషితుమ్॥ ౬॥ సరామస్స్వర్గతంశ్రుత్వాపితరంపృథివీపతిమ్। ఉవాచ

భరతం వాక్యం ధర్మాత్మా ధర్మసంహితమ్ ॥ ౭ ॥ కింకరిష్యామ్యయోధ్యాయాం తాతే ది
వంగతే । కస్తాం రాజవరాద్ధీనామయోధ్యాం పాలయిష్యతి ॥ ౮ ॥ కిన్ను తస్య మ
యా కార్యం దుర్జాతేన మహాత్మనః । యో మృతో మమ శోకేన మయా చాపి న సంస్కృతః ॥
౯ ॥ అహో భరత సిద్ధార్థో యేన రాజా త్వయానఘ । శత్రుఘ్నేన చ సర్వేషు
ప్రేతకృత్యేషు సత్కృతః ॥ ౧౦ ॥ నిష్ప్రధానామనేకాగ్రాం నరేంద్రేణ వినాకృ
తామ్ । నివృత్తవనవాసోపి నాయోధ్యాం గంతుముత్సహే ॥ ౧౧ ॥ సమాప్తవనవాసం
మామయోధ్యాయాం పరంతప । కో ను శాసిష్యతి పునస్తాతే లోకాంతరం గతే ॥ ౧౨ ॥
పురా ప్రేక్ష్య సువృత్తం మాం పితా యాన్యాహ సాంత్వయన్ । వాక్యాని తాని శ్రోష్యా
మి కుతః శ్రోత్రసుఖాన్యహమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏవముక్త్వా స భరతం భార్యామభ్యేత్య రాఘ
వః । ఉవాచ శోకసంతప్తః పూర్ణచంద్రనిభాననః ॥ ౧౪ ॥ సీతే మృతస్తే శ్వశురః పి
త్రా హీనోసి లక్ష్మణ । భరతో దుఃఖమాచష్టే స్వర్గతం పృథివీపతిమ్ ॥ ౧౫ ॥ తతో బ
హుగుణం తేషాం బాష్పం నేత్రేష్వజాయత । తథా బ్రువతి కాకుత్స్థే కుమారాణాం య
శస్వినామ్ ॥ ౧౬ ॥ తతస్తే భ్రాతరస్సర్వే భృశమాశ్వాస్య రాఘవమ్ । అబ్రువన్ జ
గతీభర్తుః క్రియతాముదకం పితుః ॥ ౧౭ ॥ సా సీతా శ్వశురం శ్రుత్వా స్వర్గలోకగతం
నృపమ్ । నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యామశకన్నేక్షితుం పతిమ్ ॥ ౧౮ ॥ సాంత్వయి
త్వా తు తాం రామో రుదంతీం జనకాత్మజామ్ । ఉవాచ లక్ష్మణం తత్ర దుఃఖితో దుఃఖితం
వచః ॥ ౧౯ ॥ ఆనయేంగుదిపిణ్యాకం చీరమాహర చోత్తరమ్ । జలక్రియార్థం తాత
స్య గమిష్యామి మహాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ సీతా పురస్తాద్వ్రజతు త్వమేనామభితో వ్రజ । అ
హం పశ్చాద్గమిష్యామి గతిర్హ్యేషా సుదారుణా ॥ ౨౧ ॥ తతో నిత్యానుగస్తేషాం విది
తాత్మా మహామతిః । మృదుర్దాంతశ్చ శాంతశ్చ రామే చ దృఢభక్తిమాన్ ॥ ౨౨ ॥
సుమంత్రస్తైర్నృపసుతైస్సార్ధమాశ్వాస్య రాఘవమ్ । అవతారయదాలంబ్య న
దీం మందాకినీం శివామ్ ॥ ౨౩ ॥ తే సుతీర్థాం తతః కృచ్ఛ్రాదుపాగమ్య యశస్వినః । న
దీం మందాకినీం రమ్యాం సదా పుష్పితకాననామ్ ॥ ౨౪ ॥ శీఘ్రస్రోతసమాసాద్య తీ
ర్థం శివమకర్దమమ్ । సిషిచుస్తూదకం రాజ్ఞే తత ఏతద్భవత్వితి ॥ ౨౫ ॥ ప్రగృ
హ్య చ మహీపాలో జలపూరితమంజలిమ్ । దిశం యామ్యామభిముఖో రుదన్వచనమబ్ర
వీత్ ॥ ౨౬ ॥ ఏతత్తే రాజశార్దూల విమలం తోయమక్షయమ్ । పితృలోకగతస్యాద్య
మద్దత్తముపతిష్ఠతు ॥ ౨౭ ॥ తతో మందాకినీతీరాత్ప్రత్యుత్తీర్య స రాఘవః । పితుశ్చకా
ర తేజస్వీ నివాపం భ్రాతృభిస్సహ ॥ ౨౮ ॥ ఐంగుదం బదరీమిశ్రం పిణ్యాకం దర్భసం
స్తరే । న్యస్య రామస్సుదుఃఖార్తో రుదన్వచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౯ ॥ ఇదం భుంక్ష్వ మహా
రాజ ప్రీతో యదశనా వయమ్ । యదన్నః పురుషో భవతి తదన్నాస్తస్య దేవతాః ॥ ౩౦ ॥
తతస్తేనైవ మార్గేణ ప్రత్యుత్తీర్య నదీతటాత్ । ఆరురోహ నరవ్యాఘ్రో రమ్యసానుం మ
హీధరమ్ ॥ ౩౧ ॥ తతః పర్ణకుటీద్వారమాసాద్య జగతీపతిః । పరిజగ్రాహ బాహుభ్యా
ముభౌ భరతలక్ష్మణౌ ॥ ౩౨ ॥ తేషాం తు రుదతాం శబ్దాత్ప్రతిశ్రుత్కోభవద్గిరౌ । భ్రా
తౄణాం సహ వైదేహ్యా సింహానామివ నర్దతామ్ ॥ ౩౩ ॥ మహాబలానాం రుదతాం
కుర్వతాముదకం పితుః । విజ్ఞాయ తుములం శబ్దం త్రస్తా భరతసైనికాః ॥ ౩౪ ॥ అబ్రువం
శ్చాపి రామేణ భరతస్సంగతో ధ్రువమ్ । తేషామేవ మహాశబ్దశ్శోచతాం పితరం మృతమ్ ॥
౩౫ ॥ అథ వాసాన్పరిత్యజ్య తం సర్వేభిముఖాస్స్వనమ్ । అప్యేకమనసో జగ్ముర్యథా
స్థానం ప్రధావితాః ॥ ౩౬ ॥ హయైరన్యే గజైరన్యే రథైరన్యైస్స్వలంకృతైః । సుకు

మారాస్తథైవాన్యే పద్భిరేవ నరా యయుః॥ ౩౭॥ అచిరప్రోషితం రామం చిరవిప్రోషితం యథా। ద్రష్టుకామో జనస్సర్వో జగామ సహసాశ్రమమ్॥ ౩౮॥ భ్రాతౄణాం త్వరితాస్తత్ర ద్రష్టుకామాస్సమాగమమ్। యయుర్బహువిధైర్యానైః ఖురనేమిస్వనాకులైః॥ ౩౯॥ సా భూమిర్బహుభిర్యానైః ఖురనేమిసమాహతా। ముమోచ తుములం శబ్దం ద్యౌరివాభ్రసమాగమే॥ ౪౦॥ తేన విత్రాసితా నాగాః కరేణుపరివారితాః। ఆవాసయంతో గంధేన జగ్మురన్యద్వనం తతః॥ ౪౧॥ వరాహవృకసంఘాశ్చ మహిషాస్సర్పవానరాః। వ్యాఘ్రగోకర్ణగవయా విత్రేసుః పృషతైస్సహ॥ ౪౨॥ రథాంగసాహ్వా నత్యూహా హంసాః కారండవాః ప్లవాః। తథా పుంస్కోకిలాః క్రౌంచా విసంజ్ఞా భేజిరే దిశః॥ ౪౩॥ తేన శబ్దేన విత్రస్తైరాకాశం పక్షిభిర్వృతమ్। మనుష్యైరావృతా భూమిరుభయం ప్రబభౌ తదా॥ ౪౪॥ తతస్తం పురుషవ్యాఘ్రం యశస్వినమరిందమమ్। ఆసీనం స్థండిలే రామం దదర్శ సహసా జనః॥ ౪౫॥ విగర్హమాణః కైకేయీం సహితాం మంథరామపి। అభిగమ్య జనో రామం బాష్పపూర్ణముఖోఽభవత్॥ ౪౬॥ తాన్నరాన్ బాష్పపూర్ణాక్షాన్ సమీక్ష్యాథ సుదుఃఖితాన్। పర్యష్వజత ధర్మజ్ఞః పితృవన్మాతృవచ్చ సః॥ ౪౭॥ స తత్ర కాంశ్చిత్పరిషస్వజే నరాన్ నరాంశ్చ కేచిత్తు తమభ్యవాదయన్। చకార సర్వాన్ సవయస్యబాంధవాన్ యథార్హమాసాద్య తదా నృపాత్మజః॥ ౪౮॥ స తత్ర తేషాం రుదతాం మహాత్మనాం భువం చ ఖం చానునినాదయన్ స్వనః। గుహా గిరీణాం చ దిశశ్చ సంతతం మృదంగఘోషప్రతిమః ప్రశుశ్రువే॥ ౪౯॥

ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - ద్వ్యుత్తరశతతమస్సర్గః

వసిష్ఠః పురతః కృత్వా దారాన్ దశరథస్య చ। అభిచక్రామ తం దేశం రామదర్శనతర్షితః॥ ౧॥ రాజపత్న్యశ్చ గచ్ఛంత్యో మందం మందాకినీం ప్రతి। దదృశుస్తత్ర తత్తీర్థం రామలక్ష్మణసేవితమ్॥ ౨॥ కౌసల్యా బాష్పపూర్ణేన ముఖేన పరిశుష్యతా। సుమిత్రామబ్రవీద్దీనా యాశ్చాన్యా రాజయోషితః॥ ౩॥ ఇదం తేషామనాథానాం క్లిష్టమక్లిష్టకర్మణామ్। వనే ప్రాక్కేవలం తీర్థం యే తే నిర్విషయీకృతాః॥ ౪॥ ఇతస్సుమిత్రే పుత్రస్తే సదా జలమతంద్రితః। స్వయం హరతి సౌమిత్రిర్మమ పుత్రస్య కారణాత్॥ ౫॥ జఘన్యమపి తే పుత్రః కృతవాన్న తు గర్హితః। భ్రాతుర్యదర్థసహితం సర్వం తద్విహితం గుణైః॥ ౬॥ అద్యాయమపి తే పుత్రః క్లేశానామతథోచితః। నీచానర్థసమాచారం సజ్జం కర్మ ప్రముంచతు॥ ౭॥ దక్షిణాగ్రేషు దర్భేషు సా దదర్శ మహీతలే। పితురింగుదిపిణ్యాకం న్యస్తమాయతలోచనా॥ ౮॥ తం భూమౌ పితురార్తేన న్యస్తం రామేణ వీక్ష్య సా। ఉవాచ దేవీ కౌసల్యా సర్వా దశరథస్త్రియః॥ ౯॥ ఇదమిక్ష్వాకునాథస్య రాఘవస్య మహాత్మనః। రాఘవేణ పితుర్దత్తం పశ్యతైతద్యథావిధి॥ ౧౦॥ తస్య దేవసమానస్య పార్థివస్య మహాత్మనః। నైతదౌపయికం మన్యే భుక్తభోగస్య భోజనమ్॥ ౧౧॥ చతురంతాం మహీం భుక్త్వా మహేంద్రసదృశో విభుః। కథమింగుదిపిణ్యాకం స భుంక్తే వసుధాధిపః॥ ౧౨॥ అతో దుఃఖతరం లోకే న కించిత్ప్రతిభాతి మా। యత్ర రామః పితుర్దద్యాదింగుదీక్షోదమృద్ధిమాన్॥ ౧౩॥ రామేణేంగుదిపిణ్యాకం పితుర్దత్తం సమీక్ష్య మే। కథం దుఃఖేన హృదయం న స్ఫోటతి సహస్రధా॥ ౧౪॥ శ్రుతిస్తు ఖల్వియం సత్యా లౌకికీ ప్రతిభాతి మా। యదన్నః పురుషో భవతి తదన్నాస్తస్య దేవతాః॥ ౧౫॥ ఏవమార్తాం సపత్న్యస్తా జగ్మురాశ్వాస్య తాం తదా। దదృశుశ్చాశ్రమే రామం స్వర్గాచ్చ్యుతమివామరమ్॥ ౧౬॥ సర్వభోగైః పరిత్యక్తం రామం సంప్రేక్ష్య మాతరః। ఆర్తా ముముచుర

క్రోశీసస్వరంశోకకర్శితాః ॥ ౧౭ ॥ తాసాంరామస్సముత్థాయజగ్రాహచరణాన్శుభాన్ । మాతౄణాంమనుజవ్యాఘ్రస్సర్వాసాంసత్యసంగరః ॥ ౧౮ ॥ తాఃపాణిభిస్సుఖస్పర్శైర్మృద్వంగుళితలైశ్శుభైః । ప్రమమార్జూరజఃపృష్ఠాద్రామస్యాయతలోచనాః ॥ ౧౯ ॥ సౌమిత్రిరపితాస్సర్వా మాతౄస్సంప్రేక్ష్యదుఃఖితః । అభ్యవాదయతాసక్తంశనైరామాదనంతరమ్ ॥ ౨౦ ॥ యథారామేతథాతస్మిన్సర్వావవృతిరేస్త్రియః । వృత్తిందశరథాజ్జాతేలక్ష్మణేశుభలక్షణే ॥ ౨౧ ॥ సీతాపిచరణాంస్తాసాముపసంగృహ్యదుఃఖితా । శ్వశ్రూణామశ్రుపూర్ణాక్షీసాబభూవాగ్రతఃస్థితా ॥ ౨౨ ॥ తాంపరిష్వజ్యదుఃఖార్తాంమాతాదుహితరంయథా । వనవాసకృశాందీనాంకౌసల్యావాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౩ ॥ విదేహరాజస్యసుతాస్నుషాదశరథస్యచ । రామపత్నీకథందుఃఖంసంప్రాప్తానిర్జనేవనే ॥ ౨౪ ॥ పద్మమాతపసంతప్తంపరిక్లిష్టమివోత్పలమ్ । కాంచనంరజసాధ్వస్తంక్లిష్టంచంద్రమివాంబుదైః ॥ ౨౫ ॥ ముఖంతేప్రేక్ష్యమాంశోకోదహత్యగ్నిరివాశ్రయమ్ । భృశంమనసివైదేహివ్యసనారణిసంభవః ॥ ౨౬ ॥ బ్రువంత్యామేవమార్తాయాంజనన్యాంభరతాగ్రజః । పాదావాసాద్యజగ్రాహవసిష్ఠస్యచరాఘవః ॥ ౨౭ ॥ పురోహితస్యాగ్నిసమస్యవైతదాబృహస్పతేరింద్రఇవామరాధిపః । ప్రగృహ్యపాదౌసుసమృద్ధతేజసస్సహైవతేనోపవివేశరాఘవః ॥ ౨౮ ॥ తతోజఘన్యంసహితైస్సమంత్రిభిఃపురప్రధానైశ్చసహైవసైనికైః । జనేనధర్మజ్ఞతమేనధర్మవానుపోపవిష్టోభరతస్తదాగ్రజమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఉపోపవిష్టస్తుతథాసవీర్యవాంస్తపస్వివేషేణసమీక్ష్యరాఘవమ్ । శ్రియాజ్వలంతంభరతఃకృతాంజలిర్యథామహేంద్రఃప్రయతఃప్రజాపతిమ్ ॥ ౩౦ ॥ కిమేషవాక్యంభరతోద్యరాఘవంప్రణమ్యసత్కృత్యచసాధువక్ష్యతి । ఇతీవతస్యార్యజనస్యతత్త్వతోబభూవకౌతూహలముత్తమంతదా ॥ ౩౧ ॥ సరాఘవస్సత్యధృతిశ్చలక్ష్మణోమహానుభావోభరతశ్చధార్మికః । వృతాస్సుహృద్భిశ్చవిరేజురధ్వరేయథాసదస్యైస్సహితాస్త్రయోగ్నయః ॥ ౩౨ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే- త్ర్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

తంతురామస్సమాజ్ఞాయభ్రాతరంగురువత్సలమ్ । లక్ష్మణేనసహభ్రాతాప్రష్టుంసముపచక్రమే ॥ ౧ ॥ కిమేతదిచ్ఛేయమహంశ్రోతుంప్రవ్యాహృతంత్వయా । యస్మాత్త్వమాగతోదేశమిమంచీరజటాజినీ ॥ ౨ ॥ (యన్నిమిత్తమిమందేశంకృష్ణాజినజటాధరః) । హిత్వారాజ్యంప్రవిష్టస్త్వంతత్సర్వంవక్తుమర్హసి ॥ ౩ ॥ ఇత్యుక్తఃకైకయీపుత్రఃకాకుత్స్థేనమహాత్మనా । ప్రగృహ్యబలవద్భూయఃప్రాంజలిర్వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥ ఆర్యంతాతఃపరిత్యజ్యకృత్వాకర్మసుదుష్కరమ్ । గతస్స్వర్గంమహాబాహుఃపుత్రశోకాభిపీడితః ॥ ౫ ॥ స్త్రియానియుక్తఃకైకేయ్యామమమాత్రాపరంతప । చకారసుమహత్పాపమిదమాత్మయశోహరమ్ ॥ ౬ ॥ సారాజ్యఫలమప్రాప్యవిధవాశోకకర్శితా । పతిష్యతిమహాఘోరేనిరయేజననీమమ ॥ ౭ ॥ తస్యమేదాసభూతస్యప్రసాదంకర్తుమర్హసి । అభిషించస్వచాద్యైవరాజ్యేనమఘవానివ ॥ ౮ ॥ ఇమాఃప్రకృతయస్సర్వావిధవామాతరశ్చయాః । త్వత్సకాశమనుప్రాప్తాఃప్రసాదంకర్తుమర్హసి ॥ ౯ ॥ తదానుపూర్వ్యాయుక్తంచయుక్తంచాత్మనిమానద । రాజ్యంప్రాప్నుహిధర్మేణసకామాన్సుహృదఃకురు ॥ ౧౦ ॥ భవత్వవిధవాభూమిస్సమగ్రాపతినాత్వయా । శశినావిమలేనేవశారదీరజనీయథా ॥ ౧౧ ॥ ఏభిశ్చసచివైస్సార్ధంశిరసాయాచితోమయా । భ్రాతుశ్శిష్యస్యదాసస్యప్రసాదంకర్తుమర్హసి ॥ ౧౨ ॥ తదిదంశాశ్వతంపిత్ర్యంసర్వంప్రకృతిమండలమ్ । పూజితంపురుషవ్యాఘ్రనాతిక్రమితుమర్హసి ॥ ౧౩ ॥ ఏవ

ముక్త్వామహాబాహుస్సబాష్పః కైకయీసుతః । రామస్యశిరసాపాదౌజగ్రాహ విధివ
త్పునః॥ ౧౪॥ తంమత్తమివమాతంగంనిశ్వసంతంపునఃపునః । భ్రాతరంభరతంరామః
పరిష్వజ్యేదమబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ కులీనస్సత్త్వసంపన్నస్తేజస్వీచరితవ్రతః । రాజ్యహే
తోఃకథంపాపమాచరేత్త్వద్విధోజనః॥ ౧౬ ॥ నదోషంత్వయిపశ్యామిసూక్ష్మమప్యరిసూ
దన । నచాపిజననీంబాల్యాత్త్వంవిగర్హితుమర్హసి॥ ౧౭ ॥ కామకారోమహాప్రా
జ్ఞగురూణాంసర్వదానఘ । ఉపపన్నేషుదారేషుపుత్రేషుచవిధీయతే॥ ౧౮ ॥ వయమ
స్యయథాలోకేసంఖ్యాతాస్సౌమ్యసాధుభిః। భార్యాఃపుత్రాశ్చశిష్యాశ్చత్వమనుజ్ఞాతు
మర్హసి॥ ౧౯॥ వనేవాచీరవసనంసౌమ్యకృష్ణాజినాంబరమ్। రాజ్యేవాపి మహారాజో
మాంవాసయితుమీశ్వరః॥ ౨౦॥ యావత్పితరిధర్మజ్ఞేగౌరవంలోకసత్కృతమ్। తావద్ధ
ర్మభృతాంశ్రేష్ఠజనన్యామపిగౌరవమ్॥ ౨౧ ॥ ఏతాభ్యాంధర్మశీలాభ్యాంవనంగచ్ఛేతి
రాఘవ । మాతాపితృభ్యాముక్తోహంకథమన్యత్సమాచరే ॥ ౨౨ ॥ త్వయారాజ్యమ
యోధ్యాయాంప్రాప్తవ్యంలోకసత్కృతమ్ । వస్తవ్యందండకారణ్యేమయావల్కలవా
ససా॥ ౨౩॥ ఏవంకృత్వామహారాజో విభాగంలోకసన్నిధౌ । వ్యాదిశ్యచమహాతేజా
దివందశరథోగతః॥ ౨౪ ॥ సచప్రమాణంధర్మాత్మారాజాలోకగురుస్తవ । పిత్రాద
త్తంయథాభాగముపభోక్తుంత్వమర్హసి॥ ౨౫ ॥ చతుర్దశసమాస్సౌమ్యదండకార
ణ్యమాశ్రితః । ఉపభోక్ష్యేత్వహందత్తంభాగంపిత్రామహాత్మనా॥ ౨౬ ॥ యదబ్ర
వీన్మాంనరలోకసత్కృతఃపితామహాత్మావిబుధాధిపోపమః । తదేవమన్యేపరమాత్మనో
హితంనసర్వలోకేశ్వరభావమవ్యయమ్॥ ౨౭ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే-చత్వా
ర్యుత్తరశతతమస్సర్గః

తతఃపురుషసింహానాం వృతానాంతైస్సుహృద్గణైః । శోచతామేవరజనీదుఃఖేన
వ్యత్యవర్తత ॥ ౧ ॥ రజన్యాంసుప్రభాతాయాంభ్రాతరస్తేసుహృద్వృతాః । మం
దాకిన్యాంహుతంజప్యం కృత్వారామ ముపాగమన్ ॥ ౨ ॥ తూష్ణీంతేసముపాసీనాన
కశ్చిత్కించిదబ్రవీత్ । భరతస్తుసుహృన్మధ్యేరామం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ సాంత్వితా
మామికామాతా దత్తంరాజ్యమిదంమమ । తద్దదామితవైవాహంభుంక్ష్వరాజ్యమకం
టకమ్ ॥ ౪ ॥ మహతేవాంబువేగేన భిన్నస్సేతుర్జలాగమే । దురావారంత్వదన్యేన
రాజ్యఖండ మిదంమహత్ ॥ ౫ ॥ గతిం ఖర ఇవాశ్వస్య తార్క్ష్యస్యేవపతత్రిణః । అ
నుగంతుంనశక్తిర్మేగతింతవమహీపతే॥ ౬ ॥ సుజీవంనిత్యశస్తస్యయఃపరైరుపజీవ్య
తే । రామతేనతుదుర్జీవం యఃపరానుపజీవతి॥ ౭ ॥ యథాతురోపితో వృక్షఃపురుషే
ణవివర్ధితః । హ్రస్వకేణదురారోహో రూఢస్కంధోమహాద్రుమః॥ ౮ ॥ సయ
దాపుష్పితోభూత్వా ఫలానినవిదర్శయేత్ । సతాంనానుభవేత్ప్రీతింయస్యహేతోః
ప్రరోపితః ॥ ౯ ॥ ఏషోపమా మహాబాహో తమర్థంవేత్తుమర్హసి । యదిత్వమ
స్మాన్వృషభో భర్తాభృత్యాన్నశాధిహి॥౧౦ ॥ శ్రేణయస్త్వాంమహారాజ పశ్యంత్వ
గ్ర్యాశ్చసర్వశః । ప్రతపంతమివాదిత్యం రాజ్యేస్థితమరిందమమ్ ॥౧౧॥ తవానుయా
నేకాకుత్స్థమత్తానదంతుకుంజరాః। అంతఃపురగతానార్యోనందంతుసుసమాహి
తాః॥ ౧౨॥ తస్యసాధ్విత్యమన్యంత నాగరావివిధాజనాః । భరతస్యవచఃశ్రుత్వారా
మంప్రత్యనుయాచతః ॥ ౧౩ ॥ తమేవం దుఃఖితంప్రేక్ష్య విలపంతంయశస్వినమ్। రా
మఃకృతాత్మాభరతం సమాశ్వాసయదాత్మవాన్ ॥ ౧౪ ॥ నాత్మనఃకామకారోస్తిపురు
షోయమనీశ్వరః । ఇతశ్చేతరతశ్చైనం కృతాంతః పరికర్షతి ॥ ౧౫ ॥ సర్వేక్షయాం

తానిచయాః పతనాంతాస్సముచ్ఛ్రయాః। సంయోగావిప్రయోగాంతా మరణాంతం హి జీవితమ్॥ ౧౬॥ యథాఫలానాం పక్వానాం నాన్యత్రపతనాద్భయమ్। ఏవం నరస్య జాతస్య నాన్యత్ర మరణాద్భయమ్॥ ౧౭॥ యథాగారం దృఢస్థూణం జీర్ణం భూత్వావసీదతి। తథైవసీదంతి నరా జరామృత్యువశంగతాః॥ ౧౮॥ అత్యేతి రజనీ యాతు సా న ప్రతినివర్తతే। యాత్యేవ యమునాపూర్ణా సముద్రంలవణార్ణవమ్॥ ౧౯॥ అహోరాత్రాణి గచ్ఛంతి సర్వేషాం ప్రాణినామిహ। ఆయూంషి క్షపయంత్యాశు గ్రీష్మేజలమివాంశవః॥ ౨౦॥ ఆత్మానమనుశోచత్వం కిమన్యమనుశోచసి। ఆయుస్తే హీయతే యస్య స్థితస్య చ గతస్య చ॥ ౨౧॥ సహైవ మృత్యుర్వ్రజతి సహ మృత్యుర్నిషీదతి। గత్వా సుదీర్ఘమధ్వానం సహ మృత్యుర్నివర్తతే॥ ౨౨॥ గాత్రేషు వళయః ప్రాప్తాః శ్వేతాశ్చైవ శిరోరుహాః। జరయా పురుషో జీర్ణః కిం హి కృత్వా ప్రభావయేత్॥ ౨౩॥ నందంత్యుదిత ఆదిత్యే నదంత్యస్తమితే రవౌ। ఆత్మనో నావబుధ్యంతే మనుష్యా జీవితక్షయమ్॥ ౨౪॥ హృష్యంత్యృతుముఖం దృష్ట్వా నవం నవమిహాగతమ్। ఋతూనాం పరివర్తేన ప్రాణినాం ప్రాణసంక్షయః॥ ౨౫॥ యథా కాష్ఠంచ కాష్ఠంచ సమేయాతాం మహార్ణవే। సమేత్య చ వ్యపేయాతాం కాలమాసాద్య కంచన॥ ౨౬॥ ఏవం భార్యాశ్చ పుత్రాశ్చ జ్ఞాతయశ్చ ధనాని చ। సమేత్య వ్యవధావంతి ధ్రువో హ్యేషాం వినాభవః॥ ౨౭॥ నాత్ర కశ్చిద్యథాభావం ప్రాణీ సమభివర్తతే। తేన తస్మిన్న సామర్థ్యం ప్రేతస్యాస్త్యనుశోచతః॥ ౨౮॥ యథా హి సార్థం గచ్ఛంతం బ్రూయాత్కశ్చిత్పథిస్థితః। అహమప్యాగమిష్యామి పృష్ఠతో భవతామితి॥ ౨౯॥ ఏవం పూర్వైర్గతో మార్గః పితృపైతామహో ధ్రువః। తమాపన్నః కథం శోచేద్యస్య నాస్తి వ్యతిక్రమః॥ ౩౦॥ వయసః పతమానస్య స్రోతసో వానివర్తినః। ఆత్మా సుఖే నియోక్తవ్యస్సుఖభాజః ప్రజాః స్మృతాః॥ ౩౧॥ ధర్మాత్మా స శుభైః కృత్స్నైః క్రతుభిశ్చాప్తదక్షిణైః। ధూతపాపో గతస్స్వర్గం పితా నః పృథివీపతిః॥ ౩౨॥ భృత్యానాం భరణాత్సమ్యక్ప్రజానాం పరిపాలనాత్। అర్థాదానాచ్చ ధర్మేణ పితా నస్త్రిదివం గతః॥ ౩౩॥ కర్మభిస్తు శుభైరిష్టైః క్రతుభిశ్చాప్తదక్షిణైః। స్వర్గం దశరథః ప్రాప్తః పితా నః పృథివీపతిః॥ ౩౪॥ ఇష్ట్వా బహువిధైర్యజ్ఞైర్భోగాంశ్చావాప్య పుష్కలాన్। ఉత్తమం చాయురాసాద్య స్వర్గతః పృథివీపతిః॥ ౩౫॥ ఆయురుత్తమమాసాద్య భోగానపి చ రాఘవః। స న శోచ్యః పితా తాత స్వర్గతస్సత్కృతస్సతామ్॥ ౩౬॥ స జీర్ణం మానుషం దేహం పరిత్యజ్య పితా హి నః। దైవీమృద్ధిమనుప్రాప్తో బ్రహ్మలోకవిహారిణీమ్॥ ౩౭॥ తం తు నైవంవిధః కశ్చిత్ప్రాజ్ఞశ్శోచితుమర్హసి। త్వద్విధో యద్విధశ్చాపి శ్రుతిమాన్బుద్ధిమత్తరః॥ ౩౮॥ ఏతే బహువిధాశ్శోకా విలాపరుదితే తథా। వర్జనీయా హి ధీరేణ సర్వావస్థాసు ధీమతా॥ ౩౯॥ సుస్వస్థో భవ మా శోకో యాత్వా చావస తాం పురీమ్। తథా పిత్రా నియుక్తోసి వశినా వదతాం వర॥ ౪౦॥ యత్రాహమపి తేనైవ నియుక్తః పుణ్యకర్మణా। తత్రైవాహం కరిష్యామి పితురార్యస్య శాసనమ్॥ ౪౧॥ న మయా శాసనం తస్య త్యక్తుం న్యాయ్యమరిందమ। తత్త్వయాపి సదా మాన్యం స వై బంధుస్స నః పితా॥ ౪౨॥ తద్వచః పితురేవాహం సమ్మతం ధర్మచారిణః। కర్మణా పాలయిష్యామి వనవాసేన రాఘవమ్॥ ౪౩॥ ధార్మికేణానృశంసేన నరేణ గురువర్తినా। భవితవ్యం నరవ్యాఘ్ర పరలోకం జిగీషతా॥ ౪౪॥ ఆత్మానమనుతిష్ఠ త్వం స్వభావేన నర

ర్షభ । నిశామ్యతు శుభం వృత్తం పితుర్దశరథస్య నః ॥ ౪౫॥ ఇత్యేవముక్త్వా వచనం మ
హాత్మా పితుర్నిదేశప్రతిపాలనార్థమ్ । యవీయసం భ్రాతరమర్థవచ్చ ప్రభుర్ము
హూర్తాద్విరరామ రామః ॥ ౪౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - పంచోత్తరశతత
మస్సర్గః.

ఏవముక్త్వా తు విరతే రామే వచనమర్థవత్ । తతో మందాకినీతీరే రామం ప్రకృ
తివత్సలమ్॥ ౧ ॥ ఉవాచ భరతశ్చిత్రం ధార్మికో ధార్మికం వచః । కో హి స్యాదీదృశో
లోకే యాదృశస్త్వమరిందమ ॥ ౨ ॥ న త్వాం ప్రవ్యథయేద్దుఃఖం ప్రీతిర్వా న ప్రహ
ర్షయేత్ । సమ్మతశ్చాసి వృద్ధానాం తాంశ్చ పృచ్ఛసి సంశయాన్ ॥ ౩ ॥ యథా మృత
స్తథా జీవన్యథాసతి తథా సతి । యస్యైష బుద్ధిలాభస్స్యాత్పరితప్యేత కేన సః ॥ ౪ ॥
పరావరజ్ఞో యశ్చ స్యాద్యథా త్వం మనుజాధిప । స ఏవం వ్యసనం ప్రాప్య న విషీదితుమ
ర్హతి॥ ౫ ॥ అమరోపమసత్త్వస్త్వం మహాత్మా సత్యసంగరః । సర్వజ్ఞస్సర్వదర్శీ చ
బుద్ధిమాంశ్చాసి రాఘవ॥ ౬ ॥ న త్వామేవం గుణైర్యుక్తం ప్రభవాభవకోవిదమ్ ।
అవిషహ్యతమం దుఃఖమాసాదయితుమర్హతి॥ ౭ ॥ ప్రోషితే మయి యత్పాపం మా
త్రా మత్కారణాత్కృతమ్ । క్షుద్రయా తదనిష్టం మే ప్రసీదతు భవాన్మమ॥ ౮ ॥ ధర్మ
బంధేన బద్ధోఽస్మి తేనేమాం నేహ మాతరమ్ । హన్మి తీవ్రేణ దండేన దండార్హాం పాపకా
రిణీమ్ ॥ ౯॥ కథం దశరథాజ్జాతశ్శుద్ధాభిజనకర్మణః । జానన్ధర్మమధర్మిష్ఠం కుర్యాం
కర్మ జుగుప్సితమ్॥ ౧౦ ॥ గురుః క్రియావాన్వృద్ధశ్చ రాజా ప్రేతః పితేతి వ। తాతం న పరిగ
ర్హేయం దైవతం చేతి సంసది ॥ ౧౧ ॥ కో హి ధర్మార్థయోర్హీనమీదృశం క
ర్మకిల్బిషమ్ । స్త్రియాః ప్రియం చికీర్షుస్సన్ కుర్యాద్ధర్మజ్ఞ ధర్మవిత్ ॥ ౧౨ ॥ అంత
కాలే హి భూతాని ముహ్యంతీతి పురా శ్రుతిః । రాజ్ఞైవం కుర్వతా లోకే ప్రత్యక్షం సా
శ్రుతిః కృతా ॥ ౧౩ ॥ సాధ్వర్థమభిసంధాయ క్రోధాన్మోహాచ్చ సాహసాత్ । తా
తస్య యదతిక్రాంతం ప్రత్యాహరతు తద్భవాన్ ॥ ౧౪ ॥ పితుర్హి సమతిక్రాంతం పు
త్రో యస్సాధు మన్యతే । తదపత్యం మతం లోకే విపరీతమతోఽన్యథా ॥ ౧౫॥ తదపత్యం
భవానస్తు మా భవాన్దుష్కృతం పితుః । అభిపత్తా కృతం కర్మ లోకే ధీరవిగర్హితమ్ ॥
౧౬ ॥ కైకేయీం మాం చ తాతం చ సుహృదో బాంధవాంశ్చ నః । పౌరజానపదాన్స
ర్వాంస్త్రాతు సర్వమిదం భవాన్॥ ౧౭ ॥ క్వ చారణ్యం క్వ చ క్షాత్రం క్వ జటాః క్వ చ పాల
నమ్ । ఈదృశం వ్యాహతం కర్మ న భవాన్కర్తుమర్హతి॥ ౧౮ ॥ ఏష హి ప్రథమో ధ
ర్మః క్షత్రియస్యాభిషేచనమ్। యేన శక్యం మహాప్రాజ్ఞ ప్రజానాం పరిపాలనమ్ ॥ ౧౯ ॥
కశ్చ ప్రత్యక్షముత్సృజ్య సంశయస్థమలక్షణమ్ । ఆయతిస్థం చరేద్ధర్మం క్షత్రబంధురని
శ్చితమ్॥ ౨౦ ॥ అథ క్లేశజమేవ త్వం ధర్మం చరితుమిచ్ఛసి। ధర్మేణ చతురో వర్ణాన్
పాలయన్క్లేశమాప్నుహి॥ ౨౧ ॥ చతుర్ణామాశ్రమాణాం హి గార్హస్థ్యం శ్రేష్ఠ
మాశ్రమమ్ । ప్రాహుర్ధర్మజ్ఞ ధర్మజ్ఞాస్తం కథం త్యక్తుమర్హసి॥ ౨౨॥ శ్రుతేన బా
లః స్థానేన జన్మనా భవతో హ్యహమ్ । స కథం పాలయిష్యామి భూమిం భవతి తిష్ఠతి॥ ౨౩॥
హీనబుద్ధిగుణో బాలో హీనః స్థానేన చాప్యహమ్ । భవతా చ వినాభూతో న వర్తయితు
ముత్సహే ॥ ౨౪ ॥ ఇదం నిఖిలమవ్యగ్రం రాజ్యం పిత్ర్యమకంటకమ్ । అనుశాధి స్వ
ధర్మేణ ధర్మజ్ఞ సహ బాంధవైః ॥ ౨౫॥ ఇహైవ త్వాభిషించంతు సర్వాః ప్రకృతయ
స్సహ । ఋత్విజస్సవసిష్ఠాశ్చ మంత్రవన్మంత్రకోవిదాః॥ ౨౬ ॥ అభిషిక్తస్త్వమస్మా
భిరయోధ్యాం పాలనే వ్రజ । విజిత్య తరసా లోకాన్మరుద్భిరివ వాసవః॥ ౨౭ ॥ ఋ

ణాని త్రీణ్యపాకుర్వన్ దుర్హృదస్సాధు నిర్దహన్ । సుహృదస్తర్పయన్ కామైస్త్వమేవాత్రానుశాధి మామ్ ॥ ౨౮ ॥ అద్యార్యముదితాస్సంతు సుహృదస్తేఽభిషేచనే । అద్య భీతాః పలాయంతాం దుర్హృదస్తే దిశో దశ ॥ ౨౯ ॥ ఆక్రోశం మమ మాతుశ్చ ప్రమృజ్య పురుషర్షభ । అద్య తత్రభవంతం చ పితరం రక్ష కిల్బిషాత్ ॥ ౩౦ ॥ శిరసా త్వాభియాచేఽహం కురుష్వ కరుణాం మయి । బాంధవేషు చ సర్వేషు భూతేష్వివ మహేశ్వరః ॥ ౩౧ ॥ అథ వైతత్పృష్ఠతః కృత్వా వనమేవ భవానితః । గమిష్యతి గమిష్యామి భవతా సార్ధమప్యహమ్ ॥ ౩౨ ॥ తధాభిరామో భరతేన తామ్యతా ప్రసాద్యమానశ్శిరసా మహీపతిః । న చైవ చక్రే గమనాయ సత్త్వవాన్ మతిం పితుస్తద్వచనే ప్రతిష్ఠితః ॥ ౩౩ ॥ తదద్భుతం స్థైర్యమవేక్ష్య రాఘవే సమం జనో హర్షమవాప దుఃఖితః । న యాత్యయోధ్యామితి దుఃఖితోఽభవత్ స్థిరప్రతిజ్ఞత్వమవేక్ష్య హర్షితః ॥ ౩౪ ॥ తమృత్విజో నైగమయూథవల్లభాస్తదా విసంజ్ఞాశ్రుకలాశ్చ మాతరః । తధా బ్రువాణం భరతం ప్రతుష్టువుః ప్రణమ్య రామం చ యయాచిరే సహ ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - షడుత్తరశతతమస్సర్గః.

పునరేవం బ్రువాణం తం భరతం లక్ష్మణాగ్రజః । ప్రత్యువాచ తతః శ్రీమాన్ జ్ఞాతిమధ్యేఽతిసత్కృతః ॥ ౧ ॥ ఉపపన్నమిదం వాక్యం యత్త్వమేవమభాషధాః । జాతః పుత్రో దశరథాత్ కైకేయ్యాం రాజసత్తమాత్ ॥ ౨ ॥ పురా భ్రాతః పితా నస్స మాతరం తే సముద్వహన్ । మాతామహే సమాశ్రౌషీద్రాజ్యశుల్కమనుత్తమమ్ ॥ ౩ ॥ దైవాసురే చ సంగ్రామే జనన్యై తవ పార్థివః । సంప్రహృష్టో దదౌ రాజా వరమారాధితః ప్రభుః ॥ ౪ ॥ తతస్సా సంప్రతిశ్రావ్య తవ మాతా యశస్వినీ । అయాచత నరశ్రేష్ఠం ద్వౌ వరౌ వరవర్ణినీ ॥ ౫ ॥ తవ రాజ్యం నరవ్యాఘ్ర మమ ప్రవ్రాజనం తధా । తచ్చ రాజా తదా తస్యై నియుక్తః ప్రదదౌ వరమ్ ॥ ౬ ॥ తేన పిత్రాహమప్యత్ర నియుక్తః పురుషర్షభ । చతుర్దశ వనే వాసం వర్షాణి వరదానికమ్ ॥ ౭ ॥ సోఽహం వనమిదం ప్రాప్తో నిర్జనం లక్ష్మణాన్వితః । సీతయా చాప్రతిద్వంద్వస్సత్యవాదే స్థితః పితుః ॥ ౮ ॥ భవానపి తథేత్యేవ పితరం సత్యవాదినమ్ । కర్తుమర్హతి రాజేంద్రం క్షిప్రమేవాభిషేచనాత్ ॥ ౯ ॥ ఋణాన్మోచయ రాజానం మత్కృతే భరత ప్రభుమ్ । పితరం చాపి ధర్మజ్ఞం మాతరం చాభినందయ ॥ ౧౦ ॥ శ్రూయతే హి పురా తాత శ్రుతిర్గీతా యశస్వినా । గయేన యజమానేన గయేష్వేవ పితౄన్ ప్రతి ॥ ౧౧ ॥ పున్నామ్నో నరకాద్యస్మాత్పితరం త్రాయతే సుతః । తస్మాత్పుత్ర ఇతి ప్రోక్తః పితౄన్యత్పాతి వా సుతః ॥ ౧౨ ॥ ఏష్టవ్యా బహవః పుత్రా గుణవంతో బహుశ్రుతాః । తేషాం వై సమవేతానామపి కశ్చిద్గయాం వ్రజేత్ ॥ ౧౩ ॥ ఏవం రాజర్షయస్సర్వే ప్రతీతా రాజనందన । తస్మాత్త్రాహి నరశ్రేష్ఠ పితరం నరకాత్ప్రభో ॥ ౧౪ ॥ అయోధ్యాం గచ్ఛ భరత ప్రకృతీరనురంజయ । శత్రుఘ్నసహితో వీర సహ సర్వైర్ద్విజాతిభిః ॥ ౧౫ ॥ ప్రవేక్ష్యే దండకారణ్యమహమప్యవిలంబయన్ । ఆభ్యాం తు సహితో రాజన్ వైదేహ్యా లక్ష్మణేన చ ॥ ౧౬ ॥ త్వం రాజా భరత భవ స్వయం నరాణాం వన్యానామహమపి రాజరాణ్మృగాణామ్ । గచ్ఛ త్వం పురవరమద్య సంప్రహృష్టస్సంహృష్టస్త్వహమపి దండకాన్ ప్రవేక్ష్యే ॥ ౧౭ ॥ ఛాయాం తే దినకరభాః ప్రబాధమానం వర్షత్రం భరత కరోతు మూర్ధ్ని శీతామ్ । ఏతేషామహమపి కాననద్రుమాణాం ఛాయాం తామతిశయినీం సుఖీ శ్రయిష్యే ॥ ౧౮ ॥ శత్రుఘ్నః కుశలమతిస్తు తే సహాయస్సౌమిత్రిర్మమ విదితః ప్రధానమిత్రమ్ । చత్వారస్తనయవరా వయం నరేంద్రం సత్యస్థం భరత చరా

మహావిషాదమ్॥ ౧౯ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే- సప్తోత్తరశతతమస్సర్గః

ఆశ్వాసయంతంభరతంజాబాలిబ్రాహ్మణోత్తమః । ఉవాచ రామంధర్మజ్ఞంధర్మాపేతమిదంవచః॥ ౧ ॥ సాధు రాఘవమాభూత్తేబుద్ధిరేవంనిరర్థకా । ప్రాకృతస్యనరస్యేవహ్యార్యబుద్ధేర్మనస్వినః॥ ౨ ॥ కఃకస్యపురుషోబంధుఃకిమాప్యంకస్య కేనచిత్ । యదేకోజాయతేజంతురేకఏవవినశ్యతి॥ ౩ ॥ తస్మాన్మాతాపితాచేతిరామసజ్జేతయోనరః । ఉన్మత్తఇవసజ్ఞేయోనాస్తికశ్చిద్ధికస్యచిత్ ॥ ౪ ॥ యథాగ్రామాంతరంగచ్ఛన్నరఃకశ్చిత్క్వచిద్వసేత్ । ఉత్సృజ్యచతమావాసంప్రతిష్ఠేతాపరేఽహని॥ ౫ ॥ ఏవమేవమనుష్యాణాం పితామాతా గృహంవసు । ఆవాసమాత్రంకాకుత్స్థ సజ్జంతేనాత్ర సజ్జనాః॥ ౬ ॥ పిత్ర్యంరాజ్యంపరిత్యజ్య సనార్హసినరోత్తమ । ఆస్థాతుం కాపథందుఃఖం విషమంబహుకంటకమ్ ॥ ౭ ॥ సమృద్ధాయామయోధ్యాయామాత్మానమభిషేచయ । ఏకవేణీధరాహిత్వానగరీసంప్రతీక్షతే ॥ ౮ ॥ రాజభోగాననుభవన్ మహార్హాన్ పార్థివాత్మజ । విహరత్వమయోధ్యాయాం యథాశక్రస్త్రివిష్టపే ॥ ౯ ॥ నతేకశ్చిద్దశరథస్త్వంచతస్యనకశ్చన । అన్యోరాజాత్వమన్యశ్చతస్మాత్కురుయదుచ్యతే॥ ౧౦ ॥ బీజమాత్రంపితాజంతోః శుక్లంరుధిరమేవచ । సంయుక్తమృతుమన్మాత్రా పురుషస్యేహజన్మతత్ ॥ ౧౧ ॥ గతస్సనృపతిస్తత్రగంతవ్యంయత్రతేనవై । ప్రవృత్తిరేషామర్త్యానాంత్వంతుమిథ్యావిహన్యసే ॥ ౧౨ ॥ అర్థధర్మపరాయేయే తాంస్తాన్ శోచామినేతరాన్ । తేహిదుఃఖమిహప్రాప్య వినాశంప్రేత్యభేజిరే ॥ ౧౩ ॥ అష్టకాపితృదైవత్యమిత్యయంప్రసృతోజనః । అన్నస్యోపద్రవంపశ్య మృతోహికిమశిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ యదిభుక్తమిహాన్యేన దేహమన్యస్యగచ్ఛతి । దద్యాత్ప్రవసతఃశ్రాద్ధంనతత్పథ్యశనంభవేత్ ॥ ౧౫ ॥ దానసంవననాహ్యేతేగ్రంథామేధావిభిఃకృతాః । యజస్వదేహిదీక్షస్వతపస్తప్యస్వసంత్యజ ॥ ౧౬ ॥ సనాస్తిపరమిత్యేవకురుబుద్ధింమహామతే । ప్రత్యక్షంయత్తదాతిష్ఠపరోక్షంపృష్ఠతఃకురు ॥ ౧౭ ॥ సతాంబుద్ధింపురస్కృత్యసర్వలోకనిదర్శినీమ్ । రాజ్యంత్వంప్రతిగృహ్ణీష్వభరతేనప్రసాదితః ॥ ౧౮ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - అష్టోత్తరశతతమస్సర్గః.

జాబాలేస్తువచశ్శ్రుత్వా రామస్సత్యవతాంవరః । ఉవాచపరయాభక్త్యాస్వబుద్ధ్యాచావిపన్నయా॥ ౧ ॥ భవాన్మేప్రియకామార్థం వచనంయదిహోక్తవాన్ । అకార్యంకార్యసంకాశమపథ్యంపథ్యసంమితమ్॥ ౨ ॥ నిర్మర్యాదస్తుపురుషఃపాపాచారసమన్వితః । మానంనలభతేసత్సుభిన్నచారిత్రదర్శనః॥ ౩॥ కులీనమకులీనంవా వీరం పురుషమానినమ్ । చారిత్రమేవవ్యాఖ్యాతి శుచింవాయదివాఽశుచిమ్॥ ౪ ॥ అనార్యస్త్వార్యసంస్థానశ్శౌచాద్ధీనస్తథాశుచిః । లక్షణ్యవదలక్షణ్యోదుశ్శీలశ్శీలవానివ॥ ౫ ॥ అధర్మంధర్మవేషేణ యదీమంలోకసంకరమ్ । అభిపత్స్యేశుభంహిత్వాక్రియావిధివివర్జితమ్ ॥ ౬ ॥ కశ్చేతయానఃపురుషః కార్యాకార్యవిచక్షణః । బహుమంస్యతిమాంలోకేదుర్వృత్తంలోకదూషణమ్॥ ౭॥ కస్యదాస్యామ్యహంవృత్తంకేనవాస్వర్గమాప్నుయామ్ । అనయావర్తమానోహివృత్త్యాహీనప్రతిజ్ఞయా ॥ ౮ ॥ కామవృత్తస్త్వయంలోకఃకృత్స్నస్సముపవర్తతే । యద్వృత్తాస్సంతిరాజానస్తద్వృత్తాస్సంతిహిప్రజాః ॥ ౯ ॥ సత్యమేవానృశంసంచ రాజవృత్తంసనాతనమ్ । తస్మాత్సత్యాత్మకంరాజ్యంసత్యేలోకఃప్రతిష్ఠితః॥ ౧౦ ॥ ఋషయశ్చైవదేవాశ్చ సత్యమేవహిమేనిరే । సత్యవాదీహిలోకేఽస్మిన్ పరమంగచ్ఛతిక్షయమ్॥ ౧౧ ॥ ఉద్విజంతేయథాసర్పాన్నరా

దనృతవాదినః । ధర్మస్సత్యంపరోలోకేమూలంస్వర్గస్యచోచ్యతే॥౧౨॥సత్యమేవేశ్వ
రోలోకే సత్యంపద్మాశ్రితాసదా । సత్యమూలానిసర్వాణి సత్యాన్నాస్తిపరంపదమ్॥
౧౩ ॥ దత్తమిష్టం హుతంచైవ తప్తానిచతపాంసిచ । వేదాస్సత్యప్రతిష్ఠానా స్తస్మా
త్సత్యపరోభవేత్ ॥ ౧౪॥ ఏకఃపాలయతే లోకమేకః పాలయతే కులమ్ । మజ్జత్యేకో
పి నిరయే ఏకస్స్వర్గే మహీయతే ॥ ౧౫ ॥ సోహంపితు ర్నిదేశంతు కిమర్థం నా
నుపాలయే । సత్యప్రతిశ్రవస్సత్యం సత్యేనసమయీకృతః॥౧౬॥ నైవలోభాన్నమో
హాద్వా నహ్యజ్ఞానాత్తమోన్వితః । సేతుంసత్యస్య భేత్స్యామిగురోస్సత్యప్రతిశ్రవః॥
౧౭॥ అసత్యసంధస్యసతశ్చలస్యాస్థిరచేతసః । నైవదేవానపితరః ప్రతీచ్ఛంతీతినఃశ్రు
తమ్ ॥ ౧౮ ॥ ప్రత్యగాత్మమిమంధర్మంసత్యంపశ్యామ్యహం స్వయమ్ । భారస్సత్పురు
షాచీర్ణస్తదర్థమభినంద్యతే॥౧౯॥ క్షాత్రంధర్మమహంత్యక్ష్యేహ్యధర్మంధర్మసంహి
తమ్।క్షుద్రైర్నృశంసైర్లుబ్ధైశ్చ సేవితంపాపకర్మభిః॥౨౦॥కాయేనకురుతేపాపంమ
నసాసంప్రధార్యచ।అనృతంజిహ్వయాచాహ త్రివిధంకర్మపాతకమ్॥౨౧॥భూమిఃకీర్తి
ర్యశోలక్ష్మీఃపురుషంప్రార్థయంతిహి।స్వర్గస్థంచానుపశ్యంతి సత్యమేవభజేతతత్॥
౨౨॥ శ్రేష్ఠంహ్యనార్యమేవస్యా ద్యద్భవానవధార్యమామ్ । ఆహయుక్తికరైర్వా
క్యైరిదంభద్రంకురుష్వహ॥ ౨౩ ॥ కథంహ్యహం ప్రతిజ్ఞాయ వనవాస మిమంగురౌ ।
భరతస్యకరిష్యామి వచోహిత్వా గురోర్వచః ॥ ౨౪ ॥ స్థిరామయా ప్రతిజ్ఞాతా ప్రతి
జ్ఞాగురుసన్నిధౌ । ప్రహృష్యమాణాసాదేవీకైకేయీచాభవత్తదా ॥ ౨౫ ॥ వనవా
సం వసన్నేవం శుచిర్నియతభోజనః।మూలైఃపుష్పైఃఫలైఃపుణ్యైఃపితౄన్ దేవాం
శ్చతర్పయన్॥ ౨౬॥ సంతుష్టపంచవర్గోహం లోకయాత్రాం ప్రవర్తయే।అ
కుహశ్శ్రద్దధానస్సన్ కార్యాకార్యవిచక్షణః॥ ౨౭ ॥ కర్మభూమిమిమాంప్రాప్య క
ర్తవ్యంకర్మయచ్ఛుభమ్ । అగ్నిర్వాయుశ్చ సోమశ్చకర్మణాంఫల భాగినః ॥౨౮ ॥శ
తంక్రతూనా మాహృత్య దేవరాట్త్రిదివంగతః । తపాంస్యుగ్రాణిచాస్థాయ దివం
యాతా మహర్షయః ॥ ౨౯ ॥ అమృష్యమాణః పునరుగ్రతేజా నిశమ్య తంనాస్తిక
వాక్యహేతుమ్ । అథాబ్రవీత్తంనృపతేస్తనూజో విగర్హమాణో వచనానితస్య ॥
౩౦ ॥ సత్యంచ ధర్మంచపరాక్రమంచభూతానుకంపాంప్రియవాదితాంచ । ద్విజా
తిదేవాతిథిపూజనంచ పంథాన మాహుస్త్రిదివస్యసంతః ॥ ౩౧ ॥ తేనైవమాజ్ఞాయయ
థావదర్థ మేకోదయంసంప్రతిపద్యవిప్రాః । ధర్మంచరంతస్సకలం యథావత్కాం
క్షంతిలోకాగమమప్రమత్తాః ॥౩౨॥ నిందామ్యహంకర్మపితుఃకృతంత ద్యస్త్వామగృ
హ్ణాద్విషమస్థబుద్ధిమ్ । బుద్ధ్యానయైవంవిధయాచరంతంసునాస్తికంధర్మపథాదపేతమ్॥
౩౩ ॥ యథాహి చోరస్సతథాహిబుద్ధ స్తథాగతంనాస్తికమత్రవిద్ధి। తస్మాద్ధియశ్శంక్య
తమఃప్రజానాం ననాస్తికేనాభిముఖోబుధస్స్యాత్ ॥ ౩౪ ॥ త్వత్తోజనాఃపూర్వతరే
వరాశ్చ శుభానికర్మాణి బహూని చక్రుః । జిత్వాసదేమంచ పరంచలోకం తస్మాద్ద్వి
జాః స్వస్తిహుతంకృతంచ ॥ ౩౫॥ ధర్మేరతాస్సత్పురుషైస్సమేతా స్తేజస్వినోదా
నగుణప్రధానాః । అహింసకావీతమలాశ్చలోకే భవంతిపూజ్యామునయః ప్రధానాః॥
౩౬ ॥ ఇతిబ్రువంతంవచనంసరోషం రామంమహాత్మానమదీనసత్త్వమ్ । ఉవాచపథ్యం
పునరాస్తికంచ సత్యంవచస్సానునయంచవిప్రః ॥ ౩౭ ॥ ననాస్తికానాం వచనంబ్రవీ
మ్యహం ననాస్తికోహంనచనాస్తికించన । సమీక్ష్యకాలంపునరాస్తికోభవం భవేయ
కాలే పునరేవ నాస్తికః॥౩౮ ॥ సచాపికాలోయముపాగతశ్శనైర్యథామయానాస్తి

కివాగుదీరితా । నివర్తనార్థం తవ రామ కారణాత్ప్రసాదనార్థంచ మయైతదీరితమ్॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - నవోత్తరశతతమస్సర్గః

క్రుద్ధమాజ్ఞాయ రామంతు వసిష్ఠః ప్రత్యువాచహ । జాబాలిరపి జానీతే లోకస్యాస్య గతాగతమ్॥ ౧ ॥ నివర్తయితుకామ స్తు త్వామేతద్వాక్యముక్తవాన్ । ఇమాంలోకసముత్పత్తిం లోకనాథ నిబోధ మే॥ ౨॥ సర్వం సలిలమేవాసీత్పృథివీ యత్ర నిర్మితా। తతస్సమభవద్బ్రహ్మా స్వయంభూర్దైవతైస్సహ॥ ౩ ॥ స వరాహస్తతో భూత్వా ప్రోజ్జహార వసుంధరామ్। అసృజచ్చ జగత్సర్వం సహ పుత్రైః కృతాత్మభిః ॥ ౪ ॥ ఆకాశప్రభవో బ్రహ్మా శాశ్వతో నిత్య అవ్యయః। తస్మాన్మరీచిస్సంజజ్ఞే మరీచేః కాశ్యపస్సుతః॥ ౫ ॥ వివస్వాన్ కాశ్యపాజ్జజ్ఞే మనుర్వైవస్వతస్సుతః। స తు ప్రజాపతిః పూర్వమిక్ష్వాకుస్తు మనోస్సుతః॥ ౬ ॥ యస్యేయం ప్రథమం దత్తా సమృద్ధా మనునా మహీ। తమిక్ష్వాకుమయోధ్యాయాం రాజానం విద్ధి పూర్వకమ్ ॥ ౭॥ ఇక్ష్వాకోస్తు సుతశ్శ్రీమాన్ కుక్షిరేవేతి విశ్రుతః। కుక్షేరథాత్మజశ్శ్రీమాన్వికుక్షిరుదపద్యత॥ ౮॥ వికుక్షేస్తు మహాతేజా బాణః పుత్రః ప్రతాపవాన్। బాణస్యతు మహాబాహురనరణ్యో మహాయశాః ॥ ౯ ॥ నానావృష్టిర్బభూవాస్మిన్ న దుర్భిక్షం సతాం వరే । అనరణ్యే మహారాజే తస్కరో నాపి కశ్చన॥ ౧౦ ॥ అనరణ్యాన్మహాబాహుః పృథూ రాజా బభూవహ। తస్మాత్పృథోర్మహారాజస్త్రిశంకురుదపద్యత ॥ ౧౧ ॥ స సత్యవచనాద్వీరస్సశరీరో దివంగతః। త్రిశంకోరభవత్సూనుర్ధుంధుమారో మహాయశాః॥ ౧౨ ॥ ధుంధుమారో మహాతేజా యువనాశ్వో వ్యజాయత। యువనాశ్వసుతశ్శ్రీమాన్మాంధాతా సమపద్యత ॥ ౧౩॥ మాంధాతుస్తు మహాతేజాస్సుసంధిరుదపద్యత। సుసంధేరపి పుత్రౌ ద్వౌ ధ్రువసంధిః ప్రసేనజిత్ ॥ ౧౪ ॥ యశస్వీ ధ్రువసంధేస్తు భరతో రిపుసూదనః। భరతస్య మహాబాహోరసితో నామ జాయత॥ ౧౫ ॥ యస్యైతే ప్రతిరాజాన ఉదపద్యంత శత్రవః। హైహయాస్తాలజంఘాశ్చ శూరాశ్చ శశిబిందవః॥ ౧౬॥ తాంస్తు సర్వాన్ ప్రతివ్యూహ్య యుద్ధే రాజా ప్రవాసితః। స చ శైలవరే రమ్యే బభూవాభిరతో మునిః ॥ ౧౭ ॥ ద్వే చాస్య భార్యే గర్భిణ్యౌ బభూవతురితి శ్రుతిః। ఏకా గర్భవినాశాయ సపత్న్యై సగరం దదౌ॥ ౧౮ ॥ భార్గవశ్చ్యవనో నామ హిమవంతముపాశ్రితః। తమృషిం సముపాగమ్య కాళిందీత్వభ్యవాదయత్ ॥ ౧౯ ॥ స తామభ్యవదద్విప్రః పుత్రేప్సుం పుత్రజన్మని। పుత్రస్తే భవితా దేవి మహాత్మా లోకవిశ్రుతః॥ ౨౦ ॥ ధార్మికశ్చ సుశీలశ్చ వంశకర్తాఽరిసూదనః। కృత్వా ప్రదక్షిణం హృష్టా మునింతమభివాద్య చ॥ ౨౧ ॥ పద్మపత్రవిశాలాక్షం పద్మగర్భసమప్రభమ్। తతస్సా గృహమాగమ్య దేవీ పుత్రం వ్యజాయత॥ ౨౨ ॥ సపత్న్యా తు గరస్తస్యై దత్తో గర్భజిఘాంసయా। గరేణ సహ తేనైవ జాతస్స సగరోఽభవత్ ॥ ౨౩ ॥ స రాజా సగరో నామ యస్సముద్రమఖానయత్। ఇష్ట్వా పర్వణి వేగేన త్రాసయంతమిమాః ప్రజాః॥ ౨౪ ॥ అసమంజస్తు పుత్రోఽభూత్సగరస్యేతి నశ్శ్రుతమ్। జీవన్నేవ స పిత్రా తు నిరస్తః పాపకర్మకృత్ ॥ ౨౫ ॥ అంశుమానితి పుత్రోఽభూదసమంజస్య వీర్యవాన్। దిలీపోంఽశుమతః పుత్రో దిలీపస్య భగీరథః॥ ౨౬ ॥ భగీరథాత్కకుత్స్థస్తు కాకుత్స్థా యేన తు స్మృతాః। కకుత్స్థస్య చ పుత్రోఽభూద్రఘుర్యేన తు రాఘవాః ॥ ౨౭ ॥ రఘోస్తు పుత్రస్తేజస్వీ ప్రవృద్ధః పురుషాదకః। కల్మాషపాదస్సౌదాస ఇత్యేవం ప్రథితో భువి॥ ౨౮ ॥ కల్మాషపాదపుత్రోఽభూచ్ఛంఖణస్త్వితి విశ్రుతః। యస్తు తద్వీర్య

మాసాద్య సహస్సైన్యో వ్యనీనశత్ ॥ ౨౯ ॥ శంఖణస్య చ పుత్రోభూచ్ఛూరశ్శ్రీ
మాన్సుదర్శనః । సుదర్శనస్యాగ్నివర్ణ అగ్నివర్ణస్య శీఘ్రగః ॥ ౩౦ ॥ శీఘ్రగస్య
మరుః పుత్రో మరోః పుత్రః ప్రశుశ్రుకః । ప్రశుశ్రుకస్య పుత్రోభూదంబరీషో మహా
ద్యుతిః ॥ ౩౧ ॥ అంబరీషస్య పుత్రోభూన్నహుషస్సత్యవిక్రమః । నహుషస్య చ నా
భాగః పుత్రః పరమధార్మికః ॥ ౩౨ ॥ అజశ్చ సువ్రతశ్చైవ నాభాగస్య సుతావుభౌ ।
అజస్యైవ చ ధర్మాత్మా రాజా దశరథః స్మృతః ॥ ౩౩ ॥ తస్య జ్యేష్ఠోసి దాయాదో రామ ఇ
త్యభివిశ్రుతః । తద్గృహాణ స్వకం రాజ్యమవేక్షస్వ జనంన్నృప ॥ ౩౪ ॥ ఇక్ష్వాకూణాం హి
సర్వేషాం రాజా భవతి పూర్వజః । పూర్వజేనాపరః పుత్రో జ్యేష్ఠో రాజ్యేభిషిచ్యతే ॥
౩౫ ॥ స రాఘవాణాం కులధర్మమాత్మనస్సనాతనం నాద్య విహాతుమర్హసి । ప్రభూతర
త్నామనుశాధి మేదినీం ప్రభూతరాష్ట్రాం పితృవన్మహాయశః ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయో
ధ్యాకాండే - దశోత్తరశతతమస్సర్గః.

వసిష్ఠస్తు తదా రామముక్త్వా రాజపురోహితః । అబ్రవీద్ధర్మసంయుక్తం పునరేవా
పరం వచః ॥ ౧ ॥ పురుషస్య హి జాతస్య భవంతి గురవస్త్రయః । ఆచార్యశ్చైవ కాకుత్
స్థ పితా మాతా చ రాఘవ ॥ ౨ ॥ పితా హ్యేనం జనయతి పురుషం పురుషర్షభ । ప్రజ్ఞాం
దదాతి చాచార్యస్తస్మాత్స గురురుచ్యతే ॥ ౩ ॥ సోహం తే పితురాచార్యస్తవ చైవ పరంతప ।
మమ త్వం వచనం కుర్వన్నాతివర్తేస్సతాం గతిమ్ ॥ ౪ ॥ ఇమా హి తే పరిషదః శ్రేణయ
శ్చ ద్విజాస్తథా । ఏషాం తాత చరన్ధర్మం నాతివర్తేస్సతాం గతిమ్ ॥ ౫ ॥ వృద్ధాయా
ధర్మశీలాయా మాతుర్నార్హస్యవర్తితుమ్ । అస్యాస్తు వచనం కుర్వన్నాతివర్తేస్స
తాం గతిమ్ ॥ ౬ ॥ భరతస్య వచః కుర్వన్యాచమానస్య రాఘవ । ఆత్మానం నాతివర్తే
స్త్వం సత్యధర్మపరాయణ ॥ ౭ ॥ ఏవం మధురముక్తస్స గురుణా రాఘవః స్వయమ్ ।
ప్రత్యువాచ సమాసీనం వసిష్ఠం పురుషర్షభః ॥ ౮ ॥ యన్మాతాపితరౌ వృత్తం తనయే
కురుతస్సదా । న సుప్రతికరం తత్తు మాత్రా పిత్రా చ యత్కృతమ్ ॥ ౯ ॥ యథాశక్తి
ప్రదానేన స్నాపనోచ్ఛాదనేన చ । నిత్యం చ ప్రియవాదేన తథా సంవర్ధనేన చ ॥ ౧౦ ॥
స హి రాజా జనయితా పితా దశరథో మమ । ఆజ్ఞాతం యన్మయా తస్య న తన్మిథ్యా భవిష్య
తి ॥ ౧౧ ॥ ఏవముక్తస్తు రామేణ భరతః ప్రత్యనంతరమ్ । ఉవాచ విపులోరస్కస్సూతం
పరమదుర్మనాః ॥ ౧౨ ॥ ఇహ మే స్థండిలే శీఘ్రం కుశమాస్తర సారథే । ఆర్యం ప్రత్యుప
వేక్ష్యామి యావన్మే న ప్రసీదతి ॥ ౧౩ ॥ అనాహారో నిరాలోకో ధనహీనో యథా ద్విజః ।
శేష్యే పురస్తాచ్ఛాలాయా యావన్న ప్రతియాస్యతి ॥ ౧౪ ॥ స తు రామముపేక్షంతం సు
మంత్రం ప్రేక్ష్య దుర్మనాః । కుశోత్తరముపస్థాప్య భూమావేవాస్తరత్స్వయమ్ ॥ ౧౫ ॥ త
ము వాచ మహాతేజా రామో రాజర్షిసత్తమః । కిం మాం భరత కుర్వాణం తాత ప్రత్యుప
వేక్ష్యసే ॥ ౧౬ ॥ బ్రాహ్మణో హ్యేకపార్శ్వేన నమాం రోద్ధుమిహార్హతి । న తు మూ
ర్ధాభిషిక్తానాం విధిః ప్రత్యుపవేశనే ॥ ౧౭ ॥ ఉత్తిష్ఠ నరశార్దూల హిత్వైతద్దారుణం
వ్రతమ్ । పురవర్యామితః క్షిప్రమయోధ్యాం యాహి రాఘవ ॥ ౧౮ ॥ ఆసీనస్త్వేవ భ
రతః పౌరజానపదం జనమ్ । ఉవాచ సర్వతః ప్రేక్ష్య కిమార్యం నానుశాసథ ॥ ౧౯ ॥ తేత
మూచుర్మహాత్మానం పౌరజానపదా జనాః । కాకుత్స్థమభిజానీమస్సమ్యగ్వదతి రాఘ
వః ॥ ౨౦ ॥ ఏషోపి హి మహాభాగః పితుర్వచసి తిష్ఠతి । అత ఏవ న శక్తాస్స్మ వ్యావర్తయి
తుమంజసా ॥ ౨౧ ॥ తేషామాజ్ఞాయ వచనం రామో వచనమబ్రవీత్ । ఏవం నిబోధ వ
చనం సర్వేషాం ధర్మచక్షుషామ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏతచ్చైవోభయం శ్రుత్వా సమ్యక్సంపశ్య రా

ఘువ । ఉత్తిష్ఠత్వంమహాభాగమాంచస్పృశతథోదకమ్॥ ౨౩ ॥ అథోత్థాయజలంస్పృ
ష్ట్వాభరతోవాక్యమబ్రవీత్ । శృణ్వంతుమేపరిషదోమంత్రిణశ్శ్రేణయస్తథా॥ ౨౪॥
నయాచేపితరంరాజ్యంనానుశాసామిమాతరమ్ । ఆర్యంపరమధర్మజ్ఞంనానుజానామిరా
ఘవమ్॥ ౨౫ ॥ యదిత్వవశ్యంవస్తవ్యంకర్తవ్యంచపితుర్వచః । అహమేవనివత్స్యా
మిచతుర్దశసమావనే॥ ౨౬ ॥ ధర్మాత్మాతస్యతథ్యేనభ్రాతృవాక్యేనవిస్మితః। ఉవా
చరామస్సంప్రేక్ష్యపౌరజానపదంజనమ్॥ ౨౭॥ విక్రీతమాహితంక్రీతంయత్పిత్రా
జీవతామమ । నతల్లోపయితుంశక్యంమయావాభరతేనవా॥ ౨౮॥ ఉపధిర్నమయా
కార్యోవనవాసేజుగుప్సితః। యుక్తముక్తంచకైకేయ్యాపిత్రామేసుకృతంకృతమ్॥ ౨౯॥
జానామిభరతంక్షాంతంగురుసత్కారకారిణమ్ । సర్వమేవాత్రకల్యాణంసత్యసంధేమ
హాత్మని॥ ౩౦ ॥ అనేనధర్మశీలేనవనాత్ప్రత్యాగతఃపునః । భ్రాత్రాసహభవిష్యామి
పృథివ్యాఃపతిరుత్తమః॥ ౩౧ ॥ వృతోరాజాహికైకేయ్యామయాతద్వచనంకృతమ్ । అ
నృతాన్మోచయానేనపితరంతంమహీపతిమ్॥ ౩౨ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాండే- ఏ
కాదశోత్తరశతతమస్సర్గః

తమప్రతిమతేజోభ్యాంభ్రాతృభ్యాంరోమహర్షణమ్ । విస్మితాస్సంగమం
ప్రేక్ష్యసమవేతామహర్షయః॥ ౧ ॥ అంతర్హితాస్త్వృషిగణాస్సిద్ధాశ్చపరమ
ర్షయః । తౌభ్రాతరౌమహాత్మానౌకాకుత్స్థౌప్రశశంసిరే॥ ౨॥ సధన్యోయస్యపు
త్రౌద్వౌధర్మజ్ఞౌధర్మవిక్రమౌ। శ్రుత్వావయంహిసంభాషాముభయోఃస్పృహయామ
హే॥ ౩ ॥ తతస్త్వృషిగణాఃక్షిప్రందశగ్రీవవధైషిణః। భరతంరాజశార్దూలమిత్యూ
చుస్సంగతావచః॥ ౪॥ కులేజాతమహాప్రాజ్ఞమహావృత్తమహాయశః। గ్రాహ్యంరామస్య
వాక్యంతేపితరంయద్యవేక్షసే॥ ౫ ॥ సదానృణమిమంరామంవయమిచ్ఛామహేపితుః।
అనృణత్వాచ్చకైకేయ్యాస్స్వర్గందశరథోగతః॥ ౬ ॥ ఏతావదుక్త్వావచనంగంధర్వా
స్సమహర్షయః । రాజర్షయశ్చైవతదాసర్వేస్వాంస్వాంగతింగతాః॥ ౭ ॥ హ్లాదిత
స్తేనవాక్యేనశుభేనశుభదర్శనః । రామస్సంహృష్టవదనస్తానృషీనభ్యపూజయత్ ॥౮॥
త్రస్తగాత్రస్తుభరతస్సవాచాసజ్జమానయా । కృతాంజలిరిదంవాక్యంరాఘవంపునర
బ్రవీత్ ॥ ౯ ॥ రాజధర్మమనుప్రేక్ష్యకులధర్మానుసంతతిమ్। కర్తుమర్హసికాకుత్
స్థమమమాతుశ్చయాచనామ్॥౧౦॥ రక్షితుంసుమహద్రాజ్యమహమేకస్తునోత్సహే
పౌరజానపదాంశ్చాపిరక్తాన్రంజయితుంతథా॥ ౧౧॥ జ్ఞాతయశ్చహియోధాశ్చమిత్రా
ణిసుహృదశ్చనః। త్వామేవప్రతికాంక్షంతేపర్జన్యమివకర్షకాః॥ ౧౨॥ఇదంరాజ్యం
మహాప్రాజ్ఞస్థాపయప్రతిపద్యహి ।శక్తిమానసికాకుత్స్థలోకస్యపరిపాలనే॥౧౩॥ఇత్యు
క్త్వాన్యపతద్భ్రాతుఃపాదయోర్భరతస్తదా। భృశంసంప్రార్థయామాసరామమే
వప్రియంవదః॥ ౧౪ ॥ తమంకేభ్రాతరంకృత్వారామోవచనమబ్రవీత్ । శ్యామంన
ళినపత్రాక్షంమత్తహంసస్వరంస్వయమ్॥ ౧౫ ॥ ఆగతాత్వామియంబుద్ధిస్స్వజావైన
యికీచయా । భృశముత్సహసేతాతరక్షితుంపృథివీమపి॥ ౧౬॥ అమాత్యైశ్చసుహృద్భి
శ్చబుద్ధిమద్భిశ్చమంత్రిభిః । సర్వకార్యాణిసంమంత్ర్యసుమహాంత్యపికారయ॥ ౧౭ ॥ల
క్ష్మీశ్చంద్రాదపేయాద్వాహిమవాన్వాహిమంత్యజేత్ ।అతీయాత్సాగరోవేలాంనప్ర
తిజ్ఞామహంపితుః॥౧౮॥కామాద్వాతాతలోభాద్వామాత్రాతుభ్యమిదంకృతమ్।నతన్మ
నసికర్తవ్యంవర్తితవ్యంచమాతృవత్ ॥౧౯ ॥ ఏవంబ్రువాణంభరతఃకౌసల్యాసుతమ
బ్రవీత్। తేజసాదిత్యసంకాశంప్రతిపచ్చంద్రదర్శనమ్ ॥ ౨౦ ॥ అధిరోహార్య పాదా

ధ్యాంపాదుకే హేమభూషితే। ఏతేహిసర్వలోకస్యయోగక్షేమంవిధాస్యతః॥ ౨౧॥
సోధిరుహ్యనరవ్యాఘ్రః పాదుకేహ్యవరుహ్యచ। ప్రాయచ్ఛత్సుమహాతేజాభరతాయ
మహాత్మనే॥ ౨౨ ॥ సపాదుకేసంప్రణమ్యరామంవచనమబ్రవీత్ । చతుర్దశహివ
ర్షాణిజటాచీరధరోహ్యహమ్॥ ౨౩ ॥ ఫలమూలాశనోవీరభవేయంరఘునందన। త
వాగమనమాకాంక్షన్వసన్వైనగరాద్బహిః॥ ౨౪ ॥ తవపాదుకయోర్న్యస్తరాజ్య
తంత్రఃపరంతప। చతుర్దశేహిసంపూర్ణేవర్షేహనిరఘునందన॥ ౨౫॥ నద్రక్ష్యా
మియదిత్వాంతుప్రవేక్ష్యామిహుతాశనమ్ । తథేతిచప్రతిజ్ఞాయసంపరిష్వజ్యసాదరమ్॥
౨౬॥ శత్రుఘ్నంచపరిష్వజ్యభరతంచేదమబ్రవీత్ । మాతరంరక్షకైకేయీంమారో
షంకురుతాంప్రతి॥ ౨౭ ॥ మయాచసీతయాచైవశప్తోసిరఘుసత్తమ । ఇత్యుక్త్వాశ్రుప
రీతాక్షో భ్రాతరంవిససర్జహ॥ ౨౮॥ సపాదుకేతేభరతః ప్రతాపవాన్స్వలంకృతే
సంపరిపూజ్యధర్మవిత్ । ప్రదక్షిణంచైవచకారరాఘవంచకారచైవోత్తమనాగమూ
ర్ధని॥ ౨౯ ॥ అథానుపూర్వ్యాత్ప్రతినంద్యతంజనంగురూంశ్చమంత్రీన్ప్రకృతీస్త
థానుజౌ। వ్యసర్జయద్రాఘవవంశవర్ధనస్స్థిరస్స్వధర్మేహిమవానివాచలః॥ ౩౦॥
తంమాతరోబాష్పగృహీతకంఠ్యోదుఃఖేననామంత్రయితుంహిశేకుః। సత్వేవమాతౄ
రభివాద్యసర్వారుదన్కుటీంస్వాంప్రవివేశరామః॥ ౩౧ ॥ ఇతిశ్రీమదయోధ్యాకాం
డే-ద్వాదశోత్తరశతతమస్సర్గః

తతశ్శిరసికృత్వాతు పాదుకేభరతస్తదా। ఆరురోహరథంహృష్టఃశత్రుఘ్నేనస
మన్వితః ॥ ౧ ॥ వసిష్ఠోవామదేవశ్చ జాబాలిశ్చదృఢవ్రతః ।అగ్రతః ప్రయయుస్సర్వే
మంత్రిణోమంత్రపూజితాః॥ ౨ ॥ మందాకినీంనదీంరమ్యాం ప్రాఙ్ముఖాస్తేయయు
స్తదా। ప్రదక్షిణంచకుర్వాణాశ్చిత్రకూటంమహాగిరిమ్ ॥ ౩॥ పశ్యన్ధాతుసహస్రా
ణిరమ్యాణివివిధానిచ। ప్రయయౌతస్యపార్శ్వేనససైన్యోభరతస్తదా॥౪॥ అదూరా
చ్చిత్రకూటస్య దదర్శభరతస్తదా ।ఆశ్రమంయత్రసమునిభరద్వాజఃకృతాలయః॥
౫ ॥ సతమాశ్రమమాగమ్యభరద్వాజస్యబుద్ధిమాన్ । అవతీర్యరథాత్పాదౌవవందేభ
రతస్తదా ॥ ౬ ॥ తతోహృష్టోభరద్వాజో భరతం వాక్యమబ్రవీత్ । అపికృత్యంకృతం
తాత రామేణచసమాగతమ్ ॥ ౭ ॥ ఏవముక్తస్సతుతతో భరద్వాజేన ధీమతా । ప్రత్యు
వాచభరద్వాజంభరతో భ్రాతృవత్సలః॥౮ ॥ సయాచ్యమానోగురుణా మయాచదృ
ఢవిక్రమః । రాఘవఃపరమప్రీతో వసిష్ఠంవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥ పితుఃప్రతిజ్ఞాంతా
మేవపాలయిష్యామితత్వతః। చతుర్దశహివర్షాణియాప్రతిజ్ఞాపితుర్మమ॥ ౧౦॥ ఏ
వముక్తోమహాప్రాజ్ఞోవసిష్ఠఃప్రత్యువాచహ। వాక్యజ్ఞో వాక్యకుశలంరాఘవంవచ
నంమహత్ ॥ ౧౧ ॥ ఏతేప్రయచ్ఛసంహృష్టః పాదుకేహేమభూషితే। అయోధ్యా
యాంమహాప్రాజ్ఞ యోగక్షేమకరేతవ॥ ౧౨॥ ఏవముక్తోవసిష్ఠేన రాఘవఃప్రాఙ్ము
ఖఃస్థితః। పాదుకేహేమవికృతే మమరాజ్యాయతేదదౌ॥ ౧౩ ॥ నివృత్తోహమనుజ్ఞా
తో రామేణసుమహాత్మనా ।అయోధ్యామేవగచ్ఛామి గృహీత్వాపాదుకేశుభే॥ ౧౪ ॥
ఏతచ్ఛ్రుత్వాశుభంవాక్యం భరతస్యమహాత్మనః । భరద్వాజశ్శుభతరంమునిర్వాక్య
మువాచతమ్॥ ౧౫ ॥ నైతచ్చిత్రంనరవ్యాఘ్రశీలవృత్తవతాంవర। యదార్యంత్వయి
తిష్ఠేత్తున్నిమ్నేవృష్టమివోదకమ్ ॥ ౧౬ ॥ అమృతస్సమహాబాహుఃపితాదశరథస్తవ।
యస్యత్వమీదృశః పుత్రో ధర్మజ్ఞోధర్మవత్సలః ॥ ౧౭ ॥ తమృషింతుమహాత్మానముక్త
వాక్యంకృతాంజలిః। ఆమంత్రయితుమారేభే చరణావుపగృహ్యచ॥ ౧౮ ॥ తతఃప్రద

క్షిణం కృత్వా భరద్వాజం పునః పునః । భరతస్తు యయౌ శ్రీమానయోధ్యాం సహ మంత్రిభిః ॥ ౧౯ ॥ యానైశ్చ శకటైశ్చైవ హయైర్నాగైశ్చ సా చమూః । పునర్నివృత్తా విస్తీర్ణా భరతస్యానుయాయినీ ॥ ౨౦ ॥ తతస్తే యమునాం దివ్యాం నదీం తీర్త్వోర్మిమాలినీమ్ । దదృశుస్తాం పునస్సర్వే గంగాం శుభజలాం నదీమ్ ॥ ౨౧ ॥ తాం రమ్యజలసంపూర్ణాం సంతీర్య సహబాంధవః । శృంగిబేరపురం రమ్యం ప్రవివేశ ససైనికః ॥ ౨౨ ॥ శృంగిబేరపురాద్భూయస్త్వయోధ్యాం సందదర్శ హ । అయోధ్యాం చ తతో దృష్ట్వా పిత్రా భ్రాత్రా వివర్జితామ్ ॥ ౨౩ ॥ భరతో దుఃఖసంతప్తస్సారథిం చేదమబ్రవీత్ । సారథే పశ్య విధ్వస్తా సాయోధ్యా న ప్రకాశతే ॥ ౨౪ ॥ నిరాకారా నిరానందా దీనా ప్రతిహతస్వరా ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - త్రయోదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

స్నిగ్ధగంభీరఘోషేణ స్యందనేనోపయాన్ ప్రభుః । అయోధ్యాం భరతః క్షిప్రం ప్రవివేశ మహాయశాః ॥ ౧ ॥ బిడాలోలూకచరితామాలీననరవారణామ్ । తిమిరాభ్యాహతాం కాళీమప్రకాశాం నిశామివ ॥ ౨ ॥ రాహుశత్రోః ప్రియాం పత్నీం శ్రియా ప్రజ్వలితప్రభామ్ । గ్రహేణాభ్యుత్థితేనైకాం రోహిణీమివ పీడితామ్ ॥ ౩ ॥ అల్పోష్ణక్షుబ్ధసలిలాం ఘర్మోత్తప్తవిహంగమామ్ । లీనమీనఝషగ్రాహాం కృశాం గిరినదీమివ ॥ ౪ ॥ విధూమామివ హేమాభామధ్వరాగ్నిసముత్థితామ్ । హవిరభ్యుక్షితాం పశ్చాచ్ఛిఖాం విప్రళయం గతామ్ ॥ ౫ ॥ విధ్వస్తకవచాం రుగ్ణగజవాజిరథధ్వజామ్ । హతప్రవీరామాపన్నాం చమూమివ మహాహవే ॥ ౬ ॥ సఫేనాం సస్వనాం భూత్వా సాగరస్య సముత్థితామ్ । ప్రశాంతమారుతోద్ధూతాం జలోర్మిమివ నిస్స్వనామ్ ॥ ౭ ॥ త్యక్తాం యజ్ఞాయుధైస్సర్వైరభిరూపైశ్చ యాజకైః । సుత్యాకాలే వినిర్వృత్తే వేదిం గతరవామివ ॥ ౮ ॥ గోష్ఠమధ్యే స్థితామార్తామాచరంతీం తృణం నవమ్ । గోవృషేణ పరిత్యక్తాం గవాం పత్నీమివోత్సుకామ్ ॥ ౯ ॥ ప్రభాకరాద్యైస్సుస్నిగ్ధైః ప్రజ్వలద్భిరివోత్తమైః । వియుక్తాం మణిభిర్జాత్యైర్నవాం ముక్తావళీమివ ॥ ౧౦ ॥ సహసా చలితాం స్థానాన్మహీం పుణ్యక్షయాద్గతామ్ । సంహృతద్యుతివిస్తీర్ణాం తారామివ దివశ్చ్యుతామ్ ॥ ౧౧ ॥ పుష్పనద్ధాం వసంతాంతే మత్తభ్రమరనాదితామ్ । ధృతదావాగ్నివిప్లుష్టాం క్లాంతాం వనలతామివ ॥ ౧౨ ॥ సమ్మూఢనిగమాం స్తబ్ధాం సంక్షిప్తవిపణాపణామ్ । ప్రచ్ఛన్నశశినక్షత్రాం ద్యామివాంబుధరైర్వృతామ్ ॥ ౧౩ ॥ క్షీణపానోత్తమైర్భిన్నైశ్శరావైరభిసంవృతామ్ । హతశౌండామివ ధ్వస్తాం పానభూమిమసంస్కృతామ్ ॥ ౧౪ ॥ వృక్ణభూమితలాం నిమ్నాం వృక్ణపాత్రైస్సమావృతామ్ । ఉపయుక్తోదకాం భగ్నాం ప్రపాం నిపతితామివ ॥ ౧౫ ॥ విపులాం వితతాం చైవ యుక్తపాశాం తరస్వినామ్ । భూమౌ బాణైర్వినిష్కృత్తాం పతితాం జ్యామివాయుధాత్ ॥ ౧౬ ॥ సహసా యుద్ధశౌండేన హయారోహేణ వాహితామ్ । నిక్షిప్తభాండాముత్సృష్టాం కిశోరీమివ దుర్బలామ్ ॥ ౧౭ ॥ శుష్కతోయాం మహామత్స్యైః కూర్మైశ్చ బహుభిర్వృతామ్ । ప్రభిన్నతటవిస్తీర్ణాం వాపీమివ హృతోత్పలామ్ ॥ ౧౮ ॥ పురుషస్యాప్రకృష్టస్య ప్రతిషిద్ధానులేపనామ్ । సంతప్తామివ శోకేన గాత్రయష్టిమభూషణామ్ ॥ ౧౯ ॥ ప్రావృషి ప్రవిగాఢాయాం ప్రవిష్టస్యాభ్రమండలమ్ । ప్రచ్ఛన్నాం నీలజీమూతైర్భాస్కరస్య ప్రభామివ ॥ ౨౦ ॥ భరతస్తు రథస్థస్సన్ శ్రీమాన్ దశరథాత్మజః । వాహయంతం రథశ్రేష్ఠం సారథిం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౧ ॥ కిన్ను ఖల్వద్య గంభీరో మూర్ఛితో న నిశమ్యతే । యథా పురమ

యోధ్యాయాం గీతవాదిత్రనిస్వనః ॥ ౨౨ ॥ వారుణీమదగంధశ్చ మాల్యగంధశ్చ మూర్ఛితః । ధూపితాగరుగంధశ్చ న ప్రవాతి సమంతతః ॥ ౨౩ ॥ యానప్రవరఘోషశ్చ స్నిగ్ధశ్చ హయనిస్వనః । ప్రమత్తగజనాదశ్చ మహాంశ్చ రథనిస్వనః ॥ ౨౪ ॥ నేదానీం శ్రూయతే పుర్యామస్యాం రామే వివాసితే । చందనాగరుధూపాంశ్చ మహార్హాశ్చ నవస్రజః ॥ ౨౫ ॥ గతే హి రామే తరుణాస్సంతప్తా నోపభుంజతే । బహిర్యాత్రాం న గచ్ఛంతి చిత్రమాల్యధరా నరాః ॥ ౨౬ ॥ నోత్సవాస్సంప్రవర్తంతే రామశోకార్దితే పురే । సహ నూనం మమ భ్రాత్రా పురస్యాస్య ద్యుతిర్గతా ॥ ౨౭ ॥ న హి రాజత్యయోధ్యేయం సాసారేవార్జునీ క్షపా । కదా ను ఖలు మే భ్రాతా మహోత్సవ ఇవాగతః ॥ ౨౮ ॥ జనయిష్యత్యయోధ్యాయాం హర్షం గ్రీష్మ ఇవాంబుదః । తరుణైశ్చారువేషైశ్చ నరైరున్నతగామిభిః ॥ ౨౯ ॥ సంపతద్భిరయోధ్యాయాం నాభిభాంతి మహాపథాః । ఏవం బహువిధం జల్పన్ వివేశ వసతిం పితుః ॥ ౩౦ ॥ తేన హీనాం నరేంద్రేణ సింహహీనాం గుహామివ ॥ తదా తదంతఃపురముజ్ఝితప్రభం సురైరివోత్కృష్టమభాస్కరం దినమ్ । నిరీక్ష్య సర్వం తు విభక్తమాత్మవాన్ ముమోచ బాష్పం భరతస్సుదుఃఖితః ॥ ౩౧ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - చతుర్దశోత్తరశతతమస్సర్గః .

తతో నిక్షిప్య మాతౄస్స అయోధ్యాయాం దృఢవ్రతః । భరతశ్శోకసంతప్తో గురూనిదమథాబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ నందిగ్రామం గమిష్యామి సర్వానామంత్రయేఽద్య వః । తత్ర దుఃఖమిదం సర్వం సహిష్యే రాఘవం వినా ॥ ౨ ॥ గతశ్చ హి దివం రాజా వనస్థశ్చ గురుర్మమ । రామం ప్రతీక్షే రాజ్యాయ స హి రాజా మహాయశాః ॥ ౩ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా శుభం వాక్యం భరతస్య మహాత్మనః । అబ్రువన్మంత్రిణస్సర్వే వసిష్ఠశ్చ పురోహితః ॥ ౪ ॥ సుభృశం శ్లాఘనీయం చ యదుక్తం భరత త్వయా । వచనం భ్రాతృవాత్సల్యాదనురూపం తవైవ తత్ ॥ ౫ ॥ నిత్యం తే బంధులుబ్ధస్య తిష్ఠతో భ్రాతృసౌహృదే । ఆర్యమార్గం ప్రపన్నస్య నానుమన్యేత కః పుమాన్ ॥ ౬ ॥ మంత్రిణాం వచనం శ్రుత్వా యథాభిలషితం ప్రియమ్ । అబ్రవీత్సారథిం వాక్యం రథో మే యుజ్యతామితి ॥ ౭ ॥ ప్రహృష్టవదనస్సర్వా మాతౄస్సమభివాద్య సః । ఆరురోహ రథం శ్రీమాన్ శత్రుఘ్నేన సమన్వితః ॥ ౮ ॥ ఆరుహ్య చ రథం శీఘ్రం శత్రుఘ్నభరతావుభౌ । యయతుః పరమప్రీతౌ వృతౌ మంత్రిపురోహితైః ॥ ౯ ॥ అగ్రతో గురవస్తత్ర వసిష్ఠప్రముఖా ద్విజాః । ప్రయయుః ప్రాఙ్ముఖాస్సర్వే నందిగ్రామో యతోఽభవత్ ॥ ౧౦ ॥ బలం చ తదనాహూతం గజాశ్వరథసంకులమ్ । ప్రయయౌ భరతే యాతే సర్వే చ పురవాసినః ॥ ౧౧ ॥ రథస్థస్స హి ధర్మాత్మా భరతో భ్రాతృవత్సలః । నందిగ్రామం యయౌ తూర్ణం శిరస్యాధాయ పాదుకే ॥ ౧౨ ॥ తతస్తు భరతః క్షిప్రం నందిగ్రామం ప్రవిశ్య చ । అవతీర్య రథాత్తూర్ణం గురూనిదమువాచ హ ॥ ౧౩ ॥ ఏతద్రాజ్యం మమ భ్రాత్రా దత్తం సంన్యాసవత్స్వయమ్ । యోగక్షేమవహే చేమే పాదుకే హేమభూషితే ॥ ౧౪ ॥ భరతశ్శిరసా కృత్వా సంన్యాసం పాదుకే తతః । అబ్రవీద్దుఃఖసంతప్తస్సర్వం ప్రకృతిమండలమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఛత్రం ధారయత క్షిప్రమార్యపాదావిమౌ మతౌ । ఆభ్యాం రాజ్యే స్థితో ధర్మః పాదుకాభ్యాం గురోర్మమ ॥ ౧౬ ॥ భ్రాత్రా హి మయి సంన్యాసో నిక్షిప్తస్సౌహృదాదయమ్ । తమిమం పాలయిష్యామి రాఘవాగమనం ప్రతి ॥ ౧౭ ॥ క్షిప్రం సంయోజయిత్వా తు రాఘవస్య పునస్స్వయమ్ । చరణౌ తౌ తు రామస్య ద్రక్ష్యామి సహపాదుకౌ ॥ ౧౮ ॥ తతో నిక్షిప్తభారోఽహం రాఘవేణ సమాగతః । నివేద్య గురవే రాజ్యం భజిష్యే గురువృత్తితామ్ ॥ ౧౯ ॥ రాఘవాయ చ సంన్యాసం దత్త్వేమే వరపాదుకే । రాజ్యం చేదమయోధ్యాం చ ధూతపాపో భవామి చ ॥ ౨౦ ॥ అభిషిక్తే తు కాకుత్స్థే ప్రహృష్ట

ముదితే జనే। ప్రీతిర్మమ యశశ్చైవ భవేద్రాజ్యాచ్చతుర్గుణమ్॥ ౨౧ ॥ ఏవంతువి
లపన్దీనో భరత స్స మహాయశాః। నందిగ్రామేఽకరోద్రాజ్యం దుఃఖితో మంత్రిభిస్స
హ॥ ౨౨ ॥ సవల్కలజటాధారీ మునివేషధరః ప్రభుః। నందిగ్రామేఽవసద్వీరస్ససై
న్యో భరత స్తదా॥ ౨౩ ॥ రామాగమన మాకాంక్షన్ భరతో భ్రాతృవత్సలః। భ్రా
తుర్వచనకారీ చ ప్రతిజ్ఞాపారగ స్తదా ॥ ౨౪ ॥ పాదుకే త్వభిషిచ్యాథ నందిగ్రామేఽవ
స త్తదా। సవాలవ్యజనం ఛత్రం ధారయామాస స స్వయమ్ ॥ ౨౫ ॥ భరత శ్శాసనం స
ర్వం పాదుకాభ్యాం న్యవేదయత్। తత స్తు భరతః శ్రీమానభిషిచ్యార్యపాదుకే॥ ౨౬ ॥
తదధీన స్తదా రాజ్యం కారయామాస సర్వదా॥ యదా హి యత్కార్య ముపైతి కించి దుపాయ
నం చోపహృతం మహార్హమ్। స పాదుకాభ్యాం ప్రథమం నివేద్య చకార పశ్చాద్భరతో య
థావత్॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - పంచదశోత్తరశతతమస్సర్గః

ప్రతిప్రయాతే తు భరతే వసన్రామ స్తపోవనే। లక్షయామాస సోద్వేగ మథౌత్సు
క్యం తపస్వినామ్॥ ౧॥ యే తత్ర చిత్రకూటస్య పురస్తాత్తాపసాశ్రమే। రామ మాశ్రిత్య
నిరతా స్తాన లక్షయ దుత్సుకాన్ ॥ ౨॥ నయనై ర్భృకుటీభిశ్చ రామ ముద్దిశ్య శంకితాః।
అన్యోన్య ముపజల్పంత శ్శనై శ్చక్రు ర్మిథః కథాః॥ ౩॥ తేషా మౌత్సుక్య మాలక్ష్య రా
మ స్త్వాత్మని శంకితః। కృతాంజలి రువాచేద మృషిం కులపతిం తతః ॥ ౪ ॥ న కచ్చిద్భగ
వన్కించి త్పూర్వవృత్త మిదం మయి। దృశ్యతే వికృతం యేన విక్రియంతే తపస్వినః ॥ ౫ ॥
ప్రమాదాచ్చరితం కచ్చిత్కించి న్నావరజస్య మే। లక్ష్మణ స్యర్షిభి ర్దృష్టం నానురూప
మి వాత్మనః ॥ ౬ ॥ కచ్చిచ్ఛుశ్రూషమాణా వః శుశ్రూషణపరా మయి। ప్రమదాభ్యు
చితాం వృత్తిం సీతా యుక్తం న వర్తతే॥ ౭ ॥ అథర్షి ర్జరయా వృద్ధ స్తపసా చ జరాం గ
తః। వేపమాన ఇవోవాచ రామం భూతదయాపరమ్ ॥ ౮॥ కుతః కల్యాణసత్త్వాయాః
కల్యాణాభిరతే స్తథా। చలనం తాత వైదేహ్యా స్తపస్విషు విశేషతః॥ ౯ ॥ త్వన్నిమి
త్తమిదం తావ త్తాపసాన్ప్రతివర్తతే। రక్షోభ్య స్తేన సంవిగ్నాః కథయంతి మిథః కథాః॥
౧౦ ॥ రావణావరజః కశ్చి త్ఖరో నామేహ రాక్షసః। ఉత్పాట్య తాపసాన్సర్వాన్ జన
స్థాననికేతనాన్॥ ౧౧ ॥ ధృష్టశ్చ జితకాశీ చ నృశంసః పురుషాదకః। అవలిప్తశ్చ పాపశ్చ
త్వాం చ తాత న మృష్యతే ॥౧౨॥ త్వం యదా ప్రభృతి హ్యస్మి న్నాశ్రమే తాత వర్తసే।
తదా ప్రభృతి రక్షాంసి విప్రకుర్వంతి తాపసాన్॥ ౧౩ ॥ దర్శయంతి హి బీభత్సైః క్రూ
రై ర్భీషణకై రపి। నానారూపై ర్విరూపైశ్చ రూపై ర్వికృతదర్శనైః ॥ ౧౪ ॥ అ
ప్రశస్తై రశుచిభి స్సంప్రయోజ్య చ తాపసాన్। ప్రతిఘ్నంత్యపరాన్ క్షిప్ర మనార్యాః
పురతః స్థితాః ॥ ౧౫ ॥ తేషు తేష్వాశ్రమస్థానే ష్వబుద్ధ మవలీయ చ। రమంతే తాపసాం
స్తత్ర నాశయంతో ల్పచేతసః ॥ ౧౬ ॥ అపక్షిపంతి స్రుగ్భాండా నగ్నీన్సించంతి వారి
ణా। కలశాంశ్చ ప్రమృద్నంతి హవనే సముపస్థితే ॥ ౧౭ ॥ తై ర్దురాత్మభి రావిష్టా
న్నాశ్రమాన్ ప్రజిహాసవః। గమనాయాన్యదేశస్య చోదయంత్యృషయోఽద్య మామ్ ॥
౧౮ ॥ తత్పురా రామ శారీరా ముపహింసాం తపస్విషు। దర్శయంతి హి దుష్టాస్తే త్య
క్ష్యామ ఇమ మాశ్రమమ్ ॥ ౧౯ ॥ బహుమూలఫలం చిత్ర మవిదూరా దితో వనమ్। పు
రాణాశ్రమమేవాహం శ్రయిష్యే సగణః పునః॥ ౨౦॥ ఖర స్త్వయ్యపి చాయుక్తం పురా
తాత ప్రవర్తతే। సహాస్మాభి రితో గచ్ఛ యది బుద్ధిః ప్రవర్తతే ॥ ౨౧ ॥ సకళత్రస్య సం
దేహో నిత్యం యత్తస్య రాఘవ। సమర్థస్యాపి హి సతో వాసో దుఃఖ మిహాద్య తే ॥
౨౨ ॥ ఇత్యుక్తవంతం తం రామ స్తం రాజపుత్ర స్తపస్వినమ్। న శశాకోత్తరై ర్వాక్యై రవ
బద్ధుం సముత్సుకమ్ ॥౨౩॥ అభినంద్య సమాపృచ్ఛ్య సమాధాయ చ రాఘవమ్। స జగా

మాశ్రమం త్యక్త్వా స్వకులైః కులపతిస్స్వయమ్ ॥ ౨౪ ॥ రామస్సంసాధ్య త్వృషిగణమనుగమనాద్దేశాత్తస్మాత్కులపతిమభివాద్యర్షిమ్ । సమ్యక్ప్రీతైస్తైరనుమత ఉపదిష్టార్థః పుణ్యం వాసాయ స్వనిలయముపసంపేదే ॥ ౨౫ ॥ ఆశ్రమం త్వృషివిరహితం ప్రభుః క్షణమపి న విజహౌ స రాఘవః । రాఘవం హి సతతమనుగతాస్తాపసాశ్చర్షిచరితధృతగుణాః ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే - షోడశోత్తరశతతమస్సర్గః.

రాఘవస్త్వథ యాతేషు తపస్విషు విచింతయన్ । న తత్రారోచయద్వాసం కారణైర్బహుభిస్తదా ॥ ౧ ॥ ఇహ మే భరతో దృష్టో మాతరశ్చ సనాగరాః । సా చ మే స్మృతిరన్వేతి తాన్నిత్యమనుశోచతః ॥ ౨ ॥ స్కంధావారనివేశేన తేన తస్య మహాత్మనః । హయహస్తికరీషైశ్చ ఉపమర్దః కృతో భృశమ్ ॥ ౩ ॥ తస్మాదన్యత్ర గచ్ఛామ ఇతి సంచింత్య రాఘవః । ప్రాతిష్ఠత స వైదేహ్యా లక్ష్మణేన చ సంగతః ॥ ౪ ॥ సోఽత్రేరాశ్రమమాసాద్య తం వవందే మహాయశాః । తం చాపి భగవానత్రిః పుత్రవత్ప్రత్యపద్యత ॥ ౫ ॥ స్వయమాతిథ్యమాదిశ్య సర్వమస్య సుసత్కృతమ్ । సౌమిత్రిం చ మహాభాగాం సీతాం చ సమసాంత్వయత్ ॥ ౬ ॥ పత్నీం చ సమనుప్రాప్తాం వృద్ధామామంత్ర్య సత్కృతామ్ । సాంత్వయామాస ధర్మజ్ఞస్సర్వభూతహితే రతః ॥ ౭ ॥ అనసూయాం మహాభాగాం తాపసీం ధర్మచారిణీమ్ । ప్రతిగృహ్ణీష్వ వైదేహీమబ్రవీదృషిసత్తమః ॥ ౮ ॥ రామాయ చాచచక్షే తాం తాపసీం ధర్మచారిణీమ్ । దశవర్షాణ్యనావృష్ట్యా దగ్ధే లోకే నిరంతరమ్ ॥ ౯ ॥ యయా మూలఫలే సృష్టే జాహ్నవీ చ ప్రవర్తితా । ఉగ్రేణ తపసా యుక్తా నియమైశ్చాప్యలంకృతా ॥ ౧౦ ॥ దశవర్షసహస్రాణి యయా తప్తం మహత్తపః । అనసూయావ్రతైస్స్నాతా ప్రత్యూహాశ్చ నిబర్హితాః ॥ ౧౧ ॥ దేవకార్యనిమిత్తం చ యయా సంత్వరమాణయా । దశరాత్రం కృతా రాత్రిస్సేయం మాతేవ తేఽనఘ ॥ ౧౨ ॥ తామిమాం సర్వభూతానాం నమస్కార్యాం యశస్వినీమ్ । అభిగచ్ఛతు వైదేహీ వృద్ధామక్రోధనాం సదా ॥ ౧౩ ॥ ఏవం బ్రువాణం తమృషిం తథేత్యుక్త్వా స రాఘవః । సీతామువాచ ధర్మజ్ఞామిదం వచనముత్తమమ్ ॥ ౧౪ ॥ రాజపుత్రి శ్రుతమిదం మునేరస్య సమీరితమ్ । శ్రేయోఽర్థమాత్మనశ్శీఘ్రమభిగచ్ఛ తపస్వినీమ్ ॥ ౧౫ ॥ అనసూయేతి యా లోకే కర్మభిః ఖ్యాతిమాగతా । (తాం శీఘ్రమభిగచ్ఛ త్వమభిగమ్యాం తపస్వినీమ్) ॥ ౧౬ ॥ సీతా త్వేతద్వచశ్శ్రుత్వా రాఘవస్య హితైషిణః । తామత్రిపత్నీం ధర్మజ్ఞామభిచక్రామ మైథిలీ ॥ ౧౭ ॥ శిథిలాం వలితాం వృద్ధాం జరాపాండరమూర్ధజామ్ । సతతం వేపమానాంగీం ప్రవాతే కదలీ యథా ॥ ౧౮ ॥ తాం తు సీతా మహాభాగామనసూయాం పతివ్రతామ్ । అభ్యవాదయదవ్యగ్రా స్వం నామ సముదాహరత్ ॥ ౧౯ ॥ అభివాద్య చ వైదేహీ తాపసీం తామనిందితామ్ । బద్ధాంజలిపుటా హృష్టా పర్యపృచ్ఛదనామయమ్ ॥ ౨౦ ॥ తతస్సీతాం మహాభాగాం దృష్ట్వా తాం ధర్మచారిణీమ్ । సాంత్వయంత్యబ్రవీద్వృద్ధా దిష్ట్యా ధర్మమవేక్షసే ॥ ౨౧ ॥ త్యక్త్వా జ్ఞాతిజనం సీతే మానమృద్ధిం చ భామిని । అవరుద్ధం వనే రామం దిష్ట్యా త్వమనుగచ్ఛసి ॥ ౨౨ ॥ నగరస్థో వనస్థో వా పాపో వా యది వా శుభః । యాసాం స్త్రీణాం ప్రియో భర్తా తాసాం లోకా మహోదయాః ॥ ౨౩ ॥ దుశ్శీలః కామవృత్తో వా ధనేన పరివర్జితః । స్త్రీణామార్యస్వభావానాం పరమం దైవతం పతిః ॥ ౨౪ ॥ నాతో విశిష్టం పశ్యామి బాంధవం విమృశంత్యహమ్ । సర్వత్ర యోగ్యం వైదేహి తపః కృతమివావ్యయమ్ ॥ ౨౫ ॥ న త్వేవమనుగచ్ఛంతి గుణదోషమసత్స్త్రియః । కామవక్తవ్యహృదయా భర్తృనాథాశ్చరంతి యాః ॥ ౨౬ ॥ ప్రాప్నువంత్యయశశ్చైవ

వధర్మభ్రంశంచ మైథిలి । అకార్యవశమాపన్నాః స్త్రియోయాః ఖలుతద్విధాః ॥ ౨౭ ॥
త్వద్విధాస్తుగుణైర్యుక్తాదృష్టలోకపరావరాః । స్త్రియః స్వర్గే చరిష్యంతియథాధర్మ
కృతస్తథా ॥ ౨౮ ॥ తదేవమేనంత్వమనువ్రతా సతీ పతివ్రతానాం సమయానువ
ర్తినీ । భవస్వభర్తుస్సహధర్మచారిణీ యశశ్చధర్మంచ తతస్సమాప్స్యసి ॥ ౨౯ ॥ ఇ
తిశ్రీమదయోధ్యాకాండే - సప్తదశోత్తరశతతమస్సర్గః

సాత్వేవముక్తావైదేహీ అనసూయానసూయయా । ప్రతిపూజ్య వచోమందం ప్ర
వక్తుముపచక్రమే ॥ ౧ ॥ నైతదాశ్చర్యమార్యాయాయన్మాంత్వమభిభాషసే । విదితం
తుమమాప్యేతద్యథానార్యాః పతిర్గురుః ॥ ౨ ॥ యద్యప్యేషభవేద్భర్తా మమార్యే
వృత్తవర్జితః । అద్వైధముపచర్తవ్యస్తథాప్యేషమయాభవేత్ ॥ ౩ ॥ కింపునర్యోగు
ణశ్లాఘ్యస్సానుక్రోశోజితేంద్రియః । స్థిరానురాగోధర్మాత్మామాతృవర్తీపితృ
ప్రియః ॥ ౪ ॥ యాంవృత్తింవర్తతేరామః కౌసల్యాయాంమహాబలః । తామేవనృపనారీణా
మన్యాసామపివర్తతే ॥ ౫ ॥ సకృద్దృష్టాస్వపిస్త్రీషునృపేణనృపవత్సలః । మాతృవద్వర్త
తేవీరోమానముత్సృజ్యధర్మవిత్ ॥ ౬ ॥ ఆగచ్ఛంత్యాశ్చవిజనంవనమేవంభయావహమ్ ।
సమాహితంమేశ్వశ్ర్వా చ హృదయేతద్ధృతంమహత్ ॥ ౭ ॥ పాణిప్రదానకాలేచయ
త్పురాత్వగ్నిసంనిధౌ । అనుశిష్టాజనన్యాస్మివాక్యంతదపిమేధృతమ్ ॥ ౮ ॥ నవీకృతంతు
తత్సర్వం వాక్యైస్తేధర్మచారిణి । పతిశుశ్రూషణాన్నార్యాస్తపోనాన్యద్విధీయతే ॥ ౯ ॥
సావిత్రీపతిశుశ్రూషాం కృత్వాస్వర్గేమహీయతే । తథావృత్తిశ్చయాతాత్వం పతిశు
శ్రూషయాదివమ్ ॥ ౧౦ ॥ వరిష్ఠాసర్వనారీణామేషాచదివిదేవతా । రోహిణీనవినాచం
ద్రంముహూర్తమపిదృశ్యతే ॥ ౧౧ ॥ ఏవంవిధాశ్చప్రవరాః స్త్రియోభర్తృదృఢవ్ర
తాః । దేవలోకేమహీయంతే పుణ్యేనస్వేనకర్మణా ॥ ౧౨ ॥ తతోనసూయా సంహృష్టా
శ్రుత్వోక్తంసీతయావచః । శిరస్యాఘ్రాయచోవాచమైథిలీంహర్షయంత్యుత ॥ ౧౩ ॥
నియమైర్వివిధైరాప్తంతపోహి మహదస్తిమే । తత్సంశ్రిత్యబలంసీతే ఛందయేత్వాం
శుచిస్మితే ॥ ౧౪ ॥ ఉపపన్నంమనోజ్ఞంచ వచనంతవమైథిలి । ప్రీతాచాస్మ్యుచితంకిం
తేకరవాణిబ్రవీహిమే ॥ ౧౫ ॥ తస్యాస్తద్వచనంశ్రుత్వా విస్మితామందవిస్మయా । కృ
తమిత్యబ్రవీత్సీతా తపోబలసమన్వితామ్ ॥ ౧౬ ॥ సాత్వేవముక్తాధర్మజ్ఞా తయాప్రీత
తరాభవత్ । సఫలంచప్రహర్షంతే హంతసీతేకరోమ్యహమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఇదందివ్యంవ
రంమాల్యం వస్త్రమాభరణానిచ । అంగరాగంచవైదేహిమహార్హంచానులేపనమ్ ।
౧౮ ॥ మయాదత్తమిదంసీతే తవగాత్రాణిశోభయేత్ । అనురూపమసంక్లిష్టంనిత్యమే
వభవిష్యతి ॥ ౧౯ ॥ అంగరాగేణదివ్యేన లిప్తాంగీజనకాత్మజే । శోభయిష్యసిభర్తారం
యథాశ్రీర్విష్ణుమవ్యయమ్ ॥ ౨౦ ॥ సావస్త్రమంగరాగంచ భూషణానిస్రజస్తథా
మైథిలీప్రతిజగ్రాహ ప్రీతిదానమనుత్తమమ్ ॥ ౨౧ ॥ ప్రతిగృహ్యచతత్సీతా ప్రీతిదా
నం యశస్వినీ । శ్లిష్టాంజలిపుటాతత్ర సముపాస్తతపోధనామ్ ॥ ౨౨ ॥ తదాసీతా ము
పాసీనా మనసూయాదృఢవ్రతా । వచనంప్రష్టుమారేభేకథాంకాంచిదనుప్రియామ్ ॥
౨౩ ॥ స్వయంవరేకిలప్రాప్తాత్వమనేనయశస్వినా । రాఘవేణేతిమేసీతే కథాశ్రు
తిముపాగతా ॥ ౨౪ ॥ తాంకథాంశ్రోతుమిచ్ఛామివిస్తరేణచమైథిలి । యథానుభూ
తంకార్త్స్న్యేనతన్మేత్వంవక్తుమర్హసి ॥ ౨౫ ॥ ఏవముక్తాతుసాసీతా తాంతతో
ధర్మచారిణీమ్ ॥ ౨౬ ॥ మిథిలాధిపతిర్వీరోజనకోనామధర్మవిత్ । క్షత్రకర్మణ్యభి
రతోన్యాయతశ్శాస్తిమేదినీమ్ ॥ ౨౭ ॥ తస్యలాంగలహస్తస్యకృషతః క్షేత్రమండలమ్ ।
అహంకిలోత్థితాభిత్త్వాజగతీంనృపతేస్సుతా ॥ ౨౮ ॥ సమాందృష్ట్వానరపతిర్ముష్టివి

క్షేపతత్పరః । పాంసుకుంఠితసర్వాంగీం జనకో విస్మితోభవత్ ॥ ౨౯ ॥ అనపత్యేన చ స్నే-
హాదంకమారోప్య చ స్వయమ్ । మమేయం తనయేత్యుక్త్వా స్నేహో మయి నిపాతితః ॥
౩౦ ॥ అంతరిక్షే చ వాగుక్తా ప్రతిమామానుషీ కిల । ఏవమేతన్నరపతే ధర్మేణ తనయా త-
వ ॥ ౩౧ ॥ తతః ప్రహృష్టో ధర్మాత్మా పితా మే మిథిలాధిపః । అవాప్తో విపులామృద్ధిం మామ-
వాప్య నరాధిపః ॥ ౩౨ ॥ దత్తా చాస్మీష్టవద్దేవ్యై జ్యేష్ఠాయై పుణ్యకర్మణా । తయా సం-
భావితా చాస్మి స్నిగ్ధయా మాతృసౌహృదాత్ ॥ ౩౩ ॥ పతిసంయోగసులభం వయో దృ-
ష్ట్వా తు మే పితా । చింతామభ్యగమద్దీనో విత్తనాశాదివాధనః ॥ ౩౪ ॥ సదృశాచ్చాపకృ-
ష్టాచ్చ లోకే కన్యాపితా జనాత్ । ప్రధర్షణమవాప్నోతి శక్రేణాపి సమో భువి ॥ ౩౫ ॥
తాం ధర్షణామదూరస్థాం దృష్ట్వా చాత్మని పార్థివః । చింతార్ణవగతః పారం నాససా-
దాప్లవో యథా ॥ ౩౬ ॥ అయోనిజాం హి మాం జ్ఞాత్వా నాధ్యగచ్ఛద్విచింతయన్ । స-
దృశం చానురూపం చ మహీపాలః పతిం మమ ॥ ౩౭ ॥ తస్య బుద్ధిరియం జాతా చింతయాన-
స్య సంతతమ్ । స్వయంవరం తనూజాయాః కరిష్యామీతి ధీమతః ॥ ౩౮ ॥ మహాయజ్ఞే త-
దా తస్య వరుణేన మహాత్మనా । దత్తం ధనుర్వరం ప్రీత్యా తూణీ చాక్షయసాయకౌ ॥ ౩౯ ॥
అసంచాల్యం మనుష్యైశ్చ యత్నేనాపి చ గౌరవాత్ । తం న శక్తా నమయితుం స్వప్నేష్వ-
పి నరాధిపాః ॥ ౪౦ ॥ తద్ధనుః ప్రాప్య మే పిత్రా వ్యాహృతం సత్యవాదినా । సమవాయే
నరేంద్రాణాం పూర్వమామంత్ర్య పార్థివాన్ ॥ ౪౧ ॥ ఇదం చ ధనురుద్యమ్య సజ్యం యః
కురుతే నరః । తస్య మే మహితా భార్యా భవిష్యతి న సంశయః ॥ ౪౨ ॥ తచ్చ దృష్ట్వా ధను-
శ్శ్రేష్ఠం గౌరవాద్గిరిసన్నిభమ్ । అభివాద్య నృపా జగ్మురశక్తాస్తస్య తోలనే ॥ ౪౩ ॥ సుదీర్ఘ-
స్య తు కాలస్య రాఘవోయం మహాద్యుతిః । విశ్వామిత్రేణ సహితో యజ్ఞం ద్రష్టుం స-
మాగతః ॥ ౪౪ ॥ లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా రామస్సత్యపరాక్రమః । విశ్వామిత్రస్తు ధర్మాత్మా
మమ పిత్రా సుపూజితః ॥ ౪౫ ॥ ప్రోవాచ పితరం తత్ర భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ । సుతౌ
దశరథస్యేమౌ ధనుర్దర్శనకాంక్షిణౌ ॥ ౪౬ ॥ ధనుర్దర్శయ రామాయ రాజపుత్రా-
య దైవికమ్ । ఇత్యుక్తస్తేన విప్రేణ తద్ధనుస్సముపానయత్ ॥ ౪౭ ॥ నిమేషాంతరమా-
త్రేణ తదానమ్య స వీర్యవాన్ । జ్యాం తమారోప్య ఝడితి పూరయామాస వీర్యవాన్ ॥
౪౮ ॥ తేన పూరయతా వేగాన్మధ్యే భగ్నం ద్విధా ధనుః । తస్య శబ్దోభవద్భీమః పతితస్యాశ-
నేరివ ॥ ౪౯ ॥ తతోహం తత్ర రామాయ పిత్రా సత్యాభిసంధినా । నిశ్చితా దాతుముద్య-
మ్య జలభాజనముత్తమమ్ ॥ ౫౦ ॥ దీయమానాం న తు తదా ప్రతిజగ్రాహ రాఘవః । అ-
విజ్ఞాయ పితుశ్ఛందమయోధ్యాధిపతేః ప్రభోః ॥ ౫౧ ॥ తతః శ్వశురమామంత్ర్య వృద్ధం
దశరథం నృపమ్ । మమ పిత్రా త్వహం దత్తా రామాయ విదితాత్మనే ॥ ౫౨ ॥ మమ చైవా-
నుజా సాధ్వీ ఊర్మిళా ప్రియదర్శనా । భార్యార్థే లక్ష్మణస్యాపి పిత్రా దత్తా మమ
స్వయమ్ ॥ ౫౩ ॥ ఏవం దత్తాస్మి రామాయ తదా తస్మిన్ స్వయంవరే । అనురక్తాస్మి ధర్మేణ
పతిం వీర్యవతాం వరమ్ ॥ ౫౪ ॥ ఇతి శ్రీమదయోధ్యాకాండే- అష్టాదశోత్తరశతతమ-
స్సర్గః

అనసూయా తు ధర్మజ్ఞా శ్రుత్వా తాం మహతీం కథామ్ । పర్యష్వజత బాహుభ్యాం
శిరస్యాఘ్రాయ మైథిలీమ్ ॥ ౧ ॥ వ్యక్తాక్షరపదం చిత్రం భాషితం మధురం త్వయా । య-
థా స్వయంవరం వృత్తం తత్సర్వం హి శ్రుతం మయా ॥ ౨ ॥ రమేహం కథయా తే తు దృఢం
మధురభాషిణి । రవిరస్తం గతః శ్రీమానుపోహ్య రజనీం శివామ్ ॥ ౩ ॥ దివసం ప్రతికీ-
ర్ణానామాహారార్థం పతత్రిణామ్ । సంధ్యాకాలే నిలీనానాం నిద్రార్థం శ్రూయతే
ధ్వనిః ॥ ౪ ॥ ఏతే చాప్యభిషేకార్ద్రా మునయః కలశోద్యతాః । సహితా ఉపవర్తనం

తే సలిలాప్లుతవల్కలాః ॥ ౫ ॥ ఋషీణామగ్నిహోత్రేషు హుతేషు విధిపూర్వకమ్ । కపోతాంగారుణో ధూమో దృశ్యతే పవనోద్ధతః ॥ ౬ ॥ అల్పవర్ణా హి తరవో ఘనీభూతాస్సమంతతః । విప్రకృష్టేఽపి దేశేఽస్మిన్ న ప్రకాశంతి వై దిశః ॥ ౭ ॥ రజనీచరసత్త్వాని ప్రచరంతి సమంతతః । తపోవనమృగా హ్యేతే వేదితీర్థేషు శేరతే ॥ ౮ ॥ సంప్రవృత్తా నిశా సీతే నక్షత్రసమలంకృతా । జ్యోత్స్నాప్రావరణశ్చంద్రో దృశ్యతేఽభ్యుదితోఽంబరే ॥ ౯ ॥ గమ్యతామనుజానామి రామస్యానుచరీ భవ । కథయంత్యా హి మధురం త్వయాఽహం పరితోషితా ॥ ౧౦ ॥ అలంకురు చ తావత్త్వం ప్రత్యక్షం మమ మైథిలి । ప్రీతిం జనయ మే వత్సే దివ్యాలంకారశోభితా ॥ ౧౧ ॥ సా తదా సమలంకృత్య సీతా సురసుతోపమా । ప్రణమ్య శిరసా తస్యై రామం త్వభిముఖాయయౌ ॥ ౧౨ ॥ తథా తు భూషితాం సీతాం దదర్శ వదతాం వరః । రాఘవః ప్రీతిదానేన తపస్విన్యా జహర్ష చ ॥ ౧౩ ॥ న్యవేదయత్తతస్సర్వం సీతా రామాయ మైథిలీ । ప్రీతిదానం తపస్విన్యా వసనాభరణస్రజమ్ ॥ ౧౪ ॥ ప్రహృష్టస్త్వభవద్రామో లక్ష్మణశ్చ మహారథః । మైథిల్యాస్సత్క్రియాం దృష్ట్వా మానుషేషు సుదుర్లభామ్ ॥ ౧౫ ॥ తతస్తాం శర్వరీం ప్రీతః పుణ్యాం శశినిభాననః । అర్చితస్తాపసైస్సిద్ధైరువాస రఘునందనః ॥ ౧౬ ॥ తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయామభిషిచ్య హుతాగ్నికాన్ । ఆపృచ్ఛేతాం నరవ్యాఘ్రౌ తాపసాన్ వనగోచరాన్ ॥ ౧౭ ॥ తావూచుస్తే వనచరాస్తాపసా ధర్మచారిణః । వనస్య తస్య సంచారం రాక్షసైస్సమభిప్లుతమ్ ॥ ౧౮ ॥ రక్షాంసి పురుషాదాని నానారూపాణి రాఘవ । వసంత్యస్మిన్ మహారణ్యే వ్యాళాశ్చ రుధిరాశనాః ॥ ౧౯ ॥ ఉచ్ఛిష్టం వా ప్రమత్తం వా తాపసం ధర్మచారిణమ్ । అదంత్యస్మిన్మహారణ్యే తాన్నివారయ రాఘవ ॥ ॥ ౨౦ ॥ ఏష పంథా మహర్షీణాం ఫలాన్యాహరతాం వనే । అనేన తు వనం దుర్గం గంతుం రాఘవ తే క్షమమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఇతీవ తైః ప్రాంజలిభిస్తపస్విభిర్ద్విజైః కృతస్వస్త్యయనః పరంతపః । వనం సభార్యః ప్రవివేశ రాఘవస్సలక్ష్మణస్సూర్య ఇవాభ్రమండలమ్ ॥ ౨౨ ॥

ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే ఆదికావ్యే శ్రీమద్వాల్మీకీయే చతుర్వింశత్సహస్రికాయాం సంహితాయాం శ్రీమదయోధ్యాకాండే.

ఏకోనవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః

శ్రీమదయోధ్యాకాండపఠనశ్రవణయోః ఫలం.

బ్రహ్మాండపురాణే. సప్తచత్వారింశదుత్తరశతతమే అధ్యాయే.

కాండం ద్వితీయం శృణ్వన్ యః ప్రోక్తేన నియమేన తు । సోఽగ్నిసాయుజ్యమాప్నోతి పరనాద్వాపి శాస్త్రతః.

అయోధ్యాకాండస్సమాప్తః.

శ్రీమద్రామాయణే.

ఆరణ్యకాండః

శ్రీ సీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమ
త్సమేత శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణే నమః.

ప్రవిశ్యతుమహారణ్యం దండకారణ్యమాత్మవాన్। దదర్శరామోదుర్ధర్ష
స్తాపసాశ్రమమండలమ్॥ ౧ ॥ కుశచీరపరిక్షిప్తం బ్రాహ్మ్యాలక్ష్మ్యాసమావృతమ్ । య
థాప్రదీప్తందుర్ధర్షం గగనేసూర్యమండలమ్॥ ౨ ॥ శరణ్యంసర్వభూతానాం సు
సంమృష్టాజిరంతథా । మృగైర్బహుభిరాకీర్ణం పక్షిసంఘైస్సమాకులమ్॥ ౩ ॥ పూ
జితంచోపనృత్తంచ నిత్యమప్సరసాంగణైః। విశాలైరగ్నిశరణైస్స్రుగ్భాండైరజినైః
కుశైః ॥ ౪ ॥ సమిద్భిస్తోయకలశైఃఫలమూలైస్సుశోభితమ్ । ఆరణ్యైశ్చమహావృక్షైః
పుణ్యైస్స్వాదుఫలైర్వృతమ్ ॥ ౫ ॥ బలిహోమార్చితంపుణ్యంబ్రహ్మఘోషని
నాదితమ్। బ్రహ్మవద్భిర్మహాభాగైర్బ్రాహ్మణైరుపశోభితమ్॥ ౬ ॥ పుష్పైర్వన్యైః
పరిక్షిప్తంపద్మిన్యాచసపద్మయా। ఫలమూలాశనైర్దాంతైశ్చీరకృష్ణాజినాంబరైః ॥
౭ ॥ సూర్యవైశ్వానరాభైశ్చపురాణైర్మునిభిర్వృతమ్ । పుణ్యైశ్చ నియతాహారై
శ్శోభితం పరమర్షిభిః ॥ ౮ ॥ తద్బ్రహ్మభవనప్రఖ్యంబ్రహ్మఘోషనినాదితమ్ । తం
దృష్ట్వారాఘవశ్శ్రీమాన్తాపసాశ్రమమండలమ్ ॥ ౯ ॥ అభ్యగచ్ఛన్మహాతేజావిజ్యం
కృత్వామహద్ధనుః । దివ్యజ్ఞానోపపన్నాస్తేరామందృష్ట్వామహర్షయః ॥ ౧౦ ॥ అ
భ్యగచ్ఛంస్తదాప్రీతా వైదేహీంచయశస్వినీమ్। తేతంసోమమివోద్యంతందృష్ట్వావై
ధర్మచారిణః॥౧౧॥లక్ష్మణంచైవదృష్ట్వాతువైదేహీంచయశస్వినీమ్।మంగళానిప్రయుంజా
నాః ప్రత్యగృహ్ణన్దృఢవ్రతాః॥౧౨॥రూపసంహననంలక్ష్మీంసౌకుమార్యంసువేషతామ్।
దదృశుర్విస్మితాకారారామస్యవనవాసినః॥౧౩॥వైదేహీంలక్ష్మణంరామంనేత్రైరనిమి
షైరివ॥౧౪॥ ఆశ్చర్యభూతందదృశుస్సర్వేతేవనచారిణః।అత్రైనంహిమహాభాగాస్స
ర్వభూతహితేరతమ్ ॥౧౫॥అతిథింపర్ణశాలాయాంరాఘవంసంన్యవేశయన్।తతోరా
మస్యసత్కృత్యవిధినాపావకోపమాః॥౧౬॥ఆజహ్రుస్తేమహాభాగాస్సలిలంధర్మచా
రిణః । పుష్పంమూలంఫలంవన్యమాశ్రమంచ మహాత్మనః॥ ౧౭ ॥ నివేదయిత్వాధర్మజ్ఞా
స్తతఃప్రాంజలయోబ్రువన్ । ధర్మపాలోజనస్యాస్యశరణ్యస్త్వంమహాయశాః॥ ౧౮॥
పూజనీయశ్చమాన్యశ్చరాజాదండధరోగురుః।ఇంద్రస్యైవచతుర్భాగఃప్రజారక్షతిరా
ఘవ ॥ ౧౯ ॥ రాజాతస్మాద్వరాన్భోగాన్భుంక్తేలోకనమస్కృతః । తేవయంభవ
తారక్ష్యాభవద్విషయవాసినః॥ ౨౦ ॥ నగరస్థోవనస్థోవాత్వంనోరాజాజనేశ్వరః।

న్యస్తదండావయంరాజన్ జితక్రోధాజితేంద్రియాః ॥ ౨౧ ॥ రక్షితవ్యాస్త్వయాశశ్వద్గర్భభూతాస్తపోధనాః । ఏవముక్త్వాఫలైర్మూలైః పుష్పైర్వన్యైశ్చరాఘవమ్ ॥ ౨౨ ॥ వన్యైశ్చవివిధాహారైస్సలక్ష్మణమపూజయన్ । యథాన్యేతాపసాస్సిద్ధారామంవైశ్వానరోపమాః॥ ౨౩॥ న్యాయవృత్తాయథాన్యాయంతర్పయామాసురీశ్వరమ్ ॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే - ప్రథమస్సర్గః

కృతాతిథ్యోథరామస్తుసూర్యస్యోదయనం ప్రతి । ఆమంత్ర్య సమునీన్ సర్వాన్వనమేవాన్వగాహత ॥ ౧ ॥ నానామృగగణాకీర్ణం శార్దూలవృకసేవితమ్। ధ్వస్తవృక్షలతాగుల్మం దుర్దర్శసలిలాశయమ్॥ ౨ ॥ నిష్కూజనానాశకుని ఝిల్లికాగణసేవితమ్। లక్ష్మణానుగతోరామో వనమధ్యందదర్శహ॥ ౩ ॥ సీతయాసహకాకుత్స్థస్తస్మిన్ ఘోరమృగాయుతే। దదర్శగిరిశృంగాభం పురుషాదంమహాస్వనమ్॥ ౪ ॥ గంభీరాక్షం మహావక్త్రం వికటంవిషమోదరమ్। బీభత్సంవిషమందీర్ఘం వికృతం ఘోరదర్శనమ్॥ ౫ ॥ వసానంచర్మవైయాఘ్రం వసార్ద్రంరుధిరోక్షితమ్ । త్రాసనంసర్వభూతానాం వ్యాదితాస్యమివాంతకమ్॥ ౬ ॥ త్రీన్సింహాంశ్చతురోవ్యాఘ్రాన్ద్వౌవృకౌపృషతాందశ । సవిషాణంవసాదిగ్ధంగజస్యచశిరోమహత్ ॥ ౭ ॥ అవసజ్యాయసేశూలే వినదంతం మహాస్వనమ్ । సరామంలక్ష్మణంచైవ సీతాందృష్ట్వాచమైథిలీమ్॥ ౮ ॥ అభ్యధావతసంక్రుద్ధః ప్రజాఃకాలఇవాంతకః । సకృత్వాభైరవంనాదంచాలయన్నివమేదినీమ్॥ ౯ ॥ అంకేనాదాయవైదేహీమపక్రమ్యతతోబ్రవీత్।యువాంజటాచీరధరౌ సభార్యౌక్షీణజీవితౌ॥ ౧౦॥ ప్రవిష్టౌదండకారణ్యం శరచాపాసిధారిణౌ। కథంతాపసయోర్వాంచ వాసఃప్రమదయాసహ ॥౧౧॥ అధర్మచారిణౌపాపౌ కౌయువాంమునిదూషకౌ । అహంవనమిదందుర్గం విరాధోనామరాక్షసః॥ ౧౨ ॥ చరామిసాయుధోనిత్యం ఋషిమాంసానిభక్షయన్ । ఇయంనారీవరారోహా మమభార్యాభవిష్యతి॥ ౧౩ ॥ యువయోఃపాపయోశ్చాహం పాస్యామిరుధిరంమృధే । తస్యైవంబ్రువతోదుష్టం విరాధస్యదురాత్మనః॥ ౧౪ ॥ శ్రుత్వాసగర్వితంవాక్యంసంభ్రాంతాజనకాత్మజా । సీతాప్రావేపతోద్వేగాత్ప్రవాతేకదళీయథా॥ ౧౫॥ తాందృష్ట్వారాఘవస్సీతాం విరాధాంకగతాంశుభామ్ । అబ్రవీల్లక్ష్మణంవాక్యం ముఖేనపరిశుష్యతా॥ ౧౬ ॥ పశ్యసౌమ్యనరేంద్రస్యజనకస్యాత్మసంభవామ్ । మమభార్యాంశుభాచారాం విరాధాంకేప్రవేపితామ్॥ ౧౭ ॥ అత్యంతసుఖసంవృద్ధాంరాజపుత్రీంయశస్వినీమ్ । యదభిప్రేతమస్మాసుప్రియంవరవృతంచయత్ ॥ ౧౮॥ కైకేయ్యాస్తుసుసంవృత్తం క్షిప్రమద్యైవలక్ష్మణ।యానతుష్యతిరాజ్యేన పుత్రార్థేదీర్ఘదర్శినీ॥౧౯॥యయాహంసర్వభూతానాంహితఃప్రస్థాపితోవనమ్।అద్యేదానీంసకామాసాయామాతామమమధ్యమా॥ ౨౦॥ పరస్పర్శాత్తువైదేహ్యానదుఃఖతరమస్తిమే।పితుర్వినాశాత్సౌమిత్రేస్వరాజ్యహరణాత్తథా॥౨౧॥ఇతిబ్రువతికాకుత్స్థేబాష్పశోకపరిప్లుతే। అబ్రవీల్లక్ష్మణఃక్రుద్ధో రుద్ధోనాగఇవశ్వసన్॥౨౨॥అనాథఇవలోకానాంనాథస్త్వంవాసవోపమః।మయాప్రేష్యేణకాకుత్స్థకిమర్థంపరితప్యసే॥౨౩॥శరేణనిహతస్యాద్యమయాక్రుద్ధేనరక్షసః। విరాధస్యగతాసోర్హిమహీపాస్యతిశోణితమ్॥ ౨౪॥ రాజ్యకామేమమక్రోధోభరతేయోబభూవహ।తంవిరాధేప్రమోక్ష్యామివజ్రీవజ్రమివాచలే॥౨౫॥ మమభుజబలవేగవేగితఃపతతుశరోస్యమహాన్మహోరసి । వ్యపనయతుతనోశ్చజీవితంపతతుతతస్సమ

హీనం విఘూర్ణితః॥ ౨౬॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - ద్వితీయస్సర్గః

ఇత్యుక్త్వా లక్ష్మణశ్శ్రీమాన్ రాక్షసం ప్రహసన్నివ। కో భవాన్ వనమభ్యేత్య చరిష్యసి యథాసుఖమ్॥ ౧॥ అథోవాచ పునర్వాక్యం విరాధః పూరయన్వనమ్। ఆత్మానం పృచ్ఛతే బ్రూతః కౌ యువాం క్వ గమిష్యథః॥ ౨॥ తమువాచ తతో రామో రాక్షసం జ్వలితాననమ్। పృచ్ఛన్తం సుమహాతేజా ఇక్ష్వాకుకులమాత్మనః॥ ౩॥ క్షత్రియా వృత్తసంపన్నౌ విద్ధి నౌ వనగోచరౌ। త్వాం తు వేదితుమిచ్ఛావః కస్త్వం చరసి దండకాన్॥ ౪॥ తమువాచ విరాధస్తు రామం సత్యపరాక్రమమ్। హన్త వక్ష్యామి తే రాజన్ నిబోధ మమ రాఘవ॥ ౫॥ పుత్రః కిల జయస్యాహం మమ మాతా శతహ్రదా। విరాధ ఇతి మామాహుః పృథివ్యాం సర్వరాక్షసాః॥ ౬॥ తపసా చాపి మే ప్రాప్తా బ్రహ్మణో హి ప్రసాదజా। శస్త్రేణావధ్యతా లోకేఽచ్ఛేద్యాభేద్యత్వమేవ చ॥ ౭॥ ఉత్సృజ్య ప్రమదామేనామనపేక్షౌ యథాగతమ్। త్వరమాణౌ పలాయేథాం న వాం జీవితమాదదే॥ ౮॥ తం రామః ప్రత్యువాచేదం కోపసంరక్తలోచనః। రాక్షసం వికృతాకారం విరాధం పాపచేతసమ్॥ ౯॥ క్షుద్ర ధిక్త్వాం తు హీనార్థం మృత్యుమన్వేషసే ధ్రువమ్। రణే ప్రాప్స్యసి సంతిష్ఠన్ క్వ మే జీవన్ గమిష్యసి॥ ౧౦॥ తతస్సజ్యం ధనుః కృత్వా రామస్సునిశితాన్ శరాన్। సుశీఘ్రమభిసంధాయ రాక్షసం నిజఘాన హ॥ ౧౧॥ ధనుషా జ్యాగుణవతా సప్త బాణాన్ ముమోచ హ। రుక్మపుంఖాన్ మహావేగాన్ సుపర్ణానిలతుల్యగాన్॥ ౧౨॥ తే శరీరం విరాధస్య భిత్త్వా బర్హిణవాససః। నిపేతుశ్శోణితాదిగ్ధా ధరణ్యాం పావకోపమాః॥ ౧౩॥ స విద్ధో న్యస్య వైదేహీం శూలముద్యమ్య రాక్షసః। అభ్యద్రవత్సుసంక్రుద్ధస్తదా రామం సలక్ష్మణమ్॥ ౧౪॥ స వినద్య మహానాదం శూలం శక్రధ్వజోపమమ్। ప్రగృహ్యాశోభత తదా వ్యాత్తానన ఇవాన్తకః॥ ౧౫॥ అథ తౌ భ్రాతరౌ వీరౌ శరవర్షం వవర్షతుః। విరాధే రాక్షసే తస్మిన్ కాలాన్తకయమోపమే॥ ౧౬॥ స ప్రహస్య మహారౌద్రః స్థిత్వా జృంభత రాక్షసః। జృంభమాణస్య తే బాణాః కాయాన్నిష్పేతురాశుగాః॥ ౧౭॥ స్పర్శాత్తు వరదానేన ప్రాణాన్ సంరోధ్య రాక్షసః। విరాధశ్శూలముద్యమ్య రాఘవావభ్యధావత॥ ౧౮॥ తచ్ఛూలం వజ్రసంకాశం గగనే జ్వలనోపమమ్। ద్వాభ్యాం శరాభ్యాం చిచ్ఛేద రామశ్శస్త్రభృతాం వరః॥ ౧౯॥ తద్రామవిశిఖైశ్ఛిన్నం శూలం తస్య కరాద్భువి। పపాతాశనినా ఛిన్నం మేరోరివ శిలాతలమ్॥ ౨౦॥ తౌ ఖడ్గౌ క్షిప్రముద్యమ్య కృష్ణసర్పోపమౌ శుభౌ। తూర్ణమాపతతస్తస్య తదా ప్రహరతాం బలాత్॥ ౨౧॥ స వధ్యమానస్సుభృశం బాహుభ్యాం పరిరభ్య తౌ। అప్రకంప్యౌ నరవ్యాఘ్రౌ రౌద్రః ప్రస్థాతుమైచ్ఛత॥ ౨౨॥ తస్యాభిప్రాయమాజ్ఞాయ రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్। వహత్వయమలం తావత్ పథానేన తు రాక్షసః॥ ౨౩॥ యథా చేచ్ఛతి సౌమిత్రే తథా వహతు రాక్షసః। అయమేవ హి నః పంథా యేన యాతి నిశాచరః॥ ౨౪॥ స తు స్వబలవీర్యేణ సముత్క్షిప్య నిశాచరః। బాలావివ స్కంధగతౌ చకారాతిబలోద్ధతః॥ ౨౫॥ తావారోప్య తతస్స్కంధం రాఘవౌ రజనీచరః। విరాధో వినదన్ ఘోరం జగామాభిముఖో వనమ్॥ ౨౬॥ వనం మహామేఘనిభం ప్రవిష్టో ద్రుమైర్మహద్భిర్వివిధైరుపేతమ్। నానావిధైః పక్షిశతైర్విచిత్రం శివాయుతం వ్యాళమృగైర్వికీర్ణమ్॥ ౨౭॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - తృతీయస్సర్గః.

హ్రియమాణౌ తు తౌ దృష్ట్వా వైదేహీ రామలక్ష్మణౌ। ఉచ్చైస్స్వరేణ చుక్రోశ ప్రగృహ్య సుభుజా భుజౌ॥ ౧॥ ఏష దాశరథీ రామస్సత్యవాన్ శీలవాన్ శుచిః। రక్ష-

సా రౌద్రరూపేణ హ్రియతే సహలక్ష్మణః॥ ౨ ॥ మాం వృకా భక్షయిష్యంతి శార్దూ
లద్వీపినస్తథా । మాం హరోత్సృజ్య కాకుత్స్థౌ నమస్తే రాక్షసోత్తమ ॥ ౩ ॥ తస్యాస్త
ద్వచనం శ్రుత్వా వైదేహ్యా రామలక్ష్మణౌ । వేగం ప్రచక్రతుర్వీరౌ వధే తస్య దురా
త్మనః॥ ౪ ॥ తస్య రౌద్రస్య సౌమిత్రిర్బాహుం సవ్యం బభంజ హ । రామస్తు దక్షిణం బా
హుం తరసా తస్య రక్షసః ॥ ౫ ॥ స భగ్నబాహుస్సంవిగ్నో నిపపాతాశు రాక్షసః । ధ
రణ్యాం మేఘసంకాశో వజ్రభిన్న ఇవాచలః ॥ ౬ ॥ ముష్టిభిర్జానుభిః పద్భిః సూద
యంతౌ తు రాక్షసమ్ । ఉద్యమ్యోద్యమ్య చాప్యేనం స్థండిలే నిష్పిపేషతుః॥ ౭॥ స విద్ధో
బహుభిర్బాణైః ఖడ్గాభ్యాం చ పరిక్షతః । నిష్పిష్టో బహుధా భూమౌ న మమార స రాక్ష
సః ॥ ౮ ॥ తం ప్రేక్ష్య రామస్సుభృశం అవధ్యమచలోపమమ్ । భయేష్వభయదశ్శ్రీ
మానిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥ తపసా పురుషవ్యాఘ్ర రాక్షసోఽయం న శక్యతే । శస్త్రే
ణ యుధి నిర్జేతుం రాక్షసం నిఖనావహే॥ ౧౦ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా రాఘవేణోక్తం రాక్ష
సః ప్రశ్రితం వచః । ఇదం ప్రోవాచ కాకుత్స్థం విరాధః పురుషర్షభమ్ ॥ ౧౧॥ హ
తోఽస్మి పురుషవ్యాఘ్ర శక్రతుల్యబలేన వై । మయా తు పూర్వం త్వం మోహాన్న జ్ఞాతః
పురుషర్షభ ॥ ౧౨ ॥ కౌసల్యా సుప్రజా రామ తాత త్వం విదితో మయా । వైదేహీ చ
మహాభాగా లక్ష్మణశ్చ మహాయశాః ॥ ౧౩ ॥ అభిశాపాదహం ఘోరాం ప్రవిష్టో రా
క్షసీం తనుమ్ । తుంబురుర్నామ గంధర్వశ్శప్తో వైశ్రవణేన హ ॥ ౧౪ ॥ ప్రసాద్యమా
నశ్చ మయా సో బ్రవీన్మాం మహాయశాః । యదా దాశరథీ రామ స్త్వాం వధిష్యతి సంయు
గే ॥ ౧౫ ॥ తదా ప్రకృతిమాపన్నో భవాన్ స్వర్గం గమిష్యతి । ఇతి వైశ్రవణో రా
జా రంభాసక్తం పురానఘ॥ ౧౬ ॥ అనుపస్థీయమానో మాం సంక్రుద్ధో వ్యాజహార
హ । తవ ప్రసాదాన్ముక్తోఽహమభిశాపాత్సుదారుణాత్ ॥ ౧౭ ॥ భవనం స్వం గమిష్యా
మి స్వస్తి వోఽస్తు పరంతప । ఇతో వసతి ధర్మాత్మా శరభంగః ప్రతాపవాన్॥ ౧౮ ॥ అధ్య
ర్ధయోజనే తాత మహర్షిస్సూర్యసన్నిభః । తం క్షిప్రమభిగచ్ఛ త్వం స తే శ్రేయో వి
ధాస్యతి ॥ ౧౯ ॥ అవటే చాపి మాం రామ ప్రక్షిప్య కుశలీ వ్రజ । రక్షసాం గతసత్త్వా
నామేష ధర్మస్సనాతనః ॥ ౨౦ ॥ అవటే యే నిధీయంతే తేషాం లోకాస్సనాతనాః । ఏవ
ముక్త్వా తు కాకుత్స్థం విరాధశ్శరపీడితః ॥ ౨౧॥ బభూవ స్వర్గసంప్రాప్తో న్యస్తదే
హో మహాబలః । తచ్ఛ్రుత్వా రాఘవో వాక్యం లక్ష్మణం వ్యాదిదేశ హ ॥ ౨౨ ॥
కుంజరస్యేవ రౌద్రస్య రాక్షసస్యాస్య లక్ష్మణ। వనేఽస్మిన్ సుమహచ్ఛ్వభ్రం ఖన్యతాం
రౌద్రకర్మణః ॥ ౨౩ ॥ ఇత్యుక్త్వా లక్ష్మణం రామః ప్రదరః ఖన్యతామితి । తస్థౌ విరాధ
మాక్రమ్య కంఠే పాదేన వీర్యవాన్॥ ౨౪॥ తతః ఖనిత్రమాదాయ లక్ష్మణశ్శ్వభ్రముత్త
మమ్।అఖనత్పార్శ్వతస్తస్య విరాధస్య మహాత్మనః॥ ౨౫॥ తం ముక్తకంఠం నిష్పిష్య శం
కుకర్ణం మహాస్వనమ్।విరాధం ప్రక్షిపచ్ఛ్వభ్రే నదంతం భైరవస్వనమ్॥ ౨౬ ॥ తమా
హవే నిర్జితమాశువిక్రమౌ స్థిరావుభౌ సంయతి రామలక్ష్మణౌ।ముదాన్వితౌ చిక్షిపతుర్భ
యావహం నదంతముత్క్షిప్య బలేన రాక్షసమ్॥ ౨౭॥అవధ్యతాం ప్రేక్ష్య మహాసురస్య తౌ
శితేన శస్త్రేణ తదా నరర్షభౌ।సమర్థ్య చాత్యర్థవిశారదావుభౌ బిలే విరాధస్య వధం
ప్రచక్రతుః॥ ౨౮॥ స్వయం విరాధేన హి మృత్యుమాత్మనః ప్రసహ్య రామేణ వధార్థ
మీప్సితః । నివేదితః కాననచారిణా స్వయం న మే వధశ్శస్త్రకృతో భవేదితి॥ ౨౯ ॥ త
దేవ రామేణ నిశమ్య భాషితం కృతా మతిస్తస్య బిలప్రవేశనే । బిలం చ తేనాతిబలేన ర
క్షసా ప్రవేశ్యమానేన వనం వినాదితమ్॥ ౩౦॥ ప్రహృష్టరూపావివ రామలక్ష్మణౌ విరా

ధమువ్యార్ణః ప్రదరే నిహత్య తౌ। ననందతుర్వీతభయౌ మహావనే శిలాభిరంతర్దధ
తుశ్చ రాక్షసమ్ ॥ ౧౩॥ తతస్తౌ కాంచనచిత్రకార్ముకౌ నిహత్య రక్షః పరిగృహ్య మై
థిలీమ్ । విజహ్రతుస్తౌ ముదితౌ మహావనే దివిస్థితౌ చంద్రదివాకరావివ ॥ ౩౨ ॥ ఇతి
శ్రీమదారణ్యకాండే - చతుర్థస్సర్గః.

హత్వా తు తం భీమబలం విరాధం రాక్షసం వనే। తతస్సీతాం పరిష్వజ్య సమా
శ్వాస్య చ వీర్యవాన్॥ ౧ ॥ అబ్రవీల్లక్ష్మణం రామో భ్రాతరం దీప్తతేజసమ్। కష్టం వన
మిదం దుర్గం న చ స్మ వనగోచరాః ॥ ౨ ॥ అభిగచ్ఛామహే శీఘ్రం శరభంగం తపో
ధనమ్ । ఆశ్రమం శరభంగస్య రాఘవోఽభిజగామ హ ॥ ౩ ॥ తస్య దేవప్రభావస్య త
పసా భావితాత్మనః । సమీపే శరభంగస్య దదర్శ మహదద్భుతమ్ ॥ ౪ ॥ విభ్రాజమా
నం వపుషా సూర్యవైశ్వానరోపమమ్ । అవరుహ్య రథోత్సంగాదాకాశే విబుధాను
గమ్ ॥ ౫ ॥ అసంస్పృశంతం వసుధాం దదర్శ విబుధేశ్వరమ్ । సుప్రభాభరణం దేవం వి
రజోఽంబరధారిణమ్ ॥ ౬ ॥ తద్విధైరేవ బహుభిః పూజ్యమానం మహాత్మభిః । హరిభి
ర్వాజిభిర్యుక్తమంతరిక్షగతం రథమ్॥ ౭ ॥ దదర్శాదూరతస్తస్య తరుణాదిత్యసన్ని
భమ్ । పాండురాభ్రఘనప్రఖ్యం చంద్రమండలసన్నిభమ్ ॥ ౮ ॥ అపశ్యద్విమలం ఛ
త్రం చిత్రమాల్యోపశోభితమ్ । చామరవ్యజనే చాగ్ర్యే రుక్మదండే మహాధనే ॥ ౯ ॥ గృ
హీతే వరనారీభ్యాం ధూయమానే చ మూర్ధని । గంధర్వామరసిద్ధాశ్చ బహవః పర
మర్షయః ॥ ౧౦ ॥ అంతరిక్షగతం దేవం వాగ్భిరగ్ర్యాభిరీడిరే । సహ సంభాషమాణే
తు శరభంగేణ వాసవే॥ ౧౧ ॥ దృష్ట్వా శతక్రతుం తత్ర రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్ । అర్చి
ష్మంతం శ్రియా జుష్టమద్భుతం పశ్య లక్ష్మణ॥ ౧౨ ॥ ప్రతపంతమివాదిత్యమంతరిక్షగ
తం రథమ్ । యే హయాః పురుహూతస్య పురా శక్రస్య నః శ్రుతాః॥ ౧౩ ॥ అంతరిక్షగ
తా దివ్యాస్త ఇమే హరయో ధ్రువమ్ । ఇమే చ పురుషవ్యాఘ్రా యే తిష్ఠంత్యభితో రథమ్॥
౧౪ ॥ శతం శతం కుండలినో యువానః ఖడ్గపాణయః । విస్తీర్ణవిపులోరస్కాః పరిఘా
యతబాహవః ॥ ౧౫ ॥ శోణాశ్మవసనాస్సర్వే వ్యాఘ్రా ఇవ దురాసదాః । ఉరోదేశే
షు సర్వేషాం హారా జ్వలనసన్నిభాః॥ ౧౬ ॥ రూపం బిభ్రతి సౌమిత్రే పంచవింశతివా
ర్షికమ్ । ఏతద్ధి కిల దేవానాం వయో భవతి నిత్యదా ॥ ౧౭ ॥ యథేమే పురుషవ్యాఘ్రా దృ
శ్యంతే ప్రియదర్శనాః । ఇహైవ సహ వైదేహ్యా ముహూర్తం తిష్ఠ లక్ష్మణ ॥ ౧౮ ॥
యావజ్జానామ్యహం వ్యక్తం క ఏష ద్యుతిమాన్ రథే । తమేవముక్త్వా సౌమిత్రిమిహైవ
స్థీయతామితి॥ ౧౯ ॥ అభిచక్రామ కాకుత్స్థశ్శరభంగాశ్రమం ప్రతి । తతస్సమభిగ
చ్ఛంతం ప్రేక్ష్య రామం శచీపతిః॥ ౨౦ ॥ శరభంగమనుజ్ఞాప్య విబుధానిదమబ్రవీత్ ॥
ఇహోపయాత్యసౌ రామో యావన్మాం నాభిభాషతే॥ ౨౧ ॥ నిష్ఠాం నయత తావత్తు
తతో మాం ద్రష్టుమర్హతి । జితవంతం కృతార్థం చ ద్రష్టాహమచిరాదిమమ్॥ ౨౨॥
కర్మ హ్యనేన కర్తవ్యం మహదన్యైస్సుదుష్కరమ్ । నిష్పాదయిత్వా తత్కర్మ తతో
మాం ద్రష్టుమర్హతి ॥ ౨౩ ॥ ఇతి వజ్రీ తమామంత్ర్య మానయిత్వా చ తాపసమ్ । ర
థేన హయయుక్తేన యయౌ దివమరిందమః ॥ ౨౪ ॥ ప్రయాతే తు సహస్రాక్షే రాఘవ
స్సపరిచ్ఛదః । అగ్నిహోత్రముపాసీనం శరభంగముపాగమత్ ॥ ౨౫॥ తస్య పాదౌ
చ సంగృహ్య రామస్సీతా చ లక్ష్మణః । నిషేదుస్సమనుజ్ఞాతా లబ్ధవాసా నిమంత్రితాః ॥
౨౬ ॥ తతశ్శక్రోపయానం తు పర్యపృచ్ఛత్స రాఘవః । శరభంగశ్చ తత్సర్వం రాఘ
వాయ న్యవేదయత్ ॥ ౨౭ ॥ మామేష వరదో రామ బ్రహ్మలోకం నినీషతి । జితముగ్రేణ

తపసా దుష్ప్రాపమకృతాత్మభిః॥ ౨౮ ॥ అహం జ్ఞాత్వా నరవ్యాఘ్ర వర్తమానమ
దూరతః। బ్రహ్మలోకం న గచ్ఛామి త్వామదృష్ట్వా ప్రియాతిథిమ్॥ ౨౯ ॥ త్వయాహం
పురుషవ్యాఘ్ర ధార్మికేణ మహాత్మనా। సమాగమ్య గమిష్యామి త్రిదివం దేవసేవితమ్॥ ౩౦॥
అక్షయా నరశార్దూల మయా లోకా జితాశ్శుభాః। బ్రాహ్మ్యాశ్చ నాకపృష్ఠ్యాశ్చ ప్ర
తిగృహ్ణీష్వ మామకాః॥ ౩౧ ॥ ఏవముక్తో నరవ్యాఘ్రస్సర్వశాస్త్రవిశారదః। ఋషిణా
శరభంగేన రాఘవో వాక్యమబ్రవీత్॥ ౩౨ ॥ అహమేవాహరిష్యామి సర్వలోకాన్మ
హామునే। ఆవాసం త్వహమిచ్ఛామి ప్రదిష్టమిహ కాననే॥ ౩౩ ॥ రాఘవేణైవముక్తస్తు శ
క్రతుల్యబలేన వై। శరభంగో మహాప్రాజ్ఞః పునరేవాబ్రవీద్వచః॥ ౩౪ ॥ ఇహ రా
మ మహాతేజాస్సుతీక్ష్ణో నామ ధార్మికః। వసత్యరణ్యే భగవాన్స తే శ్రేయో విధాస్య
తి॥ ౩౫ ॥ సుతీక్ష్ణమభిగచ్ఛ త్వం శుచౌ దేశే తపస్వినమ్। రమణీయే వనోద్దేశే స తే వా
సం విధాస్యతి॥ ౩౬ ॥ ఇమాం మందాకినీం రామ ప్రతిస్రోతామనువ్రజ। నదీం పుష్పో
డుపవహాం తతస్తత్ర గమిష్యసి॥ ౩౭ ॥ ఏష పంథా నరవ్యాఘ్ర ముహూర్తం పశ్య తా
త మామ్। యావజ్జహామి గాత్రాణి జీర్ణాం త్వచమివోరగః॥ ౩౮ ॥ తతోఽగ్నిం సుస
మాధాయ హుత్వా చాజ్యేన మంత్రవిత్। శరభంగో మహాతేజాః ప్రవివేశ హుతాశ
నమ్॥ ౩౯ ॥ తస్య రోమాణి కేశాంశ్చ దదాహాగ్నిర్మహాత్మనః। జీర్ణాం త్వచం తథా
స్థీని యచ్చ మాంసం సశోణితమ్ ॥ ౪౦ ॥ రామస్తు విస్మితో భ్రాత్రా భార్యయా చ సహా
త్మవాన్। స చ పావకసంకాశః కుమారస్సమపద్యత ॥౪౧॥ ఉత్థాయాగ్నిచయాత్తస్మా
చ్ఛరభంగో వ్యరోచత। స లోకానాహితాగ్నీనామృషీణాం చ మహాత్మనామ్॥ ౪౨॥
దేవానాం చ వ్యతిక్రమ్య బ్రహ్మలోకం వ్యరోహత ॥ స పుణ్యకర్మా భవనే ద్విజర్ష
భః పితామహం సానుచరం దదర్శ హ। పితామహశ్చాపి సమీక్ష్య తం ద్విజం ననంద సు
స్వాగతమిత్యువాచ హ॥ ౪౩॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే పంచమస్సర్గః

శరభంగే దివం యాతే మునిసంఘాస్సమాగతాః। అభ్యగచ్ఛంత కాకుత్స్థం రామం
జ్వలితతేజసమ్ ॥ ౧ ॥ వైఖానసా వాలఖిల్యాస్సంప్రక్షాలా మరీచిపాః। అశ్మకుట్టా
శ్చ బహవః పత్రాహారాశ్చ తాపసాః॥ ౨ ॥ దంతోలూఖలినశ్చైవ తథైవోన్మజ్జకాః
పరే। గాత్రశయ్యా అశయ్యాశ్చ తథైవానవకాశకాః॥ ౩ ॥ మునయస్సలిలాహా
రా వాయుభక్షాస్తథాపరే। ఆకాశనిలయాశ్చైవ తథా స్థండిలశాయినః ॥ ౪ ॥ సదో
ర్ధ్వవాసినో దాంతాస్తథార్ద్రపటవాససః। సజపాశ్చ తపోనిత్యాస్తథా పంచతపోఽన్వి
తాః॥ ౫ ॥ సర్వే బ్రాహ్మ్యా శ్రియా జుష్టా దృఢయోగాస్సమాహితాః। శరభంగాశ్ర
మే రామమభిజగ్ముశ్చ తాపసాః ॥ ౬ ॥ అభిగమ్య చ ధర్మజ్ఞా రామం ధర్మభృతాం వరమ్।
ఊచుః పరమధర్మజ్ఞమృషిసంఘాస్సమాహితాః ॥ ౭ ॥ త్వమిక్ష్వాకుకులస్యాస్య పృథి
వ్యాశ్చ మహారథ। ప్రధానశ్చాసి నాథశ్చ దేవానాం మఘవానివ॥ ౮ ॥ విశ్రుతస్త్రి
షు లోకేషు యశసా విక్రమేణ చ। పితృభక్తిశ్చ సత్యం చ త్వయి ధర్మశ్చ పుష్కలాః॥ ౯॥
త్వామాసాద్య మహాత్మానం ధర్మజ్ఞం ధర్మవత్సలమ్। అర్థిత్వాన్నాథ వక్ష్యామస్తచ్చ
నః క్షంతుమర్హసి॥ ౧౦ ॥ అధర్మస్సుమహాన్నాథ భవేత్తస్య మహీపతేః। యో హరేద్బ
లిషడ్భాగం న చ రక్షతి పుత్రవత్ ॥ ౧౧ ॥ యుంజానస్స్వానివ ప్రాణాన్ప్రాణైరి
ష్టాన్సుతానివ। నిత్యయుక్తస్సదా రక్షన్ సర్వాన్విషయవాసినః ॥ ౧౨ ॥ ప్రాప్నో
తి శాశ్వతీం రామ కీర్తిం స బహువార్షికీమ్। బ్రహ్మణః స్థానమాసాద్య తత్ర చాపి మ
హీయతే ॥ ౧౩ ॥ యః కరోతి పరం ధర్మం ముని మూలఫలాశనః। తత్ర రాజ్ఞశ్చ తు
ర్భాగః ప్రజా ధర్మేణ రక్షతః ॥ ౧౪ ॥ సోఽయం బ్రాహ్మణభూయిష్ఠో వానప్రస్థగణో

మహాన్ । త్వం నాథోనాథవద్రామ రాక్షసైర్వధ్యతే భృశమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఏహి పశ్య శరీ
రాణి మునీనాం భావితాత్మనామ్ । హతానాం రాక్షసైర్ఘోరైర్బహూనాం బహు
ధా వనే ॥ ౧౬ ॥ పంపానదీనివాసానామనుమందాకినీమపి । చిత్రకూటాలయానాం
చ క్రియతే కదనం మహత్ ॥ ౧౭ ॥ ఏవం వయం న మృష్యామో విప్రకారం తపస్వినామ్ ।
క్రియమాణం వనే ఘోరం రక్షోభిర్భీమకర్మభిః ॥ ౧౮ ॥ తతస్త్వాం శరణార్థం చ శర
ణ్యం సముపాగతాః । పరిపాలయ నో రామ వధ్యమానాన్నిశాచరైః ॥ ౧౯ ॥ పరా త్వ
త్తో గతిర్వీర పృథివ్యాం నోపపద్యతే । పరిపాలయ నస్సర్వాన్ రాక్షసేభ్యో నృపాత్మ
జ ॥ ౨౦ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా తు కాకుత్స్థస్తాపసానాం తపస్వినామ్ । ఇదం ప్రోవాచ ధ
ర్మాత్మా సర్వానేవ తపస్వినః ॥ ౨౧ ॥ నైవమర్హథ మాం వక్తుమాజ్ఞాప్యోహం తప
స్వినామ్ । కేవలేనైవ కార్యేణ ప్రవేష్టవ్యం మయా వనమ్ ॥ ౨౨ ॥ విప్రకారమపా
క్రష్టుం రాక్షసైర్భవతామిమమ్ । పితుస్తు నిర్దేశకరః ప్రవిష్టోహమిదం వనమ్ ॥ ౨౩ ॥
భవతామర్థసిద్ధ్యర్థమాగతోహం యదృచ్ఛయా । తస్య మేయం వనే వాసో భవిష్య
తి మహాఫలః ॥ ౨౪ ॥ తపస్వినాం రణే శత్రూన్ హంతుమిచ్ఛామి రాక్షసాన్ । పశ్యంతు
వీర్యమృషయస్సభ్రాతుర్మే తపోధనాః ॥ ౨౫ ॥ దత్త్వా వరం చాపి తపోధనానాం ధ
ర్మే ధృతాత్మా సహ లక్ష్మణేన । తపోధనైశ్చాపి సహార్యవృత్తస్సుతీక్ష్ణమేవాభిజగామ వీ
రః ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - షష్ఠస్సర్గః

రామస్తు సహితో భ్రాత్రా సీతయా చ పరంతపః । సుతీక్ష్ణస్యాశ్రమపదం జగామ స
హ తైర్ద్విజైః ॥ ౧ ॥ స గత్వా దూరమధ్వానం నదీస్తీర్త్వా బహూదకాః । దదర్శ వి
మలం శైలం మహామేరుమివోన్నతమ్ ॥ ౨ ॥ తతస్తమిక్ష్వాకువరౌ సతతం వివిధై
ర్ద్రుమైః । కాననం తౌ వివిశతుః సీతయా సహ రాఘవౌ ॥ ౩ ॥ ప్రవిష్టస్తు వనం ఘోరం
బహుపుష్పఫలద్రుమమ్ । దదర్శాశ్రమమేకాంతే చీరమాలాపరిష్కృతమ్ ॥ ౪ ॥ త
త్ర తాపసమాసీనం మలపంకజటాధరమ్ । రామస్సుతీక్ష్ణం విధివత్తపోవృద్ధమభాషత ॥
౫ ॥ రామోహమస్మి భగవన్ భవంతం ద్రష్టుమాగతః । త్వం మాభివద ధర్మజ్ఞ మహర్షే
సత్యవిక్రమః ॥ ౬ ॥ స నిరీక్ష్య తతో వీరం రామం ధర్మభృతాం వరమ్ । సమాశ్లిష్య చ బా
హుభ్యామిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౭ ॥ స్వాగతం ఖలు తే వీర రామ ధర్మభృతాం వర । ఆ
శ్రమోయం త్వయాక్రాంతస్సనాథ ఇవ సాంప్రతమ్ ॥ ౮ ॥ ప్రతీక్షమాణస్త్వామేవ
నారోహేహం మహాయశః । దేవలోకమితో వీర దేహం త్యక్త్వా మహీతలే ॥ ౯ ॥ చి
త్రకూటముపాదాయ రాజ్యభ్రష్టోసి మే శ్రుతః । ఇహోపయాతః కాకుత్స్థ దేవరా
జశ్శతక్రతుః ॥ ౧౦ ॥ ఉపగమ్య చ మే దేవో మహాదేవస్సురేశ్వరః । సర్వాన్ లోకాన్
జితానాహ మమ పుణ్యేన కర్మణా ॥ ౧౧ ॥ తేషు దేవర్షిజుష్టేషు జితేషు తపసా మ
యా । మత్ప్రసాదాత్సభార్యస్త్వం విహరస్వ సలక్ష్మణః ॥ ౧౨ ॥ తముగ్రతపసా యు
క్తం మహర్షిం సత్యవాదినమ్ । ప్రత్యువాచాత్మవాన్ రామో బ్రహ్మాణమివ కాశ్యపః ॥
౧౩ ॥ అహమేవాహరిష్యామి స్వయం లోకాన్మహామునే । ఆవాసం త్వహమిచ్ఛామి ప్ర
దిష్టమిహ కాననే ॥ ౧౪ ॥ భవాన్ సర్వత్ర కుశలస్సర్వభూతహితే రతః । ఆఖ్యాతశ్శర
భంగేణ గౌతమేన మహాత్మనా ॥ ౧౫ ॥ ఏవముక్తస్తు రామేణ మహర్షిర్లోకవిశ్రు
తః । అబ్రవీన్మధురం వాక్యం హర్షేణ మహతా వృతః ॥ ౧౬ ॥ అయమేవాశ్రమో రా
మ గుణవాన్ రమ్యతామిహ । ఋషిసంఘానుచరితస్సదా మూలఫలాశనః ॥ ౧౭ ॥ ఇ
మమాశ్రమమాగమ్య మృగసంఘా మహాయశః । అటిత్వా ప్రతిగచ్ఛంతి లోభయిత్వా
కుతోభయాః ॥ ౧౮ ॥ నాన్యో దోషో భవేదత్ర మృగేభ్యోన్యత్ర విద్ధి వై । తచ్ఛ్రుత్వా

వచనంతస్య మహర్షేర్లక్ష్మణాగ్రజః ॥ ౧౯ ॥ ఉవాచవచనంధీరో విక్రుష్య సశరం
ధనుః । తానహంసుమహాభాగ మృగసంఘాన్సమాగతాన్ ॥ ౨౦ ॥ హన్యాంసశితధా
రేణ శరేణాశనివర్చసా । భవాంస్తత్రాభిషజ్యేత కింస్యాత్కృచ్ఛ్రతరంతతః ॥ ౨౧ ॥
ఏకస్మిన్నాశ్రమేవాసం చిరంతునసమర్థయే । తమేవముక్త్వావదం రామస్సంధ్యా
ముపాగమత్ ॥ ౨౨ ॥ అన్వాస్యపశ్చిమాంసంధ్యాంతత్ర వాసమకల్పయత్ । సుతీక్ష్ణ
స్యాశ్రమేరమ్యే సీతయాలక్ష్మణేనచ ॥ ౨౩ ॥ తతశ్శుభం తాపసభోజ్యమన్నం స్వయం
సుతీక్ష్ణఃపురుషర్షభాభ్యామ్ । తాభ్యాంసుసత్కృత్యదదౌమహాత్మాసంధ్యానివృత్తౌ
రజనీంసమీక్ష్య ॥ ౨౪ ॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే - సప్తమస్సర్గః

రామస్తుసహసౌమిత్రిస్సుతీక్ష్ణేనాభిపూజితః । పరిణామ్య నిశాంతత్ర ప్రభాతే
ప్రత్యబుధ్యత ॥ ౧ ॥ ఉత్థాయతుయథాకాలంరాఘవస్సహసీతయా । ఉపాస్పృశ
త్సుశీతేనజలేనోత్పలగంధినా ॥ ౨ ॥ అథతేఽగ్నింసురాంశ్చైవవైదేహీరామలక్ష్మణౌ ।
కాల్యంవిధివదభ్యర్చ్యతపస్విశరణేవనే ॥ ౩ ॥ ఉదయంతందినకరందృష్ట్వావిగతకల్మ
షాః । సుతీక్ష్ణమభిగమ్యేదంశ్లక్ష్ణంవచనమబ్రువన్ ॥ ౪ ॥ సుఖోషితాఃస్మభగవన్ త్వయా
పూజ్యేనపూజితాః । ఆపృచ్ఛామఃప్రయాస్యామోమునయస్త్వరయంతినః ॥ ౫ ॥ త్వరా
మహేవయంద్రష్టుంకృత్స్నమాశ్రమమండలమ్ । ఋషీణాంపుణ్యశీలానాందండ
కారణ్యవాసినామ్ ॥ ౬ ॥ అభ్యనుజ్ఞాతుమిచ్ఛామస్సహైభిర్మునిపుంగవైః । ధర్మ
నిత్యైస్తపోదాంతైర్విశిఖైరివపావకైః ॥ ౭ ॥ అవిషహ్యాతపోయావత్సూర్యో నాతివిరా
జతే । అమార్గేణాగతాంలక్ష్మీం ప్రాప్యేవాన్వయవర్జితః ॥ ౮ ॥ తావదిచ్ఛామ
హేగంతుమిత్యుక్త్వాచరణౌమునేః । వవందేసహసౌమిత్రిస్సీతయాసహరాఘవః ॥ ౯
తౌసంస్పృశంతౌచరణావుత్థాప్య మునిపుంగవః । గాఢమాలింగ్యసస్నేహమిదంవచన
మబ్రవీత్ ॥ ౧౦ ॥ అరిష్టంగచ్ఛపంథానంరామసౌమిత్రిణాసహ । సీతయా చానయా సా
ర్ధంఛాయయేవానువృత్తయా ॥ ౧౧ ॥ పశ్యాశ్రమపదంరమ్యందండకారణ్యవాసినామ్ ।
ఏషాంతపస్వినాంవీరతపసాభావితాత్మనామ్ ॥ ౧౨ ॥ సుప్రాజ్యఫలమూలానిపుష్పితా
నివనానిచ । ప్రశస్తమృగయూథాని శాంతపక్షిగణానిచ ॥ ౧౩ ॥ ఫుల్లపంకజషండాని
ప్రసన్నసలిలానిచ । కారండవవికీర్ణానితటాకానిసరాంసిచ ॥ ౧౪ ॥ ద్రక్ష్యసేదృష్టి
రమ్యాణిగిరిప్రస్రవణానిచ । రమణీయాన్యరణ్యానిమయూరాభిరుతానిచ ॥ ౧౫ ॥ గ
మ్యతాంవత్ససౌమిత్రేభవానపిచగచ్ఛతు । ఆగంతవ్యంత్వయాతాతపునరేవాశ్రమం
మమ ॥ ౧౬ ॥ ఏవముక్తస్తథేత్యుక్త్వాకాకుత్స్థస్సహలక్ష్మణః । ప్రదక్షిణంమునింకృ
త్వాప్రస్థాతుముపచక్రమే ॥ ౧౭ ॥ తతశ్శుభతరేతూణీధనుషీచాయతేక్షణా । దదౌసీ
తాతయోర్భ్రాత్రోఃఖడ్గౌచవిమలత్సరూ ॥ ౧౮ ॥ ఆబధ్యచశుభౌతూణీచాపౌచాదా
యసస్వనౌ । నిష్క్రాంతావాశ్రమాద్గంతుముభౌతౌరామలక్ష్మణౌ ॥ ౧౯ ॥ శ్రీమంతౌ
రూపసంపన్నౌదీప్యమానౌస్వతేజసా । ప్రస్థితౌధృతచాపౌతౌసీతయాసహరాఘవౌ ॥
౨౦ ॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే - ష్టమస్సర్గః .

సుతీక్ష్ణేనాభ్యనుజ్ఞాతంప్రస్థితంరఘునందనమ్ । హృద్యయాస్నిగ్ధయావాచాభ
ర్తారమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ అయంధర్మస్సుసూక్ష్మేణ విధినాప్రాప్యతేమహాన్ । నివృ
త్తేన తుశక్యోఽయం వ్యసనాత్కామజాదిహ ॥ ౨ ॥ త్రీణ్యేవవ్యసనాన్యత్ర కామజానిభ
వంత్యుత । మిథ్యావాక్యంగురుతరం తస్మాద్గురుతరేఉభే ॥ ౩ ॥ పరదారాభిగమనం వినా
వైరంచరౌద్రతా । మిథ్యావాక్యంనతేభూతం నభవిష్యతిరాఘవ ॥ ౪ ॥ కుతోభిలాష

ణాం స్త్రీణాం పరేషాం ధర్మనాశనమ్ । తవ నాస్తి మనుష్యేంద్ర న చాభూత్తే కదాచన ॥ ౫ ॥ మనస్యపి తథా రామ న చైతద్విద్యతే క్వచిత్ । స్వదారనిరతస్త్వం చ నిత్యమేవ నృపాత్మజ ॥ ౬ ॥ ధర్మిష్ఠస్సత్యసంధశ్చ పితుర్నిర్దేశకారకః । త్వయి ధర్మం చ సత్యం చ త్వయి సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౭ ॥ తచ్చ సర్వం మహాబాహో శక్యం వోఢుం జితేంద్రియైః । తవ వశ్యేంద్రియత్వం చ జానామి శుభదర్శన ॥ ౮ ॥ తృతీయం యదిదం రౌద్రం పరప్రాణాభిహింసనమ్ । నిర్వైరం క్రియతే మోహాత్తచ్చ తే సముపస్థితమ్ ॥ ౯ ॥ ప్రతిజ్ఞాతస్త్వయా వీర దండకారణ్యవాసినామ్ । ఋషీణాం రక్షణార్థాయ వధస్సంయతి రక్షసామ్ ॥ ౧౦ ॥ ఏతన్నిమిత్తం చ వనం దండకా ఇతి విశ్రుతమ్ । ప్రస్థితస్త్వం సహ భ్రాత్రా ధృతబాణశరాసనః ॥ ౧౧ ॥ తతస్త్వాం ప్రస్థితం దృష్ట్వా మమ చింతాకులం మనః । త్వద్వృత్తం చింతయంత్యా వై భవేన్నిశ్శ్రేయసం హితమ్ ॥ ౧౨ ॥ న హి మే రోచతే వీర గమనం దండకాన్ప్రతి । కారణం తత్ర వక్ష్యామి వదంత్యాః శ్రూయతాం మమ ॥ ౧౩ ॥ త్వం హి బాణధనుష్పాణిర్భ్రాత్రా సహ వనం గతః । దృష్ట్వా వనచరాన్సర్వాన్కచ్చిత్కుర్యాశ్శరవ్యయమ్ ॥ ౧౪ ॥ క్షత్రియాణాం చ హి ధనుర్హుతాశస్యేంధనాని చ । సమీపతః స్థితం తేజో బలముచ్ఛ్రయతే భృశమ్ ॥ ౧౫ ॥ పురా కిల మహాబాహో తపస్వీ సత్యవాక్ఛుచిః । కస్మింశ్చిదభవత్పుణ్యే వనే రతమృగద్విజే ॥ ౧౬ ॥ తస్యైవ తపసో విఘ్నం కర్తుమింద్రశ్శచీపతిః । ఖడ్గపాణిరథాగచ్ఛదాశ్రమం భటరూపధృత్ ॥ ౧౭ ॥ తస్మింస్తదాశ్రమపదే నిశితః ఖడ్గ ఉత్తమః । స న్యాసవిధినా దత్తః పుణ్యే తపసి తిష్ఠతః ॥ ౧౮ ॥ స తచ్ఛస్త్రమనుప్రాప్య న్యాసరక్షణతత్పరః । వనే తం విచరత్యేవ రక్షన్ప్రత్యయమాత్మనః ॥ ౧౯ ॥ యత్ర గచ్ఛత్యుపాదాతుం మూలాని చ ఫలాని చ । న వినా యాతి తం ఖడ్గం న్యాసరక్షణతత్పరః ॥ ౨౦ ॥ నిత్యం శస్త్రం పరివహన్క్రమేణ స తపోధనః । చకార రౌద్రీం స్వాం బుద్ధిం త్యక్త్వా తపసి నిశ్చయమ్ ॥ ౨౧ ॥ తతస్స రౌద్రాభిరతః ప్రమత్తోఽధర్మకర్శితః । తస్య శస్త్రస్య సంవాసాజ్జగామ నరకం మునిః ॥ ౨౨ ॥ ఏవమేతత్పురా వృత్తం శస్త్రసంయోగకారణమ్ । అగ్నిసంయోగవద్ధేతుశ్శస్త్రసంయోగ ఉచ్యతే ॥ ౨౩ ॥ స్నేహాచ్చ బహుమానాచ్చ స్మారయే త్వాం న శిక్షయే । న కథంచన సా కార్యా గృహీతధనుషా త్వయా ॥ ౨౪ ॥ బుద్ధిర్వైరం వినా హంతుం రాక్షసాన్దండకాశ్రితాన్ । అపరాధం వినా హంతుం లోకాన్వీర న కామయే ॥ ౨౫ ॥ క్షత్రియాణాం తు వీరాణాం వనేషు నిరతాత్మనామ్ । ధనుషా కార్యమేతావదార్తానామభిరక్షణమ్ ॥ ౨౬ ॥ క్వ చ శస్త్రం క్వ చ వనం క్వ చ క్షాత్రం తపః క్వ చ । వ్యావిద్ధమిదమస్మాభిర్దేశధర్మస్తు పూజ్యతామ్ ॥ ౨౭ ॥ తదార్య కలుషా బుద్ధిర్జాయతే శస్త్రసేవనాత్ । పునర్గత్వా త్వయోధ్యాయాం క్షత్రధర్మం చరిష్యసి ॥ ౨౮ ॥ అక్షయా తు భవేత్ప్రీతిః శ్వశ్రూశ్వశురయోర్మమ । యది రాజ్యం పరిత్యజ్య భవేస్త్వం నిరతో మునిః ॥ ౨౯ ॥ ధర్మాదర్థః ప్రభవతి ధర్మాత్ప్రభవతే సుఖమ్ । ధర్మేణ లభతే సర్వం ధర్మసారమిదం జగత్ ॥ ౩౦ ॥ ఆత్మానం నియమైస్తైస్తైః కర్శయిత్వా ప్రయత్నతః । ప్రాప్యతే నిపుణైర్ధర్మో న సుఖాల్లభ్యతే సుఖమ్ ॥ ౩౧ ॥ నిత్యం శుచిమతిస్సౌమ్య చర ధర్మం తపోవనే । సర్వం హి విదితం తుభ్యం త్రైలోక్యమపి తత్త్వతః ॥ ౩౨ ॥ స్త్రీచాపలాదేతదుదాహృతం మే ధర్మం చ వక్తుం తవ కస్సమర్థః । విచార్య బుద్ధ్యా తు సహానుజేన యద్రోచతే తత్కురు మాచిరేణ ॥ ౩౩ ॥

ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే నవమస్సర్గః .

వాక్యమేతత్తు వైదేహ్యా వ్యాహృతం భర్తృభక్తయా । శ్రుత్వా ధర్మే స్థితో రామః ప్రత్యువాచాథ మైథిలీమ్ ॥ ౧ ॥ హితముక్తం త్వయా దేవి స్నిగ్ధయా సదృశం వచః । కులం

వ్యపదిశంత్యాసధర్మజ్ఞేజనకాత్మజే॥ ౨ ॥ కింనువక్ష్యామ్యహం దేవిత్వయైవోక్తమిదం
వచః। క్షత్రియైర్ధార్యతే చాపో నార్తశబ్దోభవేదితి॥ ౩॥ తే చార్తా దండకారణ్యే ము
నయస్సంశితవ్రతాః। మాంసీతే స్వయమాగమ్య శరణ్యాశ్శరణంగతాః॥ ౪ ॥ వసంతో
ధర్మనిరతా వనే మూలఫలాశనాః। నలభంతే సుఖంభీరూ రాక్షసైః క్రూరకర్మభిః॥ ౫॥
కాలేకాలేచనిరతా నియమైర్వివిధైర్వనే। భక్ష్యంతే రాక్షసైర్భీమై ర్నరమాంసోపజీవి
భిః॥ ౬॥ తేభక్ష్యమాణామునయో దండకారణ్యవాసినః। అస్మానభ్యవపద్యేతి మామూ
చుర్ద్విజసత్తమాః ॥ ౭॥ మయాతువచనం శ్రుత్వా తేషామేవముఖాచ్చ్యుతమ్। కృత్వా
వచనశుశ్రూషాం వాక్యమేతదుదాహృతమ్॥ ౮॥ ప్రసీదంతుభవంతోమే హ్రీరేషాహిమమా
తులా। యదీదృశైరహంవిప్రై రుపస్థేయైరుపస్థితః॥ ౯॥ కింకరోమీతిచమయా వ్యా
హృతంద్విజసన్నిధౌ। సర్వైరేవసమాగమ్య వాగియంసముదాహృతా॥ ౧౦ ॥ రాక్ష
సైర్దండకారణ్యే బహుభిః కామరూపిభిః। అర్దితాస్స్మ దృఢంరామ భవాన్నస్తత్రర
క్షతు ॥౧౧॥ హోమకాలేతు సంప్రాప్తే పర్వకాలేషు చానఘ। ధర్షయంతి సుదుర్ధ
ర్షా రాక్షసాః పిశితాశనాః॥ ౧౨ ॥ రాక్షసైర్ధర్షితానాంచ తాపసానాంతపస్వి
నామ్। గతింమృగయమాణానాం భవాన్నః పరమాగతిః॥ ౧౩ ॥ కామంతపఃప్రభావేన
శక్తాహంతుంనిశాచరాన్। చిరార్జితంతు నేచ్ఛామస్తపః ఖండయితుంవయమ్॥ ౧౪॥ బ
హువిఘ్నంతపోనిత్యం దుశ్చరంచైవ రాఘవ। తేనశాపంనముంచామో భక్ష్యమాణాశ్చ
రాక్షసైః॥ ౧౫॥ తదర్ద్యమానాన్రక్షోభి ర్దండకారణ్యవాసిభిః। రక్షనస్త్వంసహ
భ్రాత్రా త్వన్నాథాహివయంవనే ॥౧౬॥ మయాచైతద్వచః శ్రుత్వా కార్త్స్న్యేన పరి
పాలనమ్। ఋషీణాందండకారణ్యే సంశ్రుతంజనకాత్మజే॥ ౧౭॥ సంశ్రుత్యచనశక్ష్యామి
జీవమానః ప్రతిశ్రవమ్। మునీనామన్యథాకర్తుం సత్యమిష్టంహిమేసదా ॥౧౮ ॥ అప్య
హంజీవితంజహ్యాం త్వాంవాసీతే సలక్ష్మణామ్। నతుప్రతిజ్ఞాంసంశ్రుత్య బ్రాహ్మణేభ్యో
విశేషతః ॥౧౯॥ తదవశ్యంమయాకార్య మృషీణాంపరిపాలనమ్। అనుక్తేనాపివైదే
హి ప్రతిజ్ఞాయతుకింపునః ॥౨౦॥ మమస్నేహాచ్చసౌహార్దా దిదముక్తంత్వయానఘే।
పరితుష్టోస్మ్యహం సీతే నహ్యనిష్టోనుశిష్యతే ॥ ౨౧ ॥ సదృశంచానురూపంచకులస్య
తవచాత్మనః। సధర్మచారిణీమేత్వం ప్రాణేభ్యోపిగరీయసీ ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యేవముక్త్వా
వచనంమహాత్మా సీతాంప్రియాంమైథిలరాజపుత్రీమ్। రామోధనుష్మాన్ సహలక్ష్మణేన
జగామరమ్యాణితపోవనాని॥ ౨౩॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - దశమస్సర్గః

అగ్రతః ప్రయయౌ రామః సీతామధ్యే సుమధ్యమా। పృష్ఠతస్తుధనుష్పాణి ర్లక్ష
్మణోనుజగామహ ॥ ౧ ॥ తౌపశ్యమానౌవివిధాన్ శైలప్రస్థాన్వనానిచ। నదీశ్చ వివి
ధారమ్యాజగ్మతుస్సీతయాసహ ॥ ౨ ॥ సారసాంశ్చక్రవాకాంశ్చ నదీపులినచారిణః।
సరాంసిచసపద్మాని యుక్తానిజలజైఃఖగైః ॥౩॥ యూథబద్ధాంశ్చ పృషతాన్ మదోన్మ
త్తాన్విషాణినః। మహిషాంశ్చవరాహాంశ్చ నాగాంశ్చద్రుమవైరిణః ॥ ౪ ॥ తేగత్వా
దూరమధ్వానం లంబమానేదివాకరే। దదృశుస్సహితారమ్యం తటాకం యోజనాయత
మ్ ॥౫॥ పద్మపుష్కరసంబాధం గజయూథైరలంకృతమ్। సారసైర్హంసకాదంబైస్సం
కులంజలచారిభిః॥ ౬ ॥ ప్రసన్నసలిలేరమ్యే తస్మిన్సరసిశుశ్రువే। గీతవాదిత్రనిర్ఘో
షోనతుకశ్చనదృశ్యతే ॥౭॥ తతః కౌతూహలాద్రామో లక్ష్మణశ్చమహాబలః। మునింధ
ర్మభృతంనామ ప్రష్టుంసముపచక్రమే॥౮ ॥ఇదమత్యద్భుతంశ్రుత్వా సర్వేషాంనో
మహామునే। కౌతూహలంమహజ్జాతం కిమిదంసాధుకథ్యతామ్॥౯॥ వక్తవ్యంయదిచేద్వి
ప్ర నాతిగుహ్యమపి ప్రభో। తేనైవముక్తోధర్మాత్మా రాఘవేణమునిస్తదా॥ ౧౦ ॥ ప్ర

భావం సరసః కృత్స్నమాఖ్యాతుముపచక్రమే । ఇదం పంచాప్సరో నామ తటాకం సార్వకాలికమ్॥ ౧౧ ॥ నిర్మితం తపసా రామ మునినా మాండకర్ణినా । సహి తేపే తపస్తీవ్రం మాండకర్ణిర్మహామునిః॥ ౧౨ ॥ దశవర్షసహస్రాణి వాయుభక్షో జలాశ్రయః । తతః ప్రవ్యథితాస్సర్వే దేవాస్సాగ్నిపురోగమాః॥ ౧౩ ॥ అబ్రువన్ వచనం సర్వే పరస్పర సమాగతాః । అస్మాకం కస్యచిత్ స్థాన మేష ప్రార్థయతే మునిః॥ ౧౪ ॥ ఇతి సంవిగ్నమనస స్సర్వే తే త్రిదివౌకసః । తతః కర్తుం తపోవిఘ్నం దేవైస్సర్వై ర్నియోజితాః ॥ ౧౫ ॥ ప్రధానాప్సరసః పంచ విద్యుత్తులితవర్చసః। అప్సరోభి స్తత స్తాభి ర్మునిర్దృష్టపరావరః ॥ ౧౬ ॥ నీతో మదనవశ్యత్వం సురాణాం కార్యసిద్ధయే । తాశ్చైవాప్సరసః పంచ మునేః పత్నీత్వమాగతాః॥ ౧౭॥ తటాకే నిర్మితం తాసా మస్మిన్నంతర్హితం గృహమ్ । తథైవాప్సరసః పంచ నివసంత్యో యథాసుఖమ్॥ ౧౮ ॥ రమయంతి తపోయోగాన్మునిం యౌవనమాస్థితమ్ । తాసాం సంక్రీడమానానా మేష వాదిత్రనిస్వనః ॥ ౧౯ ॥ శ్రూయతే భూషణోన్మిశ్రో గీతశబ్దో మనోహరః । ఆశ్చర్యమితి తస్యైత ద్వచనం భావితాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ రాఘవః ప్రతిజగ్రాహ సహ భ్రాత్రా మహాయశాః। ఏవం కథయమానస్య దదర్శాశ్రమమండలమ్ ॥ ౨౧ ॥ కుశచీరపరిక్షిప్తం నానావృక్షసమావృతమ్ । ప్రవిశ్య సహ వైదేహ్యా లక్ష్మణేన చ రాఘవః॥ ౨౨ ॥ ఉవాస మునిభిస్సర్వైః పూజ్యమానో మహాయశాః । తదా తస్మిన్స కాకుత్స్థః శ్రీమత్యాశ్రమమండలే॥ ౨౩ ॥ ఉషిత్వా తు సుఖం తత్ర పూజ్యమానో మహర్షిభిః । జగామ చాశ్రమాంస్తేషాం పర్యాయేణ తపస్వినామ్ ॥ ౨౪॥ యేషాముషితవాన్ పూర్వం సకాశే స మహాస్త్రవిత్ । క్వచిత్పరిదశాన్మాసా నేకం సంవత్సరం క్వచిత్ ॥ ౨౫॥ క్వచిచ్చ చతురో మాసాన్ పంచ షట్చ పరాన్ క్వచిత్ । అపరానధికాన్మాసా నధ్యర్ధమధికం క్వచిత్ ॥ ౨౬ ॥ త్రీన్మాసానష్టమాసాంశ్చ రాఘవో న్యవసత్సుఖమ్। తథ సంవసత స్తస్య మునీనామాశ్రమేషు వై॥ ౨౭॥ రమతశ్చానుకూల్యేన యయుస్సంవత్సరా దశ। పరిసృత్య చ ధర్మజ్ఞో రాఘవస్సహ సీతయా ॥ ౨౮ ॥ సుతీక్ష్ణస్యాశ్రమం శ్రీమాన్ పునరేవా జగామ హ । స తమాశ్రమమాసాద్య మునిభిః ప్రతిపూజితః॥ ౨౯ ॥ తత్రాపి న్యవసద్రామః కంచిత్కాలమరిందమః । తదాశ్రమస్థో వినయాత్కదాచిత్తం మహామునిమ్॥ ౩౦॥ ఉపాసీనస్స కాకుత్స్థః సుతీక్ష్ణమిద మబ్రవీత్ । అస్మిన్నరణ్యే భగవానగస్త్యో మునిసత్తమః ॥ ౩౧ ॥ వసతీతి మయా నిత్యం కథాః కథయతాం శ్రుతమ్ । నతు జానామి తం దేశం వనస్యాస్య మహత్తయా॥ ౩౨ ॥ కుత్రాశ్రమమిదం పుణ్యం మహర్షే స్తస్య ధీమతః । ప్రసాదాత్తత్ర భవత స్సానుజ స్సహ సీతయా॥ ౩౩ ॥ అగస్త్యమభిగచ్ఛేయ మభివాదయితుం మునిమ్ । మనోరథో మహానేష హృది మే పరివర్తతే ॥ ౩౪ ॥ యద్యహం తం మునివరం శుశ్రూషేయమపి స్వయమ్ । ఇతి రామస్య స మునిః శ్రుత్వా ధర్మాత్మనో వచః ॥ ౩౫॥ సుతీక్ష్ణః ప్రత్యువాచేదం ప్రీతో దశరథాత్మజమ్। అహమప్యేతదేవ త్వాం వక్తుకామస్సలక్ష్మణమ్॥ ౩౬ ॥ అగస్త్యమభిగచ్ఛేతి సీతయా సహ రాఘవ । దిష్ట్యా త్విదానీ మర్థేఽస్మిన్ స్వయమేవ బ్రవీషి మామ్ ॥ ౩౭ ॥ అహ మాఖ్యామి తే వత్స యత్రాగస్త్యో మహామునిః । యోజనా న్యాశ్రమాదస్మాద్యాహి చత్వారి వై తతః ॥ ౩౮॥ దక్షిణేన మహాన్ శ్రీమా నగస్త్యభ్రాతురాశ్రమః । స్థలీప్రాయే వనోద్దేశే పిప్పలీవనశోభితే ॥ ౩౯ ॥ బహుపుష్పఫలే రమ్యే నానాశకునినాదితే । పద్మిన్యో వివిధాస్తత్ర ప్రసన్నసలిలాశ్శివాః॥ ౪౦ ॥ హంసకారండవాకీర్ణా శ్చక్రవాకోపశోభితాః । త

త్రైకాం రజనీముష్య ప్రభాతే రామ గమ్యతామ్ ॥ ౪౧ ॥ దక్షిణాం దిశమాస్థాయ వనషండస్య పార్శ్వతః । తత్రాగస్త్యాశ్రమపదం గత్వా యోజనమంతరా ॥ ౪౨ ॥ రమణీయే వనోద్దేశే బహుపాదపసంవృతే । రంస్యతే తత్ర వైదేహీ లక్ష్మణశ్చ సహ త్వయా ॥ ౪౩ ॥ (సహి రమ్యో వనోద్దేశో బహుపాదపసంకులః ।) యది బుద్ధిః కృతా ద్రష్టుమగస్త్యం తం మహామునిమ్ ॥ ౪౪ ॥ అద్యైవ గమనే బుద్ధిం రోచయస్వ మహాయశః । ఇతి రామో మునేః శ్రుత్వా సహ భ్రాత్రాభివాద్య చ ॥ ౪౫ ॥ ప్రతస్థేఽగస్త్యముద్దిశ్య సానుజస్సీతయా సహ । పశ్యన్వనాని రమ్యాణి పర్వతాంశ్చాభ్రసన్నిభాన్ ॥ ౪౬ ॥ సరాంసి సరితశ్చైవ పథి మార్గవశానుగః । సుతీక్ష్ణేనోపదిష్టేన గత్వా తేన పథా సుఖమ్ ॥ ౪౭ ॥ ఇదం పరమసంహృష్టో వాక్యం లక్ష్మణమబ్రవీత్ । ఏతదేవాశ్రమపదం నూనం తస్య మహాత్మనః ॥ ౪౮ ॥ అగస్త్యస్య మునేర్భ్రాతుర్దృశ్యతే పుణ్యకర్మణః । యథా హీమే వనస్యాస్య జ్ఞాతాః పథి సహస్రశః ॥ ౪౯ ॥ సన్నతాః ఫలభారేణ పుష్పభారేణ చ ద్రుమాః । పిప్పలీనాం చ పక్వానాం వనాదస్మాదుపాగతః ॥ ౫౦ ॥ గంధోఽయం పవనోత్క్షిప్తస్సహసా కటుకోదయః । తత్ర తత్ర చ దృశ్యంతే సంక్షిప్తాః కాష్ఠసంచయాః ॥ ౫౧ ॥ లూనాశ్చ పథి దృశ్యంతే దర్భా వైడూర్యవర్చసః । ఏతచ్చ వనమధ్యస్థం కృష్ణాభ్రశిఖరోపమమ్ ॥ ౫౨ ॥ పావకస్యాశ్రమస్థస్య ధూమాగ్రం సంప్రదృశ్యతే । వివిక్తేషు చ తీర్థేషు కృతస్నానా ద్విజాతయః ॥ ౫౩ ॥ పుష్పోపహారం కుర్వంతి కుసుమైస్స్వయమార్జితైః । తత్సుతీక్ష్ణస్య వచనం యథా సౌమ్య మయా శ్రుతమ్ ॥ ౫౪ ॥ అగస్త్యస్యాశ్రమో భ్రాతుర్నూనమేష భవిష్యతి । నిగృహ్య తరసా మృత్యుం లోకానాం హితకామ్యయా ॥ ౫౫ ॥ యస్య భ్రాత్రా కృతేయం దిక్ శరణ్యా పుణ్యకర్మణా । ఇహైకదా కిల క్రూరో వాతాపిరపి చేల్వలః ॥ ౫౬ ॥ భ్రాతరౌ సహితావాస్తాం బ్రాహ్మణఘ్నౌ మహాసురౌ । ధారయన్ బ్రాహ్మణం రూపమిల్వలస్సంస్కృతం వదన్ ॥ ౫౭ ॥ ఆమంత్రయతి విప్రాన్స శ్రాద్ధముద్దిశ్య నిర్ఘృణః । భ్రాతరం సంస్కృతం కృత్వా తతస్తం మేషరూపిణమ్ ॥ ౫౮ ॥ తాన్ ద్విజాన్ భోజయామాస శ్రాద్ధదృష్టేన కర్మణా । తతో భుక్తవతాం తేషాం విప్రాణామిల్వలోఽబ్రవీత్ ॥ ౫౯ ॥ వాతాపే నిష్క్రమస్వేతి స్వరేణ మహతా వదన్ । తతో భ్రాతుర్వచః శ్రుత్వా వాతాపిర్మేషవన్నదన్ ॥ ౬౦ ॥ భిత్త్వా భిత్త్వా శరీరాణి బ్రాహ్మణానాం వినిష్పతన్ । బ్రాహ్మణానాం సహస్రాణి తైరేవం కామరూపిభిః ॥ ౬౧ ॥ వినాశితాని సంహత్య నిత్యశః పిశితాశనైః । అగస్త్యేన తదా దేవైః ప్రార్థితేన మహర్షిణా ॥ ౬౨ ॥ అనుభూయ కిల శ్రాద్ధే భక్షితస్స మహాసురః । తతస్సంపన్నమిత్యుక్త్వా దత్త్వా హస్తోదకం తతః ॥ ౬౩ ॥ భ్రాతరం నిష్క్రమస్వేతి చేల్వలస్సోఽభ్యభాషత । స తం తథా భాషమాణం భ్రాతరం విప్రఘాతినమ్ ॥ ౬౪ ॥ అబ్రవీత్ప్రహసన్ ధీమానగస్త్యో మునిసత్తమః । కుతో నిష్క్రమితుం శక్తిర్మయా జీర్ణస్య రక్షసః ॥ ౬౫ ॥ భ్రాతుస్తే మేషరూపస్య గతస్య యమసాదనమ్ । అథ తస్య వచః శ్రుత్వా భ్రాతుర్నిధనసంశ్రితమ్ ॥ ౬౬ ॥ ప్రధర్షయితుమారేభే మునిం క్రోధాన్నిశాచరః । సోఽభ్యద్రవద్ద్విజశ్రేష్ఠం మునినా దీప్తతేజసా ॥ ౬౭ ॥ చక్షుషానలకల్పేన నిర్దగ్ధో నిధనం గతః । తస్యాయమాశ్రమో భ్రాతుస్తటాకవనశోభితః ॥ ౬౮ ॥ విప్రానుకంపయా యేన కర్మేదం దుష్కరం కృతమ్ । ఏవం కథయమానస్య తస్య సౌమిత్రిణా సహ ॥ ౬౯ ॥ రామస్యాస్తం గతస్సూర్యో

స్సంధ్యాకాలోఽభ్యవర్తత । ఉపాస్య పశ్చిమాం సంధ్యాం సహ భ్రాత్రా యథావిధి ॥
౭౦ ॥ ప్రవివేశాశ్రమపదం తమృషిం సోఽభ్యవాదయత్ । సమ్యక్ప్రతిగృహీతశ్చ ముని
నా తేన రాఘవః ॥ ౭౧ ॥ న్యవసత్తాం నిశామేకాం ప్రాశ్య మూలఫలాని చ । తస్యాం రా
త్ర్యాం వ్యతీతాయాం విమలే సూర్యమండలే ॥ ౭౨ ॥ భ్రాతరం తమగస్త్యస్య హ్యామం
త్రయత రాఘవః । అభివాదయే త్వాం భగవన్ సుఖమధ్యుషితో నిశామ్ ॥ ౭౩ ॥ ఆమం
త్రయే త్వాం గచ్ఛామి గురుం తే ద్రష్టుమగ్రజమ్ । గమ్యతామితి తేనోక్తో జగామ రఘు
నందనః ॥ ౭౪ ॥ యథోద్దిష్టేన మార్గేణ వనం తచ్చావలోకయన్ । నీవారాన్ పనసాం
స్తాలాం స్తిమిశాన్ వంజులాన్ ధవాన్ ॥ ౭౫ ॥ చిరిబిల్వాన్ మధూకాంశ్చ బిల్వానపి చ తిం
దుకాన్ । పుష్పితాన్ పుష్పితాగ్రాభిర్లతాభిరనువేష్టితాన్ ॥ ౭౬ ॥ దదర్శ రా
మశ్శతశస్తత్ర కాంతారపాదపాన్ । హస్తిహస్తైర్విమృదితాన్ వానరైరుపశోభి
తాన్ ॥ ౭౭ ॥ మత్తైశ్శకునిసంఘైశ్చ శతశశ్చ ప్రణాదితాన్ । తతోఽబ్రవీత్సమీపస్థం
రామో రాజీవలోచనః ॥ ౭౮ ॥ పృష్ఠతోఽనుగతం వీరం లక్ష్మణం లక్ష్మివర్ధనమ్ । స్ని
గ్ధపత్రా యథా వృక్షా యథా క్షాంతా మృగద్విజాః ॥ ౭౯ ॥ ఆశ్రమో నాతిదూరస్థో
మహర్షేర్భావితాత్మనః । అగస్త్య ఇతి విఖ్యాతో లోకే స్వేనైవ కర్మణా ॥ ౮౦ ॥
ఆశ్రమో దృశ్యతే తస్య పరిశ్రాంతశ్రమాపహః । ప్రాజ్యధూమాకులవనశ్చీరమాలా
పరిష్కృతః ॥ ౮౧ ॥ ప్రశాంతమృగయూథశ్చ నానాశకునినాదితః । నిగృహ్య తరసా
మృత్యుం లోకానాం హితకామ్యయా ॥ ౮౨ ॥ దక్షిణా దిక్కృతా యేన శరణ్యా పుణ్య
కర్మణా । తస్యేదమాశ్రమపదం ప్రభావాద్యస్య రాక్షసైః ॥ ౮౩ ॥ దిగియం దక్షిణా
త్రాసాద్దృశ్యతే నోపభుజ్యతే । యదా ప్రభృతి చాక్రాంతా దిగియం పుణ్యకర్మ
ణా ॥ ౮౪ ॥ తదా ప్రభృతి నిర్వైరాః ప్రశాంతా రజనీచరాః । నామ్నా చేయం భగవ
తో దక్షిణా దిక్ప్రదక్షిణా ॥ ౮౫ ॥ ప్రథితా త్రిషు లోకేషు దుర్ధర్షా క్రూరకర్మ
భిః । మార్గం నిరోద్ధుం సతతం భాస్కరస్యాచలోత్తమః ॥ ౮౬ ॥ నిదేశం పాలయన్
యస్య వింధ్యశ్శైలో న వర్ధతే । అయం దీర్ఘాయుషస్తస్య లోకే విశ్రుతకర్మణః ॥ ౮౭ ॥
అగస్త్యస్యాశ్రమశ్శ్రీమాన్ వినీతజనసేవితః । ఏష లోకార్చితస్సాధుర్హితే నిత్యరత
స్సతామ్ ॥ ౮౮ ॥ అస్మానధిగతానేష శ్రేయసా యోజయిష్యతి । ఆరాధయిష్యామ్య
త్రాహమగస్త్యం తం మహామునిమ్ ॥ ౮౯ ॥ శేషం చ వనవాసస్య సౌమ్య వత్స్య
మ్యహం ప్రభో । అత్ర దేవాస్సగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః ॥ ౯౦ ॥ అగస్త్యం నియ
తాహారం సతతం పర్యుపాసతే । నాత్ర జీవేన్మృషావాదీ క్రూరో వా యది వా శఠః ॥ ౯౧ ॥
నృశంసః కామవృత్తో వా మునిరేష తథావిధః । అత్ర దేవాశ్చ యక్షాశ్చ నాగాశ్చ పతగై
స్సహ ॥ ౯౨ ॥ వసంతి నియతాహారా ధర్మమారాధయిష్ణవః । అత్ర సిద్ధా మహాత్మానో
విమానైస్సూర్యసన్నిభైః ॥ ౯౩ ॥ త్యక్త్వా దేహాన్నవైర్దేహైస్స్వర్యాతాః పరమర్ష
యః । యక్షత్వమమరత్వం చ రాజ్యాని వివిధాని చ ॥ ౯౪ ॥ అత్ర దేవాః ప్రయచ్ఛంతి భూ
తైరారాధితాశ్శుభైః । ఆగతాస్స్మాశ్రమపదం సౌమిత్రే ప్రవిశాగ్రతః ॥ ౯౫ ॥ నివేద
యేహ మాం ప్రాప్తమృషయే సీతయా సహ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - ఏకాదశ
స్సర్గః

స ప్రవిశ్యాశ్రమపదం లక్ష్మణో రాఘవానుజః । అగస్త్యశిష్యమాసాద్య వాక్య
మేతదువాచ హ ॥ ౧ ॥ రాజా దశరథో నామ జ్యేష్ఠస్తస్య సుతో బలీ । రామః ప్రాప్తో ముని
ం ద్రష్టుం భార్యయా సహ సీతయా ॥ ౨ ॥ లక్ష్మణో నామ తస్యాహం భ్రాతా త్వవరజో

హితః । అనుకూలశ్చభక్తశ్చ యదితే శ్రోత్రమాగతః॥ ౩॥ తేవయంవనమత్యుగ్రం ప్ర
విష్టాఃపితృశాసనాత్ । ద్రష్టుమిచ్ఛామహే సర్వే భగవంతంనివేద్యతామ్॥ ౪॥ తస్యతద్వ
చనం శ్రుత్వాలక్ష్మణస్యతపోధనః। తథేత్యుక్త్వాగ్నిశరణం ప్రవివేశనివేదితుమ్॥ ౫॥ సప్ర
విశ్యమునిశ్రేష్ఠంతపసాదుష్ప్రధర్షణమ్। కృతాంజలిరువాచేదం రామాగమన మంజ
సా ॥ ౬ ॥ యథోక్తం లక్ష్మణేనైవ శిష్యోఽగస్త్యస్య సంమతః । పుత్రౌ దశరథ
స్యేమౌ రామో లక్ష్మణ ఏవ చ ॥ ౭ ॥ ప్రవిష్టా వాశ్రమ పదం సీతయా సహ
భార్యయా । ద్రష్టుం భవంత మాయాతౌ శుశ్రూషార్థమరిందమౌ॥ ౮ ॥ య
దత్రానంతరంతత్త్వమాజ్ఞాపయితుమర్హసి । తతశ్శిష్యాదుపాశ్రుత్య ప్రాప్తం రామం
సలక్ష్మణమ్॥ ౯॥ వైదేహీంచమహాభాగామిదంవచనమబ్రవీత్ । దిష్ట్యారామశ్చిరస్యా
ద్య ద్రష్టుంమాంసముపాగతః॥ ౧౦॥మనసాకాంక్షితంహ్యస్యమయాప్యాగమనంచిరమ్।
గమ్యతాంసత్కృతోరామస్సభార్యస్సహలక్ష్మణః॥ ౧౧॥ ప్రవేశ్యతాంసమీపంమేకిం
చాసౌనప్రవేశితః । ఏవముక్తస్తుమునినా ధర్మజ్ఞేనమహాత్మనా ॥ ౧౨ ॥ అభివాద్యాబ్ర
వీచ్ఛిష్యస్తథేతినియతాంజలిః।తతోనిష్క్రమ్యసంభ్రాంతశ్శిష్యోలక్ష్మణమబ్రవీత్ ॥౧౩॥
క్వాసౌరామోమునింద్రష్టుమేతుప్రవిశతుస్స్వయమ్। తతోగత్వాశ్రమద్వారంశిష్యేణ
సహలక్ష్మణః॥ ౧౪ ॥ దర్శయామాస కాకుత్స్థంసీతాంచజనకాత్మజామ్ । తంశిష్యః
ప్రశ్రితోవాక్యమగస్త్యవచనంబ్రువన్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రావేశయద్యథాన్యాయంసత్కారా
ర్హంసుసత్కృతమ్। ప్రవివేశతతోరామస్సీతయాసహలక్ష్మణః॥ ౧౬ ॥ ప్రశాంతహ
రిణాకీర్ణమాశ్రమంహ్యవలోకయన్ । సతత్ర బ్రహ్మణఃస్థానమగ్నేఃస్థానంతథైవచ॥
౧౭ ॥విష్ణోఃస్థానంమహేంద్రస్యస్థానంచైవవివస్వతః।సోమస్థానంశివస్థానంస్థానంకౌబే
రమేవచ॥ ౧౮ ॥ ధాతుర్విధాతుఃస్థానేచవాయోఃస్థానంతథైవచ । నాగరాజస్యచస్థాన
మనంతస్యమహాత్మనః ॥౧౯॥ స్థానంతథైవగాయత్ర్యావసూనాంస్థానమేవచ । స్థానం
చపాశహస్తస్యవరుణస్యమహాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ కార్తికేయస్యచస్థానంధర్మస్థానంచప
శ్యతి । తతశ్శిష్యైఃపరివృతోమునిరప్యభినిష్పతత్ ॥ ౨౧ ॥ తందదర్శాగ్రతో రామో
మునీనాందీప్తతేజసామ్ । అబ్రవీద్వచనంవీరోలక్ష్మణంలక్ష్మివర్ధనమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏష
లక్ష్మణనిష్క్రామత్యగస్త్యోభగవానృషిః।ఔదార్యేణావగచ్ఛామినిధానంతపసామిమమ్॥
౨౩ ॥ ఏవముక్త్వామహాబాహురగస్త్యంసూర్యవర్చసమ్ । జగ్రాహ పరమప్రీతస్త
స్యపాదౌపరంతపః॥ ౨౪ ॥ అభివాద్యతుధర్మాత్మాతస్థౌరామఃకృతాంజలిః । సీతయా
సహవైదేహ్యాతదారామస్సలక్ష్మణః॥ ౨౫॥ ప్రతిజగ్రాహకాకుత్స్థమర్చయిత్వా
సనోదకైః । కుశలప్రశ్నముక్త్వాచహ్యాస్యతామితిచాబ్రవీత్ ॥ ౨౬ ॥ అగ్నింహు
త్వాప్రదాయార్ఘ్యమతిథింప్రతిపూజ్యచ । వానప్రస్థేనధర్మేణ సతేషాంభోజనంద
దౌ॥ ౨౭ ॥ ప్రథమంచోపవిశ్యాథధర్మజ్ఞోమునిపుంగవః।ఉవాచరామమాసీనంప్రాం
జలింధర్మకోవిదమ్॥ ౨౮ ॥ అగ్నింహుత్వాప్రదాయార్ఘ్యమతిథింప్రతిపూజయే
త్ । అన్యథాఖలుకాకుత్స్థతపస్వీసముదాచరన్॥ ౨౯ ॥ దుస్సాక్షీవపరేలోకేస్వాని
మాంసానిభక్షయేత్ । రాజాసర్వస్యలోకస్యధర్మచారీమహారథః॥ ౩౦ ॥ పూజనీయ
శ్చమాన్యశ్చ భవాన్ప్రాప్తఃప్రియాతిథిః । ఏవముక్త్వాఫలైర్మూలైఃపుష్పైరన్యై
శ్చ రాఘవమ్॥ ౩౧ ॥ పూజయిత్వాయథాకామంపునరేవతతోబ్రవీత్ । ఇదందివ్యంమ
హచ్చాపం హేమవజ్రవిభూషితమ్॥ ౩౨ ॥ వైష్ణవంపురుషవ్యాఘ్రనిర్మితం విశ్వక
ర్మణా । అమోఘస్సూర్యసంకాశోబ్రహ్మదత్తశ్శరోత్తమః॥ ౩౩॥ దత్తోమమమహేం

త్రేణతూణీచాక్షయసాయకౌ । సంపూర్ణౌ నిశితైర్బాణైర్జ్వలద్భి రివపావకైః ॥
౩౪ ॥ మహారజతకోశోయమసిర్హేమవిభూషితః । అనేనధనుషా రామ హత్వాసం
ఖ్యేమహాసురాన్ ॥ ౩౫ ॥ ఆజహారశ్రియందీప్తాంపురావిష్ణుర్దివౌకసామ్ । తద్ధనుస్తౌ
చతూణీరౌశరంఖడ్గంచమానద ॥ ౩౬ ॥ జయాయప్రతిగృహ్ణీష్వవజ్రంవజ్రధరోయథా ।
ఏవముక్త్వామహాతేజాస్సమస్తంతద్వరాయుధమ్ ॥ ౩౭ ॥ దత్త్వారామాయ భగవానగ
స్త్యఃపునరబ్రవీత్ ॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే- ద్వాదశస్సర్గః.

రామ ప్రీతోస్మిభద్రంతేపరితుష్టోస్మిలక్ష్మణ । అభివాదయితుంయన్మాంసంప్రా
ప్తౌసహసీతయా ॥ ౧ ॥ అధ్వశ్రమేణవాంఖేదో బాధతేప్రచురశ్రమః । వ్యక్తముత్కం
ఠతేచాపిమైథిలీజనకాత్మజా ॥ ౨ ॥ ఏషాహిసుకుమారీచదుఃఖైశ్చనవిమానితా । ప్రా
జ్యదోషంవనం ప్రాప్తాభర్తృస్నేహప్రచోదితా ॥ ౩ ॥ యథైషారమతే రామఇహసీ
తాతథాకురు । దుష్కరంకృతవత్యేషావనేత్వామనుగచ్ఛతీ ॥ ౪ ॥ ఏషాహిప్రకృతిఃస్త్రీ
ణామాసృష్టేరఘునందన । సమస్థమనురజ్యంతివిషమస్థంత్యజంతిచ ॥ ౫ ॥ శతహ్రదా
నాంలోలత్వంశస్త్రాణాంతీక్ష్ణతాంతథా । గరుడానిలయోశ్శైఘ్ర్యమనుగచ్ఛంతియో
షితః ॥ ౬ ॥ ఇయంతుభవతోభార్యాదోషైరేతైర్వివర్జితా । శ్లాఘ్యాచవ్యపదేశ్యా
చయథాదేవీహ్యరుంధతీ ॥ ౭ ॥ అలంకృతోయందేశశ్చ యత్రసౌమిత్రిణాసహ । వైదే
హ్యాచానయారామవత్స్యసిత్వమరిందమ ॥ ౮ ॥ ఏవముక్త్వామహాబాహుమగస్త్యఃపు
నరబ్రవీత్ । సుఖంస్వపమహాబాహోసీతయాసహలక్ష్మణః ॥ ౯ ॥ రవిరస్తంగతస్సౌ
మ్యసంధ్యాకాలోభ్యుపాగతః । ఏతేనిశాచరారామసలీనామృగపక్షిణః ॥ ౧౦ ॥ నగా
గ్రేషుభృశంలీనాదృశ్యంతేసుసమాహితాః । నైశేనతమసావ్యాప్తమప్రకాశం న
భస్తలమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఏవముక్తోమహాబాహు రగస్త్యేనమహాత్మనా । ఉపాస్యపశ్చిమాంసం
ధ్యాం రామస్సౌమిత్రిణాసహ ॥ ౧౨ ॥ అభివాద్యమహాత్మానమగస్త్యమృషిసత్త
మమ్ । సుష్వాపరజనీంతాంతు పూజితః పరమర్షిణా ॥ ౧౩ ॥ సుఖోషితస్తదా రామ
స్సంధ్యామన్వాస్యసానుజః । కృత్వాపౌర్వాహ్ణికంతస్థౌస్నాతోహుతహుతాశనః ॥
౧౪ ॥ లక్ష్మణేనసహ భ్రాత్రా సీతయాచ పరంతపః । ఉపాగమదమేయాత్మాహ్యగ
స్త్యంసూర్యవర్చసమ్ ॥ ౧౫ ॥ సదృష్ట్వా రాఘవంశ్రీమానగస్త్యస్సంయతాంజలిమ్ ।
ప్రతిపూజ్య యథాన్యాయ మిదంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౬ ॥ కచ్చిత్సుఖంనిశారామవ్య
తీతారఘునందన । తవసభ్రాతృభార్యస్య మమాశ్రమపదేవిభో ॥ ౧౭ ॥ అగస్త్యేనై
వముక్తస్తుకాకుత్స్థోవాక్యమబ్రవీత్ । మానితాఃస్మయథాన్యాయం త్వయాపూజ్యేన
పూజితాః ॥ ౧౮ ॥ శయనాసనయానేన భోజనాచ్ఛాదనైశ్శుభైః । రాజ్ఞోదశరథస్యే
వపురేచాంతఃపురేయథా ॥ ౧౯ ॥ సుఖోషితాఃస్మ భగవన్ సర్వకామైరుపస్థితాః । ఉ
పవిశ్యాప్యగస్త్యస్తుఋషీవధ్వ మువాచహ ॥ ౨౦ ॥ సర్వానేవాభ్యనుజ్ఞాప్యయేతత్రా
సన్సహాగతాః । సుఖోపవిష్టేరామేతు సహసీతేసలక్ష్మణే ॥ ౨౧ ॥ సతేన ఋషిసం
ఘేన అగస్త్యోవాక్యమబ్రవీత్ । కాలోయంబతభూయిష్ఠోయఃకాలస్తవరాఘవ ॥ ౨౨ ॥
సమయోయో నరేంద్రేణ కృతోదశరథేనతే । తీర్ణప్రతిజ్ఞఃకాకుత్స్థసుఖం రాజ్యే
నివత్స్యసి ॥ ౨౩ ॥ ధన్యస్తేజనకోరామ సరాజారఘునందనః । యస్త్వయాజ్యేష్ఠపు
త్రేణ యయాతి రివతారితః ॥ ౨౪ ॥ ఏవముక్తస్తతోరామః ప్రత్యువాచకృతాంజలిః ।
ప్రీతఃప్రియతరంవాక్య మిదమాహ మహాయశాః ॥ ౨౫ ॥ ధన్యోస్మ్యనుగృహీతోస్మి
యస్యమే మునిపుంగవః । ప్రీయమాణస్య సుప్రీతో నాస్తిధన్యతరోమమ ॥ ౨౬ ॥ న
మయా తారితోరాజా స్వగుణైరేవతారితః । స్వర్గందశరథః ప్రాప్తస్స్వకృతైఃపూ

ర్వకర్మభిః ॥ ౨౭ ॥ అయం దేశోహి నిఖిల స్స్వర్గ ఏవ మహాతపః । అశరణ్య శ్శరణ్యోఽ
భూ ద్యథైవ వినివేశితః ॥ ౨౮ ॥ తదాఖ్యాహ్యర్థతత్త్వేన పరం కౌతూహలం మమ
శ్రుత్వా తు వచనం తస్య రామస్య మధురాక్షరమ్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రత్యువాచ తతో రామమ
గస్త్యో భగవానృషిః । శృణు రాఘవ తత్త్వేన దేశస్యాస్య యథాతథమ్ ॥ ౩౦॥ దండకే
న పరిత్యక్తో హ్యయం దేశో మహాత్మనా । భార్గవస్య చ శాపేన నిర్మనుష్యమృగోఽభవ
త్ ॥ ౩౧ ॥ వృక్షగుల్మలతాహీనం తాపసై రపి వర్జితమ్ । కాంతారమభవత్తత్ర ఘో
రం పరమదారుణమ్ ॥ ౩౨ ॥ యోజనానాం సహస్రం తు వింధ్యపాదస్య దక్షిణే । నా
త్ర వర్షతి పర్జన్యో నాపి యాతి సుఖోఽనిలః ॥ ౩౩ ॥ రూక్షం ప్రతిభయం ఘోరమా
సీద్ధూమాకులం వనమ్ । బహూన్యబ్దసహస్రాణి ఇదమాసీ దనాకులమ్ ॥ ౩౪ ॥ గంధ
ర్వై ఋషిసంఘైశ్చ దేవైశ్చ పరివర్జితమ్ । కస్యచిత్త్వథ కాలస్య దైవయోగాద
హం నృప ॥ ౩౫ ॥ హిమవచ్ఛిఖరాచ్ఛ్వేతా దిహ ప్రాప్తోస్మి మానద । తతో మయా
సమానీతః పర్జన్యో జలదైస్సహ ॥ ౩౬ ॥ స్వచ్ఛందవర్షస్సత్కృతః కంచిత్కాలమ
రిందమ । యమస్యైవ చారాస్తు బహూన్యబ్దశతాని వై ॥ ౩౭ ॥ తేజసా మృత్యుదూతా
శ్చ వ్యాధయశ్చ నిరాకృతాః । హిమవత్ప్రభవా వృక్షాశ్చింతితా మనసాగతాః ॥ ౩౮ ॥
ప్రవృత్తాశ్చ పునర్నద్యః ఫుల్లపంకజమండితాః । తటాకాని సురమ్యాణి సరితశ్చ సరాం
సి చ ॥ ౩౯ ॥ నిరజస్కం సుగంధం చ సుఖశీతజలానిలమ్ । ప్రవృత్తం వనషండాఢ్యం స్ఫీత
సస్యసమాకులమ్ ॥ ౪౦ ॥ అచిరేణాభవద్రమ్యమృషిసంఘానుసేవితమ్ । కేవలం త్వభి
శాపేన తస్యైవ రఘునందన ॥ ౪౧ ॥ సోపద్రవమివాప్యేతద్రాక్షసైః క్రూరకర్మభిః ॥
యదా ప్రభృతి చాసత్వం చిత్రకూటముపాగతః ॥ ౪౨ ॥ తదా ప్రభృతి రక్షాంసి విప్రకు
ర్వంతి తాపసాన్ । ఋషీణామభయం వీర దాతుమర్హసి మానద ॥ ౪౩ ॥ అస్మాద్ధి కా
రణాద్రామ దండకారణ్యవాసినామ్ । త్రాణార్థమిహ సంప్రాప్తస్త్రాతుమర్హ
సి నో భవాన్ ॥ ౪౪ ॥ సమర్థోఽహ్యసి కాకుత్స్థ త్రైలోక్యస్యాపి రక్షణే । కిం పునర్వి
శరక్షాంసి ద్విజముఖ్య హతాని వై ॥ ౪౫ ॥ ఇదమిక్ష్వాకుపుత్రేణ దండకేన మహాబల ।
దేశో నిరాకృతో రామ శాపదోషేణ రాఘవ ॥ ౪౬ ॥ దండకారణ్యమఖిలం దర్శనా
దేవపాలితమ్ । శాపస్యాంతాయ కాకుత్స్థ ప్రాప్తస్త్వమరిసూదన ॥ ౪౭ ॥ సత్వము
ద్యపూరావృత్తైః పిత్రుభిశ్చ నిరాకృతమ్ । తారయస్వ మహాభాగ దండకారణ్యమద్య వై ॥
౪౮ ॥ యస్య దోషాదిదం రామ దండకారణ్యముచ్యతే । ఏవముక్తస్తదా రామః ప్రత్యు
వాచ మహామునిమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఆశ్చర్యమిదమాఖ్యాతం దేశస్యాస్య యథాతథమ్ । కింతు
వ్యాదిశ మే దేశం సోదకం బహుకాననమ్ ॥ ౫౦ ॥ యత్రాశ్రమపదం కృత్వా వసేయం
నిరతస్సుఖమ్ । తతోఽబ్రవీన్మునిశ్రేష్ఠశ్శ్రుత్వా రామస్య తద్వచః ॥ ౫౧ ॥ ధ్యాత్వా ము
హూర్తం ధర్మాత్మా ధీరో ధీరతరం వచః । ఇతో ద్వియోజనే తాత బహుమూలఫలోద
కః ॥ ౫౨ ॥ దేశో బహుమృగశ్శ్రీమాన్ పంచవట్యభివిశ్రుతః । తత్ర గత్వాఽఽశ్రమప
దం కృత్వా సౌమిత్రిణా సహ ॥ ౫౩ ॥ రంస్యసే త్వం పితుర్వాక్యం యథోక్తమనుపాల
యన్ । విదితో హ్యేష వృత్తాంతో మమ సర్వస్తవానఘ ॥ ౫౪ ॥ తపసశ్చ ప్రభావేన
స్నేహాద్దశరథస్య చ । హృదయస్థశ్చ తే ఛందో విజ్ఞాతస్తపసా మయా ॥ ౫౫ ॥ ఇహవా
సం ప్రతిజ్ఞాయ మయా సహ తపోవనే । వసంతం త్వాం జనాస్సర్వే జ్ఞాస్యంతి రఘునంద
న ॥ ౫౬ ॥ అతశ్చ త్వామహం బ్రూమి గచ్ఛ పంచవటీమితః । స హి రమ్యో వనోద్దేశో
మైథిలీ తత్ర రంస్యతే ॥ ౫౭ ॥ స దేశశ్శ్లాఘనీయశ్చ నాతిదూరే చ రాఘవ । గోదావ

శ్యాస్సమీపే చ మైథిలీ తత్ర రంస్యతే ॥ ౧౮ ॥ ప్రాజ్యమూలఫలైశ్చైవ నానాద్వి
జగణైర్యుతః । వివిక్తశ్చ మహాబాహో పుణ్యో రమ్యస్తథైవ చ ॥ ౧౯ ॥ భవానపి సదా
రశ్చ శక్తశ్చ పరిరక్షణే । అపి చాత్ర వసన్ రామ తాపసాన్ పాలయిష్యసి ॥ ౨౦ ॥ ఏతదా
లక్ష్యతే వీర మధూకానాం మహద్వనమ్ । ఉత్తరేణాస్య గంతవ్యం న్యగ్రోధమపి గచ్ఛ
త ॥ ౨౧ ॥ తతః స్థలముపారుహ్య పర్వతస్యావిదూరతః । ఖ్యాతః పంచవటీత్యేవ నిత్యపు
ష్పితకాననః ॥ ౨౨ ॥ అగస్త్యేనైవముక్తస్తు రామస్సౌమిత్రిణా సహ । సత్కృత్యామం
త్రయామాస తమృషిం సత్యవాదినమ్ ॥ ౨౩ ॥ తౌ తు తేనాభ్యనుజ్ఞాతౌ కృతపాదాభి
వందనౌ । తదాశ్రమాత్పంచవటీం జగ్మతుస్సహ సీతయా ॥ ౨౪ ॥ గృహీతచాపౌ తు న
రాధిపాత్మజౌ విషక్తతూణౌ సమరేష్వకాతరౌ । యథోపదిష్టేన పథా మహర్షిణా ప్ర
జగ్మతుః పంచవటీం సమాహితౌ ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - త్రయోదశ
స్సర్గః .

అథ పంచవటీం గచ్ఛన్నంతరా రఘునందనః । ఆససాద మహాకాయం గృధ్రం భీమ
పరాక్రమమ్ ॥ ౧ ॥ తం దృష్ట్వా తౌ మహాభాగౌ వటస్థం రామలక్ష్మణౌ । మేనాతే రాక్షసం
పక్షిం బ్రువాణౌ కో భవానితి ॥ ౨ ॥ స తౌ మధురయా వాచా సౌమ్యయా ప్రీణయన్నివ ।
ఉవాచ వత్స మాం విద్ధి వయస్యం పితురాత్మనః ॥ ౩ ॥ స తం పితృసఖం బుద్ధ్వా పూజయామా
స రాఘవః । స తస్య కులమవ్యగ్రమథ పప్రచ్ఛ నామ చ ॥ ౪ ॥ రామస్య వచనం శ్రుత్వా
సర్వభూతసముద్భవమ్ । ఆచచక్షే ద్విజస్తస్మై కులమాత్మానమేవ చ ॥ ౫ ॥ పూర్వకాలే
మహాబాహో యే ప్రజాపతయోఽభవన్ । తాన్మే నిగదతస్సర్వానాదితః శృణు రాఘ
వ ॥ ౬ ॥ కర్దమః ప్రథమస్తేషాం విశ్రుతస్తదనంతరః । శేషశ్చ సంశ్రయశ్చైవ బ
హుపుత్రశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౭ ॥ స్థాణుర్మరీచిరత్రిశ్చ క్రతుశ్చైవ మహాబలః । పులస్త్య
శ్చాంగిరాశ్చైవ ప్రచేతాః పులహస్తథా ॥ ౮ ॥ దక్షో వివస్వానపరోఽరిష్టనేమిశ్చ రా
ఘవ । కాశ్యపశ్చ మహాతేజాస్తేషామాసీచ్చ పశ్చిమః ॥ ౯ ॥ ప్రజాపతేస్తు దక్షస్య బభూ
వురితి విశ్రుతమ్ । షష్టిర్దుహితరో రామ యశస్విన్యో మహాయశః ॥ ౧౦ ॥ కాశ్యపః
ప్రతిజగ్రాహ తాసామష్టౌ సుమధ్యమాః । (అంగిరాస్త్వపరా రామ కన్యాః ప్రత్యగృ
హ్ణాత్తదా) అదితిం చ దితిం చైవ దనుమప్యథ కాలికామ్ ॥ ౧౧ ॥ తామ్రాం క్రోధవశాం చై
వ మనుం చాప్యనలామపి । తాస్తు కన్యాస్తతః ప్రీతః కాశ్యపః పునరబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ పుత్రాం
స్త్రైలోక్యభర్తౄన్ వై జనయిష్యథ మత్సమాన్ । అదితిస్తన్మనా రామ దితిశ్చ దనురే
వ చ ॥ ౧౩ ॥ కాలికా చ మహాబాహో శేషాస్త్వమనసోఽభవన్ । అదిత్యాం జజ్ఞిరే దేవా
స్త్రయస్త్రింశదరిందమ ॥ ౧౪ ॥ ఆదిత్యా వసవో రుద్రా హ్యశ్వినౌ చ పరంతప । దితిస్త్వ
జనయత్పుత్రాన్ దైత్యాంస్తాత యశస్వినః ॥ ౧౫ ॥ తేషామియం వసుమతీ పురాసీత్సవ
నార్ణవా । దనుస్త్వజనయత్పుత్రమశ్వగ్రీవమరిందమ ॥ ౧౬ ॥ నరకం కాలకం చై
వ కాలికాపి వ్యజాయత । క్రౌంచీం భాసీం తథా శ్యేనీం ధృతరాష్ట్రీం తథా శుక
మ్ । ౧౭ ॥ తామ్రాపి సుషువే కన్యాః పంచైతా లోకవిశ్రుతాః । ఉలూకాన్ జనయ
త్క్రౌంచీ భాసీ భాసాన్ వ్యజాయత ॥ ౧౮ ॥ శ్యేనీ శ్యేనాంశ్చ గృధ్రాంశ్చ వ్యజాయత
సుతేజసః । ధృతరాష్ట్రీ తు హంసాంశ్చ కలహంసాంశ్చ సర్వశః ॥ ౧౯ ॥ చక్రవాకాం
శ్చ భద్రం తే విజజ్ఞే సాపి భామినీ । శుకీ నతాం విజజ్ఞే తు నతాయా వినతా సుతా ॥ ౨౦ ॥ దశ
క్రోధవశా రామ విజజ్ఞే హ్యాత్మసంభవాః । మృగీం చ మృగమందాం చ హరీం భద్రమదా
మపి ॥ ౨౧ ॥ మాతంగీమపి శార్దూలీం శ్వేతాం చ సురభిం తథా । సర్వలక్షణసంపన్నాం

సురసాంకద్రుకామపి॥ ౨౨ ॥ అపత్యంతుమృగాస్సర్వేమృగ్యానరవరోత్తమ। ఋ
క్షాశ్చమృగమందాయాః సృమరాశ్చమరాస్తథా॥ ౨౩ ॥ తతస్త్వైరావతీం నామ జజ్ఞే
భద్రమదాసుతామ్। తస్యాస్త్వైరావతః పుత్రో లోకనాథో మహాగజః॥ ౨౪॥ హర్యా
శ్చహరయోపత్యం వానరాశ్చతరస్వినః। గోలాంగూలాంశ్చ శార్దూలీ వ్యాఘ్రాంశ్చా
జనయత్సుతాన్॥ ౨౫॥ మాతంగాస్త్వథమాతంగ్యా అపత్యంమనుజర్షభ। దిశాగజాం
శ్చకాకుత్స్థ శ్వేతాప్యజనయత్సుతాన్॥ ౨౬ ॥ తతోదుహితరౌరామ సురభిర్ద్వేవ్య
జాయత। రోహిణీంనామభద్రం తే గంధర్వీంచయశస్వినీమ్॥ ౨౭ ॥ రోహిణ్యజనయ
ద్గావై గంధర్వీ వాజినస్సుతాన్। సురసాజనయన్నాగాన్ రామకద్రూస్తుపన్నగాన్॥
౨౮ ॥ మనుర్మనుష్యాన్ జనయద్రామపుత్రాన్ యశస్వినః। బ్రాహ్మణాన్ క్షత్రి
యాన్ వైశ్యాన్ శూద్రాంశ్చమనుజర్షభ ॥ ౨౯॥ సర్వాన్ పిండఫలాన్ వృక్షానన
లాపివ్యజాయత। వినతాచశుకీపౌత్రీ కద్రూశ్చ సురసాస్వసా॥ ౩౦ ॥ కద్రూర్నాగం
సహస్రాస్యంవిజజ్ఞేధరణీధరమ్। ద్వౌపుత్రౌ వినతాయాస్తుగరుడోరుణఏవచ॥ ౩౧ ॥ త
స్మాజ్జాతోహమరుణాత్సంపాతిస్తుమమాగ్రజః। జటాయురితిమాంవిద్ధి శ్యేనీపుత్రమరిం
దమ॥ ౩౨ ॥ సోహంవాససహాయస్తేభవిష్యామియదీచ్ఛసి। ఇదందుర్గంహికాంతా
రంమృగరాక్షససేవితమ్॥ ౩౩ ॥ సీతాంచతాతరక్షిష్యే త్వయియాతే సలక్ష్మణే॥ జటా
యుషంతంప్రతిపూజ్యరాఘవో ముదాపరిష్వజ్యచసంనతోభవత్। పితుర్హిశుశ్రా
వ సఖిత్వమాత్మవాన్ జటాయుషా సంకథితంపునఃపునః॥ ౩౪ ॥ సతత్రసీతాంపరిధాయ
మైథిలీంసహైవ తేనాతిబలేనపక్షిణా। జగామ తాంపంచవటీంసలక్ష్మణో రిపూన్ దిధ
క్షన్ శలభానివానలః॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - చతుర్దశస్సర్గః.

తతఃపంచవటీంగత్వా నానావ్యాళమృగాయుతామ్। ఉవాచ భ్రాతరం రా
మోసౌమిత్రిందీప్తతేజసమ్॥ ౧ ॥ ఆగతాస్స్మయథోద్దిష్టమముందేశం మహర్షిణా। అ
యంపంచవటీదేశస్సౌమ్యపుష్పితపాదపః॥ ౨ ॥ సర్వతశ్చార్యతాం దృష్టిః కాననే
నిపుణోహ్యసి। ఆశ్రమః కతరస్మిన్నో దేశే భవతిసంమతః॥ ౩ ॥ రమతే యత్ర వైదే
హీ త్వమహంచైవలక్ష్మణ। తాదృశోదృశ్యతాం దేశస్సన్నికృష్టజలాశయః॥ ౪ ॥ వన
రామణ్యకంయత్ర జలరామణ్యకంతథా। సన్నికృష్టంచయత్రస్యాత్సమిత్పుష్పకుశో
దకమ్॥ ౫ ॥ ఏవముక్తస్తురామేణ లక్ష్మణస్సంయతాంజలిః। సీతాసమక్షంకాకుత్స్థమి
దంవచనమబ్రవీత్॥ ౬ ॥ పరవానస్మికాకుత్స్థ త్వయివర్షశతంస్థితే। స్వయంతురు
చిరేదేశే క్రియతామితిమాంవద॥ ౭ ॥ సుప్రీతస్తేనవాక్యేన లక్ష్మణస్యమహాత్మనః। వి
మృశన్ రోచయామాస దేశంసర్వగుణాన్వితమ్॥ ౮ ॥ సతంరుచిరమాక్రమ్య దేశమా
శ్రమకర్మణి। హస్తేగృహీత్వాహస్తేన రామస్సౌమిత్రిమబ్రవీత్॥ ౯ ॥ అయం దే
శస్సమః శ్రీమాన్ పుష్పితైస్తరుభిర్వృతః। ఇహాశ్రమపదం సౌమ్య యథావత్కర్తు
మర్హసి॥ ౧౦ ॥ ఇయమాదిత్యసంకాశైః పద్మైస్సురభిగంధిభిః। అదూరే దృశ్యతే ర
మ్యా పద్మినీపద్మసేవితా ॥ ౧౧ ॥ యథాఖ్యాతమగస్త్యేన మునినా భావితాత్మనా। ఇ
యంగోదావరీ రమ్యా పుష్పితైస్తరుభిర్వృతా॥ ౧౨ ॥ హంసకారండవాకీర్ణా చ
క్రవాకోపశోభితా। నాతిదూరేనచాసన్నే మృగయూథనిపీడితాః॥ ౧౩॥ మయూరనా
దితారమ్యాః ప్రాంశవోబహుకందరాః। దృశ్యంతేగిరయస్సౌమ్య పుల్లైస్తరుభిరా
వృతాః॥ ౧౪ ॥ సౌవర్ణై రాజతైస్తామ్రైర్దేశేదేశేచ ధాతుభిః। గవాక్షితా ఇవా
భాంతి గజాః పరమభక్తిభిః॥ ౧౫ ॥ సాలైస్తాలైస్తమాలైశ్చ ఖర్జూరైః పనసామ్ర

కైః। నీవారైస్తిమిశైశ్చైవ పుంనాగైశ్చోపశోభితాః॥౧౬॥ చూతైరశోకైస్తిలకైశ్చం
పకైః కేతకైరపి। పుష్పగుల్మలతోపేతైస్తైస్తైస్తరుభిరావృతాః॥౧౭॥ చందనైస్స్యం
దనైర్నీపైః పనసైర్లికుచైరపి। ధవాశ్వకర్ణఖదిరైశ్శమీకింశుకపాటలైః॥
౧౮ ॥ ఇదంపుణ్యమిదంమేధ్యమిదంబహుమృగద్విజమ్। ఇహవత్స్యామసౌమిత్రే సా
ర్ధమేతేనపక్షిణా॥ ౧౯ ॥ ఏవముక్తస్తురామేణ లక్ష్మణఃపరవీరహా। అచిరేణాశ్రమం
భ్రాతుశ్చకారసుమహాబలః॥ ౨౦ ॥ పర్ణశాలాంసువిపులాం తత్రసంఘాతమృ
త్తికామ్। సుస్తంభాంమస్కరైర్దీర్ఘైః కృతవంశాం సుశోభనామ్॥ ౨౧॥ నివాసం
రాఘవస్యార్థే చకార లఘువిక్రమః। శమీశాఖాభిరాస్తీర్య దృఢపాశావపాశి
తామ్॥ ౨౨ ॥ కుశకాశశరైఃపర్ణైస్సుపరిచ్ఛాదితాంతథా। సమీకృతతలాం ర
మ్యాం చకారసమహాబలః॥౨౩॥ నివాసంరాఘవస్యార్థే ప్రేక్షణీయమనుత్తమమ్॥
సగత్వాలక్ష్మణశ్శ్రీమాన్నదీం గోదావరీం తదా॥ ౨౪ ॥ స్నాత్వాపద్మానిచాదా
య సఫలఃపునరాగతః। తతఃపుష్పబలింకృత్వా శాంతించస యథావిధి॥ ౨౫ ॥ దర్శ
యామాసరామాయతదాశ్రమపదం కృతమ్। సతందృష్ట్వా కృతంసౌమ్యమాశ్రమం
సీతయాసహ॥ ౨౬ ॥ రాఘవః పర్ణశాలాయాం హర్షమాహారయత్పరమ్। సు
సంహృష్టఃపరిష్వజ్య బాహుభ్యాంలక్ష్మణంతదా॥ ౨౭ ॥ అతిస్నిగ్ధంచ గాఢంచ వచ
నంచేదమబ్రవీత్। ప్రీతోస్మితేమహత్కర్మ త్వయాకృతమిదంప్రభో॥ ౨౮ ॥ ప్ర
దేయోయన్నిమిత్తంతేపరిష్వంగో మయాకృతః। భావజ్ఞేనకృతజ్ఞేనధర్మజ్ఞేనచలక్ష్మణ
౨౯ ॥ త్వయాపుత్రేణధర్మాత్మా నసంవృత్తఃపితామమ। ఏవంలక్ష్మణముక్త్వాతురా
ఘవోలక్ష్మివర్ధనః॥౩౦॥తస్మిందేశేబహుఫలే న్యవసత్సుసుఖంవశీ।కంచిత్కాలంసధ
ర్మాత్మా సీతయాలక్ష్మణేనచ॥౩౧॥అన్వాస్యమానోన్యవసత్స్వర్గలోకేయథామరః॥

ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - పంచదశస్సర్గః.

వసతస్తస్యతుసుఖంరాఘవస్యమహాత్మనః। శరద్వ్యపాయే హేమంత ఋతురి
ష్టః ప్రవర్తతే॥ ౧॥ సకదాచిత్ప్రభాతాయాం శర్వర్యాం రఘునందనః। ప్రయయా
వభిషేకార్థం రమ్యాంగోదావరీం నదీమ్॥ ౨ ॥ ప్రహ్వఃకలశహస్తస్తంసీతయాస
హవీర్యవాన్। పృష్ఠతోనువ్రజన్భ్రాతా సౌమిత్రిరిదమబ్రవీత్॥ ౩ ॥ అయంసకా
లస్సంప్రాప్తః ప్రియోయస్తేప్రియంవద। అలంకృత ఇవాభాతియేనసంవత్సరఃశుభః॥
౪ ॥ నీహారపరుషోలోకః పృథివీసస్యశాలినీ। జలాన్యనుపభోగ్యాని సుభగోహవ్యవా
హనః॥ ౫॥ నవాగ్రయణపూజాభిరభ్యర్చ్యపితృదేవతాః। కృతాగ్రయణకాఃకాలే
సంతోవిగతకల్మషాః॥ ౬ ॥ ప్రాజ్యకామా జనపదా స్సంపన్నతరగోరసాః। విచరం
తి మహీపాలా యాత్రాస్థావిజిగీషవః॥ ౭ ॥ సేవమానేదృఢంసూర్యే దిశమంతకసేవి
తామ్। విహీనతిలకేవస్త్రీ నోత్తరాదిక్ప్రకాశతే॥ ౮॥ ప్రకృత్యాహిమకోశాఢ్యో
దూరసూర్యశ్చ సాంప్రతమ్। యథార్థనామా సువ్యక్తంహిమవాన్ హిమవాన్గిరిః॥
౯ ॥ అత్యంతసుఖసంచారా మధ్యాహ్నేస్పర్శతస్సుఖాః। దివసాస్సుభగాదిత్యా
శ్ఛాయాసలిలదుర్భగాః॥ ౧౦ ॥ మృదుసూర్యాస్సనీహారాః పటుశీతాస్సమారుతాః॥
శూన్యారణ్యాహిమధ్వస్తాదివసా భాంతిసాంప్రతమ్॥ ౧౧ ॥ నివృత్తాకాశశయనాఃపు
ష్యనీతా హిమారుణాః। శీతావృద్ధతరాయామాః స్త్రియామాయాంతిసాంప్రతమ్॥
౧౨॥ రవిసంక్రాంతసౌభాగ్యస్తుషారారుణమండలః। నిశ్వాసాంధ ఇవాదర్శశ్చం
ద్రమానప్రకాశతే॥ ౧౩ ॥ జ్యోత్స్నాతుషారమలినా పౌర్ణమాస్యాంనరాజతే। సి

తేవ చాతపశ్యామా లక్ష్యతే న తు శోభతే॥౧౪॥ ప్రకృత్యా శీతలస్పర్శో హిమవిద్ధశ్చ సాంప్ర
తమ్। ప్రవాతి పశ్చిమో వాయుః కాలే ద్విగుణశీతలః॥౧౫॥ బాష్పచ్ఛన్నాన్యరణ్యాని యవ
గోధూమవన్తి చ। శోభన్తేఽభ్యుదితే సూర్యే నదద్భిః క్రౌంచసారసైః॥౧౬॥ ఖర్జూర
పుష్పాకృతిభిశ్శిరోభిః పూర్ణతణ్డులైః। శోభన్తే కించిదానమ్రాః శాలయః కనకప్ర
భాః॥౧౭॥ మయూఖైరుపసర్పద్భిర్హిమనీహారసంవృతైః। దూరమభ్యుదితస్సూ
ర్యః శశాంక ఇవ లక్ష్యతే॥౧౮॥ అగ్రాహ్యవీర్యః పూర్వాహ్ణే మధ్యాహ్నే స్ప
ర్శతస్సుఖః। సంరక్తః కించిదాపాణ్డురాతపశ్శోభతే క్షితౌ॥౧౯॥ అవశ్యాయని పా
తేన కించిత్ప్రక్లిన్నశాద్వలా। వనానాం శోభతే భూమిర్నివిష్టతరుణాతపా॥౨౦॥
స్పృశంస్తు విపులం శీతముదకం ద్విరదస్సుఖమ్। అత్యన్తతృషితో వన్యః ప్రతిసంహర
తే కరమ్॥౨౧॥ ఏతే హి సముపాసీనా విహగా జలచారిణః। నావగాహన్తి సలిలమ
ప్రగల్భా ఇవాహవమ్॥౨౨॥ అవశ్యాయతమోనద్ధా నీహారతమసావృతాః। ప్రసు
ప్తా ఇవ లక్ష్యన్తే విపుష్పా వనరాజయః॥౨౩॥ బాష్పసంఛన్నసలిలా రుతవిజ్ఞేయసా
రసాః। హిమార్ద్రవాలుకైస్తీరైస్సరితో భాన్తి సాంప్రతమ్॥౨౪॥ తుషారపతనా
చ్చైవ మృదుత్వాద్భాస్కరస్య చ। శైత్యాదగాగ్రస్థమపి ప్రాయేణ రసవజ్జలమ్॥౨౫॥
జరాజర్జరితైః పద్మైశ్శీర్ణకేసరకర్ణికైః। నాళశేషైర్హిమధ్వస్తైర్న భాన్తి
కమలాకరాః॥౨౬॥ అస్మింస్తు పురుషవ్యాఘ్ర కాలే దుఃఖసమన్వితః। తపశ్చరతి
ధర్మాత్మా త్వద్భక్త్యా భరతః పురే॥౨౭॥ త్యక్త్వా రాజ్యం చ మానం చ భోగాంశ్చ వివి
ధాన్బహూన్। తపస్వీ నియతాహారః శేతే శీతే మహీతలే॥౨౮॥ సోఽపి వేలామిమాం
నూనమభిషేకార్థముద్యతః। వృతః ప్రకృతిభిర్నిత్యం ప్రయాతి సరయూం నదీమ్॥
౨౯॥ అత్యన్తసుఖసంవృద్ధః సుకుమారో హిమార్దితః। కథం త్వపరరాత్రేషు సర
యూమవగాహతే॥౩౦॥ పద్మపత్రేక్షణో వీరః శ్యామో నిరుదరో మహాన్। ధర్మజ్ఞ
స్సత్యవాదీ చ హ్రీనిషేధో జితేన్ద్రియః॥౩౧॥ ప్రియాభిభాషీ మధురో దీర్ఘబా
హురరిందమః। సంత్యజ్య వివిధాన్భోగానార్యం సర్వాత్మనాశ్రితః॥౩౨॥ జితస్స్వ
ర్గస్తవ భ్రాత్రా భరతేన మహాత్మనా। వనస్థమపి తాపస్యే యస్త్వామనువిధీయతే॥
౩౩॥ న పిత్ర్యమనువర్తన్తే మాతృకం ద్విపదా ఇతి। ఖ్యాతో లోకప్రవాదోఽయం భ
రతేనాన్యథాకృతః॥౩౪॥ భర్తా దశరథో యస్యాస్సాధుశ్చ భరతస్సుతః। కథం ను సాం
బా కైకేయీ తాదృశీ క్రూరదర్శినీ॥౩౫॥ ఇత్యేవం లక్ష్మణే వాక్యం స్నేహాద్బ్రువతి
ధార్మికే। పరివాదం జనన్యాస్తమసహన్రాఘవోఽబ్రవీత్॥౩౬॥ న తేఽమ్బా మధ్య
మా తాత గర్హితవ్యా కథంచన। తామేవేక్ష్వాకునాథస్య భరతస్య కథాం కురు॥౩౭॥
నిశ్చితాపి హి మే బుద్ధిర్వనవాసే దృఢవ్రతా। భరతస్నేహసంతప్తా బాలిశీక్రియతే పు
నః॥౩౮॥ సంస్మరామ్యస్య వాక్యాని ప్రియాణి మధురాణి చ। హృద్యాన్యమృతకల్పా
ని మనః ప్రహ్లాదనాని చ॥౩౯॥ కదా న్వహం సమేష్యామి భరతేన మహాత్మనా। శత్రు
ఘ్నేన చ వీరేణ త్వయా చ రఘునన్దన॥౪౦॥ ఇత్యేవం విలపంస్తత్ర ప్రాప్య గోదావ
రీం నదీమ్। చక్రేఽభిషేకం కాకుత్స్థస్సానుజస్సహసీతయా॥౪౧॥ తర్పయిత్వాథ స
లిలైస్తే పితౄన్దైవతాని చ। స్తువన్తి స్మోదితం సూర్యం దేవతాశ్చ సమాహితాః॥౪౨॥
కృతాభిషేకస్స రరాజ రామస్సీతాద్వితీయస్సహ లక్ష్మణేన। కృతాభిషేకో గిరిరాజపు
త్ర్యా రుద్రస్సనన్దీ భగవానివేశః॥౪౩॥ ఇ॰ శ్రీమదారణ్యకాండే- షోడశస్సర్గః

కృతాభిషేకో రామస్తు సీతాసౌమిత్రిరేవచ । తస్మాద్గోదావరీతీరాత్తతో జగ్ము
స్స్వమాశ్రమమ్॥౧॥ ఆశ్రమంతముపాగమ్య రాఘవస్సహలక్ష్మణః । కృత్వాపౌర్వాహ్ణి
కంకర్మ పర్ణశాలాముపాగమత్ ॥ ౨ ॥ ఉవాససుఖితస్తత్ర పూజ్యమానో మహ
ర్షిభిః । లక్ష్మణేనసహ భ్రాత్రా చకారవివిధాః కథాః॥ ౩ ॥ సరామః పర్ణశాలా
యామాసీనస్సహసీతయా । విరరాజమహాబాహుశ్చిత్రయాచంద్రమాఇవ॥ ౪ ॥ తదా
సీనస్యరామస్యకథాసంసక్తచేతసః । తం దేశం రాక్షసీ కాచిదాజగామయదృచ్ఛయా॥
౫ ॥ సాతుశూర్పణఖానామదశగ్రీవస్యరక్షసః । భగినీరామమాసాద్య దదర్శత్రిద
శోపమమ్॥ ౬ ॥సింహోరస్కంమహాబాహుంపద్మపత్రనిభేక్షణమ్। ఆజానుబాహుం
దీప్తాస్యమతీవప్రియదర్శనమ్॥ ౭ ॥ గజవిక్రాంతగమనంజటామండలధారిణమ్ । సు
కుమారంమహాసత్వంపార్థివవ్యంజనాన్వితమ్॥ ౮ ॥ రామమిందీవరశ్యామంకంద
ర్పసదృశప్రభమ్ । బభూవేంద్రోపమందృష్ట్వా రాక్షసీకామమోహితా ॥ ౯॥ సుము
ఖందుర్ముఖీ రామంవృత్తమధ్యంమహోదరీ।విశాలాక్షం విరూపాక్షీ సుకేశం తామ్ర
మూర్ధజా॥ ౧౦॥ ప్రియరూపంవిరూపాసాసుస్వరంభైరవస్వరా । తరుణందారుణావృ
ద్ధాదక్షిణంవామభాషిణీ॥ ౧౧ ॥ న్యాయవృత్తంసుదుర్వృత్తాప్రియమప్రియదర్శనా।
శరీరజసమావిష్టారాక్షసీరామమబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ జటీతాపసరూపేణసభార్యశ్శరచా
పధృక్ । ఆగతస్త్వమిమందేశంకథంరాక్షససేవితమ్॥ ౧౩॥కిమాగమనకృత్యం తే తత్వ
మాఖ్యాతుమర్హసి । ఏవముక్తస్తురాక్షస్యాశూర్పణఖ్యాపరంతపః॥ ౧౪ ॥ ఋజుబు
ద్ధితయాసర్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే । అనృతంనహిరామస్య కదాచిదపి సంమతమ్ ॥
౧౫ ॥ విశేషేణాశ్రమస్థస్యసమీపే స్త్రీజనస్యచ । ఆసీద్దశరథోనామరాజాత్రిదశవి
క్రమః॥ ౧౬ ॥ తస్యాహమగ్రజఃపుత్రోరామోనామజనైశ్శ్రుతః । భ్రాతాయం
లక్ష్మణోనామయవీయాన్మామనువ్రతః॥ ౧౭ ॥ ఇయంభార్యాచవైదేహీ మమసీతేతివి
శ్రుతా నియోగాత్తునరేంద్రస్యపితుర్మాతుశ్చయంత్రితః॥ ౧౮ ॥ ధర్మార్థం ధ
ర్మకాంక్షీచవనంవస్తుమిహాగతః । త్వాంతు వేదితుమిచ్ఛామికథ్యతాంకాసికస్యవా॥
౧౯ ॥ నహితావన్మనోజ్ఞాంగిరాక్షసీప్రతిభాసిమే । ఇహవాకింనిమిత్తంత్వమాగతా
బ్రూహితత్వతః॥ ౨౦ ॥ సాబ్రవీద్వచనంశ్రుత్వారాక్షసీమదనార్దితా । శ్రూయ
తాంరామవక్ష్యామితత్వార్థంవచనంమమ॥ ౨౧ ॥ అహంశూర్పణఖానామరాక్షసీ
కామరూపిణీ। అరణ్యంవిచరామీదమేకాసర్వభయంకరా॥ ౨౨ ॥ రావణోనామ
మేభ్రాతాబలీయాన్ రాక్షసేశ్వరః।వీరోవిశ్రవసఃపుత్రోయదితేశ్రోత్రమాగతః॥
౨౩ ॥ ప్రవృద్ధనిద్రశ్చసదాకుంభకర్ణోమహాబలః । విభీషణస్తుధర్మాత్మానతురాక్ష
సచేష్టితః॥ ౨౪ ॥ ప్రఖ్యాతవీర్యౌచరణేభ్రాతరౌఖరదూషణౌ। తానహంసమతిక్రాం
తారామత్వాపూర్వదర్శనాత్ ॥ ౨౫ ॥ సముపేతాస్మిభావేనభర్తారంపురుషోత్త
మమ్ । అహంప్రభావసంపన్నాస్వచ్ఛందబలగామినీ॥ ౨౬ ॥ చిరాయభవమేభర్తా
సీతయాకింకరిష్యసి । వికృతాచవిరూపాచన చేయంసదృశీతవ॥ ౨౭ ॥ అహమేవాను
రూపాతే భార్యారూపేణపశ్యమామ్। ఇమాంవిరూపామసతీంకరాళాంనిర్ణతోదరీమ్॥
౨౮ ॥ అనేనతేసహభ్రాత్రాభక్షయిష్యామిమానుషీమ్ । తతః పర్వతశృంగాణివ
నానివివిధానిచ॥ ౨౯ ॥ పశ్యన్సహమయాకాంతదండకాన్విచరిష్యసి । ఇత్యేవము
క్తఃకాకుత్స్థః ప్రహస్యమదిరేక్షణామ్॥౩౦॥ఇదంవచనమారేభేవక్తుంవాక్యవిశారదః॥

ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే- సప్తదశస్సర్గః

తతశ్శూర్పణఖాంరామః కామపాశావపాశితామ్ । స్వేచ్ఛయాశ్లక్ష్ణయావా

చాస్మితపూర్వమథాబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ కృతదారోఽస్మి భవతి భార్యేయం దయితా మమ । త్వద్విధానాం తు నారీణాం సుదుఃఖా ససపత్నతా ॥ ౨ ॥ అనుజస్త్వేష మే భ్రాతా శీలవాన్ ప్రియదర్శనః । శ్రీమానకృతదారశ్చ లక్ష్మణో నామ వీర్యవాన్ ॥ ౩ ॥ అపూర్వ భార్యయా చార్థీ తరుణః ప్రియదర్శనః । అనురూపశ్చ తే భర్తా రూపస్య చ భవిష్యతి ॥ ౪ ॥ ఏనం భజ విశాలాక్షి భర్తారం భ్రాతరం మమ । అసపత్నా వరారోహే మేరుమర్కప్రభా యథా ॥ ౫ ॥ ఇతి రామేణ సా ప్రోక్తా రాక్షసీ కామమోహితా । విసృజ్య రామం సహసా తతో లక్ష్మణమబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ అస్య రూపస్య తే యుక్తా భార్యాహం వరవర్ణినీ । మయా సహ సుఖం సర్వాన్ దండకాన్ విచరిష్యసి ॥ ౭ ॥ ఏవముక్తస్తు సౌమిత్రీ రాక్షస్యా వాక్యకోవిదః । తతశ్శూర్పణఖాం స్మిత్వా లక్ష్మణో యుక్తమబ్రవీత్ ॥ ౮ ॥ కథం దాసస్య మే దాసీ భార్యా భవితుమిచ్ఛసి । సోఽహమార్యేణ పరవాన్ భ్రాత్రా కమలవర్ణిని ॥ ౯ ॥ సమృద్ధార్థస్య సిద్ధార్థా ముదితామలవర్ణిని । ఆర్యస్య త్వం విశాలాక్షి భార్యా భవ యవీయసీ ॥ ౧౦ ॥ ఏనాం విరూపామసతీం కరాళాం నిర్ణతోదరీమ్ । భార్యాం వృద్ధాం పరిత్యజ్య త్వామేవైష భజిష్యతి ॥ ౧౧ ॥ కో హి రూపమిదం శ్రేష్ఠం సంత్యజ్య వరవర్ణిని । మానుషిషు వరారోహే కుర్యాద్భావం విచక్షణః ॥ ౧౨ ॥ ఇతి సా లక్ష్మణేనోక్తా కరాళా నిర్ణతోదరీ । మన్యతే తద్వచస్తథ్యం పరిహాసావిచక్షణా ॥ ౧౩ ॥ సా రామం పర్ణశాలాయాముపవిష్టం పరంతపమ్ । సీతయా సహ దుర్ధర్షమబ్రవీత్కామమోహితా ॥ ౧౪ ॥ ఏనాం విరూపామసతీం కరాళాం నిర్ణతోదరీమ్ । వృద్ధాం భార్యామవష్టభ్య మాం న త్వం బహుమన్యసే ॥ ౧౫ ॥ అద్యేమాం భక్షయిష్యామి పశ్యతస్తవ మానుషీమ్ । త్వయా సహ చరిష్యామి నిస్సపత్నా యథాసుఖమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఇత్యుక్త్వా మృగశాబాక్షీమలాతసదృశేక్షణా । అభ్యధావత్సుసంక్రుద్ధా మహోల్కా రోహిణీమివ ॥ ౧౭ ॥ తాం మృత్యుపాశప్రతిమామాపతంతీం మహాబలః । నిగృహ్య రామః కుపితస్తతో లక్ష్మణమబ్రవీత్ ॥ ౧౮ ॥ క్రూరైరనార్యైస్సౌమిత్రే పరిహాసః కథంచన । న కార్యః పశ్య వైదేహీం కథంచిత్సౌమ్య జీవతీమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఇమాం విరూపామసతీమతిమత్తాం మహోదరీమ్ । రాక్షసీం పురుషవ్యాఘ్ర విరూపయితుమర్హసి ॥ ౨౦ ॥ ఇత్యుక్తో లక్ష్మణస్తస్యాః క్రుద్ధో రామస్య పార్శ్వతః । ఉద్ధృత్య ఖడ్గం చిచ్ఛేద కర్ణనాసం మహాబలః ॥ ౨౧ ॥ నికృత్తకర్ణనాసా తు విస్వరం సా వినద్య చ । యథాగతం ప్రదుద్రావ ఘోరా శూర్పణఖా వనమ్ ॥ ౨౨ ॥ సా విరూపా మహాఘోరా రాక్షసీ శోణితోక్షితా । ననాద వివిధాన్నాదాన్ యథా ప్రావృషి తోయదః ॥ ౨౩ ॥ సా విక్షరంతీ రుధిరం బహుధా ఘోరదర్శనా । ప్రగృహ్య బాహూ గర్జంతీ ప్రవివేశ మహావనమ్ ॥ ౨౪ ॥ తతస్తు సా రాక్షససంఘసంవృతం ఖరం జనస్థానగతం విరూపితా । ఉపేత్య తం భ్రాతరముగ్రదర్శనం పపాత భూమౌ గగనాద్యథాశనిః ॥ ౨౫ ॥ తతస్స భార్యం భయమోహమూర్చ్ఛితా సలక్ష్మణం రాఘవమాగతం వనమ్ । విరూపణం చాత్మని శోణితోక్షితా శశంస సర్వం భగినీ ఖరస్య సా ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే అష్టాదశస్సర్గః.

తాం తథా పతితాం దృష్ట్వా విరూపాం శోణితోక్షితామ్ । భగినీం క్రోధసంతప్తః ఖరః పప్రచ్ఛ రాక్షసః ॥ ౧ ॥ ఉత్తిష్ఠ తావదాఖ్యాహి ప్రమోహం జహి సంభ్రమమ్ । వ్యక్తమాఖ్యాహి కేన త్వమేవంరూపా విరూపితా ॥ ౨ ॥ కః కృష్ణసర్పమాసీనమాశీవిషమనాగసమ్ । తుదత్యభిసమాపన్నమంగుల్యగ్రేణ లీలయా ॥ ౩ ॥ కః కాలపాశమాసజ్య కంఠే మోహాన్న బుధ్యతే । యస్త్వామద్య సమాసాద్య పీతవాన్ విషముత్తమమ్ ॥ ౪ ॥ బలవిక్ర

ర్భం పన్నా కామగా కామరూపిణీ । ఇమామవస్థాం నీతా త్వం కేనాంతకసమా గతా ॥
త్వం దేవగంధర్వభూతానామృషీణాం చ మహాత్మనామ్ । కోఽయమేవం విరూపాం త్వాం
మహావీర్యశ్చకార హ ॥ ౬ ॥ నహి పశ్యామ్యహం లోకే యః కుర్యాన్మమ విప్రియమ్ । అం
తరేణ సహస్రాక్షం మహేంద్రం పాకశాసనమ్ ॥ ౭ ॥ అద్యాహం మార్గణైః ప్రా
ణానాదాస్యే జీవితాంతగైః । సలిలే క్షీరమాసక్తం నిష్పిబన్నివ సారసః ॥ ౮ ॥ నిహతస్య
మయా సంఖ్యే శరసంకృత్తమర్మణః । సఫేనం రుధిరం రక్తం మేదినీ కస్య పాస్యతి ॥ ౯ ॥
కస్య పత్రరథాః కాయాన్మాంసముత్కృత్య సంగతాః । ప్రహృష్టా భక్షయిష్యంతి నిహత
స్య మయా రణే ॥ ౧౦ ॥ తం న దేవా న గంధర్వా న పిశాచా న రాక్షసాః । మయాపకృష్టం
కృపణం శక్తాస్త్రాతుమిహాహవే ॥ ౧౧ ॥ ఉపలభ్య శనైస్సంజ్ఞాం తం మే శంసితుమర్హ
సి । యేన త్వం దుర్వినీతేన వనే విక్రమ్య నిర్జితా ॥ ౧౨ ॥ ఇతి భ్రాతుర్వచః శ్రుత్వా
క్రుద్ధస్య చ విశేషతః । తతశ్శూర్పణఖా వాక్యం సబాష్పమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ తరు
ణౌ రూపసంపన్నౌ సుకుమారౌ మహాబలౌ । పుండరీకవిశాలాక్షౌ చీరకృష్ణాజినాంబరౌ ॥
౧౪ ॥ ఫలమూలాశనౌ దాంతౌ తాపసౌ ధర్మచారిణౌ । పుత్రౌ దశరథస్యాస్తాం భ్రా
తరౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౧౫ ॥ గంధర్వరాజప్రతిమౌ పార్థివవ్యంజనాన్వితౌ । దేవౌ వా
మానుషౌ వా తౌ న తర్కయితుముత్సహే ॥ ౧౬ ॥ తరుణీ రూపసంపన్నా సర్వాభరణ
భూషితా । దృష్టా తత్ర మయా నారీ తయోర్మధ్యే సుమధ్యమా ॥ ౧౭ ॥ తాభ్యాము
భాభ్యాం సంభూయ ప్రమదామధికృత్య తామ్ । ఇమామవస్థాం నీతాహం యథానాథా
సతీ తథా ॥ ౧౮ ॥ తస్యాశ్చానృజువృత్తాయాస్తయోశ్చ హతయోరహమ్ । సఫేనం
పాతుమిచ్ఛామి రుధిరం రణమూర్ధని ॥ ౧౯ ॥ ఏష మే ప్రథమః కామః కృతస్తాత త్వ
యా భవేత్ । తస్యాస్తయోశ్చ రుధిరం పిబేయమహమాహవే ॥ ౨౦ ॥ ఇతి తస్యాం బ్రు
వాణాయాం చతుర్దశ మహాబలాన్ । వ్యాదిదేశ ఖరః క్రుద్ధో రాక్షసానంతకోప
మాన్ ॥ ౨౧ ॥ మానుషౌ శస్త్రసంపన్నౌ చీరకృష్ణాజినాంబరౌ । ప్రవిష్టౌ దండకారణ్యం
ఘోరం ప్రమదయా సహ ॥ ౨౨ ॥ తౌ హత్వా తాం చ దుర్వృత్తాముపావర్తితుమ
ర్హథ । ఇయం చ రుధిరం తేషాం భగినీ మమ పాస్యతి ॥ ౨౩ ॥ మనోరథోఽయమిష్టోఽస్యా
భగిన్యా మమ రాక్షసాః । శీఘ్రం సంపాద్యతాం తౌ చ ప్రమథ్య స్వేన తేజసా ॥ ౨౪ ॥
ఇతి ప్రతిసమాదిష్టా రాక్షసాస్తే చతుర్దశ । తత్ర జగ్ముస్తయా సార్ధం ఘనా వాతేరి
తా యథా ॥ ౨౫ ॥ తతస్తు తే తం సముదగ్రతేజసం యథా సుతీక్ష్ణ ప్రవరా నిశాచరాః । న
రాసదం ధర్షయితుం న చాశకన్ వనద్విపా దీప్తమివాగ్నిముత్థితమ్ ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీ
మదారణ్యకాండే - ఏకోనవింశస్సర్గః

తతశ్శూర్పణఖా ఘోరా రాఘవాశ్రమమాగతా । రక్షసామాచచక్షే తౌ భ్రా
తరౌ సహ సీతయా ॥ ౧ ॥ తే రామం పర్ణశాలాయాముపవిష్టం మహాబలమ్ । దదృశు
స్సీతయా సార్ధం వైదేహ్యా లక్ష్మణేన చ ॥ ౨ ॥ తాన్ దృష్ట్వా రాఘవశ్శ్రీమానాగతాన్
తాం చ రాక్షసీమ్ । అబ్రవీద్భ్రాతరం రామో లక్ష్మణం దీప్తతేజసమ్ ॥ ౩ ॥ ముహూ
ర్తం భవ సౌమిత్రే సీతాయాః ప్రత్యనంతరః । ఇమానస్యా వధిష్యామి పదవీమాగతాని
హ ॥ ౪ ॥ వాక్యమేతత్తతః శ్రుత్వా రామస్య విదితాత్మనః । తథేతి లక్ష్మణో వాక్యం రా
మస్య ప్రత్యపూజయత్ ॥ ౫ ॥ రాఘవోఽపి మహచ్చాపం చామీకరవిభూషితమ్ । చ
కార సజ్యం ధర్మాత్మా తాని రక్షాంసి చాబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ పుత్రౌ దశరథస్యావాం భ్రాత
రౌ రామలక్ష్మణౌ । ప్రవిష్టౌ సీతయా సార్ధం దుశ్చరం దండకావనమ్ ॥ ౭ ॥ ఫలమూ
లాశనౌ దాంతౌ తాపసౌ ధర్మచారిణౌ । వసంతౌ దండకారణ్యే కిమర్థముపహింసథ ॥

౮ ॥ యుష్మాన్పాపాత్మకాన్హంతుం విప్రకారాన్మహాహవే। ఋషీణాంతు నిసర్గేణ ప్రాప్తోహం సశరాయుధః॥ ౯ ॥ తిష్ఠతైవాత్ర సంతుష్టా నోపా సర్పితుమర్హథ। యది ప్రాణైరిహార్థోవా నివర్తధ్వం నిశాచరాః॥ ౧౦ ॥ తస్య తద్వచ. శ్రుత్వా రాక్షసాస్తే చతుర్దశ। ఊచుర్వాచం సుసంక్రుద్ధా బ్రహ్మఘ్నాశ్శూలపాణయః॥ ౧౧ ॥ సంరక్తనయనా ఘోరా రామం సంరక్తలోచనమ్। పరుషం మధురాభాషం హృష్టాదృష్టపరాక్రమమ్॥ ౧౨ ॥ క్రోధముత్పాద్య నో భర్తుః ఖరస్య సుమహాత్మనః। త్వమేవహాస్యసే ప్రాణా నద్యాస్మాభిర్హతో యుధి॥ ౧౩ ॥ కాహి తే శక్తిరేకస్య బహూనాం రణమూర్ధని। అస్మాకమగ్రతః స్థాతుం కింపునర్యోద్ధుమాహవే ౧౪ ॥ ఏహిబాహుప్రయుక్తైర్నః పరిఘైశ్శూలపట్టసైః। ప్రాణాంస్త్యక్ష్యసి వీర్యం చ ధనుశ్చ కరపీడితమ్॥ ౧౫ ॥ ఇత్యేవముక్త్వా సంక్రుద్ధా రాక్షసాస్తే చతుర్దశ। (ఉద్యతాయుధనిస్త్రింశా స్తావుభావభిదుద్రువుః। అభిపత్య తతో వేగాత్పృష్ఠతస్తే నిశాచరాః॥ పరిమార్ పట్టసాన్ శూలాన్నిస్త్రింశాన్ హేమభూషితాన్।) చిక్షిపుస్తాని శూలాని రాఘవం ప్రతిదుర్జయమ్॥ ౧౬ ॥ తాని శూలాని కాకుత్స్థస్సమస్తాని చతుర్దశ। తావద్భిరేవ చిచ్ఛేద శరైః కాంచనభూషణైః॥౧౭॥ తతః పశ్చాన్మహాతేజా నారాచాన్సూర్యసన్నిభాన్। జగ్రాహ పరమక్రుద్ధశ్చతుర్దశ శిలాశితాన్॥ ౧౮ ॥ గృహీత్వా ధనురాయమ్య లక్ష్యానుద్దిశ్య రాక్షసాన్। ముమోచ రాఘవో బాణాన్ వజ్రానివ శతక్రతుః॥ ౧౯॥ రుక్మపుంఖాశ్చ విశిఖా దీప్తా హేమవిభూషితాః। తే భిత్వా రాక్షసాన్ వేగాద్వక్షాంసి రుధిరాప్లుతాః ॥ ౨౦ ॥ వినిష్పేతుస్తదా భూమౌ న్యమజ్జంతాశనిస్వనాః। తే భిన్నహృదయా భూమౌ ఛిన్నమూలా ఇవ ద్రుమాః॥ ౨౧ ॥ నిపేతుశ్శోణితార్ద్రాంగా వికృతా విగతాసవః। తాన్ దృష్ట్వా పతితాన్ భూమౌ క్షణేనైవ మహాబలాన్॥ ౨౨॥ పరిత్రస్తా పునస్తత్ర వ్యసృజద్భైరవస్వనాన్। సా నదంతీ పునర్నాదం జవాచ్ఛూర్పణఖా పునః ॥ ౨౩ ॥ ఉపగమ్య ఖరం సాతు కించిత్సంశుష్కశోణితా। పపాత పునరేవార్తా సనిర్యాసేవ వల్లరీ॥ ౨౪॥ భ్రాతుస్సమీపే శోకార్తా ససర్జ నినదం ముహుః। సస్వరం ముముచే బాష్పం విషణ్ణవదనా తదా॥ ౨౫ ॥ నిపాతితాన్ ప్రేక్ష్య రణే తు రాక్షసాన్ ప్రధావితా శూర్పణఖా పునస్తతః। వధం చ తేషాం నిఖిలేన రక్షసాం శశంస సర్వం భగినీ ఖరస్య సా॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే- వింశస్సర్గః..

సపునః పతితాం దృష్ట్వా క్రోధాచ్ఛూర్పణఖాం ఖరః। ఉవాచావ్యక్తయా వాచా తామనర్థార్థమాగతామ్ ॥ ౧॥ మయా త్విదానీం శూరాస్తే రాక్షసా రుధిరాశనాః। త్వత్ప్రియార్థం వినిర్దిష్టాః కిమర్థం రుద్యతే పునః॥ ౨ ॥ భక్తాశ్చైవానురక్తాశ్చ హితాశ్చ మమ నిత్యశః। ఘ్నంతోపి న నిహన్యంతే న న కుర్యుర్వచో మమ॥ ౩ ॥ కిమేతచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామి కారణం యత్కృతే పునః। హా నాథేతి వినర్దంతీ సర్పవద్వేష్టసే క్షితౌ ౪ ॥ అనాథవద్విలపసి కిం ను నాథే మయి స్థితే। ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ మా భైషీర్వైక్లబ్యం త్యజ్యతామిహ॥ ౫॥ ఇత్యేవముక్తా దుర్ధర్షా ఖరేణ పరిసాంత్వితా। విమృజ్య నయనే సాస్రే ఖరం భ్రాతరమబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ అస్మీదానీమహం ప్రాప్తా హృతశ్రవణనాసికా। శోణితౌఘపరిక్లిన్నా త్వయా చ పరిసాంత్వితా॥ ౭॥ ప్రేషితాశ్చ త్వయా వీర రాక్షసాస్తే చతుర్దశ। నిహంతుం రాఘవం క్రోధాన్మత్ప్రియార్థం సలక్ష్మణమ్॥ ౮॥ తే తు రామేణ సామర్షాశ్శూలపట్టసపాణయః। సమరే నిహతాస్సర్వే సాయకైర్మర్మభేదిభిః॥ ౯ ॥ తాన్ దృష్ట్వా పతితాన్ భూమౌ క్షణేనైవ మహాబలాన్। రామస్య చ మహత్కర్మ మహాంస్త్రా

...భవన్మమ ॥ ౧౦ ॥ అహమస్మి సముద్విగ్నా విషణ్ణా చ నిశాచర । శరణం త్వాం పునః ప్రాప్తా సర్వతో భయదర్శినీ ॥ ౧౧ ॥ విషాదనక్రాధ్యుషితే పరిత్రాసోర్మిమాలిని । కిం మాం న త్రాయసే మగ్నాం విపులే శోకసాగరే ॥ ౧౨ ॥ ఏతే చ నిహతా భూమౌ రామేణ నిశితైశ్శరైః । యేఽపి మే పదవీం ప్రాప్తా రాక్షసాః పిశితాశనాః ॥ ౧౩ ॥ మయి తే యద్యనుక్రోశో యది రక్షస్సు తేషు చ । రామేణ యది శక్తిస్తే తేజో వాఽస్తి నిశాచర ॥ ౧౪ ॥ దండకారణ్యనిలయం జహి రాక్షసకంటకమ్ । యది రామం మమామిత్రం న త్వమద్య వధిష్యసి ॥ ౧౫ ॥ తవైవ చాగ్రతః ప్రాణాంస్త్యక్ష్యామి నిరపత్రపా । బుద్ధ్యాహమనుపశ్యామి న త్వం రామస్య సంయుగే ॥ ౧౬ ॥ స్థాతుం ప్రతిముఖే శక్తస్సబలశ్చ మహాత్మనః । శూరమానీ న శూరస్త్వం మిథ్యారోపితవిక్రమః ॥ ౧౭ ॥ మానుషౌ యౌ న శక్నోషి హంతుం తౌ రామలక్ష్మణౌ । రామేణ యది శక్తిస్తే తేజో వాఽస్తి నిశాచర ॥ ౧౮ ॥ దండకారణ్యనిలయం జహి త్వం కులపాంసన । నిస్సత్త్వస్యాల్పవీర్యస్య వాసస్తే కీదృశస్త్విహ ॥ ౧౯ ॥ అపయాహి జనస్థానాత్త్వరితస్సహబాంధవః । రామతేజోఽభిభూతో హి త్వం క్షిప్రం వినశిష్యసి ॥ ౨౦ ॥ స హి తేజస్సమాయుక్తో రామో దశరథాత్మజః । భ్రాతా చాస్య మహావీర్యో యేన చాస్మి విరూపితా ॥ ౨౧ ॥ ఏవం విలప్య బహుశో రాక్షసీ వితతోదరీ । భ్రాతుస్సమీపే దుఃఖార్తా నష్టసంజ్ఞా బభూవ హ ॥ ౨౨ ॥ కరాభ్యాముదరం హత్వా రురోద భృశదుఃఖితా ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - ఏకవింశస్సర్గః ॥

ఏవమాధర్షితశ్శూరశ్శూర్పణఖ్యా ఖరస్తదా । ఉవాచ రక్షసాం మధ్యే ఖరః ఖరతరం వచః ॥ ౧ ॥ తవావమానప్రభవః క్రోధోఽయమతులో మమ । న శక్యతే ధారయితుం లవణాంభ ఇవోత్థితమ్ ॥ ౨ ॥ న రామం గణయే వీర్యాన్మానుషం క్షీణజీవితమ్ । ఆత్మదుశ్చరితైః ప్రాణాన్ హతో యోఽద్య విమోక్ష్యతి ॥ ౩ ॥ బాష్పస్సంహ్రియతామేష సంభ్రమశ్చ విముచ్యతామ్ । అహం రామం సహ భ్రాత్రా నయామి యమసాదనమ్ ॥ ౪ ॥ పరశ్వధహతస్యాద్య మందప్రాణస్య సంయుగే । రామస్య రుధిరం వ్యక్తముష్ణం పాస్యసి రాక్షసి ॥ ౫ ॥ సా ప్రహృష్టా వచః శ్రుత్వా ఖరస్య వదనాచ్చ్యుతమ్ । ప్రశశంస పునర్మౌర్ఖ్యాద్భ్రాతరం రక్షసాం వరమ్ ॥ ౬ ॥ తయా పరుషితః పూర్వం పునరేవ ప్రశంసితః । అబ్రవీద్దూషణం నామ ఖరస్సేనాపతిం తదా ॥ ౭ ॥ చతుర్దశసహస్రాణి మమ చిత్తానువర్తినామ్ । రక్షసాం భీమవేగానాం సమరేష్వనివర్తినామ్ ॥ ౮ ॥ నీలజీమూతవర్ణానాం ఘోరాణాం క్రూరకర్మణామ్ । లోకహింసావిహారాణాం బలినాముగ్రతేజసామ్ ॥ ౯ ॥ తేషాం శార్దూలదర్పాణాం మహాస్యానాం మహౌజసామ్ । సర్వోద్యోగముదీర్ణానాం రక్షసాం సౌమ్య కారయ ॥ ౧౦ ॥ ఉపస్థాపయ మే క్షిప్రం రథం సౌమ్య ధనూంషి చ । శరాంశ్చిత్రాంశ్చ ఖడ్గాంశ్చ శక్తీశ్చ వివిధాశ్శితాః ॥ ౧౧ ॥ అగ్రే నిర్యాతుమిచ్ఛామి పౌలస్త్యానాం మహాత్మనామ్ । వధార్థం దుర్వినీతస్య రామస్య రణకోవిదః ॥ ౧౨ ॥ ఇతి తస్య బ్రువాణస్య సూర్యవర్ణం మహారథమ్ । సదశ్వైశ్శబలైర్యుక్తమాచచక్షేఽథ దూషణః ॥ ౧౩ ॥ తం మేరుశిఖరాకారం తప్తకాంచనభూషణమ్ । హేమచక్రమసంబాధం వైడూర్యమయకూబరమ్ ॥ ౧౪ ॥ మత్స్యైః పుష్పైర్ద్రుమైశ్శైలైశ్చంద్రసూర్యైశ్చ కాంచనైః । మంగళైః పక్షిసంఘైశ్చ తారాభిరభిసంవృతమ్ ॥ ౧౫ ॥ ధ్వజనిస్త్రింశసంపన్నం కింకిణీకవిరాజితమ్ । సదశ్వయుక్తం సోఽమర్షాదారురోహ ఖరో రథమ్ ॥ ౧౬ ॥ నిశామ్య తు రథస్థం తం రాక్షసా భీమవిక్రమాః । తస్థుస్సంపరివార్యైనం దూషణం చ మహాబలమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఖరస్తు తాన్మహేష్వా...

సాన్ఘోరవర్మాయుధధ్వజాన్ । నిర్యాతేత్యబ్రవీద్దృష్ట్వా రథస్థస్సర్వరాక్షసాన్
౧౭ ॥ తతస్తద్రాక్షససైన్యం ఘోరవర్మాయుధధ్వజమ్ । నిర్జగామ జనస్థా
నాన్మహానాదం మహాజవమ్ ॥ ౧౮ ॥ ముద్గరైః పట్టిసైశ్శూలైస్సుతీక్ష్ణైశ్చ పరశ్వధైః ।
ఖడ్గైశ్చక్రైశ్చ హస్తస్థైర్భ్రాజమానైస్సతోమరైః ॥ ౨౦ ॥ శక్తిభిః పరిఘైర్ఘో
రైరతిమాత్రైశ్చ కార్ముకైః । గదాసిముసలైర్వజ్రైర్గృహీతైర్భీమదర్శనైః ॥
౨౧ ॥ రాక్షసానాం సుఘోరాణాం సహస్రాణి చతుర్దశ । నిర్యాతాని జనస్థానాత్ఖ
రచిత్తానువర్తినామ్ ॥ ౨౨ ॥ తాంస్త్వభిద్రవతో దృష్ట్వా రాక్షసాన్భీమవిక్రమాన్ ।
ఖరస్యాపి రథః కించిజ్జగామ తదనంతరమ్ ॥ ౨౩ ॥ తతస్తాన్ శబలానశ్వాంస్తప్తకాం
చనభూషితాన్ । ఖరస్య మతిమాజ్ఞాయ సారథిస్సమచోదయత్ ॥ ౨౪ ॥ సచోదితో రథ
శ్శీఘ్రం ఖరస్యారినిఘాతినః । శబ్దేనాపూరయామాస దిశస్సప్రదిశస్తదా ॥ ౨౫ ॥ ప్ర
వృద్ధమన్యుస్తు ఖరః ఖరస్వనో రిపోర్వధార్థం త్వరితో యథాంతకః । అచూచుదత్సా
రథిమున్నదన్భృశం మహాబలో మేఘ ఇవాశ్మవర్షవాన్ ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్య
కాండే - ద్వావింశస్సర్గః

తం ప్రయాంతం జనస్థానాదశివం శోణితోదకమ్ । అభ్యవర్షన్మహామేఘస్తుము
లో గర్దభారుణః ॥ ౧ ॥ నిపేతుస్తురగాస్తస్య రథయుక్తా మహాజవాః । సమే పుష్పచి
తే దేశే రాజమార్గే యదృచ్ఛయా ॥ ౨ ॥ శ్యామం రుధిరపర్యంతం బభూవ పరివేష
ణమ్ । అలాతచక్రప్రతిమం ప్రతిగృహ్య దివాకరమ్ ॥ ౩ ॥ తతో ధ్వజముపాగమ్య హే
మదండం సముచ్ఛ్రితమ్ । సమాక్రమ్య మహాకాయస్తస్థౌ గృధ్రస్సుదారుణః ॥ ౪ ॥ జన
స్థానసమీపే తు సమాగమ్య ఖరస్వరాః । విస్వరాన్వివిధాంశ్చక్రుర్మాంసాదా మృగ
పక్షిణః ॥ ౫ ॥ వ్యాజహ్రుశ్చ ప్రదీప్తాయాం దిశి వై భైరవస్వనమ్ । అశివా యాతుధా
నానాం శివా ఘోరా మహాస్వనాః ॥ ౬ ॥ ప్రభిన్నగిరిసంకాశాస్తోయశోణితధారిణః ।
ఆకాశం తదనాకాశం చక్రుర్భీమా బలాహకాః ॥ ౭ ॥ బభూవ తిమిరం ఘోరముద్ధతం
రోమహర్షణమ్ । దిశో వా విదిశో వాపి న చ వ్యక్తం చకాశిరే ॥ ౮ ॥ క్షతజార్ద్రసవ
ర్ణాభా సంధ్యాకాలం వినా బభౌ । ఖరస్యాభిముఖా నేదుస్తదా ఘోరా మృగాః ఖ
గాః ॥ ౯ ॥ కంకగోమాయుగృధ్రాశ్చ చుక్రుశుర్భయశంసినః । నిత్యాశివకరా యు
ద్ధే శివా ఘోరనిదర్శనాః ॥ ౧౦ ॥ నేదుర్బలస్యాభిముఖం జ్వాలోద్గారిభిరాననైః ।
కబంధః పరిఘాభాసో దృశ్యతే భాస్కరాంతికే ॥ ౧౧ ॥ జగ్రాహ సూర్యం స్వర్భా
నురపర్వణి మహాగ్రహః । ప్రవాతి మారుతశ్శీఘ్రం నిష్ప్రభోఽభూద్దివాకరః ॥ ౧౨ ॥ ఉత్పే
తుశ్చ వినా రాత్రిం తారాః ఖద్యోతసప్రభాః । సంలీనమీనవిహగా నలిన్యశ్శుష్కపంక
జాః ॥ ౧౩ ॥ తస్మిన్క్షణే బభూవుశ్చ వినా పుష్పఫలైర్ద్రుమాః । ఉత్పపాత వినా వా
తం రేణుర్జలధరారుణః ॥ ౧౪ ॥ వీచీకూచీతి వాశ్యంతో బభూవుస్తత్ర శారికాః । ఉ
ల్కాశ్చాపి సనిర్ఘాతా నిపేతుర్ఘోరదర్శనాః ॥ ౧౫ ॥ ప్రచచాల మహీ సర్వా స
శైలవనకాననా । ఖరస్య చ రథస్థస్య నర్దమానస్య ధీమతః ॥ ౧౬ ॥ ప్రాకంపత భుజ
స్సవ్యః స్వరశ్చాస్యావసజ్జత । సాస్రా సంపద్యతే దృష్టిః పశ్యమానస్య సర్వతః ॥ ౧౭ ॥ ల
లాటే చ రుజా జాతా న చ మోహాన్న్యవర్తత । తాన్సమీక్ష్య మహోత్పాతాను
త్థితాన్రోమహర్షణాన్ ॥ ౧౮ ॥ అబ్రవీద్రాక్షసాన్సర్వాన్ప్రహసన్స ఖరస్త
దా । మహోత్పాతానిమాన్సర్వానుత్థితాన్ఘోరదర్శనాన్ ॥ ౧౯ ॥ న చింత

యోఽప్యహంవీర్యాద్బలవాన్నమ్బరాణీవ । తారా అపి శరైస్తీక్ష్ణైః పాతయామి నభస్తలాత్ ॥ ౨౦ ॥ మృత్యుంమరణధర్మేణ సంక్రుద్ధో యోజయామ్యహమ్ । రాఘవంతంబలోత్సిక్తం భ్రాతరంచాస్యలక్ష్మణమ్ ॥ ౨౧ ॥ అహత్వాసాయకైస్తీక్ష్ణైర్నోపావర్తితు ముత్సహే । సకామా భగినీ మేఽస్తుపీత్వాతు రుధిరంతయోః ॥ ౨౨ ॥ యన్నిమిత్తంతురామస్య లక్ష్మణస్యవిపర్యయః । నక్వచిత్ప్రాప్తపూర్వో మే సంయుగేషు పరాజయః ॥ ౨౩ ॥ యుష్మాకమేతత్ప్రత్యక్షంనానృతం కథయామ్యహమ్ । దేవరాజమపి క్రుద్ధో మత్తైరావతయాయినమ్ ॥ ౨౪ ॥ వజ్రహస్తంరణేహన్యాం కింపునస్తౌకు మానుషౌ । సాతస్య గర్జితంశ్రుత్వా రాక్షసస్య మహాచమూః ॥ ౨౫ ॥ ప్రహర్షమతులం లేభే మృత్యుపాశావపాశితా । సమేయుశ్చ మహాత్మానో యుద్ధదర్శనకాంక్షిణః ॥ ౨౬ ॥ ఋషయో దేవగన్ధర్వాః సిద్ధాశ్చసహచారణైః । సమేత్యచోచుస్సహితాస్తేఽన్యోన్యం పుణ్యకర్మణః ॥ ౨౭ ॥ స్వస్తిగోబ్రాహ్మణేభ్యోఽస్తులోకానాం యేఽభిసంగతాః । జయతాం రాఘవస్సంఖ్యే పౌలస్త్యాన్రజనీచరాన్ ॥ ౨౮ ॥ చక్రహస్తోయథాయుద్ధే సర్వానసురపుంగవాన్ । ఏతచ్చాన్యచ్చ బహుశో బ్రువాణాః పరమర్షయః ॥ ౨౯ ॥ జాతకౌతూహలాస్తత్రవిమానస్థాశ్చదేవతాః । దదృశుర్వాహినీం తేషాం రాక్షసానాం గతాయుషామ్ ॥ ౩౦ ॥ రథేనతు ఖరో వేగాదుగ్రసైన్యోవినిస్సృతః । తం దృష్ట్వా రాక్షసం భూయో రాక్షసాశ్చవినిస్సృతాః ॥ ౩౧ ॥ శ్యేనగామీ పృథుగ్రీవో యజ్ఞశత్రుర్విహంగమః । దుర్జయః కరవీరాక్షః పరుషః కాలకార్ముకః ॥ ౩౨ ॥ మేఘమాలీ మహామాలీ సర్పాస్యో రుధిరాశనః । ద్వాదశైతేమహావీర్యాః ప్రతస్థురభితః ఖరమ్ ॥ ౩౩ ॥ మహాకపాలః స్థూలాక్షః ప్రమాథీ త్రిశిరాస్తథా । చత్వార ఏతే సేనాన్యో దూషణంపృష్ఠతోఽన్వయుః ॥ ౩౪ ॥ సాభీమవేగా సమరాభికామా మహాబలా రాక్షసవీరసేనా । తౌ రాజపుత్రౌ సహసాభ్యుపేతా మాలా గ్రహాణామివ చన్ద్రసూర్యౌ ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - త్రయోవింశస్సర్గః.

ఆశ్రమం ప్రతియాతే తు ఖరే ఖరపరాక్రమే । తానేవౌత్పాతికాన్రామస్సహ భ్రాత్రా దదర్శ హ ॥ ౧ ॥ తానుత్పాతాన్మహాఘోరానుత్థితాన్రోమహర్షణాన్ । ప్రజానామహితాన్దృష్ట్వా వాక్యంలక్ష్మణమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ ఇమాన్పశ్య మహాబాహో సర్వభూతాపహారిణః । సముత్థితాన్మహోత్పాతాన్ సంహర్తుంసర్వరాక్షసాన్ ॥ ౩ ॥ అమీరుధిరధారాస్తువిసృజన్తః ఖరస్వనాః । వ్యోమ్ని మేఘావివర్తన్తే పరుషాగర్దభారుణాః ॥ ౪ ॥ సధూమాశ్చ శరాస్సర్వే మమయుద్ధాభినన్దినః । రుక్మపృష్ఠానిచాపాని వివేష్టన్తేచలక్ష్మణ ॥ ౫ ॥ యాదృశా ఇహ కూజన్తి పక్షిణో వనచారిణః । అగ్రతో నోభయంప్రాప్తంసంశయో జీవితస్యచ ॥ ౬ ॥ సుసంప్రహారస్తుమహాన్భవిష్యతి న సంశయః । అయమాఖ్యాతి మే బాహుస్స్ఫురమాణో ముహుర్ముహుః ॥ ౭ ॥ సన్నికృష్టేతునశ్శూరజయంశత్రోః పరాజయమ్ । సుప్రభంచప్రసన్నంచతవవక్త్రంహి లక్ష్యతే ॥ ౮ ॥ ఉద్యతానాంహియుద్ధార్థం యేషాంభవతిలక్ష్మణ । నిష్ప్రభంవదనం తేషాంభవత్యాయుః పరిక్షయః ॥ ౯ ॥ రక్షసాంనర్దతాం ఘోరః శ్రూయతే చ మహాధ్వనిః । ఆహతానాంచ భేరీణాం రాక్షసైః క్రూరకర్మభిః ॥ ౧౦ ॥ అనాగతవిధానంతు కర్తవ్యంజయమిచ్ఛతా । ఆపదాశంకమానేనపురుషేణవిపశ్చితా ॥ ౧౧ ॥ తస్మాద్గృహీత్వా వైదేహీం శరపాణిర్ధనుర్ధరః । గుహామాశ్రయ శైలస్య దుర్గాం పాదపసంకు

లామ్॥ ౧౨ ॥ ప్రతికూలితుమిచ్ఛామి నహివాక్యమిదంత్వయా । శాపితోమమ పాదాభ్యాం గమ్యతాంవత్స మాచిరమ్ ॥ ౧౩ ॥ త్వంహిశూరశ్చ బలవాన్ హన్యాహ్యేతాన్న సంశయః । స్వయంతు హంతుమిచ్ఛామి సర్వానేవ నిశాచరాన్ ॥ ౧౪ ॥ ఏవముక్తస్తు రామేణ లక్ష్మణస్సహసీతయా । శరానాదాయ చాపంచ గుహాందుర్గాంసమాశ్రయత్ ॥ ౧౫ ॥ తస్మిన్ప్రవిష్టేతుగుహాం లక్ష్మణే సహసీతయా । హంతనిర్యుక్తమిత్యుక్త్వా రామఃకవచమావిశత్ ॥ ౧౬ ॥ సతేనాగ్నినికాశేనకవచేన విభూషితః । బభూవ రామస్తిమిరే విధూమోగ్నిరివోత్థితః ॥ ౧౭ ॥ సచాపముద్యమ్యమహచ్ఛరానాదాయ వీర్యవాన్ । బభూవావస్థితస్తత్రజ్యాస్వనైః పూరయన్దిశః॥ ౧౮ ॥ తతోదేవాస్సగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చ సహచారణైః । సమేయుశ్చమహాత్మానో యుద్ధదర్శనకాంక్షిణః ॥ ౧౯ ॥ ఋషయశ్చమహాత్మానో లోకేబ్రహ్మర్షిసత్తమాః । సమేత్య చోచుస్సహితాఅన్యోన్యంపుణ్యకర్మణః॥ ౨౦॥ స్వస్తిగోబ్రాహ్మణానాంచ లోకానాం యేభిసంగతాః । జయతాంరాఘవోయుద్ధేపౌలస్త్యాన్ రజనీచరాన్ ॥ ౨౧ ॥ చక్రహస్తోయథాయుద్ధేసర్వానసురపుంగవాన్ । ఏవముక్త్వా పునఃప్రోచురాలోక్య చపరస్పరమ్ ॥ ౨౨ ॥ చతుర్దశసహస్రాణిరక్షసాంభీమకర్మణామ్ । ఏకశ్చరామోధర్మాత్మాకథంయుద్ధంభవిష్యతి ॥౨౩॥ ఇతిరాజర్షయస్సిద్ధాస్సగణాశ్చద్విజర్షభాః॥ జాతకౌతూహలాస్తస్థుర్విమానస్థాశ్చ దేవతాః ॥౨౪॥ ఆవిష్టంతేజసారామంసంగ్రామశిరసిస్థితమ్ । దృష్ట్వా సర్వాణిభూతానిభయాద్వివ్యథిరేతదా ॥ ౨౫ ॥ రూపమప్రతిమంతస్యరామస్యాక్లిష్టకర్మణః । బభూవరూపంక్రుద్ధస్యరుద్రస్యేవపినాకినః ॥ ౨౬ ॥ ఇతిసంభాషమాణేతుదేవగంధర్వచారణైః । తతోగంభీరనిర్హ్రాదం ఘోరవర్మాయుధధ్వజమ్ ॥౨౭॥ అనీకంయాతుధానానాంసమంతాత్ప్రత్యదృశ్యత । సింహనాదంవిసృజతామన్యోన్యమభిగర్జతామ్ ॥౨౮॥ చాపానివిస్ఫారయతాంజృంభతాంచాప్యభీక్ష్ణశః । విప్రఘుష్టస్వనానాంచదుందుభీశ్చాపినిఘ్నతామ్ ॥ ౨౯ ॥ తేషాంసుతుములశ్శబ్దఃపూరయామాసతద్వనమ్ । తేనశబ్దేనవిత్రస్తాశ్శ్వాపదావనచారిణః ॥ ౩౦ ॥ దుద్రువుర్యత్రనిశ్శబ్దంపృష్ఠతోనావలోకయన్ ।తత్త్వనీకంమహావేగం రామంసముపసర్పత ॥ ౩౧ ॥ ధృతనానాప్రహరణంగంభీరంసాగరోపమమ్। రామోపిచారయంశ్చక్షుస్సర్వతోరణపండితః ॥౩౨ ॥ దదర్శఖరసైన్యంతద్యుద్ధాభిముఖముద్యతమ్ । వితత్యచధనుర్భీమంతూణ్యాశ్చోద్ధృత్యసాయకాన్॥ ౩౩ ॥ క్రోధమాహారయత్తీవ్రంవధార్థంసర్వరక్షసామ్ । దుష్ప్రేక్ష్యస్సోభవత్క్రుద్ధోయుగాంతాగ్నిరివ జ్వలన్॥ ౩౪॥ తందృష్ట్వాతేజసావిష్టంప్రాద్రవన్వనదేవతాః । తస్యక్రుద్ధస్య రూపంతురామస్యదదృశేతదా ॥ ౩౫ ॥ దక్షస్యేవక్రతుంహంతుముద్యతస్యపినాకినః । ప్రవిష్టంతేజసారామంసంగ్రామశిరసస్థితమ్ ॥౩౬॥ దృష్ట్వాసర్వాణిభూతానిభయార్తాని ప్రదుద్రువుః॥ తత్కార్ముకైరాభరణైర్ధ్వజైశ్చవర్మభిశ్చాగ్నిసమానవర్ణైః । బభూవసైన్యంపిశితాశనానాంసూర్యోదయేనీలమివాభ్రబృందమ్॥౩౭॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే-చతుర్వింశస్సర్గః.

అవష్టబ్ధధనుంరామంక్రుద్ధంచరిపుఘాతినమ్ । దదర్శాశ్రమమాగమ్య ఖరస్సహపురస్సరైః ॥ ౧॥ తందృష్ట్వాసశరంచాప ముద్యమ్యచఖరస్వనమ్ । రామస్యాభిముఖంసూతం చోద్యతామిత్యచోదయత్॥ ౨ ॥ సఖరస్యాజ్ఞయాసూతస్తురగాన్ సమచోదయత్। యత్రరామోమహాబాహు రేకోధున్వన్స్థితోధనుః॥ ౩ ॥ తంతువిష్పతి

తం దృష్ట్వా సర్వే తే రజనీచరాః। నదమానా మహానాదం సచివాః పర్యవారయన్ ॥ ౪ ॥ స తేషాం యాతుధానానాం మధ్యే రథగతః ఖరః। బభూవ మధ్యే తారాణాం లోహితాంగ ఇవోదితః ॥ ౫ ॥ తతశ్శరసహస్రేణ రామమప్రతిమౌజసమ్। అర్దయిత్వా మహానాదం ననాద సమరే ఖరః ॥ ౬ ॥ తతస్తం భీమధన్వానం క్రుద్ధాస్సర్వే నిశాచరాః। రామం నానావిధైశ్శస్త్రైరభ్యవర్షన్త దుర్జయమ్ ॥ ౭ ॥ ముద్గరైః పట్టసైశ్శూలైః ప్రాసైః ఖడ్గైః పరశ్వధైః। రాక్షసాస్సమరే రామం నిజఘ్నూ రోషతత్పరాః ॥ ౮ ॥ తే బలాహకసంకాశా మహానాదా మహౌజసః। అభ్యధావన్త కాకుత్స్థం రథైర్వాజిభిరేవ చ ॥ ౯ ॥ గజైః పర్వతకూటాభై రామం యుద్ధే జిఘాంసవః। తే రామే శరవర్షాణి వ్యసృజన్ రక్షసాం గణాః ॥ ౧౦ ॥ శైలేంద్రమివ ధారాభిర్వర్షమాణా బలాహకాః। స తైః పరివృతో ఘోరై రాఘవో రక్షసాం గణైః ॥ ౧౧ ॥ తాని ముక్తాని శస్త్రాణి యాతుధానైః స రాఘవః। ప్రతిజగ్రాహ విశిఖైర్నద్యోఘానివ సాగరః ॥ ౧౨ ॥ స తైః ప్రహరణైర్ఘోరైర్భిన్నగాత్రో న వివ్యథే। రామః ప్రదీప్తైర్బహుభిర్వజ్రైరివ మహాచలః ॥ ౧౩ ॥ స విద్ధః క్షతజాదిగ్ధస్సర్వగాత్రేషు రాఘవః। బభూవ రామస్సంధ్యాభ్రైర్దివాకర ఇవావృతః ॥ ౧౪ ॥ విషేదుర్దేవగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః। ఏకం సహస్రైర్బహుభిస్తదా దృష్ట్వా సమావృతమ్ ॥ ౧౫ ॥ తతో రామస్సుసంక్రుద్ధో మండలీకృతకార్ముకః। ససర్జ నిశితాన్బాణాన్ శతశోఽథ సహస్రశః ॥ ౧౬ ॥ దూరాపాతాన్ దుర్విషహాన్ కాలదండోపమాన్ రణే। ముమోచ లీలయా రామః కంకపత్రానజిహ్మగాన్ ॥ ౧౭ ॥ తే శరాశ్శత్రుసైన్యేషు ముక్తా రామేణ లీలయా। ఆదదూ రక్షసాం ప్రాణాన్ పాశాః కాలకృతా ఇవ ॥ ౧౮ ॥ భిత్త్వా రాక్షసదేహాంస్తాంస్తే శరా రుధిరాప్లుతాః। అంతరిక్షగతా రేజుర్దీప్తాగ్నిసమతేజసః ॥ ౧౯ ॥ అసంఖ్యేయాశ్చ రామస్య సాయకాశ్చాపమండలాత్। వినిష్పేతురతీవోగ్రా రక్షఃప్రాణాపహారిణః ॥ ౨౦ ॥ తే రణే సాంగదాన్బాహూన్ సహస్తాభరణాన్భుజాన్। ధనూంషి చ ధ్వజాగ్రాణి వర్మాణి చ శిరాంసి చ ॥ ౨౧ ॥ చిచ్ఛిదుర్బిభిదుశ్చాపి రామచాపగుణాచ్చ్యుతాః। బాహూన్ సహస్తాభరణానూరూన్ కరికరోపమాన్ ॥ ౨౨ ॥ చిచ్ఛేద రామస్సమరే శతశోఽథ సహస్రశః। హయాన్కాంచనసన్నాహాన్ రథయుక్తాన్ ససారథీన్ ॥ ౨౩ ॥ గజాంశ్చ సగజారోహాన్ సహయాన్ సాదినస్తథా। పదాతీన్ సమరే హత్వా హ్యనయద్యమసాదనమ్ ॥ ౨౪ ॥ తతో నాలీకనారాచైస్తీక్ష్ణాగ్రైశ్చ వికర్ణిభిః। భీమమార్తస్వరం చక్రుర్భిద్యమానా నిశాచరాః ॥ ౨౫ ॥ తత్సైన్యం నిశితైర్బాణైరర్దితం మర్మభేదిభిః। రామేణ న సుఖం లేభే శుష్కం వనమివాగ్నినా ॥ ౨౬ ॥ కేచిద్భీమబలాశ్శూరాశ్శూలాన్ ఖడ్గాన్ పరశ్వధాన్। రామస్యాభిముఖం గత్వా చిక్షిపుః పరమాయుధాన్ ॥ ౨౭ ॥ తాని బాణైర్మహాబాహుః శస్త్రాణ్యావార్య రాఘవః। జహార సమరే ప్రాణాంశ్చిచ్ఛేద చ శిరోధరాన్ ॥ ౨౮ ॥ తే ఛిన్నశిరసః పేతుశ్ఛిన్నవర్మశరాసనాః। సుపర్ణవాతవిక్షిప్తా జగత్యాం పాదపా యథా ॥ ౨౯ ॥ అవశిష్టాశ్చ యే తత్ర విషణ్ణాశ్చ నిశాచరాః। ఖరమేవాభ్యధావన్త శరణార్థం శరార్దితాః ॥ ౩౦ ॥ తాన్సర్వాన్ రథమాస్థాయ సమాశ్వాస్య చ దూషణః। అభ్యధావత కాకుత్స్థం క్రుద్ధో రుద్రమివాంతకః ॥ ౩౧ ॥ నివృత్తాస్తు పునస్సర్వే దూషణాశ్రయనిర్భయాః। రామమేవాభ్యధావన్త సాలతాలశిలాయుధాః ॥ ౩౨ ॥ శూలముద్గరహస్తాశ్చ చాపహస్తా మహాబలాః। సృజంతశ్శరవర్షాణి శ

ప్రవర్షాణి సంయుగే ॥ ౩౩॥ ద్రుమవర్షాణి ముంచంత శ్శిలావర్షాణి రాక్షసాః
తద్బభూవాద్భుతంయుద్ధం తుములంరోమహర్షణమ్ ॥ ౩౪ ॥ రామస్యచ మహాఘో
రంపునస్తేషాంచ రక్షసామ్। తేసమంతాదభిక్రుద్ధా రాఘవం పునరభ్యయుః ॥ ౩౫ ॥
తైశ్చసర్వాదిశోదృష్ట్వాప్రదిశశ్చ సమావృతాః। రాక్షసైరుద్యతప్రాసైశ్శరవర్షా
భివర్షిభిః ॥౩౬॥ సకృత్వాభైరవంనాద మస్త్రంపరమభాస్వరమ్। సంయోజయత
గాంధర్వం రాక్షసేషు మహాబలః ॥ ౩౭ ॥ తతశ్శరసహస్రాణి నిర్యయుశ్చాపమం
డలాత్। సర్వాదశదిశోబాణై రవార్యంతసమాగతైః ॥ ౩౮ ॥ నాదదానం శరాన్ఘో
రాన్ముంచంతంచశిలీముఖాన్। వికర్షమాణం పశ్యంతి రాక్షసాస్తేశరార్దితాః ॥
౩౯ ॥ శరాంధకారమాకాశ మావృణోత్సదివాకరమ్। బభూవావస్థితోరామః ప్రవ
మన్నివతాన్శరాన్ ॥ ౪౦ ॥ యుగపత్పతమానైశ్చ యుగపత్ప్రహితైశ్శరైః। యు
గపత్పతితైశ్చైవవిస్తీర్ణా వసుధాభవత్ ॥౪౧॥నిహతాఃపతితాఃక్షీణాశ్ఛిన్నాభిన్నా
విదారితాః।తత్రతత్రస్మదృశ్యంతే రాక్షసాస్తేసహస్రశః ॥ ౪౨ ॥ సోష్ణీషై రుత్త
మాంగైశ్చ సాంగదైర్బాహుభిస్తథా। ఊరుభిర్జానుభిశ్ఛిన్నై ర్నానారూపైర్వి
భూషితైః ॥ ౪౩॥ హయైశ్చద్విపముఖ్యైశ్చ రథైర్భిన్నైరనేకశః। చామరవ్యజనై
శ్ఛత్రైర్ధ్వజైర్నానావిధైరపి॥ ౪౪ ॥ రామస్యబాణాభిహతైర్విచిత్రైశ్శూలపట్టి
శైః।ఖడ్గైః ఖండీకృతైఃప్రాసైర్వికీర్ణైశ్చపరశ్వధైః ॥ ౪౫ ॥ చూర్ణితాభిశ్శి
లాభిశ్చశరైశ్చిత్రైరనేకశః।విచ్ఛిన్నైస్సమరేభూమిర్విస్తీర్ణా భూద్భయంకరా॥
౪౬ ॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే - పంచవింశస్సర్గః.

దూషణస్తుస్వకంసైన్యంహన్యమానంనిరీక్ష్యసః। సందిదేశమహాబాహుర్భీమ
వేగాన్నిశాచరాన్॥ ౧ ॥ రాక్షసాన్పంచసాహస్రాన్సమరేష్వనివర్తినః। తేశూ
లైఃపట్టిశైఃఖడ్గైశ్శిలావర్షైర్ద్రుమైరపి॥ ౨ ॥ శరవర్షైరవిచ్ఛిన్నంవవృషుస్తంస
మంతతః। సద్రుమాణాంశిలానాంచవర్షంప్రాణహరంమహత్ ॥ ౩ ॥ ప్రతిజగ్రా
హధర్మాత్మా రాఘవస్తీక్ష్ణసాయకైః। ప్రతిగృహ్యచతద్వర్షంనిమీలితఇవర్షభః॥ ౪॥
రామఃక్రోధంపరంలేభేవధార్థంసర్వరక్షసామ్। తతఃక్రోధసమావిష్టఃప్రదీప్తఇవ
తేజసా॥ ౫॥ శరైరవాకిరత్సైన్యంసర్వతస్సహదూషణమ్।తతస్సేనాపతిఃక్రుద్ధోదూ
షణశ్శత్రుదూషణః॥ ౬ ॥ శరైరశనికల్పైస్తంరాఘవంసమవాకిరత్। తతోరామస్సు
సంక్రుద్ధఃక్షురేణాస్యమహద్ధనుః॥ ౭॥ చిచ్ఛేదసమరేవీరశ్చతుర్భిశ్చతురోహయాన్।
హత్వాచాశ్వాన్శరైస్తీక్ష్ణైరర్ధచంద్రేణసారథేః॥ ౮ ॥శిరోజహారతద్రక్షస్త్రిభిర్వి
వ్యాధవక్షసి। సంఛిన్నధన్వావిరథోహతాశ్వోహతసారథిః॥ ౯ ॥ జగ్రాహగిరిశృం
గాభంపరిఘంరోమహర్షణమ్। వేష్టితంకాంచనైఃపట్టైర్దేవసైన్యప్రమర్దనమ్॥
౧౦ ॥ ఆయసైశ్శంకుభిస్తీక్ష్ణైఃకీర్ణంపరవసోక్షితమ్। వజ్రాశనిసమస్పర్శం పరగో
పురదారణమ్॥ ౧౧ ॥ తంమహోరగసంకాశంప్రగృహ్యపరిఘంరణే। దూషణోభ్య
ద్రవద్రామం క్రూరకర్మానిశాచరః॥ ౧౨ ॥ తస్యాభిపతమానస్యదూషణస్య స రా
ఘవః। ద్వాభ్యాంశరాభ్యాంచిచ్ఛేదసహస్తాభరణౌభుజౌ॥ ౧౩॥ భ్రష్టస్తస్య మహాకా
యఃపపాతరణమూర్ధని। పరిఘశ్ఛిన్నహస్తస్యశక్రధ్వజఇవోచ్ఛ్రితః॥ ౧౪॥సకరా
భ్యాం వికీర్ణాభ్యాంపపాతభువిదూషణః। విషాణాభ్యాంవిశీర్ణాభ్యాంమనస్వీ వమ

హాగజః॥౧౫॥ దృష్ట్వాతంపతితంభూమౌదూషణంనిహతంరణే। సాధుసాధ్వితికాకుత్స్థం
సర్వభూతాన్యపూజయన్॥౧౬ ॥ ఏతస్మిన్నన్తరే క్రుద్ధాస్త్రయస్సేనాగ్రయాయినః।
సంహత్యాభ్యద్రవన్ రామం మృత్యుపాశావపాశితాః ॥ ౧౭ ॥ మహాకపాలః స్థూలా
క్షః ప్రమాథీచ మహాబలః। మహాకపాలో విపులంశూలముద్యమ్యరాక్షసః ॥ ౧౮ ॥ స్థూ
లాక్షః పట్టసంగృహ్య ప్రమాథీచపరశ్వధమ్। దృష్ట్వైవాపతత స్తూర్ణం రాఘవస్సా
యకైశ్శితైః ॥ ౧౯ ॥ తీక్ష్ణాగ్రైః ప్రతిజగ్రాహ సంప్రాప్తానతిథీనివ। మహాకపా
లస్యశిరశ్చిచ్ఛేదపరమేషుభిః ॥ ౨౦ ॥ అసంఖ్యేయైస్తుబాణౌఘైః ప్రమమాథ ప్రమా
థినమ్। స్థూలాక్షస్యాక్షిణీతీక్ష్ణైః పూరయామాస సాయకైః ॥ ౨౧ ॥ సపపాతహతో
భూమౌ విటపీవ మహాద్రుమః। దూషణస్యానుగాన్పంచ సాహస్రాన్ కుపితః క్షణా
త్ ॥ ౨౨ ॥ బాణౌఘైః పంచసాహస్రైరనయద్యమసాదనమ్। దూషణంనిహతం దృ
ష్ట్వాతస్యచైవపదానుగాన్॥౨౩॥ వ్యాదిదేశఖరఃక్రుద్ధస్సేనాధ్యక్షాన్మహాబలాన్।
అయంవినిహతస్సంఖ్యే దూషణస్సపదానుగః॥ ౨౪ ॥ మహత్యా సేనయా సార్ధం
యుద్ధ్వా రామం కుమానుషమ్। శస్త్రైర్నానావిధాకారైర్హనధ్వంసర్వరాక్షసాః॥
౨౫ ॥ ఏవముక్త్వాఖరఃక్రుద్ధోరామమేవాభిదుద్రువే। శ్యేనగామీపృథుగ్రీవో య
జ్ఞశత్రుర్విహంగమః॥ ౨౬ ॥ దుర్జయః కరవీరాక్షః పరుషఃకాల కార్ముకః। మేఘ
మాలీమహామాలీ సర్పాస్యో రుధిరాశనః ॥ ౨౭ ॥ ద్వాదశైతేమహావీర్యా బలాధ్య
క్షాస్ససైనికాః। రామమేవాభ్యవర్తన్త విసృజన్తఃశరోత్తమాన్॥౨౮ ॥ తతః
పావకసంకాశైర్హేమవజ్రవిభూషితైః। జఘానశేషం తేజస్వీ తస్యసైన్యస్యసా
యకైః॥ ౨౯ ॥ తేరుక్మపుంఖావిశిఖా స్సధూమాఇవపావకాః। నిజఘ్నుస్తాని రక్షాం
సివజ్రా ఇవమహాద్రుమాన్॥ ౩౦ ॥ రక్షసాంతు శతంరామశ్శతేనైకేన కర్ణినా। స
హస్రంచసహస్రేణ జఘానరణమూర్ధని ॥ ౩౧ ॥ తైర్భిన్నవర్మాభరణాశ్ఛిన్న
భిన్నశరాసనాః। నిపేతుశ్శోణితాదిగ్ధా ధరణ్యాంరజనీచరాః ॥ ౩౨॥ తైర్ముక్తకే
శైస్సమరేపతితైశ్శోణితోక్షితైః। ఆస్తీర్ణావసుధాకృత్స్నా మహావేదిఃకుశైరివ ॥
౩౩ ॥ క్షణేనతు మహాఘోరం వనంనిహత రాక్షసమ్। బభూవనిరయప్రఖ్యం మాంస
శోణిత కర్దమమ్ ॥ ౩౪ ॥ చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాంభీమకర్మణామ్। హతాన్యే
కేనరామేణ మానుషేణ పదాతినా ॥ ౩౫ ॥ తస్యసైన్యస్యసర్వస్య ఖరశ్శేషోమహార
థః। రాక్షసస్త్రిశిరాశ్చైవ రామశ్చరిపుసూదనః॥ ౩౬ ॥ శేషాహతా మహాసత్త్వా
రాక్షసారణ మూర్ధని। ఘోరాదుర్విషహాస్సర్వే లక్ష్మణస్యాగ్రజేనతే ॥ ౩౭ ॥ త
తస్తుతద్భీమబలం మహాహవే సమీక్ష్య రామేణ హతంబలీయసా। రథేనరామం మహా
త్మాఖరస్తదా సమాససాదేంద్ర ఇవోద్యతాశనిః॥ ౩౮ ॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే-
షడ్వింశస్సర్గః.

ఖరంతు రామాభిముఖం ప్రయాన్తం వాహినీపతిః। రాక్షసస్త్రిశిరానామసన్ని
పత్యేదమబ్రవీత్॥ ౧ ॥ మాంనియోజయ విక్రాన్త సంనివర్తస్వసాహసాత్। పశ్య
రామం మహాబాహుం సంయుగే వినిపాతితమ్ ॥ ౨ ॥ ప్రతిజానామితే సత్యమాయు
ధంచాహమాలభే। యథారామంవధిష్యామి వధార్హంసర్వరక్షసామ్ ॥ ౩ ॥ అహం
వాస్యరణేమృత్యురేషవాసమరేమమ। వినివృత్యరణోత్సాహంముహూర్తం ప్రాశ్ని
కోభవ ॥ ౪ ॥ ప్రహృష్టోనిహతేరామే జనస్థానంప్రయాస్యసి। మయివానిహతే రా

మం సంయుగాయోపయాస్యసి॥ ౫ ॥ ఖరస్త్రిశిరసా తేన మృత్యులోభాత్ప్రసాదితః। గచ్ఛ యుధ్యేత్యనుజ్ఞాతో రాఘవాభిముఖో యయౌ॥ ౬ ॥ త్రిశిరాస్తు రథేనైవ వాజియుక్తేన భాస్వతా। అభ్యద్రవద్రణే రామం త్రిశృంగ ఇవ పర్వతః॥ ౭ ॥ శరధారాసమూహాన్స మహామేఘ ఇవోత్సృజన్। విసృజన్సదృశం నాదం జలార్ద్రస్యేవ దుందుభేః॥ ౮ ॥ ఆగచ్ఛంతం త్రిశిరసం రాక్షసం ప్రేక్ష్య రాఘవః। ధనుషా ప్రతిజగ్రాహ విధూన్వన్సాయకాన్ శితాన్॥ ౯ ॥ స సంప్రహారస్తుములో రామత్రిశిరసోర్మహాన్। బభూవాతీవ బలినోస్సింహకుంజరయోరివ॥ ౧౦ ॥ తతస్త్రిశిరసా బాణైర్లలాటే తాడితస్త్రిభిః। అమర్షీ కుపితో రామః సంరబ్ధమిదమబ్రవీత్॥ ౧౧ ॥ అహో విక్రమశూరస్య రాక్షసస్యేదృశం బలమ్। పుష్పైరివ శరైర్యస్య లలాటేఽస్మి పరిక్షతః॥ ౧౨ ॥ మమాపి ప్రతిగృహ్ణీష్వ శరాంశ్చాపగుణాచ్చ్యుతాన్। ఏవముక్త్వా తు సంరబ్ధశ్శరానాశీవిషోపమాన్॥ ౧౩ ॥ త్రిశిరోవక్షసి క్రుద్ధో నిజఘాన చతుర్దశ। చతుర్భిస్తురగానస్య శరైస్సంనతపర్వభిః॥ ౧౪ ॥ న్యపాతయత తేజస్వీ చతురస్తస్య వాజినః। అష్టాభిస్సాయకైస్సూతం రథోపస్థాన్న్యపాతయత్॥ ౧౫ ॥ రామశ్చిచ్ఛేద బాణేన ధ్వజం చాస్య సముచ్ఛ్రితమ్। తతో హతరథాత్తస్మాదుత్పతంతం నిశాచరమ్॥ ౧౬ ॥ బిభేద రామస్తం బాణైర్హృదయే సోఽభవజ్జడః। సాయకైశ్చాప్రమేయాత్మా సామర్షస్తస్య రక్షసః॥ ౧౭ ॥ శిరాంస్యపాతయద్రామో వేగవద్భిస్త్రిభిశ్శితైః। స భూమౌ రుధిరోద్గారీ రామబాణాభిపీడితః॥ ౧౮ ॥ న్యపతత్పతితైః పూర్వం స్వశిరోభిర్నిశాచరః। హతశేషాస్తతో భగ్నా రాక్షసాః ఖరసంశ్రయాః॥ ౧౯ ॥ ద్రవంతి స్మ న తిష్ఠంతి వ్యాఘ్రత్రస్తా మృగా ఇవ। తాన్ఖరో ద్రవతో దృష్ట్వా నివర్త్య రుషితస్స్వయమ్॥ ౨౦ ॥ రామమేవాభిదుద్రావ రాహుశ్చంద్రమసం యథా॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - సప్తవింశస్సర్గః.

నిహతం దూషణం దృష్ట్వా రణే త్రిశిరసా సహ। ఖరస్యాప్యభవత్త్రాసో దృష్ట్వా రామస్య విక్రమమ్॥ ౧ ॥ స దృష్ట్వా రాక్షసం సైన్యమవిషహ్యం మహాబలః। హతమేకేన రామేణ త్రిశిరో దూషణావపి॥ ౨ ॥ తద్బలం హతభూయిష్ఠం విమనాః ప్రేక్ష్య రాక్షసః। ఆససాద ఖరో రామం నముచిర్వాసవం యథా॥ ౩ ॥ వికృష్య బలవచ్చాపం నారాచాన్రక్తభోజనాన్। ఖరశ్చిక్షేప రామాయ క్రుద్ధానాశీవిషానివ॥ ౪ ॥ జ్యాం విధూన్వన్సుబహుశః శిక్షయాస్త్రాణి దర్శయన్। చచార సమరే మార్గాన్ శరై రథగతః ఖరః॥ ౫ ॥ స సర్వాశ్చ దిశో బాణైః ప్రదిశశ్చ మహారథః। పూరయామాస తం దృష్ట్వా రామోఽపి సుమహద్ధనుః॥ ౬ ॥ స సాయకైర్దుర్విషహైస్సస్ఫులింగైరివాగ్నిభిః। నభశ్చకారావివరం పర్జన్య ఇవ వృష్టిభిః॥ ౭ ॥ తద్బభూవ శితైర్బాణైః ఖరరామవిసర్జితైః। పర్యాకాశమనాకాశం సర్వతశ్శరసంకులమ్॥ ౮ ॥ శరజాలావృతస్సూర్యో న తదా స్మ ప్రకాశతే। అన్యోన్యవధసంరంభాదుభయోస్సంప్రయుధ్యతోః॥ ౯ ॥ తతో నాలీకనారాచైస్తీక్ష్ణాగ్రైశ్చ వికర్ణిభిః। ఆజఘాన ఖరో రామం తోత్రైరివ మహాద్విపమ్॥ ౧౦ ॥ తం రథస్థం ధనుష్పాణిం రాక్షసం పర్యవస్థితమ్। దదృశుస్సర్వభూతాని పాశహస్తమివాంతకమ్॥ ౧౧ ॥ హంతారం సర్వసైన్యస్య పౌరుషే పర్యవస్థితమ్। పరిశ్రాంతం మహాసత్త్వం మేనే రామం ఖరస్తదా॥ ౧౨ ॥ తం సింహమివ విక్రాంతం సింహవిక్రాంతగామినమ్। దృష్ట్వా నోద్విజతే రామః సింహః క్షుద్రమృ

సంయథా ॥ ౧౩ ॥ తతస్సూర్యనికాశేన శరేణ మహతా ఖరః । ఆససాద రణే రామం పతంగ ఇవ పావకమ్ ॥ ౧౪ ॥ తతోఽస్య సశరం చాపం ముష్టిదేశే మహాత్మనః । ఖరశ్చిచ్ఛేద రామస్య దర్శయన్ పాణిలాఘవమ్ ॥ ౧౫ ॥ స పునస్త్వపరాన్ సప్త శరానాదాయ మర్మణి । నిజఘాన ఖరః క్రుద్ధశ్శక్రాశనిసమప్రభాన్ ॥ ౧౬ ॥ తతస్తత్ప్రహతం బాణైః ఖరముక్తైస్సుపర్వభిః । పపాత కవచం భూమౌ రామస్యాదిత్యవర్చసః ॥ ౧౭ ॥ తతశ్శరసహస్రేణ రామమప్రతిమౌజసమ్ । అర్దయిత్వా మహానాదం ననాద సమరే ఖరః ॥ ౧౮ ॥ స శరైరర్దితః క్రుద్ధస్సర్వగాత్రేషు రాఘవః । రరాజ సమరే రామో విధూమోఽగ్నిరివ జ్వలన్ ॥ ౧౯ ॥ తతో గంభీరనిర్హ్రాదం రామశ్శత్రునిబర్హణః । చకారాంతాయ స రిపోస్సజ్యమన్యన్మహద్ధనుః ॥ ౨౦ ॥ సుమహద్వైష్ణవం యత్తదతిసృష్టం మహర్షిణా । వరం తద్ధనురుద్యమ్య ఖరం సమభిధావత ॥ ౨౧ ॥ తతః కనకపుంఖైస్తు శరైస్సన్నతపర్వభిః । బిభేద రామస్సంక్రుద్ధః ఖరస్య సమరే ధ్వజమ్ ॥ ౨౨ ॥ స దర్శనీయో బహుధా వికీర్ణః కాంచనధ్వజః । జగామ ధరణీం సూర్యో దేవతానామివాజ్ఞయా ॥ ౨౩ ॥ తం చతుర్భిః ఖరః క్రుద్ధో రామం గాత్రేషు మార్గణైః । వివ్యాధ యుధి మర్మజ్ఞో మాతంగమివ తోమరైః ॥ ౨౪ ॥ స రామో బహుభిర్బాణైః ఖరకార్ముకనిస్సృతైః । విద్ధో రుధిరసిక్తాంగో బభూవ రుషితో భృశమ్ ॥ ౨౫ ॥ స ధనుర్ధన్వినాం శ్రేష్ఠః ప్రగృహ్య పరమాహవే । ముమోచ పరమేష్వాసష్షట్ఛరానభిలక్షితాన్ ॥ ౨౬ ॥ శిరస్యేకేన బాణేన ద్వాభ్యాం బాహ్వోరథార్పయత్ । త్రిభిశ్చంద్రార్ధవక్త్రైశ్చ వక్షస్యభిజఘాన హ ॥ ౨౭ ॥ తతః పశ్చాన్మహాతేజా నారాచాన్ సూర్యసన్నిభాన్ । జిఘాంసూ రాక్షసం క్రుద్ధస్త్రయోదశ శరాన్ శితాన్ ॥ ౨౮ ॥ తతోఽస్య యుగమేకేన చతుర్భిశ్చతురో హయాన్ । షష్ఠేన తు శిరస్సంఖ్యే ఖరస్య రథసారథేః ॥ ౨౯ ॥ త్రిభిస్త్రివేణుం బలవాన్ ద్వాభ్యామక్షం మహాబలః । ద్వాదశేన తు బాణేన ఖరస్య సశరం ధనుః ॥ ౩౦ ॥ ఛిత్త్వా వజ్రనికాశేన రాఘవః ప్రహసన్నివ । త్రయోదశేనేంద్రసమో బిభేద సమరే ఖరమ్ ॥ ౩౧ ॥ ప్రభగ్నధన్వా విరథో హతాశ్వో హతసారథిః । గదాపాణిరవప్లుత్య తస్థౌ భూమౌ ఖరస్తదా ॥ ౩౨ ॥ తత్కర్మ రామస్య మహారథస్య సమేత్య దేవాశ్చ మహర్షయశ్చ । అపూజయన్ ప్రాంజలయః ప్రహృష్టాస్తదా విమానాగ్రగతాస్సమేతాః ॥ ౩౩ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే-ఽష్టావింశస్సర్గః

ఖరం తు విరథం రామో గదాపాణిమవస్థితమ్ । మృదుపూర్వం మహాతేజాః పరుషం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ గజాశ్వరథసంబాధే బలే మహతి తిష్ఠతా । కృతం సుదారుణం కర్మ సర్వలోకజుగుప్సితమ్ ॥ ౨ ॥ ఉద్వేజనీయో భూతానాం నృశంసః పాపకర్మకృత్ । త్రయాణామపి లోకానామీశ్వరోఽపి న తిష్ఠతి ॥ ౩ ॥ కర్మ లోకవిరుద్ధం తు కుర్వాణం క్షణదాచర । తీక్ష్ణం సర్వజనో హంతి సర్పం దుష్టమివాగతమ్ ॥ ౪ ॥ లోభాత్పాపాని కుర్వాణః కామాద్వా యో న బుధ్యతే । భ్రష్టః పశ్యతి తస్యాంతం బ్రాహ్మణీ కరకాదివ ॥ ౫ ॥ వసతో దండకారణ్యే తాపసాన్ ధర్మచారిణః । కిం ను హత్వా మహాభాగాన్ ఫలం ప్రాప్స్యసి రాక్షస ॥ ౬ ॥ న చిరం పాపకర్మాణః క్రూరా లోకజుగుప్సితాః । ఐశ్వర్యం ప్రాప్య తిష్ఠంతి శీర్ణమూలా ఇవ ద్రుమాః ॥ ౭ ॥ అవశ్యం లభతే జంతుః ఫలం పాపస్య కర్మణః । ఘోరం పర్యాగతే కాలే ద్రుమాః పుష్పమివార్తవమ్ ॥ ౮ ॥ న చిరాత్ప్రాప్యతే లోకే పాపానాం కర్మణాం ఫలమ్ । సవిషాణామివాన్నానాం భుక్తానాం క్ష

ణాదాచర ॥ ౯ ॥ పాపమాచరతాం ఘోరం లోకస్యాప్రియమిచ్ఛతామ్ । అహమాసాది
తో రాజా ప్రాణాన్హంతుం నిశాచర ॥ ౧౦॥ అద్య హి త్వాం మయా ముక్తాశ్శరాః కాం
చనభూషణాః । విదార్య నిపతిష్యంతి వల్మీకమివ పన్నగాః ॥ ౧౧॥ యే త్వయా దండకార
ణ్యే భక్షితా ధర్మచారిణః । తానద్య నిహతస్సంఖ్యే ససైన్యోఽనుగమిష్యసి ॥ ౧౨॥ అ
ద్య త్వాం నిహతం బాణైః పశ్యంతు పరమర్షయః । నిరయస్థం విమానస్థా యే త్వయా
హింసితాః పురా ॥ ౧౩ ॥ ప్రహర త్వం యథాకామం కురు యత్నం కులాధమ । అద్య
తే పాతయిష్యామి శిరస్తాళఫలం యథా ॥ ౧౪ ॥ ఏవముక్తస్తు రామేణ క్రుద్ధస్సంరక్తలోచ
నః । ప్రత్యువాచ తతో రామం ప్రహసన్ క్రోధమూర్ఛితః ॥ ౧౫ ॥ ప్రాకృతాన్రా
క్షసాన్హత్వా యుద్ధే దశరథాత్మజ । ఆత్మనా కథమాత్మానమప్రశస్యం ప్రశంససి ॥
౧౬ ॥ విక్రాంతా బలవంతో వా యే భవంతి నరర్షభాః । కథయంతి న తే కించిత్తేజసా స్వే
న గర్వితాః ॥ ౧౭ ॥ ప్రాకృతాస్త్వకృతాత్మానో లోకే క్షత్రియపాంసనాః । నిర
ర్థకం వికత్థంతే యథా రామ వికత్థసే ॥ ౧౮ ॥ కులం వ్యపదిశన్వీరస్సమరే కోఽభిధా
స్యతి । మృత్యుకాలే హి సంప్రాప్తే స్వయమప్రస్తుతస్తవమ్ ॥ ౧౯ ॥ సర్వథైవ లఘుత్వం
తే కత్థనేన విదర్శితమ్ । సువర్ణప్రతిరూపేణ తప్యతే నాశ్మనాగ్నినా ॥ ౨౦॥ న తు మా
మిహ తిష్ఠంతం పశ్యసి త్వం గదాధరమ్ । ధరాధరమివాకంప్యం పర్వతం ధాతుభిశ్చితమ్ ॥
౨౧ ॥ పర్యాప్తోఽహం గదాపాణిర్హంతుం ప్రాణాన్రణే తవ । త్రయాణామపి లో
కానాం పాశహస్త ఇవాంతకః ॥ ౨౨ ॥ కామం బహ్వపి వక్తవ్యం త్వయి వక్ష్యామి న త్వ
హమ్ । అస్తం గచ్ఛేద్ధి సవితా యుద్ధవిఘ్నస్తతో భవేత్ ॥ ౨౩ ॥ చతుర్దశ సహస్రా
ణి రాక్షసానాం హతాని తే । త్వద్వినాశాత్కరిష్యామి తేషామస్రప్రమార్జనమ్ ॥
౨౪ ॥ ఇత్యుక్త్వా పరమక్రుద్ధస్తాం గదాం పరమాంగదః । ఖరశ్చిక్షేప రామాయ ప్రదీ
ప్తామశనిం యథా ॥ ౨౫ ॥ ఖరబాహుప్రముక్తా సా ప్రదీప్తా మహతీ గదా । భస్మ వృక్షాం
శ్చ గుల్మాంశ్చ కృత్వాగాత్తత్సమీపతః ॥ ౨౬ ॥ తామాపతంతీం జ్వలితాం మృత్యు
పాశోపమాం గదామ్ । అంతరిక్షగతాం రామశ్చిచ్ఛేద బహుధా శరైః ॥ ౨౭ ॥ సా వి
శీర్ణా శరైర్భగ్నా పపాత ధరణీతలే । గదా మంత్రౌషధబలైర్వ్యాళీవ వినిపాతి
తా ॥ ౨౮ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - ఏకోనత్రింశస్సర్గః

భిత్త్వా తు తాం గదాం బాణై రాఘవో ధర్మవత్సలః । స్మయమానః ఖరం వాక్యం సం
రబ్ధమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ఏతత్తే బలసర్వస్వం దర్శితం రాక్షసాధమ । శక్తిహీనతరో
మత్తో వృథా త్వమవగర్జసి ॥ ౨ ॥ ఏషా బాణవినిర్భిన్నా గదా భూమితలం గతా । అ
భిధానప్రగల్భస్య తవ ప్రత్యయఘాతినీ ॥ ౩ ॥ యత్త్వయోక్తం వినష్టానామహమస్ర
ప్రమార్జనమ్ । రాక్షసానాం కరోమీతి మిథ్యా తదపి తే వచః ॥ ౪ ॥ నీచస్య క్షుద్రశీ
లస్య మిథ్యావృత్తస్య రక్షసః । ప్రాణానపహరిష్యామి గరుత్మానమృతం యథా ॥ ౫ ॥
అద్య తే భిన్నకంఠస్య ఫేనబుద్బుదశోభితమ్ । విదారితస్య మద్బాణైర్మహీ పాస్యతి శో
ణితమ్ ॥ ౬ ॥ పాంసురూషితసర్వాంగః స్రస్తన్యస్తభుజద్వయః । స్వప్స్యసే గాం స
మాలింగ్య దుర్లభాం ప్రమదామివ ॥ ౭ ॥ ప్రవృద్ధనిద్రే శయితే త్వయి రాక్షసపాంస
నే । భవిష్యంత్యశరణ్యానాం శరణ్యా దండకా ఇమే ॥ ౮ ॥ జనస్థానే హతస్థానే తవ రా
క్షస మచ్ఛరైః । నిర్భయా విచరిష్యంతి సర్వతో మునయో వనే ॥ ౯॥ అద్య విప్రసరిష్యం
తి రాక్షస్యో హతబాంధవాః । బాష్పార్ద్రవదనా దీనా భయాదన్యభయావహాః ॥ ౧౦॥ అ
ద్య శోకరసజ్ఞాస్తా భవిష్యంతి నిరర్థకాః । అనురూపకులాః పత్న్యో యాసాం త్వం పతిరీ

దృశః ॥ ౧౧ ॥ నృశంసనీచక్షుద్రాత్మన్నిత్యం బ్రాహ్మణకంటక । త్వత్కృతే శంకితైరర
ణ్యే మునిభిః పాత్యతే హవిః ॥ ౧౨ ॥ తమేవమభిసంరబ్ధం బ్రువాణం రాఘవం రణే ।
ఖరో నిర్భర్త్సయామాస రోషాత్ ఖరతరస్వరః ॥ ౧౩ ॥ దృఢం ఖల్వవలిప్తోఽసి భయేష్వపి
చ నిర్భయః । వాచ్యావాచ్యం తతో హి త్వం మృత్యువశ్యో న బుధ్యసే ॥ ౧౪ ॥ కాలపా
శపరిక్షిప్తా భవంతి పురుషా హి యే । కార్యాకార్యం న జానంతి తే నిరస్తషడింద్రియాః ॥
౧౫ ॥ ఏవముక్త్వా తతో రామం సంరుధ్య భ్రుకుటిం తతః । స దదర్శ మహాసాలమవిదూ
రే నిశాచరః ॥ ౧౬ ॥ రణే ప్రహరణస్యార్థే సర్వతో హ్యవలోకయన్ । స తముత్పాట
యామాస సందశ్య దశనచ్ఛదమ్ ॥ ౧౭ ॥ తం సముత్క్షిప్య బాహుభ్యాం వినర్దిత్వా మహా
బలః । రామముద్దిశ్య చిక్షేప హతస్త్వమితి చాబ్రవీత్ ॥ ౧౮ ॥ తమాపతంతం బాణౌఘై
శ్ఛిత్త్వా రామః ప్రతాపవాన్ । రోషమాహారయత్తీవ్రం నిహంతుం సమరే ఖరమ్ ॥ ౧౯ ॥
జాతస్వేదస్తతో రామో రోషాద్రక్తాంతలోచనః । నిర్బిభేద సహస్రేణ బాణానాం
సమరే ఖరమ్ ॥ ౨౦ ॥ తస్య బాణాంతరాద్రక్తం బహు సుస్రావ ఫేనిలమ్ । గిరేః ప్రస్ర
వణస్యేవ తోయధారా పరిస్రవః ॥ ౨౧ ॥ విహ్వలస్స కృతో బాణైః ఖరో రామేణ సం
యుగే । మత్తో రుధిరగంధేన తమేవాభ్యద్రవద్ద్రుతమ్ ॥ ౨౨ ॥ తమాపతంతం సంర
బ్ధం కృతాస్త్రో రుధిరాప్లుతమ్ । అపాసర్పత్ప్రతిపదం కించిత్త్వరితవిక్రమః ॥ ౨౩ ॥ త
తః పావకసంకాశం వధాయ సమరే శరమ్ । ఖరస్య రామో జగ్రాహ బ్రహ్మదండమి
వాపరమ్ ॥ ౨౪ ॥ స తం దత్తం మఘవతా సురరాజేన ధీమతా । సందధే చాపి ధర్మాత్మా
ముమోచ చ ఖరం ప్రతి ॥ ౨౫ ॥ స విముక్తో మహాబాణో నిర్ఘాతసమనిస్వనః । రామే
ణ ధనురాయమ్య ఖరస్యోరస్యపాతయత్ ॥ ౨౬ ॥ స పపాత ఖరో భూమౌ దహ్యమా
నశ్శరాగ్నినా । రుద్రేణేవ వినిర్దగ్ధః శ్వేతారణ్యే యథాంధకః ॥ ౨౭ ॥ స వృత్ర ఇవ
వజ్రేణ ఫేనేన నముచిర్యథా । బలో వేంద్రాశనిహతో నిపపాత హతః ఖరః ॥ ౨౮ ॥
తతో రాజర్షయస్సర్వే సంగతాః పరమర్షయః । సమేత్య ముదితా రామమిదం వచ
నమబ్రువన్ ॥ ౨౯ ॥ ఏతదర్థం మహాతేజా మహేంద్రః పాకశాసనః । శరభంగా
శ్రమం పుణ్యమాజగామ పురందరః ॥ ౩౦ ॥ ఆనీతస్త్వమిమం దేశముపాయేన మహ
ర్షిభిః । ఏషాం వధార్థం క్రూరాణాం రక్షసాం పాపకర్మణామ్ ॥ ౩౧ ॥ తదిదం నః కృ
తం కార్యం త్వయా దశరథాత్మజ । సుఖం ధర్మం చరిష్యంతి దండకేషు మహర్షయః ॥
౩౨ ॥ ఏతస్మిన్నంతరే దేవాశ్చారణైస్సహ సంగతాః । దుందుభీశ్చాభినిఘ్నంతః పు
ష్పవర్షం సమంతతః ॥ ౩౩ ॥ రామస్యోపరి సంహృష్టా వవర్షుర్విస్మితాస్తదా । అ
ర్ధాధికముహూర్తేన రామేణ నిశితైశ్శరైః ॥ ౩౪ ॥ చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం
భీమకర్మణామ్ । ఖరదూషణముఖ్యానాం నిహతాని మహాహవే ॥ ౩౫ ॥ అహో బత
మహత్కర్మ రామస్య విదితాత్మనః । అహో వీర్యమహో దాక్ష్యం విష్ణోరివ హి దృ
శ్యతే ॥ ౩౬ ॥ ఇత్యేవముక్త్వా తే సర్వే యయుర్దేవా యథాగతమ్ । ఏతస్మిన్నంతరే
వీరో లక్ష్మణస్సహ సీతయా ॥ ౩౭ ॥ గిరిదుర్గాద్వినిష్క్రమ్య సంవివేశాశ్రమం సుఖీ । త
తో రామస్తు విజయీ పూజ్యమానో మహర్షిభిః ॥ ౩౮ ॥ ప్రవివేశాశ్రమం వీరో ల
క్ష్మణేనాభిపూజితః । తం దృష్ట్వా శత్రుహంతారం మహర్షీణాం సుఖావహమ్ ॥ ౩౯ ॥
బభూవ హృష్టా వైదేహీ భర్తారం పరిషస్వజే । ముదా పరమయా యుక్తం దృష్ట్వా రక్షో
గణాన్ హతాన్ ॥ ౪౦ ॥ రామం చైవావ్యథం దృష్ట్వా తుతోష జనకాత్మజా ॥ తతస్తు తం

రాక్షససంఘమర్దనం సభాజ్యమానం ముదితైర్మహర్షిభిః । పునః పరిష్వజ్య శశిప్రభాననా బభూవ హృష్టా జనకాత్మజా తదా ॥ ౪౧ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - త్రింశస్సర్గః ॥

త్వరమాణస్తతో గత్వా జనస్థానాదకంపనః । ప్రవిశ్య లంకాం వేగేన రావణం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ జనస్థానస్థితా రాజన్ రాక్షసా బహవో హతాః । ఖరశ్చ నిహతస్సంఖ్యే కథంచిదహమాగతః ॥ ౨ ॥ ఏవముక్తో దశగ్రీవః క్రుద్ధస్సంరక్తలోచనః । అకంపనమువాచేదం నిర్దహన్నివ చక్షుషా ॥ ౩ ॥ కేన రమ్యం జనస్థానం హతం మమ పరాసునా । కో హి సర్వేషు లోకేషు గతిం నాధిగమిష్యతి ॥ ౪ ॥ న హి మే విప్రియం కృత్వా శక్యం మఘవతా సుఖమ్ । ప్రాప్తుం వైశ్రవణేనాపి న యమేన న విష్ణునా ॥ ౫ ॥ కాలస్య చాప్యహం కాలో దహేయమపి పావకమ్ । మృత్యుం మరణధర్మేణ సంయోజయితుముత్సహే ॥ ౬ ॥ దహేయమపి సంక్రుద్ధస్తేజసాదిత్యపావకౌ । వాతస్య తరసా వేగం నిహంతుమహముత్సహే ॥ ౭ ॥ తథా క్రుద్ధం దశగ్రీవం కృతాంజలిరకంపనః । భయాత్సందిగ్ధయా వాచా రావణం యాచతేఽభయమ్ ॥ ౮ ॥ దశగ్రీవోఽభయం తస్మై ప్రదదౌ రక్షసాం వరః । స విస్రబ్ధోఽబ్రవీద్వాక్యమసందిగ్ధమకంపనః ॥ ౯ ॥ పుత్రో దశరథస్యాస్తి సింహసంహననో యువా । రామో నామ వృషస్కంధో వృత్తాయతమహాభుజః ॥ ౧౦ ॥ వీరః పృథుయశాః శ్రీమానతుల్యబలవిక్రమః । హతం తేన జనస్థానం ఖరశ్చ సహదూషణః ॥ ౧౧ ॥ అకంపనవచశ్శ్రుత్వా రావణో రాక్షసాధిపః । నాగేంద్ర ఇవ నిశ్శ్వస్య ఇదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ స సురేంద్రేణ సంయుక్తో రామస్సర్వామరైస్సహ । ఉపయాతో జనస్థానం బ్రూహి కచ్చిదకంపన ॥ ౧౩ ॥ రావణస్య పునర్వాక్యం నిశమ్య తదకంపనః । ఆచచక్షే బలం తస్య విక్రమం చ మహాత్మనః ॥ ౧౪ ॥ రామో నామ మహాతేజాః శ్రేష్ఠస్సర్వధనుష్మతామ్ । దివ్యాస్త్రగుణసంపన్నః పురందరసమో యుధి ॥ ౧౫ ॥ తస్యానురూపో బలవాన్ రక్తాక్షో దుందుభిస్వనః । కనీయాన్ లక్ష్మణో నామ భ్రాతా శశినిభాననః ॥ ౧౬ ॥ స తేన సహ సంయుక్తః పావకేనానిలో యథా । శ్రీమాన్ రాజవరస్తేన జనస్థానం నిపాతితమ్ ॥ ౧౭ ॥ నైవ దేవా మహాత్మానో నాత్ర కార్యా విచారణా । శరా రామేణ తూత్సృష్టా రుక్మపుంఖాః పతత్రిణః ॥ ౧౮ ॥ సర్పాః పంచాననా భూత్వా భక్షయంతి స్మ రాక్షసాన్ । యేన యేన చ గచ్ఛంతి రాక్షసా భయకర్శితాః ॥ ౧౯ ॥ తేన తేన స్మ పశ్యంతి రామమేవాగ్రతః స్థితమ్ । ఇత్థం వినాశితం తేన జనస్థానం తవానఘ ॥ ౨౦ ॥ అకంపనవచశ్శ్రుత్వా రావణో వాక్యమబ్రవీత్ । జనస్థానం గమిష్యామి హంతుం రామం సలక్ష్మణమ్ ॥ ౨౧ ॥ అథైవముక్తే వచనే ప్రోవాచేదమకంపనః । శృణు రాజన్ యథావృత్తం రామస్య బలపౌరుషమ్ ॥ ౨౨ ॥ అసాధ్యః కుపితో రామో విక్రమేణ మహాయశాః । ఆపగాయాస్సుపూర్ణాయా వేగం పరిహరేచ్ఛరైః ॥ ౨౩ ॥ సతారగ్రహనక్షత్రం నభశ్చాప్యవసాదయేత్ । అసౌ రామస్తు మజ్జంతీం శ్రీమానభ్యుద్ధరేన్మహీమ్ ॥ ౨౪ ॥ భిత్త్వా వేలాం సముద్రస్య లోకానాప్లావయేద్విభుః । వేగం వాపి సముద్రస్య వాయుం వా విధమేచ్ఛరైః ॥ ౨౫ ॥ సంహృత్య వా పునర్లోకాన్ విక్రమేణ మహాయశాః । శక్తస్స పురుషవ్యాఘ్రః స్రష్టుం పునరపి ప్రజాః ॥ ౨౬ ॥ న హి రామో దశగ్రీవ శక్యో జేతుం త్వయా యుధి । రక్షసాం వాపి లోకేన స్వర్గః పాపజనైరివ ॥ ౨౭ ॥ న తం వధ్యమహం మన్యే సర్వైర్దేవాసురైరపి । అయం తస్య వధో

హాయస్తస్మై కథయనాత్మనః ॥ ౨౮ ॥ భార్యా తస్యోత్తమా లోకే సీతా నామ సుమ
ధ్యమా । శ్యామా సమ విభక్తాంగీ స్త్రీరత్నం రత్నభూషితా ॥ ౨౯ ॥ నైవ దేవీ న గం
ధర్వీ నాప్సరా నాపి దానవీ । తుల్యా సీమంతినీ తస్యా మానుషీషు కుతో భవేత్ ॥ ౩౦ ॥
తస్యాపహర భార్యాం త్వం ప్రమథ్య తు మహావనే । సతయా రహితః కామీ రామో హా
స్యతి జీవితమ్ ॥ ౩౧ ॥ అరోచయత తద్వాక్యం రావణో రాక్షసాధిపః । చింతయిత్వా మ
హాబాహు రకంపన మువాచ హ ॥ ౩౨ ॥ బాఢం కాల్యం గమిష్యామి హ్యేకస్సారథినా
సహ । ఆనయిష్యామి వైదేహీ మిమాం హృష్టో మహాపురీమ్ ॥ ౩౩ ॥ అథైవ ముక్త్వా ప్ర
యయౌ ఖరయుక్తేన రావణః । రథేనాదిత్యవర్ణేన దిశస్సర్వాః ప్రకాశయన్ ॥ ౩౪ ॥
సరథో రాక్షసేంద్రస్య నక్షత్రపథగో మహాన్ । సంచార్యమాణశ్శుశుభే జలదే చం
ద్రమా ఇవ ॥ ౩౫ ॥ స మారీచాశ్రమం ప్రాప్య తాటకేయ ముపాగమత్ । మారీచేనా
ర్చితో రాజా భక్ష్యభోజ్యై రమానుషైః ॥ ౩౬ ॥ తం స్వయం పూజయిత్వా తు ఆసనే
నోదకేన చ । అర్థోపహితయా వాచా మారీచో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౩౭ ॥ కచ్చిత్సుకు
శలం రాజన్ లోకానాం రాక్షసేశ్వర । ఆశంకే నాథ జానే త్వం యతస్తూర్ణ మిహాగ
తః ॥ ౩౮ ॥ ఇత్యుక్తస్స మహాతేజా మారీచేన స రావణః । తతః పశ్చాదిదం వాక్యమ
బ్రవీద్వాక్యకోవిదః ॥ ౩౯ ॥ ఆరక్షో మే హతస్తాత రామేణాక్లిష్టకర్మణా । జనస్థా
న మవధ్యం తత్సర్వం యుధి నిపాతితమ్ ॥ ౪౦ ॥ తస్య మే కురు సాచివ్యం తస్య భార్యాపహా
రణే । రాక్షసేంద్రవచశ్శ్రుత్వా మారీచో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౪౧ ॥ ఆఖ్యాతా కేన సీతా
సా మిత్రరూపేణ శత్రుణా । త్వయా రాక్షసశార్దూల కో న నందతి నిందితః ॥ ౪౨ ॥
సీతా మిహానయస్వేతి కో బ్రవీతి బ్రవీహి మే । రక్షోలోకస్య సర్వస్య కః శృంగం ఛేత్తుమి
చ్ఛతి ॥ ౪౩ ॥ ప్రోత్సాహయతి కశ్చ త్వాం స హి శత్రు రసంశయః । ఆశీవిష ముఖాద్దం
ష్ట్రా ముద్ధర్తుం చేచ్ఛతి త్వయా ॥ ౪౪ ॥ కర్మణా నేన కేనాసి కాపథం ప్రతిపాదితః । సు
ఖసుప్తస్య తే రాజన్ ప్రహృతం కేన మూర్ధని ॥ ౪౫ ॥ విశుద్ధవంశాభిజనాగ్రహస్తస్తే
జోమదస్సంస్థితదోర్విషాణః । ఉదీక్షితుం రావణ నేహ యుక్తస్స సంయుగే రాఘవగం
ధహస్తీ ॥ ౪౬ ॥ అసౌ రణాంతస్థితి సంధివాలో విదగ్ధరక్షోమృగహా నృసింహః । సుప్తస్త్వ
యా బోధయితుం న యుక్తశ్శరాంగపూర్ణో నిశితాసిదంష్ట్రః ॥ ౪౭ ॥ చాపాపహారే
భుజవేగపంకే శరోర్మిమాలే సుమహాహవౌఘే । న రామపాతాళముఖేఽతిఘోరే ప్ర
స్కందితుం రాక్షసరాజ యుక్తమ్ ॥ ౪౮ ॥ ప్రసీద లంకేశ్వర రాక్షసేంద్ర లంకాం ప్ర
సన్నో భవ సాధు గచ్ఛ । త్వం స్వేషు దారేషు రమస్వ నిత్యం రామస్సభార్యో రమతాం
వనేషు ॥ ౪౯ ॥ ఏవముక్తో దశగ్రీవో మారీచేన స రావణః । న్యవర్తత పురీం లంకాం
వివేశ చ గృహోత్తమమ్ ॥ ౫౦ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - ఏకత్రింశస్సర్గః.

తతశ్శూర్పణఖా దృష్ట్వా సహస్రాణి చతుర్దశ । హతాన్యేకేన రామేణ రక్ష
సాం భీమకర్మణామ్ ॥ ౧ ॥ దూషణం చ ఖరం చైవ హతం త్రిశిరసా సహ । దృష్ట్వా పున
ర్మహానాదం ననాద జలదో యథా ॥ ౨ ॥ సా దృష్ట్వా కర్మ రామస్య కృతమన్యైస్సు
దుష్కరమ్ । జగామ పరమోద్విగ్నా లంకాం రావణపాలితామ్ ॥ ౩ ॥ సా దదర్శ విమానా
గ్రే రావణం దీప్తతేజసమ్ । ఉపోపవిష్టం సచివైర్మరుద్భిరివ వాసవమ్ ॥ ౪ ॥ ఆసీనం సూ
ర్యసంకాశే కాంచనే పరమాసనే । రుక్మవేదిగతం ప్రాజ్యం జ్వలంతమివ పావకమ్ ॥
౫ ॥ దేవగంధర్వభూతానా మృషీణాం చ మహాత్మనామ్ । అజేయం సమరే శూరం వ్యా

త్తాననమివాంతకమ్ ॥ ౬ ॥ దేవాసురవిమర్దేషు వజ్రాశనికృతవ్రణమ్। ఐరావతవిషాణాగ్రైరుత్కృష్టకిణవక్షసమ్॥ ౭ ॥ వింశద్భుజం దశగ్రీవం దర్శనీయపరిచ్ఛదమ్। విశాలవక్షసం వీరం రాజలక్షణశోభితమ్॥ ౮ ॥ స్నిగ్ధవైడూర్యసంకాశం తప్తకాంచనకుండలమ్। సుభుజం శుక్లదశనం మహాస్యం పర్వతోపమమ్॥ ౯ ॥ విష్ణుచక్రనిపాతైశ్చ శతశో దేవసంయుగే। అన్యైశ్శస్త్రప్రహారైశ్చ మహాయుద్ధేషు తాడితమ్॥ ౧౦ ॥ ఆహతాంగం సమస్తైశ్చ దేవప్రహరణైస్తథా। అక్షోభ్యాణాం సముద్రాణాం క్షోభకం క్షిప్రకారిణమ్ ॥ ౧౧ ॥ క్షేప్తారం పర్వతేంద్రాణాం సురాణాంచ ప్రమర్దనమ్। ఉచ్ఛేత్తారంచ ధర్మాణాం పరదారాభిమర్శకమ్ ॥ ౧౨ ॥ సర్వదివ్యాస్త్రయోక్తారం యజ్ఞవిఘ్నకరం సదా। పురీం భోగవతీం ప్రాప్య పరాజిత్య చ వాసుకిమ్॥ ౧౩ ॥ తక్షకస్య ప్రియాం భార్యాం పరాజిత్య జహార యః। కైలాసం పర్వతం గత్వా విజిత్య నరవాహనమ్ ॥ ౧౪ ॥ విమానం పుష్పకం తస్య కామగం వై జహార యః। వనం చైత్రరథం రమ్యం నళినీం నందనం వనమ్॥ ౧౫ ॥ వినాశయతి యః క్రోధాద్దేవోద్యానాని వీర్యవాన్। చంద్రసూర్యౌ మహాభాగా వుత్తిష్ఠంతౌ పరంతపౌ॥ ౧౬ ॥ నివారయతి బాహుభ్యాం యశ్శైలశిఖరోపమః। దశవర్షసహస్రాణి తపస్తప్త్వా మహావనే॥ ౧౭ ॥ పురా స్వయంభువే వీర శిరాంస్యుపజహార యః। దేవదానవగంధర్వపిశాచపతగోరగైః ॥ ౧౮ ॥ అభయం యస్య సంగ్రామే మృత్యుతో మానుషాదృతే। మంత్రైరభిష్టుతం పుణ్యమధ్వరేషు ద్విజాతిభిః ॥ ౧౯ ॥ హవిర్ధానేషు యస్సోమముపహంతి మహాబలః। ఆప్తయజ్ఞహరం క్రూరం బ్రహ్మఘ్నం దుష్టచారిణమ్ ॥ ౨౦ ॥ కర్కశం నిరనుక్రోశం ప్రజానామహితే రతమ్। రావణం సర్వభూతానాం సర్వలోకభయావహమ్ ॥ ౨౧ ॥ రాక్షసీ భ్రాతరం శూరం సా దదర్శ మహాబలమ్। తం దివ్యవస్త్రాభరణం దివ్యమాల్యోపశోభితమ్॥ ౨౨ ॥ ఆసనే సూపవిష్టం తం కాలే కాలమివోద్యతమ్। రాక్షసేంద్రం మహాభాగం పౌలస్త్యకులనందనమ్॥ ౨౩ ॥ రావణం శత్రుహంతారం మంత్రిభిః పరివారితమ్। అభిగమ్యాబ్రవీద్వాక్యం రాక్షసీ భయవిహ్వలా ॥ ౨౪ ॥ తమబ్రవీద్దీప్తవిశాలలోచనం ప్రదర్శయిత్వా భయమోహమూర్ఛితా। సుదారుణం వాక్యమభీతచారిణీ మహాత్మనా శూర్పణఖా విరూపితా ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - ద్వాత్రింశస్సర్గః.

తతశ్శూర్పణఖా దీనా రావణం లోకరావణమ్। అమాత్యమధ్యే సంక్రుద్ధా పరుషం వాక్యమబ్రవీత్॥ ౧ ॥ ప్రమత్తః కామభోగేషు స్వైరవృత్తో నిరంకుశః। సముత్పన్నం భయం ఘోరం బోద్ధవ్యం నావబుధ్యసే॥ ౨ ॥ సక్తం గ్రామ్యేషు భోగేషు కామవృత్తం మహీపతిమ్। లుబ్ధం న బహు మన్యంతే శ్మశానాగ్నిమివ ప్రజాః॥ ౩॥ స్వయం కార్యాణి యః కాలే నానుతిష్ఠతి పార్థివః। స తు వై సహ రాజ్యేన తైశ్చ కార్యైర్వినశ్యతి॥ ౪ ॥ అయుక్తచారం దుర్దర్శమస్వాధీనం నరాధిపమ్। వర్జయంతి నరా దూరాన్నదీపంకమివ ద్విపాః॥ ౫ ॥ యే న రక్షంతి విషయమస్వాధీనా నరాధిపాః। తే న వృద్ధ్యా ప్రకాశంతే గిరయస్సాగరే యథా॥ ౬ ॥ ఆత్మవద్భిర్విగృహ్య త్వం దేవగంధర్వదానవైః। అయుక్తచారశ్చపలః కథం రాజా భవిష్యసి॥ ౭ ॥ త్వం తు బాలస్వభావశ్చ బుద్ధిహీనశ్చ రాక్షస। జ్ఞాతవ్యం తు న జానీషే కథం రాజా భవిష్యసి॥ ౮ ॥ యేషాం చారశ్చ కోశశ్చ నయశ్చ జయతాం వర। అస్వాధీనా నరేంద్రాణాం ప్రాకృతైస్తే జనైస్స

షః॥౯॥యస్మాత్పశ్యంతి దూరస్థాన్ సర్వానర్థాన్నరాధిపాః। చారేణతస్మాదుచ్యంతే రాజానో దీర్ఘచక్షుషః॥ ౧౦ ॥ అయుక్తచారం మన్యే త్వాం ప్రాకృతైస్సచివైర్వృతమ్। స్వజనంతుజనస్థానే హతంయోనావబుధ్యసే॥ ౧౧ ॥ చతుర్దశసహస్రాణి రక్షసాంక్రూరకర్మణామ్। హతాన్యేకేనరామేణ ఖరశ్చసహదూషణః॥ ౧౨ ॥ ఋషీణామభయందత్తం కృతక్షేమాశ్చదండకాః। ధర్షితంచజనస్థానం రామేణాక్లిష్టకర్మణా॥ ౧౩ ॥ త్వంతులుబ్ధః ప్రమత్తశ్చ పరాధీనశ్చరావణ। విషయే స్వే సముత్పన్నం భయంయోనావబుధ్యసే॥ ౧౪ ॥ తీక్ష్ణమల్పప్రదాతారం ప్రమత్తంగర్వితం శఠమ్। వ్యసనేసర్వభూతాని నాభిధావంతి పార్థివమ్॥ ౧౫ ॥ అతిమానినమగ్రాహ్యమాత్మసంభావితంనరమ్। క్రోధనంవ్యసనేహంతి స్వజనోఽపి మహీపతిమ్॥ ౧౬ ॥ నానుతిష్ఠతికార్యాణి భయేషునబిభేతిచ। క్షిప్రంరాజ్యాచ్చ్యుతోదీనస్తృణైస్తుల్యో భవిష్యతి॥ ౧౭ ॥ శుష్కకాష్ఠైర్భవేత్కార్యం లోష్టైరపిచపాంసుభిః। నతుస్థానాత్పరిభ్రష్టైః కార్యంస్యాద్వసుధాధిపైః॥ ౧౮ ॥ ఉపభుక్తంయథావాసః స్రజోవామృదితాయథా। ఏవంరాజ్యాత్పరిభ్రష్టస్సమర్థోఽపి నిరర్థకః॥౧౯ ॥ అప్రమత్తశ్చయో రాజా సర్వజ్ఞోవిజితేంద్రియః। కృతజ్ఞోధర్మశీలశ్చ సరాజాతిష్ఠతేచిరమ్ ॥ ౨౦ ॥ నయనాభ్యాంప్రసుప్తోఽపి జాగర్తినయచక్షుషా। వ్యక్తక్రోధప్రసాదశ్చ సరాజాపూజ్యతే జనైః ॥ ౨౧ ॥ త్వంతురావణ దుర్బుద్ధిర్గుణైరేతైర్వివర్జితః। యస్యతేఽవిదితశ్చారైరక్షసాంసుమహాన్వధః॥ ౨౨ ॥ పరావమంతా విషయేషుసంగతో నదేశకాలప్రవిభాగతత్త్వవిత్। అయుక్తబుద్ధిర్గుణదోషనిశ్చయే విపన్నరాజ్యోనచిరాద్విపత్స్యసే॥ ౨౩ ॥ ఇతి స్వదోషాన్పరికీర్తితాంస్తయా సమీక్ష్యబుద్ధ్యాక్షణదాచరేశ్వరః। ధనేనదర్పేణ బలేనచాన్వితో విచింతయామాస చిరంసరావణః॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - త్రయస్త్రింశస్సర్గః.

తతశ్శూర్పణఖాంక్రుద్ధాం బ్రువంతీం పరుషంవచః। అమాత్యమధ్యేసంక్రుద్ధః పరిపప్రచ్ఛరావణః ॥ ౧ ॥ కశ్చరామః కథంవీర్యః కింరూపః కింపరాక్రమః। కిమర్థందండకారణ్యం ప్రవిష్టస్సుదురాసదమ్ ॥ ౨ ॥ ఆయుధంకించ రామస్య నిహతాయేనరాక్షసాః। ఖరశ్చనిహతస్సంఖ్యే దూషణస్త్రిశిరాస్తథా ॥ ౩ ॥ ఇత్యుక్తారాక్షసేంద్రేణ రాక్షసీక్రోధమూర్ఛితా। తతోరామం యథాతత్త్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే॥ ౪ ॥ దీర్ఘబాహుర్విశాలాక్షశ్చీరకృష్ణాజినాంబరః। కందర్పసమరూపశ్చ రామోదశరథాత్మజః॥ ౫ ॥ శక్రచాపనిభంచాపం వికృష్యకనకాంగదమ్। దీప్తాన్క్షిపతినారాచాన్ సర్పానివ మహావిషాన్ ॥ ౬ ॥ నాదదానం శరాన్ఘోరాన్నముంచంతంశిలీముఖాన్। నకార్ముకం వికర్షంతం రామంపశ్యామిసంయుగే॥ ౭॥ హన్యమానంతు తత్సైన్యంపశ్యామిశరవృష్టిభిః। ఇంద్రేణేవోత్తమంసస్యమాహతంత్వశ్మవృష్టిభిః॥ ౮ ॥ రక్షసాంభీమరూపాణాం సహస్రాణిచతుర్దశ। నిహతానిశరైస్తీక్ష్ణైస్తేనైకేనపదాతినా॥ ౯ ॥ అర్ధాధికముహూర్తేన ఖరశ్చసహదూషణః। ఋషీణామభయందత్తంకృతక్షేమాశ్చదండకాః॥ ౧౦ ॥ ఏకాకథంచిన్ముక్తాహం పరిభూయమహాత్మనా। స్త్రీవధంశంకమానేన రామేణవిదితాత్మనా॥ ౧౧॥ భ్రాతాచాస్య మహాతేజా గుణతస్తుల్యవిక్రమః। అనురక్తశ్చభక్తశ్చలక్ష్మణోనామవీర్యవాన్।౧౨॥ అమర్షీదుర్జయోజేతా విక్రాంతోబుద్ధిమాన్బలీ। రామస్యదక్షిణోబాహుర్నిత్యంప్రాణోబహిశ్చరః ॥ ౧౩ ॥ రామస్యతు విశాలాక్షీ పూర్ణేందుసదృశాననా।

ధర్మపత్నీ ప్రియా భర్తుర్నిత్యం ప్రియహితే రతా॥ ౧౪ ॥ సా సుకేశీ సునాసోరుస్సు
రూపా చ యశస్వినీ। దేవతేవ వనస్యాస్య రాజతే శ్రీరివాపరా॥ ౧౫ ॥ తప్తకాంచన
వర్ణాభా రక్తతుంగనఖీ శుభా। సీతా నామ వరారోహా వైదేహీ తనుమధ్యమా॥ ౧౬ ॥
నైవ దేవీ న గంధర్వీ న యక్షీ న చ కిన్నరీ। నైవంరూపా మయా నారీ దృష్టపూర్వా మహీ
తలే॥ ౧౭ ॥ యస్య సీతా భవేద్భార్యా యం చ హృష్టా పరిష్వజేత్। అతిజీవేత్స సర్వేషు
లోకేష్వపి పురందరాత్॥ ౧౮ ॥ సా సుశీలా వపుశ్శ్లాఘ్యా రూపేణాప్రతిమా భువి। త
వానురూపా భార్యా సా త్వం చ తస్యాస్తథా పతిః॥ ౧౯ ॥ తాం తు విస్తీర్ణజఘనాం
పీనశ్రోణిపయోధరామ్। భార్యార్థే చ తవానేతుముద్యతాహం వరాననామ్॥ ౨౦॥
విరూపితాస్మి క్రూరేణ లక్ష్మణేన మహాభుజ। తాం తు దృష్ట్వాద్య వైదేహీం పూర్ణచం
ద్రనిభాననామ్॥ ౨౧॥ మన్మథస్య శరాణాం వై త్వం విధేయో భవిష్యసి। యది తస్యామభి
ప్రాయో భార్యార్థే తవ జాయతే॥ ౨౨ ॥ శీఘ్రముద్ధ్రియతాం పాదో జయార్థ
మిహ దక్షిణః। కురు ప్రియం తథా తేషాం రక్షసాం రాక్షసేశ్వర॥ ౨౩॥ వధాత్తస్య
నృశంసస్య రామస్యాశ్రమవాసినః। తం శరైర్నిశితైర్హత్వా లక్ష్మణం చ మహార
థమ్॥ ౨౪ ॥ హతనాథాం సుఖం సీతాం యథావదుపభోక్ష్యసి। రోచతే యది తే వా
క్యం మమైతద్రాక్షసేశ్వర॥ ౨౫ ॥ క్రియతాం నిర్విశంకేన వచనం మమ రావణ।
విజ్ఞాయేహాత్మశక్తిం చ హ్రియతామబలా బలాత్॥ ౨౬॥ సీతా సర్వానవద్యాంగీ భా
ర్యార్థే రాక్షసేశ్వర॥ నిశమ్య రామేణ శరైరజిహ్మగైర్హతాన్ జనస్థానగతాన్ని
శాచరాన్। ఖరం చ బుద్ధ్వా నిహతం చ దూషణం త్వమద్య కృత్యం ప్రతిపత్తుమర్హసి॥
౨౭ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే-చతుస్త్రింశస్సర్గః.

తతశ్శూర్పణఖావాక్యం తచ్ఛ్రుత్వా రోమహర్షణమ్। సచివానభ్యనుజ్ఞాయ
కార్యం బుద్ధ్వా జగామ సః॥ ౧ ॥ తత్కార్యమనుగమ్యాథ యథావదుపలభ్య చ। దోషా
ణాం చ గుణానాం చ సంప్రధార్య బలాబలమ్॥ ౨ ॥ ఇతి కర్తవ్యమిత్యేవ కృత్వా నిశ్చ
యమాత్మనః। స్థిరబుద్ధిస్తతో రమ్యాం యానశాలాం జగామ హ॥ ౩ ॥ యానశాలాం
తతో గత్వా ప్రచ్ఛన్నో రాక్షసాధిపః। సూతం సంచోదయామాస రథస్సంయోజ్యతా
మితి॥ ౪ ॥ ఏవముక్తః క్షణేనైవ సారథిర్లఘువిక్రమః। రథం సంయోజయామాస త
స్యాభిమతముత్తమమ్॥ ౫ ॥ కాంచనం రథమాస్థాయ కామగం రత్నభూషితమ్। పిశా
చవదనైర్యుక్తం ఖరైః కాంచనభూషణైః॥ ౬ ॥ మేఘప్రతిమనాదేన స తేన ధనదా
నుజః। రాక్షసాధిపతిః శ్రీమాన్ యయౌ నదనదీపతిమ్॥ ౭ ॥ స శ్వేతవాలవ్యజనః శ్వేతచ్ఛ
త్రో దశాననః। స్నిగ్ధవైడూర్యసంకాశస్తప్తకాంచనకుండలః॥ ౮ ॥ వింశద్భుజో ద
శగ్రీవో దర్శనీయపరిచ్ఛదః। త్రిదశారిర్మునీంద్రఘ్నో దశశీర్ష ఇవాద్రిరా
ట్॥ ౯ ॥ కామగం రథమాస్థాయ శుశుభే రాక్షసేశ్వరః। విద్యున్మండలవాన్మేఘ
స్సబలాక ఇవాంబరే॥ ౧౦ ॥ సశైలం సాగరానూపం వీర్యవానవలోకయన్। నానా
పుష్పఫలైర్వృక్షైరనుకీర్ణం సహస్రశః॥ ౧౧ ॥ శీతమంగళతోయాభిః పద్మినీభిస్స
మంతతః। విశాలైరాశ్రమపదైర్వేదిమద్భిస్సమావృతమ్॥ ౧౨॥ కదల్యాఢకిసంబా
ధం నారికేళాభిశోభితమ్। సాలైస్తాలైస్తమాలైశ్చ తరుభిశ్చ సుపుష్పితైః॥ ౧౩॥ అ
త్యంతనియతాహారైశ్శోభితం పరమర్షిభిః। నాగైస్సుపర్ణైర్గంధర్వైః కిన్నరై
శ్చ సహస్రశః॥ ౧౪ ॥ ఆజైర్వైఖానసైర్మాషైర్వాలఖిల్యైర్మరీచిపైః। జితకా
మైశ్చ సిద్ధైశ్చ చారణైరుపశోభితమ్॥ ౧౫ ॥ దివ్యాభరణమాల్యాభిర్దివ్యరూపాభి

శావృతమ్ । క్రీడారతివిధిజ్ఞాభి రప్సరోభిస్సహస్రశః ॥ ౧౬ ॥ సేవితం దేవపత్నీభి శ్శ్రీ
మతీభిః శ్రియావృతమ్ । దేవదానవసంఘైశ్చ చరితంత్వమృతాశిభిః ॥ ౧౭ ॥ హంస
క్రౌంచప్లవాకీర్ణం సారసైస్సంప్రణాదితమ్ । వైడూర్య ప్రస్తరం రమ్యం స్నిగ్ధం
సాగరతేజసా ॥ ౧౮ ॥ పాండరాణి విశాలాని దివ్యమాల్యయుతానిచ । తూర్యగీతాభిజు
ష్టాని విమానాని సమంతతః ॥ ౧౯ ॥ తపసాజిత లోకానాం కామగాన్యభి సంపతన్ । గం
ధర్వాప్సరస శ్చైవ దదర్శ ధనదానుజః ॥ ౨౦ ॥ నిర్యాసరస మూలానాం చందనా
నాం సహస్రశః । వనాని పశ్యన్ సౌమ్యాని ఘ్రాణతృప్తికరాణిచ ॥ ౨౧ ॥ అగరూణాం
చముఖ్యానాం వనాన్యుపవనానిచ । తక్కోలానాంచ జాత్యానాం ఫలానాంచ సుగంధి
నామ్ ॥ ౨౨ ॥ పుష్పాణిచ తమాలస్య గుల్మాని మరిచస్యచ । ముక్తానాంచ సమూహాని శు
ష్యమాణాని తీరతః ॥ ౨౩ ॥ శంఖానాం ప్రస్తరంచైవ ప్రవాళ నిచయం తథా । కాంచ
నానిచ శైలాని రాజతానిచ సర్వశః ॥ ౨౪ ॥ ప్రస్రవాణి మనోజ్ఞాని ప్రసన్నాని హ్ర
దానిచ । ధనధాన్యోపపన్నాని స్త్రీరత్నై శ్శోభితానిచ ॥ ౨౫ ॥ హస్త్యశ్వరథగాఢా
ని నగరాణ్యవలోకయన్ । తం సమం సర్వతః స్నిగ్ధం మృదుసంస్పర్శ మారుతమ్ ॥ ౨౬ ॥
అనూపం సింధురాజస్య దదర్శ త్రిదివోపమమ్ । తత్రాపశ్య త్స మేఘాభం న్యగ్రో
ధమృషిభిర్వృతమ్ ॥ ౨౭ ॥ సమంతాద్యస్య తాశ్శాఖా శ్శతయోజనమాయతాః । య
స్యహస్తినమాదాయ మహాకాయంచ కచ్ఛపమ్ ॥ ౨౮ ॥ భక్ష్యార్థం గరుడ శ్శాఖా
మాజగామ మహాబలః । తస్య తాం సహసా శాఖాం భారేణ పతగోత్తమః ॥ ౨౯ ॥
సుపర్ణః పర్ణబహుళాం బభంజచ మహాబలః । తత్ర వైఖానసా మాషా వాలఖిల్యా మ
రీచిపాః ॥ ౩౦ ॥ అజా బభూవు ర్ధూమ్రాశ్చ సంగతాః పరమర్షయః । తేషాం దయా
ర్థం గరుడ స్తాం శాఖాం శతయోజనామ్ ॥ ౩౧ ॥ జగామాదాయ వేగేన తౌచోభౌ గజ
కచ్ఛపౌ । ఏకపాదేన ధర్మాత్మా భక్షయిత్వా తదామిషమ్ ॥ ౩౨ ॥ నిషాదవిషయం హ
త్వా శాఖయా పతగోత్తమః । ప్రహర్ష మతులం లేభే మోక్షయిత్వా మహామునీన్ ॥
౩౩ ॥ సతేనైవ ప్రహర్షేణ ద్విగుణీకృతవిక్రమః । అమృతానయనార్థం వై చకా
రమతిమాన్మతిమ్ ॥ ౩౪ ॥ అయోజాలాని నిర్మథ్య భిత్త్వారత్న మయం గృహమ్ । మ
హేంద్రభవనా ద్గుప్త మాజహారామృతం తతః ॥ ౩౫ ॥ తం మహర్షిగణై ర్జుష్టం సు
పర్ణకృతలక్షణమ్ । నామ్నా సుభద్రం న్యగ్రోధం దదర్శ ధనదానుజః ॥ ౩౬ ॥
తం తు గత్వా పరంపారం సముద్రస్య నదీపతేః । దదర్శాశ్రమ మేకాంతే రమ్యే పుణ్యే
వనాంతరే ॥ ౩౭ ॥ తత్ర కృష్ణాజినధరం జటావల్కలధారిణమ్ । దదర్శ నియతాహారం
మారీచం నామ రాక్షసమ్ ॥ ౩౮ ॥ రావణ స్తం సమాగమ్య విధివ త్తేన రక్షసా । మారీ
చేనార్చితో రాజా సర్వకామై రమానుషైః ॥ ౩౯ ॥ తం స్వయం పూజయిత్వా తు భో
జనేనోదకేనచ । అర్థోపహితయా వాచా మారీచో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౪౦ ॥ కచ్చి
త్తే కుశలం రాజన్ లంకాయాం రాక్షసేశ్వర । కేనార్థేన పునస్త్వం వై తూర్ణ మేవ
మిహాగతః ॥ ౪౧ ॥ ఏవముక్తో మహాతేజా మారీచేన స రావణః । తం తు పశ్చా దిదం వా
క్యమబ్రవీ ద్వాక్యకోవిదః ॥ ౪౨ ॥ ఇతి శ్రీమ దారణ్యకాండే - పంచత్రింశస్సర్గః

మారీచ శ్శ్రూయతాం తాత వచనం మమ భాషతః । ఆర్తోఽస్మి మమ చార్తస్య భ
వాన్ హి పరమా గతిః ॥ ౧ ॥ జానీషే త్వం జనస్థానం భ్రాతా యత్ర ఖరో మమ । దూషణ
శ్చ మహాబాహుః స్వసా శూర్పణఖా చ మే ॥ ౨ ॥ త్రిశిరాశ్చ మహాతేజా రాక్షసః పిశి

తాశనః। అన్యేచబహవశ్శూరాలబ్ధలక్షానిశాచరాః॥ ౩ ॥ వసంతిమన్నియోగేన అధి
వాసంచరాక్షసాః। బాధమానామహారణ్యేమునీన్వైధర్మచారిణః॥ ౪ ॥ చతుర్దశస
హస్రాణిరక్షసాంభీమకర్మణామ్। శూరాణాంలబ్ధలక్షాణాంఖరచిత్తానువర్తినామ్॥
౫ ॥ తేత్విదానీంజనస్థానేవసమానామహాబలాః। సంగతాఃపరమాయత్తారామేణస
హసంయుగే॥ ౬ ॥ నానాప్రహరణోపేతాఃఖరప్రముఖరాక్షసాః। తేనసంజాతరో
షేణరామేణరణమూర్ధని॥ ౭ ॥ అనుక్త్వాపరుషంకించిచ్ఛరైర్వ్యాపాదితం ధనుః॥
చతుర్దశసహస్రాణిరక్షసాముగ్రతేజసామ్॥ ౮ ॥ నిహతానిశరైస్తీక్ష్ణైర్మాను
షేణపదాతినా। ఖరశ్చనిహతస్సంఖ్యేదూషణశ్చనిపాతితః॥ ౯॥ హతశ్చత్రిశిరాశ్చాపి
నిర్భయాదండకాఃకృతాః। పిత్రానిరస్తఃక్రుద్ధేనసభార్యఃక్షీణజీవితః॥ ౧౦ ॥ సహం
తాతస్యసైన్యస్యరామఃక్షత్రియపాంసనః।దుశ్శీలఃకర్కశస్తీక్ష్ణోమూర్ఖోలుబ్ధోజితేం
ద్రియః॥ ౧౧ ॥ త్యక్త్వాధర్మమధర్మాత్మాభూతానామహితేరతః। యేనవైరంవినారణ్యే
సత్వమాశ్రిత్యకేవలమ్॥ ౧౨ ॥ కర్ణనాసాపహరణాద్భగినీ మేవిరూపితా। తస్యభా
ర్యాంజనస్థానాత్సీతాంసురసుతోపమామ్॥ ౧౩॥ ఆనయిష్యామివిక్రమ్యసహాయస్తత్ర
మేభవ। త్వయాహ్యహంసహాయేనపార్శ్వస్థేనమహాబల॥ ౧౪॥ భ్రాతృభిశ్చసురాన్
యుద్ధేసమగ్రాన్నాభిచింతయే। తత్సహాయోభవత్వంమేసమర్థోహ్యసిరాక్షస॥
౧౫॥ వీర్యేయుద్ధేచదర్పేచనహ్యస్తిసదృశస్తవ। ఉపాయజ్ఞోమహాన్శూరఃసర్వమా
యావిశారదః॥ ౧౬ ॥ ఏతదర్థమహంప్రాప్తస్త్వత్సమీపంనిశాచర।శృణుతత్క
ర్మసహాయ్యేయత్కార్యంవచనాన్మమ॥ ౧౭॥ సౌవర్ణస్త్వంమృగోభూత్వాచిత్రోరజ
తబిందుభిః।ఆశ్రమేతస్యరామస్యసీతాయాఃప్రముఖేచర॥ ౧౮ ॥ త్వాంతునిస్సంశయం
సీతాదృష్ట్వాతుమృగరూపిణమ్। గృహ్యతామితిభర్తారంలక్ష్మణంచాభిధాస్యతి॥ ౧౯॥
తతస్తయోరపాయేతుశూన్యేసీతాంయథాసుఖమ్। నిరాబాధోహరిష్యామి రాహుశ్చం
ద్రప్రభామివ॥ ౨౦ ॥ తతఃపశ్చాత్సుఖంరామే భార్యాహరణకర్శితే। విస్రబ్ధఃప్ర
హరిష్యామికృతార్థేనాంతరాత్మనా॥ ౨౧॥ తస్యరామకథాంశ్రుత్వామారీచస్యమ
హాత్మనః। శుష్కంసమభవద్వక్త్రంపరిత్రస్తోబభూవహ॥ ౨౨ ॥ ఓష్ఠౌపరిలిహన్శు
ష్కౌ నేత్రైరనిమిషైరివ। మృతభూతఇవార్తస్తురావణంసముదైక్షత॥ ౨౩ ॥ సరా
వణంత్రస్తవిషణ్ణచేతా మహావనే రామపరాక్రమజ్ఞః। కృతాంజలిస్తత్త్వమువాచ
వాక్యం హితంచతస్మై హితమాత్మనశ్చ॥ ౨౪ ॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే - షట్త్రిం
శస్సర్గః.

తచ్ఛ్రుత్వారాక్షసేంద్రస్య వాక్యంవాక్యవిశారదః। ప్రత్యువాచమహాప్రా
జ్ఞోమారీచోరాక్షసేశ్వరమ్॥ ౧ ॥ సులభాః పురుషారాజన్ సతతంప్రియవాదినః। అ
ప్రియస్యచపథ్యస్య వక్తా శ్రోతాచదుర్లభః॥ ౨॥ నమానంబుధ్యసేరామం మహా
వీర్యం గుణాన్వితమ్। అయుక్తచారశ్చపలో మహేంద్రవరుణోపమమ్॥ ౩ ॥ అపి
స్వస్తిభవేత్తాత సర్వేషాం భువిరక్షసామ్। అపిరామోనసంక్రుద్ధఃకుర్యాల్లోక మరా
క్షసమ్॥ ౪ ॥ అపితేజీవితాంతాయ నోత్పన్నాజనకాత్మజా। అపిసీతానిమిత్తంచన
భవేద్వ్యసనంమమ ॥ ౫॥ అపిత్వామీదృశంప్రాప్య కామవృత్తం నిరంకుశమ్। నవి
నశ్యేత్పురీలంకా త్వయాసహ సరాక్షసా॥ ౬॥ త్వద్విధఃకామవృత్తోహి దుశ్శీలఃపా
పమంత్రితః। ఆత్మానంస్వజనంరాష్ట్రంసరాజాహంతి దుర్మతిః॥ ౭ ॥ నచపిత్రా
పరిత్యక్తఃనామర్యాదః కథంచన। నలుబ్ధోనచ దుశ్శీలోనచక్షత్రియపాంసనః॥ ౮ ॥

నచధర్మగుణైర్హీనః కౌసల్యానందవర్ధనః । నతీక్ష్ణో నచ భూతానాం సర్వేషాము హితేరతః ॥ ౯ ॥ వంచితం పితరం దృష్ట్వా కైకేయ్యా సత్యవాదినమ్ । కరిష్యామీతి ధర్మాత్మా తతః ప్రవ్రాజితో వనమ్ ॥ ౧౦ ॥ కైకేయ్యాః ప్రియకామార్థం పితుర్దశరథస్య చ । హిత్వా రాజ్యంచ భోగంచ ప్రవిష్టో దండకావనమ్ ॥ ౧౧ ॥ నరామః కర్కశ స్తాత నావిద్వాన్నాజితేంద్రియః । అనృతం దుశ్శ్రుతం చైవ నైవత్వం వక్తుమర్హసి ॥ ౧౨ ॥ రామోవిగ్రహవాన్ ధర్మస్సాధు స్సత్య పరాక్రమః । రాజా సర్వస్య లోకస్య దేవానాం మఘవానివ ॥ ౧౩ ॥ కథంత్వం తస్య వైదేహీం రక్షితాం స్వేన తేజసా । ఇచ్ఛసి ప్రసభం హర్తుం ప్రభామివ వివస్వతః ॥ ౧౪ ॥ శరార్చిష మనాధృష్యం చాపఖడ్గేంధనం రణే । రామాగ్నిం సహసాదీప్తం నప్రవేష్టుం త్వమర్హసి ॥ ౧౫ ॥ ధనుర్వ్యాదితదీప్తాస్యం శరార్చిష మమర్షణమ్ । చాపపాశధరం వీరం శత్రుసైన్య ప్రహారిణమ్ ॥ ౧౬ ॥ రాజ్యం సుఖంచ సంత్యజ్య జీవితం చేష్టమాత్మనః । నాత్యాసాదయితుం తాత రామాంతక మధార్హసి ॥ ౧౭ ॥ అప్రమేయం హితత్తేజో యస్య సా జనకాత్మజా । నత్వం సమర్థ స్తాం హర్తుం రామచాపాశ్రయాం వనే ॥ ౧౮ ॥ తస్య సా నరసింహస్య సింహోరస్కస్య భామినీ । ప్రాణేభ్యోపి ప్రియతరా భార్యానిత్య మనువ్రతా ॥ ౧౯ ॥ నసాధర్షయితుం శక్యా మైథిల్యోజస్వినః ప్రియా । దీప్తస్యేవ హుతాశస్య శిఖా సీతా సుమధ్యమా ॥ ౨౦ ॥ కిముద్యమమిమం వ్యర్థం కృత్వా తే రాక్షసాధిప । దృష్టశ్చేత్త్వం రణే తేన తదంతం తవ జీవితమ్ ॥ ౨౧ ॥ జీవితంచ సుఖంచైవ రాజ్యంచైవ సుదుర్లభమ్ । యదీచ్ఛసి చిరంభోక్తుం మాకృథా రామవిప్రియమ్ ॥ ౨౨ ॥ ససర్వైస్సచివైస్సార్థం విభీషణపురోగమైః । మంత్రయిత్వాతు ధర్మిష్ఠైః కృత్వానిశ్చయ మాత్మనః ॥ ౨౩ ॥ దోషాణాంచ గుణానాంచ సంప్రధార్య బలాబలమ్ । ఆత్మనశ్చ బలం జ్ఞాత్వా రాఘవస్యచ తత్త్వతః ॥ ౨౪ ॥ హితాహితం వినిశ్చిత్య క్షమం త్వం వక్తుమర్హసి ॥ అహం తు మన్యే తవనక్షమం రణే సమాగమం కోసలరాజసూనునా । ఇదం హి భూయశ్శృణు వాక్య ముత్తమం క్షమంచ యుక్తంచ నిశాచరేశ్వర ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - సప్తత్రింశస్సర్గః.

కదాచిదప్యహం వీర్యాత్పర్యటన్ పృథివీమిమామ్ । బలం నాగసహస్రస్య ధారయన్ పర్వతోపమః ॥ ౧ ॥ నీలజీమూత సంకాశ స్తప్తకాంచనకుండలః । భయం లోకస్య జనయన్ కిరీటీ పరిఘాయుధః ॥ ౨ ॥ వ్యచరన్ దండకారణ్యే ఋషిమాంసాని భక్షయన్ । విశ్వామిత్రోథ ధర్మాత్మా మద్విత్రస్తో మహామునిః ॥ ౩ ॥ స్వయం గత్వా దశరథం నరేంద్రమిదమబ్రవీత్ । అయం రక్షతు మాం రామః పర్వకాలే సమాహితః ॥ ౪ ॥ మారీచాన్మే భయం ఘోరం సముత్పన్నం నరేశ్వర । ఇత్యేవముక్తో ధర్మాత్మా రాజా దశరథ స్తదా ॥ ౫ ॥ ప్రత్యువాచ మహాభాగం విశ్వామిత్రం మహామునిమ్ । బాలో ద్వాదశవర్షోయ మకృతాస్త్రశ్చ రాఘవః ॥ ౬ ॥ కామంతు మమయత్సైన్యం మయాసహ గమిష్యతి । బలేనచతురంగేణ స్వయమేత్య నిశాచరాన్ ॥ ౭ ॥ వధిష్యామి మునిశ్రేష్ఠ శత్రూంస్తే మనసేప్సితాన్ । ఇత్యేవముక్తస్స మునీ రాజానమిద మబ్రవీత్ ॥ ౮ ॥ రామాన్నాన్యద్బలం లోకే పర్యాప్తం తస్య రక్షసః । దేవతానా మపిభవాన్ సమరేష్వభిపాలకః ॥ ౯ ॥ ఆసీత్తవకృతం కర్మ త్రిలోక విదితం నృప । కామమస్తు మహత్సైన్యం తిష్ఠత్విహ పరంతప ॥ ౧౦ ॥ బాలోప్యేష మహాతేజా స్సమర్థ స్తస్య నిగ్రహే । గమిష్యే

రామమాదాయ స్వస్తితే స్తుపరంతప॥ ౧౧ ॥ ఏవముక్త్వాతుసముని స్తమాదాయనృపా
త్మజమ్ । జగామపరమప్రీతో విశ్వామిత్రస్స్వమాశ్రమమ్॥ ౧౨ ॥ తంతదాదండకా
రణ్యే యజ్ఞముద్దిశ్యదీక్షితమ్ । బభూవావస్థితోరామ శ్చిత్రంవిస్ఫారయన్ధనుః॥ ౧౩ ॥
అజాతవ్యంజనశ్శ్రీమాన్పద్మపత్రనిభేక్షణః । ఏకవస్త్రధరోధన్వీ శిఖీకనకమాలయా॥
౧౪ ॥ శోభయన్దండకారణ్యందీప్తేన స్వేన తేజసా । అదృశ్యతతతోరామో బాలచం
ద్ర ఇవోదితః॥ ౧౫ ॥ తతోహంమేఘసంకాశ స్తప్తకాంచనకుండలః । బలీదత్తవరో ద
ర్పాదాగతోస్మితదాశ్రమమ్॥ ౧౬ ॥ తేనదృష్టః ప్రవిష్టోహం సహసైవోద్యతాయు
ధః । మాంతుదృష్ట్వాధనుస్సజ్యమసంభ్రాంతశ్చకారసః ॥ ౧౭ ॥ అవజానన్నహం
మోహాద్బాలోయమితిరాఘవమ్ । విశ్వామిత్రస్యతాంవేదీ మభ్యధావన్కృతత్వ
రః ॥ ౧౮ ॥ తేనముక్తస్తతోబాణశ్శితశ్శత్రునిబర్హణః । తేనాహంత్వాహతః క్షి
ప్తస్సముద్రేశతయోజనే ॥ ౧౯ ॥ నేచ్ఛతాతాత మాంహంతుం తదావీరేణ రక్షితః॥
రామస్యశరవేగేన నిరస్తోహమచేతనః ॥ ౨౦ ॥ పాతితోహంతదాతేన గంభీరే సాగ
రాంభసి । ప్రాప్యసంజ్ఞాంచిరాత్తాత లంకాంప్రతిగతఃపురీమ్॥ ౨౧ ॥ ఏవమస్మితదా
ముక్తఃసహాయాస్తునిపాతితాః । అకృతాస్త్రేణబాలేన రామేణాక్లిష్టకర్మణా॥ ౨౨ ॥
తన్మయావార్యమాణస్త్వం యదిరామేణవిగ్రహమ్। కరిష్యస్యాపదంఘోరాంక్షిప్రం
ప్రాప్స్యసిరావణ॥ ౨౩ ॥ క్రీడారతివిధిజ్ఞానాం సమాజోత్సవశాలినామ్ । రక్షసాం
చైవసంతాప మనర్థంచాహరిష్యసి ॥ ౨౪ ॥ హర్మ్యప్రాసాదసంబాధాం నానార
త్నవిభూషితామ్ । ద్రక్ష్యసిత్వం పురీంలంకాం వినష్టాంమైథిలీకృతే॥ ౨౫ ॥ అకుర్వం
తోపిపాపానిశుచయఃపాపసంశ్రయాత్ । పరపాపైర్వినశ్యంతి మత్స్యానాగహ్ర
దేయథా ॥ ౨౬ ॥ దివ్యచందనదిగ్ధాంగాన్ దివ్యాభరణభూషితాన్। ద్రక్ష్యస్యభిహ
తాన్భూమౌ తవదోషాత్తురాక్షసాన్ ॥ ౨౭ ॥ హృతదారాన్సదారాంశ్చ దశవిద్ర
వతోదిశః । హతశేషానశరణాన్ ద్రక్ష్యసిత్వంనిశాచరాన్॥ ౨౮ ॥ శరజాలపరిక్షి
ప్తామగ్నిజ్వాలసమావృతామ్ । ప్రదగ్ధభవనాంలంకాం ద్రక్ష్యసిత్వంనసంశయః ॥
౨౯ ॥ పరదారాభిమర్శాత్తునాన్యత్పాపతరంమహత్ । ప్రమదానాంసహస్రాణి
తవరాజన్పరిగ్రహః ॥ ౩౦ ॥ భవస్వదారనిరతఃస్వకులంరక్షరాక్షస । మానమృద్ధిం
చరాజ్యంచ జీవితంచేష్టమాత్మనః ॥ ౩౧ ॥ కళత్రాణిచసౌమ్యాని మిత్రవర్గంతథైవ
చ। యదీచ్ఛసిచిరంభోక్తుం మాకృథారామవిప్రియమ్ ॥ ౩౨ ॥ నివార్యమాణస్సుహృ
దామయాభృశం ప్రసహ్యసీతాం యదిధర్షయిష్యసి । గమిష్యసిక్షీణబలస్సబాంధ
వో యమక్షయంరామశరాత్తజీవితః ॥ ౩౩ ॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే - షట్త్రింశస్స
ర్గః

ఏవమస్మితదాముక్తః కథంచిత్తేన సంయుగే । ఇదానీమపియద్వృత్తంతచ్ఛృ
ణుష్వనిశాచర॥ ౧ ॥ రాక్షసాభ్యామహంద్వాభ్యా మనిర్విణ్ణస్తథాకృతః। సహితోమృ
గరూపాభ్యాం ప్రవిష్టోదండకావనమ్ ॥ ౨ ॥ దీప్తజిహ్వోమహాకాయ స్తీక్ష్ణదంష్ట్రో
మహాబలః । వ్యచరన్దండకారణ్యంమాంసభక్షోమహామృగః ॥ ౩ ॥ అగ్నిహోత్రే
షు తీర్థేషు చైత్యవృక్షేషురావణ । అత్యంతఘోరోవ్యచరం తాపసాన్సంప్రధర్ష
యన్ ॥ ౪ ॥ నిహత్యదండకారణ్యే తాపసాన్ధర్మచారిణః । రుధిరాణి పిబంస్తేషాం త

డామాంసాని భక్షయన్ ॥ ౫ ॥ ఋషిమాంసాశనః క్రూరస్త్రాసయన్వనగోచరాన్ ।
తథారుధిర మత్తోహం వ్యచరన్ధర్మదూషకః ॥ ౬ ॥ ఆసాదయం తదా రామం తాప
సంధర్మచారిణమ్ । వైదేహీంచ మహాభాగాం లక్ష్మణంచ మహారథమ్ ॥ ౭ ॥ తాపసం
నియతాహారం సర్వ్వభూత హితేరతమ్ । సోహంవనగతంరామం పరిభూయమహాబలమ్ ॥
౮ ॥ తాపసోయ మితిజ్ఞాత్వా పూర్వ్వవైరమనుస్మరన్ । అభ్యధావంహిసంక్రుద్ధస్తీక్ష్ణ
శృంగోమృగాకృతిః ॥ ౯ ॥ జిఘాంసురకృతప్రజ్ఞస్తం ప్రహారమను స్మరన్ । తేన ము
క్తాస్త్రయోబాణాశ్శితాశ్శత్రునిబర్హణాః ॥ ౧౦ ॥ వికృష్యబలవచ్చాపం సుపర్ణా
నిలనిస్వనాః । తేబాణావజ్రసంకాశా స్సుముక్తారక్తభోజనాః ॥ ౧౧ ॥ ఆజగ్ముస్సహి
తాస్సర్వే త్రయస్సంనతపర్వణః । పరాక్రమజ్ఞోరామస్య శఠోదృష్టభయః పురా ॥
౧౨ ॥ సముద్భ్రాంతస్తతోముక్తస్తావుభౌ రాక్షసౌహతౌ । శరేణముక్తోరామస్య క
థంచిత్ప్రాప్యజీవితమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఇహప్రవ్రాజితో యుక్తస్తాపసోహంసమాహితః । వృక్షే
వృక్షేచపశ్యామి చీరకృష్ణాజినాంబరమ్ ॥ ౧౪ ॥ గృహీత ధనుషం రామం పాశహస్త
మివాంతకమ్ । అపిరామసహస్రాణి భీతఃపశ్యామి రావణ ॥ ౧౫ ॥ రామభూతమిదం
సర్వమరణ్యం ప్రతిభాతిమే । రామమేవహి పశ్యామి రహితే రాక్షసాధిప ॥ ౧౬ ॥ దృ
ష్ట్వాస్వప్నగతంరామ ముద్భ్రమామివిచేతనః । రకారాదీనినామాని రామత్రస్తస్య
రావణ ॥ ౧౭ ॥ రత్నానిచరథాశ్చైవత్రాసంసంజనయంతిమే । అహంతస్యప్రభా
వజ్ఞో నయుద్ధం తేన తేక్షమమ్ ॥ ౧౮ ॥ బలింవానముచింవాపి హన్యాద్ధిరఘునందనః ।
రణేరామేణయుధ్యస్వ క్షమాంవాకురు రాక్షస ॥ ౧౯ ॥ నతేరామ కథాకార్యాయది
మాంద్రష్టుమిచ్ఛసి । బహవస్సాధవోలోకే యుక్తాధర్మమనుష్ఠితాః ॥ ౨౦ ॥ పరేషా
మపరాధేన వినష్టాస్సపరిచ్ఛదాః । సోహంతవాపరాధేన వినశ్యేయంనిశాచర ॥ ౨౧ ॥
కురుయత్తేక్షమంతత్త్వమహంత్వానానుయామిహ । రామశ్చహిమహాతేజా మహాస
త్త్వోమహాబలః ॥ ౨౨ ॥ అపిరాక్షసలోకస్య నభవేదంతకోహిసః । యదిశూర్పణ
ఖాహేతో ర్జనస్థానగతఃఖరః ॥ ౨౩ ॥ అతివృత్తోహతఃపూర్వం రామేణాక్లిష్టకర్మ
ణా । అత్రబ్రూహియథాతత్త్వం కోరామస్యవ్యతిక్రమః ॥ ౨౪ ॥ ఇదం వచోబంధు
హితార్థినామయాయథోచ్యమానంయదినాభిపత్స్యసే । సబాంధవస్త్యక్ష్యసిజీవితంరణే
హతోద్యరామేణశరైరజిహ్మగైః ॥ ౨౫ ॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే - ఏకోన చత్వా
రింశస్సర్గః.

మారీచేనతుతద్వాక్యంక్షమంయుక్తంనిశాచరః । ఉక్తోనప్రతిజగ్రాహమ
ర్తుకామఇవౌషధమ్ ॥ ౧ ॥ తంపథ్యహితవక్తారంమారీచంరాక్షసాధిపః । అబ్రవీత్ప
రుషంవాక్యమయుక్తంకాలచోదితః ॥ ౨ ॥ యత్కిలైతదయుక్తార్థంమారీచ మయికథ్య
తే । వాక్యంనిష్ఫలమత్యర్థము ప్తంబీజమివోషరే ॥ ౩ ॥ త్వద్వాక్యైర్నతు మాంశ
క్యం భేత్తుంరామస్యసంయుగే । పాపశీలస్యమూర్ఖస్యమానుషస్య విశేషతః ॥ ౪ ॥
యస్త్యక్త్వాసుహృదోరాజ్యం మాతరం పితరంతథా । స్త్రీవాక్యంప్రాకృతంశ్రుత్వా
వనమేకపదేగతః ॥ ౫ ॥ అవశ్యంతు మయాతస్య సంయుగేఖరఘాతినః । ప్రాణైఃప్రి
యతరాసీతా హర్తవ్యాతవసన్నిధౌ ॥ ౬ ॥ ఏవంమేనిశ్చితాబుద్ధిర్హృదిమారీచవ
ర్తతే । నవ్యావర్తయితుంశక్యా సేంద్రైరపిసురాసురైః ॥ ౭ ॥ దోషం గుణంవా
సంపృష్టస్త్వమేవంవక్తుమర్హసి । అపాయంవాప్యుపాయంవా కార్యస్యాస్య వినిశ్చ

యే॥ ౮॥ సంపృష్టేనతువక్తవ్యం సచివేవ విపశ్చితా। ఉద్యతాం జలినారాజ్ఞేయఇచ్ఛే
ద్భూతి మాత్మనః॥ ౯॥ వాక్యమ ప్రతికూలంతు మృదుపూర్వం హితంశుభమ్। ఉపచా
రేణయుక్తంచ వక్తవ్యోవసుధాధిపః॥ ౧౦॥ సోపమర్దంతు యద్వాక్యం మారీచహి
తముచ్యతే। నాభినందతితద్రాజా మానార్హో మానవర్జితమ్॥ ౧౧॥ పంచరూ
పాణి రాజానో ధారయంత్యమితౌజసః। అగ్నేరింద్రస్య సోమస్య వరుణస్య యమ
స్యచ॥ ౧౨॥ ఔష్ణ్యంతథావిక్రమంచ సౌమ్యందండం ప్రసన్నతామ్। ధారయంతిమ
హాత్మానో రాజానః క్షణదాచర॥ ౧౩॥ తస్మాత్సర్వాస్వవస్థాసు మాన్యాఃపూజ్యా
శ్చపార్థివాః। త్వంతుధర్మమవిజ్ఞాయ కేవలం మోహమాస్థితః॥ ౧౪॥ అభ్యాగతం
మాందౌరాత్మ్యాత్పరుషంవక్తుమిచ్ఛసి। గుణదోషౌనపృచ్ఛామిక్షమంచాత్మనిరాక్షస॥
౧౫॥ మయోక్తంతవచైతావత్సంప్రత్యమితవిక్రమ। అస్మింస్తుత్వంభవత్కృత్యేసహా
య్యంకర్తుమర్హసి॥ ౧౬॥ శృణుతత్కర్మసాహాయ్యేయత్కార్యంవచనాన్మమ।
సౌవర్ణస్త్వంమృగోభూత్వాచిత్రోరజతబిందుభిః॥ ౧౭॥ ఆశ్రమేతస్యరామస్యసీ
తాయాఃప్రముఖేచర। ప్రలోభయిత్వా వైదేహీం యథేష్టంగంతుమర్హసి॥ ౧౮॥
త్వాంతుమాయామృగందృష్ట్వాకాంచనంజాతవిస్మయా। ఆనయైనమితిక్షిప్రంరామం
వక్ష్యతిమైథిలీ॥ ౧౯॥ అపక్రాంతేచకాకుత్స్థేదూరంయాత్వాప్యుదాహర। హాసీ
తేలక్ష్మణేత్యేవంరామవాక్యానురూపకమ్॥ ౨౦॥ తచ్ఛ్రుత్వా రామపదవీంసీతయా
చప్రచోదితః। అనుగచ్ఛతిసంభ్రాంతస్సౌమిత్రిరపిసౌహృదాత్॥ ౨౧॥ అపక్రాం
తేచ కాకుత్స్థే లక్ష్మణేచయథాసుఖమ్। ఆనయిష్యామివైదేహీం సహస్రాక్షశ్శచీ
మివ॥ ౨౨॥ ఏవంకృత్వాత్విదంకార్యం యథేష్టంగచ్ఛరాక్షస। రాజ్యస్యార్ధంప్ర
యచ్ఛామి మారీచతవ సువ్రత॥ ౨౩॥ గచ్ఛసౌమ్య శివం మార్గం కార్యస్యాస్యవివృ
ద్ధయే। అహంత్వాను గమిష్యామి సరథోదండకావనమ్॥ ౨౪॥ ప్రాప్యసీతామయు
ద్ధేన వంచయిత్వాతు రాఘవమ్। లంకాం ప్రతిగమిష్యామి కృతకార్యస్సహత్వయా॥
౨౫॥ నచేత్కరోషిమారీచహన్మిత్వామహమద్యవై। ఏతత్కార్యమవశ్యంమేబలాద
పికరిష్యసి॥ ౨౬॥ రాజ్ఞోంహిప్రతికూలస్థోనజాతు సుఖమేధతే॥ ఆసాద్యతం జీవి
తసంశయస్తేమృత్యుర్ధ్రువోహ్యద్యమయావిరుధ్య। ఏతద్యథావత్ప్రతిగృహ్యబు
ద్ధ్యా యదత్రపథ్యంకురుతత్తథాత్వమ్॥ ౨౭॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే - చత్వారిం
శస్సర్గః.

ఆజ్ఞప్తోరాజవద్వాక్యం ప్రతికూలంనిశాచరః। అబ్రవీత్పరుషంవాక్యం మారీచో
రాక్షసాధిపమ్॥ ౧॥ కేనాయముపదిష్టస్తేవినాశఃపాపకర్మణా। సపుత్రస్య సరా
ష్ట్రస్యసామాత్యస్యనిశాచర॥ ౨॥ కస్త్వయాసుఖినారాజన్నాభినందతిపాపకృత్।
కేనేదముపదిష్టంతే మృత్యుద్వారముపాయతః॥ ౩॥ శత్రవస్తవసువ్యక్తంహీనవీర్యా
నిశాచరాః। ఇచ్ఛంతిత్వాంవినశ్యంతముపరుద్ధంబలీయసా॥ ౪॥ కేనేదముపదిష్టంతే
క్షుద్రేణాహితవాదినా। యస్త్వామిచ్ఛతినశ్యంతం స్వకృతేననిశాచర॥ ౫॥ వధ్యాఃఖ
లునహన్యంతే సచివాస్తవరావణ। యేత్వాముత్పథమారూఢం ననిగృహ్ణంతి సర్వశః॥
౬॥ అమాత్యైఃకామవృత్తోహి రాజాకాపథమాశ్రితః। నిగ్రాహ్యస్సర్వథాసద్భి
ర్నని గ్రాహ్యోనిగృహ్యసే॥ ౭॥ ధర్మమర్థంచ కామంచ యశశ్చ జయతాం
వర! స్వామిప్రసాదాత్సచివాఃప్రాప్నువంతి నిశాచర॥ ౮॥ విపర్యయేతు తత్సర్వం

వ్యర్థంభవతి రావణ। వ్యసనంస్వామివైగుణ్యాత్ప్రాప్నువంతీతరేజనాః ॥ ౯॥ రా
జమూలోహిధర్మశ్చ జయశ్చ జయతాంవర। తస్మాత్సర్వాస్వవస్థాసురక్షితవ్యానరాధి
పాః ॥ ౧౦ ॥ రాజ్యంపాలయితుంశక్యం నతీక్ష్ణేననిశాచర।నచాపిప్రతికూలేన నావినీతే
నరాక్షస ॥ ౧౧ ॥ యేతీక్ష్ణమంత్రాస్సచివా భజ్యంతేసహతేనవై। విషమేతురథాశ్శీ
ఘ్రామందసారథయోయథా ॥ ౧౨ ॥ బహవస్సాధవోలోకే యుక్తాధర్మమనుష్ఠి
తాః। పరేషామపరాధేన వినష్టాస్సపరిచ్ఛదాః ॥ ౧౩ ॥ స్వామినాప్రతికూలేనప్రజాస్తీ
క్ష్ణేనరావణ। రక్ష్యమాణా నవర్ధంతే మేషాగోమాయునాయథా ॥ ౧౪ ॥ అవశ్యంవి
నశిష్యంతి సర్వేరావణ రాక్షసాః। యేషాంత్వం కర్కశోరాజా దుర్బుద్ధిరజితేంద్రి
యః ॥ ౧౫ ॥ తదిదంకాకతాలీయం ఘోరమాసాదితం మయా। అత్రకిం శోచనీయ
స్త్వం ససైన్యో వినశిష్యసి॥ ౧౬ ॥ మాంనిహత్యతురామస్తునచిరాత్త్వాం వధిష్యతి।
అనేనకృతకృత్యోఽస్మిమ్రియేయ మరిణాహతః॥ ౧౭॥ దర్శనాదేవ రామస్య హతంమా
మవధారయ। ఆత్మానంచహతంవిద్ధి హృత్వాసీతాం సబాంధవమ్॥ ౧౮ ॥ ఆనయిష్య
సిచేత్సీతా మాశ్రమాత్సహితోమయా। నైవత్వమపినాహంతే నవైలంకాన రాక్ష
సాః ॥ ౧౯ ॥ నివార్యమాణస్తుమయాహితైషిణా నమృష్యసేవాక్య మిదంనిశాచర।
పరేతకల్పా హిగతాయుషోనరా హితంనగృహ్ణంతి సుహృద్భిరీరితమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఇతిశ్రీ
మదారణ్యకాండే - ఏకచత్వారింశస్సర్గః

ఏవముక్త్వాతువచనంమారీచోరావణంతతః। గచ్ఛావేత్యబ్రవీద్దీనో భయాద్రా
త్రించరప్రభోః ॥ ౧ ॥ దృష్టశ్చాహం పునస్తేన శరచాపాసిధారిణా। మద్వధోద్యత
శస్త్రేణ వినష్టం జీవితంచమే ॥ ౨ ॥ నహిరామం పరాక్రమ్య జీవన్ప్రతినివర్తతే।
వర్తతేప్రతిరూపోఽసౌ యమదండహతస్య తే॥ ౩ ॥ కింనుశక్యం మయాకర్తు మేవం
త్వయిదురాత్మని। ఏషగచ్ఛామ్యహంతాత స్వస్తితే స్తునిశాచర ॥ ౪ ॥ ప్రహృష్టస్త్వ
భవత్తేన వచనేన సరావణః। పరిష్వజ్య సుసంశ్లిష్ట మిదంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ఏత
చ్ఛౌండీర్యయుక్తంతే మచ్ఛందాదివ భాషితమ్। ఇదానీమసి మారీచః పూర్వమన్యో
నిశాచరః ॥ ౬ ॥ ఆరుహ్యతామయంశీఘ్రం రథోరత్నవిభూషితః। మయాసహ రథో
యుక్తః పిశాచవదనైఃఖరైః ॥ ౭ ॥ ప్రలోభయిత్వావైదేహీం యథేష్టం గంతుమ
ర్హసి। తాంశూన్యేప్రసభంసీతా మానయిష్యామి జానకీమ్॥ ౮ ॥ తతోరావణమా
రీచౌ విమానమివతం రథమ్। ఆరుహ్యయయతుశ్శీఘ్రంతస్మాదాశ్రమ మండలాత్ ॥
౯ ॥ తత్రతత్రతుపశ్యంతౌ పట్టణాని వనానిచ। గిరీంశ్చసరితస్సర్వా రాష్ట్రాణినగ
రాణిచ ॥ ౧౦ ॥ సమేత్య దండకారణ్యం రాఘవస్యాశ్రమంతతః। దదర్శసహ మారీ
చో రావణోరాక్షసాధిపః ॥ ౧౧ ॥ అవతీర్యరథాత్తస్మాద్రత్నకాంచన భూషణాత్।
హస్తేగృహీత్వా మారీచం రావణో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ ఏతద్రామాశ్రమప
దందృశ్యతేకదళీవృతమ్। క్రియతాంతత్సఖేశీఘ్రం యదర్థం వయమాగతాః ॥ ౧౩ ॥
సరావణవచశ్శ్రుత్వా మారీచో రాక్షసస్తదా। మృగోభూత్వాశ్రమద్వారే రామ
స్యవిచచారహ॥ ౧౪ ॥ సతురూపం సమాస్థాయ మహదద్భుతదర్శనమ్।మణిప్రవరశృం
గాగ్రసితాసితముఖాకృతిః ॥ ౧౫ ॥ రక్తపద్మోత్పలముఖఇంద్రనీలోత్పలశ్రవాః। కిం
చిదభ్యున్నతగ్రీవ ఇంద్రనీలదళాధరః ॥ ౧౬ ॥ కుందేందువజ్రసంకాశ ముదరం చా
స్యభాస్వరమ్। మధూకనిభపార్శ్వశ్చపద్మకింజల్కసన్నిభః॥౧౭॥ వైడూర్యసంకాశఖు

రస్తనుజంఘస్సుసంహతః। ఇంద్రాయుధసవర్ణేన పుచ్ఛేనోర్ధ్వం విరాజతా॥ ౧౭॥ మనోహరః స్నిగ్ధవర్ణో రత్నైర్నానావిధైర్వృతః। క్షణేన రాక్షసో జాతో మృగః పరమశోభనః॥ ౧౯॥ వనం ప్రజ్వలయన్ రమ్యం రామాశ్రమపదం చ తత్। మనోహరం దర్శనీయం రూపం కృత్వా స రాక్షసః॥ ౨౦॥ ప్రలోభనార్థం వైదేహ్యా నానాధాతువిచిత్రితమ్। విచరన్ గచ్ఛతే తస్మాచ్ఛాద్వలాని సమంతతః॥ ౨౧॥ రూప్యైర్బిందుశతైశ్చిత్రో భూత్వా స ప్రియదర్శనః। విటపానాం కిసలయాన్ భంక్త్వా దన్ విచచార హ॥ ౨౨॥ కదళీగృహకం గత్వా కర్ణికారానితస్తతః। సమాశ్రయన్మందగతిస్సీతాసందర్శనం తదా॥ ౨౩॥ రాజీవచిత్రపృష్ఠస్స విరరాజ మహామృగః। రామాశ్రమపదాభ్యాశే విచచార యథాసుఖమ్॥ ౨౪॥ పునర్గత్వా నివృత్తశ్చ విచచార మృగోత్తమః। గత్వా ముహూర్తం త్వరయా పునః ప్రతినివర్తతే॥ ౨౫॥ విక్రీడంశ్చ పునర్భూమౌ పునరేవ నిషీదతి। ఆశ్రమద్వారమాగమ్య మృగయూథాని గచ్ఛతి॥ ౨౬॥ మృగయూథైరనుగతః పునరేవ నివర్తతే। సీతాదర్శనమాకాంక్షన్ రాక్షసో మృగతాం గతః॥ ౨౭॥ పరిభ్రమతి చిత్రాణి మండలాని వినిష్పతన్। సముద్వీక్ష్య చ తం సర్వే మృగా హ్యన్యే వనేచరాః॥ ౨౮॥ ఉపాగమ్య సమాఘ్రాయ విద్రవంతి దిశో దశ। రాక్షసస్సోపి తాన్ వన్యాన్ మృగాన్ మృగవధే రతః॥ ౨౯॥ ప్రచ్ఛాదనార్థం భావస్య న భక్షయతి సంస్పృశన్। తస్మిన్నేవ తతః కాలే వైదేహీ శుభలోచనా॥ ౩౦॥ కుసుమాపచయవ్యగ్రా పాదపానభ్యవర్తత। కర్ణికారానశోకాంశ్చ చూతాంశ్చ మదిరేక్షణా॥ ౩౧॥ కుసుమాన్యపచిన్వంతీ చచార రుచిరాననా। అనర్హారణ్యవాసస్య సా తం రత్నమయం మృగమ్॥ ౩౨॥ ముక్తామణివిచిత్రాంగం దదర్శ పరమాంగనా। సా తం రుచిరదంతోష్ఠం రూప్యధాతుతనూరుహమ్॥ ౩౩॥ విస్మయోత్ఫుల్లనయనా సస్నేహం సముదైక్షత। స చ తాం రామదయితాం పశ్యన్ మాయామయో మృగః॥ ౩౪॥ విచచార పునశ్చిత్రం దీపయన్నివ తద్వనమ్। అదృష్టపూర్వం తం దృష్ట్వా నానారత్నమయం మృగమ్॥ ౩౫॥ విస్మయం పరమం సీతా జగామ జనకాత్మజా॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - ద్విచత్వారింశస్సర్గః.

సా తం సంప్రేక్ష్య సుశ్రోణీ కుసుమాని విచిన్వతీ। హైమరాజతవర్ణాభ్యాం పార్శ్వాభ్యాముపశోభితమ్॥ ౧॥ ప్రహృష్టా చానవద్యాంగీ మృష్టహాటకవర్ణినీ। భర్తారమపి చాక్రందల్లక్ష్మణం చాపి సాయుధమ్॥ ౨॥ తదాహూతౌ నరవ్యాఘ్రౌ వైదేహ్యా రామలక్ష్మణౌ। వీక్షమాణౌ తు తం దేశం తదా దదృశతుర్మృగమ్॥ ౩॥ శంకమానస్తు తం దృష్ట్వా లక్ష్మణో రామమబ్రవీత్। తమేవైనమహం మన్యే మారీచం రాక్షసం మృగమ్॥ ౪॥ చరంతో మృగయాం హృష్టాః పాపేనోపాధినా వనే। అనేన నిహతా రాజన్ రాజానః కామరూపిణా॥ ౫॥ అస్య మాయావిదో మాయామృగరూపమిదం కృతమ్। భానుమత్పురుషవ్యాఘ్ర గంధర్వపురసన్నిభమ్॥ ౬॥ మృగో హ్యేవంవిధో రత్నవిచిత్రో నాస్తి రాఘవ। జగత్యాం జగతీనాథ మాయైషా హి న సంశయః॥ ౭॥ ఏవం బ్రువాణం కాకుత్స్థం ప్రతివార్య శుచిస్మితా। ఉవాచ సీతా సంహృష్టా చర్మణా హృతచేతనా॥ ౮॥ ఆర్యపుత్రాభిరామోసౌ మృగో హరతి మే మనః। ఆనయైనం మహాబాహో క్రీడార్థం నో భవిష్యతి॥ ౯॥ ఇహాశ్రమపదేస్మాకం బహవః పుణ్యదర్శనాః। మృగాశ్చరంతి సహితాశ్చమరాస్సృమరాస్తథా॥ ౧౦॥ ఋక్షాః పృషతసంఘాశ్చ వానరాః కిన్నరాస్తథా। విచరంతి మహాబాహో రూపశ్రేష్ఠా మనోహరాః॥ ౧౧॥ న చాస్య స

దృశో రాజన్ దృష్టపూర్వో మృగః పురా। తేజసా క్షమయా దీప్త్యా యథాయం మృగసత్త
మః॥ ౧౨ ॥ నానావర్ణవిచిత్రాంగో రత్నబిందుసమాచితః। ద్యోతయన్ వనమవ్య
గ్రం శోభతే శశిసన్నిభః॥ ౧౩ ॥ అహో రూపమహో లక్ష్మీస్స్వరసంపచ్చ శోభనా।
మృగో ద్భుతో విచిత్రాంగో హృదయం హరతీవ మే॥ ౧౪ ॥ యది గ్రహణమభ్యేతి జీవన్నే
వ మృగస్తవ। ఆశ్చర్యభూతం భవతి విస్మయం జనయిష్యతి॥ ౧౫ ॥ సమాప్తవనవాసానాం
రాజ్యస్థానాం చ నః పునః। అంతఃపురవిభూషార్థో మృగ ఏష భవిష్యతి॥ ౧౬ ॥ భరత
స్యార్యపుత్రస్య శ్వశ్రూణాం మమ చ ప్రభో। మృగరూపమిదం వ్యక్తం విస్మయం జనయి
ష్యతి॥ ౧౭ ॥ జీవన్న యది తేభ్యేతి గ్రహణం మృగసత్తమః। అజినం నరశార్దూల రుచి
రం మే భవిష్యతి॥ ౧౮ ॥ నిహతస్యాస్య సత్త్వస్య జాంబూనదమయత్వచి। శష్పబృ
స్యాం వినీతాయామిచ్ఛామ్యహముపాసితుమ్॥ ౧౯ ॥ కామవృత్తమిదం రౌద్రం స్త్రీణా
మసదృశం మతమ్। వపుషా త్వస్య సత్త్వస్య విస్మయో జనితో మమ॥ ౨౦ ॥ తేన కాంచన
రోమ్ణా తు మణిప్రవరశృంగిణా। తరుణాదిత్యవర్ణేన నక్షత్రపథవర్చసా॥ ౨౧॥ బభూ
వ రాఘవస్యాపి మనో విస్మయమాగతమ్। ఏవం సీతావచశ్శ్రుత్వా తం దృష్ట్వా మృగమ
ద్భుతమ్॥ ౨౨ ॥ లోభితస్తేన రూపేణ సీతయా చ ప్రచోదితః। ఉవాచ రాఘవో హృ
ష్టో భ్రాతరం లక్ష్మణం వచః॥ ౨౩ ॥ పశ్య లక్ష్మణ వైదేహ్యాః స్పృహాం మృగగతామి
మామ్। రూపశ్రేష్ఠతయా హ్యేష మృగో ద్య న భవిష్యతి॥ ౨౪ ॥ న వనే నందనోద్దేశే
న చైత్రరథసంశ్రయే। కృతః పృథివ్యాం సౌమిత్రే యో స్య కశ్చిత్సమో మృగః॥ ౨౫ ॥
ప్రతిలోమానులోమాశ్చ రుచిరా రోమరాజయః। శోభంతే మృగమాశ్రిత్య చిత్రాః కన
కబిందుభిః॥ ౨౬ ॥ పశ్యాస్య జృంభమాణస్య దీప్తామగ్నిశిఖోపమామ్। జిహ్వాం ముఖా
న్నిస్సరంతీం మేఘాదివ శతహ్రదామ్॥ ౨౭॥ మసారగల్లర్కముఖశ్శంఖముక్తానిభోదరః।
కస్య నామాతిరూపో సౌ న మనో లోభయేన్మృగః॥ ౨౮ ॥ కస్య రూపమిదం దృష్ట్వా జాం
బూనదమయం ప్రభో। నానారత్నమయం దివ్యం న మనో విస్మయం వ్రజేత్॥ ౨౯॥ కిం
పునర్మైథిలీ సీతా బాలా నారీ న విస్మయేత్। మాంసహేతోరపి మృగాన్ విహారార్థం
చ ధన్వినః॥ ౩౦ ॥ ఘ్నంతి లక్ష్మణ రాజానో మృగయాయాం మహావనే। ధనాని వ్యవసా
యేన విచీయంతే మహావనే॥ ౩౧ ॥ ధాతవో వివిధాశ్చాపి మణిరత్నసువర్ణినః। తత్సా
రమఖిలం నౄణాం ధనం నిచయవర్ధనమ్॥ ౩౨ ॥ మనసా చింతితం సర్వం యథా శుక్ర
స్య లక్ష్మణ। అర్థీ యేనార్థకృత్యేన సంవ్రజత్యవిచారయన్ ॥ ౩౩ ॥ తమర్థమర్థ
శాస్త్రజ్ఞాః ప్రాహురర్థ్యాశ్చ లక్ష్మణ। ఏతస్య మృగరత్నస్య పరార్ధ్యే కాంచనత్వ
చి॥ ౩౪ ॥ ఉపవేక్ష్యతి వైదేహీ మయా సహ సుమధ్యమా। న కాదలీ న ప్రియకీ న ప్రవేణీ
న చావికీ॥ ౩౫ ॥ భవేదేతస్య సదృశీ స్పర్శనేనేతి మే మతిః। ఏష చైవ మృగః శ్రీమాన్ య
శ్చ దివ్యో నభశ్చరః॥ ౩౬ ॥ ఉభావేతౌ మృగౌ దివ్యౌ తారామృగమహీమృగౌ। యది వా
యం తథా యన్మాం భవేద్వదసి లక్ష్మణ॥ ౩౭ ॥ మాయైషా రాక్షసస్యేతి కర్తవ్యో స్య వ
ధో మయా। అనేన హి నృశంసేన మారీచేనాకృతాత్మనా॥ ౩౮ ॥ వనే విచరతా పూర్వం
హింసితా మునిపుంగవాః। ఉత్థాయ బహవో యేన మృగయాయాం జనాధిపాః॥ ౩౯ ॥
నిహతాః పరమేష్వాసాస్తస్మాద్వధ్యస్త్వయం మృగః। పురస్తాదిహ వాతాపిః పరిభూయ
తపస్వినః॥ ౪౦ ॥ ఉదరస్థో ద్విజాన్ హంతి స్వగర్భోశ్వతరీమివ। స కదాచిచ్చిరాల్లోభా
దాససాద మహామునిమ్॥ ౪౧ ॥ అగస్త్యం తేజసా యుక్తం భక్ష్యస్తస్య బభూవ హ। అ
భ్యుత్థానే చ యద్రూపం కర్తుకామం సమీక్ష్య తమ్॥ ౪౨ ॥ ఉత్స్మయిత్వా తు భగవాన్
వాతాపిమిదమబ్రవీత్। త్వయా విగణ్య వాతాపే పరిభూతాః స్వతేజసా॥ ౪౩ ॥ జీవ

లోకేద్విజశ్రేష్ఠస్తస్మాదసిజరాంగతః । ఏవంతన్నభవేద్రష్టో వాతాపిరివ లక్ష్మణ॥
౪౪ ॥ మద్విధంయోఽవమన్యేతధర్మనిత్యంజితేంద్రియమ్ । భవేద్ధతోఽయం వాతాపిరగ
స్త్యేనేవచాగతః ॥ ౪౫ ॥ ఇహత్వంభవసన్నద్ధోయంత్రితోంఽక్షమైథిలీమ్ । అస్యా
మాయత్తమస్మాకంయత్కృత్యంరఘునందన॥ ౪౬ ॥ అహమేనంవధిష్యామిగ్రహీష్యా
మ్యథవామృగమ్। యావద్గచ్ఛామిసౌమిత్రేమృగమానయితుంద్రుతమ్॥ ౪౭ ॥ పశ్యల
క్ష్మణవైదేహీంమృగత్వచిగతస్పృహామ్ । త్వచాప్రధానయాహ్యేషమృగోఽద్యన భవి
ష్యతి॥ ౪౮ ॥ అప్రమత్తేనతేభావ్యమాశ్రమస్థేనసీతయా । యావత్పృషతమేకేన
సాయకేన నిహన్మ్యహమ్॥౪౯॥ హత్వైతచ్చర్మచాదాయశీఘ్రమేష్యామి లక్ష్మణ॥
ప్రదక్షిణేనాతిబలేనపక్షిణా జటాయుషాబుద్ధిమతాచలక్ష్మణ । భవాప్రమత్తః ప్రతిగృ
హ్యమైథిలీంప్రతిక్షణంసర్వత ఏవశంకితః ॥ ౫౦ ॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే - త్రిచ
త్వారింశస్సర్గః.

తథాతుతం సమాదిశ్య భ్రాతరం రఘునందనః । బబంధాసిం మహాతేజా జాం
బూనదమయత్సరుమ్ ॥ ౧ ॥ తతస్త్రివినతం చాపమాదాయాత్మవిభూషణమ్ । ఆబధ్య
చ కలాపౌద్వౌ జగామోదగ్రవిక్రమః ॥ ౨ ॥ తంవంచయానో రాజేంద్రమాపతం
తంనిరీక్ష్యవై । బభూవాంతర్హితస్త్రాసాత్పునస్సందర్శనేఽభవత్ ॥ ౩॥ బద్ధాసిర్ధ
నురాదాయప్రదుద్రావ యతోమృగః । తంస్మపశ్యతిరూపేణ ద్యోతమాన మివాగ్ర
తః॥౪॥ అవేక్ష్యావేక్ష్య ధావంతం ధనుష్పాణిం మహావనే । అతివృత్తమిషోఃపాతాల్లో
భయానం కదాచన ॥ ౫ ॥ శంకితంతుసముద్భ్రాంత ముత్పతంత మివాంబరే । దృశ్య
మానమదృశ్యంచ వనోద్దేశేషు కేషుచిత్ ॥ ౬ ॥ ఛిన్నాభ్రైరివ సంవీతం శారదం
చంద్రమండలమ్ । ముహూర్తాదేవ దదృశే ముహుర్దూరాత్ప్రకాశతే॥ ౭॥ దర్శ
నాదర్శనాదేవ సోఽపాకర్షత రాఘవమ్ । సుదూరమాశ్రమస్యాస్య మారీచో మృగ
తాంగతః ॥ ౮ ॥ ఆసీత్క్రుద్ధస్తుకాకుత్స్థో వివశస్తేన మోహితః। అథావతస్థేసంభ్రాం
తశ్ఛాయామాశ్రిత్యశాద్వలే॥ ౯ ॥ సతమున్మాదయామాస మృగరూపో నిశాచరః ।
మృగైః పరివృతోఽవన్యైరదూరాత్ప్రత్యదృశ్యత॥ ౧౦॥ గృహీతుకామందృష్ట్వైనంపు
నరేవాభ్యధావత । తత్క్షణాదేవసంత్రాసాత్పునరంతర్హితోఽభవత్ ॥ ౧౧ ॥ పున
రేవ తతోదూరాద్వృక్షషండాద్వినిస్సృతమ్।దృష్ట్వారామోమహాతేజాస్తంహంతుం
కృతనిశ్చయః ॥ ౧౨ ॥భూయస్తుశర ముద్ధృత్య కుపితస్తత్ర రాఘవః । సూర్యరశ్మిప్ర
తీకాశం జ్వలంతమరిమర్దనః ॥ ౧౩ ॥ సంధాయసుదృఢే చాపే వికృష్య బలవద్బలీ ।
తమేవ మృగముద్దిశ్య శ్వసంత మివపన్నగమ్ ॥ ౧౪ ॥ ముమోచజ్వలితందీప్తమస్త్రం
బ్రహ్మవినిర్మితమ్ । శరీరంమృగరూపస్య వినిర్భిద్య శరోత్తమః ॥౧౫॥ మారీచస్యైవ
హృదయం బిభేదాశనిసన్నిభః । తాళమాత్రమథోత్ప్లుత్య న్యపతత్సశరాతురః॥ ౧౬॥
వినదన్భైరవంనాదం ధరణ్యామల్పజీవితః । మ్రియమాణస్తుమారీచో జహౌతాంకృ
త్రిమాం తనుమ్ ॥ ౧౭ ॥ స్మృత్వాతద్వచనంరక్షో దధ్యౌకేనతు లక్ష్మణమ్ ।ఇహప్రస్థా
పయేత్సీతా శూన్యేతాం రావణోహరేత్ ॥ ౧౮ ॥ సప్రాప్తకాల మాజ్ఞాయ చకార
చతతఃస్వరమ్ । సదృశం రాఘవస్యైవ హాసీతేలక్ష్మణేతిచ ॥౧౯॥ తేనమర్మణినిర్వి

ద్ధశ్శరేణానుపమేనచ । మృగరూపంతు తంత్యక్త్వా రాక్షసం రూపమాత్మనః ॥ ౨౦ ॥
చక్రే స సుమహాకాయో మారీచో జీవితం త్యజన్ । తతో విచిత్రకేయూరస్సర్వాభరణ
భూషితః ॥ ౨౧ ॥ హేమమాలీ మహాదంష్ట్రో రాక్షసోఽభూచ్ఛరాహతః । తం దృష్ట్వా ప
తితం భూమౌ రాక్షసం ఘోరదర్శనమ్ ॥ ౨౨ ॥ రామో రుధిరసిక్తాంగం వేష్టమానం
మహీతలే । జగామ మనసా సీతాం లక్ష్మణస్య వచః స్మరన్ ॥ ౨౩ ॥ మారీచస్యైతి మా
యైషా పూర్వోక్తం లక్ష్మణేన తు । తత్తథా హ్యభవచ్చాద్య మారీచోఽయం మయా హతః ॥
౨౪ ॥ హా సీతే లక్ష్మణేత్యేవమాక్రుశ్య తు మహాస్వరమ్ । మమార రాక్షస స్సోఽయం
శ్రుత్వా సీతా కదంభవేత్ ॥ ౨౫ ॥ లక్ష్మణశ్చ మహాబాహుః కామవస్థాం గమిష్యతి ।
ఇతి సంచింత్య ధర్మాత్మా రామో హృష్టతనూరుహః ॥ ౨౬ ॥ తత్ర రామో భయం తీవ్ర
మావివేశ విషాదజమ్ । రాక్షసం మృగరూపం తం హత్వా శ్రుత్వా చ తత్స్వరమ్ ॥ ౨౭ ॥
నిహత్య పృషతం చాన్యం మాంసమాదాయ రాఘవః । త్వరమాణో జనస్థానం ససారా
భిముఖస్తదా ॥ ౨౮ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః

ఆర్తస్వరం తు తం భర్తుర్విజ్ఞాయ సదృశం వనే । ఉవాచ లక్ష్మణం సీతా గచ్ఛ
జానీహి రాఘవమ్ ॥ ౧ ॥ న హి మే హృదయం స్థానే జీవితం వావతిష్ఠతి । క్రోశతః పర
మార్తస్య శ్రుతశ్శబ్దో మయా భృశమ్ ॥ ౨ ॥ ఆక్రందమానం తు వనే భ్రాతరం త్రా
తుమర్హసి । తం క్షిప్రమభిధావ త్వం భ్రాతరం శరణైషిణమ్ ॥ ౩ ॥ రక్షసాం వశమా
పన్నం సింహానామివ గోవృషమ్ । న జగామ తథోక్తస్తు భ్రాతురాజ్ఞాయ శాసనమ్ ॥ ౪ ॥
తమువాచ తతస్తత్ర కుపితా జనకాత్మజా । సౌమిత్రే మిత్రరూపేణ భ్రాతుస్త్వమసి శ
త్రువత్ ॥ ౫ ॥ యస్త్వమస్యామవస్థాయాం భ్రాతరం నాభిపత్స్యసే । ఇచ్ఛసి త్వం విన
శ్యంతం రామం లక్ష్మణ మత్కృతే ॥ ౬ ॥ లోభాత్త్వం మత్కృతే నూనం నానుగచ్ఛసి రాఘ
వమ్ । వ్యసనం తే ప్రియం మన్యే స్నేహో భ్రాతరి నాస్తి తే ॥ ౭ ॥ తేన తిష్ఠసి విస్రబ్ధ
స్తమపశ్యన్ మహాద్యుతిమ్ । కిం హి సంశయమాపన్నే తస్మిన్నిహ మయా భవేత్ ॥ ౮ ॥
కర్తవ్యమిహ తిష్ఠంత్యా యత్ప్రధానస్త్వమాగతః । ఇతి బ్రువాణాం వైదేహీం బాష్ప
శోకపరిప్లుతామ్ ॥ ౯ ॥ అబ్రవీల్లక్ష్మణస్త్రస్తాం సీతాం మృగవధూమివ । పన్నగాసుర
గంధర్వదేవమానుషరాక్షసైః ॥ ౧౦ ॥ అశక్యస్తవ వైదేహి భర్తా జేతుం న సంశ
యః । దేవి దేవమనుష్యేషు గంధర్వేషు పతత్రిషు ॥ ౧౧ ॥ రాక్షసేషు పిశాచేషు కిం
నరేషు మృగేషు చ । దానవేషు చ ఘోరేషు న స విద్యేత శోభనే ॥ ౧౨ ॥ యో రామం
ప్రతియుధ్యేత సమరే వాసవోపమమ్ । అవధ్యస్సమరే రామో నైవం త్వం వక్తుమర్హ
సి ॥ ౧౩ ॥ న త్వామస్మిన్వనే హాతుముత్సహే రాఘవం వినా । అనివార్యం బలం తస్య బ
లైర్బలవతామపి ॥ ౧౪ ॥ త్రిభిర్లోకైస్సముద్యుక్తైస్సేశ్వరైరపి సామరైః । హృ
దయం నిర్వృతం తేఽస్తు సంతాపస్త్యజ్యతామయమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఆగమిష్యతి తే భర్తా శీఘ్రం
హత్వా మృగోత్తమమ్ । న చ తస్య స్వరో వ్యక్తం మాయయా కేనచిత్కృతః ॥ ౧౬ ॥ గం
ధర్వనగరప్రఖ్యా మాయా సా తస్య రక్షసః । న్యాసభూతాసి వైదేహి న్యస్తా మయి
మహాత్మనా ॥ ౧౭ ॥ రామేణ త్వం వరారోహే న త్వాం త్యక్తుమిహోత్సహే । కృ
తవైరాశ్చ వైదేహి వయమేతైర్నిశాచరైః ॥ ౧౮ ॥ ఖరస్య నిధనాదేవ జనస్థానవ
ధం ప్రతి । రాక్షసా వివిధా వాచో విసృజంతి మహావనే ॥ ౧౯ ॥ హింసావిహారా వైదే
హి న చింతయితుమర్హసి । లక్ష్మణేనైవముక్తా సా క్రుద్ధా సంరక్తలోచనా ॥ ౨౦ ॥ అ
బ్రవీత్పరుషం వాక్యం లక్ష్మణం సత్యవాదినమ్ । అనార్యకరుణారంభ నృశంసకులపాం

సన॥ ౨౧॥ అహం తవ ప్రియం మన్యే రామస్య వ్యసనం మహత్ । రామస్య వ్యసనం దృ
ష్ట్వా తేనైతాని ప్రభాషసే॥ ౨౨ ॥ నైతచ్చిత్రం సపత్నేషు పాపం లక్ష్మణ యద్భ
వేత్ । త్వద్విధేషు నృశంసేషు నిత్యం ప్రచ్ఛన్నచారిషు॥ ౨౩॥ సుదుష్టస్త్వం వనే రామ
మేకమేకోనుగచ్ఛసి । మమ హేతోః ప్రతిచ్ఛన్నః ప్రయుక్తో భరతేన వా॥ ౨౪ ॥ తన్నసి
ధ్యతి సౌమిత్రే తవ వా భరతస్య వా । కథమిందీవరశ్యామం పద్మపత్రనిభేక్షణమ్॥ ౨౫॥
ఉపసంశ్రిత్య భర్తారం కామయేయం పృథగ్జనమ్ । సమక్షం తవ సౌమిత్రే ప్రాణాంస్త్య
క్ష్యే న సంశయః॥ ౨౬ ॥ రామం వినా క్షణమపి న హి జీవామి భూతలే । ఇత్యుక్తః పరు
షం వాక్యం సీతయా రోమహర్షణమ్ ॥ ౨౭॥ అబ్రవీల్లక్ష్మణస్సీతాం ప్రాంజలిర్వి
జితేంద్రియః । ఉత్తరం నోత్సహే వక్తుం దైవతం భవతీ మమ॥ ౨౮॥ వాక్యమప్ర
తిరూపం తు న చిత్రం స్త్రీషు మైథిలి । స్వభావస్త్వేష నారీణామేవం లోకేషు దృశ్యతే॥
౨౯ ॥ విముక్తధర్మాశ్చపలాస్తీక్ష్ణా భేదకరాః స్త్రియః । న సహే హీదృశం వాక్యం
వైదేహి జనకాత్మజే ॥౩౦ ॥ శ్రోత్రయోరుభయోర్మేద్య తప్తనారాచసంనిభమ్ । ఉ
పశృణ్వంతు మే సర్వే సాక్షిభూతా వనేచరాః ॥౩౧॥ న్యాయవాదీ యథా న్యాయముక్తో
హం పరుషం త్వయా । ధిక్త్వామద్య ప్రణశ్య త్వం యన్మామేవం విశంకసే ॥ ౩౨॥ స్త్రీ
త్వం దుష్టం స్వభావేన గురువాక్యే వ్యవస్థితమ్ । గమిష్యే యత్ర కాకుత్స్థః స్వస్తి తేస్తు వ
రాననే ॥ ౩౩ ॥ రక్షంతు త్వాం విశాలాక్షి సమగ్రా వనదేవతాః । నిమిత్తాని హి ఘో
రాణి యాని ప్రాదుర్భవంతి మే॥ ౩౪ ॥ అపి త్వాం సహ రామేణ పశ్యేయం పునరా
గతః । న వేతి నైవ జానామి వైదేహి జనకాత్మజే॥ ౩౫ ॥ లక్ష్మణేనైవముక్తా సా రుదంతీ
జనకాత్మజా । ప్రత్యువాచ తతో వాక్యం తీవ్రం బాష్పపరిప్లుతా॥ ౩౬॥ గోదావరీం ప్ర
వేక్ష్యామి వినా రామేణ లక్ష్మణ । ఆబంధిష్యేథవా త్యక్ష్యే విషమే దేహమాత్మనః ॥౩౭॥
పిబామ్యహం విషం తీక్ష్ణం ప్రవేక్ష్యామి హుతాశనమ్ । న త్వహం రాఘవాదన్యం పదా
పి పురుషం స్పృశే ॥ ౩౮ ॥ ఇతి లక్ష్మణమాక్రుశ్య సీతా దుఃఖసమన్వితా । రురోద దుః
ఖశోకాభ్యాముదరం ప్రజఘాన చ ॥ ౩౯ ॥ తామార్తరూపాం విమనాం రుదంతీం సౌ
మిత్రిరాలోక్య విశాలనేత్రామ్ । ఆశ్వాసయామాస న చైవ భర్తుస్తం భ్రాతరం
కించిదువాచ సీతా ॥ ౪౦ ॥ తతస్తు సీతామభివాద్య లక్ష్మణః కృతాంజలిః కించిదభిప్రణ
మ్య చ । అన్వీక్షమాణో బహుశశ్చ మైథిలీం జగామ రామస్య సమీపమాత్మవాన్ ॥ ౪౧॥

ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - పంచచత్వారింశస్సర్గః.

తయా పరుషముక్తస్తు కుపితో రాఘవానుజః । స వికాంక్షన్ భృశం రామం ప్రత
స్థే న చిరాదివ॥ ౧ ॥ తదాసాద్య దశగ్రీవః క్షిప్రమంతరమాస్థితః । అభిచక్రామ వైదే
హీం పరివ్రాజకరూపధృత్ ॥ ౨ ॥ శ్లక్ష్ణకాషాయసంవీతః శిఖీ ఛత్రీ ఉపానహీ । వా
మే చాంసేవసజ్యాథ శుభే యష్టికమండలూ॥ ౩ ॥ పరివ్రాజకరూపేణ వైదేహీమన్వ
పద్యత । తామాససాదాతిబలో భ్రాతృభ్యాం రహితాం వనే॥ ౪ ॥ రహితాం చంద్ర
సూర్యాభ్యాం సంధ్యామివ మహత్తమః । తామపశ్యత్తతో బాలాం రామపత్నీం యశ
స్వినీమ్ ॥ ౫ ॥ రోహిణీం శశినా హీనాం గ్రహవద్భృశదారుణః । తముగ్రతేజః కర్మా
ణం జనస్థానరుహా ద్రుమాః॥ ౬ ॥ సమీక్ష్య న ప్రకంపంతే న ప్రవాతి చ మారుతః । శీ
ఘ్రస్రోతాశ్చ తం దృష్ట్వా వీక్షంతం రక్తలోచనమ్॥ ౭ ॥ స్తిమితం గంతుమారేభే భయా
ద్గోదావరీ నదీ । రామస్య త్వంతరప్రేప్సుర్దశగ్రీవస్తదంతరే॥ ౮ ॥ ఉపతస్థే చ వై
దేహీం భిక్షురూపేణ రావణః । అభవ్యో భవ్యరూపేణ భర్తారమనుశోచతీమ్ ॥ ౯॥

అభ్యవర్తత వైదేహీం చిత్రామివ శనైశ్చరః । స పాపో భవ్యరూపేణ తృణైః కూప ఇవావృతః॥ ౧౦ ॥ అతిష్ఠత్ప్రేక్ష్య వైదేహీం రామపత్నీం యశస్వినీమ్। శుభాం రుచిరదంతోష్ఠీం పూర్ణచంద్రనిభాననామ్॥ ౧౧ ॥ ఆసీనాం పర్ణశాలాయాం బాష్పశోకాభిపీడితామ్ । స తాం పద్మపలాశాక్షీం పీతకౌశేయవాసినీమ్ ॥ ౧౨ ॥ అభ్యగచ్ఛత వైదేహీం దుష్టచేతా నిశాచరః । స మన్మథశరావిష్టో బ్రహ్మఘోషముదీరయన్॥ ౧౩ ॥ అబ్రవీత్ప్రశ్రితం వాక్యం రహితే రాక్షసాధిపః । తాముత్తమాం త్రిలోకానాం పద్మహీనామివ శ్రియమ్ ॥ ౧౪ ॥ విభ్రాజమానాం వపుషా రావణః ప్రశశంస హ । కా త్వం కాంచనవర్ణాభే పీతకౌశేయవాసిని॥ ౧౫ ॥ కమలానాం శుభాం మాలాం పద్మినీవ హి బిభ్రతీ । హ్రీః కీర్తిః శ్రీశ్శుభా లక్ష్మీరప్సరా వా శుభాననే ॥ ౧౬ ॥ భూతిర్వా త్వం వరారోహే రతిర్వా స్వైరచారిణీ । సమాశ్శిఖరిణస్స్నిగ్ధాః పాండరా దశనాస్తవ ॥ ౧౭ ॥ విశాలే విమలే నేత్రే రక్తాంతే కృష్ణతారకే । విశాలం జఘనం పీనమూరూ కరికరోపమౌ ॥ ౧౮ ॥ ఏతావుపచితౌ వృత్తౌ సహితౌ సంప్రవల్గితౌ । పీనోన్నతముఖౌ కాంతౌ స్నిగ్ధతాళఫలోపమౌ ॥ ౧౯ ॥ మణిప్రవేకాభరణౌ రుచిరౌ తే పయోధరౌ। చారుస్మితే చారుదతి చారునేత్రే విలాసిని॥ ౨౦ ॥ మనో హరసి మే కాంతే నదీకూలమివాంభసా । కరాంతమితమధ్యాసి సుకేశీ సంహతస్తనీ॥ ౨౧ ॥ నైవ దేవీ న గంధర్వీ న యక్షీ న చ కిన్నరీ । నైవంరూపా మయా నారీ దృష్టపూర్వా మహీతలే॥ ౨౨ ॥ రూపమగ్ర్యం చ లోకేషు సౌకుమార్యం వయశ్చ తే । ఇహ వాసశ్చ కాంతారే చిత్తమున్మాదయంతి మే॥ ౨౩ ॥ సా ప్రతిక్రామ భద్రం తే న త్వం వస్తుమిహార్హసి । రాక్షసానామయం వాసో ఘోరాణాం కామరూపిణామ్॥ ౨౪ ॥ ప్రాసాదాగ్రాణి రమ్యాణి నగరోపవనాని చ । సంపన్నాని సుగంధీని యుక్తాన్యాచరితుం త్వయా॥ ౨౫ ॥ వరం మాల్యం వరం భోజ్యం వరం వస్త్రం చ శోభనే । భర్తారం చ వరం మన్యే త్వద్యుక్తమసితేక్షణే॥ ౨౬ ॥ కా త్వం భవసి రుద్రాణాం మరుతాం వా వరాననే । వసూనాం వా వరారోహే దేవతా ప్రతిభాసి మే॥ ౨౭ ॥ నేహ గచ్ఛంతి గంధర్వా న దేవా న చ కిన్నరాః । రాక్షసానామయం వాసః కథన్ను త్వమిహాగతా॥ ౨౮ ॥ ఇహ శాఖామృగాస్సింహా ద్వీపివ్యాఘ్రమృగాస్తథా । ఋక్షాస్తరక్షవః కంకాః కథం తేభ్యో న బిభ్యసి॥ ౨౯॥ మదాన్వితానాం ఘోరాణాం కుంజరాణాం తరస్వినామ్ । కథమేకా మహారణ్యే న బిభేషి వరాననే ॥ ౩౦ ॥ కాసి కస్య కుతశ్చ త్వం కిన్నిమిత్తం చ దండకాన్ । ఏకా చరసి కల్యాణి ఘోరాన్రాక్షససేవితాన్॥ ౩౧ ॥ ఇతి ప్రశస్తా వైదేహీ రావణేన దురాత్మనా। ద్విజాతివేషేణ హి తం దృష్ట్వా రావణమాగతమ్॥ ౩౨ ॥ సర్వైరతిథిసత్కారైః పూజయామాస మైథిలీ। ఉపానీయాసనం పూర్వం పాద్యేనాభినిమంత్ర్య చ॥ ౩౩ ॥ అబ్రవీత్సిద్ధమిత్యేవం తదా తం సౌమ్యదర్శనమ్ ॥ ద్విజాతివేషేణ సమీక్ష్య మైథిలీ సమాగతం పాత్రకుసుంభధారిణమ్ । అశక్యముద్వేష్టుముపాయదర్శనం న్యమంత్రయద్బ్రాహ్మణవత్తదాంగనా॥ ౩౪ ॥ ఇయం బృసీ బ్రాహ్మణ కామమాస్యతామిదం చ పాద్యం ప్రతిగృహ్యతామితి । ఇదం చ సిద్ధం వనజాతముత్తమం త్వదర్థమవ్యగ్రమిహోపభుజ్యతామ్॥ ౩౫ ॥ నిమంత్ర్యమాణః ప్రతిపూర్ణభాషిణీం నరేంద్రపత్నీం ప్రసమీక్ష్య మైథిలీమ్ । ప్రసహ్య తస్యా హరణే ధృతం మనస్సమర్పయత్స్వాత్మవధాయ రావణః ॥ ౩౬ ॥ తతస్సువేషం మృగయాగతం పతిం ప్రతీక్షమాణా సహలక్ష్మణం తదా దిదృక్షమాణా హరితం దదర్శ తన్మహద్వనం నైవ తు రామలక్ష్మణౌ ॥ ౩౭ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - షట్చత్వారింశస్సర్గః.

రావణేనతువైదేహీతదాపృష్టాజిహీర్షతా । పరివ్రాజకలింగేనశశంసాత్మా
నమాత్మనా ॥ ౧ ॥ బ్రాహ్మణశ్చాతిథిశ్చైషఅనుక్తోభిశపేతమామ్ । ఇతిధ్యాత్వాము
హూర్తంతుసీతావచనమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ దుహితాజనకస్యాహంమైథిలస్యమహాత్మనః ।
సీతానామ్నాస్మిభద్రంతేరామస్యమహిషీద్విజ ॥ ౩ ॥ ఉషిత్వాద్వాదశసమా ఇక్ష్వా
కూణాంనివేశనే । భుంజానామానుషాన్భోగాన్సర్వకామసమృద్ధినీ ॥ ౪ ॥ తతస్త్ర
యోదశేవర్షేరాజామంత్రయతప్రభుః । అభిషేచయితుంరామంసమేతోరాజమం
త్రిభిః ॥ ౫ ॥ తస్మిన్సంభ్రియమాణేతురాఘవస్యాభిషేచనే । కైకేయీనామభర్తా
రమార్యాసాయాచతేవరమ్ ॥ ౬ ॥ ప్రతిగృహ్యతుకైకేయీశ్వశురంసుకృతేనమే । మమ
ప్రవ్రాజనంభర్తుర్భరతస్యాభిషేచనమ్ ॥ ౭ ॥ ద్వావయాచతభర్తారంసత్యసం
ధంనృపోత్తమమ్ । నాద్యభోక్ష్యేనచస్వప్స్యేనపాస్యేచకథంచన ॥ ౮ ॥ ఏషమేజీవిత
స్యాంతోరామోయద్యభిషిచ్యతే । ఇతిబ్రువాణాంకైకేయీంశ్వశురోమేసమానదః ॥
౯ ॥ అయాచతార్థైరన్వర్థైర్నచయాచ్ఞాంచకారసా । మమభర్తామహాతేజావ
యసాపంచవింశకః ॥ ౧౦ ॥ అష్టాదశహివర్షాణిమమజన్మనిగణ్యతే । రామేతిప్రథితో
లోకేగుణవాన్సత్యవాన్శుచిః ॥ ౧౧ ॥ విశాలాక్షోమహాబాహుస్సర్వభూతహితేరతః ।
కామార్తస్తుమహాతేజాపితాదశరథస్స్వయమ్ ॥ ౧౨ ॥ కైకేయ్యాః ప్రియకామార్థం
తంరామంనాభ్యషేచయత్ । అభిషేకాయతుపితుస్సమీపంరామమాగతమ్ ॥ ౧౩ ॥ కై
కేయీమమభర్తారమిత్యువాచధృతంవచః । తవపిత్రాసమాజ్ఞప్తంమమేదంశృణు
రాఘవ ॥ ౧౪ ॥ భరతాయప్రదాతవ్యమిదంరాజ్యమకంటకమ్ । త్వయాహి ఖలు వస్త
వ్యంనవవర్షాణిపంచచ ॥ ౧౫ ॥ వనేప్రవ్రజకాత్స్థపితరంమోచయానృతాత్ । త
థేత్యుక్త్వాచతాంరామఃకైకేయీమకుతోభయః ॥ ౧౬ ॥ చకారతద్వచస్తస్యామమభ
ర్తాదృఢవ్రతః । దద్యాన్నప్రతిగృహ్ణీయాత్సత్యంబ్రూయాన్నచానృతమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఏత
ద్బ్రాహ్మణరామస్యధ్రువంవ్రతమనుత్తమమ్ । తస్యభ్రాతాతువైమాత్రోలక్ష్మ
ణోనామవీర్యవాన్ ॥ ౧౮ ॥ రామస్యపురుషవ్యాఘ్రస్సహాయస్సమరేరిహా । సభ్రా
తాలక్ష్మణోనామధర్మచారీదృఢవ్రతః ॥ ౧౯ ॥ అన్వగచ్ఛద్ధనుష్పాణిః ప్రవ్రజం
తంమయాసహ । జటీతాపసరూపేణమయాసహసహానుజః ॥ ౨౦ ॥ ప్రవిష్టోదండకా
రణ్యంధర్మనిత్యోజితేంద్రియః । తేవయంప్రచ్యుతారాజ్యాత్కైకేయ్యాస్తుకృతేత్ర
యః ॥ ౨౧ ॥ విచరామద్విజశ్రేష్ఠవనంగంభీరమోజసా । సమాశ్వసముహూర్తంతు
శక్యంవస్తుమిహత్వయా ॥ ౨౨ ॥ ఆగమిష్యతిమేభర్తావన్యమాదాయపుష్కలమ్ ।
రురూన్గోధాన్వరాహాంశ్చహత్వాదాయామిషాన్బహూన్ ॥ ౨౩ ॥ సత్వంనామ
చగోత్రంచకులంచాచక్ష్వతత్వతః । ఏకశ్చదండకారణ్యేకిమర్థంచరసిద్విజ ॥ ౨౪ ॥
ఏవంబ్రువంత్యాంసీతాయాంరామపత్న్యాంమహాబలః । ప్రత్యువాచోత్తరంతీవ్రం
రావణోరాక్షసాధిపః ॥ ౨౫ ॥ యేనవిత్రాసితాలోకాసదేవాసురపన్నగాః । అహం
తురావణోనామసీతేరక్షోగణేశ్వరః ॥ ౨౬ ॥ త్వాంతుకాంచనవర్ణాభాందృష్ట్వాకా
శేయవాసినీమ్ । రతింస్వకేషుదారేషునాధిగచ్ఛామ్యనిందితే ॥ ౨౭ ॥ బహ్వీనాము
త్తమస్త్రీణామాహృతానామితస్తతః । సర్వాసామేవభద్రంతేమమాగ్రమహిషీభవ ॥
౨౮ ॥ లంకానామసముద్రస్యమమమధ్యేమహాపురీ । సాగరేణపరిక్షిప్తానివిష్టానగమూ
ర్ధని ॥ ౨౯ ॥ తత్రసీతేమయాసార్ధంవనేషువిహరిష్యసి । నచారణ్యస్యవాసస్యస్పృ
హయిష్యసిభామిని ॥ ౩౦ ॥ పంచదాస్యస్సహస్రాణిసర్వాభరణభూషితాః । సీతేపరి

చరిష్యంతి భార్యా భవసి మే యది ॥ ౩౧ ॥ రావణేనైవముక్తా తు కుపితా జనకాత్మజా। ప్రత్యువాచానవద్యాంగీ తమనాదృత్య రాక్షసమ్॥ ౩౨ ॥ మహాగిరిమివాకంప్యం మహేంద్రసదృశద్యుతిమ్। మహోదధిమివాక్షోభ్యమహం రామమనువ్రతా॥ ౩౩॥ సర్వలక్షణసంపన్నం న్యగ్రోధపరిమండలమ్। సత్యసంధం మహాబాహుమహం రామమనువ్రతా॥ ౩౪॥ మహాబాహుం మహోరస్కం సింహవిక్రాంతగామినమ్। నృసింహం సింహసంకాశమహం రామమనువ్రతా॥ ౩౫ ॥ పూర్ణచంద్రాననం రామం రాజవత్సం జితేంద్రియమ్। పృథుకీర్తిం మహాత్మానమహం రామమనువ్రతా॥ ౩౬ ॥ త్వం పునర్జంబుకస్సింహీం మామిచ్ఛసి సుదుర్లభామ్। నాహం శక్యా త్వయా స్ప్రష్టుమాదిత్యస్య ప్రభా యథా॥ ౩౭ ॥ పాదపాన్ కాంచనాన్నూనం బహూన్ పశ్యసి మందభాక్। రాఘవస్య ప్రియాం భార్యాం యస్త్వమిచ్ఛసి రావణ॥ ౩౮ ॥ క్షుధితస్య హి సింహస్య మృగశత్రోస్తరస్వినః। ఆశీవిషస్య వదనాద్దంష్ట్రామాదాతుమిచ్ఛసి॥ ౩౯ ॥ మందరం పర్వతశ్రేష్ఠం పాణినా హర్తుమిచ్ఛసి। కాలకూటం విషం పీత్వా స్వస్తిమాన్ గంతుమిచ్ఛసి॥ ౪౦ ॥ అక్షి సూచ్యా ప్రమృజసి జిహ్వయా లేఢి చ క్షురమ్। రాఘవస్య ప్రియాం భార్యాం యోఽధిగంతుం త్వమిచ్ఛసి ॥ ౪౧ ॥ అవసజ్య శిలాం కంఠే సముద్రం తర్తుమిచ్ఛసి। సూర్యాచంద్రమసౌ చోభౌ పాణిభ్యాం హర్తుమిచ్ఛసి॥ ౪౨ ॥ యో రామస్య ప్రియాం భార్యాం ప్రధర్షయితుమిచ్ఛసి। అగ్నిం ప్రజ్వలితం దృష్ట్వా వస్త్రేణాహర్తుమిచ్ఛసి॥ ౪౩ ॥ కల్యాణవృత్తాం రామస్య యో భార్యాం హర్తుమిచ్ఛసి। అయోముఖానాం శూలానామగ్రే చరితుమిచ్ఛసి॥ ౪౪ ॥ రామస్య సదృశీం భార్యాం యోఽధిగంతుం త్వమిచ్ఛసి॥ యదంతరం సింహసృగాలయోర్వనే యదంతరం స్యందినికాసముద్రయోః। సురాగ్ర్యసౌవీరకయోర్యదంతరం తదంతరం వై తవ రాఘవస్య చ॥ ౪౫ ॥ యదంతరం కాంచనసీసలోహయోర్యదంతరం చందనవారిపంకయోః। యదంతరం హస్తిబిడాలయోర్వనే తదంతరం దాశరథేస్తవైవ చ॥ ౪౬ ॥ యదంతరం వాయసవైనతేయయోర్యదంతరం మద్గుమయూరయోరపి। యదంతరం సారసగృధ్రయోర్వనే తదంతరం దాశరథేస్తవైవ చ॥ ౪౭ ॥ తస్మిన్ సహస్రాక్షసమప్రభావే రామే స్థితే కార్ముకబాణపాణౌ। హృతాపి తేఽహం న జరాం గమిష్యే వజ్రం యథా మక్షికయావగీర్ణమ్॥ ౪౮ ॥ ఇతీవ తద్వాక్యమదుష్టభావా సుదృష్టముక్త్వా రజనీచరం తమ్। గాత్రప్రకంపాద్వ్యథితా బభూవ వాతోద్ధతా సా కదలీవ తన్వీ॥ ౪౯ ॥ తాం వేపమానాముపలక్ష్య సీతాం స రావణో మృత్యుసమప్రభావః। కులం బలం నామ చ కర్మ చాత్మనః సమాచచక్షే భయకారణార్థమ్॥ ౫౦ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - సప్తచత్వారింశస్సర్గః

ఏవం బ్రువంత్యాం సీతాయాం సంరబ్ధః పరుషం వచః। లలాటే భ్రుకుటీం కృత్వా రావణః ప్రత్యువాచ హ॥ ౧ ॥ భ్రాతా వైశ్రవణస్యాహం సాపత్న్యో వరవర్ణిని। రావణో నామ భద్రం తే దశగ్రీవః ప్రతాపవాన్॥ ౨ ॥ యస్య దేవాస్సగంధర్వాః పిశాచపతగోరగాః। విద్రవంతి భయాద్భీతా మృత్యోరివ సదా ప్రజాః॥ ౩ ॥ యేన వైశ్రవణో రాజా ద్వైమాత్రః కారణాంతరే। ద్వంద్వమాసాదితః క్రోధాద్రణే విక్రమ్య నిర్జితః॥ ౪ ॥ మద్భయార్తః పరిత్యజ్య స్వమధిష్ఠానమృద్ధిమత్। కైలాసం పర్వతశ్రేష్ఠమధ్యాస్తే నరవాహనః ॥ ౫ ॥ యస్య తత్పుష్పకం నామ విమానం కామగం శుభమ్। వీర్యాదావర్జితం భద్రే యేన యామి విహాయసమ్॥ ౬ ॥ మమ సంజాత రోష

స్యముఖం దృష్ట్వైవ మైథిలి । విద్రవంతి పరిత్రస్తాః సురాః శక్రపురోగమాః ॥ ౭ ॥ యత్ర
తిష్ఠాన్యహం తత్ర మారుతో వాతి శంకితః । తీవ్రాంశురమృతాంశుశ్చ భయాత్సంప
ద్యతే రవిః ॥ ౮ ॥ నిష్కంపపత్రాస్తరవో నద్యశ్చ స్తిమితోదకాః । భవంతి యత్ర య
త్రాహం తిష్ఠామి చ చరామి చ ॥ ౯ ॥ మమ పారే సముద్రస్య లంకా నామ పురీ శుభా ।
సంపూర్ణా రాక్షసైర్ఘోరైర్యథేంద్రస్యామరావతీ ॥ ౧౦ ॥ ప్రాకారేణ పరిక్షి
ప్తా పాండరేణ విరాజతా । హేమకక్ష్యా పురీ రమ్యా వైడూర్యమయతోరణా ॥ ౧౧ ॥ హ
స్త్యశ్వరథసంబాధా తూర్యనాదవినాదితా । సర్వకాలఫలైర్వృక్షైస్సంకులోద్యా
నశోభితా ॥ ౧౨ ॥ తత్ర త్వం వసతీ సీతే రాజపుత్రి మయా సహ । న స్మరిష్యసి నారీణాం
మానుషీణాం మనస్విని ॥ ౧౩ ॥ భుంజానా మానుషాన్భోగాన్దివ్యాంశ్చ వరవర్ణిని ।
న స్మరిష్యసి రామస్య మానుషస్య గతాయుషః ॥ ౧౪ ॥ స్థాపయిత్వా ప్రియం పుత్రం రా
జ్ఞా దశరథేన యః । మందవీర్యస్సుతో జ్యేష్ఠస్తతః ప్రస్థాపితో హ్యయమ్ ॥ ౧౫ ॥ తేన కిం
భ్రష్టరాజ్యేన రామేణ గతచేతసా । కరిష్యసి విశాలాక్షి తాపసేన తపస్వినా ॥ ౧౬ ॥
యక్షరాక్షసభర్తారం కామాత్స్వయమిహాగతమ్ । న మన్మథశరావిష్టం ప్రత్యాఖ్యా
తుం త్వమర్హసి ॥ ౧౭ ॥ ప్రత్యాఖ్యాయ హి మాం భీరు పరితాపం గమిష్యసి । చరణేనా
భిహత్యేవ పురూరవసమూర్వశీ ॥ ౧౮ ॥ అంగుల్యా న సమో రామో మమ యుద్ధే
స మానుషః । తవ భాగ్యేన సంప్రాప్తం భజస్వ వరవర్ణిని ॥ ౧౯ ॥ ఏవముక్తా తు వైదే
హీ క్రుద్ధా సంరక్తలోచనా । అబ్రవీత్పరుషం వాక్యం రహితే రాక్షసాధిపమ్ ॥ ౨౦ ॥ క
థం వైశ్రవణం దేవం సర్వభూతనమస్కృతమ్ । భ్రాతరం వ్యపదిశ్య త్వమశుభం క
ర్తుమిచ్ఛసి ॥ ౨౧ ॥ అవశ్యం వినశిష్యంతి సర్వే రావణ రాక్షసాః । యేషాం త్వం కర్క
శో రాజా దుర్బుద్ధిరజితేంద్రియః ॥ ౨౨ ॥ అపహృత్య శచీం భార్యాం శక్యమింద్ర
స్య జీవితుమ్ । న చ రామస్య భార్యాం మామపనీయాస్తి జీవితుమ్ ॥ ౨౩ ॥ జీవేచ్చిరం వజ్ర
ధరస్య హస్తాచ్ఛచీం ప్రధృష్యాప్రతిరూపరూపామ్ । న మాదృశీం రాక్షస దూషయిత్వా
పీతామృతస్యాపి తవాపి మోక్షః ॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - ష్టచత్వారింశ
స్సర్గః

సీతాయా వచనం శ్రుత్వా దశగ్రీవః ప్రతాపవాన్ । హస్తే హస్తం సమాహత్య చ
కార సుమహద్వపుః ॥ ౧ ॥ స మైథిలీం పునర్వాక్యం బభాషే చ తతో భృశమ్ । నోన్మత్త
యా శ్రుతౌ మన్యే మమ వీర్యపరాక్రమౌ ॥ ౨ ॥ ఉద్వహేయం భుజాభ్యాం తు మేదినీ
మంబరే స్థితః । ఆపిబేయం సముద్రం చ హన్యాం మృత్యుం రణే స్థితః ॥ ౩ ॥ అర్కం రుం
ధ్యాం శరైస్తీక్ష్ణైర్నిర్భింద్యాం హి మహీతలమ్ । కామరూపిణమున్మత్తే పశ్య మాం కామ
దం పతిమ్ ॥ ౪ ॥ ఏవముక్తవతస్తస్య సూర్యకల్పే శిఖిప్రభే । క్రుద్ధస్య హరిపర్యంతే రక్తే
నేత్రే బభూవతుః ॥ ౫ ॥ సద్యస్సౌమ్యం పరిత్యజ్య భిక్షురూపం చ సంమతమ్ । స్వం రూ
పం కాలరూపాభం భేజే వైశ్రవణానుజః ॥ ౬ ॥ సంరక్తనయనః శ్రీమాంస్తప్తకాంచన
కుండలః । క్రోధేన మహతావిష్టో నీలజీమూతసన్నిభః ॥ ౭ ॥ దశాస్యః కార్ముకీ
బాణీ బభూవ క్షణదాచరః । స పరివ్రాజకచ్ఛద్మ మహాకాయో విహాయ తత్ ॥ ౮ ॥
ప్రతిపద్య స్వకం రూపం రావణో రాక్షసాధిపః । సంరక్తనయనః క్రోధాజ్జీమూతనిచ
యప్రభః ॥ ౯ ॥ రక్తాంబరధరస్తస్థౌ స్త్రీరత్నం ప్రేక్ష్య మైథిలీమ్ । స తామసితకేశాం
తాం భాస్కరస్య ప్రభామివ ॥ ౧౦ ॥ వసనాభరణోపేతాం మైథిలీం రావణోఽబ్రవీత్ ।
త్రిషు లోకేషు విఖ్యాతం యది భర్తారమిచ్ఛసి ॥ ౧౧ ॥ మామాశ్రయ వరారోహే త

వాహంసదృశఃపతిః। మాంభజస్వచిరాయత్వ మహంశ్లాఘ్యఃప్రియస్తవ॥ ౧౨ ॥ నైవచాహంక్వచిద్భద్రే కరిష్యేతవవిప్రియమ్। త్యజ్యతాంమానుషోభావో మయిభావఃప్రణీయతామ్॥ ౧౩ ॥ రాజ్యాచ్చ్యుతమసిద్ధార్థం రామంపరిమితాయుషమ్। కైర్గుణైరనురక్తాసి మూఢేపండితమానిని ॥ ౧౪ ॥ యఃస్త్రియావచనాద్రాజ్యం విహాయససుహృజ్జనమ్। అస్మిన్వ్యాళానుచరితే వనేవసతిదుర్మతిః॥ ౧౫ ॥ ఇత్యుక్త్వామైథిలీంవాక్యం ప్రియార్హాంప్రియవాదినీమ్। అభిగమ్యసుదుష్టాత్మా రాక్షసః కామమోహితః॥ ౧౬ ॥ జగ్రాహరావణస్సీతాం బుధఃఖేరోహిణీమివ। వామేనసీతాంపద్మాక్షీం మూర్ధజేషు కరేణసః॥ ౧౭ ॥ ఊర్వోస్తుదక్షిణేనైవ పరిజగ్రాహ పాణినా। తందృష్ట్వామృత్యుసంకాశం తీక్ష్ణదంష్ట్రంమహాభుజమ్॥ ౧౮ ॥ ప్రాద్రవన్గిరిసంకాశం భయార్తా వనదేవతాః। సచమాయామయోదివ్యః ఖరయుక్తఃఖరస్వనః॥౧౯॥ ప్రత్యదృశ్యత హేమాంగో రావణస్యమహారథః। తతస్తాంపరుషైర్వాక్యై రభితర్జ్యమహాస్వనః॥ ౨౦ ॥ అంకేనాదాయవైదేహీం రథమారోహయత్తదా। సాగృహీతావిచుక్రోశ రావణేన యశస్వినీ॥ ౨౧ ॥ రామేతిసీతా దుఃఖార్తా రామందూరగతంవనే। తామకామాం సకామార్తః పన్నగేంద్రవధూమివ ॥ ౨౨॥ వివేష్టమానామాదాయ ఉత్పపాతాథరావణః। తతస్సారాక్షసేంద్రేణహ్రియమాణావిహాయసా॥ ౨౩ ॥ భృశంచుక్రోశమత్తేవ భ్రాంతచిత్తాయథాతురా। హాలక్ష్మణ మహాబాహో గురుచిత్తప్రసాదక ॥ ౨౪ ॥ హ్రియమాణాం నజానీషే రక్షసా మామమర్షిణా। జీవితంసుఖమర్థాంశ్చ ధర్మహేతోఃపరిత్యజన్॥ ౨౫ ॥ హ్రియమాణామధర్మేణ మాంరాఘవనపశ్యసి। ననునామావినీతానాం వినేతాసిపరంతప॥౨౬॥ కథమేవంవిధంపాపం నత్వంశాసిహిరావణమ్। ననుసద్యోవినీతస్య దృశ్యతేకర్మణఃఫలమ్॥ ౨౭ ॥ కాలోప్యంగీభవత్యత్ర సస్యానామివ పక్తయే। సకర్మకృతవానేతత్కాలోపహతచేతనః॥ ౨౮ ॥ జీవితాంతకరం ఘోరం రామాద్వ్యసనమాప్నుహి। హంతేదానీంసకామాస్తు కైకేయీసహబాంధవైః॥ ౨౯ ॥ హ్రియేయంధర్మకామస్యధర్మపత్నీయశస్వినః। ఆమంత్రయేజనస్థానే కర్ణికారాన్సుపుష్పితాన్॥౩౦॥ క్షిప్రం రామాయశంసధ్వం సీతాంహరతిరావణః। మాల్యవంతం శిఖరిణం వందేప్రస్రవణం గిరిమ్॥ ౩౧ ॥ క్షిప్రంరామాయశంసత్వం సీతాంహరతిరావణః। హంససారససంఘుష్టాం వందేగోదావరీంనదీమ్ ॥ ౩౨ ॥ క్షిప్రంరామాయశంసత్వం సీతాంహరతిరావణః। దైవతానిచయాన్యస్మిన్ వనేవివిధపాదపే॥ ౩౩ ॥ నమస్కరోమ్యహంతేభ్యో భర్తుశ్శంసంతుమాంహృతామ్। యానికానిచిదప్యత్ర సత్త్వానినివసంత్యుత॥ ౩౪॥ సర్వాణిశరణంయామిమృగపక్షిగణానపి। హ్రియమాణాంప్రియాంభర్తుఃప్రాణేభ్యోపి గరీయసీమ్॥ ౩౫ ॥ వివశాపహృతాసీతా రావణేనేతి శంసత। విదిత్వామాంమహాబాహురముత్రాపి మహాబలః॥ ౩౬ ॥ ఆనేష్యతిపరాక్రమ్య వైవస్వతహృతామపి। సాతదాకరుణా వాచో విలపంతీ సుదుఃఖితా॥ ౩౭ ॥ వనస్పతిగతంగృధ్రం దదర్శాయతలోచనా। సాతముద్వీక్ష్యసుశ్రోణీ రావణస్య వశంగతా ॥ ౩౮ ॥ సమాక్రందద్భయపరా సద్యోపహతయాగిరా। జటాయోపశ్యమామార్య హ్రియమాణామనాథవత్॥ ౩౯ ॥ అనేనరాక్షసేంద్రేణ కరుణంపాపకర్మణా। నైషవారయితుంశక్యస్తవక్రూరోనిశాచరః॥ ౪౦ ॥ సత్త్వవాన్జితకాశీచ సాయుధశ్చైవదుర్మతిః। రామాయతు యథాతత్త్వం జటాయోహరణంమమ ॥ ౪౧ ॥ లక్ష్మణాయచతత్సర్వ మాఖ్యాతవ్యమశేషతః॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే - ఏకోనపంచాశస్సర్గః.

తంశబ్దమవసుప్తస్తుజటాయురథశుశ్రువే।నిరీక్ష్యరావణంక్షిప్రంవైదేహీంచదద
ర్శసః॥ ౧॥ తతఃపర్వతకూటాభస్తీక్ష్ణతుండఃఖగోత్తమః। వనస్పతిగతఃశ్రీమాన్వ్యా
జహారశుభాంగిరమ్॥ ౨ ॥ దశగ్రీవస్థితోధర్మేపురాణేసత్యసంశ్రయః।జటాయుర్నా
మనామ్నాహంగృధ్రరాజోమహాబలః॥ ౩ ॥ రాజాసర్వస్యలోకస్యమహేంద్రవరు
ణోపమః। లోకానాంచహితేయుక్తోరామోదశరథాత్మజః॥ ౪ ॥ తస్యైషా లోకనాథ
స్యధర్మపత్నీయశస్వినీ। సీతానామవరారోహాయాంత్వంహర్తుమిహేచ్ఛసి॥ ౫॥ క
థంరాజాస్థితోధర్మేపరదారాన్పరామృశేత్। రక్షణీయావిశేషేణ రాజదారామ
హాబల॥ ౬ ॥ నివర్తయమతింనీచాంపరదారాభిమర్శనాత్। నతత్సమాచరేద్ధీరోయ
త్పరోఽస్యవిగర్హయేత్॥ ౭ ॥ యథాత్మనస్తథాన్యేషాందారారక్ష్యావిమర్శనాత్। ధ
ర్మమర్థంచకామంచశిష్టాశ్శాస్త్రేష్వనాగతమ్॥ ౮ ॥ వ్యవస్యంతిన రాజానో
ధర్మఃపౌలస్త్యనందన। రాజాధర్మశ్చకామశ్చద్రవ్యాణాంచోత్తమోనిధిః॥ ౯ ॥ ధర్మ
శ్శుభంవాపాపంవారాజమూలంప్రవర్తతే। పాపస్వభావశ్చపలఃకథంత్వంరక్షసాం
వర॥ ౧౦ ॥ ఐశ్వర్యమిహసంప్రాప్తోవిమానమివదుష్కృతీ। కామస్వభావోయోయ
స్యనశక్యఃపరిమార్జితుమ్॥ ౧౧ ॥ నహిదుష్టాత్మనామార్యమావసత్యాలయేచిరమ్। వి
షయేవాపురేవాతేయదారామోమహాబలః॥ ౧౨ ॥ నాపరాధ్యతిధర్మాత్మాకథంత
స్యాపరాధ్యసి। యదిశూర్పణఖాహేతోర్జనస్థానగతఃఖరః॥ ౧౩ ॥ అతివృత్తోహతః
పూర్వంరామేణాక్లిష్టకర్మణా। అత్రబ్రూహియథాతత్త్వంకోరామస్యవ్యతిక్రమః॥
౧౪ ॥ యస్యత్వంలోకనాథస్య భార్యాంహృత్వాగమిష్యసి। క్షిప్రంవిసృజవైదేహీం
మాత్వాఘోరేణచక్షుషా॥ ౧౫ ॥ దహేద్దహనభూతేనవృత్రమింద్రాశనిర్యథా। స
ర్పమాశీవిషంబద్ధ్వావస్త్రాంతేనావబుధ్యసే॥ ౧౬ ॥ గ్రీవాయాంప్రతిసక్తంచ కాల
పాశంనపశ్యసి। సభారస్సౌమ్యభర్తవ్యోయోనరంనావసాదయేత్॥ ౧౭ ॥ తదన్న
మపిభోక్తవ్యంజీర్యతేయదనామయమ్। యత్కృత్వానభవేద్ధర్మోనకీర్తిర్నయశోభు
వి॥ ౧౮ ॥ శరీరస్యభవేత్ఖేదఃకస్తత్కర్మసమాచరేత్। షష్టివర్షసహస్రాణిమ
మజాతస్యరావణ॥ ౧౯॥పితృపైతామహంరాజ్యంయథావదనుతిష్ఠతః। వృద్ధోఽహంత్వం
యువాధన్వీసశరఃకవచీరథీ॥ ౨౦ ॥ తథాప్యాదాయవైదేహీంకుశలీనగమిష్యసి। నశ
క్తస్త్వంబలాద్ధర్తుంవైదేహీంమమపశ్యతః॥ ౨౧ ॥ హేతుభిర్న్యాయసంయుక్తై
ర్ధ్రువాంవేదశ్రుతీమివ।యుధ్యస్వయదిశూరోఽసిముహూర్తంతిష్ఠరావణ॥ ౨౨॥శ
యిష్యసేహతోభూమౌయథాపూర్వంఖరస్తథా। అసకృత్సంయుగేయేననిహతాదైత్య
దానవాః॥ ౨౩॥ నచిరాచ్చీరవాసాస్త్వాంరామోయుధివధిష్యతి। కింనుశక్యంమయా
కర్తుంగతౌదూరంనృపాత్మజౌ॥ ౨౪ ॥ క్షిప్రంత్వంనశ్యసేనీచతయోర్భీతోనసంశ
యః। నహిమేజీవమానస్యనయిష్యసిశుభామిమామ్॥ ౨౫ ॥ సీతాంకమలపత్రాక్షీం
రామస్యమహిషీంప్రియామ్। అవశ్యంతుమయాకార్యంప్రియంతస్యమహాత్మనః॥
౨౬ ॥ జీవితేనాపిరామస్యతథాదశరథస్యచ। తిష్ఠతిష్ఠదశగ్రీవముహూర్తంపశ్యరా
వణ॥ ౨౭ ॥ యుద్ధాతిథ్యంప్రదాస్యామియథాప్రాణంనిశాచర। వృంతాదివఫలం
త్వాంతుపాతయేయంరథోత్తమాత్॥ ౨౮ ॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే- పంచాశస్స
ర్గః.

ఇత్యుక్తస్యయథాన్యాయం రావణస్య జటాయుషా। క్రుద్ధస్యాగ్నినిభాస్సర్వా
రేజుర్వింశతిదృష్టయః॥ ౧ ॥ సంరక్తనయనఃకోపాత్తప్తకాంచనకుండలః। రాక్షసేం

ద్రోఽభిదుద్రావ పతగేంద్రమమర్షణః॥ ౨ ॥ స సంప్రహారస్తుములస్తయోస్తస్మిన్మహావనే। బభూవ వాతోద్ధతయోర్మేఘయోర్గగనే యథా ॥ ౩ ॥ తద్బభూవాద్భుతం యుద్ధం గృధ్రరాక్షసయోస్తదా। సపక్షయోర్మాల్యవతో మహాపర్వతయోరివ॥ ౪ ॥ తతో నాలీకనారాచైస్తీక్ష్ణాగ్రైశ్చ వికర్ణిభిః। అభ్యవర్షన్మహాఘోరైర్గృధ్రరాజం మహాబలః॥ ౫ ॥ స తాని శరజాలాని గృధ్రః పత్రరథేశ్వరః। జటాయుః ప్రతిజగ్రాహ రావణాస్త్రాణి సంయుగే॥ ౬ ॥ తస్య తీక్ష్ణనఖాభ్యాం తు చరణాభ్యాం మహాబలః। చకార బహుధా గాత్రే వ్రణాన్పతగసత్తమః॥ ౭ ॥ అథ క్రోధాద్దశగ్రీవో జగ్రాహ దశ మార్గణాన్। మృత్యుదండనిభాన్ఘోరాన్ శత్రుమర్దనకాంక్షయా॥ ౮ ॥ స తైర్బాణైర్మహావీర్యః పూర్ణముక్తైరజిహ్మగైః। బిభేద నిశితైస్తీక్ష్ణైర్గృధ్రం ఘోరైః శిలీముఖైః ॥ ౯ ॥ స రాక్షసరథే పశ్యన్ జానకీం బాష్పలోచనామ్। అచింతయిత్వా తాన్బాణాన్ రాక్షసం సమభిద్రవత్॥ ౧౦ ॥ తతోఽస్య సశరం చాపం ముక్తామణివిభూషితమ్। చరణాభ్యాం మహాతేజా బభంజ పతగేశ్వరః ॥ ౧౧ ॥ తతోఽన్యద్ధనురాదాయ రావణః క్రోధమూర్ఛితః। వవర్ష శరవర్షాణి శతశోఽథ సహస్రశః॥ ౧౨ ॥ శరైరావారితస్తస్య సంయుగే పతగేశ్వరః। కులాయముపసంప్రాప్తః పక్షీవ ప్రబభౌ తదా॥ ౧౩ ॥ స తాని శరవర్షాణి పక్షాభ్యాం చ విధూయ చ। చరణాభ్యాం మహాతేజా బభంజాస్య మహద్ధనుః॥ ౧౪ ॥ తచ్చాగ్నిసదృశం దీప్తం రావణస్య శరాసనమ్। పక్షాభ్యాం చ మహావీర్యో వ్యాధునోత్పతగేశ్వరః ॥ ౧౫ ॥ కాంచనోరశ్ఛదాన్దివ్యాన్ పిశాచవదనాన్ఖరాన్। తాంశ్చాస్య జవసంపన్నాన్ జఘాన సమరే బలీ ॥ ౧౬ ॥ వరం త్రివేణుసంపన్నం కామగం పావకార్చిషమ్। మణిహేమవిచిత్రాంగం బభంజ చ మహారథమ్ ॥ ౧౭ ॥ పూర్ణచంద్రప్రతీకాశం ఛత్రం చ వ్యజనైస్సహ। పాతయామాస వేగేన గ్రాహిభీ రాక్షసైస్సహ ॥ ౧౮ ॥ సారథేశ్చాస్య వేగేన తుండేనైవ మహచ్ఛిరః। పునర్వ్యపాహరచ్ఛ్రీమాన్ పక్షిరాజో మహాబలః ॥ ౧౯ ॥ స భగ్నధన్వా విరథో హతాశ్వో హతసారథిః। అంకేనాదాయ వైదేహీం పపాత భువి రావణః॥ ౨౦॥ దృష్ట్వా నిపతితం భూమౌ రావణం భగ్నవాహనమ్। సాధు సాధ్వితి భూతాని గృధ్రరాజమపూజయన్॥ ౨౧ ॥ పరిశ్రాంతం తు తం దృష్ట్వా జరయా పక్షియూథపమ్। ఉత్పపాత పునర్హృష్టో మైథిలీం గృహ్య రావణః ॥ ౨౨॥ తం ప్రహృష్టం నిధాయాంకే గచ్ఛంతం జనకాత్మజామ్। గృధ్రరాజస్సముత్పత్య సమభిద్రుత్య రావణమ్॥ ౨౩ ॥ సమావార్య మహాతేజా జటాయురిదమబ్రవీత్। వజ్రసంస్పర్శబాణస్య భార్యాం రామస్య రావణ ॥ ౨౪ ॥ అల్పబుద్ధే హరస్యేనాం వధాయ ఖలు రక్షసామ్। సమిత్రబంధుస్సామాత్యస్సబలస్సపరిచ్ఛదః ॥ ౨౫॥ విషపానం పిబస్యేతత్ పిపాసిత ఇవోదకమ్। అనుబంధమజానంతః కర్మణామవిచక్షణాః॥ ౨౬ ॥ శీఘ్రమేవ వినశ్యంతి యథా త్వం వినశిష్యసి। బద్ధస్త్వం కాలపాశేన క్వ గతస్తస్య మోక్ష్యసే॥ ౨౭॥ వధాయ బడిశం గృహ్య సామిషం జలజో యథా। న హి జాతు దురాధర్షౌ కాకుత్స్థౌ తవ రావణ॥ ౨౮ ॥ ధర్షణం చాశ్రమస్యాస్య క్షమిష్యేతే తు రాఘవౌ। యథా త్వయా కృతం కర్మ భీరుణా లోకగర్హితమ్॥ ౨౯ ॥ తస్కరాచరితో మార్గో నైష వీరనిషేవితః। యుధ్యస్వ యది శూరోఽసి ముహూర్తం తిష్ఠ రావణ ॥ ౩౦ ॥ శయిష్యసే హతో భూమౌ యథా భ్రాతా ఖరస్తథా। పరేతకాలే పురుషో యత్కర్మ ప్రతిపద్యతే ॥ ౩౧ ॥ వినాశాయాత్మనోఽధర్మ్యం ప్రతిపన్నోఽసి కర్మ తత్। పాపానుబంధో వై ర

స్వకర్మణః కర్మ కౌసుతత్ ॥ ౩౨ ॥ కుర్వీత లోకాధిపతిస్స్వయంభూ భగవానపి । ఏవముక్త్వా శుభం వాక్యం జటాయుస్తస్య రక్షసః ॥ ౩౩ ॥ నిపపాత భృశం పృష్ఠే దశగ్రీవస్య వీర్యవాన్ । తం గృహీత్వా నఖైస్తీక్ష్ణైర్విదదార సమంతతః ॥ ౩౪ ॥ అధిరూఢో గజారోహో యథా స్యాద్దుష్టవారణమ్ । విదదార నఖైరస్య తుండం పృష్ఠే సమర్పయత్ ॥ ౩౫ ॥ కేశాంశ్చోత్పాటయామాస నఖపక్షముఖాయుధః । స తథా గృధ్రరాజేన క్లిశ్యమానో ముహుర్ముహుః ॥ ౩౬ ॥ అమర్షస్ఫురితోష్ఠస్సన్ ప్రాకంపత స రావణః । సంపరిష్వజ్య వైదేహీం వామేనాంకేన రావణః ॥ ౩౭ ॥ తలేనాభిజఘానాశు జటాయుం క్రోధమూర్ఛితః । జటాయుస్తమభిక్రమ్య తుండేనాస్య ఖగాధిపః ॥ ౩౮ ॥ వామబాహూన్ దశ తదా వ్యపాహరదరిందమః । సంఛిన్నబాహోస్సద్యో వై బాహవస్సహసాభవన్ ॥ ౩౯ ॥ విషజ్వాలావలీయుక్తా వల్మీకాదివ పన్నగాః । తతః క్రోధాద్దశగ్రీవః సీతాముత్సృజ్య రావణః ॥ ౪౦ ॥ ముష్టిభ్యాం చరణాభ్యాం చ గృధ్రరాజమపోథయత్ । తతో ముహూర్తం సంగ్రామో బభూవాతులవీర్యయోః ॥ ౪౧ ॥ రాక్షసానాం చ ముఖ్యస్య పక్షిణాం ప్రవరస్య చ । తస్య వ్యాయచ్ఛమానస్య రామస్యార్థే స రావణః ॥ ౪౨ ॥ పక్షౌ పార్శ్వౌ చ పాదౌ చ ఖడ్గముద్ధృత్య సోఽచ్ఛినత్ । సంఛిన్నపక్షస్సహసా రక్షసా రౌద్రకర్మణా ॥ ౪౩ ॥ నిపపాత హతో గృధ్రో ధరణ్యామల్పజీవితః । తం దృష్ట్వా పతితం భూమౌ క్షతజార్ద్రం జటాయుషమ్ ॥ ౪౪ ॥ అభ్యధావత వైదేహీ స్వబంధుమివ దుఃఖితా ॥ తం నీలజీమూతనికాశకల్పం సుపాండురోరస్కముదారవీర్యమ్ । దదర్శ లంకాధిపతిః పృథివ్యాం జటాయుషం శాంతమివాగ్నిదావమ్ ॥ ౪౫ ॥ తతస్తు తం పత్త్రరథం మహీతలే నిపాతితం రావణవేగమర్దితమ్ । పునః పరిష్వజ్య శశిప్రభాననా రురోద సీతా జనకాత్మజా తదా ॥ ౪౬ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - ఏకపంచాశస్సర్గః.

సా తు తారాధిపముఖీ రావణేన సమీక్ష్య తమ్ । గృధ్రరాజం వినిహతం విలలాప సుదుఃఖితా ॥ ౧ ॥ ఆలింగ్య గృధ్రం నిహతం రావణేన బలీయసా । విలలాప సుదుఃఖార్తా సీతా శశినిభాననా ॥ ౨ ॥ నిమిత్తం లక్షణజ్ఞానం శకునిస్వరదర్శనమ్ । అవశ్యం సుఖదుఃఖేషు నరాణాం ప్రతిదృశ్యతే ॥ ౩ ॥ నూనం రామ న జానాసి మహద్వ్యసనమాత్మనః । ధావంతి నూనం కాకుత్స్థం మదర్థం మృగపక్షిణః ॥ ౪ ॥ అయం హి పాపచారేణ మాం త్రాతుమభిసంగతః । శేతే వినిహతో భూమౌ మమ భాగ్యాద్విహంగమః ॥ ౫ ॥ త్రాహి మామద్య కాకుత్స్థ లక్ష్మణేతి వరాంగనా । సుసంత్రస్తా సమాక్రందచ్ఛృణ్వతాం తు యథాంతికే ॥ ౬ ॥ సకృద్రామం పునశ్శ్వశ్రూస్తథా లక్ష్మణమంగనా । అసకృత్తత్ర వైదేహీ విలలాప ద్విజాంతికే ॥ ౭ ॥ తాం క్లిష్టమాల్యాభరణాం విలపంతీమనాథవత్ । అభ్యధావత వైదేహీం రావణో రాక్షసాధిపః ॥ ౮ ॥ తాం లతామివ వేష్టంతీమాలింగంతీం మహాద్రుమాన్ । ముంచ ముంచేతి బహుశః ప్రవదన్ రాక్షసాధిపః ॥ ౯ ॥ క్రోశంతీం రామ రామేతి రామేణ రహితాం వనే । జీవితాంతాయ కేశేషు జగ్రాహాంతకసన్నిభః ॥ ౧౦ ॥ ప్రధర్షితాయాం సీతాయాం బభూవ స చరాచరమ్ । జగత్సర్వమమర్యాదం తమసాంధేన సంవృతమ్ ॥ ౧౧ ॥ న వాతి మారుతస్తత్ర నిష్ప్రభోఽభూద్దివాకరః । దృష్ట్వా సీతాం పరామృష్టాం దీనాం దివ్యేన చక్షుషా ॥ ౧౨ ॥ కృతం కార్యమితి శ్రీమాన్ వ్యాజహార పితామహః । ప్రహృష్టా వ్యథితాశ్చాసన్ సర్వే తే పరమర్షయః ॥ ౧౩ ॥ దృష్ట్వా సీతాం పరామృష్టాం దండకారణ్యవాసినః । రావణస్య వినాశం చ ప్రా

ప్తం బుధ్వా యదృచ్ఛయా॥ ౧౪ ॥ స తు తాం రామ రామేతి రుదంతీం లక్ష్మణేతి చ । జగాహాదాయ చాకాశం రావణో రాక్షసేశ్వరః ॥ ౧౫ ॥ తప్తాభరణసర్వాంగీ పీతకౌశేయవాసినీ । రరాజ రాజపుత్రీ తు విద్యుత్సౌదామినీ యథా ॥ ౧౬ ॥ ఉద్ధూతేన చ వస్త్రేణ తస్యాః పీతేన రావణః । అధికం ప్రతిబభ్రాజ గిరిర్దీప్త ఇవాగ్నినా ॥ ౧౭ ॥ తస్యాః పరమకల్యాణ్యాస్తామ్రాణి సురభీణి చ । పద్మపత్రాణి వైదేహ్యా అభ్యకీర్యంత రావణమ్ ॥ ౧౮ ॥ తస్యాః కౌశేయముద్ధూతమాకాశే కనకప్రభమ్ । బభౌ చాదిత్యరాగేణ తామ్రమభ్రమివాతపే ॥ ౧౯ ॥ తస్యాస్తత్సునసం వక్త్రమాకాశే రావణాంకగమ్ । న రరాజ వినా రామం వినాళమివ పంకజమ్ ॥ ౨౦ ॥ బభూవ జలదం నీలం భిత్త్వా చంద్ర ఇవోదితః । సులలాటం సుకేశాంతం పద్మగర్భాభమవ్రణమ్ ॥ ౨౧ ॥ శుక్లైస్సువిమలైర్దంతైః ప్రభావద్భిరలంకృతమ్ । తస్యాస్తద్విమలం వక్త్రమాకాశే రావణాంకగమ్ ॥ ౨౨ ॥ రుదితం వ్యపమృష్టాస్రం చంద్రవత్ప్రియదర్శనమ్ । సునాసం చారుతామ్రోష్ఠమాకాశే హాటకప్రభమ్ ॥ ౨౩ ॥ రాక్షసేంద్రసమాధూతం తస్యాస్తద్వదనం శుభమ్ । శుశుభే న వినా రామం దివా చంద్ర ఇవోదితః ॥ ౨౪ ॥ సా హేమవర్ణా నీలాంగం మైథిలీ రాక్షసాధిపమ్ । శుశుభే కాంచనీ కాంచీ నీలం మణిమివాశ్రితా ॥ ౨౫ ॥ సా పద్మగౌరీ హేమాభా రావణం జనకాత్మజా । విద్యుద్ఘనమివావిశ్య శుశుభే తప్తభూషణా ॥ ౨౬ ॥ తస్యా భూషణఘోషేణ వైదేహ్యా రాక్షసాధిపః । బభౌ స చపలో నీలస్సఘోష ఇవ తోయదః ॥ ౨౭ ॥ ఉత్తమాంగచ్యుతా తస్యాః పుష్పవృష్టిస్సమంతతః । సీతాయా హ్రియమాణాయాః పపాత ధరణీతలే ॥ ౨౮ ॥ సా తు రావణవేగేన పుష్పవృష్టిస్సమంతతః । సమాధూతా దశగ్రీవం పునరేవాభ్యవర్తత ॥ ౨౯ ॥ అభ్యవర్తత పుష్పాణాం ధారా వైశ్రవణానుజమ్ । నక్షత్రమాలా విమలా మేరుం నగమివోన్నతమ్ ॥ ౩౦ ॥ చరణాన్నూపురం భ్రష్టం వైదేహ్యా రత్నభూషితమ్ । విద్యున్మండలసంకాశం పపాత మధురస్వనమ్ ॥ ౩౧ ॥ తరుప్రవాళరక్తా సా నీలాంగం రాక్షసేశ్వరమ్ । ప్రాశోభయత వైదేహీ గజం కక్ష్యేవ కాంచనీ ॥ ౩౨ ॥ తాం మహోల్కామివాకాశే దీప్యమానాం స్వతేజసా । జహారాకాశమావిశ్య సీతాం వైశ్రవణానుజః ॥ ౩౩ ॥ తస్యాస్తాన్యగ్నివర్ణాని భూషణాని మహీతలే । సఘోషాణ్యవకీర్యంత క్షీణాస్తారా ఇవాంబరాత్ ॥ ౩౪ ॥ తస్యాస్స్తనాంతరాద్భ్రష్టో హారస్తారాధిపద్యుతిః । వైదేహ్యా నిపతన్ భాతి గంగేవ గగనాచ్చ్యుతా ॥ ౩౫ ॥ ఉత్పాతవాతాభిహతా నానాద్విజగణాయుతాః । మా భైరితి విధూతాగ్రా వ్యాజహ్రురివ పాదపాః ॥ ౩౬ ॥ నళిన్యో ధ్వస్తకమలా ధ్వస్తమీనజలేచరాః । సఖీమివ గతోచ్ఛ్వాసామన్వశోచంత మైథిలీమ్ ॥ ౩౭ ॥ సమంతాదభిసంపత్య సింహవ్యాఘ్రమృగద్విజాః । అన్వధావంస్తదా రోషాత్సీతాంఛాయానుగామినః ॥ ౩౮ ॥ జలప్రపాతాస్రముఖాః శృంగైరుచ్ఛ్రితబాహుభిః । సీతాయాం హ్రియమాణాయాం విక్రోశంతీవ పర్వతాః ॥ ౩౯ ॥ హ్రియమాణాం తు వైదేహీం దృష్ట్వా దీనో దివాకరః । ప్రతిధ్వస్తప్రభశ్శ్రీమానాసీత్పాండరమండలః ॥ ౪౦ ॥ నాస్తి ధర్మః కుతస్సత్యం నార్జవం నానృశంసతా । యత్ర రామస్య వైదేహీం భార్యాం హరతి రావణః ॥ ౪౧ ॥ ఇతి సర్వాణి భూతాని గణశః పర్యదేవయన్ । విత్రస్తకా దీనముఖా రురుదుర్మృగపోతకాః ॥ ౪౨ ॥ ఉద్వీక్ష్యోద్వీక్ష్య నయనైరాస్రపాతావిలేక్షణాః । సుప్రవేపితగాత్రాశ్చ బభూవుర్వనదేవతాః ॥ ౪౩ ॥ విక్రోశంతీం దృఢం సీ

తాం దృష్ట్వా దుఃఖితాం తథాగతామ్ । తాంతు లక్ష్మణ రామేతి క్రోశంతీం మధురస్వరమ్ ॥ ౪౨ ॥ అవేక్షమాణాం బహుశో వైదేహీం ధరణీతలమ్ । స తామాకులకేశాంతాం విప్రమృష్టవిశేషకామ్ ॥ ౪౩ ॥ జహారాత్మవినాశాయ దశగ్రీవో మనస్వినీమ్ ॥ తతస్తు సా చారుదతీ శుచిస్మితా వినాకృతా బంధుజనేన మైథిలీ । అపశ్యతీ రాఘవలక్ష్మణావుభౌ వివర్ణవక్త్రా భయభారపీడితా ॥ ౪౪ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - ద్విపంచాశస్సర్గః.

ఖముత్పతంతం తం దృష్ట్వా మైథిలీ జనకాత్మజా । దుఃఖితా పరమోద్విగ్నా భయే మహతి వర్తినీ ॥ ౧ ॥ రోషరోదనతామ్రాక్షీ భీమాక్షం రాక్షసాధిపమ్ । రుదంతీ కరుణం సీతా హ్రియమాణేదమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ నవ్యపత్రపసే నీచ కర్మణానేన రావణ । జ్ఞాత్వా విరహితాం యో మాం చోరయిత్వా పలాయసే ॥ ౩ ॥ త్వయైవ నూనం దుష్టాత్మన్ భీరుణా హర్తుమిచ్ఛతా । మమాపవాహితో భర్తా మృగరూపేణ మాయయా ॥ ౪ ॥ యో హి మాముద్యతస్త్రాతుం సోఽప్యయం వినిపాతితః । గృధ్రరాజః పురాణోఽసౌ శ్వశురస్య సఖా మమ ॥ ౫ ॥ పరమం ఖలు తే వీర్యం దృశ్యతే రాక్షసాధమ । విశ్రావ్య నామధేయం హి యుద్ధే నాపజితా త్వయా ॥ ౬ ॥ ఈదృశం గర్హితం కర్మ కథం కృత్వా న లజ్జసే । స్త్రియాశ్చ హరణం నీచ రహితే చ పరస్య చ ॥ ౭ ॥ కథయిష్యంతి లోకేషు పురుషాః కర్మ కుత్సితమ్ । సునృశంసమధర్మిష్ఠం తవ శౌండీర్యమానినః ॥ ౮ ॥ ధిక్తే శౌర్యం చ సత్త్వం చ యత్త్వం కథితవాం స్తదా । కులాక్రోశకరం లోకే ధిక్తే చారిత్రమీదృశమ్ ॥ ౯ ॥ కిం కర్తుం శక్యమేవం హి యజ్జవేనైవ ధావసి । ముహూర్తమపి తిష్ఠస్వ న జీవన్ ప్రతియాస్యసి ॥ ౧౦ ॥ న హి చక్షుష్పథం ప్రాప్య తయోః పార్థివపుత్రయోః । ససైన్యోఽపి సమర్థస్త్వం ముహూర్తమపి జీవితుమ్ ॥ ౧౧ ॥ న త్వం తయోః శరస్పర్శం సోఢుం శక్తః కథంచన । వనే ప్రజ్వలితస్యేవ స్పర్శమగ్నేర్విహంగమః ॥ ౧౨ ॥ సాధు కృత్వాత్మనః పథ్యం సాధు మాం ముంచ రావణ । మత్ప్రధర్షణరుష్టో హి భ్రాత్రా సహ పతిర్మమ ॥ ౧౩ ॥ విధాస్యతి వినాశాయ త్వం మాం యది న ముంచసి । యేన త్వం వ్యవసాయేన బలాన్మాం హర్తుమిచ్ఛసి ॥ ౧౪ ॥ వ్యవసాయస్స తే నీచ భవిష్యతి నిరర్థకః । న హ్యహం తమపశ్యంతీ భర్తారం విబుధోపమమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఉత్సహే శత్రువశగా ప్రాణాన్ ధారయితుం చిరమ్ । న నూనం చాత్మనః శ్రేయః పథ్యం వా సమవేక్షసే ॥ ౧౬ ॥ మృత్యుకాలే యథా మర్త్యో విపరీతాని సేవతే । ముమూర్షూణాం హి సర్వేషాం యత్పథ్యం తన్న రోచతే ॥ ౧౭ ॥ పశ్యామ్యద్య హి కంఠే త్వాం కాలపాశావపాశితమ్ । యథా చాస్మిన్ భయస్థానే న బిభేషి దశానన ॥ ౧౮ ॥ వ్యక్తం హిరణ్మయాన్ హి త్వం సంపశ్యసి మహీరుహాన్ । నదీం వైతరణీం ఘోరాం రుధిరౌఘప్రవాహినీమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఖడ్గపత్రవనం చైవ భీమం పశ్యసి రావణ । తప్తకాంచనపుష్పాం చ వైడూర్యప్రవరచ్ఛదామ్ ॥ ౨౦ ॥ ద్రక్ష్యసే శాల్మలీం తీక్ష్ణామాయసైః కంటకైశ్చితామ్ । న హి త్వమీదృశం కృత్వా తస్యాలీకం మహాత్మనః ॥ ౨౧ ॥ చరితుం శక్ష్యసి చిరం విషం పీత్వేవ నిర్ఘృణః । బద్ధస్త్వం కాలపాశేన దుర్నివారేణ రావణ ॥ ౨౨ ॥ క్వ గతో లప్స్యసే శర్మ భర్తుర్మమ మహాత్మనః । నిమేషాంతరమాత్రేణ వినా భ్రాత్రా మహావనే ॥ ౨౩ ॥ రాక్షసా నిహతా యేన సహస్రాణి చతుర్దశ । స కథం రాఘవో వీరస్సర్వాస్త్రకుశలో బలీ ॥ ౨౪ ॥ న త్వాం హన్యాచ్ఛరైస్తీక్ష్ణైరిష్టభార్యాపహారిణమ్ । ఏతచ్చాన్యచ్చ పరుషం వైదేహీ రావణాంకగా ॥ ౨౫ ॥ భయశోకసమావిష్టా కరుణం విలలాప హ ॥ తథా భృశార్తాం బహు చైవ భాషిణీం విలాపపూర్వం కరుణం చ భామినీమ్ । జహార పాపః కరుణం వివేష్టతీం నృపాత్మజామాగతగాత్రవేపథుమ్ ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - త్రిపంచాశస్సర్గః.

హ్రియమాణా తు వైదేహీ కంచిన్నాథమపశ్యతీ । దదర్శ గిరిశృంగస్థాన్ పంచవా
నరపుంగవాన్ ॥ ౧ ॥ తేషాం మధ్యే విశాలాక్షీ కౌశేయం కనకప్రభమ్ । ఉత్తరీయం వరా
రోహా శుభాన్యాభరణాని చ ॥ ౨ ॥ ముమోచ యది రామాయ శంసేయురితి మైథిలీ । వస్త్ర
ముత్సృజ్య తన్మధ్యే నిక్షిప్తం సహభూషణమ్ ॥ ౩ ॥ సంభ్రమాత్తు దశగ్రీవస్తత్కర్మ న
విబుద్ధవాన్ । పింగాక్షాస్తాం విశాలాక్షీం నేత్రైరనిమిషైరివ ॥ ౪ ॥ విక్రోశంతీం తదా సీ
తాం దదృశుర్వానరర్షభాః । స చ పంపామతిక్రమ్య లంకామభిముఖః పురీమ్ ॥ ౫ ॥ జ
గామ రుదతీం గృహ్య వైదేహీం రాక్షసేశ్వరః । తాం జహార సుసంహృష్టో రావణో మృత్యు
మాత్మనః ॥ ౬ ॥ ఉత్సంగేనైవ భుజగీం తీక్ష్ణదంష్ట్రాం మహావిషామ్ । వనాని సరితః శైలాన్
సరాంసి చ విహాయసా ॥ ౭ ॥ స క్షిప్రం సమతీయాయ శరశ్చాపాదివ చ్యుతః । తిమిన
క్రనికేతం తు వరుణాలయమక్షయమ్ ॥ ౮ ॥ సరితాం శరణం గత్వా సమతీయాయ సా
గరమ్ । సంభ్రమాత్పరివృత్తోర్మీ రుద్ధమీనమహోరగః ॥ ౯ ॥ వైదేహ్యాం హ్రియమా
ణాయాం బభూవ వరుణాలయః । అంతరిక్షగతా వాచః ససృజుశ్చారణాస్తదా ॥ ౧౦ ॥
ఏతదంతో దశగ్రీవ ఇతి సిద్ధాస్తదాబ్రువన్ । స తు సీతాం వివేష్టంతీమంకేనాదాయ రా
వణః ॥ ౧౧ ॥ ప్రవివేశ పురీం లంకాం రూపిణీం మృత్యుమాత్మనః । సోఽభిగమ్య పురీం లం
కాం సువిభక్తమహాపథామ్ ॥ ౧౨ ॥ సంరూఢకక్ష్యాబహులం స్వమంతఃపురమావిశ
త్ । తత్ర తామసితాపాంగాం శోకమోహపరాయణామ్ ॥ ౧౩ ॥ నిదధే రావణః సీ
తాం మయో మాయామివాసురీమ్ । అబ్రవీచ్చ దశగ్రీవః పిశాచీర్ఘోరదర్శనాః ॥
౧౪ ॥ యథా నేమాం పుమాన్ స్త్రీ వా సీతాం పశ్యత్యసమ్మతామ్ । ముక్తామణిసువర్ణా
ని వస్త్రాణ్యాభరణాని చ ॥ ౧౫ ॥ యద్యదిచ్ఛేత్తదేవాస్యా దేయం మచ్ఛందతో యథా ।
యా చ వక్ష్యతి వైదేహీం వచనం కించిదప్రియమ్ ॥ ౧౬ ॥ అజ్ఞానాద్యది వా జ్ఞానాన్న
తస్యా జీవితం ప్రియమ్ । తథోక్త్వా రాక్షసీస్తాస్తు రాక్షసేంద్రః ప్రతాపవాన్ ॥ ౧౭ ॥ ని
ష్క్రమ్యాంతఃపురాత్తస్మాత్కింకృత్యమితి చింతయన్ । దదర్శాష్టౌ మహావీర్యాన్ రా
క్షసాన్ పిశితాశనాన్ ॥ ౧౮ ॥ స తాన్ దృష్ట్వా మహావీర్యో వరదానేన మోహితః । ఉ
వాచైతానిదం వాక్యం ప్రశస్య బలవీర్యతః ॥ ౧౯ ॥ నానాప్రహరణాః క్షిప్రమితో గచ్ఛ
త సత్వరాః । జనస్థానం హతస్థానం భూతపూర్వం ఖరాలయమ్ ॥ ౨౦ ॥ తత్రోష్య
తాం జనస్థానే శూన్యే నిహతరాక్షసే । పౌరుషం బలమాశ్రిత్య త్రాసముత్సృజ్య దూ
రతః ॥ ౨౧ ॥ బలం హి సుమహద్యన్మే జనస్థానే నివేశితమ్ । సదూషణఖరం యుద్ధే హ
తం రామేణ సాయకైః ॥ ౨౨ ॥ తత్ర క్రోధో మమాపూర్వో ధైర్యస్యోపరి వర్తతే ।
వైరం చ సుమహజ్జాతం రామం ప్రతి సుదారుణమ్ ॥ ౨౩ ॥ నిర్యాతయితుమిచ్ఛామి త
చ్చ వైరం మహారిపోః । న హి లప్స్యామ్యహం నిద్రామహత్వా సంయుగే రిపుమ్ ॥ ౨౪ ॥
తం త్విదానీమహం హత్వా ఖరదూషణఘాతినమ్ । రామం శర్మోపలప్స్యామి ధనం లబ్ధ్వే
వ నిర్ధనః ॥ ౨౫ ॥ జనస్థానే వసద్భిస్తు భవద్భీ రామమాశ్రితా । ప్రవృత్తిరుపనేతవ్యా
కిం కరోతీతి తత్త్వతః ॥ ౨౬ ॥ అప్రమాదాచ్చ గంతవ్యం సర్వైరపి నిశాచరైః । కర్తవ్య
శ్చ సదా యత్నో రాఘవస్య వధం ప్రతి ॥ ౨౭ ॥ యుష్మాకం చ బలజ్ఞోఽహం బహుశో ర
ణమూర్ధని । అతశ్చాస్మిన్ జనస్థానే మయా నూనం నియోజితాః ॥ ౨౮ ॥ తతః ప్రి
యం వాక్యముపేత్య రాక్షసా మహార్థమష్టావభివాద్య రావణమ్ । విహాయ లంకాం స
హితాః ప్రతస్థిరే యతో జనస్థానమలక్ష్యదర్శనాః ॥ ౨౯ ॥ తతస్తు సీతాముపలభ్య
రావణః సుసంప్రహృష్టః ప్రతిగృహ్య మైథిలీమ్ । ప్రసజ్య రామేణ చ వైరముత్తమం బ

భూవ మోహోన్మదితస్స రాక్షసః ॥ ౩౦ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - చతుఃపంచాశస్సర్గః.

సందిశ్య రాక్షసాన్ ఘోరాన్ రావణోష్టౌ మహాబలాన్। ఆత్మానం బుద్ధివైక్లబ్యాత్కృతకృత్య మమన్యత॥ ౧ ॥ సచింతయానో వైదేహీం కామబాణసమర్పితః। ప్రవివేశ గృహం రమ్యం సీతాం ద్రష్టుమభిత్వరన్॥ ౨ ॥ సప్రవిశ్య తు తద్వేశ్మ రావణో రాక్షసాధిపః। అపశ్యద్రాక్షసీమధ్యే సీతాం శోకపరాయణామ్॥ ౩॥ అశ్రుపూర్ణముఖీం దీనాం శోకభారాభిపీడితామ్। వాయువేగైరివాక్రాంతాం మజ్జంతీం నావమర్ణవే ॥ ౪ ॥ మృగయూథపరిభ్రష్టాం మృగీంశ్వభిరివావృతామ్। అధోముఖముఖీం సీతామభ్యేత్య చ నిశాచరః॥ ౫ ॥ తాంతుశోకవశాం దీనామవశాం రాక్షసాధిపః। స బలాద్దర్శయామాస గృహం దేవగృహోపమమ్ ॥ ౬ ॥ హర్మ్యప్రాసాదసంబాధం స్త్రీసహస్రనిషేవితమ్। నానాపక్షిగణైర్జుష్టం నానారత్నసమన్వితమ్ ॥ ౭ ॥ దాంతైశ్చ తాపనీయైశ్చ స్ఫాటికై రాజతైరపి। వజ్రవైడూర్యచిత్రైశ్చ స్తంభైర్దృష్టిమనోహరైః ॥ ౮ ॥ దివ్యదుందుభినిర్హ్రాదం తప్తకాంచనతోరణమ్। సోపానం కాంచనం చిత్రమారురోహ తయా సహ ॥ ౯ ॥ దాంతికా రాజతాశ్చైవ గవాక్షాః ప్రియదర్శనాః। హేమజాలావృతాశ్చాసన్ తత్ర ప్రాసాదపఙ్క్తయః ॥ ౧౦ ॥ సుధామణివిచిత్రాణి భూమిభాగాని సర్వశః। దశగ్రీవస్స్వభవనే ప్రాదర్శయత మైథిలీమ్॥ ౧౧ ॥ దీర్ఘికాః పుష్కరిణ్యశ్చ నానాపుష్పసమన్వితాః। రావణో దర్శయామాస సీతాం శోకపరాయణామ్ ॥ ౧౨ ॥ దర్శయిత్వా తు వైదేహ్యాః కృత్స్నం తద్భవనోత్తమమ్। ఉవాచ వాక్యం పాపాత్మా సీతాం లోభితుమిచ్ఛయా॥ ౧౩ ॥ దశ రాక్షసకోట్యశ్చ ద్వావింశతి రథాపరాః। తేషాం ప్రభురహం సీతే సర్వేషాం భీమకర్మణామ్॥ ౧౪ ॥ వర్జయిత్వా జరావృద్ధాన్ బాలాంశ్చ రజనీచరాన్। సహస్రమేకమేకస్య మమ కార్యపురస్సరమ్ ॥ ౧౫ ॥ యదిదం రాజతంత్రం మే త్వయి సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్। జీవితం చ విశాలాక్షి త్వం మే ప్రాణైర్గరీయసీ ॥ ౧౬ ॥ బహూనాం స్త్రీసహస్రాణాం మమ యోసౌ పరిగ్రహః। తాసాం త్వమీశ్వరీ సీతే మమ భార్యా భవ ప్రియే॥ ౧౭॥ సాధు కిం తేన్యయా బుద్ధ్యా రోచయస్వ వచో మమ। భజస్వ మాభితప్తస్య ప్రసాదం కర్తుమర్హసి॥ ౧౮ ॥ పరిక్షిప్తా సముద్రేణ లంకేయం శతయోజనా। నేయం ధర్షయితుం శక్యా సేంద్రైరపి సురాసురైః॥ ౧౯ ॥ న దేవేషు న యక్షేషు న గంధర్వేషు నర్షిషు। అహం పశ్యామి లోకేషు యో మే వీర్యసమో భవేత్॥ ౨౦ ॥ రాజ్యభ్రష్టేన దీనేన తాపసేన గతాయుషా। కిం కరిష్యసి రామేణ మానుషేణాల్పతేజసా॥ ౨౧॥ భజస్వ సీతే మామేవ భర్తాహం సదృశస్తవ। యౌవనం హ్యధ్రువం భీరు రమస్వేహ మయా సహ॥ ౨౨ ॥ దర్శనే మా కృథా బుద్ధిం రాఘవస్య వరాననే। కాస్య శక్తిరిహాగంతుమపి సీతే మనోరథైః॥ ౨౩ ॥ న శక్యో వాయురాకాశే పాశైర్బద్ధుం మహాజవః। దీప్యమానస్య వాప్యగ్నేర్గ్రహీతుం విమలాం శిఖామ్ ॥ ౨౪ ॥ త్రయాణామపి లోకానాం న తం పశ్యామి శోభనే। విక్రమేణ నయేద్యస్త్వాం మద్బాహుపరిపాలితామ్॥ ౨౫॥ లంకాయాం సుమహద్రాజ్యమిదం త్వమనుపాలయ। త్వత్ప్రేష్యా మద్విధాశ్చైవ దేవాశ్చాపి చరాచరాః॥ ౨౬ ॥ అభిషేకోదకక్లిన్నా తుష్టా చ రమయస్వ మామ్। దుష్కృతం యత్పురా కర్మ వనవాసేన తద్గతమ్ ॥ ౨౭ ॥ యశ్చ తే సుకృతో ధర్మస్తస్యేహ ఫలమాప్నుహి। ఇహ మాల్యాని సర్వాణి దివ్యగంధాని మైథిలి॥ ౨౮ ॥ భూ

వనాని చ ముఖ్యాని సేవస్వ చ మయా సహ । పుష్పకం నామ సుశ్రోణి భ్రాతుర్వైశ్రవణస్య మే ॥ ౨౯ ॥ విమానం సూర్యసంకాశం తరసా నిర్జితం మయా । విశాలం రమణీయం చ తద్విమానమనుత్తమమ్ ॥ ౩౦ ॥ తత్ర సీతే మయా సార్ధం విహరస్వ యథాసుఖమ్ । అమలం పద్మసంకాశం వదనం చారుదర్శనమ్ ॥ ౩౧ ॥ శోకార్తం తు వరారోహే న భ్రాజతి వరాననే । ఏవం వదతి తస్మిన్ సా వస్త్రాంతేన వరాంగనా ॥ ౩౨ ॥ నిధాయేందునిభం సీతా ముఖమశ్రూణ్యవర్తయత్ । ధ్యాయంతీం తామివాస్వస్థాం దీనాం చింతాహతప్రభామ్ ॥ ౩౩ ॥ ఉవాచ వచనం పాపో రావణో రాక్షసేశ్వరః । అలం వ్రీళేన వైదేహి ధర్మలోపకృతేన చ ॥ ౩౪ ॥ ఆర్షోఽయం దైవనిష్యందో యస్త్వామభిగమిష్యతి । ఏతౌ పాదౌ మయా స్నిగ్ధౌ శిరోభిః పరిపీడితౌ ॥ ౩౫ ॥ ప్రసాదం కురు మే క్షిప్రం వశ్యో దాసోఽహమస్మి తే । ఇమాశ్శూన్యా మయా వాచశ్శుష్యమాణే న భాషితాః ॥ ౩౬ ॥ న చాపి రావణః కాంచిన్మూర్ధ్నా స్త్రీం ప్రణమేత హ । ఏవముక్త్వా దశగ్రీవో మైథిలీం జనకాత్మజామ్ ॥ ౩౭ ॥ కృతాంతవశమాపన్నో మమేయమితి మన్యతే ॥

ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - పంచపంచాశస్సర్గః ।

సా తథోక్తా తు వైదేహీ నిర్భయా శోకకర్శితా । తృణమంతరతః కృత్వా రావణం ప్రత్యభాషత ॥ ౧ ॥ రాజా దశరథో నామ ధర్మసేతురివాచలః । సత్యసంధః పరిజ్ఞాతో యస్య పుత్రస్స రాఘవః ॥ ౨ ॥ రామో నామ స ధర్మాత్మా త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః । దీర్ఘబాహుర్విశాలాక్షో దైవతం హి పతిర్మమ ॥ ౩ ॥ ఇక్ష్వాకూణాం కులే జాతస్సింహస్కంధో మహాద్యుతిః । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా యస్తే ప్రాణాన్హరిష్యతి ॥ ౪ ॥ ప్రత్యక్షం యద్యహం తస్య త్వయా స్యాం ధర్షితా బలాత్ । శయితా త్వం హతస్సంఖ్యే జనస్థానే యథా ఖరః ॥ ౫ ॥ య ఏతే రాక్షసాః ప్రోక్తా ఘోరరూపా మహాబలాః । రాఘవే నిర్విషాస్సర్వే సుపర్ణే పన్నగా యథా ॥ ౬ ॥ తస్య జ్యావిప్రముక్తాస్తే శరాః కాంచనభూషణాః । శరీరం విధమిష్యంతి గంగాకూలమివోర్మయః ॥ ౭ ॥ అసురైర్వా సురైర్వా త్వం యద్యవధ్యోఽసి రావణ । ఉత్పాద్య సుమహద్వైరం జీవంస్తస్య న మోక్ష్యసే ॥ ౮ ॥ స తే జీవితశేషస్య రాఘవోఽంతకరో బలీ । పశోర్యూపగతస్యేవ జీవితం తవ దుర్లభమ్ ॥ ౯ ॥ యది పశ్యేత్స రామస్త్వాం రోషదీప్తేన చక్షుషా । రక్షస్త్వమద్య నిర్దగ్ధో గచ్ఛేస్సద్యః పరాభవమ్ ॥ ౧౦ ॥ యశ్చంద్రం నభసో భూమౌ పాతయేన్నాశయేత వా । సాగరం శోషయేద్వాపి స సీతాం మోచయేదిహ ॥ ౧౧ ॥ గతాయుస్త్వం గతశ్రీకో గతసత్త్వో గతేంద్రియః । లంకా వైధవ్యసంయుక్తా త్వత్కృతేన భవిష్యతి ॥ ౧౨ ॥ న తే పాపమిదం కర్మ సుఖోదర్కం భవిష్యతి । యాఽహం నీతా వినా భావం పతిపార్శ్వాత్త్వయా వనే ॥ ౧౩ ॥ స హి దైవతసంయుక్తో మమ భర్తా మహాద్యుతిః । నిర్భయో వీర్యమాశ్రిత్య శూన్యే వసతి దండకే ॥ ౧౪ ॥ స తే దర్పం బలం వీర్యముత్సేకం చ తథావిధమ్ । అపనేష్యతి గాత్రేభ్యశ్శరవర్షేణ సంయుగే ॥ ౧౫ ॥ యదా వినాశో భూతానాం దృశ్యతే కాలనిర్మితః । తదా కార్యే ప్రమాద్యంతి నరాః కాలవశం గతాః ॥ ౧౬ ॥ మాం ప్రధృష్య స తే కాలః ప్రాప్తోఽయం రాక్షసాధమ । ఆత్మనో రాక్షసానాం చ వధాయాంతఃపురస్య చ ॥ ౧౭ ॥ న శక్యా యజ్ఞమధ్యస్థా వేదీ స్రుగ్భాండమండితా । ద్విజాతిమంత్రపూతా చ చండాలేనాభిమర్దితుమ్ ॥ ౧౮ ॥ తథాహం ధర్మనిత్యస్య ధర్మపత్నీ పతివ్రతా । త్వయా స్ప్రష్టుం న శక్యాస్మి రాక్షసాధమ పాపినా ॥ ౧౯ ॥ క్రీడంతీ రాజహంసేన పద్మషండేషు నిత్యదా । హంసీ సా తృణషండస్థం కథం పశ్యేత మద్గుకమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఇదం శరీరం నిస్సంజ్ఞం బంధ వా ఖాదయస్వ వా । నేదం శరీరం రక్షిష్యే జీవితం వాపి రాక్షస ॥ ౨౧ ॥ న హి శక్ష్యామ్యుపక్రో

శం పృథివ్యాం దాతుమాత్మనః । ఏవముక్త్వా తు వైదేహీ క్రోధాత్సపరుషం వచః ॥ ౨౨ ॥
రావణం మైథిలీ తత్ర పునర్నోవాచ కించన । సీతాయా వచనం శ్రుత్వా పరుషం రోమ
హర్షణమ్ ॥ ౨౩ ॥ ప్రత్యువాచ తతస్సీతాం భయసందర్శనం వచః । శృణు మైథిలి మద్వా
క్యం మాసాన్ ద్వాదశ భామిని ॥ ౨౪ ॥ కాలేనానేన నాభ్యేషి యది మాం చారుహాసిని ।
తతస్త్వాం ప్రాతరాశార్థం సూదాశ్ఛేత్స్యంతి లేశశః ॥ ౨౫ ॥ ఇత్యుక్త్వా పరుషం వా
క్యం రావణశ్శత్రురావణః । రాక్షసీశ్చ తతః క్రుద్ధ ఇదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౬ ॥ శీ
ఘ్రమేవ హి రాక్షస్యో వికృతా ఘోరదర్శనాః । దర్పమస్యా వినేష్యంతు మాంసశో
ణితభోజనాః ॥ ౨౭ ॥ వచనాదేవ తాస్తస్య సుఘోరా రాక్షసీగణాః । కృతప్రాంజ
లయో భూత్వా మైథిలీం పర్యవారయన్ ॥ ౨౮ ॥ స తాః ప్రోవాచ రాజా తు రావణో
ఘోరదర్శనః । ప్రచాల్య చరణోత్కర్షైర్దారయన్నివ మేదినీమ్ ॥ ౨౯ ॥ అశోక
వనికామధ్యే మైథిలీ నీయతామియమ్ । తత్రేయం రక్ష్యతాం గూఢం యుష్మాభిః పరిపాలి
తా ॥ ౩౦ ॥ తత్రైనాం తర్జనైర్ఘోరైః పునస్సాంత్వైశ్చ మైథిలీమ్ । ఆనయధ్వం
వశం సర్వా వన్యాం గజవధూమివ ॥ ౩౧ ॥ ఇతి ప్రతిసమాదిష్టా రాక్షస్యో రావణేన తాః ।
అశోకవనికాం జగ్ముర్మైథిలీం ప్రతిగృహ్య తు ॥ ౩౨ ॥ సర్వకామఫలైర్వృక్షైర్నా
నాపుష్పఫలైర్వృతామ్ । సర్వకాలమదైశ్చాపి ద్విజైస్సముపసేవితామ్ ॥ ౩౩ ॥ సా
తు శోకపరీతాంగీ మైథిలీ జనకాత్మజా । రాక్షసీవశమాపన్నా వ్యాఘ్రీణాం హరిణీ య
థా ॥ ౩౪ ॥ శోకేన మహతా గ్రస్తా మైథిలీ జనకాత్మజా । న శర్మ లభతే భీరుః పాశబద్ధా
మృగీ యథా ॥ ౩౫ ॥ న విందతే తత్ర తు శర్మ మైథిలీ విరూపనేత్రాభిరతీవ తర్జితా । ప
తిం స్మరంతీ దయితం చ దైవతం విచేతనాభూద్భయశోకపీడితా ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీమదార
ణ్యకాండే - షట్పంచాశస్సర్గః

రాక్షసం మృగరూపేణ చరంతం కామరూపిణమ్ । నిహత్య రామో మారీచం తూ
ర్ణం పథి నివర్తతే ॥ ౧ ॥ తస్య సంత్వరమాణస్య ద్రష్టుకామస్య మైథిలీమ్ । క్రూరస్వ
రోఽథ గోమాయుర్విననాదాస్య పృష్ఠతః ॥ ౨ ॥ స తస్య స్వరమాజ్ఞాయ దారుణం రోమ
హర్షణమ్ । చింతయామాస గోమాయోః స్వరేణ పరిశంకితః ॥ ౩ ॥ అశుభం బత మ
న్యేఽహం గోమాయుర్వాశ్యతే యథా । స్వస్తి స్యాదపి వైదేహ్యా రాక్షసైర్భక్షణం వి
నా ॥ ౪ ॥ మారీచేన తు విజ్ఞాయ స్వరమాలక్ష్య మామకమ్ । విక్రుష్టం మృగరూపేణ లక్ష్మ
ణః శృణుయాద్యది ॥ ౫ ॥ స సౌమిత్రిస్స్వరం శ్రుత్వా తాం చ హిత్వా చ మైథిలీమ్ । త
థైవ ప్రహితః క్షిప్రం మత్సకాశమిహైష్యతి ॥ ౬ ॥ రాక్షసైస్సహితైర్నూనం
సీతాయా ఈప్సితో వధః । కాంచనశ్చ మృగో భూత్వా వ్యపనీయాశ్రమాత్తు మామ్ ॥ ౭ ॥
దూరం నీత్వా తు మారీచో రాక్షసోఽభూచ్ఛరాహతః । హా లక్ష్మణ హతోఽస్మీతి యద్వాక్యం
వ్యాజహార హ ॥ ౮ ॥ అపి స్వస్తి భవేత్తాభ్యాం రహితాభ్యాం మహావనే । జనస్థానని
మిత్తం హి కృతవైరోఽస్మి రాక్షసైః ॥ ౯ ॥ నిమిత్తాని చ ఘోరాణి దృశ్యంతేఽద్య బహూ
ని చ । ఇత్యేవం చింతయన్ రామః శ్రుత్వా గోమాయునిస్వనమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఆత్మనశ్చాపన
యనాన్మృగరూపేణ రక్షసా । నివర్తమానస్త్వరయా జవేనాశ్రమమాత్మనః ॥ ౧౧ ॥
ఆజగామ జనస్థానం రాఘవః పరిశంకితః । తం దీనమనసో దీనమాసేదుర్మృగపక్షిణః ॥
౧౨ ॥ సవ్యం కృత్వా మహాత్మానం ఘోరాంశ్చ ససృజుస్స్వరాన్ । తాని దృష్ట్వా నిమి
త్తాని మహాఘోరాణి రాఘవః ॥ ౧౩ ॥ ఆజగామ జనస్థానం చింతయన్నేవ సత్వరః । సీ
తాం స తు వరారోహాం లక్ష్మణం చ మహాబలమ్ ॥ ౧౪ ॥ న్యవర్తతాథ త్వరితో జవేనా
శ్రమమాత్మనః । తతో లక్ష్మణమాయాంతం దదర్శ విగతప్రభమ్ ॥ ౧౫ ॥ తతో విదూ

రే రామేణ సమాయాయ స లక్ష్మణః । విషణ్ణస్సువిషణ్ణేన దుఃఖితో దుఃఖభాగినా ॥ ౧౬ ॥
సంజగర్హేఽథ తం భ్రాతా జ్యేష్ఠో లక్ష్మణమాగతమ్ । విహాయ సీతాం విజనే వనే రాక్ష
ససేవితే ॥ ౧౭ ॥ గృహీత్వా చ కరం సవ్యం లక్ష్మణం రఘునందనః । ఉవాచ మధురోద
ర్కమిదం వచనమార్తవత్ ॥ ౧౮ ॥ అహో లక్ష్మణ గర్హ్యం తే కృతం యత్త్వం వి
హాయ తామ్ । సీతామిహాగతస్సౌమ్య కచ్చిత్స్వస్తి భవేదిహ ॥ ౧౯ ॥ న మేఽస్తి సంశయో
వీర సర్వథా జనకాత్మజా । వినష్టా భక్షితా వాపి రాక్షసైర్వనచారిభిః ॥ ౨౦ ॥ అశు
భాన్యేవ భూయిష్ఠం యథా ప్రాదుర్భవంతి మే । అపి లక్ష్మణ సీతాయాస్సామగ్ర్యం
ప్రాప్నుయావహే ॥ ౨౧ ॥ జీవంత్యాః పురుషవ్యాఘ్ర సుతాయా జనకస్య వై । య
థా వై మృగసంఘాశ్చ గోమాయుశ్చైవ భైరవమ్ ॥ ౨౨ ॥ వాశ్యంతే శకునాశ్చాపి
ప్రదీప్తామభితో దిశమ్ । అపి స్వస్తి భవేత్తస్యా రాజపుత్ర్యా మహాబల ॥ ౨౩ ॥ ఇదం హి
రక్షోమృగసంనికాశం ప్రలోభ్య మాం దూరమనుప్రయాంతమ్ । హతం కథంచిన్మహ
తా శ్రమేణ స రాక్షసోఽభూన్మ్రియమాణ ఏవ ॥ ౨౪ ॥ మనశ్చ మే దీనమిహాప్రహృష్టం
చక్షుశ్చ సవ్యం కురుతే వికారమ్ । అసంశయం లక్ష్మణ నాస్తి సీతా హృతా మృతా వా ప
థి వర్తతే వా ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - సప్తపంచాశస్సర్గః.

స దృష్ట్వా లక్ష్మణం దీనం శూన్యే దశరథాత్మజః । పర్యపృచ్ఛత ధర్మాత్మా వైదే
హీమాగతం వినా ॥ ౧ ॥ ప్రస్థితం దండకారణ్యం యా మామనుజగామ హ । క్వ సా లక్ష్మ
ణ వైదేహీ యాం హిత్వా త్వమిహాగతః ॥ ౨ ॥ రాజ్యభ్రష్టస్య దీనస్య దండకాన్ పరి
ధావతః । క్వ సా దుఃఖసహాయా మే వైదేహీ తనుమధ్యమా ॥ ౩ ॥ యాం వినా నోత్స
హే వీర ముహూర్తమపి జీవితుమ్ । క్వ సా ప్రాణసహాయా మే సీతా సురసుతోప
మా ॥ ౪ ॥ పతిత్వమమరాణాం వా పృథివ్యాశ్చాపి లక్ష్మణ । తాం వినా తపనీయాభాం
నేచ్ఛేయం జనకాత్మజామ్ ॥ ౫ ॥ కచ్చిజ్జీవతి వైదేహీ ప్రాణైః ప్రియతరా మమ । కచ్చి
త్ప్రవ్రాజనం సౌమ్య న మే మిథ్యా భవిష్యతి ॥ ౬ ॥ సీతానిమిత్తం సౌమిత్రే మృతే మయి
గతే త్వయి । కచ్చిత్సకామా సుఖితా కైకేయీ సా భవిష్యతి ॥ ౭ ॥ సపుత్రరాజ్యాం సి
ద్ధార్థాం మృతపుత్రా తపస్వినీ । ఉపస్థాస్యతి కౌసల్యా కచ్చిత్సౌమ్య న కైకయీమ్ ॥
౮ ॥ యది జీవతి వైదేహీ గమిష్యామ్యాశ్రమం పునః । సువృత్తా యది వృత్తా సా ప్రాణాం
స్త్యక్ష్యామి లక్ష్మణ ॥ ౯ ॥ యది మామాశ్రమగతం వైదేహీ నాభిభాషతే । పునః ప్రహ
సితా సీతా వినశిష్యామి లక్ష్మణ ॥ ౧౦ ॥ బ్రూహి లక్ష్మణ వైదేహీ యది జీవతి వా న వా । త్వ
యి ప్రమత్తే రక్షోభిర్భక్షితా వా తపస్వినీ ॥ ౧౧ ॥ సుకుమారీ చ బాలా చ నిత్యం చాదుః
ఖదర్శినీ । మద్వియోగేన వైదేహీ వ్యక్తం శోచతి మన్మనాః ॥ ౧౨ ॥ సర్వథా రక్షసా
తేన జిహ్మేన సుమహాత్మనా । వదతా లక్ష్మణేత్యుచ్చైస్తవాపి జనితం భయమ్ ॥ ౧౩ ॥
శ్రుతస్తు శంకే వైదేహ్యా స స్వరస్సదృశో మమ । త్రస్తయా ప్రేషితస్త్వం చ ద్రష్టుం మాం
శీఘ్రమాగతః ॥ ౧౪ ॥ సర్వథా తు కృతం కష్టం సీతాముత్సృజతా వనే । ప్రతికర్తుం
నృశంసానాం రక్షసాం దత్తమంతరమ్ ॥ ౧౫ ॥ దుఃఖితాః ఖరఘాతేన రాక్షసాః పిశితా
శనాః । తైస్సీతా నిహతా ఘోరైర్భవిష్యతి న సంశయః ॥ ౧౬ ॥ అహోఽస్మి వ్యస
నే మగ్నస్సర్వథా శత్రుసూదన । కిం త్విదానీం కరిష్యామి శంకే ప్రాప్తవ్యమీదృశమ్ ॥
౧౭ ॥ ఇతి సీతాం వరారోహాం చింతయన్నేవ రాఘవః । ఆజగామ జనస్థానం త్వరయా
సహలక్ష్మణః ॥ ౧౮ ॥ విగర్హమాణోఽనుజమార్తరూపం క్షుధా శ్రమాచ్చైవ పిపా
సయా చ । వినిశ్వసన్ శుష్కముఖో విషణ్ణః ప్రతిశ్రయం ప్రాప్య సమీక్ష్య శూన్యమ్ ॥
౧౯ ॥ స్వమాశ్రమం సంప్రవిగాహ్య వీరో విహారదేశాననుసృత్య కాంశ్చిత్ । ఏతత్తది

త్యేవనివాసభూమౌ ప్రహృష్టరోమావ్యథితో బభూవ॥ ౨౦॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే.
ష్టపంచాశస్సర్గః ❀◎❀◎❀◎❀◎❀◎❀◎❀◎❀◎❀◎❀◎❀◎❀

అథాశ్రమాదుపావృత్తమంతరా రఘునందనః। పరిపప్రచ్ఛసౌమిత్రిం రామో
దుఃఖా దిదంపునః ॥ ౧ ॥ తమువాచ కిమర్థంత్వ మాగతోపాస్యమైథిలీమ్। యదాసా
తవవిశ్వాసా ద్వనేవిరహితామయా॥ ౨ ॥ దృష్ట్వైవాభ్యాగతంత్వాంమే మైథిలీం
త్యజ్యలక్ష్మణ। శంకమానం మహత్పాపం యత్సత్యం వ్యథితంమనః॥ ౩॥ స్ఫురతేనయ
నంసవ్యం బాహుశ్చహృదయంచమే। దృష్ట్వాలక్ష్మణదూరేత్వాం సీతావిరహితంపథి॥
౪ ॥ ఏవముక్తస్తుసౌమిత్రిర్లక్ష్మణశ్శుభలక్షణః। భూయోదుఃఖ సమావిష్టో దుఃఖితం
రామమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ నస్వయం కామకారేణ తాంత్యక్త్వాహమిహాగతః। ప్రచోదిత
స్తయైవోగ్రైస్త్వత్సకాశ మిహాగతః॥ ౬ ॥ ఆర్యేణైవపరాక్రుష్టంహాసీతేలక్ష్మ
ణేతిచ। పరిత్రాహీతియద్వాక్యం మైథిల్యాస్తచ్ఛ్రుతింగతమ్॥ ౭ ॥ సాతమార్తస్వ
రంశ్రుత్వా తవస్నేహేనమైథిలీ। గచ్ఛగచ్ఛేతిమామాహ రుదతీభయవిహ్వలా॥౮॥
ప్రచోద్యమానేనమయా గచ్ఛేతిబహుశస్తయా। ప్రత్యుక్తామైథిలీవాక్య మిదం త్వ
త్ప్రత్యయాన్వితమ్ ॥ ౯ ॥ నతత్పశ్యామ్యహంరక్షో యదస్యభయమావహేత్। ని
ర్వృతాభవనాస్త్యేతత్కేనాప్యేవముదాహృతమ్॥ ౧౦ ॥ విగర్హితంచ నీచంచ కథ
మార్యో౽భిధాస్యతి। త్రాహీతివచనంసీతే యస్త్రాయేత్త్రిదశానపి ॥ ౧౧॥ కింనిమిత్తం
తుకేనాపి భ్రాతురాలంబ్యమేస్వరమ్। రాక్షసేనేరితంవాక్యం త్రాహిత్రాహీతి
శోభనే॥ ౧౨॥ నభవత్యావ్యథాకార్యాకునారీజన సేవితా। అలంవైక్లబ్యమాలంబ్య
స్వస్థాభవ నిరుత్సుకా ॥ ౧౩ ॥ నసో౽స్తిత్రిషులోకేషు పుమాన్వై రాఘవం రణే। జా
తోవాజాయమానోవా సంయుగేయః పరాజయేత్ ॥ ౧౪ ॥ అజయ్యోరాఘవోయు
ద్ధే దేవైశ్శక్రపురోగమైః। ఏవముక్తాతువైదేహీ పరిమోహితచేతనా॥౧౫ ॥ ఉవా
చాశ్రూణిముంచంతీ దారుణంమామిదంవచః। భావోమయి తవాత్యర్థం పాప ఏవ
నివేశితః॥ ౧౬ ॥ వినష్టేభ్రాతరిప్రాప్తుం నచత్వంమామవాప్స్యసి। సంకేతాద్భర
తేనత్వం రామంసమనుగచ్ఛసి॥ ౧౭ ॥ క్రోశంతం హియథాత్యర్థంనైనమభ్యవ
పద్యసే। రిపుః ప్రచ్ఛన్నచారీత్వం మదర్థమనుగచ్ఛసి ॥ ౧౮ ॥ రాఘవస్యాంతరం
ప్రేప్సుస్తథైవంనాభిపద్యసే। ఏవముక్తోహివైదేహ్యా సంరబ్ధోరక్తలోచనః ॥ ౧౯ ॥
క్రోధాత్ప్రస్ఫురమాణోష్ఠ ఆశ్రమాదభినిర్గతః। ఏవంబ్రువాణం సౌమిత్రిం రా
మస్సంతాపమోహితః ॥ ౨౦ ॥ అబ్రవీద్దుష్కృతంసౌమ్య తాంవినాయస్త్వమాగతః॥
జానన్నపిసమర్థంమాం రక్షసాంవినివారణే ॥ ౨౧ ॥ అనేనక్రోధవాక్యేన మైథి
ల్యానిస్సృతోభవాన్। నహితేపరితుష్యామి త్యక్త్వాయద్యాసిమైథిలీమ్॥ ౨౨॥ క్రు
ద్ధాయాః పరుషంశ్రుత్వా తాంవిహాయత్వమాగతః। సర్వథాత్వవినీతంతే సీతయాయ
త్ప్రచోదితః॥ ౨౩ ॥ క్రోధస్యవశమాపన్నో నాకరోశ్శాసనంమమ। అసౌహిరా
క్షసశ్శేతే శరేణాభిహతోమయా॥ ౨౪ ॥ మృగరూపేణ యేనాహమాశ్రమాదపవా
హితః ॥ వికృష్యచాపం పరిధాయ సాయకం సలీలబాణేనచ తాడితోమయా। మార్గీం
తనుంత్యజ్యసవిక్లబస్వరో బభూవ కేయూరధరస్సరాక్షసః॥ ౨౫ ॥ శరాహతేనైవత
దార్తయాగిరా స్వరంమమాలంబ్య సుదూరసంశ్రవమ్। ఉదాహృతం తద్వచనం సు
దారుణం త్వమాగతో యేనవిహాయమైథిలీమ్ ॥ ౨౬ ॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే - ఏ

కోనషష్టితమస్సర్గః ❀◎❀◎❀◎❀◎❀◎❀◎❀◎❀◎❀◎❀◎❀◎❀◎

భృశమావ్రజమానస్యతస్యాధోవామలోచనమ్। ప్రాస్ఫురచ్చాస్ఖలద్రామో
వేపథుశ్చాస్యజాయత ॥ ౧ ॥ ఉపాలక్ష్యనిమిత్తానిసోఽశుభానిముహుర్ముహుః। అపి
క్షేమంనుసీతాయాఇతివైవ్యాజహారచ ॥ ౨ ॥ త్వరమాణోజగామాథ సీతాదర్శన
లాలసః। శూన్యమావసథందృష్ట్వాబభూవోద్విగ్నమానసః ॥ ౩ ॥ ఉద్భ్రమన్నివ వేగే
నవిక్షిపన్రఘునందనః। తత్రతత్రోటజస్థానమభివీక్ష్యసమంతతః ॥ ౪॥ దదర్శ పర్ణ
శాలాంచరహితాంసీతయాతదా। శ్రియావిరహితాంధ్వస్తాం హేమంతే పద్మినీమివ॥
౫ ॥ రుదంతమివవృక్షైశ్చగ్లానపుష్పమృగద్విజమ్। శ్రియావిహీనంవిధ్వస్తంసంత్యక్త
వనదైవతమ్॥ ౬ ॥ విప్రకీర్ణాజినకుశంవిప్రవిద్ధబృసీకటమ్। దృష్ట్వాశూన్యం నిజస్థా
నంవిలలాపపునఃపునః ॥ ౭ ॥ హృతామృతావానష్టావాభక్షితావాభవిష్యతి। నిలీనాప్య
థవాభీరురథవావనమాశ్రితా ॥ ౮॥ గతావిచేతుంపుష్పాణిఫలాన్యపిచవాపునః। అథ
వాపద్మినీంయాతాజలార్థంవానదీంగతా ॥ ౯ ॥ యత్నాన్మృగయమాణస్తునాససా
దవనేప్రియామ్। శోకరక్తేక్షణశ్శోకాదున్మత్తఇవలక్ష్యతే ॥ ౧౦ ॥ వృక్షాద్వృక్షం
ప్రధావన్సగిరేశ్చాద్రింనదాన్నదీమ్। బభూవవిలపన్రామ శ్శోకపంకార్ణవప్లు
తః॥ ౧౧ ॥ అపికచ్చిత్త్వయాదృష్టా సాకదంబప్రియాప్రియా। కదంబయదిజానీషే
శంససీతాంశుభాననామ్॥ ౧౨ ॥ స్నిగ్ధపల్లవ సంకాశాంపీతకౌశేయ వాసినీమ్। శం
సస్వయదివాదృష్టా బిల్వబిల్వోపమస్తనీమ్ ॥ ౧౩ ॥ అథవార్జున శంసత్వం ప్రియాం
తామర్జునప్రియామ్। జనకస్య సుతాభీరు ర్యదిజీవతి వానవా ॥ ౧౪ ॥ కకుభఃకకుభో
రూంతాం వ్యక్తంజానాతిమైథిలీమ్। లతాపల్లవపుష్పాఢ్యో భాతి హ్యేషవనస్పతిః॥
౧౫ ॥ భ్రమరైరుపగీతశ్చ యథాద్రుమ వరోహ్యయమ్। ఏషవ్యక్తంవిజానాతి తిలక
స్తిలకప్రియామ్॥ ౧౬ ॥ అశోకశోకాపనుద శోకోపహత చేతసమ్। త్వన్నామానంకు
రుక్షిప్రం ప్రియాసందర్శనేనమామ్ ॥ ౧౭ ॥ యదితాలత్వయాదృష్టాపక్వతాలఫల
స్తనీ। కథయస్వ వరారోహాం కారుణ్యంయదితేమయి॥ ౧౮ ॥ యదిదృష్టాత్వయాసీ
తా జంబుజాంబూనదప్రభామ్। ప్రియాంయదివిజానాసి నిశ్శంకంకథయస్వ మే ॥
౧౯ ॥ అహోత్వం కర్ణికారాద్య సుపుష్పైశ్శోభసేభృశమ్। కర్ణికారప్రియా
సాధ్వీ శంసదృష్టా ప్రియాయది॥ ౨౦ ॥ చూతనీప మహాసాలాన్ పనసాన్ కురవాన్ధ
వాన్। దాడిమానపితాన్గత్వా దృష్ట్వారామో మహాయశాః॥ ౨౧ ॥ మల్లికామాధ
వీశ్చైవ చంపకాన్ కేతకీస్తథా। పృచ్ఛన్రామోవనేభ్రాంత ఉన్మత్త ఇవలక్ష్యతే॥
౨౨ ॥ అథవామృగశావాక్షీం మృగజానాసి మైథిలీమ్। మృగవిప్రేక్షణీకాంతా
మృగీభిస్సహితాభవేత్॥౨౩॥ గజసాగజనాసోరూ ర్యదిదృష్టాత్వయాభవేత్। తాం
మన్యేవిదితాంతుభ్యమాఖ్యాహి వరవారణ॥ ౨౪॥ శార్దూల యదిసాదృష్టా ప్రియా
చంద్రనిభాననా। మైథిలీంమమవిస్రబ్ధం కథయస్వనతేభయమ్॥ ౨౫॥ కింధావసిప్రి
యేదూరం దృష్టాసికమలేక్షణే। వృక్షేణాచ్ఛాద్యచాత్మానంకింమాంనప్రతిభాషసే॥
౨౬ ॥ తిష్ఠతిష్ఠ వరారోహేనతేఽస్తికరుణామయి। నాత్యర్థంహాస్యశీలాసికిమర్థం
మాముపేక్షసే॥ ౨౭ ॥ పీతకౌశేయకేనాసి సూచితావరవర్ణిని। ధావంత్యపిమయా
దృష్టా తిష్ఠయద్యస్తిసౌహృదమ్॥ ౨౮ ॥ నైవసానూనమథవా హింసితా చారుహాసి
నీ। కృచ్ఛ్రంప్రాప్తం హిమాంనూనం యథోపేక్షితుమర్హసి ॥ ౨౯ ॥ వ్యక్తంసాభ
క్షితాబాలా రాక్షసైఃపిశితాశనైః। విభజ్యాంగాని సర్వాణి మయావిరహితా ప్రి
యా॥ ౩౦ ॥ నూనంతచ్ఛుభదంతోష్ఠం సునాసంచారుకుండలమ్। పూర్ణచంద్రనిభం

గ్రస్తంముఖంనిష్ప్రభతాంగతమ్॥ ౩౧ ॥ సాహిచంపకవర్ణాభా గ్రీవాగ్రైవేయశో
భితా। కోమలావిలపంత్యాస్తుకాంతాయా భక్షితాశుభా ॥ ౩౨ ॥ నూనంవిక్షిప్య
మాణౌతౌబాహూపల్లవకోమలౌ। భక్షితౌవేపమానాగ్రౌ సహస్తాభరణాంగదౌ ॥
౩౩ ॥ మయావిరహితాబాలా రక్షసాంభక్షణాయవై। సార్థేనేవపరిత్యక్తాభక్షి
తాబహుబాంధవా॥ ౩౪ ॥ హాలక్ష్మణ మహాబాహో పశ్యసిత్వంప్రియాంక్వచిత్।
హాప్రియేక్వగతాభద్రేహాసీతేతి పునఃపునః ॥ ౩౫ ॥ ఇత్యేవంవిలపన్ రామః పరిధా
వన్వనాద్వనమ్। క్వచిదుద్భ్రమతేవేగాత్క్వచిద్విభ్రమతేబలాత్॥ ౩౬ ॥ క్వచిన్మత్త
ఇవాభాతి కాంతాన్వేషణతత్పరః। సవనాని నదీశ్శైలాన్ గిరిప్రస్రవణానిచ ॥ ౩౭॥
కాననాని చవేగేనభ్రమత్యపరిసంస్థితః॥ తథాసగత్వా విపులంమహద్వనం పరీత్యస
ర్వంత్వథమైథిలీంప్రతి। అనిష్ఠితాశస్స చకారమార్గణే పునఃప్రియాయాః పరమంప
రిశ్రమమ్ ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే- షష్టితమస్సర్గః

దృష్ట్వాశ్రమపదంశూన్యం రామోదశరథాత్మజః। రహితాంపర్ణశాలాంచ
విధ్వస్తాన్యాసనానిచ ॥ ౧ ॥ అదృష్ట్వా తత్రవైదేహీం సంనిరీక్ష్య చసర్వశః। ఉవాచ
రామః ప్రాక్రుశ్య ప్రగృహ్యరుచిరౌభుజౌ॥ ౨ ॥ క్వనులక్ష్మణవైదేహీ కంవాదేశ
మితోగతా। కేనాహృతా వాసౌమిత్రే భక్షితా కేనవాప్రియా॥ ౩ ॥ వృక్షేణాచ్ఛా
ద్యయదిమాం సీతేహసితుమిచ్ఛసి। అలంతేహసితేనాద్య మాంభజస్వ సుదుఃఖితమ్॥
౪ ॥ యైస్సహక్రీడసేసీతేవిశ్వస్తైర్మృగపోతకైః। ఏతేహీనాస్త్వయాసౌమ్యేధ్యా
యంత్యస్రావిలేక్షణాః॥ ౫ ॥ సీతయాసహితోహంవైనహిజీవామిలక్ష్మణ। మృ
తంశోకేన మహతా సీతాహరణజేనమామ్॥ ౬ ॥ పరలోకే మహారాజో నూనంద్ర
క్ష్యతిమేపితా।కథంప్రతిజ్ఞాంసంశ్రుత్య మయాత్వమభియోజితః॥౭॥ అపూరయిత్వా
తంకాలం మత్సకాశమిహాగతః। కామవృత్తమనార్యంమాం మృషావాదినమేవచ ॥
౮ ॥ ధిక్త్వామితపరేలోకే వ్యక్తంవక్ష్యతిమేపితా। వివశంశోకసంతప్తం దీనంభగ్న
మనోరథమ్॥ ౯ ॥ మామిహోత్సృజ్యకరుణం కీర్తిర్నరమివానృజుమ్। క్వగచ్ఛసి
వరారోహే మాముత్సృజ్య సుమధ్యమే॥ ౧౦ ॥ త్వయావిరహితశ్చాహం మోక్ష్యేజీ
వితమాత్మనః। ఇతీవవిలపన్రామః సీతాదర్శనలాలసః ॥ ౧౧ ॥ నదదర్శ సుదుఃఖా
ర్తో రాఘవో జనకాత్మజామ్। అనాసాదయమానంతం సీతాందశరథాత్మజమ్ ॥
౧౨ ॥ పంకమాసాద్యవిపులం సీదంతమివ కుంజరమ్। లక్ష్మణోరామమత్యర్థ మువా
చహిత కామ్యయా॥ ౧౩ ॥ మావిషాదం మహాబాహో కురుయత్నంమయాసహ। ఇ
దంచహి వనంశూర బహుకందర శోభితమ్ ॥ ౧౪॥ ప్రియకానన సంచారా వనోన్మత్తే
వమైథిలీ। సావనంవాప్రవిష్టాస్యాన్నళినీంవాసుపుష్పితామ్ ॥ ౧౫ ॥ సరితంస్నాతు
కామావా మీనవంజుళసేవితామ్। విత్రాసయితుకామావా లీనాస్యాత్కాననేక్వచిత్।
౧౬॥ జిజ్ఞాసమానావైదేహీ త్వాంమాంచ పురుషర్షభ। తస్యాహ్యన్వేషణేశ్రీమన్
క్షిప్రమేవయతావహే ॥ ౧౭ ॥ వనంసర్వం విచినువో యత్రసాజనకాత్మజా। మ
న్యసేయదికాకుత్స్థ మాస్మశోకే మనఃకృథాః॥ ౧౮ ॥ ఏవముక్తస్తుసౌహార్దాల్లక్ష్మ
ణేన సమాహితః। సహసౌమిత్రిణారామో విచేతుముపచక్రమే॥ ౧౯ ॥ తౌవనాని గి
రీంశ్చైవ సరితశ్చ సరాంసిచ। నిఖిలేన విచిన్వానౌ సీతాందశరథాత్మజౌ ॥ ౨౦ ॥ త
స్యశైలస్యసానూని గుహాశ్చశిఖరాణిచ। నిఖిలేన విచిన్వానౌ నైవతామభిజగ్మతుః ॥
౨౧ ॥ విచిత్యసర్వతశ్శైలం రామోలక్ష్మణమబ్రవీత్। నేహపశ్యామిసౌమిత్రే వైదే

హీం పర్వతేషు భామ్‌। ౨౨ ॥ తతో దుఃఖాభిసంతప్తో లక్ష్మణో వాక్యమబ్రవీత్‌ । విచ
ర దండకారణ్యం భ్రాతరం దీప్తతేజసమ్‌॥ ౨౩॥ ప్రాప్స్యసి త్వం మహాప్రాజ్ఞ మై
థిలీం జనకాత్మజామ్‌ । యథా విష్ణుర్మహాబాహు ర్బలిం బధ్వా మహీమిమామ్‌॥ ౨౪॥
ఏవముక్తస్తు సౌహార్దా ల్లక్ష్మణేన స రాఘవః । ఉవాచ దీనయా వాచా దుఃఖాభిహతచే
తనః॥ ౨౫ ॥ వనం సర్వం సువిచితం పద్మిన్యః ఫుల్లపంకజాః । గిరిశ్చాయం మహాప్రా
జ్ఞ బహుకందర నిర్ఝరః॥ ౨౬ ॥ నహి పశ్యామి వైదేహీం ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీమ్‌ ।
ఏవం స విలప న్రామ స్సీతాహరణకర్శితః ॥ ౨౭ ॥ దీనశ్శోకసమావిష్టో ముహూర్తం
విహ్వలోఽభవత్‌ । సంతప్తో హ్యవసన్నాంగో గతబుద్ధి ర్విచేతనః॥ ౨౮ ॥ నిషసాదా
సనే దీనో నిశ్వస్య తు మహాపతిః । బహుశస్స తు నిశ్వస్య రామో రాజీవలోచనః ॥
౨౯ ॥ హా ప్రియేతి విచుక్రోశ బహుశో బాష్పగద్గదః । తం తత స్సాంత్వయామాస ల
క్ష్మణః ప్రియబాంధవః॥ ౩౦ ॥ బహుప్రకారం శోకార్తం ప్రశ్రితం ప్రశ్రితాంజలిః ।
అనాదృత్య తు తద్వాక్యం లక్ష్మణోష్ఠపుటాచ్చ్యుతమ్‌ ॥ ౩౧ ॥ అపశ్యం స్తాం ప్రియాం
సీతాం ప్రాక్రోశత్స పునః పునః ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - ఏకషష్టితమస్సర్గః.

సీతామపశ్యన్‌ ధర్మాత్మా రామో రాజీవలోచనః । విలలాప మహాబాహుః కా
మోపహతచేతనః॥ ౧॥ పశ్యన్నివచ తాం సీతా మపశ్యన్మదనార్దితః। ఉవాచ రా
ఘవో వాక్యం విలాపాశ్రయదుర్వచః॥ ౨ ॥ త్వమశోకస్య శాఖాభిః పుష్పప్రియత
యా ప్రియే । ఆవృణోషి శరీరం తే మమ శోకవివర్ధనీ॥ ౩ ॥ కదళీకాండసదృశౌ కద
ళ్యా సంవృతావుభౌ । ఊరూ పశ్యామి తే దేవి నాసి శక్తా నిగూహితుమ్‌॥ ౪ ॥ కర్ణికా
రవనం భద్రే హసంతీ దేవి సేవసే । అలం తే పరిహాసేన మమ బాధావహేన వై ॥ ౫ ॥
పరిహాసేన కం సీతే పరిశ్రాంతస్య మే ప్రియే । అయం స పరిహాసోఽపి సాధు దేవి న రోచ
తే॥ ౬ ॥ విశేషేణాశ్రమస్థానే హాసోఽయం న ప్రశస్యతే । అవగచ్ఛామి తే శీలం పరిహా
స ప్రియం ప్రియే॥ ౭ ॥ ఆగచ్ఛ త్వం విశాలాక్షి శూన్యోఽయ ముటజ స్తవ । సువ్యక్తం
రాక్షసై స్సీతా భక్షితా వా హృతాపి వా॥ ౮ ॥ నహి సా విలపంతం మా ముపసంప్రై
తి లక్ష్మణ । ఏతాని మృగయూథాని సాశ్రునేత్రాణి లక్ష్మణ॥ ౯ ॥ శంసంతీవ హి వై
దేహీం భక్షితాం రజనీచరైః । హా మమార్యే క్వ యాతాసి హా సాధ్వి వరవర్ణిని॥ ౧౦
హా సకామా త్వయా దేవీ కైకేయీ సా భవిష్యతి । సీతయా సహ నిర్యాతో వినా సీతాము
పాగతః॥ ౧౧ ॥ కథం నామ ప్రవేక్ష్యామి శూన్యమంతః పురం పునః । నిర్వీర్య ఇతి లోకో
మాం నిర్దయ శ్చేతి వక్ష్యతి॥ ౧౨ ॥ కాతరత్వం ప్రకాశం హి సీతాపనయనేన మే।నివృ
త్తవనవాసశ్చ జనకం మిథిలాధిపమ్‌। ౧౩॥ కుశలం పరిపృచ్ఛంతం కథం శక్ష్యే నిరీక్షితుమ్‌।
విదేహరాజో నూనం మాం దృష్ట్వా విరహితం త్వయా ॥ ౧౪ ॥ సుతాస్నేహేన సంత
ప్తో మోహస్య వశమేష్యతి । అథవా న గమిష్యామి పురీం భరతపాలితామ్‌ ॥ ౧౫ ॥ స్వ
ర్గోఽపి సీతయా హీనః శూన్య ఏవ మతో మమ । తన్మామిహోత్సృజ్య వనే గచ్ఛాయో
ధ్యాం పురీం శుభామ్‌ ॥ ౧౬ ॥ న త్వహం తాం వినా సీతాం జీవేయం హి కథంచన । గాఢ
మాశ్లిష్య భరతో వాచ్యో మద్వచనాత్త్వయా॥ ౧౭ ॥ అనుజ్ఞాతోఽసి రామేణ పాలయేతి వ
సుంధరామ్‌ । అంబా చ మమ కైకేయీ సుమిత్రా చ త్వయా విభో ॥ ౧౮ ॥ కౌసల్యా
చ యథాన్యాయ మభివాద్యా మమాజ్ఞయా । రక్షణీయా ప్రయత్నేన భవతా సూక్తకా
రిణా॥ ౧౯ ॥ సీతాయాశ్చ వినాశోఽయం మమ చామిత్రకర్శన। విస్తరేణ జనన్యా మే విని
వేద్య స్త్వయా భవేత్‌ ॥ ౨౦ ॥ ఇతి విలపతి రాఘవే సుదీనే వనముపగమ్య తయా వినా సు
కేశ్యా। భయవికలముఖ స్తు లక్ష్మణోఽపి వ్యథితమనా భృశమాతురో బభూవ ॥ ౨౧ ॥ ఇతి

శ్రీమదారణ్యకాండే - ద్విషష్టితమస్సర్గః ·

స రాజపుత్త్రః ప్రియయా విహీనశ్శోకేన మోహేన చ పీడ్యమానః । విషాదయన్ భ్రాతరమార్తరూపో భూయో విషాదం ప్రవివేశ తీవ్రమ్ ॥ ౧ ॥ స లక్ష్మణం శోకవశాభిపన్నం శోకే నిమగ్నో విపులే తు రామః । ఉవాచ వాక్యం వ్యసనానురూపముష్ణం వినిశ్వస్య రుదన్ సశోకమ్ ॥ ౨ ॥ న మద్విధో దుష్కృతకర్మకారీ మన్యే ద్వితీయోఽస్తి వసుంధరాయామ్ । శోకేన శోకో హి పరంపరాయా మామేతి భిందన్ హృదయం మనశ్చ ॥ ౩ ॥ పూర్వం మయా నూనమభీప్సితాని పాపాని కర్మాణ్యసకృత్కృతాని । తత్రాయమద్యాపతితో విపాకో దుఃఖేన దుఃఖం యదహం విశామి ॥ ౪ ॥ రాజ్యప్రణాశః స్వజనైర్వియోగః పితుర్వినాశో జననీవియోగః । సర్వాణి మే లక్ష్మణ శోకవేగమాపూరయంతి ప్రవిచింతితాని ॥ ౫ ॥ సర్వం తు దుఃఖం మమ లక్ష్మణేదం శాంతం శరీరే వనమేత్య శూన్యమ్ । సీతావియోగాత్పునరభ్యుదీర్ణం కాష్ఠైరివాగ్నిస్సహసా ప్రదీప్తః ॥ ౬ ॥ సా నూనమార్యా మమ రాక్షసేన హ్యభ్యాహృతా ఖం సముపేత్య భీరుః । అపస్వరం సుస్వరవిప్రలాపా భయేన విక్రందితవత్యభీక్ష్ణమ్ ॥ ౭ ॥ తౌ లోహితస్య ప్రియదర్శనస్య సదోచితావుత్తమచందనస్య । వృత్తౌ స్తనౌ శోణితపంకదిగ్ధౌ నూనం ప్రియాయా మమ నాభిభాతః ॥ ౮ ॥ తచ్ఛ్లక్ష్ణసువ్యక్తమృదుప్రలాపం తస్యా ముఖం కుంచితకేశభారమ్ । రక్షోవశం నూనముపాగతాయా న భ్రాజతే రాహుముఖే యథేందుః ॥ ౯ ॥ తాం హారపాశస్య సదోచితాయా గ్రీవాం ప్రియాయా మమ సువ్రతాయాః । రక్షాంసి నూనం పరిపీతవంతి విభిద్య శూన్యే రుధిరాశనాని ॥ ౧౦ ॥ మయా విహీనా విజనే వనే యా రక్షోభిరాహృత్య వికృష్యమాణా । నూనం వినాదం కురరీవ దీనా సా ముక్తవత్యాయతకాంతనేత్రా ॥ ౧౧ ॥ అస్మిన్మయా సార్ధముదారశీలా శిలాతలే పూర్వముపోపవిష్టా । కాంతస్మితా లక్ష్మణ జాతహాసా మామాహ సీతా బహువాక్యజాతమ్ ॥ ౧౨ ॥ గోదావరీయం సరితాం వరిష్ఠా ప్రియా ప్రియాయా మమ నిత్యకాలమ్ । అప్యత్ర గచ్ఛేదితి చింతయామి నైకాకినీ యాతి హి సా కదాచిత్ ॥ ౧౩ ॥ పద్మాననా పద్మవిశాలనేత్రా పద్మాని వానేతుమభిప్రయాతా । తదప్యయుక్తం న హి సా కదాచిన్మయా వినా గచ్ఛతి పంకజాని ॥ ౧౪ ॥ కామం త్విదం పుష్పితవృక్షషండం నానావిధైః పక్షిగణైరుపేతమ్ । వనం ప్రయాతా ను తదప్యయుక్తమేకాకినీ సాతు బిభేతి భీరుః ॥ ౧౫ ॥ ఆదిత్య భో లోకకృతాకృతజ్ఞ లోకస్య సత్యానృతకర్మసాక్షిన్ । మమ ప్రియా సా క్వ గతా హృతా వా శంసస్వ మే శోకవశస్య నిత్యమ్ ॥ ౧౬ ॥ లోకేషు సర్వేషు చ నాస్తి కించిద్యత్తే న నిత్యం విదితం భవేత్తత్ । శంసస్వ వాయో కులశాలినీం తాం హృతా మృతా వా పథి వర్తతే వా ॥ ౧౭ ॥ ఇతీవ తం శోకవిధేయదేహం రామం విసంజ్ఞం విలపంతమేవమ్ । ఉవాచ సౌమిత్రిరదీనసత్త్వో న్యాయే స్థితః కాలయుతం చ వాక్యమ్ ॥ ౧౮ ॥ శోకం విముంచార్య ధృతిం భజస్వ సోత్సాహతా చాస్తు విమార్గణేఽస్యాః । ఉత్సాహవంతో హి నరా న లోకే సీదంతి కర్మస్వతిదుష్కరేషు ॥ ౧౯ ॥ ఇతీవ సౌమిత్రిముదగ్రపౌరుషం బ్రువంతమార్తో రఘువంశవర్ధనః । న చింతయామాస ధృతిం విముక్తవాన్ పునశ్చ దుఃఖం పునరభ్యుపాగమత్ ॥ ౨౦ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - త్రిషష్టితమస్సర్గః ·

స దీనో దీనయా వాచా లక్ష్మణం వాక్యమబ్రవీత్ । శీఘ్రం లక్ష్మణ జానీహి గత్వా గోదావరీం నదీమ్ ॥ ౧ ॥ అపి గోదావరీం సీతా పద్మాన్యానయితుం గతా । ఏవముక్తస్తు రామేణ లక్ష్మణః పరవీరహా ॥ ౨ ॥ నదీం గోదావరీం రమ్యాం జగామ లఘువిక్రమః ॥

తాంలక్ష్మణస్తీర్థవతీంవిచిత్వా రామమబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ నైనాంపశ్యామితీర్థేషు క్రో
శతోనశృణోతిమే । కిన్నుసా దేశమాపన్నా వైదేహీ క్లేశనాశినీ ॥ ౪ ॥ నహ్యహం వేద
తం దేశంయత్ర సాజనకాత్మజా । లక్ష్మణస్యవచశ్శ్రుత్వాదీనస్సంతాపమోహితః ॥ ౫ ॥
రామస్సమభిచక్రామ స్వయంగోదావరీంనదీమ్ । సతాముపస్థితోరామః క్వసీతేత్యేవ
మబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ భూతాని రాక్షసేంద్రేణ వధార్హేణహృతామితి । నతాంశశంసూ
రామాయతథాగోదావరీనదీ ॥ ౭ ॥ తతః ప్రచోదితాభూతైశ్శంసాస్మైతాం ప్రియామితి ।
నతుసాభ్యవదత్సీతాంపృష్టారామేణశోచతా ॥ ౮ ॥ రావణస్యచతద్రూపంకర్మాణిచ
దురాత్మనః । ధ్యాత్వాభయాత్తువైదేహీంసానదీనశశంసతామ్ ॥ ౯ ॥ నిరాశస్తుతయా
నద్యాస్సీతాయాదర్శనేకృతః । ఉవాచ రామస్సౌమిత్రింసీతాదర్శనకర్శితః ॥ ౧౦ ॥ ఏ
షాగోదావరీసౌమ్య కించిన్న ప్రతిభాషతే । కిన్ను లక్ష్మణవక్ష్యామి సమేత్య జనకం వ
చః ॥ ౧౧ ॥ మాతరంచైవ వైదేహ్యా వినాతామహమప్రియమ్ । యామే రాజ్యవిహీన
స్య వనేవన్యేనజీవతః ॥ ౧౨ ॥ సర్వంవ్యపనయేచ్ఛోకం వైదేహీక్వనుసాగతా । జ్ఞా
తిపక్షవిహీనస్య రాజపుత్రీమపశ్యతః ॥ ౧౩ ॥ మన్యేదీర్ఘాభవిష్యంతి రాత్రయో మ
మజాగ్రతః । మందాకినీం జనస్థానమిమం ప్రస్రవణంగిరిమ్ ॥ ౧౪ ॥ సర్వాణ్యనుచరి
ష్యామి యదిసీతాహిదృశ్యతే । ఏతేమృగా మహావీర్యా మామీక్షంతే ముహుర్ము
హుః ॥ ౧౫ ॥ వక్తుకామా ఇవహి మే ఇంగితాన్యుపలక్షయే । తాంస్తుదృష్ట్వా నరవ్యా
ఘ్రో రాఘవః ప్రత్యువాచహ ॥ ౧౬ ॥ క్వసీతేతినిరీక్షన్వైబాష్పసంరుద్ధయాగిరా ।
ఏవముక్తానరేంద్రేణ తేమృగాస్సహసోత్థితాః ॥ ౧౭ ॥ దక్షిణాభిముఖాస్సర్వేదర్శయం
తో నభస్థలమ్ । మైథిలీహ్రియమాణాసా దిశంయామన్వపద్యత ॥ ౧౮ ॥ తేనమా
ర్గేణధావంతో నిరీక్షంతే నరాధిపమ్ । యేనమార్గంచ భూమించ నిరీక్షుం తేస్మతే
మృగాః ॥ ౧౯ ॥ పునశ్చమార్గ మిచ్ఛంతో లక్ష్మణేనోపలక్షితాః । తేషాంవచన సర్వ
స్వం లక్షయామాస చేంగితమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఉవాచలక్ష్మణో జ్యేష్ఠం ధీమాన్భ్రాతరమా
ర్తవత్ । క్వసీతేతి త్వయాపృష్టా యథేమేసహసోత్థితాః ॥ ౨౧ ॥ దర్శయంతిక్షితించై
వ దక్షిణాంచ దిశంమృగాః । సాధుగచ్ఛావహే దేవ దిశమేతాంహి నైరృతిమ్ ॥
౨౨ ॥ యదిస్యాదాగమః కశ్చిదార్యావాసా ధలక్ష్యతే । బాఢమిత్యేవ కాకుత్స్థః
ప్రస్థితోదక్షిణాందిశమ్ ॥ ౨౩ ॥ లక్ష్మణానుగతశ్శ్రీమాన్వీక్షమాణో వసుంధరామ్ ।
ఏవంసంభాషమాణౌతా వన్యోన్యం భ్రాతరావుభౌ ॥ ౨౪ ॥ వసుంధరాయాం పతి
తం పుష్పమార్గమపశ్యతామ్ । తాంపుష్పవృష్టింపతితాం దృష్ట్వారామో మహీతలే ॥
౨౫ ॥ ఉవాచలక్ష్మణంవీరో దుఃఖితో దుఃఖితంవచః । అభిజానామి పుష్పాణి తానీమా
నీహలక్ష్మణ ॥ ౨౬ ॥ పినద్ధానీహ వైదేహ్యా మయాదత్తాని కాననే । మన్యే సూర్యశ్చ
వాయుశ్చ మేదినీచ యశస్వినీ ॥ ౨౭ ॥ అభిరక్షంతి పుష్పాణి ప్రకుర్వంతో మమ ప్రియమ్ ।
ఏవముక్త్వామహాబాహు ర్లక్ష్మణంపురుషర్షభః ॥ ౨౮ ॥ ఉవాచ రామో ధర్మా
త్మాగిరింప్రస్రవణాకులమ్ । కచ్చిత్ క్షితిభృతాంనాథ దృష్టాసర్వాంగసుందరీ ॥ ౨౯ ॥
రామారమ్యేవనోద్దేశే మయావిరహితాత్వయా । క్రుద్ధో బ్రవీద్గిరింతత్ర సింహః క్షుద్ర
మృగంయథా ॥ ౩౦ ॥ తాం హేమవర్ణాం హేమాభాం సీతాందర్శయపర్వత ।
యావత్సానూని సర్వాణి న తేవిధ్వంసయామ్యహమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఏవముక్తస్తు రామేణపర్వ
తో మైథిలీంప్రతి । శంసన్నివ తతస్సీతాం నాదర్శయత రాఘవే ॥ ౩౨ ॥ తతో దాశర
థీ రామ ఉవాచచ శిలోచ్చయమ్ । మమబాణాగ్నినిర్దగ్ధో భస్మీభూతో భవిష్యసి ॥ ౩౩ ॥

అసేవ్యసన్తతంచైవ నిష్ప్రభద్రుమపల్లవః । ఇమాంవాసరితంచాద్య శోషయిష్యామి
లక్ష్మణ॥ ౩౪ ॥ యదినాఖ్యాతిమేసీతా మార్యాంచంద్రనిభాననామ్ । ఏవంసరుషితో
రామో దిధక్షన్నివచక్షుషా॥ ౩౫ ॥ దదర్శ భూమౌనిష్క్రాంతం రాక్షసస్యపదంమహ
త్ । త్రస్తాయారామకాంక్షిణ్యాః ప్రధావంత్యా ఇతస్తతః॥ ౩౬ ॥ రాక్షసేనానువృ
త్తాయామైథిల్యాశ్చపదాన్యథ । ససమీక్ష్యపరిక్రాంతంసీతయారాక్షసస్యచ॥ ౩౭ ॥
భగ్నంధనుశ్చ తూణీచ వికీర్ణం బహుధారథమ్ । సంభ్రాంతహృదయోరామశ్శశం
సభ్రాతరంప్రియమ్ ॥ ౩౮ ॥ పశ్యలక్ష్మణవైదేహ్యాశ్శీర్ణాః కనకబిందవః । భూ
షణానాం హిసౌమిత్రేమాల్యాని వివిధానిచ ॥ ౩౯ ॥ తప్తబిందునికాశైశ్చచిత్రైః క్షత
జబిందుభిః । ఆవృతంపశ్య సౌమిత్రే సర్వతో ధరణీతలమ్॥ ౪౦ ॥ మన్యేలక్ష్మణవైదే
హీ రాక్షసైఃకామరూపిభిః । భిత్వాభిత్వా విభక్తావా భక్షితావా భవిష్యతి॥ ౪౧ ॥ త
స్యానిమిత్తంవైదేహ్యా ద్వయోర్వివదమానయోః । బభూవయుద్ధంసౌమిత్రే ఘోరం
రాక్షసయోరిహ॥ ౪౨ ॥ ముక్తామణిచితంచేదం తపనీయవిభూషితమ్ । ధరణ్యాంప
తితంసౌమ్య కస్యభగ్నంమహద్ధనుః॥ ౪౩ ॥ రాక్షసానా మిదంవత్స సురాణామథవా
పివా । తరుణాదిత్యసంకాశం వైడూర్యగులికాచితమ్॥ ౪౪ ॥ విశీర్ణంపతితంభూమౌ
కవచంకస్య కాంచనమ్ । ఛత్రంశతశలాకంచ దివ్యమాల్యోపశోభితమ్ ॥ ౪౫ ॥ భగ్న
దండమిదంకస్య భూమౌసౌమ్య నిపాతితమ్ । కాంచనోరశ్ఛదాశ్చేమే పిశాచవదనాః
ఖరాః॥ ౪౬ ॥ భీమరూపా మహాకాయాః కస్యవాని హతారణే । దీప్తపావక సంకా
శో ద్యుతిమాన్సమరధ్వజః ॥ ౪౭ ॥ అపవిద్ధశ్చ భగ్నశ్చకస్యసాంగ్రామికోరథః । ర
థాక్షమాత్రా విశిఖాస్తపనీయవిభూషణాః ॥ ౪౮ ॥ కస్యేమేభిహతా బాణాః ప్రకీ
ర్ణా ఘోరకర్మణః । రాక్షసానా మిమేవత్స సురాణామథవాప్యహో ॥ ౪౯ ॥ శ
రావరౌశరైః పూర్ణౌ విధ్వస్తౌపశ్యలక్ష్మణ । ప్రతోదాభీశుహస్తోవైకస్యాయంసార
థిర్హతః ॥ ౫౦ ॥ సారథింహతవాన్కోవానుమహాబలపరాక్రమః । కస్యేమౌ పురుష
వ్యాఘ్రశయానౌనిహతౌయుధి ॥ ౫౧ ॥ చామరగ్రాహిణౌసౌమ్యసోష్ణీషమణికుండ
లౌ । పదవీపురుషస్యైషా వ్యక్తంకస్యాపి రక్షసః॥ ౫౨ ॥ వైరంశతగుణంపశ్య మ
మేదంజీవితాంతకమ్ । సుఘోరహృదయైస్సౌమ్య రాక్షసైః కామరూపిభిః ॥ ౫౩ ॥
హృతామృతావాసీతాహి భక్షితావాతపస్వినీ । నధర్మస్త్రాయతేసీతాం హ్రియమాణాం
మహావనే॥ ౫౪ ॥ భక్షితాయాంతువైదేహ్యాం హృతాయామపిలక్ష్మణ । కేహిలోకే
ప్రియంకర్తుం శక్తాస్సౌమ్య మమేశ్వరాః ॥ ౫౫ ॥ కర్తారమపి లోకానాం శూరం
కరుణవేదినమ్ । అజ్ఞానాదవమన్యేరన్ సర్వభూతాని లక్ష్మణ ॥ ౫౬ ॥ మృదుం లోక
హితేయుక్తం దాంతంకరుణవేదినమ్ । నిర్వీర్య ఇతిమన్యంతే నూనం మాంత్రిదశేశ్వ
రాః॥ ౫౭ ॥ మాం ప్రాప్య హిగుణోదోషః సంవృత్తఃపశ్యలక్ష్మణ । అద్యైవసర్వభూ
తానాం రక్షసామభవాయచ॥ ౫౮ ॥ సంహృత్యైవ శశిజ్యోత్స్నాం మహాన్సూర్య
ఇవోదితః । సంహృత్యైవగుణాన్సర్వాన్ మమ తేజః ప్రకాశతే ॥ ౫౯ ॥ నైవయ
క్షానగంధర్వానపిశాచా నరాక్షసాః । కిన్నరావామనుష్యావా సుఖంప్రాప్స్యంతిల
క్ష్మణ॥ ౬౦ ॥ మమాస్త్రబాణ సంపూర్ణ మాకాశం పశ్యలక్ష్మణ । నిస్సంపాతంకరి
ష్యామి హ్యద్యత్రైలోక్యచారిణామ్॥ ౬౧ ॥ సంనిరుద్ధగ్రహగణ మావారితనిశాకరమ్।
విప్రమృష్టానలమరుద్భాస్కరద్యుతి సంవృతమ్ ॥ ౬౨ ॥ వినిర్మథితశైలాగ్రం శుష్య
మాణ జలాశయమ్ । ధ్వస్తద్రుమలతాగుల్మంవిప్రణాశితసాగరమ్॥ ౬౩ ॥ త్రైలోక్యం

తుకరిష్యామి సంయుక్తం కాలకర్మణా। న తాం కుశలినీం సీతాం ప్రదాస్యంతి మమేశ్వ
రాః॥ ౬౪ ॥ అస్మిన్మహూర్తే సౌమిత్రే మమ ద్రక్ష్యంతి విక్రమమ్। నాకాశముత్పతి
ష్యంతి సర్వభూతాని లక్ష్మణ॥ ౬౫ ॥ మమ చాపగుణోన్ముక్తైః బాణజాలైర్నిరంత
రమ్। మర్దితం మమ నారాచైః ధ్వస్తం భ్రాంతమృగద్విజమ్॥ ౬౬ ॥ సమాకులమ
మర్యాదం జగత్పశ్యాద్య లక్ష్మణ। ఆకర్ణపూర్ణైరిషుభిర్జీవలోకం దురావరైః॥
౬౭ ॥ కరిష్యే మైథిలీహేతోరపిశాచమరాక్షసమ్। మమ రోషప్రయుక్తానాం సా
యకానాం బలం సురాః॥ ౬౮ ॥ ద్రక్ష్యంత్యద్య విముక్తానామమిదూరాతిగామినామ్।
నైవ దేవా న దైతేయా న పిశాచా న రాక్షసాః॥ ౬౯ ॥ భవిష్యంతి మమ క్రోధాత్త్రై
లోక్యే విప్రణాశితే। దేవదానవయక్షాణాం లోకా యే రక్షసామపి॥ ౭౦॥ బహుధా న
భవిష్యంతి బాణౌఘైః శకలీకృతాః। నిర్మర్యాదానిమాన్ లోకాన్ కరిష్యామ్యద్య సా
యకైః॥ ౭౧ ॥ హృతాం మృతాం వా సౌమిత్రే న దాస్యంతి యదీశ్వరాః। యథారూపాం
హి వైదేహీం న దాస్యంతి యది ప్రియామ్॥ ౭౨ ॥ నాశయామి జగత్సర్వం త్రైలోక్యం
సచరాచరమ్। యావద్దర్శనమస్యా వై తావద్ధక్ష్యామి సాయకైః॥ ౭౩ ॥ ఇత్యుక్త్వా
రోషతామ్రాక్షః స్ఫురమాణోష్ఠసంపుటః। వల్కలాజినమాబధ్య జటాభారమబంధ
యత్ ॥ ౭౪ ॥ త్రిపురం జఘ్నుషః పూర్వం రుద్రస్యేవ బభౌ తనుః। లక్ష్మణాదథ చాదా
య రామో నిష్పీడ్య కార్ముకమ్ ॥ ౭౫ ॥ శరమాదాయ సందీప్తం ఘోరమాశీవిషోప
మమ్। సందధే ధనుషి శ్రీమాన్ రామః పరపురంజయః ॥ ౭౬ ॥ యుగాంతాగ్నిరివ క్రు
ద్ధ ఇదం వచనమబ్రవీత్। యథా జరా యథా మృత్యుర్యథా కాలో యథా విధిః॥ ౭౭ ॥
నిత్యం న ప్రతిహన్యంతే సర్వభూతేషు లక్ష్మణ। తథాహం క్రోధసంయుక్తో న నివార్యో
స్మి సర్వథా॥ ౭౮ ॥ పురేవ మే చారుదతీమనిందితాం దిశంతి సీతాం యది నాద్య మైథి
లీమ్। సదేవగంధర్వమనుష్యపన్నగం జగత్సశైలం పరివర్తయామ్యహమ్॥ ౭౯ ॥ ఇ
తి శ్రీమదారణ్యకాండే - చతుష్షష్టితమస్సర్గః

తప్యమానం తథా రామం సీతాహరణకర్శితమ్। లోకానామహితే యుక్తం సం
వర్తకమివానలమ్ ॥ ౧ ॥ వీక్షమాణం ధనుస్సజ్యం నిశ్వసంతం పునః పునః। దగ్ధుకా
మం జగత్సర్వం యుగాంతే తు యథా హరమ్॥ ౨ ॥ అదృష్టపూర్వం సంక్రుద్ధం దృష్ట్వా
రామం తు లక్ష్మణః। అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం ముఖేన పరిశుష్యతా ॥ ౩ ॥ పురా
భూత్వా మృదుర్దాంతః సర్వభూతహితే రతః। న క్రోధవశమాపన్నః ప్రకృతిం హాతు
మర్హసి ॥ ౪ ॥ చంద్రే లక్ష్మీః ప్రభా సూర్యే గతిర్వాయౌ భువి క్షమా। ఏతచ్చ నియ
తం సర్వం త్వయి చానుత్తమం యశః ॥ ౫ ॥ ఏకస్య నాపరాధేన లోకాన్ హంతుం త్వమ
ర్హసి। న తు జానామి కస్యాయం భగ్నః సాంగ్రామికో రథః॥ ౬ ॥ కేన వా కస్య వా
హేతోః సాయుధః సపరిచ్ఛదః। ఖురనేమిక్షతశ్చాయం సిక్తో రుధిరబిందుభిః ॥ ౭ ॥
దేశో నివృత్తసంగ్రామః సుఘోరః పార్థివాత్మజ। ఏకస్య తు విమర్దోఽయం న ద్వ
యోర్వదతాం వర॥ ౮ ॥ న హి వృత్తం హి పశ్యామి బలస్య మహతః పదమ్। నైకస్య
తు కృతే లోకాన్ వినాశయితుమర్హసి॥ ౯ ॥ యుక్తదండా హి మృదవః ప్రశాంతా వ
సుధాధిపాః। సదా త్వం సర్వభూతానాం శరణ్యః పరమా గతిః॥ ౧౦ ॥ కో ను దారప్ర
ణాశం తే సాధు మన్యేత రాఘవ। సరితః సాగరాః శైలా దేవగంధర్వదానవాః ॥౧౧॥
నాలం తే విప్రియం కర్తుం దీక్షితస్యేవ సాధవః। యేన రాజన్ హృతా సీతా తమన్వేషి
తుమర్హసి॥ ౧౨ ॥ మద్ద్వితీయో ధనుష్పాణిః సహాయైః పరమర్షిభిః। సముద్రం చ

విచేష్యామః పర్వతాంశ్చ వనాని చ ॥ ౧౩ ॥ గుహాశ్చ వివిధా ఘోరా నదీః పద్మవనాని చ ।
దేవగంధర్వలోకాంశ్చ విచేష్యామస్సమాహితాః ॥ ౧౪ ॥ యావన్నాధిగమిష్యామ స్త
వ భార్యాపహారిణమ్ । నచేత్సామ్నా ప్రదాస్యంతి పత్నీం తే త్రిదశేశ్వరాః ॥ ౧౫ ॥
కోసలేంద్ర తతః పశ్చా త్ప్రాప్తకాలం కరిష్యసి ॥ శీలేన సామ్నా వినయేన సీతాం నయేన న
ప్రాప్స్యసి చేన్నరేంద్ర । తతస్సముత్సాదయ హేమపుంఖై ర్మహేంద్రవజ్ర
ప్రతిమైశ్శరౌఘైః ॥ ౧౬ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - పంచషష్టితమస్సర్గః.

తం తథా శోకసంతప్తం విలపంత మనాథవత్ । మోహేన మహతా విష్టం పరి
ద్యూనమచేతనమ్ ॥ ౧ ॥ తతస్సౌమిత్రి రాశ్వాస్య ముహూర్తాదివ లక్ష్మణః । రామం
సంబోధయామాస చరణౌ చాపి పీడయన్ ॥ ౨ ॥ మహతా తపసా రామ మహతా చా
పి కర్మణా । రాజ్ఞా దశరథేనాసి లబ్ధోఽమృత మివామరైః ॥ ౩ ॥ తవ చైవ గుణై ర్బద్ధ స్త్వ
ద్వియోగా న్మహీపతిః । రాజా దేవత్వమాపన్నో భరతస్య యథా శ్రుతమ్ ॥ ౪ ॥ యది
దుఃఖమిదం ప్రాప్తం కాకుత్స్థ న సహిష్యసి । ప్రాకృతశ్చాల్పసత్త్వశ్చ ఇతరః కస్స
హిష్యతి ॥ ౫ ॥ దుఃఖితో హి భవాన్ లోకాం స్తేజసా యది ధక్ష్యతి । ఆర్తాః ప్రజా న
రవ్యాఘ్ర క్వను యాస్యంతి నిర్వృతిమ్ ॥ ౬ ॥ లోకస్వభావ ఏవైష యయాతి ర్నహు
షాత్మజః । గత శ్శక్రేణ సాలోక్య మనయ స్తం సమస్పృశత్ ॥ ౭ ॥ మహర్షి ర్యో వసిష్ఠ
స్తు యః పితు ర్నః పురోహితః । అహ్నా పుత్రశతం జజ్ఞే తథైవాస్య పునర్హతమ్ ॥ ౮ ॥
యా చేయం జగతాం మాతా దేవీ లోకనమస్కృతా । అస్యాశ్చ చలనం భూమే ర్దృశ్య
తే సత్యసంశ్రవ ॥ ౯ ॥ యా ధర్మ్యా జగతాం నేత్రే యత్ర సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్ । ఆదిత్య
చంద్రౌ గ్రహణ మభ్యుపేతౌ మహాబలౌ ॥ ౧౦ ॥ సుమహాంత్యపి భూతాని దేవాశ్చ
పురుషర్షభ । న దైవస్య ప్రముంచంతి సర్వభూతాని దేహినః ॥ ౧౧ ॥ శక్రాదిష్వ
పి దేవేషు వర్తమానౌ నయానయౌ । శ్రూయతే నరశార్దూల న త్వం వ్యథితుమర్హ
సి ॥ ౧౨ ॥ నష్టాయామపి వైదేహ్యాం హృతాయామపి చానఘ । శోచితుం నార్హసే వీ
ర యథాన్యః ప్రాకృత స్తథా ॥ ౧౩ ॥ త్వద్విధా న హి శోచంతి సతతం సమదర్శనాః ।
సుమహత్స్వపి కృచ్ఛ్రేషు రామ నిర్విణ్ణదర్శనాః ॥ ౧౪ ॥ తత్త్వతో హి నరశ్రేష్ఠ బు
ద్ధ్యా సమనుచింతయ । బుద్ధ్యా యుక్తా మహాప్రాజ్ఞ విజానంతి శుభాశుభే ॥ ౧౫ ॥ అదృ
ష్టగుణదోషాణా మధృతానాం తు కర్మణామ్ । నాంతరేణ క్రియాం తేషాం ఫలమిష్టం ప్ర
వర్తతే ॥ ౧౬ ॥ మామేవ హి పురా రామ త్వమేవ బహుశోఽన్వశాః । అనుశిష్యాద్ధి కో
ను త్వామపి సాక్షాద్బృహస్పతిః ॥ ౧౭ ॥ బుద్ధిశ్చ తే మహాప్రాజ్ఞ దేవైరపి దురన్వయా ।
శోకేనాభిప్రసుప్తం తే జ్ఞానం సంబోధయామ్యహమ్ ॥ ౧౮ ॥ దివ్యం చ మానుషం చ త్వ
మాత్మనశ్చ పరాక్రమమ్ । ఇక్ష్వాకువృషభావేక్ష్య యతస్వ ద్విషతాం వధే ॥ ౧౯ ॥ కిం
తే సర్వవినాశేన కృతేన పురుషర్షభ । తమేవ త్వం రిపుం పాపం విజ్ఞాయోద్ధర్తుమర్హ
సి ॥ ౨౦ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - షట్షష్టితమస్సర్గః.

పూర్వజోఽప్యుక్తమాత్రస్తు లక్ష్మణేన సుభాషితమ్ । సారగ్రాహీ మహాసారం ప్ర
తిజగ్రాహ రాఘవః ॥ ౧ ॥ సంనిగృహ్య మహాబాహుః ప్రవృత్తం కోపమాత్మనః । అవష్టభ్య
ధనుశ్చిత్రం రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ కిం కరిష్యావహే వత్స క్వ వా గచ్ఛావ ల
క్ష్మణ । కేనోపాయేన పశ్యావ స్సీతామితి విచింతయ ॥ ౩ ॥ తం తథా పరితాపార్తం ల
క్ష్మణో రామమబ్రవీత్ । ఇదమేవ జనస్థానం త్వమన్వేషితుమర్హసి ॥ ౪ ॥ రాక్షసై
ర్బహుభిః కీర్ణం నానాద్రుమలతాయుతమ్ । సంతీహ గిరిదుర్గాణి నిర్ఝరాః కంద

రాణిచ ॥ ౫ ॥ గుహాశ్చ వివిధా ఘోరా నానామృగగణాకులాః । ఆవాసాః కిన్నరాణాం
చ గన్ధర్వభవనానిచ ॥ ౬ ॥ తాని యుక్తో మయా సార్ధం త్వమన్వేషితుమర్హసి । త్వ
ద్విధా బుద్ధిసమ్పన్నా మహాత్మానో నరర్షభ ॥ ౭ ॥ ఆపత్సు న ప్రకమ్పన్తే వాయువే
గైరివాచలాః । ఇత్యుక్తస్తద్వనం సర్వం విచచార సలక్ష్మణః ॥ ౮ ॥ క్రుద్ధో రామశ్శ
రం ఘోరం సన్ధాయ ధనుషి క్షురమ్ । తతః పర్వతకూటాభం మహాభాగం ద్విజోత్తమమ్ ॥
౯ ॥ దదర్శ పతితం భూమౌ క్షతజార్ద్రం జటాయుషమ్ । తం దృష్ట్వా గిరిశృఙ్గాభం
రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్ ॥ ౧౦ ॥ అనేన సీతా వైదేహీ భక్షితా నాత్ర సంశయః । గృధ్ర
రూపమిదం రక్షో వ్యక్తం భవతి కాననే ॥ ౧౧ ॥ భక్షయిత్వా విశాలాక్షీమాస్తే సీతాం య
థాసుఖమ్ । ఏనం వధిష్యే దీప్తాస్యైర్ఘోరైర్బాణైరజిహ్మగైః ॥ ౧౨ ॥ ఇత్యుక్త్వా
భ్యపతద్గృధ్రం సన్ధాయ ధనుషి క్షురమ్ । క్రుద్ధో రామస్సముద్రాన్తాం కమ్పయన్నివ
మేదినీమ్ ॥ ౧౩ ॥ తం దీనం దీనయా వాచా సఫేనం రుధిరం వమన్ । అభ్యభాషత పక్షీ తు రా
మం దశరథాత్మజమ్ ॥ ౧౪ ॥ మాం న మారయ భద్రం తే మ్రియమాణం స్వకర్మణా । యా
మోషధిమివాయుష్మన్నన్వేషసి మహావనే ॥ ౧౫ ॥ సా దేవీ మమ చ ప్రాణా రావణే
నోభయం హృతమ్ । త్వయా విరహితా దేవీ లక్ష్మణేన చ రాఘవ ॥ ౧౬ ॥ హ్రియమా
ణా మయా దృష్టా రావణేన బలీయసా । సీతామభ్యవపన్నోఽహం రావణశ్చ రణే మయా ॥
౧౭ ॥ విధ్వంసిత రథశ్ఛత్రః పాతితో ధరణీతలే । ఏతత్తస్య ధనుర్భగ్నమేతత్తస్య శరా
వరమ్ ॥ ౧౮ ॥ అయమస్య రథో రామ భగ్నస్సాంగ్రామికో మయా । అయం తు సారథి
స్తస్య మత్పక్షనిహతో యుధి ॥ ౧౯ ॥ పరిశ్రాన్తస్య మే పక్షౌ ఛిత్త్వా ఖడ్గేన రావణః । సీ
తామాదాయ వైదేహీముత్పపాత విహాయసమ్ ॥ ౨౦ ॥ రక్షసా నిహతం పూర్వం న
మాం హన్తుం త్వమర్హసి । రామస్తస్య తు విజ్ఞాయ బాష్పపూర్ణముఖస్తదా ॥ ౨౧ ॥
ద్విగుణీకృత తాపార్తః సీతాసక్తాం ప్రియాం కథామ్ । శ్రుత్వా జటాయుషో వాక్యం
రామస్సౌమిత్రిణా సహ ॥ ౨౨ ॥ గృధ్రరాజం పరిష్వజ్య పరిత్యజ్య మహద్ధనుః । నిప
పాతావశో భూమౌ రురోద సహ లక్ష్మణః ॥ ౨౩ ॥ ఏకమేకాయనే దుర్గే నిశ్వసన్తం
కథం చన । సమీక్ష్య దుఃఖితతరో రామస్సౌమిత్రిమబ్రవీత్ ॥ ౨౪ ॥ రాజ్యాద్భ్రంశో
వనే వాసః సీతా నష్టా ద్విజో హతః । ఈదృశీయం మమాలక్ష్మీర్నిర్దహేదపి పావకమ్ ॥
౨౫ ॥ సమ్పూర్ణమపి చేదద్య ప్రవిశేయం మహోదధిమ్ । సోఽపి నూనం మమాల
క్ష్మ్యా విశుష్యేత్సరితాం పతిః ॥ ౨౬ ॥ నాస్త్యభాగ్యతరో లోకే మత్తోఽస్మిన్సచరాచ
రే । యేనేయం మహతీ ప్రాప్తా మయా వ్యసనవాగురా ॥ ౨౭ ॥ అయం పితృవయస్యో
మే గృధ్రరాజో జరాన్వితః । శేతే వినిహతో భూమౌ మమ భాగ్యవిపర్యయాత్ ॥ ౨౮ ॥
ఇత్యేవముక్త్వా బహుశో రాఘవస్సహ లక్ష్మణః । జటాయుషం చ పస్పర్శ పితృస్నేహం
విదర్శయన్ ॥ ౨౯ ॥ నికృత్తపక్షం రుధిరావసిక్తం స గృధ్రరాజం పరిరభ్య రామః ।
క్వ మైథిలీ ప్రాణసమా మమేతి విముచ్య వాచం నిపపాత భూమౌ ॥ ౩౦ ॥ ఇతి శ్రీమదార
ణ్యకాండే - సప్తషష్టితమస్సర్గః

రామస్సంప్రేక్ష్య తం గృధ్రం భువి రౌద్రేణ పాతితమ్ । సౌమిత్రిం మిత్రసమ్పన్న
మిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ మమాయం నూనమర్థేషు యతమానో విహంగమః । రాక్ష
సేన హతస్సంఖ్యే ప్రాణాంస్త్యక్ష్యతి దుస్త్యజాన్ ॥ ౨ ॥ అయమస్య శరీరేఽస్మిన్ ప్రా
ణో లక్ష్మణ విద్యతే । తథా హి స్వరహీనోఽయం విక్లబస్సముదీక్షతే ॥ ౩ ॥ జటాయో య
ది శక్నోషి వాక్యం వ్యాహరితుం పునః । సీతామాఖ్యాహి భద్రం తే వధమాఖ్యాహి చాత్మ
నః ॥ ౪ ॥ కిన్నిమిత్తోఽహరత్సీతాం రావణస్తస్య కిం మయా । అపరాధం తు యం దృష్ట్వా రావ

శేనహృతా ప్రియా॥ ౫ ॥ కథంతచ్చంద్రసంకాశంముఖమాసీన్మనోహరమ్। సీతయా
కానిచోక్తానితస్మిన్కాలేద్విజోత్తమ॥ ౬ ॥ కథంవీర్యః కథంరూపః కింకర్మాసచ రాక్షసః।
క్వచాస్యభవనంతాత బ్రూహి మేపరిపృచ్ఛతః॥ ౭ ॥ తముద్వీక్ష్యాథదీనాత్మావిలపంత
మనంతరమ్। వాచాతిసన్నయా రామంజటాయురిదమబ్రవీత్॥ ౮ ॥ హృతా సా రా
క్షసేంద్రేణరావణేనవిహాయసా।మాయామాస్థాయవిపులాంవాతదుర్దినసంకులామ్॥
౯॥ పరిశ్రాంతస్యమే తాత పక్షౌ ఛిత్త్వాసరాక్షసః। సీతామాదాయవైదేహీంప్రయా
తోదక్షిణాందిశమ్॥ ౧౦ ॥ ఉపరుంధంతిమే ప్రాణా దృష్టిర్భ్రమతిరాఘవ। పశ్యామి
వృక్షాన్సౌవర్ణానుశీరకృతమూర్ధజాన్॥౧౧ ॥ యేనయాతిముహూర్తేనసీతామా
దాయరావణః। విప్రణష్టంధనంక్షిప్రంతత్స్వామీప్రతిపద్యతే॥ ౧౨ ॥ విందోనామ
ముహూర్తోఽయంసచకాకుత్స్థనాబుధత్ । త్వత్ప్రియాం జానకీం హృత్వా రావణో
రాక్షసేశ్వరః॥ ౧౩ ॥ ఝషవద్బడిశంగృహ్య క్షిప్రమేవవినశ్యతి। నచత్వయావ్యథా
కార్యాజనకస్యసుతాంప్రతి॥ ౧౪ ॥ వైదేహ్యారంస్యసేక్షిప్రం హత్వాతం రాక్షసంర
ణే। అసంమూఢస్యగృధ్రస్యరామంప్రత్యనుభాషతః॥ ౧౫ ॥ ఆస్యాత్సుస్రావ రుధి
రంమ్రియమాణస్యసామిషమ్। పుత్రో విశ్రవసస్సాక్షాద్భ్రాతా వైశ్రవణస్య చ ॥
౧౬ ॥ ఇత్యుక్త్వాదుర్లభాన్ప్రాణాన్ముమోచపతగేశ్వరః। బ్రూహి బ్రూహీతి
రామస్యబ్రువాణస్యకృతాంజలేః॥ ౧౭ ॥ త్యక్త్వాశరీరంగృధ్రస్యజగ్ముః ప్రాణా విహా
యసమ్। సనిరీక్ష్యశిరోభూమౌ ప్రసార్యచరణౌతదా॥ ౧౮ ॥ విక్షిప్యచశరీరంస్వంప
పాతధరణీతలే। తంగృధ్రంప్రేక్ష్యతామ్రాక్షంగతాసుమచలోపమమ్॥ ౧౯ ॥ రా
మస్సుబహుభిర్దుఃఖైర్దీనస్సౌమిత్రిమబ్రవీత్। బహూనిరక్షసాంవాసే వర్షాణి వ
సతాసుఖమ్॥ ౨౦ ॥ పక్షిరాజేనవృద్ధేన తాతమిత్రేణనస్సుఖమ్। అనేన దండకార
ణ్యేవిచీర్ణమిహపక్షిణా॥ ౨౧ ॥ అనేకవార్షికోయస్తుచిరకాలసముత్థితః। సోయమ
ద్యహతశ్శేతేకాలోహిదురతిక్రమః॥ ౨౨ ॥ పశ్యలక్ష్మణగృధ్రోయముపకారీహత
శ్చమే। సీతామభ్యవపన్నో వైరావణేనబలీయసా॥ ౨౩ ॥ గృధ్రరాజ్యంపరిత్యజ్య
పితృపైతామహంమహత్। మమ హేతోరయంప్రాణాన్ ముమోచ పతగేశ్వరః॥
౨౪ ॥ సీతాహరణజందుఃఖంనమేసౌమ్యతథాగతమ్। యథావినాశోగృధ్రస్యమత్కృ
తేచపరంతప॥ ౨౫ ॥ సర్వత్రఖలుదృశ్యంతేసాధవోధర్మచారిణః। శూరాశ్శరణ్యా
స్సౌమిత్రేతిర్యగ్యోనిగతేష్వపి ॥ ౨౬ ॥ రాజాదశరథఃశ్రీమాన్యథామమ మహాయ
శాః। పూజనీయశ్చమాన్యశ్చతథాయంపతగేశ్వరః॥ ౨౭ ॥ సౌమిత్రే హర కాష్ఠాని
నిర్మథిష్యామిపావకమ్। గృధ్రరాజం దిధక్ష్యామి మత్కృతే నిధనంగతమ్॥౨౮॥
దేహంపతగరాజస్య చితామారోప్యరాఘవః। ఇమంధక్ష్యామిసౌమిత్రే హతంరౌద్రే
ణరక్షసా॥ ౨౯ ॥ యాగతిర్యజ్ఞశీలానా మాహితాగ్నేశ్చయాగతిః। అపరావర్తి
నాంయాచ యాచభూమిప్రదాయినామ్ ॥ ౩౦॥ మయాత్వంసమనుజ్ఞాతో గచ్ఛలోకా
ననుత్తమాన్। గృధ్రరాజ మహాసత్వ సంస్కృతశ్చమయాద్విజ॥ ౩౧ ॥ ఏవముక్త్వా
చితాందీప్తామారోప్య పతగేశ్వరమ్। దదాహరామో ధర్మాత్మాస్వబంధుమివదుఃఖితః॥
౩౨ ॥ రామోథ సహసౌమిత్రిర్వనంగత్వా సవీర్యవాన్। స్థూలాన్ హత్వా మహా
రోహీ ననుతస్తార తంద్విజమ్॥ ౩౩ ॥ రోహిమాంసాని చోత్కృత్య పేశీకృత్య మహాయ
శాః। శకునాయ దదౌరామో రమ్యేహరితశాద్వలే॥ ౩౪ ॥ యత్తత్ప్రేతస్యమర్త్య
స్య కథయంతి ద్విజాతయః। తత్స్వర్గ గమనంతస్య క్షిప్రంరామో జజాపహ॥ ౩౫ ॥
తతో గోదావరీం గత్వా నదీంనరవరాత్మజౌ। ఉదకంచక్రతుస్తస్మైగృధ్రరాజాయ

తావుభౌ॥ ౩౬ ॥ శాస్త్రదృష్టేన విధినా జలేగృధ్రాయరాఘవౌ। స్నాత్వాతౌ గృ
ధ్రరాజాయ ఉదకంచక్రతుస్తదా ॥ ౩౭ ॥ సగృధ్రరాజఃకృతవాన్యశస్కరం సుదు
ష్కరంకర్మరణే నిపాతితః। మహర్షికల్పేన చసంస్కృతస్తదా జగామ పుణ్యాంగ
తిమాత్మనశ్శుభామ్ ॥ ౩౮ ॥ కృతోదకౌతావపిపక్షిసత్తమే స్థిరాంచ బుద్ధింప్రణిధాయ
జగ్మతుః। ప్రవేశ్యసీతాధిగమేతతోమనో వనంసురేంద్రావివవిష్ణువాసవౌ ॥ ౩౯ ॥

ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే - అష్టషష్టితమస్సర్గః

కృత్వైవముదకంతస్మైప్రస్థితౌరామలక్ష్మణౌ। అవేక్షంతౌవనే సీతాం పశ్చి
మాంజగ్మతుర్దిశమ్॥ ౧ ॥ తౌదిశందక్షిణాంగత్వా శరచాపాసిధారిణౌ। అవిప్రహత
మైక్ష్వాకౌ పంథానంప్రతిపేదతుః॥ ౨ ॥ గుల్మైర్వృక్షైశ్చబహుభిర్లతాభిశ్చప్ర
వేష్టితమ్। ఆవృతంసర్వతోదుర్గం గహనం ఘోరదర్శనమ్॥ ౩ ॥ వ్యతిక్రమ్యతువే
గేన వ్యాళసింహనిషేవితమ్। సుభీమంతన్మహారణ్యం వ్యతీయాతౌ మహాబలౌ॥ ౪ ॥
తతఃపరం జనస్థానాత్త్రిక్రోశంగమ్యరాఘవౌ। క్రౌంచారణ్యంవివిశతుర్గహనంతౌ
మహౌజసౌ ॥ ౫ ॥ నానామేఘఘనప్రఖ్యం ప్రహృష్టమివసర్వతః। నానాపక్షిగణై
ర్జుష్టం నానావ్యాళమృగైర్యుతమ్ ॥ ౬ ॥ దిదృక్షమాణౌవైదేహీం తద్వనంతౌ విచి
న్వతుః। తత్రతత్రావతిష్ఠంతౌ సీతాహరణకర్శితౌ ॥ ౭ ॥ తతఃపూర్వేణతౌగత్వా
త్రిక్రోశంభ్రాతరౌతదా। క్రౌంచారణ్యమతిక్రమ్య మతంగాశ్రమమంతరా॥ ౮ ॥
దృష్ట్వాతుతద్వనం ఘోరం బహుభీమమృగద్విజమ్। నానాసత్వసమాకీర్ణం సర్వం
గహనపాదపమ్ ॥ ౯ ॥ దదృశాతే తుతౌతత్ర దరీందశరథాత్మజౌ। పాతాళసమగంభీ
రాం తమసానిత్యసంవృతామ్ ॥ ౧౦ ॥ ఆసాద్యతౌ నరవ్యాఘ్రౌ దర్యాస్తస్యావిదూర
తః। దదర్శతుర్మహారూపాం రాక్షసీంవికృతాననామ్॥ ౧౧॥ భయదామల్పసత్వా
నాంబీభత్సాంరౌద్రదర్శనామ్। లంబోదరీం తీక్ష్ణదంష్ట్రాం కరాళీంపరుషత్వచమ్॥
౧౨ ॥ భక్షయంతీంమృగాన్భీమాన్ వికటాంముక్తమూర్ధజామ్। ప్రేక్షేతాంతౌ
తతస్తత్ర భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ॥ ౧౩ ॥ సాసమాసాద్యతౌవీరౌ వ్రజంతంభ్రాతుర
గ్రతః। ఏహిరంస్యావహేత్యుక్త్వా సమాలంబతలక్ష్మణమ్॥ ౧౪ ॥ ఉవాచచైనంవచ
నంసౌమిత్రిముపగృహ్యసా। అహంత్వయోముఖీనామ లబ్ధాతేత్వమసిప్రియః॥ ౧౫॥
నాథపర్వతకూటేషు నదీనాం పులినేషుచ। ఆయుశ్శేషమిమంవీర త్వంమయాసహ
రంస్యసే॥ ౧౬॥ ఏవముక్తస్తుకుపితః ఖడ్గముద్ధృత్యలక్ష్మణః। కర్ణనాసంస్తనౌతస్యా
నిచకర్తారిసూదనః॥ ౧౭ ॥ కర్ణనాసేనికృత్తేతు విస్వరంసావినద్యచ। యథాగతం
ప్రదుద్రావ రాక్షసీభీమదర్శనా॥ ౧౮ ॥ తస్యాంగతాయాంగహనం విశంతౌ వన
మోజసా। ఆసేదతురమిత్రఘ్నౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౧౯ ॥ లక్ష్మణస్తుమహా
తేజాస్సత్వవాన్శీలవాన్శుచిః। అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం భ్రాతరందీప్తతేజసమ్॥
౨౦ ॥ స్పందతేమేదృఢంబాహు రుద్విగ్నమివమేమనః। ప్రాయశశ్చాప్యనిష్టాని ని
మిత్తాన్యుపలక్షయే॥ ౨౧॥ తస్మాత్సజ్జీభవార్యత్వం కురుష్వవచనంహితమ్। మమైవహి
నిమిత్తాని సద్యశ్శంసంతిసంభ్రమమ్॥ ౨౨ ॥ ఏషవంజుళకోనామ పక్షీపరమదారు
ణః। ఆవయోర్విజయంయుద్ధే శంసన్నివ వినర్దతి॥ ౨౩ ॥ తతస్త్వన్వేషతోరేవం
సర్వంతద్వనమోజసా। సంజజ్ఞేవిపులశ్శబ్దః ప్రభంజన్నివతద్వనమ్ ॥ ౨౪ ॥ సంవేష్టి
తమివాత్యర్థం గహనంమాతరిశ్వనా। వనస్యతస్య శబ్దోభూద్దివమాపూరయన్నివ ॥
౨౫ ॥ తంశబ్దంకాంక్షమాణస్తురామఃకక్షే సహానుజః। దదర్శసుమహాకాయం రా

తుసంవిపులోరసమ్॥ ౨౬ ॥ ఆసేదతుస్తతస్తత్ర తావుభౌ ప్రముఖే స్థితమ్ । వివృద్ధమ
శిరోగ్రీవం కబంధముదరేముఖమ్॥ ౨౭ ॥ రోమభిర్నిశితైస్తీక్ష్ణైర్మహాగిరిమివో
చ్ఛ్రితమ్। నీలమేఘనిభంరౌద్రం మేఘస్తనితనిస్స్వనమ్ ॥౨౮॥ అగ్నిజ్వాలానికాశే
న లటాటస్థేన దీప్యతా । మహాపక్ష్మేణపింగేన విపులేనాయతేనచ ॥ ౨౯ ॥ ఏకేనో
రసిఘోరేణ నయనేనాశుదర్శినా । మహాదంష్ట్రోపపన్నంతం లేలిహానం మహాము
ఖమ్ ॥ ౩౦॥ భక్షయంతం మహాఘోరాన్ ఋక్షసింహమృగద్విపాన్ । ఘోరౌభుజౌవి
కుర్వాణ ముభౌయోజనమాయతౌ ॥ ౩౧ ॥ కరాభ్యాంవివిధాన్గృహ్య ఋక్షాన్ ప
క్షిగణాన్మృగాన్ । ఆకర్షంతం వికర్షంతమనేకాన్మృగయూథపాన్॥ ౩౨ ॥ స్థి
తమావృత్య పంథానం తయోర్భ్రాత్రోః ప్రపన్నయోః । అథతౌసమభిక్రమ్య
క్రోశమాత్రే దదర్శతుః॥ ౩౩ ॥ మహాంతం దారుణంభీమం కబంధంభుజసంవృతమ్।
కబంధమివసంస్థానాదతిఘోరప్రదర్శనమ్ ॥ ౩౪ ॥ సమహాబాహురత్యర్థం ప్రసా
ర్య విపులౌభుజౌ। జగ్రాహసహితావేవ రాఘవౌపీడయన్బలాత్ ॥ ౩౫ ॥ ఖడ్గినౌదృ
ఢధన్వానౌతిగ్మతేజౌ మహాభుజౌ। భ్రాతరౌవివశంప్రాప్తౌకృష్యమాణౌ మహాబ
లౌ॥ ౩౬ ॥ తత్రధైర్యేణశూరస్తురాఘవోనైవవివ్యథే । బాల్యాదనాశ్రయత్వా
చ్చ లక్ష్మణస్త్వభివివ్యథే॥ ౩౭ ॥ ఉవాచచ విషణ్ణస్సన్ రాఘవం రాఘవానుజః। ప
శ్యమాంవీర వివశం రాక్షసస్య వశంగతమ్॥ ౩౮ ॥ మయైకేనతు నిర్యుక్తః పరిముచ్య
స్వరాఘవ । మాంహిభూతబలిందత్త్వా పలాయస్వ యథాసుఖమ్ ॥ ౩౯ ॥ అధిగంతాసి
వైదేహీమచిరేణేతిమేమతిః । ప్రతిలభ్యచకాకుత్స్థ పితృపైతామహీంమహీమ్ ॥
౪౦ ॥ తత్రమాంరామరాజ్యస్థః స్మర్తుమర్హసి సర్వదా । లక్ష్మణేనైవముక్తస్తురా
మస్సౌమిత్రిమబ్రవీత్ ॥ ౪౧ ॥ మాస్మత్రాసంకృథావీర నహిత్వాదృగ్విషీదతి। ఏతస్మి
న్నంతరేక్రూరో భ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ॥ ౪౨ ॥ పప్రచ్ఛఘననిర్ఘోషః కబం
ధోదానవోత్తమః । కౌయువాంవృషభస్కంధౌ మహాఖడ్గధనుర్ధరౌ॥ ౪౩॥ ఘోరం
దేశమనుప్రాప్తౌదైవేన మమచాక్షుషౌ । వదతంకార్యమిహవాం కిమర్థంచాగతౌ
యువామ్ ॥ ౪౪ ॥ ఇమందేశమనుప్రాప్తౌక్షుధార్తస్యేహతిష్ఠతః । సచాపబాణఖ
డ్గౌచతీక్ష్ణశృంగావివర్షభౌ ॥ ౪౫ ॥ మమాస్యమనుసంప్రాప్తౌదుర్లభంజీవితంపు
నః । తస్యతద్వచనంశ్రుత్వా కబంధస్య దురాత్మనః॥ ౪౬ ॥ ఉవాచలక్ష్మణంరామో
ముఖేనపరిశుష్యతా । కృచ్ఛ్రాత్కృచ్ఛ్రతరంప్రాప్య దారుణంసత్యవిక్రమ॥ ౪౭ ॥ వ్య
సనంజీవితాంతాయ ప్రాప్తమప్రాప్యతాంప్రియామ్ । కాలస్యసుమహద్వీర్యం
సర్వభూతేషులక్ష్మణ ॥ ౪౮ ॥ త్వాంచమాంచనరవ్యాఘ్ర వ్యసనైః పశ్య మోహి
తౌ । నాతిభారోస్తిదైవస్య సర్వభూతేషులక్ష్మణ॥ ౪౯ ॥ శూరాశ్చబలవంతశ్చ కృతా
స్త్రాశ్చరణాజిరే । కాలాభిపన్నాస్సీదంతియథావాలుకసేతవః ॥ ౫౦॥ ఇతిబ్రువాణో
దృఢసత్యవిక్రమో మహాయశాదాశరథిః ప్రతాపవాన్ । అవేక్ష్యసౌమిత్రిముదగ్రవి
క్రమం స్థిరాంతదాస్వాం మతిమాత్మనాకరోత్ ॥ ౫౧ ॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే - ఏ
కోనసప్తతితమస్సర్గః

తౌతుతత్రస్థితౌదృష్ట్వా భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ । బాహుపాశపరిక్షిప్తౌకబం
ధోవాక్యమబ్రవీత్॥ ౧ ॥ తిష్ఠతఃకింనుమాందృష్ట్వా క్షుధార్తంక్షత్రియర్షభౌ । ఆ
హారార్థంతుసందిష్టౌదైవేనగతచేతసౌ॥ ౨ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాలక్ష్మణోవాక్యం ప్రా
ప్తకాలంహితంతదా । ఉవాచార్తింసమాపన్నోవిక్రమేకృతనిశ్చయః॥ ౩॥ త్వాం

చమాంచ పురాతూర్ణ మాదత్తే రాక్షసాధమః । తస్మాదసిభ్యా మస్యాశు బాహూఛిం
దావహే గురూ ॥ ౪ ॥ భీషణోఽయం మహాకాయో రాక్షసోభుజవిక్రమః। లోకంహ్య
తిజితంకృత్వా హ్యావాంహంతు మిహేచ్ఛతి॥ ౫ ॥ నిశ్చేష్టానాం వధోరాజన్ కుత్సితో
జగతీపతే । క్రతుమధ్యోపనీతానాం పశూనామివ రాఘవ ॥ ౬ ॥ ఏతత్సంజల్పితం శ్రు
త్వా తయోః క్రుద్ధస్తురాక్షసః। విదార్యాస్యం తదారౌద్రస్తౌభక్షయితుమారభత్ ॥
౭ ॥ తతస్తౌ దేశకాలజ్ఞౌ ఖడ్గాభ్యామేవ రాఘవౌ । అఛిందతాం సుసంహృష్టౌబాహూ
తస్యాం సదేశతః॥ ౮॥ దక్షిణోదక్షిణంబాహు మసక్తమసినాతతః। చిచ్ఛేదరామో
వేగేన సవ్యంవీరస్తులక్ష్మణః॥ ౯ ॥ సపపాత మహాబాహు శ్ఛిన్నబాహుర్మహాస్వనః ।
ఖంచగాంచదిశశ్చైవ నాదయన్జలదోయథా॥ ౧౦ ॥ సనికృత్తభుజౌదృష్ట్వా శోణితౌ
ఘపరిప్లుతః । దీనఃపప్రచ్ఛతౌవీరౌ కౌయువామితిదానవః॥ ౧౧ ॥ ఇతితస్యబ్రువాణస్య
లక్ష్మణశ్శుభలక్షణః । శశంసరాఘవంతస్య కబంధస్య మహాత్మనః॥ ౧౨ ॥ అయమి
క్ష్వాకుదాయాదో రామోనామ జనైశ్శ్రుతః । అస్యైవావరజంవిద్ధి భ్రాతరంమాం
చలక్ష్మణమ్॥ ౧౩ ॥ మాత్రా ప్రతిహతే రాజ్యే రామఃప్రవ్రాజితోవనమ్ । మయాస
హ చరత్యేష భార్యయాచ మహద్వనమ్ ॥ ౧౪ ॥ అస్యదేవప్రభావస్య వసతో విజనే
వనే । రక్షసాపహృతాపత్నీ యామిచ్ఛంతావిహాగతౌ॥ ౧౫॥ త్వంతుకోవా కిమర్థంవా
కబంధసదృశోవనే । ఆస్యేనోరసిదీప్తేనభగ్నజంఘోవిచేష్టసే ॥ ౧౬ ॥ ఏవ
ముక్తఃకబంధస్తులక్ష్మణేనోత్తరంవచః । ఉవాచపరమప్రీతస్తదింద్రవచనంస్మరన్॥
౧౭॥ స్వాగతంవాంనరవ్యాఘ్రౌ దిష్ట్యాపశ్యామిచాప్యహమ్। దిష్ట్యాచేమౌనికృత్తౌమే
యువాభ్యాం బాహుబంధనౌ॥ ౧౮ ॥ విరూపంయచ్చమేరూపం ప్రాప్తంహ్యవినయా
ద్యథా। తన్మేశృణు నరవ్యాఘ్రతత్త్వతశ్శంసతస్తవ ॥ ౧౯ ॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే
సప్తతితమస్సర్గః

పురారామమహాబాహో మహాబలపరాక్రమ । రూపమాసీన్మమాచింత్యంత్రి
ష్ములోకేషువిశ్రుతమ్॥ ౧ ॥ యథాసోమస్యశక్రస్యసూర్యస్యచ యథావపుః । సోఽహం
రూపమిదంకృత్వాలోకవిత్రాసనంమహత్ ॥౨॥ ఋషీన్వనగతాన్రామత్రాసయా
మితతస్తతః। తతఃస్థూలశిరానామమహర్షిఃకోపితోమయా॥ ౩ ॥ సంచిన్వన్వివిధంవ
న్యంరూపేణానేనధర్షితః । తేనాహముక్తఃప్రేక్ష్యైవం ఘోరశాపాభిధాయినా ॥
౪ ॥ ఏతదేవనృశంసంతేరూపమస్తువిగర్హితమ్। సమయాయాచితఃక్రుద్ధః శాపస్యాం
తోభవేదితి ॥ ౫ ॥ అభిశాపకృతస్యేతి తేనేదంభాషితంవచః। యదాఛిత్త్వాభుజౌ
రామస్త్వాందహేద్విజనేవనే॥ ౬ ॥ తదాత్వంప్రాప్స్యసేరూపంస్వమేవవిపులం
శుభమ్ । శ్రియావిరాజితంపుత్రందనోస్త్వంవిద్ధిలక్ష్మణ॥ ౭ ॥ ఇంద్రకోపాదిదం
రూపంప్రాప్తమేవంరణాజిరే। అహంహితపసోగ్రేణ పితామహమతోషయమ్॥ ౮॥దీ
ర్ఘమాయుస్సమేప్రాదాత్తతోమాంవిభ్రమోఽస్పృశత్ ।దీర్ఘమాయుర్మయాప్రా
ప్తంకింమేశక్రఃకరిష్యతి ॥ ౯ ॥ ఇత్యేవంబుద్ధిమాస్థాయరణేశక్రమధర్షయమ్ । తస్య
బాహుప్రముక్తేనవజ్రేణశతపర్వణా ॥ ౧౦ ॥ సక్థినీచశిరశ్చైవశరీరేసంప్రవేశితమ్ । స
మయాయాచ్యమానస్సన్నానయద్యమసాదనమ్ ॥ ౧౧ ॥ పితామహవచస్సత్యం తద
స్త్వితిమమాబ్రవీత్ । అనాహారఃకథంశక్తోభగ్నసక్థిశిరోముఖః ॥ ౧౨ ॥ వజ్రేణాభిహ
తఃకాలంసుదీర్ఘమపిజీవితుమ్ । ఏవముక్తస్తు మేశక్రోబాహూయోజనమాయతౌ ॥
౧౩ ॥ ప్రాదాదాస్యంచ మేకుక్షౌ తీక్ష్ణదంష్ట్రమకల్పయత్ । సోఽహంభుజాభ్యాందీ
ర్ఘాభ్యాంసమాకృష్యవనేచరాన్॥ ౧౪ ॥ సింహద్విపమృగవ్యాఘ్రాన్భక్షయామి

సమంతతః । సతుమామబ్రవీదింద్రో యదా రామస్సలక్ష్మణః ॥ ౧౫ ॥ ఛేత్స్యతే సమ
రే బాహూ తదా స్వర్గం గమిష్యసి । అనేన వపుషా తాత వనేస్మిన్రాజసత్తమ ॥ ౧౬ ॥
యద్యత్పశ్యామి సర్వస్య గ్రహణం సాధు రోచయే । అవశ్యం గ్రహణం రామమన్యేహం
సముపేష్యతి ॥ ౧౭ ॥ ఇమాం బుద్ధిం పురస్కృత్య దేహన్యాసకృతశ్రమః । సత్వం రామోసి
భద్రం తే నాహమన్యేన రాఘవ ॥ ౧౮ ॥ శక్యో హంతుం యథాతత్త్వమేవముక్తం
మహర్షిణా । అహం హి మతిసాచివ్యం కరిష్యామి నరర్షభ ॥ ౧౯ ॥ మిత్రం చైవో
పదేక్ష్యామి యువాభ్యాం సంస్కృతోగ్నినా । ఏవముక్తస్తు ధర్మాత్మా దనునా తేన రా
ఘవః ॥ ౨౦ ॥ ఇదం జగాద వచనం లక్ష్మణస్యోపశృణ్వతః । రావణేన హృతా భార్యా
మమ సీతా యశస్వినీ ॥ ౨౧ ॥ నిష్క్రాంతస్య జనస్థానాత్సహ భ్రాత్రా యథాసుఖమ్ ।
నామమాత్రం తు జానామి న రూపం తస్య రక్షసః ॥ ౨౨ ॥ నివాసం వా ప్రభావం వా వ
యం తస్య న విద్మహే । శోకార్తానామనాథానామేవం విపరిధావతామ్ ॥ ౨౩ ॥
కారుణ్యం సదృశం కర్తుముపకారే చ వర్తతామ్ । కాష్ఠాన్యాదాయ శుష్కాణి కాలే భ
గ్నాని కుంజరైః ॥ ౨౪ ॥ ధక్ష్యామస్త్వాం వయం వీర శ్వభ్రే మహతి కల్పితే । సత్వం
సీతాం సమాచక్ష్వ యేన వా యత్ర వా హృతా ॥ ౨౫ ॥ కురు కల్యాణమత్యర్థం యది
జానాసి తత్త్వతః । ఏవముక్తస్తు రామేణ వాక్యం దనురనుత్తమమ్ ॥ ౨౬ ॥ ప్రోవాచ కు
శలో వక్తుం వక్తారమపి రాఘవమ్ । దివ్యమస్తి న మే జ్ఞానం నాభిజానామి మైథిలీమ్ ॥ ౨౭ ॥
యస్తాం జ్ఞాస్యతి తం వక్ష్యే దగ్ధః స్వం రూపమాస్థితః । అదగ్ధస్య తు విజ్ఞాతుం శక్తిరస్తి న మే
ప్రభో ॥ ౨౮ ॥ రాక్షసం తం మహావీర్యం సీతా యేన హృతా తవ । విజ్ఞానం హి మమ
భ్రష్టం శాపదోషేణ రాఘవ ॥ ౨౯ ॥ స్వకృతేన మయా ప్రాప్తం రూపం లోక
విగర్హితమ్ । కింతు యావన్న యాత్యస్తం సవితా శ్రాంతవాహనః ॥ ౩౦ ॥ తావన్మా
మవటే క్షిప్త్వా దహ రామ యథావిధి । దగ్ధస్త్వయాహమవటే న్యాయేన రఘునంద
న ॥ ౩౧ ॥ వక్ష్యామి తమహం వీర యస్తం జ్ఞాస్యతి రాక్షసమ్ । తేన సఖ్యం చ కర్తవ్యం
న్యాయ్యవృత్తేన రాఘవ ॥ ౩౨ ॥ కల్పయిష్యతి తే ప్రీతస్సాహాయ్యం లఘువిక్రమః । స
హి తస్యాస్త్యవిజ్ఞాతం త్రిషు లోకేషు రాఘవ ॥ ౩౩ ॥ సర్వాన్పరిసృతో లోకాన్పు
రా సోకారణాంతరే ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - ఏకసప్తతితమస్సర్గః .

ఏవముక్తౌ తు తౌ వీరౌ కబంధేన నరేశ్వరౌ । గిరిప్రదరమాసాద్య పావకం విసస
ర్జతుః ॥ ౧ ॥ లక్ష్మణస్తు మహోల్కాభిర్జ్వలితాభిస్సమంతతః । చితామాదీపయా
మాస సా ప్రజజ్వాల సర్వతః ॥ ౨ ॥ తచ్ఛరీరం కబంధస్య ఘృతపిండోపమం మహత్ ।
మేదసా పచ్యమానస్య మందం దహతి పావకః ॥ ౩ ॥ స విధూయ చితామాశు విధూమో
గ్నిరివోత్థితః । అరజే వాససీ బిభ్రన్మాలాం దివ్యాం మహాబలః ॥ ౪ ॥ తతశ్చితాయా వే
గేన భాస్వరో విరజోంబరః । ఉత్పపాతాశు సంహృష్టస్సర్వప్రత్యంగభూషణః ॥ ౫ ॥ వి
మానే భాస్వరే తిష్ఠన్ హంసయుక్తే యశస్కరే । ప్రభయా చ మహాతేజా దిశో దశ విరా
జయన్ ॥ ౬ ॥ సోంతరిక్షగతో రామం కబంధో వాక్యమబ్రవీత్ । శృణు రాఘవ తత్త్వే
న యథా సీతామవాప్స్యసి ॥ ౭ ॥ రామ షడ్యుక్తయో లోకే యాభిస్సర్వం విమృశ్య
తే । పరిమృష్టో దశాంతేన దశాభాగేన సేవ్యతే ॥ ౮ ॥ దశాభాగగతో హీనస్త్వం హి
రామస్సలక్ష్మణః । యత్కృతే వ్యసనం ప్రాప్తం త్వయా దారప్రధర్షణమ్ ॥ ౯ ॥ త
దవశ్యం త్వయా కార్యం స సుహృత్సుహృదాం వర । అకృత్వా హి న తే సిద్ధిమహం ప
శ్యామి చింతయన్ ॥ ౧౦ ॥ శ్రూయతాం రామ వక్ష్యామి సుగ్రీవో నామ వానరః ।
భ్రాత్రా నిరస్తః క్రుద్ధేన వాలినా శక్రసూనునా ॥ ౧౧ ॥ ఋశ్యమూకే గిరివరే పం

పాపర్యంతశోభితే । నివసత్యాత్మవాన్వీరశ్చతుర్భిః సహవానరైః ॥ ౧౨ ॥ వాన
రేంద్రో మహావీర్యస్తేజస్వానమితప్రభః । సత్యసంధో వినీతశ్చ ధృతిమాన్మతిమాన్మ
హాన్ ॥ ౧౩ ॥ దక్షః ప్రగల్భో ద్యుతిమాన్మహాబలపరాక్రమః । భ్రాత్రా వివా
సితో రామ రాజ్యహేతోర్మహాబలః ॥ ౧౪ ॥ స తే సహాయో మిత్రంచ సీతాయాః
పరిమార్గణే । భవిష్యతి హి తే రామ మా చ శోకే మనః కృథాః ॥ ౧౫ ॥ భవితవ్యం హి
యచ్చాపి న తచ్ఛక్యమిహాన్యథా । కర్తుమిక్ష్వాకుశార్దూల కాలో హి దురతిక్రమః ॥
౧౬ ॥ గచ్ఛ శీఘ్రమితో రామ సుగ్రీవం తం మహాబలమ్ । వయస్యం తం కురు క్షిప్రమి
తో గత్వాద్య రాఘవ ॥ ౧౭ ॥ అద్రోహాయ సమాగమ్య దీప్యమానే విభావసౌ । న చ తే
సోవమంతవ్యస్సుగ్రీవో వానరాధిపః ॥ ౧౮ ॥ కృతజ్ఞః కామరూపీ చ సహాయార్థీ
చ వీర్యవాన్ । శక్తౌ యుద్ధే యువాం కర్తుం కార్యం తస్య చికీర్షితమ్ ॥ ౧౯ ॥ కృతా
ర్థో వా కృతార్థో వా కృత్యం తవ కరిష్యతి । స ఋక్షరజసః పుత్రః పంపామటతి శం
కితః ॥ ౨౦ ॥ భాస్కరస్యౌరసః పుత్రో వాలినా కృతకిల్బిషః । సంనిధాయాయుధం క్షి
ప్రమృశ్యమూకాలయం కపిమ్ ॥ ౨౧ ॥ కురు రాఘవ సత్యేన వయస్యం వనచారిణమ్ ।
స హి స్థానాని సర్వాణి కార్త్స్న్యేన కపికుంజరః ॥ ౨౨ ॥ నరమాంసాశినాం లోకే నై
పుణ్యాదధిగచ్ఛతి । న తస్యావిదితం లోకే కించిదస్తి హి రాఘవ ॥ ౨౩ ॥ యావత్సూర్యః
ప్రతపతి సహస్రాంశురరిందమ । స నదీర్విపులాన్ శైలాన్ గిరిదుర్గాణి కందరాన్ ॥
౨౪ ॥ అన్విష్య వానరైస్సార్ధం పత్నీం తేధిగమిష్యతి । వానరాంశ్చ మహాకాయాన్
ప్రేషయిష్యతి రాఘవ ॥ ౨౫ ॥ దిశో విచేతుం తాం సీతాం త్వద్వియోగేన శోచతీమ్ ।
స జ్ఞాస్యతి వరారోహాం నిర్మలాం రావణాలయే ॥ ౨౬ ॥ స మేరుశృంగాగ్రగతామనిం
దితాం ప్రవిశ్య పాతాళతలేపి వాశ్రితామ్ । ప్లవంగమానాం ప్రవరస్తవ ప్రియాం నిహ
త్య రక్షాంసి పునః ప్రదాస్యతి ॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీమదారణ్యకాండే - ద్విసప్తతితమస్సర్గః.

విదర్శయిత్వా రామాయ సీతాయాః ప్రతిమార్గణే । వాక్యమన్వర్థమర్థ
జ్ఞః కబంధః పునరబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ఏష రామ శ్శివః పంథా యత్రైతే పుష్పితా ద్రుమాః ।
ప్రతీచీం దిశమాశ్రిత్య ప్రకాశంతే మనోరమాః ॥ ౨ ॥ జంబూప్రియాళుపనసప్లక్ష
న్యగ్రోధతిందుకాః । అశ్వత్థాః కర్ణికారాశ్చ చూతాశ్చాన్యే చ పాదపాః ॥ ౩ ॥ ధన్వ
నా నాగవృక్షాశ్చ తిలకా నక్తమాలకాః । నీలాశోకాః కదంబాశ్చ కరవీరాశ్చ పుష్పి
తాః ॥ ౪ ॥ అగ్నిముఖ్యా అశోకాశ్చ సురక్తాః పారిభద్రకాః । తానారుహ్యాథవా భూ
మౌ పాతయిత్వా చ తాన్బలాత్ ॥ ౫ ॥ ఫలాన్యమృతకల్పాని భక్షయంతౌ గమిష్యథః ।
తదతిక్రమ్య కాకుత్స్థ వనం పుష్పితపాదపమ్ ॥ ౬ ॥ నందనప్రతిమం చాన్యత్కురవో
హ్యుత్తరా ఇవ । సర్వకామఫలా వృక్షాః పాదపాస్తు మధుస్రవాః ॥ ౭ ॥ సర్వే చ ఋ
తవస్తత్ర వనే చైత్రరథే యథా । ఫలభారానతాస్తత్ర మహావిటపధారిణః ॥ ౮ ॥ శో
భంతే సర్వతస్తత్ర మేఘపర్వతసన్నిభాః । తానారుహ్యాథవా భూమౌ పాతయిత్వా
యథాసుఖమ్ ॥ ౯ ॥ ఫలాన్యమృతకల్పాని లక్ష్మణస్తే ప్రదాస్యతి । చంక్రమంతౌ వ
రాన్దేశాన్ శైలాచ్ఛైలం వనాద్వనమ్ ॥ ౧౦ ॥ తతః పుష్కరిణీం వీరౌ పంపాం నామ గ
మిష్యథః । అశర్కరామవిభ్రంశాం సమతీర్థామశైవలామ్ ॥ ౧౧ ॥ రామ సంజాత
వాలూకాం కమలోత్పలశాలినీమ్ । తత్ర హంసాః ప్లవాః క్రౌంచాః కురరాశ్చైవ రాఘ
వ ॥ ౧౨ ॥ వల్గుస్వనా నికూజంతి పంపాసలిలగోచరాః । నోద్విజంతే నరాన్దృష్ట్వా
వధస్యాకోవిదాశ్శుభాః ॥ ౧౩ ॥ ఘృతపిండోపమాన్స్థూలాంస్తాన్ద్విజాన్భక్ష
యిష్యథః । రోహితాన్వక్రతుండాంశ్చ నలమీనాంశ్చ రాఘవ ॥ ౧౪ ॥ పంపాయామి

షుభిర్మత్స్యాన్ హత్వా చాద స్వరాఘవ । నిస్త్వక్పక్షా నయస్తప్తా నకృశా నేకకం
టకాన్॥ ౧౫ ॥ తవభక్త్యా సమాసక్తో లక్ష్మణస్సం ప్రదాస్యతి । భృశం తేఖా దతో మ
త్స్యాన్ పంపాయాః పుష్పసంచయే ॥ ౧౬ ॥ పద్మగంధి శివం వారి సుఖశీత మనామ
యమ్ । ఉద్ధృత్య స తదాక్లిష్టం రౌప్యస్ఫాటికసన్నిభమ్ ॥ ౧౭ ॥ అసౌ పుష్కరపర్ణేన
లక్ష్మణః పాయయిష్యతి । స్థూలాన్ గిరిగుహాశయ్యాన్ వరాహాన్ వనచారిణః॥ ౧౮ ॥
అపాం లోభా దుపావృత్తాన్ వృషభానివ నర్దతః । రూపాన్వితాంశ్చ పంపాయాం
ద్రక్ష్యసి త్వం నరోత్తమ ॥ ౧౯ ॥ సాయాహ్నే విచరన్ రామ విటపీన్ మాల్యధారి
ణః । శీతోదకం చ పంపాయాం దృష్ట్వా శోకం విహాస్యసి॥ ౨౦ ॥ సుమనోభి శ్చితాస్తత్ర
తిలకా నక్తమాలకాః । ఉత్పలాని చ ఫుల్లాని పంకజాని చ రాఘవ ॥ ౨౧ ॥ న తాని క శ్చి
న్మాల్యాని తత్రారోపయితా నరః । న చ వై మ్లానతాం యాంతి న చ శీర్యంతి రాఘవ ॥
౨౨ ॥ మతంగశిష్యా స్తత్రాసన్ ఋషయస్సు సమాహితాః। తేషాం భారాభితప్తా
నాం వన్యమాహరతాం గురోః ॥ ౨౩ ॥ యే ప్రపేతు ర్మహీం తూర్ణం శరీరాత్స్వే
దబిందవః । తాని జాతాని మాల్యాని మునీనాం తపసా తదా॥ ౨౪ ॥ స్వేదబిందు సము
త్థాని నవినశ్యంతి రాఘవ । తేషామద్యాపి తత్రైవ దృశ్యతే పరిచారిణీ॥ ౨౫ ॥ శ్రమ
ణీ శబరీ నామ కాకుత్స్థ చిరజీవినీ । త్వాం తు ధర్మే స్థితం నిత్యం సర్వభూతనమస్కృతమ్॥
౨౬ ॥ దృష్ట్వా దేవోపమం రామ స్వర్గలోకం గమిష్యతి। తతస్తద్రామ పంపాయా
స్తీరమాశ్రిత్య పశ్చిమమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఆశ్రమస్థాన మతులం గుహ్యం కాకుత్స్థ పశ్యసి । న
తత్రాక్రమితుం నాగాః శక్నువంతి తదాశ్రమమ్ ॥ ౨౮ ॥ వివిధా స్తత్ర వై నాగా వ
నే తస్మింశ్చ పర్వతే । ఋషే స్తత్ర మతంగస్య విధానా త్తచ్చ కాననమ్॥ ౨౯ ॥ మతం
గవనమి త్యేవ విశ్రుతం రఘునందన । తస్మిన్నందన సంకాశే దేవారణ్యోపమే వనే ॥
౩౦ ॥ నానావిహగ సంకీర్ణే రంస్యసే రామ నిర్వృతః । ఋశ్యమూకశ్చ పంపాయాః
పురస్తాత్పుష్పితద్రుమః ॥ ౩౧ ॥ సుదుఃఖారోహణో నామ శిశునాగాభిరక్షితః । ఉ
దారో బ్రహ్మణా చైవ పూర్వకాలే వినిర్మితః ॥ ౩౨ ॥ శయానః పురుషో రామ తస్య శై
లస్య మూర్ధని । యత్స్వప్నే లభతే విత్తం తత్ప్రబుద్ధోఽధిగచ్ఛతి ॥ ౩౩ ॥ న త్వేవ విషమా
చారః పాపకర్మా ధిరోహతి । యస్తు తం విషమాచారః పాపకర్మాధిరోహతి॥ ౩౪ ॥ త
త్రైవ ప్రహరం త్యేనం సుప్తమాదాయ రాక్షసాః । తతోఽపి శిశునాగానా మాక్రందః
శ్రూయతే మహాన్॥ ౩౫ ॥ క్రీడతాం రామ పంపాయాం మతంగారణ్యవాసినామ్। సి
క్తా రుధిరధారాభి స్సంహత్య పరమద్విపాః॥ ౩౬ ॥ ప్రచరంతి పృథక్కీర్ణా మేఘవర్ణా
స్తరస్వినః । తే తత్ర పీత్వా పానీయం విమలం శీతమవ్యయమ్ ॥ ౩౭ ॥ నివృత్తాః సంవి
గాహంతే వనాని వనగోచరాః। ఋక్షాంశ్చ ద్వీపినశ్చైవ నీలకోమలకప్రభాన్॥
౩౮ ॥ రురూన్గతభయాంశ్చైవ దృష్ట్వా శోకం త్యజిష్యసి । రామ తస్య తు శైలస్య మ
హతీ శోభతే గుహా॥ ౩౯॥ శిలాపిధానా కాకుత్స్థ దుఃఖం చాస్యాః ప్రవేశనమ్। తస్యా
గుహాయాః ప్రాగ్ద్వారే మహాన్ శీతోదకో హ్రదః॥ ౪౦ ॥ బహుమూలఫలో రమ్యో
నానామృగసమావృతః । తస్యాం వసతి సుగ్రీవ శ్చతుర్భిస్సహ వానరైః ॥ ౪౧ ॥ కదా
చిచ్ఛిఖరే తస్య పర్వతస్యాధితిష్ఠతి । కబంధ స్త్వనుశాస్యైవం తావుభౌ రామలక్ష్మ
ణౌ॥ ౪౨ ॥ స్రగ్వీ భాస్వర వర్ణాభః ఖే వ్యరోచత వీర్యవాన్ । తం తు ఖస్థం మహాభా
గం కబంధం రామలక్ష్మణౌ॥ ౪౩ ॥ ప్రస్థితౌ త్వం వ్రజస్వేతి వాక్యమూచతు రంతికే।
గమ్యతాం కార్యసిద్ధ్యర్థ మితి తావబ్రవీత్స చ॥ ౪౪ ॥ సుప్రీతౌ తావనుజ్ఞాప్య కబంధః

ప్రస్థితస్తదా ॥ స తత్ర బంధః ప్రతిపద్య రూపం వృతశ్శ్రియా భాస్కరతుల్యదేహః । ని
దర్శయన్ రామమవేక్ష్య ఖస్థః సఖ్యం కురుష్వేతి తదాభ్యువాచ ॥ ౪౫ ॥ ఇతి శ్రీమదార
ణ్యకాండే - త్రిసప్తతితమస్సర్గః.

తౌ కబంధేన తం మార్గం పంపాయా దర్శితం వనే । ప్రతస్థతుర్దిశం గృహ్య ప్రతీచీం నృవరాత్మజౌ ॥ ౧ ॥ తౌ శైలేష్వాచితానేకాన్ క్షౌద్రకల్పఫలాన్ ద్రుమాన్ । వీక్షంతౌ జగ్మతుర్ద్రష్టుం సుగ్రీవం రామలక్ష్మణౌ ॥ ౨ ॥ కృత్వా చ శైలపృష్ఠే తు తౌ వాసం రామలక్ష్మణౌ । పంపాయాః పశ్చిమం తీరం రాఘవావుపజగ్మతుః ॥ ౩ ॥ తౌ పుష్కరిణ్యాః పంపాయాస్తీరమాసాద్య పశ్చిమమ్ । అపశ్యతాం తతస్తత్ర శబర్యా రమ్యమాశ్రమమ్ ॥ ౪ ॥ తౌ తదాశ్రమమాసాద్య ద్రుమైర్బహుభిరావృతమ్ । సురమ్యమభివీక్షంతౌ శబరీమభ్యుపేయతుః ॥ ౫ ॥ తౌ తు దృష్ట్వా తదా సిద్ధా సముత్థాయ కృతాంజలిః । రామస్య పాదౌ జగ్రాహ లక్ష్మణస్య చ ధీమతః ॥ ౬ ॥ పాద్యమాచమనీయం చ సర్వం ప్రాదాద్యథావిధి । తామువాచ తతో రామః శ్రమణీం సంశితవ్రతామ్ ॥ ౭ ॥ కచ్చిత్తే నిర్జితా విఘ్నాః కచ్చిత్తే వర్ధతే తపః । కచ్చిత్తే నియతః క్రోధ ఆహారశ్చ తపోధనే ॥ ౮ ॥ కచ్చిత్తే నియమాః ప్రాప్తాః కచ్చిత్తే మనసస్సుఖమ్ । కచ్చిత్తే గురుశుశ్రూషా సఫలా చారుభాషిణి ॥ ౯ ॥ రామేణ తాపసీ పృష్టా సా సిద్ధా సిద్ధసంమతా । శశంస శబరీ వృద్ధా రామాయ ప్రత్యుపస్థితా ॥ ౧౦ ॥ అద్య ప్రాప్తా తపస్సిద్ధిస్తవ సందర్శనాన్మయా । అద్య మే సఫలం తప్తం గురవశ్చ సుపూజితాః ॥ ౧౧ ॥ అద్య మే సఫలం జన్మ స్వర్గశ్చైవ భవిష్యతి । త్వయి దేవవరే రామ పూజితే పురుషర్షభ ॥ ౧౨ ॥ తవాహం చక్షుషా సౌమ్య పూతా సౌమ్యేన మానద । గమిష్యామ్యక్షయాన్ లోకాంస్త్వత్ప్రసాదాదరిందమ ॥ ౧౩ ॥ చిత్రకూటం త్వయి ప్రాప్తే విమానైరతులప్రభైః । ఇతస్తే దివమారూఢా యానహం పర్యచారిషమ్ ॥ ౧౪ ॥ తైశ్చాహముక్తా ధర్మజ్ఞైర్మహాభాగైర్మహర్షిభిః । ఆగమిష్యతి తే రామస్సుపుణ్యమిమమాశ్రమమ్ ॥ ౧౫ ॥ స తే ప్రతిగృహీతవ్యస్సౌమిత్రిసహితోఽతిథిః । తం చ దృష్ట్వా వరాన్ లోకానక్షయ్యాంస్త్వం గమిష్యసి ॥ ౧౬ ॥ మయా తు వివిధం వన్యం సంచితం పురుషర్షభ । తవార్థే పురుషవ్యాఘ్ర పంపాయాస్తీరసంభవమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఏవముక్తస్స ధర్మాత్మా శబర్యా శబరీమిదమ్ । రాఘవః ప్రాహ విజ్ఞానే తాం నిత్యమబహిష్కృతామ్ ॥ ౧౮ ॥ దనోస్సకాశాత్తత్త్వేన ప్రభావం తే మహాత్మనః । శ్రుతం ప్రత్యక్షమిచ్ఛామి సంద్రష్టుం యది మన్యసే ॥ ౧౯ ॥ ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా రామవక్త్రాద్వినిస్సృతమ్ । శబరీ దర్శయామాస తావుభౌ తద్వనం మహత్ ॥ ౨౦ ॥ పశ్య మేఘఘనప్రఖ్యం మృగపక్షిసమాకులమ్ । మతంగవనమిత్యేవ విశ్రుతం రఘునందన ॥ ౨౧ ॥ ఇహ తే భావితాత్మానో గురవో మే మహావనే । జుహవాంచక్రిరే తీర్థం మంత్రవన్మంత్రపూజితమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఇయం ప్రత్యక్స్థలీ వేదీ యత్ర తే మే సుసత్కృతాః । పుష్పోపహారం కుర్వంతి శ్రమాదుద్వేపిభిః కరైః ॥ ౨౩ ॥ తేషాం తపః ప్రభావేన పశ్యాద్యాపి రఘూద్వహ । ద్యోతయంతో దిశస్సర్వాః శ్రియా వేద్యోఽతులప్రభాః ॥ ౨౪ ॥ అశక్నువద్భిస్తైర్గంతుముపవాసశ్రమాలసైః । చింతితేనాగతాన్ పశ్య సహితాన్ సప్తసాగరాన్ ॥ ౨౫ ॥ కృతాభిషేకైస్తైర్న్యస్తా వల్కలాః పాదపేష్విహ । అద్యాపి న విశుష్యంతి ప్రదేశే రఘునందన ॥ ౨౬ ॥ దేవకార్యాణి కుర్వద్భిర్యానీమాని కృతాని వై । పుష్పైః కువలయైస్సార్ధం మ్లానత్వం నోపయాంతి వై ॥ ౨౭ ॥ కృత్స్నం వనమిదం దృష్టం శ్రోతవ్యం చ శ్రుతం త్వయా । తదిచ్ఛామ్యభ్యనుజ్ఞాతా త్య

క్తుమేతత్కళేబరమ్॥ ౨౮ ॥ తేషామిచ్ఛామ్యహం గంతుం సమీపం భావితాత్మనామ్।
మునీనామాశ్రమేయేషా మహంతుప రిచారిణీ ॥ ౨౯ ॥ ధర్మిష్ఠంచ వచః శ్రుత్వా రా
ఘవస్సహలక్ష్మణః । ప్రహర్షమతులం లేభే ఆశ్చర్యమితితత్త్వతః ॥ ౩౦॥ తామువాచ
తతోరామః శ్రమణీం సంశితవ్రతామ్ । అర్చితోహం త్వయాభద్రే గచ్ఛకామం య
థాసుఖమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఇత్యుక్తా జటిలావృద్ధా చీరకృష్ణాజినాంబరా । తస్మిన్ముహూర్తే
శబరీ దేహంజీర్ణం జహౌసతీ ॥ ౩౨ ॥ అనుజ్ఞాతా తురామేణ హుత్వాత్మానంహుతా
శనే । జ్వలత్పావక సంకాశా స్వర్గమేవ జగామసా॥ ౩౩ ॥ దివ్యాభరణసంయుక్తా
దివ్యమాల్యానులేపనా । దివ్యాంబర ధరాతత్ర బభూవ ప్రియదర్శనా ॥ ౩౪ ॥ విరా
జయంతీ తం దేశం విద్యుత్సౌదామినీయథా । ప్రణమ్యశిరసారామం స్వర్గతాసుప్ర
భానవా ॥ ౩౫ ॥ యత్రతేసుకృతాత్మానో విహరంతి మహర్షయః । తత్పుణ్యంశబ
రీస్థానం జగామాత్మసమాధినా ॥ ౩౬ ॥ ఇతిశ్రీమదారణ్యకాండే - చతుస్సప్తతితమ
స్సర్గః.

దివంతుతస్యాం యాతాయాం శబర్యాం స్వేనకర్మణా । లక్ష్మణేనసహభ్రా
త్రా చింతయామాస రాఘవః॥ ౧ ॥ సచింతయిత్వా ధర్మాత్మాప్రభావంతం మహాత్మ
నామ్ । హితకారిణమేకాగ్రం లక్ష్మణం రాఘవోబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ దృష్టోయమాశ్ర
మస్సౌమ్య బహ్వాశ్చర్యో మహాత్మనామ్ । విశ్వస్తమృగశార్దూలో నానావిహగసేవి
తః॥ ౩ ॥ సప్తానాంచ సముద్రాణా మేషుతీర్థేషులక్ష్మణ । ఉపస్పృష్టం చవిధివ
త్పితరశ్చాపితర్పితాః ॥ ౪ ॥ ప్రణష్టమశుభంయత్తత్కల్యాణంసముపస్థితమ్ । తేన
తత్త్వేనహృష్టంమే మనోలక్ష్మణసంప్రతి॥ ౫ ॥ హృదయేహినరవ్యాఘ్రశుభమావిర్భ
విష్యతి । తదాగచ్ఛ గమిష్యావః పంపాంతాం ప్రియదర్శనామ్॥ ౬ ॥ ఋశ్యమూకో
గిరిర్యత్ర నాతిదూరే ప్రకాశతే । యస్మిన్వసతిధర్మాత్మాసుగ్రీవోంశుమతస్సుతః ॥
౭ ॥ నిత్యంవాలిభయాత్త్రస్తశ్చతుర్భిస్సహవానరైః । అభిత్వరేచతం ద్రష్టుంసుగ్రీ
వం వానరర్షభమ్ ॥ ౮ ॥ తదధీనం హిమేసౌమ్య సీతాయాఃపరిమార్గణమ్ । ఇతి
బ్రువాణం తంరామం సౌమిత్రిరిదమబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥ గచ్ఛావస్త్వరితంతత్ర మమాపి
త్వరతేమనః । ఆశ్రమాత్తుతతస్తస్మాన్నిష్క్రమ్యసవిశాంపతిః॥ ౧౦॥ ఆజగామ తతః
పంపాం లక్ష్మణేన మహావిభుః । సమీక్షమాణః పుష్పాఢ్యం సర్వతోవిపులద్రుమమ్ ॥
౧౧ ॥ కోయష్టిభిశ్చార్జునకైశ్శతపత్రైశ్చకీచకైః । ఏతైశ్చాన్యైశ్చవివిధైర్నాది
తంతద్వనంమహత్ ॥ ౧౨ ॥ సరామోవివిధాన్వృక్షాన్సరాంసివివిధానిచ । ప
శ్యన్కామాభిసంతప్తో జగామ పరమహ్రదమ్॥ ౧౩ ॥ సతమాసాద్యవైరామో దూ
రాదుదకవాహినమ్ । మతంగసరసంనామ హ్రదంసమవగాహత॥ ౧౪ ॥ తతోజగ్మ
తురవ్యగ్రౌ రాఘవౌహిసమాగతౌ । సతుశోకసమావిష్టో రామోదశరథాత్మజః ॥
౧౫॥ వివేశనళినీం పంపాం పంకజైశ్చసమావృతామ్ । తిలకాశోకపున్నాగవకుళో
ద్దాలకాళినీమ్॥ ౧౬ ॥ రమ్యోపవనసంబాధాం పద్మసంపీడితోదకామ్। స్ఫాటికోపమ
తోయాఢ్యాం శ్లక్ష్ణవాలుకసేవితామ్॥ ౧౭ ॥ మత్స్యకచ్ఛపసంబాధాం తీరస్థద్రుమ
శోభితామ్ । సఖీభిరివయుక్తాభిర్లతాభిరనువేష్టితామ్ ॥ ౧౮ ॥ కిన్నరోరగగంధ
ర్వయక్షరాక్షససేవితామ్ । నానాద్రుమలతాకీర్ణాం శీతవారినిధింశుభామ్॥౧౯॥
పద్మైస్సౌగంధికైస్తామ్రాం శుక్లాంకుముదమండలైః । నీలాంకువలయోద్ఘాతైర్బ
హువర్ణాం కుథామివ ॥ ౨౦ ॥ అరవిందోత్పలవతీం పద్మసౌగంధికాయుతామ్ । పు

ష్పితాగ్రవణోపేతాం బర్హిణోద్ఘుష్టనాదితామ్॥ ౨౧ ॥ సతాం దృష్ట్వా తతః పం
పాం రామస్సౌమిత్రిణా సహ । విలలాప చ తేజస్వీ కామాద్దశరథాత్మజః॥ ౨౨ ॥ తిల
కైర్బీజపూరైశ్చ వటైశ్శుక్లద్రుమైస్తథా। పుష్పితైః కరవీరైశ్చ పున్నాగైశ్చ సు
పుష్పితైః ॥ ౨౩ ॥ మాలతీకుందగుల్మైశ్చ భాండీరైర్నిచులైస్తథా। అశోకైస్స
ప్తపర్ణైశ్చ కేతకైరతిముక్తకైః॥ ౨౪ ॥ అన్యైశ్చ వివిధైర్వృక్షైః ప్రమదేవోప
గూహితామ్ । అస్యాస్తీరే తు పూర్వోక్తః పర్వతో ధాతుమండితః॥ ౨౫॥ ఋశ్యమూ
క ఇతి ఖ్యాతశ్చిత్రః పుష్పితకాననః । హరిర్ఋక్షరజానామ్నా పుత్రస్తస్య మహాత్మ
నః ॥ ౨౬ ॥ అధ్యాస్తే తం మహావీర్యస్సుగ్రీవ ఇతి విశ్రుతః। సుగ్రీవమభిగచ్ఛ త్వం వా
నరేంద్రం నరర్షభ॥ ౨౭ ॥ ఇత్యువాచ పునర్వాక్యం లక్ష్మణం సత్యవిక్రమమ్। రా
జ్యభ్రష్టేన దీనేన తస్యామాసక్తచేతసా ॥ ౨౮ ॥ కథం మయా వినా సీతాం శక్యం
లక్ష్మణ జీవితుమ్ ॥ ఇత్యేవముక్త్వా మదనాభిపీడితస్స లక్ష్మణం వాక్యమనన్యచేతసమ్।
వివేశ పంపాం నళినీం మనోరమాం రఘూత్తమశ్శోకవిషాదయంత్రితః॥ ౨౯ ॥ తతో
మహద్వర్త్మ చ దూరసంక్రమం క్రమేణ గత్వా ప్రతిలోకయన్వనమ్। దదర్శ పంపాం
శుభదర్శకాననామనేకనానావిధపక్షిసంకులామ్ ॥ ౩౦॥

ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే ఆదికావ్యే శ్రీమద్వాల్మీకీయే.
చతుర్వింశత్సహస్రికాయాం సంహితాయాం శ్రీమదారణ్యకాండే-
పంచసప్తతితమస్సర్గః.

శ్రీమదారణ్యకాండపరనశ్రవణయోః ఫలం.

బ్రహ్మాండపురాణే-సప్తచత్వారింశదుత్తరశతతమే-అధ్యాయే.

ఆరణ్యకం తు యః కాండమతిభక్తిసమన్వితః। పరేద్వా శ్రుణుయాద్వాపి సో మ
సాయుజ్యమాప్నుయాత్॥

ఆరణ్యకాండస్సమాప్తః.

సమాప్తం

శ్రీ మద్రామాయణే.

కిష్కింధాకాండః.

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేతశ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణేనమః.

సతాంపుష్కరిణీంగత్వా పద్మోత్పల ఝషాకులామ్ । రామస్సౌమిత్రిసహితో విలలాపాకులేంద్రియః ॥ ౧ ॥ తస్యదృష్టవతోహర్షా దింద్రియాణి చకంపిరే। సకామవశమాపన్నస్సౌమిత్రిమిదమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ సౌమిత్రే శోభతే పంపా వైడూర్యవిమలోదకా । ఫుల్లపద్మోత్పలవతీ శోభితావివిధైర్ద్రుమైః ॥ ౩ ॥ సౌమిత్రే పశ్యపంపాయాః కాననంశుభదర్శనమ్ । యత్రరాజంతి శైలాభా ద్రుమాస్సశిఖరాఇవ ॥ ౪ ॥ మాంతుశోకాభిసంతప్తమాధయః పీడయంతివై । భరతస్యచదుఃఖేన వైదేహ్యాహరణేనచ ॥ ౫ ॥ శోకార్తస్యాపిమేపంపా శోభతేచిత్రకాననా। వ్యవకీర్ణా బహువిధైః పుష్పైశ్శీతజలాశుభా ॥ ౬ ॥ నళినైరపి సంఛన్నాహ్యత్యర్థంశుభదర్శనా। సర్వవ్యాళానుచరితా మృగద్విజసమాకులా ॥ ౭ ॥ అధికంప్రతిభాత్యేషా నీలపీతంతు శాద్వలమ్। ద్రుమాణాంవివిధైఃపుష్పైఃపరిస్తోమైరివార్పితమ్ ॥ ౮ ॥ నానాప్రఖ్యాతకుసుమైశ్ఛన్నా భూర్భాతిలక్ష్మణ। పుష్పభారసమృద్ధాని శిఖరాణిసమంతతః॥ ౯ ॥ లతాభిఃపుష్పితాగ్రాభి రుపగూఢానిసర్వతః। సుఖానిలోయం సౌమిత్రే కాలః ప్రచురమన్మథః॥ ౧౦ ॥ గంధవాన్సురభిర్మాసో జాతపుష్పఫలద్రుమః। పశ్యరూపాణిసౌమిత్రే వనానాంపుష్పశాలినామ్॥ ౧౧ ॥ సృజతాంపుష్పవర్షాణి తోయంతోయముచామివ। ప్రస్తరేషుచ రమ్యేషు వివిధాఃకాననద్రుమాః॥ ౧౨ ॥ వాయువేగప్రచలితాః పుష్పైరవకిరంతిగామ్। పతితైఃపతమానైశ్చ పాదపస్థైశ్చమారుతః॥ ౧౩॥ కుసుమైః పశ్యసౌమిత్రే క్రీడన్నివసమంతతః। విక్షిపన్వివిధాశ్శాఖా నగానాంకుసుమోత్కరాః ॥ ౧౪ ॥ మారుతశ్చలితస్థానైష్షట్పదైరనుగీయతే। మత్తకోకిలసన్నాదైర్నర్తయన్నివపాదపాన్॥ ౧౫ ॥ శైలకందరనిష్క్రాంతః ప్రగీతఇవచానిలః। తేనవిక్షిపతాత్యర్థం పవనేన సమంతతః॥ ౧౬ ॥ అమీసంతప్తశాఖాగ్రా గ్రథితా ఇవ పాదపాః। సపషసుఖసంస్పర్శో వాతిచందనశీతలః॥ ౧౭ ॥ గంధమభ్యావహన్పుణ్యం శ్రమాపనయనోనిలః। అమీపవనవిక్షిప్తావినదంతీవపాదపాః ॥ ౧౮ ॥ షట్పదైరనుకూజంతో వనేషుమధుగంధిషు। గిరిప్రస్థేషురమ్యేషుపుష్పవద్భిర్మనోహరైః ॥ ౧౯ ॥ సంసక్తశిఖరాశ్శైలా విరాజంతేమహాద్రుమైః। పుష్పసంఛన్నశిఖరా మారుతోత్క్షిప్తచంచలాః॥ ౨౦ ॥ అమీమధుకరోత్తంసాఃప్రగీతాఇవ పాదపాః। సుపుష్పితాంస్తుపశ్యేమాన్ కర్ణికారాన్ సమంతతః॥ ౨౧ ॥ హాటకప్రతిసంఛన్నాన

రాన్వితాం బరానివ । అయం వసంతస్సౌమిత్రే నానావిహగనాదితః ॥ ౨౨ ॥ సీతా
యా విప్రహీణస్య శోకసందీపనో మమ । మాం హి శోకసమాక్రాంతం సంతాపయతి
మన్మథః ॥ ౨౩ ॥ హృష్టః ప్రవదమానశ్చ మామాహ్వయతి కోకిలః । ఏష దాత్యూహకో
హృష్టో రమ్యే మాం వననిర్ఝరే ॥ ౨౪ ॥ ప్రణదన్మన్మథావిష్టం శోచయిష్యతి లక్ష్మణ ।
శ్రుత్వైతస్య పురా శబ్దమాశ్రమస్థా మమ ప్రియా ॥ ౨౫ ॥ మామాహూయ ప్రముది
తా పరమం ప్రత్యనందత । ఏవం విచిత్రాః పతగా నానారావవిరావిణః ॥ ౨౬ ॥ వృ
క్షగుల్మలతాః పశ్య సంపతంతి తతస్తతః । విమిశ్రా విహగైః పుంభిరాత్మవ్యూహాభి
నందితాః ॥ ౨౭ ॥ భృంగరాజప్రముదితాః సౌమిత్రే మధురస్వరాః । అస్యాః కూలే
ప్రముదితాశ్శకునాస్సంఘశస్త్విహ ॥ ౨౮ ॥ దాత్యూహరుతవిక్రందైః పుంస్కోకి
లరుతైరపి । స్వనంతి పాదపాశ్చేమే మమానంగప్రదీపనాః ॥ ౨౯ ॥ అశోకస్తబకాం
గారః షట్పదస్వననిస్స్వనః । మాం హి పల్లవతామ్రార్చిస్సంతాపాగ్నిః ప్రధక్ష్య
తి ॥ ౩౦ ॥ నహి తాం సూక్ష్మపక్ష్మాక్షీం సుకేశీం మృదుభాషిణీమ్ । అపశ్యతో మే సౌమి
త్రే జీవితేఽస్తి ప్రయోజనమ్ ॥ ౩౧ ॥ అయం హి దయితస్తస్యాః కాలో రుచిరకాననః । కో
కిలాకులసీమాంతో దయితాం మాం మమానఘ ॥ ౩౨ ॥ మన్మథాయాససంభూతో వ
సంతగుణవర్ధితః । అయం మాం ధక్ష్యతి క్షిప్రం శోకాగ్నిర్నచిరాదివ ॥ ౩౩ ॥ అపశ్య
తస్తాం దయితాం పశ్యతో రుచిరద్రుమాన్ । మమాయమాత్మప్రభవో భూయస్త్వము
పయాస్యతి ॥ ౩౪ ॥ అదృశ్యమానా వైదేహీ శోకం వర్ధయతే మమ । దృశ్యమానో
వసంతశ్చ స్వేదసంసర్గదూషకః ॥ ౩౫ ॥ మాం హ్యద్య మృగశాబాక్షీం చింతాశోకబ
లాత్కృతమ్ । సంతాపయతి సౌమిత్రే క్రూరశ్చైత్రో వనానిలః ॥ ౩౬ ॥ అమీ మ
యూరాశ్శోభంతే ప్రదృశ్యంతస్సమంతతః । స్వైః పక్షైః పవనోద్ధూతైర్గవాక్షైః
స్ఫాటికైరివ ॥ ౩౭ ॥ శిఖినీభిః పరివృతాస్త ఏతే మదమూర్ఛితాః । మన్మథాగ్నిపరీత
స్య మమ మన్మథవర్ధనాః ॥ ౩౮ ॥ పశ్య లక్ష్మణ నృత్యంతం మయూరముపనృత్యతి ।
శిఖినీ మన్మథార్తైషా భర్తారం గిరిసానుషు ॥ ౩౯ ॥ తామేవ మన్మథావిష్టో మ
యూరోఽప్యభిధావతి । వితత్య రుచిరౌ పక్షౌ రుతైరుపహసన్నివ ॥ ౪౦ ॥ మయూరస్య
వనే నూనం రక్షసా న హృతా ప్రియా । తస్మాన్నృత్యతి రమ్యేషు వనేషు సహ కాం
తయా ॥ ౪౧ ॥ మమ త్వయా వనే వాసః పుష్పమాసే సుదుస్సహః । పశ్య లక్ష్మణ సం
రాగం తిర్యగ్యోనిగతేష్వపి ॥ ౪౨ ॥ యదేషా శిఖినీ కామాద్భర్తారం రమతేఽంతికే ।
మమాప్యేవం విశాలాక్షీ జానకీ జాతసంభ్రమా ॥ ౪౩ ॥ మదనేనాభివర్తేత యది నా
పహృతా భవేత్ । పశ్య లక్ష్మణ పుష్పాణి నిష్ఫలాని భవంతి మే ॥ ౪౪ ॥ పుష్పభారస
మృద్ధానాం వనానాం శిశిరాత్యయే । రుచిరాణ్యపి పుష్పాణి పాదపానామతిశ్రియా ॥
౪౫ ॥ నిష్ఫలాని మహీం యాంతి సమం మధుకరోత్కరైః । నదంతి రావం ముదితాశ్శ
కునాస్సంఘశః కలమ్ ॥ ౪౬ ॥ ఆహ్వయంత ఇవాన్యోన్యం కామోన్మాదకరా మమ । వ
సంతో యది తత్రాపి యత్ర మే వసతి ప్రియా ॥ ౪౭ ॥ నూనం పరవశా సీతా సాపి శోచత్య
హం యథా । నూనం న తు వసంతోఽయం దేశం స్పృశతి యత్ర సా ॥ ౪౮ ॥ కథం హ్యసితప
ద్మాక్షీ వర్తయేత్సా మయా వినా । అథవా వర్తతే తత్ర వసంతో యత్ర మే ప్రియా ॥
౪౯ ॥ కిం కరిష్యతి సుశ్రోణీ సా తు నిర్భర్త్సితా పరైః । శ్యామా పద్మపలాశాక్షీ మృదు
పూర్వాభిభాషిణీ ॥ ౫౦ ॥ నూనం వసంతమాసాద్య పరిత్యక్ష్యతి జీవితమ్ । దృఢం హి హృ
దయే బుద్ధిర్మమ సంప్రతివర్తతే ॥ ౫౧ ॥ నాలం వర్తయితుం సీతా సాధ్వీ మద్విరహం
గతా । మయి భావస్తు వైదేహ్యాస్తత్త్వతో వినివేశితః ॥ ౫౨ ॥ మమాపి భావస్సీతాయాం

సర్వథావినివేశితః ! ఏషపుష్పవహోవాయు స్సుఖస్పర్శోహిమావహః ॥ ౫౩ ॥
తాంవిచింతయతఃకాంతాం పావకప్రతిమోమమ । సదాసుఖమహంమన్యే యంపురా
సహసీతయా ॥ ౫౪ ॥ మారుతస్సవినాసీతాం శోకంవర్ధయతేమమ । తాంవినాథవి
హంగోసోపక్షీప్రణదితస్తదా ॥ ౫౫ ॥ వాయసఃపాదపగతః ప్రహృష్టమభినర్దతి । ఏ
షవైతత్రవైదేహ్యావిహగఃప్రతిహారకః ॥ ౫౬ ॥ పక్షీమాంతు విశాలాక్ష్యాస్సమీపము
పనేష్యతి । శృణులక్ష్మణసన్నాదంవనేమదవివర్ధనమ్ ॥ ౫౭ ॥ పుష్పితాగ్రేషు వృ
క్షేషుద్విజానాముపకూజతామ్ । విక్షిప్తాంపవనేనైతా మసౌతిలకమంజరీమ్ ॥ ౫౮ ॥
షట్పదస్సహసాభ్యేతిమదోద్ధూతామివప్రియామ్ । కామినామయమత్యంతమశోకశ్శో
కవర్ధనః ॥ ౫౯ ॥ స్తబకైఃపవనోత్క్షిప్తైస్తర్జయన్నివమాంస్థితః । అమీలక్ష్మణదృ
శ్యంతేచూతాఃకుసుమశాలినః ॥ ౬౦ ॥ విభ్రమోత్సిక్తమనసస్సాంగరాగానరాఇవ ।
సౌమిత్రేపశ్యపంపాయాశ్చిత్రాసువనరాజిషు ॥ ౬౧ ॥ కిన్నరానరశార్దూలవిచరం
తితతస్తతః । ఇమానిశుభగంధీనిపశ్యలక్ష్మణసర్వశః ॥ ౬౨ ॥ నళినానిప్రకాశంతేజలే
తరుణసూర్యవత్ । ఏషాప్రసన్నసలిలాపద్మనీలోత్పలాయుతా ॥ ౬౩ ॥ హంసకారండ
వాకీర్ణాపంపాసౌగంధికాయుతా । జలేతరుణసూర్యాభైష్షట్పదాహతకేసరైః ॥
౬౪ ॥ పంకజైశ్శోభతేపంపాసమంతాదభిసంవృతా । చక్రవాకయుతానిత్యం చిత్ర
ప్రస్థవనాంతరా ॥ ౬౫ ॥ మాతంగమృగయూథైశ్చశోభతేసలిలార్థిభిః । పవనాహ
తవేగాభిరూర్మిభిర్విమలేంభసి ॥ ౬౬ ॥ పంకజానివిరాజంతే తాడ్యమానానిలక్ష్మ
ణ । పద్మపత్రవిశాలాక్షీంసతతంపంకజప్రియామ్ ॥ ౬౭ ॥ అపశ్యతోమేవైదేహీంజీవితం
నాభిరోచయే । అహోకామస్యవామత్వంయోగతామపిదుర్లభామ్ ॥ ౬౮ ॥ స్మా
రయిష్యతికల్యాణీంకల్యాణతరవాదినీమ్ । శక్యోధారయితుంకామోభవేదభ్యాగతోమ
యా ॥ ౬౯ ॥ యదిభూయోవసంతోమాంనహన్యాత్పుష్పితద్రుమః । యానిస్మరమణీ
యానితయాసహభవంతిమే ॥ ౭౦ ॥ తాన్యేవారమణీయాని జాయంతేమేతయావినా ।
పద్మకోశపలాశానిద్రష్టుందృష్టిర్హిజాయతే ॥ ౭౧ ॥ సీతాయానేత్రకోశాభ్యాం
సదృశానీతిలక్ష్మణ । పద్మకేసరసంసృష్టోవృక్షాంతరవినిస్సృతః ॥ ౭౨ ॥ నిశ్వాసఇ
వసీతాయావాతిమనోహరః । సౌమిత్రేపశ్యపంపాయా దక్షిణేగిరిసానుని ॥
౭౩ ॥ పుష్పితాంకర్ణికారస్యయష్టింపరమశోభనామ్ । అధికంశైలరాజోయం ధాతుభి
స్సువిభూషితః ॥ ౭౪ ॥ విచిత్రంసృజతేరేణుంవాయువేగవిఘట్టితమ్ । గిరిప్రస్థాస్తుసౌమి
త్రేసర్వతస్సంప్రపుష్పితైః ॥ ౭౫ ॥ నిష్పత్రైస్సర్వతోరమ్యైః ప్రదీప్తాఇవకింశుకైః । పం
పాతీరగతాశ్చేమేసంసక్తామధుగంధినః ॥ ౭౬ ॥ మాలతీమల్లికాషండాఃకరవీరాశ్చపు
ష్పితాః । కేతక్యస్సింధువారాశ్చవాసంత్యశ్చసుపుష్పితాః ॥ ౭౭ ॥ మాధవ్యోగంధ
పూర్ణాశ్చకుందగుల్మాశ్చసర్వశః । చిరిబిల్వామధూకాశ్చ వంజులావకులాస్తథా ॥
౭౮ ॥ చంపకాస్తిలకాశ్చైవనాగవృక్షాస్సుపుష్పితాః । నీపాశ్చవరుణాశ్చైవ ఖర్జూ
రాశ్చసుపుష్పితాః ॥ ౭౯ ॥ పద్మకాశ్చైవశోభంతేనీలాశోకాశ్చపుష్పితాః । లోధ్రా
శ్చగిరిపృష్ఠేషుసింహకేసరపింజరాః ॥ ౮౦ ॥ అంకోలాశ్చకురంటాశ్చచూర్ణకాఃపా
రిభద్రకాః । చూతాఃపాటలయశ్చైవకోవిదారాశ్చపుష్పితాః ॥ ౮౧ ॥ ముచుళిందా
ర్జునాశ్చైవదృశ్యంతేగిరిసానుషు । కేతకోద్దాలకాశ్చైవ శిరీషాశ్శింశుపాధవాః ॥
౮౨ ॥ శాల్మల్యఃకింశుకాశ్చైవరక్తాఃకురవకాస్తథా । తినిశానక్తమాలాశ్చ చందనా
స్స్యందనాస్తథా ॥ ౮౩ ॥ పుష్పితాన్పుష్పితాగ్రాభిర్లతాభిఃపరివేష్టితాన్ । ద్రు

మాన్ పశ్యేహ సౌమిత్రే పంపాయా రుచిరాన్ బహూన్ ॥ ౮౪ ॥ వాతవిక్షిప్తవిటపాన్
యథాసన్నాన్ ద్రుమానిమాన్ । లతాస్సమనువర్తంతే మత్తా ఇవ వరస్త్రియః ॥
౮౫ ॥ పాదపాత్పాదపం గచ్ఛన్ శైలాచ్ఛైలం వనాద్వనమ్ । వాతి నైకరసాస్వాదసం
మోదిత ఇవానిలః ॥ ౮౬ ॥ కేచిత్పర్యాప్తకుసుమాః పాదపా మధుగంధినః । కేచిన్ముకు
ళసంవీతాః శ్యామవర్ణా ఇవాబభుః ॥ ౮౭ ॥ ఇదం మృష్టమిదం స్వాదు ప్రఫుల్లమిదమిత్య
పి । రాగమత్తో మధుకరః కుసుమేష్వవలీయతే ॥ ౮౮ ॥ నిలీయ పునరుత్పత్య సహసాన్య
త్ర గచ్ఛతి । మధులుబ్ధో మధుకరః పంపాతీరద్రుమేష్వసౌ ॥ ౮౯ ॥ ఇయం కుసుమసం
ఘాతైరుపస్తీర్ణా సుఖాకృతా । స్వయం నిపతితైర్భూమిః శయనప్రస్తరైరివ ॥ ౯౦ ॥
వివిధా వివిధైః పుష్పైస్తైరేవ నగసానుషు । వికీర్ణైః పీతరక్తా హి సౌమిత్రే ప్రస్త
రాః కృతాః ॥ ౯౧ ॥ హిమాంతే పశ్య సౌమిత్రే వృక్షాణాం పుష్పసంభవమ్ । పుష్పమా
సే హి తరవస్సంఘర్షాదివ పుష్పితాః ॥ ౯౨ ॥ ఆహ్వయంత ఇవాన్యోన్యం నగాష్ష
ట్పదనాదితాః । కుసుమోత్తంసవిటపాః శోభంతే బహు లక్ష్మణ ॥ ౯౩ ॥ ఏష కారం
డవః పక్షీ విగాహ్య సలిలం శుభమ్ । రమతే కాంతయా సార్ధం కామముద్దీపయన్మమ ॥
౯౪ ॥ మందాకిన్యాస్తు యదిదం రూపమేతన్మనోహరమ్ । స్థానే జగతి విఖ్యాతా దృశ్యం
తేత్ర మనోరమాః ॥ ౯౫ ॥ యది దృశ్యేత సా సాధ్వీ యది చేహ వసేమ హి । స్పృహ
యేయం న శక్రాయ నాయోధ్యాయై రఘూత్తమ ॥ ౯౬ ॥ న హ్యేవం రమణీయేషు
శాద్వలేషు తయా సహ । రమతో మే భవేచ్చింతా న స్పృహాన్యేషు వా భవేత్ ॥ ౯౭ ॥
అమీ హి వివిధైః పుష్పైస్తరవో రుచిరచ్ఛదాః । కాననేస్మిన్ వినా కాంతాం చిత్తము
న్మాదయంతి మే ॥ ౯౮ ॥ పశ్య శీతజలాం చేమాం సౌమిత్రే పుష్కరాయుతామ్ । చక్రవా
కానుచరితాం కారండవనిషేవితామ్ ॥ ౯౯ ॥ ప్లవైః క్రౌంచైశ్చ సంపూర్ణాం వ
రాహమృగసేవితామ్ । అధికం శోభతే పంపా వికూజద్భిర్విహంగమైః ॥ ౧౦౦ ॥ దీప
యంతీవ మే కామం వివిధా ముదితా ద్విజాః । శ్యామాం చంద్రముఖీం స్మృత్వా మన్మధో
వర్తతే హి మే ॥ ౧౦౧ ॥ పశ్య సానుషు చిత్రేషు మృగీభిస్సహితాన్మృగాన్ । మాం పు
నర్మృగశావాక్ష్యా వైదేహ్యా విరహీకృతమ్ ॥ ౧౦౨ ॥ వ్యథయంతీవ మే చిత్తం సం
చరంతస్తతస్తతః । అస్మిన్ సానుని రమ్యే హి మత్తద్విజగణాయుతే ॥ ౧౦౩ ॥ పశ్యేయం
యది తాం కాంతాం తతస్స్వస్తి భవేన్మమ । జీవేయం ఖలు సౌమిత్రే మయా సహ సుమ
ధ్యమా ॥ ౧౦౪ ॥ సేవతే యది వైదేహీ పంపాయాః పవనం సుఖమ్ । పద్మసౌగంధికవ
హం శివం శోకవినాశనమ్ ॥ ౧౦౫ ॥ ధన్యా లక్ష్మణ సేవంతే పంపోపవనమారుతమ్ ।
శ్యామా పద్మపలాశాక్షీ ప్రియా విరహితా మయా ॥ ౧౦౬ ॥ కథం ధారయతి ప్రా
ణాన్ వివశా జనకాత్మజా । కిన్ను వక్ష్యామి రాజానం ధర్మజ్ఞం సత్యవాదినమ్ ॥ ౧౦౭ ॥ సీ
తాయా జనకం పృష్టః కుశలం జనసంసది । యా మామనుగతా మందం పిత్రా ప్రవ్రా
జితం వనమ్ ॥ ౧౦౮ ॥ సీతా సత్పథమాస్థాయ క్వ ను సా వర్తతే ప్రియా । తయా విహీనః
కృపణః కథం లక్ష్మణ ధారయే ॥ ౧౦౯ ॥ యా మామనుగతా రాజ్యాద్భ్రష్టం విగతచేత
సమ్ । తచ్చార్వంచితపక్ష్మాక్షం సుగంధి శుభమవ్రణమ్ ॥ ౧౧౦ ॥ అపశ్యతో ముఖం త
స్యాః సీదతీవ మనో మమ । స్మితహాస్యాంతరయుతం గుణవన్మధురం హితమ్ ॥ ౧౧౧ ॥
వైదేహ్యా వాక్యమతులం కదా శ్రోష్యామి లక్ష్మణ । ప్రాప్తదుఃఖం వనే శ్యామా సా
మాం మన్మథకర్శితమ్ ॥ ౧౧౨ ॥ నష్టదుఃఖేవ హృష్టేవ సాధ్వీ సాధ్వభ్యభాషత । కిన్ను
వక్ష్యామి కౌసల్యామయోధ్యాయాం నృపాత్మజ ॥ ౧౧౩ ॥ క్వ సా స్నుషేతి పృచ్ఛం
తీం కథం చాతిమనస్వినీమ్ । గచ్ఛ లక్ష్మణ పశ్య త్వం భరతం భ్రాతృవత్సలమ్ ॥ ౧౧౪ ॥

న హ్యహం జీవితుం శక్తస్తామృతే జనకాత్మజామ్। ఇతి రామం మహాత్మానం విలపంతమను
నాథవత్॥ ౧౧౫ ॥ ఉవాచ లక్ష్మణో భ్రాతా వచనం యుక్తమవ్యయమ్। సంస్తంభ
రామ భద్రం తే మా శుచః పురుషోత్తమ॥ ౧౧౬ ॥ నేదృశానాం మతిర్మందా భవత్య
కలుషాత్మనామ్। స్మృత్వా వియోగజం దుఃఖం త్యజ స్నేహం ప్రియే జనే॥ ౧౧౭ ॥ అతి
స్నేహపరిష్వంగాద్వర్తిరార్ద్రాఽపి దహ్యతే। యది గచ్ఛతి పాతాళం తతోఽభ్య
ధికమేవ వా॥ ౧౧౮ ॥ సర్వథా రావణస్తావన్న భవిష్యతి రాఘవ। ప్రవృత్తిర్లభ్యతాం
తావత్ తస్య పాపస్య రక్షసః॥ ౧౧౯ ॥ తతో హాస్యతి వా సీతాం నిధనం వా గమిష్య
తి। యది యాతి దితేర్గర్భం రావణస్సహ సీతయా॥ ౧౨౦॥ తత్రాప్యేనం హనిష్యా
మి న చేద్దాస్యతి మైథిలీమ్। స్వాస్థ్యం భద్రం భజస్వార్య త్యజ్యతాం కృపణా మతిః॥
౧౨౧ ॥ అర్థో హి నష్టకార్యార్థైర్నాయత్నేనాధిగమ్యతే। ఉత్సాహో బలవానా
ర్య నాస్త్యుత్సాహాత్పరం బలమ్॥ ౧౨౨ ॥ సోత్సాహస్య హి లోకేషు న కించిదపి దు
ర్లభమ్। ఉత్సాహవంతః పురుషా నావసీదంతి కర్మసు॥ ౧౨౩ ॥ ఉత్సాహమాత్రమా
శ్రిత్య ప్రతిలప్స్యామ జానకీమ్। త్యజ్యతాం కామవృత్తత్వం శోకం సన్న్యస్య పృష్ఠతః॥
౧౨౪ ॥ మహాత్మానం కృతాత్మానమాత్మానం కిం న బుధ్యసే। ఏవం సంబోధితస్తత్ర శో
కోపహతచేతనః॥ ౧౨౫ ॥ న్యస్య శోకం చ మోహం చ తతో ధైర్యముపాగమత్। సో
హ్యతిక్రమతావ్యగ్రస్తామచింత్యపరాక్రమః॥ ౧౨౬ ॥ రామః పంపాం సురుచి
రాం రమ్యాం పారిప్లవద్రుమామ్॥ అతీత్య రామస్సహసా మహాత్మా సర్వం వనం నిర్ఝర
కందరం చ। ఉద్విగ్నచేతాస్సహ లక్ష్మణేన విచార్య దుఃఖోపహతః ప్రతస్థే॥ ౧౨౭ ॥
తం మత్తమాతంగవిలాసగామీ గచ్ఛంతమవ్యగ్రమనా మహాత్మా। స లక్ష్మణో రాఘవ
మప్రమత్తో రరక్ష ధర్మేణ బలేన చైవ॥ ౧౨౮ ॥ తావృశ్యమూకస్య సమీపచారీ చరన్
దదర్శాద్భుతదర్శనీయౌ। శాఖామృగాణామధిపస్తరస్వీ వితత్రసే నైవ విచేష్టకించిత్॥
౧౨౯ ॥ తతో మహాత్మా గజమందగామీ శాఖామృగస్తత్ర వనే చరంతౌ। దృష్ట్వా విషా
దం పరమం జగామ చింతాపరీతో భయభారమగ్నః॥ ౧౩౦ ॥ తమాశ్రమం పుణ్యసుఖం
శరణ్యం సదైవ శాఖామృగసేవితాంతమ్। త్రస్తాశ్చ దృష్ట్వా హరయోఽభిజగ్ముర్మహౌజ
సౌ రాఘవలక్ష్మణౌ తౌ॥ ౧౩౧ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ప్రథమస్సర్గః

తౌ తు దృష్ట్వా మహాత్మానౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ। వరాయుధధరౌ వీరౌ సుగ్రీవ
శ్శంకితోఽభవత్॥ ౧ ॥ ఉద్విగ్నహృదయస్సర్వా దిశస్సమవలోకయన్। న వ్యతిష్ఠత కస్మిం
శ్చిద్దేశే వానరపుంగవః॥ ౨ ॥ నైవ చక్రే మనః స్థానే వీక్షమాణో మహాబలౌ। కపేః ప
రమభీతస్య చిత్తం వ్యవససాద హ॥ ౩ ॥ చింతయిత్వా స ధర్మాత్మా విమృశ్య గురులాఘవమ్।
సుగ్రీవః పరమోద్విగ్నస్సర్వైరనుచరైస్సహ॥ ౪ ॥ తతస్స సచివేభ్యస్తు సుగ్రీవః ప్లవగా
ధిపః। శశంస పరమోద్విగ్నః పశ్యంస్తౌ రామలక్ష్మణౌ॥ ౫ ॥ ఏతౌ వనమిదం దుర్గం వా
లిప్రణిహితౌ ధ్రువమ్। ఛద్మనా చీరవసనౌ ప్రచరంతావిహాగతౌ॥ ౬ ॥ తతస్సుగ్రీవస
చివా దృష్ట్వా పరమధన్వినౌ। జగ్ముర్గిరితటాత్తస్మాదన్యచ్ఛిఖరముత్తమమ్॥ ౭ ॥ తే క్షి
ప్రమధిగమ్యాథ యూథపా యూథపర్షభమ్। హరయో వానరశ్రేష్ఠం పరివార్యోపత
స్థిరే॥ ౮ ॥ ఏకమేకాయనగతాః ప్లవమానా గిరేర్గిరిమ్। ప్రకంపయంతో వేగేన గిరీణాం
శిఖరాణ్యపి॥ ౯ ॥ తతశ్శాఖామృగాస్సర్వే ప్లవమానా మహాబలాః। బభంజుశ్చ నగాం
స్తత్ర పుష్పితాన్ దుర్గసంశ్రితాన్॥ ౧౦ ॥ ఆప్లవంతో హరివరాస్సర్వతస్తం మహాగి
రిమ్। మృగమార్జారశార్దూలాంస్త్రాసయంతో యయుస్తదా॥ ౧౧ ॥ తతస్సుగ్రీవస
చివాః పర్వతేంద్రం సమాశ్రితాః। సంగమ్య కపిముఖ్యేన సర్వే ప్రాంజలయః స్థితాః॥

౧౨ ॥ తతస్తంభయసంవిగ్నం వాలికిల్బిషశంకితమ్ । ఉవాచ హనుమాన్వాక్యం సుగ్రీవం వాక్యకోవిదః ॥ ౧౩ ॥ సంభ్రమస్త్యజ్యతామేష సర్వైర్వాలికృతే మహాన్ । మలయోయం గిరివరో భయం నేహాస్తి వాలినః ॥ ౧౪ ॥ యస్మాదుద్విగ్నచేతాస్త్వం ప్రద్రుతో హరిపుంగవ । తం క్రూరదర్శనం క్రూరం నేహ పశ్యామి వాలినమ్ ॥ ౧౫ ॥ యస్మాత్తవ భయం సౌమ్య పూర్వజాత్పాపకర్మణః । స నేహ వాలీ దుష్టాత్మా న తే పశ్యామ్యహం భయమ్ ॥ ౧౬ ॥ అహో శాఖామృగత్వం తే వ్యక్తమేవ ప్లవంగమ । లఘుచిత్తతయాత్మానం న స్థాపయసి యో మతౌ ॥ ౧౭ ॥ బుద్ధివిజ్ఞానసంపన్న ఇంగితైస్సర్వమాచర । న హ్యబుద్ధిం గతో రాజా సర్వభూతాని శాస్తి హి ॥ ౧౮ ॥ సుగ్రీవస్తు శుభం వాక్యం శ్రుత్వా సర్వం హనూమతః । తతశ్శుభతరం వాక్యం హనూమంతమువాచ హ ॥ ౧౯ ॥ దీర్ఘబాహూ విశాలాక్షౌ శరచాపాసిధారిణౌ । కస్య న స్యాద్భయం దృష్ట్వా హ్యేతౌ సురసుతోపమౌ ॥ ౨౦ ॥ వాలిప్రణిహితావేతౌ శంకేహం పురుషోత్తమౌ । రాజానో బహుమిత్రాశ్చ విశ్వాసో నాత్ర హి క్షమః ॥ ౨౧ ॥ అరయశ్చ మనుష్యేణ విజ్ఞేయాశ్ఛన్నచారిణః । విశ్వస్తానామవిశ్వస్తాశ్ఛిద్రేషు ప్రహరంతి హి ॥ ౨౨ ॥ కృత్యేషు వాలీ మేధావీ రాజానో బహుదర్శనః । భవంతి పరహంతారస్తే జ్ఞేయాః ప్రాకృతైర్నరైః ॥ ౨౩ ॥ తౌ త్వయా ప్రాకృతేనైవ గత్వా జ్ఞేయౌ ప్లవంగమ । ఇంగితానాం ప్రకారేణ రూపవ్యాభాషణేన చ ॥ ౨౪ ॥ లక్షయస్వ తయోర్భావం ప్రదుష్టమనసౌ యది । విశ్వాసయన్ప్రశంసాభిరింగితైశ్చ పునః పునః ॥ ౨౫ ॥ మమైవాభిముఖః స్థిత్వా పృచ్ఛ త్వం హరిపుంగవ । ప్రయోజనం ప్రవేశస్య వనస్యాస్య ధనుర్ధరౌ ॥ ౨౬ ॥ శుద్ధాత్మానౌ యది త్వేతౌ జానీహి త్వం ప్లవంగమ । వ్యాభాషితైర్వా విజ్ఞేయా స్యాద్దుష్టాదుష్టతా తయోః ॥ ౨౭ ॥ ఇత్యేవం కపిరాజేన సందిష్టో మారుతాత్మజః । చకార గమనే బుద్ధిం యత్ర తౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౨౮ ॥ తథేతి సంపూజ్య వచస్తు తస్య కపేస్సుభీతస్య దురాసదస్య । మహానుభావో హనుమాన్ యయౌ తదా స యత్ర రామోతిబలస్సలక్ష్మణః ॥ ౨౯ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ద్వితీయస్సర్గః

వచో విజ్ఞాయ హనుమాన్ సుగ్రీవస్య మహాత్మనః । పర్వతాదృశ్యమూకాత్తు పుప్లువే యత్ర రాఘవౌ ॥ ౧ ॥ కపిరూపం పరిత్యజ్య హనూమాన్మారుతాత్మజః । భిక్షురూపం తతో భేజే శఠబుద్ధితయా కపిః ॥ ౨ ॥ తతస్స హనుమాన్వాచా శ్లక్ష్ణయా సుమనోజ్ఞయా । వినీతవదుపాగమ్య రాఘవౌ ప్రణిపత్య చ ॥ ౩ ॥ ఆబభాషే తదా వీరౌ యథావత్ప్రశశంస చ । సంపూజ్య విధివద్వీరో హనూమాన్మారుతాత్మజః ॥ ౪ ॥ ఉవాచ కామతో వాక్యం మృదు సత్యపరాక్రమౌ । రాజర్షిదేవప్రతిమౌ తాపసౌ సంశితవ్రతౌ ॥ ౫ ॥ దేశం కథమిమం ప్రాప్తౌ భవంతౌ వనచారిణౌ । త్రాసయంతౌ మృగగణానన్యాంశ్చ వనచారిణః ॥ ౬ ॥ పంపాతీరరుహాన్వృక్షాన్ వీక్షమాణౌ సమంతతః । ఇమాం నదీం శుభజలాం శోభయంతౌ తపస్వినౌ ॥ ౭ ॥ ధైర్యవంతౌ సువర్ణాభౌ కౌ యువాం చీరవాససౌ । నిశ్వసంతౌ వరభుజౌ పీడయంతావిమాః ప్రజాః ॥ ౮ ॥ సింహవిప్రేక్షితౌ వీరౌ సింహాతిబలవిక్రమౌ । శక్రచాపనిభే చాపే గృహీత్వా శత్రుసూదనౌ ॥ ౯ ॥ శ్రీమంతౌ రూపసంపన్నౌ వృషభశ్రేష్ఠవిక్రమౌ । హస్తిహస్తోపమభుజౌ ద్యుతిమంతౌ నరర్షభౌ ॥ ౧౦ ॥ ప్రభయా పర్వతేంద్రోయం యువయోరవభాసితః । రాజ్యార్హావమరప్రఖ్యౌ కథం దేశమిహాగతౌ ॥ ౧౧ ॥ పద్మపత్రేక్షణౌ వీరౌ జటామండలధారిణౌ । అన్యోన్యసదృశౌ వీరౌ దేవలోకాదివాగతౌ ॥ ౧౨ ॥ యదృచ్ఛయేవ సంప్రాప్తౌ చంద్రసూర్యౌ వసుంధరామ్ । విశాలవక్షసౌ వీరౌ మానుషౌ దేవరూపిణౌ ॥ ౧౩ ॥ సింహస్కంధౌ మహా

సత్త్వాన్మదావివ గోవృషౌ । ఆయతాశ్చ సువృత్తాశ్చ బాహవః పరిఘోపమాః ॥ ౧౪ ॥ సర్వభూషణభూషార్హాః కిమర్థం న విభూషితాః । ఉభౌ యోగ్యావహం మన్యే రక్షితుం పృథివీమిమామ్ ॥ ౧౫ ॥ ససాగరవనాం కృత్స్నాం వింధ్యమేరువిభూషితామ్ । ఇమే చ ధనుషీ చిత్రే శ్లక్ష్ణే చిత్రానులేపనే ॥ ౧౬ ॥ ప్రకాశేతే యథేంద్రస్య వజ్రే హేమవిభూషితే । సంపూర్ణా నిశితైర్బాణైస్తూణాశ్చ శుభదర్శనాః ॥ ౧౭ ॥ జీవితాంతకరైర్ఘోరైర్జ్వలద్భిరివ పన్నగైః । మహాప్రమాణౌ విపులౌ తప్తహాటకభూషితౌ ॥ ౧౮ ॥ ఖడ్గావేతౌ విరాజేతే నిర్ముక్తావివ పన్నగౌ । ఏవం మాం పరిభాషంతం కస్మాద్వై నాభిభాషథః ॥ ౧౯ ॥ సుగ్రీవో నామ ధర్మాత్మా కశ్చిద్వానరయూథపః । వీరో వినికృతో భ్రాత్రా జగద్భ్రమతి దుఃఖితః ॥ ౨౦ ॥ ప్రాప్తోఽహం ప్రేషితస్తేన సుగ్రీవేణ మహాత్మనా । రాజ్ఞా వానరముఖ్యానాం హనుమాన్నామ వానరః ॥ ౨౧ ॥ యువాభ్యాం సహ ధర్మాత్మా సుగ్రీవస్సఖ్యమిచ్ఛతి । తస్య మాం సచివం విద్ధి వానరం పవనాత్మజమ్ ॥ ౨౨ ॥ భిక్షురూపప్రతిచ్ఛన్నం సుగ్రీవప్రియకామ్యయా । ఋశ్యమూకాదిహ ప్రాప్తం కామగం కామరూపిణమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవముక్త్వా తు హనుమాంస్తౌ వీరౌ రామలక్ష్మణౌ । వాక్యజ్ఞౌ వాక్యకుశలః పునర్నోవాచ కించన ॥ ౨౪ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా వచస్తస్య రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్ । ప్రహృష్టవదనశ్శ్రీమాన్ భ్రాతరం పార్శ్వతః స్థితమ్ ॥ ౨౫ ॥ సచివోఽయం కపీంద్రస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః । తమేవ కాంక్షమాణస్య మమాంతికముపాగతః ॥ ౨౬ ॥ అభిభాషస్వ సౌమిత్రే సుగ్రీవసచివం కపిమ్ । వాక్యజ్ఞం మధురైర్వాక్యైః స్నేహయుక్తమరిందమ ॥ ౨౭ ॥ నానృగ్వేదవినీతస్య నాయజుర్వేదధారిణః । నాసామవేదవిదుషశ్శక్యమేవం ప్రభాషితుమ్ ॥ ౨౮ ॥ నూనం వ్యాకరణం కృత్స్నమనేన బహుధా శ్రుతమ్ । బహు వ్యాహరతాఽనేన న కించిదపశబ్దితమ్ ॥ ౨౯ ॥ న ముఖే నేత్రయోర్వాపి లలాటే చ భ్రువోస్తథా । అన్యేష్వపి చ సర్వేషు దోషస్సంవిదితః క్వచిత్ ॥ ౩౦ ॥ అవిస్తరమసందిగ్ధమవిలంబితమవ్యయమ్ । ఉరస్థం కంఠగం వాక్యం వర్తతే మధ్యమే స్వరే ॥ ౩౧ ॥ సంస్కారక్రమసంపన్నామద్రుతామవిలంబితామ్ । ఉచ్చారయతి కల్యాణీం వాచం హృదయహర్షిణీమ్ ॥ ౩౨ ॥ అనయా చిత్రయా వాచా త్రిస్థానవ్యంజనస్థయా । కస్య నారాధ్యతే చిత్తముద్యతాసేరరేరపి ॥ ౩౩ ॥ ఏవంవిధో యస్య దూతో న భవేత్పార్థివస్య తు । సిధ్యంతి హి కథం తస్య కార్యాణాం గతయోఽనఘ ॥ ౩౪ ॥ ఏవంగుణగణైర్యుక్తా యస్య స్యుః కార్యసాధకాః । తస్య సిధ్యంతి సర్వార్థా దూతవాక్యప్రచోదితాః ॥ ౩౫ ॥ ఏవముక్తస్తు సౌమిత్రిస్సుగ్రీవసచివం కపిమ్ । అభ్యభాషత సర్వజ్ఞో వాక్యజ్ఞం పవనాత్మజమ్ ॥ ౩౬ ॥ విదితా నౌ గుణా విద్వన్ సుగ్రీవస్య మహాత్మనః । తమేవ చావాం మార్గావ స్సుగ్రీవం ప్లవగేశ్వరమ్ ॥ ౩౭ ॥ యథా బ్రవీషి హనుమన్ సుగ్రీవవచనాదిహ । తత్తథా హి కరిష్యావో వచనాత్తవ సత్తమ ॥ ౩౮ ॥ తత్తస్య వాక్యం నిపుణం నిశమ్య ప్రహృష్టరూపః పవనాత్మజః కపిః । మనస్సమాధాయ జయోపపత్తౌ సఖ్యం తదా కర్తుమియేష తాభ్యామ్ ॥ ౩౯ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - తృతీయస్సర్గః.

తతః ప్రహృష్టో హనుమాన్ కృత్యవానితి తద్వచః । శ్రుత్వా మధురభాషం చ సుగ్రీవం మనసా గతః ॥ ౧ ॥ భవ్యో రాజ్యాగమస్తస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః । యదహం కృత్యవాన్ప్రాప్తః కృత్యం చైతదుపాగతమ్ ॥ ౨ ॥ తతః పరమసంహృష్టో హనూమాన్ ప్లవగర్షభః । ప్రత్యువాచ తతో వాక్యం రామం వాక్యవిశారదః ॥ ౩ ॥ కిమర్థం త్వం

వనంఘోరంపంపాకాననమండితమ్ । ఆగతస్సానుజోదుర్గం నానావ్యాళమృగాయు
తమ్ ॥ ౪ ॥ తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాలక్ష్మణోరామచోదితః। ఆచచక్షేమహాత్మానం రా
మందశరథాత్మజమ్ ॥౫॥ రాజాదశరథోనామద్యుతిమాన్ధర్మవత్సలః।చాతుర్వర్ణ్యం
స్వధర్మేణనిత్యమేవాభ్యపాలయత్ ॥ ౬ ॥ నద్వేష్టావిద్యతేతస్యసచనద్వేష్టికంచన ॥
సచసర్వేషుభూతేషుపితామహఇవాపరః ॥ ౭ ॥ అగ్నిష్టోమాదిభిర్యజ్ఞైరిష్టవానాప్తద
క్షిణైః । తస్యాయంపూర్వజఃపుత్రో రామోనామజనైశ్శ్రుతః ॥౮ ॥శరణ్యస్సర్వభూ
తానాంపితుర్నిర్దేశపారగః । వీరోదశరథస్యాయంపుత్రాణాంగుణవత్తరః ॥ ౯॥ రా
జలక్షణసంపన్నస్సంయుక్తోరాజసంపదా । రాజ్యాద్భ్రష్టోవనేవస్తుంమయాసార్ధ
మిహాగతః ॥ ౧౦ ॥ భార్యయాచమహాతేజాస్సీతయానుగతోవశీ। దినక్షయేమహాతే
జాఃప్రభయేవదివాకరః ॥ ౧౧ ॥ అహమస్యావరోభ్రాతాగుణైర్దాస్యముపాగతః ॥
కృతజ్ఞస్యబహుజ్ఞస్యలక్ష్మణోనామనామతః ॥ ౧౨ ॥ సుఖార్హస్యమహార్హస్య స
ర్వభూతహితాత్మనః । ఐశ్వర్యేణచహీనస్యవనవాసాశ్రితస్యచ ॥ ౧౩ ॥ రక్షసాపహృ
తా భార్యారహితేకామరూపిణా। తచ్చనజ్ఞాయతేరక్షఃపత్నీయేనాస్యసాహృతా ॥ ౧౪॥
దనుర్నామశ్రియఃపుత్రశ్శాపాద్రాక్షసతాంగతః । ఆఖ్యాతస్తేనసుగ్రీవస్సమర్థో
వానరర్షభః ॥ ౧౫ ॥ సజ్ఞాస్యతిమహావీర్యస్తవభార్యాపహారిణమ్। ఏవముక్త్వాదను
స్స్వర్గంభ్రాజమానోగతస్సుఖమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంయథాతథ్యేనపృ
చ్ఛతః । అహంచైవసరామశ్చసుగ్రీవంశరణంగతౌ ॥ ౧౭ ॥ ఏషదత్వాచవిత్తానిప్రా
ప్యచానుత్తమంయశః । లోకనాథఃపురాభూత్వాసుగ్రీవంనాథమిచ్ఛతి ॥ ౧౮ ॥ పితా
యస్యపురాహ్యాసీచ్ఛరణ్యోధర్మవత్సలః । తస్యపుత్రశ్శరణ్యశ్చసుగ్రీవంశరణంగతః॥
౧౯ ॥ సర్వలోకస్యధర్మాత్మాశరణ్యఃశరణంపురా । గురుర్మేరాఘవస్సోయం సుగ్రీ
వంశరణంగతః ॥ ౨౦ ॥ యస్యప్రసాదేసతతంప్రసీదేయురిమాఃప్రజాః । సరామో
వానరేంద్రస్యప్రసాదమభికాంక్షతే ॥ ౨౧ ॥ యేనసర్వగుణోపేతాః పృథివ్యాం స
ర్వపార్థివాః । మానితాస్సతతంరాజ్ఞా సదాదశరథేనవై ॥ ౨౨ ॥ తస్యాయంపూర్వ
జఃపుత్రస్త్రిషులోకేషువిశ్రుతః । సుగ్రీవం వానరేంద్రంతు రామశ్శరణమాగతః ॥
౨౩ ॥ శోకాభిభూతేరామేతుశోకార్తేశరణంగతే । కర్తుమర్హతిసుగ్రీవఃప్రసా
దంహరియూథపైః ॥ ౨౪ ॥ ఏవంబ్రువాణంసౌమిత్రింకరుణంసాశ్రులోచనమ్ । హ
నూమాన్ప్రత్యువాచేదంవాక్యంవాక్యవిశారదః ॥ ౨౫ ॥ ఈదృశాబుద్ధిసంపన్నాజిత
క్రోధాజితేంద్రియాః । ద్రష్టవ్యావానరేంద్రేణదిష్ట్యాదర్శనమాగతాః ॥ ౨౬ ॥ స
హిరాజ్యాత్పరిభ్రష్టఃకృతవైరశ్చవాలినా । హృతదారోవనేత్రస్తోభ్రాత్రావినికృ
తోభృశమ్ ॥ ౨౭ ॥ కరిష్యతిససాహాయ్యంయువయోర్భాస్కరాత్మజః।సుగ్రీవస్సహ
చాస్మాభిఃసీతాయాఃపరిమార్గణే ॥ ౨౮ ॥ ఇత్యేవముక్త్వాహనుమాన్ శ్లక్ష్ణం మధుర
యాగిరా । బభాషేసోభిగచ్ఛామసుగ్రీవమితిరాఘవమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవంబ్రువాణం ధ
ర్మాత్మాహనూమంతంసలక్ష్మణః।ప్రతిపూజ్యయథాన్యాయమిదంప్రోవాచరాఘవమ్॥
౩౦ ॥ కపిఃకథయతేహృష్టోయథాయంమారుతాత్మజః । కృత్యవాన్సోపిసంప్రాప్తఃకృత
కృత్యోసిరాఘవ ॥ ౩౧ ॥ ప్రసన్నముఖవర్ణశ్చవ్యక్తంహృష్టశ్చభాషతే । నానృతంవ
క్ష్యతేవీరోహనుమాన్మారుతాత్మజః ॥ ౩౨ ॥ తతస్సతుమహాప్రాజ్ఞోహనూమాన్మారు
తాత్మజః । జగామాదాయతౌవీరౌహరిరాజాయరాఘవౌ ॥ ౩౩ ॥ భిక్షురూపంపరిత్యజ్య
వానరంరూపమాస్థితః । పృష్ఠమారోప్యతౌవీరౌజగామకపికుంజరః ॥౩౪॥ సతువిపులయ

శాః కపిప్రవీరః పవనసుతః కృతకృత్యవత్ప్రహృష్టః। గిరివరమురువిక్రమః ప్రయాతః స శుభమతి స్సహ రామలక్ష్మణాభ్యామ్ ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - చతుర్థస్సర్గః.

ఋశ్యమూకాత్తు హనుమాన్ గత్వాతు మలయం గిరిమ్ । ఆచచక్షే తదా వీరౌ కపిరాజాయ రాఘవౌ ॥ ౧ ॥ అయం రామో మహాప్రాజ్ఞ సంప్రాప్తో దృఢవిక్రమః । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా రామోఽయం సత్యవిక్రమః ॥ ౨॥ ఇక్ష్వాకూణాం కులే జాతో రామో దశరథాత్మజః । ధర్మే నిగదితశ్చైవ పితుర్నిర్దేశపారగః ॥ ౩ ॥ తస్యాస్య వసతోఽరణ్యే నియతస్య మహాత్మనః । రావణేన హృతా భార్యా స త్వాం శరణమాగతః ॥ ౪ ॥ రాజసూయాశ్వమేధైశ్చ వహ్నిర్యేనాభితర్పితః । దక్షిణాశ్చ తథోత్సృష్టా గావశ్శతసహస్రశః ॥ ౫ ॥ తపసా సత్యవాక్యేన వసుధా యేన పాలితా । స్త్రీహేతోస్తస్య పుత్రోఽయం రామస్త్వాం శరణం గతః ॥ ౬ ॥ భవతా సఖ్యకామౌ తౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ । ప్రతిగృహ్యార్చయస్వైతౌ పూజనీయతమావుభౌ ॥ ౭ ॥ శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం సుగ్రీవో హృష్టమానసః । భయం స రాఘవాద్ఘోరం ప్రజహౌ విగతజ్వరః ॥ ౮ ॥ స కృత్వా మానుషం రూపం సుగ్రీవః ప్లవగర్షభః । దర్శనీయతమో భూత్వా ప్రీత్యా ప్రోవాచ రాఘవమ్ ॥ ౯ ॥ భవాన్ధర్మవినీతశ్చ విక్రాంతస్సర్వవత్సలః । ఆఖ్యాతా వాయుపుత్రేణ తత్త్వతో మే భవద్గుణాః ॥ ౧౦ ॥ తన్మమైవైష సత్కారో లాభశ్చైవోత్తమః ప్రభో । యత్త్వమిచ్ఛసి సౌహార్దం వానరేణ మయా సహ ॥ ౧౧ ॥ రోచతే యది వా సఖ్యం బాహురేష ప్రసారితః । గృహ్యతాం పాణినా పాణిర్మర్యాదా బధ్యతాం ధ్రువా ॥ ౧౨॥ ఏతత్తు వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవేణ సుభాషితమ్ । స ప్రహృష్టమనా హస్తం పీడయామాస పాణినా ॥ ౧౩॥ హృద్యం సౌహృదమాలంబ్య పర్యష్వజత పీడితమ్ । తతో హనూమాన్సంత్యజ్య భిక్షురూపమరిందమః ॥ ౧౪ ॥ కాష్ఠతస్స్వేన రూపేణ జనయామాస పావకమ్ । దీప్యమానం తతో వహ్నిం పుష్పైరభ్యర్చ్య సత్కృతమ్ ॥ ౧౫ ॥ తయోర్మధ్యే తు సుప్రీతో నిదధే సుసమాహితః । తతోఽగ్నిం దీప్యమానం తౌ చక్రతుశ్చ ప్రదక్షిణమ్ ॥ ౧౬ ॥ సుగ్రీవో రాఘవశ్చైవ వయస్యత్వముపాగతౌ । తతస్సుప్రీతమనసౌ తావుభౌ హరిరాఘవౌ ॥ ౧౭॥ అన్యోన్యమభివీక్షంతౌ న తృప్తిముపజగ్మతుః । త్వం వయస్యోఽసి మే హృద్యో హ్యేకం దుఃఖం సుఖం చ నౌ ॥ ౧౮ ॥ సుగ్రీవం రాఘవో వాక్యమిత్యువాచ ప్రహృష్టవత్ । తతస్సుపర్ణబహులాం భంక్త్వా శాఖాం సుపుష్పితామ్ ॥ ౧౯ ॥ సాలస్యాస్తీర్య సుగ్రీవో నిషసాద సరాఘవః । లక్ష్మణాయాథ సంహృష్టో హనూమాన్ప్లవగర్షభః॥ ౨౦ ॥ శాఖాం చందనవృక్షస్య దదౌ పరమపుష్పితామ్ । తతః ప్రహృష్టస్సుగ్రీవః శ్లక్ష్ణం మధురయా గిరా ॥ ౨౧ ॥ ప్రత్యువాచ తదా రామం హర్షవ్యాకులలోచనః । అహం వినికృతో రామ చరామీహ భయార్దితః ॥ ౨౨ ॥ హృతభార్యో వనే త్రస్తో దుర్గమేతదుపాశ్రితః । సోఽహం త్రస్తో వనే భీతో వసామ్యుద్భ్రాంతచేతనః ॥ ౨౩ ॥ వాలినా నికృతో భ్రాత్రా కృతవైరశ్చ రాఘవ । వాలినో మే మహాభాగ భయార్తస్యాభయం కురు ॥ ౨౪ ॥ కర్తుమర్హసి కాకుత్స్థ భయం మే న భవేద్యథా । ఏవముక్తస్తు తేజస్వీ ధర్మజ్ఞో ధర్మవత్సలః ॥ ౨౫ ॥ ప్రత్యభాషత కాకుత్స్థస్సుగ్రీవం ప్రహసన్నివ । ఉపకారఫలం మిత్రం విదితం మే మహాకపే॥ ౨౬ ॥ వాలినం తం వధిష్యామి తవ భార్యాపహారిణమ్ । అమోఘాస్సూర్యసంకాశా మమేమే నిశితాశ్శరాః॥ ౨౭ ॥ తస్మిన్వాలిని దుర్వృత్తే నిపతిష్యంతి వేగితాః । కం

కపత్రప్రతిచ్ఛన్నామహేంద్రాశనిసన్నిభాః॥ ౨౮ ॥ తీక్ష్ణాగ్రా ఋజుపర్వా
ణ స్సరోషా భుజగా ఇవ । తమన్యవాలినంపశ్య క్రూరైరాశీవిషోపమైః ॥ ౨౯ ॥ శ
రైర్వినిహతం భూమౌ వికీర్ణమివ పర్వతమ్ । సతుతద్వచనంశ్రుత్వా రాఘవస్యాత్మ
నోహితమ్॥ ౩౦ ॥ సుగ్రీవః పరమప్రీత స్సుమహద్వాక్యమబ్రవీత్ ॥ తవప్రసాదేన
నృసింహ రాఘవ ప్రియాంచ రాజ్యంచ సమాప్నుయామ్యహమ్ । తథాకురుత్వం నరదే
వ వైరిణం యథానహింస్యాత్స పునర్మమాగ్రజః। ౩౧ ॥ సీతాకపీంద్రక్షణదాచరా
ణాం రాజీవహేమజ్వలనోపమాని । సుగ్రీవరామప్రణయప్రసంగే వామాని నేత్రా
ణిసమంస్ఫురంతి॥ ౩౨॥ ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - పంచమస్సర్గః ◎❋◎❋◎❋

పునరేవాబ్రవీత్ప్రీతో రాఘవం రఘునందనమ్ । అయమాఖ్యాతి మేరామ స చి
వోమంత్రిసత్తమః॥ ౧ ॥ హనూమాన్యన్నిమిత్తంత్వం నిర్జనంవనమాగతః । లక్ష్మ
ణేనసహభ్రాత్రా వసతశ్చ వనేతవ॥ ౨ ॥ రక్షసాపహృతా భార్యా మైథిలీ జనకా
త్మజా । త్వయావియుక్తారుదతీ లక్ష్మణేనచధీమతా ॥ ౩ ॥ అంతరం ప్రేప్సునా తేన హ
త్వాగృధ్రంజటాయుషమ్ । భార్యావియోగజందుఃఖ మచిరాత్త్వం విమోక్ష్యసే॥
౪ ॥ అహంతామానయిష్యామి నష్టాం వేదశ్రుతీమివ । రసాతలేవా వర్తంతీం వర్తం
తీంవానభస్తలే ॥ ౫ ॥ అహమానీయ దాస్యామి తవ భార్యా మరిందమ ।ఇదంతథ్యంమ
మవచస్త్వమవేహిచ రాఘవ ॥ ౬ ॥ నశక్యాసా జరయితుమపి సేంద్రైస్సురాసురైః॥
తవ భార్యా మహాబాహో భక్ష్యంవిషకృతంయథా ॥ ౭ ॥ త్యజశోకం మహాబా
హో తాంకాంతా మానయామితే। అనుమానాత్తుజానామి మైథిలీసానసంశయః ॥
౮ ॥ హ్రియమాణా మయాదృష్టా రక్షసా క్రూరకర్మణా । క్రోశంతీ రామరామే
తి లక్ష్మణేతిచవిస్వరమ్ ॥ ౯ ॥ స్ఫురంతీ రావణస్యాంకే పన్నగేంద్రవధూర్యథా । ఆత్మ
నాపంచమంమాంహి దృష్ట్వాశైలతటేస్థితమ్ ॥౧౦॥ ఉత్తరీయంతయాత్యక్తంశుభాన్యా
భరణానిచ। తాన్యస్మాభిర్గృహీతాని నిహితానిచ రాఘవ॥ ౧౧ ॥ ఆనయిష్యా మ్యహం
తాని ప్రత్యభిజ్ఞాతుమర్హసె । తమబ్రవీత్తతో రామ స్సుగ్రీవం ప్రియవాదినమ్॥౧౨॥
ఆనయస్వ సఖేశీఘ్రం కిమర్థం ప్రవిళంబసే । ఏవముక్తస్తుసుగ్రీవః శైలస్యగహనాం
గుహామ్॥ ౧౩ ॥ ప్రవివేశతతశ్శీఘ్రం రాఘవప్రియకామ్యయా । ఉత్తరీయం గృహీ
త్వాతు శుభాన్యాభరణానిచ ॥ ౧౪ ॥ ఇదంపశ్యేతి రామాయ దర్శయామాస వానరః।
తతోగృహీత్వాతద్వాసః శుభాన్యాభరణానిచ ॥ ౧౫ ॥ అభవద్బాష్పసంరుద్ధో నీహారే
ణేవచంద్రమాః । సీతాస్నేహప్రవృత్తేన సతుబాష్పేణదూషితః॥ ౧౬ ॥ హాప్రియే
తిరుదన్ధైర్యముత్సృజ్యన్యపతత్క్షితౌ । హృదికృత్వాతుబహుశస్తమలంకారముత్తమమ్॥
౧౭ ॥ నిశశ్వాసభృశంసర్పో బిలస్థఇవరోషితః । అవిచ్ఛిన్నాశ్రువేగస్తుసౌమిత్రింవీ
క్ష్యపార్శ్వతః॥ ౧౮ ॥ పరిదేవయితుందీనం రామస్సముపచక్రమే । పశ్యలక్ష్మణవై
దేహ్యా సంత్యక్తం హ్రియమాణయా ॥ ౧౯ ॥ ఉత్తరీయమిదంభూమౌ శరీరాద్భూష
ణానిచ । శాద్వలిన్యాంధ్రువంభూమ్యాం సీతయాహ్రియమాణయా ॥ ౨౦ ॥ ఉత్సృ
ష్టంభూషణమిదం తథారూపం హిదృశ్యతే । ఏవముక్తస్తురామేణ లక్ష్మణో వాక్యమ
బ్రవీత్ ॥ ౨౧ ॥ నాహంజానామి కేయూరే నాహంజానామికుండలే । నూపురేత్వభి
జానామి నిత్యంపాదాభివందనాత్ ॥ ౨౨ ॥ తతస్తురాఘవోదీన స్సుగ్రీవమిదమబ్ర
వీత్ । బ్రూహిసుగ్రీవకందేశం హ్రియంతీ లక్షితాత్వయా॥ ౨౩ ॥ రక్షసారౌద్రరూ
పేణమమప్రాణైః ప్రియాప్రియా । క్వసావసతితద్రక్షో మహద్వ్యసనదంమమ ॥

౨౪ ॥ యన్నిమిత్తమహం సర్వాన్నాశయిష్యామి రాక్షసాన్ । హరతా మైథిలీ యేన మాం చ రోషయతా భృశమ్ ॥ ౨౫ ॥ ఆత్మనో జీవితాంతాయ మృత్యుద్వార మపావృతమ్ ॥ మమ దయితతరా హృతా వనాంతాద్రజనిచరేణ విమథ్య యేన సా । కథయ మమ రిపుం త్వ మద్య వై ప్లవగపతే యమసంనిధిం నయామి ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే-షష్ఠస్సర్గః .

ఏవ ముక్తస్తు సుగ్రీవో రామేణార్తేన వానరః । అబ్రవీత్ప్రాంజలి ర్వాక్యం సబాష్పం బాష్పగద్గదః ॥ ౧ ॥ న జానే నిలయం తస్య సర్వథా పాపరక్షసః । సామర్థ్యం విక్రమం వాపి దౌష్కులేయస్య వా కులమ్ ॥ ౨ ॥ సత్యం తే ప్రతిజానామి త్యజ శోక మరిందమ । కరిష్యామి తథా యత్నం యథా ప్రాప్స్యసి మైథిలీమ్ ॥ ౩ ॥ రావణం సగణం హత్వా పరితోష్యాత్మపౌరుషమ్ । తథాస్మి కర్తా నచిరా ద్యథా ప్రీతో భవిష్యసి ॥ ౪ ॥ అలం వైక్లబ్యమాలంబ్య ధైర్యమాత్మగతం స్మర । త్వద్విధానా మసదృశ మీదృశం విద్ధి లాఘవమ్ ॥ ౫ ॥ మయాపి వ్యసనం ప్రాప్తం భార్యాహరణజం మహత్ । న చాహ మేవం శోచామి న చ ధైర్యం పరిత్యజే ॥ ౬ ॥ నాహం తా మనుశోచామి ప్రాకృతో వానరోపి సన్ । మహాత్మా చ వినీతశ్చ కిం పున ర్ధృతిమాన్ భవాన్ ॥ ౭ ॥ బాష్ప మాపతితం ధైర్యాన్నిగృహీతుం త్వ మర్హసి । మర్యాదాం సత్వయుక్తానాం ధృతిం నోత్స్రష్టుమర్హసి ॥ ౮ ॥ వ్యసనే వార్థకృచ్ఛ్రే వా భయే వా జీవితాంతగే । విమృశన్వై స్వయా బుద్ధ్యా ధృతిమాన్నావసీదతి ॥ ౯ ॥ బాలిశస్తు నరో నిత్యం వైక్లబ్యం యోనువర్తతే । స మజ్జత్యవశశ్శోకే భారాక్రాంతేవ నౌర్జలే ॥ ౧౦ ॥ ఏషోంజలి ర్మయా బద్ధః ప్రణయాత్త్వాం ప్రసాదయే । పౌరుషం శ్రయ శోకస్య నాంతరం దాతు మర్హసి ॥ ౧౧ ॥ యే శోక మనువర్తంతే న తేషాం విద్యతే సుఖమ్ । తేజశ్చ క్షీయతే తేషాం న త్వం శోచితు మర్హసి ॥ ౧౨ ॥ శోకేనాభిప్రపన్నస్య జీవితే చాపి సంశయః । స శోకం త్యజ రాజేంద్ర ధైర్యమాశ్రయ కేవలమ్ ॥ ౧౩ ॥ హితం వయస్యభావేన బ్రూమి నోపదిశామి తే । వయస్యతాం పూజయన్మే న త్వం శోచితు మర్హసి ॥ ౧౪ ॥ మధురం సాంత్వితస్తేన సుగ్రీవేణ స రాఘవః । ముఖ మశ్రుపరిక్లిన్నం వస్త్రాంతేన ప్రమార్జయత్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రకృతిస్థస్తు కాకుత్స్థ స్సుగ్రీవ వచనాత్ప్రభుః । సంపరిష్వజ్య సుగ్రీవ మిదం వచన మబ్రవీత్ ॥ ౧౬ ॥ కర్తవ్యం యద్వయస్యేన స్నిగ్ధేన చ హితేన చ । అనురూపం చ యుక్తం చ కృతం సుగ్రీవ తత్త్వయా ॥ ౧౭ ॥ ఏష చ ప్రకృతిస్థోహ మనునీత స్త్వయా సఖే । దుర్లభో హీదృశో బంధురస్మిన్కాలే విశేషతః ॥ ౧౮ ॥ కింతు యత్న స్త్వయా కార్యో మైథిల్యాః పరిమార్గణే । రాక్షసస్య చ రౌద్రస్య రావణస్య దురాత్మనః ॥ ౧౯ ॥ మయా చ యదనుష్ఠేయం విస్రబ్ధేన తదుచ్యతామ్ । వర్షాస్వివ చ సుక్షేత్రే సర్వం సంపద్యతే మయి ॥ ౨౦ ॥ మయా చ యదిదం వాక్య మభిమానాత్త్వ మీరితమ్ । తత్త్వయా హరిశార్దూల తత్త్వమిత్యుపధార్యతామ్ ॥ ౨౧ ॥ అనృతం నోక్తపూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచన । ఏతత్తే ప్రతిజానామి సత్యేనైవ శపామి తే ॥ ౨౨ ॥ తతః ప్రహృష్ట స్సుగ్రీవో వానరై స్సచివై స్సహ । రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా ప్రతిజ్ఞాతం విశేషతః ॥ ౨౩ ॥ ఏవ మేకాంతసంపృక్తౌ తతస్తౌ నరవానరౌ । ఉభా వన్యోన్యసదృశం సుఖం దుఃఖం ప్రభాషతామ్ ॥ ౨౪ ॥ మహానుభావస్య వచో నిశమ్య హరి ర్నరాణా మృషభస్య తస్య । కృతం స మేనే హరివీరముఖ్య స్తదా స్వకార్యం హృదయేన విద్వాన్ ॥ ౨౫ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - సప్తమస్సర్గః.

పరితుష్టస్తుసుగ్రీవస్తేనవాక్యేనవానరః । లక్ష్మణస్యాగ్రతోరామమిదంవచనమ
బ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ సర్వథాహమనుగ్రాహ్యోదేవతానామసంశయః । ఉపపన్నగుణో
పేతస్సఖాయస్య భవాన్మమ ॥ ౨ ॥ శక్యంఖలుభవేద్రామసహాయేనత్వయానఘ । సు
రరాజ్యమపిప్రాప్తుంస్వరాజ్యంకింపునఃప్రభో ॥ ౩ ॥ సోఽహంసభాజ్యోబంధూనాం సు
హృదాంచైవరాఘవ । యస్యాగ్నిసాక్షికంమిత్రంలబ్ధంరాఘవవంశజమ్ ॥ ౪ ॥ అహమ
ప్యనురూపస్తేవయస్యోజ్ఞాస్యసేశనైః । నతువక్తుంసమర్థోఽహంస్వయమాత్మగతాన్
గుణాన్ ॥ ౫ ॥ మహాత్మనాంతుభూయిష్ఠంత్వద్విధానాంకృతాత్మనామ్ । నిశ్చలాభవతి
ప్రీతిర్ధైర్యమాత్మవతామివ ॥ ౬ ॥ రజతంవాసువర్ణంవావస్త్రాణ్యాభరణానిచ ।
అవిభక్తానిసాధూనామవగచ్ఛంతిసాధవః ॥ ౭ ॥ ఆఢ్యోవాపిదరిద్రోవా దుఃఖితస్సుఖి
తోపివా । నిర్దోషోవాసదోషోవావయస్యఃపరమాగతిః ॥ ౮ ॥ ధనత్యాగస్సుఖత్యా
గోదేహత్యాగోపివాపునః । వయస్యార్థేప్రవర్తంతే స్నేహందృష్ట్వాతథావిధమ్ ॥
౯ ॥ తత్తథేత్యబ్రవీద్రామస్సుగ్రీవంప్రియవాదినమ్ । లక్ష్మణస్యాగ్రతోలక్ష్మ్యావా
సవస్యేవధీమతః ॥ ౧౦ ॥ తతోరామంస్థితందృష్ట్వాలక్ష్మణంచమహాబలమ్ । సుగ్రీవస్స
ర్వతశ్చక్షుర్వనేలోలమపాతయత్ ॥ ౧౧ ॥ సదదర్శతతస్సాలమవిదూరేహరీశ్వరః ।
సుపుష్పమీషత్పత్రాఢ్యంభ్రమరైరుపశోభితమ్ ॥ ౧౨ ॥ తస్యైకాంపర్ణబహు
ళాం భఙ్క్త్వాశాఖాంసుపుష్పితామ్ । సాలస్యాస్తీర్యసుగ్రీవోనిషసాదసరాఘవః ॥
౧౩ ॥ తావాసీనౌతతోదృష్ట్వాహనూమానపిలక్ష్మణమ్ । సాలశాఖాంసముత్పాట్యవినీత
ముపవేశయత్ ॥ ౧౪ ॥ సుఖోపవిష్టంరామంతుప్రసన్నముదధింయథా । ఫలపుష్పసమా
కీర్ణేతస్మిన్గిరివరోత్తమే ॥ ౧౫ ॥ తతఃప్రహృష్టస్సుగ్రీవఃశ్లక్ష్ణంమధురయాగిరా । ఉ
వాచప్రణయాద్రామంహర్షవ్యాకులితాక్షరమ్ ॥ ౧౬ ॥ అహంవినికృతోభ్రాత్రా
చరామ్యేషభయార్దితః । ఋశ్యమూకంగిరివరంహృతభార్యస్సుదుఃఖితః ॥ ౧౭ ॥ సో
హంత్రస్తోభయేమగ్నోవసామ్యుద్భ్రాంతచేతనః । వాలినానికృతోభ్రాత్రాకృతవైర
శ్చరాఘవ ॥ ౧౮ ॥ వాలినోమేభయార్తస్యసర్వలోకాభయంకర । మమాపిత్వమ
నాథస్యప్రసాదంకర్తుమర్హసి ॥ ౧౯ ॥ ఏవముక్తస్తుతేజస్వీధర్మజ్ఞోధర్మవత్సలః । ప్ర
త్యువాచసకాకుత్స్థస్సుగ్రీవంప్రహసన్నివ ॥ ౨౦ ॥ ఉపకారఫలంమిత్రమపకారో
రిలక్షణమ్ । అద్యైవతంహనిష్యామితవభార్యాపహారిణమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఇమేహిమేమహా
వేగాఃపత్రిణస్తిగ్మతేజసః । కార్తికేయవనోద్భూతాఃశరాహేమవిభూషితాః ॥
౨౨ ॥ కంకపత్రప్రతిచ్ఛన్నామహేంద్రాశనిసన్నిభాః । సుపర్వాణస్సుతీక్ష్ణాగ్రా
స్సరోషాభుజగాఇవ ॥ ౨౩ ॥ భ్రాతృసంజ్ఞమమిత్రంతేవాలినంకృతకిల్బిషమ్ ।శరైర్వి
నిహతంపశ్యవికీర్ణమివపర్వతమ్ ॥ ౨౪ ॥ రాఘవస్యవచఃశ్రుత్వాసుగ్రీవోవాహినీప
తిః । ప్రహర్షమతులంలేభేసాధుసాధ్వితిచాబ్రవీత్ ॥ ౨౫ ॥ రామశోకాభిభూతో
హంశోకార్తానాంభవాన్గతిః । వయస్యఇతికృత్వాహి త్వయ్యహం పరిదేవయే ॥
౨౬ ॥ త్వంహిపాణిప్రదానేనవయస్యోఽగ్నిసాక్షికమ్ । కృతఃప్రాణైర్బహుమత
స్సత్యేనాపిశపామితే ॥ ౨౭ ॥ వయస్యఇతికృత్వాచవిస్రబ్ధంప్రవదామ్యహమ్ ॥ దుః
ఖమంతర్గతంయన్మేమనోహరతినిత్యశః ॥ ౨౮ ॥ ఏతావదుక్త్వావచనంబాష్పదూ
షితలోచనః । బాష్పోపహతయావాచానోచ్చైశ్శక్నోతిభాషితుమ్ ॥ ౨౯ ॥ బాష్ప
వేగంతుసహసానదీవేగమివాగతమ్ । ధారయామాసధైర్యేణసుగ్రీవోరామసన్నిధౌ ॥
౩౦ ॥ సనిగృహ్యతుతంబాష్పంప్రమృజ్యనయనేశుభే । వినిశ్వస్యచతేజస్వీరాఘవంవా

క్యమబ్రవీత్ ॥ ౩౧ ॥ పురాహం వాలినా రామ రాజ్యాత్స్వాదవరోపితః । పరుషాణిచ
సంశ్రావ్య నిర్ధూతోఽస్మి బలీయసా ॥ ౩౨ ॥ హృతా భార్యాచ మే తేన ప్రాణేభ్యోఽపి గ
రీయసి । సుహృదశ్చ మదీయా యే సంయతా బంధనేషు తే ॥ ౩౩ ॥ యత్నవాంశ్చ సుదు
ష్టాత్మా మద్వినాశాయ రాఘవ । బహుశ స్తత్ప్రయుక్తాశ్చ వానరా నిహతా మయా ॥
౩౪ ॥ శంకయా త్వేతయా చేహ దృష్ట్వా త్వామపి రాఘవ । నోపసర్పామ్యహం భీ
తో భయే సర్వే హి బిభ్యతి ॥ ౩౫ ॥ కేవలం హి సహాయా మే హనూమత్ప్రముఖా స్త్విమే ।
అతోఽహం ధారయామ్యద్య ప్రాణాన్కృచ్ఛ్రగతోఽపి సన్ ॥ ౩౬ ॥ ఏతే హి కపయః స్ని
గ్ధా మాం రక్షంతి సమంతతః । సహ గచ్ఛంతి గంతవ్యే నిత్యం తిష్ఠంతి చ స్థితే ॥ ౩౭ ॥ సం
క్షేప స్త్వేష తే రామ కిముక్త్వా విస్తరం హి తే । స మే జ్యేష్ఠో రిపు ర్భ్రాతా వాలీ విశ్రు
త పౌరుషః ॥ ౩౮ ॥ తద్వినాశాద్ధి మే దుఃఖం ప్రణష్టం స్యాదనంతరమ్ । సుఖం మే జీవితం
చైవ తద్వినాశనిబంధనమ్ ॥ ౩౯ ॥ ఏష మే రామ శోకాంతః శోకార్తేన నివేదితః । దుః
ఖితోఽసుఖితో వాపి సఖ్యు ర్నిత్యం సఖా గతిః ॥ ౪౦ ॥ శ్రుత్వైతద్వచనం రామ స్సుగ్రీవ
మిదమబ్రవీత్ । కిం నిమిత్త మభూ ద్వైరం శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్వతః ॥ ౪౧ ॥ సుఖం హి
కారణం శ్రుత్వా వైరస్య తవ వానర । ఆనంతర్యం విధాస్యామి సంప్రధార్య బలాబ
లమ్ ॥ ౪౨ ॥ బలవాన్హి మమామర్షః శ్రుత్వా త్వామవమానితమ్ । వర్తతే హృ
దయోత్కంపీ ప్రావృడ్వేగ ఇవాంభసః ॥ ౪౩ ॥ హృష్టః కథయ విస్రబ్ధో యావదారో
ప్యతే ధనుః । సృష్టశ్చ హి మయా బాణో నిరస్తశ్చ రిపుస్తవ ॥ ౪౪ ॥ ఏవముక్తస్తు సుగ్రీ
వః కాకుత్స్థేన మహాత్మనా । ప్రహర్షమతులం లేభే చతుర్భిస్సహ వానరైః ॥ ౪౫ ॥
తతః ప్రహృష్టవదన స్సుగ్రీవో లక్ష్మణాగ్రజే । వైరస్య కారణం తత్వ మాఖ్యాతుముప
చక్రమే ॥ ౪౬ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - అష్టమస్సర్గః.

శ్రూయతాం రామ యద్వృత్తమాదితః ప్రభృతి త్వయా । యథా వైరం సముద్భూ
తం యథా చాహం నిరాకృతః ॥ ౧ ॥ వాలీ నామ మమ భ్రాతా జ్యేష్ఠశ్శత్రునిషూదనః ॥
పితుర్బహుమతో నిత్యం మమాపి చ తథా పురా ॥ ౨ ॥ పితర్యుపరతేఽస్మాకం జ్యేష్ఠో
యమితి మంత్రిభిః । కపీనామీశ్వరో రాజ్యే కృతః పరమసమ్మతః ॥ ౩ ॥ రాజ్యం ప్రశా
సత స్తస్య పితృపైతామహం మహత్ । అహం సర్వేషు కాలేషు ప్రణతః ప్రేష్యవ
త్స్థితః ॥ ౪ ॥ మాయావీ నామ తేజస్వీ పూర్వజో దుందుభేస్సుతః । తేన తస్య మహద్వై
రం స్త్రీకృతం విశ్రుతం పురా ॥ ౫ ॥ స తు సుప్తజనే రాత్రౌ కిష్కింధాద్వారమాగతః ।
నర్దతి స్మ సుసంరబ్ధో వాలినం చాహ్వయ ద్రణే ॥ ౬ ॥ ప్రసుప్తస్తు మమ భ్రాతా న
ర్దితం భైరవస్వనమ్ । శ్రుత్వా న మమృషే వాలీ నిష్పపాత జవాత్తదా ॥ ౭ ॥ స తు వై
నిస్సృతః క్రోధాత్తం హంతుమసురోత్తమమ్ । వార్యమాణ స్తత స్స్త్రీభి ర్మయా చ ప్ర
ణతాత్మనా ॥ ౮ ॥ స తు నిర్ధూయ సర్వాన్నో నిర్జగామ మహాబలః । తతోఽహమ
పి సౌహార్దా న్నిస్సృతో వాలినా సహ ॥ ౯ ॥ స తు మే భ్రాతరం దృష్ట్వా మాం చ దూ
రాదవస్థితమ్ । అసురో జాతసంత్రాసః ప్రదుద్రావ తతో భృశమ్ ॥ ౧౦ ॥ తస్మిన్ద్ర
వతి సంత్రస్తే హ్యావాం ద్రుతతరం గతౌ । ప్రకాశశ్చ కృతో మార్గ శ్చంద్రేణోద్గచ్ఛ
తా తదా ॥ ౧౧ ॥ స తృణై రావృతం దుర్గం ధరణ్యా వివృతం మహత్ । ప్రవివేశాసు
రో వేగా దావామాసాద్య విష్ఠితౌ ॥ ౧౨ ॥ తం ప్రవిష్టం రిపుం దృష్ట్వా బిలం రోషవ
శంగతః । మామువాచ తదా వాలీ వచనం క్షుభితేంద్రియః ॥ ౧౩ ॥ ఇహ త్వం తిష్ఠ సుగ్రీ

వ బిలద్వారి సమాహితః । యావత్తత్ర ప్రవిశ్యాహం నిహన్మిసహసారిపుమ్॥ ౧౪॥ మయాత్వేతద్వచః శ్రుత్వా యాచితస్స పరంతపః । శాపయిత్వా తుమాంపద్భ్యాం ప్రవివేశ బిలం మహత్॥ ౧౫ ॥ తస్యప్రవిష్టస్యబిలం సాగ్రస్సంవత్సరోగతః । స్థితస్యచ మమద్వారి సకాలోవ్యత్యవర్తత॥ ౧౬ ॥ అహంతు నష్టంజ్ఞాత్వాతం స్నేహాదాగతసంభ్రమః । భ్రాతరంనచ పశ్యామి పాపాశంకి చమేమనః॥ ౧౭ ॥ అథదీర్ఘస్యకాలస్య బిలాత్తస్మాద్వినిస్సృతమ్ । సఫేనం రుధిరంరక్తమహందృష్ట్వాసుదుఃఖితః॥ ౧౮ ॥ నర్దతామసురాణాంచ ధ్వనిర్మే శ్రోత్రమాగతః । నిరస్తస్యచసంగ్రామే క్రోశతోనిస్వనోగురోః॥ ౧౯॥ అహంత్వవగతోబుద్ధ్యాచిహ్నైస్తైర్భ్రాతరంహతమ్। పిధాయచ బిలద్వారం శిలయాగిరిమాత్రయా॥ ౨౦ ॥ శోకార్తశ్చోదకంకృత్వా కిష్కింధామాగతస్సఖే । గూహమానస్య మేతత్వం యత్నతోమంత్రిభిః శ్రుతమ్॥ ౨౧॥ తతోహంతైస్సమాగమ్య సమ్మతైరభిషేచితః। రాజ్యంప్రశాసతస్తస్యన్యాయతోమమరాఘవ ॥ ౨౨॥ ఆజగామ రిపుంహత్వా వాలీతమసురోత్తమమ్ । అభిషిక్తంతుమాం దృష్ట్వా వాలీసంరక్తలోచనః ॥ ౨౩॥ మదీయాన్మంత్రిణోబధ్వా పరుషంవాక్యమబ్రవీత్ । నిగ్రహేపి సమర్థస్య తంపాపంప్రతిరాఘవ ॥ ౨౪ ॥ నప్రావర్తతమేబుద్ధిర్భ్రాతృగౌరవయంత్రితా । హత్వాశత్రుం సమేభ్రాతా ప్రవివేశ పురంతదా॥ ౨౫ ॥ మానయంతం మహాత్మానం యథావచ్చాభ్యవాదయమ్ । ఉక్తాశ్చనాశిషస్తేన సంతుష్టేనాంతరాత్మనా ॥ ౨౬ ॥ నత్వాపాదావహంతస్య ముకుటేనాస్పృశంప్రభో । అపివాలీ మమక్రోధాన్నప్రసాదం చకారసః॥ ౨౭ ॥ ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - నవమస్సర్గః.

తతఃక్రోధసమావిష్టంసంరబ్ధంతముపాగతమ్ ।అహంప్రసాదయాంచక్రే భ్రాతరంప్రియకామ్యయా ॥ ౧ ॥ దిష్ట్యాసికుశలీప్రాప్తోనిహతశ్చత్వయారిపుః । అనాథస్యహిమేనాథస్త్వమేకోనాథనందన ॥ ౨ ॥ ఇదంబహుశలాకంతేపూర్ణచంద్రమివోదితమ్ । ఛత్రంసవాలవ్యజనంప్రతీచ్ఛస్వమయోద్యతమ్ ॥ ౩ ॥ ఆర్తశ్చాథబిలద్వారిస్థితస్సంవత్సరంనృప । దృష్ట్వాచశోణితంద్వారిబిలాచ్చాపిసముత్థితమ్ ॥ ౪ ॥ శోకసంవిగ్నహృదయోభృశం వ్యాకులితేంద్రియః । అపిధాయబిలద్వారం శైలశృంగేణ తత్తదా ॥ ౫ ॥ తస్మాద్దేశాదపాక్రమ్యకిష్కింధాంప్రావిశంపునః।విషాదాత్త్విహమాం దృష్ట్వాపౌరైర్మంత్రిభిరేవచ ॥ ౬ ॥ అభిషిక్తోనకామేనతన్మేత్వంక్షంతుమర్హసి । త్వమేవరాజామానార్హస్సదాచాహంయథాపురా ॥ ౭ ॥ రాజభావ నియోగోయం మయాత్వద్విరహాత్కృతః । సామాత్యపౌరనగరంస్థితంనిహతకంటకమ్ ॥ ౮ ॥ న్యాసభూతమిదంరాజ్యంతవనిర్యాతయామ్యహమ్ । మాచరోషంకృథాస్సౌమ్య మయిశత్రునిబర్హణ ॥ ౯ ॥ యాచేత్వాంశిరసారాజన్మయాబద్ధోయమంజలిః । బలాదస్మిసమాగమ్యమంత్రిభిఃపురవాసిభిః ॥ ౧౦॥ రాజభావనియుక్తోహంశూన్యదేశజిగీషయా ।స్నిగ్ధమేవంబ్రువాణంమాంసతునిర్భర్త్స్యవానరః ॥ ౧౧ ॥ ధిక్త్వామితిచమాముక్త్వాబహుతత్తదువాచహ । ప్రకృతీశ్చసమానీయమంత్రిణశ్చైవసమ్మతాన్ ॥ ౧౨ ॥ మామాహసుహృదాంమధ్యేవాక్యంపరమగర్హితమ్ । విదితంవోయథారాత్రౌమాయావీ సమహాసురః ॥ ౧౩॥ మాంసమాహ్వయతక్రూరోయుద్ధకాంక్షీసుదుర్మనాః। తస్యతద్వచనంశ్రుత్వానిస్సృతోహంనృపాలయాత్ ॥ ౧౪ ॥ అనుయాతశ్చమాంతూర్ణమయంభ్రాతాసుదారుణః । సతుదృష్ట్వైవమాంరాత్రౌ సద్వితీయంమహాబలః ॥ ౧౫ ॥

ప్రాప్తవ్యయసంత్రస్తోప్యేవ్యాహంసమనుద్రుతౌ । అనుద్రుతశ్చ వేగేన ప్రవివేశ మహాబిలమ్ ॥ ౧౬ ॥ తం ప్రవిష్టం విదిత్వా తు సుఘోరం సుమహద్బిలమ్ । అయముక్తోథ మే భ్రాతా మయా యాతు క్రూరదర్శనః ॥ ౧౭ ॥ అహత్వా నాస్తి మే శక్తిః ప్రతిగంతుమితః పురీమ్ । బిలద్వారి ప్రతీక్ష త్వం యావదేనం నిహన్మ్యహమ్ ॥ ౧౮ ॥ స్థితోయమితి మత్వా తు ప్రవిష్టోహం దురాసదమ్ । తం చ మే మార్గమాణస్య గతస్సంవత్సరస్తదా ॥ ౧౯ ॥ స తు దృష్టో మయా శత్రురనిర్వేదాద్భయావహః । నిహతశ్చ మయా తత్ర సోసురో బంధుభిస్సహ ॥ ౨౦ ॥ తస్యాస్యాత్తు ప్రవృత్తేన రుధిరౌఘేన తద్బిలమ్ । పూర్ణమాసీద్దురాక్రామం స్వనతస్తస్య భూతలే ॥ ౨౧ ॥ సూదయిత్వా తు తం శత్రుం విక్రాంతం తమహం సుఖమ్ । నిష్క్రామన్నైవ పశ్యామి బిలస్య పిహితం ముఖమ్ ॥ ౨౨ ॥ విక్రోశమానస్య తు మే సుగ్రీవేతి పునః పునః । యదా ప్రతివచో నాస్తి తతోహం భృశదుఃఖితః ॥ ౨౩ ॥ పాదప్రహారైస్తు మయా బహుభిస్స విదారితః । తతోహం తేన నిష్క్రమ్య యథా పునరుపాగతః ॥ ౨౪ ॥ తత్రానేనాస్మి సంరుద్ధో రాజ్యం మార్గయతాత్మనః । సుగ్రీవేణ నృశంసేన విస్మృత్య భ్రాతృసౌహృదమ్ ॥ ౨౫ ॥ ఏవముక్త్వా తు మాం తత్ర వస్త్రేణైకేన వానరః । నిర్వాసయామాస తదా వాలీ విగతసాధ్వసః ॥ ౨౬ ॥ తేనాహమపవిద్ధశ్చ హృతదారశ్చ రాఘవ । తద్భయాచ్చ మహీకృత్స్నా క్రాంతేయం సవనార్ణవా ॥ ౨౭ ॥ ఋశ్యమూకం గిరివరం భార్యాహరణదుఃఖితః । ప్రవిష్టోస్మి దురాధర్షం వాలినః కారణాంతరే ॥ ౨౮ ॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం వైరానుకథనం మహత్ । అనాగసా మయా ప్రాప్తం వ్యసనం పశ్య రాఘవ ॥ ౨౯ ॥ వాలినస్తు భయార్తస్య సర్వలోకాభయంకర । కర్తుమర్హసి మే వీర ప్రసాదం తస్య నిగ్రహాత్ ॥ ౩౦ ॥ ఏవముక్తస్తు తేజస్వీ ధర్మజ్ఞో ధర్మసంహితమ్ । వచనం వక్తుమారేభే సుగ్రీవం ప్రహసన్నివ ॥ ౩౧ ॥ అమోఘాస్సూర్యసంకాశా మమైతే నిశితాశ్శరాః । తస్మిన్వాలిని దుర్వృత్తే పతిష్యంతి రుషాన్వితాః ॥ ౩౨ ॥ యావత్తం నాభిపశ్యామి తవ భార్యాపహారిణమ్ । తావత్స జీవేత్పాపాత్మా వాలీ చారిత్రదూషకః ॥ ౩౩ ॥ ఆత్మానుమానాత్పశ్యామి మగ్నం త్వాం శోకసాగరే । త్వామహం తారయిష్యామి కామం ప్రాప్స్యసి పుష్కలమ్ ॥ ౩౪ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవస్యాత్మనో హితమ్ । సుగ్రీవః పరమప్రీతః సుమహద్వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - దశమస్సర్గః

రామస్య వచనం శ్రుత్వా హర్షపౌరుషవర్ధనమ్ । సుగ్రీవః పూజయాంచక్రే రాఘవం ప్రశశంస చ ॥ ౧ ॥ అసంశయం ప్రజ్వలితైస్తీక్ష్ణైర్మర్మాతిగైశ్శరైః । త్వం దహేత్కుపితో లోకాన్ యుగాంత ఇవ భాస్కరః ॥ ౨ ॥ వాలినః పౌరుషం యత్తద్యచ్చ వీర్యం ధృతిశ్చ యా । తన్మమైకమనాశ్శ్రుత్వా విధత్స్వ యదనంతరమ్ ॥ ౩ ॥ సముద్రాత్పశ్చిమాత్పూర్వం దక్షిణాదపి చోత్తరమ్ । క్రామత్యనుదితే సూర్యే వాలీ వ్యపగతక్లమః ॥ ౪ ॥ అగ్రాణ్యారుహ్య శైలానాం శిఖరాణి మహాంత్యపి । ఊర్ధ్వముత్క్షిప్య తరసా ప్రతిగృహ్ణాతి వీర్యవాన్ ॥ ౫ ॥ బహవస్సారవంతశ్చ వనేషు వివిధా ద్రుమాః । వాలినా తరసా భగ్నా బలం ప్రథయతాత్మనః ॥ ౬ ॥ మహిషో దుందుభిర్నామ కైలాసశిఖరప్రభః । బలం నాగసహస్రస్య ధారయామాస వీర్యవాన్ ॥ ౭ ॥ వీర్యోత్సేకేన దుష్టాత్మా వరదానాచ్చ మోహితః । జగామ సుమహాకాయస్సముద్రం సరితాం [illegible] । ఊర్మిమంతమతిక్రమ్య సాగరం రత్నసంచయమ్ । మహ్యం యుద్ధం ప్ర

యచ్ఛేతి తమువాచ మహార్ణవమ్॥ ౯ ॥ తతస్సముద్రో ధర్మాత్మా సముత్థాయ మహాబలః। అబ్రవీద్వచనం రాజన్నసురం కాలచోదితమ్ ॥ ౧౦॥ సమర్థో నాస్మి తే దాతుం యుద్ధం యుద్ధవిశారద। శ్రూయతాం చాభిధాస్యామి యస్తే యుద్ధం ప్రదాస్యతి॥ ౧౧ ॥ శైలరాజో మహారణ్యే తపస్విశరణం పరమ్। శంకరశ్వశురో నామ్నా హిమవానితి విశ్రుతః ॥ ౧౨ ॥ గుహాప్రస్రవణోపేతో బహుకందరనిర్ఝరః। స సమర్థస్తవ ప్రీతిమతులాం కర్తుమాహవే ॥ ౧౩ ॥ తం భీత ఇతి విజ్ఞాయ సముద్రమసురోత్తమః। హిమవద్వనమాగచ్ఛచ్ఛరశ్చాపాదివ చ్యుతః ॥ ౧౪ ॥ తతస్తస్య గిరేః శ్వేతా గజేంద్రవిపులాశ్శిలాః। చిక్షేప బహుధా భూమౌ దుందుభిర్విననాద చ ॥ ౧౫ ॥ తతః శ్వేతాంబుదాకారః సౌమ్యః ప్రీతికరాకృతిః। హిమవానబ్రవీద్వాక్యం స ఏవ శిఖరే స్థితః ॥ ౧౬ ॥ క్లేష్టుమర్హసి మాం న త్వం దుందుభే ధర్మవత్సల। రణకర్మస్వకుశలస్తపస్విశరణం హ్యహమ్॥ ౧౭ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా గిరిరాజస్య ధీమతః। ఉవాచ దుందుభిర్వాక్యం రోషాత్సంరక్తలోచనః॥ ౧౮ ॥ యది యుద్ధేఽసమర్థస్త్వం మద్భయాద్వా నిరుద్యమః। తమాచక్ష్వ ప్రదద్యాన్మే యోఽద్య యుద్ధం యుయుత్సతః॥ ౧౯॥ హిమవానబ్రవీద్వాక్యం శ్రుత్వా వాక్యవిశారదః। అనుక్తపూర్వం ధర్మాత్మా క్రోధాత్తమసురోత్తమమ్॥ ౨౦॥ వాలీ నామ మహాప్రాజ్ఞశ్శక్రతుల్యపరాక్రమః। అధ్యాస్తే వానరశ్శ్రీమాన్ కిష్కింధామతులప్రభామ్॥ ౨౧ ॥ స సమర్థో మహాప్రాజ్ఞస్తవ యుద్ధవిశారదః। ద్వంద్వయుద్ధం మహద్దాతుం నముచేరివ వాసవః ॥ ౨౨ ॥ తం శీఘ్రమభిగచ్ఛ త్వం యది యుద్ధమిహేచ్ఛసి। స హి దుర్ధర్షణో నిత్యం శూరస్సమరకర్మణి॥ ౨౩॥ శ్రుత్వా హిమవతో వాక్యం క్రోధావిష్టస్స దుందుభిః। జగామ తాం పురీం తస్య కిష్కింధాం వాలినస్తదా ౨౪ ॥ ధారయన్మాహిషం రూపం తీక్ష్ణశృంగో భయావహః। ప్రావృషీవ మహామేఘస్తోయపూర్ణో నభస్తలే॥ ౨౫ ॥ తతస్తు ద్వారమాగత్య కిష్కింధాయా మహాబలః। ననర్ద కంపయన్ భూమిం దుందుభిర్దుందుభిర్యథా॥ ౨౬॥ సమీపస్థాన్ ద్రుమాన్ భంజన్ వసుధాం దారయన్ ఖురైః। విషాణేనోల్లిఖన్ దర్పాత్తద్ద్వారం ద్విరదో యథా॥ ౨౭ ॥ అంతఃపురగతో వాలీ శ్రుత్వా శబ్దమమర్షణః। నిష్పపాత సహ స్త్రీభిస్తారాభిరివ చంద్రమాః ॥ ౨౮ ॥ మితం వ్యక్తాక్షరపదం తమువాచాథ దుందుభిమ్। హరీణామీశ్వరో వాలీ సర్వేషాం వనచారిణామ్ ॥ ౨౯॥ కిమర్థం నగరద్వారమిదం రుద్ధ్వా వినర్దసి। దుందుభే విదితో మేఽసి రక్ష ప్రాణాన్మహాబల॥ ౩౦ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా వానరేంద్రస్య ధీమతః। ఉవాచ దుందుభిర్వాక్యం రోషాత్సంరక్తలోచనః ॥ ౩౧ ॥ న త్వం స్త్రీసన్నిధౌ వీర వచనం వక్తుమర్హసి। మమ యుద్ధం ప్రయచ్ఛాద్య తతో జ్ఞాస్యామి తే బలమ్॥ ౩౨ ॥ అథవా ధారయిష్యామి క్రోధమద్య నిశామిమామ్। గృహ్యతాముదయః స్వైరం కామభోగేషు వానర ॥ ౩౩॥ దీయతాం సంప్రదానం చ పరిష్వజ్య చ వానరాన్। సర్వశాఖామృగేంద్రస్త్వం సంసాదయ సుహృజ్జనమ్ ॥ ౩౪ ॥ సుదృష్టాం కురు కిష్కింధాం కురుష్వాత్మసమం పురే। క్రీడస్వ చ సహ స్త్రీభిరహం తే దర్పనాశనః॥ ౩౫॥ యో హి మత్తం ప్రమత్తం వా సుప్తం వా రహితం భృశమ్। హన్యాత్స భ్రూణహా లోకే త్వద్విధం మదమోహితమ్॥ ౩౬ ॥ స ప్రహస్యాబ్రవీన్మందం క్రోధాత్తమసురోత్తమమ్। విసృజ్య తాః స్త్రియస్సర్వాస్తారాప్రభృతికాస్తదా ॥ ౩౭ ॥ మత్తోఽయమితి మా మంస్థా యద్యభీతోఽసి సంయుగే। మదోఽయం సంప్రహారేఽస్మిన్ వీరపానం సమర్థ్యతామ్॥ ౩౮ ॥ తమేవముక్త్వా సంక్రుద్ధో మాలాముత్క్షిప్య కాంచనీమ్। పిత్రా దత్తాం మహేంద్రేణ యుద్ధాయ వ్యవతిష్ఠత ॥ ౩౯ ॥ విషాణయోర్గృహీత్వా తం దుందుభిం గిరిసన్ని

భమ్ । ఆవిధ్యత తదా వాలీ వినదన్ కపికుంజరః ॥ ౪౦ ॥ బలాద్వ్యపోహయాంచక్రే ననర్ద చ మహాస్వనమ్ । శ్రోత్రాభ్యామథ రక్తంతు తస్య సుస్రావ పాత్యతః ॥ ౪౧ ॥ తయోస్తు క్రోధసంరంభాత్పరస్పరజయైషిణోః । యుద్ధం సమభవద్ఘోరం దుందుభేర్వానరస్య చ ॥ ౪౨ ॥ అయుధ్యత తతో వాలీ శక్రతుల్యపరాక్రమః । ముష్టిభిర్జానుభిశ్చైవ శిలాభిః పాదపైస్తథా ॥ ౪౩ ॥ పరస్పరం ఘ్నతోస్తత్ర వానరాసురయోస్తదా । ఆసీద్దీనోఽసురో యుద్ధే శక్రసూనుర్వ్యవర్ధత ॥ ౪౪ ॥ వ్యాపారవీర్యధైర్యైశ్చ పరిక్షీణం పరాక్రమైః । తంతు దుందుభిముత్పాట్య ధరణ్యామభ్యపాతయత్ ॥ ౪౫ ॥ యుద్ధే ప్రాణహరే తస్మిన్నిష్పిష్టో దుందుభిస్తదా । స్రోతోభ్యో బహురక్తంతు తస్య సుస్రావ పాత్యతః ॥ ౪౬ ॥ పపాత చ మహాకాయః క్షితౌ పంచత్వమాగతః । తం తోలయిత్వా బాహుభ్యాం గతసత్వమచేతనమ్ ॥ ౪౭ ॥ చిక్షేప బలవాన్వాలీ వేగేనైకేన యోజనమ్ । తస్య వేగప్రవిద్ధస్య వక్త్రాత్క్షతజబిందవః ॥ ౪౮ ॥ ప్రపేతుర్మారుతోత్క్షిప్తా మతంగస్యాశ్రమం ప్రతి । తాన్దృష్ట్వా పతితాంస్తత్ర మునిశ్శోణితవిహ్వలః ॥ ౪౯ ॥ క్రుద్ధస్తస్య మహాభాగశ్చింతయామాస కో న్వయమ్ । యేనాహం సహసా స్పృష్టః శోణితేన దురాత్మనా ॥ ౫౦ ॥ కోఽయం దురాత్మా దుర్బుద్ధిరకృతాత్మా చ బాలిశః । ఇత్యుక్త్వాథ వినిష్క్రమ్య దదర్శ మునిపుంగవః ॥ ౫౧ ॥ మహిషం పర్వతాకారం గతాసుం పతితం భువి । స తు విజ్ఞాయ తపసా వానరేణ కృతం హి తత్ ॥ ౫౨ ॥ ఉత్ససర్జ మహాశాపం క్షేప్తారం వాలినం ప్రతి । ఇహ తేనాప్రవేష్టవ్యం ప్రవిష్టస్య వధో భవేత్ ॥ ౫౩ ॥ వనం మత్సంశ్రయం యేన దూషితం రుధిరస్రవైః । సంభగ్నాః పాదపాశ్చేమే క్షిపతేహాసురీం తనుమ్ ॥ ౫౪ ॥ సమంతాద్యోజనం పూర్ణమాశ్రమం మామకం యది । ఆగమిష్యతి దుర్బుద్ధిర్వ్యక్తం స న భవిష్యతి ॥ ౫౫ ॥ యే చాస్య సచివాః కేచిత్సంశ్రితా మామకం వనమ్ । న చ తైరిహ వస్తవ్యం శ్రుత్వా యాంతు యథాసుఖమ్ ॥ ౫౬ ॥ యది తేఽపీహ తిష్ఠంతి శపిష్యే తానపి ధ్రువమ్ । వనేఽస్మిన్మామకే నిత్యం పుత్రవత్పరిరక్షితే ॥ ౫౭ ॥ పత్రాంకురవినాశాయ ఫలమూలాభవాయ చ । దివసశ్చాద్య మర్యాదా యం ద్రష్టా శ్వోఽస్మి వానరమ్ ॥ ౫౮ ॥ బహువర్షసహస్రాణి స వై శైలో భవిష్యతి । తతస్తే వానరాః శ్రుత్వా గిరం మునిసమీరితామ్ ॥ ౫౯ ॥ నిశ్చక్రముర్వనాత్తస్మాత్తాన్దృష్ట్వా వాలిరబ్రవీత్ । కిం భవంతస్సమస్తాశ్చ మతంగవనవాసినః ॥ ౬౦ ॥ మత్సమీపమనుప్రాప్తా అపి స్వస్తి వనౌకసామ్ । తతస్తే కారణం సర్వం తదా శాపం చ వాలినః ॥ ౬౧ ॥ శశంసుర్వానరాస్సర్వే వాలినే హేమమాలినే । ఏతచ్ఛ్రుత్వా తదా వాలీ వచనం వానరేరితమ్ ॥ ౬౨ ॥ స మహర్షిం తదాసాద్య యాచతే స్మ కృతాంజలిః । మహర్షిస్తమనాదృత్య ప్రవివేశాశ్రమం తదా ॥ ౬౩ ॥ శాపధారణభీతస్తు వాలీ విహ్వలతాం గతః । తతశ్శాపభయాద్భీత ఋశ్యమూకం మహాగిరిమ్ ॥ ౬౪ ॥ ప్రవేష్టుం నేచ్ఛతి హరిర్ద్రష్టుం వాపి నరేశ్వర । తస్యాప్రవేశం జ్ఞాత్వాహమిదం రామ మహావనమ్ ॥ ౬౫ ॥ విచరామి సహామాత్యో విషాదేన వివర్జితః । ఏషోఽస్థినిచయస్తస్య దుందుభేస్సంప్రకాశతే ॥ ౬౬ ॥ వీర్యోత్సేకాన్నిరస్తస్య గిరికూటోపమో మహాన్ । ఇమే చ విపులాస్సాలాస్సప్త శాఖావలంబినః ॥ ౬౭ ॥ యత్రైకం ఘటతే వాలీ నిష్పత్రయితుమోజసా । ఏతదస్యాసమం వీర్యం మయా రామ ప్రకీర్తితమ్ ॥ ౬౮ ॥ కథం తం వాలినం హంతుం సమరే శక్ష్యసే నృప । తథా బ్రువాణం సుగ్రీవం ప్రహసన్ లక్ష్మణోఽబ్రవీత్ ॥ ౬౯ ॥ కస్మిన్కర్మణి నిర్వృత్తే శ్రద్దధ్యా వాలినో వధమ్ । తమువాచాథ సుగ్రీవః సప్త సాలానిమాన్పురా ॥ ౭౦ ॥ ఏవమేకైకశో వాలీ వివ్యాధాథ స చాసకృత్ । రామోఽపి దా

రయేదేషాం బాణేనైకేన చేద్ద్రుమమ్॥ ౯౧ ॥ వాలినం నిహతం మన్యే దృష్ట్వా రామస్య విక్రమమ్। హతస్య మహిషస్యాస్థి పాదేనైకేన లక్ష్మణ ॥ ౯౨ ॥ ఉద్యమ్యాథ ప్రక్షిపేచ్చేత్తరసా ద్వే ధనుశ్శతే। ఏవముక్త్వాతు సుగ్రీవో రామం రక్తాంతలోచనమ్॥ ౯౩ ॥ ధ్యాత్వా ముహూర్తం కాకుత్స్థం పునరేవ వచోఽబ్రవీత్। శూరశ్చ శూరఘాతీ చ ప్రఖ్యాతబల పౌరుషః ॥ ౯౪ ॥ బలవాన్వానరో వాలీ సంయుగేష్వపరాజితః। దృశ్యంతే చాస్య కర్మాణి దుష్కరాణి సురైరపి॥ ౯౫॥ యాని సంచింత్య భీతోఽహ మృశ్యమూకం సమాశ్రితః। తమజయ్య మధృష్యం చ వానరేంద్ర మమర్షణమ్ ॥ ౯౬ ॥ విచింత యన్న ముంచామి ఋశ్యమూక మహం త్విమమ్। ఉద్విగ్నశ్శంకితశ్చాపి విచరామి మహావనే ॥ ౯౭ ॥ అనురక్తైస్సహామాత్యైర్హనుమత్ప్రముఖైర్వరైః। ఉపలబ్ధం చ మే శ్లాఘ్యం సన్మిత్రం మిత్రవత్సల ॥ ౯౮ ॥ త్వామహం పురుషవ్యాఘ్ర హిమవంతమివాశ్రితః। కింతు తస్య బలజ్ఞోఽహం దుర్భ్రాతుర్బలశాలినః ॥ ౯౯ ॥ అప్రత్యక్షం తు మే వీర్యం సమరే తవ రాఘవ। నఖల్వహం త్వాం తులయే నావమన్యే న భీషయే ॥ ౧౦౦॥ కర్మభిస్తస్య భీమైస్తు కాతర్యం జనితం మమ। కామం రాఘవ తే వాణీ ప్రమాణం ధైర్యమాకృతిః ॥ ౧౦౧ ॥ సూచయంతి పరం తేజో భస్మచ్ఛన్నమివానలమ్। తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవస్య మహాత్మనః ॥ ౧౦౨ ॥ స్మితపూర్వమథో రామః ప్రత్యువాచ హరిం ప్రభుః। యది న ప్రత్యయోఽస్మాసు విక్రమే తవ వానర ॥ ౧౦౩ ॥ ప్రత్యయం సమరే శ్లాఘ్యమహముత్పాదయామి తే। ఏవముక్త్వాతు సుగ్రీవం సాంత్వం లక్ష్మణపూర్వజః॥౧౦౪॥ రాఘవో దుందుభేః కాయం పాదాంగుష్ఠేన లీలయా। తోలయిత్వా మహాబాహుశ్చిక్షేప దశయోజనమ్ ॥ ౧౦౫ ॥ క్షిప్తం దృష్ట్వా తతః కాయం సుగ్రీవః పునరబ్రవీత్ । లక్ష్మణస్యాగ్రతో రామ మిదం వచన మబ్రవీత్॥ ౧౦౬ ॥ ఆర్ద్రస్సమాంసః ప్రత్యగ్రః క్షిప్తః కాయః పురా సఖే। లఘుస్సంప్రతి నిర్మాంసస్తృణభూతశ్చ రాఘవ॥ ౧౦౭॥ పరిశ్రాంతేన మత్తేన భ్రాత్రా మే వాలినా తదా। క్షిప్తమేవం ప్రహర్షేణ భవతా రఘునందన ॥ ౧౦౮ ॥ నాత్ర శక్యం బలం జ్ఞాతుం తవ వా తస్య వాధికమ్। ఆర్ద్రం శుష్క మితి హ్యేతత్సుమహద్రాఘవాంతరమ్ ॥ ౧౦౯ ॥ స ఏవ సంశయస్తాత తవ తస్య చ యద్బలే। సాలమేకం తు నిర్భిద్య భవేద్వ్యక్తిర్బలాబలే॥ ౧౧౦ ॥ కృత్వేదం కార్ముకం సజ్యం హస్తిహస్తమివాతతమ్। ఆకర్ణపూర్ణ మాయమ్య విసృజస్వ మహాశరమ్ ॥ ౧౧౧ ॥ ఇమం హి సాలం ప్రహితస్త్వయా శరో న సంశయోఽత్రాస్తి విదారయిష్యతి। అలం విమర్శేన మమ ప్రియం ధ్రువం కురుష్వ రాజాత్మజ శాపితో మయా ॥ ౧౧౨ ॥ యథా హి తేజస్సు వరస్సదా రవిర్యథా హి శైలో హిమవాన్మహాద్రిషు। యథా చతుష్పాత్సు చ కేసరీవరస్తథా నరాణామసి విక్రమే వరః ॥ ౧౧౩॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే-ఏకాదశస్సర్గః

ఏతచ్చ వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవేణ సుభాషితమ్। ప్రత్యయార్థం మహాతేజా రామో జగ్రాహ కార్ముకమ్ ॥ ౧ ॥ స గృహీత్వా ధనుర్ఘోరం శరమేకం చ మానదః। సాలానుద్దిశ్య చిక్షేప జ్యాస్వనైః పూరయన్దిశః ॥ ౨ ॥ స విసృష్టో బలవతా బాణస్స్వర్ణపరిష్కృతః। భిత్త్వా సాలాన్గిరిప్రస్థే సప్త భూమిం వివేశ హ ॥ ౩ ॥ ప్రవిష్టశ్చ ముహూర్తేన రసాం భిత్త్వా మహాజవః। నిష్పత్య చ పునస్తూర్ణం స్వతూణీం పునరావిశత్ ॥౪॥ తాన్దృష్ట్వా సప్త నిర్భిన్నాన్సాలాన్వానరపుంగవః। రామస్య శరవేగేన విస్మయం పరమం గతః ॥ ౫॥ స మూర్ధ్నా న్యపతద్భూమౌ ప్రలంబీకృతభూషణః। సుగ్రీవః పరమప్రీతో రా

ఘవాయకృతాంజలిః ॥ ౬ ॥ ఇదంచోవాచధర్మజ్ఞంకర్మణాతేనహర్షితః। రామంస
ర్వాస్త్రవిదుషాంశ్రేష్ఠంశూరమవస్థితమ్ ॥ ౭ ॥ సేంద్రానపిసురాన్సర్వాంస్త్వం
బాణైఃపురుషర్షభ। సమర్థస్సమరేహంతుంకింపునర్వాలినంప్రభో॥ ౮ ॥యేనసప్త
మహాసాలాగిరిర్భూమిశ్చదారితాః।బాణేనైకేనకాకుత్స్థస్థాతాతేకోరణాగ్రతః॥౯॥
అద్యమేవిగతశ్శోకఃప్రీతిరద్యపరామమ। సుహృదం త్వాం సమాసాద్య మహేంద్రవ
రుణోపమమ్ ॥ ౧౦॥తమద్యైవప్రియార్థంమే వైరిణంభ్రాతృరూపిణమ్। వాలినంజ
హికాకుత్స్థమయాబద్ధోయమంజలిః ॥ ౧౧ ॥ తతోరామఃపరిష్వజ్యసుగ్రీవం ప్రియద
ర్శనమ్। ప్రత్యువాచమహాప్రాజ్ఞోలక్ష్మణానుమతంవచః॥ ౧౨ ॥ తస్మాద్గచ్ఛామకి
ష్కింధాంక్షిప్రంగచ్ఛత్వమగ్రతః।గత్వాచాహ్వయసుగ్రీవవాలినంభ్రాతృగంధినమ్॥
౧౩ ॥ సర్వేతేత్వరితంగత్వాకిష్కింధాంవాలినఃపురీమ్।వృక్షైరాత్మానమావృత్య వ్యతి
ష్ఠన్గహనేవనే॥ ౧౪ ॥ సుగ్రీవోవ్యనదద్ఘోరంవాలినోహ్వానకారణాత్। గాఢంప
రివృతోవేగాన్నాదైర్భిందన్నివాంబరమ్॥౧౫॥తంశ్రుత్వానినదంభ్రాతుఃక్రుద్ధోవా
లీమహాబలః। నిశ్చక్రామసుసంరబ్ధోభాస్కరోస్తతటాదివ॥ ౧౬ ॥ తతస్సుతుములం
యుద్ధంవాలిసుగ్రీవయోరభూత్। గగనేగ్రహయోర్ఘోరంబుధాంగారకయోరివ॥
౧౭॥ తలైరశనికల్పైశ్చవజ్రకల్పైశ్చముష్టిభిః। జఘ్నతుస్సమరేన్యోన్యం భ్రాతరౌ
క్రోధమూర్ఛితౌ ॥ ౧౮ ॥ తతోరామోధనుష్పాణిస్తావుభౌ సముదీక్ష్యతు। అన్యో
న్యసదృశావీరావుభౌదేవావివాశ్వినౌ ॥౧౯॥ యన్నావగచ్ఛత్సుగ్రీవంవాలినంవాపిరా
ఘవః। తతోనకృతవాన్బుద్ధింమోక్తుమంతకరంశరమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఏతస్మిన్నంతరేభగ్న
స్సుగ్రీవస్తేనవాలినా। అపశ్యన్రాఘవంనాథమృశ్యమూకంప్రదుద్రువే ॥౨౧॥ క్లాం
తోరుధిరసిక్తాంగఃప్రహారైర్జర్ఝరీకృతః। వాలినాభిద్రుతఃక్రోధాత్ప్రవివేశమహా
వనమ్ ॥ ౨౨॥ తంప్రవిష్టంవనంధృష్ట్వావాలీశాపభయార్దితః। ముక్తోహ్యసిత్వమి
త్యుక్త్వాసంనివృత్తోమహాద్యుతిః ॥ ౨౩ ॥ రాఘవోపిసహభ్రాత్రాసహచైవహనూ
మతా। తదేవవనమాగచ్ఛత్సుగ్రీవోయత్రవానరః ॥ ౨౪ ॥ తంసమీక్ష్యాగతంరా
మంసుగ్రీవస్సహలక్ష్మణమ్।హ్రీమాన్దీనమువాచేదంవసుధామవలోకయన్ ॥౨౫॥
ఆహ్వయస్వేతిమాముక్త్వాదర్శయిత్వాచవిక్రమమ్। వైరిణాఘాతయిత్వాచ కిమిదా
నీంత్వయాకృతమ్ ॥ ౨౬ ॥ తామేవవేళాంవక్తవ్యంత్వయారాఘవతత్త్వతః।వాలినం
నహిహన్మీతితతోనాహమితోవ్రజే॥ ౨౭ ॥ తస్యచైవంబ్రువాణస్యసుగ్రీవస్యమహాత్మ
నః। కరుణందీనయావాచారాఘవఃపునరబ్రవీత్ ॥ ౨౮॥ సుగ్రీవశ్రూయతాంతా
త క్రోధశ్చవ్యపనీయతామ్। కారణం యేనబాణోయంనమయాస విసర్జితః॥
౨౯॥ అలంకారేణవేషేణప్రమాణేనగతేనచ। త్వంచసుగ్రీవవాలీచసదృశౌస్థఃపర
స్పరమ్ ॥ ౩౦ ॥ స్వరేణవర్చసాచైవప్రేక్షితేనచవానర। విక్రమేణచవాక్యైశ్చవ్య
క్తింవాంనోపలక్షయే ॥ ౩౧ ॥తతోహంరూపసాదృశ్యాన్మోహితోవానరోత్తమ। నో
త్సృజామిమహావేగంశరంశత్రునిబర్హణమ్ ॥ ౩౨ ॥ జీవితాంతకరంఘోరం సాదృ
శ్యాత్తువిశంకితః। మూలఘాతోనభవేద్ధి ద్వయోరపికృతోమయా ॥ ౩౩ ॥ త్వయివీరే
విపన్నేహిఅజ్ఞానాల్లాఘవాన్మయా। మూఢ్యంచమమబాల్యంచఖ్యాపితంస్యాద్ధరీశ్వర॥
౩౪ ॥ దత్తాభయవధోనామపాతకంమహదుచ్యతే। అహంచలక్ష్మణశ్చైవసీతాచవరవ
ర్ణినీ॥ ౩౫ ॥ త్వదధీనావయంసర్వేవనేస్మిన్శరణంభవాన్। తస్మాద్యుధ్యస్వభూయ
స్త్వంమాంమాశంకీశ్చవానర ॥ ౩౬ ॥ ఏతన్ముహూర్తేసుగ్రీవపశ్యవాలినమాహవే।

నిరస్తమిహ శైలేన వేష్టమానం మహీతలే ॥ ౩౭ ॥ అభిజ్ఞానం కురుష్వ త్వ మాత్మనో వా
నరేశ్వర । యేన త్వా మభిజానీయాం ద్వన్ద్వయుద్ధ ముపాగతమ్ ॥ ౩౮ ॥ గజపుష్పీమి
మాం ఫుల్లా ముత్పాట్య శుభలక్షణామ్ । కురు లక్ష్మణ కణ్ఠేఽస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః ॥
౩౯ ॥ తతో గిరితటే జాతా ముత్పాట్య కుసుమాకులామ్ । లక్ష్మణో గజపుష్పీం తాం త
స్య కణ్ఠే వ్యసర్జయత్ ॥ ౪౦ ॥ స తయా శుశుభే శ్రీమాన్ లతయా కణ్ఠసక్తయా । విప
రీత ఇవాకాశే సూర్యో నక్షత్రమాలయా ॥ ౪౧ ॥ మాలయేవ బలాకానాం ససన్ధ్య ఇ
వ తోయదః । విభ్రాజమానో వపుషా రామవాక్యసమాహితః ॥ ౪౨ ॥ జగామ సహ
రామేణ కిష్కిన్ధాం వాలిపాలితామ్ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ద్వాదశస్సర్గః.

ఋశ్యమూకాత్స ధర్మాత్మా కిష్కిన్ధాం లక్ష్మణాగ్రజః । జగామ సహ సుగ్రీవో
వాలివిక్రమపాలితామ్ ॥ ౧ ॥ సముద్యమ్య మహచ్చాపం రామః కాఞ్చనభూషితమ్ ।
శరాంశ్చాదిత్యసంకాశాన్ గృహీత్వా రణసాధకాన్ ॥ ౨ ॥ అగ్రతస్తు యయౌ తస్య
రాఘవస్య మహాత్మనః । సుగ్రీవస్సంహతగ్రీవో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః ॥ ౩ ॥ పృష్ఠతో
హనుమాన్వీరో నలో నీలశ్చ వానరః । తారశ్చైవ మహాతేజా హరియూథపయూథపః ॥
౪ ॥ తే వీక్షమాణా వృక్షాంశ్చ పుష్పభారావలమ్బినః । ప్రసన్నామ్బువహాశ్చైవ స
రితస్సాగరంగమాః ॥ ౫ ॥ కన్దరాణి చ శైలాంశ్చ నిర్ఝరాణి గుహాస్తథా । శిఖరాణి
చ ముఖ్యాని దరీశ్చ ప్రియదర్శనాః ॥ ౬ ॥ వైడూర్యవిమలైః పర్ణైః పద్మైశ్చాశోక
కుట్మలైః । శోభితాన్ సజలాన్ మార్గే తటాకానవలోకయన్ ॥ ౭ ॥ కారణ్డైస్సార
సైర్హంసైర్వఞ్జులైర్జలకుక్కుటైః । చక్రవాకైస్తథా చాన్యైశ్శకునై రుపనా
దితాన్ ॥ ౮ ॥ మృదుశష్పాఙ్కురాహారాన్నిర్భయాన్వనగోచరాన్ । చరతస్సర్వ
తోఽపశ్యన్ స్థలీషు హరిణాన్ స్థితాన్ ॥ ౯ ॥ తటాకవైరిణశ్చాపి శుక్లదన్తవిభూషితాన్ ।
ఘోరానేకచరాన్ వన్యాన్ ద్విరదాన్ కూలఘాతినః ॥ ౧౦ ॥ మత్తాన్ గిరివరోత్సృష్టా
న్పర్వతానివ జఙ్గమాన్ । వారణాన్వారిదప్రఖ్యాన్మహీరేణుసముక్షితాన్ ॥ ౧౧ ॥ వనే
వనచరాంశ్చాన్యాన్ ఖేచరాంశ్చ విహఙ్గమాన్ । పశ్యన్తస్త్వరితా జగ్ముస్సుగ్రీవవశ
వర్తినః ॥ ౧౨ ॥ తేషాం తు గచ్ఛతాం తత్ర త్వరితం రఘునన్దనః । ద్రుమషణ్డం వ
నం దృష్ట్వా రామస్సుగ్రీవమబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ ఏష మేఘ ఇవాకాశే వృక్షషణ్డః ప్రకా
శతే । మేఘసఙ్ఘాతవిపులః పర్యన్తకదలీవృతః ॥ ౧౪ ॥ కిమేతజ్జ్ఞాతుమిచ్ఛామి సఖే
కౌతూహలం హి మే । కౌతూహలాపనయనం కృతమిచ్ఛామ్యహం త్వయా ॥ ౧౫ ॥ త
స్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవస్య మహాత్మనః । గచ్ఛన్నేవాచచక్షేఽథ సుగ్రీవస్తన్మ
హద్వనమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఏతద్రాఘవ విస్తీర్ణమాశ్రమం శ్రమనాశనమ్ । ఉద్యానవనసం
పన్నం స్వాదుమూలఫలోదకమ్ ॥ ౧౭ ॥ అత్ర సప్తజనా నామ మునయస్సంశితవ్రతాః ।
సప్తైవాసన్నధశ్శీర్షా నియతం జలశాయినః ॥ ౧౮ ॥ సప్తరాత్రకృతాహారా వా
యునా వనవాసినః । దివం వర్షశతైర్యాతాస్సప్తభిస్సకలేబరాః ॥ ౧౯ ॥ తేషా
మేవం ప్రభావేన ద్రుమప్రాకారసంవృతః । ఆశ్రమస్సుదురాధర్షోఽపి సేన్ద్రై
స్సురాసురైః ॥ ౨౦ ॥ పక్షిణో వర్జయన్త్యేతత్తథాన్యే వనచారిణః । విశన్తి మో
హాద్యేఽత్ర నివర్తన్తే న తే పునః ॥ ౨౧ ॥ విభూషణరవాస్తత్ర శ్రూయన్తే సకలా
క్షరాః । తూర్యగీతస్వరాశ్చాత్ర గన్ధో దివ్యశ్చ రాఘవ ॥ ౨౨ ॥ త్రేతాగ్నయోఽపి
దీప్యన్తే ధూమో హ్యేష ప్రకాశతే । వేష్టయన్నివ వృక్షాగ్రాన్ కపోతాఙ్గారుణో
ఘనః ॥ ౨౩ ॥ ఏతే వృక్షాః ప్రకాశన్తే ధూమసంసక్తమస్తకాః । మేఘజాలప్రతిచ్ఛ
న్నా వైడూర్యగిరయో యథా ॥ ౨౪ ॥ కురు ప్రణామం ధర్మాత్మన్ తాన్ సముద్దిశ్య రా

ఘవ। లక్ష్మణేనసహభ్రాత్రా ప్రయతస్సంయతాంజలిః॥ ౨౫ ॥ ప్రణమంతి హియే
తేషాం మునీనాం భావితాత్మనామ్। న తేషామశుభం కించిచ్ఛరీరే రామదృశ్యతే॥ ౨౬॥
తతో రామస్సహభ్రాత్రా లక్ష్మణేనకృతాంజలిః। సముద్దిశ్య మహాత్మానస్తానృషీనభ్య
వాదయత్॥ ౨౭॥ అభివాద్యతుధర్మాత్మా రామోభ్రాతాచలక్ష్మణః। సుగ్రీవోవా
నరాశ్చైవ జగ్ముస్సంహృష్టమానసాః॥ ౨౮ ॥ తేగత్వాదూరమధ్వానం తస్మాత్సప్తజ
నాశ్రమాత్। దదృశుస్తాందురాధర్షాం కిష్కింధాంవాలి పాలితామ్ ॥ ౨౯ ॥ తత
స్తురామానుజ రామవానరాః ప్రగృహ్యశస్త్రాణ్యుదితాగ్ర్య తేజసః। పురీంసురేశా
త్మజవీర్యపాలితాం వధాయశత్రోః పునరాగతాస్సహ॥ ౩౦ ॥ ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధా
కాండే- త్రయోదశస్సర్గః.

సర్వేతేత్వరితంగత్వాకిష్కింధాంవాలిపాలితామ్। వృక్షైరాత్మానమావృత్యవ్య
తిష్ఠన్గహనేవనే ॥ ౧॥ విసార్య సర్వతోదృష్టింకాననేకాననప్రియః। సుగ్రీవోవిపు
లగ్రీవః క్రోధమాహారయద్భృశమ్ ॥ ౨ ॥ తతస్సనినదంఘోరంకృత్వా యుద్ధాయ చా
హ్వయత్। పరివారైః పరివృతో నాదైర్భిందన్నివాంబరమ్ ॥ ౩ ॥ గర్జన్నివమహా
మేఘోవాయువేగపురస్సరః। అథబాలార్కసదృశో దృప్తసింహగతిస్తదా॥ ౪॥ దృష్ట్వా
రామంక్రియాదక్షం సుగ్రీవోవాక్యమబ్రవీత్। హరివాగురయావ్యాప్తాంతప్తకాంచ
నతోరణామ్ ॥ ౫॥ ప్రాప్తాస్మ ధ్వజయంత్రాఢ్యాంకిష్కింధాంవాలినఃపురీమ్। ప్రతిజ్ఞా
యాత్వయావీరకృతావాలివధేపురా ॥ ౬ ॥ సఫలాంతాంకురుక్షిప్రంలతాంకాలఇవాగ
తః। ఏవముక్తస్తుధర్మాత్మాసుగ్రీవేణసరాఘవః ॥ ౭ ॥ తమథోవాచసుగ్రీవంవచనంశ
త్రుసూదనః। కృతాభిజ్ఞానచిహ్నస్త్వమనయాగజసాహ్వయా ॥ ౮ ॥ లక్ష్మణేనసము
త్పాట్యయైషాకంఠేకృతాతవ। శోభసేహ్యధికంవీరలతయాకంఠసక్తయా ॥ ౯ ॥ విపరీ
తఇవాకాశేసూర్యోనక్షత్రమాలయా। అద్యవాలి సముత్థంతేభయంవైరంచవానర ॥
౧౦ ॥ ఏకేనాహంప్రమోక్ష్యామిబాణమోక్షేణసంయుగే। మమదర్శయసుగ్రీవ వైరి
ణంభ్రాతృరూపిణమ్ ॥ ౧౧ ॥ వాలీవినిహతోయావద్వనేపాంసుషువేష్టతే। యదిదృష్టి
పథంప్రాప్తోజీవన్సనివర్తతే ॥ ౧౨ ॥ తతోదోషేణమాగచ్ఛేత్సద్యోగర్హేచ్చ
మాభవాన్। ప్రత్యక్షంస్తతేసాలామయాబాణేనదారితాః ॥ ౧౩ ॥ తేనాపిహిబలే
నాద్యవాలినంవిహతంమయా। అనృతంనోక్తపూర్వంమేవీరకృచ్ఛ్రేపితిష్ఠతా ॥ ౧౪ ॥
ధర్మలోభపరీతేన నచవక్ష్యేకథంచన। సఫలాంచకరిష్యామిప్రతిజ్ఞాంజహిసంభ్రమమ్॥
౧౫॥ ప్రసూతంకలమక్షేత్రేవర్షేణేవశతక్రతుః। తదాహ్వాననిమిత్తంత్వంవాలినో
హేమమాలినః ॥ ౧౬ ॥ సుగ్రీవకురుతంశబ్దంనిష్పతేద్యేనవానరః। జితకాశీబలశ్లాఘీ
త్వయాచాధర్షితఃపురా ॥ ౧౭ ॥ నిష్పతిష్యత్యసంగేనవాలీసప్రియసంయుగః। రిపూ
ణాంధర్షణంశూరామర్షయంతినసంశయః ॥ ౧౮ ॥ జానంతస్తుస్వకంవీర్యంస్త్రీ
సమక్షంవిశేషతః। సతురామవచఃశ్రుత్వాసుగ్రీవోహేమపింగళః ॥ ౧౯॥ ననర్ద
క్రూరనాదేనవినిర్భిందన్నివాంబరమ్। తస్యశబ్దేనవిత్రస్తా గావోయాంతి హతప్ర
భాః ॥ ౨౦॥ రాజదోషపరామృష్టాఃకులస్త్రియఇవాకులాః। ద్రవంతినమృగాశ్శీఘ్రం
భగ్నాఇవరణేహయాః ॥ ౨౧ ॥ పతంతిచఖగాభూమౌక్షీణపుణ్యాఇవగ్రహాః॥ తతస్సజీ
మూతగణప్రణాదో నాదంహ్యముంచత్త్వరయాప్రతీతః। సూర్యాత్మజశ్శౌర్యవివృద్ధతే
జాస్సరిత్పతిర్వానిలచంచలోర్మిః ॥ ౨౨ ॥ ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే- చతుర్ద
శస్సర్గః.

అథతస్యనినాదంతు సుగ్రీవస్యమహాత్మనః । శుశ్రావాంతఃపురగతోవాలీ భ్రాతురమర్షణః ॥ ౧ ॥ శ్రుత్వాతుతస్యనినదం సర్వభూతప్రకంపనమ్ । మదశ్చైకపదే నష్టః క్రోధశ్చాపాదితోమహాన్ ॥ ౨ ॥ సతురోషపరీతాంగో వాలీసంధ్యాతపప్రభః । ఉపరక్తఇవాదిత్య స్సద్యోనిష్ప్రభతాంగతః ॥ ౩ ॥ వాలీదంష్ట్రాకరాళస్తుక్రోధాద్దీప్తాగ్నిసన్నిభః । భాత్యుత్పతితపద్మాభస్సమృణాళఇవహ్రదః॥ ౪ ॥ శబ్దందుమర్షణంశ్రుత్వా నిష్పపాత తతోహరిః । వేగేనచ రణన్యాసైర్దారయన్నివమేదినీమ్॥ ౫ ॥ తంతుతారాపరిష్వజ్య స్నేహాద్దర్శితసౌహృదా । ఉవాచత్రస్తసంభ్రాంతా హితోదర్కమిదంవచః ॥ ౬ ॥ సాధుక్రోధమిమంవీరనదీవేగమివాగతమ్। శయనాదుత్థితః కాల్యేత్యజభుక్తామివస్రజమ్ ॥ ౭॥ కాల్యమేతేనసంగ్రామంకరిష్యసిచవానర। వీరతే శత్రుబాహుళ్యంఫల్గుతావానవిద్యతే ॥ ౮ ॥ సహసాతవనిష్క్రామోమమతావన్నరోచతే । శ్రూయతాంచాభిధాస్యామియన్నిమిత్తంనివార్యసే ॥ ౯॥ పూర్వమాపతితఃక్రోధాత్సత్వామాహ్వయతేయుధి । నిష్పత్యచనిరస్తస్తేహన్యమానోదిశోగతః ॥ ౧౦ ॥ త్వయాతస్యనిరస్తస్యపీడితస్యవిశేషతః । ఇహైత్యపునరాహ్వానంశంకాంజనయతీవమే॥ ౧౧ ॥ దర్పశ్చవ్యవసాయశ్చయాదృశస్తస్యనర్దతః । నినాదశ్చాపి.సంరంభో నైతదల్పంహికారణమ్ ॥ ౧౨ ॥ నాసహాయమహంమన్యేసుగ్రీవంతమిహాగతమ్ । అవష్టబ్ధసహాయశ్చయమాశ్రిత్యైషగర్జతి ॥ ౧౩ ॥ ప్రకృత్యానిపుణశ్చైవబుద్ధిమాంశ్చైవ వానరః । అపరీక్షితవీర్యేణసుగ్రీవస్సహనైష్యతి ॥ ౧౪ ॥ పూర్వమేవమయావీర శ్రుతంకథయతోవచః । అంగదస్యకుమారస్యవక్ష్యామిత్వాహితంవచః ॥ ౧౫ ॥ అంగదస్తుకుమారోయంవనాంతముపనిర్గతః । ప్రవృత్తిస్తేనకథితాచారైరాప్తైర్నివేదితా ॥ ౧౬ ॥ అయోధ్యాధిపతేఃపుత్రౌ శూరౌసమరదుర్జయౌ । ఇక్ష్వాకూణాంకులేజాతౌ ప్రథితౌరామలక్ష్మణౌ ॥ ౧౭ ॥ సుగ్రీవఃప్రియకామార్థంప్రాప్తౌతత్రదురాసదౌ । తవభ్రాతుర్హివిఖ్యాతస్సహాయోరణకర్కశః ॥ ౧౮ ॥ రామఃపరబలామర్దీయుగాంతాగ్నిరివోత్థితః । నివాసవృక్షస్సాధూనామాపన్నానాంపరాగతిః ॥ ౧౯ ॥ ఆర్తానాంసంశ్రయశ్చైవయశసశ్చైకభాజనమ్ । జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నోనిదేశేనిరతఃపితుః ॥ ౨౦ ॥ ధాతూనామివశైలేంద్రో గుణానామాకరోమహాన్ । తత్క్షమంనవిరోధస్తే సహతేన మహాత్మనా ॥ ౨౧ ॥ దుర్జయేనాప్రమేయేనరామేణరణకర్మసు । శూరవక్ష్యామితేకించిన్నచేచ్ఛామ్యభ్యసూయితుమ్ ॥ ౨౨ ॥ శ్రూయతాంక్రియతాంచైవతవవక్ష్యామియద్ధితమ్। యౌవరాజ్యేనసుగ్రీవంతూర్ణంసాధ్వభిషేచయ ॥ ౨౩ ॥ విగ్రహంమాకృథా వీర భ్రాత్రా రాజన్బలీయసా । అహంహితేక్షమంమన్యేతవరామేణసౌహృదమ్॥ ౨౪॥ సుగ్రీవేణచసంప్రీతింవైరముత్సృజ్యదూరతః । లాలనీయోహితేభ్రాతా యవీయానేష వానరః ॥ ౨౫ ॥ తత్రవాసన్నిహస్థోవాసర్వథాబంధురేవతే। నహితేనసమంబంధుంభువిపశ్యామికంచన ॥ ౨౬ ॥ దానమానాదిసత్కారైః కురుష్వప్రత్యనంతరమ్ । వైరమేతత్సముత్సృజ్యతవపార్శ్వేసతిష్ఠతు ॥ ౨౭ ॥ సుగ్రీవోవిపులగ్రీవస్తవబంధుస్సదామతః । భ్రాతృసౌహృదమాలంబనాన్యాగతిరిహాస్తితే ॥ ౨౮ ॥ యదితేమత్ప్రియంకార్యంయదిచావైషిమాంహితామ్ । యాచ్యమానః ప్రయత్నేనసాధువాక్యంకురుష్వమే॥ ౨౯ ॥ ప్రసీదపథ్యంశ్రుణుజల్పితంహిమే । నరోషమేవానువిధాతుమర్హసి।క్షమోహితేకోసలరాజసూనునానవిగ్రహశ్శక్రసమానతేజసా ॥ ౩౦ ॥ తదాహితారాహితమేవవాక్యంతంవాలినంపథ్యమిదంబభాషే। నరోచతేతద్వచనంహితస్యకాలాభిపన్న

స్యవినాశకాలే ॥ ౩౧ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - పంచదశస్సర్గః.

తామేవం బ్రువతీం తారాం తారాధిపనిభాననామ్। వాలీ నిర్భర్త్సయామాస
వచనం చేదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ గర్జతోఽస్య చ సంరంభం భ్రాతుశ్శత్రోర్విశేషతః ।
మర్షయిష్యామ్యహం కేన కారణేన వరాననే ॥ ౨ ॥ అధర్షితానాం శూరాణాం స
మరేష్వనివర్తినామ్ । ధర్షణామర్షణం భీరు మరణాదతిరిచ్యతే ॥ ౩ ॥ సోఢుం న చ
సమర్థోఽహం యుద్ధకామస్య సంయుగే । సుగ్రీవస్య చ సంరంభం హీనగ్రీవస్య గర్జ
తః ॥ ౪ ॥ న చ కార్యో విషాదస్తే రాఘవం ప్రతి మత్కృతే । ధర్మజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞశ్చ కథం పా
పం కరిష్యతి ॥ ౫ ॥ నివర్తస్వ సహ స్త్రీభిః కథం భూయోఽనుగచ్ఛసి । సౌహృదం దర్శి
తం తారే మయి భక్తిః కృతా త్వయా ॥ ౬ ॥ ప్రతియోత్స్యామ్యహం గత్వా సుగ్రీవస్య
హి సంభ్రమమ్ । దర్పం చాస్య వినేష్యామి న చ ప్రాణైర్విమోక్ష్యతే ॥ ౭ ॥ అహం
హ్యాజౌ స్థితస్యాస్య కరిష్యామి యథేప్సితమ్ । వృక్షైర్ముష్టిప్రహారైశ్చ పీడితః ప్రతి
యాస్యతి ॥ ౮ ॥ న మే గర్వితమాయస్తం సహిష్యతి దురాత్మవాన్ । కృతం తారే సహా
యత్వం సౌహృదం దర్శితం మయి ॥ ౯ ॥ శాపితాసి మమ ప్రాణైర్నివర్త స్వజ
యేన చ । అహం జిత్వా నివర్తిష్యే తమహం భ్రాతరం రణే ॥ ౧౦ ॥ తం తు తారా పరిష్వ
జ్య వాలినం ప్రియవాదినీ । చకార రుదతీ మందం దక్షిణా సా ప్రదక్షిణమ్ ॥ ౧౧ ॥ తతః స్వ
స్త్యయనం కృత్వా మంత్రవద్విజయైషిణీ । అంతఃపురం సహ స్త్రీభిః ప్రవిష్టా శోకమో
హితా ॥ ౧౨ ॥ ప్రవిష్టాయాం తు తారాయాం సహ స్త్రీభిస్స్వమాలయమ్ । నగరాన్ని
ర్యయౌ క్రుద్ధో మహాసర్ప ఇవ శ్వసన్ ॥ ౧౩ ॥ స నిశ్శ్వస్య మహాతేజా వాలీ పరమరోష
ణః । సర్వతశ్చారయన్దృష్టిం శత్రుదర్శనకాంక్షయా ॥ ౧౪ ॥ స దదర్శ తతః శ్రీ
మాన్ సుగ్రీవం హేమపింగళమ్ । సుసంవీతమవష్టబ్ధం దీప్యమానమివానలమ్ ॥ ౧౫ ॥
స తం దృష్ట్వా మహావీర్యం సుగ్రీవం పర్యవస్థితమ్ । గాఢం పరిదధే వాసో వాలీ పరమరో
షణః ॥ ౧౬ ॥ స వాలీ గాఢసంవీతో ముష్టిముద్యమ్య వీర్యవాన్ । సుగ్రీవమేవాభిము
ఖో యయౌ యోద్ధుం కృతక్షణః ॥ ౧౭ ॥ శ్లిష్టముష్టిం సముద్యమ్య సంరబ్ధతరమాగతః ।
సుగ్రీవోఽపి సముద్దిశ్య వాలినం హేమమాలినమ్ ॥ ౧౮ ॥ తం వాలీ క్రోధతామ్రాక్ష
స్సుగ్రీవం రణపండితమ్ । ఆపతంతం మహావేగమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౯ ॥ ఏష ము
ష్టిర్మయా బద్ధో గాఢస్సన్నిహితాంగుళిః । మయా వేగవిముక్తస్తే ప్రాణానాదాయ
యాస్యతి ॥ ౨౦ ॥ ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవః క్రుద్ధో వాలినమబ్రవీత్ । తవైవ చ హరన్
ప్రాణాన్ ముష్టిః పతతు మూర్ధని ॥ ౨౧ ॥ తాడితస్తేన సంక్రుద్ధస్సమభిక్రమ్య వేగ
తః । అభవచ్ఛోణితోద్గారీ సోత్పీడ ఇవ పర్వతః ॥ ౨౨ ॥ సుగ్రీవేణ తు నిస్సంగం సాల
ముత్పాట్య తేజసా । గాత్రేష్వభిహతో వాలీ వజ్రేణేవ మహాగిరిః ॥ ౨౩ ॥ స తు వా
లీ ప్రచలితస్సాలతాడనవిహ్వలః । గురుభారసమాక్రాంతా సాగరే నౌరివాబభౌ ॥
౨౪ ॥ తౌ భీమబలవిక్రాంతౌ సుపర్ణసమవేగితౌ । ప్రవృద్ధౌ ఘోరవపుషౌ చంద్రసూ
ర్యావివాంబరే ॥ ౨౫ ॥ పరస్పరమమిత్రఘ్నౌ ఛిద్రాన్వేషణతత్పరౌ । తతోఽవర్ధత
వాలీ తు బలవీర్యసమన్వితః ॥ ౨౬ ॥ సూర్యపుత్రో మహావీర్యః సుగ్రీవః ప్రవిహీయ
తే । వాలినా భగ్నదర్పస్తు సుగ్రీవో మందవిక్రమః ॥ ౨౭ ॥ వాలినం ప్రతిసామర్షో
దర్శయామాస లాఘవమ్ । వృక్షైస్సశాఖైశ్శిఖరైర్వజ్రకోటినిభైర్నఖైః ॥ ౨౮ ॥
ముష్టిభిర్జానుభిః పద్భిర్బాహుభిశ్చ పునః పునః । తయోర్యుద్ధమభూద్ఘోరం వృత్రవా
సవయోరివ ॥ ౨౯ ॥ తౌ శోణితాక్తౌ యుధ్యేతాం వానరౌ వనచారిణౌ । మేఘావివమ

హాశబ్దైస్తర్జమానౌ పరస్పరమ్ ॥ ౩౦ ॥ హీయమాన మథాపశ్యత్సుగ్రీవం వానరేశ్వ
రమ్ । వీక్షమాణం దిశశ్చైవ రాఘవస్స ముహుర్ముహుః ॥ ౩౧ ॥ తతోరామో మహా
తేజా ఆర్తం దృష్ట్వా హరీశ్వరమ్ । సశరం వీక్షతే వీరో వాలినోవధకారణాత్ ॥ ౩౨ ॥
తతోధనుషి సంధాయ శరమాశీవిషోపమమ్ । పూరయామాస తచ్చాపం కాలచక్రమి
వాంతకః ॥ ౩౩ ॥ తస్యజ్యాతలఘోషేణ త్రస్తాః పత్రరథేశ్వరాః । ప్రదుద్రువుర్మృ
గాశ్చైవ యుగాంత ఇవ మోహితాః ॥ ౩౪ ॥ ముక్తస్తు వజ్రనిర్ఘోషః ప్రదీప్తాశనిస
న్నిభః । రాఘవేణ మహాబాణో వాలివక్షసి పాతితః ॥ ౩౫ ॥ తతస్తేన మహాతేజా వీ
ర్యోత్సిక్తః కపీశ్వరః । వేగేనాభిహతో వాలీ నిపపాత మహీతలే ॥ ౩౬ ॥ ఇంద్రధ్వజ ఇ
వోద్ధూతః పౌర్ణమాస్యాం మహీతలే । ఆశ్వయుక్సమయే మాసి గతశ్రీకో విచేతనః ॥ ౩౭ ॥
నరోత్తమః కాలయుగాంతకోపమం శరోత్తమం కాంచనరౌప్యభూషితమ్ । ససర్జదీ
ప్తం తమమిత్రమర్దనం సధూమమగ్నింముఖతోయథాహరః ॥ ౩౮ ॥ అథోక్షితశ్శో
ణితతోయవిస్రవైస్సుపుష్పితాశోక ఇవానలోద్ధతః । విచేతనో వాసవసూనురాహవే
విభ్రంశితేంద్రధ్వజవత్క్షితింగతః ॥ ౩౯ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - షోడశస్సర్గః.

తతశ్శరేణాభిహతో రామేణ రణకర్కశః । పపాత సహసా వాలీ నికృత్త ఇవ పాద
పః ॥ ౧ ॥ సభూమౌ న్యస్తసర్వాంగస్తప్తకాంచనభూషణః । అపతద్దేవరాజస్య ముక్తర
శ్మిరివ ధ్వజః ॥ ౨ ॥ తస్మిన్నిపతితే భూమౌ వానరాణాం గణేశ్వరే । నష్టచంద్రమివ వ్యో
మ నవ్యరాజత భూతలమ్ ॥ ౩ ॥ భూమౌ నిపతితస్యాపి తస్య దేహం మహాత్మనః । న శ్రీర్జ
హాతి న ప్రాణా న తేజో న పరాక్రమః ॥ ౪ ॥ శక్రదత్తా వరా మాలా కాంచనీ వజ్రభూషి
తా । దధార హరిముఖ్యస్య ప్రాణాంస్తేజః శ్రియంచసా ॥ ౫ ॥ స తయా మాలయా వీరో
హైమయా హరియూథపః । సంధ్యానుగతపర్యంతః పయోధర ఇవాభవత్ ॥ ౬ ॥ త
స్య మాలా చ దేహశ్చ మర్మఘాతీ చ యశ్శరః । త్రిధేవ రచితా లక్ష్మీః పతితస్యాపి శోభతే ॥
౭ ॥ తదస్త్రం తస్య వీరస్య స్వర్గమార్గప్రభావనమ్ । రామబాణాసనక్షిప్తమావ
హత్పరమాం గతిమ్ ॥ ౮ ॥ తం తథా పతితం సంఖ్యే గతార్చిషమివానలమ్ । బహుమాన్య
చ తం వీరం వీక్షమాణం శనైరివ ॥ ౯ ॥ యయాతిమివ పుణ్యాంతే దేవలోకాత్పరిచ్యుతమ్ ।
ఆదిత్యమివ కాలేన యుగాంతే భువి పాతితమ్ ॥ ౧౦ ॥ మహేంద్రమివ దుర్ధర్షం
మహేంద్రమివ దుస్సహమ్ । మహేంద్రపుత్రం పతితం వాలినం హేమమాలినమ్ ॥ ౧౧ ॥
సింహోరస్కం మహాబాహుం దీప్తాస్యం హరిలోచనమ్ । లక్ష్మణానుగతో రామో ద
దర్శోపససర్ప చ ॥ ౧౨ ॥ స దృష్ట్వా రాఘవం వాలీ లక్ష్మణం చ మహాబలమ్ । అబ్రవీ
త్ప్రశ్రితం వాక్యం పరుషం ధర్మసంహితమ్ ॥ ౧౩ ॥ పరాఙ్ముఖవధం కృత్వా కో ను ప్రా
ప్తస్త్వయా గుణః । యదహం యుద్ధసంరబ్ధః శరేణోరసి తాడితః ॥ ౧౪ ॥ త్వం నరాధిపతేః
పుత్రః ప్రథితః ప్రియదర్శనః । కులీనస్సత్త్వసంపన్నస్తేజస్వీ చరితవ్రతః ॥ ౧౫ ॥ రామః
కరుణవేదీ చ ప్రజానాం చ హితే రతః । సానుక్రోశో జితోత్సాహస్సమయజ్ఞో దృఢవ్ర
తః ॥ ౧౬ ॥ ఇతి తే సర్వభూతాని కథయంతి యశో భువి । దమశ్శమః క్షమా ధర్మో ధృతి
స్సత్యం పరాక్రమః ॥ ౧౭ ॥ పార్థివానాం గుణా రాజన్ దండశ్చాప్యపకారిషు । తాన్
గుణాన్సంప్రధార్యాహమగ్ర్యం చాభిజనం తవ ॥ ౧౮ ॥ తారయా ప్రతిషిద్ధోఽపి సుగ్రీ
వేణ సమాగతః । న మామన్యేన సంరబ్ధం ప్రమత్తం యోద్ధుమర్హతి ॥ ౧౯ ॥ ఇతి మే బు
ద్ధిరుత్పన్నా బభూవాదర్శనే తవ । న త్వాం వినిహతాత్మానం ధర్మధ్వజమధార్మికమ్ ॥
౨౦ ॥ జానే పాపసమాచారం తృణైః కూపమివావృతమ్ । సతాం వేషధరం పాపం ప్ర

చ్ఛన్నమివపావకమ్ ॥ ౨౧ ॥ నాహంత్వామభిజానామి ధర్మచ్ఛద్మాభిసంవృతమ్।విష
మేవాపురేవాతే యథానాపకరోమ్యహమ్॥ ౨౨॥ నచత్వామవజానేచ కస్మాత్త్వం
హంస్యకిల్బిషమ్ । ఫలమూలాశినంనిత్యం వానరంవనగోచరమ్॥ ౨౩ ॥ మామిహా
ప్రతియుధ్యంతమన్యేనచసమాగతమ్ । త్వంనరాధిపతేఃపుత్రఃప్రతీతఃప్రియదర్శనః॥
౨౪ ॥ లింగమప్యస్తితేరాజన్ దృశ్యతేధర్మసంహితమ్ । కఃక్షత్రియకులేజాతఃశ్రుత
వాన్నష్టసంశయః॥ ౨౫ ॥ ధర్మలింగప్రతిచ్ఛన్నఃక్రూరంకర్మసమాచరేత్ । రామ
రాజకులేజాతో ధర్మవానితివిశ్రుతః ॥ ౨౬ ॥ అభవ్యోభవ్యరూపేణ కిమర్థం పరి
ధావసి । సామదానంక్షమాధర్మః సత్యంధృతిపరాక్రమౌ ॥ ౨౭ ॥ పార్థివానాం
గుణారాజన్ దండశ్చాప్యపరాధిషు । వయంవనచరారామ మృగామూలఫలాశనాః॥
౨౮ ॥ ఏషాప్రకృతిరస్మాకంపురుషస్త్వంనరేశ్వరః । భూమిర్హిరణ్యంరౌప్యంచ వి
గ్రహేకారణానిచ ॥ ౨౯ ॥ అత్రకస్తేవనేలోభోమదీయేషుఫలేషువా । నయశ్చవి
నయశ్చోభౌనిగ్రహానుగ్రహావపి ॥ ౩౦ ॥ రాజవృత్తిరసంకీర్ణా ననృపాఃకామవృత్త
యః । త్వంతుకామప్రధానశ్చకోపనశ్చానవస్థితః ॥ ౩౧ ॥ రాజపుత్రైశ్చసంకీర్ణః
శరాసనపరాయణః । నతేస్త్యపచితిర్ధర్మేనార్థేబుద్ధిరవస్థితా ॥ ౩౨ ॥ ఇంద్రి
యైఃకామవృత్తిస్సన్కృష్యసేమనుజేశ్వర । హత్వాబాణేనకాకుత్స్థమామిహానపరాధి
నమ్ ॥ ౩౩ ॥ కింవక్ష్యసిసతాంమధ్యేకర్మకృత్వాజుగుప్సితమ్ । రాజహాబ్రహ్మహాగో
ఘ్నశ్చోరఃప్రాణివధేరతః ॥ ౩౪ ॥ నాస్తికఃపరివేత్తాచసర్వేనిరయగామినః । సూచక
శ్చకదర్యశ్చమిత్రఘ్నోగురుతల్పగః ॥ ౩౫ ॥ లోకంపాపాత్మనామేతేగచ్ఛంతేనాత్ర
సంశయః । అధార్యంచర్మమేసద్భిరోమాణ్యస్థిచవర్జితమ్ ॥ ౩౬ ॥ అభక్ష్యాణిచ మాం
సానిత్వద్విధైర్ధర్మచారిభిః । పంచపంచనఖాభక్ష్యాబ్రహ్మక్షత్రేణరాఘవ ॥ ౩౭ ॥శ
ల్యకఃశ్వావిధోగోధాశశఃకూర్మశ్చపంచమః । చర్మచాస్థిచమేరాజన్నస్పృశంతిమనీషి
ణః ॥ ౩౮ ॥ అభక్ష్యాణిచమాంసానిసోహంపంచనఖోహతః । తారయావాక్యముక్తో
హంసత్యంసర్వజ్ఞయాహితమ్ ॥ ౩౯ ॥ తదతిక్రమ్యమోహేనకాలస్యవశమాగతః ।
త్వయానాథేనకాకుత్స్థనసనాథావసుంధరా ॥ ౪౦ ॥ ప్రమదాశీలసంపన్నాపత్యేవ
చవిధర్మిణా । శఠోనైకృతికఃక్షుద్రోమిథ్యాప్రశ్రితమానసః ॥ ౪౧ ॥ కథందశరథేనత్వం
జాతఃపాపోమహాత్మనా । ఛిన్నచారిత్రకక్ష్యేణసతాంధర్మాతివర్తినా ॥ ౪౨ ॥ త్యక్త
ధర్మాంకుశేనాహంనిహతోరామహస్తినా।అశుభంచాప్యయుక్తంచసతాంచైవవిగర్హి
తమ్ ॥ ౪౩ ॥ వక్ష్యసేచేదృశంకృత్వాసద్భిస్సహసమాగతః । ఉదాసీనేషుయోస్మాసు
విక్రమస్తేప్రకాశితః ॥ ౪౪ ॥ అపకారిషుతంరాజన్నహిపశ్యామివిక్రమమ్।దృశ్యమా
నస్తుయుధ్యేథా మయాయుధినృపాత్మజ ॥ ౪౫ ॥ అద్యవైవస్వతందేవంపశ్యేస్త్వంనిహ
తోమయా। త్వయాదృశ్యేనతురణేనిహతోహందురాసదః ॥ ౪౬ ॥ ప్రసుప్తఃపన్నగేనే
వనరఃపానవశంగతః । మామేవయదిపూర్వంత్వమేతదర్థమచోదయః ॥ ౪౭ ॥ మైథిలీ
మహమేకాహ్నాతవచానీతవాన్ భవే । రాక్షసంచ దురాత్మానం తవ భార్యాపహారి
ణమ్ ॥ ౪౮ ॥ సుగ్రీవప్రియకామేనయద్యహంనహతస్త్వయా। కంఠేబంధ్వా ప్రద
ద్యాంతేనిహతంరావణంరణే ॥ ౪౯ ॥ న్యస్తాంసాగరతోయేవాపాతాళేవాపిమైథిలీమ్।
ఆనయేయంతవాదేశాచ్ఛ్వేతామశ్వతరీమివ ॥ ౫౦ ॥ యుక్తంయత్ప్రాప్నుయాద్రా
జ్యంసుగ్రీవఃస్వర్గతేమయి । అయుక్తంయదధర్మేణత్వయాహంనిహతోరణే ॥ ౫౧ ॥ కా
మమేవంవిధోలోకఃకాలేనవినియుజ్యతే । క్షమంచేద్భవతాప్రాప్తముత్తరంసాధు చిం

త్యతామ్ ॥ ౫౨ ॥ ఇత్యేవముక్త్వా పరిశుష్కవక్త్రః శరాభిఘాతాద్వ్యథితో మహాత్మా ।
సమీక్ష్య రామం రవిసన్నికాశం తూష్ణీం బభూవామరరాజసూనుః ॥ ౫౩ ॥ ఇతి శ్రీమత్కి
ష్కింధాకాండే సప్తదశస్సర్గః.

ఇత్యుక్తః ప్రశ్రితం వాక్యం ధర్మార్థసహితం హితమ్ । పరుషం వాలినా రామో ని
హతేన విచేతసా ॥ ౧ ॥ తం నిష్ప్రభమివాదిత్యం ముక్తతోయమివాంబుదమ్ । ఉక్తవా
క్యం హరిశ్రేష్ఠముపశాంతమివానలమ్ ॥ ౨ ॥ ధర్మార్థగుణసంపన్నం హరీశ్వరమను
త్తమమ్ । అధిక్షిప్తస్తదా రామః పశ్చాద్వాలినమబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ ధర్మమర్థం చ కామం
చ సమయం చాపి లౌకికమ్ । అవిజ్ఞాయ కథం బాల్యాన్మామిహాద్య విగర్హసి ॥ ౪ ॥ అపృ
ష్ట్వా బుద్ధిసంపన్నాన్ వృద్ధానాచార్యసమ్మతాన్ । సౌమ్య వానరచాపల్యాత్త్వం మాం వక్తుమి
హేచ్ఛసి ॥ ౫ ॥ ఇక్ష్వాకూణామియం భూమిః సశైలవనకాననా । మృగపక్షిమనుష్యా
ణాం నిగ్రహప్రగ్రహావపి ॥ ౬ ॥ తాం పాలయతి ధర్మాత్మా భరతస్సత్యవాగృజుః । ధర్మ
కామార్థతత్త్వజ్ఞో నిగ్రహానుగ్రహే రతః ॥ ౭ ॥ నయశ్చ వినయశ్చోభౌ యస్మిన్ సత్యం
చ సుస్థితమ్ । విక్రమశ్చ యథాదృష్టస్స రాజా దేశకాలవిత్ ॥ ౮ ॥ తస్య ధర్మకృతాదే
శా వయమన్యే చ పార్థివాః । చరామో వసుధాం కృత్స్నాం ధర్మసంతానమిచ్ఛవః ॥
౯ ॥ తస్మిన్ నృపతిశార్దూలే భరతే ధర్మవత్సలే । పాలయత్యఖిలాం భూమిం కశ్చ
రేద్ధర్మనిగ్రహమ్ ॥ ౧౧ ॥ తే వయం ధర్మవిభ్రష్టం స్వధర్మే పరమే స్థితాః । భరతాజ్ఞాం
పురస్కృత్య నిగృహ్ణీమ యథావిధి ॥ ౧౦ ॥ త్వం తు సంక్లిష్టధర్మా చ కర్మణా చ విగర్హి
తః । కామతంత్రప్రధానశ్చ న స్థితో రాజవర్త్మని ॥ ౧౨ ॥ జ్యేష్ఠో భ్రాతా పితా చై
వ యశ్చ విద్యాం ప్రయచ్ఛతి । త్రయశ్చపి తరో జ్ఞేయా ధర్మే పథి హి వర్తతః ॥ ౧౩ ॥ య
వీయానాత్మనః పుత్రః శిష్యశ్చాపి గుణోదితః । పుత్రవత్తే త్రయశ్చింత్యా ధర్మశ్చేదత్ర
కారణమ్ ॥ ౧౪ ॥ సూక్ష్మః పరమదుర్జ్ఞేయస్సతాం ధర్మప్లవంగమ । హృదిస్థస్సర్వభూ
తానామాత్మా వేద శుభాశుభే ॥ ౧౫ ॥ చపలశ్చపలైస్సార్థం వానరైరకృతాత్మభిః ।
జాత్యంధ ఇవ జాత్యంధైర్మంత్రయన్ ద్రక్ష్యసే ను కిమ్ ॥ ౧౬ ॥ అహం తు వ్యక్తతా
మస్య వచనస్య బ్రవీమి తే । న హి మాం కేవలం రోషాత్త్వం విగర్హితుమర్హసి ॥ ౧౭ ॥
తదేతత్కారణం పశ్య యదర్థం త్వం మయా హతః । భ్రాతుర్వర్తసి భార్యాయాం
త్యక్త్వా ధర్మం సనాతనమ్ ॥ ౧౮ ॥ అస్య త్వం ధరమాణస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః । రు
మాయాం వర్తసే కామాత్ స్నుషాయాం పాపకర్మకృత్ ॥ ౧౯ ॥ తద్వ్యతీతస్య తే ధ
ర్మాత్కామవృత్తస్య వానర । భ్రాతృభార్యావమర్శేఽస్మిన్ దండోఽయం ప్రతిపాదితః ॥
౨౦ ॥ న హి ధర్మవిరుద్ధస్య లోకవృత్తాదపేయుషః । దండాదన్యత్ర పశ్యామి నిగ్రహం
హరియూథప ॥ ౨౧ ॥ న హి తే మర్షయే పాపం క్షత్రియోఽహం కులోద్భవః । ఔరసీం
భగినీం వాపి భార్యాం చాప్యనుజస్య యః ॥ ౨౨ ॥ ప్రచరేత నరః కామాత్తస్య దండో
వధః స్మృతః । భరతస్తు మహీపాలో వయం త్వాదేశవర్తినః ॥ ౨౩ ॥ త్వం తు ధర్మాద
తిక్రాంతః కథం శక్యముపేక్షితుమ్ । గురుధర్మవ్యతిక్రాంతం ప్రాజ్ఞో ధర్మేణ పా
లయన్ ॥ ౨౪ ॥ భరతః కామవృత్తానాం నిగ్రహే పర్యవస్థితః । వయం తు భరతాదేశం
విధిం కృత్వా హరీశ్వర ॥ ౨౫ ॥ త్వద్విధాన్ భిన్నమర్యాదాన్ నియంతుం పర్యవస్థి
తాః । సుగ్రీవేణ చ మే సఖ్యం భరతేన యథా తథా ॥ ౨౬ ॥ దారరాజ్యనిమిత్తం చ ని
శ్రేయసరతస్య మే । ప్రతిజ్ఞా చ మయా దత్తా తదా వానరసన్నిధౌ ॥ ౨౭ ॥ ప్రతిజ్ఞా చ
కథం శక్యా మద్విధేనానపేక్షితుమ్ । తదేభిః కారణైస్సర్వైర్మహద్భిర్ధర్మసం
హితైః ॥ ౨౮ ॥ శాసనం తవ యద్యుక్తం తద్భవాననుమన్యతామ్ । సర్వథా ధర్మ ఇత్యే

వద్రష్టవ్యస్తవ నిగ్రహః ॥ ౨౯ ॥ వయస్యస్యాపి కర్తవ్యం ధర్మమేవానుపశ్యతః । శక్యం త్వయాపి తత్కార్యం ధర్మమేవానుపశ్యతా ॥ ౩౦ ॥ శ్రూయతే మనునా గీతౌ శ్లోకౌ చారిత్రవత్సలౌ । గృహీతౌ ధర్మకుశలైస్తత్తథాచరితం హరే ॥ ౩౧ ॥ రాజభిర్ధృతదండాస్తు కృత్వా పాపాని మానవాః । నిర్మలాస్స్వర్గమాయాంతి సంతస్సుకృతినో యథా ॥ ౩౨ ॥ శాసనాద్వా విమోక్షాద్వా స్తేనస్తేయాద్విముచ్యతే । రాజా త్వశాసన్ పాపస్య తదవాప్నోతి కిల్బిషమ్ ॥ ౩౩ ॥ ఆర్యేణ మమ మాంధాత్రా వ్యసనం ఘోరమీప్సితమ్ । శ్రమణేన కృతే పాపే యథా పాపం కృతం త్వయా ॥ ౩౪ ॥ అన్యైరపి కృతం పాపం ప్రమత్తైర్వసుధాధిపైః । ప్రాయశ్చిత్తం చ కుర్వంతి తేన తచ్ఛామ్యతే రజః ॥ ౩౫ ॥ తదలం పరితాపేన ధర్మతః పరికల్పితః । వధో వానరశార్దూల న వయం స్వవశే స్థితాః ॥ ౩౬ ॥ శృణు చాప్యపరం భూయః కారణం హరిపుంగవ । యచ్ఛ్రుత్వా హేతుమద్వీర న మన్యుం కర్తుమర్హసి ॥ ౩౭ ॥ న మే తత్ర మనస్తాపో న మన్యుర్హరియూథప । వాగురాభిశ్చ పాశైశ్చ కూటైశ్చ వివిధైర్నరాః ॥ ౩౮ ॥ ప్రతిచ్ఛన్నాశ్చ దృశ్యాశ్చ గృహ్ణంతి సుబహూన్మృగాన్ । ప్రధావితాన్వా విత్రస్తాన్ విస్రబ్ధాంశ్చాపి నిష్ఠితాన్ ॥ ౩౯ ॥ ప్రమత్తానప్రమత్తాన్వా నరా మాంసార్థినో భృశమ్ । విధ్యంతి విముఖాంశ్చాపి న చ దోషోఽత్ర విద్యతే ॥ ౪౦ ॥ యాంతి రాజర్షయశ్చాత్ర మృగయాం ధర్మకోవిదాః । తస్మాత్త్వం నిహతో యుద్ధే మయా బాణేన వానర ॥ ౪౧ ॥ అయుధ్యన్ప్రతియుధ్యన్వా యస్మాచ్ఛాఖామృగో హ్యసి । దుర్లభస్య చ ధర్మస్య జీవితస్య శుభస్య చ ॥ ౪౨ ॥ రాజానో వానరశ్రేష్ఠ ప్రదాతారో న సంశయః । తాన్న హింస్యాన్న చాక్రోశేన్నాక్షిపేన్నాప్రియం వదేత్ ॥ ౪౩ ॥ దేవా మానుషరూపేణ చరంత్యేతే మహీతలే । త్వం తు ధర్మమవిజ్ఞాయ కేవలం రోషమాస్థితః ॥ ౪౪ ॥ ప్రదూషయసి మాం ధర్మే పితృపైతామహే స్థితమ్ । ఏవముక్తస్తు రామేణ వాలీ ప్రవ్యథితో భృశమ్ ॥ ౪౫ ॥ న దోషం రాఘవే దధ్యౌ ధర్మేఽధిగతనిశ్చయః । ప్రత్యువాచ తతో రామం ప్రాంజలిర్వానరేశ్వరః ॥ ౪౬ ॥ యత్త్వమాత్థ నరశ్రేష్ఠ తదేవం నాత్ర సంశయః । ప్రతివక్తుం ప్రకృష్టే హి నాపకృష్టస్తు శక్నుయాత్ ॥ ౪౭ ॥ యదయుక్తం మయా పూర్వం ప్రమాదాదుక్తమప్రియమ్ । తత్రాపి ఖలు మే దోషం కర్తుం నార్హసి రాఘవ ॥ ౪౮ ॥ త్వం హి దృష్టార్థతత్త్వజ్ఞః ప్రజానాం చ హితే రతః । కార్యకారణసిద్ధౌ తే ప్రసన్నా బుద్ధిరవ్యయా ॥ ౪౯ ॥ మామప్యవగతం ధర్మాద్వ్యతిక్రాంతపురస్కృతమ్ । ధర్మసంహితయా వాచా ధర్మజ్ఞ పరిపాలయ ॥ ౫౦ ॥ బాష్పసంరుద్ధకంఠస్తు వాలీ సార్తరవశ్శనైః । ఉవాచ రామం సంప్రేక్ష్య పంకలగ్న ఇవ ద్విపః ॥ ౫౧ ॥ న త్వాత్మానమహం శోచే న తారాం న చ బాంధవాన్ । యథా పుత్రం గుణశ్రేష్ఠమంగదం కనకాంగదమ్ ॥ ౫౨ ॥ స మమాదర్శనాద్దీనో బాల్యాత్ప్రభృతి లాలితః । తటాక ఇవ పీతాంబురుపశోషం గమిష్యతి ॥ ౫౩ ॥ బాలశ్చాకృతబుద్ధిశ్చ ఏకపుత్రశ్చ మే ప్రియః । తారేయో రామ భవతా రక్షణీయో మహాబలః ॥ ౫౪ ॥ సుగ్రీవే చాంగదే చైవ విధత్స్వ మతిముత్తమామ్ । త్వం హి శాస్తా చ గోప్తా చ కార్యాకార్యవిధౌ స్థితః ॥ ౫౫ ॥ యా తే నరపతే వృత్తిర్భరతే లక్ష్మణే చ యా । సుగ్రీవే చాంగదే రాజంస్తాం త్వమాధాతుమర్హసి ॥ ౫౬ ॥ మద్దోషకృతదోషాం తాం యథా తారాం తపస్వినీమ్ । సుగ్రీవో నావమన్యేత తథావస్థాతుమర్హసి ॥ ౫౭ ॥ త్వయా హ్యనుగృహీతేన రాజ్యం శక్యముపాసితుమ్ । త్వద్వశే వర్తమానేన తవ చిత్తానువర్తినా ॥ ౫౮ ॥ శక్యం దివం చార్జయితుం వసుధాం చాపి శాసితుమ్ ।

త్వత్తోహం వధమాకాంక్షన్ వార్యమాణోపి తారయా॥ ౫౯ ॥ సుగ్రీవేణ సహ భ్రా
త్రా ద్వంద్వయుద్ధముపాగతః। ఇత్యుక్త్వా సన్నతో రామం విరరామ హరీశ్వరః॥ ౬౦॥
స తమాశ్వాసయద్రామో వాలినం వ్యక్తదర్శనమ్। సామసంపన్నయా వాచా ధర్మ
తత్త్వార్థయుక్తయా॥ ౬౧ ॥ న సంతాపస్త్వయా కార్య ఏతదర్థం ప్లవంగమ। న వ
యం భవతా చింత్యా నాప్యాత్మా హరిసత్తమ॥ ౬౨ ॥ వయం భవద్విశేషేణ ధర్మతః
కృతనిశ్చయాః। దండ్యే యః పాతయేద్దండం దండ్యో యశ్చాపి దండ్యతే॥ ౬౩ ॥ కార్య
కారణసిద్ధార్థావుభౌ తౌ నావసీదతః। తద్భవాన్ దండసంయోగాదస్మాద్విగతకల్మ
షః॥ ౬౪ ॥ గతస్స్వాం ప్రకృతిం ధర్మ్యాం ధర్మదృష్టేన వర్త్మనా। త్యజ శోకం చ మో
హం చ భయం చ హృదయే స్థితమ్॥ ౬౫ ॥ త్వయా విధానం హర్యగ్ర్య న శక్యమతివర్తి
తుమ్। యథా త్వయ్యంగదో నిత్యం వర్తతే వానరేశ్వర॥ ౬౬ ॥ తథా వర్తేత సు
గ్రీవే మయి చాపి న సంశయః॥ స తస్య వాక్యం మధురం మహాత్మనః సమాహితం ధర్మప
థానువర్తినః। నిశమ్య రామస్య రణావమర్దినో వచస్సుయుక్తం నిజగాద వానరః॥
౬౭ ॥ శరాభితప్తేన విచేతసా మయా ప్రదూషితస్త్వం యదజానతా ప్రభో। ఇదం మ
హేంద్రోపమవిక్రమశ్చ ప్రసాదితస్త్వం క్షమ మే నరేశ్వర॥ ౬౮ ॥ ఇతి శ్రీమత్కి
ష్కింధాకాండే-అష్టాదశస్సర్గః

స వానరమహారాజశ్శయానశ్శరవిక్షతః। ప్రత్యుక్తో హేతుమద్వాక్యైర్నో
త్తరం ప్రత్యపద్యత॥ ౧ ॥ అశ్మభిః ప్రవిభిన్నాంగః పాదపైరాహతో భృశమ్। రామబా
ణేన చ క్రాంతో జీవితాంతే ముమోహ సః॥ ౨॥ తం భార్యా బాణమోక్షేణ రామదత్తేన
సంయుగే। హతం ప్లవగశార్దూలం తారా శుశ్రావ వాలినమ్॥ ౩ ॥ సా సపుత్రా ప్రి
యం శ్రుత్వా వధం భర్తుస్సుదారుణమ్। నిష్పపాత భృశం త్రస్తా మృగీవ గిరిగహ్వరాత్॥
౪ ॥ యే త్వంగదపరీవారా వానరా భీమవిక్రమాః। తే సకార్ముకమాలోక్య రామం త్ర
స్తాః ప్రదుద్రువుః॥ ౫ ॥ సా దదర్శ తతస్త్రస్తాన్ హరీనాపతతో భృశమ్। యూథాదివ
పరిభ్రష్టాన్మృగాన్నిహతయూథపాన్॥ ౬ ॥ తానువాచ సమాసాద్య దుఃఖితాన్ దుఃఖి
తా సతీ। రామవిత్రాసితాన్ సర్వాననుబద్ధానివేషుభిః॥ ౭ ॥ వానరా రాజసింహస్య
యస్య యూయం పురస్సరాః। తం విహాయ సుసంత్రస్తాః కస్మాద్ద్రవథ దుర్గతాః॥ ౮ ॥
రాజ్యహేతోస్స చేద్భ్రాతా భ్రాత్రా రౌద్రేణ పాతితః। రామేణ ప్రసృతైర్దూరా
న్మార్గణైర్దూరపాతిభిః॥ ౯ ॥ కపిపత్న్యా వచశ్శ్రుత్వా కపయః కామరూపిణః॥
ప్రాప్తకాలమవిశ్లిష్టమూచుర్వచనమంగనామ్ ॥ ౧౦॥ జీవపుత్రే నివర్తస్వ పుత్రం
రక్షస్వ చాంగదమ్। అంతకో రామరూపేణ హత్వా నయతి వాలినమ్॥ ౧౧ ॥ క్షిప్తాన్
వృక్షాన్ సమావిధ్య విపులాశ్చ శిలాస్తథా। వాలీ వజ్రసమైర్బాణైర్వజ్రేణేవ నిపాతి
తః ॥ ౧౨ ॥ అభిద్రుతమిదం సర్వం విద్రుతం ప్రసృతం బలమ్। అస్మిన్ ప్లవగశార్దూలే
హతే శక్రసమప్రభే॥ ౧౩ ॥ రక్ష్యతాం నగరద్వారం అంగదశ్చాభిషిచ్యతామ్। ప
దస్థం వాలినః పుత్రం భజిష్యంతి ప్లవంగమాః॥ ౧౪ ॥ అథవా రుచిరం స్థానమిహ తే రు
చిరాననే। ఆవిశంతి హి దుర్గాణి క్షిప్రమద్యైవ వానరాః॥ ౧౫॥ అభార్యాస్సహభా
ర్యాశ్చ సంత్యత్ర వనచారిణః। లుబ్ధేభ్యో విప్రయుక్తేభ్యస్తేభ్యో నస్తుములం భయమ్ ॥
౧౬ ॥ అల్పాంతరగతానాం తు శ్రుత్వా వచనమంగనా। ఆత్మనః ప్రతిరూపం సా బభా
షే చారుహాసినీ ॥ ౧౭ ॥ పుత్రేణ మమ కిం కార్యం కిం రాజ్యేన కిమాత్మనా। కపిసిం
హే మహాభాగే తస్మిన్ భర్తరి నశ్యతి॥ ౧౮ ॥ పాదమూలం గమిష్యామి తస్యైవా

హం మహాత్మనః। యోఽసౌ రామప్రయుక్తేన శరేణ వినిపాతితః॥ ౧౯॥ ఏవముక్త్వా ప్రదుద్రావ రుదంతీ శోకకర్శితా। శిరశ్చోరశ్చ బాహుభ్యాం దుఃఖేన సమభిఘ్నతీ॥ ౨౦॥ ఆవ్రజంతీ దదర్శాథ పతిం నిపతితం భువి। హంతారం దానవేంద్రాణాం సమరేష్వనివర్తినామ్॥ ౨౧॥ క్షేప్తారం పర్వతేంద్రాణాం వజ్రాణామివ వాసవమ్। మహావాతసమావిష్టం మహామేఘౌఘనిస్వనమ్॥ ౨౨॥ శక్రతుల్యపరాక్రాంతం వృష్ట్వేవోపరతం ఘనమ్। నర్దంతం నర్దతాం భీమం శూరం శూరేణ పాతితమ్॥ ౨౩॥ శార్దూలేనామిషస్యార్థే మృగరాజం యథా హతమ్। అర్చితం సర్వలోకస్య సపతాకం సవేదికమ్॥ ౨౪॥ నాగహేతోః సుపర్ణేన చైత్యమున్మథితం యథా। అవష్టభ్యావతిష్ఠంతం దదర్శ ధనురుత్తమమ్॥ ౨౫॥ రామం రామానుజం చైవ భర్తుశ్చైవానుజం శుభా। తానతీత్య సమాసాద్య భర్తారం నిహతం రణే॥ ౨౬॥ సమీక్ష్య వ్యథితా భూమౌ సంభ్రాంతా నిపపాత హ। సుప్త్వేవ పునరుత్థాయ ఆర్యపుత్రేతి క్రోశతీ॥ ౨౭॥ రురోద సా పతిం దృష్ట్వా సంవీతం మృత్యుదామభిః। తామవేక్ష్య తు సుగ్రీవః క్రోశంతీం కురరీమివ॥ ౨౮॥ విషాదమగమత్కష్టం దృష్ట్వా చాంగదమాగతమ్॥

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ఏకోనవింశస్సర్గః.

రామచాపవిసృష్టేన శరేణాంతకరేణ తమ్। దృష్ట్వా వినిహతం భూమౌ తారా తారాధిపాననా॥ ౧॥ సమాసాద్య చ భర్తారం పర్యష్వజత భామినీ। ఇషుణాభిహతం దృష్ట్వా వాలినం కుంజరోపమమ్॥ ౨॥ వానరేంద్రం మహేంద్రాభం శోకసంతాపమానసా। తారా తరుమివోన్మూలం పర్యదేవయదాతురా॥ ౩॥ రణే దారుణవిక్రాంత ప్రవీర ప్లవతాం వర। కిం దీనామపురోభాగామద్య త్వం నాభిభాషసే॥ ౪॥ ఉత్తిష్ఠ హరిశార్దూల భజస్వ శయనోత్తమమ్। నైవంవిధాః శేరతే హి భూమౌ నృపతిసత్తమాః॥ ౫॥ అతీవ ఖలు తే కాంతా వసుధా వసుధాధిప। గతాసురపి యాం గాత్రైర్మాం విహాయ నిషేవసే॥ ౬॥ వ్యక్తమన్యా త్వయా వీర ధర్మతః సంప్రవర్తితా। కిష్కింధేవ పురీ రమ్యా స్వర్గమార్గే వినిర్మితా॥ ౭॥ యాన్యస్మాభిస్త్వయా సార్ధం వనేషు మధుగంధిషు। విహృతాని త్వయా కాలే తేషాముపరమః కృతః॥ ౮॥ నిరానందా నిరాశాఽహం నిమగ్నా శోకసాగరే। త్వయి పంచత్వమాపన్నే మహాయూథపయూథపే॥ ౯॥ హృదయం సుస్థిరం మహ్యం దృష్ట్వా వినిహతం భువి। యన్న శోకాభిసంతప్తం స్ఫుటతేఽద్య సహస్రధా॥ ౧౦॥ సుగ్రీవస్య త్వయా భార్యా హృతా స చ వివాసితః। యత్తు తస్య త్వయా వ్యుష్టిః ప్రాప్తేయం ప్లవగాధిప॥ ౧౧॥ నిఃశ్రేయసపరా మోహాత్త్వయా చాహం విగర్హితా। యైషాఽబ్రువం హితం వాక్యం వానరేంద్ర హితైషిణీ॥ ౧౨॥ రూపయౌవనదృప్తానాం దక్షిణానాం చ మానద। నూనమప్సరసామార్య చిత్తాని ప్రమథిష్యసి॥ ౧౩॥ కాలో నిఃసంశయం నూనం జీవితాంతకరస్తవ। బలాద్యేనావపన్నోఽసి సుగ్రీవస్యావశో వశమ్॥ ౧౪॥ వైధవ్యం శోకసంతాపం కృపణం కృపణా సతీ। అదుఃఖోపచితా పూర్వం వర్తయిష్యామ్యనాథవత్॥ ౧౫॥ లాలితశ్చాంగదో వీరః సుకుమారః సుఖోచితః। వత్స్యతే కామవస్థాం మే పితృవ్యే క్రోధమూర్ఛితే॥ ౧౬॥ కురుష్వ పితరం పుత్ర సుదృష్టం ధర్మవత్సలమ్। దుర్లభం దర్శనం వత్స తవ తస్య భవిష్యతి॥ ౧౭॥ సా సమాసాద్య భర్తారం పర్యష్వజత భామినీ। ఇషుణాభిహతం దృష్ట్వా వాలినం పర్వతోపమమ్॥ ౧౮॥ సమాశ్వాసయ పుత్రం త్వం సందేశం సందిశస్వ చ। మూర్ధ్ని చైనం సమాఘ్రాయ ప్రవాసం ప్రస్థితో హ్యసి॥ ౧౯॥ రామేణ హి మహత్కర్మ కృతం త్వామభినిఘ్నతా। ఆనృణ్యం తు గతం తస్య సుగ్రీవస్య ప్రతిశ్రవే॥ ౨౦॥ సకామో భవ సుగ్రీవ రుమాం త్వం ప్రతిపత్స్యసే। భుంక్ష్వ రాజ్య

షసుద్విగ్నాః శస్త్రే భ్రాతా రిపుస్తవ ॥ ౨౧ ॥ కిమామేవం విలపతీం ప్రేమ్ణా త్వం నాభిభా
షసే । ఇమాః పశ్య వరా బహ్వీ భార్యాస్తే వానరేశ్వర ॥ ౨౨ ॥ తస్యా విలపితం శ్రు
త్వా వానర్యస్సర్వతశ్చ తాః । పరిగృహ్యాంగదం దీనం దుఃఖార్తాః పర్యదేవయన్ ॥ ౨౩ ॥
కిమంగదం సాంగదవీరబాహో విహాయ యాస్యత్యచిరప్రవాసం । నయుక్తమేవం గుణ
సన్నికృష్టం విహాయ పుత్రం ప్రియపుత్ర గంతుమ్ ॥ ౨౪ ॥ కిమప్రియం తే ప్రియచారు వే
షమయా కృతం నాథ సుతేన వా తే । సహాంగదాం మాం సవిహాయ వీర యత్ప్రస్థితో దీర్ఘ
మితః ప్రవాసమ్ ॥ ౨౫ ॥ యద్యప్రియం కించిదసంప్రధార్య కృతం మయా స్యాత్తవ దీర్ఘ
బాహో । క్షమస్వ మే తద్ధరివంశనాథ వ్రజామి మూర్ధ్నా తవ వీర పాదౌ ॥ ౨౬ ॥ త
థా తు తారా కరుణం రుదంతీ భర్తుస్సమీపే సహ వానరీభిః । వ్యవస్యత ప్రాయముపో
పవేష్టుమనింద్యవర్ణా భువి యత్ర వాలీ ॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - వింశ
స్సర్గః.

తతో నిపతితాం తారాం చ్యుతాం తారామివాంబరాత్ । శనైరాశ్వాసయామాస
హనూమాన్ హరియూథపః ॥ ౧ ॥ గుణదోషకృతం జంతుః స్వకర్మఫలహేతుకమ్ । అ
వ్యగ్రస్తదవాప్నోతి సర్వం ప్రేత్య శుభాశుభమ్ ॥ ౨ ॥ శోచ్యా శోచసి కం శోచ్యం దీనం
దీనానుకంపసే । కస్య కో వానుశోచ్యోఽస్తి దేహేఽస్మిన్ బుద్బుదోపమే ॥ ౩ ॥ అంగదస్తు
కుమారోఽయం ద్రష్టవ్యో జీవపుత్రయా । ఆయత్యా చ విధేయాని సమర్థాన్యస్య చిం
తయ ॥ ౪ ॥ జానాస్యనియతామేవం భూతానామాగతిం గతిమ్ । తస్మాచ్ఛుభం హి కర్త
వ్యం పండితే నేహలౌకికమ్ ॥ ౫ ॥ యస్మిన్ హరిసహస్రాణి ప్రయుతాన్యర్బుదాని చ ।
వర్తయంతి కృతాంశాని సోఽయం దిష్టాంతమాగతః ॥ ౬ ॥ యదయం న్యాయదృష్టార్థః
సామదానక్షమాపరః । గతో ధర్మజితాం భూమిం నైనం శోచితుమర్హసి ॥ ౭ ॥ సర్వే
హి హరిశార్దూలాః పుత్రశ్చాయం తవాంగదః । హర్యృక్షపతిరాజ్యం చ త్వత్సనాథమ
నిందితే ॥ ౮ ॥ తావిమౌ శోకసంతాపౌ శనైః ప్రేరయ భామిని । త్వయా పరిగృహీతో
ఽయమంగదశ్శాస్తు మేదినీమ్ ॥ ౯ ॥ సంతతిశ్చ యథాదృష్టా కృత్యం యచ్చాపి సాంప్రతమ్ ।
రాజ్ఞస్తత్క్రియతాం తావదేష కాలశ్చ నిశ్చయః ॥ ౧౦ ॥ సంస్కార్యో హరిరాజశ్చ అంగ
దశ్చాభిషిచ్యతామ్ । సింహాసనగతం పుత్రం పశ్యంతీ శాంతిమేష్యసి ॥ ౧౧ ॥ సా తస్య
వచనం శ్రుత్వా భర్తృవ్యసనపీడితా । అబ్రవీదుత్తరం తారా హనూమంతమవస్థి
తమ్ ॥ ౧౨ ॥ అంగదప్రతిరూపాణాం పుత్రాణామేకతశ్శతమ్ । హతస్యాప్యస్య వీరస్య
గాత్రసంశ్లేషణం వరమ్ ॥ ౧౩ ॥ న చాహం హరిరాజ్యస్య ప్రభవామ్యంగదస్య వా । పి
తృవ్యస్తస్య సుగ్రీవస్సర్వకార్యేష్వనంతరః ॥ ౧౪ ॥ న హ్యేషా బుద్ధిరాస్థేయా హనూ
మన్నంగదం ప్రతి । పితా హి బంధుః పుత్రస్య న మాతా హరిసత్తమ ॥ ౧౫ ॥ న హి మమ హరి
రాజసంశ్రయాత్ క్షమతరమస్తి పరత్ర చేహ వాపి । అభిముఖహరివీరసేవితం శయనమి
దం మమ సేవితుం క్షమమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ఏకవింశస్సర్గః

వీక్షమాణస్తు మందాసుస్సర్వతో మందముచ్ఛ్వసన్ । ఆదావేవ తు సుగ్రీవం దద
ర్శాత్మజాగ్రతః ॥ ౧ ॥ తం ప్రాప్తవిజయం వాలీ సుగ్రీవం ప్లవగేశ్వరః । ఆభాష్య
వ్యక్తయా వాచా సస్నేహమిదమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ సుగ్రీవ దోషేణ న మాం గంతుమర్హసి
కిల్బిషాత్ । కృష్యమాణం భవిష్యేణ బుద్ధిమోహేన మాం బలాత్ ॥ ౩ ॥ యుగపద్విహి
తం తాత న మన్యే సుఖమావయోః । సౌహార్దం భ్రాతృయుక్తం హి తదిదం జాతమన్య
థా ॥ ౪ ॥ ప్రతిపద్య త్వమద్యైవ రాజ్యమేషాం వనౌకసామ్ । మామప్యద్యైవ గచ్ఛంతం
విద్ధి వైవస్వతక్షయమ్ ॥ ౫ ॥ జీవితం చ హి రాజ్యం చ శ్రియం చ విపులామిమామ్ । ప్రజహా

స్యైష శైతూర్ణాం మహచ్చాపగతం యశః ॥ ౬ ॥ అస్యాం త్వహమవస్థాయాం వీర వక్ష్యామి యద్వచః । యద్యప్యసుకరం రాజన్ కర్తుమేవ తదర్హసి ॥ ౭॥ సుఖార్హం సుఖసంవృద్ధం బాలమేనమబాలిశమ్। బాష్పపూర్ణముఖం పశ్య భూమౌ పతితమంగదమ్॥ ౮ ॥ మమ ప్రాణైః ప్రియతరం పుత్రం పుత్రమివౌరసమ్। మయా హీనమహీనార్థం సర్వతః పరిపాలయ ॥ ౯ ॥ త్వమేవాస్య హి దాతా చ పరిత్రాతా చ సర్వశః । భయేష్వభయదశ్చైవ యథాహం ప్లవగేశ్వర ॥ ౧౦॥ ఏష తారాత్మజశ్శ్రీమాంస్త్వయా తుల్యపరాక్రమః । రక్షసాం తు వధే తేషామగ్రతస్తే భవిష్యతి ॥ ౧౧ ॥ అనురూపాణి కర్మాణి విక్రమ్య బలవాన్రణే । కరిష్యత్యేష తారేయస్తరస్వీ తరుణోఽంగదః ॥ ౧౨॥ సుషేణదుహితా చేయమర్థసూక్ష్మవినిశ్చయే । ఔత్పాతికే చ వివిధే సర్వతః పరినిష్ఠితా ॥ ౧౩ ॥ యదేషా సాధ్వితి బ్రూయాత్కార్యం తన్ముక్తసంశయమ్। న హి తారామతం కించిదన్యథా పరివర్తతే ॥ ౧౪ ॥ రాఘవస్య చ తే కార్యం కర్తవ్యమవిశంకయా । స్యాదధర్మో హ్యకరణే త్వాం చ హింస్యాద్విమానితః ॥ ౧౫॥ ఇమాం చ మాలామాధత్స్వ దివ్యాం సుగ్రీవ కాంచనీమ్ । ఉదారా శ్రీః స్థితా హ్యస్యాం సంప్రయచ్ఛామ్యహం తవ ॥ ౧౬ ॥ ఇత్యేవముక్తస్సుగ్రీవో వాలినా భ్రాతృసౌహృదాత్ । హర్షం త్యక్త్వా పునర్దీనో గ్రహగ్రస్త ఇవోడురాట్ ॥ ౧౭ ॥ తద్వాలివచనాచ్ఛాంతః కుర్వన్యుక్తమతంద్రితః । జగ్రాహ సోఽభ్యనుజ్ఞాతో మాలాం తాం చైవ కాంచనీమ్॥ ౧౮॥ తాం మాలాం కాంచనీం దత్త్వా వాలీ దృష్ట్వాఽఽత్మజం స్థితమ్। సంస్థితః ప్రేత్యభావాయ స్నేహాదంగదమబ్రవీత్ ॥ ౧౯ ॥ దేశకాలౌ భజస్వాద్య క్షమమాణః ప్రియాప్రియే । సుఖదుఃఖసహః కాలే సుగ్రీవవశగో భవ ॥ ౨౦ ॥ యదా హి త్వం మహాబాహో లాలితస్సతతం మయా । న తథా వర్తమానం త్వాం సుగ్రీవో బహుమన్యతే ॥ ౨౧ ॥ మాస్యామిత్రైర్గతం గచ్ఛేర్మా శత్రుభిరరిందమ । భర్తురర్థపరో దాంతస్సుగ్రీవవశగో భవ ॥ ౨౨॥ న చాతిప్రణయః కార్యః కర్తవ్యోఽప్రణయశ్చ తే । ఉభయం హి మహాదోషస్తస్మాదంతరదృగ్భవ ॥ ౨౩॥ ఇత్యుక్త్వాథ వివృత్తాక్షశ్శరసంపీడితో భృశమ్ । వివృతైర్దశనైర్భీమైర్బభూవోత్క్రాంతజీవితః ॥ ౨౪ ॥ తతో విచుక్రుశుస్తత్ర వానరా హతయూథపాః । పరిదేవయమానాస్తే సర్వే ప్లవగపుంగవాః ॥ ౨౫ ॥ కిష్కింధా హ్యద్య శూన్యాసీత్స్వర్గతే వానరాధిపే । ఉద్యానాని చ శూన్యాని పర్వతాః కాననాని చ ॥ ౨౬ ॥ హతే ప్లవగశార్దూలే నిష్ప్రభా వానరాః కృతాః । యస్య వేగేన మహతా కాననాని వనాని చ ॥ ౨౭ ॥ పుష్పౌఘేణానుబధ్యంతే కరిష్యతి తదద్య కః । యేన దత్తం మహద్యుద్ధం గంధర్వస్య మహాత్మనః ॥ ౨౮ ॥ గోలభస్య మహాబాహో దశవర్షాణి పంచ చ । నైవ రాత్రౌ న దివసే తద్యుద్ధముపశామ్యతి ॥ ౨౯ ॥ తతస్తు షోడశే వర్షే గోలభో వినిపాతితః । హత్వా తం దుర్వినీతం తు వాలీ దంష్ట్రాకరాళవాన్ ॥ ౩౦ ॥ సర్వాభయకరోఽస్మాకం కథమేకో నిపాతితః । హతే తు వీరే ప్లవగాధిపే తదా ప్లవంగమాస్తత్ర న శర్మ లేభిరే । వనేచరాస్సింహయుతే మహావనే యథా హి గావో నిహతే గవాంపతౌ ॥ ౩౧ ॥ తతస్తు తారా వ్యసనార్ణవాప్లుతా మృతస్య భర్తుర్వ్యసనం సమీక్ష్య సా । జగామ భూమిం పరిరభ్య వాలినం మహాద్రుమం ఛిన్నమివాశ్రితా లతా ॥ ౩౨ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే-ద్వావింశస్సర్గః.

తతస్సముపజిఘ్రంతీ కపిరాజస్య తన్ముఖమ్ । పతిం లోకాచ్చ్యుతం తారా మృతం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ శేషే త్వం విషమే దుఃఖమకృత్వా వచనం మమ ! ఉపలోపచితే వీర సుదుఃఖే వసుధాతలే ॥ ౨ ॥ మత్తః ప్రియతరా నూనం వానరేంద్ర మహీ తవ ।

శేషేహితాం పరిష్వజ్య మాంచన ప్రతిభాషసే॥ ౩ ॥ సుగ్రీవస్య వశం ప్రాప్తో విధిరే
షభవత్యహో । సుగ్రీవ ఏవవిక్రాంతో వీరసాహసికప్రియ ॥ ౪॥ ఋక్షవానరము
ఖ్యాస్త్వాం బలినంపర్యుపాసతే । ఏషాంవిలపితంకృచ్ఛ్రమంగదస్య చశోచతః ॥ ౫ ॥ మ
మచేమాం గిరంశ్రుత్వా కింత్వం నప్రతిబుధ్యసే । ఇదంతచ్ఛూరశయనం యత్రశే
షేహతోయుధి॥ ౬ ॥ శాయితాని హతాయత్రత్వయైవరిపవః పురా । విశుద్ధసత్త్వాభి
జనప్రియయుద్ధసుమప్రియ ॥ ౭ ॥ మామనాథాం విహాయైకాం గతస్త్వమసిమానద ।
శూరాయనప్రదాతవ్యా కన్యాఖలు విపశ్చితా ॥ ౮ ॥ శూరభార్యాం హతాంపశ్య స
ద్యోమాం విధవాంకృతామ్ । అవభగ్నశ్చమేమానో భగ్నామేశాశ్వతీగతిః ॥౯॥ అ
గాధేచ నిమగ్నాస్మివిపులేశోకసాగరే । అశ్మసారమయంనూన మిదంమేహృదయందృ
ఢమ్ ॥ ౧౦ ॥ భర్తారంనిహతందృష్ట్వా యన్నాద్యశతధాగతమ్ । సుహృచ్చైవహి
భర్తాచ ప్రకృత్యాచ మమప్రియః॥ ౧౧ ॥ ఆహవేచ పరాక్రాంతశ్శూరః పంచత్వ
మాగతః । పతిహీనా తుయానారీ కామంభవతుపుత్రిణీ ॥ ౧౨ ॥ ధనధాన్యైస్సుపూ
ర్ణాపి విధవేత్యుచ్యతేజనైః । స్వగాత్రప్రభవేవీర శేషేరుధిరమండలే ॥ ౧౩॥ క్రి
మిరాగపరిస్తోమేత్వమాత్మశయనేయథా । రేణుశోణితసంవీతంగాత్రంతవసమంతతః॥
౧౪॥ పరిరబ్ధుంనశక్నోమిభుజాభ్యాంప్లవగర్షభ । కృతకృత్యోద్యసుగ్రీవో వైరేస్మిన్న
తిదారుణే॥ ౧౫ ॥ యస్యరామవిముక్తేనహృతమేకేషుణాభయమ్ । శరేణహృదిలగ్నేన
గాత్రసంస్పర్శనేతవ॥ ౧౬ ॥ వార్యామిత్వాంనిరీక్షంతీత్వయిపంచత్వమాగతే। ఉ
ద్వవర్హశరంనీలస్తస్యగాత్రగతంతదా॥ ౧౭ ॥ గిరిగహ్వరసంలీనందీప్తమాశీవిషంయ
థా । తస్యనిష్కృష్యమాణస్యబాణస్యప్రబభౌద్యుతిః॥ ౧౮ ॥ అస్తమస్తకసంరుద్ధోర
శ్మిర్దినకరాదివ । పేతుఃక్షతజధారాస్తువ్రణేభ్యస్తస్యసర్వశః॥ ౧౯ ॥ తామ్రగైరి
కసంపృక్తాధారాఇవధరాధరాత్ । అవకీర్ణంవిమార్జంతీభర్తారం రణరేణునా ॥
౨౦ ॥ అస్రైర్నయనజైశ్శూరంసిషేచాస్త్రసమాహతమ్। రుధిరోక్షితసర్వాంగందృ
ష్ట్వావినిహతంపతిమ్॥ ౨౧॥ ఉవాచతారాపింగాక్షంపుత్రమంగదమంగనా । అవస్థాం
పశ్చిమాంపశ్యపితుఃపుత్రసుదారుణామ్ ॥ ౨౨॥ సంప్రసక్తస్యవైరస్యగతాంతఃపా
పకర్మణా। బాలసూర్యోదయతనుం ప్రయాంతంయమసాదనమ్॥౨౩॥ అభివాదయరా
జానంపితరంపుత్రమానదమ్ । ఏవముక్తస్సముత్థాయజగ్రాహచరణౌపితుః॥ ౨౪॥ భు
జాభ్యాంపీనవృత్తాభ్యామంగదోహమితిబ్రువన్ । అభివాదయమానంత్వామంగదం
త్వంయథాపురా॥ ౨౫ ॥ దీర్ఘాయుర్భవపుత్రేతికిమర్థంనాభిభాషసే। అహంపు
త్రసహాయాత్వాముపాసేగతచేతసమ్॥ ౨౬ ॥సింహేననిహతంసద్యోగౌస్సవత్సేవ
గోవృషమ్ । ఇష్ట్వాసంగ్రామయజ్ఞేనరామబాణమహాంభసి॥ ౨౭ ॥ అస్మిన్నవభృథే
స్నాతఃకథంపత్న్యామయావినా। యాదత్తాదేవరాజేనతవతుష్టేనసంయుగే॥౨౮॥
శాతకుంభమయీంమాలాంతాంతేపశ్యామినేహకిమ్। రాజశ్రీర్నజహాతిత్వాంగతాసు
మపిమానద॥ ౨౯॥ సూర్యస్యావర్తమానస్యశైలరాజమివప్రభా॥ నమేవచఃపథ్యమి
దంత్వయాకృతంనచాస్మిశక్తావినివారణేతవ । హతాసపుత్రాస్మిహతేనసంయుగేసహ
త్వయాశ్రీర్విజహాతిమామిహ ॥ ౩౦ ॥ ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే- త్రయోవింశ
స్సర్గః

తాంచాశ్రువేగేనదురాసదేనత్వభిప్లుతాంశోకమహార్ణవేన। పశ్యంస్తదా
వాల్యనుజస్తరస్వీ భ్రాతుర్వధేనాప్రతిమేనతేపే ॥ ౧ ॥ సబాష్పపూర్ణేనముఖేన

వీక్ష్య క్షణేననిర్విణ్ణమనామనస్వీ । జగామరామస్య శనైస్సమీపం భృత్యైర్వృత
స్సంపరిదూయమానః ॥ ౨ ॥ సతంసమాసాద్యగృహీతచాపముదాత్తమాశీవిషతుల్యబా
ణమ్ । యశస్వినంలక్షణలక్షితాంగ మవస్థితంరాఘవమిత్యువాచ ॥ ౩ ॥ యథాప్రతి
జ్ఞాతమిదంనరేంద్ర కృతంత్వయాదృష్టఫలంచకర్మ । మమాద్యభోగేషు నరేంద్రపు
త్రమనోనివృత్తంసహజీవితేన ॥ ౪ ॥ అస్యాంమహిష్యాంతుభృశంరుదంత్యాంపురే
చవిక్రోశతిదుఃఖితప్తే । హతే నృపే సంశయితేంగదే చ న రామరాజ్యే రమతేమనో
మే ॥ ౫ ॥ క్రోధాదమర్షాదతివిప్రధర్షా ద్భ్రాతుర్వధోమేనుమతఃపురస్తాత్ । హ
తేత్విదానీం హరియూథపేస్మిన్ సుతీవ్రమిక్ష్వాకుకుమారతప్స్యే ॥ ౬ ॥ శ్రేయోద్య
మన్యేమమశైలముఖ్యే తస్మిన్నివాసశ్చిరమృశ్యమూకే । యథాతథావర్తయతఃస్వవృ
త్త్యానేమంనిహత్యత్రిదివస్యలాభః ॥ ౭ ॥ నత్వాంజిఘాంసామిచరేతియన్మామయంమ
హాత్మామతిమానువాచ । తస్యైవతద్రామవచోనురూపమిదంపునఃకర్మచమేనురూపమ్॥
౮ ॥ భ్రాతాకథంనామమహాగుణస్య భ్రాతుర్వధంరాఘవరోచయేత । రాజ్యస్య
దుఃఖస్యచవీరసారం నచింతయన్కామపురస్కృతస్సన్ ॥ ౯ ॥ వధోహిమేమతోనాసీత్స్వ
మాహాత్మ్యావ్యతిక్రమాత్ । మమాసీద్బుద్ధిదౌరాత్మ్యాత్ప్రాణహారీవ్యతిక్రమః ॥ ౧౦ ॥
ద్రుమశాఖావభగ్నోహంముహూర్తంపరినిష్టనన్ । సాంత్వయిత్వాత్వనేనోక్తోన
పునఃకర్తుమర్హసి ॥ ౧౧ ॥ భ్రాతృత్వమార్యభావశ్చ ధర్మశ్చానేనరక్షితః । మయా
క్రోధశ్చ కామశ్చకపిత్వంచప్రదర్శితమ్ ॥ ౧౨ ॥ అచింతనీయం పరివర్జనీయ మనీ
ప్సనీయంస్వనవేక్షణీయమ్ । ప్రాప్తోస్మిపాప్మానమిమంనరేంద్ర భ్రాతుర్వధాత్త్వా
ష్ట్రవధాదివేంద్రః ॥ ౧౩ ॥ పాప్మానమింద్రస్యమహీజలంచవృక్షాశ్చకామంజగృహుః
స్త్రియశ్చ । కోనామపాప్మానమిమంక్షమేత శాఖామృగస్యప్రతిపత్తుమిచ్ఛన్ ॥ ౧౪ ॥
నార్హామిసంమానమిమంప్రజానాం నయౌవరాజ్యంకుత ఏవరాజ్యం । అధర్మయు
క్తంకులనాశయుక్తమేవంవిధంరాఘవ కర్మకృత్వా ॥ ౧౫ ॥ పాపస్య కర్తాస్మివిగ
ర్హితస్య క్షుద్రస్యలోకాపకృతస్యచైవ । శోకోమహాన్మామభివర్తతేయం వృష్టే
ర్యథానిమ్నమివాంబువేగః ॥ ౧౬ ॥ సోదర్యఘాతాపరగాత్రవాలస్సంతాపహస్తా
క్షిశిరోవిషాణః । ఏనోమయోమామభిహంతిహస్తీ దృప్తోనదీకూలమివప్రవృద్ధః ॥ ౧౭ ॥ అం
హోబతేదంనృవరావిషహ్యంనివర్తతేమేహృదిసాధువృత్తమ్ । వివర్ణమగ్నౌ పరిత
ప్యమానం కిట్టంయథారాఘవజాతరూపమ్ ॥ ౧౮ ॥ మహాబలానాం హరియూథపానా
మిదంకులంరాఘవమన్నిమిత్తమ్ । అస్యాంగదస్యాపిచశోకతాపాదర్ధస్థితప్రాణమి
తీవమన్యే ॥ ౧౯ ॥ సుతస్సులభ్యస్సుజనస్సువశ్యః కుతస్సుపుత్రస్సదృశోంగదేన । నచా
పివిద్యేతసవీరదేశో యస్మిన్భవేత్సోదరసన్నికర్షః ॥ ౨౦ ॥ యద్యంగదోవీరవరార్హ న
జీవేజ్జీవేచ్చమాతాపరిపాలనార్థమ్ । వినాతుపుత్రంపరితాపదీనా తారానజీవేదితినిశ్చి
తంమే ॥ ౨౧ ॥ సోహంప్రవేక్ష్యామ్యతిదీప్తమగ్నిం భ్రాత్రాచపుత్రేణచసఖ్యమిచ్ఛన్ ।
ఇమేవిచేష్యంతిహరిప్రవీరాస్సీతాంనిదేశేతవవర్తమానాః ॥ ౨౨ ॥ కృత్స్నంతుతే
సేత్స్యతికార్యమేతన్మయ్యప్రతీతే మనుజేంద్రపుత్ర । కులస్యహంతారమజీవనార్హం
రామానుజానీహికృతాగసంమామ్ ॥ ౨౩ ॥ ఇత్యేవమార్తస్యరఘుప్రవీరః శ్రుత్వా
వచోవాలిజఘన్యజస్య । సంజాతబాష్పఃపరవీరహంతా రామోముహూర్తంవిమనాబ
భూవ ॥ ౨౪ ॥ తస్మిన్క్షణేభీక్ష్ణమవేక్షమాణః క్షితిక్షమావాన్భువనస్యగోప్తా ।
రామోరుదంతీంవ్యసనేనిమగ్నాం సముత్సుకస్సోథదదర్శతారామ్ ॥ ౨౫ ॥ తాంచా
రునేత్రాంకపిసింహనాథాం పతిం సమాశ్లిష్య తదాశయానామ్ । ఉత్థాపయామాసురదీ

వసత్వాం సుంత్రి ప్రధానాః కపివీరపత్నీమ్॥ ౨౬॥ సావిస్ఫురంతీపరిరభ్యమానా భర్తు
స్సకాశాదపనీయమానా। దదర్శ రామం శరచాపపాణిం స్వతేజసా సూర్యమివజ్వలం
తమ్॥ ౨౭॥ సుసంవృతం పార్థివలక్షణైశ్చ తం చారునేత్రం మృగశాబనేత్రా। అ
దృష్టపూర్వం పురుషప్రధానమయం సకాకుత్స్థ ఇతి ప్రజజ్ఞే॥ ౨౮॥ తస్యేంద్రకల్ప
స్య దురాసదస్య మహానుభావస్య సమీపమార్యా। ఆర్తాతితూర్ణం వ్యసనాభిపన్నా జ
గామ తారా పరివిహ్వలంతీ॥ ౨౯॥ సాతం సమాసాద్య విశుద్ధసత్త్వం శోకేన సంభ్రాం
తశరీరభావా। మనస్వినీ వాక్యమువాచ తారా రామం రణోత్కర్షణలబ్ధలక్ష్యమ్॥
౩౦॥ త్వమప్రమేయశ్చ దురాసదశ్చ జితేంద్రియశ్చోత్తమధార్మికశ్చ। అక్షయ్యకీ
ర్తిశ్చ విచక్షణశ్చ క్షితిక్షమావాన్ క్షతజోపమాక్షః॥ ౩౧॥ త్వమాత్తబాణాసనబాణ
పాణిర్మహాబలస్సంహననోపపన్నః। మనుష్యదేహాభ్యుదయం విహాయ దివ్యేన దేహాభ్యు
దయేన యుక్తః॥ ౩౨॥ యేనైకబాణేన హతః ప్రియో మే తేనైవ మాం త్వం జహి సాయకే
న। హతా గమిష్యామి సమీపమస్య న మామృతే రామ రమేత వాలీ॥ ౩౩॥ స్వర్గేఽపి పద్మా
మలపత్రనేత్ర సమేత్య సంప్రేక్ష్య చ మామపశ్యన్। న హ్యేష ఉచ్చావచతామ్రచూ
డా విచిత్రవేషాప్సరసోఽభజిష్యత్॥ ౩౪॥ స్వర్గేఽపి శోకంచ వివర్ణతాంచ మయావి
నా ప్రాప్స్యతి వీరవాలీ। రమ్యే నగేంద్రస్య తటావకాశే విదేహకన్యారహితో యథా
త్వమ్॥ ౩౫॥ త్వం వేత్థ యావద్వనితావిహీనః ప్రాప్నోతి దుఃఖం పురుషః కుమార। త
త్త్వం ప్రజానన్ జహి మాం న వాలీ దుఃఖం మమాదర్శనజం భజేత॥ ౩౬॥ యచ్చాపి మ
న్యేత భవాన్మహాత్మా స్త్రీఘాతదోషో న భవేత్తు మహ్యమ్। ఆత్మేయమస్యేతి చ మాం జహి
త్వం న స్త్రీవధస్స్యాన్మనుజేంద్రపుత్ర॥ ౩౭॥ శాస్త్రప్రయోగాద్వివిధాచ్చ వేదాహ్యా
త్మాహ్యనన్యః పురుషస్య దారాః। దారప్రదానాన్నహి దానమన్యత్ప్రదృశ్యతే జ్ఞాన
వతాం హి లోకే॥ ౩౮॥ త్వం చాపి మాం తస్య మమ ప్రియస్య ప్రదాస్యసే ధర్మమవే
క్ష్య వీర। అనేన దానేన న లప్స్యసే త్వమధర్మయోగం మమ వీరఘాతాత్॥ ౩౯॥ ఆ
ర్తామనాథామపనీయమానామేవంవిధామర్హసి మాం నిహంతుమ్। అహం హి మా
తంగవిలాసగామినా ప్లవంగమానామృషభేణ ధీమతా॥ ౪౦॥ వినా వరార్హోత్తమ
హేమమాలినా చిరం న శక్ష్యామి నరేంద్ర జీవితుమ్। ఇత్యేవముక్తస్తు విభుర్మహాత్మా
తారాం సమాశ్వాస్య హితం బభాషే॥ ౪౧॥ మా వీరభార్యే విమతిం కురుష్వ లోకో హి స
ర్వో విహితో విధాత్రా। తం చైవ సర్వం సుఖదుఃఖయోగం లోకోఽబ్రవీత్తేన కృతం విధా
త్రా॥ ౪౨॥ త్రయోఽపి లోకా విహితం విధానం నాతిక్రమంతే వశగా హి తస్య। ప్రీ
తిం పరాం ప్రాప్స్యసి తాం తథైవ పుత్రస్తు తే ప్రాప్స్యసి యౌవరాజ్యమ్॥ ౪౩॥ ధా
త్రా విధానం విహితం తథైవ న శూరపత్న్యః పరిదేవయంతి। ఆశ్వాసితా తేన తు రాఘ
వేణ ప్రభావయుక్తేన పరంతపేన॥ ౪౪॥ సా వీరపత్నీ ధ్వనతా ముఖేన సువేషరూపా విర
రామ తారా॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - చతుర్వింశస్సర్గః

సుగ్రీవం చైవ తారాం చ సాంగదం సహలక్ష్మణః। సమానశోకః కాకుత్స్థస్సాం
త్వయన్నిదమబ్రవీత్॥ ౧॥ న శోకపరితాపేన శ్రేయసా యుజ్యతే మృతః। యదత్రా
నంతరం కార్యం తత్సమాధాతుమర్హథ॥ ౨॥ లోకవృత్తమనుష్ఠేయం కృతం వో బా
ష్పమోక్షణమ్। న కాలాదుత్తరం కించిత్కర్మ శక్యముపాసితుమ్॥ ౩॥ నియతిః కార
ణం లోకే నియతిః కర్మసాధనమ్। నియతిస్సర్వభూతానాం నియోగేష్విహ కారణమ్॥
౪॥ న కర్తా కస్యచిత్కశ్చిన్నియోగే చాపి నేశ్వరః। స్వభావే వర్తతే లోకస్తస్య
కాలః పరాయణమ్॥ ౫॥ న కాలః కాలమత్యేతి న కాలః పరిహీయతే। స్వభావం చ స

మాసాద్య నకశ్చిదతివర్తతే ॥ ౬ ॥ నకాలస్యాస్తిబంధుత్వం నహేతుర్న పరాక్రమః । నమిత్రజ్ఞాతిసంబంధః కారణం నాత్మనో వశః ॥ ౭ ॥ కింతు కాలపరీణామో ద్రష్టవ్యస్సాధుపశ్యతా । ధర్మశ్చార్థశ్చ కామశ్చ కాలక్రమసమాహితః ॥ ౮ ॥ ఇతస్స్వాం ప్రకృతిం వాలీ గతః ప్రాప్తః క్రియాఫలమ్ । ధర్మకామార్థసంయోగైః పవిత్రం ప్లవగేశ్వరః ॥ ౯ ॥ స్వధర్మస్య చ సంయోగాజ్జితస్తేన మహాత్మనా । స్వర్గః పరిగృహీతశ్చ ప్రాణానపరిరక్షతా ॥ ౧౦ ॥ ఏషా వై నియతిః శ్రేష్ఠా యాం గతో హరియూథపః । తదలం పరితాపేన ప్రాప్తకాలముపాస్యతామ్ ॥ ౧౧ ॥ వచనాంతే తు రామస్య లక్ష్మణః పరవీరహా । అవదత్ప్రశ్రితం వాక్యం సుగ్రీవం గతచేతసమ్ ॥ ౧౨ ॥ కురు త్వమస్య సుగ్రీవ ప్రేతకార్యమనంతరమ్ । తారాంగదాభ్యాం సహితో వాలినో దహనం ప్రతి ॥ ౧౩ ॥ సమాజ్ఞాపయ కాష్ఠాని శుష్కాణి చ బహూని చ । చందనాదీని దివ్యాని వాలిసంస్కారకారణాత్ ॥ ౧౪ ॥ సమాశ్వాసయ చైనం త్వమంగదం దీనచేతసమ్ । మా భూర్బాలిశబుద్ధిస్త్వం త్వదధీనమిదం పురమ్ ॥ ౧౫ ॥ అంగదస్త్వానయేన్మాల్యం వస్త్రాణి వివిధాని చ । ఘృతం తైలమథో గంధాన్యచ్చాత్ర సమనంతరమ్ ॥ ౧౬ ॥ త్వం తార శిబికాం శీఘ్రమాదాయాగచ్ఛ సంభ్రమాత్ । త్వరా గుణవతీ యుక్తా హ్యస్మిన్కాలే విశేషతః ॥ ౧౭ ॥ సజ్జీభవంతు ప్లవగాః శిబికావహనోచితాః । సమర్థా బలినశ్చైవ నిర్హరిష్యంతి వాలినమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఏవముక్త్వా తు సుగ్రీవం సుమిత్రానందవర్ధనః । తస్థౌ భ్రాతృసమీపస్థో లక్ష్మణః పరవీరహా ॥ ౧౯ ॥ లక్ష్మణస్య వచః శ్రుత్వా తారస్సంభ్రాంతమానసః । ప్రవివేశ గుహాం శీఘ్రం శిబికాసక్తమానసః ॥ ౨౦ ॥ ఆదాయ శిబికాం తారస్స తు పర్యాపతత్పునః । వానరైరుహ్యమానాం తాం శూరైరుద్వహనోచితైః ॥ ౨౧ ॥ దివ్యాం భద్రాసనయుతాం శిబికాం స్యందనోపమామ్ । పక్షికర్మభిరాచిత్రాం ద్రుమకర్మవిభూషితామ్ ॥ ౨౨ ॥ ఆచితాం చిత్రపత్తీభిస్సునివిష్టాం సమంతతః । విమానమివ సిద్ధానాం జాలవాతాయనాయుతామ్ ॥ ౨౩ ॥ సునియుక్తాం విశాలాం చ సుకృతాం విశ్వకర్మణా । దారుపర్వతకోపేతాం చారుకర్మపరిష్కృతామ్ ॥ ౨౪ ॥ వరాభరణహారైశ్చ చిత్రమాల్యోపశోభితామ్ । గుహాగహనసంఛన్నాం రత్నచందనరూషితామ్ ॥ ౨౫ ॥ పుష్పౌఘైస్సమభిచ్ఛన్నాం పద్మమాలాభిరేవ చ । తరుణాదిత్యవర్ణాభిర్భ్రాజమానాభిరావృతామ్ ॥ ౨౬ ॥ ఈదృశీం శిబికాం దృష్ట్వా రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్ । క్షిప్రం వినీయతాం వాలీ ప్రేతకార్యం విధీయతామ్ ॥ ౨౭ ॥ తతో వాలినముద్యమ్య సుగ్రీవశ్శిబికాం తదా । ఆరోపయత విక్రోశన్నంగదేన సహైవ తు ॥ ౨౮ ॥ ఆరోప్య శిబికాం చైవ వాలినం గతజీవితమ్ । అలంకారైశ్చ వివిధైర్మాల్యైర్వస్త్రైశ్చ భూషితమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఆజ్ఞాపయత్తదా రాజా సుగ్రీవః ప్లవగేశ్వరః । ఔర్ధ్వదైహికమార్యస్య క్రియతామనుకూలతః ॥ ౩౦ ॥ విశ్రాణయంతో రత్నాని వివిధాని బహూన్యపి । అగ్రతః ప్లవగా యాంతు శిబికా సమనంతరమ్ ॥ ౩౧ ॥ రాజ్ఞామృద్ధివిశేషా హి దృశ్యంతే భువి యాదృశాః । తాదృశం వాలినః క్షిప్రం ప్రాకుర్వన్నౌర్ధ్వదైహికమ్ ॥ ౩౨ ॥ అంగదం పరిగృహ్యాశు తారాప్రభృతయస్తదా । క్రోశంతః ప్రయయుస్సర్వే వానరా హతబాంధవాః ॥ ౩౩ ॥ తతః ప్రణిహితాస్సర్వా వానర్యోఽస్య వశానుగాః । చుక్రుశుర్వీర వీరేతి భూయః క్రోశంతి తాః స్త్రియః ॥ ౩౪ ॥ తారాప్రభృతయస్సర్వా వానర్యో హరియూథపాః । అనుజగ్ముర్హి భర్తారం క్రోశంత్యః కరుణస్వనాః ॥ ౩౫ ॥ తాసాం రుదితశబ్దేన వానరీణాం వనాంతరే । వనాని గిరయస్సర్వే వి

క్రోశంతీవ సర్వతః ॥ ౩౬ ॥ పులినే గిరినద్యాస్తు వివిక్తే జలసంవృతే। చితాం చక్రుస్సుబ
హవో వానరాశ్శోకకర్శితాః॥ ౩౭ ॥ అవరోప్య తతస్స్కంధాచ్ఛిబికాం వహనోచి
తాః। తస్థురేకాంతమాశ్రిత్య సర్వే శోకసమన్వితాః ॥ ౩౮ ॥ తతస్తారా పతిం దృష్ట్వా
శిబికాతలశాయినమ్। ఆరోప్యాంకే శిరస్తస్య విలలాప సుదుఃఖితా॥ ౩౯ ॥ హా వానర
మహారాజ హా నాథ మమ వత్సల। హా మహార్హ మహాబాహో హా మమ ప్రియ పశ్య
మామ్ ॥ ౪౦ ॥ జనం న పశ్యసీమం త్వం కస్మాచ్ఛోకాభిపీడితమ్। ప్రహృష్టమివ తే వ
క్త్రం గతాసోరపి మానద॥ ౪౧ ॥ అస్తార్కసమవర్ణం చ లక్ష్యతే జీవతో యథా। ఏష
త్వాం రామరూపేణ కాలః కర్షతి వానర॥ ౪౨ ॥ యేన స్మ విధవాస్సర్వాః కృతా ఏకే
షుణా వనే। ఇమాస్తాస్తవ రాజేంద్ర వానర్యో వల్లభాస్సదా॥ ౪౩ ॥ పాదైర్వికృష్టమ
ధ్వానమాగతాః కిం న బుధ్యసే। తవేష్టా ననునామైతా భార్యాశ్చంద్రనిభాననాః ॥
౪౪ ॥ ఇదానీం నేక్షసే కస్మాత్సుగ్రీవం ప్లవగేశ్వరమ్। ఏతే హి సచివా రాజన్ తా
రాప్రభృతయస్తవ॥ ౪౫ ॥ పురవాసీ జనశ్చాయం పరివార్యాసతేఽనఘ। విసర్జయై
తాన్ ప్లవగాన్ యథోచితమరిందమ ॥ ౪౬ ॥ తతః క్రీడామహే సర్వా వనేషు మద
నోత్కటాః। ఏవం విలపతీం తారాం పతిశోకపరిప్లుతామ్ ॥ ౪౭ ॥ ఉత్థాపయంతి స్మ
తదా వానర్యశ్శోకకర్శితాః। సుగ్రీవేణ తతస్సార్ధమంగదః పితరం రుదన్॥ ౪౮॥
చితామారోపయామాస శోకేనాభిహతేంద్రియః। తతోఽగ్నిం విధివద్దత్వా సోఽపసవ్యం
చకార హ॥ ౪౯ ॥ పితరం దీర్ఘమధ్వానం ప్రస్థితం వ్యాకులేంద్రియః। సంస్కృత్య వా
లినం తే తు విధిపూర్వం ప్లవంగమాః॥౫౦॥ ఆజగ్ముర్ఉదకం కర్తుం నదీం శీతజలాం శివామ్।
తతస్తే సహితాస్తత్ర హ్యంగదం స్థాప్య చాగ్రతః ॥ ౫౧॥ సుగ్రీవతారాసహితాః సిషి
చుర్వాలినే జలమ్। సుగ్రీవేణైవ దీనేన దీనో భూత్వా మహాబలః ॥ ౫౨॥ సమానశోకః
కాకుత్స్థః ప్రేతకార్యాణ్యకారయత్ ॥ తతస్తు తం వాలినమగ్ర్యపౌరుషం ప్రకాశమి
క్ష్వాకువరేషుణా హతమ్। ప్రదీప్య దీప్తాగ్నిసమౌజసం తదా సలక్ష్మణం రామముపేయి
వాన్ హరిః ॥ ౫౩ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - పంచవింశస్సర్గః.

తతశ్శోకాభిసంతప్తం సుగ్రీవం క్లిన్నవాససమ్। శాఖామృగమహామాత్రాః పరివా
ర్యోపతస్థిరే॥ ౧॥ అభిగమ్య మహాబాహుం రామమక్లిష్టకారిణమ్। స్థితాః ప్రాంజలయస్స
ర్వే పితామహమివర్షయః॥ ౨ ॥ తతః కాంచనశైలాభస్తరుణార్కనిభాననః। అబ్ర
వీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం హనూమాన్మారుతాత్మజః॥ ౩ ॥ భవత్ప్రసాదాత్సుగ్రీవః పితృ
పైతామహం మహత్। వానరాణాం సుదుష్ప్రాపం ప్రాప్తో రాజ్యమిదం ప్రభో॥ ౪ ॥ భ
వతా సమనుజ్ఞాతః ప్రవిశ్య నగరం శుభమ్। సంవిధాస్యతి కార్యాణి సర్వాణి ససుహృజ్జనః॥
౫ ॥ స్నాతోఽయం వివిధైర్గంధైరౌషధైశ్చ యథావిధి। అర్చయిష్యతి రత్నైశ్చ మాల్యై
శ్చ త్వాం విశేషతః॥ ౬ ॥ ఇమాం గిరిగుహాం రమ్యామభిగంతుమితోఽర్హసి। కురుష్వ స్వా
మిసంబంధం వానరాన్ సంప్రహర్షయన్॥ ౭ ॥ ఏవముక్తో హనుమతా రాఘవః పరవీర
హా। ప్రత్యువాచ హనూమంతం బుద్ధిమాన్వాక్యకోవిదః॥ ౮ ॥ చతుర్దశ సమాః సౌ
మ్య గ్రామం వా యది వా పురమ్। న ప్రవేక్ష్యామి హనుమన్ పితుర్నిర్దేశపాలకః॥ ౯॥ సు
సమృద్ధాం గుహాం రమ్యాం సుగ్రీవో వానరర్షభః। ప్రవిష్టో విధివద్వీరః క్షిప్రం రాజ్యేఽభి
షిచ్యతామ్॥ ౧౦ ॥ ఏవముక్త్వా హనూమంతం రామస్సుగ్రీవమబ్రవీత్। వృత్తజ్ఞో వృత్త
సంపన్నముదారబలవిక్రమమ్॥ ౧౧ ॥ ఇమమప్యంగదం వీర యౌవరాజ్యేఽభిషేచయ।
జ్యేష్ఠస్య స సుతో జ్యేష్ఠస్సదృశో విక్రమేణ తే॥ ౧౨॥ అంగదోఽయమదీనాత్మా యౌవరా

జ్యస్య భాజనమ్। పూర్వోఽయం వార్షికో మాసః శ్రావణస్సలిలాగమః॥ ౧౩॥ ప్రవృత్తా
స్సౌమ్య చత్వారో మాసా వార్షికసంజ్ఞితాః। నాయముద్యోగసమయః ప్రవిశత్వం పురీం
శుభామ్॥ ౧౪ ॥ అస్మిన్వత్స్యామ్యహం సౌమ్య పర్వతే సహ లక్ష్మణః। ఇయం గిరిగుహా ర
మ్యా విశాలా యుక్తమారుతా॥ ౧౫ ॥ ప్రభూతసలిలా సౌమ్య ప్రభూతకమలోత్పలా।
కార్తికే సమనుప్రాప్తే త్వం రావణవధే యత॥ ౧౬ ॥ ఏష నస్సమయస్సౌమ్య ప్రవిశ
త్వం స్వమాలయమ్। అభిషించస్వ రాజ్యే చ సుహృదస్సంప్రహర్షయ॥ ౧౭ ॥ ఇతి రా
మాభ్యనుజ్ఞాతస్సుగ్రీవో వానరాధిపః। ప్రవివేశ పురీం రమ్యాం కిష్కింధాం వాలిపాలి
తామ్॥ ౧౮ ॥ తం వానరసహస్రాణి ప్రవిష్టం వానరేశ్వరమ్। అభివార్య ప్రవిష్టాని
సర్వతః పర్యవారయన్ ॥ ౧౯ ॥ తతః ప్రకృతయస్సర్వా దృష్ట్వా హరిగణేశ్వరమ్। ప్రణ
మ్య మూర్ధ్నా పతితా వసుధాయాం సమాహితాః ॥ ౨౦ ॥ సుగ్రీవః ప్రకృతీస్సర్వా
స్సంభాష్యోత్థాప్య వీర్యవాన్। భ్రాతురంతఃపురం సౌమ్యం ప్రవివేశ మహాబలః ॥
౨౧ ॥ ప్రవిశ్య త్వభినిష్క్రాంతం సుగ్రీవం ప్లవగేశ్వరమ్। అభ్యషించంత సుహృదస్సహ
స్రాక్షమివామరాః ॥ ౨౨ ॥ తస్య పాండరమాజహ్రుశ్ఛత్రం హేమపరిష్కృతమ్॥
శుక్లే చ వాలవ్యజనే హేమదండే యశస్కరే ॥ ౨౩ ॥ తథా సర్వాణి రత్నాని సర్వబీజౌ
షధీరపి। సక్షీరాణాం చ వృక్షాణాం ప్రరోహాన్కుసుమాని చ ॥ ౨౪ ॥ శుక్లాని చైవ వ
స్త్రాణి శ్వేతం చైవానులేపనమ్। సుగంధీని చ మాల్యాని స్థలజాన్యంబుజాని చ॥ ౨౫॥
చందనాని చ దివ్యాని గంధాంశ్చ వివిధాన్బహూన్। అక్షతం జాతరూపం చ ప్రియం
గుమధుసర్పిషీ ॥ ౨౬ ॥ దధిచర్మ చ వైయాఘ్రం వారాహీ చాప్యుపానహౌ। స
మాలంభనమాదాయ రోచనాం సమనశ్శిలామ్ ॥ ౨౭ ॥ ఆజగ్ముస్తత్ర ముదితా వ
రాః కన్యాస్తు షోడశ। తతస్తే వానరశ్రేష్ఠం యథాకాలం యథావిధి ॥ ౨౮ ॥ రత్నైర్వ
స్త్రైశ్చ భక్ష్యైశ్చ తోషయిత్వా ద్విజర్షభాన్। తతః కుశపరిస్తీర్ణం సమిద్ధం జాత
వేదసమ్ ॥ ౨౯ ॥ మంత్రపూతేన హవిషా హుత్వా మంత్రవిదో జనాః। తతో హేమప్ర
తిష్ఠానే వరాస్తరణసంవృతే ॥ ౩౦ ॥ ప్రాసాదశిఖరే రమ్యే చిత్రమాల్యోపశోభితే ।
ప్రాఙ్ముఖం వివిధైర్మంత్రైః స్థాపయిత్వా వరాసనే ॥ ౩౧॥ నదీనదేభ్యస్సంహృత్య తీ
ర్థేభ్యశ్చ సమంతతః। ఆహృత్య చ సముద్రేభ్యస్సర్వేభ్యో వానరర్షభాః ॥ ౩౨ ॥
అపః కనకకుంభేషు నిధాయ విమలాశ్శుభాః। శుభైర్వృషభశృంగైశ్చ కలశైశ్చాపి
కాంచనైః ॥ ౩౩ ॥ శాస్త్రదృష్టేన విధినా మహర్షివిహితేన చ। గజో గవాక్షో గవ
యః శరభో గంధమాదనః ॥ ౩౪ ॥ మైందశ్చ ద్వివిదశ్చైవ హనూమాన్ జాంబవాన్నలః॥
అభ్యషించంత సుగ్రీవం ప్రసన్నేన సుగంధినా ॥ ౩౫ ॥ సలిలేన సహస్రాక్షం వసవో
వాసవం యథా। అభిషిక్తే తు సుగ్రీవే సర్వే వానరపుంగవాః ॥ ౩౬ ॥ ప్రచుక్రుశుర్మ
హాత్మానో హృష్టాస్తత్ర సహస్రశః। రామస్య తు వచః కుర్వన్ సుగ్రీవో హరిపుంగ
వః ॥ ౩౭ ॥ అంగదం సంపరిష్వజ్య యౌవరాజ్యేఽభ్యషేచయత్ । అంగదే చాభిషిక్తే తు
సానుక్రోశాః ప్లవంగమాః ॥ ౩౮ ॥ సాధు సాధ్వితి సుగ్రీవం మహాత్మానోఽభ్యపూజ
యన్ రామం చైవ మహాత్మానం లక్ష్మణం చ పునః పునః॥ ౩౯ ॥ ప్రీతాశ్చ తుష్టువు
స్సర్వే తాదృశే తత్ర వర్తతి। హృష్టపుష్టజనాకీర్ణా పతాకాధ్వజశోభితా ॥ ౪౦ ॥ బ
భూవ నగరీ రమ్యా కిష్కింధా గిరిగహ్వరే ॥ నివేద్య రామాయ తదా మహాత్మనే మహాభి
షేకం కపివాహినీపతిః। రుమాం చ భార్యాం ప్రతిలభ్య వీర్యవానవాప రాజ్యం త్రిద
శాధిపో యథా ॥ ౪౧ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - షడ్వింశస్సర్గః.

అభిషిక్తేతు సుగ్రీవే ప్రవిష్టే వానరే గుహామ్ । ఆజగామ సహ భ్రాత్రా రామః
ప్రస్రవణం గిరిమ్ ॥ ౧ ॥ శార్దూలమృగసంఘుష్టం సింహైర్భీమరవైర్వృతమ్ । నా
నాగుల్మలతాగూఢం బహుపాదపసంకులమ్ ॥ ౨ ॥ ఋక్షవానరగోపుచ్ఛైర్మార్జా
రైశ్చ నిషేవితమ్ । మేఘరాశినిభం శైలం నిత్యం శుచిజలాశ్రయమ్ ॥ ౩ ॥ తస్య శైల
స్య శిఖరే మహతీమాయతాం గుహామ్ । ప్రత్యగృహ్ణత వాసార్థం రామస్సౌమిత్రిణా స
హ ॥ ౪ ॥ కృత్వా చ సమయం సౌమ్యస్సుగ్రీవేణ సహానఘః । కాలయుక్తం మహద్వాక్య
మువాచ రఘునందనః ॥ ౫ ॥ వినీతం భ్రాతరం భ్రాతా లక్ష్మణం లక్ష్మివర్ధనమ్ । ఇయం
గిరిగుహా రమ్యా విశాలా యుక్తమారుతా ॥ ౬ ॥ అస్యాం వత్స్యామ సౌమిత్రే వర్షరా
త్రమరిందమ । గిరిశృంగమిదం రమ్యమున్నతం పార్థివాత్మజ ॥ ౭ ॥ శ్వేతాభిః కృష్ణతా
మ్రాభిశ్శిలాభిరుపశోభితమ్ । నానాధాతుసమాకీర్ణం దరీనిర్ఝరశోభితమ్ ॥ ౮ ॥
వివిధైర్వృక్షషండైశ్చ చారుచిత్రలతావృతమ్ । నానావిహగసంఘుష్టం మయూరర
వనాదితమ్ ॥ ౯ ॥ మాలతీకుందగుల్మైశ్చ సింధువారశిరీషకైః । కదంబార్జునసర్జై
శ్చ పుష్పితైరుపశోభితమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఇయం చ నళినీ రమ్యా ఫుల్లపంకజమండితా । నాతి
దూరే గుహాయా నౌ భవిష్యతి నృపాత్మజ ॥ ౧౧ ॥ ప్రాగుదక్ప్రవణే దేశే గుహా సా
ధు భవిష్యతి । పశ్చాచ్చైవోన్నతా సౌమ్య నివాతేయం భవిష్యతి ॥ ౧౨ ॥ గుహాద్వా
రే చ సౌమిత్రే శిలా సమతలా శుభా । శ్లక్ష్ణా చైవాయతా చైవ భిన్నాంజనచయోపమా
౧౩ ॥ గిరిశృంగమిదం తాత పశ్య చోత్తరతశ్శుభమ్ । భిన్నాంజనచయాకారమంభో
ధరమివోత్థితమ్ ॥ ౧౪ ॥ దక్షిణస్యామపి దిశి స్థితం శ్వేతమివాపరమ్ । కైలాసశిఖర
ప్రఖ్యం నానాధాతువిభూషితమ్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రాచీనవాహినీం చైవ నదీం భృశమక
ర్దమామ్ । గుహాయాః పూర్వతః పశ్య త్రికూటే జాహ్నవీమివ ॥ ౧౬ ॥ చంపకైస్తి
లకైస్తాలైస్తమాలైరతిముక్తకైః । పద్మకైస్సరళైశ్చైవ అశోకైశ్చైవ శోభితామ్ ॥
౧౭ ॥ వానీరైస్తిమిశైశ్చైవ వకుళైః కేతకైర్ధవైః । హింతాలైస్తిరిటైర్నీపైర్వే
త్రకైః కృతమాలకైః ॥ ౧౮ ॥ తీరజైశ్శోభితా భాతి నానారూపైస్తతస్తతః । వస
నాభరణోపేతా ప్రమదేవాభ్యలంకృతా ॥ ౧౯ ॥ శతశః పక్షిసంఘైశ్చ నానా
వినదనాదితా । ఏకైకమనురక్తైశ్చ చక్రవాకైరలంకృతా ॥ ౨౦ ॥ పులినైరతిరమ్యైశ్చ
హంససారససేవితైః । ప్రహసంతీవ భాత్యేషా నారీ సర్వవిభూషితా ॥ ౨౧ ॥ క్వచిన్నీ
లోత్పలచ్ఛన్నా భాతి రక్తోత్పలైః క్వచిత్ । క్వచిదాభాతి శుక్లైశ్చ దివ్యైః కుముదకు
ట్మలైః ॥ ౨౨ ॥ పారిప్లవశతైర్జుష్టా బర్హిక్రౌంచవినాదితా । రమణీయా న
దీ సౌమ్య మునిసంఘైర్నిషేవితా ॥ ౨౩ ॥ పశ్య చందనవృక్షాణాం పంక్తీస్సురుచిరా
ఇవ । కకుభానాం చ దృశ్యంతే మనసేవోదితాస్సమమ్ ॥ ౨౪ ॥ అహో సురమ
ణీయోఽయం దేశశ్శత్రునిషూదన । దృఢం రంస్యావ సౌమిత్రే సాధ్వత్ర నివసావహే ॥
౨౫ ॥ ఇతశ్చ నాతిదూరే సా కిష్కింధా చిత్రకాననా । సుగ్రీవస్య పురీ రమ్యా భవిష్య
తి నృపాత్మజ ॥ ౨౬ ॥ గీతవాదిత్రనిర్ఘోషః శ్రూయతే జయతాం వర । నర్దతాం
వానరాణాం చ మృదంగాడంబరైస్సహ ॥ ౨౭ ॥ లబ్ధ్వా భార్యాం కపివరః ప్రాప్య రా
జ్యం సుహృద్వృతః । ధ్రువం నందతి సుగ్రీవస్సంప్రాప్య మహతీం శ్రియమ్ ॥ ౨౮ ॥ ఇ
త్యుక్త్వా న్యవసత్తత్ర రాఘవస్సహలక్ష్మణః । బహుదృశ్యదరీకుంజే తస్మిన్ ప్రస్రవ
ణే గిరౌ ॥ ౨౯ ॥ సుసుఖేఽపి బహుద్రవ్యే తస్మిన్హి ధరణీధరే । వసతస్తస్య రామస్యర

తిరల్పాపి నాభవత్॥ ౩౦॥ హృతాం హి భార్యాం స్మరతః ప్రాణేభ్యోపి గరీయసీమ్। ఉదయాభ్యుదితం దృష్ట్వా శశాంకం స విశేషతః॥ ౩౧ ॥ ఆవివేశ న తం నిద్రా నిశాసు శయనం గతమ్। తత్సముత్థేన శోకేన బాష్పోపహతచేతసమ్ ॥ ౩౨ ॥ తం శోచమానం కాకుత్స్థం నిత్యం శోకపరాయణమ్। తుల్యదుఃఖోఽబ్రవీద్భ్రాతా లక్ష్మణోఽనునయన్వచః॥ ౩౩॥ అలం వీర వ్యథాం గత్వా న త్వం శోచితుమర్హసి। శోచతో హ్యవసీదంతి సర్వార్థా విదితం హి తే॥ ౩౪ ॥ భవాన్ క్రియాపరో లోకే భవాన్ దైవపరాయణః। ఆస్తికో ధర్మశీలశ్చ వ్యవసాయీ చ రాఘవ ॥ ౩౫ ॥ న హ్యవ్యవసితశ్శత్రుం రాక్షసం తం విశేషతః। సమర్థస్త్వం రణే హంతుం విక్రమైర్జిహ్మకారిణమ్ ॥ ౩౬ ॥ సమున్మూలయ శోకం త్వం వ్యవసాయం స్థిరం కురు। తతస్సపరివారం తం నిర్మూలం కురు రాక్షసమ్॥ ౩౭ ॥ పృథివీమపి కాకుత్స్థ ససాగరవనాచలామ్। పరివర్తయితుం శక్తః కింపునా రావణం రణే ॥ ౩౮ ॥ శరత్కాలం ప్రతీక్షస్వ ప్రావృట్కాలోఽయమాగతః। తతస్సరాష్ట్రం సగణం రావణం త్వం వధిష్యసి॥ ౩౯॥ అహం తు ఖలు తే వీర్యం ప్రసుప్తం ప్రతిబోధయే। దీప్తైరాహుతిభిః కాలే భస్మచ్ఛన్నమివానలమ్ ॥ ౪౦॥ లక్ష్మణస్య తు తద్వాక్యం ప్రతిపూజ్య హితం శుభమ్। రాఘవస్సుహృదం స్నిగ్ధమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౪౧ ॥ వాచ్యం యదనురక్తేన స్నిగ్ధేన చ హితేన చ। సత్వవిక్రమయుక్తేన తదుక్తం లక్ష్మణ త్వయా ॥ ౪౨ ॥ ఏష శోకః పరిత్యక్తః సర్వకార్యావసాదకః। విక్రమేష్వప్రతిహతం తేజః ప్రోత్సాహయామ్యహమ్ ॥ ౪౩ ॥ శరత్కాలం ప్రతీక్షిష్యే స్థితోఽస్మి వచనే తవ। సుగ్రీవస్య నదీనాం చ ప్రసాదమనుపాలయన్ ॥ ౪౪॥ ఉపకారేణ వీరస్తు ప్రతికారేణ యుజ్యతే। అకృతజ్ఞోఽప్రతికృతో హంతి సత్వవతాం మనః ॥ ౪౫॥ అథైవముక్తః ప్రణిధాయ లక్ష్మణః కృతాంజలిస్తత్ప్రతిపూజ్య భాషితమ్। ఉవాచ రామం స్వభిరామదర్శనం ప్రదర్శయన్ దర్శనమాత్మనశ్శుభమ్ ॥ ౪౬॥ యథోక్తమేతత్తవ సర్వమీప్సితం నరేంద్ర కర్తా నచిరాద్ధరీశ్వరః। శరత్ప్రతీక్షః క్షమతామిమం భవాన్ జలప్రపాతం రిపునిగ్రహే ధృతః ॥ ౪౭ ॥ నియమ్య కోపం ప్రతిపాల్యతాం శరత్ క్షమస్వ మాసాంశ్చతురో మయా సహ। వసాచలేఽస్మిన్ మృగరాజసేవితే సంవర్తయన్ శత్రువధే సముద్యతః ॥ ౪౮ ॥

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - సప్తవింశస్సర్గః

స తదా వాలినం హత్వా సుగ్రీవమభిషిచ్య చ। వసన్మాల్యవతః పృష్ఠే రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్॥ ౧ ॥ అయం స కాలస్సంప్రాప్తస్సమయోఽద్య జలాగమః। సంపశ్య త్వం నభో మేఘైస్సంవృతం గిరిసన్నిభైః॥ ౨ ॥ నవమాసధృతం గర్భం భాస్కరస్య గభస్తిభిః॥ పీత్వా రసం సముద్రాణాం ద్యౌః ప్రసూతే రసాయనమ్॥ ౩ ॥ శక్యమంబరమారుహ్య మేఘసోపానపంక్తిభిః। కుటజార్జునమాలాభిరలంకర్తుం దివాకరమ్॥ ౪ ॥ సంధ్యారాగోత్థితైస్తామ్రైరంతేష్వధికపాండరైః। స్నిగ్ధైరభ్రపటచ్ఛేదైర్బద్ధవ్రణమివాంబరమ్ ॥ ౫ ॥ మందమారుతనిశ్వాసం సంధ్యాచందనరంజితమ్। ఆపాండుజలదం భాతి కామాతురమివాంబరమ్ ॥ ౬ ॥ ఏషా ధర్మపరిక్లిష్టా నవవారిపరిప్లుతా। సీతేవ శోకసంతప్తా మహీ బాష్పం విముంచతి ॥ ౭ ॥ మేఘోదరవినిర్ముక్తాః కల్హారసుఖశీతలాః। శక్యమంజలిభిః పాతుం వాతాః కేతకిగంధినః ॥ ౮ ॥ ఏష ఫుల్లార్జునశ్శైలః కేతకైరధివాసితః। సుగ్రీవ ఇవ శాంతారిర్ధారాభిరభిషిచ్యతే ॥ ౯ ॥ మేఘకృష్ణాజినధరా ధారాయజ్ఞోపవీతినః। మారుతాపూరితగుహాః ప్రాధీతా ఇవ పర్వతాః ॥ ౧౦ ॥ కశాభిరివ హై

మాభిర్విద్యుద్భిరివ తాడితమ్ । అంతస్స్తనితనిర్ఘోషం సవేదనమివాంబరమ్ ॥ ౧౧ ॥
చందచ్చంద్రకరస్పర్శహర్షోన్మీలితతారకా । అహో రాగవతీ సంధ్యా జహాతి స్వయ
మంబరమ్ ॥ ౧౨ ॥ నీలమేఘాశ్రితా విద్యుత్ స్ఫురంతీ ప్రతిభాతి మా । స్ఫురంతీ రావణస్యాం
కే వైదేహీవ తపస్వినీ ॥ ౧౩ ॥ ఇమాస్తా మన్మథవతాం హితాః ప్రతిహతా దిశః । అనులి
ప్తా ఇవ ఘనైర్నష్టగ్రహనిశాకరాః ॥ ౧౪ ॥ క్వచిద్బాష్పాభిసంరుద్ధాన్ వర్షాగమసమ
ముత్సుకాన్ । కుటజాన్ పశ్య సౌమిత్రే పుష్పితాన్ గిరిసానుషు ॥ ౧౫ ॥ మమ శోకాభి
భూతస్య కామసందీపనాన్ స్థితాన్ ॥ రజః ప్రశాంతం సహిమోఽద్య వాయుర్నిదాఘదో
షప్రసరాః ప్రశాంతాః । స్థితా హి యాత్రా వసుధాధిపానాం ప్రవాసినో యాంతి న
రాస్స్వదేశాన్ ॥ ౧౬ ॥ సంప్రస్థితా మానసవాసలుబ్ధాః ప్రియాన్వితాస్సంప్రతి చ
క్రవాకాః । అభీక్ష్ణవర్షోదకవిక్షతేషు యానాని మార్గేషు న సంపతంతి ॥ ౧౭ ॥ క్వ
చిత్ప్రకాశం క్వచిదప్రకాశం నభః ప్రకీర్ణాంబుధరం విభాతి । క్వచిత్క్వచిత్పర్వతసం
నిరుద్ధం రూపం యథా శాంతమహార్ణవస్య ॥ ౧౮ ॥ వ్యామిశ్రితం సర్జకదంబపుష్పై
ర్నవం జలం పర్వతధాతుతామ్రమ్ । మయూరకేకాభిరనుప్రయాతం శైలాపగాశ్శీ
ఘ్రతరం వహంతి ॥ ౧౯ ॥ రసాకులం షట్పదసన్నికాశం ప్రభుజ్యతే జంబుఫలం ప్రకా
మమ్ । అనేకవర్ణం పవనావధూతం భూమౌ పతత్యామ్రఫలం విపక్వమ్ ॥ ౨౦ ॥ విద్యు
త్పతాకాస్సబలాకమాలాః శైలేంద్రకూటాకృతిసన్నికాశాః । గర్జంతి మేఘాస్సముదీ
ర్ణనాదా మత్తా గజేంద్రా ఇవ సంయుగస్థాః ॥ ౨౧ ॥ వర్షోదకాప్యాయితశాడ్వలాని
ప్రవృత్తనృత్తోత్సవబర్హిణాని । వనాని నిర్వృష్టవలాహకాని పశ్యాపరాహ్ణేష్వధికం
విభాంతి ॥ ౨౨ ॥ సముద్వహంతస్సలిలాతిభారం బలాకినో వారిధరా నదంతః । మహత్సు
శృంగేషు మహీధరాణాం విశ్రమ్య విశ్రమ్య పునః ప్రయాంతి ॥ ౨౩ ॥ మేఘాభికామా పరి
సంపతంతీ సంమోదితా భాతి బలాకపంక్తిః । వాతావధూతా వరపౌండరీకీ లంబేవ మాలా
రచితాంబరస్య ॥ ౨౪ ॥ బాలేంద్రగోపాంతరచిత్రితేన విభాతి భూమిర్నవశాడ్వలే
న । గాత్రానువృత్తేన శుకప్రభేణ నారీవ లాక్షోక్షితకంబలేన ॥ ౨౫ ॥ నిద్రా శనైః కే
శవమభ్యుపైతి ద్రుతం నదీ సాగరమభ్యుపైతి । హృష్టా బలాకా ఘనమభ్యుపైతి కాంతా స
కామా ప్రియమభ్యుపైతి ॥ ౨౬ ॥ జాతా వనాంతాః శిఖిసంప్రనృత్తా జాతాః కదంబా
స్సకదంబశాఖాః । జాతా వృషా గోషు సమానకామా జాతా మహీ సస్యవనాభిరామా ॥
౨౭ ॥ వహంతి వర్షంతి నదంతి భాంతి ధ్యాయంతి నృత్యంతి సమాశ్వసంతి । నద్యో ఘనా
మత్తగజా వనాంతాః ప్రియావిహీనాః శిఖినః ప్లవంగాః ॥ ౨౮ ॥ ప్రహర్షితాః కేతక
పుష్పగంధమాఘ్రాయ హృష్టా వననిర్ఝరేషు । ప్రపాతశబ్దాకులితా గజేంద్రాస్సా
ర్ధం మయూరైస్సమదా నదంతి ॥ ౨౯ ॥ ధారానిపాతైరభిహన్యమానాః కదంబశా
ఖాసు విలంబమానాః । క్షణార్జితం పుష్పరసావగాఢం శనైర్మదం షట్చరణాస్త్యజంతి ॥
౩౦ ॥ అంగారచూర్ణోత్కరసన్నికాశైః ఫలైస్సుపర్యాప్తరసైస్సమృద్ధైః । జంబూద్రు
మాణాం ప్రవిభాంతి శాఖా నిలీయమానా ఇవ షట్పదౌఘైః ॥ ౩౧ ॥ తటిత్పతాకాభిరలంకృతా
నాముదీర్ణగంభీరమహారవాణామ్ । విభాంతి రూపాణి బలాహకానాం రణోద్యతా
నామివ వారణానామ్ ॥ ౩౨ ॥ మార్గానుగశ్శైలవనానుసారీ సంప్రస్థితో మేఘరవం నిశ
మ్య । యుద్ధాభికామః ప్రతినాగశంకీ మత్తో గజేంద్రః ప్రతిసంనివృత్తః ॥ ౩౩ ॥ క్వచిత్ప్ర
గీతా ఇవ షట్పదౌఘైః క్వచిత్ప్రనృత్తా ఇవ నీలకంఠైః । క్వచిత్ప్రమత్తా ఇవ వారణేంద్రై
ర్విభాంత్యనేకాశ్రయిణో వనాంతాః ॥ ౩౪ ॥ కదంబసర్జార్జునకందలాఢ్యా వ
నాంతభూమిర్నవవారిపూర్ణా । మయూరమత్తాభిరుతప్రనృత్తైరాపానభూమిప్రతి

మావిభాతి ॥ ౩౫ ॥ ముక్తాసకాశంసలిలంపతద్వైసునిర్మలంపత్రపుటేషులగ్నమ్ । హృ
ష్టావివర్ణాశ్ఛదనావిహంగాస్సురేంద్రదత్తంతృషితాఃపిబన్తి ॥ ౩౬ ॥ షట్పాదతంత్రీమ
ధురాభిధానంప్లవంగమోదీరితకంఠతాలమ్ । ఆవిష్కృతం మేఘమృదంగనాదైర్వనే
షు సంగీతమివ ప్రవృత్తమ్ ॥ ౩౭ ॥ క్వచిత్ప్రనృత్తైః క్వచిదున్నదద్భిః క్వచిచ్చ వృక్షాగ్ర
నిషణ్ణకాయైః । వ్యాలంబబర్హాభరణైర్మయూరైర్వనేషు సంగీతమివ ప్రవృత్తమ్ ॥
౩౮ ॥ స్వనైర్ఘనానాంప్లవగాః ప్రబుద్ధావిహాయనిద్రాంచిరసంనిరుద్ధామ్ । అనేక
రూపాకృతివర్ణనాదానవాంబుధారాభిహతానదన్తి ॥ ౩౯ ॥ నద్యస్సముద్వాహితచ
క్రవాకాస్తటానిశీర్ణాన్యపవాహయిత్వా । దృప్తానవప్రాభృతపూర్ణభోగాద్రు
తంస్వభర్తారముపోపయాన్తి ॥ ౪౦ ॥ నీలేషునీలాః ప్రవిభాన్తి సక్తా మేఘేషు మే
ఘానవవారిపూర్ణాః । దవాగ్నిదగ్ధేషు దవాగ్నిదగ్ధాః శైలేషు శైలాఇవబద్ధమూలాః ॥
౪౧ ॥ ప్రహృష్టసన్నాదితబర్హిణానిసశక్రగోపాకులశాద్వలాని । చరన్తినీపార్జు
నవాసితాని గజాస్సురమ్యాణివనాన్తరాణి ॥ ౪౨ ॥ నవాంబుధారాహతకేసరాణిద్రు
తంపరిత్యజ్యసరోరుహాణి । కదంబపుష్పాణిసకేసరాణినవానిహృష్టాభ్రమరాః పతన్
తి ॥ ౪౩ ॥ మత్తాగజేంద్రా ముదితాగవేంద్రా వనేషు విశ్రాన్తతరా మృగేంద్రాః ॥
రమ్యా నగేంద్రా నిభృతా నరేంద్రాః ప్రక్రీడితోవారిధరైస్సురేంద్రః ॥ ౪౪ ॥ మేఘా
స్సముద్భూతసముద్రనాదా మహాజలౌఘైర్గగనావలంబాః । నదీస్తటాకానిసరాంసివా
పీర్మహీంచకృత్స్నామపవాహయన్తి ॥ ౪౫ ॥ వర్షప్రవేగా విపులాః పతన్తి ప్రవాన్తి
వాతాస్సముదీర్ణఘోషాః । ప్రణష్టకూలాః ప్రవహన్తి శీఘ్రం నద్యోజలైర్విప్రతిపన్న
మార్గాః ॥ ౪౬ ॥ నరైర్నరేంద్రా ఇవపర్వతేంద్రాస్సురేంద్రదత్తైఃపవనోపనీ
తైః । ఘనాంబుకుంభైరభిషిచ్యమానారూపంశ్రియంస్వామివ దర్శయన్తి ॥ ౪౭ ॥ ఘ
నోపగూఢంగగనంనతారానభాస్కరోదర్శనమభ్యుపైతి । నవైర్జలౌఘైర్ధరణీవితృ
ప్తాతమోవిలిప్తానదిశఃప్రకాశాః ॥ ౪౮ ॥ మహాన్తికూటానిమహీధరాణాం ధారాభి
ధౌతాన్యధికంవిభాన్తి । మహాప్రమాణైర్విపులైఃప్రపాతైర్ముక్తాకలాపైరివలంబ
మానైః ॥ ౪౯ ॥ శైలోపలప్రస్ఖలమానవేగాః శైలోత్తమానాంవిపులాఃప్రపాతాః । గు
హాసు సన్నాదితబర్హిణాసుహారావికీర్యన్తఇవావభాన్తి ॥ ౫౦ ॥ శీఘ్రప్రవేగా విపు
లాఃప్రపాతానిర్ధౌతశృంగోపతలాగిరీణామ్ । ముక్తాకలాపప్రతిమాః పతన్తోమహా
గుహోత్సంగతలైర్ధ్రియన్తే ॥ ౫౧ ॥ సురతామర్దవిచ్ఛిన్నాఃస్వర్గస్త్రీహారమౌ
క్తికాః । పతన్తీవాకులాదిక్షుతోయధారాస్సమన్తతః ॥ ౫౨ ॥ నిలీయమానైర్విహగైర్ని
మీలద్భిశ్చపంకజైః । వికసన్త్యాచమాలత్యాగతోఽస్తంజ్ఞాయతేరవిః ॥ ౫౩ ॥ వృత్తాయా
త్రానరేంద్రాణాంసేనాప్రతినివర్తతే । వైరాణిచైవ మార్గాశ్చసలిలేన సమీకృ
తాః ॥ ౫౪ ॥ మాసిప్రోష్ఠపదేబ్రహ్మబ్రాహ్మణానాంవివక్షతామ్ । అయమధ్యాయ
సమయస్సామగానాముపస్థితః ॥ ౫౫ ॥ నివృత్తకర్మాయతనోనూనంసంచితసంచయః ।
ఆషాఢీమభ్యుపగతోభరతఃకోసలాధిపః ॥ ౫౬ ॥ నూనమాపూర్యమాణాయాస్సరయ్వావ
ర్ధతేరయః । మాంసమీక్ష్యసమాయాన్తమయోధ్యాయాఇవస్వనః ॥ ౫౭ ॥ ఇమాఃస్ఫీత
గుణావర్షాస్సుగ్రీవస్సుఖమశ్నుతే । విజితారిస్సదారశ్చ రాజ్యే మహతిచస్థితః ॥
౫౮ ॥ అహంతుహృతదారశ్చరాజ్యాచ్చ మహతశ్చ్యుతః । నదీకూలమివక్లిన్నమవ
సీదామిలక్ష్మణ ॥ ౫౯ ॥ శోకశ్చమమవిస్తీర్ణోవర్షాశ్చభృశదుర్గమాః । రావ
ణశ్చమహాన్శత్రురపారంప్రతిభాతిమే ॥ ౬౦ ॥ అయాత్రాంచైవదృష్ట్వేమాం మా
ర్గాంశ్చభృశదుర్గమాన్ । ప్రణతేచైవసుగ్రీవేనమయాకించిదీరితమ్ ॥ ౬౧ ॥ అపి

చాతిపరిక్లిష్టం చిరాద్దారైస్సమాగతమ్ । ఆత్మకార్యగరీయస్త్వాద్వక్తుం నేచ్ఛామి వాన
రమ్ ॥ ౬౨ ॥ స్వయమేవ హి విశ్రమ్య జ్ఞాత్వా కాలముపాగతమ్ । ఉపకారం చ సుగ్రీ
వో వేత్స్యతే నాత్ర సంశయః ॥ ౬౩ ॥ తస్మాత్కాలప్రతీక్షోఽహం స్థితోఽస్మి శుభలక్ష్మణ ।
సుగ్రీవస్య నదీనాం చ ప్రసాదమనుపాలయన్ ॥ ౬౪ ॥ ఉపకారేణ వీరో హి ప్రతికారేణ
యుజ్యతే । అకృతజ్ఞోఽప్రతికృతో హంతి సత్త్వవతాం మనః ॥ ౬౫ ॥ తమేవముక్తః ప్రణి
ధాయ లక్ష్మణః కృతాంజలిస్తత్ప్రతిపూజ్య భాషితమ్ । ఉవాచ రామం స్వభిరామదర్శ
నం ప్రదర్శయన్ దర్శనమాత్మనశ్శుభమ్ ॥ ౬౬ ॥ యథోక్తమేతత్తవ సర్వమీప్సితం
నరేంద్ర కర్తా నచిరాద్ధరీశ్వరః । శరత్ప్రతీక్షః క్షమతామిమం భవాన్ జలప్రపాతం రి
పునిగ్రహే ధృతః ॥ ౬౭ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - అష్టావింశస్సర్గః

సమీక్ష్య విమలం వ్యోమ గతవిద్యుద్బలాహకమ్ । సారసారవసంఘుష్టం రమ్య
జ్యోత్స్నానులేపనమ్ ॥ ౧ ॥ సమృద్ధార్థం చ సుగ్రీవం మందధర్మార్థసంగ్రహమ్ ।
అత్యర్థమసతాం మార్గమేకాంతగతమానసమ్ ॥ ౨ ॥ నివృత్తకార్యం సిద్ధార్థం
ప్రమదాభిరతం సదా । ప్రాప్తవంతమభిప్రేతాన్ సర్వానేవ మనోరథాన్ ॥ ౩ ॥ స్వాం
చ పత్నీమభిప్రేతాం తారాం చాపి సమీప్సితామ్ । విహరంతమహోరాత్రం కృతా
ర్థం విగతజ్వరమ్ ॥ ౪ ॥ క్రీడంతమివ దేవేశం నందనేఽప్సరసాం గణైః । మంత్రిషు న్య
స్తకార్యం చ మంత్రిణామనవేక్షకమ్ ॥ ౫ ॥ ఉత్సన్నరాజ్యసందేశం కామవృత్త
మవస్థితమ్ । నిశ్చితార్థోఽర్థతత్త్వజ్ఞః కాలధర్మవిశేషవిత్ ॥ ౬ ॥ ప్రసాద్య వాక్యైర్మ
ధురైర్హేతుమద్భిర్మనోరమైః । వాక్యవిద్వాక్యతత్త్వజ్ఞం హరీశం మారుతాత్మ
జః ॥ ౭ ॥ హితం తథ్యం చ పథ్యం చ సామధర్మార్థనీతిమత్ । ప్రణయప్రీతిసంయుక్తం
విశ్వాసకృతనిశ్చయమ్ ॥ ౮ ॥ హరీశ్వరముపాగమ్య హనుమాన్ వాక్యమబ్రవీత్ ।
ప్రాప్తం రాజ్యం యశశ్చైవ కౌలీ శ్రీరభివర్ధితా ॥ ౯ ॥ మిత్రాణాం సంగ్రహశ్శే
షస్తం భవాన్ కర్తుమర్హతి । యో హి మిత్రేషు కాలజ్ఞస్సతతం సాధు వర్తతే ॥ ౧౦ ॥
తస్య రాజ్యం చ కీర్తిశ్చ ప్రతాపశ్చాభివర్ధతే । యస్య కోశశ్చ దండశ్చ మిత్రాణ్యా
త్మా చ భూమిప ॥ ౧౧ ॥ సమవేతాని సర్వాణి స రాజ్యం మహదశ్నుతే । తద్భవాన్ వృత్త
సంపన్నః స్థితః పథి నిరత్యయే ॥ ౧౨ ॥ మిత్రార్థమభినీతార్థం యథావత్కర్తుమ
ర్హతి । సంత్యజ్య సర్వకార్యాణి మిత్రార్థే యోఽనువర్తతే ॥ ౧౩ ॥ సంభ్రమా
ద్ధి కృతోత్సాహస్సోఽనర్థైర్నావరుధ్యతే । యస్తు కాలవ్యతీతేషు మిత్రకార్యేషు వర్త
తే ॥ ౧౪ ॥ స కృత్వా మహతోఽప్యర్థాన్న మిత్రార్థేన యుజ్యతే । యదిదం వీర కా
ర్యం నో మిత్రకార్యమరిందమ ॥ ౧౫ ॥ క్రియతాం రాఘవస్యైతద్వైదేహ్యాః పరి
మార్గణమ్ । తదిదం వీర కార్యం తే కాలాతీతమరిందమ ॥ ౧౬ ॥ న చ కాలమతీతం తే
నివేదయతి కాలవిత్ । త్వరమాణోఽపి సన్ ప్రాజ్ఞస్తవ రాజన్ వశానుగః ॥ ౧౭ ॥ కుల
స్య హేతుః స్ఫీతస్య దీర్ఘబంధుశ్చ రాఘవః । అప్రమేయప్రభావశ్చ స్వయం చాప్ర
తిమో గుణైః ॥ ౧౮ ॥ తస్య త్వం కురు వై కార్యం పూర్వం తేన కృతం తవ । హరీశ్వర హ
రిశ్రేష్ఠానాజ్ఞాపయితుమర్హసి ॥ ౧౯ ॥ న హి తావద్భవేత్కాలో వ్యతీతశ్చోదనాదృ
తే । చోదితస్య హి కార్యస్య భవేత్కాలవ్యతిక్రమః ॥ ౨౦ ॥ అకర్తురపి కార్యస్య భ
వాన్ కర్తా హరీశ్వర । కిం పునః ప్రతికర్తుస్తే రాజ్యేన చ ధనేన చ ॥ ౨౧ ॥ శక్తిమాన
పి విక్రాంతో వానరర్క్షగణేశ్వర । కర్తుం దాశరథేః ప్రీతిమాజ్ఞాయాం కిం న సజ్జసే ॥
౨౨ ॥ కామం ఖలు శరైశ్శక్తస్సురాసురమహోరగాన్ । వశే దాశరథిః కర్తుం
త్వత్ప్రతిజ్ఞాం హి కాంక్షతే ॥ ౨౩ ॥ ప్రాణత్యాగావిశంకేన కృతం తేన తవ ప్రియమ్ । త

స్యమాగామ వైదేహీం పృథివ్యామపి చాంబరే ॥ ౨౪ ॥ న దేవా న చ గంధర్వా నాసురా న మరుద్గణాః। న చ యక్షా భయం తస్య కుర్యుః కిముత రాక్షసాః ॥ ౨౫ ॥ తదేవం శక్తియుక్తస్య పూర్వం ప్రియకృతస్తవ। రామస్యార్హసి పింగేశ కర్తుం సర్వాత్మనా ప్రియమ్ ॥ ౨౬ ॥ నాధస్తాదవనౌ నాప్సు గతిర్నోపరి చాంబరే। కస్యచిత్సజ్జతేఽస్మాకం కపీశ్వర తవాజ్ఞయా ॥ ౨౭ ॥ తదాజ్ఞాపయ కః కిం తే కృతే వసతు కుత్రచిత్। హరయో హ్యప్రధృష్యాస్తే సంతి కోట్యగ్రతోఽనఘ ॥ ౨౮ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా కాలే సాధు నివేదితమ్। సుగ్రీవస్సత్త్వసంపన్నశ్చకార మతిముత్తమామ్ ॥ ౨౯ ॥ స సందిదేశాభిమతం నీలం నిత్యకృతోద్యమమ్। దిక్షు సర్వాసు సర్వేషాం సైన్యానాముపసంగ్రహే ॥ ౩౦ ॥ యథా సేనా సమగ్రం మే యూథపాలాశ్చ సర్వశః। సమాగచ్ఛంత్యసంగేన సేనాగ్రణీత థా కురు ॥ ౩౧ ॥ యేత్వంతపాలాః ప్లవగాః శీఘ్రగా వ్యవసాయినః। సమానయంతు తే సైన్యం త్వరితం శాసనాన్మమ ॥ ౩౨ ॥ స్వయం చానంతరం సైన్యం భవానేవానుపశ్యతు। త్రిపంచరాత్రాదూర్ధ్వం యః ప్రాప్నుయాన్నేహ వానరః ॥ ౩౩ ॥ తస్య ప్రాణాంతికో దండో నాత్ర కార్యా విచారణా ॥ హరీంశ్చ వృద్ధానుపయాతు సాంగదో భవాన్మమాజ్ఞామధికృత్య నిశ్చితామ్। ఇతి వ్యవస్థాం హరిపుంగవేశ్వరో విధాయ వేశ్మ ప్రవివేశ వీర్యవాన్ ॥ ౩౪ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ఏకోనత్రింశస్సర్గః

గుహాం ప్రవిష్టే సుగ్రీవే విముక్తే గగనే ఘనైః। వర్షరాత్రోషితో రామః కామశోకాభిపీడితః ॥ ౧ ॥ పాండరం గగనం దృష్ట్వా విమలం చంద్రమండలమ్। శారదీం రజనీం చైవ దృష్ట్వా జ్యోత్స్నానులేపనామ్ ॥ ౨ ॥ కామవృత్తం చ సుగ్రీవం నష్టాం చ జనకాత్మజామ్। బుద్ధ్వా కాలమతీతం చ ముమోహ పరమాతురః ॥ ౩ ॥ స తు సంజ్ఞాముపాగమ్య ముహూర్తాన్మతిమాన్ పునః। మనస్థామపి వైదేహీం చింతయామాస రాఘవః ॥ ౪ ॥ ఆసీనః పర్వతస్యాగ్రే హేమధాతువిభూషితే। శారదం గగనం దృష్ట్వా జగామ మనసా ప్రియామ్ ॥ ౫ ॥ దృష్ట్వా చ విమలం వ్యోమ గతవిద్యుద్బలాహకమ్। సారసారవసంఘుష్టం విలలాపార్తయా గిరా ॥ ౬ ॥ సారసారవసన్నాదైస్సారసారావనాదినీ। యాశ్రమే రమతే బాలా సాద్య మే రమతే కథమ్ ॥ ౭ ॥ పుష్పితాంశ్చాసనాన్ దృష్ట్వా కాంచనానివ నిర్మలాన్। కథం సా రమతే బాలా పశ్యంతీ మామపశ్యతీ ॥ ౮ ॥ యా పురా కలహంసానాం స్వరేణ కలభాషిణీ। బుధ్యతే చారుసర్వాంగీ సాద్య మే బుధ్యతే కథమ్ ॥ ౯ ॥ నిస్వనం చక్రవాకానాం నిశమ్య సహచారిణామ్। పుండరీకవిశాలాక్షీ కథమేషా భవిష్యతి ॥ ౧౦ ॥ సరాంసి సరితో వాపీః కాననాని వనాని చ। తాం వినా మృగశావాక్షీం చరన్నాద్య సుఖం లభే ॥ ౧౧ ॥ అపి తాం మద్వియోగాచ్చ సౌకుమార్యాచ్చ భామినీమ్। న దూరం పీడయేత్కామః శరద్గుణనిరంతరః ॥ ౧౨ ॥ ఏవమాదినరశ్రేష్ఠో విలలాపనృపాత్మజః। విహంగ ఇవ సారంగస్సలిలం త్రిదశేశ్వరాత్ ॥ ౧౩ ॥ తతశ్చంచూర్య రమ్యేషు ఫలార్థీ గిరిసానుషు। దదర్శ పర్యుపావృత్తో లక్ష్మీవాన్ లక్ష్మణోఽగ్రజమ్ ॥ ౧౪ ॥ తం చింతయా దుస్సహయా పరీతం విసంజ్ఞమేకం విజనే మనస్వీ। భ్రాతుర్విషాదాత్పరితాపదీనస్సమీక్ష్య సౌమిత్రిరువాచ రామమ్ ॥ ౧౫ ॥ కిమార్య కామస్య వశంగతేన కిమాత్మపౌరుష్యపరాభవేన। అయం యదా సంహ్రియతే సమాధిః కిమత్ర యోగేన నివర్తితేన ॥ ౧౬ ॥ క్రియాభియోగం మనసః ప్రసాదం సమాధియోగానుగతం చ కాలమ్। సహాయసామర్థ్యమదీనసత్త్వస్వకర్మ హేతుం చ కురుష్వ హేతుమ్ ॥ ౧౭ ॥ న జానకీ మానవవంశనాథ త్వయా సనాథా సులభా పరేణ। న చాగ్నిచూడాం జ్వలితాముపేత్య న దహ్యతే వీరవరార్హ కశ్చిత్ ॥ ౧౮ ॥ సలక్ష్మణం లక్ష్మణమప్రధృష్యం స్వభావజం వాక్యమువాచ రామః। హితం చ పథ్యం చ న

యుక్తం ప్రసక్తం సహసామధర్మార్థసమాహితంచ॥ ౧౯ ॥ నిస్సంశయం కార్యమవేక్షితవ్యం
క్రియావిశేషో హ్యనువర్తితవ్యః। నతు ప్రవృత్తస్య దురాసదస్య కుమారకార్యస్య ఫ
లంనచింత్యమ్॥ ౨౦॥ అథపద్మవిశాలాక్షీం మైథిలీమనుచింతయన్। ఉవాచలక్ష్మణంరా
మో ముఖేనపరిశుష్యతా ॥ ౨౧ ॥ తర్పయిత్వా సహస్రాక్షస్సలిలేన వసుంధరామ్।
నివర్తయిత్వా సస్యాని కృతకర్మా వ్యవస్థితః॥ ౨౨ ॥ స్నిగ్ధగంభీరనిర్ఘోషాః శైల
ద్రుమపురోగమాః। విసృజ్య సలిలం మేఘాః పరిశ్రాంతా నృపాత్మజ ॥ ౨౩ ॥ నీలో
త్పలదళశ్యామాః శ్యామీకృత్వా దిశోదశ। విమదాఇవమాతంగాః శాంతవేగాః ప
యోధరాః॥ ౨౪ ॥ జలగర్భా మహావేగాః కుటజార్జునగంధినః। చరిత్వా విరతా
స్సౌమ్య వృష్టివాతాస్సముద్యతాః ॥ ౨౫ ॥ ఘనానాం వారణానాంచ మయూరా
ణాంచలక్ష్మణ। నాదః ప్రస్రవణానాంచ ప్రశాంతస్సహసానఘ ॥ ౨౬ ॥ అభివృష్టా
మహామేఘైర్నిర్మలాశ్చిత్రసానవః। అనులిప్తా ఇవాభాంతి గిరయశ్చిత్రరశ్మిభిః ॥
౨౭ ॥ దర్శయంతి శరన్నద్యః పులినాని శనైశ్శనైః। నవసంగమసంవ్రీడా జఘనా
నీవయోషితః॥ ౨౮ ॥ శాఖాసుసప్తచ్ఛదపాదపానాం ప్రభాసుతారార్కనిశాక
రాణామ్। లీలాసుచైవోత్తమవారణానాం శ్రియంవిభజ్యాద్యశరత్ప్రవృత్తా॥ ౨౯॥
సంప్రత్యనేకాశ్రయచిత్రశోభా లక్ష్మీశ్శరత్కాలగుణోపనీతా। సూర్యాగ్రహస్తప్ర
తిబోధితేషు పద్మాకరేష్వభ్యధికంవిభాతి ॥ ౩౦ ॥ సప్తచ్ఛదానాం కుసుమోపగంధీష
ట్పాదబృందైరనుగీయమానః। మత్తద్విపానాం పవనోనుసారీ దర్పం వనేష్వభ్యధి
కంకరోతి॥ ౩౧ ॥ అభ్యాగతైశ్చారువిశాలపక్షైస్సరః ప్రియైః పద్మరజోవకీర్ణైః। మ
హానదీనాం పులినోపయాతైః క్రీడంతిహంసాస్సహచక్రవాకైః ॥ ౩౨ ॥ మదప్రగ
ల్భేషు చవారణేషు గవాంసమూహేషుచదర్పితేషు। ప్రసన్నతోయాసుచనిమ్న
గాసు విభాతిలక్ష్మీర్బహుధావిభక్తా॥ ౩౩ ॥ నభస్సమీక్ష్యాంబుధరైర్విముక్తంవిము
క్తబర్హాభరణావనేషు। ప్రియాస్వసక్తావినివృత్తశోభా గతోత్సవాధ్యానపరా మ
యూరాః॥ ౩౪ ॥ మనోజ్ఞగంధైః ప్రియకైరనల్పైః పుష్పాతిభారావనతాగ్రశాఖైః।
సువర్ణగౌరైర్నయనాభిరామైరుద్యోతితానీవ వనాంతరాణి ॥ ౩౫॥ ప్రియాన్వితా
నాం నళినీప్రియాణాం వనేరతానాం కుసుమోద్ధతానామ్। మదోత్కటానాం మదలా
లసానాం గజోత్తమానాం గతయోద్యమందాః ॥ ౩౬ ॥ వ్యభ్రంనభశ్శస్త్రవిధౌతవ
ర్ణం కృశప్రవాహానినదీజలాని। కల్హారశీతాః పవనాః ప్రవాంతి తమోవిముక్తాశ్చది
శః ప్రకాశాః॥ ౩౭ ॥ సూర్యాతపక్రామణనష్టపంకా భూమిస్సముత్పాదితసాంద్రరే
ణుః। అన్యోన్యవైరాభిరుషాయుతానా ముద్యోగకాలోద్య నరాధిపానామ్ ॥ ౩౮ ॥ శ
రద్గుణాప్యాయితరూపశోభాః ప్రహర్షితాః పాంసుసముక్షితాంగాః। మదోత్కటా
స్సంప్రతియుద్ధలుబ్ధా వృషాగవాంమధ్యగతానదంతి॥ ౩౯॥ సమన్మథంతీవ్రగతానురా
గాః కులాన్వితం మందగతింకరేణ్వః। మదాన్వితం సంపరివార్యయాంతం వనేషుభర్తా
రమనుప్రయాంతి॥ ౪౦ ॥ త్యక్త్వావరాణ్యాత్మవిభూషణాని బర్హాణితీరోపగతానదీ
నామ్। నిర్భర్త్స్యమానాఇవసారసౌఘైః ప్రయాంతిదీనా విమదామయూరాః॥ ౪౧॥
విత్రాస్యకారండవచక్రవాకాన్ మహారవైర్భిన్నకటాగజేంద్రాః। సరస్సుబద్ధాం
బుజభూషణేషు విక్షోభ్యవిక్షోభ్యజలంపిబంతి ॥ ౪౨ ॥ వ్యపేతపంకాసు సవాలుకా
సు ప్రసన్నతోయాసుసగోకులాసు। ససారసారావవినాదితాసు నదీషుహృష్టా నిప
తంతిహంసాః ॥ ౪౩ ॥ నదీఘనప్రస్రవణోదకానా మతిప్రవృద్ధానిలబర్హిణానామ్।
ప్లవంగమానాంచ గతోత్సవానాం ధ్రువంరవాస్సంప్రతిసంప్రణష్టాః ॥ ౪౪ ॥ అనేకవ

ణాస్సువిమృష్టకాయా నవోదితేష్వంబుధరేషు నష్టాః। క్షుధార్దితా ఘోరవిషా బిలే
భ్యశ్చిరోషితా విప్రసరంతి సర్పాః ॥ ౪౫ ॥ రాత్రిశ్శశాంకోదితసౌమ్యవక్త్రా తా
రాగణోన్మీలితచారు నేత్రా। జ్యోత్స్నాంశుకప్రావరణా విభాతి నారీవ శుక్లాంశుక
సంవృతాంగీ ॥ ౪౬ ॥ విపక్వశాలిప్రసవాని భుక్త్వా ప్రహర్షితా సారస చారుపఙ్క్తిః।
నభస్సమాక్రామతి శీఘ్రవేగా వాతావధూతా గ్రథితేవ మాలా॥ ౪౭ ॥ సుప్తైకహంసం
సంకుముదైరుపేతం మహాహ్రదస్థం సలిలం విభాతి। ఘనైర్విముక్తం నిశి పూర్ణచం
ద్రం తారాగణాకీర్ణ మివాంతరిక్షమ్॥ ౪౮ ॥ ప్రకీర్ణహంసాకులమేఖలానాం
ప్రబుద్ధపద్మోత్పలమాలినీనామ్। వాప్యుత్తమానామధికాద్య లక్ష్మీర్వరాంగనానామివ
భూషితానామ్ ॥ ౪౯ ॥ వేణుస్వనవ్యంజితతూర్యమిశ్రః ప్రత్యూషకాలేనిలసంప్రవృ
త్తః। సమ్మూర్ఛితో గర్గరగోవృషాణా మన్యోన్యమాపూరయతీవ శబ్దః ॥ ౫౦॥ నవై
ర్నదీనాం కుసుమప్రభాసై ర్వ్యాధూయమానై ర్మృదుమారుతేన। ధౌతామలక్షౌమ
పటప్రకాశైః కూలాని కాశైరుపశోభితాని॥ ౫౧ ॥ వనప్రచండా మధుపానశౌండాః
ప్రియాన్వితాష్షట్చరణాః ప్రహృష్టాః। వనేషు మత్తాః పవనానుయాత్రాం కుర్వంతి ప
ద్మాసనరేణుగౌరాః ॥ ౫౨ ॥ జలం ప్రసన్నం కుముదం ప్రహాసః క్రౌంచస్వనం శాలి
వనం విపక్వమ్। మృదుశ్చ వాయుర్విమలశ్చ చంద్రశ్శంసంతి వర్షవ్యపనీతకాలమ్॥ ౫౩॥
మీనోపసందర్శితమేఖలానాం నదీవధూనాం గతయోఽద్య మందాః। కాంతోపభుక్తా
లసగామినీనాం ప్రభాతకాలేష్వివ కామినీనామ్ ॥ ౫౪ ॥ సచక్రవాకాని సశైవలాని
కాశైర్దుకూలైరివ సంవృతాని। సపత్త్రలేఖాని సరోచనాని వధూముఖానీవ నదీముఖా
ని ॥ ౫౫ ॥ ప్రఫుల్లబాణాసనచిత్రితేషు ప్రహృష్టషట్పాదనికూజితేషు। గృహీతచాపో
ద్యతచండదండః ప్రచండచారోద్య వనేషు కామః ॥ ౫౬ ॥ లోకం సువృష్ట్యా పరితోష
యిత్వా నదీస్తటాకాని చ పూరయిత్వా। నిష్పన్నసస్యాం వసుధాం చ కృత్వా త్యక్త్వా న
భస్తోయధరాః ప్రణష్టాః ॥ ౫౭ ॥ ప్రసన్నసలిలాస్సౌమ్య కురరీభిర్వినాదితాః। చక్రవా
కగణాకీర్ణా విభాంతి సలిలాశయాః ॥ ౫౮ ॥ అన్యోన్యబద్ధవైరాణాం జిగీషూణాం
నృపాత్మజ। ఉద్యోగసమయస్సౌమ్య పార్థివానాముపస్థితః ॥ ౫౯ ॥ ఇయం సా ప్రథ
మాయాత్రా పార్థివానాం నృపాత్మజ। న చ పశ్యామి సుగ్రీవ ముద్యోగం వా తథావి
ధమ్ ॥ ౬౦ ॥ చత్వారో వార్షికా మాసా గతా వర్షశతోపమాః। మమ శోకాభి
భూతస్య సౌమ్య సీతామపశ్యతః ॥ ౬౧ ॥ చక్రవాకీవ భర్తారం పృష్ఠతోఽనుగతా వ
నమ్। విషమం దండకారణ్య ముద్యానమివ చాగతా॥ ౬౨ ॥ ప్రియావిహీనే దుఃఖా
ర్తే వనే సౌమ్య వివాసితే। కృపాం న కురుతే రాజా సుగ్రీవో మయి లక్ష్మణ ॥ ౬౩॥
అనాథో హృతదారోఽయం వాలినా చ విధర్షితః। దీనో దూరగృహః కామీ మాం చైవ
శరణం గతః ॥ ౬౪ ॥ ఇత్యేతైః కారణైస్సౌమ్య సుగ్రీవస్య దురాత్మనః। అహం
వానరరాజస్య పరిభూతః పరంతప ॥ ౬౫ ॥ స కాలం పరిసంఖ్యాయ సీతాయాః పరి
మార్గణే। కృతార్థస్సమయం కృత్వా దుర్మతిర్నావబుధ్యతే॥ ౬౬ ॥ త్వం ప్ర
విశ్య చ కిష్కింధాం బ్రూహి వానరపుంగవమ్। మూర్ఖం గ్రామ్యసుఖే సక్తం సుగ్రీ
వం వచనాన్మమ ॥ ౬౭ ॥ అర్థినాముపపన్నానాం పూర్వం చాప్యుపకారిణామ్। ఆ
శాం సంశ్రుత్య యో హంతి స లోకే పురుషాధమః ॥ ౬౮ ॥ శుభం వా యది వా పాపం
యో హి వాక్య ముదీరితమ్। సత్యేన ప్రతిగృహ్ణాతి స వీరః పురుషోత్తమః ॥ ౬౯ ॥ కృతా
ర్థా హ్యకృతార్థానాం మిత్రాణాం న భవంతి యే। తాన్మృతానపి క్రవ్యాదాః కృ
తఘ్నాన్నోపభుంజతే॥ ౭౦ ॥ నూనం కాంచనపృష్ఠస్య వికృష్టస్య మయా రణే। ద్రష్టు

మిచ్ఛతి చాపస్య రూపం విద్యుద్గణోపమమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఘోరం జ్యాతలనిర్ఘోషం క్రుద్ధస్య
మమ సంయుగే । నిర్ఘోషమివ వజ్రస్య పునస్సంశ్రోతుమిచ్ఛతి ॥ ౨౨ ॥ కామమే
వంగతేఽస్య పరిజ్ఞాతే పరాక్రమే । త్వత్సహాయస్య మే వీర న చింతా స్యాన్నృపాత్మజ ॥
౨౩ ॥ యదర్థమయమారంభః కృతః పరపురంజయ । సమయం నాభిజానాతి కృతా
ర్థః ప్లవగేశ్వరః ॥ ౨౪ ॥ వర్షాసమయకాలం తు ప్రతిజ్ఞాయ హరీశ్వరః । వ్యతీతాం
శ్చతురో మాసాన్విహరన్నావబుధ్యతే ॥ ౨౫ ॥ సామాత్యపరిషత్క్రీడన్పానమేవో
పసేవతే । శోకదీనేషు నాస్మాసు సుగ్రీవః కురుతే దయామ్ ॥ ౨౬ ॥ ఉచ్యతాం గచ్ఛ సు
గ్రీవస్త్వయా వత్స మహాబల । మమ రోషస్య యద్రూపం బ్రూయాశ్చైనమిదం వచః ॥
౨౭ ॥ న చ సంకుచితః పంథా యేన వాలీ హతో గతః । సమయే తిష్ఠ సుగ్రీవ మా వాలిపథ
మన్వగాః ॥ ౨౮ ॥ ఏక ఏవ రణే వాలీ శరేణ నిహతో మయా । త్వాం తు సత్యాదతిక్రాం
తం హనిష్యామి సబాంధవమ్ ॥ ౨౯ ॥ తదేవం విహితే కార్యే యద్ధితం పురుషర్షభ ।
తత్తద్బ్రూహి నరశ్రేష్ఠ త్వర కాలవ్యతిక్రమః ॥ ౩౦ ॥ కురుష్వ సత్యం మయి వానరేశ్వ
ర ప్రతిశ్రుతం ధర్మమవేక్ష్య శాశ్వతమ్ । మా వాలినం ప్రేత్య గతో యమక్షయం త్వమద్య
పశ్యేర్మమ చోదితైశ్శరైః ॥ ౩౧ ॥ స పూర్వజం తీవ్రవివృద్ధకోపం లాలప్యమానం ప్రస
మీక్ష్య దీనమ్ । చకార తీవ్రాం మతిముగ్రతేజా హరీశ్వరే మానవవంశనాథః ॥ ౩౨ ॥

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - త్రింశస్సర్గః

స కామినం దీనమదీనసత్త్వం శోకాభిపన్నం సముదీర్ణకోపమ్ । నరేంద్రసూను
ర్నరదేవపుత్రం రామానుజః పూర్వజమిత్యువాచ ॥ ౧ ॥ న వానరః స్థాస్యతి సాధువృత్తే
న మంస్యతే కార్యఫలానుషంగాన్ । న భోక్ష్యతే వానరరాజ్యలక్ష్మీం తథా హి నాభిక్ర
మతేఽస్య బుద్ధిః ॥ ౨ ॥ మతిక్షయాద్గ్రామ్యసుఖేషు సక్తస్తవ ప్రసాదాత్ప్రతికారబుద్ధిః ।
హతోఽగ్రజం పశ్యతు వీర వాలినం న రాజ్యమేవం విగుణస్య దేయమ్ ॥ ౩ ॥ న ధారయేత్కో
పముదీర్ణవేగం నిహన్మి సుగ్రీవమసత్యమద్య । హరిప్రవీరైస్సహ వాలిపుత్రో నరేంద్ర
పుత్ర్యా విచయం కరోతు ॥ ౪ ॥ తమాత్తబాణాసనముత్పతంతం నివేదితార్థం రణచండ
కోపమ్ । ఉవాచ రామః పరవీరహంతా స్వవేక్షితం సానునయం చ వాక్యమ్ ॥ ౫ ॥ న హి
వై త్వద్విధో లోకే పాపమేవం సమాచరేత్ । పాపమార్యేణ యో హంతి స వీరః పురుషోత్త
మః ॥ ౬ ॥ నేదమత్ర త్వయా గ్రాహ్యం సాధువృత్తేన లక్ష్మణ । తాం ప్రీతిమనువర్త
స్వ పూర్వవృత్తం చ సంగతమ్ ॥ ౭ ॥ సామోపహితయా వాచా రూక్షాణి పరివర్జయన్
వక్తుమర్హసి సుగ్రీవం వ్యతీతం కాలపర్యయే ॥ ౮ ॥ సోఽగ్రజేనానుశిష్టార్థో యథావ
త్పురుషర్షభః । ప్రవివేశ పురీం వీరో లక్ష్మణః పరవీరహా ॥ ౯ ॥ తతశ్శుభమతిః ప్రా
జ్ఞో భ్రాతుః ప్రియహితే రతః । లక్ష్మణః ప్రతిసంరబ్ధో జగామ భవనం కపేః ॥ ౧౦ ॥ శక్ర
బాణాసనప్రఖ్యం ధనుః కాలాంతకోపమః । ప్రగృహ్య గిరిశృంగాభం మందరస్సానుమా
నివ ॥ ౧౧ ॥ యథోక్తకారీ వచనముత్తరం చైవ సోత్తరమ్ । బృహస్పతిసమో బుద్ధ్యా మత్వా
రామానుజస్తథా ॥ ౧౨ ॥ కామక్రోధసముత్థేన భ్రాతుః కోపాగ్నినా వృతః । ప్రభం
జన ఇవాప్రీతః ప్రయయౌ లక్ష్మణస్తదా ॥ ౧౩ ॥ సాలతాలాశ్వకర్ణాంశ్చ తరసా పాత
యన్బహూన్ । పర్యస్యన్గిరికూటాని ద్రుమానన్యాంశ్చ వేగతః ॥ ౧౪ ॥ శిలాశ్చ శకలీ
కుర్వన్పద్భ్యాం గజ ఇవాశుగః । దూరమేకపదం త్యక్త్వా యయౌ కార్యవశాద్ద్రుతమ్ ॥
౧౫ ॥ తామపశ్యద్బలాకీర్ణాం హరిరాజమహాపురీమ్ । దుర్గామిక్ష్వాకుశార్దూలః కి
ష్కింధాం గిరిసంకటే ॥ ౧౬ ॥ రోషాత్ప్రస్ఫురమాణోష్ఠస్సుగ్రీవం ప్రతి లక్ష్మణః । ద

దదర్శ వానరాన్భీమాన్ కిష్కింధాయాబహిశ్చరాన్ ॥ ౧౭ ॥ తందృష్ట్వా వానరాస్సర్వే
లక్ష్మణంపురుషర్షభమ్ । శైలశృంగాణిశతశః ప్రవృద్ధాంశ్చమహీరుహాన్ ॥ ౧౮ ॥
జగృహుఃకుంజరప్రఖ్యా వానరాఃపర్వతాంతరే । తాన్గృహీతప్రహరణాన్ హరీన్దృ
ష్ట్వాతులక్ష్మణః ॥ ౧౯ ॥ బభూవద్విగుణం క్రుద్ధోబహ్వింధనఇవానలః । తంతేభయపరీ
తాంగాః క్రుద్ధందృష్ట్వాప్లవంగమాః ॥ ౨౦ ॥ కాలమృత్యుయుగాంతాభంశతశోవిద్రు
తాదిశః । తతస్సుగ్రీవభవనంప్రవిశ్యహరిపుంగవాః ॥ ౨౧ ॥ క్రోధమాగమనంచైవ
లక్ష్మణస్యన్యవేదయన్ । తారయాసహితఃకామీసక్తఃకపివృషోరహః ॥ ౨౨ ॥ నతే
షాంకపివీరాణాంశుశ్రావవచనంతదా । తతస్సచివసందిష్టాహరయోరోమహర్షణాః ॥
౨౩ ॥ గిరికుంజరమేఘాభా నగర్యానిర్యయుస్తదా । నఖదంష్ట్రాయుధాఘోరాస్సర్వే
వికృతదర్శనాః ॥ ౨౪ ॥ సర్వేశార్దూలదర్పాశ్చసర్వేచవికృతాననాః । దశనాగబ
లాః కేచిత్కేచిద్దశగుణోత్తరాః ॥ ౨౫ ॥ కేచిన్నాగసహస్రస్యబభూవుస్తుల్యవిక్రమాః ।
సంతిచౌఘబలాః కేచిత్కేచిద్వాయుబలోత్తరాః ॥ ౨౬ ॥ అప్రమేయబలాః కేచిత్తత్రా
సన్హరిపుంగవాః । తేనవానరసైన్యేనసుగ్రీవస్యమహాత్మనః ॥ ౨౭ ॥ తతోద్వారాణిస
ర్వాణి యువరాజోమహాబలః । అభ్యధావతదుర్ధర్షో నక్షత్రాణీవ చంద్రమాః ॥
౨౮ ॥ కృత్స్నాంహికపిభిర్వ్యాప్తాం ద్రుమహస్తైర్మహాబలైః । అపశ్యల్లక్ష్మణః క్రుద్ధః
కిష్కింధాంతాందురాసదామ్ ॥ ౨౯ ॥ తతస్తేహరయస్సర్వే ప్రాకారపరిఘాంతరాత్ ।
నిష్క్రమ్యోదగ్రసత్వాస్తుతస్థురావిష్కృతంతదా ॥ ౩౦ ॥ సుగ్రీవస్యప్రమాదంచపూ
ర్వజంచార్తమాత్మవాన్ । బుద్ధ్వాకోపవశంవీరః పునరేవజగామసః ॥ ౩౧ ॥ సదీర్ఘో
ష్ణమహోచ్ఛ్వాసః కోపసంరక్తలోచనః । బభూవనరశార్దూలస్సధూమఇవపావకః ॥
౩౨ ॥ బాణశల్యస్ఫురజ్జిహ్వస్సాయకాసనభోగవాన్ । స్వతేజోవిషసంభూతః పం
చాస్యఇవపన్నగః ॥ ౩౩ ॥ తందీప్తమివకాలాగ్నిం నాగేంద్రమివకోపితమ్ । సమాసా
ద్యాంగదస్త్రాసాద్విషాదమగమద్భృశమ్ ॥ ౩౪ ॥ సోంగదంరోషతామ్రాక్షస్సందిదేశమ
హాయశాః । సుగ్రీవఃకథ్యతాంవత్సమమాగమనమిత్యుత ॥ ౩౫ ॥ ఏషరామానుజః ప్రా
ప్తస్త్వత్సకాశమరిందమః । భ్రాతుర్వ్యసనసంతప్తోద్వారితిష్ఠతిలక్ష్మణః ॥ ౩౬ ॥ తస్యవా
క్యంయదిరుచిః క్రియతాంసాధువానర । ఇత్యుక్త్వాశీఘ్రమాగచ్ఛవత్సవాక్యమరిందమ ॥
౩౭ ॥ లక్ష్మణస్యవచశ్శ్రుత్వాశోకావిష్టోంగదోబ్రవీత్ । పితుస్సమీపమాగమ్య సౌమి
త్రిరయమాగతః ॥ ౩౮ ॥ అథాంగదస్తస్య వచోనిశమ్య సంభ్రాంతభావః పరిదీనవ
క్త్రః । నిపత్య తూర్ణం నృపతేస్తరస్వీ తతః కుమారశ్చరణౌవవందే ॥ ౩౯ ॥ సంగృహ్య
పాదౌపితురగ్ర్యతేజా జగ్రాహమాతుఃపునరేవపాదౌ । పాదౌరుమాయాశ్చనిపీడయి
త్వానివేదయామాసతతస్తదర్థమ్ ॥ ౪౦ ॥ సనిద్రాగ్లాని సంవీతో వానరో న విబుద్ధ
వాన్ । బభూవమదమత్తశ్చమదనేనచమోహితః ॥ ౪౧ ॥ తతఃకిలకిలాంచక్రుర్లక్ష్మ
ణంప్రేక్ష్యవానరాః । ప్రసాదయంతస్తంక్రుద్ధంభయమోహితచేతసః ॥ ౪౨ ॥ తేమ
హౌఘనిభందృష్ట్వావజ్రాశనిసమస్వనమ్ । సింహనాదంసమంచక్రుర్లక్ష్మణస్యవిశే
షతః ॥ ౪౩ ॥ తేనశబ్దేనమహతా ప్రత్యబుధ్యతవానరః । మదవిహ్వలతామ్రాక్షో వ్యా
కులస్రగ్విభూషణః ॥ ౪౪ ॥ అథాంగదవచశ్శ్రుత్వా తేనైవచసమాగతౌ । మంత్రిణౌ
వానరేంద్రస్యసంమతౌదారదర్శినౌ ॥ ౪౫ ॥ ప్లక్షశ్చైవప్రభావశ్చమంత్రిణావర్థ
ధర్మయోః । వక్తుముచ్చావచంప్రాప్తంలక్ష్మణంతౌశశంసతుః ॥ ౪౬ ॥ ప్రసాదయి
త్వాసుగ్రీవంవచనైస్సామనిశ్చితైః । ఆసీనంపర్యుపాసీనౌ యథాశక్రంమరుత్పతిమ్ ॥

౪౭॥ సత్యసంధౌ మహాభాగౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ । వయస్యభావం సంప్రాప్తావుదారౌ రాజ్యదాయినౌ ॥౪౮॥ తయోరేకో ధనుష్పాణిర్ద్వారి తిష్ఠతి లక్ష్మణః । యస్య భీతాః ప్రవేపంతో నాదాన్ముంచంతి వానరాః ॥ ౪౯ ॥ స ఏష రాఘవభ్రాతా లక్ష్మణో వాక్యసారథిః । వ్యవసాయరథః ప్రాప్తస్తస్య రామస్య శాసనాత్ ॥ ౫౦ ॥ అయం చ దయితో రాజన్ తారాయాస్తనయోఽంగదః । లక్ష్మణేన సకాశం తే ప్రేషితస్త్వరయానఘ ॥ ౫౧ ॥ సోఽయం రోషపరీతాక్షో ద్వారి తిష్ఠతి వీర్యవాన్ । వానరాన్వానరపతే చక్షుషా నిర్దహన్నివ ॥ ౫౨ ॥ తస్య మూర్ధ్నా ప్రణమ్య త్వం సపుత్రస్సహబంధుభిః । గచ్ఛ శీఘ్రం మహారాజ రోషో హ్యస్య నివర్త్యతామ్ ॥ ౫౩ ॥ యదాహ రామో ధర్మాత్మా తత్కురుష్వ సమాహితః । రాజన్ తిష్ఠస్వ సమయే భవ సత్యప్రతిశ్రవః ॥ ౫౪ ॥ ఇతి శ్రీసు త్రి కిష్కింధాకాండే - ఏకత్రింశస్సర్గః

అంగదస్య వచః శ్రుత్వా సుగ్రీవస్సచివైస్సహ । లక్ష్మణం కుపితం శ్రుత్వా ముమోచాసనమాత్మవాన్ ॥ ౧॥ స చ తానబ్రవీద్వాక్యం నిశ్చిత్య గురులాఘవమ్ । మంత్రజ్ఞాన్ మంత్రకుశలో మంత్రేషు పరినిష్ఠితాన్ ॥ ౨ ॥ న మే దుర్వ్యాహృతం కించిన్నాపి మే దురనుష్ఠితమ్ । లక్ష్మణో రాఘవభ్రాతా క్రుద్ధః కిమితి చింతయే॥ ౩॥ అసుహృద్భిర్మమామిత్రైర్నిత్యమంతరదర్శిభిః । మమ దోషానసంభూతాన్ శ్రావితో రాఘవానుజః॥ ౪ ॥ అత్ర తావద్యథాబుద్ధి సర్వైరేవ యథావిధి । భవద్భిర్నిశ్చయస్తావద్విజ్ఞేయో నిపుణం శనైః॥ ౫ ॥ న ఖల్వస్తి మమ త్రాసో లక్ష్మణాన్నాపి రాఘవాత్ । మిత్రం త్వస్థానకుపితం జనయత్యేవ సంభ్రమమ్॥ ౬ ॥ సర్వథా సుకరం మిత్రం దుష్కరం పరిపాలనమ్ । అనిత్యత్వాచ్చ చిత్తానాం ప్రీతిరల్పేఽపి భిద్యతే॥ ౭ ॥ అతో నిమిత్తం త్రస్తోఽహం రామేణ తు మహాత్మనా । యన్మమోపకృతం శక్యం ప్రతికర్తుం న తన్మయా॥ ౮ ॥ సుగ్రీవేణైవముక్తస్తు హనూమాన్హరిపుంగవః । ఉవాచ స్వేన తర్కేణ మధ్యే వానరమంత్రిణామ్ ॥ ౯ ॥ సర్వథా నైతదాశ్చర్యం యత్త్వం హరిగణేశ్వర । న విస్మరసి సుస్నిగ్ధముపకారం కృతం శుభమ్॥ ౧౦ ॥ రాఘవేణ తు వీరేణ భయముత్సృజ్య దూరతః । త్వత్ప్రియార్థం హతో వాలీ శక్రతుల్యపరాక్రమః ॥ ౧౧ ॥ సర్వథా ప్రణయాత్క్రుద్ధో రాఘవో నాత్ర సంశయః। భ్రాతరం సంప్రహితవాన్ లక్ష్మణం లక్ష్మివర్ధనమ్ ॥ ౧౨ ॥ త్వం ప్రమత్తో న జానీషే కాలం కాలవిదాం వర । ఫుల్లసప్తచ్ఛదశ్యామా ప్రవృత్తా తు శరచ్ఛివా ॥ ౧౩ ॥ నిర్మలగ్రహనక్షత్రా ద్యౌః ప్రణష్టబలాహకా । ప్రసన్నాశ్చ దిశస్సర్వాస్సరితశ్చ సరాంసి చ ॥ ౧౪ ॥ ప్రాప్తముద్యోగకాలం తు నావైషి హరిపుంగవ । త్వం ప్రమత్త ఇతి వ్యక్తం లక్ష్మణోఽయమిహాగతః ॥ ౧౫ ॥ ఆర్తస్య హృతదారస్య పరుషం పురుషాంతరాత్ । వచనం మర్షణీయం తే రాఘవస్య మహాత్మనః ॥ ౧౬ ॥ కృతాపరాధస్య హి తే నాన్యత్పశ్యామ్యహం క్షమమ్ । అంతరేణాంజలిం బధ్వా లక్ష్మణస్య ప్రసాదనాత్ ॥ ౧౭ ॥ నియుక్తైర్మంత్రిభిర్వాచ్యోఽవశ్యం పార్థివో హితమ్। అత ఏవ భయం త్యక్త్వా బ్రవీమ్యవధృతం వచః॥ ౧౮ ॥ అభిక్రుద్ధస్సమర్థో హి చాపముద్యమ్య రాఘవః। సదేవాసురగంధర్వం వశే స్థాపయితుం జగత్ ॥ ౧౯ ॥ స న క్షమః కోపయితుం యః ప్రసాద్యః పునర్భవేత్ । పూర్వోపకారం స్మరతా కృతజ్ఞేన విశేషతః ॥ ౨౦ ॥ తస్య మూర్ధ్నా ప్రణమ్య త్వం సపుత్రస్ససుహృజ్జనః । రాజంస్తిష్ఠ స్వసమయే భర్తుర్భార్యేవ తద్వశః ॥ ౨౧ ॥ న రామరామానుజశాసనం త్వయా కపీంద్ర యుక్తం మనసాప్యపోహితుమ్ । మనో హి తే జ్ఞాస్యతి మానుషం బ

లం స రాఘవస్యాస్య సురేంద్రవర్చసః ॥ ౨౨ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ద్వాత్రింశస్సర్గః

అథ ప్రతిసమాదిష్టో లక్ష్మణః పరవీరహా । ప్రవివేశ గుహాం ఘోరాం కిష్కింధాం రామశాసనాత్ ॥ ౧ ॥ ద్వారస్థా హరయస్తత్ర మహాకాయా మహాబలాః । బభూవుర్లక్ష్మణం దృష్ట్వా సర్వే ప్రాంజలయస్స్థితాః ॥ ౨ ॥ నిశ్శ్వసంతం తు తం దృష్ట్వా క్రుద్ధం దశరథాత్మజమ్ । బభూవుర్హరయస్త్రస్తా న చైనం పర్యవారయన్ ॥ ౩ ॥ స తాం రత్నమయీం శ్రీమాన్ దివ్యాం పుష్పితకాననామ్ । రమ్యాం రత్నసమాకీర్ణాం దదర్శ మహతీం గుహామ్ ॥ ౪ ॥ హర్మ్యప్రాసాదసంబాధాం నానాపణ్యోపశోభితామ్ । సర్వకామఫలైర్వృక్షైః పుష్పితైరుపశోభితామ్ ॥ ౫ ॥ దేవగంధర్వపుత్రైశ్చ వానరైః కామరూపిభిః । దివ్యమాల్యాంబరధరైశ్శోభితాం ప్రియదర్శనైః ॥ ౬ ॥ చందనాగరుపద్మానాం గంధైస్సురభిగంధినామ్ । మైరేయాణాం మధూనాం చ సంమోదితమహాపథామ్ ॥ ౭ ॥ వింధ్యమేరుగిరిప్రఖ్యైః ప్రాసాదైః పరిభూషితామ్ । దదర్శ గిరినద్యశ్చ విమలాస్తత్ర రాఘవః ॥ ౮ ॥ అంగదస్య గృహం రమ్యం మైందస్య ద్వివిదస్య చ । గవయస్య గవాక్షస్య గజస్య శరభస్య చ ॥ ౯ ॥ విద్యున్మాలేశ్చ సంపాతేస్సూర్యాక్షస్య హనూమతః । వీరబాహోస్సుబాహోశ్చ నలస్య చ మహాత్మనః ॥ ౧౦ ॥ కుముదస్య సుషేణస్య తారజాంబవతోస్తథా । దధివక్త్రస్య నీలస్య సుపాటలసునేత్రయోః ॥ ౧౧ ॥ ఏతేషాం కపిముఖ్యానాం రాజమార్గే మహాత్మనామ్ । దదర్శ గృహముఖ్యాని మహాసారాణి లక్ష్మణః ॥ ౧౨ ॥ పాండురాభ్రప్రకాశాని దివ్యమాల్యయుతాని చ । ప్రభూతధనధాన్యాని స్త్రీరత్నైశ్శోభితాని చ ॥ ౧౩ ॥ పాండురేణ తు శైలేన పరిక్షిప్తం దురాసదమ్ । వానరేంద్రగృహం రమ్యం మహేంద్రసదనోపమమ్ ॥ ౧౪ ॥ శుక్లైః ప్రాసాదశిఖరైః కైలాసశిఖరోపమైః । సర్వకామఫలైర్వృక్షైః పుష్పితైరుపశోభితమ్ ॥ ౧౫ ॥ మహేంద్రదత్తైశ్శ్రీమద్భిర్నీలజీమూతసన్నిభైః । దివ్యపుష్పఫలైర్వృక్షైశ్శీతచ్ఛాయైర్మనోరమైః ॥ ౧౬ ॥ హరిభిస్సంవృతద్వారం బలిభిశ్శస్త్రపాణిభిః । దివ్యమాల్యావృతం శుభ్రం తప్తకాంచనతోరణమ్ ॥ ౧౭ ॥ సుగ్రీవస్య గృహం రమ్యం ప్రవివేశ మహాబలః । అవార్యమాణస్సౌమిత్రిర్మహాభ్రమివ భాస్కరః ॥ ౧౮ ॥ స సప్త కక్ష్యా ధర్మాత్మా నానాజనసమాకులాః । ప్రవిశ్య సుమహద్గుప్తం దదర్శాంతఃపురం మహత్ ॥ ౧౯ ॥ హైమరాజతపర్యంకైర్బహుభిశ్చ వరాసనైః । మహార్హాస్తరణోపేతైస్తత్ర తత్రోపశోభితమ్ ॥ ౨౦ ॥ ప్రవిశన్నేవ సతతం శుశ్రావ మధురస్వనమ్ । తంత్రీగీతసమాకీర్ణం సమగీతపదాక్షరమ్ ॥ ౨౧ ॥ బహ్వీశ్చ వివిధాకారా రూపయౌవనగర్వితాః । స్త్రియస్సుగ్రీవభవనే దదర్శ స మహాబలః ॥ ౨౨ ॥ దృష్ట్వాభిజనసంపన్నాశ్చిత్రమాల్యకృతస్రజః । ఫలమాల్యకృతవ్యగ్రా భూషణోత్తమభూషితాః ॥ ౨౩ ॥ నాతృప్తాన్నాపి చావ్యగ్రాన్నానుదాత్తపరిచ్ఛదాన్ । సుగ్రీవానుచరాంశ్చాపి లక్షయామాస లక్ష్మణః ॥ ౨౪ ॥ కూజితం నూపురాణాం చ కాంచీనాం నినదం తథా । సన్నిశమ్య తతశ్శ్రీమాన్ సౌమిత్రిర్లజ్జితోఽభవత్ ॥ ౨౫ ॥ రోషవేగప్రకుపితశ్శ్రుత్వా చాభరణస్వనమ్ । చకార జ్యాస్వనం వీరో దిశశ్శబ్దేన పూరయన్ ॥ ౨౬ ॥ చారిత్రేణ మహాబాహురపకృష్టస్స లక్ష్మణః । తస్థావేకాంతమాశ్రిత్య రామకోపసమన్వితః ॥ ౨౭ ॥ తేన చాపస్వనేనాథ సుగ్రీవః ప్లవగాధిపః । విజ్ఞాయాగమనం త్ర

స్తస్సంచచాల వరాసనాత్ ॥ ౨౮ ॥ అంగదేన యథామహ్యం పురస్తాత్ప్రతివేదితమ్ ।
సువ్యక్తమేష సంప్రాప్తస్సౌమిత్రిర్భ్రాతృవత్సలః ॥ ౨౯ ॥ అంగదేన సమాఖ్యా
తం జ్యాస్వనేన చ వానరః । బుబుధే లక్ష్మణం ప్రాప్తం ముఖం చాస్య వ్యశుష్యత ॥ ౩౦ ॥
తతస్తారాం హరిశ్రేష్ఠస్సుగ్రీవః ప్రియదర్శనామ్ । ఉవాచ హితమవ్యగ్రస్త్రాససం
భ్రాంతమానసః ॥ ౩౧ ॥ కిన్ను తత్కారణం సుభ్రు ప్రకృత్యా మృదుమానసః । సరోష
ఇవ సంప్రాప్తో యేనాయం రాఘవానుజః ॥ ౩౨ ॥ కిం పశ్యసి కుమారస్య రోషస్థానమ
నిందితే । న ఖల్వకారణే కోపమాహరేన్నరసత్తమః ॥ ౩౩ ॥ యదస్య కృతమస్మాభిర్బు
ధ్యసే కించిదప్రియమ్ । తద్బుధ్యా సంప్రధార్యాశు క్షిప్రమర్హసి భాషితుమ్ ॥ ౩౪ ॥
అథవా స్వయమేవైనం ద్రష్టుమర్హసి భాషితుమ్ । వచనైస్సాంత్వయుక్తైశ్చ ప్రసా
దయితుమర్హసి ॥ ౩౫ ॥ త్వద్దర్శనవిశుద్ధాత్మా న స కోపం కరిష్యతి । న హి స్త్రీషు మ
హాత్మానః క్వచిత్కుర్వంతి దారుణమ్ ॥ ౩౬ ॥ త్వయా సాంత్వైరుపాక్రాంతం ప్రసన్నేం
ద్రియమానసమ్ । తతః కమలపత్రాక్షం ద్రక్ష్యామ్యహమరిందమమ్ ॥ ౩౭ ॥ సా ప్రస్ఖ
లంతీ మదవిహ్వలాక్షీ ప్రలంబకాంచీగుణహేమసూత్రా । సలక్షణా లక్ష్మణసన్ని
ధానం జగామ తారా నమితాంగయష్టిః ॥ ౩౮ ॥ స తాం సమీక్ష్యైవ హరీశపత్నీం త
స్థావుదాసీనతయా మహాత్మా । అవాఙ్ముఖోఽభూన్మనుజేంద్రపుత్రః స్త్రీసన్నికర్షాద్వి
నివృత్తకోపః ॥ ౩౯ ॥ సా పానయోగాద్వినివృత్తలజ్జా దృష్టిప్రసాదాచ్చ నరేంద్ర
సూనోః । ఉవాచ తారా ప్రణయప్రగల్భం వాక్యం మహార్థం పరిసాంత్వపూర్వం ॥
౪౦ ॥ కిం కోపమూలం మనుజేంద్రపుత్ర కస్తే న సంతిష్ఠతి వాఙ్నిదేశే । కశ్శుష్కవృ
క్షం వనమాపతంతం దవాగ్నిమాసీదతి నిర్విశంకః ॥ ౪౧ ॥ స తస్యా వచనం శ్రుత్వా సాం
త్వపూర్వమశంకితః । భూయః ప్రణయదృష్టార్థం లక్ష్మణో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౪౨ ॥ కి
మయం కామవృత్తస్తే లుప్తధర్మార్థసంగ్రహః । భర్తా భర్తృహితే యుక్తే న చై
నమవబుధ్యసే ॥ ౪౩ ॥ న చింతయతి రాజ్యార్థం నాస్మాన్ శోకపరాయణాన్ । సామా
త్యపరిషత్తారే పానమేవోపసేవతే ॥ ౪౪ ॥ సమాస్సాంశ్చతురః కృత్వా ప్రమాణం
ప్లవగేశ్వరః । వ్యతీతాంస్తాన్మదవ్యగ్రో విహరన్నావబుధ్యతే ॥ ౪౫ ॥ న హి ధర్మార్థ
సిద్ధ్యర్థం పానమేవం ప్రశస్యతే । పానాదర్థశ్చ ధర్మశ్చ కామశ్చ పరిహీయతే ॥ ౪౬ ॥
ధర్మలోపో మహాంస్తావత్కృతే హ్యప్రతికుర్వతః । అర్థలోపశ్చ మిత్రస్య నాశే గుణ
వతో మహాన్ ॥ ౪౭ ॥ మిత్రం హ్యర్థగుణశ్రేష్ఠం సత్య ధర్మపరాయణమ్ । తద్ద్వయం
తు పరిత్యక్తం న తు ధర్మే వ్యవస్థితమ్ ॥ ౪౮ ॥ తదేవం ప్రస్తుతే కార్యే కార్యమస్మాభిరు
త్తమమ్ । యత్కార్యం కార్యతత్త్వజ్ఞే తదుదాహర్తుమర్హసి ॥ ౪౯ ॥ సా తస్య ధర్మా
ర్థసమాధియుక్తం నిశమ్య వాక్యం మధురస్వభావమ్ । తారా గతార్థే మనుజేంద్ర
కార్యే విశ్వాసయుక్తం తమువాచ భూయః ॥ ౫౦ ॥ న కోపకాలః క్షితిపాలపుత్ర న చాతి
కోపః స్వజనే విధేయః । త్వదర్థకామస్య జనస్య తస్య ప్రమాదమప్యర్హసి వీర సో
ఢుమ్ ॥ ౫౧ ॥ కోపం కథం నామ గుణప్రకృష్టః కుమార కుర్యాదపకృష్టసత్త్వే । కస్త్వద్వి
ధః కోపవశం హి గచ్ఛేత్సత్త్వావరుద్ధస్తపసః ప్రసూతిః ॥ ౫౨ ॥ జానామి రోషం హ
రివీరబంధో జానామి కార్యస్య చ కాలసంగమ్ । జానామి కార్యం త్వయి యత్కృతం న స్త
చ్చాపి జానామి యదత్ర కార్యమ్ ॥ ౫౩ ॥ తచ్చాపి జానామి యథావిషహ్యం బలం నరశ్రే
ష్ఠ శరీరజస్య । జానామి యస్మింశ్చ జనేవబద్ధం కామేన సుగ్రీవమసత్యమద్య ॥ ౫౪ ॥ న
కామతంత్రే తవ బుద్ధిరస్తి త్వం వై యథా మన్యువశం ప్రపన్నః । న దేశకాలౌ హి న చార్థ-

ధర్మావపేక్షతే కామరతిర్మనుష్యః ॥ ౫౫॥ తం కామవృత్తం మమ సన్నికృష్టం కామా
భియోగాచ్చ నివృత్తలజ్జమ్ । క్షమస్వ తావత్పరవీరహంతస్త్వద్భ్రాతరం వానరవంశ
నాథమ్ ॥ ౫౬ ॥ మహర్షయో ధర్మతపోభికామాః కామానుకామాః ప్రతిబద్ధమో
హాః । అయం ప్రకృత్యా చపలః కపిస్తు కథం న సజ్జేత సుఖేషు రాజా ॥ ౫౭ ॥ ఇత్యేవ ము
క్త్వా వచనం మహార్థం సా వానరీ లక్ష్మణమప్రమేయమ్ । పునస్సఖేదం మదవిహ్వలం
చ భర్తుర్హితం వాక్యమిదం బభాషే ॥ ౫౮ ॥ ఉద్యోగస్తు చిరాజ్ఞప్తస్సుగ్రీవేణ న
రోత్తమ । కామస్యాపి విధేయేన తవార్థప్రతిసాధనే ॥ ౫౯ ॥ ఆగతా హి మహావీర్యా
హరయః కామరూపిణః । కోటీశత సహస్రాణి నానానగనివాసినః ॥ ౬౦॥ తదాగచ్ఛ
మహాబాహో చారిత్రం రక్షితం త్వయా । అచ్ఛలం మిత్రభావేన సతాం దారావలో
కనమ్ ॥ ౬౧ ॥ తారయా చాభ్యనుజ్ఞాతస్త్వరయా చాపి చోదితః । ప్రవివేశ మహాబా
హురభ్యంతరమరిందమః ॥ ౬౨ ॥ తతస్సుగ్రీవమాసీనం కాంచనే పరమాసనే । మ
హార్హాస్తరణోపేతే దదర్శాదిత్యసన్నిభమ్॥ ౬౩॥ దివ్యాభరణచిత్రాంగం దివ్య
రూపం యశస్వినమ్ । దివ్యమాల్యాంబరధరం మహేంద్రమివ దుర్జయమ్॥ ౬౪ ॥ ది
వ్యాభరణమాల్యాభిః ప్రమదాభిస్సమావృతమ్।లక్ష్మణః పరవీరఘ్నో రామకోపాభిపీడి
తః ॥ ౬౫ ॥ సంరబ్ధతరరక్తాక్షో బభూవాంతకసన్నిభః ॥ రుమాం తు వీరః పరిరభ్య గా
ఢం వరాసనస్థో వరహేమవర్ణః । దదర్శ సౌమిత్రిమదీనసత్త్వం విశాలనేత్రస్సువి
శాలనేత్రమ్ ॥ ౬౬ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - త్రయస్త్రింశస్సర్గః ❋◎❋

తమప్రతిహతం క్రుద్ధం ప్రవిష్టం పురుషర్షభమ్ । సుగ్రీవో లక్ష్మణం దృష్ట్వా బ
భూవ వ్యథితేంద్రియః ॥ ౧॥ క్రుద్ధం నిశ్వసమానం తం ప్రదీప్తమివ తేజసా। భ్రాతుర్వ్య
సనసంతప్తం దృష్ట్వా దశరథాత్మజమ్ ॥ ౨॥ ఉత్పపాత హరిశ్రేష్ఠో హిత్వా సౌవర్ణమా
సనమ్। మహాన్మహేంద్రస్య యథా స్వలంకృత ఇవ ధ్వజః॥ ౩।ఉత్పతంతమనూత్పేతూ
రుమా ప్రభృతయః స్త్రియః । సుగ్రీవం గగనే పూర్ణచంద్రం తారాగణా ఇవ ॥ ౪॥ సం
రక్తనయనశ్శ్రీమాన్విచచాల కృతాంజలిః । బభూవావస్థితస్తత్ర కల్పవృక్షో మహాని
వ ॥ ౫॥ రుమాద్వితీయం సుగ్రీవం నారీమధ్యగతం స్థితమ్। అబ్రవీల్లక్ష్మణః క్రుద్ధః సతా
రం శశినం యథా ॥ ౬ ॥ సత్త్వాభిజనసంపన్నస్సానుక్రోశో జితేంద్రియః । కృతజ్ఞస్సత్య
వాదీ చ రాజా లోకే మహీయతే ॥ ౭॥ యస్తు రాజా స్థితోఽధర్మే మిత్రాణాముపకారి
ణామ్ । మిథ్యా ప్రతిజ్ఞాం కురుతే కో నృశంసతరస్తతః ॥౮॥ శతమశ్వానృతే హంతి స
హస్రం తు గవానృతే । ఆత్మానం స్వజనం హంతి పురుషః పురుషానృతే॥ ౯ ॥ పూర్వం కృ
తార్థో మిత్రాణాం న తత్ప్రతికరోతి యః । కృతఘ్నస్సర్వభూతానాం స వధ్యః ప్లవగేశ్వ
ర॥ ౧౦॥గీతోఽయం బ్రహ్మణా శ్లోకస్సర్వలోకనమస్కృతః। దృష్ట్వా కృతఘ్నం క్రుద్ధేన తం
నిబోధ ప్లవంగమ॥ ౧౧ ॥ గోఘ్నే చైవ సురాపే చ చోరే భగ్నవ్రతే తథా । నిష్కృతిర్వి
హితా సద్భిః కృతఘ్నే నాస్తి నిష్కృతిః॥౧౨॥అనార్యస్త్వం కృతఘ్నశ్చ మిథ్యావాదీ చ వా
నర । పూర్వం కృతార్థో రామస్య న తత్ప్రతికరోషి యత్ ॥౧౩ ॥ నను నామ కృతార్థే
న త్వయా రామస్య వానర । సీతాయా మార్గణే యత్నః కర్తవ్యః కృతమిచ్ఛతా ॥ ౧౪ ॥
స త్వం గ్రామ్యేషు భోగేషు సక్తో మిథ్యాప్రతిశ్రవః । న త్వాం రామో విజానీతే సర్పం
మండూకరావిణమ్ ॥ ౧౫ ॥ మహాభాగేన రామేణ పాపః కరుణవేదినా । హరీణాం ప్రా
పితో రాజ్యం త్వం దురాత్మా మహాత్మనా ॥ ౧౬ ॥ కృతం చేన్నాభిజానీషే రామస్యాక్లిష్ట
కర్మణః । సద్యస్త్వం నిశితైర్బాణైర్హతో ద్రక్ష్యసి వాలినమ్ ॥ ౧౭ ॥ న చ సంకుచితః
పంథా యేన వాలీ హతో గతః । సమయే తిష్ఠ సుగ్రీవ మా వాలిపథమన్వగాః ॥ ౧౮॥ ననూ

నమిక్ష్వాకువరస్య కార్ముకాచ్చ్యుతాన్ శరాన్ పశ్యసి వజ్రసన్నిభాన్ । తతస్సుఖం నామ నిషేవసే సుఖీ న రామకార్యం మనసాప్యవేక్షసే ॥ ౧౮ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - చతుస్త్రింశస్సర్గః.

తథా బ్రువాణం సౌమిత్రిం ప్రదీప్తమివ తేజసా । అబ్రవీల్లక్ష్మణం తారా తారాధిపనిభాననా ॥ ౧ ॥ నైవం లక్ష్మణ వక్తవ్యో నాయం పరుషమర్హతి । హరీణామీశ్వరశ్శ్రోతుం తవ వక్త్రాద్విశేషతః ॥ ౨ ॥ నైవాకృతజ్ఞస్సుగ్రీవో న శఠో నాపి దారుణః । నైవానృతకథో వీర న జిహ్మశ్చ కపీశ్వరః ॥ ౩ ॥ ఉపకారం కృతం వీరో నాప్యయం విస్మృతః కపిః । రామేణ వీర సుగ్రీవో యదన్యైర్దుష్కరం రణే ॥ ౪ ॥ రామప్రసాదాత్కీర్తిం చ కపిరాజ్యం చ శాశ్వతమ్ । ప్రాప్తవానిహ సుగ్రీవో రుమాం మాం చ పరంతప ॥ ౫ ॥ సుదుఃఖశయితః పూర్వం ప్రాప్యేదం సుఖముత్తమమ్ । ప్రాప్తకాలం న జానీతే విశ్వామిత్రో యథా మునిః ॥ ౬ ॥ ఘృతాచ్యాం కిల సంసక్తో దశవర్షాణి లక్ష్మణ । అహోఽమన్యత ధర్మాత్మా విశ్వామిత్రో మహామునిః ॥ ౭ ॥ స హి ప్రాప్తం న జానీతే కాలం కాలవిదాం వరః । విశ్వామిత్రో మహాతేజాః కిం పునర్యః పృథగ్జనః ॥ ౮ ॥ దేహధర్మం గతస్యాస్య పరిశ్రాంతస్య లక్ష్మణ । అవితృప్తస్య కామేషు రామః క్షంతుమిహార్హతి ॥ ౯ ॥ న చ రోషవశం తాత గంతుమర్హసి లక్ష్మణ । నిశ్చయార్థమవిజ్ఞాయ సహసా ప్రాకృతో యథా ॥ ౧౦ ॥ సత్త్వయుక్తా హి పురుషాస్త్వద్విధాః పురుషర్షభ । అవిమృశ్య న రోషస్య సహసా యాంతి వశ్యతామ్ ॥ ౧౧ ॥ ప్రసాదయే త్వాం ధర్మజ్ఞ సుగ్రీవార్థే సమాహితా । మహాన్ రోషసముత్పన్నస్సంభ్రమస్త్యజ్యతామయమ్ ॥ ౧౨ ॥ రుమాం మాం కపిరాజ్యం చ ధనధాన్యవసూని చ । రామప్రియార్థం సుగ్రీవస్త్యజేదితి మతిర్మమ ॥ ౧౩ ॥ సమానేష్యతి సుగ్రీవస్సీతయా సహ రాఘవమ్ । శశాంకమివ రోహిణ్యా నిహత్వా రావణం రణే ॥ ౧౪ ॥ శతకోటిసహస్రాణి లంకాయాం కిల రాక్షసామ్ । అయుతాని చ షట్త్రింశత్సహస్రాణి శతాని చ ॥ ౧౫ ॥ అహత్వా తాంశ్చ దుర్ధర్షాన్ రాక్షసాన్కామరూపిణః । న శక్యో రావణో హంతుం యేన సా మైథిలీ హృతా ॥ ౧౬ ॥ తే న శక్యా రణే హంతుమసహాయేన లక్ష్మణ । రావణః క్రూరకర్మా చ సుగ్రీవేణ విశేషతః ॥ ౧౭ ॥ ఏవమాఖ్యాతవాన్వాలీ స హ్యభిజ్ఞో హరీశ్వరః । ఆగమస్తు న మే వ్యక్తశ్శ్రవాత్తస్మాద్బ్రవీమ్యహమ్ ॥ ౧౮ ॥ త్వత్సహాయనిమిత్తం హి ప్రేషితా హరిపుంగవాః । ఆనేతుం వానరాన్యుద్ధే సుబహూన్హరియూథపాన్ ॥ ౧౯ ॥ తాంశ్చ ప్రతీక్షమాణోఽయం విక్రాంతాన్సుమహాబలాన్ । రాఘవస్యార్థసిద్ధ్యర్థం న నిర్యాతి హరీశ్వరః ॥ ౨౦ ॥ కృతా తు సంస్థా సౌమిత్రే సుగ్రీవేణ యథాపురా । అద్య తైర్వానరైస్సర్వైరాగంతవ్యం మహాబలైః ॥ ౨౧ ॥ ఋక్షకోటిసహస్రాణి గోలాంగూలశతాని చ । అద్య త్వాముపయాస్యంతి జహి కోపమరిందమ ॥ ౨౨ ॥ కోట్యోఽనేకాస్తు కాకుత్స్థ కపీనాం దీప్తతేజసామ్ ॥ తవ హి ముఖమిదం నిరీక్ష్య కోపాత్ క్షతజనిభే నయనే నిరీక్షమాణాః । హరివరవనితా న యాంతి శాంతిం ప్రథమభయస్య హి శంకితాస్స్మ సర్వాః ॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే-పంచత్రింశస్సర్గః

ఇత్యుక్తస్తారయా వాక్యం ప్రశ్రితం ధర్మసంహితమ్ । మృదుస్వభావస్సౌమిత్రిః ప్రతిజగ్రాహ తద్వచః ॥ ౧ ॥ తస్మిన్ ప్రతిగృహీతే తు వాక్యే హరిగణేశ్వరః । లక్ష్మణాత్సుమహత్త్రాసం వస్త్రం క్లిన్నమివాత్యజత్ ॥ ౨ ॥ తతః కంఠగతం మాల్యం చిత్రం బహుగుణం మహత్ । చిచ్ఛేద విమదశ్చాపి సుగ్రీవో వానరేశ్వరః ॥ ౩ ॥ స లక్ష్మణం భీమబలం సర్వవానరసత్తమః । అబ్రవీత్ప్రశ్రితం వాక్యం సుగ్రీవస్సంప్రహర్షయన్ ॥ ౪ ॥ ప్రణ

ప్తా శ్రీశ్చకీర్తిశ్చకపిరాజ్యంచశాశ్వతమ్। రామప్రసాదాత్సౌమిత్రే పునః ప్రాప్తమిదం
మయా ॥ ౫ ॥ కశ్శక్తస్తస్య దేవస్య ఖ్యాతస్య స్వేన కర్మణా । తాదృశం విక్రమం వీర
ప్రతికర్తుమరిందమ ॥ ౬ ॥ సీతాం ప్రాప్స్యతి ధర్మాత్మా వధిష్యతి చ రావణమ్ । సహా
యమాత్రేణ మయా రాఘవస్స్వేన తేజసా ॥ ౭ ॥ సహాయకృత్యం కిం తస్య యేన సప్తమహా
ద్రుమాః । శైలశ్చ వసుధా చైవ బాణేనైకేన దారితాః ॥ ౮ ॥ ధనుర్విస్ఫారమాణస్య య
స్య శబ్దేన లక్ష్మణ । సశైలా కంపితా భూమిస్సహాయైస్తస్య కిన్ను వై ॥ ౯ ॥ అనుయాత్రాం
నరేంద్రస్య కరిష్యేఽహం నరర్షభ । గచ్ఛతో రావణం హంతుం వైరిణం సపురస్సరమ్ ॥
౧౦ ॥ యది కించిదతిక్రాంతం విశ్వాసాత్ప్రణయేన వా । ప్రేష్యస్య క్షమితవ్యం మే న కశ్చి
న్నాపరాధ్యతి ॥ ౧౧ ॥ ఇతి తస్య బ్రువాణస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః । అభవల్లక్ష్మణః
ప్రీతః ప్రేమ్ణా చైవమువాచ హ ॥ ౧౨ ॥ సర్వథా హి మమ భ్రాతా సనాథో వానరేశ్వర ।
త్వయా నాథేన సుగ్రీవ ప్రశ్రితేన విశేషతః ॥ ౧౩ ॥ యస్తే ప్రభావస్సుగ్రీవ యచ్చ తే శౌచ
ముత్తమమ్ । అర్హస్త్వం కపిరాజ్యస్య శ్రియం భోక్తుమనుత్తమామ్ ॥ ౧౪ ॥ సహాయేన చ
సుగ్రీవ త్వయా రామః ప్రతాపవాన్ । వధిష్యతి రణే శత్రూనచిరాన్నాత్ర సంశయః ॥
౧౫ ॥ ధర్మజ్ఞస్య కృతజ్ఞస్య సంగ్రామేష్వనివర్తినః । ఉపపన్నం చ యుక్తం చ సుగ్రీవ తవ
భాషితమ్ ॥ ౧౬ ॥ దోషజ్ఞస్సతి సామర్థ్యే కోఽన్యో భాషితుమర్హతి । వర్జయిత్వా
మమ జ్యేష్ఠం త్వాం చ వానరసత్తమ ॥ ౧౭ ॥ సదృశశ్చాసి రామస్య విక్రమేణ బలేన చ । స
హాయో దైవతైర్దత్తశ్చిరాయ హరిపుంగవ ॥ ౧౮ ॥ కింతు శీఘ్రమితో వీర నిష్క్రమ త్వం
మయా సహ । సాంత్వయస్వ వయస్యం త్వం భార్యాహరణకర్శితమ్ ॥ ౧౯ ॥ యచ్ఛో
కాభిభూతస్య శ్రుత్వా రామస్య భాషితమ్ । మయా త్వం పరుషాణ్యుక్తస్తచ్చ త్వం క్షం
తుమర్హసి ॥ ౨౦ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే షట్త్రింశస్సర్గః

ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవో లక్ష్మణేన మహాత్మనా । హనూమంతం స్థితం పార్శ్వే సచివం
త్విదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ మహేంద్రహిమవద్వింధ్యకైలాసశిఖరేషు చ । మందరే పాండు
శిఖరే పంచశైలేషు యే స్థితాః ॥ ౨ ॥ తరుణాదిత్యవర్ణేషు భ్రాజమానేషు సర్వతః । ప
ర్వతేషు సముద్రాంతే పశ్చిమాయాం తు యే దిశి ॥ ౩ ॥ ఆదిత్యభవనే చైవ గిరౌ సంధ్యాభ్ర
సన్నిభే । పద్మతాళవనం భీమం సంశ్రితా హరిపుంగవాః ॥ ౪ ॥ అంజనాంబుదసంకాశాః
కుంజరప్రతిమౌజసః । అంజనే పర్వతే చైవ యే వసంతి ప్లవంగమాః ॥ ౫ ॥ మనశ్శిలాగుహా
వాసా వానరాః కనకప్రభాః । మేరుపార్శ్వగతాశ్చైవ యే ధూమ్రగిరిసంశ్రితాః ॥
౬ ॥ తరుణాదిత్యవర్ణాశ్చ పర్వతే చ మహారుణే । పిబంతో మధుమైరేయం భీమవేగాః ప్ల
వంగమాః ॥ ౭ ॥ వనేషు చ సురమ్యేషు సుగంధిషు మహత్సు చ । తాపసానాం చ రమ్యేషు
వనాంతేషు సమంతతః ॥ ౮ ॥ తాంస్తాంస్త్వమానయ క్షిప్రం పృథివ్యాం సర్వవానరాన్ ।
సామదానాదిభిః కల్పైర్వానరైః ప్రేషయ వానరాన్ ॥ ౯ ॥ ప్రేషితాః ప్రథమం యే చ మయా
దూతా మహాజవాః । త్వరణార్థం తు భూయస్త్వం హరీన్ సంప్రేషయాపరాన్ ॥ ౧౦ ॥
యే ప్రసక్తాశ్చ కామేషు దీర్ఘసూత్రాశ్చ వానరాః । ఇహానయస్వ తాన్ సర్వాన్ శీ
ఘ్రం తు మమ శాసనాత్ ॥ ౧౧ ॥ అహోభిర్దశభిర్యే హి నాగచ్ఛంతి మమాజ్ఞయా ।
హంతవ్యాస్తే దురాత్మానో రాజశాసనదూషకాః ॥ ౧౨ ॥ శతాన్యథ సహస్రాణాం
కోట్యశ్చ మమ శాసనాత్ । ప్రయాంతు కపిసింహానాం దిశో మమ మతే స్థితాః ॥ ౧౩ ॥ మేఘ
పర్వతసంకాశాశ్ఛాదయంత ఇవాంబరమ్ । ఘోరరూపాః కపిశ్రేష్ఠా యాంతు మచ్ఛాస
నాదితః ॥ ౧౪ ॥ తే గతిజ్ఞా గతిం గత్వా పృథివ్యాం సర్వవానరాః । ఆనయంతు హరీన్ సర్వాం

స్త్వరితాశ్శాసనాన్మమ॥ ౧౫ ॥ తస్య వానరరాజస్య శ్రుత్వా వాయుసుతో వచః। దిశస్సర్వాస్సువిక్రాంతాన్ ప్రేషయామాస వానరాన్ ॥ ౧౬ ॥ తే పదం విష్ణువిక్రాంతం పతత్రిజ్యోతిరధ్వగాః। ప్రయాతాః ప్రహితా రాజ్ఞా హరయస్తత్క్షణేన వై ॥ ౧౭॥ తే సముద్రేషు గిరిషు వనేషు చ సరస్సు చ। వానరా వానరాన్ సర్వాన్ రామహేతోరచోదయన్ ॥ ౧౮ ॥ మృత్యుకాలోపమస్యాజ్ఞాం రాజరాజస్య వానరాః। సుగ్రీవస్యాయయుశ్శ్రుత్వా సుగ్రీవభయదర్శినః ॥ ౧౯ ॥ తతస్తేఞ్జనసంకాశా గిరేస్తస్మాన్మహాజవాః। తిస్రః కోట్యః ప్లవంగానాం నిర్యయుర్యత్ర రాఘవః ॥ ౨౦ ॥ అస్తం గచ్ఛతి యత్రార్కస్తస్మిన్ గిరివరే స్థితాః। తప్తహేమమహాభాసస్తస్మాత్కోట్యో దశ చ్యుతాః॥ ౨౧॥ కైలాసశిఖరేభ్యశ్చ సింహకేసరవర్చసామ్। తతః కోటిసహస్రాణి వానరాణాముపాగమన్॥ ౨౨ ॥ ఫలమూలేన జీవంతో హిమవంతముపాశ్రితాః। తేషాం కోటిసహస్రాణాం సహస్రం సమవర్తత॥ ౨౩ ॥ అంగారకసమానానాం భీమానాం భీమకర్మణామ్। వింధ్యాద్వానరకోటీనాం సహస్రాణ్యపతన్ ద్రుతమ్॥ ౨౪ ॥ క్షీరోదవేలానిలయాస్తమాలవనవాసినః। నారికేలాశనాశ్చైవ తేషాం సంఖ్యా న విద్యతే॥ ౨౫ ॥ వనేభ్యో గహ్వరేభ్యశ్చ సరిద్భ్యశ్చ మహాజవాః। ఆగచ్ఛద్వానరీ సేనా పిబంతీవ దివాకరమ్॥ ౨౬ ॥ యే తు త్వరయితుం యాతా వానరాస్సర్వవానరాన్। తే వీరా హిమవచ్ఛైలం దదృశుస్తం మహాద్రుమమ్॥ ౨౭॥ తస్మిన్ గిరివరే రమ్యే యజ్ఞో మాహేశ్వరః పురా। సర్వదేవమనస్తోషో బభౌ దివ్యో మనోహరః॥ ౨౮ ॥ అన్ననిష్యందజాతాని మూలాని చ ఫలాని చ। అమృతస్వాదుకల్పాని దదృశుస్తత్ర వానరాః॥ ౨౯॥ తదన్నసంభవం దివ్యం ఫలమూలం మనోహరమ్। యః కశ్చిత్సకృదశ్నాతి మాసం భవతి తర్పితః॥ ౩౦ ॥ తాని మూలాని దివ్యాని ఫలాని చ ఫలాశనాః। ఔషధాని చ దివ్యాని జగృహుర్హరియూథపాః॥ ౩౧॥ తస్మాచ్చ యజ్ఞాయతనాత్పుష్పాణి సురభీణి చ। ఆనిన్యుర్వానరా గత్వా సుగ్రీవప్రియకారణాత్ ॥ ౩౨ ॥ తే తు సర్వే హరివరాః పృథివ్యాం సర్వవానరాన్। సంచోదయిత్వా త్వరితం యూథానాం జగ్మురగ్రతః॥ ౩౩ ॥ తే తు తేన ముహూర్తేన యూథపాశ్శీఘ్రగామినః। కిష్కింధాం త్వరయా ప్రాప్తాస్సుగ్రీవో యత్ర వానరః॥ ౩౪ ॥ తే గృహీత్వౌషధీస్సర్వాః ఫలమూలం చ వానరాః। తం ప్రతిగ్రాహయామాసుర్వచనం చేదమబ్రువన్॥ ౩౫ ॥ సర్వే పరిగతాశ్శైలాస్సముద్రాశ్చ వనాని చ। పృథివ్యాం వానరాస్సర్వే శాసనాదుపయాంతి తే॥ ౩౬ ॥ ఏవం శ్రుత్వా తతో హృష్టస్సుగ్రీవః ప్లవగాధిపః। ప్రతిజగ్రాహ తత్ప్రీతస్తేషాం సర్వముపాయనమ్॥ ౩౭ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే సప్తత్రింశస్సర్గః

ప్రతిగృహ్య చ తత్సర్వముపాయనముపాహృతమ్। వానరాన్ సాంత్వయిత్వా చ సర్వానేవ వ్యసర్జయత్ ॥ ౧ ॥ విసర్జయిత్వా స హరీన్ శూరాంస్తాన్ కృతకర్మణః। మేనే కృతార్థమాత్మానం రాఘవం చ మహాబలమ్ ॥ ౨॥ స లక్ష్మణో భీమబలం సర్వవానరసత్తమమ్। అబ్రవీత్ప్రశ్రితం వాక్యం సుగ్రీవం సంప్రహర్షయన్॥ ౩ ॥ కిష్కింధాయా వినిష్క్రామ యది తే సౌమ్య రోచతే। తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా లక్ష్మణస్య సుభాషితమ్ ॥ ౪ ॥ సుగ్రీవః పరమప్రీతో వాక్యమేతదువాచ హ। ఏవం భవతు గచ్ఛావః స్థేయం త్వచ్ఛాసనే మయా ॥ ౫ ॥ తమేవముక్త్వా సుగ్రీవో లక్ష్మణం శుభలక్షణమ్। విసర్జయామాస తదా తారామన్యాశ్చ యోషితః ॥ ౬ ॥ యాతేత్యుచ్చైర్హరివరాన్ సుగ్రీవస్సముదాహరత్। తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా హరయశ్శీఘ్రమాయయుః ॥ ౭ ॥

బద్ధాంజలిపుటాస్సర్వే యేస్యుః స్త్రీదర్శనక్షమాః । తానువాచ తతః ప్రాప్తాన్ రాజార్కసదృశప్రభః ॥ ౮ ॥ ఉపస్థాపయత క్షిప్రం శిబికాం మమ వానరాః । శ్రుత్వా తు వచనం తస్య హరయశ్శీఘ్రవిక్రమాః ॥ ౯ ॥ సముపస్థాపయామాసుశ్శిబికాం ప్రియదర్శనామ్ । తాముపస్థాపితాం దృష్ట్వా శిబికాం వానరాధిపః ॥ ౧౦ ॥ లక్ష్మణారుహ్యతాం శీఘ్రమితి సౌమిత్రిమబ్రవీత్ । ఇత్యుక్త్వా కాంచనం యానం సుగ్రీవస్సూర్యసన్నిభమ్ ॥ ౧౧ ॥ బృహద్భిర్హరిభిర్యుక్తమారురోహ సలక్ష్మణః । పాండురేణాతపత్రేణ ధ్రియమాణేన మూర్ధని ॥ ౧౨ ॥ శుక్లైశ్చ వాలవ్యజనైర్ధూయమానైస్సమంతతః । శంఖభేరీనినాదైశ్చ హరిభిశ్చాభినందితః ॥ ౧౩ ॥ నిర్యయౌ ప్రాప్య సుగ్రీవో రాజ్యశ్రియమనుత్తమామ్ । స వానరశతైస్తీక్ష్ణైర్బహుభిశ్శస్త్రపాణిభిః ॥ ౧౪ ॥ పరికీర్ణో యయౌ తత్ర యత్ర రామో వ్యవస్థితః । స తం దేశమనుప్రాప్య శ్రేష్ఠం రామనిషేవితమ్ ॥ ౧౫ ॥ అవాతరన్మహాతేజాశ్శిబికాయాస్సలక్ష్మణః । ఆసాద్య చ తతో రామం కృతాంజలిపుటోఽభవత్ ॥ ౧౬ ॥ కృతాంజలౌ స్థితే తస్మిన్ వానరాశ్చాభవంస్తదా । ఉద్ధృతాంజలిపద్మాస్తే సుగ్రీవస్య సమంతతః ॥ ౧౭ ॥ తటాకమివ తం దృష్ట్వా రామః కుడ్మలపంకజమ్ । వానరాణాం మహత్సైన్యం సుగ్రీవే ప్రీతిమానభూత్ ॥ ౧౮ ॥ పాదయోః పతితం మూర్ధ్నా తముత్థాప్య హరీశ్వరమ్ । ప్రేమ్ణా చ బహుమానాచ్చ రాఘవః పరిషస్వజే ॥ ౧౯ ॥ పరిష్వజ్య చ ధర్మాత్మా నిషీదేతి తతోఽబ్రవీత్ । తం నిషణ్ణం తతో దృష్ట్వా క్షితౌ రామోఽబ్రవీద్వచః ॥ ౨౦ ॥ ధర్మమర్థం చ కామం చ యస్తు కాలే నిషేవతే । విభజ్య సతతం వీర స రాజా హరిసత్తమ ॥ ౨౧ ॥ హిత్వా ధర్మం తథార్థం చ కామం యస్తు నిషేవతే । స వృక్షాగ్రే యథా సుప్తః పతితః ప్రతిబుధ్యతే ॥ ౨౨ ॥ అమిత్రాణాం వధే యుక్తో మిత్రాణాం సంగ్రహే రతః । త్రివర్గఫలభోక్తా తు రాజా ధర్మేణ యుజ్యతే ॥ ౨౩ ॥ ఉద్యోగసమయస్త్వేష ప్రాప్తశ్శత్రువినాశన । సంచింత్యతాం హి పింగేశ హరిభిస్సహ మంత్రిభిః ॥ ౨౪ ॥ ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవో రామం వచనమబ్రవీత్ । ప్రణష్టా శ్రీశ్చ కీర్తిశ్చ కపిరాజ్యం చ శాశ్వతమ్ ॥ ౨౫ ॥ త్వత్ప్రసాదాన్మహాబాహో పునః ప్రాప్తమిదం మయా । తవ దేవ ప్రసాదాచ్చ భ్రాతుశ్చ జయతాం వర ॥ ౨౬ ॥ కృతం న ప్రతికుర్యాద్యః పురుషాణాం స దూషకః । ఏతే వానరముఖ్యాశ్చ శతశశ్శత్రుసూదన ॥ ౨౭ ॥ ప్రాప్తాశ్చాదాయ బలినః పృథివ్యాం సర్వవానరాన్ । ఋక్షాశ్చావహితాశ్శూరా గోలాంగూలాశ్చ రాఘవ ॥ ౨౮ ॥ కాంతారవనదుర్గాణామభిజ్ఞా ఘోరదర్శనాః । దేవగంధర్వపుత్రాశ్చ వానరాః కామరూపిణః ॥ ౨౯ ॥ స్వైస్స్వైః పరివృతాస్సైన్యైర్వర్తంతే పథి రాఘవ । శతైశ్శతసహస్రైశ్చ కోటిభిశ్చ ప్లవంగమాః ॥ ౩౦ ॥ అయుతైశ్చావృతా వీరా శంకుభిశ్చ పరంతప । అర్బుదైరర్బుదశతైర్మధ్యైశ్చాంతైశ్చ వానరాః ॥ ౩౧ ॥ సముద్రైశ్చ పరార్ధైశ్చ హరయో హరియూథపాః । ఆగమిష్యంతి తే రాజన్ మహేంద్రసమవిక్రమాః ॥ ౩౨ ॥ మేరుమందరసంకాశా వింధ్యమేరుకృతాలయాః । తే త్వామభిగమిష్యంతి రాక్షసం యే సబాంధవమ్ ॥ ౩౩ ॥ నిహత్య రావణం సంఖ్యే హ్యానయిష్యంతి మైథిలీమ్ ॥ తతస్తముద్యోగమవేక్ష్య బుద్ధిమాన్ హరిప్రవీరస్య నిదేశవర్తినః । బభూవ హర్షాద్వసుధాధిపాత్మజః ప్రబుద్ధనీలోత్పలతుల్యదర్శనః ॥ ౩౪ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే అష్టత్రింశస్సర్గః

ఇతి బ్రువాణం సుగ్రీవం రామో ధర్మభృతాం వరః । బాహుభ్యాం సంపరిష్వజ్య

ప్రత్యువాచకృతాంజలిమ్॥ ౧ ॥ యదింద్రోవర్షతేవర్షంనతచ్చిత్రంభవేత్క్వచిత్।
ఆదిత్యోవాసహస్రాంశుఃకుర్యాద్వితిమిరంనభః ॥ ౨ ॥ చంద్రమారశ్మిభిఃకుర్యాత్పృ
థివీంసౌమ్యనిర్మలామ్। త్వద్విధోవాపిమిత్రాణాంప్రతికుర్యాత్పరంతప ॥ ౩ ॥ ఏవంత్వ
యినతచ్చిత్రంభవేద్యత్సౌమ్యశోభనమ్। జానామ్యహంత్వాంసుగ్రీవసతతంప్రియవా
దినమ్॥ ౪॥ త్వత్సనాథస్సఖేసంఖ్యేజేతాస్మిసకలానరీన్। త్వమేవమేసుహృన్మిత్రంసా
హాయ్యంకర్తుమర్హసి ॥ ౫ ॥ జహారాత్మవినాశాయవైదేహీంరాక్షసాధమః। వం
చయిత్వాతుపౌలోమీమనుహ్లాదోయథాశచీమ్॥ ౬ ॥ నచిరాత్తంహనిష్యామి రావణం
నిశితైశ్శరైః। పౌలోమ్యాఃపితరందృప్తంశతక్రతురివాహవే॥ ౭ ॥ ఏతస్మిన్నంతరేచైవర
జస్సమభివర్తత। ఉష్ణాంతీవ్రాంసహస్రాంశోశ్ఛాదయద్గగనేప్రభామ్॥ ౮॥ దిశః
పర్యాకులాశ్చాసన్రజసాతేనమూర్ఛితాః॥ చచాలచమహీసర్వాసశైలవనకాననా॥
౯ ॥ తతోనగేంద్రసంకాశైస్తీక్ష్ణదంష్ట్రైర్మహాబలైః॥ కృత్స్నాసంఛాదితాభూ
మిరసంఖ్యేయైఃప్లవంగమైః॥ ౧౦ ॥ నిమేషాంతరమాత్రేణతతస్తైర్హరియూథపైః॥ కో
టీశతపరీవారైః కామరూపిభిరావృతా ॥ ౧౧ ॥ నాదేయైఃపార్వతీయైశ్చ సాముద్రై
శ్చమహాబలైః। హరిభిర్మేఘనిర్హ్రాదైరన్యైశ్చవనచారిభిః ॥ ౧౨ ॥ తరుణాది
త్యవర్ణైశ్చ శశిగౌరైశ్చవానరైః। పద్మకేసరవర్ణైశ్చ శ్వేతైర్మేరుకృతాల
యైః ॥ ౧౩ ॥ కోటీసహస్రైర్దశభిః శ్రీమాన్పరివృతస్తదా। వీరశ్శతబలిర్నామవా
నరః ప్రత్యదృశ్యత ॥ ౧౪॥ తతఃకాంచనశైలాభస్తారాయా వీర్యవాన్పితా । అనేకై
ర్దశసాహస్రైఃకోటిభిఃప్రత్యదృశ్యత ॥ ౧౫ ॥ తథాపరేణకోటీనాం సహస్రేణ
సమన్వితః। పితారుమాయాస్సంప్రాప్తస్సుగ్రీవశ్వశురోవిభుః ॥ ౧౬ ॥ పద్మకేసర
సంకాశస్తరుణార్కనిభాననః। బుద్ధిమాన్వానరశ్రేష్ఠస్సర్వవానరసత్తమః ॥ ౧౭ ॥
అనీకైర్బహుసాహస్రైర్వానరాణాం సమన్వితః। పితాహనుమతశ్శ్రీమాన్కేసరీ
ప్రత్యదృశ్యత ॥ ౧౮ ॥ గోలాంగూలోమహారాజో గవాక్షోభీమవిక్రమః। వృతఃకోటి
సహస్రేణ వానరాణామదృశ్యత ॥ ౧౯ ॥ ఋక్షాణాంభీమవేగానాం ధూమ్రశ్శ
త్రునిబర్హణః। వృతఃకోటిసహస్రాభ్యాం ద్వాభ్యాంసమభివర్తత॥ ౨౦ ॥ మ
హాచలనిభైర్ఘోరైః పనసోనామయూథపః। ఆజగామమహావీర్యస్తిసృభిఃకోటిభి
ర్వృతః ॥ ౨౧ ॥ నీలాంజనచయాకారో నీలోనామాథయూథపః। అదృశ్యతమహా
కాయః కోటిభిర్దశభిర్వృతః ॥ ౨౨ ॥ తతఃకాంచనశైలాభో గవయోనామ
యూథపః। ఆజగామమహావీర్యః కోటిభిఃపంచభిర్వృతః ॥ ౨౩ ॥ దరీముఖశ్చబల
వాన్ యూథపోఽభ్యాయయౌతదా। వృతఃకోటిసహస్రేణసుగ్రీవంసముపస్థితః ॥
౨౪॥ మైందశ్చద్వివిదశ్చోభావశ్విపుత్రౌమహాబలౌ। కోటికోటిసహస్రేణవానరా
ణామదృశ్యతామ్ ॥ ౨౫ ॥ గజశ్చబలవాన్వీరః కోటిభిస్తిసృభిర్వృతః। ఋక్షరాజో
మహాతేజా జాంబవాన్నామనామతః ॥ ౨౬ ॥ కోటిభిర్దశభిఃప్రాప్తస్సుగ్రీవస్యవ
శేస్థితః। రుమణ్వాన్నామవిక్రాంతో వానరోవానరేశ్వరమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఆయయౌబల
వాంస్తూర్ణం కోటీశతసమావృతః। తతఃకోటిసహస్రాణాం సహస్రేణశతేన
చ ॥ ౨౮ ॥ పృష్ఠతోఽనుగతఃప్రాప్తో హరిభిర్గంధమాదనః। తతఃపద్మసహస్రేణవృ
తశ్శంఖశతేనచ॥ ౨౯ ॥ యువరాజోఽంగదఃప్రాప్తఃపితృతుల్యపరాక్రమః। తతస్తా
రాద్యుతిస్తారోహరిభిర్భీమపరాక్రమః॥ ౩౦॥ పంచభిర్హరికోటీభిర్దూరతఃప్రత్యదృశ్య
త। ఇంద్రజానుః కపిర్వీరో యూథపఃప్రత్యదృశ్యత ॥ ౩౧ ॥ ఏకాదశానాం కోటీ

నామీశ్వరైస్తైశ్చసంవృతః। తతోఽరంగస్త్వనుప్రాప్తస్తరుణాదిత్యసన్నిభః ॥ ౩౨ ॥
అయుతేనవృతశ్చైవ సహస్రేణాయుతేనచ। తతోయూథపతిర్వీరో దుర్ముఖో నా
మవానరః॥ ౩౩ ॥ ప్రత్యదృశ్యతకోటిభ్యాం ద్వాభ్యాంపరివృతోబలీ। కైలాసశిఖ
రాకారైర్వానరైర్భీమవిక్రమైః ॥ ౩౪॥ వృతఃకోటిసహస్రేణ హనూమాన్ ప్రత్య
దృశ్యత। నళశ్చాపిమహావీర్యస్సంవృతో ద్రుమవాసిభిః॥ ౩౫ ॥ కోటీశతేనసంప్రా
ప్తస్సహస్రేణశతేనచ। తతోదధిముఖశ్శ్రీమాన్ కోటిభిర్దశభిర్వృతః ॥ ౩౬ ॥ సం
ప్రాప్తోభిమతస్తస్య సుగ్రీవస్యమహాత్మనః। శరభఃకుముదోవహ్ని ర్వానరో రంహ
ఏవచ ॥ ౩౭ ॥ ఏతేచాన్యే చబహవో వానరాఃకామరూపిణః। ఆవృత్యపృథివీంసర్వాం
పర్వతాంశ్చవనానిచ ॥ ౩౮॥ యూథపాస్సమనుప్రాప్తాయేషాంసంఖ్యానవిద్యతే।
ఆగతాశ్చవిశిష్టాశ్చ పృథివ్యాంసర్వవానరాః ॥ ౩౯ ॥ ఆప్లవంతః ప్లవంతశ్చ గర్జంత
శ్చప్లవంగమాః। అభ్యవర్తంతసుగ్రీవం సూర్యమభ్రగణాఇవ॥ ౪౦॥ కుర్వాణాబహు
శబ్దాంశ్చ ప్రహృష్టాబాహుశాలినః। శిరోభిర్వానరేంద్రాయ సుగ్రీవాయన్యవేద
యన్ ॥ ౪౧ ॥ అపరేవానరశ్రేష్ఠా స్సంయమ్యచ యథోచితమ్। సుగ్రీవేణ సమాగమ్య
స్థితాః ప్రాంజలయస్తదా ॥ ౪౨ ॥ సుగ్రీవస్త్వరితోరామే సర్వాంస్తాన్వానరర్ష
భాన్। నివేదయిత్వాధర్మజ్ఞః స్థితఃప్రాంజలిరబ్రవీత్ ॥ ౪౩ ॥ యథాసుఖం పర్వతని
ర్ఝరేషు వనేషుసర్వేషుచ వానరేంద్రః। నివేశయిత్వా విధివద్బలాని బలంబలజ్ఞః
ప్రతిపత్తుమీష్టే ॥ ౪౪ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ఏకోనచత్వారింశస్సర్గః ❋

అథరాజాసమృద్ధార్థ స్సుగ్రీవఃప్లవగేశ్వరః। ఉవాచనరశార్దూలం రామం
పరబలార్దనమ్ ॥ ౧ ॥ ఆగతావినివిష్టాశ్చబలినఃకామరూపిణః। వానరావారణేంద్రా
భాయేమద్విషయవాసినః ॥ ౨ ॥ తఇమేబహువిక్రాంతైర్హరిభిర్భీమవిక్రమైః। ఆ
గతావానరాఘోరాదైత్యదానవసన్నిభాః ॥ ౩ ॥ ఖ్యాతకర్మాపదానాశ్చబలవంతోజి
తక్లమాః। పరాక్రమేషువిఖ్యాతా వ్యవసాయేషుచోత్తమాః ॥ ౪॥ పృథివ్యంబుచరా రామ
నానానగనివాసినః। కోట్యగ్రశఇమేప్రాప్తావానరాస్తవకింకరాః॥ ౫॥ నిదేశవర్తి
నస్సర్వేసర్వేగురుహితేరతాః। అభిప్రేతమనుష్ఠాతుంతవశక్ష్యంత్యరిందమ॥ ౬ ॥ తఇ
మేబహుసాహస్రైరనీకైర్భీమవిక్రమైః। యన్మన్యసేనరవ్యాఘ్రప్రాప్తకాలంతదు
చ్యతామ్॥ ౭ ॥ తత్సైన్యంవశేయుక్తమాజ్ఞాపయితుమర్హసి। కామమేషామిదంకా
ర్యంవిదితంమమతత్త్వతః॥ ౮ ॥ తథాపితుయథాతత్త్వ మాజ్ఞాపయితుమర్హసి। ఇతి
బ్రువాణంసుగ్రీవంరామోదశరథాత్మజః॥ ౯ ॥ బాహుభ్యాంసంపరిష్వజ్యఇదంవచన
మబ్రవీత్। జ్ఞాయతాంసౌమ్యవైదేహీయదిజీవతివానవా॥ ౧౦ ॥ సచదేశో మహాప్రాజ్ఞ
యస్మిన్వసతిరావణః। అధిగమ్యతువైదేహీంనిలయంరావణస్యచ ॥ ౧౧॥ ప్రాప్తకాలం
విధాస్యామితస్మిన్కాలేసహత్వయా। నాహమస్మిన్ప్రభుఃకార్యే వానరేశనలక్ష్మణః॥
౧౨ ॥ త్వమస్యహేతుఃకార్యస్యప్రభుశ్చప్లవగేశ్వర। త్వమేవాజ్ఞాపయవిభో మమ
కార్యవినిశ్చయమ్॥ ౧౩ ॥ త్వంహిజానాసియత్కార్యంమమవీరనసంశయః। సుహృద్ద్వితీ
యోవిక్రాంతఃప్రాజ్ఞఃకాలవిశేషవిత్ ॥ ౧౪ ॥ భవానస్మద్ధితేయుక్తస్సుకృతార్థో
ర్థవిత్తమః। ఏవముక్తస్తుసుగ్రీవోవినతం నామయూథపమ్ ॥ ౧౫ ॥ అబ్రవీద్రామ
సాన్నిధ్యేలక్ష్మణస్యచధీమతః। శైలాభంమేఘనిర్ఘోషమూర్జితం ప్లవగేశ్వరమ్॥
౧౬ ॥ సోమసూర్యాత్మజైస్సార్ధంవానరైర్వానరోత్తమ। దేశకాలనయైర్యు
క్తఃకార్యాకార్యవినిశ్చయే ॥ ౧౭ ॥ వృతశ్శతసహస్రేణవానరాణాంతరస్వినామ్। అ
ధిగచ్ఛదిశంపూర్వాంసశైలవనకాననామ్ ॥ ౧౮ ॥ తత్రసీతాంచవైదేహీం నిలయం

రావణస్య చ । మార్గధ్వం గిరిశృంగేషు వనేషు చ నదీషు చ ॥ ౧౯ ॥ నదీం భాగీరథీం ర
మ్యాం సరయూం కౌశికీం తథా । కాళిందీం యమునాం రమ్యాం యామునం చ మహాగిరిమ్ ॥
౨౦ ॥ సరస్వతీం చ సింధుం చ శోణం మణినిభోదకమ్ । మహీం కాలమహీం చైవ శైలకాన
నశోభితామ్ ॥ ౨౧ ॥ బ్రహ్మమాలాన్విదేహాంశ్చ మాళవాన్కాశికోసలాన్ । మాగధాం
శ్చ మహాగ్రామాన్పుండ్రాన్వంగాంస్తథైవ చ ॥ ౨౨ ॥ పత్తనం కోశకారాణాం
భూమిం చ రజతాకరామ్ । సర్వమేతద్విచేతవ్యం మార్గయద్భిస్తతస్తతః ॥ ౨౩ ॥ రా
మస్య దయితాం భార్యాం సీతాం దశరథస్నుషామ్ । సముద్రమవగాఢాంశ్చ పర్వతాన్ప
త్తనాని చ ॥ ౨౪ ॥ మందరస్య చ యే కోటిం సంశ్రితాః కేచిదాయతామ్ । కర్ణప్రావరణా
శ్చైవ తథా చాప్యోష్ఠకర్ణకాః ॥ ౨౫ ॥ ఘోరలోహముఖాశ్చైవ జవనాశ్చైవ ధా
వకాః । అక్షయా బలవంతశ్చ పురుషాః పురుషాదకాః ॥ ౨౬ ॥ కిరాతాః కర్ణచూడాశ్చ
హేమాంగాః ప్రియదర్శనాః । ఆమమీనాశనాస్తత్ర కిరాతా ద్వీపవాసినః ॥ ౨౭ ॥
అంతర్జలచరా ఘోరా నరవ్యాఘ్రా ఇతి శ్రుతాః । ఏతేషామాలయాస్సర్వే విచేయాః
కామరూపిణః ॥ ౨౮ ॥ గిరిభిర్యే చ గమ్యంతే ప్లవనేన ప్లవేన చ । రత్నవంతం యవద్వీపం
సప్తరాజ్యోపశోభితమ్ ॥ ౨౯ ॥ సువర్ణరూప్యకం చైవ సువర్ణాకరమండితమ్ । య
వద్వీపమతిక్రమ్య శిశిరో నామ పర్వతః ॥ ౩౦ ॥ దివం స్పృశతి శృంగేణ దేవదానవసేవితః ॥
ఏతేషాం గిరిదుర్గేషు ప్రపాతేషు వనేషు చ ॥ ౩౧ ॥ మార్గధ్వం సహితాస్సర్వే రామ
పత్నీం యశస్వినీమ్ । తతో నిత్యజలం భీమమగాధం శీఘ్రగామినమ్ ॥ ౩౨ ॥ గత్వా పా
రం సముద్రస్య సిద్ధచారణసేవితమ్ । తస్య తీర్థేషు రమ్యేషు విచిత్రేషు వనేషు చ ॥ ౩౩ ॥
రావణస్సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్యస్తతస్తతః । పర్వతప్రభవా నద్యస్సురమ్యా బహు ని
ష్కుటాః ॥ ౩౪ ॥ మార్గితవ్యా దరీమంతః పర్వతాశ్చ వనాని చ । తతస్సముద్రద్వీపాంశ్చ
సుభీమాన్ద్రష్టుమర్హథ ॥ ౩౫ ॥ ఊర్మిమంతం మహారౌద్రం క్రోశంతమనిలోద్ధతమ్ ॥
తత్రాసురా మహాకాయాశ్ఛాయాం గృహ్ణంతి నిత్యశః ॥ ౩౬ ॥ బ్రహ్మణా సమనుజ్ఞా
తా దీర్ఘకాలం బుభుక్షితాః । తం కాలమేఘప్రతిమం మహోరగనిషేవితమ్ ॥ ౩౭ ॥ అ
భిగమ్య మహానాదం తీర్థేనైవ మహోదధిమ్ । తతో రక్తజలం భీమం లోహితం నామ సా
గరమ్ ॥ ౩౮ ॥ గత్వా ద్రక్ష్యథ తాం చైవ బృహతీం కూటశాల్మలిమ్ । గృహం చ వైనతేయ
స్య నానారత్నవిభూషితమ్ ॥ ౩౯ ॥ తత్ర కైలాససంకాశం విహితం విశ్వకర్మణా । త
త్ర శైలనిభా భీమా మందేహా నామ రాక్షసాః ॥ ౪౦ ॥ శైలశృంగేషు లంబంతే నానారూ
పా భయావహాః । తే పతంతి జలే నిత్యం సూర్యస్యోదయనం ప్రతి ॥ ౪౧ ॥ నిహతా బ్రహ్మ
తేజోభిరహన్యహని రాక్షసాః । అభితప్తాశ్చ సూర్యేణ లంబంతే స్మ పునః పునః ॥ ౪౨ ॥ త
తః పాండరమేఘాభం క్షీరోదం నామ సాగరమ్ । గతా ద్రక్ష్యథ దుర్ధర్షా ముక్తాహార
మివోర్మిభిః ॥ ౪౩ ॥ తస్య మధ్యే మహాన్ శ్వేత ఋషభో నామ పర్వతః । దివ్యగంధైః
కుసుమితై రాజతైశ్చ నగైర్వృతః ॥ ౪౪ ॥ సరశ్చ రాజతైః పద్మైర్జ్వలితైర్హేమకేస
రైః । నామ్నా సుదర్శనం నామ రాజహంసైస్సమాకులమ్ ॥ ౪౫ ॥ విబుధాశ్చారణా య
క్షాః కిన్నరాస్సాప్సరోగణాః । హృష్టాస్సమభిగచ్ఛంతి నళినీం తాం రిరంసవః ॥ ౪౬ ॥ క్షీ
రోదం సమతిక్రమ్య తతో ద్రక్ష్యథ వానరాః । జలోదం సాగరశ్రేష్ఠం సర్వభూతభయావ
హమ్ ॥ ౪౭ ॥ తత్ర తత్కోపజం తేజః కృతం హయముఖం మహత్ । అస్యాహుస్తం మహావే
గమోదనం సచరాచరమ్ ॥ ౪౮ ॥ తత్ర విక్రోశతాం నాదో భూతానాం సాగరౌకసామ్ ॥
శ్రూయతే చ సమర్థానాం దృష్ట్వా తద్బడబాముఖమ్ ॥ ౪౯ ॥ స్వాదూదస్యోత్తరే తీరే
యోజనాని త్రయోదశ । జాతరూపశిలో నామ మహాన్కనకపర్వతః ॥ ౫౦ ॥ తత్ర చం

ద్రప్రతీకాశంపన్నగంధరణీధరమ్ । పద్మపత్రవిశాలాక్షంతతోద్రక్ష్యథ వానరాః ॥
౫౧ ॥ ఆసీనంపర్వతస్యాగ్రేసర్వభూతనమస్కృతమ్ । సహస్రశిరసం దేవమనంతంనీల
వాససమ్॥౫౨॥ త్రిశిరాః కాంచనః కేతుస్తాలస్తస్యమహాత్మనః । స్థాపితఃపర్వతస్యాగ్రే
విరాజతిసవేదికః ॥ ౫౩ ॥ పూర్వస్యాందిశినిర్మాణంకృతంతత్త్రిదశేశ్వరైః । తతఃపరం
హేమమయశ్శ్రీమానుదయపర్వతః ॥ ౫౪ ॥ తస్యకోటిర్దివంస్పృష్ట్వా శతయోజన
మాయతా ।జాతరూపమయీదివ్యావిరాజతిసవేదికా ॥ ౫౫ ॥ సాలైస్తాలైస్తమాలైశ్చక
ర్ణికారైశ్చపుష్పితైః । జాతరూపమయైర్దివ్యైశ్శోభతేసూర్యసన్నిభైః ॥౫౬ ॥ త
త్రయోజనవిస్తారముచ్ఛ్రితందశయోజనమ్।శృంగంసౌమనసంనామజాతరూపమయం
ధ్రువమ్ ॥ ౫౭॥ తత్రపూర్వంపదంకృత్వాపురావిష్ణుస్త్రివిక్రమే। ద్వితీయంశిఖరేమే
రోశ్చకారపురుషోత్తమః ॥ ౫౮ ॥ ఉత్తరేణపరిక్రమ్యజంబూద్వీపందివాకరః।దృశ్యో
భవతిభూయిష్ఠంశిఖరంతన్మహోచ్ఛ్రితమ్ ॥ ౫౯ ॥తత్రవైఖానసానామవాలఖిల్యా
మహర్షయః । ప్రకాశమానాదృశ్యంతేసూర్యవర్ణాస్తపస్వినః ॥ ౬౦ ॥ అయంసు
దర్శనోద్వీపఃపురోయస్యప్రకాశతే । యస్మింస్తేజశ్చచక్షుశ్చసర్వప్రాణభృతా
మపి ॥ ౬౧ ॥ శైలస్యతస్యశృంగేషుకందరేషువనేషుచ।రావణస్సహవైదేహ్యామార్గి
తవ్యస్తతస్తతః ॥ ౬౨ ॥ కాంచనస్యచశైలస్యసూర్యస్యచమహాత్మనః । ఆవిష్టాతేజ
సాసంధ్యాపూర్వారక్తాప్రకాశతే ॥ ౬౩॥ పూర్వమేతత్కృతంద్వారంపృథివ్యాభు
వనస్యచ । సూర్యస్యోదయనంచైవపూర్వాహ్యేషాదిగుచ్యతే ॥ ౬౪ ॥తత్రపర్వతపృ
ష్ఠేషునిర్ఝరేషుగుహాసుచ । రావణస్సహవైదేహ్యామార్గితవ్యోవిశేషతః॥ ౬౫॥
తతఃపరమగమ్యాస్యాద్దిక్పూర్వాత్రిదశావృతా । రహితాసూర్యచంద్రాభ్యామదృ
శ్యాతిమిరావృతా ॥ ౬౬ ॥ శైలేషుతేషుసర్వేషుకందరేషువనేషుచ । యేచనోక్తా
మయాదేశావిచేయాతేషుజానకీ ॥ ౬౭ ॥ ఏతావద్వానరైశ్శక్యంగంతుంవానరపుంగ
వాః । అభాస్కరమమర్యాదంనజానీమస్తతఃపరమ్ ॥ ౬౮ ॥ అభిగమ్యతువైదేహీంని
లయంరావణస్యచ । మాసేపూర్ణేనివర్తధ్వముదయంప్రాప్యపర్వతమ్ ॥౬౯॥ఊ
ర్ధ్వంమాసాన్నవస్తవ్యంవసన్వధ్యోభవేన్మమ । సిద్ధార్థాస్సంనివర్తధ్వమధిగమ్య
చమైథిలీమ్ ॥ ౭౦ ॥ మహేంద్రకాంతాంవనషండమండితాం దిశంచరిత్వానిపుణేన
వానరాః ।అవాప్యసీతాంరఘువంశజప్రియాం తతోనివృత్తాస్సుఖినోభవిష్యథ॥౭౧॥

❁◎❁◎❁ ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - చత్వారింశస్సర్గః ❁◎❁◎❁

తతఃప్రస్థాప్యసుగ్రీవస్తన్మహద్వానరంబలమ్ । దక్షిణాంప్రేషయామాసవాన
రానభిలక్షితాన్॥౧॥ నీలమగ్నిసుతంచైవ హనూమంతంచవానరమ్ । పితామహసు
తంచైవ జాంబవంతంమహాకపిమ్ ॥ ౨ ॥ సుహోత్రంచశరారించశరగుల్మంతథై
వచ । గజంగవాక్షంగవయం సుషేణమృషభంతథా ॥ ౩ ॥ మైందంచద్వివిదంచైవ
విజయంగంధమాదనమ్ । ఉల్కాముఖమసంగంచ హుతాశనసుతావుభౌ॥ ౪ ॥ అంగద
ప్రముఖాన్వీరాన్వీరఃకపిగణేశ్వరః । వేగవిక్రమసంపన్నాన్ సందిదేశవిశేషవిత్ ॥
౫ ॥ తేషామగ్రేసరంచైవ మహద్బలమసంగమమ్ । విధాయహరివీరాణామాదిశద్ద
క్షిణాందిశమ్॥ ౬ ॥ యేకేచనసముద్దేశాస్తస్యాందిశిసుదుర్గమాః । కపీశఃకపిముఖ్యా
నాం సతేషాంతానుదాహరత్ ॥ ౭ ॥ సహస్రశిరసంవింధ్యం నానాద్రుమలతాయు
తమ్ । నర్మదాంచనదీందుర్గాం మహోరగనిషేవితామ్ ॥ ౮ ॥ తతోభోగవతీం
రమ్యాం కృష్ణవేణీంమహానదీమ్ । వరదాంచమహాభాగాం మహోరగనిషేవితామ్॥

౯ ॥ మేఖలానుత్కలాంశ్చైవ దశార్ణనగరాణ్యపి । అబ్రువంతీంబ్రువంతీంచ సర్వ
మేవానుపశ్యత॥ ౧౦ ॥ విదర్భానృషికాంశ్చైవ రమ్యాన్మాహిషకానపి । తథావ
ఙ్గాన్కళింగాంశ్చ కౌశికాంశ్చ సమంతతః ॥ ౧౧ ॥ అన్వీక్ష్య దండకారణ్యం సపర్వ
తనదీగుహమ్ । నదీంగోదావరీంచైవ సర్వమేవానుపశ్యత॥ ౧౨॥ తథైవాంధ్రాం
శ్చపుండ్రాంశ్చ చోళాన్పాండ్యాన్సకేరళాన్ ।అయోముఖశ్చగంతవ్యః పర్వతో
ధాతుమండితః॥ ౧౩ ॥ విచిత్రశిఖరశ్శ్రీమాంశ్చిత్రపుష్పితకాననః । సచందనవనో
ద్దేశో మార్గితవ్యో మహాగిరిః ॥ ౧౪ ॥ తతస్తామాపగాందివ్యాం ప్రసన్నసలిలాం శి
వామ్ । తత్ర ద్రక్ష్యథ కావేరీం విహృతామప్సరోగణైః ॥ ౧౫ ॥ తస్యాసీనం నగస్యా
గ్రే మలయస్య మహౌజసః । ద్రక్ష్యథాదిత్యసంకాశమగస్త్యమృషిసత్తమమ్॥౧౬॥
తతస్తేనాభ్యనుజ్ఞాతాః ప్రసన్నేన మహాత్మనా । తామ్రపర్ణీం గ్రాహజుష్టాం తరి
ష్యథ మహానదీమ్॥ ౧౭ ॥ సా చందనవనైర్దివ్యైః ప్రచ్ఛన్నా ద్వీపశాలినీ । కాంతేవ
యువతిః కాంతం సముద్రమవగాహతే ॥ ౧౮ ॥ తతో హేమమయం దివ్యం ముక్తామ
ణివిభూషితమ్ । యుక్తం కవాటం పాండ్యానాం గతా ద్రక్ష్యథ వానరాః ॥ ౧౯ ॥ తత
స్సముద్రమాసాద్య సంప్రధార్యార్థనిశ్చయః । అగస్త్యేనాంతరే తత్ర సాగరే వినివే
శితః ॥ ౨౦ ॥ చిత్రనానానగశ్శ్రీమాన్మహేంద్రః పర్వతోత్తమః । జాతరూపమయ
శ్శ్రీమానవగాఢో మహార్ణవమ్ ॥ ౨౧ ॥ నానావిధైర్నగైస్సర్వైర్లతాభిశ్చో
పశోభితమ్ । దేవర్షియక్షప్రవరైరప్సరోభిశ్చ సేవితమ్ ॥ ౨౨॥ సిద్ధచారణసంఘై
శ్చ ప్రకీర్ణం సుమనోహరమ్ । తముపైతి సహస్రాక్షస్సదా పర్వసు పర్వసు॥౨౩॥
ద్వీపస్తస్యాపరే పారే శతయోజనమాయతః । అగమ్యో మానుషైర్దీప్తస్తం మార్గ
ధ్వం సమంతతః॥ ౨౪ ॥ తత్ర సర్వాత్మనా సీతా మార్గితవ్యా విశేషతః।స హి దేశస్తు
వధ్యస్య రావణస్య దురాత్మనః ॥ ౨౫ ॥ రాక్షసాధిపతేర్వాసస్సహస్రాక్షసమ
ద్యుతేః । దక్షిణస్య సముద్రస్య మధ్యే తస్య తు రాక్షసీ ॥ ౨౬ ॥అంగారకేతి విఖ్యాతా
ఛాయామాక్షిప్య భోజినీ । ఏవం నిస్సంశయాన్కృత్వా సంశయాన్నష్టసంశయాః ॥
౨౭ ॥ మృగయధ్వం నరేంద్రస్య పత్నీమమితతేజసః । తమతిక్రమ్య లక్ష్మీవాన్సము
ద్రే శతయోజనే॥ ౨౮ ॥ గిరిః పుష్పితకో నామ సిద్ధచారణసేవితః। చంద్రసూర్యాం
శుసంకాశస్సాగరాంబుసమావృతః॥ ౨౯ ॥ భ్రాజతే విపులైశ్శృంగైరంబరం విలిఖన్ని
వ।తస్యైకం కాంచనం శృంగం సేవతే యం దివాకరః॥ ౩౦॥ శ్వేతం రాజతమేకంచ సేవతే
యం నిశాకరః । న తం కృతఘ్నాః పశ్యంతి న నృశంసా న నాస్తికాః॥ ౩౧ ॥ ప్రణమ్య శిరసా
శైలం తం విమార్గత వానరాః । తమతిక్రమ్య దుర్ధర్షాః సూర్యవాన్నామ పర్వతః॥
౩౨ ॥ అధ్వనా దుర్విగాహేన యోజనాని చతుర్దశ । తతస్తమప్యతిక్రమ్య వైద్యు
తో నామ పర్వతః ॥ ౩౩ ॥ సర్వకామఫలైర్వృక్షైస్సర్వకాలమనోహరైః। తత్ర భుక్త్వా
మహార్హాణి మూలాని చ ఫలాని చ ॥ ౩౪॥మధూని పీత్వా ముఖ్యాని పరం గచ్ఛత వానరాః ॥
తత్ర నేత్రమనఃకాంతః కుంజరో నామ పర్వతః ॥ ౩౫ ॥ అగస్త్యభవనం యత్ర నిర్మితం వి
శ్వకర్మణా । తత్ర యోజనవిస్తారముచ్ఛ్రితం దశయోజనమ్ ॥ ౩౬ ॥ శరణం కాంచనం ది
వ్యం నానారత్నవిభూషితమ్ । తత్ర భోగవతీ నామ సర్పాణామాలయః పురీ॥ ౩౭ ॥ విశా
లకక్ష్యా దుర్ధర్షా సర్వతః పరిరక్షితా । రక్షితా పన్నగైర్ఘోరైస్తీక్ష్ణదంష్ట్రై
ర్మహావిషైః॥ ౩౮ ॥ సర్పరాజో మహాప్రాజ్ఞో యస్యాం వసతి వాసుకిః । నిర్యాయ
మార్గితవ్యా చ సా చ భోగవతీ పురీ॥ ౩౯ ॥తత్ర చానంతరా దేశా యే కేచన సుసంవృతాః ॥

తం దేశం సమతిక్రమ్య మహానృషభసంస్థితః ॥ ౪౦ ॥ సర్వరత్నమయశ్శ్రీమానృషభో నామ పర్వతః । గోశీర్షకం చ పద్మం చ హరిశ్యామం చ చందనమ్ ॥ ౪౧ ॥ దివ్యముత్పద్యతే యత్ర తచ్చైవాగ్నిసమప్రభమ్ । న తు తచ్చందనం దృష్ట్వా స్ప్రష్టవ్యం చ కదాచన ॥ ౪౨ ॥ రోహితా నామ గంధర్వా ఘోరా రక్షంతి తద్వనమ్ । తత్ర గంధర్వపతయః పంచ సూర్యసమప్రభాః ॥ ౪౩ ॥ శైలూషో గ్రామణీశ్శిపశ్శుంభో బభ్రుస్తథైవ చ । రవిసోమాగ్నివపుషాం నివాసః పుణ్యకర్మణామ్ ॥ ౪౪ ॥ అంతే పృథివ్యా దుర్ధర్షాస్తత్ర స్వర్గజితః స్థితాః । తతః పరం న గంతవ్యః పితృలోకస్సుదారుణః ॥ ౪౫ ॥ రాజధానీ యమస్యైషా కష్టేన తమసా వృతా । ఏతావదేవ యుష్మాభిర్వీరా వానరపుంగవాః ॥ ౪౬ ॥ శక్యం విచేతుం గంతుం వా నాతో గతిమతాం గతిః । సర్వమేతత్సమాలోక్య యచ్చాన్యదపి దృశ్యతే ॥ ౪౭ ॥ గతిం విదిత్వా వైదేహ్యాస్సంనివర్తితుమర్హథ । యస్తు మాసాన్నివృత్తోఽగ్రే దృష్టా సీతేతి వక్ష్యతి ॥ ౪౮ ॥ మత్తుల్యవిభవో భోగైస్సుఖం స విహరిష్యతి । తతః ప్రియతరో నాస్తి మమ ప్రాణాద్విశేషతః ॥ ౪౯ ॥ కృతాపరాధో బహుశో మమ బంధుర్భవిష్యతి ॥ అమితబలపరాక్రమా భవంతో విపులగుణేషు కులేషు చ ప్రసూతాః । మనుజపతిసుతాం యథా లభధ్వం తదధిగుణం పురుషార్థమారభధ్వమ్ ॥ ౫౦ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే ఏకచత్వారింశస్సర్గః. ❋◎❋◎❋

అథ ప్రస్థాప్య సుగ్రీవస్తాన్హరీన్దక్షిణాం దిశమ్ । అబ్రవీన్మేఘసంకాశం సుషేణం నామ యూథపమ్ ॥ ౧ ॥ తారాయాః పితరం రాజా శ్వశురం భీమవిక్రమమ్ । అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యమభిగమ్య ప్రణమ్య చ ॥ ౨ ॥ మహర్షిపుత్రం మారీచమర్చిష్మంతం మహాకపిమ్ । వృతం కపివరైశ్శూరైర్మహేంద్రసదృశద్యుతిమ్ ॥ ౩ ॥ బుద్ధివిక్రమసంపన్నం వైనతేయసమద్యుతిమ్ । మరీచిపుత్రాన్మారీచానర్చిర్మాలాన్మహాబలాన్ ॥ ౪ ॥ ఋషిపుత్రాంశ్చ తాన్సర్వాన్ప్రతీచీమాదిశద్దిశమ్ । ద్వాభ్యాం శతసహస్రాభ్యాం కపీనాం కపిసత్తమాః ॥ ౫ ॥ సుషేణప్రముఖా యూయం వైదేహీం పరిమార్గథ । సురాష్ట్రాన్సహబాహ్లీకాన్శూరాన్భీమాంస్తథైవ చ ॥ ౬ ॥ స్ఫీతాన్జనపదాన్రమ్యాన్విపులాని పురాణి చ । పున్నాగగహనం కుక్షిం వకులోద్దాలకాకులమ్ ॥ ౭ ॥ తథా కేతకషండాంశ్చ మార్గధ్వం హరియూథపాః । ప్రత్యక్స్రోతోగమాశ్చైవ నద్యశ్శీతజలాశ్శివాః ॥ ౮ ॥ తాపసానామరణ్యాని కాంతారగిరయశ్చ యే । తతః స్థలీం మరుప్రాయామత్యుచ్చశిరసశ్శిలాః ॥ ౯ ॥ గిరిజాలావృతాం దుర్గాం మార్గిత్వా పశ్చిమాం దిశమ్ । తతః పశ్చిమమాసాద్య సముద్రం ద్రష్టుమర్హథ ॥ ౧౦ ॥ తిమినక్రాయుతజలమక్షోభ్యమథ వానరాః । తతః కేతకషండేషు తమాలగహనేషు చ ॥ ౧౧ ॥ కపయో విహరిష్యంతి నారికేళవనేషు చ । తత్ర సీతాం చ మార్గధ్వం నిలయం రావణస్య చ ॥ ౧౨ ॥ వేలాతటనివిష్టేషు పర్వతేషు వనేషు చ । మురచీపత్తనం చైవ రమ్యం చైవ జటీపురమ్ ॥ ౧౩ ॥ అవంతీమంగలోపాం చ తథా చాలక్షితం వనమ్ । రాష్ట్రాణి చ విశాలాని పత్తనాని తతస్తతః ॥ ౧౪ ॥ సింధుసాగరయోశ్చైవ సంగమే తత్ర పర్వతః । మహాన్హేమగిరిర్నామ శతశృంగో మహాద్రుమః ॥ ౧౫ ॥ తత్ర ప్రస్థేషు రమ్యేషు సింహాః పక్షగమాః స్థితాః । తిమిమత్స్యగజాంశ్చైవ నీడాన్యారోపయంతి తే ॥ ౧౬ ॥ తాని నీడాని సింహానాం గిరిశృంగగతాశ్చ యే । దృప్తాస్తృప్తాశ్చ మాతంగాస్తోయదస్వననిస్వనాః ॥ ౧౭ ॥ విచరంతి విశాలేఽస్మిన్తోయపూర్ణే సమంతతః । తస్య శృంగం దివస్పర్శం కాంచనం చిత్రపాదపమ్ ॥ ౧౮ ॥ సర్వమాశు విచేతవ్యం కపిభిః కామరూపిభిః । కోటిం తత్ర సముద్రే తు

కాంచనీం శతయోజనామ్ ॥ ౧౯ ॥ దుర్దర్శాం పారియాత్రస్య గతా ద్రక్ష్యథ వానరాః । కోట్యస్తత్ర చతుర్వింశద్గన్ధర్వాణాం తరస్వినామ్ ॥ ౨౦ ॥ వసన్త్యగ్నినికాశానాం ఘోరాణాం కామరూపిణామ్ । పావకార్చిః ప్రతీకాశాస్సమవేతాస్సహస్రశః ॥ ౨౧ ॥ నాత్యాసాదయితవ్యాస్తే వానరైర్భీమవిక్రమైః । నాదేయం చ ఫలం తస్మాద్దేశాత్కించిత్ప్లవంగమైః ॥ ౨౨ ॥ దురాసదా హి తే వీరాస్సత్త్వవన్తో మహాబలాః । ఫలమూలాని తే తత్ర రక్షన్తే భీమవిక్రమాః ॥ ౨౩ ॥ తత్ర యత్నశ్చ కర్తవ్యో మార్గితవ్యా చ జానకీ । నహి తేభ్యో భయం కించిత్కపిత్వమనువర్తతామ్ ॥ ౨౪ ॥ తత్ర వైడూర్యవర్ణాభో వజ్రసంస్థానసంస్థితః । నానాద్రుమలతాకీర్ణో వజ్రో నామ మహాగిరిః ॥ ౨౫ ॥ శ్రీమాన్ సముదితస్తత్ర యోజనానాం శతం సమమ్ । గుహాస్తత్ర విచేతవ్యాః ప్రయత్నేన ప్లవంగమాః ॥ ౨౬ ॥ చతుర్భాగే సముద్రస్య చక్రవాన్నామ పర్వతః । తత్ర చక్రం సహస్రారం నిర్మితం విశ్వకర్మణా ॥ ౨౭ ॥ తత్ర పంచజనం హత్వా హయగ్రీవం చ దానవమ్ । ఆజహార తతశ్చక్రం శంఖం చ పురుషోత్తమః ॥ ౨౮ ॥ తత్ర సానుషు చిత్రేషు విశాలాసు గుహాసు చ । రావణస్సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్యస్తతస్తతః ॥ ౨౯ ॥ తమతిక్రమ్య శైలేంద్రం కాంచనాంతరనిర్దరః । యోజనానాం చతుష్షష్టిర్వరాహో నామ పర్వతః ॥ ౩౦ ॥ సువర్ణశృంగస్సుశ్రీమానగాధే వరుణాలయే । తత్ర ప్రాగ్జ్యోతిషం నామ జాతరూపమయం పురమ్ ॥ ౩౧ ॥ తస్మిన్వసతి దుష్టాత్మా నరకో నామ దానవః । తత్ర సానుషు చిత్రేషు విశాలాసు గుహాసు చ ॥ ౩౨ ॥ రావణస్సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్యస్తతస్తతః । తమతిక్రమ్య శైలేంద్రం కాంచనాంతరనిర్దరః ॥ ౩౩ ॥ పర్వతస్సర్వసౌవర్ణో నానాప్రస్రవణాయుతః । తం గజాశ్చ వరాహాశ్చ సింహా వ్యాఘ్రాశ్చ సర్వతః ॥ ౩౪ ॥ అభిగర్జంతి సతతం తేన శబ్దేన దర్పితాః । యస్మిన్హరిహయశ్శ్రీమాన్ మహేంద్రః పాకశాసనః ॥ ౩౫ ॥ అభిషిక్తస్సురై రాజా మేఘవాన్నామ పర్వతః । తమతిక్రమ్య శైలేంద్రం మహేంద్రపరిపాలితమ్ ॥ ౩౬ ॥ షష్టిం గిరిసహస్రాణి కాంచనాని గమిష్యథ । తరుణాదిత్యవర్ణాని భ్రాజమానాని సర్వతః ॥ ౩౭ ॥ జాతరూపమయైర్వృక్షైశ్శోభితాని సుపుష్పితైః । తేషాం మధ్యే స్థితో రాజా మేరురుత్తమపర్వతః ॥ ౩౮ ॥ ఆదిత్యేన ప్రసన్నేన శైలో దత్తవరః పురా । తేనైవముక్తశ్శైలేంద్రస్సర్వ ఏవ త్వదాశ్రయాః ॥ ౩౯ ॥ మత్ప్రసాదాద్భవిష్యంతి దివా రాత్రం చ కాంచనాః । త్వయి యే చాపి వత్స్యంతి దేవగంధర్వదానవాః ॥ ౪౦ ॥ తే భవిష్యంతి రక్తాశ్చ ప్రభయా కాంచనప్రభాః । విశ్వేదేవాశ్చ మరుతో వసవశ్చ దివౌకసః ॥ ౪౧ ॥ ఆగమ్య పశ్చిమాం సంధ్యాం మేరుముత్తమపర్వతమ్ । ఆదిత్యముపతిష్ఠంతి తైశ్చ సూర్యోఽభిపూజితః ॥ ౪౨ ॥ అదృశ్యస్సర్వభూతానామస్తం గచ్ఛతి పర్వతమ్ । యోజనానాం సహస్రాణి దశ తాని దివాకరః ॥ ౪౩ ॥ ముహూర్తార్ధేన తం శీఘ్రమభియాతి శిలోచ్చయమ్ । శృంగే తస్య మహద్దివ్యం భవనం సూర్యసన్నిభమ్ ॥ ౪౪ ॥ ప్రాసాదగణసంబాధం విహితం విశ్వకర్మణా । శోభితం తరుభిశ్చిత్రైర్నానాపక్షిసమాకులైః ॥ ౪౫ ॥ నికేతః పాశహస్తస్య వరుణస్య మహాత్మనః । అంతరా మేరుమస్తం చ తాలో దశశిరో మహాన్ ॥ ౪౬ ॥ జాతరూపమయశ్శ్రీమాన్ భ్రాజతే చిత్రవేదికః । తేషు సర్వేషు దుర్గేషు సరస్సు చ సరిత్సు చ ॥ ౪౭ ॥ రావణస్సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్యస్తతస్తతః । యత్ర తిష్ఠతి ధర్మజ్ఞస్తపసా స్వేన భావితః ॥ ౪౮ ॥ మేరుసావర్ణిరిత్యేవ ఖ్యాతో వై బ్రహ్మణా సమః । ప్రష్టవ్యో మేరుసావర్ణిర్మహర్షిస్సూర్యసన్నిభః ॥ ౪౯ ॥ ప్ర

ణమ్య శిరసా భూమౌ ప్రవృత్తిం మైథిలీం ప్రతి । ఏతావజ్జీవలోకస్య భాస్కరో రజనీక్ష
యే॥ ౫౦ ॥ కృత్వా వితిమిరం సర్వమస్తం గచ్ఛతి పర్వతమ్ । ఏతావద్వానరైశ్శక్యం
గంతుం వానరపుంగవాః ॥ ౫౧॥ అభాస్కరమమర్యాదం నజానీమస్తతః పరమ్। అధిగ
మ్య తు వైదేహీం నిలయం రావణస్య చ ॥ ౫౨ ॥ అస్తపర్వతమాసాద్య పూర్ణే మా
సే నివర్తత । ఊర్ధ్వం మాసాన్న వస్తవ్యం వసన్వధ్యో భవేన్మమ ॥ ౫౩ ॥ సహైవ శూ
రో యుష్మాభిః శ్వశురో మే గమిష్యతి । శ్రోతవ్యం సర్వమేతస్య భవద్భిర్దిష్టకారిభిః ॥
౫౪ ॥ గురురేష మహాబాహుః శ్వశురో మే మహాబలః । భవంతశ్చాపి విక్రాంతాః ప్ర
మాణం సర్వకర్మసు ॥ ౫౫ ॥ ప్రమాణమేనం సంస్థాప్య పశ్యధ్వం పశ్చిమాం దిశమ్ । భ
వంతః పరి పశ్యంతు యథాదృశ్యేత జానకీ ॥ ౫౬ ॥ దృష్టాయాంతు నరేంద్రస్య ప
త్న్యామమితతేజసః । కృతకృత్యా భవిష్యామః కృతస్య ప్రతికర్మణా ॥ ౫౭॥ అతోన్యద
పి యత్కించిత్కార్యస్యాస్య హితం భవేత్ । సంప్రధార్య భవద్భిశ్చ దేశకాలార్థసం
హితమ్ ॥ ౫౮ ॥ తతస్సుషేణప్రముఖాః ప్లవంగమాః సుగ్రీవవాక్యం నిపుణం నిశమ్య।
ఆమంత్ర్య సర్వే ప్లవగాధిపం తే జగ్ముర్దిశం తే వరుణాభిగుప్తామ్ ॥ ౫౯ ॥ ఇతి శ్రీమత్కి
ష్కింధాకాండే - ద్విచత్వారింశస్సర్గః

తతస్సందిశ్య సుగ్రీవః శ్వశురం పశ్చిమాం దిశమ్ । వీరం శతవలిం నామ వానరం వా
నరర్షభః ॥ ౧ ॥ ఉవాచ రాజా ధర్మజ్ఞస్సర్వవానరసత్తమమ్ । వాక్యమాత్మహితం చైవ
రామస్య చ హితం తథా ॥ ౨ ॥ వృతశ్శతసహస్రేణ త్వద్విధానాం వనౌకసామ్। వైవస్వ
తసుతైస్సార్ధం ప్రతిష్ఠస్వ స్వమంత్రిభిః ॥ ౩॥ దిశం హ్యుదీచీం విక్రాంతాం హిమశై
లావతంసకామ్ । సర్వతః పరిమార్గధ్వం రామపత్నీమనిందితామ్ ॥ ౪॥ అస్మిన్కార్యే విని
వృత్తే కృతే దాశరథేః ప్రియే । ఋణాన్ముక్తా భవిష్యామః కృతార్థార్థవిదాం వ
రాః ॥ ౫ ॥ కృతం హి ప్రియమస్మాకం రాఘవేణ మహాత్మనా । తస్య చేత్ప్రతికారోస్తి
సఫలం జీవితం భవేత్ ॥ ౬ ॥ అర్థినః కార్యనిర్వృత్తిమకర్తురపి యశ్చరేత్ । తస్య
స్యాత్సఫలం జన్మ కిం పునః పూర్వకారిణః ॥ ౭ ॥ ఏతాం బుద్ధిమవస్థాయ దృశ్యతే జానకీ
యథా । తథా భవద్భిః కర్తవ్యమస్మత్ప్రియహితైషిభిః॥ ౮ ॥ అయం హి సర్వభూతా
నాం మాన్యస్తు నరసత్తమః । అస్మాసు చాగతప్రీతీ రామః పరపురంజయః॥ ౯ ॥ ఇమాని వ
నదుర్గాణి నద్యః శైలాంతరాణి చ। భవంతః పరిమార్గంతు బుద్ధివిక్రమసంపదా॥ ౧౦॥
తథా మ్లేచ్ఛాన్పుళిందాంశ్చ శూరసేనాంస్తథైవ చ। ప్రస్థలాన్భరతాంశ్చైవ కురూంశ్చ
సహ మద్రకైః॥ ౧౧ ॥ కాంభోజాన్యవనాంశ్చైవ శకానారట్టకానపి । బాహ్లీకానృషి
కాంశ్చైవ పౌరవానథ తంకణాన్ ॥౧౨॥ చీనాన్పరమచీనాంశ్చ నీహారాంశ్చ పునః పు
నః। అన్విష్య దరదాంశ్చైవ హిమవంతం తథైవ చ॥౧౩॥ లోధ్రపద్మకషండేషు దేవదారు
వనేషు చ । రావణస్సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్యస్తతస్తతః॥ ౧౪ ॥ తతస్సోమాశ్రమం గ
త్వా దేవగంధర్వసేవితమ్। కాలం నామ మహాసానుం పర్వతం తం గమిష్యథ॥ ౧౫ ॥ మ
హత్సు తస్య శైలస్య నిర్దరేషు గుహాసు చ । విచిన్వత మహాభాగాం రామపత్నీం తతస్తతః॥
౧౬ ॥ తమతిక్రమ్య శైలేంద్రం హేమగర్భం మహాగిరిమ్। తతస్సుదర్శనం నామ గంతు
మర్హథ పర్వతమ్॥ ౧౭ ॥ తతో దేవసఖో నామ పర్వతః పతగాలయః । నానాపక్షిగణా
కీర్ణో వివిధద్రుమభూషితః॥ ౧౮ ॥ తస్య కాననషండేషు నిర్ఝరేషు గుహాసు చ। విచి
న్వత మహాభాగాం రామపత్నీం యశస్వినీమ్॥ ౧౯॥ తమతిక్రమ్య చాకాశం సర్వతశ్శ
తయోజనమ్ । అపర్వతనదీవృక్షం సర్వసత్త్వవివర్జితమ్॥ ౨౦॥ తం తు శీఘ్రమతిక్రమ్య

కాంతారం రోమహర్షణమ్। కైలాసం పాండురం శైలం ప్రాప్య హృష్టా భవిష్యథ ॥ ౨౧ ॥ తత్ర పాండురమేఘాభం జాంబూనదపరిష్కృతమ్। కుబేరభవనం దివ్యం నిర్మితం విశ్వకర్మణా ॥ ౨౨ ॥ విశాలా నళినీ యత్ర ప్రభూతకమలోత్పలా। హంసకారండవాకీర్ణా హ్యప్సరోగణసేవితా ॥ ౨౩ ॥ తత్ర వైశ్రవణో రాజా సర్వభూతనమస్కృతః। ధనదో రమతే శ్రీమాన్ గుహ్యకైస్సహ యక్షరాట్ ॥ ౨౪ ॥ తస్య చంద్రనికాశేషు పర్వతేషు గుహాసు చ। రావణస్సహ వైదేహ్యా మార్గితవ్యస్తతస్తతః ॥ ౨౫ ॥ క్రౌంచం తు గిరిమాసాద్య బిలం తస్య సుదుర్గమమ్। అప్రమత్తైః ప్రవేష్టవ్యం దుష్ప్రవేశం హి తత్స్మృతమ్ ॥ ౨౬ ॥ వసంతి హి మహాత్మానస్తత్ర సూర్యసమప్రభాః। దేవైరప్యర్చితాస్సమ్యగ్దేవరూపా మహర్షయః ॥ ౨౭ ॥ క్రౌంచస్యాస్య గుహాశ్చాన్యాస్సానూని శిఖరాణి చ। నిర్దరాశ్చ నితంబాశ్చ విచేతవ్యాస్తతస్తతః ॥ ౨౮ ॥ క్రౌంచస్య శిఖరం చాపి నిరీక్ష్య చ తతస్తతః। అవృక్షం కామశైలం చ మానసం విహగాలయమ్ ॥ ౨౯ ॥ న గతిస్తత్ర భూతానాం దేవదానవరక్షసామ్। స చ సర్వైర్విచేతవ్యస్ససానుప్రస్థభూధరః ॥ ౩౦ ॥ క్రౌంచం గిరిమతిక్రమ్య మైనాకో నామ పర్వతః। మయస్య భవనం తత్ర దానవస్య స్వయంకృతమ్ ॥ ౩౧ ॥ మైనాకస్తు విచేతవ్యస్ససానుప్రస్థకందరః। స్త్రీణామశ్వముఖీనాం తు నికేతాస్తత్ర తత్ర తు ॥ ౩౨ ॥ తం దేశం సమతిక్రమ్య ఆశ్రమం సిద్ధసేవితమ్। సిద్ధా వైఖానసాస్తత్ర వాలఖిల్యాశ్చ తాపసాః ॥ ౩౩ ॥ వంద్యాస్తే తు తపస్సిద్ధాస్తపసా వీతకల్మషాః। ప్రష్టవ్యాశ్చాపి సీతాయాః ప్రవృత్తిం వినయాన్వితైః ॥ ౩౪ ॥ హేమపుష్కరసంఛన్నం తస్మిన్వైఖానసం సరః। తరుణాదిత్యసంకాశైర్హంసైర్విచరితం శుభైః ॥ ౩౫ ॥ ఔపవాహ్యః కుబేరస్య సార్వభౌమ ఇతి స్మృతః। గజః పర్యేతి తం దేశం సదా సహ కరేణుభిః ॥ ౩౬ ॥ తత్సరస్సమతిక్రమ్య నష్టచంద్రదివాకరమ్। అనక్షత్రగణం వ్యోమ నిష్పయోదమనాదిమత్ ॥ ౩౭ ॥ గభస్తిభిరివార్కస్య స తు దేశః ప్రకాశతే। విశ్రామ్యద్భిస్తపస్సిద్ధైర్దేవకల్పైస్స్వయంప్రభైః ॥ ౩౮ ॥ తం తు దేశమతిక్రమ్య శైలోదా నామ నిమ్నగా। ఉభయోస్తీరయోస్తస్యాః కీచకా నామ వేణవః ॥ ౩౯ ॥ తే నయంతి పరం తీరం సిద్ధాన్ప్రత్యానయంతి చ। ఉత్తరాః కురవస్తత్ర కృతపుణ్యప్రతిశ్రయాః ॥ ౪౦ ॥ తే చ కాంచనపద్మాభాః పద్మినీభిః కృతోదకాః। నీలవైడూర్యపత్రాఢ్యా నద్యస్తత్ర సహస్రశః ॥ ౪౧ ॥ రక్తోత్పలవనైశ్చారు మండితాశ్చ హిరణ్మయైః। తరుణాదిత్యసదృశైర్భాంతి తత్ర జలాశయాః ॥ ౪౨ ॥ మహార్హమణిపత్రైశ్చ కాంచనప్రభకేసరైః। నీలోత్పలవనైశ్చిత్రైస్స దేశస్సర్వతో వృతః ॥ ౪౩ ॥ నిస్తులాభిశ్చ ముక్తాభిర్మణిభిశ్చ మహాధనైః। ఉద్భూతపులినాస్తత్ర జాతరూపైశ్చ నిమ్నగాః ॥ ౪౪ ॥ సర్వరత్నమయైశ్చిత్రైరవగాఢా నగోత్తమైః। జాతరూపమయైశ్చాపి హుతాశనసమప్రభైః ॥ ౪౫ ॥ నిత్యపుష్పఫలాస్తత్ర నగాః పత్రరథాకులాః। దివ్యగంధరసస్పర్శాః సర్వాన్కామాన్స్రవంతి తే ॥ ౪౬ ॥ నానాకారాణి వాసాంసి ఫలంత్యన్యే నగోత్తమాః। ముక్తావైడూర్యచిత్రాణి భూషణాని తథైవ చ ॥ ౪౭ ॥ స్త్రీణాం చాప్యనురూపాణి పురుషాణాం తథైవ చ। సర్వర్తుసుఖసేవ్యాని ఫలంత్యన్యే నగోత్తమాః ॥ ౪౮ ॥ మహార్హాణి విచిత్రాణి హైమాన్యన్యే నగోత్తమాః। ఫలంతి శయనీయాని చిత్రాస్తరణవంతి చ ॥ ౪౯ ॥ మనఃకాంతాని మాల్యాని ఫలంత్యత్రాపరే ద్రుమాః। పానాని చ మహార్హాణి భక్ష్యాణి వివిధాని చ ॥ ౫౦ ॥ స్త్రియశ్చ గుణసంపన్నా రూపయౌవనలక్షితాః। గంధర్వాః కిన్నరాస్సిద్ధా నాగా విద్యా

ధరాస్తథా ॥ ౫౧ ॥ రమంతే సహితాస్తత్ర నారీభిర్భాస్వరప్రభాః । సర్వే సుకృతక
ర్మాణస్సర్వే రతిపరాయణాః ॥ ౫౨ ॥ సర్వే కామార్థసహితా వసంతి సహయో
షితః । గీతవాదిత్రనిర్ఘోషస్సోత్కృష్టహసితస్వనః ॥ ౫౩ ॥ శ్రూయతే సతతం త
త్ర సర్వభూతమనోహరః । తత్ర నాముదితః కశ్చిన్నాత్ర కశ్చిదసత్ప్రియః ॥ ౫౪ ॥ అ
హన్యహని వర్ధంతే గుణాస్తత్ర మనోరమాః । సమతిక్రమ్య తం దేశముత్తరః పయ
సాంనిధిః ॥ ౫౫ ॥ తత్ర సోమగిరిర్నామ మధ్యే హేమమయో మహాన్ । ఇంద్రలోకగ
తా యే చ బ్రహ్మలోకగతాశ్చ యే ॥ ౫౬ ॥ దేవాస్తం సమవేక్షంతే గిరిరాజం దివంగ
తమ్ । స తు దేశో విసూర్యోపి తస్య భాసా ప్రకాశతే ॥ ౫౭ ॥ సూర్యలక్ష్మ్యాభివిజ్ఞేయస్త
పతేవ వివస్వతా । భగవానపి విశ్వాత్మా శంభురేకాదశాత్మకః ॥ ౫౮ ॥ బ్రహ్మా వసతి
దేవేశో బ్రహ్మర్షిపరివారితః । కథంచన న గంతవ్యం కురూణాముత్తరేణ వః ॥ ౫౯ ॥ అ
న్యేషామపి భూతానాం నాతిక్రామతి వై గతిః । స హి సోమగిరిర్నామ దేవానామపి
దుర్గమః ॥ ౬౦ ॥ తమాలోక్య తతః క్షిప్రముపావర్తితుమర్హథ । ఏతావద్వానరై
శ్శక్యం గంతుం వానరపుంగవాః ॥ ౬౧ ॥ అభాస్కరమమర్యాదం న జానీమస్తతః పరమ్ ।
సర్వమేతద్విచేతవ్యం యన్మయా పరికీర్తితమ్ ॥ ౬౨ ॥ యదన్యదపి నోక్తం చ తత్రా
పి క్రియతాం మతిః ॥ తతః కృతం దాశరథేర్మహత్ప్రియం మహత్తరం చాపి తతో మమ ప్రి
యమ్ । కృతం భవిష్యత్యనిలానలోపమా విదేహజాదర్శనజేన కర్మణా ॥ ౬౩ ॥ తతః
కృతార్థాస్సహితాస్సబాంధవా మయార్చితాస్సర్వగుణైర్మనోరమైః । చరిష్య
థోర్వీం ప్రతిశాంతశత్రవస్సహప్రియా భూతధరాః ప్లవంగమాః ॥ ౬౪ ॥ ఇతి శ్రీమత్కి
ష్కింధాకాండే - త్రిచత్వారింశస్సర్గః

విశేషేణ తు సుగ్రీవో హనూమత్యర్థముక్తవాన్ । స హి తస్మిన్ హరిశ్రేష్ఠే
నిశ్చితార్థోఽర్థసాధనే ॥ ౧ ॥ అబ్రవీచ్చ హనూమంతం విక్రాంతమనిలాత్మజమ్ ।
సుగ్రీవః పరమప్రీతః ప్రభుస్సర్వవనౌకసామ్ ॥ ౨ ॥ న భూమౌ నాంతరిక్షే వా నాం
బరే నామరాలయే । నాప్సు వా గతిసంగం తే పశ్యామి హరిపుంగవ ॥ ౩ ॥ సాసురాస్స
హగంధర్వాస్సనాగనరదేవతాః । విదితాస్సర్వలోకాస్తే ససాగరధరాధరాః ॥ ౪ ॥
గతిర్వేగశ్చ తేజశ్చ లాఘవం చ మహాకపే । పితుస్తే సదృశం వీర మారుతస్య మహౌజ
సః ॥ ౫ ॥ తేజసా వాపి తే భూతం సమం భువి న విద్యతే । తద్యథా లభ్యతే సీతా తత్త్వమే
వానుచింతయ ॥ ౬ ॥ త్వయ్యేవ హనుమన్నస్తి బలం బుద్ధిః పరాక్రమః । దేశకాలాను
వృత్తిశ్చ నయశ్చ నయపండిత ॥ ౭ ॥ తతః కార్యసమాసంగమవగమ్య హనూమతి । విది
త్వా హనుమంతం చ చింతయామాస రాఘవః ॥ ౮ ॥ సర్వథా నిశ్చితార్థోఽయం హనూ
మతి హరీశ్వరః । నిశ్చితార్థకరశ్చాపి హనూమాన్ కార్యసాధనే ॥ ౯ ॥ తదేవం ప్రస్థిత
స్యాస్య పరిజ్ఞాతస్య కర్మభిః । భర్త్రా పరిగృహీతస్య ధ్రువః కార్యఫలోదయః ॥ ౧౦ ॥
తం సమీక్ష్య మహాతేజా వ్యవసాయోత్తరం హరిమ్ । కృతార్థ ఇవ సంవృత్తః ప్రహృష్టేం
ద్రియమానసః ॥ ౧౧ ॥ దదౌ తస్య తతః ప్రీతః స్వనామాంకోపశోభితమ్ । అంగులీయమభి
జ్ఞానం రాజపుత్ర్యాః పరంతపః ॥ ౧౨ ॥ అనేన త్వాం హరిశ్రేష్ఠ చిహ్నేన జనకాత్మ
జా । మత్సకాశాదనుప్రాప్తమనుద్విగ్నానుపశ్యతి ॥ ౧౩ ॥ వ్యవసాయశ్చ తే వీర సత్త్వ
యుక్తశ్చ విక్రమః । సుగ్రీవస్య చ సందేశస్సిద్ధిం కథయతీవ మే ॥ ౧౪ ॥ స తం గృహ్య హరి
శ్రేష్ఠః స్థాప్య మూర్ధ్ని కృతాంజలిః । వందిత్వా చరణౌ చైవ ప్రస్థితః ప్లవగోత్తమః ॥ ౧౫ ॥
స తత్ప్రకర్షన్ హరిణాం బలం మహద్బభూవ వీరః పవనాత్మజః కపిః । గతాంబుదే వ్యో
మ్ని విశుద్ధమండలశ్శశీవ నక్షత్రగణోపశోభితః ॥ ౧౬ ॥ అతిబలబలమాశ్రితస్తవాహం

హరివరవిక్రమవిక్రమైరనల్పైః। పవనసుతయథాభిగమ్య తేసా జనకసుతా హనుమన్న
తథాపురుష్వ॥ ౧౭ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః ❁◎❁

సర్వాంశ్చాహూయ సుగ్రీవః ప్లవగాన్ప్లవగర్షభః। సమస్తానబ్రవీద్భూయో రామకార్యార్థసిద్ధయే ॥ ౧ ॥ ఏవమేతద్విచేతవ్యం యన్మయా పరికీర్తితమ్। తదుగ్రశాసనం భర్తుర్విజ్ఞాయ హరిపుంగవాః ॥ ౨ ॥ శలభా ఇవ సంఛాద్య మేదినీం సంప్రతస్థిరే। రామః ప్రస్రవణే తస్మిన్న్యవసత్సహలక్ష్మణః ॥ ౩ ॥ ప్రతీక్షమాణస్తం మాసం యస్సీతాధిగమే కృతః। ఉత్తరాం తు దిశం రమ్యాం గిరిరాజసమావృతామ్ ॥ ౪ ॥ ప్రతస్థే సహసా వీరో హరిశ్శతవలిస్తదా। పూర్వాం దిశం ప్రతి యయౌ వినతో హరియూథపః ॥ ౫ ॥ తారాంగదాదిసహితః ప్లవగో మారుతాత్మజః। అగస్త్యచరితామాశాం దక్షిణాం హరియూథపః ॥ ౬ ॥ పశ్చిమాం తు దిశం ఘోరాం సుషేణః ప్లవగేశ్వరః। ప్రతస్థే హరిశార్దూలో దిశం వరుణపాలితామ్ ॥ ౭ ॥ తతస్సర్వా దిశో రాజా చోదయిత్వా యథాతథమ్। కపిసేనాపతీన్ముఖ్యాన్ముమోద సుఖితస్సుఖమ్ ॥ ౮ ॥ ఏవం సంచోదితాస్సర్వే రాజ్ఞా వానరయూథపాః। స్వాం స్వాం దిశమభిప్రేత్య త్వరితాస్సంప్రతస్థిరే ॥ ౯ ॥ ఆనయిష్యామహే సీతాం హనిష్యామశ్చ రావణమ్। నదంతశ్చోన్నదంతశ్చ గర్జంతశ్చ ప్లవంగమాః ॥ ౧౦ ॥ క్ష్వేళంతో ధావమానాశ్చ వినదంతో మహాబలాః। అహమేకో హనిష్యామి ప్రాప్తం రావణమాహవే ॥ ౧౧ ॥ తతశ్చోన్మథ్య సహసా హరిష్యే జనకాత్మజామ్। వేపమానాం శ్రమేణాద్య భవద్భిః స్థీయతామితి ॥ ౧౨ ॥ ఏక ఏవాహరిష్యామి పాతాలాదపి జానకీమ్। విధమిష్యామ్యహం వృక్షాన్పాతయిష్యామ్యహం గిరీన్ ॥ ౧౩ ॥ ధరణీం దారయిష్యామి క్షోభయిష్యామి సాగరాన్। అహం యోజనసంఖ్యాయాః ప్లవితా నాత్ర సంశయః ॥ ౧౪ ॥ శతం యోజనసంఖ్యాయాశ్శతం సమధికం హ్యహమ్। భూతలే సాగరే వాపి శైలేషు చ వనేషు చ ॥ ౧౫ ॥ పాతాలస్యాపి వా మార్గే న మమాచ్ఛిద్యతే గతిః। ఇత్యేకైకం తదా తత్ర వానరా బలదర్పితాః ॥ ౧౬ ॥ ఊచుశ్చ వచనం తత్ర హరిరాజస్య సన్నిధౌ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - పంచచత్వారింశస్సర్గః. ❁◎❁◎❁◎❁◎❁◎❁◎❁◎❁

గతేషు వానరేంద్రేషు రామస్సుగ్రీవమబ్రవీత్। కథం భవాన్విజానీతే సర్వం వై మండలం భువః ॥ ౧ ॥ సుగ్రీవస్తు తతో రామమువాచ ప్రణతాత్మవాన్। శ్రూయతాం సర్వమాఖ్యాస్యే విస్తరేణ నరర్షభ ॥ ౨ ॥ యదా తు దుందుభిం నామ దానవం మహిషాకృతిమ్। పరికాలయతే వాలీ మలయం ప్రతి పర్వతమ్ ॥ ౩ ॥ తదా వివేశ మహిషో మలయస్య గుహాం ప్రతి। వివేశ వాలీ తత్రాపి మలయం తజ్జిఘాంసయా ॥ ౪ ॥ తతోఽహం తత్ర నిక్షిప్తో గుహాద్వారి వినీతవత్। న చ నిష్క్రామతే వాలీ తదా సంవత్సరే గతే ॥ ౫ ॥ తతః క్షతజవేగేన ఆపుపూరే తదా బిలమ్। తతోఽహం విస్మితో దృష్ట్వా భ్రాతృశోకవిషాదితః ॥ ౬ ॥ తదాహం కృతబుద్ధిస్తు సువ్యక్తం నిహతో గురుః। ఇతి విభ్రాంతచిత్తేన కార్యాకార్యమజానతా ॥ ౭ ॥ శిలా పర్వతసంకాశా బిలద్వారి మయావృతా। అశక్నువన్నిష్క్రమితుం మహిషో వినశేదితి ॥ ౮ ॥ తతోఽహమాగాం కిష్కింధాం నిరాశస్తస్య జీవితే। రాజ్యం చ సుమహత్ప్రాప్తం తారయా రుమయా సహ ॥ ౯ ॥ మిత్రైశ్చ సహితస్తత్ర వసామి విగతజ్వరః। ఆజగామ తతో వాలీ హత్వా తం దానవర్షభమ్ ॥ ౧౦ ॥ తతోఽహమదదాం రాజ్యం గౌరవాద్భయయంత్రితః। స మాం జిఘాంసుర్దుష్టాత్మా వాలీ ప్రవ్యథితేంద్రియః ॥ ౧౧ ॥ పరికాలయతే క్రోధాద్ధావంతం సచివైస్సహ। తతోఽహం వాలినా తేన సానుబంధః ప్రధావితః ॥ ౧౨ ॥ నదీశ్చ వివిధాః పశ్యన్వనాని నగరాణి చ। ఆదర్శతలసంకాశా తతో వై పృథివీ మయా ॥ ౧౩ ॥ అలాతచక్రప్రతిమా దృష్టా గోష్పదవత్తదా।

పూర్వాం దిశం తతో గత్వా పశ్యామి వివిధాన్ ద్రుమాన్ ॥ ౧౪ ॥ పర్వతాంశ్చ నదీ రమ్యాస్సరాంసి వివిధాని చ । ఉదయం తత్ర పశ్యామి పర్వతం ధాతుమండితమ్ ॥ ౧౫ ॥ క్షీరోదం సాగరం చైవ నిత్యమప్సరసాలయమ్ । పరికాలయమానస్తు వాలినాభిద్రుతస్తదా ॥ ౧౬ ॥ పునరావృత్య సహసా ప్రస్థితోఽహం తదా విభో । పునరావర్తమానస్తు వాలినాభిద్రుతో ద్రుతమ్ ॥ ౧౭ ॥ దిశస్తస్యాస్తతో భూయః ప్రస్థితో దక్షిణాం దిశమ్ । వింధ్యపాదపసంకీర్ణాం చందనద్రుమభూషితామ్ ॥ ౧౮ ॥ ద్రుమశైలాంస్తతః పశ్యన్ భూయో దక్షిణతోఽపరాన్ । పశ్చిమాం తు దిశం ప్రాప్తో వాలినా సమభిద్రుతః ॥ ౧౯ ॥ సంపశ్యన్ వివిధాన్ దేశానస్తం చ గిరిసత్తమమ్ । ప్రాప్య చాస్తం గిరిశ్రేష్ఠముత్తరాం సంప్రధావితః ॥ ౨౦ ॥ హిమవంతం చ మేరుం చ సముద్రం చ యథోత్తరమ్ । యదా న విందే శరణం వాలినా సమభిద్రుతః ॥ ౨౧ ॥ తదా మాం బుద్ధిసంపన్నో హనూమాన్ వాక్యమబ్రవీత్ । ఇదానీం మే స్మృతం రాజన్ యథా వాలీ హరీశ్వరః ॥ ౨౨ ॥ మతంగేన తదా శప్తో హ్యస్మిన్నాశ్రమమండలే । ప్రవిశేద్యది వై వాలీ మూర్ధాఽస్య శతధా భవేత్ ॥ ౨౩ ॥ తత్ర వాసస్సుఖోఽస్మాకం నిరుద్విగ్నో భవిష్యతి । తతః పర్వతమాసాద్య ఋశ్యమూకం నృపాత్మజ ॥ ౨౪ ॥ న వివేశ తదా వాలీ మతంగస్య భయాత్తదా । ఏవం మయా తదా రాజన్ ప్రత్యక్షముపలక్షితమ్ ॥ ౨౫ ॥ పృథివీమండలం కృత్స్నం గుహామస్మ్యాగతస్తతః ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - షట్చత్వారింశస్సర్గః

దర్శనార్థం తు వైదేహ్యాస్సర్వతః కపియూథపాః । వ్యాదిష్టాః కపిరాజేన యథోక్తం జగ్మురంజసా ॥ ౧ ॥ తే సరాంసి సరిత్కక్షాన్ గ్రామాంశ్చ నగరాణి చ । నదీదుర్గాంస్తదా శైలాన్ విచిన్వంతి సమంతతః ॥ ౨ ॥ సుగ్రీవేణ సమాఖ్యాతాస్సర్వే వానరయూథపాః । ప్రదేశాన్ ప్రవిచిన్వంతి సశైలవనకాననాన్ ॥ ౩ ॥ విచిత్య దివసం సర్వే సీతాధిగమనే ధృతాః । సమాయాంతి స్మ మేదిన్యాం నిశాకాలేషు వానరాః ॥ ౪ ॥ సర్వర్తుకాంశ్చ దేశేషు వానరాస్సఫలద్రుమాన్ । ఆసాద్య రజనీం శయ్యాం చక్రుస్సర్వేష్వహస్సు తే ॥ ౫ ॥ తదహః ప్రథమం కృత్వా మాసే ప్రస్రవణం గతాః । కపిరాజేన సంగమ్య నిరాశాః కపియూథపాః ॥ ౬ ॥ విచిత్య తు దిశం పూర్వాం యథోక్తాం సచివైస్సహ । అదృష్ట్వా వినతస్సీతామాజగామ మహాబలః ॥ ౭ ॥ ఉత్తరాం చ దిశం సర్వాం విచిత్య స మహాకపిః । ఆగతస్సహ సైన్యేన వీరశ్శతవలిస్తదా ॥ ౮ ॥ సుషేణః పశ్చిమామాశాం విచిత్య సహ వానరైః । సమేత్య మాసే సంపూర్ణే సుగ్రీవముపచక్రమే ॥ ౯ ॥ తం ప్రస్రవణపృష్ఠస్థం సమాసాద్యాభివాద్య చ । ఆసీనం సహ రామేణ సుగ్రీవమిదమబ్రువన్ ॥ ౧౦ ॥ విచితాః పర్వతాస్సర్వే వనాని గహనాని చ । నిమ్నగాస్సాగరాంతాశ్చ సర్వే జనపదాశ్చ యే ॥ ౧౧ ॥ గుహాశ్చ విచితాస్సర్వాస్త్వయా యాః పరికీర్తితాః । విచితాశ్చ మహాగుల్మా లతావితతసంతతాః ॥ ౧౨ ॥ గహనేషు చ దేశేషు దుర్గేషు విషమేషు చ । సత్త్వాన్యతిప్రమాణాని విచితాని హతాని చ ॥ ౧౩ ॥ యే చైవ గహనా దేశా విచితాస్తే పునః పునః ॥ ఉదారసత్త్వాభిజనో మహాత్మా స మైథిలీం ద్రక్ష్యతి వానరేంద్రః । దిశం తు యామేవ గతా తు సీతా తామాస్థితో వాయుసుతో హనూమాన్ ॥ ౧౪ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - సప్తచత్వారింశస్సర్గః

సహ తారాంగదాభ్యాం తు గత్వా స హనుమాన్ కపిః । సుగ్రీవేణ యథోద్దిష్టం తం దేశముపచక్రమే ॥ ౧ ॥ స తు దూరముపాగమ్య సర్వైస్తైః కపిసత్తమైః । విచినోతి స్మ వింధ్యస్య గుహాశ్చ గహనాని చ ॥ ౨ ॥ పర్వతాగ్రాన్నదీదుర్గాన్ సరాంసి విపులాన్ ద్రుమాన్ । వృక్షషండాంశ్చ వివిధాన్ పర్వతాన్ ఘనపాదపాన్ ॥ ౩ ॥ అ

న్వేషమాణాస్తే సర్వే వానరాస్సర్వతోదిశమ్ । నసీతాం దదృశుర్వీరా మైథిలీం జన
కాత్మజామ్ ॥ ౪ ॥ తే భక్షయంతో మూలాని ఫలానివివిధానిచ । అన్వేషమాణాదుర్ధ
ర్షా న్యవసంస్తత్రతత్రహ ॥ ౫ ॥ సచదేశో దురన్వేష్యోగుహాగహనవాన్మహాన్
నిర్జలంనిర్జనంశూన్యం గహనంరోమహర్షణమ్ ॥ ౬ ॥ త్యక్త్వాతుతంతదాదేశం
సర్వేవై హరియూథపాః । తాదృశాన్యప్యరణ్యాని విచిత్యభృశపీడితాః ॥ ౭ ॥ దేశమ
న్యం దురాధర్షం వివిశుశ్చాకుతోభయాః । యత్రవంధ్యఫలావృక్షా విపుష్పాఃపర్ణ
వర్జితాః ॥ ౮ ॥ నిస్తోయాస్సరితోయత్రమూలంయత్రసుదుర్లభమ్ । నసంతిమహిషా
యత్రనమృగానచహస్తినః ॥ ౯ ॥ శార్దూలాఃపక్షిణోవాపి యేచాన్యేవనగోచ
రాః । నచాత్రవృక్షానౌషధ్యోనలతానాపివీరుధః ॥ ౧౦ ॥ స్నిగ్ధపత్రాఃస్థలేయత్ర
పద్మిన్యఃఫుల్లపంకజాః । ప్రేక్షణీయాస్సుగంధాశ్చ భ్రమరైశ్చవివర్జితాః ॥ ౧౧ ॥
కండుర్నామమహాభాగస్సత్యవాదీతపోధనః । మహర్షిఃపరమామర్షీనియమైర్దుష్ప్ర
ధర్షణః ॥ ౧౨ ॥ తస్యతస్మిన్వనేపుత్రోబాలకోదశవార్షికః । ప్రణష్టోజీవితాం
తాయక్రుద్ధస్తత్రమహామునిః ॥ ౧౩ ॥ తేనధర్మాత్మనాశప్తంకృత్స్నంతత్రమహద్వ
నమ్ । అశరణ్యం దురాధర్షం మృగపక్షివివర్జితమ్ ॥ ౧౪ ॥ తస్యతేకాననాంతాం
శ్చ గిరీణాంకందరాణిచ । ప్రభవాణినదీనాంచ విచిన్వంతి సమాహితాః ॥ ౧౫ ॥ తత్ర
చాపి మహాత్మానో నాపశ్యన్జనకాత్మజామ్ । హర్తారంరావణంవాపి సుగ్రీవ
ప్రియకారిణః ॥ ౧౬ ॥ తేప్రవిశ్యాశుతంభీమం లతాగుల్మసమావృతమ్ । దదృశుఃక్రూ
రకర్మాణమసురంనిర్భయంవనే ॥ ౧౭ ॥ తందృష్ట్వావానరాఘోరం స్థితంశైలమి
వాపరమ్ । గాఢంపరిహితాస్సర్వే దృష్ట్వాతంపర్వతోపమమ్ ॥ ౧౮ ॥ సోఽపితాన్వాన
రాన్సర్వాన్నష్టాఃస్థేత్యబ్రవీద్బలీ । అభ్యధావతసంక్రుద్ధోముష్టిముద్యమ్యసంహితమ్ ॥
౧౯ ॥ తమాపతంతంసహసా వాలిపుత్రోఽంగదస్తదా । రావణోఽయమితిజ్ఞాత్వా తలే
నాభిజఘానహ ॥ ౨౦ ॥ సవాలిపుత్రాభిహతోవక్త్రాచ్ఛోణితముద్వమన్ । అసురోఽభ్య
పతద్భూమౌ పర్యస్తఇవపర్వతః ॥ ౨౧ ॥ తేతుతస్మిన్నిరుచ్ఛ్వాసే వానరాజితకాశినః ।
వ్యచిన్వన్ప్రాయశస్తత్రసర్వంతద్గిరిగహ్వరమ్ ॥ ౨౨ ॥ విచితంతుతతఃకృత్వాసర్వేతే
కాననంపునః । అన్యదేవాపరంఘోరం వివిశుర్గిరిగహ్వరమ్ ॥ ౨౩ ॥ తేవిచిత్య పునః
ఖిన్నావినిష్పత్యసమాగతాః । ఏకాంతేవృక్షమూలేతు నిషేదుర్దీనమానసాః ॥ ౨౪ ॥
ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - అష్టచత్వారింశస్సర్గః

అథాంగదస్తదాసర్వాన్వానరానిదమబ్రవీత్ । పరిశ్రాంతోమహాప్రాజ్ఞస్స
మాశ్వాస్యశనైర్వచః ॥ ౧ ॥ వనానిగిరయోనద్యో దుర్గాణిగహనానిచ । దర్యోగిరిగు
హాశ్చైవవిచితానస్సమంతతః ॥ ౨ ॥ తత్రతత్రసహాస్మాభిర్జానకీనచదృశ్యతే । త
ద్వారక్షోహృతాయేనసీతాసురసుతోపమా ॥ ౩ ॥ కాలశ్చనోమహాన్యాతః సుగ్రీవ
శ్చోగ్రశాసనః । తస్మాద్భవంతస్సహితావిచిన్వంతుసమంతతః ॥ ౪ ॥ విహాయతంద్రీంశో
కంచనిద్రాంచైవసముత్థితామ్ । విచినుధ్వంయథాసీతాంపశ్యామోజనకాత్మజామ్ ॥ ౫ ॥
అనిర్వేదంచదాక్ష్యంచ మనసశ్చాపరాజయః । కార్యసిద్ధికరాణ్యాహుస్తస్మాదేతద్బ్రవీ
మ్యహమ్ ॥ ౬ ॥ అద్యాపీదం వనందుర్గంవిచిన్వంతువనౌకసః । ఖేదంత్యక్త్వాపునస్స
ర్వైర్వనమేతద్విచీయతామ్ ॥ ౭ ॥ అవశ్యంక్రియమాణస్యదృశ్యతేకర్మణఃఫలమ్ । అలంని
ర్వేదమాగమ్యనహినోమీలనంక్షమమ్ ॥ ౮ ॥ సుగ్రీవఃకోపనోరాజా తీక్ష్ణదండ
శ్చవానరః । భేతవ్యంతస్యసతతంరామస్యచమహాత్మనః ॥ ౯ ॥ హితార్థమేతదుక్తం

వః క్రియతాం యదిరోచతే । ఉచ్యతాం వా క్షమం యన్నస్సర్వేషామేవ వానరాః ॥ ౧౦ ॥ అంగదస్య వచశ్శ్రుత్వా వచనం గంధమాదనః । ఉవాచావ్యక్తయా వాచా పిపాసాశ్రమఖిన్నయా ॥ ౧౧ ॥ సదృశం ఖలు వో వాక్యమంగదో యదువాచ హ । హితం చైవానుకూలం చ క్రియతామస్య భాషితమ్ ॥ ౧౨ ॥ పునర్మార్గామహే శైలాన్ కందరాంశ్చ దరీస్తథా । కాననాని చ శూన్యాని గిరిప్రస్రవణాని చ ॥ ౧౩ ॥ యథోద్దిష్టాని సర్వాణి సుగ్రీవేణ మహాత్మనా । విచిన్వంతు వనం సర్వే గిరిదుర్గాణి సర్వశః ॥ ౧౪ ॥ తతస్సముత్థాయ పునర్వానరాస్తే మహాబలాః । వింధ్యకాననసంకీర్ణాం విచేరుర్దక్షిణాం దిశమ్ ॥ ౧౫ ॥ తే శారదాభ్రప్రతిమం శ్రీమద్రజతపర్వతమ్ । శృంగవంతం దరీమంతమధిరుహ్య చ వానరాః ॥ ౧౬ ॥ తత్ర లోధ్రవనం రమ్యం సప్తపర్ణవనాని చ । వ్యచిన్వంస్తే హరివరాస్సీతాదర్శనకాంక్షిణః ॥ ౧౭ ॥ తస్యాగ్రమధిరూఢాస్తే శ్రాంతా విపులవిక్రమాః । న పశ్యంతి స్మ వైదేహీం రామస్య మహిషీం ప్రియామ్ ॥ ౧౮ ॥ తే తు దృష్టిగతం కృత్వా తం శైలం బహుకందరమ్ । అవారోహంత హరయో వీక్షమాణాస్సమంతతః ॥ ౧౯ ॥ అవరుహ్య తతో భూమిం శ్రాంతా విగతచేతసః । స్థిత్వా ముహూర్తం తత్రాథ వృక్షమూలముపాశ్రితాః ॥ ౨౦ ॥ తే ముహూర్తం సమాశ్వస్తాః కించిద్భగ్నపరిశ్రమాః । పునరేవోద్యతాః కృత్స్నాం మార్గితుం దక్షిణాం దిశమ్ ॥ ౨౧ ॥ హనుమత్ప్రముఖాస్తే తు ప్రస్థితాః ప్లవగర్షభాః । వింధ్యమేవాదితస్తావద్విచేరుస్తే తతస్తతః ॥ ౨౨ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే- ఏకోనపంచాశస్సర్గః.

సహ తారాంగదాభ్యాం తు సంగమ్య హనుమాన్ కపిః । విచినోతి స్మ వింధ్యస్య గుహాశ్చ గహనాని చ ॥ ౧ ॥ సింహశార్దూలజుష్టేషు శివాశ్చ సరితస్తథా । విషమేషు నగేంద్రస్య మహాప్రస్రవణేషు చ ॥ ౨ ॥ ఆసేదుస్తస్య శైలస్య కోటిం దక్షిణపశ్చిమామ్ । తేషాం తత్రైవ వసతాం స కాలో వ్యత్యవర్తత ॥ ౩ ॥ స హి దేశో దురన్వేష్యో గుహాగహనవాన్మహాన్ । తత్ర వాయుసుతస్సర్వం విచినోతి స్మ పర్వతమ్ ॥ ౪ ॥ పరస్పరేణ హనుమానన్యోన్యస్యావిదూరతః । గజో గవాక్షో గవయశ్శరభో గంధమాదనః ॥ ౫ ॥ మైందశ్చ ద్వివిదశ్చైవ సుషేణో జాంబవాన్నలః । అంగదో యువరాజశ్చ తారశ్చ వనగోచరః ॥ ౬ ॥ గిరిజాలావృతాన్దేశాన్మార్గిత్వా దక్షిణాం దిశమ్ । విచిన్వంతస్తతస్తత్ర దదృశుర్వివృతం బిలమ్ ॥ ౭ ॥ దుర్గమృక్షబిలం నామ దానవేనాభిరక్షితం । క్షుత్పిపాసాపరీతాశ్చ శ్రాంతాశ్చ సలిలార్థినః ॥ ౮ ॥ అవకీర్ణం లతావృక్షైర్దదృశుస్తే మహాబిలమ్ । తతః క్రౌంచాశ్చ హంసాశ్చ సారసాశ్చాభినిష్క్రమన్ ॥ ౯ ॥ జలార్ద్రాశ్చక్రవాకాశ్చ రక్తాంగాః పద్మరేణుభిః । తతస్తద్బిలమాసాద్య సుగంధి దురతిక్రమమ్ ॥ ౧౦ ॥ విస్మయవ్యగ్రమనసో బభూవుర్వానరర్షభాః । సంజాతపరిశంకాస్తే తద్బిలం ప్లవగోత్తమాః ॥ ౧౧ ॥ అభ్యపద్యంత సంహృష్టాస్తేజోవంతో మహాబలాః । నానాసత్త్వసమాకీర్ణం దైత్యేంద్రనిలయోపమమ్ ॥ ౧౨ ॥ దుర్దర్శమతిఘోరం చ దుర్విగాహం చ సర్వశః । తతః పర్వతకూటాభో హనుమాన్మారుతాత్మజః ॥ ౧౩ ॥ అబ్రవీద్వానరాన్సర్వాన్కాంతారవనకోవిదః । గిరిజాలావృతాన్దేశాన్మార్గిత్వా దక్షిణాం దిశమ్ ॥ ౧౪ ॥ వయం సర్వే పరిశ్రాంతా న చ పశ్యామ మైథిలీమ్ । అస్మాచ్చాపి బిలాద్ధంసాః క్రౌంచాశ్చ సహ సారసైః ॥ ౧౫ ॥ జలార్ద్రాశ్చక్రవాకాశ్చ నిష్పతంతి స్మ సర్వతః । నూనం సలిలవానత్ర కూపో వా యది వా హ్రదః ॥ ౧౬ ॥ తథా చేమే బిలద్వారే స్నిగ్ధాస్తిష్ఠంతి పాదపాః । ఇత్యుక్త్వా తద్బిలం సర్వే వివిశుస్తిమిరావృతమ్ ॥ ౧౭ ॥ అచంద్రసూర్యం హరయో దదృ

ఘోరో మహర్షణమ్। నిశామ్య తస్మాత్సింహాంశ్చ తాంస్తాంశ్చ మృగపక్షిణః॥ ౧౮ ॥ ప్రవిష్టా హరిశార్దూలా బిలం తిమిరసంవృతమ్। న తేషాం సజ్జతే చక్షుర్న తేజో న పరాక్రమః॥ ౧౯ ॥ వాయోరివ గతిస్తేషాం దృష్టిస్తమసి వర్తతే। తే ప్రవిష్టాస్తు వేగేన తద్బిలం కపికుంజరాః॥ ౨౦ ॥ ప్రకాశమభిరామం చ దదృశుర్దేశముత్తమమ్। తతస్తస్మిన్బిలే దుర్గే నానాపాదపసంకులే॥ ౨౧ ॥ అన్యోన్యం సంపరిష్వజ్య జగ్ముర్యోజనమంతరమ్। తే నష్టసంజ్ఞాస్తృషితాః సంభ్రాంతాః సలిలార్థినః ॥ ౨౨ ॥ పరిపేతుర్బిలే తస్మిన్ కంచిత్కాలమతంద్రితాః। తే కృశా దీనవదనాః పరిశ్రాంతాః ప్లవంగమాః॥ ౨౩ ॥ ఆలోకం దదృశుర్వీరా నిరాశా జీవితే తదా। తతస్తం దేశమాగమ్య సౌమ్యం వితిమిరం వనమ్ ॥ ౨౪॥ దదృశుః కాంచనాన్వృక్షాన్దీప్తవైశ్వానరప్రభాన్। సాలాంస్తాలాంశ్చ పున్నాగాన్కకుభాన్వంజుళాన్ధవాన్॥ ౨౫॥ చంపకాన్నాగవృక్షాంశ్చ కర్ణికారాంశ్చ పుష్పితాన్। స్తబకైః కాంచనైశ్చిత్రైర్రక్తైః కిసలయైస్తథా ॥ ౨౬ ॥ ఆపీడైశ్చ లతాభిశ్చ హేమాభరణభూషితాన్। తరుణాదిత్యసంకాశాన్వైడూర్యకృతవేదికాన్॥ ౨౭ ॥ విభ్రాజమానాన్వపుషా పాదపాంశ్చ హిరణ్మయాన్। నీలవైడూర్యవర్ణాశ్చ పద్మినీః పతగావృతాః ॥ ౨౮॥ మహద్భిః కాంచనైః పద్మైర్వృతా బాలార్కసన్నిభైః। జాతరూపమయైర్మత్స్యైర్మహద్భిశ్చ సకచ్ఛపైః ॥ ౨౯॥ నళినీస్తత్ర దదృశుః ప్రసన్నసలిలావృతాః। కాంచనాని విమానాని రాజతాని తథైవ చ॥ ౩౦ ॥ తపనీయగవాక్షాణి ముక్తాజాలావృతాని చ। హైమరాజతభౌమాని వైడూర్యమణిమంతి చ ॥ ౩౧ ॥ దదృశుస్తత్ర హరయో గృహముఖ్యాని సర్వశః। పుష్పితాన్ఫలినో వృక్షాన్ ప్రవాళమణిసన్నిభాన్॥ ౩౨ ॥ కాంచనభ్రమరాంశ్చైవ మధూని చ సమంతతః। మణికాంచనచిత్రాణి శయనాన్యాసనాని చ ॥౩౩॥ మహార్హాణి చ యానాని దదృశుస్తే సమంతతః। హైమరాజతకాంస్యానాం భాజనానాం చ సంచయాన్॥ ౩౪॥ అగరూణాం చ దివ్యానాం చందనానాం చ సంచయాన్। శుచీన్యభ్యవహార్యాణి మూలాని చ ఫలాని చ ॥ ౩౫ ॥ మహార్హాణి చ పానాని మధూని రసవంతి చ। దివ్యానామంబరాణాం చ మహార్హాణాం చ సంచయాన్ ॥ ౩౬ ॥ కంబళానాం చ చిత్రాణామజినానాం చ సంచయాన్। తత్ర తత్ర చ విన్యస్తాన్ దీప్తాన్ వైశ్వానరప్రభాన్ ॥ ౩౭ ॥ దదృశుర్వానరాశ్శూరా జాతరూపస్య సంచయాన్। తత్ర తత్ర విచిన్వంతో బిలే తస్మిన్మహాబలాః॥ ౩౮ ॥ దదృశుర్వానరాశ్శూరాః స్త్రియం కాంచిదదూరతః। తాం దృష్ట్వా భృశసంత్రస్తాశ్చీరకృష్ణాజినాంబరామ్ ॥ ౩౯ ॥ తాపసీం నియతాహారాం జ్వలంతీమివ తేజసా। విస్మితా హరయస్తత్ర వ్యవతిష్ఠంత సర్వశః ॥ ౪౦ ॥ తతో హనూమాన్ గిరిసన్నికాశః కృతాంజలిస్తామభివాద్య వృద్ధామ్। పప్రచ్ఛ కా త్వం భవనం బిలం చ రత్నాని చేమాని వదస్వ కస్య ॥ ౪౧ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - పంచాశస్సర్గః. ❁

ఇత్యుక్త్వా హనుమాంస్తత్ర పునః కృష్ణాజినాంబరామ్ ।అబ్రవీత్తాం మహాభాగాం తాపసీం ధర్మచారిణీమ్ ॥ ౧॥ ఇదం ప్రవిష్టాస్సహసా బిలం తిమిరసంవృతమ్। క్షుత్పిపాసాపరిశ్రాంతాః పరిఖిన్నాశ్చ సర్వశః ॥ ౨ ॥ మహద్ధరణ్యా వివరం ప్రవిష్టాస్స్మ పిపాసితాః। ఇమాంస్త్వేవంవిధాన్భావాన్వివిధానద్భుతోపమాన్॥ ౩ ॥ దృష్ట్వా వయం ప్రవ్యథితాస్సంభ్రాంతా నష్టచేతసః। కస్యైతే కాంచనా వృక్షాస్తరుణాదిత్యసన్నిభాః॥ ౪ ॥ శుచీన్యభ్యవహార్యాణి మూలాని చ ఫలాని చ। కాంచనాని విమానాని రాజతాని గృహాణి చ॥ ౫ ॥ తపనీయగవాక్షాణి మణిజాలావృతాని చ। పుష్పితాః ఫలవంతశ్చ పుణ్యాస్సు

ఋక్షగంధినః ॥ ౬ ॥ [illegible] జాంబూనదమయాః పాదపాః కస్య తేజసా । [illegible] పద్మా-
ని జాతాని విమలే జలే ॥ ౭ ॥ కథం మత్స్యాశ్చ సౌవర్ణాశ్చరంతి సహ కచ్ఛపైః । ఆత్మన-
స్త్వస్యను భావాద్వా కస్య చైతత్తపోబలమ్ ॥ ౮ ॥ అజానతాం నస్సర్వేషాం సర్వమాఖ్యా-
తుమర్హసి । ఏవముక్తా హనుమతా తాపసీ ధర్మచారిణీ ॥ ౯ ॥ ప్రత్యువాచ హనూ-
మంతం సర్వభూతహితే రతా । మయో నామ మహాతేజా మాయావీ దానవర్షభః ॥
౧౦ ॥ తేనేదం నిర్మితం సర్వం మాయయా కాంచనం వనమ్ । పురా దానవముఖ్యానాం వి-
శ్వకర్మా బభూవ హ ॥ ౧౧ ॥ యేనేదం కాంచనం దివ్యం నిర్మితం భవనోత్తమమ్ । స తు వర్ష-
సహస్రాణి తపస్తప్త్వా మహావనే ॥ ౧౨ ॥ పితామహాద్వరం లేభే సర్వమౌశనసం ధనమ్ । వ-
నం విధాయ బలవాన్ సర్వకామేశ్వరస్తదా ॥ ౧౩ ॥ ఉవాస సుఖితః కాలం కంచిదస్మిన్మ-
హావనే । తమప్సరసి హేమాయాం సక్తం దానవపుంగవమ్ ॥ ౧౪ ॥ విక్రమ్యైవాశనిం
గృహ్య జఘానేశః పురందరః । ఇదం చ బ్రహ్మణా దత్తం హేమాయై వనముత్తమమ్ ॥ ౧౫ ॥
శాశ్వతాః కామభోగాశ్చ గృహం చేదం హిరణ్మయమ్ । దుహితా మేరుసావర్ణేరహం త-
స్యాస్స్వయంప్రభా ॥ ౧౬ ॥ ఇదం రక్షామి భవనం హేమాయా వానరోత్తమ । మమ
ప్రియసఖీ హేమా నృత్తగీతవిశారదా ॥ ౧౭ ॥ తయా దత్తవరా చాస్మి రక్షామి భవనో-
త్తమమ్ । కిం కార్యం కస్య వా హేతోః కాంతారాణి ప్రపశ్యథ ॥ ౧౮ ॥ కథం చేదం వనం
దుర్గం యుష్మాభిరుపలక్షితమ్ । ఇమాన్యభ్యవహార్యాణి మూలాని చ ఫలాని చ ॥ ౧౯ ॥ భు-
క్త్వా పీత్వా చ పానీయం సర్వం మే వక్తుమర్హథ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ఏకపం-
చాశస్సర్గః

అథ తానబ్రవీత్సర్వాన్విశ్రాంతాన్ హరిపుంగవాన్ । ఇదం వచనమేకాగ్రా
తాపసీ ధర్మచారిణీ ॥ ౧ ॥ వానరా యది వః ఖేదః ప్రణష్టః ఫలభక్షణాత్ । యది చైతన్మ-
యా శ్రావ్యం శ్రోతుమిచ్ఛామి తాం కథామ్ ॥ ౨ ॥ తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా హనుమా-
న్మారుతాత్మజః । ఆర్జవేన యథాతత్త్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే ॥ ౩ ॥ రాజా సర్వస్య లోక-
స్య మహేంద్రవరుణోపమః । రామో దాశరథిః శ్రీమాన్ ప్రవిష్టో దండకావనమ్ ॥ ౪ ॥
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా వైదేహ్యా చాపి భార్యయా । తస్య భార్యా జనస్థానాద్రావణే-
న హృతా బలాత్ ॥ ౫ ॥ వీరస్తస్య సఖా రాజ్ఞః సుగ్రీవో నామ వానరః । రాజా వానరము-
ఖ్యానాం యేన ప్రస్థాపితా వయమ్ ॥ ౬ ॥ అగస్త్యచరితామాశాం దక్షిణాం యమరక్షి-
తామ్ । సహైభిర్వానరైర్ఘోరైరంగదప్రముఖైర్వయమ్ ॥ ౭ ॥ రావణం సహితాస్స-
ర్వే రాక్షసం కామరూపిణం । సీతయా సహ వైదేహ్యా మార్గధ్వమితి చోదితాః ॥ ౮ ॥
విచేతుం చ వయం సర్వే సమగ్రాం దక్షిణాం దిశమ్ । వయం బుభుక్షితాస్సర్వే వృక్షమూల-
ముపాశ్రితాః ॥ ౯ ॥ వివర్ణవదనాస్సర్వే సర్వే ధ్యానపరాయణాః । నాధిగచ్ఛామ
హే పారం మగ్నాశ్చింతామహార్ణవే ॥ ౧౦ ॥ చారయంతస్తతశ్చక్షుర్దృష్టవంతో వ-
యం బిలమ్ । లతాపాదపసంఛన్నం తిమిరేణ సమావృతమ్ ॥ ౧౧ ॥ అస్మాద్ధంసా జలక్లి-
న్నాః పక్షైస్సలిలరోధిభిః । కురరాస్సారసాశ్చైవ నిష్పతంతి పతత్రిణః ॥ ౧౨ ॥ సా-
ధ్వత్ర ప్రవిశామేతి మయా తూక్తాః ప్లవంగమాః । తేషామపి హి సర్వేషామనుమాన-
ముపాగతమ్ ॥ ౧౩ ॥ గచ్ఛామః ప్రవిశామేతి భర్తృకార్యత్వరాన్వితాః । తతో గాఢం నిపతి-
తా గృహ్య హస్తౌ పరస్పరమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఇదం ప్రవిష్టాస్సహసా బిలం తిమిరసంవృతమ్ । ఏత-
న్నః కార్యమేతేన కృత్యేన వయమాగతాః ॥ ౧౫ ॥ త్వాం చైవోపగతాస్సర్వే పరి-
ద్యూనా బుభుక్షితాః । ఆతిథ్యం ధర్మదత్తాని మూలాని చ ఫలాని చ ॥ ౧౬ ॥ అస్మాభిరుపభు-
క్తాని బుభుక్షాపరిపీడితైః । యత్త్వయా రక్షితాస్సర్వే మ్రియమాణా బుభుక్షయా ॥ ౧౭ ॥

బ్రూహి ప్రత్యుపకారార్థం కింతే కుర్వంతు వానరాః। ఏవముక్తా తు సర్వజ్ఞా వానరైస్తైస్స్వయంప్రభా ॥ ౧౭ ॥ ప్రత్యువాచ తతస్సర్వానిదం వానరయూథపాన్। సర్వేషాం పరితుష్టాస్మి వానరాణాం తరస్వినామ్॥ ౧౮ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే-ద్విపంచాశస్సర్గః

ఏవముక్తశ్శుభం వాక్యం తాపస్యా ధర్మసంహితమ్। ఉవాచ హనుమాన్వాక్యం తామనిందితలోచనామ్ ॥ ౧ ॥ శరణం త్వాం ప్రపన్నాస్మస్సర్వే వై ధర్మచారిణి। యః కృతస్సమయోస్మాకం సుగ్రీవేణ మహాత్మనా ॥ ౨ ॥ సతు కాలో వ్యతిక్రాంతో బిలేచ పరివర్తతామ్। సా త్వమస్మాద్బిలాద్ఘోరాదుత్తారయితుమర్హసి ॥ ౩ ॥ తస్మాత్సుగ్రీవవచనాదతిక్రాంతాన్గతాయుషః। త్రాతుమర్హసి నస్సర్వాన్సుగ్రీవభయకర్శితాన్ ॥ ౪ ॥ మహచ్చ కార్యమస్మాభిః కర్తవ్యం ధర్మచారిణి। తచ్చాపి న కృతం కార్యమస్మాభిరిహవాసిభిః ॥ ౫ ॥ ఏవముక్తా హనుమతా తాపసీ వాక్యమబ్రవీత్। జీవతా దుష్కరం మన్యే ప్రవిష్టేన నివర్తితుమ్ ॥ ౬ ॥ తపసస్తు ప్రభావేన నియమోపార్జితేన చ। సర్వానేవ బిలాదస్మాత్తారయిష్యామి వానరాన్ ॥ ౭ ॥ నిమీలయత చక్షూంషి సర్వే వానరపుంగవాః। నహి నిష్క్రమితుం శక్యమనిమీలితలోచనైః ॥ ౮ ॥ తతోనిమీలితాస్సర్వే సుకుమారాంగుళైః కరైః। సహసాపి దధుర్దృష్టిం హృష్టాగమనకాంక్షయా ॥ ౯ ॥ వానరాస్తుమహాత్మానో హస్తరుద్ధముఖాస్తదా। నిమేషాంతరమాత్రేణ బిలాదుత్తారితాస్తయా ॥ ౧౦ ॥ తతస్తాన్వానరాన్సర్వాంస్తాపసీ ధర్మచారిణీ। నిస్సృతాన్విషమాత్తస్మాత్సమాశ్వాస్యేదమబ్రవీత్ ॥ ౧౧ ॥ ఏష వింధ్యో గిరిశ్శ్రీమాన్నానాద్రుమలతాకులః। ఏష ప్రస్రవణశ్శైలస్సాగరోయం మహోదధిః ॥ ౧౨ ॥ స్వస్తి వోస్తు గమిష్యామి భవనం వానరర్షభాః। ఇత్యుక్త్వా తద్బిలం శ్రీమత్ప్రవివేశ స్వయంప్రభా ॥ ౧౩ ॥ తతస్తే దదృశుర్ఘోరం సాగరం వరుణాలయమ్। అపారమభిగర్జంతం ఘోరైరూర్మిభిరాకులమ్ ॥ ౧౪ ॥ మయస్య మాయావిహితం గిరిదుర్గం విచిన్వతామ్। తేషాం మాసో వ్యతిక్రాంతో యో రాజ్ఞా సమయః కృతః ॥ ౧౫ ॥ వింధ్యస్య తు గిరేః పాదే సంప్రపుష్పితపాదపే। ఉపవిశ్య మహాత్మానశ్చింతామాపేదిరే తదా ॥ ౧౬ ॥ తతః పుష్పాతిభారాగ్రాన్లతాశతసమాకులాన్। ద్రుమాన్వాసంతికాన్దృష్ట్వా బభూవుర్భయశంకితాః ॥ ౧౭ ॥ తే వసంతమనుప్రాప్తం ప్రతిపద్య పరస్పరమ్। నష్టసందేశకాలార్థా నిపేతుర్ధరణీతలే॥ ౧౮ ॥ తాంస్తాన్కపివృద్ధాంస్తు శిష్టాంశ్చైవ వనౌకసః। వాచా మధురయాభాష్య యథావదనుమాన్య చ ॥ ౧౯ ॥ సతు సింహవృషస్కంధః పీనాయతభుజః కపిః। యువరాజో మహాప్రాజ్ఞ అంగదో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౦ ॥ శాసనాత్కపిరాజస్య వయం సర్వే వినిర్గతాః। మాసే పూర్ణే బిలస్థానాం హరయః కిం న బుధ్యతే ॥ ౨౧ ॥ వయమాశ్వయుజే మాసే కాలసంఖ్యావ్యవస్థితాః। ప్రస్థితాస్సోపి చాతీతః కిమతః కార్యముచ్యతామ్ ॥ ౨౨ ॥ భవంతః ప్రత్యయం ప్రాప్తా నీతిమార్గవిశారదాః। హితేష్వభిరతా భర్తుర్నిసృష్టాస్సర్వకర్మసు ॥ ౨౩ ॥ కర్మస్వప్రతిమాస్సర్వే దిక్షు విశ్రుతపౌరుషాః। మాం పురస్కృత్య నిర్యాతాః పింగాక్షప్రచోదితాః ॥ ౨౪ ॥ ఇదానీమకృతార్థానాం మర్తవ్యం నాత్ర సంశయః। హరిరాజస్య సందేశమకృత్వా కస్సుఖీ భవేత్ ॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్నతీతే కాలే తు సుగ్రీవేణ కృతే స్వయమ్। ప్రాయోపవేశనం యుక్తం సర్వేషాం చ వనౌకసామ్ ॥ ౨౬ ॥ తీక్ష్ణః ప్రకృత్యా సుగ్రీవస్స్వామిభావే వ్యవస్థితః। న క్షమిష్యతి

నస్సర్వానపరాధకృతో గతాన్ ॥ ౨౭ ॥ అప్రవృత్తౌ చ సీతాయాః పాపమేవ కరిష్యతి । తస్మాత్ క్షమమిహాద్యైవ గంతుం ప్రాయోపవేశనమ్ ॥ ౨౮ ॥ త్యక్త్వా దారాంశ్చ పుత్రాంశ్చ ధనాని చ గృహాణి చ । ధ్రువం నో హింసతే రాజా సర్వాన్ ప్రతిగతానితః ॥ ౨౯ ॥ వధేనాప్రతిరూపేణ శ్రేయాన్ మృత్యురిహైవ నః । న చాహం యౌవరాజ్యేన సుగ్రీవేణాభిషేచితః ॥ ౩౦ ॥ నరేంద్రేణాభిషిక్తోఽస్మి రామేణాక్లిష్టకర్మణా । స పూర్వం బద్ధవైరో మాం రాజా దృష్ట్వా వ్యతిక్రమమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఘాతయిష్యతి దండేన తీక్ష్ణేన కృతనిశ్చయః । కిం మే సుహృద్భిర్వ్యసనం పశ్యద్భిర్జీవితాంతరే ॥ ౩౨ ॥ ఇహైవ ప్రాయమాసిష్యే పుణ్యే సాగరరోధసి । ఏతచ్ఛ్రుత్వా కుమారేణ యువరాజేన భాషితమ్ ॥ ౩౩ ॥ సర్వే తే వానరశ్రేష్ఠాః కరుణం వాక్యమబ్రువన్ । తీక్ష్ణః ప్రకృత్యా సుగ్రీవః ప్రియారక్తశ్చ రాఘవః ॥ ౩౪ ॥ సమీక్ష్యాకృతకార్యాంస్తు తస్మింశ్చ సమయే గతే । అదృష్టాయాం తు వైదేహ్యాం దృష్ట్వా చైవ సమాగతాన్ ॥ ౩౫ ॥ రాఘవప్రియకామాయ ఘాతయిష్యత్యసంశయః । న క్షమం చాపరాద్ధానాం గమనం స్వామిపార్శ్వతః ॥ ౩౬ ॥ ఇహైవ సీతామన్విష్య ప్రవృత్తిముపలభ్య వా । నో చేద్గచ్ఛామ తం వీరం గమిష్యామో యమక్షయమ్ ॥ ౩౭ ॥ ప్లవంగమానాం తు భయార్దితానాం శ్రుత్వా వచస్తార ఇదం బభాషే । అలం విషాదేన బిలం ప్రవిశ్య వసామ సర్వే యది రోచతే వః ॥ ౩౮ ॥ ఇదం హి మాయావిహితం సుదుర్గమం ప్రభూతవృక్షోదకభోజ్యపేయమ్ । ఇహాస్తి నో నైవ భయం పురందరాన్న రాఘవాద్వానరరాజతో వా ॥ ౩౯ ॥ శ్రుత్వాంగదస్యాపి వచోనుకూలమూచుశ్చ సర్వే హరయః ప్రతీతాః । యథా న హింస్యేమ తథా విధానమసక్తమద్యైవ విధీయతాం నః ॥ ౪౦ ॥

ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - త్రిపంచాశస్సర్గః

తథా బ్రువతి తారే తు తారాధిపతివర్చసి । అథ మేనే హృతం రాజ్యం హనూమానంగదేన తత్ ॥ ౧ ॥ బుద్ధ్యా హ్యష్టాంగయా యుక్తం చతుర్బలసమన్వితమ్ । చతుర్దశగుణం మేనే హనూమాన్వాలినస్సుతమ్ ॥ ౨ ॥ ఆపూర్యమాణం శశ్వచ్చ తేజోబలపరాక్రమైః । శశినం శుక్లపక్షాదౌ వర్ధమానమివ శ్రియా ॥ ౩ ॥ బృహస్పతిసమం బుద్ధ్యా విక్రమే సదృశం పితుః । శుశ్రూషమాణం తారస్య శుక్రస్యేవ పురందరమ్ ॥ ౪ ॥ భర్తురర్థే పరిశ్రాంతం సర్వశాస్త్రవిదాం వరమ్ । అభిసంధాతుమారేభే హనూమానంగదం తతః ॥ ౫ ॥ స చతుర్ణాముపాయానాం తృతీయముపవర్ణయన్ । భేదయామాస తాన్ సర్వాన్ వానరాన్వాక్యసంపదా ॥ ౬ ॥ తేషు సర్వేషు భిన్నేషు తతోఽభీషయదంగదమ్ । భీషణైర్బహుభిర్వాక్యైః కోపోపాయసమన్వితైః ॥ ౭ ॥ త్వం సమర్థతరః పిత్రా యుద్ధే తారేయ వై ధురమ్ । దృఢం ధారయితుం శక్తః కపిరాజ్యం యథా పితా ॥ ౮ ॥ నిత్యమస్థిరచిత్తా హి కపయో హరిపుంగవ । నాజ్ఞాప్యం విషహిష్యంతి పుత్రదారాన్వినా త్వయా ॥ ౯ ॥ త్వాం నైతే హ్యనుయుంజేయుః ప్రత్యక్షం ప్రవదామి తే । యథాయం జాంబవాన్నీలః సుహోత్రశ్చ మహాకపిః ॥ ౧౦ ॥ న హ్యహం త ఇమే సర్వే సామదానాదిభిర్గుణైః । దండేన వా త్వయా శక్యాస్సుగ్రీవాదపకర్షితుమ్ ॥ ౧౧ ॥ విగృహ్యాసనమప్యాహుర్దుర్బలేన బలీయసః । ఆత్మరక్షాకరస్తస్మాన్న విగృహ్ణీత దుర్బలః ॥ ౧౨ ॥ యాం చైమాం మన్యసే ధాత్రీమేతద్బిలమితి శ్రుతమ్ । ఏతల్లక్ష్మణబాణానామీషత్కార్యం విదారణే ॥ ౧౩ ॥ స్వల్పం హి కృతమింద్రేణ క్షిపతా హ్యశనిం పురా । లక్ష్మణో నిశితైర్బాణైర్భింద్యాత్పత్రపుటం యథా ॥ ౧౪ ॥ లక్ష్మణస్య తు నారాచా బహవస్సంతి తద్విధాః । వజ్రాశనిసమస్పర్శా గిరీణామపి దారణాః ॥ ౧౫ ॥ అవస్థానే యదైవ త్వమాసిష్యసి పరంతప । తదైవ హరయస్సర్వే త్యక్ష్యంతి కృతనిశ్చయాః ॥ ౧౬ ॥ స్మరంతః పుత్రదారాణాం నిత్యోద్విగ్నా బు

భక్షితాః। భేదితాము ఖశయ్యాభిస్త్వాంకరిష్యంతిపృష్ఠతః ॥ ౧౭ ॥ సత్వంహీనస్సుహృద్భి శ్చహితకామైశ్చబంధుభిః । తృణాదపిభృశోద్విగ్నః స్పందమానాద్భవిష్యసి॥ ౧౮ ॥ న చజాతునహింస్యుస్త్వాం ఘోరాలక్ష్మణసాయకాః । అపవృత్తంజిఘాంసంతోమహా వే గాదురాసదాః॥౧౯॥ అస్మాభి స్తుగతంసార్ధం వినీతవదుపస్థితమ్।ఆనుపూర్వ్యాత్తుసు గ్రీవోరాజ్యేత్వాంస్థాపయిష్యతి॥ ౨౦ ॥ ధర్మకామఃపితృవ్యస్తేప్రీతి కామో దృఢ వ్రతః । శుచిస్సత్యప్రతిజ్ఞశ్చనత్వాంజాతుజిఘాంసతి ॥ ౨౧ ॥ ప్రియకామశ్చతేమాతు స్తదర్థంచాస్యజీవితమ్।తస్యాపత్యంచనాస్త్యన్యత్తస్మాదంగదగమ్యతామ్॥౨౨॥ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే- చతుఃపంచాశస్సర్గః

శ్రుత్వాహనుమతోవాక్యం ప్రశ్రితంధర్మసంహితమ్। స్వామిసత్కారసంయుక్త మంగదోవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ స్థైర్యమాత్మమనశ్శౌచ మానృశంస్య మథార్జవమ్। విక్రమశ్చైవధైర్యంచ సుగ్రీవేనోపపద్యతే ॥ ౨ ॥ భ్రాతుర్జ్యేష్ఠస్యయోభా ర్యాంజీవతోమహిషీంప్రియామ్। ధర్మేణమాతరంయస్తుస్వీకరోతి జుగుప్సితః ॥ ౩ ॥ కథంసధర్మంజానీతే యేనభ్రాత్రామహాత్మనా। యుద్ధాయాభినియుక్తేన బిలస్యపి హితంముఖమ్॥ ౪ ॥ సత్యాత్పాణిగృహీతశ్చ కృతకర్మామహాయశాః। విస్మృతోరాఘ వోయేనసకస్యతు కృతంస్మరేత్ ॥ ౫ ॥ లక్ష్మణస్య భయాద్యేన నాధర్మభయభీరుణా। ఆదిష్టామార్గితుంసీతాం ధర్మమస్మిన్ కథంభవేత్ ॥ ౬ ॥ అస్మిన్పాపేకృతఘ్నేతు స్మృతిహీనేచలాత్మని। ఆర్యఃకోవిశ్వసేజ్జాతుతత్కులీనోజిజీవిషుః ॥ ౭॥ రాజ్యేపుత్రః ప్రతిష్ఠాప్యస్సగుణోవిగుణోపివా। కథంశత్రుకులీనంమాం సుగ్రీవోజీవయిష్యతి ॥ ౮ ॥ భిన్నమంత్రోపరాద్ధశ్చహీనశక్తిః కథంహ్యహమ్। కిష్కింధాంప్రాప్యజీవేయ మనాథఇవదుర్బలః॥ ౯ ॥ ఉపాంశుదండేనహిమాం బంధనేనోపపాదయేత్ । శ ఠఃక్రూరోనృశంసశ్చ సుగ్రీవోరాజ్యకారణాత్ ॥ ౧౦ ॥ బంధనాచ్చావసాదాన్మే శ్రేయఃప్రాయోపవేశనమ్। అనుజానీతమాంసర్వేగృహంగచ్ఛంతువానరాః॥ ౧౧॥ అహంవఃప్రతిజానామి నాగమిష్యామ్యహంపురీమ్। ఇహైవప్రాయమాసిష్యే శ్రే యోమరణమేవమే॥ ౧౨ ॥ అభివాదనపూర్వంతు రాఘవౌ బలశాలినౌ। వాచ్యౌ మత్వచనాద్వీరౌ కుశలంరఘుపుంగవౌ ॥ ౧౩॥ అభివాదనపూర్వంతురాజాకుశలమే వచ। వాచ్యఃపితాయవీయాన్మేసుగ్రీవోవానరేశ్వరః ॥ ౧౪ ॥ ఆరోగ్యపూర్వంకుశ లంవాచ్యామాతా రుమాచమే। మాతరంచైవమేతారా మాశ్వాసయితుమర్హథ॥ ౧౫ ॥ ప్రకృత్యాప్రియపుత్రాసా సానుక్రోశాతపస్వినీ। వినష్టమిహమాంశ్రుత్వా వ్యక్తంహాస్యతిజీవితమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఏతావదుక్త్వావచనంవృద్ధాంస్తానభివాద్యచ। వివేశచాంగదోభూమౌ రుదన్దర్భేషుదుర్మనాః ॥ ౧౭ ॥ తస్యసంవిశతస్తత్రరుదం తోవానరర్షభాః। నయనేభ్యఃప్రముముచు రుష్ణంవై వారిదుఃఖితాః॥ ౧౮ ॥ సు గ్రీవంచైవనిందంతః ప్రశంసంతశ్చవాలినమ్। పరివార్యాంగదంసర్వే వ్యవస్యన్ ప్రాయమాసితుమ్ ॥ ౧౯ ॥ మతంతద్వాలిపుత్రస్యవిజ్ఞాయప్లవగర్షభాః। ఉపస్పృ శ్యోదకంసర్వే ప్రాఙ్ముఖాస్సముపావిశన్ ॥ ౨౦ ॥ దక్షిణాగ్రేషుదర్భేషు ఉదక్తీ రంసమాశ్రితాః। ముమూర్షవోహరిశ్రేష్ఠా ఏతత్క్షమమితిస్మహ॥౨౧॥ రామస్య వనవాసంచ క్షయందశరథస్యచ। జనస్థానవధంచైవ వధంచైవజటాయుషః ॥ ౨౨ ॥ హరణంచైవవైదేహ్యా వాలినశ్చవధంరణే। రామకోపంచవదతాం హ రీణాంభయమాగతమ్॥ ౨౩ ॥ ససంవిశద్భిర్బహుభిర్మహీధరో మహాద్రికూటప్రతి మైఃప్లవంగమైః। బభూవసన్నాదితనిర్దరాంతరో భృశంనదద్భిర్జలదైరివోల్బ

ణ్వైః ॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్రీ కిష్కింధాకాండే - పంచపంచాశస్సర్గః

ఉపవిష్టాస్తు తే సర్వే యస్మిన్ ప్రాయం గిరిస్థలే । హరయో గృధ్రరాజశ్చ తం దేశముపచక్రమే ॥ ౧ ॥ సంపాతిర్నామ నామ్నా తు చిరంజీవీ విహంగమః । భ్రాతా జటాయుషః శ్రీమాన్ ప్రఖ్యాతబలపౌరుషః ॥ ౨ ॥ కందరాదభినిష్క్రమ్య స వింధ్యస్య మహాగిరేః । ఉపవిష్టాన్ హరీన్ దృష్ట్వా హృష్టాత్మా గిరమబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ విధిః కిల నరం లోకే విధానేనానువర్తతే । యథాయం విహితో భక్ష్యశ్చిరాన్మహ్యముపాగతః ॥ ౪ ॥ పరంపరాణాం భక్షిష్యే వానరాణాం మృతం మృతమ్ । ఉవాచైవం వచః పక్షీ తాన్ నిరీక్ష్య ప్లవంగమాన్ ॥ ౫ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా భక్ష్యలుబ్ధస్య పక్షిణః । అంగదః పరమాయస్తో హనూమంతమథాబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ పశ్య సీతాపదేశేన సాక్షాద్వైవస్వతో యమః । ఇమం దేశమనుప్రాప్తో వానరాణాం విపత్తయే ॥ ౭ ॥ రామస్య న కృతం కార్యం రాజ్ఞో న చ వచః కృతమ్ । హరీణామియమజ్ఞాతా విపత్తిస్సహసాగతా ॥ ౮ ॥ వైదేహ్యాః ప్రియకామేన కృతం కర్మ జటాయుషా । గృధ్రరాజేన యత్తత్ర శ్రుతం వస్తదశేషతః ॥ ౯ ॥ తథా సర్వాణి భూతాని తిర్యగ్యోనిగతాన్యపి । ప్రియం కుర్వంతి రామస్య త్యక్త్వా ప్రాణాన్ యథా వయమ్ ॥ ౧౦ ॥ అన్యోన్యముపకుర్వంతి స్నేహకారుణ్యయంత్రితాః । తతస్తేనోపకారార్థం త్యజతాత్మానమాత్మనా ॥ ౧౧ ॥ ప్రియం కృతం హి రామస్య ధర్మజ్ఞేన జటాయుషా । రాఘవార్థే పరిశ్రాంతా వయం సంత్యక్తజీవితాః ॥ ౧౨ ॥ కాంతారాణి ప్రపన్నాస్స్మ న చ పశ్యామ మైథిలీమ్ । స సుఖీ గృధ్రరాజస్తు రావణేన హతో రణే ॥ ౧౩ ॥ ముక్తశ్చ సుగ్రీవభయాద్గతశ్చ పరమాం గతిమ్ । జటాయుషో వినాశేన రాజ్ఞో దశరథస్య చ ॥ ౧౪ ॥ హరణేన చ వైదేహ్యాః సంశయం హరయో గతాః । రామలక్ష్మణయోర్వాసః అరణ్యే సహ సీతయా ॥ ౧౫ ॥ రాఘవస్య చ బాణేన వాలినశ్చ తథా వధః । రామకోపాదశేషాణాం రాక్షసానాం తథా వధః ॥ ౧౬ ॥ కైకేయ్యా వరదానేన ఇదం హి వికృతం కృతమ్ ॥ తదసుఖమనుకీర్తితం వచో భువి పతితాంశ్చ సమీక్ష్య వానరాన్ । భృశచలితమతిర్మహామతిః కృపణముదాహృతవాన్ స గృధ్రరాట్ ॥ ౧౭ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - షట్పంచాశస్సర్గః

తతశ్శ్రుత్వా తదా వాక్యమంగదస్య ముఖోద్గతమ్ । అబ్రవీద్వచనం గృధ్రస్తీక్ష్ణతుండో మహాస్వనః ॥ ౧ ॥ కోఽయం గిరా ఘోషయతి ప్రాణైః ప్రియతమస్య మే । జటాయుషో వధం భ్రాతుః కంపయన్నివ మే మనః ॥ ౨ ॥ కథమాసీజ్జనస్థానే యుద్ధం రాక్షసగృధ్రయోః । నామధేయమిదం భ్రాతుశ్చిరస్యాద్య మయా శ్రుతమ్ ॥ ౩ ॥ ఇచ్ఛేయం గిరిదుర్గాచ్చ భవద్భిరవతారితుమ్ । యవీయసో గుణజ్ఞస్య శ్లాఘనీయస్య విక్రమైః ॥ ౪ ॥ అతిదీర్ఘస్య కాలస్య తుష్టోఽస్మి పరికీర్తనాత్ । తదిచ్ఛేయమహం శ్రోతుం వినాశం వానరర్షభాః ॥ ౫ ॥ భ్రాతుర్జటాయుషస్తస్య జనస్థాననివాసినః । తస్యైవ చ మమ భ్రాతుస్సఖా దశరథః కథమ్ ॥ ౬ ॥ యస్య రామః ప్రియః పుత్రో జ్యేష్ఠో గురుజనప్రియః । సూర్యాంశుదగ్ధపక్షత్వాన్న శక్నోమ్యుపసర్పితుమ్ ॥ ౭ ॥ ఇచ్ఛేయం పర్వతాదస్మాదవతర్తుమరిందమాః । శోకాద్భ్రష్టస్వరమపి శ్రుత్వా తే హరియూథపాః ॥ ౮ ॥ శ్రద్దధుర్నైవ తద్వాక్యం కర్మణా తస్య శంకితాః । తే ప్రాయముపవిష్టాస్తు దృష్ట్వా గృధ్రం ప్లవంగమాః ॥ ౯ ॥ చక్రుర్బుద్ధిం తదా రౌద్రాం సర్వాన్నో భక్షయిష్యతి । సర్వథా ప్రాయమాసీనాన్ యది నో భక్షయిష్యతి ॥ ౧౦ ॥ కృతకృత్యా భవిష్యామః క్షిప్రం సిద్ధిమితో గతాః । ఏతాం బుద్ధిం తతశ్చక్రుస్సర్వే తే వానరర్షభాః ॥ ౧౧ ॥ అవతార్య గిరేశ్శృం

గాత్ గృధ్రమాహాంగదస్తదా । బభూవర్క్షరజా నామ వానరేంద్రః ప్రతాపవాన్ ॥
౧౨॥ మమార్యః పార్థివః పక్షిన్ ధార్మికస్తస్య చాత్మజౌ । సుగ్రీవశ్చైవ వాలీ చ పుత్రౌ
ఘనబలావుభౌ ॥ ౧౩ ॥ లోకే విశ్రుతకర్మాభూద్రాజా వాలీ పితా మమ । రాజా కృ
త్స్నస్య జగత ఇక్ష్వాకూణాం మహారథః ॥ ౧౪ ॥ రామో దాశరథిః శ్రీమాన్ ప్రవిష్టో దం
డకావనమ్ । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా వైదేహ్యా చాపి భార్యయా ॥ ౧౫ ॥ పితుర్నిర్దే
శనిరతో ధర్మ్యం పంథానమాశ్రితః । తస్య భార్యా జనస్థానాద్రావణేన హృతా బలాత్ ॥
౧౬ ॥ రామస్య చ పితుర్మిత్రం జటాయుర్నామ గృధ్రరాట్ । దదర్శ సీతాం వై
దేహీం హ్రియమాణాం విహాయసా ॥ ౧౭ ॥ రావణం విరథం కృత్వా స్థాపయిత్వా చ మై
థిలీమ్ । పరిశ్రాంతశ్చ వృద్ధశ్చ రావణేన హతో రణే ॥ ౧౮ ॥ ఏవం గృధ్రో హతస్తేన రా
వణేన బలీయసా । సంస్కృతశ్చాపి రామేణ గతశ్చ గతిముత్తమామ్ ॥ ౧౯ ॥ తతో మమ పితృ
వ్యేణ సుగ్రీవేణ మహాత్మనా । చకార రాఘవస్సఖ్యం సోఽవధీత్పితరం మమ ॥ ౨౦ ॥ మమ
పిత్రా విరుద్ధో హి సుగ్రీవస్సచివైస్సహ । నిహత్య వాలినం రామస్తతస్తమభిషేచ
యత్ ॥ ౨౧ ॥ స రాజ్యే స్థాపితస్తేన సుగ్రీవో వానరాధిపః । రాజా వానరముఖ్యానాం
యేన ప్రస్థాపితా వయమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఏవం రామప్రయుక్తాస్తు మార్గమాణాస్తతస్తతః ।
వైదేహీం నాధిగచ్ఛామో రాత్రౌ సూర్యప్రభామివ ॥ ౨౩ ॥ తే వయం దండకార
ణ్యం విచిత్య సుసమాహితాః । అజ్ఞానాత్తు ప్రవిష్టాస్స్మ ధరణ్యా వివృతం బిలమ్ ॥ ౨౪ ॥ మ
యస్య మాయావిహితం తద్బిలం చ విచిన్వతామ్ । వ్యతీతస్తత్ర నో మాసో యో రాజ్ఞా సమ
యః కృతః ॥ ౨౫ ॥ తే వయం కపిరాజస్య సర్వే వచనకారిణః । కృతాం సంస్థా మతి
క్రాంతా భయాత్ప్రాయముపాస్మహే ॥ ౨౬ ॥ క్రుద్ధే తస్మింస్తు కాకుత్స్థే సుగ్రీ
వే చ సలక్ష్మణే । గతానామపి సర్వేషాం తత్ర నో నాస్తి జీవితమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీమత్కి
ష్కింధాకాండే - సప్తపంచాశస్సర్గః

ఇత్యుక్తః కరుణం వాక్యం వానరైస్త్యక్తజీవితైః । సబాష్పో వానరాన్ గృధ్రః
ప్రత్యువాచ మహాస్వనః ॥ ౧ ॥ యవీయాన్మమ స భ్రాతా జటాయుర్నామ వానరాః ।
యమాఖ్యాత హతం యుద్ధే రావణేన బలీయసా ॥ ౨ ॥ వృద్ధభావాదపక్షత్వాచ్ఛృ
ణ్వంస్తదపి మర్షయే । న హి మే శక్తిరద్యాస్తి భ్రాతుర్వైరవిమోక్షణే ॥ ౩ ॥ పురా వృ
త్రవధే వృత్తే పరస్పరజయైషిణౌ । ఆదిత్యముపయాతౌ స్వో జ్వలంతం రశ్మిమాలినమ్ ॥ ౪ ॥
ఆవృత్యాకాశమార్గే తు జవేన స్మ గతౌ భృశమ్ । మధ్యం ప్రాప్తే తు సూర్యే తు జటాయు
రవసీదతి ॥ ౫ ॥ తమహం భ్రాతరం దృష్ట్వా సూర్యరశ్మిభిరర్దితమ్ । పక్షాభ్యాం ఛాద
యామాస స్నేహాత్పరమవిహ్వలః ॥ ౬ ॥ నిర్దగ్ధపక్షః పతితో వింధ్యేఽహం వానర
ర్షభాః । అహమస్మిన్ వసన్ భ్రాతుః ప్రవృత్తిం నోపలక్షయే ॥ ౭ ॥ జటాయుషస్త్వేవ
ముక్తో భ్రాత్రా సంపాతినా తదా । యువరాజో మహాప్రాజ్ఞః ప్రత్యువాచాంగదస్త
దా ॥ ౮ ॥ జటాయుషో యది భ్రాతా శ్రుతం తే గదితం మయా । ఆఖ్యాహి యది జా
నాసి నిలయం తస్య రక్షసః ॥ ౯ ॥ అదీర్ఘదర్శినం తం వై రావణం రాక్షసాధిపమ్ । అం
తికే యది వా దూరే యది జానాసి శంస నః ॥ ౧౦ ॥ తతోఽబ్రవీన్మహాతేజా జ్యేష్ఠో భ్రాతా
జటాయుషః । ఆత్మానురూపం వచనం వానరాన్ సంప్రహర్షయన్ ॥ ౧౧ ॥ నిర్దగ్ధప
క్షో గృధ్రోఽహం హీనవీర్యః ప్లవంగమాః । వాఙ్మాత్రేణ తు రామస్య కరిష్యే సాహ్య
ముత్తమమ్ ॥ ౧౨ ॥ జానామి వారుణాన్ లోకాన్ విష్ణోస్త్రైవిక్రమానపి । మహాసురవిమ
ర్దాన్ వాప్యమృతస్య చ మంథనమ్ ॥ ౧౩ ॥ రామస్య యదిదం కార్యం కర్తవ్యం ప్రథమం
మయా । జరయా చ హృతం తేజః ప్రాణాశ్చ శిథిలా మమ ॥ ౧౪ ॥ తరుణీ రూపసంపన్నా

సర్వాభరణభూషితా । హ్రియమాణా మయా దృష్టా రావణేన దురాత్మనా ॥ ౧౫ ॥
క్రోశంతీ రామ రామేతి లక్ష్మణేతి చ భామినీ । భూషణాన్యపవిధ్యంతీ గాత్రాణి చ విధూ
న్వతీ ॥ ౧౬ ॥ సూర్యప్రభేవ శైలాగ్రే తస్యాః కౌశేయముత్తమమ్ । అసితే రాక్షసే భా
తి యథా వా తటిదంబరే ॥ ౧౭ ॥ తాం తు సీతామహం మన్యే రామస్య పరికీర్తనాత్ ।
శ్రూయతాం మే కథయతో నిలయం తస్య రక్షసః ॥ ౧౮ ॥ పుత్రో విశ్రవసస్సాక్షా
ద్భ్రాతా వైశ్రవణస్య చ । అధ్యాస్తే నగరీం లంకాం రావణో నామ రాక్షసః ॥ ౧౯ ॥ ఇ
తో ద్వీపే సముద్రస్య సంపూర్ణే శతయోజనే । తస్మిన్ లంకా పురీ రమ్యా నిర్మితా విశ్వ
కర్మణా ॥ ౨౦ ॥ జాంబూనదమయైర్ద్వారైశ్చిత్రైః కాంచనవేదికైః । ప్రాకారే
ణార్కవర్ణేన మహతా సుసమావృతా ॥ ౨౧ ॥ తస్యాం వసతి వైదేహీ దీనా కౌశే
యవాసినీ । రావణాంతఃపురే రుద్ధా రాక్షసీభిస్సురక్షితా ॥ ౨౨ ॥ జనకస్యాత్మజాం
రాజ్ఞస్తత్ర ద్రక్ష్యథ మైథిలీమ్ । లంకాయామథ గుప్తాయాం సాగరేణ సమంతతః ॥
౨౩ ॥ సంప్రాప్య సాగరస్యాంతం సంపూర్ణం శతయోజనమ్ । ఆసాద్య దక్షిణం తీరం
తతో ద్రక్ష్యథ రావణమ్ ॥ ౨౪ ॥ తత్రైవ త్వరితాః క్షిప్రం విక్రమధ్వం ప్లవంగమాః ।
జ్ఞానేన ఖలు పశ్యామి దృష్ట్వా ప్రత్యాగమిష్యథ ॥ ౨౫ ॥ ఆద్యః పంథాః కులింగానాం
యే చాన్యే ధాన్యజీవినః । ద్వితీయో బలిభోజానాం యే చ వృక్షఫలాశినః ॥ ౨౬ ॥ భా
సాస్తృతీయం గచ్ఛంతి క్రౌంచాశ్చ కురరైస్సహ । శ్యేనాశ్చతుర్థం గచ్ఛంతి గృధ్రా
గచ్ఛంతి పంచమమ్ ॥ ౨౭ ॥ బలవీర్యోపపన్నానాం రూపయౌవనశాలినామ్ । షష్ఠస్తు
పంథా హంసానాం వైనతేయగతిః పరా ॥ ౨౮ ॥ వైనతేయాచ్చ నో జన్మ సర్వేషాం
వానరర్షభాః । గర్హితం తు కృతం కర్మ యేన స్మ పిశితాశినా ॥ ౨౯ ॥ ప్రతికార్యం చ
మే తస్య వైరం భ్రాతృకృతం భవేత్ । ఇహస్థోహం ప్రపశ్యామి రావణం జానకీం త
థా ॥ ౩౦ ॥ అస్మాకమపి సౌపర్ణం దివ్యం చక్షుర్బలం తథా । తస్మాదాహారవీర్యేణ ని
సర్గేణ చ వానరాః ॥ ౩౧ ॥ ఆయోజనశతాత్సాగ్రాద్వయం పశ్యామ నిత్యశః । అ
స్మాకం విహితా వృత్తిర్నిసర్గేణ చ దూరతః ॥ ౩౨ ॥ విహితా పాదమూలే తు వృత్తి
శ్చరణయోధినామ్ । ఉపాయో దృశ్యతాం కశ్చిల్లంఘనే లవణాంభసః ॥ ౩౩ ॥ అభిగ
మ్య తు వైదేహీం సమృద్ధార్థా గమిష్యథ । సముద్రం నేతుమిచ్ఛామి భవద్భిర్వరుణా
లయమ్ ॥ ౩౪ ॥ ప్రదాస్యామ్యుదకం భ్రాతుః స్వర్గతస్య మహాత్మనః । తతో నీత్వా
తు తం దేశం తీరే నదనదీపతేః ॥ ౩౫ ॥ నిర్దగ్ధపక్షం సంపాతిం వానరాస్సుమహౌజసః ।
పునః ప్రత్యానయిత్వా చ తం దేశం పతగేశ్వరమ్ ॥ ౩౬ ॥ బభూవుర్వానరా హృష్టాః
ప్రవృత్తిముపలభ్య తే ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - అష్టపంచాశస్సర్గః
తతస్తదమృతాస్వాదం గృధ్రరాజేన భాషితమ్ । నిశమ్యాచాభవన్హృష్టాస్తే చ వై ప్లవగ
ర్షభాః ॥ ౧ ॥ జాంబవాన్వానరశ్రేష్ఠస్సహ సర్వైః ప్లవంగమైః । భూతలాత్సహసోత్థా
య గృధ్రరాజానమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ క్వ సీతా కేన వా దృష్టా కో వా హరతి మైథిలీమ్ । తదా
ఖ్యాతు భవాన్సర్వం గతిర్భవ వనౌకసామ్ ॥ ౩ ॥ కో దాశరథిబాణానాం వజ్రవేగనిపా
తినామ్ । స్వయం లక్ష్మణముక్తానాం న చింతయతి విక్రమమ్ ॥ ౪ ॥ స హరీన్ప్రీతిసంయు
క్తాన్ సీతాశ్రుతిసమాహితాన్ । పునరాశ్వాసయన్ప్రీత ఇదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥
శ్రూయతామిహ వైదేహ్యా యథా మే హరణం శ్రుతమ్ । యేన చాపి మమాఖ్యాతం యత్ర
చాయతలోచనా ॥ ౬ ॥ అహమస్మిన్గిరౌ దుర్గే బహుయోజనమాయతే । చిరాన్నిప
తితో వృద్ధః క్షీణప్రాణపరాక్రమః ॥ ౭ ॥ తం మామేవంగతం పుత్రః సుపార్శ్వో నామ
నామతః । ఆహారేణ యథాకాలం బిభర్తి పతతాం వరః ॥ ౮ ॥ తీక్ష్ణకామాస్తు గంధర్వాః

స్తీక్ష్ణకోపో భుజంగమః । వ్యాఘ్రాణాంతుభయంతీక్ష్ణం తతస్తీక్ష్ణ క్షుధావయమ్॥ ౯॥సక
దాచిత్ క్షుధార్తస్య సమాహారాభికాంక్షిణః । గతసూర్యేహని ప్రాప్తో మమ పుత్రో
హ్యనామిషః॥ ౧౦ ॥ స మయా వృద్ధభావాచ్చ కోపాచ్చ పరిభర్త్సితః।క్షుత్పిపాసాపరీ
తేన కుమారేణ పతతాం వరః॥ ౧౧ ॥ స మామాహారసంరోధాత్ పీడితః ప్రీతివర్ధనః । అను
మాన్య యథాతత్త్వమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ అహం తాత యథా కాలమామిషార్థీ ఖ
మాప్లుతః। మహేంద్రస్య గిరేర్ద్వారమావృత్య చ సమాశ్రితః॥ ౧౩ ॥ తతస్సత్త్వసహ
స్రాణాం సాగరాంతరచారిణామ్ । పంథానమేకోధ్యవసం సన్నిరోద్ధుమవాఙ్ముఖః॥
౧౪ ॥ తత్ర కశ్చిన్మయా దృష్టస్సూర్యోదయసమప్రభామ్ । స్త్రియమాదాయ గచ్ఛన్వై భి
న్నాంజనచయప్రభః॥ ౧౫ ॥ సోహమభ్యవహారార్థీ తౌ దృష్ట్వా కృతనిశ్చయః । తేన సా
మ్నా వినీతేన పంథానమనుయాచితః॥ ౧౬ ॥ నహి సామోపపన్నానాం ప్రహర్తా విద్య
తే క్వచిత్ । నీచేష్వపి జనః కశ్చిత్ కిమంగ బత మద్విధః ॥ ౧౭ ॥ స యాతస్తేజసా వ్యోమ
సంక్షిపన్నివ వేగతః । అథాహం ఖచరైర్భూతైరభిగమ్య సభాజితః ॥ ౧౮ ॥ దిష్ట్యా జీవ
సి తాతేత్యబ్రువన్మాం మహర్షయః।కథంచిత్సకళత్రోసౌ గతస్తే స్వస్త్యసంశయమ్॥
౧౯ ॥ ఏవముక్తస్తతోహం తైస్సిద్ధైః పరమశోభనైః । స చ మే రావణో రాజా రక్షసాం
ప్రతివేదితః ॥ ౨౦ ॥ హరన్ దాశరథేర్భార్యాం రామస్య జనకాత్మజామ్ । భ్రష్టా
భరణకౌశేయాం శోకవేగపరాజితామ్॥ ౨౧ ॥ రామలక్ష్మణయోర్నామ క్రోశంతీం
ముక్తమూర్ధజామ్ । ఏష కాలాత్యయస్తావదితి కాలవిదాం వరః॥ ౨౨ ॥ ఏతదర్థం స
మగ్రం మే సుపార్శ్వః ప్రత్యవేదయత్ । తచ్ఛ్రుత్వాపి హి మే బుద్ధిర్నాసీత్కాచిత్పరాక్ర
మే॥ ౨౩ ॥ అపక్షో హి కథం పక్షీ కర్మ కించిదుపక్రమే । యత్తు శక్యం మయా కర్తుం వా
గ్బుద్ధిగుణవర్తినా॥ ౨౪ ॥ శ్రూయతాం తత్ప్రవక్ష్యామి భవతాం పౌరుషాశ్రయమ్।
వాఙ్మతిభ్యాం తు సర్వేషాం కరిష్యామి ప్రియం హి వః॥ ౨౫ ॥ యద్ధి దాశరథేః కార్యం మ
మ తన్నాత్ర సంశయః । తే భవంతో మతిశ్రేష్ఠా బలవంతో మనస్వినః॥ ౨౬ ॥ ప్రేషి
తాః కపిరాజేన దేవైరపి దురాసదాః । రామలక్ష్మణబాణాశ్చ నిశితాః కంకపత్రి
ణః ॥ ౨౭ ॥ త్రయాణామపి లోకానాం పర్యాప్తాస్త్రాణనిగ్రహే । కామం ఖ
లు దశగ్రీవస్తేజోబలసమన్వితః ॥ ౨౮ ॥ భవతాం తు సమర్థానాం న కించిదపి
దుష్కరమ్ । తదలం కాలసంగేన క్రియతాం బుద్ధినిశ్చయః ॥ ౨౯ ॥ నహి కర్మసు సజ్జం
తే బుద్ధిమంతో భవద్విధాః ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే- ఏకోనషష్టితమస్సర్గః ✽

తతః కృతోదకం స్నాతం తం గృధ్రం హరియూథపాః । ఉపవిష్టా గిరౌ దుర్గే పరివా
ర్య సమంతతః ॥౧॥తమంగదముపాసీనం తైస్సర్వైర్హరిభిర్వృతమ్। జనితప్రత్యయో
హర్షాత్సంపాతిః పునరబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ కృత్వా నిశ్శబ్దమేకాగ్రాః శృణ్వంతు హర
యో మమ । తత్త్వం సంకీర్తయిష్యామి యథా జానామి మైథిలీమ్ ॥ ౩ ॥ అస్య వింధ్యస్య శి
ఖరే పతితోస్మి పురా వనే । సూర్యాతపపరీతాంగో నిర్దగ్ధస్సూర్యరశ్మిభిః ॥ ౪॥ లబ్ధసంజ్ఞ
స్తు షడ్రాత్రాద్వివశో విహ్వలన్నివ। వీక్షమాణో దిశస్సర్వా నాభిజానామి కంచన॥౫॥
తతస్తు సాగరం శైలాన్నదీస్సర్వాస్సరాంసి చ । వనాన్యుదధివేలాం చ సమీక్ష్య మతిరాగ
మత్ ॥ ౬ ॥ హృష్టపక్షిగణాకీర్ణః కందరాంతరకూటవాన్ । దక్షిణస్యోదధేస్తీరే విం
ధ్యోయమితి నిశ్చితః ॥ ౭ ॥ ఆసీచ్చాత్రాశ్రమం పుణ్యం సురైరపి సుపూజితమ్।ఋషిర్ని
శాకరో నామ యస్మిన్నుగ్రతపా హ్యభూత్ ॥ ౮ ॥ అష్టౌ వర్షసహస్రాణి తేనాస్మిన్
ఋషిణా వినా । వసతో మమ ధర్మజ్ఞే స్వర్గతే తు నిశాకరే ॥ ౯ ॥ అవతీర్య చ వింధ్యా

గ్రాత్రైః ప్రఖ్యేణవిషమాచ్ఛనైః । తీక్ష్ణదర్భాంవసుమతీందుఃఖేనపునరాగతః ॥ ౧౦ ॥
తమృషింద్రష్టుకామోస్మిదుఃఖేనాభ్యాగతోభృశమ్ । జటాయుషామయాచైవబహుశో
భిగతోహిసః ॥ ౧౧ ॥ తస్యాశ్రమపదాభ్యాశేవవుర్వాతాస్సుగంధినః । వృక్షోనాపు
ష్పితఃకశ్చిదఫలోవానవిద్యతే ॥ ౧౨ ॥ ఉపేత్యచాశ్రమంపుణ్యంవృక్షమూల ముపా
శ్రితః । ద్రష్టుకామఃప్రతీక్షేహంభగవంతంనిశాకరమ్ ॥ ౧౩ ॥ అథాపశ్యమదూరస్థ
మృషింజ్వలితతేజసమ్ । కృతాభిషేకందుర్ధర్షముపావృత్తముదఙ్ముఖమ్ ॥ ౧౪ ॥ త
మృక్షాస్సృమరావ్యాఘ్రాస్సింహానాగాస్సరీసృపాః । పరివార్యోపగచ్ఛంతిధాతారం
ప్రాణినోయథా ॥ ౧౫ ॥ తతఃప్రాప్తమృషింజ్ఞాత్వాతానిసత్త్వానినిర్యయుః । ప్రవిష్టే
రాజనియథాసర్వంసామాత్యకంబలమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఋషిస్తుదృష్ట్వామాంప్రీతఃప్రవిష్ట
శ్చాశ్రమంపునః । ముహూర్తమాత్రాన్నిష్క్రమ్యతతఃకార్యమపృచ్ఛత ॥ ౧౭ ॥ సౌ
మ్యవైకల్యతాందృష్ట్వారోమ్ణాంతేనావగమ్యతే । అగ్నిదగ్ధావిమౌపక్షౌత్వక్చైవవ్రణి
తాతవ ॥ ౧౮ ॥ గృధ్రౌద్వౌదృష్టపూర్వౌమేమాతరిశ్వసమౌజవే । గృధ్రాణాంచైవ
రాజానౌభ్రాతరౌకామరూపిణౌ ॥ ౧౯ ॥ జ్యేష్ఠోహిత్వంతుసంపాతేజటాయురనుజ
స్తవ । మానుషంరూపమాస్థాయగృహ్ణీతాంచరణౌమమ ॥ ౨౦ ॥ కింతేవ్యాధిసముత్థా
నంపక్షయోఃపతనంకథమ్ । దండోవాయంకృతఃకేనసర్వమాఖ్యాహిపృచ్ఛతః ॥ ౨౧ ॥

ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - షష్టితమస్సర్గః

తతస్తద్దారుణంకర్మ దుష్కరంసాహసాత్కృతమ్ । ఆచచక్షేమునేస్సర్వం సూ
ర్యానుగమనంతదా ॥ ౧ ॥ భగవన్వ్రణయుక్తత్వాల్లజ్జయావ్యాకులేంద్రియః । పరి
శ్రాంతోనశక్నోమివచనం ప్రతిభాషితుమ్ ॥ ౨ ॥ అహంచైవజటాయుశ్చ సంఘ
ర్షాద్దర్పమోహితౌ । ఆకాశంపతితౌవీరౌ జిజ్ఞాసంతౌ పరాక్రమమ్ ॥ ౩ ॥ కైలాసశి
ఖరేబద్ధ్వామునీనామగ్రతఃపణమ్ । రవిస్స్యాదనుయాతవ్యోయావదస్తం మహాగి
రిమ్ ॥ ౪ ॥ అథావాంయుగపత్ప్రాప్తావపశ్యావమహీతలే । రథచక్రప్రమాణానినగ
రాణిపృథక్పృథక్ ॥ ౫ ॥ క్వచిద్వాదిత్రఘోషాంశ్చబ్రహ్మఘోషాంశ్చశుశ్రువః ।
గాయంతీశ్చాంగనాబహ్వీఃపశ్యావోరక్తవాససః ॥ ౬ ॥ తూర్ణముత్పత్యచాకాశ
మాదిత్యపథమాశ్రితౌ । ఆవామాలోకయావస్తువనంశాడ్వలసన్నిభమ్ ॥ ౭ ॥ ఉపలైరి
వసంఛన్నాదృశ్యతేభూశ్శిలోచ్చయైః । ఆపగాభిశ్చసంవీతాసూత్రైరివవసుంధరా ॥
౮ ॥ హిమవాంశ్చైవవింధ్యశ్చమేరుశ్చసుమహాగిరిః । భూతలేసంప్రకాశంతేనాగా
ఇవజలాశయే ॥ ౯ ॥ తీవ్రాస్స్వేదశ్చఖేదశ్చభయంచాసీత్తదావయోః । సమావిశతి
మోహశ్చమోహాన్మూర్ఛాతిదారుణా ॥ ౧౦ ॥ నదిగ్విజ్ఞాయతేయామ్యానాగ్నేయీన
చవారుణీ । యుగాంతేనియతోలోకోహతోదగ్ధఇవాగ్నినా ॥ ౧౧ ॥ మనశ్చమేహతం
భూయస్సన్నివర్త్యతుసంశ్రయమ్ । యత్నేనమహతాహ్యస్మిన్పునస్సంధాయచక్షు
షీ ॥ ౧౨ ॥ యత్నేనమహతాభూయోరవిస్సమవలోకితః । తుల్యఃపృథ్వీప్రమాణేన
భాస్కరఃప్రతిభాతినౌ ॥ ౧౩ ॥ జటాయుర్మామనాపృచ్ఛ్యనిపపాతమహీంతతః । తం
దృష్ట్వాతూర్ణమాకాశాదాత్మానంముక్తవానహమ్ ॥ ౧౪ ॥ పక్షాభ్యాంచమయాగు
ప్తోజటాయుర్నప్రదహ్యత । ప్రమాదాత్తత్రనిర్దగ్ధఃపతన్వాయుపథాదహమ్ ॥ ౧౫ ॥
ఆశంకేతంనిపతితంజనస్థానేజటాయుషమ్ । అహంతుపతితోవింధ్యేదగ్ధపక్షోజడీకృతః ॥
౧౬ ॥ రాజ్యేనహీనోభ్రాత్రాచపక్షాభ్యాంవిక్రమేణచ । సర్వథామర్తుమేవే
చ్ఛన్పతిష్యేశిఖరాద్గిరేః ॥ ౧౭ ॥ ఇతిశ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - ఏకషష్టితమస్సర్గః

ఏవముక్త్వా మునిశ్రేష్ఠమరుదం దుఃఖితో భృశమ్। అథ ధ్యాత్వా ముహూర్తం తు భగవానిదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ పక్షౌ చ తే ప్రపక్షౌ చ పునరన్యౌ భవిష్యతః। చక్షుషీ చైవ ప్రాణాశ్చ విక్రమశ్చ బలం చ తే ॥ ౨ ॥ పురాణేన మహత్కార్యం భవిష్యతి మయా శ్రుతమ్। దృష్టం మే తపసా చైవ శ్రుత్వా చ విదితం మమ ॥ ౩ ॥ రాజా దశరథో నామ కశ్చిదిక్ష్వాకువర్ధనః। తస్య పుత్రో మహాతేజా రామో నామ భవిష్యతి ॥ ౪ ॥ అరణ్యం చ సహ భ్రాత్రా లక్ష్మణేన గమిష్యతి। తస్మిన్నర్థే నియుక్తస్సన్ పిత్రా సత్యపరాక్రమః ॥ ౫ ॥ నైఋతో రావణో నామ తస్య భార్యాం హరిష్యతి। రాక్షసేంద్రో జనస్థానాదవధ్యస్సురదానవైః ॥ ౬ ॥ సా చ కామైః ప్రలోభ్యంతీ భక్ష్యైర్భోజ్యైశ్చ మైథిలీ। న భోక్ష్యతి మహాభాగా దుఃఖే మగ్నా యశస్వినీ ॥ ౭ ॥ పరమాన్నం తు వైదేహ్యా జ్ఞాత్వా దాస్యతి వాసవః। యదన్నమమృతప్రఖ్యం సురాణామపి దుర్లభమ్ ॥ ౮ ॥ తదన్నం మైథిలీ ప్రాప్య విజ్ఞాయేంద్రాదిదం త్వితి। అగ్రముద్ధృత్య రామాయ భూతలే నిర్వపిష్యతి ॥ ౯ ॥ యది జీవతి మే భర్తా లక్ష్మణేన సహ ప్రభుః। దేవత్వం గచ్ఛతోర్వాపి తయోరన్నమిదం త్వితి ॥ ౧౦ ॥ ఏష్యంత్యన్వేషకాస్తస్యా రామదూతాః ప్లవంగమాః। ఆఖ్యేయా రామమహిషీ త్వయా తేభ్యో విహంగమ ॥ ౧౧ ॥ సర్వథా హి న గంతవ్యమీదృశః క్వ గమిష్యసి। దేశకాలౌ ప్రతీక్షస్వ పక్షౌ త్వం ప్రతిపత్స్యసే ॥ ౧౨ ॥ నోత్సహేయమహం కర్తుమద్యైవ త్వాం సపక్షకమ్। ఇహస్థస్త్వం తు లోకానాం హితం కార్యం కరిష్యసి ॥ ౧౩ ॥ త్వయాపి ఖలు తత్కార్యం తయోశ్చ నృపపుత్రయోః। బ్రాహ్మణానాం సురాణాం చ మునీనాం వాసవస్య చ ॥ ౧౪ ॥ ఇచ్ఛామ్యహమపి ద్రష్టుం భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ। నేచ్ఛే చిరం ధారయితుం ప్రాణాంస్త్యక్ష్యే కళేబరమ్ ॥ ౧౫ ॥ మహర్షిస్త్వబ్రవీదేవం దృష్టతత్త్వార్థదర్శనః ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే-ద్విషష్టితమస్సర్గః

ఏతైరన్యైశ్చ బహుభిర్వాక్యైర్వాక్యవిదాం వరః। మాం ప్రశస్యాభ్యనుజ్ఞాప్య ప్రవిష్టస్స్వమాశ్రమమ్ ॥ ౧ ॥ కందరాత్తు విసర్పిత్వా పర్వతస్య శనైశ్శనైః। అహం వింధ్యం సమారుహ్య భవతః ప్రతిపాలయే ॥ ౨ ॥ అద్యత్వేతస్య కాలస్య సాగ్రం వర్షశతం గతమ్। దేశకాలప్రతీక్షోఽస్మి హృది కృత్వా మునేర్వచః ॥ ౩ ॥ మహాప్రస్థానమాసాద్య స్వర్గతే తు నిశాకరే। మాం నిర్దహతి సంతాపో వితర్కైర్బహుభిర్వృతమ్ ॥ ౪ ॥ ఉత్థితాం మరణే బుద్ధిం మునివాక్యైర్నివర్తయే। బుద్ధిర్యా తేన మే దత్తా ప్రాణానాం రక్షణాయ తు ॥ ౫ ॥ సా మేఽపనయతే దుఃఖం దీప్తేవాగ్నిశిఖా తమః। బుధ్యతా చ మయా వీర్యం రావణస్య దురాత్మనః ॥ ౬ ॥ పుత్రస్సంతర్జితో వాగ్భిర్న త్రాతా మైథిలీ కథమ్। తస్యా విలపితం శ్రుత్వా తౌ చ సీతావినాకృతౌ ॥ ౭ ॥ న మే దశరథస్నేహాత్పుత్రేణోత్పాదితం ప్రియమ్। తస్య త్వేవం బ్రువాణస్య సంపాతేర్వానరైస్సహ ॥ ౮ ॥ ఉత్పేతతుస్తదా పక్షౌ సమక్షం వనచారిణామ్। స దృష్ట్వా స్వాం తనుం పక్షైరుద్గతైరరుణచ్ఛదైః ॥ ౯ ॥ ప్రహర్షమతులం లేభే వానరాంశ్చేదమబ్రవీత్। ఋషేర్నిశాకరస్యైవ ప్రభావాదమితాత్మనః ॥ ౧౦ ॥ ఆదిత్యరశ్మినిర్దగ్ధౌ పక్షౌ మే పునరుత్థితౌ। యౌవనే వర్తమానస్య మమాసీద్యః పరాక్రమః ॥ ౧౧ ॥ తమేవాద్యానుగచ్ఛామి బలం పౌరుషమేవ చ। సర్వథా క్రియతాం యత్నః సీతామధిగమిష్యథ ॥ ౧౨ ॥ పక్షలాభో మమాయం వః సిద్ధిప్రత్యయకారకః। ఇత్యుక్త్వా స హరీన్ సర్వాన్ సంపాతిః పతగోత్తమః ॥ ౧౩ ॥ ఉత్పపాత గిరేశ్శృంగాజ్జిజ్ఞాసుః ఖగమాం గతిమ్। తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా ప్రీతిసంహృష్టమానసాః ॥ ౧౪ ॥ బభూవుర్హరిశార్దూలా విక్రమాభ్యుదయోన్ముఖాః ॥ అథ పవనసమానవిక్రమాః ప్లవగవరాః ప్రతిలబ్ధపౌరుషాః

అభిజిదభిముఖా దిశంయయుర్జనకసుతాపరిమార్గణోన్ముఖాః ॥ ౧౫ ॥ ఇతి శ్రీమత్కి
ష్కింధాకాండే - త్రిషష్టితమస్సర్గః.

ఆఖ్యాతా గృధ్రరాజేన సముత్పత్య ప్లవంగమాః। సంగతాః ప్రీతిసంయుక్తా వినేదు
స్సింహవిక్రమాః ॥ ౧॥ సంపాతేర్వచనం శ్రుత్వా హరయో రావణక్షయమ్ । హృష్టా
స్సాగరమాజగ్ముస్సీతాదర్శనకాంక్షిణః॥ ౨ ॥ అభిగమ్య తు తం దేశం దదృశుర్భీమవి
క్రమాః । కృత్స్నం లోకస్య మహతః ప్రతిబింబమివ స్థితమ్ ॥ ౩ ॥ దక్షిణస్య సముద్రస్య
సమాసాద్యోత్తరాం దిశమ్। సన్నివేశం తతశ్చక్రుర్హరివీరా మహాబలాః ॥ ౪ ॥ సత్త్వై
ర్మహద్భిర్వికృతైః క్రీడద్భిర్విమలే జలే । వృతాస్యైస్సుమహాకాయైరూర్మిభిశ్చ
సమాకులమ్॥ ౫ ॥ ప్రసుప్తమివ చాన్యత్ర క్రీడంతమివ చాన్యతః । క్వచిత్పర్వతమాత్రై
శ్చ జలరాశిభిరావృతమ్॥ ౬ ॥ సంకులం దానవేంద్రైశ్చ పాతాళతలవాసిభిః । రోమ
హర్షకరం దృష్ట్వా విషేదుః కపికుంజరాః॥ ౭ ॥ ఆకాశమివ దుష్పారం సాగరం ప్రేక్ష్య
వానరాః । విషేదుస్సహసా సర్వే కథం కార్యమితి బ్రువన్॥ ౮ ॥ విషణ్ణాం వాహినీం
దృష్ట్వా సాగరస్య నిరీక్షణాత్ । ఆశ్వాసయామాస హరీన్ భయార్తాన్ హరిసత్తమః॥
౯॥ తాన్విషాదేన మహతా విషణ్ణాన్వానరర్షభాన్।ఉవాచ మతిమాన్కాలే వాలిసూను
ర్మహాబలః ॥ ౧౦ ॥ న విషాదే మనః కార్యం విషాదో దోషవత్తమః। విషాదో హంతి పురుషం
బాలం క్రుద్ధ ఇవోరగః॥ ౧౧ ॥యో విషాదం నసహతే విక్రమే పర్యుపస్థితే। తేజసా తస్య
హీనస్య పురుషార్థో న సిధ్యతి॥ ౧౨॥ తస్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయామంగదో వాన
రైస్సహ । హరివృద్ధైస్సమాగమ్య పునర్మంత్రమమంత్రయత్ ॥ ౧౩॥ సా వానరాణాం ధ్వ
జినీ పరివార్యాంగదం బభౌ । వాసవం పరివార్యేవ మరుతాం వాహినీ స్థితా ॥ ౧౪ ॥ కో
న్యస్తాం వారితుం సేనాం శక్తస్తంభయితుం భవేత్ । అన్యత్ర వాలితనయాదన్యత్ర చ హ
నూమతః ॥ ౧౫ ॥ తతస్తాన్హరివృద్ధాంశ్చ తచ్చ సైన్యమరిందమః। అనుమాన్యాంగద
శ్శ్రీమాన్వాక్యమర్థవిదబ్రవీత్ ॥ ౧౬॥ క ఇదానీం మహాతేజా లంఘయిష్యతి సాగరమ్॥
కః కరిష్యతి సుగ్రీవం సత్యసంధమరిందమమ్॥౧౭॥ కో వీరో యోజనశతం లంఘయేత ప్లవం
గమాః । ఇమాంశ్చ యూథపాన్సర్వాన్మోచయేత్కో మహాభయాత్॥ ౧౮ ॥ కస్య
ప్రభావాద్దారాంశ్చ పుత్రాంశ్చైవ గృహాణి చ । ఇతో నివృత్తాః పశ్యేమ సిద్ధార్థాస్సు
ఖినో వయమ్॥౧౯॥ కస్య ప్రసాదాద్రామం చ లక్ష్మణం చ మహాబలమ్ । అభిగచ్ఛేమ
సంహృష్టాస్సుగ్రీవం చ మహాబలమ్॥ ౨౦ ॥ యది కశ్చిత్సమర్థో వస్సాగరప్లవనే హరిః॥
స దదాత్విహ నశ్శీఘ్రం పుణ్యామభయదక్షిణామ్ ॥ ౨౧॥ అంగదస్య వచశ్శ్రుత్వా న క
శ్చిత్కించిదబ్రవీత్ । స్తిమితేవాభవత్సర్వా తత్ర సా హరివాహినీ॥ ౨౨ ॥ పునరేవాంగ
దః ప్రాహ తాన్హరీన్హరిసత్తమః । సర్వే బలవతాం శ్రేష్ఠా భవంతో దృఢవిక్రమాః॥
౨౩ ॥ వ్యపదేశ్యకులే జాతాః పూజితాశ్చాప్యభీక్ష్ణశః । న హి వో గమనే సంగః కదాచి
త్కస్యచిత్క్వచిత్॥ ౨౪ ॥ బ్రువధ్వం యస్య యా శక్తిః ప్లవనే ప్లవగర్షభాః ॥ ఇతి శ్రీ
మత్కిష్కింధాకాండే - చతుష్షష్టితమస్సర్గః.

తతోంగదవచశ్శ్రుత్వా సర్వే తే వానరోత్తమాః। స్వం స్వం గతౌ సముత్సాహమా
హుస్తత్ర యథాక్రమమ్ ॥ ౧ ॥ గజో గవాక్షో గవయశ్శరభో గంధమాదనః । మైందశ్చ
ద్వివిదశ్చైవ సుషేణో జాంబవాంస్తథా ॥ ౨ ॥ఆబభాషే గజస్తత్ర ప్లవేయం దశయో
జనమ్ । గవాక్షో యోజనాన్యాహ గమిష్యామీతి వింశతిమ్ ॥ ౩ ॥ గవయో వానరస్తత్ర

వానరాంస్తానువాచహ । త్రింశతంతు గమిష్యామి యోజనానాం ప్లవంగమాః ॥ ౪ ॥ శరభో
వానరస్తత్ర వానరాం స్తానువాచహ । చత్వారింశద్గమిష్యామి యోజనానాం ప్లవంగమాః ॥
౫ ॥ వానరేస్తుమహాతేజా అబ్రవీద్గంధమాదనః । యోజనానాం గమిష్యామి పంచాశత్తు న
సంశయః ॥ ౬ ॥ మైందస్తు వానరస్తత్ర వానరాంస్తానువాచహ । యోజనానాం పరం ష
ష్టిమహం ప్లవితుముత్సహే ॥ ౭ ॥ తతస్తత్ర మహాతేజా ద్వివిదః ప్రత్యభాషత । గమిష్యామి
న సందేహస్సప్తతిం యోజనాన్యహమ్ ॥ ౮ ॥ సుషేణస్తు మహాతేజాః ప్రోక్తవాన్
కపిసత్తమాన్ । అశీతిం ప్రతిజానేహం యోజనానాం పరాక్రమే ॥ ౯ ॥ తేషాం కథయ
తాం తత్ర సర్వాంస్తాననుమాన్య చ । తతో వృద్ధతరస్తేషాం జాంబవాన్ ప్రత్యభాషత ॥
౧౦ ॥ పూర్వమస్మాకమప్యాసీత్కశ్చిద్గతిపరాక్రమః । తే వయం వయసః పారమనుప్రా
ప్తాస్స్మ సాంప్రతమ్ ॥ ౧౧ ॥ కింతు నైవం గతే శక్య మిదం కార్యముపేక్షితుమ్ । యదర్థం
కపిరాజశ్చ రామశ్చ కృతనిశ్చయౌ ॥ ౧౨ ॥ సాంప్రతం కాలభేదేన యా గతిస్తాం నిబోధ
త । నవతిం యోజనానాం తు గమిష్యామి న సంశయః ॥ ౧౩ ॥ తాంస్తు సర్వాన్ హరిశ్రేష్ఠాన్
జాంబవాన్ పునరబ్రవీత్ । న ఖల్వేతావదేవాసీద్గమనే మే పరాక్రమః ॥ ౧౪ ॥ మయా మ
హాబలేశ్చైవ యజ్ఞే విష్ణుస్సనాతనః । ప్రదక్షిణీకృతః పూర్వం క్రమమాణస్త్రివిక్రమమ్ ॥
౧౫ ॥ స ఇదానీమహం వృద్ధః ప్లవనే మందవిక్రమః । యావనే చ తదాసీన్మే బలమప్రతిమం ప
రైః ॥ ౧౬ ॥ సంప్రత్యేతావతీం శక్తిం గమనే తర్కయామ్యహమ్ । నైతావతా చ సంసి
ద్ధిః కార్యస్యాస్య భవిష్యతి ॥ ౧౭ ॥ అథోత్తరముదారార్థమబ్రవీదంగదస్తదా । అనుమా
న్య మహాప్రాజ్ఞం జాంబవంతం మహాకపిః ॥ ౧౮ ॥ అహమేతద్గమిష్యామి యోజనానాం శ
తం మహత్ । నివర్తనే తు మే శక్తిస్స్యాన్న వేతి న నిశ్చితా ॥ ౧౯ ॥ తమువాచ హరిశ్రే
ష్ఠం జాంబవాన్వాక్యకోవిదః । జ్ఞాయతే గమనే శక్తిస్తవ హర్యృక్షసత్తమ ॥ ౨౦ ॥ కామం
శతసహస్రం వా న హ్యేష విధిరుచ్యతే । యోజనానాం భవాన్ శక్తో గంతుం ప్రతినివర్తి
తుమ్ ॥ ౨౧ ॥ న హి ప్రేషయితా తాత స్వామీ ప్రేష్యః కథంచన । భవతాయం జనస్సర్వః
ప్రేష్యః ప్లవగసత్తమ ॥ ౨౨ ॥ భవాన్ కళత్రమస్మాకం స్వామిభావే వ్యవస్థితః । స్వా
మీ కళత్రం సైన్యస్య గతిరేషా పరంతప ॥ ౨౩ ॥ తస్మాత్ కళత్రవత్తత్ర ప్రతిపాల్యస్సదా
భవాన్ । అపి చైతస్య కార్యస్య భవాన్మూలమరిందమ ॥ ౨౪ ॥ మూలమర్థస్య సంరక్ష్య
మేష కార్యవిదాం నయః । మూలే హి సతి సిధ్యంతి గుణాః పుష్పఫలాదయః ॥ ౨౫ ॥ తద్భ
వానస్య కార్యస్య సాధకస్సత్యవిక్రమః । బుద్ధివిక్రమసంపన్నో హేతురత్ర పరంతప ॥
౨౬ ॥ గురుశ్చ గురుపుత్రశ్చ త్వం హి నః కపిసత్తమ । భవంతమాశ్రిత్య వయం సమర్థా
హ్యర్థసాధనే ॥ ౨౭ ॥ ఉక్తవాక్యం మహాప్రాజ్ఞం జాంబవంతం మహాకపిః । ప్రత్యు
వాచోత్తరం వాక్యం వాలిసూనురథాంగదః ॥ ౨౮ ॥ యది నాహం గమిష్యామి నాన్యో
వానరపుంగవాః । పునః ఖల్విదమస్మాభిః కార్యం ప్రాయోపవేశనమ్ ॥ ౨౯ ॥ న హ్య
కృత్వా హరిపతేస్సందేశం తస్య ధీమతః । తత్రాపి గత్వా ప్రాణానాం పశ్యామి పరిర
క్షణమ్ ॥ ౩౦ ॥ స హి ప్రసాదే చాత్యర్థం కోపే చ హరిరీశ్వరః । అతీత్య తస్య సందేశం వి
నాశో గమనే భవేత్ ॥ ౩౧ ॥ తద్యథా హ్యస్య కార్యస్య న భవత్యన్యథా గతిః । తద్భవానే
వ దృష్టార్థస్సంచింతయితుమర్హతి ॥ ౩౨ ॥ సోంగదేన తదా వీరః ప్రత్యుక్తః ప్లవగ
ర్షభః । జాంబవానుత్తరం వాక్యం ప్రోవాచేదం తతోంగదమ్ ॥ ౩౩ ॥ అస్య తే వీర కార్య
స్య న కించిత్పరిహీయతే । ఏష సంచోదయామ్యేనం యః కార్యం సాధయిష్యతి ॥ ౩౪ ॥ తతః
ప్రతీతం ప్లవతాం వరిష్ఠమేకాంతమాశ్రిత్య సుఖోపవిష్టమ్ । సంచోదయామాస హరిప్ర
వీరో హరిప్రవీరం హనుమంతమేవ ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే - పంచషష్టి
తమస్సర్గః.

అనేకశతసాహస్రీం విషణ్ణాం హరివాహినీమ్। జాంబవాన్ సముదీక్ష్యైవం హనుమంతమథాబ్రవీత్ ॥౧॥ వీర వానరలోకస్య సర్వశాస్త్రవిశారద। తూష్ణీమేకాంతమాశ్రిత్య హనుమాన్ కిం న జల్పసి ॥౨॥ హనుమాన్ హరిరాజస్య సుగ్రీవస్య సమో హ్యసి। రామలక్ష్మణయోశ్చాపి తేజసా చ బలేన చ ॥౩॥ అరిష్టనేమినః పుత్రో వైనతేయో మహాబలః। గరుత్మానితి విఖ్యాత ఉత్తమస్సర్వపక్షిణామ్॥౪॥ బహుశో హి మయా దృష్టస్సాగరే స మహాబలః। భుజగానుద్ధరన్ పక్షీ మహావేగో మహాయశాః ॥౫॥ పక్షయోర్యద్బలం తస్య తావద్భుజబలం తవ। విక్రమశ్చాపి వేగశ్చ న తే తేనావహీయతే ॥౬॥ బలం బుద్ధిశ్చ తేజశ్చ సత్త్వం చ హరిపుంగవ। విశిష్టం సర్వభూతేషు కిమాత్మానం న బుధ్యసే ॥౭॥ ఆప్సరాప్సరసాం శ్రేష్ఠా విఖ్యాతా పుంజికస్థలా। అంజనేతి పరిఖ్యాతా పత్నీ కేసరిణో హరేః ॥౮॥ విఖ్యాతా త్రిషు లోకేషు రూపేణాప్రతిమా భువి। అభిశాపాదభూత్తాత వానరీ కామరూపిణీ ॥౯॥ దుహితా వానరేంద్రస్య కుంజరస్య మహాత్మనః। కపిత్వే చారుసర్వాంగీ కదాచిత్కామరూపిణీ ॥౧౦॥ మానుషం విగ్రహం కృత్వా రూపయౌవనశాలినీ। విచిత్రమాల్యాభరణా కదాచిత్క్షౌమవాసినీ ॥౧౧॥ అచరత్పర్వతస్యాగ్రే ప్రావృడంబుదసన్నిభే। తస్యా వస్త్రం విశాలాక్ష్యాః పీతరక్తదశం శుభమ్ ॥౧౨॥ స్థితాయాః పర్వతస్యాగ్రే మారుతోఽపహరచ్ఛనైః। స దదర్శ తతస్తస్యా వృత్తావూరూ సుసంహతౌ ॥౧౩॥ స్తనౌ చ పీనౌ సహితౌ సుజాతం చారు చాననమ్। తాం విశాలాయతశ్రోణీం తనుమధ్యాం యశస్వినీమ్ ॥౧౪॥ దృష్ట్వైవ శుభసర్వాంగీం పవనః కామమోహితః। స తాం భుజాభ్యాం దీర్ఘాభ్యాం పర్యష్వజత మారుతః ॥౧౫॥ మన్మథావిష్టసర్వాంగో గతాత్మా తామనిందితామ్। సా తు తత్రైవ సంభ్రాంతా సువృత్తా వాక్యమబ్రవీత్ ॥౧౬॥ ఏకపత్నీవ్రతమిదం కో నాశయితుమిచ్ఛతి। అంజనాయా వచశ్శ్రుత్వా మారుతః ప్రత్యభాషత ॥౧౭॥ న త్వాం హింసామి సుశ్రోణి మా భూత్తే సుభగే భయమ్। మనసాస్మి గతో యత్త్వాం పరిష్వజ్య యశస్వినీమ్ ॥౧౮॥ వీర్యవాన్ బుద్ధిసంపన్నస్తవ పుత్రో భవిష్యతి। మహాసత్త్వో మహాతేజా మహాబలపరాక్రమః ॥౧౯॥ లంఘనే ప్లవనే చైవ భవిష్యతి మయా సమః। ఏవముక్తా తతస్తుష్టా జననీ తే మహాకపే ॥౨౦॥ గుహాయాం త్వాం మహాబాహో ప్రజజ్ఞే ప్లవగర్షభ। అభ్యుత్థితం తతస్సూర్యం బాలో దృష్ట్వా మహావనే ॥౨౧॥ ఫలం చేతి జిఘృక్షుస్త్వముత్ప్లుత్యాభ్యుత్పతో దివమ్। శతాని త్రీణి గత్వాథ యోజనానాం మహాకపే ॥౨౨॥ తేజసా తస్య నిర్ధూతో న విషాదం గతస్తతః। తావదాపతతస్తూర్ణమంతరిక్షం మహాకపే ॥౨౩॥ క్షిప్తమింద్రేణ తే వజ్రం క్రోధావిష్టేన ధీమతా। తతశ్శైలాగ్రశిఖరే వామో హనురభజ్యత ॥౨౪॥ తతో హి నామధేయం తే హనుమానితి కీర్త్యతే। తతస్త్వాం నిహతం దృష్ట్వా వాయుర్గంధవహస్స్వయమ్ ॥౨౫॥ త్రైలోక్యే భృశసంక్రుద్ధో న వవౌ వై ప్రభంజనః। సంభ్రాంతాశ్చ సురాస్సర్వే త్రైలోక్యే క్షోభితే సతి ॥౨౬॥ ప్రసాదయంతి సంక్రుద్ధం మారుతం భువనేశ్వరాః। ప్రసాదితే చ పవనే బ్రహ్మా తుభ్యం వరం దదౌ ॥౨౭॥ అశస్త్రవధ్యతాం తాత సమరే సత్యవిక్రమ। వజ్రస్య చ నిపాతేన విరుజం త్వాం సమీక్ష్య చ। సహస్రనేత్రః ప్రీతాత్మా దదౌ తే వరముత్తమమ్ ॥౨౮॥ స్వచ్ఛందతశ్చ మరణం తే భూయాదితి వై ప్రభో ॥౨౯॥ స త్వం కేసరిణః పుత్రః క్షేత్రజో భీమవిక్రమః। మారుతస్యౌరసః పుత్రస్తేజసా చాపి తత్సమః ॥౩౦॥ త్వం హి వాయుసుతో వత్స ప్లవనే చాపి తత్సమః। వయమద్య గతప్రాణా భవాన్నస్త్రాతు సాంప్రతమ్ ॥౩౧॥ దాక్ష్యవిక్రమసంపన్నః పక్షిరాజ ఇవాపరః। త్రివిక్రమే మయా తాత సశైలవనకాననా ॥౩౨॥ త్రిస్సప్తకృత్వః పృథివీ పరిక్రాంతా ప్రదక్షిణమ్। తథా చౌషధయోఽస్మాభిస్సం

చిరాద్దేవశాసనాత్ ॥ ౩౩ ॥ నిష్పన్నమమృతం యాభిస్తదాసీన్నో మహద్బలమ్ । స ఇదానీమహం వృద్ధః పరిహీనపరాక్రమః ॥ ౩౪ ॥ సాంప్రతం కాలమస్మాకం భవాన్ సర్వగుణాన్వితః । తద్విజృంభస్వ విక్రాంతః ప్లవతాముత్తమో హ్యసి ॥ ౩౫ ॥ త్వద్వీర్యం ద్రష్టుకామేయం సర్వా వానరవాహినీ । ఉత్తిష్ఠ హరిశార్దూల లంఘయస్వ మహార్ణవమ్ ॥ ౩౬ ॥ పరా హి సర్వభూతానాం హనుమన్ యా గతిస్తవ । విషణ్ణా హరయస్సర్వే హనుమన్ కిముపేక్షసే ॥ ౩౭ ॥ విక్రమస్వ మహావేగో విష్ణుస్త్రీన్ విక్రమానివ ॥ తతస్తు వై జాంబవతా ప్రచోదితః ప్రతీతవేగః పవనాత్మజః కపిః । ప్రహర్షయంస్తాం హరివీరవాహినీం చకార రూపం పవనాత్మజస్తదా ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే షట్షష్టితమస్సర్గః

తం దృష్ట్వా జృంభమాణం తే క్రమితుం శతయోజనమ్ । వీర్యేణాపూర్యమాణం చ సహసా వానరోత్తమమ్ ॥ ౧ ॥ సహసా శోకముత్సృజ్య ప్రహర్షేణ సమన్వితాః । వినేదుస్తుష్టువుశ్చాపి హనూమంతం మహాబలమ్ ॥ ౨ ॥ త్రివిక్రమకృతోత్సాహం నారాయణమివ ప్రజాః । సంస్తూయమానో హనుమాన్ వ్యవర్ధత మహాబలః ॥ ౩ ॥ సమావిధ్య చ లాంగూలం హర్షాచ్చ బలమేయివాన్ । తస్య సంస్తూయమానస్య వృద్ధైర్వానరపుంగవైః ॥ ౪ ॥ తేజసాపూర్యమాణస్య రూపమాసీదనుత్తమమ్ । యథా విజృంభతే సింహో వివృద్ధో గిరిగహ్వరే ॥ ౫ ॥ మారుతస్యౌరసః పుత్రస్తథా సంప్రతి జృంభతే । అశోభత ముఖం తస్య జృంభమాణస్య ధీమతః ॥ ౬ ॥ అంబరీషోపమం దీప్తం విధూమ ఇవ పావకః । హరీణాముత్థితో మధ్యాత్సంప్రహృష్టతనూరుహః ॥ ౭ ॥ అభివాద్య హరీన్ వృద్ధాన్ హనూమానిదమబ్రవీత్ । ఆరుజన్ పర్వతాగ్రాణి హుతాశనసఖోఽనిలః ॥ ౮ ॥ బలవానప్రమేయశ్చ వాయురాకాశగోచరః । తస్యాహం శీఘ్రవేగస్య శీఘ్రగస్య మహాత్మనః ॥ ౯ ॥ మారుతస్యౌరసః పుత్రః ప్లవనే నాస్తి మత్సమః । ఉత్సహేయం హి విస్తీర్ణమాలిఖంతమివాంబరమ్ ॥ ౧౦ ॥ మేరుం గిరిమసంగేన పరిగంతుం సహస్రశః । బాహువేగప్రణున్నేన సాగరేణాహముత్సహే ॥ ౧౧ ॥ సమాప్లావయితుం లోకం సపర్వతనదీహ్రదమ్ । మమోరుజంఘవేగేన భవిష్యతి సముత్థితః ॥ ౧౨ ॥ సముచ్ఛ్రితమహాగ్రాహః సముద్రో వరుణాలయః । పన్నగాశనమాకాశే పతంతం పక్షిసేవితే ॥ ౧౩ ॥ వైనతేయమహం శక్తః పరిగంతుం సహస్రశః । ఉదయాత్ప్రస్థితం వాపి జ్వలంతం రశ్మిమాలినమ్ ॥ ౧౪ ॥ అనస్తమితమాదిత్యమభిగంతుం సముత్సహే । పృథివీం వా దక్షిణం తావదుత్తరం గంతుముత్సహే ॥ ౧౫ ॥ తతో భూమిమసంస్పృష్ట్వా పునరాగంతుముత్సహే । ప్రవేగేనైవ మహతా భీమేన ప్లవగర్షభాః ॥ ౧౬ ॥ ఉత్స

హేయమతిక్రాంతుం సర్వానాకాశగోచరాన్ । సాగరాన్ శోషయిష్యామి దారయిష్యామి మేదినీమ్ ॥ ౧౭ ॥ పర్వతాంశ్చూర్ణయిష్యామి ప్లవమానః ప్లవంగమాః । హరిష్యామ్యూరువేగేన ప్లనమానః ప్లవంగమాః ॥ ౧౮ ॥ లతానాం వివిధం పుష్పం పాదపానాం చ సర్వశః । అనుయాస్యంతి మామద్య ప్లవమానం విహాయసా ॥ ౧౯ ॥ భవిష్యతి హి మే పంథా వామోః పంథా ఇవాంబరే । చరంతం ఘోరమాకాశముత్పతిష్యంతమేవ వా ॥ ౨౦ ॥ ద్రక్ష్యంతి నిపతిష్యంతం సర్వభూతాని వానరాః । మహామేఘప్రతీకాశం మాం ద్రక్ష్యథ్వం ప్లవంగమాః ॥ ౨౧ ॥ దివమావృత్య గచ్ఛంతం గ్రసమానమివాంబరమ్ । విధమిష్యామి జీమూతాన్ కంపయిష్యామి పర్వతాన్ ॥ ౨౨ ॥ సాగరం క్షోభయిష్యామి ప్లవమానస్సమాహితః । వైనతేయస్య వా శక్తిర్మమ వా మారుతస్య వా ॥ ౨౩ ॥ ఋతే సువర్ణరాజానం మారుతం వా మహాబలమ్ । న తద్భూతం ప్రపశ్యామి యన్మాం ప్లుతమనువ్రజేత్ ॥ ౨౪ ॥ నిమేషాంతరమాత్రేణ నిరాలంబనమంబరమ్ । సహసా నిపతిష్యామి ఘనాద్విద్యుదివోత్థితా ॥ ౨౫ ॥ భవిష్యతి హి మే రూపం ప్లవమానస్య సాగరే । విష్ణోః ప్రక్రమమాణస్య తదా త్రీన్ విక్రమానివ ॥ ౨౬ ॥ బుద్ధ్యా చాహం ప్రపశ్యామి మనశ్చేష్టా చ మే తథా । అహం ద్రక్ష్యామి వైదేహీం ప్రమోదధ్వం ప్లవంగమాః ॥ ౨౭ ॥ మారుతస్య సమో వేగే గరుడస్య సమో జవే । అయుతం యోజనానాం తు గమిష్యామీతి మే మతిః ॥ ౨౮ ॥ వాసవస్య సవజ్రస్య బ్రహ్మణో వా స్వయంభువః । విక్రమ్య సహసా హస్తాదమృతం తదిహానయే ॥ ౨౯ ॥ లంకాం వాపి సముత్క్షిప్య గచ్ఛేయమితి మే మతిః । తదా తం వానరశ్రేష్ఠం గర్జంతమమితౌజసమ్ ॥ ౩౦ ॥ ప్రహృష్టా హరయస్తత్ర సముదైక్షంత విస్మితాః । తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా జ్ఞాతీనాం శోకనాశనమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఉవాచ పరిసంహృష్టో జాంబవాన్ హరిసత్తమః । వీర కేసరిణః పుత్ర హనూమన్మారుతాత్మజ ॥ ౩౨ ॥ జ్ఞాతీనాం విపులశ్శోకస్త్వయా తాత వినాశితః । తవ కల్యాణరుచయః కపిముఖ్యాస్సమాగతాః ॥ ౩౩ ॥ మంగళం కార్యసిద్ధ్యర్థం కరిష్యంతి సమాహితాః । ఋషీణాం చ ప్రసాదేన కపివృద్ధమతేన చ ॥ ౩౪ ॥ గురూణాం చ ప్రసాదేన సంప్లవస్వ మహార్ణవమ్ । స్థాస్యామస్త్వేకపాదేన యావదాగమనం తవ ॥ ౩౫ ॥ త్వద్గతాని చ సర్వేషాం జీవితాని వనౌకసామ్ । తతస్తు హరిశార్దూలస్తానువాచ వనౌకసః ॥ ౩౬ ॥ నేయం మమ మహీ వేగం లంఘనే ధారయిష్యతి । ఏతానీహ నగస్యాస్య శిలాసంకటశాలినః ॥ ౩౭ ॥ శిఖరాణి మహేంద్రస్య స్థిరాణి చ మహాంతి చ । ఏష వేగం కరిష్యామి మహేంద్రశిఖరేష్వహమ్ ॥ ౩౮ ॥ నానాద్రుమవికీర్ణేషు ధాతునిష్యందశోభిషు । ఏతాని మమ వేగం హి శిఖరాణి మహాంతి చ ॥ ౩౯ ॥ ప్లవతో ధార

ఋష్యంతి యోజనానా మితశ్శతమ్। తతస్తం మారుతప్రఖ్య స్సహరిర్మారుతాత్మజః॥ ౪౦॥ ఆరురోహ నగశ్రేష్ఠం మహేంద్రమరిమర్దనః। వృతం నానావిధైర్వృక్షైర్మృగసేవితశాద్వలమ్॥ ౪౧॥ లతాకుసుమసంబాధం నిత్యపుష్పఫలద్రుమమ్। సింహశార్దూలచరితం మత్తమాతంగసేవితమ్॥ ౪౨॥ మత్తద్విజగణోద్ఘుష్టం సలిలోత్పీడసంకులమ్। మహద్భిరుచ్ఛ్రితం శృంగైర్మహేంద్రం స మహాబలః॥ ౪౩॥ విచచార హరిశ్రేష్ఠో మహేంద్రసమవిక్రమః। పాదాభ్యాం పీడితస్తేన మహాశైలో మహాత్మనా॥ ౪౪॥ రరాజసింహాభిహతో మహాన్మత్తఇవద్విపః॥ ముమోచ సలిలోత్పీడాన్ విప్రకీర్ణశిలోచ్చయః॥ ౪౫॥ విత్రస్తమృగమాతంగః ప్రకంపితమహాద్రుమః। నానాగంధర్వమిథునైః పానసంసర్గకర్కశైః॥ ౪౬॥ ఉత్పతద్భిర్విహంగైశ్చ విద్యాధరగణైరపి। త్యజ్యమానమహాసాను స్సంనిలీనమహోరగః॥ ౪౭॥ చలశృంగశిలోద్ఘాత స్తదాభూత్స మహాగిరిః। నిశ్శ్వసద్భిస్తదా తైస్తు భుజంగైరర్ధనిస్సృతైః॥ ౪౮॥ సపతాక ఇవాభాతి స తదా ధరణీధరః। ఋషిభిస్త్రాససంభ్రాంతైస్త్యజ్యమానశ్శిలోచ్చయః॥ ౪౯॥ సీదన్మహతికాంతారే సార్థహీన ఇవాధ్వగః॥ స వేగవాన్వేగసమాహితాత్మా హరిప్రవీరః పరవీరహంతా। మనస్సమాధాయ మహానుభావో జగామలంకాం మనసా మనస్వీ॥ ౫౦॥

ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే ఆదికావ్యే శ్రీమద్వాల్మీకీయే -
చతుర్వింశత్సహస్రికాయాం సంహితాయాం శ్రీమత్కిష్కింధాకాండే -
సప్తషష్టితమస్సర్గః.

కిష్కింధాకాండపరనశ్రవణయోగఃఫలం.

బ్రహ్మాండపురాణే - సప్తచత్వారింశదుత్తరశతతమే - అధ్యాయే -

కిష్కింధాఖ్యమిమంశృణ్వన్ పఠన్ వాపివిధానతః। ఇహసంపూజితస్సర్వైరంతే బ్రహ్మణిలీయతే.

కిష్కింధాకాండస్సమాప్తః.

సమాప్తం.

శ్రీమద్రామాయణే.

సుందరకాండః.

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమ
త్సమేతశ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణేనమః.

తతోరావణనీతాయాస్సీతాయాశ్శత్రుకర్శనః। ఇయేషపదమన్వేష్టుం చా
రణాచరితేపథి ॥ ౧ ॥ దుష్కరంనిష్ప్రతిద్వంద్వం చికీర్షన్కర్మవానరః। సముదగ్రశి
రోగ్రీవో గవాంపతిరివాబభౌ ॥ ౨ ॥ అథవైడూర్యవర్ణేషు శాద్వలేషు మహాబ
లః। ధీరస్సలిలకల్పేషు విచచార యథాసుఖమ్ ॥ ౩ ॥ ద్విజాన్విత్రాసయన్ధీమానుర
సాపాదపాన్హరన్। మృగాంశ్చసుబహూన్నిఘ్నన్ప్రవృద్ధఇవకేసరీ॥౪॥నీలలోహిత
మాంజిష్ఠపత్రవర్ణైస్సితాసితైః। స్వభావవిహితైశ్చిత్రైర్ధాతుభిస్సమలంకృ
తమ్ ॥ ౫ ॥ కామరూపిభిరావిష్టమభీక్ష్ణంసపరిచ్ఛదైః।యక్షకిన్నరగంధర్వైర్దేవ
కల్పైశ్చపన్నగైః ॥ ౬ ॥ సతస్యగిరివర్యస్యతలేనాగవరాయుతే। తిష్ఠన్కపివరస్త
త్రహ్రదేనాగఇవాబభౌ ॥ ౭ ॥ ససూర్యాయమహేంద్రాయ పవనాయ స్వయం
భువే। భూతేభ్యశ్చాంజలింకృత్వా చకారగమనేమతిమ్ ॥ ౮ ॥ అంజలింప్రాఙ్ము
ఖఃకుర్వన్ పవనాయాత్మయోనయే। తతోభివవృధేగంతుం దక్షిణోదక్షిణాం దిశమ్ ॥
౯॥ప్లవంగప్రవరైర్దృష్టః ప్లవనేకృతనిశ్చయః। వవృధేరామవృద్ధ్యర్థం సముద్రఇ
వపర్వసు ॥ ౧౦ ॥ నిష్ప్రమాణశరీరస్సన్ లిలంఘయిషురర్ణవమ్। బాహుభ్యాంపీడ
యామాస చరణాభ్యాం చపర్వతమ్ ॥ ౧౧ ॥ సచచాలాచలశ్చాపి ముహూర్తంకపి
పీడితః। తరూణాంపుష్పితాగ్రాణాం సర్వంపుష్పమశాతయత్ ॥ ౧౨ ॥ తేనపాద
పముక్తేన పుష్పౌఘేన సుగంధినా। సర్వతస్సంవృతశ్శైలో బభౌపుష్పమయోయథా॥
౧౩ ॥ తేనచోత్తమవీర్యేణ పీడ్యమానస్సపర్వతః। సలిలంసంప్రసుస్రావ మదంమత్త
ఇవద్విపః ॥ ౧౪ ॥ పీడ్యమానస్తుబలినా మహేంద్రస్తేనపర్వతః। రీతీర్నివర్తయామా
స కాంచనాంజనరాజతీః ॥ ౧౫ ॥ ముమోచచ శిలాశ్శైలో విశాలాస్సమనశ్శిలాః।
మధ్యమేనార్చిషాజుష్టో ధూమరాజీమివానలః॥ ౧౬ ॥ గిరిణాపీడ్యమానేన పీడ్యమా
నానిసర్వతః। గుహాగతానిభూతాని వినేదుర్వికృతైస్స్వరైః॥ ౧౭ ॥ సమహాసత్వ
సన్నాదశ్శైలపీడానిమిత్తజః। పృథివీంపూరయామాస దిశశ్చోపవనానిచ ॥ ౧౮ ॥
శిరోభిఃపృథుభిస్సర్పావ్యక్తస్వస్తికలక్షణైః। వమంతఃపావకంఘోరం దదంశు
ర్దశనైశ్శిలాః ॥ ౧౯ ॥ తాస్తదాసవిషైర్దష్టాః కుపితైస్తైర్మహాశిలాః। జజ్వలుః
పావకోద్దీప్తాబిభిదుశ్చసహస్రధా ॥ ౨౦ ॥ యానిచౌషధజాలాని తస్మిన్జాతానిప

ర్వతే । విషఘ్నాన్యపి నాగానాం న శేకుశ్శమితుం విషమ్ ॥ ౨౧ ॥ భిద్యతేఽయం గిరిర్భూతైరితి మత్వా తపస్వినః । త్రస్తా విద్యాధరాస్తస్మాదుత్పేతుస్స్త్రీగణైస్సహ ॥ ౨౨ ॥ పానభూమిగతం హిత్వా హైమమాసవభాజనమ్ । పాత్రాణి చ మహార్హాణి కరకాంశ్చ హిరణ్మయాన్ ॥ ౨౩ ॥ లేహ్యానుచ్చావచాన్ భక్ష్యాన్ మాంసాని వివిధాని చ । ఆర్షభాణి చ చర్మాణి ఖడ్గాంశ్చ కనకత్సరూన్ ॥ ౨౪ ॥ కృతకంఠగుణాః క్షీబా రక్తమాల్యానులేపనాః । రక్తాక్షాః పుష్కరాక్షాశ్చ గగనం ప్రతిపేదిరే ॥ ౨౫ ॥ హారనూపురకేయూరపారిహార్యధరాః స్త్రియః । విస్మితాస్సస్మితాస్తస్థురాకాశే రమణైస్సహ ॥ ౨౬ ॥ దర్శయంతో మహావిద్యాం విద్యాధరమహర్షయః । విస్మితాస్తస్థురాకాశే వీక్షాంచక్రుశ్చ పర్వతమ్ ॥ ౨౭ ॥ శుశ్రువుశ్చ తదా శబ్దమృషీణాం భావితాత్మనామ్ । చారణానాం చ సిద్ధానాం స్థితానాం విమలేఽంబరే ॥ ౨౮ ॥ ఏష పర్వతసంకాశో హనూమాన్ మారుతాత్మజః । తితీర్షతి మహావేగస్సముద్రం మకరాలయమ్ ॥ ౨౯ ॥ రామార్థం వానరార్థం చ చికీర్షన్ కర్మ దుష్కరమ్ । సముద్రస్య పరం పారం దుష్ప్రాపం ప్రాప్తుమిచ్ఛతి ॥ ౩౦ ॥ ఇతి విద్యాధరాశ్శ్రుత్వా వచస్తేషాం తపస్వినామ్ । తమప్రమేయం దదృశుః పర్వతే వానరర్షభమ్ ॥ ౩౧ ॥ దుధువే చ స రోమాణి చకంపే చాచలోపమః । ననాద సుమహానాదం సుమహానివ తోయదః ॥ ౩౨ ॥ ఆనుపూర్వ్యేణ వృత్తం చ లాంగూలం రోమభిశ్చితమ్ । ఉత్పతిష్యన్ విచిక్షేప పక్షిరాజ ఇవోరగమ్ ॥ ౩౩ ॥ తస్య లాంగూలమావిద్ధమతివేగస్య పృష్ఠతః । దదృశే గరుడేనేవ హ్రియమాణో మహోరగః ॥ ౩౪ ॥ బాహూ సంస్తంభయామాస మహాపరిఘసన్నిభౌ । ససాద చ కపిః కట్యాం చరణౌ సంచుకోచ చ ॥ ౩౫ ॥ సంహృత్య చ భుజౌ శ్రీమాన్ తథైవ చ శిరోధరామ్ । తేజస్సత్త్వం తథా వీర్యమావివేశ స వీర్యవాన్ ॥ ౩౬ ॥ మార్గమాలోకయన్ దూరాదూర్ధ్వం ప్రణిహితేక్షణః । రురోధ హృదయే ప్రాణానాకాశమవలోకయన్ ॥ ౩౭ ॥ పద్భ్యాం దృఢమవస్థానం కృత్వా స కపికుంజరః । నికుంచ్య కర్ణౌ హనుమానుత్పతిష్యన్ మహాబలః ॥ ౩౮ ॥ వానరాన్ వానరశ్రేష్ఠ ఇదం వచనమబ్రవీత్ । యథా రాఘవనిర్ముక్తశ్శరశ్శ్వసనవిక్రమః ॥ ౩౯ ॥ గచ్ఛేత్తద్వద్గమిష్యామి లంకాం రావణపాలితామ్ । న హి ద్రక్ష్యామి యది తాం లంకాయాం జనకాత్మజామ్ ॥ ౪౦ ॥ అనేనైవ హి వేగేన గమిష్యామి సురాలయమ్ । యది వా త్రిదివే సీతాం న ద్రక్ష్యామి కృతశ్రమః ॥ ౪౧ ॥ బధ్వా రాక్షసరాజానమానయిష్యామి రావణమ్ । సర్వథా కృతకార్యోఽహమేష్యామి సహ సీతయా ॥ ౪౨ ॥ ఆనయిష్యామి వా లంకాం సముత్పాట్య సరావణామ్ । ఏవముక్త్వా తు హనుమాన్ వానరాన్ వానరర్షభః ॥ ౪౩ ॥ ఉత్పపాతాథ వేగేన వేగవానవిచారయన్ । సుపర్ణమివ చాత్మానం మేనే స కపికుంజరః ॥ ౪౪ ॥ సముత్పతతి తస్మింస్తు వేగాత్తే నగరోహిణః । సంహృత్య విటపాన్ సర్వాన్ సముత్పేతుస్సమంతతః ॥ ౪౫ ॥ స మత్తకోయష్టిభకాన్ పాదపాన్ పుష్పశాలినః । ఉద్వహన్నూరువేగేన జగామ విమలేఽంబరే ॥ ౪౬ ॥ ఊరువేగోద్ధతా వృక్షా ముహూర్తం కపిమన్వయుః । ప్రస్థితం దీర్ఘమధ్వానం స్వబంధుమివ బాంధవాః ॥ ౪౭ ॥ తమూరువేగోన్మథితాస్సాలాశ్చాన్యే నగోత్తమాః । అనుజగ్ముర్హనూమంతం సైన్యా ఇవ మహీపతిమ్ ॥ ౪౮ ॥ సుపుష్పితాగ్రైర్బహుభిః పాదపైరన్వితః కపిః । హనూమాన్ పర్వతాకారో బభూవాద్భుతదర్శనః ॥ ౪౯ ॥ సారవంతోఽథ యే వృక్షా న్యమజ్జన్ లవణాంభసి । భయాదివ మహేంద్రస్య పర్వతా వరుణాలయే ॥ ౫౦ ॥ స నానాకుసుమైః కీర్ణః కపిస్సాంకురకోరకైః । శుశుభే మేఘసంకాశః ఖద్యోతైరివ పర్వతః ॥ ౫౧ ॥ విముక్తాస్తస్య వేగేన ముక్త్వా పుష్పాణి తే ద్రుమాః । అవశీ

ర్యంత సలిలే నివృత్తాస్సుహృదో యథా ॥ ౬౨ ॥ లఘుత్వేనోపపన్నం తద్విచిత్రం సా
గరేఽపతత్ । ద్రుమాణాం వివిధం పుష్పం కపివాయుసమీరితమ్ ॥ ౬౩ ॥ తారాశతమి
వాకాశం ప్రబభౌ చ మహార్ణవః । పుష్పౌఘేనానుబద్ధేన నానావర్ణేన వానరః ॥
౬౪ ॥ బభౌ మేఘ ఇవాకాశే విద్యుద్గణవిభూషితః । తస్య వేగసముద్ధూతైః పుష్పైస్తో
యమదృశ్యత ॥ ౬౫ ॥ తారాభిరభిరామాభిరుదితాభిరివాంబరమ్ । తస్యాంబరగతౌ
బాహూ దదృశాతే ప్రసారితౌ ॥ ౬౬ ॥ పర్వతాగ్రాద్వినిష్క్రాంతౌ పంచాస్యావివ ప
న్నగౌ । పిబన్నివ బభౌ శ్రీమాన్సోర్మిమాలం మహార్ణవమ్ ॥ ౬౭ ॥ పిపాసురివ చాకా
శం దదృశే స మహాకపిః । తస్య విద్యుత్ప్రభాకారే వాయుమార్గానుసారిణః ॥ ౬౮ ॥
నయనే విప్రకాశేతే పర్వతస్థావివానలౌ । పింగే పింగాక్షముఖ్యస్య బృహతీ పరిమండ
లే ॥ ౬౯ ॥ చక్షుషీ సంప్రకాశేతే చంద్రసూర్యావివోదితౌ । ముఖం నాసికయా తస్య
తామ్రయా తామ్రమాబభౌ ॥ ౭౦ ॥ సంధ్యయా సమభిస్పృష్టం యథా సూర్యస్య
మండలమ్ । లాంగూలం చ సమావిద్ధం ప్లవమానస్య శోభతే ॥ ౭౧ ॥ అంబరే వాయుపు
త్రస్య శక్రధ్వజ ఇవోచ్ఛ్రితః । లాంగూలచక్రేణ మహాఞ్శుక్లదంష్ట్రోఽనిలాత్మజః ॥
౭౨ ॥ వ్యరాజత మహాప్రాజ్ఞః పరివేషీవ భాస్కరః । స్ఫిగ్దేశేనాభితామ్రేణ రరా
జ స మహాకపిః ॥ ౭౩ ॥ మహతా దారితేనేవ గిరిర్గైరికధాతునా । తస్య వానర
సింహస్య ప్లవమానస్య సాగరమ్ ॥ ౭౪ ॥ కక్షాంతరగతో వాయుర్జీమూత ఇవ గర్జ
తి । ఖే యథా నిపతంత్యుల్కా హ్యుత్తరాంతాద్వినిస్సృతా ॥ ౭౫ ॥ దృశ్యతే సానుబంధా
చ తథా స కపికుంజరః । పతత్పతంగసంకాశో వ్యాయతశ్శుశుభే కపిః ॥ ౭౬ ॥ ప్రవృ
ద్ధ ఇవ మాతంగః కక్ష్యయా బధ్యమానయా । ఉపరిష్టాచ్ఛరీరేణ ఛాయయా చావగాఢ
యా ॥ ౭౭ ॥ సాగరే మారుతావిష్టా నౌరివాసీత్తదా కపిః । యం యం దేశం సముద్రస్య
జగామ స మహాకపిః ॥ ౭౮ ॥ స స తస్యోరువేగేన సోన్మాద ఇవ లక్ష్యతే । సాగర
స్యోర్మిజాలాని ఉరసా శైలవర్ష్మణా ॥ ౭౯ ॥ అభిఘ్నంస్తు మహావేగః పుప్లువే స
మహాకపిః । కపివాతశ్చ బలవాన్మేఘవాతశ్చ నిస్సృతః ॥ ౮౦ ॥ సాగరం భీమనిర్ఘో
షం కంపయామాసతుర్భృశమ్ । వికర్షన్నూర్మిజాలాని బృహంతి లవణాంభసి ॥ ౮౧ ॥
పుప్లువే కపిశార్దూలో వికిరన్నివ రోదసీ । మేరుమందరసంకాశానుద్ధతాన్స మహా
ర్ణవే ॥ ౮౨ ॥ అత్యక్రామన్మహావేగస్తరంగాన్గణయన్నివ । తస్య వేగసముద్ఘు
ష్టం జలం సజలదం తదా ॥ ౮౩ ॥ అంబరస్థం విబభ్రాజ శారదాభ్రమివాతతమ్ । తి
మినక్రఝషాః కూర్మా దృశ్యంతే వివృతాస్తదా ॥ ౮౪ ॥ వస్త్రాపకర్షణేనేవ శరీరాణి
శరీరిణామ్ । ప్లవమానం సమీక్ష్యాథ భుజంగాస్సాగరాలయాః ॥ ౮౫ ॥ వ్యోమ్ని తం క
పిశార్దూలం సుపర్ణ ఇతి మేనిరే । దశయోజనవిస్తీర్ణా త్రింశద్యోజనమాయతా ॥
౮౬ ॥ ఛాయా వానరసింహస్య జలే చారుతరాభవత్ । శ్వేతాభ్రఘనరాజీవ వా
యుపుత్రానుగామినీ ॥ ౮౭ ॥ తస్య సా శుశుభే ఛాయా వితతా లవణాంభసి । శుశుభే స
మహాతేజా మహాకాయో మహాకపిః ॥ ౮౮ ॥ వాయుమార్గే నిరాలంబే పక్షవానివ
పర్వతః । యేనాసౌ యాతి బలవాన్వేగేన కపికుంజరః ॥ ౮౯ ॥ తేన మార్గేణ సహసా
ద్రోణీకృత ఇవార్ణవః । ఆపాతే పక్షిసంఘానాం పక్షిరాజ ఇవ వ్రజన్ ॥ ౯౦ ॥ హ
నూమాన్మేఘజాలాని ప్రకర్షన్మారుతో యథా । ప్రవిశన్నభ్రజాలాని నిష్పతంశ్చ పు
నః పునః ॥ ౯౧ ॥ ప్రచ్ఛన్నశ్చ ప్రకాశశ్చ చంద్రమా ఇవ లక్ష్యతే । పాండరారుణవ
ర్ణాని నీలమాంజిష్ఠకాని చ ॥ ౯౨ ॥ కపినాకృష్యమాణాని మహాభ్రాణి చకాశి

తే । ప్లవమానం తుతం దృష్ట్వా ప్లవంగం త్వరితం తదా ॥ ౮౩ ॥ వవర్షుః పుష్పవర్షా
ణి దేవగంధర్వచారణాః । తతాప న హి తం సూర్యః ప్లవంతం వానరేశ్వరమ్ ॥ ౮౪ ॥ సిషే
వేచ తదా వాయూ రామకార్యార్థసిద్ధయే । ఋషయస్తుష్టువుశ్చైనం ప్లవమానం విహా
యసమ్ ॥ ౮౫ ॥ జగుశ్చ దేవగంధర్వాః ప్రశంసంతో మహౌజసమ్ । నాగాశ్చ తుష్టు
వుర్యక్షా రక్షాంసి విబుధాః ఖగాః ॥ ౮౬ ॥ ప్రేక్ష్య సర్వే కపివరం సహసా విగతక్లమమ్ ।
తస్మిన్ ప్లవగశార్దూలే ప్లవమానే హనూమతి ॥ ౮౭ ॥ ఇక్ష్వాకుకులమానార్థీ చింత
యామాస సాగరః । సాహాయ్యం వానరేంద్రస్య యది నాహం హనూమతః ॥ ౮౮ ॥ క
రిష్యామి భవిష్యామి సర్వవాచ్యో వివక్షతామ్ । అహమిక్ష్వాకునాథేన సగరేణ వివర్ధి
తః ॥ ౮౯ ॥ ఇక్ష్వాకుసచివశ్చాయం నావసీదితుమర్హతి । తథా మయా విధాత
వ్యం విశ్రమేత యథా కపిః ॥ ౯౦ ॥ శేషం చ మయి విశ్రాంతస్సుఖేనాతిపతిష్యతి । ఇతి కృ
త్వా మతిం సాధ్వీం సముద్రశ్ఛన్నమంభసి ॥ ౯౧ ॥ హిరణ్యనాభం మైనాకమువాచ గిరిస
త్తమమ్ । త్వమిహాసురసంఘానాం పాతాళతలవాసినామ్ ॥ ౯౨ ॥ దేవరాజ్ఞా గిరిశ్రేష్ఠ
పరిఘస్సంనివేశితః । త్వమేషాం జాతవీర్యాణాం పునరేవోత్పతిష్యతామ్ ॥ ౯౩ ॥ పా
తాళస్యాప్రమేయస్య ద్వారమావృత్య తిష్ఠసి । తిర్యగూర్ధ్వమధశ్చైవ శక్తిస్తే శైల వ
ర్ధితుమ్ ॥ ౯౪ ॥ తస్మాత్సంచోదయామి త్వాముత్తిష్ఠ త్వం నగోత్తమ । సఏష కపిశా
ర్దూలస్త్వాముపైష్యతి వీర్యవాన్ ॥ ౯౫ ॥ హనూమాన్ రామకార్యార్థం భీమకర్మా ఖ
మాప్లుతః । అస్య సాహ్యం మయా కార్యమిక్ష్వాకుకులవర్తినా ॥ ౯౬ ॥ మమ హీక్ష్వా
కవః పూజ్యాః పరం పూజ్యతమాస్తవ । కురు సాచివ్యమస్మాకం న నః కార్యమతిక్రమేత్ ॥
౯౭ ॥ కర్తవ్యమకృతం కార్యం సతాం మన్యుముదీరయేత్ । సలిలాదూర్ధ్వముత్తిష్ఠ తిష్ఠత్వే
ష కపిస్త్వయి ॥ ౯౮ ॥ అస్మాకమతిథిశ్చైవ పూజ్యశ్చ ప్లవతాం వరః । చామీకరమహానాభ
దేవగంధర్వసేవిత ॥ ౯౯ ॥ హనూమాంస్త్వయి విశ్రాంతస్తతశ్శేషం గమిష్యతి । స ఏష క
పిశార్దూలస్త్వాముపైష్యతి వీర్యవాన్ ॥ ౧౦౦ ॥ కాకుత్స్థస్యానృశంస్యం చ మైథిల్యాశ్చ
వివాసనమ్ । శ్రమం చ ప్లవగేంద్రస్య సమీక్ష్యోత్థాతుమర్హసి ॥ ౧౦౧ ॥ హిరణ్యనా
భో మైనాకో నిశమ్య లవణాంభసః । ఉత్పపాత జలాత్తూర్ణం మహాద్రుమలతాయుతః ॥
౧౦౨ ॥ స సాగరజలం భిత్వా బభూవాభ్యుత్థితస్తదా । యథా జలధరం భిత్త్వా దీప్తరశ్మిర్ది
వాకరః ॥ ౧౦౩ ॥ స మహాత్మా ముహూర్తేన పర్వతస్సలిలావృతః । దర్శయామాస శృంగా
ణి సాగరేణ నియోజితః ॥ ౧౦౪ ॥ శాతకుంభమయైశ్శృంగైస్సకిన్నరమహోరగైః । ఆదిత్యో
దయసంకాశైరాలిఖద్భిరివాంబరమ్ ॥ ౧౦౫ ॥ తస్య జాంబూనదమయైః శృంగైస్సద్యస్స
ముత్థితైః । ఆకాశం శస్త్రసంకాశమభవత్కాంచనప్రభమ్ ॥ ౧౦౬ ॥ జాతరూపమయై
శ్శృంగైర్భ్రాజమానైస్స్వయంప్రభైః । ఆదిత్యోదయసంకాశస్సోఽభవద్గిరిసత్తమః ॥
౧౦౭ ॥ తముత్థితమసంగేన హనూమానగ్రతః స్థితమ్ । మధ్యే లవణతోయస్య విఘ్నోఽయ
మితి నిశ్చితః ॥ ౧౦౮ ॥ స తముచ్ఛ్రితమత్యర్థం మహావేగో మహాకపిః । ఉరసా పాతయా

మాస జీమూతమివ మారుతః ॥ ౧౦౯ ॥ స తదా పాతితస్తేన కపినా పర్వతోత్తమః । బుద్ధ్వా
తస్య కపేర్వేగం జహర్ష ననంద చ ॥ ౧౧౦ ॥ తమాకాశగతం వీరం మాకాశే సముపస్థి
తః । ప్రీతో హృష్టమనా వాక్యమబ్రవీత్పర్వతః కపిమ్ ॥ ౧౧౧ ॥ మానుషం ధారయన్రూ
పమాత్మనశ్శిఖరే స్థితః । దుష్కరం కృతవాన్కర్మ త్వమిదం వానరోత్తమ ॥ ౧౧౨ ॥ ని
పత్య మమ శృంగేషు విశ్రమస్వ యథాసుఖమ్ । రాఘవస్య కులే జాతైరుదధిః పరివర్ధి
తః ॥ ౧౧౩ ॥ స త్వాం రామహితే యుక్తం ప్రత్యర్చయతి సాగరః । కృతే చ ప్రతికర్తవ్య
మేష ధర్మస్సనాతనః ॥ ౧౧౪ ॥ సోఽయం తత్ప్రతికారార్థీ త్వత్తస్సమ్మానమర్హతి । తి

షత్త్వంహరిశార్దూలవిశ్రమ్యమయిగమ్యతామ్ ॥ ౧౧౫ ॥ త్వన్నిమిత్తమనేనాహం
బహుమానాత్ప్రచోదితః । యోజనానాంశతంచాపికపిరేషసమాప్లుతః ॥ ౧౧౬ ॥ త
వసానుషువిశ్రాంతశ్శేషంప్రక్రమతామితి । తదిదంగంధవత్స్వాదుకందమూలఫలం
బహు ॥ ౧౧౭ ॥ తదాస్వాద్యహంశ్రేష్ఠవిశ్రాంతోనుగమిష్యసి । అస్మాకమపిసంబంధః
కపిముఖ్యస్త్వయాస్తివై ॥ ౧౧౮ ॥ ప్రఖ్యాతస్త్రిషులోకేషుమహాగుణపరిగ్రహః । వేగ
వంతఃప్లవంతోయేప్లవగామారుతాత్మజ ॥ ౧౧౯ ॥ తేషాంముఖ్యతమంమన్యేత్వామహం
కపికుంజర । అతిథిఃకిలపూజార్హఃప్రాకృతోపివిజానతా ॥ ౧౨౦ ॥ ధర్మంజిజ్ఞాసమా
నేనకింపునస్త్వాదృశోమహాన్ । త్వంహిదేవవరిష్ఠస్యమారుతస్యమహాత్మనః ॥ ౧౨౧ ॥
పుత్రస్తస్యైవవేగేనసదృశఃకపికుంజర । పూజితేత్వయిధర్మజ్ఞపూజాంప్రాప్నోతిమా
రుతః ॥ ౧౨౨ ॥ తస్మాత్త్వంపూజనీయోమేశృణుచాప్యత్రకారణమ్ । పూర్వంకృతయు
గేతాతపర్వతాఃపక్షిణోభవన్ ॥ ౧౨౩ ॥ తేభిజగ్ముర్దిశస్సర్వాగరుడానిలవేగినః । తత
స్తేషుప్రయాతేషుదేవసంఘాస్సహర్షిభిః ॥ ౧౨౪ ॥ భూతానిచభయంజగ్ముస్తేషాం
పతనశంకయా । తతఃక్రుద్ధస్సహస్రాక్షఃపర్వతానాంశతక్రతుః ॥ ౧౨౫ ॥ పక్షాన్
చిచ్ఛేదవజ్రేణతత్రతత్రసహస్రశః । సమాముపగతఃక్రుద్ధోవజ్రముద్యమ్యదేవ
రాట్ ॥ ౧౨౬ ॥ తతోహంసహసాక్షిప్తఃశ్వసనేనమహాత్మనా । అస్మిన్లవణతోయేచ
ప్రక్షిప్తఃప్లవగోత్తమ ॥ ౧౨౭ ॥ గుప్తపక్షసమగ్రశ్చతవపిత్రాభిరక్షితః । తతోహం
మానయామిత్వాంమాన్యోహిమమమారుతః ॥ ౧౨౮ ॥ త్వయామహ్యేషసంబంధఃకపి
ముఖ్యమహాగుణః । అస్మిన్నేవంగతేకార్యేసాగరస్యమమైవచ ॥ ౧౨౯ ॥ ప్రీతింప్రీ
తమనాఃకర్తుంత్వమర్హసిమహాకపే । శ్రమంమోచయపూజాంచగృహాణకపిసత్త
మ ॥ ౧౩౦ ॥ ప్రీతించబహుమన్యస్వప్రీతోస్మితవదర్శనాత్ । ఏవముక్తఃకపిశ్రేష్ఠ
స్తంనగోత్తమమబ్రవీత్ ॥ ౧౩౧ ॥ ప్రీతోస్మికృతమాతిథ్యంమన్యురేషోపనీయతామ్ ।
త్వరతేకార్యకాలోమేఅహశ్చాప్యతివర్తతే ॥ ౧౩౨ ॥ ప్రతిజ్ఞాచమయాదత్తానస్థా
తవ్యమిహాంతరే । ఇత్యుక్త్వాపాణినాశైలమాలభ్యహరిపుంగవః ॥ ౧౩౩ ॥ జగామా
కాశమావిశ్యవీర్యవాన్ప్రహసన్నివ । సపర్వతసముద్రాభ్యాంబహుమానాదవేక్షితః ॥
౧౩౪ ॥ పూజితశ్చోపపన్నాభిరాశీర్భిరనిలాత్మజః । అథోర్ధ్వందూరముత్పత్యహిత్వా
శైలమహార్ణవౌ ॥ ౧౩౫ ॥ పితుఃపంథానమాసాద్యజగామవిమలేంబరే । తతశ్చోర్ధ్వం
గతింప్రాప్యగిరింతమవలోకయన్ ॥ ౧౩౬ ॥ వాయుసూనుర్నిరాలంబేజగామవిమ
లేంబరే । తద్ద్వితీయంహనుమతోదృష్ట్వాకర్మసుదుష్కరమ్ ॥ ౧౩౭ ॥ ప్రశశంసుస్సు
రాస్సర్వేసిద్ధాశ్చపరమర్షయః । దేవతాశ్చాభవన్హృష్టాస్తత్రస్థాస్తస్యకర్మణా ॥
౧౩౮ ॥ కాంచనస్యసునాభస్యసహస్రాక్షశ్చవాసవః । ఉవాచవచనంధీమాన్పరి
తోషాత్సగద్గదమ్ ॥ ౧౩౯ ॥ సునాభంపర్వతశ్రేష్ఠంస్వయమేవశచీపతిః । హిరణ్యనాభ
శైలేంద్రపరితుష్టోస్మితేభృశమ్ ॥ ౧౪౦ ॥ అభయంతేప్రయచ్ఛామితిష్ఠసౌమ్యయథాసు
ఖమ్ । సాహ్యంకృతంతేసుమహద్విక్రాంతస్యహనూమతః ॥ ౧౪౧ ॥ క్రమతోయోజ
నశతంనిర్భయస్యభయేసతి । రామస్యైషహిదౌత్యేనయాతిదాశరథేర్హరిః ॥ ౧౪౨ ॥
సత్క్రియాంకుర్వతాతస్యతోషితోస్మిదృఢంత్వయా । తతఃప్రహర్షమగమద్విపులంప
ర్వతోత్తమః ॥ ౧౪౩ ॥ దేవతానాంపతిందృష్ట్వాపరితుష్టంశతక్రతుమ్ । సవైదత్తవర
శ్శైలోబభూవావస్థితస్తదా ॥ ౧౪౪ ॥ హనూమాంశ్చముహూర్తేనవ్యతిచక్రామసా
గరమ్ । తతోదేవాస్సగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చపరమర్షయః ॥ ౧౪౫ ॥ అబ్రువన్సూర్యసం
కాశాంసురసాంనాగమాతరమ్ । అయంవాతాత్మజఃశ్రీమాన్ప్లవతేసాగరోపరి ॥ ౧౪౬ ॥

హనూమాన్నామ తస్య త్వం ముహూర్తం విఘ్నమాచర। రాక్షసం రూపమాస్థాయ సు
ఘోరం పర్వతోపమమ్॥౧౪౭॥దంష్ట్రాకరాళం పింగాక్షం వక్త్రం కృత్వా నభస్సమమ్।
బలమిచ్ఛామహే జ్ఞాతుం భూయశ్చాస్య పరాక్రమమ్॥ ౧౪౮॥ త్వాం విజేష్యత్యుపా
యేన విషాదం వా గమిష్యతి। ఏవముక్తా తు సా దేవీ దైవతైశ్చాభిసత్కృతా ॥ ౧౪౯ ॥ స
ముద్రమధ్యే సురసా బిభ్రతీ రాక్షసం వపుః। వికృతం చ విరూపం చ సర్వస్య చ భయావ
హమ్ ॥ ౧౫౦ ॥ ప్లవమానం హనూమంతమావృత్యేదమువాచ హ। మమ భక్ష్యః ప్రదిష్ట
స్త్వమీశ్వరైర్వానరర్షభ ॥ ౧౫౧॥అహం త్వాం భక్షయిష్యామి ప్రవిశేదం మమాన
నమ్। ఏవముక్తస్సురసయా ప్రాంజలిర్వానరర్షభః॥౧౫౨॥ప్రహృష్టవదనః శ్రీమా
నిదం వచనమబ్రవీత్। రామో దాశరథిర్నామ ప్రవిష్టో దండకావనమ్॥౧౫౩॥లక్ష్మణేన
సహ భ్రాత్రా వైదేహ్యా చాపి భార్యయా। అన్యకార్యవిషక్తస్య బద్ధవైరస్య రాక్షసైః॥
౧౫౪ ॥ తస్య సీతా హృతా భార్యా రావణేన యశస్వినీ। తస్యాస్సకాశం దూతోఽహం గమి
ష్యే రామశాసనాత్ ॥౧౫౫ ॥ కర్తుమర్హసి రామస్య సాహాయ్యం విషయవాసిని। అథవా
మైథిలీం దృష్ట్వా రామం చాక్లిష్టకారిణమ్॥౧౫౬॥ఆగమిష్యామి తే వక్త్రం సత్యం ప్రతిశృణో
మి తే। ఏవముక్తా హనుమతా సురసా కామరూపిణీ॥ ౧౫౭ ॥ అబ్రవీన్నాతివర్తేన్మాం క
శ్చిదేష వరో మమ। తం ప్రయాంతం సముద్వీక్ష్య సురసా వాక్యమబ్రవీత్॥ ౧౫౮॥ బ
లం జిజ్ఞాసమానా వై నాగమాతా హనూమతః। ప్రవిశ్య వదనం మేఽద్య గంతవ్యం వానరో
త్తమ॥ ౧౫౯॥వర ఏష పురా దత్తో మమ ధాత్రేతి సత్వరా। వ్యాదాయ వక్త్రం విపులం స్థితా
సా మారుతేః పురః ॥ ౧౬౦॥ఏవముక్తస్సురసయా క్రుద్ధో వానరపుంగవః। అబ్రవీత్కురు
వై వక్త్రం యేన మాం విషహిష్యసే॥౧౬౧॥ ఇత్యుక్త్వా సురసాం క్రుద్ధో దశయోజనమా
యతః।దశయోజనవిస్తారో బభూవ హనుమాంస్తదా॥౧౬౨॥తం దృష్ట్వా మేఘసంకాశం ద
శయోజనమాయతమ్।చకార సురసా చాస్యం వింశద్యోజనమాయతమ్॥౧౬౩॥ తాం దృ
ష్ట్వా విస్తృతాస్యాం తు వాయుపుత్రస్సుబుద్ధిమాన్। హనూమాంస్తు తతః క్రుద్ధస్త్రింశద్యోజ
నమాయతః ॥ ౧౬౪॥ చకార సురసా వక్త్రం చత్వారింశత్తథోత్తరమ్ । బభూవ హను
మాన్వీరః పంచాశద్యోజనోచ్ఛ్రితః ॥ ౧౬౫ ॥ చకార సురసా వక్త్రం షష్టియోజన
మాయతమ్। తథైవ హనుమాన్వీరస్సప్తతీయోజనోచ్ఛ్రితః॥౧౬౬॥చకార సురసా
వక్త్రమశీతీయోజనాయతమ్। హనూమానచలప్రఖ్యో నవతీయోజనోచ్ఛ్రితః ॥
౧౬౭ ॥ చకార సురసా వక్త్రం శతయోజనమాయతమ్। తద్దృష్ట్వా వ్యాదితం వక్త్రం
వాయుపుత్రస్సుబుద్ధిమాన్॥ ౧౬౮ ॥ దీర్ఘజిహ్వం సురసయా సుఘోరం నరకోప
మమ్। సంక్షిప్య చాత్మనః కాయం జీమూత ఇవ మారుతిః ॥ ౧౬౯ ॥ తస్మిన్ముహూ
ర్తే హనుమాన్ బభూవాంగుష్ఠమాత్రకః। సోఽభిపత్యాశు తద్వక్త్రం నిష్పత్య చ మహా
బలః ॥ ౧౭౦॥ అంతరిక్షే స్థితశ్శ్రీమాన్ ప్రహసన్నిదమబ్రవీత్। ప్రవిష్టోఽస్మి హి తే వక్త్రం
దాక్షాయణి నమోఽస్తు తే ॥ ౧౭౧ ॥ గమిష్యే యత్ర వైదేహీ సత్యశ్చాస్తు వరస్తవ।తం
దృష్ట్వా వదనాన్ముక్తం చంద్రం రాహుముఖాదివ ॥ ౧౭౨ ॥ అబ్రవీత్సురసా దేవీ స్వే
న రూపేణ వానరమ్। అర్థసిద్ధ్యై హరిశ్రేష్ఠ గచ్ఛ సౌమ్య యథాసుఖమ్ ॥ ౧౭౩ ॥ స
మానయస్వ వైదేహీం రాఘవేణ మహాత్మనా। తత్తృతీయం హనుమతో దృష్ట్వా కర్మ సు
దుష్కరమ్ ॥ ౧౭౪ ॥ సాధు సాధ్వితి భూతాని ప్రశశంసుస్తదా హరిమ్। స సాగరమనా

ధృష్ట్యేవ ధైర్యేవ రుణాలయమ్ ॥ ౧౭౫॥ జగామాకాశమావిశ్య వేగేన గరుడోపమః॥
సేవితే వారిధారాభిః పతగైశ్చ నిషేవితే ॥ ౧౭౬ ॥ చరితే కైశికాచార్యైరైరావత
నిషేవితే । సింహకుంజరశార్దూలపతగోరగవాహనైః ॥ ౧౭౭ ॥ విమానైస్సంప
తద్భిశ్చ విమలైస్సమలంకృతే । వజ్రాశనిసమాఘాతైః పావకైరుపశోభితే॥౧౭౮॥
కృతపుణ్యైర్మహాభాగైస్స్వర్గజిద్భిరలంకృతే । వహతా హవ్యమత్యంతం సేవితే
చిత్రభానునా ॥ ౧౭౯ ॥ గ్రహనక్షత్రచంద్రార్కతారాగణవిభూషితే। మహర్షి
గణగంధర్వనాగయక్షసమాకులే ॥ ౧౮౦ ॥ వివిక్తే విమలే విశ్వే విశ్వావసునిషేవితే॥
దేవరాజగజాక్రాంతే చంద్రసూర్యపథే శివే ॥ ౧౮౧ ॥ వితానే జీవలోకస్య వితతే
బ్రహ్మనిర్మితే। బహుశస్సేవితే వీరైర్విద్యాధరగణైర్వరైః ॥ ౧౮౨ ॥ జగామ వా
యుమార్గే చ గరుత్మానివ మారుతిః । హనూమాన్మేఘజాలాని ప్రకర్షన్మారుతో
యథా ॥ ౧౮౩ ॥ కాలాగరుసవర్ణాని నీలరక్తసితాని చ । కపినాకృష్యమాణాని మ
హాభ్రాణి చకాశిరే ॥ ౧౮౪ ॥ ప్రవిశన్నభ్రజాలాని నిష్పతంశ్చ పునః పునః । ప్రా
వృషీందురివాభాతి నిష్పతన్ప్రవిశంస్తదా ॥ ౧౮౫॥ ప్రదృశ్యమానస్సర్వత్ర హనూ
మాన్మారుతాత్మజః । భేజేంబరం నిరాలంబం లంబపక్ష ఇవాద్రిరాట్ ॥ ౧౮౬ ॥ప్లవ
మానం తు తం దృష్ట్వా సింహికా నామ రాక్షసీ । మనసా చింతయామాస ప్రవృద్ధా కా
మరూపిణీ॥ ౧౮౭ ॥ అద్య దీర్ఘస్య కాలస్య భవిష్యామ్యహమాశితా । ఇదం హి మే మ
హత్సత్త్వం చిరస్య వశమాగతమ్॥ ౧౮౮॥ ఇతి సంచింత్య మనసా ఛాయామస్య సమా
క్షిపత్ । ఛాయాయాం సంగృహీతాయాం చింతయామాస వానరః ॥ ౧౮౯ ॥ సమాక్షి
ప్తోస్మి సహసా పంగూకృతపరాక్రమః । ప్రతిలోమేన వాతేన మహానౌరివ సాగరే ॥
౧౯౦ ॥ తిర్యగూర్ధ్వమధశ్చైవ వీక్షమాణస్తతః కపిః । దదర్శ చ మహాసత్త్వముత్థితం
లవణాంభసి ॥ ౧౯౧॥ తద్దృష్ట్వా చింతయామాస మారుతిర్వికృతాననమ్ । కపిరాజ్ఞా
యదాఖ్యాతం సత్త్వమద్భుతదర్శనమ్ ॥ ౧౯౨ ॥ ఛాయాగ్రాహి మహావీర్యం తదిదం
నాత్ర సంశయః । స తాం బుద్ధ్వార్థతత్త్వేన సింహికాం మతిమాన్కపిః ॥ ౧౯౩ ॥ వ్య
వర్ధత మహాకాయః ప్రావృషీవ బలాహకః । తస్య సా కాయముద్వీక్ష్య వర్ధమా
నం మహాకపేః ॥ ౧౯౪ ॥ వక్త్రం ప్రసారయామాస పాతాలాంతరసన్నిభమ్ । ఘన
రాజీవ గర్జంతీ వానరం సమభిద్రవత్ ॥ ౧౯౫ ॥ స దదర్శ తతస్తస్యా వివృతం సుమ
హన్ముఖమ్ । కాయమాత్రం చ మేధావీ మర్మాణి చ మహాకపిః ॥ ౧౯౬ ॥ స తస్యా వివృ
తే వక్త్రే వజ్రసంహననః కపిః। సంక్షిప్య ముహురాత్మానం నిష్పపాత మహాబలః॥ ౧౯౭॥
ఆస్యే తస్యా నిమజ్జంతం దదృశుస్సిద్ధచారణాః । గ్రస్యమానం యథా చంద్రం పూర్ణం
పర్వణి రాహుణా ॥ ౧౯౮ ॥ తతస్తస్యా నఖైస్తీక్ష్ణైర్మర్మాణ్యుత్కృత్య వానరః । ఉత్ప
పాతాథ వేగేన మనస్సంపాతవిక్రమః ॥ ౧౯౯ ॥ తాం తు దృష్ట్వా చ ధృత్యా చ దాక్షి
ణ్యేన నిపాత్య చ । స కపిప్రవరో వేగాద్వవృధే పునరాత్మవాన్ ॥ ౨౦౦॥ హృతహృత్సా
హనుమతా పపాత లవణాంభసి । తాం హతాం వానరేణాశు పతితాం వీక్ష్య సింహికామ్॥
౨౦౧ ॥ భూతాన్యాకాశచారీణి తమూచుః ప్లవగర్షభమ్ । భీమమద్య కృతం కర్మ మ
హత్సత్త్వం త్వయా హతమ్ ॥ ౨౦౨ ॥ సాధయార్థమభిప్రేతమరిష్టం గచ్ఛ మారు
తే । యస్య త్వేతాని చత్వారి వానరేంద్ర యథా తవ॥ ౨౦౩॥ధృతిర్దృష్టిర్మతిర్దా
క్ష్యం స్వకర్మసు న సీదతి । స తైస్సంభావితః పూజ్యైః ప్రతిపన్నప్రయోజనః ॥
౨౦౪ ॥ జగామాకాశమావిశ్య పన్నగాశనవత్కపిః । ప్రాప్తభూయిష్ఠపారస్తు

ర్వతః ప్రవిలోకయన్ ॥ ౨౦౫ ॥ యోజనానాం శతస్యాంతే వనరాజిం దదర్శ సః । దదర్శ చ పతన్నేవ వివిధద్రుమభూషితమ్ ॥ ౨౦౬ ॥ ద్వీపం శాఖామృగశ్రేష్ఠో మలయోపవనాని చ । సాగరం సాగరానూపం సాగరానూపజాన్ ద్రుమాన్ ॥ ౨౦౭ ॥ సాగరస్య చ పత్నీనాం ముఖాన్యపి విలోకయన్ । స మహామేఘసంకాశం సమీక్ష్యాత్మానమాత్మవాన్ ॥ ౨౦౮ ॥ నిరుంధంతమివాకాశం చకార మతిమాన్మతిమ్ । కాయవృద్ధిం ప్రవేగం చ మమ దృష్ట్వైవ రాక్షసాః ॥ ౨౦౯ ॥ మయి కౌతూహలం కుర్యురితి మేనే మహాకపిః । తతశ్శరీరం సంక్షిప్య తన్మహీధరసన్నిభమ్ ॥ ౨౧౦ ॥ పునః ప్రకృతిమాపేదే వీతమోహ ఇవాత్మవాన్ । తద్రూపమతిసంక్షిప్య హనుమాన్ ప్రకృతౌ స్థితః ॥ ౨౧౧ ॥ త్రీన్ క్రమానివ విక్రమ్య బలేర్వీర్యహరో హరిః ॥ స చారునానావిధరూపధారీ పరం సమాసాద్య సముద్రతీరమ్ । పరైరశక్యం ప్రతిపన్నరూపస్సమీక్షితాత్మా సమవేక్షితార్థః ॥ ౨౧౨ ॥ తతస్స లంబస్య గిరేస్సమృద్ధే విచిత్రకూటే నిపపాత కూటే । సకేతకోద్దాలకనారికేళే మహాద్రికూటప్రతిమో మహాత్మా ॥ ౨౧౩ ॥ తతస్తు సంప్రాప్య సముద్రతీరం సమీక్ష్య లంకాం గిరివర్యమూర్ధ్ని । కపిస్తు తస్మిన్నిపపాత పర్వతే విధూయ రూపం వ్యథయన్మృగద్విజాన్ ॥ ౨౧౪ ॥ స సాగరం దానవపన్నగాయుతం బలేన విక్రమ్య మహోర్మిమాలినమ్ । నిపత్య తీరే చ మహోదధేస్తదా దదర్శ లంకామమరావతీమివ ॥ ౨౧౫ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే- ప్రథమస్సర్గః

స సాగరమనాధృష్యమతిక్రమ్య మహాబలః । త్రికూటశిఖరే లంకాం స్థితాం స్వస్థో దదర్శ హ ॥ ౧ ॥ తతః పాదపముక్తేన పుష్పవర్షేణ వీర్యవాన్ । అభివృష్టః స్థితస్తత్ర బభౌ పుష్పమయో యథా ॥ ౨ ॥ యోజనానాం శతం శ్రీమాంస్తీర్త్వాప్యుత్తమవిక్రమః । అనిశ్వసన్ కపిస్తత్ర న గ్లానిమధిగచ్ఛతి ॥ ౩ ॥ శతాన్యహం యోజనానాం క్రమేయం సుబహూన్యపి । కిం పునస్సాగరస్యాంతం సంఖ్యాతం శతయోజనమ్ ॥ ౪ ॥ స తు వీర్యవతాం శ్రేష్ఠః ప్లవతామపి చోత్తమః । జగామ వేగవాన్ లంకాం లంఘయిత్వా మహోదధిమ్ ॥ ౫ ॥ శాద్వలాని చ నీలాని గంధవంతి వనాని చ । పుష్పవంతి చ మధ్యేన జగామ నగవంతి చ ॥ ౬ ॥ శైలాంశ్చ తరుసంఛన్నాన్ వనరాజీశ్చ పుష్పితాః । అభిచక్రామ తేజస్వీ హనుమాన్మారుతాత్మజః ॥ ౭ ॥ స తస్మిన్నచలే తిష్ఠన్ వనాన్యుపవనాని చ । స నగాగ్రే చ తాం లంకాం దదర్శ పవనాత్మజః ॥ ౮ ॥ సరళాన్ కర్ణికారాంశ్చ ఖర్జూరాంశ్చ సుపుష్పితాన్ । ప్రియాళాన్ ముచుళిందాంశ్చ కుటజాన్ కేతకానపి ॥ ౯ ॥ ప్రియంగూన్ గంధపూర్ణాంశ్చ నీపాన్ సప్తచ్ఛదానపి । పనసాన్ కోవిదారాంశ్చ కరవీరాంశ్చ పుష్పితాన్ ॥ ౧౦ ॥ పుష్పభారావనద్ధాంశ్చ తథా ముకుళితానపి । పాదపాన్విహగాకీర్ణాన్ పవనాధూతమస్తకాన్ ॥ ౧౧ ॥ హంసకారండవాకీర్ణా వాపీః పద్మోత్పలాయుతాః । ఆక్రీడాన్ వివిధాన్ రమ్యాన్ వివిధాంశ్చ జలాశయాన్ ॥ ౧౨ ॥ సంవృతాన్వివిధైర్వృక్షైస్సర్వర్తుఫలపుష్పితైః । ఉద్యానాని చ రమ్యాణి దదర్శ కపికుంజరః ॥ ౧౩ ॥ సమాసాద్య చ లక్ష్మీవాన్ లంకాం రావణపాలితామ్ । పరిఖాభిస్సపద్మాభిస్సోత్పలాభిరలంకృతామ్ ॥ ౧౪ ॥ సీతాపహరణార్థేన రావణేన సురక్షితామ్ । సమంతాద్విచరద్భిశ్చ రాక్షసైరుగ్రధన్విభిః ॥ ౧౫ ॥ కాంచనేనావృతాం రమ్యాం ప్రాకారేణ మహాపురీమ్ । గృహైశ్చ గిరిసంకాశైశ్శారదాంబుదసన్నిభైః ॥ ౧౬ ॥ పాండురాభిః ప్రతోళీభిరుచ్చాభిరభిసంవృతామ్ । అట్టాలకసమాకీర్ణాం పతాకాధ్వజమాలినీమ్ ॥ ౧౭ ॥ తోరణైః కాంచనైర్దివ్యైర్లతాపంక్తివిచిత్రితైః । దదర్శ హనుమాన్ లంకాం దివి దేవపురీమివ ॥ ౧౮ ॥ గి

మూర్ధ్నిస్థితాం లంకాం పాండురైర్భవనైశ్శుభైః । దదర్శ స కపిశ్శ్రేష్ఠః పురమా
కాశగం యథా ॥ ౧౯ ॥ పాలితాం రాక్షసేంద్రేణ నిర్మితాం విశ్వకర్మణా । ప్లవమా
నామివాకాశే దదర్శ హనుమాన్ పురీమ్ ॥ ౨౦ ॥ వప్రప్రాకారజఘనాం విపులాం
బునవాంబరామ్ । శతఘ్నీశూలకేశాంతామట్టాలకవతంసకామ్ ॥ ౨౧ ॥ మనసేవ కృ
తాం లంకాం నిర్మితాం విశ్వకర్మణా । ద్వారముత్తరమాసాద్య చింతయామాస వానరః ॥
౨౨ ॥ కైలాసశిఖరప్రఖ్యామాలిఖంతీమివాంబరమ్ । పిబంతీమివ చాకాశముచ్ఛ్రితై
ర్భవనోత్తమైః ॥ ౨౩ ॥ సంపూర్ణాం రాక్షసైర్ఘోరైర్నాగైర్భోగవతీమివ ।
అచింత్యాం సుకృతప్రఖ్యాం కుబేరాధ్యుషితాం పురీమ్ ॥ ౨౪ ॥ దంష్ట్రిభిర్బహుభి
శ్శూరైశ్శూలపట్టసపాణిభిః । రక్షితాం రాక్షసైర్ఘోరైర్గుహామాశీవిషైరివ ॥ ౨౫ ॥
తస్యాశ్చ మహతీం గుప్తిం సాగరం చ నిరీక్ష్య సః । రావణం చ రిపుం ఘోరం చింతయామాస
వానరః ॥ ౨౬ ॥ ఆగత్యాపీహ హరయో భవిష్యంతి నిరర్థకాః । నహి యుద్ధేన వై లంకా
శక్యా జేతుం సురైరపి ॥ ౨౭ ॥ ఇమాం తు విషమాం దుర్గాం లంకాం రావణపాలి
తామ్ । ప్రాప్యాపి స మహాబాహుః కిం కరిష్యతి రాఘవః ॥ ౨౮ ॥ అవకాశో న సాంత్వ
స్య రాక్షసేష్వభిగమ్యతే । న దానస్య న భేదస్య నైవ యుద్ధస్య దృశ్యతే ॥ ౨౯ ॥ చతుర్ణా
మేవ హి గతిర్వానరాణాం మహాత్మనామ్ । వాలిపుత్రస్య నీలస్య మమ రాజ్ఞశ్చ ధీమతః ॥
౩౦ ॥ యావజ్జానామి వైదేహీం యది జీవతి వా న వా । తత్రైవ చింతయిష్యామి దృష్ట్వా
తాం జనకాత్మజామ్ ॥ ౩౧ ॥ తతస్స చింతయామాస ముహూర్తం కపికుంజరః । గిరిశృం
గే స్థితస్తస్మిన్ రామస్యాభ్యుదయే రతః ॥ ౩౨ ॥ అనేన రూపేణ మయా న శక్యా రక్షసాం
పురీ । ప్రవేష్టుం రాక్షసైర్గుప్తా క్రూరైర్బలసమన్వితైః ॥ ౩౩ ॥ ఉగ్రౌజసో మహావీ
ర్యా బలవంతశ్చ రాక్షసాః । వంచనీయా మయా సర్వే జానకీం పరిమార్గతా ॥ ౩౪ ॥ ల
క్ష్యాలక్ష్యేణ రూపేణ రాత్రౌ లంకాపురీ మయా । ప్రవేష్టుం ప్రాప్తకాలో మే కృత్యం
సాధయితుం మహత్ ॥ ౩౫ ॥ తాం పురీం తాదృశీం దృష్ట్వా దురాధర్షాం సురాసురైః । హ
నూమాంశ్చింతయామాస వినిశ్శ్వస్య ముహుర్ముహుః ॥ ౩౬ ॥ కేనోపాయేన పశ్యేయం
మైథిలీం జనకాత్మజామ్ । అదృష్టో రాక్షసేంద్రేణ రావణేన దురాత్మనా ॥ ౩౭ ॥ న వినశ్యే
త్కథం కార్యం రామస్య విదితాత్మనః । ఏకామేకశ్చ పశ్యేయం రహితే జనకాత్మజామ్ ॥
౩౮ ॥ భూతాశ్చార్థా విపద్యంతే దేశకాలవిరోధితాః । విక్లబం దూతమాసాద్య తమస్సూర్యో
దయే యథా ॥ ౩౯ ॥ అర్థానర్థాంతరే బుద్ధిర్నిశ్చితాపి న శోభతే । ఘాతయంతి
హి కార్యాణి దూతాః పండితమానినః ॥ ౪౦ ॥ న వినశ్యేత్కథం కార్యం వైక్లబ్యం న కథం
భవేత్ । లంఘనం చ సముద్రస్య కథం ను న వృథా భవేత్ ॥ ౪౧ ॥ మయి దృష్టే తు రక్షోభి
ర్రామస్య విదితాత్మనః । భవేద్వ్యర్థమిదం కార్యం రావణానర్థమిచ్ఛతః ॥ ౪౨ ॥ న
హి శక్యం క్వచిత్ స్థాతుమవిజ్ఞాతేన రాక్షసైః । అపి రాక్షసరూపేణ కిముతాన్యేన కేన
చిత్ ॥ ౪౩ ॥ వాయురప్యత్ర నాజ్ఞాతశ్చరేదితి మతిర్మమ । న హ్యస్త్యవిదితం కించిద్రా
క్షసానాం బలీయసామ్ ॥ ౪౪ ॥ ఇహాహం యది తిష్ఠామి స్వేన రూపేణ సంవృతః । వినాశ
ముపయాస్యామి భర్తురర్థశ్చ హీయతే ॥ ౪౫ ॥ తదహం స్వేన రూపేణ రజన్యాం హ్ర
స్వతాం గతః । లంకామభిపతిష్యామి రాఘవస్యార్థసిద్ధయే ॥ ౪౬ ॥ రావణస్య పురీం
రాత్రౌ ప్రవిశ్య సుదురాసదామ్ । విచిన్వన్ భవనం సర్వం ద్రక్ష్యామి జనకాత్మజామ్ ॥ ౪౭ ॥
ఇతి సంచింత్య హనుమాన్ సూర్యస్యాస్తమయం కపిః । ఆచకాంక్షే తదా వీరో వైదేహ్యా
దర్శనోత్సుకః ॥ ౪౮ ॥ సూర్యే చాస్తం గతే రాత్రౌ దేహం సంక్షిప్య మారుతిః । వృష
దంశకమాత్రస్సన్ బభూవాద్భుతదర్శనః ॥ ౪౯ ॥ ప్రదోషకాలే హనుమాంస్తూర్ణ

ముత్ప్లుత్య వీర్యవాన్ । ప్రవివేశ పురీం రమ్యాం సువిభక్తమహాపథామ్ ॥ ౫౦ ॥ ప్రాసాదమాలావితతాం స్తంభైః కాంచనరాజతైః । శాతకుంభమయైర్జాలైర్గంధర్వనగరోపమామ్ ॥ ౫౧ ॥ సప్తభౌమాష్టభౌమైశ్చ స దదర్శ మహాపురీమ్ । తలైః స్ఫాటికసంకీర్ణైః కార్తస్వరవిభూషితైః ॥ ౫౨ ॥ వైడూర్యమణిచిత్రైశ్చ ముక్తాజాలవిరాజితైః । తలైశ్శుశుభిరే తాని భవనాన్యత్ర రక్షసామ్ ॥ ౫౩ ॥ కాంచనాని విచిత్రాణి తోరణాని చ రక్షసామ్ । లంకాముద్యోతయామాసుస్సర్వతస్సమలంకృతామ్ ॥ ౫౪ ॥ అచింత్యామద్భుతాకారాం దృష్ట్వా లంకాం మహాకపిః । ఆసీద్విషణ్ణో హృష్టశ్చ వైదేహ్యా దర్శనోత్సుకః ॥ ౫౫ ॥ స పాండురోద్విద్ధవిమానమాలినీం మహార్హజాంబూనదజాలతోరణామ్ । యశస్వినీం రావణబాహుపాలితాం క్షపాచరైర్భీమబలైస్సమావృతామ్ ॥ ౫౬ ॥ చంద్రోఽపి సాచివ్యమివాస్య కుర్వంస్తారాగణైర్మధ్యగతో విరాజన్ । జ్యోత్స్నావితానేన వితత్య లోకముత్తిష్ఠతే నైకసహస్రరశ్మిః ॥ ౫౭ ॥ శంఖప్రభం క్షీరమృణాలవర్ణముద్గచ్ఛమానం వ్యవభాసమానమ్ । దదర్శ చంద్రం స హరిప్రవీరః పోప్లూయమానం సరసీవ హంసమ్ ॥ ౫౮ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - ద్వితీయస్సర్గః

స లంబశిఖరే లంబే లంబతోయదసన్నిభే । సత్త్వమాస్థాయ మేధావీ హనుమాన్మారుతాత్మజః ॥ ౧ ॥ నిశి లంకాం మహాసత్త్వో వివేశ కపికుంజరః । రమ్యకాననతోయాఢ్యాం పురీం రావణపాలితామ్ ॥ ౨ ॥ శారదాంబుధరప్రఖ్యైర్భవనైరుపశోభితామ్ । సాగరోపమనిర్ఘోషాం సాగరానిలసేవితామ్ ॥ ౩ ॥ సుపుష్టబలసంఘుష్టాం యథైవ విటపావతీమ్ । చారుతోరణనిర్యూహాం పాండురద్వారతోరణామ్ ॥ ౪ ॥ భుజగాచరితాం గుప్తాం శుభాం భోగవతీమివ । తాం సవిద్యుద్ఘనాకీర్ణాం జ్యోతిర్మార్గనిషేవితామ్ ॥ ౫ ॥ చండమారుతనిర్హ్రాదాం యథేంద్రస్యామరావతీమ్ । శాతకుంభేన మహతా ప్రాకారేణాభిసంవృతామ్ ॥ ౬ ॥ కింకిణీజాలఘోషాభిః పతాకాభిరలంకృతామ్ । ఆసాద్య సహసా హృష్టః ప్రాకారమభిపేదివాన్ ॥ ౭ ॥ విస్మయావిష్టహృదయః పురీమాలోక్య సర్వతః । జాంబూనదమయైర్ద్వారైర్వైడూర్యకృతవేదికైః ॥ ౮ ॥ వజ్రస్ఫటికముక్తాభిర్మణికుట్టిమభూషితైః । తప్తహాటకనిర్యూహై రాజతామలపాండురైః ॥ ౯ ॥ వైడూర్యకృతసోపానైః స్ఫాటికాంతరపాంసుభిః । చారుసంజవనోపేతైః ఖమివోత్పతితైశ్శుభైః ॥ ౧౦ ॥ క్రౌంచబర్హిణసంఘుష్టై రాజహంసనిషేవితైః । తూర్యాభరణనిర్ఘోషైస్సర్వతః ప్రతినాదితామ్ ॥ ౧౧ ॥ వస్వోకసారాప్రతిమాం సమీక్ష్య నగరీం తతః । ఖమివోత్పతితాం లంకాం జహర్ష హనుమాన్కపిః ॥ ౧౨ ॥ తాం సమీక్ష్య పురీం రమ్యాం రాక్షసాధిపతేశ్శుభామ్ । అనుత్తమామృద్ధియుతాం చింతయామాస వీర్యవాన్ ॥ ౧౩ ॥ నేయమన్యేన నగరీ శక్యా ధర్షయితుం బలాత్ । రక్షితా రావణబలైరుద్యతాయుధధారిభిః ॥ ౧౪ ॥ కుముదాంగదయోర్వాపి సుషేణస్య మహాకపేః । ప్రసిద్ధేయం భవేద్భూమిర్మైందద్వివిదయోరపి ॥ ౧౫ ॥ వివస్వతస్తనూజస్య హరేశ్చ కుశపర్వణః । ఋక్షస్య కేతుమాలస్య మమ చైవ గతిర్భవేత్ ॥ ౧౬ ॥ సమీక్ష్య తు మహాబాహూ రాఘవస్య పరాక్రమమ్ । లక్ష్మణస్య చ విక్రాంతమభవత్ప్రీతిమాన్కపిః ॥ ౧౭ ॥ తాం రత్నవసనోపేతాం కోష్ఠాగారావతంసకామ్ । యంత్రాగారస్తనీమృద్ధాం ప్రమదామివ భూషితామ్ ॥ ౧౮ ॥ తాం నష్టతిమిరాం దీప్తైర్భాస్వరైశ్చ మహాగృహైః । నగరీం రాక్షసేంద్రస్య దదర్శ స మహాకపిః ॥ ౧౯ ॥ అథ సా హరిశార్దూలం ప్రవిశంతం మహాబలమ్ । నగరీ స్వేన రూపేణ దదర్శ పవనాత్మజమ్ ॥ ౨౦ ॥ సా తం హరివరం దృష్ట్వా లంకా రావణపాలితా । స్వయమేవోత్థితా తత్ర వికృతాననదర్శనా ॥ ౨౧ ॥ పురస్తాత్తస్య వీరస్య వాయు

సూనోరతిష్ఠత । ముంచమానా మహానాదమబ్రవీత్పవనాత్మజమ్ ॥ ౨౨ ॥ కస్త్వం కేన చ కార్యేణ ఇహ ప్రాప్తో వనాలయ । కథయస్వేహ యత్తత్త్వం యావత్ప్రాణా ధరిష్యసి ॥ ౨౩ ॥ న శక్యా ఖల్వియం లంకా ప్రవేష్టుం వానర త్వయా । రక్షితా రావణబలైరభిగుప్తా సమన్తతః ॥ ౨౪ ॥ అథ తామబ్రవీద్వీరో హనూమానగ్రతః స్థితామ్ । కథయిష్యామి తే తత్త్వం యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి ॥ ౨౫ ॥ కా త్వం విరూపనయనా పురద్వారేవతిష్ఠసి । కిమర్థం చాపి మాం రుద్ధ్వా నిర్భర్త్సయసి దారుణా ॥ ౨౬ ॥ హనుమద్వచనం శ్రుత్వా లంకా సా కామరూపిణీ । ఉవాచ వచనం క్రుద్ధా పరుషం పవనాత్మజమ్ ॥ ౨౭ ॥ అహం రాక్షసరాజస్య రావణస్య మహాత్మనః । ఆజ్ఞాప్రతీక్షా దుర్ధర్షా రక్షామి నగరీమిమామ్ ॥ ౨౮ ॥ న శక్యా మామవజ్ఞాయ ప్రవేష్టుం నగరీ త్వయా । అద్య ప్రాణైః పరిత్యక్తః స్వప్స్యసే నిహతో మయా ॥ ౨౯ ॥ అహం హి నగరీ లంకా స్వయమేవ ప్లవంగమ । సర్వతః పరిరక్షామి హ్యేతత్తే కథితం మయా ॥ ౩౦ ॥ లంకాయా వచనం శ్రుత్వా హనూమాన్మారుతాత్మజః । యత్నవాన్స హరిశ్రేష్ఠః స్థితః శైల ఇవాపరః ॥ ౩౧ ॥ స తాం స్త్రీరూపవికృతాం దృష్ట్వా వానరపుంగవః । ఆబభాషేథ మేధావీ సత్త్వవాన్ ప్లవగర్షభః ॥ ౩౨ ॥ ద్రక్ష్యామి నగరీం లంకాం సాట్టప్రాకారతోరణామ్ । తదర్థమిహ సంప్రాప్తః పరం కౌతూహలం హి మే ॥ ౩౩ ॥ వనాన్యుపవనానీహ లంకాయాః కాననాని చ । సర్వతో గృహముఖ్యాని ద్రష్టుమాగమనం హి మే ॥ ౩౪ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా లంకా సా కామరూపిణీ । భూయ ఏవ పునర్వాక్యం బభాషే పరుషాక్షరమ్ ॥ ౩౫ ॥ మామనిర్జిత్య దుర్బుద్ధే రాక్షసేశ్వరపాలితా । న శక్యా హ్యద్య తే ద్రష్టుం పురీయం వానరాధమ ॥ ౩౬ ॥ తతస్స కపిశార్దూలస్తామువాచ నిశాచరీమ్ । దృష్ట్వా పురీమిమాం భద్రే పునర్యాస్యే యథాగతమ్ ॥ ౩౭ ॥ తతః కృత్వా మహానాదం సా వై లంకా భయావహమ్ । తలేన వానరశ్రేష్ఠం తాడయామాస వేగితా ॥ ౩౮ ॥ తతస్స కపిశార్దూలో లంకయా తాడితో భృశమ్ । ననాద సుమహానాదం వీర్యవాన్పవనాత్మజః ॥ ౩౯ ॥ తతస్సంవర్తయామాస వామహస్తస్య సోంగులీః । ముష్టినాభిజఘానైనాం హనూమాన్క్రోధమూర్ఛితః ॥ ౪౦ ॥ స్త్రీ చేతి మన్యమానేన నాతిక్రోధస్స్వయం కృతః । సా తు తేన ప్రహారేణ విహ్వలాంగీ నిశాచరీ ॥ ౪౧ ॥ పపాత సహసా భూమౌ వికృతాననదర్శనా । తతస్తు హనుమాన్ప్రాజ్ఞస్తాం దృష్ట్వా వినిపాతితామ్ ॥ ౪౨ ॥ కృపాం చకార తేజస్వీ మన్యమానః స్త్రియం తు తామ్ । తతో వై భృశసంవిగ్నా లంకా సా గద్గదాక్షరమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఉవాచాగర్వితం వాక్యం హనూమన్తం ప్లవంగమమ్ । ప్రసీద సుమహాబాహో త్రాయస్వ హరిసత్తమ ॥ ౪౪ ॥ సమయే సౌమ్య తిష్ఠన్తి సత్త్వవన్తో మహాబలాః । అహం తు నగరీ లంకా స్వయమేవ ప్లవంగమ ॥ ౪౫ ॥ నిర్జితాహం త్వయా వీర విక్రమేణ మహాబల । ఇదం తు తథ్యం శృణు వై బ్రువంత్యా మే హరీశ్వర ॥ ౪౬ ॥ స్వయంభువా పురా దత్తం వరదానం యథా మమ । యదా త్వాం వానరః కశ్చిద్విక్రమాద్వశమానయేత్ ॥ ౪౭ ॥ తదా త్వయా హి విజ్ఞేయం రక్షసాం భయమాగతమ్ । స హి మే సౌమ్య సమయః ప్రాప్తో ద్య తవ దర్శనాత్ ॥ ౪౮ ॥ స్వయంభువిహితస్సత్యో న తస్యాస్తి వ్యతిక్రమః । సీతానిమిత్తం రాజ్ఞస్తు రావణస్య దురాత్మనః ॥ ౪౯ ॥ రక్షసాం చైవ సర్వేషాం వినాశస్సముపాగతః । తత్ప్రవిశ్య హరిశ్రేష్ఠ పురీం రావణపాలితామ్ ॥ ౫౦ ॥ విధత్స్వ సర్వకార్యాణి యాని యానీహ వాంఛసి ॥ ప్రవిశ్య శాపోపహతాం హరీశ్వరశ్శుభాం పురీం రాక్షసముఖ్యపాలితామ్ । యదృచ్ఛయా త్వం జనకాత్మజాం సతీం విమార్గ సర్వత్ర గతో యథాసుఖమ్ ॥

ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే-తృతీయస్సర్గః ॥

సనిర్జిత్యపురీం శ్రేష్ఠాంలంకాంతాంకామరూపిణీమ్। విక్రమేణమహాతేజాహ
నూమాన్కపిసత్తమః ॥ ౧ ॥ అద్వారేణమహాబాహుః ప్రాకారమభిపుప్లువే। ప్రవిశ్య
నగరీంలంకాంకపిరాజహితంకరః ॥ ౨ ॥ చక్రేథపాదంసవ్యంచశత్రూణాం సతు
మూర్ధని। ప్రవిష్టస్సత్త్వసంపన్నోనిశాయాంమారుతాత్మజః॥ ౩ ॥ సమహాపథమా
స్థాయముక్తాపుష్పవిరాజితామ్। తతస్తుతాంపురీంలంకాంరమ్యామభియయౌకపిః॥ ౪ ॥
హసితోద్ఘుష్టనినదైస్తూర్యఘోషపురస్సరైః। వజ్రాంకుశనికాశైశ్చ వజ్రజాల వి
భూషితైః ॥ ౫ ॥ గృహసంఘైః పురీరమ్యా బభాసేద్యౌరివాంబుదైః। ప్రజజ్వాలత
దాలంకా రక్షోగణగృహైశ్శుభైః ॥ ౬ ॥ సితాభ్రసదృశైశ్చిత్రైః పద్మస్వస్తికసం
స్థితైః। వర్ధమానగృహైశ్చాపి సర్వతస్సువిభూషితా ॥ ౭ ॥ గృహముఖ్యైఃపురీర
మ్యాబభాసేద్యౌరివాంబుదైః। తాంచిత్రమాల్యాభరణాం కపిరాజహితంకరః॥ ౮ ॥
రాఘవార్థం చరన్ శ్రీమాన్ దదర్శచ ననందచ। భవనాద్భవనంగచ్ఛన్ దదర్శప
వనాత్మజః ॥ ౯ ॥ వివిధాకృతిరూపాణి భవనాని తతస్తతః। శుశ్రావమధురంగీతం
త్రిస్థానస్వరభూషితమ్ ॥ ౧౦ ॥ స్త్రీణాంమదసమృద్ధానాం దివిచాప్సరసామివ। శు
శ్రావకాంచీనినదం నూపురాణాంచనిస్స్వనమ్ ॥ ౧౧ ॥ సోపాననినదాంశ్చైవ భ
వనేషు మహాత్మనామ్। ఆస్ఫోటితనినాదాంశ్చ క్ష్వేళితాంశ్చ తతస్తతః ॥ ౧౨ ॥ శు
శ్రావజపతాంతత్రమంత్రాన్రక్షోగృహేషు వై। స్వాధ్యాయనిరతాంశ్చైవ యాతు
ధానాన్ దదర్శసః ॥ ౧౩ ॥ రావణస్తవసంయుక్తాన్ గర్జతోరాక్షసానపి। రాజ
మార్గం సమావృత్య స్థితంరక్షోబలంమహత్ ॥ ౧౪ ॥ దదర్శమధ్యమేగుల్మేరావణా
నుచరాన్బహూన్। దీక్షితాన్జటిలాన్ముండాన్ గోజినాంబరవాససః ॥ ౧౫ ॥ ద
ర్భముష్టిప్రహరణానగ్నికుండాయుధాంస్తథా। కూటముద్గరపాణీంశ్చ దండాయు
ధధరానపి ॥ ౧౬ ॥ ఏకాక్షానేకకర్ణాంశ్చ చలలంబపయోధరాన్। కరాళాన్
భుగ్నవక్త్రాంశ్చ వికటాన్వామనాంస్తథా ॥ ౧౭ ॥ ధన్వినఃఖడ్గినశ్చైవ శతఘ్నీ
ముసలాయుధాన్। శక్తివృక్షాయుధాంశ్చైవ పట్టసాశనిధారిణః ॥ ౧౮ ॥ క్షేపణీ
పాశహస్తాంశ్చ దదర్శస మహాకపిః। పరిఘోత్తమహస్తాంశ్చ విచిత్రకవచోజ్జ్వలాన్॥
౧౯ ॥ నాతిస్థూలాన్నాతికృశాన్నాతిదీర్ఘాతిహ్రస్వకాన్। నాతిగౌరాన్నాతికృ
ష్ణాన్నాతికుబ్జాన్నవామనాన్॥ ౨౦ ॥ విరూపాన్బహురూపాంశ్చ సురూపాంశ్చ
సువర్చసః। ధ్వజీపతాకినశ్చైవ దదర్శవివిధాయుధాన్॥ ౨౧॥ స్రగ్విణస్త్వను
లిప్తాంశ్చ వరాభరణభూషితాన్। నానావేషసమాయుక్తాన్ యథాస్వైరగతాన్బ
హూన్॥ ౨౨ ॥ తీక్ష్ణశూలధరాంశ్చైవ వజ్రిణశ్చ మహాబలాన్। శతసాహస్రమ
వ్యగ్రమారక్షంమధ్యమంకపిః ॥ ౨౩ ॥ రక్షోధిపతినిర్దిష్టం దదర్శాంతఃపురాగ్ర
తః। సతదాతద్గృహందృష్ట్వా మహాహాటకతోరణమ్ ॥ ౨౪ ॥ రాక్షసేంద్రస్యవిఖ్యా
తమద్రిమూర్ధ్నిప్రతిష్ఠితమ్। పుండరీకావతంసాభిః పరిఖాభిస్సమావృతమ్ ॥ ౨౫॥
ప్రాకారావృతమత్యర్థం దదర్శస మహాకపిః। త్రివిష్టపనిభందివ్యం దివ్యనాదవి
నాదితమ్ ॥ ౨౬ ॥ వాజిహేషితసంఘుష్టం నాదితంభూషణైస్తథా। రథైర్యానై
ర్విమానైశ్చతథాభూతైర్హయైశ్శుభైః॥ ౨౭॥ వారణైశ్చచతుర్దంతైశ్శ్వేతాభ్ర
నిచయోపమైః। భూషితంరుచిరద్వారం మత్తైశ్చమృగపక్షిభిః ॥ ౨౮ ॥ రక్షితంసు
మహావీర్యైర్యాతుధానైస్సహస్రశః। రాక్షసాధిపతేర్గుప్తమావివేశ గృహంకపిః॥
౨౯ ॥ సహేమజాంబూనదచక్రవాళం మహార్హముక్తామణిభూషితాంతమ్। ప
రార్ధ్యకాలాగరుచందనాక్తం సరావణాంతఃపురమావివేశ॥ ౩౦ ॥ ఇతిశ్రీమత్సుంద

రకాండే - చతుర్థస్సర్గః

తతస్సమధ్యంగతమంశుమంతం జ్యోత్స్నావితానం మహదుద్వమంతమ్। దదర్శ ధీమాన్దివి భానుమంతం గోష్ఠే వృషం మత్తమివ భ్రమంతమ్॥ ౧ ॥ లోకస్య పాపాని వినాశయంతం మహోదధిం చాపి సమేధయంతమ్। భూతాని సర్వాణి విరాజయంతం దదర్శ శీతాంశుమథాభియాంతమ్॥ ౨॥ యా భాతి లక్ష్మీర్భువి మందరస్థా తథా ప్రదోషేషు చ సాగరస్థా। తథైవ తోయేషు చ పుష్కరస్థా రరాజ సా చారునిశాకరస్థా॥ ౩॥ హంసో యథా రాజతపంజరస్థః సింహో యథా మందరకందరస్థః। వీరో యథా గర్వితకుంజరస్థశ్చంద్రోఽపి బభ్రాజ తథాంబరస్థః॥ ౪ ॥ స్థితః కకుద్మానివ తీక్ష్ణశృంగో మహాచలశ్శ్వేత ఇవోచ్చశృంగః। హస్తీవ జాంబూనదబద్ధశృంగో రరాజ చంద్రః పరిపూర్ణశృంగః॥ ౫॥ వినష్టశీతాంబుతుషారపంకో మహాగ్రహగ్రాహవినష్టపంకః। ప్రకాశలక్ష్మ్యాశ్రయనిర్మలాంకో రరాజ చంద్రో భగవాన్ శశాంకః॥ ౬॥ శిలాతలం ప్రాప్య యథా మృగేంద్రో మహారణం ప్రాప్య యథా గజేంద్రః। రాజ్యం సమాసాద్య యథా నరేంద్రస్తథా ప్రకాశో విరరాజ చంద్రః ॥ ౭ ॥ ప్రకాశచంద్రోదయనష్టదోషః ప్రవృద్ధరక్షఃపిశితాశదోషః। రామాభిరామేరితచిత్తదోషః స్వర్గప్రకాశో భగవాన్ ప్రదోషః॥ ౮ ॥ తంత్రీస్వనాః కర్ణసుఖాః ప్రవృత్తాః స్వపంతి నార్యః పతిభిస్సువృత్తాః। నక్తంచరాశ్చాపి తథా ప్రవృత్తా విహర్తుమత్యద్భుతరౌద్రవృత్తాః ॥ ౯ ॥ మత్తప్రమత్తాని సమాకులాని రథాశ్వభద్రాసనసంకులాని। వీరశ్రియా చాపి సమాకులాని దదర్శ ధీమాన్స కపిః కులాని ॥ ౧౦ ॥ పరస్పరం చాధికమాక్షిపంతి భుజాంశ్చ పీనానధినిక్షిపంతి। మత్తప్రలాపానధికం క్షిపంతి మత్తాని చాన్యోన్యమధిక్షిపంతి॥౧౧॥ రక్షాంసి వక్షాంసి చ విక్షిపంతి గాత్రాణి కాంతాసు చ విక్షిపంతి। రూపాణి చిత్రాణి చ విక్షిపంతి దృఢాని చాపాని చ విక్షిపంతి॥౧౨॥ దదర్శ కాంతాశ్చ సమాలభంత్యస్తథాపరాస్తత్ర పునస్స్వపంత్యః। సురూపవక్త్రాశ్చ తథా హసంత్యః క్రుద్ధాః పరాశ్చాపి వినిశ్శ్వసంత్యః॥౧౩॥ మహాగజైశ్చాపి తథా నదద్భిస్సుపూజితైశ్చాపి తథా సుసద్భిః। రరాజ వీరైశ్చ వినిశ్శ్వసద్భిర్హ్రదో భుజంగైరివ నిశ్శ్వసద్భిః॥౧౪॥ బుద్ధిప్రధానాన్ రుచిరాభిధానాన్ సంశ్రద్దధానాన్ జగతః ప్రధానాన్। నానావిధానాన్ రుచిరాభిధానాన్ దదర్శ తస్యాం పురి యాతుధానాన్॥౧౫॥ ననంద దృష్ట్వా స చ తాన్ సురూపాన్ నానాగుణానాత్మగుణానురూపాన్। విద్యోతమానాన్ స తదానురూపాన్ దదర్శ కాంశ్చిచ్చ పునర్విరూపాన్ ॥ ౧౬ ॥ తతో వరార్హాస్సువిశుద్ధభావాస్తేషాం స్త్రియస్తత్ర మహానుభావాః। ప్రియేషు పానేషు చ సక్తభావా దదర్శ తారా ఇవ సుప్రభావాః ॥౧౭॥ శ్రియా జ్వలంతీస్త్రపయోపగూఢా నిశీథకాలే రమణోపగూఢాః। దదర్శ కాశ్చిత్ప్రమదోపగూఢా యథా విహంగాః కుసుమోపగూఢాః ॥ ౧౮ ॥ అన్యాః పునర్హర్మ్యతలోపవిష్టాస్తత్ర ప్రియాంకేషు సుఖోపవిష్టాః। భర్తుః ప్రియా ధర్మపరా నివిష్టా దదర్శ ధీమాన్ మదనాభివిష్టాః॥ ౧౯ ॥ అప్రావృతాః కాంచనరాజివర్ణాః కాశ్చిత్పరార్ధ్యాస్తపనీయవర్ణాః। పునశ్చ కాశ్చిచ్ఛశలక్ష్మవర్ణాః కాంతప్రహీణా రుచిరాంగవర్ణాః ॥ ౨౦॥ తతః ప్రియాన్ ప్రాప్య మనోభిరామాన్ సుప్రీతియుక్తాః ప్రసమీక్ష్య రామాః। గృహేషు హృష్టాః పరమాభిరామా హరిప్రవీరస్స దదర్శ రామాః ॥ ౨౧ ॥ చంద్రప్రకాశాశ్చ హి వక్త్రమాలా వక్రాక్షిపక్ష్మాశ్చ సునేత్రమాలాః। విభూషణానాం చ దదర్శ మాలాః శతహ్రదానామివ చారుమాలాః ॥ ౨౨ ॥ న త్వేవ సీతాం పరమాభిజాతాం పథి

స్థితే రాజకులే ప్రజాతామ్। లతాం ప్రఫుల్లామివ సాధుజాతాం దదర్శ తన్వీం మనసాభి
జాతామ్॥ ౨౩॥ సనాతనే వర్త్మని సన్నివిష్టాం రామేక్షణాం తాం మదనాభివిష్టామ్।
భర్తుర్మనః శ్రీమదనుప్రవిష్టాం స్త్రీభ్యోవరాభ్యశ్చ సదా విశిష్టామ్ ॥ ౨౪॥ ఉష్ణార్ది
తాం సానుసృతాస్రకంఠీం పురా వరార్హోత్తమనిష్కకంఠీమ్। సుజాతపక్ష్మామభిర
క్తకంఠీం వనే ప్రనృత్తామివ నీలకంఠీమ్॥ ౨౫॥ అవ్యక్తరేఖామివ చంద్రరేఖాం పాంసు
ప్రదిగ్ధామివ హేమరేఖామ్। క్షతప్రరూఢామివ బాణరేఖాం వాయుప్రభిన్నామివ మే
ఘరేఖామ్॥ ౨౬॥ సీతామపశ్యన్మనుజేశ్వరస్య రామస్య పత్నీం వదతాం వరస్య। బభూ
వ దుఃఖాభిహతశ్చిరస్య ప్లవంగమో మంద ఇవాచిరస్య॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాం
డే - పంచమస్సర్గః

స నికామం విమానేషు విషణ్ణః కామరూపధృత్। విచచార పునర్లంకాం లా
ఘవేన సమన్వితః ॥ ౧ ॥ ఆససాదాథ లక్ష్మీవాన్ రాక్షసేంద్రనివేశనమ్। ప్రాకారే
ణార్కవర్ణేన భాస్వరేణాభిసంవృతమ్ ॥ ౨॥ రక్షితం రాక్షసైర్ఘోరైః సింహైరివ
మహద్వనమ్। సమీక్షమాణో భవనం చకాశే కపికుంజరః ॥ ౩ ॥ రూప్యకోపహి
తైశ్చిత్రైస్తోరణైర్హేమభూషితైః। విచిత్రాభిశ్చ కక్ష్యాభిర్ద్వారైశ్చ రుచిరై
ర్వృతమ్॥ ౪॥ గజాస్థితైర్మహామాత్రైః శూరైశ్చ విగతశ్రమైః। ఉపస్థితమసంహార్యై
ర్హయైః స్యందనయాయిభిః॥ ౫॥ సింహవ్యాఘ్రతనుత్రాణైర్దాంతకాంచనరాజ
తైః। ఘోషవద్భిర్విచిత్రైశ్చ సదా విచరితం రథైః॥ ౬ ॥ బహురత్నసమాకీర్ణం పరా
ర్ధ్యాసనభాజనమ్। మహారథసమావాసం మహారథమహాసనమ్॥ ౭ ॥ దృశ్యైశ్చ పర
మోదారైస్తైస్తైశ్చ మృగపక్షిభిః। వివిధైర్బహుసాహస్రైః పరిపూర్ణం సమంతతః॥ ౮॥
వినీతైరంతపాలైశ్చ రక్షోభిశ్చ సురక్షితమ్। ముఖ్యాభిశ్చ వరస్త్రీభిః పరిపూర్ణం సమంత
తః ॥ ౯॥ ముదితప్రమదారత్నం రాక్షసేంద్రనివేశనమ్। వరాభరణసంహ్రాదైః సముద్ర
స్వననిస్వనమ్॥ ౧౦॥ తద్రాజగుణసంపన్నం ముఖ్యైశ్చ వరచందనైః। మహాజనైః సమా
కీర్ణం సింహైరివ మహద్వనమ్॥ ౧౧ ॥ భేరీమృదంగాభిరుతం శంఖఘోషవినాదితమ్।
నిత్యార్చితం పర్వహుతం పూజితం రాక్షసైః సదా॥ ౧౨ ॥ సముద్రమివ గంభీరం సము
ద్రమివ నిస్వనమ్। మహాత్మనో మహద్వేశ్మ మహారత్నపరిచ్ఛదమ్॥ ౧౩ ॥ మహారత్నస
మాకీర్ణం దదర్శ స మహాకపిః। విరాజమానం వపుషా గజాశ్వరథసంకులమ్॥ ౧౪ ॥ లం
కాభరణమిత్యేవ సోఽమన్యత మహాకపిః। చచార హనుమాంస్తత్ర రావణస్య సమీపతః॥
౧౫ ॥ స సంక్షిప్యాత్మనః కాయం ప్రవిశ్యానుపలక్షితః। చింతయామాస మనసా ముహూ
ర్తం ధ్యానమాస్థితః॥ ౧౬ ॥ కపిః ప్రవీరో హనుమాన్ రాఘవప్రియకామ్యయా। కిం వృ
శీబంధనే బద్ధా ముక్తా వా స్వైరచారిణీ॥ ౧౭ ॥ కాశ్చరత్యుం తి రాక్షస్యః కథం గూహా చ
మైథిలీ। న దృష్టపూర్వా చ మయా వైదేహీ జనకాత్మజా॥ ౧౮ ॥ ఇంగితైశ్చానుమానై
శ్చ మయా జ్ఞేయా భవిష్యతి। ఏతాం బుద్ధిం తదా కృత్వా హనూమాన్మారుతాత్మజః॥ ౧౯ ॥
అన్వియేష తదా సీతాం రాఘవప్రియకామ్యయా। స నికామం విమానేషు విపతన్ పాద
పేషు చ॥ ౨౦ ॥ విచచార కపిర్లంకాం లఘుప్రక్రమవిక్రమః। గృహాద్గృహం రాక్ష
సానాముద్యానాని చ వానరః॥ ౨౧ ॥ వీక్షమాణో హ్యసంత్రస్తః ప్రాసాదాంశ్చ చచా
ర సః। అవప్లుత్య మహావేగః ప్రహస్తస్య నివేశనమ్॥ ౨౨ ॥ తతోఽన్యత్పుప్లువే వేశ్మ మ
హాపార్శ్వస్య వీర్యవాన్। అథ మేఘప్రతీకాశం కుంభకర్ణనివేశనమ్॥ ౨౩ ॥ విభీష
ణస్య చ తథా పుప్లువే స మహాకపిః। మహోదరస్య చ తథా విరూపాక్షస్య చైవ హి॥

౨౪ ॥ విద్యుజ్జిహ్వస్య భవనం విద్యున్మాలేస్తథైవ చ । వజ్రదంష్ట్రస్య చ తథా పుప్లువే
స మహాకపిః ॥ ౨౫ ॥ ధూమ్రాక్షస్యాపి సంప్రాప్తో భవనం మారుతాత్మజః । విద్యు
ద్రూపస్య భీమస్య ఘనస్య విఘనస్య చ ॥ ౨౬ ॥ శుకస్య చ మహాతేజాః సారణస్య చ ధీమతః ।
తథా చేంద్రజితో వేశ్మ జగామ హరియూథపః ॥ ౨౭ ॥ రశ్మికేతోశ్చ భవనం సూర్యశ
త్రోస్తథైవ చ । జంబుమాలేః సుమాలేశ్చ జగామ హరియూథపః ॥ ౨౮ ॥ శుకనాభ
స్య వజ్రస్య శఠస్య వికటస్య చ । హ్రస్వకర్ణస్య దంష్ట్రస్య రోమశస్య చ రక్షసః ॥ ౨౯ ॥
యుద్ధోన్మత్తస్య మత్తస్య ధ్వజగ్రీవస్య రక్షసః । విద్యుజ్జిహ్వేంద్రజిహ్వానాం తథా హస్తిము
ఖస్య చ ॥ ౩౦ ॥ కరాళస్య పిశాచస్య శోణితాక్షస్య చైవ హి । క్రమమాణః క్రమేణైవ హ
నూమాన్మారుతాత్మజః ॥ ౩౧ ॥ తేషు తేషు మహార్హేషు భవనేషు మహాయశాః । తే
షామృద్ధిమతామృద్ధిం దదర్శ స మహాకపిః ॥ ౩౨ ॥ సర్వేషాం సమతిక్రమ్య భవనాని సమం
తతః । ఆససాదాథ లక్ష్మీవాన్ రాక్షసేంద్రనివేశనమ్ ॥ ౩౩ ॥ రావణస్యోపశాయి
న్యో దదర్శ హరిసత్తమః । విచరన్ హరిశార్దూలో రాక్షసీర్వికృతేక్షణాః ॥ ౩౪ ॥
శూలముద్గరహస్తాశ్చ శక్తితోమరధారిణీః । దదర్శ వివిధాన్ గుల్మాంస్తస్య రక్షఃప
తేర్గృహే ॥ ౩౫ ॥ రాక్షసాంశ్చ మహాకాయాన్ నానాప్రహరణోద్యతాన్ । రక్తాన్
శ్వేతాన్ సితాంశ్చైవ హరీంశ్చైవ మహాజవాన్ ॥ ౩౬ ॥ కులీనాన్ రూపసంపన్నాన్
గజాన్ పరగజారుజాన్ । నిష్ఠితాన్ గజశిక్షాయామైరావతసమాన్ యుధి ॥ ౩౭ ॥ ని
హంతౄన్ పరసైన్యానాం గృహే తస్మిన్ దదర్శ సః । క్షరతశ్చ యథా మేఘాన్ స్ర
వతశ్చ మహాగిరీన్ ॥ ౩౮ ॥ మేఘస్తనితనిర్ఘోషాన్ దుర్ధర్షాన్ సమరే పరైః ।
సహస్రం వాహినీస్తత్ర జాంబూనదపరిష్కృతమ్ ॥ ౩౯ ॥ హేమజాలపరిచ్ఛన్నాస్త
రుణాదిత్యసన్నిభాః । దదర్శ రాక్షసేంద్రస్య రావణస్య నివేశనే ॥ ౪౦ ॥ శిబికా వివిధా
కారాస్స కపిర్మారుతాత్మజః । లతాగృహాణి చిత్రాణి చిత్రశాలాగృహాణి చ ॥ ౪౧ ॥ క్రీడా
గృహాణి చాన్యాని దారుపర్వతకానపి । కామస్య చ గృహం రమ్యం దివాగృహకమేవ చ ॥
౪౨ ॥ దదర్శ రాక్షసేంద్రస్య రావణస్య నివేశనే । స మందరగిరిప్రఖ్యం మయూ
రస్థానసంకులమ్ ॥ ౪౩ ॥ ధ్వజయష్టిభిరాకీర్ణం దదర్శ భవనోత్తమమ్ । అనేకరత్న
సంకీర్ణం నిధిజాలం సమంతతః ॥ ౪౪ ॥ ధీరనిష్ఠితకర్మాంతం గృహం భూతపతేరివ ।
ప్రభయా చైవ రత్నానాం తేజసా రావణస్య చ ॥ ౪౫ ॥ విరరాజాథ తద్వేశ్మ రశ్మిమానివ
రశ్మిభిః । జాంబూనదమయాన్యేవ శయనాన్యాసనాని చ ॥ ౪౬ ॥ భాజనాని చ ముఖ్యాని
దదర్శ హరియూథపః । మధ్వాసవకృతక్లేదం మణిభాజనసంకులమ్ ॥ ౪౭ ॥ మనో
రమమసంబాధం కుబేరభవనం యథా । చందనాగరుధూపైశ్చ దివ్యధూపైస్సుధూ
పితమ్ ॥ ౪౮ ॥ మాల్యదామభిరాకీర్ణం పుష్పభక్తివిరాజితమ్ । దివ్యగంధావసి
క్తాభిర్దీపికాభిర్విదీపితమ్ ॥ ౪౯ ॥ లోకపాలాన్ పరిత్యజ్య తచ్ఛ్రియైవ సమావృతమ్ ।
నూపురాణాం చ ఘోషేణ కాంచీనాం నినదేన చ ॥ ౫౦ ॥ మృదంగవాద్యఘోషైశ్చ ఘో
షవద్భిర్వినాదితమ్ । ప్రాసాదశతసంఘాతం స్త్రీరత్నశతసంకులమ్ ॥ ౫౧ ॥ సువ్యూ
ఢకక్ష్యం హనుమాన్ ప్రవివేశ మహాగృహమ్ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - షష్ఠస్స
ర్గః ॥

స వేశ్మజాలం బలవాన్ దదర్శ వ్యాసక్తవైడూర్యసువర్ణజాలమ్ । యథా మహా
త్ప్రావృషి మేఘజాలం విద్యుత్పినద్ధం సవిహంగజాలమ్ ॥ ౧ ॥ నివేశనానాం వివిధాశ్చ శా

లాః ప్రధానశంఖాయుధచాపశాలాః। మనోహరాశ్చాపి పునర్విశాలాన్దదర్శ వేశ్మాద్రిషు చంద్రశాలాః ॥ ౨ ॥ గృహాణి నానావసురాజితాని దేవాసురైశ్చాపి సుపూజితాని। సర్వైశ్చదోషైః పరివర్జితాని కపిర్దదర్శ స్వబలార్జితాని ॥ ౩ ॥ తాని ప్రయత్నాభిసమాహితాని మయేన సాక్షాదివ నిర్మితాని। మహీతలే సర్వగుణోత్తరాణి దదర్శ లంకాధిపతేర్గృహాణి ॥ ౪ ॥ తతో దదర్శోచ్ఛ్రితమేఘరూపం మనోహరం కాంచనచారు రూపమ్। రక్షోధిపస్యాత్మబలానురూపం గృహోత్తమం హ్యప్రతిరూపరూపమ్ ॥ ౫ ॥ మహీతలే స్వర్గమివ ప్రకీర్ణం శ్రియా జ్వలంతం బహురత్నకీర్ణమ్। నానా తరూణాం కుసుమావకీర్ణం గిరేరివాగ్రం రజసావకీర్ణమ్ ॥ ౬ ॥ నారీప్రవేకైరివ దీప్యమానం తటిద్భిరంభోదవదర్చ్యమానమ్। హంసప్రవేకైరివ వాహ్యమానం శ్రియా యుతం ఖే సుకృతాం విమానమ్ ॥ ౭ ॥ యథా నగాగ్రం బహుధాతుచిత్రం యథా నభశ్చ గ్రహచంద్రచిత్రమ్। దదర్శ యుక్తీకృతమేఘచిత్రం విమానరత్నం బహురత్నచిత్రమ్ ॥ ౮ ॥ మహీ కృతా పర్వతరాజిపూర్ణా శైలాః కృతా వృక్షవితానపూర్ణాః। వృక్షాః కృతాః పుష్పవితానపూర్ణాః పుష్పం కృతం కేసరపత్రపూర్ణమ్ ॥ ౯ ॥ కృతాని వేశ్మాని చ పాండరాణి తథా సుపుష్పాణ్యపి పుష్కరిణ్యః। పునశ్చ పద్మాని సకేసరాణి ధన్యాని చిత్రాణి తథా వనాని ॥ ౧౦ ॥ పుష్పాహ్వయం నామ విరాజమానం రత్నప్రభాభిశ్చ వివర్ధమానమ్। వేశ్మోత్తమానామపి చోచ్చమానం మహాకపిస్తత్ర మహావిమానమ్ ॥ ౧౧ ॥ కృతాశ్చ వైడూర్యమయా విహంగా రూప్యప్రవాళైశ్చ తథా విహంగాః। చిత్రాశ్చ నానావసుభిర్భుజంగా జాత్యానురూపాస్తురగాశ్శుభాంగాః ॥ ౧౨ ॥ ప్రవాళజాంబూనదపుష్పపక్షాస్సలీలమావర్జితజిహ్మపక్షాః। కామస్య సాక్షాదివ భాంతి పక్షాః కృతా విహంగాస్సుముఖాస్సుపక్షాః ॥ ౧౩ ॥ నియుజ్యమానాస్తు గజాస్సుహస్తాస్సకేసరాశ్చోత్పలపత్రహస్తాః। బభూవ దేవీ చ కృతా సుహస్తా లక్ష్మీస్తథా పద్మిని పద్మహస్తా ॥ ౧౪ ॥ ఇతీవ తద్గృహమభిగమ్య శోభనం సవిస్మయో నగమివ చారుశోభనమ్। పునశ్చ తత్పరమసుగంధి సుందరం హిమాత్యయే నగమివ చారుకందరమ్ ॥ ౧౫ ॥ తతస్స తాం కపిరభిపత్య పూజితాం చరన్ పురీం దశముఖబాహుపాలితామ్। అదృశ్య తాం జనకసుతాం సుపూజితాం సుదుఃఖితః పతిగుణవేగనిర్జితామ్ ॥ ౧౬ ॥ తతస్తదా బహువిధభావితాత్మనః కృతాత్మనో జనకసుతాం సువర్త్మనః। అపశ్యతోభవదతిదుఃఖితం మనస్సుచక్షుషః ప్రవిచరతో మహాత్మనః ॥ ౧౭ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - సప్తమస్సర్గః-

స తస్య మధ్యే భవనస్య సంస్థితం మహద్విమానం మణివజ్రచిత్రితమ్। ప్రతప్తజాంబూనదజాలకృత్రిమం దదర్శ వీరః పవనాత్మజః కపిః ॥ ౧ ॥ తదప్రమేయాప్రతికారకృత్రిమం కృతం స్వయం సాధ్వితి విశ్వకర్మణా। దివంగతం వాయుపథే ప్రతిష్ఠితం వ్యరాజతాదిత్యపథస్య లక్ష్మవత్ ॥ ౨ ॥ న తత్ర కించిన్న కృతం ప్రయత్నతో న తత్ర కించిన్న మహార్ఘరత్నవత్। న తే విశేషా నియతాస్సురేష్వపి న తత్ర కించిన్న మహావిశేషవత్ ॥ ౩ ॥ తపస్సమాధానపరాక్రమార్జితం మనస్సమాధానవిచారచారిణమ్। అనేకసంస్థానవిశేషనిర్మితం తతస్తతస్తుల్యవిశేషదర్శనమ్ ॥ ౪ ॥ మనస్సమాధాయ తు శీఘ్రగామినం దురావరం మారుతతుల్యగామినమ్। మహాత్మనాం పుణ్యకృతాం మహర్ధినాం యశస్వినామగ్ర్యముదామివాలయమ్ ॥ ౫ ॥ విశేషమాలంబ్య విశేషసంస్థితం విచిత్రకూటం బహురత్నమండితమ్। మనోభిరామం శరదిందునిర్మలం విచిత్రకూటం శిఖరం గిరేర్యథా ॥ ౬ ॥ వహంతి యం కుండలశోభితాననా మహాశనా వ్యోమచరా నిశాచరాః। వివృత్తవిధ్వస్తవిశాలలోచనా మహాజవా భూతగణాస్సహస్రశః ॥ ౭ ॥ వసంతపుష్పోత్కరచారుదర్శ

నవసంతమాసేఽపి కాంతదర్శనం। స పుష్పకం తత్ర విమానముత్తమం దదర్శ తద్వా
నరవీరసత్తమః ॥ ౮ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే- అష్టమస్సర్గః।

తస్యాలయవరిష్ఠస్య మధ్యే విపులమాయతమ్। దదర్శ భవనశ్రేష్ఠం హనూమాన్మా
రుతాత్మజః ॥ ౧ ॥ అర్ధయోజనవిస్తీర్ణమాయతం యోజనం హి తత్। భవనం రాక్ష
సేంద్రస్య బహుప్రాసాదసంకులమ్ ॥ ౨ ॥ మార్గమాణస్తు వైదేహీం సీతామాయత
లోచనామ్। సర్వతః పరిచక్రామ హనూమానరిసూదనః ॥ ౩ ॥ ఉత్తమం రాక్షసావా
సం హనూమానవలోకయన్। ఆససాదాథ లక్ష్మీవాన్ రాక్షసేంద్రనివేశనమ్ ॥ ౪ ॥ చ
తుర్విషాణైర్ద్విరదైస్త్రివిషాణైస్తథైవ చ। పరిక్షిప్తమసంబాధం రక్ష్యమాణముదా
యుధైః ॥ ౫ ॥ రాక్షసీభిశ్చ పత్నీభీ రావణస్య నివేశనమ్। ఆహృతాభిశ్చ విక్రమ్య రాజక
న్యాభిరావృతమ్ ॥ ౬ ॥ తన్నక్రమకరాకీర్ణం తిమింగిలఝషాకులమ్। వాయువేగస
మాధూతం పన్నగైరివ సాగరమ్ ॥ ౭ ॥ యా హి వైశ్రవణే లక్ష్మీర్యా చేంద్రే హరివాహ
నే। సా రావణగృహే సర్వా నిత్యమేవానపాయినీ ॥ ౮ ॥ యా చ రాజ్ఞః కుబేరస్య యమ
స్య వరుణస్య చ। తాదృశీ తద్విశిష్టా వా ఋద్ధీ రక్షోగృహేష్విహ ॥ ౯ ॥ తస్య హర్మ్యస్య
మధ్యస్థం వేశ్మ చాన్యత్సునిర్మితమ్। బహునిర్యూహసంకీర్ణం దదర్శ పవనాత్మజః ॥
౧౦ ॥ బ్రహ్మణోఽర్థే కృతం దివ్యం దివి యద్విశ్వకర్మణా। విమానం పుష్పకం నామ సర్వ
రత్నవిభూషితమ్ ॥ ౧౧ ॥ పరేణ తపసా లేభే యత్కుబేరః పితామహాత్। కుబేరమోజసా జి
త్వా లేభే తద్రాక్షసేశ్వరః ॥ ౧౨ ॥ ఈహామృగసమాయుక్తైః కార్తస్వరవిభూషి
తైః। సుకృతై రాజతస్తంభైః ప్రదీప్తమివ చ శ్రియా ॥ ౧౩ ॥ మేరుమందరసంకాశై
రుల్లిఖద్భిరివాంబరమ్। కూటాగారైః శుభాకారైః సర్వతస్సమలంకృతమ్ ॥ ౧౪ ॥ జ్వల
నార్కప్రతీకాశం సుకృతం విశ్వకర్మణా। హేమసోపానసంయుక్తం చారుప్రవర
వేదికమ్ ॥ ౧౫ ॥ జాలవాతాయనైర్యుక్తం కాంచనైః స్ఫాటికైరపి। ఇంద్రనీలమ
హానీలమణిప్రవరవేదికమ్ ॥ ౧౬ ॥ విద్రుమేణ విచిత్రేణ మణిభిశ్చ మహాధనైః। ని
స్తులాభిశ్చ ముక్తాభిస్తలేనాభివిరాజితమ్ ॥ ౧౭ ॥ చందనేన చ రక్తేన తపనీయనిభేన చ।
సుపుణ్యగంధినా యుక్తమాదిత్యతరుణోపమమ్ ॥ ౧౮ ॥ విమానం పుష్పకం దివ్యమా
రురోహ మహాకపిః। తత్రస్థస్స తదా గంధం పానభక్ష్యాన్నసంభవమ్ ॥ ౧౯ ॥ దివ్యం
సమ్మూర్ఛితం జిఘ్రన్ రూపవంతమివానిలమ్। స గంధస్తం మహాసత్త్వం బంధుర్బంధ
మివోత్తమమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఇత ఏహీత్యువాచేవ తత్ర యత్ర స రావణః। తతస్తాం ప్రస్థితశ్శా
లాం దదర్శ మహతీం శుభామ్ ॥ ౨౧ ॥ రావణస్య మనఃకాంతాం కాంతామివ వరస్త్రి
యమ్। మణిసోపానవికృతాం హేమజాలవిభూషితామ్ ॥ ౨౨ ॥ స్ఫాటికైరావృతత
లాం దంతాంతరితరూపికామ్। ముక్తాభిశ్చ ప్రవాలైశ్చ రూప్యచామీకరైరపి ॥ ౨౩ ॥ వి
భూషితాం మణిస్తంభైస్సుబహుస్తంభభూషితామ్। సమైరృజుభిరత్యుచ్చైస్సమంతా
త్సువిభూషితైః ॥ ౨౪ ॥ స్తంభైః పక్షైరివాత్యుచ్చైర్దివం సంప్రస్థితామివ। మహత్యా
కుథయాఽఽస్తీర్ణాం పృథివీలక్షణాంకయా ॥ ౨౫ ॥ పృథివీమివ విస్తీర్ణాం సరాష్ట్రగృహ
మాలినీమ్। నాదితాం మత్తవిహగైర్దివ్యగంధాధివాసితామ్ ॥ ౨౬ ॥ పరార్ధ్యా
స్తరణోపేతాం రక్షోఽధిపనిషేవితామ్। ధూమ్రామగరుధూపేన విమలాం హంసపాండు
రామ్ ॥ ౨౭ ॥ చిత్రాం పుష్పోపహారేణ కల్మాషీమివ సుప్రభామ్। మనస్సంహ్లాదజననీం వ
ర్ణస్యాపి ప్రసాదినీమ్ ॥ ౨౮ ॥ తాం శోకనాశినీం దివ్యాం శ్రియస్సంజననీమివ। ఇం
ద్రియాణీంద్రియార్థైస్తు పంచ పంచభిరుత్తమైః ॥ ౨౯ ॥ తర్పయామాస మాతేవ
తదా రావణపాలితా। స్వర్గోఽయం దేవలోకోఽయం గాంధర్వీయం పురీ భవేత్ ॥ ౩౦ ॥

సిద్ధిర్వేయం పురా హి స్యాదిత్యమన్యత మారుతిః। ప్రధ్యాయత ఇవాపశ్యత్ప్రదీప్తాం స్తత్ర కాంచనాన్ ॥ ౩౧ ॥ ధూర్తానివ మహాధూర్తైర్దేవనేన పరాజితాన్। దీపానాంచ ప్రకాశేన తేజసా రావణస్య చ ॥ ౩౨ ॥ అర్చిర్భిర్భూషణానాంచ ప్రదీప్తేత్యభ్యమన్యత । తతోఽపశ్యత్కుథాసీనం నానావర్ణాంబరస్రజమ్ ॥ ౩౩ ॥ సహస్రం వరనారీణాం నానావేషవిభూషితమ్ । పరివృత్తేర్ధరాత్రే తు పాననిద్రావశంగతమ్ ॥ ౩౪ ॥ క్రీడిత్వోపరతం రాత్రౌ సుష్వాప బలవత్తదా । తత్ప్రసుప్తం విరురుచే నిశ్శబ్దాంతరభూషణమ్ ॥ ౩౫ ॥ నిశ్శబ్దహంసభ్రమరం యథా పద్మవనం మహత్ । తాసాం సంవృతదంతాని మీలితాక్షీణి మారుతిః ॥ ౩౬ ॥ అపశ్యత్పద్మగంధీని వదనాని సుయోషితామ్ । ప్రబుద్ధాని చ పద్మాని తాసాం భూత్వా క్షపాక్షయే ॥ ౩౭ ॥ పునస్సంవృతపత్రాణి రాత్రావివ బభుస్తదా । ఇమాని ముఖపద్మాని నియతం మత్తషట్పదాః ॥ ౩౮ ॥ అంబుజానీవ ఫుల్లాని ప్రార్థయంతే పునః పునః । ఇతి చామన్యత శ్రీమానుపపత్త్యా మహాకపిః ॥ ౩౯ ॥ మేనే హి గుణతస్తాని సమాని సలిలోద్భవైః । సా తస్య శుశుభే శాలా తాభిః స్త్రీభిర్విరాజితా ॥ ౪౦ ॥ శారదీవ ప్రసన్నా ద్యౌస్తారాభిరివ శోభితా । స చ తాభిః పరివృతశ్శుశుభే రాక్షసాధిపః ॥ ౪౧ ॥ యథా హ్యుడుపతిః శ్రీమాంస్తారాభిరివ సంవృతః । యాశ్చ్యవంతేంబరాత్తారాః పుణ్యశేషసమావృతాః ॥ ౪౨ ॥ ఇమాస్తాస్సంగతాః కృత్స్నా ఇతి మేనే హరిస్తదా । తారాణామివ సువ్యక్తం మహతీనాం శుభార్చిషామ్ ॥ ౪౩ ॥ ప్రభావర్ణప్రసాదాశ్చ విరేజుస్తత్ర యోషితః । వ్యావృత్తగురుపీనస్రక్ప్రకీర్ణవరభూషణాః ॥ ౪౪ ॥ పానవ్యాయామకాలేషు నిద్రాపహృతచేతసః । వ్యావృత్తతిలకాః కాశ్చిత్కాశ్చిదుద్భ్రాంతనూపురాః ॥ ౪౫ ॥ పార్శ్వే గలితహారాశ్చ కాశ్చిత్పరమయోషితః । ముక్తాహారావృతాశ్చాన్యాః కాశ్చిద్విస్రస్తవాససః ॥ ౪౬ ॥ వ్యావిద్ధరశనాదామాః కిశోర్య ఇవ వాహితాః । సుకుండలధరాశ్చాన్యా విచ్ఛిన్నమృదితస్రజః ॥ ౪౭ ॥ గజేంద్రమృదితాః ఫుల్లా లతా ఇవ మహావనే। చంద్రాంశుకిరణాభాశ్చ హారాః కాసాంచిదుత్కటాః ॥ ౪౮ ॥ హంసా ఇవ బభుస్సుప్తాః స్తనమధ్యేషు యోషితామ్ । అపరాసాం చ వైడూర్యాః కాదంబా ఇవ పక్షిణః ॥ ౪౯ ॥ హేమసూత్రాణి చాన్యాసాం చక్రవాకా ఇవాభవన్ । హంసకారండవాకీర్ణాశ్చక్రవాకోపశోభితాః ॥ ౫౦ ॥ ఆపగా ఇవ తా రేజుర్జఘనైః పులినైరివ । కింకిణీజాలసంకాశాస్తా హేమవిపులాంబుజాః ॥ ౫౧ ॥ భావగ్రాహా యశస్తీరాస్సుప్తా నద్య ఇవాబభుః । మృదుష్వంగేషు కాసాంచిత్కుచాగ్రేషు చ సంస్థితాః ॥ ౫౨ ॥ బభూవుర్భూషణానీవ శుభా భూషణరాజయః । అంశుకాంతాశ్చ కాసాంచిన్ముఖమారుతకంపితాః ॥ ౫౩ ॥ ఉపర్యుపరి వక్త్రాణాం వ్యాధూయంతే పునః పునః । తాః పతాకా ఇవోద్ధూతాః పత్నీనాం రుచిరప్రభాః ॥ ౫౪ ॥ నానావర్ణసువర్ణానాం వక్త్రమూలేషు రేజిరే । వవల్గుశ్చాత్ర కాసాంచిత్కుండలాని శుభార్చిషామ్ ॥ ౫౫ ॥ ముఖమారుతసంసర్గాన్మందం మందం సుయోషితామ్ । శర్కరాసవగంధాఢ్యః ప్రకృత్యా సురభిస్సుఖమ్ ॥ ౫౬ ॥ తాసాం వదననిశ్శ్వాసస్సిషేవే రావణం తదా। రావణాననశంకాశ్చ కాశ్చిద్రావణయోషితః ॥ ౫౭ ॥ ముఖాని స్మ సపత్నీనాముపాజిఘ్రన్పునః పునః । అత్యర్థం సక్తమనసో రావణే తా వరస్త్రియః ॥ ౫౮ ॥ అస్వతంత్రాస్సపత్నీనాం ప్రియమేవాచరంస్తదా । బాహూనుపనిధాయాన్యాః పారిహార్యవిభూషితాః ॥ ౫౯ ॥ అంశుకాని చ రమ్యాణి ప్రమదాస్తత్ర శిశ్యిరే । అన్యా వక్షసి చాన్యస్యాస్తస్యాః కాశ్చిత్పునర్భుజమ్ ॥ ౬౦ ॥ అపరా త్వం

కమన్యస్యాస్తస్యాశ్చాప్యపరా భుజౌ । ఊరూపార్శ్వే కటీపృష్ఠమన్యోన్యస్య సమాశ్రి
తాః ॥ ౬౧ ॥ పరస్పరనివిష్టాంగ్యో మదస్నేహవశానుగాః। అన్యోన్యస్యాంగసంస్ప
ర్శాత్ప్రీయమాణాస్సుమధ్యమాః ॥ ౬౨ ॥ ఏకీకృతభుజాస్సర్వాస్సుషుపుస్తత్ర యో
షితః । అన్యోన్యభుజసూత్రేణ స్త్రీమాలా గ్రథితా హి సా ॥ ౬౩ ॥ మాలేవ గ్రథితా సూ
త్రే శుశుభే మత్తషట్పదా । లతానాం మాధవే మాసి ఫుల్లానాం వాయుసేవనాత్ ॥ ౬౪ ॥
అన్యోన్యమాలాగ్రథితం సంసక్తకుసుమోచ్చయమ్ । వ్యతివేష్టితసుస్కంధమన్యో
న్యభ్రమరాకులమ్ ॥ ౬౫ ॥ ఆసీద్వనమివోద్ధూతం స్త్రీవనం రావణస్య తత్ । ఉచితే
ష్వపి సువ్యక్తం న తాసాం యోషితాం తదా ॥ ౬౬ ॥ వివేకశ్శక్య ఆధాతుం భూష
ణాంగాంబరస్రజామ్ । రావణే సుఖసంవిష్టే తాః స్త్రియో వివిధప్రభాః ॥ ౬౭ ॥ జ్వ
లంతః కాంచనా దీపాః ప్రేక్షంతోనిమిషా ఇవ । రాజర్షిపితృదైత్యానాం గంధర్వా
ణాం చ యోషితః ॥ ౬౮ ॥ రాక్షసానాం చ యాః కన్యాస్తస్య కామవశం గతాః। యు
ద్ధకామేన తాస్సర్వా రావణేన హృతాః స్త్రియః ॥ ౬౯ ॥ సముదా మదనేనైవ మోహి
తాః కాశ్చిదంగనాః ॥ న తత్ర కాచిత్ప్రమదా ప్రసహ్య వీర్యోపపన్నేన గుణేన లబ్ధా ॥
న చాన్యకామాపి న చాన్యపూర్వా వినా వరార్హాం జనకాత్మజాం తామ్ ॥ ౭౦ ॥ న చా
కులీనా న చ హీనరూపా నాదక్షిణా నానుపచారయుక్తా । భార్యాభవత్తస్య న హీనసత్త్వా
న చాపి కాంతస్య న కామనీయా ॥ ౭౧ ॥ బభూవ బుద్ధిస్తు హరీశ్వరస్య యదీదృశీ రాఘవ
ధర్మపత్నీ। ఇమా యథా రాక్షసరాజభార్యాస్సుజాతమస్యేతి హి సాధుబుద్ధేః ॥ ౭౨ ॥
పునశ్చ సోఽచింతయదార్తరూపో ధ్రువం విశిష్టా గుణతో హి సీతా । అథాయమస్యాం కృత
వాన్మహాత్మా లంకేశ్వరః కష్టమనార్యకర్మ ॥ ౭౩ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే నవమస్స
ర్గః

తత్ర దివ్యోపమం ముఖ్యం స్ఫాటికం రత్నభూషితమ్ । అవేక్షమాణో హను
మాన్ దదర్శ శయనాసనమ్ ॥ ౧ ॥ దాంతకాంచనచిత్రాంగైర్వైడూర్యైశ్చ వరా
సనైః। మహాసంస్తరణోపేతైరుపపన్నం మహాధనైః ॥ ౨ ॥ తస్య చైకతమే దేశే సోఽగ్ర్య
మాలావిభూషితమ్ । దదర్శ పాండరం ఛత్రం తారాధిపతిసన్నిభమ్ ॥ ౩ ॥ వాలవ్యజ
నహస్తాభిర్వీజ్యమానం సమంతతః । జాతరూపపరిక్షిప్తం చిత్రభానుసమప్రభమ్ ॥
౪ ॥ అశోకమాలావితతం దదర్శ పరమాసనమ్ । గంధైశ్చ వివిధైర్జుష్టం వరధూపే
న ధూపితమ్ ॥ ౫ ॥ పరమాస్తరణాస్తీర్ణమావికాజినసంవృతమ్ । దామభిర్వరమాల్యా
నాం సమంతాదుపశోభితమ్ ॥ ౬ ॥ తస్మిన్ జీమూతసంకాశం ప్రదీప్తోత్తమకుండలమ్। లో
హితాక్షం మహాబాహుం మహారజతవాససమ్ ॥ ౭ ॥ లోహితేనానులిప్తాంగం చందనేన
సుగంధినా । సంధ్యారక్తమివాకాశే తోయదం సతటిద్గణమ్ ॥ ౮ ॥ వృతమాభరణైర్ది
వ్యైస్సురూపం కామరూపిణమ్ । సవృక్షవనగుల్మాఢ్యం ప్రసుప్తమివ మందరమ్ ॥ ౯ ॥
క్రీడిత్వోపరతం రాత్రౌ వరాభరణభూషితమ్। ప్రియం రాక్షసకన్యానాం రాక్షసానాం
సుఖావహమ్ ॥ ౧౦ ॥ పీత్వాప్యుపరతం చాపి దదర్శ స మహాకపిః। భాస్వరే శయనే వీరం
ప్రసుప్తం రాక్షసాధిపమ్ ॥ ౧౧ ॥ నిశ్శ్వసంతం యథా నాగం రావణం వానరర్షభః । ఆ
సాద్య పరమోద్విగ్నస్సోపాసర్పత్సుభీతవత్ ॥ ౧౨ ॥ అథారోహణమాసాద్య వేదికాంత
రమాశ్రితః । సుప్తం రాక్షసరాజానం ప్రేక్షతే స్మ మహాకపిః ॥ ౧౩ ॥ శుశుభే రాక్షసేం
ద్రస్య స్వపతశ్శయనోత్తమమ్ । గంధహస్తిని సంవిష్టే యథా ప్రస్రవణం మహత్ ॥
౧౪ ॥ కాంచనాంగదసన్నద్ధౌ దదర్శ స మహాత్మనః । విక్షిప్తౌ రాక్షసేంద్రస్య భుజా
వింద్రధ్వజోపమౌ ॥ ౧౫ ॥ ఐరావతవిషాణాగ్రైరాపీడనకృతవ్రణౌ । వజ్రోల్లిఖిత వి

న్యాసౌ విష్ణుచక్రపరిక్షతౌ ॥ ౧౬ ॥ పీనౌ సమసుజాతాంసౌ సంగతౌ బలసంయుతౌ । సు
లక్షణనఖాంగుష్ఠౌ స్వంగుళీతలలక్షితౌ ॥ ౧౭ ॥ సంహతౌ పరిఘాకారౌ వృత్తౌ కరికరో
పమౌ । విక్షిప్తౌ శయనే శుభ్రే పంచశీర్షావివోరగౌ ॥ ౧౮ ॥ శశక్షతజకల్పేన సుశీతే
న సుగంధినా । చందనేన పరార్ధ్యేన స్వనులిప్తౌ స్వలంకృతౌ ॥ ౧౯ ॥ ఉత్తమస్త్రీవిమృ
దితౌ గంధోత్తమనిషేవితౌ । యక్షపన్నగగంధర్వదేవ దానవ రావిణౌ ॥ ౨౦ ॥ దద
ర్శ స కపిస్తస్య బాహూ శయనసంస్థితౌ । మందరస్యాంతరే సుప్తౌ మహాహీ రుషితావివ ॥
౨౧ ॥ తాభ్యాం స పరిపూర్ణాభ్యాం భుజాభ్యాం రాక్షసేశ్వరః । శుశుభేఽచలసంకా
శశ్శృంగాభ్యామివ మందరః ॥ ౨౨ ॥ చూతపున్నాగసురభిర్వకుళోత్తమసంయుతః ॥
మృష్టాన్నరససంయుక్తః పానగంధపురస్సరః ॥ ౨౩ తస్య రాక్షససింహస్య నిశ్చక్రా
మ మహాముఖాత్ । శయానస్య వినిశ్వాసః పూరయన్నివ తద్గృహమ్ ॥ ౨౪ ॥ ముక్తామ
ణివిచిత్రేణ కాంచనేన విరాజితమ్ । మకుటేనాపవృత్తేన కుండలోజ్జ్వలితాననమ్ ॥ ౨౫ ॥
రక్తచందనదిగ్ధేన తథా హారేణ శోభినా । పీనాయతవిశాలేన వక్షసాభివిరాజితమ్ ॥ ౨౬ ॥
పాండరేణాపవిద్ధేన క్షౌమేణ క్షతజేక్షణమ్ । మహార్హేణ సుసంవీతం పీతేనోత్తమ
వాససా ॥ ౨౭ ॥ మాషరాశిప్రతీకాశం నిశ్వసంతం భుజంగవత్ । గాంగే మహతి తో
యాంతే ప్రసుప్తమివ కుంజరమ్ ॥ ౨౮ ॥ చతుర్భిః కాంచనైర్దీపైర్దీప్యమాన చతు
ర్దిశమ్ । ప్రకాశీకృతసర్వాంగం మేఘం విద్యుద్గణైరివ ॥ ౨౯ ॥ పాదమూలగతాశ్చా
పి దదర్శ సుమహాత్మనః । పత్నీస్స ప్రియభార్యస్య తస్య రక్షఃపతేర్గృహే ॥ ౩౦ ॥ శశిప్ర
కాశవదనాశ్చారుకుండలభూషితాః । అమ్లానమాల్యాభరణా దదర్శ హరియూథపః ॥
౩౧ ॥ నృత్తవాదిత్రకుశలా రాక్షసేంద్రభుజాంకగాః । వరాభరణధారిణ్యో నిషణ్ణా ద
దృశే హరిః ॥ ౩౨ ॥ వజ్రవైడూర్యగర్భాణి శ్రవణాంతేషు యోషితామ్ । దదర్శ తా
పనీయాని కుండలాన్యంగదాని చ ॥ ౩౩ ॥ తాసాం చంద్రోపమైర్వక్త్రైశ్శుభైర్లలితకుం
డలైః । విరరాజ విమానం తన్నభస్తారాగణైరివ ॥ ౩౪ ॥ మదవ్యాయామఖిన్నాస్తా రా
క్షసేంద్రస్య యోషితః । తేషు తేష్వవకాశేషు ప్రసుప్తాస్తనుమధ్యమాః ॥ ౩౫ ॥ అం
గహారైస్తథైవాన్యా కోమలైర్నృత్తశాలినీ । విన్యస్తశుభసర్వాంగీ ప్రసుప్తా వరవర్ణి
నీ ॥ ౩౬ ॥ కాచిద్వీణాం పరిష్వజ్య ప్రసుప్తా సంప్రకాశతే । మహానదీప్రకీర్ణేవ నళి
నీ పోతమాశ్రితా ॥ ౩౭ ॥ అన్యా కక్షగతేనైవ మడ్డుకేనాసితేక్షణా । ప్రసుప్తా భామి
నీ భాతి బాలపుత్రేవ వత్సలా ॥ ౩౮ ॥ పటహం చారుసర్వాంగీ పీడ్య శేతే శుభస్తనీ । చిర
స్య రమణం లబ్ధ్వా పరిష్వజ్యేవ భామినీ ॥ ౩౯ ॥ కాచిద్వంశం పరిష్వజ్య సుప్తా కమలలో
చనా । రహః ప్రియతమం గృహ్య సకామేవ చ కామినీ ॥ ౪౦ ॥ విపంచీం పరిగృహ్యాన్యా నియ
తా నృత్తశాలినీ । నిద్రావశమనుప్రాప్తా సహకాంతేన భామినీ ॥ ౪౧ ॥ అన్యా కనక
సంకాశైర్మృదుపీనైర్మనోరమైః । మృదంగం పరిపీడ్యాంగైః ప్రసుప్తా మత్తలోచనా ॥
౪౨ ॥ భుజపార్శ్వాంతరస్థేన కక్షగేన కృశోదరీ । పణవేన సహానింద్యా సుప్తా మదకృ
తశ్రమా ॥ ౪౩ ॥ డిండిమం పరిగృహ్యాన్యా తథైవాసక్తడిండిమా । ప్రసుప్తా తరుణం వ
త్సముపగూహ్యేవ భామినీ ॥ ౪౪ ॥ కాచిదాడంబరం నారీ భుజసంభోగపీడితమ్ । కృత్వా
కమలపత్రాక్షీ ప్రసుప్తా మదమోహితా ॥ ౪౫ ॥ కలశీమపవిధ్యాన్యా ప్రసుప్తా భాతి భా
మినీ । వసంతే పుష్పశబలా మాలేవ పరిమార్జితా ॥ ౪౬ ॥ పాణిభ్యాం చ కుచౌ కాచిత్సు
వర్ణకలశోపమౌ । ఉపగృహ్యాబలా సుప్తా నిద్రాబలపరాజితా ॥ ౪౭ ॥ అన్యా కమలప
త్రాక్షీ పూర్ణేందుసదృశాననా । అన్యామాలింగ్య సుశ్రోణీం ప్రసుప్తా మదవిహ్వ
లా ॥ ౪౮ ॥ ఆతోద్యాని విచిత్రాణి పరిష్వజ్య వరస్త్రియః । నిపీడ్య చ కుచైస్సుప్తాః కామి

న్యాః కాముకానివ ॥ ౪౯ ॥ తాసామేకాన్తవిన్యస్తే శయానాం శయనే శుభే । దదర్శ రూపసంపన్నామపరాం స కపిః స్త్రియమ్ ॥ ౫౦ ॥ ముక్తామణిసమాయుక్తైర్భూషణైః సువిభూషితామ్ । విభూషయన్తీమివ తత్స్వశ్రియా భవనోత్తమమ్ ॥ ౫౧ ॥ గౌరీం కనకవర్ణాభామిష్టామన్తఃపురేశ్వరీమ్ । కపిర్మన్దోదరీం తత్ర శయానాం చారురూపిణీమ్ ॥ ౫౨ ॥ స తాం దృష్ట్వా మహాబాహుర్భూషితాం మారుతాత్మజః । తర్కయామాస సీతేతి రూపయౌవనసంపదా ॥ ౫౩ ॥ హర్షేణ మహతా యుక్తో ననన్ద హరియూథపః ॥ ఆస్ఫోటయామాస చుచుమ్బ పుచ్ఛం ననన్ద చిక్రీడ జగౌ జగామ । స్తమ్భానరోహన్నిపపాత భూమౌ నిదర్శయన్ స్వాం ప్రకృతిం కపీనామ్ ॥ ౫౪ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - దశమస్సర్గః.

అవధూయ చ తాం బుద్ధిం బభూవావస్థితస్తదా । జగామ చాపరాం చిన్తాం సీతాం ప్రతి మహాకపిః ॥ ౧ ॥ న రామేణ వియుక్తా సా స్వప్తుమర్హతి భామినీ । న భోక్తుం నాప్యలంకర్తుం న పానముపసేవితుమ్ ॥ ౨ ॥ నాన్యం నరముపస్థాతుం సురాణామపి చేశ్వరమ్ । న హి రామసమః కశ్చిద్విద్యతే త్రిదశేష్వపి ॥ ౩ ॥ అన్యేయమితి నిశ్చిత్య పానభూమౌ చచార సః । క్రీడితేనాపరాః క్లాన్తా గీతేన చ తథాపరాః ॥ ౪ ॥ నృత్తేన చాపరాః క్లాన్తాః పానవిప్రహతాస్తథా । మురజేషు మృదఙ్గేషు పీఠికాసు చ సంస్థితాః ॥ ౫ ॥ తథాస్తరణముఖ్యేషు సంవిష్టాశ్చాపరాః స్త్రియః । అఙ్గనానాం సహస్రేణ భూషితేన విభూషణైః ॥ ౬ ॥ రూపసల్లాపశీలేన యుక్తగీతార్థభాషిణా । దేశకాలాభియుక్తేన యుక్తవాక్యాభిధాయినా ॥ ౭ ॥ రతాభిరతసంసుప్తం దదర్శ హరిసత్తమః । తాసాం మధ్యే మహాబాహుః శుశుభే రాక్షసేశ్వరః ॥ ౮ ॥ గోష్ఠే మహతి ముఖ్యానాం గవాం మధ్యే యథా వృషః । స రాక్షసేన్ద్రః శుశుభే తాభిః పరివృతః స్వయమ్ ॥ ౯ ॥ కరేణుభిర్యథారణ్యే పరికీర్ణో మహాద్విపః । సర్వకామైరుపేతాం చ పానభూమిం మహాత్మనః ॥ ౧౦ ॥ దదర్శ హరిశార్దూలస్తస్య రక్షఃపతేర్గృహే । మృగాణాం మహిషాణాం చ వరాహాణాం చ భాగశః ॥ ౧౧ ॥ తత్ర న్యస్తాని మాంసాని పానభూమౌ దదర్శ సః । రౌక్మేషు చ విశాలేషు భాజనేష్వర్ధభక్షితాన్ ॥ ౧౨ ॥ దదర్శ హరిశార్దూలో మయూరాన్ కుక్కుటాంస్తథా । వరాహవార్ధ్రాణసకాన్ దధిసౌవర్చలాయుతాన్ ॥ ౧౩ ॥ శల్యాన్మృగమయూరాంశ్చ హనూమానన్వవైక్షత । క్రకరాన్ వివిధాన్ సిద్ధాంశ్చకోరానర్ధభక్షితాన్ ॥ ౧౪ ॥ మహిషానేకశల్యాంశ్చ ఛాగాంశ్చ కృతనిష్ఠితాన్ । లేహ్యానుచ్చావచాన్ పేయాన్ భోజ్యాని వివిధాని చ ॥ ౧౫ ॥ తథామ్లలవణోత్తంసైర్వివిధై రాగషాడబైః । హారనూపురకేయూరైరపవిద్ధైర్మహాధనైః ॥ ౧౬ ॥ పానభాజనవిక్షిప్తైః ఫలైశ్చ వివిధైరపి । కృతపుష్పోపహారా భూరధికం పుష్యతి శ్రియమ్ ॥ ౧౭ ॥ తత్ర తత్ర చ విన్యస్తైః సుశ్లిష్టైః శయనాసనైః । పానభూమిర్వినా వహ్నిం ప్రదీప్తేవోపలక్ష్యతే ॥ ౧౮ ॥ బహుప్రకారైర్వివిధైర్వరసంస్కారసంస్కృతైః । మాంసైః కుశలసంయుక్తైః పానభూమిగతైః పృథక్ ॥ ౧౯ ॥ దివ్యాః ప్రసన్నా వివిధాః సురాః కృతసురా అపి । శర్కరాసవమాధ్వీకాః పుష్పాసవఫలాసవాః ॥ ౨౦ ॥ వాసచూర్ణైశ్చ వివిధైర్మృష్టాస్తైస్తైః పృథక్ పృథక్ । సంతతా శుశుభే భూమిర్మాల్యైశ్చ బహుసంస్థితైః ॥ ౨౧ ॥ హిరణ్మయైశ్చ వివిధైర్భాజనైః స్ఫాటికైరపి । జామ్బూనదమయైశ్చాన్యైః కరకైరభిసంవృతా ॥ ౨౨ ॥ రాజతేషు చ కుమ్భేషు జామ్బూనదమయేషు చ । పానశ్రేష్ఠం తదా భూరి కపిస్తత్ర దదర్శ హ ॥ ౨౩ ॥ సోఽపశ్యచ్ఛాతకుమ్భాని శీధోర్మణిమయాని చ । రాజతాని చ పూర్ణాని భాజనాని

మహాకపిః॥ ౨౪ ॥ క్వచిదర్ధావశేషాణి క్వచిత్పీతాని సర్వశః । క్వచిన్నైవ ప్రపీతాని పానాని స దదర్శ హ॥ ౨౫ ॥ క్వచిద్భక్ష్యాంశ్చ వివిధాన్ క్వచిత్పానాని భాగశః । క్వచిదన్నావశేషాణి పశ్యన్వై విచచార హ ॥ ౨౬ ॥ క్వచిత్ప్రభిన్నైః కరకైః క్వచిదాలోడితైర్ఘటైః । క్వచిత్సంపృక్తమాల్యాని జలాని చ ఫలాని చ॥ ౨౭॥ శయనాన్యత్ర నారీణాం శూన్యాని బహుధా పునః।పరస్పరం సమాశ్లిష్య కాశ్చిత్సుప్తా వరాంగనాః॥ ౨౮ ॥ కాచిచ్చ వస్త్రమన్యస్యా అపహృత్యోపగుహ్య చ ।ఉపగమ్యాబలా సుప్తా నిద్రాబలపరాజితా॥ ౨౯ ॥ తాసాముచ్ఛ్వాసవాతేన వస్త్రం మాల్యం చ గాత్రజమ్ । నాత్యర్థం స్పందతే చిత్రం ప్రాప్య మందమివానిలమ్॥ ౩౦ ॥ చందనస్య చ శీతస్య శీధోర్మధురసస్య చ। వివిధస్య చ మాల్యస్య ధూపస్య వివిధస్య చ॥ ౩౧॥ బహుధా మారుతస్తత్ర గంధం వివిధముద్వహన్ । స్నానానాం చందనానాం చ ధూపానాం చైవ మూర్ఛితః॥ ౩౨ ॥ ప్రవవౌ సురభిర్గంధో విమానే పుష్పకే తదా। శ్యామావదాతాస్తత్రాన్యాః కాశ్చిత్కృష్ణా వరాంగనాః॥ ౩౩॥ కాశ్చిత్కాంచనవర్ణాంగ్యః ప్రమదా రాక్షసాలయే । తాసాం నిద్రావశత్వాచ్చ మదనేన చ మూర్ఛితమ్॥ ౩౪ ॥ పద్మినీనాం ప్రసుప్తానాం రూపమాసీద్యథైవ హి । ఏవం సర్వమశేషేణ రావణాంతఃపురం కపిః॥ ౩౫ ॥ దదర్శ సుమహాతేజా న దదర్శ చ జానకీమ్ । నిరీక్షమాణశ్చ తదా తాః స్త్రియశ్చ మహాకపిః॥ ౩౬ ॥ జగామ మహతీం చింతాం ధర్మసాధ్వసశంకితః । పరదారావరోధస్య ప్రసుప్తస్య నిరీక్షణమ్॥ ౩౭॥ ఇదం ఖలు మమాత్యర్థం ధర్మలోపం కరిష్యతి । న హి మే పరదారాణాం దృష్టిర్విషయవర్తినీ॥ ౩౮ ॥ అయం చాత్ర మయా దృష్టః పరదారపరిగ్రహః । తస్య ప్రాదురభూచ్చింతా పునరన్యా మనస్వినః॥ ౩౯ ॥ నిశ్చితైకాంతచిత్తస్య కార్యనిశ్చయదర్శినః। కామం దృష్టా మయా సర్వా విశ్వస్తా రావణస్త్రియః॥ ౪౦ ॥ న హి మే మనసః కించిద్వైకృత్యముపపద్యతే । మనో హి హేతుస్సర్వేషామింద్రియాణాం ప్రవర్తనే॥ ౪౧॥ శుభాశుభాస్వవస్థాసు తచ్చ మే సువ్యవస్థితమ్। నాన్యత్ర హి మయా శక్యా వైదేహీ పరిమార్గితుమ్ ॥ ౪౨ ॥ స్త్రియో హి స్త్రీషు దృశ్యంతే సదా సంపరిమార్గణే। యస్య సత్త్వస్య యా యోనిస్తస్యాం తత్పరిమార్గ్యతే॥ ౪౩॥ న శక్యా ప్రమదా నష్టా మృగీషు పరిమార్గితుమ్ । తదిదం మార్గితం తావచ్ఛుద్ధేన మనసా మయా॥ ౪౪ ॥ రావణాంతఃపురం సర్వం దృశ్యతే న చ జానకీ । దేవగంధర్వకన్యాశ్చ నాగకన్యాశ్చ వీర్యవాన్॥ ౪౫ ॥ అవేక్షమాణో హనుమాన్నైవాపశ్యత జానకీమ్ । తామపశ్యన్కపిస్తత్ర పశ్యంశ్చాన్యా వరస్త్రియః॥ ౪౬ ॥ అపక్రమ్య తదా వీరః ప్రధ్యాతుముపచక్రమే । స భూయస్తు పరం శ్రీమాన్మారుతిర్యత్నమాస్థితః॥ ౪౭ ॥ ఆపానభూమిముత్సృజ్య తద్విచేతుం ప్రచక్రమే ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే- ఏకాదశస్సర్గః.

స తస్య మధ్యే భవనస్య మారుతిర్లతాగృహాంశ్చిత్రగృహాన్నిశాగృహాన్ ।జగామ సీతాం ప్రతిదర్శనోత్సుకో న చైవ తాం పశ్యతి చారుదర్శనామ్ ॥ ౧॥ స చింతయామాస తతో మహాకపిః ప్రియామపశ్యన్ రఘునందనస్య తామ్ । ధ్రువం హి సీతా మ్రియతే యథా న మే విచిన్వతో దర్శనమేతి మైథిలీ॥ ౨॥ సా రాక్షసానాం ప్రవరేణ జానకీ స్వశీలసంరక్షణతత్పరా సతీ। అనేన నూనం ప్రతిదుష్టకర్మణా హతా భవేదార్యపథే పరే స్థితా ॥ ౩ ॥ విరూపరూపా వికృతా వివర్చసో మహాననా దీర్ఘవిరూపదర్శనాః । సమీక్ష్య సా రాక్షసరాజయోషితో భయాద్వినష్టా జనకేశ్వరాత్మజా ॥ ౪ ॥ సీతామదృష్ట్వా హ్యనవాప్య పౌరుషం విహృత్య కాలం సహ వానరైశ్చిరమ్ । న మేఽస్తి సుగ్రీవసమీపగా గతిస్సుతీక్ష్ణదండో బలవాంశ్చ వానరః ॥ ౬॥ దృష్టమంతఃపురం సర్వం దృష్టా రావణయోషి

తః । నసీతాదృశ్యతేసాధ్వీ వృథాజాతోమమశ్రమః ॥ ౬ ॥ కిన్నుమాంవానరాస్సర్వే
గతంవక్ష్యంతి సంగతాః । గత్వాతత్రత్వయావీర కింకృతంతద్వదస్వనః ॥ ౭ ॥ అదృష్ట్వా
కిం ప్రవక్ష్యామి తామహం జనకాత్మజామ్ । ధ్రువంప్రాయముపేష్యామి కాలస్యవ్య
తివర్తనే ॥ ౮ ॥ కింవావక్ష్యతివృద్ధశ్చ జాంబవానంగదశ్చసః । గతంపారంసముద్ర
స్య వానరాశ్చ సమాగతాః ॥ ౯ ॥ అనిర్వేదః శ్రియోమూల మనిర్వేదఃపరంసుఖమ్ ।
అనిర్వేదోహిసతతం సర్వార్థేషు ప్రవర్తకః ॥ ౧౦ ॥ కరోతిసఫలంజంతోః కర్మ
యత్తుకరోతిసః । తస్మాదనిర్వేదకృతం యత్నంచేష్టేహముత్తమమ్ ॥ ౧౧ ॥ అదృష్టాంశ్చ
విచేష్యామి దేశాన్రావణపాలితాన్ । ఆపానశాలా విచితాస్తథాపుష్పగృహాణిచ ॥
౧౨ ॥ చిత్రశాలాశ్చ విచితా భూయఃక్రీడాగృహాణిచ । నిష్కుటాంతరరథ్యాశ్చ వి
మానానిచ సర్వశః ॥ ౧౩ ॥ ఇతిసంచింత్యభూయోపి విచేతుముపచక్రమే । భూమీగృ
హాంశ్చైత్యగృహాన్ గృహాతిగృహాణిచ ॥ ౧౪ ॥ ఉత్పతన్నిపతంశ్చాపి తిష్ఠన్గచ్ఛన్
పునఃపునః । అపావృణ్వంశ్చద్వారాణి కవాటాన్యవఘాటయన్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రవిశన్నిష్ప
తంశ్చాపి ప్రపతన్నుత్పతన్నపి । సర్వమప్యవకాశంచ విచచారమహాకపిః ॥ ౧౬ ॥
చతురంగుళమాత్రోపి నావకాశస్సవిద్యతే । రావణాంతఃపురేతస్మిన్ యంకపిర్నజ
గామసః ॥ ౧౭ ॥ ప్రాకారాంతరరథ్యాశ్చ వేదికాశ్చైత్యసంశ్రయాః । శ్వభ్రాశ్చ
పుష్కరిణ్యశ్చ సర్వంతేనావలోకితమ్ ॥ ౧౮ ॥ రాక్షస్యోవివిధాకారా విరూపావి
కృతాస్తథా । దృష్టాహనుమతాతత్ర నతుసాజనకాత్మజా ॥ ౧౯ ॥ రూపేణాప్రతిమాలో
కేవరావిద్యాధరస్త్రియః । దృష్టాహనుమతాతత్ర నతురాఘవనందినీ ॥ ౨౦ ॥ నాగక
న్యావరారోహాః పూర్ణచంద్రనిభాననాః । దృష్టాహనుమతాతత్ర నతుసీతాసుమ
ధ్యమా ॥ ౨౧ ॥ ప్రమథ్యరాక్షసేంద్రేణ దేవకన్యాబలాద్ధృతాః । దృష్టాహనుమ
తాతత్ర నసాజనకనందినీ ॥ ౨౨ ॥ సోపశ్యంస్తాంమహాబాహుః పశ్యంశ్చాన్యావర
స్త్రియః । విషసాద ముహుర్ధీమాన్ హనూమాన్మారుతాత్మజః ॥ ౨౩ ॥ ఉద్యోగంవా
నరేంద్రాణాం ప్లవనంసాగరస్యచ । వ్యర్థంవీక్ష్యానిలసుతశ్చింతాంపునరుపాగ
మత్ ॥ ౨౪ ॥ అవతీర్యవిమానాచ్చ హనూమాన్మారుతాత్మజః । చింతాముపజగామా
థశోకోపహతచేతనః ॥ ౨౫ ॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - ద్వాదశస్సర్గః.

విమానాత్తుసుసంక్రమ్య ప్రాకారంహరియూథపః । హనూమాన్వేగవానాసీ
ద్యథావిద్యుద్ఘనాంతరే ॥ ౧ ॥ సంపరిక్రమ్యహనుమాన్రావణస్యనివేశనాత్ । అదృ
ష్ట్వాజానకీంసీతామబ్రవీద్వచనంకపిః ॥ ౨ ॥ భూయిష్ఠంలోళితాలంకా రామస్యచ
రతాప్రియమ్ । నహిపశ్యామివైదేహీంసీతాంసర్వాంగసుందరీమ్ ॥ ౩ ॥ పల్వలానిత
టాకానిసరాంసిసరితస్తథా । నద్యోనూపవనాంతాశ్చదుర్గాశ్చధరణీధరాః ॥ ౪ ॥
లోళితావసుధాసర్వానతుపశ్యామిజానకీమ్ । ఇహసంపాతినాసీతా రావణస్యనివేశ
నే ॥ ౫ ॥ ఆఖ్యాతాగృధ్రరాజేననచపశ్యామితామహమ్ । కిన్నుసీతాథవైదేహీ మైథి
లీజనకాత్మజా ॥ ౬ ॥ ఉపతిష్ఠేతవివశా రావణందుష్టచారిణమ్ । క్షిప్రముత్పతతోమ
న్యేసీతామాదాయరక్షసః ॥ ౭ ॥ బిభ్యతోరామబాణానా మంతరాపతితాభవేత్ । అ
థవాహ్రియమాణాయాఃపథిసిద్ధనిషేవితే ॥ ౮ ॥ మన్యేపతితమార్యాయాహృదయం
ప్రేక్ష్యసాగరమ్ । రావణస్యోరువేగేనభుజాభ్యాంపీడితేనచ ॥ ౯ ॥ తయామన్యే వి
శాలాక్ష్యాత్యక్తంజీవితమార్యయా । ఉపర్యుపరివానూనంసాగరంక్రమతస్తథా ॥ ౧౦ ॥
వివేష్టమానాపతితాసముద్రేజనకాత్మజా । అహోక్షుద్రేణచానేనరక్షంతీశీలమాత్మ
నః ॥ ౧౧ ॥ అబంధుర్భక్షితాసీతా రావణేనతపస్వినీ । అథవారాక్షసేంద్రస్యపత్నీభి

రసితేక్షణా ॥ ౧౨ ॥ అనుష్టాదుష్టభావాభిర్భక్షితా సాభవిష్యతి। సంపూర్ణచంద్ర
ప్రతిమం పద్మపత్రనిభేక్షణమ్ ॥ ౧౩ ॥ రామస్య ధ్యాయతీ వక్త్రం పంచత్వం కృపణా గ
తా। హా రామ లక్ష్మణేత్యేవం హాయోధ్యే చేతి మైథిలీ ॥ ౧౪ ॥ విలప్య బహు వైదేహీ న్యస్త
దేహా భవిష్యతి। అథవా నిహితా మన్యే రావణస్య నివేశనే ॥ ౧౫ ॥ నూనం లాలప్యతే సీ
తా పంజరస్థేవ శారికా। జనకస్య సుతా సీతా రామపత్నీ సుమధ్యమా ॥ ౧౬ ॥ కథముత్ప
లపత్రాక్షీ రావణస్య వశం వ్రజేత్। వినష్టా వా ప్రణష్టా వా మృతా వా జనకాత్మజా ॥
౧౭ ॥ రామస్య ప్రియభార్యస్య న నివేదయితుం క్షమమ్। నివేద్యమానే దోషస్స్యాద్దోష
స్స్యాదనివేదనే ॥ ౧౮ ॥ కథం ను ఖలు కర్తవ్యం విషమం ప్రతిభాతి మే। అస్మిన్నేవం
గతే కార్యే ప్రాప్తకాలం క్షమం చ కిమ్ ॥ ౧౯ ॥ భవేదితి మతం భూయో హనుమాన్
ప్రవిచారయన్। యది సీతామదృష్ట్వాహం వానరేంద్రపురీమితః ॥ ౨౦ ॥ గమిష్యామి తతః
కో మే పురుషార్థో భవిష్యతి। మమేదం లంఘనం వ్యర్థం సాగరస్య భవిష్యతి ॥ ౨౧ ॥
ప్రవేశశ్చైవ లంకాయా రాక్షసానాం చ దర్శనమ్। కిం మాం వక్ష్యతి సుగ్రీవో హర
యో వా సమాగతాః ॥ ౨౨ ॥ కిష్కింధాం సమనుప్రాప్తం తౌ వా దశరథాత్మజౌ। గత్వా
తు యది కాకుత్స్థం వక్ష్యామి పరమప్రియమ్ ॥ ౨౩ ॥ న దృష్టేతి మయా సీతా తతస్త్యక్ష్య
తి జీవితమ్। పరుషం దారుణం క్రూరం తీక్ష్ణమింద్రియతాపనమ్ ॥ ౨౪ ॥ సీతానిమిత్తం
దుర్వాక్యం శ్రుత్వా స న భవిష్యతి। తం తు కృచ్ఛ్రగతం దృష్ట్వా పంచత్వగతమానసమ్ ॥
౨౫ ॥ భృశానురక్తో మేధావీ న భవిష్యతి లక్ష్మణః। వినష్టౌ భ్రాతరౌ శ్రుత్వా భరతోపి
మరిష్యతి ॥ ౨౬ ॥ భరతం చ మృతం దృష్ట్వా శత్రుఘ్నో న భవిష్యతి। పుత్రాన్ మృతాన్
సమీక్ష్యాథ న భవిష్యంతి మాతరః ॥ ౨౭ ॥ కౌసల్యా చ సుమిత్రా చ కైకయీ చ న సంశ
యః। కృతజ్ఞస్సత్యసంధశ్చ సుగ్రీవః ప్లవగాధిపః ॥ ౨౮ ॥ రామం తథాగతం దృష్ట్వా త
తస్త్యక్ష్యతి జీవితమ్। దుర్మనా వ్యథితా దీనా నిరానందా తపస్వినీ ॥ ౨౯ ॥ పీడితా భర్తృ
శోకేన రుమా త్యక్ష్యతి జీవితమ్। వాలిజేన తు దుఃఖేన పీడితా శోకకర్శితా ॥ ౩౦ ॥ పంచ
త్వం చ గతే రాజ్ఞి తారాపి న భవిష్యతి। మాతాపిత్రోర్వినాశేన సుగ్రీవవ్యసనేన చ ॥
౩౧ ॥ కుమారోప్యంగదః కస్మాద్ధారయిష్యతి జీవితమ్। భర్తృజేన తు దుఃఖేన హ్యభిభూతా వ
నౌకసః ॥ ౩౨ ॥ శిరాంస్యభిహనిష్యంతి తలైర్ముష్టిభిరేవ చ। సాంత్వేనానుప్రదానేన మా
నేన చ యశస్వినా ॥ ౩౩ ॥ లాలితాః కపిరాజేన ప్రాణాంస్త్యక్ష్యంతి వానరాః। న వనేషు
న శైలేషు న నిరోధేషు వా పునః ॥ ౩౪ ॥ క్రీడామనుభవిష్యంతి సమేత్య కపికుంజరాః। స
పుత్రదారాస్సామాత్యా భర్తృవ్యసనపీడితాః ॥ ౩౫ ॥ శైలాగ్రేభ్యః పతిష్యంతి సమే
త్య విషమేషు చ। విషముద్బంధనం వాపి ప్రవేశం జ్వలనస్య వా ॥ ౩౬ ॥ ఉపవాసమథో
శస్త్రం ప్రచరిష్యంతి వానరాః। ఘోరమారోదనం మన్యే గతే మయి భవిష్యతి ॥ ౩౭ ॥
ఇక్ష్వాకుకులనాశశ్చ నాశశ్చైవ వనౌకసామ్। సోహం నైవ గమిష్యామి కిష్కింధాం నగరీ
మితః ॥ ౩౮ ॥ న చ శక్ష్యామ్యహం ద్రష్టుం సుగ్రీవం మైథిలీం వినా। మయ్యగచ్ఛతి చేహ
స్థే ధర్మాత్మానౌ మహారథౌ ॥ ౩౯ ॥ ఆశయా తౌ ధరిష్యేతే వానరాశ్చ మనస్వినః। హ
స్తాదానో ముఖాదానో నియతో వృక్షమూలికః ॥ ౪౦ ॥ వానప్రస్థో భవిష్యామి హ్యదృష్ట్వా
జనకాత్మజామ్। సాగరానూపజే దేశే బహుమూలఫలోదకే ॥ ౪౧ ॥ చితాం కృత్వా ప్ర
వేక్ష్యామి సమిద్ధమరణీసుతమ్। ఉపవిష్టస్య వా సమ్యగ్లింగినీం సాధయిష్యతః ॥ ౪౨ ॥ శ
రీరం భక్షయిష్యంతి వాయసాః శ్వాపదాని చ। ఇదం మహర్షిభిర్దృష్టం నిర్యాణమితి మే
మతిః ॥ ౪౩ ॥ సమ్యగాపః ప్రవేక్ష్యామి న చేత్పశ్యామి జానకీమ్। సుజాతమూలా సుభ
గా కీర్తిమాలా యశస్వినీ ॥ ౪౪ ॥ ప్రభగ్నా చిరరాత్రీయం మమ సీతామపశ్యతః। తా

పసో వా భవిష్యామి నియతో వృక్షమూలికః ॥ ౪౫ ॥ నేతః ప్రతిగమిష్యామి తామదృష్ట్వా సితేక్షణామ్ । యదితః ప్రతిగచ్ఛామి సీతామనధిగమ్య తామ్ ॥ ౪౬ ॥ అంగదస్సహితైస్సర్వైర్వానరైర్న భవిష్యతి । వినాశే బహవో దోషా జీవన్ భద్రాణి పశ్యతి ॥ ౪౭ ॥ తస్మాత్ప్రాణాన్ ధరిష్యామి ధ్రువో జీవతి సంగమః । ఏవం బహువిధం దుఃఖం మనసా ధారయన్ ముహుః ॥ ౪౮ ॥ నాధ్యగచ్ఛత్తదా పారం శోకస్య కపికుంజరః । రావణం వా వధిష్యామి దశగ్రీవం మహాబలమ్ ॥ ౪౯ ॥ కామమస్తు హృతా సీతా ప్రత్యాచీర్ణం భవిష్యతి । అథవైనం సముత్క్షిప్య ఉపర్యుపరి సాగరమ్ ॥ ౫౦ ॥ రామాయోపహరిష్యామి పశుం పశుపతేరివ । ఇతి చింతాం సమాపన్నస్సీతామనధిగమ్య తామ్ ॥ ౫౧ ॥ ధ్యానశోకపరీతాత్మా చింతయామాస వానరః । యావత్సీతాం హి పశ్యామి రామపత్నీం యశస్వినీమ్ ॥ ౫౨ ॥ తావదేతాం పురీం లంకాం విచినోమి పునః పునః । సంపాతివచనాచ్చాపి రామం యద్యానయామ్యహమ్ ॥ ౫౩ ॥ అపశ్యన్ రాఘవో భార్యాం నిర్దహేత్సర్వవానరాన్ । ఇహైవ నియతాహారో వత్స్యామి నియతేంద్రియః ॥ ౫౪ ॥ న మత్కృతే వినశ్యేయుస్సర్వే తే నరవానరాః । అశోకవనికా చేయం దృశ్యతే యా మహాద్రుమా ॥ ౫౫ ॥ ఇమామధిగమిష్యామి న హీయం విచితా మయా । వసూన్ రుద్రాంస్తథాదిత్యానశ్వినౌ మరుతోఽపి వా ॥ ౫౬ ॥ నమస్కృత్వా గమిష్యామి రక్షసాం శోకవర్ధనః । జిత్వా తు రాక్షసాన్ సర్వానిక్ష్వాకుకులనందినీమ్ ॥ ౫౭ ॥ సంప్రదాస్యామి రామాయ యథాసిద్ధిం తపస్వినే । స ముహూర్తమివ ధ్యాత్వా చింతావగ్రథితేంద్రియః ॥ ౫౮ ॥ ఉదతిష్ఠన్మహాతేజా హనూమాన్మారుతాత్మజః ॥ నమోఽస్తు రామాయ సలక్ష్మణాయ దేవ్యై చ తస్యై జనకాత్మజాయై । నమోఽస్తు రుద్రేంద్రయమానిలేభ్యో నమోఽస్తు చంద్రార్కమరుద్గణేభ్యః ॥ ౫౯ ॥ స తు తేభ్యో నమస్కృత్వా సుగ్రీవాయ చ మారుతిః । దిశస్సర్వాస్సమాలోక్య హ్యశోకవనికాం ప్రతి ॥ ౬౦ ॥ స గత్వా మనసా పూర్వమశోకవనికాం శుభామ్ । ఉత్తరం చింతయామాస వానరో మారుతాత్మజః ॥ ౬౧ ॥ ధ్రువం తు రక్షోబహులా భవిష్యతి వనాకులా । అశోకవనికా చింత్యా సర్వసంస్కారసంస్కృతా ॥ ౬౨ ॥ రక్షిణశ్చాత్ర విహితా నూనం రక్షంతి పాదపాన్ । భగవానపి సర్వాత్మా నాతిక్షోభం ప్రవాతి వై ॥ ౬౩ ॥ సంక్షిప్తోఽయం మయాత్మా చ రామార్థే రావణస్య చ । సిద్ధిం మే సంవిధాస్యంతి దేవాస్సర్షిగణాస్త్విహ ॥ ౬౪ ॥ బ్రహ్మా స్వయంభూర్భగవాన్ దేవాశ్చైవ దిశంతు మే । సిద్ధిమగ్నిశ్చ వాయుశ్చ పురుహూతశ్చ వజ్రభృత్ ॥ ౬౫ ॥ వరుణః పాశహస్తశ్చ సోమాదిత్యౌ తథైవ చ । అశ్వినౌ చ మహాత్మానౌ మరుతశ్శర్వ ఏవ చ ॥ ౬౬ ॥ సిద్ధిం సర్వాణి భూతాని భూతానాం చైవ యః ప్రభుః । దాస్యంతి మమ యే చాన్యే హ్యదృష్టాః పథిగోచరాః ॥ ౬౭ ॥ తదున్నసం పాండురదంతమవ్రణం శుచిస్మితం పద్మపలాశలోచనమ్ । ద్రక్ష్యే తదార్యావదనం కదా న్వహం ప్రసన్నతారాధిపతుల్యదర్శనమ్ ॥ ౬౮ ॥ క్షుద్రేణ పాపేన నృశంసకర్మణా సుదారుణాలంకృతవేషధారిణా । బలాభిభూతా హ్యబలా తపస్వినీ కథన్ను మే దృష్టిపథేఽద్య సా భవేత్ ॥ ౬౯ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - త్రయోదశస్సర్గః

సముహూర్తమివ ధ్యాత్వా మనసా చాధిగమ్య తామ్ । అవప్లుతో మహాతేజాః ప్రాకారం తస్య వేశ్మనః ॥ ౧ ॥ స తు సంహృష్టసర్వాంగః ప్రాకారస్థో మహాకపిః । పుష్పితాగ్రాన్ వసంతాదౌ దదర్శ వివిధాన్ ద్రుమాన్ ॥ ౨ ॥ సాలానశోకాన్ భవ్యాంశ్చ చంపకాంశ్చ సుపుష్పితాన్ । ఉద్దాలకాన్నాగవృక్షాంశ్చూతాన్ కపిముఖానపి ॥ ౩ ॥ అథామ్రవణసంఛన్నాం లతాశతసమావృతామ్ । జ్యాముక్త ఇవ నారాచః పుప్లువే వృక్షవాటికామ్ ॥ ౪ ॥ సంప్రవిశ్య విచిత్రాం తాం విహగైరభినాదితామ్ । రాజతైః

కాంచనైశ్చైవ పాదపైస్సర్వతోవృతామ్ ॥ ౫॥ విహంగైర్మృగసంఘైశ్చవిచిత్రాం
చిత్రకాననామ్। ఉదితాదిత్యసంకాశాం దదర్శహనుమాన్కపిః ॥ ౬ ॥ వృతాంనా
నావిధైర్వృక్షైః పుష్పోపగఫలోపగైః। కోకిలైర్భృంగరాజైశ్చ మత్తైర్నిత్యని
షేవితామ్॥ ౭ ॥ ప్రహృష్టమనుజేకాలే మృగపక్షిసమాకులే। మత్తబర్హిణసంఘు
ష్టాం నానాద్విజగణాయుతామ్ ॥ ౮ ॥ మార్గమాణోవరారోహాం రాజపుత్రీమనిం
దితామ్। సుఖప్రసుప్తాన్విహగాన్బోధయామాసవానరః॥ ౯ ॥ ఉత్పతద్భిర్ద్విజగ
ణైః పక్షైస్సాలాస్సమాహతాః। అనేకవర్ణావివిధామముచుఃపుష్పసంచయాన్॥
౧౦ ॥ పుష్పావకీర్ణశ్శుశుభే హనుమాన్మారుతాత్మజః। అశోకవనికామధ్యేయథాపు
ష్పమయోగిరిః॥ ౧౧॥ దిశస్సర్వాః ప్రధావంతంవృక్షషండగతంకపిమ్। దృష్ట్వాసర్వా
ణిభూతానివసంతఇతిమేనిరే॥ ౧౨॥ వృక్షేభ్యఃపతితైఃపుష్పైరవకీర్ణాపృథగ్విధైః। ర
రాజవసుధాతత్ర ప్రమదేవవిభూషితా॥ ౧౩ ॥ తరస్వినాతేతరవస్తరసాభిప్రకంపి
తాః। కుసుమానివిచిత్రాణిససృజుఃకపినాతదా॥ ౧౪ ॥ నిర్ధూతపత్రశిఖరాశ్శీర్ణపు
ష్పఫలద్రుమాః। నిక్షిప్తవస్త్రాభరణా ధూర్తా ఇవ పరాజితాః ॥ ౧౫ ॥ హనూమ
తావేగవతాకంపితాస్తేనగోత్తమాః। పుష్పపర్ణఫలాన్యాశుముముచుఃపుష్పశాలినః॥
౧౬ ॥ విహంగసంఘైర్హీనాస్తేస్కంధమాత్రాశ్రయాద్రుమాః। బభూవురగమా
స్సర్వేమారుతేనేవనిర్ధుతాః॥ ౧౭॥ నిర్ధూతకేశీయువతిర్యథామృదితవర్ణకా। నిష్పీ
తశుభదంతోష్ఠీనఖదంతైశ్చవిక్షతా॥ ౧౮ ॥ తథాలాంగూలహస్తైశ్చ చరణాభ్యాంచ
మర్దితా। బభూవాశోకవనికా ప్రభగ్నవరపాదపా ॥ ౧౯ ॥ మహాలతానాందామా
న్యవ్యధమత్తరసాకపిః। యథాప్రావృషివింధ్యస్యమేఘజాలానిమారుతః॥ ౨౦ ॥ సత
త్రమణిభూమీశ్చరాజతీశ్చ మనోరమాః। తథాకాంచనభూమీశ్చ విచరన్దదృశే
కపిః॥ ౨౧ ॥ వాపీశ్చవివిధాకారాఃపూర్ణాఃపరమవారిణా। మహార్హైర్మణిసో
పానైరుపపన్నాస్తతస్తతః॥ ౨౨॥ముక్తాప్రవాళసికతాఃస్ఫాటికాంతరకుట్టిమాః। కాం
చనైస్తరుభిశ్చిత్రైస్తీరజైరుపశోభితాః ॥ ౨౩॥ఫుల్లపద్మోత్పలవనాశ్చక్రవాకోపకూ
జితాః। దాత్యూహరుతసంఘుష్టాహంససారసనాదితాః॥ ౨౪॥దీర్ఘాభిర్ద్రుమయుక్తా
భిస్సరిద్భిశ్చసమంతతః। అమృతోపమతోయాభిశ్శివాభిరుపసంస్కృతాః ॥ ౨౫॥ లతా
శతైరవతతాస్సంతానకసమావృతాః। నానాగుల్మావృతఘనాః కరవీరకృతాంతరాః॥
౨౬ ॥ తతోంబుధరసంకాశం ప్రవృద్ధశిఖరంగిరిమ్। విచిత్రకూటంకూటైశ్చ సర్వతః ప
రివారితమ్॥ ౨౭ ॥ శిలాగృహైరవతతంనానావృక్షైస్సమావృతమ్। దదర్శ హరిశా
ర్దూలోరమ్యంజగతిపర్వతమ్॥ ౨౮॥ దదర్శచనగాత్తస్మాన్నదీంనిపతితాంకపిః।అం
కాదివసముత్పత్యప్రియస్యపతితాంప్రియామ్॥ ౨౯ ॥ జలేనిపతితాగ్రైశ్చపాదపైరు
పశోభితామ్। వార్యమాణామివక్రుద్ధాం ప్రమదాం ప్రియబంధుభిః॥ ౩౦॥ పునరావృత్త
తోయాంచదదర్శసమహాకపిః। ప్రసన్నామివకాంతస్య కాంతాంపునరుపస్థితామ్ ॥
౩౧ ॥ తస్యాదూరాత్సపద్మిన్యోనానాద్విజగణాయుతాః। దదర్శహరిశార్దూలోహ
నూమాన్మారుతాత్మజః॥ ౩౨॥కృత్రిమాందీర్ఘికాంచాపిపూర్ణాంశీతేనవారిణా। ప్ర
వాళకృతసోపానాంముక్తాసికతశోభితామ్॥ ౩౩॥ వివిధైర్మృగసంఘైశ్చవిచిత్రాంచి
త్రకాననామ్। ప్రాసాదైస్సుమహద్భిశ్చనిర్మితైర్విశ్వకర్మణా॥ ౩౪॥కాననైఃకృత్రి
మైశ్చాపిసర్వతస్సమలంకృతామ్। యేకేచిత్పాదపాస్తత్ర పుష్పోపగఫలోపగాః॥ ౩౫॥
సచ్ఛత్రాస్సవితర్దీకాస్సర్వేసౌవర్ణవేదికాః। లతాప్రతానైర్బహుభిః పర్ణైశ్చ

బహుభిర్వృతాః॥ ౩౬ ॥ కాంచనీంశింశుపామేకాం దదర్శ హనుమాన్కపిః। వృతాం
హేమమయీభిస్తు వేదికాభిస్సమంతతః॥ ౩౭ ॥ సోఽపశ్యద్భూమిభాగాంశ్చ గర్తప్రస్ర
వణాని చ। సువర్ణవృక్షానపరాన్ దదర్శ శిఖిసన్నిభాన్॥ ౩౮॥ తేషాం ద్రుమాణాం
ప్రభయా మేరోరివ దివాకరః। అమన్యత తదా వీరః కాంచనోఽస్మీతి వానరః॥ ౩౯ ॥ తాం
కాంచనైస్తరుగణైర్మారుతేన చ వీజితామ్। కింకిణీశతనిర్ఘోషాం దృష్ట్వా విస్మయమాగ
మత్॥ ౪౦ ॥ సపుష్పితాగ్రాం రుచిరాం తరుణాంకురపల్లవామ్। తామారుహ్య మహా
బాహుశ్శింశుపాం పర్ణసంవృతామ్॥ ౪౧ ॥ ఇతో ద్రక్ష్యామి వైదేహీం రామదర్శన
లాలసామ్। ఇతశ్చేతశ్చ దుఃఖార్తాం సంపతంతీం యదృచ్ఛయా॥ ౪౨ ॥ అశోకవనికా
చేయం దృఢం రమ్యా దురాత్మనః। చంపకైశ్చందనైశ్చాపి వకుళైశ్చ విభూషితా॥ ౪౩ ॥
ఇయం చ నళినీ రమ్యా ద్విజసంఘనిషేవితా। ఇమాం సా రామమహిషీ నూనమేష్యతి జా
నకీ॥ ౪౪ ॥ సా రామా రామమహిషీ రాఘవస్య ప్రియా సతీ। వనసంచారకుశలా నూన
మేష్యతి జానకీ॥ ౪౫ ॥ అథవా మృగశాబాక్షీ వనస్యాస్య విచక్షణా। వనమేష్యతి సా చే
హ రామచింతానుకర్శితా॥ ౪౬ ॥ రామశోకాభిసంతప్తా సా దేవీ వామలోచనా। వన
వాసరతా నిత్యమేష్యతే వనచారిణీ॥ ౪౭॥ వనేచరాణాం సతతం నూనం స్పృహయతే పు
రా। రామస్య దయితా భార్యా జనకస్య సుతా సతీ॥ ౪౮ ॥ సంధ్యాకాలమనాశ్శ్యా
మా ధ్రువమేష్యతి జానకీ। నదీం చేమాం శివజలాం సంధ్యార్థే వరవర్ణినీ॥ ౪౯ ॥ త
స్యాశ్చాప్యనురూపేయమశోకవనికా శుభా। శుభా యా పార్థివేంద్రస్య పత్నీ రామ
స్య సంమతా॥ ౫౦॥ యది జీవతి సా దేవీ తారాధిపనిభాననా। ఆగమిష్యతి సావశ్యమిమాం
శివజలాం నదీమ్॥ ౫౧ ॥ ఏవం తు మత్వా హనుమాన్మహాత్మా ప్రతీక్షమాణో మనుజేంద్ర
పత్నీమ్। అవేక్షమాణశ్చ దదర్శ సర్వం సుపుష్పితే పర్ణఘనే నిలీనః॥ ౫౨ ॥ ఇతి శ్రీమ
త్సుందరకాండే చతుర్దశస్సర్గః

స వీక్షమాణస్తత్రస్థో మార్గమాణశ్చ మైథిలీమ్। అవేక్షమాణశ్చ మహీం స
ర్వాం తామన్వవైక్షత ॥ ౧ ॥ సంతానకలతాభిశ్చ పాదపైరుపశోభితామ్। దివ్యగం
ధరసోపేతాం సర్వతస్సమలంకృతామ్ ॥ ౨ ॥ తాం స నందనసంకాశాం మృగపక్షిభి
రావృతామ్। హర్మ్యప్రాసాదసంబాధాం కోకిలాకులనిస్వనామ్ ॥ ౩॥ కాంచనో
త్పలపద్మాభిర్వాపీభిరుపశోభితామ్। బహ్వాసనకుథోపేతాం బహుభూమిగృహాయు
తామ్॥ ౪॥ సర్వర్తుకుసుమై రమ్యైః ఫలవద్భిశ్చ పాదపైః। పుష్పితానామశోకానాం
శ్రియా సూర్యోదయప్రభామ్ ॥ ౫ ॥ ప్రదీప్తామివ తత్రస్థో మారుతిస్సముదైక్షత। ని
ష్పత్రశాఖాం విహగైః క్రియమాణామివాసకృత్ ॥ ౬ ॥ వినిష్పతద్భిశ్శతశశ్చిత్రైః
పుష్పావతంసకైః। ఆమూలపుష్పనిచితైరశోకైశ్శోకనాశనైః ॥ ౭ ॥ పుష్పభారాతి
భారైశ్చ స్పృశద్భిరివ మేదినీమ్। కర్ణికారైః కుసుమితైః కింశుకైశ్చ సుపుష్పితైః॥ ౮॥
స దేశః ప్రభయా తేషాం ప్రదీప్త ఇవ సర్వతః। పున్నాగాస్సప్తపర్ణాశ్చ చంపకోద్దా
లకాస్తథా ॥ ౯ ॥ వివృద్ధమూలా బహవ శ్శోభంతే స్మ సుపుష్పితాః। శాతకుంభనిభాః
కేచిత్కేచిదగ్నిశిఖోపమాః ॥ ౧౦ ॥ నీలాంజననిభాః కేచిత్తత్రాశోకాస్సహస్రశః ॥
నందనం వివిధోద్యానం చిత్రం చైత్రరథం యథా॥ ౧౧ ॥ అతివృత్తమివాచింత్యం దివ్యం
రమ్యం శ్రియావృతమ్। ద్వితీయమివ చాకాశం పుష్పజ్యోతిర్గణాయుతమ్ ॥ ౧౨ ॥
పుష్పరత్నశతైశ్చిత్రం పంచమం సాగరం యథా। సర్వర్తుపుష్పైర్నిచితం పా
దపైర్మధుగంధిభిః ॥ ౧౩ ॥ నానానినాదైరుద్యానం రమ్యం మృగగణైర్ద్విజైః। అనేక
గంధప్రవహం పుణ్యగంధం మనోరమమ్ ॥ ౧౪ ॥ శైలేంద్రమివ గంధాఢ్యం ద్వితీ

యుంగం గంధమాదనమ్ । అశోకవనికాయాంతు తస్యాం వానరపుంగవః ॥ ౧౫ ॥ స దదర్శావిదూరస్థం చైత్యప్రాసాదమూర్జితమ్ । మధ్యే స్తంభసహస్రేణ స్థితం కైలాసపాండురమ్ ॥ ౧౬ ॥ ప్రవాళకృతసోపానం తప్తకాంచనవేదికమ్ । ముష్ణంతమివ చక్షూంషి ద్యోతమానమివ శ్రియా ॥ ౧౭ ॥ విమలం ప్రాంశుభావత్వాదుల్లిఖంతమివాంబరమ్ । తతో మలినసంవీతాం రాక్షసీభిస్సమావృతామ్ ॥ ౧౮ ॥ ఉపవాసకృశాం దీనాం నిశ్శ్వసంతీం పునః పునః । దదర్శ శుక్లపక్షాదౌ చంద్రరేఖామివామలామ్ ॥ ౧౯ ॥ మందప్రఖ్యాయమానేన రూపేణ రుచిరప్రభామ్ । పినద్ధాం ధూమజాలేన శిఖామివ విభావసోః ॥ ౨౦ ॥ పీతేనైకేన సంవీతాం క్లిష్టేనోత్తమవాససా । సపంకామనలంకారాం విపద్మామివ పద్మినీమ్ ॥ ౨౧ ॥ వ్రీళితాం దుఃఖసంతప్తాం పరిమ్లానాం తపస్వినీమ్ । గ్రహేణాంగారకేణేవ పీడితామివ రోహిణీమ్ ॥ ౨౨ ॥ అశ్రుపూర్ణముఖీం దీనాం కృశామనశనేన చ । శోకధ్యానపరాం దీనాం నిత్యం దుఃఖపరాయణామ్ ॥ ౨౩ ॥ ప్రియం జనమపశ్యంతీం పశ్యంతీం రాక్షసీగణమ్ । స్వగణేన మృగీం హీనాం శ్వగణాభివృతామివ ॥ ౨౪ ॥ నీలనాగాభయా వేణ్యా జఘనం గతయైకయా । నీలయా నీరదాపాయే వనరాజ్యా మహీమివ ॥ ౨౫ ॥ సుఖార్హాం దుఃఖసంతప్తాం వ్యసనానామకోవిదామ్ । తాం సమీక్ష్య విశాలాక్షీమధికం మలినాం కృశామ్ ॥ ౨౬ ॥ తర్కయామాస సీతేతి కారణైరుపపాదిభిః । హ్రియమాణా తదా తేన రక్షసా కామరూపిణా ॥ ౨౭ ॥ యథారూపా హి దృష్టా వై తథారూపేయమంగనా । పూర్ణచంద్రాననాం సుభ్రూం చారువృత్తపయోధరామ్ ॥ ౨౮ ॥ కుర్వంతీం ప్రభయా దేవీం సర్వా వితిమిరా దిశః । తాం నీలకేశీం బింబోష్ఠీం సుమధ్యాం సుప్రతిష్ఠితామ్ ॥ ౨౯ ॥ సీతాం పద్మపలాశాక్షీం మన్మథస్య రతిం యథా । ఇష్టాం సర్వస్య జగతః పూర్ణచంద్రప్రభామివ ॥ ౩౦ ॥ భూమౌ సుతనుమాసీనాం నియతామివ తాపసీమ్ । నిశ్శ్వాసబహుళాం భీరుం భుజగేంద్రవధూమివ ॥ ౩౧ ॥ శోకజాలేన మహతా వితతేన విరాజతీమ్ । సంసక్తాం ధూమజాలేన శిఖామివ విభావసోః ॥ ౩౨ ॥ తాం స్మృతీమివ సందిగ్ధామృద్ధిం నిపతితామివ । విహతామివ చ శ్రద్ధామాశాం ప్రతిహతామివ ॥ ౩౩ ॥ సోపసర్గాం యథా సిద్ధిం బుద్ధిం సకలుషామివ । అభూతేనాపవాదేన కీర్తిం నిపతితామివ ॥ ౩౪ ॥ రామోపరోధవ్యథితాం రక్షోహరణకర్శితామ్ । అబలాం మృగశాబాక్షీం వీక్షమాణాం తతస్తతః ॥ ౩౫ ॥ బాష్పాంబుపరిపూర్ణేన కృష్ణవక్రాక్షిపక్ష్మణా । వదనేనాప్రసన్నేన నిశ్శ్వసంతీం పునః పునః ॥ ౩౬ ॥ మలపంకధరాం దీనాం మండనార్హామమండితామ్ । ప్రభాం నక్షత్రరాజస్య కాలమేఘైరివావృతామ్ ॥ ౩౭ ॥ తస్య సందిదిహే బుద్ధిర్ముహుస్సీతాం నిరీక్ష్య తు । ఆమ్నాయానామయోగేన విద్యాం ప్రశిథిలామివ ॥ ౩౮ ॥ దుఃఖేన బుబుధే సీతాం హనూమాననలంకృతామ్ । సంస్కారేణ యథా హీనాం వాచమర్థాంతరం గతామ్ ॥ ౩౯ ॥ తాం సమీక్ష్య విశాలాక్షీం రాజపుత్రీమనిందితామ్ । తర్కయామాస సీతేతి కారణైరుపపాదిభిః ॥ ౪౦ ॥ వైదేహ్యా యాని చాంగేషు తదా రామోఽన్వకీర్తయత్ । తాన్యాభరణజాలాని శాఖాశోభీన్యలక్షయత్ ॥ ౪౧ ॥ సుకృతౌ కర్ణవేష్టౌ చ శ్వదంష్ట్రౌ చ సుసంస్థితౌ । మణివిద్రుమచిత్రాణి హస్తేష్వాభరణాని చ ॥ ౪౨ ॥ శ్యామాని చిరయుక్తత్వాత్తథా సంస్థానవంతి చ । తాన్యేవైతాని మన్యేఽహం యాని రామోఽన్వకీర్తయత్ ॥ ౪౩ ॥ తత్ర యాన్యవహీనాని తాన్యహం నోపలక్షయే । యాన్యస్యా నావహీనాని తానీమాని న సంశయః ॥ ౪౪ ॥ పీతం కనకపట్టాభం స్రస్తం తద్వసనం శుభమ్ । ఉత్తరీయం నగాసక్తం తదా దృష్టం ప్లవంగమైః ॥ ౪౫ ॥ భూషణాని చ ముఖ్యాని దృష్టా

నిధరణీతలే। అనర్హాణ్యపవిద్ధాని స్వనవంతి మహాంతిచ ॥౪౬॥ ఇదంచిరగృహీతత్వా
ద్వసనంక్లిష్టవత్తరమ్। యథాహి నూనంతద్వర్ణం తథా శ్రీమద్యథేతరత్ ॥౪౭॥ ఇ
యంకనకవర్ణాంగీ రామస్య మహిషీ ప్రియా। ప్రణష్టాపి సతీయస్య మనసో న ప్రణ
శ్యతి ॥౪౮॥ ఇయంసా యత్కృతే రామశ్చతుర్భిః పరితప్యతే। కారుణ్యేనానృశం
స్యేన శోకేన మదనేన చ ॥౪౯॥ స్త్రీ ప్రణష్టేతి కారుణ్యాదాశ్రితేత్యానృశంస్యతః।
పత్నీ నష్టేతి శోకేన ప్రియేతి మదనేనచ ॥౫౦॥ అస్యా దేవ్యా యథా రూప మంగప్ర
త్యంగసౌష్ఠవమ్। రామస్యచ యథారూపం తస్యేయమసితేక్షణా ॥౫౧॥ అస్యా దేవ్యా
మనస్తస్మింస్తస్య చాస్యాం ప్రతిష్ఠితమ్। తేనేయం స చ ధర్మాత్మా ముహూర్తమపి జీవ
తి ॥౫౨॥ దుష్కరం కృతవాన్ రామో హీనో యదనయా ప్రభుః। ధారయత్యాత్మనో
దేహం న శోకేనావసీదతి ॥౫౩॥ దుష్కరం కురుతే రామో య ఇమాం మత్తకాశినీమ్। సీ
తాం వినా మహాబాహుర్ముహూర్తమపి జీవతి ॥౫౪॥ ఏవం సీతాం తదా దృష్ట్వా హృ
ష్టః పవనసంభవః। జగామ మనసా రామం ప్రశశంస చ తం ప్రభుమ్ ॥౫౫॥ ఇతి శ్రీసు
న్దరకాండే పంచదశస్సర్గః.

ప్రశస్య తు ప్రశస్తవ్యాం సీతాం తాం హరిపుంగవః। గుణాభిరామం రామం చ పు
నశ్చింతాపరోఽభవత్ ॥౧॥ స ముహూర్తమివ ధ్యాత్వా బాష్పపర్యాకులేక్షణః। సీ
తామాశ్రిత్య తేజస్వీ హనుమాన్ విలలాప హ ॥౨॥ మాన్యా గురువినీతస్య లక్ష్మణస్య
గురుప్రియా। యది సీతాపి దుఃఖార్తా కాలో హి దురతిక్రమః ॥౩॥ రామస్య వ్యవసా
యజ్ఞా లక్ష్మణస్య చ ధీమతః। నాత్యర్థం క్షుభ్యతే దేవీ గంగేవ జలదాగమే ॥౪॥ తుల్య
శీలవయోవృత్తాం తుల్యాభిజనలక్షణామ్। రాఘవోఽర్హతి వైదేహీం తం చేయమసితే
క్షణా ॥౫॥ తాం దృష్ట్వా నవహేమాభాం లోకకాంతామివ శ్రియమ్। జగామ మన
సా రామం వచనం చేదమబ్రవీత్ ॥౬॥ అస్యా హేతోర్విశాలాక్ష్యా హతో వాలీ మ
హాబలః। రావణప్రతిమో వీర్యే కబంధశ్చ నిపాతితః ॥౭॥ విరాధశ్చ హతస్సంఖ్యే రాక్ష
సో భీమవిక్రమః। వనే రామేణ విక్రమ్య మహేంద్రేణేవ శంబరః ॥౮॥ చతుర్దశస
హస్రాణి రక్షసాం భీమకర్మణామ్। నిహతాని జనస్థానే శరైరగ్నిశిఖోపమైః ॥౯॥ ఖరశ్చ
నిహతస్సంఖ్యే త్రిశిరాశ్చ నిపాతితః। దూషణశ్చ మహాతేజా రామేణ విదితాత్మనా ॥౧౦॥
ఐశ్వర్యం వానరాణాం చ దుర్లభం వాలిపాలితమ్। అస్యా నిమిత్తే సుగ్రీవః ప్రాప్త
వాన్ లోకసత్కృతమ్ ॥౧౧॥ సాగరశ్చ మయా క్రాంతః శ్రీమాన్నదనదీపతిః। అస్యా
హేతోర్విశాలాక్ష్యాః పురీ చేయం నిరీక్షితా ॥౧౨॥ యది రామస్సముద్రాంతాం మే
దినీం పరివర్తయేత్। అస్యాః కృతే జగచ్చాపి యుక్తమిత్యేవ మే మతిః ॥౧౩॥ రాజ్యం వా
త్రిషు లోకేషు సీతా వా జనకాత్మజా। త్రైలోక్యరాజ్యం సకలం సీతాయా నాప్నుయా
త్కలామ్ ॥౧౪॥ ఇయం సా ధర్మశీలస్య మైథిలస్య మహాత్మనః। సుతా జనకరాజస్య సీతా
భర్తృదృఢవ్రతా ॥౧౫॥ ఉత్థితా మేదినీం భిత్త్వా క్షేత్రే హలముఖక్షతే। పద్మరేణు
నిభైః కీర్ణా శుభైః కేదారపాంసుభిః ॥౧౬॥ విక్రాంతస్యార్యశీలస్య సంయుగేష్వనివ
ర్తినః। స్నుషా దశరథస్యైషా జ్యేష్ఠా రాజ్ఞో యశస్వినీ ॥౧౭॥ ధర్మజ్ఞస్య కృతజ్ఞస్య రామ
స్య విదితాత్మనః। ఇయం సా దయితా భార్యా రాక్షసీవశమాగతా ॥౧౮॥ సర్వాన్ భో
గాన్ పరిత్యజ్య భర్తృస్నేహబలాత్కృతా। అచింతయిత్వా దుఃఖాని ప్రవిష్టా నిర్జనం వ
నమ్ ॥౧౯॥ సంతుష్టా ఫలమూలేన భర్తృశుశ్రూషణే రతా। యా పరాం భజతే ప్రీతిం
వనేఽపి భవనే యథా ॥౨౦॥ సేయం కనకవర్ణాంగీ నిత్యం సుస్మితభాషిణీ। సహతే యా
తనామేతామనర్థానామభాగినీ ॥౨౧॥ ఇమాం తు శీలసంపన్నాం ద్రష్టుమిచ్ఛతి రాఘ

వః। రావణేన ప్రమథితాం ప్రపామివ పిపాసితః॥ ౨౨ ॥ అస్యా నూనం పునర్లాభాద్రా
ఘవః ప్రీతిమేష్యతి । రాజా రాజ్యపరిభ్రష్టః పునః ప్రాప్యేవ మేదినీమ్ ॥ ౨౩ ॥ కామ
భోగైః పరిత్యక్తా హీనా బంధుజనేన చ । ధారయత్యాత్మనో దేహం తత్సమాగమకాంక్షి
ణీ ॥ ౨౪ ॥ నైషా పశ్యతి రాక్షస్యో నేమాన్ పుష్పఫలద్రుమాన్ । ఏకస్థహృదయా నూ
నం రామమేవానుపశ్యతి ॥ ౨౫ ॥ భర్తా నామ పరం నార్యా భూషణం భూషణాదపి । ఏ
షా హి రహితా తేన భూషణార్హా న శోభతే ॥ ౨౬ ॥ దుష్కరం కురుతే రామో హీనో య
దనయా ప్రభుః । ధారయత్యాత్మనో దేహం న దుఃఖేనావసీదతి ॥ ౨౭ ॥ ఇమామసితకే
శాంతాం శతపత్రనిభేక్షణామ్ । సుఖార్హాం దుఃఖితాం జ్ఞాత్వా మమాపి వ్యథితం మనః ॥
౨౮ ॥ క్షితిక్షమా పుష్కరసన్నిభాక్షీ యా రక్షితా రాఘవలక్ష్మణాభ్యామ్ । సా రాక్షసీభి
ర్వికృతేక్షణాభిః సంరక్ష్యతే సంప్రతి వృక్షమూలే ॥ ౨౯ ॥ హిమహతనలినీవ నష్ట
శోభా వ్యసనపరంపరయాతిపీడ్యమానా । సహచరరహితేవ చక్రవాకీ జనకసుతా కృప
ణాం దశాం ప్రపన్నా ॥ ౩౦ ॥ అస్యా హి పుష్పావనతాగ్రశాఖాః శోకం దృఢం వై జనయం
త్యశోకాః । హిమవ్యపాయేన చ మందరశ్మిరభ్యుత్థితో నైకసహస్రరశ్మిః ॥ ౩౧ ॥ ఇత్యే
వమర్థం కపిరన్వవేక్ష్య సీతేయమిత్యేవ నివిష్టబుద్ధిః । సంశ్రిత్య తస్మిన్నిషసాద వృక్షే బలీ
హరీణాం ప్రవరస్తరస్వీ ॥ ౩౨ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - షోడశస్సర్గః

తతః కుముదషండాభో నిర్మలం నిర్మలప్రభః । ప్రజగామ నభశ్చంద్రో హంసో నీల
మివోదకమ్ ॥ ౧ ॥ సాచివ్యమివ కుర్వన్ స ప్రభయా నిర్మలప్రభః । చంద్రమా రశ్మిభిః శీ
తైస్సిషేవే పవనాత్మజమ్ ॥ ౨ ॥ స దదర్శ తతస్సీతాం పూర్ణచంద్రనిభాననామ్ । శో
కభారైరివ న్యస్తాం భారైర్నావమివాంభసి ॥ ౩ ॥ దిదృక్షమాణో వైదేహీం హనూమా
న్మారుతాత్మజః । స దదర్శావిదూరస్థా రాక్షసీర్ఘోరదర్శనాః ॥ ౪ ॥ ఏకాక్షీమేకక
ర్ణాం చ కర్ణప్రావరణాం తథా । అకర్ణాం శంకుకర్ణాం చ మస్తకోచ్ఛ్వాస నాసి
కామ్ ॥ ౫ ॥ అతికాయోత్తమాంగీం చ తనుదీర్ఘశిరోధరామ్ । ధ్వస్తకేశీం తథాకేశీం
కేశకంబళధారిణీమ్ ॥ ౬ ॥ లంబకర్ణలలాటాం చ లంబోదరపయోధరామ్ । లంబోష్ఠీం
చుబుకోష్ఠీం చ లంబాస్యాం లంబజానుకామ్ ॥ ౭ ॥ హ్రస్వాం దీర్ఘాం తథా కుబ్జాం వి
కటాం వామనాం తథా । కరాళాం భుగ్నవక్త్రాం చ పింగాక్షీం వికృతాననామ్ ॥ ౮ ॥ వి
కృతాః పింగళాః కాళీః క్రోధనాః కలహప్రియాః । కాలాయసమహాశూలకూటముద్గర
ధారిణీః ॥ ౯ ॥ వరాహమృగశార్దూలమహిషాజశివాముఖీః । గజోష్ట్రహయపాదీ
శ్చ నిఖాతశిరసోఽపరాః ॥ ౧౦ ॥ ఏకహస్తైకపాదీశ్చ ఖరకర్ణ్యశ్వకర్ణికాః । గోకర్ణీ
ర్హస్తికర్ణీశ్చ హరికర్ణీస్తథాపరాః ॥ ౧౧ ॥ అనాసా అతినాసాశ్చ తిర్యఙ్నాసా వినాసి
కాః । గజసన్నిభనాసాశ్చ లలాటోచ్ఛ్వాసనాసికాః ॥ ౧౨ ॥ హస్తిపాదా మహాపా
దా గోపాదాః పాదచూలికాః । అతిమాత్రశిరోగ్రీవా అతిమాత్రకుచోదరీః ॥ ౧౩ ॥ అతి
మాత్రాస్యనేత్రాశ్చ దీర్ఘజిహ్వానఖాస్తథా । అజాముఖీర్హస్తిముఖీర్గోముఖీ
స్సూకరీముఖీః ॥ ౧౪ ॥ హయోష్ట్రఖరవక్త్రాశ్చ రాక్షసీర్ఘోరదర్శనాః । శూలము
ద్గరహస్తాశ్చ క్రోధనాః కలహప్రియాః ॥ ౧౫ ॥ కరాళా ధూమ్రకేశీశ్చ రాక్షసీర్వికృతా
ననాః । పిబంతీస్సతతం పానం సదా మాంససురాప్రియాః ॥ ౧౬ ॥ మాంసశోణితదిగ్ధాం
గీర్మాంసశోణితభోజనాః । తా దదర్శ కపిశ్రేష్ఠో రోమహర్షణదర్శనాః ॥ ౧౭ ॥ స్కం
ధవంతముపాసీనాః పరివార్య వనస్పతిమ్ । తస్యాధస్తాచ్చ తాం దేవీం రాజపుత్రీమనిం ది
తామ్ ॥ ౧౮ ॥ లక్షయామాస లక్ష్మీవాన్ హనూమాన్ జనకాత్మజామ్ । నిష్ప్రభాం శో

కసంతప్తాం మలసంకులమూర్ధజామ్ ॥౧౯॥ క్షీణపుణ్యాచ్చ్యుతాంభూమౌ తారాంనిప
తితామివ । చారిత్రవ్యపదేశాఢ్యాంభర్తృదర్శనదుర్గతామ్ ॥ ౨౦ ॥ భూషణైరు
త్తమైర్హీనాంభర్తృవాత్సల్యభూషితామ్ । రాక్షసాధిపసంరుద్ధాంబంధుభిశ్చ వినా
కృతామ్ ॥ ౨౧ ॥ వియూథాంసింహసంరుద్ధాంబద్ధాంగజవధూమివ । చంద్రరేఖాంప
యోదాంతే శారదాభ్రైరివావృతామ్ ॥౨౨॥ క్లిష్టరూపామసంస్పర్శాదయుక్తామివవ
ల్లకీమ్ । సీతాంభర్తృవశేయుక్తామయుక్తాంరాక్షసీవశే ॥౨౩॥ అశోకవనికామధ్యేశోక
సాగరమాప్లుతామ్ । తాభిఃపరివృతాంతత్ర సగ్రహామివరోహిణీమ్ ॥ ౨౪ ॥ దదర్శహను
మాన్దేవీంలతామకుసుమామివ । సామలేనచదిగ్ధాంగీవపుషాచాప్యలంకృతా ॥ ౨౫ ॥
మృణాలీపంకదిగ్ధేవవిభాతినవిభాతిచ । మలినేనతువస్త్రేణపరిక్లిష్టేన భామినీమ్ ॥ ౨౬ ॥
సంవృతాంమృగశావాక్షీం దదర్శహనుమాన్కపిః । తాందేవీందీనవదనామదీనాంభ
ర్తృతేజసా ॥౨౭॥ రక్షితాం స్వేనశీలేనసీతామసితలోచనామ్ । తాందృష్ట్వాహనుమా
న్సీతాంమృగశావనిభేక్షణామ్ ॥౨౮॥ మృగకన్యామివత్రస్తాంవీక్షమాణాంసమంతతః । ద
హంతీమివనిశ్వాసైర్వృక్షాన్పల్లవధారిణః ॥౨౯॥ సంఘాతమివశోకానాందుఃఖస్యోర్మి
మివోత్థితామ్ । తాంక్షామాంసువిభక్తాంగీంవినాభరణశోభినీమ్ ॥౩౦॥ ప్రహర్షమతులం
లేభేమారుతిః ప్రేక్ష్యమైథిలీమ్ । హర్షజానిచసోఽశ్రూణితాందృష్ట్వామదిరేక్షణామ్ ॥
౩౧ ॥ ముమోచ హనుమాంస్తత్ర నమశ్చక్రే చరాఘవమ్ । నమస్కృత్వాస రామాయ
లక్ష్మణాయచవీర్యవాన్ ॥ ౩౨ ॥ సీతాదర్శనసంహృష్టోహనూమాన్సంవృతోఽభవత్ ॥
ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - సప్తదశస్సర్గః

తథావిప్రేక్షమాణస్య వనంపుష్పితపాదపమ్ । విచిన్వతశ్చవైదేహీంకించిచ్ఛే
షానిశాభవత్ ॥ ౧ ॥ షడంగవేదవిదుషాంక్రతుప్రవరయాజినామ్ । శుశ్రావబ్రహ్మ
ఘోషాంశ్చవిరాత్రేబ్రహ్మరక్షసామ్ ॥ ౨ ॥ అథమంగళవాదిత్రైశ్శబ్దైః శ్రోత్రమ
నోహరైః । ప్రాబుధ్యత మహాబాహుర్దశగ్రీవోమహాబలః ॥ ౩ ॥ విబుధ్యతు య
థాకాలంరాక్షసేంద్రఃప్రతాపవాన్ । స్రస్తమాల్యాంబరధరోవైదేహీమనుచింతయన్ ॥
౪ ॥ భృశంనియుక్తస్తస్యాంచ మదనేనమదోత్కటః । నసతంరాక్షసఃకామంశశాకా
త్మనిగూహితుమ్ ॥ ౫ ॥ ససర్వాభరణైర్యుక్తోబిభ్రచ్ఛ్రియమనుత్తమామ్ । తాంనగై
ర్బహుభిర్జుష్టాం సర్వపుష్పఫలోపగైః ॥ ౬ ॥ వృతాంపుష్కరిణీభిశ్చనానాపుష్పోప
శోభితామ్ । సదామదైశ్చవిహగైర్విచిత్రాంపరమాద్భుతామ్ ॥ ౭ ॥ ఈహామృగైశ్చ
వివిధైర్జుష్టాందృష్టిమనోహరైః । వీథీస్సంప్రేక్షమాణశ్చమణికాంచనతోరణాః ॥
౮ ॥ నానామృగగణాకీర్ణాం ఫలైఃప్రపతితైర్వృతామ్ । అశోకవనికామేవ ప్రా
విశత్సంతతద్రుమామ్ ॥ ౯ ॥ అంగనాశతమాత్రంతు తంవ్రజంతమనువ్రజత్ । మ
హేంద్రమివపౌలస్త్యం దేవగంధర్వయోషితః ॥ ౧౦ ॥ దీపికాఃకాంచనీఃకాశ్చిజ్జ
గృహుస్తత్రయోషితః । వాలవ్యజనహస్తాశ్చ తాలవృంతానిచాపరాః ॥ ౧౧ ॥ కాం
చనైరపిభృంగారైర్జహ్రుస్సలిలమగ్రతః । మండలాగ్రానసీంశ్చైవగృహ్యాన్యాః
పృష్ఠతోయయుః ॥ ౧౨ ॥ కాచిద్రత్నమయీంపాత్రీం పూర్ణాంపానస్యభామినీ । ద
క్షిణాదక్షిణేనైవ తదాజగ్రాహపాణినా ॥ ౧౩ ॥ రాజహంసప్రతీకాశం ఛత్రంపూ
ర్ణశశిప్రభమ్ । సౌవర్ణదండమపరా గృహీత్వాపృష్ఠతోయయౌ ॥ ౧౪ ॥ నిద్రామ
దపరీతాక్ష్యోరావణస్యోత్తమస్త్రియః । అనుజగ్ముఃపతింవీరం ఘనంవిద్యుల్లతాఇవ ॥ ౧౫ ॥
వ్యావిద్ధహారకేయూరాః సమామృదితవర్ణకాః । సమాగళితకేశాంతాః సస్వేదవ
దనాస్తదా ॥ ౧౬ ॥ ఘూర్ణంత్యోమదశేషేణ నిద్రయాచ శుభాననాః । స్వేదక్లి

ష్టాంగకుసుమా స్స్రస్తమాల్యాకులమూర్ధజాః ॥ ౧౭ ॥ ప్రయాంతం నైరృతపతిం నా
ర్యో మదిరలోచనాః । బహుమానాచ్చ కామాచ్చ ప్రియభార్యాస్తమన్వయుః ॥ ౧౮ ॥
సచ కామపరాధీనః పతిస్తాసాం మహాబలః । సీతాసక్తమనా మందో మందాంచితగతిర్బ
భౌ ॥ ౧౯ ॥ తతః కాంచీనినాదంచ నూపురాణాంచ నిస్వనమ్ । శుశ్రావ పరమస్త్రీ
ణాం సకపిర్మారుతాత్మజః ॥ ౨౦ ॥ తంచాప్రతిమకర్మాణ మచింత్యబలపౌరుషమ్ ।
ద్వారదేశ మనుప్రాప్తం దదర్శ హనుమాన్కపిః ॥ ౨౧ ॥ దీపికాభి రనేకాభి స్స
మంతాదవభాసితమ్ । గంధతైలావసిక్తాభిర్ధ్రియమాణాభిరగ్రతః ॥ ౨౨ ॥ కామ
దర్పమదైర్యుక్తం జిహ్మతామ్రాయతేక్షణమ్ । సమక్షమివ కందర్ప మపవిద్ధశరా
సనమ్ ॥ ౨౩ ॥ మథితామృతఫేనాభ మరజోవస్త్రముత్తమమ్ । సుపుష్పమివకర్షం
తం విస్రస్తం సక్తమంగదే ॥ ౨౪ ॥ తం పత్రవిటపే లీనః పత్రపుష్పఘనావృతః । స
మీపముపసంక్రాంతం ప్రధ్యాతుముపచక్రమే ॥ ౨౫ ॥ అవేక్షమాణస్తు తతో దద
ర్శ కపికుంజరః । రూపయౌవనసంపన్నా రావణస్య వరస్త్రియః ॥ ౨౬ ॥ తాభిః పరివృ
తో రాజా సురూపాభిర్మహాయశాః । తన్మృగద్విజసంఘుష్టం ప్రవిష్టం ప్రమదావనమ్ ॥
౨౭ ॥ క్షీబో విచిత్రాభరణః శంకుకర్ణో మహాబలః । తేన విశ్రవసః పుత్రస్స దృష్టో
రాక్షసాధిపః ॥ ౨౮ ॥ వృతః పరమనారీభి స్తారాభిరివ చంద్రమాః । తం దదర్శ మహా
తేజా స్తేజోవంతం మహాకపిః ॥ ౨౯ ॥ రావణోఽయం మహాబాహురితి సంచింత్య వానరః ।
అవప్లుతో మహాతేజా హనూమాన్మారుతాత్మజః ॥ ౩౦ ॥ సతతోప్యుగ్రతేజస్సో నిర్ధూ
తస్తస్య తేజసా । పత్రగుహ్యాంతరే సక్తో హనూమాన్ సంవృతోఽభవత్ ॥ ౩౧ ॥ సీతామ
సితకేశాంతాం సుశ్రోణీం సంహతస్తనీమ్ । దిదృక్షురసితాపాంగా ముపావర్తత
రావణః ॥ ౩౨ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - అష్టాదశస్సర్గః

తస్మిన్నేవ తతః కాలే రాజపుత్రీ త్వనిందితా । రూపయౌవనసంపన్నా భూషణో
త్తమభూషితమ్ ॥ ౧ ॥ తతో దృష్ట్వైవ వైదేహీ రావణం రాక్షసాధిపమ్ । ప్రావేపత వరా
రోహా ప్రవాతే కదలీ యథా ॥ ౨ ॥ ఆచ్ఛాద్యోదరమూరుభ్యాం బాహుభ్యాం చ పయో
ధరౌ । ఉపవిష్టా విశాలాక్షీ రుదంతీ వరవర్ణినీ ॥ ౩ ॥ దశగ్రీవస్తు వైదేహీం రక్షితాం
రాక్షసీగణైః । దదర్శ సీతాం దుఃఖార్తాం నావం సన్నామివార్ణవే ॥ ౪ ॥ అసంవృతా
యామాసీనాం ధరణ్యాం సంశితవ్రతామ్ । ఛిన్నాం ప్రపతితాం భూమౌ శాఖామివ వన
స్పతేః ॥ ౫ ॥ మలమండనచిత్రాంగీం మండనార్హామమండితామ్ । మృణాలీ పంకదిగ్ధేవ
విభాతి న విభాతి చ ॥ ౬ ॥ సమీపం రాజసింహస్య రామస్య విదితాత్మనః । సంకల్పహయ
సంయుక్తైర్యాంతీమివ మనోరథైః ॥ ౭ ॥ శుష్యంతీం రుదతీమేకాం ధ్యానశోకపరా
యణామ్ । దుఃఖస్యాంతమపశ్యంతీం రామాం రామమనువ్రతామ్ ॥ ౮ ॥ వేష్టమానాం
తదావిష్టాం పన్నగేంద్రవధూమివ । ధూప్యమానాం గ్రహేణేవ రోహిణీం ధూమకేతు
నా ॥ ౯ ॥ వృత్తశీలకులే జాతామాచారవతి ధార్మికే । పునస్సంస్కారమాపన్నాం జాతామి
వ చ దుష్కులే ॥ ౧౦ ॥ అభూతేనాపవాదేన కీర్తిం నిపతితామివ । ఆమ్నాయానామయో
గేన విద్యాం ప్రశిథిలామివ ॥ ౧౧ ॥ సన్నామివ మహాకీర్తిం శ్రద్ధామివ విమానితామ్ । ప్ర
జ్ఞామివ పరిక్షీణా మాశాం ప్రతిహతామివ ॥ ౧౨ ॥ ఆయతీమివ విధ్వస్తా మాజ్ఞాం ప్రతి
హతామివ । దీప్తామివ దిశం కాలే పూజామపహృతామివ ॥ ౧౩ ॥ పద్మినీమివ విధ్వస్తాం హ
తశూరాం చమూమివ । ప్రభామివ తమోధ్వస్తా ముపక్షీణామివాపగామ్ ॥ ౧౪ ॥ వేదీమివ
పరామృష్టాం శాంతామగ్నిశిఖామివ । పౌర్ణమాసీమివ నిశాం రాహుగ్రస్తేందుమండ
లామ్ ॥ ౧౫ ॥ ఉత్కృష్టపర్ణకమలాం విత్రాసితవిహంగమామ్ । హస్తిహస్తపరామృష్టా

మాకులాం పద్మినీమివ ॥ ౧౬ ॥ పతిశోకాతురాం శుష్కాం నదీం విస్రావితామివ। పరయా మృజయా హీనాం కృష్ణపక్షనిశామివ ॥ ౧౭ ॥ సుకుమారీం సుజాతాఙ్గీం రత్నగర్భగృహోచితామ్। తప్యమానామివోష్ణేన మృణాలీమచిరోద్ధృతామ్ ॥ ౧౮ ॥ గృహీతామాలితాం స్తమ్భే యూథపేన వినాకృతామ్। నిఃశ్వసన్తీం సుదుఃఖార్తాం గజరాజవధూమివ ॥ ౧౯ ॥ ఏకయా దీర్ఘయా వేణ్యా శోభమానామయత్నతః। నీలయా నీరదాపాయే వనరాజ్యా మహీమివ ॥ ౨౦ ॥ ఉపవాసేన శోకేన ధ్యానేన చ భయేన చ। పరిక్షీణాం కృశాం దీనామల్పాహారాం తపోధనామ్ ॥ ౨౧ ॥ ఆయాచమానాం దుఃఖార్తాం ప్రాఞ్జలిం దేవతామివ। భావేన రఘుముఖ్యస్య దశగ్రీవపరాభవమ్ ॥ ౨౨ ॥ సమీక్షమాణాం రుదతీమనిన్దితాం సుపక్ష్మతామ్రాయతశుక్లలోచనామ్। అనువ్రతాం రామమతీవ మైథిలీం ప్రలోభయామాస వధాయ రావణః ॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమత్సున్దరకాండే ఏకోనవింశస్సర్గః

స తాం పతివ్రతాం దీనాం నిరానన్దాం తపస్వినీమ్। సాకారైర్మధురైర్వాక్యైర్న్యదర్శయత రావణః ॥ ౧ ॥ మాం దృష్ట్వా నాగనాసోరు గూహమానా స్తనోదరమ్। అదర్శనమివాత్మానం భయాన్నేతుం త్వమిచ్ఛసి ॥ ౨ ॥ కామయే త్వాం విశాలాక్షి బహుమన్యస్వ మాం ప్రియే। సర్వాఙ్గగుణసమ్పన్నే సర్వలోకమనోహరే ॥ ౩ ॥ నేహ కేచిన్మనుష్యా వా రాక్షసాః కామరూపిణః। వ్యపసర్పతు తే సీతే భయం మత్తః సముత్థితమ్ ॥ ౪ ॥ స్వధర్మో రక్షసాం భీరు సర్వథైవ న సంశయః। గమనం వా పరస్త్రీణాం హరణం సమ్ప్రమథ్య వా ॥ ౫ ॥ ఏవం చైతదకామాం తు న త్వాం స్ప్రక్ష్యామి మైథిలి। కామం కామః శరీరే మే యథాకామం ప్రవర్తతామ్ ॥ ౬ ॥ దేవి నేహ భయం కార్యం మయి విశ్వసిహి ప్రియే। ప్రణయస్వ చ తత్త్వేన మైవం భూః శోకలాలసా ॥ ౭ ॥ ఏకవేణీ ధరాశయ్యా ధ్యానం మలినమమ్బరమ్। అస్థానేఽప్యుపవాసశ్చ నైతాన్యౌపయికాని తే ॥ ౮ ॥ విచిత్రాణి చ మాల్యాని చన్దనాన్యగరూణి చ। వివిధాని చ వాసాంసి దివ్యాన్యాభరణాని చ ॥ ౯ ॥ మహార్హాణి చ పానాని శయనాన్యాసనాని చ। గీతం నృత్తం చ వాద్యం చ లభ మాం ప్రాప్య మైథిలి ॥ ౧౦ ॥ స్త్రీరత్నమసి మైవం భూః కురు గాత్రేషు భూషణమ్। మాం ప్రాప్య తు కథం హి స్యాస్త్వమనర్హా సువిగ్రహే ॥ ౧౧ ॥ ఇదం తే చారు సఞ్జాతం యౌవనం వ్యతివర్తతే। యదతీతం పునర్నైతి స్రోతః శీఘ్రమపామివ ॥ ౧౨ ॥ త్వాం కృత్వోపరతో మన్యే రూపకర్తా స విశ్వకృత్। న హి రూపోపమా త్వన్యా తవాస్తి శుభదర్శనే ॥ ౧౩ ॥ త్వాం సమాసాద్య వైదేహి రూపయౌవనశాలినీమ్। కః పుమానతివర్తేత సాక్షాదపి పితామహః ॥ ౧౪ ॥ యద్యత్పశ్యామి తే గాత్రం శీతాంశుసదృశాననే। తస్మింస్తస్మిన్పృథుశ్రోణి చక్షుర్మమ నిబధ్యతే ॥ ౧౫ ॥ భవ మైథిలి భార్యా మే మోహమేనం విసర్జయ। బహ్వీనాముత్తమస్త్రీణామాహృతానామితస్తతః ॥ ౧౬ ॥ సర్వాసామేవ భద్రం తే మమాగ్రమహిషీ భవ। లోకేభ్యో యాని రత్నాని సమ్ప్రమథ్యాహృతాని మే ॥ ౧౭ ॥ తాని తే భీరు సర్వాణి రాజ్యం చైతదహం చ మే। విజిత్య పృథివీం సర్వాం నానానగరమాలినీమ్ ॥ ౧౮ ॥ జనకాయ ప్రదాస్యామి తవ హేతోర్విలాసిని। నేహ పశ్యామి లోకేఽన్యం యో మే ప్రతిబలో భవేత్ ॥ ౧౯ ॥ పశ్య మే సుమహద్వీర్యమప్రతిద్వన్ద్వమాహవే। అసకృత్సంయుగే భగ్నా మయా విమృదితధ్వజాః ॥ ౨౦ ॥ అశక్తాః ప్రత్యనీకేషు స్థాతుం మమ సురాసురాః। ఇచ్ఛయా క్రియతామద్య ప్రతికర్మ తవోత్తమమ్ ॥ ౨౧ ॥ సప్రభాణ్యవసజ్జన్తాం తవాఙ్గే భూషణాని చ। సాధు పశ్యామి తే రూపం సంయుక్తం ప్రతికర్మణా ॥ ౨౨ ॥ ప్రతికర్మాభిసంయుక్తా దాక్షిణ్యేన వరాననే। భుఙ్క్ష్వ భోగాన్యథాకామం పిబ భీరు రమస్వ చ ॥ ౨౩ ॥

యథేష్టంచ ప్రయచ్ఛత్వంపృథివీంవాధనానిచ । లలస్వమయివిస్రబ్ధాధృష్టమాజ్ఞాపయ
స్వచ ॥ ౨౪ ॥ మత్ప్రభావాల్లలంత్యాశ్చలలంతాంబాంధవాస్తవ । ఋద్ధిం మమాను ప
శ్యత్వంశ్రియంభద్రేయశశ్చమే ॥ ౨౫ ॥ కింకరిష్యసిరామేణసుభగేచీర వాససా । ని
క్షిప్తవిజయోరామోగతశ్రీర్వనగోచరః ॥ ౨౬ ॥ వ్రతీస్థండిలశాయీచశంకేజీవతివా
నవా । నహివైదేహిరామస్త్వాంద్రష్టుంవాప్యుపలప్స్యతే ॥ ౨౭ ॥ పురోబలాకైరసితై
ర్మేఘైర్జ్యోత్స్నామివావృతామ్ । నచాపిమమహస్తాత్త్వాంప్రాప్తుమర్హతిరాఘవః ॥
౨౮ ॥ హిరణ్యకశిపుఃకీర్తిమింద్రహస్తగతామివ । చారుస్మితేచారుదతి చారునేత్రే
విలాసిని ॥ ౨౯ ॥ మనోహరసిమేభీరుసుపర్ణఃపన్నగంయథా । క్లిష్టకౌశేయవసనాం
తన్వీమప్యనలంకృతామ్ ॥ ౩౦ ॥ త్వాందృష్ట్వాస్వేషుదారేషు రతింనోపలభామ్య
హమ్ । అంతఃపురనివాసిన్యఃస్త్రియస్సర్వగుణాన్వితాః ॥ ౩౧ ॥ యావంత్యో మమస
ర్వాసామైశ్వర్యం కురు జానకి । మమహ్యసితకేశాంతేత్రైలోక్యప్రవరాఃస్త్రియః ॥
౩౨ ॥ తాస్త్వాంపరిచరిష్యంతిశ్రియమప్సరసోయథా । యానివైశ్రవణేసుభ్రురత్నాని
చధనానిచ ॥ ౩౩ ॥ తానిలోకాంశ్చసుశ్రోణిమాంచభుంక్ష్వయథాసుఖమ్ । నరామస్తప
సాదేవినబలేననవిక్రమైః ॥ ౩౪ ॥ నధనేనమయాతుల్యస్తేజసాయశసాపివా ॥ పిబవిహ
రరమస్వభుంక్ష్వభోగాన్ధననిచయంప్రదిశామిమేదినీంచ । మయిలలలలనే యథాసు
ఖంత్వంత్వయిచసమేత్యలలంతుబాంధవాస్తే ॥ ౩౫ ॥ కుసుమితతరుజాలసంతతానిభ్రమ
రయుతానిసముద్రతీరజాని । కనకవిమలహారభూషితాంగీ విహరమయా సహభీరు కాన
నాని ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - వింశస్సర్గః

తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాసీతారౌద్రస్యరక్షసః । ఆర్తాదీనస్వరాదీనంప్రత్యు
వాచశనైర్వచః ॥ ౧ ॥ దుఃఖార్తారుదతీసీతా వేపమానా తపస్వినీ । చింతయంతీ వ
రారోహాపతిమేవపతివ్రతా ॥ ౨ ॥ తృణమంతరతఃకృత్వా ప్రత్యువాచశుచిస్మితా ।
నివర్తయ మనోమత్తఃస్వజనేక్రియతాంమనః ॥ ౩ ॥ నమాంప్రార్థయితుంయుక్తం
సుసిద్ధిమివపాపకృత్ । అకార్యంన మయాకార్య మేకపత్న్యావిగర్హితమ్ ॥ ౪ ॥ కు
లంసంప్రాప్తయాపుణ్యం కులేమహతిజాతయా । ఏవముక్త్వాతువైదేహీ రావణం
తంయశస్వినీ ॥ ౫ ॥ రాక్షసంపృష్ఠతఃకృత్వా భూయోవచనమబ్రవీత్ । నాహమౌప
యికీ భార్యా పరభార్యా సతీతవ ॥ ౬ ॥ సాధుధర్మమవేక్షస్వ సాధువృత్తంచరావణ ।
యథాతవ తథాన్యేషాం దారారక్ష్యానిశాచర ॥ ౭ ॥ ఆత్మానముపమాంకృత్వా స్వే
షు దారేషు రమ్యతామ్ । అతుష్టంస్వేషుదారేషు చపలంచలితేంద్రియమ్ ॥ ౮ ॥ న
యంతినికృతిప్రజ్ఞం పరదారాః పరాభవమ్ । ఇహసంతోనవాసంతి సతోవానానువ
ర్తసే ॥ ౯ ॥ తథాహివిపరీతాతే బుద్ధిరాచారవర్జితా । వచోమిథ్యాప్రణీతాత్మా
పథ్యముక్తంవిచక్షణైః ॥ ౧౦ ॥ రాక్షసానామభావాయ త్వంవాన ప్రతిపద్యసే । అ
కృతాత్మానమాసాద్య రాజానమనయేరతమ్ ॥ ౧౧ ॥ సమృద్ధానివినశ్యంతి రాష్ట్రాణిన
గరాణిచ । తథైవత్వాం సమాసాద్య లంకారత్నౌఘసంకులా ॥ ౧౨ ॥ అపరాధా
త్తవైకస్య నచిరాద్వినశిష్యతి । స్వకృతైర్హన్యమానస్య రావణాదీర్ఘదర్శినః ॥
౧౩ ॥ అభినందంతిభూతాని వినాశేపాపకర్మణః । ఏవంత్వాంపాపకర్మాణం వక్ష్యం
తినికృతాజనాః ॥ ౧౪ ॥ దిష్ట్యైతద్వ్యసనంప్రాప్తోరౌద్రఇత్యేవహర్షితాః । శ
క్యాలోభయితుంనాహ మైశ్వర్యేణధనేనవా ॥ ౧౫ ॥ అనన్యారాఘవేణాహం భా
స్కరేణప్రభాయథా । ఉపధాయభుజంతస్య లోకనాథస్యసత్కృతమ్ ॥ ౧౬ ॥ కథం
నామోపధాస్యామి భుజమన్యస్యకస్యచిత్ । అహమౌపయికీభార్యా తస్యైవ వసు

థాపతేః ॥ ౧౭ ॥ వ్రతస్నాతస్య విప్రస్య విద్యేవ విదితాత్మనః । సాధు రావణ రామే
ణ మాం సమానయ దుఃఖితామ్ ॥ ౧౮ ॥ వనే వాసితయా సార్ధం కరేణ్వేవ గజాధి
పమ్ । మిత్రమౌపయికం కర్తుం రామః స్థానం పరీప్సతా ॥ ౧౯ ॥ వధం చానిచ్ఛతా
ఘోరం త్వయాఽసౌ పురుషర్షభః । విదితస్స హి ధర్మజ్ఞః శరణాగతవత్సలః ॥ ౨౦ ॥ తే
న మైత్రీ భవతు తే యది జీవితుమిచ్ఛసి । ప్రసాదయస్వ త్వం చైనం శరణాగతవత్సలమ్ ॥
౨౧ ॥ మాం చాస్మై ప్రయతో భూత్వా నిర్యాతయితుమర్హసి । ఏవం హి తే భవేత్స్వ
స్తి సంప్రదాయ రఘూత్తమే ॥ ౨౨ ॥ అన్యథా త్వం హి కుర్వాణో వధం ప్రాప్స్యసి
రావణ । వర్జయేద్వజ్రముత్సృష్టం వర్జయేదంతకశ్చిరమ్ ॥ ౨౩ ॥ త్వద్విధం తు న
సంక్రుద్ధో లోకనాథస్స రాఘవః । రామస్య ధనుషశ్శబ్దం శ్రోష్యసి త్వం మహాస్వనమ్ ॥
౨౪ ॥ శతక్రతువిసృష్టస్య నిర్ఘోషమశనేరివ । ఇహ శీఘ్రం సుపర్వాణో జ్వలితా
స్యా ఇవోరగాః ॥ ౨౫ ॥ ఇషవో నిపతిష్యంతి రామలక్ష్మణలక్షణాః । రక్షాంసి పరిని
ఘ్నంతః పుర్యామస్యాం సమంతతః ॥ ౨౬ ॥ అసంపాతం కరిష్యంతి పతంతః కంకవాస
సః । రాక్షసేంద్ర మహాసర్పాన్ స రామగరుడో మహాన్ ॥ ౨౭ ॥ ఉద్ధరిష్యతి వేగేన
వైనతేయ ఇవోరగాన్ । అపనేష్యతి మాం భర్తా త్వత్తశ్శీఘ్రమరిందమః ॥ ౨౮ ॥ అ
సురేభ్యః శ్రియం దీప్తాం విష్ణుస్త్రిభిరివ క్రమైః । జనస్థానే హతస్థానే నిహతే రక్షసాం బ
లే ॥ ౨౯ ॥ అశక్తేన త్వయా రక్షః కృతమేతదసాధు వై । ఆశ్రమం తు తయోశ్శూన్యం
ప్రవిశ్య నరసింహయోః ॥ ౩౦ ॥ గోచరం గతయోర్భ్రాత్రోరపనీతా త్వయాఽధమ । న
హి గంధముపాఘ్రాయ రామలక్ష్మణయోస్త్వయా ॥ ౩౧ ॥ శక్యం సందర్శనే స్థాతుం శు
నా శార్దూలయోరివ । తస్య తే విగ్రహే తాభ్యాం యుగగ్రహణమస్థిరమ్ ॥ ౩౨ ॥ వృ
త్రస్యేవేంద్రబాహుభ్యాం బాహోరేకస్య నిగ్రహః । క్షిప్రం తవ స నాథో మే రామ
స్సౌమిత్రిణా సహ ॥ ౩౩ ॥ తోయమల్పమివాదిత్యః ప్రాణానాదాస్యతే శరైః ॥ గిరిం కుబే
రస్య గతోఽథవాలయం సభాం గతో వా వరుణస్య రాజ్ఞః । అసంశయం దాశరథేర్న మోక్ష్య
సే మహాద్రుమః కాలహతోఽశనేరివ ॥ ౩౪ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - ఏకవింశస్స
ర్గః

సీతాయా వచనం శ్రుత్వా పరుషం రాక్షసాధిపః । ప్రత్యువాచ తతస్సీతాం విప్రి
యం ప్రియదర్శనామ్ ॥ ౧ ॥ యథా యథా సాంత్వయితా వశ్యః స్త్రీణాం తథా తథా ।
యథా యథా ప్రియం వక్తా పరిభూతస్తథా తథా ॥ ౨ ॥ సంనియచ్ఛతి మే క్రోధం త్వయి
కామస్సముత్థితః । ద్రవతోఽమార్గమాసాద్య హయానివ సుసారథిః ॥ ౩ ॥ వామః కామో
మనుష్యాణాం యస్మిన్ కిల నిబధ్యతే । జనే తస్మింస్త్వనుక్రోశః స్నేహశ్చ కిల జాయతే ॥
౪ ॥ ఏతస్మాత్కారణాన్న త్వాం ఘాతయామి వరాననే । వధార్హామవమానార్హాం మి
థ్యాప్రవ్రజితే రతామ్ ॥ ౫ ॥ పరుషాణీహ వాక్యాని యాని యాని బ్రవీషి మామ్ । తేషు
తేషు వధో యుక్తస్తవ మైథిలి దారుణః ॥ ౬ ॥ ఏవముక్త్వా తు వైదేహీం రావణో రాక్షసా
ధిపః । క్రోధసంరంభసంయుక్తః సీతాముత్తరమబ్రవీత్ ॥ ౭ ॥ ద్వౌ మాసౌ రక్షితవ్యౌ మే
యోఽవధిస్తే మయా కృతః । తతశ్శయనమారోహ మమ త్వం వరవర్ణిని ॥ ౮ ॥ ఊర్ధ్వం
ద్వాభ్యాం తు మాసాభ్యాం భర్తారం మామనిచ్ఛతీమ్ । మమ త్వాం ప్రాతరాశార్థ
మారభంతే మహానసే ॥ ౯ ॥ తాం తర్జ్యమానాం సంప్రేక్ష్య రాక్షసేంద్రేణ జానకీమ్ ।
దేవగంధర్వకన్యాస్తా విషేదుర్వికృతేక్షణాః ॥ ౧౦ ॥ ఓష్ఠప్రకారైరపరా వక్త్రైర్నే
త్రైస్తథాపరాః । సీతామాశ్వాసయామాసుస్తర్జితాం తేన రక్షసా ॥ ౧౧ ॥ తాభిరా
శ్వాసితా సీతా రావణం రాక్షసాధిపమ్ । ఉవాచాత్మహితం వాక్యం వృత్తశౌండీర్య

గర్హితమ్ ॥ ౧౨ ॥ నూనం న తే జనః కశ్చిదస్తి నిశ్శ్రేయసే స్థితః । నివారయతి యో న త్వాం కర్మణోఽస్మాద్విగర్హితాత్ ॥ ౧౩ ॥ మాం హి ధర్మాత్మనః పత్నీం శచీమివ శచీపతేః । త్వదన్యస్త్రిషు లోకేషు ప్రార్థయేన్మనసాపి కః ॥ ౧౪ ॥ రాక్షసాధమ రామస్య భార్యామమితతేజసః । ఉక్తవానసి యత్పాపం క్వ గతస్తస్య మోక్ష్యసే ॥ ౧౫ ॥ యథా దృప్తశ్చ మాతంగశ్శశశ్చ సహితౌ వనే । తథా ద్విరదవద్రామస్త్వం నీచ శశవత్స్మృతః ॥ ౧౬ ॥ స త్వమిక్ష్వాకునాథం వై క్షిపన్నిహ న లజ్జసే । చక్షుషోర్విషయం తస్య న తావదుపగచ్ఛసి ॥ ౧౭ ॥ ఇమే తే నయనే క్రూరే విరూపే కృష్ణపింగళే । క్షితౌ న పతితే కస్మాన్మామనార్య నిరీక్షతః ॥ ౧౮ ॥ తస్య ధర్మాత్మనః పత్నీం స్నుషాం దశరథస్య చ । కథం వ్యాహరతో మాం తే న జిహ్వా వ్యవశీర్యతే ॥ ౧౯ ॥ అసందేశాత్తు రామస్య తపసశ్చానుపాలనాత్ । న త్వాం కుర్మి దశగ్రీవ భస్మ భస్మార్హ తేజసా ॥ ౨౦ ॥ నాపహర్తుమహం శక్యా త్వయా రామస్య ధీమతః । విధిస్తవ వధార్థాయ విహితో నాత్ర సంశయః ॥ ౨౧ ॥ శూరేణ ధనదభ్రాత్రా బలైస్సముదితేన చ । అపోహ్య రామం కస్మాద్ధి దారచౌర్యం త్వయా కృతమ్ ॥ ౨౨ ॥ సీతాయా వచనం శ్రుత్వా రావణో రాక్షసాధిపః । వివృత్య నయనే క్రూరే జానకీమన్వవైక్షత ॥ ౨౩ ॥ నీలజీమూతసంకాశో మహాభుజశిరోధరః । సింహసత్త్వగతిశ్శ్రీమాన్దీప్తజిహ్వోగ్రలోచనః ॥ ౨౪ ॥ చలాగ్రముకుటః ప్రాంశుశ్చిత్రమాల్యానులేపనః । రక్తమాల్యాంబరధరస్తప్తాంగదవిభూషణః ॥ ౨౫ ॥ శ్రోణీసూత్రేణ మహతా మేచకేన సుసంవృతః । అమృతోత్పాదనద్ధేన భుజగేనేవ మందరః ॥ ౨౬ ॥ ద్వాభ్యాం స పరిపూర్ణాభ్యాం భుజాభ్యాం రాక్షసేశ్వరః । శుశుభేఽచలసంకాశశ్శృంగాభ్యామివ మందరః ॥ ౨౭ ॥ తరుణాదిత్యవర్ణాభ్యాం కుండలాభ్యాం విభూషితః । రక్తపల్లవపుష్పాభ్యామశోకాభ్యామివాచలః ॥ ౨౮ ॥ సంకల్పవృక్షప్రతిమో వసంత ఇవ మూర్తిమాన్ । శ్మశానచైత్యప్రతిమో భూషితోఽపి భయంకరః ॥ ౨౯ ॥ అవేక్షమాణో వైదేహీం కోపసంరక్తలోచనః । ఉవాచ రావణస్సీతాం భుజంగ ఇవ నిశ్వసన్ ॥ ౩౦ ॥ అనయే నాభిసంపన్నే అర్థహీనమనువ్రతే । నాశయామ్యహమద్య త్వాం సూర్యస్సంధ్యామివౌజసా ॥ ౩౧ ॥ ఇత్యుక్త్వా మైథిలీం రాజా రావణశ్శత్రురావణః । సందిదేశ తతస్సర్వా రాక్షసీర్ఘోరదర్శనాః ॥ ౩౨ ॥ ఏకాక్షీమేకకర్ణాం చ కర్ణప్రావరణాం తథా । గోకర్ణీం హస్తికర్ణీం చ లంబకర్ణీమకర్ణికామ్ ॥ ౩౩ ॥ హస్తిపద్యశ్వపద్యౌ చ గోపాదీం పాదచూళికామ్ । ఏకాక్షీమేకపాదాం చ పృథుపాదామపాదికామ్ ॥ ౩౪ ॥ అతిమాత్రశిరోగ్రీవామతిమాత్రకుచోదరీమ్ । అతిమాత్రాస్యనేత్రాం చ దీర్ఘజిహ్వామజిహ్వికామ్ ॥ ౩౫ ॥ అనాసికాం సింహముఖీం గోముఖీం సూకరముఖీమ్ । యథా మద్వశగా సీతా క్షిప్రం భవతి జానకీ ॥ ౩౬ ॥ తథా కురుత రాక్షస్యస్సర్వాః క్షిప్రం సమేత్య చ । ప్రతిలోమానులోమైశ్చ సామదానాదిభేదనైః ॥ ౩౭ ॥ ఆవర్తయత వైదేహీం దండస్యోద్యమనేన చ । ఇతి ప్రతిసమాదిశ్య రాక్షసేంద్రః పునః పునః ॥ ౩౮ ॥ కామమన్యుపరీతాత్మా జానకీం పర్యతర్జయత్ । ఉపగమ్య తతః క్షిప్రం రాక్షసీ ధాన్యమాలినీ ॥ ౩౯ ॥ పరిష్వజ్య దశగ్రీవమిదం వచనమబ్రవీత్ । మయా క్రీడ మహారాజ సీతయా కిం తవానయా ॥ ౪౦ ॥ వివర్ణయా కృపణయా మానుష్యా రాక్షసేశ్వర । నూనమస్యా మహారాజ న దేవా భోగసత్తమాన్ ॥ ౪౧ ॥ విదధత్యమరశ్రేష్ఠాస్తవ బాహుబలార్జితాన్ । అకామాం కామయానస్య శరీరముపతప్యతే ॥ ౪౨ ॥ ఇచ్ఛంతీం కామయానస్య ప్రీతిర్భవతి శోభనా । ఏవముక్తస్తు రాక్షస్యా సముత్క్షిప్తస్తతో బలీ ॥ ౪౩ ॥ ప్రహసన్మేఘసంకాశో రాక్షసస్సన్న్యవర్తత । ప్రస్థితస్స దశగ్రీవః కంపయన్నివ మేదినీమ్ ॥ ౪౪ ॥ జ్వలద్భాస్క-

ఏవ సాఽఘం ప్రవివేశ నివేశనమ్। దేవగంధర్వకన్యాశ్చ నాగకన్యాశ్చ సర్వతః ॥ ౪౬ ॥
పరివార్య దశగ్రీవం వివిశుస్తద్గృహోత్తమమ్॥ స మైథిలీం ధర్మపరామవస్థితాం ప్రవేప
మానాం పరిభర్త్స్య రావణః। విహాయ సీతాం మదనేన మోహితస్స్వమేవ వేశ్మ ప్రవివేశ
భాస్వరమ్ ॥ ౪౭ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - ద్వావింశస్సర్గః

ఇత్యుక్త్వా మైథిలీం రాజా రావణశ్శత్రురావణః। సందిశ్య చ తతస్సర్వా రాక్షసీ
ర్నిర్జగామ హ॥ ౧ ॥ నిష్క్రాంతే రాక్షసేంద్రే తు పునరంతఃపురం గతే। రాక్షస్యో భీమ
రూపాస్తాస్సీతాం సమభిదుద్రువుః ॥ ౨ ॥ తతస్సీతాముపాగమ్య రాక్షస్యః క్రోధమూ
ర్ఛితాః। పరం పరుషయా వాచా వైదేహీమిదమబ్రువన్ ॥ ౩ ॥ పౌలస్త్యస్య వరిష్ఠస్య
రావణస్య మహాత్మనః। దశగ్రీవస్య భార్యాత్వం సీతే న బహుమన్యసే ॥ ౪ ॥ తతస్త్వేక
జటా నామ రాక్షసీ వాక్యమబ్రవీత్। ఆమంత్ర్య క్రోధతామ్రాక్షీ సీతాం కరతలోద
రీమ్ ॥ ౫ ॥ ప్రజాపతీనాం షణ్ణాం తు చతుర్థో యః ప్రజాపతిః। మానసో బ్రహ్మణః పు
త్రః పులస్త్య ఇతి విశ్రుతః॥ ౬ ॥ పులస్త్యస్య తు తేజస్వీ మహర్షిర్మానసస్సుతః।
నామ్నా స విశ్రవా నామ ప్రజాపతిసమప్రభః ॥ ౭ ॥ తస్య పుత్రో విశాలాక్షి రావణ
శ్శత్రురావణః। తస్య త్వం రాక్షసేంద్రస్య భార్యా భవితుమర్హసి ॥ ౮ ॥ మయో
క్తం చారుసర్వాంగి వాక్యం కిం నానుమన్యసే। తతో హరిజటా నామ రాక్షసీ వాక్యమబ్ర
వీత్ ॥ ౯॥ వివృత్య నయనే కోపాన్మార్జాలసదృశేక్షణా। యేన దేవాస్త్రయస్త్రింశ
ద్దేవరాజశ్చ నిర్జితాః॥ ౧౦॥ తస్య త్వం రాక్షసేంద్రస్య భార్యా భవితుమర్హసి। తత
స్తు ప్రఘసా నామ రాక్షసీ క్రోధమూర్ఛితా ॥ ౧౧ ॥ భర్త్సయంతీ తదా ఘోరమిదం వ
చనమబ్రవీత్। వీర్యోత్సిక్తస్య శూరస్య సంగ్రామేష్వనివర్తినః ॥ ౧౨ ॥ బలినో వీర్య
యుక్తస్య భార్యాత్వం కిం న లప్స్యసే। ప్రియాం బహుమతాం భార్యాం త్యక్త్వా రాజా మ
హాబలః ॥ ౧౩ ॥ సర్వాసాం చ మహాభాగాం త్వాముపేష్యతి రావణః। సమృద్ధం స్త్రీస
హస్రేణ నానారత్నోపశోభితమ్ ॥ ౧౪ ॥ అంతఃపురం సముత్సృజ్య త్వాముపేష్యతి రావ
ణః। అన్యా తు వికటా నామ రాక్షసీ వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ అసకృద్దేవతా యుద్ధే నా
గగంధర్వదానవాః। నిర్జితాస్సమరే యేన స తే పార్శ్వముపాగతః ॥ ౧౬ ॥ తస్య స
ర్వసమృద్ధస్య రావణస్య మహాత్మనః। కిమద్య రాక్షసేంద్రస్య భార్యాత్వం నేచ్ఛసేఽధ
మే ॥ ౧౭ ॥ తతస్తు దుర్ముఖీ నామ రాక్షసీ వాక్యమబ్రవీత్। యస్య సూర్యో న తపతి భీతో
యస్య చ మారుతః ॥ ౧౮ ॥ న వాతి స్మాయతాపాంగే కిం త్వం తస్య న తిష్ఠసి। పుష్పవృష్టిం
చ తరవో ముముచుర్యస్య వై భయాత్ ॥ ౧౯ ॥ శైలాశ్చ సుస్రువుః పానీయం జలదాశ్చ య
దేచ్ఛతి। తస్య నైరృతరాజస్య రాజరాజస్య భామిని ॥ ౨౦ ॥ కిం త్వం న కురుషే బు
ద్ధిం భార్యార్థే రావణస్య హి। సాధు తే తత్త్వతో దేవి కథితం సాధు భామిని ॥ ౨౧ ॥ గృ
హాణ సుస్మితే వాక్యమన్యథా న భవిష్యసి ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - త్రయోవింశ
స్సర్గః

తతస్సీతాముపాగమ్య రాక్షస్యో వికృతాననాః। పరుషం పరుషా నార్య ఊచుస్తాం
వాక్యమప్రియమ్ ॥ ౧ ॥ కిం త్వమంతఃపురే సీతే సర్వభూతమనోహరే। మహార్హ
శయనోపేతే న వాసమనుమన్యసే॥ ౨ ॥ మానుషీ మానుషస్యైవ భార్యాత్వం బ
హుమన్యసే। ప్రత్యాహర మనో రామాన్న త్వం జాతు భవిష్యసి ॥ ౩ ॥ త్రైలోక్యవ
సుభోక్తారం రావణం రాక్షసేశ్వరమ్। భర్తారముపసంగమ్య విహరస్వ యథాసు
ఖమ్ ॥ ౪ ॥ మానుషీ మానుషం తం తు రామమిచ్ఛసి శోభనే। రాజ్యాద్భ్రష్టమసిద్ధార్థం
విక్లబం త్వమనిందితే ॥ ౫ ॥ రాక్షసీనాం వచః శ్రుత్వా సీతా పద్మనిభేక్షణా। నేత్రా

ఖ్యా సాశ్రుపూర్ణాక్షీ మిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ యదిదం లోకవిద్విష్టముదా
హరథ సంగతాః । నైతన్మనసి వాక్యం మే కిల్బిషం ప్రతిభాతి వః ॥ ౭ ॥ న మానుషీ రాక్షస
స్య భార్యా భవితుమర్హతి । కామం ఖాదత మాం సర్వా న కరిష్యామి వో వచః ॥ ౮ ॥ దీ
నో వా రాజ్యహీనో వా యో మే భర్తా స మే గురుః । తం నిత్యమనురక్తాస్మి యథా సూ
ర్యం సువర్చలా ॥ ౯ ॥ యథా శచీ మహాభాగా శక్రం సముపతిష్ఠతి । అరుంధతీ వసి
ష్ఠం చ రోహిణీ శశినం యథా ॥ ౧౦ ॥ లోపాముద్రా యథాగస్త్యం సుకన్యా చ్యవనం
యథా । సావిత్రీ సత్యవంతం చ కపిలం శ్రీమతీ యథా ॥ ౧౧ ॥ సౌదాసం మదయంతీవ కే
శినీ సగరం యథా । నైషధం దమయంతీవ భైమీ పతిమనువ్రతా ॥ ౧౨ ॥ తథాహమి
క్ష్వాకువరం రామం పతిమనువ్రతా । సీతాయా వచనం శ్రుత్వా రాక్షస్యః క్రోధమూ
ర్ఛితాః ॥ ౧౩ ॥ భర్త్సయంతి స్మ పరుషైర్వాక్యై రావణచోదితాః । అవలీనస్స నిర్వా
క్యో హనూమాన్ శింశుపాద్రుమే ॥ ౧౪ ॥ సీతాం సంతర్జయంతీస్తా రాక్షసీరశృణోత్క
పిః । తామభిక్రమ్య సంక్రుద్ధా వేపమానాం సమంతతః ॥ ౧౫ ॥ భృశం సంలిలిహుర్దీ
ప్తాన్ ప్రలంబాన్ దశనచ్ఛదాన్ । ఊచుశ్చ పరమక్రుద్ధాః ప్రగృహ్యాశు పరశ్వధాన్ ॥
౧౬ ॥ నేయమర్హతి భర్తారం రావణం రాక్షసాధిపమ్ । సా భర్త్స్యమానా భీమా
భీ రాక్షసీభిర్వరాననా ॥ ౧౭ ॥ సా బాష్పమపమార్జంతీ శింశుపాం తాముపాగ
మత్ । తతస్తాం శింశుపాం సీతా రాక్షసీభిస్సమావృతా ॥ ౧౮ ॥ అభిగమ్య విశాలా
క్షీ తస్థౌ శోకపరిప్లుతా । తాం కృశాం దీనవదనాం మలినాంబరధారిణీమ్ ॥ ౧౯ ॥ భర్త్స
యాంచక్రిరే సీతాం రాక్షస్యస్తాం సమంతతః । తతస్తాం వినతా నామ రాక్షసీ భీమద
ర్శనా ॥ ౨౦ ॥ అబ్రవీత్కుపితాకారా కరాలా నిర్ణతోదరీ । సీతే పర్యాప్తమేతావ
ద్భర్తుస్స్నేహో నిదర్శితః ॥ ౨౧ ॥ సర్వత్రాతికృతం భద్రే వ్యసనాయోపక
ల్పతే । పరితుష్టాస్మి భద్రం తే మానుషస్తే కృతో విధిః ॥ ౨౨ ॥ మమాపి తు వచః పథ్యం
బ్రువంత్యాః కురు మైథిలి । రావణం భజ భర్తారం భర్తారం సర్వరక్షసామ్ ॥ ౨౩ ॥
విక్రాంతం రూపవంతం చ సురేశమివ వాసవమ్ । దక్షిణం త్యాగశీలం చ సర్వస్య ప్రియ
దర్శనమ్ ॥ ౨౪ ॥ మానుషం కృపణం రామం త్యక్త్వా రావణమాశ్రయ । దివ్యాంగరా
గా వైదేహి దివ్యాభరణభూషితా ॥ ౨౫ ॥ అద్యప్రభృతి సర్వేషాం లోకానామీ
శ్వరీ భవ । అగ్నేస్స్వాహా యథా దేవీ శచీవేంద్రస్య శోభనే ॥ ౨౬ ॥ కిం తే రామేణ
వైదేహి కృపణేన గతాయుషా । ఏతదుక్తం చ మే వాక్యం యది త్వం న కరిష్యసి ॥ ౨౭ ॥
అస్మిన్ముహూర్తే సర్వాస్త్వాం భక్షయిష్యామహే వయమ్ । అన్యా తు వికటా నా
మ లంబమాన పయోధరా ॥ ౨౮ ॥ అబ్రవీత్కుపితా సీతాం ముష్టిముద్యమ్య గర్జ
తీ । బహూన్యప్రియరూపాణి వచనాని సుదుర్మతే ॥ ౨౯ ॥ అనుక్రోశాన్మృదుత్వా
చ్చ సోఢాని తవ మైథిలి । న చ నః కురుషే వాక్యం హితం కాలపురస్కృతమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఆ
నీతాసి సముద్రస్య పారమన్యైర్దురాసదమ్ । రావణాంతః పురం ఘోరం ప్రవిష్టా చా
సి మైథిలి ॥ ౩౧ ॥ రావణస్య గృహే రుద్ధా మస్మాభిస్తు సురక్షితామ్ । న త్వాం శక్తః
పరిత్రాతుమపి సాక్షాత్పురందరః ॥ ౩౨ ॥ కురుష్వ హితవాదిన్యా వచనం మమ మై
థిలి । అలమశ్రుప్రపాతేన త్యజ శోకమనర్థకమ్ ॥ ౩౩ ॥ భజ ప్రీతిం ప్రహర్షం చ
త్యజైతాం నిత్యదీనతామ్ । సీతే రాక్షసరాజేన సహ క్రీడ యథాసుఖమ్ ॥ ౩౪ ॥ జా
నాసి హి యథా భీరు స్త్రీణాం యౌవనమధ్రువమ్ । యావన్న తే వ్యతిక్రామేత్తావత్సు
ఖమవాప్నుహి ॥ ౩౫ ॥ ఉద్యానాని చ రమ్యాణి సర్వతోపవనాని చ । సహ రాక్షస
రాజేన చర త్వం మదిరేక్షణే ॥ ౩౬ ॥ స్త్రీసహస్రాణి తే సప్త వశే స్థాస్యంతి సుందరి ।
రావణం భజ భర్తారం భర్తారం సర్వరక్షసామ్ ॥ ౩౭ ॥ ఉత్పాట్య వా తే హృదయం

భక్షయిష్యామి మైథిలి। యది మే వ్యాహృతం వాక్యం న యథావత్కరిష్యసి ॥ ౩౭ ॥ త
తశ్చండోదరీ నామ రాక్షసీ క్రోధమూర్ఛితా । భ్రామయంతీ మహచ్ఛూలమిదం
వచన మబ్రవీత్ ॥ ౩౮ ॥ ఇమాం హరిణలోలాక్షీం త్రాసోత్కంపిపయోధరామ్। రా
వణేన హృతాం దృష్ట్వా దౌహృదో మే మహానయమ్॥ ౪౦ ॥ యకృత్ప్లీహ మధోత్క్రోడం
హృదయం చ సబంధనమ్। ఆంత్రాణ్యపి తథా శీర్షం ఖాదేయమితి మే మతిః॥ ౪౧ ॥ తత
స్తు ప్రఘసా నామ రాక్షసీ వాక్యమబ్రవీత్। కంఠమస్యా నృశంసాయాః పీడయామః కి
మాస్యతే ॥ ౪౨ ॥ నివేద్యతాం తతో రాజ్ఞే మానుషీ సా మృతేతి హ। నాత్ర కశ్చన సం
దేహః ఖాదతేతి స వక్ష్యతి॥ ౪౩ ॥ తతస్త్వజాముఖీ నామ రాక్షసీ వాక్య మబ్రవీత్। వి
శస్యేమాం తతస్సర్వాస్సమాన్కురుత పిండకాన్॥ ౪౪॥ విభజామ తతస్సర్వా వివాదో
మే న రోచతే। పేయమానీయతాం క్షిప్రం లేహ్యముచ్చావచం బహు ॥ ౪౫ ॥ తతశ్శూ
ర్పణఖా నామ రాక్షసీ వాక్యమబ్రవీత్। అజాముఖ్యా యదుక్తం హి తదేవ మమ రో
చతే॥ ౪౬ ॥ సురా చానీయతాం క్షిప్రం సర్వశోకవినాశినీ। మానుషం మాంస మాసా
ద్య నృత్యామోథ నికుంభిలామ్ ॥ ౪౭ ॥ ఏవం సంభర్త్స్యమానా సా సీతా సురసుతోప
మా। రాక్షసీభిస్సుఘోరాభి ర్ధైర్యముత్సృజ్య రోదితి॥ ౪౮॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాం
డే - చతుర్వింశస్సర్గః.

తథా తాసాం వదంతీనాం పరుషం దారుణం బహు। రాక్షసీనామ సౌమ్యానాం రురో
దజనకాత్మజా॥ ౧ ॥ ఏవముక్తా చ వైదేహీ రాక్షసీభిర్మనస్వినీ। ఉవాచ పరమత్రస్తా
బాష్పగద్గదయా గిరా॥ ౨ ॥ న మానుషీ రాక్షసస్య భార్యా భవితుమర్హతి। కామం ఖా
దత మాం సర్వా న కరిష్యామి వో వచః॥ ౩॥ సా రాక్షసీమధ్యగతా సీతా సురసుతోపమా।
న శర్మ లేభే దుఃఖార్తా రావణేన చ తర్జితా ॥ ౪ ॥ వేపతే స్మాధికం సీతా విశంతీవాంగమా
త్మనః। వనే యూథపరిభ్రష్టా మృగీ కోకైరివార్దితా॥ ౫ ॥ సా త్వశోకస్య విపులాం శా
ఖామాలంబ్య పుష్పితామ్। చింతయామాస శోకేన భర్తారం మగ్నమానసా॥ ౬ ॥ సా
స్నాపయంతీ విపులౌ స్తనౌ నేత్రజలస్రవైః। చింతయంతీ న శోకస్య తదాంత మధిగచ్ఛతి॥
౭ ॥ సా వేపమానా పతితా ప్రవాతే కదళీ యథా। రాక్షసీనాం భయత్రస్తా వివర్ణవద
నాభవత్ ॥ ౮ ॥ తస్యాస్సా దీర్ఘవిపులా వేపంత్యాస్సీతయా తదా। దదృశే కంపినీ వేణీ
వ్యాళీవ పరిసర్పతీ ॥ ౯ ॥ సా నిశ్వసంతీ దుఃఖార్తా శోకోపహతచేతనా। ఆర్తా వ్య
సృజదశ్రూణి మైథిలీ విలలాప హ॥ ౧౦ ॥ హా రామేతి చ దుఃఖార్తా హా పునర్లక్ష్మణేతి
చ। హా శ్వశ్రు మమ కౌసల్యే హా సుమిత్రేతి భామినీ॥ ౧౧ ॥ లోకప్రవాదస్సత్యోయం
పండితైస్సముదాహృతః। అకాలే దుర్లభో మృత్యుః స్త్రియా వా పురుషస్య వా॥ ౧౨॥ య
త్రాహమేవం క్రూరాభీ రాక్షసీభిరిహార్దితా। జీవామి హీనా రామేణ ముహూర్తమ
పి దుఃఖితా॥ ౧౩ ॥ ఏషాల్పపుణ్యా కృపణా వినశిష్యామ్యనాథవత్। సముద్రమధ్యే నౌః
పూర్ణా వాయువేగైరివాహతా॥ ౧౪ ॥ భర్తారం తమపశ్యంతీ రాక్షసీవశమాగతా।
సీదామి ఖలు శోకేన కూలం తోయహతం యథా॥ ౧౫॥ తం పద్మదళపత్రాక్షం సింహవిక్రాం
తగామినమ్। ధన్యాః పశ్యంతి మే నాథం కృతజ్ఞం ప్రియవాదినమ్ ॥ ౧౬ ॥ సర్వథా తేన
హీనాయా రామేణ విదితాత్మనా। తీక్ష్ణం విషమివాస్వాద్య దుర్లభం మమ జీవితమ్॥ ౧౭॥
కీదృశం తు మయా పాపం పురా దేహాంతరే కృతమ్। యేనేదం ప్రాప్యతే దుఃఖం మయా
ఘోరం సుదారుణమ్॥ ౧౮ ॥ జీవితం త్యక్తుమిచ్ఛామి శోకేన మహతా వృతా। రాక్షసీభిశ్చ
రక్ష్యంత్యా రామో నాసాద్యతే మయా॥ ౧౯॥ ధిగస్తు ఖలు మానుష్యం ధిగస్తు పరవశ్యతా।
న శక్యం యత్పరిత్యక్తుం మయా ఛందేన జీవితమ్॥ ౨౦ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే పంచ

వింశస్సర్గః

ప్రసక్తాశ్రుముఖీత్యేవం బ్రువంతీ జనకాత్మజా । అధోముఖముఖీ బాలా విల
ప్తుముపచక్రమే ॥ ౧ ॥ ఉన్మత్తేవ ప్రమత్తేవ భ్రాంతచిత్తేవ శోచతీ । ఉపావృత్తా కిశోరీ
వవివేష్టంతీ మహీతలే ॥ ౨ ॥ రాఘవస్యాప్రమత్తస్య రక్షసా కామరూపిణా । రావణేన
ప్రమథ్యాహమానీతా క్రోశతీ బలాత్ ॥ ౩ ॥ రాక్షసీవశమాపన్నా భర్త్స్యమానా సు
దారుణమ్ । చింతయంతీ సుదుఃఖార్తా నాహం జీవితుముత్సహే ॥ ౪ ॥ నహి మే జీవితై
ర్నార్థో నైవార్థైర్న చ భూషణైః । వసంత్యా రాక్షసీమధ్యే వినా రామం మహారథమ్
౫ ॥ అశ్మసారమిదం నూనమథవాప్యజరామరమ్ । హృదయం మమ యేనేదం న దుఃఖేనా
వశీర్యతే ॥ ౬ ॥ ధిఙ్మామనార్యామసతీం యాహం తేన వినాకృతా । ముహూర్తమపి
రక్షామి జీవితం పాపజీవితా ॥ ౭ ॥ కా చ మే జీవితే శ్రద్ధా సుఖే వా తం ప్రియం వినా । భర్తా
రం సాగరాంతాయా వసుధాయాః ప్రియంవదమ్ ॥ ౮ ॥ భిద్యతాం భక్ష్యతాం వాపి శరీ
రం విసృజామ్యహమ్ । న చాప్యహం చిరం దుఃఖం సహేయం ప్రియవర్జితా ॥ ౯ ॥ చర
ణేనాపి సవ్యేన న స్పృశేయం నిశాచరమ్ । రావణం కిం పునరహం కామయేయం విగర్హి
తమ్ ॥ ౧౦ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతం న జానాతి నాత్మానం నాత్మనః కులమ్ । యో నృశంసస్వభా
వేన మాం ప్రార్థయితుమిచ్ఛతి ॥ ౧౧ ॥ ఛిన్నా భిన్నా విభక్తా వా దీప్తే వాగ్నౌ ప్రదీపి
తా । రావణం నోపతిష్ఠేయం కిం ప్రలాపేన వశ్చిరమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఖ్యాతః ప్రాజ్ఞః కృతజ్ఞశ్చ
సానుక్రోశశ్చ రాఘవః । సద్వృత్తో నిరనుక్రోశః శఙ్కే మద్భాగ్యసంక్షయాత్ ॥ ౧౩ ॥
రాక్షసానాం సహస్రాణి జనస్థానే చతుర్దశ । యేనైకేన నిరస్తాని స మాం కిం నాభిపద్య
తే ॥ ౧౪ ॥ నిరుద్ధా రావణేనాహమల్పవీర్యేణ రక్షసా । సమర్థః ఖలు మే భర్తా రావ
ణం హంతుమాహవే ॥ ౧౫ ॥ విరాధో దండకారణ్యే యేన రాక్షసపుంగవః । రణే రామే
ణ నిహతః స మాం కిం నాభిపద్యతే ॥ ౧౬ ॥ కామం మధ్యే సముద్రస్య లంకేయం దుష్ప్ర
ధర్షణా । న తు రాఘవబాణానాం గతిరోధీహ విద్యతే ॥ ౧౭ ॥ కిం ను తత్కారణం యేన రా
మో దృఢపరాక్రమః । రక్షసాపహృతాం భార్యామిష్టాం నాభ్యవపద్యతే ॥ ౧౮ ॥ ఇహ
స్థాం మాం న జానీతే శఙ్కే లక్ష్మణపూర్వజః । జానన్నపి హి తేజస్వీ ధర్షణం మర్షయి
ష్యతి ॥ ౧౯ ॥ హృతేతి యోఽధిగత్వా మాం రాఘవాయ నివేదయేత్ । గృధ్రరాజోఽపి స
రణే రావణేన నిపాతితః ॥ ౨౦ ॥ కృతం కర్మ మహత్తేన మాం తదాభ్యవపద్యతా । తిష్ఠతా
రావణద్వంద్వే వృద్ధేనాపి జటాయుషా ॥ ౨౧ ॥ యది మామిహ జానీయాద్వర్తమానాం
స రాఘవః । అద్య బాణైరభిక్రుద్ధః కుర్యాల్లోకమరాక్షసమ్ ॥ ౨౨ ॥ విధమేచ్చ పురీం
లంకాం శోషయేచ్చ మహోదధిమ్ । రావణస్య చ నీచస్య కీర్తిం నామ చ నాశయేత్ ॥
౨౩ ॥ తతో నిహతనాథానాం రాక్షసీనాం గృహే గృహే । యథాహమేవం రుదతీ త
థా భూయో న సంశయః ॥ ౨౪ ॥ అన్విష్య రక్షసాం లంకాం కుర్యాద్రామః సలక్ష్మ
ణః । న హి తాభ్యాం రిపుర్దృష్టో ముహూర్తమపి జీవతి ॥ ౨౫ ॥ చితాధూమాకులపథా
గృధ్రమండలసంకులా । అచిరేణ తు లంకేయం శ్మశానసదృశీ భవేత్ ॥ ౨౬ ॥ అచిరేణై
వ కాలేన ప్రాప్స్యామ్యేవ మనోరథమ్ । దుష్ప్రస్థానోఽయమాఖ్యాతి సర్వేషాం వో వి
పర్యయమ్ ॥ ౨౭ ॥ యాదృశానీహ దృశ్యంతే లంకాయామశుభాని వై । అచిరేణ తు కా
లేన భవిష్యతి హతప్రభా ॥ ౨౮ ॥ నూనం లంకా హతే పాపే రావణే రాక్షసాధమే ।
శోషం యాస్యతి దుర్ధర్షా ప్రమదా విధవా యథా ॥ ౨౯ ॥ పుణ్యోత్సవసమృద్ధా
చ నష్టభర్త్రీ సరాక్షసా । భవిష్యతి పురీ లంకా నష్టభర్త్రీ యథాంగనా ॥ ౩౦ ॥ నూనం
రాక్షసకన్యానాం రుదతీనాం గృహే గృహే । శ్రోష్యామి నచిరాదేవ దుఃఖార్తానా

మిహాశ్వభిమ్ ॥ ౩౧ ॥ సాంధకారా హతద్యోతా హతరాక్షసపుంగవా । భవిష్యతి పురీ
లంకా నిర్దగ్ధా రామసాయకైః ॥ ౩౨ ॥ యది నామ స శూరో మాం రామో రక్తాంతలోచ
నః । జానీయాద్వర్తమానాం హి రావణస్య నివేశనే ॥ ౩౩ ॥ అనేన తు నృశంసేన రావణే
నాధమేన మే । సమయో యస్తు నిర్దిష్టస్తస్య కాలోఽయమాగతః ॥ ౩౪ ॥ అకార్యం యేన
జానంతి నైరృతాః పాపకారిణః । అధర్మాత్తు మహోత్పాతో భవిష్యతి హి సాంప్ర
తమ్ ॥ ౩౫ ॥ నైతే ధర్మం విజానంతి రాక్షసాః పిశితాశనాః । ధ్రువం మాం ప్రాతరాశా
ర్థే రాక్షసః కల్పయిష్యతి ॥ ౩౬ ॥ సాహం కథం కరిష్యామి తం వినా ప్రియదర్శనమ్ । రా
మం రక్తాంతనయనమపశ్యంతీ సుదుఃఖితా ॥ ౩౭ ॥ యది కశ్చిత్ప్రదాతా మే విషస్యాద్య
భవేదిహ । క్షిప్రం వైవస్వతం దేవం పశ్యేయం పతినా వినా ॥ ౩౮ ॥ నాజానాజ్జీవతీం రా
మః స మాం లక్ష్మణపూర్వజః । జానంతౌ తౌ న కుర్యాతాం నోర్వ్యాం హి మమ మార్గ
ణమ్ ॥ ౩౯ ॥ నూనం మమైవ శోకేన స వీరో లక్ష్మణాగ్రజః । దేవలోకమితో యాతస్త్య
క్త్వా దేహం మహీతలే ॥ ౪౦ ॥ ధన్యా దేవాః సగంధర్వాః సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః । మమ
పశ్యంతి యే నాధం రామం రాజీవలోచనమ్ ॥ ౪౧ ॥ అథవా న హి తస్యార్థో ధర్మకామ
స్య ధీమతః । మయా రామస్య రాజర్షేర్భార్యయా పరమాత్మనః ॥ ౪౨ ॥ దృశ్యమానే భ
వేత్ప్రీతిః సౌహృదం నాస్త్యపశ్యతః । నాశయంతి కృతఘ్నాస్తు న రామో నాశయిష్యతి ॥
౪౩ ॥ కిం ను మే న గుణాః కేచిత్కిం వా భాగ్యక్షయో మమ । యాహం సీదామి రామేణ హీ
నా ముఖ్యేన భామినీ ॥ ౪౪ ॥ శ్రేయో మే జీవితాన్మర్తుం విహీనాయా మహాత్మనః । రా
మాదక్లిష్టచారిత్రాచ్ఛూరాచ్ఛత్రునిబర్హణాత్ ॥ ౪౫ ॥ అథవా న్యస్తశస్త్రౌ తౌ వ
నే మూలఫలాశినౌ । భ్రాతరౌ హి నరశ్రేష్ఠౌ సంవృత్తౌ వనగోచరౌ ॥ ౪౬ ॥ అథవా రా
క్షసేంద్రేణ రావణేన దురాత్మనా । ఛద్మనా ఘాతితౌ శూరౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ॥
౪౭ ॥ సాహమేవంగతే కాలే మర్తుమిచ్ఛామి సర్వథా । న చ మే విహితో మృత్యురస్మి
న్దుఃఖేఽపి వర్తతే ॥ ౪౮ ॥ ధన్యాః ఖలు మహాత్మానో మునయః సత్యసంమతాః । జితాత్మా
నో మహాభాగా యేషాం న స్తః ప్రియాప్రియే ॥ ౪౯ ॥ ప్రియాన్న సంభవేద్దుఃఖమప్రి
యాదధికం భయమ్ । తాభ్యాం హి యే వియుజ్యంతే తే నమస్తేషాం మహాత్మనామ్ ॥ ౫౦ ॥ సా
హం త్యక్తా ప్రియేణేహ రామేణ విదితాత్మనా । ప్రాణాంస్త్యక్ష్యామి పాపస్య రావ
ణస్య గతా వశమ్ ॥ ౫౧ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే షడ్వింశస్సర్గః ॥

ఇత్యుక్తాస్సీతయా ఘోరా రాక్షస్యః క్రోధమూర్ఛితాః । కాశ్చిజ్జగ్ముస్తదాఖ్యా
తుం రావణస్య తరస్వినః ॥ ౧ ॥ తతస్సీతాముపాగమ్య రాక్షస్యో ఘోరదర్శనాః । పునః
పరుషమేకార్థమనర్థార్థమథాబ్రువన్ ॥ ౨ ॥ అద్యేదానీం తవానార్యే సీతే
పాపవినిశ్చయే । రాక్షస్యో భక్షయిష్యంతి మాంసమేతద్యథాసుఖమ్ ॥ ౩ ॥ సీతాం
తాభిరనార్యాభిర్దృష్ట్వా సంతర్జితాం తదా । రాక్షసీ త్రిజటా వృద్ధా శయానా వా
క్యమబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥ ఆత్మానం ఖాదతానార్యా న సీతాం భక్షయిష్యథ । జనకస్య సుతామి
ష్టాం స్నుషాం దశరథస్య చ ॥ ౫ ॥ స్వప్నో హ్యద్య మయా దృష్టో దారుణో రోమహర్ష
ణః । రాక్షసానామభావాయ భర్తురస్యా జయాయ చ ॥ ౬ ॥ ఏవముక్తాస్త్రిజటయా
రాక్షస్యః క్రోధమూర్ఛితాః । సర్వా ఏవాబ్రువన్భీతాస్త్రిజటాం తామిదం వచః ॥
౭ ॥ కథయస్వ త్వయా దృష్టః స్వప్నోఽయం కీదృశో నిశి । తాసాం శ్రుత్వా తు వచనం రా
క్షసీనాం ముఖాచ్చ్యుతమ్ ॥ ౮ ॥ ఉవాచ వచనం కాలే త్రిజటా స్వప్నసంశ్రితమ్ । గ
జదంతమయీం దివ్యాం శిబికామంతరిక్షగామ్ ॥ ౯ ॥ యుక్తాం హంససహస్రేణ స్వ
యమాస్థాయ రాఘవః । శుక్లమాల్యాంబరధరో లక్ష్మణేన సమాగతః ॥ ౧౦ ॥ స్వప్నే చా

ద్య మయా దృష్టా సీతా శుక్లాంబరావృతా। సాగరేణ పరిక్షిప్తం శ్వేతం పర్వతమాస్థి
తా ॥ ౧౧ ॥ రామేణ సంగతా సీతా భాస్కరేణ ప్రభా యథా। రాఘవశ్చ మయా దృష్ట
శ్చతుర్దంతం మహాగజమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఆరూఢః శైలసంకాశం చచార సహలక్ష్మణః। తత
స్తౌ నరశార్దూలౌ దీప్యమానౌ స్వతేజసా ॥ ౧౩ ॥ శుక్లమాల్యాంబరధరౌ జానకీం పర్యు
పస్థితౌ। తతస్తస్య నగస్యాగ్రే హ్యాకాశస్థస్య దంతినః ॥ ౧౪ ॥ భర్త్రా పరిగృహీతస్య జా
నకీ స్కంధమాశ్రితా। భర్తురంకాత్సముత్పత్య తతః కమలలోచనా ॥ ౧౫ ॥ చంద్రసూ
ర్యౌ మయా దృష్టా పాణినా పరిమార్జతీ। తతస్తాభ్యాం కుమారాభ్యామాస్థితస్స గజోత్త
మః ॥ ౧౬ ॥ సీతయా చ విశాలాక్ష్యా లంకాయా ఉపరి స్థితః। పాండరర్షభయుక్తేన ర
థేనాష్టయుజా స్వయమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఇహోపయాతః కాకుత్స్థః సీతయా సహ భార్యయా।
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా విమానే పుష్పకే స్థితః ॥ ౧౮ ॥ సాండం త్రిభువనం భిన్నం పర్వత
స్య చ గోచరమ్। సర్వం గ్రస్తం మయా దృష్టం రామేణాక్లిష్టకర్మణా ॥ ౧౯ ॥ క్షీరోదధి
జలేనాఢ్యే శ్వేతశ్శైలస్సముత్థితః। తస్య మూర్ధ్ని తతశ్శ్వేతశ్చతుర్దంతో మహాగజః॥
౨౦ ॥ తస్య పృష్ఠే స్థితః శ్రీమాన్ రామో రాజీవలోచనః। ఆసీనః ప్రాఙ్ముఖః శ్రీమానాసనే
పరమే శుభే ॥ ౨౧ ॥ అభిషిక్తస్తు కాకుత్స్థస్సర్వదేవైర్మహర్షిభిః। సబ్రహ్మర్షిగ
ణైస్సర్వైస్సర్వతీర్థజలేన చ ॥ ౨౨ ॥ శుక్లమాల్యాంబరధరా శుక్లగంధానులేపనా। సీ
తా తత్ర పృథుశ్రోణీ రాజజనకాత్మజా ॥ ౨౩ ॥ తతో దేవాస్సగంధర్వాః సిద్ధాశ్చ ప
రమర్షయః। బ్రహ్మేశానాగ్రగాః కృత్వా రామం తత వవందిరే ॥ ౨౪ ॥ పునరేవ మయా
దృష్టో రామో రమయితాం పరః। విష్ణురేవ స్వయంభూతస్సర్వశక్త్యాస్తేవ గాసనే ॥ ౨౫ ॥
పరం బ్రహ్మ పరం సత్యం పరం జ్ఞానం పరం తపః। పరం బీజం పరం క్షేత్రం పరం కారణకా
రణమ్ ॥ ౨౬ ॥ శంఖచక్రగదః శ్రీమాన్ పుండరీకాయతేక్షణః। శ్రీవత్సవక్షా నిత్యశ్రీ
రజయ్యశ్శాశ్వతో ధ్రువః ॥ ౨౭ ॥ ఏవంభూతో మహాతేజా రామః కమలలోచనః। స
ర్వలోకేశ్వరః శ్రీమాన్ రాజా రఘునందనః ॥ ౨౮ ॥ తతో మహేంద్రప్రతిమో ము
నీంద్రా గంధర్వవిద్యాధరపన్నగేశ్వరాః। కృతాభిషేకం పరివార్య రామం ప్రతుష్టు
వుః ప్రాంజలయః ప్రహృష్టాః ॥ ౨౯ ॥ నృత్యంతి గాయంతి సమేత్య తత్ర వాద్యం ప్ర
కుర్వంతి సురేంద్రనార్యః। వంశాశ్చ వీణా మురజాశ్చ భేర్యో నదంతి శంఖాః పణవాశ్చ
సర్వే ॥ ౩౦ ॥ తతోఽన్యత్ర మయా దృష్టో రామస్సత్యపరాక్రమః। లక్ష్మణేన సహ భ్రా
త్రా సీతయా సహ భార్యయా ॥ ౩౧ ॥ ఆరుహ్య పుష్పకం దివ్యం విమానం సూర్యసన్ని
భమ్। ఉత్తరాం దిశమాలోక్య జగామ పురుషోత్తమః ॥ ౩౨ ॥ ఏవం స్వప్నే మయా దృ
ష్టో రామో విష్ణుపరాక్రమః। లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా సీతయా సహ రాఘవః ॥ ౩౩ ॥
న హి రామో మహాతేజాః శక్యో జేతుం సురాసురైః। రాక్షసైర్వాపి చాన్యైర్వా
స్వర్గః పాపజనైరివ ॥ ౩౪ ॥ రావణశ్చ మయా దృష్టః క్షితౌ తైలసముక్షితః। రక్తవా
సాః పిబన్మత్తః కరవీరకృతస్రజః ॥ ౩౫ ॥ విమానాత్పుష్పకాదద్య రావణః పతితో భువి।
కృష్యమాణః స్త్రియా దృష్టో ముండః కృష్ణాంబరః పునః ॥ ౩౬ ॥ రథేన ఖరయుక్తేన రక్తమా
ల్యానులేపనః। పిబంస్తైలం హసన్నృత్యన్ భ్రాంతచిత్తాకులేంద్రియః ॥ ౩౭ ॥ గర్దభేన
యయౌ శీఘ్రం దక్షిణాం దిశమాస్థితః। పునరేవ మయా దృష్టో రావణో రాక్షసేశ్వరః ॥
౩౮ ॥ పతితోఽవాక్శిరా భూమౌ గర్దభాద్భయమోహితః। సహసోత్థాయ సంభ్రాంతో
భయార్తో మదవిహ్వలః ॥ ౩౯ ॥ ఉన్మత్త ఇవ దిగ్వాసా దుర్వాక్యం ప్రలపన్బహు। దు
ర్గంధం దుస్సహం ఘోరం తిమిరం నరకోపమమ్ ॥ ౪౦ ॥ మలపంకం ప్రవిశ్యాశు మగ్నస్త
త్ర స రావణః। కంఠే బద్ధ్వా దశగ్రీవం ప్రమదా రక్తవాసినీ ॥ ౪౧ ॥ కాళీ కర్దమలిప్తాం

గీదిశం యాన్త్యాం ప్రకర్షతి । ఏవం తత్ర మయా దృష్టః కుమ్భకర్ణో నిశాచరః ॥ ౪౨ ॥ రావణస్య సుతాస్సర్వే దృష్టాస్తైలసముక్షితాః । వరాహేణ దశగ్రీవశ్శింశుమారేణ చేన్ద్రజిత్ ॥ ౪౩ ॥ ఉష్ట్రేణ కుమ్భకర్ణశ్చ ప్రయాతో దక్షిణాం దిశమ్ । ఏకస్తత్ర మయా దృష్టశ్శ్వేతచ్ఛత్రో విభీషణః ॥ ౪౪ ॥ శుక్లమాల్యామ్బరధరశ్శుక్లగన్ధానులేపనః । శఙ్ఖదున్దుభినిర్ఘోషైర్నృత్తగీతైరలఙ్కృతః ॥ ౪౫ ॥ ఆరుహ్య మేఘసఙ్కాశం మేఘస్తనితనిస్స్వనమ్ । చతుర్దన్తం గజం దివ్యమాస్తే తత్ర విభీషణః ॥ ౪౬ ॥ చతుర్భిస్సచివైస్సార్ధం వైహాయసముపస్థితః । సమాజశ్చ మహాన్దృష్టో గీతవాదిత్రనిస్స్వనః ॥ ౪౭ ॥ పిబతాం రక్తమాల్యానాం రక్షసాం రక్తవాససామ్ । లఙ్కా చేయం పురీ రమ్యా సవాజిరథకుఞ్జరా ॥ ౪౮ ॥ సాగరే పతితా దృష్టా భగ్నగోపురతోరణా । లఙ్కా దృష్టా మయా స్వప్నే రావణేనాభిరక్షితా ॥ ౪౯ ॥ దగ్ధా రామస్య దూతేన వానరేణ తరస్వినా । పీత్వా తైలం ప్రనృత్తాశ్చ ప్రహసన్త్యో మహాస్వనాః ॥ ౫౦ ॥ లఙ్కాయాం భస్మరూక్షాయాం ప్రవిష్టా రాక్షసస్త్రియః । కుమ్భకర్ణాదయశ్చేమే సర్వే రాక్షసపుఙ్గవాః ॥ ౫౧ ॥ రక్తం నివసనం గృహ్య ప్రవిష్టా గోమయహ్రదే । అపగచ్ఛత నశ్యధ్వం సీతాం ప్రాప్య స రాఘవః ॥ ౫౨ ॥ ఘాతయేత్పరమామర్షీ సర్వైస్సార్ధం హి రాక్షసైః । ప్రియాం బహుమతాం భార్యాం వనవాసమనువ్రతామ్ ॥ ౫౩ ॥ భర్త్సితాం తర్జితాం వాపి నానుమంస్యతి రాఘవః । తదలం క్రూరవాక్యైర్వస్సాన్త్వమేవాభిధీయతామ్ ॥ ౫౪ ॥ అభియాచత్వై దేహీమేతద్ధి మమ రోచతే । యస్యామేవంవిధస్స్వప్నో దుఃఖితాయాః ప్రదృశ్యతే ॥ ౫౫ ॥ సా దుఃఖైర్వివిధైర్ముక్తా ప్రియం ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్ । భర్త్సితామపి యాచధ్వం రాక్షస్యః కిం వివక్షయా ॥ ౫౬ ॥ రాఘవాద్ధి భయం ఘోరం రాక్షసానాముపస్థితమ్ । ప్రణిపాతప్రసన్నా హి మైథిలీ జనకాత్మజా ॥ ౫౭ ॥ అలమేషా పరిత్రాతుం రాక్షస్యో మహతో భయాత్ । అపి చాస్యా విశాలాక్ష్యా న కిఞ్చిదుపలక్షయే ॥ ౫౮ ॥ విరూపమపి చాఙ్గేషు సుసూక్ష్మమపి లక్షణమ్ । ఛాయావైగుణ్యమాత్రం తు శఙ్కే దుఃఖముపస్థితమ్ ॥ ౫౯ ॥ అదుఃఖార్హామిమాం దేవీం వైహాయసముపస్థితామ్ । అర్థసిద్ధిం చ వైదేహ్యాః పశ్యామ్యహముపస్థితామ్ ॥ ౬౦ ॥ రాక్షసేన్ద్రవినాశం చ విజయం రాఘవస్య చ । నిమిత్తభూతమేతత్తు శ్రోతుమస్య మహత్ప్రియమ్ ॥ ౬౧ ॥ దృశ్యతే చ స్ఫురచ్చక్షుః పద్మపత్రమివాయతమ్ । ఈషచ్చ హృషితో వాస్యా దక్షిణాయా హ్యదక్షిణః ॥ ౬౨ ॥ అకస్మాదేవ వైదేహ్యా బాహురేకః ప్రకమ్పతే । కరేణుహస్తప్రతిమస్సవ్యశ్చోరురనుత్తమః ॥ ౬౩ ॥ వేపమానస్సూచయతి రాఘవం పురతః స్థితమ్ ॥ పక్షీ చ శాఖానిలయం ప్రవిష్టః పునః పునశ్చోత్తమసాన్త్వవాదీ । సుస్వాగతాం వాచముదీరయానః పునః పునశ్చోదయతీవ హృష్టః ॥ ౬౪ ॥ ఇతి శ్రీమత్సున్దరకాణ్డే - సప్తవింశస్సర్గః

సా రాక్షసేన్ద్రస్య వచో నిశమ్య తద్రావణస్యాప్రియమప్రియార్తా । సీతా వితత్రాస యథా వనాన్తే సింహాభిపన్నా గజరాజకన్యా ॥ ౧ ॥ సా రాక్షసీమధ్యగతా చ భీరుర్వాగ్భిర్భృశం రావణతర్జితా చ । కాన్తారమధ్యే విజనే విసృష్టా బాలేవ కన్యా విలలాప సీతా ॥ ౨ ॥ సత్యం బతేదం ప్రవదన్తి లోకే నాకాలమృత్యుర్భవతీతి సన్తః । యత్రాహమేవం పరిభర్త్స్యమానా జీవామి కిఞ్చిత్క్షణమప్యపుణ్యా ॥ ౩ ॥ సుఖాద్విహీనం బహుదుఃఖపూర్ణమిదం తు నూనం హృదయం స్థిరం మే । విశీర్యతే యన్న సహస్రధాద్య వజ్రాహతం శృఙ్గమివాచలస్య ॥ ౪ ॥ నైవాస్తి దోషో మమ నూనమత్ర వధ్యాహమస్యాప్రియదర్శనస్య । భావం న చాస్యాహమనుప్రదాతుమలం ద్విజో మన్త్రమివాద్విజాయ ॥ ౫ ॥ నూనం మమాఙ్గాన్యచిరాదనార్యః శస్త్రైశ్శితైశ్ఛేత్స్యతి రా

తుః సేంద్రః । తస్మిన్ననాగచ్ఛతి లోకనాథే గర్భస్థజంతోరివ శల్యకృంతః ॥ ౬ ॥ దుః
ఖం బతేదం మమ దుఃఖితాయా మాసౌ చిరాయాభిగమిష్యతో ద్వౌ । బద్ధస్య వధ్యస్య య
థా నిశాంతే రాజాపరాధాదివ తస్కరస్య ॥ ౭ ॥ హా రామ హా లక్ష్మణ హా సుమిత్రే హా
రామమాతః సహ మే జనన్యా । ఏషా విపద్యామ్యహమల్పభాగ్యా మహార్ణవే నౌరివ మూ
ఢవాతా ॥ ౮ ॥ తరస్వినౌ ధారయతా మృగస్య సత్త్వేన రూపం మనుజేంద్రపుత్రౌ ।
నూనం విశస్తౌ మమ కారణాత్తౌ సింహర్షభౌ ద్వావివ వైద్యుతేన ॥ ౯ ॥ నూనం స కాలో
మృగరూపధారీ మామల్పభాగ్యాం లులుభే తదానీమ్ । యత్రార్యపుత్రం విససర్జ
మూఢా రామానుజం లక్ష్మణపూర్వజం చ ॥ ౧౦ ॥ హా రామ సత్యవ్రత దీర్ఘబాహో
హా పూర్ణచంద్రప్రతిమానవక్త్ర । హా జీవలోకస్య హితః ప్రియశ్చ వధ్యాం న మాం వే
త్సి హి రాక్షసానామ్ ॥ ౧౧ ॥ అనన్యదైవత్వమియం క్షమా చ భూమౌ చ శయ్యా నియ
మశ్చ ధర్మే । పతివ్రతాత్వం విఫలం మమేదం కృతం కృతఘ్నేష్వివ మానుషాణామ్ ॥
౧౨ ॥ మోఘో హి ధర్మశ్చరితో మయాయం తథైకపత్నీత్వమిదం నిరర్థమ్ । యా త్వాం
న పశ్యామి కృశా వివర్ణా హీనా త్వయా సంగమనే నిరాశా ॥ ౧౩ ॥ పితుర్నిదేశం ని
యమేన కృత్వా వనాన్నివృత్తశ్చరితవ్రతశ్చ । స్త్రీభిస్తు మన్యే విపులేక్షణాభిః సంరంస్య
సే వీతభయః కృతార్థః ॥ ౧౪ ॥ అహం తు రామ త్వయి జాతకామా చిరం వినాశాయ
నిబద్ధభావా । మోఘం చరిత్వాథ తపోవ్రతం చ త్యక్ష్యామి ధిగ్జీవితమల్పభాగ్యా ॥ ౧౫ ॥
సా జీవితం క్షిప్రమహం త్యజేయం విషేణ శస్త్రేణ శితేన వాపి । విషస్య దాతా న హి మే
స్తి కశ్చిచ్ఛస్త్రస్య వా వేశ్మని రాక్షసస్య ॥ ౧౬ ॥ ఇతీవ దేవీ బహుధా విలప్య సర్వాత్మ
నా రామమనుస్మరంతీ । ప్రవేపమానా పరిశుష్కవక్త్రా నగోత్తమం పుష్పితమాససాద ॥
౧౭ ॥ శోకాభితప్తా బహుధా విచింత్య సీతాథ వేణ్యుద్గ్రథనం గృహీత్వా । ఉద్బధ్య వేణ్యు
ద్గ్రథనేన శీఘ్రమహం గమిష్యామి యమస్య మూలమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఉపస్థితా సా మృదుసర్వ
గాత్రీ శాఖాం గృహీత్వాథ నగస్య తస్య । తస్యాస్తు రామం ప్రవిచింతయంత్యా రామాను
జం స్వం చ కులం శుభాంగ్యాః ॥ ౧౯ ॥ శోకానిమిత్తాని తథా బహూని ధైర్యార్జితాని
ప్రవరాణి లోకే । ప్రాదుర్నిమిత్తాని తదా బభూవుః పురాపి సిద్ధాన్యుపలక్షితాని ॥ ౨౦ ॥

ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే అష్టావింశస్సర్గః

తథాగతాం తాం వ్యథితామనిందితాం వ్యపేతహర్షాం పరిదీనమానసామ్ । శుభాం
నిమిత్తాని శుభాని భేజిరే నరం శ్రియా జుష్టమివోపజీవినః ॥ ౧ ॥ తస్యాః శుభం వామమ
రాళపక్ష్మరాజీవృతం శుక్లవిశాలకృష్ణం । ప్రాస్పందతైకం నయనం సుకేశ్యా మీనాహ
తం పద్మమివాభితామ్రమ్ ॥ ౨ ॥ భుజశ్చ చార్వంచితపీనవృత్తః పరార్ధ్యకాలాగురుచం
దనార్హః । అనుత్తమేనాధ్యుషితః ప్రియేణ చిరేణ వామః సమవేపతాశు ॥ ౩ ॥ గజేం
ద్రహస్తప్రతిమశ్చ పీనస్తయోర్ద్వయోః సంహతయోస్సుజాతః । ప్రస్పందమానః పున
రూరురస్యా రామం పురస్తాత్ స్థితమాచచక్షే ॥ ౪ ॥ శుభం పునర్హేమసమానవర్ణమీ
షద్రజోధ్వస్తమివామలాక్ష్యాః । వాసః స్థితాయాః శిఖరాగ్రదంత్యాః కించిత్పరిస్రంస
త చారుగాత్ర్యాః ॥ ౫ ॥ ఏతైర్నిమిత్తైరపరైశ్చ సుభ్రూః సంబోధితా ప్రాగపి సాధుసిద్ధైః ।
వాతాతపక్లాంతమివ ప్రణష్టం వర్షేణ బీజం ప్రతిసంజహర్ష ॥ ౬ ॥ తస్యాః పున
ర్బింబఫలాధరోష్ఠం స్వక్షిభ్రు కేశాంతమరాళపక్ష్మ । వక్త్రం బభాసే సితశుక్లదం
ష్ట్రం రాహోర్ముఖాచ్చంద్ర ఇవ ప్రముక్తః ॥ ౭ ॥ సా వీతశోకా వ్యపనీతతంద్రీ శాంత
జ్వరా హర్షవిబుద్ధసత్త్వా । అశోభతార్యా వదనేన శుక్లే శీతాంశునా రాత్రిరివోదితేన ॥

౮ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - ఏకోనత్రింశస్సర్గః

హనూమానపి విక్రాన్తస్సర్వం శుశ్రావ తత్త్వతః । సీతాయాస్త్రిజటాయాశ్చ రాక్షసీనాం చ తర్జనమ్ ॥ ౧ ॥ అవేక్షమాణస్తాం దేవీం దేవతామివ నన్దనే । తతో బహువిధాం చిన్తాం చిన్తయామాస వానరః ॥ ౨ ॥ యాం కపీనాం సహస్రాణి సుబహూన్యయుతాని చ । దిక్షు సర్వాసు మార్గన్తే సేయమాసాదితా మయా ॥ ౩ ॥ చారేణ తు సుయుక్తేన శత్రోశ్శక్తిమవేక్షతా । గూఢేన చరతా తావదవేక్షితమిదం మయా ॥ ౪ ॥ రాక్షసానాం విశేషశ్చ పురీ చేయమవేక్షితా । రాక్షసాధిపతేరస్య ప్రభావో రావణస్య చ ॥ ౫ ॥ యుక్తం తస్యాప్రమేయస్య సర్వసత్త్వదయావతః । సమాశ్వాసయితుం భార్యాం పతిదర్శనకాంక్షిణీమ్ ॥ ౬ ॥ అహమాశ్వాసయామ్యేనాం పూర్ణచన్ద్రనిభాననామ్ । అదృష్టదుఃఖాం దుఃఖార్తాం దుఃఖస్యాన్తమగచ్ఛతీమ్ ॥ ౭ ॥ యద్యప్యహమిమాం దేవీం శోకోపహతచేతనామ్ । అనాశ్వాస్య గమిష్యామి దోషవద్గమనం భవేత్ ॥ ౮ ॥ గతే హి మయి తత్రేయం రాజపుత్రీ యశస్వినీ । పరిత్రాణమవిన్దన్తీ జానకీ జీవితం త్యజేత్ ॥ ౯ ॥ మయా చ స మహాబాహుః పూర్ణచన్ద్రనిభాననః । సమాశ్వాసయితుం న్యాయ్యస్సీతాదర్శనలాలసః ॥ ౧౦ ॥ నిశాచరీణాం ప్రత్యక్షమక్షమం చాపి భాషణమ్ । కథం ను ఖలు కర్తవ్యమిదం కృచ్ఛ్రగతో హ్యహమ్ ॥ ౧౧ ॥ అనేన రాత్రిశేషేణ యది నాశ్వాస్యతే మయా । సర్వథా నాస్తి సన్దేహః పరిత్యక్ష్యతి జీవితమ్ ॥ ౧౨ ॥ రామశ్చ యది పృచ్ఛేన్మాం కిం మాం సీతాఽబ్రవీద్వచః । కిమహం తం ప్రతిబ్రూయామసంభాష్య సుమధ్యమామ్ ॥ ౧౩ ॥ సీతాసన్దేశరహితం మామితస్త్వరయా గతమ్ । నిర్దహేదపి కాకుత్స్థః క్రుద్ధస్తీవ్రేణ చక్షుషా ॥ ౧౪ ॥ యది చోద్యోజయిష్యామి భర్తారం రామకారణాత్ । వ్యర్థమాగమనం తస్య ససైన్యస్య భవిష్యతి ॥ ౧౫ ॥ అన్తరం త్వహమాసాద్య రాక్షసీనామిహ స్థితః । శనైరాశ్వాసయిష్యామి సన్తాపబహులామిమామ్ ॥ ౧౬ ॥ అహం హ్యతితనుశ్చైవ వానరశ్చ విశేషతః । వాచం చోదాహరిష్యామి మానుషీమిహ సంస్కృతామ్ ॥ ౧౭ ॥ యది వాచం ప్రదాస్యామి ద్విజాతిరివ సంస్కృతామ్ । రావణం మన్యమానా మాం సీతా భీతా భవిష్యతి ॥ ౧౮ ॥ వానరస్య విశేషేణ కథం స్యాదభిభాషణమ్ । అవశ్యమేవ వక్తవ్యం మానుషం వాక్యమర్థవత్ ॥ ౧౯ ॥ మయా సాన్త్వయితుం శక్యా నాన్యథేయమనిన్దితా । సేయమాలోక్య మే రూపం జానకీ భాషితం తథా ॥ ౨౦ ॥ రక్షోభిస్త్రాసితా పూర్వం భూయస్త్రాసం గమిష్యతి । తతో జాతపరిత్రాసా శబ్దం కుర్యాన్మనస్వినీ ॥ ౨౧ ॥ జానమానా విశాలాక్షీ రావణం కామరూపిణమ్ । సీతయా చ కృతే శబ్దే సహసా రాక్షసీగణః ॥ ౨౨ ॥ నానాప్రహరణో ఘోరస్సమేయాదన్తకోపమః । తతో మాం సమ్పరిక్షిప్య సర్వతో వికృతాననాః ॥ ౨౩ ॥ వధే చ గ్రహణే చైవ కుర్యుర్యత్నం యథాబలమ్ । తం మాం శాఖాః ప్రశాఖాశ్చ స్కన్ధాంశ్చోత్తమశాఖినామ్ ॥ ౨౪ ॥ దృష్ట్వా విపరిధావన్తం భవేయుర్భయశఙ్కితాః । మమ రూపం చ సమ్ప్రేక్ష్య వనం విచరతో మహత్ ॥ ౨౫ ॥ రాక్షస్యో భయవిత్రస్తా భవేయుర్వికృతాననాః । తతః కుర్యుస్సమాహ్వానం రాక్షస్యో రక్షసామపి ॥ ౨౬ ॥ రాక్షసేన్ద్రనియుక్తానాం రాక్షసేన్ద్రనివేశనే । తే శూలశక్తినిస్త్రింశవివిధాయుధపాణయః ॥ ౨౭ ॥ ఆపతేయుర్విమర్దేఽస్మిన్వేగేనోద్విగ్నకారిణః । సంక్రుద్ధస్తైస్తు పరితో విధమన్రక్షసాం బలమ్ ॥ ౨౮ ॥ శక్నుయాన్న తు సమ్ప్రాప్తుం పరం పారం మహోదధేః । మాం వా గృహ్ణీయురాప్లుత్య బహవశ్శీఘ్రకారిణః ॥ ౨౯ ॥ స్యాదియం చాగృహీతార్థా మమ చ గ్రహణం భవేత్ । హింసాభి

రుచ మోహింస్యురిమాం వా జనకాత్మజామ్ ॥ ౩౦ ॥ విపన్నం స్యాత్తతః కార్యం రామసుగ్రీవయోరిదమ్ । ఉద్దేశే నష్టమార్గేఽస్మిన్ రాక్షసైః పరివారితే ॥ ౩౧ ॥ సాగరేణ పరిక్షిప్తే గుప్తే వసతి జానకీ । విశస్తే వా గృహీతే వా రక్షోభిర్మయి సంయుగే ॥ ౩౨ ॥ నాన్యం పశ్యామి రామస్య సహాయం కార్యసాధనే । విమృశంశ్చ న పశ్యామి యో హతే మయి వానరః ॥ ౩౩ ॥ శతయోజనవిస్తీర్ణం లంఘయేత మహోదధిమ్ । కామం హంతుం సమర్థోఽస్మి సహస్రాణ్యపి రక్షసామ్ ॥ ౩౪ ॥ న తు శక్ష్యామి సంప్రాప్తుం పరం పారం మహోదధేః । అసత్యాని చ యుద్ధాని సంశయో మే న రోచతే ॥ ౩౫ ॥ కశ్చ నిస్సంశయః కార్యం కుర్యాత్ప్రాజ్ఞః ససంశయమ్ । ఏష దోషో మహాన్ హి స్యాన్మమ సీతాభిభాషణే ॥ ౩౬ ॥ ప్రాణత్యాగశ్చ వైదేహ్యా భవేదనభిభాషణే । భూతాశ్చార్థా విపద్యంతే దేశకాలవిరోధితాః ॥ ౩౭ ॥ విక్లబం దూతమాసాద్య తమః సూర్యోదయే యథా । అర్థానర్థాంతరే బుద్ధిర్నిశ్చితాపి న శోభతే ॥ ౩౮ ॥ ఘాతయంతి హి కార్యాణి దూతాః పండితమానినః । న వినశ్యేత్కథం కార్యం వైక్లబ్యం న కథం భవేత్ ॥ ౩౯ ॥ లంఘనం చ సముద్రస్య కథం ను న వృథా భవేత్ । కథం ను ఖలు వాక్యం మే శృణుయాన్నోద్విజేత వా ॥ ౪౦ ॥ ఇతి సంచింత్య హనుమాంశ్చకార మతిమాన్మతిమ్ । రామమక్లిష్టకర్మాణం స్వబంధుమనుకీర్తయన్ ॥ ౪౧ ॥ నైనాముద్వేజయిష్యామి తద్బంధుమనుశోచతీమ్ । ఇక్ష్వాకూణాం వరిష్ఠస్య రామస్య విదితాత్మనః ॥ ౪౨ ॥ శుభాని ధర్మయుక్తాని వచనాని సమర్పయన్ । శ్రావయిష్యామి సర్వాణి మధురాం ప్రబ్రువన్ గిరమ్ ॥ ౪౩ ॥ శ్రద్ధాస్యతి యథా హీయం తథా సర్వం సమాదధే ॥ ఇతి స బహువిధం మహానుభావో జగతిపతేః ప్రమదామవేక్షమాణః । మధురమవితథం జగాద వాక్యం ద్రుమవిటపాంతరమాస్థితో హనూమాన్ ॥ ౪౪ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - త్రింశస్సర్గః

ఏవం బహువిధాం చింతాం చింతయిత్వా మహాకపిః । సంశ్రవే మధురం వాక్యం వైదేహ్యా వ్యాజహార హ ॥ ౧ ॥ రాజా దశరథో నామ రథకుంజరవాజిమాన్ । పుణ్యశీలో మహాకీర్తిఋజురాసీన్మహాయశాః ॥ ౨ ॥ రాజర్షీణాం గుణశ్రేష్ఠస్తపసా చర్షిభిస్సమః । చక్రవర్తికులే జాతః పురందరసమో బలే ॥ ౩ ॥ అహింసారతిరక్షుద్రో ఘృణీ సత్యపరాక్రమః । ముఖ్యశ్చేక్ష్వాకువంశస్య లక్ష్మీవాన్ లక్ష్మివర్ధనః ॥ ౪ ॥ పార్థివవ్యంజనైర్యుక్తః పృథుశ్రీః పార్థివర్షభః । పృథివ్యాం చతురంతాయాం విశ్రుతస్సుఖదస్సుఖీ ॥ ౫ ॥ తస్య పుత్రః ప్రియో జ్యేష్ఠస్తారాధిపనిభాననః । రామో నామ విశేషజ్ఞః శ్రేష్ఠస్సర్వధనుష్మతామ్ ॥ ౬ ॥ రక్షితా స్వస్య ధర్మస్య స్వజనస్యాభిరక్షితా । రక్షితా జీవలోకస్య ధర్మస్య చ పరంతపః ॥ ౭ ॥ తస్య సత్యాభిసంధస్య వృద్ధస్య వచనాత్పితుః । సభార్యస్సహ చ భ్రాత్రా వీరః ప్రవ్రాజితో వనమ్ ॥ ౮ ॥ తేన తత్ర మహారణ్యే మృగయాం పరిధావతా । రాక్షసా నిహతాశ్శూరా బహవః కామరూపిణః ॥ ౯ ॥ జనస్థానవధం శ్రుత్వా హతౌ చ ఖరదూషణౌ । తతస్త్వమర్షాపహృతా జానకీ రావణేన తు ॥ ౧౦ ॥ వంచయిత్వా వనే రామం మృగరూపేణ మాయయా । స మార్గమాణస్తాం దేవీం రామస్సీతామనిందితామ్ ॥ ౧౧ ॥ ఆససాద వనే మిత్రం సుగ్రీవం నామ వానరమ్ । తతస్స వాలినం హత్వా రామః పరపురంజయః ॥ ౧౨ ॥ ప్రాయచ్ఛదపి రాజ్యం తత్సుగ్రీవాయ మహాబలః । సుగ్రీవేణాపి సందిష్టా హరయః కామరూపిణః ॥ ౧౩ ॥ దిక్షు సర్వాసు తాం దేవీం విచిన్వంతి సహస్రశః । అహం సంపాతివచనాచ్ఛతయోజనమాయతమ్ ॥ ౧౪ ॥ అస్యా హేతోర్విశాలాక్ష్యాస్సాగరం వేగవాన్ ప్లుతః । యథా రూపాం

యథావర్ణాం యథాలక్ష్మీంచ నిశ్చితామ్ ॥ ౧౫ ॥ అశ్రౌషం రాఘవస్యాహం సేయమాసాదితా మయా । విరరామైవముక్త్వాసౌ వాచం వానరపుంగవః॥ ౧౬ ॥ జానకీచాపి తచ్ఛ్రుత్వా విస్మయం పరమం గతా । తతస్సా వక్రకేశాంతా సుకేశీ కేశసంవృతమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఉన్నమ్య వదనం భీరుశ్శింశుపావృక్షమైక్షత ॥ నిశమ్య సీతా వచనం కపేశ్చ దిశశ్చ సర్వాః ప్రదిశశ్చ వీక్ష్య । స్వయం ప్రహర్షం పరమం జగామ సర్వాత్మనా రామమనుస్మరంతీ॥ ౧౮॥ సాతిర్యగూర్ధ్వంచ తథాప్యధస్తాన్నిరీక్షమాణా తమచింత్యబుద్ధిమ్। దదర్శ పింగాధిపతేరమాత్యం వాతాత్మజం సూర్యమివోదయస్థమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - ఏకత్రింశస్సర్గః.

తతశ్శాఖాంతరేలీనం దృష్ట్వా చలితమానసా । వేష్టితార్జునవస్త్రం తం విద్యుత్సంఘాతపింగళమ్॥ ౧ ॥ సాదదర్శ కపింతత్ర ప్రశ్రితం ప్రియవాదినమ్ । ఫుల్లాశోకోత్కరాభాసం తప్తచామీకరేక్షణమ్॥ ౨ ॥ మైథిలీ చింతయామాస విస్మయం పరమం గతా॥ అహో భీమమిదం రూపం వానరస్య దురాసదమ్॥ ౩॥ దుర్నిరీక్ష్యమితి జ్ఞాత్వా పునరేవ ముమోహ సా । విలలాప భృశం సీతా కరుణం భయమోహితా॥ ౪ ॥ రామ రామేతి దుఃఖార్తా లక్ష్మణేతి చ భామినీ। రురోద బహుధా సీతా మందం మందస్వరా సతీ॥ ౫॥ సా తం దృష్ట్వా హరిశ్రేష్ఠం వినీతవదుపస్థితమ్ । మైథిలీ చింతయామాస స్వప్నోయమితి భామినీ ॥ ౬॥ సా వీక్షమాణా పృథుభుగ్నవక్త్రం శాఖామృగేంద్రస్య యథోక్తకారం । దదర్శ పింగాధిపతేరమాత్యం వాతాత్మజం బుద్ధిమతాం వరిష్ఠమ్॥ ౭॥ సా తం సమీక్ష్యైవ భృశం విసంజ్ఞా గతాసుకల్పేవ బభూవ సీతా । చిరేణ సంజ్ఞాం ప్రతిలభ్య చిత్తే సా చింతయామాస విశాలనేత్రా ॥ ౮ ॥ స్వప్నో మయాయం వికృతోఽద్య దృష్టశ్శాఖామృగశ్శాస్త్రగణైర్నిషిద్ధః। స్వస్త్యస్తు రామాయ స లక్ష్మణాయ తథా పితుర్మే జనకస్య రాజ్ఞః॥ ౯॥ స్వప్నోపి నాయం నహి మేస్తి నిద్రా శోకేన దుఃఖేన చ పీడితాయాః । సుఖం హి మే నాస్తి యతోఽస్మి హీనా తేనేందుపూర్ణప్రతిమాననేన॥ ౧౦ ॥ రామేతి రామేతి సదైవ బుద్ధ్యా విచింత్య వాచా బ్రువతీ తమేవ । తస్యానురూపాం చ కథాం తదర్థమేవం ప్రపశ్యామి తథా శృణోమి॥ ౧౧ ॥ అహం హి తస్యాద్య మనోభవేన సంపీడితా తద్గతసర్వభావా । విచింతయంతీ సతతం తమేవ తథైవ పశ్యామి తథా శృణోమి॥ ౧౨ ॥ మనోరథస్స్యాదితి చింతయామి తథాపి బుద్ధ్యా చ వితర్కయామి। కిం కారణం తస్య హి నాస్తి రూపం సువ్యక్తరూపశ్చ వదత్యయం మామ్॥ ౧౩ ॥ నమోఽస్తు వాచస్పతయే సవజ్రిణే స్వయంభువే చైవ హుతాశనాయ। అనేన చోక్తం యదిదం మమాగ్రతో వనౌకసా తచ్చ తథాస్తు నాన్యథా॥ ౧౪ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే- ద్వాత్రింశస్సర్గః.

సోఽవతీర్య ద్రుమాత్తస్మాద్విద్రుమప్రతిమాననః । వినీతవేషః కృపణః ప్రణిపత్యోపసృత్య చ ॥ ౧॥ తామబ్రవీన్మహాతేజా హనూమాన్మారుతాత్మజః । శిరస్యంజలి మాధాయ సీతాం మధురయా గిరా ॥ ౨ ॥ కా ను పద్మపలాశాక్షీ క్లిష్టకౌశేయవాసిని । ద్రుమస్య శాఖామాలంబ్య తిష్ఠసి త్వమనిందితా ॥ ౩ ॥ కిమర్థం తవ నేత్రాభ్యాం వారి స్రవతి శోకజమ్। పుండరీకవిశాలాభ్యాం విప్రకీర్ణమివోదకమ్ ॥ ౪॥ సురాణామసురాణాం వా నాగగంధర్వరక్షసామ్ । యక్షాణాం కిన్నరాణాం వా కా త్వం భవసి శోభనే ॥ ౫॥ కా త్వం భవసి రుద్రాణాం మరుతాం వా వరాననే । వసూనాం వా వరారోహే దేవతా ప్రతిభాసి మే ॥ ౬ ॥ కిన్ను చంద్రమసా హీనా పతితా విబుధాలయాత్ । రోహిణీ జ్యోతిషాం శ్రేష్ఠా శ్రేష్ఠ సర్వగుణాన్వితా ॥ ౭ ॥ కా త్వం భవసి కల్యాణి త్వమనిందితలోచనే। కో

కోపాద్వా యది వా మోహాద్భర్తారమసితేక్షణే ॥ ౮ ॥ వసిష్ఠం కోపయిత్వా త్వం నాసి
కల్యాణ్యరుంధతీ । కో ను పుత్రః పితా భ్రాతా భర్తా వా తే సుమధ్యమే ॥ ౯ ॥ అస్మా
ల్లోకాదముం లోకం గతం కమను శోచసి । రోదనాదతినిశ్వాసాద్భూమిసంస్పర్శనాద
పి ॥ ౧౦ ॥ న త్వాం దేవీమహం మన్యే రాజ్ఞస్సంజ్ఞావధారణాత్ । వ్యంజనాని చ తే యాని లక్ష
ణాని చ లక్షయే ॥ ౧౧ ॥ మహిషీ భూమిపాలస్య రాజకన్యాసి మే మతా । రావణేన జనస్థానాద్బ
లాదపహృతా యది ॥ ౧౨ ॥ సీతా త్వమసి భద్రం తే తన్మమాచక్ష్వ పృచ్ఛతః । యథా హి తవ వై
దైన్యం రూపం చాప్యతిమానుషమ్ ॥ ౧౩ ॥ తపసా చాన్వితో వేషస్త్వం రామమహిషీ ధ్రు
వమ్ । సా తస్య వచనం శ్రుత్వా రామకీర్తనహర్షితా ॥ ౧౪ ॥ ఉవాచ వాక్యం వైదేహీ
హనూమంతం ద్రుమాశ్రితమ్ । పృథివ్యాం రాజసింహానాం ముఖ్యస్య విదితాత్మనః ॥ ౧౫ ॥
స్నుషా దశరథస్యాహం శత్రుసైన్యప్రతాపినః । దుహితా జనకస్యాహం వైదేహస్య మ
హాత్మనః ॥ ౧౬ ॥ సీతేతి నామ నామ్నాహం భార్యా రామస్య ధీమతః । సమా ద్వాదశ త
త్రాహం రాఘవస్య నివేశనే ॥ ౧౭ ॥ భుంజానా మానుషాన్ భోగాన్ సర్వకామ
సమృద్ధినీ । తత్ర త్రయోదశే వర్షే రాజ్యే నేక్ష్వాకునందనమ్ ॥ ౧౮ ॥ అభిషేచయి
తుం రాజా సోపాధ్యాయః ప్రచక్రమే । తస్మిన్ సంభ్రియమాణే తు రాఘవస్యాభిషేచ
నే ॥ ౧౯ ॥ కైకేయీ నామ భర్తారం దేవీ వచనమబ్రవీత్ । న పిబేయం న ఖాదేయం వి
షం హి మమ భోజనమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఏష మే జీవితస్యాంతో రామో యద్యభిషిచ్యతే । యత్త
దుక్తం త్వయా వాక్యం ప్రీత్యా నృపతిసత్తమ ॥ ౨౧ ॥ తచ్చేదం నానృతం కార్యం వనం
గచ్ఛతు రాఘవః । స రాజా సత్యవాగ్దేవ్యా వరదానమనుస్మరన్ ॥ ౨౨ ॥ ముమోహ వ
చనం శ్రుత్వా కైకేయ్యాః క్రూరమప్రియమ్ । తతస్తు స్థవిరో రాజా సత్యే ధర్మే వ్యవస్థితః ॥
౨౩ ॥ జ్యేష్ఠం యశస్వినం పుత్రం రుదన్ రాజ్యమయాచత । స పితుర్వచనం శ్రీమా
నభిషేకాత్పరం ప్రియమ్ ॥ ౨౪ ॥ మనసా పూర్వమాసాద్య వాచా ప్రతిగృహీతవాన్ । ద
ద్యాన్న ప్రతిగృహ్ణీయాన్న బ్రూయాత్కించిదప్రియమ్ ॥ ౨౫ ॥ అపి జీవితహేతో
ర్వా రామస్సత్యపరాక్రమః । స విహాయోత్తరీయాణి మహార్హాణి మహాయశాః ॥ ౨౬ ॥
విసృజ్య మనసా రాజ్యం జనన్యై మాం సమాదిశత్ । సాహం తస్యాగ్రతస్తూర్ణం ప్రస్థితా
వనచారిణీ ॥ ౨౭ ॥ న హి మే తేన హీనాయా వాసస్స్వర్గేపి రోచతే । ప్రాగేవ తు మహా
భాగః సౌమిత్రిర్మిత్రనందనః ॥ ౨౮ ॥ పూర్వజస్యానుయాత్రార్థే ద్రుమచీరైర
లంకృతః । తే వయం భర్తురాదేశం బహుమాన్య దృఢవ్రతాః ॥ ౨౯ ॥ ప్రవిష్టాస్స్మ పు
రాదృష్టం వనం గంభీరదర్శనమ్ । వసతో దండకారణ్యే తస్యాహమమితౌజసః ॥ ౩౦ ॥ రక్ష
సాపహృతా భార్యా రావణేన దురాత్మనా । ద్వౌ మాసౌ తేన మే కాలో జీవితానుగ్రహః
కృతః ॥ ౩౧ ॥ ఊర్ధ్వం ద్వాభ్యాం తు మాసాభ్యాం తతస్త్యక్ష్యామి జీవితమ్ ॥ ఇతి శ్రీమ
త్సుందరకాండే - త్రయస్త్రింశస్సర్గః

తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా హనూమాన్ హరియూథపః । దుఃఖాద్దుఃఖాభిభూ
తాయాస్సాంత్వముత్తరమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ అహం రామస్య సందేశాద్దేవి దూతస్తవా
గతః । వైదేహి కుశలీ రామస్త్వాం చ కౌశలమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ యో బ్రాహ్మమస్త్రం
వేదాంశ్చ వేద వేదవిదాం వరః । స త్వాం దాశరథీ రామో దేవి కౌశలమబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥
లక్ష్మణశ్చ మహాతేజా భర్తుస్తేనుచరః ప్రియః । కృతవాన్ శోకసంతప్తశ్శిరసా తేభి
వాదనమ్ ॥ ౪ ॥ సా తయోః కుశలం దేవీ నిశమ్య నరసింహయోః । ప్రీతిసంహృష్టసర్వాం
గీ హనూమంతమథాబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ కల్యాణీ బత గాథేయం లౌకికీ ప్రతిభాతి మా । ఏతి
జీవంతమానందో నరం వర్షశతాదపి ॥ ౬ ॥ తయోస్సమాగమే తస్మిన్ ప్రీతిరుత్పా

దితాప్ఫ్యుతా। పరస్పరేణచాలాపం విశ్వస్తౌతౌ ప్రచక్రతుః ॥ ౭ ॥ తస్యాస్తద్వచనం
శ్రుత్వా హనూమాన్ హరియూథపః। సీతాయాశ్శోకదీనాయాస్సమీప ముపచక్ర
మే॥ ౮ ॥ యథాయథాసమీపంస హనూమానుపసర్పతి। తథాతథారావణంసాతం
సీతాపరిశంకతే ॥ ౯ ॥ అహోధిగ్దుష్కృతమిదం కథితంహి యదస్య మే। రూపాంత
రముపాగమ్య సఏవాయం హిరావణః ॥ ౧౦ ॥ తామశోకస్య శాఖాంసా విముక్త్వా
శోకకర్శితా। తస్యామేవానవద్యాంగీ ధరణ్యాంసముపావిశత్ ॥ ౧౧ ॥ హనూమాన
పిదుఃఖార్తాం తాందృష్ట్వాభయమోహితామ్। అవందత మహాబాహుస్తతస్తాంజన
కాత్మజామ్ ॥ ౧౨ ॥ సాచైనంభయవిత్రస్తాభూయోనైవాభ్యుదైక్షత। తందృష్ట్వా
వందమానంతు సీతాశశినిభాననా ॥ ౧౩ ॥ అబ్రవీద్దీర్ఘముచ్ఛ్వస్య వానరం మధుర
స్వరా। మాయాంప్రవిష్టోమాయావీ యదిత్వంరావణస్స్వయమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఉత్పాదయ
సిమేభూయస్సంతాపంతన్నశోభనమ్। స్వంపరిత్యజ్యరూపంయః పరివ్రాజకరూప
ధృత్ ॥ ౧౫ ॥ జనస్థానే మయాదృష్టస్త్వంసఏవాసిరావణః। ఉపవాసకృశాందీనాం
కామరూపనిశాచర ॥ ౧౬ ॥ సంతాపయసిమాంభూయస్సంతప్తాంతన్నశోభనమ్॥
అథవానైతదేవంహి యన్మయాపరిశంకితమ్ ॥ ౧౭ ॥ మనసోహిమమప్రీతిరుత్పన్నాత
వదర్శనాత్। యదిరామస్యదూతస్త్వమాగతోభద్రమస్తు తే॥ ౧౮ ॥ పృచ్ఛామి త్వాం
హరిశ్రేష్ఠ ప్రియారామకథాహిమే। గుణాన్ రామస్యకథయ ప్రియస్యమమవానర॥
౧౯॥ చిత్తంహరసిమేసౌమ్య నదీకూలంయథారయః। అహోస్వప్నస్యసుఖతాయా
హమేవం చిరాహృతా॥ ౨౦॥ ప్రేషితంనామ పశ్యామి రాఘవేణ వనౌకసమ్। స్వ
ప్నేహియద్యహంవీరం రాఘవంసహలక్ష్మణమ్ ॥ ౨౧ ॥ పశ్యేయంనావసీదేయంస్వ
ప్నోపిమమమత్సరీ। నాహంస్వప్నమిమంమన్యే స్వప్నేదృష్ట్వాహివానరమ్ ॥ ౨౨ ॥
నశక్యోభ్యుదయఃప్రాప్తుం ప్రాప్తశ్చాభ్యుదయోమమ। కిన్నుస్యాచ్చిత్తమోహో
యం భవేద్వాతగతిస్త్వియమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఉన్మాదజో వికారోవా స్యాదియంమృగతృష్ణి
కా। అథవానాయమున్మాదో మోహోప్యున్మాదలక్షణః ॥ ౨౪ ॥ సంబుధ్యే చాహ
మాత్మానమిమంచాపి వనౌకసమ్। ఇత్యేవంబహుధాసీతా సంప్రధార్య బలాబలమ్॥
౨౫ ॥ రక్షసాంకామరూపత్వాన్మేనేతంరాక్షసాధిపమ్। ఏతాంబుద్ధింతదాకృత్వాసీ
తాసాతనుమధ్యమా ॥ ౨౬ ॥ నప్రతివ్యాజహారాథవానరంజనకాత్మజా। సీతాయా
శ్చింతితంబుద్ధ్వాహనూమాన్మారుతాత్మజః ॥ ౨౭ ॥ శ్రోత్రానుకూలైర్వచనైస్త
దాతాంసంప్రహర్షయత్। ఆదిత్యఇవ తేజస్వీలోకకాంతశ్శశీయథా ॥ ౨౮ ॥ య
స్తువిగ్రహవాన్ ధర్మస్సాధుస్సత్యప్రతిశ్రవః। పరిత్రాతాప్రదాతాచ సర్వభూతహి
తేరతః ॥ ౨౯ ॥ బలవాన్మాతరిశ్వేవ మహేంద్రఇవదుర్జయః। రాజాసర్వస్యలోక
స్య దేవో వైశ్రవణోయథా ॥ ౩౦ ॥ విక్రమేణోపపన్నశ్చయథావిష్ణుర్మహాయశాః॥
సత్యవాదీమధురవాక్ దేవోవాచస్పతిర్యథా ॥ ౩౧ ॥ రూపవాన్ సుభగశ్శ్రీమాన్ కం
దర్పఇవమూర్తిమాన్। స్థానక్రోధప్రహర్తాశ్చ శ్రేష్ఠోలోకేమహారథః ॥ ౩౨ ॥ బా
హుచ్ఛాయామవష్టబ్ధాయస్యలోకామహాత్మనః। దేవాఇవమహేంద్రస్య మోదంతే
విగతజ్వరాః ॥ ౩౩ ॥ అపకృష్యాశ్రమపదాన్మృగరూపేణరాఘవమ్। శూన్యేయేనాప
నీతాసితస్య ద్రక్ష్యసేతత్ఫలమ్ ॥ ౩౪ ॥ నచిరాద్రావణంసంఖ్యేయోవధిష్యతివీర్యవాన్॥
రోషప్రముక్తైరిషుభిర్జ్వలద్భిరివపావకైః ॥ ౩౫ ॥ తేనాహంప్రేషితోదూతస్త్వత్స
కాశమిహాగతః। త్వద్వియోగేనదుఃఖార్తస్సత్వాంకౌశలమబ్రవీత్ ॥ ౩౬ ॥ లక్ష్మణశ్చమ
హాతేజాస్సుమిత్రానందవర్ధనః। అభివాద్యమహాబాహుస్సత్వాంకౌశలమబ్రవీత్॥

౩౬॥ రామస్య చ సఖా దేవి సుగ్రీవో నామ వానరః । రాజా వానరముఖ్యానాం స త్వాం కౌశలమబ్రవీత్ ॥ ౩౭ ॥ నిత్యం స్మరతి రామస్త్వాం ససుగ్రీవస్సలక్ష్మణః । దిష్ట్యా జీవసి వైదేహి రాక్షసీవశమాగతా ॥ ౩౮ ॥ నచిరాద్ద్రక్ష్యసే రామం లక్ష్మణం చ మహాబలమ్। మధ్యే వానరకోటీనాం సుగ్రీవం చామితౌజసమ్ ॥ ౪౦ ॥ అహం సుగ్రీవసచివో హనూమాన్నామ వానరః । ప్రవిష్టో నగరీం లంకాం లంఘయిత్వా మహోదధిమ్ ॥ ౪౧ ॥ కృత్వా మూర్ధ్ని పదన్యాసం రావణస్య దురాత్మనః । త్వాం ద్రష్టుముపయాతోఽహం సమాశ్రిత్య పరాక్రమమ్ ॥ ౪౨ ॥ నాహమస్మి తథా దేవి యథా మామవగచ్ఛసి । విశంకా త్యజ్యతామేషా శ్రద్ధత్స్వ వదతో మమ ॥ ౪౩ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - చతుస్త్రింశస్సర్గః

తాం తు రామకథాం శ్రుత్వా వైదేహీ వానరర్షభాత్ । ఉవాచ వచనం సాంత్వమిదం మధురయా గిరా ॥ ౧ ॥ క్వ తే రామేణ సంసర్గః కథం జానాసి లక్ష్మణమ్। వానరాణాం నరాణాం చ కథమాసీత్సమాగమః ॥ ౨ ॥ యాని రామస్య చిహ్నాని లక్ష్మణస్య చ వానర । తాని భూయస్సమాచక్ష్వ న మాం శోకస్సమావిశేత్ ॥ ౩ ॥ కీదృశం తస్య సంస్థానం రూపం రామస్య కీదృశమ్ । కథమూరూ కథం బాహూ లక్ష్మణస్య చ శంస మే ॥ ౪ ॥ ఏవముక్తస్తు వైదేహ్యా హనూమాన్మారుతాత్మజః । తతో రామం యథాతత్త్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే ॥ ౫ ॥ జానంతీ బత దిష్ట్యా మాం వైదేహి పరిపృచ్ఛసి । భర్తుః కమలపత్రాక్షి సంస్థానం లక్ష్మణస్య చ ॥ ౬ ॥ యాని రామస్య చిహ్నాని లక్ష్మణస్య చ యాని వై । లక్షితాని విశాలాక్షి వదతః శృణు తాని మే ॥ ౭ ॥ రామః కమలపత్రాక్షః సర్వసత్త్వమనోహరః । రూపదాక్షిణ్యసంపన్నః ప్రసూతో జనకాత్మజే ॥ ౮ ॥ తేజసాదిత్యసంకాశః క్షమయా పృథివీసమః । బృహస్పతిసమో బుద్ధ్యా యశసా వాసవోపమః ॥ ౯ ॥ రక్షితా జీవలోకస్య స్వజనస్యాభిరక్షితా । రక్షితా స్వస్య వృత్తస్య ధర్మస్య చ పరంతపః ॥ ౧౦ ॥ రామో భామిని లోకస్య చాతుర్వర్ణ్యస్య రక్షితా । మర్యాదానాం చ లోకస్య కర్తా కారయితా చ సః ॥ ౧౧ ॥ అర్చిష్మానర్చితోఽత్యర్థం బ్రహ్మచర్యవ్రతే స్థితః। సాధూనాముపకారజ్ఞః ప్రచారజ్ఞశ్చ కర్మణామ్॥ ౧౨ ॥ రాజవిద్యావినీతశ్చ బ్రాహ్మణానాముపాసితా । శ్రుతవాన్ శీలసంపన్నో వినీతశ్చ పరంతపః ॥ ౧౩ ॥ యజుర్వేదవినీతశ్చ వేదవిద్భిస్సుపూజితః । ధనుర్వేదే చ వేదే చ వేదాంగేషు చ నిష్ఠితః ॥ ౧౪ ॥ విపులాంసో మహాబాహుః కంబుగ్రీవః శుభాననః । గూఢజత్రుస్సుతామ్రాక్షో రామో దేవి జనైః శ్రుతః ॥ ౧౫ ॥ దుందుభిస్వననిర్ఘోషః స్నిగ్ధవర్ణః ప్రతాపవాన్ । సమస్సమవిభక్తాంగో వర్ణం శ్యామం సమాశ్రితః ॥ ౧౬ ॥ త్రిస్థిరస్త్రిప్రలంబశ్చ త్రిసమస్త్రిషు చోన్నతః । త్రితామ్రస్త్రిషు చ స్నిగ్ధో గంభీరస్త్రిషు నిత్యశః ॥ ౧౭ ॥ త్రివలీవాంస్త్ర్యవనతశ్చతుర్వ్యంగస్త్రిశీర్షవాన్ । చతుష్కలశ్చతూరేఖశ్చతుష్కిష్కుశ్చతుస్సమః ॥ ౧౮ ॥ చతుర్దశసమద్వంద్వశ్చతుర్దంష్ట్రశ్చతుర్గతిః । మహోష్ఠహనునాసశ్చ పంచస్నిగ్ధోఽష్టవంశవాన్ ॥ ౧౯ ॥ దశపద్మో దశబృహత్త్రిభిర్వ్యాప్తో ద్విశుక్లవాన్ । షడున్నతో నవతనుస్త్రిభిర్వ్యాప్నోతి రాఘవః ॥ ౨౦ ॥ సత్యధర్మపరః శ్రీమాన్సంగ్రహానుగ్రహే రతః । దేశకాలవిభాగజ్ఞస్సర్వలోకప్రియంవదః ॥ ౨౧ ॥ భ్రాతా చాస్య చ ద్వైమాత్రస్సౌమిత్రిరపరాజితః । అనురాగేణ రూపేణ గుణైశ్చైవ తథావిధః ॥ ౨౨ ॥ తావుభౌ నరశార్దూలౌ త్వద్దర్శనసముత్సుకౌ । విచిన్వంతౌ మహీం కృత్స్నామస్మాభిరభిసంగతౌ ॥ ౨౩ ॥ త్వామేవ మార్గమాణౌ తౌ విచరంతౌ వసుంధరామ్। దదర్శతుర్మృగపతిం పూర్వజేనవిరోపితమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఋశ్యమూకస్య శృంగే తు బహుపాదపసంకులే।

భ్రాతుర్భయార్తమాసీనం సుగ్రీవం ప్రియదర్శనమ్ ॥ ౨౫ ॥ వయంతు హరిరాజానం సుగ్రీవం సత్యసంగరమ్ । పరిచర్యామహే రాజ్యాత్పూర్వజేనావరోపితమ్ ॥ ౨౬ ॥ తతస్తౌ చీరవసనౌ ధనుః ప్రవరధారిణౌ । ఋశ్యమూకస్య శైలస్య రమ్యం దేశముపాగతౌ ॥ ౨౭ ॥ స తౌ దృష్ట్వా నరవ్యాఘ్రౌ ధన్వినౌ వానరర్షభః । అవప్లుతో గిరేస్తస్య శిఖరం భయమోహితః ॥ ౨౮ ॥ తతస్స శిఖరే తస్మిన్వానరేంద్రో వ్యవస్థితః । తయోస్సమీపం మామేవ ప్రేషయామాస సత్వరమ్ ॥ ౨౯ ॥ తావహం పురుషవ్యాఘ్రౌ సుగ్రీవవచనాత్ప్రభూ । రూపలక్షణసంపన్నౌ కృతాంజలిరుపస్థితః ॥ ౩౦ ॥ తౌ పరిజ్ఞాతతత్త్వార్థౌ మయా ప్రీతిసమన్వితౌ । పృష్ఠమారోప్య తం దేశం ప్రాపితౌ పురుషర్షభౌ ॥ ౩౧ ॥ నివేదితౌ చ తత్త్వేన సుగ్రీవాయ మహాత్మనే । తయోరన్యోన్యసల్లాపాద్భృశం ప్రీతిరజాయత ॥ ౩౨ ॥ తత్ర తౌ ప్రీతిసంపన్నౌ హరీశ్వరనరేశ్వరౌ । పరస్పరకృతాశ్వాసౌ కథయా పూర్వవృత్తయా ॥ ౩౩ ॥ తతస్స సాంత్వయామాస సుగ్రీవం లక్ష్మణాగ్రజః । స్త్రీహేతోర్వాలినా భ్రాత్రా నిరస్తమురుతేజసా ॥ ౩౪ ॥ తతస్త్వన్నాశజం శోకం రామస్యాక్లిష్టకర్మణః । లక్ష్మణో వానరేంద్రాయ సుగ్రీవాయ న్యవేదయత్ ॥ ౩౫ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా వానరేంద్రస్తు లక్ష్మణేనేరితం వచః । తదాసీన్నిష్ప్రభోత్యర్థం రాహుగ్రస్త ఇవాంశుమాన్ ॥ ౩౬ ॥ తతస్త్వద్గాత్రశోభీని రక్షసా హ్రియమాణయా । యాన్యాభరణజాలాని పాతితాని మహీతలే ॥ ౩౭ ॥ తాని సర్వాణి రామాయ ఆనీయ హరియూథపాః । సంహృష్టా దర్శయామాసుర్గతిం తే న విదుస్తవ ॥ ౩౮ ॥ తాని రామాయ దత్తాని మయైవోపహృతాని చ । స్వనవంత్యవకీర్ణాని తస్మిన్విహతచేతసి ॥ ౩౯ ॥ తాన్యంకే దర్శనీయాని కృత్వా బహువిధం తవ । తేన దేవప్రకాశేన దేవేన పరిదేవితమ్ ॥ ౪౦ ॥ పశ్యతస్తాని రుదతస్తామ్యతశ్చ పునః పునః । ప్రాదీపయన్దాశరథేస్తాని శోకహుతాశనమ్ ॥ ౪౧ ॥ శయితం చ చిరం తేన దుఃఖార్తేన మహాత్మనా । మయాపి వివిధైర్వాక్యైః కృచ్ఛ్రాదుత్థాపితః పునః ॥ ౪౨ ॥ తాని దృష్ట్వా మహాబాహుర్దర్శయిత్వా ముహుర్ముహుః । రాఘవస్సహసౌమిత్రిస్సుగ్రీవస్య న్యవేదయత్ ॥ ౪౩ ॥ త్వాదర్శనజేనార్యే రాఘవః పరితప్యతే । మహతా జ్వలతా నిత్యమగ్నినేవాగ్నిపర్వతః ॥ ౪౪ ॥ త్వత్కృతే మదనశ్చైవ శోకశ్చింతా చ రాఘవమ్ । తాపయంతి మహాత్మానమగ్న్యగారమివాగ్నయః ॥ ౪౫ ॥ తవాదర్శనశోకేన రాఘవః ప్రవిచాల్యతే । మహతా భూమికంపేన మహానివ శిలోచ్చయః ॥ ౪౬ ॥ కాననాని సురమ్యాణి నదీః ప్రస్రవణాని చ । చరన్న రతిమాప్నోతి త్వామపశ్యన్నృపాత్మజే ॥ ౪౭ ॥ స త్వాం మనుజశార్దూలః క్షిప్రం ప్రాప్స్యతి రాఘవః । సమిత్రబాంధవం హత్వా రావణం జనకాత్మజే ॥ ౪౮ ॥ సహితౌ రామసుగ్రీవావుభావకురుతాం తదా । సమయం వాలినం హంతుం తవ చాన్వేషణం తథా ॥ ౪౯ ॥ తతస్తాభ్యాం కుమారాభ్యాం వీరాభ్యాం స హరీశ్వరః । కిష్కింధాం సముపాగమ్య వాలీ యుద్ధే నిపాతితః ॥ ౫౦ ॥ తతో నిహత్య తరసా రామో వాలినమాహవే । సర్వేషాం హరిసంఘానాం సుగ్రీవమకరోత్పతిమ్ ॥ ౫౧ ॥ రామసుగ్రీవయోరైక్యం దేవ్యేవం సమజాయత । హనూమంతం చ మాం విద్ధి తయోర్దూతమిహాగతమ్ ॥ ౫౨ ॥ స్వరాజ్యం ప్రాప్య సుగ్రీవస్సమానీయ హరీశ్వరాన్ । త్వదర్థం ప్రేషయామాస దిశో దశ మహాబలాన్ ॥ ౫౩ ॥ ఆదిష్టా వానరేంద్రేణ సుగ్రీవేణ మహౌజసా । అద్రిరాజప్రతీకాశాస్సర్వతః ప్రస్థితా మహీమ్ ॥ ౫౪ ॥ తతస్తే మార్గమాణా వై సుగ్రీవవచనాతురాః । చరంతి వసుధాం కృత్స్నాం వయమన్యే చ వానరాః ॥ ౫౫ ॥ అంగదో నామ లక్ష్మీవాన్వాలిసూనుర్మహాబలః । ప్రస్థితః కపిశార్దూలస్త్రిభాగబలసంవృతః ॥ ౫౬ ॥ తేషాం నో విప్రణష్టానాం వింధ్యే పర్వతసత్తమే । భృశ

ధితానాని రాత్రాణాం బిలే కస్మింశ్చిదాసతామ్ ॥ ౫౭ ॥ భృశం శోకపరీతానా మహోరాత్రగణాగతాః । తే వయం కార్యవైరాశ్యా త్కాలస్యాతిక్రమేణ చ ॥ ౫౮ ॥ భయాచ్చ కపిరాజస్య ప్రాణాం స్త్యక్తుం వ్యవస్థితాః । విచిత్య వనదుర్గాణి గిరిప్రస్రవణాని చ ॥ ౫౯ । అనాసాద్య పదం దేవ్యాః ప్రాణాం స్త్యక్తుం సముద్యతాః । దృష్ట్వా ప్రాయోపవిష్టాంశ్చ సర్వాన్వానరపుంగవాన్ ॥ ౬౦ ॥ భృశం శోకార్ణవే మగ్నః పర్యదేవయదంగదః । తవ నాశం చ వైదేహి వాలినశ్చ వధం తథా ॥ ౬౧ ॥ ప్రాయోపవేశమస్మాకం మరణం చ జటాయుషః । తేషాం నస్స్వామిసందేశా న్నిరాశానాం ముమూర్షతామ్ ॥ ౬౨ ॥ కార్యహేతోరివాయాత శ్శకునిర్వీర్యవాన్మహాన్ । గృధ్రరాజస్య సోదర్యః సంపాతిర్నామ గృధ్రరాట్ ॥ ౬౩ ॥ శ్రుత్వా భ్రాతృవధం కోపా దిదం వచనమబ్రవీత్ । యవీయాన్కేన మే భ్రాతా హతః క్వ చ నిపాతితః ॥ ౬౪ ॥ ఏతదాఖ్యాతుమిచ్ఛామి భవద్భిర్వానరోత్తమాః । అంగదోఽకథయత్తస్య జనస్థానే మహద్వధమ్ ॥ ౬౫ ॥ రక్షసా భీమరూపేణ త్వాముద్దిశ్య యథాతథమ్ । జటాయుషశ్చ సంపాతిర్వధం శ్రుత్వా సుదుఃఖితః ॥ ౬౬ ॥ త్వాం శశంస వరారోహే వసంతీం రావణాలయే । తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సంపాతేః ప్రీతివర్ధనమ్ ॥ ౬౭ ॥ అంగదప్రముఖాస్తూర్ణం తతస్సంప్రస్థితా వయమ్ । వింధ్యాదుత్థాయ సంప్రాప్తా స్సాగరస్యాంతముత్తరమ్ ॥ ౬౮ ॥ త్వద్దర్శనకృతోత్సాహా హృష్టాస్తుష్టాః ప్లవంగమాః । అంగదప్రముఖాస్సర్వే వేలోపాంతముపస్థితాః ॥ ౬౯ ॥ చింతాం జగ్ముః పునర్భీతా స్త్వద్దర్శనసముత్సుకాః । అథాహం హరిసైన్యస్య సాగరం ప్రేక్ష్య సీదతః ॥ ౭౦ ॥ వ్యవధూయ భయం తీవ్రం యోజనానాం శతం ప్లుతః । లంకా చాపి మయా రాత్రౌ ప్రవిష్టా రాక్షసాకులా ॥ ౭౧ ॥ రావణశ్చ మయా దృష్ట స్త్వం చ శోకపరిప్లుతా । ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యథావృత్తమనిందితే ॥ ౭౨ ॥ అభిభాషస్వ మాం దేవి దూతో దాశరథేరహమ్ । త్వం మాం రామకృతోద్యోగం త్వన్నిమిత్తమిహాగతమ్ ॥ ౭౩ ॥ సుగ్రీవసచివం దేవి బుధ్యస్వ పవనాత్మజమ్ । కుశలీ తవ కాకుత్స్థ స్సర్వశస్త్రభృతాం వరః ॥ ౭౪ ॥ గురోరారాధనే యుక్తో లక్ష్మణశ్చ సులక్షణః । తస్య వీర్యవతో దేవి భర్తు స్తవ హితే రతః ॥ ౭౫ ॥ అహమేకస్తు సంప్రాప్త స్సుగ్రీవవచనాదిహ । మయేయమసహాయేన చరతా కామరూపిణా ॥ ౭౬ ॥ దక్షిణా దిగనుప్రాప్తా త్వన్మార్గవిజయైషిణా । దిష్ట్యాహం హరిసైన్యానాం త్వన్నాశమనుశోచతామ్ ॥ ౭౭ ॥ అపనేష్యామి సంతాపం తవాధిగమశంసనాత్ । దిష్ట్యా కృతం మయా చేదం దేవి సాగరలంఘనమ్ ॥ ౭౮ ॥ ప్రాప్స్యామ్యహమిదం దిష్ట్యా త్వద్దర్శనకృతం యశః । రాఘవశ్చ మహావీర్యః క్షిప్రం త్వామభిపత్స్యతే ॥ ౭౯ ॥ సమిత్రబాంధవం హత్వా రావణం రాక్షసాధిపమ్ । క్రౌంచో నామాథ వైదేహి గిరీణాముత్తమో గిరిః ॥ ౮౦ ॥ తతో గచ్ఛతి గోకర్ణం పర్వతం కేసరీ హరిః । స చ దేవర్షినిర్దిష్టః పితా మమ మహాకపిః ॥ ౮౧ ॥ తీర్థే నదీపతేః పుణ్యే శంబసాదనముద్ధరత్ । తస్యాహం హరిణః క్షేత్రే జాతో వాతేన మైథిలి ॥ ౮౨ ॥ హనూమానితి విఖ్యాతో లోకే స్వేనైవ కర్మణా । విశ్వాసార్థం తు వైదేహి భర్తురుక్తా మయా గుణాః ॥ ౮౩ ॥ అచిరాద్రాఘవో దేవి త్వామితో నయితానఘే । ఏవం విశ్వాసితా సీతా హేతుభిశ్శోకకర్శితా ॥ ౮౪ ॥ ఉపపన్నైరభిజ్ఞానై ర్దూతం తమవగచ్ఛతి । అతులం చ గతా హర్షం ప్రహర్షేణ చ జానకీ ॥ ౮౫ ॥ నేత్రాభ్యాం వక్రపక్ష్మాభ్యాం ముమోచానందజం జలమ్ । చారు తద్వదనం తస్యా స్తామ్రశుక్లాయతేక్షణమ్ ॥ ౮౬ ॥ అశోభత విశాలాక్ష్యా రాహుముక్త ఇవోడురాట్ । హనూమంతం కపిం వ్యక్తం మన్యతే నాన్యథేతి సా ॥ ౮౭ ॥ అథోవాచ హనూమాంస్తా ముత్తరం ప్రియదర్శనామ్ । ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం సమాశ్వసిహి మైథిలి ॥ ౮౮ ॥ కిం కరోమి కథం వా తే రోచతే ప్ర

తియాస్యహమ్ ॥ హా లేనురేవం యాతి శంబసాదనే కపిప్రవీరేణ సుహర్షితచోదనాత్ । తతో హ వాయుప్రభవ స్తోస్మై మైథిలిప్రభావతస్త త్ప్రతిమశ్చవానరః ॥ ౮౭ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - పంచత్రింశస్సర్గః

భూయ ఏవ మహాతేజా హనూమాన్మారుతాత్మజః । అబ్రవీత్ప్రశ్రితం వాక్యం సీతాం ప్రత్యయకారణాత్ ॥ ౧ ॥ వానరోహం మహాభాగే దూతో రామస్య ధీమతః । రామనామాంకితం చేదం పశ్య దేవ్యంగులీయకమ్ ॥ ౨ ॥ ప్రత్యయార్థం తవానీతం తేన దత్తం మహాత్మనా । సమాశ్వసిహి భద్రం తే క్షీణదుఃఖఫలా హ్యసి ॥ ౩ ॥ గృహీత్వా ప్రేక్షమాణా సా భర్తుః కరవిభూషణమ్ । భర్తారమివ సంప్రాప్తా జానకీ ముదితాభవత్ ॥ ౪ ॥ చారు తద్వదనం తస్యాస్తామ్రశుక్లాయతేక్షణమ్ । హర్షోదగ్రం బభూవాథ రాహుముక్త ఇవోడురాట్ ॥ ౫ ॥ తతస్సా హ్రీమతీ బాలా భర్తృసందేశహర్షితా । పరితుష్టా ప్రియం కృత్వా ప్రశశంస మహాకపిమ్ ॥ ౬ ॥ విక్రాన్తస్త్వం సమర్థస్త్వం ప్రాజ్ఞస్త్వం వానరోత్తమ । యేనేదం రాక్షసపదం త్వయైకేన ప్రధర్షితమ్ ॥ ౭ ॥ శతయోజనవిస్తీర్ణస్సాగరో మకరాలయః । విక్రమశ్లాఘనీయేన క్రమతా గోష్పదీకృతః ॥ ౮ ॥ నహి త్వాం ప్రాకృతం మన్యే వానరం వానరర్షభ । యస్య తే నాస్తి సంత్రాసో రావణాన్నాపి సంభ్రమః ॥ ౯ ॥ అర్హసే చ కపిశ్రేష్ఠ మయా సమభిభాషితుమ్ । యద్యసి ప్రేషితస్తేన రామేణ విదితాత్మనా ॥ ౧౦ ॥ ప్రేషయిష్యతి దుర్ధర్షో రామో న హ్యపరీక్షితమ్ । పరాక్రమమవిజ్ఞాయ మత్సకాశం విశేషతః ॥ ౧౧ ॥ దిష్ట్యా చ కుశలీ రామో ధర్మాత్మా సత్యసంగరః । లక్ష్మణశ్చ మహాతేజాస్సుమిత్రానందవర్ధనః ॥ ౧౨ ॥ కుశలీ యది కాకుత్స్థః కిన్ను సాగరమేఖలామ్ । మహీం దహతి కోపేన యుగాంతాగ్నిరివోత్థితః ॥ ౧౩ ॥ అథవా శక్తిమంతౌ తౌ సురాణామపి నిగ్రహే । మమైవ తు న దుఃఖానామస్తి మన్యే విపర్యయః ॥ ౧౪ ॥ కచ్చిన్న వ్యథతే రామః కచ్చిన్న పరితప్యతే । ఉత్తరాణి చ కార్యాణి కురుతే పురుషోత్తమః ॥ ౧౫ ॥ కచ్చిన్న దీనస్సంభ్రాంతః కార్యేషు చ న ముహ్యతి । కచ్చిత్పురుషకార్యాణి కురుతే నృపతేస్సుతః ॥ ౧౬ ॥ ద్వివిధం త్రివిధోపాయముపాయమపి సేవతే । విజిగీషుస్సుహృత్కచ్చిన్మిత్రేషు చ పరంతపః ॥ ౧౭ ॥ కచ్చిన్మిత్రాణి లభతే మిత్రైశ్చాప్యభిగమ్యతే । కచ్చిత్కల్యాణమిత్రశ్చ మిత్రైశ్చాపి పురస్కృతః ॥ ౧౮ ॥ కచ్చిదాశాస్తి దేవానాం ప్రసాదం పార్థివాత్మజః । కచ్చిత్పురుషకారం చ దైవం చ ప్రతిపద్యతే ॥ ౧౯ ॥ కచ్చిన్న విగతస్నేహః ప్రవాసాన్మయి రాఘవః । కచ్చిన్మాం వ్యసనాదస్మాన్మోక్షయిష్యతి వానర ॥ ౨౦ ॥ సుఖానాముచితో నిత్యమసుఖానామనౌచితః । దుఃఖముత్తరమాసాద్య కచ్చిద్రామో న సీదతి ॥ ౨౧ ॥ కౌసల్యాయాస్తథా కచ్చిత్సుమిత్రాయాస్తథైవ చ । అభీక్ష్ణం శ్రూయతే కచ్చిత్కుశలం భరతస్య చ ॥ ౨౨ ॥ మన్నిమిత్తేన మానార్హః కచ్చిచ్ఛోకేన రాఘవః । కచ్చిన్నాన్యమనా రామః కచ్చిన్మాం తారయిష్యతి ॥ ౨౩ ॥ కచ్చిదక్షౌహిణీం భీమాం భరతో భ్రాతృవత్సలః । ధ్వజినీం మంత్రిభిర్గుప్తాం ప్రేషయిష్యతి మత్కృతే ॥ ౨౪ ॥ వానరాధిపతిః శ్రీమాన్ సుగ్రీవః కచ్చిదేష్యతి । మత్కృతే హరిభిర్వీరైర్వృతో దంతనఖాయుధైః ॥ ౨౫ ॥ కచ్చిచ్చ లక్ష్మణశ్శూరః సుమిత్రానందవర్ధనః । అస్త్రవిచ్ఛరజాలేన రాక్షసాన్విధమిష్యతి ॥ ౨౬ ॥ రౌద్రేణ కచ్చిదస్త్రేణ జ్వలతా నిహతం రణే । ద్రక్ష్యామ్యల్పేన కాలేన రావణం ససుహృజ్జనమ్ ॥ ౨౭ ॥ కచ్చిన్న తద్ధేమసమానవర్ణం తస్యాననం పద్మసమానగంధి । మయా వినా శుష్యతి శోకదీనం జలక్షయే పద్మమివాతపేన ॥ ౨౮ ॥ ధర్మాపదేశాత్త్యజతశ్చ రాజ్యం మాం చాప్యరణ్యం నయతః పదాతిమ్ । నాసీద్వ్యథా యస్య

స్యనభీర్నశోకః కచ్చిత్సధైర్యం హృదయేకరోతి ॥ ౨౯ ॥ నచాస్యమాతా నపితాచ నాన్యః స్నేహాద్విశిష్టోస్తిమయాసమోవా । తావత్త్వహందూతజిజీవిషేయం యావత్ప్రవృత్తింశృణుయాంప్రియస్య ॥ ౩౦ ॥ ఇతీవదేవీవచనం మహార్థం తంవానరేంద్రం మధురార్థముక్త్వా । శ్రోతుంపునస్తస్యవచోభిరామం రామార్థయుక్తం విరరామ రామా ॥ ౩౧ ॥ సీతాయావచనంశ్రుత్వా మారుతిర్భీమవిక్రమః । శిరస్యంజలిమాధాయ వాక్యముత్తరమబ్రవీత్ ॥ ౩౨ ॥ నత్వామిహస్థాంజానీతే రామఃకమలలోచనః । తేనత్వాంనానయత్యాశు శచీమివ పురందరః ॥ ౩౩ ॥ శ్రుత్వైవతు వచోమహ్యం క్షిప్రమేష్యతిరాఘవః । చమూంప్రకర్షన్మహతీం హర్యృక్షగణసంకులామ్ ॥ ౩౪ ॥ విష్టంభయిత్వాబాణౌఘైరక్షోభ్యంవరుణాలయమ్ । కరిష్యతి పురీంలంకాం కాకుత్స్థశ్శాంతరాక్షసామ్ ॥ ౩౫ ॥ తత్రయద్యంతరామృత్యుర్యది దేవాస్సహాసురాః । స్థాస్యంతిపథిరామస్య సతానపి వధిష్యతి ॥ ౩౬ ॥ తవాదర్శనజేనార్యే శోకేనసపరిప్లుతః । నశర్మలభతేరామః సింహార్దితఇవద్విపః ॥ ౩౭ ॥ మలయేనచవింధ్యేన మేరుణామందరేణచ । దర్దురేణచతేదేవి శపేమూలఫలేనచ ॥ ౩౮ ॥ యథాసునయనంవల్గుబింబోష్ఠంచారుకుండలమ్ । ముఖంద్రక్ష్యసిరామస్య పూర్ణచంద్రమివోదితమ్ ॥ ౩౯ ॥ క్షిప్రంద్రక్ష్యసివైదేహి రామంప్రస్రవణేగిరౌ । శతక్రతుమివాసీనం నాకపృష్ఠస్యమూర్ధని ॥ ౪౦ ॥ నమాంసంరాఘవోభుంక్తే నచాపిమధుసేవతే । వన్యంసువిహితంనిత్యం భక్తమశ్నాతిపంచమమ్ ॥ ౪౧ ॥ నైవదంశాన్నమశకాన్ నకీటాన్నసరీసృపాన్ । రాఘవోపనయేద్గాత్రాత్త్వద్గతేనాంతరాత్మనా ॥ ౪౨ ॥ నిత్యంధ్యానపరోరామో నిత్యంశోకపరాయణః । నాన్యచ్చింతయతేకించిత్సతుకామవశంగతః ॥ ౪౩ ॥ అనిద్రస్సతతంరామస్సుప్తోపిచనరోత్తమః । సీతేతిమధురాంవాణీం వ్యాహరన్ప్రతిబుధ్యతే ॥ ౪౪ ॥ దృష్ట్వాఫలంవాపుష్పంవా యద్వాన్యత్సుమనోహరమ్ । బహుశోహేప్రియేత్యేవం శ్వసంస్త్వామభిభాషతే ॥ ౪౫ ॥ సదేవినిత్యంపరితప్యమానస్త్వామేవసీతేత్యభిభాషమాణః । దృఢవ్రతోరాజసుతోమహాత్మా తవైవలాభాయకృతప్రయత్నః ॥ ౪౬ ॥ సారామసంకీర్తనవీతశోకా రామస్యశోకేనసమానశోకా । శరన్ముఖేసాంబుదశేషచంద్రా నిశేవవైదేహసుతాబభూవ ॥ ౪౭ ॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - షట్త్రింశస్సర్గః

సీతాతద్వచనంశ్రుత్వా పూర్ణచంద్రనిభాననా । హనూమంతమువాచేదం ధర్మార్థసహితం వచః ॥ ౧ ॥ అమృతంవిషసంసృష్టంత్వయావానరభాషితమ్ । యచ్చనాన్యమనారామో యచ్చశోకపరాయణః ॥ ౨ ॥ ఐశ్వర్యేవాసువిస్తీర్ణే వ్యసనేవాసుదారుణే । రజ్జ్వేవపురుషంబద్ధ్వా కృతాంతఃపరికర్షతి ॥ ౩ ॥ విధిర్నూనమసంహార్యః ప్రాణినాంప్లవగోత్తమ । సౌమిత్రింమాంచరామంచవ్యసనైఃపశ్యమోహితాన్ ॥ ౪ ॥ శోకస్యాస్యకదాపారంరాఘవోధిగమిష్యతి । ప్లవమానఃపరిశ్రాంతో హతనౌస్సాగరేయథా ॥ ౫ ॥ రాక్షసానాంవధంకృత్వాసూదయిత్వాతురావణమ్ । లంకామున్మూలితాంకృత్వాకదాద్రక్ష్యతిమాంపతిః ॥ ౬ ॥ సవాచ్యస్సంత్వరస్వేతియావదేవనపూర్యతే । అయంసంవత్సరఃకాలస్తావద్ధిమమజీవితమ్ ॥ ౭ ॥ వర్తతేదశమోమాసో ద్వౌతుశేషౌప్లవంగమ । రావణేననృశంసేనసమయోయఃకృతోమమ ॥ ౮ ॥ విభీషణేనచభ్రాత్రామమనిర్యాతనంప్రతి । అనునీతఃప్రయత్నేననచతత్కురుతేమతిమ్ ॥ ౯ ॥ మమప్రతిప్రదానంహిరావణస్యనరోచతే । రావణంమార్గతేసంఖ్యేమృత్యుఃకాలవశంగతమ్ ॥ ౧౦ ॥ జ్యేష్ఠాకన్యానలానామవిభీషణసుతాకపే । తయామమేదమాఖ్యాతం మాత్రా

ప్రహితయాస్వయమ్॥ ౧౧ ॥ ఆశంసేయంహరిశ్రేష్ఠక్షిప్రంమాంప్రాప్స్యతే పతిః।
అంతరాత్మాహిమేశుద్ధస్తస్మింశ్చబహవోగుణాః ॥ ౧౨ ॥ ఉత్సాహఃపౌరుషంసత్త్వ
మానృశంస్యంకృతజ్ఞతా। విక్రమశ్చప్రభావశ్చసంతివానరరాఘవే॥ ౧౩ ॥ చతుర్ద
శసహస్రాణిరాక్షసానాంజఘానయః। జనస్థానేవినాభ్రాత్రాశత్రుఃకస్తస్యనోద్వి
జేత్ ॥ ౧౪ ॥ సనశక్యస్తులయితుం వ్యసనైఃపురుషర్షభః। అహంతస్యప్రభావజ్ఞా
శక్రస్యేవపులోమజా ॥ ౧౫ ॥ శరజాలాంశుమాఞ్శూరఃకపేరామదివాకరః। శత్రు
రక్షోమయంతోయముపశోషంనయిష్యతి॥ ౧౬ ॥ ఇతిసంజల్పమానాం తాం రామార్థే
శోకకర్శితామ్। అశ్రుసంపూర్ణనయనామువాచవచనంకపిః ॥ ౧౭॥ శ్రుత్వైవతువ
చోమహ్యంక్షిప్రమేష్యతిరాఘవః। చమూంప్రకర్షన్మహతీంహర్యృక్షగణసంకు
లామ్॥ ౧౮ ॥ అథవామోచయిష్యామిత్వామద్యైవవరాననే। అస్మాద్దుఃఖాదుపారో
హమమపృష్ఠమనిందితే॥ ౧౯ ॥ త్వాంతుపృష్ఠగతాంకృత్వాసంతరిష్యామిసాగరమ్। శ
క్తిరస్తిహిమేవోఢుంలంకామపిసరావణామ్॥ ౨౦॥ అహంప్రస్రవణస్థాయ రాఘవా
యాద్యమైథిలి। ప్రాపయిష్యామిశక్రాయహవ్యం హుత మివానలః॥ ౨౧ ॥ ద్రక్ష్య
స్యద్యైవవైదేహిరాఘవంసహలక్ష్మణమ్। వ్యవసాయసమాయుక్తంవిష్ణుందైత్యవధే
యథా ॥ ౨౨ ॥ త్వద్దర్శనకృతోత్సాహమాశ్రమస్థంమహాబలమ్। పురందరమివాసీ
నం నాగరాజస్యమూర్ధని॥ ౨౩ ॥ పృష్ఠమారోహమేదేవిమావిశంకస్వశోభనే। యో
గమన్విచ్ఛరామేణశశాంకేనేవరోహిణీ॥ ౨౪ ॥ శచీవచమహేంద్రేణసూర్యేణేవ
సువర్చలా। మత్పృష్ఠమధిరుహ్యత్వంతరాకాశంమహార్ణవమ్॥ ౨౫॥ నహిమేసం
ప్రయాతస్యత్వామితోనయతోంగనే। అనుగంతుంగతింశక్తాస్సర్వేలంకానివాసినః॥
౨౬ ॥ యథైవాహమనుప్రాప్తస్తథైవాహమసంశయః। యాస్యామిపశ్యవైదేహి
త్వాముద్యమ్యవిహాయసమ్॥ ౨౭ ॥ మైథిలీతుహరిశ్రేష్ఠాచ్ఛ్రుత్వావచనమద్భుతమ్।
హర్షవిస్మితసర్వాంగీహనూమంతమథాబ్రవీత్ ॥ ౨౮ ॥ హనూమన్దూరమధ్వా
నంకథంమాం వోఢుమిచ్ఛసి। తదేవఖలుతేమన్యేకపిత్వంహరియూథప॥ ౨౯ ॥ కథం
వాల్పశరీరస్త్వంమామితోనేతుమిచ్ఛసి। సకాశంమానవేంద్రస్య భర్తుర్మేప్లవగ
ర్షభ॥ ౩౦ ॥ సీతాయావచనంశ్రుత్వాహనూమాన్మారుతాత్మజః। చింతయామాసల
క్ష్మీవాన్నవంపరిభవంకృతమ్॥ ౩౧ ॥ నమేజానాతిసత్త్వంవాప్రభావం వాసితేక్షణా। త
స్మాత్పశ్యతువైదేహీయద్రూపంమమకామతః॥ ౩౨॥ ఇతిసంచిత్య హనుమాంస్తదా
ప్లవగసత్తమః। దర్శయామాసవైదేహ్యాఃస్వంరూపమరిమర్దనః ॥ ౩౩ ॥ సతస్మా
త్పాదపాద్ధీమానాప్లుత్యప్లవగర్షభః। తతోవర్ధితుమారేభేసీతాప్రత్యయకారణాత్॥
౩౪ ॥ మేరుమందరసంకాశో బభౌదీప్తానలప్రభః। అగ్రతోవ్యవతస్థేచసీతాయావా
నరోత్తమః ॥ ౩౫॥ హరిఃపర్వతసంకాశస్తామ్రవక్త్రోమహాబలః। వజ్రదంష్ట్రనఖోభీ
మోవైదేహీమిదమబ్రవీత్ ॥ ౩౬ ॥ సపర్వతవనోద్దేశాంసాట్టప్రాకారతోరణామ్।
లంకామిమాంసనాథాంవానయితుంశక్తిరస్తిమే ॥ ౩౭ ॥ తదవస్థాప్యతాంబుద్ధిరలందే
వివిశంకయా। విశోకంకురువైదేహిరాఘవంసహలక్ష్మణమ్ ॥ ౩౮ ॥ తందృష్ట్వాభీమ
సంకాశమువాచజనకాత్మజా। పద్మపత్రవిశాలాక్షీమారుతస్యౌరసంసుతమ్ ॥ ౩౯ ॥
తవసత్త్వంబలంచైవవిజానామిమహాకపే। వాయోరివగతించాపితేజశ్చాగ్నేరివాద్భు
తమ్ ॥ ౪౦ ॥ ప్రాకృతోన్యఃకథంచేమాంభూమిమాగంతుమర్హతి। ఉదధేరప్రమేయ
స్యపారంవానరపుంగవ ॥ ౪౧ ॥ జానామిగమనేశక్తింనయనేచాపితేమమ । అవశ్యం
సంప్రధార్యాశుకార్యసిద్ధిర్మహాత్మనః ॥ ౪౨॥ అయుక్తంతుకపిశ్రేష్ఠమయాగంతుం

త్వయానఘ । వాయువేగేన వేగస్య వేగో మాం మోహయేత్తవ ॥ ౪౩॥ అహమాకాశమా
పన్నా హ్యుపర్యుపరి సాగరమ్ । ప్రపతేయం హి తే పృష్ఠాద్భయాద్వేగేన గచ్ఛతః ॥ ౪౪ ॥
పతితా సాగరే చాహం తిమినక్రఝషాకులే । భవేయమాశు వివశా యాదసామన్నముత్త
మమ్ ॥ ౪౫ ॥ న చ శక్ష్యే త్వయా సార్ధం గంతుం శత్రువినాశన । కళత్రవతి సందేహ
స్త్వయ్యపి స్యాదసంశయః ॥ ౪౬ ॥ హ్రియమాణాం తు మాం దృష్ట్వా రాక్షసా భీమవిక్ర
మాః । అనుగచ్ఛేయు రాదిష్టా రావణేన దురాత్మనా ॥ ౪౭ ॥ తైస్త్వం పరివృతశ్శూరైశ్శూ
లముద్గరపాణిభిః । భవేస్త్వం సంశయం ప్రాప్తో మయా వీర కళత్రవాన్ ॥ ౪౮ ॥ సాయు
ధా బహవో వ్యోమ్ని రాక్షసాస్త్వం నిరాయుధః । కథం శక్ష్యసి సంయాతుం మాం చైవ
పరిరక్షితుమ్ ॥ ౪౯ ॥ యుధ్యమానస్య రక్షోభిస్తవ తైః క్రూరకర్మభిః । ప్రపతేయం హి
తే పృష్ఠాద్భయార్తా కపిసత్తమ ॥ ౫౦ ॥ అథ రక్షాంసి భీమాని మహాంతి బలవంతి చ । కథం
చిత్సాంపరాయే త్వాం జయేయుః కపిసత్తమ ॥ ౫౧ ॥ అథవా యుధ్యమానస్య పతేయం వి
ముఖస్య తే । పతితాం చ గృహీత్వా మాం నయేయుః పాపరాక్షసాః ॥ ౫౨ ॥ మాం వా హ
రేయుస్త్వద్ధస్తాద్విశసేయురథాపి వా । అవ్యవస్థౌ హి దృశ్యేతే యుద్ధే జయపరాజయౌ ॥
౫౩ ॥ అహం వాపి విపద్యేయం రక్షోభిరభితర్జితా । త్వత్ప్రయత్నో హరిశ్రేష్ఠ భవేన్ని
ష్ఫలఏవ తు ॥ ౫౪ ॥ కామం త్వమసి పర్యాప్తో నిహంతుం సర్వరాక్షసాన్ । రాఘవస్య
యశో హీయేత్త్వయా శస్తైస్తు రాక్షసైః ॥ ౫౫ ॥ అథవాదాయ రక్షాంసి న్యసేయుస్సం
వృతే హి మామ్ । యత్ర తే నాభిజానీయుర్హరయో నాపి రాఘవౌ ॥ ౫౬ ॥ ఆరంభస్తు
మదర్థోఽయం తవ తావన్నిరర్థకః । త్వయా హి సహ రామస్య మహానాగమనే గుణః ॥
౫౭ ॥ మయి జీవిత మాయత్తం రాఘవస్య మహాత్మనః । భ్రాతౄణాం చ మహాబాహో
తవ రాజకులస్య చ ॥ ౫౮ ॥ తౌ నిరాశౌ మదర్థం తు శోకసంతాపకర్శితౌ । సహ స
ర్వర్క్షహరిభిస్త్యక్ష్యతః ప్రాణసంగ్రహమ్ ॥ ౫౯ ॥ భర్తృభక్తిం పురస్కృత్య రామా
దన్యస్య వానర । న స్పృశామి శరీరం తు పుంసో వానరపుంగవ ॥ ౬౦ ॥ యదహం గాత్ర
సంస్పర్శం రావణస్య బలాద్గతా । అనీశా కిం కరిష్యామి వినాథా వివశా సతీ ॥ ౬౧ ॥ య
ది రామో దశగ్రీవమిహ హత్వా సబాంధవమ్ । మామితో గృహ్య గచ్ఛేత తత్తస్య సదృశం
భవేత్ ॥ ౬౨ ॥ శ్రుతా హి దృష్టాశ్చ మయా పరాక్రమా మహాత్మనస్తస్య రణావమ
ర్దినః । న దేవగంధర్వభుజంగరాక్షసా భవంతి రామేణ సమా హి సంయుగే ॥ ౬౩ ॥ స
మీక్ష్య తం సంయతి చండవిక్రమం మహాబలం వాసవతుల్యవిక్రమమ్ । స లక్ష్మణం కో వి
షహేత రాఘవం హుతాశనం దీప్తమివానిలేరితమ్ ॥ ౬౪ ॥ స లక్ష్మణం రాఘవమాజి
మర్దనం దిశాగజం మత్తమివ వ్యవస్థితమ్ । సహేత కో వానరముఖ్య సంయుగే యు
గాంతసూర్యప్రతిమం శరార్చిషమ్ ॥ ౬౫ ॥ స మే హరిశ్రేష్ఠ సలక్ష్మణం
పతిం సయూథపం క్షిప్రమిహోపపాదయ । చిరాయ రామం ప్రతి శోకకర్శితాం కురు
ష్వ మాం వానరముఖ్య హర్షితామ్ ॥ ౬౬ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - సప్తత్రిం
శస్సర్గః

తతస్స కపిశార్దూలస్తేన వాక్యేన హర్షితః । సీతామువాచ తచ్ఛ్రుత్వా వాక్యం
వాక్యవిశారదః ॥ ౧ ॥ యుక్తరూపం త్వయా దేవి భాషితం శుభదర్శనే । సదృశం స్త్రీస్వ
భావస్య సాధ్వీనాం వినయస్య చ ॥ ౨ ॥ స్త్రీత్వం న తు సమర్థం హి సాగరం వ్యతివర్తి
తుమ్ । మామధిష్ఠాయ విస్తీర్ణం శతయోజనమాయతమ్ ॥ ౩ ॥ ద్వితీయం కారణం యచ్చ
బ్రవీషి వినయాన్వితే । రామాదన్యస్య నార్హామి సంస్పర్శమితి జానకి ॥ ౪ ॥ ఏతత్తే దే
వి సదృశం పత్న్యాస్తస్య మహాత్మనః । కా హ్యన్యా త్వామృతే దేవి బ్రూయాద్వచనమీ

దృశమ్॥ ౫ ॥ శ్రోష్యతే చైవ కాకుత్స్థస్సర్వం నిరవశేషతః । కారణైర్బహుభిర్దేవి రామప్రియచికీర్షయా ॥ ౬ ॥ స్నేహప్రస్కన్నమనసా మయైతత్సముదీరితమ్ । లంకాయా దుష్ప్రవేశత్వాద్దుస్తరత్వాన్మహోదధేః॥ ౭ ॥ సామర్థ్యాదాత్మనశ్చైవ మయైతత్సముదీరితమ్। ఇచ్ఛామి త్వాం సమానేతుమద్యైవ రఘుబంధునా॥ ౮ ॥ గురుస్నేహేన భక్త్యా చ నాన్యథైతదుదాహృతమ్ । యది నోత్సహసే యాతుం మయా సార్ధమనిందితే ॥ ౯ ॥ అభిజ్ఞానం ప్రయచ్ఛ త్వం జానీయాద్రాఘవో హి తత్ । ఏవముక్తా హనుమతా సీతా సురసుతోపమా॥ ౧౦ ॥ ఉవాచ వచనం మందం బాష్పప్రగ్రథితాక్షరమ్ । ఇదం శ్రేష్ఠమభిజ్ఞానం బ్రూయాస్త్వం తు మమ ప్రియమ్॥ ౧౧ ॥ శైలస్య చిత్రకూటస్య పాదే పూర్వోత్తరే పురా । తాపసాశ్రమవాసిన్యాః ప్రాజ్యమూలఫలోదకే॥ ౧౨ ॥ తస్మిన్ సిద్ధాశ్రమే దేశే మందాకిన్యా హ్యదూరతః । తస్యోపవనషండేషు నానాపుష్పసుగంధిషు ॥ ౧౩ ॥ విహృత్య సలిలక్లిన్నా తవాంకే సముపావిశమ్ । తతో మాంససమాయుక్తో వాయసః పర్యతుండయత్ ॥ ౧౪॥ తమహం లోష్టముద్యమ్య వారయామి స్మ వాయసమ్। దారయన్ స చ మాం కాకస్తత్రైవ పరిలీయతే॥ ౧౫॥ న చాప్యుపారమన్మాంసాద్భక్షార్థీ బలిభోజనః । ఉత్కర్షంత్యాం చ రశనాం క్రుద్ధాయాం మయి పక్షిణి॥ ౧౬ ॥ స్రస్యమానే చ వసనే తతో దృష్టా త్వయా హ్యహమ్ । త్వయాపహసితా చాహం క్రుద్ధా సంలజ్జితా తదా॥ ౧౭ ॥ భక్షగృధ్నేన కాకేన దారితా త్వాముపాగతా । ఆసీనస్య చ తే శ్రాంతా పునరుత్సంగమావిశమ్॥ ౧౮ ॥ క్రుధ్యంతీ చ ప్రహృష్టేన త్వయాహం పరిసాంత్వితా। బాష్పపూర్ణముఖీ మందం చక్షుషీ పరిమార్జతీ ॥ ౧౯॥ లక్షితాహం త్వయా నాథ వాయసేన ప్రకోపితా । పరిశ్రమాత్ప్రసుప్తా చ రాఘవాంకేఽప్యహం చిరమ్ ॥ ౨౦ ॥ పర్యాయేణ ప్రసుప్తశ్చ మమాంకే భరతాగ్రజః । స తత్ర పునరేవాథ వాయసస్సముపాగమత్ ॥ ౨౧ ॥ తతస్సుప్తప్రబుద్ధాం మాం రామస్యాంకాత్సముత్థితామ్ । వాయసస్సహసాగమ్య విదదార స్తనాంతరే ॥ ౨౨ ॥ పునః పునరథోత్పత్య విదదార స మాం భృశమ్ । తతస్సముక్షితో రామో ముక్తైశ్శోణితబిందుభిః॥ ౨౩॥ వాయసేన తతస్తేన బలవత్క్లిశ్యమానయా । స మయా బోధితః శ్రీమాన్ సుఖసుప్తః పరంతపః ॥ ౨౪ ॥ స మాం దృష్ట్వా మహాబాహుర్వితున్నాం స్తనయోస్తదా । ఆశీవిష ఇవ క్రుద్ధః శ్వసన్వాక్యమభాషత॥ ౨౫ ॥ కేన తే నాగనాసోరు విక్షతం వై స్తనాంతరమ్। కః క్రీడతి సరోషేణ పంచవక్త్రేణ భోగినా ॥ ౨౬ ॥ వీక్షమాణస్తతస్తం వై వాయసం సముదైక్షత । నఖైస్సరుధిరైస్తీక్ష్ణైర్మామేవాభిముఖం స్థితమ్ ॥ ౨౭॥ పుత్రః కిల స శక్రస్య వాయసః పతతాం వరః। ధరాంతరగతః శీఘ్రం పవనస్య గతౌ సమః ॥ ౨౮ ॥ తతస్తస్మిన్మహాబాహుః కోపసంవర్తితేక్షణః । వాయసే కృతవాన్ క్రూరాం మతిం మతిమతాం వరః ॥ ౨౯ ॥ స దర్భం సంస్తరాద్గృహ్య బ్రాహ్మేణాస్త్రేణ యోజయత్ । స దీప్త ఇవ కాలాగ్నిర్జజ్వాలాభిముఖో ద్విజమ్ ॥ ౩౦॥ స తం ప్రదీప్తం చిక్షేప దర్భం తం వాయసం ప్రతి । తతస్తం వాయసం దర్భస్సోఽంబరేఽనుజగామ హ ॥ ౩౧ ॥ అనుసృష్టస్తదా కాకో జగామ వివిధాం గతిమ్। త్రాణకామ ఇమం లోకం సర్వం వై విచచార హ ॥ ౩౨॥ స పిత్రా చ పరిత్యక్తస్సురైశ్చ సమహర్షిభిః । త్రీన్ లోకాన్ సంపరిక్రమ్య తమేవ శరణం గతః ॥ ౩౩ ॥ స తం నిపతితం భూమౌ శరణ్యశ్శరణాగతమ్ । వధార్హమపి కాకుత్స్థః కృపయా పర్యపాలయత్ ॥ ౩౪ ॥ న శర్మ లబ్ధ్వా లోకేషు తమేవ శరణం గతః । పరిద్యూనం విషణ్ణం చ స తమాయాంతమబ్రవీత్ ॥ ౩౫ ॥ మోఘం కర్తుం న శక్యం తు బ్రాహ్మమస్త్రం తదుచ్యతామ్। తతస్తస్య

క్షి కాకస్య హీనస్తి స్మ స దక్షిణమ్ ॥ ౩౬ ॥ దత్త్వా స దక్షిణం నేత్రం ప్రాణేభ్యః పరిరక్షితః ।
స రామాయ నమస్కృత్వా రాజ్ఞే దశరథాయ చ ॥ ౩౭ ॥ విసృష్టస్తేన వీరేణ ప్రతిపేదే స్వ
మాలయమ్ । మత్కృతే కాకమాత్రే తు బ్రహ్మాస్త్రం సముదీరితమ్ ॥ ౩౮ ॥ కస్మాద్యో
మాం హరేత్త్వత్తః క్షమసే తం మహీపతే । స కురుష్వ మహోత్సాహం కృపాం మయి
నరర్షభ ॥ ౩౯ ॥ త్వయా నాథవతీ నాథ హ్యనాథేవ హి దృశ్యతే । ఆనృశంస్యం పరో
ధర్మస్త్వత్త ఏవ మయా శ్రుతమ్ ॥ ౪౦ ॥ జానామి త్వాం మహావీర్యం మహోత్సాహం
మహాబలమ్ । అపారపారమక్షోభ్యం గాంభీర్యాత్సాగరోపమమ్ ॥ ౪౧ ॥ భర్తారం ససు
ముద్రాయా ధరణ్యా వాసవోపమమ్ । ఏవమస్త్రవిదాం శ్రేష్ఠః సత్త్వవాన్ బలవానపి ॥
౪౨ ॥ కిమర్థమస్త్రం రక్షస్సు న యోజయతి రాఘవః । న నాగా నాపి గంధర్వా నాసు
రా న మరుద్గణాః ॥ ౪౩ ॥ రామస్య సమరే వేగం శక్తాః ప్రతిసమాహితుమ్ । తస్య వీర్యవ
తః కశ్చిద్యద్యస్తి మయి సంభ్రమః ॥ ౪౪ ॥ కిమర్థం న శరైస్తీక్ష్ణైః క్షయం నయతి రాక్ష
సాన్ । భ్రాతురాదేశమాదాయ లక్ష్మణో వా పరంతపః ॥ ౪౫ ॥ కస్య హేతోర్న
మాం వీరః పరిత్రాతి మహాబలః । యది తౌ పురుషవ్యాఘ్రౌ వాయ్వగ్నిసమతేజసౌ ॥
౪౬ ॥ సురాణామపి దుర్ధర్షౌ కిమర్థం మాముపేక్షతః । మమైవ దుష్కృతం కించిన్మ
హదస్తి న సంశయః ॥ ౪౭ ॥ సమర్థావపి తౌ యన్మాముపేక్షేతే పరంతపౌ । వైదేహ్యా
వచనం శ్రుత్వా కరుణం సాశ్రుపాతనమ్ ॥ ౪౮ ॥ అథాబ్రవీన్మహాతేజా హనూమాన్మా
రుతాత్మజః । త్వచ్ఛోకవిముఖో రామో దేవి సత్యేన మే శపే ॥ ౪౯ ॥ రామే దుఃఖాభిసం
పన్నే లక్ష్మణః పరితప్యతే । కథంచిద్భవతీ దృష్టా న కాలః పరిదేవితుమ్ ॥ ౫౦ ॥ ఇమం ము
హూర్తం దుఃఖానాం ద్రక్ష్యస్యంతమనిందితే । తావుభౌ పురుషవ్యాఘ్రౌ రాజపుత్రౌ
మహాబలౌ ॥ ౫౧ ॥ త్వద్దర్శనకృతోత్సాహౌ లంకాం భస్మీకరిష్యతః । హత్వా చ సమరే
క్రూరం రావణం సహబాంధవమ్ ॥ ౫౨ ॥ రాఘవస్త్వాం విశాలాక్షి నేష్యతి స్వాం పురీం
ప్రతి । బ్రూహి యద్రాఘవో వాచ్యో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః ॥ ౫౩ ॥ సుగ్రీవో వాపి తేజ
స్వీ హరయోఽపి సమాగతాః । ఇత్యుక్తవతి తస్మింశ్చ సీతా సురసుతోపమా ॥ ౫౪ ॥ ఉవాచ
శోకసంతప్తా హనూమంతం ప్లవంగమమ్ । కౌసల్యా లోకభర్తారం సుషువే యం మనస్వి
నీ ॥ ౫౫ ॥ తం మమార్థే సుఖం పృచ్ఛ శిరసా చాభివాదయ । స్రజశ్చ సర్వరత్నాని
ప్రియా యాశ్చ వరాంగనాః ॥ ౫౬ ॥ ఐశ్వర్యం చ విశాలాయాం పృథివ్యామపి దుర్లభమ్ ॥
పితరం మాతరం చైవ సంమాన్యాభిప్రసాద్య చ ॥ ౫౭ ॥ అనుప్రవ్రజితో రామం సుమిత్రా
యేన సుప్రజాః । ఆనుకూల్యేన ధర్మాత్మా త్యక్త్వా సుఖమనుత్తమమ్ ॥ ౫౮ ॥ అనుగచ్ఛ
తి కాకుత్స్థం భ్రాతరం పాలయన్వనే । సింహస్కంధో మహాబాహుర్మనస్వీ ప్రియద
ర్శనః ॥ ౫౯ ॥ పితృవద్వర్తతే రామే మాతృవన్మాం సమాచరన్ । హ్రియమాణాం
తదా వీరో న తు మాం వేద లక్ష్మణః ॥ ౬౦ ॥ వృద్ధోపసేవీ లక్ష్మీవాన్ శక్తో న బహుభాషి
తా । రాజపుత్రః ప్రియః శ్రేష్ఠః సదృశః శ్వశురస్య మే ॥ ౬౧ ॥ మమ ప్రియతరో నిత్యం
భ్రాతా రామస్య లక్ష్మణః । నియుక్తో ధురి యస్యాం తు తాముద్వహతి వీర్యవాన్ ॥ ౬౨ ॥
యం దృష్ట్వా రాఘవో నైవ వృత్తమార్యమనుస్మరేత్ । స మమార్థాయ కుశలం వక్తవ్యో
వచనాన్మమ ॥ ౬౩ ॥ మృదుర్నిత్యం శుచిర్దక్షః ప్రియో రామస్య లక్ష్మణః । యథా హి
వానరశ్రేష్ఠ దుఃఖక్షయకరో భవేత్ ॥ ౬౪ ॥ త్వమస్మిన్కార్యనిర్యోగే ప్రమాణం హ
రిసత్తమ । రాఘవస్త్వత్సమారంభాన్మయి యత్నపరో భవేత్ ॥ ౬౫ ॥ ఇదం బ్రూయా
శ్చ మే నాథం శూరం రామం పునః పునః । జీవితం ధారయిష్యామి మాసం దశరథాత్మజ ॥
౬౬ ॥ ఊర్ధ్వం మాసాన్న జీవేయం సత్యేనాహం బ్రవీమి తే । రావణేనోపరుద్ధాం
మాం ప్రకృత్యా పాపకర్మణా ॥ ౬౭ ॥ త్రాతుమర్హసి వీర త్వం పాతాలాదివ కౌశికీమ్ ।

తతో వస్త్రగతం ముక్త్వా దివ్యం చూడామణిం శుభమ్ ॥ ౬౮ ॥ ప్రదేయో రాఘవాయేతి సీతా హనుమతే దదౌ । ప్రతిగృహ్య తతో వీరో మణిరత్నమనుత్తమమ్ ॥ ౬౯ ॥ అంగుళ్యా యోజయామాస న హ్యస్య ప్రాభవద్భుజః ॥ మణిరత్నం కపివరః ప్రతిగృహ్యాభివాద్య చ ॥ ౭౦ ॥ సీతాం ప్రదక్షిణం కృత్వా ప్రణతః పార్శ్వతః స్థితః । హర్షేణ మహతా యుక్తస్సీతాదర్శనజేన చ ॥ ౭౧ ॥ హృదయేన గతో రామం శరీరేణ తు విష్ఠితః ॥ మణివరముపగృహ్య తం మహార్హం జనకనృపాత్మజయా ధృతం ప్రభావాత్ । గిరిరివ పవనావధూతముక్తః సుఖితమనాః ప్రతిసంక్రమం ప్రపేదే ॥ ౭౨ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే అష్టత్రింశస్సర్గః

మణిం దత్త్వా తతస్సీతా హనూమంతమథాబ్రవీత్ । అభిజ్ఞానమభిజ్ఞాతమేతద్రామస్య తత్త్వతః ॥ ౧ ॥ మణిం తు దృష్ట్వా రామో వై త్రయాణాం సంస్మరిష్యతి । వీరో జనన్యా మమ చ రాజ్ఞో దశరథస్య చ ॥ ౨ ॥ స భూయస్త్వం సముత్సాహే చోదితో హరిసత్తమ । అస్మిన్కార్యసమారంభే ప్రచింతయ యదుత్తరమ్ ॥ ౩ ॥ త్వమస్మిన్కార్యనిర్యోగే ప్రమాణం హరిసత్తమ । హనుమన్యత్నమాస్థాయ దుఃఖక్షయకరో భవ ॥ ౪ ॥ తస్య చింతయతో యత్నో దుఃఖక్షయకరో భవేత్ । స తథేతి ప్రతిజ్ఞాయ మారుతిర్భీమవిక్రమః ॥ ౫ ॥ శిరసావంద్య వైదేహీం గమనాయోపచక్రమే ॥ జ్ఞాత్వా సంప్రస్థితం దేవీ వానరం మారుతాత్మజమ్ ॥ ౬ ॥ బాష్పగద్గదయా వాచా మైథిలీ వాక్యమబ్రవీత్ । కుశలం హనుమన్బ్రూయాస్సహితౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౭ ॥ సుగ్రీవం చ సహామాత్యం వృద్ధాన్సర్వాంశ్చ వానరాన్ । బ్రూయాస్త్వం వానరశ్రేష్ఠ కుశలం ధర్మసంహితమ్ ॥ ౮ ॥ యథా స చ మహాబాహుర్మాం తారయతి రాఘవః । అస్మాద్దుఃఖాంబుసంరోధాత్త్వం సమాధాతుమర్హసి ॥ ౯ ॥ జీవంతీం మాం యథా రామః సంభావయతి కీర్తిమాన్ । తత్త్వయా హనుమన్వాచ్యం వాచా ధర్మమవాప్నుహి ॥ ౧౦ ॥ నిత్యముత్సాహయుక్తాశ్చ వాచః శ్రుత్వా మయేరితాః । వర్ధిష్యతే దాశరథేః పౌరుషం మదవాప్తయే ॥ ౧౧ ॥ మత్సందేశయుతాం వాచం త్వత్తః శ్రుత్వైవ రాఘవః । పరాక్రమవిధిం రామో విధివత్సంప్రధాస్యతి ॥ ౧౨ ॥ సీతాయా వచనం శ్రుత్వా హనూమాన్మారుతాత్మజః । శిరస్యంజలిమాధాయ వాక్యముత్తరమబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ క్షిప్రమేష్యతి కాకుత్స్థో హర్యృక్షప్రవరైర్వృతః । యస్తే యుధి విజిత్వారీన్ శోకం వ్యపనయిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ న హి పశ్యామి మర్త్యేషు నాసురేషు సురేషు వా । యస్తస్య వమతో బాణాన్ స్థాతుముత్సహతేఽగ్రతః ॥ ౧౫ ॥ అప్యర్కమపి పర్జన్యమపి వైవస్వతం యమమ్ । స హి సోఢుం రణే శక్తస్తవ హేతోర్విశేషతః ॥ ౧౬ ॥ స హి సాగరపర్యంతాం మహీం శాసితుమీహతే । త్వన్నిమిత్తో హి రామస్య జయో జనకనందిని ॥ ౧౭ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సమ్యక్సత్యం సుభాషితమ్ । జానకీ బహుమేనేఽథ వచనం చేదమబ్రవీత్ ॥ ౧౮ ॥ తతస్తం ప్రస్థితం సీతా వీక్షమాణా పునః పునః । భర్తృస్నేహాన్వితం వాక్యం సౌహార్దాదనుమాన్య చ ॥ ౧౯ ॥ యది వా మన్యసే వీర వసైకాహమరిందమ । కస్మింశ్చిత్సంవృతే దేశే విశ్రాంతశ్శ్వో గమిష్యసి ॥ ౨౦ ॥ మమ చేదల్పభాగ్యాయాః సాన్నిధ్యాత్తవ వానర । అస్య శోకస్య మహతో ముహూర్తం మోక్షణం భవేత్ ॥ ౨౧ ॥ గతే హి హరిశార్దూల పునరాగమనాయ తు । ప్రాణానామపి సందేహో మమ స్యాన్నాత్ర సంశయః ॥ ౨౨ ॥ తవాదర్శనజశ్శోకో భూయో మాం పరితాపయేత్ । దుఃఖాద్దుఃఖపరామృష్టాం దీపయన్నివ వానర ॥ ౨౩ ॥ అయం చ వీర సందేహస్తిష్ఠతీవ మమాగ్రతః । సుమహాంస్త్వత్సహాయేషు హర్యృక్షేషు హరీశ్వర ॥ ౨౪ ॥ కథం ను ఖలు దుష్పారం తరిష్యంతి మహోదధిమ్ । తాని హర్యృక్షసైన్యాని తౌ వా నరవరాత్మజౌ ॥ ౨౫ ॥ త్రయాణా

ణామేవ భూతానాం సాగరస్యాస్య లంఘనే । శక్తిస్స్యాద్వైనతేయస్య తవ వా మారు
తస్య వా॥ ౨౬ ॥ తదస్మిన్ కార్యనిర్యోగే వీరైవం దురతిక్రమే । కిం పశ్యసి సమాధానం
త్వం హి కార్యవిదాం వరః॥ ౨౭ ॥ కామమస్య త్వమేవైకః కార్యస్య పరిసాధనే। పర్యాప్తః
పరవీరఘ్న యశస్యస్తే ఫలోదయః ॥ ౨౮ ॥ బలైస్సమగ్రైర్యది మాం రావణం జిత్య సం
యుగే । విజయీ స్వపురీం యాయాత్తత్తు మే స్యాద్యశస్కరమ్॥ ౨౯ ॥ శరైస్తు సంకులాం
కృత్వా లంకాం పరబలార్దనః। మాం నయేద్యది కాకుత్స్థస్తత్తస్య సదృశం భవేత్ ॥ ౩౦ ॥
తద్యథా తస్య విక్రాంతమనురూపం మహాత్మనః । భవేదాహవశూరస్య తథా త్వముపపా
దయ॥ ౩౧ ॥ తదర్థోపహితం వాక్యం సహితం హేతుసంహితమ్ । నిశమ్య హనుమాన్
శేషం వాక్యముత్తరమబ్రవీత్ ॥ ౩౨ ॥ దేవి హర్యృక్షసైన్యానామీశ్వరః ప్లవతాం వరః॥
సుగ్రీవస్సత్త్వసంపన్నస్తవార్థే కృతనిశ్చయః॥ ౩౩ ॥ స వానరసహస్రాణాం కోటీ
భిరభిసంవృతః । క్షిప్రమేష్యతి వైదేహి రాక్షసానాం నిబర్హణః॥ ౩౪ ॥ తస్య విక్రమ
సంపన్నాస్సత్త్వవంతో మహాబలాః । మనస్సంకల్పసంపాతా నిదేశే హరయః స్థితాః ॥
౩౫ ॥ యేషాం నోపరి నాధస్తాన్న తిర్యక్సజ్జతే గతిః । న హి కర్మసు సీదంతి మహత్స్వమిత
తేజసః॥ ౩౬ ॥ అసకృత్తైర్మహోత్సాహైస్ససాగరధరాధరా। ప్రదక్షిణీకృతా భూ
మిర్వాయుమార్గానుసారిభిః॥ ౩౭ ॥ మద్విశిష్టాశ్చ తుల్యాశ్చ సంతి తత్ర వనౌకసః । మ
త్తః ప్రత్యవరః కశ్చిన్నాస్తి సుగ్రీవసన్నిధౌ॥ ౩౮ ॥ అహం తావదిహ ప్రాప్తః కిం పునస్తే మ
హాబలాః। న హి ప్రకృష్టాః ప్రేష్యంతే ప్రేష్యంతే హీతరే జనాః॥ ౩౯॥ తదలం పరితాపేన
దేవి శోకో వ్యపైతు తే। ఏకోత్పాతేన తే లంకామేష్యంతి హరియూథపాః॥ ౪౦॥ మమ పృ
ష్ఠగతౌ తౌ చ చంద్రసూర్యావివోదితౌ । త్వత్సకాశం మహాసత్త్వౌ నృసింహావాగమిష్య
తః॥ ౪౧ ॥ తతో వీరౌ నరవరౌ సహితౌ రామలక్ష్మణౌ । ఆగమ్య నగరీం లంకాం సాయకై
ర్విధమిష్యతః॥ ౪౨ ॥ సగణం రావణం హత్వా రాఘవో రఘునందనః । త్వామాదా
య వరారోహే స్వపురం ప్రతియాస్యతి॥ ౪౩ ॥ తదాశ్వసిహి భద్రం తే భవ త్వం కాల
కాంక్షిణీ । న చిరాద్ద్రక్ష్యసే రామం ప్రజ్వలంతమివానలమ్ ॥ ౪౪ ॥ నిహతే రాక్షసేం
ద్రేస్మిన్ సపుత్రామాత్యబాంధవే । త్వం సమేష్యసి రామేణ శశాంకేనేవ రోహిణీ॥ ౪౫॥
క్షిప్రం త్వం దేవి శోకస్య పారం యాస్యసి మైథిలి । రావణం చైవ రామేణ నిహతం ద్రక్ష్య
సే చిరాత్ ॥ ౪౬ ॥ ఏవమాశ్వాస్య వైదేహీం హనూమాన్మారుతాత్మజః । గమనాయ మ
తిం కృత్వా వైదేహీం పునరబ్రవీత్ ॥ ౪౭ ॥ తమరిఘ్నం కృతాత్మానం క్షిప్రం ద్రక్ష్యసి రా
ఘవమ్। లక్ష్మణం చ ధనుష్పాణిం లంకాద్వారముపస్థితమ్॥ ౪౮ ॥ నఖదంష్ట్రాయుధాన్
వీరాన్ సింహశార్దూలవిక్రమాన్ । వానరాన్వారణేంద్రాభాన్ క్షిప్రం ద్రక్ష్యసి సం
గతాన్॥ ౪౯॥ శైలాంబుదనికాశానాం లంకామలయసానుషు । నర్దతాం కపిముఖ్యా
నామచిరాచ్ఛ్రోష్యసి స్వనమ్॥ ౫౦॥ స తు మర్మణి ఘోరేణ తాడితో మన్మథేషుణా। న శ
ర్మ లభతే రామస్సింహార్దిత ఇవ ద్విపః॥ ౫౧ ॥ మా రుదో దేవి శోకేన మా భూత్తే మనసో
ప్రియమ్ । శచీవ పత్యా శక్రేణ భర్త్రా నాథవతీ హ్యసి॥ ౫౨॥ రామాద్విశిష్టః కోన్యో
స్తి కశ్చిత్సౌమిత్రిణా సమః । అగ్నిమారుతకల్పౌ తౌ భ్రాతరౌ తవ సంశ్రయౌ॥ ౫౩ ॥ నా
స్మింశ్చిరం వత్స్యసి దేవి దేశే రక్షోగణైరధ్యుషితే తిరౌద్రే । న తే చిరాదాగమనం ప్రియ
స్య క్షమస్వ మత్సంగమకాలమాత్రమ్ ॥ ౫౪ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - ఏకో
నచత్వారింశస్సర్గః

శ్రుత్వా తు వచనం తస్య వాయుసూనోర్మహాత్మనః। ఉవాచాత్మహితం వాక్యం
సీతా సురసుతోపమా ॥ ౧ ॥ త్వాం దృష్ట్వా ప్రియవక్తారం సంప్రహృష్యామి వానర । అ

ర్ధసంజాతసస్యేవవృష్టింప్రాప్యవసుంధరా ॥ ౨ ॥ యథాతంపురుషవ్యాఘ్రంగా
త్రైశ్శోకాభికర్శితైః । సంస్పృశేయంసకామాహం తథాకురుదయాంమయి ॥ ౩ ॥
అభిజ్ఞానంహిరామస్య దద్యాంహరిగణోత్తమ । క్షిప్తామిషీకాంకాకస్యకోపాదేకాక్షి
శాతనీమ్ ॥ ౪ ॥ మనశ్శిలాయాస్తిలకోగండపార్శ్వేనివేశితః । త్వయాప్రణష్టేతిలకే
తంకిలస్మర్తుమర్హసి ॥ ౫ ॥ సవీర్యవాన్కథంసీతాం హృతాంసమనుమన్యసే । వ
సంతీంరక్షసాంమధ్యే మహేంద్రవరుణోపమ ॥ ౬ ॥ ఏషచూడామణిర్దివ్యో మ
యాసుపరిరక్షితః । ఏతందృష్ట్వాప్రహృష్యామివ్యసనేత్వామివానఘ ॥ ౭ ॥ ఏషనిర్యా
తితఃశ్రీమాన్మయాతేవారిసంభవః । అతఃపరంనశక్ష్యామిజీవితుంశోకలాలసా ॥ ౮ ॥
అసహ్యానిచదుఃఖానివాచశ్చహృదయచ్ఛిదః । రాక్షసీనాంసుఘోరాణాం త్వత్కృతేమ
ర్షయామ్యహమ్ ॥ ౯ ॥ ధారయిష్యామిమాసంతుజీవితంశత్రుసూదన। మాసాదూర్ధ్వం
నజీవిష్యేత్వయాహీనా నృపాత్మజ ॥ ౧౦ ॥ ఘోరోరాక్షసరాజోయందృష్టిశ్చనసు
ఖామయి। త్వాంచశ్రుత్వావిపద్యంతం నజీవేయమహంక్షణమ్ ॥ ౧౧ ॥ వైదేహ్యావచ
నంశ్రుత్వాకరుణంసాశ్రుభాషితమ్ । అథాబ్రవీన్మహాతేజా హనూమాన్మారుతాత్మ
జః ॥ ౧౨ ॥ త్వచ్ఛోకవిముఖోరామోదేవిసత్యేనతేశపే । రామేదుఃఖాభిభూతేతుల
క్ష్మణఃపరితప్యతే ॥ ౧౩ ॥ కథంచిద్భవతీదృష్టానకాలఃపరిశోచితుమ్। ఇమంముహూర్తం
దుఃఖానామంతంద్రక్ష్యసిభామిని ॥ ౧౪ ॥ తావుభౌపురుషవ్యాఘ్రౌ రాజపుత్రావరిం
దమౌ। త్వద్దర్శనకృతోత్సాహౌలంకాంభస్మీకరిష్యతః॥౧౫॥ హత్వాతుసమరేక్రూరం
రావణంసహబాంధవమ్। రాఘవౌత్వాంవిశాలాక్షిస్వాంపురీంప్రాపయిష్యతః॥౧౬॥
యత్తురామోవిజానీయాదభిజ్ఞానమనిందితే । ప్రీతిసంజననంతస్యభూయస్త్వం దాతు
మర్హసి ॥ ౧౭ ॥ సాబ్రవీద్దత్తమేవేతిమయాభిజ్ఞానముత్తమమ్ । ఏతదేవహిరామస్యదృ
ష్ట్వామత్కేశభూషణమ్ ॥ ౧౮ ॥ శ్రద్ధేయం హనుమన్వాక్యంతవవీరభవిష్యతి । సతం
మణివరంగృహ్యశ్రీమాన్ప్లవగసత్తమః ॥ ౧౯ ॥ ప్రణమ్యశిరసాదేవీం గమనాయోపచ
క్రమే । తముత్పాతకృతోత్సాహమవేక్ష్యహరిపుంగవమ్ ॥ ౨౦ ॥ వర్ధమానం మహా
వేగమువాచజనకాత్మజా । అశ్రుపూర్ణముఖీదీనాబాష్పగద్గదయాగిరా ॥ ౨౧ ॥ హ
నూమన్సింహసంకాశౌ భ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ । సుగ్రీవంచ సహామాత్యం సర్వాన్
బ్రూయాహ్యనామయమ్ ॥ ౨౨ ॥ యథాచసమహాబాహుర్మాంతారయతిరాఘవః।
అస్మాద్దుఃఖాంబుసంరోధాత్త్వంసమాధాతుమర్హసి ॥ ౨౩ ॥ ఇదంచతీవ్రంమమశో
కవేగం రక్షోభిరేభిఃపరిభర్త్సనంచ। బ్రూయాస్తురామస్యగతస్సమీపంశివశ్చతేధ్వా
స్తుహరిప్రవీర ॥ ౨౪ ॥ సరాజపుత్ర్యాఃప్రతివేదితార్థః కపిఃకృతార్థః పరిహృష్ట
చేతాః । అల్పావశేషంప్రసమీక్ష్యకార్యందిశంహ్యుదీచీంమనసాజగామ ॥ ౨౫ ॥ ఇ
తిశ్రీమత్సుందరకాండే - చత్వారింశస్సర్గః

సచవాగ్భిఃప్రశస్తాభిర్గమిష్యన్పూజితస్తయా । తస్మాద్దేశాదపక్రమ్య చింత
యామాసమారుతిః॥ ౧ ॥ అల్పశేషమిదం కార్యందృష్టేయమసితేక్షణా। త్రీనుపాయా
నతిక్రమ్యచతుర్థఇహదృశ్యతే॥ ౨ ॥ నసామరక్షస్సుగుణాయకల్పతేనదానమర్థో
పచితేషుయుజ్యతే । నభేదసాధ్యాబలదర్పితాజనాఃపరాక్రమస్త్వేవమమేహరోచ
తే॥ ౩ ॥ నచాస్యకార్యస్యపరాక్రమాదృతేవినిశ్చయఃకశ్చిదిహోపపద్యతే। హతప్ర
వీరాహిరణేహిరాక్షసాఃకథంచిదీయుర్యదిహాద్యమార్దవమ్ ॥ ౪ ॥ కార్యేకర్మణిని
ర్దిష్టేయోబహూన్యపిసాధయేత్ । పూర్వకార్యావిరోధేనసకార్యంకర్తుమర్హ
తి॥ ౫ ॥ నహ్యేకస్సాధకోహేతుఃస్వల్పస్యాపీహకర్మణః। యోహ్యర్థంబహుధా

వేదనసమర్థోర్థసాధనే ॥ ౬ ॥ ఇహైవ తావత్కృతనిశ్చయో హ్యహం యది వ్రజేయం ప్లవగేశ్వరాలయమ్ । పరాత్మసమ్మర్దవిశేషతత్త్వవిత్తతః కృతం స్యాన్మమ భర్తృశాసనమ్ ॥ ౭ ॥ కథన్ను ఖల్వద్య భవేత్సుఖాగతం ప్రసహ్య యుద్ధం మమ రాక్షసైస్సహ । తథైవ ఖల్వాత్మబలం చ సారవత్సమ్మానయేన్మాం చ రణే దశాననః ॥ ౮ ॥ తతస్సమాసాద్య రణే దశాననం సమం త్రివర్గం సబలప్రయాయినమ్ । హృది స్థితం తస్య మతం బలం చ వై సుఖేన మత్వాహమితః పునర్వ్రజే ॥ ౯ ఇదమస్య నృశంసస్య నందనోపమముత్తమమ్ । వనం నేత్రమనఃకాంతం నానాద్రుమలతాయుతమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఇదం విధ్వంసయిష్యామి శుష్కం వనమివానలః । తస్మిన్ భగ్నే తతః కోపం కరిష్యతి దశాననః ॥ ౧౧ ॥ తతో మహత్సాశ్వమహారథద్విపం బలం సమాదేక్ష్యతి రాక్షసాధిపః । త్రిశూలకాలాయసపట్టసాయుధం తతో మహద్యుద్ధమిదం భవిష్యతి ॥ ౧౨ ॥ అహం తు తైస్సంయతి చండవిక్రమైస్సమేత్య రక్షోభిరసహ్యవిక్రమః । నిహత్య తద్రావణచోదితం బలం సుఖం గమిష్యామి కపీశ్వరాలయమ్ ॥ ౧౩ ॥ తతో మారుతవత్క్రుద్ధో మారుతిర్భీమవిక్రమః । ఊరువేగేన మహతా ద్రుమాన్ క్షేప్తుమథారభత్ ॥ ౧౪ ॥ తతస్తు హనుమాన్ క్రుద్ధో బభంజ ప్రమదావనమ్ । మత్తద్విజసమాఘుష్టం నానాద్రుమలతాయుతమ్ ॥ ౧౫ ॥ తద్వనం మథితైర్వృక్షైర్భిన్నైశ్చ సలిలాశయైః । చూర్ణితైః పర్వతాగ్రైశ్చ బభూవాప్రియదర్శనమ్ ॥ ౧౬ ॥ నానాశకుంతవిరుతైర్నాగానామపి నిస్వనైః । తామ్రైః కిసలయైః కాంతైః క్లాంతద్రుమలతాయుతమ్ ॥ ౧౭ ॥ న బభౌ తద్వనం తత్ర దావానలహతం యథా । వ్యాకులా ఇవ తా రేజుర్విహ్వలా ఇవ తా లతాః ॥ ౧౮ ॥ లతాగృహైశ్చిత్రగృహైశ్చ నాశితైర్మహోరగైర్వ్యాళమృగైశ్చ నాదితైః । శిలాగృహైరున్మథితైస్తథా గృహైః ప్రణష్టరూపం తదభూన్మహద్వనమ్ ॥ ౧౯ ॥ సా విహ్వలాశోకలతాప్రతానా వనస్థలీ శోకలతాప్రతానా । జాతా దశాస్యప్రమదావనస్య కపేర్బలాద్ధి ప్రమదావనస్య ॥ ౨౦ ॥ స తస్య కృత్వార్థపతేర్మహాకపిర్మహద్వ్యళీకం మనసో మహాత్మనః । యుయుత్సురేకో బహుభిర్మహాబలైః శ్రియాజ్వలత్తోరణమాస్థితః కపిః ॥ ౨౧ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే ఏకచత్వారింశస్సర్గః

తతః పక్షినినాదేన వృక్షభంగస్వనేన చ । బభూవుస్త్రాససంభ్రాంతాస్సర్వే లంకానివాసినః ॥ ౧ ॥ విద్రుతాశ్చ భయత్రస్తా వినేదుర్మృగపక్షిణః । రక్షసాం చ నిమిత్తాని క్రూరాణి ప్రతిపేదిరే ॥ ౨ ॥ తతో గతాయాం నిద్రాయాం రాక్షస్యో వికృతాననాః । తద్వనం దదృశుర్భగ్నం తం చ వీరం మహాకపిమ్ ॥ ౩ ॥ స తా దృష్ట్వా మహాబాహుర్మహాసత్త్వో మహాబలః । చకార సుమహద్రూపం రాక్షసీనాం భయావహమ్ ॥ ౪ ॥ తతస్తం గిరిసంకాశమతికాయం మహాబలమ్ । రాక్షస్యో వానరం దృష్ట్వా పప్రచ్ఛుర్జనకాత్మజామ్ ॥ ౫ ॥ కోఽయం కస్య కుతో వాయం కిన్నిమిత్తమిహాగతః । కథం త్వయా సహానేన సంవాదః కృత ఇత్యుత ॥ ౬ ॥ ఆచక్ష్వ నో విశాలాక్షి మా భూత్తే సుభగే భయమ్ । సంవాదమసితాపాంగే త్వయా కిం కృతవానయమ్ ॥ ౭ ॥ అథాబ్రవీత్తదా సాధ్వీ సీతా సర్వాంగసుందరీ । రక్షసాం భీమరూపాణాం విజ్ఞానే మమ కా గతిః ॥ ౮ ॥ యూయమేవ విజానీత యోఽయం యద్వా కరిష్యతి । అహిరేవ హ్యహేః పాదాన్విజానాతి న సంశయః ॥ ౯ ॥ అహమప్యస్య భీతాస్మి నైనం జానామి కోఽన్వయమ్ । వేద్మి రాక్షసమేవైనం కామరూపిణమాగతమ్ ॥ ౧౦ ॥ వైదేహ్యా వచనం శ్రుత్వా రాక్షస్యో విద్రుతా ద్రుతమ్ । స్థితాః కాశ్చిద్గతాః కాశ్చిద్రావణాయ నివేదితుమ్ ॥ ౧౧ ॥ రావణస్య సమీపే తు రాక్షస్యో

వికృతాననాః । విరూపం వానరం ఘోర మాఖ్యాతుము పచక్రముః ॥ ౧౨ ॥ అశోకవని
కామధ్యే రాజన్భీమవపుః కపిః । సీతయా కృతసంవాద స్తిష్ఠత్య మితవిక్రమః ॥ ౧౩ ॥
నచతం జానకీ సీతా హరిం హరిణలోచనా । అస్మాభిర్బహుధా పృష్టా నివేదయితుమిచ్ఛ
తి ॥ ౧౪ ॥ వాసవస్య భవేద్దూతో దూతో వైశ్రవణస్య వా । ప్రేషితో వాపి రామేణ సీ
తాన్వేషణకాంక్షయా ॥ ౧౫ ॥ తేనత్వద్భుతరూపేణ యత్తత్తవ మనోహరమ్ । నానా
మృగగణాకీర్ణం ప్రభగ్నం ప్రమదావనమ్ ॥ ౧౬ ॥ నతత్ర కశ్చిదుద్దేశో యస్తేనన వి
నాశితః । యత్ర సా జానకీ సీతా స తేనన వినాశితః ॥ ౧౭ ॥ జానకీరక్షణార్థం వా శ్ర
మాద్వా నోపలభ్యతే । అథవా కః శ్రమ స్తస్య సైవ తేనాభిరక్షితా ॥ ౧౮ ॥ చారుప
ల్లవపత్రాఢ్యం యం సీతా స్వయమాస్థితా । ప్రవృద్ధశ్శింశుపావృక్ష స్సచ తేనాభిరక్షి
తః ॥ ౧౯ ॥ తస్యోగ్రరూపస్యోగ్రత్వం దండమాజ్ఞాతు మర్హసి । సీతా సంభాషితా
యేన తద్వనంచ వినాశితమ్ ॥ ౨౦ ॥ మనఃపరిగృహీతాం తాం తవ రక్షోగణేశ్వర । కస్సీ
తామభిభాషేత యోనస్యాత్త్యక్తజీవితః ॥ ౨౧ ॥ రాక్షసీనాం వచశ్శ్రుత్వా రావ
ణో రాక్షసేశ్వరః । హుతాగ్నిరివ జజ్వాల కోపసంవర్తితేక్షణః ॥ ౨౨ ॥ తస్య
క్రుద్ధస్య నేత్రాభ్యాం ప్రాపతన్నాస్రబిందవః । దీపాభ్యామివదీప్తాభ్యాం సార్చి
షః స్నేహబిందవః ॥ ౨౩ ॥ ఆత్మనస్సదృశాన్ శూరాన్ కింకరాన్నామ రాక్షసాన్ ।
వ్యాదిదేశ మహాతేజా నిగ్రహార్థం హనూమతః ॥ ౨౪ ॥ తేషామశీతిసాహస్రం కిం
కరాణాం తరస్వినామ్ । నిర్యయుర్భవనాత్తస్మాత్కూటముద్గరపాణయః ॥ ౨౫ ॥ మ
హోదరా మహాదంష్ట్రా ఘోరరూపా మహాబలాః । యుద్ధాభిమనసస్సర్వే హనూమ
ద్గ్రహణోన్ముఖాః ॥ ౨౬ ॥ తే కపీంద్రం సమాసాద్య తోరణస్థ మవస్థితమ్ । అభిపే
తుర్మహావేగాః పతంగా ఇవ పావకమ్ ॥ ౨౭ ॥ తే గదాభిర్విచిత్రాభిః పరిఘైః కాం
చనాంగదైః । ఆజఘ్నుర్వానరశ్రేష్ఠం శరైరాదిత్యసన్నిభైః ॥ ౨౮ ॥ ముద్గరైః
పట్టసైశ్శూలైః ప్రాసతోమరపాణయః । పరివార్య హనూమంతం సహసాతస్థురగ్ర
తః ॥ ౨౯ ॥ హనూమానపి తేజస్వీ శ్రీమాన్పర్వతసన్నిభః । క్షితావావిధ్య లాంగూ
లం ననాదచ మహాస్వనమ్ ॥ ౩౦ ॥ సభూత్వా సుమహాకాయో హనూమాన్మారుతాత్మ
జః । ధృష్టమాస్ఫోటయామాస లంకాం శబ్దేన పూరయన్ ॥ ౩౧ ॥ తస్యాస్ఫోటితశబ్దేన
మహతా సానునాదినా । పేతుర్విహంగాగగనా దుచ్చైశ్చేద మఘోషయత్ ॥ ౩౨ ॥
జయత్యతిబలో రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః । రాజా జయతి సుగ్రీవో రాఘవేణాభి
పాలితః ॥ ౩౩ ॥ దాసోహం కోసలేంద్రస్య రామస్యాక్లిష్టకర్మణః । హనూమాన్ శ
త్రుసైన్యానాం నిహంతా మారుతాత్మజః ॥ ౩౪ ॥ న రావణసహస్రం మే యుద్ధే ప్ర
తిబలంభవేత్ । శిలాభిస్తు ప్రహరతః పాదపైశ్చ సహస్రశః ॥ ౩౫ ॥ అర్దయిత్వా పు
రీం లంకాం సమాశ్వాస్య చ మైథిలీమ్ । సమృద్ధార్థో గమిష్యామి మిషతాం సర్వర
క్షసామ్ ॥ ౩౬ ॥ తస్య సన్నాదశబ్దేన తే భవన్భయశంకితాః । దదృశుస్తం హనూమం
తం సంధ్యామేఘమివోన్నతమ్ ॥ ౩౭ ॥ స్వామిసందేశనిశ్శంకా స్తత స్తే రాక్షసాః
కపిమ్ । చిత్రైః ప్రహరణైర్భీమైరభిపేతు స్తత స్తతః ॥ ౩౮ ॥ సతైః పరివృతశ్శూరై
స్సర్వతస్స మహాబలః । ఆససాదాయసం భీమం పరిఘం తోరణాశ్రితమ్ ॥ ౩౯ ॥ సతం
పరిఘమాదాయ జఘాన రజనీచరాన్ । సపన్నగమివాదాయ స్ఫురంతం వినతా సుతః ॥
౪౦ ॥ విచచారాంబరే వీరః పరిఘం గృహ్య మారుతిః । సహత్వా రాక్షసాన్వీరః కింకరాన్మా
రుతాత్మజః ॥ ౪౧ ॥ యుద్ధకాంక్షీ పునర్వీర స్తోరణం సముపాశ్రితః । తతస్తస్మాద్భయాన్ము
క్తాః కతిచిత్తత్ర రాక్షసాః ॥ ౪౨ ॥ నిహతాన్ కింకరాన్ సర్వాన్ రావణాయ న్యవేద

యన్ ॥ స రాక్షసానాం నిహతం మహాగణం నిశమ్య రాజా పరివృత్తలోచనః । సమాదిదే
శాప్రతిమం మహాబలం ప్రహస్తపుత్రం సమరే సుదుర్జయమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందర
కాండే - ద్విచత్వారింశస్సర్గః

తతస్స కింకరాన్ హత్వా హనూమాన్ ధ్యానమాస్థితః । వనం భగ్నం మయా చై
త్యప్రాసాదో న వినాశితః ॥ ౧ ॥ తస్మాత్ప్రాసాదమద్యైవ భీమం విధ్వంసయామ్యహమ్ ।
ఇతి సంచింత్య మనసా హనూమాన్ దర్శయన్ బలమ్ ॥ ౨ ॥ చైత్యప్రాసాదమాప్లుత్య మే
రోః శృంగమివోన్నతమ్ । ఆరురోహ కపిశ్రేష్ఠో హనూమాన్మారుతాత్మజః ॥ ౩ ॥ ఆరుహ్య
గిరిసంకాశం ప్రాసాదం హరియూథపః । బభౌ స సుమహాతేజాః ప్రతిసూర్య ఇవోదితః ॥
౪ ॥ సంప్రధృష్య చ దుర్ధర్షం చైత్యప్రాసాదముత్తమమ్ । హనూమాన్ ప్రజ్వలన్ ల
క్ష్మ్యా పారియాత్రోపమోఽభవత్ ॥ ౫ ॥ స భూత్వా సుమహాకాయః ప్రభావాన్మారుతా
త్మజః । ధృష్టమాస్ఫోటయామాస లంకాం శబ్దేన పూరయన్ ॥ ౬ ॥ తస్యాస్ఫోటితశబ్దేన మ
హతా శ్రోత్రఘాతినా । పేతుర్నిశాచరాః క్రూరాశ్చైత్యపాలాశ్చ మోహితాః ॥
౭ ॥ అస్త్రవిజ్జయతాం రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః । రాజా జయతి సుగ్రీవో రాఘవే
ణాభిపాలితః ॥ ౮ ॥ దాసోఽహం కోసలేంద్రస్య రామస్యాక్లిష్టకర్మణః । హనూమాన్
శత్రుసైన్యానాం నిహంతా మారుతాత్మజః ॥ ౯ ॥ న రావణసహస్రం మే యుద్ధే ప్రతిబలం
భవేత్ । శిలాభిస్తు ప్రహరతః పాదపైశ్చ సహస్రశః ॥ ౧౦ ॥ అర్దయిత్వా పురీం లం
కామభివాద్య చ మైథిలీమ్ । సమృద్ధార్థో గమిష్యామి మిషతాం సర్వరక్షసామ్ ॥ ౧౧ ॥ ఏ
వముక్త్వా మహాబాహుశ్చైత్యస్థో హరియూథపః । ననాద భీమసంహ్రాదో రక్షసాం జన
యన్ భయమ్ ॥ ౧౨ ॥ తేన శబ్దేన మహతా చైత్యపాలాః శతం యయుః । గృహీత్వా వివిధా
నస్త్రాన్ ప్రాసాన్ ఖడ్గాన్ పరశ్వధాన్ ॥ ౧౩ ॥ విసృజంతో మహాకాయా మారుతిం పర్యవా
రయన్ । తే గదాభిర్విచిత్రాభిః పరిఘైః కాంచనాంగదైః ॥ ౧౪ ॥ ఆజఘ్నుర్వానరశ్రేష్ఠం బా
ణైశ్చాదిత్యసన్నిభైః । ఆవర్త ఇవ గంగాయాస్తోయస్య విపులో మహాన్ ॥ ౧౫ ॥ పరిక్షిప్య
హరిశ్రేష్ఠం స బభౌ రక్షసాం గణః । తతో వాతాత్మజః క్రుద్ధో భీమరూపం సమాస్థితః ॥
౧౬ ॥ ప్రాసాదస్య మహాంతస్య స్తంభం హేమపరిష్కృతమ్ । ఉత్పాటయిత్వా వే
గేన హనూమాన్ పవనాత్మజః ॥ ౧౭ ॥ తతస్తం భ్రామయామాస శతధా స మహాబలః । త
త్ర చాగ్నిస్సమభవత్ ప్రాసాదశ్చాప్యదహ్యత ॥ ౧౮ ॥ దహ్యమానం తతో దృష్ట్వా ప్రా
సాదం హరియూథపః । స రాక్షసశతం హత్వా వజ్రేణేంద్ర ఇవాసురాన్ ॥ ౧౯ ॥ అం
తరిక్షే స్థితశ్శ్రీమానిదం వచనమబ్రవీత్ । మాదృశానాం సహస్రాణి విసృష్టాని మహాత్మ
నామ్ ॥ ౨౦ ॥ బలినాం వానరేంద్రాణాం సుగ్రీవవశవర్తినామ్ । అటంతి వసుధాం
కృత్స్నాం వయమన్యే చ వానరాః ॥ ౨౧ ॥ దశనాగబలాః కేచిత్కేచిద్దశగుణోత్తరాః ।
కేచిన్నాగసహస్రస్య బభూవుస్తుల్యవిక్రమాః ॥ ౨౨ ॥ సంతి చౌఘబలాః కేచిత్కేచిద్వా
యుబలోపమాః । అప్రమేయబలాశ్చాన్యే తత్రాసన్ హరియూథపాః ॥ ౨౩ ॥ ఈదృ
గ్విధైస్తు హరిభిర్వృతో దంతనఖాయుధైః । శతైః శతసహస్రైశ్చ కోటీభిరయుతైరపి ॥
౨౪ ॥ ఆగమిష్యతి సుగ్రీవస్సర్వేషాం వో నిషూదనః । నేయమస్తి పురీ లంకా న యూయం
న చ రావణః ॥ ౨౫ ॥ యస్మాదిక్ష్వాకునాథేన బద్ధం వైరం మహాత్మనా ॥ ఇతి శ్రీమత్సుం
దరకాండే - త్రిచత్వారింశస్సర్గః

సందిష్టో రాక్షసేంద్రేణ ప్రహస్తస్య సుతో బలీ । జంబుమాలీ మహాదంష్ట్రో నిర్జ
గామ ధనుర్ధరః ॥ ౧ ॥ రక్తమాల్యాంబరధరః స్రగ్వీ రుచిరకుండలః । మాయావీ వృత్తన

యనోచండస్సమరదుర్జయః ॥ ౨ ॥ ధనుశ్శక్రధనుః ప్రఖ్యం మహద్రుచిరసాయ
కమ్। విస్ఫారయాణో వేగేన వజ్రాశనిసమస్వనమ్॥ ౩॥ తస్య విస్ఫారఘోషేణ ధనుషో
మహతా దిశః। ప్రదిశశ్చ నభశ్చైవ సహసా సమపూర్యత ॥ ౪॥ ఉదయస్థ ఇవాదిత్యః ప్ర
భాభిరతిలోహితః। లోహితాంగేన మహతా కవచేనాభిసంవృతః ॥ ౫ ॥ తిష్ఠతిష్ఠేతి స
హసా హనూమంతమథాబ్రవీత్। రథేన ఖరయుక్తేన తమాగతముదీక్ష్య సః ॥ ౬ ॥ హ
నూమాన్వేగసంపన్నో జహర్ష చ ననాద చ। తం తోరణవిటంకస్థం హనూమంతం మహా
కపిమ్ ॥ ౭ ॥ జంబుమాలీ మహాబాహుర్వివ్యాధ నిశితైశ్శరైః। అర్ధచంద్రేణ వదనే శి
రస్యేకేన కర్ణినా ॥ ౮ ॥ బాహ్వోర్వివ్యాధ నారాచైర్దశభిస్తం కపీశ్వరమ్। త
స్య తచ్ఛుశుభే తామ్రం శరేణాభిహతం ముఖమ్ ॥ ౯ ॥ శరదీవాంబుజం ఫుల్లం విద్ధం భా
స్కరరశ్మినా। తత్తస్య రక్తం రక్తేన రంజితం శుశుభే ముఖమ్ ॥ ౧౦ ॥ యథాకాశే మహాప
ద్మం సిక్తం కాంచనబిందుభిః। చుకోప బాణాభిహతో రాక్షసస్య మహాకపిః ॥ ౧౧ ॥ తతః
పార్శ్వేఽతివిపులాం దదర్శ మహతీం శిలామ్। తరసా తాం సముత్పాట్య చిక్షేప బలవాన్
బలీ ॥ ౧౨ ॥ తాం శరైర్దశభిః క్రుద్ధస్తాడయామాస రాక్షసః। విపన్నం కర్మ తద్దృ
ష్ట్వా హనూమాంశ్చండవిక్రమః॥ ౧౩ ॥ సాలం విపులముత్పాట్య భ్రామయామాస వీర్య
వాన్। భ్రామయంతం కపిం దృష్ట్వా సాలవృక్షం మహాబలమ్॥ ౧౪॥ చిక్షేప సుబహూన్
బాణాన్ జంబుమాలీ మహాబలః। సాలం చతుర్భిశ్చిచ్ఛేద వానరం పంచభిర్భుజే॥ ౧౫ ॥
ఉరస్యేకేన బాణేన దశభిస్తు స్తనాంతరే। స శరైః పూరితతనుః క్రోధేన మహతా వృతః॥
౧౬ ॥ తమేవ పరిఘం గృహ్య భ్రామయామాస మారుతిః। అతివేగోఽతివేగేన భ్రామ
యిత్వా బలోత్కటః॥ ౧౭ ॥ పరిఘం పాతయామాస జంబుమాలేర్మహోరసి। తస్య
చైవ శిరో నాస్తి న బాహూ న చ జానునీ॥ ౧౮ ॥ న ధనుర్న రథో నాశ్వాస్తత్రాదృశ్యంత
నేషవః। స హతస్తరసా తేన జంబుమాలీ మహాబలః॥ ౧౯ ॥ పపాత నిహతో భూమౌ చూ
ర్ణితాంగవిభూషణః। జంబుమాలించ నిహతం కింకరాంశ్చ మహాబలాన్ ॥ ౨౦ ॥ చు
క్రోధ రావణః శ్రుత్వా కోపసంరక్తలోచనః ॥ స రోషసంవర్తితతామ్రలోచనః ప్ర
హస్తపుత్రే నిహతే మహాబలే। అమాత్యపుత్రానతివీర్యవిక్రమాన్ సమాదిదేశాశు ని
శాచరేశ్వరః॥ ౨౧ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే- చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః

తతస్తే రాక్షసేంద్రేణ చోదితా మంత్రిణస్సుతాః। నిర్యయుర్భవనాత్తస్మాత్స
ప్తసప్తార్చివర్చసః॥ ౧ ॥ మహాబలపరీవారా ధనుష్మంతో మహాబలాః। కృతాస్త్రా
స్త్రవిదాం శ్రేష్ఠాః పరస్పరజయైషిణః॥ ౨ ॥ హేమజాలపరిక్షిప్తైర్ధ్వజవద్భిః పతా
కిభిః। తోయదస్వననిర్ఘోషైర్వాజియుక్తైర్మహారథైః॥ ౩ ॥ తప్తకాంచనచిత్రా
ణి చాపాన్యమితవిక్రమాః। విస్ఫారయంతస్సంహృష్టాస్తటిద్వంత ఇవాంబుదాః॥ ౪ ॥ జ
నన్యస్తు తతస్తేషాం విదిత్వా కింకరాన్హతాన్। బభూవుశ్శోకసంభ్రాంతాస్సబాంధ
వసుహృజ్జనాః ॥ ౫ ॥ తే పరస్పరసంఘర్షాత్తప్తకాంచనభూషణాః। అభిపేతుర్హనూ
మంతం తోరణే సముపస్థితమ్ ॥ ౬॥ సృజంతో బాణవృష్టిం తే రథగర్జితనిస్వనాః। వృ
ష్టిమంత ఇవాంభోదా విచేరుర్నైరృతాంబుదాః ॥ ౭ ॥ అవకీర్ణస్తతస్తాభిర్హ
నూమాన్ శరవృష్టిభిః। అభవత్సంవృతాకారశ్శైలరాడివ వృష్టిభిః॥ ౮ ॥ స శరాన్మో
ఘయామాస తేషామాశుచరః కపిః। రథవేగాంశ్చ వీరాణాం విచరన్విమలేంబరే ॥ ౯॥
స తైః క్రీడన్ధనుష్మద్భిర్వ్యోమ్ని వీరః ప్రకాశతే। ధనుష్మద్భిర్యథా మేఘైర్మారు
తః ప్రభురంబరే ॥ ౧౦ ॥ స కృత్వా నినదం ఘోరం త్రాసయంస్తాం మహాచమూమ్। చ
కార హనుమాన్వేగం తేషు రక్షస్సు వీర్యవాన్ ॥ ౧౧ ॥ తలేనాభ్యహనత్కాంశ్చిత్ప

దాభ్యాం కాంశ్చిత్పరంతపః । ముష్టినాభ్యహనత్కాంశ్చిన్నఖైః కాంశ్చిద్వ్యదారయత్ ॥
౧౨॥ ప్రమమాథోరసా కాంశ్చిదూరుభ్యామపరాన్కపిః । కేచిత్తస్య నినాదేన తత్రై
వ పతితా భువి॥ ౧౩ ॥ తతస్తేష్వవసన్నేషు భూమౌ నిపతితేషు చ । తత్సైన్యమగమ
త్సర్వం దిశో దశ భయార్దితమ్ ॥ ౧౪ ॥ వినేదుర్విస్వరం నాగా నిపేతుర్భువి వాజి
నః । భగ్ననీడధ్వజచ్ఛత్రైర్భూశ్చ కీర్ణాభవద్రథైః ॥ ౧౫॥ స్రవతా రుధిరేణాథ స్ర
వంత్యో దర్శితాః పథి । వివిధైశ్చ స్వరైర్లంకా ననాద వికృతం తదా ॥ ౧౬॥ స తాన్
ప్రవృద్ధాన్వినిహత్య రాక్షసాన్ మహాబలశ్చండపరాక్రమః కపిః। యుయుత్సురన్యైః
పునరేవ రాక్షసైస్తమేవ వీరోఽభిజగామ తోరణమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందర కాం
డే - పంచచత్వారింశస్సర్గః

హతాన్మంత్రిసుతాన్బుద్ధ్వా వానరేణ మహాత్మనా। రావణస్సంవృతాకారశ్చ
కారమతిముత్తమామ్॥ ౧ ॥ స విరూపాక్షయూపాక్షౌ దుర్ధరం చైవ రాక్షసమ్ । ప్రఘ
సం భాసకర్ణం చ పంచ సేనాగ్రనాయకాన్ ॥ ౨ ॥ సందిదేశ దశగ్రీవో వీరాన్నయ
విశారదాన్ । హనూమద్గ్రహణవ్యగ్రాన్వాయువేగసమాన్యుధి ॥ ౩ ॥ యాత సే
నాగ్రగాస్సర్వే మహాబలపరిగ్రహాః । సవాజిరథమాతంగాస్స కపిశ్శాస్యతామితి ॥ ౪॥
యత్తైశ్చ ఖలు భావ్యం స్యాత్తమాసాద్య వనాలయమ్ । కర్మ చాపి సమాధేయం దేశకాలా
విరోధితమ్ ॥ ౫ ॥ న హ్యహం తం కపిం మన్యే కర్మణా ప్రతితర్కయన్ । సర్వథా తం మ
హద్భూతం మహాబలపరిగ్రహమ్ ॥ ౬ ॥ భవేదింద్రేణ వా సృష్టమస్మదర్థం తపోబ
లాత్ । సనాగయక్షగంధర్వా దేవాసురమహర్షయః ॥ ౭ ॥ యుష్మాభిస్సహితైస్సర్వై
ర్మయా సహ వినిర్జితాః । తైరవశ్యం విధాతవ్యం వ్యలీకం కించిదేవ నః ॥ ౮ ॥ తదేవ నా
త్ర సందేహః ప్రసహ్య పరిగృహ్యతామ్। నావమాన్యో భవద్భిశ్చ హరిర్ధీరపరాక్రమః॥
౯ ॥ దృష్టా హి హరయః పూర్వం మయా విపులవిక్రమాః । వాలీ చ సహ సుగ్రీవో జాంబ
వాంశ్చ మహాబలః ॥ ౧౦ ॥ నీలస్సేనాపతిశ్చైవ యే చాన్యే ద్వివిదాదయః । నైవం తేషాం గ
తిర్భీమా న తేజో న పరాక్రమః ॥ ౧౧ ॥ న మతిర్న బలోత్సాహౌ న రూపపరికల్పనమ్।
మహత్సత్త్వమిదం జ్ఞేయం కపిరూపం వ్యవస్థితమ్ ॥ ౧౨ ॥ ప్రయత్నం మహదాస్థాయ క్రియ
తామస్య నిగ్రహః । కామం లోకాస్త్రయస్సేంద్రాస్ససురాసురమానవాః॥ ౧౩॥ భవ
తామగ్రతః స్థాతుం న పర్యాప్తా రణాజిరే । తథాపి తు నయజ్ఞేన జయమాకాంక్షతా రణే ॥
౧౪॥ ఆత్మా రక్ష్యః ప్రయత్నేన యుద్ధసిద్ధిర్హి చంచలా । తే స్వామివచనం సర్వే ప్రతిగృ
హ్య మహౌజసః ॥ ౧౫ ॥ సముత్పేతుర్మహావేగా హుతాశసమతేజసః। రథైర్మత్తైశ్చ
నాగైశ్చ వాజిభిశ్చ మహాజవైః ॥ ౧౬ ॥ శస్త్రైశ్చ వివిధైస్తీక్ష్ణైస్సర్వైశ్చోపచితా బలైః।
తతస్తం దదృశుర్వీరా దీప్యమానం మహాకపిమ్ ॥ ౧౭ ॥ రశ్మిమంతమివోద్యంతం స్వతే
జోరశ్మిమాలినమ్ । తోరణస్థం మహావేగం మహాసత్త్వం మహాబలమ్ ॥ ౧౮॥ మహామతిం
మహోత్సాహం మహాకాయం మహారథమ్। తం సమీక్ష్యైవ తే సర్వే దిక్షు సర్వా
స్వవస్థితాః ॥ ౧౯ ॥ తైస్తైః ప్రహరణైర్భీమైరభిపేతుస్తతస్తతః । తస్య పంచాయసాస్తీ
క్ష్ణాశ్శితాశ్శితముఖాశ్శరాః ॥ ౨౦ ॥ శిరస్యుత్పలపత్రాభా దుర్ధరేణ నిపాతితాః । స
తైః పంచభిరావిద్ధశ్శరైశ్శిరసి వానరః ॥ ౨౧ ॥ ఉత్పపాత నదన్ వ్యోమ్ని దిశో దశ వి నా
దయన్ । తతస్తు దుర్ధరో వీరః సరథస్సజ్యకార్ముకః ॥ ౨౨ ॥ కిరన్ శరశతైస్తీక్ష్ణైరభిపే
దే మహాబలః । స కపిర్వారయామాస తం వ్యోమ్ని శరవర్షిణమ్ ॥ ౨౩॥ వృష్టిమంతం
పయోదాంతే పయోదమివ మారుతః।అర్ద్యమానస్తతస్తేన దుర్ధరేణానిలాత్మజః॥ ౨౪॥

చకార నినదం భూయో వ్యవర్ధత చ వేగవాన్ । సమారం సహసోత్పత్య దుర్ధరస్య రథే
హరిః ॥ ౨౫ ॥ నిపపాత మహావేగో విద్యుద్రాశిర్గిరావివ । తతస్సమథితాష్టాశ్వం
రథం భగ్నాక్షకూబరమ్ ॥ ౨౬ ॥ విహాయ న్యపతద్భూమౌ దుర్ధరస్త్యక్తజీవితః । తం
విరూపాక్షయూపాక్షౌ దృష్ట్వా నిపతితం భువి ॥ ౨౭ ॥ సంజాతరోషౌ దుర్ధర్షా వుత్పే
తతురరిందమౌ । స తాభ్యాం సహసోత్పత్య విష్ఠితో విమలేంబరే ॥ ౨౮ ॥ ముద్గరాభ్యాం
మహాబాహుర్వక్షస్యభిహతః కపిః । తయోర్వేగవతో ర్వేగం వినిహత్య మహాబలః
౨౯ ॥ నిపపాత పునర్భూమౌ సుపర్ణసమవిక్రమః । స సాలవృక్షమాసాద్య తముత్పా
ట్య చ వానరః ॥ ౩౦ ॥ తావుభౌ రాక్షసౌ వీరౌ జఘాన పవనాత్మజః । తతస్తాం స్త్రీన్ హ
తాన్ జ్ఞాత్వా వానరేణ తరస్వినా ॥ ౩౧ ॥ అభిపేదే మహావేగః ప్రసహ్య ప్రఘసో హరిమ్ ।
భాసకర్ణశ్చ సంక్రుద్ధశ్శూలమాదాయ వీర్యవాన్ ॥ ౩౨ ॥ ఏకతః కపిశార్దూలం య
శస్వినమవస్థితమ్ । పట్టసేన శితాగ్రేణ ప్రఘసః ప్రత్యయోధయత్ ॥ ౩౩ ॥ భాసకర్ణ
శ్చ శూలేన రాక్షసః కపిసత్తమమ్ । స తాభ్యాం విక్షతైర్గాత్రై రసృగ్దిగ్ధతనూరుహః ॥
౩౪ ॥ అభవద్వానరః క్రుద్ధో బాలసూర్యసమప్రభః । సముత్పాట్య గిరేశ్శృంగం సమృ
గవ్యాళపాదపమ్ ॥ ౩౫ ॥ జఘాన హనుమాన్వీరో రాక్షసౌ కపికుంజరః । తతస్తేష్వవస
న్నేషు సేనాపతిషు పంచసు ॥ ౩౬ ॥ బలం తదవశేషం చ నాశయామాస వానరః । అశ్వై
రశ్వాన్ గజైర్నాగాన్ యోధైర్యోధాన్ రథై రథాన్ ॥ ౩౭ ॥ స కపిర్నాశయామాస స
హస్రాక్ష ఇవాసురాన్ । హతైర్నాగైశ్చ తురగైర్భగ్నాక్షైశ్చ మహారథైః ॥ ౩౮ ॥
హతైశ్చ రాక్షసైర్భూమీ రుద్ధమార్గా సమంతతః ॥ తతః కపిస్తాన్ ధ్వజినీపతీన్ రణే ని
హత్య వీరాన్ సబలాన్ సవాహనాన్ । సమీక్ష్య వీరః పరిగృహ్య తోరణం కృతక్షణః కాల
ఇవ ప్రజాక్షయే ॥ ౩౯ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - షట్చత్వారింశస్సర్గః

సేనాపతీన్ పంచ స తు ప్రమాపితాన్ హనూమతా సానుచరాన్ సవాహనాన్ । స
మీక్ష్య రాజా సమరోద్ధతోన్ముఖం కుమారమక్షం ప్రసమైక్షతాక్షతమ్ ॥ ౧ ॥ స తస్య దృ
ష్ట్యర్పణసంప్రచోదితః ప్రతాపవాన్ కాంచనచిత్రకార్ముకః । సముత్పపాతాథ సద
స్యుదీరితో ద్విజాతిముఖ్యైర్హవిషేవ పావకః ॥ ౨ ॥ తతో మహద్బాలదివాకరప్రభం
ప్రతప్తజాంబూనదజాలసంతతమ్ । రథం సమాస్థాయ యయౌ స వీర్యవాన్ మహాహరిం
తం ప్రతి నైరృతర్షభః ॥ ౩ ॥ తతస్తపస్సంగ్రహసంచయార్జితం ప్రతప్తజాంబూ
నదజాలశోభితమ్ । పతాకినం రత్నవిభూషితధ్వజం మనోజవాష్టాశ్వవరైస్సుయోజి
తమ్ ॥ ౪ ॥ సురాసురాధృష్యమసంగచారిణం రవిప్రభం వ్యోమచరం సమాహితమ్ ।
సతూణమష్టాసినిబద్ధబంధురం యథాక్రమావేశితశక్తితోమరమ్ ॥ ౫ ॥ విరాజమానం
పరిపూర్ణవస్తునా సహేమదామ్నా శశిసూర్యవర్చసా । దివాకరాభం రథమాస్థిత
స్తతః స నిర్జగామామరతుల్యవిక్రమః ॥ ౬ ॥ స పూరయన్ ఖం చ మహీం చ సాచలాం
తురంగమాతంగమహారథస్వనైః । బలైస్సమేతైస్స హి తోరణస్థితం సమర్థమాసీన
ముపాగమద్ధరిమ్ ॥ ౭ ॥ స తం సమాసాద్య హరిం హరీక్షణో యుగాంతకాలాగ్నిమివ
ప్రజాక్షయే । అవస్థితం విస్మితజాతసంభ్రమస్సమైక్షతాక్షో బహుమానచక్షుషా ॥ ౮ ॥
స తస్య వేగం చ కపేర్మహాత్మనః పరాక్రమం చారిషు పార్థివాత్మజః । విచారయన్
స్వం చ బలం మహాబలో హిమక్షయే సూర్య ఇవాభివర్ధతే ॥ ౯ ॥ స జాతమన్యుః ప్ర
సమీక్ష్య విక్రమం స్థిరం స్థితస్సంయతి దుర్నివారణమ్ । సమాహితాత్మా హనుమంతమా
హవే ప్రచోదయామాస శరైస్త్రిభిశ్శితైః ॥ ౧౦ ॥ తతః కపిం తం ప్రసమీక్ష్య గర్వితం
జితశ్రమం శత్రుపరాజయోర్జితమ్ । అవైక్షతాక్షస్సముదీర్ణమానసం సబాణపా

జితః ప్రగృహీతకార్ముకః ॥ ౧౧ ॥ స హేమనిష్కాంగదచారుకుండల స్సమాససాదాశు ప
రాక్రమః కపిమ్ । తయోర్బభూవా ప్రతిమస్సమాగమ స్సురాసురాణామపి సంభ్రమ
ప్రదః ॥ ౧౨ ॥ రరాస భూమి ర్న తతాప భానుమా న్వవౌ న వాయుః ప్రచచాల చాచ
లః । కపేః కుమారస్య చ వీక్ష్య సంయుగం ననాద చ ద్యౌ రుదధిశ్చ చుక్షుభే ॥ ౧౩॥ తతస్స
వీరః సుముఖాన్పతత్రిణః సువర్ణపుంఖాన్ సవిషానివోరగాన్ । సమాధిసంయోగవి
మోక్షతత్త్వవిచ్ఛరానథ త్రీన్ కపిమూర్ధ్న్యపాతయత్ ॥ ౧౪॥ స తైశ్శరైర్మూర్ధ్ని
సమం నిపాతితైః క్షరన్నసృగ్దిగ్ధవివృత్తలోచనః । నవోదితాదిత్యనిభశ్శరాంశుమా
న్వ్యరాజతాదిత్య ఇవాంశుమాలికః ॥ ౧౫ ॥ తతస్స పింగాధిపమంత్రిసత్తమ స్సమీక్ష్య
తం రాజవరాత్మజం రణే । ఉదగ్రచిత్రాయుధచిత్రకార్ముకం జహర్ష చాపూర్యత చా
హవోన్ముఖః ॥ ౧౬ ॥ స మందరాగ్రస్థ ఇవాంశుమాలికో వివృద్ధకోపో బలవీర్యసంయు
తః । కుమారమక్షం సబలం సవాహనం దదాహ నేత్రాగ్నిమరీచిభి స్తదా ॥ ౧౭ ॥ తత
స్స బాణాసనశక్రకార్ముకః శరప్రవర్షో యుధి రాక్షసాంబుదః । శరాన్ముమోచాశు హ
రీశ్వరాచలే బలాహకో వృష్టిమివాచలోత్తమే ॥ ౧౮ ॥ తతః కపిస్తం రణచండవిక్రమం
వివృద్ధతేజోబలవీర్యసంయుతమ్ । కుమారమక్షం ప్రసమీక్ష్య సంయుగే ననాద హర్షా
ద్ఘనతుల్యవిక్రమః ॥ ౧౯ ॥ స బాలభావాద్యుధివీర్యదర్పితః ప్రవృద్ధమన్యుః క్షతజోప
మేక్షణః । సమాససాదాప్రతిమం కపిం రణే గజో మహాకూపమివావృతం తృణైః ॥ ౨౦ ॥
స తేన బాణైః ప్రసభం నిపాతితై శ్చకార నాదం ఘననాదనిస్స్వనః । సముత్పపాతాశు నభ
స్స మారుతి ర్భుజోరువిక్షేపణఘోరదర్శనః ॥ ౨౧ ॥ సముత్పతంతం సమభిద్రవద్బ
లీ స రాక్షసానాం ప్రవరః ప్రతాపవాన్ । రథీ రథిశ్రేష్ఠతమః కిరన్ శరైః పయోధర శ్శైల
మివాశ్మవృష్టిభిః ॥ ౨౨ ॥ స తాన్ శరాం స్తస్య హరి ర్విమోక్షయన్ చచార వీరః పథి వా
యుసేవితే । శరాంతరే మారుతవద్వినిష్పతన్ మనోజవస్సంయతి చండవిక్రమః ॥
౨౩ ॥ తమాత్తబాణాసనమాహవోన్ముఖం ఖమాస్తృణంతం వివిధైశ్శరోత్తమైః । అ
వైక్షతాక్షం బహుమానచక్షుషా జగామ చింతాం చ స మారుతాత్మజః ॥ ౨౪ ॥ తతశ్శరై
ర్భిన్నభుజాంతరః కపిః కుమారవీరేణ మహాత్మనా నదన్ । మహాభుజః కర్మవిశేషతత్త్వవిద్వి
చింతయామాస రణే పరాక్రమమ్ ॥ ౨౫ ॥ అబాలవద్బాలదివాకరప్రభః కరోత్యయం
కర్మ మహన్మహాబలః । న చాస్య సర్వాహవకర్మశోభినః ప్రమాపణే మే మతిరత్ర జా
యతే ॥ ౨౬ ॥ అయం మహాత్మా చ మహాంశ్చ వీర్యతస్సమాహితశ్చాతిసహశ్చ సంయు
గే । అసంశయం కర్మగుణోదయాదయం సనాగయక్షైర్మునిభిశ్చ పూజితః ॥ ౨౭ ॥
పరాక్రమోత్సాహవివృద్ధమానసః సమీక్షతే మాం ప్రముఖాగతః స్థితః । పరాక్రమో
హ్యస్య మనాంసి కంపయేత్సురాసురాణామపి శీఘ్రగామినః ॥ ౨౮ ॥ న ఖల్వయం నా
భిభవేదుపేక్షితః పరాక్రమో హ్యస్య రణే వివర్ధతే । ప్రమాపణం త్వేవ మమాస్య రో
చతే న వర్ధమానోఽగ్నిరుపేక్షితుం క్షమః ॥ ౨౯ ॥ ఇతి ప్రవేగం తు పరస్య తర్కయన్ స్వక
ర్మయోగం చ విధాయ వీర్యవాన్ । చకార వేగం తు మహాబల స్తదా మతిం చ చక్రేఽస్య వధే
తదానీమ్ ॥ ౩౦ ॥ స తస్య తానష్టహయాన్మహాజవాన్ సమాహితాన్ భారసహాన్ వివర్త
నే । జఘాన వీరః పథి వాయుసేవితే తలప్రహారైః పవనాత్మజః కపిః ॥ ౩౧ ॥ తతస్తలేనాభి
హతో మహారథ స్స తస్య పింగాధిపమంత్రిణా తదా । ప్రభగ్ననీడః పరిముక్తకూబరః పపాత
భూమౌ హతవాజిరంబరాత్ ॥ ౩౨ ॥ స తం పరిత్యజ్య మహారథో రథం స కార్ముకః ఖడ్గధ
రః ఖముత్పతన్ । తపోభియోగాదృషిరుగ్రవీర్యవాన్ విహాయ దేహం మరుతామివాల
యమ్ ॥ ౩౩ ॥ తతః కపిస్తం విచరంతమంబరే పతత్త్రిరాజానిలసిద్ధసేవితే । సమేత్య తం
మారుతతుల్యవిక్రమః క్రమేణ జగ్రాహ స పాదయోర్దృఢమ్ ॥ ౩౪ ॥ స తం సమావి

ధ్య సహస్రశః కపిస్తమాహారగం గృహ్య ఇవాండజేశ్వరః। ముమోచ వేగాత్పితృతుల్యవిక్రమో మహీతలే సంయతి వానరోత్తమః ॥ ౩౫ ॥ స భగ్నబాహూరుకటీశిరోధరః క్షరన్నసృఙ్నిర్మథితాస్థిలోచనః। సభగ్నసంధిః ప్రవికీర్ణబంధనో హతః క్షితౌ వాయుసుతేన రాక్షసః ॥ ౩౬ ॥ మహాకపిర్భూమితలే నిపీడ్య తం చకార రక్షోఽధిపతేర్మహద్భయమ్। మహర్షిభిశ్చక్రచరైర్మహావ్రతైస్సమేత్య భూతైశ్చ సయక్షపన్నగైః ॥ ౩౭ ॥ సురైశ్చ సేంద్రైర్భృశజాతవిస్మయైర్హతే కుమారే స కపిర్నిరీక్షితః। నిహత్య తం వజ్రిసుతోపమం రణే కుమారమక్షం క్షతజోపమేక్షణమ్ ॥ ౩౮ ॥ తమేవ వీరోఽభిజగామ తోరణం కృతక్షణః కాల ఇవ ప్రజాక్షయే ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - సప్తచత్వారింశస్సర్గః

తతస్స రక్షోఽధిపతిర్మహాత్మా హనూమతాఽక్షే నిహతే కుమారే। మనస్సమాధాయ తదేంద్రకల్పం సమాదిదేశేంద్రజితం సరోషమ్ ॥ ౧ ॥ త్వమస్త్రభృచ్ఛస్త్రవిదాం వరిష్ఠస్సురాసురాణామపి శోకదాతా। సురేషు సేంద్రేషు చ దృష్టకర్మా పితామహారాధనసంచితాస్త్రః ॥ ౨ ॥ తవాస్త్రబలమాసాద్య నాసురా న మరుద్గణాః। న శేకుస్సమరే స్థాతుం సురేశ్వరసమాశ్రితాః ॥ ౩ ॥ న కశ్చిత్త్రిషు లోకేషు సంయుగే న గతశ్రమః। భుజవీర్యాభిగుప్తస్తు తపసా చాభిరక్షితః ॥ ౪ ॥ దేశకాలవిభాగజ్ఞస్త్వమేవ మతిసత్తమః। న తేఽస్త్యశక్యం సమరేషు కర్మణా న తేఽస్త్యకార్యం మతిపూర్వమంత్రణే। న సోఽస్తి కశ్చిత్త్రిషు సంగ్రహేషు వై న వేద యస్తేఽస్త్రబలం బలం చ తే ॥ ౫ ॥ మమానురూపం తపసో బలం చ తే పరాక్రమశ్చాస్త్రబలం చ సంయుగే। న త్వాం సమాసాద్య రణావమర్దనం మనః శ్రమం గచ్ఛతి నిశ్చితార్థమ్ ॥ ౬ ॥ నిహతాః కింకరాస్సర్వే జంబుమాలీ చ రాక్షసః ॥ అమాత్యపుత్రా వీరాశ్చ పంచ సేనాగ్రయాయినః ॥ ౭ ॥ బలాని సుసమృద్ధాని సాశ్వనాగరథాని చ। సహోదరస్తే దయితః కుమారోఽక్షశ్చ సూదితః ॥ ౮ ॥ న తు తేష్వేవ మే సారో యస్త్వయ్యరినిషూదన। యథా త్వమసి మద్ధర్షో న తథా స్యేచ నైఋతాః ॥ ౯ ॥ ఇదం హి దృష్ట్వా మతిమన్మహాత్మా కపేః ప్రభావం చ పరాక్రమం చ। త్వమాత్మనశ్చాపి సమీక్ష్య సారం కురుష్వ వేగం స్వబలానురూపమ్ ॥ ౧౦ ॥ బలావమర్దస్త్వయి సన్నికృష్టే యథా గతే శామ్యతి శాంతశత్రౌ। తథా సమీక్ష్యాత్మబలం పరం చ సమారభస్వాస్త్రవిదాం వరిష్ఠ ॥ ౧౧ ॥ న వీర సేనా గణశోచ్యవంతే న వజ్రమాదాయ విశాలసారమ్। న మారుతస్యాస్య గతేః ప్రమాణం న చాగ్నికల్పః కరణేన హంతుమ్ ॥ ౧౨ ॥ తమేవమర్థం ప్రసమీక్ష్య సమ్యక్ స్వకర్మసామ్యాద్ధి సమాహితాత్మా। స్మరంశ్చ దివ్యం ధనుషోఽస్త్రవీర్యం వ్రజాక్షతం కర్మ సమారభస్వ ॥ ౧౩ ॥ న ఖల్వియం మతిః శ్రేష్ఠా యత్త్వాం సంప్రేషయామ్యహమ్। ఇయం చ రాజధర్మాణాం క్షత్రస్య చ మతిర్మతా ॥ ౧౪ ॥ నానాశస్త్రైశ్చ సంగ్రామే వైశారద్యమరిందమ। అవశ్యమేవ యోద్ధవ్యం కామ్యశ్చ విజయో రణే ॥ ౧౫ ॥ తతః పితుస్తద్వచనం నిశమ్య ప్రదక్షిణం దక్షసుతప్రభావః। చకార భర్తారమదీనసత్త్వో రణాయ వీరః ప్రతిపన్నబుద్ధిః ॥ ౧౬ ॥ తతస్తైః స్వగణైరిష్టైరింద్రజిత్ప్రతిపూజితః। యుద్ధోద్ధతకృతోత్సాహః సంగ్రామం ప్రత్యపద్యత ॥ ౧౭ ॥ శ్రీమాన్ పద్మపలాశాక్షో రాక్షసాధిపతేస్సుతః। నిర్జగామ మహాతేజాః సముద్ర ఇవ పర్వసు ॥ ౧౮ ॥ స పక్షిరాజోపమతుల్యవేగైర్వ్యాళైశ్చతుర్భిస్సితతీక్ష్ణదంష్ట్రైః। రథం సమాయుక్తమసంగవేగం సమారురోహేంద్రజిదింద్రకల్పః ॥ ౧౯ ॥ స రథీ ధన్వినాం శ్రేష్ఠశ్శస్త్రజ్ఞోఽస్త్రవిదాం వరః। రథేనాభియయౌ క్షిప్రం హనూమాన్యత్ర సోఽభవత్ ॥ ౨౦ ॥ స తస్య

రథనిర్ఘోషం జ్యాస్వనం కార్ముకస్య చ । నిశమ్య హరివీరోఽసౌ సంప్రహృష్టతరోఽభవత్ ॥ ౨౧ ॥ సుమహచ్చాపమాదాయ శితశల్యాంశ్చ సాయకాన్ । హనూమంతమభిప్రేత్య జగామ రణపండితః ॥ ౨౨ ॥ తస్మింస్తతస్సంయతి జాతహర్షే రణాయ నిర్గచ్ఛతి బాణపాణౌ । దిశశ్చ సర్వాః కలుషా బభూవుర్మృగాశ్చ రౌద్రా బహుధా వినేదుః ॥ ౨౩ ॥ సమాగతాస్తత్ర తు నాగయక్షా మహర్షయశ్చక్రచరాశ్చ సిద్ధాః । నభస్సమావృత్య చ పక్షిసంఘా వినేదురుచ్చైః పరమప్రహృష్టాః ॥ ౨౪ ॥ ఆయాంతం సరథం దృష్ట్వా తూర్ణమింద్రజితం కపిః । విననాద మహానాదం వ్యవర్ధత చ వేగవాన్ ॥ ౨౫ ॥ ఇంద్రజిత్సరథం దివ్యమాస్థితశ్చిత్రకార్ముకః । ధనుర్విస్ఫారయామాస తటిదూర్జితనిస్వనమ్ ॥ ౨౬ ॥ తతస్సమేతావతితీక్ష్ణవేగౌ మహాబలౌ తౌ రణనిర్విశంకౌ । కపిశ్చ రక్షోధిపతేశ్చ పుత్రస్సురాసురేంద్రావివ బద్ధవైరౌ ॥ ౨౭ ॥ స తస్య వీరస్య మహారథస్య ధనుష్మతస్సంయతి సంమతస్య । శరప్రవేగం వ్యహనత్ప్రవృద్ధశ్చచార మార్గే పితురప్రమేయే ॥ ౨౮ ॥ తతశ్శరానాయతతీక్ష్ణశల్యాన్ సుపత్రిణః కాంచనచిత్రపుంఖాన్ । ముమోచ వీరః పరవీరహంతా సుసంతతాన్వజ్రనిపాతవేగాన్ ॥ ౨౯ ॥ తతస్తు తత్స్యందననిస్వనం చ మృదంగభేరీపటహస్వనం చ । వికృష్యమాణస్య చ కార్ముకస్య నిశమ్య ఘోషం పునరుత్పపాత ॥ ౩౦ ॥ శరాణామంతరేష్వాశు వ్యవర్ధత మహాకపిః । హరిస్తస్యాభిలక్ష్యస్య మోఘయన్లక్ష్యసంగ్రహమ్ ॥ ౩౧ ॥ శరాణామగ్రతస్తస్య పునస్సమభివర్ధత । ప్రసార్య హస్తౌ హనుమానుత్పపాతానిలాత్మజః ॥ ౩౨ ॥ తావుభౌ వేగసంపన్నౌ రణకర్మవిశారదౌ । సర్వభూతమనోగ్రాహి చక్రతుర్యుద్ధముత్తమమ్ ॥ ౩౩ ॥ హనూమతో వేద న రాక్షసోఽంతరం న మారుతిస్తస్య మహాత్మనోఽంతరమ్ । పరస్పరం నిర్విషహౌ బభూవతుస్సమేత్య తౌ దేవసమానవిక్రమౌ ॥ ౩౪ ॥ తతస్తు లక్ష్యే స విహన్యమానే శరేష్వమోఘేషు చ సంపతత్సు । జగామ చింతాం మహతీం మహాత్మా సమాధిసంయోగసమాహితాత్మా ॥ ౩౫ ॥ తతో మతిం రాక్షసరాజసూనుశ్చకార తస్మిన్హరివీరముఖ్యే । అవధ్యతాం తస్య కపేస్సమీక్ష్య కథం నిగచ్ఛేదితి నిగ్రహార్థమ్ ॥ ౩౬ ॥ తతః పైతామహం వీరస్సోఽస్త్రమస్త్రవిదాం వరః । సందధే సుమహాతేజాస్తం హరిప్రవరం ప్రతి ॥ ౩౭ ॥ అవధ్యోఽయమితి జ్ఞాత్వా తమస్త్రేణాస్త్రతత్త్వవిత్ । నిజగ్రాహ మహాబాహుర్మారుతాత్మజమింద్రజిత్ ॥ ౩౮ ॥ తేన బద్ధస్తతోఽస్త్రేణ రాక్షసేన చ వానరః । అభవన్నిర్విచేష్టశ్చ స పపాత మహీతలే ॥ ౩౯ ॥ తతోఽథ బుద్ధ్వా స తదాస్త్రబంధం ప్రభోః ప్రభావాద్విగతాత్మవేగః । పితామహానుగ్రహమాత్మనశ్చ విచింతయామాస హరిప్రవీరః ॥ ౪౦ ॥ తతస్స్వాయంభువైర్మంత్రైర్బ్రహ్మాస్త్రమభిమంత్రితమ్ । హనూమాంశ్చింతయామాస వరదానం పితామహాత్ ॥ ౪౧ ॥ న మేఽస్త్రబంధస్య చ శక్తిరస్తి విమోక్షణే లోకగురోః ప్రభావాత్ । ఇత్యేవమత్వా విహితాస్త్రబంధో మయాత్మయోనేరనువర్తితవ్యః ॥ ౪౨ ॥ స వీర్యమస్త్రస్య కపిర్విచార్య పితామహానుగ్రహమాత్మనశ్చ । విమోక్షశక్తిం పరిచింతయిత్వా పితామహాజ్ఞామనువర్తతే స్మ ॥ ౪౩ ॥ అస్త్రేణాపి హి బద్ధస్య భయం మమ న జాయతే । పితామహమహేంద్రాభ్యాం రక్షితస్యానిలేన చ ॥ ౪౪ ॥ గ్రహణే చాపి రక్షోభిర్మహన్మే గుణదర్శనమ్ । రాక్షసేంద్రేణ సంవాదస్తస్మాద్గృహ్ణంతు మాం పరే ॥ ౪౫ ॥ స నిశ్చితార్థః పరవీరహంతా సమీక్ష్యకారీ వినివృత్తచేష్టః । పరైః ప్రసహ్యాభిగతైర్నిగృహ్య ననాద తైస్తైః పరిభర్త్స్యమానః ॥ ౪౬ ॥ తతస్తం రాక్షసా దృష్ట్వా నిర్విచేష్టమరిందమమ్ । బబంధుశ్శణవల్కైశ్చ ద్రుమచీరైశ్చ సంహతైః ॥ ౪౭ ॥ స రోచయామాస పరైశ్చ బంధనం ప్రసహ్య వీరైరభినిగ్రహం చ । కౌతూహలాన్మాం యది రాక్షసేంద్రో

ద్రష్టుం వ్యవస్యేదితి నిశ్చితార్థః ॥ ౪౮ ॥ సబద్ధస్తేన వల్కేన విముక్తోఽస్త్రేణ వీర్యవాన్ ।
అస్త్రబంధస్స చాన్యం హి న బంధమనువర్తతే ॥ ౪౯ ॥ అథేంద్రజిత్తు ద్రుమచీరబంధం
విచార్య వీరః కపిసత్తమం తమ్ । విముక్తమస్త్రేణ జగామ చింతాం నాన్యేన బద్ధో హ్యనువర్త
తేఽస్త్రమ్ ॥ ౫౦ ॥ అహో మహత్కర్మ కృతం నిరర్థకం న రాక్షసైర్మంత్రధృతిర్హి
శక్యా । పునశ్చ నాస్త్రే విహితేఽస్త్రమన్యత్ప్రవర్తతే సంశయితాః స్మ సర్వే ॥ ౫౧ ॥ అస్త్రే
ణ హనుమాన్ముక్తో నాత్మానమవబుధ్యతే । కృష్యమాణస్తు రక్షోభిస్తైశ్చ బంధైర్నిపీడితః ॥
౫౨ ॥ హన్యమానస్తతః క్రూరై రాక్షసైః కాష్ఠముష్టిభిః । సమీపం రాక్షసేంద్రస్య
ప్రాకృష్యత స వానరః ॥ ౫౩ ॥ అథేంద్రజిత్తం ప్రసమీక్ష్య ముక్తమస్త్రేణ బద్ధం ద్రు
మచీరసూత్రైః । వ్యదర్శయత్తత్ర మహాబలం తం హరిప్రవీరం సగణాయ రాజ్ఞే ॥ ౫౪ ॥
తం మత్తమివ మాతంగం బద్ధం కపివరోత్తమమ్ । రాక్షసా రాక్షసేంద్రాయ రావణాయ న్య
వేదయన్ ॥ ౫౫ ॥ కోఽయం కస్య కుతో వాత్ర కిం కార్యం కో వ్యపాశ్రయః । ఇతి రాక్షసవీ
రాణాం తత్ర సంజజ్ఞిరే కథాః ॥ ౫౬ ॥ హన్యతాం దహ్యతాం వాపి భక్ష్యతామితి చాప
రే । రాక్షసాస్తత్ర సంక్రుద్ధాః పరస్పరమథాబ్రువన్ ॥ ౫౭ ॥ అతీత్య మార్గం సహ
సా మహాత్మా స తత్ర రక్షోధిపపాదమూలే । దదర్శ రాజ్ఞః పరిచారవృద్ధాన్ గృహం మహా
రత్నవిభూషితం చ ॥ ౫౮ ॥ స దదర్శ మహాతేజా రావణః కపిసత్తమమ్ । రక్షోభిర్వికృ
తాకారైః కృష్యమాణమితస్తతః ॥ ౫౯ ॥ రాక్షసాధిపతిం చాపి దదర్శ కపిసత్తమః । తే
జోబలసమాయుక్తం తపంతమివ భాస్కరమ్ ॥ ౬౦ ॥ స రోషసంవర్తితతామ్రదృష్టిర్ద
శాననస్తం కపిమన్వవేక్ష్య । అథోపవిష్టాన్ కులశీలవృద్ధాన్ సమాదిశత్తం ప్రతి మంత్రిము
ఖ్యాన్ ॥ ౬౧ ॥ యథాక్రమం తైస్స కపిశ్చ పృష్టః కార్యార్థమర్థస్య చ మూలమా
దౌ । నివేదయామాస హరీశ్వరస్య దూతస్సకాశాదహమాగతోఽస్మి ॥ ౬౨ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుం
దరకాండే - అష్టచత్వారింశస్సర్గః .

తతస్స కర్మణా తస్య విస్మితో భీమవిక్రమః । హనూమాన్ రోషతామ్రాక్షో రక్షోధి
పమవైక్షత ॥ ౧ ॥ భ్రాజమానం మహార్హేణ కాంచనేన విరాజతా । ముక్తాజాలా
వృతేనాథ ముకుటేన మహాద్యుతిమ్ ॥ ౨ ॥ వజ్రసంయోగసంయుక్తైర్మహార్హమణి
విగ్రహైః । హైమైరాభరణైశ్చిత్రైర్మనసేవ ప్రకల్పితైః ॥ ౩ ॥ మహార్హక్షౌమ
సంవీతం రక్తచందనరూషితమ్ । స్వనులిప్తం విచిత్రాభిర్వివిధాభిశ్చ భక్తిభిః ॥ ౪ ॥ వివృ
తైర్దర్శనీయైశ్చ రక్తాక్షైర్భీమదర్శనైః । దీప్తతీక్ష్ణమహాదంష్ట్రైః ప్రలంబదశనచ్ఛ
దైః ॥ ౫ ॥ శిరోభిర్దశభిర్వీరం భ్రాజమానం మహౌజసమ్ । నానావ్యాళసమాకీర్ణైః శి
ఖరైరివ మందరమ్ ॥ ౬ ॥ నీలాంజనచయప్రఖ్యం హారేణోరసి రాజతా । పూర్ణచం
ద్రాభవక్త్రేణ సబలాకమివాంబుదమ్ ॥ ౭ ॥ బాహుభిర్బద్ధకేయూరైశ్చందనోత్త
మరూషితైః । భ్రాజమానాంగదైః పీనైః పంచశీర్షైరివోరగైః ॥ ౮ ॥ మహతి స్ఫాటి
కే చిత్రే రత్నసంయోగసంస్కృతే । ఉత్తమాస్తరణాస్తీర్ణే సూపవిష్టం వరాసనే ॥ ౯ ॥
అలంకృతాభిరత్యర్థం ప్రమదాభిస్సమంతతః । వాలవ్యజనహస్తాభిరారాత్సముపసే
వితమ్ ॥ ౧౦ ॥ దుర్ధరేణ ప్రహస్తేన మహాపార్శ్వేన రక్షసా । మంత్రిభిర్మంత్రతత్త్వ
జ్ఞైర్నికుంభేన చ మంత్రిణా ॥ ౧౧ ॥ సుఖోపవిష్టం రక్షోభిశ్చతుర్భిర్బలదర్పితైః । కృ
త్స్నః పరివృతో లోకశ్చతుర్భిరివ సాగరైః ॥ ౧౨ ॥ మంత్రిభిర్మంత్రతత్త్వజ్ఞైరన్యైశ్చ
శుభబుద్ధిభిః । అన్వాస్యమానం రక్షోభిస్సురైరివ సురేశ్వరమ్ ॥ ౧౩ ॥ అపశ్యద్రాక్షసప

తిం హనూమానతితేజసమ్ । విష్ఠితం మేరుశిఖరే సతోయమివ తోయదమ్॥ ౧౪ ॥ స తైస్సంపీడ్యమానోపి రక్షోభిర్భీమవిక్రమైః । విస్మయం పరమం గత్వా రక్షోధిపమవైక్షత॥ ౧౫॥ భ్రాజమానం తతో దృష్ట్వా హనూమాన్ రాక్షసేశ్వరమ్ । మనసా చింతయామాస తేజసా తస్య మోహితః॥ ౧౬ ॥ అహో రూపమహో ధైర్యమహో సత్త్వమహో ద్యుతిః। అహో రాక్షసరాజస్య సర్వలక్షణయుక్తతా॥ ౧౭ ॥ యద్యధర్మో న బలవాన్ స్యాదయం రాక్షసేశ్వరః । స్యాదయం సురలోకస్య సశక్రస్యాపి రక్షితా ॥ ౧౮ ॥ అస్య క్రూరైర్నృశంసైశ్చ కర్మభిర్లోకకుత్సితైః। తేన బిభ్యతి ఖల్వస్మాల్లోకాస్సామరదానవాః ॥ ౧౯ ॥ అయం హ్యుత్సహతే క్రుద్ధః కర్తుమేకార్ణవం జగత్ । ఇతి చింతాం బహువిధామకరోన్మతిమాన్ హరిః ॥ ౨౦ ॥ దృష్ట్వా రాక్షసరాజస్య ప్రభావమమితౌజసః॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే- ఏకోనపంచాశస్సర్గః.

సముద్వీక్ష్య మహాబాహుః పింగాక్షం పురతః స్థితమ్ । కోపేన మహతావిష్టో రావణో లోకరావణః ॥ ౧ ॥ శంకాహతాత్మా దధ్యౌ స కపీంద్రం తేజసావృతమ్ । కిమేష భగవాన్ నందీ భవేత్సాక్షాదిహాగతః ॥ ౨ ॥ యేన శప్తోస్మి కైలాసే మయా సంచలితే పురా । సోయం వానరమూర్తిస్స్యాత్కింస్విద్బాణోపి వాసురః ॥ ౩ ॥ స రాజా రోషతామ్రాక్షః ప్రహస్తం మంత్రిసత్తమమ్ । కాలయుక్తమువాచేదం వచో విపులమర్థవత్ ॥ ౪ ॥ దురాత్మా పృచ్ఛ్యతామేష కుతః కిం వాస్య కారణమ్। వనభంగే చ కోస్యార్థో రాక్షసీనాం చ తర్జనే ॥ ౫ ॥ మత్పురీమప్రధృష్యాం వాగమనే కిం ప్రయోజనమ్ । ఆయోధనే వా కిం కార్యం పృచ్ఛ్యతామేష దుర్మతిః ॥౬ ॥ రావణస్య వచః శ్రుత్వా ప్రహస్తో వాక్యమబ్రవీత్ । సమాశ్వసిహి భద్రం తే న భీః కార్యా త్వయా కపే ॥ ౭ ॥ యది తావత్త్వమింద్రేణ ప్రేషితో రావణాలయమ్ । తత్త్వమాఖ్యాహి మా భూత్తే భయం వానర మోక్ష్యసే ॥ ౮ ॥ యది వైశ్రవణస్య త్వం యమస్య వరుణస్య చ । చారరూపమిదం కృత్వా ప్రవిష్టో నః పురీమిమామ్ ॥౯॥ విష్ణునా ప్రేషితో వాపి దూతో విజయకాంక్షిణా। న హి తే వానరం తేజో రూపమాత్రం తు వానరమ్॥౧౦॥ తత్త్వతః కథయస్వాద్య తతో వానర మోక్ష్యసే। అనృతం వదతశ్చాపి దుర్లభం తవ జీవితమ్ ॥ ౧౧ ॥ అథవా యన్నిమిత్తం తే ప్రవేశో రావణాలయే । ఏవముక్తో హరిశ్రేష్ఠస్తదా రక్షోగణేశ్వరమ్ ॥ ౧౨ ॥ అబ్రవీన్నాస్మి శక్రస్య యమస్య వరుణస్య వా । ధనదేన న మే సఖ్యం విష్ణునా నాస్మి చోదితః ॥ ౧౩ ॥ జాతిరేవ మమ త్వేషా వానరోహమిహాగతః। దర్శనే రాక్షసేంద్రస్య దుర్లభే తదిదం మయా॥ ౧౪॥ వనం రాక్షసరాజస్య దర్శనార్థే వినాశితమ్ । తతస్తే రాక్షసాః ప్రాప్తా బలినో యుద్ధకాంక్షిణః ॥ ౧౫ ॥ రక్షణార్థం తు దేహస్య ప్రతియుద్ధా మయా రణే । అస్త్రపాశైర్న శక్యోహం బద్ధుం దేవాసురైరపి ॥ ౧౬ ॥ పితామహాదేవ వరో మమాప్యేషోభ్యుపాగతః । రాజానం ద్రష్టుకామేన మయాస్త్రమనువర్తితమ్॥ ౧౭॥ విముక్తో హ్యహమస్త్రేణ రాక్షసైస్త్వతిపీడితః । కేనచిద్రాజకార్యేణ సంప్రాప్తోస్మి తవాంతికమ్॥ ౧౮ ॥ దూతోహమితి విజ్ఞేయో రాఘవస్యామితౌజసః । శ్రూయతాం చాపి వచనం మమ పథ్యమిదం ప్రభో ॥ ౧౯ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే- పంచాశస్సర్గః.

తం సమీక్ష్య మహాసత్త్వం సత్త్వవాన్ హరిసత్తమః। వాక్యమర్థవదవ్యగ్రస్తమువాచ దశాననమ్॥ ౧ ॥ అహం సుగ్రీవసందేశాదిహ ప్రాప్తస్తవాలయమ్ । రాక్షసేంద్ర హరీశస్త్వాం భ్రాతా కుశలమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ భ్రాతుః శృణు సమాదేశం సుగ్రీవస్య మహాత్మనః । ధర్మార్థోపహితం వాక్యమిహ చాముత్ర చ క్షమమ్॥ ౩ ॥ రాజా దశరథో నామ రథకుంజరవాజిమాన్ । పితేవ బంధుర్లోకస్య సురేశ్వరసమద్యుతిః ॥ ౪॥ జ్యే

ష్ఠస్తస్య మహాబాహుః పుత్రః ప్రియకరః ప్రభుః । పితుర్నిదేశాన్నిష్క్రాంతః ప్రవిష్టో దం
డకావనమ్ ॥ ౫ ॥ లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా సీతయా చాపి భార్యయా । రామో నామ మ
హాతేజా ధర్మ్యం పంథానమాశ్రితః ॥ ౬ ॥ తస్య భార్యా వనే నష్టా సీతా పతిమనువ్రతా ।
వైదేహస్య సుతా రాజ్ఞో జనకస్య మహాత్మనః ॥ ౭ ॥ స మార్గమాణస్తాం దేవీం రాజపుత్ర
స్సహానుజః । ఋశ్యమూకమనుప్రాప్తస్సుగ్రీవేణ సమాగతః ॥ ౮ ॥ తస్య తేన ప్రతి
జ్ఞాతం సీతాయాః పరిమార్గణమ్ । సుగ్రీవస్యాపి రామేణ హరిరాజ్యం నివేదితమ్ ॥ ౯ ॥ త
తస్తేన మృధే హత్వా రాజపుత్రేణ వాలినమ్ । సుగ్రీవః స్థాపితో రాజ్యే హర్యృక్షాణాం
గణేశ్వరః ॥ ౧౦ ॥ త్వయా విజ్ఞాతపూర్వశ్చ వాలీ వానరపుంగవః । రామేణ నిహతస్సం
ఖ్యే శరేణైకేన వానరః ॥ ౧౧ ॥ స సీతామార్గణే వ్యగ్రః సుగ్రీవస్సత్యసంగరః । హరీ
న్సంప్రేషయామాస దిశస్సర్వా హరీశ్వరః ॥ ౧౨ ॥ తాం హరీణాం సహస్రాణి శతాని
నియుతాని చ । దిక్షు సర్వాసు మార్గంతే హ్యధశ్చోపరి చాంబరే ॥ ౧౩ ॥ వైనతేయస
మాః కేచిత్ కేచిత్తత్రానిలోపమాః । అసంగగతయశ్శీఘ్రా హరివీరా మహాబలాః ॥ ౧౪ ॥
అహం తు హనుమాన్నామ మారుతస్యౌరసస్సుతః । సీతాయాస్తు కృతే తూర్ణం శతయో
జనమాయతమ్ ॥ ౧౫ ॥ సముద్రం లంఘయిత్వైవ తాం దిదృక్షురిహాగతః । భ్రమతా చ
మయా దృష్టా గృహే తే జనకాత్మజా ॥ ౧౬ ॥ తద్భవాన్ దృష్టధర్మార్థస్తపఃకృతపరి
గ్రహః । పరదారాన్మహాప్రాజ్ఞ నోపరోద్ధుం త్వమర్హసి ॥ ౧౭ ॥ న హి ధర్మవిరుద్ధేషు
బహ్వపాయేషు కర్మసు । మూలఘాతేషు సజ్జంతే బుద్ధిమంతో భవద్విధాః ॥ ౧౮ ॥ కశ్చ
లక్ష్మణముక్తానాం రామకోపానువర్తినామ్ । శరాణామగ్రతః స్థాతుం శక్తో దే
వాసురేష్వపి ॥ ౧౯ ॥ న చాపి త్రిషు లోకేషు రాజన్విద్యేత కశ్చన । రాఘవస్య వ్యలీకం
యః కృత్వా సుఖమవాప్నుయాత్ ॥ ౨౦ ॥ తత్త్రికాలహితం వాక్యం ధర్మ్యమర్థాను
బంధి చ । మన్యస్వ నరదేవాయ జానకీ ప్రతిదీయతామ్ ॥ ౨౧ ॥ దృష్టా హీయం మయా
దేవీ లబ్ధం యదిహ దుర్లభమ్ । ఉత్తరం కర్మ యచ్ఛేషం నిమిత్తం తత్ర రాఘవః ॥ ౨౨ ॥ ల
క్షితేయం మయా సీతా తథా శోకపరాయణా । గృహ్య యాం నాభిజానాసి పంచాస్యామివ ప
న్నగీమ్ ॥ ౨౩ ॥ నేయం జరయితుం శక్యా సాసురైరమరైరపి । విషసంసృష్టమత్యర్థం
భుక్తమన్నమివౌజసా ॥ ౨౪ ॥ తపస్సంతాపలబ్ధస్తే యోఽయం ధర్మపరిగ్రహః । న స నాశ
యితుం న్యాయ్య ఆత్మప్రాణపరిగ్రహః ॥ ౨౫ ॥ అవధ్యతాం తపోభిర్యాం భవాన్ సమ
నుపశ్యతి । ఆత్మనస్సాసురైర్దేవైర్హేతుస్తత్రాప్యయం మహాన్ ॥ ౨౬ ॥ సుగ్రీ
వో న హి దేవోఽయం నాసురస్స తు వానరః । న రాక్షసో న గంధర్వో న యక్షో న చ పన్నగః ॥
౨౭ ॥ తస్మాత్ ప్రాణపరిత్రాణం కథం రాజన్ కరిష్యసి । న తు ధర్మోపసంహారమధర్మ
ఫలసంహితమ్ ॥ ౨౮ ॥ తదేవ ఫలమన్వేతి ధర్మశ్చాధర్మనాశనః । ప్రాప్తం ధర్మఫలం
తావద్భవతా నాత్ర సంశయః ॥ ౨౯ ॥ ఫలమస్యాప్యధర్మస్య క్షిప్రమేవ ప్రపత్స్యసే । జ
నస్థానవధం బుద్ధ్వా బుద్ధ్వా వాలివధం తథా ॥ ౩౦ ॥ రామసుగ్రీవసఖ్యం చ బుధ్యస్వ హిత
మాత్మనః । కామం ఖల్వహమప్యేకః సవాజిరథకుంజరామ్ ॥ ౩౧ ॥ లంకాం నాశయితుం
శక్తస్తస్యైష తు వినిశ్చయః । రామేణ హి ప్రతిజ్ఞాతం హర్యృక్షగణసన్నిధౌ ॥ ౩౨ ॥
ఉత్సాదనమమిత్రాణాం సీతా యైస్తు ప్రధర్షితా । అపకుర్వన్ హి రామస్య సాక్షాదపి
పురందరః ॥ ౩౩ ॥ న సుఖం ప్రాప్నుయాదన్యః కిం పునస్త్వద్విధో జనః । యాం సీతేత్యభిజా
నాసి యేయం తిష్ఠతి తే వశే ॥ ౩౪ ॥ కాలరాత్రీతి తాం విద్ధి సర్వలంకావినాశినీమ్ । తదలం కా
లపాశేన సీతావిగ్రహరూపిణా ॥ ౩౫ ॥ స్వయం స్కంధావసక్తేన క్షమమాత్మని చింత్య
తామ్ । సీతాయాస్తేజసా దగ్ధాం రామకోపప్రపీడితామ్ ॥ ౩౬ ॥ దహ్యమానామిమాం పశ్య

పురీంసాట్టప్రతోళికామ్ । స్వానిమిత్రాణిమంత్రీంశ్చ జ్ఞాతీన్ భ్రాతౄన్ సుతాన్ హితాన్ ॥ ౩౭ ॥ భోగాన్ దారాంశ్చలంకాంచ మావినాశముపానయ। సత్యం రాక్షస రాజేంద్ర శృణుష్వవచనంమమ ॥ ౩౮ ॥ రామదాసస్యదూతస్య వానరస్య విశేషతః । సర్వాన్ లోకాన్ సుసంహృత్య సభూతాన్ సచరాచరాన్ ॥ ౩౯ ॥ పునరేవతథా స్రష్టుంశక్తోరామో మహాయశాః । దేవాసురనరేంద్రేషు యక్షరక్షోగణేషుచ ॥ ౪౦ ॥ విద్యాధరేషుసర్వేషు గంధర్వేషు మృగేషుచ । సిద్ధేషుకిన్నరేంద్రేషుపతత్రిషుచ సర్వశః ॥ ౪౧ ॥ సర్వభూతేషుసర్వత్ర సర్వలోకేషునాస్తిసః । యోరామంప్రతియుధ్యేత విష్ణుతుల్యపరాక్రమమ్॥ ౪౨ ॥ సర్వలోకేశ్వరస్యైవంకృత్వావిప్రియముత్తమమ్ । రామస్యరాజసింహస్య దుర్లభంతవజీవితమ్॥ ౪౩ ॥ దేవాశ్చదైత్యాశ్చ నిశాచరేంద్ర గంధర్వవిద్యాధరయక్షనాగాః। రామస్యలోకత్రయనాయకస్య స్థాతుం నశక్తాస్సమరేషుసర్వే ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మాస్వయంభూశ్చతురాననోవారుద్రస్త్రినేత్రస్త్రిపురాంతకోవా । ఇంద్రోమహేంద్రస్సురనాయకోవాత్రాతుం నశక్తా యుధి రామవధ్యమ్ ॥ ౪౫ ॥ భూతలేత్రిషులోకేషు నపిశాచంనరాక్షసమ్ । త్రాతారమనుపశ్యామినగంధర్వంనచాసురమ్ ॥ ౪౬ ॥ తస్యతద్వచనంశ్రుత్వావానరస్య మహాత్మనః । ఆజ్ఞాపయద్వధంతస్యరావణఃక్రోధమూర్ఛితః ॥ ౪౭ ॥ ససౌష్ఠవోపేతమదీనవాదినఃకపేర్నిశమ్యాప్రతిమఃప్రియంవచః।దశాననఃకోపవివృత్తలోచనఃసమాదిశత్తస్యవధంమహాకపేః ॥ ౪౮ ॥ ఇతిశ్రీమత్సుందరకాండే - ఏకపంచాశస్సర్గః

సతస్యవచనంశ్రుత్వా వానరస్య మహాత్మనః । ఆజ్ఞాపయద్వధంతస్యరావణః క్రోధమూర్ఛితః ॥ ౧ ॥ వధేతస్య సమాజ్ఞప్తేరావణేన దురాత్మనా । నివేదితవతోదౌత్యం నానుమేనే విభీషణః ॥ ౨ ॥ తంరక్షోధిపతింక్రుద్ధం తచ్చకార్య ముపస్థితమ్ । విదిత్వాచింతయామాస కార్యంకార్య విధౌస్థితః ॥ ౩ ॥ నిశ్చితార్థస్తతస్సామ్నాపూజ్యశత్రుజిదగ్రజమ్ । ఉవాచహితమత్యర్థం వాక్యంవాక్య విశారదః॥ ౪॥ క్షమస్వరోషంత్యజరాక్షసేంద్ర ప్రసీదమేవాక్య మిదం శృణుష్వ । వధంనకుర్వంతి పరావరజ్ఞాదూతస్యసంతో వసుధాధిపేంద్రాః ॥ ౫ ॥ రాజధర్మవిరుద్ధంచ లోకవృత్తేశ్చగర్హితమ్ । తవచాసదృశంవీర కపేరస్యప్రమాపణమ్ ॥ ౬ ॥ ధర్మజ్ఞశ్చకృతజ్ఞశ్చ రాజధర్మవిశారదః । పరావరజ్ఞోభూతానాం త్వమేవపరమార్థవిత్ ॥ ౭ ॥ గృహ్యంతేయదిరోషేణ త్వాదృశోపి విపశ్చితః । తతశ్శాస్త్రవిపశ్చిత్త్వం శ్రమఏవహి కేవలమ్ ॥ ౮ ॥ తస్మాత్ప్రసీదశత్రుఘ్న రాక్షసేంద్రదురాసద । యుక్తాయుక్తంవినిశ్చిత్య దూతదండోవిధీయతామ్ ॥ ౯ ॥ విభీషణవచఃశ్రుత్వారావణోరాక్షసేశ్వరః । రోషేణమహతావిష్టో వాక్యముత్తరమబ్రవీత్ ॥ ౧౦ ॥ నపాపానాం వధేపాపం విద్యతేశత్రుసూదన తస్మాదేనంవధిష్యామి వానరంపాపచారిణమ్॥ ౧౧ ॥ అధర్మమూలం బహురోషయుక్తమనార్యజుష్టంవచనంనిశమ్య। ఉవాచవాక్యం పరమార్థతత్త్వం విభీషణోబుద్ధిమతాంవరిష్ఠః॥ ౧౨ ॥ ప్రసీదలంకేశ్వరరాక్షసేంద్ర ధర్మార్థతత్త్వం వచనంశృణుష్వ । దూతానవధ్యాస్సమయేషురాజన్ సర్వేషుసర్వత్రవదంతిసంతః ॥ ౧౩ ॥ అసంశయంశత్రురయంప్రవృద్ధః కృతంహ్యనేనాప్రియమప్రమేయమ్। నదూతవధ్యాంప్రవదంతిసంతో దూతస్యదృష్టా బహవోహిదండాః ॥ ౧౪ ॥ వైరూప్యమంగేషు కశాభిఘాతోమౌండ్యంతథాలక్షణసన్నిపాతః । ఏతాన్హిదూతే ప్రవదంతిదండాన్ వధస్తుదూతస్యనన శ్రుతోపి ॥ ౧౫ ॥ కథంచధర్మార్థవినీతబుద్ధిః పరావరప్రత్యయనిశ్చితార్థః । భవద్విధఃకోపవశేహితిష్ఠేత్కోపంనగచ్ఛంతి హిసత్త్వవంతః ॥ ౧౬ ॥ నధర్మవాదేనచలోక

కవృత్తేన శాస్త్రబుద్ధిగ్రహణేషు చాపి । విద్యేత కశ్చిత్తవ వీర తుల్యస్త్వం హ్యుత్తమస్సర్వసురాసురాణామ్ ॥ ౧౭ ॥ నచాప్యస్య కపేర్ఘాతే కంచిత్పశ్యామ్యహం గుణమ్ । తేష్వయం పాత్యతాం దండో యైరయం ప్రేషితః కపిః ॥ ౧౮ ॥ సాధుర్వా యది వాఽసాధుః పరైరేష సమర్పితః । బ్రువన్పరార్థం పరవాన్నదూతో వధమర్హతి ॥ ౧౯ ॥ అపి చాస్మిన్హతే రాజన్నాన్యం పశ్యామి ఖేచరమ్ । ఇహ యః పునరాగచ్ఛేత్పరం పారం మహోదధేః ॥ ౨౦ ॥ తస్మాన్నాస్య వధే యత్నః కార్యః పరపురంజయ । భవాన్సేంద్రేషు దేవేషు యత్నమాస్థాతుమర్హతి ॥ ౨౧ ॥ అస్మిన్వినష్టే నహి దూతమన్యం పశ్యామి యస్తౌ నరరాజపుత్రౌ । యుద్ధాయ యుద్ధప్రియ దుర్వినీతావుద్యోజయేద్దీర్ఘపథావరుద్ధౌ ॥ ౨౩ ॥ అస్మిన్హతే వానరయూథముఖ్యే సర్వాపదం సంప్రవదంతి సర్వే । నహి ప్రపశ్యామి గుణం యశో వా లోకాపవాదో భవతి ప్రసిద్ధః ॥ ౨౪ ॥ మూఢైః ప్రగల్భైరతిదుర్వినీతైస్తైర్యైర్వానరోఽయం పురుషైర్విసృష్టః । తేషాం వధార్థం కురు వీర యత్నం శీఘ్రం వినాశాయ నిశాచరేంద్ర ॥ ౨౫ ॥ కురుష్వ తావత్పరమం ప్రయత్నం ధర్మం సమాస్థాయ సురేంద్రశత్రో । దేవేషు సేంద్రేషు సపావకేషు దైత్యేషు సర్వేషు సదానవేషు ॥ ౨౬ ॥ కృత్వా ప్రయత్నం సుదృఢం సుశీఘ్రం మద్వాక్యమేవం మనసా కురుష్వ । తౌ రాజపుత్రౌ వినిగృహ్య వీరౌ జయం పరం ప్రాప్స్యసి రాక్షసేంద్ర ॥ ౨౭ ॥ పరాక్రమోత్సాహమనస్వినాం చ సురాసురాణామపి దుర్జయేన । త్వయా మనోనందన నైరృతానాం యుద్ధాయతిర్నాశయితుం న యుక్తా ॥ ౨౮ ॥ హితాశ్చ శూరాశ్చ సమాహితాశ్చ కులేషు జాతాశ్చ మహాగుణేషు । మనస్వినశ్శస్త్రభృతాం వరిష్ఠాః కోట్యగ్రతస్తే సుభృతాశ్చ యోధాః ॥ ౨౯ ॥ బలస్య ముఖ్యాస్తవ యూథనాథా యుద్ధే త్వదాదేశకృతః ప్రయాంతు । తౌ రాజపుత్రౌ వినిగృహ్య మూఢౌ పరేషు తే భావయితుం ప్రభావమ్ ॥ ౩౦ ॥ నిశాచరాణామధిపోఽనుజస్య విభీషణస్యోత్తమవాక్యమిష్టమ్ । జగ్రాహ బుద్ధ్యా సురలోకశత్రుర్మహాబలో రాక్షసరాజముఖ్యః ॥ ౩౧ ॥ కిం వా పరం బ్రహ్మ పరం చ సత్యం. సర్వస్య బీజం జగతోఽస్య విష్ణోః । యద్దేవదేవస్య పరం చ తేజః తదేవ తేజః కపిరేష వీరః ॥ ౩౨ ॥ వధాయ మే వైష్ణవతేజ ఏవ న సంశయో యోఽయం కపిరూపధారీ । ఇత్యేవమేతద్బహుధా విచింత్య రక్షోధిపః క్రోధవశం జగామ ॥ ౩౩ ॥ క్రోధం తు జాతం హృదయే నిరుధ్య విభీషణోక్తం వచనం నిశమ్య । ఉవాచ రక్షోధిపతిర్మహాత్మా విభీషణం శస్త్రభృతాం వరిష్ఠమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - ద్విపంచాశస్సర్గః

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా దశగ్రీవో మహాబలః । దేశకాలహితం వాక్యం భ్రాతురుత్తరమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ సమ్యగుక్తం హి భవతా దూతవధ్యా విగర్హితా । అవశ్యం తు వధాదన్యః క్రియతామస్య నిగ్రహః ॥ ౨ ॥ కపీనాం కిల లాంగూలమిష్టం భవతి భూషణమ్ । తస్య తద్దీప్యతాం శీఘ్రం తేన దగ్ధేన గచ్ఛతు ॥ ౩ ॥ తతః పశ్యంత్విమం దీనమంగవైరూప్యకర్శితమ్ । సమిత్రజ్ఞాతయస్సర్వే బాంధవాస్ససుహృజ్జనాః ॥ ౪ ॥ ఆజ్ఞాపయద్రాక్షసేంద్రః పురం సర్వం చ సత్వరమ్ । లాంగూలేన ప్రదీప్తేన రక్షోభిః పరిహీయతామ్ ॥ ౫ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాక్షసాః కోపకర్కశాః । వేష్టంతి తస్య లాంగూలం జీర్ణైః కార్పాసకైః పటైః ॥ ౬ ॥ సంవేష్ట్యమానే లాంగూలే వ్యవర్ధత మహాకపిః । శుష్కమింధనమాసాద్య వనేష్వివ హుతాశనః ॥ ౭ ॥ తైలేన పరిషిచ్యాథ తేఽగ్నిం తత్రాపపాతయన్ । లాంగూలేన ప్రదీప్తేన రాక్షసాంస్తానపాతయత్ ॥ ౮ ॥ రోషామర్షపరీతాత్మా బాలసూర్యసమాననః । లాంగూలం సంప్రదీప్తం తు ద్రష్టుం తస్య హనూమతః ॥ ౯ ॥ సహస్త్రీబాలవృద్ధాశ్చ జగ్ముః ప్రీతా నిశాచరాః । స భూయస్సంగతైః క్రూరై రాక్షసైర్హరిసత్త

మేః ॥ ౧౦ ॥ నిబద్ధఃకృతవాన్వీర స్తత్కాలసదృశంమతిమ్ । కామంఖలు నమేశక్తా నిబద్ధ
స్యాపిరాక్షసాః ॥ ౧౧ ॥ ఛిత్త్వాపాశాన్సముత్పత్య హన్యామహమిమాన్పునః । యది
భర్తుర్హితార్థాయ చరంతంభర్తృశాసనాత్ ॥ ౧౨ ॥ బధ్నంత్యేతే దురాత్మా
నోనతుమేనిష్కృతిఃకృతా । సర్వేషామేవపర్యాప్తో రాక్షసానామహంయుధి ॥ ౧౩ ॥
కింతురామస్య ప్రీత్యర్థం విషహిష్యేహమీదృశమ్ । లంకాచారయితవ్యా వై పునరేవ
భవేదితి ॥ ౧౪ ॥ రాత్రౌనహిసుదృష్టామే దుర్గకర్మవిధానతః । అవశ్యమేవ ద్రష్ట
వ్యామయాలంకానిశాక్షయే ॥ ౧౫ ॥ కామంబద్ధస్యమేభూయః పుచ్ఛస్యోద్దీపనేనచ । పీ
డాంకుర్వంతురక్షాంసి నమేస్తిమనసఃశ్రమః ॥ ౧౬ ॥ తతస్తేసంవృతాకారం సత్వవం
తంమహాకపిమ్ । పరిగృహ్యయయుర్హృష్టా రాక్షసాఃకపికుంజరమ్ ॥ ౧౭ ॥ శంఖభేరీ
నినాదైస్తేఘోషయంతశ్చ తాంపురీమ్ । రాక్షసాఃక్రూరకర్మాణ శ్చారయంతిస్మతం
కపిమ్ ॥ ౧౮ ॥ అన్వీయమానోరక్షోభిర్యయౌసుఖమరిందమః । హనూమాంశ్చారయా
మాసరాక్షసానాంమహాపురీమ్ ॥ ౧౯ ॥ అథాపశ్యద్విమానానివిచిత్రాణిమహాకపిః । సం
వృతాన్భూమిభాగాంశ్చసువిభక్తాంశ్చచత్వరాన్ ॥ ౨౦ ॥ వీథీశ్చగృహసంబాధాః క
పిఃశృంగాటకానిచ । తథారథ్యోపరథ్యాశ్చ తథైవచగృహాంతరాన్ ॥ ౨౧ ॥ గృహాంశ్చ
మేఘసంకాశాన్దదర్శపవనాత్మజః । చత్వరేషుచతుష్కేషు రాజమార్గే తథైవచ ॥
౨౨ ॥ ఘోషయంతికపింసర్వే చారీకఇతిరాక్షసాః । స్త్రీబాలవృద్ధానిర్జగ్ము స్తత్రత
త్రకుతూహలాత్ ॥ ౨౩ ॥ తంప్రదీపితలాంగూలంహనూమంతందిదృక్షవః । దీప్యమా
నేతతస్తస్యలాంగూలాగ్రేహనూమతః ॥ ౨౪ ॥ రాక్షస్యస్తావిరూపాక్ష్యఃశంసుర్దే
వ్యాస్తదప్రియమ్ । యస్త్వయాకృతసంవాదస్సీతే తామ్రముఖఃకపిః ॥ ౨౫ ॥ లాం
గూలేనప్రదీప్తేనసఏషపరిణీయతే । శ్రుత్వాతద్వచనంక్రూరమాత్మాపహరణోపమమ్ ।
౨౬ ॥ వైదేహీశోకసంతప్తాహుతాశనముపాగత । మంగళాభిముఖీతస్య సాతదాసీ
న్మహాకపేః ॥ ౨౭ ॥ ఉపతస్థేవిశాలాక్షీ ప్రయతాహవ్యవాహనమ్ । యద్యస్తిపతిశు
శ్రూషాయద్యస్తిచరితంతపః ॥ ౨౮ ॥ యదిచాస్త్యేకపత్నీత్వంశీతోభవహనూమతః ।
యదిమాంవృత్తసంపన్నాంతత్సమాగమలాలసామ్ ॥ ౨౯ ॥ సవిజానాతిధర్మాత్మాశీతో
భవహనూమతః । యదిమాంతారయత్యార్యో రాఘవస్సత్యసంగరః ॥ ౩౦ ॥ అస్మాద్దుఃఖా
న్మహాబాహుశ్శీతోభవహనూమతః । యదికశ్చిదనుక్రోశ స్తస్యమయ్యస్తిధీమతః ॥ ౩౧ ॥ య
దివాభాగ్యశేషంమేశీతోభవహనూమతః । తత్తీక్ష్ణార్చిరవ్యగ్రఃప్రదక్షిణశిఖోనలః ॥
౩౨ ॥ జజ్వాలమృగశావాక్ష్యాఃశంసన్నివశివంకపేః । హనూమజ్జనకశ్చాపి పుచ్ఛాన
లయుతోనిలః ॥ ౩౩ ॥ వవౌస్వాస్థ్యకరోదేవ్యాఃప్రాలేయానిలశీతలః । దహ్యమానేచ
లాంగూలే చింతయామాస వానరః ॥ ౩౪ ॥ ప్రదీప్తోగ్నిరయంకస్మాన్నమాందహతిసర్వ
తః । దృశ్యతేచమహాజ్వాలఃకరోతినచమేరుజమ్ ॥ ౩౫ ॥ శిశిరస్యేవసంపాతో లాంగూ
లాగ్రేప్రతిష్ఠితః । అథవాతదిదంవ్యక్తంయద్దృష్టంప్లవతామయా ॥ ౩౬ ॥ రామప్ర
భావాదాశ్చర్యంపర్వతస్సరితాంపతౌ । యదితావత్సముద్రస్యమైనాకస్యచధీమతః ॥
౩౭ ॥ రామార్థంసంభ్రమస్తాదృక్కిమగ్నిర్నకరిష్యతి । సీతాయాశ్చానృశంస్యేన
తేజసారాఘవస్యచ ॥ ౩౮ ॥ పితుశ్చమమసఖ్యేననమాందహతిపావకః । భూయస్సంచిం
తయామాసముహూర్తంకపికుంజరః ॥ ౩౯ ॥ ఉత్పపాతాథవేగేననవాదచమహాకపిః ।
పురద్వారంతతఃశ్రీమాన్శైలశృంగమివోన్నతమ్ ॥ ౪౦ ॥ విభక్తరక్షస్సంబాధమాససా
దానిలాత్మజః । సభూత్వాశైలసంకాశఃక్షణేనపునరాత్మవాన్ ॥ ౪౧ ॥ హ్రస్వతాంప
రమాంప్రాప్తోబంధనాన్యవశాతయత్ । విముక్తశ్చాభవచ్ఛ్రీమాన్పునఃపర్వతసన్ని
భః ॥ ౪౨ ॥ వీక్షమాణశ్చదదృశేపరిఘంతోరణాశ్రితమ్ । సతంగృహ్యమహాబాహుః

కాలాయసపరిష్కృతమ్ ॥ ౪౩ ॥ రక్షిణస్తాన్ పునస్సర్వాన్ సూదయామాస మారుతిః ॥
సతాన్నిహత్వా రణచండవిక్రమస్సమీక్షమాణః పునరేవ లంకామ్ । ప్రదీప్తలాంగూలకృ
తార్చిర్మాలీ ప్రకాశతాదిత్య ఇవార్చిర్మాలీ ॥ ౪౪ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - త్రి
పంచాశస్సర్గః.

వీక్షమాణస్తతో లంకాం కపిః కృతమనోరథః । వర్ధమానసముత్సాహః కార్య
శేషమచింతయత్ ॥ ౧ ॥ కిన్ను ఖల్వవశిష్టం మే కర్తవ్యమిహ సాంప్రతమ్ । యదేషాం రక్ష
సాం భూయస్సంతాపజననం భవేత్ ॥ ౨ ॥ వనం తావత్ప్రమథితం ప్రకృష్టా రాక్షసా హ
తాః । బలైకదేశః క్షపితః శేషం దుర్గవినాశనమ్ ॥ ౩ ॥ దుర్గే వినాశితే కర్మ భవేత్సుఖపరి
శ్రమమ్ । అల్పయత్నేన కార్యేఽస్మిన్ మమ స్యాత్సఫలశ్రమః ॥ ౪ ॥ యో హ్యయం మమ లాం
గూలే దీప్యతే హవ్యవాహనః । అస్య సంతర్పణం న్యాయ్యం కర్తుమేభిర్గృహోత్త
మైః ॥ ౫ ॥ తతః ప్రదీప్తలాంగూలః సవిద్యుదివ తోయదః । భవనాగ్రేషు లంకాయాం వి
చచార మహాకపిః ॥ ౬ ॥ గృహాద్గృహం రాక్షసానాముద్యానాని చ వానరః । వీక్షమా
ణో హ్యసంత్రస్తః ప్రాసాదాంశ్చ చచార సః ॥ ౭ ॥ అవప్లుత్య మహావేగః ప్రహస్తస్య నివే
శనే । అగ్నిం తత్ర వినిక్షిప్య శ్వసనేన సమో బలీ ॥ ౮ ॥ తతోఽన్యత్పుప్లువే వేశ్మ మహాపా
ర్శ్వస్య వీర్యవాన్ । ముమోచ హనుమానగ్నిం కాలానలశిఖోపమమ్ ॥ ౯ ॥ వజ్రదం
ష్ట్రస్య చ తదా పుప్లువే స మహాకపిః । శుకస్య చ మహాతేజాః సారణస్య చ ధీమతః ॥ ౧౦ ॥ త
థా చేంద్రజితో వేశ్మ దదాహ హరియూథపః । జంబుమాలేస్సుమాలేశ్చ తథా కుంభనికుం
భయోః ॥ ౧౧ ॥ రశ్మికేతోశ్చ భవనం సూర్యశత్రోస్తథైవ చ । హ్రస్వకర్ణస్య దంష్ట్ర
స్య రోమశస్య చ రక్షసః ॥ ౧౨ ॥ యుద్ధోన్మత్తస్య మత్తస్య ధ్వజగ్రీవస్య రక్షసః । విద్యు
జ్జిహ్వస్య ఘోరస్య తథా హస్తిముఖస్య చ ॥ ౧౩ ॥ కరాళస్య విశాలస్య శోణితాక్షస్య చైవ
హి । కుంభకర్ణస్య భవనం మకరాక్షస్య చైవ హి ॥ ౧౪ ॥ యజ్ఞశత్రోశ్చ భవనం బ్రహ్మ
శత్రోస్తథైవ చ । నరాంతకస్య కుంభస్య నికుంభస్య దురాత్మనః ॥ ౧౫ ॥ వర్జయిత్వా
మహాతేజా విభీషణగృహం ప్రతి । క్రమమాణః క్రమేణైవ దదాహ హరిపుంగవః ॥ ౧౬ ॥
తేషు తేషు మహార్హేషు భవనేషు మహాయశాః । గృహేష్వృద్ధిమతామృద్ధిం దదా
హ సహసా కపిః ॥ ౧౭ ॥ సర్వేషాం సమతిక్రమ్య రాక్షసేంద్రస్య వీర్యవాన్ । ఆససాదా
థ లక్ష్మీవాన్ రావణస్య నివేశనమ్ ॥ ౧౮ ॥ తతస్తస్మిన్ గృహే ముఖ్యే నానారత్నవిభూ
షితే । మేరుమందరసంకాశే సర్వమంగళశోభితే ॥ ౧౯ ॥ ప్రదీప్తమగ్నిముత్సృజ్య లాం
గూలాగ్రే ప్రతిష్ఠితమ్ । ననాద హనుమాన్వీరో యుగాంతజలదో యథా ॥ ౨౦ ॥ శ్వసనే
న చ సంయోగాదతివేగో మహాబలః । కాలాగ్నిరివ జజ్వాల ప్రావర్ధత హుతాశనః ॥
౨౧ ॥ ప్రదీప్తమగ్నిం పవనస్తేషు వేశ్మసు చారయన్ । అభూచ్ఛ్వసనసంయోగాదతివే
గో హుతాశనః ॥ ౨౨ ॥ తాని కాంచనజాలాని ముక్తామణిమయాని చ । భవనాన్యవశీ
ర్యంత రత్నవంతి మహాంతి చ ॥ ౨౩ ॥ తాని భగ్నవిమానాని నిపేతుర్వసుధాతలే । భవనా
నీవ సిద్ధానామంబరాత్పుణ్యసంక్షయే ॥ ౨౪ ॥ సంజజ్ఞే తుములశ్శబ్దో రాక్షసానాం ప్ర
ధావతామ్ । స్వగృహస్య పరిత్రాణే భగ్నోత్సాహోద్యమశ్రియామ్ ॥ ౨౫ ॥ నూన
మేషోఽగ్నిరాయాతః కపిరూపేణ హా ఇతి । క్రందంత్యస్సహసా పేతుస్స్తనంధయధరాః స్త్రి
యః ॥ ౨౬ ॥ కాశ్చిదగ్నిపరీతేభ్యో హర్మ్యేభ్యో ముక్తమూర్ధజాః । పతంత్యో రేజిరే
ఽభ్రేభ్యస్సౌదామిన్య ఇవాంబరాత్ ॥ ౨౭ ॥ వజ్రవిద్రుమవైడూర్యముక్తారజతసంహి
తాన్ । విచిత్రాన్ భవనాద్ధాతూన్ స్యందమానాన్ దదర్శ సః ॥ ౨౮ ॥ నాగ్నిస్తృప్య

తికాష్ఠానాం తృణానాంచ యథాతథా। హనూమాన్రాక్షసేంద్రాణాం వధే కించిన్న తృప్యతి ॥ ౨౯ ॥ క్వచిత్కింశుకసంకాశాః క్వచిచ్ఛాల్మలిసన్నిభాః। క్వచిత్కుంకుమసంకాశాశ్శిఖా వహ్నేశ్చకాశిరే ॥ ౩౦ ॥ హనూమతా వేగవతా వానరేణ మహాత్మనా। లంకాపురం ప్రదగ్ధం తద్రుద్రేణ త్రిపురం యథా ॥ ౩౧ ॥ తతస్తు లంకాపురపర్వతాగ్రే సముత్థితో భీమపరాక్రమో౾గ్నిః। ప్రసార్య చూడావలయం ప్రదీప్తో హనూమతా వేగవతా విసృష్టః ॥ ౩౨ ॥ యుగాంతకాలానలతుల్యవేగస్సమారుతో౾గ్నిర్వవృధే దివిస్పృక్। విధూమరశ్మిర్భవనేషు సక్తో రక్షశ్శరీరాజ్యసమర్పితార్చిః ॥ ౩౩ ॥ ఆదిత్యకోటీసదృశస్సుతేజా లంకాం సమస్తాం పరివార్య తిష్ఠన్। శబ్దైరనేకైరశనిప్రరూఢైర్భిందన్నివాండం ప్రబభౌ మహాగ్నిః ॥ ౩౪ ॥ తత్రాంబరాదగ్నిరతిప్రవృద్ధో రూక్షప్రభః కింశుకపుష్పచూడః। నిర్వాణధూమాకులరాజయశ్చ నీలోత్పలాభాః ప్రచకాశిరే౾భ్రాః ॥ ౩౫ ॥ వజ్రీ మహేంద్రస్త్రిదశేశ్వరో వా సాక్షాద్యమో వా వరుణో౾నిలో వా। రుద్రో౾గ్నిరర్కో ధనదశ్చ సోమో న వానరో౾యం స్వయమేవ కాలః ॥ ౩౬ ॥ కిం బ్రహ్మణస్సర్వపితామహస్య సర్వస్య ధాతుశ్చతురాననస్య। ఇహాగతో వానరరూపధారీ రక్షోపసంహారకరః ప్రకోపః ॥ ౩౭ ॥ కిం వైష్ణవం వా కపిరూపమేత్య రక్షోవినాశాయ పరం సుతేజః। అనంతమవ్యక్తమచింత్యమేకం స్వమాయయా సాంప్రతమాగతం వా ॥ ౩౮ ॥ ఇత్యేవమూచుర్బహవో విశిష్టా రక్షోగణాస్తత్ర సమేత్య సర్వే। సప్రాణిసంఘాం సగృహాం సవృక్షాం దగ్ధాం పురీం తాం సహసా సమీక్ష్య ॥ ౩౯ ॥ తతస్తు లంకా సహసా ప్రదగ్ధా సరాక్షసా సాశ్వరథా సనాగా। సపక్షిసంఘా సమృగా సవృక్షా రురోద దీనా తుములం సశబ్దమ్ ॥ ౪౦ ॥ హా తాత హా పుత్రక కాంత మిత్ర హా జీవితం భోగయుతం సుపుణ్యమ్। రక్షోభిరేవం బహుధా బ్రువద్భిశ్శబ్దః కృతో ఘోరతరస్సుభీమః ॥ ౪౧ ॥ హుతాశనజ్వాలసమావృతా సా హతప్రవీరా పరివృత్తయోధా। హనూమతః క్రోధబలాభిభూతా బభూవ శాపోపహతేవ లంకా ॥ ౪౨ ॥ స సంభ్రమస్త్రస్తవిషణ్ణరాక్షసాం సముజ్జ్వలజ్జ్వాలహుతాశనాంకితామ్। దదర్శ లంకాం హనుమాన్మహాబలః స్వయంభువః కోపహతామివావనిమ్ ॥ ౪౩ ॥ భంక్త్వా వనం పాదపరత్నసంకులం హత్వా తు రక్షాంసి మహాంతి సంయుగే। దగ్ధ్వా పురీం తాం గృహరత్నమాలినీం తస్థౌ హనూమాన్పవనాత్మజః కపిః ॥ ౪౪ ॥ త్రికూటశృంగాగ్రతలే విచిత్రే ప్రతిష్ఠితో వానరరాజసింహః। ప్రదీప్తలాంగూలకృతార్చిమాలీ వ్యరాజతాదిత్య ఇవాంశుమాలీ ॥ ౪౫ ॥ స రాక్షసాంస్తాన్సుబహూంశ్చ హత్వా వనం చ భంక్త్వా బహుపాదపం తత్। విసృజ్య రక్షోభవనేషు చాగ్నిం జగామ రామం మనసా మహాత్మా ॥ ౪౬ ॥ తతస్తు తం వానరవీరముఖ్యం మహాబలం మారుతతుల్యవేగమ్। మహామతిం వాయుసుతం వరిష్ఠం ప్రతుష్టువుర్దేవగణాశ్చ సర్వే ॥ ౪౭ ॥ దేవాశ్చ సర్వే మునిపుంగవాశ్చ గంధర్వవిద్యాధరకిన్నరాశ్చ। భూతాని సర్వాణి మహాంతి తత్ర జగ్ముః పరాం ప్రీతిమతుల్యరూపామ్ ॥ ౪౮ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - చతుఃపంచాశస్సర్గః

భంక్త్వా వనం మహాతేజా హత్వా రక్షాంసి సంయుగే। దగ్ధ్వా లంకాపురీం రమ్యాం రరాజ స మహాకపిః ॥ ౧ ॥ తం దృష్ట్వా వానరశ్రేష్ఠం హనూమంతం మహాకపిమ్। కాలాగ్నిరితి సంచింత్య సర్వభూతాని తత్రసుః ॥ ౨ ॥ లంకాం సమస్తాం సందీప్య లాంగూలాగ్నిం మహాకపిః। నిర్వాపయామాస తదా సముద్రే హరిసత్తమః ॥ ౩ ॥ తత్ర దేవాస్సగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః। దృష్ట్వా లంకాం ప్రదగ్ధాం తాం విస్మయం పరమం గతాః ॥ ౪ ॥ సందీప్యమానాం విధ్వస్తాం త్రస్తరక్షోగణాం పురీమ్। అవేక్ష్య హనుమాన్లంకాం చింతయామాస వానరః ॥ ౫ ॥ తస్యాభూత్సుమహాంస్త్రాసః కుత్సా

చాత్మన్యజాయత। లంకాం ప్రదహతా కర్మ కింస్విత్కృత మిదం మయా ॥ ౬ ॥ ధన్యాస్తే
పురుషశ్రేష్ఠా యే బుద్ధ్యా కోపముత్థితమ్ । నిరుంధంతి మహాత్మానో దీప్తమగ్నిమివాం
భసా ॥ ౭ ॥ క్రుద్ధః పాపం న కుర్యాత్కః క్రుద్ధో హన్యాద్గురూనపి । క్రుద్ధః పరుషయా
వాచా నరస్సాధూ నధిక్షిపేత్ ॥ ౮ ॥ వాచ్యావాచ్యం ప్రకుపితో న విజానాతి కర్హి
చిత్ । న కార్యమస్తి క్రుద్ధస్య న వాచ్యం విద్యతే క్వచిత్ ॥ ౯ ॥ యస్సముత్పతితం క్రోధం
క్షమయైవ నిరస్యతే । యథోరగస్త్వచం జీర్ణాం స వై పురుష ఉచ్యతే ॥ ౧౦ ॥ ధిగస్తు మాం
సుదుర్బుద్ధిం నిర్లజ్జం పాపకృత్తమమ్ । అచింతయిత్వా తాం సీతా మగ్నిదం స్వామి
ఘాతినమ్ ॥ ౧౧ ॥ యది దగ్ధా త్వియం లంకా నూనమార్యాపి జానకీ । దగ్ధా తేన మయా భ
ర్తుర్హతం కార్యమజానతా ॥ ౧౨ ॥ యదర్థమయమారంభస్తత్కార్య మవసా
దితమ్ । మయా హి దహతా లంకాం న సీతా పరిరక్షితా ॥ ౧౩ ॥ ఈషత్కార్యమిదం కార్యం
కృతమాసీన్న సంశయః । తస్య క్రోధాభిభూతేన మయా మూలక్షయః కృతః ॥ ౧౪ ॥ విన
ష్టా జానకీ నూనం న హ్యదగ్ధః ప్రదృశ్యతే । లంకాయాం కశ్చిదుద్దేశస్సర్వా భస్మీకృతా
పురీ ॥ ౧౫ ॥ యది తద్విహతం కార్యం మమ ప్రజ్ఞావిపర్యయాత్ । ఇహైవ ప్రాణస
న్న్యాసో మమాపి హ్యద్య రోచతే ॥ ౧౬ ॥ కిమగ్నౌ నిపతామ్యద్య ఆహోస్విద్బడబాము
ఖే । శరీరమాహో సత్త్వానాం దద్మి సాగరవాసినామ్ ॥ ౧౭ ॥ కథం హి జీవతా శక్యో
మయా ద్రష్టుం హరీశ్వరః । తౌ వా పురుషశార్దూలౌ కార్యసర్వస్వఘాతినా ॥ ౧౮ ॥
మయా ఖలు తదేవేదం రోషదోషాత్ప్రదర్శితమ్ । ప్రథితం త్రిషు లోకేషు కపిత్వమన
వస్థితమ్ ॥ ౧౯ ॥ ధిగస్తు రాజసం భావమనీశమనవస్థితమ్ । ఈశ్వరేణాపి యద్రాగా
న్మయా సీతా న రక్షితా ॥ ౨౦ ॥ వినష్టాయాం తు సీతాయాం తావుభౌ వినశిష్యతః । త
యోర్వినాశే సుగ్రీవస్సబంధుర్వినశిష్యతి ॥ ౨౧ ॥ ఏతదేవ వచః శ్రుత్వా భరతో భ్రా
తృవత్సలః । ధర్మాత్మా సహ శత్రుఘ్నః కథం శక్ష్యతి జీవితుమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఇక్ష్వాకువం
శే ధర్మిష్ఠే గతే నాశమసంశయః । భవిష్యంతి ప్రజాస్సర్వాశ్శోకసంతాపపీడితాః ॥
౨౩ ॥ తదాహం భాగ్యరహితో లుప్తధర్మార్థసంగ్రహః । రోషదోషపరీతాత్మా వ్య
క్తం లోకవినాశనః ॥ ౨౪ ॥ ఇతి చింతయతస్తస్య నిమిత్తాన్యుపపేదిరే । పూర్వమప్యు
పలబ్ధాని సాక్షాత్పునరచింతయత్ ॥ ౨౫ ॥ అథవా చారుసర్వాంగీ రక్షితా స్వేన తేజ
సా । న నశిష్యతి కల్యాణీ నాగ్నిరగ్నౌ ప్రవర్తతే ॥ ౨౬ ॥ న హి ధర్మాత్మనస్తస్య భా
ర్యామమితతేజసః । స్వచారిత్రాభిగుప్తాం తాం స్ప్రష్టుమర్హతి పావకః ॥ ౨౭ ॥ నూ
నం రామప్రభావేన వైదేహ్యాస్సుకృతేన చ । యన్మాం దహనకర్మాయం నాదహద్ధవ్య
వాహనః ॥ ౨౮ ॥ త్రయాణాం భరతాదీనాం భ్రాతౄణాం దేవతా చ యా । రామ
స్య చ మనఃకాంతా సా కథం వినశిష్యతి ॥ ౨౯ ॥ యద్వా దహనకర్మాయం సర్వత్ర
ప్రభురవ్యయః । న మే దహతి లాంగూలం కథమార్యాం ప్రధక్ష్యతి ॥ ౩౦ ॥ పునశ్చాచిం
తయత్తత్ర హనూమాన్విస్మితస్తదా । హిరణ్యనాభస్య గిరేర్జలమధ్యే ప్రదర్శనమ్ ॥
౩౧ ॥ తపసా సత్యవాక్యేన అనన్యత్వాచ్చ భర్తరి । అపి సా నిర్దహేదగ్నిం న తా
మగ్నిః ప్రధక్ష్యతి ॥ ౩౨ ॥ స తదా చింతయంస్తత్ర దేవ్యా ధర్మపరిగ్రహమ్ । శుశ్రా
వ హనుమాన్వాక్యం చారణానాం మహాత్మనామ్ ॥ ౩౩ ॥ అహో ఖలు కృతం కర్మ దుష్క
రం హి హనూమతా । అగ్నిం విసృజతాభీక్ష్ణం భీమం రాక్షసవేశ్మని ॥ ౩౪ ॥ ప్రపలాయ
తరక్షః స్త్రీబాలవృద్ధసమాకులా । జనకోలాహలాధ్మాతా క్రందంతీవాద్రికందరే ॥ ౩౫ ॥
దగ్ధేయం నగరీ సర్వా సాట్టప్రాకారతోరణా । జానకీ న చ దగ్ధేతి విస్మయోద్భుత మేవ
నః ॥ ౩౬ ॥ స నిమిత్తైశ్చ దృష్టార్థైః కారణైశ్చ మహాగుణైః । ఋషివాక్యైశ్చ

హనుమానభవత్ప్రీతమానసః ॥ ౩౭ ॥ తతః కపిః ప్రాప్తమనోరథార్థస్తాముక్షతాం రాజసుతాం విదిత్వా । ప్రత్యక్షతస్తాం పునరేవ దృష్ట్వా ప్రతిప్రయాణాయ మతిం చకార ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - పంచపంచాశస్సర్గః.

తతస్తు శింశుపామూలే జానకీం పర్యుపస్థితామ్ । అభివాద్యాబ్రవీద్దిష్ట్యా పశ్యామి త్వామిహాక్షతామ్ ॥ ౧ ॥ తతస్తం ప్రస్థితం సీతా వీక్షమాణా పునః పునః । భర్తృస్నేహాన్వితం వాక్యం హనూమంతమభాషత ॥ ౨ ॥ కామమస్య త్వమేవైకః కార్యస్య పరిసాధనే । పర్యాప్తః పరవీరఘ్న యశస్యస్తే ఫలోదయః ॥ ౩ ॥ శరైస్తు సంకులాం కృత్వా లంకాం పరబలార్దనః । మాం నయేద్యది కాకుత్స్థస్తత్తస్య సదృశం భవేత్ ॥ ౪ ॥ తద్యథా తస్య విక్రాంతమనురూపం మహాత్మనః । భవత్యాహవశూరస్య తత్త్వమేవోపపాదయ ॥ ౫ ॥ తదర్థోపహితం వాక్యం ప్రశ్రితం హేతుసంహితమ్ । నిశమ్య హనుమాంస్తస్యా వాక్యముత్తరమబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ క్షిప్రమేష్యతి కాకుత్స్థో హర్యృక్షప్రవరైర్వృతః । యస్తే యుధి వినిర్జిత్య శోకం వ్యపనయిష్యతి ॥ ౭ ॥ ఏవమాశ్వాస్య వైదేహీం హనూమాన్మారుతాత్మజః । గమనాయ మతిం కృత్వా వైదేహీమభ్యవాదయత్ ॥ ౮ ॥ తతస్స కపిశార్దూలః స్వామిసందర్శనోత్సుకః । ఆరురోహ గిరిశ్రేష్ఠమరిష్టమరిమర్దనః ॥ ౯ ॥ తుంగపద్మకజుష్టాభిర్నీలాభిర్వనరాజిభిః । సోత్తరీయమివాంభోదైః శృంగాంతరవిలంబిభిః ॥ ౧౦ ॥ బోధ్యమానమివ ప్రీత్యా దివాకరకరైశ్శుభైః । ఉన్మిషంతమివోద్ధూతైర్లోచనైరివ ధాతుభిః ॥ ౧౧ ॥ తోయౌఘనిస్స్వనైర్మంద్రైః ప్రాధీతమివ పర్వతమ్ । ప్రగీతమివ విస్పష్టం నానాప్రస్రవణస్వనైః ॥ ౧౨ ॥ దేవదారుభిరత్యుచ్చైరూర్ధ్వబాహుమివ స్థితమ్ । ప్రపాతజలనిర్ఘోషైః ప్రఘుష్టమివ సర్వతః ॥ ౧౩ ॥ వేపమానమివ శ్యామైః కంపమానైశ్శరద్వనైః । వేణుభిర్మారుతోద్ధూతైః కూజంతమివ కీచకైః ॥ ౧౪ ॥ నిశ్వసంతమివామర్షాద్ఘోరైరాశీవిషోపమైః । నీహారకృతగంభీరైర్ధ్యాయంతమివ గహ్వరైః ॥ ౧౫ ॥ మేఘపాదనిభైః పాదైః ప్రక్రాంతమివ సర్వతః । జృంభమాణమివాకాశే శిఖరైరభ్రమాలిభిః ॥ ౧౬ ॥ కూటైశ్చ బహుధాకీర్ణం శోభితం బహుకందరైః । సాలతాలాశ్వకర్ణైశ్చ వంశైశ్చ బహుభిర్వృతమ్ ॥ ౧౭ ॥ లతావితానైర్వితతైః పుష్పవద్భిరలంకృతమ్ । నానామృగగణాకీర్ణం ధాతునిష్యందభూషితమ్ ॥ ౧౮ ॥ బహుప్రస్రవణోపేతం శిలాసంచయసంకటమ్ । మహర్షియక్షగంధర్వకిన్నరోరగసేవితమ్ ॥ ౧౯ ॥ లతాపాదపసంబాధం సింహాధ్యుషితకందరమ్ । వ్యాఘ్రసంఘసమాకీర్ణం స్వాదుమూలఫలద్రుమమ్ ॥ ౨౦ ॥ తమారురోహ హనుమాన్పర్వతం పవనాత్మజః । రామదర్శనశీఘ్రేణ ప్రహర్షేణాభిచోదితః ॥ ౨౧ ॥ తేన పాదతలాక్రాంతా రమ్యేషు గిరిసానుషు । సఘోషాస్సమశీర్యంత శిలాశ్చూర్ణీకృతాస్తతః ॥ ౨౨ ॥ స తమారుహ్య శైలేంద్రం వ్యవర్ధత మహాకపిః । దక్షిణాదుత్తరం పారం ప్రార్థయన్లవణాంభసః ॥ ౨౩ ॥ అధిరుహ్య తతో వీరః పర్వతం పవనాత్మజః । దదర్శ సాగరం భీమం మీనోరగనిషేవితమ్ ॥ ౨౪ ॥ స మారుత ఇవాకాశం మారుతస్యాత్మసంభవః । ప్రపేదే హరిశార్దూలో దక్షిణాదుత్తరాం దిశమ్ ॥ ౨౫ ॥ స తదా పీడితస్తేన కపినా పర్వతోత్తమః । రరాస సహ తైర్భూతైః ప్రవిశన్వసుధాతలమ్ ॥ ౨౬ ॥ కంపమానైశ్చ శిఖరైః పతద్భిరపి చ ద్రుమైః । తస్యోరువేగాన్మథితాః పాదపాః పుష్పశాలినః ॥ ౨౭ ॥ నిపేతుర్భూతలే రుగ్ణాశ్శక్రాయుధహతా ఇవ । కందరాంతరసంస్థానాం పీడితానాం మహౌజసామ్ ॥ ౨౮ ॥ సింహానాం నినదో భీమో నభో భిందన్స శుశ్రువే । స్రస్తవ్యావృత్తవసనా వ్యాకులీకృతభూషణాః ॥ ౨౯ ॥ విద్యాధర్యస్సముత్పేతుస్సహసా ధరణీధరాత్ । అతిప్రమాణా బ

లినోదీప్తజిహ్వేవ మహావిషః ॥ ౩౦ ॥ నిపీడితశిరోగ్రీవా వ్యవేష్టంత మహాహయః । కిన్న
రోరగగంధర్వయక్షవిద్యాధరాస్తదా ॥ ౩౧ ॥ పీడితం తం నగవరం త్యక్త్వా గగనమాస్థి
తాః । స చ భూమిధరః శ్రీమాన్ బలినా తేన పీడితః ॥ ౩౨ ॥ సవృక్షశిఖరోదగ్రః ప్రవివే
శ రసాతలమ్ । దశయోజనవిస్తారస్త్రింశద్యోజనముచ్ఛ్రితః ॥ ౩౩ ॥ ధరణ్యాం సమతాం
యాతస్స బభూవ ధరాధరః । స లిలంఘయిషుర్భీమం సలీలం లవణార్ణవమ్ ॥ ౩౪ ॥ కల్లో
లాస్ఫాలవేలాంతముత్పపాత నభో హరిః ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే-షట్పంచాశస్సర్గః

స చంద్రకుముదం రమ్యం సార్కకారండవం శుభమ్ । తిష్యశ్రవణకాదంబమ
భ్రశైవలశాద్వలమ్ ॥ ౧ ॥ పునర్వసుమహామీనం లోహితాంగమహాగ్రహమ్ । ఐ
రావతమహాద్వీపం స్వాతీహంసవిలోలితమ్ ॥ ౨ ॥ వాతసంఘాతజాతోర్మి చంద్రాం
శుశిశిరాంబుమత్ । భుజంగయక్షగంధర్వప్రబుద్ధకమలోత్పలమ్ ॥ ౩ ॥ హనూమాన్మా
రుతగతిర్మహానౌరివ సాగరమ్ । అపారమపరిశ్రాంతః పుప్లువే గగనార్ణవమ్ ॥ ౪ ॥
గ్రసమాన ఇవాకాశం తారాధిపమివోల్లిఖన్ । హరన్నివ సనక్షత్రం గగనం సార్క
మండలమ్ ॥ ౫ ॥ మారుతస్యాత్మజః శ్రీమాన్ కపిర్వ్యోమచరో మహాన్ । హనూమా
న్మేఘజాలాని వికర్షన్నివ గచ్ఛతి ॥ ౬ ॥ పాండరారుణవర్ణాని నీలమాంజిష్ఠకాని
చ । హరితారుణవర్ణాని మహాభ్రాణి చకాశిరే ॥ ౭ ॥ ప్రవిశన్నభ్రజాలాని నిష్ప
తంశ్చ పునః పునః । ప్రచ్ఛన్నశ్చ ప్రకాశశ్చ చంద్రమా ఇవ లక్ష్యతే ॥ ౮ ॥ వివిధాభ్ర
ఘనాపన్నగోచరో ధవళాంబరః । దృశ్యాదృశ్యతనుర్వీరస్తదా చంద్రాయతేంబ
రే ॥ ౯ ॥ తార్క్ష్యాయమాణో గగనే బభాసే వాయునందనః । దారయన్మేఘబృందా
ని నిష్పతంశ్చ పునః పునః ॥ ౧౦ ॥ నదన్నాదేన మహతా మేఘస్వనమహాస్వనః । ప్ర
వరాన్రాక్షసాన్హత్వా నామ విశ్రావ్య చాత్మనః ॥ ౧౧ ॥ ఆకులాం నగరీం కృత్వా
వ్యథయిత్వా చ రావణమ్ । అర్దయిత్వా బలం ఘోరం వైదేహీమభివాద్య చ ॥ ౧౨ ॥
ఆజగామ మహాతేజాః పునర్మధ్యేన సాగరమ్ । పర్వతేంద్రం సునాభం చ సముపస్పృ
శ్య వీర్యవాన్ ॥ ౧౩ ॥ జ్యాముక్త ఇవ నారాచో మహావేగోభ్యుపాగతః । స కించిదను
సంప్రాప్తస్సమాలోక్య మహాగిరిమ్ ॥ ౧౪ ॥ మహేంద్రం మేఘసంకాశం ననాద హ
రిపుంగవః । స పూరయామాస కపిర్దిశో దశ సమంతతః ॥ ౧౫ ॥ నదన్నాదేన మహ
తా మేఘస్వనమహాస్వనః । స తం దేశమనుప్రాప్తస్సుహృద్దర్శనలాలసః ॥ ౧౬ ॥
ననాద హరిశార్దూలో లాంగూలం చాప్యకంపయత్ । తస్య నానద్యమానస్య సుపర్ణ
చరితే పథి ॥ ౧౭ ॥ ఫలతీవాస్య ఘోషేణ గగనం సార్కమండలమ్ । యే తు తత్రోత్తరే కూ
లే సముద్రస్య మహాబలాః ॥ ౧౮ ॥ పూర్వం సంవిష్ఠితాశ్శూరా వాయుపుత్రదిదృక్ష
వః । మహతో వాయునున్నస్య తోయదస్యేవ గర్జితమ్ ॥ ౧౯ ॥ శుశ్రువుస్తే తదా ఘో
షమూరువేగం హనూమతః । తే దీనమనసస్సర్వే శుశ్రువుః కాననౌకసః ॥ ౨౦ ॥ వా
నరేంద్రస్య నిర్ఘోషం పర్జన్యనినదోపమమ్ । నిశమ్య నదతో నాదం వానరాస్తే స
మంతతః ॥ ౨౧ ॥ బభూవురుత్సుకాస్సర్వే సుహృద్దర్శనకాంక్షిణః । జాంబవాన్
స హరిశ్రేష్ఠః ప్రీతిసంహృష్టమానసః ॥ ౨౨ ॥ ఉపామంత్ర్య హరీన్సర్వానిదం వ
చనమబ్రవీత్ । సర్వథా కృతకార్యోసౌ హనూమాన్నాత్ర సంశయః ॥ ౨౩ ॥ న హ్య
స్యాకృతకార్యస్య నాద ఏవంవిధో భవేత్ । తస్య బాహూరువేగం చ నినాదం చ మహాత్మ
నః ॥ ౨౪ ॥ నిశమ్య హరయో హృష్టాస్సముత్పేతుస్తతస్తతః । తే నగాగ్రాన్నగా
గ్రాణి శిఖరాచ్ఛిఖరాణి చ ॥ ౨౫ ॥ ప్రహృష్టాస్సమపద్యంత హనూమంతం దిదృక్ష
వః । తే ప్రీతాః పాదపాగ్రేషు గృహ్య శాఖాస్సువిష్ఠితాః ॥ ౨౬ ॥ వాసాంసీవ ప్ర

శాఖాశ్చసమావిధ్యం తవానరాః । గిరిగహ్వరసంలీనో యథాగర్జతిమారుతః ॥౨౮॥ ఏవం జగర్జ బలవాన్ హనూమాన్మారుతాత్మజః । తమభ్రఘనసంకాశమాపతంతం మహాకపిమ్ ॥౨౯॥ దృష్ట్వా తే వానరాస్సర్వే తస్థుః ప్రాంజలయస్తదా । తతస్తు వేగవాంస్తస్య గిరేర్గిరినిభః కపిః ॥౨౯॥ నిపపాత మహేంద్రస్య శిఖరే పాదపాకులే । హర్షేణాపూర్యమాణోఽసౌ రమ్యే పర్వతనిర్ఝరే ॥౩౦॥ ఛిన్నపక్ష ఇవాకాశాత్పపాత ధరణీధరః । తతస్తే ప్రీతమనసస్సర్వే వానరపుంగవాః ॥౩౧॥ హనూమంతం మహాత్మానం పరివార్యోపతస్థిరే । పరివార్య చ తే సర్వే పరాం ప్రీతిముపాగతాః ॥౩౨॥ ప్రహృష్టవదనాస్సర్వే తమరోగముపాగతమ్ । ఉపాయనాని చాదాయ మూలాని చ ఫలాని చ ॥౩౩॥ ప్రత్యర్చయన్హరిశ్రేష్ఠం హరయో మారుతాత్మజమ్ । హనూమాంస్తు గురూన్వృద్ధాన్ జాంబవత్ప్రముఖాంస్తదా ॥౩౪॥ కుమారమంగదం చైవ సోఽవందత మహాకపిః । స తాభ్యాం పూజితః పూజ్యః కపిభిశ్చ ప్రసాదితః ॥౩౫॥ దృష్టా సీతేతి విక్రాంతస్సంక్షేపేణ న్యవేదయత్ । నిషసాద చ హస్తేన గృహీత్వా వాలినస్సుతమ్ ॥౩౬॥ రమణీయే వనోద్దేశే మహేంద్రస్య గిరేస్తదా । హనూమానబ్రవీత్పృష్టస్తదా తాన్వానరర్షభాన్ ॥౩౭॥ అశోకవనికాసంస్థా దృష్టా సా జనకాత్మజా । రక్ష్యమాణా సుఘోరాభీ రాక్షసీభిరనిందితా ॥౩౮॥ ఏకవేణీధరా బాలా రామదర్శనలాలసా । ఉపవాసపరిశ్రాంతా జటిలా మలినా కృశా ॥౩౯॥ తతో దృష్టేతి వచనం మహార్థమమృతోపమమ్ । నిశమ్య మారుతేస్సర్వే ముదితా వానరాస్తదా ॥౪౦॥ క్ష్వేళంత్యన్యే నదంత్యన్యే గర్జంత్యన్యే మహాబలాః । చక్రుః కిలకిలామన్యే ప్రతిగర్జంతి చాపరే ॥౪౧॥ కేచిదుచ్ఛ్రితలాంగూలాః ప్రహృష్టాః కపికుంజరాః । అంచితాయతదీర్ఘాణి లాంగూలాని ప్రవివ్యధుః ॥౪౨॥ అపరే చ హనూమంతం వానరా వారణోపమమ్ । ఆప్లుత్య గిరిశృంగేభ్యస్సంస్పృశంతి స్మ హర్షితాః ॥౪౩॥ ఉక్తవాక్యం హనూమంతమంగదస్తమథాబ్రవీత్ । సర్వేషాం హరివీరాణాం మధ్యే వచనముత్తమమ్ ॥౪౪॥ సత్త్వే వీర్యే న తే కశ్చిత్సమో వానర విద్యతే । యదవప్లుత్య విస్తీర్ణం సాగరం పునరాగతః ॥౪౫॥ అహో స్వామిని తే భక్తిరహో వీర్యమహో ధృతిః । దిష్ట్యా దృష్టా త్వయా దేవీ రామపత్నీ యశస్వినీ ॥౪౬॥ దిష్ట్యా త్యక్ష్యతి కాకుత్స్థశ్శోకం సీతావియోగజమ్ । తతోఽంగదం హనూమంతం జాంబవంతం చ వానరాః ॥౪౭॥ పరివార్య ప్రముదితా భేజిరే విపులాశ్శిలాః । శ్రోతుకామాస్సముద్రస్య లంఘనం వానరోత్తమాః ॥౪౮॥ దర్శనం చాపి లంకాయాస్సీతాయా రావణస్య చ । తస్థుః ప్రాంజలయస్సర్వే హనుమద్వచనోన్ముఖాః ॥౪౯॥ తస్థౌ తత్రాంగదశ్శ్రీమాన్వానరైర్బహుభిర్వృతః । ఉపాస్యమానో విబుధైర్దివి దేవపతిర్యథా ॥౫౦॥ హనూమతా కీర్తిమతా తరస్వినా తథాంగదేనాంగదబద్ధబాహునా । ముదా తదాధ్యాసితమున్నతం మహన్మహీధరాగ్రం జ్వలితం శ్రియాభవత్ ॥౫౧॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - సప్తపంచాశస్సర్గః ॥

తతస్తస్య గిరేశ్శృంగే మహేంద్రస్య మహాబలాః । హనూమత్ప్రముఖాః ప్రీతిం హరయో జగ్మురుత్తమామ్ ॥౧॥ తం తతః ప్రీతిసంహృష్టః ప్రీతిమంతం మహాకపిమ్ । జాంబవాన్కార్యవృత్తాంతమపృచ్ఛదనిలాత్మజమ్ ॥౨॥ కథం దృష్టా త్వయా దేవీ కథం వా తత్ర వర్తతే । తస్యాం వా స కథం వృత్తః క్రూరకర్మా దశాననః ॥౩॥ తత్త్వతస్సర్వమేతన్నః ప్రబ్రూహి త్వం మహాకపే । శ్రుతార్థాశ్చింతయిష్యామో భూయః కార్యవినిశ్చయమ్ ॥౪॥ యశ్చార్థస్తత్ర వక్తవ్యో గతైరస్మాభిరాత్మవాన్ । రక్షితవ్యం చ యత్తత్ర తద్భవాన్వ్యాకరోతు నః ॥౫॥ స నియుక్తస్తతస్తేన సంప్రహృష్టతనూరుహః । ప్రణ

మ్య శిరసా దేవ్యై సీతాయై ప్రత్యభాషత ॥ ౬ ॥ ప్రత్యక్షమేవ భవతాం మహేంద్రా
గ్రాత్ ఖమాప్లుతః । ఉదధేర్దక్షిణం పారం కాంక్షమాణస్సమాహితః ॥ ౭ ॥ గచ్ఛత
శ్చ హి మే ఘోరం విఘ్నరూపమివాభవత్ । కాంచనం శిఖరం దివ్యం పశ్యామి సుమనోహ
రమ్ ॥ ౮ ॥ స్థితం పంథానమావృత్య మేనే విఘ్నం చ తం నగమ్ । ఉపసంగమ్య తం దివ్యం
కాంచనం నగసత్తమమ్ ॥ ౯ ॥ కృతా మే మనసా బుద్ధిర్భేత్తవ్యోఽయం మయేతి చ । ప్రహ
స్య తు మయా తస్య లాంగూలేన మహాగిరేః ॥ ౧౦ ॥ శిఖరం సూర్యసంకాశం వ్యశీర్యత సహ
స్రధా । వ్యవసాయం చ తం బుద్ధ్వా స హోవాచ మహాగిరిః ॥ ౧౧ ॥ పుత్రేతి మధురాం
వాణీం మనః ప్రహ్లాదయన్నివ । పితృవ్యం చాపి మాం విద్ధి సఖాయం మాతరిశ్వనః ॥ ౧౨ ॥ మై
నాకమితి విఖ్యాతం నివసంతం మహోదధౌ । పక్షవంతః పురా పుత్ర బభూవుః పర్వతోత్త
మాః ॥ ౧౩ ॥ ఛందతః పృథివీం చేరుర్బాధమానాస్సమంతతః । శ్రుత్వా నగానాం చరి
తం మహేంద్రః పాకశాసనః ॥ ౧౪ ॥ చిచ్ఛేద భగవాన్పక్షాన్వజ్రేణైషాం సహస్ర
శః । అహం తు మోక్షితస్తస్మాత్తవ పిత్రా మహాత్మనా ॥ ౧౫ ॥ మారుతేన తదా వత్స ప్ర
క్షిప్తోఽస్మి మహార్ణవే । రామస్య చ మయా సాహ్యే వర్తితవ్యమరిందమ ॥ ౧౬ ॥ రా
మో ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠో మహేంద్రసమవిక్రమః । ఏతచ్ఛ్రుత్వా మయా తస్య మైనాక
స్య మహాత్మనః ॥ ౧౭ ॥ కార్యమావేద్య తు గిరేరుద్ధతం చ మనో మమ । తేన చాహమనుజ్ఞా
తో మైనాకేన మహాత్మనా ॥ ౧౮ ॥ స చాప్యంతర్హితః శైలో మానుషేణ వపుష్మతా ।
శరీరేణ మహాశైలః శైలేన చ మహోదధౌ ॥ ౧౯ ॥ ఉత్తమం జవమాస్థాయ శేషం పంథా
నమాస్థితః । తతోఽహం సుచిరం కాలం వేగేనాభ్యగమం పథి ॥ ౨౦ ॥ తతః పశ్యామ్యహం
దేవీం సురసాం నాగమాతరమ్ । సముద్రమధ్యే సా దేవీ వచనం మామభాషత ॥ ౨౧ ॥ మ
మ భక్షః ప్రదిష్టస్త్వమమరైర్హరిసత్తమ । అతస్త్వాం భక్షయిష్యామి విహితస్త్వం చిర
స్య మే ॥ ౨౨ ॥ ఏవముక్తస్సురసయా ప్రాంజలిః ప్రణతః స్థితః । వివర్ణవదనో భూ
త్వా వాక్యం చేదముదీరయమ్ ॥ ౨౩ ॥ కృతే రాఘవకార్యే మా మాగతం భక్షయ ద్రు
తమ్ । ఏవముక్త్వా తు తాం దేవీం రామకార్యం నివేదితమ్ ॥ ౨౪ ॥ రామో దాశరథిః శ్రీ
మాన్ ప్రవిష్టో దండకావనమ్ । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా సీతయా చ పరంతపః ॥ ౨౫ ॥ త
స్య సీతా హృతా భార్యా రావణేన దురాత్మనా । తస్యాస్సకాశం దూతోఽహం గమిష్యే రా
మశాసనాత్ ॥ ౨౬ ॥ కర్తుమర్హసి రామస్య సాహాయ్యం విషయే సతి । అథవా మైథి
లీం దృష్ట్వా రామం చాక్లిష్టకారిణమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఆగమిష్యామి తే వక్త్రం సత్యం ప్రతిశృణో
మి తే । ఏవముక్తా మయా సా తు సురసా కామరూపిణీ ॥ ౨౮ ॥ అబ్రవీన్నాతివర్తేత కశ్చి
దేష వరో మమ । ఏవముక్తస్తు సంక్రుద్ధో దశయోజనమాయతః ॥ ౨౯ ॥ దశయోజనవిస్తా
రో బభూవాహం క్షణేన తు । మాం దృష్ట్వా పర్వతాకారమసహ్యమచలోపమా ॥ ౩౦ ॥ చ
కార సురసా వక్త్రం వింశద్యోజనమాయతమ్ । ఆస్యప్రమాణాదధికం తస్యాః కాయమ
పూరయమ్ ॥ ౩౧ ॥ మత్ప్రమాణానురూపం చ వ్యాదితం తు ముఖం తయా । తద్దృష్ట్వా
వ్యాదితం చాస్యం హ్రస్వం హ్యకరవం వపుః ॥ ౩౨ ॥ తస్మిన్ముహూర్తే చ పునర్బభూవాం
గుష్ఠమాత్రకః । అభిపత్యాశు తద్వక్త్రం నిర్గతోఽహం తతః క్షణాత్ ॥ ౩౩ ॥ అబ్రవీత్సు
రసా దేవీ స్వేన రూపేణ మాం పునః । అర్థసిద్ధ్యై హరిశ్రేష్ఠ గచ్ఛ సౌమ్య యథాసుఖమ్ ॥
౩౪ ॥ సమానయస్వ వైదేహీం రాఘవేణ మహాత్మనా । సుఖీ భవ మహాబాహో ప్రీతాఽస్మి
తవ వానర ॥ ౩౫ ॥ తతోఽహం సాధు సాధ్వీతి సర్వభూతైః ప్రశంసితః । తతోఽంతరిక్షం విపు
లం ప్లుతోఽహం గరుడో యథా ॥ ౩౬ ॥ ఛాయా మే నిగృహీతా చ న చ పశ్యామి కించన । సో

హీనం విగతవేగస్తు దిశో దశ విలోకయన్ ॥ ౩౭॥ న కించిత్తత్ర పశ్యామి యేన మే పహృతా గతిః। తతో మే బుద్ధిరుత్పన్నా కిన్నామ గగనే మమ ॥ ౩౮ ॥ ఈదృశో విఘ్న ఉత్పన్నో రూపం యత్ర న విద్యతే । అధోభాగేన మే దృష్టిశ్శోచతా పాతితా మయా ॥ ౩౯ ॥ తతో ద్రాక్షమహం భీమాం రాక్షసీం సలిలే శయామ్। ప్రహస్య చ మహానాదముక్తో హం భీమయా తయా ॥ ౪౦॥ అవస్థితమసంభ్రాంతమిదం వాక్యమశోభనమ్ । క్వాసి గంతా మహాకాయ క్షుధితాయా మమేప్సితః ॥ ౪౧ ॥ భక్షః ప్రీణయ మే దేహం చిరమాహారవర్జితమ్। బాఢమిత్యేవ తాం వాణీం ప్రత్యగృహ్ణామహం తతః ॥ ౪౨॥ ఆస్యప్రమాణాదధికం తస్యాః కాయమపూరయమ్ । తస్యాశ్చాస్యం మహద్భీమం వర్ధతే మమ భక్షణే ॥ ౪౩ ॥ న చ మాం సాధు బుబుధే మమ వా వికృతం కృతమ్ । తతో హం విపులం రూపం సంక్షిప్య నిమిషాంతరాత్ ॥ ౪౪ ॥ తస్యా హృదయమాదాయ ప్రపతామి నభస్తలమ్ । సా విసృష్టభుజా భీమా పపాత లవణాంభసి ॥ ౪౫ ॥ మయా పర్వతసంకాశా నికృత్తహృదయా సతీ । శృణోమి ఖగతానాం చ సిద్ధానాం చారణైస్సహ ॥ ౪౬ ॥ రాక్షసీ సింహికా భీమా క్షిప్రం హనుమతా హతా తాం హత్వా పునరేవాహం కృత్యమాత్యయికం స్మరన్ ॥ ౪౭॥ గత్వా చాహం మహాధ్వానం పశ్యామి నగమండితమ్ । దక్షిణం తీరముదధేర్లంకా యత్ర చ సా పురీ ॥ ౪౮॥ అస్తం దినకరే యాతే రక్షసాం నిలయం పురమ్ । ప్రవిష్టో హమవిజ్ఞాతో రక్షోభిర్భీమవిక్రమైః ॥ ౪౯॥ తత్ర ప్రవిశతశ్చాపి కల్పాంతఘనసన్నిభా । అట్టహాసం విముంచంతీ నారీ కాప్యుత్థితా పురః ॥ ౫౦ ॥ జిఘాంసంతీం తతస్తాం తు జ్వలదగ్నిశిరోరుహామ్ । సవ్యముష్టిప్రహారేణ పరాజిత్య సుభైరవామ్ ॥ ౫౧ ॥ ప్రదోషకాలే ప్రవిశం భీతయాహం తయోదితః । అహం లంకాపురీ వీర నిర్జితా విక్రమేణ తే ॥ ౫౨ ॥ యస్మాత్తస్మాద్విజేతాసి సర్వరక్షాంస్యశేషతః । తత్రాహం సర్వరాత్రం తు విచిన్వన్ జనకాత్మజామ్ ॥ ౫౩॥ రావణాంతఃపురగతో న చాపశ్యం సుమధ్యమామ్ । తతస్సీతామపశ్యంస్తు రావణస్య నివేశనే ॥ ౫౪ ॥ శోకసాగరమాసాద్య న పారముపలక్షయే। శోచతా చ మయా దృష్టం ప్రాకారేణ సమావృతమ్ ॥ ౫౫॥ కాంచనేన వికృష్టేన గృహోపవనముత్తమమ్ । స ప్రాకారమవప్లుత్య పశ్యామి బహుపాదపమ్ ॥ ౫౬॥ అశోకవనికామధ్యే శింశుపాపాదపో మహాన్ । తమారుహ్య చ పశ్యామి కాంచనం కదలీవనమ్ ॥ ౫౭॥ అదూరే శింశుపావృక్షాత్ పశ్యామి వరవర్ణినీమ్। శ్యామాం కమలపత్రాక్షీముపవాసకృశాననామ్ ॥ ౫౮ ॥ తదేకవాససంవీతాం రజోధ్వస్తశిరోరుహామ్। శోకసంతాపదీనాంగీం సీతాం భర్తృహితే స్థితామ్ ॥ ౫౯ ॥ రాక్షసీభిర్విరూపాభిః క్రూరాభిరభిసంవృతామ్ । మాంసశోణితభక్ష్యాభిర్వ్యాఘ్రీభిర్హరిణీమివ ॥ ౬౦ ॥ సా మయా రాక్షసీమధ్యే తర్జ్యమానా ముహుర్ముహుః। ఏకవేణీధరా దీనా భర్తృచింతాపరాయణా ॥ ౬౧॥ భూమిశయ్యా వివర్ణాంగీ పద్మినీవ హిమాగమే । రావణాద్వినివృత్తార్థా మర్తవ్యకృతనిశ్చయా ॥ ౬౨॥ కథంచిన్మృగశాబాక్షీ తూర్ణమాసాదితా మయా । తాం దృష్ట్వా తాదృశీం నారీం రామపత్నీమనిందితామ్ ॥ ౬౩॥ తత్రైవ శింశుపావృక్షే పశ్యన్నహమవస్థితః । తతో హలహలాశబ్దం కాంచీనూపురమిశ్రితమ్ ॥ ౬౪ ॥ శృణోమ్యధికగంభీరం రావణస్య నివేశనే । తతో హం పరమోద్విగ్నః స్వరూపం ప్రతిసంహరన్ ॥ ౬౫ ॥ అహం తు శింశుపావృక్షే పశ్యంస్తు సమవస్థితః । తతో రావణదారాశ్చ రావణశ్చ మహాబలః ॥ ౬౬॥ తం దేశం సమనుప్రాప్తా యత్ర సీతాభవత్స్థితా । తం దృష్ట్వాథ వరారోహా సీతా రక్షోగణేశ్వరమ్ ॥ ౬౭॥ సంకుచ్యోరూ స్తనౌ పీనౌ బాహుభ్యాం పరిగృహ్ణతీ । ప్రావేపత వరారోహా ప్రవాతే కదలీ యథా ॥ ౬౮ ॥ విత్రస్తాం పరమోద్విగ్నాం వీక్షమాణాం తతస్తతః । త్రాణం కించిదపశ్యంతీం వేపమానాం తపస్వినీమ్ ॥ ౬౯ ॥ తామువాచ దశగ్రీవస్సీతాం పరమదుఃఖితామ్। అ

వాక్యైరాః ప్రపతితో బహుమన్యస్వ మామితి॥ ౭౦॥ యది చేత్త్వం తు దర్పాన్మాం నాభినం
దసి గర్వితే। ద్విమాసానంతరం సీతే పాస్యామి రుధిరం తవ॥ ౭౧ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా వచస్త
స్య రావణస్య దురాత్మనః। ఉవాచ పరమక్రుద్ధా సీతా వచనముత్తమమ్॥ ౭౨ ॥ రాక్ష
సాధమ రామస్య భార్యామమితతేజసః। ఇక్ష్వాకుకులనాథస్య స్నుషాం దశరథస్య చ॥ ౭౩॥
అవాచ్యం వదతో జిహ్వా కథం న పతితా తవ। కించిద్వీర్యం తవానార్య యో మాం భర్తురసం
న్నిధౌ ॥ ౭౪ ॥ అపహృత్యాగతః పాప తేనాదృష్టో మహాత్మనా। న త్వం రామస్య సదృ
శో దాస్యేప్యస్య న యుజ్యసే ॥ ౭౫ ॥ యజ్ఞీయస్సత్యవాదీ చ రణశ్లాఘీ చ రాఘవః॥
జానక్యా పరుషం వాక్యమేవముక్తో దశాననః॥ ౭౬ ॥ జజ్వాల సహసా కోపాచ్చితా
స్థ ఇవ పావకః। వివృత్య నయనే క్రూరే ముష్టిముద్యమ్య దక్షిణమ్॥ ౭౭॥ మైథిలీం హం
తుమారబ్ధః స్త్రీభిర్హాహాకృతం తదా। స్త్రీణాం మధ్యాత్సముత్పత్య తస్య భార్యా దు
రాత్మనః ॥ ౭౮ ॥ వరా మండోదరీ నామ తయా స ప్రతిషేధితః। ఉక్తశ్చ మధురాం
వాణీం తయా స మదనార్దితః ॥ ౭౯॥ సీతయా తవ కిం కార్యం మహేంద్రసమవిక్ర
మ। దేవగంధర్వకన్యాభిర్యక్షకన్యాభిరేవ చ ॥ ౮౦ ॥ సార్ధం ప్రభో రమస్వేహ
సీతయా కిం కరిష్యసి। తతస్తాభిస్సమేతాభిర్నారీభిస్స మహాబలః ॥ ౮౧ ॥ ప్రసాద్య
సహసా నీతో భవనం స్వం నిశాచరః। యాతే తస్మిన్ దశగ్రీవే రాక్షస్యో వికృతాననాః॥
౮౨ ॥ సీతాం నిర్భర్త్సయామాసుర్వాక్యైః క్రూరైస్సుదారుణైః। తృణవద్భా
షితం తాసాం గణయామాస జానకీ ॥ ౮౩ ॥ గర్జితం చ తదా తాసాం సీతాం ప్రాప్య
నిరర్థకమ్। వృథా గర్జితనిశ్చేష్టా రాక్షస్యః పిశితాశనాః॥ ౮౪ ॥ రావణాయ శ
శంసుస్తాస్సీతాధ్యవసితం మహత్। తతస్తాస్సహితాస్సర్వా విహతాశా నిరుద్యమాః ॥
౮౫ ॥ పరిక్షిప్య సమంతాత్తాం నిద్రావశముపాగతాః। తాసు చైవ ప్రసుప్తాసు సీ
తా భర్తృహితే రతా॥ ౮౬ ॥ విలప్య కరుణం దీనా ప్రశుశోచ సుదుఃఖితా। తాసాం
మధ్యాత్సముత్థాయ త్రిజటా వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౮౭ ॥ ఆత్మానం ఖాదత క్షిప్రం న సీ
తా వినశిష్యతి। జనకస్యాత్మజా సాధ్వీ స్నుషా దశరథస్య చ ॥ ౮౮ ॥ స్వప్నో హ్యద్య
మయా దృష్టో దారుణో రోమహర్షణః। రక్షసాం చ వినాశాయ భర్తురస్యా జయా
య చ ॥ ౮౯ ॥ అలమేషా పరిత్రాతుం రాఘవాద్రాక్షసీగణమ్। అభియాచామ వై
దేహీమేతద్ధి మమ రోచతే ॥ ౯౦ ॥ యస్యా హ్యేవంవిధస్స్వప్నో దుఃఖితాయాః
ప్రదృశ్యతే। సా దుఃఖైర్వివిధైర్ముక్తా సుఖమాప్నోత్యనుత్తమమ్॥ ౯౧ ॥ ప్రణిపా
తప్రసన్నా హి మైథిలీ జనకాత్మజా। తతస్సా హ్రీమతీ బాలా భర్తుర్విజయహర్షి
తా ॥ ౯౨ ॥ అవోచద్యది తత్తథ్యం భవేయం శరణం హి వః। తాం చాహం తాదృశీం
దృష్ట్వా సీతాయా దారుణాం దశామ్ ॥ ౯౩॥ చింతయామాస విక్రాంతో న చ మే నిర్వృ
తం మనః। సంభాషణార్థే చ మయా జానక్యాశ్చింతితో విధిః ॥ ౯౪ ॥ ఇక్ష్వాకూణాం
హి వంశస్తు తతో మమ పురస్కృతః। శ్రుత్వా తు గదితాం వాచం రాజర్షిగణపూజి
తామ్ ॥ ౯౫ ॥ ప్రత్యభాషత మాం దేవీ బాష్పైః పిహితలోచనా। కస్త్వం కేన కథం
చేహ ప్రాప్తో వానరపుంగవ॥ ౯౬ ॥ కా చ రామేణ తే ప్రీతిస్తన్మే శంసితుమర్హసి।
తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా అహమప్యబ్రువం వచః ॥ ౯౭ ॥ దేవి రామస్య భర్తుస్తే
సహాయో భీమవిక్రమః। సుగ్రీవో నామ విక్రాంతో వానరేంద్రో మహాబలః ॥
౯౮ ॥ తస్య మాం విద్ధి భృత్యం త్వం హనూమంతమిహాగతమ్। భర్త్రాహం ప్రేషి
తస్తుభ్యం రామేణాక్లిష్టకర్మణా ॥ ౯౯ ॥ ఇదం చ పురుషవ్యాఘ్రః శ్రీమాన్దాశరథి
స్స్వయమ్। అంగులీయమభిజ్ఞానమదాత్తుభ్యం యశస్విని ॥ ౧౦౦॥ తదిచ్ఛామి త్వయా
జ్ఞప్తం దేవి కింకరవాణ్యహమ్। రామలక్ష్మణయోః పార్శ్వం నయామి త్వాం కిముత్త

రమ్ ॥ ౧౦౧ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా విదిత్వా చ సీతా జనకనందినీ। ఆహ రావణముత్సాద్య రాఘవో మాం నయత్వితి ॥ ౧౦౨ ॥ ప్రణమ్య శిరసా దేవీ మహమార్యామనిందితామ్। రాఘవస్య మనోహ్లాద మభిజ్ఞాన మయాచిషమ్ ॥ ౧౦౩ ॥ అథమామబ్రవీత్సీతా గృహ్యతామయముత్తమః। మణిర్యేన మహాబాహూ రామస్త్వాంబహుమన్యతే ॥ ౧౦౪ ॥ ఇత్యుక్త్వాతు వరారోహా మణిప్రవరముద్ధృతమ్। ప్రాయచ్ఛత్పరమోద్విగ్నా వాచా మాంసందిదేశహ ॥ ౧౦౫ ॥ తతస్తస్యై ప్రణమ్యాహం రాజపుత్ర్యై సమాహితః। ప్రదక్షిణంపరిక్రమ్య ఇహాభ్యుద్గతమానసః ॥ ౧౦౬ ॥ ఉత్తరంపునరేవాహం నిశ్చిత్య మనసాతదా। హనూమన్మమవృత్తాంతం వక్తుమర్హసిరాఘవే ॥ ౧౦౭ ॥ యథాశ్రుత్వైవనచిరాత్తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ। సుగ్రీవసహితౌవీరావుపేయాతాంతథాకురు ॥ ౧౦౮ ॥ యద్యన్యథా భవేదేతద్ద్వౌమాసౌ జీవితంమమ। నమాంద్రక్ష్యతికాకుత్స్థో మ్రియేసాహమనాథవత్ ॥ ౧౦౯ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాకరుణంవాక్యం క్రోధోమామభ్యవర్తత। ఉత్తరంచమయాదృష్టం కార్యశేషమనంతరమ్ ॥ ౧౧౦ ॥ తతోవర్ధత మేకాయస్తదాపర్వతసన్నిభః। యుద్ధకాంక్షీ వనంతచ్చ వినాశయితుమారభే ॥ ౧౧౧ ॥ తద్భగ్నంవనషండంతు భ్రాంతత్రస్తమృగద్విజమ్। ప్రతిబుద్ధా నిరీక్షంతే రాక్షస్యోవికృతాననాః ॥ ౧౧౨ ॥ మాంచదృష్ట్వా వనేతస్మిన్ సమాగమ్య తతస్తతః। తాస్సమభ్యాగతాః క్షిప్రం రావణాయాచచక్షిరే ॥ ౧౧౩ ॥ రాజన్వనమిదం దుర్గం తవభగ్నం దురాత్మనా। వానరేణ హ్యవిజ్ఞాయ తవవీర్యం మహాబల ॥ ౧౧౪ ॥ దుర్బుద్ధేస్తస్య రాజేంద్ర తవవిప్రియకారిణః। వధమాజ్ఞాపయక్షిప్రం యథాసౌ నిరయంవ్రజేత్ ॥ ౧౧౫ ॥ తచ్ఛ్రుత్వారాక్షసేంద్రేణ విసృష్టాభృశదుర్జయాః। రాక్షసాఃకింకరానామ రావణస్య మనోనుగాః ॥ ౧౧౬ ॥ తేషామశీతిసాహస్రం శూలముద్గరపాణినామ్। మయాతస్మిన్వనోద్దేశే పరిఘేణ నిషూదితమ్ ॥ ౧౧౭ ॥ తేషాంతుహతశేషాయే తేగత్వాలఘువిక్రమాః। నిహతంచమహత్సైన్యం రావణాయాచచక్షిరే ॥ ౧౧౮ ॥ తతోమేబుద్ధిరుత్పన్నా చైత్యప్రాసాదభంజనే। తత్రస్థాన్రాక్షసాన్హత్వా శతంస్తంభేనవైపునః ॥ ౧౧౯ ॥ లలామభూతోలంకాయాః సవైవిధ్వంసితోమయా। తతఃప్రహస్తస్య సుతం జంబుమాలినమాదిశత్ ॥ ౧౨౦ ॥ రాక్షసైర్బహుభిస్సార్ధం ఘోరరూపైర్భయానకైః। తమహంబలసంపన్నం రాక్షసంరణకోవిదమ్ ॥ ౧౨౧ ॥ పరిఘేణాతిఘోరేణ సూదయామి సహానుగమ్। తచ్ఛ్రుత్వారాక్షసేంద్రస్తుమంత్రిపుత్రాన్మహాబలాన్ ॥ ౧౨౨ ॥ పదాతిబలసంపన్నాన్ప్రేషయామాసరావణః। పరిఘేణైవతాన్సర్వాన్నయామియమసాదనమ్ ॥ ౧౨౩ ॥ మంత్రిపుత్రాన్హతాన్శ్రుత్వాసమరేలఘువిక్రమాన్। పంచసేనాగ్రగాన్శూరాన్ప్రేషయామాసరావణః ॥ ౧౨౪ ॥ (అహంపూర్వికయాయేతువిజయాకాంక్షిణస్సదా) తానహంసహసైన్యాంస్తుసర్వానేవాభ్యసూదయమ్। తతఃపునర్దశగ్రీవఃపుత్రమక్షంమహాబలమ్ ॥ ౧౨౫ ॥ బహుభీరాక్షసైస్సార్ధంప్రేషయామాసరావణః। తంతుమందోదరీపుత్రంకుమారంరణపండితమ్ ॥ ౧౨౬ ॥ సహసాఖంసముత్క్రాంతంపాదయోస్సుగృహీతవాన్। చర్మాసినంశతగుణంభ్రామయిత్వావ్యపేషయమ్ ॥ ౧౨౭ ॥ తమక్షమాగతంభగ్నంనిశమ్యసదశాననః। తతఇంద్రజితంనామద్వితీయంరావణస్సుతమ్ ॥ ౧౨౮ ॥ వ్యాదిదేశసుసంక్రుద్ధోబలినంయుద్ధదుర్మదమ్। తచ్చాప్యహంబలంసర్వంతంచరాక్షసపుంగవమ్ ॥ ౧౨౯ ॥ నష్టౌజసంరణేకృత్వాపరంహర్షము

పాగతః। మహాత్మాహిమహాబాహుః ప్రత్యయేనమహాబలః ॥ ౧౩౦ ॥ ప్రేషితోరావణే
నైషసహవీరైర్మదోత్కటైః। సోప్యవధ్యోహిమాంబుద్ధ్వాస్వబలం చాపి మర్దితమ్ ॥
౧౩౧ ॥ బ్రాహ్మేణాస్త్రేణసతుమాంబబంధచసువేగతః। రజ్జుభిరభిబధ్నంతి తతో
మాంతత్రరాక్షసాః ॥ ౧౩౨ ॥ రావణస్యసమీపంచగృహీత్వామాముపానయన్। దృ
ష్ట్వాసంభాషితశ్చాహంరావణేనదురాత్మనా ॥ ౧౩౩ ॥ పృష్టశ్చలంకాగమనంరాక్షసా
నాంచతంవధమ్। తత్సర్వంచమయాతత్రసీతార్థమితిజల్పితమ్ ॥ ౧౩౪ ॥ అస్యాహం
దర్శనాకాంక్షీప్రాప్తస్త్వద్భవనంవిభో। మారుతస్యౌరసఃపుత్రో వానరోహనుమాన
హమ్ ॥ ౧౩౫ ॥ రామదూతంచమాంవిద్ధిసుగ్రీవసచివంకపిమ్। సోహందౌత్యేనరామస్య
త్వత్సకాశమిహాగతః ॥ ౧౩౬ ॥ సుగ్రీవశ్చమహాతేజాస్సత్వాంకుశలమబ్రవీత్। ధర్మా
ర్థకామసహితంహితంపథ్యమువాచహ ॥ ౧౩౭ ॥ వసతస్త్వృశ్యమూకేమేపర్వతే వి
పులద్రుమే। రాఘవోరణవిక్రాంతోమిత్రత్వంసముపాగతః ॥ ౧౩౮ ॥ తేనమేక
థితంరాజన్ భార్యామేరక్షసాహృతా। తత్రసాహాయ్యహేతోర్మే సమయంకర్తుమ
ర్హసి ॥ ౧౩౯ ॥ వాలినాహృతరాజ్యేనసుగ్రీవేణమహాప్రభుః। చక్రేఽగ్నిసాక్షికం
సఖ్యంరాఘవస్సహలక్ష్మణః ॥ ౧౪౦ ॥ తేనవాలినముత్పాట్యశరేణైకేనసంయుగే। వా
నరాణాంమహారాజఃకృతస్సంప్లవతాం ప్రభుః ॥ ౧౪౧ ॥ తస్యసాహాయ్యమస్మాభిఃకార్యంస
ర్వాత్మనాత్విహ। తేనప్రస్థాపితస్తుభ్యంసమీపమిహధర్మతః ॥ ౧౪౨ ॥ క్షిప్రమానీయ
తాంసీతాదీయతాంరాఘవాయచ। యావన్నహరయోవీరావిధమంతిబలంతవ ॥ ౧౪౩ ॥
వానరాణాంప్రభావోహినకేనవిదితఃపురా। దేవతానాంసకాశంచ యే గచ్ఛంతిని
మంత్రితాః ॥ ౧౪౪ ॥ ఇతివానరరాజస్త్వామాహేత్యభిహితోమయా। మామైక్షతతతః
క్రుద్ధఃచక్షుషాప్రదహన్నివ ॥ ౧౪౫ ॥ తేనవధ్యోహమాజ్ఞప్తోరక్షసారౌద్రకర్మణా।
మత్ప్రభావమవిజ్ఞాయరావణేనదురాత్మనా ॥ ౧౪౬ ॥ తతోవిభీషణోనామతస్యభ్రా
తామహామతిః। తేనరాక్షసరాజోసౌ యాచితోమమకారణాత్ ॥ ౧౪౭ ॥ నైవంరాక్ష
సశార్దూలత్యజ్యతామేషనిశ్చయః। రాజశాస్త్రవ్యపేతోహిమార్గస్సంసేవ్యతే
త్వయా ॥ ౧౪౮ ॥ దూతవధ్యానదృష్టాహిరాజశాస్త్రేషురాక్షస। దూతేనవేదితవ్యం
చయథార్థంహితవాదినా ॥ ౧౪౯ ॥ సుమహత్యపరాధేపిదూతస్యాతులవిక్రమ। వి
రూపకరణందృష్టంనవధోస్తీతిశాస్త్రతః ॥ ౧౫౦ ॥ విభీషణేనైవముక్తోరావణస్సందిదేశ
తాన్। రాక్షసానేతదేవాస్యలాంగూలందహ్యతామితి ॥ ౧౫౧ ॥ తతస్తస్యవచః
శ్రుత్వామమపుచ్ఛంసమంతతః। వేష్టితంశణవల్కైశ్చజీర్ణైఃకార్పాసజైఃపటైః ॥
౧౫౨ ॥ రాక్షసాస్సిద్ధసన్నాహాస్తతస్తేచండవిక్రమాః। తదాదీప్యంతమేపుచ్ఛం హ
త్వామాంకాష్ఠముష్టిభిః ॥ ౧౫౩ ॥ బద్ధస్యబహుభిఃపాశైర్యంత్రితస్యచరాక్షసైః। త
తస్తేరాక్షసాశ్శూరాబద్ధంమామగ్నిసంవృతమ్ ॥ ౧౫౪ ॥ అఘోషయన్ రాజమార్గే
నగరద్వారమాగతాః। తతోహంసుమహద్రూపంసంక్షిప్యపునరాత్మనః ॥ ౧౫౫ ॥ వి
మోచయిత్వాతంబంధంప్రకృతిస్థఃస్థితఃపునః। ఆయసంపరిఘంగృహ్యతానిరక్షాంస్యసూ
దయమ్ ॥ ౧౫౬ ॥ తతస్తన్నగరద్వారంవేగేనాప్లుతవానహమ్। పుచ్ఛేనచప్రదీప్తేనతాం
పురీంసాట్టగోపురామ్ ॥ ౧౫౭ ॥ దహామ్యహమసంభ్రాంతోయుగాంతాగ్నిరివప్ర
జాః। వినష్టాజానకీవ్యక్తంనహ్యదగ్ధః ప్రదృశ్యతే ॥ ౧౫౮ ॥ లంకాయాంకశ్చిదుద్దేశస్స
ర్వాభస్మీకృతాపురీ। దహతాచమయాలంకాందగ్ధాసీతానసంశయః ॥ ౧౫౯ ॥ రామ
స్యహిమహత్కార్యంమయేదంవితథీకృతమ్। ఇతిశోకసమావిష్టశ్చింతామహముపాగతః ॥
౧౬౦ ॥ అథాహంవాచమశ్రౌషంచారణానాంశుభాక్షరమ్। జానకీనచదగ్ధేతివిస్మయో

దంత భాషిణామ్ ॥ ౧౬౧ ॥ తతో మే బుద్ధిరుత్పన్నా శ్రుత్వా తామమృతాం గిరమ్ । అ
దగ్ధా జానకీత్యేవ నిమిత్తైశ్చోపలక్షితా ॥౧౬౨॥ దీప్యమానే తు లాంగూలే న మాం దహతి
పావకః । హృదయం చ ప్రహృష్టం మే వాతాస్సురభిగంధినః ॥ ౧౬౩ ॥ తైర్నిమిత్తైశ్చ
దృష్టార్థైః కారణైశ్చ మహాగుణైః । ఋషివాక్యైశ్చ మధురైరభవం హృష్టమానసః॥
౧౬౪ ॥ పునర్దృష్ట్వా చ వైదేహీం విసృష్టశ్చ తయా పునః । తతః పర్వతమాసాద్య తత్రా
రిష్టమహం పునః ॥ ౧౬౫ ॥ ప్రతిప్లవనమారేభే యుష్మద్దర్శనకాంక్షయా । తతః పవన
చంద్రార్కసిద్ధగంధర్వసేవితమ్ ॥ ౧౬౬ ॥ పంథానమహమాక్రమ్య భవతో దృష్టవా
నిహ । రాఘవస్య ప్రభావేన భవతాం చైవ తేజసా ॥౧౬౭॥ సుగ్రీవస్య చ కార్యార్థం
మయా సర్వమనుష్ఠితమ్ । ఏతత్సర్వం మయా తత్ర యథావదుపపాదితమ్ ॥ ౧౬౮ ॥ మ
యా యన్నకృతం కర్మ తత్సర్వం కర్తుమర్హథ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - అష్టపం
చాశస్సర్గః

ఏతదాఖ్యాయ తత్సర్వం హనూమాన్మారుతాత్మజః । భూయస్సముపచక్రామ వ
చనం వక్తుముత్తరమ్॥ ౧ ॥ సఫలో రాఘవోద్యోగస్సుగ్రీవస్య చ సంభ్రమః । శీలమా
సాద్య సీతాయా మమ చ ప్రవణం మనః॥ ౨॥ తపసా ధారయేల్లోకాన్ క్రుద్ధో వా నిర్ద
హేదపి । సర్వథాతిప్రవృద్ధోఽసౌ రావణో రాక్షసాధిపః॥ ౩ ॥ తస్య తాం స్పృశతో గా
త్రం తపసా న వినాశితమ్ । న తదగ్నిశిఖా కుర్యాత్సంస్పృష్టా పాణినా సతీ॥ ౪ ॥ జనకస్యా
త్మజా కుర్యాద్యత్క్రోధకలుషీకృతా । మయైవ నిహతా లంకా దగ్ధా భస్మీకృతా పునః॥ ౫ ॥
రాజమార్గేషు సర్వత్ర నామ విశ్రావితం మయా । జయత్యతిబలో రామో లక్ష్మణశ్చ
మహాబలః ॥ ౬ ॥ రాజా జయతి సుగ్రీవో రాఘవేణాభిపాలితః । అహం కోసలరాజ
స్య దాసః పవనసంభవః॥ ౭ ॥ హనూమానితి సర్వత్ర నామ విశ్రావితం మయా । అశో
కవనికామధ్యే రావణస్య దురాత్మనః॥ ౮ ॥ అధస్తాచ్ఛింశుపావృక్షే సాధ్వీ కరుణమా
స్థితా । రాక్షసీభిః పరివృతా శోకసంతాపకర్శితా॥ ౯ ॥ మేఘరేఖాపరివృతా చంద్ర
లేఖేవ నిష్ప్రభా । అచింతయంతీ వైదేహీ రావణం బలదర్పితమ్॥ ౧౦ ॥ పతివ్రతా చ సు
శ్రోణీ అవష్టబ్ధా చ జానకీ । అనురక్తా హి వైదేహీ రామం సర్వాత్మనా శుభా॥ ౧౧ ॥ అన
న్యచిత్తా రామే చ పౌలోమీవ పురందరే । తదేకవాసస్సంవీతా రజోధ్వస్తా తథైవ చ॥౧౨॥
శోకసంతాపదీనాంగీ సీతా భర్తృహితే రతా । సా మయా రాక్షసీమధ్యే తర్జ్యమానా
ముహుర్ముహుః॥ ౧౩॥ రాక్షసీభిర్విరూపాభిర్దృష్టా హి ప్రమదావనే । ఏకవేణీధరా
దీనా భర్తృచింతాపరాయణా॥ ౧౪ ॥ అధశ్శయ్యా వివర్ణాంగీ పద్మినీవ హిమాగమే । రా
వణాద్వినివృత్తార్థా మర్తవ్యకృతనిశ్చయా॥ ౧౫ ॥ కథం చిన్మృగశాబాక్షీ విశ్వాస
ముపపాదితా । తతస్సంభాషితా చైవ సర్వమర్థం చ దర్శితా॥ ౧౬ ॥ రామసుగ్రీవస
ఖ్యం చ శ్రుత్వా ప్రీతిముపాగతా । నియతస్సముదాచారో భక్తిర్భర్తరి చోత్తమా ॥
౧౭ ॥ యన్న హంతి దశగ్రీవం స మహాత్మా కృతాగసమ్ । నిమిత్తమాత్రం రామస్తు వధే త
స్య భవిష్యతి॥ ౧౮ ॥ సా ప్రకృత్యైవ తన్వంగీ తద్వియోగాచ్చ కర్శితా । ప్రతిపత్పార
శీలస్య విద్యేవ తనుతాం గతా॥ ౧౯ ॥ ఏవమాస్తే మహాభాగా సీతా శోకపరాయణా । య
దత్ర ప్రతికర్తవ్యం తత్సర్వం ప్రతిపద్యతామ్॥ ౨౦ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే- ఏ
కోనషష్టితమస్సర్గః

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా వాలిసూనురభాషత । జాంబవత్ప్రముఖాన్ సర్వా
ననుజ్ఞాప్య మహాకపీన్॥ ౧ ॥ అస్మిన్నేవం గతే కార్యే భవతాం చ నివేదితే । న్యాయ్యం

హి సహ వై దేవ్యా ద్రష్టుం తౌ పార్థివాత్మజౌ ॥ ౨ ॥ అహమేకోపి పర్యాప్తస్సరా
క్షసగణాం పురీమ్ । తాం లంకాం తరసా హంతుం రావణంచ మహాబలమ్ ॥ ౩ ॥ కింపు
నస్సహితో వీరైర్బలవద్భిః కృతాత్మభిః । కృతాస్త్రైః ప్లవగైశ్శక్తైర్భవద్భిర్విజయైషి
భిః ॥ ౪ ॥ అహం తు రావణం యుద్ధే ససైన్యం సపురస్సరమ్ । సహపుత్రం వధిష్యామి
సహోదరయుతం యుధి ॥ ౫ ॥ బ్రాహ్మమైంద్రం చ రౌద్రం చ వాయవ్యం వారు
ణం తథా । యది శక్రజితోస్త్రాణి దుర్నిరీక్ష్యాణి సంయుగే ॥ ౬ ॥ తాన్యహం విధమిష్యా
మి నిహనిష్యామి రాక్షసాన్ । భవతామభ్యనుజ్ఞాతో విక్రమో మే రుణద్ధి మామ్ ॥ ౭ ॥
మయాతులా విసృష్టా హి శైలవృష్టిర్నిరంతరా । దేవానపి రణే హన్యాత్ కిం పునస్తాన్ని
శాచరాన్ ॥ ౮ ॥ సాగరోప్యత్యయాద్వేలాం మందరః ప్రచలేదపి । న జాంబవంతం స
మరే కంపయేదరివాహినీ ॥ ౯ ॥ సర్వరాక్షససంఘానాం రాక్షసా యే చ పూర్వకాః ।
అలమేకో వినాశాయ వీరో వాయుసుతః కపిః ॥ ౧౦ ॥ పనసస్యోరువేగేన నీలస్య చ మ
హాత్మనః । మందరోప్యవశీర్యేత కిం పునర్యుధి రాక్షసాః ॥ ౧౧ ॥ సదేవాసురయక్షే
షు గంధర్వోరగపక్షిషు । మైందస్య ప్రతియోద్ధారం శంసత ద్వివిదస్య వా ॥ ౧౨ ॥ అ
శ్విపుత్రౌ మహాభాగావేతౌ ప్లవగసత్తమౌ । ఏతయోః ప్రతియోద్ధారం న పశ్యామి ర
ణాజిరే ॥ ౧౩ ॥ పితామహవరోత్సేకాత్ పరమం దర్పమాస్థితౌ । అమృతప్రాశనావే
తౌ సర్వవానరసత్తమౌ ॥ ౧౪ ॥ అశ్వినోర్మాననార్థం హి సర్వలోకపితామహః ।
సర్వావధ్యత్వమతులమనయోర్దత్తవాన్ పురా ॥ ౧౫ ॥ వరోత్సేకేన మత్తౌ చ ప్రమ
థ్య మహతీం చమూమ్ । సురాణామమృతం వీరౌ పీతవంతౌ ప్లవంగమౌ ॥ ౧౬ ॥ ఏతావే
వ హి సంక్రుద్ధౌ సవాజిరథకుంజరామ్ । లంకాం నాశయితుం శక్తౌ సర్వే తిష్ఠంతు వా
నరాః ॥ ౧౭ ॥ వాయుసూనోర్బలేనైవ లంకా దగ్ధేతి నః శ్రుతమ్ । అయుక్తం తు వినా
దేవీం దృష్టవద్భిశ్చ వానరాః ॥ ౧౮ ॥ సమీపం గంతుమస్మాభీ రాఘవస్య మహాత్మనః ।
దృష్టా దేవీ న చానీతా ఇతి తత్ర నివేదనమ్ ॥ ౧౯ ॥ అయుక్తమివ పశ్యామి భవద్భిః ఖ్యాత
విక్రమైః । న హి నః ప్లవనే కశ్చిన్నాపి కశ్చిత్పరాక్రమే ॥ ౨౦ ॥ తుల్యస్సామరదై
త్యేషు లోకేషు హరిసత్తమాః । తేష్వేవం హతవేగేషు రాక్షసేషు హనూమతా ॥
౨౧ ॥ కిమన్యదత్ర కర్తవ్యం గృహీత్వా యామ జానకీమ్ । తమేవం కృతసంకల్పం
జాంబవాన్ హరిసత్తమః ॥ ౨౨ ॥ ఉవాచ పరమప్రీతో వాక్యమర్థవదర్థవిత్ ॥
న తావదేషా మతిరక్షమా నో యథా భవాన్ పశ్యతి రాజపుత్ర । యథా తు రామస్య మతి
ర్నివిష్టా తథా భవాన్ పశ్యతు కార్యసిద్ధిమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - షష్టిత
మస్సర్గః.

తతో జాంబవతో వాక్యమగృహ్ణంత వనౌకసః । అంగదప్రముఖా వీరా హనూ
మాంశ్చ మహాకపిః ॥ ౧ ॥ ప్రీతిమంతస్తతస్సర్వే వాయుపుత్రపురస్సరాః । మహేం
ద్రాద్రిం పరిత్యజ్య పుప్లువుః ప్లవగర్షభాః ॥ ౨ ॥ మేరుమందరసంకాశా మత్తా ఇవ
మహాగజాః । ఛాదయంత ఇవాకాశం మహాకాయా మహాబలాః ॥ ౩ ॥ సభాజ్యమానం
భూతైస్తమాత్మవంతం మహాబలమ్ । హనూమంతం మహావేగం వహంత ఇవ దృష్టిభిః ॥
౪ ॥ రాఘవే చార్థనిర్వృత్తిం కర్తుం చ పరమం యశః । సమాధాయ సమృద్ధార్థాః
కర్మసిద్ధిభిరున్నతాః ॥ ౫ ॥ ప్రియాఖ్యానోన్ముఖాస్సర్వే సర్వే యుద్ధాభినందినః । స
ర్వే రామప్రతీకారే నిశ్చితార్థా మనస్వినః ॥ ౬ ॥ ప్లవమానాః ఖమాప్లుత్య తతస్తే కా
ననౌకసః । నందనోపమమాసేదుర్వనం ద్రుమశతాయుతమ్ ॥ ౭ ॥ యత్తన్మధువ

వనం నామ సుగ్రీవస్యాభిరక్షితమ్। అధృష్యం సర్వభూతానాం సర్వభూత మనోహ
రమ్ ॥ ౮ ॥ యద్రక్షతి మహావీర్యస్సదా దధిముఖః కపిః। మాతులః కపిముఖ్యస్య సు
గ్రీవస్య మహాత్మనః ॥ ౯ ॥ ప్రీతిమంతస్తతస్సర్వే వాయుపుత్రపురస్సరాః। తే తద్వ
నముపాగమ్య బభూవుః పరమోత్కటాః ॥ ౧౦ ॥ వానరా వానరేంద్రస్య మనఃకాం
తం మహావనమ్। తతస్తే వానరా హృష్టా దృష్ట్వా మధువనం మహత్ ॥ ౧౧ ॥ కుమారమ
భ్యయాచంత మధూని మధుపింగళాః। తతః కుమారస్తాన్వృద్ధాన్ జాంబవత్ప్రము
ఖాన్కపీన్॥ ౧౨ ॥ అనుమాన్య దదౌ తేషాం నిసర్గం మధుభక్షణే। తతశ్చానుమతా
స్సర్వే సంప్రహృష్టా వనౌకసః ॥ ౧౩॥ ముదితాశ్చ తతస్తే చ ప్రనృత్యంత స్తతస్తతః॥ గా
యంతి కేచిత్ప్రణమంతి కేచిన్నృత్యంతి కేచిత్ప్రహసంతి కేచిత్। పతంతి కేచిద్విచ
రంతి కేచిత్ప్లవంతి కేచిత్ప్రలపంతి కేచిత్ ॥ ౧౪॥ పరస్పరం కేచిదుపాశ్రయంతే పరస్ప
రం కేచిదుపాక్రమంతే। పరస్పరం కేచిదుపబ్రువంతే పరస్పరం కేచిదుపారమంతే ॥
౧౫ ॥ ద్రుమాద్ద్రుమం కేచిదభిద్రవంతే క్షితౌ నగాగ్రాన్నిపతంతి కేచిత్। మహీతలా
త్కేచిదుదీర్ణవేగా మహాద్రుమాగ్రాణ్యభిసంపతంతి ॥ ౧౬ ॥ గాయంతమన్యః ప్ర
హసన్నుపైతి హసంతమన్యః ప్రరుదన్నుపైతి। రుదంతమన్యః ప్రణుదన్నుపైతి ను
దంతమన్యః ప్రణదన్నుపైతి ॥ ౧౭ ॥ సమాకులం తత్కపిసైన్యమాసీన్మధుప్రపానో
త్కటసత్త్వచేష్టమ్। న చాత్ర కశ్చిన్న బభూవ మత్తో న చాత్ర కశ్చిన్న బభూవ తృప్తః ॥
౧౮ ॥ తతో వనం తత్పరిభక్ష్యమాణం ద్రుమాంశ్చ విధ్వంసితపత్రపుష్పాన్। సమీక్ష్య
కోపాద్దధివక్త్రనామా నివారయామాస కపిః కపీంస్తాన్॥ ౧౯ ॥ స తైః ప్రవృద్ధైః పరి
భర్త్స్యమానో వనస్య గోప్తా హరివీరవృద్ధః। చకార భూయో మతిముగ్రతేజా వనస్య
రక్షాం ప్రతి వానరేభ్యః ॥ ౨౦ ॥ ఉవాచ కాంశ్చిత్పరుషాణి ధృష్టమసక్తమన్యాంశ్చ
తలైర్జఘాన। సమేత్య కైశ్చిత్కలహం చకార తథైవ సామ్నోపజగామ కాంశ్చిత్ ॥
౨౧ ॥ స తైర్మదాత్సంపరివార్య వాక్యైర్బలాచ్చ తేన ప్రతివార్యమాణైః। ప్రధ
ర్షితస్త్యక్తభయైస్సమేత్య ప్రకృష్యతే చాప్యనవేక్ష్య దోషమ్ ॥ ౨౨ ॥ నఖైస్తు
దంతో దశనైర్దశంతస్తలైశ్చ పాదైశ్చ సమాపయంతః। మదాత్కపిం తం కపయస్సమ
గ్రా మహావనం నిర్విషయం చ చక్రుః ॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - ఏకషష్టిత
మస్సర్గః

తానువాచ హరిశ్రేష్ఠో హనూమాన్వానరర్షభః। అవ్యగ్రమనసో యూయం మ
ధు సేవత వానరాః॥ ౧ ॥ అహమావారయిష్యామి యుష్మాకం పరిపంథినః। శ్రుత్వా హను
మతో వాక్యం హరీణాం ప్రవరోఽంగదః॥ ౨॥ ప్రత్యువాచ ప్రసన్నాత్మా పిబంతు హరయో
మధు। అవశ్యం కృతకార్యస్య వాక్యం హనుమతో మయా॥ ౩॥ అకార్యమపి కర్తవ్యం కిమం
గ పునరీదృశమ్। అంగదస్య ముఖాచ్ఛ్రుత్వా వచనం వానరర్షభాః॥ ౪ ॥ సాధు సాధ్వితి సం
హృష్టా వానరాః ప్రత్యపూజయన్। పూజయిత్వాంగదం సర్వే వానరా వానరర్షభమ్॥
౫॥ జగ్ముర్మధువనం యత్ర నదీవేగ ఇవ ద్రుతమ్। తే ప్రవిష్టా మధువనం పాలానాక్రమ్య
వీర్యతః ॥ ౬ ॥ అతిసర్గాచ్చ పటవో దృష్ట్వా శ్రుత్వా చ మైథిలీమ్। పపుస్సర్వే మధు త
దా రసవత్ఫలమాదదుః॥ ౭ ॥ ఉత్పత్య చ తతస్సర్వే వనపాలాన్సమాగతాన్। తాడయం
తి స్మ శతశస్సక్తాన్మధువనే తదా॥ ౮ ॥ మధూని ద్రోణమాత్రాణి బాహుభిః పరిగృహ్య
తే। పిబంతి సహితాస్సర్వే భక్షయంతి తథాపరే॥ ౯ ॥ కేచిత్పీత్వాపవిధ్యంతి మధూ

నిమగ్నా మధుపింగళాః । మధూచ్ఛిష్టేన కేచిచ్చ జఘ్నురన్యోన్యముత్కటాః॥ ౧౦ ॥ అపరే వృ
క్షమూలేతు శాఖాం గృహ్య వ్యవస్థితాః । అత్యర్థం చ మదగ్లానాః పర్ణాన్యాస్తీర్య శేర
తే॥ ౧౧॥ ఉన్మత్తభూతాః ప్లవగాః మధుమత్తాశ్చ హృష్టవత్ । క్షిపంతి చ తదాఽన్యోన్యం
స్ఖలంతి చ తథాపరే॥ ౧౨ ॥ కేచిత్ క్ష్వేళాం ప్రకుర్వంతి కేచిత్కూజంతి హృష్టవత్ । హర
యో మధునా మత్తాః కేచిత్సుప్తా మహీతలే॥ ౧౩ ॥ కృత్వా కేచిద్ధసంత్యన్యే కేచిత్కుర్వంతి
చేతరత్ । కృత్వా కేచిద్వదంత్యన్యే కేచిద్బుధ్యంతి చేతరత్ ॥ ౧౪ ॥ యేఽప్యత్ర మధుపా
లాస్స్యుః ప్రేష్యా దధిముఖస్య తు । తేఽపి తైర్వానరైర్భీమైః ప్రతిషిద్ధా దిశో గతాః ॥
౧౫ ॥ జానుభిస్తు ప్రకృష్టాశ్చ దేవమార్గం ప్రదర్శితాః । అబ్రువన్పరమోద్విగ్నా
గత్వా దధిముఖం వచః ॥ ౧౬ ॥ హనూమతా దత్తవరైర్హతం మధువనం బలాత్ । వ
యం చ జానుభిః కృష్టా దేవమార్గం చ దర్శితాః ॥ ౧౭ ॥ తతో దధిముఖః క్రుద్ధో వనప
స్తత్ర వానరః । హతం మధువనం శ్రుత్వా సాంత్వయామాస తాన్ హరీన్ ॥ ౧౮ ॥ ఏ
తేగచ్ఛత గచ్ఛామో వానరాన్ బలదర్పితాన్ । బలేనావారయిష్యామో మధు భక్షయ
తో వయమ్ ॥ ౧౯ ॥ శ్రుత్వా దధిముఖస్యేదం వచనం వానరర్షభాః । పునర్వీరా మ
ధువనం తేనైవ సహసా యయుః ॥ ౨౦ ॥ మధ్యే తేషాం దధిముఖః ప్రగృహ్య సుమహా
తరుమ్ । తానభ్యధావద్వేగేన వీరైరన్యైః ప్లవంగమైః ॥ ౨౧ ॥ తే లతాః పాదపై
శ్చాపి పాషాణైరపి వానరాః । గృహీత్వాఽభ్యగమన్ క్రుద్ధా యత్ర తే కపికుంజరాః ॥
౨౨ ॥ తే స్వామివచనం శ్రుత్వా హరయో రోషసంయుతాః । వృక్షస్థాంశ్చ తలస్థాం
శ్చ వానరాన్ బలదర్పితాన్ ॥ ౨౩ ॥ బలాన్నివారయంతశ్చ ఆసేదుర్హరయో హ
రీన్ । అథ దృష్ట్వా దధిముఖం క్రుద్ధం వానరపుంగవాః ॥ ౨౪ ॥ అభ్యధావంత వేగేన హ
నూమత్ప్రముఖాస్తదా । సవృక్షం తం మహాబాహుమాపతంతం మహాబలమ్ ॥ ౨౫ ॥
వేగవంతం విజగ్రాహ బాహుభ్యాం కుపితోఽంగదః । మదాంధశ్చ న వై దీన హార్యకో
యం మమేతి సః ॥ ౨౬ ॥ అథైనం నిష్పిపేషాశు వేగవద్వసుధాతలే । స భగ్నబాహూ
రుభుజో విహ్వలశ్శోణితోక్షితః ॥ ౨౭ ॥ ముమోహ సహసాభితో ముహూర్తం కపికుం
జరః । స సమాశ్వాస్య సహసా సంక్రుద్ధో రాజమాతులః ॥ ౨౮ ॥ వానరాన్వారయామా
స దండేన మదోత్కటః । స కథంచిద్విముక్తస్తైర్వానరైర్వానరర్షభః ॥ ౨౯ ॥
ఉవాచైకాంతమాగమ్య స్వాన్ భృత్యాన్ సముపాగతాన్ । ఏతాగచ్ఛత గచ్ఛామో
భర్తా నో యత్ర వానరః ॥ ౩౦ ॥ సుగ్రీవో విపులగ్రీవః సహ రామేణ తిష్ఠతి । స
ర్వం చైవాంగదే దోషం శ్రావయిష్యామి పార్థివే ॥ ౩౧ ॥ అమర్షీ వచనం శ్రుత్వా
ఘాతయిష్యతి వానరాన్ । ఇష్టం మధువనం హ్యేతత్సుగ్రీవస్య మహాత్మనః ॥ ౩౨ ॥ పి
తృపైతామహం దివ్యం దేవైరపి దురాసదమ్ । స వానరానిమాన్ సర్వాన్ మధులుబ్ధాన్
గతాయుషః ॥ ౩౩ ॥ ఘాతయిష్యతి దండేన సుగ్రీవస్ససుహృజ్జనాన్ । వధ్యా హ్యే
తే దురాత్మానో నృపాజ్ఞాపరిభావినః ॥ ౩౪ ॥ అమర్షప్రభవో రోషః సఫలో నో
భవిష్యతి । ఏవముక్త్వా దధిముఖో వనపాలాన్ మహాబలః ॥ ౩౫ ॥ జగామ సహసోత్ప
త్య వనపాలైస్సమన్వితః । నిమేషాంతరమాత్రేణ స హి ప్రాప్తో వనాలయః ॥ ౩౬ ॥
సహస్రాంశుసుతో ధీమాన్ సుగ్రీవో యత్ర వానరః । రామం చ లక్ష్మణం చైవ దృష్ట్వా
సుగ్రీవమేవ చ ॥ ౩౭ ॥ సమప్రతిష్ఠాం జగతీమాకాశాన్నిపపాత హ । సన్నిపత్య మహా
వీర్యః సర్వైస్తైః పరివారితః ॥ ౩౮ ॥ హరిర్దధిముఖః పాలైః పాలానాం పరమేశ్వ
రః । స దీనవదనో భూత్వా కృత్వా శిరసి చాంజలిమ్ ॥ ౩౯ ॥ సుగ్రీవస్యాశుభౌ మూ
ర్ధ్నా చరణౌ ప్రత్యపీడయత్ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే-ద్విషష్టితమస్సర్గః ॥

తతో మూర్ధ్నా నిపతితం వానరం వానరర్షభః। దృష్ట్వైవోద్విగ్నహృదయో వాక్యమేతదువాచ హ ॥ ౧ ॥ ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ కస్మాత్త్వం పాదయోః పతితో మమ। అభయం తే ప్రదాస్యామి సత్యమేవాభిధీయతామ్ ॥ ౨ ॥ స తు విశ్వాసితస్తేన సుగ్రీవేణ మహాత్మనా। ఉత్థాయ సుమహాప్రాజ్ఞో వాక్యం దధిముఖోऽబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ నైవర్క్షరజసా రాజన్న త్వయా నాపి వాలినా। వనం నిసృష్టపూర్వం హి భక్షితం తచ్చ వానరైః ॥ ౪ ॥ ఏభిః ప్రధర్షితాశ్చైవ వానరా వనరక్షిభిః। మధూన్యచింతయిత్వేమాన్ భక్షయంతి పిబంతి చ ॥ ౫ ॥ శిష్టమత్రాపవిధ్యంతి భక్షయంతి తథాపరే। వార్యమాణాస్తు తే సర్వే భ్రువౌ వై దర్శయంతి హి ॥ ౬ ॥ ఇమే హి సంరబ్ధతరాస్తథా తైస్సంప్రధర్షితాః। వారయంతో వనాత్తస్మాత్ క్రుద్ధైర్వానరపుంగవైః ॥ ౭ ॥ తతస్తైర్బహుభిర్వీరైర్వానరైర్వానరర్షభ। సంరక్తనయనైః క్రోధాద్ధరయః ప్రవిచాలితాః ॥ ౮ ॥ పాణిభిర్నిహతాః కేచిత్ కేచిజ్జానుభిరాహతాః। ప్రకృష్టాశ్చ యథాకామం దేవమార్గం చ దర్శితాః ॥ ౯ ॥ ఏవమేతే హతాః శూరాస్త్వయి తిష్ఠతి భర్తరి। కృత్స్నం మధువనం చైవ ప్రకామం తైః ప్రభక్ష్యతే ॥ ౧౦ ॥ ఏవం విజ్ఞాప్యమానం తం సుగ్రీవం వానరర్షభమ్। అపృచ్ఛత్తం మహాప్రాజ్ఞో లక్ష్మణః పరవీరహా ॥ ౧౧ ॥ కిమయం వానరో రాజన్ వనపః ప్రత్యుపస్థితః। కం చార్థమభినిర్దిశ్య దుఃఖితో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవో లక్ష్మణేన మహాత్మనా। లక్ష్మణం ప్రత్యువాచేదం వాక్యం వాక్యవిశారదః ॥ ౧౩ ॥ ఆర్య లక్ష్మణ సంప్రాహ వీరో దధిముఖః కపిః। అంగదప్రముఖైర్వీరైర్భక్షితం మధు వానరైః ॥ ౧౪ ॥ నైషామకృతకృత్యానామీదృశస్స్యాదుపక్రమః। వనం యదాభిపన్నం తైస్సాధితం కర్మ వానరైః ॥ ౧౫ ॥ దృష్టా దేవీ న సందేహో న చాన్యేన హనూమతా। న హ్యన్యస్సాధనే హేతుః కర్మణోస్య హనూమతః ॥ ౧౬ ॥ కార్యసిద్ధిర్మతిశ్చైవ తస్మింస్తు హరిపుంగవే। వ్యవసాయశ్చ వీర్యం చ శ్రుతం చాపి ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౧౭ ॥ జాంబవాన్యత్ర నేతా స్యాదంగదశ్చ మహాబలః। హనూమాంశ్చాప్యధిష్ఠాతా న తత్ర గతిరన్యథా ॥ ౧౮ ॥ అంగదప్రముఖైర్వీరైర్హతం మధువనం కిల। విచిత్య దక్షిణామాశామాగతైర్హరిపుంగవైః ॥ ౧౯ ॥ ఆగతైశ్చ ప్రవిష్టం తద్యథా మధువనం హి తైః। ధర్షితం చ వనం కృత్స్నముపభుక్తం చ వానరైః ॥ ౨౦ ॥ వారయంతశ్చ సహితాస్తథా జానుభిరాహతాః। ఏతదర్థమయం ప్రాప్తో వక్తుం మధురయా గిరా ॥ ౨౧ ॥ నామ్నా దధిముఖో నామ హరిః ప్రఖ్యాతవిక్రమః। దృష్టా సీతా మహాబాహో సౌమిత్రే పశ్య తత్త్వతః ॥ ౨౨ ॥ అభిగమ్య తథా సర్వే పిబంతి మధు వానరాః। న చాప్యదృష్ట్వా వైదేహీం విశ్రుతాః పురుషర్షభాః ॥ ౨౩ ॥ వనం దత్తవరం దివ్యం ధర్షయేయుర్వనౌకసః। తతః ప్రహృష్టో ధర్మాత్మా లక్ష్మణస్సహ రాఘవః ॥ ౨౪ ॥ శ్రుత్వా కర్ణసుఖాం వాణీం సుగ్రీవవదనాచ్చ్యుతామ్। ప్రాహృష్యత భృశం రామో లక్ష్మణశ్చ మహాయశాః ॥ ౨౫ ॥ శ్రుత్వా దధిముఖస్యేదం సుగ్రీవస్తు ప్రహృష్య చ। వనపాలం పునర్వాక్యం సుగ్రీవః ప్రత్యభాషత ॥ ౨౬ ॥ ప్రీతోస్మి సోహం యద్భుక్తం వనం తైః కృతకర్మభిః। మర్షితం మర్షణీయం చ చేష్టితం కృతకర్మణామ్ ॥ ౨౭ ॥ ఇచ్ఛామి శీఘ్రం హనుమత్ప్రధానాన్ శాఖామృగాంస్తాన్మృగరాజదర్పాన్। ద్రష్టుం కృతార్థాన్ సహ రాఘవాభ్యాం శ్రోతుం చ సీతాధిగమే ప్రయత్నమ్ ॥ ౨౮ ॥ ప్రీతిస్ఫీతాక్షౌ సంప్రహృష్టౌ కుమారౌ దృష్ట్వా సిద్ధార్థౌ వానరాణాం చ రాజా। అంగైస్సంహృష్టైః కర్మసిద్ధిం విదిత్వా బాహ్వోరాసన్నాం సోతిమాత్రం ననంద ॥ ౨౯ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - త్రిషష్టితమస్సర్గః

సుగ్రీవేణైవముక్తస్తు హృష్టో దధిముఖః కపిః। రాఘవం లక్ష్మణం చైవ సుగ్రీవం చా

భ్యవాదయత్॥ ౧ ॥ సప్రణమ్య చ సుగ్రీవం రాఘవౌ చ మహాబలౌ। వానరైస్సహిత
శ్శూరైర్దివమేవోత్పపాత హ॥ ౨ ॥ స యథైవాగతః పూర్వం తథైవ త్వరితం గతః। నిప
త్య గగనాద్భూమౌ తద్వనం ప్రవివేశ హ॥ ౩ ॥ స ప్రవిష్టో మధువనం దదర్శ హరియూథ
పాన్। విమదానుత్థితాన్ సర్వాన్మేహమానాన్మధూదకమ్॥ ౪ ॥ స తానుపాగమద్వీరో
బద్ధ్వా కరపుటాంజలిమ్। ఉవాచ వచనం శ్లక్ష్ణమిదం హృష్టవదంగదమ్॥ ౫ ॥ సౌమ్య రోషో
న కర్తవ్యో యదేభిరభివారితమ్। అజ్ఞానాద్రక్షిభిః క్రోధాద్భవంతః ప్రతిషేధితాః॥ ౬ ॥
యువరాజస్త్వమీశశ్చ వనస్యాస్య మహాబల। మౌర్ఖ్యాత్పూర్వం కృతో దోషస్తం భవాన్
క్షంతుమర్హతి॥ ౭ ॥ ఆఖ్యాతం హి మయా గత్వా పితృవ్యస్య తవానఘ। ఇహోపయా
నం సర్వేషామేతేషాం వనచారిణామ్॥ ౮ ॥ స త్వదాగమనం శ్రుత్వా సహైభిర్హరియూ
థపైః। ప్రహృష్టో న తు రుష్టోఽసౌ వనం శ్రుత్వా ప్రధర్షితమ్॥ ౯ ॥ ప్రహృష్టో మాం పితృవ్య
స్తే సుగ్రీవో వానరేశ్వరః। శీఘ్రం ప్రేషయ సర్వాంస్తానితి హోవాచ పార్థివః॥ ౧౦ ॥
శ్రుత్వా దధిముఖస్యేదం వచనం శ్లక్ష్ణమంగదః। అబ్రవీత్తాన్ హరిశ్రేష్ఠో వాక్యం వాక్య
విశారదః॥ ౧౧ ॥ శంకే శ్రుతోఽయం వృత్తాంతో రామేణ హరియూథపాః। తత్క్షమం నేహ
నః స్థాతుం కృతే కార్యే పరంతపాః॥ ౧౨ ॥ పీత్వా మధు యథాకామం విశ్రాంతా వన
చారిణః। కిం శేషం గమనం తత్ర సుగ్రీవో యత్ర మే గురుః॥ ౧౩ ॥ సర్వే యథా మాం వ
క్ష్యంతి సమేత్య హరియూథపాః। తథాస్మి కర్తా కర్తవ్యే భవద్భిః పరవానహమ్॥ ౧౪ ॥
నాజ్ఞాపయితుమీశోఽహం యువరాజోఽస్మి యద్యపి। అయుక్తం కృతకర్మాణో యూయం
ధర్షయితుం మయా॥ ౧౫ ॥ బ్రువతశ్చాంగదస్యైవం శ్రుత్వా వచనమవ్యయమ్। ప్ర
హృష్టమనసో వాక్యమిదమూచుర్వనౌకసః॥ ౧౬ ॥ ఏవం వక్ష్యతి కో రాజన్ ప్రభుస్సన్వా
నరర్షభ। ఐశ్వర్యమదమత్తో హి సర్వోఽహమితి మన్యతే॥ ౧౭ ॥ తవ చేదం సుసదృశం
వాక్యం నాన్యస్య కస్యచిత్। సన్నతిర్హి తవాఖ్యాతి భవిష్యచ్ఛుభభాగ్యతామ్॥ ౧౮ ॥
సర్వే వయమపి ప్రాప్తాస్తత్ర గంతుం కృతక్షణాః। స యత్ర హరివీరాణాం సుగ్రీవః పతిర
వ్యయః॥ ౧౯ ॥ త్వయా హ్యనుక్తం హరిభిర్నైవ శక్యం పదాత్పదమ్। క్వచిద్గంతుం హరి
శ్రేష్ఠ బ్రూమస్సత్యమిదం తు తే॥ ౨౦ ॥ ఏవం తు వదతాం తేషామంగదః ప్రత్యభాషత।
బాఢం గచ్ఛామ ఇత్యుక్త్వా ఖముత్పేతుర్మహీతలాత్॥ ౨౧ ॥ ఉత్పతంతమనూత్పేతుస్స
ర్వే తే హరియూథపాః। కృత్వాకాశం నిరాకాశం యంత్రోత్క్షిప్తా ఇవాచలాః॥ ౨౨ ॥
తేఽంబరం సహసోత్పత్య వేగవంతః ప్లవంగమాః। వినదంతో మహానాదం ఘనా వాతేరితా
యథా॥ ౨౩ ॥ అంగదే హ్యననుప్రాప్తే సుగ్రీవో వానరాధిపః। ఉవాచ శోకోపహతం
రామం కమలలోచనమ్॥ ౨౪ ॥ సమాశ్వసిహి భద్రం తే దృష్టా దేవీ న సంశయః। నాగం
తుమిహ శక్యం తైరతీతే సమయే హి నః॥ ౨౫ ॥ న మత్సకాశమాగచ్ఛేత్కృత్యే హి వి
నిపాతితే। యువరాజో మహాబాహుః ప్లవతాం ప్రవరోఽంగదః॥ ౨౬ ॥ యద్యప్యకృ
తకృత్యానామీదృశస్స్యాదుపక్రమః। భవేత్స దీనవదనో భ్రాంతవిప్లుతమానసః॥
౨౭ ॥ పితృపైతామహం చైతత్పూర్వకైరభిరక్షితమ్। న మే మధువనం హన్యాదహృ
ష్టః ప్లవగేశ్వరః॥ ౨౮ ॥ కౌసల్యాసుప్రజా రామ సమాశ్వసిహి సువ్రత। దృష్టా
దేవీ న సందేహో న చాన్యేన హనూమతా॥ ౨౯ ॥ న హ్యన్యః కర్మణో హేతుస్సా
ధనేఽస్య హనూమతః। హనూమతి హి సిద్ధిశ్చ మతిశ్చ మతిసత్తమ॥ ౩౦ ॥ వ్యవసాయ
శ్చ వీర్యం చ సూర్యే తేజ ఇవ ధ్రువమ్। జాంబవాన్యత్ర నేతా స్యాదంగదశ్చ బలేశ్వరః॥
౩౧ ॥ హనూమాంశ్చాప్యధిష్ఠాతా న తత్ర గతిరన్యథా। మా భూశ్చింతాసమాయుక్త
స్సంప్రత్యమితవిక్రమ॥ ౩౨ ॥ ఇత్యేవముచ్యమానే తు హరిరాజేన రాఘవే। తతః

లకిలాశబ్దం శుశ్రావ సన్నమంబరే ॥ ౩౩ ॥ హనూమత్కర్మదృష్టానాం నర్దతాం కాననౌకసామ్ । కిష్కింధాముపయాతానాం సిద్ధిం కథయతామివ ॥ ౩౪ ॥ తతశ్శ్రుత్వా నినాదం తం కపీనాం కపిసత్తమః । ఆయతాంచితలాంగూలస్సోభవద్ధృష్టమానసః ॥ ౩౫ ॥ ఆజగ్ముస్తేపి హరయో రామదర్శనకాంక్షిణః । అంగదం పురతః కృత్వా హనూమంతం చ వానరమ్ ॥ ౩౬ ॥ తేంగదప్రముఖా వీరాః ప్రహృష్టాశ్చ ముదాన్వితాః । నిపేతుర్హరిరాజస్య సమీపే రాఘవస్య చ ॥ ౩౭ ॥ హనూమాంశ్చ మహాబాహుః ప్రణమ్య శిరసా తతః । నియతామక్షతాం దేవీం రాఘవాయ న్యవేదయత్ ॥ ౩౮ ॥ నిశ్చితార్థస్తతస్తస్మిన్ సుగ్రీవః పవనాత్మజే । లక్ష్మణః ప్రీతిమాన్ ప్రీతం బహుమానాదవైక్షత ॥ ౩౯ ॥ ప్రీత్యా చ రమమాణోథ రాఘవః పరవీరహా । బహుమానేన మహతా హనూమంతమవైక్షత ॥ ౪౦ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - చతుష్షష్టితమస్సర్గః

తతః ప్రస్రవణం శైలం తే గత్వా చిత్రకాననమ్ । ప్రణమ్య శిరసా రామం లక్ష్మణం చ మహాబలమ్ ॥ ౧ ॥ యువరాజం పురస్కృత్య సుగ్రీవమభివాద్య చ । ప్రవృత్తిమథ సీతాయాః ప్రవక్తుముపచక్రమే ॥ ౨ ॥ రావణాంతఃపురే రోధం రాక్షసీభిశ్చ తర్జనమ్ । రామే సమనురాగం చ యశ్చాయం సమయః కృతః ॥ ౩ ॥ ఏతదాఖ్యాంతి తే సర్వే హరయో రామసన్నిధౌ । వైదేహీమక్షతాం శ్రుత్వా రామస్తూత్తరమబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥ క్వ సీతా వర్తతే దేవీ కథం చ మయి వర్తతే । ఏతన్మే సర్వమాఖ్యాంతు వైదేహీం ప్రతి వానరాః ॥ ౫ ॥ రామస్య గదితం శ్రుత్వా హరయో రామసన్నిధౌ । చోదయంతి హనూమంతం సీతావృత్తాంతకోవిదమ్ ॥ ౬ ॥ శ్రుత్వా తు వచనం తేషాం హనూమాన్మారుతాత్మజః । ప్రణమ్య శిరసా దేవ్యై సీతాయై తాం దిశం ప్రతి ॥ ౭ ॥ ఉవాచ వాక్యం వాక్యజ్ఞః సీతాయా దర్శనం యథా । సముద్రం లంఘయిత్వాహం శతయోజనమాయతమ్ ॥ ౮ ॥ అగచ్ఛం జానకీం సీతాం మార్గమాణో దిదృక్షయా । తత్ర లంకేతి నగరీ రావణస్య దురాత్మనః ॥ ౯ ॥ దక్షిణస్య సముద్రస్య తీరే వసతి దక్షిణే । తత్ర దృష్టా మయా సీతా రావణాంతఃపురే సతీ ॥ ౧౦ ॥ సంన్యస్య త్వయి జీవంతీ రామా రామ మనోరథమ్ । దృష్టా మే రాక్షసీమధ్యే తర్జ్యమానా ముహుర్ముహుః ॥ ౧౧ ॥ రాక్షసీభిర్విరూపాభీ రక్షితా ప్రమదావనే । దుఃఖమాపద్యతే దేవీ తదాదుఃఖోచితా సతీ ॥ ౧౨ ॥ రావణాంతఃపురే రుద్ధా రాక్షసీభిస్సురక్షితా । ఏకవేణీధరా దీనా త్వయి చింతాపరాయణా ॥ ౧౩ ॥ అధశ్శయ్యా వివర్ణాంగీ పద్మినీవ హిమాగమే । రావణాద్వినివృత్తార్థా మర్తవ్యకృతనిశ్చయా ॥ ౧౪ ॥ దేవీ కథంచిత్కాకుత్స్థ త్వన్మనా మార్గితా మయా । ఇక్ష్వాకువంశవిఖ్యాతిం శనైః కీర్తయతానఘ ॥ ౧౫ ॥ సా మయా నరశార్దూల విశ్వాసముపపాదితా । తతస్సంభాషితా దేవీ సర్వమర్థం చ దర్శితా ॥ ౧౬ ॥ రామసుగ్రీవసఖ్యం చ శ్రుత్వా ప్రీతిముపాగతా । నియతస్సముదాచారో భక్తిశ్చాస్యాః స్థిరా త్వయి ॥ ౧౭ ॥ ఏవం మయా మహాభాగా దృష్టా జనకనందినీ । ఉగ్రేణ తపసా యుక్తా త్వద్భక్త్యా పురుషర్షభ ॥ ౧౮ ॥ అభిజ్ఞానం చ మే దత్తం యథావృత్తం తవాంతికే । చిత్రకూటే మహాప్రాజ్ఞ వాయసం ప్రతి రాఘవ ॥ ౧౯ ॥ విజ్ఞాప్యశ్చ నరవ్యాఘ్రో రామో వాయుసుత త్వయా । అఖిలేనేహ యద్దృష్టమితి మామాహ జానకీ ॥ ౨౦ ॥ ఇదం చాస్మై ప్రదాతవ్యం యత్నాత్సుపరిరక్షితమ్ । మణిరత్నం కపిశ్రేష్ఠ శిరోభూషణముత్తమమ్ ॥ ౨౧ ॥ బ్రువతా వచనాన్యేవం సుగ్రీవస్యోపశృణ్వతః । ఏష చూడామణిః శ్రీమాన్మయా సుపరిరక్షితః ॥ ౨౨ ॥ మనశ్శిలాయాస్తిలకో గండపార్శ్వే నివేశితః । త్వయా ప్రణష్టే తిలకే తం కిల స్మర్తుమర్హసి ॥ ౨౩ ॥ ఏష నిర్యాతితః శ్రీమాన్మయా తే వారిసంభవః । ఏతం దృష్ట్వా ప్రమోదిష్యే వ్యసనే త్వామివానఘ ॥ ౨౪ ॥

జీవితం ధారయిష్యామి మాసం దశరథాత్మజ । ఊర్ధ్వం మాసాన్న జీవేయం రక్షసాం వశమాగతా ॥ ౨౫ ॥ ఇతి మామబ్రవీత్సీతా కృశాంగీ ధర్మచారిణీ । రావణాంతఃపురే రుద్ధా మృగీవోత్ఫుల్లలోచనా ॥ ౨౬ ॥ ఏతదేవ మయాఖ్యాతం సర్వం రాఘవ యద్యథా । సర్వథా సాగరజలే సంతారః ప్రవిధీయతామ్ ॥ ౨౭ ॥ తౌ జాతాశ్వాసౌ రాజపుత్రౌ విదిత్వా తచ్చాభిజ్ఞానం రాఘవాయ ప్రదాయ । దేవ్యా చాఖ్యాతం సర్వమేవానుపూర్వ్యాద్వాచా సంపూర్ణం వాయుపుత్రశ్శశంస ॥ ౨౮ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే- పంచషష్టితమస్సర్గః.

ఏవముక్తో హనుమతా రామో దశరథాత్మజః । తం మణిం హృదయే కృత్వా ప్రరురోద సలక్ష్మణః ॥ ౧ ॥ తం తు దృష్ట్వా మణిశ్రేష్ఠం రాఘవశ్శోకకర్శితః । నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యాం సుగ్రీవమిదమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ యథైవ ధేనుః స్రవతి స్నేహాద్వత్సస్య వత్సలా । తథా మమాపి హృదయం మణిరత్నస్య దర్శనాత్ ॥ ౩ ॥ మణిరత్నమిదం దత్తం వైదేహ్యాః శ్వశురేణ మే । వధూకాలే యథాబద్ధమధికం మూర్ధ్ని శోభతే ॥ ౪ ॥ అయం హి జలసంభూతో మణిస్సజ్జనపూజితః । యజ్ఞే పరమతుష్టేన దత్తశ్శక్రేణ ధీమతా ॥ ౫ ॥ ఇమం దృష్ట్వా మణిశ్రేష్ఠం యథా తాతస్య దర్శనమ్ । అద్యాస్మ్యవగతస్సౌమ్య వైదేహస్య తథా విభోః ॥ ౬ ॥ అయం హి శోభతే తస్యాః ప్రియాయా మూర్ధ్ని మే మణిః । అస్యాద్య దర్శనేనాహం ప్రాప్తాం తామివ చింతయే ॥ ౭ ॥ కిమాహ సీతా వైదేహీ బ్రూహి సౌమ్య పునః పునః । పిపాసుమివ తోయేన సించంతీ వాక్యవారిణా ॥ ౮ ॥ ఇతస్తు కిం దుఃఖతరం యదిమం వారిసంభవమ్ । మణిం పశ్యామి సౌమిత్రే వైదేహీమాగతం వినా ॥ ౯ ॥ చిరం జీవతి వైదేహీ యది మాసం ధరిష్యతి । క్షణం సౌమ్య న జీవేయం వినా తామసితేక్షణామ్ ॥ ౧౦ ॥ నయ మామపి తం దేశం యత్ర దృష్టా మమ ప్రియా । న తిష్ఠేయం క్షణమపి ప్రవృత్తిముపలభ్య చ ॥ ౧౧ ॥ కథం సా మమ సుశ్రోణీ భీరుభీరుస్సతీ సదా । భయావహానాం ఘోరాణాం మధ్యే తిష్ఠతి రక్షసామ్ ॥ ౧౨ ॥ శారదస్తిమిరోన్ముక్తో నూనం చంద్ర ఇవాంబుదైః । ఆవృతం వదనం తస్యా న విరాజతి రాక్షసైః ॥ ౧౩ ॥ కిమాహ సీతా హనుమంస్తత్త్వతః కథయాద్య మే । ఏతేన ఖలు జీవిష్యే భేషజేనాతురో యథా ॥ ౧౪ ॥ మధురా మధురాలాపా కిమాహ మమ భామినీ । మద్విహీనా వరారోహా హనుమన్కథయస్వ మే ॥ ౧౫ ॥ ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - షట్షష్టితమస్సర్గః.

ఏవముక్తస్తు హనుమాన్ రాఘవేణ మహాత్మనా । సీతాయా భాషితం సర్వం న్యవేదయత రాఘవే ॥ ౧ ॥ ఇదముక్తవతీ దేవీ జానకీ పురుషర్షభ । పూర్వవృత్తమభిజ్ఞానం చిత్రకూటే యథాతథమ్ ॥ ౨ ॥ సుఖసుప్తా త్వయా సార్ధం జానకీ పూర్వముత్థితా । వాయసస్సహసోత్పత్య విదదార స్తనాంతరే ॥ ౩ ॥ పర్యాయేణ చ సుప్తస్త్వం దేవ్యంకే భరతాగ్రజ । పునశ్చ కిల పక్షీ స దేవ్యా జనయతి వ్యథామ్ ॥ ౪ ॥ తతః పునరుపాగమ్య విదదార భృశం కిల । తతస్త్వం బోధితస్తస్యాశ్శోణితేన సముక్షితః ॥ ౫ ॥ వాయసేన చ తేనైవ సతతం బాధ్యమానయా । బోధితః కిల దేవ్యా త్వం సుఖసుప్తః పరంతప ॥ ౬ ॥ తాం తు దృష్ట్వా మహాబాహో దారితాం చ స్తనాంతరే । ఆశీవిష ఇవ క్రుద్ధో నిశ్వసన్నభ్యభాషథాః ॥ ౭ ॥ నఖాగ్రైః కేన తే భీరు దారితం తు స్తనాంతరమ్ । కః క్రీడతి సరోషేణ పంచవక్త్రేణ భోగినా ॥ ౮ ॥ నిరీక్షమాణస్సహసా వాయసం సమవైక్షథాః । నఖైస్సరుధిరైస్తీక్ష్ణైర్మామేవాభిముఖం స్థితమ్ ॥ ౯ ॥ సుతః కిల స శక్రస్య వాయసః పతతాం వరః । ధరాంతరచరశ్శీఘ్రం పవనస్య గతౌ సమః ॥ ౧౦ ॥ తతస్తస్మిన్మహాబా

బాహుః కోపసంవర్తితేక్షణః । వాయసే త్వం కృతః క్రూరాం మతిం మతిమతాం వర ॥
౧౧ ॥ స దర్భం సంస్తరాద్గృహ్య బ్రాహ్మేణాస్త్రేణ యోజయః । స దీప్త ఇవ కాలాగ్నిర్జ
జ్వాలాభిముఖః స్థితః ॥ ౧౨ ॥ క్షిప్తవాంస్త్వం ప్రదీప్తం హి దర్భం తం వాయసం ప్రతి । తత
స్తు వాయసం దీప్తః స దర్భోఽను జగామ హ ॥ ౧౩ ॥ స పిత్రా చ పరిత్యక్తః సురైశ్చ స
మహర్షిభిః । త్రీంల్లోకాన్ సంపరిక్రమ్య త్రాతారం నాధిగచ్ఛతి ॥ ౧౪ ॥ పునరే
వాగతస్త్రస్తస్త్వత్సకాశమరిందమ । స త్వం నిపతితం భూమౌ శరణ్యః శరణాగతమ్ ॥
౧౫ ॥ వధార్హమపి కాకుత్స్థ కృపయా పర్యపాలయః । పరిద్యూనం విషణ్ణం త్వం త
మాయాంతమథాబ్రవీః ॥ ౧౬ ॥ మోఘమస్త్రం న శక్యం తు కర్తుమిత్యేవ రాఘవ ।
తతస్తస్యాక్షి కాకస్య హినస్తి స్మ స దక్షిణమ్ ॥ ౧౭ ॥ రామ త్వాం స నమస్కృత్య రాజ్ఞే
దశరథాయ చ । విసృష్టస్తు తదా కాకః ప్రతిపేదే స్వమాలయమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఏవమస్త్రవి
దాం శ్రేష్ఠః సత్త్వవాన్ శీలవానపి । కిమర్థమస్త్రం రక్షస్సు న యోజయసి రాఘవ ॥
౧౯ ॥ న నాగా నాపి గంధర్వా నాసురా న మరుద్గణాః । న చ రామ రణే శక్తాస్త్వాం ప్ర
తిసమాసితుమ్ ॥ ౨౦ ॥ తవ వీర్యవతః కశ్చిద్యద్యస్తి మయి సంభ్రమః । క్షిప్రం సునిశితై
ర్బాణైర్హన్యతాం యుధి రావణః ॥ ౨౧ ॥ భ్రాతురాదేశమాస్థాయ లక్ష్మణో వా
పరంతపః । స కిమర్థం నరవరో న మాం రక్షతి రాఘవః ॥ ౨౨ ॥ శక్తౌ తౌ పురుషవ్యా
ఘ్రౌ వాయ్వగ్నిసమతేజసౌ । సురాణామపి దుర్ధర్షౌ కిమర్థం మాముపేక్షతః ॥
౨౩ ॥ మమైవ దుష్కృతం కించిన్మహదస్తి న సంశయః । సమర్థావపి తౌ యన్మాం నా
వేక్షేతే పరంతపౌ ॥ ౨౪ ॥ వైదేహ్యా వచనం శ్రుత్వా కరుణం సాధు భాషితమ్ । పున
రప్యహమార్యాం తామిదం వచనమబ్రువమ్ ॥ ౨౫ ॥ త్వచ్ఛోకవిముఖో రామో దేవి స
త్యేన తే శపే । రామే దుఃఖాభిభూతే తు లక్ష్మణః పరితప్యతే ॥ ౨౬ ॥ కథంచిద్భవతీ
దృష్టా న కాలః పరిశోచితుమ్ । అస్మిన్ముహూర్తే దుఃఖానామంతం ద్రక్ష్యసి భామిని ॥
౨౭ ॥ తావుభౌ నరశార్దూలౌ రాజపుత్రావనిందితౌ । త్వద్దర్శనకృతోత్సాహౌ
లంకాం భస్మీకరిష్యతః ॥ ౨౮ ॥ హత్వా చ సమరే రౌద్రం రావణం సహబాంధవమ్ ।
రాఘవస్త్వాం వరారోహే స్వాం పురీం నయతే ధ్రువమ్ ॥ ౨౯ ॥ యత్తు రామో విజానీ
యాదభిజ్ఞానమనిందితే । ప్రీతిసంజననం తస్య ప్రదాతుం త్వమిహార్హసి ॥ ౩౦ ॥
సాభివీక్ష్య దిశస్సర్వా వేణ్యుద్గ్రథితముత్తమమ్ । ముక్త్వా వస్త్రాద్దదౌ మహ్యం మణిమే
తం మహాబల ॥ ౩౧ ॥ ప్రతిగృహ్య మణిం దివ్యం తవ హేతోరతిప్రియమ్ । శిరసా తాం
ప్రణమ్యార్యామహమాగమనే త్వరే ॥ ౩౨ ॥ గమనే చ కృతోత్సాహమవేక్ష్య వరవ
ర్ణినీ । వివర్ధమానం చ హి మామువాచ జనకాత్మజా ॥ ౩౩ ॥ అశ్రుపూర్ణముఖీ దీ

నా బాష్పసందిగ్ధభాషిణీ। మమోత్పతనసంభ్రాంతా శోకవేగసమాహితా॥ ౩౪॥ హనూమన్ సింహసంకాశావుభౌ తౌ రామలక్ష్మణౌ। సుగ్రీవంచ సహామాత్యం సర్వాన్ బ్రూయాహ్యనామయమ్॥ ౩౫ ॥ యథాచ స మహాబాహుర్మాం తారయతి రాఘవః। అస్మాద్దుఃఖాంబుసంరోధాత్త్వం సమాధాతుమర్హసి॥ ౩౬॥ ఇమంచ తీవ్రం మమ శోకవేగం రక్షోభిరేభిః పరిభర్త్సనంచ। బ్రూయాస్తు రామస్య గతస్సమీపం శివస్తవాధ్వాస్తు హరిప్రవీర ॥ ౩౭ ॥ ఏతత్తవార్యా నృపరాజసింహా సీతావచః ప్రాహ విషాదపూర్వమ్। ఏతచ్చ బుధ్వా గదితం మయా త్వం శ్రద్ధత్స్వ సీతాం కుశలాం సమగ్రామ్॥ ౩౮ ॥

ఇతి శ్రీమత్సుందరకాండే - సప్తషష్టితమస్సర్గః.

అథాహముత్తరం దేవ్యా పునరుక్తస్ససంభ్రమః। తవ స్నేహాన్నరవ్యాఘ్ర సౌహార్దాదనుమాన్య వై॥ ౧॥ ఏవం బహువిధం వాచ్యో రామో దాశరథిస్త్వయా। యథా మామాప్నుయాచ్ఛీఘ్రం హత్వా రావణమాహవే॥ ౨॥ యది వా మన్యసే వీర వసైకాహమరిందమ। కస్మింశ్చిత్సంవృతే దేశే విశ్రాంతః శ్వో గమిష్యసి॥ ౩ ॥ మమ చాప్యల్పభాగ్యాయాస్సాన్నిధ్యాత్తవ వీర్యవన్। అస్య శోకస్య పారస్య ముహూర్తం స్యాద్విమోక్షణమ్॥ ౪ ॥ గతే హి త్వయి విక్రాంతే పునరాగమనాయ వై। ప్రాణానామపి సందేహో మమ స్యాన్నాత్ర సంశయః ॥ ౫ ॥ తవాదర్శనజశ్శోకో భూయో మాం పరితాపయేత్। దుఃఖాద్దుఃఖపరాభూతాం దుర్గతాం దుఃఖభాగినీమ్ ॥ ౬ ॥ అయం చ వీర సందేహస్తిష్ఠతీవ మమాగ్రతః। సుమహాంస్త్వత్సహాయేషు హర్యృక్షేషు న సంశయః ॥ ౭ ॥ కథం ను ఖలు దుష్పారం తరిష్యంతి మహోదధిమ్। తాని హర్యృక్షసైన్యాని తౌ వా నరవరాత్మజౌ॥ ౮॥ త్రయాణామేవ భూతానాం సాగరస్యాస్య లంఘనే। శక్తిస్స్యాద్వైనతేయస్య తవ వా మారుతస్య వా॥ ౯॥ తదహం కార్యనిర్యోగే వీరైవం దురతిక్రమే। కిం పశ్యసి సమాధానం బ్రూహి కార్యవిదాం వర॥ ౧౦ ॥ కామమస్య త్వమేవైకః కార్యస్య పరిసాధనే। పర్యాప్తః పరవీరఘ్న యశస్యస్తే ఫలోదయః ॥ ౧౧॥ బలైస్సమగ్రైర్యది మాం హత్వా రావణమాహవే। విజయీ స్వాం పురీం రామో నయేత్తత్స్యాద్యశస్కరమ్ ॥ ౧౨ ॥ యథాహం తస్య వీరస్య వనాదుపధినా హృతా। రక్షసా తద్భయాదేవ తథా నార్హతి రాఘవః ॥ ౧౩ ॥ బలైస్తు సంకులాం కృత్వా లంకాం పరబలార్దనః। మాం నయేద్యది కాకుత్స్థస్తత్తస్య సదృశం భవేత్ ॥ ౧౪ ॥ తద్యథా తస్య విక్రాంతమనురూపం మహాత్మనః। భవత్యాహవశూరస్య తథా త్వముపపాదయ ॥ ౧౫॥ తదర్థోపహితం వాక్యం ప్రశ్రితం హేతుసంహితమ్। నిశమ్యాహం తతస్తేషాం వాక్యముత్తరమబ్రువమ్ ॥ ౧౬ ॥ దేవి హర్యృక్షసైన్యానామీశ్వరః ప్లవతాం వరః। సుగ్రీవస్సత్త్వసంపన్నస్తవార్థే కృతనిశ్చయః ॥ ౧౭ ॥ తస్య వి

క్రమసంపన్నాస్సత్త్వవంతో మహాబలాః । మనస్సంకల్పసంపాతా నిదేశే హరయః స్థితాః ॥
౧౮ ॥ ఏషాం నోపరి నాధస్తాన్న తిర్యక్సజ్జతే గతిః । న చ కర్మసు సీదంతి మహత్స్వమితతే
జసః ॥ ౧౯ ॥ అసకృత్తైర్మహాభాగైర్వానరైర్బలసంయుతైః । ప్రదక్షిణీకృతా భూ
మిర్వాయుమార్గానుసారిభిః ॥ ౨౦ ॥ మద్విశిష్టాశ్చ తుల్యాశ్చ సంతి తత్ర వనౌకసః ।
మత్తః ప్రత్యవరః కశ్చిన్నాస్తి సుగ్రీవసన్నిధౌ ॥ ౨౧ ॥ అహం తావదిహ ప్రాప్తః కిం పు
నస్తే మహాబలాః । నహి ప్రకృష్టాః ప్రేష్యంతే ప్రేషయంత్యపరాన్ హి తే ॥ ౨౨ ॥ త
దలం పరితాపేన దేవి మన్యుర్వ్యపైతు తే । ఏకోత్పాతేన తే లంకామేష్యంతి హరియూథ
పాః ॥ ౨౩ ॥ మమ పృష్ఠగతౌ తౌ చ చంద్రసూర్యావివోదితౌ । త్వత్సకాశం మహాభా
గే నృసింహావాగమిష్యతః ॥ ౨౪ ॥ అరిఘ్నం సింహసంకాశం క్షిప్రం ద్రక్ష్యసి రాఘ
వమ్ । లక్ష్మణం చ ధనుష్మంతం లంకాద్వారముపస్థితమ్ ॥ ౨౫ ॥ నఖదంష్ట్రాయుధాన్ వీ
రాన్ సింహశార్దూలవిక్రమాన్ । వానరాన్ వారణేంద్రాభాన్ క్షిప్రం ద్రక్ష్యసి సం
గతాన్ ॥ ౨౬ ॥ శైలాంబుదనికాశానాం లంకామలయసానుషు । నర్దతాం కపిము
ఖ్యానామచిరాచ్ఛ్రోష్యసే స్వనమ్ ॥ ౨౭ ॥ నివృత్తవనవాసం చ త్వయా సార్ధమరిం
దమమ్ । అభిషిక్తమయోధ్యాయాం క్షిప్రం ద్రక్ష్యసి రాఘవమ్ ॥ ౨౮ ॥ తతో మయా
వాగ్భిరదీనభాషిణా శివాభిరిష్టాభిరభిప్రసాదితా । అవాప శాంతిం మమ మైథిలాత్మజా త
వాపి శోకేన తథాభిపీడితా ॥ ౨౯ ॥

ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే ఆదికావ్యే శ్రీమద్వాల్మీకీయే-
చతుర్వింశత్సహస్రికాయాం సంహితాయాం శ్రీమత్సుందరకాండే-
అష్టషష్టితమస్సర్గః.

శ్రీమత్సుందరకాండ పఠన శ్రవణయోః ఫలం.

బ్రహ్మాండపురాణే - సప్తచత్వారింశదుత్తరశతతమే - అధ్యాయే -

కాండస్య సుందరాఖ్యస్య శ్రవణాత్పఠనాదపి । మాం ప్రాప్నుయాజ్జగద్ధేతుం నా
త్ర సందేహ ఇష్యతే ॥

సుందరకాండస్సమాప్తః.

సమాప్తం.

శ్రీమద్రామాయణే.

యుద్ధకాండః.

శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహనుమత్సమేత
శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం యథావదభిభాషితమ్ । రామః ప్రీతిసమాయుక్తో వాక్యముత్తరమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ కృతం హనుమతా కార్యం సుమహద్భువి దుష్కరమ్ । మనసాపి యదన్యేన న శక్యం ధరణీతలే ॥ ౨ ॥ న హి తం పరిపశ్యామి యస్తరేత మహార్ణవమ్ । అన్యత్ర గరుడాద్వాయోరన్యత్ర చ హనూమతః ॥ ౩ ॥ దేవదానవయక్షాణాం గంధర్వోరగరక్షసామ్ । అప్రధృష్యాం పురీం లంకాం రావణేన సురక్షితామ్ ॥ ౪ ॥ యో వీర్యబలసంపన్నో ద్విపద్భిరనివారితః । ప్రవిష్టస్సత్వమాశ్రిత్య జీవన్ కో నామ నిష్క్రమేత్ ॥ ౫ ॥ కో విశేత్సుదురాధర్షాం రాక్షసైశ్చ సురక్షితామ్ । యో వీర్యబలసంపన్నో న సమస్స్యాద్ధనూమతః ॥ ౬ ॥ భృత్యకార్యం హనుమతా సుగ్రీవస్య కృతం మహత్ । ఏవం విధాయ స్వబలం సదృశం విక్రమస్య చ ॥ ౭ ॥ యో హి భృత్యో నియుక్తస్సన్ భర్త్రా కర్మణి దుష్కరే । కుర్యాత్తదనురాగేణ తమాహుః పురుషోత్తమమ్ ॥ ౮ ॥ నియుక్తో యః పరం కార్యం న కుర్యాన్నృపతేః ప్రియమ్ । భృత్యో యుక్తస్సమర్థశ్చ తమాహుర్మధ్యమం నరమ్ ॥ ౯ ॥ నియుక్తో నృపతేః కార్యం న కుర్యాద్యస్సమాహితః । భృత్యో యుక్తస్సమర్థశ్చ తమాహుః పురుషాధమమ్ ॥ ౧౦ ॥ తన్నియోగే నియుక్తేన కృతం కృత్యం హనూమతా । న చాత్మా లఘుతాం నీతస్సుగ్రీవశ్చాపి తోషితః ॥ ౧౧ ॥ అహం చ రఘువంశశ్చ లక్ష్మణశ్చ మహాబలః । వైదేహ్యా దర్శనేనాద్య ధర్మతః పరిరక్షితాః ॥ ౧౨ ॥ ఇదం తు మమ దీనస్య మనో భూయః ప్రకర్షతి । యదిహాస్య ప్రియాఖ్యాతుర్న కుర్మి సదృశం ప్రియమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏష సర్వస్వభూతస్తు పరిష్వంగో హనూమతః । మయా కాలమిమం ప్రాప్య దత్తస్తు సుమహాత్మనః ॥ ౧౪ ॥ ఇత్యుక్త్వా ప్రీతిహృష్టాంగో రామస్తం పరిషస్వజే । హనూమంతం మహాత్మానం కృతకార్యముపాగతమ్ ॥ ౧౫ ॥ ధ్యాత్వా పునరువాచేదం వచనం రఘునందనః । హరీణామీశ్వరస్యైవ సుగ్రీవస్యోపశృణ్వతః ॥ ౧౬ ॥ సర్వథా సుకృతం తావత్సీతాయాః పరిమార్గణమ్ । సాగరం తు సమాసాద్య పునర్నష్టం మనో మమ ॥ ౧౭ ॥ కథం నామ సముద్రస్య దుష్పారస్య మహాంభసః । హరయో దక్షిణం పారం గమిష్యంతి సమాహితాః ॥ ౧౮ ॥ యద్యప్యేష తు వృత్తాంతో వైదేహ్యా గదితో మమ । సముద్రపారగమనే హరీణాం కిమివోత్తరమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఇత్యుక్త్వా శోకసంభ్రాంతో రామశ్శత్రునిబర్హణః । హనూమంతం మహాబాహుం తతో ధ్యానముపాగమత్ ॥ ౨౦ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ప్రథమస్సర్గః

తం తు శోకపరిద్యూనం రామం దశరథాత్మజమ్ । ఉవాచ వచనం శ్రీమాన్ సుగ్రీవశ్శోకనాశనమ్ ॥ ౧ ॥ కిం త్వం సంతప్యసే వీర యథాన్యః ప్రాకృతస్తథా । మైవం భూస్త్య

జసంతాపం కృతఘ్న ఇవసౌహృదమ్ ॥ ౨ ॥ సంతాపస్యచ తేస్థానంనహిపశ్యామిరాఘ
వ। ప్రవృత్తావుపలబ్ధాయాంజ్ఞాతేచనిలయేరిపోః ॥ ౩ ॥ మతిమాంశ్శాస్త్రవిత్ప్రాజ్ఞః
పండితశ్చాసిరాఘవ। త్యజేమాంపాపికాంబుద్ధింకృతాత్మేవార్థదూషణీమ్ ॥ ౪ ॥ స
ముద్రంలంఘయిత్వాతుమహానక్రసమాకులమ్।లంకామారోహయిష్యామోహనిష్యామ
శ్చతేరిపుమ్ ॥ ౫ ॥ నిరుత్సాహస్యదీనస్యశోకపర్యాకులాత్మనః। సర్వార్థావ్యవసీదం
తివ్యసనంచాధిగచ్ఛతి ॥ ౬ ॥ ఇమేశూరాస్సమర్థాశ్చసర్వేనోహరియూథపాః।త్వ
త్ప్రియార్థంకృతోత్సాహాఃప్రవేష్టుమపిపావకమ్ ॥ ౭ ॥ ఏషాంహర్షేణజానామిత
ర్కశ్చాస్మిన్దృఢోమమ। విక్రమేణ సమానేష్యేసీతాంహత్వాయథారిపుమ్॥౮॥ రా
వణంపాపకర్మాణంతథాత్వంకర్తుమర్హసి। సేతురత్రయథాబధ్యేద్యథాపశ్యేమ
తాంపురీమ్ ॥ ౯ ॥ తస్యరాక్షసరాజస్యతథాత్వంకురురాఘవ। దృష్ట్వా తాంతు పురీం
లంకాంత్రికూటశిఖరేస్థితామ్ ॥ ౧౦॥ హతంచరావణం యుద్ధేదర్శనాదవధారయ।అ
బధ్వాసాగరేసేతుంఘోరేతువరుణాలయే ॥ ౧౧ ॥ లంకానమర్దితుంశక్యా సేంద్రై
రపిసురాసురైః। సేతుర్బద్ధస్సముద్రేచయావల్లంకాసమీపతః ॥౧౨॥ సర్వంతీర్ణం
చవైసైన్యం జితమిత్యవధార్యతామ్। ఇమేహి సమరేశూరా హరయః కామరూపిణః ॥
౧౩ ॥ శక్తాలంకాంసమానేతుం సముత్పాట్య సరాక్షసామ్।తదలంవిక్లబాబుద్ధీ రాజన్
సర్వార్థనాశినీ ॥ ౧౪ ॥ పురుషస్యహిలోకేస్మిన్ శోకశ్శౌర్యాపకర్షకః। యత్తుకా
ర్యంమనుష్యేణశౌండీర్యమవలంబతా ॥ ౧౫॥ అస్మిన్ కాలేమహాప్రాజ్ఞసత్వమాతిష్ఠ
తేజసా। శూరాణాంహిమనుష్యాణాంత్వద్విధానాంమహాత్మనామ్ ॥ ౧౬ ॥ వినష్టేవా
ప్రణష్టేవాశోకస్సర్వార్థనాశనః। త్వంతుబుద్ధిమతాంశ్రేష్ఠస్సర్వశాస్త్రార్థకో
విదః ॥ ౧౭ ॥ మద్విధైస్సచివైస్సార్థమరింజేతుమిహార్హసి। నహి పశ్యామ్యహం
కంచిత్త్రిషులోకేషురాఘవ ॥౧౮॥ గృహీతధనుషో యస్తేతిష్ఠేదభిముఖోరణే। వాన
రేషుసమాసక్తంనతేకార్యం విపత్స్యతే ॥ ౧౯ ॥ అచిరాద్ద్రక్ష్యసేసీతాం తీర్త్వాసా
గరమక్షయమ్। తదలంశోకమాలంబ్యక్రోధమాలంబభూపతే ॥ ౨౦॥ నిశ్చేష్టాఃక్ష
త్రియామందాస్సర్వేచండస్య బిభ్యతి। లంఘనార్థంచఘోరస్యసముద్రస్య నదీప
తేః ॥౨౧॥ సహాస్మాభిరిహోపేతస్సూక్ష్మబుద్ధిర్విచారయ। లంఘితేతస్యతేసైన్యం
జితమిత్యుపధారయ ॥౨౨॥(సర్వంతీర్ణంచమేసైన్యంజితమిత్యుపధారయ) । ఇమేహి
హరయశ్శూరాస్సమరేకామరూపిణః ॥ ౨౩ ॥ తానరీన్విధమిష్యంతిశిలాపాదపవృష్టి
భిః। కథంచిత్సంతరిష్యామస్తేవయంవరుణాలయమ్ ॥ ౨౪ ॥ హతమిత్యేవతంమన్యే యు
ద్ధేసమితినందన। కిముక్త్వాబహుధాచాపిసర్వథావిజయీభవాన్॥౨౫ ॥ నిమిత్తానిచప
శ్యామిమనోమేసంప్రహృష్యతి ॥ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - ద్వితీయస్సర్గః.

సుగ్రీవస్యవచశ్శ్రుత్వాహేతుమత్పరమార్థవిత్। ప్రతిజగ్రాహకాకుత్స్థో
హనూమంతమథాబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥తపసాసేతుబంధేనసాగరోచ్ఛోషణేనవా। సర్వథాసు
సమర్థోస్మిసాగరస్యాస్యలంఘనే ॥౨॥ కతిదుర్గాణిదుర్గాయాలంకాయాంబ్రూ
హితానిమే । జ్ఞాతుమిచ్ఛామితత్సర్వందర్శనాదివవానర॥ ౩ ॥ బలస్యపరిమాణం
చద్వారదుర్గక్రియామపి। గుప్తికర్మచలంకాయాంరక్షసాంసదనానిచ॥ ౪ ॥ యథా
సుఖంయథావచ్చలంకాయామసిదృష్టవాన్। సర్వమాచక్ష్వతత్వేనసర్వథాకుశలో
హ్యసి ॥ ౫ ॥ శ్రుత్వారామస్యవచనంహనూమాన్మారుతాత్మజః।వాక్యంవాక్యవిదాం
శ్రేష్ఠోరామంపునరథాబ్రవీత్ ॥ ౬ ॥ శ్రూయతాంసర్వమాఖ్యాస్యేదుర్గకర్మవిధాన

తః । గుప్తాపురీయథాలంకారక్షితాచయథాబలైః ॥ ౭ ॥ రాక్షసాశ్చ యథాస్నిగ్ధా రా
వణస్యచ తేజసా । పరాంసమృద్ధింలంకాయాంసాగరస్యచభీమతామ్ ॥ ౮ ॥ విభాగం
చబలౌఘస్యనిర్దేశంవాహనస్యచ । ఏవముక్త్వా కపిశ్రేష్ఠఃకథయామాసతత్త్వ తః ॥
౯ ॥హృష్టప్రముదితాలంకామత్తద్విపసమాకులా । మహతీరథసంపూర్ణారక్షోగణస
మాకులా ॥ ౧౦ ॥ వాజిభిశ్చసుసంపూర్ణాసాపురీదుర్గమాపరైః । దృఢబద్ధకవాటాని
మహాపరిఘవంతిచ ॥ ౧౧ ॥ ద్వారాణివిపులాన్యస్యాశ్చత్వారిసుమహాంతిచ।తత్రేషూ
పలయంత్రాణిబలవంతిమహాంతిచ ॥౧౨॥ఆగతంప్రతిసైన్యంతైస్తత్రప్రతినివార్యతే
ద్వారేషుసంస్కృతాభీమాః కాలాయసమయాశ్శిలాః ॥ ౧౩ ॥ శతశోరచితావీరైశ్శత
ఘ్న్యోరక్షసాంగణైః।సౌవర్ణశ్చమహాంస్తస్యాఃప్రాకారోదుష్ప్రధర్షణః ॥౧౪॥
మణివిద్రుమవైడూర్యముక్తావిరచితాంతరః । సర్వతశ్చమహాభీమాశ్శీతతోయవహాశ్శు
భాః ॥ ౧౫ ॥ అగాధాగ్రాహవత్యశ్చపరిఘామీనసేవితాః । ద్వారేషుతాసాంచ
త్వారస్సంక్రమాఃపరమాయతాః ॥ ౧౬ ॥ యంత్రైరుపేతాబహుభిర్మహద్భిర్గృహ
పఙ్క్తిభిః । త్రాయంతేసంక్రమాస్తత్రపరసైన్యాగమేసతి॥ ౧౭॥ యంత్రైస్తైరవకీర్యం
తేపరిఖాసుసమంతతః । ఏకస్త్వకంప్యోబలవాన్సంక్రమస్సుమహాదృఢః॥౧౮॥కాం
చనైర్బహుభిస్తంభైర్వేదికాభిశ్చశోభితః ।స్వయంప్రకృతిమాపన్నోయుయుత్సూరా
మరావణః ॥ ౧౯ ॥ ఉత్థితశ్చాప్రమత్తశ్చబలానామనుదర్శనే । లంకాపునర్నిరా
లంబా దేవదుర్గాభయావహా ॥ ౨౦॥నాదేయంపార్వతంవన్యంకృత్రిమంచచతుర్విధ
ధం । స్థితాపారేసముద్రస్య దూరపారస్య రాఘవ ॥ ౨౧ ॥ నౌపథోపిచనాస్త్యత్రని
రాదేశశ్చసర్వతః । శైలాగ్రేరచితాదుర్గా సాపూర్దేవపురోపమా ॥ ౨౨ ॥వా
జివారణసంపూర్ణాలంకాపరమదుర్జయా।పరిఘాశ్చశతఘ్న్యశ్చయంత్రాణివివిధా
నిచ ॥ ౨౩ ॥ శోభయంతిపురీంలంకాంరావణస్యదురాత్మనః । అయుతంరక్షసామత్ర
పూర్వద్వారంసమాశ్రితమ్ ॥ ౨౪ ॥ చర్మఖడ్గధరాస్సర్వేతథాసర్వాస్త్రకోవిదాః ।
నియుతంరక్షసామత్ర దక్షిణద్వారమాశ్రితమ్ ॥ ౨౫ ॥ చతురంగేణసైన్యేనయోధా
స్తత్రాప్యనుత్తమాః । ప్రయుతంరక్షసామత్రపశ్చిమద్వారమాశ్రితమ్ ॥ ౨౬ ।శూ
లహస్తాదురాధర్షాస్సర్వేఖడ్గాగ్రయోధినః । నియుతంరక్షసామత్రఉత్తరద్వారమా
శ్రితమ్ ॥౨౭ ॥ రథినశ్చాశ్వవాహాశ్చకులపుత్రాస్సుపూజితాః । శతశోథసహస్రాణి
మధ్యమంస్కంధమాశ్రితాః ॥౨౮ ॥ యాతుధానాదురాధర్షాస్సాగ్రకోటీవ రక్ష
సామ్ । బలైకదేశఃక్షపితఃరాక్షసానాంమహాత్మనామ్॥ ౨౯॥ తేమయాసంక్రమాభ
గ్నాః పరిఘాశ్చావపూరితాః। దగ్ధాచనగరీలంకాప్రాకారాశ్చావసాదితాః॥౩౦॥యే
నకేనచమార్గేణతరామవరుణాలయమ్ । హతేతినగరీలంకావానరైరవధార్యతామ్ ॥
౩౧ ॥ అంగదోద్వివిదోమైందోజాంబవాన్పనసోనలః । నీలస్సేనాపతిశ్చైవబలశేషే
ణకింతవ ॥ ౩౨ ॥ ప్లవమానాహిగత్వాతాంరావణస్యమహాపురీమ్ । సపర్వ తవనాంభి
త్వాసఖాతాంసప్రతోరణామ్ ॥ ౩౩॥ సప్రాకారాంసభవనామానయిష్యంతిరాఘవ।
ఏవమాజ్ఞాపయక్షిప్రంబలానాంసర్వసంగ్రహమ్ ॥౩౪ ॥ ముహూర్తేనతుయుక్తేనప్ర
స్థానమభిరోచయ ॥ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-తృతీయస్సర్గః

శ్రుత్వాహనుమతోవాక్యంయథావదనుపూర్వశః।తతోబ్రవీన్మహాతేజా రామస్స
త్యపరాక్రమః ॥ ౧ ॥ యాంనివేదయసేలంకాంపురీంభీమస్యరక్షసః। క్షిప్రమేనాంమ
ధిష్యామి సత్యమేతద్బ్రవీమితే ॥ ౨ ॥ అస్మిన్ ముహూర్తేసుగ్రీవప్రయాణమ
భిరోచయే । (యుక్తోముహూర్తోవిజయఃప్రాప్తోమధ్యందివాకరః)

అస్మిన్ముహూర్తే విజయే ప్రాప్తే మధ్యం దివాకరే ॥ ౩ ॥ సీతాం హృత్వా తు మే
జాతు క్వాసౌ యాస్యతి యాస్యతః। సీతా శ్రుత్వాభియానం మే ఆశామేష్యతి జీవితే ॥ ౪॥
జీవితాంతేఽమృతం స్పృష్ట్వా పీత్వా విషమివాతురః। ఉత్తరాఫల్గునీ హ్యద్య శ్వస్తు హస్తేన
యోక్ష్యతే ॥ ౫ ॥ అభిప్రయామ సుగ్రీవ సర్వానీకసమావృతాః। నిమిత్తాని చ ధన్యాని
యాని ప్రాదుర్భవంతి చ ॥ ౬ ॥ నిహత్య రావణం సీతామానయిష్యామి జానకీమ్। ఉప
రిష్టాద్ధి నయనం స్ఫురమాణమిదం మమ ॥ ౭ ॥ విజయం సమనుప్రాప్తం శంసతీవ మనోర
థమ్। తతో వానరరాజేన లక్ష్మణేన చ పూజితః ॥ ౮ ॥ ఉవాచ రామో ధర్మాత్మా పునర
ప్యర్థకోవిదః। అగ్రే యాతు బలస్యాస్య నీలో మార్గమవేక్షితుమ్ ॥ ౯ ॥ వృతః శత
సహస్రేణ వానరాణాం తరస్వినామ్। ఫలమూలవతా నీల శీతకాననవారిణా ॥ ౧౦ ॥ ప
థా మధుమతా చాశు సేనాం సేనాపతే నయ। దూషయేయుర్దురాత్మానః పథి మూలఫ
లోదకమ్ ॥ ౧౧ ॥ రాక్షసాః పరిరక్షేథాస్తేభ్యస్త్వం నిత్యముద్యతః। నిమ్నేషు వనదుర్గే
షు వనేషు చ వనౌకసః ॥ ౧౨ ॥ అభిప్లుత్యాభిపశ్యేయుః పరేషాం నిహతం బలమ్। యచ్చ
ఫల్గు బలం కించిత్తదత్రైవోపయుజ్యతామ్ ॥ ౧౩॥ ఏతద్ధి కృత్యం ఘోరం నో విక్రమేణ ప్ర
యుజ్యతామ్। సాగరౌఘనిభం భీమమగ్రానీకం మహాబలాః ॥ ౧౪ ॥ కపిసింహాః ప్రక
ర్షంతు శతశోఽథ సహస్రశః। గజశ్చ గిరిసంకాశో గవయశ్చ మహాబలః॥ ౧౫ ॥ గవాక్ష
శ్చాగ్రతో యాంతు గవాం దృప్తా ఇవర్షభాః। యాతు వానరవాహిన్యా వానరః ప్లవ
తాం వరః ॥ ౧౬ ॥ పాలయన్దక్షిణం పార్శ్వమృషభో వానరర్షభః। గంధహస్తీవ దు
ర్ధర్షస్తరస్వీ గంధమాదనః ॥ ౧౭ ॥ యాతు వానరవాహిన్యాః సవ్యం పార్శ్వమధిష్ఠి
తః। యాస్యామి బలమధ్యేఽహం బలౌఘమభిహర్షయన్ ॥ ౧౮ ॥ అధిరుహ్య హనూమం
తమైరావతమివేశ్వరః। అంగదేనైష సంయాతు లక్ష్మణశ్చాంతకోపమః ॥ ౧౯ ॥ సా
ర్వభౌమేన నాగేన ద్రవిణాధిపతిర్యథా। జాంబవాంశ్చ సుషేణశ్చ వేగదర్శీ చ వానరః ॥
౨౦ ॥ ఋక్షరాజో మహాసత్త్వః కుక్షిం రక్షంతు తే త్రయః। రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా సు
గ్రీవో వాహినీపతిః ॥ ౨౧ ॥ వ్యాదిదేశ మహావీర్యాన్వానరాన్వానరర్షభః। తే వా
నరగణాః సర్వే సముత్పత్య యుయుత్సవః ॥ ౨౨॥ గుహాభ్యః శిఖరేభ్యశ్చ ఆశు పుప్లువిరే
తదా। తతో వానరరాజేన లక్ష్మణేన చ పూజితః ॥ ౨౩॥ జగామ రామో ధర్మాత్మా ససై
న్యో దక్షిణాం దిశమ్। శతైః శతసహస్రైశ్చ కోటీభిరయుతైరపి॥ ౨౪॥ వారణాభైశ్చ
హరిభిర్యయౌ పరివృతస్తదా। తం యాంతమనుయాతి స్మ మహతీ హరివాహినీ ॥ ౨౫ ॥
హృష్టాః ప్రముదితాః సర్వే సుగ్రీవేణాభిపాలితాః। ఆప్లవంతః ప్లవంతశ్చ గర్జంతశ్చ ప్లవం
గమాః ॥ ౨౬ ॥ క్ష్వేళంతో ధావమానాస్తే జగ్ముర్వై దక్షిణాం దిశమ్। భక్షయంతః సు
గంధీని మధూని చ ఫలాని చ ॥ ౨౭ ॥ ఉద్వహంతో మహావృక్షాన్మంజరీపుంజధారిణః। అ
న్యోన్యం సహసా దృప్తా నిర్వహంతి క్షిపంతి చ ॥ ౨౮ ॥ పతతశ్చోత్పతంత్యన్యే పాత
యంత్యపరే పరాన్। రావణో నో నిహంతవ్యః సర్వే చ రజనీచరాః ॥ ౨౯॥ ఇతి గర్జం
తి హరయో రాఘవస్య సమీపతః। పురస్తాదృషభో వీరో నీలః కుముద ఏవ చ ॥ ౩౦ ॥ పంథా
నం శోధయంతి స్మ వానరైర్బహుభిః సహ। మధ్యే తు రాజా సుగ్రీవో రామో లక్ష్మణ ఏవ
చ ॥౩౧॥ బహుభిర్బలిభిర్భీమైర్వృతాః శత్రునిబర్హణాః। కపిః శతవలిర్వీరః కోటీభి
ర్దశభిర్వృతః ॥ ౩౨ ॥ సర్వామేకో హ్యవష్టభ్య రరక్ష హరివాహినీమ్। కోటీశతపరి
వారః కేసరీ పనసో గజః ॥ ౩౩ ॥ అర్కశ్చాతిబలః పార్శ్వమేకం తస్యాభిరక్షతి। సుషే
ణో జాంబవాంశ్చైవ ఋక్షైశ్చ బహుభిర్వృతౌ ॥౩౪ ॥ సుగ్రీవం పురతః కృత్వా జఘనం
సంరరక్షతుః। తేషాం సేనాపతిర్వీరో నీలో వానరపుంగవః ॥ ౩౫ ॥ సంపతన్పతతాం
శ్రేష్ఠస్తద్బలం పర్యపాలయత్। దరీముఖః ప్రజంఘశ్చ రంభోఽథ రభసః కపిః ॥ ౩౬ ॥ స

ర్వృతశ్చ యయుర్వీరా స్త్వరయంతః ప్లవంగమాః । ఏవం తే హరిశార్దూలా గచ్ఛంతో బల
దర్పితాః ॥ ౩౭ ॥ అపశ్యంస్తే గిరిశ్రేష్ఠం సహ్యం ద్రుమలతాయుతమ్ । సరాంసి చ సుఫు
ల్లాని తటాకాని వనాని చ ॥ ౩౮ ॥ రామస్య శాసనం జ్ఞాత్వా భీమకోపస్య భీతవత్ । వర్జ
యన్నగరాభ్యాశాం స్తథా జనపదానపి ॥ ౩౯ ॥ సాగరౌఘనిభం భీమం తద్వానరబలం మ
హత్ । ఉత్ససర్ప మహాఘోషం భీమఘోష ఇవార్ణవః ॥ ౪౦ ॥ తస్య దాశరథేః పా
ర్శ్వే శూరాస్తే కపికుంజరాః । తూర్ణమాపుప్లువుస్సర్వే సదశ్వా ఇవ చోదితాః ॥ ౪౧ ॥
కపిభ్యాముహ్యమానౌ తౌ శుశుభాతే నరోత్తమౌ । మహద్భ్యామివ సంస్పృష్టౌ గ్ర
హాభ్యాం చంద్రభాస్కరౌ ॥ ౪౨ ॥ తతో వానరరాజేన లక్ష్మణేన చ పూజితః । జగా
మ రామో ధర్మాత్మా ససైన్యో దక్షిణాం దిశమ్ ॥ ౪౩ ॥ తమంగదగతో రామం లక్ష్మ
ణ శ్శుభయా గిరా । ఉవాచ పరిపూర్ణార్థం స్మృతిమాన్ ప్రతిభానవాన్ ॥ ౪౪ ॥ హృ
తామవాప్య వైదేహీం క్షిప్రం హత్వా చ రావణమ్ । సమృద్ధార్థ స్సమృద్ధార్థా మ
యోధ్యాం ప్రతియాస్యసి ॥ ౪౫ ॥ మహాంతి చ నిమిత్తాని దివి భూమౌ చ రాఘవ । శుభా
ని తవ పశ్యామి సర్వాణ్యేవార్థసిద్ధయే ॥ ౪౬ ॥ అను వాతి శుభో వాయు స్సేనాం మృ
దుర్హితస్సుఖః । పూర్ణవల్గుస్వరా శ్చేమే ప్రవదంతి మృగద్విజాః ॥ ౪౭ ॥ ప్రసన్నాశ్చ
దిశస్సర్వా విమలశ్చ దివాకరః । ఉశనా చ ప్రసన్నార్చి రను త్వాం భార్గవో గతః ॥
౪౮ ॥ బ్రహ్మరాశిర్విశుద్ధశ్చ శుద్ధాశ్చ పరమర్షయః । అర్చిష్మంతః ప్రకాశంతే ధ్రు
వం సర్వే ప్రదక్షిణమ్ ॥ ౪౯ ॥ త్రిశంకుర్విమలో భాతి రాజర్షి స్సపురోహితః । పితా
మహవరోఽస్మాక మిక్ష్వాకూణాం మహాత్మనామ్ ॥ ౫౦ ॥ విమలే చ ప్రకాశేతే విశా
ఖే నిరుపద్రవే । నక్షత్రం పరమస్మాక మిక్ష్వాకూణాం మహాత్మనామ్ ॥ ౫౧ ॥ నైరృ
తం నైరృతానాం చ నక్షత్ర మభిపీడ్యతే । మూలో మూలవతా స్పృష్టో ధూప్యతే
ధూమకేతునా ॥ ౫౨ ॥ సర్వం చైతద్వినాశాయ రాక్షసానా ముపస్థితమ్ । కాలే కా
లగృహీతానాం నక్షత్రం గ్రహపీడితమ్ ॥ ౫౩ ॥ ప్రసన్నాస్సురసాశ్చాపో వనాని ఫల
వంతి చ । ప్రవాంత్యభ్యధికం గంధా యథర్తుకుసుమా ద్రుమాః ॥ ౫౪ ॥ వ్యూఢాని క
పిసైన్యాని ప్రకాశంతేఽధికం ప్రభో । దేవానామివ సైన్యాని సంగ్రామే తారకామ
యే ॥ ౫౫ ॥ ఏవమార్య సమీక్ష్యైతాన్ ప్రీతో భవితుమర్హసి । ఇతి భ్రాతరమాశ్వా
స్య హృష్టస్సౌమిత్రి రబ్రవీత్ ॥ ౫౬ ॥ అథావృత్య మహీం కృత్స్నాం జగామ మహ
తీ చమూః । ఋక్షవానరశార్దూలై ర్నఖదంష్ట్రాయుధైర్వృతా ॥ ౫౭ ॥ కరాగ్రై
శ్చరణాగ్రైశ్చ వానరై రుద్ధితం రజః । భీమమంతర్దధే లోకం నివార్య సవితుః ప్ర
భామ్ ॥ ౫౮ ॥ సపర్వతవనాకాశాం దక్షిణాం హరివాహినీ । ఛాదయంతీ యయౌ భీ
మా ద్యామివాంబుదసంతతిః ॥ ౫౯ ॥ ఉత్తరంత్యాం చ సేనాయాం సతతం బహుయో
జనమ్ । నదీస్రోతాంసి సర్వాణి సస్యందు ర్విపరీతవత్ ॥ ౬౦ ॥ సరాంసి విమలాంభాం
సి ద్రుమాకీర్ణాంశ్చ పర్వతాన్ । సమాన్ భూమిప్రదేశాంశ్చ వనాని ఫలవంతి చ ॥
౬౧ ॥ మధ్యేన చ సమంతాచ్చ తిర్యక్చాధశ్చ సావిశత్ । సమావృత్య మహీం కృత్స్నాం
జగామ మహతీ చమూః ॥ ౬౨ ॥ తే హృష్టమనస స్సర్వే జగ్ము ర్మారుతరంహసః । హ
రయో రాఘవస్యార్థే సమారోపితవిక్రమాః ॥ ౬౩ ॥ హర్షవీర్యబలోద్రేకాన్
దర్శయంతః పరస్పరమ్ । యౌవనోత్సేకజాన్ దర్పాన్ వివిధాంశ్చక్రు రధ్వని ॥ ౬౪ ॥
తత్ర కేచి ద్ద్రుతం జగ్ము రుత్పేతుశ్చ తథాపరే । కేచిత్కిలకిలాం చక్రు ర్వానరా వనగోచ
రాః ॥ ౬౫ ॥ ప్రాస్ఫోటయంశ్చ పుచ్ఛాని సన్నిజఘ్నుః పదాన్యపి । భుజాన్విక్షిప్య శై

లాంశ్చ ద్రుమానన్యే బభంజిరే॥ ౬౬ ॥ ఆరోహంతశ్చ శృంగాణి గిరీణాం గిరిగోచ
రాః। మహానాదాన్విముంచంతస్త్వేళామన్యే ప్రచక్రిరే॥ ౬౭॥ ఊరువేగైశ్చ మమ్లు
ర్లతాజాలాన్యనేకశః। జృంభమాణాశ్చ విక్రాంతా విచిక్రీడుశ్శిలాద్రుమైః॥
౬౮ ॥ శతైశ్శతసహస్రైశ్చ కోటిభిశ్చ సహస్రశః। వానరాణాం తు ఘోరాణాం
యూథైః పశ్యృతా మహీ॥ ౬౯ ॥ సాస్మయాతి దివారాత్రం మహతీహరివాహినీ। హృ
ష్టాః ప్రముదితాస్సర్వే సుగ్రీవేణాభిరక్షితాః॥ ౭౦ ॥ వానరాస్త్వరితం యాంతి స
ర్వే యుద్ధాభినందినః। ముమోక్షయిషవస్సీతాం ముహూర్తం క్వాపి నాసత॥ ౭౧॥ త
తః పాదపసంబాధం నానామృగసమాయుతమ్। సహ్యపర్వతమాసేదుర్మలయంచ
మహీధరమ్॥ ౭౨ ॥ కాననాని విచిత్రాణి నదీప్రస్రవణాని చ। పశ్యన్నతి యయౌ
రామః సహ్యస్య మలయస్య చ॥ ౭౩॥ చంపకాంస్తిలకాంశ్చూతానశోకాన్సింధువార
కాన్। కరవీరాంశ్చ తిమిశాన్భంజంతిస్మ ప్లవంగమాః॥ ౭౪ ॥ అంకోలాంశ్చ కరంజాం
శ్చ ప్లక్షన్యగ్రోధతిందుకాన్। జంబూకామలకాన్నీపాన్ భంజంతిస్మ ప్లవంగమాః॥
౭౫ ॥ ప్రస్తరేషు చ రమ్యేషు వివిధాః కాననద్రుమాః। వాయువేగప్రచలితాః పుష్పై
రవకిరంతితాన్॥ ౭౬ ॥ మారుతస్సుఖసంస్పర్శో వాతిచందనశీతలః। షట్పదైరను
కూజద్భిర్వనేషు మధుగంధిషు॥ ౭౭ ॥ అధికం శైలరాజస్తు ధాతుభిస్సువిభూషితః।
ధాతుభ్యః ప్రసృతో రేణుర్వాయువేగవిఘట్టితః॥ ౭౮ ॥ సుమహద్వానరానీకం ఛా
దయామాస సర్వతః। గిరిప్రస్థేషు రమ్యేషు సర్వతస్సంప్రపుష్పితాః॥ ౭౯ ॥ కేతక్య
స్సింధువారాశ్చ వాసంత్యశ్చ మనోరమాః। మాధవ్యో గంధపూర్ణాశ్చ కుంద
గుల్మాశ్చ పుష్పితాః॥ ౮౦ ॥ చిరిబిల్వా మధూకాశ్చ వంజులాః ప్రియకాస్తథా। స్ఫో
టకాస్తిలకాశ్చైవ నాగవృక్షాశ్చ పుష్పితాః॥ ౮౧ ॥ చూతాః పాటలయశ్చైవ
కోవిదారాశ్చ పుష్పితాః। ముచిలిందార్జునాశ్చైవ శింశుపాః కుటజాస్తథా॥౮౨॥
ధవాశ్శాల్మలయశ్చైవ రక్తాః కురవకాస్తథా। హింతాలాస్తిమిశాశ్చైవ చూర్ణకా నీ
పకాస్తథా॥ ౮౩ ॥ నీలాశోకాశ్చ వరుణా అంకోలాః పద్మకాస్తథా। ప్లవమానైః ప్ల
వంగైస్తు సర్వే పర్యాకులీకృతాః॥ ౮౪ ॥ వాప్యస్తస్మిన్గిరౌ శీతాః పల్వలాని తథైవ
చ। చక్రవాకానుచరితాః కారండవనిషేవితాః॥ ౮౫ ॥ ప్లవైః క్రౌంచైశ్చ సంకీ
ర్ణా వరాహమృగసేవితాః। ఋక్షైస్తరక్షుభిస్సింహైశ్శార్దూలైశ్చ భయావ
హైః॥ ౮౬ ॥ వ్యాళైశ్చ బహుభిర్భీమైస్సేవ్యమానాస్సమంతతః। పద్మైః సౌ
గంధికైః ఫుల్లైః కుముదైశ్చోత్పలైస్తథా॥ ౮౭ ॥ వారిజైర్వివిధైః పుష్పైరమ్యాస్తత్ర
జలాశయాః। తస్య సానుషు కూజంతి నానాద్విజగణాస్తథా॥ ౮౮ ॥ స్నాత్వా పీత్వో
దకాన్యత్ర జలే క్రీడంతి వానరాః। అన్యోన్యం ప్లావయంతిస్మ శైలమారుహ్య వానరాః॥
౮౯ ॥ ఫలాన్యమృతగంధీని మూలాని కుసుమాని చ। బుభుజుర్వానరాస్తత్ర పాదపా
నాం బలోత్కటాః॥ ౯౦ ॥ ద్రోణమాత్రప్రమాణాని లంబమానాని వానరాః। య
యుః పిబంతో హృష్టాస్తే మధూని మధుపింగళాః॥ ౯౧॥ పాదపానవభంజంతో వికర్షం
తస్తథా లతాః। విధమంతో గిరివరాన్ ప్రయయుః ప్లవగర్షభాః॥ ౯౨ ॥ వృక్షేభ్యో
న్యే తు కపయో నర్దంతో మధుదర్పితాః। అన్యే వృక్షాన్ ప్రపద్యంతే ప్రపతంత్యపి చాప
రే॥ ౯౩॥ బభూవ వసుధా తైస్తు సంపూర్ణా హరియూథపైః। యథా కలమకేదారైః
పక్వైరివ వసుంధరా ॥ ౯౪ ॥ మహేంద్రమథ సంప్రాప్య రామో రాజీవలోచ
నః। అధ్యారోహన్మహాబాహుశ్శిఖరం ద్రుమభూషితమ్ ॥ ౯౫ ॥ తతః శిఖరమారు

హ్య రామో దాశరథాత్మజః। కూర్మమీనసమాకీర్ణమపశ్యత్స లిలాకరమ్॥ ౯౬॥ తే సహ్యం సమతిక్రమ్య మలయంచ మహాగిరిమ్। ఆసేదురానుపూర్వ్యేణ సముద్రం భీమనిస్వనమ్॥ ౯౭॥ అవరుహ్య జగామాశు వేలావనమనుత్తమమ్। రామో రమయతాం శ్రేష్ఠస్ససుగ్రీవస్సలక్ష్మణః॥ ౯౮॥ అథ ధౌతోపలతలాం తోయౌఘైస్సహసోత్థితైః। వేలామాసాద్య విపులాం రామో వచనమబ్రవీత్॥ ౯౯॥ ఏతే వయమనుప్రాప్తాస్సుగ్రీవ వరుణాలయమ్। ఇహేదానీం విచింతాసా యా నః పూర్వం సముత్థితా॥ ౧౦౦॥ అతః పరమగమ్యోఽయం సాగరస్సరితాంపతిః। న చాయమనుపాయేన శక్యస్తరితుమర్ణవః॥ ౧౦౧॥ తదిహైవ నివేశోఽస్తు మంత్రః ప్రస్తూయతామితి। యథేదం వానరబలం పరం పారమవాప్నుయాత్॥ ౧౦౨॥ ఇతీవ స మహాబాహుస్సీతాహరణకర్శితః। రామస్సాగరమాసాద్య వాసమాజ్ఞాపయత్తదా॥ ౧౦౩॥ సర్వాస్సేనా నివేశ్యంతాం వేలాయాం హరిపుంగవ। సంప్రాప్తో మంత్రకాలో నస్సాగరస్యాస్య లంఘనే॥ ౧౦౪॥ స్వాం స్వాం సేనాం సముత్సృజ్య మా చ కశ్చిత్కుతో వ్రజేత్। గచ్ఛంతు వానరాశ్శూరా జ్ఞేయం ఛన్నం బలం చ నః॥ ౧౦౫॥ రామస్య వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవస్సహలక్ష్మణః। సేనాం న్యవేశయత్తీరే సాగరస్య ద్రుమాయుతే॥ ౧౦౬॥ విరరాజ సమీపస్థం సాగరస్య చ తద్బలమ్। మధుపాండుజలశ్శ్రీమాన్ ద్వితీయ ఇవ సాగరః॥ ౧౦౭॥ వేలావనముపాగమ్య తతస్తే హరిపుంగవాః। వినివిష్టాః పరం పారం కాంక్షమాణా మహోదధేః॥ ౧౦౮॥ తేషాం నివిశమానానాం సైన్యసన్నాహనిస్స్వనః। అంతర్ధాయ మహానాదమర్ణవస్య ప్రశుశ్రువే॥ ౧౦౯॥ సా వానరాణాం ధ్వజినీ సుగ్రీవేణాభిపాలితా। త్రిధా నివిష్టా మహతీ రామస్యార్థపరాభవత్॥ ౧౧౦॥ సా మహార్ణవమాసాద్య హృష్టా వానరవాహినీ। వాయువేగసమాధూతం పశ్యమానా మహార్ణవమ్॥ ౧౧౧॥ దూరపారమసంబాధం రక్షోగణనిషేవితమ్। పశ్యంతో వరుణావాసం నిషేదుర్హరియూథపాః॥ ౧౧౨॥ చండనక్రగ్రాహఘోరం క్షపాదౌ దివసక్షయే। హసంతమివ ఫేనౌఘైర్నృత్యంతమివ చోర్మిభిః॥ ౧౧౩॥ చంద్రోదయసమాధూతం ప్రతిచంద్రసమాకులమ్। (పినష్టీవ తరంగాగ్రైరర్ణవః ఫేనచందనమ్॥ ౧౧౪॥ తదాదాయ కరైరిందుర్లింపతీవ దిగంగనాః)। చండానిలమహాగ్రాహైః కీర్ణం తిమితిమింగిలైః॥ ౧౧౫॥ దీప్తభోగైరివాకీర్ణం భుజంగైర్భుజగాలయమ్। అవగాఢం మహాసత్త్వైర్నానాశైలసమాకులమ్॥ ౧౧౬॥ సముద్రం దుర్గమార్గం తమగాధమసురాలయమ్। మకరైర్నాగభోగైశ్చ విగాఢా వాతలోళితాః॥ ౧౧౭॥ ఉత్పేతుశ్చ నిపేతుశ్చ ప్రవృద్ధా జలరాశయః। అగ్నిచూర్ణమివావిద్ధం భాస్వరాంబు మహోరగమ్॥ ౧౧౮॥ సురారివిషయం ఘోరం పాతాళవిషమం సదా। సాగరం చాంబరప్రఖ్యమంబరం సాగరోపమమ్॥ ౧౧౯॥ సాగరం చాంబరం చేతి నిర్విశేషమదృశ్యత। సంపృక్తం నభసాప్యంభస్సంపృక్తం చ నభోంభసా॥ ౧౨౦॥ తాదృగ్రూపే స్మ దృశ్యేతే తారారత్నసమాకులే। సముత్పతితమేఘస్య వీచిమాలాకులస్య చ॥ ౧౨౧॥ విశేషో న ద్వయోరాసీత్సాగరస్యాంబరస్య చ। అన్యోన్యైరాహతాస్సక్తాస్సస్వనుర్భీమనిస్వనాః॥ ౧౨౨॥ ఊర్మయస్సింధురాజస్య మహాభేర్య ఇవాహవే। రత్నౌఘజలసన్నాదం విషక్తమివ వాయునా॥ ౧౨౩॥ ఉత్పతంతమివ క్రుద్ధం యాదోగణసమాకులమ్। దదృశుస్తే మహాత్మానో వాతాహతమపాం పతిమ్॥ ౧౨౪॥ అనిలోద్ధూతమాకాశే ప్రవల్గంతమివోర్మిభిః। తతో విస్మయమాపన్నా దదృశుర్హరయస్తదా॥ ౧౨౫॥ భ్రాంతోర్మిజలసన్నాదం ప్రలోలమివ సాగరమ్॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే చతుర్థస్సర్గః.

సా తు నీలేన విధివత్స్వారక్షా సుసమాహితా। సాగరస్యోత్తరే తీరే సాధు సేనా నివే

శితా॥ ౧॥ మైందశ్చ ద్వివిదశ్చోభౌ తత్ర వానరపుంగవౌ। విచేరతుశ్చ తాం సేనాం రక్షార్థం సర్వతో దిశః॥ ౨ ॥ నివిష్టాయాం తు సేనాయాం తీరే నదనదీపతేః। పార్శ్వస్థం లక్ష్మణం దృష్ట్వా రామో వచనమబ్రవీత్॥ ౩ ॥ శోకశ్చ కిల కాలేన గచ్ఛతా హ్యపగచ్ఛతి। మమ చాపశ్యతః కాంతామహన్యహని వర్ధతే॥ ౪ ॥ న మే దుఃఖం ప్రియా దూరే న మే దుఃఖం హృతేతి వా। ఏతదేవానుశోచామి వయోఽస్యా హ్యతివర్తతే॥ ౫ ॥ వాహి వాత యతః కాంతా తాం స్పృష్ట్వా మామపి స్పృశ। త్వయి మే గాత్రసంస్పర్శశ్చంద్రే దృష్టిసమాగమః॥ ౬ ॥ తన్మే దహతి గాత్రాణి విషం పీతమివాశయే। హా నాథేతి ప్రియా సా మాం హ్రియమాణా యదబ్రవీత్॥ ౭ ॥ తద్వియోగేంధనవతా తచ్చింతావిపులార్చిషా। రాత్రిందివం శరీరం మే దహ్యతే మదనాగ్నినా॥ ౮ ॥ అవగాహ్యార్ణవం స్వప్స్యే సౌమిత్రే భవతా వినా। కథంచిత్ ప్రజ్వలన్ కామః సమాసుప్తం జలే దహేత్॥ ౯॥ బహ్వేతత్ కామయానస్య శక్యమేతేన జీవితుమ్। యదహం సా చ వామోరూరేకాం ధరణిమాశ్రితౌ॥ ౧౦॥ కేదారస్యేవ కేదారః సోదకస్య నిరూదకః। ఉపస్నేహేన జీవామి జీవంతీం యచ్ఛృణోమి తామ్॥ ౧౧ ॥ కదా ను ఖలు సుశ్రోణీం శతపత్రాయతేక్షణామ్। విజిత్య శత్రూన్ ద్రక్ష్యామి సీతాం స్ఫీతామివ శ్రియమ్॥ ౧౨॥ కదా ను చారుబింబోష్ఠం తస్యాః పద్మమివాననమ్। ఈషదున్నమ్య పాస్యామి రసాయనమివాతురః॥ ౧౩ ॥ తస్యాస్తు సంహతౌ పీనౌ స్తనౌ తాలఫలోపమౌ। కదా ను ఖలు సోత్కంపౌ శ్లిష్యంత్యా మాం భజిష్యతః॥ ౧౪ ॥ సా నూనమసితాపాంగీ రక్షోమధ్యగతా సతీ। మన్నాథా నాథహీనేవ త్రాతారం నాధిగచ్ఛతి॥ ౧౫ ॥ కథం జనకరాజస్య దుహితా సా మమ ప్రియా। రాక్షసీమధ్యగా శేతే స్నుషా దశరథస్య చ ॥ ౧౬ ॥ కదా విక్షోభ్య రక్షాంసి సా విధూయోత్పతిష్యతి। విధూయ జలదాన్నీలాన్ శశిరేఖా శరత్స్వివ॥ ౧౭ ॥ స్వభావతనుకా నూనం శోకేనానశనేన చ। భూయస్తనుతరా సీతా దేశకాలవిపర్యయాత్ ॥ ౧౮ ॥ కదా ను రాక్షసేంద్రస్య నిధాయోరసి సాయకాన్। సీతాం ప్రత్యాహరిష్యామి శోకముత్సృజ్య మానసమ్ ॥ ౧౯ ॥ కదా ను ఖలు మాం సాధ్వీ సీతా సురసుతోపమా। సోత్కంఠా కంఠమాలంబ్య మోక్ష్యత్యానందజం పయః ॥ ౨౦ ॥ కదా శోకమిమం ఘోరం మైథిలీవిప్రయోగజమ్। సహసా విప్రమోక్ష్యామి వాసః శుక్లేతరం యథా॥ ౨౧ ॥ ఏవం విలపతస్తస్య తత్ర రామస్య ధీమతః। దినక్షయాన్మందరుచిర్భాస్కరోఽస్తముపాగమత్ ॥ ౨౨ ॥ ఆశ్వాసితో లక్ష్మణేన రామస్సంధ్యాముపాసత। స్మరన్ కమలపత్రాక్షీం సీతాం శోకాకులీకృతః ॥ ౨౩ ॥

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచమస్సర్గః

లంకాయాం తు కృతం కర్మ ఘోరం దృష్ట్వా భయావహమ్। రాక్షసేంద్రో హనుమతా శక్రేణేవ మహాత్మనా ॥ ౧ ॥ అబ్రవీద్రాక్షసాన్ సర్వాన్ హ్రియా కించిదవాఙ్ముఖః। ధర్షితా చ ప్రవిష్టా చ లంకా దుష్ప్రసహా పురీ ॥ ౨ ॥ తేన వానరమాత్రేణ దృష్టా సీతా చ జానకీ । ప్రాసాదో ధర్షితశ్చైత్యః ప్రవరా రాక్షసా హతాః ॥ ౩ ॥ ఆవిలా చ పురీ లంకా సర్వా హనుమతా కృతా । కిం కరిష్యామి భద్రం వః కిం వా యుక్తమనంతరమ్॥ ౪ ॥ ఉచ్యతాం నస్సమర్థం యత్కృతం చ సుకృతం భవేత్। మంత్రమూలం హి విజయం ప్రాహురార్యా మనస్వినః ॥ ౫ ॥ తస్మాద్వై రోచయే మంత్రం రామం ప్రతి మహాబలాః। త్రివిధాః పురుషా లోకే ఉత్తమాధమమధ్యమాః ॥ ౬ ॥ తేషాం తు సమవేతానాం గుణదోషౌ వదామ్యహమ్ । మంత్రిభిర్హితసంయుక్తైస్సమర్థైర్మంత్రనిర్ణయే ॥ ౭ ॥ మిత్రైర్వాపి సమానార్థైర్బాంధవైరపి వా హితైః । సహితో మంత్రయిత్వా యః కర్మారంభాన్ ప్రవర్తయేత్ ॥౮॥ దైవే చ కురుతే యత్నం తమాహుః

పురుషోత్తమమ్ । ఏకోర్థం విమృశేదేకో ధర్మే ప్రకురుతే మనః ॥ ౯ ॥ ఏకః కార్యాణి కురుతే తమాహుర్మధ్యమం నరమ్ । గుణదోషావనిశ్చిత్య త్యక్త్వా దైవవ్యపాశ్రయమ్ ॥ ౧౦ ॥ కరిష్యామీతి యః కార్యముపేక్షేత్స నరాధమః । యథేమే పురుషా నిత్యముత్తమాధమమధ్యమాః ॥ ౧౧ ॥ ఏవం మంత్రా హి విజ్ఞేయా ఉత్తమాధమమధ్యమాః । ఐకమత్యముపాగమ్య శాస్త్రదృష్టేన చక్షుషా ॥ ౧౨ ॥ మంత్రిణో యత్ర నిరతాస్తమాహుర్మంత్రముత్తమమ్ । బహ్వ్యోపి మతయో గత్వా మంత్రిణో హ్యర్థనిర్ణయే ॥ ౧౩ ॥ పునర్యత్రైకతాం ప్రాప్తాస్స మంత్రో మధ్యమస్స్మృతః । అన్యోన్యమతిమాస్థాయ యత్ర సంప్రతిభాష్యతే ॥ ౧౪ ॥ న చైకమత్యే శ్రేయోస్తి మంత్రస్సోధమ ఉచ్యతే । తస్మాత్సుమంత్రితం సాధు భవంతో మతిమత్తమాః ॥ ౧౫ ॥ కార్యం సంప్రతిపద్యంతామేతత్కృత్యం మతం మమ । వానరాణాం హి వీరాణాం సహస్రైః పరివారితః ॥ ౧౬ ॥ రామోభ్యేతి పురీం లంకామస్మాకముపరోధకః । తరిష్యతి చ సువ్యక్తం రాఘవస్సాగరం సుఖమ్ ॥ ౧౭ ॥ తరసా యుక్తరూపేణ సానుజస్సబలానుగః । సముద్రముచ్ఛోషయతి వీర్యేణాన్యత్కరోతి వా ॥ ౧౮ ॥ అస్మిన్నేవంగతే కార్యే విరోధే వానరైస్సహ । హితం పురే చ సైన్యే చ సర్వే సంమంత్ర్యతాం మమ ॥ ౧౯ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - షష్ఠస్సర్గః

ఇత్యుక్తా రాక్షసేంద్రేణ రాక్షసాస్తే మహాబలాః । ఊచుః ప్రాంజలయస్సర్వే రావణం రాక్షసేశ్వరమ్ ॥ ౧ ॥ ద్విషత్పక్షమవిజ్ఞాయ నీతిబాహ్యాస్త్వబుద్ధయః । అవిజ్ఞాయాత్మపక్షం చ రాజానం భీషయంతి హి ॥ ౨ ॥ రాజన్పరిఘశక్త్యృష్టిశూలపట్టససంకులమ్ । సుమహన్నో బలం కస్మాద్విషాదం భజతే భవాన్ ॥ ౩ ॥ త్వయా భోగవతీం గత్వా నిర్జితాః పన్నగా యుధి । కైలాసశిఖరావాసీ యక్షైర్బహుభిరావృతః ॥ ౪ ॥ సుమహత్కదనం కృత్వా వశ్యస్తే ధనదః కృతః । స మహేశ్వరసఖ్యేన శ్లాఘమానస్త్వయా విభో ॥ ౫ ॥ నిర్జితస్సమరే రోషాల్లోకపాలో మహాబలః । వినిహత్య చ యక్షౌఘాన్విక్షోభ్య చ విగృహ్య చ ॥ ౬ ॥ త్వయా కైలాసశిఖరాద్విమానమిదమాహృతమ్ । మయేన దానవేంద్రేణ త్వద్భయాత్సఖ్యమిచ్ఛతా ॥ ౭ ॥ దుహితా తవ భార్యార్థే దత్తా రాక్షసపుంగవ । దానవేంద్రో మధుర్నామ వీర్యోత్సిక్తో దురాసదః ॥ ౮ ॥ విగృహ్య వశమానీతః కుంభీనస్యాస్సుఖావహః । నిర్జితాస్తే మహాబాహో నాగా గత్వా రసాతలమ్ ॥ ౯ ॥ వాసుకిస్తక్షకశ్శంఖో జటీ చ వశమాహృతాః । అక్షయా బలవంతశ్చ శూరా లబ్ధవరాః పునః ॥ ౧౦ ॥ త్వయా సంవత్సరం యుద్ధ్వా సమరే దానవా విభో । స్వబలం సముపాశ్రిత్య నీతా వశమరిందమ ॥ ౧౧ ॥ మాయాశ్చాధిగతాస్తత్ర బహ్వ్యో వై రాక్షసాధిప । (నిర్జితాస్సమరే రోషాల్లోకపాలా మహాబలాః ॥ ౧౨ ॥ దేవలోకమితో గత్వా శక్రశ్చాపి వినిర్జితః ।) శూరాశ్చ బలవంతశ్చ వరుణస్య సుతా రణే ॥ ౧౩ ॥ నిర్జితాస్తే మహాబాహో చతుర్విధబలానుగాః । మృత్యుదండమహాగ్రాహం శాల్మలిద్రుమ బాడబమ్ ॥ ౧౪ ॥ కాలపాశమహావీచిం యమకింకరపన్నగమ్ । అవగాహ్య త్వయా రాజన్ యమస్య బల సాగరమ్ ॥ ౧౫ ॥ జయశ్చ విపులః ప్రాప్తో మృత్యుశ్చ ప్రతిషేధితః । సుయుద్ధేన చ తే సర్వే లోకాస్తత్ర సుతోషితాః ॥ ౧౬ ॥ క్షత్రియైర్బహుభిర్వీరైః శక్రతుల్యపరాక్రమైః । ఆసీద్వసుమతీ పూర్ణా మహద్భిరివ పాదపైః ॥ ౧౭ ॥ తేషాం వీర్యగుణోత్సాహైర్న సమో రాఘవో రణే । ప్రసహ్య తే త్వయా రాజన్ హతాః పరమదుర్జయాః ॥ ౧౮ ॥ తిష్ఠ వా కిం మహారాజ శ్రమేణ తవ వానరాన్ । అయమేకో మహాబాహురింద్రజిత్క్షపయిష్యతి ॥ ౧౯ ॥ అనేన హి మహారాజ మాహేశ్వరమనుత్తమమ్ । ఇష్ట్వా యజ్ఞం వరో లబ్ధో లోకే పరమదుర్లభః ॥ ౨౦ ॥ శక్తితోమరమీనం చ వినికీర్ణాంత్రశైవలమ్ । గజకచ్ఛపసం

బాధమశ్వగుండాకసంకులమ్ ॥ ౨౧ ॥ సత్రాదిత్యసహో గ్రాహం మరుద్వసుమహోరగమ్ । రథాశ్వగజతోయౌఘం పదాతిపులినం మహత్ ॥ ౨౨ ॥ అనేన హి సమాసాద్య దేవానాం బలసాగరమ్ । గృహీతో దేవరాజశ్చ లంకాం చాపి ప్రవేశితః ॥ ౨౩ ॥ పితామహనియోగాచ్చ ముక్తశ్శంబరవృత్రహా । గతస్త్రివిష్టపం రాజన్ సర్వదేవనమస్కృతః ॥ ౨౪ ॥ తమేవ త్వం మహారాజ విసృజేంద్రజితం సుతమ్ । యావద్వానరసేనాం తాం సరామాం నయతి క్షయమ్ ॥ ౨౫ ॥ రాజన్నాపదయుక్తేయమాగతా ప్రాకృతాజ్జనాత్ । హృది నైవ త్వయా కార్యా త్వం వధిష్యసి రాఘవమ్ ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - సప్తమస్సర్గః

తతో నీలాంబుదనిభః ప్రహస్తో నామ రాక్షసః । అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం శూరస్సేనాపతిస్తదా ॥ ౧ ॥ దేవదానవగంధర్వాః పిశాచపతగోరగాః । న త్వాం ధర్షయితుం శక్తాః కిం పునర్వానరా రణే ॥ ౨ ॥ సర్వే ప్రమత్తా విశ్వస్తా వంచితాస్స్మ హనూమతా । న హి మే జీవతో గచ్ఛేజ్జీవన్ స వనగోచరః ॥ ౩ ॥ సర్వాం సాగరపర్యంతాం సశైలవనకాననామ్ । కరోమ్యవానరాం భూమిమాజ్ఞాపయతు మాం భవాన్ ॥ ౪ ॥ రక్షాం చైవ విధాస్యామి వానరాద్రజనీచర । నాగమిష్యతి తే దుఃఖం కించిదాత్మాపరాధజమ్ ॥ ౫ ॥ అబ్రవీత్తు సుసంక్రుద్ధో దుర్ముఖో నామ రాక్షసః । ఇదం న క్షమణీయం హి సర్వేషాం నః ప్రధర్షణమ్ ॥ ౬ ॥ అయం పరిభవో భూయః పురస్యాంతఃపురస్య చ । శ్రీమతో రాక్షసేంద్రస్య వానరేణ ప్రధర్షణమ్ ॥ ౭ ॥ అస్మిన్ముహూర్తే హత్వైకో నివర్తిష్యామి వానరాన్ । ప్రవిష్టాన్ సాగరం భీమమంబరం వా రసాతలమ్ ॥ ౮ ॥ తతోఽబ్రవీత్సుసంక్రుద్ధో వజ్రదంష్ట్రో మహాబలః । ప్రగృహ్య పరిఘం ఘోరం మాంసశోణితరూషితమ్ ॥ ౯ ॥ కిం వో హనుమతా కార్యం కృపణేన తపస్వినా । రామే తిష్ఠతి దుర్ధర్షే ససుగ్రీవే సలక్ష్మణే ॥ ౧౦ ॥ అద్య రామం ససుగ్రీవం పరిఘేణ సలక్ష్మణమ్ । ఆగమిష్యామి హత్వైకో విక్షోభ్య హరివాహినీమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఇదం మమాపరం వాక్యం శృణు రాజన్ యదీచ్ఛసి । ఉపాయకుశలో హ్యేవ జయేచ్ఛత్రూనతంద్రితః ॥ ౧౨ ॥ కామరూపధరాశ్శూరాస్సుభీమా భీమదర్శనాః । రాక్షసా వై సహస్రాణి రాక్షసాధిప నిశ్చితాః ॥ ౧౩ ॥ కాకుత్స్థముపసంగమ్య బిభ్రతో మానుషం వపుః । సర్వే హ్యసంభ్రమా భూత్వా బ్రువంతు రఘుసత్తమమ్ ॥ ౧౪ ॥ ప్రేషితా భరతేన స్మ భ్రాత్రా తవ యవీయసా । తవాగమనముద్దిశ్య కృత్యమాత్యయికం త్వితి ॥ ౧౫ ॥ స హి సేనాం సముత్థాప్య క్షిప్రమేవోపయాస్యతి । తతో వయమితస్తూర్ణం శూలశక్తిగదాధరాః ॥ ౧౬ ॥ చాపబాణాసిహస్తాశ్చ త్వరితాస్తత్ర యామ హ । ఆకాశే గణశః స్థిత్వా హత్వా తాం హరివాహినీమ్ ॥ ౧౭ ॥ అశ్మశస్త్రమహావృష్ట్యా ప్రాపయామ యమక్షయమ్ । ఏవం చేదుపసర్పేతాం మనయం రామలక్ష్మణౌ ॥ ౧౮ ॥ అవశ్యమపనీతేన జహతామేవ జీవితమ్ । కుంభకర్ణస్తతో వీరో నికుంభో నామ వీర్యవాన్ ॥ ౧౯ ॥ అబ్రవీత్పరమక్రుద్ధో రావణం లోకరావణమ్ । సర్వే భవంతస్తిష్ఠంతు మహారాజేన సంగతాః ॥ ౨౦ ॥ అహమేకో హనిష్యామి రాఘవం సహలక్ష్మణమ్ । సుగ్రీవం సహనూమంతం సర్వానేవ చ వానరాన్ ॥ ౨౧ ॥ తతో వజ్రహనుర్నామ రాక్షసః పర్వతోపమః । క్రుద్ధః పరిలిహన్ వక్త్రం జిహ్వయా వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౨ ॥ స్వైరం కుర్వంతు కార్యాణి భవంతో విగతజ్వరాః । ఏకోఽహం భక్షయిష్యామి తాన్ సర్వాన్ హరియూథపాన్ ॥ ౨౩ ॥ స్వస్థాః క్రీడంతు నిశ్చింతాః పిబంతో మధువారుణీమ్ । అహమేకో వధిష్యామి సుగ్రీవం సలక్ష్మణమ్ ॥ ౨౪ ॥ అంగదం చ హనూమంతం రామం చ రణకుంజరమ్ ॥

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ష్టమస్సర్గః

తతో నికుమ్భో రభసస్సూర్యశత్రుర్మహాబలః । సుప్తఘ్నో యజ్ఞహా రక్షో మహాపార్శ్వో మహోదరః ॥ ౧ ॥ అగ్నికేతుశ్చ దుర్ధర్షో రశ్మికేతుశ్చ రాక్షసః । ఇంద్రజిచ్చ మహాతేజా బలవాన్ రావణాత్మజః ॥ ౨ ॥ ప్రహస్తోథ విరూపాక్షో వజ్రదంష్ట్రో మహాబలః । ధూమ్రాక్షశ్చాతికాయశ్చ దుర్ముఖశ్చైవ రాక్షసః ॥ ౩ ॥ పరిఘాన్ పట్టిసాన్ ప్రాసాన్ శక్తిశూలపరశ్వధాన్ । చాపాని చ సబాణాని ఖడ్గాంశ్చ విపులాన్ శితాన్ ॥ ౪ ॥ ప్రగృహ్య పరమక్రుద్ధాస్సముత్పత్య చ రాక్షసాః । అబ్రువన్ రావణం సర్వే ప్రదీప్తా ఇవ పావకాః ॥ ౫ ॥ అద్య రామం వధిష్యామో సుగ్రీవం చ సలక్ష్మణమ్ । కృపణం చ హనూమన్తం లఙ్కా యేన ప్రధర్షితా ॥ ౬ ॥ తాన్ గృహీతాయుధాన్ సర్వాన్ వారయిత్వా విభీషణః । అబ్రవీత్ ప్రాఞ్జలిర్వాక్యం పునః ప్రత్యుపవేశ్య తాన్ ॥ ౭ ॥ అప్యుపాయైస్త్రిభిస్తాత యోర్థః ప్రాప్తుం న శక్యతే । తస్య విక్రమకాలాంస్తాన్ యుక్తానాహుర్మనీషిణః ॥ ౮ ॥ ప్రమత్తేష్వభియుక్తేషు దైవేన ప్రహతేషు చ । విక్రమాస్తాత సిధ్యన్తి పరీక్ష్య విధినా కృతాః ॥ ౯ ॥ అప్రమత్తం కథం తం తు విజిగీషుం బలే స్థితమ్ । జితరోషం దురాధర్షం ప్రధర్షయితుమిచ్ఛథ ॥ ౧౦ ॥ సముద్రం లఙ్ఘయిత్వా తు ఘోరం నదనదీపతిమ్ । కృతం హనుమతా కర్మ దుష్కరం తర్కయేత కః ॥ ౧౧ ॥ బలాన్యపరిమేయాని వీర్యాణి చ నిశాచరాః । పరేషాం సహసావజ్ఞా న కర్తవ్యా కథఞ్చన ॥ ౧౨ ॥ కిం చ రాక్షసరాజస్య రామేణాపకృతం పురా । ఆజహార జనస్థానాద్యస్య భార్యాం యశస్వినః ॥ ౧౩ ॥ ఖరో యద్యతివృత్తస్తు రామేణ నిహతో రణే । అవశ్యం ప్రాణినాం ప్రాణా రక్షితవ్యా యథాబలమ్ ॥ ౧౪ ॥ అయశస్యమనాయుష్యం పరదారాభిమర్శనమ్ । అర్థక్షయకరం ఘోరం పాపస్య చ పునర్భవమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఏతన్నిమిత్తం వైదేహీ భయం నస్సుమహద్భవేత్ । ఆహృతా సా పరిత్యాజ్యా కలహార్థే కృతే న కిమ్ ॥ ౧౬ ॥ న నః క్షమం వీర్యవతా తేన ధర్మానువర్తినా । వైరం నిరర్థకం కర్తుం దీయతామస్య మైథిలీ ॥ ౧౭ ॥ యావన్న సగజాం సాశ్వాం బహురత్నసమాకులామ్ । పురీం దారయతే బాణైర్దీయతామస్య మైథిలీ ॥ ౧౮ ॥ యావత్సుఘోరా మహతీ దుర్ధర్షా హరివాహినీ । నావస్కన్దతి నో లఙ్కాం తావత్సీతా ప్రదీయతామ్ ॥ ౧౯ ॥ వినశ్యేద్ధి పురీ లఙ్కా శూరాస్సర్వే చ రాక్షసాః । రామస్య దయితా పత్నీ న స్వయం యది దీయతే ॥ ౨౦ ॥ ప్రసాదయే త్వాం బన్ధుత్వాత్కురుష్వ వచనం మమ । హితం తథ్యమహం బ్రూమి దీయతామస్య మైథిలీ ॥ ౨౧ ॥ పురా శరత్సూర్యమరీచిసన్నిభాన్ నవాగ్రపుఙ్ఖాన్ సుదృఢాన్ నృపాత్మజః । సృజత్యమోఘాన్ విశిఖాన్ వధాయ తే ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ ॥ ౨౨ ॥ త్యజస్వ కోపం సుఖధర్మనాశనం భజస్వ ధర్మం రతికీర్తివర్ధనమ్ । ప్రసీద జీవేమ సపుత్రబాన్ధవాః ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ ॥ ౨౩ ॥ విభీషణవచః శ్రుత్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః । విసర్జయిత్వా తాన్ సర్వాన్ ప్రవివేశ స్వకం గృహమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - నవమస్సర్గః

తతః ప్రత్యుషసి ప్రాప్తే ప్రాప్తధర్మార్థనిశ్చయః । రాక్షసాధిపతేర్వేశ్మ భీమకర్మా విభీషణః ॥ ౧ ॥ శైలాభ్రచయసంకాశం శైలశృఙ్గమివోన్నతమ్ । సువిభక్తమహాకక్ష్యం మహాజనపరిగ్రహమ్ ॥ ౨ ॥ మతిమద్భిర్మహామాత్రైరనురక్తైరధిష్ఠితమ్ । రాక్షసైశ్చాప్తపర్యాప్తైస్సర్వతః పరిరక్షితమ్ ॥ ౩ ॥ మత్తమాతఙ్గనిశ్వాసైర్వ్యాకులీకృతమారుతమ్ । శఙ్ఖఘోషమహాఘోషం తూర్యసన్నాదనాదితమ్ ॥ ౪ ॥ ప్రమదాజనసంబాధం ప్రజల్పితమహాపథమ్ । తప్తకాఞ్చననిర్యూహం భూషణోత్తమభూషితమ్ ॥ ౫ ॥

గంధర్వాణామివావాసమాలయం మరుతామివ । రత్నసంచయసంబాధం భవనం భోగినామివ ॥ ౬ ॥ తం మహాభ్రమివాదిత్యస్తేజోవిస్తృతరశ్మివాన్ । అగ్రజస్యాలయం వీరః ప్రవివేశ మహాద్యుతిః ॥ ౭ ॥ పుణ్యాన్పుణ్యాహఘోషాంశ్చ వేదవిద్భిరుదాహృతాన్ । శుశ్రావ సుమహాతేజా భ్రాతుర్విజయసంశ్రితాన్ ॥ ౮ ॥ పూజితాంస్తైలపాత్రైశ్చ సర్పిర్భిస్సుమనోక్షతైః । మంత్రవేదవిదో విప్రాన్ దదర్శ సుమహాబలః ॥ ౯ ॥ స పూజ్యమానో రక్షోభిర్దీప్యమానస్స్వతేజసా । ఆసనస్థం మహాబాహుర్వవందే ధనదానుజమ్ ॥ ౧౦ ॥ స రాజదృష్టిసంపన్నమాసనం హేమభూషితమ్ । జగామ సముదాచారం ప్రయుజ్యాచారకోవిదః ॥ ౧౧ ॥ స రావణం మహాత్మానం విజనే మంత్రిసన్నిధౌ । ఉవాచ హితమత్యర్థం వచనం హేతునిశ్చితమ్ ॥ ౧౨ ॥ ప్రసాద్య భ్రాతరం జ్యేష్ఠం సాంత్వేనోపస్థితక్రమః । దేశకాలార్థసంవాదీ దృష్టలోకపరావరః ॥ ౧౩ ॥ యదాప్రభృతి వైదేహీ సంప్రాప్తేమాం పురీం తవ । తదాప్రభృతి దృశ్యంతే నిమిత్తాన్యశుభాని నః ॥ ౧౪ ॥ సస్ఫులింగస్సధూమార్చిస్సధూమకలుషోదయః । మంత్రసంధుక్షితోప్యగ్నిర్న సమ్యగభివర్ధతే ॥ ౧౫ ॥ అగ్నిష్ఠేష్వగ్నిశాలాసు తథా బ్రహ్మస్థలీషు చ । సరీసృపాణి దృశ్యంతే హవ్యేషు చ పిపీలికాః ॥ ౧౬ ॥ గవాం పయాంసి స్కన్నాని విమదా వీరకుంజరాః । దీనమశ్వాః ప్రహేషంతే న చ గ్రాసాభినందినః ॥ ౧౭ ॥ ఖరోష్ట్రాశ్వతరా రాజన్ భిన్నరోమాః స్రవంతి నః । న స్వభావేవతిష్ఠంతే విధానైరపి చింతితాః ॥ ౧౮ ॥ వాయసాస్సంఘశః క్రూరా వ్యాహరంతి సమంతతః । సమవేతాశ్చ దృశ్యంతే విమానాగ్రేషు సంఘశః ॥ ౧౯ ॥ గృధ్రాశ్చ పరిలీయంతే పురీముపరి పిండితాః । ఉపపన్నాశ్చ సంధ్యే ద్వే వ్యాహరంత్యశివం శివాః ॥ ౨౦ ॥ క్రవ్యాదానాం మృగాణాం చ పురద్వారేషు సంఘశః । శ్రూయంతే విపులా ఘోషాస్సవిస్ఫూర్జథునిస్స్వనాః ॥ ౨౧ ॥ తదేవం ప్రస్తుతే కార్యే ప్రాయశ్చిత్తమిదం క్షమమ్ । రోచతే యది వైదేహీ రాఘవాయ ప్రదీయతామ్ ॥ ౨౨ ॥ ఇదం చ యది వా మోహాల్లోభాద్వా వ్యాహృతం మయా । తత్రాపి చ మహారాజ న దోషం కర్తుమర్హసి ॥ ౨౩ ॥ అయం చ దోషస్సర్వస్య జనస్యాస్యోపలక్ష్యతే । రక్షసాం రాక్షసీనాం చ పురస్యాంతఃపురస్య చ ॥ ౨౪ ॥ శ్రావణే చాస్య మంత్రస్య నివృత్తాస్సర్వమంత్రిణః । అవశ్యం చ మయా వాచ్యం యద్దృష్టమపి వా శ్రుతమ్ ॥ ౨౫ ॥ సంప్రధార్య యథాన్యాయం తద్భవాన్కర్తుమర్హతి । ఇతి స్మ మంత్రిణాం మధ్యే భ్రాతా భ్రాతరమూచివాన్ ॥ ౨౬ ॥ రావణం రాక్షసశ్రేష్ఠం పథ్యమేతద్విభీషణః ॥ హితం మహార్థం మృదుహేతుసంహితం వ్యతీతకాలాయతిసంప్రతిక్షమమ్ । నిశమ్య తద్వాక్యముపస్థితజ్వరః ప్రసంగవానుత్తరమేతదబ్రవీత్ ॥ ౨౭ ॥ భయం న పశ్యామి కుతశ్చిదప్యహం న రాఘవః ప్రాప్స్యతి జాతు మైథిలీమ్ ॥ సురైస్సహేంద్రైరపి సంగతః కథం మమాగ్రతః స్థాస్యతి లక్ష్మణాగ్రజః ॥ ౨౮ ॥ ఇతీదముక్త్వా సురసైన్యనాశనో మహాబలస్సంయతి చండవిక్రమః । దశాననో భ్రాతరమాప్తవాదినం విసర్జయామాస తదా విభీషణమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - దశమస్సర్గః

స బభూవ కృశో రాజా మైథిలీకామమోహితః । అసంమానాచ్చ సుహృదాం పాపః పాపేన కర్మణా ॥ ౧ ॥ అతీతసమయే కాలే తస్మిన్వై యుధి రావణః । అమాత్యైశ్చ సుహృద్భిశ్చ ప్రాప్తకాలమమన్యత ॥ ౨ ॥ స హేమజాలవితతం మణివిద్రుమభూషితమ్ । ఉపగమ్య వినీతాశ్వమారురోహ మహారథః ॥ ౩ ॥ తమాస్థాయ రథశ్రేష్ఠం మహామేఘసమస్వనమ్ । ప్రయయౌ రాక్షసశ్రేష్ఠో దశగ్రీవస్సభాం ప్రతి ॥ ౪ ॥ అసిచర్మధరా యోధాః

స్సర్వాయుధధరాస్తథా । రాక్షసా రాక్షసేంద్రస్య పురస్తాత్సంప్రతస్థిరే ॥ ౫ ॥ నానా
వికృతవేషాశ్చ నానాభూషణభూషితాః । పార్శ్వతః పృష్ఠతశ్చైనం పరివార్య యయు
స్తదా ॥ ౬ ॥ రథైశ్చాతిరథాశ్శీఘ్రం మత్తైశ్చ వరవారణైః । అనూత్పేతుర్దశగ్రీ
వమాక్రీడద్భిశ్చ వాజిభిః ॥ ౭ ॥ గదాపరిఘహస్తాశ్చ శక్తితోమరపాణయః । పరశ్వధధ
రాశ్చాన్యే తథాన్యే శూలపాణయః ॥ ౮ ॥ తతస్తూర్యసహస్రాణాం సంజజ్ఞే నిస్వనో
మహాన్ । తుములశ్శంఖశబ్దశ్చ సభాం గచ్ఛతి రావణే ॥ ౯ ॥ స నేమిఘోషేణ మహాన్ స
హసాభివినాదయన్ । రాజమార్గం శ్రియా జుష్టం ప్రతిపేదే మహారథః ॥ ౧౦ ॥ విమలం
చాతపత్రాణం ప్రగృహీతమశోభత । పాండరం రాక్షసేంద్రస్య పూర్ణస్తారాధిపో
యథా ॥ ౧౧ ॥ హేమమంజరిగర్భే చ శుక్లస్ఫటికవిగ్రహే । చామరవ్యజనే చాస్య రే
జతుస్సవ్యదక్షిణే ॥ ౧౨ ॥ తే కృతాంజలయస్సర్వే రథస్థం పృథివీస్థితాః । రాక్షసా రా
క్షసశ్రేష్ఠం శిరోభిస్తం వవందిరే ॥ ౧౩ ॥ రాక్షసైస్స్తూయమానస్సన్ జయాశీర్భిరరింద
మః । ఆససాద మహాతేజాస్సభాం విరచితాం శుభామ్ ॥ ౧౪ ॥ సువర్ణరజతస్థూణాం
విశుద్ధస్ఫటికాంతరామ్ । విరాజమానో వపుషా రుక్మపట్టోత్తరచ్ఛదామ్ ॥ ౧౫ ॥ తాం పిశా
చశతైష్షడ్భిరభిగుప్తాం సదా శుభామ్ । ప్రవివేశ మహాతేజాస్సుకృతాం విశ్వకర్మణా ॥
౧౬ ॥ తస్యాం తు వైడూర్యమయం ప్రియకాజినసంవృతమ్ । మహత్సోపాశ్రయం భేజే
రావణః పరమాసనమ్ ॥ ౧౭ ॥ తతశ్శశాసేశ్వరవద్దూతాన్ లఘుపరాక్రమాన్ । సమా
నయత మే క్షిప్రమిహైతాన్ రాక్షసానితి ॥ ౧౮ ॥ కృత్యమస్తి మహజ్జాతం సామర్థ్యమి
హ నో భవేత్ । రాక్షసాస్తద్వచః శ్రుత్వా లంకాయాం పరిచక్రముః ॥ ౧౯ ॥ అనుగేహమ
వస్థాయ విహారశయనేషు చ । ఉద్యానేషు చ రక్షాంసి చోదయంతో హ్యభీతవత్ ॥ ౨౦ ॥
తే రథాన్ రుచిరానేకే దృప్తానేకే పృథగ్ఘయాన్ । గజానేకేఽధిరురుహుర్జగ్ముశ్చైకే
పదాతయః ॥ ౨౧ ॥ సా పురీ పరమాకీర్ణా రథకుంజరవాజిభిః । సంపతద్భిర్విరురుచే గరు
త్మద్భిరివాంబరమ్ ॥ ౨౨ ॥ తే వాహనాన్యవస్థాప్య యానాని వివిధాని చ । సభాం పద్భిః ప్ర
వివిశుస్సింహా గిరిగుహామివ ॥ ౨౩ ॥ రాజ్ఞః పాదౌ గృహీత్వా తు రాజ్ఞా తే ప్రతిపూజితాః ।
పీఠేష్వన్యే బృసీష్వన్యే భూమౌ కేచిదుపావిశన్ ॥ ౨౪ ॥ తే సమేత్య సభాయాం వై రా
క్షసా రాజశాసనాత్ । యథార్హముపతస్థుస్తం రావణం రాక్షసాధిపమ్ ॥ ౨౫ ॥ మం
త్రిణశ్చ యథాముఖ్యా నిశ్చయార్థేషు పండితాః । అమాత్యాశ్చ గుణోపేతాస్సర్వజ్ఞా
బుద్ధిదర్శనాః ॥ ౨౬ ॥ సమేయుస్తత్ర శతశశ్శూరాశ్చ బహవస్తదా । సభాయాం
హేమవర్ణాయాం సర్వార్థస్య సుఖాయ వై ॥ ౨౭ ॥ రమ్యాయాం రాక్షసేంద్ర
స్య సమేయుస్తత్ర సంఘశః । రాక్షసా రాక్షసశ్రేష్ఠం పరివార్యోపతస్థిరే ॥ ౨౮ ॥
తతో మహాత్మా విపులం సుయుగ్యం వరం రథం హేమవిచిత్రితాంగమ్ । శుభం సమాస్థా
య యయౌ యశస్వీ విభీషణస్సంసదమగ్రజస్య ॥ ౨౯ ॥ స పూర్వజాయావరజశ్శశం
స నామాథ పశ్చాచ్చరణౌ వవందే । శుకః ప్రహస్తశ్చ తథైవ తేభ్యో దదౌ యథార్హం
పృథగాసనాని ॥ ౩౦ ॥ సువర్ణనానామణిభూషణానాం సువాససాం సంసది రాక్ష
సానామ్ । తేషాం పరార్ధ్యాగరుచందనానాం స్రజాం చ గంధాశ్చ వవుస్సమంతాత్ ॥
౩౧ ॥ న చుక్రుశుర్నానృతమాహ కశ్చిత్సభాసదో నైవ జజల్పురుచ్చైః । సంసిద్ధా
ర్థాస్సర్వ ఏవోగ్రవీర్యా భర్తుస్సర్వే తేభ్యపశ్యన్ముఖాని ॥ ౩౨ ॥ స రావణశ్శస్త్ర
భృతాం మనస్వినాం మహాబలానాం సమితౌ మనస్వీ । తస్యాం సభాయాం ప్రభయా చ
కాశే మధ్యే వసూనామివ వజ్రహస్తః ॥ ౩౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకాదశ
స్సర్గః ॥

సతాంపరిషదంకృత్స్నాం సమీక్ష్య సమితింజయః । ప్రచోదయామాస తదా ప్రహస్తం వాహినీపతిమ్ ॥ ౧ ॥ సేనాపతే యథా తే స్యుః కృతవిద్యాశ్చతుర్విధాః । యోధా నగరరక్షాయాం తథా వ్యాదేష్టుమర్హసి ॥ ౨ ॥ సప్రహస్తః ప్రణీతాత్మా చికీర్షన్ రాజశాసనమ్ । వినిక్షిప్య బలంసర్వం బహిరంతశ్చ మందిరే ॥ ౩ ॥ తతో వినిక్షిప్య బలం పృథఙ్నగరగుప్తయే । ప్రహస్తః ప్రముఖే రాజ్ఞో నిషసాద జగాదచ ॥ ౪ ॥ నిహితం బహిరంతశ్చ బలం బలవతస్తవ । కురుష్వావిమనాః క్షిప్రం యదభిప్రేతమస్తి తే ॥ ౫ ॥ ప్రహస్తవచనం శ్రుత్వా రాజా రాజ్యహితే రతః । సుఖేప్సుస్సుహృదాం మధ్యే వ్యాజహార స రావణః ॥ ౬ ॥ ప్రియాప్రియే సుఖం దుఃఖం లాభాలాభౌ హితాహితే । ధర్మకామార్థకృచ్ఛ్రేషు యూయమర్హథ వేదితుమ్ ॥ ౭ ॥ సర్వకృత్యాని యుష్మాభిస్సమారబ్ధాని సర్వదా । మంత్రకర్మనియుక్తాని న జాతు విఫలాని మే ॥ ౮ ॥ ససోమగ్రహనక్షత్రైర్మరుద్భిరివ వాసవః । భవద్భిరహమత్యర్థం వృతః శ్రియమవాప్నుయామ్ ॥ ౯ ॥ అహంతు ఖలు సర్వాన్వస్సమర్థయితుముద్యతః । కుంభకర్ణస్య తు స్వప్నాన్నేమమర్థమవేదయమ్ ॥ ౧౦ ॥ అయం హి సుప్తష్షణ్మాసాన్ కుంభకర్ణో మహాబలః । సర్వశస్త్రభృతాం ముఖ్యస్స ఇదానీముపస్థితః ॥ ౧౧ ॥ ఇయంచ దండకారణ్యాద్రామస్య మహిషీ ప్రియా । రక్షోభిశ్చరితాద్దేశాదానీతా జనకాత్మజా ॥ ౧౨ ॥ సా మే న శయ్యామారోఢుమిచ్ఛత్యలసగామినీ । త్రిషు లోకేషు చాన్యా మే న సీతాసదృశీ మతా ॥ ౧౩ ॥ తనుమధ్యా పృథుశ్రోణీ శారదేందునిభాననా । హేమబింబనిభా సౌమ్యా మాయేవ మయనిర్మితా ॥ ౧౪ ॥ సులోహితతలౌ శ్లక్ష్ణౌ చరణౌ సుప్రతిష్ఠితౌ । దృష్ట్వా తామ్రనఖౌ తస్యా దీప్యతే మే శరీరజః ॥ ౧౫ ॥ హుతాగ్నేరర్చిస్సంకాశామేనాం సౌరీమివ ప్రభామ్ । దృష్ట్వా సీతాం విశాలాక్షీం కామస్య వశమేయివాన్ ॥ ౧౬ ॥ ఉన్నసం వదనం వల్గు విపులం చారులోచనమ్ । పశ్యంస్తథావశస్తస్యాః కామస్య వశమేయివాన్ ॥ ౧౭ ॥ క్రోధహర్షసమానేన దుర్వర్ణకరణేన చ । శోకసంతాపనిత్యేన కామేన కలుషీకృతః ॥ ౧౮ ॥ సా తు సంవత్సరం కాలం మామయాచత భామినీ । ప్రతీక్షమాణా భర్తారం రామమాయతలోచనా ॥ ౧౯ ॥ తన్మయా చారునేత్రాయాః ప్రతిజ్ఞాతం వచశ్శుభమ్ । శ్రాంతోఽహం సతతం కామాద్యాతో హయ ఇవాధ్వని ॥ ౨౦ ॥ కథం సాగరమక్షోభ్యముత్తరంతి వనౌకసః । బహుసత్త్వసమాకీర్ణం తౌ వా దశరథాత్మజౌ ॥ ౨౧ ॥ అథవా కపినైకేన కృతం నః కదనం మహత్ । దుర్జ్ఞేయాః కార్యగతయో బ్రూత యస్య యథామతి ॥ ౨౨ ॥ మానుషాన్మే భయం నాస్తి తథాపి తు విమృశ్యతామ్ । తదా దేవాసురే యుద్ధే యుష్మాభిస్సహితోఽజయమ్ ॥ ౨౩ ॥ తే మే భవంతశ్చ తథా సుగ్రీవప్రముఖాన్ హరీన్ । పరే పారే సముద్రస్య పురస్కృత్య నృపాత్మజౌ ॥ ౨౪ ॥ సీతాయాః పదవీం జ్ఞాత్వా సంప్రాప్తౌ వరుణాలయమ్ । అదేయా చ యథా సీతా వధ్యౌ దశరథాత్మజౌ ॥ ౨౫ ॥ భవద్భిర్మంత్ర్యతాం మంత్రస్సునీతం చాభిధీయతామ్ । న హి శక్తిం ప్రపశ్యామి జగత్యన్యస్య కస్యచిత్ ॥ ౨౬ ॥ సాగరం వానరైస్తీర్త్వా నిశ్చయేన జయో మమ । తస్య కామపరీతస్య నిశమ్య పరిదేవితమ్ ॥ ౨౭ ॥ కుంభకర్ణః ప్రచుక్రోధ వచనం చేదమబ్రవీత్ । సంప్రధార్యైవ తత్కార్యం కరణీయం త్వయా విభో ॥ ౨౮ ॥ ప్రపశ్యామి సహామాత్యైస్సర్వమేవ యథాతథమ్ ॥ యదా తు రామస్య సలక్ష్మణస్య ప్రసహ్య సీతా ఖలు సా ఇహాహృతా । సకృత్సమీక్ష్యైవ సునిశ్చితం తదా భజేత చిత్తం యమునేవ యామునమ్ ॥ ౨౯ ॥ సర్వమేతన్మహారాజ కృతమప్రతిమం తవ । విధీయేత సహాస్మాభిరాదావేవాస్య కర్మణః ॥ ౩౦ ॥ న్యాయేన రాజకార్యాణి యః కరోతి దశానన । న స సంతప్యతే పశ్చాన్నిశ్చితార్థమతిర్నృపః ॥ ౩౧ ॥

అనుపాయేన కర్మాణి విపరీతాని యాని చ । క్రియమాణాని దుష్యంతి హవీంష్యప్రయతేష్వివ ॥ ౩౨ ॥ యః పశ్చాత్పూర్వకార్యాణి కర్మాణ్యభిచికీర్షతి । పూర్వం చాపరకార్యాణి న స వేద నయానయౌ ॥ ౩౩ ॥ చపలస్య తు కృత్యేషు ప్రసమీక్ష్యాధికం బలమ్ । క్షిప్రమన్యే ప్రపద్యంతే క్రౌంచస్య ఖమివ ద్విజాః ॥ ౩౪ ॥ త్వయేదం మహదారబ్ధం కార్యమప్రతిచింతితమ్ । దిష్ట్యా త్వాం నావధీద్రామో విషమిశ్రమివామిషమ్ ॥ ౩౫ ॥ తస్మాత్త్వయా సమారబ్ధం కర్మ హ్యప్రతిమం పరైః । అహం సమీకరిష్యామి హత్వా శత్రూంస్తవానఘ ॥ ౩౬ ॥ అహముత్సాదయిష్యామి శత్రూంస్తవ విశాంపతే । యది శక్రవివస్వంతౌ యది పావకమారుతౌ ॥ ౩౭ ॥ తావహం యోధయిష్యామి కుబేరవరుణావపి । గిరిమాత్రశరీరస్య మహాపరిఘయోధినః ॥ ౩౮ ॥ నర్దతస్తీక్ష్ణదంష్ట్రస్య బిభీయాద్వై పురందరః । పునర్మాం స ద్వితీయేన శరేణ నిహనిష్యతి ॥ ౩౯ ॥ తతోఽహం తస్య పాస్యామి రుధిరం కామమాశ్వస ॥ వధేన వై దాశరథేస్సుఖావహం జయం తవాహర్తుమహం యతిష్యే । హత్వా చ రామం సహ లక్ష్మణేన ఖాదామి సర్వాన్ హరియూథముఖ్యాన్ ॥ ౪౦ ॥ రమస్వ కామం పిబ చాగ్ర్యవారుణీం కురుష్వ కార్యాణి హితాని విజ్వరః । మయా తు రామే గమితే యమక్షయం చిరాయ సీతా వశగా భవిష్యతి ॥ ౪౧ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-ద్వాదశస్సర్గః

రావణం క్రుద్ధమాజ్ఞాయ మహాపార్శ్వో మహాబలః । ముహూర్తమనుసంచింత్య ప్రాంజలిర్వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ యః ఖల్వపి వనం ప్రాప్య మృగవ్యాళసమాకులమ్ । న పిబేన్మధు సంప్రాప్య స నరో బాలిశో భవేత్ ॥ ౨ ॥ ఈశ్వరస్యేశ్వరః కోఽస్తి తవ శత్రునిబర్హణ । రమస్వ సహ వైదేహ్యా శత్రూనాక్రమ్య మూర్ధని ॥ ౩ ॥ బలాత్కుక్కుటవృత్తేన వర్తస్వ సుమహాబల । ఆక్రమ్యాక్రమ్య సీతాం వై తాం భుంక్ష్వ చ రమస్వ చ ॥ ౪ ॥ లబ్ధకామస్య తే పశ్చాదాగమిష్యతి కిం భయమ్ । ప్రాప్తమప్రాప్తకాలం వా సర్వం ప్రతిసహిష్యసే ॥ ౫ ॥ కుంభకర్ణస్సహాస్మాభిరింద్రజిచ్చ మహాబలః । ప్రతిషేధయితుం శక్తౌ సవజ్రమపి వజ్రిణమ్ ॥ ౬ ॥ ఉపప్రదానం సాంత్వం వా భేదం వా కుశలైః కృతమ్ । సమతిక్రమ్య దండేన సిద్ధిమర్థేషు రోచయ ॥ ౭ ॥ ఇహ ప్రాప్తాన్వయం సర్వాన్ శత్రూంస్తవ మహాబల । వశే శస్త్రప్రతాపేన కరిష్యామో న సంశయః ॥ ౮ ॥ ఏవముక్తస్తదా రాజా మహాపార్శ్వేన రావణః । తస్య సంపూజయన్వాక్యమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥ మహాపార్శ్వ నిబోధ త్వం రహస్యం కించిదాత్మనః । చిరవృత్తం తదాఖ్యాస్యే యదవాప్తం మయా పురా ॥ ౧౦ ॥ పితామహస్య భవనం గచ్ఛంతీం పుంజికస్థలామ్ । చంచూర్యమాణామద్రాక్షమాకాశేఽగ్నిశిఖామివ ॥ ౧౧ ॥ సా ప్రసహ్య మయా భుక్తా కృతా వివసనా తతః । స్వయంభూభవనం ప్రాప్తా లోలితా నలినీ యథా ॥ ౧౨ ॥ తచ్చ తస్య తదా మన్యే జ్ఞాతమాసీన్మహాత్మనః । అథ సంకుపితో దేవో మామిదం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౩ ॥ అద్య ప్రభృతి యామన్యాం బలాన్నారీం గమిష్యసి । తదా తే శతధా మూర్ధా ఫలిష్యతి న సంశయః ॥ ౧౪ ॥ ఇత్యహం తస్య శాపస్య భీతః ప్రసభమేవ తామ్ । నారోపయే బలాత్సీతాం వైదేహీం శయనే శుభే ॥ ౧౫ ॥ సాగరస్యేవ మే వేగో మారుతస్యేవ మే గతిః । నైతద్దాశరథిర్వేద హ్యాసాదయతి తేన మామ్ ॥ ౧౬ ॥ కో హి సింహమివాసీనం సుప్తం గిరిగుహాశయే । క్రుద్ధం మృత్యుమివాసీనం సంప్రబోధితుమిచ్ఛతి ॥ ౧౭ ॥ న మత్తో నిశితాన్బాణాన్ద్విజిహ్వానివ పన్నగాన్ । రామః పశ్యతి సంగ్రామే తేన మామనుభిగచ్ఛతి ॥ ౧౮ ॥ క్షిప్రం వజ్రోపమైర్బాణైశ్శతథా కార్ముకచ్యుతైః । రామమాదీపయిష్యామి ఉల్కాభిరివ కుంజరమ్ ॥ ౧౯ ॥ తచ్చాస్య బలమాదాస్యే బలేన మహతా వృతః । ఉదయన్సవితా కాలే నక్షత్రాణామివ ప్ర

భామ్॥ ౨౦ ॥ స పాపపేనాపి సహస్రచక్షుః ప్రాయధాస్మిన్ శక్రోప్యవశేన వాపునః। యథా త్వియం బాహుబలేన నిర్జితా పురీ పురా వైశ్రవణేన పాలితా॥ ౨౧॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే- త్రయోదశస్సర్గః

నిశాచరేంద్రస్య నిశమ్య వాక్యం స కుంభకర్ణస్య చ గర్జితాని । విభీషణో రాక్షసరాజముఖ్యమువాచ వాక్యం హితమర్థయుక్తమ్ ॥ ౧ ॥ వృతో హి బాహ్వంతరభోగరాశిశ్చింతావిషస్సుస్మితతీక్ష్ణదంష్ట్రః । పంచాంగులీపంచశిరోతికాయస్సీతామహాహిస్తవ కేన రాజన్ ॥ ౨ ॥ పురా శరత్సూర్యమరీచిసన్నిభాన్ సువర్ణపుంఖాన్ సుదృఢాన్నృపాత్మజః । సృజత్యమోఘాన్విశిఖాన్వధాయ తే ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ ॥ ౩ ॥ యావన్న లంకాం సమభిద్రవంతి వలీముఖాః పర్వతకూటమాత్రాః । దంష్ట్రాయుధాశ్చైవ నఖాయుధాశ్చ ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ ॥ ౪ ॥ యావన్న గృహ్ణంతి శిరాంసి బాణా రామేరితా రాక్షసపుంగవానామ్ । వజ్రోపమా వాయుసమానవేగాః ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ ॥ ౫ ॥ న కుంభకర్ణేంద్రజితౌ న రాజంస్తథా మహాపార్శ్వమహోదరౌ వా । నికుంభకుంభౌ చ తథాతికాయః స్థాతుం న శక్తా యుధి రాఘవస్య ॥ ౬ ॥ జీవంస్తు రామస్య న మోక్ష్యసే త్వం గుప్తస్సవిత్రాప్యథవా మరుద్భిః । న వాసవస్యాంకగతో న మృత్యోర్నభో న పాతాళమనుప్రవిష్టః ॥ ౭ ॥ నిశమ్య వాక్యం తు విభీషణస్య తతః ప్రహస్తో వచనం బభాషే । న నో భయం విద్మ న దైవతేభ్యో న దానవేభ్యో హ్యథవా కదాచిత్ ॥ ౮ ॥ న యక్షగంధర్వమహోరగేభ్యో భయం న సంఖ్యే పతగోత్తమేభ్యః । కథన్ను రామాద్భవితా భయం నో నరేంద్రపుత్రాత్సమరే కదాచిత్ ॥ ౯ ॥ ప్రహస్తవాక్యం త్వహితం నిశమ్య విభీషణో రాజహితానుకాంక్షీ । తతో మహార్థం వచనం బభాషే ధర్మార్థకామేషు నివిష్టబుద్ధిః ॥ ౧౦ ॥ ప్రహస్త రాజా చ మహోదరశ్చ త్వం కుంభకర్ణశ్చ యథార్థజాతం । బ్రవీథ రామం ప్రతి తన్న శక్యం యథా గతిః స్వర్గమధర్మబుద్ధేః ॥ ౧౧ ॥ వధస్తు రామస్య మయా త్వయా వా ప్రహస్త సర్వైరపి రాక్షసైర్వా । కథం భవేదర్థవిశారదస్య మహార్ణవం తర్తుమివాప్లవస్య ॥ ౧౨ ॥ ధర్మప్రధానస్య మహారథస్య ఇక్ష్వాకువంశప్రభవస్య రాజ్ఞః । ప్రహస్త దేవాశ్చ తథావిధస్య కృత్యేషు శక్తస్య భవంతి మూఢాః ॥ ౧౩ ॥ తీక్ష్ణా న యావత్తవ కంకపత్రా దురాసదా రాఘవవిప్రముక్తాః । భిత్వా శరీరం ప్రవిశంతి బాణాః ప్రహస్త తేనైవ వికత్థసే త్వమ్ । భిత్వా న యావత్ప్రవిశంతి కాయం ప్రాణాంతకాస్తే శనితుల్యవేగాః ॥ ౧౪ ॥ శితాశ్శరా రాఘవవిప్రముక్తాః ప్రహస్త తేనైవ వికత్థసే త్వమ్ । న రావణో నాతిబలస్త్రిశీర్షో న కుంభకర్ణోస్య సుతో నికుంభః ॥ ౧౫ ॥ న చేంద్రజిద్దాశరథిం ప్రసోఢుం త్వం వా రణే శక్రసమం సమర్థాః । దేవాంతకో వాపి నరాంతకో వా తథాతికాయోతిరథో మహాత్మా ॥ ౧౬ ॥ అకంపనశ్చాద్రిసమానసారః స్థాతుం న శక్తా యుధి రాఘవస్య । అయం హి రాజా వ్యసనాభిభూతో మిత్రైరమిత్రప్రతిమైర్భవద్భిః ॥ ౧౭ ॥ అన్వాస్యతే రాక్షసనాశనార్థే తీక్ష్ణః ప్రకృత్యా హ్యసమీక్ష్యకారీ । అనంతభోగేన సహస్రమూర్ధ్నా నాగేన భీమేన మహాబలేన ॥ ౧౮ ॥ బలాత్పరిక్షిప్తమిమం భవంతో రాజానముత్క్షిప్య విమోచయంతు । యావద్ధి కేశగ్రహణాత్సుహృద్భిస్సమేత్య సర్వైః పరిపూర్ణకామైః ॥ ౧౯ ॥ నిగృహ్య రాజా పరిరక్షితవ్యో భూతైర్యథా భీమబలైర్గృహీతః । సువారిణా రాఘవసాగరేణ ప్రచ్ఛాద్యమానస్తరసా భవద్భిః ॥ ౨౦ ॥ యుక్తస్త్వయం తారయితుం సమేత్య కాకుత్స్థపాతాళముఖే పతన్ సః । ఇదం పురస్యాస్య సరాక్షసస్య రాజ్ఞశ్చ పథ్యం ససుహృజ్జనస్య ॥ ౨౧ ॥ సమ్యగ్ఘి వాక్యం స్వమతం బ్రవీమి నరేంద్రపుత్రాయ దదామ పత్నీమ్ । పరస్య వీర్యం స్వ

బలంచబుద్ధ్వాస్థానంక్షయంచైవతథైవవృద్ధిమ్ ॥ ౨౦ ॥ తథాస్వపక్షేప్యనువృశ్య బుద్ధ్యావదేత్క్షమంస్వామిహితంచమంత్రీ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-చతుర్దశస్సర్గః ✱

బృహస్పతేస్తుల్యమతేర్వచస్తన్నిశమ్యయత్నేనవిభీషణస్య। తతో మహాత్మా వచనంబభాషే తత్రేంద్రజిన్నైరృతయోధముఖ్యః ॥ ౧ ॥ కింనామతే తాత కనిష్ఠవాక్యమనర్థకంచైవసుభీతవచ్చ। అస్మిన్కులే యోఽపిభవేన్న జాతస్సోఽపీదృశం నైవ వదేన్నకుర్యాత్ ॥ ౨ ॥ సత్త్వేనవీర్యేణ పరాక్రమేణ శౌర్యేణధైర్యేణచ తేజసాచ। ఏకః కులేస్మిన్పురుషోవిముక్తో విభీషణస్తాతకనిష్ఠఏషః ॥ ౩ ॥ కిన్నామతౌ రాక్షసరాజపుత్రావస్మాకమేకేన హి రాక్షసేన। సుప్రాకృతేనాపిరణే నిహంతుం శక్యౌకుతో భీషయసే స్మభీరో ॥ ౪ ॥ త్రిలోకనాథో ననుదేవరాజశ్శక్రో మయా భూమితలే నివిష్టః। భయార్దితాశ్చాపిదిశః ప్రపన్నాస్సర్వే తథా దేవగణాస్సమగ్రాః ॥ ౫ ॥ ఐరావతో విస్వరమున్నదన్స నిపాతితో భూమితలే మయా తు। వికృష్యదంతౌ తు మయా ప్రసహ్య విత్రాసితా దేవగణాస్సమగ్రాః ॥ ౬ ॥ సోఽహం సురాణామపిదర్పహంతా దైత్యోత్తమానామపిశోకదాతా। కథం నరేంద్రాత్మజయోర్నశక్తో మనుష్యయోః ప్రాకృతయోస్సువీర్యః ॥ ౭ ॥ అథేంద్రకల్పస్యదురాసదస్య మహౌజసస్తద్వచనంనిశమ్య। తతో మహార్థం వచనంబభాషే విభీషణశ్శస్త్రభృతాంవరిష్ఠః ॥ ౮ ॥ న తాత మంత్రేతవ నిశ్చయోఽస్తి బాలస్త్వమద్యాప్యవిపక్వబుద్ధిః। తస్మాత్త్వయాప్యాత్మవినాశనాయ వచోఽర్థహీనంబహువిప్రలప్తమ్ ॥ ౯ ॥ పుత్రప్రవాదేనతు రావణస్య త్వమింద్రజిన్మిత్రముఖోఽసి శత్రుః। యస్యేదృశం రాఘవతో వినాశం నిశమ్య మోహాదనుమన్యసే త్వమ్ ॥ ౧౦ ॥ త్వమేవవధ్యశ్చసుదుర్మతిశ్చ సచాపివధ్యోయ ఇహానయత్త్వామ్। బాలం దృఢం సాహసికంచయోఽద్య ప్రావేశయన్మంత్రకృతాంసమీపమ్ ॥ ౧౧ ॥ మూఢోఽప్రగల్భోఽవినయోపపన్నస్తీక్ష్ణస్వభావోఽల్పమతిర్దురాత్మా। మూర్ఖస్త్వమత్యంతసుదుర్మతిశ్చ త్వమింద్రజిద్బాలతయా బ్రవీషి ॥ ౧౨ ॥ కో బ్రహ్మదండప్రతిమప్రకాశాన్నర్చిష్మతః కాలనికాశరూపాన్। సహేత బాణాన్యమదండకల్పాన్సమక్షముక్తాన్యుధి రాఘవేణ ॥ ౧౩ ॥ ధనాని రత్నాని విభూషణాని వాసాంసి దివ్యాని మణీంశ్చ చిత్రాన్। సీతాంచ రామాయ నివేద్య దేవీం వసేమ రాజన్నిహ వీతశోకాః ॥ ౧౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-పంచదశస్సర్గః

సునివిష్టంహితంవాక్యముక్తవంతంవిభీషణమ్। అబ్రవీత్పరుషంవాక్యం రావణః కాలచోదితః ॥ ౧ ॥ వసేత్సహసపత్నేన క్రుద్ధేనాశీవిషేణవా। నతుమిత్రప్రవాదేన సంవసేచ్ఛత్రుసేవినా ॥ ౨ ॥ జానామిశీలంజ్ఞాతీనాంసర్వలోకేషు రాక్షస। హృష్యంతివ్యసనేష్వేతేజ్ఞాతీనాంజ్ఞాతయస్సదా ॥ ౩ ॥ ప్రధానంసాధకంవైద్యంధర్మశీలంచరాక్షస। జ్ఞాతయోహ్యవమన్యంతేశూరంపరిభవంతిచ ॥ ౪ ॥ నిత్యమన్యోన్యసంహృష్టావ్యసనేష్వాతతాయినః। ప్రచ్ఛన్నహృదయాఘోరాజ్ఞాతయస్తుభయావహాః ॥ ౫ ॥ శ్రూయంతేహస్తిభిర్గీతాఃశ్లోకాఃపద్మవనేక్వచిత్। పాశహస్తాన్నరాన్దృష్ట్వాశృణుతాన్గదతోమమ ॥ ౬ ॥ నాగ్నిర్నాన్యానిశస్త్రాణి ననఃపాశాభయావహాః। ఘోరాఃస్వార్థప్రయుక్తాస్తుజ్ఞాతయోనోభయావహాః ॥ ౭ ॥ ఉపాయమేతేవక్ష్యంతిగ్రహణేనాత్రసంశయః। కృత్స్నాద్భయాత్జ్ఞాతిభయంసుకష్టంవిదితంచనః ॥ ౮ ॥ విద్యతేగోషుసంపన్నంవిద్యతేబ్రాహ్మణేదమః। విద్యతేస్త్రీషుచాపల్యంవిద్యతేజ్ఞాతితోభయమ్ ॥ ౯ ॥ తతోనేష్టమిదంసౌమ్యయదహంలోకసత్కృతః। ఐశ్వర్యేణాభిజాతశ్చరిపూణాంమూర్ధ్న్యవస్థితః ॥ ౧౦ ॥ యథాపుష్కరపర్ణేషుపతితాస్తోయబిందవః। నశ్లేషముపగచ్ఛంతి

తితథానార్యేషు సౌహృదమ్॥౧౧॥యథాపూర్వంగజః స్నాత్వాగృహ్యహస్తేన వైరజః॥దూ
షయత్యాత్మనో దేహంతథానార్యేషు సౌహృదమ్॥౧౨॥యథామధుకరస్తర్షాద్రసం
విందన్నసజ్జతే।కుసుమేషు ప్రఫుల్లేషుతథానార్యేషు సౌహృదమ్॥ ౧౩॥యథాశరది మేఘా
నాంసించతామపిగర్జతామ్।నభవత్యంబుసంక్లేదస్తథానార్యేషు సౌహృదమ్॥౧౪॥అన్య
స్త్వేవంవిధం బ్రూయాద్వాక్యమేతన్నిశాచర। అస్మిన్ముహూర్తే నభవేత్త్వాంతుధిక్కు
లపాంసనమ్ ౧౫॥ఇత్యుక్తః పరుషం వాక్యంన్యాయవాదీవిభీషణః॥ఉత్పపాతగదాపాణి
శ్చతుర్భిస్సహరాక్షసైః॥ ౧౬॥అబ్రవీచ్చతదావాక్యంజాతక్రోధోవిభీషణః। అంతరి
క్షగతః శ్రీమాన్ భ్రాతరంరాక్షసాధిపమ్॥ ౧౭ ॥ సత్వంభ్రాతాసిమేరాజన్ బ్రూ
హిమాంయద్యదిచ్ఛసి। జ్యేష్ఠోమాన్యఃపితృసమోనచధర్మపథేస్థితః॥ ౧౮॥ ఇదంతు పరు
షంవాక్యంనక్షమామ్యనృతంతవ। సునీతంహితకామేనవాక్యముక్తందశానన॥ ౧౯ ॥
నగృహ్ణంత్యకృతాత్మానః కాలస్యవశమాగతాః। సులభాఃపురుషారాజన్సతతం ప్రియ
వాదినః॥ ౨౦॥ అప్రియస్యతుపథ్యస్యవక్తా శ్రోతాచదుర్లభః। బద్ధంకాలస్యపాశే
నసర్వభూతాపహారిణా ॥ ౨౧ ॥ ననశ్యంతముపేక్షేయంప్రదీప్తంశరణం యథా। దీ
ప్తపావకసంకాశైశ్శితైః కాంచనభూషణైః॥ ౨౨॥ నత్వామిచ్ఛామ్యహంద్రష్టుంరా
మేణనిహతం శరైః। శూరాశ్చబలవంతశ్చకృతాస్త్రాశ్చరణాజిరే॥ ౨౩ ॥ కాలాభి
పన్నాస్సీదంతియథావాలుకసేతవః। తన్మర్షయతుయచ్చోక్తంగురుత్వాద్ధితమిచ్ఛతా॥
౨౪ ॥ ఆత్మానంసర్వథారక్షపురీంచేమాంసరాక్షసామ్। స్వస్తితేస్తుగమిష్యామి సుఖీ
భవమయావినా॥ ౨౫॥నూనంనతేరావణకశ్చిదస్తిరక్షోనికాశేషు సుహృత్సఖావా।హి
తోపదేశస్యసమంత్రవక్తాయోవారయేత్త్వాంస్వయమేవపాపాత్ ॥ ౨౬॥నివార్యమా
ణస్యమయాహితైషిణా నరోచతేతేవచనంనిశాచర। పరీతకాల్హాహిగతాయుషోనరా
హితంనగృహ్ణంతిసుహృద్భిరీరితమ్॥ ౨౭ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే- షోడశస్సర్గః

ఇత్యుక్త్వాపరుషంవాక్యం రావణంరావణానుజః। ఆజగామ ముహూర్తేన
యత్రరామస్సలక్ష్మణః ॥ ౧ ॥ తంమేరుశిఖరాకారం దీప్తామివశతహ్రదామ్। గగన
స్థంమహీస్థాస్తేదదృశుస్సర్వవానరాః ॥ ౨ ॥ సహిమేఘాచలప్రఖ్యో మహేంద్రస
మవిక్రమః। సర్వాయుధధరోవీరో దివ్యాభరణభూషితః ॥ ౩ ॥ యేచాప్యనుచరా
స్తస్య చత్వారోభీమవిక్రమాః । తేపి సర్వా యుధోపేతా భూషణైశ్చాపి భూషి
తాః ॥ ౪ ॥ తమాత్మపంచమందృష్ట్వాసుగ్రీవోవానరాధిపః। వానరైస్సహదుర్ధర్ష
శ్చింతయామాస బుద్ధిమాన్ ॥ ౫ ॥ చింతయిత్వాముహూర్తంతువానరాంస్తాను వాచ
హ। హనూమత్ప్రముఖాన్ సర్వానిదంవచనముత్తమమ్ ॥ ౬ ॥ ఏషసర్వాయు
ధోపేతశ్చతుర్భిస్సహరాక్షసైః। రాక్షసోభ్యేతిపశ్యధ్వమస్మాన్హంతుం నసంశ
యః ॥ ౭ ॥ సుగ్రీవస్యవచఃశ్రుత్వా సర్వేతేవానరోత్తమాః। సాలానుద్యమ్యశై
లాంశ్చ ఇదంవచనమబ్రువన్ ॥ ౮ ॥ శీఘ్రంవ్యాదిశనోరాజన్వధాయైషాందురా
త్మనామ్। నిపతంతుహతాశ్చైతే ధరణ్యామల్పతేజసః ॥ ౯॥ తేషాంసంభాషమాణా
నామన్యోన్యంస విభీషణః। ఉత్తరంతీరమాసాద్య ఖస్థఏవ వ్యతిష్ఠత ॥ ౧౦ ॥ ఉవాచ
చమహాప్రాజ్ఞః స్వరేణమహతామహాన్। సుగ్రీవంతాంశ్చసంప్రేక్ష్య సర్వాన్
వానరయూథపాన్॥ ౧౧॥ రావణోనామదుర్వృత్తోరాక్షసోరాక్షసేశ్వరః। తస్యా
హమనుజోభ్రాతా విభీషణ ఇతిశ్రుతః ॥౧౨ ॥ తేనసీతా జనస్థానాద్ధృతాహత్వా
జటాయుషమ్। రుద్ధాచవివశాదీనా రాక్షసీభిస్సురక్షితా ॥ ౧౩ ॥ తమహంహేతు
భిర్వాక్యైర్వివిధైశ్చన్యదర్శయమ్। సాధునిర్యాత్యతాంసీతా రామాయేతి పునః పు

షః ॥ ౧౪ ॥ సచన ప్రతిజగ్రాహ రావణఃకాలచోదితః । ఉచ్యమానం హితంవాక్యం
విపరీత ఇవౌషధమ్ ॥ ౧౫ ॥ సోహంపరుషితస్తేన దాసవచ్చావమానితః । త్యక్త్వా పు
త్రాంశ్చదారాంశ్చ రాఘవంశరణంగతః॥ ౧౬ ॥ సర్వలోకశరణ్యాయ రాఘవాయ
మహాత్మనే । నివేదయత మాంక్షిప్రం విభీషణ ముపస్థితమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఏతత్తువచనం శ్రు
త్వా సుగ్రీవోలఘువిక్రమః । లక్ష్మణస్యాగ్రతో రామం సంరబ్ధ ఇదమబ్రవీత్ ॥
౧౮ ॥ రావణస్యానుజో భ్రాతా విభీషణ ఇతిశ్రుతః । చతుర్భిస్సహ రక్షోభి ర్భ
వంతంశరణంగతః ॥ ౧౯ ॥ మంత్రేవ్యూహే నయేచారే యుక్తోభవితుమర్హసి।వా
నరాణాం చభద్రం తే పరేషాంచ పరంతప ॥ ౨౦॥ అంతర్ధానగతాహ్యేతే రాక్ష
సాఃకామరూపిణః । శూరాశ్చనికృతిజ్ఞాశ్చ తేషుజాతు నవిశ్వసేత్ ॥ ౨౧ ॥ ప్రణిధీ
రాక్షసేంద్రస్య రావణస్య భవేదయమ్ । అనుప్రవిశ్యసోస్మాసు భేదంకుర్యాన్న సం
శయః ॥ ౨౨ ॥ అథవాస్వయమేవైష ఛిద్రమాసాద్య బుద్ధిమాన్ । అనుప్రవిశ్యవిశ్వ
స్తేకదాచిత్ప్రహరేదపి॥ ౨౩ ॥ మిత్రాటవీ బలంచైవ మౌలంభృత్యబలంతథా । స
ర్వమేతద్బలంగ్రాహ్యం వర్జయిత్వా ద్విషద్బలమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రకృత్యా రాక్షసేం
ద్రస్య భ్రాతామిత్రస్యతే ప్రభో । ఆగతశ్చ రిపోఃపక్షా త్కథమస్మిన్హి విశ్వసేత్॥
౨౫ ॥ రావణేన ప్రణిహితం తమవేహి విభీషణమ్ । తస్యాహంనిగ్రహంమన్యే క్షమం
క్షమ వతాం వర ॥ ౨౬ ॥ రాక్షసోజిహ్మయాబుద్ధ్యా సందిష్టోయ ముపాగతః । ప్రహ
ర్తుంమాయయాచ్ఛన్నో విశ్వస్తేత్వయిరాఘవ॥ ౨౭ ॥ ప్రవిష్టశ్శత్రుసైన్యంహి
ప్రాప్తశ్శత్రు రతర్కితః। నిహన్యాదంతరంలబ్ధ్వా ఉలూకఇవవాయసాన్॥ ౨౮ ॥
వధ్యతామేషదండేన తీవ్రేణసచివైస్సహ । రావణస్య నృశంసస్య భ్రాతాహ్యే
ష విభీషణః ॥ ౨౯ ॥ ఏవముక్త్వాతుతంరామం సంరబ్ధోవాహినీపతిః । వాక్యజ్ఞో వా
క్యకుశలం తతోమౌన ముపాగమత్ ॥ ౩౦ ॥ సుగ్రీవస్యతుతద్వాక్యం శ్రుత్వారామో
మహాయశాః । సమీపస్థా నువాచేదం హనూమత్ప్రముఖాన్హరీన్ ॥ ౩౧॥ యదుక్తం
కపిరాజేన రావణావరజం ప్రతి । వాక్యం హేతుమదత్యర్థం భవద్భిరపితచ్ఛ్రుతమ్॥
౩౨ ॥ సుహృదాహ్యర్థకృచ్ఛ్రేషు యుక్తంబుద్ధిమతాసతా।సమర్థే నాపిసందేష్టుం
శాశ్వతీంభూతిమిచ్ఛతా ॥ ౩౩ ॥ ఇత్యేవంపరిపృష్టాస్తే స్వంస్వంమతమతంద్రితాః ।
సోపచారం తదారామ మూచుర్హితచికీర్షవః॥ ౩౪ ॥ అజ్ఞాతంనాస్తితేకించిత్త్రిషు
లోకేషురాఘవ । ఆత్మానంపూజయన్రామ పృచ్ఛస్యస్మాన్ సుహృత్తయా ॥ ౩౫ ॥
త్వంహిసత్యవ్రతశ్శూరో ధార్మికోదృఢవిక్రమః । పరీక్ష్యకారీ స్మృతిమాన్నిసృష్టా
త్మాసుహృత్సుచ ॥ ౩౬ ॥ తస్మాదేకైకశస్తావత్ బ్రువంతు సచివాస్తవ । హేతుతోమ
తిసంపన్నాస్సమర్థాశ్చ పునఃపునః ॥ ౩౭ ॥ ఇత్యుక్తేరాఘవాయాథ మతిమానం
గదోగ్రతః । విభీషణపరీక్షార్థ మువాచవచనంహరిః ॥ ౩౮ ॥ శత్రోస్సకాశాత్సం
ప్రాప్త స్సర్వథాశంక్య ఏవహి । విశ్వాసయోగ్యస్సహసా నకర్తవ్యో విభీషణః ॥
౩౯ ॥ ఛాదయిత్వాత్మభావంహి చరంతిశఠబుద్ధయః । ప్రహరంతి చరంధ్రేషు సోన
ర్థస్సుమహాన్భవేత్ ॥ ౪౦ ॥ అర్థానర్థౌ వినిశ్చిత్య వ్యవసాయం భజేతహ । గు
ణతస్సంగ్రహంకుర్యా ద్దోషతస్తువివర్జయేత్ ॥౪౧ ॥ యదిదోషో మహాంస్తస్మింస్త్య
జ్యతామవిశంకితమ్ । గుణాన్వాపి బహూన్‌జ్ఞాత్వా సంగ్రహఃక్రియతాంనృప॥౪౨॥
శరభస్త్వథనిశ్చిత్య సార్థంవచన మబ్రవీత్ । క్షిప్రమస్మిన్నరవ్యాఘ్ర చారఃప్రతివి
ధీయతామ్ ॥ ౪౩ ॥ ప్రణిధాయ హి చారేణ యథావత్సూక్ష్మబుద్ధినా । పరీక్ష్యచ తతః
కార్యో యథాన్యాయంపరిగ్రహః ॥ ౪౪ ॥ జాంబవాంస్త్వథసంప్రేక్ష్య శాస్త్రబు

ద్ధ్యా విచక్షణః । వాక్యం విజ్ఞాపయామాస గుణవద్దోషవర్జితమ్ ॥ ౪౫ ॥ బద్ధవైరాచ్చ పాపాచ్చ రాక్షసేంద్రాద్విభీషణః । అదేశకాలే సంప్రాప్తస్సర్వథా శంక్యతామయమ్ ॥ ౪౬ ॥ తతో మైందస్తు సంప్రేక్ష్య నయాపనయకోవిదః । వాక్యం వచనసంపన్నో బభాషే హేతుమత్తరమ్ ॥ ౪౭ ॥ వచనం నామ తస్యైష రావణస్య విభీషణః । పృచ్ఛ్యతాం మధురేణాయం శనైర్నరవరేశ్వర ॥ ౪౮ ॥ భావమస్య తు విజ్ఞాయ తతస్తత్త్వం కరిష్యసి । యది దుష్టో న దుష్టో వా బుద్ధిపూర్వం నరర్షభ ॥ ౪౯ ॥ అథ సంస్కారసంపన్నో హనూమాన్సచివోత్తమః । ఉవాచ వచనం శ్లక్ష్ణమర్థవన్మధురం లఘు ॥ ౫౦ ॥ న భవంతం మతిశ్రేష్ఠం సమర్థం వదతాం వరమ్ । అతిశాయయితుం శక్తో బృహస్పతిరపి బ్రువన్ ॥ ౫౧ ॥ న వాదాన్నాపి సంఘర్షాన్నాధిక్యాన్న చ కామతః । వక్ష్యామి వచనం రాజన్ యథార్థం రామగౌరవాత్ ॥ ౫౨ ॥ అర్థానర్థనిమిత్తం హి యదుక్తం సచివైస్తవ । తత్ర దోషం ప్రపశ్యామి క్రియా న హ్యుపపద్యతే ॥ ౫౩ ॥ ఋతే నియోగాత్సామర్థ్యమవబోద్ధుం న శక్యతే । సహసా వినియోగో హి దోషవత్ప్రతిభాతి మే ॥ ౫౪ ॥ చారప్రణిహితం యుక్తం యదుక్తం సచివైస్తవ ॥ ౫౫ ॥ అర్థస్యాసంభవాత్తత్ర కారణం నోపపద్యతే । అదేశకాలే సంప్రాప్త ఇత్యయం యద్విభీషణః ॥ ౫౬ ॥ వివక్షా తత్ర మేఽస్తీయం తాం నిబోధ యథామతి । స ఏష దేశః కాలశ్చ భవతీహ యథా తథా ॥ ౫౭ ॥ పురుషాత్పురుషం ప్రాప్య తథా దోషగుణావపి । దౌరాత్మ్యం రావణే దృష్ట్వా విక్రమం చ తథా త్వయి ॥ ౫౮ ॥ యుక్తమాగమనం తస్య సదృశం తస్య బుద్ధితః । అజ్ఞాతరూపైః పురుషైస్స రాజన్ పృచ్ఛ్యతామితి ॥ ౫౯ ॥ యదుక్తమత్ర మే ప్రేక్షా కాచిదస్తి సమీక్షితా । పృచ్ఛ్యమానో విశంకేత సహసా బుద్ధిమాన్వచః ॥ ౬౦ ॥ తత్ర మిత్రం ప్రదుష్యేత మిథ్యాపృష్టం సుఖాగతమ్ । అశక్యస్సహసా రాజన్ భావో వేత్తుం పరస్య వై ॥ ౬౧ ॥ అంతస్స్వభావైర్గీతైస్తైర్నైపుణ్యం పశ్యతా భృశమ్ । న త్వస్య బ్రువతో జాతు లక్ష్యతే దుష్టభావతా ॥ ౬౨ ॥ ప్రసన్నం వదనం చాపి తస్మాన్మే నాస్తి సంశయః । అశంకితమతిస్స్వస్థో న శఠః పరిసర్పతి ॥ ౬౩ ॥ న చాస్య దుష్టా వాక్చాపి తస్మాన్నాస్తీహ సంశయః । ఆకారశ్ఛాద్యమానోఽపి న శక్యో వినిగూహితుమ్ ॥ ౬౪ ॥ బలాద్ధి వివృణోత్యేవ భావమంతర్గతం నృణామ్ । దేశకాలోపపన్నం చ కార్యం కార్యవిదాం వర ॥ ౬౫ ॥ సఫలం కురుతే క్షిప్రం ప్రయోగేణాభిసంహితమ్ । ఉద్యోగం తవ సంప్రేక్ష్య మిథ్యావృత్తం చ రావణమ్ ॥ ౬౬ ॥ వాలినశ్చ వధం శ్రుత్వా సుగ్రీవం చాభిషేచితమ్ । రాజ్యం ప్రార్థయమానశ్చ బుద్ధిపూర్వమిహాగతః ॥ ౬౭ ॥ ఏతావత్తు పురస్కృత్య యుజ్యతే తత్ర సంగ్రహః । యథాశక్తి మయోక్తం తు రాక్షసస్యార్జవం ప్రతి ॥ ౬౮ ॥ త్వం ప్రమాణం తు శేషస్య శ్రుత్వా బుద్ధిమతాం వర ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తదశస్సర్గః.

అథ రామః ప్రసన్నాత్మా శ్రుత్వా వాయుసుతస్య హ । ప్రత్యభాషత దుర్ధర్షః శ్రుతవానాత్మని స్థితమ్ ॥ ౧ ॥ మమాపి తు వివక్షాస్తి కాచిత్ప్రతి విభీషణమ్ । శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్సర్వం భవద్భిః శ్రేయసి స్థితైః ॥ ౨ ॥ మిత్రభావేన సంప్రాప్తం న త్యజేయం కథంచన । దోషో యద్యపి తస్య స్యాత్సతామేతదగర్హితమ్ ॥ ౩ ॥ సుగ్రీవస్త్వథ తద్వాక్యమాభాష్య చ విమృశ్య చ । తతశ్శుభతరం వాక్యమువాచ హరిపుంగవః ॥ ౪ ॥ సుదుష్టో వాప్యదుష్టో వా కిమేష రజనీచరః । ఈదృశం వ్యసనం ప్రాప్తం భ్రాతరం యః పరిత్యజేత్ ॥ ౫ ॥ కో నామ స భవేత్తస్య యమేష న పరిత్యజేత్ । వానరాధిపతేర్వాక్యం శ్రుత్వా సర్వానుదీక్ష్య చ ॥ ౬ ॥ ఈషదుత్స్మయమానస్తు లక్ష్మణం పుణ్యలక్షణమ్ । ఇతి హోవా

వాచకాకుత్స్థో వాక్యం సత్యపరాక్రమః ॥ ౭॥ అనధీత్యచ శాస్త్రాణి వృద్ధాననుపసేవ్య
చ । నశక్యమీదృశం వక్తుం యదువాచ హరీశ్వరః ॥ ౮ ॥ అస్తి సూక్ష్మతరం కించిద్యద
త్ర ప్రతిభాతి మే । ప్రత్యక్షం లౌకికం వాపి విద్యతే సర్వరాజసు ॥ ౯॥ అమిత్రాస్తత్కులీ
నాశ్చ ప్రాతిదేశ్యాశ్చ కీర్తితాః । వ్యసనేషు ప్రహర్తారస్తస్మాదయమిహాగతః ॥౧౦॥
అపాపాస్తత్కులీనాశ్చ మానయంతి స్వకాన్ హితాన్ । ఏష ప్రాయో నరేంద్రాణాం
శంకనీయస్తు శోభనః ॥ ౧౧॥ యస్తు దోషస్త్వయాఖ్యాతో హ్యాదానే౽రిబలస్య చ । తత్ర తే
కీర్తయిష్యామి యథాశాస్త్రమిదం శృణు ॥ ౧౨॥ నవయం తత్కులీనాశ్చ రాజ్యకాంక్షీ
చ రాక్షసః । పండితా హి భవిష్యంతి తస్మాద్గ్రాహ్యో విభీషణః ॥ ౧౩ ॥ అవ్యగ్రాశ్చ
ప్రహృష్టాశ్చ నభవిష్యంతి సంగతాః । ప్రవాదశ్చ మహానేష తతో౽స్య భయమాగతమ్ ॥ ౧౪॥
ఇతి భేదం గమిష్యంతి తస్మాద్గ్రాహ్యో విభీషణః ॥ నసర్వే భ్రాతరస్తాత భవంతి భరతోప
మాః ॥ ౧౫॥ మద్విధా వా పితుః పుత్రాస్సుహృదో వా భవద్విధాః । ఏవముక్తస్తు రామే
ణ సుగ్రీవస్సహలక్ష్మణః ॥ ౧౬ ॥ ఉత్థాయేదం మహాప్రాజ్ఞః ప్రణతో వాక్యమబ్రవీత్ ॥
రావణేన ప్రణిహితం తమవేహి విభీషణమ్ ॥ ౧౭ ॥ తస్యాహం నిగ్రహం మన్యే క్షమం క్ష
మవతాం వర । రాక్షసో జిహ్మయా బుద్ధ్యా సందిష్టో౽యమిహాగతః ॥ ౧౮ ॥ ప్రహర్తుం త్వ
యి విశ్వస్తే ప్రచ్ఛన్నో మయి వానఘ । లక్ష్మణే వా మహాబాహో సవధ్యస్సచివైస్సహ
౧౯ ॥ రావణస్య నృశంసస్య భ్రాతా హ్యేష విభీషణః । ఏవముక్త్వా రఘుశ్రేష్ఠం సుగ్రీ
వో వాహినీపతిః ॥ ౨౦ ॥ వాక్యజ్ఞో వాక్యకుశలం తతో మౌనముపాగమత్ । సుగ్రీవ
స్య తు తద్వాక్యం రామః శ్రుత్వా విమృశ్య చ ॥ ౨౧ ॥ తతః శుభతరం వాక్యముటవాచ హ
రిపుంగవమ్ । సుదుష్టో వాప్యదుష్టో వా కిమేష రజనీచరః ॥ ౨౨ ॥ సూక్ష్మమప్యహితం క
ర్తుం మమాశక్తః కథంచన । పిశాచాన్దానవాన్యక్షాన్ పృథివ్యాం చైవ రాక్షసాన్ ॥
౨౩ ॥ అంగుళ్యగ్రేణ తాన్హన్యామిచ్ఛన్ హరిగణేశ్వర । శ్రూయతే హి కపోతేన శ
త్రుః శరణమాగతః ॥ ౨౪ ॥ అర్చితశ్చ యథాన్యాయం స్వైశ్చ మాంసైర్నిమంత్రి
తః । సహితం ప్రతిజగ్రాహ భార్యాహర్తారమాగతమ్ ॥ ౨౫॥ కపోతో వానరశ్రే
ష్ఠ కిం పునర్మద్విధో జనః । ఋషేః కణ్వస్య పుత్రేణ కండునా పరమర్షిణా ॥ ౨౬ ॥
శృణు గాథాం పురా గీతాం ధర్మిష్ఠాం సత్యవాదినా । బద్ధాంజలిపుటం దీనం యాచంతం
శరణాగతమ్ ॥ ౨౭ ॥ నహన్యాదానృశంస్యార్థమపి శత్రుం పరంతప । ఆర్తో వా యది వా
దృప్తః పరేషాం శరణాగతః ॥ ౨౮ ॥ అరిః ప్రాణాన్పరిత్యజ్య రక్షితవ్యః కృతాత్మ
నా । స చేద్భయాద్వా మోహాద్వా కామాద్వాపి న రక్షతి ॥ ౨౯ ॥ స్వయా శక్త్యా యథా
సత్వం తత్పాపం లోకగర్హితమ్ । వినష్టః పశ్యతస్తస్య రక్షిణః శరణాగతః ॥ ౩౦ ॥ ఆ
దాయ సుకృతం తస్య సర్వం గచ్ఛేదరక్షితః । ఏవం దోషో మహానత్ర ప్రపన్నానామరక్షణే
౩౧ ॥ అస్వర్గ్యం చాయశస్యం చ బలవీర్యవినాశనమ్ । కరిష్యామి యథార్థం తు కండో
ర్వచనముత్తమమ్ ॥ ౩౨ ॥ ధర్మిష్ఠం చ యశస్యం చ స్వర్గ్యం స్యాత్తు ఫలోదయమ్ । సకృ
దేవ ప్రపన్నాయ తవాస్మీతి చ యాచతే ॥ ౩౩ ॥ అభయం సర్వభూతేభ్యో దదామ్యేతద్వ్ర
తం మమ । ఆనయైనం హరిశ్రేష్ఠ దత్తమస్యాభయం మయా ॥ ౩౪ ॥ విభీషణో వా సు
గ్రీవ యది వా రావణః స్వయమ్ । రామస్య తు వచః శ్రుత్వా సుగ్రీవః ప్లవగేశ్వరః ॥ ౩౫ ॥
ప్రత్యభాషత కాకుత్స్థం సౌహార్దేనాభిచోదితః । కిమత్ర చిత్రం ధర్మజ్ఞ లోకనాథ సు
ఖావహ ॥ ౩౬ ॥ యత్త్వమార్యం ప్రభాషేథాస్సత్త్వవాన్సత్పథే స్థితః । మమ చాప్యంతరా
త్మాయం శుద్ధం వేత్తి విభీషణమ్ ॥ ౩౭ ॥ అనుమానాచ్చ భావాచ్చ సర్వతస్సుపరీక్షితః । త
స్మాత్ క్షిప్రం సహాస్మాభిస్తుల్యో భవతు రాఘవ ॥ ౩౮ ॥ విభీషణో మహాప్రాజ్ఞస్సఖి

త్వంచాభ్యుపైతు నః ॥ తతస్తు సుగ్రీవవచో నిశమ్య తద్ధరీశ్వరేణాభిహితం నరేశ్వరః । విభీ
షణేనాశు జగామ సంగమం పతత్త్రిరాజేన యథా పురందరః ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధ
కాండే - అష్టాదశస్సర్గః

రాఘవేణాభయే దత్తే సన్నతో రావణానుజః । విభీషణో మహాప్రాజ్ఞో భూమిం స
మవలోకయన్ ॥ ౧ ॥ ఖాత్పపాతావనిం హృష్టో భక్తైరనుచరైస్సహ । స తు రామస్య ధ
ర్మాత్మా నిపపాత విభీషణః ॥ ౨ ॥ పాదయోశ్శరణాన్వేషీ చతుర్భిస్సహ రాక్షసైః । అ
బ్రవీచ్చ తదా రామం వాక్యం తత్ర విభీషణః ॥ ౩ ॥ ధర్మయుక్తం చ యుక్తం చ సాంప్రతం సం
ప్రహర్షణమ్ । అనుజో రావణస్యాహం తేన చాస్మ్యవమానితః ॥ ౪ ॥ భవంతం సర్వభూ
తానాం శరణ్యం శరణాగతః । పరిత్యక్తా మయా లంకా మిత్రాణి చ ధనాని చ ॥ ౫ ॥ భవ
ద్గతం మే రాజ్యం చ జీవితం చ సుఖాని చ । తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రామో వచనమబ్ర
వీత్ ॥ ౬ ॥ వచసా సాంత్వయిత్వైనం లోచనాభ్యాం పిబన్నివ । ఆఖ్యాహి మమ తత్త్వేన
రాక్షసానాం బలాబలమ్ ॥ ౭ ॥ ఏవముక్తస్తదా రక్షో రామేణాక్లిష్టకర్మణా । రావణస్య
బలం సర్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే ॥ ౮ ॥ అవధ్యస్సర్వదేవానాం గంధర్వాసురరక్షసామ్ ।
రాజపుత్ర దశగ్రీవో వరదానాత్స్వయంభువః ॥ ౯ ॥ రావణానంతరో భ్రాతా మమ జ్యే
ష్ఠశ్చ వీర్యవాన్ । కుంభకర్ణో మహాతేజాశ్శక్రప్రతిబలో యుధి ॥ ౧౦ ॥ రామ సేనా
పతిస్తస్య ప్రహస్తో యది వా శ్రుతః । కైలాసే యేన సంగ్రామే మాణిభద్రః పరాజితః ॥
౧౧ ॥ బద్ధగోధాంగులిత్రాణ అవధ్యకవచో యుధి । ధనురాదాయ తిష్ఠన్ స అదృశ్యో భవ
తీంద్రజిత్ ॥ ౧౨ ॥ సంగ్రామసమయవ్యూహే తర్పయిత్వా హుతాశనమ్ । అంతర్ధా
నగతశ్శత్రూనింద్రజిద్ధంతి రాఘవ ॥ ౧౩ ॥ మహోదరమహాపార్శ్వౌ రాక్షసశ్చాప్య
కంపనః । అనీకస్థాస్తు తస్యైతే లోకపాలసమా యుధి ॥ ౧౪ ॥ దశ కోటిసహస్రాణి రక్ష
సాం కామరూపిణామ్ । మాంసశోణితభక్షాణాం లంకాపురనివాసినామ్ ॥ ౧౫ ॥ స తైస్తు స
హితో రాజా లోకపాలానయోధయత్ । సహ దేవైస్తు తే భగ్నా రావణేన దురాత్మనా ॥
౧౬ ॥ విభీషణవచః శ్రుత్వా రామో దృఢపరాక్రమః । అన్వీక్ష్య మనసా సర్వమిదం వ
చనమబ్రవీత్ ॥ ౧౭ ॥ యాని కర్మాపదానాని రావణస్య విభీషణ । ఆఖ్యాతాని చ తత్త్వేన
హ్యవగచ్ఛామి తాన్యహమ్ ॥ ౧౮ ॥ అహం హత్వా దశగ్రీవం సప్రహస్తం సబాంధవమ్ ।
రాజానం త్వాం కరిష్యామి సత్యమేతద్బ్రవీమి తే ॥ ౧౯ ॥ రసాతలం వా ప్రవిశేత్పాతాళం
వాపి రావణః । పితామహసకాశం వా న మే జీవన్విమోక్ష్యతే ॥ ౨౦ ॥ అహత్వా రావణం
సంఖ్యే సపుత్రబలబాంధవమ్ । అయోధ్యాం న ప్రవేక్ష్యామి త్రిభిస్తైర్భ్రాతృభిశ్శపే ॥
౨౧ ॥ శ్రుత్వా తు వచనం తస్య రామస్యాక్లిష్టకర్మణః । శిరసావంద్య ధర్మాత్మా వక్తుమే
వోపచక్రమే ॥ ౨౨ ॥ రాక్షసానాం వధే సాహ్యం లంకాయాశ్చ ప్రధర్షణే । క
రిష్యామి యథాప్రాణం ప్రవేక్ష్యామి చ వాహినీమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఇతి బ్రువాణం రామస్తు పరి
ష్వజ్య విభీషణమ్ । అబ్రవీల్లక్ష్మణం ప్రీతస్సముద్రాజ్జలమానయ ॥ ౨౪ ॥ తేన చేమం
మహాప్రాజ్ఞమభిషించ విభీషణమ్ । రాజానం రక్షసాం క్షిప్రం ప్రసన్నే మయి మానద ॥
౨౫ ॥ ఏవముక్తస్తు సౌమిత్రిరభ్యషించద్విభీషణమ్ । మధ్యే వానరముఖ్యానాం రాజా
నం రామశాసనాత్ ॥ ౨౬ ॥ తం ప్రసాదం తు రామస్య దృష్ట్వా సద్యః ప్లవంగమాః । ప్రచు
క్రుశుర్మహాత్మానం సాధు సాధ్వితి చాబ్రువన్ ॥ ౨౭ ॥ అథాబ్రవీద్ధనూమాంశ్చ
సుగ్రీవశ్చ విభీషణమ్ । కథం సాగరమక్షోభ్యం తరామ వరుణాలయమ్ ॥ ౨౮ ॥ సైన్యైః
పరివృతాస్సర్వే వానరాణాం మహౌజసామ్ । ఉపాయైరధిగచ్ఛామో యథా నదనదీపతిమ్ ॥
౨౯ ॥ తరామ తరసా సర్వే ససైన్యా వరుణాలయమ్ । ఏవముక్తస్తు ధర్మాత్మా ప్రత్యువా

చవిభీషణః ॥ ౩౦ ॥ సముద్రం రాఘవో రాజా శరణం గన్తుమర్హతి । ఖానితస్సగరేణాయమప్రమేయో మహోదధిః ॥ ౩౧ ॥ కర్తుమర్హతి రామస్య జ్ఞాతేః కార్యం మహోదధిః । ఏవం విభీషణేనోక్తే రాక్షసేన విపశ్చితా ॥ ౩౨ ॥ ఆజగామాథ సుగ్రీవో యత్ర రామస్సలక్ష్మణః । తతశ్చాఖ్యాతుమారేభే విభీషణవచశ్శుభమ్ ॥ ౩౩ ॥ సుగ్రీవో విపులగ్రీవస్సాగరస్యోపవేశనమ్ । ప్రకృత్యా ధర్మశీలస్య రాఘవస్యాప్యరోచత ॥ ౩౪ ॥ సలక్ష్మణం మహాతేజాస్సుగ్రీవం చ హరీశ్వరమ్ । సత్క్రియార్థం క్రియాదక్షః స్మితపూర్వమువాచ హ ॥ ౩౫ ॥ విభీషణస్య మన్త్రోఽయం మమ లక్ష్మణ రోచతే । బ్రూహి త్వం సహ సుగ్రీవస్తవాపి యది రోచతే ॥ ౩౬ ॥ సుగ్రీవః పణ్డితో నిత్యం భవాన్ మన్త్రవిచక్షణః । ఉభాభ్యాం సమ్ప్రధార్యార్థం రోచతే యత్తదుచ్యతామ్ ॥ ౩౭ ॥ ఏవముక్తౌ తు తౌ వీరావుభౌ సుగ్రీవలక్ష్మణౌ । సముదాచారసంయుక్తమిదం వచనమూచతుః ॥ ౩౮ ॥ కిమర్థం నో నరవ్యాఘ్ర న రోచిష్యతి రాఘవ । విభీషణేన యదుచ్యతే కస్మిన్ కాలే సుఖావహమ్ ॥ ౩౯ ॥ అబద్ధ్వా సాగరే సేతుం ఘోరేఽస్మిన్ వరుణాలయే । లఙ్కా నాసాదితుం శక్యా సేన్ద్రైరపి సురాసురైః ॥ ౪౦ ॥ విభీషణస్య శూరస్య యథార్థం క్రియతాం వచః । అలం కాలాత్యయం కృత్వా సముద్రోఽయం నియుజ్యతామ్ ॥ ౪౧ ॥ యథా సైన్యేన గచ్ఛామ పురీం రావణపాలితామ్ । ఏవముక్తః కుశాస్తీర్ణే తీరే నదనదీపతేః ॥ ౪౨ ॥ సంవివేశ తదా రామో వేద్యామివ హుతాశనః ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకోనవింశస్సర్గః

తతో నివిష్టాం ధ్వజినీం సుగ్రీవేణాభిపాలితామ్ । దదర్శ రాక్షసోఽభ్యేత్య శార్దూలో నామ వీర్యవాన్ ॥ ౧ ॥ చారో రాక్షసరాజస్య రావణస్య దురాత్మనః । తాం దృష్ట్వా సర్వతో వ్యగ్రం ప్రతిగమ్య స రాక్షసః ॥ ౨ ॥ ప్రవిశ్య లఙ్కాం వేగేన రావణం వాక్యమబ్రవీత్ । ఏష వానరఋక్షౌఘో లఙ్కాం సమభివర్తతే ॥ ౩ ॥ అగాధశ్చాప్రమేయశ్చ ద్వితీయ ఇవ సాగరః । పుత్రౌ దశరథస్యేమౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౪ ॥ ఉత్తమాయుధసమ్పన్నౌ సీతాయాః పదమాగతౌ । ఏతౌ సాగరమాసాద్య సన్నివిష్టౌ మహాద్యుతీ ॥ ౫ ॥ బలమాకాశమావృత్య సర్వతో దశయోజనమ్ । తత్త్వభూతం మహారాజ క్షిప్రం వేదితుమర్హసి ॥ ౬ ॥ తవ దూతా మహారాజ క్షిప్రమర్హన్త్యవేక్షితుమ్ । ఉపప్రదానం సాన్త్వం వా భేదో వాత్ర ప్రయుజ్యతామ్ ॥ ౭ ॥ శార్దూలస్య వచః శ్రుత్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః । ఉవాచ సహసా వ్యగ్రస్సమ్ప్రధార్యార్థమాత్మనః ॥ ౮ ॥ శుకం నామ తదా రక్షో వాక్యమర్థవిదాం వరమ్ । సుగ్రీవం బ్రూహి గత్వా త్వం రాజానం వచనాన్మమ ॥ ౯ ॥ యథాసన్దేశమక్లిష్టం శ్లక్ష్ణయా పరయా గిరా ॥ త్వం వై మహారాజకులప్రసూతో మహాబలశ్చర్క్షరజస్సుతశ్చ । న కశ్చిదర్థస్తవ నాస్త్యనర్థస్తథాపి మే భ్రాతృసమో హరీశ ॥ ౧౦ ॥ అహం యద్యహరం భార్యాం రాజపుత్రస్య ధీమతః । కిం తత్ర తవ సుగ్రీవ కిష్కిన్ధాం ప్రతిగమ్యతామ్ ॥ ౧౧ ॥ న హీయం హరిభిర్లఙ్కా శక్యా ప్రాప్తుం కథంచన । దేవైరపి సగన్ధర్వైః కిం పునర్నరవానరైః ॥ ౧౨ ॥ స తథా రాక్షసేన్ద్రేణ సన్దిష్టో రజనీచరః । శుకో విహఙ్గమో భూత్వా తూర్ణమాప్లుత్య చామ్బరమ్ ॥ ౧౩ ॥ స గత్వా దూరమధ్వానముపర్యుపరి సాగరమ్ । సంస్థితో హ్యమ్బరే వాక్యం సుగ్రీవమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ సర్వముక్తం యథాదిష్టం రావణేన దురాత్మనా । తం ప్రాపయన్తం వచనం తూర్ణమాప్లుత్య వానరాః ॥ ౧౫ ॥ ప్రాపద్యన్త దివం క్షిప్రం లోప్తుం హన్తుం చ ముష్టిభిః । స తైః ప్లవఙ్గైః ప్రసభం నిగృహీతో నిశాచరః ॥ ౧౬ ॥ గగనాద్భూతలే చాశు పరిగృహ్యావపాతితః । వానరైః పీడ్యమానస్తు శుకో వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౭ ॥ న దూతాన్ ఘ్నన్తి కాకుత్స్థ వార్యన్తాం సాధు వానరాః । యస్తు హిత్వా మతం భర్తుః స్వమతం సమ్ప్రభాషతే ॥ ౧౮ ॥ అనుక్తవాదీ దూతస్స న దూతో వధమర్హతి । శుకస్య వ

చనం శ్రుత్వా రామస్య పరిదేవితమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఉవాచ మా వధిష్టేతి ఘ్నతశ్శాఖామృగర్ష
భాన్ । స చ పత్రీ లఘుర్భూత్వా హరిభిర్దర్శితే భయే ॥ ౨౦ ॥ అంతరిక్షస్థితో భూత్వా
పునర్వచనమబ్రవీత్ । సుగ్రీవ సత్త్వసంపన్న మహాబలపరాక్రమ ॥ ౨౧ ॥ కిన్న్వయా
ఖలు వక్తవ్యో రావణో లోకరావణః । స త్త్వం కథయ యచ్ఛ్రం తే గమిష్యామి స్వమాల
యమ్ ॥ ౨౨ ॥ స ఏవముక్తః ప్లవగాధిపస్తదా ప్లవంగమానామృషభో మహాబలః । ఉవా
చ వాక్యం రజనీచరస్య చారం శుకం తూర్ణమదీనసత్త్వః ॥ ౨౩ ॥ న మేఽసి మిత్రం న తథాను
కంప్యో న చోపకర్తాసి న మే ప్రియోఽసి । అరిశ్చ రామస్య సహానుబంధస్స మేఽసి వా
లీవ వధార్హ వధ్యః ॥ ౨౪ ॥ నిహన్మ్యహం త్వాం ససుతం సబాంధవం సజ్ఞాతివర్గం
రజనీచరేశ । లంకాం చ సర్వాం మహతా బలేన శీఘ్రం కరిష్యామి సమేత్య భస్మ ॥ ౨౫ ॥ న
మోక్ష్యసే రావణ రాఘవేణ సురైస్సహేంద్రైరపి మూఢగుప్తః । అంతర్హితస్సూ
ర్యపథం గతో వా తథైవ పాతాళమనుప్రవిష్టః ॥ ౨౬ ॥ (గిరీశపాదాంబుజసంగతో
వాపి తావహాస్యాపి గృహం గతో వా) తస్య తే త్రిషు లోకేషు న పిశాచం న రాక్షసమ్ ।
త్రాతారమనుపశ్యామి న గంధర్వం న చాసురమ్ ॥ ౨౭ ॥ అవధీస్త్వం జరావృద్ధం గృ
ధ్రరాజం జటాయుషమ్ । కిన్ను తే రామసాన్నిధ్యే సకాశే లక్ష్మణస్య వా ॥ ౨౮ ॥ హృ
తా సీతా విశాలాక్షీ యాం త్వం గృహ్య న బుధ్యసే । మహాబలం మహాత్మానం దుర్ధర్ష
మమరైరపి ॥ ౨౯ ॥ న బుధ్యసే రఘుశ్రేష్ఠం యస్తే ప్రాణాన్ హరిష్యతి । తతోఽబ్రవీ
ద్వాలిసుతస్త్వంగదో హరిసత్తమః ॥ ౩౦ ॥ నాయం దూతో మహారాజ చారికః ప్రతిభాతి
మే । తులితం హి బలం సర్వమనేనాత్రైవ తిష్ఠతా ॥ ౩౧ ॥ గృహ్యతాం మాగమల్లంకామే
తద్ధి మమ రోచతే । తతో రాజ్ఞా సమాదిష్టాస్సముత్ప్లుత్య వలీముఖాః ॥ ౩౨ ॥ జగృహుశ్చ బ
బంధుశ్చ విలపంతమనాథవత్ । శుకస్స వానరైస్తత్ర తత్రైస్సంప్రపీడితః ॥ ౩౩ ॥
వ్యాక్రోశత మహాత్మానం రామం దశరథాత్మజమ్ । లుప్యేతే మే బలాత్పక్షౌ భిద్యేతే చ త
థాక్షిణీ ॥ ౩౪ ॥ యాం చ రాత్రిం మరిష్యామి జీవే రాత్రిం చ యామహమ్ । ఏతస్మిన్నం
తరే కాలే యన్మయా హ్యశుభం కృతమ్ ॥ ౩౫ ॥ సర్వం తదుపపద్యేథా జహ్యాం చేద్యది జీవి
తమ్ । నాఘాతయత్తదా రామః శ్రుత్వా తత్పరిదేవనమ్ ॥ ౩౬ ॥ వానరానబ్రవీద్రా
మో ముచ్యతాం దూత ఆగతః ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - వింశస్సర్గః .

తతస్సాగరవేలాయాం దర్భానాస్తీర్య రాఘవః । అంజలిం ప్రాఙ్ముఖః కృత్వా
ప్రతిశిశ్యే మహోదధేః ॥ ౧ ॥ బాహుం భుజగభోగాభముపధాయారిసూదనః । జా
తరూపమయైశ్చైవ భూషణైర్భూషితం పురా ॥ ౨ ॥ వరకాంచనకేయూరముక్తా
ప్రవరభూషణైః । భుజైః పరమనారీణాం పరిమృష్టమనేకధా ॥ ౩ ॥ చందనాగరుభి
శ్చైవ పురస్తాదధివాసితమ్ । బాలసూర్యప్రతీకాశైశ్చందనైరుపశోభితమ్ ॥ ౪ ॥ శ
యనే చోత్తమాంగేన సీతాయాశ్శోభితం పురా । తక్షకస్యేవ సంభోగం గంగాజలనిషే
వితమ్ ॥ ౫ ॥ సంయుగే యుగసంకాశం శత్రూణాం శోకవర్ధనమ్ । సుహృదానంద
నం దీర్ఘం సాగరాంతవ్యపాశ్రయమ్ ॥ ౬ ॥ అస్యతా చ పునస్సవ్యం జ్యాఘాతవిహత
త్వచమ్ । దక్షిణో దక్షిణం బాహుం మహాపరిఘసన్నిభమ్ ॥ ౭ ॥ గోసహస్రప్రదాతా
రముపధాయ భుజోత్తమమ్ । అద్య మే మరణం వాథ తరణం సాగరస్య వా ॥ ౮ ॥ ఇతి రా
మో మతిం కృత్వా మహాబాహుర్మహోదధిమ్ । అధిశిశ్యే స విధివత్ప్రయతో నియతో
మునిః ॥ ౯ ॥ తస్య రామస్య సుప్తస్య కుశాస్తీర్ణే మహీతలే । నియమాదప్రమత్తస్య
నిశాస్తిస్రోఽతిచక్రముః ॥ ౧౦ ॥ స త్రిరాత్రోషితస్తత్ర నయజ్ఞో ధర్మవత్సలః । ఉపా
స్తే స తదా రామస్సాగరం సరితాం పతిమ్ ॥ ౧౧ ॥ న చ దర్శయతే మందస్తదా రామస్య

సాగరః। ప్రయతేనాపి రామేణ యథార్హమభిపూజితః॥ ౧౨ ॥ సముద్రస్యత
తః క్రుద్ధో రామో రక్తాంతలోచనః। సమీపస్థమువాచేదం లక్ష్మణం శుభలక్షణమ్॥ ౧౩॥
అవలేపస్సముద్రస్య నదర్శయతి యత్స్వయమ్। ప్రశమశ్చ క్షమా చైవ ఆర్జవం
ప్రియవాదితా ॥ ౧౪ ॥ అసామర్థ్యం ఫలంత్యేతే నిర్గుణేషు సతాం గుణాః। ఆత్మప్ర
శంసినం ధృష్టం దుష్టం విపరిధావకమ్ ॥ ౧౫॥ సర్వత్రోత్సృష్టదండం చ లోకస్సత్కురు
తే నరమ్। నసామ్నా శక్యతే కీర్తిః నసామ్నా శక్యతే యశః ॥ ౧౬ ॥ ప్రాప్తుం లక్ష్మ
ణలోకేఽస్మిన్ జయోవా రణమూర్ధని। అద్య మద్బాణనిర్భిన్నైర్మకరైర్మకరాల
యమ్॥ ౧౭ ॥ నిరుద్ధతోయం సౌమిత్రే ప్లవద్భిః పశ్య సర్వతః। మహాభోగాంశ్చ మత్స్యా
నాం కరిణాంచ కరానిహ ॥ ౧౮॥ భోగాంశ్చ పశ్య నాగానాం మయాభిన్నాని లక్ష్మ
ణ। సశంఖశుక్తికాజాలం సమీనమకరం శరైః ॥ ౧౯ ॥ అద్య యుద్ధేన మహతా సము
ద్రం పరిశోషయే। క్షమయాహి సమాయుక్తం మామయం మకరాలయః ॥ ౨౦ ॥ అ
సమర్థం విజానాతి ధిక్ క్షమామీదృశే జనే। నదర్శయతి సామ్నా మే సాగరో రూప
మాత్మనః ॥ ౨౧ ॥ చాపమానయ సౌమిత్రే శరాంశ్చాశీవిషోపమాన్। సాగరం శోషయి
ష్యామి పద్భ్యాం యాంతు ప్లవంగమాః ॥ ౨౨॥ అద్యాక్షోభ్యమపి క్రుద్ధః క్షోభయి
ష్యామి సాగరమ్। వేలాసు కృతమర్యాదం సహసోర్మిసమాకులమ్ ॥ ౨౩॥ నిర్మర్యాదం
కరిష్యామి సాయకైర్వరుణాలయమ్। మహార్ణవం క్షోభయిష్యే మహానక్రసమాకు
లమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవముక్త్వా ధనుష్పాణిః క్రోధవిస్ఫారితేక్షణః। బభూవ రామో దుర్ధర్
షో యుగాంతాగ్నిరివ జ్వలన్॥ ౨౫ ॥ సంపీడ్య చ ధనుర్ఘోరం కంపయిత్వా శరైః
ర్జగత్। ముమోచ విశిఖానుగ్రాన్ వజ్రానివ శతక్రతుః ॥ ౨౬॥ తే జ్వలంతో మ
హావేగాస్తేజసా సాయకోత్తమాః। ప్రవిశంతి సముద్రస్య సలిలం త్రస్తపన్నగమ్ ॥
౨౭॥ తతో వేగస్సముద్రస్య సనక్రమకరో మహాన్। సంబభూవ మహాఘోర స్సమా
రుతరవస్తదా ॥ ౨౮ ॥ మహోర్మిమాలావితతశ్శంఖశుక్తిసమాకులః। సధూమప
రివృత్తోర్మిస్సహసాసీన్మహోదధిః॥ ౨౯ ॥ వ్యథితాః పన్నగాశ్చాసన్ దీప్తాస్యా
దీప్తలోచనాః। దానవాశ్చ మహావీర్యాః పాతాళతలవాసినః ॥ ౩౦ ॥ ఊర్మయస్సిం
ధురాజస్య సనక్రమకరాస్తదా। వింధ్యమందర సంకాశాస్సముత్పేతుస్సహస్రశః॥
౩౧ ॥ ఆఘూర్ణితతరంగౌఘస్సంభ్రాంతోరగరాక్షసః। ఉద్వర్తితమహాగ్రా
హస్సంవృత్తస్సలిలాశయః ॥ ౩౨ ॥ తతస్తు తం రాఘవముగ్రవేగం ప్రకర్షమాణం ధ
నురప్రమేయమ్। సౌమిత్రిరుత్పత్య వినిశ్వసంతం మామేతిచోక్త్వా ధనురాలలంబే॥ ౩౩॥

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకవింశస్సర్గః.

అథోవాచ రఘుశ్రేష్ఠస్సాగరం దారుణం వచః। అద్య త్వాం శోషయిష్యామి సపా
తాళం మహార్ణవ ॥ ౧॥ శరనిర్దగ్ధతోయస్య పరిశుష్కస్య సాగర। మయా శోషితసత్వ
స్య పాంసురుత్పద్యతాం మహాన్ ॥ ౨ ॥ మత్కార్ముకవిసృష్టేన శరవర్షేణ సాగర। పా
రం తేఽద్య గమిష్యంతి పద్భిరేవ ప్లవంగమాః ॥ ౩॥ విచిన్వన్నాభిజానాసి పౌరుషం నాపి విక్ర
మమ్। దానవాలయ సంతాపం మత్తో నావగమిష్యసి ॥౪॥ బ్రాహ్మేణాస్త్రేణ సంయో
జ్య బ్రహ్మదండనిభం శరమ్। సంయోజ్య ధనుషి శ్రేష్ఠే విచకర్ష మహాబలః ॥ ౫॥ త
స్మిన్ వికృష్టే సహసా రాఘవేణ శరాసనే। రోదసీ సంపఫాలేవ పర్వతాశ్చ చకంపిరే॥ ౬॥
తమశ్చ లోకమావవ్రే దిశశ్చ న చకాశిరే। పరిచుక్షుభిరే చాశు సరాంసి సరితస్తదా ॥ ౭ ॥
తిర్యక్చ సహ నక్షత్రైస్సంగతౌ చంద్రభాస్కరౌ। భాస్కరాంశుభిరాదీప్తం తమసా చ స
మావృతమ్ ॥ ౮ ॥ ప్రచకాశే తదాకాశముల్కాశతవిదీపితమ్। అంతరిక్షాచ్చ నిర్ఘాతా

నిజగ్మురతులస్వనాః ॥ ౯ ॥ ప్రాస్ఫోటంశ్చఘనాదివ్యాదివిమారుతపఙ్క్తయః। బభం
జుశ్చతదావృక్షాఞ్జలదానుప్యవర్షహ ॥ ౧౦ ॥ ఆరుజంశ్చైవశైలాగ్రాన్ శిఖరాణి
ప్రభంజనః। దివిస్పృశోమహామేఘాస్సంగతాస్సమహాస్వనాః ॥ ౧౧ ॥ ముముచుర్వై
ద్యుతానగ్నీంస్తేమహాశనయస్తదా। యానిభూతానిదృశ్యానిచుక్రుశుశ్చాశనేస్సమమ్॥
౧౨ ॥ అదృశ్యానిచభూతానిచుక్రుశుర్భైరవస్వనమ్। శిశ్యిరేచాపిభూతాని సంప్ర
స్తాన్యుద్విజంతిచ ॥౧౩॥ సంప్రవివ్యథిరేచాపినచపస్పందిరేభయాత్। సహభూతైస్సతో
యోర్మిస్సనాగస్సహరాక్షసః ॥ ౧౪ ॥ సహసాభూత్తదాఘోరోభీమవేగోమహోద
ధిః। యోజనంవ్యతిచక్రామవేలామన్యత్రసంప్లవాత్ ॥ ౧౫ ॥ తంతదాసమతిక్రాం
తంనాతిచక్రామరాఘవః। సముద్ధతమమిత్రఘ్నోరామోనదనదీపతిమ్ ॥౧౬॥ తతో
మధ్యాత్సముద్రస్యసాగరస్స్వయముత్థితః। ఉదయంహిమహాశైలాన్మేరోరివదివాకరః
౧౭ ॥పన్నగైస్సహదీప్తాస్యైస్సముద్రః ప్రత్యదృశ్యత।స్నిగ్ధవైడూర్యసంకాశోజాంబూ
నదవిభూషితః॥౧౮॥రక్తమాల్యాంబరధరఃపద్మపత్రనిభేక్షణః। సర్వపుష్పమయీంది
వ్యాంశిరసాధారయన్స్రజమ్ ॥ ౧౯ ॥ జాతరూపమయైశ్చైవతపనీయవిభూషణైః। ఆత్మ
జానాంచరత్నానాంభూషితోభూషణోత్తమైః ॥ ౨౦ ॥ ధాతుభిర్మండితశ్శైలోవివిధై
ర్హిమవానివ। ఏకావలీమధ్యగతంతరళంపాటలప్రభమ్ ॥ ౨౧ ॥ విపులేనోరసాబి
భ్రత్కౌస్తుభస్యసహోదరమ్। ఆఘూర్ణితతరంగౌఘఃకాళికానిలసంకులః ॥ ౨౨ ॥
ఉద్వర్తితమహాగ్రాహస్సంభ్రాంతోరగరాక్షసః। దేవతానాంసురూపాణాంనానా
రూపాభిరీశ్వరః ॥ ౨౩ ॥ గంగాసింధుప్రధానాభిరాపగాభిస్సమావృతః। సాగరస్సము
పక్రమ్యపూర్వమామంత్ర్యవీర్యవాన్ ॥ ౨౪ ॥ అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం రాఘ
వంశరపాణినమ్। పృథివీవాయురాకాశమాపోజ్యోతిశ్చరాఘవ ॥ ౨౫ ॥ స్వభావేసౌ
మ్యతిష్ఠంతిశాశ్వతంమార్గమాశ్రితాః। తత్స్వభావోమమాప్యేషయదగాధోహ
మప్లవః ॥ ౨౬ ॥ వికారస్తుభవేద్గాధఏతత్తేప్రవదామ్యహమ్। నకామాన్నచలోభాద్వా
నభయాత్పార్థివాత్మజ ॥ ౨౭ ॥ గ్రాహనక్రకులజలంస్తంభయేయంకథం
చన। విధాస్యేరామయేనాపివిషహిష్యేహ్యహంతథా ॥ ౨౮ ॥ గ్రాహానప్రహరి
ష్యంతియావత్సేనాతరిష్యతి। హరీణాంతరణేరామకరిష్యామియథాస్థలమ్ ॥ ౨౯ ॥
ప్రసన్నస్తుతదారామఅబ్రవీత్తంనదీపతిమ్। అమోఘోయంమహాబాణఃకస్మిన్దేశేని
పాత్యతామ్ ॥ ౩౦ ॥ రామస్యవచనంశ్రుత్వాతంచదృష్ట్వామహాశరమ్। మహోద
ధిర్మహాతేజారాఘవంవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౩౧ ॥ ఉత్తరేణావకాశోస్తికశ్చిత్పుణ్యత
రోమమ। ద్రుమకుల్యఇతిఖ్యాతోలోకేఖ్యాతోయథాభవాన్ ॥౩౨ ॥ ఉగ్రదర్శన
కర్మాణోబహవస్తత్రదస్యవః। ఆభీరప్రముఖాఃపాపాఃపిబంతిసలిలంమమ ॥ ౩౩ ॥ తై
స్తుసంస్పర్శనంపాపైర్మమక్లేశకరంమహత్। అమోఘఃక్రియతాంరామతత్రశ
రోత్తమః ॥ ౩౪ ॥ తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాసాగరస్యసరాఘవః। ముమోచతంశరందీ
ప్తంవీరస్సాగరదర్శనాత్ ॥ ౩౫ ॥ తేనతన్మరుకాంతారంపృథివ్యాంఖలువిశ్రుతమ్।ని
పాతితశ్శరోయత్రదీప్తాశనిసమప్రభః ॥ ౩౬ ॥ ననాదచతదాతత్రవసుధాశల్యపీడి
తా। తస్మాద్వ్రణముఖాత్తోయముత్పపాతరసాతలాత్ ॥ ౩౭ ॥ సబభూవతదాకూపో
వ్రణఇత్యభివిశ్రుతః। సతతంచోత్థితంతోయంసముద్రస్యేవదృశ్యతే ॥ ౩౮ ॥ అవ
దారణశబ్దస్సదారుణస్సమపద్యత। తస్మాత్బాణనిపాతేనత్వపఃకుక్షిష్వశోషయత్ ॥
౩౯ ॥ విఖ్యాతంత్రిషులోకేషుమరుకాంతారమేవతత్। శోషయిత్వాతతఃకుక్షింరా

మోదశరథాత్మజః ॥ ౪౦ ॥ వరంతస్మై దదౌ విద్వానమరోపమవిక్రమః । పశవ్యశ్చా
ల్పరోగశ్చ ఫలమూలరసాయుతః ॥ ౪౧ ॥ బహుస్నేహో బహుక్షీరస్సుగంధిర్వివి
ధౌషధః । ఏవమేతద్గుణైర్యుక్తో బహుభిస్సతతం మరుః ॥ ౪౨ ॥ రామస్య వరదానా
చ్చ శివః పంథా బభూవ హ । తస్మిన్దగ్ధే తదా కుక్షౌ సముద్రస్సరితాంపతిః ॥ ౪౩ ॥ రాఘ
వం సర్వశాస్త్రజ్ఞమిదం వచనమబ్రవీత్ । (మధ్యే వానరసంఘానాం మనః ప్రహ్లాదనం
శుభమ్ ॥ ౪౪ ॥ ఉపాయం శృణు వై సౌమ్య యేన మాం సంతరిష్యసి) । అయం సౌమ్య న
లో నామ తనుజో విశ్వకర్మణః ॥ ౪౫ ॥ పిత్రా దత్తవరః శ్రీమాన్ ప్రతిమో విశ్వకర్మ
ణా । ఏష సేతుం మహోత్సాహః కరోతు మయి వానరః ॥ ౪౬ ॥ తమహం ధారయి
ష్యామి తథా హ్యేష యథా పితా । ఏవముక్త్వోదధిర్నష్టస్సముత్థాయ నలస్తదా ॥ ౪౭ ॥
అబ్రవీద్వానరశ్రేష్ఠో వాక్యం రామం మహాబలః । అహం సేతుం కరిష్యామి విస్తీర్ణే వ
రుణాలయే ॥ ౪౮ ॥ పితుస్సామర్థ్యమాస్థాయ తత్త్వమాహ మహోదధిః । దండ ఏవ
వరో లోకే పురుషస్యేతి మే మతిః ॥ ౪౯ ॥ ధిక్ క్షమామకృతజ్ఞేషు సాంత్వం దానమ
థాపి వా । అయం హి సాగరో భీమః సేతుకర్మదిదృక్షయా ॥ ౫౦ ॥ దదౌ దండభయాద్గా
ధం రాఘవాయ మహోదధిః । మమ మాతుర్వరో దత్తో మందరే విశ్వకర్మణా ॥
౫౧ ॥ ఔరసస్తస్య పుత్రోఽహం సదృశో విశ్వకర్మణా । న చాప్యహమనుక్తో వై ప్ర
బ్రూయామాత్మనో గుణాన్ ॥ ౫౨ ॥ సమర్థశ్చాప్యహం సేతుం కర్తుం వై వరుణా
లయే । ...తోఽస్మ్యహమేతేన తత్త్వమాహ మహోదధిః ॥ ౫౩ ॥ కామమద్యైవ బధ్నం
తు సేతుం వానరపుంగవాః । తతో విసృష్టా రామేణ సర్వతో హరియూథపాః ॥ ౫౪ ॥ అ
భిపేతుర్మహారణ్యం హృష్టాశ్శతసహస్రశః । తే నగాన్నగసంకాశాః శాఖామృగగ
ణర్షభాః ॥ ౫౫ ॥ బభంజుర్వానరాస్తత్ర ప్రచకర్షుశ్చ సాగరమ్ । తే సాలైశ్చాశ్వక
ర్ణైశ్చ ధవైర్వంశైశ్చ వానరాః ॥ ౫౬ ॥ కుటజైరర్జునైస్తాలైస్తిలకైస్తిమిశై
రపి । బిల్వైశ్చ సప్తపర్ణైశ్చ కర్ణికారైశ్చ పుష్పితైః ॥ ౫౭ ॥ చూతైశ్చాశోకవృ
క్షైశ్చ సాగరం సమపూరయన్ । సమూలాంశ్చ విమూలాంశ్చ పాదపాన్ హరిసత్త
మాః ॥ ౫౮ ॥ ఇంద్రకేతూనివోద్యమ్య ప్రజహ్రుర్హరయస్తరూన్ । తాలాన్దా
డిమగుల్మాంశ్చ నారికేళాన్విభీతకాన్ ॥ ౫౯ ॥ వకుళాన్ఖదిరాన్నింబాన్సమాజ
హ్రుస్సమంతతః । హస్తిమాత్రాన్మహాకాయాః పాషాణాంశ్చ మహాబలాః ॥ ౬౦ ॥
పర్వతాంశ్చ సముత్పాట్య యంత్రైః పరివహంతి చ । ప్రక్షిప్యమాణైరచలైస్సహసా
జలముద్ధతమ్ ॥ ౬౧ ॥ సముత్పతితమాకాశమపాసర్పత్తతస్తతః । సముద్రం క్షోభ
యామాసుర్వానరాశ్చ సమంతతః ॥ ౬౨ ॥ సూత్రాణ్యన్యే ప్రగృహ్ణంతి వ్యాయతం శ
తయోజనమ్ । దండానన్యే ప్రగృహ్ణంతి విచిన్వంతి తథాపరే ॥ ౬౩ ॥ దశయోజనవి
స్తారం శతయోజనమాయతమ్ । నలశ్చక్రే మహాసేతుం మధ్యే నదనదీపతేః ॥ ౬౪ ॥
వానరైశ్శతశస్తత్ర రామస్యాజ్ఞాపురస్సరైః । మేఘాభైః పర్వతాగ్రైశ్చ తృణైః కా
ష్ఠైర్బబంధిరే ॥ ౬౫ ॥ పుష్పితాగ్రైశ్చ తరుభిస్సేతుం బధ్నంతి వానరాః । పాషా
ణాంశ్చ గిరిప్రఖ్యాన్ గిరీణాం శిఖరాణి చ ॥ ౬౬ ॥ దృశ్యంతే పరిధావంతో గృహ్య వా
రణసన్నిభాః । శిలానాం పాత్యమానానాం శైలానాం తత్ర పాత్యతామ్ ॥ ౬౭ ॥ బ
భూవ తుములశ్శబ్దస్తదా తస్మిన్మహోదధౌ । కృతాని ప్రథమేనాహ్నా యోజనాని చ
తుర్దశ ॥ ౬౮ ॥ ప్రహృష్టైర్గజసంకాశైస్త్వరమాణైః ప్లవంగమైః । ద్వితీయేన తథా
చాహ్నా యోజనాని తు వింశతిః ॥ ౬౯ ॥ కృతాని ప్లవగైస్తూర్ణం భీమకాయైర్మహాబలైః ।

అహ్నా తృతీయేన తథా యోజనాని కృతానితు ॥ ౭౦ ॥ త్వరమాణైర్మహాకాయై రేక
వింశతి రేవచ । చతుర్థేన తథాచాహ్నా ద్వావింశతి రథాపిచ ॥ ౭౧ ॥ యోజనాని మ
హావేగైః కృతానిత్వరితైస్తుతైః । పంచమేన తథాచాహ్నా ప్లవంగైః క్షిప్రకారిభిః ॥
౭౨ ॥ యోజనాని త్రయోవింశత్సువేలమధికృత్యవై । సవానరవరః శ్రీమాన్విశ్వక
ర్మాత్మజో బలీ ॥ ౭౩ ॥ బబంధసాగరే సేతుం యథాచాస్య పితాతథా । సనలేనకృత
స్సేతుస్సాగరే మకరాలయే ॥ ౭౪ ॥ శుశుభే సుభగః శ్రీమాన్ స్వాతీపథ ఇవాంబరే ।
తతో దేవాస్సగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చపరమర్షయః ॥ ౭౫ ॥ ఆగమ్యగగనే తస్థుర్ద్రష్టు
కామాస్తదద్భుతమ్ । దశయోజనవిస్తీర్ణం శతయోజనమాయతమ్ ॥ ౭౬ ॥ దదృశు
ర్దేవగంధర్వా నలసేతుంసుదుష్కరమ్ । ఆప్లవంతః ప్లవంతశ్చ గర్జంతశ్చ ప్లవంగ
మాః ॥ ౭౭ ॥ తమచింత్యమసహ్యంచ అద్భుతం రోమహర్షణమ్ । దదృశుస్సర్వభూతా
ని సాగరే సేతుబంధనమ్ ॥ ౭౮ ॥ తానికోటిసహస్రాణి వానరాణాం మహౌజసామ్ ।
బధ్నంతిసాగరే సేతుం జగ్ముఃపారం మహోదధేః ॥ ౭౯ ॥ విశాలస్సుకృతః శ్రీమాన్
సుభూమిస్సుసమాహితః । అశోభత మహాసేతుస్సీమంత ఇవసాగరే ॥ ౮౦ ॥ తతఃపా
రేసముద్రస్య గదాపాణిర్విభీషణః । పరేషామభిఘాతార్థమతిష్ఠత్సచివైస్సహ ॥
౮౧ ॥ సుగ్రీవస్తుతతః ప్రాహ రామంసత్యపరాక్రమమ్ । హనూమంతం త్వమారో
హ అంగదంచాపిలక్ష్మణః ॥ ౮౨ ॥ అయంహివిపులోవీర సాగరోమకరాలయః । వై
హాయసౌ యువామేతౌ వానరౌ తారయిష్యతః ॥ ౮౩ ॥ అగ్రతస్తస్య సైన్యస్య శ్రీ
మాన్రామస్సలక్ష్మణః । జగామధన్వీ ధర్మాత్మా సుగ్రీవేణ సమన్వితః ॥ ౮౪ ॥ అన్యే
మధ్యేనగచ్ఛంతి పార్శ్వతోన్యే ప్లవంగమాః । సలిలే ప్రపతంత్యన్యే మార్గమన్యేన
లేభిరే ॥ ౮౫ ॥ కేచిద్వైహాయసగతాస్సుపర్ణా ఇవపుప్లువుః । ఘోషేణమహతాత
స్యసింధోర్ఘోషంసమావృతమ్ ॥ ౮౬ ॥ భీమమంతర్దధే భీమా తరంతీహరివా
హినీ । వానరాణాంహిసాతీర్ణా వాహినీనలసేతునా ॥ ౮౭ ॥ తీరేనివివిశే రాజ్ఞా
బహుమూలఫలోదకే ॥ తదద్భుతంరాఘవకర్మదుష్కరం సమీక్ష్యదేవాస్సహ సిద్ధచార
ణైః । ఉపేత్యరామంసహసామహర్షిభిస్సమభ్యషించన్సుశుభైర్జలైఃపృథక్ ॥ ౮౮ ॥
జయస్వశత్రూన్నరదేవ మేదినీం ససాగరాంపాలయ శాశ్వతీస్సమాః । ఇతీవరామంన
రదేవసత్కృతం శుభైర్వచోభిర్వివిధైరపూజయన్ ॥ ౮౯ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే
ద్వావింశస్సర్గః.

నిమిత్తానినిమిత్తజ్ఞోదృష్ట్వాలక్ష్మణపూర్వజః । సౌమిత్రింసంపరిష్వజ్య ఇదం వచ
నమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ పరిగృహ్యోదకంశీతంవనానిఫలవంతిచ । బలౌఘంసంవిభజ్యేమం
వ్యూహ్యతిష్ఠేమ లక్ష్మణ ॥ ౨ ॥ లోకక్షయకరంభీమంభయంపశ్యామ్యుపస్థితమ్ । ని
బర్హణంప్రవీరాణామృక్షవానరరక్షసామ్ ॥ ౩ ॥ వాతాశ్చకలుషావాంతి కంపతేచవ
సుంధరా । పర్వతాగ్రాణివేపంతేపతంతిచమహీరుహాః ॥ ౪ ॥ మేఘాఃక్రవ్యాదసంకా
శాఃపరుషాఃపరుషస్వనాః । క్రూరాఃక్రూరంప్రవర్షంతిమిశ్రంశోణితబిందుభిః ॥ ౫ ॥
రక్తచందనసంకాశాసంధ్యాపరమదారుణా । జ్వలతఃప్రపతత్యేతదాదిత్యాదగ్నిమం
డలమ్ ॥ ౬ ॥ దీనాదీనస్వరాఃక్రూరాస్సర్వతోమృగపక్షిణః । ప్రత్యాదిత్యంవినర్దం
తిజనయంతోమహద్భయమ్ ॥ ౭ ॥ రజన్యామప్రకాశస్తుసంతాపయతిచంద్రమాః । కృ
ష్ణరక్తాంశుపర్యంతో లోకక్షయ ఇవోదితః ॥ ౮ ॥ హ్రస్వోరూక్షోప్రశస్తశ్చ పరి
వేషస్సులోహితః । ఆదిత్యేవిమలేనీలం లక్ష్మలక్ష్మణదృశ్యతే ॥ ౯ ॥ రజసామహతా

చాపినక్షత్రాణి హతానిచ । యుగాంతమివ లోకానాం పశ్యశంసంతి లక్ష్మణ ॥ ౧౦॥
కాకాశ్శ్యేనాస్తథాగృధ్రానీచైః పరిపతంతిచ । శివాశ్చాప్యశివాన్నాదాన్నదంతి
సుమహాభయాన్ ॥ ౧౧॥ శైలైశ్శూలైశ్చ ఖడ్గైశ్చ విసృష్టైః కపిరాక్షసైః । భవిష్య
త్యావృతాభూమిర్మాంసశోణితకర్దమా ॥ ౧౨ ॥ క్షిప్రమద్యైవ దుర్ధర్షాం పు
రీం రావణపాలితామ్ । అభియామ జవేనైవ సర్వతో హరిభిర్వృతాః ॥ ౧౩ ॥ ఇత్యేవ
ముక్త్వా ధర్మాత్మా ధన్వీసంగ్రామహర్షణః । ప్రతస్థే పురతో రామో లంకామభి
ముఖోవిభుః ॥ ౧౪ ॥ సవిభీషణసుగ్రీవాస్తతస్తేవానరర్షభాః । ప్రతస్థిరే వినర్దంతో
నిశ్చితాద్విషతాంవధే ॥ ౧౫ ॥ రాఘవస్య ప్రియార్థంతుధృతానాంవీర్యశాలినామ్।
హరీణాంకర్మచేష్టాభిస్తుతోష హరిపుంగవః॥ ౧౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - త్రయో
వింశస్సర్గః.

సావీరసమితీరాజ్ఞావిరరాజ వ్యవస్థితా । శశినాశుభనక్షత్రా పౌర్ణమాసీవశా
రదీ ॥ ౧ ॥ ప్రచచాలచవేగేన త్రస్తాచైవవసుంధరా । పీడ్యమానాబలౌఘేన తేనసాగర
వర్చసా ॥ ౨ ॥ తతశ్శుశ్రువురాక్రోశంలంకాయాంకాననౌకసః । భేరీమృదంగసం
ఘుష్టంతుములంరోమహర్షణమ్ ॥ ౩ ॥ బభూవుస్తేనఘోషేణసంహృష్టా హరియూథ
పాః । అమృష్యమాణాస్తంఘోషంవినేదుర్ఘోషవత్తరమ్ ॥ ౪ ॥ రాక్షసాస్తుప్లవం
గానాంశుశ్రువుశ్చాపిగర్జితమ్ । నర్దతామివదృప్తానాం మేఘానామంబరేస్వనమ్॥
౫ ॥ దృష్ట్వాదాశరథిర్లంకాంచిత్రధ్వజపతాకినీమ్। జగామమనసాసీతాందూయమానే
నచేతసా ॥ ౬ ॥ అత్రసా మృగశాబాక్షీరావణేనోపరుధ్యతే । అభిభూతా గ్రహే
ణేవలోహితాంగేనరోహిణీ ॥ ౭ ॥ దీర్ఘముష్ణంచనిశ్వస్యసముద్వీక్ష్యచలక్ష్మణమ్। ఉ
వాచవచనంవీరస్తత్కాలహితమాత్మనః ॥ ౮ ॥ ఆలిఖంతీమివాకాశముత్థితాంపశ్యలక్ష్మ
ణ। మనసేవకృతాంలంకాంనగాగ్రేవిశ్వకర్మణా ॥ ౯॥ విమానైర్బహుభిర్లంకా సం
కీర్ణాభివిరాజతే । విష్ణోఃపదమివాకాశంఛాదితంపాండరైర్ఘనైః ॥ ౧౦ ॥ పుష్పితై
శ్శోభితాలంకావనైశ్చైత్రరథోపమైః। నానాపతంగసంఘుష్టైః ఫలపుష్పోపగైశ్శు
భైః ॥ ౧౧ ॥ పశ్యమత్తవిహంగానిప్రలీనభ్రమరాణిచ। కోకిలాకులషండానివనాన్యు
పవనానిచ ॥ ౧౨ ॥ ఇతిదాశరథీరామోలక్ష్మణంసమభాషత । బలంచతద్వైవిభజన్
శాస్త్రదృష్టేనకర్మణా ॥ ౧౩ ॥ శశాస కపిసేనాయా బలమాదాయవీర్యవాన్ । అం
గదస్సహనీలేనతిష్ఠేదురసిదుర్జయః ॥ ౧౪॥ తిష్ఠేద్వానరవాహిన్యావానరౌఘసమా
వృతః । ఆశ్రిత్యదక్షిణంపార్శ్వమృషభోవానరర్షభః ॥ ౧౫ ॥ గంధహస్తీవ దుర్ధ
ర్షస్తరస్వీగంధమాదనః। తిష్ఠేద్వానరవాహిన్యాస్సవ్యంపార్శ్వంసమాశ్రితః॥ ౧౬ ॥
మూర్ధ్నిస్థాస్యామ్యహంయత్తోలక్ష్మణేనసమన్వితః । జాంబవాంశ్చసుషేణశ్చవేగద
ర్శీచవానరః ॥ ౧౭ ॥ ఋక్షముఖ్యామహాత్మానఃకుక్షింరక్షంతుతేత్రయః । జఘనంక
పిసేనాయాఃకపిరాజోభిరక్షతు ॥ ౧౮ ॥ పశ్చార్ధమివ లోకస్యప్రచేతాస్తేజసావృ
తః। సంవిభక్తమహావ్యూహామహావానరరక్షితా ॥ ౧౯ ॥ అనీకినీసా విబభౌ యథాద్యౌ
స్సాభ్రసంప్లవా । ప్రగృహ్యగిరిశృంగాణిమహతశ్చమహీరుహాన్ ॥ ౨౦ ॥ ఆసేదు
ర్వానరాలంకాంవిమర్దయిషవోరణే । శిఖరైర్వికిరామైనాంలంకాంముష్టిభిరేవవా
౨౧॥ ఇతిస్మదధిరేసర్వేమనాంసిహరిసత్తమాః । తతోరామోమహాతేజాస్సుగ్రీవమి
దమబ్రవీత్ ॥ ౨౨ ॥ సువిభక్తానిసైన్యానిశుకఏషవిముచ్యతామ్। రామస్యవచనంశ్రు
త్వావానరేంద్రోమహాబలః ॥ ౨౩ ॥ మోచయామాసతందూతంశుకంరామస్యశా

సనాత్ । మోచితోరామవాక్యేనవానరైశ్చాభిపీడితః ॥ ౨౪ ॥ శుకఃపరమసంత్రస్తోర
క్షోధిపముపాగమత్ । రావణఃప్రహసన్నేవశుకంవాక్యమభాషత ॥ ౨౫ ॥ కిమిమౌ
తేసితౌపక్షౌలూనపక్షశ్చదృశ్యసే । కచ్చిన్నానేకచిత్తానాంతేషాంత్వంవశమాగతః ॥
౨౬ ॥ తతస్సభయసంవిగ్నస్తదారాజ్ఞాభిచోదితః । వచనంప్రత్యువాచేదంరాక్షసా
ధిపముత్తమమ్ ॥ ౨౭ ॥ సాగరస్యోత్తరేతీరేఽబ్రువంతేవచనంతదా । యథాసందేశమ
క్లిష్టంసాంత్వయన్శ్లక్ష్ణయాగిరా ॥ ౨౮ ॥ క్రుద్ధైస్తైరహముత్ప్లుత్యదృష్టమాత్రైఃప్లవం
గమైః । గృహీతోఽస్మ్యపి చారబ్ధోహంతుంలోప్తుంచముష్టిభిః ॥ ౨౯ ॥ నైవసంభాషి
తుంశక్యాస్సంప్రశ్నోఽత్రనలభ్యతే । ప్రకృత్యాకోపనాస్తీక్ష్ణావానరారాక్షసాధిప ॥
౩౦ ॥ సచహంతావిరాధస్యకబంధస్యఖరస్యచ । సుగ్రీవసహితోరామస్సీతాయాఃపద
మాగతః ॥ ౩౧ ॥ సకృత్వాసాగరేసేతుంతీర్త్వాచలవణోదధిమ్ । ఏషరక్షాంసినిర్ధూ
యధన్వీతిష్ఠతిరాఘవః ॥ ౩౨ ॥ ఋక్షవానరముఖ్యానామనీకానిసహస్రశః । గిరిమేఘ
నికాశానాంఛాదయంతివసుంధరామ్ ॥ ౩౩ ॥ రాక్షసానాంబలౌఘస్యవానరేంద్రబల
స్యచ । నైతయోర్విద్యతేసంధిర్దేవదానవయోరివ ॥ ౩౪ ॥ పురాప్రాకారమాయాం
తిక్షిప్రమేకతరంకురు । సీతాంవాస్మైప్రయచ్ఛాశుసుయుద్ధంవాప్రదీయతామ్ ॥ ౩౫ ॥
శుకస్యవచనంశ్రుత్వారావణోవాక్యమబ్రవీత్ । రోషసంరక్తనయనోనిర్దహన్నివ
చక్షుషా ॥ ౩౬ ॥ యదిమాంప్రతియుధ్యేరన్దేవగంధర్వదానవాః । నైవసీతాంప్రయ
చ్ఛామిసర్వలోకభయాదపి ॥ ౩౭ ॥ కదానామాభిధావంతిరాఘవంమామకాశ్శరాః ।
వసంతేపుష్పితంమత్తాభ్రమరాఇవపాదపమ్ ॥ ౩౮ ॥ కదాతూణీశయైర్దీప్తైర్గణ
శఃకార్ముకచ్యుతైః । శరైరాదీపయామ్యేనముల్కాభిరివకుంజరమ్ ॥ ౩౯ ॥ తచ్చాస్యబ
లమాదాస్యేబలేనమహతావృతః । జ్యోతిషామివసర్వేషాంప్రభాముద్యన్దివాకరః ॥
౪౦ ॥ సాగరస్యేవమేవేగోమారుతస్యేవమేగతిః । నహిదాశరథిర్వేదతేనమాంయోద్ధు
మిచ్ఛతి ॥ ౪౧ ॥ నమేతూణీశయాన్బాణాన్సవిషానివపన్నగాన్ । రామఃపశ్యతిసం
గ్రామేతేనమాంయోద్ధుమిచ్ఛతి ॥ ౪౨ ॥ నజానాతిపురావీర్యంమమయుద్ధేసరాఘవః ।
మమచాపమయీంవీణాంశరకోణైఃప్రవాదితామ్ ॥ ౪౩ ॥ జ్యాశబ్దతుములాంఘోరా
మార్తగీతమహాస్వనామ్ । నారాచతాళసన్నాదాంతాంస్మచాహితవాహినీమ్ ॥ ౪౪ ॥
అవగాహ్యమహారంగంవాదయిష్యామ్యహంరణే ॥ నవాసవేనాపిసహస్రచక్షుషా య
థాస్మిశక్యోవరుణేనవాపునః । యమేనవాధర్షయితుంశరాగ్నినామహాహవేవైశ్రవ
ణేనవాస్వయమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - చతుర్వింశస్సర్గః ॥

సబలేసాగరంతీర్ణేరామేదశరథాత్మజే । అమాత్యౌరావణఃశ్రీమానబ్రవీచ్ఛుక
సారణౌ ॥ ౧ ॥ సమగ్రంసాగరంతీర్ణందుస్తరంవానరంబలమ్ । అభూతపూర్వంరా
మేణసాగరేసేతుబంధనమ్ ॥ ౨ ॥ సాగరేసేతుబంధంతునశ్రద్దధ్యాంకథంచన । అవ
శ్యంచాపిసంఖ్యేయంతన్మయావానరంబలమ్ ॥ ౩ ॥ భవంతౌవానరంసైన్యంప్రవిశ్యాను
పలక్షితౌ । పరిమాణంచవీర్యంచయేచముఖ్యాఃప్లవంగమాః ॥ ౪ ॥ మంత్రిణోయేచరామ
స్యసుగ్రీవస్యచసమ్మతాః । యేపూర్వమభివర్తంతేయేచశూరాఃప్లవంగమాః ॥ ౫ ॥ స
చసేతుర్యథాబద్ధస్సాగరేసలిలాశయే । నివేశంచయథాతేషాంవానరాణాంమహాత్మ
నామ్ ॥ ౬ ॥ రామస్యవ్యవసాయంచవీర్యంప్రహరణానిచ । లక్ష్మణస్యచవీర్యంచతత్త్వ
తోజ్ఞాతుమర్హథః ॥ ౭ ॥ కశ్చసేనాపతిస్తేషాంవానరాణాంమహౌజసామ్ । ఏతద్జ్ఞా
త్వాయథాతత్త్వంశీఘ్రమాగంతుమర్హథః ॥ ౮ ॥ ఇతిప్రతిసమాదిష్టౌరాక్షసౌశుకసార
ణౌ । హరిరూపధరౌవీరౌప్రవిష్టౌవానరంబలమ్ ॥ ౯ ॥ తతస్తద్వానరంసైన్యమచింత్యం

రోమహర్షణమ్। సంఖ్యాతుం నాధ్యగచ్ఛేతాం తదా తౌ శుకసారణౌ ॥ ౧౦ ॥ సంస్థితం
పర్వతాగ్రేషు నిర్ఝరేషు గుహాసు చ। సముద్రస్య చ తీరేషు వనేషూపవనేషు చ ॥ ౧౧ ॥ త
రమాణం చ తీర్ణం చ తర్తుకామం చ సర్వశః। నివిష్టం నివిశచ్చైవ భీమనాదం మహాబలమ్ ॥
౧౨ ॥ తద్బలార్ణవమక్షోభ్యం దదృశాతే నిశాచరౌ। తౌ దదర్శ మహాతేజాః ప్రచ్ఛన్నౌ
చ విభీషణః ॥ ౧౩ ॥ ఆచచక్షేఽథ రామాయ గృహీత్వా శుకసారణౌ। తస్యేమౌ రాక్షసేం
ద్రస్య మంత్రిణౌ శుకసారణౌ ॥ ౧౪ ॥ లంకాయాస్సమనుప్రాప్తౌ చారౌ పరపురంజయ।
తౌ దృష్ట్వా వ్యథితౌ రామం నిరాశౌ జీవితే తదా ॥ ౧౫ ॥ కృతాంజలిపుటౌ భీతౌ వచనం చేద
మూచతుః। ఆవామిహాగతౌ సౌమ్య రావణప్రహితావుభౌ ॥ ౧౬ ॥ పరిజ్ఞాతుం బలం కృ
త్స్నం తవేదం రఘునందన। తయోస్తద్వచనం శ్రుత్వా రామో దశరథాత్మజః ॥ ౧౭ ॥ అ
బ్రవీత్ప్రహసన్వాక్యం సర్వభూతహితే రతః। యది దృష్టం బలం కృత్స్నం వయం వా సుస
మీక్షితాః ॥ ౧౮ ॥ యథోక్తం వా కృతం కార్యం ఛందతః ప్రతిగమ్యతామ్। అథ కించిదదృ
ష్టం వా భూయస్తద్ద్రష్టుమర్హథః ॥ ౧౯ ॥ విభీషణో వా కార్త్స్న్యేన భూయస్సంద
ర్శయిష్యతి। న చేదం గ్రహణం ప్రాప్య భేతవ్యం జీవితం ప్రతి ॥ ౨౦ ॥ న్యస్తశస్త్రౌ గృ
హీతౌ వా న దూతౌ వధమర్హథః। ప్రచ్ఛన్నౌ చ విముంచైతౌ చారౌ రాత్రించరావు
భౌ ॥ ౨౧ ॥ శత్రుపక్షస్య సతతం విభీషణ వికర్షణౌ। ప్రవిశ్య నగరీం లంకాం భ
వద్భ్యాం ధనదానుజః ॥ ౨౨ ॥ వక్తవ్యో రక్షసాం రాజా యథోక్తం వచనం మమ।
యద్బలం చ సమాశ్రిత్య సీతాం మే హృతవానసి ॥ ౨౩ ॥ తద్దర్శయ యథాకామం
ససైన్యస్సహబాంధవః। శ్వఃకాలే నగరీం లంకాం సప్రాకారాం సతోరణామ్ ॥
౨౪ ॥ రాక్షసం చ బలం పశ్య శరైర్విధ్వంసితం మయా। ఘోరం రోషమహం మో
క్ష్యే బలం ధారయ రావణ ॥ ౨౫ ॥ శ్వఃకాలే వజ్రవాన్వజ్రం దానవేష్వివ వాసవః।
ఇతి ప్రతిసమాదిష్టౌ రాక్షసౌ శుకసారణౌ ॥ ౨౬ ॥ జయేతి ప్రతినంద్యైతౌ రాఘవం
ధర్మవత్సలమ్। ఆగమ్య నగరీం లంకామబ్రూతాం రాక్షసాధిపమ్ ॥ ౨౭ ॥ విభీషణ
గృహీతౌ తు వధార్హౌ రాక్షసేశ్వర। దృష్ట్వా ధర్మాత్మనా ముక్తౌ రామేణామితతేజ
సా ॥ ౨౮ ॥ ఏకస్థానగతా యత్ర చత్వారః పురుషర్షభాః। లోకపాలోపమాశ్శూ
రాః కృతాస్త్రా దృఢవిక్రమాః ॥ ౨౯ ॥ రామో దాశరథిః శ్రీమాఁల్లక్ష్మణశ్చ విభీష
ణః। సుగ్రీవశ్చ మహాతేజా మహేంద్రసమవిక్రమః ॥ ౩౦ ॥ ఏతే శక్తాః పురీం లం
కాం సప్రాకారాం సతోరణామ్। ఉత్పాట్య సంక్రామయితుం సర్వే తిష్ఠంతు వాన
రాః ॥ ౩౧ ॥ యాదృశం తస్య రామస్య రూపం ప్రహరణాని చ। వధిష్యతి పురీం లంకా
మేకస్తిష్ఠంతు తే త్రయః ॥ ౩౨ ॥ రామలక్ష్మణగుప్తా సా సుగ్రీవేణ చ వాహినీ। బభూవ దు
ర్ధర్షతరా సర్వైరపి సురాసురైః ॥ ౩౩ ॥ వ్యక్తస్సేతుస్తథా బద్ధో దశయోజనవి
స్తృతః। శతయోజనమాయామస్తీర్ణా సేనా చ సాగరమ్ ॥ ౩౪ ॥ నివిష్టో దక్షిణే తీరే
రామస్స చ నదీపతేః। తీర్ణస్య తరమాణస్య బలస్యాంతో న విద్యతే ॥ ౩౫ ॥ ప్రహృష్ట
రూపా ధ్వజినీ వనౌకసాం మహాత్మనాం సంప్రతి యోద్ధుమిచ్ఛతామ్। అలం విరోధేన
శమో విధీయతాం ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే
పంచవింశస్సర్గః

తద్వచః పథ్యమక్లీబం సారణేనాభిభాషితమ్। నిశమ్య రావణో రాజా ప్రత్యభా
షత సారణమ్ ॥ ౧ ॥ యది మామభియుధ్యేరన్ దేవగంధర్వదానవాః। నైవ సీతాం ప్రదా
స్యామి సర్వలోకభయాదపి ॥ ౨ ॥ త్వం తు సౌమ్య పరిత్రస్తో హరిభిర్నిర్జితో భృశమ్।

ప్రతిప్రదానమద్యైవ సీతాయాస్సాధు మన్యసే ॥ ౩ ॥ కో హి నామ సపత్నో మాం సమ
రే జేతుమర్హతి । ఇత్యుక్త్వా పరుషం వాక్యం రావణో రాక్షసాధిపః ॥ ౪ ॥ ఆరురోహ త
తః శ్రీమాన్ప్రాసాదం హిమపాండరమ్ । బహుతాళసముత్సేధం రావణోఽథ దిదృక్షయా ॥
౫ ॥ తాభ్యాం చరాభ్యాం సహితో రావణః క్రోధమూర్ఛితః । పశ్యమానస్సముద్రం చ
పర్వతాంశ్చ వనాని చ ॥ ౬ ॥ దదర్శ పృథివీదేశం సుసంపూర్ణం ప్లవంగమైః । తదపా
రమసంఖ్యేయం వానరాణాం మహద్బలమ్ ॥ ౭ ॥ ఆలోక్య రావణో రాజా పరిపప్రచ్ఛ
సారణమ్ । ఏషాం వానరముఖ్యానాం కే శూరాః కే మహాబలాః ॥ ౮ ॥ కే పూర్వమభి వ
ర్తంతే మహోత్సాహాస్సమంతతః । కేషాం శృణోతి సుగ్రీవః కే వా యూథపయూథ
పాః ॥ ౯ ॥ సారణాచక్ష్వ తత్త్వేన కే ప్రధానాః ప్లవంగమాః । సారణో రాక్షసేంద్రస్య
వచనం పరిపృచ్ఛతః ॥ ౧౦ ॥ ఆచచక్షేఽథ ముఖ్యజ్ఞో ముఖ్యాంస్తాంస్తు వనౌకసః । ఏష యోఽభి
ముఖో లంకాం నర్దంస్తిష్ఠతి వానరః ॥ ౧౧ ॥ యూథపానాం సహస్రాణాం శతేన పరివా
రితః । యస్య ఘోషేణ మహతా సప్రాకారా సతోరణా ॥ ౧౨ ॥ లంకా ప్రవేపతే సర్వా స
శైలవనకాననా । సర్వశాఖామృగేంద్రస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః ॥ ౧౩ ॥ బలాగ్రే తి
ష్ఠతే వీరో నీలో నామైష యూథపః । బాహూ ప్రగృహ్య యః పద్భ్యాం మహీం గచ్ఛతి వీర్య
వాన్ ॥ ౧౪ ॥ లంకామభిముఖః క్రోధాదభీక్ష్ణం చ విజృంభతే । గిరిశృంగప్రతీకాశః పద్మ
కింజల్కసన్నిభః ॥ ౧౫ ॥ స్ఫోటయత్యభిసంరబ్ధో లాంగూలం చ పునః పునః । యస్య లాం
గూలశబ్దేన స్వనంతీవ దిశో దశ ॥ ౧౬ ॥ ఏష వానరరాజేన సుగ్రీవేణాభిషేచితః । యౌ
వరాజ్యేఽంగదో నామ త్వామాహ్వయతి సంయుగే ॥ ౧౭ ॥ వాలినస్సదృశః పుత్రస్సు
గ్రీవస్య సదా ప్రియః । రాఘవార్థే పరాక్రాంతశ్శక్రార్థే వరుణో యథా ॥
౧౮ ॥ ఏతస్యైషా మతిస్సర్వా యద్దృష్టా జనకాత్మజా । హనూమతా వేగవతా రా
ఘవస్య హితైషిణా ॥ ౧౯ ॥ బహూని వానరేంద్రాణామేష యూథాని వీర్యవాన్ ।
పరిగృహ్యాభియాతి త్వాం స్వేనానీకేన దుర్జయః ॥ ౨౦ ॥ అను వాలిసుతస్యాపి బలే
న మహతావృతః । వీరస్తిష్ఠతి సంగ్రామే సేతుహేతురయం నలః ॥ ౨౧ ॥ యే తు వి
ష్టభ్య గాత్రాణి క్ష్వేళయంతి నదంతి చ । ఉత్థాయ చ విజృంభంతే క్రోధేన హరిపుంగ
వాః ॥ ౨౨ ॥ ఏతే దుష్ప్రసహా ఘోరాశ్చండాశ్చండపరాక్రమాః । అష్టౌ శతసహ
స్రాణి దశకోటిశతాని చ ॥ ౨౩ ॥ య ఏనమనుగచ్ఛంతి వీరాశ్చందనవాసినః । ఏషై
వాశంసతే లంకాం స్వేనానీకేన మర్దితుమ్ ॥ ౨౪ ॥ శ్వేతో రజతసంకాశశ్చపలో
భీమవిక్రమః । బుద్ధిమాన్వానరో వీరస్త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః ॥ ౨౫ ॥ తూర్ణం సుగ్రీ
వమాగమ్య పునర్గచ్ఛతి సత్వరః । విభజన్వానరీం సేనామనీకాని ప్రహర్షయన్ ॥
౨౬ ॥ యః పురా గోమతీతీరే రమ్యం పర్యేతి పర్వతమ్ । నామ్నా సంకోచనో నామ
నానానగయుతో గిరిః ॥ ౨౭ ॥ తత్ర రాజ్యం ప్రశాస్త్యేష కుముదో నామ యూథపః ॥
యోఽసౌ శతసహస్రాణాం సహస్రం పరికర్షతి ॥ ౨౮ ॥ యస్య వాలా బహువ్యా
మా దీర్ఘా లాంగూలమాశ్రితాః । తామ్రాః పీతాస్సితాః శ్వేతాః ప్రకీర్ణా ఘోరకర్మ
ణః ॥ ౨౯ ॥ అదీనో రోషణశ్చండస్సంగ్రామమభికాంక్షతి । ఏషోఽప్యాశంసతే
లంకాం స్వేనానీకేన మర్దితుమ్ ॥ ౩౦ ॥ యస్త్వేష సింహసంకాశః కపిలో దీర్ఘ
లోచనః । నిభృతః ప్రేక్షతే లంకాం దిధక్షన్నివ చక్షుషా ॥ ౩౧ ॥ వింధ్యం కృష్ణగిరిం
సహ్యం పర్వతం చ సుదర్శనమ్ । రాజన్సతతమధ్యాస్తే రంభో నామైష యూథపః ॥
౩౨ ॥ శతం శతసహస్రాణాం త్రింశచ్చ హరియూథపమ్ । యమేతే వానరాశ్శూరా
శ్చండాశ్చండపరాక్రమాః ॥ ౩౩ ॥ పరివార్యానుగచ్ఛంతి లంకాం మర్దితుమోజ

సా । యస్తుకర్ణౌ వివృణుతే జృంభతే చ పునః పునః॥ ౩౪ ॥ సచ నోద్విజతే మృత్యో
ర్న చ యుద్ధా ద్విధావతి । ప్రకంపతే చ రోషేణ తిర్యక్చ పునరీక్షతే॥ ౩౫॥ పశ్యన్
లాంగూలమపి చ క్ష్వేళతే స మహాబలః। మహాబలో వీతభయో రమ్యం సాల్వేయ ప
ర్వతమ్ ॥ ౩౬ ॥ రాజన్ సతత మధ్యాస్తే శరభో నామ యూథపః। ఏతస్య బలినస్సర్వే వి
హారా నామ యూథపాః ॥ ౩౭ ॥ రాజన్ శత సహస్రాణి చత్వారింశత్తథైవ చ। య
స్తు మేఘ ఇవాకాశం మహానావృత్య తిష్ఠతి ॥ ౩౮ ॥ మధ్యే వానరవీరాణాం సురాణా
మివ వాసవః। భేరీణామివ సన్నాదో యస్యైష శ్రూయతే మహాన్ ॥ ౩౯ ॥ ఘోర
శ్శాఖామృగేంద్రాణాం సంగ్రామమభికాంక్షతామ్। ఏష పర్వతమధ్యాస్తే పారి
యాత్రమనుత్తమమ్ ॥ ౪౦ ॥ యుద్ధేష్వప్రసహో నిత్యం పనసో నామ యూథపః॥
ఏనం శత సహస్రాణాం శతార్ధం పర్యుపాసతే ॥ ౪౧ ॥ యూథపా యూథప శ్రే
ష్ఠం యేషాం యూథా నిభాగశః। యస్తు భీమాం ప్రవల్గంతీం చమూం తిష్ఠతి శోభయన్॥
౪౨ ॥ స్థితాం తీరే సముద్రస్య ద్వితీయ ఇవ సాగరః। ఏష దర్దుర సంకాశో వినతో
నామ యూథపః ॥ ౪౩॥ పిబంశ్చరతి పర్ణాశాం నదీనా ముత్తమాం నదీమ్। షష్టిశ్శతస
హస్రాణి బలమస్య ప్లవంగమాః ॥ ౪౪ ॥ త్వామాహ్వయతి యుద్ధాయ క్రోధనో నామ
యూథపః। విక్రాంతా బలవంతశ్చ యథా యూథాని భాగశః ॥ ౪౫ ॥ యస్తు గైరిక వ
ర్ణాభం వపుః పుష్యతి వానరః। అవమత్య సదా సర్వాన్ వానరాన్ బలదర్పితాన్ ॥౪౬॥
గవయో నామ తేజస్వీ త్వాం క్రోధాదభివర్తతే। ఏనం శతసహస్రాణి సప్తతిః పర్యుపా
సతే ॥౪౭॥ ఏష ఏవాశంసతే లంకాం స్వేనానీకేన మర్దితుమ్। ఏతే దుష్ప్రసహా ఘో
రా బలినః కామరూపిణః ॥౪౮॥ యూథపా యూథపశ్రేష్ఠా ఏషాం యూథాని భాగశః॥

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - షడ్వింశస్సర్గః

తాంస్తు తేహం ప్రవక్ష్యామి ప్రేక్షమాణస్య యూథపాన్ । రాఘవార్థే పరా
క్రాంతా యే న రక్షంతి జీవితమ్ ॥౧॥ స్నిగ్ధా యస్య బహువ్యామా వాలా లాంగూలమాశ్రి
తాః। తామ్రాః పీతాస్సితాశ్శ్వేతాః ప్రకీర్ణా ఘోరకర్మణః ॥ ౨ ॥ ప్రగృహీతాః ప్ర
కాశంతే సూర్యస్యేవ మరీచయః। పృథివ్యాం చానుకృష్యంతే హరో నామైష యూథపః॥
౩॥ యం పృష్ఠతోనుగచ్ఛంతి శతశోథ సహస్రశః। ద్రుమానుద్యమ్య సహసా లంకారో
హణతత్పరాః॥ ౪॥ ఏష కోటిసహస్రేణ వానరాణాం మహౌజసామ్। ఆకాంక్షతే త్వాం
సంగ్రామే జేతుం పరపురంజయ ॥ ౫ ॥ యూథపా హరిరాజస్య కింకరాస్సముపస్థితాః। నీ
లానివ మహామేఘాం స్తిష్ఠతో యాంస్తు పశ్యసి ॥ ౬ ॥ అసితాంజనసంకాశాన్ యుద్ధే స
త్యపరాక్రమాన్ । అసంఖ్యేయాననిర్దేశ్యాన్ పరం పారమివోదధేః ॥ ౭ ॥ పర్వ
తేషు చ యే కేచిద్విషమేషు నదీషు చ । ఏతే త్వామభివర్తంతే రాజన్ ఋక్షాస్సుదారు
ణాః॥ ౮ ॥ ఏషాం మధ్యే స్థితో రాజన్ భీమాక్షో భీమదర్శనః। పర్జన్య ఇవ జీమూతైస్స
మంతాత్పరివారితః ॥ ౯ ॥ ఋక్షవంతం గిరిశ్రేష్ఠ మధ్యాస్తే నర్మదాం పిబన్ । సర్వ
ర్క్షాణామధిపతిర్ధూమ్రో నామైష యూథపః ॥ ౧౦ ॥ యవీయానస్య తు భ్రాతా ప
శ్యైనం పర్వతోపమమ్। భ్రాత్రా సమానో రూపేణ విశిష్టస్తు పరాక్రమే ॥ ౧౧ ॥ స ఏ
ష జాంబవాన్నామ మహాయూథపయూథపః। ప్రశాంతో గురువర్తీ చ సంప్రహారే
ష్వమర్షణః ॥ ౧౨ ॥ ఏతేన సాహ్యం సుమహత్కృతం శక్రస్య ధీమతా। దేవాసురే జాం
బవతా లబ్ధాశ్చ బహవో వరాః ॥౧౩॥ ఆరుహ్య పర్వతాగ్రేభ్యో మహాభ్రవిపులాశ్శిలాః॥
ముంచంతి విపులాకారా న మృత్యోరుద్విజంతి చ ॥౧౪॥ రాక్షసానాం చ సదృశాః పిశాచా
నాం చ లోమశాః। ఏతస్య సైన్యా బహవో విచరంత్యగ్నితేజసః ॥ ౧౫॥ యం త్వేన మభి

శంగ్ఘంప్లవమానమివస్థితమ్ । ప్రేక్షంతే వానరాస్సర్వే స్థితా యూథప యూథపమ్ ॥
౧౬ ॥ ఏష రాజన్ సహస్రాణాం పర్యుపాస్తే హరీశ్వరః । బలేన బలసంపన్నో రంభో
నామైష యూథపః ॥ ౧౭ ॥ యస్స్థితం యోజనే శైలం గచ్ఛన్ పార్శ్వేన సేవతే । ఊ
ర్ధ్వం తథైవ కాయేన గతః ప్రాప్నోతి యోజనమ్ ॥ ౧౮ ॥ యస్మాన్న పరమం రూపం చ
తుష్పాదేషు విద్యతే । శ్రుతస్సన్నాదనో నామ వానరాణాం పితామహః ॥ ౧౯ ॥ యేన
యుద్ధం పురా దత్తం రణే శక్రస్య ధీమతా । పరాజయశ్చ న ప్రాప్తస్సోఽయం యూథపయూ
థపః ॥ ౨౦ ॥ యస్య విక్రమమాణస్య శక్రస్యేవ పరాక్రమః । ఏష గంధర్వకన్యాయా
ముత్పన్నః కృష్ణవర్త్మనః ॥ ౨౧ ॥ తథా దేవాసురే యుద్ధే సాహ్యార్థం త్రిదివౌకసామ్ ।
యస్య వైశ్రవణో రాజా జంబూముపనిషేవతే ॥ ౨౨ ॥ యో రాజా పర్వతేంద్రా
ణాం బహుకిన్నరసేవినామ్ । విహారసుఖదో నిత్యం భ్రాతుస్తే రాక్షసాధిప ॥ ౨౩ ॥ త
త్రైష వసతి శ్రీమాన్ బలవాన్ వానరర్షభః । యుద్ధేష్వకత్థనో నిత్యం క్రోధనో నా
మ యూథపః ॥ ౨౪ ॥ వృతః కోటిసహస్రేణ హరీణాం సముపస్థితః । ఏష వాశంసతే లం
కాం స్వేనానీకేన మర్దితుమ్ ॥ ౨౫ ॥ యో గంగామనుపర్యేతి త్రాసయన్ హస్తియూ
థపాన్ । హస్తినాం వానరాణాం చ పూర్వవైరమనుస్మరన్ ॥ ౨౬ ॥ ఏష యూథపతి
ర్నేతా గజో గిరిగుహాశయః । గజాన్ యోధయతే వన్యాన్ గిరీంశ్చైవ మహీరుహాన్ ॥
౨౭ ॥ యఏష వాహినీముఖ్యో నదీం హైమవతీమను । ఉశీరబీజమాశ్రిత్య పర్వతం మంద
రోపమమ్ ॥ ౨౮ ॥ రమతే వానరశ్రేష్ఠో దివి శక్ర ఇవ స్వయమ్ । ఏనం శతసహస్రాణాం
సహస్రమనువర్తతే ॥ ౨౯ ॥ వీర్యవిక్రమదృప్తానాం నర్దతాం బలశాలినామ్ । స ఏ
ష నేతా చైతేషాం వానరాణాం మహాత్మనామ్ ॥ ౩౦ ॥ ఏష దుర్ధర్షణో రాజన్ ప్ర
మాథీ నామ యూథపః । వాతేనేవోద్ధతం మేఘం యమేనమనుపశ్యసి ॥ ౩౧ ॥ అనీకమపి
సంరబ్ధం వానరాణాం తరస్వినామ్ । ఉద్ధూతమరుణాభాసం పవనేన సమంతతః ॥ ౩౨ ॥
వివర్తమానం బహుధా యత్రైతద్బహుళం రజః । ఏతే సితముఖా ఘోరా గోలాంగూలా
మహాబలాః ॥ ౩౩ ॥ శతం శతసహస్రాణి దృష్ట్వా వై సేతుబంధనమ్ । గోలాంగూలం మ
హావేగం గవాక్షం నామ యూథపమ్ ॥ ౩౪ ॥ పరివార్యాభివర్తంతే లంకాం మర్దితు
మోజసా । భ్రమరాచరితా యత్ర సర్వకామఫలద్రుమాః ॥ ౩౫ ॥ యం సూర్యస్తుల్య
వర్ణాభమనుపర్యేతి పర్వతమ్ । యస్య భాసా సదా భాంతి తద్వర్ణా మృగపక్షిణః ॥
౩౬ ॥ యస్య ప్రస్థం మహాత్మానో న త్యజంతి మహర్షయః । సర్వకామఫలా వృక్షాస్స
దా ఫలసమన్వితాః ॥ ౩౭ ॥ మధూని చ మహార్హాణి యస్మిన్ పర్వతసత్తమే । తత్రైష ర
మతే రాజన్ రమ్యే కాంచనపర్వతే ॥ ౩౮ ॥ ముఖ్యో వానరముఖ్యానాం కేసరీ నామ యూ
థపః । షష్టిర్గిరిసహస్రాణాం రమ్యాః కాంచనపర్వతాః ॥ ౩౯ ॥ తేషాం మధ్యే గిరివర
స్త్వమివానఘ రక్షసామ్ । తత్రైతే కపిలాః శ్వేతాస్తామ్రాస్యా మధుపింగళాః ॥ ౪౦ ॥
నివసంత్యుత్తమగిరౌ తీక్ష్ణదంష్ట్రానఖాయుధాః । సింహా ఇవ చతుర్దంష్ట్రా వ్యాఘ్రా ఇ
వ దురాసదాః ॥ ౪౧ ॥ సర్వే వైశ్వానరసమా జ్వలితాశీవిషోపమాః । సుదీర్ఘాంచితలాం
గూలా మత్తమాతంగసన్నిభాః ॥ ౪౨ ॥ మహాపర్వతసంకాశా మహాజీమూతనిస్వనాః । వృ
త్తపింగళరక్తాక్షా భీమాభీమగతిస్వనాః ॥ ౪౩ ॥ మర్దయన్నివ తే లంకాం సర్వే తిష్ఠం
త్యుదిక్ష్య వై । ఏష చైషామధిపతిర్మధ్యే తిష్ఠతి వీర్యవాన్ ॥ ౪౪ ॥ జయార్థీ నిత్యమాదిత్య
ముపతిష్ఠతి బుద్ధిమాన్ । నామ్నా పృథివ్యాం విఖ్యాతో రాజన్ శతవలీతి యః ॥ ౪౫ ॥ ఏషై
వాశంసతే లంకాం స్వేనానీకేన మర్దితుమ్ । విక్రాంతో బలవాన్ శూరః పౌరుషే స్వే

వ్యవస్థితః ॥ ౪౬ ॥ రామప్రియార్థం ప్రాణానాం దయాం న కురుతే హరిః । గజో గవా
క్షో గవయో నలో నీలశ్చ వానరః ॥ ౪౭ ॥ ఏకైక ఏవ యూథానాం కోటిభిర్దశభిర్వృతః ।
తథాన్యే వానరశ్రేష్ఠా విన్ధ్యపర్వతవాసినః ॥ ౪౮ ॥ న శక్యం తే బహుత్వాత్తు సంఖ్యా
తుం లఘువిక్రమాః ॥ సర్వే మహారాజ మహాప్రభావాస్సర్వే మహాశైలనికాశకాయాః ।
సర్వే సమర్థాః పృథివీం క్షణేన కర్తుం ప్రవిధ్వస్తవికీర్ణశైలామ్ ॥ ౪౯ ॥ ఇతి శ్రీమ
ద్యుద్ధకాండే - సప్తవింశస్సర్గః

సారణస్య వచః శ్రుత్వా రావణం రాక్షసాధిపమ్ । బలమాదిశ్య తత్సర్వం శుకో వా
క్యమథాబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ స్థితాన్పశ్యసి యానేతాన్మత్తానివ మహాద్విపాన్ । న్యగ్రో
ధానివ గాంగేయాన్సాలాన్హైమవతానివ ॥ ౨ ॥ ఏతే దుష్ప్రసహా రాజన్బలినః కా
మరూపిణః । దైత్యదానవసంకాశా యుద్ధే దేవపరాక్రమాః ॥ ౩ ఏషాం కోటిసహస్రాణి
నవ పంచ చ సప్త చ । తథా శంఖసహస్రాణి తథా బృందశతాని చ ॥ ౪ ॥ ఏతే సుగ్రీవసచి
వాః కిష్కింధానిలయాస్సదా । హరయో దేవగంధర్వైరుత్పన్నాః కామరూపిణః ॥ ౫ ॥
యౌ తౌ పశ్యసి తిష్ఠంతౌ కుమారౌ దేవరూపిణౌ । మైందశ్చ ద్వివిదశ్చోభౌ తాభ్యాం నాస్తి
సమో యుధి ॥ ౬ ॥ బ్రహ్మణా సమనుజ్ఞాతావమృతప్రాశనావుభౌ । ఆశంసేతే యథా
కాలమేతౌ మర్దితుమోజసా ॥ ౭ ॥ యౌ వేతౌ వేతయోః పార్శ్వే స్థితౌ పర్వతసన్నిభౌ ।
సుముఖో విముఖశ్చైవ మృత్యుపుత్రౌ పితుస్సమౌ ॥ ౮ ॥ ప్రేక్షంతౌ నగరీం లంకాం కో
టిభిర్దశభిర్వృతౌ । యం తు పశ్యసి తిష్ఠంతం ప్రభిన్నమివ కుంజరమ్ ॥ ౯ ॥ యో బలాత్
క్షోభయేత్క్రుద్ధస్సముద్రమపి వానరః । ఏషోఽభిగంతా లంకాయా వైదేహ్యాస్తవ చ ప్ర
భో ॥ ౧౦ ॥ ఏనం పశ్య పురాదృష్టం వానరం పునరాగతమ్ । జ్యేష్ఠః కేసరిణః పుత్రో వాతా
త్మజ ఇతి శ్రుతః ॥ ౧౧ ॥ హనుమానితి విఖ్యాతో లంఘితో యేన సాగరః । కామరూపీ హరి
శ్రేష్ఠో బలరూపసమన్వితః ॥ ౧౨ ॥ అనివార్యగతిశ్చైవ యథా సతతగః ప్రభుః । ఉద్యం
తం భాస్కరం దృష్ట్వా బాలః కిల పిపాసితః ॥ ౧౩ ॥ త్రియోజనసహస్రం తు అధ్వానమవ
తీర్య హి । ఆదిత్యమాహరిష్యామి న మే క్షుత్ప్రతియాస్యతి ॥ ౧౪ ॥ ఇతి నిశ్చిత్య మనసా పు
ప్లువే బలదర్పితః । అనాధృష్యతమం దేవమపి దేవర్షిదానవైః ॥ ౧౫ ॥ అనాసాద్యైవ
పతితో భాస్కరోదయనే గిరౌ । పతితస్య కపేరస్య హనురేకా శిలాతలే ॥ ౧౬ ॥ కించి
ద్భిన్నా దృఢహనోర్హనూమానేష తేన వై । సత్యమాగమయోగేన మమైష విదితో హ
రిః ॥ ౧౭ ॥ నాస్య శక్యం బలం రూపం ప్రభావో వాపి భాషితుమ్ । ఏష ఆశంసతే లంకా
మేకో మర్దితుమోజసా ॥ ౧౮ ॥ యశ్చైషోఽనంతరశ్శూరః శ్యామః పద్మనిభేక్షణః । ఇ
క్ష్వాకూణామతిరథో లోకే విఖ్యాతపౌరుషః ॥ ౧౯ ॥ యస్మిన్న చలతే ధర్మో యో ధర్మం
నాతివర్తతే । యో బ్రాహ్మమస్త్రం వేదాంశ్చ వేత్తి వేదవిదాం వరః ॥ ౨౦ ॥ యో భిం
ద్యాద్గగనం బాణైః పర్వతానపి దారయేత్ । యస్య మృత్యోరివ క్రోధశ్శక్రస్యేవ పరా
క్రమః ॥ ౨౧ ॥ యస్య భార్యా జనస్థానాత్సీతా చాపహృతా త్వయా । స ఏష రామస్త్వాం
యోద్ధుం రాజన్సమభివర్తతే ॥ ౨౨ ॥ యస్యైష దక్షిణే పార్శ్వే శుద్ధజాంబూనదప్ర
భః । విశాలవక్షాస్తామ్రాక్షో నీలకుంచితమూర్ధజః ॥ ౨౩ ॥ ఏషోఽస్య లక్ష్మణో నా
మ భ్రాతా ప్రాణసమః ప్రియః । నయే యుద్ధే చ కుశలస్సర్వశస్త్రవిశారదః ॥ ౨౪ ॥ అ
మర్షీ దుర్జయో జేతా విక్రాంతో బుద్ధిమాన్బలీ । రామస్య దక్షిణో బాహుర్నిత్యం
ప్రాణో బహిశ్చరః ॥ ౨౫ ॥ న హ్యేష రాఘవస్యార్థే జీవితం పరిరక్షతి । ఏషైవా
శంసతే యుద్ధే నిహంతుం సర్వరాక్షసాన్ ॥ ౨౬ ॥ యస్తు సవ్యమసౌ పక్షం రామస్యాశ్రి
త్య తిష్ఠతి । రక్షోగణపరిక్షిప్తో రాజా హ్యేష విభీషణః ॥ ౨౭ ॥ శ్రీమతా రాజరాజేన

లంకాయామభిషేచితః । త్వామేవ ప్రతిసంరబ్ధో యుద్ధాయైషోఽభివర్తతే ॥ ౨౮ ॥ యం తుపశ్యసితిష్ఠంతం మధ్యే గిరిమివాచలమ్ । సర్వశాఖామృగేంద్రాణాం భర్తారమపరాజితమ్ ॥ ౨౯ ॥ తేజసాయశసాబుద్ధ్యా జ్ఞానేనాభిజనేనచ । యఃకపీనతిబభ్రాజ హిమవానివపర్వతాన్ ॥ ౩౦ ॥ కిష్కింధాంయస్సమధ్యాస్తే గుహాంసగహనద్రుమామ్ । దుర్గాంపర్వతదుర్గస్థాం ప్రధానైస్సహయూథపైః ॥ ౩౧ ॥ యస్యైషా కాంచనీమాలా శోభతేశతపుష్కరా । కాంతాదేవమనుష్యాణాంయస్యాంలక్ష్మీః ప్రతిష్ఠితా ॥ ౩౨ ॥ ఏతాంచమాలాం తారాంచ కపిరాజ్యంచ శాశ్వతమ్ । సుగ్రీవోవాలినంహత్వా రామేణప్రతిపాదితః ॥ ౩౩ ॥ శతంశతసహస్రాణాంకోటిమాహుర్మనీషిణః । శతంకోటిసహస్రాణాంశంఖ ఇత్యభిధీయతే ॥ ౩౪ ॥ శతంశంఖసహస్రాణాంమహాశంఖ ఇతిస్మృతః । మహాశంఖసహస్రాణాంశతంబృందమితిస్మృతమ్ ॥ ౩౫ ॥ శతంబృంద సహస్రాణాంమహాబృందమితిస్మృతమ్ । మహాబృందసహస్రాణాంశతంపద్మమితిస్మృతమ్ ॥ ౩౬ ॥ శతంపద్మసహస్రాణాంమహాపద్మమితిస్మృతమ్ । మహాపద్మసహస్రాణాంశతంఖర్వమిహోచ్యతే ॥ ౩౭ ॥ శతంఖర్వసహస్రాణాంమహాఖర్వమితిస్మృతమ్ । మహాఖర్వసహస్రాణాంసముద్రమభిధీయతే ॥ ౩౮ ॥ శతంసముద్రసాహస్రమోఘ ఇత్యభిధీయతే । శతమోఘసహస్రాణాంమహౌఘ ఇతివిశ్రుతః ॥ ౩౯ ॥ ఏవంకోటిసహస్రేణశంఖానాంచశతేనచ । మహాశంఖసహస్రేణతథాబృందశతేనచ ॥ ౪౦ ॥ మహాబృంద సహస్రేణతథాపద్మశతేనచ । మహాపద్మసహస్రేణతథాఖర్వశతేనచ ॥ ౪౧ ॥ సముద్రేణ సహస్రేణ మహౌఘేనశతేనచ । ఏవంకోటిమహౌఘేనసముద్రేణతథైవచ ॥ ౪౨ ॥ ఏవంకోటిసహస్రేణశంఖానాంచతథైవహి । విభీషణేనసచివైః రాక్షసైఃపరివారితః ॥ ౪౩ ॥ సుగ్రీవోవానరేంద్రస్త్వాంయుద్ధార్థమభివర్తతే । మహాబలవృతోనిత్యం మహాబలపరాక్రమః ॥ ౪౪ ॥ ఇమాంమహారాజ సమీక్ష్యవాహినీముపస్థితాం ప్రజ్వలితగ్రహోపమామ్ । తతః ప్రయత్నఃపరమోవిధీయతాంయథాజయస్స్యాన్నపరైః పరాజయః ॥ ౪౫ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - అష్టావింశస్సర్గః.

శుకేనతుసమాఖ్యాతాంస్తాన్ దృష్ట్వా హరియూథపాన్ । సమీపస్థంచ రామస్య భ్రాతరంస్వంవిభీషణమ్ ॥ ౧ ॥ లక్ష్మణంచమహావీర్యంభుజంరామస్యదక్షిణమ్ । సర్వవానరరాజంచసుగ్రీవంభీమవిక్రమమ్ ॥ ౨ ॥ గజంగవాక్షంగవయంమైందంద్వివిదమేవచ । అంగదంచైవబలినంవజ్రహస్తాత్మజాత్మజమ్ ॥ ౩ ॥ హనూమంతంచవిక్రాంతంజాంబవంతంచదుర్జయమ్ । సుషేణంకుముదంనీలంనలంచప్లవగర్షభమ్ ॥ ౪ ॥ కించిదుద్విగ్నహృదయోజాతక్రోధశ్చరావణః । భర్త్సయామాసతౌవీరౌ కథాంతేశుకసారణౌ ॥ ౫ ॥ అధోముఖౌతౌ ప్రణతావబ్రవీచ్ఛుకసారణౌ । రోషగద్గదయావాచాసంరబ్ధఃపరుషంతతః ॥ ౬ ॥ నతావత్సదృశంనామసచివైరుపజీవిభిః । విప్రియంనృపతేఃకర్తుంనిగ్రహేప్రగ్రహే ప్రభోః ॥ ౭ ॥ రిపూణాంప్రతికూలానాంయుద్ధార్థమభిధావతామ్ । ఉభాభ్యాంసదృశంనామవక్తుమప్రస్తవే స్తవమ్ ॥ ౮ ॥ ఆచార్యాగురవోవృద్ధావృథావాంపర్యుపాసితాః । సారంయద్రాజశాస్త్రాణామనుజీవ్యంనగృహ్యతే ॥ ౯ ॥ గృహీతోవానవిజ్ఞాతో భారోఽజ్ఞానస్యవోహ్యతే । ఈదృశైస్సచివైర్యుక్తోమూర్ఖైర్దిష్ట్యాధరామ్యహమ్ ॥ ౧౦ ॥ కిన్నుమృత్యోర్భయంనాస్తివక్తుంమాంపరుషంవచః । యస్యమేశాసతోజిహ్వాప్రయచ్ఛతిశుభాశుభమ్ ॥ ౧౧ ॥ అప్యేవదహనంస్పృష్ట్వా వనేతిష్ఠంతిపాదపాః । రాజదోషపరామృష్టాస్తిష్ఠంతేనాపరాధినః ॥ ౧౨ ॥ హన్యామహంత్విమౌపాపౌశత్రుపక్షప్రశంసకౌ । యదిపూర్వోపకారైస్తునక్రోధోమృదుతాంవ్రజేత్ ॥

౧౩ ॥ అపసర్పత గచ్ఛధ్వం సన్నికర్షాదితో మమ । నహి వాం హంతుమిచ్ఛామి స్మరామ్యుపకృతాని వామ్ ॥ ౧౪ ॥ హతావేవ కృతఘ్నౌ తౌ యౌ స్నేహపరాఙ్ముఖౌ । ఏవముక్తౌ తు సవ్రీళౌ తావుభౌ శుకసారణౌ ॥ ౧౫ ॥ రావణం జయశబ్దేన ప్రతినంద్యాభినిస్సృతౌ । అబ్రవీత్తు దశగ్రీవస్సమీపస్థం మహోదరమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఉపస్థాపయ మే శీఘ్రం చారాన్నీతివిశారదాన్ । మహోదరస్తథోక్తస్తు శీఘ్రమాజ్ఞాపయచ్చరాన్ ॥ ౧౭ ॥ తతశ్చారాస్సంత్వరితాః ప్రాప్తాః పార్థివశాసనాత్ । ఉపస్థితాః ప్రాంజలయో వర్ధయిత్వా జయాశిషా ॥ ౧౮ ॥ తానబ్రవీత్తతో వాక్యం రావణో రాక్షసాధిపః । చారాన్ప్రత్యయితాన్ శూరాన్ భక్తాన్ విగతసాధ్వసాన్ ॥ ౧౯ ॥ ఇతో గచ్ఛత రామస్య వ్యవసాయం పరీక్షథ । మంత్రేష్వభ్యంతరా యేఽస్య ప్రీత్యా తేన సమాగతాః ॥ ౨౦ ॥ కథం స్వపితి జాగర్తి కిమద్య చ కరిష్యతి । విజ్ఞాయ నిపుణం సర్వమాగంతవ్యమశేషతః ॥ ౨౧ ॥ చారేణ విదితశ్శత్రుః పండితైర్వసుధాధిపైః । యుద్ధే స్వల్పేన యత్నేన సమాసాద్య నిరస్యతే ॥ ౨౨ ॥ చారాస్తు తే తథేత్యుక్త్వా ప్రహృష్టా రాక్షసేశ్వరమ్ । శార్దూలమగ్రతః కృత్వా తతశ్చక్రుః ప్రదక్షిణమ్ ॥ ౨౩ ॥ తతస్తే తం మహాత్మానం చారా రాక్షససత్తమమ్ । కృత్వా ప్రదక్షిణం జగ్ముర్యత్ర రామస్సలక్ష్మణః ॥ ౨౪ ॥ తే సువేలస్య శైలస్య సమీపే రామలక్ష్మణౌ । ప్రచ్ఛన్నా దదృశుర్గత్వా ససుగ్రీవవిభీషణౌ ॥ ౨౫ ॥ ప్రేక్షమాణాశ్చమూం తాం చ బభూవుర్భయవిక్లబాః । తే తు ధర్మాత్మనా దృష్టా రాక్షసేంద్రేణ రాక్షసాః ॥ ౨౬ ॥ విభీషణేన తత్రస్థా నిగృహీతా యదృచ్ఛయా । శార్దూలో గ్రాహితస్త్వేకః పాపోఽయమితి రాక్షసః ॥ ౨౭ ॥ మోచితస్సోఽపి రామేణ వధ్యమానః ప్లవంగమైః । ఆనృశంస్యేన రామేణ మోచితా రాక్షసాః పరే ॥ ౨౮ ॥ వానరైరర్దితాస్తే తు విక్రాంతైర్లఘువిక్రమైః । పునర్లంకామనుప్రాప్తాః శ్వసంతో నష్టచేతసః ॥ ౨౯ ॥ తతో దశగ్రీవముపస్థితాస్తే చారా బహిర్నిత్యచరా నిశాచరాః । గిరేస్సువేలస్య సమీపవాసినం న్యవేదయన్ భీమబలం మహాబలాః ॥ ౩౦ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోనత్రింశస్సర్గః.

తతస్తమక్షోభ్యబలం లంకాధిపతయే చరాః । సువేలే రాఘవం శైలే నివిష్టం ప్రత్యవేదయన్ ॥ ౧ ॥ చారాణాం రావణః శ్రుత్వా ప్రాప్తం రామం మహాబలమ్ । జాతోద్వేగోఽభవత్కించిచ్ఛార్దూలం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ అయథావచ్చ తే వర్ణో దీనశ్చాసి నిశాచర । నాసి కచ్చిదమిత్రాణాం క్రుద్ధానాం వశమాగతః ॥ ౩ ॥ ఇతి తేనానుశిష్టస్తు వాచం మందముదీరయత్ । తదా రాక్షసశార్దూలం శార్దూలో భయవిహ్వలః ॥ ౪ ॥ న తే చారయితుం శక్యా రాజన్ వానరపుంగవాః । విక్రాంతా బలవంతశ్చ రాఘవేణ సురక్షితాః ॥ ౫ ॥ నాపి సంభాషితుం శక్యాస్సంప్రశ్నోఽత్ర న లభ్యతే । సర్వతో రక్ష్యతే పంథా వానరైః పర్వతోపమైః ॥ ౬ ॥ ప్రవిష్టమాత్రే జ్ఞాతోఽహం బలే తస్మిన్నచారితే । బలాద్గృహీతో రక్షోభిర్బహుధాస్మి విబాధితః ॥ ౭ ॥ జానుభిర్ముష్టిభిర్దంతైస్తలైశ్చాభిహతో భృశమ్ । పరిణీతోఽస్మి హరిభిర్బలవద్భిరమర్షణైః ॥ ౮ ॥ పరిణీయ చ సర్వత్ర నీతోఽహం రామసంసదమ్ । రుధిరాదిగ్ధసర్వాంగో విహ్వలశ్చలితేంద్రియః ॥ ౯ ॥ హరిభిర్వధ్యమానశ్చ యాచమానః కృతాంజలిః । రాఘవేణ పరిత్రాతో జీవామీతి యదృచ్ఛయా ॥ ౧౦ ॥ ఏష శైలే శిలాభిశ్చ పూరయిత్వా మహార్ణవమ్ । ద్వారమాశ్రిత్య లంకాయా రామస్తిష్ఠతి సాయుధః ॥ ౧౧ ॥ గరుడవ్యూహమాస్థాయ సర్వతో హరిభిర్వృతః । మాం విసృజ్య మహాతేజా లంకామేవాభివర్తతే ॥ ౧౨ ॥ పురా ప్రాకారమాయాతి క్షిప్రమేకతరం కురు । సీతాం చాస్మై ప్రయచ్ఛాశు

సుయుద్ధం వా ప్రదీయతామ్ ॥ ౧౩ ॥ మనసా సంతతాపాథ తచ్ఛ్రుత్వా రాక్షసాధిపః । శార్దూలస్య చ తద్వాక్యమథోవాచ స రావణః ॥ ౧౪ ॥ యది మాం ప్రతియుధ్యేరన్ దేవగంధర్వదానవాః । నైవ సీతాం ప్రదాస్యామి సర్వలోకభయాదపి ॥ ౧౫ ॥ ఏవముక్త్వా మహాతేజా రావణః పునరబ్రవీత్ । చారితా భవతా సేనా కేఽత్ర శూరాః ప్లవంగమాః ॥ ౧౬ ॥ కీదృశాః కిం ప్రభావాశ్చ వానరా యే దురాసదాః । కస్య పుత్రాశ్చ పౌత్రాశ్చ తత్త్వమాఖ్యాహి రాక్షస ॥ ౧౭ ॥ తథాఽత్ర ప్రతిపత్స్యేఽహం జ్ఞాత్వా తేషాం బలాబలమ్ । అవశ్యం బలసంఖ్యానం కర్తవ్యం యుద్ధమిచ్ఛతామ్ ॥ ౧౮ ॥ అథైవముక్తశ్శార్దూలో రావణేనోత్తమశ్చరః । ఇదం వచనమారేభే వక్తుం రావణసన్నిధౌ ॥ ౧౯ ॥ అథర్క్షరజసః పుత్రో యుధి రాజా సుదుర్జయః । బ్రహ్మణస్త్వదపుత్రోఽసౌ జాంబవానితి విశ్రుతః ॥ ౨౦ ॥ గద్గదస్య చ పుత్రోఽన్యో గురుపుత్రశ్శతక్రతోః । కదనం యస్య పుత్రేణ కృతమేకేన రక్షసామ్ ॥ ౨౧ ॥ సుషేణశ్చాత్ర ధర్మాత్మా పుత్రో ధర్మస్య వీర్యవాన్ । సౌమ్యస్సోమాత్మజశ్చాత్ర రాజన్ దధిముఖః కపిః ॥ ౨౨ ॥ సుముఖో దుర్ముఖశ్చాత్ర వేగదర్శీ చ వానరః । మృత్యుర్వానరరూపేణ నూనం సృష్టః స్వయంభువా ॥ ౨౩ ॥ పుత్రో హుతవహస్యాథ నీలస్సేనాపతిః స్వయమ్ । అనిలస్య చ పుత్రోఽత్ర హనూమానితి విశ్రుతః ॥ ౨౪ ॥ నప్తా శక్రస్య దుర్ధర్షో బలవానంగదో యువా । మైందశ్చ ద్వివిదశ్చోభౌ బలినావశ్వి సంభవౌ ॥ ౨౫ ॥ పుత్రా వైవస్వతస్యాత్ర పంచకాలాంతకోపమాః । గజో గవాక్షో గవయశ్శరభో గంధమాదనః ॥ ౨౬ ॥ దశవానరకోట్యశ్చ శూరాణాం యుద్ధకాంక్షిణామ్ । శ్రీమతాం దేవపుత్రాణాం శేషాన్నాఖ్యాతుముత్సహే ॥ ౨౭ ॥ పుత్రో దశరథస్యైష సింహసంహననో యువా । దూషణో నిహతో యేన ఖరశ్చ త్రిశిరాస్తథా ॥ ౨౮ ॥ నాస్తి రామస్య సదృశో విక్రమే భువి కశ్చన । విరాధో నిహతో యేన కబంధశ్చాంతకోపమః ॥ ౨౯ ॥ వక్తుం న శక్తో రామస్య నరః కశ్చిద్గుణాన్ క్షితౌ । జనస్థానగతా యేన యావంతో రాక్షసా హతాః ॥ ౩౦ ॥ లక్ష్మణశ్చాత్ర ధర్మాత్మా మాతంగానామివర్షభః । యస్య బాణపథం ప్రాప్య న జీవేదపి వాసవః ॥ ౩౧ ॥ శ్వేతో జ్యోతిర్ముఖశ్చాత్ర భాస్కరస్యాత్మసంభవౌ । వరుణస్య చ పుత్రోఽన్యో హేమకూటః ప్లవంగమః ॥ ౩౨ ॥ విశ్వకర్మసుతో వీరో నలః ప్లవగసత్తమః । విక్రాంతో బలవానత్ర వసుపుత్రశ్చ దుర్ధరః ॥ ౩౩ ॥ రాక్షసానాం వరిష్ఠశ్చ తవ భ్రాతా విభీషణః । పరిగృహ్య పురీం లంకాం రాఘవస్య హితే రతః ॥ ౩౪ ॥ ఇతి సర్వం సమాఖ్యాతం తవేదం వానరం బలమ్ । సువేలేఽధిష్ఠితం శైలే శేషకార్యే భవాన్ గతిః ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - త్రింశస్సర్గః

తతస్తమక్షోభ్యబలం లంకాధిపతయే చరాః । సువేలే రాఘవం శైలే నివిష్టం ప్రత్యవేదయన్ ॥ ౧ ॥ చారాణాం రావణః శ్రుత్వా ప్రాప్తం రామం మహాబలమ్ । జాతోద్వేగోఽభవత్కించిత్సచివానిదమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ మంత్రిణశ్శీఘ్రమాయాంతు సర్వే వై సుసమాహితాః । అయం నో మంత్రకాలో హి సంప్రాప్త ఇతి రాక్షసాః ॥ ౩ ॥ తస్య తచ్ఛాసనం శ్రుత్వా మంత్రిణోఽభ్యాగమన్ ద్రుతమ్ । తతస్సమంత్రయామాస సచివై రాక్షసైస్సహ ॥ ౪ ॥ మంత్రయిత్వా స దుర్ధర్షః క్షమం యత్సమనంతరమ్ । విసర్జయిత్వా సచివాన్ప్రవివేశ స్వమాలయమ్ ॥ ౫ ॥ తతో రాక్షసమాహూయ విద్యుజ్జిహ్వం మహాబలమ్ । మాయావిదం మహామాయః ప్రావిశద్యత్ర మైథిలీ ॥ ౬ ॥ విద్యుజ్జిహ్వం చ మాయాజ్ఞమబ్రవీద్రాక్షసాధిపః । మోహయిష్యావహే సీతాం మా

యయా జనకాత్మజామ్ ॥ ౭ ॥ శిరో మాయామయం గృహ్య రాఘవస్య నిశాచర। త్వం
మాం సముపతిష్ఠస్వ మహచ్చ సశరం ధనుః ॥ ౮ ॥ ఏవముక్తస్తథేత్యాహ విద్యుజ్జి
హ్వో నిశాచరః। తస్య తుష్టోఽభవద్రాజా ప్రదదౌ చ విభూషణమ్ ॥ ౯ ॥ అశోకవ
నికాయాం తు సీతాదర్శనలాలసః। నైరృతానామధిపతిస్సంవివేశ మహాబలః ॥
౧౦ ॥ తతో దీనామదైన్యార్హాం దదర్శ ధనదానుజః। అధోముఖీం శోకపరాముప
విష్టాం మహీతలే ॥ ౧౧ ॥ భర్తారమేవ ధ్యాయంతీమశోకవనికాం గతామ్। ఉపాస్య
మానాం ఘోరాభీ రాక్షసీభిరితస్తతః ॥ ౧౨ ॥ రాక్షసీభిర్వృతాం సీతాం పూర్ణ
చంద్రనిభాననామ్। ఉత్పాతమేఘజాలాభిశ్చంద్రరేఖామివావృతామ్ ॥ ౧౩ ॥ భూ
షణైరుత్తమైః కైశ్చిన్మంగళార్థమలంకృతామ్। చరంతీం మారుతోద్ధూతాం క్షిప్తాం
పుష్పలతామివ ॥ ౧౪ ॥ హర్షశోకాంతరే మగ్నాం విషాదస్య విలక్షణామ్। స్తిమితా
మివ గాంభీర్యాన్నదీం భాగీరథీమివ ॥ ౧౫ ॥ ఉపసృత్య తతస్సీతాం ప్రహర్షన్నామకీర్త
యన్। ఇదం చ వచనం ధృష్టమువాచ జనకాత్మజామ్ ॥ ౧౬ ॥ సాంత్వ్యమానా మయా భ
ద్రే యముపాశ్రిత్య వల్గసే। ఖరహంతా స తే భర్తా రాఘవస్సమరే హతః ॥ ౧౭ ॥ ఛి
న్నం తే సర్వతో మూలం దర్పస్తే నిహతో మయా। వ్యసనేనాత్మనస్సీతే మమ భార్యా భ
విష్యసి ॥ ౧౮ ॥ విసృజేమాం మతిం మూఢే కిం మృతేన కరిష్యసి। భవస్వ భద్రే భార్యా
ణాం సర్వాసామీశ్వరీ మమ ॥ ౧౯ ॥ అల్పపుణ్యే నివృత్తార్థే మూఢే పండితమానిని। శృ
ణు భర్తృవధం సీతే ఘోరం వృత్రవధం యథా ॥ ౨౦ ॥ సమాయాతస్సముద్రాంతం
మాం హంతుం కిల రాఘవః। వానరేంద్రప్రణీతేన బలేన మహతా వృతః ॥ ౨౧ ॥ సంని
విష్టస్సముద్రస్య తీర్త్వా తీరమథోత్తరమ్। బలేన మహతా రామో వ్రజత్యస్తం దివాక
రే ॥ ౨౨ ॥ అథాధ్వని పరిశ్రాంతమర్ధరాత్రే స్థితం బలమ్। సుఖసంసుప్తమాసాద్య
చారితం ప్రథమం చరైః ॥ ౨౩ ॥ తత్ప్రహస్తప్రణీతేన బలేన మహతా మమ। బలమ
స్య హతం రాత్రౌ యత్ర రామస్సలక్ష్మణః ॥ ౨౪ ॥ పట్టసాన్ పరిఘాన్ గృహ్య దండాన్
ఖడ్గాన్మహాయసాన్। బాణజాలాని శూలాని భాస్వరాన్ కూటముద్గరాన్ ॥ ౨౫ ॥ యష్టీ
శ్చ తోమరాన్ శక్తీశ్చక్రాణి ముసలాని చ। ఉద్యమ్యోద్యమ్య రక్షోభిర్వానరా నిపాతి
తాః ॥ ౨౬ ॥ అథ సుప్తస్య రామస్య ప్రహస్తేన ప్రమాథినా। అసక్తం కృతహస్తేన శిర
శ్ఛిన్నం మహాసినా ॥ ౨౭ ॥ విభీషణస్సముత్పత్య నిగృహీతో యదృచ్ఛయా। దిశః ప్రవ్రా
జితస్సైన్యైర్లక్ష్మణః ప్లవగైస్సహ ॥ ౨౮ ॥ సుగ్రీవో గ్రీవయా శేతే భగ్నయా ప్లవగా
ధిపః। నిరస్తహనుకశ్శేతే హనూమాన్ రాక్షసైర్హతః ॥ ౨౯ ॥ జాంబవానథ జాను
భ్యాముత్పతన్నిహతో యుధి। పట్టసైర్బహుభిశ్ఛిన్నో నికృత్తః పాదపో యథా ॥ ౩౦ ॥
మైందశ్చ ద్వివిదశ్చోభౌ నిహతౌ వానరర్షభౌ। నిశ్వసంతౌ రుదంతౌ చ రుధిరేణ సముక్షి
తౌ ॥ ౩౧ ॥ అసినా వానరశ్ఛిన్నో మధ్యే హ్యరినిషూదనః। అభిష్టనతి మేదిన్యాం పనసః ప
నసో యథా ॥ ౩౨ ॥ నారాచైర్బహుభిశ్ఛిన్నశ్శేతే దర్యాం దరీముఖః। కుముదస్తు మహా
తేజా నికృత్తస్సాయకైః కృతః ॥ ౩౩ ॥ అంగదో బహుభిశ్ఛిన్నశ్శరైరాసాద్య రాక్షసైః।
పాతితో రుధిరోద్గారీ క్షితౌ నిపతితోఽంగదః ॥ ౩౪ ॥ హరయో మథితా నాగై రథజాలైస్త
థాపరే। శాయితా మృదితాశ్చాశ్వైర్వాయువేగైరివాంబుదైః ॥ ౩౫ ॥ ప్రద్రుతాశ్చ
పరే త్రస్తా హన్యమానా జఘన్యతః। అభిద్రుతాస్తు రక్షోభిస్సింహైరివ మహాద్విపాః ॥
౩౬ ॥ సాగరే పతితాః కేచిత్కేచిద్గగనమాశ్రితాః। ఋక్షా వృక్షాన్ సమారూఢా వాన
రైస్తు విమిశ్రితాః ॥ ౩౭ ॥ సాగరస్య చ తీరేషు శైలేషు చ వనేషు చ। పింగళాస్తే విరూ
పాక్షైర్బహుభిర్బహవో హతాః ॥ ౩౮ ॥ ఏవం తవ హతో భర్తా ససైన్యో మమ సే

న్యోహా। శీఘ్రం విద్యుజ్జిహ్వస్త్వమిదం చాస్యాహృతం శిరః ॥ ౩౯ ॥ తతః పరమదుర్ధ
ర్షో రావణో రాక్షసాధిపః సతాయామాముపశ్యన్త్వాం త్యాం రాక్షసిమిదమబ్రవీత్ ॥ ౪౦ ॥
రాక్షసం క్రూరసంకాశం విద్యుజ్జిహ్వం త్వమానయ। యేన తద్రాఘవశిరః సంగ్రామా
త్స్వయమాహృతమ్ ॥ ౪౧ ॥ విద్యుజ్జిహ్వస్తదా గృహ్య శిరస్తత్సశరాసనమ్ । ప్రణామం శి
రసా కృత్వా రావణస్యాగ్రతః స్థితః ॥ ౪౨ ॥ తమబ్రవీత్తతో రాజా రావణో రాక్షసం స్థిత
మ్ । విద్యుజ్జిహ్వం మహాజిహ్వం సమీపపరివర్తినమ్ ॥ ౪౩ ॥ అగ్రతః కురు సీతాయాశ్శీ
ఘ్రం దాశరథేశ్శిరః । అవస్థాం పశ్చిమాం భర్తుః కృపణా సాధు పశ్యతు ॥ ౪౪ ॥ ఏవము
క్తస్తు తద్రక్షశ్శిరస్తత్ప్రియదర్శనమ్ । ఉపనిక్షిప్య సీతాయాః క్షిప్రమంతర్ధీయత ॥
౪౫ ॥ రావణశ్చాపి చిక్షేప భాస్వరం కార్ముకం మహత్ । త్రిషు లోకేషు విఖ్యాతం సీ
తామిదమువాచ హ ॥ ౪౬ ॥ ఇదం తత్తవ రామస్య కార్ముకం జ్యాసమన్వితమ్ । ఇహ ప్ర
హస్తేనానీతం హత్వా తం నిశి మానుషమ్ ॥ ౪౭ ॥ స విద్యుజ్జిహ్వేన సహైవ తచ్ఛి
రో ధనుశ్చ భూమౌ వినికీర్య రావణః । విదేహరాజస్య సుతాం యశస్వినీం తతో౽బ్రవీత్తాం భ
వ మే వశానుగా ॥ ౪౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకత్రింశస్సర్గః

సా సీతా తచ్ఛిరో దృష్ట్వా తచ్చ కార్ముకముత్తమమ్ । సుగ్రీవప్రతిసంసర్గమాఖ్యా
తం చ హనూమతా ॥ ౧ ॥ నయనే ముఖవర్ణం చ భర్తుస్తత్సదృశం ముఖమ్ । కేశాన్
కేశాంతదేశం చ తం చ చూడామణిం శుభమ్ ॥ ౨ ॥ ఏతైస్సర్వైరభిజ్ఞానైరభిజ్ఞాయ
సుదుఃఖితా । విజగర్హే౽థ కైకేయీం క్రోశంతీ కురరీ యథా ॥ ౩ ॥ సకామా భవ కై
కేయి హతో౽యం కులనందనః । కులముత్సాదితం సర్వం త్వయా కలహశీలయా ॥ ౪ ॥ ఆ
ర్యేణ కిం తే కైకేయి కృతం రామేణ విప్రియమ్ । యన్మయా చీరవసనస్త్వయా ప్రస్థాపి
తో వనమ్ ॥ ౫ ॥ ఏవముక్త్వా తు వైదేహీ వేపమానా తపస్వినీ । జగామ జగతీం బాలా
ఛిన్నా తు కదళీ యథా ॥ ౬ ॥ సా ముహూర్తాత్సమాశ్వస్య ప్రతిలభ్య చ చేతనామ్ ।
తచ్ఛిరస్సముపాఘ్రాయ విలలాపాయతేక్షణా ॥ ౭ ॥ హా హతాస్మి మహాబాహో వీర
వ్రతమనువ్రత । ఇమాం తే పశ్చిమావస్థాం గతాస్మి విధవా కృతా ॥ ౮ ॥ ప్రథమం మ
రణం నార్యా భర్తుర్వైగుణ్యముచ్యతే । సువృత్తస్సాధువృత్తాయాః సంవృత్తస్త్వం
మమాగ్రతః ॥ ౯ ॥ దుఃఖాద్దుఃఖం ప్రపన్నాయా మగ్నాయాశ్శోకసాగరే । యో హి
మాముద్యతస్త్రాతుం సో౽పి త్వం వినిపాతితః ॥ ౧౦ ॥ సా శ్వశ్రూర్మమ కౌసల్యా త్వ
యా పుత్రేణ రాఘవ । వత్సేనేవ యథా ధేనుర్వివత్సా వత్సలా కృతా ॥ ౧౧ ॥ ఆదిష్టం
దీర్ఘమాయుస్తే యైరచింత్య పరాక్రమ । అనృతం వచనం తేషామల్పాయురసి రాఘ
వ ॥ ౧౨ ॥ అథవా నశ్యతి ప్రజ్ఞా ప్రాజ్ఞస్యాపి సతస్తవ । పచత్యేనం యథా కాలో భూ
తానాం ప్రభవో హ్యయమ్ ॥ ౧౩ ॥ అదృష్టం మృత్యుమాపన్నః కస్మాత్త్వం నయశాస్త్ర
విత్ । వ్యసనానాముపాయజ్ఞః కుశలో హ్యసి వర్జనే ॥ ౧౪ ॥ తథా త్వం సంపరిష్వ
జ్య రౌద్రయాతినృశంసయా । కాళరాత్ర్యా మయాచ్ఛిద్య హృతః కమలలోచన ॥
౧౫ ॥ కిన్ను శేషే మహాబాహో మాం విహాయ తపస్వినీమ్ । ప్రియామివ సమాశ్లి
ష్య పృథివీం పురుషర్షభ ॥ ౧౬ ॥ అర్చితం సతతం యత్నాద్గంధమాల్యైర్మయా తవ ।
ఇదం తే మత్ప్రియం వీర ధనుః కాంచనభూషణమ్ ॥ ౧౭ ॥ పిత్రా దశరథేన త్వం శ్వశు
రేణ మమానఘ । సర్వైశ్చ పితృభిస్సార్ధం నూనం స్వర్గే సమాగతః ॥ ౧౮ ॥ దివి నక్ష
త్రభూతస్త్వం మహత్కర్మ కృతం ప్రియమ్ । పుణ్యం రాజర్షివంశం త్వమాత్మనస్సము
పేక్షసే ॥ ౧౯ ॥ కిం మాం న ప్రేక్షసే రాజన్ కిం మాం న ప్రతిభాషసే । బాలేన బా

లాం సంప్రస్థాం భార్యాం మాం సహచారిణీమ్ ॥ ౨౦ ॥ సంశ్రుతం గృహ్ణతా పాణిం చరిష్యామీతి యత్త్వయా । స్మర తన్మమ కాకుత్స్థ నయ మామపి దుఃఖితామ్ ॥ ౨౧ ॥ కస్మాన్మామపహాయ త్వం గతో గతిమతాం వర । అస్మాల్లోకాదముం లోకం త్యక్త్వా మామపి దుఃఖితామ్ ॥ ౨౨ ॥ కల్యాణైరుచితం యత్తత్పరిష్వక్తం మయైవ తు । క్రవ్యాదైస్తచ్ఛరీరం తే నూనం విపరికృష్యతే ॥ ౨౩ ॥ అగ్నిష్టోమాదిభిర్యజ్ఞైరిష్టవానాప్తదక్షిణైః । అగ్నిహోత్రేణ సంస్కారం కేన త్వం తు న లప్స్యసే ॥ ౨౪ ॥ ప్రవ్రజ్యాముపపన్నానాం త్రయాణామేకమాగతమ్ । పరిప్రక్ష్యతి కౌసల్యా లక్ష్మణం శోకలాలసా ॥ ౨౫ ॥ స తస్యాః పరిపృచ్ఛంత్యా వధం మిత్రబలస్య తే । తవ చాఖ్యాస్యతే నూనం నిశాయాం రాక్షసైర్వధమ్ ॥ ౨౬ ॥ సా త్వాం సుప్తం హతం శ్రుత్వా మాం చ రక్షోగృహం గతామ్ । హృదయేన విదీర్ణేన న భవిష్యతి రాఘవ ॥ ౨౭ ॥ మమ హేతోరనార్యాయా హ్యనఘః పార్థివాత్మజః । రామః సాగరముత్తీర్య సత్త్వవాన్ గోష్పదే హతః ॥ ౨౮ ॥ అహం దాశరథేనోఢా మోహాత్స్వకులపాంసనీ । ఆర్యపుత్రస్య రామస్య భార్యా మృత్యురజాయత ॥ ౨౯ ॥ నూనమన్యా మయా జాతం వారితం దానముత్తమమ్ । యాఽహమద్యేహ శోచామి భార్యా సర్వాతిథేరపి ॥ ౩౦ ॥ సాధు ఘాతయ మాం క్షిప్రం రామస్యోపరి రావణ । సమానయ పతిం పత్న్యా కురు కల్యాణముత్తమమ్ ॥ ౩౧ ॥ శిరసా మే శిరశ్చాస్య కాయం కాయేన యోజయ । రావణానుగమిష్యామి గతిం భర్తుర్మహాత్మనః ॥ ౩౨ ॥ ముహూర్తమపి నేచ్ఛామి జీవితుం పాపజీవితా । శ్రుతం మయా వేదవిదాం బ్రాహ్మణానాం పితుర్గృహే ॥ ౩౩ ॥ యాసాం స్త్రీణాం ప్రియో భర్తా తాసాం లోకా మహోదయాః । క్షమా యస్మిన్దమస్త్యాగస్సత్యం ధర్మః కృతజ్ఞతా ॥ ౩౪ ॥ అహింసా చైవ భూతానాం తమృతే కా గతిర్మమ । ఇతి సా దుఃఖసంతప్తా విలలాపాయతేక్షణా ॥ ౩౫ ॥ భర్తుశ్శిరో ధనుస్తత్ర సమీక్ష్య చ పునః పునః । ఏవం లాలప్యమానాయాం సీతాయాం తత్ర రాక్షసః ॥ ౩౬ ॥ అభిచక్రామ భర్తారమనీకస్థః కృతాంజలిః । విజయస్వార్యపుత్రేతి సోఽభివాద్య ప్రసాద్య చ ॥ ౩౭ ॥ న్యవేదయదనుప్రాప్తం ప్రహస్తం వాహినీపతిమ్ । అమాత్యైస్సహితైస్సర్వైః ప్రహస్తస్సముపస్థితః ॥ ౩౮ ॥ తేన దర్శనకామేన వయం ప్రస్థాపితాః ప్రభో । నూనమస్తి మహారాజ రాజభావాత్ క్షమాన్వితమ్ ॥ ౩౯ ॥ కించిదాత్యయికం కార్యం తేషాం త్వం దర్శనం కురు । ఏతచ్ఛ్రుత్వా దశగ్రీవో రాక్షసప్రతివేదితమ్ ॥ ౪౦ ॥ అశోకవనికాం త్యక్త్వా మంత్రిణాం దర్శనం యయౌ । స తు సర్వం సమర్థ్యైవ మంత్రిభిః కృత్యమాత్మనః ॥ ౪౧ ॥ సభాం ప్రవిశ్య విదధే విదిత్వా రామవిక్రమమ్ । అంతర్ధానం తు తచ్ఛీర్షం తచ్చ కార్ముకముత్తమమ్ ॥ ౪౨ ॥ జగామ రావణస్యైవ నిర్యాణసమనంతరమ్ । రాక్షసేంద్రస్తు తైస్సార్ధం మంత్రిభిర్భీమవిక్రమైః ॥ ౪౩ ॥ సమర్థయామాస తదా రామకార్యవినిశ్చయమ్ । అవిదూరస్థితాన్ సర్వాన్ బలాధ్యక్షాన్ హితైషిణః ॥ ౪౪ ॥ అబ్రవీత్కాలసదృశో రావణో రాక్షసాధిపః । శీఘ్రం భేరీనినాదేన స్ఫుటకోణాహతేన మే ॥ ౪౫ ॥ సమానయధ్వం సైన్యాని వక్తవ్యం చ న కారణమ్ ॥ తతస్తథేతి ప్రతిగృహ్య తద్వచో బలాధిపాస్తే మహదాత్మనో బలమ్ । సమానయంశ్చైవ సమాగమం చ తే న్యవేదయన్ భర్తరి యుద్ధకాంక్షిణి ॥ ౪౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ద్వాత్రింశస్సర్గః

సీతాం తు మోహితాం దృష్ట్వా సరమా నామ రాక్షసీ । ఆససాదాథ వైదేహీం ప్రియాం ప్రణయినీం సఖీమ్ ॥ ౧ ॥ మోహితాం రాక్షసేంద్రేణ సీతాం పరమదుఃఖితామ్ ।

ఆశ్వాసయామాస తదా సరమా మృదుభాషిణీ ॥ ౨ ॥ సా హి తత్ర కృతా మిత్రం సీతయా

రక్ష్యమాణయా । రక్షంతీ రావణాదిష్టా సానుక్రోశా దృఢవ్రతా ॥ ౩ ॥ సా దదర్శ తత

స్సీతాం సరమా నష్టచేతనామ్ । ఉపావృత్యోత్థితాం ధ్వస్తాం బడబామివ పాంసుషు ॥ ౪ ॥

తాం సమాశ్వాసయామాస సఖీస్నేహేన సువ్రతా । సమాశ్వసిహి వైదేహి మా భూ

త్తే మనసో వ్యథా ॥ ౫ ॥ ఉక్తా యద్రావణేన త్వం ప్రత్యుక్తం చ స్వయం త్వయా । సఖీస్నే

హేన తద్భీరు మయా సర్వ మపి శ్రుతమ్ ॥ ౬ ॥ లీనయా గహనే శూన్యే భయముత్సృజ్య

రావణాత్ । తవ హేతోర్విశాలాక్షి న హి మే జీవితం ప్రియమ్ ॥ ౭ ॥ స సంభ్రాంతశ్చ ని

ష్క్రాంతో యత్కృతే రాక్షసాధిపః । తచ్చ మే విదితం సర్వమభినిష్క్రమ్య మైథిల ॥ ౮ ॥

న శక్యం సౌప్తికం కర్తుం రామస్య విదితాత్మనః । వధశ్చ పురుషవ్యాఘ్రే తస్మిన్నైవోప

పద్యతే ॥ ౯ ॥ న త్వేవ వానరా హంతుం శక్యాః పాదపయోధినః । సురా దేవర్షభేణేవ

రామేణ హి సురక్షితాః ॥ ౧౦ దీర్ఘవృత్తభుజః శ్రీమాన్మహోరస్కః ప్రతాపవాన్ ।

ధన్వీ సంహననోపేతో ధర్మాత్మా భువి విశ్రుతః ॥ ౧౧ ॥ విక్రాంతో రక్షితా నిత్యమా

త్మనశ్చ పరస్య చ । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా కుశలీ నయశాస్త్రవిత్ ॥ ౧౨ ॥ హంతా పర

బలౌఘానామచింత్య బలపౌరుషః । న హతో రాఘవః శ్రీమాన్సీతే శత్రునిబర్హణః ॥

౧౩ ॥ అయుక్తబుద్ధికృత్యేన సర్వభూతవిరోధినా । ఇయం ప్రయుక్తా రౌద్రేణ మాయా

మాయావిదా త్వయి ॥ ౧౪ ॥ శోకస్తే విగతస్సర్వః కల్యాణం త్వాముపస్థితమ్ । ధ్రువం

త్వాం భజతే లక్ష్మీః ప్రియం ప్రీతికరం శృణు ॥ ౧౫ ॥ ఉత్తీర్య సాగరం రామస్సహ వానర

సేనయా । సన్నివిష్టస్సముద్రస్య తీరమాసాద్య దక్షిణమ్ ॥ ౧౬ ॥ దృష్టో మే పరిపూర్ణా

ర్థః కాకుత్స్థస్సహలక్ష్మణః । సహితైస్సాగరాంతస్థైర్బలైస్తిష్ఠతి రక్షితః ॥ ౧౭ ॥ అ

నేన ప్రేషితా యే చ రాక్షసా లఘువిక్రమాః । రాఘవస్తీర్ణ ఇత్యేవ ప్రవృత్తిస్తైరి

హాహృతా ॥ ౧౮ ॥ స తాం శ్రుత్వా విశాలాక్షి ప్రవృత్తిం రాక్షసాధిపః । ఏష మంత్రయ

తే సర్వైస్సచివైస్సహ రావణః ॥ ౧౯ ॥ ఇతి బ్రువాణా సరమా రాక్షసీ సీతయా సహ ।

సర్వోద్యోగేన సైన్యానాం శబ్దం శుశ్రావ భైరవమ్ ॥ ౨౦ ॥ దండనిర్ఘాత వాదిన్యాః

శ్రుత్వా భేర్యా మహాస్వనమ్ । ఉవాచ సరమా సీతా మిదం మధురభాషిణీ ॥ ౨౧ ॥ స

న్నాహజననీ హ్యేషా భైరవా భీరు భేరికా । భేరీనాదం చ గంభీరం శృణు తోయదనిస్వనమ్ ॥

౨౨ ॥ కల్ప్యంతే మత్తమాతంగా యుజ్యంతే రథవాజినః । హృష్యంతే తురగారూఢాః

ప్రాసహస్తాస్సహస్రశః ॥ ౨౩ ॥ తత్ర తత్ర చ సన్నద్ధాస్సంపతంతి పదాతయః । ఆ

పూర్యంతే రాజమార్గాః సైన్యైరద్భుతదర్శనైః ॥ ౨౪ ॥ వేగవద్భిర్నదద్భిశ్చ తో

యౌఘైరివ సాగరః । శస్త్రాణాం చ ప్రసన్నానాం చర్మణాం వర్మణాం తథా ॥ ౨౫ ॥ రథ

వాజిగజానాం చ భూషితానాం చ రక్షసామ్ । ప్రభాం విసృజతాం పశ్య నానా వ

ర్ణాం సముత్థితామ్ ॥ ౨౬ ॥ వనం నిర్దహతో ఘర్మే యథా రూపం విభావసోః । గజా

నాం శృణు నిర్ఘోషం రథానాం శృణు నిస్వనమ్ ॥ ౨౭ ॥ హయానాం హేషమాణా

నాం శృణు తూర్యధ్వనిం యథా । ఉద్యతాయుధహస్తానాం రాక్షసేంద్రానుయాయి

నామ్ ॥ ౨౮ ॥ సంభ్రమో రక్షసామేష తుములో రోమహర్షణః । శ్రీస్త్వాం భజతి

శోకఘ్నీ రక్షసాం భయమాగతమ్ ॥ ౨౯ ॥ రామః కమలపత్రాక్షో దైత్యానామివ వాస

వః । వినిర్జిత్య జితక్రోధ స్త్వనుచింత్య పరాక్రమః ॥ ౩౦ ॥ రావణం సమరే హత్వా భర్తా

త్వాధిగమిష్యతి । విక్రమిష్యతి రక్షస్సు భర్తా తే సహలక్ష్మణః ॥ ౩౧ ॥ యథా శత్రు

షు శత్రుఘ్నో విష్ణునా సహ వాసవః । ఆగతస్య హి రామస్య క్షిప్రమంకగతాం సతీమ్ ॥

౩౨॥ అహం ద్రక్ష్యామి సిద్ధార్థాం త్వాం శత్రౌ వినిపాతితే। అశ్రూణ్యానందజాని త్వం వర్తయిష్యసి శోభనే ॥౩౩॥ సమాగమ్య పరిష్వజ్య తస్యోరసి మహోరసః। అచిరాన్మోక్ష్యసే సీతే దేవి తే జఘనంగతామ్ ॥౩౪॥ ధృతామేతాం బహూన్మాసాన్ వేణీం రామో మహాబలః। తస్య దృష్ట్వా ముఖం దేవి పూర్ణచంద్రమివోదితమ్ ॥౩౫॥ మోక్ష్యసే శోకజం వారి నిర్మోకమివ పన్నగీ। రావణం సమరే హత్వా న చిరాదేవ మైథిలి ॥౩౬॥ త్వయా సమగ్రః ప్రియయా సుఖార్హో లప్స్యతే సుఖమ్। సమాగతా త్వం రామేణ మోదిష్యసి మహాత్మనా ॥౩౭॥ సువర్షేణ సమాయుక్తా యథా సస్యేన మేదినీ ॥ గిరివరమభితోఽనువర్తమానో హయ ఇవ మండలమాశు యః కరోతి। తమిహ శరణమభ్యుపైహి దేవం దివసకరం ప్రభవో హ్యయం ప్రజానామ్ ॥౩౮॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - త్రయస్త్రింశస్సర్గః

అథ తాం జాతసంతాపాం తేన వాక్యేన మోహితామ్। సరమా హ్లాదయామాస పృథివీం ద్యౌరివాంభసా ॥౧॥ తతస్తస్యా హితం సఖ్యాశ్చికీర్షంతీ సఖీవచః। ఉవాచ కాలే కాలజ్ఞా స్మితపూర్వాభిభాషిణీ ॥౨॥ ఉత్సహేయమహం గత్వా త్వద్వాక్యమసితేక్షణే। నివేద్య కుశలం రామే ప్రతిచ్ఛన్నా నివర్తితుమ్ ॥౩॥ నహి మే క్రమమాణాయా నిరాలంబే విహాయసి। సమర్థో గతిమన్వేతుం పవనో గరుడోఽపి వా ॥౪॥ ఏవం బ్రువాణాం తాం సీతా సరమాం పునరబ్రవీత్। మధురం శ్లక్ష్ణయా వాచా పూర్వం శోకాభిపన్నయా ॥౫॥ సమర్థా గగనం గంతుమపి వా త్వం రసాతలమ్। అవగచ్ఛామ్యకర్తవ్యం కర్తవ్యం తే మదంతరే ॥౬॥ మత్ప్రియం యది కర్తవ్యం యది బుద్ధిః స్థిరా తవ। జ్ఞాతుమిచ్ఛామి తం గత్వా కిం కరోతీతి రావణః ॥౭॥ స హి మాయాబలః క్రూరో రావణః శత్రురావణః। మాం మోహయతి దుష్టాత్మా పీతమాత్రేవ వారుణీ ॥౮॥ తర్జాపయతి మాం నిత్యం భర్త్సాపయతి చాసకృత్। రాక్షసీభిస్సుఘోరాభిర్యా మాం రక్షంతి నిత్యశః ॥౯॥ ఉద్విగ్నా శంకితా చాస్మి న స్వస్థం చ మనో మమ। తద్భయాచ్చాహముద్విగ్నా అశోకవనికాం గతా ॥౧౦॥ యది నామ కథా తస్య నిశ్చితం వాపి యద్భవేత్। నివేదయేథాస్సర్వం తత్పరో మే స్యాదనుగ్రహః ॥౧౧॥ సా త్వేవం బ్రువతీం సీతాం సరమా వల్గుభాషిణీ। ఉవాచ వదనం తస్యాః స్పృశంతీ బాష్పవిక్లబమ్ ॥౧౨॥ ఏష తే యద్యభిప్రాయస్తస్మాద్గచ్ఛామి జానకి। గృహ్య శత్రోరభిప్రాయముపావృత్తాం చ పశ్య మామ్ ॥౧౩॥ ఏవముక్త్వా తతో గత్వా సమీపం తస్య రక్షసః। శుశ్రావ కథితం తస్య రావణస్య సమంత్రిణః ॥౧౪॥ సా శ్రుత్వా నిశ్చయం తస్య నిశ్చయజ్ఞా దురాత్మనః। పునరేవాగమత్ క్షిప్రమశోకవనికాం తదా ॥౧౫॥ సా ప్రవిష్టా పునస్తత్ర దదర్శ జనకాత్మజామ్। ప్రతీక్షమాణాం స్వామేవ భ్రష్టపద్మామివ శ్రియమ్ ॥౧౬॥ తాం తు సీతా పునః ప్రాప్తాం సరమాం వల్గుభాషిణీమ్। పరిష్వజ్య చ సుస్నిగ్ధం దదౌ చ స్వయమాసనమ్ ॥౧౭॥ ఇహాసీనా సుఖం సర్వమాఖ్యాహి మమ తత్త్వతః। క్రూరస్య నిశ్చయం తస్య రావణస్య దురాత్మనః ॥౧౮॥ ఏవముక్తా తు సరమా సీతయా వేపమానయా। కథితం సర్వమాచష్టే రావణస్య సమంత్రిణః ॥౧౯॥ జనన్యా రాక్షసేంద్రో వై త్వన్మోక్షార్థం బృహద్వచః। అవిద్ధేన చ వైదేహి మంత్రివృద్ధేన బోధితః ॥౨౦॥ దీయతామభిసత్కృత్య మనుజేంద్రాయ మైథిలీ। నిదర్శనం తే పర్యాప్తం జనస్థానే యదద్భుతమ్ ॥౨౧॥ లంఘనం చ సముద్రస్య దర్శనం చ హనూమతః। వధం చ రక్షసాం యుద్ధే కః కుర్యాన్మానుషో భువి ॥౨౨॥ ఏవం సమంత్రివృద్ధేన మాత్రా చ బహు భాషితః। న త్వాముత్సహతే మోక్తుమర్థమర్థపరో యథా ॥౨౩॥ నోత్సహత్యమృతో మోక్తుం యుద్ధే త్వామితి మైథిలి। సామాత్యస్య నృశంసస్య

నిశ్చయో హ్యేష వర్తతే ॥ ౨౪ ॥ తస్యైషా నిశ్చితా బుద్ధిర్మృత్యులోభాదుపస్థితా।
భయాన్న శక్తస్త్వాం మోక్తుమనిరస్తస్తు సంయుగే ॥ ౨౫ ॥ రాక్షసానాం చ సర్వేషామా
త్మనశ్చ వధేన హి । నిహత్య రావణం సంఖ్యే సర్వథా నిశితైశ్శరైః ॥ ౨౬ ॥ ప్రతినేష్యతి
రామస్త్వామయోధ్యామసితేక్షణే । ఏతస్మిన్నంతరే శబ్దో భేరీశంఖసమాకులః ॥ ౨౭ ॥
శ్రుతో వానరసైన్యానాం కంపయన్ధరణీతలమ్ ॥ శ్రుత్వా తు తద్వానరసైన్యశబ్దం
లంకాగతా రాక్షసరాజభృత్యాః । నష్టౌజసో దైన్యపరీతచేష్టాః శ్రేయో న పశ్యంతి నృప
స్య దోషైః ॥ ౨౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - చతుస్త్రింశస్సర్గః

తేన శంఖవిమిశ్రేణ భేరీశబ్దేన రాఘవః । ఉపయాతి మహాబాహూ రామః ప
రపురంజయః ॥ ౧ ॥ తం నినాదం నిశమ్యాథ రావణో రాక్షసేశ్వరః । ముహూర్తం
ధ్యానమాస్థాయ సచివానభ్యుదైక్షత ॥ ౨ ॥ అథ తాన్సచివాంస్తత్ర సర్వానాభాష్య
రావణః । సభాం సన్నాదయన్సర్వామిత్యువాచ మహాబలః ॥ ౩ ॥ జగత్సంతాపనః
క్రూరో గర్హయన్రాక్షసేశ్వరః । తరణం సాగరస్యాపి విక్రమం బలసంచయమ్ ॥
౪ ॥ ఉక్తవంతో రామస్య భవంతస్తన్మయా శ్రుతమ్ । భవతశ్చాప్యహం వేద్మి యుద్ధే
సత్యపరాక్రమాన్ ॥ ౫ ॥ తూష్ణీకానీక్షతోఽన్యోన్యం విదిత్వా రామవిక్రమమ్ । త
తస్తు సుమహాప్రాజ్ఞో మాల్యవాన్నామ రాక్షసః ॥ ౬ ॥ రావణస్య వచః శ్రుత్వా మా
తుః పైతామహోఽబ్రవీత్ । విద్యాస్వభివినీతో యో రాజా రాజన్నయానుగః ॥ ౭ ॥
స శాస్తి చిరమైశ్వర్యమరీంశ్చ కురుతే వశే । సందధానో హి కాలేన విగృహ్ణంశ్చారి
భిస్సహ ॥ ౮ ॥ స్వపక్షవర్ధనం కుర్వన్మహదైశ్వర్యమశ్నుతే । హీయమానేన క
ర్తవ్యో రాజ్ఞా సంధిస్సమేన చ ॥ ౯ ॥ న శత్రుమవమన్యేత జ్యాయాన్కుర్వీత విగ్ర
హమ్ । తన్మహ్యం రోచతే సంధిస్సహ రామేణ రావణ ॥ ౧౦ ॥ యదర్థమభియుక్తాసి
స్మ సీతా తస్మై ప్రదీయతామ్ । యస్య దేవర్షయస్సర్వే గంధర్వాశ్చ జయైషిణః ॥ ౧౧ ॥
విరోధం మా గమస్తేన సంధిస్తే తేన రోచతామ్ । అసృజద్భగవాన్పక్షౌ ద్వావేవ హి పి
తామహః ॥ ౧౨ ॥ సురాణామసురాణాం చ ధర్మాధర్మౌ తదాశ్రయౌ । ధర్మో హి శ్రూ
యతే పక్షో హ్యమరాణాం మహాత్మనామ్ ॥ ౧౩ ॥ అధర్మో రక్షసాం పక్షో హ్యసురా
ణాం చ రావణ । ధర్మో వై గ్రసతేఽధర్మం తతః కృతమభూద్యుగమ్ ॥ ౧౪ ॥ అధర్మో గ్ర
సతే ధర్మం తతస్తిష్యః ప్రవర్తతే । తత్త్వయా చరతా లోకాన్ధర్మో వినిహతో మ
హాన్ ॥ ౧౫ ॥ అధర్మః ప్రగృహీతశ్చ తేనాస్మద్బలినః పరే । స ప్రమాదాద్వివృద్ధస్తేఽధర్మో
హిర్గ్రసతే హి నః ॥ ౧౬ ॥ వివర్ధయతి పక్షం చ సురాణాం సురభావనః । విషయేషు
ప్రసక్తేన యత్కించిత్కారిణా త్వయా ॥ ౧౭ ॥ ఋషీణామగ్నికల్పానాముద్వేగో జని
తో మహాన్ । తేషాం ప్రభావో దుర్ధర్షః ప్రదీప్త ఇవ పావకః ॥ ౧౮ ॥ తపసా భావి
తాత్మానో ధర్మస్యానుగ్రహే రతాః । ముఖ్యైర్యజ్ఞైర్యజంత్యేతే నిత్యం తైస్తై
ర్ద్విజాతయః ॥ ౧౯ ॥ జుహ్వత్యగ్నీంశ్చ విధివద్వేదాంశ్చోచ్చైరధీయతే । అభిభూయ
చ రక్షాంసి బ్రహ్మఘోషానుదైరయన్ ॥ ౨౦ ॥ దిశో విప్రద్రుతాస్సర్వే స్తనయిత్నురి
వోష్ణగే । ఋషీణామగ్నికల్పానామగ్నిహోత్రసముత్థితః ॥ ౨౧ ॥ ఆదత్తే రక్ష
సాం తేజో ధూమో వ్యాప్య దిశో దశ । తేషు తేషు చ దేశేషు పుణ్యేష్వేవ దృఢవ్రతైః ॥
౨౨ ॥ చర్యమాణం తపస్తీవ్రం సంతాపయతి రాక్షసాన్ । దేవదానవయక్షేభ్యో గృ
హీతశ్చ వరస్త్వయా ॥ ౨౩ ॥ మానుషా వానరా ఋక్షా గోలాంగూలా మహాబలాః ।
బలవంత ఇహాగమ్య గర్జంతి దృఢవిక్రమాః ॥ ౨౪ ॥ ఉత్పాతాన్వివిధాన్దృష్ట్వా

ఘోరాన్బహువిధాంస్తథా । వినాశమనుపశ్యామి సర్వేషాం రక్షసామహమ్ ॥ ౨౫ ॥ ఖరాభిస్తనితా ఘోరా మేఘాః ప్రతిభయంకరాః । శోణితేనాభివర్షంతి లంకాముష్ణేన సర్వతః ॥ ౨౬ ॥ రుదతాం వాహనానాంచ ప్రపతంత్యస్రబిందవః । ధ్వజా ధ్వస్తా వివర్ణాశ్చ న ప్రభాంతి యథాపురా ॥ ౨౭ ॥ వ్యాలా గోమాయవో గృధ్రా వాశ్యంతి చ సుభైరవమ్ । ప్రవిశ్య లంకామనిశం సమవాయాంశ్చ కుర్వతే ॥ ౨౮ ॥ కాళికాః పాండరైర్దంతైః ప్రహసంత్యగ్రతః స్థితాః । స్త్రియః స్వప్నేషు ముష్ణంత్యో గృహాణి ప్రతిభాష్య చ ॥ ౨౯ ॥ గృహాణాం బలికర్మాణి శ్వానః పర్యుపభుంజతే । ఖరా గోషు ప్రజాయంతే మూషికా నకులైస్సహ ॥ ౩౦ ॥ మార్జారా ద్వీపిభిస్సార్ధం సూకరాశ్శునకైస్సహ । కిన్నరా రాక్షసైశ్చాపి సమేయుర్మానుషైస్సహ ॥ ౩౧ ॥ పాండరా రక్తపాదాశ్చ విహంగాః కాలచోదితాః । రాక్షసానాం వినాశాయ కపోతా విచరంతి చ ॥ ౩౨ ॥ వీచీకూచీతి వాశ్యంత్యః శారికా వేశ్మసుస్థితాః । పతంతి గ్రథితాశ్చాపి నిర్జితాః కలహైషిణః ॥ ౩౩ ॥ పక్షిణశ్చ మృగాస్సర్వే ప్రత్యాదిత్యం రుదంతి తే । కరాలో వికటో ముండః పురుషః కృష్ణపింగళః ॥ ౩౪ ॥ కాలో గృహాణి సర్వేషాం కాలే కాలేఽన్వవేక్షతే । ఏతాన్యన్యాని దుష్టాని నిమిత్తాన్యుత్పతంతి చ ॥ ౩౫ ॥ విష్ణుం మన్యామహే దేవం మానుషం రూపమాస్థితమ్ । నహి మానుషమాత్రోఽసౌ రాఘవో దృఢవిక్రమః ॥ ౩౬ ॥ యేన బద్ధస్సముద్రస్య స సేతుః పరమాద్భుతః । కురుష్వ నరరాజేన సంధిం రామేణ రావణ ॥ ౩౭ ॥ జ్ఞాత్వా ప్రధార్య కార్యాణి క్రియతామాయతిక్షమమ్ ॥ ఇదం వచస్తత్ర నిగద్య మాల్యవాన్ పరీక్ష్య రక్షోధిపతేర్మనః పునః । అనుత్తమేషూత్తమపౌరుషో బలీ బభూవ తూష్ణీం సమవేక్ష్య రావణమ్ ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచత్రింశస్సర్గః.

తత్తు మాల్యవతో వాక్యం హితముక్తం దశాననః । న మర్షయతి దుష్టాత్మా కాలస్య వశమాగతః ॥ ౧ ॥ స బద్ధ్వా భ్రుకుటిం వక్త్రే క్రోధస్య వశమాగతః । అమర్షాత్పరివృత్తాక్షో మాల్యవంతమథాబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ హితబుద్ధ్యా యదహితం వచః పరుషముచ్యతే । పరపక్షం ప్రవిశ్యైవ నైతచ్ఛ్రోత్రగతం మమ ॥ ౩ ॥ మానుషం కృపణం రామమేకం శాఖామృగాశ్రయమ్ । సమర్థం మన్యసే కేన త్యక్తం పిత్రా వనాలయమ్ ॥ ౪ ॥ రక్షసామీశ్వరం మాం చ దేవతానాం భయంకరమ్ । హీనం మాం మన్యసే కేన హ్యహీనం సర్వవిక్రమైః ॥ ౫ ॥ వీరద్వేషేణ వా శంకే పక్షపాతేన వా రిపోః । త్వయాహం పరుషాణ్యుక్తః పరప్రోత్సాహనేన వా ॥ ౬ ॥ ప్రభవంతం పదస్థం హి పరుషం కోఽభిధాస్యతి । పండితశ్శాస్త్రతత్త్వజ్ఞో వినా ప్రోత్సాహనాద్రిపోః ॥ ౭ ॥ ఆనీయ చ వనాత్సీతాం పద్మహీనామివ శ్రియమ్ । కిమర్థం ప్రతిదాస్యామి రాఘవస్య భయాదహమ్ ॥ ౮ ॥ వృతం వానరకోటీభిస్ససుగ్రీవం సలక్ష్మణమ్ । పశ్య కైశ్చిదహోభిస్త్వం రాఘవం నిహతం మయా ॥ ౯ ॥ ద్వంద్వే యస్య న తిష్ఠంతి దైవతాన్యపి సంయుగే । స కస్మాద్రావణో యుద్ధే భయమాహారయిష్యతి ॥ ౧౦ ॥ ద్విధా భజ్యేయమప్యేవం న నమేయం తు కస్యచిత్ । ఏష మే సహజో దోషః స్వభావో దురతిక్రమః ॥ ౧౧ ॥ యది తావత్సముద్రే తు సేతుర్బద్ధో యదృచ్ఛయా । రామేణ విస్మయః కోఽత్ర యేన తే భయమాగతమ్ ॥ ౧౨ ॥ స తు తీర్త్వార్ణవం రామస్సహ వానరసేనయా । ప్రతిజానామి తే సత్యం న జీవన్ప్రతియాస్యతి ॥ ౧౩ ॥ ఏవం బ్రువాణం సంరబ్ధం రుష్టం విజ్ఞాయ రావణమ్ । వేదితో మాల్యవాన్వాక్యం నోత్తరం ప్రత్యపద్యత ॥ ౧౪ ॥ జయాశిషా చ రాజానం వర్ధయిత్వా

యథోచితమ్। మాల్యవానభ్యనుజ్ఞాతో జగామ స్వం నివేశనమ్॥ ౧౫॥ రావణస్తు సహామా
త్యో మంత్రయిత్వా విమృశ్య చ। లంకాయామతులాం గుప్తిం కారయామాస రాక్ష
సః॥ ౧౬॥ వ్యాదిదేశ చ పూర్వస్యాం ప్రహస్తం ద్వారి రాక్షసమ్। దక్షిణస్యాం మ
హావీర్యౌ మహాపార్శ్వమహోదరౌ॥ ౧౭॥ వ్యాదిదేశ మహాకాయౌ రాక్షసై
ర్బహుభిర్వృతౌ। పశ్చిమాయామథో ద్వారి పుత్రమింద్రజితం తథా॥ ౧౮॥ వ్యా
దిదేశ మహామాయం బహుభీ రాక్షసైర్వృతమ్। ఉత్తరస్యాం పురద్వారి తావుభౌ
శుకసారణౌ॥ ౧౯॥ స్వయం చాత్ర భవిష్యామి మంత్రిణస్తాను వాచ హ। రాక్షసం
తు విరూపాక్షం మహావీర్యపరాక్రమమ్॥ ౨౦॥ మధ్యమేఽస్థాపయద్గుల్మే బహుభిస్స
హ రాక్షసైః। ఏవంవిధానం లంకాయాః కృత్వా రాక్షసపుంగవః॥ ౨౧॥ కృతకృ
త్యమివాత్మానం మన్యతే కాలచోదితః॥ విసర్జయామాస తతస్స మంత్రిణో విధాన
మాజ్ఞాప్య పురస్య పుష్కలమ్। జయాశిషా మంత్రిగణేన పూజితో వివేశ చాంతః పురమృ
ద్ధిమన్మహత్॥ ౨౨॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - షట్త్రింశస్సర్గః

నరవానరరాజౌ తౌ స చ వాయుసుతః కపిః। జాంబవానృక్షరాజశ్చ రాక్షసశ్చ
విభీషణః॥ ౧॥ అంగదో వాలిపుత్రశ్చ సౌమిత్రిశ్శరభః కపిః। సుషేణస్సహదాయా
దో మైందో ద్వివిద ఏవ చ॥ ౨॥ గజో గవాక్షః కుముదో నలోఽథ పనసస్తథా। అమిత్రవి
షయం ప్రాప్తాస్సమవేతాస్సమర్థయన్॥ ౩॥ ఇయం సా లక్ష్యతే లంకా పురీ రావ
ణపాలితా। సాసురోరగగంధర్వైరమరైరపి దుర్జయా॥ ౪॥ కార్యసిద్ధిం పురస్కృ
త్య మంత్రయధ్వం వినిర్ణయే। నిత్యం సన్నిహితో హ్యత్ర రావణో రాక్షసాధిపః॥ ౫॥
తథా తేషు బ్రువాణేషు రావణావరజోఽబ్రవీత్। వాక్యమగ్రామ్యపదవత్పుష్కలార్థం
విభీషణః॥ ౬॥ అనలశ్చానిలశ్చైవ హరస్సంపాతిరేవ చ। గత్వా లంకాం మమామా
త్యాః పురీం పునరిహాగతాః॥ ౭॥ భూత్వా శకునయస్సర్వే ప్రవిష్టాశ్చ రిపోర్బలమ్। వి
ధానం విహితం యచ్చ తద్దృష్ట్వా సముపస్థితాః॥ ౮॥ సంవిధానం యథాహుస్తే రావణ
స్య దురాత్మనః। రామ తద్బ్రువతః సర్వం యథాతత్త్వేన మే శృణు॥ ౯॥ పూర్వం ప్రహ
స్తస్సబలో ద్వారమాసాద్య తిష్ఠతి। దక్షిణం చ మహావీర్యౌ మహాపార్శ్వమహోదరౌ॥
౧౦॥ ఇంద్రజిత్పశ్చిమద్వారం రాక్షసైర్బహుభిర్వృతః। పట్టసాసిధనుష్మద్భిశ్శూల
ముద్గరపాణిభిః॥ ౧౧॥ నానాప్రహరణైశ్శూరైరావృతో రావణాత్మజః। రాక్షసానాం
సహస్రైస్తు బహుభిశ్శస్త్రపాణిభిః॥ ౧౨॥ యుక్తః పరమసంవిగ్నో రాక్షసైర్బహు
భిర్వృతః। ఉత్తరం నగరద్వారం రావణః స్వయమాస్థితః॥ ౧౩॥ విరూపాక్షస్తు మహతా
శూలఖడ్గధనుష్మతా। బలేన రాక్షసైస్సార్ధం మధ్యమం గుల్మమాస్థితః॥ ౧౪॥ ఏతానే
వంవిధాన్గుల్మాన్ లంకాయాం సముదీక్ష్య తే। మామకాస్సచివాస్సర్వే పునశ్శీఘ్ర
మిహాగతాః॥ ౧౫॥ గజానాం చ సహస్రం చ రథానామయుతం పురే। హయానామయు
తే ద్వే చ సాగ్రకోటీ చ రక్షసామ్॥ ౧౬॥ విక్రాంతా బలవంతశ్చ సంయుగేష్వాతతా
యినః। ఇష్టా రాక్షసరాజస్య నిత్యమేతే నిశాచరాః॥ ౧౭॥ ఏకైకస్యాత్ర యుద్ధార్థే
రాక్షసస్య విశాంపతే। పరివారస్సహస్రాణాం సహస్రముపతిష్ఠతే॥ ౧౮॥ ఏతాం ప్ర
వృత్తిం లంకాయాం మంత్రిప్రోక్తాం విభీషణః। ఏవముక్త్వా మహాబాహూ రాక్షసాం
స్తానదర్శయత్॥ ౧౯॥ లంకాయాం సచివైస్సర్వం రామాయ ప్రత్యవేదయత్। రా
మం కమలపత్రాక్షమిదముత్తరమబ్రవీత్॥ ౨౦॥ రావణావరజశ్శ్రీమాన్రామప్రి
యచికీర్షయా। కుబేరం తు యదా రామ రావణః ప్రత్యయుధ్యత॥ ౨౧॥ షష్టిశ్శతస
హస్రాణి తదా నిర్యాంతి రాక్షసాః। పరాక్రమేణ వీర్యేణ తేజసా సత్త్వగౌరవాత్॥

౨౨ ॥ సదృశా యేత్ర దర్పేణ రావణస్య దురాత్మనః । అత్ర మన్యుర్న కర్తవ్యో రోషయే త్వాం విభీషణ ॥ ౨౩ ॥ సమర్థో హ్యస్య వీర్యేణ సురాణామపి నిగ్రహే । తచ్ఛ్వాంశ్చతురంగేణ బలేన మహతా వృతః ॥ ౨౪ ॥ వ్యూహ్యేదం వానరానీకం నిర్మథిష్యే సరావణమ్ । రావణావరజే వాక్యమేవం బ్రువతి రాఘవః ॥ ౨౫ ॥ శత్రూణాం ప్రతిఘాతార్థమిదం వచనమబ్రవీత్ । పూర్వద్వారే తు లంకాయా నీలో వానరపుంగవః ॥ ౨౬ ॥ ప్రహస్తం ప్రతియోద్ధా స్యాద్వానరైర్బహుభిర్వృతః । అంగదో వాలిపుత్రస్తు బలేన మహతా వృతః ॥ ౨౭ ॥ దక్షిణే బాధతాం ద్వారే మహాపార్శ్వమహోదరౌ । హనూమాన్ పశ్చిమద్వారం నిపీడ్య పవనాత్మజః ॥ ౨౮ ॥ ప్రవిశత్వప్రమేయాత్మా బహుభిః కపిభిర్వృతః । దైత్యదానవసంఘానామృషీణాం చ మహాత్మనామ్ ॥ ౨౯ ॥ విప్రకారప్రియః క్షుద్రో వరదానబలాన్వితః । పరిక్రామతి యస్సర్వాన్ లోకాన్ సంతాపయన్ ప్రజాః ॥ ౩౦ ॥ తస్యాహం రాక్షసేంద్రస్య స్వయమేవ వధే ధృతః । ఉత్తరం నగరద్వారమహం సౌమిత్రిణా సహ ॥ ౩౧ ॥ నిపీడ్యాభిప్రవేక్ష్యామి సబలో యత్ర రావణః । వానరేంద్రశ్చ బలవానృక్షరాజశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౩౨ ॥ రాక్షసేంద్రానుజశ్చైవ గుల్మే భవతు మధ్యమే । న చైవ మానుషం రూపం కార్యం హరిభిరాహవే ॥ ౩౩ ॥ ఏషా భవతు సంజ్ఞా నో యుద్ధేఽస్మిన్ వానరే బలే । వానరా ఏవ నశ్చిహ్నం స్వజనేఽస్మిన్ భవిష్యతి ॥ ౩౪ ॥ వయం తు మానుషేణైవ సప్త యోత్స్యామహే పరాన్ । అహమేష సహ భ్రాత్రా లక్ష్మణేన మహౌజసా ॥ ౩౫ ॥ ఆత్మనా పంచమశ్చాయం సఖా మమ విభీషణః । స రామః కృత్యసిద్ధ్యర్థమేవముక్త్వా విభీషణమ్ ॥ ౩౬ ॥ సువేలారోహణే బుద్ధిం చకార మతిమాన్ ప్రభుః । రమణీయతరం దృష్ట్వా సువేలస్య గిరేస్తటమ్ ॥ ౩౭ ॥ తతస్తు రామో మహతా బలేన ప్రచ్ఛాద్య సర్వాం పృథివీం మహాత్మా । ప్రహృష్టరూపోఽభిజగామ లంకాం కృత్వా మతిం సోఽవధే ధృతాత్మా ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - సప్తత్రింశస్సర్గః

స తు కృత్వా సువేలస్య మతిమారోహణం ప్రతి । లక్ష్మణానుగతో రామః సుగ్రీవమిదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ విభీషణం చ ధర్మజ్ఞమనురక్తం నిశాచరమ్ । మంత్రజ్ఞం చ విధిజ్ఞం చ శ్లక్ష్ణయా పరయా గిరా ॥ ౨ ॥ సువేలం సాధు శైలేంద్రమిమం ధాతుశతైశ్చితమ్ । అధ్యారోహామహే సర్వే వత్స్యామోఽత్ర నిశామిమామ్ ॥ ౩ ॥ లంకాం చాలోకయిష్యామో నిలయం తస్య రక్షసః । యేన మే మరణాంతాయ హృతా భార్యా దురాత్మనా ॥ ౪ ॥ యేన ధర్మో న విజ్ఞాతో న వృత్తం న కులం తథా । రాక్షస్యా నీచయా బుద్ధ్యా యేన తద్గర్హితం కృతమ్ ॥ ౫ ॥ యస్మిన్మే వర్ధతే రోషః కీర్తితే రాక్షసాధమే । యస్యాపరాధాన్నీచస్య వధం ద్రక్ష్యామి రక్షసామ్ ॥ ౬ ॥ ఏకో హి కురుతే పాపం కాలపాశవశం గతః । నీచేనాత్మాపచారేణ కులం తేన వినశ్యతి ॥ ౭ ॥ ఏవం సమ్మంత్రయన్నేవ సక్రోధో రావణం ప్రతి । రామస్సువేలం వాసాయ చిత్రసానుముపారుహత్ ॥ ౮ ॥ పృష్ఠతో లక్ష్మణశ్చైవ మన్వగచ్ఛత్సమాహితః । సశరం చాపముద్యమ్య సుమహద్విక్రమే రతః ॥ ౯ ॥ తమన్వరోహత్సుగ్రీవస్సామాత్యశ్చ విభీషణః । హనూమానంగదో నీలో మైందో ద్వివిద ఏవ చ ॥ ౧౦ ॥ గజో గవాక్షో గవయశ్శరభో గంధమాదనః । పనసః కుముదశ్చైవ హరో రంభశ్చ యూథపః ॥ ౧౧ ॥ జాంబవాంశ్చ సుషేణశ్చ ఋషభశ్చ మహామతిః । దుర్ముఖశ్చ మహాతేజాస్తథా శతవలిః కపిః ॥ ౧౨ ॥ ఏతే చాన్యే చ బహవో వానరాశ్శీఘ్రగామినః । తే వాయువేగప్రవణాస్తం గిరిం గిరిచారిణః ॥ ౧౩ ॥ అధ్యారోహంత శతశస్సువేలం యత్ర రాఘవః । తే త్వదీర్ఘేణ కాలేన గిరిమారుహ్య సర్వతః ॥ ౧౪ ॥ దదృశుశ్శిఖరే తస్య విషక్తామివ ఖే పురీమ్ । తాం శుభాం ప్రవరద్వారాం

ప్రాకారపరిశోభితామ్ ॥ ౧౫ ॥ లంకాంరాత్రౌ ససంపూర్ణాం దదృశుర్హరియూథపాః । ప్రాకారచయసంస్థైశ్చ తదానీలైర్నిశాచరైః ॥ ౧౬ ॥ దదృశుస్తే హరిశ్రేష్ఠాః ప్రాకారమపరంకృతమ్। తేదృష్ట్వావానరాస్సర్వే రాక్షసాన్యుద్ధకాంక్షిణః॥ ౧౭ ॥ ముముచుర్వివిధాన్నాదాంస్తత్ర రామస్య పశ్యతః । తతో౽స్తమగమత్సూర్యస్సంధ్యయాప్రతిరంజితః ॥ ౧౮ ॥ పూర్ణచంద్రప్రదీప్తాచ క్షపాసమభివర్తతే ॥ తతస్సరామో హరివాహినీపతిర్విభీషణేనప్రతినంద్యసత్కృతః । సలక్ష్మణో యూథపయూథసంవృతస్సువేలపృష్ఠేన్యవసద్యథాసుఖమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే- అష్టత్రింశస్సర్గః

తాంరాత్రిముషితాస్తత్ర సువేలేహరిపుంగవాః । లంకాయాం దదృశుర్వీరా వనాన్యుపవనానిచ ॥ ౧ ॥ సమసౌమ్యానిరమ్యాణివిశాలాన్యాయతానిచ । దృష్టిరమ్యాణి తేదృష్ట్వాబభూవుర్జాతవిస్మయాః ॥ ౨ ॥ చంపకాశోకపున్నాగసాలతాలసమాకులాః। తమాలవనసంఛన్నా నాగమాలాసమావృతాః ॥ ౩ ॥ హింతాలైరర్జునైర్నీపైస్సప్తపర్ణైశ్చపుష్పితైః । తిలకైఃకర్ణికారైశ్చపాటలైశ్చసమంతతః ॥ ౪ ॥ శుశుభేపుష్పితాగ్రైశ్చలతాపరిగతైర్ద్రుమైః । లంకాబహువిధైర్దివ్యైర్యథేంద్రస్యామరావతీ ॥ ౫ ॥ విచిత్రకుసుమోపేతైరక్తకోమలపల్లవైః। శాద్వలైశ్చతథానీలైశ్చిత్రాభిర్వనరాజిభిః ॥ ౬ ॥ గంధాఢ్యాన్యభిరమ్యాణిపుష్పాణిచఫలానిచ । ధారయంత్యగమాస్తత్ర భూషణానీవమానవాః ॥ ౭ ॥ తచ్చైత్రరథసంకాశంమనోజ్ఞంనందనోపమమ్। వనంసర్వర్తుకంరమ్యంశుశుభేషట్పదైర్యుతమ్ ॥ ౮ ॥ నత్యూహకోయష్టిమకైర్నృత్యమానైశ్చబర్హిభిః । రుతంపరభృతానాంచశుశ్రువుర్వననిర్ఝరే ॥ ౯ ॥ నిత్యమత్తవిహంగానిభ్రమరాచరితానిచ । కోకిలాకులషండాని విహగాభిరుతానిచ ॥ ౧౦ ॥ భృంగరాజాభిగీతానిభ్రమరైస్సేవితానిచ। కలహంసాభిజుష్టాని సారసాభిరుతానిచ ॥ ౧౧ ॥ వివిశుస్తేతతస్తానివనాన్యుపవనానిచ । హృష్టాఃప్రముదితావీరా హరయఃకామరూపిణః ॥ ౧౨ ॥ తేషాంప్రవిశతాంతత్రవానరాణాంమహౌజసామ్ । పుష్పసంసర్గసురభిర్వవౌఘ్రాణసుఖో౽నిలః ॥ ౧౩ ॥ అన్యేతుహరివీరాణాంయూథాన్నిష్క్రమ్యయూథపాః । సుగ్రీవేణాభ్యనుజ్ఞాతాలంకాంజగ్ముఃపతాకినీమ్ ॥ ౧౪ ॥ విత్రాసయంతోవిహగాంస్త్రాసయంతోమృగద్విపాన్। కంపయంతశ్చతాంలంకాంనాదైస్తేనదతాంవరాః॥ ౧౫॥ కుర్వంతస్తేమహావేగామహీంచరణపీడితామ్। రజశ్చసహసైవోర్ధ్వంజగామచరణోద్ధతమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఋక్షాస్సింహావరాహాశ్చమహిషావారణామృగాః । తేనశబ్దేనవిత్రస్తాజగ్ముర్భీతాదిశోదశ ॥ ౧౭ ॥ శిఖరంతత్త్రికూటస్యప్రాంశుచైకందివస్పృశమ్। సమంతాత్పుష్పసంఛన్నంమహారజతసన్నిభమ్ ॥ ౧౮ ॥ శతయోజనవిస్తీర్ణంవిమలంచారుదర్శనమ్ । శ్లక్ష్ణంశ్రీమన్మహచ్చైవదుష్ప్రాపంశకునైరపి ॥ ౧౯ ॥ మనసాపిదురారోహం కింపునఃకర్మణాజనైః । నివిష్టాతత్రశిఖరే లంకా రావణపాలితా ॥ ౨౦ ॥ శతయోజనవిస్తీర్ణాత్రింశద్యోజనమాయతా । సాపురీగోపురైరుచ్చైః పాండురాంబుదసన్నిభైః ॥ ౨౧ ॥ కాంచనేనచసాలేనరాజతేనచశోభితా । ప్రాసాదైశ్చవిమానైశ్చలంకాపరమభూషితా ॥ ౨౨ ॥ ఘనైరివాతపాపాయేమధ్యమంవైష్ణవంపదమ్ । యస్యాంస్తంభసహస్రేణప్రాసాదస్సమలంకృతః॥ ౨౩ ॥ కైలాసశిఖరాకారోదృశ్యతేఖమివోల్లిఖన్। చైత్యస్సరాక్షసేంద్రస్యబభూవపురభూషణమ్ ॥ ౨౪ ॥ శతేనరక్షసాంనిత్యంయస్సమగ్రేణరక్ష్యతే । మనోజ్ఞాంకాననవతీంపర్వతైరుపశో

భితామ్ ॥ ౨౫ ॥ నానాధాతువిచిత్రైశ్చ ఉద్యానైరుపశోభితామ్ । నానావిహగసంఘు
ష్టాంనానామృగనిషేవితామ్ ॥ ౨౬ ॥ నానామృగసమాకీర్ణాం నానారాక్షససేవి
తామ్ । తాంసమృద్ధాంసమృద్ధార్థోలక్ష్మీవాన్లక్ష్మణాగ్రజః॥ ౨౭ ॥ రావణస్య
పురీంరామోదదర్శ సహవానరైః । తాంమహాగృహసంబాధాందృష్ట్వాలక్ష్మణపూ
ర్వజః ॥ ౨౮ ॥ నగరీమమరప్రఖ్యోవిస్మయంప్రాపవీర్యవాన్ ॥ తాంరత్నపూర్ణాం
బహుసంవిధానాంప్రాసాదమాలాభిరలంకృతాంచ। పురీంమహాయంత్రకవాటము
ఖ్యాందదర్శరామోమహతాబలేన ॥ ౨౯ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఊనచత్వా
రింశస్సర్గః.

తతోరామస్సువేలాగ్రంయోజనద్వయమండలమ్ । ఆరురోహససుగ్రీవోహరి
యూథపసంవృతః ॥ ౧ ॥ స్థిత్వాముహూర్తంతత్రైవదిశోదశవిలోకయన్ । త్రికూటశి
ఖరేరమ్యేనిర్మితాంవిశ్వకర్మణా ॥ ౨ ॥దదర్శలంకాంసున్యస్తాంరమ్యకాననశోభితామ్॥
తస్యాంగోపురశృంగస్థంరాక్షసేంద్రందురాసదమ్ ॥ ౩ ॥ శ్వేతచామరపర్యంతంవిజయ
చ్ఛత్రశోభితమ్ । రక్తచందనసంలిప్తంరత్నాభరణభూషితమ్ ॥ ౪ ॥ నీలజీమూతసంకా
శం హేమసంఛాదితాంబరమ్ । ఐరావతవిషాణాగ్రైరుత్కృష్టకిణవక్షసమ్ ॥ ౫ ॥ శశ
లోహితరాగేణసంవీతంరక్తవాససా । సంధ్యాతపేనసంవీతం మేఘరాశిమివాంబ
రే ॥ ౬ ॥ పశ్యతాంవానరేంద్రాణాంరాఘవస్యాపిపశ్యతః। దర్శనాద్రాక్షసేంద్ర
స్యసుగ్రీవస్సహసోత్థితః ॥ ౭ ॥ క్రోధవేగేనసంయుక్తస్సత్వేనచబలేనచ । అచలాగ్రా
దథోత్థాయపుప్లువేగోపురస్థలే ॥ ౮ ॥ స్థిత్వాముహూర్తంసంప్రేక్ష్యనిర్భయేనాం
తరాత్మనా । తృణీకృత్యచతద్రక్షస్సోబ్రవీత్పరుషంవచః ॥ ౯ ॥ లోకనాథస్యరామస్య
సఖాదాసోస్మిరాక్షస । నమయామోక్ష్యసేద్యత్వంపార్థివేంద్రస్య తేజసా ॥ ౧౦ ॥
ఇత్యుక్త్వాసహసోత్పత్యపుప్లువేతస్యచోపరి । ఆకృష్యమకుటంచిత్రంపాతయిత్వా పత
ద్భువి ॥ ౧౧ ॥ సమీక్ష్యతూర్ణమాయాంతమాబభాషేనిశాచరః । సుగ్రీవస్త్వంపరో
క్షంమేహీనగ్రీవోభవిష్యసి । ఇత్యుక్త్వోత్థాయతంక్షిప్రంబాహుభ్యామాక్షిపత్తలే ॥
౧౨ ॥ కందువత్తంసముత్థాయబాహుభ్యామాక్షిపద్ధరిః ॥ పరస్పరంస్వేదవిదగ్ధగాత్రౌ
పరస్పరంశోణితదిగ్ధదేహౌ । పరస్పరంశ్లిష్టనిరుద్ధచేష్టౌపరస్పరంశాల్మలికింశుకౌ య
థా ॥ ౧౩ ॥ ముష్టిప్రహారైశ్చతలప్రహారైరరత్నిఘాతైశ్చకరాగ్రఘాతైః। తౌచక్ర
తుర్యుద్ధమసహ్యరూపంమహాబలౌవానరరాక్షసేంద్రౌ ॥ ౧౪ ॥ కృత్వానియుద్ధంభృశ
ముగ్రవేగౌకాలంచిరంగోపురవేదిమధ్యే । ఉత్క్షిప్య చోత్క్షిప్య వినమ్యదేహౌ పద
క్రమాద్గోపురవేదిలగ్నౌ॥౧౫॥ అన్యోన్యమాపీడ్యవిలగ్నదేహౌతౌ పేతతుస్సాలనిఖా
తమధ్యే । ఉత్పేతతుర్భూతలమస్పృశంతౌస్థిత్వాముహూర్తంత్వభినిశ్వసంతౌ ॥
౧౬ ॥ ఆలింగ్యచాపీడ్యచబాహుయోక్త్రైస్సంయోజయామాసతురాహవేతౌ। సంరం
భశిక్షాబలసంప్రయుక్తౌసంచేరతుస్సంప్రతియుద్ధమార్గైః ॥ ౧౭ ॥ శార్దూలసింహా
వివజాతదర్పౌగజేంద్రపోతావివసంప్రయుక్తౌ । సంహత్యచాపీడ్యచతావురోభ్యాంని
పేతతువైర్యుగపద్ధరణ్యామ్ ॥౧౮ ॥ ఉద్యమ్యచాన్యోన్యమధిక్షిపంతౌసంచక్రమా
తేబహుయుద్ధమార్గైః । వ్యాయామశిక్షాబలసంప్రయుక్తౌక్లమం నతౌ జగ్మతు రాశువీ
రౌ ॥ ౧౯ ॥ బాహూత్తమైర్వారణవారణాభైర్నివారయంతౌ వరవారణాభౌ। చి
రేణకాలేనభృశంప్రయుక్తౌసంచేరతుర్మండలమార్గమాశు ॥ ౨౦ ॥ తౌపరస్పరమా
సాద్యయత్తావన్యోన్యసూదనే । మార్జారావివభక్షార్థేవితస్థాతేముహుర్ముహుః॥
౨౧ ॥ మండలానివిచిత్రాణిస్థానానివివిధానిచ । గోమూత్రకాణిచిత్రాణిగతప్రత్యా

గతానిచ ॥ ౨౨ ॥ తిరశ్చీనగతాన్యేవతథావక్రగతానిచ । పరిమోక్షుం ప్రహారాణాం వర్జనం పరిధావనమ్ ॥ ౨౩ ॥ అభిద్రవణమాప్లావమాస్థానంచసవిగ్రహమ్ । పరావృత్తమపావృత్తమపద్రుతమవప్లుతమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఉపన్యస్తమపన్యస్తం యుద్ధమార్గవిశారదౌ । తౌ సంచేరతురన్యోన్యం వానరేంద్రశ్చరావణః ॥ ౨౫ ॥ ఏతస్మిన్నంతరే రక్షో మాయాబలమథాత్మనః । ఆరబ్ధుముపసంపేదే జ్ఞాత్వాతం వానరాధిపః ॥ ౨౬ ॥ ఉత్పపాతతదాకాశం జితకాశీ జితక్లమః । రావణః స్థిత ఏవాత్ర హరిరాజేన వంచితః ॥ ౨౭ ॥ అథహరివరనాథః ప్రాప్యసంగ్రామకీర్తిం నిశిచరపతిమాజౌ యోజయిత్వా శ్రమేణ । గగనమతివిశాలం లంఘయిత్వార్కసూనుర్హరిబలగణమధ్యే రామపార్శ్వం జగామ ॥ ౨౮ ॥ ఇతి సవితృసూనుస్తత్ర తత్కర్మకృత్వా పవనగతిరనీకం ప్రావిశత్సంప్రహృష్టః । రఘువరనృపసూనోర్వర్ధయన్ యుద్ధహర్షం తరుమృగగణముఖ్యైః పూజ్యమానో హరీంద్రః ॥ ౨౯ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - చత్వారింశస్సర్గః ❀◎❀◎

అథతస్మిన్నిమిత్తాని దృష్ట్వా లక్ష్మణపూర్వజః । సుగ్రీవం సంపరిష్వజ్య తదావచనమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ అసంమంత్ర్య మయాసార్ధం తదిదం సాహసం కృతమ్ । ఏవం సాహసకర్మాణి న కుర్వంతి జనేశ్వరాః ॥ ౨ ॥ సంశయే స్థాప్య మాం చేదం బలంచ సవిభీషణమ్ । కష్టం కృతమిదం వీర సాహసం సాహసప్రియ ॥ ౩ ॥ ఇదానీం మాకృథా వీర ఏవంవిధమచింతితమ్ । త్వయి కించిత్సమాపన్నే కిం కార్యం సీతయా మమ ॥ ౪ ॥ భరతేన మహాబాహో లక్ష్మణేన యవీయసా । శత్రుఘ్నేన చ శత్రుఘ్న స్వశరీరేణ వా పునః ॥ ౫ ॥ త్వయిచానాగతే పూర్వమితి మే నిశ్చితా మతిః । జానతశ్చాపి తే వీర్యం మహేంద్రవరుణోపమ ॥ ౬ ॥ హత్వాహం రావణం యుద్ధే సపుత్రబలవాహనమ్ । అభిషిచ్య చ లంకాయాం విభీషణమథాపిచ ॥ ౭ ॥ భరతే రాజ్యమావేశ్య త్యక్ష్యే దేహం మహాబల । తమేవం వాదినం రామం సుగ్రీవః ప్రత్యభాషత ॥ ౮ ॥ తవ భార్యాపహర్తారం దృష్ట్వా రాఘవ రావణమ్ । మర్షయామి కథం వీర జానన్ పౌరుషమాత్మనః ॥ ౯ ॥ ఇత్యేవం వాదినం వీర మభినంద్య స రాఘవః । లక్ష్మణం లక్ష్మిసంపన్నమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౦ ॥ పరిగృహ్యోదకం శీతం వనాని ఫలవంతి చ । బలౌఘం సంవిభజ్యేమం వ్యూహ్య తిష్ఠేమ లక్ష్మణ ॥ ౧౧ ॥ లోకక్షయకరం భీమం భయం పశ్యామ్యుపస్థితమ్ । నిబర్హణం ప్రవీరాణామృక్షవానరరక్షసామ్ ॥ ౧౨ ॥ వాతాశ్చ పరుషా వాంతి కంపతే చ వసుంధరా । పర్వతాగ్రాణి వేపంతే పతంతి ధరణీరుహాః ॥ ౧౩ ॥ మేఘాః క్రవ్యాదసంకాశాః పరుషాః పరుషస్వనాః । క్రూరాః క్రూరం ప్రవర్షంతి మిశ్రం శోణితబిందుభిః ॥ ౧౪ ॥ రక్తచందనసంకాశా సంధ్యా పరమదారుణా । జ్వలచ్చ నిపతత్యేతదాదిత్యాదగ్నిమండలమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఆదిత్యమభివాశ్యంతి జనయంతో మహద్భయమ్ । దీనా దీనస్వరా ఘోరా అప్రశస్తా మృగద్విజాః ॥ ౧౬ ॥ రజన్యామప్రకాశశ్చ సంతాపయతి చంద్రమాః । కృష్ణరక్తాంశుపర్యంతో యథా లోకస్య సంక్షయే ॥ ౧౭ ॥ హ్రస్వో రూక్షోఽప్రశస్తశ్చ పరివేషః సులోహితః । ఆదిత్యమండలే నీలం లక్ష్మ లక్ష్మణ దృశ్యతే ॥ ౧౮ ॥ దృశ్యంతే న యథావచ్చ నక్షత్రాణ్యభివర్తనే । యుగాంతమివ లోకస్య పశ్య లక్ష్మణ శంసతి ॥ ౧౯ ॥ కాకాః శ్యేనాస్తథా గృధ్రా నీచైః పరిపతంతి చ । శివాశ్చాప్యశివా వాచః ప్రవదంతి మహాస్వనాః ॥ ౨౦ ॥ క్షిప్రముద్యమరాధర్షాం లంకాం రావణపాలితామ్ । అభియామ జవేనైవ సర్వతో హరిభిర్వృతాః ॥ ౨౧ ॥ ఇత్యేవం సంవదన్వీరో లక్ష్మణం లక్ష్మణాగ్రజః । తస్మాదవాతరచ్ఛీఘ్రం పర్వతాగ్రాన్మహాబలః ॥ ౨౨ ॥ అవతీర్య చ ధర్మాత్మా తస్మాచ్ఛైలాత్స రాఘవః । పరైః పరమదుర్ధర్షం దదర్శ బలమాత్మనః ॥ ౨౩ ॥ సన్నహ్య తు ససుగ్రీవః కపిరాజబలం మహత్ । కాలజ్ఞో

రాఘవః కాలేసంయుగాయాభ్యచోదయత్ ॥ ౨౪ ॥ తతః కాలే మహాబాహుర్బలే
న మహతా వృతః । ప్రస్థితః పురతో ధన్వీ లంకామభిముఖః పురీమ్ ॥ ౨౫ ॥ తం విభీషణ
సుగ్రీవౌ హనూమాన్ జాంబవాన్నలః । ఋక్షరాజస్తథానీలో లక్ష్మణశ్చాన్వయుస్త
దా ॥ ౨౬ ॥ తతః పశ్చాత్సుమహతీ పృతనర్క్షవనౌకసామ్ । ప్రచ్ఛాద్య సుమహతీం భూమి
మనుయాతి స్మ రాఘవమ్ ॥ ౨౭ ॥ శైలశృంగాణి శతశః ప్రవృద్ధాంశ్చ మహీరుహాన్ ।
జగృహుః కుంజరప్రఖ్యా వానరాః పరవారణాః ॥ ౨౮ ॥ తౌ త్వదీర్ఘేణ కాలేన భ్రాత
రౌ రామలక్ష్మణౌ । రావణస్య పురీం లంకామాసేదతురరిందమౌ ॥ ౨౯ ॥ పతాకామా
లినీం రమ్యాముద్యానవనశోభితామ్ । చిత్రవప్రాం సుదుష్ప్రాపాముచ్చైః ప్రాకార
తోరణామ్ ॥ ౩౦ ॥ తాం సురైరపి దుర్ధర్షాం రామవాక్యప్రచోదితాః । యథానిదే
శం సంపీడ్య న్యవిశంత వనౌకసః ॥ ౩౧ ॥ లంకాయాస్తూత్తరద్వారం శైలశృంగమివోన్న
తమ్ । రామస్సహానుజో ధన్వీ జుగోప చ రురోధ చ ॥ ౩౨ ॥ లంకాముపనివిష్టశ్చ రామో
దశరథాత్మజః । లక్ష్మణానుచరో వీరః పురీం రావణపాలితామ్ ॥ ౩౩ ॥ ఉత్తరం ద్వారమా
సాద్య యత్ర తిష్ఠతి రావణః । నాన్యో రామాద్ధి తద్ద్వారం సమర్థః పరిరక్షితుమ్ ॥ ౩౪ ॥
రావణాధిష్ఠితం భీమం వరుణేనేవ సాగరమ్ । సాయుధై రాక్షసైర్భీమైరభిగుప్తం సమంత
తః ॥ ౩౫ ॥ లఘూనాం త్రాసజననం పాతాళమివ దానవైః । విన్యస్తాని చ యోధానాం
బహూని వివిధాని చ ॥ ౩౬ ॥ దదర్శాయుధజాలాని తత్రైవ కవచాని చ । పూర్వం తు
ద్వారమాసాద్య నీలో హరిచమూపతిః ॥ ౩౭ ॥ అతిష్ఠత్సహ మైందేన ద్వివిదేన చ వీర్య
వాన్ । అంగదో దక్షిణద్వారం జగ్రాహ సుమహాబలః ॥ ౩౮ ॥ ఋషభేణ గవాక్షేణ
గజేన గవయేన చ । హనూమాన్ పశ్చిమద్వారం రరక్ష బలవాన్కపిః ॥ ౩౯ ॥ ప్రమాథి
ప్రఘసాభ్యాం చ వీరైరన్యైశ్చ సంగతః । మధ్యమే చ స్వయం గుల్మే సుగ్రీవస్సమతిష్ఠత ॥
౪౦ ॥ సహ సర్వైర్హరిశ్రేష్ఠైస్సుపర్ణశ్వసనోపమైః । వానరాణాం తు షట్త్రింశ
త్కోట్యః ప్రఖ్యాతయూథపాః ॥ ౪౧ ॥ నిపీడ్యోపనివిష్టాశ్చ సుగ్రీవో యత్ర వానరః । శా
సనేన తు రామస్య లక్ష్మణస్సవిభీషణః ॥ ౪౨ ॥ ద్వారే ద్వారే హరీణాం తు కోటిం కోటిం న్య
వేశయత్ । పశ్చిమేన తు రామస్య సుషేణస్సహ జాంబవాన్ ॥ ౪౩ ॥ అదూరాన్మధ్యమే
గుల్మే తస్థౌ బహుబలానుగః । తే తు వానరశార్దూలాశ్శార్దూలా ఇవ దంష్ట్రిణః ॥ ౪౪ ॥
గృహీత్వా ద్రుమశైలాగ్రాన్ హృష్టా యుద్ధాయ తస్థిరే । సర్వే వికృతలాంగూలాస్సర్వే
దంష్ట్రానఖాయుధాః ॥ ౪౫ ॥ సర్వే వికృతచిత్రాంగాస్సర్వే చ వికృతాననాః । దశనా
గబలాః కేచిత్కేచిద్దశగుణోత్తరాః ॥ ౪౬ ॥ కేచిన్నాగసహస్రస్య బభూవుస్తుల్యవిక్రమాః ।
సంతి చౌఘబలాః కేచిత్కేచిచ్ఛతగుణోత్తరాః ॥ ౪౭ ॥ అప్రమేయబలాశ్చాన్యే తత్రా
సన్ హరియూథపాః । అద్భుతశ్చ విచిత్రశ్చ తేషామాసీత్సమాగమః ॥ ౪౮ ॥ తత్ర వాన
రసైన్యానాం శలభానామివోద్యమః । పరిపూర్ణమివాకాశం సంఛన్నేవ చ మేదినీ ॥
౪౯ ॥ లంకాముపనివిష్టైశ్చ సంపతద్భిశ్చ వానరైః । శతం శతసహస్రాణాం పృథగృక్ష
వనౌకసామ్ ॥ ౫౦ ॥ లంకాద్వారాణ్యుపాజగ్మురన్యే యోద్ధుం సమంతతః । అన్యే త్వ
న్యేషు దేశేషు సమంతాత్సుమహాబలాః ॥ ౫౧ ॥ ఆవృతస్స గిరిస్సర్వైస్తైస్సమంతాత్
ప్లవంగమైః । అయుతానాం సహస్రం చ పురీం తామభ్యవర్తత ॥ ౫౨ ॥ వానరైర్బల
వద్భిశ్చ బభూవ ద్రుమపాణిభిః । సంవృతా సర్వతో లంకా దుష్ప్రవేశాపి వాయునా ॥
౫౩ ॥ రాక్షసా విస్మయం జగ్ముస్సహసాభినిపీడితాః । వానరైర్మేఘసంకాశైశ్శక్ర
తుల్యపరాక్రమైః ॥ ౫౪ ॥ మహాన్ శబ్దోఽభవత్తత్ర బలౌఘస్యాభివర్తతః । సాగరస్యే

పభిన్నస్యయథాస్యాత్స్వనిలస్వనః ॥ ౫౫ ॥ తేనశబ్దేనమహతా సప్రాకారాసతోరణా।
లంకాప్రచలితాసర్వా సశైలవనకాననా ॥ ౫౬ ॥ రామలక్ష్మణగుప్తాసా సుగ్రీవేణ
చవాహినీ । బభూవదుర్ధర్షతరాసర్వైరపిసురాసురైః ॥ ౫౭ ॥ రాఘవస్సన్నివే
శ్యైవసైన్యంస్వంతుసంపభే । సమ్మంత్ర్యమంత్రిభిస్సార్ధంనిశ్చిత్యచపునఃపునః॥
౫౮ ॥ ఆనంతర్యమభిప్రేప్సుఃక్రమయోగార్థతత్త్వవిత్ । విభీషణస్యానుమతే రాజ
ధర్మమనుస్మరన్ ॥ ౫౯ ॥ అంగదంవాలితనయం సమాహూయేదమబ్రవీత్ । గత్వాసౌ
మ్యదశగ్రీవంబ్రూహిమద్వచనాత్కపే ॥ ౬౦ ॥ లంఘయిత్వాపురీంలంకాం భయం
త్యక్త్వాగతవ్యథః । భ్రష్టశ్రీకగతైశ్వర్యముమూర్షోనష్టచేతన ॥ ౬౧ ॥ ఋషీణాం
దేవతానాంచగంధర్వాప్సరసాంతథా । నాగానామథయక్షాణాంరాజ్ఞాంచరజనీచర॥
౬౨॥ యచ్చపాపంకృతం మోహాదవలిప్తేనరాక్షస । నూనమద్యగతోదర్పస్స్వయం
భువరదానజః ॥ ౬౩ ॥ యస్యదండధరస్తేహం దారాహరణకర్శితః । దండంధారయ
మాణస్తులంకాద్వారేవ్యవస్థితః ॥ ౬౪ ॥ పదవీందేవతానాంచమహర్షీణాంచ రాక్ష
స । రాజర్షీణాంచసర్వేషాంగమిష్యసియుధాహతః ॥ ౬౫ ॥ బలేనయేనవైసీతాంమా
యయారాక్షసాధమ । మామతిక్రామయిత్వాత్వంహృతవాంస్తద్విదర్శయ ॥ ౬౬ ॥
అరాక్షసమిమంలోకంకర్తాస్మినిశితైశ్శరైః । నచేచ్ఛరణమభ్యేషి మాముపాదాయ
మైథిలీమ్ ॥ ౬౭ ॥ ధర్మాత్మారాక్షసశ్రేష్ఠస్సంప్రాప్తోయంవిభీషణః । లంకైశ్వర్యం
ధ్రువంశ్రీమానయంప్రాప్నోత్యకంటకమ్ ॥ ౬౮ ॥ నహిరాజ్యమధర్మేణభోక్తుంక్ష
ణమపిత్వయా । శక్యంమూర్ఖసహాయేనపాపేనావిదితాత్మనా ॥ ౬౯ ॥ యుధ్యస్వ
వాధృతింకృత్వాశౌర్యమాలంబ్యరాక్షస । మచ్ఛరైస్త్వం రణేశాంతస్తతః పూతోభవి
ష్యసి ॥ ౭౦ ॥ యద్యావిశసిలోకాంస్త్రీన్పక్షీభూత్వామనోజవః । మమచక్షుష్పథం
ప్రాప్యనజీవన్ప్రతియాస్యసి ॥ ౭౧ ॥ బ్రవీమిత్వాంహితంవాక్యంక్రియతామౌర్ధ్వ
దేహికమ్ । సుదృష్టాక్రియతాంలంకాజీవితంతేమయిస్థితమ్ ॥ ౭౨ ॥ ఇత్యుక్తస్సతు తా
రేయోరామేణాక్లిష్టకర్మణా । జగామాకాశమావిశ్యమూర్తిమానివహవ్యవాట్ ॥ ౭౩ ॥
సోతిపత్యముహూర్తేనశ్రీమాన్రావణమందిరమ్ । దదర్శాసీనమవ్యగ్రంరావణంస
చివైస్సహ ॥ ౭౪ ॥ తతస్తస్యావిదూరేసనిపత్యహరిపుంగవః । దీప్తాగ్నిసదృశస్తస్థావంగ
దఃకనకాంగదః ॥ ౭౫ ॥ తద్రామవచనంసర్వమన్యూనాధికముత్తమమ్ । సామాత్యం
శ్రావయామాసనివేద్యాత్మానమాత్మనా ॥ ౭౬ ॥ దూతోహంకోసలేంద్రస్యరామ
స్యాక్లిష్టకర్మణః । వాలిపుత్రోంగదోనామయదితేశ్రోత్రమాగతః ॥ ౭౭ ॥ ఆహత్వాం
రాఘవోరామఃకౌసల్యానందవర్ధనః । నిష్పత్యప్రతియుధ్యస్వ నృశంసపురుషాధ
మ ॥ ౭౮ ॥ హంతాస్మిత్వాంసహామాత్యంసపుత్రజ్ఞాతిబాంధవమ్ । నిరుద్విగ్నాస్త్ర
యోలోకాభవిష్యంతిహతేత్వయి ॥ ౭౯ ॥ దేవదానవయక్షాణాం గంధర్వోరగరక్ష
సామ్ । శత్రుముద్ధరిష్యామి త్వామృషీణాంచకంటకమ్ ॥ ౮౦ ॥ విభీషణస్య చైశ్వ
ర్యంభవిష్యతిహతేత్వయి । నచేత్సత్కృత్యవైదేహీంప్రణిపత్యప్రదాస్యసి ॥ ౮౧ ॥ ఇ
త్యేవంపరుషంవాక్యంబ్రువాణేహరిపుంగవే । అమర్షవశమాపన్నోనిశాచరగణే
శ్వరః ॥ ౮౨ ॥ తతస్సరోషతామ్రాక్షశ్శశాససచివాంస్తదా । గృహ్యతామేషదుర్మే
ధావధ్యతామితిచాసకృత్ ॥ ౮౩ ॥ రావణస్యవచఃశ్రుత్వాదీప్తాగ్నిసమతేజసః । జగృ
హుస్తంతతోఘోరాశ్చత్వారోరజనీచరాః ॥ ౮౪ ॥ గ్రాహయామాసతారేయః స్వ
యమాత్మానమాత్మవాన్ । బలందర్శయితుంవీరోయాతుధానగణేతదా ॥ ౮౫ ॥ స
తాన్బాహుద్వయేసక్తానాదాయపతగానివ । ప్రాసాదంశైలసంకాశ ముత్పపాతాం
గదస్తదా ॥ ౮౬ ॥ తేంతరిక్షాద్వినిర్ధూతాస్తస్యవేగేనరాక్షసాః । భూమౌనిపతితా

స్సర్వే రాక్షసేంద్రస్య పశ్యతః ॥ ౮౭ ॥ తతః ప్రాసాదశిఖరం శైలశృంగమివోన్నతమ్ । దదర్శ రాక్షసేంద్రస్య వాలిపుత్రః ప్రతాపవాన్ ॥ ౮౮ ॥ తత్పపాత పదాక్రాంతం దశగ్రీవస్య పశ్యతః । పురా హిమవతః శృంగం వజ్రిణేవ విదారితమ్ ॥ ౮౯ ॥ భంక్త్వా ప్రాసాదశిఖరం నామ విశ్రావ్య చాత్మనః । వినద్య సుమహానాదముత్పపాత విహాయసమ్ ॥ ౯౦ ॥ వ్యథయన్ రాక్షసాన్ సర్వాన్ హర్షయంశ్చాపి వానరాన్ । స వానరాణాం మధ్యే తు రామపార్శ్వముపాగతః ॥ ౯౧ ॥ రావణస్తు పరం చక్రే క్రోధం ప్రాసాదధర్షణాత్ । వినాశం చాత్మనః పశ్యన్నిశ్వాసపరమోఽభవత్ ॥ ౯౨ ॥ రామస్తు బహుభిర్హృష్టైర్నినదద్భిః ప్లవంగమైః । వృతో రిపువధాకాంక్షీ యుద్ధాయైవాభ్యవర్తత ॥ ౯౩ ॥ సుషేణస్తు మహావీర్యో గిరికూటోపమో హరిః । బహుభిస్సంవృతస్తత్ర వానరైః కామరూపిభిః ॥ ౯౪ ॥ చతుర్ద్వారాణి సర్వాణి సుగ్రీవవచనాత్కపిః । పర్యాక్రామత దుర్ధర్షో నక్షత్రాణీవ చంద్రమాః ॥ ౯౫ ॥ తేషామక్షౌహిణిశతం సమవేక్ష్య వనౌకసామ్ । లంకాముపనివిష్టానాం సాగరం చాతివర్తతామ్ ॥ ౯౬ ॥ రాక్షసా విస్మయం జగ్ముస్త్రాసం జగ్ముస్తథాపరే । అపరే సమరోద్ధర్షాద్ధర్షమేవోపపేదిరే ॥ ౯౭ ॥ కృత్స్నం హి కపిభిర్వ్యాప్తం ప్రాకారపరిఖాంతరమ్ । దదృశూ రాక్షసా దీనాః ప్రాకారం వానరీకృతమ్ ॥ ౯౮ ॥ హాహాకారం ప్రకుర్వంతి రాక్షసా భయమోహితాః ॥ తస్మిన్మహాభీషణకే ప్రవృత్తే కోలాహలే రాక్షసరాజధాన్యామ్ । ప్రగృహ్య రక్షాంసి మహాయుధాని యుగాంతవాతా ఇవ సంవిచేరుః ॥ ౯౯ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-ఏకచత్వారింశస్సర్గః ॥

తతస్తే రాక్షసాస్తత్ర గత్వా రావణమందిరమ్ । న్యవేదయన్ పురీం రుద్ధాం రామేణ సహ వానరైః ॥ ౧ ॥ రుద్ధాం తు నగరీం శ్రుత్వా జాతక్రోధో నిశాచరః । విధానం ద్విగుణం కృత్వా ప్రాసాదం సోఽధ్యరోహత ॥ ౨ ॥ స దదర్శావృతాం లంకాం సశైలవనకాననామ్ । అసంఖ్యేయైర్హరిగణైస్సర్వతో యుద్ధకాంక్షిభిః ॥ ౩ ॥ స దృష్ట్వా వానరైస్సర్వాం వసుధాం కబళీకృతామ్ । కథం క్షపయితవ్యాస్స్యురితి చింతాపరోఽభవత్ ॥ ౪ ॥ స చింతయిత్వా సుచిరం ధైర్యమాలంబ్య రావణః । రాఘవం హరియూథాంశ్చ దదర్శాయతలోచనః ॥ ౫ ॥ రాఘవస్సహ సైన్యేన ముదితో నామ పుప్లువే । లంకాం దదర్శ గుప్తాం వై సర్వతో రాక్షసైర్వృతామ్ ॥ ౬ ॥ దృష్ట్వా దాశరథిర్లంకాం చిత్రధ్వజపతాకినీమ్ । జగామ సహసా సీతాం దూయమానేన చేతసా ॥ ౭ ॥ అత్ర సా మృగశాబాక్షీ మత్కృతే జనకాత్మజా । పీడ్యతే శోకసంతప్తా కృశా స్థండిలశాయినీ ॥ ౮ ॥ పీడ్యమానాం స ధర్మాత్మా వైదేహీమనుచింతయన్ । క్షిప్రమాజ్ఞాపయామాస వానరాన్ ద్విషతాం వధే ॥ ౯ ॥ ఏవముక్తే తు వచనే రామేణాక్లిష్టకర్మణా । సంఘర్షమాణాః ప్లవగాః సింహనాదైరనాదయన్ ॥ ౧౦ ॥ శిఖరైర్వికిరామైనాం లంకాం ముష్టిభిరేవ వా । ఇతి స్మ దధిరే సర్వే మనాంసి హరియూథపాః ॥ ౧౧ ॥ ఉద్యమ్య గిరిశృంగాణి శిఖరాణి మహాంతి చ । తరూంశ్చోత్పాట్య వివిధాంస్తిష్ఠంతి హరియూథపాః ॥ ౧౨ ॥ ప్రేక్షతో రాక్షసేంద్రస్య తాన్యనీకాని భాగశః । రాఘవప్రియకామార్థం లంకామారురుహుస్తదా ॥ ౧౩ ॥ తే తామ్రవక్త్రా హేమాభా రామార్థే త్యక్తజీవితాః । లంకామేవాభ్యవర్తంత సాలతాలశిలాయుధాః ॥ ౧౪ ॥ తే ద్రుమైః పర్వతాగ్రైశ్చ ముష్టిభిశ్చ ప్లవంగమాః । ప్రాకారాగ్రాణ్యసంఖ్యాని మమంథుస్తోరణాని చ ॥ ౧౫ ॥ పరిఖాః పూరయంతి స్మ ప్రసన్నసలిలాయుతాః । పాంసుభిః పర్వతాగ్రైశ్చ తృణైః కాష్ఠైశ్చ వానరాః ॥ ౧౬ ॥ తతస్సహస్రయూథాశ్చ కోటియూథాశ్చ వానరాః । కోటీశతయుతాశ్చాన్యే లంకామారురుహుస్త

దా ॥ ౧౭ ॥ కాంచనాని ప్రవృద్ధాని తోరణాని ప్లవంగమాః । కైలాసశిఖరాభాణి గో
పురాణి ప్రమథ్య చ ॥ ౧౮ ॥ ఆప్లవన్తః ప్లవన్తశ్చ గర్జన్తశ్చ ప్లవంగమాః । లంకాం తా
మభిధావన్తి మహావారణసన్నిభాః ॥ ౧౯ ॥ జయత్యతిబలో రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబ
లః । రాజా జయతి సుగ్రీవో రాఘవేణాభిపాలితః ॥ ౨౦ ॥ ఇత్యేవం ఘోషయన్తశ్చ గ
ర్జన్తశ్చ ప్లవంగమాః । అభ్యధావన్త లంకాయాః ప్రాకారం కామరూపిణః ॥ ౨౧ ॥ వీ
రబాహుస్సుబాహుశ్చ నలశ్చ వనగోచరః । నిపీడ్యోపనివిష్టాస్తే ప్రాకారం హరియూథ
పాః ॥ ౨౨ ॥ ఏతస్మిన్నన్తరే చక్రుః స్కన్ధావారనివేశనమ్ । పూర్వద్వారం తు కుము
దః కోటీభిర్దశభిర్వృతః ॥ ౨౩ ॥ ఆవృత్య బలవాంస్తస్థౌ హరిభిర్జితకాశిభిః । సహా
యార్థే తు తస్యైవ నివిష్టః ప్రఘసో హరిః ॥ ౨౪ ॥ పనసశ్చ మహాబాహుర్వానరైర్బ
హుభిర్వృతః । దక్షిణద్వారమాగమ్య వీరశ్శతవలిః కపిః ॥ ౨౫ ॥ ఆవృత్య బలవాంస్తస్థౌ
వింశత్యా కోటిభిర్వృతః । సుషేణః పశ్చిమద్వారం గతస్తారాపితా హరిః ॥ ౨౬ ॥ ఆ
వృత్య బలవాంస్తస్థౌ షష్టికోటిభిరావృతః । ఉత్తరద్వారమాసాద్య రామః సౌమిత్రిణా
సహ ॥ ౨౭ ॥ ఆవృత్య బలవాంస్తస్థౌ సుగ్రీవశ్చ హరీశ్వరః । గోలాంగూలో మహాకా
యో గవాక్షో భీమదర్శనః ॥ ౨౮ ॥ వృతః కోట్యా మహావీర్యస్తస్థౌ రామస్య పార్శ్వ
తః । ఋక్షాణాం భీమవేగానాం ధూమ్రశ్శత్రునిబర్హణః ॥ ౨౯ ॥ వృతః కోట్యా
మహావీర్యస్తస్థౌ రామస్య పార్శ్వతః । సన్నద్ధస్తు మహావీర్యో గదాపాణిర్విభీషణః ॥ ౩౦ ॥
వృతో యత్తైస్తు సచివైస్తస్థౌ తత్ర మహాబలః । గజో గవాక్షో గవయశ్శరభో గన్ధమాదనః ॥
౩౧ ॥ సమన్తాత్పరిధావన్తో రరక్షుర్హరివాహినీమ్ । తతః కోపపరీతాత్మా రావణో
రాక్షసేశ్వరః ॥ ౩౨ ॥ నిర్యాణం సర్వసైన్యానాం ద్రుతమాజ్ఞాపయత్తదా । ఏతచ్ఛ్రు
త్వా తతో వాక్యం రావణస్య ముఖోద్గతమ్ ॥ ౩౩ ॥ సహసా భీమనిర్ఘోషముద్ఘుష్టం రజ
నీచరైః । తతః ప్రచోదితా భేర్యశ్చన్ద్రపాండరపుష్కరాః ॥ ౩౪ ॥ హేమకోణాహతా
భీమా రాక్షసానాం సమన్తతః । వినేదుశ్చ మహాఘోషాశ్శంఖాశ్శతసహస్రశః ॥ ౩౫ ॥
రాక్షసానాం సుఘోరాణాం ముఖమారుతపూరితాః । తే బభుశ్శుభనీలాంగాస్సశంఖా ర
జనీచరాః ॥ ౩౬ ॥ విద్యున్మండలసన్నద్ధాస్సబలాకా ఇవామ్బుదాః । నిష్పతన్తి తతః
సైన్యా హృష్టా రావణచోదితాః ॥ ౩౭ ॥ సమయే పూర్యమాణస్య వేగా ఇవ మహోద
ధేః । తతో వానరసైన్యేన ముక్తో నాదస్సమన్తతః ॥ ౩౮ ॥ మలయః పూరితో యేన ససా
నుప్రస్థకన్దరః । శంఖదున్దుభిసంఘుష్టస్సింహనాదస్తరస్వినామ్ ॥ ౩౯ ॥ పృథివీం చాం
తరిక్షం చ సాగరం చాన్వనాదయత్ । గజానాం బృంహితైస్సార్ధం హయానాం హేషి
తైరపి ॥ ౪౦ ॥ రథానాం నేమిఘోషైశ్చ రక్షసాం వదనస్వనైః । ఏతస్మిన్నన్తరే ఘోర
స్సంగ్రామస్సమవర్తత ॥ ౪౧ ॥ రక్షసాం వానరాణాం చ యథా దేవాసురే పురా । తే
గదాభిః ప్రదీప్తాభిశ్శక్తిశూలపరశ్వధైః ॥ ౪౨ ॥ నిజఘ్నుర్వానరాన్ఘోరాః కథయన్
తస్స్వవిక్రమాన్ । వానరాశ్చ మహావీర్యా రాక్షసాన్జఘ్నురాహవే ॥ ౪౩ ॥ జయత్య
తిబలో రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః । రాజా జయతి సుగ్రీవ ఇతి శబ్దో మహానభూత్ ॥ ౪౪ ॥
రామం జయ జయేత్యుక్త్వా స్వస్వనామ కథం తతః । తదా వృక్షైర్మహాకాయాః పర్వతా
గ్రైశ్చ వానరాః ॥ ౪౫ ॥ నిజఘ్నుస్తాని రక్షాంసి నఖైర్దన్తైశ్చ వేగితాః । రాక్షసాస్త్వ
పరే భీమాః ప్రాకారస్థా మహీగతాన్ ॥ ౪౬ ॥ భిన్దిపాలైశ్చ ఖడ్గైశ్చ శూలైశ్చైవ వ్య
దారయన్ । వానరాశ్చాపి సంక్రుద్ధాః ప్రాకారస్థాన్మహీగతాః ॥ ౪౭ ॥ రాక్షసాన్
పాతయామాసుస్సమాప్లుత్య స్వబాహుభిః । స సంప్రహారస్తుములో మాంసశోణితకర్ద
మః ॥ ౪౮ ॥ రక్షసాం వానరాణాం చ సంబభూవాద్భుతోపమః ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాం

డే - ద్విచత్వారింశస్సర్గః.

యుధ్యతాంతు తతస్తేషాం వానరాణాం మహాత్మనాం। రక్షసాం సంబభూవాథబ
లకోపస్సుదారుణః ॥ ౧ ॥ తే హయైః కాంచనాపీడైర్ధ్వజైశ్చాగ్నిశిఖోపమైః। రథైశ్చా
దిత్యసంకాశైః కవచైశ్చ మనోరమైః ॥ ౨ ॥ నిర్యయూ రాక్షసవ్యాఘ్రా నాదయంతో
దిశోదశ। రాక్షసా భీమకర్మాణో రావణస్య జయైషిణః ॥ ౩ ॥ వానరాణామపి చమూ
ర్బృహతీ జయమిచ్ఛతామ్। అభ్యధావత తాం సేనాం రక్షసాం కామరూపిణామ్ ॥ ౪ ॥ ఏ
తస్మిన్నంతరే తేషామన్యోన్యమభిధావతామ్। రక్షసాం వానరాణాంచ ద్వంద్వయుద్ధ
మవర్తత ॥ ౫ ॥ అంగదేనేంద్రజిత్సార్ధం వాలిపుత్రేణ రాక్షసః। అయుధ్యత మహా
తేజాస్త్ర్యంబకేణ యథాంతకః ॥ ౬ ॥ ప్రజంఘేన చ సంపాతిర్నిత్యం దుర్మర్షణో ర
ణే। జంబుమాలినమారబ్ధో హనూమానపి వానరః ॥ ౭ ॥ సంగతస్తు మహాక్రోధో రాక్ష
సో రావణానుజః। సమరే తీక్ష్ణవేగేన మిత్రఘ్నేన విభీషణః ॥ ౮ ॥ తపనేన గజస్సార్ధం
రాక్షసేన మహాబలః। నికుంభేన మహాతేజా నీలోఽపి సమయుధ్యత ॥ ౯ ॥ వానరేంద్ర
స్తు సుగ్రీవః ప్రఘసేన సమాగతః। సంగతస్సమరే శ్రీమాన్విరూపాక్షేణ లక్ష్మణః ॥ ౧౦ ॥
అగ్నికేతుశ్చ దుర్ధర్షో రశ్మికేతుశ్చ రాక్షసః। సుప్తఘ్నో యజ్ఞకోపశ్చ రామేణ సహ
సంగతాః ॥ ౧౧ ॥ వజ్రముష్టిస్తు మైందేన ద్వివిదేనాశనిప్రభః। రాక్షసాభ్యాం సుఘోరా
భ్యాం కపిముఖ్యౌ సమాగతౌ ॥ ౧౨ ॥ వీరః ప్రతపనో ఘోరో రాక్షసో రణదుర్ధరః। సమ
రే తీక్ష్ణవేగేన నలేన సమయుధ్యత ॥ ౧౩ ॥ ధర్మస్య పుత్రో బలవాన్ సుషేణ ఇతి విశ్రుతః। స వి
ద్యున్మాలినా సార్ధమయుధ్యత మహాకపిః ॥ ౧౪ ॥ వానరాశ్చాపరే భీమా రాక్షసైరపరై
స్సహ। ద్వంద్వం సమీయుర్బహుధా యుద్ధాయ బహుభిస్సహ ॥ ౧౫ ॥ తత్రాసీత్సు
మహద్యుద్ధం తుములం రోమహర్షణమ్। రక్షసాం వానరాణాం చ వీరాణాం జయమిచ్ఛ
తాం ॥ ౧౬ ॥ హరిరాక్షసదేహేభ్యః ప్రభూతాః కేశశాడ్వలాః। శరీరసంఘాటవ
హాః ప్రసుస్రుః శోణితాపగాః ॥ ౧౭ ॥ ఆజఘానేంద్రజిత్క్రుద్ధో వజ్రేణేవ శతక్రతుః।
అంగదం గదయా వీరం శత్రుసైన్యవిదారణమ్ ॥ ౧౮ ॥ తస్య కాంచనచిత్రాంగం రథం
సాశ్వం ససారథిమ్। జఘాన సమరే శ్రీమానంగదో వేగవాన్కపిః ॥ ౧౯ ॥ సంపాతిస్తు
త్రిభిర్బాణైః ప్రజంఘేన సమాహతః। నిజఘానాశ్వకర్ణేన ప్రజంఘం రణమూర్ధని ॥
౨౦ ॥ జంబుమాలీ రథస్థస్తు రథశక్త్యా మహాబలః। బిభేద సమరే క్రుద్ధో హనూమంతం స్త
నాంతరే ॥ ౨౧ ॥ తస్య తం రథమాస్థాయ హనూమాన్మారుతాత్మజః। ప్రమమాథ తలేనా
శు సహ తేనైవ రక్షసా ॥ ౨౨ ॥ మిత్రఘ్నమరిదర్పఘ్నమాపతంతం విభీషణః। ఆసాద్య
గదయా గుర్వ్యా జఘాన రణమూర్ధని ॥ ౨౩ ॥ భిన్నగాత్రశ్శరైస్తీక్ష్ణైః క్షిప్రహస్తేన
రక్షసా। తపనేన గజః క్రుద్ధస్తం జఘానాశు ముష్టినా ॥ ౨౪ ॥ నికుంభస్తు రణే నీలం నీలాం
జనచయప్రభమ్। నిర్బిభేద శరైస్తీక్ష్ణైః కరైర్మేఘమివాంశుమాన్ ॥ ౨౫ ॥ పునశ్శ
రశతేనాశు క్షిప్రహస్తో నిశాచరః। బిభేద సమరే నీలం నికుంభః ప్రజహాస చ ॥ ౨౬ ॥ త
స్యైవ రథచక్రేణ నీలో విష్ణురివాహవే। శిరశ్చిచ్ఛేద సమరే నికుంభస్య చ సారథేః ॥ ౨౭ ॥
గ్రసంతమివ సైన్యాని ప్రఘసం వానరాధిపః। సుగ్రీవస్సప్తపర్ణేన నిర్బిభేద జఘాన చ ॥
౨౮ ॥ ప్రపీడ్య శరవర్షేణ రాక్షసం భీమదర్శనమ్। నిజఘాన విరూపాక్షం శరేణైకే
న లక్ష్మణః ॥ ౨౯ ॥ అగ్నికేతుశ్చ దుర్ధర్షో రశ్మికేతుశ్చ రాక్షసః। సుప్తఘ్నో యజ్ఞ
కోపశ్చ రామం నిర్బిభిదుశ్శరైః ॥ ౩౦ ॥ తేషాం చతుర్ణాం రామస్తు శిరాంసి సమరే శ
రైః। క్రుద్ధశ్చతుర్భిశ్చిచ్ఛేద ఘోరైరగ్నిశిఖోపమైః ॥ ౩౧ ॥ వజ్రముష్టిస్తు మైందేన ము

ష్టినానిహతోరణే। పపాత సరథస్సాశ్వః పురాట్ట ఇవ భూతలే ॥ ౩౨ ॥ వజ్రాశని సమ
స్పర్శో ద్వివిదోఽప్యశనిప్రభమ్। జఘాన గిరిశృంగేణ మిషతాం సర్వరక్షసామ్॥ ౩౩॥ ద్వివి
దం వానరేంద్రం తు నగయోధినమాహవే। శరైరశనిసంకాశైస్స వివ్యాధాశనిప్రభః॥ ౩౪॥
స శరైరభివిద్ధాంగో ద్వివిదః క్రోధమూర్ఛితః। సాలేన సరథం సాశ్వం నిజఘానాశ
నిప్రభమ్ ॥ ౩౫ ॥ నదన్ ప్రతపనో ఘోరం నలం సోఽప్యభ్యధావత। నలః ప్రతపనస్యా
శు పాతయామాస చక్షుషీ॥ ౩౬ ॥ విద్యున్మాలీ రథస్థస్తు శరైః కాంచనభూషితైః। సు
షేణం తాడయామాస ననాద చ ముహుర్ముహుః ॥ ౩౭ ॥ తం రథస్థం తతో దృష్ట్వా సు
షేణో వానరోత్తమః। గిరిశృంగేణ మహతా రథమాశు న్యపాతయత్ ॥ ౩౮ ॥ లాఘ
వేన తు సంయుక్తో విద్యున్మాలీ నిశాచరః। అపక్రమ్య రథాత్తూర్ణం గదాపాణిః క్షి
తౌ స్థితః ॥ ౩౯ ॥ తతః క్రోధసమావిష్టస్సుషేణో హరిపుంగవః। శిలాం సుమహతీం
గృహ్య నిశాచరమభిద్రవత్ ॥ ౪౦ ॥ తమాపతంతం గదయా విద్యున్మాలీ నిశాచరః।
వక్షస్యభిజఘానాశు సుషేణం హరిసత్తమమ్ ॥ ౪౧ ॥ గదాప్రహారం తం ఘోరమ
చింత్య ప్లవగోత్తమః। తాం శిలాం పాతయామాస తస్యోరసి మహామృధే ॥ ౪౨ ॥ శిలా
ప్రహారాభిహతో విద్యున్మాలీ నిశాచరః। నిష్పిష్టహృదయో భూమౌ గతాసుర్నిప
పాత హ ॥ ౪౩ ॥ ఏవం తైర్వానరైశ్శూరైః శూరాస్తే రజనీచరాః। ద్వంద్వే విమృది
తాస్తత్ర దైత్యా ఇవ దివౌకసైః ॥ ౪౪ ॥ శరైః ఖడ్గైర్గదాభిశ్చ శక్తితోమరపట్టసైః।
అపవిద్ధైశ్చ భిన్నైశ్చ రథైస్సాంగ్రామికైర్హయైః ॥ ౪౫ ॥ నిహతైః కుంజరైర్మత్తై
స్తథా వానరరాక్షసైః। చక్రాక్షయుగదండైశ్చ భగ్నైర్ధరణిసంశ్రితైః ॥
౪౬ ॥ బభూవాయోధనం ఘోరం గోమాయుగణసంకులమ్। కబంధాని సముత్పేతు
ర్దిక్షు వానరరక్షసామ్ ॥ ౪౭ ॥ విమర్దే తుములే తస్మిన్ దేవాసురరణోపమే ॥ వి
దార్యమాణా హరిపుంగవైస్తదా నిశాచరాశ్శోణితదిగ్ధగాత్రాః। పునస్సుయుద్ధం త
రసా సమాస్థితా దివాకరస్యాస్తమయాభికాంక్షిణః ॥ ౪౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే -
త్రిచత్వారింశస్సర్గః.

యుధ్యతామేవ తేషాం తు తదా వానరరక్షసామ్। రవిరస్తంగతో రాత్రిః ప్రవృ
త్తా ప్రాణహారిణీ ॥ ౧ ॥ అన్యోన్యం బద్ధవైరాణాం ఘోరాణాం జయమిచ్ఛతామ్। సం
ప్రవృత్తం నిశాయుద్ధం తదా వానరరక్షసామ్ ॥ ౨ ॥ రాక్షసోఽసీతి హరయో హరిశ్చాసీ
తి రాక్షసాః। అన్యోన్యం సమరే జఘ్నుస్తస్మింస్తమసి దారుణే ॥ ౩ ॥ హన దారయ చై
హీతి కథం విద్రవసీతి చ। ఏవం సుతుములశ్శబ్దస్తస్మింస్తమసి శుశ్రువే ॥ ౪ ॥ కాలాః కాం
చనసన్నాహాస్తస్మింస్తమసి రాక్షసాః। సంప్రాదృశ్యంత శైలేంద్రా దీప్తౌషధివనా ఇ
వ ॥ ౫ ॥ తస్మింస్తమసి దుష్పారే రాక్షసాః క్రోధమూర్ఛితాః। పరిపేతుర్మహావేగా
భక్షయంతః ప్లవంగమాన్ ॥ ౬ ॥ తే హయాన్ కాంచనాపీడాన్ ధ్వజాంశ్చాగ్నిశిఖోప
మాన్। ఆప్లుత్య దశనైస్తీక్ష్ణైర్భీమకోపా వ్యదారయన్ ॥ ౭ ॥ వానరా బలినో యుద్ధే
క్షోభయన్ రాక్షసీం చమూమ్। కుంజరాన్ కుంజరారోహాన్ పతాకాధ్వజినో రథాన్ ॥
౮ ॥ చకర్షుశ్చ దదంశుశ్చ దశనైః క్రోధమూర్ఛితాః। లక్ష్మణశ్చాపి రామశ్చ శరై
రాశీవిషోపమైః ॥ ౯ ॥ దృశ్యాదృశ్యాని రక్షాంసి ప్రవరాణి నిజఘ్నతుః। తురంగఖురవిధ్వ
స్తం రథనేమిసముత్థితమ్ ॥ ౧౦ ॥ రురోధ కర్ణనేత్రాణి యుధ్యతాం ధరణీరజః। వర్తమా
నే మహాఘోరే సంగ్రామే రోమహర్షణే ॥ ౧౧ ॥ రుధిరౌఘా మహాఘోరా నద్యస్త
త్ర ప్రసుస్రువుః। తతో భేరీమృదంగానాం పణవానాం చ నిస్వనః ॥ ౧౨ ॥ శంఖనే

ణుస్వనోస్మిత్రస్సంబభూవాద్భుతోపమః । హతానాం హన్యమానానాం రాక్షసానాం
చ నిస్వనః ॥ ౧౩ ॥ శస్త్రానాం వానరాణాం చ సంబభూవాతిదారుణః । హతైర్వానరవీ
రైశ్చ శక్తిశూలపరశ్వధైః ॥ ౧౪ ॥ నిహతైః పర్వతాగ్రైశ్చ రాక్షసైః కామరూపిభిః । శ
స్త్రపుష్పోపహారా చ తత్రాసీద్యుద్ధమేదినీ ॥ ౧౫ ॥ దుర్జ్ఞేయా దుర్నివేశా చ శోణితా
స్రావకర్దమా । సా బభూవ నిశా ఘోరా హరిరాక్షసహారిణీ ॥ ౧౬ ॥ కాళరాత్రీవ భూ
తానాం సర్వేషాం దురతిక్రమా । తతస్తే రాక్షసాస్తత్ర తస్మింస్తమసి దారుణే ॥ ౧౭ ॥ రా
మమేవాభ్యవర్తంత సంహృష్టాశ్శరవృష్టిభిః । తేషామాపతతాం శబ్దః క్రుద్ధానామపగ
ర్జతామ్ ॥ ౧౮ ॥ ఉద్వర్త ఇవ సప్తానాం సముద్రాణాం ప్రశుశ్రువే । తేషాం రామ
శ్శరైష్షడ్భిష్షడ్జఘాన నిశాచరాన్ ॥ ౧౯ ॥ నిమేషాంతరమాత్రేణ శితైరగ్నిశిఖోపమైః ।
యజ్ఞశత్రుశ్చ దుర్ధర్షో మహాపార్శ్వమహోదరౌ ॥ ౨౦ ॥ వజ్రదంష్ట్రో మహా
కాయస్తౌ చోభౌ శుకసారణౌ । తే తు రామేణ బాణౌఘైస్సర్వమర్మసు తాడితాః ॥ ౨౧ ॥
యుద్ధాదపసృతాస్తత్ర సావశేషాయుషో భవన్ । తత్ర కాంచనచిత్రాంగైశ్శరైరగ్నిశి
ఖోపమైః ॥ ౨౨ ॥ దిశశ్చకార విమలాః ప్రదిశశ్చ మహాబలః । (రా
మనామాంకితైర్బాణైర్వ్యాప్తం తద్రణమండలమ్) ॥ ౨౩ ॥ యేత్వన్యే
రాక్షసా భీమా రామస్యాభిముఖే స్థితాః । తేపి నష్టాస్సమాసాద్య పతంగా ఇవ పావకమ్ ॥
౨౪ ॥ సువర్ణపుంఖైర్విశిఖైస్సంపతద్భిస్సహస్రశః । బభూవ రజనీ చిత్రా ఖద్యోతైరి
వ శారదీ ॥ ౨౫ ॥ రాక్షసానాం చ నినదైర్హరీణాం చాపి నిస్వనైః । సా బభూవ నిశా
ఘోరా భూయో ఘోరతరా తదా ॥ ౨౬ ॥ తేన శబ్దేన మహతా ప్రవృద్ధేన సమంతతః ।
త్రికూటః కందరాకీర్ణః ప్రవ్యాహరదివాచలః ॥ ౨౭ ॥ గోలాంగూలా మహాకాయా
స్తమసా తుల్యవర్చసః । సంపరిష్వజ్య బాహుభ్యాం భక్షయన్ రజనీచరాన్ ॥ ౨౮ ॥
అంగదస్తు రణే శత్రుం నిహంతుం సముపస్థితః । రావణిం నిజఘానాశు సారథిం చ హయానపి ॥
౨౯ ॥ వర్తమానే తదా ఘోరే సంగ్రామే భృశదారుణే । ఇంద్రజిత్తు రథం త్యక్త్వా వి
హతాశ్వో హతసారథిః ॥ ౩౦ ॥ అంగదేన మహాకాయస్తత్రైవాంతరధీయత । తత్క
ర్మ వాలిపుత్రస్య సర్వే దేవాస్సహర్షిభిః ॥ ౩౧ ॥ తుష్టువుః పూజనార్హస్య తౌ చోభౌ
రామలక్ష్మణౌ । ప్రభావం సర్వభూతాని విదురింద్రజితో యుధి ॥ ౩౨ ॥ అదృశ్యస్సర్వ
భూతానాం యోఽభవద్యుధి దుర్జయః । తేన తే తం మహాత్మానం తుష్టా దృష్ట్వా ప్రధర్షి
తమ్ ॥ ౩౩ ॥ తతః ప్రహృష్టాః కపయః ససుగ్రీవవిభీషణాః । సాధు సాధ్వితి నేదుశ్చ దృష్ట్వా
శత్రుం ప్రధర్షితమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఇంద్రజిత్తు తదా తేన నిర్జితో భీమకర్మణా । సంయుగే
వాలిపుత్రేణ క్రోధం చక్రే సుదారుణమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఏతస్మిన్నంతరే రామో వానరాన్వా
క్యమబ్రవీత్ । సర్వే భవంతస్తిష్ఠంతు కపిరాజేన సంగతాః ॥ ౩౬ ॥ స బ్రహ్మణా దత్తవ
రస్త్రైలోక్యం బాధతే భృశమ్ । భవతామర్థసిద్ధ్యర్థం కాలేన స సమాగతః ॥ ౩౭ ॥ అ
ద్యైవ వతుమితవ్యం మే భవంతో విగతజ్వరాః । సోంతర్ధానగతః పాపో రావణీ రణక
ర్కశః ॥ ౩౮ ॥ అదృశ్యో నిశితాన్ బాణాన్ ముమోచాశనివర్చసః । స రామం లక్ష్మణం
చైవ ఘోరైర్నాగమయైశ్శరైః ॥ ౩౯ ॥ బిభేద సమరే క్రుద్ధస్సర్వగాత్రేషు రాక్షసః ।
మాయయా సంవృతస్తత్ర మోహయన్ రాఘవౌ యుధి ॥ ౪౦ ॥ అదృశ్యస్సర్వభూతానాం
కూటయోధీ నిశాచరః । బబంధ శరబంధేన భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౪౧ ॥ తౌ తేన పురు
షవ్యాఘ్రౌ క్రుద్ధేనాశీవిషైశ్శరైః । సహసా నిహతౌ వీరౌ తదా ప్రైక్షంత వానరాః ॥
౪౨ ॥ ప్రకాశరూపస్తు తదా న శక్తస్తౌ బాధితుం రాక్షసరాజపుత్రః । మాయాం ప్ర

యోక్తుంసముపాజగామబబంధతౌరాజసుతౌదురాత్మా ॥౪౩॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః.

సతస్యగతిమన్విచ్ఛన్ రాజపుత్రః ప్రతాపవాన్ । దిదేశాతిబలోరామోదశవానరయూథపాన్ ॥ ౧॥ ద్వౌసుషేణస్యదాయాదౌనీలంచప్లవగర్షభమ్ । అంగదంవాలిపుత్రంచశరభంచతరస్వినమ్ ॥ ౨॥ వినతంజాంబవంతంచసానుప్రస్థంమహాబలమ్ । ఋషభంచర్షభస్కంధమాదిదేశపరంతపః ॥ ౩॥ తేసంప్రహృష్టాహరయోభీమానుద్యమ్యపాదపాన్ । ఆకాశంవివిశుస్సర్వేమార్గమాణాదిశోదశ ॥ ౪॥ తేషాం వేగవతాంవేగమిషుభిర్వేగవత్తరైః । అస్త్రవిత్పరమాస్త్రేణవారయామాసరావణిః ॥ ౫॥ తంభీమవేగాహరయోనారాచైఃక్షతవిగ్రహాః । అంధకారేనదదృశుర్మేఘైస్సూర్యమివావృతమ్ ॥ ౬॥ రామలక్ష్మణయోరేవసర్వమర్మభిదశ్శరాన్ । భృశమావేశయామాసరావణిస్సమితింజయః ॥ ౭॥ నిరంతరశరీరౌతౌభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ । క్రుద్ధేనేంద్రజితావీరౌపన్నగైశ్శరతాంగతైః ॥ ౮॥ తయోఃక్షతజమార్గేణసుస్రావరుధిరంబహు । తావుభౌచప్రకాశేతేపుష్పితావివకింశుకౌ ॥ ౯॥ తతఃపర్యంతరక్తాక్షోభిన్నాంజనచయోపమః । రావణిర్భ్రాతరౌవాక్యమంతర్ధానగతోబ్రవీత్ ॥౧౦॥ యుధ్యమానమనాలక్ష్యంశక్రోపిత్రిదశేశ్వరః । ద్రష్టుమాసాదితుంవాపినశక్తఃకింపునర్యువామ్ ॥ ౧౧ ॥ ప్రావృతావిషుజాలేనరాఘవౌకంకపత్రిణా । ఏష రోషపరీతాత్మానయామియమసాదనమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఏవముక్త్వాతుధర్మజ్ఞౌభ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ । నిర్బిభేదశితైర్బాణైఃప్రజహర్షననాదచ ॥ ౧౩ ॥ భిన్నాంజనచయశ్శ్యామోవిస్ఫార్యవిపులంధనుః । భూయోభూయశ్శరాన్ఘోరాన్విససర్జమహామృధే ॥ ౧౪॥ తతోమర్మసుమర్మజ్ఞోమజ్జయన్నిశితాన్ శరాన్ । రామలక్ష్మణయోర్వీరోననాదచముహుర్ముహుః ॥ ౧౫ ॥ బద్ధౌతుశరబంధేనతావుభౌరణమూర్ధని । నిమేషాంతరమాత్రేణనశేకతురుదీక్షితుమ్ ॥ ౧౬ ॥ తతోవిభిన్నసర్వాంగౌశరశల్యాచితావుభౌ । ధ్వజావివమహేంద్రస్యరజ్జుముక్తౌప్రకంపితౌ ॥ ౧౭ ॥ తౌసంప్రచలితౌవీరౌమర్మభేదేనకర్శితౌ । నిపేతతుర్మహేష్వాసౌజగత్యాంజగతీపతీ ॥ ౧౮ ॥ తౌవీరశయనేవీరౌశయానౌరుధిరోక్షితౌ । శరవేష్టితసర్వాంగావార్తౌపరమపీడితౌ ॥ ౧౯ ॥ నహ్యవిద్ధంతయోర్గాత్రేబభూవాంగుళమంతరమ్ । నానిర్భిణ్ణంనచాస్తబ్ధమాకరాగ్రాదజిహ్మగైః ॥౨౦॥ తౌతుక్రూరేణనిహతౌరక్షసాకామరూపిణా । అసృక్సుస్రువతుస్తీవ్రంజలంప్రస్రవణావివ ॥ ౨౧ ॥ పపాతప్రథమంరామోవిద్ధోమర్మసుమార్గణైః । క్రోధాదింద్రజితాయేనపురాశక్రోవినిర్జితః ॥ ౨౨ ॥ రుక్మపుంఖైఃప్రసన్నాగ్రైరధోగతిభిరాశుగైః । నారాచైరర్ధనారాచైర్భల్లైరంజలికైరపి ॥ ౨౩॥ వివ్యాధవత్సదంతైశ్చసింహదంష్ట్రైః క్షురైస్తథా । సవీరశయనేశిశ్యేవిజ్యమాదాయకార్ముకమ్ ॥ ౨౪ ॥ భిన్నముష్టిపరీణాహంత్రిణతంరత్నభూషితమ్ । బాణపాతాంతరేరామంపతితంపురుషర్షభమ్ ॥ ౨౫॥ సతత్రలక్ష్మణోదృష్ట్వానిరాశోజీవితేభవత్ । రామంకమలపత్రాక్షంశరబంధపరిక్షతమ్ ॥ ౨౬ ॥ శుశోచభ్రాతరందృష్ట్వాపతితంధరణీతలే । హరయశ్చాపితందృష్ట్వాసంతాపంపరమంగతాః ॥ ౨౭ ॥ శోకార్తాశ్చుక్రుశుర్ఘోరమశ్రుపూరితలోచనాః । బద్ధౌతువీరౌపతితౌశయానౌతౌవానరాస్సంపరివార్యతస్థుః । సమాగతావాయుసుతప్రముఖ్యావిషాదమార్తాఃపరమంచజగ్ముః ॥ ౨౮ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచచత్వారింశస్సర్గః.

తతోద్యాంపృథివీంచైవవీక్షమాణావనౌకసః । దదృశుస్సంతతౌబాణైర్భ్రా

తరౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౧ ॥ వృష్ట్వేవోపరతే దేవే కృతకర్మణి రాక్షసే । ఆజగామా
థ తం దేశం ససుగ్రీవో విభీషణః ॥ ౨ ॥ నీలద్వివిదమైందాశ్చ సుషేణకుముదాంగ
దాః । తూర్ణం హనుమతా సార్ధ మన్వశోచంత రాఘవౌ ॥ ౩॥ నిశ్చేష్టౌ మందనిశ్వా
సౌ శోణితౌఘపరిప్లుతౌ । శరజాలాచితౌ స్తబ్ధౌ శయానౌ శరతల్పయోః ॥ ౪ ॥ నిశ్వ
సంతౌ యథా సర్పౌ నిశ్చేష్టౌ మందవిక్రమౌ । రుధిరస్రావదిగ్ధాంగౌ తాపనీయావివ
ధ్వజౌ ॥ ౫ ॥ తౌ వీరశయనే వీరౌ శయానౌ మందచేష్టితౌ । యూథపైస్తైః పరివృతౌ
బాష్పవ్యాకులలోచనైః ॥ ౬ ॥ రాఘవౌ పతితౌ దృష్ట్వా శరజాలసమావృతౌ । బ
భూవుర్వ్యథితాస్సర్వే వానరాస్సవిభీషణాః ॥ ౭॥ అంతరిక్షం నిరీక్షంతో దిశస్సర్వా
శ్చ వానరాః । న చైనం మాయయాచ్ఛన్నం దదృశూ రావణిం రణే ॥ ౮ ॥ తంతు మా
యాప్రతిచ్ఛన్నం మాయయైవ విభీషణః । వీక్షమాణో దదర్శాథ భ్రాతుః పుత్రమ
వస్థితమ్ ॥ ౯ ॥ తమప్రతిమకర్మాణమప్రతిద్వంద్వమాహవే । దదర్శాంతర్హితం
వీరం వరదానాద్విభీషణః ॥ ౧౦ ॥ తేజసా యశసా చైవ విక్రమేణ చ సంయుతమ్ । ఇం
ద్రజిత్త్వాత్మనః కర్మ తౌ శయానౌ సమీక్ష్య చ ॥ ౧౧॥ ఉవాచ పరమప్రీతో హర్షయన్
సర్వనైరృతాన్ । దూషణస్య చ హంతారౌ ఖరస్య చ మహాబలౌ ॥ ౧౨ ॥ సాదితౌ
మామకైర్బాణైర్భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ । నేమౌ మోక్షయితుం శక్యావేతస్మా
దిషుబంధనాత్ ॥ ౧౩ ॥ సర్వైరపి సమాగమ్య సర్షిసంఘైస్సురాసురైః । యత్కృ
తే చింతయానస్య శోకార్తస్య పితుర్మమ ॥ ౧౪ ॥ అస్పృష్ట్వా శయనం గాత్రైస్త్రి
యామా యాతి శర్వరీ । కృత్స్నేయం యత్కృతే లంకా నదీ వర్షాస్వివాకులా ॥ ౧౫ ॥
సోఽయం మూలహరోఽనర్థస్సర్వేషాం నిహతో మయా । రామస్య లక్ష్మణస్యాపి సర్వే
షాం చ వనౌకసామ్ ॥ ౧౬ ॥ విక్రమా నిష్ఫలాస్సర్వే యథా శరది తోయదాః । ఏవము
క్త్వా తు తాన్సర్వాన్రాక్షసాన్పరిపార్శ్వతః ॥ ౧౭॥ యూథపానపి తాన్సర్వాం
స్తాడయామాస రావణిః । నీలం నవభిరాహత్య మైందం చ ద్వివిదం తథా ॥ ౧౮ ॥ త్రి
భిస్త్రిభిరమిత్రఘ్నస్తతాప ప్రవరేషుభిః । జాంబవంతం మహేష్వాసో విద్ధ్వా బాణే
న వక్షసి ॥ ౧౯ ॥ హనూమతో వేగవతో విససర్జ శరాన్దశ । గవాక్షం శరభం చై
వ ద్వావప్యమితతేజసౌ ॥ ౨౦॥ ద్వాభ్యాం ద్వాభ్యాం మహావేగో వివ్యాధ యుధి రా
వణిః । గోలాంగూలేశ్వరం చైవ వాలిపుత్రమథాంగదమ్ ॥ ౨౧ ॥ వివ్యాధ బహుభి
ర్బాణైస్త్వరమాణోఽథ రావణిః । తాన్వానరవరాన్భిత్త్వా శరైరగ్నిశిఖోపమైః ॥
౨౨ ॥ ననాద బలవాంస్తత్ర మహాసత్త్వస్స రావణిః । తానర్దయిత్వా బాణౌఘైస్త్రా
సయిత్వా స వానరాన్ ॥ ౨౩ ॥ ప్రజహాస మహాబాహుర్వచనం చేదమబ్రవీత్ । శర
బంధేన ఘోరేణ మయా బద్ధౌ చమూముఖే ॥ ౨౪ ॥ సహితౌ భ్రాతరావేతౌ నిశామ
యత రాక్షసాః । ఏవముక్తాస్తు తే సర్వే రాక్షసాః కూటయోధినః ॥ ౨౫॥ పరం విస్మయ
మాజగ్ముః కర్మణా తేన హర్షితాః । వినేదుశ్చ మహానాదాన్సర్వతో జలదోపమాః ॥
౨౬ ॥ హతో రామ ఇతి జ్ఞాత్వా రావణిం సమపూజయన్ । నిష్పందౌ తు తదా దృష్ట్వా
తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౨౭ ॥ వసుధాయాం నిరుచ్ఛ్వాసౌ హతావిత్యన్వమన్యత ।
హర్షేణ తు సమావిష్ట ఇంద్రజిత్సమితింజయః ॥ ౨౮ ॥ ప్రవివేశ పురీం లంకాం హ
ర్షయన్సర్వరాక్షసాన్ । రామలక్ష్మణయోర్దృష్ట్వా శరీరే సాయకైశ్చితే ॥ ౨౯ ॥
సర్వాణి చాంగోపాంగాని సుగ్రీవం భయమావిశత్ । తమువాచ పరిత్రస్తం వానరేం
ద్రం విభీషణః ॥ ౩౦ ॥ సబాష్పవదనం దీనం శోకవ్యాకులలోచనమ్ । అలం త్రాసే
న సుగ్రీవ బాష్పవేగో నిగృహ్యతామ్ ॥ ౩౧ ॥ ఏవం ప్రాయాణి యుద్ధాని విజయో నా

స్త్రీ నైష్ఠికః । ఏకైవ భాగ్యతాస్మాకం యది వీర భవిష్యతి ॥ ౩౨ ॥ మోహమేతౌ ప్రహాస్యేతే మహాత్మానౌ మహాబలౌ । పర్యవస్థాపయాత్మాన మనాథం మాం చ వానర ॥ ౩౩ ॥ సత్యధర్మానురక్తానాం నాస్తి మృత్యుకృతం భయమ్ । ఏవముక్త్వా తతస్తస్య జలక్లిన్నేన పాణినా ॥ ౩౪ ॥ సుగ్రీవస్య శుభే నేత్రే ప్రమమార్జ విభీషణః । తతస్సలిల మాదాయ విద్యయా పరిజప్య చ ॥ ౩౫ ॥ సుగ్రీవనేత్రే ధర్మాత్మా సమమార్జ విభీషణః । ప్రమృజ్య వదనం తస్య కపిరాజస్య ధీమతః ॥ ౩౬ ॥ అబ్రవీత్కాలసంప్రాప్త మసంభ్రమ మిదం వచః । న కాలః కపిరాజేంద్ర వైక్లబ్య మనువర్తితుమ్ ॥ ౩౭ ॥ అతిస్నేహోఽప్యకాలేస్మిన్మరణాయోపకల్పతే । తస్మాదుత్సృజ్య వైక్లబ్యం సర్వకార్యవినాశనమ్ ॥ ౩౮ ॥ హితం రామపురోగాణాం సైన్యానా మనుచింత్యతామ్ । అథవా రక్ష్యతాం రామో యావత్సంజ్ఞావిపర్యయః ॥ ౩౯ ॥ లబ్ధసంజ్ఞౌ హి కాకుత్స్థౌ భయం నో వ్యపనేష్యతః । నైతత్ కించన రామస్య న చ రామో ముమూర్షతి ॥ ౪౦ ॥ న హ్యేనం హాస్యతే లక్ష్మీర్దుర్లభా యా గతాయుషామ్ । తస్మాదాశ్వాసయాత్మానం బలం చాశ్వాసయ స్వకమ్ ॥ ౪౧ ॥ యావత్కార్యాణి సర్వాణి పునస్సంస్థాపయామ్యహమ్ । ఏతే హి ఫుల్లనయనాస్త్రాసాదాగతవిభ్రమాః ॥ ౪౨ ॥ కర్ణే కర్ణే ప్రకథితా హరయో హరిసత్తమ । మాం తు దృష్ట్వా ప్రధావంత మనీకం సంప్రహర్షితుమ్ ॥ ౪౩ ॥ త్యజంతు హరయస్త్రాసం భుక్తపూర్వామివ స్రజమ్ । సమాశ్వాస్య తు సుగ్రీవం రాక్షసేంద్రో విభీషణః ॥ ౪౪ ॥ విద్రుతం వానరానీకం తత్సమాశ్వాసయత్పునః । ఇంద్రజిత్తు మహామాయ స్సర్వసైన్యసమావృతః ॥ ౪౫ ॥ వివేశ నగరీం లంకాం పితరం చాభ్యుపాగమత్ । తత్ర రావణ మాసీన మభివాద్య కృతాంజలిః ॥ ౪౬ ॥ ఆచచక్షే ప్రియం పిత్రే నిహతౌ రామలక్ష్మణౌ । ఉత్పపాత తతో హృష్టః పుత్రం చ పరిషస్వజే ॥ ౪౭ ॥ రావణో రక్షసాం మధ్యే శ్రుత్వా శత్రూ నిపాతితౌ । ఉపాఘ్రాయ స మూర్ధ్న్యేనం పప్రచ్ఛ ప్రీతమానసః ॥ ౪౮ ॥ పృచ్ఛతే చ యథావృత్తం పిత్రే సర్వం న్యవేదయత్ । యథా తౌ శరబంధేన నిశ్చేష్టౌ నిష్ప్రభౌ కృతౌ ॥ ౪౯ ॥ స హర్షవేగానుగతాంతరాత్మా శ్రుత్వా వచస్తస్య మహారథస్య । జహౌ జ్వరం దాశరథేస్సముత్థితం ప్రహృష్య వాచాభిననంద పుత్రమ్ ॥ ౫౦ ॥

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - షట్చత్వారింశస్సర్గః.

ప్రతిప్రవిష్టే లంకాం తు కృతార్థే రావణాత్మజే । రాఘవం పరివార్యార్తా రరక్షుర్వానరర్షభాః ॥ ౧ ॥ హనూమానంగదో నీలః సుషేణః కుముదో నలః । గజో గవాక్షో గవయశ్శరభో గంధమాదనః ॥ ౨ ॥ జాంబవానృషభస్స్కంధో రంభశ్శతవలిః పృథుః । వ్యూఢానీకాశ్చ యత్తాశ్చ ద్రుమానాదాయ సర్వతః ॥ ౩ ॥ వీక్షమాణా దిశస్సర్వా స్తిర్యగూర్ధ్వం చ వానరాః । తృణేష్వపి చ చేష్టత్సు రాక్షసా ఇతి మేనిరే ॥ ౪ ॥ రావణశ్చాపి సంహృష్టో విసృజ్యేంద్రజితం సుతమ్ । ఆజుహావ తతస్సీతా రక్షిణీ రాక్షసీ స్తదా ॥ ౫ ॥ రాక్షస్యస్త్రిజటా చైవ శాసనాత్సముపస్థితాః । తా ఉవాచ తతో హృష్టో రాక్షసీ రాక్షసాధిపః ॥ ౬ ॥ హతావింద్రజితాఖ్యాత వైదేహ్యా రామలక్ష్మణౌ । పుష్పకం చ సమారోప్య దర్శయధ్వం హతౌ రణే ॥ ౭ ॥ యదాశ్రయా దవష్టబ్ధా నేయం మాముపతిష్ఠతి । సోఽస్యా భర్తా సహ భ్రాత్రా నిరస్తో రణమూర్ధని ॥ ౮ ॥ నిర్విశంకా నిరుద్విగ్నా నిరపేక్షా చ మైథిలీ । మాముపస్థాస్యతే సీతా సర్వాభరణభూషితా ॥ ౯ ॥ అద్య కాలవశం ప్రాప్తం రణే రామం సలక్ష్మణమ్ । అవేక్ష్య వినివృత్తాశా నాన్యాంగత మపశ్యతీ ॥ ౧౦ ॥ అనపేక్షా విశాలాక్షీ మాముపస్థాస్యతే స్వయమ్ । తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రా

వణస్య దురాత్మనః ॥ ౧౧ ॥ రాక్షస్యస్తాస్తథేత్యుక్త్వా జగ్ముర్వై యత్ర పుష్పకమ్ । త
తః పుష్పకమాదాయ రాక్షస్యో రావణాజ్ఞయా ॥ ౧౨ ॥ అశోకవనికాస్థాం తాం మై
థిలీం సముపానయన్ । తామాదాయ తు రాక్షస్యో భర్తృశోకపరాజితామ్ ॥ ౧౩ ॥ సీ
తామారోపయామాసుర్విమానం పుష్పకం తదా । తతః పుష్పకమారోప్య సీతాం త్రిజ
టయా సహ ॥ ౧౪ ॥ జగ్ముర్దర్శయితుం తస్యై రాక్షస్యో రామలక్ష్మణౌ । రావణోఽకా
రయల్లంకాం పతాకాధ్వజమాలినీమ్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రాఘోషయత హృష్టశ్చ లంకాయాం
రాక్షసేశ్వరః । రాఘవో లక్ష్మణశ్చైవ హతావింద్రజితా రణే ॥ ౧౬ ॥ విమానేనాపి
సీతా తు గత్వా త్రిజటయా సహ । దదర్శ వానరాణాం తు సర్వం సైన్యం నిపాతితమ్ ॥
౧౭ ॥ ప్రహృష్టమనసశ్చాపి దదర్శాపి శితాశనాన్ । వానరాంశ్చాపి దుఃఖార్తాన్ రా
మలక్ష్మణపార్శ్వతః ॥ ౧౮ ॥ తతస్సీతా దదర్శోభౌ శయానౌ శరతల్పయోః । లక్ష్మణం
చాపి రామం చ విసంజ్ఞౌ శరపీడితౌ ॥ ౧౯ ॥ విధ్వస్తకవచౌ వీరౌ విప్రవిద్ధశరాసనౌ । సా
యకైశ్ఛిన్నసర్వాంగౌ శరస్తంబమయౌ క్షితౌ ॥ ౨౦ ॥ తౌ దృష్ట్వా భ్రాతరౌ తత్ర
వీరౌ సా పురుషర్షభౌ । శయానౌ పుండరీకాక్షౌ కుమారావివ పావకీ ॥ ౨౧ ॥ శరత
ల్పగతౌ వీరౌ తథాభూతౌ నరర్షభౌ । దుఃఖార్తా సుభృశం సీతా సుచిరం విలలాప హ ॥
౨౨ ॥ భర్తారమనవద్యాంగీ లక్ష్మణం చాసితేక్షణా । ప్రేక్ష్య పాంసుషు వేష్టం
తౌ రురోద జనకాత్మజా ॥ ౨౩ ॥ సబాష్పశోకాభిహతా సమీక్ష్య తౌ భ్రాతరౌ దే
వసమప్రభావౌ । వితర్కయంతీ నిధనం తయోస్సా దుఃఖాన్వితా వాక్యమిదం జగాద ॥
౨౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - సప్తచత్వారింశస్సర్గః .

భర్తారం నిహతం దృష్ట్వా లక్ష్మణం చ మహాబలమ్ । విలలాప భృశం సీతా కరుణం
శోకకర్శితా ॥ ౧ ॥ ఊచుర్లక్షణినో యే మాం పుత్రిణ్యవిధవేతి చ । తేఽద్య సర్వే హతే
రామే జ్ఞానినోఽనృతవాదినః ॥ ౨ ॥ యజ్వనో మహిషీం యే మామూచుః పత్నీం చ సత్రి
ణః । తేఽద్య సర్వే హతే రామే జ్ఞానినోఽనృతవాదినః ॥ ౩ ॥ ఊచుస్సంశ్రవణే యే మాం ద్వి
జాః కార్తాంతికాశ్శుభామ్ । తేఽద్య సర్వే హతే రామే జ్ఞానినోఽనృతవాదినః ॥ ౪ ॥ వీర
పార్థివపత్నీ త్వం యే ధన్యేతి చ మాం విదుః । తేఽద్య సర్వే హతే రామే జ్ఞానినోఽనృతవాది
నః ॥ ౫ ॥ ఇమాని ఖలు పద్మాని పాదయోర్యైః కిల స్త్రియః । ఆధిరాజ్యేఽభిషిచ్యంతే నరేం
ద్రైః పతిభిస్సహ ॥ ౬ ॥ వైధవ్యం యాంతి యైర్నార్యోఽలక్షణైర్భాగ్యదుర్లభాః । నా
త్మనస్తాని పశ్యామి పశ్యంతీ హతలక్షణా ॥ ౭ ॥ సత్యనామాని పద్మాని స్త్రీణాముక్తాని లక్ష
ణైః । తాన్యద్య నిహతే రామే వితథాని భవంతి మే ॥ ౮ ॥ కేశాస్సూక్ష్మాస్సమా నీలా భ్రు
వౌ చాసంగతే మమ । వృత్తే చారోమశే జంఘే దంతాశ్చావిరళా మమ ॥ ౯ ॥ శంఖే నేత్రే
కరౌ పాదౌ గుల్ఫావూరూ చ మే చితౌ । అనువృత్తనఖాః స్నిగ్ధాస్సమాశ్చాంగుళయో మమ ॥
(స్తనౌ చావిరళౌ పీనౌ మమేమౌ మగ్నచూచుకౌ) ॥ ౧౦ ॥ మగ్నా చోత్సంగినీ నాభిః పార్శ్వో
రస్కాశ్చ మే చితాః । మమ వర్ణో మణినిభో మృదూన్యంగరుహాణి చ ॥ ౧౧ ॥ ప్రతిష్ఠితాం
ద్వాదశభిర్మామూచుశ్శుభలక్షణామ్ । సమగ్రయవమచ్ఛిద్రం పాణిపాదం చ వర్ణవత్ ॥
౧౨ ॥ మందస్మితేత్యేవ చ మాం కన్యాలక్షణినో విదుః । ఆధిరాజ్యేఽభిషేకో మే బ్రాహ్మ
ణైః పతినా సహ ॥ ౧౩ ॥ కృతాంతకుశలైరుక్తం తత్సర్వం వితథీకృతమ్ । శోధయిత్వా జన
స్థానం ప్రవృత్తిముపలభ్య చ ॥ ౧౪ ॥ తీర్త్వా సాగరమక్షోభ్యం భ్రాతరౌ గోష్పదే హ
తౌ । నను వారుణమాగ్నేయమైంద్రం వాయవ్యమేవ చ ॥ ౧౫ ॥ అస్త్రం బ్రహ్మశిరశ్చైవ
రాఘవౌ ప్రత్యపద్యతామ్ । అదృశ్యమానేన రణే మాయయా వాసవోపమౌ ॥ ౧౬ ॥ మ
మ నాథావనాథాయా నిహతౌ రామలక్ష్మణౌ । న హి దృష్టిపథం ప్రాప్య రాఘవస్య రణే రి

వుః ॥ ౧౭ ॥ జీవన్ప్రతినివర్తేత యద్యపి స్యాన్మనోజవః। న కాలస్యాతిభారోస్తి కృతాం
తశ్చ సుదుర్జయః ॥ ౧౮ ॥ యత్ర రామస్సహభ్రాత్రా శేతే యుధి నిపాతితః। న శోచా
మి తథా రామం లక్ష్మణం చ మహాబలమ్ ॥ ౧౯ ॥ నాత్మానం జననీం వాపి యథా శ్వశ్రూం
తపస్వినీమ్। సా తు చింతయతే నిత్యం సమాప్తవ్రతమాగతమ్ ॥ ౨౦ ॥ కదా ద్రక్ష్యామి సీ
తాం చ రామం చ సహలక్ష్మణమ్। పరిదేవయమానాం తాం రాక్షసీ త్రిజటాబ్రవీత్ ॥
౨౧ ॥ మా విషాదం కృథా దేవి భర్తాయం తవ జీవతి। కారణాని చ వక్ష్యామి మహాంతి సదృ
శాని చ ॥ ౨౨ ॥ యథేమౌ జీవతో దేవి భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ। నహి కోపపరీతాని హ
ర్షపర్యుత్సుకాని చ ॥ ౨౩ ॥ భవంతి యుధి యోధానాం ముఖాని నిహతే పతౌ। ఇదం వి
మానం వైదేహి పుష్పకం నామ నామతః ॥ ౨౪ ॥ దివ్యం త్వాం ధారయన్నైవం యద్యే
తౌ గతజీవితౌ। హతవీరప్రధానా హి హతోత్సాహా నిరుద్యమా ॥ ౨౫ ॥ సేనా భ్రమతి
సంఖ్యేషు హతకర్ణేవ నౌర్జలే। ఇయం పునరసంభ్రాంతా నిరుద్విగ్నా తరస్వినీ ॥ ౨౬ ॥
సేనా రక్షతి కాకుత్స్థౌ మయా ప్రీత్యా నివేదితౌ। సా త్వం భవ సువిస్రబ్ధా అనుమానైస్సు
ఖోదయైః ॥ ౨౭ ॥ అహతౌ పశ్య కాకుత్స్థౌ స్నేహాదేతద్బ్రవీమి తే। అనృతం నోక్త
పూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచన ॥ ౨౮ ॥ చారిత్రసుఖశీలత్వాత్ప్రవిష్టాసి మనో మమ।
నేమౌ శక్యౌ రణే జేతుం సేంద్రైరపి సురాసురైః ॥ ౨౯ ॥ ఏతయోరాననం దృష్ట్వా మయా
చావేదితం తవ। ఇదం చ సుమహచ్చిహ్నం శనైః పశ్యస్వ మైథిలి ॥ ౩౦ ॥ నిస్సంజ్ఞావప్యుభా
వేతౌ నైవ లక్ష్మీర్వియుజ్యతే। ప్రాయేణ గతపత్వానాం పురుషాణాం గతాయుషామ్ ॥
౩౧ ॥ దృశ్యమానేషు వక్త్రేషు పరం భవతి వైకృతమ్। త్యజ శోకం చ మోహం చ దుఃఖం
చ జనకాత్మజే ॥ ౩౨ ॥ రామలక్ష్మణయోరర్థే నాద్య శక్యమజీవితుమ్। శ్రుత్వా తు వచ
నం తస్యాస్సీతా సురసుతోపమా ॥ ౩౩ ॥ కృతాంజలిరువాచేదమేవమస్త్వితి మైథిలీ। వి
మానం పుష్పకం తత్తు సన్నివర్త్య మనోజవమ్ ॥ ౩౪ ॥ దీనా త్రిజటయా సీతా లంకామే
వ ప్రచోదితా। తతస్త్రిజటయా సార్ధం పుష్పకాదవరుహ్య సా ॥ ౩౫ ॥ అశోకవనికా
మేవ రాక్షసీభిః ప్రవేశితా। ప్రవిశ్య సీతా బహువృక్షషండాం తాం రాక్షసేంద్రస్య వి
హారభూమిమ్। సంప్రేక్ష్య సంచింత్య చ రాజపుత్రౌ పరం విషాదం సముపాజగామ ॥
౩౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - అష్టచత్వారింశస్సర్గః

ఘోరేణ శరబంధేన బద్ధౌ దశరథాత్మజౌ। నిశ్వసంతౌ యథా నాగౌ శయానౌ రుధి
రోక్షితౌ ॥ ౧ ॥ సర్వే తే వానరశ్రేష్ఠాస్ససుగ్రీవా మహాబలాః। పరివార్య మహాత్మా
నౌ తస్థుః శోకపరిప్లుతాః ॥ ౨ ॥ ఏతస్మిన్నంతరే రామః ప్రత్యబుధ్యత వీర్యవాన్। స్థిర
త్వాత్సత్వయోగాచ్చ శరైస్సందానితోపి సన్ ॥ ౩ ॥ తతో దృష్ట్వా సరుధిరం విషణ్ణం
గాఢమాహతమ్। భ్రాతరం దీనవదనం పర్యదేవయదాతురః ॥ ౪ ॥ కిం ను మే సీతయా
కార్యం కిం కార్యం జీవితేన వా। శయానం యోద్య పశ్యామి భ్రాతరం యుధి నిర్జితమ్ ॥
౫ ॥ శక్యా సీతా సమా నారీ మర్త్యలోకే విచిన్వతా। న లక్ష్మణసమో భ్రాతా స
చివస్సాంపరాయికః ॥ ౬ ॥ పరిత్యక్ష్యామ్యహం ప్రాణం వానరాణాం తు పశ్యతాం ॥
యది పంచత్వమాపన్నస్సుమిత్రానందవర్ధనః ॥ ౭ ॥ కిం ను వక్ష్యామి కౌసల్యాం
మాతరం కిం ను కైకయీమ్। కథమంబాం సుమిత్రాం చ పుత్రదర్శనలాలసామ్ ॥ ౮ ॥
వివత్సాం వేపమానాం చ క్రోశంతీం కురరీమివ। కథమాశ్వాసయిష్యామి యది యా
స్యామి తం వినా ॥ ౯ ॥ కథం వక్ష్యామి శత్రుఘ్నం భరతం చ యశస్వినమ్। మయా స
హ వనం యాతో వినా తేనాగతః పునః ॥ ౧౦ ॥ ఉపాలంభం న శక్ష్యామి సోఢుం బత సుమి
త్రయా। ఇహైవ దేహం త్యక్ష్యామి నహి జీవితుముత్సహే ॥ ౧౧ ॥ ధిఙ్మాం దుష్కృ

తకర్మాణమనార్యం యత్కృతే హ్యసౌ । లక్ష్మణః పతితశ్శేతే శరతల్పే గతాసువత్ ॥
౧౨ ॥ త్వం నిత్యం సు విషణ్ణం మామాశ్వాసయసి లక్ష్మణ । గతాసుర్నాద్య శక్నోషి
మామార్తమభిభాషితుమ్ ॥ ౧౩ ॥ యేనాద్య నిహతా యుద్ధే రాక్షసా వినిపాతితాః ।
తస్యామేవ క్షితౌ వీర త్వం శేషే నిహతః పరైః ॥ ౧౪ ॥ శయానశ్శరతల్పేఽస్మిన్ స్వశో
ణితపరిప్లుతః । శరజాలైశ్చితో భాతి భాస్కరోఽస్తమివ వ్రజన్ ॥ ౧౫ ॥ బాణాభిహతమ
ర్మత్వాన్న శక్నోత్యభిభాషితుమ్ । రుజా చాబ్రువతో హ్యస్య దృష్టిరాగేణ సూచ్య
తే ॥ ౧౬ ॥ యథైవ మాం వనం యాంతమనుయాతో మహాద్యుతిః । అహమప్యనుయా
స్యామి తథైవైనం యమక్షయమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఇష్టబంధుజనో నిత్యం మాం చ నిత్యమనువ్ర
తః । ఇమామద్య గతోఽవస్థాం మమానార్యస్య దుర్నయైః ॥ ౧౮ ॥ సురుష్టేనాపి వీరే
ణ లక్ష్మణేన న సంస్మరే । పరుషం విప్రియం వాపి శ్రావితం న కదాచన ॥ ౧౯ ॥ విసస
ర్జైకవేగేన పంచబాణశతాని యః । ఇష్వస్త్రేష్వధికస్తస్మాత్కార్తవీర్యాచ్చ లక్ష్మ
ణః ॥ ౨౦ ॥ అస్త్రైరస్త్రాణి యో హన్యాచ్ఛక్రస్యాపి మహాత్మనః । సోఽయముర్వ్యాం
హతశ్శేతే మహార్హశయనోచితః ॥ ౨౧ ॥ తచ్చ మిథ్యాప్రలప్తం మాం ప్రధక్ష్యతి
న సంశయః । యన్మయా న కృతో రాజా రాక్షసానాం విభీషణః ॥ ౨౨ ॥ అస్మిన్ ము
హూర్తే సుగ్రీవ ప్రతియాతుమితోఽర్హసి । మత్వా హీనం మయా రాజన్ రావణోఽ
భిద్రవేద్బలీ ॥ ౨౩ ॥ అంగదం తు పురస్కృత్య ససైన్యస్ససుహృజ్జనః । సాగరం తర
సుగ్రీవ నీలేన చ నలేన చ ॥ ౨౪ ॥ కృతం హనుమతా కార్యం యదన్యైర్దుష్కరం ర
ణే । ఋక్షరాజేన తుష్యామి గోలాంగూలాధిపేన చ ॥ ౨౫ ॥ అంగదేన కృతం కర్మ
మైందేన ద్వివిదేన చ । యుద్ధం కేసరిణా సంఖ్యే ఘోరం సంపాతినా కృతమ్ ॥ ౨౬ ॥
గవయేన గవాక్షేణ శరభేణ గజేన చ । అన్యైశ్చ హరిభిర్యుద్ధం మదర్థే త్యక్తజీవి
తైః ॥ ౨౭ ॥ న చాతిక్రమితుం శక్యం దైవం సుగ్రీవ మానుషైః । యత్తు శక్యం వయ
స్యేన సుహృదా చ పరంతప ॥ ౨౮ ॥ కృతం సుగ్రీవ తత్సర్వం భవతా ధర్మభీరుణా । మి
త్రకార్యం కృతమిదం భవద్భిర్వానరర్షభాః ॥ ౨౯ ॥ అనుజ్ఞాతా మయా సర్వే య
థేష్టం గంతుమర్హథ । శుశ్రువుస్తస్య తే సర్వే వానరాః పరిదేవనమ్ ॥ ౩౦ ॥ వర్త
యాంచక్రురశ్రూణి నేత్రైః కృష్ణేతరేక్షణాః । తతస్సర్వాణ్యనీకాని స్థాపయిత్వా
విభీషణః ॥ ౩౧ ॥ ఆజగామ గదాపాణిస్త్వరితో యత్ర రాఘవః । తం దృష్ట్వా త్వరితం
యాంతం నీలాంజనచయోపమమ్ ॥ ౩౨ ॥ వానరా దుద్రువుస్సర్వే మన్యమానాస్తు
రావణిమ్ । నిశ్చేష్టావపి గతజ్ఞానౌ రణరేణుసముక్షితౌ ॥ ౩౩ ॥ శయానౌ శరతల్పస్థౌ ద్ర
ష్టుమాయాద్విభీషణః ॥ తం రాక్షసేంద్రాత్మజశంకయా తే నిపాతితౌ రాజసుతౌ చ
దృష్ట్వా । విభీషణం వివ్యథిరే చ దృష్ట్వా మేఘా యథా వాయుహతాః ప్లవంగాః ॥ ౩౪ ॥ ఇ
తి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోనపంచాశస్సర్గః

అథోవాచ మహాతేజా హరిరాజో మహాబలః । కిమియం వ్యథితా సేనా మూఢవాతేవ నౌ
ర్జలే ॥ ౧ ॥ సుగ్రీవస్య వచశ్శ్రుత్వా వాలిపుత్రోఽంగదోఽబ్రవీత్ । న త్వం పశ్యసి రామం చ ల
క్ష్మణం చ మహాబలమ్ ॥ ౨ ॥ శరజాలాచితౌ వీరావుభౌ దశరథాత్మజౌ । శరతల్పే మహాత్మా
నౌ శయానౌ రుధిరోక్షితౌ ॥ ౩ ॥ అథాబ్రవీద్వానరేంద్రస్సుగ్రీవః పుత్రమంగదమ్ । నా
నిమిత్తమిదం మన్యే భవితవ్యం భయేన తు ॥ ౪ ॥ విషణ్ణవదనా హ్యేతే త్యక్తప్రహరణా ది
శః । ప్రపలాయంతి హరయస్త్రాసాదుత్ఫుల్లలోచనాః ॥ ౫ ॥ అన్యోన్యస్య న లజ్జంతే న నిరీ
క్షంతి పృష్ఠతః । విప్రకర్షంతి చాన్యోన్యం పతితం లంఘయంతి చ ॥ ౬ ॥ ఏతస్మిన్నంత

రేవీరో గదాపాణిర్విభీషణః । సుగ్రీవం వర్ధయామాస రాఘవం చ నిరైక్షత ॥ ౭ ॥ విభీ
షణం తం సుగ్రీవో దృష్ట్వా వానరభీషణమ్ । ఋక్షరాజం సమీపస్థం జాంబవంతముచా
చ హ ॥ ౮ ॥ విభీషణోఽయం సంప్రాప్తో యం దృష్ట్వా వానరర్షభాః । విద్రవంతి పరిత్ర
స్తా రావణాత్మజశంకయా ॥ ౯ ॥ శీఘ్రమేతాన్ సుసంత్రస్తాన్ బహుధా విప్రధావితాన్ ।
పర్యవస్థాపయాఖ్యాహి విభీషణముపస్థితమ్ ॥ ౧౦ ॥ సుగ్రీవేణైవముక్తస్తు జాంబవానృ
క్షపార్థివః । వానరాన్ సాంత్వయామాస సన్నిరుధ్య ప్రధావతః ॥ ౧౧ ॥ తే నివృత్తాః
పునస్సర్వే వానరాస్త్యక్తసంభ్రమాః । ఋక్షరాజవచః శ్రుత్వా తం చ దృష్ట్వా విభీ
షణమ్ ॥ ౧౨ ॥ విభీషణస్తు రామస్య దృష్ట్వా గాత్రం శరైశ్చితమ్ । లక్ష్మణస్య చ ధర్మా
త్మా బభూవ వ్యథితేంద్రియః ॥ ౧౩ ॥ జలక్లిన్నేన హస్తేన తయోర్నేత్రే ప్రమృజ్య చ ।
శోకసంపీడితమనా రురోద విలలాప చ ॥ ౧౪ ॥ ఇమౌ తౌ సత్త్వసంపన్నౌ విక్రాంతౌ
ప్రియసంయుగౌ । ఇమామవస్థాం గమితౌ రాక్షసైః కూటయోధిభిః ॥ ౧౫ ॥ భ్రాతుః
పుత్రేణ మే తేన దుష్పుత్రేణ దురాత్మనా । రాక్షస్యా జిహ్మయా బుద్ధ్యా వంచితా వృ
జువిక్రమౌ ॥ ౧౬ ॥ శరైరిమావలం విద్ధౌ రుధిరేణ సముక్షితౌ । వసుధాయామిమౌ
సుప్తౌ దృశ్యేతే శల్యకావివ ॥ ౧౭ ॥ యయోర్వీర్యముపాశ్రిత్య ప్రతిష్ఠా కాంక్షితా మ
యా । తావుభౌ దేహనాశాయ ప్రసుప్తౌ పురుషర్షభౌ ॥ ౧౮ ॥ జీవన్నద్య విపన్నో
ఽస్మి నష్టరాజ్యమనోరథః । ప్రాప్తప్రతిజ్ఞశ్చ రిపుస్సకామో రావణః కృతః ॥ ౧౯ ॥ ఏ
వం విలపమానం తం పరిష్వజ్య విభీషణమ్ । సుగ్రీవస్సత్త్వసంపన్నో హరిరాజోఽబ్రవీది
దమ్ ॥ ౨౦ ॥ రాజ్యం ప్రాప్స్యసి ధర్మజ్ఞ లంకాయాం నాత్ర సంశయః । రావణః సహ
పుత్రేణ స కామం నేహ లప్స్యతే ॥ ౨౧ ॥ నరుజాపీడితావేతావుభౌ రాఘవలక్ష్మ
ణౌ । త్యక్త్వా మోహం వధిష్యేతే సగణం రావణం రణే ॥ ౨౨ ॥ తమేవం సాంత్వయి
త్వా తు సమాశ్వాస్య చ రాక్షసమ్ । సుషేణం శ్వశురం పార్శ్వే సుగ్రీవస్తమువాచ
హ ॥ ౨౩ ॥ సహ శూరైర్హరిగణైర్లబ్ధసంజ్ఞావరిందమౌ । గచ్ఛ త్వం భ్రాతరౌ గృ
హ్య కిష్కింధాం రామలక్ష్మణౌ ॥ ౨౪ ॥ అహం తు రావణం హత్వా సపుత్రం సహబాం
ధవమ్ । మైథిలీమానయిష్యామి శక్రో నష్టామివ శ్రియమ్ ॥ ౨౫ ॥ శ్రుత్వైతద్వానరేం
ద్రస్య సుషేణో వాక్యమబ్రవీత్ । దైవాసురం మహద్యుద్ధమనుభూతం సుదారుణమ్ ॥
౨౬ ॥ తదా స్మ దానవా దేవాఞ్శరసంస్పర్శకోవిదాః । నిజఘ్నుశ్శస్త్రవిదుషశ్ఛా
దయంతో ముహుర్ముహుః ॥ ౨౭ ॥ తానార్తాన్నష్టసంజ్ఞాంశ్చ పరాసూంశ్చ బృహస్పతిః ।
విద్యాభిర్మంత్రయుక్తాభిరోషధీభిశ్చికిత్సతి ॥ ౨౮ ॥ తాన్యౌషధాన్యానయితుం క్షీరో
దం యాంతు సాగరమ్ । జవేన వానరాశ్శీఘ్రం సంపాతిపనసాదయః ॥ ౨౯ ॥ హరయ
స్తు విజానంతి పార్వతీస్తా మహౌషధీః । సంజీవకరణీం దివ్యాం విశల్యాం దేవనిర్మితామ్ ॥ ౩౦ ॥
చంద్రశ్చ నామ ద్రోణశ్చ క్షీరోదే సాగరోత్తమే । అమృతం యత్ర మథితం తత్ర తే పర
మౌషధీ ॥ ౩౧ ॥ తే తత్ర నిహితే దేవైః పర్వతే పరమౌషధీ । అయం వాయుసుతో రా
జన్ హనూమాంస్తత్ర గచ్ఛతు ॥ ౩౨ ॥ ఏతస్మిన్నంతరే వాయుర్మేఘాంశ్చాపి సవి
ద్యుతః । పర్యస్యన్ సాగరే తోయం కంపయన్నివ మేదినీమ్ ॥ ౩౩ ॥ మహతా పక్షవాతేన
సర్వద్వీపమహాద్రుమాః । నిపేతుర్భగ్నవిటపాస్సమూలా లవణాంభసి ॥ ౩౪ ॥ అభ
వన్ పన్నగాస్త్రస్తా భోగినస్తత్ర వాసినః । శీఘ్రం సర్వాణి యాదాంసి జగ్ముశ్చ లవణా
ర్ణవమ్ ॥ ౩౫ ॥ తతో ముహూర్తాద్గరుడం వైనతేయం మహాబలమ్ । వానరా దదృశు
స్సర్వే జ్వలంతమివ పావకమ్ ॥ ౩౬ ॥ తమాగతమభిప్రేక్ష్య నాగాస్తే విప్రదుద్రువుః ।
యైస్తౌ సత్పురుషౌ బద్ధౌ శరభూతైర్మహాబలౌ ॥ ౩౭ ॥ తతః సుపర్ణః కాకుత్స్థౌ దృష్ట్వా
ప్రత్యభినందితః । విమమర్శ చ పాణిభ్యాం ముఖే చంద్రసమప్రభే ॥ ౩౮ ॥ వైనతేయే

నసంస్పృష్టాస్తయోస్సంరురుహుర్వ్రణాః । సువర్ణేచతనూ స్నిగ్ధే తయోరాశు బభూ
వతుః ॥ ౩౮ ॥ తేజోవీర్యంబలంచౌజఉత్సాహశ్చమహాగుణాః । ప్రదర్శనంచ బుద్ధిశ్చ
స్మృతిశ్చద్విగుణంతయోః ॥ ౪౦ ॥ తావుత్థాప్య మహావీర్యౌగరుడో వాసవోపమౌ ।
ఉభౌతౌసస్వజేహృష్టోరామశ్చైనమువాచహ ॥ ౪౧ ॥ భవత్ప్రసాదాద్వ్యసనం రా
వణిప్రభవంమహత్ । ఆవామివావ్యతిక్రాంతౌపూర్వవద్బలినౌకృతౌ ॥ ౪౨ ॥ యథా
తాతందశరథంయథాజంచపితామహమ్ । తథాభవంతమాసాద్యహృదయంమేప్రసీ
దతి ॥ ౪౩ ॥ కోభవాన్రూపసంపన్నోదివ్యస్రగనులేపనః । వసానోవిరజే వస్త్రే ది
వ్యాభరణభూషితః ॥ ౪౪ ॥ తమువాచ మహాతేజా వైనతేయో మహాబలః । పతత్త్రి
రాజః ప్రీతాత్మా హర్షపర్యాకులేక్షణః ॥ ౪౫ ॥ అహం సఖా తే కాకుత్స్థ ప్రియః
ప్రాణోబహిశ్చరః । గరుత్మానిహ సంప్రాప్తో యువాభ్యాం సాహ్యకారణాత్ ॥ ౪౬ ॥
అసురా వా మహావీర్యా దానవా వా మహాబలాః । సురాశ్చాపి సగంధర్వాః పురస్కృ
త్య శతక్రతుమ్ ॥ ౪౭ ॥ నేమం మోక్షయితుం శక్తాః శరబంధం సుదారుణమ్ । మా
యాబలాదింద్రజితా నిర్మితం క్రూరకర్మణా ॥ ౪౮ ॥ ఏతే నాగాః కాద్రవేయాస్తీక్ష్ణ
దంష్ట్రా విషోల్బణాః । రక్షోమాయాప్రభావేణ శరాభూత్వా త్వదాశ్రితాః ॥ ౪౯ ॥ స
భాగ్యశ్చాసి ధర్మజ్ఞ రామ సత్యపరాక్రమ । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా సమరే రిపు
ఘాతినా ॥ ౫౦ ॥ ఇమం శ్రుత్వా తువృత్తాంతం త్వరమాణో హమాగతః । సహసా యు
వయోః స్నేహాత్సఖిత్వమనుపాలయన్ ॥ ౫౧ ॥ మోక్షితౌచ మహాఘోరాదస్మాత్సా
యకబంధనాత్ । అప్రమాదశ్చకర్తవ్యో యువాభ్యాం నిత్యమేవహి ॥ ౫౨ ॥ ప్ర
కృత్యారాక్షసాస్సర్వే సంగ్రామే కూటయోధినః । శూరాణాం శుద్ధభావానాం భవ
తామార్జవంబలమ్ ॥ ౫౩ ॥ తన్నవిశ్వసితవ్యం వో రాక్షసానాం రణాజిరే । ఏతేనై
వోపమానేన నిత్యంజిహ్మా హి రాక్షసాః ॥ ౫౪ ॥ ఏవముక్త్వా తతో రామం సుపర్ణస్సు
మహాబలః । పరిష్వజ్య సుహృత్స్నిగ్ధమాప్రష్టుముపచక్రమే ॥ ౫౫ ॥ సఖే రాఘవ ధ
ర్మజ్ఞ రిపూణామపి వత్సల । అభ్యనుజ్ఞాతుమిచ్ఛామి గమిష్యామి యథాగతమ్ ॥ ౫౬ ॥
నచకౌతూహలం కార్యం సఖిత్వం ప్రతిరాఘవ । కృతకర్మా రణేవీర సఖిత్వమనువే
త్స్యసి ॥ ౫౭ ॥ బాలవృద్ధావశేషాంతు లంకాంకృత్వా శరోర్మిభిః । రావణంచరిపుం
హత్వా సీతాంసముపలప్స్యసే ॥ ౫౮ ॥ ఇత్యేవముక్త్వా వచనం సుపర్ణశ్శీఘ్రవి
క్రమః । రామంచవిరుజంకృత్వా మధ్యే తేషాం వనౌకసామ్ ॥ ౫౯ ॥ ప్రదక్షిణం
తతఃకృత్వా పరిష్వజ్య చవీర్యవాన్ । జగామాకాశమావిశ్య సుపర్ణః పవనో య
థా ॥ ౬౦ ॥ విరుజౌ రాఘవౌ దృష్ట్వా తథా వానరయూథపాః । సింహనాదాంస్త
దా నేదుర్లాంగూలాన్ దుధువుస్తదా ॥ ౬౧ ॥ తతోభేరీస్సమాజఘ్నుర్మృదంగాం
శ్చాప్యనాదయన్ । దధ్ముశ్శంఖాన్ సంప్రహృష్టాః క్ష్వేళంత్యపి తథాపరే ॥ ౬౨ ॥
ఆస్ఫోట్యాస్ఫోట్యవిక్రాంతా వానరానగయోధినః । ద్రుమానుత్పాట్యవివిధాంస్త
స్థుశ్శత సహస్రశః ॥ ౬౩ ॥ విసృజంతో మహానాదాంస్త్రాసయంతో నిశాచరాన్ ।
లంకాద్వారాణ్యుపాజగ్ముర్యోద్ధుకామాః ప్లవంగమాః ॥ ౬౪ ॥ తతస్తుభీమస్తుములో ని
నాదో బభూవ శాఖామృగయూథపానామ్ । క్షయే నిదాఘస్య యథా ఘనానాం నాద
స్సుభీమో నదతాం నిశీథే ॥ ౬౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచాశస్సర్గః

తేషాంసుతుములంశబ్దంవానరాణాంతరస్వినామ్ । నదతాంరాక్షసైస్సార్ధంత
దాశుశ్రావరావణః ॥ ౧ ॥ స్నిగ్ధగంభీరనిర్ఘోషంశ్రుత్వాచనినదంభృశమ్ । సచి

వానాం తతస్తేషాం మధ్యేవచనమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ యథాసౌసంప్రహృష్టానాం వాన
రాణాంసముత్థితః । బహూనాంసు మహానాదో మేఘానామివ గర్జతామ్ ॥ ౩ ॥ వ్య
క్తంసుమహతీప్రీతిరేతేషాంనాత్రసంశయః । తథాహివిపులైర్నాదైశ్చుక్షుభే వ
రుణాలయః ॥ ౪ ॥ తౌతుబద్ధౌశరైస్తీక్ష్ణైర్భ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ । అయంచసుమ
హాన్నాదశ్శంకాంజనయతీవమే ॥ ౫ ॥ ఏతత్తువచనంచోక్త్వా మంత్రిణోరాక్షసేశ్వ
రః । ఉవాచనైరృతాంస్తత్రసమీపపరివర్తినః ॥ ౬ ॥ జ్ఞాయతాంతూర్ణమే
తేషాంసర్వేషాంవనచారిణామ్ । శోకకాలేసముత్పన్నే హర్షకారణముత్థితమ్ ॥ ౭ ॥ త
థోక్తాస్తేనసంభ్రాంతాః ప్రాకారమధిరుహ్యతే । దదృశుః పాలితాంసేనాం సుగ్రీవే
ణమహాత్మనా ॥ ౮ ॥ తౌచముక్తౌసుఘోరేణశరబంధేనరాఘవౌ । సముత్థితౌమహాభా
గౌవిషేదుఃప్రేక్ష్యరాక్షసాః ॥ ౯ ॥ సంత్రస్తహృదయాస్సర్వే ప్రాకారాదవరుహ్య
తే । విషణ్ణవదనాఘోరారాక్షసేంద్రముపస్థితాః ॥ ౧౦ ॥ తదప్రియందీనముఖారావ
ణస్యనిశాచరాః । కృత్స్నంనివేదయామాసుర్యథావద్వాక్యకోవిదాః ॥ ౧౧ ॥ యౌతా
వింద్రజితాయుద్ధే భ్రాతరౌరామలక్ష్మణౌ । నిబద్ధౌశరబంధేననిష్ప్రకంపభుజౌకృతౌ ॥
౧౨ ॥ విముక్తౌశరబంధేనతౌదృశ్యేతేరణాజిరే । పాశానివగజౌఛిత్త్వాగజేంద్రసమవి
క్రమౌ ॥ ౧౩ ॥ తచ్ఛ్రుత్వావచనంతేషాంరాక్షసేంద్రోమహాబలః । చింతాశోకస
మాక్రాంతోవిషణ్ణవదనోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ ఘోరైర్దత్తవరైర్బద్ధౌశరైరాశీవిషోప
మైః । అమోఘైస్సూర్యసంకాశైః ప్రమథ్యేంద్రజితాయుధి ॥ ౧౫ ॥ తదస్త్రబంధమా
సాద్యయదిముక్తౌరిపూమమ । సంశయస్థమిదంసర్వమనుపశ్యామ్యహంబలమ్ ॥ ౧౬ ॥
నిష్ఫలాఃఖలుసంవృత్తాశ్శరావాసుకితేజసః । ఆదత్తంయైస్తుసంగ్రామే రిపూణాంమ
మజీవితమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఏవముక్త్వాతుసంక్రుద్ధోనిశ్శ్వసన్నురగోయథా । అబ్రవీద్రక్షసాం
మధ్యేధూమ్రాక్షంనామరాక్షసమ్ ॥ ౧౮ ॥ బలేనమహతాయుక్తోరక్షసాంభీమవిక్ర
మ । త్వంవధాయాభినిర్యాహిరామస్యసహవానరైః ॥ ౧౯ ॥ ఏవముక్తస్తుధూమ్రా
క్షోరాక్షసేంద్రేణధీమతా । కృత్వాప్రణామంసంహృష్టోనిర్జగామనృపాలయాత్ ॥
౨౦ ॥ అభినిష్క్రమ్యతద్ద్వారంబలాధ్యక్షమువాచహ । త్వరయస్వబలంతూర్ణంకించి
రేణయుయుత్సతః ॥ ౨౧ ॥ ధూమ్రాక్షవచనంశ్రుత్వాబలాధ్యక్షోబలానుగః । బలము
ద్యోజయామాసరావణస్యాజ్ఞయాద్రుతమ్ ॥ ౨౨ ॥ తేబద్ధఘంటాబలినోఘోరరూ
పానిశాచరాః । వినర్దమానాస్సంహృష్టాధూమ్రాక్షంపర్యవారయన్ ॥ ౨౩ ॥ వివిధా
యుధహస్తాశ్చశూలముద్గరపాణయః । గదాభిఃపట్టిశైర్దండైరాయసైర్ముసలైర్భృ
శమ్ ॥ ౨౪ ॥ పరిఘైర్భిండివాలైశ్చభల్లైఃప్రాసైఃపరశ్వధైః । నిర్యయూరాక్షసాది
గ్భ్యోనర్దంతోజలదాయథా ॥ ౨౫ ॥ రథైఃకవచినస్త్వన్యేధ్వజైశ్చసమలంకృతైః ॥
సువర్ణజాలవిహితైఃఖరైశ్చవివిధాననైః ॥ ౨౬ ॥ హయైఃపరమశీఘ్రైశ్చగజేంద్రై
శ్చమదోత్కటైః । నిర్యయూరాక్షసవ్యాఘ్రావ్యాఘ్రాఇవదురాసదాః ॥ ౨౭ ॥ వృ
కసింహముఖైర్యుక్తం ఖరైఃకనకభూషణైః । ఆరురోహరథందివ్యం ధూమ్రాక్షఃఖ
రనిస్స్వనః ॥ ౨౮ ॥ సనిర్యాతోమహావీర్యోధూమ్రాక్షోరాక్షసైర్వృతః । ప్రహ
సన్పశ్చిమద్వారం హనూమాన్యత్రయూథపః ॥ ౨౯ ॥ రథప్రవరమాస్థాయఖర
యుక్తంఖరస్వనమ్ । ప్రయాంతంతుమహాఘోరంరాక్షసంభీమవిక్రమమ్ ॥ ౩౦ ॥
అంతరిక్షగతాఘోరాశ్శకునాఃప్రత్యవారయన్ । రథశీర్షేమహాన్భీమోగృధ్రశ్చ
నిపపాతహ ॥ ౩౧ ॥ ధ్వజాగ్రేగ్రథితాశ్చైవనిపేతుఃకుణపాశనాః । రుధిరార్ద్రోమ

హరేః శ్వేతః కబంధః పతితో భువి ॥ ౩౨ ॥ విస్వరం చోత్సృజన్నాదం ధూమ్రాక్షస్య సమీ
పతః । వవర్ష రుధిరం దేవస్సంచచాల చ మేదినీ ॥ ౩౩ ॥ ప్రతిలోమం వవౌ వాయుర్నిర్ఘా
తసమనిస్వనః । తిమిరౌఘావృతాస్తత్ర దిశశ్చ న చకాశిరే ॥ ౩౪ ॥ స తూత్పాతాం
స్తతో దృష్ట్వా రాక్షసానాం భయావహాన్ । ప్రాదుర్భూతాన్సుఘోరాంశ్చ ధూ
మ్రాక్షో వ్యథితోఽభవత్ ॥ ౩౫ ॥ ముముహూ రాక్షసాస్సర్వే ధూమ్రాక్షస్య పురస్స
రాః ॥ తతస్సుభీమో బహుభిర్నిశాచరైర్వృతోఽభినిష్క్రమ్య రణోత్సుకో బలీ । దదర్శ
తాం రాఘవబాహుపాలితాం మహౌఘకల్పాం భువి వానరీం చమూమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీమ
ద్యుద్ధకాండే - ఏకపంచాశస్సర్గః

ధూమ్రాక్షం ప్రేక్ష్య నిర్యాంతం రాక్షసం భీమవిక్రమమ్ । వినేదుర్వానరాస్స
ర్వే ప్రహృష్టా యుద్ధకాంక్షిణః ॥ ౧ ॥ తేషాం తు తుములం యుద్ధం సంజజ్ఞే హరిరక్ష
సామ్ । అన్యోన్యం పాదపైర్ఘోరం నిఘ్నతాం శూలముద్గరైః ॥ ౨ ॥ ఘోరైశ్చ ప
రిఘైశ్చిత్రైస్త్రిశూలైశ్చాపి సంహతైః । రాక్షసైర్వానరా ఘోరైర్వినికృత్తా
స్సమంతతః ॥ ౩ ॥ వానరై రాక్షసాశ్చాపి ద్రుమైర్భూమౌ సమీకృతాః । రాక్షసా
శ్చాపి సంక్రుద్ధా వానరాన్నిశితైశ్శరైః ॥ ౪ ॥ వివ్యధుర్ఘోరసంకాశైః కంకప
త్రైరజిహ్మగైః । తే గదాభిశ్చ భీమాభిః పట్టసైః కూటముద్గరైః ॥ ౫ ॥ విదార్యమాణా
రక్షోభిర్వానరాస్తే మహాబలాః । అమర్షాజ్జనితోద్ధర్షాశ్చక్రుః కర్మాణ్యభీతవత్ ॥
౬ ॥ శరనిర్భిన్నగాత్రాస్తే శూలనిర్భిన్నదేహినః । జగృహుస్తే ద్రుమాంస్తత్ర శి
లాశ్చ హరియూథపాః ॥ ౭ ॥ తే భీమవేగా హరయో నర్దమానాస్తతస్తతః । మమం
థూ రాక్షసాన్భీమాన్నామాని చ బభాషిరే ॥ ౮ ॥ తదద్భుతమివాత్యర్థం ఘోరం యుద్ధం
వానరరక్షసామ్ । శిలాభిర్వివిధాభిశ్చ బహుభిశ్చైవ పాదపైః ॥ ౯ ॥ రాక్షసా మథి
తాః కేచిద్వానరైర్జితకాశిభిః । వవమూ రుధిరం కేచిన్ముఖై రుధిర
భోజనాః । పార్శ్వేషు దారితాః కేచిత్కేచిద్రాశీకృతా ద్రుమైః ॥
౧౦ ॥ శిలాభిశ్చూర్ణితాః కేచిత్కేచిద్దంతైర్విదారితాః । ధ్వజైర్విమథి
తైర్భగ్నైః ఖడ్గైశ్చ వినిపాతితైః ॥ ౧౧ ॥ రథైర్విధ్వంసితైశ్చాపి పతితై రజనీచరైః ।
గజేంద్రైః పర్వతాకారైః పర్వతాగ్రైర్వనౌకసామ్ ॥ ౧౨ ॥ మథితైర్వాజిభిః కీర్ణం
సారోహైర్వసుధాతలమ్ । వానరైర్భీమవిక్రాంతైరాప్లుత్యాప్లుత్య వేగితైః ॥ ౧౩ ॥
రాక్షసాః కరజైస్తీక్ష్ణైర్ముఖేషు ప్రవిదారితాః । వివర్ణవదనా భూయో విప్రకీర్ణ
శిరోరుహాః ॥ ౧౪ ॥ మూఢాశ్శోణితగంధేన నిపేతుర్ధరణీతలే । అన్యే పరమసం
క్రుద్ధా రాక్షసా భీమనిస్వనాః ॥ ౧౫ ॥ తలైరేవాభిధావంతి వజ్రస్పర్శసమైర్హ
రీన్ । వానరైరాపతంతస్తే వేగితా వేగవత్తరైః ॥ ౧౬ ॥ ముష్టిభిశ్చరణైర్దంతైః
పాదపైశ్చాపబాధితాః । వానరైర్హన్యమానాస్తే రాక్షసా విప్రదుద్రువుః ॥ ౧౭ ॥
సైన్యం తు విద్రుతం దృష్ట్వా ధూమ్రాక్షో రాక్షసర్షభః । క్రోధేన కదనం చక్రే వా
నరాణాం యుయుత్సతామ్ ॥ ౧౮ ॥ ప్రాసైః ప్రమథితాః కేచిద్వానరాశ్శోణిత
స్రవాః । ముద్గరైరాహతాః కేచిత్పతితా ధరణీతలే ॥ ౧౯ ॥ పరిఘైర్మథితాః కేచిద్భిండి
పాలైర్విదారితాః । పట్టసైరాహతాః కేచిద్విహ్వలంతో గతాసవః ॥ ౨౦ ॥ కేచిద్వి
నిహతాశ్శూలైరుధిరార్ద్రా వనౌకసః । కేచిద్విద్రావితా నష్టాస్సంక్రుద్ధై రాక్షసైర్యు
ధి ॥ ౨౧ ॥ విభిన్నహృదయాః కేచిదేకపార్శ్వేన దారితాః । విదారితాస్త్రిశూలై
శ్చ కేచిదాంత్రైర్వినిస్సృతాః ॥ ౨౨ ॥ తత్సుభీమం మహాయుద్ధం హరిరాక్షససం

కులమ్ । ప్రబభౌ శబ్దబహుళం శిలాపాదపసంకులమ్ ॥ ౨౩ ॥ ధనుర్జ్యాతంత్రిమధురం హిక్కాతాళసమన్వితమ్ । మందస్తనితసంగీతం యుద్ధగాంధర్వమాబభౌ ॥ ౨౪ ॥ ధూమ్రాక్షస్తు ధనుష్పాణిర్వానరాన్రణమూర్ధని । హసన్విద్రావయామాస దిశస్తాన్ శరవృష్టిభిః ॥ ౨౫ ॥ ధూమ్రాక్షేణార్దితం సైన్యం వ్యథితం దృశ్య మారుతిః । అభ్యవర్తత సంక్రుద్ధః ప్రగృహ్య విపులాం శిలామ్ ॥ ౨౬ ॥ క్రోధాద్ద్విగుణతామ్రాక్షః పితృతుల్యపరాక్రమః । శిలాం తాం పాతయామాస ధూమ్రాక్షస్య రథం ప్రతి ॥ ౨౭ ॥ ఆపతంతీం శిలాం దృష్ట్వా గదాముద్యమ్య సంభ్రమాత్ । రథాదాప్లుత్య వేగేన వసుధాయాం వ్యతిష్ఠత ॥ ౨౮ ॥ సా ప్రమథ్య రథం తస్య నిపపాత శిలా భువి । సచక్రకూబరం సాశ్వం సధ్వజం సశరాసనమ్ ॥ ౨౯ ॥ స భగ్నం తు రథం తస్య హనూమాన్మారుతాత్మజః । రక్షసాం కదనం చక్రే సస్కంధవిటపైర్ద్రుమైః ॥ ౩౦ ॥ విభిన్నశిరసో భూత్వా రాక్షసాశ్శోణితోక్షితాః । ద్రుమైః ప్రమథితాశ్చాన్యే నిపేతుర్ధరణీతలే ॥ ౩౧ ॥ విద్రావ్య రాక్షసం సైన్యం హనూమాన్మారుతాత్మజః । గిరేశ్శిఖరమాదాయ ధూమ్రాక్షమభిదుద్రువే ॥ ౩౨ ॥ తమాపతంతం ధూమ్రాక్షో గదాముద్యమ్య వీర్యవాన్ । వినర్దమానస్సహసా హనూమంతమభిద్రవత్ ॥ ౩౩ ॥ తతః క్రుద్ధస్తు వేగేన గదాం తాం బహుకంటకామ్ । పాతయామాస ధూమ్రాక్షో మస్తకే తు హనూమతః ॥ ౩౪ ॥ తాడితస్స తయా తత్ర గదయా భీమరూపయా । స కపిర్మారుతబలస్తం ప్రహారమచింతయన్ ॥ ౩౫ ॥ ధూమ్రాక్షస్య శిరోమధ్యే గిరిశృంగమపాతయత్ । స విహ్వలితసర్వాంగో గిరిశృంగేణ తాడితః ॥ ౩౬ ॥ పపాత సహసా భూమౌ వికీర్ణ ఇవ పర్వతః । ధూమ్రాక్షం నిహతం దృష్ట్వా హతశేషా నిశాచరాః ॥ ౩౭ ॥ త్రస్తాః ప్రవివిశుర్లంకాం వధ్యమానాః ప్లవంగమైః ॥ ౩౮ ॥ స తు పవనసుతో నిహత్య శత్రుం క్షతజవహాస్సరితశ్చ సన్నికీర్య । రిపువధజనితశ్రమో మహాత్మా ముదమగమత్కపిభిశ్చ పూజ్యమానః ॥ ౩౯ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ద్విపంచాశస్సర్గః

ధూమ్రాక్షం నిహతం శ్రుత్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః । క్రోధేన మహతావిష్టో నిశ్శ్వసన్నురగో యథా ॥ ౧ ॥ దీర్ఘముష్ణం వినిశ్శ్వస్య క్రోధేన కలుషీకృతః । అబ్రవీద్రాక్షసం క్రూరం వజ్రదంష్ట్రం మహాబలమ్ ॥ ౨ ॥ గచ్ఛ త్వం వీర నిర్యాహి రాక్షసైః పరివారితః । జహి దాశరథిం రామం సుగ్రీవం వానరైస్సహ ॥ ౩ ॥ తథేత్యుక్త్వా ద్రుతతరం మాయావీ రాక్షసేశ్వరః । నిర్జగామ బలైస్సార్ధం బహుభిః పరివారితః ॥ ౪ ॥ నాగైరశ్వైః ఖరైరుష్ట్రైస్సంయుక్తస్సుసమాహితః । పతాకాధ్వజచిత్రైశ్చ రథైశ్చ పరివారితః ॥ ౫ ॥ తతో విచిత్రకేయూరమకుటైశ్చ విభూషితః । తనుత్రాణి చ సంవృత్య సధనుర్నిర్యయౌ ద్రుతమ్ ॥ ౬ ॥ పతాకాలంకృతం దీప్తం తప్తకాంచనభూషణమ్ । రథం ప్రదక్షిణం కృత్వా సమారోహచ్చమూపతిః ॥ ౭ ॥ యష్టిభిస్తోమరైశ్చిత్రైశ్శ్లక్ష్ణైశ్చ ముసలైరపి । భిందిపాలైశ్చ పాశైశ్చ శక్తిభిః పట్టసైరపి ॥ ౮ ॥ ఖడ్గైశ్చక్రైర్గదాభిశ్చ నిశితైశ్చ పరశ్వధైః । పదాతయశ్చ నిర్యాతా వివిధాశ్శస్త్రపాణయః ॥ ౯ ॥ విచిత్రవాససస్సర్వే దీప్తా రాక్షసపుంగవాః । గజా మదోత్కటాశ్శూరాశ్చలంత ఇవ పర్వతాః ॥ ౧౦ ॥ ఆరూఢా యుద్ధకుశలైస్తోమరాంకుశపాణిభిః । అన్యే లక్షణసంయుక్తాశ్శూరా రూఢా మహాహయాః ॥ ౧౧ ॥ తద్రాక్షసబలం ఘోరం విప్రస్థితమశోభత । ప్రావృట్కాలే యథా మేఘా నర్దమానాస్సవిద్యుతః ॥ ౧౨ ॥ నిస్సృతా దక్షిణద్వారాదంగదో యత్ర యూథపః । తేషాం నిష్క్రమమాణానామశుభం సమజాయత ॥ ౧౩ ॥ ఆకాశాద్విఘ

నాతిప్రభా ఉల్కాశ్చాభ్యపతంస్తదా । వమంత్యః పావకజ్వాలాః శివా ఘోరం వవాశిరే ॥ ౧౪ ॥ వ్యాహరంతో మృగా ఘోరా రక్షసాం నిధనం తదా । సమాపతంతో యోధాస్తు ప్రస్ఖలన్ భయమోహితాః ॥ ౧౫ ॥ ఏతానౌత్పాతికాన్ దృష్ట్వా వజ్రదంష్ట్రో మహాబలః । ధైర్యమాలంబ్య తేజస్వీ నిర్జగామ రణోత్సుకః ॥ ౧౬ ॥ తాంస్తనిష్క్రమతో దృష్ట్వా వానరా జితకాశినః । ప్రణేదుస్సుమహానాదాన్ పూరయంతో దిశో దశ ॥ ౧౭ ॥ తతః ప్రవృత్తం తుములం హరీణాం రాక్షసైస్సహ । ఘోరాణాం భీమరూపాణామన్యోన్యవధకాంక్షిణామ్ ॥ ౧౮ ॥ నిష్పతంతో మహోత్సాహా భిన్నదేహశిరోధరాః । రుధిరోక్షితసర్వాంగా న్యపతన్ జగతీతలే ॥ ౧౯ ॥ కేచిదన్యోన్యమాసాద్య శూరాః పరిఘపాణయః । చిక్షిపుర్వివిధం శస్త్రం సమరేష్వనివర్తినః ॥ ౨౦ ॥ ద్రుమాణాం చ శిలానాం చ శస్త్రాణాం చాపి నిస్స్వనః । శ్రూయతే సుమహాంస్తత్ర ఘోరో హృదయభేదనః ॥ ౨౧ ॥ రథనేమిస్వనస్తత్ర ధనుషశ్చాపి నిస్స్వనః । శంఖభేరీమృదంగానాం బభూవ తుములస్స్వనః ॥ ౨౨ ॥ కేచిదస్త్రాణి సంత్యజ్య బాహుయుద్ధమకుర్వత । తలైశ్చ చరణైశ్చాపి ముష్టిభిశ్చ ద్రుమైరపి ॥ ౨౩ ॥ జానుభిశ్చ హతాః కేచిద్భిన్నదేహాశ్చ రాక్షసాః । శిలాభిశ్చూర్ణితాః కేచిద్వానరైర్యుద్ధదుర్మదైః ॥ ౨౪ ॥ వజ్రదంష్ట్రో భృశం బాణై రణే విత్రాసయన్ హరీన్ । చచార లోకసంహారే పాశహస్త ఇవాంతకః ॥ ౨౫ ॥ బలవంతోఽస్త్రవిదుషో నానాప్రహరణా రణే । జఘ్నుర్వానరసైన్యాని రాక్షసాః క్రోధమూర్ఛితాః ॥ ౨౬ ॥ నిఘ్నతో రాక్షసాన్ దృష్ట్వా సర్వాన్ వాలిసుతో రణే । క్రోధేన ద్విగుణావిష్టః సంవర్తక ఇవానలః ॥ ౨౭ ॥ తాన్ రాక్షసగణాన్ సర్వాన్ వృక్షముద్యమ్య వీర్యవాన్ । అంగదః క్రోధతామ్రాక్షస్సింహః క్షుద్రమృగానివ ॥ ౨౮ ॥ చకార కదనం ఘోరం శక్రతుల్యపరాక్రమః । అంగదాభిముఖాస్తత్ర రాక్షసా భీమవిక్రమాః ॥ ౨౯ ॥ విభిన్నశిరసః పేతుర్వికృత్తా ఇవ పాదపాః । రథైరశ్వైర్ధ్వజైశ్చిత్రైః శరీరైర్హరిరక్షసామ్ ॥ ౩౦ ॥ రుధిరేణ చ సంఛన్నా భూమిర్భయకరీ తదా । హారకేయూరవస్త్రైశ్చ శస్త్రైశ్చ సమలంకృతా ॥ ౩౧ ॥ భూమిర్భాతి రణే తత్ర శారదీవ యథా నిశా । అంగదస్య చ వేగేన తద్రాక్షసబలం మహత్ ॥ ౩౨ ॥ ప్రాకంపత తదా తత్ర పవనేనాంబుదో యథా ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే త్రిపంచాశస్సర్గః.

స్వబలస్య నిఘాతేన అంగదస్య జయేన చ । రాక్షసః క్రోధమావిష్టో వజ్రదంష్ట్రో మహాబలః ॥ ౧ ॥ స విస్ఫార్య ధనుర్ఘోరం శక్రాశనిసమస్వనమ్ । వానరాణామనీకాని ప్రాకిరచ్ఛరవృష్టిభిః ॥ ౨ ॥ రాక్షసాశ్చాపి ముఖ్యాస్తే రథేషు సమవస్థితాః । నానాప్రహరణాశ్శూరాః ప్రాయుధ్యంత తదా రణే ॥ ౩ ॥ వానరాణాం తు శూరాస్తే సర్వే చ ప్లవగర్షభాః । అయుధ్యంత శిలాహస్తాస్సమవేతాస్సమంతతః ॥ ౪ ॥ తత్రాయుధసహస్రాణి తస్మిన్నాయోధనే భృశమ్ । రాక్షసాః కపిముఖ్యేషు పాతయాంచక్రిరే తదా ॥ ౫ ॥ వానరాశ్చాపి రక్షస్సు గిరీన్ వృక్షాన్ మహాశిలాః । ప్రవీరాః పాతయామాసుర్మత్తవారణసన్నిభాః ॥ ౬ ॥ శూరాణాం యుధ్యమానానాం సమరేష్వనివర్తినామ్ । రక్షసాం వానరాణాం చ సుయుద్ధం సమవర్తత ॥ ౭ ॥ ప్రభిన్నశిరసః కేచిచ్ఛిన్నైః పాదైశ్చ బాహుభిః । శస్త్రైరర్పితదేహాస్తు రుధిరేణ సముక్షితాః ॥ ౮ ॥ హరయో రాక్షసాశ్చైవ శేరతే గాం సమాశ్రితాః । కంకగృధ్రబలాకీర్ణా గోమాయుగణసంకులాః ॥ ౯ ॥ కబం

ఘానిసముత్పేతుర్భీమరూపాణి భీషణాని వై । ఛిన్నబాహుశిరఃపాదా భిన్నకాయాశ్చ భూ
తలే ॥ ౧౦ ॥ వానరా రాక్షసాశ్చాపి నిపేతుస్తత్ర వై రణే । తతో వానరసైన్యేన హన్యమా
నం తు రక్షసామ్ ॥ ౧౧ ॥ ప్రాభజ్యత బలం సర్వం వజ్రదంష్ట్రస్య పశ్యతః । రాక్ష
సాన్ భయవిత్రస్తాన్ హన్యమానాన్ ప్లవంగమైః ॥ ౧౨ ॥ దృష్ట్వాభూద్రోషతామ్రా
క్షో వజ్రదంష్ట్రః ప్రతాపవాన్ । ప్రవివేశ ధనుష్పాణిస్త్రాసయన్ హరివాహినీమ్ ॥ ౧౩ ॥
శరైర్విదారయామాస కంకపత్రైరజిహ్మగైః । జఘాన వానరాంస్తత్ర సప్తాష్టౌ నవ పంచ
చ ॥ ౧౪ ॥ వివ్యాధ పరమక్రుద్ధో వజ్రదంష్ట్రః ప్రతాపవాన్ । త్రస్తాస్సర్వే హరిగణా
శ్శరైస్సంకృత్తకంధరాః ॥ ౧౫ ॥ అంగదం సంప్రధావంతి ప్రజాపతిమివ ప్రజాః । తతో
హరిగణాన్ భగ్నాన్ దృష్ట్వా వాలిసుతస్తదా ॥ ౧౬ ॥ క్రోధేన వజ్రదంష్ట్రం తముదీక్షం
తముదైక్షత । వజ్రదంష్ట్రోఽంగదశ్చోభౌ సంగతౌ హరిరాక్షసౌ ॥ ౧౭ ॥ చేరతుః పరమక్రు
ద్ధౌ హరిమత్తగజావివ । తతశ్శరసహస్రేణ వాలిపుత్రం మహాబలః ॥ ౧౮ ॥ జఘాన మర్మ
దేశేషు మాతంగమివ తోమరైః । రుధిరోక్షితసర్వాంగో వాలిసూనుర్మహాబలః ॥ ౧౯ ॥ చి
క్షేప వజ్రదంష్ట్రాయ వృక్షం భీమపరాక్రమః । దృష్ట్వా పతంతం తం వృక్షమసంభ్రాంత
శ్చ రాక్షసః ॥ ౨౦ ॥ చిచ్ఛేద బహుధా సోఽపి నికృత్తః పతితో భువి । తం దృష్ట్వా వజ్రదంష్ట్ర
స్య విక్రమం ప్లవగర్షభః ॥ ౨౧ ॥ ప్రగృహ్య విపులం శైలం చిక్షేప చ ననాద చ । సమాప
తంతం తం దృష్ట్వా రథాదాప్లుత్య వీర్యవాన్ ॥ ౨౨ ॥ గదాపాణిరసంభ్రాంతః పృథివ్యాం
సమతిష్ఠత । సోఽంగదేన బలాత్ క్షిప్తో గత్వా తు రణమూర్ధని ॥ ౨౩ ॥ సచక్రకూబరం సా
శ్వం ప్రమమాథ రథం తదా । తతోఽన్యం గిరిమాక్షిప్య విపులం ద్రుమభూషితమ్ ॥ ౨౪ ॥ వ
జ్రదంష్ట్రస్య శిరసి పాతయామాస సోఽంగదః । అభవచ్ఛోణితోద్గారీ వజ్రదంష్ట్రః సుమూ
ర్ఛితః ॥ ౨౫ ॥ ముహూర్తమభవన్మూఢో గదామాలింగ్య నిశ్వసన్ । స లబ్ధసంజ్ఞో గద
యా వాలిపుత్రమవస్థితమ్ ॥ ౨౬ ॥ జఘాన పరమక్రుద్ధో వక్షోదేశే నిశాచరః । గదాం
త్యక్త్వా తతస్తత్ర ముష్టియుద్ధమవర్తత ॥ ౨౭ ॥ అన్యోన్యం జఘ్నతుస్తత్ర తావుభౌ హ
రిరాక్షసౌ । రుధిరోద్గారిణౌ తౌ తు ప్రహారైర్జర్ఝరీకృతౌ ॥ ౨౮ ॥ బభూవతుస్సు
సంభ్రాంతావంగారకబుధావివ । తతః పరమతేజస్వీ అంగదః కపికుంజరః ॥ ౨౯ ॥ ఉ
త్పాట్య వృక్షం స్థితవాన్ బహుపుష్పఫలాచితమ్ । స జగ్రాహార్షభం చర్మ ఖడ్గం చ విపు
లం శుభమ్ ॥ ౩౦ ॥ కింకిణీజాలసంఛన్నం చర్మణా చ పరిష్కృతమ్ । విచిత్రాంశ్చేరతు
ర్మార్గాన్ రుషితౌ కపిరాక్షసౌ ॥ ౩౧ ॥ జఘ్నతుశ్చ తదాన్యోన్యం నిర్దయం జయకాం
క్షిణౌ । వ్రణైశ్శాస్త్రైరశోభేతాం పుష్పితావివ కింశుకౌ ॥ ౩౨ ॥ యుధ్యమానౌ పరి
శ్రాంతౌ జానుభ్యామవనీం గతౌ । నిమేషాంతరమాత్రేణ అంగదః కపికుంజరః ॥ ౩౩ ॥ ఉ
దతిష్ఠత దీప్తాక్షో దండాహత ఇవోరగః । నిర్మలేన సుధౌతేన ఖడ్గేనాస్య మహచ్ఛిరః ॥ ౩౪ ॥
జఘాన వజ్రదంష్ట్రస్య వాలిసూనుర్మహాబలః । రుధిరోక్షితగాత్రస్య బభూవ పతితం ద్వి
ధా ॥ ౩౫ ॥ సరోషపరివృత్తాక్షం శుభం ఖడ్గహతం శిరః । వజ్రదంష్ట్రం హతం దృష్ట్వా
రాక్షసా భయమోహితాః ॥ ౩౬ ॥ త్రస్తాః ప్రత్యపతన్ లంకాం వధ్యమానాః ప్లవంగ
మైః । విషణ్ణవదనా దీనా హ్రియా కించిదవాఙ్ముఖాః ॥ ౩౭ ॥ నిహత్య తం వజ్రధరప్రభా
వస్స వాలిసూనుః కపిసైన్యమధ్యే । జగామ హర్షం మహితో మహాబలస్సహస్రనేత్రస్త్రి
దశైరివావృతః ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - చతుఃపంచాశస్సర్గః

వజ్రదంష్ట్రం హతం శ్రుత్వా వాలిపుత్రేణ రావణః । బలాధ్యక్షమువాచేదం కృ

తాంజలి మవస్థితమ్ ॥ ౧ ॥ శీఘ్రం నిర్యాంతు దుర్ధర్షా రాక్షసా భీమవిక్రమాః । అ
కంపనం పురస్కృత్య సర్వశస్త్రప్రకోవిదమ్ ॥ ౨ ॥ ఏష శాస్తా చ గోప్తా చ నేతా చ
యుధి సమ్మతః । భూతికామశ్చ మే నిత్యం నిత్యంచ సమరప్రియః ॥ ౩ ॥ ఏష జేష్యతి కా
కుత్స్థౌ సుగ్రీవంచ మహాబలమ్ । వానరాంశ్చాపరాన్ ఘోరాన్ హనిష్యతి పరంతపః ॥
౪ ॥ పరిగృహ్య స తామాజ్ఞాం రావణస్య మహాబలః । బలం సంత్వరయామాస తదా ల
ఘుపరాక్రమః ॥ ౫ ॥ తతో నానాప్రహరణా భీమాక్షా భీమదర్శనాః । నిష్పేతూ రక్ష
సాం ముఖ్యా బలాధ్యక్షప్రచోదితాః ॥ ౬ ॥ రథమాస్థాయ విపులం తప్తకాంచనకుండ
లః । మేఘాభో మేఘవర్ణశ్చ మేఘస్వనమహాస్వనః ॥ ౭ ॥ రాక్షసైస్సంవృతో భీ
మైస్తదా నిర్యాత్యకంపనః । నహి కంపయితుం శక్యస్సురైరపి మహామృధే ॥ ౮ ॥ అ
కంపనస్తతస్తేషా మాదిత్య ఇవ తేజసా । తస్య నిర్ధావమానస్య సంరబ్ధస్య యుయుత్స
యా ॥ ౯ ॥ అకస్మాద్దైన్యమాగచ్ఛద్ధయానాం రథవాహినామ్ । వ్యస్ఫురన్నయనం
చాస్య సవ్యం యుద్ధాభినందినః ॥ ౧౦ ॥ వివర్ణో ముఖవర్ణశ్చ గద్గదశ్చాభవత్స్వ
నః । అభవత్సుదినే చాపి దుర్దినం రూక్షమారుతమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఊచుః ఖగా మృగాస్సర్వే
వాచః క్రూరా భయావహాః । స సింహోపచితస్కంధ శ్శార్దూలసమవిక్రమః ॥
౧౨ ॥ తానుత్పాతా నచింత్యైవ నిర్జగామ రణాజిరమ్ । తదా నిర్గచ్ఛతస్తస్య ర
క్షసస్సహ రాక్షసైః ॥ ౧౩ ॥ బభూవ సుమహాన్నాదః క్షోభయన్నివ సాగరమ్ । తే
న శబ్దేన విత్రస్తా వానరాణాం మహాచమూః ॥ ౧౪ ॥ ద్రుమశైలప్రహరణా యోద్ధుం
సమవతిష్ఠత । తేషాం యుద్ధం మహారౌద్రం సంజజ్ఞే హరిరక్షసామ్ ॥ ౧౫ ॥ రామరావ
ణయోరర్థే సమభిత్యక్తదేహినామ్ । సర్వే హ్యతిబలాశ్శూరాస్సర్వే పర్వతసన్నిభాః ॥
౧౬ ॥ హరయో రాక్షసాశ్చైవ పరస్పరజిఘాంసవః । తేషాం వినర్దతాం శబ్దః సం
యుగేతితరస్వినామ్ ॥ ౧౭ ॥ శుశ్రువే సుమహాన్ క్రోధాదన్యోన్యమభిగర్జతామ్ ।
రజశ్చారుణవర్ణాభం సుభీమమభవద్భృశమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఉద్ధూతం హరిరక్షోభిస్సం
రురోధ దిశో దశ । అన్యోన్యం రజసా తేన కౌశేయోద్ధూతపాండునా ॥ ౧౯ ॥ సంవృ
తాని చ భూతాని దదృశుర్న రణాజిరే । నధ్వజో న పతాకా వా వర్మ వా తురగోపి వా ॥
౨౦ ॥ ఆయుధం స్యందనం వాపి దదృశే తేన రేణునా । శబ్దశ్చ సుమహాంస్తేషాం నర్ద
తామభిధావతామ్ ॥ ౨౧ ॥ శ్రూయతే తుములే యుద్ధే న రూపాణి చకాశిరే । హరీ
నేవ సుసంక్రుద్ధా హరయో జఘ్నురాహవే ॥ ౨౨ ॥ రాక్షసాశ్చాపి రక్షాంసి నిజఘ్ను
స్తిమిరే తదా । పరాంశ్చైవ వినిఘ్నంతః స్వాంశ్చ వానరరాక్షసాః ॥ ౨౩ ॥ రుధిరా
ర్ద్రాం తదా చక్రుర్మహీం పంకానులేపనామ్ । తతస్తు రుధిరౌఘేణ సిక్తం వ్యపగతం
రజః ॥ ౨౪ ॥ శరీరశవసంకీర్ణా బభూవ చ వసుంధరా । ద్రుమశక్తిశిలాప్రాసై
ర్గదాపరిఘతోమరైః ॥ ౨౫ ॥ హరయో రాక్షసాశ్చైవ జఘ్నురన్యోన్యమోజ
సా । బాహుభిః పరిఘాకారైర్యుధ్యంతః పర్వతోపమాః ॥ ౨౬ ॥ హరయో భీమకర్మా
ణో రాక్షసాన్ జఘ్నురాహవే । రాక్షసాస్త్వపి సంక్రుద్ధాః ప్రాసతోమరపాణయః ॥
౨౭ ॥ కపీన్నిజఘ్నిరే తత్ర శస్త్రైః పరమదారుణైః । అకంపనస్సుసంక్రుద్ధో రాక్షసా
నాం చమూపతిః ॥ ౨౮ ॥ సంహర్షయతి తాన్సర్వాన్ రాక్షసాన్ భీమవిక్రమాన్ ।
హరయస్త్వపి రక్షాంసి మహాద్రుమమహాశ్మభిః ॥ ౨౯ ॥ విదారయంత్యభిక్రమ్య శ
స్త్రాణ్యాచ్ఛిద్య వీర్యతః । ఏతస్మిన్నంతరే వీరా హరయః కుముదో నలః ॥ ౩౦ ॥ మైందశ్చ
ద్వివిదః క్రుద్ధాశ్చక్రుర్వేగమనుత్తమమ్ । తే తు వృక్షైర్మహావేగా రాక్షసానాంచ

మాహవే॥ ౩౧ ॥ కదనం సుమహచ్చక్రే లీలయా హరియూథపాః। హర్షం సూరా
క్షసాన్ సర్వే వానరాగణశో భృశమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచపంచా
శస్సర్గః

తద్దృష్ట్వా సుమహత్కర్మ కృతం వానరసత్తమైః। క్రోధమాహారయామాస యుధి
తీవ్రమకంపనః ॥ ౧॥ క్రోధమూర్ఛితరూపస్తు ధూన్వన్ పరమకార్ముకమ్। దృష్ట్వా
తు కర్మ శత్రూణాం సారథిం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ తత్రైవ తావత్త్వరితం రథం ప్రాపయ
సారథే। ఏతేऽత్ర బహవో ఘ్నంతి సుబహూన్ రాక్షసాన్ రణే ॥ ౩॥ ఏతేऽత్ర బలవంతో
హి భీమకాయాశ్చ వానరాః। ద్రుమశైలప్రహరణాస్తిష్ఠంతి ప్రముఖే మమ ॥ ౪ ॥ ఏతా
న్నిహంతుమిచ్ఛామి సమరశ్లాఘినో హ్యహమ్। ఏతైః ప్రమథితం సర్వం దృశ్యతే రాక్షసం
బలమ్ ॥ ౫ ॥ తతః ప్రజవనాశ్వేన రథేన రథినాం వరః। హరీనభ్యహనత్ క్రోధాచ్ఛరజా
లైరకంపనః ॥ ౬ ॥ న స్థాతుం వానరాశ్శేకుః కిం పునర్యోద్ధుమాహవే। అకంపనశరైర్భగ్నాః
స్సర్వ ఏవ విదుద్రువుః ॥ ౭॥ తాన్ మృత్యువశమాపన్నానకంపనవశంగతాన్। స
మీక్ష్య హనుమాన్ జ్ఞాతీనుపతస్థే మహాబలః ॥ ౮ ॥ తం మహాప్లవగం దృష్ట్వా సర్వే ప్లవగ
యూథపాః। సమేత్య సమరే వీరాస్సంహృష్టాః పర్యవారయన్ ॥ ౯॥ వ్యవస్థితం హనూ
మంతం తే దృష్ట్వా హరియూథపాః। బభూవుర్బలవంతో హి బలవంతం సమాశ్రితాః॥ ౧౦॥ అ
కంపనస్తు శైలాభం హనూమంతమవస్థితమ్। మహేంద్ర ఇవ ధారాభిశ్శరైరభివవర్ష
హ ॥ ౧౧॥ అచింతయిత్వా బాణౌఘాన్ శరీరే పతితాన్ శితాన్। అకంపనవధార్థాయ
మనో దధ్రే మహాబలః ॥ ౧౨ ॥ స ప్రహస్య మహాతేజా హనూమాన్ మారుతాత్మజః। అ
భిదుద్రావ తద్రక్షః కంపయన్నివ మేదినీమ్ ॥౧౩ ॥ తస్యాభినర్దమానస్య దీప్యమానస్య
తేజసా। బభూవ రూపం దుర్ధర్షం దీప్తస్యేవ విభావసోః॥ ౧౪ ॥ ఆత్మానమప్రహర
ణం జ్ఞాత్వా క్రోధసమన్వితః। శైలముత్పాటయామాస వేగేన హరిపుంగవః ॥౧౫ ॥
తం గృహీత్వా మహాశైలం పాణినైకేన మారుతిః। స వినద్య మహానాదం భ్రామయామా
స వీర్యవాన్ ॥ ౧౬ ॥ తతస్తమభిదుద్రావ రాక్షసేంద్రమకంపనమ్। పురా హి నముచిం
సంఖ్యే వజ్రేణేవ పురందరః ॥ ౧౭ ॥ అకంపనస్తు తద్దృష్ట్వా గిరిశృంగం సముద్యతమ్। దూ
రాదేవ మహాబాణైరర్ధచంద్రైర్వ్యదారయత్ ॥ ౧౮ ॥ తత్పర్వతాగ్రమాకాశే ర
క్షోబాణవిదారితమ్। విశీర్ణం పతితం దృష్ట్వా హనూమాన్ క్రోధమూర్ఛితః ॥ ౧౯ ॥
సోऽశ్వకర్ణం సమాసాద్య రోషదర్పాన్వితో హరిః। తూర్ణముత్పాటయామాస మహాగి
రిమివోచ్ఛ్రితమ్ ॥ ౨౦ ॥ తం గృహీత్వా మహాస్కంధం సోऽశ్వకర్ణం మహాద్యుతిః। ప్ర
హస్య పరయా ప్రీత్యా భ్రామయామాస సంయుగే ॥ ౨౧॥ ప్రధావన్నూరువేగేన ప్ర
భంజంస్తరసా ద్రుమాన్। హనూమాన్ పరమక్రుద్ధశ్చరణైర్దారయన్ క్షితిమ్॥ ౨౨॥
గజాంశ్చ సగజారోహాన్ సరథాన్ రథినస్తథా। జఘాన హనుమాన్ ధీమాన్ రాక్షసాంశ్చ
పదాతిగాన్ ॥ ౨౩ ॥ తమంతకమివ క్రుద్ధం సమరే ప్రాణహారిణమ్। హనూమంతమభి
ప్రేక్ష్య రాక్షసా విప్రదుద్రువుః ॥ ౨౪ ॥ తమాపతంతం సంక్రుద్ధం రాక్షసానాం భ
యావహమ్। దదర్శాకంపనో వీరశ్చుక్రోధ చ ననాద చ ॥ ౨౫॥ స చతుర్దశభిర్బాణై
శ్శితైర్దేహవిదారణైః। నిర్బిభేద హనూమంతం మహావీర్యమకంపనః ॥ ౨౬ ॥ స
తదా ప్రతివిద్ధస్తు బహ్వీభిః శరవృష్టిభిః। హనూమాన్ దదృశే వీరః ప్రరూఢ ఇవ సానుమాన్॥
౨౭ ॥ విరరాజ మహాకాయో మహావీర్యో మహామనాః। పుష్పితాశోకసంకాశో విధూమ
ఇవ పావకః ॥ ౨౮ ॥ తతోऽన్యం వృక్షముత్పాట్య కృత్వా వేగమనుత్తమమ్। శిరస్యభిజ
ఘానాశు రాక్షసేంద్రమకంపనమ్ ॥ ౨౯॥ స వృక్షేణ హతస్తేన సక్రోధేన మహాత్మ

నా । రాక్షసో వానరేంద్రేణ పపాత చ మమార చ ॥ ౩౦ ॥ తం దృష్ట్వా నిహతం భూమౌ
రాక్షసేంద్ర మకంపనమ్ । వ్యథితా రాక్షసాస్సర్వే క్షితికంప ఇవ ద్రుమాః ॥ ౩౧ ॥ త్య
క్త ప్రహరణాస్సర్వే రాక్షసాస్తే పరాజితాః । లంకామభి యయుస్త్రస్తా వానరైస్తై
రభిద్రుతాః ॥ ౩౨ ॥ తే ముక్తకేశాస్సంభ్రాంతా భగ్నమానా పరాజితాః । స్రవ
చ్ఛ్రమజలైరంగైః శ్వసంతోపి ప్రదుద్రువుః ॥ ౩౩ ॥ అన్యోన్యం ప్రమమంథుస్తే వి
వివిశుర్నగరం భయాత్ । పృష్ఠతస్తేసు సంమూఢాః ప్రేక్షమాణా ముహుర్ముహుః ॥
౩౪ ॥ తేషు లంకాం ప్రవిష్టేషు రాక్షసేషు మహాబలాః । సమేత్య హరయస్సర్వే హ
నూమంత మపూజయన్ ॥ ౩౫ ॥ సోపి ప్రహృష్టస్తాన్ సర్వాన్ హరీన్ ప్రత్యభిపూజ
యత్ । హనూమాన్ సత్త్వసంపన్నో యథార్హ మనుకూలతః ॥ ౩౬ ॥ వినేదుశ్చ
యథాప్రాణం హరయో జితకాశినః । చకృషుశ్చ పునస్తత్ర సప్రాణానపి రాక్ష
సాన్ ॥ ౩౭ ॥ స వీరశోభా మభజన్మహాకపి స్సమేత్య రక్షాంసి నిహత్య మారుతిః । మహా
సురం భీమ మమిత్ర నాశనం యథైవ విష్ణుర్బలినం చమూముఖే ॥ ౩౮ ॥ అపూజయన్
దేవగణా స్తదా కపిం స్వయం చ రామోతిబలశ్చ లక్ష్మణః । తథైవ సుగ్రీవ ముఖాః ప్లవం
గమా విభీషణశ్చైవ మహాబలస్తథా ॥ ౩౯ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - షట్పంచాశ
స్సర్గః.

అకంపనవధం శ్రుత్వా క్రుద్ధో వై రాక్షసేశ్వరః । కించిద్దీనముఖశ్చాపి సచివాం
స్తానుదైక్షత ॥ ౧ ॥ స తు ధ్యాత్వా ముహూర్తం తు మంత్రిభిస్సం విచార్య చ । తతస్తు
రావణః పూర్వ దివసే రాక్షసాధిపః ॥ ౨ ॥ పురీం పరియయౌ లంకాం సర్వాం గుల్మాన
వేక్షితుమ్ । తాం రాక్షస గణైర్గుప్తాం గుల్మైర్బహుభిరావృతామ్ ॥ ౩ ॥ దదర్శ న
గరీం లంకాం పతాకాధ్వజమాలినీమ్ । రుద్ధాం తు నగరీం దృష్ట్వా రావణో రాక్షసేశ్వ
రః ॥ ౪ ॥ ఉవాచ మర్షితః కాలే ప్రహస్తం యుద్ధకోవిదమ్ । పురస్యోపనివిష్టస్య సహ
సా పీడితస్య చ ॥ ౫ ॥ నాన్యం యుద్ధాత్ప్రపశ్యామి మోక్షం యుద్ధవిశారద । అహం
వా కుంభకర్ణో వా త్వం వా సేనాపతిర్మమ ॥ ౬ ॥ ఇంద్రజిద్వా నికుంభో వా వ
హేయుర్భార మీదృశమ్ । స త్వం బలమతశ్శీఘ్ర మాదాయ పరిగృహ్య చ ॥ ౭ ॥ విజ
యాయాభినిర్యాహి యత్ర సర్వే వనౌకసః । నిర్యాణాదేవ తే నూనం చపలా హరివా
హినీ ॥ ౮ ॥ నర్దతాం రాక్షసేంద్రాణాం శ్రుత్వా నాదం ద్రవిష్యతి । చపలా హ్య
వినీతాశ్చ చలచిత్తాశ్చ వానరాః ॥ ౯ ॥ న సహిష్యంతి తే నాదం సింహనాద మివ ద్వి
పాః । విద్రుతే చ బలే తస్మిన్ రామస్సౌమిత్రిణా సహ ॥ ౧౦ ॥ అవశస్తే నిరాలంబః ప్ర
హస్త వశమేష్యతి । ఆపత్సంశయితా శ్రేయో నాత్ర నిస్సంశయీకృతా ॥ ౧౧ ॥ ప్రతి
లోమానులోమం వా యద్వా నో మన్యసే హితమ్ । రావణేనైవ ముక్తస్తు ప్రహస్తో వా
హినీపతిః ॥ ౧౨ ॥ రాక్షసేంద్ర మువాచేద మసురేంద్ర మివోశనా । రాజన్మంత్రిత
పూర్వం నః కుశలైస్సహ మంత్రిభిః ॥ ౧౩ ॥ వివాదశ్చాపి నో వృత్తః సమవేక్ష్య పర
స్పరమ్ । ప్రదానేన తు సీతాయాః శ్రేయో వ్యవసితం మయా ॥ ౧౪ ॥ అప్రదానే పు
నర్యుద్ధం దృష్టమేతత్తథైవ నః । సోహం దానైశ్చ మానైశ్చ సతతం పూజితస్త్వయా ॥
౧౫ ॥ సాంత్వైశ్చ వివిధైః కాలే కిం న కుర్యాం ప్రియం తవ । న హి మే జీవితం రక్ష్యం పు
త్రదార ధనాని వా ॥ ౧౬ ॥ త్వం పశ్య మాం జుహూషంతం త్వదర్థం జీవితం యుధి । ఏ
వముక్త్వా తు భర్తారం రావణం వాహినీపతిః ॥ ౧౭ ॥ ఉవాచేదం బలాధ్యక్షాన్ ప్ర
హస్తః పురతః స్థితాన్ । సమానయత మే శీఘ్రం రాక్షసానాం మహద్బలమ్ ॥ ౧౮ ॥ మ

ర్బాణాశనివేగేన హతానాం చరణాజిరే । అద్య తృప్యన్తు మాంసేన పక్షిణః కాననౌకసామ్ ॥ ౧౯ ॥ ఇత్యుక్తాస్తే ప్రహస్తేన బలాధ్యక్షాః కృతత్వరాః । బలముద్యోజయామాసుస్తస్మిన్రాక్షసమందిరే ॥ ౨౦ ॥ సా బభూవ ముహూర్తేన తిగ్మనానావిధాయుధైః । లంకా రాక్షసవీరైస్తైర్గజైరివ సమాకులా ॥ ౨౧ ॥ హుతాశనం తర్పయతాం బ్రాహ్మణాంశ్చ నమస్యతామ్ । ఆజ్యగంధప్రతివహస్సురభిర్మారుతో వవౌ ॥ ౨౨ ॥ స్రజశ్చ వివిధాకారా జగృహుస్త్వభిమంత్రితాః । సంగ్రామసజ్జాస్సంహృష్టా ధారయన్రాక్షసాస్తదా ॥ ౨౩ ॥ సధనుష్కాః కవచినో వేగాదాప్లుత్య రాక్షసాః । రావణం ప్రేక్ష్య రాజానం ప్రహస్తం పర్యవారయన్ ॥ ౨౪ ॥ అథామంత్ర్య చ రాజానం భేరీమాహత్య భైరవామ్ । ఆరురోహ రథం దివ్యం ప్రహస్తస్సజ్జకల్పితమ్ ॥ ౨౫ ॥ హయైర్మహాజవైర్యుక్తం సమ్యక్సూతసుసంయుతమ్ । మహాజలదనిర్ఘోషం సాక్షాచ్చంద్రార్కభాస్వరమ్ ॥ ౨౬ ॥ ఉరగధ్వజదుర్ధర్షం సువరూథం స్వపస్కరమ్ । సువర్ణజాలసంయుక్తం ప్రహసంతమివ శ్రియా ॥ ౨౭ ॥ తతస్తంరథమాస్థాయ రావణార్పితశాసనః । లంకాయా నిర్యయౌ తూర్ణం బలేన మహతా వృతః ॥ ౨౮ ॥ తతో దుందుభినిర్ఘోషః పర్జన్యనినదోపమః । వాదిత్రాణాం చ నినదః పూరయన్నివ సాగరమ్ ॥ ౨౯ ॥ శుశ్రువే శంఖశబ్దశ్చ ప్రయాతే వాహినీపతౌ । నినదంతః స్వరాన్ఘోరాన్రాక్షసా జగ్మురగ్రతః ॥ ౩౦ ॥ భీమరూపా మహాకాయాః ప్రహస్తస్య పురస్సరాః । నరాంతకః కుంభహనుర్మహానాదస్సమున్నతః ॥ ౩౧ ॥ ప్రహస్తసచివా హ్యేతే నిర్యయుః పరివార్య తమ్ । వ్యూఢేనైవ సుఘోరేణ పూర్వద్వారాత్స నిర్యయౌ ॥ ౩౨ ॥ గజయూథనికాశేన బలేన మహతా వృతః । సాగరప్రతిఘోషేణ వృతస్తేన బలేన సః ॥ ౩౩ ॥ ప్రహస్తో నిర్యయౌ తూర్ణం క్రుద్ధః కాలాంతకోపమః । తస్య నిర్యాణఘోషేణ రాక్షసానాం చ నర్దతామ్ ॥ ౩౪ ॥ లంకాయాం సర్వభూతాని వినేదుర్వికృతైః స్వరైః । వ్యభ్రమాకాశమావిశ్య మాంసశోణితభోజనాః ॥ ౩౫ ॥ మండలాన్యపసవ్యాని ఖగాశ్చక్రూ రథం ప్రతి । వమంత్యః పావకజ్వాలాశ్శివా ఘోరా వవాశిరే ॥ ౩౬ ॥ అంతరిక్షాత్పపాతోల్కా వాయుశ్చ పరుషో వవౌ । అన్యోన్యమభిసంరబ్ధా గ్రహాశ్చ న చకాశిరే ॥ ౩౭ ॥ మేఘాశ్చ ఖరనిర్ఘోషా రథస్యోపరి రక్షసః । వవృషూ రుధిరం చాస్య సిషిచుశ్చ పురస్సరాన్ ॥ ౩౮ ॥ కేతుమూర్ధని గృధ్రోఽస్య నిలీనో దక్షిణాముఖః । తుదన్నుభయతః పార్శ్వం సమగ్రామహరత్ప్రభామ్ ॥ ౩౯ ॥ సారథేర్బహుశశ్చాస్య సంగ్రామమవగాహతః । ప్రతోదో న్యపతద్ధస్తాత్సూతస్య హయసాదినః ॥ ౪౦ ॥ నిర్యాణశ్రీశ్చ యాస్యాసీద్భాస్వరా చ సుదుర్లభా । సా ననాశ ముహూర్తేన సమే చ స్ఖలితా హయాః ॥ ౪౧ ॥ ప్రహస్తం త్వభినిర్యాంతం ప్రఖ్యాతబలపౌరుషమ్ । యుధి నానాప్రహరణా కపిసేనాభ్యవర్తత ॥ ౪౨ ॥ అథ ఘోషస్సుతుములో హరీణాం సమజాయత । వృక్షానారుజతాం చైవ గుర్వీర్గృహ్ణతాం శిలాః ॥ ౪౩ ॥ నదతాం రాక్షసానాం చ వానరాణాం చ గర్జతామ్ । ఉభే ప్రముదితే సైన్యే రక్షోగణవనౌకసామ్ ॥ ౪౪ ॥ వేగితానాం సమర్థానామన్యోన్యవధకాంక్షిణామ్ । పరస్పరం చాహ్వయతాం నినాదః శ్రూయతే మహాన్ ॥ ౪౫ ॥ తతః ప్రహస్తః కపిరాజవాహినీమభిప్రతస్థే విజయాయ దుర్మతిః । వివృద్ధవేగాం చ వివేశ తాం చమూం యథా ముమూర్షుః శలభో విభావసుమ్ ॥ ౪౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - సప్తపంచాశస్సర్గః

తతః ప్రహస్తం నిర్యాంతం దృష్ట్వా భీమపరాక్రమమ్ । ఉవాచ సస్మితం రామో విభీషణమరిందమః ॥ ౧ ॥ క ఏష సుమహాకాయో బలేన మహతా వృతః । ఆచక్ష్వ మే మహా

బాహువీర్యవంతం నిశాచరమ్ ॥ ౨ ॥ రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా ప్రత్యువాచ విభీష
ణః । ఏష సేనాపతిస్తస్య ప్రహస్తో నామ రాక్షసః ॥ ౩ ॥ లంకాయాం రాక్షసేంద్రస్య
త్రిభాగబలసంవృతః । వీర్యవానస్త్రవిచ్ఛూరః ప్రఖ్యాతశ్చ పరాక్రమే ॥ ౪ ॥ తతః ప్ర
హస్తం నిర్యాంతం భీమం భీమపరాక్రమమ్ । గర్జంతం సుమహాకాయం రాక్షసైరభిసం
వృతమ్ ॥ ౫ ॥ దదర్శ మహతీ సేనా వానరాణాం బలీయసామ్ । అతిసంజాతరోషాణాం
ప్రహస్తమభిగర్జతామ్ ॥ ౬ ॥ ఖడ్గశక్త్యృష్టిబాణాశ్చ శూలాని ముసలాని చ । గదాశ్చ ప
రిఘాః ప్రాసా వివిధాశ్చ పరశ్వధాః ॥ ౭ ॥ ధనూంషి చ విచిత్రాణి రాక్షసానాం జయైషి
ణామ్ । ప్రగృహీతాన్యశోభంత వానరానభిధావతామ్ ॥ ౮ ॥ జగృహుః పాదపాం
శ్చాపి పుష్పితాన్ వానరర్షభాః । శిలాశ్చ విపులా దీర్ఘా యోద్ధుకామాః ప్లవంగమాః ॥
౯ ॥ తేషామన్యోన్యమాసాద్య సంగ్రామః సుమహానభూత్ । బహూనామశ్మవృష్టిం చ
శరవృష్టిం చ వర్షతామ్ ॥ ౧౦ ॥ బహవో రాక్షసా యుద్ధే బహూన్ వానరయూథపాన్ ।
వానరా రాక్షసాంశ్చాపి నిజఘ్నుర్బహవో బహూన్ ॥ ౧౧ ॥ శూలైః ప్రమథితాః కేచి
త్కేచిచ్చ పరమాయుధైః । పరిఘైరాహతాః కేచిత్కేచిచ్ఛిన్నాః పరశ్వధైః ॥ ౧౨ ॥ నిరు
చ్ఛ్వాసాః పునః కేచిత్పతితా ధరణీతలే । విభిన్నహృదయాః కేచిదిషుసంధానసంధితాః ॥
౧౩ ॥ కేచిద్ద్విధా కృతాః ఖడ్గైః స్ఫురంతః పతితా భువి । వానరా రాక్షసైః శూలైః పార్శ్వత
శ్చాపి దారితాః ॥ ౧౪ ॥ వానరైశ్చాపి సంక్రుద్ధై రాక్షసౌఘాః సమంతతః । పాదపైర్గిరి
శృంగైశ్చ సంపిష్టా వసుధాతలే ॥ ౧౫ ॥ వజ్రస్పర్శతలైర్హస్తైర్ముష్టిభిశ్చ హతా భృ
శమ్ । వేముః శోణితమాస్యేభ్యో విశీర్ణదశనేక్షణాః ॥ ౧౬ ॥ ఆర్తస్వనం చ స్వనతాం
సింహనాదం చ నర్దతామ్ । బభూవ తుములః శబ్దో హరీణాం రక్షసాం యుధి ॥ ౧౭ ॥ వానరా
రాక్షసాః క్రుద్ధా వీరమార్గమనువ్రతాః । వివృత్తనయనాః క్రూరాశ్చక్రుః కర్మాణ్య
భీతవత్ ॥ ౧౮ ॥ నరాంతకః కుంభహనుర్మహానాదః సమున్నతః । ఏతే ప్రహస్తసచివాః
సర్వే జఘ్నుర్వనౌకసః ॥ ౧౯ ॥ తేషామాపతతాం శీఘ్రం నిఘ్నతాం చాపి వానరాన్ ।
ద్వివిదో గిరిశృంగేణ జఘానైకం నరాంతకమ్ ॥ ౨౦ ॥ దుర్ముఖః పునరుత్పాట్య కపిస్సవి
పులద్రుమమ్ । రాక్షసం క్షిప్రహస్తస్తు సమున్నతమపోథయత్ ॥ ౨౧ ॥ జాంబవాంస్తు
సుసంక్రుద్ధః ప్రగృహ్య మహతీం శిలామ్ । పాతయామాస తేజస్వీ మహానాదస్య వక్షసి ॥
౨౨ ॥ అథ కుంభహనుస్తత్ర తారేణాసాద్య వీర్యవాన్ । వృక్షేణాభిహతో మూర్ధ్ని
ప్రాణాంస్తత్యాజ రాక్షసః ॥ ౨౩ ॥ అమృష్యమాణస్తత్కర్మ ప్రహస్తో రథమాస్థితః । చ
కార కదనం ఘోరం ధనుష్పాణిర్వనౌకసామ్ ॥ ౨౪ ॥ ఆవర్త ఇవ సంజజ్ఞే ఉభయోః సేన
యోస్తదా । క్షుభితస్యాప్రమేయస్య సాగరస్యేవ నిస్వనః ॥ ౨౫ ॥ మహతా హి శరౌ
ఘేణ ప్రహస్తో యుద్ధకోవిదః । అర్దయామాస సంక్రుద్ధో వానరాన్ పరమాహవే ॥
౨౬ ॥ వానరాణాం శరీరైశ్చ రాక్షసానాం చ మేదినీ । బభూవ నిచితా ఘోరా పతితైరి
వ పర్వతైః ॥ ౨౭ ॥ సా మహీ రుధిరౌఘేణ ప్రచ్ఛన్నా సంప్రకాశతే । సంఛన్నా మాధవే
మాసి పలాశైరివ పుష్పితైః ॥ ౨౮ ॥ హతవీరౌఘవప్రాం తు భగ్నాయుధమహాద్రు
మామ్ । శోణితౌఘమహాతోయాం యమసాగరగామినీమ్ ॥ ౨౯ ॥ యకృత్ప్లీహమహాపం
కాం వినికీర్ణాంత్రశైవలామ్ । భిన్నకాయమహామీనామంగావయవశాద్వలామ్ ॥
౩౦ ॥ గృధ్రహంసగణాకీర్ణాం కంకసారససేవితామ్ । మేదఃఫేనసమాకీర్ణామార్త
స్తనితనిస్వనామ్ ॥ ౩౧ ॥ తాం కాపురుషదుస్తారాం యుద్ధభూమిమయీం నదీమ్ । నదీమివ
ఘనాపాయే హంససారససేవితామ్ ॥ ౩౨ ॥ రాక్షసాః కపిముఖ్యాశ్చ తేరుస్తాం దుస్త
రాం నదీమ్ । యథా పద్మరజోధ్వస్తాం నలినీం గజయూథపాః ॥ ౩౩ ॥ తతః సృజంతం బాణౌ

ఘ్నన్తం ప్రహస్తం స్యన్దనే స్థితమ్। దదర్శ తరసా నీలో వినిఘ్నన్తం ప్లవంగమాన్ ॥ ౩౪॥ ఉద్ధూత ఇవ వాయుః ఖే మహదభ్రబలం బలాత్। సమీక్ష్యాభిద్రుతం యుద్ధే ప్రహస్తో వాహినీపతిః ॥ ౩౫॥ రథేనాదిత్యవర్ణేన నీలమేవాభిదుద్రువే। స ధనుర్ధన్వినాం శ్రేష్ఠో వికృష్య పరమాహవే ॥ ౩౬॥ నీలాయ వ్యసృజద్బాణాన్ ప్రహస్తో వాహినీపతిః। తే ప్రాప్య విశిఖా నీలం వినిర్భిద్య సమాహితాః ॥ ౩౭॥ మహీం జగ్ముర్మహావేగా రుషితా ఇవ పన్నగాః। నీలః శరైరభిహతో నిశితైర్జ్వలనోపమైః ॥ ౩౮॥ స తం పరమదుర్ధర్షమాపతన్తం మహాకపిః। ప్రహస్తం తాడయామాస వృక్షముత్పాట్య వీర్యవాన్ ॥ ౩౯॥ స తేనాభిహతః క్రుద్ధో నదన్ రాక్షసపుంగవః। వవర్ష శరవర్షాణి ప్లవంగానాం చమూపతౌ ॥ ౪౦॥ తస్య బాణగణాన్ ఘోరాన్ రాక్షసస్య మహాబలః। అపారయన్ వారయితుం ప్రత్యగృహ్ణాన్నిమీలితః ॥ ౪౧॥ యథైవ గోవృషో వర్షం శారదం శీఘ్రమాగతమ్। ఏవమేవ ప్రహస్తస్య శరవర్షం దురాసదమ్ ॥ ౪౨॥ నిమీలితాక్షస్సహసా నీలస్సేహే సుదారుణమ్। రోషితశ్శరవర్షేణ సాలేన మహతా మహాన్ ॥ ౪౩॥ ప్రజఘాన హయాన్నీలః ప్రహస్తస్య మనోజవాన్। తతస్తచ్చాపముద్గృహ్య ప్రహస్తస్య మహాబలః ॥ ౪౪॥ బభంజ తరసా నీలో ననాద చ పునః పునః। విధనుస్తు కృతస్తేన ప్రహస్తో వాహినీపతిః ॥ ౪౫॥ ప్రగృహ్య ముసలం ఘోరం స్యన్దనాదవపుప్లువే। తావుభౌ వాహినీముఖ్యౌ జాతవైరౌ తరస్వినౌ ॥ ౪౬॥ స్థితౌ క్షతజదిగ్ధాంగౌ ప్రభిన్నావివ కుంజరౌ। ఉల్లిఖన్తౌ సుతీక్ష్ణాభిర్దంష్ట్రాభిరితరేతరమ్ ॥ ౪౭॥ సింహశార్దూలసదృశౌ సింహశార్దూలచేష్టితౌ। విక్రాన్తవిజయౌ వీరౌ సమరేష్వనివర్తినౌ ॥ ౪౮॥ కాంక్షమాణౌ యశః ప్రాప్తుం వృత్రవాసవయోస్సమౌ। ఆజఘాన తదా నీలం లలాటే ముసలేన సః ॥ ౪౯॥ ప్రహస్తః పరమాయత్తస్తస్య సుస్రావ శోణితమ్। తతశ్శోణితదిగ్ధాంగః ప్రగృహ్య సుమహాతరుమ్ ॥ ౫౦॥ ప్రహస్తస్యోరసి క్రుద్ధో విససర్జ మహాకపిః। తమచిన్త్య ప్రహారం స ప్రగృహ్య ముసలం మహత్ ॥ ౫౧॥ అభిదుద్రావ బలినం బలాన్నీలం ప్లవంగమమ్। తముగ్రవేగం సంరబ్ధమాపతన్తం మహాకపిః ॥ ౫౨॥ తతస్సంప్రేక్ష్య జగ్రాహ మహావేగో మహాశిలామ్। తస్య యుద్ధాభికామస్య మృధే ముసలయోధినః ॥ ౫౩॥ ప్రహస్తస్య శిలాం నీలో మూర్ధ్ని తూర్ణమపాతయత్। సా తేన కపిముఖ్యేన విముక్తా మహతీ శిలా ॥ ౫౪॥ బిభేద బహుధా ఘోరా ప్రహస్తస్య శిరస్తదా। స గతాసుర్గతశ్రీకో గతసత్త్వో గతేన్ద్రియః ॥ ౫౫॥ పపాత సహసా భూమౌ ఛిన్నమూల ఇవ ద్రుమః। విభిన్నశిరసస్తస్య బహు సుస్రావ శోణితమ్ ॥ ౫౬॥ శరీరాదభిసుస్రావ గిరేః ప్రస్రవణం యథా। హతే ప్రహస్తే నీలేన తదకంప్యం మహద్బలమ్ ॥ ౫౭॥ రక్షసామప్రహృష్టానాం లంకామభిజగామ హ। న శేకుస్సమవస్థాతుం నిహతే వాహినీపతౌ ॥ ౫౮॥ సేతుబన్ధం సమాసాద్య విశీర్ణం సలిలం యథా। హతే తస్మింశ్చమూముఖ్యే రాక్షసాస్తే నిరుద్యమాః ॥ ౫౯॥ రక్షఃపతిగృహం గత్వా ధ్యానమూకత్వమాస్థితాః। ప్రాప్తాశ్శోకార్ణవం తీవ్రం నిస్సంజ్ఞా ఇవ తేఽభవన్ ॥ ౬౦॥ తతస్తు నీలో విజయీ మహాబలః ప్రశస్యమానస్స్వకృతేన కర్మణా। సమేత్య రామేణ సలక్ష్మణేన చ ప్రహృష్టరూపస్తు బభూవ యూథపః ॥ ౬౧॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - అష్టపంచాశస్సర్గః.

తస్మిన్ హతే రాక్షససైన్యపాలే ప్లవంగమానామృషభేణ యుద్ధే। భీమాయుధం సాగరతుల్యవేగం విదుద్రువే రాక్షసరాజసైన్యమ్ ॥ ౧॥ గత్వా తు రక్షోఽధిపతేశ్శశంసుస్సేనాపతిం పావకసూనుశస్తమ్। తచ్చాపి తేషాం వచనం నిశమ్య రక్షోఽధిపః క్రోధవశం జగామ ॥ ౨॥ సంఖ్యే ప్రహస్తం నిహతం నిశమ్య శోకార్దితః క్రోధపరీతచే

తాః ॥ ఉవాచ తాన్ నైఋతయోధముఖ్యా నింద్రో యథా చామరయోధముఖ్యాన్ ॥
౩ ॥ నావజ్ఞా రిపవే కార్యా యైరింద్రబలసూదనః । సూదితస్సైన్యపాలో మే సాను
యాత్రస్సకుంజరః ॥ ౪ ॥ సోఽహం రిపువినాశాయ విజయాయ విచారయన్ । స్వయమే
వ గమిష్యామి రణశీర్షం తదద్భుతమ్ ॥ ౫ ॥ అద్య తద్వానరానీకం రామం చ సహలక్ష్మ
ణమ్ । నిర్దహిష్యామి బాణౌఘైర్వనం దీప్తైరివాగ్నిభిః ॥ ౬ ॥ అద్య సంతర్పయి
ష్యామి పృథివీం కపిశోణితైః । రామం చ లక్ష్మణం చైవ నయిష్యామి యమక్షయమ్ ॥
౭ ॥ స ఏవముక్త్వా జ్వలనప్రకాశో రథం తురంగోత్తమరాజయుక్తమ్ । ప్రకాశమానం
వపుషా జ్వలంతం సమారురోహామరరాజశత్రుః ॥ ౮ ॥ స శంఖభేరీపణవప్రణాదై
రాస్ఫోటితక్ష్వేళితసింహనాదైః । పుణ్యైస్స్తవైశ్చాప్యభిపూజ్యమానస్తదా యయౌ
రాక్షసరాజముఖ్యః ॥ ౯ ॥ స శైలజీమూతనికాశరూపైర్మాంసాదనైః పావకదీప్తనే
త్రైః । బభౌ వృతో రాక్షసరాజముఖ్యో భూతైర్వృతో రుద్ర ఇవామరేశః ॥ ౧౦ ॥ త
తో నగర్యాస్సహసా మహౌజా నిష్క్రమ్య తద్వానరసైన్యముగ్రమ్ । మహార్ణవాభ్ర
స్తనితం దదర్శ సముద్యతం పాదపశైలహస్తమ్ ॥ ౧౧ ॥ తద్రాక్షసానీకమతిప్ర
చండమాలోక్య రామో భుజగేంద్రబాహుః । విభీషణం శస్త్రభృతాం వరిష్ఠముువాచ
సేనానుగతః పృథుశ్రీః ॥ ౧౨ ॥ నానాపతాకాధ్వజశస్త్రజుష్టం ప్రాసాసిశూలా
యుధవజ్రజుష్టమ్ । సైన్యం నగేంద్రోపమనాగజుష్టం కస్యేదమక్షోభ్యమభీరుజుష్టమ్ ॥
౧౩ ॥ తతస్తు రామస్య నిశమ్య వాక్యం విభీషణశ్శక్రసమానవీర్యః । శశంస రామస్య బ
లప్రవేకం మహాత్మనాం రాక్షసపుంగవానామ్ ॥ ౧౪ ॥ యోఽసౌ గజస్కంధగతో మ
హాత్మా నవోదితార్కోపమతామ్రవక్త్రః । ప్రకంపయన్నాగశిరోఽభ్యుపైతి హ్యకం
పనం త్వేనమవేహి రాజన్ ॥ ౧౫ ॥ యోఽసౌ రథస్థో మృగరాజకేతుర్ధూన్వన్ ధనుశ్శక్ర
ధనుఃప్రకాశమ్ । కరీవ భాత్యుగ్రవివృత్తదంష్ట్రస్స ఇంద్రజిన్నామ వరప్రధానః ॥ ౧౬ ॥
యశ్చైష వింధ్యాస్తమహేంద్రకల్పో ధన్వీ రథస్థోఽతిరథోఽతివీరః । విస్ఫారయంశ్చాపమ
తుల్యమానం నామ్నాఽతికాయోఽతివివృద్ధకాయః ॥ ౧౭ ॥ యోఽసౌ నవార్కోదితతామ్ర
చక్షు రారుహ్య ఘంటానినదప్రణాదమ్ । గజం ఖరం గర్జతి వై మహాత్మా మహోద
రో నామ స ఏష వీరః ॥ ౧౮ ॥ యోఽసౌ హయం కాంచనచిత్రభాండమారుహ్య సంధ్యా
భ్రగిరిప్రకాశమ్ । ప్రాసం సముద్యమ్య మరీచినద్ధం పిశాచ ఏషాశనితుల్యవేగః ॥ ౧౯ ॥
యశ్చైష శూలం నిశితం ప్రగృహ్య విద్యుత్ప్రభం కింకరవజ్రవేగమ్ । వృషేంద్రమాస్థా
య గిరిప్రకాశమాయాతి సోఽసౌ త్రిశిరా యశస్వీ ॥ ౨౦ ॥ అసౌ చ జీమూతనికాశరూ
పః కుంభః పృథువ్యూఢసుజాతవక్షాః । సమాహితః పన్నగరాజకేతుర్విస్ఫారయన్ భా
తి ధనుర్విధూన్వన్ ॥ ౨౧ ॥ యశ్చైష జాంబూనదవజ్రజుష్టం దీప్తం సధూమం పరిఘం
ప్రగృహ్య । ఆయాతి రక్షోబలకేతుభూతస్సోఽసౌ నికుంభోఽద్భుతఘోరకర్మా ॥ ౨౨ ॥
యశ్చైష చాపాసిశరౌఘజుష్టం పతాకినం పావకదీప్తరూపమ్ । రథం సమాస్థాయ విభా
త్యుదగ్రో నరాంతకోఽసౌ నగశృంగయోధీ ॥ ౨౩ ॥ యశ్చైష నానావిధఘోరరూపై
ర్వ్యాఘ్రోష్ట్రనాగేంద్రమృగాశ్వవక్త్రైః । భూతైర్వృతో భాతి వివృత్తనేత్రైస్సోఽ
సౌ సురాణామపి దర్పహంతా ॥ ౨౪ ॥ యత్రైతదిందుప్రతిమం విభాతి ఛత్రం సితం
సూక్ష్మశలాకమగ్ర్యమ్ । అత్రైష రక్షోఽధిపతిర్మహాత్మా భూతైర్వృతో రుద్ర ఇవావభా

తి ॥ ౨౫ ॥ అసౌ కిరీటీ చలకుండలాస్యో నగేంద్రవింధ్యోపమభీమకాయః । మహేం
ద్రవైవస్వతదర్పహంతా రక్షోధిపస్సూర్య ఇవావభాతి ॥ ౨౬ ॥ ప్రత్యువాచ తతో
రామో విభీషణమరిందమమ్ । అహో దీప్తో మహాతేజా రావణో రాక్షసేశ్వరః ॥
౨౭ ॥ ఆదిత్య ఇవ దుష్ప్రేక్ష్యో రశ్మిభిర్భాతి రావణః । సువ్యక్తం లక్షయే హ్యస్య
రూపం తేజస్సమావృతమ్ ॥ ౨౮ ॥ దేవదానవవీరాణాం వపుర్నైవంవిధం భ
వేత్ । యాదృశం రాక్షసేంద్రస్య వపురేతత్ప్రకాశతే ॥ ౨౯ ॥ సర్వే పర్వతసంకా
శాస్సర్వే పర్వతయోధినః । సర్వే దీప్తాయుధధరా యోధాశ్చాస్య మహౌజసః ॥ ౩౦ ॥
భాతి రాక్షసరాజోఽసౌ ప్రదీప్తైర్భీమవిక్రమైః । భూతైః పరివృతస్తీక్ష్ణైర్దేహవద్భి
రివాంతకః ॥ ౩౧ ॥ దిష్ట్యాయమద్య పాపాత్మా మమ దృష్టిపథం గతః । అద్య క్రోధం విమో
క్ష్యామి సీతాహరణసంభవమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఏవముక్త్వా తతో రామో ధనురాదాయ వీర్య
వాన్ । లక్ష్మణానుచరస్తస్థౌ సముద్ధృత్య శరోత్తమమ్ ॥ ౩౩ ॥ తతస్స రక్షోధిపతిర్మహా
త్మా రక్షాంసి తాన్యాహ మహాబలాని । ద్వారేషు చర్యాగృహగోపురేషు సునిర్వృ
తాస్తిష్ఠత నిర్విశంకాః ॥ ౩౪ ॥ ఇహాగతం మాం సహితం భవద్భిర్వనౌకసశ్ఛిద్రమిదం వి
దిత్వా । శూన్యాం పురీం దుష్ప్రసహాం ప్రమథ్య ప్రధర్షయేయుస్సహసా సమేతాః ॥
౩౫ ॥ విసర్జయిత్వా సహసా తతస్తాన్ గతేషు రక్షస్సు యథానియోగమ్ । వ్యదార
యద్వానరసాగరౌఘం మహాఝషః పూర్ణమివార్ణవౌఘమ్ ॥ ౩౬ ॥ తమాపతం
తం సహసా సమీక్ష్య దీప్తేషుచాపం యుధి రాక్షసేంద్రమ్ । మహత్సముత్పాట్య మహీ
ధరాగ్రం దుద్రావ రక్షోధిపతిం హరీశః ॥ ౩౭ ॥ తచ్ఛైలశృంగం బహువృక్షసానుం
ప్రగృహ్య చిక్షేప నిశాచరాయ । తమాపతంతం సహసా సమీక్ష్య బిభేద బాణైస్తపనీ
యపుంఖైః ॥ ౩౮ ॥ తస్మిన్ ప్రవృద్ధోత్తమసానువృక్షే శృంగే విశీర్ణే పతితే పృథి
వ్యామ్ । మహాహికల్పం శరమంతకాభం సమాదదే రాక్షసలోకనాథః ॥ ౩౯ ॥ స తం
గృహీత్వానిలతుల్యవేగం సవిస్ఫులింగజ్వలనప్రకాశమ్ । బాణం మహేంద్రాశని
తుల్యవేగం చిక్షేప సుగ్రీవవధాయ రుష్టః ॥ ౪౦ ॥ స సాయకో రావణబాహుముక్తశ్శ
క్రాశనిప్రఖ్యవపుశ్శితాగ్రః । సుగ్రీవమాసాద్య బిభేద వేగాద్గుహేరితా క్రౌంచ
మివోగ్రశక్తిః ॥ ౪౧ ॥ స సాయకార్తో విపరీతచేతాః కూజన్పృథివ్యాం నిపపాత వీ
రః । తం ప్రేక్ష్య భూమౌ పతితం విసంజ్ఞం నేదుః ప్రహృష్టా యుధి యాతుధానాః ॥ ౪౨ ॥
తతో గవాక్షో గవయస్సుదంష్ట్రస్తథర్షభో జ్యోతిముఖో నలశ్చ । శైలాన్సముద్యమ్య వి
వృద్ధకాయాః ప్రదుద్రువుస్తం ప్రతి రాక్షసేంద్రమ్ ॥ ౪౩ ॥ తేషాం ప్రహారాన్స చకా
ర మోఘాన్రక్షోధిపో బాణగణైశ్శితాగ్రైః । తాన్వానరేంద్రానపి బాణజాలైర్బి
భేద జాంబూనదచిత్రపుంఖైః ॥ ౪౪ ॥ తే వానరేంద్రాస్త్రిదశారిబాణైర్భిన్నా నిపే
తుర్భువి భీమకాయాః । తతస్తు తద్వానరసైన్యముగ్రం ప్రచ్ఛాదయామాస స బాణ
జాలైః ॥ ౪౫ ॥ తే వధ్యమానాః పతితాః ప్రవీరా నానద్యమానా భయశల్యవిద్ధాః ।
శాఖామృగా రావణసాయకార్తా జగ్ముశ్శరణ్యం శరణం స్మ రామమ్ ॥ ౪౬ ॥ తతో
మహాత్మా స ధనుర్ధనుష్మానాదాయ రామస్సహసా జగామ । తం లక్ష్మణః ప్రాంజలి
రభ్యుపేత్య ఉవాచ వాక్యం పరమార్థయుక్తమ్ ॥ ౪౭ ॥ కామమార్య సుపర్యాప్తో వ
ధాయాస్య దురాత్మనః । విధమిష్యామ్యహం నీచమనుజానీహి మాం విభో ॥ ౪౮ ॥ త
మబ్రవీన్మహాతేజా రామస్సత్యపరాక్రమః । గచ్ఛ యత్నపరశ్చాపి భవ లక్ష్మణ సం

యుగే ॥ ౪౯ ॥ రావణో హి మహావీర్యో రణేద్భుతపరాక్రమః । త్రై
లోక్యేనాపి సంక్రుద్ధో దుష్ప్రసహ్యో న సంశయః ॥ ౫౦ ॥ తస్య
ఛిద్రాణి మార్గస్వ స్వఛిద్రాణి చ గోపయ । చక్షుషాథ సహాయత్నాద్రక్షాత్మా
నం సమాహితః ॥ ౫౧ ॥ రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా సంపరిష్వజ్య పూజ్య చ । అభివాద్య త
తో రామం యయౌ సౌమిత్రిరాహవమ్ ॥ ౫౨ ॥ స రావణం వారణహస్తబాహుర్ద
దర్శ దీప్తోద్యతభీమచాపమ్ । ప్రచ్ఛాదయంతం శరవృష్టిజాలైస్తాన్ వానరాన్ భిన్నవికీ
ర్ణదేహాన్ ॥ ౫౩ ॥ తమాలోక్య మహాతేజా హనూమాన్మారుతాత్మజః । నివార్య శరజా
లాని ప్రదుద్రావ స రావణమ్ ॥ ౫౪ ॥ రథం తస్య సమాసాద్య భుజముద్యమ్య దక్షిణమ్ ।
త్రాసయన్ రావణం ధీమాన్ హనూమాన్ వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౫౫ ॥ దేవదానవగంధర్వా
యక్షాశ్చ సహ రాక్షసైః । అవశ్యం తు త్వయా భగ్నా వానరేభ్యస్తు తే భయమ్ ॥ ౫౬ ॥
ఏష మే దక్షిణో బాహుః పంచశాఖస్సముద్యతః । విధమిష్యతి తే దేహాద్భూతాత్మానం చి
రోషితమ్ ॥ ౫౭ ॥ శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం రావణో భీమవిక్రమః । సంరక్తనయన
క్రోధాదిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౫౮ ॥ క్షిప్రం ప్రహర నిశ్శంకం స్థిరాం కీర్తిమవాప్ను
హి । తతస్త్వాం జ్ఞాతవిక్రాంతం నాశయిష్యామి వానర ॥ ౫౯ ॥ రావణస్య వచః శ్రుత్వా
వాయుసూనుర్వచోబ్రవీత్ । ప్రహృతం హి మయా పూర్వమక్షం స్మర సుతం తవ ॥ ౬౦ ॥
ఏవముక్తో మహాతేజా రావణో రాక్షసేశ్వరః । ఆజఘానానిలసుతం తలేనోరసి వీర్య
వాన్ ॥ ౬౧ ॥ స తలాభిహతస్తేన చచాల చ ముహుర్ముహుః । స్థిత్వా ముహూర్తం తేజ
స్వీ స్థైర్యం కృత్వా మహామతిః ॥ ౬౨ ॥ ఆజఘానాభిసంక్రుద్ధస్తలేనైవామరద్విషమ్ ।
తతస్తలేనాభిహతో వానరేణ మహాత్మనా ॥ ౬౩ ॥ దశగ్రీవస్సముద్ధూతో యథా భూమిచ
లేచలః । సంగ్రామే తం తథా దృష్ట్వా రావణం తలతాడితమ్ ॥ ౬౪ ॥ ఋషయో వాన
రాస్సిద్ధా నేదుర్దేవాస్సహాసురైః । అథాశ్వస్య మహాతేజా రావణో వాక్యమబ్ర
వీత్ ॥ ౬౫ ॥ సాధు వానర వీర్యేణ శ్లాఘనీయోసి మే రిపుః । రావణేనైవముక్తస్తు మారుతి
ర్వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౬౬ ॥ ధిగస్తు మమ వీర్యం తు యస్త్వం జీవసి రావణ । సకృత్తు ప్రహ
రేదానీం దుర్బుద్ధే కిం వికత్థసే ॥ ౬౭ ॥ తతస్త్వాం మామికా ముష్టిర్నయిష్యతి యమక్ష
యమ్ । తతో మారుతివాక్యేన క్రోధస్తస్య తదాజ్వలత్ ॥ ౬౮ ॥ సంరక్తనయనో య
త్నాన్ముష్టిముద్యమ్య దక్షిణమ్ । పాతయామాస వేగేన వానరోరసి వీర్యవాన్ ॥ ౬౯ ॥ హ
నూమాన్ వక్షసి వ్యూఢే సంచచాల హతః పునః । విహ్వలం తు తదా దృష్ట్వా హనూమంతం మ
హాబలః ॥ ౭౦ ॥ రథేనాతిరథశ్శీఘ్రం నీలం ప్రతి సమభ్యగాత్ । రాక్షసానామధిపతిర్దశ
గ్రీవః ప్రతాపవాన్ ॥ ౭౧ ॥ పన్నగప్రతిమైర్భీమైః పరమర్మాతిభేదిభిః । శరైరాదీప
యామాస నీలం హరిచమూపతిమ్ ॥ ౭౨ ॥ స శరౌఘసమావిద్ధో నీలః కపిచమూపతిః । కరే
ణైకేన శైలాగ్రం రక్షోధిపతయేసృజత్ ॥ ౭౩ ॥ హనూమానపి తేజస్వీ సమాశ్వస్తో మ
హామనాః । విప్రేక్షమాణో యుద్ధేప్సుస్సరోషమిదమబ్రవీత్ ॥ ౭౪ ॥ నీలేన సహ సం
యుక్తం రావణం రాక్షసేశ్వరమ్ । అన్యేన యుధ్యమానస్య న యుక్తమభిధావనమ్ ॥ ౭౫ ॥
రావణోపి మహాతేజాస్తచ్ఛృంగం సప్తభిశ్శరైః । ఆజఘాన సుతీక్ష్ణాగ్రైస్తద్వికీర్ణం ప
పాత హ ॥ ౭౬ ॥ తద్వికీర్ణం గిరేశ్శృంగం దృష్ట్వా హరిచమూపతిః । కాలాగ్నిరివ జజ్వా
ల క్రోధేన పరవీరహా ॥ ౭౭ ॥ సోశ్వకర్ణాన్ ధవాన్ సాలాంశ్చూతాంశ్చాపి సుపుష్పితాన్ ।
అన్యాంశ్చ వివిధాన్ వృక్షాన్నీలశ్చిక్షేప సంయుగే ॥ ౭౮ ॥ స తాన్ వృక్షాన్ సమాసాద్య
ప్రతిచిచ్ఛేద రావణః । అభ్యవర్షత్సుఘోరేణ శరవర్షేణ పావకిమ్ ॥ ౭౯ ॥ అభివ్

జ్యైశ్శరౌఘైర్మేఘేనేవ మహాచలః । హ్రస్వం కృత్వా తదా రూపం ధ్వజాగ్రే నిపపాత
హ ॥ ౮౦ ॥ పావకాత్మజమాలోక్య ధ్వజాగ్రే సముపస్థితమ్ । జజ్వాల రావణః క్రోధా
త్తతో నీలో ననాద చ ॥ ౮౧ ॥ ధ్వజాగ్రే ధనుషశ్చాగ్రే కిరీటాగ్రే చ తం హరిమ్ । లక్ష్మ
ణోఽథ హనూమాంశ్చ దృష్ట్వా రామశ్చ విస్మితాః ॥ ౮౨ ॥ రావణోఽపి మహాతేజాః కపిలా
ఘవవిస్మితః । అస్త్రమాహారయామాస దీప్తమాగ్నేయమద్భుతమ్ ॥ ౮౩ ॥ తతస్తే చు
క్రుశుర్హృష్టా లబ్ధలక్షాః ప్లవంగమాః । నీలలాఘవసంభ్రాన్తం దృష్ట్వా రావణమాహవే ॥
౮౪ ॥ వానరాణాం చ నాదేన సంరబ్ధో రావణస్తదా । సంభ్రమావిష్టహృదయో న కించి
త్ప్రత్యపద్యత ॥ ౮౫ ॥ ఆగ్నేయేనాథ సంయుక్తం గృహీత్వా రావణశ్శరమ్ । ధ్వజశీ
ర్షస్థితం నీలముదైక్షత నిశాచరః ॥ ౮౬ ॥ తతోఽబ్రవీన్మహాతేజా రావణో రాక్షసేశ్వ
రః । కపే లాఘవయుక్తోఽసి మాయయా పరయానయా ॥ ౮౭ ॥ జీవితం ఖలు రక్షస్వ యది
శక్నోషి వానర । తాని తాన్యాత్మరూపాణి సృజసే త్వమనేకశః ॥ ౮౮ ॥ తథాపి త్వాం
మయా ముక్తస్సాయకోఽస్త్రప్రయోజితః । జీవితం పరిరక్షన్తం జీవితాద్భ్రంశయిష్యతి ॥
౮౯ ॥ ఏవముక్త్వా మహాబాహూ రావణో రాక్షసేశ్వరః । సంధాయ బాణమస్త్రేణ చ
మూపతిమతాడయత్ ॥ ౯౦ ॥ సోఽస్త్రయుక్తేన బాణేన నీలో వక్షసి తాడితః । నిర్దహ్య
మానస్సహసా నిపపాత మహీతలే ॥ ౯౧ ॥ పితృమాహాత్మ్యసంయోగాదాత్మనశ్చాపి తే
జసా । జానుభ్యామపతద్భూమౌ న చ ప్రాణైర్వియుజ్యతే ॥ ౯౨ ॥ విసంజ్ఞం వానరం దృ
ష్ట్వా దశగ్రీవో రణోత్సుకః । రథేనామ్బుదనాదేన సౌమిత్రిమభిదుద్రువే ॥ ౯౩ ॥ ఆసా
ద్య రణమధ్యే తు వారయిత్వా స్థితో జ్వలన్ ॥ ౯౪ ॥ ధనుర్విష్ఫారయామాస కంపయన్ని
వ మేదినీమ్ ॥ తమాహ సౌమిత్రిరదీనసత్త్వో విష్ఫారయన్తం ధనురప్రమేయమ్ । అన్వేహి
మామేవ నిశాచరేన్ద్ర న వానరాంస్త్వం ప్రతియోద్ధుమర్హసి ॥ ౯౫ ॥ స తస్య వాక్యం
ప్రతిపూర్ణఘోషం జ్యాశబ్దముగ్రం చ నిశమ్య రాజా । ఆసాద్య సౌమిత్రిమవస్థితం తం
కోపాన్వితో వాక్యమువాచ రక్షః ॥ ౯౬ ॥ దిష్ట్యాసి మే రాఘవ దృష్టిమార్గం ప్రాప్తోఽన్
తగామీ విపరీతబుద్ధిః । అస్మిన్క్షణే యాస్యసి మృత్యుదేశం సంసాద్యమానో మమ బాణ
జాలైః ॥ ౯౭ ॥ తమాహ సౌమిత్రిరవిస్మయానో గర్జన్తముద్వృత్తసితాగ్రదంష్ట్రమ్ ।
రాజన్న గర్జన్తి మహాప్రభావా వికత్థసే పాపకృతాం వరిష్ఠ ॥ ౯౮ ॥ జానామి వీర్యం తవ
రాక్షసేన్ద్ర బలం ప్రతాపం చ పరాక్రమం చ । అవస్థితోఽహం శరచాపపాణిరాగచ్ఛ
కిం మోఘవికత్థనేన ॥ ౯౯ ॥ స ఏవముక్తః కుపితస్ససర్జ రక్షోధిపస్సప్త శరాన్సుపుం
ఖాన్ । తాంల్లక్ష్మణః కాంచనచిత్రపుంఖైశ్చిచ్ఛేద బాణైర్నిశితాగ్రధారైః ॥ ౧౦౦ ॥
తాన్ప్రేక్షమాణస్సహసా నికృత్తాన్నికృత్తభోగానివ పన్నగేన్ద్రాన్ । లంకేశ్వరః
క్రోధవశం జగామ ససర్జ చాన్యాన్నిశితాన్పృషత్కాన్ ॥ ౧౦౧ ॥ స బాణవర్షం తు వవ
ర్ష తీవ్రం రామానుజః కార్ముకసంప్రయుక్తమ్ । క్షురార్ధచన్ద్రోత్తమకర్ణిభల్లై
శ్శరాంశ్చ చిచ్ఛేద న చుక్షుభే చ ॥ ౧౦౨ ॥ స బాణజాలాన్యథ తాని తాని మోఘాని పశ్యం
స్త్రిదశారిరాజః । విసిస్మయే లక్ష్మణలాఘవేన పునశ్చ బాణాన్నిశితాన్ముమోచ ॥ ౧౦౩ ॥
స లక్ష్మణశ్చాశు శరాన్ శితాగ్రాన్ మహేన్ద్రవజ్రాశనితుల్యవేగాన్ । సంధాయ
చాపే జ్వలనప్రకాశాన్ససర్జ రక్షోధిపతేర్వధాయ ॥ ౧౦౪ ॥ స తాన్ప్రచిచ్ఛేద హి
రాక్షసేన్ద్రశ్ఛిత్త్వా చ తాన్ లక్ష్మణమాజఘాన । శరేణ కాలాగ్నిసమప్రభేణ స్వయంభు
దత్తేన లలాటదేశే ॥ ౧౦౫ ॥ స లక్ష్మణో రావణసాయకార్తశ్చచాల చాపం శిథిలం ప్రగృ
హ్య । పునశ్చ సంజ్ఞాం ప్రతిలభ్య కృచ్ఛ్రాచ్చిచ్ఛేద చాపం త్రిదశేన్ద్రశత్రోః ॥ ౧౦౬ ॥
నికృత్తచాపం త్రిభిరాజఘాన బాణైస్తదా దాశరథిశ్శితాగ్రైః । స సాయకార్తో విచచా

లరాజా కృచ్ఛ్రాచ్చ సంజ్ఞాం పునరాససాద ॥ ౧౦౭ ॥ సకృత్తచాపశ్శరతాడితశ్చ మేదా
ర్ద్రగాత్రో రుధిరావసిక్తః । జగ్రాహ శక్తిం సముదగ్రశక్తిః స్వయంభుదత్తాం యుధి దే
వశత్రుః ॥ ౧౦౮ ॥ స తాం విధూమానలసన్నికాశాం విత్రాసనీం వానరవాహినీనామ్ ।
చిక్షేప శక్తిం తరసా జ్వలంతీం సౌమిత్రయే రాక్షసరాష్ట్రనాథః ॥ ౧౦౯ ॥ తామాపతం
తీం భరతానుజోఽస్త్రైర్జఘాన బాణైశ్చ హుతాగ్నికల్పైః । తథాపి సా తస్య వివేశ శక్తిర్భు
జాంతరం దాశరథేర్విశాలమ్ ॥ ౧౧౦ ॥ స శక్తిమాన్ శక్తిసమాహతస్సన్ ముహుః ప్రజజ్వా
ల రఘుప్రవీరః । తం విహ్వలంతం సహసాఽభ్యుపేత్య జగ్రాహ రాజా తరసా భుజా
భ్యామ్ ॥ ౧౧౧ ॥ హిమవాన్మందరో మేరుస్త్రైలోక్యం వా సహామరైః । శక్యం భుజాభ్యా
ముద్ధర్తుం న సంఖ్యే భరతానుజః ॥ ౧౧౨ ॥ శక్త్యా బ్రాహ్మ్యాపి సౌమిత్రిస్తాడితస్తు స్త
నాంతరే । విష్ణోరచింత్యం స్వం భాగమాత్మానం ప్రత్యనుస్మరత్ ॥ ౧౧౩ ॥ తతో దానవద
ర్పఘ్నం సౌమిత్రిం దేవకంటకః । తం పీడయిత్వా బాహుభ్యాం న ప్రభుర్లంఘనేఽభవత్ ॥
౧౧౪ ॥ అథైనం వైష్ణవం భాగం మానుషం దేహమాస్థితమ్ । అథ వాయుసుతః క్రుద్ధో రా
వణం సమభిద్రవత్ ॥ ౧౧౫ ॥ ఆజఘానోరసి క్రుద్ధో వజ్రకల్పేన ముష్టినా । తేన ముష్టి
ప్రహారేణ రావణో రాక్షసేశ్వరః ॥ ౧౧౬ ॥ జానుభ్యామపతద్భూమౌ చచాల చ పునః
పునః । ఆస్యైస్సనేత్రైశ్శ్రవణైర్వవామ రుధిరం బహు ॥ ౧౧౭ ॥ విఘూర్ణమానో ని
శ్చేష్టో రథోపస్థ ఉపావిశత్ । విసంజ్ఞో మూర్ఛితశ్చాసీన్న చ స్థానం సమాలభత్ ॥ ౧౧౮ ॥
విసంజ్ఞం రావణం దృష్ట్వా సమరే భీమవిక్రమమ్ । ఋషయో వానరాస్సర్వే నేదుర్దే
వాస్సవాసవాః ॥ ౧౧౯ ॥ హనూమానపి తేజస్వీ లక్ష్మణం రావణార్దితమ్ । ఆనయ
ద్రాఘవాభ్యాశం బాహుభ్యాం పరిగృహ్య తమ్ ॥ ౧౨౦ ॥ వాయుసూనోస్సుహృత్త్వే
న భక్త్యా పరమయా చ సః । శత్రూణామప్రకంప్యోఽపి లఘుత్వమగమత్కపేః ॥ ౧౨౧ ॥
తం సముత్సృజ్య సా శక్తిస్సౌమిత్రిం యుధి నిర్జితమ్ । రావణస్య రథే తస్మిన్ స్థానం పునరు
పాగతా ॥ ౧౨౨ ॥ రావణోఽపి మహాతేజాః ప్రాప్య సంజ్ఞాం మహాహవే । ఆదదే ని
శితాన్ బాణాన్ జగ్రాహ చ మహద్ధనుః ॥ ౧౨౩ ॥ ఆశ్వస్తశ్చ విశల్యశ్చ లక్ష్మణశ్శత్రు
సూదనః । విష్ణోర్భాగమమీమాంస్యమాత్మానం ప్రత్యనుస్మరత్ ॥ ౧౨౪ ॥ నిపాతిత
మహావీరాం వానరాణాం మహాచమూమ్ । రాఘవస్తు రణే దృష్ట్వా రావణం సమభిద్ర
వత్ ॥ ౧౨౫ ॥ అథైనముపసంగమ్య హనూమాన్వాక్యమబ్రవీత్ । మమ పృష్ఠం సమా
రుహ్య రాక్షసం శాస్తుమర్హసి ॥ ౧౨౬ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా రాఘవో వాక్యం వాయుపు
త్రేణ భాషితమ్ । ఆరురోహ స తం శూరో బలవంతం మహాకపిమ్ ॥ ౧౨౭ ॥ విష్ణుర్యథా
గరుత్మంతం బలవంతం సమాస్థితః । రథస్థం రావణం సంఖ్యే దదర్శ మనుజాధిపః ॥ ౧౨౮ ॥
తమాలోక్య మహాతేజాః ప్రదుద్రావ స రాఘవః । వైరోచనిమివ క్రుద్ధో విష్ణురభ్యుద్య
తాయుధః ॥ ౧౨౯ ॥ జ్యాశబ్దమకరోత్తీవ్రం వజ్రనిష్పేషనిస్వనమ్ । గిరా గంభీరయా
రామో రాక్షసేంద్రమువాచ హ ॥ ౧౩౦ ॥ తిష్ఠ తిష్ఠ మమ త్వం హి కృత్వా విప్రియమీ
దృశమ్ । క్వ ను రాక్షసశార్దూల గతో మోక్షమవాప్స్యసి ॥ ౧౩౧ ॥ యదీంద్రవైవస్వ
తభాస్కరాన్వా స్వయంభువైశ్వానరశంకరాన్వా । గమిష్యసి త్వం దశ వా దిశో వా తథా
పి మే నాద్య గతో విమోక్ష్యసే ॥ ౧౩౨ ॥ యశ్చైవ శక్త్యాభిహతస్త్వయాద్య ఇత్థం విషాదం
సహసాభ్యుపేతః । స ఏష రక్షోగణరాజ మృత్యుస్సపుత్రదారస్య తవాద్య యుద్ధే ॥ ౧౩౩ ॥
ఏతేన చాత్యద్భుతదర్శనాని శరైర్జనస్థానకృతాలయాని । చతుర్దశాన్యాత్తవరా
యుధాని రక్షస్సహస్రాణి నిషూదితాని ॥ ౧౩౪ ॥ రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా రాక్ష

సేంద్రో మహాకపిమ్। వాయుపుత్రం మహావీర్యం వహంతం రాఘవం రణే ॥ ౧౩౫ ॥ ఆజఘాన శరైస్తీక్ష్ణైః కాలానలశిఖోపమైః। రాక్షసేనాహవే తస్య తాడితస్యాపి సాయకైః ॥ ౧౩౬ ॥ స్వభావతేజోయుక్తస్య భూయస్తేజో హ్యవర్ధత। తతో రామో మహాతేజా రావణేన కృతవ్రణమ్ ॥ ౧౩౭ ॥ దృష్ట్వా ప్లవగశార్దూలం కోపస్య వశమేయివాన్ ॥ తస్యాభిసంక్రమ్య రథం సచక్రం సాశ్వధ్వజచ్ఛత్రమహాపతాకమ్। ససారథిం సాశనిశూలఖడ్గం రామః ప్రచిచ్ఛేద శరైస్సుపుంఖైః ॥ ౧౩౮ ॥ అథేంద్రశత్రుం తరసా జఘాన బాణేన వజ్రాశనిసన్నిభేన। భుజాంతరే వ్యూఢసుజాతరూపే వజ్రేణ మేరుం భగవానివేంద్రః ॥ ౧౩౯ ॥ యో వజ్రపాతాశనిసన్నిపాతాన్న చుక్షుభే నాపి చచాల రాజా। స రామబాణాభిహతో భృశార్తశ్చచాల చాపం చ ముమోచ వీరః ॥ ౧౪౦ ॥ తం విహ్వలంతం ప్రసమీక్ష్య రామః సమాదదే దీప్తమథార్ధచంద్రమ్। తేనార్కవర్ణం సహసా కిరీటం చిచ్ఛేద రక్షోధిపతేర్మహాత్మా ॥ ౧౪౧ ॥ తం నిర్విషాశీవిషసన్నికాశం శాంతార్చిషం సూర్యమివాప్రకాశమ్। గతశ్రియం కృత్తకిరీటకూటమువాచ రామో యుధి రాక్షసేంద్రమ్ ॥ ౧౪౨ ॥ కృతం త్వయా కర్మ మహత్సుభీమం హతప్రవీరశ్చ కృతస్త్వయాహమ్। తస్మాత్పరిశ్రాంత ఇవ వ్యవస్యన్న త్వాం శరైర్మృత్యువశం నయామి ॥ ౧౪౩ ॥ గచ్ఛానుజానామి రణార్దితస్త్వం ప్రవిశ్య రాత్రించరరాజ లంకామ్। ఆశ్వాస్య నిర్యాహి రథీ చ ధన్వీ తదా బలం ద్రక్ష్యసి మే రథస్థః ॥ ౧౪౪ ॥ స ఏవముక్తో హతదర్పహర్షో నికృత్తచాపో నిహతాశ్వసూతః। శరార్దితః కృత్తమహాకిరీటో వివేశ లంకాం సహసా స్మ రాజా ॥ ౧౪౫ ॥ తస్మిన్ప్రవిష్టే రజనీచరేంద్రే మహాబలే దానవదేవశత్రౌ। హరీన్విశల్యాన్సహలక్ష్మణేన చకార రామః పరమాహవాగ్రే ॥ ౧౪౬ ॥ తస్మిన్ప్రభిన్నే త్రిదశేంద్రశత్రౌ సురాసురా భూతగణా దిశశ్చ। ససాగరాస్సర్షిమహోరగాశ్చ తథైవ భూమ్యంబుచరాశ్చ హృష్టాః ॥ ౧౪౭ ॥

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోనషష్టితమస్సర్గః.

స ప్రవిశ్య పురీం లంకాం రామబాణభయార్దితః। భగ్నదర్పస్తదా రాజా బభూవ వ్యథితేంద్రియః ॥ ౧ ॥ మాతంగ ఇవ సింహేన గరుడేనేవ పన్నగః। అభిభూతోభవద్రాజా రాఘవేణ మహాత్మనా ॥ ౨ ॥ బ్రహ్మదండప్రకాశానాం విద్యుత్సదృశవర్చసామ్। స్మరన్రాఘవబాణానాం వివ్యథే రాక్షసేశ్వరః ॥ ౩ ॥ స కాంచనమయం దివ్యమాశ్రిత్య పరమాసనమ్। విప్రేక్షమాణో రక్షాంసి రావణో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥ సర్వం తత్ఖలు మే మోఘం యత్తప్తం పరమం తపః। యత్సమానో మహేంద్రేణ మానుషేణాస్మి నిర్జితః ॥ ౫ ॥ ఇదం తద్బ్రహ్మణో ఘోరం వాక్యం మామభ్యుపస్థితమ్। మానుషేభ్యో విజానీహి భయం త్వమితి తత్తథా ॥ ౬ ॥ దేవదానవగంధర్వైర్యక్షరాక్షసపన్నగైః। అవధ్యత్వం మయా ప్రాప్తం మానుషేభ్యో న యాచితమ్ ॥ ౭ ॥ విదితం మానుషం మన్యే రామం దశరథాత్మజమ్। ఇక్ష్వాకుకులనాథేన అనరణ్యేన యత్పురా ॥ ౮ ॥ ఉత్పత్స్యతి హి మద్వంశే పురుషో రాక్షసాధమ। యస్త్వాం సపుత్రం సామాత్యం సబలం సాశ్వసారథిమ్ ॥ ౯ ॥ నిహనిష్యతి సంగ్రామే త్వాం కులాధమ దుర్మతే। శప్తోహం వేదవత్యా చ యదా సా ధర్షితా పురా ॥ ౧౦ ॥ సేయం సీతా మహాభాగా జాతా జనకనందినీ। ఉమా నందీశ్వరశ్చాపి రంభా వరుణకన్యకా ॥ ౧౧ ॥ యదూచుస్తన్మయా ప్రాప్తం న మిథ్యా ఋషిభాషితమ్। ఏతదేవాభ్యుపాగమ్య యత్నం కర్తుమిహార్హథ ॥ ౧౨ ॥ రాక్షసాశ్చాపి తిష్ఠంతు చర్యాగోపురమూర్ధసు। స చాప్రతిమగంభీరో దేవదానవదర్పహా ॥ ౧౩ ॥ బ్రహ్మశాపాభిభూ

తస్తు కుంభకర్ణో విబోధ్యతామ్ । స పరాజితమాత్మానం ప్రహస్తంచ నిషూదితమ్ ॥ ౧౪ ॥ జ్ఞాత్వా రక్షోబలం భీమమాదిదేశ మహాబలః । ద్వారేష్వయత్నః క్రియతాం ప్రాకారశ్చాధిరుహ్యతామ్ ॥ ౧౫ ॥ నిద్రావశసమావిష్టః కుంభకర్ణో విబోధ్యతామ్ । సుఖం స్వపితి నిశ్చింతః కాలోపహతచేతనః ॥ ౧౬ ॥ నవ షట్ సప్త చాష్టౌ చ మాసాన్ స్వపితి రాక్షసః । మంత్రం కృత్వా ప్రసుప్తోయమితస్తు నవమేహని ॥ ౧౭ ॥ తన్తు బోధయత క్షిప్రం కుంభకర్ణం మహాబలమ్ । స హి సంఖ్యే మహాబాహుః కకుదస్సర్వరక్షసామ్ ॥ ౧౮ ॥ వానరాన్ రాజపుత్రౌ చ క్షిప్రమేవ వధిష్యతి । ఏష కేతుః పరస్సంఖ్యే ముఖ్యో వై సర్వరక్షసామ్ ॥ ౧౯ ॥ కుంభకర్ణస్సదా శేతే మూఢో గ్రామ్యసుఖేరతః । రామేణహి నిరస్తస్య సంగ్రామేస్మిన్ సుదారుణే ॥ ౨౦ ॥ భవిష్యతి న మే శోకః కుంభకర్ణే విబోధితే । కిం కరిష్యామ్యహం తేన శక్రతుల్యబలేన హి ॥ ౨౧ ॥ ఈదృశే వ్యసనే ప్రాప్తే యో న సాహ్యాయ కల్పతే । తే తు తద్వచనం శ్రుత్వా రాక్షసేంద్రస్య రాక్షసాః ॥ ౨౨ ॥ జగ్ముః పరమసంభ్రాంతాః కుంభకర్ణనివేశనమ్ । తే రావణసమాదిష్టా మాంసశోణితభోజనాః ॥ ౨౩ ॥ గంధమాల్యాంస్తథా భక్ష్యానాదాయ సహసా యయుః । తాం ప్రవిశ్య మహాద్వారాం సర్వతో యోజనాయతామ్ ॥ ౨౪ ॥ కుంభకర్ణగుహాం రమ్యాం సర్వగంధప్రవాహినీమ్ । కుంభకర్ణస్య నిశ్వాసాదవధూతా మహాబలాః ॥ ౨౫ ॥ ప్రతిష్ఠమానాః కృచ్ఛ్రేణ యత్నాత్ప్రవివిశుర్గుహామ్ । తాం ప్రవిశ్య గుహాం రమ్యాం శుభాం కాంచనకుట్టిమామ్ ॥ ౨౬ ॥ దదృశుర్నైరృతవ్యాఘ్రం శయానం భీమదర్శనమ్ । తే తు తం వికృతం సుప్తం వికీర్ణమివ పర్వతమ్ ॥ ౨౭ ॥ కుంభకర్ణం మహానిద్రం సహితాః ప్రత్యబోధయన్ । ఊర్ధ్వరోమాంచితతనుం శ్వసంతమివ పన్నగమ్ ॥ ౨౮ ॥ త్రాసయంతం మహాశ్వాసైశ్శయానం భీమదర్శనమ్ । భీమనాసాపుటం తం తు పాతాళవిపులాననమ్ ॥ ౨౯ ॥ శయ్యాయాం న్యస్తసర్వాంగం మేదోరుధిరగంధినమ్ । కాంచనాంగదనద్ధాంగం కిరీటినమరిందమమ్ ॥ ౩౦ ॥ దదృశుర్నైరృతవ్యాఘ్రం కుంభకర్ణం మహాబలమ్ । తతశ్చక్రుర్మహాత్మానః కుంభకర్ణాగ్రతస్తదా ॥ ౩౧ ॥ మాంసానాం మేరుసంకాశం రాశిం పరమతర్పణమ్ । మృగాణాం మహిషాణాం చ వరాహాణాం చ సంచయాన్ ॥ ౩౨ ॥ చక్రుర్నైరృతశార్దూలా రాశిమన్నస్య చాద్భుతమ్ । తతశ్శోణితకుంభాంశ్చ మద్యాని వివిధాని చ ॥ ౩౩ ॥ పురస్తాత్కుంభకర్ణస్య చక్రుస్త్రిదశశత్రవః । లిలిపుశ్చ పరార్ధ్యేన చందనేన పరంతపమ్ ॥ ౩౪ ॥ దివ్యైరాచ్ఛాదయామాసుర్మాల్యైర్గంధైస్సుగంధిభిః । ధూపం సుగంధం ససృజుస్తుష్టువుశ్చ పరంతపమ్ ॥ ౩౫ ॥ జలదా ఇవ చోన్నేదుర్యాతుధానాస్తతస్తతః । శంఖానాపూరయామాసుశ్శశాంకసదృశప్రభాన్ ॥ ౩౬ ॥ తుములం యుగపచ్చాపి వినేదుశ్చాప్యమర్షితాః । నేదురాస్ఫోటయామాసుశ్చిక్షిపుస్తే నిశాచరాః ॥ ౩౭ ॥ కుంభకర్ణవిబోధార్థం చక్రుస్తే విపులం స్వనమ్ ॥ సశంఖభేరీపణవప్రణాదమాస్ఫోటితక్ష్వేళితసింహనాదమ్ । దిశో ద్రవంతస్త్రిదివం కిరంతః శ్రుత్వా విహంగాస్సహసా నిపేతుః ॥ ౩౮ ॥ యదా భృశం తైర్నినదైర్మహాత్మా న కుంభకర్ణో బుబుధే ప్రసుప్తః । తతో ముసుండీముసలాని సర్వే రక్షోగణాస్తే జగృహుర్గదాశ్చ ॥ ౩౯ ॥ తం శైలశృంగైర్ముసలైర్గదాభిర్వృక్షైస్తలైర్ముద్గరముష్టిభిశ్చ । సుఖప్రసుప్తం భువి కుంభకర్ణం రక్షాంస్యుదగ్రాణి తదా నిజఘ్నుః ॥ ౪౦ ॥ తస్య నిశ్వాసవాతేన కుంభకర్ణస్య రక్షసః । రాక్షసా బలవంతోపి స్థాతుం నాశక్నువన్ పురః ॥ ౪౧ ॥ తతోస్య పురతో గాఢం రాక్షసా భీమవిక్రమాః । మృదంగపణవాన్ భేరీశ్శంఖకుంభగణాంస్తదా ॥ ౪౨ ॥ దశరాక్షససాహస్రా యుగపత్పర్యవాదయన్ । నీలాంజనచయా

కారం తే తు తం ప్రత్యబోధయన్ ॥ ౪౩ ॥ అభిఘ్నంతోనదంతశ్చ నైవసం వివిదేతు సః । యదా చైనం న శేకుస్తే ప్రతిబోధయితుం తదా ॥ ౪౪ ॥ తతో గురుతరం యత్నం దారుణం సముపాక్రమన్ । అశ్వానుష్ట్రాన్ఖరాన్నాగాన్ జఘ్నుర్దండకశాంకుశైః ॥ ౪౫ ॥ భేరీశంఖమృదంగాంశ్చ సర్వప్రాణైరవాదయన్ । నిజఘ్నుశ్చాస్య గాత్రాణి మహాకాష్ఠకటంకరైః ॥ ౪౬ ॥ ముద్గరైర్ముసలైశ్చైవ సర్వప్రాణసముద్యతైః । తేన శబ్దేన మహతా లంకా సమభిపూరితా ॥ ౪౭ ॥ సపర్వతవనా సర్వా సోపి నైవ ప్రబుధ్యతే । తతస్సహస్రం భేరీణాం యుగపత్సమహన్యత ॥ ౪౮ ॥ మృష్టకాంచనకోణానామసక్తానాం సమంతతః । ఏవమప్యతినిద్రస్తు యదా నైవ ప్రబుధ్యతే ॥ ౪౯ ॥ శాపస్య వశమాపన్నస్తతః క్రుద్ధా నిశాచరాః । మహాక్రోధసమావిష్టాస్సర్వే భీమపరాక్రమాః ॥ ౫౦ ॥ తద్రక్షో బోధయిష్యంతశ్చక్రురన్యే పరాక్రమమ్ । అన్యే భేరీస్సమాజఘ్నురన్యే చక్రుర్మహాస్వనమ్ ॥ ౫౧ ॥ కేశానన్యే ప్రలులుపుః కర్ణావన్యే దదంశిరే । ఉదకుంభశతాన్యన్యే సమసించంత కర్ణయోః ॥ ౫౨ ॥ నకుంభకర్ణః పస్పందే మహానిద్రావశంగతః । అన్యేచ బలినస్తస్య కూటముద్గరపాణయః ॥ ౫౩ ॥ మూర్ధ్ని వక్షసి గాత్రేషు పాతయన్కూటముద్గరాన్ । రజ్జుబంధనబద్ధాభిశ్శతఘ్నీభిశ్చ సర్వతః ॥ ౫౪ ॥ వధ్యమానో మహాకాయో న ప్రాబుధ్యత రాక్షసః । వారణానాం సహస్రంచ శరీరేస్య ప్రధావితమ్ ॥ ౫౫ ॥ కుంభకర్ణస్తతో బుద్ధః స్పర్శం పరమబుధ్యత । సపాత్యమానైర్గిరిశృంగవృక్షైరచింతయంస్తాన్విపులాన్ప్రహారాన్ । నిద్రాక్షయాత్క్షుద్భయపీడితశ్చ విజృంభమాణస్సహసోత్పపాత ॥ ౫౬ ॥ స నాగభోగాచలశృంగకల్పౌ విక్షిప్య బాహూ గిరిశృంగసారౌ । వికృత్యవక్త్రం బడబాముఖాభం నిశాచరోసౌ వికృతం జజృంభే ॥ ౫౭ ॥ తస్యజాజృంభమాణస్య వక్త్రం పాతాళసన్నిభమ్ । దదృశే మేరుశృంగాగ్రే దివాకర ఇవోదితః ॥ ౫౮ ॥ సజృంభమాణోతిబలః ప్రతిబుద్ధో నిశాచరః । నిశ్వాసశ్చాస్య సంజజ్ఞే పర్వతాదివమారుతః ॥ ౫౯ ॥ రూపముత్తిష్ఠతస్తస్య కుంభకర్ణస్య తద్బభౌ । తపాంతే సబలాకస్య మేఘస్యేవ వివర్షతః ॥ ౬౦ ॥ యుగాంతే సర్వభూతాని కాలస్యేవ దిధక్షతః । తస్యదీప్తాగ్నిసదృశే విద్యుత్సదృశవర్చసీ ॥ ౬౧ ॥ దదృశాతే మహానేత్రే దీప్తావివ మహాగ్రహౌ । కుంభకర్ణస్తతో దృష్ట్వా భక్ష్యాంశ్చ వివిధాన్బహూన్ ॥ ౬౨ ॥ వరాహాన్మహిషాంశ్చైవ సబభక్ష మహాబలః । అదన్బుభుక్షితో మాంసం శోణితం తృషితః పిబన్ ॥ ౬౩ ॥ మేదఃకుంభాంశ్చ మద్యస్య పపౌ శక్రరిపుస్తదా । తతస్తృప్త ఇతిజ్ఞాత్వ సముత్పేతుర్నిశాచరాః ॥ ౬౪ ॥ శిరోభిశ్చ ప్రణమ్యైనం సర్వతః పర్యవారయన్ । నిద్రావిశదగాత్రస్తు కలుషీకృతలోచనః ॥ ౬౫ ॥ చారయన్సర్వతో దృష్టిం తాన్దదర్శ నిశాచరాన్ । స సర్వాన్సాంత్వయామాస నైరృతాన్నైరృతర్షభః ॥ ౬౬ ॥ బోధనాద్విస్మితశ్చాపి రాక్షసానిదమబ్రవీత్ । కిమర్థమహమాదృత్య భవద్భిః ప్రతిబోధితః ॥ ౬౭ ॥ కచ్చిత్సుకుశలం రాజ్ఞో భయం వా నేహ విద్యతే । అథ వా ధ్రువమన్యేభ్యో భయంపరముపస్థితమ్ ॥ ౬౮ ॥ యదర్థమేవ త్వరితైర్భవద్భిః ప్రతిబోధితః । అద్య రాక్షసరాజస్య భయముత్పాటయామ్యహమ్ ॥ ౬౯ ॥ పాతయిష్యే మహేంద్రం వా శాతయిష్యే తథానలమ్ । నహ్యల్పకారణే సుప్తం బోధయిష్యతి మాం గురుః ॥ ౭౦ ॥ తదాఖ్యాతార్థతత్త్వేన మత్ప్రబోధనకారణమ్ । ఏవం బ్రువాణం సంరబ్ధం కుంభకర్ణం మహాబలమ్ ॥ ౭౧ ॥ యూపాక్షస్సచివో రాజ్ఞః కృతాంజలిరువాచ హ । న నో దైవకృతం కించిద్భయమస్తి కదాచన ॥ ౭౨ ॥ మానుషాన్నో భయం రాజం స్తుములం

సంప్రబాధతే । న దైత్యదానవేభ్యో వా భయమస్తి హి తాదృశమ్ ॥ ౨౩ ॥ యాదృశం
మానుషం రాజన్ భయమస్మానుపస్థితమ్ । వానరైః పర్వతాకారైర్లంకేయం పరివారి
తా ॥ ౨౪ ॥ సీతాహరణసంతప్తాద్రామాన్నస్తుములం భయమ్ । ఏకేన వానరేణేయం
పూర్వం దగ్ధా మహాపురీ ॥ ౨౫ ॥ కుమారో నిహతశ్చాక్షః సానుయాత్రస్సకుంజరః ।
స్వయం రక్షోధిపశ్చాపి పౌలస్త్యో దేవకంటకః ॥ ౨౬ ॥ మృతకల్పో రణే ముక్తో రామే
ణాదిత్యతేజసా । యో న దేవైః కృతో రాజా నాపి దైత్యైర్న దానవైః ॥ ౨౭ ॥ కృత
స్స ఇహ రామేణ విముక్తః ప్రాణసంశయాత్ । స యూపాక్షవచః శ్రుత్వా భ్రాతు
ర్యుధి పరాజయమ్ ॥ ౨౮ ॥ కుంభకర్ణో వివృత్తాక్షో యూపాక్షమిదమబ్రవీత్ । స
ర్వమద్యైవ యూపాక్ష హరిసైన్యం సలక్ష్మణమ్ ॥ ౨౯ ॥ రాఘవం చ రణే హత్వా ప
శ్చాద్ద్రక్ష్యామి రావణమ్ । రాక్షసాంస్తర్పయిష్యామి హరీణాం మాంసశోణితైః ॥ ౩౦ ॥
రామలక్ష్మణయోశ్చాపి స్వయం పాస్యామి శోణితమ్ ॥ తత్తస్య వాక్యం బ్రువతో నిశమ్య
స గర్వితం రోషవివృద్ధదోషమ్ । మహోదరో నైరృతయోధముఖ్యః కృతాంజలి
ర్వాక్యమిదం బభాషే ॥ ౩౧ ॥ రావణస్య వచః శ్రుత్వా గుణదోషౌ విమృశ్య చ । పశ్చాదపి
మహాబాహో శత్రూన్ యుధి విజేష్యసి ॥ ౩౨ ॥ మహోదరవచః శ్రుత్వా రా
క్షసైః పరివారితః । కుంభకర్ణో మహాతేజాః సంప్రతస్థే మహాబలః ॥ ౩౩ ॥ తంస
ముత్థాప్య భీమాక్షం భీమరూపపరాక్రమమ్ । రాక్షసాస్త్వరితా జగ్ముర్దశగ్రీవనివేశ
నమ్ ॥ ౩౪ ॥ తతో గత్వా దశగ్రీవమాసీనం పరమాసనే । ఊచుర్బద్ధాంజలిపుటాస్స
ర్వ ఏవ నిశాచరాః ॥ ౩౫ ॥ ప్రబుద్ధః కుంభకర్ణోఽయం భ్రాతా తే రాక్షసర్షభ । క
థం తత్రైవ నిర్యాతు ద్రక్ష్యస్యేనమిహాగతమ్ ॥ ౩౬ ॥ రావణస్త్వబ్రవీద్ధృష్టో రాక్ష
సాంస్తానుపస్థితాన్ । ద్రష్టుమేనమిహేచ్ఛామి యథాన్యాయం చ పూజ్యతామ్ ॥ ౩౭ ॥
తథేత్యుక్త్వా తు తే సర్వే పునరాగమ్య రాక్షసాః । కుంభకర్ణమిదం వాక్యమూచూ
రావణచోదితాః ॥ ౩౮ ॥ ద్రష్టుం త్వాం కాంక్షతే రాజా సర్వరాక్షసపుంగవః । గ
మనే క్రియతాం బుద్ధిర్భ్రాతరం సంప్రహర్షయ ॥ ౩౯ ॥ కుంభకర్ణస్తు దుర్ధర్
షో భ్రాతురాజ్ఞాయ శాసనమ్ । తథేత్యుక్త్వా మహాబాహుః శయనాదుత్పపాత హ ॥
౪౦ ॥ ప్రక్షాళ్య వదనం హృష్టః స్నాతః పరమభూషితః । పిపాసుస్త్వరయామాస పా
నం బలసమీరణమ్ ॥ ౪౧ ॥ తతస్తే త్వరితాస్తస్య రాక్షసా రావణాజ్ఞయా । మద్యకుం
భాంశ్చ వివిధాన్ క్షిప్రమేవోపహారయన్ ॥ ౪౨ ॥ పీత్వా ఘటసహస్రే ద్వే గమ
నాయోపచక్రమే । ఈషత్సముత్కటో మత్తస్తేజోబలసమన్వితః ॥ ౪౩ ॥ కుంభక
ర్ణో బభౌ హృష్టః కాలాంతకయమోపమః । భ్రాతుస్స భవనం గచ్ఛన్ రక్షోగణస
మన్వితః ॥ ౪౪ ॥ కుంభకర్ణః పదన్యాసైరకంపయత మేదినీమ్ ॥ స రాజమార్గం వ
పుషా ప్రకాశయన్ సహస్రరశ్మిర్ధరణీమివాంశుభిః । జగామ తత్రాంజలిమాలయా
వృతశ్శతక్రతుర్గేహమివ స్వయంభువః ॥ ౪౫ ॥ తం రాజమార్గస్థమమిత్రఘాతి
నం వనౌకసస్తే సహసా బహిఃస్థితాః । దృష్ట్వాప్రమేయం గిరిశృంగకల్పం వితత్రసుస్తే హ
రియూథపాలాః ॥ ౪౬ ॥ కేచిచ్ఛరణ్యం శరణం స్మ రామం వ్రజంతి కేచిద్వ్యథితాః పతం
తి । కేచిద్దిశః స్మ వ్యథితాః ప్రయాంతి కేచిద్భయార్తా భువి శేరతే స్మ ॥ ౪౭ ॥ తమద్రి
శృంగప్రతిమం కిరీటినం స్పృశంతమాదిత్యమివాత్మతేజసా । వనౌకసః ప్రేక్ష్య వివృద్ధ
మద్భుతం భయార్దితా దుద్రువిరే తతస్తతః ॥ ౪౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - షష్టి
తమస్సర్గః ॥

తతో రామో మహాతేజా ధనురాదాయ వీర్యవాన్ । కిరీటినం మహాకాయం కుం

ంభకర్ణం దదర్శ హ ॥ ౧ ॥ తం దృష్ట్వా రాక్షసశ్రేష్ఠం పర్వతాకారదర్శనమ్ । క్ర
మమాణమివాకాశం పురా నారాయణం ప్రభుమ్ ॥ ౨ ॥ సతోయాంబుదసంకాశం కాంచ
నాంగదభూషణమ్ । దృష్ట్వా పునః ప్రదుద్రావ వానరాణాం మహాచమూః ॥ ౩ ॥ విద్రు
తాం వాహినీం దృష్ట్వా వర్ధమానం చ రాక్షసమ్ । సవిస్మయమిదం రామో విభీషణమువాచ
హ ॥ ౪ ॥ కోఽసౌ పర్వతసంకాశః కిరీటీ హరిలోచనః । లంకాయాం దృశ్యతే వీరః సవిద్యుదివ
తోయదః ॥ ౫ ॥ పృథివ్యాః కేతుభూతోఽసౌ మహానేకోఽత్ర దృశ్యతే । యం దృష్ట్వా వానరా
స్సర్వే విద్రవంతి తతస్తతః ॥ ౬ ॥ ఆచక్ష్వ మే మహాన్ కోఽసౌ రక్షో వా యది వాసురః । న
మయైవంవిధం భూతం దృష్టపూర్వం కదాచన ॥ ౭ ॥ స పృష్టో రాజపుత్రేణ రామేణాక్లిష్ట
కర్మణా । విభీషణో మహాప్రాజ్ఞః కాకుత్స్థమిదమబ్రవీత్ ॥ ౮ ॥ యేన వైవస్వతో యు
ద్ధే వాసవశ్చ పరాజితః । సైష విశ్రవసః పుత్రః కుంభకర్ణః ప్రతాపవాన్ ॥ ౯ ॥ అస్య
ప్రమాణాత్సదృశో రాక్షసోఽన్యో న విద్యతే । ఏతేన దేవా యుధి దానవాశ్చ యక్షా భుజం
గాః పిశితాశనాశ్చ । గంధర్వవిద్యాధరకిన్నరాశ్చ సహస్రశో రాఘవ సంప్రభగ్నాః ॥
౧౦ ॥ శూలపాణిం విరూపాక్షం కుంభకర్ణం మహాబలమ్ । హంతుం న శేకుస్త్రిదశాః కా
లోఽయమితి మోహితాః ॥ ౧౧ ॥ ప్రకృత్యా హ్యేష తేజస్వీ కుంభకర్ణో మహాబలః । అ
న్యేషాం రాక్షసేంద్రాణాం వరదానకృతం బలమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఏతేన జాతమాత్రేణ క్షు
ధార్తేన మహాత్మనా । భక్షితాని సహస్రాణి సత్త్వానాం సుబహూన్యపి ॥ ౧౩ ॥ తేషు సం
భక్ష్యమాణేషు ప్రజా భయనిపీడితాః । యాంతి స్మ శరణం శక్రం తమప్యర్థం న్యవేద
యన్ ॥ ౧౪ ॥ స కుంభకర్ణం కుపితో మహేంద్రో జఘాన వజ్రేణ శితేన వజ్రీ । స శక్ర
వజ్రాభిహతో మహాత్మా చచాల కోపాచ్చ భృశం ననాద ॥ ౧౫ ॥ తస్య నానద్యమానస్య
కుంభకర్ణస్య ధీమతః । శ్రుత్వా నినాదం విత్రస్తా భూయో భూమిర్వితత్రసే ॥ ౧౬ ॥ త
తః కోపాన్మహేంద్రస్య కుంభకర్ణో మహాబలః । వికృష్యైరావతాద్దంతం జఘానో
రసి వాసవమ్ ॥ ౧౭ ॥ కుంభకర్ణప్రహారార్తో విజజ్వాల స వాసవః । తతో విషేదుస్స
హసా దేవబ్రహ్మర్షిదానవాః ॥ ౧౮ ॥ ప్రజాభిస్సహ శక్రశ్చ యయౌ స్థానం స్వయం
భువః । కుంభకర్ణస్య దౌరాత్మ్యం శశంసుస్తే ప్రజాపతేః ॥ ౧౯ ॥ ప్రజానాం భక్షణం
చాపి దేవానాం చాపి ధర్షణమ్ । ఆశ్రమధ్వంసనం చాపి పరస్త్రీహరణం భృశమ్ ॥ ౨౦ ॥
ఏవం ప్రజా యది త్వేష భక్షయిష్యతి నిత్యశః । అచిరేణైవ కాలేన శూన్యో లోకో భవిష్య
తి ॥ ౨౧ ॥ వాసవస్య వచః శ్రుత్వా సర్వలోకపితామహః । రక్షాంస్యావాహయామా
స కుంభకర్ణం దదర్శ హ ॥ ౨౨ ॥ కుంభకర్ణం సమీక్ష్యైవ వితత్రాస ప్రజాపతిః । దృ
ష్ట్వా నిశ్శ్వస్య చైవేదం స్వయంభూరిదమబ్రవీత్ ॥ ౨౩ ॥ ధ్రువం లోకవినాశాయ పౌల
స్త్యేనాసి నిర్మితః । తస్మాత్త్వమద్య ప్రభృతి మృతకల్పశ్శయిష్యసే ॥ ౨౪ ॥ బ్రహ్మశాపా
భిభూతోఽథ నిపపాతాగ్రతః ప్రభోః । తతః పరమసంభ్రాంతో రావణో వాక్యమబ్రవీత్ ॥
౨౫ ॥ వివృద్ధః కాంచనో వృక్షః ఫలకాలే నికృత్యతే । న నప్తారం స్వకం న్యాయ్యం శప్తు
మేవం ప్రజాపతే ॥ ౨౬ ॥ న మిథ్యావచనశ్చ త్వం స్వప్స్యత్యేష న సంశయః । కాలస్తు
క్రియతామస్య శయనే జాగరే తథా ॥ ౨౭ ॥ రావణస్య వచః శ్రుత్వా స్వయంభూరిదమ
బ్రవీత్ । శయితా హ్యేష షణ్మాసానేకాహం జాగరిష్యతి ॥ ౨౮ ॥ ఏకేనాహ్నా త్వసౌ
వీరశ్చరన్ భూమిం బుభుక్షితః । వ్యాత్తాస్యో భక్షయేల్లోకాన్ సంక్రుద్ధ ఇవ పావకః ॥
౨౯ ॥ సోఽసౌ వ్యసనమాపన్నః కుంభకర్ణమబోధయత్ । త్వత్పరాక్రమభీతశ్చ రాజా
సంప్రతి రావణః ॥ ౩౦ ॥ స ఏష నిర్గతో వీరశ్శిబిరాద్భీమవిక్రమః । వానరాన్ భృశ
సంక్రుద్ధో భక్షయన్ పరిధావతి ॥ ౩౧ ॥ కుంభకర్ణం సమీక్ష్యైవ హరయోఽద్య ప్రవిద్రు
తాః । కథమేనం రణే క్రుద్ధం వారయిష్యంతి వానరాః ॥ ౩౨ ॥ ఉచ్యంతాం వానరాస్స

ర్వేయంత్రమేతత్సముచ్ఛ్రితమ్। ఇతివిజ్ఞాయహరయో భవిష్యంతీహ నిర్భయాః ॥ ౩౩॥ విభీషణవచః శ్రుత్వా హేతుమత్సుముఖోద్గతమ్। ఉవాచ రాఘవో వాక్యం నీలం సేనాపతింతదా ॥ ౩౪ ॥ గచ్ఛసైన్యానిసర్వాణి వ్యూహ్యతిష్ఠస్వపావకే। ద్వారాణ్యాదాయ లంకాయాశ్చర్యాశ్చాప్యథ సంక్రమాన్ ॥ ౩౫ ॥ శైలశృంగాణివృక్షాంశ్చ శిలాశ్చాప్యుపసంహర। తిష్ఠంతువానరాస్సర్వే సాయుధాః శైలపాణయః ॥ ౩౬ ॥ రాఘవేణ సమాదిష్టోనీలోహరిచమూపతిః। శశాస వానరానీకం యథావత్కపికుంజరః ॥ ౩౭ ॥ తతో గవాక్షశ్శరభో హనూమానంగదస్తథా। శైలశృంగాణి శైలాభా గృహీత్వా ద్వారమభ్యయుః ॥ ౩౮ ॥ రామవాక్యముపశ్రుత్య హరయోజితకాశినః। పాదపైరర్దయన్వీరా వానరాః పరవాహినీమ్ ॥ ౩౯ ॥ తతో హరీణాం తదనీకముగ్రం రరాజ దీప్తోద్యతవృక్షశైలమ్। గిరేస్సమీపానుగతం యథైవ మహన్మహాంభోధరజాలముగ్రమ్ ॥ ౪౦ ॥

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకషష్టితమస్సర్గః

స తు రాక్షసశార్దూలో నిద్రామదసమాకులః। రాజమార్గం శ్రియాజుష్టం యయౌ విపులవిక్రమః ॥ ౧ ॥ రాక్షసానాం సహస్రైశ్చ వృతః పరమదుర్జయః। గృహేభ్యః పుష్పవర్షేణ కీర్యమాణస్తదాయయౌ ॥ ౨ ॥ స హేమజాలవితతం భానుభాస్వరదర్శనమ్। దదర్శ విపులం రమ్యం రాక్షసేంద్రనివేశనమ్ ॥ ౩ ॥ స తత్తదాసూర్యఇవాభ్రజాలం ప్రవిశ్య రక్షోధిపతేర్నివేశమ్। దదర్శ దూరే గ్రజమాసనస్థం స్వయంభువం శక్రఇవాసనస్థమ్ ॥ ౪ ॥ భ్రాతుస్స భవనం గచ్ఛన్ రక్షోగణసమన్వితః। కుంభకర్ణః పదన్యాసైరకంపయత మేదినీమ్ ॥ ౫ ॥ సోఽభిగమ్య గృహం భ్రాతుః కక్ష్యామభివిగాహ్య చ। దదర్శోద్విగ్నమాసీనం విమానే పుష్పకే గురుమ్ ॥ ౬ ॥ అథ దృష్ట్వా దశగ్రీవః కుంభకర్ణముపస్థితమ్। తూర్ణముత్థాయ సంహృష్టస్సన్నికర్షముపానయత్ ॥ ౭ ॥ అథాసీనస్య పర్యంకే కుంభకర్ణో మహాబలః। భ్రాతుర్వవందే చరణౌ కింకృత్యమితిచాబ్రవీత్ ॥ ౮ ॥ ఉత్పత్య చైనం ముదితో రావణః పరిషస్వజే। స భ్రాత్రా సంపరిష్వక్తో యథావచ్చాభినందితః ॥ ౯ ॥ కుంభకర్ణశ్శుభం దివ్యం ప్రతిపేదే వరాసనమ్। స తదాసనమాశ్రిత్య కుంభకర్ణో మహాబలః ॥ ౧౦ ॥ సంరక్తనయనః కోపాద్రావణం వాక్యమబ్రవీత్। కిమర్థమహమాదృత్య త్వయా రాజన్ప్రబోధితః ॥ ౧౧ ॥ శంస కస్మాద్భయం తేఽత్ర కో వా ప్రేతో భవిష్యతి। భ్రాతరం రావణః క్రుద్ధం కుంభకర్ణమవస్థితమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఈషత్తు పరివృత్తాభ్యాం నేత్రాభ్యాం వాక్యమబ్రవీత్। అద్య తే సుమహాన్కాలశ్శయానస్య మహాబల ॥ ౧౩ ॥ సుఖితస్త్వం న జానీషే మమ రామకృతం భయమ్। ఏష దాశరథీ రామస్సుగ్రీవసహితో బలీ ॥ ౧౪ ॥ సముద్రం సబలస్తీర్త్వా మూలం నః పరికృంతతి। హంత పశ్య చ లంకాయా వనాన్యుపవనాని చ ॥ ౧౫ ॥ సేతునా సుఖమాగమ్య వానరైకార్ణవం కృతమ్। యే రాక్షసా ముఖ్యతమా హతాస్తే వానరైర్యుధి ॥ ౧౬ ॥ వానరాణాం క్షయం యుద్ధే న పశ్యామి కదాచన। న చాపి వానరా యుద్ధే జితపూర్వాః కదాచన ॥ ౧౭ ॥ తదేతద్భయముత్పన్నం త్రాయస్వైనం మహాబల। నాశయ త్వమిమానద్య తదర్థం బోధితో భవాన్ ॥ ౧౮ ॥ సర్వక్షపితకోశం చ స త్వమభ్యవపద్య మామ్। త్రాయస్వేమాం పురీం లంకాం బాలవృద్ధావశేషితామ్ ॥ ౧౯ ॥ భ్రాతురర్థే మహాబాహో కురు కర్మ సుదుష్కరమ్। మయైవం నోక్తపూర్వో హి కశ్చిద్భ్రాతః పరంతప ॥ ౨౦ ॥ త్వయ్యస్తి తు మమ స్నేహః పరా సంభావనా చ మే। దైవాసురేషు యుద్ధేషు బహుశో రాక్షసర్షభ ॥ ౨౧ ॥ త్వయా దేవాః ప్రతివ్యూహ్య నిర్జితాశ్చాసురా యుధి। తదేతత్సర్వమాతిష్ఠ

ర్యం భీమపరాక్రమ ॥ ౨౨ ॥ నహి తే సర్వభూతేషు దృశ్యతే సదృశో బలీ ॥ కురుష్వ మే ప్రియహితమేతదుత్తమం యథా ప్రియం ప్రియరణ బాంధవప్రియ । స్వతేజసా విధమసపత్నవాహినీం శరద్ఘనం పవన ఇవోగ్రతో మహాన్ ॥ ౨౩॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ద్విషష్టితమస్సర్గః

తస్య రాక్షసరాజస్య నిశమ్య పరిదేవితమ్ । కుంభకర్ణో బభాషేదం వచనం ప్రజహాస చ ॥ ౧॥ దృష్టో దోషో హి యోఽస్మాభిః పురా మంత్రవినిర్ణయే । హితేష్వనభియుక్తేన సోఽయమాసాదితస్త్వయా ॥ ౨ ॥ శీఘ్రం ఖల్వభ్యుపేతం త్వాం ఫలం పాపస్య కర్మణః । నిరయేష్వేవ పతనం యథా దుష్కృతకర్మణః ॥౩॥ ప్రథమం వై మహారాజ కృత్యమేతదచింతితమ్ । కేవలం వీర్యదర్పేణ నానుబంధో విచారితః ॥ ౪॥ యః పశ్చాత్పూర్వకార్యాణి కుర్యాదైశ్వర్యమాస్థితః । పూర్వం చోత్తరకార్యాణి న స వేద నయానయౌ ॥౫॥ దేశకాలవిహీనాని కర్మాణి విపరీతవత్ । క్రియమాణాని దుష్యంతి హవీంష్యప్రయతేష్వివ ॥౬॥ త్రయాణాం పంచధా యోగం కర్మణాం యః ప్రపశ్యతి । సచివైః సమయం కృత్వా స సభ్యే వర్తతే పథి ॥ ౭ ॥ యథాగమం చ యో రాజా సమయం విచికీర్షతి । బుధ్యతే సచివాన్ బుద్ధ్యా సుహృదశ్చానుపశ్యతి ॥ ౮ ॥ ధర్మమర్థం హి కామం వా సర్వాన్వా రక్షసాం పతే । భజతే పురుషః కాలే త్రీణి ద్వంద్వాని వా పునః ॥ ౯ ॥ త్రిషు చైతేషు యచ్ఛ్రేష్ఠం శ్రుత్వా తన్నావబుధ్యతే । రాజా వా రాజమాత్రో వా వ్యర్థం తస్య బహుశ్రుతమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఉపప్రదానం సాంత్వం వా భేదం కాలే చ విక్రమమ్ । యోగం చ రక్షసాం శ్రేష్ఠ తావుభౌ చ నయానయౌ ॥ ౧౧ ॥ కాలే ధర్మార్థకామాన్ యస్సంమంత్ర్య సచివైస్సహ । నిషేవేతాత్మవాన్ లోకే న స వ్యసనమాప్నుయాత్ ॥ ౧౨ ॥ హితానుబంధమాలోచ్య కార్యాకార్యమిహాత్మనః । రాజా సమర్థతత్త్వజ్ఞైస్సచివైస్సహ జీవతి ॥౧౩॥ అనభిజ్ఞాయ శాస్త్రార్థాన్ పురుషాః పశుబుద్ధయః । ప్రాగల్భ్యాద్వక్తుమిచ్ఛంతి మంత్రేష్వభ్యంతరీకృతాః ॥ ౧౪ ॥ అశాస్త్రవిదుషాం తేషాం న కార్యమహితం వచః । అర్థశాస్త్రానభిజ్ఞానాం విపులాం శ్రియమిచ్ఛతామ్ ॥ ౧౫ ॥ అహితం చ హితాకారం ధార్ష్ట్యాజ్జల్పంతి యే నరాః । అవేక్ష్య మంత్రబాహ్యాస్తే కర్తవ్యాః కృత్యదూషణాః ॥ ౧౬ ॥ వినాశయంతో భర్తారం సహితాః శత్రుభిర్బుధైః । విపరీతాని కృత్యాని కారయంతీహ మంత్రిణః ॥ ౧౭ ॥ తాన్ భర్తా మిత్రసంకాశానమిత్రాన్ మంత్రనిర్ణయే । వ్యవహారేణ జానీయాత్సచివానుపసంహితాన్ ॥ ౧౮ ॥ చపలస్యేహ కృత్యాని సహసానుప్రధావతః । ఛిద్రమన్యే ప్రపద్యంతే క్రౌంచస్య ఖమివ ద్విజాః ॥ ౧౯ ॥ యో హి శత్రుమభిజ్ఞాయ నాత్మానమభిరక్షతి । అవాప్నోతి హి సోఽనర్థాన్ స్థానాచ్చ వ్యవరోప్యతే ॥ ౨౦ ॥ యదుక్తమిహ తే పూర్వం క్రియతామనుజేన చ । తదేవ నో హితం కార్యం యదిచ్ఛసి చ తత్కురు ॥ ౨౧ ॥ తత్తు శ్రుత్వా దశగ్రీవః కుంభకర్ణస్య భాషితమ్ । భ్రుకుటిం చైవ సంచక్రే క్రుద్ధశ్చైనమువాచ హ ॥ ౨౨ ॥ మాన్యో గురురివాచార్యః కిం మాం త్వమనుశాససి । కిమేవం వాక్శ్రమం కృత్వా కాలే యుక్తం విధీయతామ్ ॥ ౨౩ ॥ విభ్రమాచ్చిత్తమోహాద్వా బలవీర్యాశ్రయేణ వా । నాభిపన్నమిదానీం యద్వ్యర్థాస్తస్య పునః కథాః ॥ ౨౪॥ అస్మిన్ కాలే తు యద్యుక్తం తదిదానీం విధీయతామ్ । గతం తు నానుశోచంతి గతం తు గతమేవ హి ॥ ౨౫ ॥ మమాపనయజం దోషం విక్రమేణ సమీకురు । యది ఖల్వస్తి మే స్నేహో విక్రమం వావగచ్ఛసి ॥ ౨౬ ॥ యది వా కార్యమేతత్తే హృది కార్యతమం మతమ్ । స సుహృద్యో విపన్నార్థం దీనమభ్యవపద్యతే ॥ ౨౭ ॥ స బంధుర్యోఽపనీతేషు సాహాయ్యాయోపకల్పతే । తమథైవం బ్రువాణం తు

వచనం ధీరదారుణమ్ ॥ ౨౮ ॥ రుష్టోయమితి విజ్ఞాయ శనైః శ్లక్ష్ణ ముబాచహ । అతీవ
హి సమాలక్ష్య భ్రాతరం క్షుభితేంద్రియమ్ ॥ ౨౯ ॥ కుంభకర్ణ శ్శనైర్వాక్యం బ
భాషే పరిసాంత్వయన్ । అలం రాక్షసరాజేంద్ర సంతాపముపపద్యతే ॥ ౩౦ ॥ రోషం
చ సంపరిత్యజ్య స్వస్థో భవితుమర్హసి । నైతన్మనసి కర్తవ్యం మయి జీవతి పార్థివ ॥
౩౧ ॥ తమహం నాశయిష్యామి యత్కృతే పరితప్యసే । అవశ్యం తు హితం వాచ్యం స
ర్వావస్థం మయా తవ ॥ ౩౨ ॥ బంధుభావా దభిహితం భ్రాతృస్నేహాచ్చ పార్థివ ।
సదృశం యత్తు కాలేస్మిన్ కర్తుం స్నిగ్ధేన బంధునా ॥ ౩౩ ॥ శత్రూణాం కదనం పశ్య క్రి
యమాణం మయా రణే । అద్య పశ్య మహాబాహో మయా సమరమూర్ధని ॥ ౩౪ ॥
హతే రామే సహ భ్రాత్రా ద్రవంతీం పరవాహినీమ్ । అద్య రామస్య తద్దృష్ట్వా మ
యానీతం రణాచ్ఛిరః ॥ ౩౫ ॥ సుఖీ భవ మహాబాహో సీతా భవతు దుఃఖితా । అద్య
రామస్య పశ్యంతు నిధనం సుమహత్ప్రియమ్ ॥ ౩౬ ॥ లంకాయాం రాక్షసాస్సర్వే
యే తే నిహతబాంధవాః । అద్య శోకపరీతానాం స్వబంధువధకారణాత్ ॥ ౩౭ ॥ శత్రో
ర్యుధి వినాశేన కరోమ్యస్రప్రమార్జనమ్ । అద్య పర్వతసంకాశం ససూర్యమివ తో
యదమ్ ॥ ౩౮ ॥ వికీర్ణం పశ్య సమరే సుగ్రీవం ప్లవగోత్తమమ్ । కథం త్వం రాక్షసై
రేభిర్మయా చ పరిరక్షితః ॥ ౩౯ ॥ జిఘాంసుభిర్దాశరథిం వ్యథసే కిం వదానఘ । అ
ద్య పూర్వం హతే తేన మయి త్వాం హంతి రాఘవః ॥ ౪౦ ॥ నాహమాత్మని సంతాపం గ
చ్ఛేయం రాక్షసాధిప । కామం త్విదానీమపి మాం వ్యాదిశ త్వం పరంతప ॥ ౪౧ ॥ న పరః
ప్రేషణీయస్తే యుద్ధాయాతులవిక్రమ । అహముత్సాదయిష్యామి శత్రూంస్తవ మ
హాబల ॥ ౪౨ ॥ యది శక్రో యది యమో యది పావకమారుతౌ । తానహం యోధయి
ష్యామి కుబేరవరుణావపి ॥ ౪౩ ॥ గిరిమాత్రశరీరస్య శితశూలధరస్య మే । నర్దత స్తీ
క్ష్ణదంష్ట్రస్య బిభీయాచ్చ పురందరః ॥ ౪౪ ॥ అథవా త్యక్తశస్త్రస్య మృద్నతస్తరసా
రిపూన్ । న మే ప్రతిముఖం కశ్చిచ్ఛక్తః స్థాతుం జిజీవిషుః ॥ ౪౫ ॥ నైవ శక్త్యా న గదయా
నాసినా నిశితైశ్శరైః । హస్తాభ్యామేవ సంరబ్ధో హనిష్యామి సువజ్రిణమ్ ॥ ౪౬ ॥ య
ది మే ముష్టివేగం స రాఘవోద్య సహిష్యతి । తతః పాస్యంతి బాణౌఘా రుధిరం రాఘ
వస్య తు ॥ ౪౭ ॥ చింతయా బాధ్యసే రాజన్ కిమర్థం మయి తిష్ఠతి । సోహం శత్రువినా
శాయ తవ నిర్యాతుముద్యతః ॥ ౪౮ ॥ ముంచ రామాద్భయం రాజన్ హనిష్యామీహ
సంయుగే । రాఘవం లక్ష్మణం చైవ సుగ్రీవం చ మహాబలమ్ ॥ ౪౯ ॥ హనూమంతం చ
రక్షోఘ్నం లంకా యేన ప్రదీపితా । హరీంశ్చాపి హనిష్యామి సంయుగే సమవస్థితాన్ ॥
౫౦ ॥ అసాధారణమిచ్ఛామి తవ దాతుం మహద్యశః । యది చేంద్రాద్భయం రాజన్ య
ది వాపి స్వయంభువః ॥ ౫౧ ॥ అపి దేవాశ్శయిష్యంతి క్రుద్ధే మయి మహీతలే । యమం చ
శమయిష్యామి భక్షయిష్యామి పావకమ్ ॥ ౫౨ ॥ ఆదిత్యం పాతయిష్యామి సనక్షత్రం
మహీతలే । శతక్రతుం వధిష్యామి పాస్యామి వరుణాలయమ్ ॥ ౫౩ ॥ పర్వతాంశ్చూర్ణ
యిష్యామి దారయిష్యామి మేదినీమ్ । దీర్ఘకాలం ప్రసుప్తస్య కుంభకర్ణస్య విక్రమం
౫౪ ॥ అద్య పశ్యంతు భూతాని భక్ష్యమాణాని సర్వశః । నన్విదం త్రిదివం సర్వమాహా
రో మమ పూర్యతే ॥ ౫౫ ॥ వధేన తే దాశరథేస్సుఖావహం సుఖం సమాహర్తుమహం
వ్రజామి । నిహత్య రామం సహలక్ష్మణేన ఖాదామి సర్వాన్ హరియూథముఖ్యాన్ ॥
౫౬ ॥ రమస్వ కామం పిబ చాగ్ర్యవారుణీం కురుష్వ కృత్యాని వినీయతాం జ్వరః । మ
యాద్య రామే గమితే యమక్షయం చిరాయ సీతా వశగా భవిష్యతి ॥ ౫౭ ॥ ఇతి శ్రీమద్యు
ద్ధకాండే - త్రిషష్టితమస్సర్గః.

తదుక్తమతికాయస్య బలినో బాహుశాలినః । కుమ్భకర్ణస్య వచనం శ్రుత్వోవా
చ మహోదరః ॥ ౧ ॥ కుమ్భకర్ణ కులే జాతో ధృష్టః ప్రాకృతదర్శనః । అవలిప్తో న శ
క్నోషి కృత్యం సర్వత్ర వేదితుమ్ ॥ ౨ ॥ న హి రాజా న జానీతే కుమ్భకర్ణ నయానయౌ ।
త్వం తు కైశోరకాద్ధృష్టః కేవలం వక్తుమిచ్ఛసి ॥ ౩ ॥ స్థానం వృద్ధిం చ హానిం చ దేశకాలవిభా
గవిత్ । ఆత్మనశ్చ పరేషాం చ బుధ్యతే రాక్షసర్షభ ॥ ౪ ॥ యత్తు శక్యం బలవతా కర్తుం
ప్రాకృతబుద్ధినా । అనుపాసితవృద్ధేన కః కుర్యాత్తాదృశం బుధః ॥ ౫ ॥ యాంస్తు ధర్మా
ర్థకామాంస్త్వం బ్రవీషి పృథగాశ్రయాన్ । అనుబోద్ధుం స్వభావేన న హి లక్షణమ
స్తి తే ॥ ౬ ॥ కర్మ చైవ హి సర్వేషాం కారణానాం ప్రయోజకమ్ । శ్రేయః పాపీయసాం చా
త్ర ఫలం భవతి కర్మణామ్ ॥ ౭ ॥ నిశ్శ్రేయసఫలావేవ ధర్మార్థావితరావపి । అధర్మాన
ర్థయోః ప్రాప్తిః ఫలం చ ప్రత్యవాయికమ్ ॥ ౮ ॥ ఇహలౌకికపారత్రం కర్మ పుమ్భిర్ని
షేవ్యతే । కర్మాణ్యపి తు కల్యాని లభతే కామమాస్థితః ॥ ౯ ॥ తత్ర క్లృప్తమిదం రాజ్ఞా హృ
ది కార్యం మతం చ నః । శత్రౌ హి సాహసం యత్స్యాత్కిమివాత్రాపనీయతామ్ ॥ ౧౦ ॥ ఏ
కస్యైవాభియానే తు హేతుర్యః కథితస్త్వయా । తత్రాప్యనుపపన్నం తే వక్ష్యామి యదసా
ధు చ ॥ ౧౧ ॥ యేన పూర్వం జనస్థానే బహవోఽతిబలా హతాః । రాక్షసా రాఘవం తం
త్వం కథమేకో జయిష్యసి ॥ ౧౨ ॥ యే పురా నిర్జితాస్తేన జనస్థానే మహౌజసః । రాక్షసాం
స్తాన్ పురే సర్వాన్ భీతానద్యాపి పశ్యసి ॥ ౧౩ ॥ తం సింహమివ సంక్రుద్ధం రామం దశర
థాత్మజమ్ । సర్పం సుప్తమివాబుద్ధ్వా ప్రబోధయితుమిచ్ఛసి ॥ ౧౪ ॥ జ్వలన్తం తేజసా
నిత్యం క్రోధేన చ దురాసదమ్ । కస్తం మృత్యుమివాసహ్యమాసాదయితుమర్హతి ॥ ౧౫ ॥
సంశయస్థమిదం సర్వం శత్రోః ప్రతిసమాసనే । ఏకస్య గమనం తత్ర న హి మే రోచతే భృ
శమ్ ॥ ౧౬ ॥ హీనార్థస్తు సమృద్ధార్థం కో రిపుం ప్రాకృతం యథా । నిశ్చితం జీవితత్యా
గే వశమానేతుమిచ్ఛతి ॥ ౧౭ ॥ యస్య నాస్తి మనుష్యేషు సదృశో రాక్షసోత్తమ । కథ
మాశంససే యోద్ధుం తుల్యేనేన్ద్రవివస్వతోః ॥ ౧౮ ॥ ఏవముక్త్వా తు సంరబ్ధః కుమ్భక
ర్ణం మహోదరః । ఉవాచ రక్షసాం మధ్యే రావణం లోకరావణమ్ ॥ ౧౯ ॥ లబ్ధ్వా
పునస్త్వం వైదేహీం కిమర్థం సంప్రజల్పసి । యదీచ్ఛసి యదా సీతా వశగా తే భవిష్య
తి ॥ ౨౦ ॥ దృష్టః కశ్చిదుపాయో మే సీతోపస్థానకారకః । రుచితశ్చేత్స్వయా బుద్ధ్యా రా
క్షసేశ్వర తం శృణు ॥ ౨౧ ॥ అహం ద్విజిహ్వస్సంహ్రాదీ కుమ్భకర్ణో వితర్దనః । పంచ
రామవధాయైతే నిర్యాన్తీత్యవఘోషయ ॥ ౨౨ ॥ తతో గత్వా వయం యుద్ధం దాస్యా
మస్తస్య యత్నతః । జేష్యామో యది తే శత్రూన్నోపాయైః కృత్యమస్తి నః ॥ ౨౩ ॥ అథ
జీవతి నశ్శత్రుర్వయం చ కృతసంయుగాః । తతస్తమభిపత్స్యామో మనసా యత్సమీక్షి
తమ్ ॥ ౨౪ ॥ వయం యుద్ధాదిహైష్యామో రుధిరేణ సముక్షితాః । విదార్య స్వతనుం బా
ణై రామనామాఙ్కితైశ్శితైః ॥ ౨౫ ॥ భక్షితో రాఘవోఽస్మాభిర్లక్ష్మణశ్చేతి వాదినః ।
తవ పాదౌ గ్రహీష్యామస్త్వం నః కామం ప్రపూరయ ॥ ౨౬ ॥ తతోఽవఘోషయ పురే గజ
స్కన్ధేన పార్థివ । హతో రామస్సహ భ్రాత్రా ససైన్య ఇతి సర్వతః ॥ ౨౭ ॥ ప్రీతో నా
మ తతో భూత్వా భృత్యానాం త్వమరిన్దమ । భోగాంశ్చ పరిబర్హాంశ్చ కామాంశ్చ వ
సు దాపయ ॥ ౨౮ ॥ తతో మాల్యాని వాసాంసి వీరాణామనులేపనమ్ । పేయం చ బహు
యోధేభ్యః స్వయం చ ముదితః పిబ ॥ ౨౯ ॥ తతోఽస్మిన్ బహులీభూతే కౌలీనే సర్వతో గ
తే । భక్షితస్ససుహృద్రామో రాక్షసైరితి విశ్రుతే ॥ ౩౦ ॥ ప్రవిశ్యాశ్వాస్య చాపి త్వం
సీతాం రహసి సాన్త్వయ । ధనధాన్యైశ్చ కామైశ్చ రత్నైశ్చైనాం ప్రలోభయ ॥ ౩౧ ॥ అ
నయోపధయా రాజన్ భయశోకానుబన్ధయా । అకామా త్వద్వశా సీతా నష్టనాథా భవి
ష్యతి ॥ ౩౨ ॥ రఞ్జనీయం హి భర్తారం వినష్టమవగమ్య సా । నైరాశ్యాత్ స్త్రీలఘు

త్వాం ప్రాప్య (?) త్వద్వశం ప్రతిపత్స్యతే ॥ ౩౩॥ సా పురా సుఖసంవృద్ధా సుఖార్హా దుఃఖకర్శితా । త్వయ్యధీనం సుఖం జ్ఞాత్వా సర్వథోపగమిష్యతి ॥ ౩౪ ॥ ఏతత్సునీతం మమ దర్శనేన రామం హి దృష్ట్వైవ భవేదనర్థః । ఇహైవ తే సేత్స్యతి మోత్సుకో భూర్మహానయుద్ధేన సుఖస్య లాభః ॥ ౩౫ ॥ అనష్టసైన్యో హ్యనవాప్తసంశయో రిపూనయుద్ధేన జయన్నరాధిప । యశశ్చ పుణ్యంచ మహన్మహీపతే శ్రియంచ కీర్తించ చిరం సమశ్నుతే ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - చతుష్షష్టితమస్సర్గః

స తథోక్తస్తు నిర్భర్త్స్య కుంభకర్ణో మహోదరమ్ । అబ్రవీద్రాక్షసశ్రేష్ఠం భ్రాతరం రావణం తతః ॥ ౧ ॥ సోహం తవ భయం ఘోరం వధాత్తస్య దురాత్మనః । రామస్యాద్య ప్రమార్జామి నిర్వైరో హి సుఖీభవ ॥ ౨ ॥ గర్జంతి న వృథా శూరా నిర్జలా ఇవ తోయదాః । పశ్య సంపాద్యమానం తు గర్జితం యుధి కర్మణా ॥ ౩ ॥ న మర్షయతి చాత్మానం సంభావయతి నాత్మనా । అదర్శయిత్వా శూరాస్తు కర్మ కుర్వంతి దుష్కరమ్ ॥ ౪ ॥ విక్లబానామబుద్ధీనాం రాజ్ఞాం పండితమానినామ్ । శృణ్వతాం సాదితమిదం త్వద్విధానాం మహోదర ॥ ౫ ॥ యుద్ధే కాపురుషైర్నిత్యం భవద్భిః ప్రియవాదిభిః । రాజానమనుగచ్ఛద్భిః కృత్యమేతద్ధి సాదితమ్ ॥ ౬ ॥ రాజశేషా కృతా లంకా క్షీణః కోశో బలం హతమ్ । రాజానమిమమాసాద్య సుహృచ్చిహ్నమమిత్రకమ్ ॥ ౭ ॥ ఏష నిర్యామ్యహం యుద్ధముద్యతశ్శత్రునిర్జయే । దుర్నయం భవతామద్య సమీకర్తుమిహాహవే ॥ ౮ ॥ ఏవముక్తవతో వాక్యం కుంభకర్ణస్య ధీమతః । ప్రత్యువాచ తతో వాక్యం ప్రహసన్రాక్షసాధిపః ॥ ౯ ॥ మహోదరోయం రామాత్తు పరిత్రస్తో న సంశయః । న హి రోచయతే తాత యుద్ధం యుద్ధవిశారద ॥ ౧౦ ॥ కశ్చిన్మే త్వత్సమో నాస్తి సౌహృదేన బలేన చ । గచ్ఛ శత్రువధాయ త్వం కుంభకర్ణ జయాయ చ ॥ ౧౧ ॥ తస్మాత్తు భయనాశార్థం భవాన్ సంబోధితో మయా । అయం హి కాలస్సుహృదాం రాక్షసానామరిందమ ॥ ౧౨ ॥ తద్గచ్ఛ శూలమాదాయ పాశహస్త ఇవాంతకః । వానరాన్రాజపుత్రౌ చ భక్షయాదిత్యతేజసౌ ॥ ౧౩ ॥ సమాలోక్య తు తే రూపం విద్రవిష్యంతి వానరాః । రామలక్ష్మణయోశ్చాపి హృదయే ప్రస్ఫుటిష్యతః ॥ ౧౪ ॥ ఏవముక్త్వా మహారాజః కుంభకర్ణం మహాబలమ్ । పునర్జాతమివాత్మానం మేనే రాక్షసపుంగవః ॥ ౧౫ ॥ కుంభకర్ణబలాభిజ్ఞో జానంస్తస్య పరాక్రమమ్ । బభూవ ముదితో రాజా శశాంక ఇవ నిర్మలః ॥ ౧౬ ॥ ఇత్యేవముక్తస్సంహృష్టో నిర్జగామ మహాబలః । రాజ్ఞస్తు వచనం శ్రుత్వా కుంభకర్ణస్సముద్యతః ॥ ౧౭ ॥ ఆదదే నిశితం శూలం వేగాచ్ఛత్రునిబర్హణమ్ । సర్వకాలాయసం దీప్తం తప్తకాంచనభూషణమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఇంద్రాశనిసమం భీమం వజ్రప్రతిమగౌరవమ్ । దేవదానవగంధర్వయక్షకిన్నరసూదనమ్ ॥ ౧౯ ॥ రక్తమాల్యమహాదామ స్వతశ్చోద్గతపావకమ్ । ఆదాయ నిశితం శూలం శత్రుశోణితరంజితమ్ ॥ ౨౦ ॥ కుంభకర్ణో మహాతేజా రావణం వాక్యమబ్రవీత్ । గమిష్యామ్యహమేకాకీ తిష్ఠత్విహ బలం మమ ॥ ౨౧ ॥ అద్య తాన్ క్షుభితాన్ క్రుద్ధో భక్షయిష్యామి వానరాన్ । కుంభకర్ణవచః శ్రుత్వా రావణో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౨ ॥ సైన్యైః పరివృతో గచ్ఛ శూలముద్గరపాణిభిః । వానరా హి మహాత్మానశ్శీఘ్రాస్సువ్యవసాయినః ॥ ౨౩ ॥ ఏకాకినం ప్రమత్తం వా నయేయుర్దశనైః క్షయమ్ । తస్మాత్పరమదుర్ధర్షైస్సైన్యైః పరివృతో వ్రజ ॥ ౨౪ ॥ రక్షసామహితం సర్వం శత్రుపక్షం నిషూదయ । అథాసనాత్సముత్పత్య స్రజం మణికృతాంతరామ్ ॥ ౨౫ ॥ ఆబబంధ మహాతేజాః కుంభకర్ణస్య రావణః । అంగదానంగుళీవేష్టాన్వరాణ్యాభరణాని చ ॥ ౨౬ ॥

హారంచశశిసంకాశ మాబబంధ మహాత్మనః । దివ్యానిచ సుగంధీని మాల్యదామాని రా
వణః ॥ ౨౭ ॥ శ్రోత్రే చాసంజయామాస శ్రీమతీచాస్య కుండలే । కాంచనాంగదకే
యూరో నిష్కాభరణభూషితః ॥ ౨౮ ॥ కుంభకర్ణో బృహత్కర్ణస్సుహుతోగ్నిరి
వాబభౌ । శ్రోణీసూత్రేణ మహతా మేచకేన విరాజితః ॥ ౨౯ ॥ అమృతోత్పాదన
ద్ధేన భుజగేనేవ మందరః ॥ సకాంచనం భారసహం నివాతం విద్యుత్ప్రభం దీప్తమివాత్మ
భాసా । ఆబధ్యమానః కవచం రరాజ సంధ్యాభ్రసంవీత ఇవాద్రిరాజః ॥ ౩౦ ॥ సర్వా
భరణనద్ధాంగశ్శూలపాణిస్సరాక్షసః । త్రివిక్రమకృతోత్సాహో నారాయణ ఇ
వాబభౌ ॥ ౩౧ ॥ భ్రాతరంసంపరిష్వజ్య కృత్వాచాభిప్రదక్షిణమ్ । ప్రణమ్యశిరసా
తస్మై సంప్రతస్థే మహాబలః ॥ ౩౨ ॥ నిష్పతంతం మహాకాయం మహానాదం మహాబ
లమ్ । తమాశీర్భిః ప్రశస్తాభిః ప్రేషయామాస రావణః ॥ ౩౩ ॥ శంఖదుందుభిని
ర్ఘోషైస్సైన్యైశ్చాపి వరాయుధైః । తంగజైశ్చ తురంగైశ్చ స్యందనైశ్చాం
బుదస్వనైః ॥ ౩౪ ॥ అనుజగ్ముర్మహాత్మానం రథినోరథినాంవరమ్ । సర్పైరుష్ట్రైః
ఖరైశ్చాశ్వైర్నానావిధమృగైస్తథా ॥ ౩౫ ॥ అనుజగ్ముశ్చ తం ఘోరం కుంభకర్ణం
మహాబలమ్ ॥ సపుష్పవర్షైరవకీర్యమాణో ధృతాతపత్రశ్శితశూలపాణిః । మదో
త్కటశ్శోణితగంధమత్తో వినిర్యయౌ దానవదేవశత్రుః ॥ ౩౬ ॥ పదాతయశ్చ బహ
వో మహానాదా మహాబలాః । అన్వయూ రాక్షసా భీమా భీమాక్షాశ్శస్త్రపాణయః ॥
౩౭ ॥ రక్తాక్షాస్సుమహాకాయా నీలాంజనచయోపమాః । శూలానుద్యమ్య ఖడ్గాంశ్చ
నిశితాంశ్చ పరశ్వధాన్ ॥ ౩౮ ॥ బాహువ్యాయామపరిఘాన్ గదాశ్చముసలాని
చ । తాలస్కంధాంశ్చవిపులాన్ క్షేపణీయాన్ దురాసదాన్ ॥ ౩౯ ॥ అథాన్యద్వపు
రాదాయ దారుణం రోమహర్షణమ్ । నిష్పపాత మహాతేజాః కుంభకర్ణో మహా
బలః ॥ ౪౦ ॥ ధనుశ్శతపరీణాహస్స షట్ఛతసముచ్ఛ్రితః । రౌద్రశ్శకటచక్రా
క్షో మహాపర్వతసన్నిభః ॥ ౪౧ ॥ సన్నిపత్య చరక్షాంసి దగ్ధశైలోపమో మహాన్ ।
కుంభకర్ణో మహావక్త్రః ప్రహసన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౪౨ ॥ అద్య వానరముఖ్యానాం
తానియూథాని భాగశః । నిర్దహిష్యామి సంక్రుద్ధశ్శలభానివ పావకః ॥ ౪౩ ॥ నాప
రాధ్యంతి మే కామం వానరా వనచారిణః । జాతిరస్మద్విధానాంసా పురోద్యానవిభూ
షణమ్ ॥ ౪౪ ॥ పురరోధస్య మూలంతు రాఘవస్సహలక్ష్మణః । హతే తస్మిన్ హతం
సర్వం తంవధిష్యామి సంయుగే ॥ ౪౫ ॥ ఏవంతస్య బ్రువాణస్య కుంభకర్ణస్య రాక్ష
సాః । నాదంచక్రుర్మహాఘోరం కంపయంత ఇవార్ణవమ్ ॥ ౪౬ ॥ తస్య నిష్పతత
స్తూర్ణం కుంభకర్ణస్య ధీమతః । బభూవుర్ఘోరరూపాణి నిమిత్తాని సమంతతః ॥
౪౭ ॥ ఉల్కాశనియుతా మేఘా బభూవుర్భృశదారుణాః । ససాగరవనా చైవ వసు
ధా సమకంపత ॥ ౪౮ ॥ ఘోరరూపాశ్శివా నేదుస్సజ్వాలకబలైర్ముఖైః । మండ
లాన్యపసవ్యాని బబంధుశ్చ విహంగమాః ॥ ౪౯ ॥ నిపపాత చశూలేస్య గృధ్రో వై
పథిగచ్ఛతః । ప్రాస్ఫురన్నయనంచాస్య సవ్యోబాహురకంపత ॥ ౫౦ ॥ నిపపాత త
దా చోల్కా జ్వలంతీ భీమనిస్వనా । ఆదిత్యో నిష్ప్రభశ్చాసీన్న ప్రవాతి సుఖోనిలః ॥
౫౧ ॥ అచింతయన్మహోత్పాతానుత్థితాన్రోమహర్షణాన్ । నిర్యయౌ కుంభ
కర్ణస్తు కృతాంతబలచోదితః ॥ ౫౨ ॥ సలంఘయిత్వా ప్రాకారం పద్భ్యాం ప
ర్వతసన్నిభః । దదర్శాభ్రఘనప్రఖ్యం వానరానీకమద్భుతమ్ ॥ ౫౩ ॥ తే దృ
ష్ట్వా రాక్షసశ్రేష్ఠం వానరాః పర్వతోపమమ్ । వాయునున్నా ఇవ ఘనా యయుస్స

శ్రుత్వా దిశస్తదా ॥ ౫౪ ॥ తద్వానరానీకమతిప్రచండం దిశో ద్రవద్భిన్నమివాభ్రజాలమ్ । సకుంభకర్ణస్సమవేక్ష్య హృష్టో ననాద భూయో ఘనవద్ఘనాభః ॥ ౫౫ ॥ తే తస్య ఘోరం వినదం నిశమ్య యథా నినాదం దివి వారిదస్య। పేతుర్ధరణ్యాం బహవః ప్లవంగా నికృత్తమూలా ఇవ సాలవృక్షాః ॥ ౫౬ ॥ విపులపరిఘవాన్స కుంభకర్ణో రిపునిధనాయ వినిస్సృతో మహాత్మా। కపిగణభయమాదదత్సుభీమం ప్రభురివ కింకర దండవాన్యుగాంతే ॥ ౫౭ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచషష్టితమస్సర్గః.

స లంఘయిత్వా ప్రాకారం గిరికూటోపమో మహాన్ । నిర్యయౌ నగరాత్తూర్ణం కుంభకర్ణో మహాబలః ॥ ౧ ॥ స ననాద మహానాదం సముద్రమభినాదయన్ । జనయన్నివ నిర్ఘాతాన్విధమన్నివ పర్వతాన్ ॥ ౨ ॥ తమవధ్యం మఘవతా యమేన వరుణేన వా। భీమాక్షం ప్రేక్ష్య నిర్యాంతం వానరా విప్రదుద్రువుః ॥ ౩ ॥ తాంస్తు విద్రవతో దృష్ట్వా వాలిపుత్రోఽంగదోఽబ్రవీత్ । నలం నీలం గవాక్షం చ కుముదం చ మహాబలమ్ ॥ ౪ ॥ ఆత్మానమత్ర విస్మృత్య వీర్యాణ్యభిజనాని చ। క్వ గచ్ఛత భయత్రస్తాః ప్రాకృతా హరయో యథా ॥ ౫ ॥ సాధు సౌమ్యా నివర్తధ్వం కిం ప్రాణాన్పరిరక్షథ। నాలం యుద్ధాయ వై రక్షో మహతీయం విభీషికా ॥ ౬ ॥ (మహతీముత్థితామేతాం రాక్షసానాం విభీషికామ్ ।) విక్రమాద్విధమిష్యామో నివర్తధ్వం ప్లవంగమాః । కృచ్ఛ్రేణ తు సమాశ్వాస్య సంగమ్య చ తతస్తతః ॥ ౭ ॥ వృక్షాద్రిహస్తా హరయస్సంప్రతస్థూ రణాజిరమ్ ॥ తే నివృత్య తు సంక్రుద్ధాః కుంభకర్ణం వనౌకసః ॥ ౮ ॥ నిజఘ్నుః పరమక్రుద్ధాస్సమదా ఇవ కుంజరాః । ప్రాంశుభిర్గిరిశృంగైశ్చ శిలాభిశ్చ మహాబలః ॥ ౯ ॥ పాదపైః పుష్పితాగ్రైశ్చ హన్యమానో న కంపతే । తస్య గాత్రేషు పతితా భిద్యంతే శతశశ్శిలాః ॥ ౧౦ ॥ పాదపాః పుష్పితాగ్రాశ్చ భగ్నాః పేతుర్మహీతలే। సోఽపి సైన్యాని సంక్రుద్ధో వానరాణాం మహౌజసామ్ ॥ ౧౧ ॥ మమంథ పరమాయత్తో వనాన్యగ్నిరివోత్థితః । లోహితార్ద్రాస్తు బహవశ్శేరతే వానరర్షభాః ॥ ౧౨ ॥ నిరస్తాః పతితా భూమౌ తామ్రపుష్పా ఇవ ద్రుమాః । లంఘయంతః ప్రధావంతో వానరా నావలోకయన్ ॥ ౧౩ ॥ కేచిత్సముద్రే పతితాః కేచిద్గగనమాశ్రితాః । వధ్యమానాస్తు తే వీరా రాక్షసేన బలీయసా ॥ ౧౪ ॥ సాగరం యేన తే తీర్ణాః పథా తేన ప్రదుద్రువుః । తే స్థలాని తథా నిమ్నం విషణ్ణవదనా భయాత్ ॥ ౧౫ ॥ ఋక్షా వృక్షాన్సమారూఢాః కేచిత్పర్వతమాశ్రితాః । మమజ్జురర్ణవే కేచిద్గుహాః కేచిత్సమాశ్రితాః ॥ ౧౬ ॥ నిషేదుః ప్లవగాః కేచిత్కేచిన్నైవావతస్థిరే । కేచిద్భూమౌ నిపతితాః కేచిత్సుప్తా మృతా ఇవ ॥ ౧౭ ॥ తాన్సమీక్ష్యాంగదో భగ్నాన్వానరానిదమబ్రవీత్ । అవతిష్ఠత యుధ్యామో నివర్తధ్వం ప్లవంగమాః ॥ ౧౮ ॥ భగ్నానాం వో న పశ్యామి పరిగమ్య మహీమిమామ్ । స్థానం సర్వే నివర్తధ్వం కిం ప్రాణాన్పరిరక్షథ ॥ ౧౯ ॥ నిరాయుధానాం ద్రవతామసంగగతిపౌరుషాః । దారా హ్యపహసిష్యంతి స వై ఘాతస్తు జీవతామ్ ॥ ౨౦ ॥ కులేషు జాతాస్సర్వే స్మ విస్తీర్ణేషు మహత్సు చ । క్వ గచ్ఛథ భయత్రస్తా హరయః ప్రాకృతా యథా ॥ ౨౧ ॥ అనార్యాః ఖలు యద్భీతాస్త్యక్త్వా వీర్యం ప్రధావత । వికత్థనాని వో యాని తదా వై జనసంసది ॥ ౨౨ ॥ తాని వః క్వ ను యాతాని సోదగ్రాణి మహాంతి చ । భీరుప్రవాదాః శ్రూయంతే యస్తు జీవతి ధిక్కృతః ॥ ౨౩ ॥ మార్గస్సత్పురుషైర్జుష్టస్సేవ్యతాం త్యజ్యతాం భయమ్। శయామహేఽథ నిహతాః పృథివ్యామల్పజీవితాః ॥ ౨౪ ॥ దుష్ప్రాపం బ్రహ్మలోకం వా ప్రాప్నుమో యుధి సూదితాః ॥ సంప్రాప్నుయామః కీర్తిం వా నిహత్వా శత్రుమాహవే ॥ ౨౫ ॥ జీవితం వీర లోకస్య

భూయ్యో మోవసు వానరాః । న కుంభకర్ణః కాకుత్స్థం దృష్ట్వా జీవన్ గమిష్యతి ॥ ౨౬ ॥ దీప్యమానమివాసాద్య పతంగో జ్వలనం యథా । పలాయనేన చోద్దిష్టాః ప్రాణా రక్ష్యామహే వయమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఏకేన బహవో భగ్నా యశో నాశం గమిష్యతి । ఏవం బ్రువాణం తం వీరమంగదం కనకాంగదమ్ ॥ ౨౮ ॥ ద్రవమాణాస్తతో వాక్యమూచుశ్శూరవిగర్హితమ్ । కృతం నః కదనం ఘోరం కుంభకర్ణేన రక్షసా ॥ ౨౯ ॥ న స్థానకాలో గచ్ఛామో దయితం జీవితం హి నః । ఏతావదుక్త్వా వచనం సర్వే తే భేజిరే దిశః ॥ ౩౦ ॥ భీమం భీమాక్షమాయాంతం దృష్ట్వా వానరయూథపాః । ద్రవమాణాస్తు తే వీరా అంగదేన వలీముఖాః ॥ ౩౧ ॥ సాంత్వైశ్చైవానుమానైశ్చ తతస్సర్వే నివర్తితాః । ప్రహర్షముపనీతాశ్చ వాలిపుత్రేణ ధీమతా ॥ ౩౨ ॥ ఆజ్ఞాప్రతీక్షాస్తస్థుశ్చ సర్వే వానరయూథపాః ॥ ఋషభశరభమైందధూమ్రనీలాః కుముదసుషేణగవాక్షరంభతారాః । ద్వివిదపనసవాయుపుత్రముఖ్యాస్త్వరితతరాభిముఖం రణం ప్రయాతాః ॥ ౩౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - షట్షష్టితమస్సర్గః.

తే నివృత్తా మహాకాయాః శ్రుత్వాంగదవచస్తదా । నైష్ఠికీం బుద్ధిమాసాద్య సర్వే సంగ్రామకాంక్షిణః ॥ ౧ ॥ సముదీరితవీర్యాస్తే సమారోపితవిక్రమాః । పర్యవస్థాపితా వాక్యైరంగదేన వలీముఖాః ॥ ౨ ॥ ప్రయాతాశ్చ గతా హర్షం మరణే కృతనిశ్చయాః । చక్రుస్సుతుములం యుద్ధం వానరాస్త్యక్తజీవితాః ॥ ౩ ॥ అథ వృక్షాన్ మహాకాయాః సానూని సుమహాంతి చ । వానరాస్తూర్ణముద్యమ్య కుంభకర్ణమభిద్రుతాః ॥ ౪ ॥ స కుంభకర్ణస్సంక్రుద్ధో గదాముద్యమ్య వీర్యవాన్ । అర్దయన్ సుమహాకాయస్సమంతాద్వ్యక్షిపద్రిపూన్ ॥ ౫ ॥ శతాని సప్త చాష్టౌ చ సహస్రాణి చ వానరాః । ప్రకీర్ణాశ్శేరతే భూమౌ కుంభకర్ణేన పాతితాః ॥ ౬ ॥ షోడశాష్టౌ చ దశ చ వింశత్త్రింశత్తథైవ చ । పరిక్షిప్య చ బాహుభ్యాం ఖాదన్ విపరిధావతి ॥ ౭ ॥ భక్షయన్ భృశసంక్రుద్ధో గరుడః పన్నగానివ । కృచ్ఛ్రేణ చ సమాశ్వస్తాస్సంగమ్య చ తతస్తతః ॥ ౮ ॥ వృక్షాద్రిహస్తా హరయస్తస్థుస్సంగ్రామమూర్ధని । తతః పర్వతముత్పాట్య ద్వివిదః ప్లవగర్షభః ॥ ౯ ॥ దుద్రావ గిరిశృంగాభం ప్రలంబ ఇవ తోయదః । తం సముత్పత్య చిక్షేప కుంభకర్ణస్య వానరః ॥ ౧౦ ॥ తమప్రాప్తో మహాకాయం తస్య సైన్యేఽపతత్తదా । మమర్దాశ్వాన్ గజాంశ్చాపి రథాంశ్చైవ నగోత్తమః ॥ ౧౧ ॥ తాని చాన్యాని రక్షాంసి పునశ్చాన్యద్గిరేశ్శిరః । తచ్ఛైలవేగాభిహతం హతాశ్వం హతసారథి ॥ ౧౨ ॥ రక్షసాం రుధిరక్లిన్నం బభూవాయోధనం మహత్ । రథినో వానరేంద్రాణాం శరైః కాలాంతకోపమైః ॥ ౧౩ ॥ శిరాంసి నదతాం జహ్రుస్సహసా భీమనిస్వనాః । వానరాశ్చ మహాత్మానస్సముత్పాట్య మహాద్రుమాన్ ॥ ౧౪ ॥ రథానశ్వాన్ గజానుష్ట్రాన్ రక్షసామభ్యసూదయన్ । హనూమాన్ శైలశృంగాణి వృక్షాంశ్చ వివిధాన్ బహూన్ ॥ ౧౫ ॥ వవర్ష కుంభకర్ణస్య శిరస్యంబరమాస్థితః । తాని పర్వతశృంగాణి శూలేన తు బిభేద హ ॥ ౧౬ ॥ బభంజ వృక్షవర్షం చ కుంభకర్ణో మహాబలః ॥ తతో హరీణాం తదనీకముగ్రం దుద్రావ శూలం నిశితం ప్రగృహ్య । తస్థౌ తతోఽస్యాపతతః పురస్తాన్మహీధరాగ్రం హనుమాన్ ప్రగృహ్య ॥ ౧౭ ॥ స కుంభకర్ణం కుపితో జఘాన వేగేన శైలోత్తమభీమకాయమ్ । స చుక్షుభే తేన తదాభిభూతో మేదార్ద్రగాత్రో రుధిరావసిక్తః ॥ ౧౮ ॥ స శూలమావిధ్య తటిత్ప్రకాశం గిరిం యథా ప్రజ్వలితాగ్రశృంగమ్ । బాహ్వంతరే మారుతిమాజఘాన గుహోఽచలం క్రౌంచమివోగ్రశక్త్యా ॥ ౧౯ ॥ స శూలనిర్భిన్నమహాభుజాంతరః ప్రవిహ్వలశ్శోణితముద్వమన్ముఖాత్ । ననాద భీమం హనుమాన్ మహాహవే యుగాంతమేఘస్తనితస్వనోపమమ్ ॥ ౨౦ ॥ తతో వినేదుస్సహసా ప్ర

హృష్టారక్షోగణాస్తంవ్యథితంసమీక్ష్య। ప్లవంగమాస్తువ్యథితాభయార్తాః ప్రదుద్రు
వుస్సంయతికుంభకర్ణమ్ ॥ ౨౧ ॥ తతస్తునీలోబలవాన్పర్యవస్థాపయన్బలమ్। ప్రవిచి
క్షేపశైలాగ్రంకుంభకర్ణాయధీమతే ॥ ౨౨ ॥ తమాపతంతంసంప్రేక్ష్యముష్టినాభి
జఘానహ। ముష్టిప్రహారాభిహతంతచ్ఛైలాగ్రంవ్యదీర్యత ॥ ౨౩॥సవిస్ఫులింగంసజ్వా
లంనిపపాతమహీతలే। ఋషభశ్శరభోనీలోగవాక్షోగంధమాదనః ॥ ౨౪ ॥ పంచవా
నరశార్దూలాఃకుంభకర్ణముపాద్రవన్। శైలైర్వృక్షైస్తలైఃపాదైర్ముష్టిభిశ్చ మ
హాబలాః ॥ ౨౫ ॥ కుంభకర్ణంమహాకాయంసర్వతోభినిజఘ్నిరే। స్పర్శానివప్రహా
రాంస్తాన్వేదయానోనవివ్యథే ॥ ౨౬ ॥ ఋషభంతుమహావేగంబాహుభ్యాం పరిష
స్వజే। కుంభకర్ణో భుజాభ్యాంతుపీడితోవానరర్షభః ॥ ౨౭ ॥ నిపపాతర్షభోభీమః
ప్రముఖాగతశోణితః। ముష్టినాశరభంహత్వాజానునానీలమాహవే ॥ ౨౮ ॥ ఆజఘా
నగవాక్షంతుతలేనేంద్రరిపుస్తదా। తస్యప్రహారవ్యథితాముముహుశ్శోణితోక్షితాః ॥
౨౯ ॥ నిపేతుస్తేతుమేదిన్యాంనికృత్తాఇవకింశుకాః। తేషువానరముఖ్యేషు పతితేషు
మహాత్మసు ॥ ౩౦ ॥ వానరాణాంసహస్రాణికుంభకర్ణంప్రదుద్రువుః। తం శైలమివ
శైలాభాస్సర్వే తుప్లవగర్షభాః ॥ ౩౧ ॥ సమారుహ్య సముత్పత్యదదంశుశ్చమహాబ
లాః। తంనఖైర్దశనైశ్చాపిముష్టిభిర్జానుభిస్తథా ॥ ౩౨ ॥ కుంభకర్ణం మహాకా
యం తేజఘ్నుఃప్లవగర్షభాః। సవానరసహస్రైస్తైరాచితఃపర్వతోపమః ॥ ౩౩ ॥ రరా
జరాక్షసవ్యాఘ్రోగిరిరాత్మరుహైరివ। బాహుభ్యాంవానరాన్ సర్వాన్ ప్రగృహ్య
సుమహాబలః ॥ ౩౪ ॥ భక్షయామాససంక్రుద్ధోగరుడఃపన్నగానివ। ప్రక్షిప్తాః కుంభక
ర్ణేనవక్త్రే పాతాళసన్నిభే ॥ ౩౫ ॥ నాసాపుటాభ్యాంనిర్జగ్ముఃకర్ణాభ్యాంచైవవా
నరాః। భక్షయన్భృశసంక్రుద్ధోహరీన్పర్వతసన్నిభః ॥ ౩౬ ॥ బభంజవానరాన్ స
ర్వాన్ సంక్రుద్ధోరాక్షసోత్తమః। మాంసశోణితసంక్లేదాంభూమింకుర్వన్సరాక్షసః॥
౩౭ ॥ చచారహరిసైన్యేషుకాలాగ్నిరివమూర్ఛితః। వజ్రహస్తోయథాశక్రః పాశహ
స్తఇవాంతకః ॥ ౩౮ ॥ శూలహస్తోబభౌసంఖ్యేకుంభకర్ణోమహాబలః। యథాశుష్కా
న్యరణ్యానిగ్రీష్మేదహతిపావకః ॥ ౩౯ ॥ తథావానరసైన్యానికుంభకర్ణోవినిర్ద
హత్। తతస్తేవధ్యమానాస్తుహతయూథావినాయకాః ॥ ౪౦ ॥ వాన
రాభయసంవిగ్నావినేదుర్విస్వరంభృశమ్। అనేకశోవధ్యమానాఃకుంభకర్ణే
నవానరాః ॥౪౧॥ రాఘవంశరణంజగ్ముర్వ్యథితాఃఖిన్నచేతసః। ప్రభగ్నాన్వానరాన్
దృష్ట్వావజ్రహస్తాత్మజాత్మజః ॥ ౪౨ ॥ అభ్యధావతవేగేనకుంభకర్ణం మహాహవే।
శైలశృంగంమహద్గృహ్య వినదంశ్చముహుర్ముహుః ॥ ౪౩ ॥ త్రాసయన్ రాక్షసాన్
సర్వాన్ కుంభకర్ణపదానుగాన్। చిక్షేపశైలశిఖరంకుంభకర్ణస్యమూర్ధని॥౪౪॥
సతేనాభిహతోత్యర్థంగిరిశృంగేణమూర్ధని।కుంభకర్ణఃప్రజజ్వాలకోపేనమహ
తాతదా ॥ ౪౫॥ సోభ్యధావతవేగేన వాలిపుత్రమమర్షణమ్। కుంభకర్ణోమహానా
దస్త్రాసయామాసవానరాన్ ॥ ౪౬॥ శూలంససర్జవైరోషాదంగదేసుమహాబలః। త
మాపతంతంబుద్ధ్వాతు యుద్ధమార్గవిశారదః ॥ ౪౭ ॥ లాఘవాన్మోచయామాస బల
వాన్వానరర్షభః। ఉత్పత్యచైనంసహసాతలేనోరస్యతాడయత్ ॥ ౪౮ ॥ సతేనాభి
హతఃకోపాత్ప్రముమోహాచలోపమః। సలబ్ధసంజ్ఞోబలవాన్ ముష్టిమావృత్య రాక్ష
సః ॥ ౪౯ ॥ అపహస్తేనచిక్షేపసవిసంజ్ఞఃపపాతహ। తస్మిన్ప్లవగశార్దూలే విసంజ్ఞేప
తితేభువి ॥ ౫౦ ॥ తచ్ఛూలంసముపాదాయసుగ్రీవమభిదుద్రువే।తమాపతంతంసంప్రే
క్ష్యకుంభకర్ణంమహాబలమ్ ॥ ౫౧ ॥ ఉత్పపాతతదావీరస్సుగ్రీవోవానరాధి

వః । సపర్వతాగ్రముత్క్షిప్య సమావిధ్య మహాకపిః ॥ ౫౨ ॥ అభిదుద్రావ వేగేన కుం
భకర్ణం మహాబలమ్ । తమాపతన్తం సంప్రేక్ష్య కుంభకర్ణః ప్లవంగమమ్ ॥ ౫౩ ॥ త
స్థావికృతసర్వాంగో వానరేంద్రసమున్ముఖః । కపిశోణితదిగ్ధాంగం భక్షయంతం ప్లవం
గమాన్ ॥ ౫౪ ॥ కుంభకర్ణం స్థితం దృష్ట్వా సుగ్రీవో వాక్యమబ్రవీత్ । పాతితాశ్చ త్వ
యా వీరాః కృతం కర్మ సుదుష్కరమ్ ॥ ౫౫ ॥ భక్షితానిచ సైన్యాని సంప్రాప్తం తే పరం య
శః । త్యజ తద్వానరానీకం ప్రాకృతైః కిం కరిష్యసి ॥ ౫౬ ॥ సహస్వైకనిపాతం మే పర్వ
తస్యాస్య రాక్షస । తద్వాక్యం హరిరాజస్య సత్త్వధైర్యసమన్వితమ్ ॥ ౫౭ ॥ శ్రుత్వా రా
క్షసశార్దూలః కుంభకర్ణోఽబ్రవీద్వచః । ప్రజాపతేస్తు పౌత్రస్త్వం తథైవర్క్షరజస్సు
తః ॥ ౫౮ ॥ శ్రుతపౌరుషసంపన్నః కస్మాద్గర్జసి వానర । కర్మణా దర్శయాత్మానం
యావత్త్వాం ప్రమథామ్యహమ్ ॥ ౫౯ ॥ స కుంభకర్ణస్య వచో నిశమ్య వ్యావిధ్య శైలం
సహసాముమోచ । తేనాజఘానోరసి కుంభకర్ణం శైలేన వజ్రాశనిసన్నిభేన ॥ ౬౦ ॥
తచ్ఛైలశృంగం సహసా వికీర్ణం భుజాంతరే తస్య తదా విశాలే । తతో విషేదుస్సహసా ప్ల
వంగా రక్షోగణాశ్చాపి ముదా వినేదుః ॥ ౬౧ ॥ స శైలశృంగాభిహతశ్చుకోప ననాద కో
పాచ్చ వివృత్య వక్త్రమ్ । వ్యావిధ్య శూలం చ తటిత్ప్రకాశం చిక్షేప హర్యృక్షపతేర్వ
ధాయ ॥ ౬౨ ॥ తత్కుంభకర్ణస్య భుజప్రవిద్ధం శూలం శితం కాంచనదామజుష్టమ్ । క్షి
ప్రం సముత్పత్య నిగృహ్య దోర్భ్యాం బభంజ వేగేన సుతోఽనిలస్య ॥ ౬౩ ॥ కృతం భారసహ
స్రేణ శూలం కాలాయసం మహత్ । బభంజ జానుమారోప్య ప్రహృష్టః ప్లవగర్షభః ॥
౬౪ ॥ శూలం భగ్నం హనుమతా దృష్ట్వా వానరవాహినీ । హృష్టా ననాద బహుశస్సర్వత
శ్చ మహాస్వనమ్ ॥ ౬౫ ॥ సింహనాదం చ తే చక్రుః ప్రహృష్టా వనగోచరాః । మారుతిం
పూజయాంచక్రుర్దృష్ట్వా శూలం తథాగతమ్ ॥ ౬౬ ॥ స తత్తథా భగ్నమవేక్ష్య శూలం
చుకోప రక్షోఽధిపతిర్మహాత్మా । ఉత్పాట్య లంకామలయాత్స శృంగం జఘాన సుగ్రీవముపే
త్య తేన ॥ ౬౭ ॥ స శైలశృంగాభిహతో విసంజ్ఞః పపాత భూమౌ యుధి వానరేంద్రః । తం
ప్రేక్ష్య భూమౌ పతితం విసంజ్ఞం నేదుః ప్రహృష్టాస్త్వథ యాతుధానాః ॥ ౬౮ ॥ సమభ్యు
పేత్యాద్భుతఘోరవీర్యం స కుంభకర్ణో యుధి వానరేంద్రమ్ । జహార సుగ్రీవమభి
ప్రగృహ్య యథానిలో మేఘమతిప్రచండః ॥ ౬౯ ॥ స తం మహామేఘనికాశరూపము
త్పాట్య గచ్ఛన్యుధి కుంభకర్ణః । రరాజ మేరుప్రతిమానరూపో మేరుర్యథాత్యుచ్ఛ్రిత
ఘోరశృంగః ॥ ౭౦ ॥ తతస్సముత్పాట్య జగామ వీరస్సంస్తూయమానో యుధి రాక్షసేం
ద్రైః । శృణ్వన్నినాదం త్రిదివాలయానాం ప్లవంగరాజగ్రహవిస్మితానామ్ ॥ ౭౧ ॥ త
తస్తమాదాయ తదా స మేనే హరీంద్రమింద్రోపమమింద్రవీర్యః । అస్మిన్హృతే సర్వమి
దం హృతం స్యాత్సరాఘవం సైన్యమితీంద్రశత్రుః ॥ ౭౨ ॥ విద్రుతాం వాహినీం దృష్ట్వా
వానరాణాం తతస్తతః । కుంభకర్ణేన సుగ్రీవం గృహీతం చాపి వానరమ్ ॥ ౭౩ ॥ హనూ
మాంశ్చింతయామాస మతిమాన్మారుతాత్మజః । ఏవం గృహీతే సుగ్రీవే కిం కర్తవ్యం మ
యా భవేత్ ॥ ౭౪ ॥ యద్వై న్యాయ్యం మయా కర్తుం తత్కరిష్యామి సర్వథా । భూత్వా
పర్వతసంకాశో నాశయిష్యామి రాక్షసమ్ ॥ ౭౫ ॥ మయా హతే సంయతి కుంభకర్ణే మ
హాబలే ముష్టివికీర్ణదేహే । విమోచితే వానరపార్థివే చ భవంతు హృష్టాః ప్లవగాస్స
మస్తాః ॥ ౭౬ ॥ అథవా స్వయమప్యేష మోక్షం ప్రాప్స్యతి పార్థివః । గృహీతోఽయం
యది భవేత్త్రిదశైస్సాసురోరగైః ॥ ౭౭ ॥ మన్యే న తావదాత్మానం బుధ్యతే వానరాధి
పః । శైలప్రహారాభిహతః కుంభకర్ణేన సంయుగే ॥ ౭౮ ॥ అయం ముహూర్తాత్సు

గ్రీవో లబ్ధసంజ్ఞో మహాహవే । ఆత్మనో వానరాణాం చ యత్పథ్యం తత్కరిష్యతి ॥ ౭౯ ॥
మయా తు మోక్షితస్యాస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః । అప్రీతశ్చ భవేత్కష్టా కీర్తినాశశ్చ
శాశ్వతః ॥ ౮౦ ॥ తస్మాన్ముహూర్తం కాంక్షిష్యే విక్రమం పార్థివస్య తు । భిన్నం చ
వానరానీకం తావదాశ్వాసయామ్యహమ్ ॥ ౮౧ ॥ ఇత్యేవం చింతయిత్వా తు హనూ
మాన్మారుతాత్మజః । భూయస్సంస్తంభయామాస వానరాణాం మహాచమూమ్ ॥ ౮౨ ॥
స కుంభకర్ణోఽథ వివేశ లంకాం స్ఫురంతమాదాయ మహాకపిం తమ్ । విమానచర్యాగృహ
గోపురస్థైః పుష్పాగ్ర్యవర్షైరవకీర్యమాణః ॥ ౮౩ ॥ లాజగంధోదవర్షైస్తు సిచ్య
మానశ్శనైశ్శనైః । రాజమార్గస్య శీతత్వాత్సంజ్ఞామాప మహాబలః ॥ ౮౪ ॥ తతస్స సం
జ్ఞాముపలభ్య కృచ్ఛ్రాద్బలీయసస్తస్య భుజాంతరస్థః । అవేక్షమాణః పురరాజమార్గం
విచింతయామాస ముహుర్మహాత్మా ॥ ౮౫ ॥ ఏవం గృహీతేన కథం ను నామ శక్యం మయా
సంప్రతికర్తుమద్య । తథా కరిష్యామి యథా హరీణాం భవిష్యతీష్టం చ హితం చ కార్యమ్ ॥
౮౬ ॥ తతః కరాగ్రైస్సహసా సమేత్య రాజా హరీణామమరేంద్రశత్రుమ్ । ఖరైశ్చ
కర్ణౌ దశనైశ్చ నాసాం దదంశ పార్శ్వేషు చ కుంభకర్ణమ్ ॥ ౮౭ ॥ స కుంభకర్ణో
హృతకర్ణనాసో విదారితస్తేన విమర్దితశ్చ । రోషాభిభూతః క్షతజార్ద్రనేత్రస్సుగ్రీ
వమావిధ్య పిపేష భూమౌ ॥ ౮౮ ॥ స భూతలే భీమబలాభిపిష్టస్సురారిభిస్తైరభిహన్య
మానః । జగామ ఖం వేగవదభ్యుపేత్య పునశ్చ రామేణ సమాజగామ ॥ ౮౯ ॥ కర్ణనా
సావిహీనస్తు కుంభకర్ణో మహాబలః । రరాజ శోణితైస్సిక్తో గిరిః ప్రస్రవణైరివ ॥ ౯౦ ॥
శోణితార్ద్రో మహాకాయో రాక్షసో భీమవిక్రమః । యుద్ధాయాభిముఖో భూయో మన
శ్చక్రే మహాబలః ॥ ౯౧ ॥ అమర్షాచ్ఛోణితోద్గారీ శుశుభే రావణానుజః । నీలాంజనచ
యప్రఖ్యస్ససంధ్య ఇవ తోయదః ॥ ౯౨ ॥ గతే తు తస్మిన్సురరాజశత్రుః క్రోధాత్ప్ర
దుద్రావ రణాయ భూయః । అనాయుధోఽస్మీతి విచింత్య రౌద్రో ఘోరం తదా ముద్గరమాస
సాద ॥ ౯౩ ॥ తతస్స పుర్యాస్సహసా మహౌజా నిష్క్రమ్య తద్వానరసైన్యముగ్రమ్ ।
బభక్ష రక్షో యుధి కుంభకర్ణః ప్రజా యుగాంతాగ్నిరివ ప్రదీప్తః ॥ ౯౪ ॥ బుభుక్షితశ్శో
ణితమాంసగృధ్నుః ప్రవిశ్య తద్వానరసైన్యముగ్రమ్ । చఖాద రక్షాంసి హరీన్ పిశాచా
నృక్షాంశ్చ మోహాద్యుధి కుంభకర్ణః ॥ ౯౫ ॥ యథైవ మృత్యుర్హరతే యుగాంతే స
భక్షయామాస హరీంశ్చ ముఖ్యాన్ ॥ ఏకం ద్వౌ త్రీన్ బహూన్ క్రుద్ధో వానరాన్ సహ
రాక్షసైః । సమాదాయైకహస్తేన ప్రచిక్షేప త్వరన్ముఖే ॥ ౯౬ ॥ సంప్రస్రవంస్తదా మే
దశ్శోణితం చ మహాబలః । వధ్యమానో నగేంద్రాగ్రైర్భక్షయామాస వానరాన్ ॥
౯౭ ॥ తే భక్ష్యమాణా హరయో రామం జగ్ముస్తదా గతిమ్ । కుంభకర్ణో భృశం క్రుద్ధః
కపీన్ ఖాదన్ ప్రధావతి ॥ ౯౮ ॥ శతాని సప్త చాష్టౌ చ వింశత్త్రింశత్తథైవ చ । సంపరి
ష్వజ్య బాహుభ్యాం ఖాదన్ విపరిధావతి ॥ ౯౯ ॥ తస్మిన్కాలే సుమిత్రాయాః పుత్రః పర
బలార్దనః । చకార లక్ష్మణః క్రుద్ధో యుద్ధం పరపురంజయః ॥ ౧౦౦ ॥ స కుంభకర్ణస్య
శరాన్ శరీరే సప్త వీర్యవాన్ । నిచఖానాదదే బాణాన్ విససర్జ చ లక్ష్మణః ॥ ౧౦౧ ॥ అ
తిక్రమ్య చ సౌమిత్రిం కుంభకర్ణో మహాబలః । రామమేవాభిదుద్రావ దారయన్నివ
మేదినీమ్ ॥ ౧౦౨ ॥ అథ దాశరథీ రామో రౌద్రమస్త్రం ప్రదర్శయన్ । కుంభకర్ణస్య
హృదయే ససర్జ నిశితాన్ శరాన్ ॥ ౧౦౩ ॥ తస్య రామేణ విద్ధస్య సహసా విప్రధావతః ।
అంగారమిశ్రాః క్రుద్ధస్య ముఖాన్నిశ్చేరురర్చిషః ॥ ౧౦౪ ॥ రామాస్త్రవిద్ధో ఘోరం
స నదన్ రాక్షసపుంగవః । అభ్యధావత సంక్రుద్ధో హరీన్ విద్రావయన్ రణే ॥ ౧౦౫ ॥

తస్యోరసి నిమగ్నాశ్చ శరాబర్హిణవాససః । హస్తాచ్చాస్య పరిభ్రష్టా పపాతోర్వ్యాం
మహాగదా ॥ ౧౦౬ ॥ ఆయుధాని చ సర్వాణి విప్రాకీర్యంత భూతలే । స నిరాయుధ మా
త్మానం యదా మేనే మహాబలః ॥ ౧౦౭ ॥ ముష్టిభ్యాం చరణాభ్యాం చ చకార కదనం మహత్ ।
స బాణైరతివిద్ధాంగః క్షతజేన సముక్షితః ॥ ౧౦౮ ॥ రుధిరం ప్రతిసుస్రావ గిరిః ప్రస్రవ
ణం యథా । స తీవ్రేణ చ కోపేన రుధిరేణ చ మూర్ఛితః ॥ ౧౦౯ ॥ వానరాన్ రాక్షసాన్ ఋ
క్షాన్ ఖాదన్ విపరిధావతి । అథ శృంగం సమావిధ్య భీమం భీమపరాక్రమః ॥ ౧౧౦ ॥ చిక్షే
ప రామముద్దిశ్య బలవానంతకోపమః । అప్రాప్తమంతరా రామస్సప్తభిస్తైరజిహ్మగైః ॥
౧౧౧ ॥ శరైః కాంచనచిత్రాంగైశ్చిచ్ఛేద పురుషర్షభః । తన్మేరుశిఖరాకారం ద్యోత
మానమివ శ్రియా ॥ ౧౧౨ ॥ ద్వే శతే వానరేంద్రాణాం పతమానమపాతయత్ । తస్మిన్
కాలే స ధర్మాత్మా లక్ష్మణో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౧౩ ॥ కుంభకర్ణవధే యుక్తో యో
గాన్ పరిమృశన్ బహూన్ । నైవాయం వానరాన్ రాజన్ నాపి జానాతి రాక్షసాన్ ॥
౧౧౪ ॥ మత్తశ్శోణితగంధేన స్వాన్ పరాంశ్చైవ ఖాదతి । సాధ్వేనమధిరోహంతు సర్వే తే
వానరర్షభాః ॥ ౧౧౫ ॥ యూథపాశ్చ యథాముఖ్యాస్తిష్ఠంత్వస్య సమంతతః । అప్య
యం దుర్మతిః కాలే గురుభారప్రపీడితః ॥ ౧౧౬ ॥ ప్రపతన్ రాక్షసో భూమౌ నాన్యాన్ హ
న్యాత్ ప్లవంగమాన్ । తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాజపుత్రస్య ధీమతః ॥ ౧౧౭ ॥ తే సమా
రురుహుర్హృష్టాః కుంభకర్ణం ప్లవంగమాః । కుంభకర్ణస్తు సంక్రుద్ధస్సమారూఢః ప్ల
వంగమైః ॥ ౧౧౮ ॥ వ్యధూనయత్తాన్ వేగేన దుష్టహస్తీవ హస్తిపాన్ । తాన్ దృష్ట్వా ని
ర్ధుతాన్ రామో దుష్టోఽయమితి రాక్షసః ॥ ౧౧౯ ॥ సముత్పపాత వేగేన ధనురుత్తమమా
దదే । క్రోధతామ్రేక్షణో వీరో నిర్దహన్నివ చక్షుషా ॥ ౧౨౦ ॥ రాఘవో రాక్షసం
రోషాదభిదుద్రావ వేగితః । యూథపాన్ హర్షయన్ సర్వాన్ కుంభకర్ణభయార్ది
తాన్ ॥ ౧౨౧ ॥ స చాపమాదాయ భుజంగకల్పం దృఢజ్యముగ్రం తపనీయచిత్రమ్ । హరీన్
సమాశ్వాస్య సముత్పపాత రామో నిబద్ధోత్తమతూణబాణః ॥ ౧౨౨ ॥ స వానరగణైస్తై
స్తు వృతః పరమదుర్జయః । లక్ష్మణానుచరో రామస్సంప్రతస్థే మహాబలః ॥ ౧౨౩ ॥ స ద
దర్శ మహాత్మానం కిరీటినమరిందమమ్ । శోణితాప్లుతసర్వాంగం కుంభకర్ణం మహాబ
లమ్ ॥ ౧౨౪ ॥ సర్వాన్ సమభిధావంతం యథా రుష్టం దిశాగజమ్ । మార్గమాణం హరీన్
క్రుద్ధం రాక్షసైః పరివారితమ్ ॥ ౧౨౫ ॥ వింధ్యమందరసంకాశం కాంచనాంగదభూ
షణమ్ । స్రవంతం రుధిరం వక్త్రాద్వర్షమేఘమివోత్థితమ్ ॥ ౧౨౬ ॥ జిహ్వయా పరి
లిహ్యంతం శోణితం శోణితేక్షణమ్ । మృద్నంతం వానరానీకం కాలాంతకయమోపమమ్ ॥
౧౨౭ ॥ తం దృష్ట్వా రాక్షసశ్రేష్ఠం ప్రదీప్తానలవర్చసమ్ । విస్ఫారయామాస తదా కా
ర్ముకం పురుషర్షభః ॥ ౧౨౮ ॥ స తస్య చాపనిర్ఘోషాత్కుపితో రాక్షసర్షభః । అ
మృష్యమాణస్తం ఘోషమభిదుద్రావ రాఘవమ్ ॥ ౧౨౯ ॥ తతస్తు వాతోద్ధతమేఘక
ల్పం భుజంగరాజోత్తమభోగబాహుమ్ । తమాపతంతం ధరణీధరాభముర్వాచ రామో యు
ధి కుంభకర్ణమ్ ॥ ౧౩౦ ॥ ఆగచ్ఛ రక్షోధిప మా విషాదమవస్థితోఽహం ప్రగృహీతచాపః । అ
వేహి మాం శక్రసపత్న రామమయం ముహూర్తాద్భవితా విచేతాః ॥ ౧౩౧ ॥ రామో
యమితి విజ్ఞాయ జహాస వికృతస్వనమ్ । అభ్యధావత సంక్రుద్ధో హరీన్ విద్రావయన్ రణే ॥
౧౩౨ ॥ పాతయన్నివ సర్వేషాం హృదయాని వనౌకసామ్ । ప్రహస్య వికృతం భీమం స మే
ఘస్తనితోపమమ్ ॥ ౧౩౩ ॥ కుంభకర్ణో మహాతేజా రాఘవం వాక్యమబ్రవీత్ । నాహం
విరాధో విజ్ఞేయో న కబంధః ఖరో న చ ॥ ౧౩౪ ॥ న వాలీ న చ మారీచః కుంభకర్ణోఽహ మా
గతః । పశ్య మే ముద్గరం ఘోరం సర్వం కాలాయసం మహత్ ॥ ౧౩౫ ॥ అనేన నిర్జితా దే

వాదానవాశ్చ పురా మయా । వికీర్ణనాస ఇతి మాం నావజ్ఞాతుం త్వమర్హసి ॥ ౧౩౬ ॥
స్వల్పాపి హి న మే పీడా కర్ణనాసావినాశనాత్ । దర్శయేక్ష్వాకుశార్దూల వీర్యం గా
త్రేషు మే లఘు ॥ ౧౩౭ ॥ తతస్త్వాం భక్షయిష్యామి దృష్టపౌరుషవిక్రమమ్ ॥ స కుంభక
ర్ణస్య వచో నిశమ్య రామస్సుపుంఖాన్ విససర్జ బాణాన్ । తైరాహతో వజ్రసమప్ర
వేగైర్న చుక్షుభే న వ్యథతే సురారిః ॥ ౧౩౮ ॥ యైస్సాయకైస్సాలవరా నికృత్తా వాలీ
హతో వానరపుంగవశ్చ । తే కుంభకర్ణస్య తదా శరీరం వజ్రోపమా న వ్యథయాం ప్రచ
క్రుః ॥ ౧౩౯ ॥ స వారిధారా ఇవ సాయకాంస్తాన్ పిబన్ శరీరేణ మహేంద్రశత్రుః । జ
ఘాన రామస్య శరప్రవేగం వ్యావిధ్య తం ముద్గరముగ్రవేగమ్ ॥ ౧౪౦ ॥ తతస్తు రక్షః క్షత
జానువిద్ధం విత్రాసనం దేవమహాచమూనామ్ । వ్యావిధ్య తం ముద్గరముగ్రవేగం విద్రా
వయామాస చమూం హరీణామ్ ॥ ౧౪౧ ॥ వాయవ్యమాదాయ తతో వరాస్త్రం రామః ప్ర
చిక్షేప నిశాచరాయ । సముద్గరం తేన జఘాన బాహుం స కృత్తబాహుస్తుములం ననాద ॥
౧౪౨ ॥ స తస్య బాహుర్గిరిశృంగకల్పస్సముద్గరో రాఘవబాణకృత్తః । పపాత తస్మిన్
హరిరాజసైన్యే జఘాన తాం వానరవాహినీం చ ॥ ౧౪౩ ॥ తే వానరా భగ్నహతావశేషాః
పర్యంతమాశ్రిత్య తదా విషణ్ణాః । ప్రవేపితాంగా దదృశుస్సుఘోరం నరేంద్రరక్షోధిపస
న్నిపాతమ్ ॥ ౧౪౪ ॥ స కుంభకర్ణో௭స్త్రనికృత్తబాహుర్మహాన్నికృత్తాగ్ర ఇవాచలేం
ద్రః । ఉత్పాటయామాస కరేణ వృక్షం తతో௭భిదుద్రావ రణే నరేంద్రమ్ ॥ ౧౪౫ ॥ స త
స్య బాహుం సహసాలవృక్షం సముద్యతం పన్నగభోగకల్పమ్ । ఐంద్రాస్త్రయుక్తేన జ
ఘాన రామో బాణేన జాంబూనదచిత్రితేన ॥ ౧౪౬ ॥ స కుంభకర్ణస్య భుజో నికృత్తః ప
పాత భూమౌ గిరిసన్నికాశః । వివేష్టమానో௭భిజఘాన వృక్షాన్ శైలాన్ శిలా వానరరాక్ష
సాంశ్చ ॥ ౧౪౭ ॥ తం ఛిన్నబాహుం సమవేక్ష్య రామస్సమాపతంతం సహసా నదంతమ్ । ద్వా
వర్ధచంద్రౌ నిశితౌ ప్రగృహ్య చిచ్ఛేద పాదౌ యుధి రాక్షసస్య ॥ ౧౪౮ ॥ తౌ తస్య పాదౌ ప్ర
దిశో దిశశ్చ గిరీన్ గుహాశ్చైవ మహార్ణవం చ । లంకాం చ సేనాం కపిరాక్షసానాం వినాద
యంతౌ వినిపేతతుశ్చ ॥ ౧౪౯ ॥ నికృత్తబాహుర్వినికృత్తపాదో విదార్య వక్త్రం బడబాము
ఖాభమ్ । దుద్రావ రామం సహసాభిగర్జన్ రాహుర్యథా చంద్రమివాంతరిక్షే ॥ ౧౫౦ ॥
అపూరయత్తస్య ముఖం శితాగ్రై రామశ్శరైర్హేమపినద్ధపుంఖైః । స పూర్ణవక్త్రో
న శశాక వక్తుం చుకూజ కృచ్ఛ్రేణ ముమోహ చాపి ॥ ౧౫౧ ॥ అథాదదే సూర్యమరీచికల్పం
స బ్రహ్మదండాంతకకాలకల్పం । అరిష్టమైంద్రం నిశితం సుపుంఖం రామశ్శరం మారుత
తుల్యవేగమ్ ॥ ౧౫౨ ॥ తం వజ్రజాంబూనదచారుపుంఖం ప్రదీప్తసూర్యజ్వలనప్రకాశ
మ్ । మహేంద్రవజ్రాశనితుల్యవేగం రామః ప్రచిక్షేప నిశాచరాయ ॥ ౧౫౩ ॥ స సా
యకో రాఘవబాహుచోదితో దిశస్స్వభాసా దశ సంప్రకాశయన్ । విధూమవైశ్వానర
దీప్తదర్శనో జగామ శక్రాశనివీర్యవిక్రమః ॥ ౧౫౪ ॥ స తన్మహాపర్వతకూటసన్ని
భం వివృత్తదంష్ట్రం చలచారుకుండలమ్ । చకర్త రక్షోధిపతేశ్శిరస్తథా యథైవ వృత్రస్య
పురా పురందరః ॥ ౧౫౫ ॥ తద్రామబాణాభిహతం పపాత రక్షశ్శిరః పర్వతసన్నికాశమ్ ।
బభంజ చర్యా గృహగోపురాణి ప్రాకారముచ్చం తమపాతయచ్చ ॥ ౧౫౬ ॥ (కుంభకర్ణ
శిరో భాతి కుండలాలంకృతం మహత్ । ఆదిత్యేభ్యుదితే రాత్రౌ మ
ధ్యస్థ ఇవ చంద్రమాః ॥ ౧౫౭ ॥ న్యపతత్కుంభకర్ణో௭థ స్వకాయేన
నిపాతయన్ । ప్లవంగమానాం కోటీశ్చ పరితస్సంప్రధావతామ్ ॥ ౧౫౮ ॥) తచ్చాతికా
యం హిమవత్ప్రకాశం రక్షస్తతస్తోయనిధౌ పపాత । గ్రాహాన్వరాన్మీనవరాన్భుజం
గాన్మమర్ద భూమిం చ తదా వివేశ ॥ ౧౫౯ ॥ తస్మిన్ హతే బ్రాహ్మణదేవశత్రౌ మహాబలే సం

యతికుంభకర్ణే । చచాలభూర్భూమిధరాశ్చ సర్వే హర్షాచ్చ దేవాస్తుములం ప్రణే
దుః ॥౧౬౦॥ తతస్తుదేవర్షిమహర్షిపన్నగాస్సురాశ్చ భూతానిసుపర్ణగుహ్యకాః ।
సయక్షగంధర్వగణానభోగతాః ప్రహర్షితారామపరాక్రమేణ ॥ ౧౬౧ ॥ తతస్తు
తేతస్యవధేనభూరిణా మనస్వినోనైరృతరాజబాంధవాః । వినేదురుచ్చైర్వ్యధి
తారఘూత్తమంహరింసమీక్ష్యైవయధాపురాసురాః ॥ ౧౬౨ ॥ సదేవలోకస్యతమో
నిహత్యసూర్యోయధారాహుముఖాద్విముక్తః । తధావ్యభాసీద్ధరిసైన్యమధ్యేనిహత్యరా
మోయుధికుంభకర్ణం ॥ ౧౬౩ ॥ ప్రహర్షమీయుర్బహవస్తువానరాః ప్రబుద్ధ
పద్మప్రతిమైరివాననైః । అపూజయన్రాఘవమిష్టభాజనంహతేరిపౌభీమబలే దురాస
దే ॥ ౧౬౪ ॥ సకుంభకర్ణంసురసంఘమర్దనంమహత్సుయుద్ధేష్వపరాజితశ్రమమ్ ।
ననందహత్వా భరతాగ్రజోరణే మహాసురంవృత్రమివామరాధిపః ॥ ౧౬౫ ॥ ఇతిశ్రీ
మద్యుద్ధకాండే - సప్తషష్టితమస్సర్గః

కుంభకర్ణంహతందృష్ట్వారాఘవేణమహాత్మనా । రాక్షసా రాక్షసేంద్రాయ
రావణాయన్యవేదయన్ ॥ ౧ ॥ రాజన్సకాలసంకాశస్సంయుక్తఃకాలధర్మణా । విద్రా
వ్యవానరీంసేనాంభక్షయిత్వాచవానరాన్ ॥ ౨ ॥ ప్రతపిత్వ ముహూర్తంచ ప్ర
శాంతోరామతేజసా । కాయేనార్ధప్రవిష్టేనసముద్రంభీమదర్శనమ్ ॥ ౩ ॥ నికృత్త
కంఠోరుభుజోవిక్షరన్రుధిరంబహు । రుద్ధ్వాద్వారంశరీరేణలంకాయాఃపర్వతోపమః ॥
౪ ॥ కుంభకర్ణస్తవ భ్రాతా కాకుత్స్థశరపీడితః । లగండభూతోవికృతోదావదగ్ధఇవ
ద్రుమః ॥ ౫ ॥ తంశ్రుత్వానిహతం సంఖ్యేకుంభకర్ణంమహాబలమ్ । రావణశ్శోకసం
తప్తోముమోహచపపాతచ ॥ ౬ ॥ పితృవ్యంనిహతందృష్ట్వాదేవాంతకనరాంతకౌ । త్రి
శిరాశ్చాతికాయశ్చరురుదుశ్శోకపీడితాః ॥ ౭ ॥ భ్రాతరంనిహతందృష్ట్వారామేణాక్లిష్ట
కర్మణా । మహోదరమహాపార్శ్వౌశోకాక్రాంతౌబభూవతుః ॥ ౮ ॥ తతఃకృచ్ఛ్రా
త్సమాసాద్యసంజ్ఞాంరాక్షసపుంగవః । కుంభకర్ణవధాద్దీనోవిలలాపసరావణః ॥ ౯ ॥
హావీరరిపుదర్పఘ్నకుంభకర్ణమహాబల । త్వంమాంవిహాయవైదైవాద్యాతోఽసి యమ
సాదనమ్ ॥ ౧౦ ॥ మమశల్యమనుద్ధృత్య బాంధవానాం మహాబల । శత్రుసైన్యంప్ర
తాప్యైకస్త్వంమాంసంత్యజ్యగచ్ఛసి ॥ ౧౧ ॥ ఇదానీంఖల్వహంనాస్మియస్యమేదక్షిణో
భుజః । పతితోయంసమాశ్రిత్య నబిభేమిసురాసురాన్ ॥ ౧౨ ॥ కథమేవంవిధోవీరోదేవ
దానవదర్పహా । కాలాగ్నిప్రతిమోహ్యద్యరణేరామేణవైహతః ॥ ౧౩ ॥ యస్యతేవ
జ్రనిష్పేషోనకుర్యాద్వ్యసనంసదా । సకథంరామబాణార్తఃప్రసుప్తోఽసిమహీతలే ॥
౧౪ ॥ ఏతేదేవగణాస్సార్ధమృషిభిర్గగనేస్థితాః । నిహతంత్వాంరణేదృష్ట్వా నినదం
తిప్రహర్షితాః ॥ ౧౫ ॥ ధ్రువమద్యైవసంహృష్టాలబ్ధలక్షాఃప్లవంగమాః । ఆరోక్ష్యం
తిహిదుర్గాణిలంకాద్వారాణిసర్వశః ॥ ౧౬ ॥ రాజ్యేననాస్తిమేకార్యంకింకరిష్యామి
సీతయా । కుంభకర్ణవిహీనస్యజీవితేనాస్తిమేరతిః ॥ ౧౭ ॥ యద్యహంభ్రాతృహంతా
రంనహన్మియుధిరాఘవమ్ । ననుమేమరణంశ్రేయోనచేదంవ్యర్థజీవితమ్ ॥ ౧౮ ॥
అద్యైవతంనయిష్యామిదేశంయత్రానుజోమమ । నభ్రాతరంసముత్సృజ్యక్షణంజీవితు
ముత్సహే ॥ ౧౯ ॥ దేవాహిమాంహసిష్యంతిదృష్ట్వాపూర్వాపకారిణమ్ । కథమింద్రం
జయిష్యామికుంభకర్ణహతేత్వయి ॥ ౨౦ ॥ తదిదంమామనుప్రాప్తంవిభీషణవచశ్శు
భమ్ । యదజ్ఞానాన్మయాతస్యనగృహీతంమహాత్మనః ॥ ౨౧ ॥ విభీషణవచోయావత్
కుంభకర్ణప్రహస్తయోః । వినాశోయంసముత్పన్నోమాంవ్రీళయతిదారుణః ॥ ౨౨ ॥
తస్యాయంకర్మణఃప్రాప్తోవిపాకోమమశోకదః । యన్మయాధార్మికఃశ్రీమాన్ సనిరస్తో

విభీషణః ॥ ౨౩ ॥ ఇతిబహువిధమాకులాంతరాత్మా కృపణమతీవవిలప్యకుంభకర్ణమ్ । న్యపతదథదశాననోభృశార్తస్తమనుజమింద్రరిపుంహతంవిదిత్వా ॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - అష్టషష్టితమస్సర్గః

ఏవంవిలపమానస్య రావణస్యదురాత్మనః । శ్రుత్వాశోకాభితప్తస్య త్రిశిరావాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ ఏవమేవ మహావీర్యో హతోనస్తాత మధ్యమః । నతుసత్పురుషారాజన్ విలపంతి యథాభవాన్ ॥ ౨ ॥ నూనం త్రిభువనస్యాపి పర్యాప్తస్త్వమసి ప్రభో । సకస్మాత్ ప్రాకృతఇవ శోచస్యాత్మానమీదృశమ్ ॥ ౩ ॥ బ్రహ్మదత్తాస్తితేశక్తిః కవచస్సాయకోధనుః । సహస్రఖరసంయుక్తోరథోమేఘస్వనోమహాన్ ॥ ౪ ॥ తథాసకృద్ధిశస్త్రేణ విశస్తాదేవదానవాః । ససర్వాయుధసంపన్నో రాఘవంశాస్తుమర్హసి ॥ ౫ ॥ కామంతిష్ఠ మహారాజ నిర్గమిష్యామ్యహంరణమ్ । ఉద్ధరిష్యామితేశత్రూన్ గరుడఃపన్నగానివ ॥ ౬ ॥ శంబరోదేవరాజేన నరకోవిష్ణునాయథా । తథాద్యశయితారామో మయాయుధినిపాతితః ॥ ౭ ॥ శ్రుత్వాత్రిశిరసోవాక్యం రావణోరాక్షసాధిపః । పునర్జాతమివాత్మానంమన్యతేకాలచోదితః ॥ ౮ ॥ శ్రుత్వాత్రిశిరసోవాక్యం దేవాంతకనరాంతకౌ । అతికాయశ్చతేజస్వీ బభూవుర్యుద్ధహర్షితాః ॥ ౯ ॥ తతోహమహమిత్యేవ గర్జంతోనైరృతర్షభాః । రావణస్య సుతావీరాశ్శక్రతుల్యపరాక్రమాః ॥ ౧౦ ॥ అంతరిక్షగతాస్సర్వే సర్వేమాయావిశారదాః । సర్వేత్రిదశదర్పఘ్నాస్సర్వేసమరదుర్జయాః ॥ ౧౧ ॥ సర్వేసుబలసంపన్నాస్సర్వేవిస్తీర్ణకీర్తయః । సర్వేసమరమాసాద్య నశ్రూయంతేపరాజితాః ॥ ౧౨ ॥ దేవైరపిసగంధర్వైస్సకిన్నరమహోరగైః । సర్వేస్త్రవిదుషోవీరాస్సర్వేయుద్ధవిశారదాః ॥ ౧౩ ॥ సర్వేప్రవరవిజ్ఞానాస్సర్వేలబ్ధవరాస్తథా ॥ సతైస్తదా భాస్కరతుల్యవర్చసైస్సుతైర్వృతశ్శత్రుబలప్రమర్దనః । రరాజరాజా మఘవాన్యథామరైర్వృతోమహాదానవదర్పనాశనైః ॥ ౧౪ ॥ సపుత్రాన్సంపరిష్వజ్య భూషయిత్వాచ భూషణైః । ఆశీర్భిశ్చ ప్రశస్తాభిః ప్రేషయామాస సంయుగే ॥ ౧౫ ॥ యుద్ధోన్మత్తంచమత్తంచ భ్రాతరౌచాపిరావణః । రక్షణార్థంకుమారాణాం ప్రేషయామాససంయుగే ॥ ౧౬ ॥ తేభివాద్యమహాత్మానం రావణంశత్రురావణమ్ । కృత్వాప్రదక్షిణంచైవ మహాకాయాః ప్రతస్థిరే ॥ ౧౭ ॥ సర్వౌషధీభిర్గంధైశ్చ సమాలిప్యమహాబలాః । నిర్జగ్ముర్నైరృతశ్రేష్ఠాష్షడేతేయుద్ధకాంక్షిణః ॥ ౧౮ ॥ త్రిశిరాశ్చాతికాయశ్చ దేవాంతకనరాంతకౌ । మహోదరమహాపార్శ్వౌ నిర్జగ్ముఃకాలచోదితాః ॥ ౧౯ ॥ తతస్సుదర్శనంనామ నీలజీమూతసన్నిభమ్ । ఐరావతకులేజాతమారురోహమహోదరః ॥ ౨౦ ॥ సర్వాయుధసమాయుక్తం తూణీభిశ్చస్వలంకృతమ్ । రరాజగజమాస్థాయ సవితేవాస్తమూర్ధని ॥ ౨౧ ॥ హయోత్తమసమాయుక్తం సర్వాయుధసమాకులమ్ । ఆరురోహరథశ్రేష్ఠం త్రిశిరారావణాత్మజః ॥ ౨౨ ॥ త్రిశిరారథమాస్థాయ విరరాజధనుర్ధరః । సవిద్యుదుల్కః శైలాగ్రే సేంద్రచాప ఇవాంబుదః ॥ ౨౩ ॥ త్రిభిఃకిరీటైశ్శుశుభే త్రిశిరాస్సరథోత్తమే । హిమవానివశైలేంద్రస్త్రిభిఃకాంచనపర్వతైః ॥ ౨౪ ॥ అతికాయోతితేజస్వీ రాక్షసేంద్రసుతస్తదా । ఆరురోహరథశ్రేష్ఠం శ్రేష్ఠస్సర్వధనుష్మతామ్ ॥ ౨౫ ॥ సుచక్రాక్షంసుసంయుక్తం సానుకర్షంసకూబరమ్ । తూణీబాణాసనైర్దీప్తం ప్రాసాసిపరిఘాకులమ్ ॥ ౨౬ ॥ సకాంచనవిచిత్రేణ మకుటేనవిరాజతా । భూషణైశ్చ బ

భౌ మేరుః కిరణైరివ భాస్వతః ॥ ౨౭ ॥ స రరాజ రథే తస్మిన్ రాజసూనుర్మహాబలః । వృతో నైరృతశార్దూలైర్వజ్రపాణిరివామరైః ॥ ౨౮ ॥ హయముచ్చైశ్శ్రవఃప్రఖ్యం శ్వేతం కనకభూషణమ్ । మనోజవం మహాకాయమారురోహ నరాన్తకః ॥ ౨౯ ॥ గృహీత్వా ప్రాసముల్కాభం విరరాజ నరాన్తకః । శక్తిమాదాయ తేజస్వీ గుహశ్శిఖిగతో యథా ॥ ౩౦ ॥ దేవాన్తకస్సమాదాయ పరిఘం వజ్రభూషణమ్ । సంగృహ్య గిరిం దోర్భ్యాం వపుర్విష్ణోర్విడంబయన్ ॥ ౩౧ ॥ మహాపార్శ్వో మహాకాయో గదామాదాయ వీర్యవాన్ । విరరాజ గదాపాణిః కుబేర ఇవ సంయుగే ॥ ౩౨ ॥ ప్రతస్థిరే మహాత్మానో బలైరప్రతిమైర్వృతాః । సురా ఇవామరావత్యా బలైరప్రతిమైర్వృతాః ॥ ౩౩ ॥ తాన్ గజైశ్చ తురంగైశ్చ రథైశ్చామ్బుదనిస్వనైః । అనుజగ్ముర్మహాత్మానో రాక్షసాః ప్రవరాయుధాః ॥ ౩౪ ॥ తే విరేజుర్మహాత్మానః కుమారాస్సూర్యవర్చసః । కిరీటినః శ్రియా జుష్టా గ్రహా దీప్తా ఇవామ్బరే ॥ ౩౫ ॥ ప్రగృహీతా బభౌ తేషాం శస్త్రాణామావలిస్సితా । శారదాభ్రప్రతీకాశా హంసావలిరివామ్బరే ॥ ౩౬ ॥ మరణం వాపి నిశ్చిత్య శత్రూణాం వా పరాజయమ్ । ఇతి కృత్వా మతిం వీరా నిర్జగ్ముస్సంయుగార్థినః ॥ ౩౭ ॥ జగర్జుశ్చ ప్రణేదుశ్చ చిక్షిపుశ్చాపి సాయకాన్ । జగృహుశ్చాపి తే వీరా నిర్యాన్తో యుద్ధదుర్మదాః ॥ ౩౮ ॥ క్ష్వేళితాస్ఫోటితరవైశ్చచాల చ వసుంధరా । రక్షసాం సింహనాదైశ్చ పుస్ఫోటేవ తదామ్బరమ్ ॥ ౩౯ ॥ తేఽభినిష్క్రమ్య ముదితా రాక్షసేన్ద్రా మహాబలాః । దదృశుర్వానరానీకం సముద్యతశిలానగమ్ ॥ ౪౦ ॥ హరయోఽపి మహాత్మానో దదృశుర్నైరృతం బలమ్ । హస్త్యశ్వరథసంబాధం కింకిణీశతనాదితమ్ ॥ ౪౧ ॥ నీలజీమూతసంకాశం సముద్యతమహాయుధమ్ । దీప్తానలరవిప్రఖ్యైస్సర్వతో నైరృతైర్వృతమ్ ॥ ౪౨ ॥ తం దృష్ట్వా బలమాయాన్తం లబ్ధలక్షాః ప్లవంగమాః । సముద్యతమహాశైలాస్సంప్రణేదుర్మహాబలాః ॥ ౪౩ ॥ అమృష్యమాణా రక్షాంసి ప్రతినర్దన్తి వానరాః ॥ తతస్సముద్ఘుష్టరవం నిశమ్య రక్షోగణా వానరయూథపానామ్ । అమృష్యమాణాః పరహర్షముగ్రం మహాబలా భీమతరం వినేదుః ॥ ౪౪ ॥ తే రాక్షసబలం ఘోరం ప్రవిశ్య హరియూథపాః । విచేరురుద్యతైశ్శైలైర్నగాశ్శిఖరిణో యథా ॥ ౪౫ ॥ కేచిదాకాశమావిశ్య కేచిదుర్వ్యాం ప్లవంగమాః । రక్షస్సైన్యేషు సంక్రుద్ధాశ్చేరుర్ద్రుమశిలాయుధాః ॥ ౪౬ ॥ ద్రుమాంశ్చ విపులస్కన్ధాన్ గృహ్య వానరపుంగవాః । తద్యుద్ధమభవద్ఘోరం రక్షోవానరసంకులమ్ ॥ ౪౭ ॥ తే పాదపశిలాశైలైశ్చక్రుర్వృష్టిమనుత్తమామ్ । బాణౌఘైర్వార్యమాణాశ్చ హరయో భీమవిక్రమాః ॥ ౪౮ ॥ సింహనాదాన్ వినేదుశ్చ రణే రాక్షసవానరాః । శిలాభిశ్చూర్ణయామాసుర్యాతుధానాన్ ప్లవంగమాః ॥ ౪౯ ॥ నిజఘ్నుస్సంయుగే క్రుద్ధాః కవచాభరణావృతాన్ । కేచిద్రథగతాన్ వీరాన్ గజవాజిగతానపి ॥ ౫౦ ॥ నిజఘ్నుస్సహసాప్లుత్య యాతుధానాన్ ప్లవంగమాః । శైలశృంగహతాః కేచిన్ముష్టిభిర్వాన్తలోచనాః ॥ ౫౧ ॥ చేలుః పేతుశ్చ నేదుశ్చ తత్ర రాక్షసపుంగవాః । రాక్షసాశ్చ శరైస్తీక్ష్ణైర్బిభిదుః కపికుంజరాన్ ॥ ౫౨ ॥ శూలముద్గరఖడ్గైశ్చ జఘ్నుః ప్రాసైశ్చ శక్తిభిః । అన్యోన్యం పాతయామాసుః పరస్పరజయైషిణః ॥ ౫౩ ॥ రిపుశోణితదిగ్ధాంగాస్తత్ర వానరరాక్షసాః । తతశ్శైలైశ్చ ఖడ్గైశ్చ విసృష్టైర్హరిరాక్షసైః ॥ ౫౪ ॥ ముహూర్తేనావృతా భూమిరభవచ్ఛోణితాప్లుతా । పతితైః పర్వతాకారై రక్షోభిరరిమర్దనైః ॥ ౫౫ ॥ ఆసీద్వసుమతీ పూర్ణా తదా యుద్ధమదాన్వితైః । ఆక్షిప్తాః క్షిప్యమాణాశ్చ భగ్నశూలాశ్చ వానరైః ॥ ౫౬ ॥ వానరాన్ వానరైరేవ జఘ్నుస్తే రజనీచరాః । రాక్షసాన్ రాక్షసైరే

వజఘ్నుస్తే హరియూథపాః ॥ ౫౬ ॥ ఆశుప్రచ్ఛాశిలాస్తేషాంనిజఘ్నుర్గాఢసాహరీన్ ॥ తేషాంవాచ్ఛిద్యశస్త్రాణి జఘ్నూరక్షాంసివానరాః ॥ ౫౭ ॥ నిజఘ్నుశ్శైలశూలాస్త్రై ర్బిభిదుశ్చపరస్పరమ్ । సింహనాదాన్వినేదుశ్చరణేవానరరాక్షసాః ॥ ౫౮ ॥ ఛిన్నవర్మతనుత్రాణా రాక్షసావానరైర్హతాః । రుధిరం ప్రస్రవంస్తత్ర రసపారమివద్రుమాః ॥ ౬౦ ॥ రథేనచరథంచాపి వారణేనైవవారణమ్ । హయేనచహయం కేచిన్నిజఘ్నుర్వానరారణే ॥ ౬౧ ॥ క్షురప్రైరర్ధచంద్రైశ్చభల్లైశ్చనిశితైశ్శరైః ॥ ౬౨ ॥ తద్యుద్ధమభవద్ఘోరంరక్షోవానరసంకులమ్ । క్షురప్రైరర్ధచంద్రైశ్చభల్లైశ్చనిశితైశ్శరైః ॥ ౬౩ ॥ రాక్షసావానరేంద్రాణాం చిచ్ఛిదుః పాదపాన్శిలాః । వికీర్ణైః పర్వతాగ్రైశ్చద్రుమైశ్ఛిన్నైశ్చ సంయుగే ॥ ౬౪ ॥ హతైశ్చకపిరక్షోభిర్దుర్గమావసుధాఽభవత్ ॥ తేవానరాగర్వితహృష్టచేష్టాస్సంగ్రామమాసాద్యభయంవిముచ్య । యుద్ధంతుసర్వేసహరాక్షసైస్తైర్నానాయుధాశ్చక్రురదీనసత్త్వాః ॥ ౬౫ ॥ తస్మిన్ప్రవృత్తేతుములేవిమర్దే ప్రహృష్యమాణేషు వలీముఖేషు । నిపాత్యమానేషుచరాక్షసేషుమహర్షయోదేవగణాశ్చనేదుః ॥ ౬౬ ॥ తతోహయంమారుతతుల్యవేగమారుహ్యశక్తింనిశితాంప్రగృహ్య । నరాంతకో వానరరాజసైన్యంమహార్ణవంమీనఇవావివేశ ॥ ౬౭ ॥ సవానరాన్సప్తశతానివీరః ప్రాసేనదీప్తేనవినిర్బిభేద । ఏకక్షణేనేంద్రరిపుర్మహాత్మాజఘాన సైన్యంహరిపుంగవానామ్ ॥ ౬౮ ॥ దదృశుశ్చమహాత్మానంహయపృష్ఠేప్రతిష్ఠితమ్ । చరంతంహరిసైన్యేషువిద్యాధరమహర్షయః ॥ ౬౯ ॥ సతస్యదదృశేమార్గో మాంసశోణితకర్దమః । పతితైః పర్వతాకారైర్వానరైరభిసంవృతః ॥ ౭౦ ॥ యావద్విక్రమితుంబుద్ధిం చక్రుఃప్లవగపుంగవాః । తావదేతానతిక్రమ్యనిర్బిభేదనరాంతకః ॥ ౭౧ ॥ దారయంశ్చకపీన్సర్వాన్నివృత్తోప్యనుధావతః । సర్వాసుదిక్షుబలవాన్విచచారనరాంతకః ॥ ౭౨ ॥ దదాహ హరిసైన్యానివనానీవవిభావసుః । యావదుత్పాటయామాసుర్వృక్షాన్శైలాన్వనౌకసః ॥ ౭౩ ॥ తావత్ప్రాసహతాః పేతుర్వజ్రకృత్తాఇవాచలాః । జ్వలంతంప్రాసముద్యమ్యసంగ్రామాగ్రేనరాంతకః ॥ ౭౪ ॥ దిక్షు సర్వాసు బలవాన్విచచార నరాంతకః । ప్రమృద్నన్సర్వతో యుద్ధే ప్రావృట్కాలే యథానిలః ॥ ౭౫ ॥ నశేకుర్ధావితుంధీరా నస్థాతుంస్పందితుంకుతః । ఉత్పతంతం స్థితంయాంతం సర్వాన్విధ్యత్యవీర్యవాన్ ॥ ౭౬ ॥ ఏకేనాంతకకల్పేన ప్రాసేనాదిత్యతేజసా । భిన్నానిహరిసైన్యాని నిపేతుర్ధరణీతలే ॥ ౭౭ ॥ వజ్రనిష్పేషసదృశం ప్రాసస్యాభినిపాతనమ్ । నశేకుర్వానరాస్సోఢుం తేవినేదుర్మహాస్వనమ్ ॥ ౭౮ ॥ పతతాం హరివీరాణాం రూపాణిప్రచకాశిరే । వజ్రభిన్నాగ్రకూటానాం శైలానాంపతతామివ ॥ ౭౯ ॥ యేతుపూర్వం మహాత్మానః కుంభకర్ణేనపాతితాః । తేస్వస్థావానరశ్రేష్ఠాస్సుగ్రీవముపతస్థిరే ॥ ౮౦ ॥ విప్రేక్షమాణస్సుగ్రీవో దదర్శహరివాహినీమ్ । నరాంతకభయత్రస్తాం విద్రవంతీమితస్తతః ॥ ౮౧ ॥ విద్రుతాంవాహినీందృష్ట్వా సదదర్శనరాంతకమ్ । గృహీతప్రాసమాయాంతం హయపృష్ఠేప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౮౨ ॥ అథోవాచ మహాతేజా స్సుగ్రీవోవానరాధిపః । కుమారమంగదంవీరం శక్రతుల్యపరాక్రమమ్ ॥ ౮౩ ॥ గచ్ఛైత్వంరాక్షసంవీరో యోఽసౌతురగమాస్థితః । క్షోభయంతం హరిబలం క్షిప్రంప్రాణైర్వియోజయ ॥ ౮౪ ॥ సభర్తుర్వచనంశ్రుత్వా నిష్పపాతాంగదస్తతః । అనీకాన్మేఘసంకాశాన్మేఘానీకాదివాంశుమాన్ ॥ ౮౫ ॥ శైలసంఘాతసంకాశో హరీణాముత్తమోంగదః । రరాజాంగదసన్నద్ధస్సధాతురివపర్వతః ॥

౮౬ ॥ నిరాయుధో మహాతేజాః కేవలం నఖదంష్ట్రవాన్ । నరాంతకమభిక్రమ్య వాలిపుత్రో బ్రవీద్వచః ॥ ౮౭ ॥ అశ్వం కిం ప్రాకృతైరేభిర్హరిభిస్త్వం కరిష్యసి । అస్మిన్వజ్రసమస్పర్శం ప్రాసం క్షిప మమోరసి ॥ ౮౮ ॥ అంగదస్య వచశ్శ్రుత్వా ప్రచుక్రోధ నరాంతకః । సందశ్య దశనైరోష్ఠం నిశ్శ్వస్య భుజంగివత్ ॥ ౮౯ ॥ అభిగమ్యాంగదం క్రుద్ధో వాలిపుత్రం నరాంతకః ॥ ప్రాసం సమావిధ్య తదాంగదాయ సముజ్జ్వలంతం సహసోత్ససర్జ । స వాలిపుత్రోరసి వజ్రకల్పే బభూవ భగ్నో న్యపతచ్చ భూమౌ ॥ ౯౦ ॥ తం ప్రాసమాలోక్య తదా విభగ్నం సుపర్ణకృత్తోరగభోగకల్పమ్ । తలం సముద్యమ్య స వాలిపుత్రస్తురంగమం తస్య జఘాన మూర్ధ్ని ॥ ౯౧ ॥ నిమగ్నపాదః స్ఫుటితాక్షితారో నిష్క్రాంతజిహ్వోచలసన్నికాశః । స తస్య వాజీ నిపపాత భూమౌ తలప్రహారేణ విశీర్ణమూర్ధా ॥ ౯౨ ॥ నరాంతకః క్రోధవశం జగామ హతం తురంగం పతితం నిరీక్ష్య । స ముష్టిముద్యమ్య మహాప్రభావో జఘాన శీర్షే యుధి వాలిపుత్రమ్ ॥ ౯౩ ॥ అథాంగదో ముష్టివిభిన్నమూర్ధా సుస్రావ తీవ్రం రుధిరం స్వశీర్షాత్ । ముహుర్విజజ్వాల ముమోహ చాపి సంజ్ఞాం సమాసాద్య విసిస్మియే చ ॥ ౯౪ ॥ అథాంగదో వజ్రసమానవేగం సంవర్త్య ముష్టిం గిరిశృంగకల్పమ్ । నిపాతయామాస తదా మహాత్మా నరాంతకస్యోరసి వాలిపుత్రః ॥ ౯౫ ॥ స ముష్టినిష్పిష్టవిభిన్నవక్షా జ్వాలావమన్ శోణితదిగ్ధగాత్రః । నరాంతకో భూమితలే పపాత యథాచలో వజ్రనిపాతభగ్నః ॥ ౯౬ ॥ అథాంతరిక్షే త్రిదశోత్తమానాం వనౌకసాం చైవ మహాప్రణాదః । బభూవ తస్మిన్నిహతేఽగ్ర్యవీరే నరాంతకే వాలిసుతేన సంఖ్యే ॥ ౯౭ ॥ అథాంగదో రామమనః ప్రహర్షణం సుదుష్కరం తత్కృతవాన్హి విక్రమమ్ । విసిస్మియే సోప్యతివీర్యవిక్రమః పునశ్చ యుద్ధే స బభూవ హర్షితః ॥ ౯౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-ఏకోనసప్తతితమస్సర్గః.

నరాంతకం హతం దృష్ట్వా చుక్రుశుర్నైరృతర్షభాః । దేవాంతకస్త్రిమూర్ధా చ పౌలస్త్యశ్చ మహోదరః ॥ ౧ ॥ ఆరూఢో మేఘసంకాశం వారణేంద్రం మహోదరః । వాలిపుత్రం మహావీర్యమభిదుద్రావ వీర్యవాన్ ॥ ౨ ॥ భ్రాతృవ్యసనసంతప్తస్తథా దేవాంతకో బలీ । ఆదాయ పరిఘం దీప్తమంగదం సమభిద్రవత్ ॥ ౩ ॥ రథమాదిత్యసంకాశం యుక్తం పరమవాజిభిః । ఆస్థాయ త్రిశిరా వీరో వాలిపుత్రమథాభ్యయాత్ ॥ ౪ ॥ స త్రిభిర్దేవదర్పఘ్నైర్నైరృతేంద్రైరభిద్రుతః । వృక్షముత్పాటయామాస మహావిటపమంగదః ॥ ౫ ॥ దేవాంతకాయ తం వీరశ్చిక్షేప సహసాంగదః । మహావృక్షం మహాశాఖం శక్రో దీప్తమివాశనిమ్ ॥ ౬ ॥ త్రిశిరాస్తం ప్రచిచ్ఛేద శరైరాశీవిషోపమైః । స వృక్షం కృత్తమాలోక్య ఉత్పపాత తదాంగదః ॥ ౭ ॥ స వవర్ష తతో వృక్షాన్ శిలాశ్చ కపికుంజరః । తాన్ప్రచిచ్ఛేద సంక్రుద్ధస్త్రిశిరా నిశితైశ్శరైః ॥ ౮ ॥ పరిఘాగ్రేణ తాన్ వృక్షాన్ బభంజ చ సురాంతకః । త్రిశిరాశ్చాంగదం వీరమభిదుద్రావ సాయకైః ॥ ౯ ॥ గజేన సమభిద్రుత్య వాలిపుత్రం మహోదరః । జఘానోరసి సంక్రుద్ధస్తోమరైర్వజ్రసన్నిభైః ॥ ౧౦ ॥ దేవాంతకశ్చ సంక్రుద్ధః పరిఘేణ తదాంగదమ్ । ఉపగమ్యాభిహత్యాశు వ్యపచక్రామ వేగవాన్ ॥ ౧౧ ॥ స త్రిభిర్నైరృతశ్రేష్ఠైర్యుగపత్సమభిద్రుతః । న వివ్యథే మహాతేజా వాలిపుత్రః ప్రతాపవాన్ ॥ ౧౨ ॥ స వేగవాన్మహావేగం కృత్వా పరమదుర్జయః । తలేన భృశముత్పత్య జఘానాస్య మహాగజమ్ ॥ ౧౩ ॥ తస్య తేన ప్రహారేణ నాగరాజస్య సంయుగే । పేతతు

ల్లోఽర్చనే తస్య విననాద స రావణిః ॥ ౧౪ ॥ విషాణంచాస్య నిష్కృష్య వాలిపుత్రో మ
హాబలః । దేవాన్తక మభిప్లుత్య తాడయామాస సంయుగే ॥ ౧౫ ॥ సవిహ్వలితసర్వాం
గో వాతోద్ధూత ఇవ ద్రుమః । లలాటోరస సవర్ణంచ సుస్రావ రుధిరం ముఖాత్ ॥ ౧౬ ॥
అథాశ్వాస్య మహాతేజాః కృచ్ఛ్రాద్దేవాన్తకో బలీ । ఆవిధ్య పరిఘం ఘోర మాజఘాన
తదాఙ్గదమ్ ॥ ౧౭ ॥ పరిఘాభిహతశ్చాపి వానరేన్ద్రాత్మజస్తదా । జానుభ్యాం పతి
తో భూమౌ పునరేవోత్పపాత హ ॥ ౧౮ ॥ తముత్పతన్తం త్రిశిరా స్త్రిభిర్బాణై ర
జిహ్మగైః । ఘోరైర్హరిపతేః పుత్రం లలాటేఽభిజఘాన హ ॥ ౧౯ ॥ తతోఽఙ్గదం పరి
క్షిప్తం త్రిభిర్నైరృతపుఙ్గవైః । హనూమానపి విజ్ఞాయ నీలశ్చాపి ప్రతస్థతుః ॥
౨౦ ॥ తతశ్చిక్షేప శైలాగ్రం నీలస్త్రిశిరసే తదా । తద్రావణసుతో ధీమాన్ బిభేద
నిశితైశ్శరైః ॥ ౨౧ ॥ తద్బాణశతనిర్భిన్నం విదారితశిలాతలమ్ । సవిస్ఫులిఙ్గం స
జ్వాలం నిపపాత గిరేశ్శిరః ॥ ౨౨ ॥ తతశ్చ్యాశిం తమాలోక్య హర్షాద్దేవాన్తక
స్తదా । పరిఘేణాభిదుద్రావ మారుతాత్మజమాహవే ॥ ౨౩ ॥ తమాపతన్తముత్ప్లుత్య
హనూమాన్మారుతాత్మజః । ఆజఘాన తదా మూర్ధ్ని వజ్రకల్పేన ముష్టినా ॥ ౨౪ ॥
శిరసి ప్రహరన్వీరస్తదా వాయుసుతో బలీ । నాదేనాకమ్పయచ్చైవ రాక్షసాన్స మ
హాకపిః ॥ ౨౫ ॥ సముష్టినిష్పిష్టవికీర్ణమూర్ధా నిర్వాన్తదన్తాక్షివిలమ్బిజిహ్వః ।
దేవాన్తకో రాక్షసరాజసూనుర్గతాసురుర్వ్యాం సహసా పపాత ॥ ౨౬ ॥ తస్మిన్
హతే రాక్షసరాజసూనౌ మహాబలే సంయతి దేవశత్రౌ । నీలం త్రిమూర్ధా కుపితశ్శ
రౌఘైర్వవర్ష జామ్బూనదచిత్రపుఙ్ఖైః ॥ ౨౭ ॥ మహోదరస్తు సంక్రుద్ధః కుం
జరం పర్వతోపమః । భూయస్సమధిరూఢ్యాశు మన్దరం రశ్మిమానివ ॥ ౨౮ ॥ తతో బాణ
మయం వర్షం నీలస్యోరస్యపాతయత్ । గిరౌ వర్షం తటిచ్చక్రచాపవానివ తోయ
దః ॥ ౨౯ ॥ తతశ్శరౌఘైరభివర్షమాణో విభిన్నగాత్రః కపిసైన్యపాలః । నీలో బ
భూవాథ విసృష్టగాత్రో విష్టమ్భితస్తేన మహాబలేన ॥ ౩౦ ॥ తతస్తు నీలః ప్రతిలభ్య సం
జ్ఞాం శైలం సముత్పాట్య సవృక్షషణ్డమ్ । తతస్సముత్పత్య భృశోగ్రవేగో మహో
దరం తేన జఘాన మూర్ధ్ని ॥ ౩౧ ॥ తతస్స శైలేన్ద్రనిపాతభగ్నో మహోదరస్తే
న మహాద్విపేన । వ్యపోథితో భూమితలే గతాసుః పపాత వజ్రాభిహతో యథాద్రిః ॥ ౩౨ ॥
పితృవ్యం నిహతం దృష్ట్వా త్రిశిరాశ్చాపమాదదే । హనూమన్తం చ సంక్రుద్ధో వివ్యా
ధ నిశితైశ్శరైః ॥ ౩౩ ॥ స వాయుసూనుః కుపితశ్చిక్షేప శిఖరం గిరేః । త్రిశిరాస్తచ్ఛరై
స్తీక్ష్ణైర్బిభేద బహుధా బలీ ॥ ౩౪ ॥ తద్వ్యర్థం శిఖరం దృష్ట్వా ద్రుమవర్షం మహా
కపిః । విససర్జ రణే తస్మిన్ రావణస్య సుతం ప్రతి ॥ ౩౫ ॥ తమాపతన్తమాకాశే ద్రు
మవర్షం ప్రతాపవాన్ । త్రిశిరా నిశితైర్బాణైశ్చిచ్ఛేద చ ననాద చ ॥ ౩౬ ॥ తతో
హనూమానుత్ప్లుత్య హయాంస్త్రిశిరసస్తదా । విదదార నఖైః క్రుద్ధో గజేన్ద్రం మృ
గరాడివ ॥ ౩౭ ॥ అథ శక్తిం సమాదాయ కాలరాత్రిమివాన్తకః । చిక్షేపానిలపుత్రా
య త్రిశిరా రావణాత్మజః ॥ ౩౮ ॥ దివః క్షిప్తాం మహోల్కాభాం శక్తిం తాం తు మ
హాప్రభామ్ । గృహీత్వా హరిశార్దూలో బభఞ్జ చ ననాద చ ॥ ౩౯ ॥ తాం దృష్ట్వా
ఘోరసంకాశాం శక్తిం భగ్నాం హనూమతా । ప్రహృష్టా వానరగణా వినేదుర్జల
దా ఇవ ॥ ౪౦ ॥ తతః ఖడ్గం సముద్యమ్య త్రిశిరా రావణాత్మజః । నిజఘాన తదా తేన వా
నరేన్ద్రస్య వక్షసి ॥ ౪౧ ॥ ఖడ్గప్రహారాభిహతో హనూమాన్మారుతాత్మజః । ఆజఘా
న త్రిశిరసం తలేనోరసి వీర్యవాన్ ॥ ౪౨ ॥ స తలాభిహతస్తేన ఖడ్గహస్తోఽమ్బరాద్భువి ।
నిపపాత మహాతేజా విసంజ్ఞస్త్రిశిరాస్తదా ॥ ౪౩ ॥ స తత్తస్తస్య ఖడ్గం తు సమాచ్ఛిద్య

మహాకపిః । ననాద గిరిసంకాశస్త్రాసయన్ సర్వనైరృతాన్ ॥ ౪౪ ॥ అమృష్యమాణస్తం ఘోషముత్పపాత నిశాచరః । ఉత్పత్య చ హనూమంతం తాడయామాస ముష్టినా ॥ ౪౫ ॥ తేన ముష్టిప్రహారేణ సంచుకోప మహాకపిః । కుపితశ్చ నిజగ్రాహ కిరీటే రాక్షసర్షభమ్ ॥ ౪౬ ॥ హనూమాన్ రోషతామ్రాక్షో రాక్షసం పరవీరహా ॥ స తస్య శీర్షాణ్యసినా శితేన కిరీటజుష్టాని సకుండలాని । క్రుద్ధః ప్రచిచ్ఛేద సుతోఽనిలస్య త్వష్టుస్సుతస్యేవ శిరాంసి శక్రః ॥ ౪౭ ॥ తాన్యాయతాక్షాణ్యగసన్నిభాని ప్రదీప్తవైశ్వానరలోచనాని । పేతుశ్శిరాంసీంద్రరిపోర్ధరణ్యాం జ్యోతీంషి ముక్తాని యథార్కమార్గాత్ ॥ ౪౮ ॥ తస్మిన్ హతే దేవరిపౌ త్రిశీర్షే హనూమతా శక్రపరాక్రమేణ । నేదుః ప్లవంగాః ప్రచచాల భూమీ రక్షాంస్యథో దుద్రువిరే సమంతాత్ ॥ ౪౯ ॥ హతం త్రిశిరసం దృష్ట్వా తథైవ చ మహోదరమ్ । హతౌ ప్రేక్ష్య దురాధర్షౌ దేవాంతకనరాంతకౌ ॥ ౫౦ ॥ చుకోప పరమామర్షీ మత్తో రాక్షసపుంగవః । జగ్రాహార్చిష్మతీం ఘోరాం గదాం సర్వాయసీం తదా ॥ ౫౧ ॥ హేమపట్టపరిక్షిప్తాం మాంసశోణితలేపనామ్ । విరాజమానాం విపులాం శత్రుశోణితతర్పితామ్ ॥ ౫౨ ॥ తేజసా సంప్రదీప్తాగ్రాం రక్తమాల్యవిభూషితామ్ । ఐరావతమహాపద్మసార్వభౌమభయావహామ్ ॥ ౫౩ ॥ గదామాదాయ సంక్రుద్ధో మత్తో రాక్షసపుంగవః । హరీన్ సమభిదుద్రావ యుగాంతాగ్నిరివ జ్వలన్ ॥ ౫౪ ॥ అథర్షభస్సముత్పత్య వానరో రావణానుజమ్ । మత్తానీకముపాగమ్య తస్థౌ తస్యాగ్రతో బలీ ॥ ౫౫ ॥ తం పురస్తాత్ స్థితం దృష్ట్వా వానరం పర్వతోపమమ్ । ఆజఘానోరసి క్రుద్ధో గదయా వజ్రకల్పయా ॥ ౫౬ ॥ స తయాఽభిహతస్తేన గదయా వానరర్షభః । భిన్నవక్షాస్సమాధూతస్సుస్రావ రుధిరం బహు ॥ ౫౭ ॥ స సంప్రాప్య చిరాత్ సంజ్ఞామృషభో వానరర్షభః । అభిజగ్రాహ వేగేన గదాం తస్య మహాత్మనః ॥ ౫౮ ॥ గృహీత్వా తాం గదాం భీమామావిశ్య చ పునః పునః । మత్తానీకం మహాత్మానం జఘాన రణమూర్ధని ॥ ౫౯ ॥ స స్వయా గదయా భగ్నో వికీర్ణదశనేక్షణః । నిపపాత తతో మత్తో వజ్రాహత ఇవాచలః ॥ ౬౦ ॥ వికీర్ణనయనే భూమౌ గతసత్త్వే గతాయుషి । పతితే రాక్షసే తస్మిన్ విద్రుతం రాక్షసం బలమ్ ॥ ౬౧ ॥ ఉన్మత్తస్తు తదా దృష్ట్వా గతాసుం భ్రాతరం రణే । చుకోప పరమక్రుద్ధః ప్రళయాగ్నిసమద్యుతిః ॥ ౬౨ ॥ తతస్సమాదాయ గదాం స వీరో విత్రాసయన్ వానరసైన్యముగ్రమ్ । దుద్రావ వేగేన తు సైన్యమధ్యే దహన్ యథా వహ్నిరతిప్రచండః ॥ ౬౩ ॥ ఆపతంతం తదా దృష్ట్వా రాక్షసం భీమవిక్రమమ్ । శైలమాదాయ దుద్రావ గవాక్షః పర్వతోపమః ॥ ౬౪ ॥ జిఘాంసూ రాక్షసం భీమం తం శైలేన మహాబలః । ఆపతంతం తదా దృష్ట్వా ఉన్మత్తోఽపి మహాగిరిమ్ ॥ ౬౫ ॥ చిచ్ఛేద గదయా వీరః శతధా తత్ర సంయుగే । చూర్ణీకృతం గిరిం దృష్ట్వా రక్షసా కపికుంజరః ॥ ౬౬ ॥ విస్మితోఽభూన్మహాబాహుర్జగర్జ చ ముహుర్ముహుః । ఉన్మత్తస్తు సుసంక్రుద్ధో జ్వలంతీం రాక్షసోత్తమః ॥ ౬౭ ॥ గదామాదాయ వేగేన కపేర్వక్షస్యతాడయత్ । స తయా గదయా వీరస్తాడితః కపికుంజరః ॥ ౬౮ ॥ పపాత భూమావనిస్సంజ్ఞస్సుస్రావ రుధిరం బహు । పునస్సంజ్ఞామథాస్థాయ వానరస్స సముత్థితః ॥ ౬౯ ॥ తలేన తాడయామాస తతస్తస్య శిరః కపిః । తేన ప్రతాడితో వీరో రాక్షసః పర్వతోపమః ॥ ౭౦ ॥ విస్రస్తదంతనయనో నిపపాత మహీతలే । సుస్రావ రుధిరం సోష్ణం గతాసుశ్చ తతోఽభవత్ ॥ ౭౧ ॥ తస్మిన్ హతే భ్రాతరి రావణస్య తన్నైరృతానాం బలమర్ణవాభమ్ । త్యక్త్వాయుధం కేవలజీవితార్థం దుద్రావ భిన్నార్ణవసన్నికాశమ్ ॥ ౭౨ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - సప్తతితమస్సర్గః.

స్వబలం వ్యథితం దృష్ట్వా తుములం లోమహర్షణమ్। భ్రాతౄంశ్చ నిహతాన్ దృష్ట్వా శక్రతుల్యపరాక్రమాన్॥ ౧ ॥ పితృవ్యౌ చాపి సందృశ్య సమరే సన్నిషూదితౌ। యుద్ధోన్మత్తం చ మత్తం చ భ్రాతరౌ రాక్షసర్షభౌ॥ ౨ ॥ చుకోప చ మహాతేజా బ్రహ్మదత్తవరో యుధి। అతికాయోద్రిసంకాశో దేవదానవదర్పహా॥ ౩ ॥ స భాస్కరసహస్రస్య సంఘాతమివ భాస్వరమ్। రథమాస్థాయ శక్రారిరభిదుద్రావ వానరాన్॥ ౪ ॥ స విస్ఫార్య మహాచాపం కిరీటీ మృష్టకుండలః। నామ సంశ్రావయామాస ననాద చ మహాస్వనమ్॥ ౫ ॥ తేన సింహప్రణాదేన నామసంశ్రావణేన చ। జ్యాశబ్దేన చ భీమేన త్రాసయామాస వానరాన్॥ ౬ ॥ తే దృష్ట్వా దేహమాహాత్మ్యం కుంభకర్ణోయముత్థితః। భయార్తా వానరాస్సర్వే సంశ్రయంతే పరస్పరమ్॥ ౭ ॥ తే తస్య రూపమాలోక్య యథా విష్ణోస్త్రివిక్రమే। భయాద్వానరయోధాస్తే విద్రవంతి తతస్తతః॥ ౮ ॥ తే తికాయం తతో దృష్ట్వా వానరా మూఢచేతసః। శరణ్యం శరణం జగ్ముః లక్ష్మణాగ్రజమాహవే॥ ౯ ॥ తతోతికాయం కాకుత్స్థో రథస్థం పర్వతోపమమ్। దదర్శ ధన్వినం దూరాద్గర్జంతం కాలమేఘవత్॥ ౧౦ ॥ స తం దృష్ట్వా మహాకాయం రాఘవస్తు సువిస్మితః। వానరాన్ సాంత్వయిత్వా తు విభీషణమువాచ హ॥ ౧౧ ॥ కోసౌ పర్వతసంకాశో ధనుష్మాన్ హరిలోచనః। యుక్తే హయసహస్రేణ విశాలే స్యందనే స్థితః॥ ౧౨ ॥ య ఏష నిశితైః శూలైస్సుతీక్ష్ణైః ప్రాసతోమరైః। అర్చిష్మద్భిర్వృతో భాతి భూతైరివ మహేశ్వరః॥ ౧౩ ॥ కాలజిహ్వాప్రకాశాభిర్య ఏషోభివిరాజతే। ఆవృతో రథశక్తీభిర్విద్యుద్భిరివ తోయదః॥ ౧౪ ॥ ధనూంషి చాస్య సజ్జాని హేమపృష్ఠాని సర్వశః। శోభయంతి రథశ్రేష్ఠం శక్రచాప ఇవాంబరమ్॥ ౧౫ ॥ క ఏష రక్షశ్శార్దూలో రణభూమిం విరాజయన్। అభ్యేతి రథినాం శ్రేష్ఠో రథేనాదిత్యతేజసా॥ ౧౬ ॥ ధ్వజశృంగప్రతిష్ఠేన రాహుణాభివిరాజతే। సూర్యరశ్మినిభైర్బాణైర్దిశో దశ విరాజయన్॥ ౧౭ ॥ త్రినతం మేఘనిర్హ్రాదం హేమపృష్ఠమలంకృతమ్। శతక్రతుధనుఃప్రఖ్యం ధనుశ్చాస్య విరాజతే॥ ౧౮ ॥ సధ్వజస్సపతాకశ్చ సానుకర్షో మహారథః। చతుస్సాదిసమాయుక్తో మేఘస్తనితనిస్వనః॥ ౧౯ ॥ వింశతిర్దశ చాష్టౌ చ తూణ్యోస్య రథమాస్థితాః। కార్ముకాణి చ భీమాని జ్యాశ్చ కాంచనపింగళాః॥ ౨౦ ॥ ద్వౌ చ ఖడ్గౌ రథగతౌ పార్శ్వస్థౌ పార్శ్వశోభితౌ। చతుర్హస్తత్సరుయుతౌ వ్యక్తహస్తదశాయతౌ॥ ౨౧ ॥ రక్తకంఠగుణో ధీరో మహాపర్వతసన్నిభః। కాలః కాలమహావక్త్రో మేఘస్థ ఇవ భాస్కరః॥ ౨౨ ॥ కాంచనాంగదనద్ధాభ్యాం భుజాభ్యామేష శోభతే। శృంగాభ్యామివ తుంగాభ్యాం హిమవాన్ పర్వతోత్తమః॥ ౨౩ ॥ కుండలాభ్యాం తు యస్యైతద్భాతి వక్త్రం శుభేక్షణమ్। పునర్వస్వంతర ఇవ పరిపూర్ణో నిశాకరః॥ ౨౪ ॥ ఆచక్ష్వ మే మహాబాహో త్వమేనం రాక్షసోత్తమమ్। యం దృష్ట్వా వానరాస్సర్వే భయార్తా విద్రుతా దిశః॥ ౨౫ ॥ స పృష్టో రాజపుత్రేణ రామేణామితతేజసా। ఆచచక్షే మహాతేజా రాఘవాయ విభీషణః॥ ౨౬ ॥ దశగ్రీవో మహాతేజా రాజా వైశ్రవణానుజః। భీమకర్మా మహాత్మా హి రావణో రాక్షసాధిపః॥ ౨౭ ॥ తస్యాసీద్వీర్యవాన్ పుత్రో రావణప్రతిమో రణే। వృద్ధసేవీ శ్రుతిధరః సర్వాస్త్రవిదుషాం వరః॥ ౨౮ ॥ అశ్వపృష్ఠే రథే నాగే ఖడ్గే ధనుషి కర్షణే। భేదే సాంత్వే చ దానే చ నయే మంత్రే చ సమ్మతః॥ ౨౯ ॥ యస్య బాహూ సమాశ్రిత్య లంకా వసతి నిర్భయా। తనయం ధాన్యమాలిన్యా అతికాయమిమం విదుః॥ ౩౦ ॥ ఏతేనారాధితో బ్రహ్మా తపసా భావితాత్మనా। అస్త్రాణి చాప్యవాప్తాని రిపవశ్చ పరాజితాః॥ ౩౧ ॥ సురాసురైరవధ్యత్వం దత్తమస్మై స్వయంభువా। ఏతచ్చ కవచం దివ్యం రథశ్చైష సుభాస్వరః॥ ౩౨ ॥ ఏతేన శతశో దేవా దానవాశ్చ పరా

జితాః। రక్షితాని చ గాత్రాంసి యక్షాశ్చాపి నిషూదితాః ॥ ౩౩ ॥ వజ్రం విష్టంభితం యేన బా
ణైరింద్రస్య ధీమతః। పాశస్సలిలరాజస్య రణే ప్రతిహతస్తథా ॥ ౩౪ ॥ ఏషోఽతికాయో బ
లవాన్ రాక్షసానాంఽధీవరః। రావణస్య సుతో ధీమాన్ దేవదానవదర్పహా ॥ ౩౫ ॥ తద
స్మిన్ క్రియతాం యత్నః క్షిప్రం పురుషపుంగవ। పురా వానరసైన్యాని క్షయం నయతి సా
యకైః ॥ ౩౬ ॥ తతోఽతికాయో బలవాన్ ప్రవిశ్య హరివాహినీమ్। విస్ఫారయామాస ధ
నుర్ననాద చ పునః పునః ॥ ౩౭ ॥ తం భీమవపుషం దృష్ట్వా రథస్థం రథినాం వరమ్। అభిపేతు
ర్మహాత్మానో యే ప్రధానా వనౌకసః ॥ ౩౮ ॥ కుముదో ద్వివిదో మైందో నీలశ్శరభ ఏ
వ చ। పాదపైర్గిరిశృంగైశ్చ యుగపత్సమభిద్రవన్ ॥ ౩౯॥ తేషాం వృక్షాంశ్చ శైలాం
శ్చ శరైః కాంచనభూషణైః। అతికాయో మహాతేజాశ్చిచ్ఛేదాస్త్రవిదాం వరః ॥ ౪౦ ॥
తాంశ్చైవ సర్వాన్ స హరీన్ శరైస్సర్వాయసైర్బలీ। వివ్యాధాభిముఖాన్ సంఖ్యే భీమ
కాయో నిశాచరః ॥ ౪౧ ॥ తేఽర్దితా బాణవర్షేణ భగ్నగాత్రాః ప్లవంగమాః। న శేకు
రతికాయస్య ప్రతికర్తుం మహారణే ॥ ౪౨ ॥ తత్సైన్యం హరివీరాణాం త్రాసయామా
స రాక్షసః। మృగయూథమివ క్రుద్ధో హరిర్యౌవనదర్పితః ॥ ౪౩॥ స రాక్షసేంద్రో హ
రిసైన్యమధ్యే నాయుధ్యమానం నిజఘాన కంచిత్। ఉపేత్య రామం సధనుః కలాపీ సగర్వి
తం వాక్యమిదం బభాషే ॥ ౪౪ ॥ రథే స్థితోఽహం శరచాపపాణిర్న ప్రాకృతం కంచన
యోధయామి। యస్యాస్తి శక్తిర్వ్యవసాయయుక్తో దదాతు మే క్షిప్రమిహాద్య యుద్ధమ్ ॥
౪౫ ॥ తత్తస్య వాక్యం బ్రువతో నిశమ్య చుకోప సౌమిత్రిరమిత్రహంతా। అమృష్యమా
ణస్తు సముత్పపాత జగ్రాహ చాపం చ తతస్స్మయిత్వా ॥ ౪౬ ॥ క్రుద్ధస్సౌమిత్రిరుత్పత్య
తూణాదాక్షిప్య సాయకమ్। పురస్తాదతికాయస్య విచకర్ష మహద్ధనుః ॥ ౪౭ ॥ పూర
యన్ స మహీం శైలానాకాశం సాగరం దిశః। జ్యాశబ్దో లక్ష్మణస్యోగ్రస్త్రాసయన్ రజనీ
చరాన్ ॥ ౪౮ ॥ సౌమిత్రేశ్చాపనిర్ఘోషం శ్రుత్వా ప్రతిభయం తదా। విసిస్మియే మ
హాతేజా రాక్షసేంద్రాత్మజో బలీ ॥ ౪౯ ॥ అథాతికాయః కుపితో దృష్ట్వా లక్ష్మణముత్థితమ్।
ఆదాయ నిశితం బాణమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౫౦ ॥ బాలస్త్వమసి సౌమిత్రే విక్రమేష్వ
విచక్షణః। గచ్ఛ కిం కాలసదృశం మాం యోధయితుమిచ్ఛసి ॥ ౫౧ ॥ న హి మద్బాహుసృ
ష్టానామస్త్రాణాం హిమవానపి। సోఢుముత్సహతే వేగమంతరిక్షమథో మహీ ॥ ౫౨ ॥
సుఖప్రసుప్తం కాలాగ్నిం విబోధయితుమిచ్ఛసి। న్యస్య చాపం నివర్తస్వ మా ప్రాణాన్
జహి మద్గతః ॥ ౫౩ ॥ అథవా త్వం ప్రతిష్టబ్ధో న నివర్తితుమిచ్ఛసి। తిష్ఠ ప్రాణాన్ పరి
త్యజ్య గమిష్యసి యమక్షయమ్ ॥ ౫౪ ॥ పశ్య మే నిశితాన్ బాణానరిదర్పనిషూదనాన్ ॥
ఈశ్వరాయుధసంకాశాంస్తప్తకాంచనభూషణాన్ ॥ ౫౫ ॥ ఏష తే దర్పసంహారీ బాణః
పాస్యతి శోణితమ్। మృగరాజ ఇవ క్రుద్ధో నాగరాజస్య శోణితమ్ ॥ ౫౬ ॥ ఇత్యేవముక్త్వా
సంక్రుద్ధశ్శరం ధనుషి సందధే ॥ శ్రుత్వాతికాయస్య వచస్సరోషం సగర్వితం సంయ
తి రాజపుత్రః। స సంచుకోపాతిబలో మహాశ్రీరువాచ వాక్యం చ తతో మహార్థమ్ ॥
౫౭ ॥ న వాక్యమాత్రేణ భవాన్ ప్రధానో న కత్థనాత్సత్పురుషా భవంతి। మయి స్థితే ధ
న్విని బాణపాణౌ నిదర్శయ స్వాత్మబలం దురాత్మన్ ॥ ౫౮ ॥ కర్మణా సూచయాత్మానం
న వికత్థితుమర్హసి। పౌరుషేణ తు యో యుక్తః స తు శూర ఇతి స్మృతః ॥ ౫౯ ॥ సర్వాయు
ధసమాయుక్తో ధన్వీ త్వం రథమాస్థితః। శరైర్వా యది వాప్యస్త్రైర్దర్శయస్వ పరాక్ర
మమ్ ॥ ౬౦ ॥ తతశ్శిరస్తే నిశితైః పాతయిష్యామ్యహం శరైః। మారుతః కాలసంపక్వం
వృంతాత్తాళఫలం యథా ॥ ౬౧ ॥ అద్య తే మామకా బాణాస్తప్తకాంచనభూషణాః। పా

స్యంతిరుధిరంగాత్రాత్త్వరాదేవాయథాస్మృతమ్ ॥ ౬౨ ॥ బాలోయమితివిజ్ఞాయనమాం
వజ్ఞాతుమర్హసి । బాలోవాయదివావృద్ధోమృత్యుంజానీహిమాంతవ ॥ ౬౩ ॥ బాలేన
విష్ణునాక్రాంతాస్త్రయోలోకాస్త్రిభిఃక్రమైః । లక్ష్మణస్యవచఃశ్రుత్వాహేతుమ
త్పరమార్థవత్ ॥ ౬౪ ॥ అతికాయఃప్రచుక్రోధబాణంచోత్తమమాదదే । త
తోవిద్యాధరాస్సిద్ధాదేవాశ్చపరమర్షయః ॥ ౬౫ ॥ గుహ్యకాశ్చమహాత్మానస్తద్యు
ద్ధందదృశుస్తదా । తతోతికాయఃకుపితశ్చాపమారోప్యసాయకమ్ ॥ ౬౬ ॥ లక్ష్మణాయ
ప్రచిక్షేపసంక్షిపన్నివచాంబరమ్ । తమాపతంతంనిశితంశరమాశీవిషోపమమ్ ॥ ౬౭ ॥ అ
ర్ధచంద్రేణచిచ్ఛేదలక్ష్మణఃపరవీరహా । తంనికృత్తంశరందృష్ట్వాకృత్తభోగమివోర
గమ్ ॥ ౬౮ ॥ అతికాయోభృశంక్రుద్ధఃపంచబాణాన్సమాదదే । తాన్శరాన్సంప్ర
చిక్షేపలక్ష్మణాయనిశాచరః ॥ ౬౯ ॥ తానప్రాప్తాన్శరైస్తీక్ష్ణైశ్చిచ్ఛేదభరతాను
జః । సతాంశ్ఛిత్త్వాశరైస్తీక్ష్ణైర్లక్ష్మణఃపరవీరహా ॥ ౭౦ ॥ ఆదదేనిశితంబాణంజ్వలం
తమివతేజసా । తమాదాయధనుశ్శ్రేష్ఠేయోజయామాసలక్ష్మణః ॥ ౭౧ ॥ విచకర్ష
చవేగేనవిససర్జచసాయకమ్ । పూర్ణాయతవిసృష్టేనశరేణానతపర్వణా ॥ ౭౨ ॥ ల
లాటేరాక్షసశ్రేష్ఠమాజఘానసవీర్యవాన్ । సలలాటేశరోమగ్నస్తస్యభీమస్యరక్ష
సః ॥ ౭౩ ॥ దదృశేశోణితేనాక్తఃపన్నగేంద్రఇవాచలే । రాక్షసఃప్రచకంపేచలక్ష్మణే
షుప్రపీడితః ॥ ౭౪ ॥ రుద్రబాణహతంఘోరంయథాత్రిపురగోపురమ్ । చింతయామాస
చాశ్వస్యవిక్రమ్యచమహాబలః ॥ ౭౫ ॥ సాధుబాణనిపాతేనశ్లాఘనీయోసిమేరిపుః । వి
చార్యైవంవినమ్యాస్యోవిక్రమ్యచభుజావుభౌ ॥ ౭౬ ॥ సరథోపస్థమాస్థాయరథేనప్ర
చచారహ । ననాదసుమహానాదంయథాప్రావృషితోయదః ॥ ౭౭ ॥ ఏకంత్రీన్పంచస
ప్తేతిసాయకాన్రాక్షసర్షభః । ఆదదేసందధేచాపివికర్షోత్ససర్జచ ॥ ౭౮ ॥ తే
బాణాఃకాలసంకాశారాక్షసేంద్రధనుశ్చ్యుతాః । హేమపుంఖారవిప్రఖ్యాశ్చక్రు
ర్దీప్తమివాంబరమ్ ॥ ౭౯ ॥ తతస్తాన్రాక్షసోత్సృష్టాన్శరౌఘాన్రాఘవానుజః । అ
సంభ్రాంతఃప్రచిచ్ఛేదనిశితైర్బహుభిశ్శరైః ॥ ౮౦ ॥ తాన్శరాన్యుధిసంప్రేక్ష్య
నికృత్తాన్రావణాత్మజః । చుకోపత్రిదశేంద్రారిర్జగ్రాహనిశితంశరమ్ ॥ ౮౧ ॥ స
సంధాయమహాతేజాస్తంబాణంసహసోత్సృజత్ । తతస్సౌమిత్రిమాయాంతమాజఘా
నస్తనాంతరే ॥ ౮౨ ॥ అతికాయేనసౌమిత్రిస్తాడితోయుధివక్షసి । సుస్రావరుధిరం
తీవ్రంమదంమత్తఇవద్విపః ॥ ౮౩ ॥ సచకారతదాత్మానంవిశల్యంసహసావిభుః । జ
గ్రాహచశరంతీక్ష్ణంలక్ష్మణోపిసమాదధే ॥ ౮౪ ॥ ఆగ్నేయేనతదాస్త్రేణయోజయా
మాససాయకమ్ । సజజ్వాలతదాబాణోధనుష్యస్యమహాత్మనః ॥ ౮౫ ॥ అతికాయోతి
తేజస్వీసౌర్యమస్త్రంసమాదదే । తేనబాణంభుజంగాభంహేమపుంఖమయోజయత్ ॥
౮౬ ॥ తదస్త్రంజ్వలితంఘోరంలక్ష్మణశ్శరమాహితమ్ । అతికాయాయచిక్షేపకాల
కాండమివాంతకః ॥ ౮౭ ॥ ఆగ్నేయాస్త్రాభిసంయుక్తందృష్ట్వాబాణంనిశాచరః । ఉ
త్ససర్జతదాబాణందీప్తంసౌర్యాస్త్రయోజితమ్ ॥ ౮౮ ॥ తావుభావంబరేబాణావ
న్యోన్యమభిజఘ్నతుః । తేజసాసంప్రదీప్తాగ్రౌక్రుద్ధావివభుజంగమౌ ॥ ౮౯ ॥ తా
వన్యోన్యంవినిర్దహ్యపేతతుఃపృథివీతలే । నిరర్చిషౌభస్మకృతౌనభ్రాజేతేశరోత్త
మౌ ॥ ౯౦ ॥ తావుభౌచశరౌదీప్తౌనభ్రాజేతేమహాహవే । తతోతికాయస్సంక్రుద్ధస్త్వ
స్త్రమైషీకముత్సృజత్ ॥ ౯౧ ॥ తత్ప్రచిచ్ఛేదసౌమిత్రిరస్త్రేణైంద్రేణవీర్యవాన్ ।
ఐషికంనిహతందృష్ట్వాకుమారోరావణాత్మజః ॥ ౯౨ ॥ యామ్యేనాస్త్రేణసంక్రుద్ధో

మోహయామాస సాయకమ్ । తత స్తద స్త్రం చిక్షేప లక్ష్మణాయ నిశాచరః ॥ ౯౩॥ వాయవ్యేన తద స్త్రం తు నిజఘాన స లక్ష్మణః । అథైనం శరధారాభి ర్ధారాభి రివ తోయదః ॥ ౯౪॥ అభ్యవర్షత సంక్రుద్ధో లక్ష్మణో రావణాత్మజమ్ । తే౾తికాయం సమాసాద్య కవచే వజ్రభూషితే ॥ ౯౫॥ భగ్నాగ్రశల్యా స్సహసా పేతు ర్బాణా మహీతలే । తా న్మోఘా నభిసంప్రేక్ష్య లక్ష్మణః పరవీరహా ॥ ౯౬॥ అభ్యవర్షత బాణానాం సహస్రేణ మహాయశాః । స వృష్యమాణో బాణౌఘై రతికాయో మహాబలః ॥ ౯౭॥ అవధ్యకవచ స్సంఖ్యే రాక్షసో నైవ వివ్యథే । శరం చాశీవిషాకారం లక్ష్మణాయ వ్యపాసృజత్ ॥ ౯౮॥ స తేన విద్ధ స్సౌమిత్రి ర్మర్మదేశే శరేణ హ । ముహూర్తమాత్రం నిస్సంజ్ఞో హ్యభవ చ్ఛత్రుతాపనః ॥ ౯౯॥ తత స్సంజ్ఞా ముపాలభ్య చతుర్భి స్సాయకోత్తమైః । నిజఘాన హయా న్సంఖ్యే సారథిం చ మహాబలః ॥ ౧౦౦॥ ధ్వజ స్యోన్మథనం కృత్వా శరవర్షై రరిందమః । అసంభ్రాంత స్స సౌమిత్రి స్తాన్ శరా నభిలక్షితాన్ ॥ ౧౦౧॥ ముమోచ లక్ష్మణో బాణా న్వధార్థం తస్య రాక్షసః । న శశాక రుజం కర్తుం యుధి తస్య నరోత్తమః ॥ ౧౦౨॥ అథైన మభ్యుపాగమ్య వాయు ర్వాక్య మువాచ హ । బ్రహ్మదత్తవరో హ్యేష అవధ్యకవచావృతః ॥ ౧౦౩॥ బ్రాహ్మేణాస్త్రేణ జహ్యేనం న మేష వధ్యో హి నాన్యథా । అవధ్య ఏష హ్యన్యేషా మస్త్రాణాం కవచీ బలీ ॥ ౧౦౪॥ తత స్తు వాయో ర్వచనం నిశమ్య సౌమిత్రి రింద్రప్రతిమానవీర్యః । సమాదదే బాణ మమోఘవేగం తద్బ్రాహ్మ మస్త్రం సహసా నియోజ్య ॥ ౧౦౫॥ తస్మి న్మహాస్త్రే తు నియుజ్యమానే సౌమిత్రిణా బాణవరే శితాగ్రే । దిశ శ్చ చంద్రార్కమహాగ్రహా శ్చ నభ శ్చ తత్రాస చచాల చోర్వీ ॥ ౧౦౬॥ తం బ్రహ్మణో౾స్త్రేణ నియుజ్య చాపే శరం సుపుంఖం యమదూతకల్పమ్ । సౌమిత్రి రింద్రారిసుత స్య తస్య ససర్జ బాణం యుధి వజ్రకల్పమ్ ॥ ౧౦౭॥ తం లక్ష్మణోత్సృష్ట మమోఘవేగం సమాపతంతం శ్వసనప్రవేగమ్ । సువర్ణవజ్రోత్తమచిత్రపుంఖం తదా౾తికాయ స్సమరే దదర్శ ॥ ౧౦౮॥ తం ప్రేక్షమాణ స్సహసా౾తికాయో జఘాన బాణై ర్నిశితై రనేకైః । స సాయక స్తస్య సుపర్ణవేగ స్తదా౾తికాయస్య జగామ పార్శ్వమ్ ॥ ౧౦౯॥ త మాగతం ప్రేక్ష్య తదా౾తికాయో బాణం ప్రదీప్తాంతకకాలకల్పమ్ । జఘాన శక్త్యృష్టిగదాకుఠారైః శూలై ర్హలై శ్చా ప్యవిపన్నచేష్టః ॥ ౧౧౦॥ తా న్యాయుధా న్యద్భుతవిగ్రహాణి మోఘాని కృత్వా స శరో౾గ్నిదీప్తః । ప్రగృహ్య తస్యైవ కిరీటజుష్టం తదా౾తికాయస్య శిరో జహార ॥ ౧౧౧॥ త చ్ఛిర స్సశిరస్త్రాణం లక్ష్మణేషు ప్రపీడితమ్ । పపాత సహసా భూమౌ శృంగం హిమవతో యథా ॥ ౧౧౨॥ తం తు భూమౌ నిపతితం దృష్ట్వా విక్షిప్తభూషణమ్ । బభూవు ర్వ్యథితా స్సర్వే హతశేషా నిశాచరాః ॥ ౧౧౩॥ తే విషణ్ణముఖా దీనాః ప్రహారజనితశ్రమాః । వినేదు రుచ్చై ర్బహవ స్సహసా విస్వరైః స్వరైః ॥ ౧౧౪॥ తత స్తే త్వరితం యాతా నిరపేక్షా నిశాచరాః । పురీ మభిముఖా భీతా ద్రవంతో నాయకే హతే ॥ ౧౧౫॥ ప్రహర్షయుక్తా బహవ స్తు వానరాః ప్రబుద్ధపద్మప్రతిమాననా స్తదా । అపూజయ న్లక్ష్మణ మిష్టభాగినం హతే రిపౌ భీమబలే దురాసదే ॥ ౧౧౬॥ అతిబల మతికాయ మభ్రకల్పం యుధి వినిపాత్య స లక్ష్మణః ప్రహృష్టః । త్వరిత మథ తదా స రామపార్శ్వం కపినివహై శ్చ సుపూజితో జగామ ॥ ౧౧౭॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే- ఏకసప్తతితమస్సర్గః.

అతికాయం హతం శ్రుత్వా లక్ష్మణేన మహౌజసా । ఉద్వేగ మగమ ద్రాజా వచనం చేద మబ్రవీత్ ॥ ౧॥ ధూమ్రాక్షః పరమామర్షీ ధన్వీ శస్త్రభృతాం వరః । అకంపనః ప్రహస్త శ్చ కుంభకర్ణ స్తథైవ చ ॥ ౨॥ ఏతే మహాబలా వీరా రాక్షసా యుద్ధకాంక్షిణః ।

జేతారః పరసైన్యానాం పరైర్నిత్యాపరాజితాః ॥ ౩ ॥ ససైన్యాస్తే మహావీర్యా రామే
ణాక్లిష్టకర్మణా । రాక్షసాస్సుమహాకాయా నానాశస్త్రవిశారదాః ॥ ౪ ॥ అన్యే చ బహ
వశ్శూరా మహాత్మానో నిపాతితాః । ప్రఖ్యాతబలవీర్యేణ పుత్రేణేంద్రజితా మమ ॥
౫ ॥ యౌ హి తౌ భ్రాతరౌ వీరౌ బద్ధౌ దత్తవరైశ్శరైః । యన్న శక్యం సురైస్సర్వైరసురై
ర్వా మహాబలైః ॥ ౬ ॥ మోక్తుం తద్బంధనం ఘోరం యక్షగంధర్వకిన్నరైః । తన్న జా
నే ప్రభావైర్వా మాయయా మోహనేన వా ॥ ౭ ॥ శరబంధాద్విముక్తౌ తౌ భ్రాతరౌ రా
మలక్ష్మణౌ । యే యోధా నిర్గతాశ్శూరా రాక్షసా మమ శాసనాత్ ॥ ౮ ॥ తే సర్వే నిహ
తా యుద్ధే వానరైస్సుమహాబలైః । తం న పశ్యామ్యహం యుద్ధే యోఽద్య రామం సలక్ష్మ
ణమ్ ॥ ౯ ॥ శాసయేత్సబలం వీరం ససుగ్రీవవిభీషణమ్ । అహో ను బలవాన్రామో మహ
దస్త్రబలం చ వై ॥ ౧౦ ॥ యస్య విక్రమమాసాద్య రాక్షసా నిధనం గతాః । తం మన్యే
రాఘవం వీరం నారాయణమనామయమ్ ॥ ౧౧ ॥ తద్భయాద్ధి పురీ లంకా పిహితద్వారతో
రణా । అప్రమత్తైశ్చ సర్వత్ర గుల్మై రక్ష్యా పురీ త్వియమ్ ॥ ౧౨ ॥ అశోకవనికాయాం చ
యత్ర సీతాభిరక్ష్యతే । నిష్క్రామో వా ప్రవేశో వా జ్ఞాతవ్యస్సర్వథైవ నః ॥ ౧౩ ॥ యత్ర
యత్ర భవేద్గుల్మస్తత్ర తత్ర పునః పునః । సర్వతశ్చాపి తిష్ఠధ్వం స్వైస్స్వైః పరివృతా బ
లైః ॥ ౧౪ ॥ ద్రష్టవ్యం చ పదం తేషాం వానరాణాం నిశాచరాః । ప్రదోషే వార్ధరా
త్రే వా ప్రత్యూషే వాపి సర్వశః ॥ ౧౫ ॥ నావజ్ఞా తత్ర కర్తవ్యా వానరేషు కదాచన ।
ద్విషతాం బలముద్యుక్తమాపతత్కిం స్థితం యథా ॥ ౧౬ ॥ తతస్తే రాక్షసాస్సర్వే శ్రుత్వా
లంకాధిపస్య తత్ । వచనం సర్వమాతిష్ఠన్యథావత్తే మహాబలాః ॥ ౧౭ ॥ స తాన్సర్వాన్
సమాదిశ్య రావణో రాక్షసాధిపః । మన్యుశల్యం వహన్దీనః ప్రవివేశ స్వమాలయమ్ ॥
౧౮ ॥ తతస్స సందీపితకోపవహ్నిర్నిశాచరాణామధిపో మహాబలః । తదేవ పుత్రవ్య
సనం విచింతయన్ముహుర్ముహుశ్చైవ తదా వినిశ్వసన్ ॥ ౧౯ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాం
డే - ద్విసప్తతితమస్సర్గః

తతో హతాన్రాక్షసపుంగవాంస్తాన్ దేవాంతకాదిత్రిశిరోతికాయాన్ । రక్షోగ
ణాస్తత్ర హతావశిష్టాస్తే రావణాయ త్వరితం శశంసుః ॥ ౧ ॥ తతో హతాంస్తాన్సహసా
నిశమ్య రాజా ముమోహాశ్రుపరిప్లుతాక్షః । పుత్రక్షయం భ్రాతృవధం చ ఘోరం విచిం
త్య రాజా విపులం విదధ్యౌ ॥ ౨ ॥ తతస్తు రాజానముదీక్ష్య దీనం శోకార్ణవే సంపరిప్లుతమా
నమ్ । అథర్షభో రాక్షసరాజసూనుస్తమింద్రజిద్వాక్యమిదం బభాషే ॥ ౩ ॥ న తాత మో
హం ప్రతిగంతుమర్హసి యత్రేంద్రజిజ్జీవతి రాక్షసేంద్ర । మద్బాణజాలైస్తు విభిన్నదే
హాః ప్రాణైర్విముక్తాస్సమరే పతంతి ॥ ౪ ॥ నేంద్రారిబాణాభిహతో హి కశ్చిత్ప్రా
ణాన్సమర్థస్సమరేఽభిపాతుమ్ । పశ్యాద్య రామం సహలక్ష్మణేన మద్బాణనిర్భిన్నవికీ
ర్ణదేహమ్ ॥ ౫ ॥ గతాయుషం భూమితలే శయానం శితైశ్శరైరాచితసర్వగాత్రమ్ । ఇ
మాం ప్రతిజ్ఞాం శృణు శక్రశత్రోః సునిశ్చితాం పౌరుషదైవయుక్తామ్ ॥ ౬ ॥ అద్యైవ రా
మం సహలక్ష్మణేన సంతాపయిష్యామి శరైరమోఘైః । అద్యేంద్రవైవస్వతవిష్ణురుద్ర
సాధ్యాశ్చ వైశ్వానరచంద్రసూర్యాః ॥ ౭ ॥ ద్రక్ష్యంతి మే విక్రమమప్రమేయం విష్ణోరి
వోగ్రం బలియజ్ఞవాటే । స ఏవముక్త్వా త్రిదశేంద్రశత్రురాపృచ్ఛ్య రాజానమదీనస
త్త్వః ॥ ౮ ॥ సమారురోహానిలతుల్యవేగం రథం ఖరశ్రేష్ఠసమాధియుక్తమ్ ॥ సమాస్థాయ
మహాతేజా రథం హరిరథోపమమ్ । జగామ సహసా తత్ర యత్ర యుద్ధమరిందమః ॥ ౯ ॥
తం ప్రస్థితం మహాత్మానమనుజగ్ముర్మహాబలాః । సంహర్షమాణా బహవో ధనుష్ప్ర

వరపాణయః ॥ ౧౦ ॥ గజస్కంధగతాః కేచిత్కేచిత్ప్రవరవాజిభిః । వ్యాఘ్రవృశ్చికమార్జారైః ఖరోష్ట్రైశ్చ భుజంగమైః ॥ ౧౧ ॥ వరాహైశ్శ్వాపదైస్సింహైర్జంబుకైః పర్వతోపమైః । శశహంసమయూరైశ్చ రాక్షసా భీమవిక్రమాః ॥ ౧౨ ॥ ప్రాసముద్గరనిస్త్రింశపరశ్వధగదాధరాః । సశంఖనినదైః పూర్ణైర్భేరీణాం చాపి నిస్వనైః ॥ ౧౩ ॥ జగామ త్రిదశేంద్రారిస్తూర్ణం వేగేన వీర్యవాన్ । సశంఖశశివర్ణేన ఛత్రేణారిపుసూదనః ॥ ౧౪ ॥ రరాజ ప్రతిపూర్ణేన నభశ్చంద్రమసా యథా । అవీజ్యత తతో వీరో హైమైర్హేమవిభూషణైః ॥ ౧౫ ॥ చారుచామరముఖ్యైశ్చ ముఖ్యస్సర్వధనుష్మతామ్ । స తు దృష్ట్వా వినిర్యాంతం బలేన మహతా వృతమ్ ॥ ౧౬ ॥ రాక్షసాధిపతిశ్శ్రీమాన్ రావణః పుత్రమబ్రవీత్ । త్వమప్రతిరథః పుత్ర త్వయా వై వాసవో జితః ॥ ౧౭ ॥ కిం పునర్మానుషం ధృష్యం న హనిష్యసి రాఘవమ్ । తథోక్తో రాక్షసేంద్రేణ ప్రత్యగృహ్ణాన్మహాశిషః ॥ ౧౮ ॥ తతస్త్వింద్రజితా లంకా సూర్యప్రతిమతేజసా । రరాజాప్రతివీర్యేణ ద్యౌరివార్కేణ భాస్వతా ॥ ౧౯ ॥ స సంప్రాప్య మహాతేజా యుద్ధభూమిమరిందమః । స్థాపయామాస రక్షాంసి రథం ప్రతి సమంతతః ॥ ౨౦ ॥ తతస్తు హుతభోక్తారం హుతభుక్సదృశప్రభః । జుహువే రాక్షసశ్రేష్ఠో మంత్రవద్విధివత్తదా ॥ ౨౧ ॥ స హవిర్లాజసత్కారైర్మాల్యగంధపురస్కృతైః । జుహువే పావకం తత్ర రాక్షసేంద్రః ప్రతాపవాన్ ॥ ౨౨ ॥ శస్త్రాణి శరపత్రాణి సమిధోఽథ విభీతకాః । లోహితాని చ వాసాంసి స్రువం కార్ష్ణాయసం తథా ॥ ౨౩ ॥ స తత్రాగ్నిం సమాస్తీర్య శరపత్రైస్సతోమరైః । ఛాగస్య కృష్ణవర్ణస్య గళం జగ్రాహ జీవతః ॥ ౨౪ ॥ సకృదేవ సమిద్ధస్య విధూమస్య మహార్చిషః । బభూవుస్తాని లింగాని విజయం యాన్యదర్శయన్ ॥ ౨౫ ॥ ప్రదక్షిణావర్తశిఖస్తప్తకాంచనభూషణః । హవిస్తత్ప్రతిజగ్రాహ పావకస్స్వయముత్థితః ॥ ౨౬ ॥ సోఽస్త్రమాహారయామాస బ్రాహ్మమింద్రరిపుస్తదా । ధనుశ్చాత్మరథం చైవ సర్వం తత్రాభ్యమంత్రయత్ ॥ ౨౭ ॥ తస్మిన్నాహూయమానేఽస్త్రే హూయమానే చ పావకే । సార్కగ్రహేందునక్షత్రం వితత్రాస నభస్స్థలమ్ ॥ ౨౮ ॥ స పావకం పావకదీప్తతేజా హుత్వా మహేంద్రప్రతిమప్రభావః । సచాపబాణాసిరథాశ్వసూతః ఖేఽంతర్దధేఽత్మానమచింత్యరూపః ॥ ౨౯ ॥ తతో హయరథాకీర్ణం పతాకాధ్వజశోభితమ్ । నిర్యయౌ రాక్షసబలం నర్దమానం యుయుత్సయా ॥ ౩౦ ॥ తే శరైర్బహుభిశ్చిత్రైస్తీక్ష్ణవేగైరలంకృతైః । తోమరైరంకుశైశ్చాపి వానరాన్ జఘ్నురాహవే ॥ ౩౧ ॥ రావణిస్తు తతః క్రుద్ధస్తాన్నిరీక్ష్య నిశాచరాన్ । హృష్టా భవంతో యుధ్యంతు వానరాణాం జిఘాంసయా ॥ ౩౨ ॥ తతస్తే రాక్షసాస్సర్వే నర్దంతో జయకాంక్షిణః । అభ్యవర్షంస్తతో ఘోరాన్ వానరాన్ శరవృష్టిభిః ॥ ౩౩ ॥ స తు నాళీకనారాచైర్గదాభిర్ముసలైరపి । రక్షోభిస్సంవృతస్సంఖ్యే వానరాన్ విచకర్త హ ॥ ౩౪ ॥ తే వధ్యమానాస్సమరే వానరాః పాదపాయుధాః । అభ్యద్రవంత సహసా రావణిం భీమవిక్రమమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఇంద్రజిత్తు తతః క్రుద్ధో మహాతేజా మహాబలః । వానరాణాం శరీరాణి వ్యధమద్రావణాత్మజః ॥ ౩౬ ॥ శరేణైకేన చ హరీన్నవ పంచ చ సప్త చ । చిచ్ఛేద సమరే క్రుద్ధో రాక్షసాన్ సంప్రహర్షయన్ ॥ ౩౭ ॥ స శరైస్సూర్యసంకాశైః శాతకుంభవిభూషితైః । వానరాన్ సమరే వీరః ప్రమమాథ సుదుర్జయః ॥ ౩౮ ॥ తే భిన్నగాత్రాస్సమరే వానరాశ్శరపీడితాః । పేతుర్మథితసంకల్పాః సురైరివ మహాసురాః ॥ ౩౯ ॥ తం తపంతమివాదిత్యం ఘోరైర్బాణగభస్తిభిః । అభ్యధావంత సంక్రుద్ధాస్సంయుగే వానరర్షభాః ॥ ౪౦ ॥ తతస్తు వానరాస్సర్వే భిన్నదే

హావిచేతసః । వ్యథితావిద్రవంతిస్మ రుధిరేణసముక్షితాః ॥ ౪౧ ॥ రామస్యార్థేపరాక్ర
మ్యవానరాస్త్యక్తజీవితాః । నదన్తస్తేభిప్రవృత్తాఃసమరేపాదపాయుధాః ॥ ౪౨ ॥ తే
ద్రుమైఃపర్వతాగ్రైశ్చశిలాభిశ్చప్లవంగమాః । అభ్యవర్షంతసమరేరావణింపర్యవస్థి
తాః ॥ ౪౩ ॥ తద్ద్రుమాణాంశిలానాంచవర్షంసంవర్షతాంమహత్ । వ్యపోహతమ
హాతేజారావణిస్సమితింజయః ॥ ౪౪ ॥ తతఃపావకసంకాశైశ్శరైరాశీవిషోపమైః । వా
నరాణామనీకానిబిభేదసమరేప్రభుః ॥ ౪౫ ॥ అష్టాదశశరైస్తీక్ష్ణైస్సవిధ్యాగంధమాద
నమ్ । వివ్యాధనవభిశ్చైవనలందూరాదవస్థితమ్ ॥ ౪౬ ॥ సప్తభిస్తుమహావీర్యోమైందం
మర్మవిదారణైః । పంచభిర్విశిఖైశ్చైవగజంవివ్యాధసంయుగే ॥ ౪౭ ॥ జాంబవంతం
తుదశభిర్నీలంత్రింశద్భిరేవచ । సుగ్రీవమృషభంచైవసోంగదంద్వివిదంతథా ॥ ౪౮ ॥
ఘోరైర్దత్తవరైస్తీక్ష్ణైర్నిష్ప్రాణానకరోత్తదా । అన్యానపితదాముఖ్యాన్ వాన
రాన్బహుభిశ్శరైః ॥ ౪౯ ॥ అర్దయామాససంక్రుద్ధఃకాలాగ్నిరివమూర్ఛితః । సశ
రైఃసూర్యసంకాశైఃసుముక్తైశ్శీఘ్రగామిభిః ॥ ౫౦ ॥ వానరాణామనీకానినిర్మమం
థమహారణే । ఆకులాంవానరీంసేనాంశరజాలేనమోహితామ్ ॥ ౫౧ ॥ హృష్టస్సపర
యాప్రీత్యాదదర్శక్షతజోక్షితామ్ । పునరేవమహాతేజారాక్షసేంద్రాత్మజోబలీ ॥
౫౨ ॥ సంసృజ్యబాణవర్షంచశస్త్రవర్షంచదారుణమ్ । మమర్ద వానరానీకమిం
ద్రజిత్త్వరితోబలీ ॥ ౫౩ ॥ స్వసైన్యముత్సృజ్యసమేత్యతూర్ణంమహారణేవానరవాహినీ
షు । అదృశ్యమానశ్శరజాలముగ్రంవవర్షనీలాంబుధరోయథాంబు ॥ ౫౪ ॥ తేశక్ర
జిద్బాణవిశీర్ణదేహామాయాహతావిస్వరమున్నదంతః । రణేనిపేతుర్హరయోద్రిక
ల్పాయథేంద్రవజ్రాభిహతానగేంద్రాః ॥ ౫౫ ॥ తేకేవలంసందదృశుశ్శితాగ్రాన్
బాణాన్రణేవానరవాహినీషు । మాయానిగూఢంతుసురేంద్రశత్రుంనచాత్రతంరాక్షస
మభ్యపశ్యన్ ॥ ౫౬ ॥ తతస్సరక్షోధిపతిర్మహాత్మాసర్వాదిశోబాణగణైశ్శితాగ్రైః
ప్రచ్ఛాదయామాసరవిప్రకాశైర్విదారయామాసచవానరేంద్రాన్ ॥ ౫౭ ॥ సశూ
లనిస్త్రింశపరశ్వధానివ్యావిద్ధదీప్తానలసన్నిభాని । సవిస్ఫులింగోజ్జ్వలపావకానివవ
ర్షతీవ్రంప్లవగేంద్రసైన్యే ॥ ౫౮ ॥ తతోజ్వలనసంకాశైఃశితైర్వానరయూథపాః ।
తాడితాశ్శక్రజిద్బాణైఃప్రఫుల్లాఇవకింశుకాః ॥ ౫౯ ॥ తేన్యోన్యమభిసర్పంతో వి
నదంతశ్చవిస్వరమ్ । రాక్షసేంద్రాస్త్రనిర్భిన్నానిపేతుర్వానరర్షభాః ॥ ౬౦ ॥ ఉ
దీక్షమాణాగగనంకేచిన్నేత్రేషుతాడితాః । శరైర్వివిశురన్యోన్యంపేతుశ్చజగతీత
లే ॥ ౬౧ ॥ హనూమంతంచసుగ్రీవమంగదంగంధమాదనమ్ । జాంబవంతంసుషేణం
చవేగదర్శినమేవచ ॥ ౬౨ ॥ మైందంచద్వివిదంనీలంగవాక్షంగజగోముఖౌ । కేస
రింహరిలోమాణంవిద్యుద్దంష్ట్రంచవానరమ్ ॥ ౬౩ ॥ సూర్యాననంజ్యోతిముఖంతథా
దధిముఖంహరిమ్ । పావకాక్షంనలంచైవకుముదంచైవవానరమ్ ॥ ౬౪ ॥ ప్రాసైశ్శూ
లైశ్శితైర్బాణైరింద్రజిన్మంత్రసంహితైః । వివ్యాధహరిశార్దూలాన్ సర్వాంస్తాన్
రాక్షసోత్తమః ॥ ౬౫ ॥ సతైర్గదాభిర్హరియూథముఖ్యాన్నిర్భిద్యబాణైస్తపనీయ
పుంఖైః । వవర్షరామంశరవృష్టిజాలైఃసలక్ష్మణంభాస్కరరశ్మికల్పైః ॥ ౬౬ ॥ సబా
ణవర్షైరభివర్ష్యమాణోధారానిపాతానివతానచింత్య । సమీక్షమాణఃపరమాద్భు
తశ్రీరామస్తదాలక్ష్మణమిత్యువాచ ॥ ౬౭ ॥ అసౌపునర్లక్ష్మణరాక్షసేంద్రోబ్ర
హ్మాస్త్రమాశ్రిత్యసురేంద్రశత్రుః । నిపాతయిత్వాహరిసైన్యముగ్రమస్మాన్ శరైశ్శి

ర్శయితుం ప్రసక్తః ॥ ౬౮ ॥ స్వయంభువా దత్తవరో మహాత్మా ఖమాస్థితోఽంతర్హితభీమకాయః । కథన్ను శక్యో యుధి నష్టదేహో నిహంతుమద్యేంద్రజిదుద్యతాస్త్రః ॥ ౬౯ ॥ మన్యే స్వయంభూర్భగవానచింత్యో యస్యైతదస్త్రం ప్రభవశ్చ యోఽద్య । బాణావపాతాంస్త్వమిహాద్య ధీమన్మయా సహావ్యగ్రమనాస్సహస్వ ॥ ౭౦ ॥ ప్రచ్ఛాదయత్యేష హి రాక్షసేంద్రస్సర్వా దిశస్సాయకవృష్టిజాలైః । ఏతచ్చ సర్వం పతితాగ్ర్యశూరం న భ్రాజతే వానరరాజసైన్యమ్ ॥ ౭౧ ॥ ఆవాం తు దృష్ట్వా పతితౌ విసంజ్ఞౌ నివృత్తయుద్ధౌ హతరోషహర్షౌ । ధ్రువం ప్రవేక్ష్యత్యమరారివాసమసౌ సమాదాయ రణాగ్రలక్ష్మీమ్ ॥ ౭౨ ॥ తతస్తు తావింద్రజిదస్త్రజాలైర్బభూవతుస్తత్ర తదా విశస్తౌ । స చాపి తౌ తత్ర విషాదయిత్వా ననాద హర్షాద్యుధి రాక్షసేంద్రః ॥ ౭౩ ॥ స తత్తదా వానరసైన్యమేవం రామం చ సంఖ్యే సహ లక్ష్మణేన । విషాదయిత్వా సహసా వివేశ పురీం దశగ్రీవభుజాభిగుప్తామ్ ॥ ౭౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - త్రిసప్తతితమస్సర్గః.

తయోస్తదా సాదితయో రణాగ్రే ముమోహ సైన్యం హరిపుంగవానామ్ । సుగ్రీవనీలాంగదజాంబవంతో న చాపి కించిత్ప్రతిపేదిరే తే ॥ ౧ ॥ తతో విషణ్ణం సమవేక్ష్య సైన్యం విభీషణో బుద్ధిమతాం వరిష్ఠః । ఉవాచ శాఖామృగరాజవీరానాశ్వాసయన్నప్రతిమైర్వచోభిః ॥ ౨ ॥ మా భైష్ట నాస్త్యత్ర విషాదకాలో యదార్యపుత్రౌ వివశౌ విశస్తౌ । స్వయంభువో వాక్యమథోద్వహంతౌ యత్సాదితావింద్రజిదస్త్రజాలైః ॥ ౩ ॥ తస్మై తు దత్తం పరమాస్త్రమేతత్స్వయంభువా బ్రాహ్మమమోఘవేగమ్ । తన్మానయంతౌ యుధి రాజపుత్రౌ నిపాతితౌ కోఽత్ర విషాదకాలః ॥ ౪ ॥ బ్రాహ్మమస్త్రం తతో ధీమాన్మానయిత్వా తు మారుతిః । విభీషణవచః శ్రుత్వా హనూమానిదమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ అస్మిన్నస్త్రహతే సైన్యే వానరాణాం తరస్వినామ్ । యో యో ధారయతే ప్రాణాంస్తం తమాశ్వాసయావహే ॥ ౬ ॥ తావుభౌ యుగపద్వీరౌ హనుమద్రాక్షసోత్తమౌ । ఉల్కాహస్తౌ తదా రాత్రౌ రణశీర్షే విచేరతుః ॥ ౭ ॥ భిన్నలాంగూలహస్తోరుపాదాంగులిశిరోధరైః । స్రవద్భిః క్షతజం గాత్రైః ప్రస్రవద్భిస్తతస్తతః ॥ ౮ ॥ పతితైః పర్వతాకారైర్వానరైరభిసంకులామ్ । శస్త్రైశ్చ పతితైర్దీప్తైర్దదృశాతే వసుంధరామ్ ॥ ౯ ॥ సుగ్రీవమంగదం నీలం శరభం గంధమాదనమ్ । జాంబవంతం సుషేణం చ వేగదర్శినమేవ చ ॥ ౧౦ ॥ మైందం నీలం జ్యోతిముఖం ద్వివిదం చాపి వానరమ్ । విభీషణో హనూమాంశ్చ దదృశాతే హతాన్రణే ॥ ౧౧ ॥ సప్తషష్టిర్హతాః కోట్యో వానరాణాం తరస్వినామ్ । అహ్నః పంచమశేషేణ వల్లభేన స్వయంభువః ॥ ౧౨ ॥ సాగరౌఘనిభం ఘోరం దృష్ట్వా బాణార్దితం బలమ్ । మార్గతే జాంబవంతం స్మ హనూమాంశ్చ విభీషణః ॥ ౧౩ ॥ స్వభావజరయా యుక్తం వృద్ధం శరశతైశ్చితమ్ । ప్రజాపతిసుతం వీరం శామ్యంతమివ పావకమ్ ॥ ౧౪ ॥ దృష్ట్వా సముపసంగమ్య పౌలస్త్యో వాక్యమబ్రవీత్ । కచ్చిదార్య శరైస్తీక్ష్ణైః ప్రాణా న ధ్వంసితాస్తవ ॥ ౧౫ ॥ విభీషణవచః శ్రుత్వా జాంబవానృక్షపుంగవః । కృచ్ఛ్రాదభ్యుద్గిరన్వాక్యమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౬ ॥ నైఋతేంద్ర మహావీర్య స్వరేణ త్వాభిలక్షయే । పీడ్యమానశ్శితైర్బాణైర్న త్వాం పశ్యామి చక్షుషా ॥ ౧౭ ॥ అంజనా సుప్రజా యేన మాతరిశ్వా చ నైఋత । హనూమాన్వానరశ్రేష్ఠః ప్రాణాన్ధారయతే క్వచిత్ ॥ ౧౮ ॥ శ్రుత్వా జాంబవతో వాక్యమువాచేదం విభీషణః । ఆర్యపుత్రావతిక్రమ్య కస్మాత్పృచ్ఛసి మారుతిమ్ ॥ ౧౯ ॥ నైవ రాజని సుగ్రీవే నాంగదే నాపి రాఘవే । ఆర్య సందర్శితః స్నేహో యథా వాయుసుతే పరః ॥ ౨౦ ॥ విభీషణవచః శ్రుత్వా జాంబవాన్వాక్యమబ్రవీత్ । శృ

శృణు నైరృతశార్దూల యస్మాత్పృచ్ఛామి మారుతిమ్ ॥ ౨౧ ॥ యస్మిన్ జీవతి వీరేతు
హతమప్యహతం బలమ్ । హనూమత్యుజ్ఝితప్రాణే జీవంతోపి వయం హతాః ॥ ౨౨ ॥
ధరతే మారుతిస్తాత మారుతప్రతిమో యుధి । వైశ్వానరసమో వీర్యే జీవితాశా తతో భ
వేత్ ॥ ౨౩ ॥ తతో వృద్ధముపాగమ్య నియమేనాభ్యవాదయత్ । గృహ్య జాంబవతః పా
దౌ హనూమాన్వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౪ ॥ అహం స్థితోస్మి నిర్విణ్ణః కిం మయా క్రియతాం
ప్రభో । శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం తథాపి వ్యధితేంద్రియః ॥ ౨౫ ॥ పునర్జాతమి
వాత్మానం మన్యతే ఋక్షసత్తమః । తతోబ్రవీన్మహాతేజా హనూమంతం స జాంబవాన్ ॥
౨౬ ॥ ఆగచ్ఛ హరిశార్దూల వానరాంస్త్రాతుమర్హసి । నాన్యో విక్రమపర్యాప్త
స్త్వమేషాం పరమస్సఖా ॥ ౨౭ ॥ త్వత్పరాక్రమకాలోయం నాన్యం పశ్యామి కంచన ।
ఋక్షవానరవీరాణామనీకాని ప్రహర్షయ ॥ ౨౮ ॥ విశల్యౌ కురు చాప్యేతౌ సాది
తౌ రామలక్ష్మణౌ । గత్వా పరమమధ్వానముపర్యుపరి సాగరమ్ ॥ ౨౯ ॥ హిమవంతం న
గశ్రేష్ఠం హనూమన్ గంతుమర్హసి । తతః కాంచనమత్యుచ్చమృషభం పర్వతోత్త
మమ్ ॥ ౩౦ ॥ కైలాసశిఖరం తత్ర ద్రక్ష్యస్యరినిషూదన । తయోశ్శిఖరయోర్మధ్యే ప్ర
దీప్తమతులప్రభమ్ ॥ ౩౧ ॥ సర్వౌషధియుతం వీర ద్రక్ష్యస్యోషధిపర్వతమ్ । తస్య వా
నరశార్దూల చతస్రో మూర్ధ్ని సంభవాః ॥ ౩౨ ॥ ద్రక్ష్యస్యోషధయో దీప్తా దీపయం
త్యో దిశో దశ । మృతసంజీవనీం చైవ విశల్యకరణీమపి ॥ ౩౩ ॥ సౌవర్ణకరణీం చైవ సంధా
నకరణీం తథా । తాస్సర్వా హనుమన్ గృహ్య క్షిప్రమాగంతుమర్హసి ॥ ౩౪ ॥ ఆశ్వా
సయ హరీన్ సర్వాన్ ప్రాణైర్గంధవహాత్మజ । శ్రుత్వా జాంబవతో వాక్యం హనూ
మాన్ హరిపుంగవః ॥ ౩౫ ॥ ఆపూర్యత బలోద్ధర్షైస్తోయవేగైరివార్ణవః । స పర్వత
తటాగ్రస్థః పీడయన్ పర్వతోత్తమమ్ ॥ ౩౬ ॥ హనూమాన్ దృశ్యతే వీరో ద్వితీయ ఇవ పర్వ
తః । హరిపాదవినిర్భగ్నో నిషసాద స పర్వతః ॥ ౩౭ ॥ న శశాక తదాత్మానం సోఢుం భృ
శనిపీడితః । తస్య పేతుర్నగా భూమౌ హరివేగాచ్చ జజ్వలుః ॥ ౩౮ ॥ శృంగాణి చ వ్యశీ
ర్యంత పీడితస్య హనూమతా । తస్మిన్ సంపీడ్యమానే తు భగ్నద్రుమశిలాతలే ॥ ౩౯ ॥ న
శేకుర్వానరాః స్థాతుం ఘూర్ణమానే నగోత్తమే । సా ఘూర్ణితమహాద్వారా ప్రభగ్న
గృహగోపురా ॥ ౪౦ ॥ లంకా త్రాసాకులా రాత్రౌ ప్రనృత్తేవాభవత్తదా । పృథివీధ
రసంకాశో నిపీడ్య ధరణీధరమ్ ॥ ౪౧ ॥ పృథివీం క్షోభయామాస సార్ణవాం మారుతాత్మ
జః । పద్భ్యాం తు శైలమాపీడ్య బడబాముఖవన్ముఖమ్ ॥ ౪౨ ॥ వివృత్యోగ్రం ననాదో
చ్చైస్త్రాసయన్ రజనీచరాన్ । తస్య నానద్యమానస్య శ్రుత్వా నినదముద్ధతమ్ ॥ ౪౩ ॥
లంకాస్థా రాక్షసాస్సర్వే న శేకుః స్పందితుం భయాత్ । నమస్కృత్వా సముద్రాయ మారుతి
ర్భీమవిక్రమః ॥ ౪౪ ॥ రాఘవార్థే పరం కర్మ సమీహత పరంతపః ॥ స పుచ్ఛముద్య
మ్య భుజంగకల్పం వినమ్య పృష్ఠం శ్రవణే నికుంచ్య । వివృత్య వక్త్రం బడబాముఖాభం ఆ
పుప్లువే వ్యోమ్ని సచండవేగః ॥ ౪౫ ॥ స వృక్షషండాంస్తరసా జహార శైలాన్ శిలాః ప్రా
కృతవానరాంశ్చ । బాహూరువేగోద్ధతసంప్రణున్నాస్తే క్షీణవేగాస్సలిలే నిపేతుః ॥
౪౬ ॥ స తౌ ప్రసార్యోరగభోగకల్పౌ భుజౌ భుజంగారినికాశవీర్యః । జగామ మేరుం నగ
రాజమగ్ర్యం దిశః ప్రకర్షన్నివ వాయుసూనుః ॥ ౪౭ ॥ స సాగరం ఘూర్ణితవీచిమా
లం తదా భృశం భ్రామితసర్వసత్త్వమ్ । సమీక్షమాణస్సహసా జగామ చక్రం యథా వి
ష్ణుకరాగ్రముక్తమ్ ॥ ౪౮ ॥ స పర్వతాన్ వృక్షగణాన్ సరాంసి నదీస్తటాకాని పురోత్త
మాని । స్ఫీతాన్ జనాంస్తానపి సంప్రవీక్ష్య జగామ వేగాత్పితృతుల్యవేగః ॥ ౪౯ ॥ ఆదిత్య
పథమాశ్రిత్య జగామ స గతక్లమః । హనూమాంస్త్వరితో వీరః పితృతుల్యపరాక్రమః ॥ ౫౦ ॥

జవేనమహతాయుక్తోమారుతిర్మారుతోయథా । జగామ హరిశార్దూలో దిశశ్శబ్దేన
పూరయన్ ॥ ౫౧ ॥ స్మరన్ జాంబవతోవాక్యం మారుతిర్వాతరంహసా । దదర్శ సహ
సాచాపిహిమవంతంమహాకపిః ॥ ౫౨ ॥ నానాప్రస్రవణోపేతం బహుకందర నిర్ఝర
మ్ । శ్వేతాభ్రచయసంకాశైశ్శిఖరైశ్చారుదర్శనైః ॥ ౫౩ ॥ శోభితంవివిధైర్వృ
క్షైరగమత్పర్వతోత్తమమ్ ॥ సతంసమాసాద్యమహానగేంద్రమతిప్రవృద్ధోత్తమఘోర
శృంగమ్ । దదర్శపుణ్యానిమహాశ్రమాణిసురర్షిసంఘోత్తమసేవితాని ॥ ౫౪ ॥ సబ్ర
హ్మకోశంరజతాలయంచ శక్రాలయంరుద్రశరప్రమోక్షమ్ । హయాననం బ్రహ్మశి
రశ్చదీప్తందదర్శ వైవస్వతకింకరాంశ్చ ॥ ౫౫ ॥ వజ్రాలయంవైశ్రవణాలయంచసూ
ర్యప్రభంసూర్యనిబంధనంచ । బ్రహ్మాసనంశఙ్కరకార్ముకంచ దదర్శనాభించ వసుంధ
రాయాః ॥ ౫౬ ॥ కైలాసమగ్ర్యం హిమవచ్ఛిలాంచ తద్వర్షభం కాంచన శైలమ
గ్ర్యమ్ । సదీప్తసర్వౌషధిసంప్రదీప్తందదర్శసర్వౌషధిపర్వతేంద్రమ్ ॥ ౫౭ ॥ సతంస
మీక్ష్యానలరశ్మిదీప్తంవిసిస్మియే వాసవ దూత సూనుః । ఆప్లుత్యతంచౌషధి పర్వతేంద్రం
తత్రౌషధీనాంవిచయంచకార ॥ ౫౮ ॥ సయోజనసహస్రాణిసమతీత్యమహాకపిః। ది
వ్యౌషధిధరంశైలంవ్యచరన్మారుతాత్మజః ॥ ౫౯ ॥ మహౌషధ్యస్తతస్సర్వాస్తస్మిన్ ప
ర్వతసత్తమే । విజ్ఞాయార్థినమాయాంతంతతోజగ్మురదర్శనమ్ ॥ ౬౦ ॥ సతా మహా
త్మాహనుమానపశ్యన్చుకోపకోపాచ్చభృశంననాద । అమృష్యమాణోగ్నినికాశచక్షు
ర్మహీధరేంద్రంతమువాచవాక్యమ్ ॥ ౬౧ ॥ కిమేతదేవంసువినిశ్చితంతే యద్రాఘ
వేనాసితవానుకంపా। పశ్యాద్యమద్బాహుబలాభిభూతోవికీర్ణమాత్మానమథో నగేం
ద్ర ॥ ౬౨ ॥ సతస్యశృంగంసనగంసనాగంసకాంచనంధాతుసహస్రజుష్టమ్ । వికీర్ణ
కూటంజ్వలితాగ్రసానుం ప్రగృహ్య వేగాత్సహసోన్మమాథ ॥ ౬౩ ॥ సతం సముత్పాట్య
ఖముత్పపాతవిత్రాస్యలోకాన్ససురాన్సురేంద్రాన్ । సంస్తూయమానఃఖచరైరనే
కైర్జగామ వేగాద్గరుడోగ్రవేగః ॥ ౬౪ ॥సభాస్కరాధ్వానమనుప్రపన్నస్తం భాస్క
రాభంశిఖరంప్రగృహ్య। బభౌతదా భాస్కరసన్నికాశోరవేస్సమీపే ప్రతిభాస్కరాభః॥
౬౫ ॥ సతేనశైలేనభృశంరరాజశైలోపమోగంధవహాత్మజస్తు । సహస్రధారేణ స
పావకేనచక్రేణఖేవిష్ణురివార్పితేన ॥ ౬౬ ॥ తంవానరాః ప్రేక్ష్యవినేదురుచ్చైస్స
తానపిప్రేక్ష్యతదాననాద । తేషాంసముద్ఘుష్టరవంనిశమ్య లంకాలయాభీమరవం వినే
దుః ॥ ౬౭ ॥ తతోమహాత్మానిపపాతతస్మిన్ శైలోత్తమేవానరసైన్యమధ్యే । హర్యుత్త
మేభ్యశ్శిరసాభివాద్యవిభీషణంతత్రససస్వజేచ ॥ ౬౮ ॥ తావప్యుభౌమానుషరాజపు
త్రౌతంగంధమాఘ్రాయమహౌషధీనామ్ । బభూవతుస్తత్రతదావిశల్యావుత్తస్థురన్యే
చహరిప్రవీరాః ॥ ౬౯ ॥ సర్వేవిశల్యావిరుజఃక్షణేనహరిప్రవీరానిహతాశ్చయేస్యుః।
గంధేనతాసాంప్రవరౌషధీనాంసుప్తానిశాంతేష్వివసంప్రబుద్ధాః ॥ ౭౦ ॥ యదాప్రభృ
తిలంకాయాంయుద్ధ్యంతేకపిరాక్షసాః । తదాప్రభృతిమానార్థమాజ్ఞయారావణస్య
చ ॥ ౭౧ ॥ యేహన్యంతేరణేతత్రరాక్షసాఃకపికుంజరైః । హతాహతాస్తుక్షిప్యంతేసర
్వఏవతుసాగరే ॥ ౭౨ ॥ తతోహరిర్గంధవహాత్మజస్తుతమోషధీశైలముదగ్రవీర్యః।ని
నాయవేగాద్ధిమవంతమేవపునశ్చరామేణసమాజగామ ॥ ౭౩ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే.
చతుస్సప్తతితమస్సర్గః.

తతోబ్రవీన్మహాతేజాస్సుగ్రీవోవానరాధిపః।అర్థ్యంవిజ్ఞాపయంశ్చాపిహనూ
మంతమిదంవచః ॥ ౧ ॥ యతోహతఃకుంభకర్ణఃకుమారాశ్చనిషూదితాః । నేదానీము
పనిర్హారం రావణోదాతుమర్హతి ॥ ౨ ॥ యేయేమహాబలాస్సంతిలఘువశ్చప్లవంగ

మాః । లంకామభ్యుత్పతంత్వాసుగృహ్యోల్కాః ప్లవగర్షభాః ॥ ౩ ॥ హరయో హరిసంకాశాః ప్రదగ్ధుం రావణాలయమ్ । తతోఽస్తంగత ఆదిత్యే రౌద్రే తస్మిన్నిశాముఖే ॥ ౪ ॥ లంకామభిముఖాస్సోల్కా జగ్ముస్తే ప్లవగర్షభాః । ఉల్కాహస్తైర్హరిగణైస్సర్వతస్సమభిద్రుతాః ॥ ౫ ॥ ఆరక్షస్థా నిశిచరాస్సహసా విప్రదుద్రువుః । గోపురాట్టప్రతోళీషు చర్యాసు వివిధాసు చ ॥ ౬ ॥ ప్రాసాదేషు చ సంహృష్టాః ససృజుస్తే హుతాశనమ్ । తేషాం గృహసహస్రాణి దదాహ హుతభుక్తదా ॥ ౭ ॥ ప్రాసాదాః పర్వతాకారాః పతంతి ధరణీతలే ॥ అగురుర్దహ్యతే తత్ర పరం చైవ సుచందనమ్ ॥ ౮ ॥ మౌక్తికా మణయః స్నిగ్ధా వజ్రం చాపి ప్రవాళకమ్ । క్షౌమం చ దహ్యతే తత్ర కౌశేయం చాపి శోభనమ్ ॥ ౯ ॥ ఆవికం వివిధం చౌర్ణం కాంచనం భాండమాయుధమ్ । నానావికృతసంస్థానం వాజిభాండపరిచ్ఛదమ్ ॥ ౧౦ ॥ గజగ్రైవేయకక్ష్యాశ్చ రథభాండాశ్చ సంస్కృతాః । తనుత్రాణి చ యోధానాం హస్త్యశ్వానాం చ వర్మ చ ॥ ౧౧ ॥ ఖడ్గా ధనూంషి జ్యాబాణాస్తోమరాంకుశశక్తయః । రోమజం వాలజం చర్మ వ్యాఘ్రజం చాండజం బహు ॥ ౧౨ ॥ ముక్తామణివిచిత్రాంశ్చ ప్రాసాదాంశ్చ సమంతతః । వివిధానస్త్రసంఘాతానగ్నిర్దహతి తత్ర వై ॥ ౧౩ ॥ నానావిధాన్గృహచ్ఛందాన్దదాహ హుతభుక్తదా । ఆవాసాన్రాక్షసేంద్రాణాం సర్వేషాం గృహగృధ్నునామ్ ॥ ౧౪ ॥ హేమచిత్రతనుత్రాణాం స్రగ్దామాంబరధారిణామ్ । శీధుపానేషు సక్తానాం మదవిహ్వలగామినామ్ ॥ ౧౫ ॥ కాంతాలంబితవస్త్రాణాం శత్రుసంజాతమన్యునామ్ । గదాశూలాసిహస్తానాం ఖాదతాం పిబతామపి ॥ ౧౬ ॥ శయనేషు మహార్హేషు ప్రసుప్తానాం ప్రియైస్సహ । త్రస్తానాం గచ్ఛతాం తూర్ణం పుత్రానాదాయ శాయితాన్ ॥ ౧౭ ॥ తేషాం గృహసహస్రాణి తదా లంకానివాసినామ్ । అదహత్పావకస్తత్ర జజ్వాల చ పునః పునః ॥ ౧౮ ॥ సారవంతి మహార్హాణి గంభీరగుణవంతి చ । హేమచంద్రార్ధచంద్రాణి చంద్రశాలోన్నతాని చ ॥ ౧౯ ॥ రత్నచిత్రగవాక్షాణి సాధిష్ఠానాని సర్వశః । మణివిద్రుమచిత్రాణి స్పృశంతీవ చ భాస్కరమ్ ॥ ౨౦ ॥ క్రౌంచబర్హిణవీణానాం భూషణానాం చ నిస్స్వనైః । నాదితాన్యచలాభాని వేశ్మాన్యగ్నిర్దదాహ సః ॥ ౨౧ ॥ జ్వలనేన పరీతాని తోరణాని చకాశిరే । విద్యుద్భిరివ నద్ధాని మేఘబృందాని చాంబరే ॥ ౨౨ ॥ జ్వలనేన పరీతాని నిపేతుర్భవనాన్యపి । దవాగ్నిదీప్తాని యథా శిఖరాణి మహాగిరేః ॥ ౨౩ ॥ తాని నిర్దహ్యమానాని దూరతః ప్రచకాశిరే । హిమవచ్ఛిఖరాణీవ దహ్యమానాని సర్వశః ॥ ౨౪ ॥ విమానేషు ప్రసుప్తాశ్చ దహ్యమానా వరాంగనాః । త్యక్తాభరణసర్వాంగా హాహేత్యుచ్చైర్విచుక్రుశుః ॥ ౨౫ ॥ తత్ర చాగ్నిపరీతాని నిపేతుర్భవనాన్యపి । వజ్రివజ్రహతానీవ శిఖరాణి మహాగిరేః ॥ ౨౬ ॥ హర్మ్యాగ్రైర్దహ్యమానైశ్చ జ్వాలాప్రజ్వలితైరపి । రాత్రౌ సా దృశ్యతే లంకా పుష్పితైరివ కింశుకైః ॥ ౨౭ ॥ హస్త్యధ్యక్షైర్గజైర్ముక్తైర్ముక్తైశ్చైవ తురంగమైః । బభూవ లంకా లోకాంతే భ్రాంతగ్రాహ ఇవార్ణవః ॥ ౨౮ ॥ అశ్వం ముక్తం గజో దృష్ట్వా క్వచిద్భీతోఽపసర్పతి । భీతో భీతం గజం దృష్ట్వా క్వచిదశ్వో నివర్తతే ॥ ౨౯ ॥ లంకాయాం దహ్యమానాయాం శుశుభే స మహార్ణవః । ఛాయాసంసక్తసలిలో లోహితోద ఇవార్ణవః ॥ ౩౦ ॥ సా బభూవ ముహూర్తేన హరిభిర్దీపితా పురీ । లోకస్యాస్య క్షయే ఘోరే ప్రదీప్తేవ వసుంధరా ॥ ౩౧ ॥ నారీజనస్య ధూమేన వ్యాప్తస్యోచ్చైర్వినేదుషః । స్వనో జ్వలనతప్తస్య శుశ్రువే దశయోజనమ్ ॥ ౩౨ ॥ ప్రదగ్ధకాయానపరాన్రాక్షసాన్నిర్గతాన్బహిః । సహసాఽభ్యుత్పతంతి స్మ హరయోఽథ యుయుత్సవః ॥ ౩౩ ॥ ఉద్ఘుష్టం వానరాణాం చ రాక్షసానాం చ నిస్స్వనః । దిశో దశ సముద్రం చ పృథివీం చాన్వనాద

యత్ ॥ ౩౪ ॥ విశల్యౌ తు మహాత్మానౌ తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ । అసంభ్రాంతౌ జగృహ
తుస్తే చోభే ధనుషీ వరే ॥ ౩౫ ॥ తతో విస్ఫారయామాస రామశ్చ ధనురుత్తమమ్ । బభూ
వ తుములశ్శబ్దో రాక్షసానాం భయావహః ॥ ౩౬ ॥ అశోభత తదా రామో ధనుర్విస్ఫా
రయన్ మహత్ । భగవానివ సంక్రుద్ధో భవో వేదమయం ధనుః ॥ ౩౭ ॥ ఉద్ఘుష్టం వాన
రాణాం చ రాక్షసానాం చ నిస్వనః । జ్యాశబ్దస్తావుభౌ శబ్దావతి రామస్య శుశ్రువే ॥ ౩౮ ॥
వానరోత్కృష్టఘోషశ్చ రాక్షసానాం చ నిస్వనః । జ్యాశబ్దశ్చాపి రామస్య త్రయం వ్యా
ప్తం దిశో దశ ॥ ౩౯ ॥ తస్య కార్ముకముక్తైశ్చ శరైస్తత్పురగోపురమ్ । కైలాసశృంగప్ర
తిమం వికీర్ణమపతద్భువి ॥ ౪౦ ॥ తతో రామశరాన్ దృష్ట్వా విమానేషు గృహేషు చ ।
సన్నాహో రాక్షసేంద్రాణాం తుములస్సమపద్యత ॥ ౪౧ ॥ తేషాం సన్నహ్యమానా
నాం సింహనాదం చ కుర్వతామ్ । శర్వరీ రాక్షసేంద్రాణాం రౌద్రీవ సమపద్యత ॥ ౪౨ ॥
ఆదిష్టా వానరేంద్రాస్తు సుగ్రీవేణ మహాత్మనా । ఆసన్నా ద్వారమాసాద్య యుధ్యధ్వం
ప్లవగర్షభాః ॥ ౪౩ ॥ యశ్చ వో వితథం కుర్యాత్తత్ర తత్ర వ్యవస్థితః । స హంతవ్యో
ఽభిసంప్లుత్య రాజశాసనదూషకః ॥ ౪౪ ॥ తేషు వానరముఖ్యేషు దీప్తోల్కోజ్జ్వలపాణిషు ।
స్థితేషు ద్వారమాసాద్య రావణం మన్యురావిశత్ ॥ ౪౫ ॥ తస్య జృంభితవిక్షేపాద్వ్యా
మిశ్రా వై దిశో దశ । రూపవానివ రుద్రస్య మన్యుర్గాత్రేష్వదృశ్యత ॥ ౪౬ ॥ స నికుం
భం చ కుంభం చ కుంభకర్ణాత్మజావుభౌ । ప్రేషయామాస సంక్రుద్ధో రాక్షసైర్బహు
భిస్సహ ॥ ౪౭ ॥ యూపాక్షశ్శోణితాక్షశ్చ ప్రజంఘః కంపనస్తదా । నిర్యయుః కౌంభ
కర్ణిభ్యాం సహ రావణశాసనాత్ ॥ ౪౮ ॥ శశాస చైవ తాన్ సర్వాన్ రాక్షసాన్ సు
మహాబలాన్ । రాక్షసా గచ్ఛతాత్రైవ జయధ్వం శీఘ్రమేవ చ ॥ ౪౯ ॥ తతస్తు చోదితా
స్తేన రాక్షసా జ్వలితాయుధాః । లంకాయా నిర్యయుర్వీరాః ప్రణదంతః పునః పునః ॥
౫౦ ॥ రక్షసాం భూషణస్థాభిర్భాభిః స్వాభిశ్చ సర్వశః । చక్రుస్తే సప్రభం వ్యోమ హర
యశ్చాగ్నిభిస్సహ ॥ ౫౧ ॥ తత్ర తారాధిపస్యాభా తారాణాం చ తథైవ చ । తయోరాభ
రణస్థా చ బలయోర్ద్యామభాసయత్ ॥ ౫౨ ॥ చంద్రాభా భూషణాభా చ గృహాణాం
జ్వలతాం చ భా । హరిరాక్షససైన్యాని భ్రాజయామాస సర్వతః ॥ ౫౩ ॥ తత్ర చో
ద్ధ్వం ప్రదీప్తానాం గృహాణాం సాగరః పునః । భాభిస్సంసక్తపాతాళశ్చలోర్మిశ్శుశుభే
ఽధికమ్ ॥ ౫౪ ॥ పతాకాధ్వజసంసక్తముత్తమాసిపరశ్వధమ్ । భీమాశ్వరథమాతంగం నా
నాపత్తిసమాకులమ్ ॥ ౫౫ ॥ దీప్తశూలగదాఖడ్గప్రాసతోమరకార్ముకమ్ । తద్రాక్షస
బలం ఘోరం భీమవిక్రమపౌరుషమ్ ॥ ౫౬ ॥ దదృశే జ్వలితప్రాసం కింకిణీశతనాదితమ్ ।
హేమజాలాచితభుజం వ్యావేష్టితపరశ్వధమ్ ॥ ౫౭ ॥ వ్యాఘూర్ణితమహాశస్త్రం బా
ణసంసక్తకార్ముకమ్ । గంధమాల్యమధూత్సేకసంమోదితమహాబలమ్ ॥ ౫౮ ॥ ఘో
రం శూరజనాకీర్ణం మహాంబుధరనిస్వనమ్ ॥ ౫౯ ॥ తం దృష్ట్వా బలమాయాంతం రాక్ష
సానాం సుదారుణమ్ । సంచచాల ప్లవంగానాం బలముచ్చైర్ననాద చ ॥ ౬౦ ॥ జవేనా
ప్లుత్య చ పునస్తద్బలం రక్షసాం మహత్ । అభ్యయాత్ప్రత్యరిబలం పతంగ ఇవ పావకం ॥
౬౧ ॥ తేషాం భుజపరామర్శవ్యామృష్టపరిఘాశని । రాక్షసానాం బలం శ్రేష్ఠం భూ
యస్తరమశోభత ॥ ౬౨ ॥ తత్రోన్మత్తా ఇవోత్పేతుర్హరయోఽథ యుయుత్సవః । త
రుశైలైరభిఘ్నంతో ముష్టిభిశ్చ నిశాచరాన్ ॥ ౬౩ ॥ తథైవాపతతాం తేషాం కపీనామ
సిభిశ్శితైః । శిరాంసి సహసా జహ్రూ రాక్షసా భీమదర్శనాః ॥ ౬౪ ॥ దశనైర్హృత
కర్ణాశ్చ ముష్టినిష్పిష్టమస్తకాః । శిలాప్రహారభగ్నాంగా విచేరుస్తత్ర రాక్షసాః ॥
౬౫ ॥ తథైవాప్యపరే తేషాం కపీనామభిలక్షితాః । ప్రవీరానభితో జఘ్నూ రాక్షసానాం

తరస్వినామ్ ॥ ౬౬ ॥ అభిపేతుర్మహాకాయాః ప్రతియత్తా మహాబలాః । రాక్షసా వా
నరా రోషాదసిబాణగదాధరాః ॥ ౬౭ ॥ తథైవాప్యపరే తేషాం కపీనాం ముష్టిభిర్ద్రు
మైః । హరీవీరాన్నిజఘ్నుశ్చ ఘోరరూపాన్నిశాచరాన్ ॥ ౬౮ ॥ ఘ్నంతమన్యం జఘా
నాన్యః పాతయంతమపాతయత్ । గర్హమాణం జగర్హాన్యో దశంతమపరో దశత్ ॥
౬౯ ॥ దేహీత్యన్యో దదాత్యన్యో దదామీత్యపరః పునః । కిం క్లేశయసి తిష్ఠేతి త
త్రాన్యోన్యం బభాషిరే ॥ ౭౦ ॥ విప్రలంబితవస్త్రం చ విముక్తకవచాయుధమ్ । సముద్య
తమహాప్రాసం యష్టిశూలాసిసంకులమ్ ॥ ౭౧ ॥ ప్రావర్తత మహారౌద్రం యుద్ధం
వానరరక్షసామ్ । వానరాన్ దశ సప్తేతి రాక్షసా జఘ్నురాహవే ॥ ౭౨ ॥ వానరా దశ
సప్తేతి రాక్షసానభ్యపాతయన్ । విప్రలంబితవస్త్రం చ విముక్తకవచాయుధమ్ ॥ ౭౩ ॥
బలం రాక్షసమాలంబ్య వానరాః పర్యవారయన్ । వానరా రాక్షసాశ్చైవ వ్యతిషక్తాః పర
స్పరమ్ ॥ ॥ ౭౪ ॥ ఆవిష్టా ఇవ యుధ్యంతశ్చక్రుః కర్మాణ్యభీతవత్ । ఏవం హి వవృధే
యుద్ధం రక్షసాం వానరైస్సహ ॥ ౭౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచసప్తతితమస్సర్గః ❁

ప్రవృత్తే సంకులే తస్మిన్ ఘోరే వీరజనక్షయే । అంగదః కంపనం వీరమాససాద ర
ణోత్సుకః ॥ ౧ ॥ ఆహూయ సోఽంగదం కోపాత్తాడయామాస వేగితః । గదయా కంపనః
పూర్వం స చచాల భృశాహతః ॥ ౨ ॥ స సంజ్ఞాం ప్రాప్య తేజస్వీ చిక్షేప శిఖరం గిరేః । అ
ర్దితశ్చ ప్రహారేణ కంపనః పతితో భువి ॥ ౩ ॥ తతస్తు కంపనం దృష్ట్వా శోణితాక్షో హతం
రణే । రథేనాభ్యపతత్ క్షిప్రం తత్రాంగదమభీతవత్ ॥ ౪ ॥ సోఽంగదం నిశితైర్బాణైస్త
దా వివ్యాధ వేగితః । శరీరదారణైస్తీక్ష్ణైః కాలాగ్నిసమవిగ్రహైః ॥ ౫ ॥ క్షురప్రైర
ర్ధనారాచైర్వత్సదంతైః శిలీముఖైః । కర్ణిశల్యవిపాఠైశ్చ బహుభిర్నిశితైశ్శరైః ॥
౬ ॥ అంగదః ప్రతివిద్ధాంగో వాలిపుత్రః ప్రతాపవాన్ । ధనురుగ్రం రథం బాణాన్ మ
మర్ద తరసా బలీ ॥ ౭ ॥ శోణితాక్షస్తతః క్షిప్రమసిచర్మ సమాదదే । ఉత్పపాత దివం క్షి
ప్రం వేగవానవిచారయన్ ॥ ౮ ॥ తం క్షిప్రతరమాప్లుత్య పరామృశ్యాంగదో బలీ । కరేణ
తస్య ఖడ్గం చ సమాచ్ఛిద్య ననాద చ ॥ ౯ ॥ తస్యాంసఫలకే ఖడ్గం నిజఘాన తతోఽంగదః । య
జ్ఞోపవీతవచ్చైవ చిచ్ఛేద కపికుంజరః ॥ ౧౦ ॥ తం ప్రగృహ్య మహాఖడ్గం వినద్య చ పునః పు
నః । వాలిపుత్రోఽభిదుద్రావ రణశీర్షే పరానరీన్ ॥ ౧౧ ॥ ప్రజంఘసహితో వీరో
యూపాక్షస్తు తతో బలీ । రథేనాభియయౌ క్రుద్ధో వాలిపుత్రం మహాబలమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఆయ
సీం తు గదాం వీరః ప్రగృహ్య కనకాంగదః । శోణితాక్షః సమావిధ్య తమేవానుపపాత హ ॥
౧౩ ॥ తయోర్మధ్యే కపిశ్రేష్ఠః శోణితాక్షప్రజంఘయోః । విశాఖయోర్మధ్యగతః
పూర్ణచంద్ర ఇవాభవత్ ॥ ౧౪ ॥ అంగదం పరిరక్షంతౌ మైందో ద్వివిద ఏవ చ । తస్య త
స్థతురభ్యాశే పరస్పరజిగీషయా ॥ ౧౫ ॥ అభిపేతుర్మహాకాయాః ప్రతియత్తా మహా
బలాః । రాక్షసా వానరేంద్రాంస్తానసిబాణగదాధరాః ॥ ౧౬ ॥ త్రయాణాం వాన
రేంద్రాణాం త్రిభీ రాక్షసపుంగవైః । సంసక్తానాం మహద్యుద్ధమభవద్రోమహర్ష
ణమ్ ॥ ౧౭ ॥ తే తు వృక్షాన్ సమాదాయ సంప్రచిక్షిపురాహవే । ఖడ్గేన ప్రతిచిచ్ఛేద
తాన్ ప్రజంఘో మహాబలః ॥ ౧౮ ॥ రథానశ్వాన్ ద్రుమాన్ శైలాంస్తే ప్రచిక్షిపురాహ
వే । శరౌఘైః ప్రతిచిచ్ఛేద తాన్ యూపాక్షో నిశాచరః ॥ ౧౯ ॥ సృష్టాన్ ద్వివిదమైందా
భ్యాం ద్రుమానుత్పాట్య వీర్యవాన్ । బభంజ గదయా మధ్యే శోణితాక్షః ప్రతాపవాన్ ॥
౨౦ ॥ ఉద్యమ్య విపులం ఖడ్గం పరమర్మవిదారణమ్ । ప్రజంఘో వాలిపుత్రాయ అభిదు
ద్రావ వేగితః ॥ ౨౧ ॥ తమభ్యాశగతం దృష్ట్వా వాలిపుత్రో మహాబలః । ఆజఘానాశ్వ

కర్ణేనద్రుమేణాతిబలస్తదా ॥ ౨౨ ॥ బాహుంచాస్యసనిస్త్రింశ మాజఘానసముష్టి
నా । వాలిపుత్రస్యఘాతేనసపపాతక్షితావసిః ॥ ౨౩ ॥ తందృష్ట్వాపతితంభూమౌఖడ్గ
ముత్పలసన్నిభమ్ । ముష్టింసంవర్తయామాసవజ్రకల్పంమహాబలః ॥ ౨౪ ॥ లలాటే
సమహావీర్యమంగదంవానరర్షభమ్ । ఆజఘాన మహాతేజా స్సముహూర్తం చచాల
హ ॥ ౨౫ ॥ ససంజ్ఞాం ప్రాప్య తేజస్వీవాలిపుత్రః ప్రతాపవాన్ । ప్రజంఘస్యశి
రః కాయాత్పాతయామాసవీర్యవాన్ ॥ ౨౬ ॥ సయూపాక్షోఽశ్రుపూర్ణాక్షః పితృ
వ్యేనిహతేరణే । అవరుహ్యరథాత్ క్షిప్రంక్షీణేషుఃఖడ్గమాదదే ॥ ౨౭ ॥ తమాపతంతం
సం ప్రేక్ష్యయూపాక్షంద్వివిదస్త్వరన్ । ఆజఘానోరసిక్రుద్ధోజగ్రాహచబలాద్బలీ ॥
౨౮ ॥ గృహీతంభ్రాతరందృష్ట్వాశోణితాక్షోమహాబలః । ఆజఘానమహాతేజావక్షసి
ద్వివిదంతతః ॥ ౨౯ ॥ సతదాభిహతస్తేనచచాలచమహాబలః । ఉద్యతాంచ పునస్తస్య
జహారద్వివిదోగదామ్ ॥ ౩౦ ॥ ఏతస్మిన్నంతరేవీరో మైందోవానరయూథపః । యూపా
క్షంతాడయామాసతలేనోరసివీర్యవాన్ ॥ ౩౧ ॥ తౌశోణితాక్షయూపాక్షౌ ప్లవగా
భ్యాంతరస్వినా । చక్రతుస్సమరేతీవ్రమాకర్షోత్పాటనంభృశమ్ ॥ ౩౨ ॥ ద్వివిదశ్శో
ణితాక్షంతువిదదారనఖైర్ముఖే । నిష్పిపేషచవీర్యేణక్షితౌవిన్యాస్యవీర్యవాన్ ॥ ౩౩ ॥
యూపాక్షమభిసంక్రుద్ధోమైందోవానరయూథపః । పీడయామాసబాహుభ్యాం పపా
తసహతః క్షితౌ ॥ ౩౪ ॥ హతప్రవీరావ్యథితారాక్షసేంద్రచమూస్తదా । జగామాభిము
ఖీసాతుకుంభకర్ణసుతోయతః ॥ ౩౫ ॥ ఆపతంతీంచవేగేనకుంభస్తాంసాంత్వయచ్చ
మూమ్ । అథోత్కృష్టంమహావీర్యైర్లబ్ధలక్ష్యైః ప్లవంగమైః ॥ ౩౬ ॥ నిపాతిత మహావీ
రాందృష్ట్వారక్షశ్చమూంతతః । కుంభః ప్రచక్రే తేజస్వీరణేకర్మ సుదుష్కరమ్ ॥ ౩౭ ॥
సధనుర్ధన్వినాంశ్రేష్ఠః ప్రగృహ్యసుమహాబలః । ముమోచాశీవిషప్రఖ్యాన్ శరాన్
దేహవిదారణాన్ ॥ ౩౮ ॥ తస్యతచ్ఛుశుభేభూయః సశరంధనురుత్తమమ్ । విద్యుదైరా
వతార్చిష్మత్ ద్వితీయేంద్రధనుర్యథా ॥ ౩౯ ॥ ఆకర్ణాకృష్టముక్తేన జఘానద్వివిదంత
దా । తేనహాటకపుంఖేనపత్రిణాపత్రవాససా ॥ ౪౦ ॥ సహసాభిహతస్తేనవిప్రముక్తప
దస్త్వరన్ । నిపపాతాద్రికూటాభోవిహ్వలః ప్లవగోత్తమః ॥ ౪౧ ॥ మైందస్తుభ్రాత
రందృష్ట్వాభగ్నంతత్ర మహాహవే । అభిదుద్రావ వేగేన ప్రగృహ్య మహతీం శిలామ్ ॥
౪౨ ॥ తాంశిలాంతుప్రచిక్షేపరాక్షసాయమహాబలః । బిభేద తాం శిలాం కుంభః ప్రస
న్నైః పంచభిశ్శరైః ॥ ౪౩ ॥ సంధాయచాన్యంసుముఖం శరమాశీవిషోపమమ్ । ఆజఘాన
మహాతేజావక్షసిద్వివిదాగ్రజమ్ ॥ ౪౪ ॥ సతుతేనప్రహారేణమైందో వానర యూథ
పః । మర్మణ్యభిహతస్తేనపపాతభువిమూర్ఛితః ॥ ౪౫ ॥ అంగదో మాతులౌ దృష్ట్వా
మథితౌతుమహాబలౌ । అభిదుద్రావ వేగేనకుంభముద్యతకార్ముకమ్ ॥ ౪౬ ॥ తమాపతం
తంవివ్యాధకుంభః పంచభిరాయసైః । త్రిభిశ్చాన్యైశ్శితైర్బాణైర్మాతంగమివ తో
మరైః ॥ ౪౭ ॥ సోంగదంవివిధైర్బాణైః కుంభోవివ్యాధవీర్యవాన్ । అకుంఠధారైర్ని
శితైస్తీక్ష్ణైః కనకభూషణైః ॥ ౪౮ ॥ అంగదః ప్రతివిద్ధాంగోవాలిపుత్రోనకంపతే । శి
లాపాదపవర్షాణి తస్యమూర్ధ్నివవర్షహ ॥ ౪౯ ॥ సప్రచిచ్ఛేదతాన్ సర్వాన్ బి
భేదచపునశ్శిలాః । కుంభకర్ణాత్మజః శ్రీమాన్ వాలిపుత్రసమీరితాన్ ॥ ౫౦ ॥ ఆపతం
తంచసంప్రేక్ష్యకుంభోవానరయూథపమ్ । భ్రువోర్వివ్యాధ బాణాభ్యాముల్కాభ్యా
మివకుంజరమ్ ॥ ౫౧ ॥ తస్యసుస్రావరుధిరంపిహితేచాస్యలోచనే । అంగదః పాణినా
నేత్రేపిధాయరుధిరోక్షితే ॥ ౫౨ ॥ సాలమాసన్నమేకేనపరిజగ్రాహపాణినా । సం
పీడ్యచోరసాస్కంధంకరేణాభినివేశ్యచ ॥ ౫౩ ॥ కించిదభ్యవనమ్యైవ మున్మమాథ య

ధాగజః । తమింద్రకేతుప్రతిమంవృత్తంమందరసన్నిభమ్ ॥ ౫౪॥ సముత్సృజంతం వేగే
నపశ్యతాంసర్వరక్షసామ్ । సబిభేదశితైర్బాణైస్సప్తభిఃకాయభేదనైః ॥ ౫౫॥ అంగ
దోవివ్యథేభిన్నోననాదచముమోహచ । అంగదంవ్యథితందృష్ట్వా సీదంతమివ సాగరే ॥
౫౬ ॥ దురాసదంహరిశ్రేష్ఠంరామాయాన్యేన్యవేదయః । రామస్తువ్యథితంశ్రుత్వా
వాలిపుత్రంరణాజిరే ॥ ౫౭॥ వ్యాదిదేశహరిశ్రేష్ఠాన్ జాంబవత్ప్రముఖాంస్తతః। తేతు
వానరశార్దూలాఃశ్రుత్వారామస్యశాసనమ్ ॥ ౫౮ ॥ అభిపేతుస్సుసంక్రుద్ధాఃకుం
భముద్యతకార్ముకమ్ । తతోద్రుమశిలాహస్తాఃకోపసంరక్తలోచనాః ॥ ౫౯॥ రిరక్షిషం
తోభ్యపతన్నంగదంవానరర్షభాః । జాంబవాంశ్చ సుషేణశ్చ వేగదర్శీచ వానరః ॥
౬౦॥ కుంభకర్ణాత్మజంవీరంక్రుద్ధాస్సమభిదుద్రువుః।సమీక్ష్యాపతతస్తాంస్తువానరేం
ద్రాన్ మహాబలాన్ ॥ ౬౧ ॥ ఆవవారశరౌఘేణ నగేనేవ జలాశయమ్ । తస్యబాణప
థంప్రాప్యన శేకురతివర్తితుమ్ ॥ ౬౨ ॥ వానరేంద్రా మహాత్మానో వేలామివమహా
హోదధిః । తాంస్తుదృష్ట్వాహరిగణాన్ శరవృష్టిభిరర్దితాన్ ॥ ౬౩ ॥ అంగదంపృష్ఠతః
కృత్వాభ్రాతృజంప్లవగేశ్వరః । అభిదుద్రావ వేగేనసుగ్రీవః కుంభమాహవే ॥ ౬౪ ॥
శైలసానుచరంనాగంవేగవానివకేసరీ। ఉత్పాట్యచమహాశైలానశ్వకర్ణాన్ ధవాన్
బహూన్ ॥ ౬౫ ॥ అన్యాంశ్చవివిధాన్వృక్షాంశ్చిక్షేపచమహాబలః । తాంఛాదయం
తీమాకాశంవృక్షవృష్టిందురాసదామ్ ॥ ౬౬ ॥ కుంభకర్ణాత్మజశ్శీఘ్రంచిచ్ఛేదనిశి
తైశ్శరైః । అభిలక్ష్యేణతీవ్రేణకుంభేననిశితైశ్శరైః ॥ ౬౭ ॥ ఆచితాస్తేద్రుమారేజుర్య
థాఘోరాశ్శతఘ్నయః । ద్రుమవర్షంతతశ్ఛిన్నందృష్ట్వాకుంభేనవీర్యవాన్ ॥ ౬౮ ॥
వానరాధిపతిశ్శ్రీమాన్మహాసత్త్వోనవివ్యథే । నిర్భిద్యమానస్సహసా సహమానశ్చ
తాన్ శరాన్ ॥ ౬౯ ॥ కుంభస్యధనురాక్షిప్యబభంజేంద్రధనుష్ప్రభమ్ । అవప్లుత్యత
తశ్శీఘ్రంకృత్వాకర్మసుదుష్కరమ్ ॥ ౭౦ ॥ అబ్రవీత్కుపితఃకుంభం భగ్నశృంగమివద్వి
పమ్। నికుంభాగ్రజవీర్యంతేబాణవేగంతదద్భుతమ్ ॥ ౭౧ ॥ సన్నతిశ్చ ప్రభావశ్చతవ
వారావణస్యవా । ప్రహ్లాదబలివృత్రఘ్నకుబేరవరుణోపమ ॥ ౭౨॥ ఏకస్త్వమనుజాతో
సిపితరంబలవృత్తతః । త్వామేవైకంమహాబాహుంశూలహస్తమరిందమమ్ ॥ ౭౩॥ త్రిద
శానాతివర్తంతేజితేంద్రియమివాధయః । విక్రమస్వమహాబుద్ధేకర్మాణి మమ పశ్య
తః ॥ ౭౪ ॥ వరదానాత్పితృవ్యస్తేసహతేదేవదానవాన్ । కుంభకర్ణస్తువీర్యేణసహ
తేచసురాసురాన్ ॥ ౭౫ ॥ ధనుషీంద్రజితస్తుల్యఃప్రతాపేరావణస్యచ।త్వమద్యరక్ష
సాంలోకేశ్రేష్ఠోసిబలవీర్యతః ॥ ౭౬ ॥మహావిమర్దంసమరేమయాసహతవాద్భుతమ్।
అద్యభూతానిపశ్యంతుశక్రశంబరయోరివ ॥ ౭౭ ॥ కృతమప్రతిమంకర్మ దర్శితంచా
స్త్రకౌశలమ్ । పాతితాహరివీరాశ్చత్వయాతేభీమవిక్రమాః ॥ ౭౮ ॥ఉపాలంభభయా
చ్చాపినాసివీరమయాహతః । కృతకర్మాపరిశ్రాంతోవిశ్రాంతఃపశ్య మే బలమ్ ॥
౭౯ ॥ తేనసుగ్రీవవాక్యేనసావమానేనమానితః । అగ్నేరాజ్యాహుతస్యేవతేజస్తస్యా
భ్యవర్ధత ॥ ౮౦ ॥ తతఃకుంభస్తుసుగ్రీవంబాహుభ్యాంజగృహే తదా । గజావివా
హితమదౌనిశ్వసంతౌముహుర్ముహుః ॥ ౮౧ ॥ అన్యోన్యగాత్రగ్రథితౌకర్షంతా
వితరేతరమ్ । సధూమాంముఖతోజ్వాలాంవిసృజంతౌపరిక్రమాత్ ॥ ౮౨ ॥ తయోః
పాదాభిఘాతాచ్చనిమగ్నాచాభవన్మహీ । వ్యాఘూర్ణితతరంగశ్చ చుక్షుభే వరుణా
లయః ॥ ౮౩ ॥ తతఃకుంభంసముత్క్షిప్యసుగ్రీవోలవణాంభసి । పాతయామాసవేగే
నదర్శయన్నుదధేస్తలమ్ ॥ ౮౪ ॥ తతఃకుంభనిపాతేనజలరాశిస్సముత్థితః । వింధ్యమం

దరసంకాశోవిససర్జసమంతతః ॥ ౮౫ ॥ తతఃకుంభస్సముత్పత్యసుగ్రీవమభిపత్యచ। ఆజఘానోరసిక్రుద్ధోవజ్రవేగేనముష్టినా ॥ ౮౬ ॥ తస్యచర్మచపుస్ఫోటబహుసుస్రావశోణితమ్। సతుముష్టింసముద్యమ్యప్రతిజఘ్నస్థిమండలే ॥ ౮౭ ॥ తదావేగేనతత్రాసీత్తేజఃప్రజ్వలితంముహుః। వజ్రనిష్పేషసంజాతాజ్జ్వాలామేరోర్యథాగిరేః ॥ ౮౮ ॥ సతత్రాభిహతస్తేనసుగ్రీవోవానరాధిపః। ముష్టింసంవర్తయామాసవజ్రకల్పంమహాబలః ॥ ౮౯ ॥ అర్చిస్సహస్రవికచంరవిమండలసప్రభమ్। సముష్టింపాతయామాసకుంభస్యోరసివీర్యవాన్ ॥ ౯౦ ॥ సతుతేనప్రహారేణవిహ్వలోభృశతాడితః। నిపపాతతదాకుంభోగతార్చిరివపావకః ॥ ౯౧ ॥ ముష్టినాభిహతస్తేననిపపాతాశురాక్షసః। లోహితాంగఇవాకాశాద్దీప్తరశ్మిర్యదృచ్ఛయా ॥ ౯౨ ॥ కుంభస్యపతతోరూపంభగ్నస్యోరసిముష్టినా। బభౌరుద్రాభిపన్నస్యయథారూపంగవాంపతేః ॥ ౯౩ ॥ తస్మిన్హతేభీమపరాక్రమేణప్లవంగమానామృషభేణయుద్ధే। మహీసశైలాసవనాచచాల భయంచరక్షాంస్యధికంవివేశ ॥ ౯౪ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-షట్సప్తతితమస్సర్గః.

నికుంభోభ్రాతరందృష్ట్వాసుగ్రీవేణనిపాతితమ్। ప్రదహన్నివకోపేనవానరేంద్రమవైక్షత ॥ ౧ ॥ తతస్స్రగ్దామసన్నద్ధందత్తపంచాంగుళంశుభమ్। ఆదదేపరిఘంవీరోనగేంద్రశిఖరోపమమ్ ॥ ౨ ॥ హేమపట్టపరిక్షిప్తంవజ్రవిద్రుమభూషితమ్। యమదండోపమంభీమంరక్షసాంభయనాశనమ్ ॥ ౩ ॥ తమావిధ్యమహాతేజాశ్శక్రధ్వజసమంతదా। వినవాదవివృత్తాస్యోనికుంభోభీమవిక్రమః ॥ ౪ ॥ ఉరోగతేననిష్కేణభుజస్థైరంగదైరపి। కుండలాభ్యాంచచిత్రాభ్యాంమాలయాచవిచిత్రయా ॥ ౫ ॥ నికుంభోభూషణైర్భాతితేనస్మపరిఘేణచ। యథేంద్రధనుషామేఘస్సవిద్యుత్స్తనయిత్నుమాన్ ॥ ౬ ॥ పరిఘాగ్రేణపుస్ఫోటవాతగ్రంథిర్మహాత్మనః। ప్రజజ్వాలసఘోషశ్చవిధూమఇవపావకః ॥ ౭ ॥ నగర్యావిటపావత్యాగంధర్వభవనోత్తమైః। సహచైవామరావత్యాసర్వైశ్చభువనైస్సహ ॥ ౮ ॥ సతారగ్రహనక్షత్రంసచంద్రంసమహాగ్రహమ్। నికుంభపరిఘాధూతంభ్రమతీవనభస్తలమ్ ॥ ౯ ॥ దురాసదశ్చసంజజ్ఞేపరిఘాభరణప్రభః। క్రోధేంధనోనికుంభాగ్నిర్యుగాంతాగ్నిరివోత్థితః ॥ ౧౦ ॥ రాక్షసావానరాశ్చాపినశేకుఃస్పందితుంభయాత్। హనూమాంస్తువివృత్యోరస్తస్థౌతస్యాగ్రతోబలీ ॥ ౧౧ ॥ పరిఘోపమబాహుస్తుపరిఘంభాస్కరప్రభమ్। బలీబలవతస్తస్యపాతయామాసవక్షసి ॥ ౧౨ ॥ స్థిరేతస్యోరసివ్యూఢేపరిఘశ్శతధాకృతః। విశీర్యమాణస్సహసాఉల్కాశతమివాంబరాత్ ॥ ౧౩ ॥ సతుతేనప్రహారేణచచాలచమహాకపిః। పరిఘేణసమాధూతోయథాభూమిచలేచలః ॥ ౧౪ ॥ సతదాభిహతస్తేనహనూమాన్ప్లవగోత్తమః। ముష్టింసంవర్తయామాసబలేనాతిమహాబలః ॥ ౧౫ ॥ తముద్యమ్యమహాతేజానికుంభోరసివీర్యవాన్। అభిచిక్షేపవేగేనవేగవాన్వాయువిక్రమః ॥ ౧౬ ॥ తస్యపుస్ఫోటచర్మాస్యప్రసుస్రావచశోణితమ్। ముష్టినాతేనసంజజ్ఞేజ్వాలావిద్యుదివోత్థితా ॥ ౧౭ ॥ సతుతేనప్రహారేణనికుంభోవిచచాలహ। స్వస్థశ్చాపినిజగ్రాహహనూమంతంమహాబలమ్ ॥ ౧౮ ॥ విచుక్రుశుస్తదాసంఖ్యేభీమంలంకానివాసినః। నికుంభేనహృతందృష్ట్వాహనూమంతంమహాబలమ్ ॥ ౧౯ ॥ సతదాహ్రియమాణోపికుంభకర్ణాత్మజేనహ। ఆజఘానానిలసుతోవజ్రకల్పేనముష్టినా ॥ ౨౦ ॥ ఆత్మానంమోచయిత్వాథక్షితావభ్యవపద్యత। హనూమానున్మమాథాశునికుంభంమారుతాత్మజః ॥ ౨౧ ॥ ఉత్క్షిప్యపరమాయత్తోనికుంభంనిష్పిపేషహ। ఉత్పత్యచాస్యవేగేనపపాతోరసివీర్యవాన్ ॥ ౨౨ ॥ పరిగృహ్యచబాహుభ్యాంపరివృత్యశిరోధరామ్। ఉత్పాటయామాసశిరోభైరవంనదతోమహత్ ॥ ౨౩ ॥

అథ దేవాస్సగంధర్వా విద్యాధరమహోరగాః । ఆకాశచారిణస్సర్వే అప్సరోభిస్సహాసురాః ॥ ౨౪ ॥ హనూమన్తం మహాబాహుం వాయుపుత్రమరిందమమ్ । ప్రశశంసుస్తతః పరైర్వాక్యైః ప్రసూనైరభ్యవర్షయన్ ॥ ౨౫ ॥ అథ వినదతి సాదితే నికుంభే పవనసుతేన రణే బభూవ యుద్ధమ్ । దశరథసుతరాక్షసేంద్రసూన్వోర్భృశతరమాగతరోషయోస్సుభీమమ్ ॥ ౨౬ ॥ వ్యపేతే తు జీవే నికుంభస్య హృష్టా వినేదుః ప్లవంగా దిశస్సస్వనుశ్చ । చచాలేవ చోర్వీ పపాతేవ చ ద్యౌః భయం రాక్షసానాం బలం చావివేశ ॥ ౨౭ ॥

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - సప్తసప్తతితమస్సర్గః ॥

నికుంభం నిహతం శ్రుత్వా కుంభం చాపి నిపాతితమ్ । రావణః పరమామర్షీ ప్రజజ్వాలానలో యథా ॥ ౧ ॥ నైరృతః క్రోధశోకాభ్యాం ద్వాభ్యాం తు పరిమూర్ఛితః । ఖరపుత్రం విశాలాక్షం మకరాక్షమచోదయత్ ॥ ౨ ॥ గచ్ఛ పుత్ర మయాజ్ఞప్తో బలేనాపి సమన్వితః । రాఘవం లక్ష్మణం చైవ జహి తాంశ్చ వనౌకసః ॥ ౩ ॥ రావణస్య వచః శ్రుత్వా శూరమానీ ఖరాత్మజః । బాఢమిత్యబ్రవీద్ధృష్టో మకరాక్షో నిశాచరః ॥ ౪ ॥ సోఽభివాద్య దశగ్రీవం కృత్వా చాపి ప్రదక్షిణమ్ । నిర్జగామ గృహాచ్ఛుభ్రాద్రావణస్యాజ్ఞయా బలీ ॥ ౫ ॥ సమీపస్థం బలాధ్యక్షం ఖరపుత్రోఽబ్రవీదిదమ్ । రథశ్చానీయతాం శీఘ్రం సైన్యం చాహూయతాం ద్రుతమ్ ॥ ౬ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా బలాధ్యక్షో నిశాచరః । స్యందనం చ బలం చైవ సమీపే ప్రత్యపాదయత్ ॥ ౭ ॥ ప్రదక్షిణం రథం కృత్వా ఆరురోహ నిశాచరః । సూతం సంచోదయామాస శీఘ్రం వై సూత వాహయ ॥ ౮ ॥ అథ తాన్ రాక్షసాన్ సర్వాన్ మకరాక్షోఽబ్రవీదిదమ్ । యూయం సర్వే ప్రయుధ్యధ్వం పురస్తాన్మమ రాక్షసాః ॥ ౯ ॥ అహం రాక్షసరాజేన రావణేన మహాత్మనా । ఆజ్ఞప్తస్సమరే హంతుం తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౧౦ ॥ అద్య రామం వధిష్యామి లక్ష్మణం చ నిశాచరాః । శాఖామృగం చ సుగ్రీవం వానరాంశ్చ శరోత్తమైః ॥ ౧౧ ॥ అద్య శూలనిపాతైశ్చ వానరాణాం మహాచమూమ్ । ప్రదహిష్యామి సంప్రాప్తాం శుష్కేంధనమివానలః ॥ ౧౨ ॥ మకరాక్షస్య తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తే నిశాచరాః । సర్వే నానాయుధోపేతా బలవంతస్సమాహితాః ॥ ౧౩ ॥ తే కామరూపిణస్సర్వే దంష్ట్రిణః పింగళేక్షణాః । మాతంగా ఇవ నర్దంతో ధ్వస్తకేశా భయానకాః ॥ ౧౪ ॥ పరివార్య మహాకాయా మహాకాయం ఖరాత్మజమ్ । అభిజగ్ముస్తతో హృష్టాశ్చాలయంతో వసుంధరామ్ ॥ ౧౫ ॥ శంఖభేరీసహస్రాణామాహతానాం సమంతతః । క్ష్వేళితాస్ఫోటితానాం చ తతశ్శబ్దో మహానభూత్ ॥ ౧౬ ॥ ప్రభ్రష్టోఽథ కరాత్తస్య ప్రతోదస్సారథేస్తదా । పపాత సహసా చైవ ధ్వజస్తస్య చ రక్షసః ॥ ౧౭ ॥ తస్య తే రథయుక్తాశ్చ హయా విక్రమవర్జితాః । చరణైరాకులైర్గత్వా దీనాస్సాస్రముఖా యయుః ॥ ౧౮ ॥ ప్రవాతి పవనస్తస్మిన్ సపాంసుః ఖరదారుణః । నిర్యాతే తస్య రౌద్రస్య మకరాక్షస్య దుర్మతేః ॥ ౧౯ ॥ తాని దృష్ట్వా నిమిత్తాని రాక్షసా వీర్యవత్తమాః । అచింత్య నిర్గతాస్సర్వే యత్ర తౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౨౦ ॥ ఘనగజమహిషాంగతుల్యవర్ణాస్సమరముఖేష్వసకృద్గదాసిభిన్నాః । అహమహమితి యుద్ధకౌశలాస్తే రజనిచరాః పరిబభ్రముర్నదంతః ॥ ౨౧ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - అష్టసప్తతితమస్సర్గః ॥

నిర్గతం మకరాక్షం తే దృష్ట్వా వానరయూథపాః । ఆప్లుత్య సహసా సర్వే యోద్ధుకామా వ్యవస్థితాః ॥ ౧ ॥ తతః ప్రవృత్తం సుమహత్తద్యుద్ధం రోమహర్షణమ్ । నిశాచరైః ప్లవంగానాం దేవానాం దానవైరివ ॥ ౨ ॥ వృక్షశూలనిపాతైశ్చ శిలాపరిఘపాతనైః । అన్యోన్యం మర్దయంతి స్మ తదా కపినిశాచరాః ॥ ౩ ॥ శక్తిఖడ్గధరాః కుంతైస్తోమరైశ్చ నిశాచరాః । పట్టసైర్భిండిపాలైశ్చ బాణపాతైస్సమంతతః ॥ ౪ ॥ పాశముద్గ

రథదండైశ్చ నిర్ఘాతైశ్చాపరైస్తదా । కదనం కపివీరాణాం చక్రుస్తే రజనీచరాః ॥ ౫॥ బాణౌఘైరర్దితాశ్చాపి ఖరపుత్రేణ వానరాః । సంభ్రాంతమనసస్సర్వే దుద్రువుర్భయపీడితాః ॥ ౬॥ తాన్ దృష్ట్వా రాక్షసాస్సర్వే ద్రవమాణాన్ వలీముఖాన్ । నేదుస్తే సింహవద్దృష్టా రాక్షసా జితకాశినః ॥ ౭॥ విద్రవత్సు తదా తేషు వానరేషు సమంతతః । రామస్తాన్ వారయామాస శరవర్షేణ రాక్షసాన్ ॥ ౮॥ వారితాన్ రాక్షసాన్ దృష్ట్వా మకరాక్షో నిశాచరః । క్రోధానలసమావిష్టో వచనం చేదమబ్రవీత్ ॥ ౯॥ తిష్ఠ రామ మయా సార్ధం ద్వంద్వయుద్ధం దదామి తే । త్యాజయిష్యామి తే ప్రాణాన్ ధనుర్ముక్తైశ్శితైశ్శరైః ॥ ౧౦॥ యత్తదా దండకారణ్యే పితరం హతవాన్ మమ । మదగ్రతః స్వకర్మస్థం దృష్ట్వా రోషోఽభివర్ధతే ॥ ౧౧॥ దహ్యంతే భృశమంగాని దురాత్మన్మమ రాఘవ । యన్మయాసి న దృష్టస్త్వం తస్మిన్ కాలే మహావనే ॥ ౧౨॥ దిష్ట్యాసి దర్శనం రామ మమ త్వం ప్రాప్తవానిహ । కాంక్షితోఽసి క్షుధార్తస్య సింహస్యేవేతరో మృగః ॥ ౧౩॥ అద్య మద్బాణవేగేన ప్రేతరాడ్విషయం గతః । యే త్వయా నిహతా వీరాస్సహ తైశ్చ సమేష్యసి ॥ ౧౪॥ బహునాత్ర కిముక్తేన శృణు రామ వచో మమ । పశ్యంతు సకలా లోకాస్త్వాం మాం చైవ రణాజిరే ॥ ౧౫॥ అస్త్రైర్వా గదయా వాపి బాహుభ్యాం వా మహాహవే । అభ్యస్తం యేన వా రామ తేన వా వర్తతాం యుధి ॥ ౧౬॥ మకరాక్షవచః శ్రుత్వా రామో దశరథాత్మజః । అబ్రవీత్ప్రహసన్ వాక్యముత్తరోత్తరవాదినమ్ ॥ ౧౭॥ కత్థసే కిం వృథా రక్షో బహూన్యసదృశాని తు । న రణే శక్యసే జేతుం వినా యుద్ధేన వాగ్బలాత్ ॥ ౧౮॥ చతుర్దశసహస్రాణి రక్షసాం త్వత్పితా చ యః । త్రిశిరా దూషణశ్చైవ దండకే నిహతా మయా ॥ ౧౯॥ స్వాశితాస్తవ మాంసేన గృధ్రగోమాయువాయసాః । భవిష్యంత్యద్య వై పాప తీక్ష్ణతుండనఖాంకురాః ॥ ౨౦॥ రుధిరార్ద్రముఖా హృష్టా రక్తపక్షాండజాశ్చ యే । ఖేగతా వసుధాయాంచ భ్రమిష్యంతి సమంతతః ॥ ౨౧॥ రాఘవేణైవముక్తస్తు ఖరపుత్రో నిశాచరః । బాణౌఘానముచత్తస్మై రాఘవాయ రణాజిరే ॥ ౨౨॥ తాన్ శరాన్ శరవర్షేణ రామశ్చిచ్ఛేద నైకధా । నిపేతుర్భువి విచ్ఛిన్నా రుక్మపుంఖాస్సహస్రశః ॥ ౨౩॥ తద్యుద్ధమభవత్తత్ర సమేత్యాన్యోన్యమోజసా । రాక్షసస్య చ పుత్రస్య సూనోర్దశరథస్య చ ॥ ౨౪॥ జీమూతయోరివాకాశే శబ్దో జ్యాతలయోస్తదా । ధనుర్ముక్తస్వనోత్కృష్టః శ్రూయతే చ రణాజిరే ॥ ౨౫॥ దేవదానవగంధర్వాః కిన్నరాశ్చ మహోరగాః । అంతరిక్షగతాస్సర్వే ద్రష్టుకామాస్తదద్భుతమ్ ॥ ౨౬॥ విద్ధమన్యోన్యగాత్రేషు ద్విగుణం వర్ధతే పరమ్ । కృతప్రతికృతాన్యోన్యం కుర్వాతాం తౌ రణాజిరే ॥ ౨౭॥ రామముక్తాంస్తు బాణౌఘాన్ రాక్షసస్త్వచ్ఛినద్రణే । రక్షోముక్తాంస్తు బాణౌఘాన్ రామశ్చిచ్ఛేద నైకధా ॥ ౨౮॥ బాణౌఘైర్వితతాస్సర్వా దిశశ్చ ప్రదిశస్తదా । సంఛన్నా వసుధా చైవ సమంతాన్న ప్రకాశతే ॥ ౨౯॥ తతః క్రుద్ధో మహాబాహుర్ధనుశ్చిచ్ఛేద సంయుగే । అష్టాభిరథ నారాచైః సూతం వివ్యాధ రాఘవః ॥ ౩౦॥ భిత్త్వా శరై రథం రామో రథాశ్వాన్ సమపాతయత్ । విరథో వసుధాం తిష్ఠన్ మకరాక్షో నిశాచరః ॥ ౩౧॥ తత్తిష్ఠద్వసుధాం రక్షః శూలం జగ్రాహ పాణినా । త్రాసనం సర్వభూతానాం యుగాంతాగ్నిసమప్రభమ్ ॥ ౩౨॥ విభ్రామ్య చ మహచ్ఛూలం జ్వలంతం తం నిశాచరః । స క్రోధాత్ప్రాహిణోత్తస్మై రాఘవాయ మహాహవే ॥ ౩౩॥ తమాపతంతం జ్వలితం ఖరపుత్రకరాచ్చ్యుతమ్ । బాణైస్తు త్రిభిరాకాశే శూలం చిచ్ఛేద రాఘవః ॥ ౩౪॥ సంఛిన్నో నైకధా శూలో దివ్యహాటకమండితః । వ్యశీర్యత మహోల్కేవ రామ

బాణార్దితోభువి ॥ ౩౫ ॥ తచ్ఛూలంనిహతందృష్ట్వారామేణాక్లిష్టకర్మణా । సాధు
సాధ్వితిభూతానివ్యాహరంతినభోగతాః ॥ ౩౬ ॥ తందృష్ట్వా నిహతం శూలం మకరా
క్షోనిశాచరః । ముష్టిముద్యమ్యకాకుత్స్థంతిష్ఠతిష్ఠేతిచాబ్రవీత్ ॥ ౩౭ ॥ సతందృష్ట్వా
పతంతంవై ప్రహస్యరఘునందనః । పావకాస్త్రంతతోరామః సందధేతుశరాసనే ॥
౩౮ ॥ తేనాస్త్రేణహతంరక్షఃకాకుత్స్థేనమహారణే । సంఛిన్నహృదయస్తత్ర సప
పాతమమారచ ॥ ౩౯ ॥ దృష్ట్వాతేరాక్షసాస్సర్వే మకరాక్షస్య పాతనమ్ । లంకామే
వాభిధావంతోరామబాణార్దితాస్తదా ॥ ౪౦ ॥ దశరథనృపపుత్రబాణవేగై రజనిచ
రంనిహతంఖరాత్మజంతమ్ । దదృశురథసురాభృశంప్రహృష్టాగిరిమివవజ్రహతంయథా
వికీర్ణమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోనాశీతితమస్సర్గః.

మకరాక్షంహతంశ్రుత్వారావణస్సమితింజయః । క్రోధేనమహతావిష్టోదంతాన్
కటకటాపయన్ ॥ ౧ ॥ కుపితశ్చతదాతత్రకింకార్యమితిచింతయన్ । ఆదిదేశాథసం
క్రుద్ధోరణాయేంద్రజితంసుతమ్ ॥ ౨ ॥ జహివీరమహావీర్యౌ భ్రాతరౌరామలక్ష్మ
ణౌ । అదృశ్యోదృశ్యమానోవాసర్వథాత్వంబలాధికః ॥ ౩ ॥ త్వమప్రతిమకర్మాణమిం
ద్రంజయసిసంయుగే । కింపునర్మానుషౌదృష్ట్వానవధిష్యసిసంయుగే ॥ ౪ ॥ తథోక్తో
రాక్షసేంద్రేణప్రతిగృహ్యపితుర్వచః । యజ్ఞభూమౌసవిధివత్పావకంజుహువేంద్ర
జిత్ ॥ ౫ ॥ జుహ్వతశ్చాపితత్రాగ్నింరక్తోష్ణీషధరాః స్త్రియః । ఆజగ్ముస్తత్రసం
భ్రాంతారాక్షస్యోయత్రరావణిః ॥ ౬ ॥ శస్త్రాణిశరపత్రాణిసమిధోథవిభీతకాః ॥
లోహితానిచవాసాంసిస్రువంకార్ష్ణాయసంతదా ॥ ౭ ॥ సర్వతోగ్నింసమాస్తీర్య శర
పత్రైస్సమంతతః । ఛాగస్యకృష్ణవర్ణస్యగళంజగ్రాహజీవతః ॥ ౮ ॥ శోణితం తే
నవిధివజ్జుహువేసమరోన్ముఖః । సకృదేవసమిద్ధస్యవిధూమస్యమహార్చిషః ॥ ౯ ॥ బభూ
వుస్తానిలింగానివిజయందర్శయంతిచ । ప్రదక్షిణావర్తశిఖస్తప్తహాటకసన్నిభః ॥ ౧౦ ॥
హవిస్తత్ప్రతిజగ్రాహపావకస్స్వయముత్థితః । హుత్వాగ్నింతర్పయిత్వాచ దేవదా
నవరాక్షసాన్ ॥ ౧౧ ॥ ఆరురోహరథంశ్రేష్ఠమంతర్ధానగతం శుభమ్ । సవాజిభిశ్చ
తుర్భిశ్చబాణైశ్చనిశితైర్యుతః ॥ ౧౨ ॥ ఆరోపితమహాచాపశ్శుశుభేస్యందనోత్తమః ॥
జాజ్వల్యమానోవపుషాతపనీయపరిచ్ఛదః ॥ ౧౩ ॥ శరైశ్చంద్రార్ధచంద్రైశ్చ సర
థస్సమలంకృతః । జాంబూనదమయస్తంభోదీప్తపావకసన్నిభః ॥ ౧౪ ॥ బభూవేంద్ర
జితఃకేతుర్వైడూర్యైస్సమలంకృతః । తేనచాదిత్యకల్పేనబ్రహ్మాస్త్రేణచ పాలితః ॥
౧౫ ॥ సబభూవదురాధర్షోరావణిస్సుమహాబలః । సోభినిర్యాయనగరాదింద్రజిత్సమి
తింజయః ॥ ౧౬ ॥ హుత్వాగ్నింరాక్షసైర్మంత్రైరంతర్ధానగతోబ్రవీత్ । అ
ద్యహత్వారణేయౌతౌమిథ్యాప్రవ్రజితావహమ్ ॥ ౧౭ ॥ జయంపిత్రేప్రదాస్యామిరా
వణాయాశువిక్రమైః । కృత్వానిర్వానరాముర్వీంహత్వారామంసలక్ష్మణమ్ ॥ ౧౮ ॥
కరిష్యేపరమప్రీతిమిత్యుక్త్వాంతరధీయత । ఆపపాతాథసంక్రుద్ధోదశగ్రీవేణచోదితః ॥
౧౯ ॥ తీక్ష్ణకార్ముకనారాచైస్తీక్ష్ణస్త్వింద్రరిపూరణే । సదదర్శమహావీర్యౌ నాగౌత్రి
శిరసావివ ॥ ౨౦ ॥ సృజంతావిషుజాలాని వీరౌవానరమధ్యగౌ । ఇమౌతావితిసంచింత్య
సజ్జంకృత్వాచకార్ముకమ్ ॥ ౨౧ ॥ సంతతానేషుధారాభిఃపర్జన్యఇవవృష్టిమాన్ । స
తువైహాయసంప్రాప్యసరథోరామలక్ష్మణౌ ॥ ౨౨ ॥ అచక్షుర్విషయేతిష్ఠన్వివ్యా
ధనిశితైశ్శరైః । తౌతస్యశరవేగేనపరీతౌరామలక్ష్మణౌ ॥ ౨౩ ॥ ధనుషీసశరేకృత్వా
దివ్యమస్త్రంప్రచక్రతుః । ప్రచ్ఛాదయంతౌగగనంశరజాలైర్మహాబలౌ ॥ ౨౪ ॥ త
మస్త్రైస్సూర్యసంకాశైర్నైవపస్పర్శతుశ్శరైః । సహిధూమాంధకారంచచక్రేప్ర

చ్ఛాదయన్నభః ॥ ౨౫ ॥ దిశశ్చాంతర్దధే శ్రీమాన్నీహారతమసావృతాః । నైవజ్యా
తలనిర్ఘోషో నచ నేమిఖురస్వనః ॥ ౨౬ ॥ శుశ్రువే చరతస్తస్య నచరూపం ప్రకాశ
తే । ఘనాంధకారే తిమిరే శిలావర్షమివాద్భుతమ్ ॥ ౨౭ ॥ స వవర్ష మహాబాహు
ర్నారాచశరవృష్టిభిః । స రామం సూర్యసంకాశైః శరైర్దత్తవరో భృశమ్ ॥ ౨౮ ॥
వివ్యాధ సమరే క్రుద్ధః సర్వగాత్రేషు రావణిః । తౌ హన్యమానౌ నారాచైర్ధారాభిరి
వ పర్వతౌ ॥ ౨౯ ॥ హేమపుంఖాన్నరవ్యాఘ్రౌ తిగ్మాన్ముముచతుశ్శరాన్ । అంతరి
క్షే సమాసాద్య రావణిం కంకపత్రిణః ॥ ౩౦ ॥ నికృత్తపతగా భూమౌ పేతుస్తే శోణితా
ప్లుతాః । అతిమాత్రం శరౌఘేణ పీడ్యమానౌ నరోత్తమౌ ॥ ౩౧ ॥ తానిషూన్పతతో భల్లై
రనేకైర్నిచకర్తతుః । యతో హి దదృశాతే తౌ శరాన్నిపతితాన్ శితాన్ ॥ ౩౨ ॥ తతస్తు
తౌ దాశరథీ ససృజాతే స్త్రముత్తమమ్ । రావణిస్తు దిశస్సర్వా రథేనాతిరథః పతన్ ॥ ౩౩ ॥
వివ్యాధ తౌ దాశరథీ లఘ్వస్త్రో నిశితైశ్శరైః । తేనాతివిద్ధౌ తౌ వీరౌ రుక్మపుంఖైస్సుసం
హితైః ॥ ౩౪ ॥ బభూవతుర్దాశరథీ పుష్పితావివ కింశుకౌ । నాస్య వేద గతిం కించిన్నచ
రూపం ధనుశ్శరాన్ ॥ ౩౫ ॥ నచాన్యద్విదితం కించిత్సూర్యస్యేవాభ్రసంప్లవే । తేన విద్ధా
శ్చ హరయో నిహతాశ్చ గతాసవః ॥ ౩౬ ॥ బభూవుశ్శతశస్తత్ర పతితా ధరణీతలే । ల
క్ష్మణస్తు సుసంక్రుద్ధో భ్రాతరం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౩౭ ॥ బ్రాహ్మమస్త్రం ప్రయో
క్ష్యామి వధార్థం సర్వరక్షసామ్ । తమువాచ తతో రామో లక్ష్మణం శుభలక్షణమ్ ॥ ౩౮ ॥
నైకస్య హేతో రక్షాంసి పృథివ్యాం హంతుమర్హసి । అయుధ్యమానం ప్రచ్ఛన్నం
ప్రాంజలిం శరణాగతమ్ ॥ ౩౯ ॥ పలాయంతం ప్రమత్తం వా న త్వం హంతుమిహార్హ
సి । అస్యైవ తు వధే యత్నం కరిష్యావో మహాబల ॥ ౪౦ ॥ ఆదేక్ష్యావో మహావేగా న
స్త్రానాశీవిషోపమాన్ । తమేనం మాయినం క్షుద్రమంతర్హితరథం బలాత్ ॥ ౪౧ ॥ రా
క్షసం నిహనిష్యంతి దృష్ట్వా వానరయూథపాః ॥ యద్యేష భూమిం విశతే దివం వా రసాత
లం వాపి నభస్తలం వా । ఏవం నిగూఢోపి మమాస్త్రదగ్ధః పతిష్యతే భూమితలే గతాసుః ॥
౪౨ ॥ ఇత్యేవముక్త్వా వచనం మహాత్మా రఘుప్రవీరః ప్లవగర్షభైర్వృతః । వధాయ రౌ
ద్రస్య నృశంసకర్మణస్తదా మహాత్మా త్వరితం నిరీక్షతే ॥ ౪౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-
అశీతితమస్సర్గః.

విజ్ఞాయ తు మనస్తస్య రాఘవస్య మహాత్మనః । సన్నివృత్యాహవాత్తస్మాత్ప్రవివేశ
పురీం తతః ॥ ౧ ॥ సోనుస్మృత్య వధం తేషాం రాక్షసానాం తరస్వినామ్ । క్రోధతామ్రేక్ష
ణశ్శూరో నిర్జగామాథ రావణిః ॥ ౨ ॥ స పశ్చిమేన ద్వారేణ నిర్యయౌ రాక్షసైర్వృతః ।
ఇంద్రజిత్తు మహావీర్యః పౌలస్త్యో దేవకంటకః ॥ ౩ ॥ ఇంద్రజిత్తు తతో దృష్ట్వా భ్రాతరౌ
రామలక్ష్మణౌ । రణాయాభ్యుద్యతౌ వీరౌ మాయాం ప్రాదుష్కరోత్తదా ॥ ౪ ॥ ఇంద్రజిత్తు
రథే స్థాప్య సీతాం మాయామయీం తతః । బలేన మహతావృత్య తస్యా వధమరోచయత్ ॥
౫ ॥ మోహనార్థం తు సర్వేషాం బుద్ధిం కృత్వా సుదుర్మతిః । హంతుం సీతాం వ్యవసితో
వానరాభిముఖో యయౌ ॥ ౬ ॥ తం దృష్ట్వా త్వభినిర్యాంతం నగర్యాః కాననౌకసః । ఉత్పే
తురభిసంక్రుద్ధాశ్శిలాహస్తా యుయుత్సవః ॥ ౭ ॥ హనూమాన్పురతస్తేషాం జగామ కపి
కుంజరః । ప్రగృహ్య సుమహచ్ఛృంగం పర్వతస్య దురాసదమ్ ॥ ౮ ॥ స దదర్శ హతానం
దాం సీతామింద్రజితో రథే । ఏకవేణీధరాం దీనాముపవాసకృశాననామ్ ॥ ౯ ॥ పరిక్లి
ష్టైకవసనామమృజాం రాఘవప్రియామ్ । రజోమలాభ్యామాలిప్తైస్సర్వగాత్రైర్వర
స్త్రియమ్ ॥ ౧౦ ॥ తాం నిరీక్ష్య ముహూర్తం తు మైథిలీమధ్యవస్య చ । బభూవాచిరదృ
ష్టా హి తేన సా జనకాత్మజా ॥ ౧౧ ॥ తాం దృష్ట్వా మలదిగ్ధాంగీం రథస్థాం తత్ర మైథిలీమ్ । బా

ష్పపర్యాకులముఖోహనూమాన్ వ్యథితోఽభవత్ ॥ ౧౨ ॥ అబ్రవీత్తాంతు శోకార్తాం
నిరానందాంతపస్వినీమ్ । సీతాంరథస్థతాందృష్ట్వా రాక్షసేంద్రసుతాశ్రితామ్॥౧౩॥ కిం
సమర్థితమస్యేతిచింతయన్ సమహాకపిః । సహతైర్వానరశ్రేష్ఠైరభ్యధావత రా
వణిమ్॥౧౪॥ తద్వానరబలందృష్ట్వా రావణిః క్రోధమూర్ఛితః।కృత్వా వికోశంనిస్త్రింశం
మూర్ధ్ని సీతాంప్రధర్షయత్ ॥ ౧౫ ॥ తాంస్త్రియంపశ్యతాం తేషాంతాడయామాస
రావణిః । క్రోశంతీంరామరామేతిమాయయాయోజితాంరథే ॥ ౧౬ ॥గృహీతమూర్ధ
జాందృష్ట్వాహనూమాన్ దైన్యమాగతః । శోకజంవారినేత్రాభ్యాముత్సృజన్మారుతాత్మ
జః ॥ ౧౭ ॥ తాందృష్ట్వాచారుసర్వాంగీంరామస్యమహిషీంప్రియామ్।అబ్రవీత్పరుషం
వాక్యంక్రోధాద్రక్షోఽధిపాత్మజమ్ ॥ ౧౮ ॥ దురాత్మన్నాత్మనాశాయకేశపక్షేపరా
మృశః । బ్రహ్మర్షీణాంకులేజాతోరాక్షసీంయోనిమాశ్రితః ॥ ౧౯ ॥ ధిక్త్వాం పాపస
మాచారంయస్యతేమతిరీదృశీ । నృశంసానార్యదుర్వృత్తక్షుద్రపాపపరాక్రమ ॥ ౨౦ ॥
అనార్యస్యేదృశంకర్మ ఘృణా తేనాస్తినిర్ఘృణ । చ్యుతాగృహాచ్చరాజ్యాచ్చ రామ
హస్తాచ్చమైథిలీ ॥ ౨౧ ॥ కింతవైషాపరాద్ధాహియదేనాంహంతుమిచ్ఛసి । సీతాంచ
హత్వానచిరంజీవిష్యసికథంచన ॥ ౨౨ ॥ వధార్హకర్మణానేనమమహస్తగతోహ్య
సి । యేచస్త్రీఘాతినాంలోకాలోకవధ్యైశ్చకుత్సితాః ॥ ౨౩ ॥ ఇహ జీవితముత్సృజ్య
ప్రేత్యతాన్ ప్రతిపత్స్యసే । ఇతిబ్రువాణోహనుమాన్ సాయుధైర్హరిభిర్వృతః ॥
౨౪ ॥ అభ్యధావతసంక్రుద్ధోరాక్షసేంద్రసుతంప్రతి । ఆపతంతం మహావీర్యం తదనీ
కంవనౌకసామ్ ॥ ౨౫ ॥ రక్షసాంభీమకాయానామనీకంతున్యవారయత్ ।సతాంబాణ
సహస్రేణవిక్షోభ్యహరివాహినీమ్ ॥ ౨౬ ॥ హరిశ్రేష్ఠంహనూమంతమింద్రజిత్ప్ర
త్యువాచహ । సుగ్రీవస్త్వంచరామశ్చయన్నిమిత్తమిహాగతాః ॥ ౨౭ ॥ తాంహనిష్యామి
వైదేహీమద్యైవతవపశ్యతః । ఇమాంహత్వాతతోరామంలక్ష్మణంత్వాంచ వానర ॥
౨౮ ॥ సుగ్రీవంత్వాం గదంచైవతంచానార్యం విభీషణమ్। నహంతవ్యాఃస్త్రియశ్చేతి
యద్బ్రవీషిప్లవంగమ ॥ ౨౯ ॥ పీడాకరమమిత్రాణాంయత్స్యాత్కర్తవ్యమేవతత్ ॥
తమేవముక్త్వారుదతీంసీతాంమాయామయీంతదా ॥ ౩౦ ॥ శితధారేణ ఖడ్గేన నిజఘా
నేంద్రజిత్స్వయమ్ । యజ్ఞోపవీతమార్గేణఛిన్నాతేనతపస్వినీ ॥ ౩౧ ॥ సాపృథివ్యాంపృ
థుశ్రోణీపపాతప్రియదర్శనా । తామింద్రజిత్స్వయంహత్వా హనూమంతమువాచ
హ ॥ ౩౨ ॥ మయారామస్యపశ్యేమాంకోపేనచనిషూదితామ్ । ఏషావిశస్తావైదేహీవి
ఫలోవఃపరిశ్రమః ॥ ౩౩ ॥ తతఃఖడ్గేనమహతాహత్వాతామింద్రజిత్స్వయమ్ । హృష్ట
స్సరథమాస్థాయవిననాదమహాస్వనమ్ ॥ ౩౪ ॥ వానరాశ్శుశ్రువుశ్శబ్దమదూరేప్రత్యవ
స్థితాః । వ్యాదితాస్యస్యనదతస్తద్దుర్గంసంశ్రితస్యచ ॥ ౩౫ ॥ తదాతుసీతాంవినిహత్య
దుర్మతిఃప్రహృష్టచేతాస్సబభూవరావణిః । తంహృష్టరూపంసముదీక్ష్య వానరా విషణ్ణ
రూపాస్సమభిప్రదుద్రువుః ॥ ౩౬ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకాశీతితమస్సర్గః ॥ ౮౧ ॥

శ్రుత్వాతుభీమనిర్హ్రాదంశక్రాశనిసమస్వనమ్ । వీక్షమాణాదిశస్సర్వా దు
ద్రువుర్వానరర్షభాః ॥ ౧ ॥ తానువాచతతస్సర్వాన్ హనూమాన్మారుతాత్మజః । వి
షణ్ణవదనాన్ దీనాంస్త్రస్తాన్విద్రవతఃపృథక్ ॥ ౨ ॥ కస్మాద్విషణ్ణవదనా విద్రవథ
ప్లవంగమాః । త్యక్తయుద్ధసముత్సాహాఃశూరత్వంక్వనువోగతమ్ ॥ ౩ ॥ పృష్ఠతోనువ్ర
జధ్వంమామగ్రతోయాంతమాహవే । శూరైరభిజనోపేతైరయుక్తంహినివర్తితుమ్ ॥
౪ ॥ ఏవముక్తాస్సంహృష్టావాయుపుత్రేణధీమతా । శైలశృంగాన్ద్రుమాంశ్చైవ జ

గృహ్యహృష్టమానసాః ॥ ౫ ॥ అభిపేతుశ్చగర్జంతో రాక్షసా వానరర్షభాః । ప
రివార్య హనూమంతమన్వయుశ్చ మహాహవే ॥ ౬ ॥ స తైర్వానరముఖ్యైశ్చ హనూ
మాన్ సర్వతో వృతః । హుతాశన ఇవార్చిష్మానదహచ్ఛత్రువాహినీమ్ ॥ ౭ ॥ స రాక్ష
సానాం కదనం చకార సుమహాకపిః । వృతో వానరసైన్యేన కాలాంతకయమోపమః ॥ ౮ ॥
స తు కోపేన చావిష్టః శోకేన చ మహాకపిః । హనూమాన్ రావణిరథే పాతయన్మ
హతీం శిలామ్ ॥ ౯ ॥ తామాపతంతీం దృష్ట్వైవ రథస్సారథినా తదా । విధేయాశ్వసమా
యుక్తస్సుదూరమపవాహితః ॥ ౧౦ ॥ తమింద్రజితమప్రాప్య రథస్థం సహసారథిమ్ । వి
వేశ ధరణీం భిత్త్వా సా శిలా వ్యర్థముద్యతా ॥ ౧౧ ॥ పాతితాయాం శిలాయాం తు రక్షసాం
వ్యథితా చమూః । నిపతంత్యా చ శిలయా రాక్షసా మథితా భృశమ్ ॥ ౧౨ ॥ తమభ్యధా
వన్ శతశో నదంతః కాననౌకసః । తే ద్రుమాంశ్చ మహాకాయా గిరిశృంగాణి చోద్యతాః ॥
౧౩ ॥ చిక్షిపురింద్రజితః సంఖ్యే వానరా భీమవిక్రమాః । వృక్షశైలమహావర్షం విసృ
జంతః ప్లవంగమాః ॥ ౧౪ ॥ శత్రూణాం కదనం చక్రుర్నేదుశ్చ వివిధైః స్వరైః । వానరై
స్తైర్మహాభీమైర్ఘోరరూపా నిశాచరాః ॥ ౧౫ ॥ వీర్యాదభిహతా వృక్షైర్వ్యవేష్టం
తరణాజిరే । స్వసైన్యమభివీక్ష్యాథ వానరైర్జితమింద్రజిత్ ॥ ౧౬ ॥ ప్రగృహీతాయు
ధః క్రుద్ధః పరానభిముఖో యయౌ । స శరౌఘానభిసృజన్ స్వసైన్యేనాభిసంవృతః ॥ ౧౭ ॥
జఘాన కపిశార్దూలాన్ సుబహూన్ దృష్టవిక్రమః । శూలైరశనికల్పైశ్చ పట్టసైః కూట
ముద్గరైః ॥ ౧౮ ॥ తే చాప్యనుచరాంస్తస్య వానరా జఘ్నురోజసా । సస్కంధవిటపైస్సా
లైః శిలాభిశ్చ మహాబలః ॥ ౧౯ ॥ హనూమాన్ కదనం చక్రే రక్షసాం భీమకర్మణామ్ । తే
నాథనిహతాస్త్రస్తా రాక్షసా భీమవిక్రమాః ॥ ౨౦ ॥ విద్రుతాశ్శతశస్సర్వే రాఘవస్య
హితైషిణా । స నివార్య పరానీకమబ్రవీత్తాన్ వనౌకసః ॥ ౨౧ ॥ హనూమాన్ సంనివర్త
ధ్వం న నస్సాధ్యమిదం బలమ్ । త్యక్త్వా ప్రాణాన్ విచేష్టంతో రామప్రియచికీర్షవః ॥
౨౨ ॥ యన్నిమిత్తం హి యుధ్యామో హతా సా జనకాత్మజా । ఇమమర్థం హి విజ్ఞాప్య
రామం సుగ్రీవమేవ చ ॥ ౨౩ ॥ తౌ యత్ప్రతివిధాస్యేతే తత్కరిష్యామహే వయమ్ । ఇ
త్యుక్త్వా వానరశ్రేష్ఠో వారయన్ సర్వవానరాన్ ॥ ౨౪ ॥ శనైశ్శనైరసంత్రస్తస్సబలస్స
న్యవర్తత । స తం ప్రేక్ష్య హనూమంతం వ్రజంతం యత్ర రాఘవః ॥ ౨౫ ॥ స హోతు
కామో దుష్టాత్మా గతశ్చైత్యం నికుంభిలామ్ । నికుంభిలామధిష్ఠాయ పావకం జుహువేం
ద్రజిత్ ॥ ౨౬ ॥ యజ్ఞభూమ్యాం తు విధివత్పావకస్తేన రక్షసా । హూయమానః ప్రజ
జ్వాల మాంసశోణితభుక్ తదా ॥ ౨౭ ॥ సోఽర్చిః పినద్ధో దదృశే హోమశోణితతర్పి
తః । సంధ్యాగత ఇవాదిత్యస్స తీవ్రాగ్నిస్సముత్థితః ॥ ౨౮ ॥ అథేంద్రజిద్రాక్షస
భూతయే తు జుహావ హవ్యం విధినా విధానవిత్ । దృష్ట్వా వ్యతిష్ఠంత చ రాక్షసాస్తే మహాస
మూహేషు నయానయజ్ఞాః ॥ ౨౯ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ద్వ్యశీతితమస్సర్గః.

రాఘవశ్చాపి విపులం తం రాక్షసవనౌకసామ్ । శ్రుత్వా సంగ్రామనిర్ఘోషం
జాంబవంతమువాచ హ ॥ ౧ ॥ సౌమ్య నూనం హనుమతా క్రియతే కర్మ దుష్కరమ్ । శ్రూ
యతే చ మహాభీమస్సుమహానాయుధస్వనః ॥ ౨ ॥ తద్గచ్ఛ కురు సాహాయ్యం స్వబలేనా
భిసంవృతః । క్షిప్రమృక్షపతే తస్య కపిశ్రేష్ఠస్య యుధ్యతః ॥ ౩ ॥ ఋక్షరాజస్తథోక్త
స్తు స్వేనానీకేన సంవృతః । ఆగచ్ఛత్ పశ్చిమద్వారం హనూమాన్ యత్ర వానరః ॥ ౪ ॥ అథా
యాంతం హనూమంతం దదర్శర్క్షపతిః పథి । వానరైః కృతసంగ్రామైః శ్వసద్భిరభిసం
వృతమ్ ॥ ౫ ॥ దృష్ట్వా పథి హనూమాంశ్చ తదృక్షబలసంవృతమ్ । నీలమేఘనిభం భీమం
సన్నివార్య న్యవర్తత ॥ ౬ ॥ స తేన సహ సైన్యేన సన్నికర్షం మహాయశాః । శీఘ్రమా

గమ్యరామాయమహఃజితోవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౭ ॥ సమరేయుధ్యమానానామస్మాకంప్రే
క్షతాంచసః । జఘానరుదతీంసీతామింద్రజిద్రావణాత్మజః ॥ ౮ ॥ ఉద్భ్రాంతచిత్త
స్తాందృష్ట్వావిషణ్ణోహమరిందమ । తదహంభవతోవృత్తంవిజ్ఞాపయితుమాగతః ॥ ౯ ॥ త
స్యతద్వచనంశ్రుత్వారాఘవశ్శోకమూర్ఛితః । నిపపాతతదాభూమౌఛిన్నమూలఇవ
ద్రుమః ॥ ౧౦ ॥ తంభూమౌదేవసంకాశంపతితందృశ్యరాఘవమ్ । అభిపేతుస్సముత్ప
త్యసర్వతఃకపిసత్తమాః ॥ ౧౧ ॥ అసించన్సలిలైశ్చైనంపద్మోత్పలసుగంధిభిః । ప్రదహం
తమసహ్యాంచసహసాగ్నిమివోత్థితమ్ ॥ ౧౨ ॥ తంలక్ష్మణోథబాహుభ్యాంపరిష్వజ్య
సుదుఃఖితః । ఉవాచరామమస్వస్థంవాక్యంహేత్వర్థసంయుతమ్ ॥ ౧౩ ॥ శుభేవ
ర్త్మనితిష్ఠంతంత్వామార్యవిజితేంద్రియమ్ । అనర్థేభ్యోనశక్నోతిత్రాతుంధర్మోని
రర్థకః ॥ ౧౪ ॥ భూతానాంస్థావరాణాంచజంగమానాంచదర్శనమ్ । యథాస్తినత
థాధర్మస్తేననాస్తీతిమేమతిః ॥ ౧౫ ॥ యథైవస్థావరంవ్యక్తంజంగమంచతథావిధమ్ ।
నాయమర్థస్తథాయుక్తస్త్వద్విధోనవిపద్యతే ॥ ౧౬ ॥ యద్యధర్మోభవేద్భూతోరావ
ణోనరకంవ్రజేత్ । భవాంశ్చధర్మసంయుక్తోనైవంవ్యసనమాప్నుయాత్ ॥ ౧౭ ॥ తస్య
చవ్యసనాభావాద్వ్యసనంచగతేత్వయి । ధర్మోభవత్యధర్మశ్చపరస్పరవిరోధినౌ ॥ ౧౮ ॥
ధర్మేణోపలభేద్ధర్మమధర్మంచాప్యధర్మతః । యద్యధర్మేణయుజ్యేయుర్యేష్వధర్మఃప్ర
తిష్ఠితః ॥ ౧౯ ॥ యదిధర్మేణయుజ్యేరన్నాధర్మరుచయోజనాః । ధర్మేణచరతాంధర్మ
స్తథాచైషాంఫలంభవేత్ ॥ ౨౦ ॥ యస్మాదర్థావివర్ధంతేయేష్వధర్మఃప్రతిష్ఠి
తః । క్లిశ్యంతేధర్మశీలాశ్చతస్మాదేతౌనిరర్థకౌ ॥ ౨౧ ॥ వధ్యంతేపాపకర్మాణోయ
ద్యధర్మేణరాఘవ । వధకర్మహతోధర్మఃసహతఃకంవధిష్యతి ॥ ౨౨ ॥ అథవావిహి
తేనాయంహన్యతేహంతివాపరమ్ । విధిరాలిప్యతేతేననసపాపేనకర్మణా ॥ ౨౩ ॥
అదృష్టప్రతికారేణఅవ్యక్తేనాసతాసతా । కథంశక్యంపరంప్రాప్తుంధర్మేణారివికర్శ
న ॥ ౨౪ ॥ యదిసత్స్యాత్సతాంముఖ్యనాసత్స్యాత్తవకించన । త్వయాయదీదృశంప్రా
ప్తంతస్మాత్సన్నోపపద్యతే ॥ ౨౫ ॥ అథవాదుర్బలఃక్లీబోబలంధర్మోనువర్తతే । దు
ర్బలోహృతమర్యాదోనసేవ్యఇతిమేమతిః ॥ ౨౬ ॥ బలస్యయదిచేద్ధర్మోగుణభూతఃప
రాక్రమే । ధర్మముత్సృజ్యవర్తస్వయథాధర్మేతథాబలే ॥ ౨౭ ॥ అథచేత్సత్యవచ
నంధర్మఃకిలపరంతప । అనృతస్త్వయ్యకరుణఃకింనబద్ధస్త్వయాపితా ॥ ౨౮ ॥ యది
ధర్మోభవేద్భూతోహ్యధర్మోవాపరంతప । నస్మహత్వామునింవజ్రీకుర్యాదిజ్యాంశత
క్రతుః ॥ ౨౯ ॥ అధర్మస్సంశ్రితోధర్మోవినాశయతిరాఘవ । సర్వమేతద్యథాకామం
కాకుత్స్థకురుతేనరః ॥ ౩౦ ॥ మమచేదంమతంతాతధర్మోయమితిరాఘవ । ధర్మమూ
లంత్వయాఛిన్నంరాజ్యముత్సృజతాతదా ॥ ౩౧ ॥ అర్థేభ్యోహివివృద్ధేభ్యస్సంవృత్తే
భ్యస్తతస్తతః । క్రియాస్సర్వాఃప్రవర్తంతేపర్వతేభ్యఇవాపగాః ॥ ౩౨ ॥ అర్థేన
హివిముక్తస్యపురుషస్యాల్పతేజసః । వ్యుచ్ఛిద్యంతేక్రియాస్సర్వాగ్రీష్మేకుసరితోయ
థా ॥ ౩౩ ॥ సోయమర్థంపరిత్యజ్యసుఖకామస్సుఖైధితః । పాపమారభతేకర్తుంతతో
దోషఃప్రవర్తతే ॥ ౩౪ ॥ యస్యార్థాస్తస్యమిత్రాణియస్యార్థాస్తస్యబాంధవాః ।
యస్యార్థాస్సపుమాఁల్లోకేయస్యార్థాస్సచపండితః ॥ ౩౫ ॥ యస్యార్థాస్సచవి
క్రాంతోయస్యార్థాస్సచబుద్ధిమాన్ । యస్యార్థాస్సమహాభాగోయస్యార్థాస్స
గుణాన్వితః ॥ ౩౬ ॥ అర్థస్యైతేపరిత్యాగేదోషాఃప్రవ్యాహృతామయా । రాజ్యము
త్సృజతాధీరయేనబుద్ధిస్త్వయాకృతా ॥ ౩౭ ॥ యస్యార్థాధర్మకామార్థాస్తస్యస
ర్వంప్రదక్షిణమ్ । అధనేనార్థకామేననార్థశ్శక్యోవిచిన్వతా ॥ ౩౮ ॥ హర్షఃకా

మశ్చదర్పశ్చ ధర్మః క్రోధశ్శమో దమః । అర్థాదేతాని సర్వాణి ప్రవర్తంతే నరాధి
ప ॥ ౩౮ ॥ తేషాం నశ్యత్వయం లోకశ్చరతాం ధర్మచారిణామ్। తేఽర్థాస్త్వయి న దృశ్యం
తే మదిర్నేషు యథా గ్రహాః ॥ ౪౦ ॥ త్వయి ప్రవ్రజితే వీర గురోశ్చ వచనే స్థితే। రక్షసా
పహృతా భార్యా ప్రాణైః ప్రియతరా తవ ॥ ౪౧ ॥ తదద్య విపులం వీర దుఃఖమింద్రజితా
కృతమ్। కర్మణా వ్యపనేష్యామి తస్మాదుత్తిష్ఠ రాఘవ ॥ ౪౨ ॥ ఉత్తిష్ఠ నరశార్దూల దీ-
ర్ఘబాహో దృఢవ్రత। కిమాత్మానం మహాత్మానమాత్మానం నావబుధ్యసే॥ ౪౩ ॥ అ
హమనఘ తవాద్యతః ప్రియార్థం జనకసుతానిధనం నిరీక్ష్య రుష్టః। సహయగజరథాం
సరాక్షసేంద్రాం భృశమిషుభిర్వినిపాతయామి లంకామ్ ॥ ౪౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధ
కాండే - త్ర్యశీతితమస్సర్గః.

రామమాశ్వాసయానే తు లక్ష్మణే భ్రాతృవత్సలే। నిక్షిప్య గుల్మాన్స్వస్థానే తత్రా
గచ్ఛద్విభీషణః ॥ ౧ ॥ నానాప్రహరణైర్వీరైశ్చతుర్భిరభిసంవృతః। నీలాంజనచయా
కారైర్మాతంగైరివ యూథపః ॥ ౨ ॥ సోఽభిగమ్య మహాత్మానం రాఘవం శోకలాలసమ్।
వానరాంశ్చైవ దదృశే బాష్పపర్యాకులేక్షణాన్ ॥ ౩ ॥ రాఘవం చ మహాత్మానమిక్ష్వా
కుకులనందనమ్। దదర్శ మోహమాపన్నం లక్ష్మణస్యాంకమాశ్రితమ్॥ ౪ ॥ పీడితం శో
కసంతప్తం దృష్ట్వా రామం విభీషణః। అంతర్దుఃఖేన దీనాత్మా కిమేతదితి సోఽబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ వి
భీషణముఖం దృష్ట్వా సుగ్రీవం తాంశ్చ వానరాన్। లక్ష్మణోవాచ మందార్థమిదం బా
ష్పపరిప్లుతః ॥ ౬ ॥ హతామింద్రజితా సీతామిహ శ్రుత్వైవ రాఘవః। హనూమద్వచనా
త్సౌమ్య తతో మోహముపాగతః ॥ ౭ ॥ కథయంతం తు సౌమిత్రిం సన్నివార్య విభీషణః। పు
ష్కలార్థమిదం వాక్యం విసంజ్ఞం రామమబ్రవీత్ ॥ ౮ ॥ మనుజేంద్రార్థరూపేణ
యదుక్తం చ హనూమతా। తదయుక్తమహం మన్యే సాగరస్యేవ శోషణమ్ ॥ ౯ ॥ అభి
ప్రాయం తు జానామి రావణస్య దురాత్మనః। సీతాం ప్రతి మహాబాహో న చ ఘాతం క
రిష్యతి ॥ ౧౦ ॥ యాచ్యమానస్సుబహుశో మయా హితచికీర్షుణా। వైదేహీముత్సృజ
స్వేతి న చ తత్కృతవాన్వచః ॥ ౧౧ ॥ నైవ సామ్నా న భేదేన న దానేన కుతోఽన్యథా। సా
ద్రష్టుమపి శక్యేత నైవ చాన్యేన కేనచిత్ ॥ ౧౨ ॥ వానరాన్మోహయిత్వా తు ప్రతియా
తస్స రాక్షసః। చైత్యం నికుంభిలాం నామ తత్ర హోమం కరిష్యతి ॥ ౧౩ ॥ హుతవాను
పయాతో హి దేవైరపి సవాసవైః। దురాధర్షో భవత్యేష సంగ్రామే రావణాత్మజః ॥
౧౪ ॥ తేన మోహయతా నూనమేషా మాయా ప్రయోజితా। విఘ్నమన్విచ్ఛతా తత్ర
వానరాణాం పరాక్రమే ॥ ౧౫ ॥ ససైన్యాస్తత్ర గచ్ఛామో యావత్తన్న సమాప్యతే।
త్యజేమం నరశార్దూల మిథ్యాసంతాపమాగతమ్॥ ౧౬ ॥ సీదతే హి బలం సర్వం దృష్ట్వా
త్వాం శోకకర్శితమ్। ఇహ త్వం స్వస్థహృదయస్తిష్ఠ సత్త్వసముచ్ఛ్రితః ॥ ౧౭ ॥ లక్ష్మ
ణం ప్రేషయాస్మాభిస్సహ సైన్యానుకర్షిభిః। ఏష తం నరశార్దూలో రావణిం నిశితై
శ్శరైః ॥ ౧౮ ॥ త్యాజయిష్యతి తత్కర్మ తతో వధ్యో భవిష్యతి। తస్యైతే నిశితాస్తీ
క్ష్ణాః పత్రిపత్రాంగవాజినః ॥ ౧౯ ॥ పతత్రిణ ఇవాసౌమ్యాః శరాః పాస్యంతి శోణి
తమ్। తం సందిశ మహాబాహో లక్ష్మణం శుభలక్షణమ్ ॥ ౨౦ ॥ రాక్షసస్య వినాశా
య వజ్రం వజ్రధరో యథా ॥ మనుజవర న కాలవిప్రకర్షో రిపునిధనం ప్రతి యః క్షమో
ఽద్య కర్తుమ్। త్వమతిసృజ రిపోర్వధాయ బాణమసురరిపోర్మథనే యథా మహేం
ద్రః ॥ ౨౧ ॥ సమాప్తకర్మా హి స రాక్షసాధిపో భవత్యదృశ్యః సమరే సురాసురైః।
యుయుత్సతా తేన సమాప్తకర్మణా భవేత్సురాణామపి సంశయో మహాన్ ॥ ౨౨ ॥ ఇ
తి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - చతురశీతితమస్సర్గః

తస్యతద్వచనంశ్రుత్వా రాఘవశ్శోకకర్శితః। నోపధారయతేవ్యక్తంయదుక్తం తేనరక్షసా ॥ ౧ ॥ తతోధైర్యమవష్టభ్యరామఃపరపురంజయః। విభీషణ ముపాసీన మువాచకపి సన్నిధౌ ॥ ౨ ॥ నైరృతాధిపతే వాక్యంయదుక్తంతే విభీషణ। భూయ స్తచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామిబ్రూహియత్తేవివక్షితమ్ ॥ ౩ ॥ రాఘవస్యవచఃశ్రుత్వా వాక్యం వాక్యవిశారదః। యత్తత్పునరిదంవాక్యంబభాషేసవిభీషణః ॥ ౪ ॥ యథాజ్ఞప్తంమహా బాహోత్వయాగుల్మనివేశనమ్। తత్తథానుష్ఠితంవీరత్వద్వాక్యసమనంతరమ్ ॥ ౫ ॥ తాన్యనీకానిసర్వాణివిభక్తానిసమంతతః। విన్యస్తాయూథపాశ్చైవ యథా న్యాయం వి భాగశః ॥ ౬ ॥ భూయస్తుమమవిజ్ఞాప్యంతచ్ఛృణుష్వమహాయశః। త్వయ్యకారణ సంత ప్తేసంతప్తహృదయావయమ్ ॥ ౭ ॥ త్యజరాజన్నిమంశోకంమిథ్యాసంతాపమాగతమ్।త దియాం త్యజ్యతాంచింతాశత్రుహర్షవివర్ధనీ ॥ ౮ ॥ ఉద్యమఃక్రియతాంవీరహర్షః సముపసేవ్యతామ్। ప్రాప్తవ్యాయదితేసీతాహంతవ్యాశ్చ నిశాచరాః ॥ ౯ ॥ రఘు నందనవక్ష్యామిశ్రూయతాం మేహితంవచః। సాధ్వయంయాతుసౌమిత్రిర్బలేనమహ తావృతః ॥ ౧౦ ॥ నికుంభిలాయాంసంప్రాప్యహంతుంరావణిమాహవే। ధనుర్మండ లనిర్ముక్తైరాశీవిషవిషోపమైః ॥ ౧౧ ॥ శరైర్హంతుంమహేష్వాసోరావణింసమితింజ యః। తేనవీరేణతపసావరదానాత్స్వయంభువః ॥ ౧౨ ॥ అస్త్రంబ్రహ్మశిరఃప్రాప్తం కామగాశ్చతురంగమాః। సఏషసహసైన్యేనప్రాప్తఃకిలనికుంభిలామ్ ॥ ౧౩ ॥ యద్యు త్తిష్ఠేత్కృతంకర్మహతాన్సర్వాంశ్చవిద్ధినః। నికుంభిలామసంప్రాప్తమహుతా గ్నించయోరిపుః ॥ ౧౪ ॥ త్వామాతతాయినంహన్యాదింద్రశత్రోస్సతేవధః।వరోదత్తోమ హాబాహోసర్వలోకేశ్వరేణవై ॥ ౧౫ ॥ ఇత్యేవంవిహితోరాజన్వధస్తస్యైష ధీమ తః। వధాయేంద్రజితోరామసందిశస్వమహాబల ॥ ౧౬ ॥ హతేతస్మిన్ హతంవిద్ధి రావ ణంససుహృజ్జనమ్। విభీషణవచఃశ్రుత్వా రాఘవోవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౭ ॥ జానా మితస్యరౌద్రస్యమాయాంసత్యపరాక్రమ। సహిబ్రహ్మాస్త్రవిత్ప్రాజ్ఞోమహామాయో మహాబలః ॥ ౧౮ ॥ కరోత్యసంజ్ఞాన్సంగ్రామేదేవాన్సవరుణానపి। తస్యాంతరిక్షే చరతస్సరథస్యమహాయశః ॥ ౧౯ ॥ నగతిర్జ్ఞాయతేవీరసూర్యస్యేవాభ్రసంప్లవే। రా ఘవస్తురిపోర్జ్ఞాత్వామాయావీర్యందురాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ లక్ష్మణంకీర్తిసంపన్నమిదం వచనమబ్రవీత్। యద్వానరేంద్రస్యబలంతేనసర్వేణసంవృతః ॥ ౨౧ ॥ హనూమత్ప్ర ముఖైశ్చైవయూథపైస్సహలక్ష్మణ। జాంబవేనర్క్షపతినాసహసైన్యేన సంవృతః ॥ ౨౨ ॥ జహితంరాక్షససుతంమాయాబలవిశారదమ్। అయంత్వాంసచివైస్సార్ధం మహాత్మారజనీచరః ॥ ౨౩ ॥ అభిజ్ఞస్తస్యదేశస్యపృష్ఠతోనుగమిష్యతి। రాఘవస్యవచః శ్రుత్వాలక్ష్మణస్సవిభీషణః ॥ ౨౪ ॥ జగ్రాహకార్ముకశ్రేష్ఠమన్యద్భీమపరాక్రమః। సన్నద్ధఃకవచీఖడ్గీ సశరీ హేమ చాపధృత్ ॥ ౨౫ ॥ రామపాదావుపస్పృశ్య హృష్ట స్సౌమిత్రిరబ్రవీత్। అద్యమత్కార్ముకోన్ముక్తాశ్శరానిర్భిద్య రావణిమ్ ॥ ౨౬ ॥ లం కామభిపతిష్యంతిహంసాఃపుష్కరిణీమివ। అద్యైవతస్యరౌద్రస్య శరీరం మామకాశ్శ రాః ॥ ౨౭ ॥ విధమిష్యంతిభిత్త్వాతంమహాచాపగుణాచ్చ్యుతాః। సఏవముక్త్వాద్యుతిమాన్ వచనంభ్రాతురగ్రతః ॥ ౨౮ ॥ సరావణివధాకాంక్షీలక్ష్మణస్త్వరితోయయౌ। సో భివాద్యగురోఃపాదౌకృత్వాచాపిప్రదక్షిణమ్ ॥ ౨౯ ॥ నికుంభిలా మభియయౌచైత్యం రావణిపాలితామ్। విభీషణేనసహితోరాజపుత్రఃప్రతాపవాన్ ॥ ౩౦ ॥ కృతస్వస్త్యయ నోభ్రాత్రాలక్ష్మణస్త్వరితోయయౌ। వానరాణాంసహస్రైస్తుహనూమాన్ బహుభి

వృతః ॥ ౩౧ ॥ విభీషణశ్చ సామాత్యస్తదా లక్ష్మణమన్వయాత్ । మహతా హరిసైన్యేన సవేగమభిసంవృతః ॥ ౩౨ ॥ ఋక్షరాజబలం చైవ దదర్శ పథి విష్ఠితమ్ । స గత్వా దూరమధ్వానం సౌమిత్రిర్మిత్రనందనః ॥ ౩౩ ॥ రాక్షసేంద్రబలం దూరాదపశ్యద్వ్యూహమాస్థితమ్ । స సంప్రాప్య ధనుష్పాణిర్మాయాయోగమరిందమః ॥ ౩౪ ॥ తస్థౌ బ్రహ్మవిధానేన విజేతుం రఘునందనః । విభీషణేన సహితో రాజపుత్రః ప్రతాపవాన్ ॥ ౩౫ ॥ అంగదేన చ వీరేణ తథానిలసుతేన చ ॥ వివిధమమలశస్త్రభాస్వరం తద్ధ్వజగహనం విపులం మహారథైశ్చ । ప్రతిభయతమమప్రమేయవేగం తిమిరమివ ద్విషతాం బలం వివేశ ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచాశీతితమస్సర్గః

అథ తస్యామవస్థాయాం లక్ష్మణం రావణానుజః । విచింత్య రాక్షసో వాక్యమర్థసాధకమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ యదేతద్రాక్షసానీకం మేఘశ్యామం ప్రలోక్యతే । ఏతదాయోధ్యతాం శీఘ్రం కపిభిః పాదపాయుధైః ॥ ౨ ॥ అస్యానీకస్య మహతో భేదనే యత లక్ష్మణ । రాక్షసేంద్రసుతోఽప్యస్మిన్ భిన్నే దృశ్యో భవిష్యతి ॥ ౩ ॥ స త్వమింద్రాశనిప్రఖ్యైః శరైరవకిరన్ పరాన్ । అభిద్రవాశు యావద్వై నైతత్కర్మ సమాప్యతే ॥ ౪ ॥ జహీమం దురాత్మానం మాయావృత్తమధార్మికమ్ । రావణిం క్రూరకర్మాణం సర్వలోకభయావహమ్ ॥ ౫ ॥ విభీషణవచః శ్రుత్వా లక్ష్మణశ్శుభలక్షణః । వవర్ష శరవర్షాణి రాక్షసేంద్రసుతం ప్రతి ॥ ౬ ॥ ఋక్షాః శాఖామృగాశ్చాపి శైలవృక్షశిలాయుధాః । అభ్యధావంత సహితాస్తదనీకమవస్థితమ్ ॥ ౭ ॥ రాక్షసాశ్చ శితైర్బాణైరసిభిః శక్తితోమరైః । ఉద్యతైస్సమవర్తంత కపిసైన్యం జిఘాంసవః ॥ ౮ ॥ స సంప్రహారస్తుములః సంజజ్ఞే కపిరక్షసామ్ । శబ్దేన మహతా లంకాం నాదయన్ వై సమంతతః ॥ ౯ ॥ శస్త్రైశ్చ బహుధాకారైశ్శితైర్బాణైశ్చ పాదపైః । ఉద్యతైర్గిరిశృంగైశ్చ ఘోరైరాకాశమావృతమ్ ॥ ౧౦ ॥ రాక్షసా వానరేంద్రేషు వికృతాననబాహవః । నిపాతయంతః శస్త్రాణి చక్రుస్తే సుమహద్భయమ్ ॥ ౧౧ ॥ తథైవ సకలైర్వృక్షైర్గిరిశృంగైశ్చ వానరాః । అభిజఘ్నుర్విజఘ్నుశ్చ సమరే రాక్షసర్షభాన్ ॥ ౧౨ ॥ ఋక్షవానరముఖ్యైశ్చ మహాకాయైర్మహాబలైః । రక్షసాం వధ్యమానానాం మహద్భయమజాయత ॥ ౧౩ ॥ స్వమనీకం విషణ్ణం తు శ్రుత్వా శత్రుభిరర్దితమ్ । త్యక్తస్రుగింద్రజిచ్ఛీఘ్రమసమాప్యైవ కర్మ తత్ ॥ ౧౪ ॥ స తు కర్మణ్యనివృత్తే మనశ్శల్యమివోద్వహన్ । పరిత్రాతుం బలం శీఘ్రముపచక్రామ శక్రజిత్ ॥ ౧౫ ॥ వృక్షాంధకారాన్నిర్గత్య జాతక్రోధస్స రావణిః । ఆరురోహ రథం సజ్జం పూర్వయుక్తం స రాక్షసః ॥ ౧౬ ॥ స భీమకార్ముకధరః కాలమేఘసమప్రభః । రక్తాస్యనయనః క్రుద్ధో బభౌ మృత్యురివాంతకః ॥ ౧౭ ॥ దృష్ట్వైవ తు రథస్థం తం పర్యవర్తత తద్బలమ్ । రక్షసాం భీమవేగానాం లక్ష్మణేన యుయుత్సతామ్ ॥ ౧౮ ॥ తస్మింస్తు కాలే హనుమానుత్పాట్య సుదురాసదమ్ । ధరణీధరసంకాశం మహావృక్షం మహాబలః ॥ ౧౯ ॥ స రాక్షసానాం తత్సైన్యం కాలాగ్నిరివ నిర్దహన్ । చకార బహుభిర్వృక్షైర్నిస్సంజ్ఞం యుధి వానరః ॥ ౨౦ ॥ విధ్వంసయంతం తరసా దృష్ట్వైవ పవనాత్మజమ్ । రాక్షసానాం సహస్రాణి హనూమంతమవాకిరన్ ॥ ౨౧ ॥ శితశూలధరాశ్శూలైరసిభిశ్చాసిపాణయః । శక్తిభిశ్శక్తిహస్తాశ్చ పట్టసైః పట్టసాయుధాః ॥ ౨౨ ॥ పరిఘైశ్చ గదాభిశ్చ చక్రైశ్చ శుభదర్శనైః । శతశశ్చ శతఘ్నీభిరాయసైరపి ముద్గరైః ॥ ౨౩ ॥ ఘోరైః పరశ్వధైశ్చైవ భిండిపాలైశ్చ రాక్షసాః । ముష్టిభిర్వజ్రకల్పైశ్చ తలైరశనిసన్నిభైః ॥ ౨౪ ॥ అభిజఘ్నుస్సమాసాద్య సమంతాత్పర్వతోపమమ్ । తేషాం చ హనుమాన్ క్రుద్ధశ్చకార

కదనంమహత్ ॥ ౨౫ ॥ సదదర్శకపిశ్రేష్ఠమనలోపమమింద్రజిత్ । సూదయంతమ
మిత్రఘ్నంస్వబలంపవనాత్మజమ్॥ ౨౬ ॥ ససారథిమువాచేదంయాహియత్రైషవాన
రః । క్షయమేవహినఃకుర్యాద్రాక్షసానాముపేక్షితః॥ ౨౭ ॥ ఇత్యుక్తస్సారథిస్తేన
యయౌయత్రసమారుతిః । వాహితస్తేనసరథోహనూమత్ప్రముఖేస్థితః॥ ౨౮ ॥ సోభ్యా
పేత్యశరాన్ఖడ్గాన్పట్టసాంశ్చపరశ్వధాన్ । అభ్యవర్షతదుర్ధర్షో రావణిః కపి
మూర్ధని॥ ౨౯ ॥ తానిశస్త్రాణిఘోరాణిప్రతిగృహ్య సమారుతిః । రోషేణ మహ
తావిష్టోవాక్యంచేదమువాచహ॥ ౩౦ ॥ యుధ్యస్వయదిశూరోసిరావణాత్మజదుర్మతే।వా
యుపుత్రంసమాసాద్యజీవన్నప్రతియాస్యసి॥ ౩౧ ॥ బాహుభ్యాంప్రతియుధ్యస్వయది
మేద్వంద్వమాహవే । వేగంసహస్వదుర్బుద్ధేతతస్త్వంరక్షసాంవరః॥ ౩౨ ॥ హనూ
మంతంజిఘాంసంతంసముద్యతశరాసనమ్।రావణాత్మజమాచష్టే లక్ష్మణాయ విభీషణః॥
౩౩ ॥ యోసౌవాసవనిర్జేతా రావణస్యాత్మసంభవః । సఏషరథమాస్థాయ హనూమం
తంజిఘాంసతి॥ ౩౪ ॥ తమప్రతిమకర్మస్థంచిత్రైశ్శత్రువిదారణైః । జీవితాంతకరై
ర్ఘోరైఃసౌమిత్రేరావణింజహి॥ ౩౫ ॥ ఇత్యేవముక్తస్తుతదామహాత్మావిభీషణే నారి
విభీషణేన । దదర్శతంపర్వతసన్నికాశంరణేస్థితంభీమబలందురంతమ్॥ ౩౬ ॥ ఇతిశ్రీమ
ద్యుద్ధకాండే- షడశీతితమస్సర్గః.

ఏవముక్త్వాతుసౌమిత్రింజాతరోషోవిభీషణః । ధనుష్పాణింతమాదాయ త్వరమా
ణోజగామసః ॥ ౧ ॥ అవిదూరంతతోగత్వాప్రవిశ్యచమహద్వనమ్ । దర్శయామాసత
త్కర్మలక్ష్మణాయవిభీషణః ॥ ౨ ॥ నీలజీమూతసంకాశంన్యగ్రోధం భీమ దర్శనమ్ ।
తేజస్వీరావణభ్రాతాలక్ష్మణాయన్యవేదయత్ ॥ ౩ ॥ ఇహోపహారంభూతానాం బ
లవాన్రావణాత్మజః । ఉపహృత్యతతః పశ్చాత్సంగ్రామమభివర్తతే ॥ ౪ ॥ అదృశ్య
స్సర్వభూతానాంతతోభవతిరాక్షసః । నిహంతిసమరేశత్రూన్ బధ్నాతి చ శరోత్తమైః॥
౫ ॥ తమప్రవిష్టంన్యగ్రోధంబలినంరావణాత్మజమ్ । విధ్వంసయశరైర్దీప్తైస్సరథం
సాశ్వసారథిమ్॥ ౬ ॥ తథేత్యుక్త్వామహాతేజాఃసౌమిత్రిర్మిత్రనందనః । బభూవావ
స్థితస్తత్రచిత్రంవిస్ఫారయన్ధనుః॥ ౭ ॥ సరథేనాగ్నివర్ణేనబలవాన్రావణాత్మజః ॥
ఇంద్రజిత్కవచీధన్వీసధ్వజఃప్రత్యదృశ్యత॥ ౮ ॥ తమువాచమహాతేజాఃపౌలస్త్యమ
పరాజితమ్ । సమాహ్వయేత్వాంసమరేసమ్యగ్యుద్ధంప్రయచ్ఛమే॥ ౯ ॥ ఏవ ముక్తోమ
హాతేజామనస్వీరావణాత్మజః । అబ్రవీత్పరుషంవాక్యంతత్రదృష్ట్వావిభీషణమ్॥ ౧౦॥ ఇ
హత్వంజాతసంవృద్ధస్సాక్షాద్భ్రాతాపితుర్మమ । కథంద్రుహ్యసిపుత్రస్య పితృ
వ్యో మమరాక్షస॥ ౧౧ ॥ నజ్ఞాతిత్వంనసౌహార్దంనజాతిస్తవదుర్మతే । ప్రమాణంన
చసోదర్యంనధర్మోధర్మదూషణ ॥ ౧౨॥ శోచ్యస్త్వమసి దుర్బుద్ధేనిందనీయశ్చసాధు
భిః । యస్త్వంస్వజనముత్సృజ్యపరభృత్యత్వమాగతః ॥ ౧౩ ॥ నైతచ్ఛిథిలయా బుద్ధ్యా
త్వంవేత్సిమహదంతరమ్ । క్వచస్వజనసంవాసఃక్వచనీచపరాశ్రయః ॥ ౧౪॥గుణవాన్
వాపరజనఃస్వజనోనిర్గుణోపివా। నిర్గుణస్స్వజనఃశ్రేయాన్ యఃపరఃపరఏవసః॥
౧౫ ॥యస్స్వపక్షంపరిత్యజ్యపరపక్షంనిషేవతే । సస్వపక్షేక్షయంప్రాప్తేపశ్చాత్తై
రేవహన్యతే ॥ ౧౬ ॥ తస్మాచ్ఛృణుష్వదుర్బుద్ధేరాక్షసానాంకులాధమ । త్వాంగృ
హ్యబంధురూపేణరామోబుద్ధిమతాంవరః ॥ ౧౭ ॥ జ్ఞాత్వోపాయం త్వయాపూర్వం
జేతుమస్మాన్సరాఘవః । జేతాస్మాన్యుధిశక్తశ్చేత్పశ్చాత్త్వాంచవధిష్యతి ॥ ౧౮ ॥
శత్రుస్త్వమసిరామస్య రావణస్యానుజోసియత్ । నిరనుక్రోశతాచేయంయాదృశీతేని

శాచర ॥ ౧౯ ॥ స్వజనేన త్వయా శక్యం పరుషం రావణానుజ । ఇత్యుక్తో భ్రాతృపుత్రే
ణ ప్రత్యువాచ విభీషణః ॥ ౨౦ ॥ అజానన్నివ మచ్ఛీలం కిం రాక్షస వికత్థసే । రాక్షసేం
ద్రసుతాసాధో పారుష్యం త్యజ గౌరవాత్ ॥ ౨౧ ॥ కులే యద్యప్యహం జాతో రక్షసాం
క్రూరకర్మణామ్ । గుణోయః ప్రథమో నౄణాం తన్మే శీలమరాక్షసమ్ ॥ ౨౨ ॥ న
రమే దారుణేనాహం న చాధర్మేణ వై రమే । భ్రాత్రా విషమశీలేన కథం భ్రాతా నిరస్య
తే ॥ ౨౩ ॥ ధర్మాత్ప్రచ్యుతశీలం హి పురుషం పాపనిశ్చయమ్ । త్యక్త్వా సుఖమవాప్నో
తి హస్తాదాశీవిషం యథా ॥ ౨౪ ॥ పరస్వహరణే యుక్తం పరదారాభిమర్శనమ్ । త్యా
జ్యమాహుర్దురాచారం వేశ్మ ప్రజ్వలితం యథా ॥ ౨౫ ॥ పరస్వానాం చ హరణం
పరదారాభిమర్శనమ్ । సుహృదామతిశంకా చ త్రయో దోషాః క్షయావహాః ॥ ౨౬ ॥
మహర్షీణాం వధో ఘోరః సర్వదేవైశ్చ విగ్రహః । అభిమానశ్చ కోపశ్చ వైరిత్వం ప్ర
తికూలతా ॥ ౨౭ ॥ ఏతే దోషా మమ భ్రాతుర్జీవితైశ్వర్యనాశనాః । గుణాన్ ప్ర
చ్ఛాదయామాసుః పర్వతానివ తోయదాః ॥ ౨౮ ॥ దోషైరేతైః పరిత్యక్తో మయా
భ్రాతా పితా తవ । నేయమస్తి పురీ లంకా న చ త్వం న చ తే పితా ॥ ౨౯ ॥ అతిమానీ చ
బాలశ్చ దుర్వినీతశ్చ రాక్షస । బద్ధస్త్వం కాలపాశేన బ్రూహి మాం యద్యదిచ్ఛసి ॥
౩౦ ॥ అద్య తే వ్యసనం ప్రాప్తం కిం మాం త్వమిహ వక్ష్యసి । ప్రవేష్టుం న త్వయా శక్యో
న్యగ్రోధో రాక్షసాధమ ॥ ౩౧ ॥ ధర్షయిత్వా చ కాకుత్స్థౌ న శక్యం జీవితుం త్వ
యా । యుధ్యస్వ నరదేవేన లక్ష్మణేన రణే సహ ॥ ౩౨ ॥ హతస్త్వం దేవతాకార్యం
కరిష్యసి యమక్షయే । నిదర్శయ స్వాత్మబలం సముద్యతం కురుష్వ సర్వాయుధసాయ
కవ్యయమ్ । న లక్ష్మణస్యైత్య హి బాణగోచరం త్వమద్య జీవన్ సబలో గమిష్యసి ॥ ౩౩ ॥

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - సప్తాశీతితమస్సర్గః.

విభీషణవచః శ్రుత్వా రావణిః క్రోధమూర్ఛితః । అబ్రవీత్పరుషం వాక్యం వే
గేనాభ్యుత్పపాత హ ॥ ౧ ॥ ఉద్యతాయుధనిస్త్రింశో రథే సుసమలంకృతే । కాలాశ్వ
యుక్తే మహతి స్థితః కాలాంతకోపమః ॥ ౨ ॥ మహాప్రమాణముద్యమ్య విపులం వేగవ
ద్దృఢమ్ । ధనుర్భీమబలో భీమం శరాంశ్చామిత్రనాశనాన్ ॥ ౩ ॥ తం దదర్శ మహే
ష్వాసో రథస్థస్సమలంకృతః । అలంకృతమమిత్రఘ్నం రావణస్యాత్మజో బలీ ॥ ౪ ॥ హ
నూమత్పృష్ఠమాసీనముదయస్థరవిప్రభమ్ । ఉవాచైనం సమారబ్ధః సౌమిత్రిం సవిభీష
ణమ్ ॥ ౫ ॥ తాంశ్చ వానరశార్దూలాన్ పశ్యధ్వం మే పరాక్రమమ్ । అద్య మత్కా
ర్ముకోన్ముక్తం శరవర్షం దురాసదమ్ ॥ ౬ ॥ ముక్తవర్షమివాకాశే వారయిష్య
తి కో రణే । అద్య వో మామకా బాణా మహాకార్ముకనిస్సృతాః ॥ ౭ ॥ విధమిష్యం
తి గాత్రాణి తూలరాశిమివానలః । తీక్ష్ణసాయకనిర్భిన్నాన్ శూలశక్త్యృష్టిపట్టిసైః ॥
౮ ॥ అద్య వో గమయిష్యామి సర్వానేవ యమక్షయమ్ । సృజతశ్శరవర్షాణి క్షిప్ర
హస్తస్య మే యుధి ॥ ౯ ॥ జీమూతస్యేవ నదతః కః స్థాస్యతి మమాగ్రతః । రాత్రియు
ద్ధే మయా పూర్వం వజ్రాశనిసమైః శరైః ॥ ౧౦ ॥ శాయితౌ స్థో మయా భూమౌ వి
సంజ్ఞౌ సపురస్సరౌ । స్మృతిర్న తేస్తి వా మన్యే వ్యక్తం వా యమసాదనమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఆశీ
విషమివ క్రుద్ధం యన్మాం యోద్ధుం వ్యవస్థితః । తచ్ఛ్రుత్వా రాక్షసేంద్రస్య గర్జితం
లక్ష్మణస్తదా ॥ ౧౨ ॥ అభీతవదనః క్రుద్ధో రావణిం వాక్యమబ్రవీత్ । ఉక్తశ్చ దుర్గ
మః పారః కార్యాణాం రాక్షస త్వయా ॥ ౧౩ ॥ కార్యాణాం కర్మణా పారం యో
గచ్ఛతి స బుద్ధిమాన్ । స త్వమర్థస్య హీనార్థో దురవాపస్య కేనచిత్ ॥ ౧౪ ॥ వచో

వ్యాహృత్య జానీషే కృతార్థోఽస్మీతి దుర్మతే । అంతర్ధానగతేనాజౌ యస్త్వయా
చరితస్తదా ॥ ౧౫ ॥ తస్కరాచరితో మార్గో నైష వీరనిషేవితః । యథా బాణపథం
ప్రాప్య స్థితోఽహం తవ రాక్షస ॥ ౧౬ ॥ దర్శయస్వాద్య తత్తేజో వాచా త్వం కిం వికత్థ
సే । ఏవముక్తో ధనుర్భీమం పరామృశ్య మహాబలః ॥ ౧౭ ॥ ససర్జ నిశితాన్ బాణా
నింద్రజిత్ సమితింజయః । తేన సృష్టా మహావేగాః శరాస్సర్పవిషోపమాః ॥ ౧౮ ॥ సం
ప్రాప్య లక్ష్మణం పేతుః శ్వసంత ఇవ పన్నగాః । శరైరతిమహావేగైర్వేగవాన్ రా
వణాత్మజః ॥ ౧౯ ॥ సౌమిత్రిమింద్రజిద్యుద్ధే వివ్యాధ శుభలక్షణమ్ । స శరైరతివిద్ధాం
గో రుధిరేణ సముక్షితః ॥ ౨౦ ॥ శుశుభే లక్ష్మణః శ్రీమాన్ విధూమ ఇవ పావకః । ఇంద్ర
జిత్త్వాత్మనః కర్మ ప్రసమీక్ష్యాభిగమ్య చ ॥ ౨౧ ॥ వినద్య సుమహానాదమిదం వచన
మబ్రవీత్ । పత్రిణశ్శితధారాస్తే శరా మత్కార్ముకచ్యుతాః ॥ ౨౨ ॥ ఆదాస్యంతేఽద్య
సౌమిత్రే జీవితం జీవితాంతగాః । అద్య గోమాయుసంఘాశ్చ శ్యేనసంఘాశ్చ లక్ష్మణ ॥
౨౩ ॥ గృధ్రాశ్చ నిపతంతు త్వాం గతాసుం నిహతం మయా । అద్య యాస్యతి సౌమి
త్రే కర్ణగోచరతాం తవ ॥ ౨౪ ॥ తర్జనం యమభూతానాం సర్వభూతభయావ
హమ్ । క్షత్రబంధుస్సదానార్యో రామః పరమదుర్మతిః ॥ ౨౫ ॥ భక్తం భ్రాతరమ
ద్యైవ త్వాం ద్రక్ష్యతి మయా హతమ్ । విశస్తకవచం భూమౌ వ్యపవిద్ధశరాసనమ్ ॥
౨౬ ॥ హృతోత్తమాంగం సౌమిత్రే త్వామద్య నిహతం మయా । ఇతి బ్రువాణం సంర
బ్ధం పరుషం రావణాత్మజమ్ ॥ ౨౭ ॥ హేతుమద్వాక్యమత్యర్థం లక్ష్మణః ప్రత్యు
వాచ హ । వాగ్బలం త్యజ దుర్బుద్ధే క్రూరకర్మా హి రాక్షస ॥ ౨౮ ॥ అథ కస్మాద్వ
దస్యేతత్ సంపాదయ సుకర్మణా । అకృత్వా కత్థసే కర్మ కిమర్థమిహ రాక్షస ॥
౨౯ ॥ కురు తత్కర్మ యేనాహం శ్రద్దధ్యాం తవ కత్థనమ్ । అనుక్త్వా పరుషం వాక్యం
కించిదప్యనవక్షిపన్ ॥ ౩౦ ॥ అవికత్థన్ వధిష్యామి త్వాం పశ్య పురుషాధమ । ఇత్యుక్త్వా
పంచ నారాచానాకర్ణాత్పూరితాన్ శితాన్ ॥ ౩౧ ॥ నిజఘాన మహావేగాన్ లక్ష్మణో
రాక్షసోరసి । సుపత్రవాజితా బాణా జ్వలితా ఇవ పన్నగాః ॥ ౩౨ ॥ నైరృతోర
స్యభాసంత సవితూ రశ్మయో యథా । స శరైరాహతస్తేన సరోషో రావణాత్మజః ॥ ౩౩ ॥
సుప్రయుక్తైస్త్రిభిర్బాణైః ప్రతివివ్యాధ లక్ష్మణమ్ । స బభూవ తదా భీమో నరరాక్ష
ససింహయోః ॥ ౩౪ ॥ విమర్దస్తుములో యుద్ధే పరస్పరజయైషిణోః । ఉభౌ హి బల
సంపన్నావుభౌ విక్రమశాలినౌ ॥ ౩౫ ॥ ఉభావపి సువిక్రాంతౌ సర్వశస్త్రాస్త్రకోవి
దౌ । ఉభౌ పరమదుర్జయావతుల్యబలతేజసౌ ॥ ౩౬ ॥ యుయుధాతే తదా వీరౌ గ్ర
హావివ నభోగతౌ । బలవృత్రావివాభీతౌ యుధి తౌ దుష్ప్రధర్షణౌ ॥ ౩౭ ॥ యుయు
ధాతే మహాత్మానౌ తదా కేసరిణావివ । బహూనవసృజంతౌ హి మార్గణౌఘానవస్థి
తౌ ॥ ౩౮ ॥ నరరాక్షససింహౌ తౌ ప్రహృష్టావభ్యయుధ్యతామ్ ॥ సుసంప్రహృష్టౌ
నరరాక్షసోత్తమౌ జయైషిణౌ మార్గణచాపధారిణౌ । పరస్పరం తౌ ప్రవవర్షతు
ర్భృశం శరౌఘవర్షేణ బలాహకావివ ॥ ౩౯ ॥ అభిప్రవృద్ధౌ యుధి యుద్ధకోవిదౌ
శరాసిచండౌ శితశస్త్రధారిణౌ । అభీక్ష్ణమావిధ్య ధనుర్మహాబలౌ మహాహవే శంబరవా
సవోపమౌ ॥ ౪౦ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - అష్టాశీతితమస్సర్గః.

తతశ్శరం దాశరథిః సంధాయామిత్రకర్శనః । ససర్జ రాక్షసేంద్రాయ క్రు
ద్ధస్సర్ప ఇవ శ్వసన్ ॥ ౧ ॥ తస్య జ్యాతలనిర్ఘోషం స శ్రుత్వా రావణాత్మజః । వివర్ణ
వదనో భూత్వా లక్ష్మణం సముదైక్షత ॥ ౨ ॥ తం వివర్ణముఖం దృష్ట్వా రాక్షసం రా

వణాత్మజమ్ । సౌమిత్రిం యుద్ధసంయుక్తం ప్రత్యువాచ విభీషణః ॥ ౩ ॥ నిమిత్తాన్యనుప
శ్యామి యాన్యస్మిన్ రావణాత్మజే । త్వర తేన మహాబాహో భగ్న ఏష న సంశయః ॥ ౪ ॥
తతస్సంధాయ సౌమిత్రిర్బాణానగ్నిశిఖోపమాన్ । ముమోచ నిశితాంస్తస్మిన్ సర్పానివ
మహావిషాన్ ॥ ౫ ॥ శక్రాశనిసమస్పర్శైర్లక్ష్మణేనాహతశ్శరైః । ముహూర్త
మభవన్మూఢః సర్వసంక్షుభితేంద్రియః ॥ ౬ ॥ ఉపలభ్య ముహూర్తేన సంజ్ఞాం ప్ర
త్యాగతేంద్రియః । దదర్శావస్థితం వీరం వీరో దశరథాత్మజమ్ ॥ ౭ ॥ సోఽభిచక్రామ సౌ
మిత్రిం రోషాత్సంరక్తలోచనః । అబ్రవీచ్చైనమాసాద్య పునస్స పరుషం వచః ॥ ౮ ॥ కిం
న స్మరసి తద్యుద్ధే ప్రథమే మత్పరాక్రమమ్ । నిబద్ధస్త్వం సహ భ్రాత్రా యథా భువి విచే
ష్టసే ॥ ౯ ॥ యువాం ఖలు మహాయుద్ధే శక్రాశనిసమైశ్శరైః । శాయితౌ ప్రథమం భూ
మౌ విసంజ్ఞౌ సపురస్సరౌ ॥ ౧౦ ॥ స్మృతిర్వా నాస్తి తే మన్యే వ్యక్తం వా యమసాదనమ్ ।
గంతుమిచ్ఛసి యస్మాత్త్వం మాం ధర్షయితుమిచ్ఛసి ॥ ౧౧ ॥ యది తే ప్రథమే యుద్ధే న దృ
ష్టో మత్పరాక్రమః । అద్య త్వాం దర్శయిష్యామి తిష్ఠేదానీం వ్యవస్థితః ॥ ౧౨ ॥ ఇత్యు
క్త్వా సప్తభిర్బాణైరభివివ్యాధ లక్ష్మణమ్ । దశభిస్తు హనూమంతం తీక్ష్ణధారైశ్శరోత్త
మైః ॥ ౧౩ ॥ తతశ్శరశతేనైవ సుప్రయుక్తేన వీర్యవాన్ । క్రోధాద్ద్విగుణసంరబ్ధో నిర్బిభే
ద విభీషణమ్ ॥ ౧౪ ॥ తద్దృష్ట్వేంద్రజితః కర్మ కృతం రామానుజస్తదా । అచింతయిత్వా
ప్రహసన్నైతత్కించిత్తదాబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ ముమోచ చ శరాన్ ఘోరాన్ సంగృహ్య న
రపుంగవః । అభీతవదనః క్రుద్ధో రావణిం లక్ష్మణో యుధి ॥ ౧౬ ॥ నైవం రణగతాశ్శూ
రాః ప్రహరంతి నిశాచర । లఘవశ్చాల్పవీర్యాశ్చ సుఖా హీమే శరాస్తవ ॥ ౧౭ ॥ నైవం
శూరాస్తు యుధ్యంతి సమరే జయకాంక్షిణః । ఇత్యేవం తం బ్రువాణస్తు శరవర్షైరవాకి
రత్ ॥ ౧౮ ॥ తస్య బాణైస్సువిధ్వస్తం కవచం హేమభూషితమ్ । వ్యశీర్యత రథోపస్థే తా
రాజాలమివాంబరాత్ ॥ ౧౯ ॥ విధూతవర్మా నారాచైర్బభూవ స కృతవ్రణః । ఇం
ద్రజిత్సమరే వీరః ప్రత్యూషే భానుమానివ ॥ ౨౦ ॥ తతశ్శరసహస్రేణ సంక్రుద్ధో రావ
ణాత్మజః । బిభేద సమరే వీరం లక్ష్మణం భీమవిక్రమమ్ ॥ ౨౧ ॥ వ్యశీర్యత మహద్దివ్యం క
వచం లక్ష్మణస్య తు । కృతప్రతికృతాన్యోన్యం బభూవతురభిద్రుతౌ ॥ ౨౨ ॥ అభీక్ష్ణం
నిశ్వసంతౌ తౌ యుధ్యేతాం తుములం యుధి । శరసంకృత్తసర్వాంగౌ సర్వతో రుధిరోక్షి
తౌ ॥ ౨౩ ॥ సుదీర్ఘకాలం తౌ వీరావన్యోన్యం నిశితైశ్శరైః । తతక్షతుర్మహాత్మా
నౌ రణకర్మవిశారదౌ ॥ ౨౪ ॥ బభూవతుశ్చాత్మజయే యత్తౌ భీమపరాక్రమౌ । తౌ శరౌ
ఘైస్తదా కీర్ణౌ నికృత్తకవచధ్వజౌ ॥ ౨౫ ॥ స్రవంతౌ రుధిరం చోష్ణం జలం ప్రస్రవణా
వివ । శరవర్షం తతో ఘోరం ముంచంతౌ భీమనిస్వనౌ ॥ ౨౬ ॥ సాసారయోరివాకా
శే నీలయోః కాలమేఘయోః । తయోరథ మహాన్ కాలో వ్యతీయాద్యుధ్యమానయోః ॥
౨౭ ॥ న చ తౌ యుద్ధవైముఖ్యం శ్రమం వాప్యుపజగ్మతుః । అస్త్రాణ్యస్త్రవిదాం శ్రేష్ఠౌ
దర్శయంతౌ పునః పునః ॥ ౨౮ ॥ శరానుచ్చావచాకారానంతరిక్షే బబంధతుః । వ్యపే
తదోషమస్యంతౌ లఘు చిత్రం చ సుష్ఠు చ ॥ ౨౯ ॥ ఉభౌ తౌ తుములం ఘోరం చక్రతుర్న
రరాక్షసౌ । తయోః పృథక్పృథగ్భీమశ్శుశ్రువే తలనిస్వనః ॥ ౩౦ ॥ ప్రాకంపయజ్జనం
ఘోరం నిర్ఘాత ఇవ దారుణః । స తయోర్భ్రాజతే శబ్దస్తదా సమరసక్తయోః ॥ ౩౧ ॥
సుఘోరయోర్నిష్టనతోర్గగనే మేఘయోర్యథా । సువర్ణపుంఖైర్నారాచైర్బలవం
తౌ కృతవ్రణౌ ॥ ౩౨ ॥ ప్రసుస్రువాతే రుధిరం కీర్తిమంతౌ జయే ధృతౌ । తే గాత్రయో
ర్నిపతితా రుక్మపుంఖాశ్శరా యుధి ॥ ౩౩ ॥ అసృగ్దిగ్ధా వినిష్పేతుర్విశుర్ధరణీతలమ్ ।
అన్యే సునిశితైశ్శస్త్రైరాకాశే సంజఘట్టిరే ॥ ౩౪ ॥ బభంజుశ్చిచ్ఛిదుశ్చాపి తయోర్బాణాః

ణాస్సహస్రశః । స బభూవ రణే ఘోర స్తయోర్బాణమయశ్చయః ॥ ౩౫ ॥ అగ్నిభ్యా
మివ దీప్తాభ్యాం సత్రే కుశమయశ్చయః । తయోః కృతవ్రణౌ దేహౌ శుశుభాతే మహాత్మ
నోః ॥ ౩౬ ॥ సపుష్పావివ నిష్పత్రౌ వనే కింశుకశాల్మలీ । చక్రతుస్తుములం ఘోరం స
న్నిపాతం ముహుర్ముహుః ॥ ౩౭ ॥ ఇంద్రజిల్లక్ష్మణశ్చైవ పరస్పరవధైషిణౌ । లక్ష్మ
ణో రావణిం యుద్ధే రావణిశ్చాపి లక్ష్మణమ్ ॥ ౩౮ ॥ అన్యోన్యం తావభిఘ్నంతౌ న శ్ర
మం ప్రత్యపద్యతామ్ । బాణజాలైః శరీరస్థై రవగాఢై స్తరస్వినౌ ॥ ౩౯ ॥ శుశుభాతే
మహావీర్యౌ ప్రరూఢావివ పర్వతౌ । తతో రుధిరసిక్తాని సంవృతాని శరైర్భృశమ్ ॥౪౦॥ బ
భ్రాజుస్సర్వగాత్రాణి జ్వలంత ఇవ పావకాః । తయోరథ మహాన్ కాలో వ్యతీయాద్యు
ధ్యమానయోః ॥ ౪౧ ॥ న చ తౌ యుద్ధవైముఖ్యం శ్రమం వాప్యుపజగ్మతుః ॥ అథ సమర
శ్రమం నిహంతుం సమరముఖేష్వజితస్య లక్ష్మణస్య । ప్రియహితముపపాదయన్మహౌ
జాస్సమరముపేత్య విభీషణోఽవతస్థే ॥ ౪౨ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోననవతిత
మస్సర్గః.

యుధ్యమానౌ తు తౌ దృష్ట్వా ప్రసక్తౌ నరరాక్షసౌ । ప్రభిన్నావివ మాతంగౌ పరస్ప
రవధైషిణౌ ॥ ౧ ॥ తౌ ద్రష్టుకామస్సంగ్రామే పరస్పరగతౌ బలీ । శూరస్స రావణభ్రా
తా తస్థౌ సంగ్రామమూర్ధని ॥ ౨ ॥ తతో విస్ఫారయామాస మహద్ధనురవస్థితః । ఉ
త్ససర్జ చ తీక్ష్ణాగ్రాన్ రాక్షసేషు మహాశరాన్ ॥ ౩ ॥ తే శరాశ్శిఖిసంకాశా నిపతంత
స్సమాహితాః । రాక్షసాన్దారయామాసు ర్వృక్షానశనయో యథా ॥ ౪ ॥ విభీషణస్యా
నుచరా స్తేఽపి శూలాసిపట్టసైః । చిచ్ఛిదుస్సమరే శూరాన్ రాక్షసాన్ రాక్షసోత్తమాః ॥ ౫ ॥
రాక్షసై స్తైః పరివృతస్స తదా తు విభీషణః । బభౌ మధ్యే ప్రహృష్టానాం కలభానామివ ద్వి
పః ॥ ౬ ॥ తతస్సంచోదయానో వై హరీన్రక్షోరణప్రియాన్ । ఉవాచ వచనం కా
లే కాలజ్ఞో రక్షసాం వరః ॥ ౭ ॥ ఏకోఽయం రాక్షసేంద్రస్య పరాయణమివ స్థితః । ఏతచ్ఛే
షం బలం తస్య కిం తిష్ఠత హరీశ్వరాః ॥ ౮ ॥ అస్మిన్ వినిహతే పాపే రాక్షసే రణమూర్ధ
ని । రావణిం వర్జయిత్వా తు శేషమస్య హతం బలమ్ ॥ ౯ ॥ ప్రహస్తో నిహతో వీరో నికుం
భశ్చ మహాబలః । కుంభకర్ణశ్చ కుంభశ్చ ధూమ్రాక్షశ్చ నిశాచరః ॥ ౧౦ ॥ జంబుమా
లీ మహామాలీ తీక్ష్ణవేగోఽశనిప్రభః । సుప్తఘ్నో యజ్ఞకోపశ్చ వజ్రదంష్ట్రశ్చ రాక్షసః ॥
౧౧ ॥ సంహ్రాదీ వికటో విఘ్న స్తపనో దమ ఏవ చ । అగ్నికేతుశ్చ దుర్ధర్షో రశ్మికేతు
శ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౧౨ ॥ విద్యుజ్జిహ్వో ద్విజిహ్వశ్చ సూర్యశత్రుశ్చ రాక్షసః । అకంపన
స్సుపార్శ్వశ్చ చక్రమాలీ చ రాక్షసః ॥ ౧౩ ॥ కంపనస్సత్త్వవంతౌ తౌ దేవాంతకనరాం
తకౌ । మకరాక్షోఽతికాయశ్చ త్రిశిరాశ్చాపి వీర్యవాన్ ॥ ౧౪ ॥ వజ్రకోపో విరూపా
క్షో వజ్రముష్టిశ్చ రాక్షసః । ప్రభాసః ప్రఘసశ్చైవ ప్రజంఘో జంఘ ఏవ చ ॥ ౧౫ ॥ ఏ
తాన్నిహత్యాతిబలాన్ బహూన్ రాక్షససత్తమాన్ । బాహుభ్యాం సాగరం తీర్త్వా లం
ఘ్యతాం గోష్పదం లఘు ॥ ౧౬ ॥ ఏతావదేవ శేషం వో జేతవ్యమిహ వానరాః । హతా
స్సర్వే సమాగమ్య రక్షసాం బలదర్పితాః ॥ ౧౭ ॥ అయుక్తం నిధనం కర్తుం పుత్రస్య
జనితుర్మమ । ఘృణామపాస్య రామార్థే నిహన్యాం భ్రాతురాత్మజమ్ ॥ ౧౮ ॥ హం
తుకామస్య మే బాష్పం చక్షుశ్చైవ నిరుధ్యతే । తదేవైష మహాబాహుర్లక్ష్మణశ్శమయి
ష్యతి ॥ ౧౯ ॥ వానరా ఘ్నత సంభూయ భృత్యానస్య సమీపగాన్ । ఇతి తేనాతియశసా
రాక్షసేనాభిచోదితాః ॥ ౨౦ ॥ వానరేంద్రా జహృషిరే లాంగూలాని చ వివ్యధుః । త

తతస్తే కపిశార్దూలాః క్ష్వేళంతశ్చ ముహుర్ముహుః ॥ ౨౧ ॥ ముముచుర్వివిధాన్నా
దాన్ మేఘాన్ దృష్ట్వేవ బర్హిణః । జాంబవానపి తైస్సర్వైః స్వయూథైరభిసంవృ
తః ॥ ౨౨ ॥ అశ్మభిస్తాడయామాస నఖైర్దంతైశ్చ రాక్షసాన్ । నిఘ్నంతమృక్షా
ధిపతిం రాక్షసాస్తే మహాబలాః ॥ ౨౩ ॥ పరివవ్రుర్భయం త్యక్త్వా తమనేకవిధాయు
ధాః । శరైః పరశుభిస్తీక్ష్ణైః పట్టసైర్యష్టితోమరైః ॥ ౨౪ ॥ జాంబవంతం మృ
ధే జఘ్నుర్నిఘ్నంతం రాక్షసీం చమూమ్ । స సంప్రహారస్తుములస్సంజజ్ఞే కపిరక్ష
సామ్ ॥ ౨౫ ॥ దేవాసురాణాం క్రుద్ధానాం యథా భీమో మహాస్వనః । హనూమా
నపి సంక్రుద్ధస్సాలముత్పాట్య వీర్యవాన్ ॥ ౨౬ ॥ రక్షసాం కదనం చక్రే మద్రువుస్తే
సహస్రశః । స దత్త్వా తుములం యుద్ధం పితృవ్యస్యేంద్రజిద్యుధి ॥ ౨౭ ॥ లక్ష్మణం ప
రవీరఘ్నం పునరేవాభ్యధావత । తౌ ప్రయుద్ధౌ తదా వీరౌ మృధే లక్ష్మణరాక్షసౌ ॥ ౨౮ ॥
శరౌఘానభివర్షంతౌ జఘ్నతుస్తౌ పరస్పరమ్ । అభీక్ష్ణమంతర్దధతుశ్శరజాలైర్మ
హాబలౌ ॥ ౨౯ ॥ చంద్రాదిత్యావివోష్ణాంతే యథా మేఘాంతరస్థితౌ । నహ్యాదా
నం న సంధానం ధనుషో వా పరిగ్రహః ॥ ౩౦ ॥ న విప్రమోక్షో బాణానాం న వికర్షో న
విగ్రహః । న ముష్టిప్రతిసంధానం న లక్ష్యప్రతిపాదనమ్ ॥ ౩౧ ॥ అదృశ్యత తయోస్త
త్ర యుధ్యతోః పాణిలాఘవాత్ । చాపవేగవినిర్ముక్తబాణజాలైస్సమంతతః ॥ ౩౨ ॥
అంతరిక్షే చ సంఛన్నే న రూపాణి చకాశిరే । లక్ష్మణో రావణిం ప్రాప్య రావణిశ్చా
పి లక్ష్మణమ్ ॥ ౩౩ ॥ అవ్యవస్థా భవత్యుగ్రా తాభ్యామన్యోన్యనిగ్రహే । తాభ్యా
ముభాభ్యాం తరసా విసృష్టైర్విశిఖైశ్శితైః ॥ ౩౪ ॥ నిరంతరమివాకాశం బభూవ
తమసావృతమ్ । తైః పతద్భిశ్చ బహుభిస్తయోశ్శరశతైశ్శితైః ॥ ౩౫ ॥ దిశశ్చ ప్రదిశ
శ్చైవ బభూవుశ్శరసంకులాః । తమసా సంవృతం సర్వమాసీద్భీమతరం మహత్ ॥
౩౬ ॥ అస్తం గతే సహస్రాంశౌ సంవృతం తమసైవ హి । రుధిరౌఘమహానద్యః ప్రా
వర్తంత సహస్రశః ॥ ౩౭ ॥ క్రవ్యాదా దారుణా వాగ్భిశ్చిక్షిపుర్భీమనిస్వనమ్ । న
తదానీం వవౌ వాయుర్న జజ్వాల చ పావకః ॥ ౩౮ ॥ స్వస్త్యస్తు లోకేభ్య ఇతి జజల్పు
స్తే మహర్షయః । సముత్పేతుశ్చ సంభ్రాంతా గంధర్వాస్సహచారణైః ॥ ౩౯ ॥ అ
థ రాక్షససింహస్య కృష్ణాన్ కనకభూషణాన్ । శరైశ్చతుర్భిస్సౌమిత్రిర్వివ్యాధ చతు
రో హయాన్ ॥ ౪౦ ॥ తతోపరేణ భల్లేన దృఢేన నిశితేన చ । సంపూర్ణాయతముక్తేన సు
పత్రేణ సువర్చసా ॥ ౪౧ ॥ మహేంద్రాశనికల్పేన సూతస్య విచరిష్యతః । స తేన
బాణాశనినా తలశబ్దానునాదినా ॥ ౪౨ ॥ లాఘవాద్రాఘవశ్శ్రీమాన్ శిరః కాయాద
పాహరత్ । స యంతరి మహాతేజా హతే మందోదరీసుతః ॥ ౪౩ ॥ స్వయం సారథ్యమ
కరోత్పునశ్చ ధనురస్పృశత్ । తదద్భుతమభూత్తత్ర సామర్థ్యం పశ్యతాం యుధి ॥
౪౪ ॥ హయేష్వ్యగ్రహస్తం తం వివ్యాధ నిశితైశ్శరైః । ధనుష్యథ పునర్వ్యగ్రం
హయేషు ముముచే శరాన్ ॥ ౪౫ ॥ ఛిద్రేషు తేషు బాణౌఘైః సౌమిత్రిశ్శీఘ్రకృత్త
మః । అర్దయామాస సంక్రుద్ధో విచరంతమభీతవత్ ॥ ౪౬ ॥ నిహతం సారథిం దృ
ష్ట్వా సమరే రావణాత్మజః । ప్రజహౌ సమరోద్ధర్షం విషణ్ణస్స బభూవ హ ॥ ౪౭ ॥ విష
ణ్ణవదనం దృష్ట్వా రాక్షసం హరియూథపాః । తతః పరమసంహృష్టా లక్ష్మణం సమపూజ
యన్ ॥ ౪౮ ॥ తతః ప్రమాథీ శరభో రభసో గంధమాదనః । అమృష్యమాణాశ్చత్వార
శ్చక్రుర్వేగం హరీశ్వరాః ॥ ౪౯ ॥ తే చాస్య హయముఖ్యేషు తూర్ణముత్పత్య వాన
రాః । చతుర్షు సుమహావీర్యా నిపేతుర్భీమవిక్రమాః ॥ ౫౦ ॥ తేషామధిష్ఠితానాం తై
ర్వానరైః పర్వతోపమైః । ముఖేభ్యో రుధిరం రక్తం హయానాం సమవర్తత ॥ ౫౧ ॥

తేహయాః మథితా భగ్నా వ్యసవో ధరణీం గతాః। తేనిహత్యహయాంస్తస్య ప్రమథ్య
చమహారథమ్ ॥ ౫౨ ॥ పునరుత్పత్య వేగేన తస్థుర్లక్ష్మణపార్శ్వతః। సహతాశ్వా
దవప్లుత్య రథాన్మథితసారథేః ॥ ౫౩ ॥ శరవర్షేణ సౌమిత్రిమభ్యధావత రావణిః ॥
తతో మహేంద్రప్రతిమస్సలక్ష్మణః పదాతినంతం నిశితైశ్శరోత్తమైః। సృజంత మా
జౌనిశితాన్ శరోత్తమాన్ భృశంతదా బాణగణైర్న్యవారయత్ ॥ ౫౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్యు
ద్ధకాండే - నవతితమస్సర్గః ·

సహతాశ్వో మహాతేజా భూమౌ తిష్ఠన్నిశాచరః। ఇంద్రజిత్పరమక్రుద్ధః సంప్రజ
జ్వాల తేజసా ॥ ౧ ॥ తౌ ధన్వినౌ జిఘాంసంతావన్యోన్యమిషుభిర్భృశమ్। విజయేనాభి
నిష్క్రాంతౌ వనేమదగజావివ ॥ ౨ ॥ నిబర్హయంతశ్చాన్యోన్యం తే రాక్షసవనౌక
సః। భర్తారం న జహుర్యుద్ధే సంపతంతస్తతస్తతః ॥ ౩ ॥ తతస్తాన్ రాక్షసాన్ స
ర్వాన్ హర్షయన్ రావణాత్మజః। స్తువానో హర్షమాణశ్చ ఇదం వచనమబ్రవీత్ ॥
౪ ॥ తమసా బహులేనేమాస్సంసక్తాస్సర్వతో దిశః। నేహ విజ్ఞాయతే స్వో వా పరో వా రా
క్షసోత్తమాః ॥ ౫ ॥ ధృష్టం భవంతో యుధ్యంతు హరీణాం మోహనాయ వై। అహంతుర
థమాస్థాయ ఆగమిష్యామి సంయుగమ్ ॥ ౬ ॥ తథా భవంతః కుర్వంతు యథేమే కానన నౌక
సః। న యుధ్యేయుర్మహాత్మానః ప్రవిష్టే నగరం మయి ॥ ౭ ॥ ఇత్యుక్త్వా రావణసుతో వం
చయిత్వా వనౌకసః। ప్రవివేశ పురీం లంకాం రథహేతోరమిత్రహా ॥ ౮ ॥ స రథం భూ
షయిత్వా తు రుచిరం హేమభూషితమ్। ప్రాసాసిశతసంపూర్ణం యుక్తం పరమవా
జిభిః ॥ ౯ ॥ అధిష్ఠితం హయజ్ఞేన సూతేనాప్తోపదేశినా। ఆరురోహ మహాతేజా రావణిస్స
మితింజయః ॥ ౧౦ ॥ స రాక్షసగణైర్ముఖ్యైర్వృతో మందోదరీసుతః। నిర్యయౌ నగ
రాత్తూర్ణం కృతాంతబలచోదితః ॥ ౧౧ ॥ సోభినిష్క్రమ్య నగరాదింద్రజిత్పరవీరహా। అ
భ్యయాజ్జవనైరశ్వైర్లక్ష్మణం సవిభీషణమ్ ॥ ౧౨ ॥ తతో రథస్థమాలోక్య సౌమిత్రీ రా
వణాత్మజమ్। వానరాశ్చ మహావీర్యా రాక్షసశ్చ విభీషణః ॥ ౧౩ ॥ విస్మయం పరమం జగ్ము
ర్లాఘవాత్తస్య ధీమతః। రావణిశ్చాపి సంక్రుద్ధో రణే వానరయూథపాన్ ॥ ౧౪ ॥ పాత
యామాస బాణౌఘైః శతశోథ సహస్రశః। స మండలీకృతధనూ రావణిస్సమితింజయః ॥
౧౫ ॥ హరీనభ్యహనత్ క్రుద్ధః పరం లాఘవమాస్థితః। తే వధ్యమానా హరయో నారాచై
ర్భీమవిక్రమాః ॥ ౧౬ ॥ సౌమిత్రిం శరణం ప్రాప్తాః ప్రజాపతిమివ ప్రజాః। తతస్సమ
రకోపేన జ్వలితో రఘునందనః ॥ ౧౭ ॥ చిచ్ఛేద కార్ముకం తస్య దర్శయన్ పాణిలాఘ
వమ్। సోన్యత్కార్ముకమాదాయ సజ్జం చక్రే త్వరన్నివ ॥ ౧౮ ॥ తదప్యస్య త్రిభిర్బాణై
ర్లక్ష్మణో నిరకృంతత। తథైనం ఛిన్నధన్వానమాశీవిషవిషోపమైః ॥ ౧౯ ॥ వివ్యాధో
రసి సౌమిత్రీ రావణిం పంచభిశ్శరైః। తే తస్య కాయం నిర్భిద్య మహాకార్ముకనిస్సృతాః ॥
౨౦ ॥ నిపేతుర్ధరణీం బాణాః రక్తా ఇవ మహోరగాః। స ఛిన్నవర్మా రుధిరం వమన్
వక్త్రేణ రావణిః ॥ ౨౧ ॥ జగ్రాహ కార్ముకశ్రేష్ఠం దృఢజ్యం బలవత్తరమ్। స లక్ష్మ
ణం సముద్దిశ్య పరం లాఘవమాస్థితః ॥ ౨౨ ॥ వవర్ష శరవర్షాణి వర్షాణీవ పురందరః।
ముక్తమింద్రజితా తత్తు శరవర్షమరిందమః ॥ ౨౩ ॥ అవారయదసంభ్రాంతో లక్ష్మ
ణస్సుదురాసదమ్। సందర్శయామాస తదా రావణిం రఘునందనః ॥ ౨౪ ॥ అసంభ్రాం
తో మహాతేజాస్తదద్భుతమివాభవత్। తతస్తాన్ రాక్షసాన్ సర్వాంస్త్రిభిరేకైకమాహ
వే ॥ ౨౫ ॥ అవిధ్యత్పరమక్రుద్ధః శీఘ్రహస్తం ప్రదర్శయన్। రాక్షసేంద్రసుతం
చాపి బాణౌఘైస్సమతాడయత్ ॥ ౨౬ ॥ సోతివిద్ధో బలవతా శత్రుణా శత్రుఘాతినా।

అసక్తం ప్రేషయామాస లక్ష్మణాయ బహూన్ శరాన్ ॥ ౨౭ ॥ తానప్రాప్తాన్ శితై
ర్బాణైశ్చిచ్ఛేద రఘునందనః । సారథేరస్య చ రణే రథినో రథసత్తమః ॥ ౨౮ ॥ శిరో
జహార ధర్మాత్మా భల్లేనానతపర్వణా । అసూతాస్తే హయాస్తస్య రథమూహురవిక్ల
బాః ॥ ౨౯ ॥ మండలాన్యభిధావంతస్తదద్భుతమివాభవత్ । అమర్షవశమాపన్నః
సౌమిత్రిర్దృఢవిక్రమః ॥ ౩౦ ॥ ప్రత్యవిధ్యద్ధయాంస్తస్య శరైర్విత్రాసయన్ రణే ॥
అమృష్యమాణస్తత్కర్మ రావణస్య సుతో బలీ ॥ ౩౧ ॥ వివ్యాధ దశభిర్బాణైః సౌమిత్రిం
తమమర్షణమ్ । తే తస్య వజ్రప్రతిమాః శరాస్సర్పవిషోపమాః ॥ ౩౨ ॥ విలయం జగ్ము
రాహత్య కవచం కాంచనప్రభమ్ । అభేద్యకవచం మత్వా లక్ష్మణం రావణాత్మజః ॥ ౩౩ ॥
లలాటే లక్ష్మణం బాణైః సుపుంఖైస్త్రిభిరింద్రజిత్ । అవిధ్యత్పరమక్రుద్ధః శీఘ్రమ
స్త్రం ప్రదర్శయన్ ॥ ౩౪ ॥ తైః పృషత్కైర్లలాటస్థైశ్శుశుభే రఘునందనః । రణాగ్రే
సమరశ్లాఘీ త్రిశృంగ ఇవ పర్వతః ॥ ౩౫ ॥ స తథాప్యర్దితో బాణై రాక్షసేన మహామృ
ధే । తమాశు ప్రతివివ్యాధ లక్ష్మణః పంచభిశ్శరైః ॥ ౩౬ ॥ వికృష్యేంద్రజితో యుద్ధే వద
నే శుభకుండలే । లక్ష్మణేంద్రజితౌ వీరౌ మహాబలశరాసనౌ ॥ ౩౭ ॥ అన్యోన్యం జఘ్ను
తుర్బాణైర్విశిఖైర్భీమవిక్రమౌ । తతశ్శోణితదిగ్ధాంగౌ లక్ష్మణేంద్రజితావుభౌ ॥
౩౮ ॥ రణే తౌ రేజతుర్వీరౌ పుష్పితావివ కింశుకౌ । తౌ పరస్పరమభ్యేత్య సర్వగాత్రే
షు ధన్వినౌ ॥ ౩౯ ॥ ఘోరైర్వివ్యధతుర్బాణైః కృతభావావుభౌ జయే । తతస్సమరకో
పేన సంయుక్తో రావణాత్మజః ॥ ౪౦ ॥ విభీషణం త్రిభిర్బాణైర్వివ్యాధ వదనే శుభే । అ
యోముఖైస్త్రిభిర్విద్ధ్వా రాక్షసేంద్రం విభీషణమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఏకైకేనాభివివ్యాధ తాన్
సర్వాన్ హరియూథపాన్ । తతస్తే వానరాశ్శూరా భిన్నదేహా విచేతసః ॥ ౪౨ ॥ వ్యథి
తా విద్రవంతి స్మ రుధిరేణ సముక్షితాః । ఏతస్మిన్నంతరే క్రోధాజ్జఘాన గదయా హయాన్ ॥
౪౩ ॥ విభీషణో మహాతేజా రావణేస్సుదురాత్మనః । స హతాశ్వాదవప్లుత్య రథాన్నిహత
సారథేః ॥ ౪౪ ॥ అథ శక్తిం మహాతేజాః పితృవ్యాయ ముమోచ హ । తామాపతంతీం సం
ప్రేక్ష్య సుమిత్రానందవర్ధనః ॥ ౪౫ ॥ చిచ్ఛేద నిశితైర్బాణైర్దశధా సాపతద్భు
వి । తస్మై దృఢధనుః క్రుద్ధో హతాశ్వాయ విభీషణః ॥ ౪౬ ॥ వజ్రస్పర్శసమాన్ పం
చ ససర్జోరసి మార్గణాన్ । తే తస్య కాయం నిర్భిద్య రుక్మపుంఖా నిమిత్తగాః ॥ ౪౭ ॥ బ
భూవుర్లోహితాదిగ్ధా రక్తా ఇవ మహోరగాః । పితృవ్యస్య సుసంక్రుద్ధ ఇంద్రజిచ్ఛర
మాదదే ॥ ౪౮ ॥ ఉత్తమం రక్షసాం మధ్యే యమదత్తం మహాబలః । తం సమీక్ష్య మహా
తేజా మహేషుం తేన సంహితమ్ ॥ ౪౯ ॥ లక్ష్మణోఽప్యాదదే బాణమన్యం భీమపరా
క్రమః । కుబేరేణ స్వయం స్వప్నే యద్దత్తమమితాత్మనా ॥ ౫౦ ॥ దుర్జయం దుర్విష
హ్యం చ సేంద్రైరపి సురాసురైః । తయోస్తు ధనుషీ శ్రేష్ఠే బాహుభిః పరిఘోపమైః ॥
౫౧ ॥ వికృష్యమాణే బలవత్ క్రౌంచావివ చుకూజతుః । తాభ్యాం తౌ ధనుషి శ్రేష్ఠే సం
హితౌ సాయకోత్తమౌ ॥ ౫౨ ॥ వికృష్యమాణౌ వీరాభ్యాం భృశం జజ్వలతుః శ్రియా ॥
తౌ భాసయంతావాకాశం ధనుర్భ్యాం విశిఖౌ చ్యుతౌ ॥ ౫౩ ॥ ముఖేన ముఖమాహత్య స
న్నిపేతతురోజసా । సన్నిపాతస్తయోరాసీచ్ఛరయోర్ఘోరరూపయోః ॥ ౫౪ ॥ సధూ
మవిస్ఫులింగశ్చ తతోఽగ్నిర్దారుణోఽభవత్ । తౌ మహాగ్రహసంకాశావన్యోన్యం సన్ని
పత్య చ ॥ ౫౫ ॥ సంగ్రామే చ తదా యాంతౌ మేదిన్యాం సన్నిపేతతుః । శరౌ ప్రతిహ
తౌ దృష్ట్వా తావుభౌ రణమూర్ధని ॥ ౫౬ ॥ వ్రీళితౌ జాతరోషౌ చ లక్ష్మణేంద్రజితౌ త
దా । సుసంరబ్ధస్తు సౌమిత్రిరస్త్రం దారుణమాదదే ॥ ౫౭ ॥ రౌద్రం మహేంద్రజిద్యు
ద్ధే వ్యసృజద్యుధి నిష్ఠితః । తేన తద్విహితం శస్త్రం వారుణం పరమాద్భుతమ్ ॥ ౫౮ ॥ తతః

క్రుద్ధో మహాతేజా ఇంద్రజిత్సమితింజయః। ఆగ్నేయం సందధే దీప్తం స లోకం సంక్షిపన్ని
వ ॥ ౫౯ ॥ సౌర్యేణాస్త్రేణ తద్వీరో లక్ష్మణః ప్రత్యవారయత్। తయోస్సుతుములం యు
ద్ధం సంబభూవాద్భుతోపమమ్ ॥ ౬౦ ॥ గగనస్థాని భూతాని లక్ష్మణం పర్యవారయన్। ఆ
స్త్రం నివారితం దృష్ట్వా రావణిః క్రోధమూర్ఛితః ॥ ౬౧ ॥ ఆసురం శత్రునాశాయ
ఘోరమస్త్రం సమాదదే। తస్మాచ్చాపాద్వినిష్పేతుర్భాస్వరాః కూటముద్గరాః ॥ ౬౨ ॥
శూలాని ముసలాశ్చైవ గదాః ఖడ్గాః పరశ్వధాః। తద్దృష్ట్వా లక్ష్మణస్సంఖ్యే ఘోరమస్త్ర
మథాసురమ్ ॥ ౬౩ ॥ అవార్యం సర్వభూతానాం సర్వశత్రువినాశనమ్। మాహేశ్వ
రేణ ద్యుతిమాంస్తదస్త్రం ప్రత్యవారయత్ ॥ ౬౪ ॥ భైరవాభిరుతే భీమే యుద్ధే వానరరక్ష
సామ్। భూతైర్బహుభిరాకాశం విస్మితైరావృతం బభౌ ॥ ౬౫ ॥ ఋషయః పితరో దే
వా గంధర్వా గరుడోరగాః। శతక్రతుం పురస్కృత్య రరక్షుర్లక్ష్మణం రణే ॥ ౬౬ ॥ అ
థాన్యం మార్గణశ్రేష్ఠం సందధే రాఘవానుజః। హుతాశనసమస్పర్శం రావణాత్మ
జదారణమ్ ॥ ౬౭ ॥ సుపత్రమనువృత్తాంగం సుపర్వాణం సుసంస్థితమ్। సువర్ణవికృ
తం వీరః శరీరాంతకరం శరమ్ ॥ ౬౮ ॥ దురావారం దుర్విషహ్యం రాక్షసానాం భ
యావహమ్। ఆశీవిషవిషప్రఖ్యం దేవసంఘైస్సమర్చితమ్ ॥ ౬౯ ॥ యేన శక్రో మహా
తేజా దానవానజయత్ప్రభుః। పురా దేవాసురే యుద్ధే వీర్యవాన్ హరివాహనః ॥ ౭౦ ॥
తదైంద్రమస్త్రం సౌమిత్రిః సంయుగేష్వపరాజితమ్। శరశ్రేష్ఠం ధనుశ్శ్రేష్ఠే నరశ్రే
ష్ఠోఽభిసందధే ॥ ౭౧ ॥ సంధాయామిత్రదమనం విచకర్ష శరాసనమ్। సజ్యమాదాయ
మధర్షం కాలో లోకక్షయే యథా ॥ ౭౨ ॥ సంధాయ ధనుషి శ్రేష్ఠే వికర్ష
న్నిదమబ్రవీత్। లక్ష్మీవాన్ లక్ష్మణో వాక్యమర్థసాధకమాత్మనః ॥ ౭౩ ॥ ధర్మా
త్మా సత్యసంధశ్చ రామో దాశరథిర్యది। పౌరుషే చాప్రతిద్వంద్వః శరైనం జహి రా
వణిమ్ ॥ ౭౪ ॥ ఇత్యుక్త్వా బాణమాకర్ణం వికృష్య తమజిహ్మగమ్। లక్ష్మణస్సమరే వీ
రః ససర్జేంద్రజితం ప్రతి ॥ ౭౫ ॥ ఐంద్రాస్త్రేణ సమాయోజ్య లక్ష్మణః పరవీరహా।
తచ్ఛిరస్సశిరస్త్రాణం శ్రీమజ్జ్వలితకుండలమ్ ॥ ౭౬ ॥ ప్రమథ్యేంద్రజితః కాయా
త్పాతథరణీతలే। తద్రాక్షసతనూజస్య ఛిన్నస్కంధం శిరో మహత్ ॥ ౭౭ ॥ తప
నీయనిభం భూమౌ దదృశే రుధిరోక్షితమ్। హతస్తు నిపపాతాశు ధరణ్యాం రావణాత్మ
జః ॥ ౭౮ ॥ కవచీ సశిరస్త్రాణో విధ్వస్తస్సశరాసనః। చుక్రుశుస్తే తతస్సర్వే వాన
రాస్సవిభీషణాః ॥ ౭౯ ॥ హృష్యంతో నిహతే తస్మిన్ దేవా వృత్రవధే యథా। అథాం
తరిక్షే దేవానామృషీణాంచ మహాత్మనామ్ ॥ ౮౦ ॥ అభిజజ్ఞే చ సన్నాదో గంధ
ర్వాప్సరసామపి। పతితం తమభిజ్ఞాయ రాక్షసీ సా మహాచమూః ॥ ౮౧ ॥ వధ్యమా
నా దిశో భేజే హరిభిర్జితకాశిభిః। వానరైర్వధ్యమానాస్తే శస్త్రాణ్యుత్సృజ్య రాక్ష
సాః ॥ ౮౨ ॥ లంకామభిముఖాస్సర్వే నష్టసంజ్ఞాః ప్రధావితాః। దుద్రువుర్బహు
ధా భీతా రాక్షసాశ్శతశో దిశః ॥ ౮౩ ॥ త్యక్త్వా ప్రహరణాన్ సర్వే పట్టసాసిపరశ్వ
ధాన్। కేచిల్లంకాం పరిత్రస్తాః ప్రవిష్టా వానరార్దితాః ॥ ౮౪ ॥ సముద్రే పతితాః కే
చిత్కేచిత్పర్వతమాశ్రితాః। హతమింద్రజితం దృష్ట్వా శయానం సమరక్షితౌ ॥ ౮౫ ॥
రాక్షసానాం సహస్రేషు నకశ్చిత్ప్రత్యదృశ్యత। యథాస్తంగత ఆదిత్యే నైవతిష్ఠం
తి రశ్మయః ॥ ౮౬ ॥ తథా తస్మిన్ నిపతితే రాక్షసాస్తే గతా దిశః। శాంతరశ్మిరివాదిత్యో
నిర్వాణ ఇవ పావకః ॥ ౮౭ ॥ బభూవ స మహాతేజా రావణిర్గతజీవితః। ప్రశాంత
పీడా బహుళో నష్టారిష్టః ప్రహర్షవాన్ ॥ ౮౮ ॥ బభూవ లోకః పతితే రాక్షసేంద్ర

మే తేతదా । హర్షంచశక్రో భగవాన్ సహసర్వైస్సురర్షిభిః ॥ ౭౯ ॥ జగామని
హతేతస్మిన్ రాక్షసే పాపకర్మణి । ఆకాశేచాపి దేవానాం శుశ్రువే దుందుభిస్వ
నః ॥ ౮౦॥ నృత్యద్భిరప్సరోభిశ్చ గంధర్వైశ్చ మహాత్మభిః । వవర్షుః పుష్పవర్షా
ణి తదద్భుత మభూత్తదా ॥ ౮౧ ॥ ప్రశశంసు ర్హతే తస్మిన్ రాక్షసే క్రూరకర్మ
ణి । శుద్ధాఆపో దిశశ్చైవ జహృషుర్దైత్యదానవాః ॥ ౮౨ ॥ ఆజగ్ముః పతితే త
స్మిన్ సర్వలోకభయావహే । ఊచుశ్చసహితా స్తుష్టాదేవగంధర్వ దానవాః ॥
౮౩ ॥ విజ్వరాశ్శాంతకలుషా బ్రాహ్మణావిచరంత్వితి । తతోభ్యనందన్సంహృష్టా
స్సమరే హరియూథపాః ॥ ౮౪ ॥ తమప్రతి బలందృష్ట్వా హతంనైరృతపుంగవమ్ ॥
విభీషణోహనూమాంశ్చజాంబవాంశ్చర్క్ష యూథపః ॥ ౮౫ ॥ విజయేనాభినందం
త స్తుష్టువుశ్చాపి లక్ష్మణమ్ । క్ష్వేళంతశ్చ నదంతశ్చ గర్జంతశ్చ ప్లవంగమాః॥ ౮౬ ॥
లబ్ధలక్షారఘుసుతం పరివార్య ప్రతస్థిరే । లాంగూలాని ప్రవిధ్యంతః స్ఫోటయంతశ్చ
వానరాః ॥ ౮౭ ॥ లక్ష్మణోజయతీత్యేవం వాక్యంవిశ్రావయంస్తదా । అన్యోన్యం
చసమాశ్లిష్య కపయోహృష్టమానసాః ॥ ౮౮ ॥ చక్రురుచ్చావచగుణా రాఘవాశ్ర
యజాఃకథాః ॥ తదసుకరమథాభివీక్ష్యహృష్టాః ప్రియసుహృదోయుధిలక్ష్మణస్యకర్మ । ప
రమముపలభన్మనఃప్రహర్షంవినిహత మింద్రరిపుంనిశమ్య దేవాః ॥ ౮౯ ॥ ఇతిశ్రీమ
ద్యుద్ధకాండే- ఏకనవతితమస్సర్గః

రుధిరక్లిన్నగాత్రస్తులక్ష్మణశ్శుభలక్షణః । బభూవహృష్టస్తంహత్వా శక్రజే
తారమాహవే ॥ ౧ ॥ తతస్సజాంబవంతంచ హనూమంతం చవీర్యవాన్ ।సంనివర్త్యా
మహాతేజా స్తాంశ్చసర్వాన్వనౌకసః ॥ ౨ ॥ ఆజగామ తతశ్శీఘ్రం యత్రసుగ్రీవరా
ఘవౌ । విభీషణమవష్టభ్య హనూమంతం చలక్ష్మణః ॥ ౩ ॥ తతోరామ మభిక్రమ్యసౌ
మిత్రిరభివాద్యచ । తస్థౌ భ్రాతృ సమీపస్థ ఇంద్రస్యేవ బృహస్పతిః ॥ ౪ ॥ నిశ్వసన్ని
వచాగమ్య రాఘవాయ మహాత్మనే । ఆచచక్షే తదావీరో ఘోరమింద్రజితోవధమ్ ॥
౫ ॥ రావణేస్తుశిరశ్ఛిన్నం లక్ష్మణేన మహాత్మనా । న్యవేదయతరామాయ తదాహృష్టో
విభీషణః ॥ ౬ ॥ శ్రుత్వైవతత్తుమహావీర్యో లక్ష్మణేనేంద్రజిద్వధమ్ । ప్రహర్షమతు
లంలేభే రామోవాక్య మువాచహ ॥ ౭ ॥ సాధులక్ష్మణతుష్టోస్మికర్మచాసుకరంకృతమ్ ।
రావణేర్హివినాశేన జితమిత్యుపధారయ ॥ ౮ ॥ సతంశిరస్యుపాఘ్రాయ లక్ష్మణంల
క్ష్మివర్ధనమ్ । లజ్జమానంబలాత్స్నేహా దంకమారోప్యవీర్యవాన్ ॥ ౯ ॥ ఉపవేశ్య
తముత్సంగే పరిష్వజ్యావపీడితమ్ । భ్రాతరంలక్ష్మణంస్నిగ్ధం పునఃపునరుదైక్షత ॥
౧౦ ॥ శల్యసంపీడితంశస్తం నిశ్వసంతం తులక్ష్మణమ్ । రామస్తుదుఃఖసంతప్తస్తదాని
శ్వసితోభృశమ్ ॥ ౧౧ ॥ మూర్ధ్నిచైన ముపాఘ్రాయ భూయస్సంస్పృశ్య చత్వ
రన్ । ఉవాచలక్ష్మణంవాక్యమాశ్వాస్యపురుషర్షభః ॥ ౧౨ ॥ కృతంపరమకల్యా
ణం కర్మదుష్కరకర్మణా । అద్యమన్యే హతేపుత్రే రావణంనిహతంయుధి ॥ ౧౩ ॥ అ
ద్యాహంవిజయీశత్రౌ హతేతస్మిన్ దురాత్మని । రావణస్య నృశంసస్య దిష్ట్యావీరత్వ
యారణే ॥ ౧౪ ॥ ఛిన్నోహి దక్షిణోబాహుస్సహితస్య వ్యపాశ్రయః । విభీషణహ
నూమద్భ్యాంకృతంకర్మమహద్రణే । అహోరాత్రైస్త్రిభిర్వీరః కథంచిద్విని పా
తితః ॥ ౧౫ ॥ నిరమిత్రఃకృతోస్మ్యద్యనిర్యాస్యతిహిరావణః । బలవ్యూహేనమహతా
శ్రుత్వాపుత్రంనిపాతితమ్ ॥ ౧౬ ॥ తంపుత్రవధసంతప్తంనిర్యాంతంరాక్షసాధిపమ్। బ
లేనావృత్యమహతానిహనిష్యామిదుర్జయమ్ ॥ ౧౭ ॥ త్వయాలక్ష్మణనాథేన సీతాచపృ
థివీచమే । నదుష్ప్రాపాహతేత్వద్యశక్రజేతరిచాహవే ॥ ౧౮ ॥ సతంభ్రాతరమాశ్వా

స్వపరిష్వజ్య చ రాఘవః। రామస్సుషేణం ముదితస్సమాభాష్యేదమబ్రవీత్ ॥ ౧౯ ॥ స
శల్యోఽయం మహాప్రాజ్ఞః సౌమిత్రిర్మిత్రవత్సలః। యథా భవతి సుస్వస్థస్తథా త్వం స
ముపాచర ॥ ౨౦ ॥ విశల్యః క్రియతాం క్షిప్రం సౌమిత్రిస్సవిభీషణః। ఋక్షవానరసై
న్యానాం శూరాణాం ద్రుమయోధినామ్ ॥ ౨౧ ॥ యే చాప్యన్యేఽత్ర యుధ్యన్తి సశల్యాః
ప్రాణినస్తదా। తేఽపి సర్వే ప్రయత్నేన క్రియన్తాం సుఖినస్త్వయా ॥ ౨౨ ॥ ఏవము
క్తస్తు రామేణ మహాత్మా హరియూథపః। లక్ష్మణాయ దదౌ నస్తస్సుషేణః పరమౌషధిమ్ ॥
౨౩ ॥ స తస్యా గన్ధమాఘ్రాయ విశల్యస్సమపద్యత। తదా నిర్వేదనశ్చైవ సంరూఢవ్ర
ణ ఏవ చ ॥ ౨౪ ॥ విభీషణముఖానాం చ సుహృదాం రాఘవాజ్ఞయా। సర్వవానరముఖ్యా
నాం చికిత్సాం స తదాకరోత్ ॥ ౨౫ ॥ తతః ప్రకృతిమాపన్నో హృతశల్యో గతవ్యథః ।
సౌమిత్రిర్ముదితస్తత్ర క్షణేన విగతజ్వరః ॥ ౨౬ ॥ తథైవ రామః ప్లవగాధిపస్తదా విభీ
షణశ్చర్క్షపతిశ్చ జాంబవాన్। అవేక్ష్య సౌమిత్రిమరోగముత్థితం ముదా ససైన్యాస్సు
చిరం జహర్షిరే ॥ ౨౭ ॥ అపూజయత్కర్మ స లక్ష్మణస్య సుదుష్కరం దాశరథిర్మహా
త్మా। హృష్టా బభూవుర్యుధి యూథపేన్ద్రా నిశమ్య తం శక్రజితం నిపాతితమ్ ॥
౨౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ద్వినవతితమస్సర్గః.

తతః పౌలస్త్యసచివాః శ్రుత్వా చేన్ద్రజితో వధమ్। ఆచచక్షురభిజ్ఞాయ దశగ్రీ
వాయ సవ్యథాః ॥ ౧ ॥ యుద్ధే హతో మహారాజ లక్ష్మణేన తవాత్మజః। విభీషణసహాయే
న మిషతాం నో మహాద్యుతిః ॥ ౨ ॥ శూరేణ సహ సంగమ్య సంయుగేష్వపరాజితః।
లక్ష్మణేన హతశ్శూరః పుత్రస్తవ మహేన్ద్రజిత్ ॥ ౩ ॥ గతస్స పరమాన్ లోకాన్ శరై
స్సంతాప్య లక్ష్మణమ్। స తం ప్రతిభయం శ్రుత్వా వధం పుత్రస్య దారుణమ్ ॥ ౪ ॥ ఘో
రమిన్ద్రజితస్సంఖ్యే కశ్మలం చావిశన్మహత్। ఉపలభ్య చిరాత్సంజ్ఞాం రాజా రాక్షస
పుంగవః ॥ ౫ ॥ పుత్రశోకార్దితో దీనో విలలాపాకులేన్ద్రియః। హా రాక్షసచ
మూముఖ్య మమ వత్స మహారథ ॥ ౬ ॥ జిత్వేన్ద్రం కథమద్య త్వం లక్ష్మణస్య వశంగ
తః। నను త్వమిషుభిః క్రుద్ధో భిన్ద్యాః కాలాన్తకావపి ॥ ౭ ॥ మన్దరస్యాపి శృంగా
ణి కిం పునర్లక్ష్మణం యుధి। అద్య వైవస్వతో రాజా భూయో బహుమతో మమ ॥ ౮ ॥
యేనాద్య త్వం మహాబాహో సంయుక్తః కాలధర్మణా। ఏష పన్థాస్సుయోధా
నాం సర్వామరగణేష్వపి ॥ ౯ ॥ యః కృతే హన్యతే భర్తుః స పుమాన్ స్వర్గమృచ్ఛ
తి। అద్య దేవగణాస్సర్వే లోకపాలాస్తథర్షయః ॥ ౧౦ ॥ హతమిన్ద్రజితం శ్రుత్వా
సుఖం స్వప్స్యన్తి నిర్భయాః। అద్య లోకాస్త్రయః కృత్స్నా పృథివీ చ సకాననా ॥ ౧౧ ॥
ఏకేనేన్ద్రజితా హీనా శూన్యేవ ప్రతిభాతి మే। అద్య నైరృతకన్యానాం శ్రోష్యా
మ్యన్తః పురే రవమ్ ॥ ౧౨ ॥ కరేణుసంఘస్య యథా నినదం గిరిగహ్వరే। యౌవ రా
జ్యం చ లంకాం చ రక్షాంసి చ పరంతప ॥ ౧౩ ॥ మాతరం మాం చ భార్యాం చ క్వ గతోఽసి
విహాయ నః। మమ నామ త్వయా వీర గతస్య యమసాదనమ్ ॥ ౧౪ ॥ ప్రేతకార్యాణి
కార్యాణి విపరీతే హి వర్తసే। స త్వం జీవతి సుగ్రీవే లక్ష్మణే చ సరాఘవే ॥ ౧౫ ॥ మ
మ శల్యమనుద్ధృత్య క్వ గతోఽసి విహాయ నః। ఏవమాది విలాపార్తం రావణం రాక్ష
సాధిపమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఆవివేశ మహాన్ కోపః పుత్రవ్యసనసంభవః। ప్రకృత్యా కోపనం
హ్యేనం రావణం పునరాధయః ॥ ౧౭ ॥ దీప్తం సందీపయామాసుః ఘర్మేఽర్కమి
వ రశ్మయః। లలాటే భ్రుకుటీభిశ్చ సంగతాభిర్వ్యరోచత ॥ ౧౮ ॥ యుగాన్తే సహ న
క్రైస్తు మహోర్మిభిరివోదధిః। కోపాద్విజృంభమాణస్య వక్త్రాద్వ్యక్తమ
భిజ్వలన్ ॥ ౧౯ ॥ ఉత్పపాత సధూమోఽగ్నిర్వృత్రస్య వదనాదివ। స పుత్రవధసంతప్త

శూరః క్రోధవశంగతః ॥ ౨౦ ॥ సమీక్ష్య రావణో బుద్ధ్యా వైదేహ్యా రోచయద్వ
ధమ్ । తస్య ప్రకృత్యా రక్తే చ రక్తే క్రోధాగ్నినా తదా ॥ ౨౧ ॥ రావణస్య మహాఘో
రే దీప్తే నేత్రే బభూవతుః । ఘోరం ప్రకృత్యా రూపం తు తస్య క్రోధాగ్నిమూర్ఛితమ్ ॥
౨౨ ॥ బభూవ రూపం క్రుద్ధస్య రుద్రస్యేవ దురాసదమ్ । తస్య క్రుద్ధస్య నేత్రా
భ్యాం ప్రాపతన్నాస్రబిందవః ॥ ౨౩ ॥ దీప్తాభ్యామివ దీపాభ్యాం సార్చిషః స్నేహ
బిందవః । దంతాన్విదశతస్తస్య శ్రూయతే దశనస్వనః ॥ ౨౪ ॥ యంత్రస్యావేష్ట్యమా
నస్య మహతో దానవైరివ । కాలాగ్నిరివ సంక్రుద్ధో యాం యాం దిశమవైక్షత ॥
౨౫ ॥ తస్యాం తస్యాం భయత్రస్తా రాక్షసాస్సంనిలిల్యిరే । తమంతకమివ క్రుద్ధం చ
రాచరజిఘాంసిషుమ్ ॥ ౨౬ ॥ వీక్షమాణం దిశస్సర్వా రాక్షసా నోపచక్రముః । త
తః పరమసంక్రుద్ధో రావణో రాక్షసాధిపః ॥ ౨౭ ॥ అబ్రవీద్రక్షసాం మధ్యే సంస్తం
భయితుమాహవే । మయా వర్షసహస్రాణి చరిత్వా దుశ్చరం తపః ॥ ౨౮ ॥ తేషు
తేష్వవకాశేషు స్వయంభూః పరితోషితః । తస్యైవ తపసః పుష్ట్యా ప్రసాదాచ్చ స్వ
యంభువః ॥ ౨౯ ॥ నాసురేభ్యో న దేవేభ్యో భయం మమ కదాచన । కవచం బ్రహ్మ
దత్తం మే యదాదిత్యసమప్రభమ్ ॥ ౩౦ ॥ దేవాసురవిమర్దేషు న భిన్నం వజ్రశక్తి
భిః । తేన మామద్య సంయుక్తం రథస్థమిహ సంయుగే ॥ ౩౧ ॥ ప్రతీయాత్కోఽద్య మాం
ప్రాప్య సాక్షాదపి పురందరః । యత్తదాభిప్రసన్నేన సశరం కార్ముకం మహత్ ॥ ౩౨ ॥
దేవాసురవిమర్దేషు మమ దత్తం స్వయంభువా । అద్య తూర్యశతైర్భీమం ధను రు
త్థాప్యతాం మమ ॥ ౩౩ ॥ రామలక్ష్మణయోరేవ వధాయ పరమాహవే । స పుత్రవధసం
తప్తః శూరః క్రోధవశంగతః ॥ ౩౪ ॥ సమీక్ష్య రావణో బుద్ధ్యా సీతాం హంతుం వ్య
వస్యత । ప్రత్యవేక్ష్య తు తామ్రాక్షః సుఘోరో ఘోరదర్శనః ॥ ౩౫ ॥ దీనో దీన
స్వరాన్ సర్వాంస్తానువాచ నిశాచరాన్ । మాయయా మమ వత్సేన వంచనా
ర్థం వనౌకసామ్ ॥ ౩౬ ॥ కించిదేవ హతం తత్ర సీతేయమితి దర్శితమ్ । తదిదం సత్యమే
వాహం కరిష్యే ప్రియమాత్మనః ॥ ౩౭ ॥ వైదేహీం నాశయిష్యామి క్షత్రబంధుమనువ్ర
తామ్ । ఇత్యేవముక్త్వా సచివాన్ ఖడ్గమాశు పరామృశత్ ॥ ౩౮ ॥ ఉద్ధృత్య గుణసంప
న్నం విమలాంబరవర్చసమ్ । నిష్పపాత స వేగేన సభార్యస్సచివైర్వృతః ॥ ౩౯ ॥ రావ
ణః పుత్రశోకేన భృశమాకులచేతసా । సంక్రుద్ధః ఖడ్గమాదాయ సహసా యత్ర మైథిలీ ॥
౪౦ ॥ వ్రజంతో రాక్షసేంద్రస్య సింహనాదం ప్రచుక్రుశుః । ఊచుశ్చాన్యోన్యమాశ్లి
ష్య సంక్రుద్ధం ప్రేక్ష్య రాక్షసాః ॥ ౪౧ ॥ అద్యైనం తావుభౌ దృష్ట్వా భ్రాతరౌ ప్రవ్య
థిష్యతః । లోకపాలా హి చత్వారః క్రుద్ధేనానేన నిర్జితాః ॥ ౪౨ ॥ బహవశ్శత్రవశ్చా
న్యే సంయుగేష్వభిపాతితాః । త్రిషు లోకేషు రత్నాని భుంక్తే చాహృత్య రావణః ॥ ౪౩ ॥ వి
క్రమే చ బలే చైవ నాస్త్యస్య సదృశో భువి । తేషాం సంజల్పమానానామశోకవనికాం గ
తామ్ ॥ ౪౪ ॥ అభిదుద్రావ వైదేహీం రావణః క్రోధమూర్ఛితః । వార్యమాణస్సు
సంక్రుద్ధస్సుహృద్భిర్హితబుద్ధిభిః ॥ ౪౫ ॥ అభ్యధావత సంక్రుద్ధః ఖే గ్రహో రోహి
ణీమివ । మైథిలీ రక్ష్యమాణా తు రాక్షసీభిరనిందితా ॥ ౪౬ ॥ చింతయంతీ రణగతం రాఘ
వం సానుజం సతీ । తం తథా క్రోధదీప్తాక్షమాయాంతం జనకాత్మజా ॥ ౪౭ ॥ దదర్శ రా
క్షసం క్రుద్ధం నిస్త్రింశవరధారిణమ్ । తం నిశామ్య సనిస్త్రింశం వ్యథితా జనకాత్మజా ॥
౪౮ ॥ నివార్యమాణం బహుశః సుహృద్భిర్హితబుద్ధిభిః । సీతా దుఃఖసమావిష్టా విలపం
తీదమబ్రవీత్ ॥ ౪౯ ॥ యథాయం మామభిక్రుద్ధః సమభిద్రవతి స్వయమ్ । వధిష్యతి స
నాథాం మామనాథామివ దుర్మతిః ॥ ౫౦ ॥ బహుశః ప్రార్థయన్నేష భర్తారం మా
మనువ్రతామ్ । భార్యా మమ భవస్వేతి ప్రత్యాఖ్యాతో ధ్రువం మయా ॥ ౫౧ ॥ సోఽయం

మమానుపస్థానాద్వ్యక్తం నైరాశ్యమాగతః । క్రోధమోహసమావిష్టో నిహంతుం మాం
సముద్యతః ॥ ౫౨ ॥ అథవా తౌ నరవ్యాఘ్రౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ । మన్నిమిత్తమ
నార్యేణ సమరేద్య నిపాతితౌ ॥ ౫౩ ॥ భైరవో హి మహానాదో రాక్షసానాం శ్రుతో మ
యా । బహూనామివ హృష్టానాం తథా విక్రోశతాం ప్రియమ్ ॥ ౫౪ ॥ అహో ధిఙ్మన్ని
మిత్తోయం వినాశో రాజపుత్రయోః । అథవా పుత్రశోకేన అహత్వా రామలక్ష్మణౌ ॥
౫౫ ॥ విధమిష్యతి మాం రౌద్రో రాక్షసః పాపనిశ్చయః । హనూమతోపి యద్వాక్యం న
కృతం క్షుద్రయా మయా ॥ ౫౬ ॥ యద్యహం తస్య పృష్ఠేన తదా యాయామనిందితా ।
నాద్యైవమనుశోచేయం భర్తురంకగతా సతీ ॥ ౫౭ ॥ మన్యే తు హృదయం తస్యాః కౌస
ల్యాయాః ఫలిష్యతి । ఏకపుత్రా యదా పుత్రం వినష్టం శ్రోష్యతే యుధి ॥ ౫౮ ॥ సా హి
జన్మ చ బాల్యం చ యౌవనం చ మహాత్మనః । ధర్మకార్యాణి రూపం చ రుదతీ సంస్మరిష్యతి ॥
౫౯ ॥ నిరాశా నిహతే పుత్రే దత్త్వా శ్రాద్ధమచేతనా । అగ్నిమారోక్ష్యతే నూనమపో
వాపి ప్రవేక్ష్యతి ॥ ౬౦ ॥ ధిగస్తు కుబ్జామసతీం మంథరాం పాపనిశ్చయామ్ । యన్నిమిత్త
మిదం దుఃఖం కౌసల్యా ప్రతిపత్స్యతే ॥ ౬౧ ॥ ఇత్యేవం మైథిలీం దృష్ట్వా విలపంతీం తప
స్వినీమ్ । రోహిణీమివ చంద్రేణ వినా గ్రహవశంగతామ్ ॥ ౬౨ ॥ ఏతస్మిన్నంతరే త
స్య అమాత్యో బుద్ధిమాన్ శుచిః । సుపార్శ్వో నామ మేధావీ రాక్షసో రాక్షసేశ్వరమ్ ॥
౬౩ ॥ నివార్యమాణం సచివైరిదం వచనమబ్రవీత్ । కథం నామ దశగ్రీవ సాక్షాద్వైశ్ర
వణానుజః ॥ ౬౪ ॥ హంతుమిచ్ఛసి వైదేహీం క్రోధాద్ధర్మమపాస్య హి । వేదవిద్యావ్ర
తస్నాతః స్వకర్మనిరతస్సదా ॥ ౬౫ ॥ స్త్రియాః కస్మాద్వధం వీర మన్యసే రాక్షసేశ్వ
ర । మైథిలీం రూపసంపన్నాం ప్రత్యవేక్షస్వ పార్థివ ॥ ౬౬ ॥ త్వమేవ తు సహాస్మాభి
ర్రాఘవే క్రోధముత్సృజ । అభ్యుత్థానం త్వమద్యైవ కృష్ణపక్షే చతుర్దశీమ్ ॥ ౬౭ ॥ కృ
త్వా నిర్యాహ్యమావాస్యాం విజయాయ బలైర్వృతః । శూరో ధీమాన్ రథీ ఖడ్గీ రథప్రవర
మాస్థితః ॥ ౬౮ ॥ హత్వా దాశరథిం వీరం భవాన్ ప్రాప్స్యతి మైథిలీమ్ । ఏవముక్త్వా
తు తద్రక్షో బలాత్సంగృహ్య వీర్యవాన్ ॥ ౬౯ ॥ అపాకర్షత వైదేహ్యాస్సకాశాద్రా
క్షసేశ్వరమ్ । సమవేక్ష్య చ వైదేహ్యా రూపం సర్వగుణాన్వితమ్ ॥ ౭౦ ॥ ననాశ చ తదా
రోషో రావణస్య దురాత్మనః ॥ స తద్దురాత్మా సుహృదా నివేదితం వచస్సుధర్మ్యం ప్రతిగృ
హ్య రావణః । గృహం జగామాథ తతశ్చ వీర్యవాన్ పునస్సభాం చ ప్రయయౌ సుహృద్వృ
తః ॥ ౭౧ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - త్రినవతితమస్సర్గః

స ప్రవిశ్య సభాం రాజా దీనః పరమదుఃఖితః । నిషసాదాసనే ముఖ్యే సింహః క్రుద్ధ
ఇవ శ్వసన్ ॥ ౧ ॥ అబ్రవీచ్చ స తాన్ సర్వాన్ బలముఖ్యాన్మహాబలః । రావణః ప్రాం
జలిర్వాక్యం పుత్రవ్యసనకర్శితః ॥ ౨ ॥ సర్వే భవంతస్సర్వేణ హస్త్యశ్వేన సమావృ
తాః । నిర్యాంతు రథసంఘైశ్చ పాదాతైరుపశోభితాః ॥ ౩ ॥ ఏకం రామం పరిక్షిప్య
సమరే హంతుమర్హథ । వర్షంతశ్శరవర్షేణ ప్రావృట్కాల ఇవాంబుదాః ॥ ౪ ॥
అథవాహం శరైస్తీక్ష్ణైర్భిన్నగాత్రం మహారణే । భవద్భిః శ్వో నిహంతాస్మి రామం
లోకస్య పశ్యతః ॥ ౫ ॥ ఇత్యేతద్రాక్షసేంద్రస్య వాక్యమాదాయ రాక్షసాః । నిర్య
యుస్తే రథైశ్శీఘ్రైర్నాగానీకైస్సుసంవృతాః ॥ ౬ ॥ పరిఘాన్ పట్టసాంశ్చైవ శరఖడ్గప
రశ్వధాన్ । శరీరాంతకరాన్ సర్వే చిక్షిపుర్వానరాన్ ప్రతి ॥ ౭ ॥ వానరాశ్చ ద్రుమాన్
శైలాన్ రాక్షసాన్ ప్రతిచిక్షిపుః । స సంగ్రామో మహాన్ భీమః సూర్యస్యోదయనం
ప్రతి ॥ ౮ ॥ రక్షసాం వానరాణాం చ తుములస్సమపద్యత । తే గదాభిర్విచిత్రాభిః
ప్రాసైః ఖడ్గైః పరశ్వధైః ॥ ౯ ॥ అన్యోన్యం సమరే జఘ్నుస్తదా వానరరాక్షసాః ॥

ఏవం ప్రవృత్తే సంగ్రామే హ్యద్భుతం సుమహద్రజః ॥ ౧౦॥ రక్షసాం వానరాణాం
చ శాంతం శోణితవిస్రవైః । మాతంగరథకూలాశ్చ వాజిమత్స్యధ్వజద్రుమాః ॥ ౧౧॥
శరీరసంఘాటవహాః ప్రసుస్రుశ్శోణితాపగాః । తతస్తాన్ రాక్షసాన్ సర్వాన్ శోణి
తౌఘపరిప్లుతాన్ ॥ ౧౨ ॥ ధ్వజవర్మరథానశ్వాన్ నానాప్రహరణాని చ । ఆప్లుత్యా
ప్లుత్య సమరే వానరేంద్రా బభంజిరే ॥ ౧౩ ॥ కేశాన్ కర్ణలలాటాంశ్చ నాసికాశ్చ ప్ల
వంగమాః । రక్షసాం దశనైస్తీక్ష్ణైర్నఖైశ్చాపి వ్యదారయన్ ॥ ౧౪॥ ఏకైకం రాక్షసం
సంఖ్యే శతం వానరపుంగవాః । అభ్యధావంత ఫలితం వృక్షం శకునయో యథా ॥ ౧౫॥
తదా గదాభిర్గుర్వీభిః ప్రాసైః ఖడ్గైః పరశ్వధైః । నిజఘ్నుర్వానరాన్ ఘోరా
న్ రాక్షసాః పర్వతోపమాః ॥ ౧౬ ॥ రాక్షసైర్వధ్యమానానాం వానరాణాం మహా
చమూః । శరణ్యం శరణం యాతా రామం దశరథాత్మజమ్ ॥ ౧౭ ॥ తతో రామో మహా
తేజా ధనురాదాయ వీర్యవాన్ । ప్రవిశ్య రాక్షసం సైన్యం శరవర్షం వవర్ష హ ॥
౧౮ ॥ ప్రవిష్టం తు తదా రామం మేఘాః సూర్యమివాంబరే । నాభిజగ్ముర్మహాఘో
రం నిర్దహంతం శరాగ్నినా ॥ ౧౯ ॥ కృతాన్యేవ సుఘోరాణి రామేణ రజనీచరాః ।
రణే రామస్య దదృశుః కర్మాణ్యసుకరాణి చ ॥ ౨౦ ॥ చాలయంతం మహానీకం విధ
మంతం మహారథాన్ । దదృశుస్తే తదా రామం వాతం వనగతం యథా ॥ ౨౧ ॥ ఛిన్నం
భిన్నం శరైర్దగ్ధం ప్రభగ్నం శస్త్రపీడితమ్ । బలం రామేణ దదృశుర్న రామం శీఘ్రకా
రిణమ్ ॥ ౨౨ ॥ ప్రహరంతం శరీరేషు న తే పశ్యంతి రాఘవమ్ । ఇంద్రియార్థేషు
తిష్ఠంతం భూతాత్మానమివ ప్రజాః ॥ ౨౩ ॥ ఏష హంతి గజానీకమేష హంతి మహార
థాన్ । ఏష హంతి శరైస్తీక్ష్ణైః పదాతీన్ వాజిభిస్సహ ॥ ౨౪ ॥ ఇతి తే రాక్షసాస్సర్వే
రామస్య దదృశూ రణే । అన్యోన్యం కుపితా జఘ్నుః సాదృశ్యాద్రాఘవస్య తే ॥ ౨౫॥
న తే దదృశిరే రామం దహంతమరివాహినీమ్ । మోహితాః పరమాస్త్రేణ గాంధర్వే
ణ మహాత్మనా ॥ ౨౬ ॥ తే తు రామసహస్రాణి రణే పశ్యంతి రాక్షసాః । పునః పశ్యం
తి కాకుత్స్థమేకమేవ మహాహవే ॥ ౨౭ ॥ భ్రమంతీం కాంచనీం కోటిం కార్ముకస్య
మహాత్మనః । అలాతచక్రప్రతిమాం దదృశుస్తే న రాఘవమ్ ॥ ౨౮ ॥ శరీరనాభిస
త్త్వార్చిః శరారం నేమికార్ముకమ్ । జ్యాఘోషతలనిర్ఘోషం తేజోబుద్ధిగుణప్ర
భమ్ ॥ ౨౯ ॥ దివ్యాస్త్రగుణపర్యంతం నిఘ్నంతం యుధి రాక్షసాన్ । దదృశూ రా
మచక్రం తత్ కాలచక్రమివ ప్రజాః ॥ ౩౦ ॥ అనీకం దశసాహస్రం రథానాం వాతరం
హసామ్ । అష్టాదశసహస్రాణి కుంజరాణాం తరస్వినామ్ ॥ ౩౧ ॥ చతుర్దశ సహ
స్రాణి సారోహాణాం చ వాజినామ్ । పూర్ణే శతసహస్రే ద్వే రాక్షసానాం పదా
తినామ్ ॥ ౩౨ ॥ దివసస్యాష్టమే భాగే శరైరగ్నిశిఖోపమైః । హతాన్యేకేన రామే
ణ రక్షసాం కామరూపిణామ్ ॥ ౩౩ ॥ తే హతాశ్వా హతరథాః శాంతా విమథితధ్వ
జాః । అభిపేతుః పురీం లంకాం హతశేషా నిశాచరాః ॥ ౩౪ ॥ హతైర్గజపదాత్య
శ్వైస్తద్బభూవ రణాజిరమ్ । ఆక్రీడభూమీ రుద్రస్య క్రుద్ధస్యేవ మహాత్మనః ॥ ౩౫॥
తతో దేవాస్సగంధర్వాః సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః । సాధు సాధ్వితి రామస్య తత్కర్మ
సమపూజయన్ ॥ ౩౬ ॥ అబ్రవీచ్చ తదా రామః సుగ్రీవం ప్రత్యనంతరమ్ । విభీషణం చ ధ
ర్మాత్మా హనూమంతం చ వానరమ్ ॥ ౩౭ ॥ జాంబవంతం హరిశ్రేష్ఠం మైందం ద్వివి
దమేవ చ । ఏతదస్త్రబలం దివ్యం మమ వా త్ర్యంబకస్య వా ॥ ౩౮ ॥ నిహత్య తాం రా
క్షసరాజవాహినీం రామస్తదా శక్రసమో మహాత్మా । అస్త్రేషు శస్త్రేషు జితక్లమశ్చ సం

స్తూయతే దేవగణైః ప్రహృష్టైః ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - చతుర్నవతితమస్సర్గః.

తాని నాగసహస్రాణి సారోహాణాం చ వాజినామ్ । రథానాం త్వగ్నివర్ణానాం సధ్వజానాం సహస్రశః ॥ ౧ ॥ రాక్షసానాం సహస్రాణి గదాపరిఘయోధినామ్ । కాంచనధ్వజచిత్రాణాం శూరాణాం కామరూపిణామ్ ॥ ౨ ॥ నిహతాని శరైస్తీక్ష్ణైస్తప్తకాంచనభూషణైః । రావణేన ప్రయుక్తాని రామేణాక్లిష్టకర్మణా ॥ ౩ ॥ దృష్ట్వా శ్రుత్వా చ సంభ్రాంతా హతశేషా నిశాచరాః । విధవా హతపుత్రాశ్చ క్రోశంత్యో హతబాంధవాః ॥ ౪ ॥ రాక్షస్యశ్చ సమాగమ్య దుఃఖార్తాః పర్యదేవయన్ । కథం శూర్పణఖా వృద్ధా కరాళా నిర్ణతోదరీ ॥ ౫ ॥ ఆససాద వనే రామం కందర్పమివ రూపిణమ్ । సుకుమారం మహాసత్త్వం సర్వభూతహితే రతమ్ ॥ ౬ ॥ తం దృష్ట్వా లోకవధ్యా సా హీనరూపా ప్రకామితా । కథం సర్వగుణైర్హీనా గుణవంతం మహౌజసమ్ ॥ ౭ ॥ సుముఖం దుర్ముఖీ రామం కామయామాస రాక్షసీ । జనస్యాస్యాల్పభాగ్యత్వాత్పలినీ శ్వేతమూర్ధజా ॥ ౮ ॥ అకార్యముపహాస్యం చ సర్వలోకవిగర్హితమ్ । రాక్షసానాం వినాశాయ దూషణస్య ఖరస్య చ ॥ ౯ ॥ చకారాప్రతిరూపా సా రాఘవస్య ప్రధర్షణమ్ । తన్నిమిత్తమిదం వైరం రావణేన కృతం మహత్ ॥ ౧౦ ॥ వధాయ సీతా సానీతా దశగ్రీవేణ రక్షసా । న చ సీతాం దశగ్రీవః ప్రాప్నోతి జనకాత్మజామ్ ॥ ౧౧ ॥ బద్ధం బలవతా వైరమక్షయం రాఘవేణ చ । వైదేహీం ప్రార్థయానం తం విరాధం ప్రేక్ష్య రాక్షసమ్ ॥ ౧౨ ॥ హతమేకేన రామేణ పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్ । చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్మణామ్ ॥ ౧౩ ॥ నిహతాని జనస్థానే శరైరగ్నిశిఖోపమైః । ఖరశ్చ నిహతస్సంఖ్యే దూషణస్త్రిశిరాస్తథా ॥ ౧౪ ॥ శరైరాదిత్యసంకాశైః పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్ । హతో యోజనబాహుశ్చ కబంధో రుధిరాశనః ॥ ౧౫ ॥ క్రోధాన్నాదం నదన్సోఽథ పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్ । జఘాన బలినం రామః సహస్రనయనాత్మజమ్ ॥ ౧౬ ॥ వాలినం మేరుసంకాశం పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్ । ఋశ్యమూకే వసన్ శైలే దీనో భగ్నమనోరథః ॥ ౧౭ ॥ సుగ్రీవః స్థాపితో రాజ్యే పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్ । పురా హనుమతా లంకాం దగ్ధాం లాంగూలవహ్నినా ॥ ౧౮ ॥ హతమక్షకుమారం చ దృష్ట్వా సా నావబుధ్యతే । ధర్మార్థసహితం వాక్యం సర్వేషాం రక్షసాం హితమ్ ॥ ౧౯ ॥ పూర్వం విభీషణేనోక్తం మోహాత్తస్య న రోచతే । విభీషణవచః కుర్యాద్యదిస్మ ధనదానుజః ॥ ౨౦ ॥ శ్మశానభూతా దుఃఖార్తా నేయం లంకా పురీ భవేత్ । కుంభకర్ణం హతం శ్రుత్వా రాఘవేణ మహాబలమ్ ॥ ౨౧ ॥ అతికాయం చ దుర్ధర్షం లక్ష్మణేన హతం పునః । ప్రియం చేంద్రజితం పుత్రం రావణో నావబుధ్యతే ॥ ౨౨ ॥ మమ పుత్రో మమ భ్రాతా మమ భర్తా రణే హతః । ఇత్యేవం శ్రూయతే శబ్దో రాక్షసానాం గృహే గృహే ॥ ౨౩ ॥ రథాశ్చాశ్వాశ్చ నాగాశ్చ హతాశ్శతసహస్రశః । రణే రామేణ శూరేణ రాక్షసాశ్చ పదాతయః ॥ ౨౪ ॥ రుద్రో వా యది వా విష్ణుర్మహేంద్రో వా శతక్రతుః । హంతి నో రామరూపేణ యది వా స్వయమంతకః ॥ ౨౫ ॥ హతప్రవీరా రామేణ నిరాశా జీవితే వయమ్ । అపశ్యంత్యో భయస్యాంతమనాథా విలపామహే ॥ ౨౬ ॥ రామహస్తాద్దశగ్రీవః శూరో దత్తమహావరః । ఇదం భయం మహాఘోరముత్పన్నం నావబుధ్యతే ॥ ౨౭ ॥ తం న దేవా న గంధర్వా న పిశాచా న రాక్షసాః । ఉపసృష్టం పరిత్రాతుం శక్తా రామేణ సంయుగే ॥ ౨౮ ॥ ఉత్పాతాశ్చాపి దృశ్యంతే రావణస్య గృహే గృహే । కథయిష్యంతి రామేణ రావణస్య నిబర్హణమ్ ॥ ౨౯ ॥

పితామహేన ప్రీతేన దేవదానవరాక్షసైః। రావణస్యాభయం దత్తం మనుష్యేభ్యో నయాచితమ్ ॥ ౩౦ ॥ తదిదం మానుషాన్మన్యే ప్రాప్తం నిస్సంశయం భయమ్। జీవితాంతకరం ఘోరం రక్షసాం రావణస్య చ ॥ ౩౧ ॥ పీడ్యమానాస్తు బలినా వరదానేన రక్షసా। దీప్తైస్తపోభిర్విబుధాః పితామహమపూజయన్ ॥ ౩౨ ॥ దేవతానాం హితార్థం తు మహాత్మా వై పితామహః। ఉవాచ దేవతాస్సర్వా ఇదం తుష్టో మహద్వచః ॥ ౩౩ ॥ అద్యప్రభృతి లోకాంస్త్రీన్ సర్వే దానవరాక్షసాః। భయేన ప్రావృతా నిత్యం విచరిష్యంతి శాశ్వతమ్ ॥ ౩౪ ॥ దైవతైస్తు సమాగమ్య సర్వైశ్చేంద్రపురోగమైః। వృషధ్వజస్త్రిపురహా మహాదేవః ప్రసాదితః ॥ ౩౫ ॥ ప్రసన్నస్తు మహాదేవో దేవానేతద్వచోఽబ్రవీత్। ఉత్పత్స్యతి హితార్థం వో నారీ రక్షఃక్షయావహా ॥ ౩౬ ॥ ఏషా దేవైః ప్రయుక్తా తు క్షుద్యథా దానవాన్ పురా। భక్షయిష్యతి నస్సీతా రాక్షసఘ్నీ సరావణాన్ ॥ ౩౭ ॥ రావణస్యాపనీతేన దుర్వినీతస్య దుర్మతేః। అయం నిస్థానకో ఘోరః శోకేన సమభిప్లుతః ॥ ౩౮ ॥ తం న పశ్యామహే లోకే యో నశ్శరణదో భవేత్। రాఘవేణోపసృష్టానాం కాలేనేవ యుగక్షయే ॥ ౩౯ ॥ నాస్తి నశ్శరణం కశ్చిద్భయే మహతి తిష్ఠతామ్। దవాగ్నివేష్టితానాం హి కరేణూనాం యథా వనే ॥ ౪౦ ॥ ప్రాప్తకాలం కృతం తేన పౌలస్త్యేన మహాత్మనా। యత ఏవ భయం దృష్టం తమేవ శరణం గతః ॥ ౪౧ ॥ ఇతీవ సర్వా రజనీచరస్త్రియః పరస్పరం సంపరిరభ్య బాహుభిః। నిషేదురార్తాతిభయాభిపీడితా వినేదురుచ్చైశ్చ తదా సుదారుణమ్ ॥ ౪౨ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచనవతితమస్సర్గః.

ఆర్తానాం రాక్షసీనాం చ లంకాయాం వై కులే కులే। రావణః కరుణం శబ్దం శుశ్రావ పరిదేవితమ్ ॥ ౧ ॥ స తు దీర్ఘం వినిశ్వస్య ముహూర్తం ధ్యానమాశ్రితః। బభూవ పరమక్రుద్ధో రావణో భీమదర్శనః ॥ ౨ ॥ సందశ్య దశనైరోష్ఠం క్రోధసంరక్తలోచనః। రాక్షసైరపి దుర్దర్శః కాలాగ్నిరివ మూర్ఛితః ॥ ౩ ॥ ఉవాచ చ సమీపస్థాన్ రాక్షసాన్ రాక్షసేశ్వరః। భయావ్యక్తకథాంస్తత్ర నిర్దహన్నివ చక్షుషా ॥ ౪ ॥ మహోదరం మహాపార్శ్వం విరూపాక్షం చ రాక్షసమ్। శీఘ్రం వదత సైన్యాని నిర్యాతేతి మమాజ్ఞయా ॥ ౫ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాక్షసాస్తే భయార్దితాః। చోదయామాసురవ్యగ్రాన్ రాక్షసాంస్తాన్ నృపాజ్ఞయా ॥ ౬ ॥ తే తు సర్వే తథేత్యుక్త్వా రాక్షసా ఘోరదర్శనాః। కృతస్వస్త్యయనాస్సర్వే రణాయాభిముఖా యయుః ॥ ౭ ॥ ప్రతిపూజ్య యథాన్యాయం రావణం తే మహారథాః। తస్థుః ప్రాంజలయస్సర్వే భర్తుర్విజయకాంక్షిణః ॥ ౮ ॥ అథోవాచ ప్రహస్యైతాన్ రావణః క్రోధమూర్ఛితః। మహోదరమహాపార్శ్వౌ విరూపాక్షం చ రాక్షసమ్ ॥ ౯ ॥ అద్య బాణైర్ధనుర్ముక్తైర్యుగాంతాదిత్యసన్నిభైః। రాఘవం లక్ష్మణం చైవ నేష్యామి యమసాదనమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఖరస్య కుంభకర్ణస్య ప్రహస్తేంద్రజితోర్యుధి। కరిష్యామి ప్రతీకారమద్య శత్రువధాదహమ్ ॥ ౧౧ ॥ నైవాంతరిక్షం న దిశో న నద్యో నాపి సాగరః। ప్రకాశత్వం గమిష్యంతి బాణజాలసమావృతాః ॥ ౧౨ ॥ అద్య వానరముఖ్యానాం తాని యూథాని భాగశః। ధనుర్ముక్తైర్మహావేగైర్విధమిష్యామి పత్రిభిః ॥ ౧౩ ॥ అద్య వానరసైన్యాని రథేన పవనౌజసా। ధనుస్సముద్రాదుద్ధూతైర్మర్ధిష్యామి శరోర్మిభిః ॥ ౧౪ ॥ వ్యాకోశపద్మపత్రాణి పద్మకేసరవర్చసామ్। అద్య వ్యూహతటాకాని గజవత్ప్రమథామ్యహమ్ ॥ ౧౫ ॥ సశరైరద్య వదనైః సంఖ్యే వానరయూథపాః। మండయిష్యంతి వసుధాం సనాలైరివ పం

కీర్ణైః ॥ ౧౬ ॥ అద్య యుద్ధప్రచండానాం హరీణాం ద్రుమయోధినామ్ । ముక్తేనైకేషుణా యుద్ధే భేత్స్యామి చ శతం శతమ్ ॥ ౧౭ ॥ హతో భర్తా హతో భ్రాతా యాసాం చ తనయా హతాః । వధేనాద్య రిపోస్తాసాం కరోమ్యశ్రుప్రమార్జనమ్ ॥ ౧౮ ॥ అద్య మద్బాణనిర్భిన్నైః ప్రకీర్ణైర్గతచేతనైః । కరోమి వానరైర్యుద్ధే యత్నావేక్ష్యతలాం మహీమ్ ॥ ౧౯ ॥ అద్య గోమాయవో గృధ్రా యే చ మాంసాశినోపరే । తాన్ సర్వాంస్తర్పయిష్యామి హరీణాం మాంసశోణితైః ॥ ౨౦ ॥ కల్ప్యతాం మే రథః శీఘ్రం క్షిప్రమానీయతాం ధనుః । అద్య యాంతు మయా యుద్ధే యేవశిష్టా నిశాచరాః ॥ ౨౧ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా మహాపార్శ్వోబ్రవీద్వచః । బలాధ్యక్షాన్ స్థితాంస్తత్ర బలం సంత్వర్యతామితి ॥ ౨౨ ॥ బలాధ్యక్షాస్తు సంరబ్ధా రాక్షసాంస్తాన్ గృహాద్గృహాత్ । చోదయంతః పరియయుర్లంకాయాం తు మహాబలాః ॥ ౨౩ ॥ తతో ముహూర్తాన్నిష్పేతూ రాక్షసా భీమదర్శనాః । నదంతో భీమవదనా నానాప్రహరణైర్భుజైః ॥ ౨౪ ॥ అసిభిః పట్టసైశ్శూలైర్గదాభిర్ముసలైర్హలైః । శక్తిభిస్తీక్ష్ణధారాభిర్మహద్భిః కూటముద్గరైః ॥ ౨౫ ॥ యష్టిభిర్విమలైశ్చక్రైర్నిశితైశ్చ పరశ్వధైః । భిండిపాలైశ్శతఘ్నీభిరన్యైశ్చాపి వరాయుధైః ॥ ౨౬ ॥ అథానయన్ బలాధ్యక్షాశ్చత్వారో రావణాజ్ఞయా । రథానాం నియుతం సాగ్రం నాగానాం నియుతత్రయమ్ ॥ ౨౭ ॥ అశ్వానాం షష్టికోట్యస్తు ఖరోష్ట్రాణాం తథైవ చ । పదాతయస్త్వసంఖ్యాతా జగ్ముస్తే రాజశాసనాత్ ॥ ౨౮ ॥ బలాధ్యక్షాశ్చ సంస్థాప్య రాజ్ఞస్సేనాం పురస్థితామ్ । ఏతస్మిన్నంతరే సూతః స్థాపయామాస తం రథమ్ ॥ ౨౯ ॥ దివ్యస్రగ్వస్త్రసంపన్నం నానాలంకారభూషితమ్ । నానారత్నపరిక్షిప్తం దివ్యాలంకారభూషితమ్ ॥ ౩౦ ॥ నానామృగగణాకీర్ణం కింకిణీజాలమండితమ్ । నానారత్నపరిక్షిప్తం రత్నస్తంభైర్విరాజితమ్ ॥ ౩౧ ॥ జాంబూనదమయైశ్చైవ సహస్రకలశైర్యుతమ్ । తం దృష్ట్వా రాక్షసాస్సర్వే విస్మయం పరమం యయుః ॥ ౩౨ ॥ తం దృష్ట్వా సహసోత్థాయ రావణో రాక్షసేశ్వరః । కోటిసూర్యప్రతీకాశం జ్వలంతమివ పావకమ్ ॥ ౩౩ ॥ ద్రుతం సూతసమాయుక్తం యుక్తాష్టతురగం రథమ్ । ఆరురోహ శుభం భీమం దీప్యమానం స్వతేజసా ॥ ౩౪ ॥ తతః ప్రయాతస్సహసా రాక్షసైర్బహుభిర్వృతః । రావణస్సత్త్వగాంభీర్యాద్దారయన్నివ మేదినీమ్ ॥ ౩౫ ॥ తతశ్చాసీన్మహానాదస్తూర్యాణాం చ తతస్తతః । మృదంగైః పట్టసైశ్శంఖైః కాహళైస్సహ రక్షసామ్ ॥ ౩౬ ॥ తేన నాదేన మహతా పృథివీ సమకంపత । తం శబ్దం సహసా శ్రుత్వా వానరా దుద్రువుర్భయాత్ ॥ ౩౭ ॥ రావణస్తు మహాబాహుః సచివైః పరివారితః । ఆజగామ మహాతేజా విజయాయ రణం ప్రతి ॥ ౩౮ ॥ రావణేనాభ్యనుజ్ఞాతౌ మహాపార్శ్వమహోదరౌ । విరూపాక్షశ్చ దుర్ధర్షో రథానారురుహుస్తదా ॥ ౩౯ ॥ తే తు హృష్టా వినిర్దంతో భిందంత ఇవ మేదినీమ్ । నాదం ఘోరం విముంచంతో నిర్యయుర్జయకాంక్షిణః ॥ ౪౦ ॥ తతో యుద్ధాయ తేజస్వీ రక్షోగణబలైర్వృతః । నిర్యయావుద్యతధనుః కాలాంతకయమోపమః ॥ ౪౧ ॥ తతః ప్రజవనాశ్వేన రథేన స మహారథః । ద్వారేణ నిర్యయౌ తత్ర యత్ర తౌ రామలక్ష్మణౌ ॥ ౪౨ ॥ తతో నష్టప్రభస్సూర్యో దిశశ్చ తిమిరావృతాః । ద్విజాశ్చ నేదుర్ఘోరాశ్చ సంచచాలేవ మేదినీ ॥ ౪౩ ॥ వవర్ష రుధిరం దేవశ్చస్ఖలుస్తురగాః పథి । ధ్వజాగ్రే న్యపతద్గృధ్రో వినేదుశ్చాశివం శివాః ॥ ౪౪ ॥ నయనం చాస్ఫురద్వామం సవ్యో బాహురకంపత । వివర్ణవదనశ్చాసీత్కించిదభ్రశ్యత స్వరః ॥ ౪౫ ॥ తతో నిష్పతతో యు

ద్ధే దశగ్రీవస్య రక్షసః । రణే నిధనశంసీని రూపాణ్యేతాని జజ్ఞిరే ॥ ౪౬ ॥ అంతరిక్షా
త్ప్రపాతోల్కా నిర్ఘాతసమనిస్వనా । వినేదురశివా గృధ్రా వాయసైస్సహనాదితాః ॥
౪౭ ॥ ఏతానచింతయన్ ఘోరానుత్పాతాన్ సముపస్థితాన్ । నిర్యయౌ రావణో మో
హాద్వధార్థీ కాలచోదితః ॥ ౪౮ ॥ తేషాంతు రథఘోషేణ రాక్షసానాం మహాత్మ
నామ్ । వానరాణామపి చమూర్యుద్ధాయైవాభ్యవర్తత ॥ ౪౯ ॥ తేషాంతు తుము
లం యుద్ధం బభూవ కపిరక్షసామ్ । అన్యోన్యమాహ్వయానానాం క్రుద్ధానాం జయమి
చ్ఛతామ్ ॥ ౫౦ ॥ తతః క్రుద్ధో దశగ్రీవః శరైః కాంచనభూషణైః । వానరాణామనీ
కేషు చకార కదనం మహత్ ॥ ౫౧ ॥ నికృత్తశిరసః కేచిద్రావణేన వలీముఖాః । కేచి
ద్విభిన్నహృదయాః కేచిచ్ఛ్రోత్రవివర్జితాః ॥ ౫౨ ॥ నిరుచ్ఛ్వాసా హతాః కేచిత్ కే
చిత్పార్శ్వేషు దారితాః । కేచిద్విచ్ఛిన్నశిరసః కేచిచ్చక్షుర్వివర్జితాః ॥ ౫౩ ॥ ఛిన్న
గాత్రాః శరైః కేచిద్రావణేన బలీయసా । నిష్పిష్టహృదయాః కేచిన్నిశ్శ్వసంతో మ
హీంగతాః ॥ ౫౪ ॥ దశాననః క్రోధవివృత్తనేత్రో యతోయతోఽభ్యేతి రథేన సంఖ్యే ।
తతస్తతస్తస్య శరప్రవేగం సోఢుం న శేకుర్హరిపుంగవాస్తే ॥ ౫౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధ
కాండే - షణ్ణవతితమస్సర్గః.

తథా తైః కృత్తగాత్రైస్తు దశగ్రీవేణ మార్గణైః । బభూవ వసుధా తత్ర ప్రకీర్ణా
హరిభిర్వృతా ॥ ౧ ॥ రావణస్యాప్రసహ్యం తం శరసంపాతమేకతః । న శేకుస్సహితుం
దీప్తం పతంగా ఇవ పావకమ్ ॥ ౨ ॥ తేఽర్దితా నిశితైర్బాణైః క్రోశంతో విప్రదుద్రు
వుః । పావకార్చిస్సమావిష్టా దహ్యమానా యథా గజాః ॥ ౩ ॥ ప్లవంగానామనీకాని మ
హాభ్రాణీవ మారుతః । స యయౌ సమరే తస్మిన్విధమన్ రావణశ్శరైః ॥ ౪ ॥ కదనం తర
సా కృత్వా రాక్షసేంద్రో వనౌకసామ్ । ఆససాద తతో యుద్ధే రాఘవం త్వరితస్తదా ॥ ౫ ॥
సుగ్రీవస్తాన్కపీన్దృష్ట్వా భగ్నాన్విద్రవతో రణే । గుల్మే సుషేణం నిక్షిప్య చక్రే యుద్ధే
ధృతం మనః ॥ ౬ ॥ ఆత్మనస్సదృశం వీరస్స తం నిక్షిప్య వానరమ్ । సుగ్రీవోఽభిముఖశ్శత్రుం
ప్రతస్థే పాదపాయుధః ॥ ౭ ॥ పార్శ్వతః పృష్ఠతశ్చాస్య సర్వే యూథాధిపాస్స్వయమ్ ।
అనుజగ్ముర్మహాశైలాన్ వివిధాన్ గృహ్య తే ద్రుమాన్ ॥ ౮ ॥ స నదన్ యుధి సుగ్రీవః
స్వరేణ మహతా మహాన్ । పాతయన్వివిధాంశ్చాన్యాన్ జగామోత్తమరాక్షసాన్ ॥ ౯ ॥
మమర్ద చ మహాకాయాన్ రాక్షసాన్ వానరేశ్వరః । యుగాంతసమయే వాయుః ప్రవృ
ద్ధానగమానివ ॥ ౧౦ ॥ రాక్షసానామనీకేషు శైలవర్షం వవర్ష హ । అశ్మవర్షం య
థా మేఘః పక్షిసంఘేషు కాననే ॥ ౧౧ ॥ కపిరాజవిముక్తైస్తైశ్శైలవర్షైస్తు రాక్షసాః ।
వికీర్ణశిరసః పేతుర్నికృత్తా ఇవ పర్వతాః ॥ ౧౨ ॥ అథ సంక్షీయమాణేషు రాక్షసేషు స
మంతతః । సుగ్రీవేణ ప్రభగ్నేషు పతత్సు వినదత్సు చ ॥ ౧౩ ॥ విరూపాక్షస్స్వకం నామ
ధన్వీ విశ్రావ్య రాక్షసః । రథాదాప్లుత్య దుర్ధర్షో గజస్కంధముపారుహత్ ॥ ౧౪ ॥ స
తం ద్విరదమారుహ్య విరూపాక్షో మహారథః । వ్యనదద్భీమనిర్హ్రాదం వానరానభ్యధా
వత ॥ ౧౫ ॥ సుగ్రీవాయ శరాన్ ఘోరాన్ విససర్జ చమూముఖే । స్థాపయామాస చో
ద్విగ్నాన్ రాక్షసాన్ సంప్రహర్షయన్ ॥ ౧౬ ॥ సుగ్రీవం తం విరూపాక్షః శరైరాశీవి
షోపమైః । బహుభిస్తాడయామాస సర్వాంగేష్వరిమర్దనః ॥ ౧౭ ॥ సోఽతివిద్ధశ్శితైర్బాణైః
కపీంద్రస్తేన రక్షసా । చుక్రోధ చ మహాక్రోధో వధే చాస్య మనో దధే ॥ ౧౮ ॥ తతః పా
దపముద్ధృత్య శూరస్సంప్రధనో హరిః । అభిపత్య జఘానాస్య ప్రముఖే తు మహాగజమ్ ॥
౧౯ ॥ స తు ప్రహారాభిహతః సుగ్రీవేణ మహాగజః । అపాసర్పద్ధనుర్మాత్రం నిషపా
త మమార చ ॥ ౨౦ ॥ గజాత్తు మథితాత్తూర్ణమపక్రమ్య స వీర్యవాన్ । రాక్షసోఽభిము

బాచ్ఛత్రుం ప్రత్యుద్గమ్య తతః కపిమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఆర్షభం చర్మ ఖడ్గం చ ప్రగృహ్య లఘువిక్రమః । భర్త్సయన్నివ సుగ్రీవమాససాద వ్యవస్థితమ్ ॥ ౨౨ ॥ స హి తస్యాపి సంక్రుద్ధః ప్రగృహ్య విపులాం శిలామ్ । విరూపాక్షాయ చిక్షేప సుగ్రీవో జలదోపమామ్ ॥ ౨౩ ॥ స తాం శిలామాపతన్తీం దృష్ట్వా రాక్షసపుంగవః । అపక్రమ్య సువిక్రాన్తః ఖడ్గేన ప్రాహరత్తదా ॥ ౨౪ ॥ తేన ఖడ్గప్రహారేణ రక్షసా బలినా హతః । ముహూర్తమభవద్వీరో విసంజ్ఞ ఇవ వానరః ॥ ౨౫ ॥ స తదా సహసోత్పత్య రాక్షసస్య మహాహవే । ముష్టిం సంవర్త్య వేగేన పాతయామాస వక్షసి ॥ ౨౬ ॥ ముష్టిప్రహారాభిహతో విరూపాక్షో నిశాచరః । తేన ఖడ్గేన సంక్రుద్ధః సుగ్రీవస్య చమూముఖే ॥ ౨౭ ॥ కవచం పాతయామాస స ఖడ్గాభిహతోఽపతత్ । స సముత్థాయ పతితః కపిస్తస్య వ్యసర్జయత్ ॥ ౨౮ ॥ తలప్రహారమశనేస్సమానం భీమనిస్వనమ్ । తలప్రహారం తద్రక్షః సుగ్రీవేణ సముద్యతమ్ ॥ ౨౯ ॥ నైపుణ్యాన్మోచయిత్వైనం ముష్టినోరస్యతాడయత్ । తతస్తు సంక్రుద్ధతరః సుగ్రీవో వానరేశ్వరః ॥ ౩౦ ॥ మోక్షితం చాత్మనో దృష్ట్వా ప్రహారం తేన రక్షసా । స దదర్శాన్తరం తస్య విరూపాక్షస్య వానరః ॥ ౩౧ ॥ తతో న్యపాతయత్ క్రోధాచ్ఛంఖదేశే మహత్తలమ్ । మహేంద్రాశనికల్పేన తలేనాభిహతః క్షితౌ ॥ ౩౨ ॥ పపాత రుధిరక్లిన్నః శోణితం హి సముద్వమన్ । స్రోతోభ్యస్తు విరూపాక్షో జలం ప్రస్రవణాదివ ॥ ౩౩ ॥ వివృత్తనయనం క్రోధాత్సఫేనం రుధిరాప్లుతమ్ । దదృశుస్తే విరూపాక్షం విరూపాక్షతరం కృతమ్ ॥ ౩౪ ॥ స్ఫురన్తం పరివర్తన్తం పార్శ్వేన రుధిరోక్షితమ్ । కరుణం చ వినదన్తం దదృశుః కపయో రిపుమ్ ॥ ౩౫ ॥ తథా తు తౌ సంయతి సంప్రయుక్తౌ తరస్వినౌ వానరరాక్షసానామ్ । బలార్ణవౌ సస్వనతుస్సుభీమౌ మహార్ణవౌ ద్వావివ భిన్నవేలౌ ॥ ౩౬ ॥ వినాశితం ప్రేక్ష్య విరూపనేత్రం మహాబలం తం హరిపార్థివేన । బలం సమస్తం కపిరాక్షసానామున్మత్తగంగాప్రతిమం బభూవ ॥ ౩౭ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తనవతితమస్సర్గః.

హన్యమానే బలే తూర్ణమన్యోన్యం తే మహామృధే । సరసీవ మహాఘర్మే సోపక్షీణే బభూవతుః ॥ ౧ ॥ స్వబలస్య చ ఘాతేన విరూపాక్షవధేన చ । బభూవ ద్విగుణం క్రుద్ధో రావణో రాక్షసాధిపః ॥ ౨ ॥ ప్రక్షీణం తు బలం దృష్ట్వా వధ్యమానం వలీముఖైః । బభూవాస్య వ్యథా యుద్ధే ప్రేక్ష్య దైవవిపర్యయమ్ ॥ ౩ ॥ ఉవాచ చ సమీపస్థం మహోదరమరిందమమ్ । అస్మిన్ కాలే మహాబాహో జయాశా త్వయి మే స్థితా ॥ ౪ ॥ జహి శత్రుచమూం వీర దర్శయాద్య పరాక్రమమ్ । భర్తృపిండస్య కాలోఽయం నిర్దేష్టుం సాధు యుధ్యతామ్ ॥ ౫ ॥ ఏవముక్తస్తథేత్యుక్త్వా రాక్షసేంద్రో మహోదరః । ప్రవివేశారిసేనాం తాం పతంగ ఇవ పావకమ్ ॥ ౬ ॥ తతస్స కదనం చక్రే వానరాణాం మహాబలః । భర్తృవాక్యేన తేజస్వీ స్వేన వీర్యేణ చోదితః ॥ ౭ ॥ వానరాశ్చ మహాసత్త్వాః ప్రగృహ్య విపులాః శిలాః । ప్రవిశ్యారిబలం భీమం జఘ్నుస్తే రజనీచరాన్ ॥ ౮ ॥ మహోదరస్తు సంక్రుద్ధః శరైః కాంచనభూషణైః । చిచ్ఛేద పాణిపాదోరూన్ వానరాణాం మహాహవే ॥ ౯ ॥ తతస్తే వానరాస్సర్వే రాక్షసైరర్దితా భృశమ్ । దిశో దశ ద్రుతాః కేచిత్కేచిత్సుగ్రీవమాశ్రితాః ॥ ౧౦ ॥ ప్రభగ్నం సమరే దృష్ట్వా వానరాణాం మహాచమూమ్ । అభిదుద్రావ సుగ్రీవో మహోదరమనన్తరమ్ ॥ ౧౧ ॥ ప్రగృహ్య విపులాం ఘోరాం మహీధరసమాం శిలామ్ । చిక్షేప చ మహాతేజాస్తద్వధాయ హరీశ్వరః ॥ ౧౨ ॥ తామాపతన్తీం సహసా శిలాం దృష్ట్వా మహోదరః । అసంభ్రాన్తస్తతో బాణైర్నిర్బిభేద దురాసదామ్ ॥ ౧౩ ॥ రక్షసా తేన బాణౌఘైర్నికృత్తా సా సహస్రధా । నిపపాత శిలా భూ

మహాగ్ర్యం క్రోశన్నివాచలమ్ ॥ ౧౪ ॥ తాంతు క్షిప్తాం శిలాం దృష్ట్వా సుగ్రీవః క్రోధమూ
ర్ఛితః । సాలముత్పాట్య చిక్షేప రక్షసే రణమూర్ధని ॥ ౧౫ ॥ శరైశ్చ విదదారైనం శూ
రః పరబలార్దనః । స దదర్శ తతః క్రుద్ధః పరిఘం పతితం భువి ॥ ౧౬ ॥ ఆవిధ్యాతు స తం
దీప్తం పరిఘం తస్య దర్శయన్ । పరిఘాగ్రేణ వేగేన జఘానాస్య హయోత్తమాన్ ॥ ౧౭ ॥
తస్మాద్ధతహయాద్వీరః సోఽవప్లుత్య మహారథాత్ । గదాం జగ్రాహ సంక్రుద్ధో రాక్షసోఽథ
మహోదరః ॥ ౧౮ ॥ గదాపరిఘహస్తౌ తౌ యుధి వీరౌ సమీయతుః । నర్దంతౌ గోవృ
షప్రఖ్యౌ ఘనావివ సవిద్యుతౌ ॥ ౧౯ ॥ తతః క్రుద్ధో గదాం తస్మై చిక్షేప రజనీచరః । జ్వ
లంతీం భాస్కరాభాం తాం సుగ్రీవాయ మహోదరః ॥ ౨౦ ॥ గదాం తాం సుమహాఘో
రామాపతంతీం మహాబలః । సుగ్రీవో రోషతామ్రాక్షస్సముద్యమ్య మహాహవే ॥ ౨౧ ॥
ఆజఘాన గదాం తస్య పరిఘేణ హరీశ్వరః । పపాత సా గదాభిన్నః పరిఘస్తస్య భూతలే ॥
౨౨ ॥ తతో జగ్రాహ తేజస్వీ సుగ్రీవో వసుధాతలాత్ । ఆయసం ముసలం ఘోరం స
ర్వతో హేమభూషితమ్ ॥ ౨౩ ॥ తం సముద్యమ్య చిక్షేప సోఽప్యన్యాం వ్యాక్షిపద్గదామ్ ।
భిన్నావన్యోన్యమాసాద్య పేతతుర్ధరణీతలే ॥ ౨౪ ॥ తతో భగ్నప్రహరణౌ ముష్టి
భ్యాం తౌ సమీయతుః । తేజోబలసమావిష్టౌ దీప్తావివ హుతాశనౌ ॥ ౨౫ ॥ జఘ్నతుస్తౌ త
దాఽన్యోన్యం నేదతుస్తౌ పునః పునః । తలైశ్చాన్యోన్యమాహత్య పేతతుశ్చ మహీతలే ॥
౨౬ ॥ ఉత్పేతతుః పునస్తూర్ణం జఘ్నతుశ్చ పరస్పరమ్ । భుజైశ్చిక్షేపతుర్వీరావన్యో
న్యమపరాజితౌ ॥ ౨౭ ॥ జగ్మతుస్తౌ శ్రమం వీరౌ బాహుయుద్ధే పరంతపౌ । జగ్రాహ చ త
దా ఖడ్గమదూరపరివర్తినమ్ ॥ ౨౮ ॥ రాక్షసశ్చర్మణా సార్ధం మహావేగో మహోద
రః । తథైవ చ మహాఖడ్గం చర్మణా పతితం సహ ॥ ౨౯ ॥ జగ్రాహ వానరశ్రేష్ఠః సుగ్రీ
వో వేగవత్తరః । తౌ తు రోషపరీతాంగౌ నర్దంతావభ్యధావతామ్ ॥ ౩౦ ॥ ఉద్యతా
సీ రణే హృష్టౌ యుధి శస్త్రవిశారదౌ । దక్షిణం మండలం సవ్యం సుతూర్ణం సంపరీయతుః ॥
౩౧ ॥ అన్యోన్యమభిసంక్రుద్ధౌ జయే ప్రణిహితావుభౌ । స తు శూరో మహావేగో వీర్య
శ్లాఘీ మహోదరః ॥ ౩౨ ॥ మహాచర్మణి తం ఖడ్గం పాతయామాస దుర్మతిః । లగ్నము
త్కర్షతః ఖడ్గం ఖడ్గేన కపికుంజరః ॥ ౩౩ ॥ జహార సశిరస్త్రాణం కుండలోపహితం శిరః । ని
కృత్తశిరసస్తస్య పతితస్య మహీతలే ॥ ౩౪ ॥ తద్బలం రాక్షసేంద్రస్య దృష్ట్వా తత్ర న తిష్ఠతి ।
హత్వా తం వానరైస్సార్ధం ననాద ముదితో హరిః ॥ ౩౫ ॥ చుక్రోధ చ దశగ్రీవో బభౌ
హృష్టశ్చ రాఘవః । విషణ్ణవదనాస్సర్వే రాక్షసా దీనచేతసః ॥ ౩౬ ॥ విద్రవంతి తతస్స
ర్వే భయవిత్రస్తచేతసః ॥ మహోదరం తం వినిపాత్య భూమౌ మహాగిరేః కీర్ణమివైక
దేశమ్ । సూర్యాత్మజస్తత్ర రరాజ లక్ష్మ్యా సూర్యః స్వతేజోభిరివాప్రధృష్యః ॥ ౩౭ ॥ అ
థ విజయమవాప్య వానరేంద్రః సమరముఖే సురయక్షసిద్ధసంఘైః । అవనితలగతైశ్చ భూ
తసంఘైర్హర్షసమాకులితైస్స్తుతో మహాత్మా ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - అష్ట
నవతితమస్సర్గః.

మహోదరే తు నిహతే మహాపార్శ్వో మహాబలః । సుగ్రీవేణ సమీక్ష్యాథ
క్రోధాత్సంరక్తలోచనః ॥ ౧ ॥ అంగదస్య చమూం భీమాం క్షోభయామాస సాయకైః ।
స వానరాణాం ముఖ్యానాముత్తమాంగాని సర్వశః ॥ ౨ ॥ పాతయామాస కాయేభ్యః
ఫలం వృంతాదివానిలః । కేషాంచిదిషుభిర్బాహూన్ స్కంధాంశ్చిచ్ఛేద రాక్షసః ॥ ౩ ॥
వానరాణాం సుసంక్రుద్ధః పార్శ్వం కేషాం వ్యదారయత్ । తేఽర్దితా బాణవర్షే
ణ మహాపార్శ్వేన వానరాః ॥ ౪ ॥ విషాదవిముఖాస్సర్వే బభూవుర్గతచేతసః । ని
రీక్ష్య బలముద్విగ్నమంగదో రాక్షసార్దితమ్ ॥ ౫ ॥ వేగం చక్రే మహాబాహుః సము

ద్ర ఇవపర్వసు। ఆయసంపరిఘంగృహ్యసూర్యరశ్మిసమప్రభమ్ ॥ ౬ ॥ సమరే వానర
శ్రేష్ఠోమహాపార్శ్వేన్యపాతయత్। సతుతేనప్రహారేణమహాపార్శ్వోవిచేతనః ॥
౭॥ ససూతఃస్యందనాత్తస్మాద్విసంజ్ఞశ్చాపతద్భువి। తస్యర్క్షరాజస్తేజస్వీనీలాంజనచ
యోపమః ॥ ౮ ॥ నిష్పత్యసమహావీర్యఃస్వయూథాన్మేఘసన్నిభాత్। ప్రగృహ్యగిరి
శృంగాభాంక్రుద్ధస్సవిపులాంశిలామ్ ॥ ౯॥ అశ్వాన్జఘానతరసాస్యందనంచబభం
జతత్। ముహూర్తాల్లబ్ధసంజ్ఞస్తుమహాపార్శ్వోమహాబలః ॥ ౧౦ ॥ అంగదంబహుభి
ర్బాణైర్భూయస్తంప్రత్యవిధ్యత। జాంబవంతంత్రిభిర్బాణైరాజఘానస్తనాంతరే॥
౧౧ ॥ ఋక్షరాజంగవాక్షంచజఘానబహుభిశ్శరైః। గవాక్షంజాంబవంతంచస
దృష్ట్వాశరపీడితౌ॥ ౧౨ ॥ జగ్రాహపరిఘంఘోరమంగదః క్రోధమూర్ఛితః। త
స్యాంగదస్సురుషితోరాక్షసస్యతమాయసమ్॥ ౧౩॥ దూరస్థితస్యపరిఘంరవిరశ్మిసమ
ప్రభమ్। ద్వాభ్యాంభుజాభ్యాంసంగృహ్య భ్రామయిత్వాచవేగవత్॥ ౧౪॥ మహా
పార్శ్వస్యచిక్షేపవధార్థంవాలినస్సుతః। సతుక్షిప్తోబలవతాపరిఘస్తస్యరక్షసః॥
౧౫ ॥ ధనుశ్చసశరంహస్తాచ్ఛిరస్త్రాణంచపాతయత్। తంసమాసాద్యవేగేనవాలిపు
త్రః ప్రతాపవాన్॥ ౧౬ ॥ తలేనాభ్యహనత్క్రుద్ధః కర్ణమూలే సకుండలే। తతఃక్రు
ద్ధో మహావేగో మహాపార్శ్వో మహాద్యుతిః ॥ ౧౭ ॥ కరేణైకేన జగ్రాహ సుమహాం
తం పరశ్వధమ్। తంతైలధౌతంవిమలం శైలసారమయందృఢమ్ ॥ ౧౮ ॥ రాక్షసఃప
రమక్రుద్ధో వాలిపుత్రేన్యపాతయత్। తేనవామాంసఫలకే భృశంప్రత్యవపాతితః॥
౧౯ ॥ అంగదోమోచయామాస సరోషంస పరశ్వధమ్। సవీరోవజ్రసంకాశ మంగ
దోముష్టిమాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ సంవర్తయత్సుసంక్రుద్ధః పితృతుల్యపరాక్రమః। రా
క్షసస్యస్తనాభ్యాశే మర్మజ్ఞోహృదయంప్రతి ॥ ౨౧ ॥ ఇంద్రాశనిసమస్పర్శంస
ముష్టింసంన్యపాతయత్। తేనతస్య నిపాతేన రాక్షసస్య మహామృధే॥ ౨౨ ॥ పఫాల
హృదయంచాశు సపపాత హతోభువి। తస్మిన్వినిహతే భూమౌతత్సైన్యంసంప్రచు
క్షుభే ॥ ౨౩ ॥ అభవచ్చమహాన్క్రోధస్సమరేరావణస్యచ। వానరాణాంప్రహృ
ష్టానాం సింహనాదస్సుపుష్కలః ॥ ౨౪ ॥ స్ఫోటయన్నివశబ్దేన లంకాంసాట్టాలగోపు
పురామ్।సహేంద్రేణేవదేవానాం నాదస్సమభవన్మహాన్॥ ౨౫॥ అథేంద్రశత్రు
స్త్రిదశాలయానాం వనౌకసాంచైవ మహాప్రణాదమ్। శ్రుత్వాసరోషంయుధిరాక్ష
సేంద్రః పునశ్చయుద్ధాభిముఖఃప్రతస్థే॥ ౨౬ ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోనశతత
మస్సర్గః.

మహోదరమహాపార్శ్వౌహతౌదృష్ట్వాతురాక్షసౌ। తస్మింశ్చనిహతేవీరేవి
రూపాక్షేమహాబలే ॥౧॥ ఆవివేశమహాన్క్రోధోరావణంతుమహామృధే।సూతంసంచో
దయామాసవాక్యంచైతదువాచహ ॥ ౨॥ నిహతానామమాత్యానాం రుద్ధస్యనగర
స్యచ। దుఃఖమేషోపనేష్యామిహత్వాతౌరామలక్ష్మణౌ ॥ ౩॥ రామవృక్షంరణేహన్మి
సీతాపుష్పఫలప్రదమ్। ప్రశాఖాయస్యసుగ్రీవోజాంబవాన్కుముదోనలః ॥౪॥మైం
దశ్చద్వివిదశ్చైవఅంగదోగంధమాదనః। హనూమాంశ్చసుషేణశ్చసర్వేచహరియూ
థపాః ॥౫॥ సదిశోదశఘోషేణరథస్యాతిరథోమహాన్। నాదయన్ప్రయయౌతూర్ణం
రాఘవంచాభ్యవర్తత ॥ ౬ ॥ పూరితాతేనశబ్దేనసనదీగిరికాననా। సంచచాలమహీ
సర్వాసత్రస్తసర్వమృగద్విజా ॥ ౭ ॥ తామసంసుమహాఘోరంచకారాస్త్రంసుదారు
ణమ్। నిర్దదాహకపీన్సర్వాంస్తేప్రపేతుస్సమంతతః ॥ ౮॥ ఉత్పపాతరజోఘోరం

తైర్భగ్నైస్సంప్రధావితైః। నహిత్సహితుంశేకుర్బ్రహ్మణానిర్మితం స్వయమ్ ॥
౯॥ తాన్యనీకాన్యనేకాని రావణస్యశరోత్తమైః। దృష్ట్వావిభగ్నానిశతశో రాఘవః పర్య
వస్థితః॥ ౧౦॥ తతో రాక్షసశార్దూలో విద్రావ్య హరివాహినీమ్। సదదర్శ తతో
రామం తిష్ఠన్తమపరాజితమ్ ॥ ౧౧॥ లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా విష్ణునా వాసవం యథా ।
ఆలిఖన్తమివాకాశ మవష్టభ్య మహద్ధనుః ॥ ౧౨॥ పద్మపత్రవిశాలాక్షం దీర్ఘబా
హుమరిందమమ్। తతో రామో మహాతేజాః సౌమిత్రిసహితో బలీ ॥ ౧౩॥ వానరాంశ్చ
రణే భగ్నానాపతన్తం చ రావణమ్। సమీక్ష్య రాఘవో హృష్టో మధ్యే జగ్రాహ కార్ము
కమ్ ॥ ౧౪॥ విస్ఫారయితుమారేభే తతస్స ధనురుత్తమమ్। మహావేగం మహానాదం నిర్భి
దన్నివ మేదినీమ్ ॥ ౧౫॥ తయోశ్శరపథం ప్రాప్య రావణో రాజపుత్రయోః। సబభౌ
చ యథా రాహుస్సమీపే శశిసూర్యయోః ॥ ౧౬॥ రావణస్య చ బాణౌఘై రామవిస్ఫా
రితేన చ। శబ్దేన రాక్షసాస్తేన నిపేతుశ్చ శతశస్తదా ॥ ౧౭॥ తమిచ్ఛన్ప్రథమం యోద్ధుం
లక్ష్మణో నిశితైశ్శరైః। ముమోచ ధనురాయమ్య శరానగ్నిశిఖోపమాన్ ॥ ౧౮॥ తా
న్ముక్తమాత్రానాకాశే లక్ష్మణేన ధనుష్మతా। బాణాన్బాణైర్మహాతేజా రావణః ప్ర
త్యవారయత్ ॥ ౧౯॥ ఏకమేకేన బాణేన త్రిభిస్త్రీన్దశభిర్దశ। లక్ష్మణస్య ప్రచిచ్ఛే
ద దర్శయన్పాణిలాఘవమ్ ॥ ౨౦॥ పునశ్చ శరవర్షేణ లక్ష్మణం చ వ్యదారయత్।
అభ్యతిక్రమ్య సౌమిత్రిం రావణస్సమితింజయః ॥ ౨౧॥ ఆససాద తతో రామం స్థితం శై
లమివాచలమ్। ససంఖ్యే రామమాసాద్య క్రోధసంరక్తలోచనః ॥ ౨౨॥ వ్యసృజచ్ఛ
రవర్షాణి రావణో రాక్షసాధిపః। శరధారాస్తతో రామో రావణస్య ధనుశ్చ్యు
తాః ॥ ౨౩॥ దృష్ట్వైవాపతతశ్శీఘ్రం భల్లాన్జగ్రాహ సత్వరః। తాన్శరౌఘాంస్త
తో భల్లైస్తైశ్చిచ్ఛేద రాఘవః ॥ ౨౪॥ దీప్యమానాన్మహావేగాన్క్రుద్ధానాశీవిషాని
వ। రాఘవో రావణం తూర్ణం రావణో రాఘవం తథా ॥ ౨౫॥ అన్యోన్యం
వివిధైస్తీక్ష్ణైశ్శరైరభివవర్షతుః। చేరతుశ్చ చిరం చిత్రం మండలం సవ్యదక్షిణమ్ ॥ ౨౬॥
బాణవేగాత్సముత్క్షిప్తావన్యోన్యమపరాజితౌ। తయోర్భూతాని విత్రేసు ర్యుగప
త్సంప్రయుధ్యతోః ॥ ౨౭॥ రౌద్రయోస్సాయకముచో ర్యమాన్తకనికాశయోః।
సంతతం వివిధైర్బాణైర్బభూవ గగనం తదా ॥ ౨౮॥ ఘనైరివాతపాపాయే విద్యు
న్మాలాసమాకులైః। గవాక్షితమివాకాశం బభూవ శరవృష్టిభిః ॥ ౨౯॥ మహావేగై
స్సుతీక్ష్ణాగ్రైర్గృధ్రపత్రైస్సువాజితైః। శరాంధకారమాకాశం చక్రతుః పరమం
ముదా ॥ ౩౦॥ గతేస్తం తపనే దేవే మహామేఘావివోత్థితౌ। అశ్మవర్షం యథా ఘో
రం శరవర్షం వవర్షతుః ॥ ౩౧॥ తయోరభూన్మహద్యుద్ధమన్యోన్యవధకాంక్షి
ణోః। అనాసాద్యమచిన్త్యం చ వృత్రవాసవయోరివ ॥ ౩౨॥ ఉభౌ హి పరమేష్వా
సావుభౌ శస్త్రవిశారదౌ। ఉభౌ శస్త్రవిదాం ముఖ్యావుభౌ యుద్ధే విచేరతుః ॥ ౩౩॥ ఉ
భౌ హి యేన వ్రజతస్తేన తేన శరోర్మయః। ఊర్మయో వాయునావిద్ధా జగ్ముస్సాగరయో
రివ ॥ ౩౪॥ తతస్సంసక్తహస్తస్తు రావణో లోకరావణః। నారాచమాలాం రామస్య ల
లాటే ప్రత్యముంచత ॥ ౩౫॥ రౌద్రచాపప్రయుక్తాం తాం నీలోత్పలదళప్రభామ్। శిర
సా ధారయన్రామో నవ్యథామభ్యపద్యత ॥ ౩౬॥ అథమంత్రానభిజపన్ రౌద్రమ
స్త్రముదీరయన్। శరాన్భూయస్సమాదాయ రామః క్రోధసమన్వితః ॥ ౩౭॥ ముమో
చ చ మహాతేజాశ్చాపమాయమ్య వీర్యవాన్। తాన్ శరాన్రాక్షసేన్ద్రాయ విస స
ర్జ స రాఘవః ॥ ౩౮॥ తే మహామేఘసంకాశే కవచే పతితాశ్శరాః। అభేద్యే రా
క్షసేన్ద్రస్య నవ్యథాం జనయంస్తదా ॥ ౩౯॥ ముమోచ చాపరాన్రామో రథస్థం రా

క్షసాధిపమ్ । లలాటే పరమాస్త్రేణ సర్వాస్త్రకుశలోఽరిహా ॥ ౪౦ ॥ తే భిత్త్వా బాణరూ
పాస్తు పంచశీర్షా ఇవోరగాః । శ్వసంతో వివిశుర్భూమిం రావణం ప్రతికూజితాః ॥
౪౧ ॥ నిహతో రాఘవేణాథ రావణః క్రోధమూర్ఛితః । ఆసురం సుమహాఘోరమ
న్యదస్త్రం సమాదదే ॥ ౪౨ ॥ సింహవ్యాఘ్రముఖాంశ్చాన్యాన్ కంకకాకముఖాన
పి । గృధ్రశ్యేనముఖాంశ్చాపి సృగాలవదనాంస్తథా ॥ ౪౩ ॥ శ్వానకుక్కుటవక్త్రాం
శ్చ మకరాశీవిషాననాన్ । పంచాస్యాన్ లేలిహానాంశ్చ ససర్జ నిశితాన్ శరాన్ ॥ ౪౪ ॥
శరాన్ ఖరముఖాంశ్చాన్యాన్ వరాహముఖసంస్థితాన్ । ఏతాంశ్చాన్యాంశ్చ మాయా
భిః ససర్జ నిశితాన్ శరాన్ ॥ ౪౫ ॥ రామం ప్రతి మహాతేజాః క్రుద్ధస్సర్ప ఇవ శ్వసన్ ।
ఆసురేణ సమావిష్టః సోఽస్త్రేణ రఘుపుంగవః ॥ ౪౬ ॥ ససర్జాస్త్రం మహోత్సా
హః పావకం పావకోపమః । అగ్నిదీప్తముఖాన్ బాణాంస్తథా సూర్యముఖానపి ॥ ౪౭ ॥
చంద్రార్ధచంద్రవక్త్రాంశ్చ ధూమకేతుముఖానపి । గ్రహనక్షత్రవర్ణాం
శ్చ మహోల్కాముఖసంస్థితాన్ ॥ ౪౮ ॥ విద్యుజ్జిహ్వోపమాంశ్చాన్యాన్ ససర్జ
నిశితాన్ శరాన్ । తే రావణశరా ఘోరా రాఘవాస్త్రసమాహతాః ॥ ౪౯ ॥ విలయం జ
గ్మురాకాశే జగ్ముశ్చైవ సహస్రశః । తదస్త్రం నిహతం దృష్ట్వా రామేణాక్లిష్టకర్మ
ణా ॥ ౫౦ ॥ హృష్టా నేదుస్తతస్సర్వే కపయః కామరూపిణః । సుగ్రీవప్రముఖాస్సర్వే ప
రివార్య తు రాఘవమ్ ॥ ౫౧ ॥ అస్త్రేణాస్త్రం వినిహతం దృష్ట్వా రామేణ రావణః । చ
కార కోపమతులం రామం ప్రతి మహాద్యుతిః ॥ ౫౨ ॥ తతస్తదస్త్రం వినిహత్య రాఘవః
ప్రసహ్య తద్ధనుస బాహునిస్సృతమ్ । ముదాన్వితో దాశరథిర్మహాత్మా వినేదు
రుచ్చైర్ముదితాః కపీశ్వరాః ॥ ౫౩ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - శతతమస్సర్గః.

తస్మిన్ ప్రతిహతేఽస్త్రే తు రావణో రాక్షసాధిపః । క్రోధం చ ద్విగుణం చక్రే
క్రోధాచ్చాస్త్రమనంతరమ్ ॥ ౧ ॥ మయేన విహితం రౌద్రమన్యదస్త్రం మహాద్యుతిః ।
ఉత్స్రష్టుం రావణో ఘోరం రాఘవాయ ప్రచక్రమే ॥ ౨ ॥ తతశ్శూలాని నిశ్చేరుర్గ
దాశ్చ ముసలానిచ । కార్ముకాద్దీప్యమానాని వజ్రసారాణి సర్వశః ॥ ౩ ॥ ముద్గరాః కూ
టపాశాశ్చ దీప్తాశ్చాశనయస్తథా । నిష్పేతుర్వివిధాస్తీక్ష్ణా వాతా ఇవ యుగక్షయే ॥
౪ ॥ తదస్త్రం రాఘవః శ్రీమానుత్తమాస్త్రవిదాం వరః । జఘాన పరమాస్త్రేణ గాం
ధర్వేణ మహాద్యుతిః ॥ ౫ ॥ తస్మిన్ ప్రతిహతేఽస్త్రే తు రాఘవేణ మహాత్మనా । రావ
ణః క్రోధతామ్రాక్షః సౌరమస్త్రముదీరయత్ ॥ ౬ ॥ తతశ్చక్రాణి నిష్పేతుర్భా
స్వరాణి మహాంతి చ । కార్ముకాద్భీమవేగస్య దశగ్రీవస్య ధీమతః ॥ ౭ ॥ తైరాసీద్గ
గనం దీప్తం సంపతద్భిరితస్తతః । పతద్భిశ్చ దిశో దీప్తైశ్చంద్రసూర్యగ్రహైరివ ॥
౮ ॥ తాని చిచ్ఛేద బాణౌఘైశ్చక్రాణి స తు రాఘవః । ఆయుధాని విచిత్రాణి రా
వణస్య చమూముఖే ॥ ౯ ॥ తదస్త్రం తు హతం దృష్ట్వా రావణో రాక్షసాధిపః । వివ్యా
ధ దశభిర్బాణై రామం సర్వేషు మర్మసు ॥ ౧౦ ॥ స విద్ధో దశభిర్బాణైర్మహాకా
ర్ముకనిస్సృతైః । రావణేన మహాతేజా న ప్రాకంపత రాఘవః ॥ ౧౧ ॥ తతో వివ్యా
ధ గాత్రేషు సర్వేషు సమితింజయః । రాఘవస్తు సుసంక్రుద్ధో రావణం బహుభిశ్శరైః ॥
౧౨ ॥ ఏతస్మిన్నంతరే క్రుద్ధో రాఘవస్యానుజో బలీ । లక్ష్మణస్సాయకాన్ సప్త జగ్రా
హ పరవీరహా ॥ ౧౩ ॥ తైస్సాయకైర్మహావేగై రావణస్య మహాద్యుతిః । ధ్వజం మను
ష్యశీర్షం తం తస్య చిచ్ఛేద నైకధా ॥ ౧౪ ॥ సారథేశ్చాపి బాణేన శిరో జ్వలితకుండలమ్ ।
జహార లక్ష్మణః శ్రీమాన్ నైరృతస్య మహాబలః ॥ ౧౫ ॥ తస్య బాణైశ్చ చిచ్ఛేద ధను

గజకరోపమమ్। లక్ష్మణో రాక్షసేంద్రస్య పంచభిర్నిశితైశ్శరైః ॥ ౧౬॥ వివ్యా
ధోరసి వేగేన కవచేన సమావృతే। నీలమేఘనిభాంశ్చాస్య సదశ్వాన్పర్వతోపమాన్ ॥
౧౭ ॥ జఘానాప్లుత్య గదయా రావణస్య విభీషణః। హతాశ్వాద్వేగవాన్వేగాదవప్లు
త్య మహారథాత్ ॥ ౧౮ ॥ క్రోధమాహారయత్తీవ్రం భ్రాతరం ప్రతి రావణః। తతశ్శ
క్తిం మహావేగాం ప్రదీప్తామశనీమివ ॥ ౧౯ ॥ విభీషణాయ చిక్షేప రాక్షసేంద్రః ప్రతా
పవాన్। అప్రాప్తామేవ తాం బాణైస్త్రిభిశ్చిచ్ఛేద లక్ష్మణః ॥ ౨౦ ॥ తాం దృష్ట్వా ని
హతాం శక్తిం లక్ష్మణేన మహాత్మనా। అథోదతిష్ఠత్సన్నాదో వానరాణాం తదా రణే
౨౧॥ సా పపాత త్రిధా భిన్నా శక్తిః కాంచనమాలినీ। సవిస్ఫులింగా జ్వలితా మహో
ల్కేవ దివశ్చ్యుతా ॥ ౨౨ ॥ తతస్సంభావితతరాం కాలేనాపి దురాసదామ్। జగ్రా
హ విపులాం శక్తిం దీప్యమానాం స్వతేజసా ॥ ౨౩ ॥ సా గృహీతా బలవతా రావణేన
దురాత్మనా। జజ్వాల సుమహావేగా శక్రాశనిసమప్రభా ॥ ౨౪॥ ఏతస్మిన్నంత
రే వీరో లక్ష్మణస్తం విభీషణమ్। ప్రాణసంశయమాపన్నం తూర్ణమేవాభ్యపద్యత ॥ ౨౫॥
తం విమోచయితుం ధీరశ్చాపమాయమ్య లక్ష్మణః। రావణం శక్తిహస్తం వై శరవర్షైర
వాకిరత్ ॥ ౨౬ ॥ కీర్యమాణశ్శరౌఘేణ విసృష్టేన మహాత్మనా। న ప్రహర్తుం మనశ్చ
క్రే విముఖీకృతవిక్రమః ॥ ౨౭ ॥ మోచితం భ్రాతరం దృష్ట్వా లక్ష్మణేన స రావణః। ల
క్ష్మణాభిముఖస్తిష్ఠన్నిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౮ ॥ మోచితస్తే బలశ్లాఘిన్ యస్మాదే
వం విభీషణః। విముచ్య రాక్షసం శక్తిస్త్వయీయం వినిపాత్యతే ॥ ౨౯ ॥ ఏషా తే హృద
యం భిత్త్వా శక్తిర్లోహితలక్షణా। మద్బాహుపరిఘోత్సృష్టా ప్రాణానాదాయ యా
స్యతి ॥ ౩౦ ॥ ఇత్యేవముక్త్వా తాం శక్తిమష్టఘంటాం మహాస్వనామ్। మయేన మాయావి
హితామమోఘాం శత్రుఘాతినీమ్ ॥ ౩౧ ॥ లక్ష్మణాయ సముద్దిశ్య జ్వలంతీమివ తేజసా।
రావణః పరమక్రుద్ధశ్చిక్షేప చ ననాద చ ॥ ౩౨॥ సా క్షిప్తా భీమవేగేన శక్రాశనిసమస్వ
నా। శక్తిరభ్యపతద్వేగాల్లక్ష్మణం రణమూర్ధని ॥ ౩౩॥ తామనువ్యాహరచ్ఛక్తిమాప
తంతీం స రాఘవః। స్వస్త్యస్తు లక్ష్మణాయేతి మోఘా భవ హతోద్యమా ॥ ౩౪॥ రావణేన ర
ణే శక్తిః క్రుద్ధేనాశీవిషోపమా। ముక్తా శూరస్యాభీతస్య లక్ష్మణస్య మమజ్జ సా ॥ ౩౫ ॥ న్యప
తత్సా మహావేగా లక్ష్మణస్య మహోరసి। జిహ్వేవోరగరాజస్య దీప్యమానా మహా
ద్యుతిః ॥ ౩౬ ॥ తతో రావణవేగేన సుదూరమవగాఢయా। శక్త్యా నిర్భిన్నహృదయః ప
పాత భువి లక్ష్మణః ॥ ౩౭ ॥ తదవస్థం సమీపస్థో లక్ష్మణం ప్రేక్ష్య రాఘవః। భ్రాతృస్నే
హాన్మహాతేజా విషణ్ణహృదయోऽభవత్ ॥ ౩౮ ॥ స ముహూర్తమనుధ్యాత్వా బాష్ప
వ్యాకులలోచనః। బభూవ సంరబ్ధతరో యుగాంత ఇవ పావకః ॥ ౩౯ ॥ న విషాదస్య కాలో
యమితి సంచింత్య రాఘవః। తతస్సునిశితైర్బాణైర్వీరో దశరథాత్మజః ॥ ౪౦ ॥ చక్రే
సుతుములం యుద్ధం రావణస్య వధే ధృతః। సర్వయత్నేన మహతా లక్ష్మణం సన్నిరీక్ష్య చ ॥
౪౧ ॥ స దదర్శ తతో రామః శక్త్యా భిన్నం మహాహవే। లక్ష్మణం రుధిరాదిగ్ధం సపన్నగమి
వాచలమ్ ॥ ౪౨ ॥ తామపి ప్రహితాం శక్తిం రావణేన బలీయసా। యత్నతస్తే హరిశ్రే
ష్ఠా న శేకురవకర్షితుమ్ ॥ ౪౩ ॥ అర్దితాశ్చైవ బాణౌఘైః క్షిప్రహస్తేన రక్షసా। సౌమి
త్రిం సా వినిర్భిద్య ప్రవిష్టా ధరణీతలమ్ ॥ ౪౪ ॥ తాం కరాభ్యాం పరామృశ్య రామః శక్తిం
భయావహామ్। బభంజ సమరే క్రుద్ధో బలవాన్విచకర్ష చ ॥ ౪౫ ॥ తస్య నిష్కర్షతః శ
క్తిం రావణేన బలీయసా। శరాస్సర్వేషు గాత్రేషు పాతితా మర్మభేదినః ॥ ౪౬ ॥ అ
చింతయిత్వా తాన్బాణాన్ సమాశ్లిష్య చ లక్ష్మణమ్। అబ్రవీచ్చ హనూమంతం సుగ్రీవం
చైవ రాఘవః ॥ ౪౭ ॥ లక్ష్మణం పరివార్యేహ తిష్ఠధ్వం వానరోత్తమాః। పరాక్రమస్య
కాలోऽయం సంప్రాప్తో మే చిరేప్సితః ॥ ౪౮ ॥ పాపాత్మాయం దశగ్రీవో వధ్యతాం పా

పనిశ్చయః । కాంక్షితశ్చాతకస్యేవ ఘర్మాంతే మేఘదర్శనమ్ ॥ ౪౯ ॥ అస్మిన్ ముహూర్తే న చిరాత్సత్యం ప్రతిశృణోమి వః । అరావణమరామం వా జగద్ద్రక్ష్యథ వానరాః ॥ ౫౦ ॥ రాజ్యనాశం వనే వాసం దండకే పరిధావనమ్ । వైదేహ్యాశ్చ పరామర్శం రక్షోభిశ్చ సమాగమమ్ ॥ ౫౧ ॥ ప్రాప్తం దుఃఖం మహద్ఘోరం క్లేశం చ నిరయోపమమ్ । అద్య సర్వమహం త్యక్ష్యే నిహత్వా రావణం రణే ॥ ౫౨ ॥ యదర్థం వానరం సైన్యం సమానీతమిదం మయా । సుగ్రీవశ్చ కృతో రాజ్యే నిహత్వా వాలినం రణే ॥ ౫౩ ॥ యదర్థం సాగరః క్రాంతః సేతుర్బద్ధశ్చ సాగరే । సోఽయమద్య రణే పాపశ్చక్షుర్విషయమాగతః ॥ ౫౪ ॥ చక్షుర్విషయమాగమ్య నాయం జీవితుమర్హతి । దృష్టిం దృష్టివిషస్యేవ సర్పస్య మమ రావణః ॥ ౫౫ ॥ సుఖం పశ్యత దుర్ధర్షా యుద్ధం వానరపుంగవాః । ఆసీనాః పర్వతాగ్రేషు మమేదం రావణస్య చ ॥ ౫౬ ॥ అద్య రామస్య రామత్వం పశ్యంతు మమ సంయుగే । త్రయో లోకాస్సగంధర్వాస్సిద్ధాశ్చ సహచారణాః ॥ ౫౭ ॥ అద్య కర్మ కరిష్యామి యల్లోకాస్సచరాచరాః । సదేవాః కథయిష్యంతి యావద్భూమిర్ధరిష్యతి ॥ ౫౮ ॥ ఏవముక్త్వా శితైర్బాణైస్తప్తకాంచనభూషణైః । ఆజఘాన దశగ్రీవం రణే రామస్సమాహితః ॥ ౫౯ ॥ అథ ప్రదీప్తైర్నారాచైర్ముసలైశ్చాపి రావణః । అభ్యవర్షత్తదా రామం ధారాభిరివ తోయదః ॥ ౬౦ ॥ రామరావణముక్తానామన్యోన్యమభినిఘ్నతామ్ । శరాణాం చ శరాణాం చ బభూవ తుములస్స్వనః ॥ ౬౧ ॥ తే భిన్నాశ్చ వికీర్ణాశ్చ రామరావణయోశ్శరాః । అంతరిక్షాత్ప్రదీప్తాగ్రా నిపేతుర్ధరణీతలే ॥ ౬౨ ॥ తయోర్జ్యాతలనిర్ఘోషో రామరావణయోర్మహాన్ । త్రాసనస్సర్వభూతానాం స బభూవాద్భుతోపమః ॥ ౬౩ ॥ స కీర్యమాణశ్శరజాలవృష్టిభిర్మహాత్మనా దీప్తధనుష్మతాఽర్దితః । భయాత్ప్రదుద్రావ సమేత్య రావణో యథాఽనిలేనాభిహతో వలాహకః ॥ ౬౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోత్తరశతతమస్సర్గః

శక్త్యా వినిహతం దృష్ట్వా రావణేన బలీయసా । లక్ష్మణం సమరే శూరం రుధిరౌఘపరిప్లుతమ్ ॥ ౧ ॥ స దత్త్వా తుములం యుద్ధం రావణస్య దురాత్మనః । విసృజన్నేవ బాణౌఘాన్ సుషేణం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ ఏష రావణవీర్యేణ లక్ష్మణః పతితః క్షితౌ । సర్పవద్వేష్టతే వీరో మమ శోకముదీరయన్ ॥ ౩ ॥ శోణితార్ద్రమిమం వీరం ప్రాణైరిష్టతమం మమ । పశ్యతో మమ కా శక్తిర్యోద్ధుం పర్యాకులాత్మనః ॥ ౪ ॥ అయం స సమరశ్లాఘీ భ్రాతా మే శుభలక్షణః । యది పంచత్వమాపన్నః ప్రాణైః కిం మే సుఖేన చ ॥ ౫ ॥ లజ్జతీవ హి మే వీర్యం భ్రశ్యతీవ కరాద్ధనుః । సాయకా వ్యవసీదంతి దృష్టిర్బాష్పవశం గతా ॥ ౬ ॥ అవసీదంతి గాత్రాణి స్వప్నయానే నృణామివ । చింతా మే వర్ధతే తీవ్రా ముమూర్షా చోపజాయతే ॥ ౭ ॥ భ్రాతరం నిహతం దృష్ట్వా రావణేన దురాత్మనా । వినిశ్వసంతం దుఃఖార్తం మర్మణ్యభిహతం భృశమ్ ॥ ౮ ॥ రాఘవో భ్రాతరం దృష్ట్వా ప్రియం ప్రాణం బహిశ్చరమ్ । దుఃఖేన మహతాఽఽవిష్టో ధ్యానశోకపరాయణః ॥ ౯ ॥ పరం విషాదమాపన్నో విలలాపాకులేంద్రియః । న హి యుద్ధేన మే కార్యం నైవ ప్రాణైర్న సీతయా ॥ ౧౦ ॥ దేశే దేశే కళత్రాణి దేశే దేశే చ బాంధవాః । తం తు దేశం న పశ్యామి యత్ర భ్రాతా సహోదరః ॥ ౧౧ ॥ కిం మే రాజ్యేన కిం ప్రాణైర్యుద్ధే కార్యం న విద్యతే । యత్రాయం నిహతశ్శేతే రణమూర్ధని లక్ష్మణః ॥ ౧౨ ॥ ఇత్యేవం విలపంతం తం శోకవిహ్వలితేంద్రియమ్ । వివేష్టమానం కరుణముచ్ఛ్వసంతం పునః పునః ॥ ౧౩ ॥ రామమాశ్వాసయన్ వీరస్సుషేణో వాక్యమబ్రవీత్ । న మృతోఽయం మహాబాహో లక్ష్మణో లక్ష్మివర్ధనః ॥ ౧౪ ॥ న చాస్య వికృతం వక్త్రం నాపి శ్యామం న నిష్ప్రభమ్ । సుప్రభం చ

ప్రసన్నంచ ముఖంచాస్యాభిలక్ష్యతే॥ ౧౫॥ పద్మరక్తతలౌహస్తౌసుప్రసన్నేచలోచనే।
ఏవంనవిద్యతేరూపంగతాసూనాంవిశాంపతే ॥ ౧౬॥ దీర్ఘాయుషస్తుయేమర్త్యాస్తే
షాంతుముఖమీదృశమ్। నాయంప్రేతత్వమాపన్నో లక్ష్మణోలక్ష్మివర్ధనః॥ ౧౭॥
మావిషాదంకృథావీర సప్రాణోయమరిందమః। ఆఖ్యాస్యతి ప్రసుప్తస్య స్రస్తగా
త్రస్యభూతలే॥ ౧౮॥ సోచ్ఛ్వాసంహృదయంవీరకంపమానంముహుర్ముహుః। ఏవ
ముక్త్వాతువాక్యజ్ఞః సుషేణోరాఘవంవచః॥ ౧౯॥ సమీపస్థముపాచేదం హనూ
మంతమభిత్వరన్। సౌమ్యశీఘ్రమితోగత్వా శైలమోషధిపర్వతమ్॥ ౨౦॥ పూర్వం
తేకథితోయోసౌ వీరజాంబవతాశుభః। దక్షిణేశిఖరేతస్య జాతామోషధిమానయ॥
౨౧॥ విశల్యకరణీంనామ తథాసంజీవనీమపి। సంధానకరణీంచాపి సౌవర్ణకర
ణీమపి॥ ౨౨॥ సంజీవనార్థంవీరస్య లక్ష్మణస్య మహాత్మనః। ఇత్యేవముక్తోహను
మాన్ గత్వాచౌషధిపర్వతమ్॥ ౨౩॥ చింతామభ్యగమచ్ఛ్రీమానజానంస్తాంమ
హౌషధిమ్। తస్యబుద్ధిస్సముత్పన్నా మారుతేరమితౌజసః॥ ౨౪॥ ఇదమేవగమిష్యా
మి గృహీత్వాశిఖరంగిరేః। అస్మిన్ హిశిఖరేజాతా మోషధింతాం సుఖావహామ్॥
౨౫॥ ప్రతర్కేణావగచ్ఛామి సుషేణోప్యేవమబ్రవీత్। అగృహ్యయదిగచ్ఛా
మి విశల్యకరణీమహమ్॥ ౨౬॥ కాలాత్యయేనదోషస్స్యాద్వైక్లబ్యంచమహ
ద్భవేత్। ఇతిసంచింత్యహనుమాన్ గత్వాక్షిప్రంమహాబలః॥ ౨౭॥ ఆసాద్యప
ర్వతశ్రేష్ఠం త్రిఃప్రకంప్యగిరేశ్శిరః। ఫుల్లనానాతరుగణం సముత్పాట్యమహాబ
లః॥ ౨౮॥ గృహీత్వాహరిశార్దూలోహస్తాభ్యాంసమతోలయత్। సలీలమివజీమూ
తంతోయపూర్ణంనభస్తలాత్॥ ౨౯॥ ఆపపాతగృహీత్వాతుహనూమాన్ శిఖరంగి
రేః। సమాగమ్యమహావేగస్సన్న్యస్యశిఖరంగిరేః॥ ౩౦॥ విశ్రమ్యకించిద్ధనుమాన్ సుషే
ణమిదమబ్రవీత్। ఓషధింనాధిగచ్ఛామితామహంహరిపుంగవ॥ ౩౧॥ తదిదం శిఖరం
కృత్స్నంగిరేస్తస్యాహృతంమయా। ఏవంకథయమానంతం ప్రశస్యపవనాత్మజమ్॥ ౩౨॥
సుషేణోవానరశ్రేష్ఠో జగ్రాహోత్పాట్యచౌషధిమ్। విస్మితాస్తుబభూవుస్తేరణే
వానరరాక్షసాః॥ ౩౩॥ దృష్ట్వాహనుమతఃకర్మసురైరపిసుదుష్కరమ్। తతస్సం
క్షోదయిత్వాతామోషధింవానరోత్తమః॥ ౩౪॥ లక్ష్మణస్యదదౌనస్తస్సుషేణస్సు
మహాద్యుతిః। సశల్యస్సముపాఘ్రాయ లక్ష్మణఃపరవీరహా॥ ౩౫॥ విశల్యోవిరుజశ్శీ
ఘ్రముదతిష్ఠన్మహీతలాత్। తముత్థితంతేహరయోభూతలాత్ప్రేక్ష్యలక్ష్మణమ్॥ ౩౬॥
సాధుసాధ్వితిసుప్రీతాస్సుషేణంప్రత్యపూజయన్। ఏహ్యేహీత్యబ్రవీద్రామో
లక్ష్మణంపరవీరహా॥ ౩౭॥ సస్వజేస్నేహగాఢంచ బాష్పపర్యాకులేక్షణః। అబ్ర
వీచ్చపరిష్వజ్య సౌమిత్రింరాఘవస్తదా॥ ౩౮॥ దిష్ట్యాత్వాంవీరపశ్యామిమరణాత్
పునరాగతమ్। నహిమేజీవితేనార్థస్సీతయాచాపిలక్ష్మణ॥ ౩౯॥ కోహిమేవిజ
యేనార్థస్త్వయిపంచత్వమాగతే। ఇత్యేవంవదతస్తస్య రాఘవస్య మహాత్మనః॥౪౦॥
ఖిన్నశ్శిథిలయావాచా లక్ష్మణోవాక్యమబ్రవీత్। తాంప్రతిజ్ఞాంప్రతిజ్ఞాయ పురా
సత్యపరాక్రమ॥ ౪౧॥ లఘుఃకశ్చిదివాసత్త్వో నైవంవక్తుమిహార్హసి। నప్రతిజ్ఞాం
హికుర్వంతివితథాంసాధవోనఘ॥ ౪౨॥ లక్షణంహిమహత్త్వస్య ప్రతిజ్ఞాపరిపాల
నమ్। నైరాశ్యముపగంతుంతే తదలంమత్కృతేనఘ॥ ౪౩॥ వధేనరావణస్యాద్య
ప్రతిజ్ఞామనుపాలయ। నజీవన్ యాస్యతేశత్రుస్తవబాణపథంగతః॥ ౪౪॥ నర్దతస్తీ
క్ష్ణదంష్ట్రస్య సింహస్యేవమహాగజః। అహంతువధమిచ్ఛామి శీఘ్రమస్యదురాత్మ
నః॥ ౪౫॥ యావదస్తంనయాత్యేష కృతకర్మా దివాకరః॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే-

ద్వ్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

లక్ష్మణేనతుతద్వాక్యముక్తంశ్రుత్వాసరాఘవః । సంధధేపరవీరఘ్నో ధనురా
దాయవీర్యవాన్ ॥ ౧ ॥ రావణాయశరాన్ ఘోరాన్ విససర్జచమూముఖే । అథాన్యం
రథమారుహ్య రావణో రాక్షసాధిపః ॥ ౨ ॥ అభ్యద్రవత కాకుత్స్థం స్వర్భానురివ భా
స్కరమ్ । దశగ్రీవో రథస్థస్తు రామం వజ్రోపమైశ్శరైః ॥ ౩ ॥ ఆజఘాన మహాఘోరై
ర్ధారాభిరివతోయదః । దీప్తపావకసంకాశైశ్శరైః కాంచనభూషణైః ॥ ౪ ॥ నిర్బిభే
దరణే రామం దశగ్రీవస్సమాహితః । భూమౌస్థితస్య రామస్య రథస్థస్య చ రక్షసః ॥ ౫ ॥
నసమం యుద్ధమిత్యాహుర్దేవగంధర్వదానవాః । తతః కాంచనచిత్రాంగః కింకిణీకవి
భూషితః ॥ ౬ ॥ తరుణాదిత్యసంకాశో వైడూర్యమయకూబరః । సదశ్వైః కాంచనాపీడై
ర్యుక్తైః శ్వేతప్రకీర్ణకైః ॥ ౭ ॥ హరిభిస్సూర్యసంకాశైర్హేమజాలవిభూషితైః । రు
క్మవేణుధ్వజః శ్రీమాన్ దేవరాజరథోవరః ॥ ౮ ॥ దేవరాజేన సందిష్టో రథమారుహ్య
మాతలిః । అభ్యవర్తత కాకుత్స్థమవతీర్య త్రివిష్టపాత్ ॥ ౯ ॥ అబ్రవీచ్చ తదా రామం
సప్రతోదో రథేస్థితః । ప్రాంజలిర్మాతలిర్వాక్యం సహస్రాక్షస్య సారథిః ॥ ౧౦ ॥ స
హస్రాక్షేణ కాకుత్స్థ రథోఽయం విజయాయ తే । దత్తస్తవ మహాసత్త్వ శ్రీమన్ శత్రుని బ
ర్హణ ॥ ౧౧ ॥ ఇదమైంద్రం మహచ్చాపం కవచం చాగ్నిసన్నిభమ్ । శరాశ్చాదిత్యసం
కాశాశ్శక్తిశ్చ విమలాశితా ॥ ౧౨ ॥ ఆరుహ్యేమం రథం వీర రాక్షసం జహి రావణమ్ ।
మయా సారథినా రాజన్ దేవేంద్ర ఇవ దానవాన్ ॥ ౧౩ ॥ ఇత్యుక్తస్సంపరిక్రమ్య రథం
సమభివాద్య చ । ఆరురోహ తదా రామో లోకాన్ లక్ష్మ్యా విరాజయన్ ॥ ౧౪ ॥ తద్బభూ
వాద్భుతం యుద్ధం ద్వైరథం రోమహర్షణమ్ । రామస్య చ మహాబాహో రావణస్య
చ రక్షసః ॥ ౧౫ ॥ స గాంధర్వేణ గాంధర్వం దైవం దైవేన రాఘవః । అస్త్రం రాక్షస
రాజస్య జఘాన పరమాస్త్రవిత్ ॥ ౧౬ ॥ అస్త్రం తు పరమం ఘోరం రాక్షసం రాక్షసాధి
పః । ససర్జ పరమక్రుద్ధః పునరేవ నిశాచరః ॥ ౧౭ ॥ తే రావణధనుర్ముక్తాశ్శరాః కాం
చనభూషణాః । అభ్యవర్తంత కాకుత్స్థం సర్పా భూత్వా మహావిషాః ॥ ౧౮ ॥ తే దీ
ప్తవదనా దీప్తం వమంతో జ్వలనం ముఖైః । రామమేవాభ్యవర్తంత వ్యాదితాస్యా భ
యానకాః ॥ ౧౯ ॥ తైర్వాసుకిసమస్పర్శైర్దీప్తభోగైర్మహావిషైః । దిశశ్చ సం
వృతాస్సర్వాః ప్రదిశశ్చ సమావృతాః ॥ ౨౦ ॥ తాన్ దృష్ట్వా పన్నగాన్ రామస్సమాపత
త ఆహవే । అస్త్రం గారుత్మతం ఘోరం ప్రాదుశ్చక్రే భయావహమ్ ॥ ౨౧ ॥ తే రాఘ
వధనుర్ముక్తా రుక్మపుంఖాశ్శిఖిప్రభాః । సుపర్ణాః కాంచనా భూత్వా విచేరుస్సర్పశత్ర
వః ॥ ౨౨ ॥ తే తాన్ సర్వాన్ సమాజఘ్నుః సర్పరూపాన్ మహాజవాన్ । సుపర్ణరూపా
రామస్య విశిఖాః కామరూపిణః ॥ ౨౩ ॥ అస్త్రే ప్రతిహతే క్రుద్ధో రావణో రాక్షసాధి
పః । అభ్యవర్షత్తదా రామం ఘోరాభిశ్శరవృష్టిభిః ॥ ౨౪ ॥ తతశ్శరసహస్రేణ రామ
మక్లిష్టకారిణమ్ । అర్దయిత్వా శరౌఘేణ మాతలిం ప్రత్యవిధ్యత ॥ ౨౫ ॥ చిక్షేప కేతు
మింద్రస్య శరేణైకేన రావణః । పాతయిత్వా రథోపస్థే రథాత్కేతుం చ కాంచనమ్ ॥ ౨౬ ॥
ఐంద్రానపి జఘానాశ్వాన్ శరజాలేన రావణః । విషేదుర్దేవగంధర్వా దానవాశ్చా
రణైస్సహ ॥ ౨౭ ॥ రామమార్తం తదా దృష్ట్వా సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః । వ్యథితా వాన
రేంద్రాశ్చ బభూవుస్సవిభీషణాః ॥ ౨౮ ॥ రామచంద్రమసం దృష్ట్వా గ్రస్తం రావణ
రాహుణా । ప్రాజాపత్యం చ నక్షత్రం రోహిణీం శశినః ప్రియామ్ ॥ ౨౯ ॥ సమాక్ర
మ్య బుధస్తస్థౌ ప్రజానామశుభావహః । సధూమపరివృత్తోర్మిః ప్రజ్వలన్నివ సాగరః ॥

౩౦ ॥ ఉత్పపాత తదా క్రుద్ధః స్పృశన్నివ దివాకరమ్ । శత్రు ర్వణ్ణా స్సుపర్ణోమందవాశ్మీ
దివాకరం ॥ ౩౧ ॥ అదృశ్యత కబంధాంకః సంసక్తో ధూమకేతునా । కోసలానాంచ నక్ష
త్రం వ్యక్తమింద్రాగ్నిదైవతమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఆరుహ్యాంగారకస్తస్థౌ విశాఖామపి చాంబరే ।
దశాస్యో వింశతిభుజః ప్రగృహీతశరాసనః ॥ ౩౩ ॥ అదృశ్యత దశగ్రీవో మైనాక ఇవ ప
ర్వతః । నిరస్యమానో రామస్తు దశగ్రీవేణ రక్షసా ॥ ౩౪ ॥ నాశక్నోదభిసంధాతుం సా
యకాన్ రణమూర్ధని । స కృత్వా భ్రుకుటిం క్రుద్ధః కించిత్సంరక్తలోచనః ॥ ౩౫ ॥ జగా
మ సుమహాక్రోధం నిర్దహన్నివ చక్షుషా ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - త్ర్యుత్తరశతత
మస్సర్గః

తస్య క్రుద్ధస్య వదనం దృష్ట్వా రామస్య ధీమతః । సర్వభూతాని విత్రేసుః ప్రాకం
పత చ మేదినీ ॥ ౧ ॥ సింహశార్దూలవాన్ శైలః సంచచాల చలద్ద్రుమః । బభూవ చా
తిక్షుభితః సముద్రః సరితాం పతిః ॥ ౨ ॥ ఖరాశ్చ ఖరనిర్ఘోషా గగనే పరుషా ఘనాః ।
ఔత్పాతికా వినర్దంతః సమంతాత్పరిచక్రముః ॥ ౩ ॥ రామం దృష్ట్వా చ సంక్రుద్ధముత్పా
తాంశ్చ సుదారుణాన్ । విత్రేసుస్సర్వభూతాని రావణంచావిశద్భయమ్ ॥ ౪ ॥ విమా
నస్థాస్తదా దేవా గంధర్వాశ్చ మహోరగాః । ఋషిదానవదైత్యాశ్చ గరుత్మంత
శ్చ ఖేచరాః ॥ ౫ ॥ దదృశుస్తే తదా యుద్ధం లోకసంవర్తసంస్థితమ్ । నానాప్రహరణై
ర్భీమైః శూరయోస్సంప్రయుధ్యతోః ॥ ౬ ॥ ఊచుస్సురాసురాస్సర్వే తదా విగ్ర
హమాగతాః । ప్రేక్షమాణాస్తదా యుద్ధం వాక్యం భక్త్యా ప్రహృష్టవత్ ॥ ౭ ॥ దశగ్రీ
వం జయేత్యాహు రసురాస్సమవస్థితాః । దేవా రామ మథోచుస్తే త్వం జయేతి పునః పు
నః ॥ ౮ ॥ ఏతస్మిన్నంతరే క్రోధాద్రావణస్స తు రాఘవమ్ । ప్రహర్తుకామో దుష్టా
త్మా స్పృశన్ ప్రహరణం మహత్ ॥ ౯ ॥ వజ్రసారం మహానాదం సర్వశత్రునిబర్హ
ణమ్ । శైలశృంగనిభైః కూటైశ్చిత్తదృష్టిభయావహైః ॥ ౧౦ ॥ సధూమమివ తీక్ష్ణా
గ్రం యుగాంతాగ్నిభయావహమ్ । అతిరౌద్రమనాసాద్యం కాలేనాపి దురాసదమ్ ॥
౧౧ ॥ త్రాసనం సర్వభూతానాం దారుణం భేదనం తదా । ప్రదీప్తమివ రోషేణ శూ
లం జగ్రాహ రావణః ॥ ౧౨ ॥ తచ్ఛూలం పరమక్రుద్ధో జగ్రాహ యుధి వీర్యవాన్ । అనీ
కైస్సమరే శూరై రాక్షసైః పరివారితః ॥ ౧౩ ॥ సముద్యమ్య మహాకాయో ననాద
యుధి భైరవమ్ । సంరక్తనయనో రోషాత్స్వసైన్యమభిహర్షయన్ ॥ ౧౪ ॥ పృథి
వీం చాంతరిక్షం చ దిశశ్చ ప్రదిశస్తథా । ప్రాకంపయత్తదా శబ్దో రాక్షసేంద్రస్య దా
రుణః ॥ ౧౫ ॥ అతినాదస్య నాదేన తేన తస్య దురాత్మనః । సర్వభూతాని విత్రేసుః సా
గరశ్చ ప్రచుక్షుభే ॥ ౧౬ ॥ స గృహీత్వా మహావీర్యః శూలం తద్రావణో మహత్ ।
వినద్య సుమహానాదం రామం పరుషమబ్రవీత్ ॥ ౧౭ ॥ శూలోఽయం వజ్రసారస్తే రామ
రోషాన్మయోద్యతః । తవ భ్రాతృసహాయస్య సద్యః ప్రాణాన్ హరిష్యతి ॥ ౧౮ ॥ ర
క్షసామద్య శూరాణాం నిహతానాం చమూముఖే । త్వాం నిహత్య రణశ్లాఘిన్ కరోమ్య
శ్రుప్రమార్జనమ్ ॥ ౧౯ ॥ తిష్ఠేదానీం నిహన్మి త్వామేష శూలేన రాఘవ । ఏవముక్త్వా
స చిక్షేప తచ్ఛూలం రాక్షసాధిపః ॥ ౨౦ ॥ తద్రావణకరాన్ముక్తం విద్యున్మాలాస
మాకులమ్ । అష్టఘంటం మహానాదం వియద్గతమశోభత ॥ ౨౧ ॥ తచ్ఛూలం రాఘవో
దృష్ట్వా జ్వలంతం ఘోరదర్శనమ్ । ససర్జ విశిఖాన్ రామశ్చాపమాయమ్య వీర్యవాన్ ॥
౨౨ ॥ ఆపతంతం శరౌఘేణ వారయామాస రాఘవః । ఉత్పతంతం యుగాంతాగ్నిం
జలౌఘైరివ వాసవః ॥ ౨౩ ॥ నిర్దదాహ స తాన్ బాణాన్ రామకార్ముకనిస్సృతాన్ ।
రావణస్య మహాశూలః పతంగానివ పావకః ॥ ౨౪ ॥ తాన్ దృష్ట్వా భస్మసాద్భూతాన్

శూలసంస్పర్శచూర్ణితాః। సాయకానాం తరిష్టాః రాఘవః క్రోధమాహరత్॥
౨౫॥ స తాం మాతలినానీతాం శక్తిం వాసవనిర్మితామ్। జగ్రాహ పరమక్రుద్ధో
రాఘవో రఘునందనః॥ ౨౬॥ సా తోలితా బలవతా శక్తిర్ఘంటాకృతస్వనా। న
భః ప్రజ్వాలయామాస యుగాంతాగ్నిసమప్రభా॥ ౨౭॥ సాక్షిప్తా రాక్షసేంద్ర
స్య తస్మిన్ శూలే పపాత హ। భిన్నశ్శక్త్యా తదా శూలో నిపపాత మహాద్యుతిః॥ ౨౮॥
సాధు సాధ్వితి భూతాని ప్రశశంసూ రఘూత్తమమ్। నిర్బిభేద తతో బాణైర్హయాన
స్య మహాజవాన్॥ ౨౯॥ రామస్తీక్ష్ణైర్మహావేగైర్వజ్రకల్పైశ్శరోత్తమైః। నిర్బి
భేదోరసి తదా రావణం నిశితైశ్శరైః॥ ౩౦॥ రాఘవః పరమాయత్తో లలాటే చ త్రిభి
స్త్రిభిః। స శరైర్భిన్నసర్వాంగో గాత్రప్రస్రుతశోణితః॥ ౩౧॥ రాక్షసేంద్రస్సమూ
హస్థః ఫుల్లాశోక ఇవాబభౌ॥ స రామబాణైరభివిద్ధగాత్రో నిశాచరేంద్రః క్షతజా
ర్ద్రగాత్రః। జగామ ఖేదం చ సమాజిమధ్యే క్రోధం చ చక్రే సుభృశం తదానీమ్॥
౩౨॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - చతురుత్తరశతతమస్సర్గః

స తేన తు తదా క్రోధాత్ కాకుత్స్థేనార్దితో రణే। రావణస్సమరశ్లాఘీ తతః క్రోధ
ముపాగమత్॥ ౧॥ స దీప్తనయనో రోషాచ్చాపముద్యమ్య వీర్యవాన్। అభ్యర్దయ
త్సుసంక్రుద్ధో రాఘవం పరమాహవే॥ ౨॥ బాణధారాసహస్రైస్తు స తోయద ఇవాం
బరాత్। రాఘవం రావణో బాణైస్తటాకమివ పూరయత్॥ ౩॥ పూరితశ్శరజాలేన ధను
ర్ముక్తేన సంయుగే। మహాగిరిరివాకంప్యః కాకుత్స్థో న ప్రకంపతే॥ ౪॥ స శరై
శ్శరజాలాని వారయన్ సమరే స్థితః। గభస్తీనివ సూర్యస్య ప్రతిజగ్రాహ వీర్యవాన్॥
౫॥ తతశ్శరసహస్రాణి క్షిప్రహస్తో నిశాచరః। నిజఘానోరసి క్రుద్ధో రాఘవస్య మ
హాత్మనః॥ ౬॥ స శోణితసమాదిగ్ధః సమరే లక్ష్మణాగ్రజః। దృష్టః ఫుల్ల ఇవారణ్యే సుమ
హాన్ కింశుకద్రుమః॥ ౭॥ శరాభిఘాతసంరబ్ధస్సోఽపి జగ్రాహ సాయకాన్। కాకుత్స్థస్సు
మహాతేజా యుగాంతాదిత్యతేజసః॥ ౮॥ తతోఽన్యోన్యం సుసంరబ్ధావుభౌ తౌ రామ
రావణౌ। శరాంధకారే సమరే నోపాలక్షయతాం తదా॥ ౯॥ తతః క్రోధసమావిష్టో
రామో దశరథాత్మజః। ఉవాచ రావణం వీరః ప్రహస్య పరుషం వచః॥ ౧౦॥ మమ భార్యా
జనస్థానాదజ్ఞానాద్రాక్షసాధమ। హృతా తే వివశా యస్మాత్తస్మాత్త్వం నాసి వీర్యవాన్॥
౧౧॥ మయా విరహితాం దీనాం వర్తమానాం మహావనే। వైదేహీం ప్రసభం హృత్వా
శూరోఽహమితి మన్యసే॥ ౧౨॥ స్త్రీషు శూర వినాథాసు పరదారాభిమర్శనమ్। కృత్వా
కాపురుషం కర్మ శూరోఽహమితి మన్యసే॥ ౧౩॥ భిన్నమర్యాద నిర్లజ్జ చారిత్రేష్వనవ
స్థిత। దర్పాన్మృత్యుముపాదాయ శూరోఽహమితి మన్యసే॥ ౧౪॥ శూరేణ ధనదభ్రా
త్రా బలైస్సముదితేన చ। శ్లాఘనీయం యశస్యం చ కృతం కర్మ మహత్త్వయా॥ ౧౫॥
ఉత్సేకేనాభిపన్నస్య గర్హితస్యాహితస్య చ। కర్మణః ప్రాప్నుహీదానీం తస్యాద్య సు
మహత్ఫలమ్॥ ౧౬॥ శూరోఽహమితి చాత్మానమవగచ్ఛసి దుర్మతే। నైవ లజ్జాస్తి తే సీ
తాం చోరవద్వ్యపకర్షతః॥ ౧౭॥ యది మత్సన్నిధౌ సీతా ధర్షితా స్యాత్త్వయా బ
లాత్। భ్రాతరం తు ఖరం పశ్యేస్తదా మత్సాయకైర్హతః॥ ౧౮॥ దిష్ట్యాసి మమ దు
ష్టాత్మంశ్చక్షుర్విషయమాగతః। అద్య త్వాం సాయకైస్తీక్ష్ణైర్నయామి యమసాదనమ్॥
౧౯॥ అద్య తే మచ్ఛరైశ్ఛిన్నం శిరో జ్వలితకుండలమ్। క్రవ్యాదా వ్యపకర్షంతు వికీ
ర్ణం రణపాంసుషు॥ ౨౦॥ నిపత్యోరసి గృధ్రాస్తే క్షితౌ క్షిప్తస్య రావణ। పిబంతు రుధి
రం తర్షాద్బాణశల్యాంతరోత్థితమ్॥ ౨౧॥ అద్య మద్బాణభిన్నస్య గతాసోః పతితస్య

తే। కర్షన్త్వాం ప్రాణిపతగా గరుత్మన్తమివోరగాః ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యేవం సంవదన్వీరో రామశ్శత్రునిబర్హణః। రాక్షసేన్ద్రం సమీపస్థం శరవర్షైరవాకిరత్ ॥ ౨౩ ॥ బభూవ ద్విగుణం వీర్యం బద్ధవైరస్య సంయుగే। రామస్యాస్త్రబలం చైవ శత్రోర్నిధనకాంక్షిణః ॥ ౨౪ ॥ ప్రాదుర్బభూవురస్త్రాణి సర్వాణి విదితాత్మనః। ప్రకర్షాచ్చ మహాతేజాశ్శీఘ్రహస్తతరోఽభవత్ ॥ ౨౫ ॥ శుభాన్యేతాని చిహ్నాని విజ్ఞాయాత్మగతాని సః। భూయసా చార్దయద్రామో రావణం రాక్షసాన్తకృత్ ॥ ౨౬ ॥ హరీణాం చాశ్మనికరైః శరవర్షైశ్చ రాఘవాత్। హన్యమానో దశగ్రీవో విఘూర్ణహృదయోఽభవత్ ॥ ౨౭ ॥ యదా చ శస్త్రం నాలేభే న వ్యకర్షచ్ఛరాసనమ్। నాస్య ప్రత్యకరోద్వీర్యం విక్లబేనాన్తరాత్మనా ॥ ౨౮ ॥ క్షిప్తాశ్చాపి శరాస్తేన శస్త్రాణి వివిధాని చ। మరణార్థాయ వర్తన్తే మృత్యుకాలేఽభ్యుపస్థితే ॥ ౨౯ ॥ సూతస్తు రథనేతాస్య తదవస్థం సమీక్ష్య తమ్। శనైర్యుద్ధాదసంభ్రాన్తో రథం తస్యాపవాహయత్ ॥ ౩౦ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచోత్తరశతతమస్సర్గః.

స తు మోహాత్సుసంక్రుద్ధః కృతాన్తబలచోదితః। క్రోధసంరక్తనయనో రావణస్సూతమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ హీనవీర్యమివాశక్తం పౌరుషేణ వివర్జితమ్। భీరుం లఘుమివాసత్త్వం విహీనమివ తేజసా ॥ ౨ ॥ విముక్తమివ మాయాభిశ్శస్త్రైరివ బహిష్కృతమ్। మామవజ్ఞాయ దుర్బుద్ధే స్వయా బుద్ధ్యా విచేష్టసే ॥ ౩ ॥ కిమర్థం మామవజ్ఞాయ మచ్ఛన్దమనవేక్ష్య చ। త్వయా శత్రోస్సమక్షం మే రథోఽయమపవాహితః ॥ ౪ ॥ త్వయాద్య హి మమానార్య చిరకాలసమార్జితమ్। యశో వీర్యం చ తేజశ్చ ప్రత్యయశ్చ వినాశితః ॥ ౫ ॥ శత్రోః ప్రఖ్యాతవీర్యస్య రంజనీయస్య విక్రమైః। పశ్యతో యుద్ధలుబ్ధోఽహం కృతః కాపురుషస్త్వయా ॥ ౬ ॥ యస్త్వం రథమిమం మోహాన్న చోద్వహసి దుర్మతే। సత్యోఽయం ప్రతితర్కో మే పరేణ త్వముపస్కృతః ॥ ౭ ॥ న హి తద్విద్యతే కర్మ సుహృదో హితకాంక్షిణః। రిపూణాం సదృశం చైవ తత్త్వయైతదనుష్ఠితమ్ ॥ ౮ ॥ నివర్తయ రథం శీఘ్రం యావన్నోపైతి మే రిపుః। యది వాధ్యుషితో వాసి స్మర్యన్తే యది వా గుణాః ॥ ౯ ॥ ఏవం పరుషముక్తస్తు హితబుద్ధిరబుద్ధినా। అబ్రవీద్రావణం సూతో హితం సానునయం వచః ॥ ౧౦ ॥ న భీతోఽస్మి న మూఢోఽస్మి నోపజప్తోఽస్మి శత్రుభిః। న ప్రమత్తో న నిస్స్నేహో విస్మృతా న తు సత్క్రియాః ॥ ౧౧ ॥ మయా తు హితకామేన యశశ్చ పరిరక్షతా। స్నేహప్రస్కన్నమనసా ప్రియమిత్యప్రియం కృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ నాస్మిన్నర్థే మహారాజ త్వం మాం ప్రియహితే రతమ్। కశ్చిల్లఘురివానార్యో న దోషం గన్తుమర్హసి ॥ ౧౩ ॥ శ్రూయతాం త్వభిధాస్యామి యన్నిమిత్తం మయా రథః। నదీవేగ ఇవాంభోభిస్సంయుగే వినివర్తితః ॥ ౧౪ ॥ శ్రమం తవావగచ్ఛామి మహతా రణకర్మణా। న హి తే వీర్యసౌముఖ్యం ప్రహర్షం చోపధారయే ॥ ౧౫ ॥ రథోద్వహనఖిన్నాశ్చ త ఇమే రథవాజినః। దీనా ఘర్మపరిశ్రాన్తా గావో వర్షహతా ఇవ ॥ ౧౬ ॥ నిమిత్తాని చ భూయిష్ఠం యాని ప్రాదుర్భవన్తి నః। తేషు తేష్వభిపన్నేషు లక్షయామ్యప్రదక్షిణమ్ ॥ ౧౭ ॥ దేశకాలౌ చ విజ్ఞేయౌ లక్షణానీంగితాని చ। దైన్యం ఖేదశ్చ హర్షశ్చ రథినశ్చ బలాబలమ్ ॥ ౧౮ ॥ స్థలనిమ్నాని భూమేశ్చ సమాని విషమాణి చ। యుద్ధకాలశ్చ విజ్ఞేయః పరస్యాన్తరదర్శనమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఉపయానాపయానే చ స్థానం ప్రత్యపసర్పణమ్। సర్వమేతద్రథస్థేన జ్ఞేయం రథకుటుంబినా ॥ ౨౦ ॥ తవ విశ్రామహేతోస్తు తథైషాం రథవాజినామ్। రౌద్రం వర్జయతా ఖేదం క్షేమం కృతమిదం మయా ॥ ౨౧ ॥

సమయా స్వేచ్ఛయా వీర రథోఽయముపవాహితః। భర్తుః స్నేహపరీతేన మయేదం యత్కృతం విభో॥ ౨౨॥ ఆజ్ఞాపయ యథాతత్త్వం వక్ష్యస్యరినిషూదన। తత్కరిష్యే మహం వీర గతానృణ్యేన చేతసా॥ ౨౩॥ సంతుష్టస్తేన వాక్యేన రావణస్తస్య సారథేః। ప్రశస్యైనం బహువిధం యుద్ధలుబ్ధోఽబ్రవీదిదమ్॥ ౨౪॥ రథం శీఘ్రమిమం సూత రాఘవాభిముఖం నయ। నాహత్వా సమరే శత్రూన్నివర్తిష్యతి రావణః॥ ౨౫॥ ఏవముక్త్వా తతస్తుష్టో రావణో రాక్షసేశ్వరః। దదౌ తస్య శుభం హ్యేకం హస్తాభరణముత్తమమ్॥ ౨౬॥ శ్రుత్వా రావణవాక్యం తు సారథిస్సన్న్యవర్తత॥ తతో ద్రుతం రావణవాక్యచోదితః ప్రచోదయామాస హయాన్స సారథిః। స రాక్షసేంద్రస్య తతో మహారథః క్షణేన రామస్య రణాగ్రతోఽభవత్॥ ౨౭॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - షడుత్తరశతతమస్సర్గః॥

తతో యుద్ధపరిశ్రాంతం సమరే చింతయా స్థితమ్। రావణం చాగ్రతో దృష్ట్వా యుద్ధాయ సముపస్థితమ్॥ ౧॥ దైవతైశ్చ సమాగమ్య ద్రష్టుమభ్యాగతో రణమ్। ఉపగమ్యాబ్రవీద్రామమగస్త్యో భగవానృషిః॥ ౨॥ రామ రామ మహాబాహో శృణు గుహ్యం సనాతనమ్। యేన సర్వానరీన్వత్స సమరే విజయిష్యసి॥ ౩॥ ఆదిత్యహృదయం పుణ్యం సర్వశత్రువినాశనమ్। జయావహం జపేన్నిత్యమక్షయ్యం పరమం శివమ్॥ ౪॥ సర్వమంగళమాంగళ్యం సర్వపాపప్రణాశనమ్। చింతాశోకప్రశమనమాయుర్వర్ధనముత్తమమ్॥ ౫॥ రశ్మిమంతం సముద్యంతం దేవాసురనమస్కృతమ్। పూజయస్వ వివస్వంతం భాస్కరం భువనేశ్వరమ్॥ ౬॥ సర్వదేవాత్మకో హ్యేష తేజస్వీ రశ్మిభావనః। ఏష దేవాసురగణాన్ లోకాన్ పాతి గభస్తిభిః॥ ౭॥ ఏష బ్రహ్మా చ విష్ణుశ్చ శివః స్కందః ప్రజాపతిః। మహేంద్రో ధనదః కాలో యమః సోమో హ్యపాం పతిః॥ ౮॥ పితరో వసవః సాధ్యా హ్యశ్వినౌ మరుతో మనుః। వాయుర్వహ్నిః ప్రజాః ప్రాణా ఋతుకర్తా ప్రభాకరః॥ ౯॥ ఆదిత్యః సవితా సూర్యః ఖగః పూషా గభస్తిమాన్। సువర్ణసదృశో భానుః స్వర్ణరేతా దివాకరః॥ ౧౦॥ హరిదశ్వః సహస్రార్చిః సప్తసప్తిర్మరీచిమాన్। తిమిరోన్మథనః శంభుస్త్వష్టా మార్తాండ అంశుమాన్॥ ౧౧॥ హిరణ్యగర్భః శిశిరస్తపనో భాస్కరో రవిః। అగ్నిగర్భోఽదితేః పుత్రః శంఖః శిశిరనాశనః॥ ౧౨॥ వ్యోమనాథస్తమోభేదీ ఋగ్యజుస్సామపారగః। ఘనవృష్టిరపాం మిత్రో వింధ్యవీథీప్లవంగమః॥ ౧౩॥ ఆతపీ మండలీ మృత్యుః పింగళస్సర్వతాపనః। కవిర్విశ్వో మహాతేజా రక్తస్సర్వభవోద్భవః॥ ౧౪॥ నక్షత్రగ్రహతారాణామధిపో విశ్వభావనః। తేజసామపి తేజస్వీ ద్వాదశాత్మన్నమోఽస్తు తే॥ ౧౫॥ నమః పూర్వాయ గిరయే పశ్చిమాయాద్రయే నమః। జ్యోతిర్గణానాం పతయే దినాధిపతయే నమః॥ ౧౬॥ జయాయ జయభద్రాయ హర్యశ్వాయ నమో నమః। నమో నమస్సహస్రాంశో ఆదిత్యాయ నమో నమః॥ ౧౭॥ నమ ఉగ్రాయ వీరాయ సారంగాయ నమో నమః। నమః పద్మప్రబోధాయ మార్తాండాయ నమో నమః॥ ౧౮॥ బ్రహ్మేశానాచ్యుతేశాయ సూర్యాయాదిత్యవర్చసే। భాస్వతే సర్వభక్షాయ రౌద్రాయ వపుషే నమః॥ ౧౯॥ తమోఘ్నాయ హిమఘ్నాయ శత్రుఘ్నాయామితాత్మనే। కృతఘ్నఘ్నాయ దేవాయ జ్యోతిషాం పతయే నమః॥ ౨౦॥ తప్తచామీకరాభాయ వహ్నయే విశ్వకర్మణే। నమస్తమోఽభినిఘ్నాయ రవయే లోకసాక్షిణే॥ ౨౧॥ నాశయత్యేష వై భూతం తం తథైవ సృజతే పునః। పాయత్యేష తపత్యేష వర్షత్యేష గభస్తిభిః॥ ౨౨॥ ఏష సుప్తేషు జాగర్తి భూతేషు పరినిష్ఠితః। ఏష చైవాగ్నిహోత్రం చ ఫలం చైవాగ్నిహోత్రిణామ్॥ ౨౩॥ వేదాశ్చ క్రతవశ్చైవ క్రతూనాం ఫలమేవ చ। యాని కృత్యాని లోకేషు సర్వాణ్యేష రవిః ప్రభుః॥ ౨౪॥ ఏనమాపత్సు కృచ్ఛ్రేషు కాంతా

క్లేశేషు భయేషు చ । కీర్తయన్ పురుషః కశ్చిన్నావసీదతి రాఘవ ॥ ౨౫ ॥ పూజయస్వైనమేకాగ్రో దేవదేవం జగత్పతిమ్ । ఏతత్ త్రిగుణితం జప్త్వా యుద్ధేషు విజయిష్యసి ॥ ౨౬ ॥ అస్మిన్ క్షణే మహాబాహో రావణం త్వం వధిష్యసి । ఏవముక్త్వా తదాగస్త్యో జగామ చ యథాగతమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా మహాతేజా నష్టశోకో ఽభవత్తదా । ధారయామాస సుప్రీతో రాఘవః ప్రయతాత్మవాన్ ॥ ౨౮ ॥ త్రిరాచమ్య శుచిర్భూత్వా ధనురాదాయ వీర్యవాన్ । ఆదిత్యం ప్రేక్ష్య జప్త్వా తు పరం హర్షమవాప్తవాన్ ॥ ౨౯ ॥ రావణం ప్రేక్ష్య హృష్టాత్మా యుద్ధాయ సముపాగమత్ । సర్వయత్నేన మహతా వధే తస్య ధృతో ఽభవత్ ॥ ౩౦ ॥ అథ రవిరవదన్నిరీక్ష్య రామం ముదితమనాః పరమం ప్రహృష్యమాణః । నిశిచరపతిసంక్షయం విదిత్వా సురగణమధ్యగతో వచస్త్వరేతి ॥ ౩౧ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - సప్తోత్తరశతతమస్సర్గః.

స రథం సారథిర్హృష్టః పరసైన్యప్రధర్షణమ్ । గంధర్వనగరాకారం సముచ్ఛ్రితపతాకినమ్ ॥ ౧ ॥ యుక్తం పరమసంపన్నైర్వాజిభిర్హేమమాలిభిః । యుద్ధోపకరణైః పూర్ణం పతాకాధ్వజమాలినమ్ ॥ ౨ ॥ గ్రసంతమివ చాకాశం నాదయంతం వసుంధరామ్ । ప్రణాశం పరసైన్యానాం స్వసైన్యానాం ప్రహర్షణమ్ ॥ ౩ ॥ రావణస్య రథం క్షిప్రం చోదయామాస సారథిః । తమాపతంతం సహసా స్వనవంతం మహాధ్వజమ్ ॥ ౪ ॥ రథం రాక్షసరాజస్య నరరాజో దదర్శ హ । కృష్ణవాజిసమాయుక్తం యుక్తం రౌద్రేణ వర్చసా ॥ ౫ ॥ ఉహ్యమానమివాకాశే విమానం సూర్యవర్చసమ్ । తటిత్పతాకాగహనం దర్శితేంద్రాయుధాయుధమ్ ॥ ౬ ॥ శరధారా విముంచంతం ధారాసారమివాంబుదమ్ । తం దృష్ట్వా మేఘసంకాశమాపతంతం రథం రిపోః ॥ ౭ ॥ గిరేర్వజ్రాభిమృష్టస్య దీర్యతస్సదృశస్వనమ్ । విస్ఫారయన్వై వేగేన బాలచంద్రనతం ధనుః ॥ ౮ ॥ ఉవాచ మాతలిం రామః సహస్రాక్షస్య సారథిమ్ । మాతలే పశ్య సంరబ్ధమాపతంతం రథం రిపోః ॥ ౯ ॥ యథాపసవ్యం పతతా వేగేన మహతా పునః । సమరే హంతుమాత్మానం తథా ఽనేన కృతా మతిః ॥ ౧౦ ॥ తదప్రమాదమాతిష్ఠ ప్రత్యుద్గచ్ఛ రథం రిపోః । విధ్వంసయితుమిచ్ఛామి వాయుర్మేఘమివోత్థితమ్ ॥ ౧౧ ॥ అవిక్లబమసంభ్రాంతమవ్యగ్రహృదయేక్షణమ్ । రశ్మిసంచారనియతం ప్రచోదయ రథం ద్రుతమ్ ॥ ౧౨ ॥ కామం న త్వం సమాధేయః పురందరరథోచితః । యుయుత్సురహమేకాగ్రః స్మారయే త్వాం న శిక్షయే ॥ ౧౩ ॥ పరితుష్టస్స రామస్య తేన వాక్యేన మాతలిః । ప్రచోదయామాస రథం సురసారథిసత్తమః ॥ ౧౪ ॥ అపసవ్యం తతః కుర్వన్ రావణస్య మహారథమ్ । చక్రోత్క్షిప్తేన రజసా రావణం వ్యవధూనయత్ ॥ ౧౫ ॥ తతః క్రుద్ధో దశగ్రీవస్తామ్రవిస్ఫారితేక్షణః । రథప్రతిముఖం రామం సాయకైరవధూనయత్ ॥ ౧౬ ॥ ధర్షణామర్షితో రామో ధైర్యం రోషేణ లంఘయన్ । జగ్రాహ సుమహద్ఘోరమైంద్రం యుధి శరాసనమ్ ॥ ౧౭ ॥ శరాంశ్చ సుమహాతేజాః సూర్యరశ్మిసమప్రభాన్ । తదా ఘోరతరం యుద్ధమన్యోన్యవధకాంక్షిణోః ॥ ౧౮ ॥ పరస్పరాభిముఖయోర్దృప్తయోరివ సింహయోః । తతో దేవాస్సగంధర్వాః సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః ॥ ౧౯ ॥ సమీయుర్ద్వైరథం ద్రష్టుం రావణక్షయకాంక్షిణః । సముత్పేతురథోత్పాతా దారుణా రోమహర్షణాః ॥ ౨౦ ॥ రావణస్య వినాశాయ రాఘవస్య జయాయ చ । వవర్ష రుధిరం దేవో రావణస్య రథోపరి ॥ ౨౧ ॥ వాతా మండలినస్తీక్ష్ణా హ్యపసవ్యం ప్రచక్రముః । మహద్గృధ్రకులం చాస్య భ్రమమాణం నభస్తలే ॥ ౨౨ ॥ యేన యేన రథో యాతి తేన తేన ప్రధావతి । సంధ్యయా చావృతా లంకా జపాపుష్పనికాశయా ॥ ౨౩ ॥ దృ

శ్చలేస సంప్రదీప్తేవ దివసేపి వసుంధరా । సనిర్ఘాతా మహోల్కాశ్చ సంప్రపేతుర్మహాస్వనాః ॥ ౨౪ ॥ విషాదయంస్తే రక్షాంసి రావణస్య తదాహితాః । రావణశ్చ యతస్తత్ర సంచచాల వసుంధరా ॥ ౨౫ ॥ రక్షసాం చ ప్రహరతాం గృహీతా ఇవ బాహవః । తామ్రాః పీతాస్సితాః శ్వేతాః పతితాస్సూర్యరశ్మయః ॥ ౨౬ ॥ దృశ్యంతే రావణస్యాంగే పర్వతస్యేవ ధాతవః । గృధ్రైరనుగతైశ్చాస్య వమంత్యో జ్వలనం ముఖైః ॥ ౨౭ ॥ ప్రణేదుర్ముఖమీక్షంత్యస్సంరబ్ధమశివం శివాః । ప్రతికూలం వవౌ వాయూ రణే పాంసూన్ సముత్కిరన్ ॥ ౨౮ ॥ తస్య రాక్షసరాజస్య కుర్వన్ దృష్టివిలోపనమ్ । నిపేతురింద్రాశనయస్సైన్యే చాస్య సమంతతః ॥ ౨౯ ॥ దుర్విషహ్యస్వనా ఘోరా వినా జలధరస్వనమ్ । దిశశ్చ ప్రదిశస్సర్వా బభూవుస్తిమిరావృతాః ॥ ౩౦ ॥ పాంసువర్షేణ మహతా దుర్దర్శం చ నభోఽభవత్ । కుర్వంత్యః కలహం ఘోరం శారికాస్తద్రథం ప్రతి ॥ ౩౧ ॥ నిపేతుశ్శతశస్తత్ర దారుణం దారుణారుతాః । జఘనేభ్యస్స్ఫులింగాశ్చ నేత్రేభ్యోఽశ్రూణి సంతతమ్ ॥ ౩౨ ॥ ముముచుస్తస్య తురగాస్తుల్యమగ్నిం చ వారి చ । ఏవం ప్రకారా బహవస్సముత్పాతా భయావహాః ॥ ౩౩ ॥ రావణస్య వినాశాయ దారుణాస్సంప్రజజ్ఞిరే । రామస్యాపి నిమిత్తాని సౌమ్యాని చ శివాని చ ॥ ౩౪ ॥ బభూవుర్జయశంసీని ప్రాదుర్భూతాని సర్వశః । నిమిత్తాని చ సౌమ్యాని రాఘవస్స్వజయాయ చ ॥ ౩౫ ॥ దృష్ట్వా పరమసంహృష్టో హతం మేనే చ రావణమ్ ॥ తతో నిరీక్ష్యాత్మగతాని రాఘవో రణే నిమిత్తాని నిమిత్తకోవిదః । జగామ హర్షం చ పరాం చ నిర్వృతిం చకార యుద్ధేప్యధికం చ విక్రమమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - అష్టోత్తరశతతమస్సర్గః

తతః ప్రవృత్తం సుక్రూరం రామరావణయోస్తదా । సుమహద్ద్వైరథం యుద్ధం సర్వలోకభయావహమ్ ॥ ౧ ॥ తతో రాక్షససైన్యం చ హరీణాం చ మహద్బలమ్ । ప్రగృహీతప్రహరణం నిశ్చేష్టం సమతిష్ఠత ॥ ౨ ॥ సంప్రయుక్తౌ తతో దృష్ట్వా బలవన్నరరాక్షసౌ । వ్యాక్షిప్తహృదయాస్సర్వే పరం విస్మయమాగతాః ॥ ౩ ॥ నానాప్రహరణైర్వ్యగ్రైర్భుజైర్విస్మితబుద్ధయః । తస్థుః ప్రేక్ష్య చ సంగ్రామం నాభిజగ్ముః పరస్పరమ్ ॥ ౪ ॥ రక్షసాం రావణం చాపి వానరాణాం చ రాఘవమ్ । పశ్యతాం విస్మితాక్షాణాం సైన్యం చిత్రమివాబభౌ ॥ ౫ ॥ తౌ తు తత్ర నిమిత్తాని దృష్ట్వా రావణరాఘవౌ । కృతబుద్ధీ స్థిరామర్షౌ యుయుధాతే హ్యభీతవత్ ॥ ౬ ॥ జేతవ్యమితి కాకుత్స్థో మర్తవ్యమితి రావణః । ధృతౌ స్వవీర్యసర్వస్వం యుద్ధేఽదర్శయతాం తదా ॥ ౭ ॥ తతః క్రోధాద్దశగ్రీవః శరాన్ సంధాయ వీర్యవాన్ । ముమోచ ధ్వజముద్దిశ్య రాఘవస్య రథే స్థితమ్ ॥ ౮ ॥ తే శరాస్తమనాసాద్య పురందరరథధ్వజమ్ । రథశక్తిం పరామృశ్య నిపేతుర్ధరణీతలే ॥ ౯ ॥ తతో రామోఽభిసంక్రుద్ధశ్చాపమాయమ్య వీర్యవాన్ । కృతప్రతికృతం కర్తుం మనసా సంప్రచక్రమే ॥ ౧౦ ॥ రావణధ్వజముద్దిశ్య ముమోచ నిశితం శరమ్ । మహాసర్పమివాసహ్యం జ్వలంతం స్వేన తేజసా ॥ ౧౧ ॥ జగామ చ మహీం భిత్త్వా దశగ్రీవధ్వజం శరః । స నికృత్తోఽపతద్భూమౌ రావణస్య రథధ్వజః ॥ ౧౨ ॥ ధ్వజస్యోన్మథనం దృష్ట్వా రావణస్సుమహాబలః । సంప్రదీప్తోఽభవత్క్రోధాదమర్షాత్ప్రదహన్నివ ॥ ౧౩ ॥ స రోషవశమాపన్నః శరవర్షం మహద్వమన్ । రామస్య తురగాన్ దీప్తైః శరైర్వివ్యాధ రావణః ॥ ౧౪ ॥ తే విద్ధా హరయస్తత్ర నాస్ఖలన్నాపి బభ్రముః । బభూవుః స్వస్థహృదయాః పద్మనాలైరివాహతాః ॥ ౧౫ ॥ తేషామసంభ్రమం దృష్ట్వా వాజినాం రా

వణస్తదా । భూయ ఏవ హి సంక్రుద్ధః శరవర్షం ముమోచ హ ॥ ౧౬ ॥ గదాశ్చ పరిఘాం
శ్చైవ చక్రాణి ముసలాని చ । గిరిశృంగాణి వృక్షాంశ్చ తథా శూలపరశ్వధాన్ ॥ ౧౭ ॥
మాయావిహితమేతత్తు శస్త్రవర్షమపాతయత్ । తుములం త్రాసజననం భీమం భీమ
ప్రతిస్వనమ్ ॥ ౧౮ ॥ తద్వర్షమభవద్యుద్ధే నైకశస్త్రమయం మహత్ । విముచ్య
రాఘవరథం సమన్తాద్వానరే బలే ॥ ౧౯ ॥ సాయకైరంతరిక్షంచ చకారాశు నిరం
తరమ్ । సహస్రశస్తతో బాణానశ్రాంతహృదయోద్యమః ॥ ౨౦ ॥ ముమోచ చ దశ
గ్రీవో నిస్సంగేనాంతరాత్మనా । వ్యాయచ్ఛమానం తం దృష్ట్వా తత్పరం రావణం ర
ణే ॥ ౨౧ ॥ ప్రహసన్నివ కాకుత్స్థః సందధే సాయకాన్ శితాన్ । స ముమోచ తతో బా
ణాన్ రణే శతసహస్రశః ॥ ౨౨ ॥ తాన్ దృష్ట్వా రావణశ్చక్రే స్వశరైః ఖం నిరంతరమ్ ।
తతస్తాభ్యాం ప్రముక్తేన శరవర్షేణ భాస్వతా ॥ ౨౩ ॥ శరబంధమివాభాతి ద్వితీయం
భాస్వదంబరమ్ । నానిమిత్తోఽభవద్బాణో నాతిభేత్తా న నిష్ఫలః ॥ ౨౪ ॥ అన్యోన్య మ
భిసంహత్య నిపేతుర్ధరణీతలే । తదా ప్రసక్తో బాణానాం రామరావణయోర్మృ
ధే ॥ ౨౫ ॥ ప్రాయుధ్యతామవిచ్ఛిన్నమస్యంతౌ సవ్యదక్షిణమ్ । చక్రతుశ్చ శరౌ
ఘైస్తౌ నిరుచ్ఛ్వాసమివాంబరమ్ ॥ ౨౬ ॥ రావణస్య హయాన్రామో హయాన్
రామస్య రావణః । జఘ్నతుస్తౌ తదాఽన్యోన్యం కృతానుకృతకారిణౌ ॥ ౨౭ ॥ ఏవం తౌ
తు సుసంక్రుద్ధౌ చక్రతుర్యుద్ధముత్తమమ్ । ముహూర్తమభవద్యుద్ధం తుములం రోమ
హర్షణమ్ ॥ ౨౮ ॥ ప్రయుధ్యమానౌ సమరే మహాబలౌ శితైశ్శరై రావణలక్ష్మ
ణాగ్రజౌ । ధ్వజావపాతేన స రాక్షసాధిపో భృశం ప్రచుక్రోధ తదా రఘూత్తమే ॥ ౨౯ ॥

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకోనదశోత్తరశతతమస్సర్గః ·

తౌ తదా యుధ్యమానౌ తౌ సమరే రామరావణౌ । దదృశుస్సర్వభూతాని విస్మితే
నాంతరాత్మనా ॥ ౧ ॥ అర్దయంతౌ తు సమరే తయోస్తౌ స్యందనోత్తమౌ । పరస్పర
మభిక్రుద్ధౌ పరస్పరమభిద్రుతౌ ॥ ౨ ॥ పరస్పరవధే యత్తౌ ఘోరరూపౌ బభూవతుః ।
మండలాని చ వీథీశ్చ గతప్రత్యాగతాని చ ॥ ౩ ॥ దర్శయంతౌ బహువిధాం సూతసార
థ్యజాం గతిమ్ । అర్దయన్ రావణం రామో రాఘవం చాపి రావణః ॥ ౪ ॥ గతివేగసమా
పన్నౌ ప్రవర్తననివర్తనే । క్షిపతోశ్శరజాలాని తయోస్తౌ స్యందనోత్తమౌ ॥ ౫ ॥ చే
రతుస్సంయుగమహీం సాసారౌ జలదౌ యథా । దర్శయిత్వా తదా తౌ తు గతిం బహువిధాం
రణే ॥ ౬ ॥ పరస్పరస్యాభిముఖౌ పునరేవ చ తస్థతుః । ధురం ధురేణ రథయోర్వక్త్రం వక్త్రే
ణ వాజినామ్ ॥ ౭ ॥ పతాకాశ్చ పతాకాభిస్సమేయుః స్థితయోస్తదా । రావణస్య తతో
రామో ధనుర్ముక్తైశ్శితైశ్శరైః ॥ ౮ ॥ చతుర్భిశ్చతురో దీప్తైర్హయాన్ ప్రత్యపస
ర్పయత్ । స క్రోధవశమాపన్నో హయానామపసర్పణాత్ ॥ ౯ ॥ ముమోచ నిశి
తాన్ బాణాన్ రాఘవాయ నిశాచరః । సోఽతివిద్ధో బలవతా దశగ్రీవేణ రాఘవః ॥ ౧౦ ॥ జ
గామ న వికారం చ న చాపి వ్యథితోఽభవత్ । చిక్షేప చ పునర్బాణాన్ వజ్రపాతసమస్వనాన్ ॥
౧౧ ॥ సారథిం వజ్రహస్తస్య సముద్దిశ్య నిశాచరః । మాతలేస్తు మహావేగాశ్శరీరే పతితాశ్శ
రాః ॥ ౧౨ ॥ న సూక్ష్మమపి సంమోహం వ్యథాం వా ప్రదదుర్యుధి । తయా ధర్షణయా
క్రుద్ధో మాతలేర్నృవరాత్మజః ॥ ౧౩ ॥ చకార శరజాలేన రాఘవో విముఖం రిపుమ్ । విం
శతిం త్రింశతిం షష్టిం శతశోఽథ సహస్రశః ॥ ౧౪ ॥ ముమోచ రాఘవో వీరః సాయకాన్
స్యందనే రిపోః । రావణోఽపి తతః క్రుద్ధో రథస్థో రాక్షసేశ్వరః ॥ ౧౫ ॥ గదాముసలవ
ర్షేణ రామం ప్రత్యర్దయద్రణే । తత్ప్రవృత్తం మహద్యుద్ధం తుములం రోమహర్ష
ణమ్ ॥ ౧౬ ॥ గదానాం ముసలానాం చ పరిఘాణాం చ నిస్వనైః । శరాణాం పుంఖపాతై

శ్చుక్షుభితాస్సప్తసాగరాః ॥ ౧౭ ॥ క్షుబ్ధానాం సాగరాణాం చ పాతాలతలవాసినః । వ్యథితాః పన్నగాస్సర్వే దానవాశ్చ సహస్రశః ॥ ౧౮ ॥ చకంపే మేదినీ కృత్స్నా సశైలవనకాననా । భాస్కరో నిష్ప్రభశ్చాసీన్న వవౌ చాపి మారుతః ॥ ౧౯ ॥ తతో దేవాస్సగంధర్వాః సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః । చింతామాపేదిరే సర్వే సకిన్నరమహోరగాః ॥ ౨౦ ॥ స్వస్తి గోబ్రాహ్మణేభ్యస్తు లోకాస్తిష్ఠంతు శాశ్వతాః । జయతాం రాఘవస్సంఖ్యే రావణం రాక్షసేశ్వరమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఏవం జపంతోఽపశ్యంస్తే దేవాః ఋషిగణాస్తదా । రామరావణయోర్యుద్ధం సుఘోరం రోమహర్షణమ్ ॥ ౨౨ ॥ గంధర్వాప్సరసాం సంఘా దృష్ట్వా యుద్ధమమానుషమ్ । గగనం గగనాకారం సాగరస్సాగరోపమః ॥ ౨౩ ॥ రామరావణయోర్యుద్ధం రామరావణయోరివ । ఏవం బ్రువంతో దదృశుస్తద్యుద్ధం రోమహర్షణమ్ ॥ ౨౪ ॥ తతః క్రుద్ధో మహాబాహూ రఘూణాం కీర్తివర్ధనః । సంధాయ ధనుషా రామః శరమాశీవిషోపమమ్ ॥ ౨౫ ॥ రావణస్య శిరోఽచ్ఛిందచ్ఛ్రీమజ్జ్వలితకుండలమ్ । తచ్ఛిరః పతితం భూమౌ దృష్టం లోకైస్త్రిభిస్తదా ॥ ౨౬ ॥ తస్యైవ సదృశం చాన్యద్రావణస్యోత్థితం శిరః । తత్ క్షిప్రం క్షిప్రహస్తేన రామేణ క్షిప్రకారిణా ॥ ౨౭ ॥ ద్వితీయం రావణశిరశ్ఛిన్నం సంయతి సాయకైః । ఛిన్నమాత్రే తు తచ్ఛీర్షే పునరన్యదదృశ్యత ॥ ౨౮ ॥ తదప్యశనిసంకాశైశ్ఛిన్నం రామేణ సాయకైః । ఏవమేకశతం ఛిన్నం శిరసాం తుల్యవర్చసామ్ ॥ ౨౯ ॥ న చైవ రావణస్యాంతో దృశ్యతే జీవితక్షయే । తతస్సర్వాస్త్రవిద్వీరః కౌసల్యానందవర్ధనః ॥ ౩౦ ॥ మార్గణైర్బహుభిర్యుక్తశ్చింతయామాస రాఘవః । మారీచో నిహతో యైస్తు ఖరో యైస్తు సదూషణః ॥ ౩౧ ॥ క్రౌంచారణ్యే విరాధస్తు కబంధో దండకావనే । త ఇమే సాయకాస్సర్వే యుద్ధే ప్రత్యాయికా మమ ॥ ౩౨ ॥ కిన్ను తత్కారణం యేన రావణే మందతేజసః । ఇతి చింతాపరశ్చాసీదప్రమత్తశ్చ సంయుగే ॥ ౩౩ ॥ వవర్ష శరవర్షాణి రాఘవో రావణోరసి । రావణోఽపి తతః క్రుద్ధో రథస్థో రాక్షసేశ్వరః ॥ ౩౪ ॥ గదాముసలవర్షేణ రామం ప్రత్యర్దయద్రణే । తత్ప్రవృత్తం మహద్యుద్ధం తుములం రోమహర్షణమ్ ॥ ౩౫ ॥ అంతరిక్షే చ భూమౌ చ పునశ్చ గిరిమూర్ధని । దేవదానవయక్షాణాం పిశాచోరగరక్షసామ్ ॥ ౩౬ ॥ పశ్యతాం తన్మహద్యుద్ధం సర్వరాత్రమవర్తత । నైవ రాత్రం న దివసం న ముహూర్తం న చ క్షణమ్ ॥ ౩౭ ॥ రామరావణయోర్యుద్ధం విరామముపగచ్ఛతి ॥ దశరథసుతరాక్షసేంద్రయోస్తయోర్జయమనవేక్ష్య రణే స రాఘవస్య । సురపతివరసారథిర్మహాత్మా రణగతమేనమువాచ వాక్యమాశు ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - దశోత్తరశతతమస్సర్గః

అథ సంస్మారయామాస రాఘవం మాతలిస్తదా । అజానన్నివ కిం వీర త్వమేనమనువర్తసే ॥ ౧ ॥ విసృజాస్మై వధాయ త్వమస్త్రం పైతామహం ప్రభో । వినాశకాలః కథితో యస్సురైస్సోఽద్య వర్తతే ॥ ౨ ॥ తతస్సంస్మారితో రామస్తేన వాక్యేన మాతలేః । జగ్రాహ సశరం దీప్తం నిశ్శ్వసంతమివోరగమ్ ॥ ౩ ॥ యమస్మై ప్రథమం ప్రాదాదగస్త్యో భగవానృషిః । బ్రహ్మదత్తం మహాబాణమమోఘం యుధి వీర్యవాన్ ॥ ౪ ॥ బ్రహ్మణా నిర్మితం పూర్వమింద్రార్థమమితౌజసా । దత్తం సురపతేః పూర్వం త్రిలోకజయకాంక్షిణః ॥ ౫ ॥ యస్య వాజేషు పవనః ఫలే భాస్కరపావకౌ । శరీరమాకాశమయం గౌరవే మేరుమందరౌ ॥ ౬ ॥ జాజ్వల్యమానం వపుషా సుపుంఖం హేమభూషితమ్ । తేజసా సర్వభూతానాం కృతం భాస్కరవర్చసమ్ ॥ ౭ ॥ సధూమమివ కాలాగ్నిం దీప్తమాశీవిషం యథా । వరనాగాశ్వబృందానాం భేదనం క్షిప్రకారిణమ్ ॥ ౮ ॥ ద్వారాణాం పరిఘా

ణాంచ గిరీణామపి భేదనమ్ । నానారుధిరసిక్తాంగం మేదోదిగ్ధం సుదారుణమ్ ॥ ౯ ॥ వజ్రసారం మహానాదం నానాసమితిదారుణమ్ । సర్వవిత్రాసనం భీమం శ్వసంతమివ పన్నగమ్ ॥ ౧౦ ॥ కంకగృధ్రబలాకానాం గోమాయుగణరక్షసామ్ । నిత్యంభక్షప్రదం యుద్ధే యమరూపం భయావహమ్ ॥ ౧౧ ॥ నందనం వానరేంద్రాణాం రక్షసామవసాదనమ్ । వాజితం వివిధైర్వాజైశ్చారుపత్రైర్గరుత్మతః ॥ ౧౨ ॥ తముత్తమేషుం లోకానామిక్ష్వాకుభయనాశనమ్ । ద్విషతాం కీర్తిహరణం ప్రహర్షకరమాత్మనః ॥ ౧౩ ॥ అభిమంత్ర్య తతో రామస్తం మహేషుం మహాబలః । వేదప్రోక్తేన విధినా సందధే కార్ముకే బలీ ॥ ౧౪ ॥ తస్మిన్ సంధీయమానే తు రాఘవేణ శరోత్తమే । సర్వభూతాని విత్రేసుశ్చచాల చ వసుంధరా ॥ ౧౫ ॥ స రావణాయ సంక్రుద్ధో భృశమాయమ్య కార్ముకమ్ । చిక్షేప పరమాయత్తస్తం శరం మర్మఘాతినమ్ ॥ ౧౬ ॥ స వజ్ర ఇవ దుర్ధర్షో వజ్రబాహువిసర్జితః । కృతాంత ఇవ చావార్యో న్యపతద్రావణోరసి ॥ ౧౭ ॥ స విసృష్టో మహావేగశ్శరీరాంతకరశ్శరః । బిభేద హృదయం తస్య రావణస్య దురాత్మనః ॥ ౧౮ ॥ రుధిరాక్తస్స వేగేన జీవితాంతకరశ్శరః । బిభేద హృదయం తస్య రావణస్య దురాత్మనః ॥ ౧౯ ॥ రుధిరాక్తస్స వేగేన జీవితాంతకరశ్శరః । రావణస్య హరన్ ప్రాణాన్ వివేశ ధరణీతలమ్ ॥ ౨౦ ॥ స శరో రావణం హత్వా రుధిరార్ద్రకృతచ్ఛవిః । కృతకర్మా చ విధివత్ స్వతూణీం పునరాగమత్ ॥ ౨౧ ॥ తస్య హస్తాద్ధతస్యాశు కార్ముకం తత్ససాయకమ్ । నిపపాత సహ ప్రాణైర్భ్రశ్యమానస్య జీవితాత్ ॥ ౨౨ ॥ గతాసుర్భీమవేగస్తు నైరృతేంద్రో మహాద్యుతిః । పపాత స్యందనాద్భూమౌ వృత్రో వజ్రహతో యథా ॥ ౨౩ ॥ తం దృష్ట్వా పతితం భూమౌ హతశేషా నిశాచరాః ॥ హతనాథా భయత్రస్తాః సర్వతస్సంప్రదుద్రువుః ॥ ౨౪ ॥ నదంతశ్చాభిపేతుస్తాన్ వానరా ద్రుమయోధినః । దశగ్రీవవధం దృష్ట్వా విజయం రాఘవస్య చ ॥ ౨౫ ॥ అర్దితా వానరైర్హృష్టైర్లంకామభ్యపతన్ భయాత్ । గతాశ్రయత్వాత్ కరుణైర్బాష్పప్రస్రవణైర్ముఖైః ॥ ౨౬ ॥ తతో వినేదుస్సంహృష్టా వానరా జితకాశినః । వదంతో రాఘవజయం రావణస్య చ తద్వధమ్ ॥ ౨౭ ॥ అథాంతరిక్షే వ్యనదత్సౌమ్యస్త్రిదశదుందుభిః । దివ్యగంధవహస్తత్ర మారుతస్స సుఖం వవౌ ॥ ౨౮ ॥ నిపపాతాంతరిక్షాచ్చ పుష్పవృష్టిస్తదా భువి । కిరంతీ రాఘవరథం దురవాపా మనోరమా ॥ ౨౯ ॥ రాఘవస్తవసంయుక్తా గగనేపి చ శుశ్రువే । సాధు సాధ్వితి వాగగ్ర్యా దైవతానాం మహాత్మనామ్ ॥ ౩౦ ॥ ఆవివేశ మహాహర్షో దేవానాం చారణైస్సహ । రావణే నిహతే రౌద్రే సర్వలోకభయంకరే ॥ ౩౧ ॥ తతస్స రామస్సుగ్రీవమంగదం చ మహాబలమ్ । చకార రాఘవః ప్రీతో హత్వా రాక్షసపుంగవమ్ ॥ ౩౨ ॥ తతః ప్రజగ్ముః ప్రశమం మరుద్గణా దిశః ప్రసేదుర్విమలం నభోభవత్ । మహీ చకంపే న హి మారుతో వవౌ స్థిరప్రభశ్చాప్యభవద్దివాకరః ॥ ౩౩ ॥ తతస్తు సుగ్రీవవిభీషణాదయః సుహృద్విశేషాస్సహలక్ష్మణాస్తదా । సమేత్య హృష్టా విజయేన రాఘవం రణేభిరామం విధినాభ్యపూజయన్ ॥ ౩౪ ॥ స తు నిహతరిపుః స్థిరప్రతిజ్ఞః స్వజనబలాభివృతో రణే రరాజ । రఘుకులనృపనందనో మహౌజాస్త్రిదశగణైరభిసంవృతో యథేంద్రః ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - ఏకాదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

భ్రాతరం నిహతం దృష్ట్వా శయానం రణనిర్జితమ్ । శోకవేగపరీతాత్మా విలలాప విభీషణః ॥ ౧ ॥ వీర విక్రాంత విఖ్యాత వినీత నయకోవిద । మహార్హశయనోపేత కిం శేషేద్య హతో భువి ॥ ౨ ॥ విక్షిప్య దీర్ఘౌ నిశ్చేష్టౌ భుజావంగదభూషితౌ । ముకుటేనా

ప్రవృత్తేనభాస్కరాకారవర్చసా ॥ ౩ ॥ తదిదంవీరసంప్రాప్తంమయాపూర్వం సమీరి
తమ్ । కామమోహపరీతస్యయత్తేనరుచితంవచః ॥౪॥ యన్నదర్పాత్ప్రహస్తోవానేం
ద్రజిన్నాపరేజనాః । నకుంభకర్ణోఽతిరథో నాతికాయోనరాంతకః॥ ౫॥ నస్వయంత్వం
చమన్యేథాస్తస్యోదర్కోయమాగతః । గతస్సేతుస్సునీతానాంగతో ధర్మస్యవిగ్ర
హః ॥ ౬ ॥గతస్సత్త్వస్యసంక్షేపఃప్రస్తావానాంగతిర్గతా । ఆదిత్యఃపతితోభూమౌ మ
గ్నస్తమసిచంద్రమాః ॥ ౭ ॥ చిత్రభానుః ప్రశాంతార్చిర్వ్యవసాయోనిరుద్యమః ।
అస్మిన్నిపతితేభూమౌవీరేశస్త్రభృతాంవరే ॥ ౮ ॥ కింశేషమివలోకస్య హతవీరస్య
సాంప్రతమ్ । రణేరాక్షసశార్దూలేప్రసుప్తఇవపాంసుషు ॥ ౯ ॥ ధృతిప్రవాళః
ప్రసహాగ్ర్యపుష్పస్తపోబలశ్శౌర్యనిబద్ధమూలః । రణేమహాన్రాక్షసరాజవృక్షస్సం
మర్దితోరాఘవమారుతేన ॥ ౧౦ ॥ తేజోవిషాణఃకులవంశవంశఃకోపప్రసాదాపరగా
త్రహస్తః । ఇక్ష్వాకుసింహావగృహీతదేహఃసుప్తఃక్షితౌరావణగంధహస్తీ ॥ ౧౧ ॥ పరా
క్రమోత్సాహవిజృంభితార్చిర్నిశ్శ్వాసధూమస్స్వబలప్రతాపః । ప్రతాపవాన్ సం
యతిరాక్షసాగ్నిర్నిర్వాపితోరామపయోధరేణ ॥ ౧౨ ॥ సింహర్క్షలాంగూలకకు
ద్విషాణఃపరాభిజిద్గంధనగంధహస్తీ । రక్షోవృషశ్చాపలకర్ణచక్షుఃక్షితీశ్వరవ్యాఘ్ర
హతోఽవసన్నః ॥ ౧౩ ॥ వదంతంహేతుమద్వాక్యంపరిదృష్టార్థనిశ్చయమ్ । రామ
శ్శోకసమావిష్టమిత్యువాచవిభీషణమ్ ॥ ౧౪ ॥ నాయంవినష్టోనిశ్చేష్టః సమరేచండవిక్ర
మః । అత్యున్నతమహోత్సాహఃపతితోఽయమశంకితః॥ ౧౫॥ నైవంవినష్టాఃశోచ్యంతే
క్షత్రధర్మవ్యవస్థితాః । వృద్ధిమాశంసమానాయేనిపతంతిరణాజిరే ॥ ౧౬ ॥ యేనసేం
ద్రాస్త్రయోలోకాస్త్రాసితాయుధిధీమతా । తస్మిన్కాలసమాయుక్తేన కాలః పరిశో
చితుమ్ ॥౧౭॥ నైకాంతవిజయోయుద్ధేభూతపూర్వఃకదాచన । పరైర్వాహన్యతేవీరః
పరాన్వాహంతిసంయుగే ॥ ౧౮ ॥ ఇయంహిపూర్వైస్సందిష్టాగతిఃక్షత్రియసమ్మతా ।
క్షత్రియోనిహతస్సంఖ్యేనశోచ్యఇతినిశ్చయః ॥౧౯॥తదేవంనిశ్చయందృష్ట్వాతత్త్వమా
స్థాయవిజ్వరః । యదిహానంతరంకార్యంకల్ప్యంతదనుచింతయ ॥ ౨౦॥ తముక్తవాక్యం
విక్రాంతంరాజపుత్రంవిభీషణః । ఉవాచశోకసంతప్తోభ్రాతుర్హితమనంతరమ్ ॥
౨౧ ॥ యోఽయంవిమర్దేషు నభగ్నపూర్వస్సురైస్సమేతైస్సహవాసవేన । భవంత
మాసాద్యరణేవిభగ్నోవేలామివాసాద్యయథాసముద్రః ॥ ౨౨॥ అనేనదత్తానిసుపూ
జితానిభుక్తాశ్చభోగానిభృతాశ్చభృత్యాః । ధనానిమిత్రేషుసమర్పితానివైరాణ్య
మిత్రేషుచపాతితాని॥౨౩॥ఏషోఽగ్నిహోత్రీచమహాతపాశ్చవేదాంతగఃకర్మసుచా
గ్ర్యశూరః। ఏతస్యయత్ప్రేతగతస్యకృత్యంతత్కర్తుమిచ్ఛామితవప్రసాదాత్ ॥౨౪॥
సతస్యవాక్యైఃకరుణైర్మహాత్మాసంబోధితస్సాధువిభీషణేన । ఆజ్ఞాపయామాసనరేం
ద్రసూనుఃస్వర్గీయమాధానమదీనసత్త్వః ॥ ౨౫ ॥ మరణాంతానివైరాణినివృత్తంనః
ప్రయోజనమ్ । క్రియతామస్యసంస్కారోమమాప్యేషయథాతవ ॥ ౨౬ ॥ ఇతిశ్రీమ
ద్యుద్ధకాండే - ద్వాదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

రావణంనిహతంశ్రుత్వారాఘవేణమహాత్మనా । అంతఃపురాద్వినిష్పేతూ రా
క్షస్యశ్శోకకర్శితాః ॥ ౧ ॥ వార్యమాణాస్సుబహుశోవేష్టంత్యఃక్షితిపాంసుషు।విముక్త
కేశ్యోదుఃఖార్తాగావోవత్సహతాఇవ ॥ ౨ ॥ ఉత్తరేణవినిష్క్రమ్యద్వారేణసహ
రాక్షసైః । ప్రవిశ్యాయోధనంఘోరంవిచిన్వంత్యోహతంపతిమ్ ॥ ౩ ॥రాజపుత్రేతివా
దిన్యోహానాథేతిచసర్వశః । పరిపేతుఃకబంధాంకాంమహీంశోణితకర్దమామ్॥ ౪ ॥

తా బాష్పపరిపూర్ణాక్ష్యో భర్తృశోకపరాజితాః। కరిణ్య ఇవ నర్దంత్యో వినేదుర్హ
తయూథపాః ॥ ౫ ॥ దదృశుస్తం మహావీర్యం మహాకాయం మహాద్యుతిమ్। రావణం నిహ
తం భూమౌ నీలాంజనచయోపమమ్ ॥ ౬ ॥ తాః పతింసహసా దృష్ట్వా శయానం రణపాం
సుషు। నిపేతుస్తస్య గాత్రేషు ఛిన్నా వనలతా ఇవ ॥ ౭ ॥ బహుమానాత్పరిష్వజ్య కాచి
దేనం రురోద హ। చరణౌ కాచిదాలింగ్య కాచిత్కంఠేవలంబ్య చ ॥ ౮ ॥ ఉద్ధృత్య చ భుజౌ
కాచిద్భూమౌ స్మ పరివర్తతే। హతస్య వదనం దృష్ట్వా కాచిన్మోహముపాగమత్ ॥ ౯ ॥
కాచిదంకే శిరః కృత్వా రురోద ముఖమీక్షతీ। స్నాపయంతీ ముఖం బాష్పైస్తుషారైరివ పం
కజమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఏవమార్తాః పతిం దృష్ట్వా రావణం నిహతం భువి। చుక్రుశుర్బహుధా
శోకాద్భూయస్తాః పర్యదేవయన్ ॥ ౧౧ ॥ యేన విత్రాసితః శక్రో యేన విత్రాసితో య
మః। యేన వైశ్రవణో రాజా పుష్పకేణ వియోజితః ॥ ౧౨ ॥ గంధర్వాణామృషీణాం
చ సురాణాం చ మహాత్మనామ్। భయం యేన మహద్దత్తం సోయం శేతే రణే హతః ॥ ౧౩ ॥ అ
సురేభ్యస్సురేభ్యో వా పన్నగేభ్యోపి వా తథా। న భయం యో విజానాతి తస్యేదం మాను
షాద్భయమ్ ॥ ౧౪ ॥ అవధ్యో దేవతానాం యస్తథా దానవరక్షసామ్। హతస్సోయం రణే శే
తే మానుషేణ పదాతినా ॥ ౧౫ ॥ యో న శక్యస్సురైర్హంతుం న యక్షైర్నాసురైస్తథా।
సోయం కశ్చిదివాసత్త్వో మృత్యుం మర్త్యేన లంభితః ॥ ౧౬ ॥ ఏవం వదంత్యో బహుధా
రురుదుస్తస్య తాః స్త్రియః। భూయ ఏవ చ దుఃఖార్తా విలేపుశ్చ పునః పునః ॥ ౧౭ ॥ అశృణ్వ
తా చ సుహృదాం వచనం హితవాదినామ్। మరణాయాహృతా సీతా ఘాతితాశ్చ నిశాచ
రాః ॥ ౧౮ ॥ ఏతాస్సమమిదానీం తే వయమాత్మా చ పాతితాః। బ్రువాణోపి హితం వా
క్యమిష్టో భ్రాతా విభీషణః ॥ ౧౯ ॥ దృష్టం పరుషితో మోహాత్త్వయాత్మవధకాంక్షి
ణా। యది నిర్యాతితా తే స్యాత్సీతా రామాయ మైథిలీ ॥ ౨౦ ॥ న చ స్యాద్వ్యసనం ఘోర
మిదం మూలహరం మహత్। వృత్తకామో భవేద్భ్రాతా రామో మిత్రకులం భవేత్ ॥
౨౧ ॥ వయం చావిధవాస్సర్వాస్సకామా న చ శత్రవః। త్వయా పునర్నృశంసేన సీతాం
సంరుధ్యతా బలాత్ ॥ ౨౨ ॥ రాక్షసా వయమాత్మా చ త్రయం తుల్యం నిపాతితమ్। న
కామకారః కామం వా తవ రాక్షసపుంగవ ॥ ౨౩ ॥ దైవం చేష్టయతే సర్వం హతం దైవే
న హన్యతే। వానరాణాం వినాశోయం రక్షసాం చ మహాహవే ॥ ౨౪ ॥ తవ చైవ మహాబా
హో దైవయోగాదుపాగతః। నైవార్థేన న కామేన విక్రమేణ న చాజ్ఞయా ॥ ౨౫ ॥
శక్యా దైవగతిర్లోకే నివర్తయితుముద్యతా। విలేపురేవం దీనాస్తా రాక్షసాధిపయో
షితః ॥ ౨౬ ॥ కురర్య ఇవ దుఃఖార్తా బాష్పపర్యాకులేక్షణాః ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాం
డే - త్రయోదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

తాసాం విలపమానానాం తదా రాక్షసయోషితామ్। జ్యేష్ఠా పత్నీ ప్రియా దీనా
భర్తారం సముదైక్షత ॥ ౧ ॥ దశగ్రీవం హతం దృష్ట్వా రామేణాచింత్యకర్మణా। ప
తిం మండోదరీ తత్ర కృపణా పర్యదేవయత్ ॥ ౨ ॥ నను నామ మహాభాగ తవ వైశ్రవణా
నుజ। క్రుద్ధస్య ప్రముఖే స్థాతుం త్రస్యత్యపి పురందరః ॥ ౩ ॥ ఋషయశ్చ మహీదేవా
గంధర్వాశ్చ యశస్వినః। నను నామ తవోద్వేగాచ్చారణాశ్చ దిశో గతాః ॥ ౪ ॥ స
త్వం మానుషమాత్రేణ రామేణ యుధి నిర్జితః। న వ్యపత్రపసే రాజన్ కిమిదం రాక్ష
సర్షభ ॥ ౫ ॥ కథం త్రైలోక్యమాక్రమ్య శ్రియా వీర్యేణ చాన్వితమ్। అవిషహ్యం జ
ఘాన త్వాం మానుషో వనగోచరః ॥ ౬ ॥ మానుషాణామవిషయే చరతః కామరూపి
ణః। వినాశస్తవ రామేణ సంయుగే నోపపద్యతే ॥ ౭ ॥ న చైతత్కర్మ రామస్య శ్రద్ద
ధామి చమూముఖే। సర్వతస్సముపేతస్య తవ తేనాభిమర్శనమ్ ॥ ౮ ॥ అథవా రామ

రూపేణ వాసవస్య వా యమాగతః । మాయాం తవ వినాశాయ విధాయాప్రతితర్కితామ్॥ ౯ ॥ యథైవ వానరైర్ఘోరైర్బద్ధస్సేతుర్మహార్ణవే । తథైవ హృదయమే నాహం శంకే రామమమానుషమ్॥ ౧౦ ॥ యథైవ చ జనస్థానే రాక్షసైర్బహుభిర్వృతః । ఖరస్తవ హతో భ్రాతా తథైవాసౌ న మానుషః ॥ ౧౧ ॥ యథైవ నగరీం లంకాం దుష్ప్రవేశాం సురైరపి । ప్రవిష్టో హనుమాన్వీర్యాత్తథైవ వ్యథితా వయమ్ ॥ ౧౨॥ అథవా వాసవేన త్వం ధర్షితోఽసి మహాబల । వాసవస్య కుతశ్శక్తిస్త్వాం ద్రష్టుమపి సంయుగే॥ ౧౩ ॥ మహావీర్యం మహాసత్త్వం దేవశత్రుం భయావహమ్ । వ్యక్తమేష మహాయోగీ పరమాత్మా సనాతనః ॥ ౧౪ ॥ అనాదిమధ్యనిధనో మహతః పరమో మహాన్ । తమసః పరమో ధాతా శంఖచక్రగదాధరః ॥ ౧౫ ॥ శ్రీవత్సవక్షా నిత్యశ్రీరజేయశ్శాశ్వతో ధ్రువః । మానుషం వపురాస్థాయ విష్ణుస్సత్యపరాక్రమః ॥ ౧౬ ॥ సర్వైః పరివృతో దేవైర్వానరత్వముపాగతైః । సర్వలోకేశ్వరస్సాక్షాల్లోకానాం హితకామ్యయా॥ ౧౭ ॥ సరాక్షసపరీవారం హతవాంస్త్వాం మహాద్యుతిః । ఇంద్రియాణి పురా జిత్వా జితం త్రిభువనం త్వయా ॥ ౧౮॥ స్మరద్భిరివ తద్వైరమింద్రియైరేవ నిర్జితః॥ క్రియతామవిరోధశ్చ రాఘవేణేతి యన్మయా ॥ ౧౯॥ ఉచ్యమానో న గృహ్ణాసి తస్యేయం వ్యుష్టిరాగతా । అకస్మాచ్చాభికామోఽసి సీతాం రాక్షసపుంగవ॥ ౨౦ ॥ ఐశ్వర్యస్య వినాశాయ దేహస్య స్వజనస్య చ । అరుంధత్యా విశిష్టాం తాం రోహిణ్యాశ్చాపి దుర్మతే॥ ౨౧ ॥ సీతాం ధర్షయతా మాన్యాం త్వయా హ్యసదృశం కృతమ్ । వసుధాయాశ్చ వసుధాం శ్రియః శ్రీం భర్తృవత్సలామ్ ॥ ౨౨ ॥ సీతాం సర్వానవద్యాంగీమరణ్యే విజనే శుభామ్ । ఆనయిత్వా తు తాం దీనాం ఛద్మనాత్మస్వదూషణ॥ ౨౩॥ అప్రాప్యచైవ తం కామం మైథిలీసంగమే కృతమ్ । పతివ్రతాయాస్తపసా నూనం దగ్ధోఽసి మే ప్రభో॥ ౨౪॥ తదైవ యన్న దగ్ధస్త్వం ధర్షయంస్తనుమధ్యమామ్ । దేవా బిభ్యతి తే సర్వే సేంద్రాస్సాగ్నిపురోగమాః ॥ ౨౫॥ అవశ్యమేవ లభతే ఫలం పాపస్య కర్మణః । ఘోరం పర్యాగతే కాలే కర్తా నాస్త్యత్ర సంశయః ॥ ౨౬ ॥ శుభకృచ్ఛుభమాప్నోతి పాపకృత్పాపమశ్నుతే । విభీషణస్సుఖం ప్రాప్తస్త్వం ప్రాప్తః పాపమీదృశమ్ ॥ ౨౭ ॥ సంత్యన్యాః ప్రమదాస్తుభ్యం రూపేణాభ్యధికాస్తతః । అనంగవశమాపన్నస్త్వం తు మోహాన్న బుధ్యసే॥ ౨౮ ॥ న కులేన న రూపేణ న దాక్షిణ్యేన మైథిలీ । మయాధికా వా తుల్యా వా త్వం తు మోహాన్న బుధ్యసే॥ ౨౯ ॥ సర్వథా సర్వభూతానాం నాస్తి మృత్యురలక్షణః । తవ తావదయం మృత్యుర్మైథిలీకృతలక్షణః॥ ౩౦॥ సీతానిమిత్తజో మృత్యుస్త్వయా దూరాదుపాహృతః । మైథిలీ సహ రామేణ విశోకా విహరిష్యతి॥ ౩౧ ॥ అల్పపుణ్యా త్వహం ఘోరే పతితా శోకసాగరే । కైలాసే మందరే మేరౌ తథా చైత్రరథే వనే ॥ ౩౨ ॥ దేవోద్యానేషు సర్వేషు విహృత్య సహితా త్వయా । విమానేనానురూపేణ యాయామతులయా శ్రియా ॥ ౩౩ ॥ పశ్యంతీ వివిధాన్దేశాంస్తాంస్తాంశ్చిత్రస్రగంబరా । భ్రంశితా కామభోగేభ్యః సాస్మి వీర వధాత్తవ॥ ౩౪ ॥ సైవాన్యేవాస్మి సంవృత్తా ధిగ్రాజ్ఞాం చంచలాః శ్రియః । హా రాజన్సుకుమారం తే సుభ్రు సుత్వక్సమున్నసమ్ ॥ ౩౫॥ కీర్తిశ్రీద్యుతిభిస్తుల్యమిందుపద్మదివాకరైః । కిరీటకూటోజ్జ్వలితం తామ్రాస్యం దీప్తకుండలమ్ ॥ ౩౬ ॥ మదవ్యాకులలోలాక్షం భూత్వా యత్పానభూమిషు । వివిధస్రగ్ధరం చారు వల్గుస్మితకథం శుభమ్॥ ౩౭॥ తవైవాద్య తదేవం హి వక్త్రం న భ్రాజతే ప్రభో । రామసాయకనిర్భిన్నం వక్త్రం రుధిరవిస్రవైః ॥ ౩౮ ॥ విశీర్ణమేదోమస్తిష్కం రూక్షం స్యందనరేణుభిః । హా పశ్చిమా మే సంప్రాప్తా దశా వైధవ్యకారిణీ॥ ౩౯ ॥ యా మయాసీన్న సంబుద్ధా క

దాచిదపి భయం దయా । పితా దానవరాజో మే భర్తా మే రాక్షసేశ్వరః ॥ ౪౦ ॥
పుత్రో మే శక్రనిర్జేతా ఇత్యేవం గర్వితా భృశమ్ । దృప్తారిమర్దనాశ్శూరాః ప్రఖ్యా
తబలపౌరుషాః ॥ ౪౧ ॥ అకుతశ్చిద్భయా నాథా మమేత్యాసీన్మతిర్దృఢా । తేషామేవం ప్ర
భావానాం యుష్మాకం రాక్షసర్షభ ॥ ౪౨ ॥ కథం భయమసంబుద్ధం మానుషాదిదమాగ
తమ్ । స్నిగ్ధేంద్రనీలసంకాశం ప్రాంశుశైలోపమం మహత్ ॥ ౪౩ ॥ కేయూరాంగద
వైడూర్యముక్తాహారస్రగుజ్జ్వలమ్ । కాంతం విహారేష్వధికం దీప్తం సంగ్రామభూమి
షు ॥ ౪౪ ॥ భాత్యాభరణభాభిర్యద్విద్యుద్భిరివ తోయదః । తదేవాద్య శరీరం తే తీక్ష్ణైర్నై
కశరైశ్చితమ్ ॥ ౪౫ ॥ పునర్దుర్లభసంస్పర్శం పరిష్వక్తుం న శక్యతే । శ్వావిదశ్శల
లైర్యద్వద్బాణైర్లగ్నైర్నిరంతరమ్ ॥ ౪౬ ॥ స్వర్పితైర్మర్మసు భృశం సంఛిన్న
స్నాయుబంధనమ్ । క్షితౌ నిపతితం రాజంస్తావకం రుధిరచ్ఛవి ॥ ౪౭ ॥ వజ్రప్రహారాభి
హతో వికీర్ణ ఇవ పర్వతః । హా స్వప్నస్సత్యమేవేదం త్వం రామేణ కథం హతః ॥ ౪౮ ॥
త్వం మృత్యోరపి మృత్యుస్స్యాః కథం మృత్యువశం గతః । త్రైలోక్యవసుభోక్తారం త్రై
లోక్యోద్వేగదం మహత్ ॥ ౪౯ ॥ జేతారం లోకపాలానాం క్షేప్తారం శంకరస్య చ । దృ
ప్తానాం నిగృహీతారమావిష్కృతపరాక్రమమ్ ॥ ౫౦ ॥ లోకక్షోభయితారం చ నాదై
ర్భూతవిరావిణమ్ । ఓజసా దృప్తవాక్యానాం వక్తారం రిపుసన్నిధౌ ॥ ౫౧ ॥ స్వయూథ
భృత్యవర్గాణాం గోప్తారం భీమవిక్రమమ్ । హంతారం దానవేంద్రాణాం యక్షాణాం
చ సహస్రశః ॥ ౫౨ ॥ నివాతకవచానాం చ సంగ్రహీతారమీశ్వరమ్ । నైకయజ్ఞవిలో
ప్తారం త్రాతారం స్వజనస్య చ ॥ ౫౩ ॥ ధర్మవ్యవస్థాభేత్తారం మాయాస్రష్టారమాహ
వే । దేవాసురనృకన్యానామాహర్తారం తతస్తతః ॥ ౫౪ ॥ శక్రస్య శోకదాతారం గో
ప్తారం స్వబలస్య చ । లంకాద్వీపస్య గోప్తారం కర్తారం భీమకర్మణామ్ ॥ ౫౫ ॥ అ
స్మాకం కామభోగానాం దాతారం రథినాం వరమ్ । ఏవం ప్రభావం భర్తారం దృష్ట్వా రా
మేణ పాతితమ్ ॥ ౫౬ ॥ స్థిరాస్మి యా దేహమిమం ధారయామి హతప్రియా । శయనేషు
మహార్హేషు శయిత్వా రాక్షసేశ్వర ॥ ౫౭ ॥ ఇహ కస్మాత్ప్రసుప్తోఽసి ధరణ్యాం రే
ణుపాటలః । యదా మే తనయశ్శస్తో లక్ష్మణేనేంద్రజిద్యుధి ॥ ౫౮ ॥ తదాస్మ్యభిహతా
తీవ్రమద్యాస్మి వినిపాతితా । సాహం బంధుజనైర్హీనా హీనా నాథేన చ త్వయా ॥ ౫౯ ॥
విహీనా కామభోగైశ్చ శోచిష్యే శాశ్వతీస్సమాః । ప్రపన్నో దీర్ఘమధ్వానం రాజన్న
ద్యాసి దుర్గమమ్ ॥ ౬౦ ॥ నయ మామపి దుఃఖార్తాం న జీవిష్యే త్వయా వినా । కస్మా
త్త్వం మాం విహాయేహ కృపణాం గంతుమిచ్ఛసి ॥ ౬౧ ॥ దీనాం విలపితైర్మందాం కిం వా
మాం నాభిభాషసే । దృష్ట్వా న ఖల్వసి క్రుద్ధో మామిహానవకుంఠితామ్ ॥ ౬౨ ॥ నిర్గ
తాం నగరద్వారాత్పద్భ్యామేవాగతాం ప్రభో । పశ్యేష్టదార దారాంస్తే భ్రష్టలజ్జావ
కుంఠితాః ॥ ౬౩ ॥ బహిర్నిష్పతితాన్సర్వాన్కథం దృష్ట్వా న కుప్యసి । అయం క్రీడా
సహాయస్తేఽనాథో లాలప్యతే జనః ॥ ౬౪ ॥ న చైనమాశ్వాసయసి కిం వా న బహుమన్య
సే । యాస్త్వయా విధవా రాజన్ కృతా నైకాః కులస్త్రియః ॥ ౬౫ ॥ పతివ్రతా ధర్మ
పరా గురుశుశ్రూషణే రతాః । తాభిశ్శోకాభితప్తాభిశ్శప్తః పరవశం గతః ॥ ౬౬ ॥ త్వయా
విప్రకృతాభిర్యద్యథా శప్తం తథాగతమ్ । ప్రవాదస్సత్య ఏవాయం త్వాం ప్రతి ప్రాయశో
నృప ॥ ౬౭ ॥ పతివ్రతానాం నాకస్మాత్పతంత్యశ్రూణి భూతలే । కథం చ నామ తే రాజన్
లోకానాక్రమ్య తేజసా ॥ ౬౮ ॥ నారీచౌర్యమిదం క్షుద్రం కృతం శౌండీర్యమానినా ।
అపనీయాశ్రమాద్రామం యన్మృగచ్ఛద్మనా త్వయా ॥ ౬౯ ॥ ఆనీతా రామపత్నీ సా
తత్తే కాతర్యలక్షణమ్ । కాతర్యం చ న తే యుద్ధే కదాచిత్సంస్మరామ్యహమ్ ॥ ౭౦ ॥

తత్తు భాగ్యవిపర్యాసాన్నూనం తేపక్వ లక్షణమ్ । అతీతానాగతార్థజ్ఞో వర్తమా
నవిచక్షణః ॥ ౭౧ ॥ మైథిలీమాహృతాం దృష్ట్వా ధ్యాత్వా నిశ్వస్య చాయతమ్ । సత్య
వాక్స మహాభాగో దేవరో మే యదబ్రవీత్ ॥ ౭౨ ॥ సోయం రాక్షసముఖ్యానాం వినా
శః పర్యుపస్థితః । కామక్రోధసముత్థేన వ్యసనేన ప్రసంగినా ॥ ౭౩॥ నివృత్తస్త్వత్కృ
తేనర్థః సోయం మూలహరో మహాన్ । త్వయా కృత మిదం సర్వ మనాథం రక్షసాం కు
లమ్ ॥ ౭౪ ॥ నహి త్వం శోచితవ్యో మే ప్రఖ్యాతబలపౌరుషః । స్త్రీస్వభావాత్తు మే బు
ద్ధిః కారుణ్యే పరివర్తతే ॥ ౭౫ ॥ సుకృతం దుష్కృతం చ త్వం గృహీత్వా స్వాం గతిం
గతః । ఆత్మాన మనుశోచామి త్వద్వియోగేన దుఃఖితా ॥ ౭౬॥ సుహృదాం హితకామా
నాం న శ్రుతం వచనం త్వయా । భ్రాతౄణాం చాపి కార్త్స్న్యేన హిత ముక్తం త్వ
యానఘ ॥ ౭౭॥ హేత్వర్థయుక్తం విధివచ్ఛ్రేయస్కర మదారుణమ్ । విభీషణేనాభి
హితం న కృతం హేతుమత్త్వయా ॥ ౭౮ ॥ మారీచకుంభకర్ణాభ్యాం వాక్యం మ
మ పితుస్తదా । న శ్రుతం వీర్యమత్తేన తస్యేదం ఫలమీదృశమ్ ॥ ౭౯॥ నీలజీమూతసం
కాశ పీతాంబర శుభాంగద । సర్వగాత్రాణి విక్షిప్య కిం శేషే రుధిరాప్లుతః ॥ ౮౦॥ ప్ర
సుప్త ఇవ శోకార్తాం కిం మాం న ప్రతిభాషసే । మహావీర్యస్య దక్షస్య సంయుగేష్వప
లాయినః ॥ ౮౧ ॥ యాతుధానస్య దౌహిత్రీం కిం చ మాం నాభ్యుదీక్షసే । ఉత్తిష్ఠోత్తి
ష్ఠ కిం శేషే ప్రాప్తే పరిభవే నవే ॥ ౮౨ ॥ అద్య వై నిర్భయా లంకాం ప్రవిష్టాః సూ
ర్యరశ్మయః । యేన సూదయసే శత్రూన్ సమరే సూర్యవర్చసా ॥ ౮౩ ॥ వజ్రో వజ్ర
ధరస్యేవ సోయం తవ సదార్చితః । రణే శత్రుప్రహరణో హేమజాలపరిష్కృతః ॥
౮౪ ॥ పరిఘో వ్యవకీర్ణస్తే బాణైశ్ఛిన్నస్సహస్రధా । ప్రియామివోపగూహ్య
త్వం శేషే సమరమేదినీమ్ ॥ ౮౫ ॥ అప్రియామివ కస్మాచ్చ మాం నేచ్ఛస్యభిభాషి
తుమ్ । ధిగస్తు హృదయం యస్యా మమేదం న సహస్రధా ॥ ౮౬ ॥ త్వయి పంచత్వ
మాపన్నే ఫలతే శోకపీడితమ్ । ఇత్యేవం విలపంత్యేవ బాష్పవ్యాకులలోచనా ॥ ౮౭
స్నేహావస్కన్నహృదయా దేవీ మోహ ముపాగమత్ । కశ్మలాభిహతా సన్నా బభౌ సా రా
వణోరసి ॥ ౮౮ ॥ సంధ్యానురక్తజలదే దీప్తా విద్యుదివాసితే । తథాగతాం సముత్పత్య
సపత్న్యస్తా భృశాతురాః ॥ ౮౯ ॥ పర్యవస్థాపయామాసూ రుదంత్యో రుదతీం భృశమ్ ।
న తే సువిదితా దేవి లోకానాం స్థితిరధ్రువా ॥ ౯౦ ॥ దశావిభాగపర్యాయే రాజ్ఞాం చై
వ చలాః శ్రియః । ఇత్యేవ ముచ్యమానా సా సశబ్దం ప్రరురోద హ ॥ ౯౧॥ స్నాపయంతీ త్వ
భిముఖౌ స్తనావస్రాంబువిస్రవైః । ఏతస్మిన్నంతరే రామో విభీషణ మువాచ హ ॥ ౯౨॥
సంస్కారః క్రియతాం భ్రాతుః స్త్రియశ్చైతా నివర్తయ । తం ప్రశ్రితస్తతో రామం శ్రు
తవాక్యో విభీషణః ॥ ౯౩॥ విమృశ్య బుద్ధ్యా ధర్మజ్ఞో ధర్మార్థసహితం వచః । రామ
స్యైవానువృత్త్యర్థ ముత్తరం ప్రత్యభాషత ॥ ౯౪ ॥ త్యక్తధర్మవ్రతం క్రూరం నృశంస
మనృతం తథా । నాహ మర్హోస్మి సంస్కర్తుం పరదారాభిమర్శినమ్ ॥ ౯౫॥ భ్రా
తృరూపో హి మే శత్రురేష సర్వాహితే రతః । రావణో నార్హతే పూజాం పూజ్యోపి గు
రుగౌరవాత్ ॥ ౯౬॥ నృశంస ఇతి మాం కామం వక్ష్యంతి మనుజా భువి । శ్రుత్వా తస్యగు
ణాన్ సర్వే వక్ష్యంతి సుకృతం పునః ॥ ౯౭ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా పరమప్రీతో రామో ధర్మభృ
తాం వరః । విభీషణ మువాచేదం వాక్యజ్ఞో వాక్యకోవిదమ్ ॥ ౯౮ ॥ తవాపి మే ప్రియం
కార్యం త్వత్ప్రభావాచ్చ మే జితమ్ । అవశ్యం తు క్షమం వాచ్యో మయా త్వం రాక్షసేశ్వ
ర ॥ ౯౯ ॥ అధర్మానృతసంయుక్తః కామం త్వేష నిశాచరః । తేజస్వీ బలవాన్ శూరో
సంయుగేషు చ నిత్యశః ॥ ౧౦౦ ॥ శతక్రతుముఖైర్దేవైః శ్రూయతే న పరాజితః । మ

హితాత్మా బలసంపన్నో రావణో లోకరావణః ॥ ౧౦౧ ॥ మరణాంతాని వైరాణి నివృత్తం
నః ప్రయోజనమ్ । క్రియతామస్య సంస్కారో మమాప్యేష యథా తవ ॥ ౧౦౨ ॥ త్వత్స
కాశాద్దశగ్రీవః సంస్కారం విధిపూర్వకమ్ । ప్రాప్తుమర్హతి ధర్మజ్ఞ త్వం యశో
భాగ్భవిష్యసి ॥ ౧౦౩ ॥ రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా త్వరమాణో విభీషణః । సంస్కారేణాను
రూపేణ యోజయామాస రావణమ్ ॥ ౧౦౪ ॥ చితాం చందనకాష్ఠానాం పద్మకోశీరసంవృ
తామ్ । బ్రాహ్మ్యా సంవేశయాంచక్రూ రాంకవాస్తరణావృతామ్ ॥ ౧౦౫ ॥ వర్తతే వే
దవిహితో రాజ్ఞో వై పశ్చిమః క్రతుః । ప్రచక్రూ రాక్షసేంద్రస్య పితృమేధమనుత్తమమ్ ॥
౧౦౬ ॥ వేదిం చ దక్షిణప్రాచ్యాం యథాస్థానం చ పావకమ్ । పృషదాజ్యేన పూ
ర్ణేన స్రువం సర్వే ప్రచిక్షిపుః ॥ ౧౦౭ ॥ పాదయోః శకటం ప్రాదురంతరూర్వో
రులూఖలమ్ । రుదాపాత్రాణి సర్వాణి అరణిం చోత్తరారణిమ్ ॥ ౧౦౮ ॥
దత్త్వా తు ముసలం చాన్యం యథాస్థానం విచక్షణాః । శాస్త్రదృష్టేన విధినా మహ
ర్షివిహితేన చ ॥ ౧౦౯ ॥ తత్ర మేధ్యం పశుం హత్వా రాక్షసేంద్రస్య రాక్షసాః । అను
స్తరణికాం రాజ్ఞో ఘృతాక్తాం సమవేశయన్ ॥ ౧౧౦ ॥ గంధైర్మాల్యైరలంకృత్య రావ
ణం దీనమానసాః । విభీషణసహాయాస్తే వస్త్రైశ్చ వివిధైరపి ॥ ౧౧౧ ॥ లాజైశ్చావకిరం
తి స్మ బాష్పపూర్ణముఖాస్తదా । దదౌ చ పావకం తస్య విధియుక్తం విభీషణః ॥ ౧౧౨ ॥ స్నా
త్వా చైవార్ద్రవస్త్రేణ తిలాన్ దూర్వాభిమిశ్రితాన్ । ఉదకేన చ సంమిశ్రాన్ ప్రదా
య విధిపూర్వకమ్ ॥ ౧౧౩ ॥ ప్రదాయ చోదకం తస్మై మూర్ధ్నా చైనం నమస్య చ । తాః
స్త్రియో ఽనునయామాస సాంత్వముక్త్వా పునః పునః ॥ ౧౧౪ ॥ గమ్యతామితి తాః సర్వా వి
విశుర్నగరం తదా । ప్రవిష్టాసు చ సర్వాసు రాక్షసీషు విభీషణః ॥ ౧౧౫ ॥ రామపార్శ్వ
ముపాగమ్య తదాతిష్ఠద్వినీతవత్ । రామో ఽపి సహ సైన్యేన ససుగ్రీవః సలక్ష్మణః ॥
౧౧౬ ॥ హర్షం లేభే రిపుం హత్వా యథా వృత్రం శతక్రతుః ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాం
డే - చతుర్దశోత్తరశతతమస్సర్గః.

తే రావణవధం దృష్ట్వా దేవగంధర్వదానవాః । జగ్ముస్తైస్తైర్విమానైః స్వైః స్వైః క
థయంతః శుభాః కథాః ॥ ౧ ॥ రావణస్య వధం ఘోరం రాఘవస్య పరాక్రమమ్ । సుయుద్ధం
వానరాణాం చ సుగ్రీవస్య చ మంత్రితమ్ ॥ ౨ ॥ అనురాగం చ వీర్యం చ సౌమిత్రేర్ల
క్ష్మణస్య చ । కథయంతో మహాభాగా జగ్ముర్హృష్టా యథాగతమ్ ॥ ౩ ॥ రాఘవస్తు ర
థం దివ్యమింద్రదత్తం శిఖిప్రభమ్ । అనుజ్ఞాయ మహాభాగో మాతలిం ప్రత్యపూజ
యత్ ॥ ౪ ॥ రాఘవేణాభ్యనుజ్ఞాతో మాతలిః శక్రసారథిః । దివ్యం తం రథమాస్థాయ ది
వమేవారురోహ సః ॥ ౫ ॥ తస్మింస్తు దివమారూఢే సురసారథిసత్తమే । రాఘవః పర
మప్రీతః సుగ్రీవం పరిషస్వజే ॥ ౬ ॥ పరిష్వజ్య చ సుగ్రీవం లక్ష్మణేన ప్రచోదితః । పూ
జ్యమానో హరిశ్రేష్ఠైరాజగామ బలాలయమ్ ॥ ౭ ॥ అబ్రవీచ్చ తదా రామః సమీ
పపరివర్తినమ్ । సౌమిత్రిం సత్త్వసంపన్నం లక్ష్మణం దీప్తతేజసమ్ ॥ ౮ ॥ విభీషణమి
మం సౌమ్య లంకాయామభిషేచయ । అనురక్తం చ భక్తం చ మమ చైవోపకారిణమ్ ॥
౯ ॥ ఏష మే పరమః కామో యదీమం రావణానుజమ్ । లంకాయాం సౌమ్య పశ్యేయ
మభిషిక్తం విభీషణమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఏవముక్తస్తు సౌమిత్రీ రాఘవేణ మహాత్మనా । తథేత్యు
క్త్వా తు సంహృష్టః సౌవర్ణం ఘటమాదదే ॥ ౧౧ ॥ తం ఘటం వానరేంద్రాణాం హస్తే
దత్త్వా మనోజవాన్ । ఆదిదేశ మహాసత్త్వాన్ సముద్రసలిలానయే ॥ ౧౨ ॥ అతిశీ
ఘ్రం తతో గత్వా వానరాస్తే మహాబలాః । ఆగతాస్తజ్జలం గృహ్య సముద్రాద్వాన

రోత్తమాః ॥ ౧౩ ॥ తతస్త్వేకం ఘటం గృహ్య సంస్థాప్య పరమాసనే । ఘటేన తేన సౌమిత్రిరభ్యషించద్విభీషణమ్ ॥ ౧౪ ॥ లంకాయాం రక్షసాం మధ్యే రాజానం రామశాసనాత్ । విధినా మంత్రదృష్టేన సుహృద్గణసమావృతమ్ ॥ ౧౫ ॥ అభ్యషించత్తథా మహాత్మా శుద్ధాత్మానం విభీషణమ్ । తస్యామాత్యా జహృషిరే భక్తా యే చాస్య రాక్షసాః ॥ ౧౬ ॥ దృష్ట్వాభిషిక్తం లంకాయాం రాక్షసేంద్రం విభీషణమ్ । రాఘవః పరమాం ప్రీతిమాజగామ సలక్ష్మణః ॥ ౧౭ ॥ స తద్రాజ్యం మహత్ప్రాప్య రామదత్తం విభీషణః । ప్రకృతీస్సాంత్వయిత్వా చ తతో రామముపాగమత్ ॥ ౧౮ ॥ అక్షతాన్ మోదకాన్ లాజాన్ దివ్యాస్సుమనసస్తదా । ఆజహ్రురథ సంహృష్టాః పౌరాస్తస్మై నిశాచరాః ॥ ౧౯ ॥ స తాన్ గృహీత్వా దుర్ధర్షో రాఘవాయ న్యవేదయత్ । మంగళ్యం మంగళం సర్వం లక్ష్మణాయ చ వీర్యవాన్ ॥ ౨౦ ॥ కృతకార్యం సమృద్ధార్థం దృష్ట్వా రామో విభీషణమ్ । ప్రతిజగ్రాహ తత్సర్వం తస్యైవ ప్రియకామ్యయా ॥ ౨౧ ॥ తతః శైలోపమం వీరం ప్రాంజలిం పార్శ్వతః స్థితమ్ । అబ్రవీద్రాఘవో వాక్యం హనూమంతం ప్లవంగమమ్ ॥ ౨౨ ॥ అనుమాన్య మహారాజమిమం సౌమ్య విభీషణమ్ । గచ్ఛ సౌమ్య పురీం లంకామనుజ్ఞాయ యథావిధి ॥ ౨౩ ॥ ప్రవిశ్య రావణగృహం విజయేనాభినంద్య చ । వైదేహ్యా మాం కుశలినం ససుగ్రీవం సలక్ష్మణమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఆచక్ష్వ జయతాం శ్రేష్ఠ రావణం చ మయా హతమ్ । ప్రియమేతదుదాహృత్య మైథిల్యాస్త్వం హరీశ్వర ॥ ౨౫ ॥ ప్రతిగృహ్య తదాదేశముపావర్తితుమర్హసి ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

ఇతి ప్రతిసమాదిష్టో హనూమాన్మారుతాత్మజః । ప్రవివేశ పురీం లంకాం పూజ్యమానో నిశాచరైః ॥ ౧ ॥ ప్రవిశ్య చ మహాతేజా రావణస్య నివేశనమ్ । దదర్శ శశినా హీనాం సాతంకాం రోహిణీమివ ॥ ౨ ॥ వృక్షమూలే నిరానందాం రాక్షసీభిస్సమావృతామ్ । నిభృతః ప్రణతః ప్రహ్వః సోఽభిగమ్యాభివాద్య చ ॥ ౩ ॥ దృష్ట్వా తమాగతం దేవీ హనూమంతం మహాబలమ్ । తూష్ణీమాస్తే తదా దృష్ట్వా స్మృత్వా ప్రముదితాభవత్ ॥ ౪ ॥ సౌమ్యం దృష్ట్వా ముఖం తస్యా హనూమాన్ ప్లవగోత్తమః । రామస్య వచనాత్సర్వమాఖ్యాతుముపచక్రమే ॥ ౫ ॥ వైదేహి కుశలీ రామస్సహసుగ్రీవలక్ష్మణః । విభీషణసహాయశ్చ హరీణాం సహితో బలైః ॥ ౬ ॥ కుశలం త్వాహ సిద్ధార్థో హతశత్రురరిందమః । విభీషణసహాయేన రామేణ హరిభిస్సహ ॥ ౭ ॥ నిహతో రావణో దేవి లక్ష్మణస్య నయేన చ । పృష్ట్వా తు కుశలం రామో వీరస్త్వాం రఘునందనః ॥ ౮ ॥ అబ్రవీత్పరమప్రీతః కృతార్థేనాంతరాత్మనా । ప్రియమాఖ్యామి తే దేవి త్వాం తు భూయస్సభాజయే ॥ ౯ ॥ దిష్ట్యా జీవసి ధర్మజ్ఞే జయేన మమ సంయుగే । లబ్ధో నో విజయస్సీతే స్వస్థా భవ గతవ్యథా ॥ ౧౦ ॥ రావణశ్చ హతశ్శత్రుర్లంకా చేయం వశే స్థితా । మయా హ్యలబ్ధనిద్రేణ ధృతేన తవ నిర్జయే ॥ ౧౧ ॥ ప్రతిజ్ఞైషా వినిస్తీర్ణా బద్ధ్వా సేతుం మహోదధౌ । సంభ్రమశ్చ న గంతవ్యో వర్తంత్యా రావణాలయే ॥ ౧౨ ॥ విభీషణవిధేయం హి లంకైశ్వర్యమిదం కృతమ్ । తదాశ్వసిహి విశ్వస్తా స్వగృహే పరివర్తసే ॥ ౧౩ ॥ అయం చాభ్యేతి సంహృష్టస్త్వద్దర్శనసముత్సుకః । ఏవముక్త్వా సముత్పత్య సీతా శశినిభాననా ॥ ౧౪ ॥ ప్రహర్షేణావరుద్ధా సా వ్యాజహార న కించన । అబ్రవీచ్చ హరిశ్రేష్ఠస్సీతామప్రతిజల్పతీమ్ ॥ ౧౫ ॥ కిం ను చింతయసే దేవి కిం ను మాం నాభిభాషసే । ఏవముక్తా హనుమతా సీతా ధర్మే వ్యవస్థితా ॥ ౧౬ ॥ అబ్రవీత్పరమప్రీతా హర్షగద్గదయా గిరా । ప్రియమేతదుపశ్రుత్య భర్తుర్విజయసంశ్రితమ్ ॥ ౧౭ ॥ ప్రహర్షవశమాపన్నా నిర్వాక్యాస్మి క్షణాంతరే । న హి పశ్యామి స

దృశంచింతయంతీప్లవంగమ ॥ ౧౭ ॥ మత్ప్రియాఖ్యానకస్యేహతవప్రత్యభినందనం।
నచపశ్యామితత్సౌమ్యపృథివ్యామపివానర ॥ ౧౮ ॥ సదృశంమత్ప్రియాఖ్యానేతవ
దాతుంభవేత్సమమ్। హిరణ్యంవాసువర్ణంవారత్నానివివిధానిచ ॥ ౨౦ ॥ రాజ్యం
వాత్రిషులోకేషునైతదర్హతిభాషితుమ్। ఏవముక్తస్తువైదేహ్యాప్రత్యువాచప్లవంగ
మః ॥ ౨౧ ॥ గృహీతప్రాంజలిర్వాక్యంసీతాయాఃప్రముఖేస్థితః। భర్తుఃప్రియహి
తేయుక్తేభర్తుర్విజయకాంక్షిణి ॥ ౨౨ ॥ స్నిగ్ధమేవంవిధంవాక్యంత్వమేవార్హ
సిభాషితుమ్। తవైతద్వచనంశ్రుత్వాసారవత్స్నిగ్ధమేవచ ॥ ౨౩ ॥ రత్నౌఘాద్వివి
ధాచ్చాపిదేవరాజ్యాద్విశిష్యతే।అర్థతశ్చమయాప్రాప్తాదేవరాజ్యాదయోగుణాః॥
౨౪ ॥ హతశత్రుంవిజయినంరామంపశ్యామిసుస్థితమ్। తస్యతద్వచనంశ్రుత్వామైథి
లీజనకాత్మజా ॥ ౨౫ ॥ తతశ్శుభతరంవాక్యమువాచపవనాత్మజమ్। అతిలక్షణసంప
న్నంమాధుర్యగుణభూషితమ్ ॥ ౨౬ ॥ బుద్ధ్యాహ్యష్టాంగయాయుక్తంత్వమేవార్హసి
భాషితుమ్। శ్లాఘనీయోనిలస్యత్వంపుత్రఃపరమధార్మికః ॥ ౨౭ ॥ బలంశౌర్యంశ్రు
తంసత్త్వంవిక్రమోదాక్ష్యముత్తమమ్। తేజఃక్షమాధృతిస్థైర్యంవినీతత్వంనసంశ
యః ॥ ౨౮ ॥ ఏతేచాన్యేచబహవోగుణాస్త్వయ్యేవశోభనాః। అథోవాచపునస్సీ
తామసంభ్రాంతోవినీతవత్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రగృహీతాంజలిర్హర్షాత్సీతాయాఃప్రము
ఖేస్థితః। ఇమాస్తుఖలురాక్షస్యోయదిత్వమనుమన్యసే ॥ ౩౦ ॥ హంతుమిచ్ఛామ్యహం
సర్వాయాభిస్త్వంతర్జితాపురా। క్లిశ్యంతీంపతిదేవాంత్వామశోకవనికాంగతామ్ ॥
౩౧ ॥ ఘోరరూపసమాచారాఃక్రూరాఃక్రూరతరేక్షణాః। రాక్షస్యోదారుణకథావ
రమేతత్ప్రయచ్ఛమే ॥ ౩౨ ॥ ముష్టిభిఃపాణిభిస్సర్వాశ్చరణైశ్చైవశోభనే। ఇచ్ఛా
మివివిధైర్ఘోరైర్హంతుమేతాస్సుదారుణాః ॥ ౩౩ ॥ ఘోరైర్జానుప్రహారైశ్చ
దశనానాంచపాతనైః। భక్షణైఃకర్ణనాసానాంకేశానాంలుంచనైస్తథా ॥ ౩౪ ॥ భృ
శంశుష్కముఖీభిశ్చదారణైర్లంఘనైస్తథా। నిపాత్యహంతుమిచ్ఛామితవవిప్రియ
కారికాః ॥ ౩౫ ॥ ఏవంప్రకారైర్బహుభిర్విప్రకారైర్యశస్విని। హంతుమిచ్ఛామ్యహం
దేవితవేమాఃకృతకిల్బిషాః ॥ ౩౬ ॥ ఏవముక్తాహనుమతావైదేహీజనకాత్మజా। ఉ
వాచధర్మసహితంహనూమంతంయశస్వినీ ॥ ౩౭ ॥ రాజసంశ్రయవశ్యానాంకుర్వతీ
నాంపరాజ్ఞయా। విధేయానాంచదాసీనాంకఃకుప్యేద్వానరోత్తమ ॥ ౩౮ ॥ భాగ్యవై
షమ్యయోగేనపురాదుశ్చరితేనచ। మయైతత్ప్రాప్యతేసర్వంస్వకృతంహ్యుపభుజ్య
తే ॥ ౩౯ ॥ ప్రాప్తవ్యంతుదశాయోగాన్మయైతదితినిశ్చితమ్। దాసీనాంరావణస్యా
హంమర్షయామీహదుర్బలా ॥ ౪౦ ॥ ఆజ్ఞప్తారావణేనైతారాక్షస్యోమామతర్జ
యన్। హతేతస్మిన్నకుర్యుర్హితర్జనంవానరోత్తమ ॥ ౪౧ ॥ అయంవ్యాఘ్రసమీ
పేతుపురాణోధర్మసంస్థితః। ఋక్షేణగీతఃశ్లోకోమేతన్నిబోధప్లవంగమ ॥ ౪౨ ॥ న
పరఃపాపమాదత్తేపరేషాంపాపకర్మణామ్। సమయోరక్షితవ్యస్తుసంతశ్చారిత్రభూష
ణాః ॥ ౪౩ ॥ పాపానాంవాశుభానాంవావధార్హాణాంప్లవంగమ। కార్యంకరుణమా
ర్యేణనకశ్చిన్నాపరాధ్యతి ॥ ౪౪ ॥ లోకహింసావిహారాణాంరక్షసాంకామరూపిణామ్।
కుర్వతామపిపాపానినైవకార్యమశోభనమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఏవముక్తస్తుహనుమాన్సీతయావా
క్యకోవిదః। ప్రత్యువాచతతస్సీతాంరామపత్నీంయశస్వినీమ్ ॥ ౪౬ ॥ యుక్తారామస్య
భవతీధర్మపత్నీయశస్వినీ। ప్రతిసందిశమాందేవిగమిష్యేయత్రరాఘవః ॥ ౪౭ ॥ ఏవ
ముక్తాహనుమతావైదేహీజనకాత్మజా। అబ్రవీద్ద్రష్టుమిచ్ఛామిభర్తారంవానరోత్త
మ ॥ ౪౮ ॥ తస్యాస్తద్వచనంశ్రుత్వాహనూమాన్మారుతాత్మజః। హర్షయన్మైథి

లీం వాక్యమువాచేదం మహాద్యుతిః ॥ ౪౯ ॥ పూర్ణచంద్రాననం రామం ద్రక్ష్యస్యార్యే సలక్ష్మణమ్। స్థిరమిత్రం హతామిత్రం శచీవ త్రిదశేశ్వరమ్ ॥ ౫౦ ॥ తామేవముక్త్వా రాజంతీం సీతాం సాక్షాదివ శ్రియమ్। ఆజగామ మహావేగో హనూమాన్యత్ర రాఘవః ॥ ౫౧ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - షోడశోత్తరశతతమస్సర్గః.

ఉవాచ హనుమాన్ప్రాజ్ఞమభిగమ్య ప్లవంగమః। రామం వచనమర్థజ్ఞో వరం సర్వధనుష్మతామ్ ॥ ౧ ॥ యన్నిమిత్తోఽయమారంభః కర్మణాం చ ఫలోదయః। తాం దేవీం శోకసంతప్తాం మైథిలీం ద్రష్టుమర్హసి ॥ ౨ ॥ సా హి శోకసమావిష్టా బాష్పపర్యాకులేక్షణా। మైథిలీ విజయం శ్రుత్వా తవ హర్షముపాగమత్ ॥ ౩ ॥ పూర్వకాత్ప్రత్యయాచ్చాహముక్తో విశ్వస్తయా తయా। భర్తారం ద్రష్టుమిచ్ఛామి కృతార్థం సహలక్ష్మణమ్ ॥ ౪ ॥ ఏవముక్తో హనుమతా రామో ధర్మభృతాం వరః। అగచ్ఛత్సహసా ధ్యానమీషద్బాష్పపరిప్లుతః ॥ ౫ ॥ దీర్ఘముష్ణం వినిశ్వస్య మేదినీమవలోకయన్। ఉవాచ మేఘసంకాశం విభీషణముపస్థితమ్ ॥ ౬ ॥ దివ్యాంగరాగాం వైదేహీం దివ్యాభరణభూషితామ్। ఇహ సీతాం శిరస్స్నాతాముపస్థాపయ మాచిరమ్ ॥ ౭ ॥ ఏవముక్తస్తు రామేణ త్వరమాణో విభీషణః। ప్రవిశ్యాంతఃపురం సీతాం స్త్రీభిస్స్వాభిరచోదయత్ ॥ ౮ ॥ తత్ర సీతాం మహాభాగాం దృష్ట్వోవాచ విభీషణః। మూర్ధ్నిబద్ధాంజలిః శ్రీమాన్ వినీతో రాక్షసేశ్వరః ॥ ౯ ॥ దివ్యాంగరాగా వైదేహి దివ్యాభరణభూషితా। యానమారోహ భద్రం తే భర్తా త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛసి ॥ ౧౦ ॥ ఏవముక్తా తు వైదేహీ ప్రత్యువాచ విభీషణమ్। అస్నాతా ద్రష్టుమిచ్ఛామి భర్తారం రాక్షసాధిప ॥ ౧౧ ॥ తస్యాస్తద్వచనం శ్రుత్వా ప్రత్యువాచ విభీషణః। యథాహ రామో భర్తా తే తత్తథా కర్తుమర్హసి ॥ ౧౨ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా మైథిలీ భర్తృదేవతా। భర్తృభక్తివ్రతా సాధ్వీ తథేతి ప్రత్యభాషత ॥ ౧౩ ॥ తతస్సీతాం శిరస్స్నాతాం యువతీభిరలంకృతామ్। మహార్హాభరణోపేతాం మహార్హాంబరధారిణీమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఆరోప్య శిబికాం దీప్తాం పరార్ధ్యాంబరసంవృతామ్। రక్షోభిర్బహుభిర్గుప్తామాజహార విభీషణః ॥ ౧౫ ॥ సోఽభిగమ్య మహాత్మానం జ్ఞాత్వాపి ధ్యానమాస్థితమ్। ప్రణతశ్చ ప్రహృష్టశ్చ ప్రాప్తాం సీతాం న్యవేదయత్ ॥ ౧౬ ॥ తామాగతాముపశ్రుత్య రక్షోగృహచిరోషితామ్। హర్షో దైన్యం చ రోషశ్చ త్రయం రాఘవమావిశత్ ॥ ౧౭ ॥ తతః పార్శ్వగతం దృష్ట్వా సవిమర్శం విచారయన్। విభీషణమిదం వాక్యమప్రహృష్టో బ్రవీత్తదా ॥ ౧౮ ॥ రాక్షసాధిపతే సౌమ్య నిత్యం మద్విజయే రత। వైదేహీ సన్నికర్షం మే శీఘ్రం సముపగచ్ఛతు ॥ ౧౯ ॥ స తద్వచనమాజ్ఞాయ రాఘవస్య విభీషణః। తూర్ణముత్సారణే యత్నం కారయామాస యత్నతః ॥ ౨౦ ॥ కంచుకోష్ణీషిణస్తత్ర వేత్రఝర్ఝరపాణయః। ఉత్సారయంతః పురుషాస్సమంతాత్పరిచక్రముః ॥ ౨౧ ॥ ఋక్షాణాం వానరాణాం చ రాక్షసానాం చ సర్వశః। బృందాన్యుత్సార్యమాణాని దూరముత్ససృజుస్తదా ॥ ౨౨ ॥ తేషాముత్సార్యమాణానాం సర్వేషాం ధ్వనిరుత్థితః। వాయునోద్వర్తమానస్య సాగరస్యేవ నిస్వనః ॥ ౨౩ ॥ ఉత్సార్యమాణాంస్తాన్దృష్ట్వా సమంతాజ్జాతసంభ్రమాన్। దాక్షిణ్యాత్తదమర్షాచ్చ వారయామాస రాఘవః ॥ ౨౪ ॥ సంరబ్ధశ్చాబ్రవీద్రామశ్చక్షుషా ప్రదహన్నివ। విభీషణం మహాప్రాజ్ఞం సోపాలంభమిదం వచః ॥ ౨౫ ॥ కిమర్థం మామనాదృత్య క్లిశ్యతేఽయం త్వయా జనః। నివర్తయైనముద్యోగం జనోఽయం స్వజనో మమ ॥ ౨౬ ॥ న గృహాణి న వస్త్రాణి న ప్రాకారాస్తిరస్క్రియాః। నేదృశా రాజసత్కారా వృత్తమావరణం స్త్రియః ॥

౨౭ ॥ వ్యసనేషు నకృచ్ఛ్రేషు నయుద్ధేషు స్వయంవరే । నక్రతౌనవివాహేచ దర్శ
నందూష్యతే స్త్రియః ॥ ౨౮ ॥ సైషా యుద్ధగతాచైవ కృచ్ఛ్రే చమహతిస్థితా । దర్శ
నేస్యానదోషఃస్యాన్మత్సమీపే విశేషతః ॥ ౨౯ ॥ తదానయ సమీపంమే శీఘ్రమే
నాం విభీషణ । సీతాపశ్యతుమామేషా సుహృద్గణవృతంస్థితమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఏవముక్తస్తురా
మేణ సవిమర్శో విభీషణః । రామస్యోపానయత్సీతాం సన్నికర్షం వినీతవత్ ॥ ౩౧॥
తతోలక్ష్మణసుగ్రీవౌ హనూమాంశ్చ ప్లవంగమః । నిశమ్యవాక్యంరామస్య బభూవు
ర్వ్యథితాభృశమ్ ॥ ౩౨ ॥ కళత్రనిరపేక్షైశ్చ ఇంగితైరతిదారుణైః । అప్రీతమివ
సీతాయాం తర్కయంతి స్మరాఘవమ్ ॥ ౩౩ ॥ లజ్జయాత్వవలీయంతీ స్వేషుగాత్రేషు
మైథిలీ । విభీషణేనానుగతా భర్తారంసాభ్యవర్తత ॥ ౩౪ ॥ సావస్త్రసంరుద్ధముఖీ
లజ్జయాజనసంసది । రురోదసాధభర్తార మార్యపుత్రేతిభాషిణీ ॥ ౩౫ ॥ విస్మయాచ్చ
ప్రహర్షాచ్చ స్నేహాచ్చపతిదేవతా । ఉదైక్షత ముఖంభర్తుః సౌమ్యంసౌమ్యతరా
ననా ॥ ౩౬ ॥ అథసమపనుదన్మనఃక్లమంసా సుచిరమదృష్టముదీక్ష్యవై ప్రియస్య । వద
నముదితపూర్ణచంద్రకాంతం విమలశశాంకనిభాననాతదాసా ॥ ౩౭ ॥ ఇతిశ్రీమద్యు
ద్ధకాండే - సప్తదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

తాంతుపార్శ్వేస్థితాంప్రహ్వాంరామస్సంప్రేక్ష్యమైథిలీమ్ । హృదయాంతర్గ
తక్రోధోవ్యాహర్తుముపచక్రమే ॥ ౧ ॥ ఏషాసినిర్జితాభద్రేశత్రుంజిత్వామయా
రణే । పౌరుషాద్యదనుష్ఠేయంతదేతదుపపాదితమ్ ॥ ౨ ॥ గతోఽస్మ్యంతమమర్షస్యధ
ర్షణాసంప్రమార్జితా । అవమానశ్చశత్రుశ్చమయాయుగపదుద్ధృతౌ ॥ ౩ ॥ అద్యమే
పౌరుషందృష్ట మద్యమేసఫలఃశ్రమః । అద్యతీర్ణప్రతిజ్ఞత్వాత్ప్రభవామీహచాత్మ
నః ॥ ౪ ॥ యాత్వంవిరహితానీతాచలచిత్తేనరక్షసా । దైవసంపాదితోదోషోమాను
షేణమయాజితః ॥ ౫ ॥ సంప్రాప్తమవమానంయస్తేజసానప్రమార్జతి । కస్తస్యపౌ
రుషార్థోఽస్తిపురుషస్యాల్పతేజసః ॥ ౬ ॥ లంఘనంచసముద్రస్యలంకాయాశ్చావ
మర్దనమ్ । సఫలంతస్యతచ్ఛ్లాఘ్యమద్యకర్మహనూమతః ॥ ౭ ॥ యుద్ధేవిక్రమత
శ్చైవహితంమంత్రయతశ్చమే । సుగ్రీవస్యససైన్యస్యసఫలోఽద్యపరిశ్రమః ॥ ౮ ॥
నిర్గుణంభ్రాతరంత్యక్త్వాయోమాంస్వయముపస్థితః । విభీషణస్యభక్తస్యసఫలోఽద్య పరి
శ్రమః ॥ ౯ ॥ ఇత్యేవంబ్రువతస్తస్యసీతారామస్యతద్వచః । మృగీవోత్ఫుల్లనయనాబ
భూవాశ్రుపరిప్లుతా ॥ ౧౦ ॥ పశ్యతస్తాంతురామస్యభూయఃక్రోధోవ్యవర్ధత । ప్రభూ
తాజ్యావసిక్తస్యపావకస్యేవదీప్యతః ॥ ౧౧ ॥ సబద్ధ్వాభ్రుకుటింవక్త్రే తిర్యక్ప్రే
క్షితలోచనః । అబ్రవీత్పరుషంసీతాంమధ్యేవానరరక్షసామ్ ॥ ౧౨ ॥ యత్కర్తవ్యంమ
నుష్యేణధర్షణాంపరిమార్జతా । తత్కృతంసకలంసీతేశత్రుహస్తాదమర్షణాత్ ॥
౧౩ ॥ నిర్జితాజీవలోకస్యతపసాభావితాత్మనా । అగస్త్యేనదురాధర్షామునినాదక్షిణే
వదిక్ ॥ ౧౪ ॥ విదితశ్చాస్తుతేభద్రేయోయంరణపరిశ్రమః । సతీర్ణస్సుహృదాంవీర్యా
న్నత్వదర్థంమయాకృతః ॥ ౧౫ ॥ రక్షతాతుమయావృత్తమపవాదంచసర్వశః । ప్ర
ఖ్యాతస్యాత్మవంశస్యన్యంగంచపరిరక్షతా ॥ ౧౬ ॥ నిర్జితాసిమయాభద్రేశత్రుహ
స్తాదమర్షణాత్ । ప్రాప్తచారిత్రసందేహామమప్రతిముఖేస్థితా ॥ ౧౭ ॥ దీపోనేత్రా
తురస్యేవప్రతికూలాసిమేదృఢమ్ । తద్గచ్ఛహ్యభ్యనుజ్ఞాతాయథేష్టం జనకాత్మజే ॥
౧౮ ॥ ఏతాదశదిశోభద్రేకార్యమస్తినమేత్వయా । కఃపుమాన్హికులేజాతఃస్త్రియం
పరగృహోషితామ్ ॥ ౧౯ ॥ తేజస్వీపునరాదద్యాత్సుహృల్లేఖ్యేనచేతసా । రావణాం
కపరిభ్రష్టాందృష్టాందుష్టేనచక్షుషా ॥ ౨౦ ॥ కథంత్వాంపునరాదద్యాంకులంవ్యపది

న్మహాత్ । తదర్థం నిర్జితా మే త్వం యశః ప్రత్యాహృతం మయా ॥ ౨౧ ॥ నాస్తి మే త్వయ్యభిష్వంగో యథేష్టం గమ్యతామితి । ఇతి ప్రవ్యాహృతం భద్రే మయైతత్ కృతబుద్ధినా ॥ ౨౨ ॥ లక్ష్మణే భరతే వా త్వం కురు బుద్ధిం యథాసుఖమ్ । సుగ్రీవే వానరేంద్రే వా రాక్షసేంద్రే విభీషణే ॥ ౨౩ ॥ నివేశయ మనస్సీతే యథా వా సుఖమాత్మనః । నహి త్వాం రావణో దృష్ట్వా దివ్యరూపాం మనోరమామ్ ॥ ౨౪ ॥ మర్షయేత చిరం సీతే స్వగృహే పరివర్తినీమ్ ॥ తదా ప్రియార్హశ్రవణా తదప్రియం ప్రియాదుపశ్రుత్య చిరస్య మైథిలీ । ముమోచ బాష్పం సుభృశం ప్రవేపతా గజేంద్రహస్తాభిహతేవ వల్లరీ ॥ ౨౫ ॥

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - అష్టాదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

ఏవముక్తా తు వైదేహీ పరుషం రోమహర్షణమ్ । రాఘవేణ సరోషేణ భృశం ప్రవ్యథితాభవత్ ॥ ౧ ॥ సా తదశ్రుతపూర్వం హి జనే మహతి మైథిలీ । శ్రుత్వా భర్తృవచో రూక్షం లజ్జయా వ్రీడితాభవత్ ॥ ౨ ॥ ప్రవిశంతీవ గాత్రాణి స్వాన్యేవ జనకాత్మజా । వాక్ఛల్యైస్తైస్సశల్యేవ భృశమశ్రూణ్యవర్తయత్ ॥ ౩ ॥ తతో బాష్పపరిక్లిష్టం ప్రమార్జంతీ స్వమాననమ్ । శనైర్గద్గదయా వాచా భర్తారమిదమబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥ కిం మామసదృశం వాక్యమీదృశం శ్రోత్రదారుణమ్ । రూక్షం శ్రావయసే వీర ప్రాకృతః ప్రాకృతామివ ॥ ౫ ॥ న తథాస్మి మహాబాహో యథా త్వమవగచ్ఛసి । ప్రత్యయం గచ్ఛ మే యేన చారిత్రేణైవ తే శపే ॥ ౬ ॥ పృథక్ స్త్రీణాం ప్రచారేణ జాతిం తాం పరిశంకసే । పరిత్యజేమాం శంకాం తు యది తేఽహం పరీక్షితా ॥ ౭ ॥ యద్యహం గాత్రసంస్పర్శం గతాస్మి వివశా ప్రభో । కామకారో న మే తత్ర దైవం తత్రాపరాధ్యతి ॥ ౮ ॥ మదధీనం తు యత్తన్మే హృదయం త్వయి వర్తతే । పరాధీనేషు గాత్రేషు కిం కరిష్యామ్యనీశ్వరా ॥ ౯ ॥ సహసంవృద్ధభావాచ్చ సంసర్గేణ చ మానద । యద్యహం తే న విజ్ఞాతా హతా తేనాస్మి శాశ్వతమ్ ॥ ౧౦ ॥ ప్రేషితస్తే యదా వీరో హనూమానవలోకకః । లంకాస్థాహం త్వయా వీర కిం తదా న విసర్జితా ॥ ౧౧ ॥ ప్రత్యక్షం వానరేంద్రస్య త్వద్వాక్యసమనంతరమ్ । త్వయా సంత్యక్తయా వీర త్యక్తం స్యాజ్జీవితం మయా ॥ ౧౨ ॥ న వృథా తే శ్రమోఽయం స్యాత్సంశయే న్యస్య జీవితమ్ । సుహృజ్జనపరిక్లేశో న చాయం నిష్ఫలస్తవ ॥ ౧౩ ॥ త్వయా తు నరశార్దూల క్రోధమేవానువర్తతా । లఘునేవ మనుష్యేణ స్త్రీత్వమేవ పురస్కృతమ్ ॥ ౧౪ ॥ అపదేశేన జనకాన్నోత్పత్తిర్వసుధాతలాత్ । మమ వృత్తం చ వృత్తజ్ఞ బహు తే న పురస్కృతమ్ ॥ ౧౫ ॥ న ప్రమాణీకృతః పాణిర్బాల్యే బాలేన పీడితః । మమ భక్తిశ్చ శీలం చ సర్వం తే పృష్ఠతః కృతమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఏవం బ్రువాణా రుదతీ బాష్పగద్గదభాషిణీ । అబ్రవీల్లక్ష్మణం సీతా దీనం ధ్యానపరం స్థితమ్ ॥ ౧౭ ॥ చితాం మే కురు సౌమిత్రే వ్యసనస్యాస్య భేషజమ్ । మిథ్యాపవాదోపహతా నాహం జీవితుముత్సహే ॥ ౧౮ ॥ అప్రీతస్య గుణైర్భర్తుస్త్యక్తాయా జనసంసది । యా క్షమా మే గతిర్గంతుం ప్రవేక్ష్యే హవ్యవాహనమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఏవముక్తస్తు వైదేహ్యా లక్ష్మణః పరవీరహా । అమర్షవశమాపన్నో రాఘవాననమైక్షత ॥ ౨౦ ॥ స విజ్ఞాయ తతశ్ఛందం రామస్యాకారసూచితమ్ । చితాం చకార సౌమిత్రిర్మతే రామస్య వీర్యవాన్ ॥ ౨౧ ॥ అధోముఖం తదా రామం శనైః కృత్వా ప్రదక్షిణమ్ । ఉపాసర్పత వైదేహీ దీప్యమానం హుతాశనమ్ ॥ ౨౨ ॥ ప్రణమ్య దేవతాభ్యశ్చ బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ మైథిలీ । బద్ధాంజలిపుటా చేదమువాచాగ్నిసమీపతః ॥ ౨౩ ॥ యథా మే హృదయం నిత్యం నాపసర్పతి రాఘవాత్ । తథా లోకస్య సాక్షీ మాం సర్వతః పాతు పావకః ॥ ౨౪ ॥

యదా మాం సద్ధచారిత్రాం దుష్టాం జానాతి రాఘవః । తథా లోకస్య సాక్షీ మాం సర్వ
తః పాతు పావకః ॥ ౨౫ ॥ కర్మణా మనసా వాచా యథా నాతిచరామ్యహమ్ । రా
ఘవం సర్వధర్మజ్ఞం తథా మాం పాతు పావకః ॥ ౨౬ ॥ ఆదిత్యో భగవాన్ వాయు
ర్దిశశ్చన్ద్రస్తథైవ చ । అహశ్చాపి తథా సంధ్యే రాత్రిశ్చ పృథివీ తథా ॥ ౨౭ ॥ యే చా
న్యేఽప్యభిజానన్తి తదా చారిత్రభూషితామ్ । తథా లోకస్య సాక్షీ మాం సర్వతః పాతు
పావకః ॥ ౨౮ ॥ ఏవముక్త్వా తు వైదేహీ పరిక్రమ్య హుతాశనమ్ । వివేశ జ్వలనం దీ
ప్తం నిస్సఙ్గేనాన్తరాత్మనా ॥ ౨౯ ॥ జనస్సు మహాంస్తత్ర బాలవృద్ధసమాకులః ।
దదర్శ మైథిలీం తత్ర ప్రవిశన్తీం హుతాశనమ్ ॥ ౩౦ ॥ సా తప్తనవహేమాభా తప్త
కాఞ్చనభూషణా । పపాత జ్వలనం దీప్తం సర్వలోకస్య సన్నిధౌ ॥ ౩౧ ॥ దదృశుస్తాం మ
హాభాగాం ప్రవిశన్తీం హుతాశనమ్ । సీతాం కృత్స్నాస్త్రయో లోకాః పుణ్యామా
జ్యాహుతిమివ ॥ ౩౨ ॥ ప్రచుక్రుశుః స్త్రియస్సర్వాస్తాం దృష్ట్వా హవ్యవాహనే । పతం
తీం సంస్కృతాం మన్త్రైర్వసోర్ధారామివాధ్వరే ॥ ౩౩ ॥ దదృశుస్తాం త్రయో లో
కా దేవగన్ధర్వదానవాః । శప్తాం పతన్తీం నిరయే త్రిదివాద్దేవతామివ ॥ ౩౪ ॥ తస్యా
మగ్నిం విశన్త్యాం తు హాహేతి విపులస్స్వనః । రక్షసాం వానరాణాం చ సమ్బభూవా
ద్భుతోపమః ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే - ఏకోనవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః

తతో హి దుర్మనా రామః శ్రుత్వైవం వదతాం గిరః । దధ్యౌ ముహూర్తం ధర్మాత్మా
బాష్పవ్యాకులలోచనః ॥ ౧ ॥ తతో వైశ్రవణో రాజా యమశ్చామిత్రకర్శనః । సహ
స్రాక్షశ్చ మహేన్ద్రశ్చ వరుణశ్చ పరన్తపః ॥ ౨ ॥ షడర్ధనయనః శ్రీమాన్ మహాదేవో
వృషధ్వజః । కర్తా సర్వస్య లోకస్య బ్రహ్మా బ్రహ్మవిదాం వరః ॥ ౩ ॥ ఏతే సర్వే సమాగ
మ్య విమానైః సూర్యసన్నిభైః । ఆగమ్య నగరీం లఙ్కామభిజగ్ముశ్చ రాఘవమ్ ॥ ౪ ॥ త
తస్సహస్తాభరణాన్ ప్రగృహ్య విపులాన్ భుజాన్ । అబ్రువంస్త్రిదశశ్రేష్ఠాః ప్రాఞ్జ
లిం రాఘవం స్థితమ్ ॥ ౫ ॥ కర్తా సర్వస్య లోకస్య శ్రేష్ఠో జ్ఞానవతాం వరః । ఉపేక్షసే
కథం సీతాం పతన్తీం హవ్యవాహనే ॥ ౬ ॥ కథం దేవగణశ్రేష్ఠమాత్మానం నావబుధ్య
సే । ఋతధామా వసుః పూర్వం వసూనాం త్వం ప్రజాపతిః ॥ ౭ ॥ త్రయాణాం త్వం
హి లోకానామాదికర్తా స్వయమ్ప్రభుః । రుద్రాణామష్టమో రుద్రస్సాధ్యానామపి
పఞ్చమః ॥ ౮ ॥ అశ్వినౌ చాపి తే కర్ణౌ చన్ద్రసూర్యౌ చ చక్షుషీ । అన్తే చాదౌ చ లో
కానాం దృశ్యసే త్వం పరన్తప ॥ ౯ ॥ ఉపేక్షసే చ వైదేహీం మానుషః ప్రాకృతో యథా ।
ఇత్యుక్తో లోకపాలైస్తైః స్వామీ లోకస్య రాఘవః ॥ ౧౦ ॥ అబ్రవీత్త్రిదశశ్రేష్ఠాన్
రామో ధర్మభృతాం వరః । ఆత్మానం మానుషం మన్యే రామం దశరథాత్మజమ్ ॥ ౧౧ ॥
యోఽహం యస్య యతశ్చాహం భగవాంస్తద్బ్రవీతు మే । ఇతి బ్రువన్తం కాకుత్స్థం బ్ర
హ్మా బ్రహ్మవిదాం వరః ॥ ౧౨ ॥ అబ్రవీచ్ఛృణు మే రామ సత్యం సత్యపరాక్రమ । భవా
న్నారాయణో దేవః శ్రీమాంశ్చక్రాయుధో విభుః ॥ ౧౩ ॥ ఏకశృఙ్గో వరాహస్త్వం
భూతభవ్యసపత్నజిత్ । అక్షరం బ్రహ్మ సత్యం త్వం మధ్యే చాన్తే చ రాఘవ ॥ ౧౪ ॥ లో
కానాం త్వం పరో ధర్మో విష్వక్సేనశ్చతుర్భుజః । శార్ఙ్గధన్వా హృషీకేశః పురుషః
పురుషోత్తమః ॥ ౧౫ ॥ అజితః ఖడ్గధృగ్విష్ణుః కృష్ణశ్చైవ బృహద్బలః । సేనానీర్గ్రా
మణీశ్చ త్వం బుద్ధిస్సత్త్వం క్షమా దమః ॥ ౧౬ ॥ ప్రభవశ్చావ్యయశ్చ త్వముపేన్ద్రో మ
ధుసూదనః । ఇన్ద్రకర్మా మహేన్ద్రస్త్వం పద్మనాభో రణాన్తకృత్ ॥ ౧౭ ॥ శరణ్యం
శరణం చ త్వామాహుర్దివ్యా మహర్షయః । సహస్రశృఙ్గో వేదాత్మా శతజిహ్వో
మహర్షభః ॥ ౧౮ ॥ త్వం త్రయాణాం హి లోకానామాదికర్తా స్వయమ్ప్రభుః । సి

ద్ధానామపిసాధ్యానామాశ్రయశ్చాసిపూర్వజః ॥ ౧౯॥ త్వంయజ్ఞస్త్వం వషట్కార
స్త్వమోం కారః పరంతప । ప్రభవంనిధనంవాతేనవిదుఃకోభవానితి ॥ ౨౦ ॥ దృ
శ్యసేసర్వభూతేషుబ్రాహ్మణేషుచగోషుచ । దిక్షుసర్వాసుగగనేపర్వతేషు వనేషు
చ ॥ ౨౧ ॥ సహస్రచరణశ్శ్రీమాన్ శతశీర్షస్సహస్రదృక్ । త్వంధారయసిభూతాని
వసుధాంచసపర్వతామ్ ॥ ౨౨ ॥ అంతేపృథివ్యాస్సలిలేదృశ్యసేత్వంమహోరగః ।
త్రీన్ లోకాన్ ధారయన్ రామ దేవగంధర్వదానవాన్ ॥ ౨౩ ॥ అహం తేహృదయంరా
మజిహ్వాదేవీసరస్వతీ । దేవాగాత్రేషురోమాణి నిర్మితా బ్రహ్మణా ప్రభో ॥ ౨౪ ॥ ని
మేషస్తేభవేద్రాత్రిరున్మేషస్తేభవేద్దివా । సంస్కారాస్తేభవన్వేదా నాన్యదస్తిత్వయావి
నా ॥ ౨౫ ॥ జగత్సర్వంశరీరంతేస్థైర్యంతువసుధాతలమ్ । అగ్నిఃకోపఃప్రసాదస్తేసో
మఃశ్రీవత్సలక్షణ ॥ ౨౬ ॥ త్వయాలోకాస్త్రయఃక్రాంతా వామనేన త్రివిక్రమైః ।
మహేంద్రశ్చకృతోరాజాబలింబధ్వామహాసురమ్ ॥ ౨౭ ॥ సీతాలక్ష్మీర్భవాన్విష్ణుః
దేవఃకృష్ణఃప్రజాపతిః । వధార్థంరావణస్యేహప్రవిష్టోమానుషీంతనుమ్ ॥ ౨౮ ॥
తదిదంనఃకృతంకార్యంత్వయాధర్మభృతాం వర । నిహతోరావణోరామ ప్రహృష్టోదివ
మాక్రమ ॥ ౨౯ ॥ అమోఘంబలవీర్యంతేఅమోఘస్తేపరాక్రమః । అమోఘందర్శ
నంరామనతేమోఘఃస్తవస్తవ ॥ ౩౦ ॥ అమోఘాస్తేభవిష్యంతిభక్తిమంతశ్చ యేనరాః ।
యేత్వాందేవంధ్రువంభక్తా భజంతే పురుషోత్తమమ్ ॥ ౩౧ ॥ ప్రాప్నువంతిసదాకా
మానిహలోకేపరత్రచ । ఇమమార్షంస్తవంనిత్యమితిహాసంపురాతనమ్ ॥ ౩౨॥ యేన
రాఃకీర్తయిష్యంతినాస్తితేషాంపరాభవః ॥ ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే - వింశత్యుత్తరశత
తమస్సర్గః.

ఏతచ్ఛ్రుత్వాశుభంవాక్యంపితామహసమీరితమ్ । అంకేనాదాయవైదేహీ ము
త్పపాత విభావసుః ॥ ౧ ॥ సవిధూయచితాంతాంతువైదేహీంహవ్యవాహనః । ఉత్త
స్థౌమూర్తిమానాశుగృహీత్వాజనకాత్మజామ్ ॥ ౨॥ తరుణాదిత్యసంకాశాంతప్తకాం
చనభూషణామ్ । రక్తాంబరధరాంబాలాంనీలకుంచితమూర్ధజామ్ ॥౩॥ అక్లిష్టమాల్యా
భరణాంతథారూపాంమనస్వినీమ్ । దదౌరామాయవైదేహీమంకేకృత్వా విభావసుః ॥
౪ ॥ అబ్రవీచ్చతదారామంసాక్షీలోకస్యపావకః । ఏషాతేరామవైదేహీ పాపమస్యా
నవిద్యతే ॥ ౫॥ నైవవాచానమనసానచధ్యానాన్నచక్షుషా । సువృత్తావృత్తశౌండీరా న
త్వామతిచచారహ ॥ ౬॥ రావణేనాపనీతైషావీర్యోత్సిక్తేనరక్షసా।త్వయావిరహితాదీ
నావివశానిర్జనాద్వనాత్ ॥ ౭ ॥ రుద్ధాచాంతఃపురేగుప్తాత్వచ్చిత్తాత్వత్పరాయణా। ర
క్షితారాక్షసీసంఘైర్వికృతైర్ఘోరదర్శనైః ॥ ౮ ॥ ప్రలోభ్యమానావివిధం భ
ర్త్స్యమానాచమైథిలీ । నాచింతయతతద్రక్షస్త్వద్గతేనాంతరాత్మనా ॥ ౯ ॥ విశుద్ధ
భావాంనిష్పాపాంప్రతిగృహ్ణీష్వరాఘవ । నకించిదభిధాతవ్యమహమాజ్ఞాపయామి తే॥
౧౦ ॥ తతఃప్రీతమనారామఃశ్రుత్వైవంవదతాంవరః । దధ్యౌ ముహూర్తం ధర్మాత్మా
బాష్పవ్యాకులలోచనః ॥ ౧౧ ॥ ఏవముక్తోమహాతేజాద్యుతిమాన్దృఢవిక్రమః । అబ్ర
వీత్త్రిదశశ్రేష్ఠంరామోధర్మభృతాంవరః ॥ ౧౨॥ అవశ్యంత్రిషులోకేషు నసీతాపా
పమర్హతి । దీర్ఘకాలోషితా పీయం రావణాంతఃపురేశుభా॥౧౩॥ బాలిశఃఖలుకా
మాత్మా రామోదశరథాత్మజః । ఇతివక్ష్యంతిమాం సంతో జానకీమవిశోధ్యహి॥౧౪॥
అనన్యహృదయాంభక్తాం మచ్చిత్తపరిరక్షిణీమ్ । అహమప్యవగచ్ఛామి మైథిలీం జన
కాత్మజామ్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రత్యయార్థంతులోకానాంత్రయాణాంసత్యసంశ్రయః । ఉ
పేక్షేచాపివైదేహీంప్రవిశంతీంహుతాశనమ్॥ ౧౬ ॥ ఇమామపివిశాలాక్షీంరక్షి

తాం స్వేన తేజసా । రావణో నాతివర్తేత వేలామివ మహోదధిః ॥ ౧౭ ॥ న హి శ
క్తస్స దుష్టాత్మా మనసాపి హి మైథిలీమ్ । ప్రధర్షయితుమప్రాప్తాం దీప్తామగ్నిశిఖా
మివ ॥ ౧౮ ॥ నేయమర్హతి చైశ్వర్యం రావణాంతఃపురే శుభా । అనన్యా హి మయా
సీతా భాస్కరేణ ప్రభా యథా ॥ ౧౯ ॥ విశుద్ధా త్రిషు లోకేషు మైథిలీ జనకాత్మజా ।
న హి హాతుమియం శక్యా కీర్తిరాత్మవతా యథా ॥ ౨౦ ॥ అవశ్యం తు మయా కార్యం
సర్వేషాం వో వచశ్శుభమ్ । స్నిగ్ధానాం లోకమాన్యానామేవం చ బ్రువతాం హితమ్ ॥
౨౧ ॥ ఇత్యేవముక్త్వా వచనం మహాబలః ప్రశస్యమానస్స్వకృతేన కర్మణా । సమేత్య రా
మః ప్రియయా మహాబలస్సుఖం సుఖార్హోను బభూవ రాఘవః ॥ ౨౨ ॥ ఇతి శ్రీమ
ద్యుద్ధకాండే - ఏకవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

ఏతచ్ఛ్రుత్వా శుభం వాక్యం రాఘవేణ సుభాషితమ్ । ఇదం పునస్తరం వాక్యం
వ్యాజహార మహేశ్వరః ॥ ౧ ॥ పుష్కరాక్ష మహాబాహో మహావక్షః పరంతప । ది
ష్ట్యా కృతమిదం కర్మ త్వయా శస్త్రభృతాం వర ॥ ౨ ॥ దిష్ట్యా సర్వస్య లోకస్య ప్రవృ
ద్ధం దారుణం తమః । అపావృత్తం త్వయా సంఖ్యే రామ రావణజం భయమ్ ॥ ౩ ॥ ఆశ్వా
స్య భరతం దీనం కౌసల్యాం చ యశస్వినీమ్ । కైకేయీం చ సుమిత్రాం చ దృష్ట్వా లక్ష్మ
ణమాతరమ్ ॥ ౪ ॥ ప్రాప్య రాజ్యమయోధ్యాయాం నందయిత్వా సుహృజ్జనమ్ । ఇ
క్ష్వాకూణాం కులే వంశం స్థాపయిత్వా మహాబల ॥ ౫ ॥ ఇష్ట్వా తురగమేధేన ప్రాప్య
చానుత్తమం యశః । బ్రాహ్మణేభ్యో ధనం దత్త్వా త్రిదివం గంతుమర్హసి ॥ ౬ ॥ ఏష
రాజా విమానస్థః పితా దశరథస్తవ । కాకుత్స్థ మానుషే లోకే గురుస్తవ మహాయశాః ॥
౭ ॥ ఇంద్రలోకం గతః శ్రీమాంస్త్వయా పుత్రేణ తారితః । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా
త్వమేనమభివాదయ ॥ ౮ ॥ మహాదేవవచః శ్రుత్వా కాకుత్స్థస్సహలక్ష్మణః । విమా
నశిఖరస్థస్య ప్రణామమకరోత్పితుః ॥ ౯ ॥ దీప్యమానం స్వయా లక్ష్మ్యా విరజోంబర
ధారిణమ్ । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా దదర్శ పితరం విభుః ॥ ౧౦ ॥ హర్షేణ మహతా
విష్టో విమానస్థో మహీపతిః । ప్రాణైః ప్రియతరం దృష్ట్వా పుత్రం దశరథస్తదా ॥ ౧౧ ॥
ఆరోప్యాంకం మహాబాహుర్వరాసనగతః ప్రభుః । బాహుభ్యాం సంపరిష్వజ్య త
తో వాక్యముమువాచ హ ॥ ౧౨ ॥ న మే స్వర్గో బహుమతః సమ్మానశ్చ సురర్షిభిః । త్వ
యా రామ విహీనస్య సత్యం ప్రతిశృణోమి తే ॥ ౧౩ ॥ అద్య త్వాం నిహతామిత్రం దృ
ష్ట్వా సంపూర్ణమానసమ్ । నిస్తీర్ణవనవాసం చ ప్రీతిరాసీత్పరా మమ ॥ ౧౪ ॥ కై
కేయ్యా యాని చోక్తాని వాక్యాని వదతాం వర । తవ ప్రవ్రాజనార్థాని స్థితాని హృద
యే మమ ॥ ౧౫ ॥ త్వాం తు దృష్ట్వా కుశలినం పరిష్వజ్య సలక్ష్మణమ్ । అద్య దుఃఖాద్విము
క్తోస్మి నీహారాదివ భాస్కరః ॥ ౧౬ ॥ తారితోహం త్వయా పుత్ర సుపుత్రేణ మహాత్మ
నా । అష్టావక్రేణ ధర్మాత్మా తారితో బ్రాహ్మణో యథా ॥ ౧౭ ॥ ఇదానీం తు విజా
నామి యథా సౌమ్య సురేశ్వరైః । వధార్థం రావణస్యేదం విహితం పురుషోత్తమ ॥
౧౮ ॥ సిద్ధార్థా ఖలు కౌసల్యా యా త్వాం రామ గృహం గతమ్ । వనాన్నివృత్తం సం
హృష్టా ద్రక్ష్యత్యరినిషూదన ॥ ౧౯ ॥ సిద్ధార్థాః ఖలు తే రామ నరా యే త్వాం పురీం
గతమ్ । జలార్ద్రమభిషిక్తం చ ద్రక్ష్యంతి వసుధాధిపమ్ ॥ ౨౦ ॥ అనురక్తేన బలినా
శుచినా ధర్మచారిణా । ఇచ్ఛేయం త్వామహం ద్రష్టుం భరతేన సమాగతమ్ ॥ ౨౧ ॥
చతుర్దశ సమాస్సౌమ్య వనే నిర్యాతితాస్త్వయా । వసతా సీతయా సార్ధం లక్ష్మణే
న చ ధీమతా ॥ ౨౨ ॥ నివృత్తవనవాసోసి ప్రతిజ్ఞా సఫలా తవ । రావణం చ రణే హత్వా
దేవాస్తే పరితోషితాః ॥ ౨౩ ॥ కృతం కర్మ యశః శ్లాఘ్యం ప్రాప్తం తే శత్రుసూద

స| భ్రాతృభిస్సహరాజ్యస్థో దీర్ఘమాయురవాప్నుహి॥ ౨౪ ॥ ఇతి బ్రువాణం రా
జానం రామః ప్రాంజలిరబ్రవీత్ । కురు ప్రసాదం ధర్మజ్ఞ కైకేయ్యా భరతస్యచ ॥
౨౫ ॥ సపుత్రాం త్వాం త్యజామీతి యదుక్తా కైకయీ త్వయా । సశాపః కైకయీం
ఘోరస్సపుత్రాం నస్పృశేత్ప్రభో ॥ ౨౬ ॥ సతథేతి మహారాజో రామముక్త్వా కృ
తాంజలిమ్ । లక్ష్మణంచ పరిష్వజ్య పునర్వాక్య మువాచహ॥ ౨౭ ॥ రామంశుశ్రూష
తా భక్త్యా వైదేహ్యా సహసీతయా । కృతా మమ మహాప్రీతిః ప్రాప్తం ధర్మఫలంచ తే॥
౨౮ ॥ ధర్మం ప్రాప్స్యసి ధర్మజ్ఞ యశశ్చ విపులం భువి । రామే ప్రసన్నే స్వర్గంచ మ
హిమానం తథైవచ ॥ ౨౯ ॥ రామంశుశ్రూష భద్రం తే సుమిత్రానందవర్ధన॥
రామస్సర్వస్య లోకస్య శుభేష్వభిరతస్సదా॥ ౩౦ ॥ ఏతే సేంద్రాస్త్రయో లోకా
స్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః । అభిగమ్య మహాత్మాన మర్చంతి పురుషోత్తమమ్ ॥ ౩౧ ॥
ఏతత్తదుక్తమవ్యక్తమక్షరం బ్రహ్మనిర్మితమ్ । దేవానాం హృదయం సౌమ్య గుహ్యం
రామః పరంతపః ॥ ౩౨ ॥ అవాప్తం ధర్మచరణం యశశ్చవిపులం త్వయా । రామంశు
శ్రూషతా భక్త్యా వైదేహ్యా సహసీతయా ॥ ౩౩ ॥ సతథోక్త్వా మహాబాహుర్లక్ష్మణం
ప్రాంజలింస్థితమ్ । ఉవాచ రాజా ధర్మాత్మా వైదేహీం వచనం శుభమ్ ॥ ౩౪ ॥ క
ర్తవ్యో న తు వైదేహి మన్యుస్త్యాగ మిమం ప్రతి । రామేణ త్వద్విశుద్ధ్యర్థం కృతమే
తద్ధితైషిణా ॥ ౩౫ ॥ న త్వం సుభ్రు సమాధేయా పతిశుశ్రూషణం ప్రతి। అవశ్యంతుమ
యా వాచ్య మేష తే దైవతం పరమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఇతి ప్రతిసమాదిశ్య పుత్రౌ సీతాంతథాస్ను
షామ్ । ఇంద్రలోకం విమానేన యయౌ దశరథో జ్వలన్॥ ౩౭ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-
ద్వావింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

ప్రతియాతే తు కాకుత్స్థే మహేంద్రః పాకశాసనః । అబ్రవీత్పరమప్రీతో రా
ఘవం ప్రాంజలింస్థితమ్॥ ౧॥ అమోఘం దర్శనం రామ తవాస్మాకం పరంతప। ప్రీతియు
క్తోఽస్మి తేన త్వం బ్రూహి యన్మనసేచ్ఛసి ॥ ౨॥ ఏవముక్తస్తు కాకుత్స్థః ప్రత్యువాచ కృ
తాంజలిః । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా సీతయా సహ భార్యయా ॥ ౩॥ యది ప్రీతిస్సముత్ప
న్నా మయి సర్వసురేశ్వర । వక్ష్యామి కురు తే సత్యం వచనం వదతాం వర ॥ ౪ ॥ మమ హే
తోః పరాక్రాంతా యే గతా యమసాదనమ్ । తే సర్వే జీవితం ప్రాప్య సముత్తిష్ఠంతు వాన
రాః ॥౫॥ మత్కృతే విప్రయుక్తా యే పుత్రైర్దారైశ్చ వానరాః । తాన్ ప్రీతమనసః
సర్వాన్ ద్రష్టుమిచ్ఛామి మానద ॥ ౬ ॥ విక్రాంతాశ్చాపి శూరాశ్చ న మృత్యుం గణ
యంతి యే । కృతయత్నా విపన్నాశ్చ జీవయైతాన్ పురందర ॥ ౭ ॥ మత్ప్రియేష్వభిరక్తా
శ్చ న మృత్యుం గణయంతి చ । త్వత్ప్రసాదాత్సమేయుస్తే వరమేతదహం వృణే ॥ ౮ ॥ నీ
రుజాన్నిర్వ్రణాంశ్చైవ సంపన్నబలపౌరుషాన్ । గోలాంగూలాంస్తథైవర్క్షాన్ ద్ర
ష్టుమిచ్ఛామి మానద ॥ ౯ ॥ అకాలే చాపి ముఖ్యాని మూలాని చ ఫలాని చ। నద్యశ్చ విమ లా
స్తత్ర తిష్ఠేయుర్యత్ర వానరాః ॥ ౧౦ ॥ శ్రుత్వా తు వచనం తస్య రాఘవస్య మహాత్మనః॥
మహేంద్రః ప్రత్యువాచేదం వచనం ప్రీతిలక్షణమ్ ॥౧౧॥ మహానయం వరస్తాత త్వయో
క్తో రఘునందన । ద్విర్మయా నోక్తపూర్వం హి తస్మాదేతద్భవిష్యతి ॥ ౧౨॥ సముత్థా
స్యంతి హరయో యే హతా యుధి రాక్షసైః । ఋక్షాశ్చ సహ గోపుచ్ఛైర్నికృత్తా నస
బాహవః ॥ ౧౩ ॥ నీరుజా నిర్వ్రణాశ్చైవ సంపన్నబలపౌరుషాః। సముత్థాస్యంతి హరయః
సుప్తా నిద్రాక్షయే యథా ॥ ౧౪ ॥ సుహృద్భిర్బాంధవైశ్చైవ జ్ఞాతిభిః స్వజనైరపి । స
ర్వ ఏవ సమేష్యంతి సంయుక్తాః పరయా ముదా ॥ ౧౫ ॥ అకాలే పుష్పశబలాః ఫలవంతశ్చ

పాదపాః । ఫలిష్యంతి సు హేమాష్వాస నద్యశ్చ సలిలాయుతాః ॥ ౧౬ ॥ సప్రాణాః ప్రథమం గాత్రైస్సవ్రణైర్నిర్వ్రణైః పునః । తతస్సముత్థితాస్సర్వే సుప్త్వేవ హరిపుంగవాః ॥ ౧౭ ॥ బభూవుర్వానరాస్సర్వే కిమేతదితి విస్మితాః । కాకుత్స్థం పరిపూర్ణార్థం దృష్ట్వా సర్వే సురోత్తమాః ॥ ౧౮ ॥ ఊచుస్తే ప్రథమం స్తుత్వా స్తవార్హం సహలక్ష్మణమ్ । గచ్ఛాయోధ్యామితో వీర విసర్జయ చ వానరాన్ ॥ ౧౯ ॥ మైథిలీం సాంత్వయస్వైనామనురక్తాం తపస్వినీమ్ । శత్రుఘ్నం చ మహాత్మానం మాతౄస్సర్వాః పరంతప ॥ ౨౦ ॥ భ్రాతరం పశ్య భరతం త్వచ్ఛోకాద్వ్రతధారిణమ్ । అభిషేచయ చాత్మానం పౌరాన్ గత్వా ప్రహర్షయ ॥ ౨౧ ॥ ఏవముక్త్వా తమామంత్ర్య రామం సౌమిత్రిణా సహ । విమానైస్సూర్యసంకాశైర్హృష్టా జగ్ముస్సురా దివమ్ ॥ ౨౨ ॥ అభివాద్య చ కాకుత్స్థస్సర్వాంస్తాంస్త్రిదశోత్తమాన్ । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా వాసమాజ్ఞాపయత్తదా ॥ ౨౩ ॥ తతస్తు సా లక్ష్మణరామపాలితా మహాచమూర్హృష్టజనా యశస్వినీ । శ్రియా జ్వలంతీ విరరాజ సర్వతో నిశా ప్రణీతేవ హి శీతరశ్మినా ॥ ౨౪ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే- త్రయోవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః

తాం రాత్రిముషితం రామం సుఖోత్థితమరిందమమ్ । అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్వాక్యం జయం పృష్ట్వా విభీషణః ॥ ౧ ॥ స్నానాని చాంగరాగాణి వస్త్రాణ్యాభరణాని చ । చందనాని చ దివ్యాని మాల్యాని వివిధాని చ ॥ ౨ ॥ అలంకారవిదశ్చేమా నార్యః పద్మనిభేక్షణాః । ఉపస్థితాస్త్వాం విధివత్ స్నాపయిష్యంతి రాఘవ ॥ ౩ ॥ ప్రతిగృహ్ణీష్వ తత్సర్వం మదనుగ్రహకామ్యయా । ఏవముక్తస్తు కాకుత్స్థః ప్రత్యువాచ విభీషణమ్ ॥ ౪ ॥ హరీన్ సుగ్రీవముఖ్యాంస్త్వం స్నానేనాభినిమంత్రయ । స తు తామ్యతి ధర్మాత్మా మమ హేతోస్సుఖోచితః ॥ ౫ ॥ సుకుమారో మహాబాహుః కుమారస్సత్యసంశ్రవః । తం వినా కైకయీపుత్రం భరతం ధర్మచారిణమ్ ॥ ౬ ॥ న మే స్నానం బహుమతం వస్త్రాణ్యాభరణాని చ । ఇత ఏవ పథా క్షిప్రం ప్రతిగచ్ఛామి తాం పురీమ్ ॥ ౭ ॥ అయోధ్యామాగతో హ్యేష పంథాః పరమదుర్గమః । ఏవముక్తస్తు కాకుత్స్థం ప్రత్యువాచ విభీషణః ॥ ౮ ॥ అహ్నా త్వాం ప్రాపయిష్యామి తాం పురీం పార్థివాత్మజ । పుష్పకం నామ భద్రం తే విమానం సూర్యసన్నిభమ్ ॥ ౯ ॥ మమ భ్రాతుః కుబేరస్య రావణేనాహృతం బలాత్ । హృతం నిర్జిత్య సంగ్రామే కామగం దివ్యముత్తమమ్ ॥ ౧౦ ॥ త్వదర్థం పాలితం చైతత్తిష్ఠత్యతులవిక్రమ । తదిదం మేఘసంకాశం విమానమిహ తిష్ఠతి ॥ ౧౧ ॥ తేన యాస్యసి యానేన త్వమయోధ్యాం గతజ్వరః । అహం తే యద్యనుగ్రాహ్యో యది స్మరసి మే గుణాన్ ॥ ౧౨ ॥ వస తావదిహ ప్రాజ్ఞ యద్యస్తి మయి సౌహృదమ్ । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా వైదేహ్యా చాపి భార్యయా ॥ ౧౩ ॥ అర్చితస్సర్వకామైస్త్వం తతో రామ గమిష్యసి । ప్రీతియుక్తస్య మే రామ ససైన్యస్ససుహృద్గణః ॥ ౧౪ ॥ సత్క్రియాం విహితాం తావద్గృహాణ త్వం మయోద్యతామ్ । ప్రణయాద్బహుమానాచ్చ సౌహృదేన చ రాఘవ ॥ ౧౫ ॥ ప్రసాదయామి ప్రేష్యోఽహం న ఖల్వాజ్ఞాపయామి తే । ఏవముక్తస్తతో రామః ప్రత్యువాచ విభీషణమ్ ॥ ౧౬ ॥ రక్షసాం వానరాణాం చ సర్వేషామేవ శృణ్వతామ్ । పూజితోఽహం త్వయా సౌమ్య సాచివ్యేన పరంతప ॥ ౧౭ ॥ సర్వాత్మనా చ చేష్టాభిస్సౌహృదేనోత్తమేన చ । న ఖల్వేతన్న కుర్యాం తే వచనం రాక్షసేశ్వర ॥ ౧౮ ॥ తం తు మే భ్రాతరం ద్రష్టుం భరతం త్వరతే మనః । మాం నివర్తయితుం యోఽసౌ చిత్రకూటముపాగతః ॥ ౧౯ ॥ శిరసా యాచతో యస్య వచనం న కృతం మయా । కౌసల్యాం చ సుమిత్రాం చ కైకేయీం చ యశస్వినీమ్ ॥ ౨౦ ॥ గుహం చ సుహృదం చైవ పౌరాంశ్చ తనయైస్సహ । ఉపస్థాపయ మే క్షిప్రం విమానం రాక్ష

సేశ్వర ॥ ౨౧ ॥ కృతకార్యస్య మే వాసః కథం స్విదిహ సమ్మతః । అనుజానీహి మాం సౌమ్య పూజితోఽస్మి విభీషణ ॥ ౨౨ ॥ మన్యుర్న ఖలు కర్తవ్యస్త్వరితస్త్వానుమానయే । తతః కాంచనచిత్రాంగం వైడూర్యమయవేదికమ్ ॥ ౨౩ ॥ కూటాగారైః పరిక్షిప్తం సర్వతో రజతప్రభమ్ । తన్మేరుశిఖరాకారం నిర్మితం విశ్వకర్మణా ॥ ౨౪ ॥ బహుభిర్భూషితం హర్మ్యైర్ముక్తారజతసన్నిభైః । తలైః స్ఫటికచిత్రాంగైర్వైడూర్యైశ్చ వరాసనైః ॥ ౨౫ ॥ మహార్హాస్తరణోపేతైరుపపన్నం మహాధనైః । పాండరాభిః పతాకాభిర్ధ్వజైశ్చ సమలంకృతమ్ ॥ ౨౬ ॥ శోభితం కాంచనైర్హర్మ్యైర్హేమపద్మవిభూషితమ్ । ప్రకీర్ణం కింకిణీజాలైర్ముక్తామణిగవాక్షితమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఘంటాజాలైః పరిక్షిప్తం సర్వతో మధురస్వనమ్ । ఉపస్థితమనాధృష్యం తద్విమానం మనోజవమ్ ॥ ౨౮ ॥ నివేదయిత్వా రామాయ తస్థౌ తత్ర విభీషణః ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - చతుర్వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

ఉపస్థితం తు తం దృష్ట్వా పుష్పకం పుష్పభూషితమ్ । అవిదూరస్థితో రామం ప్రత్యువాచ విభీషణః ॥ ౧ ॥ స తు బద్ధాంజలిః ప్రహ్వో వినీతో రాక్షసేశ్వరః । అబ్రవీత్త్వరయోపేతః కిం కరోమీతి రాఘవమ్ ॥ ౨ ॥ తమబ్రవీన్మహాతేజా లక్ష్మణస్యోపశృణ్వతః । విమృశ్య రాఘవో వాక్యమిదం స్నేహపురస్కృతమ్ ॥ ౩ ॥ కృతప్రయత్నకర్మాణో విభీషణ వనౌకసః । రత్నైరర్థైశ్చ వివిధైర్భూషణైశ్చాపి పూజయ ॥ ౪ ॥ సహైభిరజితా లంకా నిర్జితా రాక్షసేశ్వర । హృష్టైః ప్రాణభయం త్యక్త్వా సంగ్రామేష్వనివర్తిభిః ॥ ౫ ॥ త ఇమే కృతకర్మాణః పూజ్యంతాం సర్వవానరాః । ధనరత్నప్రదానేన కర్మైషాం సఫలం కురు ॥ ౬ ॥ ఏవం సమ్మానితాశ్చేమే మానార్హా మానద త్వయా । భవిష్యంతి హి నిర్వృత్తాస్సర్వే వై హరియూథపాః ॥ ౭ ॥ త్యాగినం సంగ్రహీతారం సానుక్రోశం యశస్వినమ్ । యతస్త్వామవగచ్ఛంతి తతస్సంబోధయామ్యహమ్ ॥ ౮ ॥ ఏతైర్యుక్తం గుణైస్సర్వైరభిహంతారమాహవే । భజంతే నృపతిం సైన్యాస్తత్సా వ్యద్భ్యామి పతే వ్రతమ్ ॥ ౯ ॥ హీనమేతైర్గుణైస్సర్వైరభిహంతారమాహవే । త్యజంతి నృపతిం సైన్యాస్సంవిగ్నాస్తం నరేశ్వరమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఏవముక్తస్తు రామేణ వానరాంస్తాన్విభీషణః । రత్నార్థసంవిభాగేన సర్వానేవాభ్యపూజయత్ ॥ ౧౧ ॥ తతస్తాన్పూజితాన్దృష్ట్వా రత్నైరర్థైశ్చ యూథపాన్ । ఆరురోహ తతో రామస్తద్విమానమనుత్తమమ్ ॥ ౧౨ ॥ అంకేనాదాయ వైదేహీం లజ్జమానాం యశస్వినీమ్ । లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా విక్రాంతేన ధనుష్మతా ॥ ౧౩ ॥ అబ్రవీచ్చ విమానస్థః కాకుత్స్థస్సర్వవానరాన్ । సుగ్రీవంచ మహావీర్యం రాక్షసేంద్రం విభీషణమ్ ॥ ౧౪ ॥ మిత్రకార్యం కృతమిదం భవద్భిర్వానరోత్తమాః । అనుజ్ఞాతా మయా సర్వే యథేష్టం ప్రతిగచ్ఛత ॥ ౧౫ ॥ యత్తు కార్యం వయస్యేన సుహృదా వా పరంతప । కృతం సుగ్రీవ తత్సర్వం భవతా ధర్మభీరుణా ॥ ౧౬ ॥ కిష్కింధాం ప్రతియాహ్యాశు స్వసైన్యేనాభిసంవృతః । స్వరాజ్యే వస లంకాయాం మయా దత్తే విభీషణ ॥ ౧౭ ॥ న త్వాం ధర్షయితుం శక్తాస్సేంద్రా అపి దివౌకసః । అయోధ్యాం ప్రతియాస్యామి రాజధానీం పితుర్మమ ॥ ౧౮ ॥ అభ్యనుజ్ఞాతుమిచ్ఛామి సర్వాంశ్చామంత్రయామి వః । ఏవముక్తాస్తు రామేణ వానరాస్తే మహాబలాః ॥ ౧౯ ॥ ఊచుః ప్రాంజలయో రామం రాక్షసశ్చ విభీషణః । అయోధ్యాం గంతుమిచ్ఛామస్సర్వాన్నయతు నో భవాన్ ॥ ౨౦ ॥ ఉద్యుక్తా విచరిష్యామో వనాని నగరాణి చ । దృష్ట్వా త్వామభిషేకార్ద్రం కౌసల్యామభివాద్య చ ॥ ౨౧ ॥ అచిరే

ణాగమిష్యామః స్వాన్ గృహాన్నృపతేస్సుత । ఏవముక్తస్తు ధర్మాత్మా వానరైస్స విభీష
ణైః ॥ ౨౨ ॥ అబ్రవీద్రాఘవః శ్రీమాన్ ససుగ్రీవ విభీషణాన్ । ప్రియాత్ప్రియత
రం లబ్ధం యదహం ససుహృజ్జనః ॥ ౨౩ ॥ సర్వైర్భవద్భిస్సహితః ప్రీతిం లప్స్యే పురీంగ
తః । క్షిప్రమారోహ సుగ్రీవ విమానం వానరైస్సహ ॥ ౨౪ ॥ త్వమప్యారోహ సా
మాత్యో రాక్షసేంద్ర విభీషణ । తతస్తత్పుష్పకం దివ్యం సుగ్రీవస్సహ సేనయా ॥ ౨౫ ॥
అధ్యారోహత్తదా శీఘ్రం సామాత్యస్స విభీషణః । తేష్వారూఢేషు సర్వేషు కౌబేరం
పరమాసనమ్ ॥ ౨౬ ॥ రాఘవేణాభ్యనుజ్ఞాతముత్పపాత విహాయసమ్ । యయౌ తే
న విమానేన హంసయుక్తేన భాస్వతా ॥ ౨౭ ॥ ప్రహృష్టశ్చ ప్రతీతశ్చ బభౌ రామః కు
బేరవత్ । తే సర్వే వానరా హృష్టా రాక్షసాశ్చ మహాబలాః ॥ ౨౮ ॥ యథాసుఖమ
సంబాధం దివ్యే తస్మిన్నుపావిశన్ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - పంచవింశత్యుత్తరశతత
మస్సర్గః.

అనుజ్ఞాతం తు రామేణ తద్విమానమనుత్తమమ్ । ఉత్పపాత మహామేఘః శ్వసనే
నోద్ధతో యథా ॥ ౧ ॥ పాతయిత్వా తతశ్చక్షుః సర్వతో రఘునందనః । అబ్రవీన్మైథిలీం
సీతాం రామశ్శశినిభాననామ్ ॥ ౨ ॥ కైలాసశిఖరాకారే త్రికూటశిఖరే స్థితమ్ । లంకా
మీక్షస్వ వైదేహి నిర్మితాం విశ్వకర్మణా ॥ ౩ ॥ ఏతదాయోధనం పశ్య మాంసశోణి
తకర్దమమ్ । హరీణాం రాక్షసానాం చ సీతే విశసనం మహత్ ॥ ౪ ॥ అత్ర దత్తవరశ్శే
తే ప్రమాథీ రాక్షసేశ్వరః । తవ హేతోర్విశాలాక్షి రావణో నిహతో మయా ॥ ౫ ॥ కుం
భకర్ణోఽత్ర నిహతః ప్రహస్తశ్చ నిశాచరః । ధూమ్రాక్షశ్చాత్ర నిహతో వానరేణ హ
నూమతా ॥ ౬ ॥ లక్ష్మణేనేంద్రజిచ్చాత్ర రావణిర్నిహతో రణే । అంగదేనాత్ర నిహ
తో వికటో నామ రాక్షసః ॥ ౭ ॥ విరూపాక్షశ్చ దుర్ధర్షో మహాపార్శ్వమహోదరౌ ।
అకంపనశ్చ నిహతో బలినోఽన్యే చ రాక్షసాః ॥ ౮ ॥ త్రిశిరాశ్చాతికాయశ్చ దేవాంతకన
రాంతకౌ । యుద్ధోన్మత్తశ్చ మత్తశ్చ రాక్షసౌ ప్రవరౌ హతౌ ॥ ౯ ॥ నికుంభశ్చైవ కుంభ
శ్చ కుంభకర్ణాత్మజౌ హతౌ । వజ్రదంష్ట్రశ్చ దంష్ట్రశ్చ బహవో రాక్షసా హతాః ॥
౧౦ ॥ మకరాక్షశ్చ దుర్ధర్షో మయా యుద్ధే నిపాతితః । అకంపనః కంపనశ్చ శోణితా
క్షశ్చ రాక్షసః ॥ ౧౧ ॥ యూపాక్షశ్చ ప్రజంఘశ్చ నిహతోఽత్ర మహాహవే । విద్యుజ్జి
హ్వోఽత్ర నిహతో రాక్షసో భీమదర్శనః ॥ ౧౨ ॥ విద్యున్మాలీ హతశ్చాత్ర సుషేణేన
మహాత్మనా । యజ్ఞశత్రుశ్చ నిహతః సుప్తఘ్నశ్చ మహాబలః ॥ ౧౩ ॥ సూర్యశత్రుశ్చ నిహ
తో బ్రహ్మశత్రుస్తథాపరః । అత్ర మండోదరీ నామ భార్యా తం పర్యదేవయత్ ॥ ౧౪ ॥
సపత్నీనాం సహస్రేణ సాస్రేణ పరివారితా । ఏతత్తు దృశ్యతే తీర్థం సముద్రస్య వ
రాననే ॥ ౧౫ ॥ యత్ర సాగరముత్తీర్య తాం రాత్రిముషితా వయమ్ । ఏష సేతుర్మయా
బద్ధస్సాగరే సలిలార్ణవే ॥ ౧౬ ॥ తవ హేతోర్విశాలాక్షి నలసేతుస్సుదుష్కరః । ప
శ్య సాగరమక్షోభ్యం వైదేహి వరుణాలయమ్ ॥ ౧౭ ॥ అపారమభిగర్జంతం శంఖశు
క్తినిషేవితమ్ । హిరణ్యనాభం శైలేంద్రం కాంచనం పశ్య మైథిలి ॥ ౧౮ ॥ విశ్రమార్థం
హనుమతో భిత్త్వా సాగరముత్థితః । ఏతత్కుక్షౌ సముద్రస్య స్కంధావారనివేశనమ్ ॥
౧౯ ॥ ఏతత్తు దృశ్యతే తీర్థం సాగరస్య మహాత్మనః । సేతుబంధ ఇతి ఖ్యాతం త్రైలోక్యే
నాభిపూజితమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఏతత్పవిత్రం పరమం మహాపాతకనాశనమ్ । అత్ర పూర్వం
మహాదేవః ప్రసాదమకరోత్ప్రభుః ॥ ౨౧ ॥ అత్ర రాక్షసరాజోఽయమాజగామ వి
భీషణః । ఏషా సా దృశ్యతే సీతే కిష్కింధా చిత్రకాననా ॥ ౨౨ ॥ సుగ్రీవస్య పురీ ర

మ్యా యత్ర వాలీ మయా హతః। అథ దృష్ట్వా పురీం సీతా కిష్కింధాం వాలిపాలితామ్॥
౨౩॥ అబ్రవీత్ ప్రశ్రితం వాక్యం రామం ప్రణయసాధ్వసా। సుగ్రీవప్రియభార్యాభి
స్తారాప్రముఖతో నృప॥ ౨౪ ॥ అన్యేషాం వానరేంద్రాణాం స్త్రీభిః పరివృతా హ్య
హమ్। గంతుమిచ్ఛామ్యయోధ్యాం తాం రాజధానీం త్వయా సహ॥ ౨౫॥ ఏవముక్తోథ
వైదేహ్యా రాఘవః ప్రత్యువాచ తామ్। ఏవమస్త్వితి కిష్కింధాం ప్రాప్య సంస్థాప్య
రాఘవః॥ ౨౬ ॥విమానం ప్రేక్ష్య సుగ్రీవం వాక్యమేతదువాచ హ। బ్రూహి వానర
శార్దూల సర్వాన్ వానరపుంగవాన్ ॥ ౨౭ ॥ స్వదారసహితాస్సర్వే హ్యయో
ధ్యాం యాంతు సీతయా। తథా త్వమపి సర్వాభిః స్త్రీభిస్సహ మహాబల॥ ౨౮ ॥ అభి
త్వరస్వ సుగ్రీవ గచ్ఛామః ప్లవగేశ్వర। ఏవముక్తస్తు సుగ్రీవో రామేణామితతేజసా॥
౨౯ ॥ వానరాధిపతిః శ్రీమాంస్తైశ్చ సర్వైస్సమావృతః। ప్రవిశ్యాంతఃపురం శీఘ్రం
తారాముద్వీక్ష్య సోబ్రవీత్ ॥ ౩౦ ॥ ప్రియే త్వం సహ నారీభిర్వానరాణాం మహాత్మ
నామ్। రాఘవేణాభ్యనుజ్ఞాతా మైథిలీప్రియకామ్యయా॥ ౩౧ ॥ త్వర త్వమభిగచ్ఛా
మో గృహ్య వానరయోషితః। అయోధ్యాం దర్శయిష్యామ స్సర్వా దశరథస్త్రియః॥
౩౨ ॥ సుగ్రీవస్య వచః శ్రుత్వా తారా సర్వాంగశోభనా। ఆహూయ చాబ్రవీత్స
ర్వా వానరాణాం తు యోషితః ॥ ౩౩ ॥ సుగ్రీవేణాభ్యనుజ్ఞాతా గంతుం సర్వైశ్చ
వానరైః। మమ చాపి ప్రియం కార్యమయోధ్యాదర్శనేన చ ॥ ౩౪ ॥ ప్రవేశం చాపి
రామస్య పౌరజానపదైస్సహ। విభూతిం చైవ సర్వాసాం స్త్రీణాం దశరథస్య చ॥ ౩౫
తారయా చాభ్యనుజ్ఞాతాస్సర్వా వానరయోషితః। నైపథ్యం విధిపూర్వేణ కృత్వా
చాపి ప్రదక్షిణమ్ ॥ ౩౬ ॥ అధ్యారోహన్ విమానం తత్సీతాదర్శనకాంక్షయా। తా
భిస్సహోత్థితం శీఘ్రం విమానం ప్రేక్ష్య రాఘవః ॥ ౩౭॥ ఋశ్యమూకసమీపే తు వై
దేహీం పునరబ్రవీత్। దృశ్యతేసౌ మహాన్ సీతే సవిద్యుదివ తోయదః ॥ ౩౮ ॥ ఋశ్య
మూకో గిరిశ్రేష్ఠః కాంచనైర్ధాతుభిర్వృతః। అత్రాహం వానరేంద్రేణ సుగ్రీ
వేణ సమాగతః ॥ ౩౯ ॥ సమయశ్చ కృతస్సీతే వధార్థం వాలినో మయా। ఏషా సా దృ
శ్యతే పంపా నలినీ చిత్రకాననా ॥ ౪౦ ॥ త్వయా విహీనో యత్రాహం విలలాప సుదుః
ఖితః। అస్యాస్తీరే మయా దృష్టా శబరీ ధర్మచారిణీ ॥ ౪౧ ॥ అత్ర యోజనబాహుశ్చ క
బంధో నిహతో మయా। దృశ్యతే చ జనస్థానే సీతే శ్రీమాన్ వనస్పతిః ॥ ౪౨ ॥ యత్ర యు
ద్ధం మహద్వృత్తం తవ హేతోర్విలాసిని। రావణస్య నృశంసస్య జటాయోశ్చ మహాత్మ
నః ॥ ౪౩ ॥ ఖరశ్చ నిహతో యత్ర దూషణశ్చ నిపాతితః। త్రిశిరాశ్చ మహావీర్యో మయా
బాణైరజిహ్మగైః ॥ ౪౪ ॥ ఏతత్తదాశ్రమపదమస్మాకం వరవర్ణిని। ఏషా గోదావరీ ర
మ్యా ప్రసన్నసలిలా శివా ॥ ౪౫ ॥ అగస్త్యస్యాశ్రమో హ్యేష దృశ్యతే పశ్య మైథిలి। ప
ర్ణశాలా తథా చిత్రా దృశ్యతే శుభదర్శనా ॥ ౪౬ ॥ యత్ర త్వం రాక్షసేంద్రేణ
రావణేన హృతా బలాత్। దీప్తశ్చైవాశ్రమో హ్యేష సుతీక్ష్ణస్య మహాత్మనః॥ ౪౭॥ వై
దేహి దృశ్యతే చాత్ర శరభంగాశ్రమో మహాన్। ఉపయాతస్సహస్రాక్షో యత్ర శక్రః
పురందరః ॥ ౪౮ ॥ ఏతే హి తాపసావాసా దృశ్యంతే తనుమధ్యమే। అత్రిః కులపతిర్య
త్ర సూర్యవైశ్వానరప్రభః ॥ ౪౯ ॥ అత్ర సీతే త్వయా దృష్టా తాపసీ ధర్మచారిణీ। అ
స్మిన్ దేశే మహాకాయో విరాధో నిహతో మయా ॥ ౫౦॥ అసౌ సుతను శైలేంద్రశ్చిత్రకూ
టః ప్రకాశతే। యత్ర మాం కైకయీపుత్రః ప్రసాదయితుమాగతః ॥ ౫౧ ॥ ఏషా సా య
మునా దూరాద్దృశ్యతే చిత్రకాననా। నానాద్విజగణాకీర్ణా సంప్రపుష్పితకాననా॥

౫౨ ॥ భరద్వాజాశ్రమో హ్యత్ర శ్రీమానేష ప్రకాశతే । ఏషా త్రిపథగా గంగా దృశ్య
తే వరవర్ణిని ॥ ౫౩ ॥ నానాద్విజగణాకీర్ణా సంప్రపుష్పితకాననా । శృంగిబేరపురం
చైతద్గుహో యత్ర సమాగతః ॥ ౫౪ ॥ ఏషా సా దృశ్యతే సీతే సరయూర్యూపమాలినీ ।
నానాతరుగణైః కీర్ణా సంప్రపుష్పితకాననా ॥ ౫౫ ॥ ఏషా సా దృశ్యతే యోధ్యా రాజ
ధానీ పితుర్మమ । అయోధ్యాం కురు వైదేహి ప్రణామం పునరాగతా ॥ ౫౬ ॥ తతస్తే వాన
రాస్సర్వే రాక్షసశ్చ విభీషణః । ఉత్పత్యోత్పత్య దదృశుస్తాం పురీం శుభదర్శనామ్ ॥ ౫౭ ॥
తతస్తు తాం పాండరహర్మ్యమాలినీం విశాలకక్ష్యాం గజవాజిసంకులామ్ । పురీమయో
ధ్యాం దదృశుః ప్లవంగమాః పురీం మహేంద్రస్య యథామరావతీమ్ ॥ ౫౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్యు
ద్ధకాండే - షడ్వింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః

పూర్ణే చతుర్దశే వర్షే పంచమ్యాం లక్ష్మణాగ్రజః । భరద్వాజాశ్రమం ప్రా
ప్య వవందే నియతో మునిమ్ ॥ ౧ ॥ సోఽపృచ్ఛదభివాద్యైనం భరద్వాజం తపోధనమ్ । శృ
ణోషి కచ్చిద్భగవన్ సుభిక్షానామయం పురే ॥ ౨ ॥ కచ్చిచ్చ యుక్తో భరతో జీవంత్యపి చ
మాతరః । ఏవముక్తస్తు రామేణ భరద్వాజో మహామునిః ॥ ౩ ॥ ప్రత్యువాచ రఘుశ్రేష్ఠం
స్మితపూర్వం ప్రహృష్టవత్ । పంకదిగ్ధస్తు భరతో జటిలస్త్వాం ప్రతీక్షతే ॥ ౪ ॥ పాదుకే తే పు
రస్కృత్య సర్వం చ కుశలం గృహే । త్వాం పురా చీరవసనం ప్రవిశంతం మహావనమ్ ॥ ౫ ॥
స్త్రీతృతీయం చ్యుతం రాజ్యాద్ధర్మకామం చ కేవలమ్ । పదాతిం త్యక్తసర్వస్వం పితు
ర్వచనకారిణమ్ ॥ ౬ ॥ సర్వభోగైః పరిత్యక్తం స్వర్గచ్యుతమివామరమ్ । దృ
ష్ట్వా తు కరుణాపూర్వం మమాసీత్సమితింజయ ॥ ౭ ॥ కైకేయీవచనే యుక్తం వన్య
మూలఫలాశినమ్ । సాంప్రతం సుసమృద్ధార్థం సమిత్రగణబాంధవమ్ ॥ ౮ ॥ సమీ
క్ష్య విజితారిం త్వాం మమ ప్రీతిరనుత్తమా । సర్వం చ సుఖదుఃఖం తే విదితం మమ రా
ఘవ ॥ ౯ ॥ యత్త్వయా విపులం ప్రాప్తం జనస్థానవధాదికమ్ । బ్రాహ్మణార్థే ని
యుక్తస్య రక్షతస్సర్వతాపసాన్ ॥ ౧౦ ॥ రావణేన హృతా భార్యా బభూవేయమనిం
దితా । మారీచదర్శనం చైవ సీతోన్మథనమేవ చ ॥ ౧౧ ॥ కబంధదర్శనం చైవ పం
పాభిగమనం తథా । సుగ్రీవేణ చ తే సఖ్యం యచ్చ వాలీ హతస్త్వయా ॥ ౧౨ ॥ మా
ర్గణం చైవ వైదేహ్యాః కర్మ వాతాత్మజస్య చ । విదితాయాం చ వైదేహ్యాం నలసేతుర్య
థా కృతః ॥ ౧౩ ॥ యథా వాదీపితా లంకా ప్రహృష్టైర్హరియూథపైః । సపుత్ర
బాంధవామాత్యస్సబలస్సహవాహనః ॥ ౧౪ ॥ యథా వినిహతస్సంఖ్యే రావణో దేవకం
టకః । సమాగమశ్చ త్రిదశైర్యథా దత్తశ్చ తే వరః ॥ ౧౫ ॥ సర్వం మమైతద్విదితం తపసా
ధర్మవత్సల । అహమప్యద్య తే దద్మి వరం శస్త్రభృతాం వర ॥ ౧౬ ॥ అర్ఘ్యం ప్రతిగృ
హాణేదమయోధ్యాం శ్వో గమిష్యసి । తస్య తచ్ఛిరసా వాక్యం ప్రతిగృహ్య నృపాత్మజః ॥
౧౭ ॥ బాఢమిత్యేవ సంహృష్టో ధీమాన్వరమయాచత । అకాలే ఫలినో వృక్షాస్సర్వే చాపి
మధుస్రవాః ॥ ౧౮ ॥ ఫలాన్యమృతకల్పాని బహూని వివిధాని చ । భవంతు మార్గే భ
గవన్నయోధ్యాం ప్రతి గచ్ఛతః ॥ ౧౯ ॥ తథేతి చ ప్రతిజ్ఞాతే వచనాత్సమనంతరమ్ । అ
భవన్పాదపాస్తత్ర స్వర్గపాదపసన్నిభాః ॥ ౨౦ ॥ నిష్ఫలాః ఫలినశ్చాసన్ విపుష్పాః
పుష్పశాలినః । శుష్కాశ్చ సహపత్రాశ్చ నగాశ్చైవ మధుస్రవాః ॥ ౨౧ ॥ సర్వతో యో
జనాస్త్రీణి గచ్ఛతామభవంస్తదా ॥ తతః ప్రహృష్టాః ప్లవగర్షభాస్తే బహూని దివ్యాని ఫ
లాని చైవ । కామాదుపాశ్నంతి సహస్రశస్తే ముదాన్వితాస్స్వర్గజితో యథైవ ॥ ౨౨ ॥
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - సప్తవింశత్యుత్తరశతతమస్సర్గః.

అయోధ్యాంతు సమాలోక్య చింతయామాస రాఘవః । ప్రియకామః ప్రియం రామస్తతస్త్వరితవిక్రమః ॥ ౧ ॥ చింతయిత్వా తతో దృష్టిం వానరేషు న్యపాతయత్ । ఉవాచ ధీమాంస్తేజస్వీ హనూమంతం ప్లవంగమమ్ ॥ ౨ ॥ అయోధ్యాం త్వరితో గచ్ఛ క్షిప్రం ప్లవగసత్తమ । జానీహి కచ్చిత్కుశలీ జనో నృపతిమందిరే ॥ ౩ ॥ శృంగిబేరపురం ప్రాప్య గుహం గహనగోచరమ్ । నిషాదాధిపతిం బ్రూహి కుశలం వచనాన్మమ ॥ ౪ ॥ శ్రుత్వా తు మాం కుశలినమరోగం విగతజ్వరమ్ । భవిష్యతి గుహః ప్రీతః స మమాత్మసమస్సఖా ॥ ౫ ॥ అయోధ్యాయాశ్చ తే మార్గం ప్రవృత్తిం భరతస్య చ । నివేదయిష్యతి ప్రీతో నిషాదాధిపతిర్గుహః ॥ ౬ ॥ భరతస్తు త్వయా వాచ్యః కుశలం వచనాన్మమ । సిద్ధార్థం శంస మాం తస్మై సభార్యం సహలక్ష్మణమ్ ॥ ౭ ॥ హరణం చాపి వైదేహ్యా రావణేన బలీయసా । సుగ్రీవేణ చ సంసర్గం వాలినశ్చ వధం రణే ॥ ౮ ॥ మైథిల్యన్వేషణం చైవ యథా చాధిగతా త్వయా । లంఘయిత్వా మహాతోయమాపగాపతిమవ్యయమ్ ॥ ౯ ॥ ఉపయానం సముద్రస్య సాగరస్య చ దర్శనమ్ । యథా చ కారితస్సేతూ రావణశ్చ యథా హతః ॥ ౧౦ ॥ వరదానం మహేంద్రేణ బ్రహ్మణా వరుణేన చ । మహాదేవప్రసాదం చ పిత్రా మమ సమాగమమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఉపయాతం చ మాం సౌమ్య భరతస్య నివేదయ । సహ రాక్షసరాజేన హరీణాం ప్రవరేణ చ ॥ ౧౨ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా యమాకారం భజతే భరతస్తదా । స చ తే వేదితవ్యస్స్యాత్సర్వం యచ్చాపి మాం ప్రతి ॥ ౧౩ ॥ జిత్వా శత్రుగణాన్ రామః ప్రాప్య చానుత్తమం యశః । ఉపయాతి సమృద్ధార్థః సహ మిత్రైర్మహాబలైః ॥ ౧౪ ॥ జ్ఞేయాశ్చ సర్వే వృత్తాంతా భరతస్యేంగితాని చ । తత్త్వేన ముఖవర్ణేన దృష్ట్యా వ్యాభాషణేన చ ॥ ౧౫ ॥ సర్వకామసమృద్ధం హి హస్త్యశ్వరథసంకులమ్ । పితృపైతామహం రాజ్యం కస్య నావర్తయేన్మనః ॥ ౧౬ ॥ సంగత్యా భరతః శ్రీమాన్ రాజ్యార్థీ చేత్స్వయం భవేత్ । ప్రశాస్తు వసుధాం సర్వామఖిలాం రఘునందనః ॥ ౧౭ ॥ తస్య బుద్ధిం చ విజ్ఞాయ వ్యవసాయం చ వానర । యావన్న దూరం యాతాస్స్మః క్షిప్రమాగంతుమర్హసి ॥ ౧౮ ॥ ఇతి ప్రతిసమాదిష్టో హనూమాన్మారుతాత్మజః । మానుషం ధారయన్రూపమయోధ్యాం త్వరితో యయౌ ॥ ౧౯ ॥ అథోత్పపాత వేగేన హనూమాన్మారుతాత్మజః । గరుత్మానివ వేగేన జిఘృక్షుర్భుజగోత్తమమ్ ॥ ౨౦ ॥ లంఘయిత్వా పితృపథం విహగేంద్రాలయం శుభమ్ । గంగాయమునయోర్భీమం సన్నిపాతమతీత్య చ ॥ ౨౧ ॥ శృంగిబేరపురం ప్రాప్య గుహమాసాద్య వీర్యవాన్ । స వాచా శుభయా హృష్టో హనూమానిదమబ్రవీత్ ॥ ౨౨ ॥ సఖా తు తవ కాకుత్స్థో రామస్సత్యపరాక్రమః । సహసీతస్ససౌమిత్రిస్స త్వాం కుశలమబ్రవీత్ ॥ ౨౩ ॥ పంచమీమద్య రజనీముషిత్వా వచనాన్మునేః । భరద్వాజాభ్యనుజ్ఞాతం ద్రక్ష్యస్యద్యైవ రాఘవమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవముక్త్వా మహాతేజాస్సంప్రహృష్టతనూరుహః । ఉత్పపాత మహావేగో వేగవానవిచారయన్ ॥ ౨౫ ॥ సోఽపశ్యద్రామతీర్థం చ నదీం వాలుకినీం తథా । వరూథీం గోమతీం చైవ భీమం సాలవనం తథా ॥ ౨౬ ॥ ప్రజాశ్చ బహుసాహస్రాః స్ఫీతాన్ జనపదానపి । స గత్వా దూరమధ్వానం త్వరితః కపికుంజరః ॥ ౨౭ ॥ ఆససాద ద్రుమాన్ ఫుల్లాన్ నందిగ్రామసమీపగాన్ । స్త్రీభిస్సపుత్రైర్వృద్ధైశ్చ రమమాణైరలంకృతాన్ ॥ ౨౮ ॥ సురాధిపస్యోపవనే యథా చైత్రరథే ద్రుమాన్ । క్రోశమాత్రే త్వయోధ్యాయాశ్చీరకృష్ణాజినాంబరమ్ ॥ ౨౯ ॥ దదర్శ భరతం దీనం కృశమాశ్రమవాసినమ్ । జటిలం మలదిగ్ధాంగం భ్రాతృవ్యసనకర్శితమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఫలమూలాశినం దాంతం తాపసం ధర్మచారిణమ్ । సమున్నతజటాభారం వల్కలాజినవాససమ్ ॥

౩౧ ॥ నియతం భావితాత్మానం బ్రహ్మర్షిసమతేజసమ్ । పాదుకే తే పురస్కృత్య
శాసంతం వై వసుంధరామ్ ॥ ౩౨ ॥ చాతుర్వర్ణ్యస్య లోకస్య త్రాతారం సర్వతో
భయాత్ । ఉపస్థితా మమాత్యాశ్చ శుచయశ్చ పురోహితాః ॥ ౩౩ ॥ బలముఖ్యాశ్చ యుక్తా
శ్చ కాషాయాంబరధారిణః । న హి తే రాజపుత్రం చ చీరకృష్ణాజినాంబరమ్ ॥ ౩౪ ॥
పరిభోక్తుం వ్యవస్యంతి పౌరా వై ధర్మవత్సలాః । తం ధర్మమివ ధర్మజ్ఞం దేహ
వంతమివాపరమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఉవాచ ప్రాంజలిర్వాక్యం హనూమాన్మారుతాత్మజః ।
వసంతం దండకారణ్యే యం త్వం చీరజటాధరమ్ ॥ ౩౬ ॥ అనుశోచసి కాకుత్స్థం స
త్వాం కుశలమబ్రవీత్ । ప్రియమాఖ్యామి తే దేవ శోకం త్యక్ష్యసి దారుణమ్ ॥ ౩౭ ॥
అస్మిన్ముహూర్తే భ్రాత్రా త్వం రామేణ సహ సంగతః । నిహత్య రావణం రా
మః ప్రతిలభ్య చ మైథిలీమ్ ॥ ౩౮ ॥ ఉపయాతి సమృద్ధార్థః సహ మిత్రైర్మహా
బలైః । లక్ష్మణశ్చ మహాతేజా వైదేహీ చ యశస్వినీ ॥ ౩౯ ॥ సీతా సమగ్రా రా
మేణ మహేంద్రేణ యథా శచీ । ఏవముక్తో హనుమతా భరతః కైకయీసుతః ॥ ౪౦ ॥ ఉ
త్పపాత తదా హృష్టో హర్షాన్మోహం జగామ హ । తతో ముహూర్తాదుత్థాయ ప్రత్యా
శ్వస్య చ రాఘవః ॥ ౪౧ ॥ హనూమంతమువాచేదం భరతః ప్రియవాదినమ్ । అశోకజైః
ప్రీతిమయైః కపిమాలింగ్య సంభ్రమాత్ ॥ ౪౨ ॥ సిషేచ భరతః శ్రీమాన్విపులైరశ్రు
బిందుభిః । దేవో వా మానుషో వా త్వమనుక్రోశాదిహాగతః ॥ ౪౩ ॥ ప్రియాఖ్యానస్య
తే సౌమ్య దదామి బ్రువతః ప్రియమ్ । గవాం శతసహస్రం చ గ్రామాణాం చ శతం పరమ్ ॥
౪౪ ॥ సకుండలాః శుభాచారా భార్యాః కన్యాశ్చ షోడశ । హేమవర్ణాః సునాసోరూః శ
శిసౌమ్యాననాః స్త్రియః ॥ ౪౫ ॥ సర్వాభరణసంపన్నాః సంపన్నాః కులజాతిభిః ॥ నిశమ్య
రామాగమనం నృపాత్మజః కపిప్రవీరస్య తదద్భుతోపమమ్ । ప్రహర్షితో రామదిదృక్ష
యాఽభవత్పునశ్చ హర్షాదిదమబ్రవీద్వచః ॥ ౪౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - అష్టావిం
శత్యుత్తరశతతమస్సర్గః

బహూని నామ వర్షాణి గతస్య సుమహద్వనమ్ । శృణోమ్యహం ప్రీతికరం మమ
నాథస్య కీర్తనమ్ ॥ ౧ ॥ కల్యాణీ బత గాథేయం లౌకికీ ప్రతిభాతి మా । ఏతి జీవంతమానం
దో నరం వర్షశతాదపి ॥ ౨ ॥ రాఘవస్య హరీణాం చ కథమాసీత్సమాగమః । కస్మిన్దే
శే కిమాశ్రిత్య తత్త్వమాఖ్యాహి పృచ్ఛతః ॥ ౩ ॥ స పృష్టో రాజపుత్రేణ బృస్యాం సముపవే
శితః । ఆచచక్షే తతస్సర్వం రామస్య చరితం వనే ॥ ౪ ॥ యథా ప్రవ్రజితో రామో మాతు
ర్దత్తవరస్తవ । యథా చ పుత్రశోకేన రాజా దశరథో మృతః ॥ ౫ ॥ యదా దూతైస్త్వమా
నీతస్తూర్ణం రాజగృహాత్ప్రభో । త్వయాఽయోధ్యాం ప్రవిష్టేన యథా రాజ్యం న చేప్సి
తమ్ ॥ ౬ ॥ చిత్రకూటం గిరిం గత్వా రాజ్యేనామిత్రకర్శనః । నిమంత్రితస్త్వయా భ్రా
తా ధర్మమాచరతా సతా ॥ ౭ ॥ స్థితేన రాజ్ఞో వచనే యథా రాజ్యం విసర్జితమ్ । ఆర్య
స్య పాదుకే గృహ్య యథాఽసి పునరాగతః ॥ ౮ ॥ సర్వమేతన్మహాబాహో యథా వద్వి
దితం తవ । త్వయి ప్రతిప్రయాతే తు యద్వృత్తం తన్నిబోధ మే ॥ ౯ ॥ అపయాతే త్వయి
తదా సముద్భ్రాంతమృగద్విజమ్ । పరిద్యూనమివాత్యర్థం తద్వనం సమపద్యత ॥ ౧౦ ॥
తద్ధస్తిమృదితం ఘోరం సింహవ్యాఘ్రమృగాయుతమ్ । ప్రవివేశాథ విజనం సుమహ
ద్దండకావనమ్ ॥ ౧౧ ॥ తేషాం పురస్తాద్బలవాన్గచ్ఛతాం గహనే వనే । వినదన్సుమహా
నాదం విరాధః ప్రత్యదృశ్యత ॥ ౧౨ ॥ తముత్క్షిప్య మహానాదమూర్ధ్వబాహుమధోము
ఖమ్ । నిఖాతే క్షిపతాం తౌ స్మ నదంతమివ కుంజరమ్ ॥ ౧౩ ॥ తత్కృత్వా దుష్కరం కర్మ

భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ । సాయాహ్నే శరభంగస్య రమ్యమాశ్రమమీయతుః ॥౧౪॥
శరభంగే దివం ప్రాప్తే రామస్సత్యపరాక్రమః । అభివాద్య మునీన్ సర్వాన్ జనస్థానము
పాగమత్ ॥ ౧౫ ॥ చతుర్దశసహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్మణామ్ । హతాని వసతా
తత్ర రాఘవేణ మహాత్మనా ॥ ౧౬ ॥ ఏకేన సహ సంగమ్య రణే రామేణ దారుణే । అహ్నా
శ్చతుర్థభాగేన నిశ్శేషా రాక్షసాః కృతాః ॥ ౧౭ ॥ మహాబలా మహావీర్యాస్తపసో వి
ఘ్నకారిణః । నిహతా రాఘవేణాజౌ దండకారణ్యవాసినః ॥ ౧౮ ॥ రాక్షసాశ్చ విని
ష్పిష్టాః ఖరశ్చ నిహతో రణే । దూషణశ్చాగ్రతో హత్వా త్రిశిరాస్తదనంతరమ్ ॥
౧౯ ॥ తతశ్శూర్పణఖా నామ రామపార్శ్వముపాగతా । తతో రామేణ సందిష్టో ల
క్ష్మణస్సహసోత్థితః ॥ ౨౦ ॥ ప్రగృహ్య ఖడ్గం చిచ్ఛేద కర్ణనాసం మహాబలః । తతస్తే
నార్దితా బాలా రావణం సముపాగతా ॥ ౨౧ ॥ రావణానుచరో ఘోరో మారీచో
నామ రాక్షసః । లోభయామాస వైదేహీం భూత్వా రత్నమయో మృగః ॥ ౨౨ ॥ అ
థాబ్రవీత్తదా రామం వైదేహీ గృహ్యతామితి । అహో మనోహరః కాంత ఆశ్రమే
నో భవిష్యతి ॥ ౨౩ ॥ తతో రామో ధనుష్పాణిర్ధావంతమనుధావతి । స తం జఘాన ధా
వంతం శరేణానతపర్వణా ॥ ౨౪ ॥ అథ సౌమ్య దశగ్రీవో మృగయాం తే తు రాఘవే । ల
క్ష్మణే చాపి నిష్క్రాంతే ప్రవివేశాశ్రమం తదా ॥ ౨౫ ॥ జగ్రాహ తరసా సీతాం గ్ర
హః ఖే రోహిణీమివ । త్రాతుకామం తతో యుద్ధే హత్వా గృధ్రం జటాయుషమ్ ॥
౨౬ ॥ ప్రగృహ్య సీతాం సహసా జగామాశు స రావణః । తతః పర్వతసంకాశాః స్థితాః
పర్వతమూర్ధని ॥ ౨౭ ॥ సీతాం గృహీత్వా గచ్ఛంతం వానరాః పర్వతోపమాః । దదృ
శుర్విస్మితాస్తత్ర రావణం రాక్షసాధిపమ్ ॥ ౨౮ ॥ తతశ్శీఘ్రతరం గత్వా తద్విమా
నం మనోజవమ్ । ఆరుహ్య సహ వైదేహ్యా పుష్పకం స మహాబలః ॥ ౨౯ ॥ ప్రవివే
శ తతో లంకాం రావణో లోకరావణః । తాం సువర్ణమణిచిత్రే శుభే మహతి వే
శ్మని ॥ ౩౦ ॥ ప్రవిశ్య మైథిలీం వాక్యైః సాంత్వయామాస రావణః । తృణవద్భాషి
తం తస్య తం చ నైరృతపుంగవమ్ ॥ ౩౧ ॥ అచింతయంతీ వైదేహీ అశోకవనికాం గతా ।
న్యవర్తత తతో రామో మృగం హత్వా తతో వనే ॥ ౩౨ ॥ నివర్తమానః కాకుత్స్థో
దృష్ట్వా గృధ్రం ప్రవివ్యథే । గృధ్రం హతం తదా దగ్ధ్వా రామః ప్రియసఖం పితుః ॥ ౩౩ ॥
మార్గమాణస్తు వైదేహీం రాఘవస్సహలక్ష్మణః । గోదావరీమన్వచరద్వనోద్దే
శాంశ్చ పుష్పితాన్ ॥ ౩౪ ॥ ఆసేదతుర్మహారణ్యే కబంధం నామ రాక్షసమ్ । తతః క
బంధవచనాద్రామః సత్యపరాక్రమః ॥ ౩౫ ॥ ఋశ్యమూకం గిరిం గత్వా సుగ్రీవేణ
సమాగతః । తయోస్సమాగమః పూర్వం ప్రీత్యా హార్దో వ్యజాయత ॥ ౩౬ ॥ భ్రా
త్రా నిరస్తః క్రుద్ధేన సుగ్రీవో వాలినా పురా । ఇతరేతరసంవాదాత్ ప్రగాఢః ప్రణయ
స్తయోః ॥ ౩౭ ॥ రామస్స్వబాహువీర్యేణ స్వరాజ్యం ప్రత్యపాదయత్ । వాలినం సమ
రే హత్వా మహాకాయం మహాబలమ్ ॥ ౩౮ ॥ సుగ్రీవః స్థాపితో రాజ్యే సహితస్సర్వ
వానరైః । రామాయ ప్రతిజానీతే రాజపుత్ర్యాశ్చ మార్గణమ్ ॥ ౩౯ ॥ ఆదిష్టా వా
నరేంద్రేణ సుగ్రీవేణ మహాత్మనా । దశకోట్యః ప్లవంగానాం సర్వాః ప్రస్థాపితా దిశః ॥
౪౦ ॥ తేషాం నో విప్రకృష్టానాం వింధ్యే పర్వతసత్తమే । భృశం శోకాభితప్తానాం మ
హాన్కాలోత్యవర్తత ॥ ౪౧ ॥ భ్రాతా తు గృధ్రరాజస్య సంపాతిర్నామ వీర్యవాన్ ।
సమాఖ్యాతి స్మ వసతిం సీతాయా రావణాలయే ॥ ౪౨ ॥ సోహం శోకపరీతానాం దుః
ఖం తత్ జ్ఞాతినాం నుదన్ । ఆత్మవీర్యం సమాస్థాయ యోజనానాం శతం ప్లుతః ॥ ౪౩ ॥ త
త్రాహమేకామద్రాక్షమశోకవనికాం గతామ్ । కౌశేయవస్త్రాం మలినాం నిరానం

దాం తపస్వినీమ్ ॥ ౪౪ ॥ తతస్సమేత్య విపినే దృష్ట్వా సీతామనిందితామ్ । అభిజ్ఞానం
మయా దత్తమంగుళీయమనుత్తమమ్ ॥ ౪౫ ॥ మాం దృష్ట్వా మైథిలీ హృష్టా ప్రశశంసే చ
జీవితమ్ । తయా సహైత్య పునరేవ దృష్ట్వా సర్వమనిందితామ్ ॥ ౪౬ ॥ రావణస్య వనః
కాంతామశోకవనికాం తదా । విధ్వంసయిత్వా సమరే హత్వా రాక్షసపుంగవాన్ ॥
౪౭ ॥ లంకాం చ భస్మసాత్కృత్వా ప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా । అభిజ్ఞానం చ మే దత్త
మర్చిష్మాన్స మహామణిః ॥ ౪౮ ॥ అభిజ్ఞానం మణిం లబ్ధ్వా చరితార్థోఽహమాగతః ॥
మయా చ పునరాగమ్య రామస్యాక్లిష్టకర్మణః ॥ ౪౯ ॥ అభిజ్ఞానం మయా దత్తమర్చి
ష్మాన్స మహామణిః । శ్రుత్వా తు మైథిలీం హృష్టస్త్వాశశంసే చ జీవితమ్ ॥ ౫౦ ॥ జీవి
తాంతమనుప్రాప్తః పీత్వామృతమివాతురః । ఉద్యోజయిష్యన్నుద్యోగం దధ్రే కా
మం పయోధిమనః ॥ ౫౧ ॥ జిఘాంసురివ లోకాంతే సర్వాంల్లోకాన్విభావసుః । తతస్సము
ద్రమాసాద్య నలస్సేతుమకారయత్ ॥ ౫౨ ॥ అతరత్కపివీరాణాం వాహినీ తేన సే
తునా । ప్రహస్తమవధీన్నీలః కుంభకర్ణం తు రాఘవః ॥ ౫౩ ॥ లక్ష్మణో రావణసు
తం స్వయం రామస్తు రావణమ్ । స శక్రేణ సమాగమ్య యమేన వరుణేన చ ॥ ౫౪ ॥
మహేశ్వరస్వయంభూభ్యాం తథా దశరథేన చ । తైశ్చ దత్తవరః శ్రీమానృషిభిశ్చ
సమాగతః ॥ ౫౫ ॥ సురర్షిభిశ్చ కాకుత్స్థో వరాంల్లేభే పరంతపః । స తు దత్తవరః
ప్రీత్యా ఋషిభిశ్చ సమాగతః ॥ ౫౬ ॥ పుష్పకేణ విమానేన కిష్కింధామభ్యుపాగ
మత్ । తాం గంగాం పునరాసాద్య వసంతం మునిసన్నిధౌ ॥ ౫౭ ॥ అవిఘ్నం పుష్య
యోగేన శ్వో రామం ద్రష్టుమర్హసి ॥ తతస్తు సత్యం హనుమద్వచో మహన్నిశమ్య
హృష్టో భరతః కృతాంజలిః । ఉవాచ వాణీం మనసః ప్రహర్షిణీం చిరస్య పూర్ణః ఖలు
మే మనోరథః ॥ ౫౮ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే-ఏకోనత్రింశదుత్తరశతతమస్స
ర్గః.

శ్రుత్వా తు పరమానందం భరతస్సత్యవిక్రమః । హృష్టమాజ్ఞాపయామాస శత్రు
ఘ్నం పరవీరహా ॥ ౧ ॥ దైవతాని చ సర్వాణి చైత్యాని నగరస్య చ । సుగంధమాల్యైర్వా
దిత్రైరర్చంతు శుచయో నరాః ॥ ౨ ॥ సూతాః స్తుతిపురాణజ్ఞాః సర్వే వైతాళికాస్త
థా । సర్వే వాదిత్రకుశలా గణికాశ్చాపి సర్వశః ॥ ౩ ॥ రాజదారాస్తథామాత్యాః సై
న్యాస్సేనాగణాంగనాః । బ్రాహ్మణాశ్చ సరాజన్యాః శ్రేణీముఖ్యాస్తథా నరాః ॥ ౪ ॥
అభినిర్యాంతు రామస్య ద్రష్టుం శశినిభం ముఖమ్ । భరతస్య వచః శ్రుత్వా శత్రుఘ్నః పరవీ
రహా ॥ ౫ ॥ పురుషాణాం సహస్రాణి చోదయామాస వీర్యవాన్ । సమీకురుత నిమ్నాని విష
మాణి సమాని చ ॥ ౬ ॥ స్థలాని చ నిరస్యంతాం నందిగ్రామాదితః పరమ్ । సించంతు పృథి
వీం కృత్స్నాం హిమశీతేన వారిణా ॥ ౭ ॥ తతోఽభ్యవకిరంత్వన్యే లాజైః పుష్పైశ్చ సర్వశః ॥
సముచ్ఛ్రితపతాకాస్తు రథ్యాః పురవరోత్తమే ॥ ౮ ॥ శోభయంతు చ వేశ్మాని సూర్యస్యో
దయనం ప్రతి । స్రగ్దామముక్తపుష్పైశ్చ సగంధైః పంచవర్ణకైః ॥ ౯ ॥ రాజమార్గ
మసంబాధం కిరంతు శతశో నరాః । బ్రాహ్మణాశ్చ సరాజన్యాః శ్రేణీముఖ్యాస్తథా నరాః ॥
౧౦ ॥ అభినిర్యాంతు రామస్య ద్రష్టుం శశినిభం ముఖమ్ । ధృష్టిర్జయంతో విజయః సిద్ధా
ర్థో హ్యర్థసాధకః ॥ ౧౧ ॥ అశోకో మంత్రపాలశ్చ సుమంత్రశ్చాపి నిర్యయుః । మ
త్తైర్నాగసహస్రైశ్చ శాతకుంభవిభూషితైః ॥ ౧౨ ॥ అపరే హేమకక్ష్యాభిః సగ
జాభిః కరేణుభిః । నిర్యయుస్తురగాక్రాంతై రథైశ్చ సుమహారథాః ॥ ౧౩ ॥ తతో యానా
న్యుపారూఢాః సర్వా దశరథస్త్రియః । కౌసల్యాం ప్రముఖే కృత్వా సుమిత్రాం చాపి ని

ర్యయుః ॥ ౧౪ ॥ కైకేయ్యాసహితాస్సర్వా నందిగ్రామముపాగమన్ । అశ్వానాం ఖు
రశబ్దేన రథనేమిస్వనేన చ ॥ ౧౫ ॥ శంఖదుందుభినాదేన సంచచాలేవ మేదినీ । కృత్స్నం
చ నగరం తత్తు నందిగ్రామముపాగమత్ ॥ ౧౬ ॥ ద్విజాతిముఖ్యైర్ధర్మాత్మా శ్రేణి
ముఖ్యైస్సనైగమైః । మాల్యమోదకహస్తైశ్చ మంత్రిభిర్భరతో వృతః ॥ ౧౭ ॥ శక్త్యృ
ష్టిప్రాసహస్తానాం సధ్వజానాం పతాకినామ్ । తురగాణాం సహస్రైశ్చ గజైర్ముఖ్యై
ర్నరాన్వితైః ॥ ౧౮ ॥ పదాతీనాం సహస్రైశ్చ వీరాః పరివృతా యయుః । శంఖభేరీని
నాదైశ్చ వందిభిశ్చాభివందితః ॥ ౧౯ ॥ ఆర్యపాదౌ గృహీత్వా తు శిరసా ధర్మకోవిదః ॥
పాండరచ్ఛత్రమాదాయ శుక్లమాల్యోపశోభితమ్ ॥ ౨౦ ॥ శుక్లే చ వాలవ్యజనే రాజా
ర్హే హేమభూషితే । ఉపవాసకృశో దీనశ్చీరకృష్ణాజినాంబరః ॥ ౨౧ ॥ భ్రాతురా
గమనం శ్రుత్వా తత్పూర్వం హర్షమాగతః । ప్రత్యుద్యయౌ తతో రామం మహాత్మా స
చివైస్సహ ॥ ౨౨ ॥ సమీక్ష్య భరతో వాక్యమువాచ పవనాత్మజమ్ । కచ్చిన్న ఖలు కా
పేయీ సేవ్యతే చలచిత్తతా ॥ ౨౩ ॥ న హి పశ్యామి కాకుత్స్థం రామమార్యం పరంత
పమ్ । కచ్చిన్న ఖలు దృశ్యంతే వానరాః కామరూపిణః ॥ ౨౪ ॥ అథైవముక్తే వచనే హనూ
మానిదమబ్రవీత్ । అర్థం విజ్ఞాపయన్నేవ భరతం సత్యవిక్రమమ్ ॥ ౨౫ ॥ సదా ఫ
లాన్ కుసుమితాన్ వృక్షాన్ ప్రాప్య మధుస్రవాన్ । భరద్వాజప్రసాదేన మత్తభ్రమర
నాదితాన్ ॥ ౨౬ ॥ తస్య చైష వరో దత్తో వాసవేన పరంతప । ససైన్యస్య తదాతిథ్యం కృ
తం సర్వగుణాన్వితమ్ ॥ ౨౭ ॥ నిస్వనః శ్రూయతే భీమః ప్రహృష్టానాం వనౌకసామ్ । మ
న్యే వానరసేనా సా నదీం తరతి గోమతీమ్ ॥ ౨౮ ॥ రజోవర్షం సముద్భూతం పశ్య వాలుకి
నీం ప్రతి । మన్యే సాలవనం రమ్యం లోలయంతి ప్లవంగమాః ॥ ౨౯ ॥ తదేతద్దృశ్యతే దూ
రాద్విమలం చంద్రసన్నిభమ్ । విమానం పుష్పకం దివ్యం మనసా బ్రహ్మనిర్మితమ్ ॥ ౩౦ ॥
రావణం బాంధవైస్సార్ధం హత్వా లబ్ధం మహాత్మనా । తరుణాదిత్యసంకాశం విమానం
రామవాహనమ్ ॥ ౩౧ ॥ ధనదస్య ప్రసాదేన దివ్యమేతన్మనోజవమ్ । ఏతస్మిన్ భ్రాత
రౌ వీరౌ వైదేహ్యా సహ రాఘవౌ ॥ ౩౨ ॥ సుగ్రీవశ్చ మహాతేజా రాక్షసశ్చ విభీషణః ॥
తతో హర్షసముద్భూతో నిస్వనో దివమస్పృశత్ ॥ ౩౩ ॥ స్త్రీబాలయువవృద్ధానాం రా
మోఽయమితి కీర్తితే । రథకుంజరవాజిభ్యస్తేఽవతీర్య మహీం గతాః ॥ ౩౪ ॥ దదృశుస్తం విమా
నస్థం నరాస్సోమమివాంబరే । ప్రాంజలిర్భరతో భూత్వా ప్రహృష్టో రాఘవోన్ముఖః ॥
౩౫ ॥ స్వాగతేన యథార్థేన తతో రామమపూజయత్ । మనసా బ్రహ్మణా సృష్టే విమా
నే భరతాగ్రజః ॥ ౩౬ ॥ రరాజ పృథుదీర్ఘాక్షో వజ్రపాణిరివాపరః । తతో విమానా
గ్రగతం భరతో భ్రాతరం తదా ॥ ౩౭ ॥ వవందే ప్రయతో రామం మేరుస్థమివ భాస్క
రమ్ । తతో రామాభ్యనుజ్ఞాతం తద్విమానమనుత్తమమ్ ॥ ౩౮ ॥ హంసయుక్తం మహావేగం
నిష్పపాత మహీతలే । ఆరోపితో విమానం తద్భరతస్సత్యవిక్రమః ॥ ౩౯ ॥ రామమాసాద్య
ముదితః పునరేవాభ్యవాదయత్ । తం సముత్థాప్య కాకుత్స్థశ్చిరస్యాక్షిపథం గతమ్ ॥ ౪౦ ॥
అంకే భరతమారోప్య ముదితః పరిషస్వజే । తతో లక్ష్మణమాసాద్య వైదేహీం చ పరంతపః ॥
౪౧ ॥ అభివాద్య తతః ప్రీతో భరతో నామ చాబ్రవీత్ । సుగ్రీవం కైకయీపుత్రో జాంబ
వంతం తథాంగదమ్ ॥ ౪౨ ॥ మైందం చ ద్వివిదం నీలమృషభం పరిషస్వజే । సుషేణం చ న
లం చైవ గవాక్షం గంధమాదనమ్ ॥ ౪౩ ॥ శరభం పనసం చైవ భరతః పరిషస్వజే । తే కృ
త్వా మానుషం రూపం వానరాః కామరూపిణః ॥ ౪౪ ॥ కుశలం పరిపృచ్ఛంతః ప్రహృష్టా భర
తం తదా । అథాబ్రవీద్రాజపుత్రస్సుగ్రీవం వానరర్షభమ్ ॥ ౪౫ ॥ పరిష్వజ్య మహా

తేజా భరతో ధర్మిణాం వరః। త్వమస్మాకం చతుర్ణాం తు భ్రాతా సుగ్రీవ పంచమః ॥ ౪౬ ॥
సౌహృదాజ్జాయతే మిత్రమపకారోఽరిలక్షణమ్। విభీషణం చ భరతః సాంత్వయన్ వాక్య
మబ్రవీత్ ॥ ౪౭ ॥ దిష్ట్యా త్వయా సహాయేన కృతం కర్మ సుదుష్కరమ్। శత్రుఘ్నశ్చ తదా
రామమభివాద్య సలక్ష్మణమ్ ॥ ౪౮ ॥ సీతాయాశ్చరణౌ పశ్చాద్వవందే వినయాన్వి
తః। రామో మాతరమాసాద్య విషణ్ణాం శోకకర్శితామ్ ॥ ౪౯ ॥ జగ్రాహ ప్రణతః
పాదౌ మనో మాతుః ప్రసాదయన్। అభివాద్య సుమిత్రాం చ కైకేయీం చ యశస్వినీమ్॥
౫౦ ॥ స మాతౄశ్చ తథా సర్వా హర్షయన్ ప్రణతస్తదా। స్వాగతం తే మహాబా
హో కౌసల్యానందవర్ధన ॥ ౫౧ ॥ ఇతి ప్రాంజలయస్సర్వే నాగరా రామ
మబ్రువన్। తాన్యంజలిసహస్రాణి ప్రగృహీతాని నాగరైః ॥ ౫౨ ॥ వ్యాకోచానీవ ప
ద్మాని దదర్శ భరతాగ్రజః। పాదుకే తే తు రామస్య గృహీత్వా భరతః స్వయమ్ ॥ ౫౩ ॥
చరణాభ్యాం నరేంద్రస్య యోజయామాస ధర్మవిత్। అబ్రవీచ్చ తదా రామం భర
తస్స కృతాంజలిః ॥ ౫౪ ॥ ఏతత్తే రక్షితం రాజ్యం న్యాసం నిర్యాతితం మయా। అద్య జన్మ
కృతార్థం మే సంవృత్తశ్చ మనోరథః ॥ ౫౫ ॥ యస్త్వాం పశ్యామి రాజానమయో
ధ్యాపురవాసినమ్। అవేక్షతాం భవాన్ కోశం గోష్ఠాగారం పురం బలమ్॥ ౫౬ ॥ భ
వతస్తేజసా సర్వం కృతం దశగుణం మయా। తథా బ్రువాణం భరతం దృష్ట్వా తం భ్రాతృ
వత్సలమ్॥ ౫౭ ॥ ముముచుర్వానరా బాష్పం రాక్షసశ్చ విభీషణః। తతః ప్రహర్షాద్భ
రతమంకమారోప్య రాఘవః ॥ ౫౮ ॥ యయౌ తేన విమానేన ససైన్యో భరతాశ్ర
మమ్। భరతాశ్రమమాగమ్య ససైన్యో రాఘవస్తదా ॥ ౫౯ ॥ అవతీర్య విమానా
గ్రాదవతస్థే మహీతలే। అబ్రవీచ్చ తదా రామస్తద్విమానమనుత్తమమ్॥ ౬౦ ॥ వ
హ వైశ్రవణం దేవమనుజానామి గమ్యతామ్। తతో రామాభ్యనుజ్ఞాతం తద్విమానమ
నుత్తమమ్ ॥ ౬౧ ॥ ఉత్తరాం దిశమాగమ్య జగామ ధనదాలయమ్ ॥ పురోహితస్యా
త్మసమస్య రాఘవో బృహస్పతేశ్శక్ర ఇవామరాధిపః। నిపీడ్య పాదౌ పృథగాసనే
శుభే సహైవ తేనోపవివేశ రాఘవః ॥ ౬౨ ॥ ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే - త్రింశదు
త్తరశతతమస్సర్గః.

శిరస్యంజలిమాధాయ కైకేయ్యానందవర్ధనః। బభాషే భరతో జ్యేష్ఠం రామం
సత్యపరాక్రమమ్॥ ౧ ॥ పూజితా మామికా మాతా దత్తం రాజ్యమిదం మమ। తద్దదామి పున
స్తుభ్యం యథా త్వమదదా మమ ॥ ౨ ॥ ధురమేకాకినా న్యస్తామృషభేణ బలీయసా। కిశోర
వద్గురుం భారం న వోఢుమహముత్సహే ॥ ౩ ॥ వారివేగేన మహతా భిన్నస్సేతురివ క్ష
రన్। దుర్బంధనమిదం మన్యే రాజ్యచ్ఛిద్రమసంవృతమ్ ॥ ౪ ॥ గతిం ఖర ఇవాశ్వస్య
హంసస్యేవ చ వాయసః। నాన్వేతుముత్సహే రామ తవ మార్గమరిందమ ॥ ౫ ॥ య
థా చారోపితో వృక్షో జాతశ్చాంతర్నివేశనే। మహాంశ్చ సుదురారోహో మహా
స్కంధః ప్రవాళవాన్ ॥ ౬ ॥ శీర్యేత పుష్పితో భూత్వా న ఫలాని ప్రదర్శయన్। తస్య
నానుభవేదర్థం యస్య హేతోస్స రోప్యతే ॥ ౭ ॥ ఏషోపమా మహాబాహో త్వమ
ర్థం వేత్తుమర్హసి। యద్యస్మాన్మనుజేంద్ర త్వం భర్తా భృత్యాన్న శాధి హి॥ ౮ ॥ జ
గదద్యాభిషిక్తం త్వామనుపశ్యతు సర్వతః। ప్రతపంతమివాదిత్యం మధ్యాహ్నే దీ
ప్తతేజసమ్ ॥ ౯ ॥ తూర్యసంఘాతనిర్ఘోషైః కాంచీనూపురనిస్వనైః। మధురై
ర్గీతశబ్దైశ్చ ప్రతిబుధ్యస్వ రాఘవ॥ ౧౦ ॥ యావదావర్తతే చక్రం యావతీ వా వ
సుంధరా। తావత్త్వమిహ సర్వస్య స్వామిత్వమభివర్తయ ॥ ౧౧ ॥ భరతస్య వచః
శ్రుత్వా రామః పరపురంజయః। తథేతి ప్రతిజగ్రాహ నిషసాదాసనే శుభే॥ ౧౨ ॥ త

తతశ్శత్రుఘ్నవచనాన్నిపుణాః శ్మశ్రువర్ధకాః । సుఖహస్తాస్సుశీఘ్రాశ్చ రాఘవం పర్యుపాసత ॥ ౧౩ ॥ పూర్వంతు భరతే స్నాతే లక్ష్మణే చ మహాబలే । సుగ్రీవే వానరేంద్రే చ రాక్షసేంద్రే విభీషణే ॥ ౧౪ ॥ విశోధితజటస్స్నాతశ్చిత్రమాల్యానులేపనః । మహార్హవసనో రామస్తస్థౌ తత్ర శ్రియా జ్వలన్ ॥ ౧౫ ॥ ప్రతికర్మ చ రామస్య కారయామాస వీర్యవాన్ । లక్ష్మణస్య చ లక్ష్మీవానిక్ష్వాకుకులవర్ధనః ॥ ౧౬ ॥ ప్రతికర్మ చ సీతాయాః సర్వా దశరథస్త్రియః । ఆత్మనైవ తదా చక్రుర్మనస్విన్యో మనోహరమ్ ॥ ౧౭ ॥ తతో వానరపత్నీనాం సర్వాసామేవ శోభనమ్ । చకార యత్నాత్కౌసల్యా ప్రహృష్టా పుత్రలాలసా ॥ ౧౮ ॥ తతశ్శత్రుఘ్నవచనాత్సుమంత్రో నామ సారథిః । యోజయిత్వాభిచక్రామ రథం సర్వాంగశోభనమ్ ॥ ౧౯ ॥ అర్కమండలసంకాశం దివ్యం దృష్ట్వా రథోత్తమమ్ । ఆరురోహ మహాబాహూ రామస్సత్యపరాక్రమః ॥ ౨౦ ॥ సుగ్రీవో హనుమాంశ్చైవ మహేంద్రసదృశద్యుతీ । స్నాతౌ దివ్యాంబరధరౌ జగ్మతుశ్శుభకుండలౌ ॥ ౨౧ ॥ వరాభరణసంపన్నా యయుస్తాశ్శుభకుండలాః । సుగ్రీవపత్న్యస్సీతా చ ద్రష్టుం నగరముత్సుకాః ॥ ౨౨ ॥ అయోధ్యాయాం తు సచివా రాజ్ఞో దశరథస్య యే । పురోహితం పురస్కృత్య మంత్రయామాసురర్థవత్ ॥ ౨౩ ॥ అశోకో విజయశ్చైవ సుమంత్రశ్చైవ సంగతాః । మంత్రయన్ రామవృద్ధ్యర్థమృద్ధ్యర్థం నగరస్య చ ॥ ౨౪ ॥ సర్వమేవాభిషేకార్థం జయార్హస్య మహాత్మనః । కర్తుమర్హథ రామస్య యద్యన్మంగళపూర్వకమ్ ॥ ౨౫ ॥ ఇతి తే మంత్రిణస్సర్వే సందిశ్య తు పురోహితమ్ । నగరాన్నిర్యయుస్తూర్ణం రామదర్శనబుద్ధయః ॥ ౨౬ ॥ హరియుక్తం సహస్రాక్షో రథమింద్ర ఇవానఘః । ప్రయయౌ రథమాస్థాయ రామో నగరముత్తమమ్ ॥ ౨౭ ॥ జగ్రాహ భరతో రశ్మీన్ శత్రుఘ్నశ్ఛత్రమాదదే । లక్ష్మణో వ్యజనం తస్య మూర్ధ్ని సంపర్యవీజయత్ ॥ ౨౮ ॥ శ్వేతం చ వాలవ్యజనం జగ్రాహ పురతః స్థితః । అపరం చంద్రసంకాశం రాక్షసేంద్రో విభీషణః ॥ ౨౯ ॥ ఋషిసంఘైస్తదాకాశే దేవైశ్చ సమరుద్గణైః । స్తూయమానస్య రామస్య శుశ్రువే మధురధ్వనిః ॥ ౩౦ ॥ తతశ్శత్రుంజయం నామ కుంజరం పర్వతోపమమ్ । ఆరురోహ మహాతేజాః సుగ్రీవో వానరోత్తమః ॥ ౩౧ ॥ నవనాగసహస్రాణి యయురాస్థాయ వానరాః । మానుషం విగ్రహం కృత్వా సర్వాభరణభూషితాః ॥ ౩౨ ॥ శంఖశబ్దప్రణాదైశ్చ దుందుభీనాం చ నిస్వనైః । ప్రయయౌ పురుషవ్యాఘ్రస్తాం పురీం హర్మ్యమాలినీమ్ ॥ ౩౩ ॥ దదృశుస్తే సమాయాంతం రాఘవం సపురస్సరమ్ । విరాజమానం వపుషా రథేనాతిరథం తదా ॥ ౩౪ ॥ తే వర్ధయిత్వా కాకుత్స్థం రామేణ ప్రతినందితాః । అనుజగ్ముర్మహాత్మానం భ్రాతృభిః పరివారితమ్ ॥ ౩౫ ॥ అమాత్యైర్బ్రాహ్మణైశ్చైవ తథా ప్రకృతిభిర్వృతః । శ్రియా విరురుచే రామో నక్షత్రైరివ చంద్రమాః ॥ ౩౬ ॥ సపురోగామిభిస్తూర్యైస్తాళస్వస్తికపాణిభిః । ప్రవ్యాహరద్భిర్ముదితైర్మంగళాని యయౌ వృతః ॥ ౩౭ ॥ అక్షతం జాతరూపం చ గావః కన్యాస్తథా ద్విజాః । నరా మోదకహస్తాశ్చ రామస్య పురతో యయుః ॥ ౩౮ ॥ సఖ్యం చ రామస్సుగ్రీవే ప్రభావం చానిలాత్మజే । వానరాణాం చ తత్కర్మ రాక్షసానాం చ తద్బలమ్ ॥ ౩౯ ॥ విభీషణస్య సంయోగమాచచక్షే చ మంత్రిణామ్ । శ్రుత్వా చ విస్మయం జగ్మురయోధ్యాపురవాసినః ॥ ౪౦ ॥ ద్యుతిమానేతదాఖ్యాయ రామో వానరసంవృతః । హృష్టపుష్టజనాకీర్ణామయోధ్యాం ప్రవివేశ హ ॥ ౪౧ ॥ తతో హ్యభ్యుచ్ఛ్రయన్ పౌ

రాః పతాకాస్తే గృహే గృహే । ఐక్ష్వాకాధ్యుషితం రమ్యమాససాద పితుర్గృహమ్ ॥ ౪౨ ॥ పితుర్భవనమాసాద్య ప్రవిశ్య చ మహాత్మనః । కౌసల్యాం చ సుమిత్రాం చ కైకేయీం చాభ్యవాదయత్ ॥ ౪౩ ॥ అథాబ్రవీద్రాజసుతో భరతం ధర్మిణాం వరమ్ । అర్థోపహితయా వాచా మధురం రఘునన్దనః ॥ ౪౪ ॥ యచ్చ మద్భవనం శ్రేష్ఠం సాశోకవనికం మహత్ । ముక్తావైదూర్యసంకీర్ణం సుగ్రీవస్య ప్రదర్శయ ॥ ౪౫ ॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా భరతః సత్యవిక్రమః । పాణౌ గృహీత్వా సుగ్రీవం ప్రవివేశ తమాలయమ్ ॥ ౪౬ ॥ తతస్తైలప్రదీపాంశ్చ పర్యంకాస్తరణాని చ । గృహీత్వా వివిశుః క్షిప్రం శత్రుఘ్నేన ప్రచోదితాః ॥ ౪౭ ॥ ఉవాచ చ మహాతేజాః సుగ్రీవం రాఘవానుజః । అభిషేకాయ రామస్య దూతానాజ్ఞాపయ ప్రభో ॥ ౪౮ ॥ సౌవర్ణాన్ వానరేన్ద్రాణాం చతుర్ణాం చతురో ఘటాన్ । దదౌ క్షిప్రం స సుగ్రీవః సర్వరత్నవిభూషితాన్ ॥ ౪౯ ॥ యథా ప్రత్యూషసమయే చతుర్ణాం సాగరామ్భసామ్ । పూర్ణైర్ఘటైః ప్రతీక్షధ్వం తథా కురుత వానరాః ॥ ౫౦ ॥ ఏవముక్తా మహాత్మానో వానరా వారణోపమాః । ఉత్పేతుర్గగనం శీఘ్రం గరుడా ఇవ శీఘ్రగాః ॥ ౫౧ ॥ జామ్బవాంశ్చ హనూమాంశ్చ వేగదర్శీ చ వానరః । ఋషభశ్చైవ కలశాన్ జలపూర్ణానథానయన్ ॥ ౫౨ ॥ నదీశతానాం పంచానాం జలం కుంభేషు చాహరన్ । పూర్వాత్సముద్రాత్కలశం జలపూర్ణమథానయత్ ॥ ౫౩ ॥ జాంబవాన్ సత్త్వసంపన్నః సర్వరత్నవిభూషితమ్ । ఋషభో దక్షిణాత్తూర్ణం సముద్రాజ్జలమాహరత్ ॥ ౫౪ ॥ రక్తచందనశాఖాభిః సంవృతం కాంచనం ఘటమ్ । పశ్చిమాత్సాగరాత్తోయం వేగదర్శీ సమానయత్ ॥ ౫౫ ॥ రత్నకుంభేన మహతా శీతం మారుతవిక్రమః । ఉత్తరాచ్చ జలం శీఘ్రం గరుడానిలవిక్రమః ॥ ౫౬ ॥ ఆజహార స ధర్మాత్మా హనూమాన్ ప్లవగేశ్వరః । తతస్తైర్వానరశ్రేష్ఠైరానీతం ప్రేక్ష్య తజ్జలమ్ ॥ ౫౭ ॥ అభిషేకాయ రామస్య శత్రుఘ్నస్సచివైస్సహ । పురోహితాయ శ్రేష్ఠాయ వసిష్ఠాయ న్యవేదయత్ ॥ ౫౮ ॥

శ్రీరామమూర్తేః పట్టాభిషేకఘట్టః

తతస్స ప్రయతో వృద్ధో వసిష్ఠో బ్రాహ్మణైస్సహ । రామం రత్నమయే పీఠే సహసీతం న్యవేశయత్ ॥ ౫౯ ॥ వసిష్ఠో వామదేవశ్చ జాబాలిరథ కాశ్యపః । కాత్యాయనో గౌతమశ్చ సుయజ్ఞో విజయస్తథా ॥ ౬౦ ॥ అభ్యషించన్నరవ్యాఘ్రం ప్రసన్నేన సుగన్ధినా । సలిలేన సహస్రాక్షం వసవో వాసవం యథా ॥ ౬౧ ॥ ఋత్విగ్భిర్బ్రాహ్మణైః పూర్వం కన్యాభిర్మన్త్రిభిస్తథా । యోధైశ్చైవాభ్యషించంస్తే సంప్రహృష్టైస్సనైగమైః ॥ ౬౨ ॥ సర్వౌషధిరసైర్దివ్యైర్దైవతైర్నభసి స్థితైః । చతుర్భిర్లోకపాలైశ్చ సర్వైర్దేవైశ్చ సంగతైః ॥ ౬౩ ॥ . . . .

బ్రహ్మణానిర్మితంపూర్వం కిరీటం రత్నశోభితమ్ । అభిషిక్తః పురా యేన మనుస్తం దీప్త
తేజసమ్ ॥ ౬౪ ॥ తస్యాన్వవాయే రాజానః క్రమాద్యేనాభిషేచితాః । కిరీటేన తతః ప
శ్చాత్ కల్పయిత్వా యథావిధి ॥ ౬౫ ॥ సభాయాం హేమవర్ణాయాం శోభితాయాం
మహాధనైః । రత్నైర్నానావిధైశ్చైవ చిత్రితాయాం సుశోభనైః ॥ ౬౬ ॥ నానార
త్నమయే పీఠే కల్పయిత్వా యథావిధి । కిరీటేన తతః పశ్చాద్వసిష్ఠేన మహాత్మనా ॥ ౬౭ ॥
ఋత్విగ్భిర్ఋషిభిశ్చైవ సహతేనాభిషేచితః । ఛత్రం తు తస్య జగ్రాహ శత్రుఘ్నః
పాండురం శుభమ్ ॥ ౬౮ ॥ శ్వేతం చ వాలవ్యజనం సుగ్రీవో వానరేశ్వరః । అపరం చం
ద్రసంకాశం వాలవ్యజనముత్తమమ్ ॥ ౬౯ ॥ హృష్టో రామస్య జగ్రాహ రాక్షసేం
ద్రో విభీషణః । మాలాం జ్వలంతీం వపుషా కాంచనీం శతపుష్కరామ్ ॥ ౭౦ ॥ రాఘవాయ
దదౌ వాయుర్వాసవేన ప్రచోదితః । సర్వరత్నసమాయుక్తం మణిరత్నవిభూషితమ్ ॥ ౭౧ ॥
ముక్తాహారం నరేంద్రాయ దదౌ శక్రప్రచోదితః । ప్రజగుర్దేవగంధర్వా ననృతు
శ్చాప్సరోగణాః ॥ ౭౨ ॥ అభిషేకే తదర్హస్య తదా రామస్య ధీమతః । భూమిస్సస్య
వతీ చైవ ఫలవంతశ్చ పాదపాః ॥ ౭౩ ॥ గంధవంతి చ పుష్పాణి బభూవూ రాఘవోత్స
వే । సహస్రశతమశ్వానాం ధేనూనాం చ గవాం తథా ॥ ౭౪ ॥ దదౌ శతం వృషాన్ ప్రీ
తో ద్విజేభ్యో మనుజర్షభః । త్రింశత్కోటీర్హిరణ్యస్య బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ పునః ॥
౭౫ ॥ నానాభరణవస్త్రాణి మహార్హాణి చ రాఘవః । అర్కరశ్మిప్రతీకాశాం కాం
చనీం మణివిగ్రహామ్ ॥ ౭౬ ॥ సుగ్రీవాయ స్రజం దివ్యాం ప్రాయచ్ఛన్మనుజ
ర్షభః । వైడూర్యమణిచిత్రే చ వజ్రరత్నవిభూషితే ॥ ౭౭ ॥ వాలిపుత్రాయ ధృతి
మానంగదాయాంగదే దదౌ । మణిప్రవరజుష్టం చ ముక్తాహారమనుత్తమమ్ ॥ ౭౮ ॥
సీతాయై ప్రదదౌ రామశ్చంద్రరశ్మిసమప్రభమ్ । అరజే వాససీ దివ్యే శుభాన్యాభర
ణాని చ ॥ ౭౯ ॥ అవేక్షమాణా వైదేహీ ప్రదదౌ వాయుసూనవే । అవముచ్యాత్మనః కం
ఠాద్ధారం జనకనందినీ ॥ ౮౦ ॥ అవైక్షత హరీన్ సర్వాన్ భర్తారం చ ముహుర్ము
హుః । తామింగితజ్ఞస్సంప్రేక్ష్య బభాషే జనకాత్మజామ్ ॥ ౮౧ ॥ ప్రదేహి సుభగే
హారం యస్య తుష్టాసి భామిని । పౌరుషం విక్రమో బుద్ధిర్యస్మిన్నేతాని నిత్యశః ॥ ౮౨ ॥
దదౌ సా వాయుపుత్రాయ తం హారమసితేక్షణా । హనూమాంస్తేన హారేణ శుశుభే
వానరర్షభః ॥ ౮౩ ॥ చంద్రాంశుచయగౌరేణ శ్వేతాభ్రేణ యథాచలః । తతో
ద్వివిదమైందాభ్యాం నీలాయ చ పరంతపః ॥ ౮౪ ॥ సర్వాన్ కామగుణాన్ వీక్ష్య ప్ర
దదౌ వసుధాధిపః । సర్వవానరవృద్ధాశ్చ యే చాన్యే వానరేశ్వరాః ॥ ౮౫ ॥ వాసో
భిర్భూషణైశ్చైవ యథార్హం ప్రతిపూజితాః ।విభీషణోఽథ సుగ్రీవో హనూమాన్
జాంబవాంస్తథా ॥ ౮౬ ॥ సర్వవానరముఖ్యాశ్చ రామేణాక్లిష్టకర్మణా । యథా
ర్హం పూజితాస్సర్వైః కామై రత్నైశ్చ పుష్కలైః ॥ ౮౭ ॥ దృష్ట్వా సర్వే మహాత్మాన
మభిషిక్తం తు వానరాః । ప్రహృష్టమనసస్సర్వే జగ్మురేవ యథాగతమ్ ॥ ౮౮ ॥ న
త్వా సర్వే మహాత్మానం తతస్తే ప్లవగర్షభాః । విసృష్టాః పార్థివేంద్రేణ కిష్కింధా
మభ్యుపాగమన్ ॥ ౮౯ ॥ సుగ్రీవో వానరశ్రేష్ఠో దృష్ట్వా రామాభిషేచనమ్ । పూజి

తశ్చైవ రామేణ కిష్కింధాం ప్రావిశత్ప్లవకీమ్ ॥ ౯౦॥ రామేణ సర్వకామైశ్చ యథా
హార్హం ప్రతిపూజితః । లబ్ధ్వా కులధనం రాజా లంకాం ప్రాయాద్విభీషణః ॥ ౯౧॥ సరా
జ్యమఖిలం ప్రాప్య నిహతారిర్మహాయశాః । రాఘవః పరమోదారశ్శశాస పర
యాముదా ॥ ౯౨ ॥ సవానరే కపీంద్రే తు రాక్షసేంద్రే విభీషణే । గతే రామో బ్రవీ
ద్వాక్యం లక్ష్మణం శుభలక్షణమ్ ॥ ౯౩॥ ఆతిష్ఠ ధర్మజ్ఞ మయా సహేమాం గాం పూ
ర్వరాజాధ్యుషితాం బలేన । తుల్యం మయా త్వం పితృభిర్ధృతా యా తాం యౌవరా
జ్యేధురముద్వహస్వ ॥ ౯౪॥ సర్వాత్మనా పర్యనునీయమానో యదా న సౌమిత్రిరుపై
తి యోగమ్ । నియుజ్యమానో భువి యౌవరాజ్యే తతోఽభ్యషించద్భరతం మహాత్మా ॥
౯౫ ॥ పౌండరీకాశ్వమేధాభ్యాం వాజపేయేన చాసకృత్ । అన్యైశ్చ వివిధైర్యజ్ఞై
రయజత్పార్థివర్షభః ॥ ౯౬ ॥ రాజ్యం దశ సహస్రాణి ప్రాప్య వర్షాణి రాఘ
వః । శతాశ్వమేధానాజహ్రే విధివద్భూరిదక్షిణాన్ ॥ ౯౭ ॥ ఆజానులంబబాహు
స్స మహాస్కంధః ప్రతాపవాన్ । లక్ష్మణానుచరో రామః పృథివీమన్వపాలయత్ ॥
౯౮॥ రాఘవశ్చాపి ధర్మాత్మా ప్రాప్య రాజ్యమనుత్తమమ్ । ఇయాజ బహుభిర్య
జ్ఞైస్ససుహృద్భ్రాతృబాంధవః ॥ ౯౯ ॥ న పర్యదేవన్విధవా న చ వ్యాళకృతం భయమ్ ।
న వ్యాధిజం భయం వాపి రామే రాజ్యం ప్రశాసతి ॥ ౧౦౦॥ నిర్దస్యురభవల్లోకో నా
నర్థః కించిదస్పృశత్ । న చ స్మ వృద్ధా బాలానాం ప్రేతకార్యాణి కుర్వతే ॥ ౧౦౧॥
సర్వం ముదితమేవాసీత్సర్వో ధర్మపరోఽభవత్ । రామమేవానుపశ్యంతో నాభ్యహింసన్
పరస్పరమ్ ॥ ౧౦౨ ॥ ఆసన్వర్షసహస్రాణి తథా పుత్రసహస్రిణః । నిరామయా
విశోకాశ్చ రామే రాజ్యం ప్రశాసతి ॥ ౧౦౩॥ రామో రామో రామ ఇతి ప్రజానామ
భవన్కథాః । రామభూతం జగదభూద్రామే రాజ్యం ప్రశాసతి ॥ ౧౦౪॥ నిత్యపుష్పా
నిత్యఫలాస్తరవః స్కంధవిస్తృతాః । కాలేవర్షతి పర్జన్యః సుఖకృచ్ఛీతమారుతః ॥
౧౦౫ ॥ స్వకర్మసు ప్రవర్తంతే తుష్టాః స్వైరేవ కర్మభిః । ఆసన్ప్రజా ధర్మరతా రా
మే రాజ్యం ప్రశాసతి ॥ ౧౦౬ ॥ సర్వలక్షణసంయుక్తాః సర్వే ధర్మపరాయణాః । ద
శవర్షసహస్రాణి దశవర్షశతాని చ ॥ ౧౦౭ ॥ భ్రాతృభిస్సహితః శ్రీమాన్రా
మో రాజ్యమకారయత్ । ధన్యం యశస్యమాయుష్యం రాజ్ఞాం చాపి జయావహమ్ ॥
౧౦౮॥ ఆదికావ్యమిదం త్వార్షం పురా వాల్మీకినా కృతమ్ । యః పఠేచ్ఛృణుయాల్లో
కే నరః పాపాద్విముచ్యతే ॥ ౧౦౯ ॥ పుత్రకామస్తు పుత్రాన్వై ధనకామో లభేద్ధనం ।
లభతే మనుజో లోకే శ్రుత్వా రామాభిషేచనమ్ ॥ ౧౧౦ ॥ మహీం విజయతే రాజా రి
పూంశ్చాప్యధితిష్ఠతి । రాఘవేణేవ కౌసల్యా సుమిత్రా లక్ష్మణేన చ ॥ ౧౧౧ ॥ భరతే
నేవ కైకేయీ జీవపుత్రాస్తథా స్త్రియః । భవిష్యంతి సదానందాః పుత్రపౌత్రసమన్వి
తాః ॥ ౧౧౨ ॥ శ్రుత్వా రామాయణమిదం దీర్ఘమాయురవాప్నుయాత్ । రామ
స్య విజయం చేమం సర్వమక్లిష్టకారిణః ॥ ౧౧౩ ॥ శృణ్వంతి య ఇదం కావ్యమార్షం
వాల్మీకినా కృతమ్ । శ్రద్దధానా జితక్రోధా దుర్గాణ్యతితరంతి తే ॥ ౧౧౪ ॥ సమాగ

ఘ్నం ప్రవాసాం తేలభంతే చాపి బాంధవైః । ఇదమేతన్మహారాజా ప్రవాసీ స్వస్తిమాన్భవేత్ ॥ ౧౧౫ ॥ స్త్రియో రజస్వలాః శ్రుత్వా పుత్రాన్ సూయురనుత్తమాన్ । పూజయంశ్చ పరం శ్చేమమితిహాసం పురాతనమ్ ॥ ౧౧౬ ॥ సర్వపాపాత్ప్రముచ్యేత దీర్ఘమాయురవాప్నుయాత్ । ప్రణమ్య శిరసా నిత్యం శ్రోతవ్యం క్షత్రియైర్ద్విజాత్ ॥ ౧౧౭ ॥ ఐశ్వర్యం పుత్రలాభశ్చ భవిష్యతి న సంశయః । ప్రార్థితాంశ్చ వరాన్ సర్వాన్ ప్రాప్నువంతీహ రాఘవాత్ ॥ ౧౧౮ ॥ శ్రవణేన సురాస్సర్వే ప్రీయంతే సంప్రశృణ్వతామ్ । వినాయకాశ్చ శామ్యంతి గృహే తిష్ఠంతి యస్య వై ॥ ౧౧౯ ॥ రామాయణమిదం సర్వం శృణ్వతః పఠతస్సదా । ప్రీయతే సతతం రామస్స హి విష్ణుస్సనాతనః ॥ ౧౨౦ ॥ ఆదిదేవో మహాబాహుర్హరిర్నారాయణో విభుః । సాక్షాద్రామో రఘుశ్రేష్ఠశ్శేషో లక్ష్మణ ఉచ్యతే ॥ ౧౨౧ ॥ ఏవమేతత్పురావృత్తమాఖ్యానం భద్రమస్తు వః । ప్రవ్యాహరత విస్రబ్ధం బలం విష్ణోః ప్రవర్ధతామ్ ॥ ౧౨౨ ॥ దేవాశ్చ సర్వే తుష్యంతి గ్రహణాచ్ఛ్రవణాత్తథా । రామాయణస్య శ్రవణాత్తుష్యంతి పితరస్తథా ॥ ౧౨౩ ॥ భక్త్యా రామస్య యే చేమాం సంహితామృషిణా కృతామ్ । లేఖయంతీహ చ నరాస్తేషాం వాసస్త్రివిష్టపే ॥ ౧౨౪ ॥ కుటుంబవృద్ధిం ధనధాన్యవృద్ధిం స్త్రియశ్చ ముఖ్యాస్సుఖముత్తమం చ । శ్రుత్వా శుభం కావ్యమిదం మహార్థం ప్రాప్నోతి సర్వాం భువి చార్థసిద్ధిమ్ ॥ ౧౨౫ ॥ ఆయుష్యమారోగ్యకరం యశస్యం సౌభ్రాతృకం వృద్ధికరం శుభం చ । శ్రోతవ్యమేతన్నియమేన సద్భిరాఖ్యానమోజస్కరమృద్ధికామైః ॥ ౧౨౬ ॥

ఇత్యార్షే శ్రీమద్రామాయణే-ఆదికావ్యే శ్రీమద్వాల్మీకీయే చతుర్వింశత్సహస్రికాయాం సంహితాయాం శ్రీమద్యుద్ధకాండే - శ్రీరామపట్టాభిషేకో నామ ఏకత్రింశదుత్తరశతతమస్సర్గః.

శ్రీమద్యుద్ధకాండ పఠన శ్రవణయోః ఫలం.

బ్రహ్మాండపురాణే- ఏకోనపంచాశదుత్తర శతతమే- అధ్యాయే.

పంచకాండైస్సంయుతస్య యుద్ధకాండస్య కీర్తనాత్ । తదర్థశ్రవణాద్వాపి భక్తితో మునిపుంగవ ॥ బ్రహ్మవిష్ణ్వీశ్వరపితుర్బ్రహ్మణః పరమాత్మనః । పరవిష్ణోః పరతమోశ్శివస్య పరమాత్మనః ॥ శ్రీరామస్య జగద్ధామ్నః పరాత్పరతరస్య చ । సాయుజ్యం ప్రాప్నుయాత్సద్యస్స ఏవ హి భవేద్ధ్రువమ్

శ్రీమద్యుద్ధకాండస్సమాప్తః.

సమాప్తం.

శ్రీవాల్మీకిమహర్షిప్రణీతశ్రీమద్రామాయణస్యాస్య - శుద్ధపత్రికాత్రప్రకాశ్యతే.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

పుటే	సర్గే	శ్లోకే	అసుష్ఠు	సుష్ఠు
౫	౨	౪౦	చతర్భి	చతుర్భి
౮	౪	౨౫	గాయనౌ	గాయినౌ
౦	౦	౩౦	గాయనౌ	గాయినౌ
౧౪	౧౨	౧	కస్మిశ్చిత్సు	కస్మింశ్చిత్సు
౧౫	౦	౧౧	సంభారాన్సం	(సంభారాన్సం)
౧౭	౧౪	౩౩	యోయర్జ	(యోజయర్జ)
౧౮	౦	౪౩	ధరాంతాం	ధరాంతాం
౦	౧౫	౨	ర్మత్రైః	ర్మిత్రైః
౨౪	౧౮	౫౬	వహార్సి	మహార్సి
౨౪	౧౮	౫౮	సుంఖం	సుఖం
౨౫	౧౯	౧౭	వ్యసర్జయ	విసర్జయ
౨౫	౨౦	౮	యోద్ధా	యోధా
౨౯	౨౫	౬	వత్యేవ	నత్యేవ
౩౦	౦	౧౦	ధావతీ	ధావత
౩౧	౨౬	౩౬	విబిభ్రాజ	విబభ్రాజ
౩౫	౩౧	౧౫	తిరే	తీరే
౩౬	౩౨	౧౨	తాసు	తాస్తు
౩౮	౩౪	౧౫	పక్షిణిః	పక్షిణః
౦	౩౫	౩	పార్శ్వస్థాకిం	(పార్శ్వస్థాకిం)
౪౧	౩౭	౨౧	సిసక	సీసక
౪౨	౩౮	౧౪	మంతో	మతో
౪౩	౩౯	౨౧	ద్విపం	ద్వీపం
౪౪	౪౧	౨	మహంతి	మహాంతి
౪౭	౪౪	౩	వష్టిః	షష్టిః
౪౮	౪౫	౧౫	అదితేతశ్చ	అదితేశ్చ
౦	౦	౧౭	రాసిన్మ	రాసీన్మ
౪౯	౪౬	౧౭	చక్రః	శక్రః
౫౦	౪౭	౫	చరంల్వైక	(చరల్వైక)
౦	౦	౧౧	జగ్నతు	జగ్మతు
౦	౦	౧౯	ద్రష్టు	ద్రష్టు
౫౧	౪౮	౩౩	పప	ప
౦	౦	౩౪	సెవతె	సేవితే
౫౨	౪౯	౧౩	దీక్ష్యాం	రీక్ష్యాం
౫౬	౫౪	౫	వసిష్టం	వసిష్ఠం
౦	౦	౨౦	శస్త్రై	శస్త్రై
౫౯	౫౮	౧౦	చండల	చండాల
౬౨	౬౧	౮	మహద్వ్యశత్	(మహాద్ధ్వైత్)
౬౩	౬౨	౨౫	తుషావ	తుష్టావ
౬౪	౬౩	౯	మత్రో	మిత్రో
౬౭	౬౬	౧౫	సస్తైః	శస్త్రైతి
౭౦	౭౦	౨౧	ప్రజాతిః	(ప్రజావతిః)
౭౯	౧	౧౦	త్రతిపద్యతే	ప్రతిపద్యతే
౮౨	౨	౪౪	లామో	మో
౮౬	౫	౧౬	భాధాః	బాధాః
౮౯	౮	౧౬	పురుమ	పురుష
౯౧	౯	౪౧	యాతత్	యావత్
౯౫	౧౨	౧౫	ప్రసిదమే	ప్రసీదమే
౯౬	౦	౬౩	ప్లుతం	ప్లుతం
౧౦౦	౧౪	౧౯	పుణ్యా	పుణ్యా
౦	౦	౨౧	పుత్రం	పుత్రం
౧౦౧	౦	౫౧	బ్రాహ్మణం	(బ్రహ్మణం)
౧౦౫	౧౬	౪౩	పురీ	పురీ
౧౦౮	౧౯	౨౮	సంజ్ఞస్య	సంజ్ఞస్య
౧౧౧	౨౧	౧౩	నఃపతా	నఃపితా
౧౨౧	౨౯	౧౨	పురుషైః	పురుషైః
౧౪౭	౫౧	౧౩	తాస్త్రైః	తాఃస్త్రై

పు.	స.	శ్లో.	అసుష్ఠు	సుష్ఠు
౧౫౭	౫౭	౨౮	బ్రవీం	బ్రవీత్
౧౫౮	౫౮	౧౦	నశ్వినాపివి	(నశ్వినాపివ)
౧౫౯	౫౯	౮	వ్యనన	వ్యసన
౧౬౭	౬౪	౭౩	లేకాస్య	కౌసల్యే
౧౬౮	౬౫	౨౬	రనుద్ర	రనుద్రు
౧౭౬	౭౩	౫	కులపా.	కులపాం
౧౮౬	౮౩	౧౭	లేపపనాః	లేపనాః
౧౮౭	౮౪	౧	జాతీ	జ్ఞాతీ
౨౦౮	౧౦౩	౧౨	సభుక్తే	సభుంక్తే
౨౧౧	౧౦౫	౨౪	నదంతి	నందంతి
౨౧౩	౧౦౬	౨౯	ఫలాయం	పలాయం
౦	౦	౩౪	భత్	భవత్
౨౧౯	౧౧౨	౨౫	వషేహా.	(వషే హ్నా)
౦	౧౧౩	౩	పాఙ్ము	ప్రాఙ్ము
౨౨౦	౧౧౪	౨౧	ధరస్థ	రధస్థ
౨౨౨	౧౧౬	౧౮	త్వైషయో	(త్వ్యషయో)
౨౨౩	౦	౨౫	ఉపదిషాధః	(ఉపదిష్టాధః)
౦	౧౧౭	౧౩	వైదేహీం	వైదేహీ
౨౨౫	౧౧౮	౩౫	అపకృషాచ్ఛ	(అపకృష్టాచ్ఛ)
౨౨౯	౩	౪	సంనా..	సంపన్నా.
౨౩౦	౪	౨౭	నిజత	నిర్జిత
౨౩౩	౭	౧౫	అఖ్యాతః	ఆఖ్యాతః
౨౩౪	౮	౧౧	పద్ధానం	పంధానం
౦	౦	౧౮	ధసుషీ	ధనుషీ
౨౩౫	౯	౨౮	ఖలుషా	కలుషా
౨౪౩	౧౪	౯	వివస్త్వా	వివస్వా
౨౪౬	౧౬	౨౯	వృత.	వృతః
౦	౦	౩౦	వర్దితః	వర్ధితః
౨౫౦	౨౦	౧౯	నీవ	నివ
౨౫౫	౨౫	౧౫	పకస్నహస్రై	(పకంసహస్రైః)
౨౬౨	౨	౩౦ ౪౧	సంగ..	సంఘ..

పు.	స.	శ్లో.	అసుష్ఠు	సుష్ఠు
౨౬౨	౩౧	౨౬	పున	పున
౨౬౩	౦	౪౩	శృగం	శృంగం
౨౬౯	౩౭	౧౨	పాత్త	స్తాత
౨౭౧	౪౦	౩	మునౌషరే	మినౌషరే
౨౭౨	౦	౧౭	సహాయ్యో	సాహాయ్యో
౨౮౭	౫౨	౨౯	పున	పున
౨౮౮	౫౩	౨౧	ఆయాసైః	ఆయసైః
౨౯౨	౫౭	౬	ప్రిహితః	ప్రహితః
౨౯౫	౬౦	౮	త్వధలా.	త్వధవా
౨౯౬	౬౧	౧	శ్యానం.	శూన్యం
౩౦౩	౬౭	౧౮	శ్ఛత్రః..	ఛత్రః
౩౦౮	౭౧	౩౩	సహాయ్యం	(సాహాయ్యం)
౩౦౯	౭౨	౨౨	కాత్స్న్యేన.	(కార్త్స్న్యేన)
౩౧౭	౧	౯౮	పుష్పై	పుష్పై
౦	౦	౧౧౩	హృషేవ	(హృష్టేవ)
౩౧౮	౦	౧౨౭	ఉద్విగ్న	ఉద్విగ్న
౩౧౯	౨	౨౫	విహ్వా	విశ్వా
౩౨౪	౭	౫	మాంలంబ్య	(మాలంబ్య)
౦	౦	౨౦	వద్యతే	పద్యతే
౩౨౫	౮	౨౦	సన్నిచ	సన్నివ
౩౨౬	౦	౩౩	గయరీసె	గిరీయసీ
౩౨౭	౯	౨౬	నావి	నాశి
౩౩౩	౧౩	౧౮	శ్మిషాః	శ్మిషాః
౩౩౪	౧౪	౧౫	కథంచ	కథంచన
౩౩౫	౧౫	౯	సంభ్రాంతా	(సంభ్రాంతా)
౦	౦	౧౭	పుత్రౌ	పుత్రౌ
౦	౦	౧౮	భ్రాతుః	భ్రాతుః
౦	౦	౩౦	జల్పితం	జల్పితం
౩౩౭	౧౯	౩౦	మహా..	మహా...
౦	౧౭	౧౫	తేజస్వి..	తేజస్వీ
౩౩౮	౦	౩౭	త్వద్విదైః	(త్వద్విధైః)

పు.	స.	శ్లో.	అశుద్ధం	శుద్ధం
౦	౦	౪౭	బంధ్వా	బధ్వా
౩౩౭	౧౮	౧౫	ధర్మ	ధర్మః
౩౪౯	౯౦	౧౩	దక్షిణాం నాంచ	(దక్షిణానాంచ)
౦	౦	౯౧	రుమాత్వం	(రుమాంత్వం)
౩౪౩	౯౯	౫	అద్వైయచ	(అద్వైవ)
౩౪౪	౦	౧౮	అభ్య నుజ్ఞో త్తో	(అభ్యనుజ్ఞా త్తో)
౩౪౫	౯౩	౯౩	గతాంతః	(గతోంతః)
౩౪౬	౯౪	౯౪	భాష్పః	బాష్పః
౩౫౪	౯౮	౪౩	హృష్టాం	హృష్టా
౩౫౮	౩౦	౫౬	కూజితేతు	(కూజితేను)
౩౨౬	౪౩	౧౬	గహోసు	గుహాసు
౩౨౨	౦	౨౧	హృషా	హృష్టా
౩౮౧	౪౮	౧౩	ఇషో	ఇష్టో
౩౭౫	౬౫	౧౭	శతర	శతం
౪౦౯	౧	౮౩	కష్య	కృష్య
౪౦౫	౦	౧౫౫	సితా	సీతా
౪౧౨	౭	౪౩	మహాతీనా	(మహాతీనా)
౪౧౮	౦	౬౬	అసేద్వన	(ఆసేద్వన)
౦	౧౦	౧౬	ణత్రా	ణాత్రా
౪౯౦	౧౧	౯	స్వపు	స్వపృ
౪౯౩	౧౩	౩౪	స్తుత్యుంతి	స్తృత్యుంతి
౪౩౪	౯౧	౧౭	సితయా	సీతయా
౪౪౭	౩౪	౪౯	మూర్ధ్నిః	మూర్ధ్ని
౦	౩౫	౧౨	గంభిరః	గంభీరః
౦	౦	౯౩	శార్దూలా	శార్దూలా)
౪౫౦		౪౧	ప్రాదిపయర్ణ	ప్రాదీపయర్ణ)
౦	౦	౪౪	రాఘుపః	రాఘవః
౪౫౪	౩౭	౩౭	వద్మ	పద్మ
౪౫౬	౩౮	౭	సమది	సముదీ
౦	౦	౯౫	అశీవి	ఆశీవి
౪౬౩	౪౩	౧౪	వివితా	విచిత్రా
౪౬౪	౪౪	౧౬	వహతా	మహతా)
౪౭౩	౫౯	౧౬	తిష్ఠేత్తో	తిష్ఠేత్తో)
౪౭౪	౦	౩౪	వరిషం	వరిష్ఠం
౪౭౬	౫౪	౧౦	పుపువే	పుప్లువే
౪౭౭	౫౬	౧౧	ప్రిత్యా	ప్రీత్యా
౦	౦	౦	ఉమ్మిషం	ఉన్మిషం
౪౮౮	౬౧	౩	మంనర	మందర
౪౭౭	౯	౧౫	బితా	బతా
౫౦౧	౪	౧౧	పలో	ఫలో
౫౦౫	౫	౭	అవగాం	అవగా
౫౦౮	౭	౯౯	దృధా	దృఢా
౫౧౩	౧౪	౪	దంష్టా	దంష్ట్రా
౫౧౫	౧౬	౯౧	బస్థం	బద్ధం
౫౯౩	౯౯	౨౫	ఆపోజ్యా	(ఆపోజ్యో)
౫౯౬	౯౪	౭	వంగా	నగా
౫౩౨	౨౮	౨౭	సవ్వ	సవ్య
౫౪౭	౪౧	౧౫	నిపతి	నిపతే
౦	౪౪	౬	పరివే	పరిపే
౫౫౪	౦	౧౪	రశ్వథేః	రశ్వథైః
౦		౪౩	రూపసు	రూపస్తు
౫౫౭	౪౬	౪౭	పృచ్ఛ	పృచ్ఛ
౫౬౪	౫౯	౭	భిణము	భిణ్ణము
౫౭౧	౫౭	౯౮	తస్తనం	తతస్తం
౫౭౩	౫౮	౩౬	శ్రేష్ఠో	శ్రేష్ఠో
౫౭౭	౫౭	౮౪	హృషా	హృష్టా
౫౭౭	౬౦	౮	దశంధా	(దశరధా)
౬౦౭	౭౩	౧౫	హైహామ్మె	(హైమై)
౬౧౧	౭౪	౧౬	జాంవా	జాంబవా)

పు.	స.	శ్లో.	అశుద్ధ.	శుద్ధ	పు.	స.	శ్లో.	అశుద్ధ.	శుద్ధ
౬౧౬	౯౫	౬౯	బలా	బలాః	౬౫౩	౧౮౧	౨౧	త్మమనా	త్మనా
౬౧౭	౯౯	౨	స్రగ్ధామ	స్రగ్దామ)	౬౫౪	౧౦౨	౪	కురాత్మనః	కులాత్మనః)
౬౩౬	౭౧	౧	న్నిశా	నిశా	౬౫౮	౧౦౫	౭	గారే	కాంరే
౦	౦	౦	ంద్ర.	ఇంద్ర	౬౫౭	౧౦౬	౧	వరాణ	రావణ
౬౩౯	౦	౩౫	వసుర.	పరమ	౬౬౮	౧౧౩	౨౦	దృష్టం	ధృష్టం
౬౪౬	౭౬	౪౦	వివి	విన	౬౬౭	౧౧౪	౨౮	పుంగవ	పుంగవ
౬౪౮	౭౯	౨౭	భిమ	భీమ	౦	౦	౪౦	బుదా	బుద్ధా
౦	౦	౩౧	రఘునా	రఘుప	౬౭౦	౦	౮౩	నిభర్ణయాం	నిభర్ణయా)
౦	౦	౩౨	కత్పేన.	కల్పేన					
౬౫౧	౧౦౦	౭	త్సహి	తత్సహి	౬౭౪	౧౧౯	౧౦	మిచ్ఛసి	మిచ్ఛతి
౬౫౨	౦	౪౮	చంద్రద	చంద్ర	౬౭౬	౧౧౭	౧౭	యోతు	యాతు
౦	౦	౫౧	వ్రమ	ప్రమ	౬౮౫	౧౨౯	౧౧	మఽరణ	మరణ

అత్రబహవశ్శబ్దాఃపూర్వంముద్రాక్షరాంకనసమ్యద్వశాయామేవసమ్యక్పరిష్కృతాః తస్మాద్బహుషుగ్రంథేషు తేసుప్రయుక్తాఏవద్రష్టవ్యంతే.

కించాస్మిన్గ్రంథే - కేషుచిచ్ఛ్లోకేషు - శృణు - శృణోతి - శృణుయాత్ - ఇతిశబ్దాః ప్రమాదాత్ - శ్రుణు - శ్రుణోతి - శ్రుణుయాత్ - ఇతిప్రయుక్తాః - తత్రతత్ర శృ - ఇతిబుధంతత్వేనైవోచ్చారణంన్యాయ్యమితిమంతవ్యం..................

శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణస్యసమ్యక్పరిష్కృతశుద్ధపత్రికాసమాప్తా.

శ్రీమద్రామాయణగ్రంథమును పరిష్కరించి ముద్రాక్షరములయందు ప్రకాశపరచుటకు-
గాను-ముందుగాకొంత ద్రవ్య సహాయము చేసి యా గ్రంథమును పరిగ్రహించుటకు
నిశ్చయించియుండెడు పరమోపకారులగు శ్రీరామభక్తుల నామానుక్రమణిక.

నామధేయములు.	ప్రతులసంఖ్య.
సదర్కోర్టు పండితులు- భీమసేనాచార్యులు.	౧
ప్రొవిన్సియాల్ కోర్టు పండితులు- వెంకటేశ్వరశాస్త్రులు.	౧
కడపజిల్లాకోర్టువక్కీలు- అనపతి-సుబ్రహ్మణ్యంగారు.	౬
ప- వెంకటసుబ్బాశాస్త్రులు.	౬
నేమ - రామ రాయనింగారు.	౬
చే- పాపరాజుగారు.	౬
బో- సూరప్పగారు.	౬
పు- లక్ష్మణయ్యగారు.	౫
చ- వీరరాఘవశాస్త్రులు.	౫
చె- రామన్నగారు.	౫
మి- విస్సయ్యగారు.	౫
నీ- అప్పన్నశాస్త్రులు.	౫
కా-కృష్ణరావు.	౫
పా- సుందరరావు.	౪
క- గోపాలాచార్యులు.	౪
ప- వెంకట్రావు.	౪
కం- అప్పన్నపంతులు.	౪
నా- కృష్ణశాస్త్రులు.	౪
వే- యజ్ఞేశ్వరశాస్త్రులు.	౪
గో- గోవిందాచార్యులు.	౩
కో- అప్పాశాస్త్రులు.	౩
ము- నాగరాజుగారు.	౩
తీ- రామాశాస్త్రులు.	౩
అ- కృష్ణమాచార్యులు.	౩
బ- రామలింగదీక్షితులు.	౩
శే- కృష్ణసోమయాజులు.	౩
శా- పాపన్నసోమయాజులు.	౩

నామధేయములు.	ప్రతులసంఖ్య.
మామిడన్న-సీతాపతిగారు.	౨
అక్క-రాజు-కృష్ణయ్యగారు.	౨
రామనాథపాంఢ్యాగారు.	౨
మధుర-సుబ్బాశాస్త్రులు.	౨
బన్నె- శివరాయనింగారు.	౨
అ- నరసింహాచార్యులు.	౨
వే- అనంతాచార్యులు.	౨
క- రామాశాస్త్రులు.	౨
చి- అప్పాశాస్త్రులు.	౨
ని- అప్పారావు.	౨
వక్కీలు- సుబ్బరామశాస్త్రులు.	౨
మునసఫు- పెడతల- రామయ్యగారు.	౧
మునసఫు-వే - గంగాధర్రావుగారు.	౧
పాలవాయి- విశ్వనాథయ్యగారు.	౧
తహశీల్ దార్ - వెంకట్రావుగారు.	౧
తురగా - సుబ్బరాయనింగారు.	౧
వెలువలి- సంజీవప్పగారు.	౧
చిత్తూరు - శేషయ్యగారు.	౧
క - శ్రీనివాసరాఘవాచార్యులు.	౧
మైలాపూరు- బాబుశాస్త్రులు.	౧
బె - రామస్వామి వుపాధ్యాయులు.	౧
వక్కీలు-మునిరత్నయ్యగారు.	౧
వేలూరు - శివరావుగారు.	౧
బనిగానిపల్లె - వెంకటజోగప్పగారు.	౧
రాయసం-బుచ్చయ్యగారు.	౧
పేలామూరు-కృష్ణమాచార్యులు.	౧
క - రామయ్యగారు.	౧
బ్రం- చెంగల్రాయనింగారు.	౧
బ్ర - వెంకటసుబ్బయ్యగా .	౧
చిత్తూరు-బచ్చారావు.	౧
ఉపద్రష్ట-అణ్ణువయ్యగారు.	౧
జెట్టిపెద్ది-కృష్ణయ్యగారు.	౧

పరమోపకారులగు - శ్రీరామభక్తుల నామానుక్రమణిక.

నామధేయములు.	ప్రతులసంఖ్య.
చిత్తూరు- సూరప్పరావు.	౧
ముంగు- వెంకట్రావు.	౧
కడాంబి-రాఘవాచార్యులు.	౧
శేషయ్యగారు.	౧
విశా- రాఘవయ్యగారు.	౧
వర్వేపల్లి- పెరుమాళ్లయ్యగారు.	౧
రాఘవయ్యగారు.	౧
పిశిపాటి- సుబ్బరావు.	౧
ముల్ - హరిరాయనింగారు.	౧
సూర్యనారాయణయ్యగారు.	౧
త్రిపురారి-రామస్వామయ్యగారు.	౧
శిరస్తాదారు-క- వెంకట్రావు.	౧
కంగుంది-అణ్ణాజీరావు.	౧
శింగపల్లి- వెంకటసుబ్బయ్యగారు.	౧
కందాళ్ల-గోవిందాచార్యులు.	౧
కోమాండూరు - రామానుజాచార్యులు.	౧
కరికిపాటి- వెంకట్రావు.	౧
ఋయలుణ్ని-శింగరాచార్యులు.	౧
వెలగ-అప్పసామయ్యగారు.	౧
చల్లా-సుబ్బయ్యగారు.	౧
వైద్యనాథసిద్ధాంతిగారు.	౧
మన్నెపల్లి-దివాకరయ్యగారు.	౧
వక్కీలు-జంగాశాస్త్రులు.	౧
ఋంగోల్లు-శంకరయ్యగారు.	౧
నెమిలె-అప్పారావు.	౧
జ్యోతి-రాజప్ప.	౧
మునిషి-శంబగిరిరావు.	౧
మునిషి- శేషగిరిరావు.	౧
వావిళ్ల- వెంకటరమణయ్యగారు.	౧
మెళుకోటి రావు.	౧
క- రామభద్రశాస్త్రులు.	౧
వకీలు- వెంకట్రావు.	౧
తాలూకమునిషి-నారణరావు.	౧
మదనపల్లె-మధ్వరావు.	౧
గుర్రంకొండ-వెంకట్రావు.	౧
కందుకూరు-పట్టాభిరావు.	౧
నిమ్మనపల్లె-పాపరాజు.	౧
మస్టూరు- వెంకటరమణప్ప.	౧
అత్తిపల్లె- వెంకట్రావు.	౧
ని - రామయ్యగారు.	౧
తి - పాపయ్యగారు.	౧
వె - నరశింగరావు.	౧
చి - సుందరరామశాస్త్రులు.	౧
ఆ - నారాయణరావు.	౧
పీ - నరసింహాచార్యులు.	౧
అన్న- శ్రీనివాసాచార్యులు.	౧
క - గోవిందాచార్యులు.	౧
తి - రామానుజాచార్యులు.	౧
బం - అప్పాజీదీక్షితులు.	౧
సి - రామకృష్ణయ్యగారు.	౧
క - సూరయ్య	౧
చే - జానకీరావు.	౧
వెలువలి-సుబ్బరావు.	౧